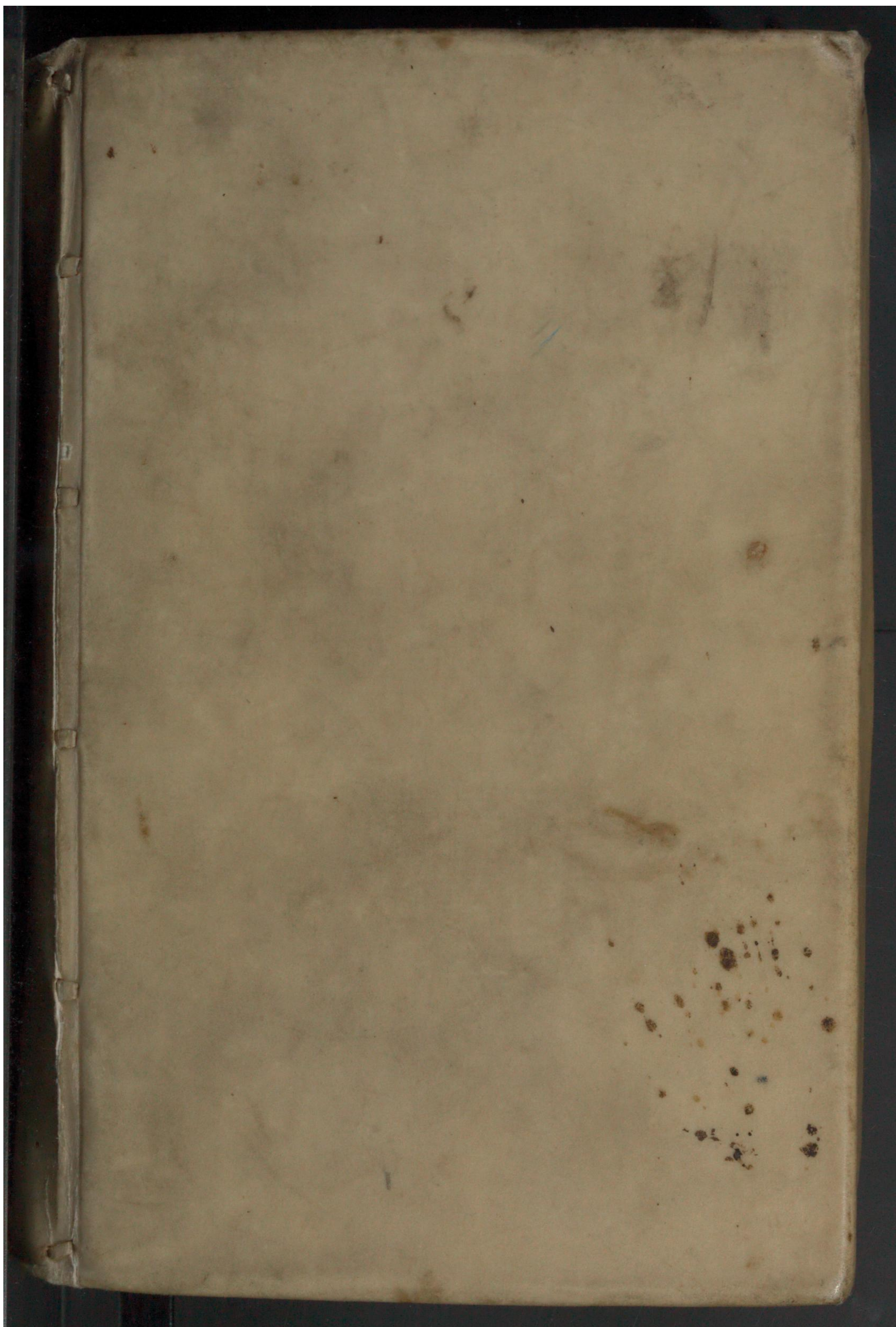
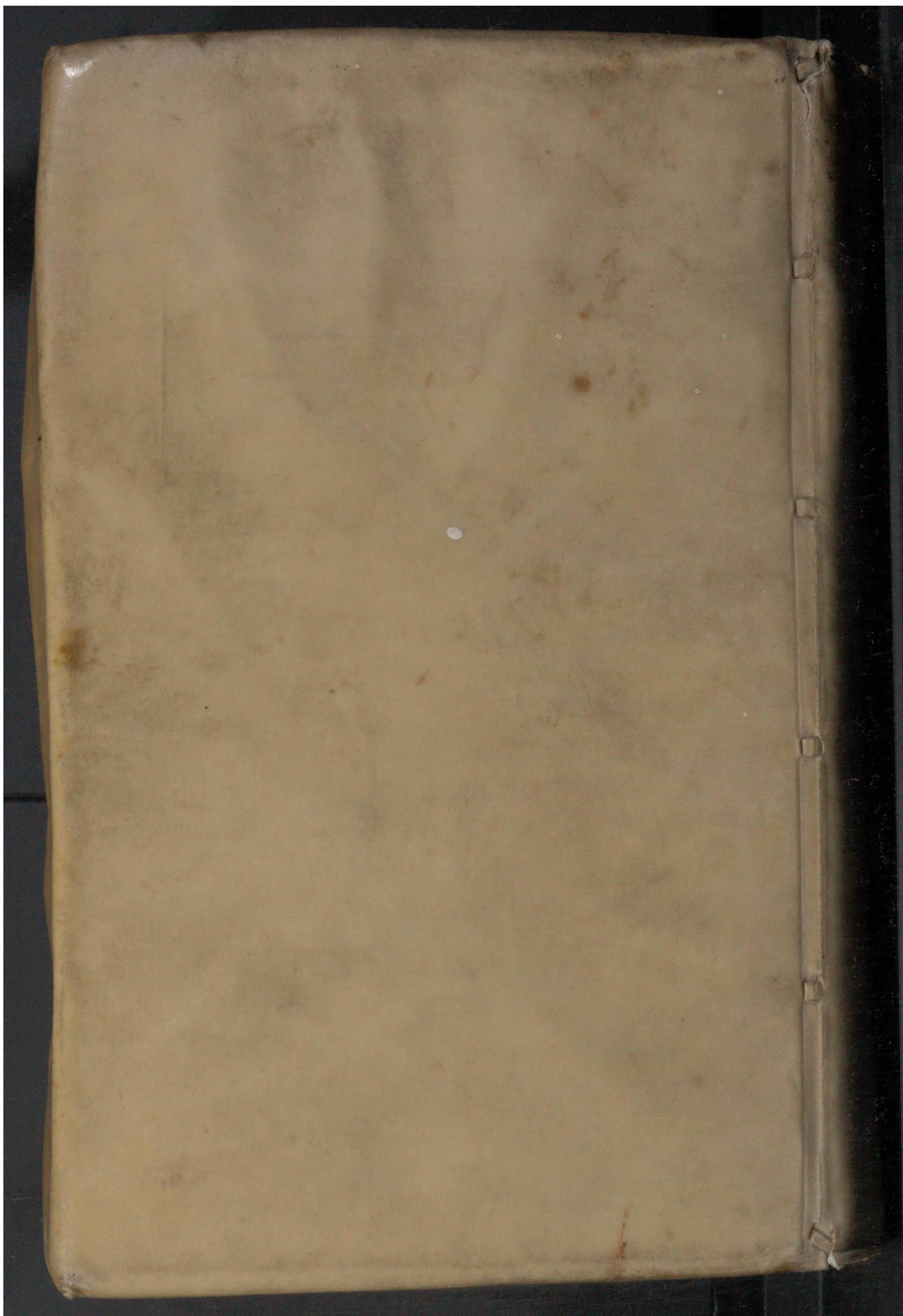

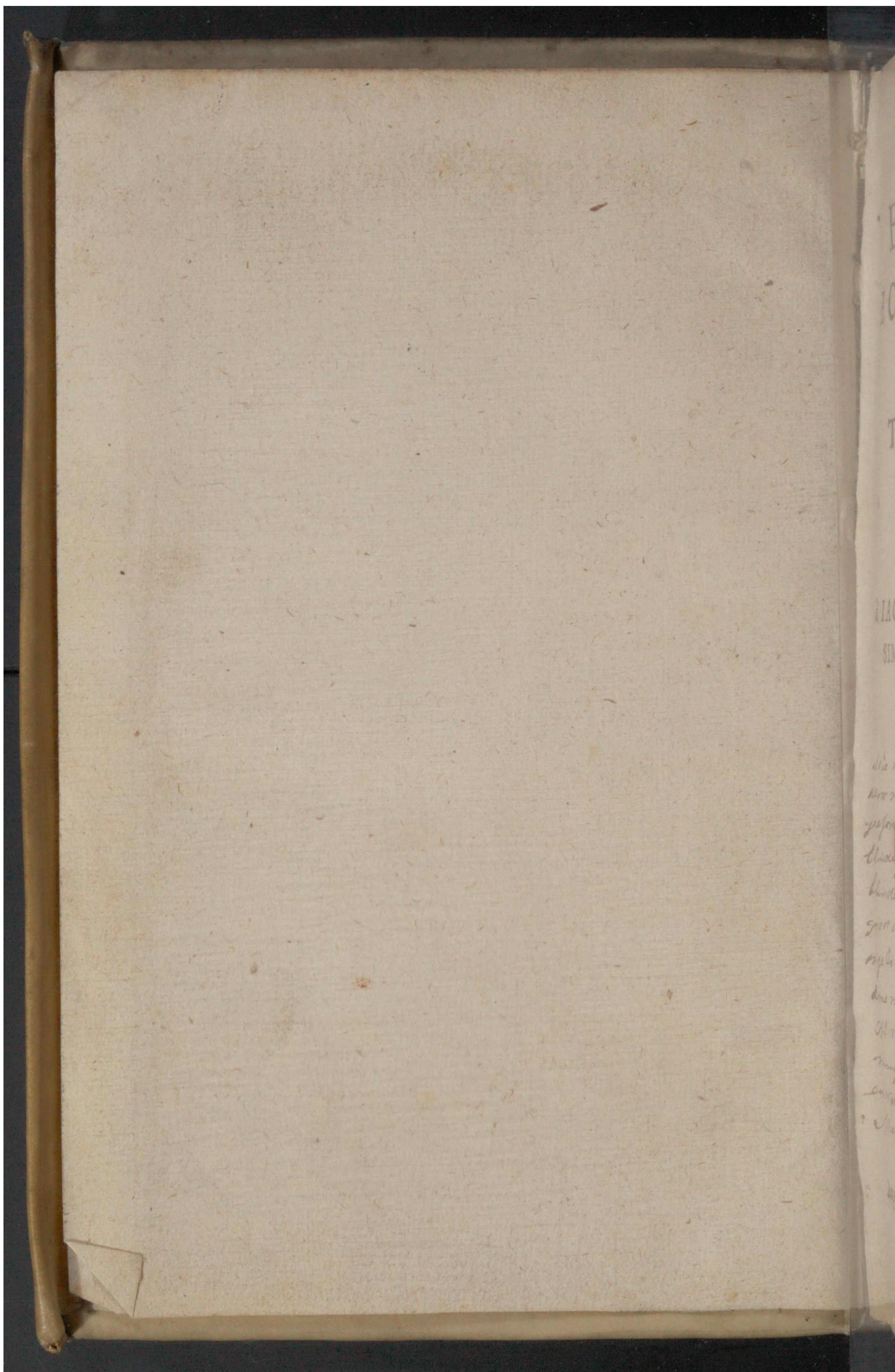

386
H
8

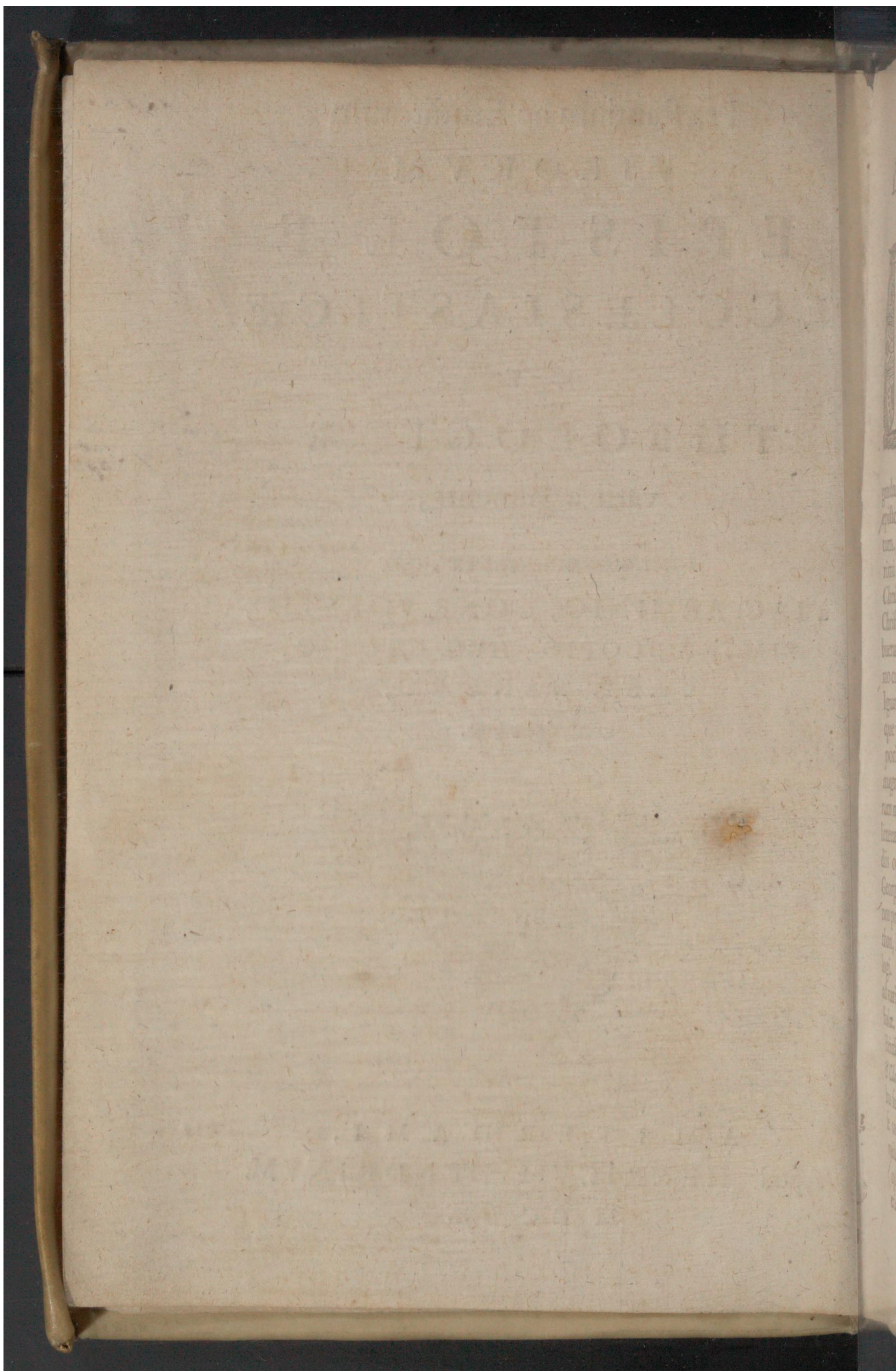

Præstantium ac Eruditorum
VIRORUM
EPISTOLÆ ECCLESIASTICÆ ET THEOLOGICÆ
varii argumenti,

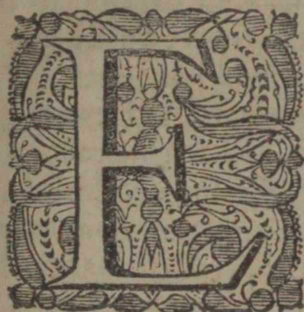
Inter quas eminent eæ, quæ à IAC. ARMINIO, CONR. VORSTIO, SIM. EPISCOPIO, HUG. GROTIO, CASP. BARLÆO, conscriptæ sunt.

Galat: 1. 8.
1 Joh: 4
1 cor: 2:14
gen: 6:4
2 cor: 11. 3.
Rom. 2:29

AMSTERDAMI,
Apud HENRICUM DENDRINUM.
M DC LX.

CHRISTIANO LECTORI S.

EXhibemus tibi, Christiane Lector, Præstantium atque Eruditorum virorum Epistolas, non tantum pietatis atque eruditionis ipsorum egregia monumenta, verum etiam ad veritatis & omnium virtutum investigationem propagationemque maxima momenta. Cum enim multa sint ad veritatem, eruditionem, pietatem, promovendam atque propagandam utilia, tum nulla accommodatior, quam ea quæ per epistolas instituitur communicatio. Itaque non Ethnici tantum, quales Plato, Isocrates, Cicero, Seneca aliique celeberrimi Philosophi & Oratores summi; sed etiam ipsi Apostoli, & Christianæ religionis primì fundatores, cæterique doctores Christiani primarii huic studio litterarum diligenti cura incubuerunt. Nam præter Apostolorum θεοπνεύστους epistolas maximo cum salutis nostræ emolumento scriptas, etiamnum hodie Ignatii, Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, aliorumque virorum præstantissimorum, qui olim in Ecclesia Dei temporibus primævis floruerunt, exstant litteræ pereruditæ, quæ magno Ecclesiæ bono, Doctorum manibus tractantur & piorum mentibus pervolvuntur. Reliquerunt nobis complurima litterarum monumenta viri celeberrimi & de litterarum studiis optime meriti Ludovicus Vives, Guilielmus Budæus, Georgius Cassander, & imprimis Magnus ille Erasmus, nec non præcipui illi Reformationis duces Lutherus, Melanchthon, Martyr, Calvinus, Beza aliique maximi nominis Theologi. Prodierunt nostro seculo eruditorum operâ Casauboni ad varios, Grotii ad Gallos illustres & summæ eruditionis epistolæ. Nec ita dudum est, cum in lucem ediderunt Daniel Heinsius & Petrus Bertius viri Clarissimi, *selectiores Illustrium & Clarorum virorum epistolas à Belgis vel ad Belgas* exaratas, quibus superiore seculo viri illi illustres de rebus gravissimis inter se contulerant. Horum potissimum exemplo excitatus vir quidam litterarum & libertatis conscientiarum amantissimus (qui de rebus Ecclesiasticis, imprimis Patriæ suæ, ignotus etiam & gratis bene mereri cupit) hoc epistolarum opus ma-

Ann. 1617

gna ex parte primum collegit, nobisque tradidit, nos sedulo hortatus, uti eas, adjectis illis, quas nos habere ipsi compertum esset, in ordinem redigeremus, ac bono publico ederemus; amicorum præterea assiduis hortatibus incitati, & maxima quæ inde ad plurimos reditura esset utilitate exstimulati, hasce eruditorum, Belgarum imprimis, epistolas, quas à potissima sui parte Ecclesiasticas & Theologicas nuncupamus, ut in unum fasciculum colligerentur præloque subjicerentur operæ pretium existimavimus: indignum rati si hanc pretiosissimam gazam ex chartis potissimum DD. Episcopii, Vorstii, Barlæi aliorumque virorum doctorum erutam, tenebris ac situ obrutam obductamque sineremus intra privatos parietes perire, atque ita certissimos, qui ex ea promanabunt, fructus posteritati præripere & quasi invidere videremur. Denique nos manifesto injurios fore credidimus non solum in magnos illos harum epistolarum authores, sed & in veritatem tum rerum divinarum, tum temporis illius historiæ, quæ nisi lux harum epistolarum accederet, lateret in abdito, aut saltem minus ornata magis obscurata prodiret. Sive enim harum epistolarum authores respicias, sunt plerique eruditionis ac pietatis laude celeberrimi; sive argumentum ipsum perpendas, res ut plurimum divinas, hoc est, omnium maximas & gravissimas complectitur; sive tractationis ipsius formam rationemque spectes, est ea plane digna tantorum virorum eruditione ac pietate. Nam quod ad Authores attinet, suffecerit forsitan dixisse, longe maximam harum litterarum partem Arminium, Uytenbogardum, Vorstium, Episcopium, Grotium, Barlæum, Curcellæum, aliosque Clarissimos sui authores agnoscere. Qualis autem quantusque fuerit D. Iacobus Arminius, satis superque ostendunt eorum testimonia, quæ minime suspecta videri possunt aut debent. Quantopere enim adhuc adolescens ob animi ingeniique optimas & fœlicissimas dotes dilectus fuerit DD. Lamberto Danæo & Iacobo Grynæo, Theologiæ huic in alma Basileæ, illi in celeberrima Lugd. Batava Academia Professoribus, uterque sæpe publico & amplissimo testimonio comprobavit. Cum ætate etiam accrevit simul & eruditio & pietas candorque viri cæteræque virtutes quibus magis magisque inclaruit Arminius. Summa enim cum laude ministerio publico per aliquot annos in frequentissima Amstelædamensium Ecclesia functus in illustrissimam Leydensium Academiam fuit honorifice evocatus, &

Arminius

ibidem ſummo cum multorum applauſu, certo eruditionis & veritatis bono, Theologiam profeſſus bonis omnibus dum vixit vixit gratiſſimus. Quam immerito autem ab inimicis vir optimus tanquam Dei inimicus & fœderis ejus violator exagitatus, aliiſque nefandis calumniis fuerit impetitus traductuſque, jam ex ipſis adverſariis arbitramur non paucos agnoſcere, ſiquidem ita fieri ſolet, ut virtutem, quam præſentem oderunt plerique invidi, ſublatam ex oculis honorifico affectu proſequantur. Quam etiam falſo ille qui terror Romanæ ſedis fuit, Papiſmi ſuſpicione ſit inſimulatus luculentiſſime teſtantur verſus magni Poëtæ Danielis Heinſii, *in obitum* (ut habet ejus autographon, quod penes nos aſſervatur) *viri Reverendi D. Iacobi Arminii ſummi Pontificiorum oppugnatoris*, conſcripti & ad D. Uytenbogardum tranſmiſſi:

Ingentem dominum rerum Martiſque nepotem
Germanis olim fregit Armini vigor,
Auſus inacceſſam Romano opponere gentem,
Nihil timere doctus & fortis mori,
Horruit & noſtro Tiberis ſe ſubdidit Albi,
Martiſque gentem fœdus invaſit timor.
Quintiliæ cecidere acies, terramque momordit
Ferox juventus, unico minor viro.
Nunc alter Batavo de ſanguine, fortis & acer,
Et veritate armatus, & fandi potens
Mendacem invaſit ſublimi pectore Romam,
Hoc quem ſepulchro terra victorem tegit.
Sic fuit in fatis: laudem hanc Germania ſervas,
Bis Roma noſtros non tuliſti Arminios.

Hoſce graves D. Heinſii verſus adſcribere libuit, tum quia nullibi, quod ſciamus, inter ejus poëmata (quo conſilio, non difficilis conjectura) conſpiciuntur, tum quia calumniatoribus omnem malevolæ ſuſpicionis anſam præcidunt, ac imprimis quia Arminio noſtro elogium merito ſuo perilluſtre perhibent. *Fuit enim vir*, ut Matthiæ Martini, qui Synodo Dord. membrum haud ignobile interfuit, verba noſtra faciamus, *vere Dei timens, eruditiſſimus, & in controverſiis Theologicis exercitatiſſimus, & in Scripturis potens: & valde circumſpectus & ἀκριβὴς in Philoſophicis terminis ad res Theologicas accommodandis*, addimus in veritatis inquiſitione ad finem uſque vitæ indefeſſus; quem ob rariſſimas & excellentes animi dotes Bataviæ noſtræ lumen vocavit & exſtinctum doluit vir Doctiſſ. Ioh. Buxtorfius in epiſtola

In epiſt. ad Conr. Vorſtium pag. hujus operis 311.

1 Cor. 1. 20. 25

Pag. hujus operis 938. ſtola quadam ad Ioh. Uytenbog. quemque, niſi mors præoccupaſſet, in magni Scaligeri amici ſui locum ſubſtituere ſperabat. At quid ejus dotibus ingenii virtutibuſque commemorandis inhæremus, cum eæ tum alibi tum clariſſime in hiſce epiſtolis, quas ad Uytenbogardum alioſque amicos ſuo more familiariter & ingenue perſcripſit, non elucent duntaxat; ſed & incredibilem authori ſuo exiſtimationem & amorem conciliare poſſint. D. Iacobum Arminium ſubſequatur D. Iohannes Uytenbogardus fidiſſimus ejus Achates, qui ſtylo & lingua ad miraculum uſque promptus, auditores ſæpe ſuos in ſtuporem egit, omniumque calculo omnibus eloquentiæ ſtudioſis longe palmam præripuit. Hujus enim incomparabilem facundiam multi principes viri eximie prædicabant; reconditam eruditionem docti extollebant, inſignem pietatem boni colebant, ſummam auxilii erga quoſvis promptitudinem cives & exteri grato animo agnoſcebant, ingenuam morum comitatem amici exoſculabantur, ineffabilem denique in conſiliis rebuſque agendis prudentiam Patriæ proceres aliique viri ſummi ſuſpiciebant, adeo ut quidem his exquiſitiſſimis naturæ ornamentis omnis generis mortales in ſui amorem & admirationem pertraxerit; non tantum indigenas, ſed & exteros, imo & longiſſime diſſitos; uſque adeo, ut fama tanti herois Conſtantinopolin uſque ſe diffuderit, magnumque illum Cyrillum Alexandriæ Patriarcham, qui tum forte Conſtantinopoli commorabatur, excitaverit, ut amicitiæ ac fraternitatis dexteras cum D. Uytenbogardo per literas junxerit. Sed uti plerumque invidia virtuti eſt comes, & ex invidia quævis mala optimos quoſque comitantur; ita & noſter heros, (uti & plerique ſequentes viri,) apud exteros ſuſpectus & honoratus, præmia tantis meritis indigna in patria ſua tulit. Quid nunc memoremus virum eruditionis fama celeberrimum D. Conradum Vorſtium, cujus eximiæ dotes, eruditio, facundia, modeſtia, grata omnibus morum ſuavitas, pietas denique & egregia virtutis imitandæ exempla tanta fuerunt paſſim ab ipſo exhibita tamque illuſtria, ut ab invitis inimicis ſplendidiſſimum veritatis teſtimonium extorſerint. Ipſe Abrahamus Scultetus, qui quam hoſtiliter Remonſtrantibus eorumque cauſæ infenſus fuerit, ſatis manifeſte in Synodo Dordracena prodidit, de ipſo tale teſtimonium in epiſtola quadam ad D. Uytenbogardum perhibuit, cum Academia Leydenſis ſucceſſorem in magni Arminii locum deſideraret: *Crediderim ego vix alium virum*

Trigland. hiſt. Eccl. pag. 574.b.

æque

æque atque hunc (designans Vorstium) *Academiam vestram illustrare posse.* Quis Eruditissimo viro D. M. Simone Episcopio perspicuitate ingenii & judicii acumine limatior? Hujus vividum ingenium erudita gravitate & pia eruditione mixtum omnes eruditi amabant, pii amplectebantur. Hic cum & stylo & eloquio potens esset duplici armatura pro veritate fortissime decertans, egregia victoriæ trophæa ab adversariis reportavit. Hisce egregiis ingenii donis accessit summa animi lenitas, & pectus pacis amore concordiæque Christianæ flagrantissimum. Immerito itaque tanquam animi mordacioris traducitur ab his præsertim qui fellea Calvini, Bezæ, aliorumque suorum scripta probant & laudant. Quod si tamen liberius ipsorum ulcera tetigisse erroresque perstrinxisse illis videatur, non hujus ingenio id tribuant, sed partim iniquitati temporum, partim suæ importunitati atque παραδοξία. Quanto vero pacis inter divulsas Ecclesias resarciendæ mutuæque inter Reformatos tolerantiæ studio cum præcedentibus & sequentibus viris noster Episcopius exarserit, tum alibi tum in hoc opere manifestum est. Hactenus quidem vano, proh dolor! successu; conatu tamen egregio; laudandi quippe in re præclara infausti quoque conatus. Nam si forte præsens ætas tanta fœlicitate indigna aut non capax, saluberrima consilia respuat, imminet fortassis felicior posteritas, quam tandem capiat aut pacis studium, aut pugnandi tœdium, utpote hinc nostri seculi malis, quibus nunc premimur, illinc hisce epistolis aliisque moderatis horum virorum scriptis, melius edoctam. Ad incomparabilis viri non solum omni laude sed & invidia majoris, D. Hugonis Grotii nomen plane obstupescimus: quinam enim nos qui præclaras virtutes illustrissimi Herois, quem ut eruditorum eruditissimum omnes vere docti venerantur ac suspiciunt, fando ulla ex parte assequi valeamus? Sufficiat ergo vaticinium, quod vates, hac in parte minime vanus, Daniel Heinsius, exhibiturus nobis hoc Delphicum oraculum Bataviæ nostræ & litterarum nostro seculo immortale decus, valde apposite in ejus effigiem anno 1614 protulit:

Depositum cœli, quod jure Batavia Mater
Horret, & haud credit se peperisse sibi,
Talem oculis, talem ore tulit se Maximus Hugo:
Instar crede hominis, cætera crede Dei.

Grande hoc quidem elogium, at verissimum tamen; imprimis si ejus poëmata & litteras spectes. Nam, uti recte epistolarum

rum hujus Authoris ad Gallos editor pronunciavit, *in omnibus ſuis lucubrationibus magnus* imo maximus *fuit Grotius*, *ſed in epiſtolis & in carminibus incomparabilis & divinus.* Quis D. Caſparo Barlæo viro Clariſſimo elegantior? hic in omni arte adeo egregie excelluit, ut nobis cum viro Illuſtri Hug. Grotio hunc vere dicere liceat, *Philoſophorum*, *Poëtarum*, *Oratorum*, *Medicorum principem*; addimus & inter Theologos ſui temporis excellentem virum exſtitiſſe. In Philoſophiæ ſtudio Ariſtotelem referebat, in Poëſi Virgilium aut Claudianum, in arte Oratoria Ciceronem, in medicina Hippocratem, in rerum divinarum cognitione cum ſummis Theologis comparandus. Quare non immerito vir Celeberrimus Fred. Spanhemius in haſce ſummi Poëtæ laudes ingenti animi affectu prorumpit: *Norunt*, inquit, *amici, quoties de te ſermo eſt, quam mihi in te laudando temperare non poſſim. Impenſe ſæpe doleo, quod te Leyda decus ſuum amiſerit, & quod non propius inter nos dextras jungere detur. Affectu interea ſemper tibi jungar, & cultu etiam, quem tua virtus, eruditio, & candor, addo etiam beneficia, mihi exprimunt.* Porro nemini obſcurum, quot quantiſque animi ornamentis excelluerit D. Stephanus Curcellæus? fuit ſane ipſi mens erudita & cum multijuga eruditione certabant candor ac pietas, geſſitque pectus omni virtutum genere munitum, pacis libertatiſque ſtudioſus, ſtudioſiſſimus autem piæ veritatis. Eſſet quidem de hujus præſtantiſſimi viri, præceptoris optime de nobis meriti, dotibus prolixius nobis diſſerendum; verum cum D. Arnoldus Poelenburg meritas ejus laudes erudita & facunda oratione in ejus obitum recitata & publicata ſit perſecutus, hoc labore nos merito ſuperſedemus. Injecta hujus noſtri Poelenburgii mentione non abs re fuerit indicaſſe, in hoc opere etiam repertum iri non paucas illius epiſtolas, quæ ſtyli ſuavitatem & doctrinæ gravitatem cæteraſque excellentes ingenii dotes, exhibent, atque teſtantur eum non indignum fuiſſe, cui, cum in collegio Ioh. Gerardi Voſſii oratorio primam orationem ſuam haberet, hoc eximium teſtimonium clariſſimus vir Rhetorum ſummus nobis præſentibus perhibuit: quod multi viri docti, qui libros in lucem ediderunt, non ſcripſerint melius, imo nec tam bene: itaque ipſi ad ſumma aſpirandum, neque tam curandum, ut alios quam ſemetipſum ſuperaret. Huic ergo, cum merito ſuo maximis viris, Epiſcopio & Curcellæo ſurrogatus ſit, ex animo vovemus, ut geminatis ipſorum dotibus à Patre luminum illuſtretur atque magis magiſ-

In Epiſt. quadam.

Pag. hujus operis 796.

que

que exornetur. Mittimus alios complures harum epiſtolarum authores, Marnixium, Iunium, Saraviam, Caſaubonum, Druſium, Grevinchovium, Voſſium, Spanhemium, omnes authoritate, gravitate, eruditione, maximiſque ſuis virtutibus conſpicuos; quorum omnium laudes prolixius recenſere neque poſſumus, neque debemus, quia eas non capit præfationis modus. Ad argumentum autem harum litterarum quod attinet; delectabit lectorem ipſa rerum hic propoſitarum diſcuſſarumque varietas, quæ cum alibi ſit grata, tum in ſcribendo legendoque eſt gratiſſima ac plurimum adfert voluptatis. Invenias enim hic permixta Eccleſiaſticis Politica, & Theologicis Philoſophica, & ut verbo dicam, graviſſimas omnium rerum, imprimis Theologicarum, quæſtiones reperias in hoc opere in medium prolatas ac feliciter enodatas. Non hic agitur, ut in pleriſque epiſtolarum operibus, de rebus exigui, pene dixerimus nullius momenti, non de communis vitæ atque humanitatis officiis, aliiſque etiam minoris momenti; ſed de rebus ut plurimum arduis, & quæ ad eruditionem, Eccleſiarum pacem, veritatem denique, quæ eſt ſecundum pietatem, maximi ſunt emolumenti. Agitur enim de Deo, de ejus attributis, immenſitate, bonitate, præſcientia aliiſque; de prædeſtinatione, juſtificatione, fide, gratia, bonis operibus; item de Belgarum confeſſione, Catecheſi Palatina; imprimis de Remonſtrantiſmo, ejus authoribus, origine, & progreſſu, aliiſque quæ eo pertinent: agitur de quorundam zelotarum molitionibus adverſus omnem publicam authoritatem. Denique de pace Eccleſiarum reſarcienda, & mutua inter eos, qui Romanam ſedem juſtiſſimis de cauſis deſeruere, tolerantia in rebus minoris momenti colenda & confirmanda. Agitur & de aliis multis rebus, ſcitu lectuque digniſſimis, quæ lectorem avidum non modo profutura voluptate, ſed & jucunda grataque utilitate perfundent. Illud enim in omni hoc opere ſedulo obſervare ſtuduimus, ut neque omnium promiſcue epiſtolas, neque omnes etiam ab eruditis viris conſcriptas, in hunc cenſum referremus; ſed eas duntaxat quæ aut ad eruditionem promovendam, aut ad veritatem illuſtrandam, aut ad innocentiam bonorum ac bonæ cauſæ teſtificandam momenti atque emolumenti plurimum adferrent. Etenim palato noſtro nunquam arriſerunt epiſtolarum editiones, quibus non alia fere continentur, quam vulgaria quædam atque familiaria, quæ non alia re magis, quam ſtylo fortaſſis ſuo, lectori commendari poſſunt:

hoc autem non eſt ſolido cibo lectorem paſcere, ſed vento: quare eas ſolum, quæ res authoribus ſuis dignas, lectori utiles pertractant, ſeligendas duximus, cæteris, quarum magna nobis erat copia, ab hac editione merito ſegregatis, ut eo magis lectorum uſibus inſerviamus. Eſt vero & propter anteacti temporis hiſtoriam hoc nobis edendum opus & accurate omnibus legendum. Qui enim haſce epiſtolas ſedulo ſerioque leget ac perpendet, clariſſime perſpiciet, quam egregio ſolidoque fundamento innitatur Chriſtianæ tolerantiæ cauſa; quam non illotis manibus ad ædificii tam illuſtris ſtructuram acceſſerint Arminius & Uytenbogardus, quam pio zelo eam promoverint Epiſcopius, Grotius, aliique Heroes; quam denique laudabili ſtudio eam exornaverint eorum imitatores. Quippe certiſſimum eſt quarumcunque rerum narrationes non aliis ſcriptis ſincerius & verius exhiberi quam familiarium litteris. Caſpar Barlæus vir ille ſummus, cujus modo meminimus. Magni Eraſmi, qui fulgens Patriæ noſtræ lumen, & gloria ſuperioris ſeculi ſumma fuit, epiſtolas aſſidua manu verſabat, non ſolum quod eruditis tanti viri commentationibus caperetur, verum etiam quia volupe illi erat ex earundem epiſtolarum lectione, & Eraſmi cum Monachis Leo, Bedda, Stunica, Dorpio, Doctoribus Lovanienſibus ac Pariſienſibus conflictatione præſentis ſeculi imaginem recognoſcere & in reformatis nonnullis Monachalem impudentiam, maledicentiam & perſecutionum ſtudia obſervare. Quare epiſtolas Eraſmi non modo legebat, aliiſque ſummopere commendabat, atque uti ſtudioſe perlegerent hortabatur, propter reconditam eruditionem ſtylumque elegantem plane ac venuſtum, ſed propter illius hiſtoriam temporis, quæ ex iis optime perſpici ac dijudicari poteſt. Liberius enim omnia ab amicis ad amicos ſcribuntur, neque ita multum affectibus indulgetur, ut in hiſtoriis fieri ſolet, quæ publice aut potius publico nomine eduntur. Plerumque in epiſtolis detegimus quæ in alio ſcriptionis genere altiſſime premere ſolemus, adeo ut hic pæne nudi aliorum oculis ſubjiciamur. Si quis ergo aliorum ingenium, indolem, animique affectus noviſſe cupiat, eorum litteras legat oportet, in quibus hæc omnia egregie depicta deprehendet. Vt ut alibi ſimulatio & fucus locum habeat, hic vero non niſi candor & veritas & nativus ille color ut plurimum fulget. Et profecto in ſubita illa & ſæpe calida ſcriptione ad amicos, qui ſimulare animus poſſet? quare admodum appoſite nonnemo epiſtolas non vanas

ingenii, judicii, imo & vitæ imagines, affectus cordisque specula atque indices nuncupare est visus. Verum nobis fortasse temeritatis dicam scribent nonnulli, quod quasdam epistolas familiarium, invitis procul dubio authoribus, si in vivis essent, publici juris fecerimus. Insigniter hic sæpenumero peccari posse & ab aliis peccatum esse non diffitemur: verum si hic nihil temere tentetur, sed consilio cum viris eruditis, uti à nobis præstitum, communicato, habita quoque ratione non hujus aut illius privatæ, sed publicæ utilitatis, nemo sanus nobis vitio vertat, qui Clariss. virorum exemplum imitati, quorundam familiares litteras edidimus, quibus aut malorum artes deteguntur, aut bonorum innocentia inclarescit, aut Reip. bono, aut denique Ecclesiæ saluti consulitur. In quibus enim hæc bona desiderabantur, ab hoc corpore studiose sejunximus. Iam vero ratio scriptionis ac stylus, quia diversorum sunt epistolæ, magna varietate permixtus atque conditus est. Solent in conviviis delectare diversa ciborum genera, ac tum imprimis si adsit diversitas condimentorum ac varietas, quibus mirum in modum appetitum exstimulari deprehendimus. Illud cum alibi, tum hic maximopere usu venit. Verum enimvero quoniam hoc epistolarum opus rerum magis maximarum pondere quam verborum ampullis & phaleris est gravidum, nolumus hisce condimentis velut aucupiis lectorem inescare. Satis fuerit dixisse, plerasque omnes materias, quæ hoc opere exhibentur, stylo ut plurimum terso, sæpe eleganti, atque ordine accurato, perspicuo & convenienti esse perscriptas.

Sed antequam desinamus, de quibusdam rebus te candide & amice lector præmonitum volumus, quæ tua interest scire; & primo quidem, omnes hasce epistolas aut ex autographis esse impressas, aut ex ejusmodi exemplaribus, quorum fidem in dubium vocare nemo æquus rerum æstimator possit; deinde nullas hic exhiberi epistolas quæ in aliorum operibus quod sciamus reperiuntur, aut seorsim sunt editæ, perpaucis exceptis, quas non sine gravi ac justa causa recudendas putavimus, partim quod alibi exstarent sæpe potissima sui parte admodum mutilatæ, partim etiam quod exemplaria seorsim edita à multis desiderarentur. Horum ergo desiderio nobis satisfacere visum, illorum occurrere temeritati. Paucissimas præterea è belgico sermone factas esse Latinas ex addita ubique monitione manifestum; Gallicas vero epistolas plerasque eo quo scriptæ erant idiomate edidimus, cum ea lingua satis nota

& fa-

& familiaris doctis habeatur. Ordinem maxime naturalem secuti sumus, digestis epistolis juxta ordinem temporum, non autem personarum, idque cum ob alias rationes, tum potissimum ob argumentorum congruentiam rerumque hoc seculo gestarum historicam connexionem, nisi quod in paucis quibusdam aliquis lapsus intervenerit, quod subscriptionis tempus inspiciens, ipse per te, erudite lector, facile emendabis. Plerasque voces Græcas, ne quem remorari possent, in Latinum sermonem transtulimus. Argumenta epistolis præmisimus, ut uno quasi intuitu, quid singulis contineatur animadverti possit. Indices duos subjunximus, quorum prior commonstraturus est, quis, ad quem, & quoties scribat; posterior omnium rerum toto hoc opere pertractatarum summam complectitur, fecimusque eum adeo locupletem, ut pauca esse existimemus observatu digna, quæ ibidem reperire quivis facile non queat. Duo præterea sunt de quibus imprimis monendus videaris Christiane lector. Primum est, omnium harum epistolarum copiam curiosis fieri posse, vel à nobis, vel ab aliis, penes quos autographa asservantur, ut fide optima nos in hisce edendis versatos esse omnes intelligant. Alterum est, cujus te monitum volumus, nos omnia quæ huic operi inserta sunt, vel discussa, vel definita, vel acrius dicta gestaque, non nostro nos suffragio comprobare (nam nonnulla aut cum veritate aut etiam inter sese pugnantia, utpote à variis conscripta, deprehenduntur) sed quod ubique tenendum, hic etiam ex Apostoli præscripto observetur; πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε. Vale amice lector, nostrisque laboribus fave, utere, fruere.

Goudæ VIII Kalend. Sept.
Anno CIↃ IↃ C LX.

CHRISTIANVS HARTSOECKER.
PHILIPPVS à LIMBORCH.

INDEX EORVM
à quibus & ad quos hæ Epiſtolæ conſcriptæ ſunt.

A. Dam-

N. N.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

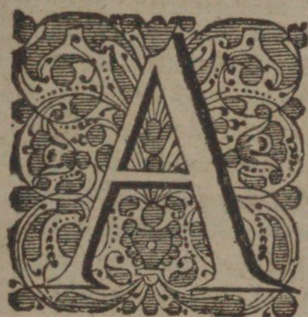
Synodus

PRÆ-

PRÆSTANTIVM AC ERVDITORVM VIRORVM EPISTOLÆ.

PHILIPPVS MARNIXIVS D. ADOLPHO POTTELBERGIO,

Salutem in Christo Iesu multam precatur.

Ccepi Catabaptistarum argumenta, quæ certis consignata capitibus misisti ad me: iis ut latine respondeam cupis. Poterat me hoc labore penitus levare Calvini eadem de re accurata tractatio in Institutionibus, & in alio etiam libro ubi hoc argumentum tractat ex professo. Poterant etiam doctissima Zwinglii scripta, ut jam taceam de Bullingero ac Musculo aliisque infinitis, qui totum hoc argumentum ita dilucidè atque absolute excusserunt, ut nihil intactum reliquerint. Volui tamen tibi obsequi, ut si qua in re tibi mea opera posset esse utilis, scires esse paratissimam. Quare singula argumenta ordine excutiamus.

Theologica. De baptismo infantium & choreis.

Primum ac secundum ejusdem sunt generis. Nam quia pædobaptismus nullum habeat Dei verbum, præceptum aut exemplum, ideo non modo in ecclesia esse illicitum, verumetiam Idololatricum efficiunt. Quæcumque enim in Dei ecclesiam sine præcepto verbo, exemplove introducantur, ea esse ejusmodi sumatur pro confesso. In quo ego argumento propemodum cæterorum omnium pondus arbitror consistere. Quare hoc uno confutato, cætera pleraque sua sponte corruent. Confutari autem non ægre potest, si Dei verbi vim, naturam, ac pondus penitius introspicamus: Est enim verissima ea propositio: *Quidquid nullo Dei verbo nitatur, id ex Dei Ecclesia non posse modo, sed etiam debere exterminari*, modo ut recte intelligatur. Verum in eo versatur omnis controversia. Ecquid verbo

Dei præcipi & contineri existimandum sit, quod non totidem syllabis diserte exprimatur? Quod si simpliciter negemus, jam non modo in infinitas absurditates labamur necesse est, sed ipsam etiam omnium scripturarum authoritatem funditus evertamus: Et vero omnem de Christo doctrinam penitus enervemus. Quod ut intelligas, expende quæso elogia, quæ à Spiritu S. per os Pauli scripturæ
2 Tim. 3. tribuuntur. Is enim ait: *Omnem Scripturam esse divinitus inspiratam*, & utilem ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in justitia. Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus. atque adeo ipsam scripturam posse nos reddere sapientes in salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Loqui vero eum de veteris instrumenti scriptura, nemo sanus unquam dubitavit. Ait enim in ea fuisse Timotheum ab ineunte ado-
Actor. 26. lescentia institutum. Idem coram Agrippa Rege testatur, *haud quicquam se dixisse* extra ea quæ Prophetæ ac Moses prædixerant. Nempe Christum esse passurum, ac primum ex resurrectione mortuorum; lucem annunciaturum huic populo & Gentibus. Ipse
Luc. 24. 44. Christus ait ad Discipulos: *Hi sunt sermones* quos locutus sum vobis, quum adhuc essem vobiscum, opportere impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis & Prophetis & Psalmis de me. Tunc aperuit eorum mentem ut intelligerent scripturas. Et dixit eis: Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die, &c. Ejusmodi testimoniis plena est scriptura, quibus diserte asseveratur omnem de Christo Doctrinam Mosis ac Prophetarum libris manifeste absoluteque fuisse comprehensam. At vero amabo, an quisquam propterea dixerit: *Quicquid est de Christo ab Apostolis* traditum; idem totidem syllabis veteri testamento fuisse quondam Patriarchis explicatum. Haud equidem existimo. *Satis enim est scripturarum mente, sensu, atque analogia fuisse comprehensa.* Vbi enim diserte testati fuerunt Prophetæ Christum *cruci* affigendum? Vbi etiam post triduum à *mortuis* excitandum? *Vbi abolitionem* ceremoniarum Mosis introducendam? Scio plenam esse ejusmodi testimoniis scripturam, si ad fidei analogiam exigantur. Sed si soli verborum apices ponderentur, nihil profecto tale effici poterit. Atque
2 Cor. 3. illud est cur Paulus dicat, *Judæos in litera* mortua versari, & velo le-
Matt. 22. 29 gis eorum oculos esse obductos. Id fiet exemplo clarius. *Christus Sadducæos in nudis* syllabarum apicibus hærentes ita objurgat: *Erratis nescientes scripturas* neque potestatem Dei. Et mox: De resurrectione vero mortuorum non legistis quod vobis dictum est à Deo dicente: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Deus non est Deus mortuorum sed viventium, &c. Quid hic ad resurrectionis confirmationem in medium adducit Christus? Apicesne syllabarum, an ipsam Scripturæ vim, ipsamque fidei analogiam? *Cur hic non obstrepebant* Sadducæi, sine Dei verbo expresso ejusmodi articulum statui haud posse? Sed est profecto Dei verbis ea vis ut animos hominum non syllabarum strepitu, sed sententiarum pondere ac vi percellat. Quum enim hæc audisset turba, perculsam fuisse ob ejus doctrinam tradit Lucas. Ex quo facile est videre,
supe-

ſuperiorem propoſitionem ſi de ipſis ſyllabis atque expreſſis dictionibus, non de ſenſu ac mente ſcripturarum, ad fidei analogiam expenſa, intelligatur, fore falſiſſimam. Poſſem ejuſmodi exempla proferre infinita: ſed nolo in re tam perſpicua eſſe prolixior. Ac ne quis exiſtimet novi Teſtamenti eſſe aliam rationem, *Paulus* manifeſte docet omnem prophetiam, id eſt, Scripturarum interpretationem, eſſe ad analogiam fidei exigendam. Alioqui *quorſum attinebit donum prophetiæ in Dei Eccleſia*, ſi ipſis ſyllabarum apicibus ita eſt inhærendum, ut interpretationis ad analogiam fidei exactæ nulla ratio habeatur? Vnde *docebimus* Chriſtum eſſe patri ὁμοούσιον? Vnde *trinitatis* doctrinam hauriemus? Vnde *Sacramenta* ulla eſſe probabimus? Vnde *baptizatos* eſſe Apoſtolos docebimus? Vnde *baptiſmum* minime eſſe iterandum? Vnde *cœnam* eſſe impertiendam mulieribus? & ejuſmodi alia infinita. Quare ex iis manifeſte efficitur axioma illud ita eſſe intelligendum, ut

Rom. 12. 7.

Coëſſentia-lem.

Quicquid in *Verbo* Dei, id eſt, In *fundamento atque ipſa ſubſtantia ſcripturarum*, neque exemplum habet, neque præceptum, id ſit extra eccleſiam Dei ejiciendum. Atque hoc eſt illud quod toties in ſcripturis repetitur: ad *Verbum* Dei nihil poſſe vel demi vel adjici, quo non ſignificatur illi literarum apices, ſed *ipſa verbi Dei doctrina*, ad fidei analogiam revocata, niſi dicamus addidiſſe ad legem Prophetas, addidiſſe Apoſtolos, addidiſſe denique omnes verbi Dei præcones, qui legi ſane nihil addiderunt, ſed ipſam legem ad veram fidei analogiam revocarunt. Debet itaque Verbum Dei non ex numero ſyllabarum, ſed ex pondere ſententiarum æſtimari: Quod cum ita ſe habere apud omnes pios in confeſſo ſit, videndum eſt nunc quale robur hoc habeat argumentum.

Deut. 4.

In Eccleſiam Dei nihil debet introduci ſine Dei vel verbo vel præcepto vel exemplo: id eſt, quod ad fidei analogiam revocatum non habeat certum in Verbo Dei fundamentum. Atqui baptiſmus puerorum ad fidei analogiam revocatus nullum habet certum in Dei verbo fundamentum. ergo in Eccleſiam recipi non poteſt.

Hic jam liquet ſumptionem alteram eſſe falſiſſimam. Pædobaptiſmum enim certiſſima habere in verbo Dei fundamenta, infinitis argumentis evinci poteſt. Ita enim loquitur Apoſtolis Chriſtus: Profecti in mundum univerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſervabitur, qui vero non crediderit condemnabitur. Quo nihil aliud doceri, quam Euangelii fidem eſſe baptiſmatis ſymbolo conſignandam, vel ipſi fatentur adverſarii. Nunc videamus quid ſit Euangelium. Paulus quidem ait Euangelium eſſe Dei potentiam in ſalutem cuivis credenti: Eo quod juſtitia Dei per illud retegitur ex fide in fidem. Cum enim ex operibus legis nulla caro in conſpectu Dei juſtificari queat, eo quod per legem ſit agnitio peccati. Ideo juſtitia Dei nunc abſque lege, in Euangelio nimirum, patefacta eſt per fidem in Ieſum Chriſtum. Quamobrem erit Baptiſmus hujus juſtitiæ fidei ſigillum, ſymbolum ſive σφραγίς. Hactenus nobiſcum ſentiunt, ſi qui ſunt ſaniores inter Anabaptiſtas; nimirum Euangelii ſive gratuitæ juſtitiæ fidei in Euangelio

Mar. 16. 15

Rom. 1. 18.

Rom. 3. 20.

oblatæ baptiſmum eſſe certiſſimum ſignaculum ac σφραγῖδα; atque eſſe ob eam cauſam atque in eum finem à Chriſto baptizandi ritum inſtitutum. Quod qui negat, is apertiſſimum Dei Verbum negat. Efficitur itaque, ſi baptiſmus à Chriſto inſtitutus eſt ut eſſet σφραγὶς, ac ſymbolum ſive Sacramentum Euangelii, id eſt, gratuitæ juſtitiæ fidei in Chriſto per Euangelium oblatæ, omnes quicunque hujus juſtitiæ in Chriſto ſunt participes ſimul debere hac teſſera, ſigno ac Sacramento obſignari.

Omnino, quemadmodum in veteri Teſtamento Abraham fide accepit juſtitiam à Deo oblatam, propter ſemen promiſſum, ejuſque juſtitiæ ſignum σφραγῖδα accepit Circuncifionem. Ex quo neceſſario efficiebatur, ut quicunque eſſent ejuſdem juſtitiæ participes, ſimul & ſigno juſtitiæ fruerentur. Alioqui non erit Baptiſmus ſigillum juſtitiæ fidei per Chriſtum acceptæ. Ex quo efficietur, vel Circumciſionis ſignum etiamnum reſtare integrum, vel ſigno juſtitiæ fidei nos omnino carere. Atqui eo carere non poſſumus, ſi Euangelii ullum eſt ſigillum. Eſſe autem docet ipſe Chriſtus. Et Euangelium nihil continere aliud, quam illam fidei juſtitiam, quæ in Abrahamo ejuſque ſemine fuit circunciſione conſignata, manifeſte teſtatur Paulus.

Sigillum. Efficitur itaque ejuſdem juſtitiæ fidei eſſe Baptiſmum σφραγῖδα, cujus olim fuit circunciſio.

Atqui illam fidei juſtitiam in infantibus fuiſſe olim obſignatam, nemini eſt dubium. Credidit enim Abraham, Deum non ſuum ſolum eſſe Deum, ſed ſui ſeminis Deum. Quod autem credidit, id propter ſemen promiſſum gratuito munere eſt conſecutus, atque in eo juſtificatus. Sequitur ergo, hanc juſtitiam non minus ad ejus ſemen quam ad eum pertinuiſſe, atque adeo in ejus ſemine optimo jure fuiſſe circumciſione obſignatam. Quod non eſt noſtrum commentum, ſed ipſiſſimum Dei verbum, quo pleni ſunt omnes Prophetæ, plenus Moſes, plena denique ſcriptura. Quare neceſſum eſt, adverſarii vel negent baptiſmum eſſe Euangelii ſigillum, vel Euangelium eſſe juſtitiæ fidei per Chriſtum oblationem gratuitam, vel hanc fidei juſtitiam ad infantes pertinere, atque adeo impie olim fuiſſe infantibus ſigillum juſtitiæ fidei exhibitum; vel certe fateantur baptiſmum pueris ex verbo Dei, ex Euangelii totius præcipuo fundamento, atque ex Chriſti inſtitutione optime convenire, non minus quam olim pueris conveniebat Circunciſio, quam Apoſtolus ejuſdem juſtitiæ fidei teſtatur fuiſſe ſigillum. Et ideo etiam ſcriptum prodit non propter Abrahamum ſolum, ſed etiam propter nos, quibus futurum eſt ut imputetur eadem juſtitia fidei; iis nimirum qui credunt in eum, qui excitavit Ieſum Dominum noſtrum, traditum in mortem propter offenſas noſtras, & excitatum propter juſtificationem noſtri. Atqui quemadmodum fides Abrahami id omne pariter amplexa eſt, quicquid promiſſione continebatur; nimirum juſtitiam, benedictionem, & ſalutem à Deo gratuito datam propter Chriſtum promiſſum, tum ipſi, tum ejus ſemini: ita hæc noſtra fides id omne amplecti debet, quicquid Euangelii promiſſione continetur; nimirum nos & filios noſtros eſſe per mortem ac reſurrectionem

nem

nem Christi à peccato purgatos, justificatos & sanctificatos. Atque adeo id omne quod fides amplectitur, sive quicquid hæc justitia fidei comprehendit, necessario debet ex Christi institutione justitiæ fidei symbolum, signum ac σφραγῖδα accipere.

Sed clamant, verbo Dei non esse expressum, infantes esse baptizandos, ita, si verbum Dei pro ipsis disertis syllabis accipias. Sed nos verbum Dei vocamus substantiam Euangelii ac fœderis divini, mentemque ipsam Spiritus, qua ita diserte hoc expressum fuit, ut ipsis syllabis exprimi esset supervacaneum. Christus enim superioribus illis de Baptismo verbis nihil aliud docet, quam Euangelium in legis, sive veteris Testamenti vicem successisse, & quidem sicuti in credentibus olim lex circumcisione fuit obsignata, ita hodie in credentibus Euangelium baptismo esse obsignandum.

Hinc est quod Paulus de Circumcisionis abrogatione disserens manifeste ait nos in Christo esse circumcisos per Baptismum, quod sane fuisset absurdissimum, nisi in vicem circumcisionis, fœdus Dei Iudæis obsignantis, successisset baptismus, Christianis Euangelium obsignans.

Atqui Christus diserte exprimit: Qui crediderit & baptizatus fuerit. Ita est, fateor. Sed prorsus eodem modo inquit Paulus, Abraham primum credidisse, fideque justificatum fuisse, ac tum demum accepisse σφραγῖδα sive sigillum justitiæ fidei circumcisionem. Quare utrinque præcedat fides necesse est: Verum quandoquidem hæc fides non mutilam sed integram promissionem amplectitur, quæ tam ad liberos quam ad parentes pertineat, omnino necesse est utrosque utrobique fidei symbolo insigniri. E converso quemadmodum nos in Christo per baptismum circuncisos docet Paulus, ita alibi inquit, Patres sub lege fuisse etiam non minus atque nos in mari ac nube baptizatos. Quare si nostri baptismi vis atque efficacia ad illos eorumque liberos pertinuit, sane & illorum circumcisionis vis atque efficacia nostro baptismo expresse, & vero ipse noster baptismus ad nos & nostros liberos indubie pertinebit. Nec est quod hic objiciant, eundem Paulum docere, & illos eadem esca eodemque spirituali potu atque nos fuisse refocillatos, neque tamen propterea effici pueris porrigendam esse Cœnam. In promptu enim est responsio: In institutione Cœnæ requiri examinationem explorationemque, quæ pueris minime competit. ac deinde in Baptismo recipi in ecclesiam, qui deinde tanti beneficii memoriam in Cœna debeant celebrare. Quare nisi infantes ab Ecclesia secludamus, necesse est fateamur, in Ecclesiam hoc symbolo esse recipiendos.

Deinde Paulus aperte docet in Baptismo indui Christum, id est, baptismum esse certissimum symbolum nostræ cum Christo conjunctionis, communicationisque. An hoc non est expressum verbum Dei, quo docemur, quicunque Christum induunt, sive quicunque in Christi communione recepti sunt, eosdem baptismi lavacro tingendos esse? Atqui cum Christo habere communionem pueros ipse, Christus identidem inculcat, jubens eos ad se venire, talium enim esse regnum cœlorum. An vero majus est, hujus communionis signo

pueros donari, an vero in ipſam Chriſti communionem recipi? ab ipſo Chriſto ulnis excipi, ejuſque oratione benedictioneque conſecrari? Et cum ipſe Dei filius tanto illos honore dignatus ſit, nos homunciones eos à Chriſti communionis ſymbolo excludemus?
Act. 10. 47. Hoc eſt, quod de gentibus prædicat Petrus: Nam quis, inquit, aquam prohibere poteſt quominus baptizentur iſti, qui ſpiritum ſanctum acceperunt ſicut & nos? Scio enim de adultis loqui, ſed tamen interea ponit hoc axioma, fixum, ratumque. Quoſcunque dignatur Deus ſpiritu ſuo ſancto, eos ab aqua baptiſmi non eſſe excludendos. Idem axioma, quod eſt certiſſimum Dei verbum atque indubitatum Spiritus ſancti oraculum, & hic locum habet. Nimirum neminem aquam prohibere poſſe, quominus baptizentur illi, qui in Chriſti communionem ac juſtitiæ fidei participationem recepti ſunt, regnique cœlorum promiſſione donati, ſicut & nos? Ac ne quis cavilletur, nos verba Petri contorquere, qui de ſolo ſpiritu miraculorum diſſerat, cujus minime ſint participes pueruli; audiant eundem Petrum, ſeu potius ipſum Dei ſpiritum per os Petri ita pronunciantem.
Act. 11. 17. Poſtquam igitur par donum dedit eis Deus, ut & nobis, cum credidiſſemus in Dominum Ieſum Chriſtum, ego porro quis eram qui Deum poſſem prohibere? ubi manifeſte docet divinum oraculum, quoſcunque Deus pari dono donarit, atque eos, qui in Chriſtum credunt, eis non poſſe ab homine mortali baptiſmo interdici. Atqui pari dono puerulos donari, ac eos qui adulti in Chriſtum crediderunt, tota ſcriptura clamat: Quare fanatici eſt hominis, velle illis baptiſmi tinctione interdicere. Quod eſt enim Domini, quo donat Deus credentes, aliud quam juſtitia ſeu juſtificatio? Vti luculenter in Epiſtola ad Romanos teſtatur Paulus ex Abrahami exemplo. Eodem autem donari parvulos, teſtis eſt circumciſio, ejuſdem certiſſimum ſigillum. niſi velint Chriſti adventu gratiam Dei eſſe imminutam, quod eſt prorſus nefarium, ac refellitur ipſa Chriſti oratione, teſtantis talium eſſe regnum cœlorum, docentiſque eorum angelos conſpicere faciem Patris cœleſtis. Refellitur etiam Pauli teſtimonio, aſſeverantis, Chriſtianorum liberos eſſe ſanctificatos. Cum igitur & ſanctificatione & juſtitia, & Chriſti communione, & denique regno cœlorum ipſos dignetur Dominus, qui tandem ſunt iſti, qui Deum ſe putant poſſe prohibere? Sed urgent Petrum, de nullo alio dono illic agere, quam de Spiritu miraculorum, cujus ſunt expertes pueruli. Verum, eſt illud primum quidem per ſe falſum. Etſi enim ſpiritum miraculorum Petrus non excludat, tamen maxime agit de ſpiritu adoptionis regenerationiſque, cum ille in Chriſtiano maxime requiratur. Vti vel ipſi mihi concedent Catabaptiſtæ, niſi ſe ipſi baptiſmo velint excludere, propterea quod miraculorum Spiritu præditos eſſe ſe gloriari niſi falſo non poſſunt. Deinde ut etiam ſit veriſſimum, Petrum de miraculorum ſpiritu agere; tamen illud ipſum noſtram confirmabit ſententiam: Spiritus enim miraculorum non eſt tanti momenti atque ſpiritus adoptionis. Quare ſi propter minus donum, putavit non eſſe arcendos à baptiſmo, ſane qui ſummo ac præcipuo Spiritus ſancti dono, adoptione inquam,

quam Dei, consignati sunt, qua fronte poterunt ab hoc baptismi lavacro arceri? Donari autem adoptione, sine adoptionis atque adeo sanctificationis spiritu filios credentium, fateantur necesse est, nisi volunt inficiari, eos esse sanctos ac Dei filios. Neminem enim vel sanctum esse, vel Dei filium, sine Dei Spiritu sanctificante, atque adoptante, ita perspicuum est, ut nulla probatione indigeat. Puerulos enim sua natura esse impuros, ac filios iræ, non modo scriptura docet, sed ipsi etiam Catabaptistæ fatentur, atque hoc uno nomine Christi generationem humanam eunt inficias. Quare sanctificari eos, & adoptari necesse est; sanctificari autem neminem posse, nisi per Dei Spiritum, nemo ignorat, nisi qui ipsa Christianæ fidei prima rudimenta ignoret. Quare spiritu sanctificante adoptanteque donatos esse credentium filios, cum sancti sint, nemo non impudentissime audebit pernegare. Cum igitur eodem spiritu, atque nos, donentur, videant Catabaptistæ, qua fronte illos ab hac sanctificationis regenerationisque lavacro arcere audebunt? Quare colligimus hæc argumenta in unam summam. Dei verbum est non modo, quod certis disertisque verbis ac syllabis exprimitur, sed quod Dei institutione ac præcepto, fideique certissima analogia, verbo Dei continetur. Atqui Pædobaptismus ipse baptismi institutione, fideique analogia continetur, ergo est Dei verbum. Major sumptio probatione non-indiget. Minor probatur à definitione baptismi, quod sit symbolum, sigillum, ac tessera sive σφραγὶς Euangelii, id est, justitiæ fidei, quæ omnibus credentibus, eorumque semini gratuito datur: Ab ipsa analogia Baptismi, quod successit in locum circumcisionis: Ab exemplo Iudæorum, quorum liberi baptizati sunt in nube & mari, quemadmodum & nos circuncidimur in baptismo: A fine baptismi, nimirum communionis cum Christo obsignatione, cujus sint pueri participes, cum eos Christus ad se vocarit, eorumque regnum cœlorum esse pronunciarit: Item sanctificationis obsignatione, cujus minime exortes esse pueros, Paulus docet: Ac denique ab hoc generali axiomate; Quicunque paria dona accipiunt, iis aqua interdici non potest; Pueri paria dona accipiunt, nimirum justitiam, sanctificationem, redemptionemque in Christo, spiritumque adoptionis, ac denique regnum cœlorum; Non posse igitur pueros aqua interdici.

Quæ omnia ita sunt certa, firma, rata, & cum ipsa baptismi institutione, natura, ac fine, ipsâque fidei analogia penitus congruentia, ut nemo nisi pervicax possit pernegare. Sequitur itaque verbo Dei non modo permissum, sed etiam præceptum institutumque Pædobaptismum.

Tertium argumentum, quia nihil contra nos facit, non puto esse refutandum. Ita enim ratiocinatur. Quicquid jussit atque instituit Deus, id eo modo quo instituit atque jussit, integrum, inviolatumque observari debet. Atqui jussit Deus eos, qui in vera fide edocti, institutique sunt & Euangelio credunt, ut ad conscientiæ certitudinem, obsignationemque aqua baptizentur. Debet igitur hæc institutio manere inviolata. Id vero libenter fatemur. Atque adeo, quia non

poteſt manere integra, rata atque inviolata hæc inſtitutio, niſi credentium conſcientiæ in certitudinem promiſſionis totius atque integræ illæſæque obſignentur, neque poſſe obſignari in totam promiſſionem, niſi ſimul eorum liberi, qui eadem promiſſione continentur, eodem etiam baptiſmo obſignentur; quia obſignatio tam late patet atque fides, fides autem omnino ſe porrigit quo integra promiſſio, ideo ex hoc argumento indubitate evincimus, pueros eſſe baptizandos. Nimirum, quia debet Domini inſtitutio non mutila, ſed omnibus ſuis partibus abſoluta obſervari, quod non fit, niſi abſolutam integramque promiſſionem abſolute perfecteque & fides amplectatur, & baptiſmus obſignet.

Quarto argumento efficitur ex ſimilitudine circuncifionis, neminem debere baptizari, niſi qui diſerte à Domino ſit expreſſus. quia nimirum, etſi non eſſet vetitum alias perſonas, quam maſculos, circumcidi, neque aliis diebus quam octavo, neque alio inſtrumento quam quod ipſe Dominus expreſſerat, tamen id ipſum fuit illibate obſervatum. Sed eſt meo quidem judicio hoc argumentum non modo inefficax, ſed penitus inſulſum. Quis enim neſcit ceremoniis olim aſtrictos fuiſſe Patres, à quarum obſervatione cum ſimus per Chriſti ſanguinem liberati, quis velit ducere argumentum, ad enervandum id, quod ex certiſſima fidei analogia, atque adeo ex certiſſimo Dei verbo edocti ſumus? Quanquam quis unquam fando audivit circuncidi mulieres? Deinde ut maxime circuncidi potuiſſent, an non aperte in lege exprimitur ſexus maſculinus, in quo fuerit proculdubio ſanctificatus etiam fœmineus: quemadmodum fructus in primitiis fuerunt ſanctificati? Verum ubi unquam juſſit Chriſtus diſertis verbis credentes baptizari? Apud Matthæum ait: Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Docentes eos ſervare omnia quæ mandavi vobis? Apud Marcum vero: prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſervabitur, &c. Quid hoc habet ſimile cum expreſſione maſculorum in inſtitutione Circumciſionis? Etſi nemo eſt, qui ignoret hic à Chriſto non inſtitui baptiſmum, ſed tantum prædicationem Euangelii, eique baptiſmum pro ſigno adhiberi. Alioqui ſcimus, baptiſmum ante pridem fuiſſe inſtitutum. Iam enim non modo Chriſtus ipſe baptiſmum in ſuo corpore conſecrarat: ſed Ioannes etiam Baptiſta, ejuſque diſcipuli multos baptizarant in remiſſionem peccatorum. Et poſt eum ipſi Apoſtoli, à Chriſto miſſi, baptiſmum exercuerunt? quare non poſſunt ex his verbis aliud elicere, quam illum ipſum baptiſmum, qui in circumciſionis vicem ſucceſſerat, quemadmodum cœna Domini in Agni Paſchalis locum ſubierat, hic à Chriſto adhiberi in obſignationem credentium? quemadmodum olim à Deo fuit adhibita circumciſio in obſignationem credentis Abrahami, cujus fides ſymbolum præcedens non potuit eſſe fraudi puerulis, cur minus eſſent & ipſi ejuſdem ſymboli participes. Sed quid quæſo ex ejuſmodi cavillationibus effici poterit, niſi primum quidem omnes puerulos eſſe damnatos, quia dicat Chriſtus: qui vero non crediderit condemnabitur.

Nam

Nam ſi ideo pueri à baptiſmo ſunt excludendi, quia illis Chriſti verbis diſerte non exprimuntur: Quicunque crediderit & baptizatus fuerit; ſane & his à ſalutis omni ſpe arcebuntur, quando ait: Qui autem non crediderit, condemnabitur. Deinde efficietur mulieribus Cœnæ ſacramentum eſſe denegandum, quia nihil de illis aperte præceperit Chriſtus. Aut ſi hic volunt, ſpectari analogiam ipſam fidei, finemque inſtitutionis, qui non minus ad mulieres quam ad viros pertineat, quid eſt cur in baptiſmo tam frigide cavillantur? Nam de octavo die quid attinet dicere, cum is ad cæremonias veteris Teſtamenti pertineat, & ſimul myſterium inſtitutionis ad fidei analogiam pertinens indubie complectatur.

Quintum argumentum plenum eſt impudenti audacia. Aſſeveratur enim, ſine ulla probatione, Apoſtolos, niſi adultum, baptizaſſe neminem: cum tamen, ſi conjecturis ſtandum eſt, omnis veriſimilitudo in contrariam partem cedat. Sed primum vide rationem argumentandi. Vt probet ab Apoſtolis nullos eſſe pueros baptizatos, ait Apoſtolos neminem baptizaviſſe, niſi qui & re & verbo fidem ac pœnitentiam teſtaretur. Id quaſi ſatis ſit verbo dictum eſſe, tanquam indubitatum axioma ponit, & cum non modo nulla ſit probatione ſuffultum, ſed etiam incertum, & cum omni pugnans veriſimilitudine, tamen ex eo aliud etiam incertius efficit. nimirum, ergo pueros nullos eſſe ab Apoſtolis baptizatos.

Primum velim ex eis audire, an credant ipſos Apoſtolos fuiſſe baptizatos: dicent ſe, niſi frontem nimium perfricuerint, credere. At quomodo tandem verbo ſunt edocti? Annon quia Apoſtolis ipſa baptiſmi ratio, vis atque inſtitutio competit? Cur igitur non eadem conjectura efficiunt & pueros ab Apoſtolis fuiſſe baptizatos, cum pueris ipſa baptiſmi ratio, vis, atque inſtitutio non minus atque adultis competat? Quis enim ex integris familiis eos docuit excludere parvulos? ſane integras familias ſe baptizaviſſe ait Paulus, neque pueros excludit. Et pueris baptiſmi rationem, atque analogiam competere liquet, ut qui ſint in fœdere Dei, quibus per Euangelium juſtitia gratuita donetur, qui in Chriſti corpus ſunt adoptati, qui regno cœlorum donati. Quæ eſt igitur hæc audacia velle puerulos excludere, quos Spiritus ſanctus non excluſit? nominatis integris familiis?

Scimus præterea quæ & quanta fuerit Apoſtolorum temporibus de circumciſione controverſia, aſſerentibus non paucis, circumciſionem ex præſcripto legis debere obſervari. An putamus qui tantopere fuere de Circumciſione ſoliciti, ſibi ſolis, an vero etiam liberis fuiſſe ſolicitos? ſi liberorum nulla fuit cura, næ illi & charitatis legem contempſerunt, & circumciſionis inſtitutionem, quam tantopere urgebant, perfide tranſgreſſi ſunt. Quæſtio igitur fuit haud dubie, an credentes & credentium liberi deberent circumciſionis ſymbolo obſignari? Hic Paulus, cæterique orthodoxi, vehementer reſtiterunt, eo quod per Chriſtum eſſet abolita circumciſio, in ejuſque locum ſucceſſiſſet Baptiſmi ſymbolum, quemadmodum ad Coloſſ: diſerte teſtatur Paulus, An igitur exiſtimabimus ortho-

doxos liberorum ſuorum curam ita protinus abjeciſſe, ut non eſſent quicquam ſoliciti de obſignandis eis in fœdus novum, quo erant una cum parentibus cooptati? quare non poteſt eſſe dubium, quin liberos ſuos, à circumciſionis obſervatione liberatos, novo fœderis ſymbolo, quod in illius locum ſucceſſerat, curaverint inſignire. Quod ſi non fuiſſet factum, quomodo non exorta fuiſſet ea de re controverſia? qui enim circumciſionem urgebant, urgebant proculdubio ex præſcripto legis, ſibi inquam ſuiſque liberis. Hic Apoſtoli, totaque Eccleſia decrevit, circumciſionis præcepto neminem amplius eſſe obnoxium, & vero circumciſionem penitus eſſe abolitam. Quare qui Apoſtolorum ſententiæ hac in re acquievere, ii proculdubio vel derepente liberorum omnem curam abjeciſſent, vel certe de iis baptizandis moviſſent controverſiam, vel denique eos baptiſmate tinxiſſent. Atqui liberorum curam abjeciſſe, alienum eſt ab omni pietate. Vllam vero moviſſe controverſiam, omnino non eſt veriſimile, cum nihil ea de re tradatur ſcripturis. Relinquitur itaque neceſſario, ex communi more baptiſmo fuiſſe tinctos puerulos. Verum fingamus hanc interceſſiſſe controverſiam. Qua autem ratione putamus decidi potuiſſe alia, quam authoritate ſcripturarum, quâ unâ uſi ſunt omnes Apoſtoli pro doctrinæ ſuæ unico ac certiſſimo fundamento? Novi autem Teſtamenti ſcripturas, quæ id temporis necdum extabant, huc velle invehere, extra rem eſt. Quare fuiſſet proculdubio ex veteris Teſtamenti ſcripturis definita omnis iſta controverſia. Quibus ſi ſtandum eſt, nemo eſt, qui non videat puerulis divini fœderis ſymbolum, ac σφραγῖδα juſtitiæ fidei optima ratione, atque ea ipſa Dei inſtitutione convenire. Atque hæc (mihi crede) una eſt ratio, cur hujuſce rei nulla fuerit in novo Teſtamento facta mentio. Tantum dicuntur baptizatæ familiæ, ipſe baptiſmus in circumciſionis abolitæ vicem docetur ſucceſſiſſe. Præterea haud exprimitur an pueruli, imo vero nec an ipſi Apoſtoli, an Virgo Maria fuerit baptizata. Quid ita? quia omnium controverſiarum judicem atque arbitram ſtatuunt veteris Teſtamenti ſcripturam. Ad illius ergo analogiam id omne eſt revocandum, quicquid poteſt hic vocari in dubium, niſi Paulum ipſum, quid dico Paulum, imo vero omnes Apoſtolos, ac ipſum Chriſtum volumus falſi inſimulare: qui uno ore diſertiſſime tradunt, ex veteri ſcriptura poſſe abſolutam omnium doctrinarum probationem examinationemque ſtatui. Ab illa ſi quid eſt mutatum, id propemodum omne verſatur in ceremoniarum ritu. Cætera, ſi qua ſunt, ita diſerte exprimuntur, ut nihil relinquatur dubitationis. Pueros autem in fœdus Patrum aſciſci inter cæremonias reponi non poteſt; neque eſt aliter hac de re in novo Teſtamento traditum, atque in vetere. Efficitur itaque ejus eſſe plane eandem rationem in utroque. Poſtremo doceant iſti Pædobaptiſmi oppugnatores, quando tandem hæc conſuetudo in Dei Eccleſiam, contra manifeſtam, ut ipſi volunt, Apoſtolorum inſtitutionem fuerit invecta, aut quo autore? quod ſi nequeunt, uti profecto nequeunt, niſi rancidam ſuam vel potius malignam inſcitiam prodant, rem ſibi ignotam in Rom. Pontifices derivando,

derivando, credant omnibus ſacris hiſtoriis; credant antiquiſſimis Patribus, qui non multò intervallo Apoſtolorum ætatem conſecuti, diſerte produnt, ab Apoſtolis ritum hunc perpetua conſuetudine defluxiſſe. Irenæus ſane, qui ſub annum ſexageſimum poſt Apoſtolorum ætatem floruit, atque adeo vel ipſa ætate Apoſtolorum vel certe non multo poſt intervallo vixiſſe potuit, manifeſte docet lib. contra hæreſes 2, cap. 39. Et infantes, & parvulos, & pueros, & juvenes, & ſeniores pariter in Deum renaſci per Chriſtum. Quod ſi ita eſt, ut nemo, non impius negabit, quis eſt præterea qui poſſit nobis adhæreſcere ſcrupulus? Origenes qui circa 87 annum poſt Ioannis Apoſtoli obitum natus fuiſſe proditur, manifeſte tradit Eccleſiam ab Apoſtolis ſuſcepiſſe traditionem, etiam parvulis baptiſmum dare. Sciebant enim, inquit, illi quibus myſteriorum ſecreta commiſſa ſunt divinorum, quia eſſent in omnibus genuinæ ſordes peccati, quæ per aquam & ſpiritum ablui deberent, propter quas etiam corpus ipſum corpus peccati nominatur, &c. Cyprianus vero qui anno 158 poſt Apoſtolorum ætatem martyrii corona donatus fuit, integram etiam ea de re diſputationem conſcripſit, noſtramque ſententiam multis firmiſſimis argumentis contra Fidum preſbyterum conſtanter & valide tuetur. Vt præteream Gregorium Nazianzenum, qui poſt Apoſtolos ducenteſimo ſupra ſeptuageſimum anno claruit. qui graviter profectò & Chriſtiane monet, ne puerorum baptiſmum per ſocordiam protrahamus. An non teſtantur hiſtoriæ ſacræ ipſum Athanaſium, etiamnum puerum fuiſſe à pueris per ludicram puerorum imitationem baptizatum, eumque baptiſmum ab omnibus eccleſiis ratum eſſe habitum, quod in nomen Patris, & Filii, & Spiritus ſancti factus eſſet? In quo & ſi non videntur illi Patres ſatis dignam vocationis ac miniſterii æſtimationem habuiſſe, tamen hoc perfectò ſatis declararunt puerorum baptiſmum ſibi vehementer probari. Sed quid opus eſt verbis? Nulli unquam Patres in dubium vocarunt, non modo an poſſent, ſed etiam an deberent pueri baptizari. Sicubi autem eſt nimis obſervatum, id partim ſocordia, partim ſuperſtitione hominum, exiſtimantium ejus lavacri virtute peccata ablui, atque propterea in ultimum vitæ tempus id pertrahendum, uſu venit. Ideoque à ſummis viris & ſæpe & graviter fuere reprehenſi. Baſilius cum matres infidelitatis, vel certe modicæ fidei ac puſillanimitatis inſimulat, quæ liberos ſuos primo quoque tempore non curant baptizari; eis Annæ exemplum proponit, quæ filium etiam antequam eſſet editus, Deo vovit. Ambroſius, ut qui fuerit Origenis ſtudioſus ſectator, etiam Origenis ipſa argumenta, & tantum non ipſa verba hoc in argumento eſt mutuatus. Hieronymus gravi ſcelere implicat eos, qui liberis parvulis baptiſmum dare noluerint, eoſque facit iræ Dei obnoxios. Auguſtinus de baptiſmo, contra Donatum diſputans, ſcribit. Quod traditum tenet univerſitas Eccleſiæ cum permulti infantes baptizantur, qui certe nondum poſſunt credere ad juſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem, &c. & tamen nullus Chriſtianorum dixerit eos inaniter baptizari. Et ſi quiſquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quanquam

Epiſt. ad Rom. lib. 5. Idem tradit in Luc. Homil. 14. Et in Levit. Homil. 8.

Epiſtolarum lib. 3. epiſt. 8.

Lib. 10. Epiſt. 89, ad Demetriad. Virginem.

Lib. 4. cap. 23.

quod

quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime credimus; tamen veraciter conjicere possumus, quid valeat parvulis baptismi sacramentum, ex circumcisione carnis, quam prior populus accepit, quam priusquam acciperet, justificatus est Abraham, &c. Sed nolo quenquam constringere authoritate hominum. Illud tantum volo, cum nullo, neque decreto hominum, neque concilio sit hoc institutum, & post omnium patrum memoriam semper in Ecclesia constantissime observatum, quis dubitabit, quin ab ipsis Apostolis fuerit ea consuetudo ad nos derivata? & in hac quæstione potius fidem adhibebit omnibus patribus, uno ore idem affirmantibus, quam novis istis hominibus, qui doctrinam à manifeste fanaticis hominibus primum acceptam, ac deinde putida quadam hypocrisi nonnihil fucatam nobis volunt pro Dei verbo obtrudere? & non dubitant impudentissime quod nesciunt, asseverare.

Sexto argumento probatur baptismum infantibus non convenire, propterea quod non sint regenerati. Hic vides ex errore, errorem necti, nec unquam finem labendi fieri, donec in præcipitium abrepta sit hominis, ab ipsa Dei veritate aberrantis, mens. Quam est enim hoc impium, pernegare infantes esse regeneratos? quos omnino constat in Christi corpus esse cooptatos? Velim profecto audire ex his hominibus, nunquid putent Christum verum dixisse, quando uno verbo pronunciavit, neminem posse regno cœlorum frui, nisi qui denuo sit renatus? Ajunt fortasse de adultis eum id modo intelligere. Quid vero? an soli adulti ex carne nati sunt, an etiam infantes? Quo hic sese contorquebunt? Veniat illis in mentem, quod alias solent identidem intonare, universam Adami sobolem ita esse corruptam, ut ex ea Christus nasci non potuerit, nisi simul esset ejusdem corruptionis particeps. Quare si omnes infantes caro sunt & ex carne nati, necesse est vel renasci eos, vel regno cælorum penitus excludi. Atqui Christus ait eorum, seu talium esse regnum cœlorum. & simul idem ait, cuicumque conveniat regnum cœlorum, eundem esse regeneratum, quid est quod hic hærent homines αὐτόσοφοὶ ac sibi nimium applaudentes? An verbum etiam hic requirunt, an in luce meridiana etiam cæcutire pergunt? Sed hoc est profecto. Semel sibi persuaserunt homines, propria justitia gratiam Dei consequi. atque hinc fit quod neque quid sit regeneratio, neque quid justificatio prorsus intelligant. Existimant enim, regenerationem in hominis quadam virtute, non in Dei ac Spiritus sancti gratiâ consistere: Quare discant primum quid sit regeneratio, & in Nicodemi scholam ablegentur, ut intelligant spiritum esse, qui regeneret, quemcunque velit, neque id ex hominis pendere arbitrio, ac propterea neminem nisi regeneratum posse in regnum cœlorum introire, & se tum demum profiteantur Magistros esse in Israël.

Sibi sapientes.

Septimum argumentum in ipsum Deum ejusque æternam sapientiam potius quam in nos contorquetur. Is enim quemadmodum olim circumcisionis symbolum conjunxerat cum seriis & gravibus exhortationibus, ad veram pœnitentiam ac circumcisionem præputii

putii cordis, ita post etiam nostrum baptismum cum vera pœnitentia, & ablutione sordium cordis & conscientiæ conjunxit. Hic stomachantur Catabaptistæ, & volunt nemini competere signum, quicum ejusmodi exhortationes sint conjunctæ, nisi simul eisdem competant ipsæ exhortationes. Improvide igitur eorum judicio à Domino factum est, qui, cum vellet circumcisionem esse renovationis, ac pœnitentiæ mortificationisque symbolum; infantes tamen, qui ejusmodi nondum caperent, voluit circumcidi: vel potius certe improbe cavillantur isti, quod baptismus sit symbolum ejusdem renovationis ac pœnitentiæ, ideo pueris minime impartiendum. Quasi vero & baptismus, & circumcisio non primarie Dei erga nos fœdus ac beneficium, ac tum demum secundario nostram etiam pœnitentiam ac fidei attestationem obsignent. Hi boni viri culicem excolant, cum camelo devorando non magnopere sint soliciti.

Octavum, nonum, ac decimum argumentum augent quidem numerum argumentorum, sed reipsa cum primo & secundo sunt eadem; quare eorum refutatio ex superius dictis est petenda.

Vndecimum argumentum mera est impostura. Quod enim non modo est in controversia, sed etiam longe falsissimum, id non tantum pro confesso ponunt, sed pro ipso etiam ratiocinationis fundamento. Nimirum baptizari in nomen patris, & filii, & spiritus sancti, nihil esse aliud, quam eam consolationem, fideique certitudinem accipere, quod à Deo trino & uno peccata sint nobis remissa, & quod Deo per Christum grati simus. Qua definitione quid potest esse falsius? quidve absurdius? quasi vero baptizari sit accipere consolationem & certitudinem fidei, & non potius symbolo externo insigniri, ut in fœdus Dei recepti esse intelligamur? Sed nolo esse nimium severus: Demus positum fuisse pro definitione effectum, seu potius finem baptismi. At certe cum hunc non esse baptismi potissimum finem, jam ante satis sit declaratum, quid hac argutatione efficitur? Est enim huic per omnia similis. Circuncidi est accipere consolationem & certitudinem fidei, quod simus justificati per semen promissum, quemadmodum in Abrahamo declaratum est; ergo quicunque ejusmodi certitudinem non accipiunt, ii vel non circumciduntur, vel frustra circumciduntur. Hoc est profecto abuti & oratione & auditoris patientia. Quis enim non videt, ut etiam maxime demus circumcisionem esse vel parere, vel certe significare ejusmodi certitudinem, tamen ejus potissimam partem in eo consistere, quod Deus suum fœdus in homine obsignet? Fœdus autem illud tam ad infantes pertinet, quam ad eos, qui hac certitudine Dei promissionem in cordibus suis obsignant. Alioqui necessario efficitur inutilem fuisse olim circumcisionem, cum post Abrahamum, nisi pueris, vel nullis, vel certe quam paucissimis data fuerit. Certe fœderis divini veritas non pendet ab humana certitudine, sed à Dei certissima voluntate, qui quos vult in fœdus suum ascíscit. Breviter itaque respondemus ad hoc undecimum argumentum, vel potius ad ejus argumenti priorem partem: Baptizari omnino non esse consolari, confirmarique in fidem, sed esse nihil aliud quam insigniri

aquæ ſymbolo, quo fiat teſtatum eos qui baptizentur in fœdus Dei, atque adeo in Eccleſiam eſſe receptos, propterea quod, cum natura eſſent filii iræ & peccati labe contaminati, jam ſint virtute divini fœderis per Chriſtum facti filii Dei, & in Chriſti ſanguine purificati, ut poſthac eam purificationem in omni vita exprimant, & ſeſe Chriſto Ieſu conſepultos oſtendant. Hæc ſane omnia, quia infantibus pulchre conveniunt, ac ſuo profecto jure tribuuntur, cum ſint eis per Dei gratiam data, omnino efficitur & baptiſmum eis convenire. Atque hic iterum obſervandum eſt, quod ante commemoravimus, turpiter eos fallidum ſtatuunt, baptiſmum à noſtri tantum parte eſſe ſymbolum, cum vel maxime in eo ſpectandum ſit Domini fœdus, quo ſe ipſe erga nos obligat: noſtra enim omnis ſanctificatio, ex illo fonte oritur, non è contra. Nec enim, quia in novitate vitæ ambulamus, ideo nos adoptavit Deus, ſed quia nos jam ante adoptavit, & in Chriſti ſanguine puritate & juſtitia donavit, ideo ſimul etiam nos facit ſanctificationis participes: Et quia Deus noſter eſt, nobiſque gratuito peccata omnia remiſit, eorumque amplius recordari non vult, ideo nobis donat cor novum, in quo legem ipſe ſuam ita efficaciter inſculpit, ut in vitæ novitate ambulemus. Præpoſtere igitur ratiocinantur, atque adeo divinæ gratiæ injuriam faciunt, qui ex noſtris operibus beneficia Dei præciſe volunt æſtimare. Quemadmodum fit in ſecunda parte hujus argumenti: quaſi, quia nos conſepeliamus in baptiſmo veterem hominem, ideo Dei fœdus ejuſque fœderis ſymbolum ad nos pertineat. Hoc eſt enim nimis maligne gratiam Dei evertere. qui procul omni dubio hac ſanctificatione nos donat, propterea quod ante jacta mundi fundamenta in Chriſto ſuo propter ſuum beneplacitum nos elegit, atque in filios ſibi adoptavit. Quam ipſe ſuam adoptionem electionemque in nobis jam ab utero matris conſignat. Eaque poſtea ſpiritum ſanctificationis ſuo tempore confirmat, ratumque in nobis facit. Ita ut manifeſte liqueat ejuſmodi ratiocinationes non modo eſſe præpoſteras, ſed penitus impias, & divinæ gratiæ nimium injurias.

Duodecimum argumentum prorſus eſt nugatorium & paralogiſmis plenum. Ait enim. Quicunque nomen trinitatis iis proponit, qui non habent aures ad audiendum, neque mentem ad intelligendum, eum abuti nomine trinitatis. Atqui facere id eos, qui pueris nomen trinitatis proponunt. Abuti itaque nomine trinitatis, & obnoxios iræ Dei effici. In quo ſane argumento utraque ſumptionum eſt falſiſſima. Primum enim quod ait, non eſſe proponendum Dei nomen, niſi iis, qui audiunt & intelligunt, quam eſt falſum? Quis enim neſcit quoties pueris benedicitur proponi nomen Dei. Rogatur enim Deus ut velit illis eſſe propitius, quemadmodum ab ipſo Chriſto factitatum legimus, qui pueros ulnis complexus patri cœleſti commendavit, & ſacratiſſima ſua benedictione dignatus eſt. Deinde an neſcimus non modo puerulis, verum etiam ſurdis, dæmoniacis, & vero mortuis ipſis nomen Domini invocatum, perſæpe profuiſſe? An abuſus eſt Chriſtus ipſe patris ſui ſacratiſſimo nomine, quando illud ſuper Lazarum, ut jam tot ſurdos prætercam,

cam,

eam, invocavit? quando ipsi Lazaro inclamavit, Lazare tibi dico surge. Si respondeant, Christo etiam mortuas creaturas obedire, nos vicissim dicemus, & Christi verbo puerulos sanctificari. Quanquam quid attinet, hac de re disputare, cum satis notum sit, in baptismo non tam pueris ipsis nomen Dei proponi, quam ipsi Ecclesiæ, puerorumque parentibus: qui verbi divini certitudine persuasi credunt Deum esse suum, suique seminis Deum, ideoque symbolum ejus fœderis à Domino institutum non dubitant suis infantibus consignare. Nec enim fide imbecilli vel suum corpus, vel suorum liberorum impotentiam considerant, vel adversus Dei promissionem infidelitate disceptant, sed fide robusti tributa gloria Deo plene persuasum habent, eum quod promiserit posse etiam, ut quam maxime repugnent Catabaptistæ, plene præstare: quemadmodum de Abrahamo testatur Paulus.

Verum enimvero pervelim audire ex his divini nominis propugnatoribus, an censeant in circumcisione fuisse nomen æterni Dei propositum iis, qui circunciderentur, nec ne? Si negant, jam ex sanctissimo Dei sacramento puerilem fabulam efficiunt: sin autem fatentur, jam ex eorum argumentatione efficietur Dei nomen frustra & inutiliter fuisse in circuncisione usurpatum, quod cum sit horrendum vel cogitatione complecti, sequitur profecto impiam esse totam hanc argumentationem, nedum frivolam.

Tertiumdecimum argumentum est longe vitiosissimum: quis enim unquam ita est argumentatus? Quicunque est anima rationali præditus, is est animal; atqui canis non est anima rationali præditus; non est igitur canis animal. Fatemur profecto nos eum qui in fide divinæ gratiæ conformari queat, esse baptizandum, si baptizatus non fuerit. Sed nihil minus ex eo efficitur, quam propterea pueros non esse baptizandos. Quia quemadmodum etsi omnes rationali anima præditi, sint animalia, non tamen ii soli sunt animalia; ita etiamsi omnes fide præditi sint baptismo initiandi, non tamen iis solis potest hoc competere.

Quartumdecimum argumentum ex falsis constructum docent, tum ea quæ superius dicta sunt, tum una Cypriani epistola. Quanquam fatemur multos olim fuisse, qui, nisi ad extremam senectutem, tingi se patiebantur. Sed hoc superstitione factum est, quod ea tinctione putarent omnia sibi peccata condonari. Deinde propter horrendas persecutiones, per quas haud quicquam licebat statuere. De liberis, qui non raro ad idolorum cultum invitis parentibus rapiebantur, dilata sæpe fuit hæc tinctio baptismi. Alioqui certum est, post Apostolorum ætatem & perpetuo & constanter fuisse hunc ritum in ecclesia observatum. Quod etiam si non esset, tamen esset potius ex verbo Dei quam ex prava consuetudine res æstimanda definiendaque.

Duo postrema argumenta, quæ eodem referuntur, superioribus positis facile sua sponte concidunt. Satis est enim declaratum, pædobaptismum ex certissimo Dei verbo, Christi institutione, exemplo ac doctrina, Apostolorumque certissimo axiomate esse constitutum.

Quare, incertam velle efficere de pædobaptiſmo doctrinam, eſt penitus impium, & cum ſumma malignitate conjunctum. Quid enim eo poteſt eſſe certius, quod ex fidei noſtræ certiſſimis eruitur fundamentis? ex ipſius verbi Dei, ad cujus amuſſim omnis eſt expendenda certitudo, doctrinâ certiſſime conſtitutum ab ipſo uſque Abrahamo per multa annorum milia in eccleſia conſtantiſſime obſervatum, neque ulla unquam ætate ab omnibus omnium ſæculorum hæreticis revocatum in dubium? Quod ipſa etiam docet ratio, natura confirmat, ſenſuſque communis extorquet; nimirum omnibus qui fœderis gratia juſtificationis dono in Chriſto donati ſunt, eodem modo debere divini fœderis nota ac ſymbolo inſigniri? Atque hæc quidem hactenus.

De ſaltatione ſeu tripudiatione quam proponis quæſtionem, majorem habet difficultatem: eſt enim difficile quippiam ſtatuere nihil præſcribente Dei verbo. Et conſcientias vincire ubi liberæ ſint à Deo relictæ, etiam eſt cum hypocriſi & impietate nonnulla conjunctum.

In veteri teſtamento ſaltationes fuiſſe uſitatiſſimas, nemini non eſt notum, niſi cui ſcriptura ipſa penitus eſt ignota. In publicis feriis, in rebus lætis ac proſperis choreas duxiſſe conſtat. In domeſticis etiam gaudiis atque oblectationibus fuiſſe Chriſti temporibus uſita-
Luc.15.25. tum, declarat illa Chriſti de filio prodigo parabola, in cujus reverſione lætum patrem, ait, choros inſtituiſſe. Eumque morem à ſuperioribus ætatibus fluxiſſe teſtantur omnes Prophetæ, qui intempeſtivas choreas, ludoſque immoderatos in populo Dei reprehendunt. Sæpe etiam quoties cladem aliquam minantur, prædicunt ſublatas iri choreas, ceſſatura tympana, cæteraque oblectationis inſtrumenta. Iiſque ad turpes voluptates, carniſque illecebras fuiſſe abuſos, teſtatur exemplum Herodiadis. cum tamen eorum majores in rebus ſacris, in Dei laudibus, in celebrandis feriis, ad Dei laudem, cum magna laude uterentur. Ex quo apparet ſaltationes in eo genere ponendas, quæ cum per ſe ſint adiaphoræ, *ex uſu ipſo ac fine, cujus gratia uſurpantur, vel pro bonis habentur rebus, vel pro malis.* Solet autem fere ſaltationis eſſe finis vel corporis exercitatio, vel oblectatio animi. Accepimus enim olim apud Græcos, Indos ac Perſas in liberalibus ſtudiis poſitam fuiſſe ſaltationem. Lacedæmonii quoque ſaltationem quaſi ad bellum utilem, ut greſſu compoſito incedere aſſueſcerent, inter quotidianas diſciplinas habuere. Nam eſſe motum illum totius corporis ad numeros vel rhythmum compoſitum, exercitationi aptum, tradunt inter medicos non pauci. Concinnitatem autem illam ad numerum compoſiti greſſus, etiam animam recreare eſt extra dubium. Sed quia ſolet ad inhoneſtas ac etiam ſcœleſtas animi oblectationes plerumque adhiberi, ideo à multis viris bonis damnata fuit, & à multis etiam bene conſtitutis rebuſpublicis exterminata.

Et ſane habet in ſe tum omnis ſaltatio, tum vero maxime ea, quæ hodie in uſu eſt, *molle quiddam* ac geſticulatorium, homine Chriſtiano indignum. Quem vult Paulus non in actionibus tantum eſſe moderatum, ſed etiam gravem in oratione, & ipſa totius & corporis

& animi compositione. Quod si etiam ad Christi capitis nostri imaginem referri debent omnes nostræ actiones, quam in vita Christi reperiemus partem ad quam tale aliquod exemplum componi possit? Adde quod illud à Cicerone graviter dictum, etiam hac nostra ætate, & his nostris moribus multo est verissimum. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comitem esse extremam saltationem. Ita ut quo magis ab ejusmodi lascivis ineptiis abest homo Christianus, eo se propius ad Christi exemplum possit componere. Hinc est quod Genevenses, homines certe meo judicio sapientissimi, saltationis omne genus prohibuerunt. Quanquam potest etiam municipalis consuetudinis ratio in causa fuisse. Scimus enim Burgundicam ac Sabaudam gentem non secus quam Gallicam levibus ejusmodi ineptiis usque ad flagitium addictos esse. Ita ut non possent viri optimi ac religionis studiosissimi, ullam religionis formam introducere, nisi primum fœdos ejusmodi ritus exterminassent. Atque hinc est quod omnes choreas ita incessat Viretus, nominans eas Satanæ flabella, lenociniorum cadurca, scortationum tabernas. Habuit nimirum vir perspicax ejus loci quo degebat rationem. Alioqui non video cur in Germania tantopere debeant incessi, cum gravitatem illam suam ingenitam etiam in choreas adhibeant Germani. Cum sæpe viri principes magna gravitate, ac singulari pietate, sæpe etiam ministri ipsi tempestivis choreis lætos nuptiarum Hymenæos condecorare non dedignentur. Atque est sane alia apud Germanos, alia apud Gallos saltandi ratio. Quare uno judicio de omnibus peræquè statuere, haud mihi videatur esse animi vel prudentis vel moderati. Potest enim quandoque sine crimine animus recreari relaxarique. Ad eam rem variæ sunt gentium consuetudines. Alii musicos concentus adhibent, alii etiam numerosam corporis motionem adjungunt, alii pila corpus exercent, alii folle, alii alio genere. In quibus est profectò difficile ac periculosum quicquam temerè statuere. *Et si est in voce concessus numerus & Harmonia, cur non erit in gressu?* Illud tamen non verebor asseverare omnino esse expetendum, ut lege saltationum omne genus cohibeatur. Statuo enim meliorem fore civitatem ejusmodi lasciviæ illecebris procul remotis. Melius etiam cautum fore muliebris sexus pudicitiæ plane reor. Vbi vero non modo saltatur, sed etiam saltatur impudice, ubi choreis intempestiva convivia, lascivæ gesticulationes, impuræ larvarum oberrationes accedunt, non dubitarim eas in universum damnare: Velim etiam omnino removeri illas in choreis virorum mulierumque mutuas prensationes: Et si omnino saltare vellent, saltem viri cum viris, mulieres saltarent cum mulieribus, propterea quod soleat plerumque *hæc sexuum permixtio* lasciviæ ac libidini turpem fenestram aperire. At vero in sese haud existimo simpliciter omnem saltationem uno calculo posse condemnari. Aliud est enim cum in Rep. de legibus bene constituendis, aliud quum in conscientia de vinculis injiciendis agitur.

In Republica enim suaserim non modo saltationem, sed etiam infinita alia ejusce generis vel lasciva vel inepta oblectamenta penitus

tus debere præcidi. At in *judicio conſcientiæ*, haud mihi ſtatuo jus eſſe quippiam in eo decernendi, quod verbo Dei videtur eſſe relictum liberum. Suaſerim tamen omnibus, ut ne quiſquam ad ejuſmodi nugas ſeſe projiciat. Sed neminem ego quidem damnabo qui ſaltarit, donec vel manifeſto Dei verbo edoctus fuerim ſaltationis omne genus eſſe vetitum, vel manifeſte videro eum ipſum qui ſaltavit, laſcivia atque *intemperantia* eo fuiſſe impulſum, quod poteſt quidem in pleriſque ſaltatoribus videri, at in omnibus ſtatui profecto non poteſt. Hoc eſt meum hac de re judicium, quod ego ſane tuo rogatu potius, quam mea voluntate inductus, in magna virorum diſſenſione interpoſui. Si quid habes melius, facito me participem. Cupio enim diſcere, & de mea ſententia lubens diſcedere, ubi quid rectius edoctus fuero. *Vale & boni conſule.*

PHILIPPO SIDNEIO

EQVITI,

Vliſſingæ & copiarum quæ in Zelandia præfecto

IVSTVS LIPSIVS S. P. D.

Politica de captivitate Buſii.

Illuſtris Domine, Vltrajectum veneram & id tantum, vere dico tui ſalutandi cauſa. Elapſus mihi es paucis ante adventum meum horis, quod fero etſi doleo. Res bellica vos nunc tenet, ſed nec togata iſta & politica negligenda eſt: in qua vereor, (cur non utar libertate quam apud te mihi eſſe voluiſti?) vereor inquam, ut quidam calide nimis & cum affectu verſentur. Lenta iſtorum hominum ingenia, neſcio quomodo tractari gaudent via lentiore. Emiſſi. Vltrajecto nuper magnus numerus, ſecuritatis cauſa, ſcio nec damno. Sed quid ſi carptim & per partes? Vno agmine quid opus fuit? Buſius arcte nec ex dignitate detinetur; cui privatim amicum me fuiſſe fateor (nec enim ex iis ſum qui vultum & animum mutant cum fortuna) publice tamen ſi quid peccavit non excuſo. An excidit tibi judicium de illo meum? Libere tunc & quod pro patriâ cenſebam in illum dixi: dicam quod pro illo videatur, ſed eodem fine. Studio patriæ, aut honoris veſtri nulli mortalium cedo. Res docebit. Parem me non fateor tamen illis, quibus lingua prompta, vaga, ſæpe vana. Quod ago, ſentio, ſerio ago, ſentio; nihil in frontem. Sed de Buſio, ſi non uſui ille vobis, nonne ordine moveri ſatis erat? At nocuiſſet. Ecce telum alterum, patria & finibus emitte. Carcer, nec cauſæ dictio invidiam habet & ſermones, etiamſi meruerit. Quid novos fluctus movent, ubi veteres nondum quievêre? Ego tibi vaticinor (utinam vanè) ad diſſidia

interna nos ducent rapidi & torrentes isti, quod si imperium vestrum ubique firmum, minore periculo peccarent; nunc scilicet quæ loca præsidiis careant, non vident. Asseri habenas vobis plene & firmiter probo, suadeo; tempestive modo id fiat & cum quodam tractu: in corpore tam ægro, omnia paucis mensibus curatis? opus est diæta. Hæc & plura utinam in sermone potuissem, sed mentem meam tu certe vides, quam puram & innoxiam esse Deus mihi testis. Ego te rogo per Regni & Reginæ vestræ honorem, per communem omnium nostrum salutem (nec enim disjungi potest) tempera, quod in te est, fervorem illorum qui Zeli specie & amoris fallunt. Se non vos auctnm eunt qui in præcipitia ista vos trudunt. Vale vir illustris & æternum mihi care. Illustriss. Co. & Gubernatori, victoriam & successum precor ex affectu. Vltrajecti in diversorio xxx Augusti CIↃ IↃ LXXXVI.

Illust. D. I. addictissimus Cliens
IVSTVS LIPSIVS.

Dum hic sum, convenerunt me affines & amici Busii, qui valde queruntur de carcere strictiore. Imo nec accessum iis patere. Ego precor, sed ita ut tu quid in rem sit, videas, facias.

Nobili, generoso, magnificoque viro

THOMÆ N.

Libero Baroni in Buckenhorst,

Sereniss. Anglorum, &c. Reginæ per Belgium

LEGATO.

IN eam (proh dolor) temporum perturbationem, rerumque omnium confusionem ob peccata incidimus, Nobiliss: generosissimeque Domine, ut nisi ruptis è vestigio omnibus moris, contumaciæque impedimentis jam jam solutis ad Deum opt: Max: cujus in nos ira justissimis de causis efferbuit, ex animo convertamur, omnibus propediem sit pereundum. Nos autem, qui ecclesiis erudiendis, & gubernandis per Frisiam occiduam præfecti sumus, Deum ipsum testamur, nos pro virili in id summo studio, curaque apud nostras ecclesias hactenus incubuisse, ut, si fieri possit, offensum numen aliquo modo necessariis pietatis Christianæ officiis placaremus. Id quod aliqua ex parte impetratum esse divinitus, Spiritus Dei nostris conscientiis, quæ nunc paulo tranquilliores sunt, & conceptum ex gravissima Dei offensa metum nonnihil remiserunt, testatur. Sed & ipse rerum status, qui antea vere deploratus erat, ejusdem nobis rei spem nonnullam facit. Nostræ enim lachrymæ, & continuæ præ-

Legato Buckenhorst Synodus Snecana.

ces Deum pro ſe alioquin ad impertiendam pœnitentibus miſericordiam promptiſſimum permoverunt, ut Sereniſſ. Majeſt. Angliæ excitaret, quæ nobis, & eccleſiis in extremo rerum diſcrimine ſubvenire clementer velit. Quamobrem cum pro ſua in afflictum Belgium, ejuſque eccleſias pene deploratas clementia Sereniſſ. Majeſt. noſtram gratitudinem publice declarare, atque ut in poſterum idem facere benigne dignetur, omnibus modis ſubmiſſe orare conſtituiſſemus, miſimus ex noſtra ſynodo per Friſiam indicta, & celebrata, reverendum & doctum virum Magiſtrum Balthaſarum Arnemium verbi Dei miniſtrum, dilectum nobis in Chriſto fratrem ad tuam Generoſitatem, ut tibi Majeſtatis nominė per Belgium legato libellum ſupplicem Majeſtat. nomini inſcriptum exhiberet, quem tua generoſitas primo quoque die in Angliam mittere dignetur. Quod tam petimus ardenter, quam tibi Chriſti eccleſia, & Angliæ Majeſtas grata eſt. Dominus Ieſus Chriſtus rex regum, cui omnes militamus, tuam Generoſitatem clementer tueatur, & ſpiritu ſapientiæ inſtruat. Datæ Snecæ ex oppido Friſiæ, ex Synodo, 22 Aprilis, Anno 87.

Exemplar libelli ſupplicis ad Sereniſſ. Angliæ Reginam.

Inſcriptio.

SERENISSIMÆ
ELISABETHÆ,
Dei gratiâ Angliæ, Franciæ, Hyberniæ, &c.
REGINÆ.

Eliſabetha Angliæ Reginæ Synodus Sneceana.

Sereniſſima Regina,

Si tanta fuit priſcis temporibus ſupplicum reverentia etiam apud eos reges & populos, qui nulla immortalis Dei vera cognitione imbuti fuêre, ut eos poſt patratam etiam in conſanguineos, & propinquos injuſtiſſimam cædem, in ſua tecta receperint, & à depoſcentibus ad pœnam defenderint, religione quadam moti; quanta nos major fiducia tenere debet Tuæ, potentiſſima Regina, Clementiæ, qui non propter perfidiam in quemquam mortalium deſignatam, aut fuſum cujuſpiam ſanguinem, & vitam per ſummam injuriam ereptam ad tuam Majeſtatem ſupplices confugimus, ſed maximo in metu extremorum periculorum conſtituti non modo vitæ & fortunarum, verumetiam, quod maximum eſt, veræ religionis. Quod cum omnium ſermonibus triſtiſſimiſque eccleſiarum epiſtolis ad tuam Majeſtatem perferri non dubitemus, inanem nos operam in re tuæ Majeſtati pluribus declaranda ſumere noluimus, ne patien-

patientiſſimas tuæ Majeſtatis aures per ſe alioqui promptiſſimas ad audiendas afflicti propter rectæ fidei conſtantem confeſſionem Belgii quærimonias, immodice oneremus. Verbis enim agitur apud imperitos, rationibus inducuntur repugnantes. Vt autem eccleſiam noſtram in Friſiis ejuſque tutelam tuæ Majeſtati cum omni reverentia, ſolicitudine, ac demiſſione commendaremus, non alia nos impulit ratio, quam quæ ad omnes homines æque pertinet, Dei Optimi Maximi gloria, quæ ſarta tecta manere non poteſt. Quæ quia nunc in extremum diſcrimen quorundam maleferiatorum levitate adducta eſt, non poteſt non ruere, niſi præſenti, firmoque tibicine è veſtigio fulciatur. In hac igitur conſternatione omnium exitiique metu, in quem reſpicere, ad quem confugere certius poſſumus, quam ad eum, qui ſuis ſe affuturum uſque ad conſummationem ſeculi promiſit, Ieſum Chriſtum Filium Dei ſervatorem humani generis. Sed hic quando ſe in cœlos ad Patrem recepit, interea reges reginaſque conſtituit, quorum ſubſidiis foverentur pace, armis defenderentur bello, ſi ad ultima præſidia veniendum eſſet. In horum numero Pater tuus felicis memoriæ Henricus VIII, minime poſtremus eſt, qui primus in Angliæ regno reformandæ Chriſti eccleſiæ fundamenta jecit, cujus veſtigiis Eduardus frater tuus inſiſtens, non modo reliquum opus magnifice auxit domi, ſed & extra regni fines progreſſus alienas quoque eccleſias omni pietatis officio, nullo clementiæ, & liberalitatis genere prætermiſſo proſecutus eſt. Hoc docent tot doctiſſimorum piiſſimorumque virorum lucubrationes ejus nomini ad æternam laudis memoriam inſcriptæ, hoc teſtantur nobilium, privatorumque hominum & eruditorum, & piorum infinita millia, qui propter ſanam veræ religionis ſummam patriis ſedibus per Germaniam, & Gallias ejecti bonis omnibus ſpoliati, cunctiſque terrarum finibus exacti in tuum regnum non aliter, quam in commune orbis terrarum aſylum ſe tutiſſime contulerunt. Sed quia non minor eſt virtus animoſe parta tueri, quam recte quærere, tu demum, tu Eliſabetha acceſſiſti tertia, quæ operi ab Henrico parente feliciter inchoato, ab Eduardo fratre in immenſum aucto, coronidem jam conſummato imponeres, ab eoque omnem violentiam hoſtium tuis ſubſidiis arcendam putares. Quod tametſi propter ſummam tuorum concordiam, & perpetuum doctrinæ religioniſque conſenſum tuo in regno per ſummam Dei benignitatem ut fieret, Te regnante, nondum neceſſe fuit, tamen quia aliarum etiam eccleſiarum pericula tibi propter communem Deum, communia putas, minime paſſa es, eas, quoties opus fuit, tuis auxiliis deſtitui; quo nomine Tuæ Majeſtati omnes pii immortales gratias agunt, & ſe tibi obſtrictas perpetuum omnes Germaniæ, & Galliæ eccleſiæ libenter fatentur. Quid unquam mirabilius poſt hominum memoriam auditum eſt: Pater magno ingenio, ſummaque prudentia vir incepit, adoleſcens infirma ætate promovit, filia in tanta ſexus imbecillitate abſolvit. Vt vero dubium non eſt, Henricum patrem tuum, & Eduardum fratrem, cum illud ſanctiſſimum eccleſiæ per ſuum regnum repurgandæ, ac

instaurandæ consilium mente agitarent, ad tempora veteris, & novi fœderis respexisse, quæ egregia, & multa exempla suppeditant piissimorum principum, qui sublato impio cultu, Deo suum honorem ex ipsius decretis restituerunt: ita credimus Tuam quoque Majestatem eodem oculos convertisse. Sicut enim illi habuerunt suo in sexu, & ordine Davidem, Ezechiam, Iosiam, Theodosium, Carolum cognomento Magnum, atque alios, quorum studia, fidem, ac diligentiam in constituenda, propagandaque vera religione imitarentur; ita nec Tuæ Majestati, tuo in sexu & ordine defuerunt mulieres, quæ pios hostium injuria oppressos fortissime vindicarunt, & ecclesiam labentem sustinuerunt, & conservarunt. Talem sacri libri memorant Deboram, quæ non tantum vatis nomen meruit, quod ecclesiam erudiret, sed & fortissimi ducis laudem consecuta est. Nam Israëlis exercitum divino numine freta in aciem deduxit, & cæso Sisera cum omnibus copiis & curribus in fugam actis, splendidissimam victoriam, suis conservatis, reportavit. Quid memoremus Iuditham, quæ maximas vires regis Assyrii ad Bethuliam disjecit, vicit, & contrivit, eluso & obtruncato per primum astum duce ejus Holoferne. Ex gentium item historiis res maximæ à mulieribus fortiter gestæ suppetunt, quas, quia eo tantum faciunt, ut earum præconia in rebus bellicis virorum gloria æquentur, consulto omisimus. Tuæ vero Majestati defigendi sunt oculi non in aucupationem perituræ post ultimum vitæ spiritum gloriæ, sed in illum scopum, quem ipsa Dei Majestas suomet ore pronunciatum Regibus, Reginisque, quos suæ ecclesiæ nutritios, & nutrices destinavit, proponendum mandavit. Primum omnium ij, quos in hoc amplissimo mundi regno aliis regendis, tutandisque Deus præfecit, magna cura, ac studio cogitabunt, quemadmodum in omnibus vitæ actionibus se ad illustrandam, provehendam, & defendendam illius solius æternam gloriam, comparare debeant; eò omnia vota sua, consilia, ac vires conferant. Deinde ne ab aliis discendum putent pluribus, quibus in rebus hujus divini honoris constitutio, conservatioque sit posita, sciant eas res Deum ipsum tabulis duabus descriptas per Mosen promulgasse, atque ad has sine discrimine æquo jure defendendas divinitus principes obligatos esse. Hoc si reges barbari summa ope conati fuere, sacra doctrina à Prophetis mediocriter aspersi, Nebuchadneser, Cyrus, Darius, Alexander; an non in idem omnibus nervis contentis incumbent Christiani Monarchæ, quibus sana doctrina & veræ religionis studia per majorum manus tradita sunt, eaque in matrum nutricumque lacte ab infantia imbiberunt. Macte animo, macte virtute, Serenissima Regina, aude, eia, rumpe moras, gladius hostium districtus est, & nostris cervicibus imminet, velut ursi ungues nobis intentant, velut leones rugitu terrent, nostra sibi viscera, & sanguinem escam destinant. Absit fortissima, piissimaque Elisabetha Regina, absit, ut levissimorum hominum calumniæ generosi animi tui divinum propositum frangant, consilium interturbent, voluntatem ab asserenda Christi gloria quovis modo abalienent. Aderit

invicta

invicta Dei dextera, quam pii principes toties præter omnem ſpem, & expectationem in maxima trepidatione, rebus deploratiſſimis experti ſunt, & ſuis poſtea carminibus celebrarunt. Sint ob oculos potentiſſimorum regum Aſſyriæ, Syriæ, Ægypti fœdi & triſtes exitus, & his oppoſitæ piorum clariſſimæ liberationes, & victoriæ. Non eſt imminuta vis divinæ Majeſtati ut auxiliari non poſſit, non obſurduerunt ejus aures, ut ſuorum gemitus non exaudiat, colligit ille miſerorum lachrymas, & in utribus aſſervat, ut ait in odis Davides, ut & recordetur, & vindicet. Iam videmur videre illum diem, quo barbaris viris ſua tantum multitudine, & crudelitate confiſis certiſſimæ victoriæ toto Belgio fuſis, ac terra, marique fugatis, Tu fæmina imbellis ob ſexum habita ampliſſima trophæa, ſed in ſacro monte Sionis, hoc eſt, eccleſia Chriſti ſtatues, atque ob id non modo in hac mortali vita inter laudatiſſimas fœminas numerabere, quæ & ſuos, & exteros maximis in omni genere beneficiis cumulate affecerunt; verumetiam in illo æterno beatiſſimorum heroum cœtu, qui dum viverent, optime de hominum genere meruerunt, locum minime infimum ſortiere. Hanc noſtram per Friſiam eccleſiæ ſupplicem poſtulationem oramus, obſecramus, & per ſanguinem Filii Dei pro ejus liberatione ubertim effuſum obteſtamur, ut ſereno vultu T. M. accipiat: miſerere afflictæ eccleſiæ, adfer opem Chriſto, qui cum ſuis pene profugus ſeſe tuum in ſinum auxilium implorans abjicit. Vtinam vero citius per temporum injuriam licuiſſet hanc noſtram de eccleſiæ imminente interitu querimoniam ad Tuam Majeſtatem perſcribere, quod quo minus factum eſt, reddent olim Chriſto judici rationem, qui obſtitere. Omnipotens Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti tuam Majeſtatem cum ſubditis clementiſſime diu ſervet incolumem. Datæ Snecæ ex Friſiorum oppido ex Synodo, 22 Aprilis, Anno 87, ſtylo veteri.

TVÆ MAIESTATIS

obſequentiſſimi

Miniſtri cum Eccleſiis per Friſiam Occidentalem:

& horum omnium nomine ſubſcripſerunt.

Harmannus Licinga, Miniſter verbi Dei in Belcum, Præſes nomine Synodi.

Martinus Lauermannus, verbi Dei, & Eccleſiæ Snecanæ Miniſter, Synodi nomine ſcriba.

Balthaſarus Hydoreus Armenius, Miniſter Eccleſiæ Hantumhuſianæ, ſubſcripſi nomine claſſis Doccumianæ.

Ioannes Meppel, Eccleſiaſtes Bolſwerdianæ Eccleſiæ claſſis Bolſuerdianæ nomine ſubſcripſi.

Albartus Sibrandi, divini verbi Miniſter Leoverd. claſſis nomine.

Gellius Acronius, Eccleſiæ Franecenſis Miniſter nomine claſſis Franecenſis.

Ioannes Hilbrandus, Eccleſiaſtes nomine claſſis Snecanæ.

EPISTOLA CORNELII WIGERI

ad omnes Synodi Nort-Hollandicæ Classes missa, Anno 1592.

Quid in præmonitione precibusque, quæ baptismo & concioni præmittuntur, desiderat.

DVabus de rebus, Fratres, accusatio adversus me instituitur, quarum prima præmonitionem precationemque baptismo præmittendam; altera preces illas respicit, quæ ante concionem habendæ. Exponam vobis simpliciter ac ingenue, primo historiam facti mei: deinde subjiciam rationes, quibus hoc benè factum defendam.

In baptismi præmonitione doceo baptismum esse sacramentum externæ insitionis fœderatorum Dei, quod ad omnes pertinet ac solos eos, qui mediante Dei promisso in fœderis divini participationem venerunt. Non soleo autem dicere hoc loco, liberos nostros esse filios condemnationi devotos: sed universum baptismi mysterium duobus complector capitibus, asserens. 1. Baptismo obsignari filiis fœderis ablutionem illam, quæ per sanguinem & spiritum Iesu Christi facta est, in remissionem peccatorum suorum, ad naturæ divinæ ipsius participationem, sanctificationemque & imaginis Dei renovationem, &c. 2. Baptismum eos Christo Domino obstrictos reddere, ut per omnem vitam nomen ipsius confitendo & præceptis obediendo gratos ei se probent.

Precationem, quæ præmonitionem hanc subsequi solet, integram, uti formata est, retineo; præterquam quod post verba illa, *ut infantem hunc gratiose respicias*, omissis nonnullis quæ aliquot exinde lineis sequuntur, hæc talia usurpo; ut, quemadmodum ex promisso tuo per Spiritum sanctum Filio tuo est insitus, & cum eo consepultus in morte, ita etiam in vitam novam resurgat, ipsique per fidem veram, spem firmam, charitatem flagrantem adhærescens, quotidie vestigiis ejus insistat, crucemque lætabundus in hac vita perferat, &c.

In precibus, quæ concionem ipsam antecedunt, hac tali utor ratione. Primùm quod ad peccatorum confessionem (quæ est precum pars prima) non recedo à verbis illis, *nos* nempe *omnes* (per originis peccatum) coram te immundos esse, conceptos ex semine peccaminoso, ac natos in injustitia: sed verò omitto ibi dicere, nos filios esse iræ atque ad omne bonum inutiles. Tum & corruptionem internam, nempe imperfectam Dei cognitionem & ad malum propensam cupiditatem, quæ propter regenerationis nostræ infirmitatem in nobis resident, peccatis actualibus, quæ inde proficiscuntur, ordine præpono. Secundò quod ad invocationem sive petitionem ipsam attinet (quæ in omnibus precibus alterum locum obtinet) dicere soleo in precibus Dominica die receptis, *serva corda nostra à perversitate & contumacia*; non autem, *purga corda nostra*, &c.

Rursum

Rursum in precibus quotidie usurpandis, *noli à nobis auferre gratiam sancti tui spiritus*, &c. non autem, *da nobis gratiam S. Spiritus tui*, &c.

[Exposui nunc rationem mihi receptam, quam usurpare consuevi. Ac primò quidem illud vobis animadvertendum est me peccatum originis non abnegare, siquidem in præmonitione illa affirmo *liberos nostros ablutos esse* : & in precatione ipsa, *nos immundos esse* per labem originariam, *conceptos ex semine polluto, & in iniquitate natos*: sed me illam tantummodo vim peccati originalis non agnoscere, per quam talis ei efficacia tribuatur, ut fœderatos semenque eorum, qui Christo sunt insiti, condemnet. Deinde hinc cognoscetis, me non universim, sed tantum quod ad liberos fœderatos attinet, hanc efficaciam originis peccato detrahere : quoniam voces utrobique adhibitæ tum in præmonitione illa, tum in ipsa precatione, de nullis, nisi fœdere Dei comprehensis, intelligi possunt. Denique & illud hinc perspicietis, me hanc filiorum Dei justitiam non boni hæreditarii loco ducere, quod ex Adami aut proximorum cujusque parentum carne & sanguine proveniat, sed eam me habere pro Dei charismate sive dono gratuito, quod in promissione fundamentum tenet: quandoquidem verbis illis disertim utor, *conceptos nos ex semine peccaminoso, ac natos in iniquitate*. Quæ omnia vobis idcirco animadvertenda dedi, ut controversiæ causam, quæ mihi cum accusatoribus meis intercedit, exacte cognitam habere possitis.

Iam verò, si isti præcisè ac illimitatè contendant filios fœderis per originis peccatum esse filios damnationi & iræ Dei obnoxios, id quidem primo loco descriptioni omnium præcipuorum fœderis capitum repugnat : qualia sunt, 1. Promissio, quæ ipsius fœderis fundamentum ac basis appellanda, & habenda est loco diplomatis, quod ex Dei altissimi munificentia deductum est : ad cujus participationem designavit omnes fœderatos & semen eorum in millenas aliquot generationes, atque exinde de duabus rebus ipsos reddit certissimos. Primum pacem ipsis suam confirmat, propter redemptionem morte Christi Iesu constitutam. Deinde etiam Spiritus sui communionem, quem in ipsorum carnem se effusurum promisit, ut coram ipso Reges & sacerdotes esse queant. 2. Obsignatio sacramentalis, quam Deus in Vet. Testam. per circumcisionem, in novo per baptismum fieri præcepit: ut filiis promissionis, hoc est, fœderatis ac fœderatorum semini pars utraque promissionis, nempe peccatorum remissio & Spiritus sanctificatio, rata & obsignata redderetur, non veluti accipienda demum, sed jam accepta & impetrata. 3. Iustificatio à peccatis, quæ promissioni & promissionis obsignationi innititur, ipsisque aliquam contra adversarios gloriationem coram Deo suppeditat, ideoque perficit, ut peccatorum remissionem in conscientiarum solamen, & sanctificationem actualem ad liberationem à peccatorum servitio persentiscant. 4. Discrimen illud, quod coram Deo hominibusque valet, intercedens inter Iudæos & Græcos, hoc est, inter illos qui fœderati sunt & eos qui sunt extranei à fœdere : unde fit, ut fœderati eorumque semen hæredes spei gloriæ filiorum Dei; reliqui autem, ut absque Deo viventes,

conſiderentur & appellentur. 5. Parrheſia ſive libertas, quam fides illa, de peccatorum remiſſione & Spiritus Chriſti communione concepta, in fœderatis eorumque poſteris operatur, ut cum precibus coram Dei facie ſiſtere ſe audeant, immo & de liberis ſuis infantibus confidant, quod ipſorum Angeli perpetuo Patris cœleſtis faciem contemplentur.

Primum igitur (ut particulatim de verbis illis agam) quod dicunt nos liberoſque noſtros per originis peccatum eſſe filios iræ & exitii, id directa fronte adverſatur omnibus iis, quæ in his expoſitis jam fœderis capitibus de peccatorum remiſſione demonſtrata ſunt. Quod autem aſſerunt, nos liberoſque noſtros ad omne bonum inutiles, id pugnat cum omnibus iis, quæ ſuperioribus capitibus de ſanctificatione Spiritus ſunt dicta. Illorum autem locutiones ſic expreſſæ, in iſtis tantum hominibus veritatem obtinent, qui, cum extra Dei fœdus vitam degant, neque peccatorum remiſſionem, neque ſpiritus ſanctificationem adepti ſunt. Nos autem confœderati Deo, unius illius peccatorum remiſſionis intuitu, quæ in Chriſti ſanguine conſummata eſt, pace fruimur cum Deo: nos mundi ſumus, partemque tenebimus cum Chriſto, quia ab ipſo ſumus abluti & emundati: cor noſtrum non turbari amplius aut metu angi neceſſe habet. Non poſuit nos Deus ad iram, ſed ad redemptionem ſalutis. Quis eſt igitur, qui nos accuſare queat ac dicere, nos eſſe filios iræ? Rurſum ſi ad Spiritus ſancti ſanctificationem reſpicimus, ſumus nos omnes filii lucis ac diei, conditi in Chriſto ad opera bona, ut in iis ambulemus. Per Dei gratiam ſic vivimus in Chriſto, ut jam ille vivat in nobis, noſque cum ipſo crucifixi ſimus: frugiferi ſumus in ipſo, quamdiu quidem in ipſo manſerimus, ut fidei noſtræ adjungamus virtutem, virtuti ſcientiam, ſcientiæ ſobrietatem, &c. Quis itaque dicere poſſit auſitque, nos eſſe ad omne bonum inutiles?

Præterea, ut univerſim etiam de vocibus illis nunc aliquid dicam, verba illa prorſus abolent 1. Diſcrimen illud, quod antea dixi ex ratione fœderis divini inter homines intercedere. Nam ſi nos etiamnum iræ Dei ſumus obnoxii, ſicut & illi: item, ſi liberi noſtri condemnationi ſubjaceant, ſicut illorum; quis jam dixerit aliquantulum intereſſe, ſive quis in Dei fœdere ſive extra fœdus ſit poſitus: quod quidem omnem de noſtri ac liberorum noſtrorum ſalute conceptam animo certitudinem penitus delebit: ita ut nihil niſi enthuſiaſmus ſive evanidæ revelationis ſtulta exſpectatio relinquatur, unde animarum noſtrarum ſolatium hauriamus. 2. Tollunt hæc verba omnem libertatem liberos noſtros baptizandi: propterea quod imputatio juſtitiæ fidei nequit abſque ſpiritus ſanctificatione conſiſtere: jamque in confeſſo eſt, baptiſmum in circunciſionis locum ſucceſſiſſe, ideoque hunc eſſe ſignaculum juſtitiæ fidei, itemque eum vocari lavacrum regenerationis & Spiritus ſancti. Quonam autem pacto infantibus hic adminiſtrari poterit, ſi utraque juſtificationis parte caruerint? An vero magnificæ illius promiſſionis vim ſubſtantiamque, Ero Deus tuus ac ſeminis tui, placet huic ſigno alligare? At primo hinc contra nos Anabaptiſtis robur accedet, infantes noſtros à baptiſmi communione

munione removendi. Deinde Pontificiorum error comprobabitur, dictitantium, infantes Christianorum nasci gentiles, fieri autem ope baptismi Christianos; item, fidem esse baptismi appendicem. 3. Hæc verba nobis spem omnem adimant, fore ut in precibus nostris exaudiamur. Cum enim omnis illa spes exauditionis nobis nascatur ex certitudine misericordiæ divinæ, quam in fœdere suo nobis & promisso & juramento sancivit; ex adverso autem cum contemplatio iræ Dei, quam illis, qui à fœdere sunt alienati, constituit, efficiat ut in precibus ambigant atque diffidant: quomodo nos confidere possimus, futurum ut nos Deus exaudiat, si hanc de nobis persuasionem induere debeamus, nos esse filios iræ? Hanc igitur ob causam profunda oblivione obliteranda essent illa exuberantis solatii plena dicta, quibus expositum est, quam gratiosi nos simus apud Deum Patrem nostrum cœlestem, & quanta spe obtinendæ exauditionis fruamur. Consequeretur hinc insuper Pontificios justificari in falsa sua ac penitus conficta doctrina, quam tradunt de sanctorum Angelorum atque hominum demortuorum invocatione, quam dicunt institui debere, quia Deus hominibus iratus sit, unde nemini per se cum precibus ad eum citra istiusmodi intercessionem accedere liceat.

Atque hæc quidem hactenus pertinent ad confirmandum id quod dixi; verba illa, *per originis peccatum liberi nostri sunt filii damnationis & nos ipsi filii iræ*, præcipua analogiæ capita in doctrina fœderis divini subvertere. Nunc autem secundo, eadem verba descriptioni peccati originalis adversantur. Neque enim peccatum originis simpliciter ac crasse describi potest conformitas damnationis & exitii ex Adami peccato orti; perinde quasi omnes ex ipso oriundi, necessario filii iræ & servi peccatorum nascerentur: quemadmodum ipse damnatus & mancipium peccati erat, postquam Diaboli voluntatem explevisset. Nam inter Adami statum damnationis, cui cum omni, quam lumbis suis conclusam tenebat, posteritate obstrictus erat, & inter generationem actualem, unde omnis hominum multitudo proseminata factaque est, tanquam medium aliquid considerandum est fœdus gratiæ in Christo Iesu, qui factus est alter Adam in spiritum vivificantem: quod sane fœdus per promissionem (qua Deus Adamo ejusque semini Deus est factus, misericordiam suam in millenas aliquot generationes diffundens) efficax fuit in justificationem vitæ, hoc est, in peccati remissionem & Spiritus sancti sanctificationem, omnibus omnino hominibus, quorum ille radix & basis erat: ita uti antea peccatum ipsius erat omnibus efficax ad condemnationem. Verum descriptio ejus [nempe peccati originalis] ex ipsis promissionis fœderalis proprietatibus repetenda est, quas in eo sitas esse diximus, quod ad filios fœderis promissio pertineat & promissionis obsignatio, ut eis justitia fidei imputetur, utque ultro cum parrhesia coram Deo compareant, & denique certi reddantur de liberis suis, ipsorum Angelos faciem Dei intueri: è contrario autem quod, qui alienati sunt à fœdere, ad eos neque promissio, neque hujus obsignatio pertineant, hinc ipsos naturâ filios iræ esse, servosque iniquitatis,

qui

qui à Deo non exaudiuntur. Ex harum proprietatum ratione ſtatuendum eſt, peccatum originis, in fœderatis hominibus conſideratum, eſſe naturæ corruptionem, cujus condemnatio à Ieſu Chriſto ſublata, cujus efficacia per ſanctificationem Spiritus Chriſti deleta & pedibus quaſi conculcata eſt; atque ea propter non poſſe id filios fœderis condemnare aut in ipſos ad Chriſtum ejs denegandum dominari, priuſquam peccatorum remiſſionem ſibi irritam reddiderint, ac deinde ſancto Spiritui, qui verbum reſipiſcentiæ annunciat, reſtiterint, eumque contriſtentur, atque hac via fœdifragi fiant. Sed quod peccatum hoc in omnibus hominibus, qui fœdus illud violârunt, ejuſmodi damnationem naturæque corruptionem producat, qua ſint naturâ filii iræ ac pro talibus haberi debeant; unde fiat, ut in Dei ignoratione verſentur, & ad omne nefas veluti manu ducantur.

Non arbitror neceſſarium, ut repugnantiam, quâ verba in quæſtionem adducta propoſitæ deſcriptioni peccati originarii adverſantur, prolixâ nunc applicatione demonſtrem; quandoquidem omnia, quæ proximâ illorum verborum cum fœderis capitibus inſtituta collatione ſunt dicta, huc accommodari poſſunt ac debent. Vos ipſi judicabitis; quemadmodum certum eſt proprietates fœderis homines ab hominibus inſigni diſcrimine disjungere, & ſicut diſcrimen illud non niſi cum gratiæ Dei intuitu his datæ, illis denegatæ conſiderari poteſt; atque uti conſtat neminem poſſe reperiri, cui eodem tempore datio fœderis, huicque contraria denegatio attribui queat: ita quoque certiſſimum eſſe, quod concedi non oporteat, ut aut illos, qui gratiæ locum tenent, filios iræ atque interitus; aut eos, qui iræ ſubjacent, filios gratiæ nuncupemus.

Deſinam nunc plures commemorare cauſas, quæ tot ferme numero poſſunt afferri, quot capita ſana Chriſti Ieſu doctrina complectitur. Vos ipſi perſpicitis, vim illorum, quæ verſantur in quæſtione, verborum (quæ nunc prætermitto) ſe mirandum in modum late diffundere: Primo quidem efficaciam reſurrectionis Ieſu Chriſti ejuſque paſſionis communionem abnegandam; quæ efficacia ſe exſerit, cum morti ac reſurrectioni ipſius conformamur. Phil. 3. 10. Rom. 6. 5. Secundo ad diſſolvendum in nobis firmiſſimam certitudinem, quam de adipiſcenda ſpei noſtræ communione concepimus, Heb. 6. 2. quam tenemus veluti anchoram animarum noſtrarum, quæ firma eſt ac tuta, atque pertingit ad id quod intra velum eſt, hoc eſt, ad id quod nobis Dei promiſſione donatur ac ſacramentali ejuſdem obſignatione deſignatur atque exhibetur, nimirum ad noſtram cum Ieſu Chriſto communionem. Tertio ad noſtris adverſariis, qui mirantur nos abhorrere ab iis quæ ipſi collaudant, viam aperiendum, ut nobis ſannis ſuis inſultent in omnibus iis, in quibus quotidie reprehenduntur à nobis, qui eo curſum noſtrum direximus, ut ſpem propoſitam conſequi poſſimus.

Enimvero perſuaſiſſimum habeo, judicium veſtrum in optimam partem prolatum iri, non modo quia hoc quod teneo fundamentum Catechiſmo noſtro, de fœdere quidem quæſt. 74. de peccato autem

autem originis quæſt. 8. traditur; ſed etiam quia trita ac pervulgata jam via poſtulat, ut prophetia noſtra ac preces ex fidei analogia debeant inſtitui. Dominus ſit vobiſcum & cum ſpiritu meo, Amen. 2 Tim. 4. 24.

Hujus ſcripti exemplar ad ſingulas Synodi Nort-Hollandicæ claſſes dimiſſum fuit, eratque unicuique ſubſcriptum his verbis: Quod hic ſcriptum exſtat, ego Cornelius lubens id mea ſubſcriptione ſignavi, atque vobis ex Claſſis poſtulato transmiſi: ſiquidem confido, fratres in timore Domini judicium laturos. Rogo etiam fratres, obſervent eos, qui per calumnias aliter quam ex vero de mea in Eccleſia converſatione locuti ſunt.

1592. Veſter frater & conſervus

CORNELIVS WIGERI.

Verſa eſt hæc epiſtola è vernaculo in latinum ſermonem ab Arnoldo Poelenburgio, Corn. VVigeri pronepote.

SCRIPTVM CORNELII WIGERI,

Quo continentur meditationes de inſtauranda ac emendanda Reformatione, quas Synodo Harlemenſi propoſuit 1594, die 15 Iunii.

DIſciplinæ Eccleſiaſticæ nomine D. F. primum ea complector, quibus Eccleſiæ exædificatio conſtat, nempe verbi divini & ſacramentorum adminiſtrationem. Deinde & eas res, quibus puritas ejus illibata conſervatur; qualis eſt imprimis admonitio fraterna & Eccleſiaſtica cenſura. Tertia ea quoque omnia, quæ huic utrique rei conficiendæ perficiendæque inſerviunt, nimirum, Synodales, Claſſicales, & Eccleſiaſticas congregationes. *Mat.*28.19. *Act.* 2. 38. *Mat.*18.15. *Act.*15.17. 1 *Cor.* 5. 4. 14. 23.

Quoniam autem immutabili propoſito conſtitutum eſt Deo ac placitum, ut in uniuſcujuſque capitis partiſque praxi omnia gerantur non ex privato lubitu neque ex cujuſquam præjudicio, ſed ſecundum expreſſa S. Scripturæ oracula ac fundamenta inde deducta exſtructaque: liceat mihi oſtendere, ubi & quantum in ſingulis capitibus ab hac norma recedatur.

1. *Dicendum eſt de iis rebus, quibus Eccleſiæ ædificatio conſtat*: ubi ſe primo loco offert *vocatio* illorum, qui opus Eccleſiæ adminiſtrant: deinde *opus adminiſtrationis* ipſum, quod, ut diximus, circa verbum Dei & ſacramenta verſatur.

Quod ad paſtorum vocationem attinet; primo illud nullo Apoſtolici ævi exemplo nixum eſt, quod ea vocatio à paucis, Eccleſiarum puta presbyteris, inſtituitur; ſed ex adverſo illud Apoſtolicum cenſendum eſt, ut ea fiat ab omnibus fratribus, qui ad Eccleſiæ communionem pertinent, Actor.1.15. 6.2. 14.23. 2 Cor.8.19.

Deinde,

Deinde, quod ejuſmodi homines, qui tantum Belgicam linguam, ambiguitatibus ſcatentem, didicerunt, nec illis ſunt eximiis dotibus
2 Tim. 2. 15. inſtructi ad verbum Dei recte ſecandum & contradicentibus os ob-
Tit. 1. 9. turandum, miniſterio verbi divini admoveantur: id viam ſternit populo, qua plerique præcipites ruant in omnigenam myſteriorum fidei ignorantiam (uti antea evenit, pernicioſis Pontificiorum in-
Prov. 29. 18. gruentibus erroribus) ac inſuper ut ſana doctrina contradicentium ſannis reddatur obnoxia.

Tertium tendit in opprobrium curæ paſtoralis, qua Deus Eccleſiæ ſuæ proſpicit, cum à quibuſdam hominibus, (ex imitatione ſeu potius ex depravatione miſſionis Apoſtolicæ, quæ à Chriſto facta eſt) citra præviam ex ordine ac lege vocationem nonnulli miniſterio adhibentur, Epheſ. 4. 2.

Quarto à Simonia non alienum eſt, quando nonnulli & nunc & olim ſibi ſerviunt conventus erigendo, admonitiones proponen-
Philip. 2. 21. do, &c. ut apud ſimplicem plebem ſibi laudis aliquid aucupentur,
Heb. 5. 4. atque hac via ad miniſterium Eccleſiæ promoveri queant, Phil. 2. 21.

2. Quod ad verbi divini adminiſtrationem attinet, peccatum primum contra ipſam verbi materiam committitur: unde adverſariis arma ſubminiſtrari queant, quibus miniſterium noſtrum proſtituant: quod in tradenda Chriſtianæ doctrinæ ſumma textibuſque quibus ea continetur (qui textus expreſſi ſunt Symbolo Apoſtolico, duorum inſtituto ſacramentorum, præcepto Chriſti de exercenda cen-
Ieſa. 51. 16. ſura Chriſtiana, Decalogo, & precatione Dominica) doctrinam
Rom. 15. 18. expoſitionemque ab hominibus adornatam, Catechiſmum, inquam,
1 Cor. 3. 10, 11. Heydelbergenſem aut ſimile ſcriptum, primum prælegamus, dein-
Gal. 1. 10. de etiam explicemus, & quidem publice, cum ſane nihil niſi S. Scriptura Canonica proponi oporteat.

Alterum peccatum eſt in formam, quando doctrina, quæ tempus tum creationis tum redemptionis generis humani continet, per propriæ expoſitionis abuſum detorquetur contra fidei analogiam: contra propoſitum, inquam, quod Deus in decreto ſuo de hominis creatione, & in promiſſo ſuo de hominis liberatione conſtituit, ordinavit, ac denique exſecutioni mandavit. Eſt enim decretum illud atque promiſſio, ſuo unumquodque tempore, fidei analogia; unde doctrina proprietatum naturæ divinæ, cum ſe à tergo hominibus conſpiciendum præbet in operibus ſuis, cognoſcenda eſt: unde & doctrina de ſubſtantiarum qualitatibus ac de naturæ humanæ proprietatibus profluit, cum hæc utraque iis circumſcripta teneatur: unde norma etiam doctrinæ omnis de Dei hominiſque cognitione formanda eſt ac depromenda. Per hunc autem abuſum ſive peccatum hoc potius, in doctrinam de providentia Dei, de imagine divina, de Adami peccato primo, de labe hæreditaria poſterorum, de redemptione ſive reſtitutione, de juſtificatione, de libero arbitrio, de bonis operibus, de perſeverantia, de electione &c. (quæ dogmata inter capita doctrinæ pietatis primas tenent) inducitur tanta perturbatio atque confuſio, ut ex iis dogmatibus nonnulla propter normæ neglectum interdum bene, interdum male, plerumque diſtorte

expo-

exponantur, omniaque aut sibi mutuo, aut etiam sibi ipsis adversâ veluti fronte repugnare deprehendantur.

3. Quod ad sacramentorum administrationem attinet; primo cum singuli prope Synodales cœtus, quoties congregantur, hanc sibi libertatem vindicant, ut novas quasdam formas decernant easque in usum deducant, speciem haud obscure præbent, quasi in Dei verbo reperiri nequeat ratio unumquodque sacramentum administrandi, immo quasi rationi ibi expressæ obstricti non simus. Quomodo vero hæc administratio vocari sancta poterit, si formam ejus identidem cudamus ac recudamus? & quomodo ex his veluti signis visibilis Ecclesia Dei conspici poterit, si eorum forma tot immutationibus sit obnoxia? 1 Cor. 11. 21, 22.

Secundo, quando sub baptismum ab infantium susceptoribus confessio primariorum doctrinæ Christianæ capitum exigitur, id quidem primo vehementer obscurat baptismi mysterium, quod in eo positum est, ut promissio salutis, quæ ad semen nostrum non aliter atque ad nos ipsos pertinet, obsignetur. Deinde hoc pacto nos componimus ad imitationem stupidissimi Papatus, ubi fidelium infantes, & prisci gentiles qui fidem receperunt, una eademque ratione tractantur in baptismi administratione; siquidem ii, qui infantes baptizandos offerunt, jubentur fidei confessionem illorum edere nomine, quam ipsimet edere per ætatem nondum possunt. Tertio hinc confirmatur etiam doctrina Anabaptistarum, qui urgent, baptismum post externam fidei confessionem adhibitam esse administrandum. Vt jam non dicam, non modo in eâ, quæ baptismo præmittitur, admonitione, sed etiam in primo capite interrogationis illius, qua fidei confessio exigitur, has ipsas inesse absurditates, de quibus nunc inter nos disceptatur; atque in secundo ejusdem intertogationis capite easdem, utut analogiæ fidei adversas (quod ostensum est) S. Scripturæ veteris ac novi Testamenti affingi; atque in tertio capite parentes obstringi, ut liberos suos, ubi ad judicandi facultatem pervenerint, in eâ pro viribus instituant.

Tertio, quando ante baptismum oramus, ut Deus infantes nostros Christo inserat, &c. ac rursum post baptismum peractum Deo gratias agimus, quod eos Christo inseruerit, &c. id scripto meo asserui pontificiorum errorem sapere, qui opinantur regenerationem baptismo demum perfici. Quod si huic errato valedicere, idque tollere & emendare cupimus, suffecerit post baptismum Deo gratias agere, quod nobis liberisque nostris remissionem peccatorum & Spiritus sanctificationem donaverit, & hæc dona per baptismum obsignaverit, &c. Atque ita baptismus noster congruet cum Christi ac Pauli baptizatione, quos legimus, postquam baptizati essent, preces fudisse, Luc. 3. 21. Actor. 22.

Quartò, quod nomina eorum, qui de novo se communioni mensæ Dominicæ cupiunt adjungere, vulgo, in quo & probi sunt & improbi irrisores, prælegi soleant; quis bonus in eo finis animadverti aut videri potest? cum ita irrisoribus istis judicium hoc quasi deferatur, quinam ad communionem sint admittendi; ac præterea ho-

mines

mines propter metum, quem ex irrisorum multiplici improbitate concipiunt, à communione removeantur.

Quinto, quod ante Cœnæ Dominicæ administrationem domatim visitatio atque interrogatio instituatur de scrupulis, quibus unusquisque teneatur; quonam id exemplo Ecclesiæ Apostolicæ firmari potest, in qua quotidie perseverabant in fractione panis? Act. 2. 41.

Sexto, quod sub Cœnæ Dominicæ celebrationem expositio institutionis ac mysteriorum ejus primum de suggestu, mox iterum ad mensam tam prolixe enarratur, id neque usum habet, & cum temporis dispendio conjunctum est, & speciem quandam præbet superstitionis; perinde quasi ea sermocinatio partibus Cœnæ sive elementis, pani & vino, adhiberi debeat, priusquam sacramentum hoc formæ suæ perfectionem consequi possit.

Septimo, quod hujusce sacramenti celebratio adeo sit infrequens, id ab Apostolorum instituto longe abest, quod antea ostendimus. Possit hoc facile corrigi, si illa quæ domatim instituitur visitatio omittatur, & prolixa illa ac repetita mysteriorum institutionisque enarratio in compendium contrahatur.

II. *Dicendum est de iis rebus, quibus Ecclesiæ puritas conservatur:* ac primo quidem de *fraterna admonitione.*

1. Ordo à Deo institutus confunditur in hac fraterna reprehensione, cum nullum observatur discrimen inter peccata quæ publici sunt muneris, & ea quæ cujusque hominis privati sunt propria: neque distinctio adhibetur inter peccata palam & occultè commissa. Nam *Gal. 2. 11.* ea, quæ ad munus pertinent aut palam perpetrantur, clam per ante- *1 Tim. 5. 20.* cedaneos admonitionis gradus, quos Christus instituit, reprehen- *Mat. 18. 15.* di non debent: sed ea, quæ cuique personæ propria, ex ordine horum graduum sub censuram cadunt.

Ecclesiæ vero nostræ omnem legitimæ censuræ ordinem sustulerunt, quia non reprehendunt illam reprehendendi rationem, quæ contra illum graduum ordinem, quem Christus instituit, exercetur: siquidem hoc facto non modo obtrectationis macula suscipitur, sed etiam rebellionis flagitium in Filium Dei committitur.

Secundo de *Censura Ecclesiastica.*

1. Cedit hoc in Ecclesiarum dedecus, cum cernimus singulas prope suum sequi ordinem in administratione Censuræ. Ac dicendum quod res est; quandoquidem suum sibi unaquæque ordinem servat, neminem ordinationi à Christo constitutæ parere.

2. Quod Ministri atque Presbyteri soli, non præsente reliquo Ecclesiæ corpore, congregentur ad audiendas ac dijudicandas cri- *1 Cor. 5. 4.* minationes in quempiam delatas, id ab Apostolorum exemplo prorsus est dissentaneum, qui nunquam id nisi præsente fidelium Ecclesia susceperunt. Tum etiam hoc pacto aboletur efficacia reprehen- *Act. 5. 11.* sionis ac metus, qui ex hac Christi constitutione ad omnes alios *1 Tim. 5. 20.* fideles dimanare queat: præterquam quod hinc fieri facile possit, ut de horum ipsorum judiciis constitutionibusque dubitetur, an in *1 Tim. 5. 21.* iis integre citra affectus ac præjudicia versati fuerint; quandoquidem multa occurrunt exempla, quæ docent, homines potestate,

quam

quam sibi concessam habebant ad ædificationem, abusos esse ad destructionem, & quidem illos, inquam, homines, qui consederant ut judicium exercerent ex lege, & alios homines contra legem injuriis ac contumeliis onerarunt. 2Cor.13.10. Act.23.3.

3. Quod illa publica Censura peccatorum & eorum quæ contra munus commune, & eorum quæ ab aliquo privato commissa sunt; item quod exclusionis sive excommunicationis judicia, etiam legitime lata, de suggestu aut alioqui in templo palam coram omni populo (piorum & impiorum atque etiam irrisorum) non autem in Ecclesiæ corpore tantum ac fidelium congregatione promulgentur; id quidem primum adversatur præcepto institutionis Dominicæ,& praxi Ecclesiæ Apostolicæ primitivæ. Matt.18.15. 1 Cor.5.4. 2 Cor. 12.21. Deinde hoc ipsum causam præbet multiplicis mali, nimirum, 1. Vt ille pro sonte habitus civili etiam ignominia traducatur, ac ludibrio prostituatur omnibus: atque præterea ut magistratui vel in corpore vitaque aut saltem in facultatibus pro delicti ratione reddatur obnoxius. 2. Vt homines integri & spectati, verbique divini cum primis observantes absterreantur ab Ecclesia; utque ardor ille animi, quo ad communionem efflagitandam erant incensi, restinguatur, quia infirmitatis suæ conscii metuendum ac formidandum existiment, ne & ipsi aliquo forsan tempore labantur, & illam ignominiam irrisionemque improborum, quam alios experiri animadvertunt, perpeti aliquando cogantur. 3. Vt justa ac debita ratio, qua disseparatio illa sive exclusio facienda est, impedita intercidat; utpote quæ (sicuti constat) non sine animi contristatione & lachrymis à probo beneque affecto pastore perfici queat. 2 Cor. 12.21.

4. Quum peccatores pœnitentia tacti (qui audita clam fraterna admonitione, quæ Christi nomine clanculum instituitur, à peccatis suis resiliunt) ad eundem modum quo alii, qui post perceptam privatim fraternam reprehensionem in veteri inobedientia & contumacia persistunt, ad publicam Ecclesiæ censuram obtorto veluti 2Cor.12.21.
collo trahuntur, id plane adversum est mandato ac rationi censendi, quam Christus præscripsit, quamque & antea in omnibus pec- Mat.18.17.
catoribus & postea in Petri aliorumque discipulorum personis cen- Marc.16.7.
sendis adhibuit: quæ ratio etiam à Paulo renovata, & adversus Gal. 6. 1.
Corinthium illum, incestis novercæ nuptiis pollutum, exercita 1 Cor.5.4.
fuit: immo etiam præsumit ac minatur eandem semper & ubique 2Cor.12.21.
se viam velle insistere: quum dicit se deploraturum eos, qui postquam peccatis se contaminarunt, impuritatis suæ, scortationis & lasciviæ sordes sibi contractas profusis resipiscentiæ lachrymis non eluerunt.

III. *De Synodalibus, Classicalibus, & Ecclesiasticis congregationibus.*

Hæ omnes nunc in abusum venerunt: *Synodales* quidem; primum, quia celebrantur citra causam justam ipsisque debitam, quæ est, ut dissidium quod propter doctrinæ aliquod caput obortum fuerit, sopiatur. Secundo, quia tantummodo à deputatis quibusdam sive ple- Act.15.7.
nipotentiariis aguntur ac celebrantur. Tertio, quia plus justo sibi ar- Act.20.17.

 rogant,

Rom.15.18. rogant, atque præsumunt decreta de omnibus Ecclesiasticis & Po-
1Cor.14 37. liticis administrationibus condere. *Classicales* autem, quia missam faciunt exercitationem doctrinæ, ac se constituunt veluti novum
Ezech. 44. 24. quoddam spirituale tribunal, ut omnia ex Synodalium decretorum moderamine gubernent. *Ecclesiasticæ* denique, quia Presbyteri omnia (nempe imprimis judicia sua de excommunicandis peccatoribus non resipiscentibus, ac de recipiendis iis qui postquam fuerunt exclusi, tristitia affecti pœnitentiam egerunt) soli suo arbitratu citra Ecclesiæ præsentiam conformant.

Immo vero omnes hæ congregationes pariter abusui sunt obnoxiæ. 1. quia seriem gestorum actorumque, eorum quæ etiam rite ac juste in quempiam decernunt, solent conscribere: in quibus peccantium delicta sempiternæ mandantur memoriæ, atque ita Christi honos per latus membrorum suorum (puta pastorum, ministrorum verbi sui, aut aliorum fidelium) & in præsens & in futurum tempus sauciatur atque confoditur. 2. quia disciplinam exercentes (hoc enim nomine rem exprimunt) quam Synodi sub finem congregationis suæ, Classes & initio & sub exitum conventuum suorum, Ecclesiastica Synedria tempore Cœnæ appropinquantis instituunt, & instituunt quidem absentibus sive discedentibus atque exire jussis illis de quibus actionem suscipiunt, hoc pacto liberrimam sibi suisque facultatem concedunt collegis fratribus suis aliisque honestis viris occultè detrahendi pro lubitu.

Epilogus.

Non est mihi propositum novitates aliquas moliri easque in Ecclesiam invehere; sed antiquitates Apostolicæ ut in praxin revocentur, hoc ipsum unice desidero. Immo hac ipsa de causa constitutiones à nostris innovatas non minus, quam inveterata Pontificum
Matt.9. 37. decreta improbo atque despicio: quoniam Christus dicit, *ego sum veritas*; non autem, *ego sum constitutio vetusta*: hoc unum, inquam, unice ago studeoque, ut hæc antiquissima ipsius veritas ab omnibus omnium humanarum constitutionum novitatibus purgata, liberata, stabilita permaneat: & ut sacrosanctum Dei verbum ab ejus Ministris, qui ex legitimæ vocationis ordine, tanquam divina manu, in hunc messem protrusi sunt, solum caste integreque prædicetur: utque Sacramenta ex ipsius institutionis præscripto sancte administrentur:& ut in peccatores ex ipsius mandato & exemplo secundum delicti in se considerati, & subsequentis inde vel resipiscentiæ vel contumaciæ rationem animadvertatur: denique ut omnes illæ, quas recensui, congregationes in ipsius nomine ad ipsius Ecclesiæ statum integre illibateque conservandum habeantur: & Ecclesiæ
Zach.12. 3. unio atque communio ita sit constituta, ut grave saxum rupesve in conspectu omnium populorum: ita ut omnes, qui eam transmoveri de loco cupiunt, eâ discindantur avulsi. Quod si nunc hoc animi mei propositum atque hæc spes frustrata me fuerit, hoc tamen factum mihi in posterum inserviet ad testificandum, quod neque con-

consentiam neque consenserim in ullos hujus generis abusus, ubicunque & quandocunque vel citra vel contra traditam nobis Iesu Christi voluntatem hos invalescere compertum fuerit.

EPISTOLA CORNELII WIGERI,

quam Remonstrantiam ipse vocat, ad Ill. Ordines Hollandiæ Westfrisiæque Dominos.

NOn arbitror metuendum, Nobilissimi Præpotentes Domini, ne illud Professorum judicium, quod vestris A. A. est traditum, vim rationemque obtineat legitimæ sententiæ, quæ in controversiis nostris inter me ac Synodicos disceptatis lata sit: quandoquidem constat, ipsorum judicium à re ipsa, quæ in quæstione versatur, multum discrepare: ac præterea sine ordine judiciario suoque tantum ex usu eos hanc sententiam edidisse. Nimirum Deputati Synodi in capitibus controversis me ad illud judicium vocarunt, non ut ipsam doctrinæ meæ formam, prout ea scriptis meis exposita est, sed ut me versutis calumniis impetitum criminarentur. Professores autem hanc tantam ipsorum malignitatem silentio suo prorsus dissimularunt, ac judicium formarunt à forma doctrinæ meæ alienum: judicarunt, inquam, præfervidè ac præcipitanter, cum neque antea justas doctrinæ hujus meæ antitheses, neque refutationem basium quibus ea subnixa est, à Synodo depoposcerint, nihilque insuper aliud spectaverint, nisi ut suas, quas antea jam diu prælectionibus suis ac Disputationibus Theologicis expressas vulgaverant, de controversis capitibus opinationes sententiasque stabilirent. Sed vero sic in animum induco, vestras A. A. de illo professorum judicio non aliter existimare velle ac posse, quam novam institui accusationem, in qua Professores meliore ordine ac via quam Synodici illi viri, non calumnias spargendo, sed ipsam doctrinæ meæ arcem oppugnando, me ad vestrum tribunal citarunt. In illo quidem judicio suo seu potius nova accusatione paratos se offerunt ad declarandum ac comprobandum id quod inibi in me dixerunt, doctrinam meam in omnibus *judicio* illo comprehensis capitibus controversis pugnare cum Dei verbo & fidei analogia, &c. Sed quænam & quam multa illa sint capita in singulis controversiis, de eo nihil expressum atque expositum dederunt: tum neque ediderunt suas antitheses, neque argumenta proponunt, quibus positiones ac fundamenta doctrinæ meæ labefactanda censuerunt. Hæc autem cum ab ipsis præstita non sint, tota hujus sive quæstionis sive controversiæ ratio manet abscondita; ita ut neque prudentiæ vestr. A. A. harum criminationum pondus ac dijudicatio liquere possit, sintne parvæ aut magnæ, justæ an injustæ, neque mihi liceat ullam mei defensionem suscipere: ratio sane agendi

perversa, quam nulla unquam laudata Academia ineundam judicavit. Quapropter nunc vestras A. A. obnixe rogo, Professoribus vestro mandatu injungatur, ut ad novarum illarum criminationum declarationem comprobationemque, cogantur capita istic recensita reponere, atque ex scripto meo & hinc deducto compendio designare, quænam & quot illæ sint positiones, quæ in singulis capitibus controversis ex illorum sensu verbo Dei & Analogiæ repugnent: præterea ut teneantur antitheses suas meis positionibus adversantes scriptoque consignatas tradere, ac fundamenta refellere, quibus controversæ positiones scriptis meis & scriptorum compendio comprehensæ innixæ sunt. Similiter & illud rogatos vos volo, concedatur hoc mihi à vestr. A. A. ut & ipsorum antitheses refellere, & justam doctrinæ fundamentorumque positionum mearum tutelam contra ipsorum censuras perficere, omniaque denuo ad vestr. A. A. consessum deferre liceat.

Illust. potentes Domini, prætermitto nunc dicere, quam non vera sit ista professorum sententia sive suscepta de integro criminatio: quod postmodum fiet conspicuum, ubi & illi suas pro se probationes attulerint, & mihi meipsum contra ipsos defendere licuerit. Necessario autem nunc mihi agendum est de illa, quam dixi, ratione seu forma, qua judicium illud suum, quod vobis oblatum est, concinnarunt, ac de fundamentis quibus id superstrui voluerunt, ut vestris A. A. illorum & conspiratio, quam cum Synoditis adversus meam personam instituunt, & fraudulentia, qua me opprimere moliuntur, & malevolentia, qua statum controversiæ pervertunt, innotescere queat.

Primò quod ad formam attinet, cum, uti antea conquestus sum, alia de re, quam quæ in quæstione versatur, judicium suum ferre voluerunt, id eo fine factum est, ut pudendas calumnias, quibus me Synoditæ coram vestris A. A. onerarunt, contegerent: ita futurum rati, ut & illi qui tantum flagitium commiserunt, justissimam reprehensionem, quæ ipsos ex authoritate & amplitudine vestra manebat, effugerent, & ut mihi debita meipsum ab ipsorum criminationibus expurgandi facultas omnis denegaretur. Deinde quod recensionem illam, quam dixi, capitum, quatenus ea Dei verbo adversari existimant, ab hoc *judicio* suo segregatam esse voluerunt, hoc similiter fecerunt eo consilio, ut vestris A. A. suspicandi ansam præberent, quasi ego talia errorum monstra in sinu foverem, qualia Synoditæ mihi per indignas ipsis calumnias coram vestris A. A. objecerant: idque etiam spectatum est, ut his ipsis calumniatoribus apud vos pristinum suum decus existimatioque in posterum etiam constaret. Denique quod eas, quas commemoravi, antitheses refutationemque capitum doctrinæ meæ judicio isti suo non inseruerint, id inde profectum est, quia pudet ipsos vestro amplissimo consessui explicatum dare controversiæ statum; ubi (si proprie loquamur) tantum de sensu sive expositione promissionis fœdere Dei comprehensæ: quandoquidem in omnibus capitibus controversis, quæ in illo *judicio* suo enumerant, hic rei cardinem versari deprehenditur,

henditur, atque ab illis ita exponitur, ut eam ad aliquos tantum fœderatorum liberos pertinere statuant. Vt jam non dicam, ipsos ad Pharisaicorum & Papalium cœtuum exemplum noluisse obstrictos videri ad hujus *judicii* sive redintegratæ accusationis rationem vobis, quibus ea competit, reddendam: eos denique id unice conatos esse, ut mihi non modo viam facultatemque defensionis meæ præciderent, sed etiam ut vestra perampla authoritate potentiaque abuterentur ad exsequendum decretum illud, quod adversus me in hocce *judicio* suo condiderant: immo & ipsos in hac primi judicii sui informatione (ubi à vobis quod concupiverant in isto *judicio*, impetrassent) id egisse maxime, ut inviolabilem legem constituerent, qua supprimant atque subvertant justas omnes censuras, quæ in alios rituum Ecclesiasticorum, quos habent, abusus institui ullo unquam tempore queant.

Secundò quod ad fundamenta illius sive accusationis sive judicii, id duplici probatione suffulciunt; videlicet, Dei verbo fideique analogia, ac deinde Belgica Confessione & Catechismo, eaque Reformationis constitutione quæ hoc tempore conspicitur. Ego vero pro responsione utar Apostoli verbis, Dominus is est qui me dijudicat, mihi pro minimo est quod ab humano die dijudicer: quocirca me lubens subjicio verbi divini judicio, si id secundum fidei analogiam expositum fuerit. Sed quod criminationem illam aliis etiam rebus, quarum facta mentio, superstruunt (licet doctrina mea, quam his omnibus adversari dictitant, ex iis abunde demonstrari possit) dico id ipsum prorsus responso meo indignum videri. Quippe alterutrum ipsis statuendum est, aut illis instrumentis eadem, quæ Dei verbo, contineri; quo pacto supervacuum fuerit ea ad criminationis suæ probationem adducere: aut aliquid in iis inesse, quod Dei verbo expressum non est; tunc autem ficulnea ac frivola erit omnis probatio, quæ inde desumitur. Atque ut hujus postremi ipsorum fundamenti rationem oculis vestris clarissime nudato, ut ajunt, velo subjiciam; non ignorant A. A. vestræ, Papalis sectæ duces & antesignanos in suis, quas nobis struunt, accusationibus ad Ecclesiæ suæ Confessionem, librosque etiam Catecheticos haud dubie, quos una nobiscum aut ad nostrorum exemplum fabricati sunt (quamvis nondum illi, sicuti nobis jam factum, eos intra Ecclesiæ templique limina invexerint) & ad receptam Ecclesiæ praxin provocare consuevisse. Quod autem nos ab illis tanquam necessarium postulamus, ut universam doctrinam suam cum analogica verbi divini declaratione consentire doceant, atque, hoc nisi fecerint, ut desinant nobis suæ approbationem doctrinæ communionemque cum Ecclesia sua servandam injungere; id ipsum nunc meis accusatoribus, ut mihi præstent, incumbit. Confessionem Belgicam & Catechismum, quos libellos ita nuper procudimus, Spiritui sancto tribuere non licet, quasi ipsi Scripturam sacram constituerent (tametsi apud nos jam obtinuit, ut loco Scripturæ usurpentur) sed hominibus adscribendi sunt, ut declarationes sive expositiones doctrinæ, quam sacris literis comprehensam judicamus:

neque poteſt animus noſter ſententiaque extra omnem dubitationem conſtitui in declaranda doctrina, niſi in iis, quæ cum Dei verbo & fidei analogia conveniunt. Ad Reformationem vero quod attinet, eſt quidem illud laudandum, quod ea in hoc Belgio, operâ ac labore doctorum virorum, favente ac patrocinium ei ſuum commodante magiſtratuum ſuperiorum atque inferiorum ordine, ſuſcepta eſt: verum hinc nequaquam conſequitur, eam, in quam ſemel redacta eſt, formam ſimpliciter ſine ulla vel additione vel detractione ſervandam. Scopus totius illius laudabilis inſtituti fuit, eſtque etiamnum, ut collapſa Eccleſia ad puritatem inſtitutionis primitivæ Apoſtolicæ ac primordiorum ſuorum erigatur. Idcirco nobis ſemper conceſſum eſſe ac liberum manere debet ſcrutamen atque judicium & dijudicatio, ut quicquid ab Apoſtolica veritate diſſonum fuerit, rejiciatur atque ex uſu tollatur. Quinetiam de hoc nunc potiſſimum inter ipſos & me diſceptatur, an Confeſſio, Catechiſmus, illaque Reformationis ratio, quæ ad hoc uſque tempus viguit, ubique & in omnibus cum analogica verbi divini declaratione conveniat. Tacitus nunc etiam prætereo (id, quod neque profeſſores ignorant & ego paulo ante attigi,) Confeſſionem illam & Catechiſmum & receptam Reformationis praxin in capitibus quæſtioni noſtræ propriis ita verſari, ut non interdum, ſed ſæpe, immo plerunque & mihi & illis, adverſariis meis & accuſatoribus ſuffragentur, atque utrimque poſitiones noſtræ illinc comprobari poſſint: ideoque tantundem valere debeant, quantum Regula Lesbia in probandis Architecturis. Quamobrem, ut ſummatim abſolvam, ſi Profeſſores criminationes illas ſuas his inſtrumentis humanitus effabricatis ſe probaturos præſumant, illud non fuerit probare, ſed verba & voces ſine pondere rerum effundere, aut, ut ſignificantius eloquar, petere principium, hoc eſt, incerta incertis ſtabilire.

Illuſt. præpotentes Domini, æquum eſt mihi ac juſtum, ut adverſus illam rationem judicii Profeſſorum hæc mea, quæ nunc propoſui, poſtulata à veſtris A. A. expoſcam: quandoquidem conſtat, quæſtionem inter illos & me agitatam (quæ, ſicuti ego jam antea confirmavi, quod & ipſi ex Collatione Leidæ habita meminiſſe debent, eſt de genuino ſenſu promiſſionis fœdere Dei comprehenſæ, complectiturque fidei analogiam ſive orthodoxam verbi divini declarationem in ea parte doctrinæ quæ ſalutis æternæ participationem reſpicit) cum veſtrarum A. A. vocatione divinitus vobis demandata apprime congruere. Muneris enim veſtri eſt cuſtodes agere utriusque tabulæ Decalogi ſive Legis. Tum & illud palam eſt, quod omnes promiſcue homines, qui aliorum criminationibus onerantur, annuente Deo, à legitimis ſuis Rectoribus efflagitent atque etiam impetrent hoc ipſum in cauſis ſæpe exigui ponderis, quod ego nunc in hac re longe graviſſima à veſtr. A. A. rogatione mea contendo. Eſtque hoc etiam in confeſſo, martyribus, qui ſub Paparum tyrannide, juxta Conciliorum Synodorumque decreta, accedente Scholarum ſupremarum judicio condemnati ſunt, hanc juſti patrocinii libertatem renuente ac reclamante Deo denegatam fuiſſe.

fuiſſe. Immo omnes omnino homines agnoſcere & confiteri coguntur formam agendi in controverſiis non debere uni parti eſſe propriam, ſed utrique communem; neque dari poſſe, ut qui actor eſt, teſtimonium aut judicium in ſua cauſa proferre poſſit.

Iuſtum eſt, inquam, & conſentaneum, ut de probationibus illis, ad quas ipſi Profeſſores in hac nova criminatione ſua provocant, hanc ſpem concipiam, fore ut A. A. Veſtræ ipſis præcipiant, ut ſilentio atque oblivione transmittant rationes illas ab humano petitas die adverſantium ſibi mutuo opinionum, quæ in Confeſſione, Catechiſmo, & commemoratæ Reformationis praxi comparent: & ut ex ſola analogia ſive orthodoxa conſentientis ſibi ſancti verbi Dei declaratione ſubſidia cauſæ ſuæ quærere neceſſe habeant. In quam ſpem eo propenſius adducor, quia publica ampliſſimi veſtri regiminis adminiſtratio durante hujus Reformationis tempore id jam nobis ſpectandum præbuit, quod propoſitum ſit vobis ac conſtitutum doctrinam Eccleſiarum, quæ ſpiritualis eſt, non ex verbis humanæ ſapientiæ, ſed ex vocibus quas à Spiritu Dei didicimus, utpote ſpiritualem illam ex ſpiritualibus, diſcernendam ac dijudicandam decernere. Quæ eximia & ſingularis & veſtro Regimini propria virtus, quia ſupra omne laudis decus aſſurgit, & à ſuperiore Papali improbitate atque tyrannide ſegregat regimen veſtrum, cujus ope ſubditi Veſtrarum A. A. conſcientiarum libertatem conſequuntur, ut ſecundum veritatem ſacroſancti verbi Dei, citra periculum ac metum bona ſua vitamque amittendi, vitam inſtituere poſſint: precor Deum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut hæc gubernacula veſtra gratiâ ſua ac bonitate magis magiſque ſtabiliat, ac felici rerum proſperitate provehat ad nominis ſui gloriam & animarum noſtrarum ſalutem, Amen.

Subſcriptum erat, Veſtrarum A. A. paratiſſimus obſequio ſubditus uſque ad aras,

1595. CORNELIVS WIGERI.

Synodus Enchuſana Cornelio Wigero.

SYnodus rogavit atque etiamnum rogat Cornelium Wigeri, ut deſinat tales agere conventus, quales impræſens habet in civitate Hornana, propter cauſas ipſi propoſitas, cupiens ut ad hoc rotunde reſpondeat. Enchuſæ, die 23 Iunii 1597.

Reſponſio Cornelii.

REſpondeo ego Cornelius, conventus hoſce frequentari à nobis, qui in expoſitione promiſſionis gratioſæ ac liberatricis hanc ſententiam tenemus, quod ea ad fœderatos Dei omneſque eorum liberos excepto nemine pertineat, &c. Idque fieri à nobis ex illius ratione abdicationis, qua renunciavi communioni Eccleſiæ reformatæ, & maxime quidem ex vi beneficii illius, quod in conſcientiarum libertate poſitum eſt, quam provinciæ patriæ noſtræ mutuo ſtipula-

tæ pactæque ſunt ſolemni unione: nimirum ex conformitate imitamur declarationem illam, quam Eccleſia Belgica anteactis temporibus de hac ipſa conſcientiarum libertate remonſtravit Hiſpaniarum Regi & ſubditis ei magiſtratibus. Quamobrem propter cauſam hujus congregationis noſtræ moleſtiam nobis faceſſere Synodum non decet, neque nos ab ea poſſumus deſiſtere. His addo, me nunc atque deinceps in poſterum renunciare omni communioni Eccleſiæ Reformatæ quam vocant, quamdiu illa neque agnoverit neque profeſſa fuerit (id quo omnia controverſiæ hujus capita inter Synodum & nos agitata, tanquam unico fundamento nixa ſunt) promiſſionem illam paulo ante commemoratam ad omnes fœderatorum liberos excluſo nemine pertinere. *Subſcriptum*

CORNELIVS WIGERI.

Has proavi ſui Epiſtolas è Belgicis fecit Latinas Arn. Poelenburg.

Clariſſ. mihique plurimum obſervando viro, Domino

NICOLAO HEMINGIO

Theologo Præſtantiſ. in Dania.

PETRVS BARO.

De negotio Prædeſtinationis.

CVm nihil præter unicam veritatem, quæ in tuis ſcriptis relucet, reverende in Chriſto pater, mihique plurimum obſervande Domine, me in tui amorem & reverentiam pertraxerit: ſpero meas (oblata etiam hac occaſione) non fore tibi ingratas, quibus quam poſſim officioſe lubenterque te ſalutem, vehementerque rogem, ut quamvis multum jam in explicanda & illuſtranda, Domini Philippi de Prædeſtinatione ſententia laboraris, pergere tamen uſque velis. Quum enim qui contradicunt non deſiſtant, licet eo jam perducti ſint, ut res abſurdiſſimas & nunquam prius in Dei eccleſia auditas admittere & defendere non erubeſcant, eorumque ſcriptis nonnullorum oculi perſtringantur: Nec nobis certe à ſuſcepto veritatis patrocinio deſiſtendum eſt. Omnes autem in te, vir Clariſſ. oculos conjiciunt, cum propter tuam ætatem, tum propter pietatem & eruditionem, reſque ipſa id poſtulare abs te videtur: nempe ut ex tuo tam divite penu adhuc proferas quicquid ad hujus tanti momenti quæſtionis elucidationem pertinere tua prudentia judicarit. Idem nos abs te petimus & ſperamus, ut tuis armis muniti facilius reſiſtere & veritatem hic tueri poſſimus. Non ignoras præſtantiſſime vir, tua opuſcula abhinc aliquot annos Genevæ edita fuiſſe: ſed cum quadam præfatione quæ ex ſtilo Bezæ videtur. In qua tuam ſententiam, licet eam æqui bonique interpretari velle

velle videatur, ita ad ſuum ſenſum trahit, ut ex illa vix appareat quid ſentias; hoc multis ſcrupulos objicit, quos etiam ſi placet eximas, nec tuam ſententiam ita detorqueri permittas, hic nobis quidem hactenus licuit de Gratia tecum ſentire: ſed vix quod ſentimus publice docere, multoque minus in lucem edere. Quod ſi nobis licitum foret, parata quædam habemus & quidem non pauca, quæ ad hanc rem conducere videntur: quæ utinam in tuis eſſent manibus, eaque perlegere & meliora facere, ac tandem in lucem edere velles. Sed quoniam tanta locorum diſtantia hoc fieri non permittit, tantum mittam quandam trium de Prædeſtinatione ſententiarum perbrevem ſummam, ex qua tu colligere poſſis, qualia ſint reliqua. Ea pro arbitrio utere, atque etiam ſi quid in lucem edas, & velis eam adjungere. Verum nos tua expectamus, Deum optimum maximum rogantes, ut te, reverende vir, incolumem diu protegat & conſervet ad ſuæ veritatis propagationem & defenſionem. Cantabrigiæ Calend. Aprilis, anno 1596.

Omni ſtudio atque officio tuus

PETRVS BARO.

SUMMA

Trium de Prædeſtinatione ſententiarum.

TRes ſunt in Eccleſia reformata doctorum virorum de æterna hominum Prædeſtinatione ſententiæ. Pelagianam enim & reliquas ab Eccleſia damnatas prætermittimus. Prima valde quidem hodie celebrata, nec minus tamen impugnata, eſt Calvini & Bezæ, atque etiam, ut hi volunt, Lutheri Auguſtinique poſterior, quæ hujuſmodi eſt. Deus in hunc proprie finem genus humanum ab æterno condere decrevit, ut certos tantum quoſdam homines puta Petrum, Iohannem, Iacobum &c. eligeret, reliquos vero omnes reprobaret, ad ſuam in illis miſericordiam, in his vero juſtitiam & in utriſque gloriam illuſtrandam. In quo electionis & reprobationis decreto faciendo, nullam omnino habuit rationem, neque Chriſti mediatoris vel fidei, quod ad illos: neque quod ad hos peccati ullius, vel originalis, vel actualis; ſed illos eligere, hos vero reprobare abſolute decrevit, nihil extra ſe reſpiciens, ſed tantum quia ſic illi placuit gloriam ſuam illuſtrare. Vt autem ſuum hoc decretum exequeretur, ſecundo loco, licet etiam ab æterno decrevit, ut primus homo ante laberetur, quam quemquam gigneret, ut illius peccato corrumperetur univerſum genus humanum, & condemnationi obnoxium fieret: quo hac ratione poſtea eorum miſereri, quos antea eligere propoſuerat, quorum etiam tantum cauſa Chriſtum mittere conſtituit, in quo eos ſibi in filios adoptaret ac tandem ſervaret: Alterorum vero quos reprobare eodem decreto conſtituerat, poſſet non modo non miſereri, ſed etiam in illa perditionis

massa desertos & Christo liberatore omnique salutari auxilio destitutos ob peccata (ex inevitabili licet ipsius decreto admissa) misere tandem perderet. Hoc enim decretum esse volunt principium rerum omnium energeticum atque efficiens: quo nempe Deus res & actiones omnes, earumque circumstantias, locum, tempus, media, sive bona, per quæ electi servantur, sive mala, per quæ reprobi pereunt, certo & necessario fieri constituerit. Nam qui vult finem, etiam vult media, ita ut nullo modo possint qui ex illo numero sunt non credere, non pie vivere, non servari: nec contra reliqui credere, pie vivere, servari. Licet, hoc posito, vix ac ne vix quidem intelligi possit, quomodo Deus non sit tam mali quam boni, tamque hominum exitii quam salutis autor habendus.

Altera autem sententia est Augustini posterior etiam Sohonii Heidelbergensis dum vixit Theologiæ Professoris, & aliorum quorumdam protestantium ut Zanchii atque etiam Bellarmini, qui omnes priorem illam improbant, in hoc inter se consentientes, ut sit prædestinatio ab Adami tantum lapsu accipienda, de quo Augustinus ipse testatur, ita scribens; *Ex Adæ origine damnata velut massa una meritæ dammationi tradita, fecit Deus alia in contumeliam vasa iræ: alia in honorem vasa misericordiæ: Illis reddens quod debetur in pœna; istis quod non debetur in gratia.* Et hanc propterea sic definit Sohonius: hominum Prædestinatio est æternum atque immutabile Dei decretum, quo universos homines à se præscitos, ac ut post creationem & lapsum restituri erant consideratos 1. corruptos ac per Euangelium ad Christum vocatos, secundum beneplacitum suum, ad vitam vel mortem æternam præordinavit, ad declarandam in æternum summam misericordiam & justitiam atque adeo gloriam suam. Bellarminus ex Augustini, ut vult, doctrina sic: Prædestinatio est providentia Dei, qua certi homines ex massa perditionis misericorditer selecti per infallibilia media in vitam diriguntur æternam. Secunda autem hæc sententia cum priori illa in hoc consentit, quod utraque velit, Deum ab æterno decrevisse certum certorum numerum eligere, reliquos vero reprobare: ad suam in illis misericordiam, in his vero justitiam declarandam. Deinde etiam in eo, quod illorum gratia Christus sit à patre missus, in quo eos sibi in filios adoptaret & servaret: ad reliquos vero redimendos, illius beneficium ex Dei ipsius consilio & Christi mente, non magis pertinere, quam ad bruta, aut saxa, cum hi non sint ex certo illo numero: licet omnes quotidie ad resipiscentiam invitet; & singulis gratiam offerat, quibusdam etiam in verbo & Sacramentis, & omnibus quidem sufficientem, sed non efficacem, inquit Bellarminus. Denique & in eo, quod certi illi non credere & non servari, nec reliqui credere, & in ipso servari ullo unquam modo possint. Nec hoc modo utrorumque fines esse certos & definitos, sed media etiam omnino quibus ad illos perveniatur. Vnde manifestum est utramque sententiam inevitabilem hominibus imponere necessitatem, unis quidem ut serventur, alteris vero ut pereant. Vnde innumera nascuntur absurda. In hoc autem dissentiunt;

1. Quod

1. Quod prior illa ſententia, homines ex maſſa integra ad hos proprie fines à Deo creari & formari ſtatuit. Poſterior autem, ex maſſa corrupta quoſdam à Deo miſericorditer eligi, reliquos vero juſte in ea deſeri & improbari, ita ut illud Pauli: Nonne poteſt figulus unum vas in honorem, alterum vero in contumeliam facere, Calvino & Bezæ de hominum creatione, Sohnio autem & Bellarmino, de humani generis poſt lapſum partim reparatione, partim perditione intelligendum videatur: Deinde & in hoc diſſident, quod prior ſententia electionis & reprobationis cauſam nullam omnino eſſe velit præter unicam Dei voluntatem, qua ad illuſtrandam ſuam miſericordiam & juſtitiam abſolute illos eligere, hos autem reprobare voluerit: ut ſit Chriſtus non electionis ſed ſalutis cauſa, utpote exequendo illi Dei decreto ſubordinatus. Poſterioris autem ſententiæ patroni, electionis cauſam ſaltem materialem in Chriſto Servatore, & reprobationis in peccato quærendam eſſe definiunt, ideoque Prædeſtinationem à lapſu incipiunt, ad vitanda prioris ſententiæ incommoda: in quo eſſent illis æquiores ſi re præſtarent quod verbis pollicentur. Verum ſi urgeantur ad abſolutam illam voluntatem quam vitare ſtudent, neceſſe eſt ut recurrant. Cur enim Deus, cujus omnes in maſſa perditionis æque ſunt eatenus peccatores, hos potius quam illos in ea deſerit? Peccatum hujus diſcriminis cauſa eſſe non poterit: quum in illis qui liberantur non minus ſit quam in iis qui deſeruntur. Illis ergo confitendum eſt ab abſoluta Dei voluntate hoc pendere, qui Chriſti meritum illis applicare velit, his non item. Vnde conſtat ex hac etiam ſententia, Deum ante hominis lapſum, ita apud ſe facere conſtituiſſe: & in hunc & in illum finem hos & illos creaſſe. Itaque licet hæc opinio Prædeſtinationem à lapſu tantum incipere velle videatur, in priorem tamen recidit, quam vitare cupit. Ita ut duæ hæ ſententiæ pro una haberi eatenus poſſint.

Tertia vero eſt patrum, qui Auguſtinum præceſſerunt & ipſius etiam Auguſtini, priuſquam cum Pelagio congrederetur: tum enim quædam à majoribus accepta mutavit, ut ex retractationum aliiſque libris apparet, unde maximi in eccleſia clamores extiterunt: quos etſi poſtea ſedare pro viribus conatus eſt, ſemper tamen de ea fuit ab eo tempore litigatum. Eam jam in Reformatâ eccleſiâ amplectuntur & propugnant Philippus Melanchthon in Germania, Nicolaus Henningius in Dania, Gellius Snecanus in Friſia, & alii ubique non pauci Theologi, quæ hujuſmodi eſt:

Quum Deus natura bonus hominem ad bonum hoc eſt ad beatam vitam crearit, eidemque lapſo filium liberatorem promiſerit, per quem caput ſerpentis contereret, hancque propterea legem poſuerit, ex qua ſit de ſingulis judicium tandem facturus. Quicunque in Chriſtum crediderit ſervabitur: qui vero non crediderit condemnabitur. Vere etiam omnes ſine ulla definitione ad reſipiſcentiam, fidem ſalutemque quotidie vocat atque invitat. Quum hæc, inquam, ita ſe habeant, manifeſtum eſt Chriſtum lapidem eſſe probationis: in quo electi à reprobis diſcernuntur: nec ullum aliud

eſſe

esse arcanum de hominibus servandis & perdendis Dei decretum, quam hoc nobis in scripto Dei verbo patefactum. Quicunque crediderit, &c. Quicunque vero non crediderit. Quapropter quos Deus ab æterno præscivit in Christum (qui unica ad vitam æternam via est) credituros, eosdem etiam prædestinavit ut ei fierent in gloria conformes: Rebelles vero & in peccato contumaces, ut ad suum illud regnum ineptos, ab æterno etiam reprobavit. Hanc esse patrum sententiam testantur primum eorum scripta, deinde ii etiam qui ab ipsis hac in re defecerunt. Hoc Beza confirmat, qui in epistolam ad Rom. scribens cap. 11. vers. 2. Nec ullo modo audiendi sunt patres qui ad fidei prævisionem hoc referunt, inquit. Non dubitat ergo Beza hanc Patrum esse sententiam; sed suam illi anteponendam putat; quod alii negant, qui Patribus potius adhærentes credunt Deum, primum hominem & omnes ejus posteros ad æternæ felicitatis participationem creare statuisse, paratumque esse omnia tum naturæ, tum gratiæ ad beatitudinis illius consecutionem necessaria adjumenta omnibus largiri, atque etiam impedimenta quæ facere possent, quo minus eam consequerentur, è medio tollere: ipsumque nullum penitus hominem, non animadversis primum ejus peccatis, beatorum consortio excludere, atque æternis cruciatibus addici voluisse.

Editione secunda.

Quæ sententia in hoc cum duabus præcedentibus consentit ut æterna & certa sit hominum apud Deum electio & reprobatio. Et electio quidem etiam gratuita: In hoc autem cum secunda tantum conspirat, quod Christum (in quo Deus nos ante jacta mundi, fundamenta elegit & à reprobis & infidelibus secrevit) electionis caussam esse teneat, ut antea diximus, peccatum vero reprobationis, quorum utrumque prima negat, sed ab utraque vehementer dissentit. *quod illæ velint Deum maximam partem generis humani de industria & absolute ad interitum ab æterno creare decrevisse ut prima.* Aut in Adami lapsu sine ulla spe veniæ relinquere, ut secunda. Ideoque Christum nihil illis miseris ad salutem prodesse, ex Dei ipsius decreto & propria ipsius Christi voluntate. Nec pro ipsis à patre missum, mortuumve esse, magis quam brutis aut saxis, ipsisve etiam diabolis (ad quos tamen beneficium Christi nullo modo pertinere manifestum est) itaque nunquam eos potuisse credere & servari. Postrema inquam sententia utrumque hoc improbat & Theologia hæc duo axiomata pro verissimis & aperto verbo Dei nixis constanter tenet: Deum velle omnes homines servari neminemque perire, & Christum pro omnibus esse mortuum, ideoque Deum neminem unquam odisse, nec odisse proposuisse, quatenus hominem à se factum, sed tantum *quatenus peccatorem.* Immo omnibus in Adamo lapsis & peccatoribus Christum promisisse & misisse, qui caput Serpentis contereret, & quod perierat repararet. Ideoque etiam voluit ut omni creaturæ, id est, cuivis homini Euangelium annunciaretur, ut omnes & singuli ad agnitionem veritatis pervenire & servari possent, quam Dei voluntatem, Patres antecedentem vocant. Itaque quod quidam serventur ex Deo, meràque ejus gratia id esse; quod autem alii

alii damnentur ex eorum id malitia & pravitate existere, quæ consequens Dei voluntas dicitur; Sequitur etenim hominum in peccato perseverantium impœnitentiam. Damnantur etenim eo quod dilectionem veritatis recipere noluerint ut serventur ait Apostolus, aut, ut Christus, quod tenebras amaverint magis quam lucem: hoc est, quod Christo eos vocanti & sub alas congregare volenti obtemperare noluerint & spiritui S. semper restiterint, inquit Stephanus. Ita ut perpetuo verum sit illud, *Perditio tua ex te Israël, Salus autem ex me.* Hæ igitur sententiæ sic inter se consentiunt & dissentiunt, ut prima & secunda damnationis & salutis necessitatem includant & hominibus imponant. Tertia non item. Sed hæc Prædestinationem, licet sit ipsa apud Deum immutabilis, negat tamen immutabiles reddere hominum voluntates, necessitatemque illis inferre, ne Deum autorem peccati hominumque exitii faciat. Vnde constat totam hanc de Prædestinatione controversiam in hoc veluti cardine verti, nempe utrum illa, quam primo loco posuimus, Bezæ sententia, in quam secunda recidit, sit postremæ huic Patrum præferenda. Beza hîc Patres nullo modo audiendos esse ait: Hoc ipsi negant. Nos nobis veritatem inquirere fas esse arbitramur, in re præcipue tanta, ubi nempe de æterna hominum felicitate & miseria agitur. Imo id non modo fas esse, sed diligenter etiam atque etiam satagendum: nec à Patrum sententia prius decedendum quam id certa & aperta ratio dicet. Cæterum quia hæ tres sententiæ in Ecclesia sint reformata, quarum una tantum vera esse possit, videat quisque & diligenter perpendat quam repudiare & quam amplecti potius debeat: nec in hujus aut illius verba juret, priusquam diligens judicium adhibuerit, si sibi suæ saluti consultum esse velit.

Duæ igitur sententiæ primæ, ut hoc repetam, hoc nituntur fundamento, quod tamen tertia ut falsum & sacris literis, Deique bonitati contrarium refugit, Videlicet Deum ab æterno *nullâ habitâ ratione peccati* sed absoluta sua voluntate cui nemo resistere possit, longe maximam humani generis partem reprobare & ad æternum exitium creare, (ut statuit prima) aut in Adami ruina deserere ut secunda immutabili atque irrevocabili decreto apud se constituisse, illos qui ex reproborum sint numero necessario atque inevitabiliter quotidie nasci & perire: utpote quos Deus, aut nunquam sua gratia dignetur: aut si quibusdam ex illis, veluti iis, qui in Dei ecclesia versantur, eam in verbo, aut etiam Sacramentis offerat, id eum non serio, hoc est, ut per eam serventur, facere; sed contra, ut hi minus sint quam reliqui excusabiles, graviusque tandem puniantur: Neque enim pro his Christum venisse, mortuumve esse, nec ejus beneficium ad hujusmodi homines magis, quam ad saxa aut bruta, ipsosve diabolos pertinere: quum à Deo ab æterno reprobati & in hunc finem proprie creati: Vel (quod eodem recidit) in massa perdita relicti sint: ut æterno exitio addicerentur. Hoc, inquam, est duarum sententiarum priorum fundamentum, quod tertia vehementer improbat. Cur vicissim illæ Pelagianismum objiciunt, sed immeritò. Neque enim patres qui Pelagium præcesserunt,

runt, neque Hieronymus & Augustinus priusquam cum Pelagio conferrent, Pelagiani fuerunt, qui tamen omnes hanc sententiam pro-professi sunt. Neque reformatæ hujus sæculi ecclesiæ, quæ ipsam amplectuntur, ut major pars Germaniæ, totaque Dania, Norvegiaque; neque Philippus Melanchton qui confessionem Augustanam scripsit, quam reliquæ probant ecclesiæ, neque alii ubique docti viri, qui hanc duabus illis anteponendam censent, Pelagiani tamen sunt. Facessat ergo hinc tam illiberalis calumnia, ad obruendam veritatem excogitata, nec quemquam impediat quo minus de hujus quæstionis veritate diligenter etiam atque etiam inquirat. Amen.

P. BARO.

D. CONRADO VORSTIO THEODORVS BEZA S. P. D.

De vocatione Steynfurt.

ETsi, vir eximie, & summe observande frater, nihil nobis optabilius accidere potuit tuo ad nos reditu, cognitis tamen ex Illustrissimi Principis literis, quam necessarias ob causas te istic retinuerit, non possumus non in iis acquiescere, Deum precati, ut quum illi visum sit tua istic uti opera, tam feliciter cœptis quam cumulatissime benedicat, & te quoque speciatim rogantes, ut qua nos benevolentia complexus es, quum hic apud nos esses, eâdem nos in posterum prosequi digneris, corpore quidem absentes, Spiritu vero ejusdem Christi conjunctissimos. Satis enim hîc cognovisti quis noster sit status si res humanas spectes, id est quam infirmus & imbecillis, ac proinde quam illi sint necessariæ bonorum omnium preces apud illum, à quo uno pendemus: quod si quando tibi licuerit de vestrarum Ecclesiarum, ac præsertim de recens collectæ istic Scholæ statu, nos certiores facere, idem quoque vicissim præstare studebimus, ut conjunctis animis, & iisdem armis adversus Sathanam & ipsius emissarios depugnantes, mutuo nos magis ac magis solemur & confirmemus. Bene vale, summe observande frater, & fortiter age in Domino. Genevæ, 9 Augusti vetere calculo, 1596.

Tuus Beza, totius collegii nomine.

IACOBVS ARMINIVS IOANNI UYTENBOGARDO meo salutem & bene per Christum agere precor.

COllocutus sum nuper, quum Leydæ nuptiis D. Kuchlini & meæ amitæ interessem, cum doctore Iunio super causa lapsus Adami ejusdemque modo, id est, contingentia & necessitate: occasione & materia colloquii, quin & directione desumpta ex illius libello super eadem re edito. Dicebam mihi videri illos, qui quæstiones

ſtiones illas quatuor ipſi propoſuerant, ad duas priores prorſus contrariam reſponſionem ab eo exſpectaſſe, idque ſatis liquere ex duabus poſterioribus, quæ omnino locum non habent poſita tali ad duas priores reſponſione, facile enim quemvis videre, quomodo homo libere lapſus ſit & Deus non ſit author peccati, ſi Adamus non neceſſario ſed contingenter, nullo decreto Dei niſi permiſſivo, atque ex iſta mente explicato mandatum Dei ſit transgreſſus. Atque hinc mihi videri duas inſuper alias quæſtiones ipſi tractandas fuiſſe, quæ tali ad duas priores reſponſioni poſſunt opponi ab iis qui non tantum exſpectarunt aliud ad illas reſponſum, ſed etiam datum improbant & aliud datum mallent. Quæſivit quænam iſtæ eſſent. Dixi priorem eſſe, quomodo homo non eximatur divinæ providentiæ, ſi iſto modo ſit lapſus, quum actus ille, quo mandatum Dei eſt transgreſſus, iſta ratione in Deum omnium primam cauſam non poſſit reduci. Alteram, quo pacto Deus lapſum hominis certo præſcire potuerit, quum præſcientia certa immutabili cauſa juxta Vrſinum & alios debeat niti; libera autem hominis voluntas ſit cauſa contingens & maxime variabilis, voluntas autem Dei ſit cauſa immutabilis, & omnis in rebus creatis neceſſitatis principium. Fatebar quidem aliqua iſti ſcripto interſparſa, quæ reſponſionis loco eſſe poſſent, at mihi videri ex propoſito iſtas quæſtiones tractandas fuiſſe: quin & prudentiæ illorum fuiſſe, qui quatuor illas explicandas obtulerunt, etiam haſce addere, quia ut illæ duæ poſteriores excipiunt reſponſum ad duas priores Calvini & Bezæ menti conſentaneum, ſic hæ duæ opponendæ videbuntur reſponſo ab illorum mente diſſentienti. Reſpondit autem ad primam, quantum quidem ego capere potui, non eximi propterea hominem divinæ providentiæ, neque verum eſſe quod actus ille non reducatur in primam cauſam ſtante illa ſententia. Tum quia providentia omnibus rebus providet eaſque dirigit & gubernat, ſecundum modum earum; quumque creaturæ rationali proprium ſit ut voluntarie agat, & ſuis actibus dominetur, æquum eſſe ut providentia Dei, ita hominem gubernet ejuſque actus dirigat, ut dominus ille ſuorum actuum maneat, actuſque illius ſint voluntarii. Tum quod prima cauſa cum alia ſecunda ad unum effectum concurrens agat ſecundum modum cauſæ ſecundæ, ſi ſecunda ſit contingens & libera, ita agere primam ut illi contingentiam & libertatem ſuam non auferat, quod fieri nequit ſine naturæ ipſarum interitu. Dicebam etiam illos, qui Calvini & Bezæ ſententiam tuentur dicere, hominem ſtante iſto decreto, quod ipſi urgent, nihilominus voluntarie lapſum, & dominum iſtius ſui actus fuiſſe, lapſumque contingentum fuiſſe: quum contingentia & neceſſitas iſta non pugnent diverſo nempe reſpectu conſideratæ, neceſſitas reſpectu decreti divini, contingentia reſpectu hominis voluntatiſque illius. Hæc ego non ex meâ ſed aliorum mente objiciebam. Reſpondit ille hujuſmodi neceſſitatem cum libertate & contingentia non conſiſtere, verum autem eſſe, nihil ita eſſe contingens, quin aliquid habeat neceſſarii. Cujus reſponſi partem priorem explicuit ſatis plane & meo ſenſui accommodatam; quare omnium
in

in illius ſententia acquievi, gaviſus tanti viri judicium à meo no diſcrepare, quod, ut ut aliter videor, ſemper pene ſuſpectum ha beo, adeo etiam, ut me in multis, in quibus alii dubitationem nul lam ferunt, ſuſpenſum & animi dubium teneat. Summa autem explicationis erat ex contingentis & neceſſarii definitionibus ita inter ſe contrariis; imo contradicentibus, ut uni eidemque effectui nullo modo convenire queant. Contingens enim eſt quod poteſt non eſſe vel fieri: Neceſſarium quod non poteſt non eſſe vel fieri. Diſtinctionem autem illam reſpectuum non efficere ut hæc duo in unum convenire poſſint, quandoquidem illa contingentia & libertas, quæ eſſet ex naturâ hominis voluntaria, ſi decretum in alteram partem factum non eſſet, tollatur decreto facto, adeo ut incommode dicatur Adamum, poſito quòd Deus decreverit, ut potentia laberetur, potuiſſe non labi, quia ſic potuit irritum reddere Dei decretum. Agitur autem non quid δυνάμει potuerit Adamus, quandoquidem illam non circumſcribit decretum, ſed quid actu, de quo eſt quæſtio. Alterum illud, quomodo nihil ſit contingens, quin aliquid habeat neceſſarii obſcurius explicabat: velim autem hoc latius ab illo tractatum, quod omnino ipſi faciendum eſſet, ſi de providentia Dei in univerſum agere inſtituiſſet. Verum quidem eſt, nullum fieri motum niſi movens rei immotæ ſit innixum, at hoc pulchrum eſſet cognitu ſpecialius & latius explicatum. At ego de iſto cognoſcendo tum non laborabam, quia non tam ſcire prorſus incognita volebam, quàm à dubitatione illorum, quæ opinanter intelligebam, liberari. Addidi inſuper me non poſſe capere quomodo cauſa ſecunda à prima acta & in primam reducta libera & contingens maneret, pro ſuæ naturæ modo, niſi ſtatueretur actus & influxus cauſæ primæ, qualiſcunque ille eſſet, ſive univerſalis ſive communis (ſive ſpecialis, ſive particularis) ita eſſe in poteſtate ſecundæ reſpectu (non initii illius actus ſed) uſus, ut illo influxu uti vel non uti poſſet pro arbitrio, ad effectum producendum quem vellet: alioquin, ſi influxus cauſæ primæ ita ſecundam moveret, ut non poſſet non moveri, & ex motu iſto effectum producere, neceſſitatem in illum actum reduci ſimpliciter omni contingentia ſublata. Quod ille dicebat verum eſſe & prorſus verum, bis enim aut ter id interrogabam. Quandoquidem in iſthoc noſſe illius mentem erat mihi præcipua cauſa illius noſtri colloquii. Ad ſecundam quæſtionem reſpondit, verum eſſe præſcientiam certam & infallibilem eſſe non poſſe niſi innixam cauſæ immutabili. Voluntatem autem Dei eſſe iſtam immutabilem cauſam negabat: at eſſe aliam, nempe naturam divinam, cui præſcientia ſeu potius ſcientia inniteretur, quæ etiam ordine attributorum in divina natura conſideratorum ipſam voluntatem præcedat. Hîc ego adeo fui gaudio perfuſus, atque ſi ingentem gazam reperiſſem, quam præ certa ſcientia in iſtis rebus, de quibus jam ſeptennium anxie dubito, ita vilipendo, ut veram & animo meo ſatisfacientem ſcientiam circa articulos de providentia & Prædeſtinatione malim, (ita me Deus amet) quam Cræſi & Mydæ divitias, imo totius mundi gazas. Et præ iſthoc gaudio nihil ulterius

objeci,

objeci. Vidi quidem postea instantiam dari posse, nempe præscientiam certam alicujus rei debere niti non tantum immutabili causa, sed & immutabili causa rei præscitæ, quæ non est natura Dei, utpote nullius rei extra ipsum causa, sed voluntas. At hoc falsum esse dicet ille, qui ex Thomæ & aliorum scholasticorum horum omnium sensu norit scientiæ Dei rationem & causam non ex rebus scitis, sed ex ipsa natura divina sumendam & metiendam. Inde cœpi de Prædestinatione quid agere, non quidem ut de ea tum informarer, instabat enim vespera, sed ut tantum significarem me in illa valde hærere & sperare me illius opera extricari posse, quum etiam obtulit benevolentissime, se ea quæ me angunt ipsi per literas patefacerem, quod & recepi futurum, at hactenus non potui propter varias occupationes quibus invitus distrahor & distineor. Hæc tibi significata volui, tum ne vanum hunc & sine literis ad te dimitterem, tum ut & tu super istis si integrum est mediteris, & per occasionem cum Iunio conferas, quo ego Iuniana tuo accurato judicio, quod semper maximi feci atque etiamnum facio, expensa atque librata abs te accipere queam. Vale amicissime & me ama. Statuimus pæne sed nondum plene Tysius & ego tecum de variis conferre, & propterea ad te (nisi tum antea huc veneris) excurrere, ubi dies provectiores facti fuerint. Vale iterum cum carissima Tua, cui à me & mea salutem dices. Amstelædami 7 Februarii 1597.

ADRIANI DAMMAN

Fœderati Belgii ordd. res apud Scotos Agentis

AD ORDINES EPISTOLA.

Messeigneurs,

Quelcque diligence que j'ay sceu faire pour retourner à la residence de service, c'a esté le XIX jour de Feburier stylo novo devant que j'ay peu avoir bateau pour aller en Escosse, & ay esté sept jours sur mer jusques aux Schers de . . . . la ville de Barwijck, & de la par terre en trois jours pour ne perdre plus de temps y attendant le vent. I'ay trouvé la ville de Edenburg en grand trouble, qui est commencé quelques jours devant que j'y arrivay, dont la cause a esté telle, le Roy & son conseil estoient fort priés de la part du Comte de Hontlie afin que le dict S^r. fust reçu en grace de sa Majesté & reconcilié avec l'eglise; ceux du consistoire, principalement un au dict Edenburg s'y opposerent ardemment, criants tousiours contre le Roy & son conseil: & cependant un ministre de S. Andries accusoit publiquement la Reine d'Angleterre d'Atheisme, appelloit le Roy son souverain, inconstant & Apostat, dict qu'il n'attendoit rien de bon de la Reyne d'Escosse, & que pourtant il ne pouvoit prier pour eux.

De turba quorundam Scot. concionatorum.

Tout cecy raporté au Roy, mesmement touchant la Royn[e] d'Angleterre par son Ambassadeur, le dict ministre fut cité devant le Conseil du Roy en termes communs, & y estant comparu, di[t] hardiment qu'il n'en vouloit pas respondre ni au Roy, ni à son Con[-]seil : car si scandale fut faict, ou pris de son sermon, que c'estoi[t] l'office & authorité de l'eglise d'en cognoistre & ordonner. Depui[s] le dict ministre fut aultrefois adjourné en termes expres, avec speci[-]fication des crimes à lui imposés, & au lieu de comparoistre, il [a] faict presenter une declinatoire en forme, soubscript par plusieur[s] ministres, & signamment par ceux d'Edenburg. Sur quoi le Roy [a] faict confiner le dict ministre en certain lieu; puis il a command[é] aux Magistrats de la dicte ville d'Edenburg qu'ils donneroient ordr[e] que les ministres de leur eglise n'exorbitassent plus en crieries & in[-]vectives contre luy & sa Court, car il ne pensoit pas estre scanda[-]leux à l'eglise, ne luy ne aulcun de ses serviteurs domesticques: mais tant ils ont failli à se moderer que peu de jours apres le Roy estant venu en la ville, un desdits ministres d'Edenburg a farcy tout son sermon de calomnies contre le Roy, & ses gentilhommes, ap-pellant sa court la maison du diable, le Roy apostat & touts ses ser-viteurs diabolicques, & apres ce bon discours, il semond la com-mune de ses auditeurs en l'autre temple où les ministres tiennent or-dinairement leur consistoire, la où furent leus quelques chapitres de Hester touchant Aman & Mardochee, & apres avec grande ex-hortation le peuple mis en armes, & aussi persuade deux Milorts asçavoir de Lindesay & celui de Forbas. & avec ceste sedition coururent trois ministres d'Edenburg, *indigna professione hominum Christianorum vociferantes*, & ce jusques devant la chambre où estoit le Roy au conseil. Les dicts S[rs]. (pour le present declarés re-belles) saisirent avecq leurs serviteurs la grande & haulte rue d'Eden-bourg, & en faisoit retirer toutes personnes à eux suspectes, jusques à batre les pages & aultres servants à sa Majesté. Le quatriesme mi-nistre & *istorum quasi caput*, *quod nobilis & opulenti viri filius esset*, nom-mé maistre Robert Bruce, se tenoit cependant en sa maison & escrivoit une lettre au Milord Hamilton en ceste substance : qu'il y avoit un grand different entre le Roy & l'eglise, & que ceux d'Eden-bourg avoient pris les armes, *Instigante & cogente Spiritu Sancto.* que rien leur falloit q'un chef, tel qu'estoit sa S[rie]. pourtant en confor-mité de la bonne expectation qu'avoit on tousiours eu de lui en-vers icelle, qu'il lui pleut venir vers ladicte ville, le mieux accom-pagné que soudainement faire se pourroit. Or le dict ministre avoit enjoinct au porteur de sa lettre, que si la lettre ne plaisoit pas au dict S[r]. Hamilton, il la remanderoit, & rapporteroit à luy, sur quoy le dict S[r]. demandoit si la lettre n'estoit pas à luy puis qu'elle luy estoit escripte. toutefois voiant l'instance que faisoit ce gentilhom-me porteur de ladicte lettre, l'aiant faict bien copier renvoia l'or-ginelle, & la copie fut portée incontinent au Roy, non obstant, le grand tumulte, & effroi, meslé de sedition de leurs complices le Roy s'asseura de sortir de la chambre & passer parmi la ville avec ses

ses Gentilhommes vers son Palais, trainant apres lui les hommes de son conseil privé, & fut crié contre aulcquns d'eux, & principalement par des femmes, Aman, Aman.

Le jour ainsi passé, toutes les bourgeois sont esté si apprehendés de crainte, qu'ils s'en sont fuits grandement; car incontinent un bruict alloit qu'à l'instance des courtisans la ville seroit saccagée & bruslée: & à la verité quelques estourdys estoient de cest advis, mais le Roy leur dit, faisons plustost une aultre telle ville. Le lendemain bien tempre arriverent vers le Roy plus de mille chevaulx tant seulement du Landien Pays plus proche d'Edenbourg, d'ont s'esmouvoit une plus grande frayeur. Le Roy lors manda qu'on lui apportat les clefs de la ville, & qu'on luy amenat les quatre ministres d'icelle, mais ils estoient desia enfuits: & partant de son palais alloit tout joignant les murailles d'Edenbourg & tira vers Litholne où se receurt à toute heure plus grande nombre de sa noblesse. La aussi arriverent les Magistrats du dict Edenbourg, mais ils ne peurent avoir audience. Toutefois le Roy esmeu de compassion envers la plus saine partie de la ville, y venoit peu de jours luy mesmes en personne ayant faict saisir toutes les portes par des grands S^rs. & estant au grand temple au mi temps du sermon que faisoit M^r. David Lindesey, homme docte, modeste, & politicque, dict tout hault qu'il n'avoit jamais pensé de chastier les bons avecq les rebelles, & que pourtant ils ne craindroient rien, aussi qu'ils ne croieroient pas ce qu'on semoit de luy comme s'il voudroit entendre avec l'Espagnol, ou aultre ennemi de la Religion Chrestienne, ains au contraire qu'il monstreroit par effect luy estre ennemi à toute occasion, & qu'ainsi il prioit le bon Dieu de l'avoir en sa sainte garde, Sur quoi le peuple s'escria de joie, & le benit avec vœus & souhaits de sa longue vie & prosperité.

Despuis à scavoir le 4. de Mars le Roy a tenu une assemblée des Estats en sa ville de Perthy aultrement dict S. Iohanson, la où sont esté cités les Magistrats d'Edenbourg pour respondre de ceste sedition susdicte, & comme l'un des Baillifs n'y comparut point, furent touts proclamés rebelles de sa Majesté & tous Magistrats d'Edenbourg suspendus de leur dignité & offices. Ce que fut publié en leur ville le x. dudict mois de Mars, & ont demeuré ainsi desgradés jusques au xxiij dudict mois *stilo veteri*, quelque sollicitude qu'ils aient faites au contraire, & en sont appoinctés entre autres conditions à l'amende de xx mil livres.

Le jour precedent fut publié aussi au dict S^r. Iohanson, qu'apres communication avec l'estat de l'eglise, tout le different estoit en train de bon accord, & que la reste estoit remis à l'assemblée qui se tiendra en la ville de Dundy le 15 May prochain.

Fut aussi le mesme jour y publié que le Comte de Huntlie se presenteroit en l'Eglise a Abredijn pour y se repentir publicquement de l'homicide commis en la personne du Comte de Mourray, aussi pour s'y reconcilier avec ladicte Eglise avec confession de ses fautes & erreurs, à quoi seroient deputés certains ministres pour recepvoir

 la

la dicte penitence, Dieu donne qu'elle soit vraie, & qu'elle ne s'attende à la flotte d'Espagne.

Fut apres que nulles assemblées se feroient ne des ministres ne d'aultres personnes de quelque condition ou qualité qu'ils soient, sans le sceu & consentement expres de sa Majesté. * * *

Quand au reste je m'ay addressé à des SS[rs]. & bien affectionnés à la religion reformée & clairvoyants aux affaires de sa Majesté qui m'ont d'avantage asseuré, que le Roy est de tout son cœur addonné à la vraye doctrine de l'Euangile, & qu'il en avoit preuve tres-certaine, car aultrement que l'audace & ambition d'aulcuns, eussent peu esmouvoir à faire quelque mauvais tour de grande importance, à quoy aussi il est asséz d'ailleurs sollicité, mais que graces à Dieu il est tout disposé au contraire. Certes ces jours passez les femmes des quatre ministres fugitifs ont presenté requeste pour leurs maris. Le Roy les appella & leur dit, vos maris n'ignorent pas les loys & coustumes de leur patrie, que s'ils se fient en leur droict & innocence pretenduë, qu'ils viennent selon la coustume du pays se presenter en garde, iusques à la decision de leur cause; mais je ne veux estre encore si severe contre eux, que de leur conseiller cela, car je crains, voire je sçay, que les loix les chastiroient selon leur merites, bien leur veus je permettre, qu'ils m'envoyent quelques hommes modestes, & prudens, qui particulierement traictent avec moy du moyen de les restablir en paisible estat & m'y trouveront fort incliné & favorable. Certainement ces gens ont beaucoup perdu de la faveur populaire, sur laquelle ils s'appuyoient entierement; aussi toute la reste du clergé les abandonne & desadvoue, exceptés ceux qui quant & eux ont soubscrit la dicte declinatoire. Le Roy est maintenant aimé & craint.

d'Edenbourg le 22. du Mars 1597.

Idem ad eosdem.

Messeigneurs,

De rebus Scoticis.

POur le service de vos Seigneuries il m'a fallu aller en plusieurs villes de ce Royaume, où le Roy avoit ordonné dietes, & assemblées des Estats, comme a S. Iohanson, Litsko, Dundy, Falckenland, & S. Andries, ou diverses propositions furent mises en avant Ecclesiasticques & civiles, *Car depuis l'esmotion d'Edenbourg qui fust vendredy le* x *de Ianuier dernier, plusieurs differents Ecclesiasticques se sont meus per deça, mais qui plus long temps a duré c'estoit: Si le Roy auroit aussi la souveraine authorité en l'Eglise*, & si l'Eglise ne pourroit excommuniquer hereticques, & scandaleux de toute qualité sans y respecter ou attendre le commandement & advenu du Roy. En fin apres force de disputes esdictes diettes, le Roy en la ville d'Edenbourg le 15 de ce mois est accordé avec l'Eglise, luy permettant tout ce qu'elle avoit auparavant, toutefois les ministres disent: *Accepimus nunc, quod potuimus, quando quod volumus non licuit.*

Le

Le Roy a accordé auſſi aux quatre miniſtres d'Edenbourg de rentrer en leurs charges & places premieres, à charge qu'ils ſe comportent modeſtement, ſans plus exorbiter en telle parrheſie de crier contre le Roy & ſon conſeil. Lequel a proteſté derechef devant Dieu qu'il n'ayt eu oncques intelligence avecq les Papiſtes, ne volonté de l'avoir, & a aſſeuré que jamais il ne fera choſe à ſon eſcient qui pouroyt prejudicier aulqunement à la religion reformée, en laquelle il ayt eſte nourry, & ſi bien inſtruict, dont il rend graces à Dieu, & aux hommes de toult ſon cœur. Comme le Roy eſtoyt à S. Andrieu qui eſt la premiere & plus ancienne univerſité de ſon Royaulme, y a creé un Chancelier de toultes les univerſités Monſ. le Secretaire d'Eſtat M. Iehan Lideſey Gentilhomme fort docte, & adviſé, affin de donner ordre aux revenus des colleges, à leur diſcipline domeſticque, & eſtudes en publicq, y demettant de leurs charges quelcques nonchalans, & aultres trop libres à cenſurer & blaſmer la police de ſon Regne, entre aultres M. Andrieu Meluin perſonnage treſdocte & grand Theologien. Les Comptes de Huntlie, d'Aroll, & d'Angus, apres qu'ils avoyent faict la cene en la ville d'Abbredin, ſont fort ſolennellement remis en leur entier par un Commiſſaire de ſa Maj. la où fuſt porté le ſceptre du Royaulme devant lequel leſdicts Comptes s'agenoüillerent en faiſant ſerment de fidelité au Roy & à l'Egliſe, avecq deteſtation publicque de la ſecte papiſticque, de ſes erreurs & adherents.

Le Roy eſcript à Meſſeigneurs les Eſtats de Zelande en faveur dudict Compte d'Arol, affin qu'il leur plaiſe luy envoyer ſon obligation que ledict Compte y avoyt laiſſé par eſcript, en les remerciant toultefois de ce que leſdicts Srs. Eſtats avoyent faict pour luy faire plaiſir & ſervice.

Quant aux frontieres, le Roy avoit commandé aux Gardiens d'icelles d'envoyer en Angleterre certain nombre d'oſtagiers, en recepvant d'aultres d'Angleterre. Et comme le Sr. de Bachlouch avoit faict le retif, le Roy l'ayant faict venir à la court, l'aultre dict que c'eſtoient les meilleurs hommes qu'il avoyt, que ceux d'Angleterre luy demandoyent, & que les Oſtagiers d'Angleterre n'eſtoyent que des vilains, eſtropiés deguiſés en gentilshommes par le luſtre d'accouſtrement. Ce nonobſtant le Roy apres avoir tanſé ledict Bachlouch, diſant que ſi long temps il ſeroyt Roy, l'aultre reſpecteroyt ſes loix, ordonnances & commandements, le deſtitua de ſa charge eſdicts quartiers, & l'envoya priſonnier au chaſteau d'Edenbourg, choſe qui eſt icy grondée entre les dents, tant le monde eſt animé contre l'Angleterre, ainſi il eſt apparent que leurs Majeſt. s'entretiendront amiablement.

Oultre les occupations du Roy ſuſdictes aſſez longues, & treſmoleſtes, le faict des ſorciers & ſorcieres l'a fort importuné. Car au pays de Nordt, ſignamment comme audict Abredin, Dundy, & ailleurs grand nombre a eſté prins, & en partie eſt executé, comme audict Abredin, cincquante ſept, ſans plus grand nombre à executer. Car le Roy veult luy meſme examiner les plus ſignalés, & les

faict transporter la où il est, & puis les renvoye à leurs ressorts, confessent toults avoir esté assemblés en une montaigne qu'ils nomment, ce mesme jour que le Roy debvoit tenir la diette audict Dundy, & que lors ils ayent faict icy cest horrible, & non veue semblable tempeste auparavant, en espoir que le Roy passeroit à voilles la riviere audict Dundy large, & salée, & afferment toults qu'en ce cas leur amy (car ainsi nomment ils le diable) leur avoit dict que le Roy eust esté noyé, mais il passoit en une navire tirée de plusieurs esquifs à la rame. Confessent aussi avoir entreprins tuer le Roy avecq sorcellerie en son image à ce loés par personnes dont on cache encore les noms. C'est chose espouventable d'ouir parler ce que font ces meschants qui sont espars par toult ce Royaulme.

La chereté est icy incroyable de toutes choses, nonobstant que la ville d'Edenbourg m'asseure qu'en leur havre soyent arrivés de dehors despuis un an en ça, dix cents mille bols de grains à manger, Les pluyes maintenant continuelles, & le peu de terres semées ne permettent encore prendre meilleur espoir.

Messeigneurs,

Ie prie le bon Dieu prosperer les actions de voz S^{ries}. à la gloire de son nom, & vous octroyer longue & bonne vie, d'Edenbourg le xvij de Iulet 1597, stylo veteri. Soubscrit de vos S. Treshumble & tresobeyssant serviteur. Signé,

ADR. DAMMAN.

La subscription

A Messeigneurs, Messeigneurs les Estats Generaulx des Provinces unies au pays bas. En la Haye.

IOANNI UYTENBOGARDO

meo, salutem & bene per Christum agere precor

IACOBVS ARMINIVS.

De collatione cum D. F. Iunio, item de Medemb. & Hornanæ Ecclesiæ dissidiis.

NVllæ meæ tantæ sunt occupationes, quæ impedire possent, quominus tibi illa quæ cum D. D. Iunio per literas mihi tractata sunt patefacerem. Te enim quem rerum istarum imo mearum omnium cælare religio mihi esset, tantum ego tuo erga me amori tribuo, tantum mihi de tuo persuadeo. Causa autem hæc est: quod ego ipse scriptum illud nondum plane atque, ut decet, perlegi. Iam enim abituro ad Synodum Enckhusanam est missum, & reversum tam multa & vana negotia, ut solet fieri, exceperunt & distinuerunt, ut operam scripto ex professo impendere nondum licuerit; ubi autem diligenter perlegero, tibi ejus videndi potestatem faciam, quo & tu videas quid in eo certum & firmum sit, quid obnoxium errori aut plenioris indigum demonstrationis. Cæterum res non est integrè tractata. ego tantum cœpi nonnullorum de Prædestinatione

natione ſententias proferre, & de earum veritate inquirere, adhibitis nonnullis argumentis, ob quæ mihi nonnulla in aliquorum ſententiis non ſatis probarentur. Huic ſcripto D. Iunius amplum ſcriptum repoſuit, pium ſane, eruditum & fraternæ plenum caritatis, quo ſuo reſponſo animum mihi addidit, ut paulo fidentius & liberius porro agam, & ſuo tempore & ordine plane omnia quæ me angunt, enunciem, quo experiar an omnis ſcrupulus mihi illius docta opera eximi poſſit. Nihil autem illorum te cælabo, ſub fide ſilentii, quam ſancte te obſervaturum ſcio; non quod de iſtis non evulgandis aliquid nobis eſt ſtatutum, ſed quia nonnullorum præpoſteram diligentiam ſatis noſti. At ſcito te non tantum ſpectatorem huic negotio intereſſe debere, ſed & actorem; omnino enim & tu tuam operam mihi impendere debes, quo aliquando certi quid in iſto articulo non ex hujus, vel illius ſententia, ſed ex verbo Dei conſtituere poſſim. De duplici autem iſto decreto ut ſententiam dicam de integro, integrum mihi non eſt, conſenſui enim fratrum adſenſum meum ex parte tribui lubens, & plene ex lege & more conventuum omnium tribuere debeo. . . . . Hiſce vale Uytenbogarde amiciſſime. Amſtelæd. 12 Iulii 1597.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBUS ARMINIUS S. P.

Mitto tibi, mi amiciſſime, literas quas Druſius ſuis ad me incluſas tibi mitti voluit; puto utraſque ejuſdem argumenti eſſe, ut negotium illud apud Ordines, quantum fieri poteſt, promoveatur; quod ut tu facere velis me hortatore non indiges, non minus quippe erga id propenſus quam ego. Omnino autem id neceſſe eſt, ſi velimus illius viri laboribus, nobis ſane perquam utilibus, aliquando frui; nobis, inquam, & omnibus illis qui ad ſolidam rerum ſacrarum cognitionem adſpirant: ſuppeditat enim plurima non contemnenda ex varia illorum autorum lectione, quos nec habere cuivis eſt datum nec intelligere, nec cum otio verſare intelligenti. Sunt qui minuta iſta exiſtimant, at ſine illis ſæpe magna percipi nequeunt, & lapſus in iſtis ut talibus, eſt turpior eruditionis famam conſecutis, aut nomen captantibus. Miſit mihi ſpecimen obſervationum ſuarum in Hoſeam, quas imprimere cœpit Raphelengius filius, at ita mendoſe, ut coactus fuerit Druſius operas inhibere: cauſa eſt præter operarum inſcitiam & incuriam, quod ipſius manum non aſſequantur operæ, & nemo ſit qui deſcribere velit, niſi pretio conductus. Quare vides tua illi interceſſione hic opus eſſe, ut etiam noſtro bono obtineat ſine quo nobiſcum ſuos labores communicare non poteſt. Res vero iſta eodem prorſus eſt loco, ne ſemel quidem ab illo tempore tractata; impeditur interea quem præcipue concernit; at Dominus dabit exitum. Experior id Chriſti locum habere ubique, in patientia poſſidete animas veſtras. Ego interea pergo in cœpto ſtudiorum curſu, ſed minus fœliciter, quia nemo eſt cum quo liceat utiliter conferre; Thyſius enim noſter rurſus in Galliam abiit: tu verſaris in caſtris, & domi quum es vix occupationes tuæ id permittunt, utiles

quidem ex alia parte Ecclesiæ ædificandæ, at multum hinc adjumenti accepturæ, siquidem & hic operam aliquam collocare velles. Vanæ sunt istæ tuæ excusationes, quas apud me aliquando protulisti, & si maxime veræ sint, tollere tibi causas facile erit, si ingenii vim eo contuleris. Vtinam biduum vel triduum integrum tibi adesse possem, circa alia non occupato, nonnullarum rerum commonstratione animum tuum ita inflammarem (sic mihi persuadeo) ut impulsore tibi opus non foret amplius. Mitto tibi dispositionem quandam & brevem synopsin tomi primi locorum Theologicorum communium: tu vide, expende, & judica. Quæ in singulis attributis consideranda putem alias tecum communicabo. Velim moneri D. Baselium ut ad meas literas Ecclesiæ nostræ nomine ipsi scriptas respondeat, si tamen acceperit, quod equidem existimo. Salutem autem illi meis verbis precaberis. Si hanc meam delineationem cum illis voles communicare, poteris, tui id arbitrii facio. Velim & alios instigari ad simile studium, & re pensitata me monere sicubi aberrem. His vale, mi amicissime. Precor D. Iesum ut te, urbemque & exercitum nostrum conservet & tueatur quam potentissime. 10 Iunii 1599 stilo novo.

IOANNI UYTENBOGARDO, IACOBVS ARMINIVS.

Familiaria, de collatione cum D. F. Iunio.

MItto tibi, Uytenbogarde carissime, Iunianum ad meam Epistolam responsum & simul meas considerationes ad illud; quas jam diu quidem paratas habui, at quia ad manum non fuit ante ferias nostrarum Scholarum qui describeret, hactenus mittere non potui. Perleges utrumque scriptum, & aliquid temporis isti lectioni dabis succisum aliis tuis occupationibus, utere libertate in judicando, nihil dans favori, nihil præjudicio. Scies autem me non omnibus, quæ mihi video objici posse, prolepsi usum respondisse, ne nimium sedulus & præpostere diligens viderer esse voluisse, illiusque, quicum mihi est collatio instituta, accuratam eruditionem capacitate mei ingenii metiri. Sufficere putavi hac vice, si ea considerarem quæ ad meum scriptum erant responsa. Ego nihil præter veritatem quæro, quam paratus sum ambabus manibus amplecti, à quocunque mihi monstrata fuerit. Quare & tuam hîc imploro opem, ut juves sicubi videbis te mihi subsidio esse posse. Ego de te ita judico, ut neminem putem (absit adulationis suspicio) firmius & rectius de hujusmodi rebus judicare posse. Si existimabis quædam esse, de quibus, antequam D. Iunio meum scriptum mittatur, mecum conferre voles, per literas me ad te voca vel huc veni; si vero id magnopere necessarium non putabis, sed tale meum scriptum judicabis, quod illi absque ulteriori correctione legendum dari possit; tum poteris id illi tradendum curare tanquam Amstelædamo missum, cui fini etiam literas hasce adjunxi nulla temporis nota signatas. Scriptum autem Iunianum tum mihi remittes. Ego omnino puto, siquidem ista inter nos collatio duret, aliquid difficili isti tractatui lucis inferri posse, aliquid etiam sententiæ veræ roboris & firmamenti adferri. Ita enim veritas habet,

habet, ut magis magiſque niteſcat, quando accurate, abſque tamen animis & ſtudio diſſentiendi, inquiritur & diſceptatur. Metuere videntur ſuæ ſententiæ, & iſthoc metu, illam minus firmam eſſe, quam videri volunt, fateri, qui diſquiſitionem Chriſtianam non ferunt. Securis nobis eſſe non licet de veritate ſententiæ receptæ, propter opinionum nimiam diverſitatem, & tantas de religionis pleriſque capitibus inter Chriſtianos controverſias. Danda opera ut veritati cognitæ argumenta quærantur, & ſolida, quibus firmari poſſit, & plana, quibus talis agnoſci queat ab iis, qui ſimplici animo & ex conſcientiæ judicio contradicunt: inter quos meum nomen profiteor, ſi alicubi à veritate aberro. Mirari autem ſatis non poſſum nonnullorum hominum præſidentem audaciam, qui quidvis ſuo palato non ſapidum cenſoria virgula hæreſeos condemnant; quum operam vix ponere velint in cognoſcendis controverſiis, & ſi maxime velint non poſſint, ob id quod deſtituuntur ab eruditione neceſſaria ad res tanti momenti dijudicandum. Demerſa eſt veritas etiam Theologica, quantum ad hujuſmodi controverſiarum accuratam cognitionem, in puteo profundo, unde non ſine magno labore erui poteſt. Quod adeo verum eſt in iſto qui nobis tractatur articulo, ut qui hoc diffiteatur, eo ipſo declaret, ſe nunquam de iſto ſeriam cum animo ſuo cogitationem inſtituiſſe. Vtinam autem Deus veritatis illam aliquando ad animi mei tranquillitatem invenire concedat. Tum ſane tanquam inventa pretioſa gaza magnopere lætabor, iiſque omnibus qui aliquid adjumenti attulerint obſtrictum multis nominibus fatebor. His vale mi anime, & tuo Arm. hic ades quantum poteris: ſic tuis ingentibus in illum meritis hoc auctarium addes, & magis magiſque illum tibi devincies & obſtringes. Salv. tua cariſſ. à me & mea. Amſt. 19 Oct. 1597.

D. IOANNI UYTENBOGARDO, IACOBVS ARMINIVS S. P. D

SI tibi omnia aut pleraque ſaltem ex animi ſententia eveniant, mi amiciſſime, eſt quod tibi gratuler, & Eccleſiæ illius nomine plurimum gaudeam. Ego ſane hoc omnibus votis opto, & à Deo Opt. Max. precor quam ardentiſſime. .... Interea me paro, & conquiro quæ ad elucidationem controverſorum articulorum facere poſſint, ut ſaltem hoc pacto Eccleſiæ commodare queam, deſtitutus aliis donis illam juvandi. Tu velim & hic tuam operam quantum per occupationes eidem fini impenſas licet, colloces, eamque mihi adhibeas; ut alacrius in iſta diſquiſitione verſari queam. Conſidera autem jam mihi hæc paucula, quæ tibi non inamœna fore puto, nec tua *Theologica tabula de Prædeſtinatione.*

Poſſe ſalvari,	poſſe non ſalvari.	non poſſe ſalvari,	non poſſe non ſalvari.
ſalvari,	non ſalvari.		
Certo ſalvari,	certo non ſalvari.	non certo ſalvari,	non certo non ſalvari.
Poſſe damnari,	poſſe non damnari.	non poſſe damnari,	non poſſe non damnari.
damnari,	non damnari.		
Certo damnari,	certo non damnari.	non certo damnari,	non certo non damnari.

Iſta omnia ſurſum deorſum retro viciſſim inter ſe conferre poteris, ut videas quæ inter ſe conſentiant vel diſſentiant, quæ ſe mutuo conſequantur & æquipolleant. Deinde perpendere quænam ex illis tum reprobis tum electis, & quæ neutris commode attribui poſſint. Denique animadvertere quæ ad providentiam & quæ proprie ad Prædeſtinationem & reprobationem pertineant.

Conveniunt inter ſe. Item.

1 Poſſe ſalvari,
ſalvari,
Certo ſalvari,
Non poſſe non ſalvari,

2 Poſſe non ſalvari,
non ſalvari,
Certo non ſalvari,
Non poſſe ſalvari, quorum hic ordo & convenientia,

Potentia ad actum & ejus contrarium. Actus & ejus contrarium. Certitudo actus, ejuſq; cõtrarii. Neceſſitas & impoſſibilitas actus.

Conveniunt etiam inter ſe.

3 Poſſe ſalvari,
ſalvari,
Non certo ſalvari,
Non certo non ſalvari,

4 poſſe non ſalvari,
non ſalvari,
non certo non ſalvari,
non certo ſalvari, quorum hic ordo

potentia.
actus.
incertitudo & actus & ejus contrarii.

Diſſentiunt & opponuntur hæc ſequentia, & quidem.

1 Ratione attributi.

1 Poſſe ſalvari, / Poſſe non ſalvari,
2 ſalvari, / non ſalvari,
3 certo ſalvari. / certo non ſalvari.

4 poſſe ſalvari, / non poſſe ſalvari,
5 certo ſalvari, / non certo ſalvari,
6 poſſe non ſalvari, / non poſſe non ſalvari,
7 certo non ſalvari, / non certo non ſalvari,

Conſequuntur invicem hoc pacto.

1
1 Non poſſe non ſalvari,
2 Certo ſalvari,
3 Salvari,
4 Poſſe ſalvari,
5 Non certo non ſalvari,

2
1 non poſſe ſalvari,
2 certo non ſalvari,
3 non ſalvari,
4 poſſe non ſalvari,
5 non certo ſalvari, quorum hic ordo eſt

ut ſingula priora poſita concludant ex ſe poſteriora.
ut omnia poſtrema inter ſe reciprocetur, utrumq; enim ex altero cõcluditur, dico 4 & 5.

De damnatione & ejus modis ſimilia ſchemata confici poſſunt.

Æquipollentia autem ſunt.

1 Poſſe ſalvari, / Poſſe non damnari,
2 ſalvari, / non damnari,
3 certo ſalvari, / certo non damnari,
4 poſſe non ſalvari, / poſſe damnari,

5 certo damnari, / certo non ſalvari,
6 non poſſe non ſalvari, / non poſſe damnari,
7 damnari, / non ſalvari,
8 non certo ſalvari, / non certo non damnari,

non poſſe non damnari, / non poſſe ſalvari,
10 non certo damnari. / non certo non ſalvari.

Iam

Iam videndum quæ illorum electis & reprobis solis, quæ ambobus & quæ neutris conveniant. Hîc duplex respectus considerandus in utrisque quâ homines, & quâ electi & reprobi.

Qua homines ambobus conveniunt
- 1
  - posse salvari.
  - posse non salvari.
  - non certo salvari.
  - non certo non salvari.
- 2
  - posse damnari.
  - posse non damnari.
  - non certo damnari.
  - non certo non damnari.

Qua homines neutris conveniunt
- 1
  - salvari.
  - non salvari.
  - certo salvari.
  - certo non salvari.
  - non posse salvari.
  - non posse non salvari.
- 2
  - damnari.
  - non damnari.
  - certo damnari.
  - certo non damnari.
  - non posse damnari.
  - non posse non damnari.

Qua homines nihil solis electis, nihilque reprobis solis convenit, in eo enim sunt pares quod homines sunt,

Electis qua electi hæc conveniunt
- 1
  - salvari.
  - certo salvari.
  - non posse non salvari.
- 2
  - non damnari.
  - certo non damnari.
  - non posse damnari.

Reprobis qua tales hæc conveniunt solis.
- 1
  - damnari.
  - certo damnari.
  - non posse non damnari.
- 2
  - non salvari.
  - certo non salvari.
  - non posse salvari.

Ergo electis non conveniunt
- Tum quæ reprobis solis conveniunt
- Tum ista
  - posse non salvari.
  - posse damnari.
  - non certo salvari.
  - non certo non damnari.

Ergo reprobis non conveniunt
- Tum quæ electis attribuuntur
- Tum ista
  - posse non damnari.
  - posse salvari.
  - non certo damnari.
  - non certo non salvari.

Electis & reprobis qua tales nihil simul ambobus convenit, in eo enim discriminantur. Licet autem, posse salvari, salvari & certo salvari non pugnent, tum de electis commode dici nequit, quod salvari possint, non enim satis dicitur, quandoquidem certo sint salvandi.

Ita quoque licet posse damnari, damnari & certo damnari conveniant inter se aliquo modo, tamen de reprobis non probe dicitur, quod possint damnari, nam certo damnabuntur. Quum illa possibilitas includat habilitatem ad utrumque contrarium.

Quamquam etiam certitudo & necessitas seu impossibilitas, de qua agimus, optime conveniant, tamen certitudo illa non per necessitatem, sed necessitas per infallibilitatem potius est explicanda.

Conferantur jam quæ de electis, qua tales & qua homines, item quæ de reprobis qua tales & qua homines dicuntur, & aperte constabit

ſtabit de iiſdem diverſo reſpectu eadem affirmari & negari ſeu contraria dici

De electis dicuntur		De reprobis dicuntur	
qua homines	qua electi	qua homines	qua reprobi
contrad.		*contrad.*	
Poſſe damnari. - - -	non poſſe damnari.	poſſe ſalvari. - - - - -	non poſſe ſalvari.
Poſſe non ſalvari. - -	non poſſe non ſalvari.	poſſe non damnari. - -	non poſſe non damnari.
Non certo ſalvari. -	certo ſalvari.	non certo damnari. - -	certo damnari.
Non certo non damnari. -	certo non damnari.	non certo non ſalvari. -	certo non ſalvari.

Ex hiſce videtur ſatis clarere quam circumſpecte loquendum ſit apud vulgus de hiſce rebus, quod illos reſpectus interſtinguere non novit, & propterea facile uni reſpectui tribuit quod ſubjecto propter alterum proprie convenit. Vnde fieri nequit, quin exiſtat animi perturbatio aliqua, tendens, vel in deſperationem, ſi quod de reprobo, qua reprobus, dicitur de homine qua talis dictum intelligatur, vel in ſecuritatem noxiam, ſi quod de electis, quâ tales, affirmatur, de hominibus affirmatum intelligatur. Ex hiſce etiam bene diſtinctis videntur naſci certa reſponſionum firmamenta ad objectamenta adverſariorum confutanda.

Conſiderandum denique, quæ ex iſtis omnibus providentiæ, quæ prædeſtinationi & illi oppoſitæ reprobationi, quâ contra providentiam diſtinguuntur, ſint attribuenda.

Providentiæ attribuenda videntur	poſſe ſalvari.	poſſe damnari.
	poſſe non ſalvari.	poſſe non damnari.
	non certo ſalvari.	non certo damnari.
	non certo non ſalvari.	non certo non damnari.
Prædeſtinationi hæc videntur propria	ſalvari.	non damnari.
	certo ſalvari.	certo non damnari.
	non poſſe non ſalvari.	non poſſe damnari.
Reprobationi hæc videntur convenire	damnari.	non ſalvari.
	certo damnari.	certo non ſalvari.
	non poſſe non damnari.	non poſſe ſalvari.

Hîc quædam non inutilia conſideratu occurrunt.

Primum. An providentia in iſtis omnibus ſe æqualiter habeat erga omnes & ſingulos homines, ſaltem eouſque ut omnes & ſinguli poſſint vel potuerint ſalvi fieri & non damnari.

Secundum. An Deus ſalutem ſuorum electorum tantum prædeſtinationis actibus curet, an vero & providentiæ, ut contra illam diſtinguitur, & an quod Deus ſalutem reproborum non curat, ſit tantum ex reprobationis decreto, an vero & providentiæ, & quomodo

Tertium. Si providentiæ decretum aliquibus hominibus neget media ad ſalutem ſufficientia & neceſſaria, quomodo juſte damnari poſſint.

Quar-

Quartum. An & quomodo providentiæ decreto Deus salutem curet alicujus, cujus salutem non curat decreto prædestinationis, & cujus damnationem conclusit decreto reprobationis.

Quintum. Quomodo providentia dici possit media ad beatitatem necessaria & sufficientia præparare, si nulla creatura, capax nempe beatitatis, per illa sola media reipsa beatitatem adipiscitur, præsupponimus enim neminem nisi per actum prædestinationis salvari.

Hæc ego tibi offero consideranda, velim ut horulas aliquas isti rei tribuas, & quæ meditaberis interea mihi transscribas. Vale mi amicissime, precor Dominum Iesum ut tuis laboribus affatim benedicat ad nominis sui gloriam & Ecclesiæ ædificationem. Amstelrædami 1598.

Tuus ex animo I. ARM.

C. VORSTIUS ad Theologos Heidelbergenses.

S. REverendi & clarissimi viri, amici ac Domini plurimum honorandi. Hasce communes literas vobis simul omnibus inscribere operæpretium esse duxi: tum quia causa, quam nunc ago, communiter ad vos omnes attinet: tum quia Illustri & generoso Comiti nostro visum fuit, communi vestro consilio, ad sopiendum illam infelicem suspicionem passim de me conceptam, hoc tempore prudenter uti. Scitis illud Hieronymi dictum: Nolo quenquam in hæreseos suspicione esse patientem. Nec ignoratis, infaustum rumorem aliquot jam mensibus de me passim fuisse disseminatum, quasi vel ad Arianos, vel ad Papistas (sic enim diversi diversa ad me scripserunt) defecerim. Hujus causæ cognitionem vobis, utpote professione Theologis, & fautoribus, partim etiam præceptoribus meis observandis, libenter ultro detuli: certo nimirum persuasus, futurum, ut hac ratione & conscientiæ meæ satisfieret, & calamitosus ille rumor evanesceret. Atque hoc fine vobis originem & progressum hujus disputationis, inter D. Piscatorem & me per scripta habitæ, candide exposui: ne quam in animis vestris male de me suspicandi occasionem relinquerem. Verum præter omnem expectationem meam evenit, ut res longe aliter, quam initio mihi persuaseram, ceciderit: sicut partim ex postremis literis vestris, quas D. Holstenius mihi nuper exhibuit; partim ex ipsius Holstenii sermone, quem vestro hortatu mecum habuit; partim denique ex aliis perspicuis argumentis colligere possum. Quare necessitatem mihi impositam esse videtis, hasce apologeticas literas ad vos exarandi: quibus id consequuturum me, Deo favente, plane confido, ut & vos aperte intelligatis, me per gratiam Dei non minus pacis & concordiæ, quam veritatis studiosum esse; & omnes amici una vobiscum agnoscant, nos non tantum in iis doctrinæ partibus, *Theologica.*

tibus, de quibus ego multis absque omni culpa mea suspectus fui: verum etiam in hac ipsa quæstione de satisfactione & merito Christi re ipsa consentire: dummodo Christianam ἐπιείκειαν (sine qua nihil non perverti ac sinistre explicari potest, quantumvis & vere & circumspecte dictum) adhibere volueritis. Vnde porro eventurum, Deo dante, prævideo, ut nos omni intestino dissidio sublato, laborantem Christi Ecclesiam, singuli suo loco, pro viribus à Deo concessis ædificemus; & conjunctis animis, atque operis nostris (modo aliquid huc à me conferri possit) communes veritatis hostes felicius oppugnemus. Cæterum ut optatissimum hunc finem mearum literarum facilius assequar, initio planam & apertam apologiam de suspicionibus, quibus gravari me video, in medium afferam: deinde declarationem meæ sententiæ de merito & satisfactione Christi, ex perpetuis probatorum auctorum phrasibus contextam, subjiciam: quam si admiseritis, ut prorsus existimo facturos, nihil in hac parte reliquum manebit, de quo non liceat in utramque partem disputare, salvâ manente fidei compage: postremo paucula quædam vos orabo ad constituendum vel potius conservandum inter nos hac in re consensum pertinentia, quæ à Christianis & Theologis ac fautoribus meis obtinere me æquissimum esse arbitror, atque ita demum huic epistolæ finem imponam.

Æquitatem.

I. Quod igitur ad primum caput attinet, testor ex animo coram Deo, me nec Arianis, nec Samosatenianis, nec Papistis addictum esse: ac proinde merito conquestus sum, atque etiam nunc conqueror, inique eos mecum egisse, qui primi auctores hujus invidiosæ fabulæ extiterunt. Argumentum innocentiæ meæ est, quod hactenus constanter ita doceo & disputo tum de vera atque æterna Christi divinitate, tum de salutari ejus officio, seu mediatione, uti S. literæ, & ex his Ecclesiæ Reformatæ communi consensu docent. Et Deitatem quidem Christi, superiore anno in hac schola contra hæreticos, ex Dei verbo sic asserui, ut melius & luculentius ego non possim: in qua assertione (est Deo laus) adhuc persevero. De Mediatoris officio in summa sic doceo, ut statuam illum nobis à Deo Patre ex gratia datum, qui salutem æternam nobis obedientia sua promereretur, virtute autem Spiritus sui Sancti participes nos illius efficeret; atque ita merito simul & efficaciâ perfectus noster servator esset. Vnde porro cum S. literis & confessionibus Ecclesiæ Reformatæ concludo, nos solâ fide in Christum justificari; solâ justitiâ gratuito nobis imputatâ coram Deo niti; soli denique gratiæ Dei & soli merito atque efficaciæ Christi, tum conversionem nostri ad Deum, tum remissionem peccatorum & vitam æternam esse accepta ferenda; excluso omni merito ac dignitate tum fidei, tum operum nostrorum. An sic Ariani aut Samosatenici de personâ, Papistæ de officio Christi sentiunt? Imo annon citius aquam cum igni, quam confessionem hanc cum illorum opinionibus conciliaveris? Et quæ tandem indicia afferuntur mei vel Arianismi, vel Socinismi, vel Papismi? Nempe qui me suspectum de Papismo habuerunt, hoc reprehendere visi sunt, quod Patres & Scholasticos aliquando re-
centio-

centioribus doctoribus anteponere videor, verbi gratia, quod in hac ipſa controverſia malo cum Auguſtino & Aquinate loqui de neceſſitate ſatisfactionis, quam cum neotericis nonnullis. Sed, quæſo, vos Clariſſimi Viri, an tales probationes in tam gravi cauſa ſufficiunt? Si ſic agitur, quis tandem innocens erit? Scribit alicubi D. Zanchius, ſe malle vetus vinum bibere, quam novum: idque interpretatur de patribus, quos merito neotericis anteferri judicat, quoties agitur de quæſtionibus non diſerte in S. Scriptura explicatis, qualis eſt hæc noſtra. Neque tamen ego illorum ſententiam propterea horum ſententiæ præfero, quod illi antiqui, hi recentes ſunt (ſcio enim nec antiquitatem nec multitudinem, nec tale quippiam patrocinari poſſe erroribus) ſed quia illorum ſententia, meo judicio (quo ſane mihi eſt nitendum, non autem alieno; ſicut & meâ fide, non alienâ, mihi eſt vivendum) S. literis eſt conſentanea; horum vero ſententia non item. Quare iſta probatio nullius momenti cenſeri debet. Quod autem nonnulli de juſtificatione ex operibus, deque horum meritis, & fiducia in iis collocanda mihi objiciunt: id infra commodius refelletur. Qui Arianiſmi vel Sociniſmi ſuſpectum me habere videntur, duo quædam potiſſimum in me culpant: tum quod phraſibus nonnullis apud illos uſitatis ipſe quoque utor familiarius: tum quod hypotheſes quaſdam, quibus illorum hæreſis tota inniti videtur, hactenus defendo. Ad primum reſpondeo, ſemper in Eccleſia liberum fuiſſe, præſertim Doctoribus S. literarum, quorumvis hominum doctorum (cujuſcunque ſectæ illi ſint) ſcripta & diſputationes in timore Domini legere ac dijudicare: nec minimam partem ejus libertatis, in quam nos Chriſtus ſuo ſanguine vindicavit, hac in re poſitam eſſe, quod nullius hominis mancipia ſumus in negotio conſcientiæ ſeu religionis; quum omnia noſtra ſint, nos autem ſolius Chriſti, ut inquit Apoſtolus. Vnde efficitur, non poſſe hanc legem abſque injuria Chriſtianis præſcribi, ut iiſdem verbis ac phraſibus, quibus exempli gratia Lutherus, aut Melanchthon, aut Calvinus eſt uſus, in explicanda aliqua quæſtione ſemper utantur. Ego ſane & ingenuitatem in profitendo eo quod verum eſſe teneas, & perſpicuitatem ſermonis in eo quod ſentias efferendo, valde ſemper amavi, atque etiam nunc amo: nec diffiteor, illorum hæreticorum libros nonnullos attente à me fuiſſe lectos, ac pro exigua menſura fidei mihi donatæ examinatos. Hinc autem fortaſſe fit ut ejus authores, quem poſtremo legi, phraſes ac ſententiæ, ſi mihi veræ & perſpicuæ videantur, familiarius à me, quam aliæ aliorum authorum, uſurpentur. Sed quis ignorat, non ſtili, ſed ſenſus & fidei diverſitatem hic eſſe ſpectandam? Auguſtinus certe utile eſſe cenſet, ut de iiſdem quæſtionibus diverſo ſtilo, non diverſa fide, homines docti & ſcribant & diſſerant. Satis eſt, ſi ὑποτύπωσιν illam phraſium S. literis uſitatarum retineamus: quod ego quidem ſic fieri ab omnibus Theologis optarem, ut etiam juramento eos obſtringi cuperem, quo promitterent ſe nihil definituros de ullo fidei dogmate, quod non adhibitis S. Scripturæ phraſibus explicare poſſint. Nam ſi hoc unum obtineremus, minus inanium diſputationum, & plus

Exemplar

ſolidæ

ſolidæ veritatis haberemus. Nolim tamen hæc ita à vobis accipi Reverendi & clariſſimi viri, quaſi illorum hæreticorum phraſes in hoc argumento admodum mihi arrideant. Nam Auguſtini & Scholaſticorum, imo Muſculi & aliorum, quos nemo unquam eo nomine reprehendit, verbis & ſententiis hic uti malo: tametſi fateor ante annos aliquot occaſionem mihi amplius hac de re cogitandi præbitam fuiſſe à ſcriptis Socini: in quam ſententiam fortè ad amicum quendam (de quo tamen nunc mihi non conſtat) ſcripſi, ex libris Samoſatenicorum didiciſſe me vere Θεολογεῖν. Id quod tantum intellexi de occaſione à libris illis mihi ſubminiſtrata, qua factum eſt, ut diligentius de nonnullis ſacris quæſtionibus cogitaverim, de quibus alioqui fortè non fuiſſem cogitaturus. Hoc enim ad Dei gloriam confiteor, illorum libris me excitatum fuiſſe ad quædam rectius intelligendum, quam antea intellexeram. Exiſtimo autem grati hominis eſſe, beneficium Dei, à quacunque tandem manu porrigatur, agnoſcere: ſicut etiam cordati hominis eſſe exiſtimo, attendere, quid dicatur, non quis dicat. Contra vero compertum eſt ſemper, eos alienæ fidei dominari, & conſcientiis aliorum imperare cupiviſſe, qui libertatem illam omnia legendi & probandi è medio tollendam eſſe cenſuerunt. Quare, quum prorſus exiſtimem, eandem eſſe veſtram hac de re ſententiam, perſuadere mihi non poſſum, vos deinceps iſtâ meâ ingenuitate ſic offenſum iri, ut propter phraſium aliquam ſimilitudinem idem cum hæreticis illis me ſentire ſuſpicaturi ſitis.

De Deo loqui, ſeu de rebus divinis diſſerere.

Ad alteram objectionem, quæ paulo eſt ſpecioſior, reſpondeo: nullas novas hypotheſes in hoc argumento à me excogitari; ſed eas, quæ Auguſtino & aliis ſemper probatæ fuerunt, defendi, & quidem juſtiſſimis, ut arbitror, de cauſis. Quî fit autem, quod in eadem cauſa non idem de nobis judicatur? Nemo enim hactenus inventus eſt, qui Auguſtino aut Scholaſticis objecerit, viam ab ipſis parari Arianiſmo, eo quod agnoſcant abſolutam Dei poteſtatem in condonandis peccatis abſque punitione, ſi modo ipſe velit. Annon tunc idem periculum ex iſtâ aſſertione potuit emergere, quod nunc metuimus? Deinde non memini ego legere in ſcriptis hæreticorum illorum argumentationem iſtam, quæ ducitur à non abſoluta neceſſitate ſatisfactionis ad negandam Chriſti Deitatem. Quin potius ſcio, nullum argumentum fortius ab illis urgeri contra ſatisfactionem Chriſti, quam id quod ducitur à Deitate Chriſti. Ajunt enim, Chriſtum nec ſatisfeciſſe, nec ſatisfacere potuiſſe, ſi ſit ipſe verus & æternus Deus: quum ſibi ipſi nemo ſatisfacere, aut debitum aliquod ſolvere poſſit; & ſemper oporteat eum, qui alium ſit placaturus, ab illo alio eſſe diverſum. Neque ſolidè ad hoc argumentum reſponderi poteſt, niſi ad liberam Dei voluntatem, ejuſque gratioſam ordinationem recurratur; ſicut ex prima defenſione D. Iunii ſub finem videre licet. Denique S. literæ nuſquam utuntur iſtâ probatione in aſſerenda Chriſti Deitate: nec ullam firmitatem ipſa in ſe continet, quippe quæ multis modis refelli poteſt. Dicam enim cum Sacris literis, oportuiſſe idcirco mediatorem eſſe Θεάνθρωπον, ut

Hominem Deum.

ut Dei φιλανθρωπία singulari quodam modo nobis manifestaretur; item ut nos Deo indissolubili quodam vinculo in æternum conjungeremur; item ut λύτρον pro nobis præstandum esset satis pretiosum ad comparandam nobis æternam redemptionem: aliasque tales causas ex Dei verbo afferam, quales Calvin. lib. 2. Institut. cap. 12. non paucas affert. Quare non est, quod quis merito suspicetur, eos, qui hypotheticam tantum satisfactionis necessitatem agnoscunt, viam Arianismo sternere: præsertim cum Deitas Christi ex solidis S. Scripturæ testimoniis, non ex quibusdam consequentiis à nostra ratione excogitatis, sit asserenda, atque etiam asseri luculenter possit. Interim agnosco firmam esse probationem illam, quam Catechesis ducit ab immensitate iræ divinæ per Mediatorem placandæ ad necessitatem immensæ personæ Mediatoris: verum ita, ut utrunque referam ad immutabilem Dei ordinationem, qua is apud se constituit, & tantam iram adversus peccata exercere, & eandem iram propter sufficientissimum λύτρον à Mediatore præstandum remittere.

Amor erga homines. *Redemptionis pretium.* *Pretium redemptionis.*

Atque hæc quidem fusius idcirco visum est explicare, ut vobis, honorandi viri, omnes sinistras suspiciones semel eximerem. Nam, ut postea breviter dicam, pacis & concordiæ causa & stilum deinceps libenter mutabo, retentis, quantum fieri potest, usitatis in Ecclesia nostra phrasibus; nec hypothesin istam admodum urgebo, si Ecclesiæ ædificationi id servire à vobis intellexero.

II. Nunc ad secundum caput transeo, nempe declarationem meæ sententiæ de merito & satisfactione Christi, quam, ut initio dixi, candide à vobis accipi velim. Non enim præstigiis ludo, nec σοφὰ φαρμακὰ admisceo, nec aliquod σιδηρόξυλον obtrudo (sicut mihi nuper objectum fuit) sed aperte & plane confiteor: præstitam esse à Christo veram & sufficientissimam satisfactionem pro omnibus nostris peccatis, & hanc satisfactionem fuisse necessariam, ejusque verum fructum in omnibus credentibus esse remissionem peccatorum & salutem æternam. Tantum hoc caveo, ne, dum causas satisfactionis accuratè, ut in Scholis fieri solet, explicare cupio, aliquid ejusmodi tradam, quod Dei vel Christi gloriam quoquo modo lædere, aut saluti hominum officere posse videatur. Quare primo cum de necessitate satisfactionis, sive de causa ejus impulsiva quæritur; dico cum Calvino lib. 2. Institut. cap. 17. ordinationem Dei esse primam causam ut salutis nostræ, sic & meriti Christi: item Christum non nisi ex mero Dei beneplacito quicquam mereri potuisse: item ex sola Dei gratia dependere meritum Christi. Item cap. 12. Necessitatem (qua nimirum oportuit Mediatorem nostrum esse simul Deum & hominem) non fuisse simplicem aut absolutam; sed manasse ex cælesti decreto, unde pendebat salus hominum. Ex quibus verbis colligo, non esse causam hujus necessitatis altius investigandam: quum tota ratio meriti Christi à solo Dei beneplacito pendeat. Dico cum Augustino lib. 13. de Trinit. cap. 10. & seqq. sic necessariam fuisse satisfactionem, ut Deo tamen alius fuerit possibilis modus liberandi nos à peccatis: proinde necessariam

Callida remedia. Ferrum ligno tectum. *Quæstio 1.*

illam fuisse non absolutè, quasi absque illa nullo modo nobis liberatio contingere potuerit; sed ex hypothesi divini decreti, quo Deus illam intervenire voluit, in liberatione nobis concedenda. Agnosco cum Lactantio liberam Dei potestatem ac licentiam (ut ipse loquitur lib. de ira Dei cap. 10.) ignoscendi peccata absque punitione: qualem potestatem non habet judex, qui voluntati servit alienæ. Dico cum Aquinate part. 3. quæst. 46. non absolutam, sed hypotheticam esse satisfactionis necessitatem: quia simpliciter Deus non ageret contra Iustitiam, si peccata absque punitione dimitteret. Addo ex eodem Aquinate, eam Dei justitiam, quæ punitionem ob peccata exigit, à voluntate Dei pendere, sive esse effectum voluntatis ipsius, non autem essentialem Dei proprietatem. Vbi illud obiter notandum, disertè illic à Thoma explodi distinctionem illam, inter satisfactionem omnimodam, & satisfactionem Christi; quasi videlicet illa sit absolutè necessaria, hæc tantum ex hypothesi divini decreti. Nam rationes, quæ ab illo & aliis afferuntur, hoc inprimis ostendunt, essentialem Dei justitiam non simpliciter (hoc est citra considerationem decreti liberi) exigere satisfactionem. Nam, ut copiose docet Pet. Martyr. in locis suis de morte & resurr. Christi pag. 419. & 426. nefas est existimare, ullum externum effectum Dei naturali necessitate ab eo proficisci. Vnde autem agnoscit, salutem humanam multis aliis viis ac rationibus, quàm per mortem Christi, modo Deus voluisset, parari potuisse. Denique cum Musculo ita sentio: errorem esse, quod justitiam Dei nostro more ac sensu eam esse putamus, qua non modo bene fiat bene meritis, sed & male meriti reprobentur & puniantur: quod, inquam, cogitamus, Deum sic esse justum, ut remuneret justos, & aversetur ac puniat injustos, nequeatque facere aliter, nisi velit facere contra justitiam. Hoc enim sensu derogamus Deo voluntatis libertatem, quam habet in omnia, quæ condidit; cujus respectu injustus esse non potest, dum favet, parcit, & benefacit quibus voluerit, sive bene sive malè meritis; & punit peccatores, quos vult & quomodo ipsi placet. Huc pertinet locus Apostoli Rom. 9. Ergo cujus vult miseretur, & quem vult indurat, &c. Hæc totidem verbis Musculus titul. de gratia Dei, ubi etiam simile adhibet à principe sumptum, qui absque injustitia nonnunquam sontes gratis dimittit, nempe quoties de suo, non autem Dei aut alterius alicujus jure remittit. Idem titul. de Dominatu Dei ait: alteram partem liberæ potestatis Dei in eo consistere, quod ipse potest de jure suo remittere, vel partem aliquam, vel totum, cui, quantum, quando & quomodo placuerit; sic ut justitia misericordiæ & gratiæ cedere cogatur: id quod exemplo Regis creditoris illius illustrat, qui de suo condonabat, Matth. 18. Cui deinde opponit exemplum iniqui dispensatoris, Luc. 16. qui de alieno remittebat: & tandem concludit, Deum pro sua liberrima potestate, quam habet in omnia, rectè facere de suo quicquid vult, ac proinde remittere illis, quorum miseretur, quos si vellet suo jure perdere posset. Nec dubitat ibidem affirmare, prorsus impium esse, si quis Dei potestatem velit restringere & limitare, ut non sit libera & absoluta.

Idem titul. de justificat. cap. 3. ita loquitur : si Deus sic judiciariæ justitiæ obstrictus est, ut non liceat ipsi quorum vult misereri & à peccatis absolvere reos, quod tamen permultos sibi principes liberè permittere videmus : consequitur inania esse, quæcunque in S. literis de Gratia & misericordia Dei leguntur, nec tantum illi potestatis esse in suas creaturas, quantum est homini in suos subditos, imò minus, quam est figulo in suum lutum, qua re quid potest magis impium cogitari? Sic ille passim de justa & libera Dei potestate, quam is habet in remittendo jure suo, disserit. Vbi inprimis observandum est, quod ait, Deum esse justum & misericordem pro sua libera potestate, hoc est, punire peccata, & eadem condonare ex plenitudine suæ liberrimæ potestatis : ac proinde nec justitiæ punienti, nec gratiæ parcenti esse simpliciter adstrictum; sed tantum ratione sui decreti semel hac de re constituti. Non enim possunt hæc intelligi de essentialibus Dei proprietatibus, quippe quibus simpliciter ipse est adstrictus, & quarum una nunquam aliis cedit. Vnde efficitur, hæc duo esse libera Dei effecta, quæ si neges in ipsius potestate esse posita, id Musculus impium esse censet vel cogitare. Atque hoc ipsum est, quod ego Musculum imitatus dixi, contrariam opinionem erroneam & pestiferam esse, quippe quæ gloriam potestatis Dei valde imminuit. Non enim doctrinam Ecclesiæ de necessaria Christi satisfactione pestiferam vocavi; sed solam opinionem illam, quam Musculus impiam appellat. Et sane facile controversia hæc componi posset, si differentia inter essentialem Dei justitiam, quæ rectitudinem sive æquitatem naturæ divinæ significat; & justitiam hanc proæreticam, quam Musculus judiciariam vocat, observaretur. Illa enim sola infert absolutam necessitatem, quippe quæ Deo est naturalis : hæc non item, quippe cui Deus non est amplius obstrictus, quam semel obstrictus esse voluit, quæ etiam sæpe contrariæ misericordiæ cedere cogitur. Hic igitur vos, Reverendi viri, iterum obtestor, ut mihi liceat cum S. literis & prædictis authoribus talem satisfactionis necessitatem agnoscere, quæ cum majestate Dei non pugnet. Nam Deum timeo, nec adimere illi audeo, quod ipse sibi tribuit. Manet nihilominus necessaria satisfactio, quia necesse est fieri, quicquid Deus futurum decrevit. Agnosco etiam hoc Dei decretum esse justum, quia non potest Deus jure suo abuti : sed tamen si Deus hoc jure uti noluisset, id quoque justum fuisset. Denique agnosco, rectè dici posse, satisfactionem hanc justitiæ Dei fuisse debitam, nempe quia justum est, Deum in omnibus suis decretis, promissis ac minis, id quod certo constituit, reipsa præstare. Quo sensu 2 Thess. 1. 2 Tim. 4. Heb. 6. & passim justum vocatur Dei judicium, quoties ipse peccatores præsertim obstinatos punit ac perdit; contra verò piis ob veritatem Euangelii afflictis coronam justitiæ tribuit : quum tamen neutrum faciat Deus ex absoluta naturæ suæ necessitate, quasi aliter omnino facere non possit; sed utrunque faciat ex arbitrii sui libertate. Nemo enim Deo quicquam prior dedit, ut alicui retributio simpliciter debeatur : sed tamen postquam Deus retributionem promisit, æquum ac justum est, illam contingere iis, quibus est promissa;

miſſa; imo ut contingat neceſſe eſt. Hinc eſt, quod dicere ſolemu, omne promiſſum cadere in debitum; & quod initio eſt liberæ v- luntatis, poſtea fieri neceſſitatis. Non igitur eſt, quod quis vereatu, ne, ſi hanc ſententiam retineamus, non poſſimus Catecheſin, aliaq: ſimilia ſcripta publica commode explicare. Nam, verbi gratia, cu Catecheſis inquit: vult Deus juſtitiæ ſuæ ſatisfieri: id de juſtitia ipſi proæretica, ſive (ut Muſculus appellat) judiciaria intelligi debet, q tota pendet à libera Dei voluntate, ac proinde cui Deus non eſt u- terius, quam ipſe vult eſſe, obſtrictus: id quod nullo modo aff- mari poteſt de eſſentialibus Dei proprietatibus. Videatur qua Zanchius lib. 4. de natura Dei cap. 5. quæſt. 1. & 2. ubi poſtqua docuiſſet, Deum eſſe juſtum, partim quia ſimpliciter omni ex par bonus ac perfectus eſt; partim quia ſecundum conditionem & ſt tum quem gerit ſincerus & integer eſt; partim quia præmia & pœn abſque proſopolepſia diſtribuit; partim denique quia fidelis eſt præſtandis promiſſis; mox quadruplicem Dei juſtitiam eſſe oſte dit, quarum prima & ſecunda tantum ſunt Deo ſimpliciter eſſenti les, videlicet ſumma & æterna ipſius poteſtas itemque bonitas: r liquæ autem pendent à libera ejus voluntate, videlicet ſpecialis ipſi miſericordia erga electos, itemque judiciaria retributio ſecundu cujuſque opera. Vbi etiam nominatim addit Zanchius ſect. 8. jud ciariam Dei juſtitiam ita liberam eſſe, ut poſſit pro ſuo beneplacit aliquem præter legem abſolvere, aut ſaltem mitius punire, qua gravitas peccati ipſius poſtulet. Rationem paulo poſt ſubjungit quod Deus non eſt juratus judex, ſed Dominus liberrimus, cuju voluntas ſumma eſt juſtitia; & Deus etiam clementiſſimus, cuju miſericordia ſuperat judicium. Neque vero eſt quod quis exiſtime eam Dei juſtitiam, cujus unica regula eſt libera ipſius voluntas, in ferre abſolutam neceſſitatem, eo quod voluntas Dei eſt immutabi lis. Nam, ut idem Zanchius rectè explicat lib. 3. cap. 4. quæſt. 6 & 7. quæcunque Deus extra ſe vult, ea libere vult, ita ut poſſit e non velle; quæ vero de ſe ipſo vult, ea vult ex neceſſitate ſuæ natu ræ, ita ut non poſſit ea non velle: ac proinde illa tantum ex hypo theſi divini decreti, hæc vero abſolute neceſſaria ſunt. Ex quibu apparet, judiciariam Dei juſtitiam, quum tota pendeat à libera De voluntate, nec proprietatem in Deo eſſentialem eſſe, nec abſolutam neceſſitatem inferre. Hæc eſt declaratio meæ ſententiæ de prima quæſtione, quam vel idcirco vobis probatum iri ſpero, quia nihi continet, quod non totidem verbis alii orthodoxi Dd. aſſerant præſertim ſi conſideretis, me pacis cauſa (ut poſtea dicam) para- tum eſſe totam quæſtionem in medio relinquere, atque adeo etiam ſano veſtro judicio ſubmittere.

Quæſtio 2. Pergo nunc ad ſecundam, de materia ſatisfactionis, ſeu partibus materialibus. Scitis enim non exiguam eſſe de eo contentionem, an Chriſtus ſola obedientia paſſionis ac mortis ſuæ pro peccatis no- ſtris ſatisfecerit; an vero etiam obedientiâ vitæ, atque adeo totâ ſui humiliatione. Hic ego ſtudui controverſiam iſtam conciliare; quod ſtudium credo laudem potius quam reprehenſionem mereri.

Et

Et quia nullus hac in parte error mihi objicitur, eâ omissâ ad tertiam quæstionem declarandam accedo.

Quæstio 3. Dico igitur, cum de modo seu forma satisfactionis Christi quæritur, non semiplenam aut imperfectam, sed plenissimam & sufficientissimam illam à me agnosci: licet cum aliis doctis viris non paucis, atque adeo plerisque, ut arbitror, Euangelicis negem, Christum in sua ipsius persona proprie sensisse vel sustinuisse æternam mortem atque universos cruciatus damnatorum. Dico enim cum prædictis Dd. sufficientiam ac perfectionem illius λύτρου, quod Christus pro nobis dedit, æstimandam esse, partim ex dignitate personæ Θεανθρώπου pro nobis patientis & morientis, partim ex summa ejus charitate atque obedientia in sustinendis gravissimis doloribus, partim denique ex gratiosa voluntate Dei patris λύτρον illud acceptantis; non autem ex ipsius rei natura, sive ex ipso juris rigore. Æquipollentiam igitur æternæ mortis hic plane agnosco: tametsi rei identitatem nego. Imo apertè fateor, passionem & mortem Christi omnibus damnatorum pœnis longe præponderare, propter causas modo dictas. Cur autem negem, Christum in se ipso proprie sensisse æternam mortem, & omnes damnatorum pœnas, (quod non tam de continuatione, seu duratione pœnarum, quàm de universis earum partibus & gradibus intelligo) evidentes videor attulisse rationes, quas à vobis, Clarissimi Viri, velim expendi.

Pretii redemptionis. Hominis Dei.

Primo enim nihil urgeri debet tanquam creditu necessarium ad salutem, quod non extet in S. literis: nihil autem tale in S. literis extat de passione & morte Christi. Deinde plurima hinc sequuntur absurda: non ea tantum quæ Pontificii urgent de desperatione, excæcatione, aliisque ejusmodi propriis damnatorum pœnis; verumetiam, quæ veram Dei æquitatem, verámque ejus benignitatem valde obscurare videntur. Nam certe si simpliciter hic rigorem juris, sive ipsius rei naturam spectare velimus, mox apparebit, universum Dei jus, quod ipse habet in nobis ob peccata puniendis, esse penitus extinctum, sive obligationem nostram esse plane solutam; ac proinde nihil à nobis jure exigi posse ad obtinendam liberationem à reatu.

Vnde & justitiam Dei, utpote certas adhuc conditiones à nobis exigentis, periclitari, & maximam peccandi securitatem consequi necesse est. Idem fere de misericordia Dei, quæ cum rigidissima juris persecutione simul consistere nequit, est judicandum. In summa constanter retineo sententiam mearum thesium de Christo Servatore, in quarum posteriore parte sufficientiam satisfactionis, ita ut dictum est, exposui. Hanc autem partem hactenus vobis probatam fuisse credo. Quare videtis, optimi viri, etiam hac in parte nos reipsa consentire: præsertim cum ipse quoque agnoscam, Christum non tantum in corpore, verumetiam, & quidem potissimum, in animâ plurimos & gravissimos adeoque infernales cruciatus sustinuisse, qui propter causas supradictas sufficientissime compensant omnes pœnas nobis ob peccata in æternum debitas, si modo in Christum credamus. Addo hoc, videri prorsus curiosum, disputare extra

S. literas de quantitate ac qualitate cruciatuum Christi : quum sati sit tenere, eos tantos ac tales fuisse, quibus compensatæ fuerint universæ pœnæ nobis peccatoribus debitæ. Itaque & hoc pacis & concordiæ causa in medio relinquam.

Quæstio 4. Postrema quæstio erat de fine seu fructu satisfactionis. Hunc ego apertissime agnosco esse remissionem omnium peccatorum nostrorum, & salutem, quam speramus, æternam. Tantum hoc ex verbo Dei & perpetuo consensu orthodoxorum urgeo, nemini reipsa fructum illum contingere sive applicari, ita ut sentire possit sua peccata sibi jam esse remissa, (loquor autem de adultis) nisi vera fide sit præditus : veram autem fidem absque seria ad Deum conversione ac studio ipsi obediendi nullam esse posse. Nec tamen fidem cum obedientia in actu justificationis confundo; nec meritum aliquod conversioni nostræ tribuo; neque hanc ex viribus nostris proficisci doceo; sicut ex sequentibus clarius patebit. Atque hæc malo Calvini & Musculi verbis quam meis explicare, quorum ille lib. 2. Institut. cap. 1. sect. 1. sic ait : quamdiu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis est passus ac fecit, nobis est inutile, nulliusque momenti. Ergo ut nobiscum, quæ à patre accepit bona communicet, nostrum fieri, & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur, & primogenitus inter multos fratres, nos etiam vicissim dicimur in ipsum inseri, & eum induere : quia nihil ad nos (ut dixi) quæcunque possidet, donec cum ipso in unum coalescimus. Item sect. 4. docet nos salutis in Christo expositæ non fieri participes, nisi Spiritu sancto & igni baptizemur, & in fidem Euangelii illuminemur, atque ita regeneremur, ut simus novæ creaturæ. cap. 2. sect. 8. refellit opinionem Scholasticorum, qui assensum seu persuasionem timore Dei vacuam fidei nomine dignantur. Et subjungit hæc verba : Quum fides Christum amplectatur, ut nobis offertur à patre : ille vero non in justitiam modo, remissionem peccatorum & pacem offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ vivæ, eum haud dubie rite cognoscere nemo poterit, quin sanctificationem Spiritus S. simul apprehendat. Aut si quis apertius id dictum cupiat; Fides in Christi notitiâ sita est : Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci non potest. Consequitur igitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam. Deinceps sect. 10, 11, 12. ostendit etiam quosdam esse, qui credant Deum sibi esse propitium, nec fidem simulent, qui tamen verâ fide careant, & seipsos falsâ opinione decipiant. Sect. 29, 30. docet, fidem respicere omnes verbi Dei partes, ac proinde etiam jussa Dei obedienter excipere; licet proprie in Euangelii promissione acquiescat, quatenus per eam justificamur. cap. 3. sect. 1. & 2. &c. docet, summam Euangelii consistere in pœnitentia & remissione peccatorum, & fidem non tempore sed natura præcedere pœnitentiam; esse autem indissolubili vinculo utranque inter se connexam. Imo sect. 19. inquit, Christum in sua prædicatione primo declarasse, thesauros misericordiæ Dei in se apertos; deinde pœnitentiam exegisse; tum postremo fiduciam erga Dei promissiones. Sed clarius adhuc Musculus,

ſculus, dum ait titul. de diſpenſatione ſalutis per Chriſtum : Niſi gratia Dei competenter accipiatur, inefficaciter offertur. Accipitur autem audiendo, credendo & obediendo. Et mox: ſine obedientia credentis non ſolum verbum fruſtra auditur; ſed & fruſtra, quod auditum eſt, creditur. Hæc obedientia reſipiſcentiam & innovationem vitæ includit. Tum citatis locis Gal. 5. 2 Theſſ. 1. Rom. 1. & 6. ubi de obedientia Euangelio præſtanda agitur, ſic ait: Omnino ut incredulitas obediens eſt peccato, ſic requiritur, ut fides obediat verbo gratiæ. Item, ſive fides obedientiam gignat, ſive Apoſtolus fidem ipſam obedientiam vocet; omnino liquet nec fidem veram eſſe, nec ad ſalutem eſſe efficacem in iis, qui ſic Chriſto credunt, ut interea ſint inobedientes verbo gratiæ. Sic titul. de fide cap. 10. Fides inefficax, inquit, eſt opinio quædam, unde nemo ſervari poteſt. Efficacia autem fidei in eo conſiſtit, quod primo gignit veram reſipiſcentiam, idque adeo confeſtim, ut cælitus eam velut pediſſequam afferre videatur: deinde apprehendit Dei gratiam & juſtificationem, &c. denique operatur pacem conſcientiæ, dilectionem erga Deum & Chriſtum ejus, &c. Et poſtquam citaſſet loca Act. 2. & 19. Ionæ 3. in quibus de fidelium pœnitentia agitur, continuo ſubjungit, fidem ſine vera reſipiſcentia, tam non eſſe veram fidem, quam ignis ſine calore non eſt verus ignis. Atque hic inprimis illud notandum, quod ait, fidem primo gignere reſipiſcentiam, deinde apprehendere juſtificationem: id quod prolixe Olevianus etiam in Notis ſuis ad Epheſ. 5. 26, 27. docet, nempe Deum in diſpenſatione gratiæ ſuæ non incipere à remiſſione peccatorum, ſed à fide & pœnitentia, ac proinde eos fruſtra confidere gratiâ Dei & meritis Chriſti, qui non ſunt à peccatis ad Deum converſi. Et ſane hæc in praxi melius diſcuntur, quam in theoria diſputantur. Nam conſcientia noſtra, ſi eam quiſque privatim conſulat, non poteſt gratiam in Euangelio promiſſam ſibi applicare, ſaltem abſque trepidatione, quamdiu nos in impœnitentia perſeveramus. Eſt enim gratia illa promiſſa ſub conditione pœnitentiæ: ac proinde hac nondum exiſtente applicari nobis illa non poteſt. Idem Muſculus titul. de pœnitentia cap. 5. inquit: Clementia Dei ſic comparata eſt, ut non ſit ad eam acceſſus niſi pœnitentibus, idque probat Ezech. 18. & 33. Matth. 9. Et mox addit: ſicut omnibus durum & inhumanum videtur, pœnitenti & miſericordiam oranti nolle ignoſcere; ſic contra æquiſſimum eſſe videtur, ut remiſſionis gratiam ſub conditione pœnitentiæ oblatam reſpuentibus haud ignoſcatur, ſed merita ſupplicia inferantur. Vbi & cauſas hujus rei affert, ne videlicet juſtitiæ Dei nimium derogetur, ne gratia Dei prorſus contemnatur, ne omnes valvæ peccatis aperiantur, ne denique omnes indiſcriminatim ſalventur. Sic titul. de remiſſ. peccatorum cap. 3. Tametſi remiſſio, inquit, libera eſt & plane gratuita, ipſa tamen æquitas poſtulat, ut non ſine certis mediis & conditionibus conferatur & accipiatur. Tum cap. 4. ait: certæ ſunt conditiones, ſine quibus hæc gratia aut non acquiritur, aut acquiſita non retinetur; quarum prima eſt vera & conſtans reſipiſcentia; ſecunda reconciliatio fraterna: tertia

remiſſio fraternorum debitorum. Et mox: His conditionibus tamen non damus aliquod juſtitiæ meritum, nec quicquam Dei gratiæ detrahimus. Item, ſatis detrahitur juſto Dei judicio, dum reſipiſcentibus peccata remittuntur, de quibus meritæ pœnæ ſumi poterant. Denique cap. 6. poſteaquam quæſiviſſet, an remiſſio peccatorum ſemel facta ſoleat à Deo revocari, occaſione locorum Ezech. 18. Matth. 18. ſtatim reſpondet, quod ad Dei clementiam attinet, remiſſionem peccatorum eſſe abſque pœnitentia, & hactenus irritam fieri non poſſe: quod vero attinet ad nos, quibus peccata remittuntur plurimum referre, quam conſtanter in gratia ſemel accepta maneamus, & conditiones illis annexas ſervemus. Monet igitur, diſcernendum eſſe inter eam gratiam, quæ nullas habet adjunctas conditiones, & eam quæ conditionaliter confertur; quomodo remiſſio peccatorum nobis contingit. Et concludit, hanc noſtro vitio irritam reddi, dum conditionibus illis non ſtamus. Ne quis tamen putet, per quodvis ſubſequens peccatum irritam fieri præcedentium remiſſionem, diſtinguit inter peccata infirmitatis & relapſum; & de hoc peccati genere explicat illa loca Heb. 6. & 10. ubi agitur de iis qui poſt acceptam veritatis cognitionem ultro & malitioſe prolabuntur; ſive, ut loquitur Petrus, qui tanquam canes ad vomitum revertuntur. Summa hæc eſt, requiri vivam fidem, non mortuam Jacob. 2. efficacem ſive operantem per charitatem, non autem otioſam, Gal. 5. Si quis reipſa velit participare fructum ſatisfactionis Chriſti, hoc eſt, ſi quis reipſa velit juſtificari, ſive à peccatis abſolvi non fieri poſſe, ut, quamdiu homines in peccatis perſeverant, communionem cum Chriſto habeant. 1 Ioan. 1. ſine qua juſtificatio nemini contingit. Eſt autem hæc doctrina corruptiſſimo hoc noſtro tempore maxime neceſſaria, ne homines inani fidei ſimulacro ſe decipiant, veræ interim fidei expertes; atque ita ab æterna ſalute aberrent, quæ non continget omnibus dicentibus, Domine Domine, ſed iis demum, qui fecerint Dei voluntatem, Matth. 7. Neque video, quid huic doctrinæ objici poſſit. Non enim negat, nos ſolâ fide coram Deo juſtificari; ſed tantum vim & naturam fidei juſtificantis explicat, quæ licet fiduciâ gratiæ Dei in Chriſto exhibitæ potiſſimum contineatur, tamen etiam affectum Deo obediendi includit: adeo ut propter hanc indiſſolubilem fiduciæ & obedientiæ conjunctionem Irenæus non dubitet affirmare lib. 4. cap. 14. Credere in Deum vel in Chriſtum, eſſe voluntatem ejus facere. Non quod fiducia idem ſit cum obedientia, ſed quia ſeparari non poteſt ab obedientia, imo quia vera & firma fiducia divinæ gratiæ in cordibus noſtris abſque affectu obediendi eſſe non poteſt: ſicut unusquiſque in ſe ipſo experitur. Neque vero hæc doctrina negat, nos ſolâ imputatione juſtitiæ per Chriſtum comparatæ coram Deo conſiſtere: ſed tantum oſtendit, imputationem illam nemini contingere, niſi ſimul inhærente juſtitiâ, hoc eſt fide & novâ obedientiâ, quæ in nobis tanquam in ſubjecto hærent, ſit præditus, ſicut aperte conſtat ex Paulo Rom. 4. itemque Ioanne in 1 Ioan. 1. & 3. Nec denique ſtatuit, nos operibus noſtris vitam æternam, nedum remiſſionem peccatorum

catorum vel minima ex parte promereri; aut converſionem noſtram abſque ſpeciali Dei gratiâ in nobis vel inchoari vel perfici: ſed tantum docet, abſque vera fide & converſione ad Deum neminem juſtificari; nec abſque ſtudio operum bonorum quenquam ſalvari; denique effectum ac continuum curſum divinæ gratiæ impœnitentiâ noſtrâ impediri, quæ ſane omnia veriſſima eſſe ex antedictis manifeſtum evadit. Quare jam apparet, etiam in hac quæſtione conſenſum inter nos eſſe, dummodo utrinque recte explicetur natura fidei juſtificantis, ſine qua inefficax nobis manet Chriſti ſatisfactio.

III. Reſtat poſtremum caput Epiſtolæ, quo animum meum pacis & concordiæ ſtudioſiſſimum vobis exponam, & rationem illius perpetuo fovendæ, quæ mihi & facillima & æquiſſima videtur, indicabo. Itaque ante omnia vos, obſervandi viri, per Deum oro atque obteſtor, ne deinceps ullius hæreſeos ſuſpectum me vel ipſi habeatis, vel aliis reddatis; quum probe ſciatis, ſuſpicionem eſſe venenum amicitiæ; imo ſciatis, honeſtam alicujus exiſtimationem lædi facilius poſſe, quam reſtitui, quâ tamen ii inprimis opus habent, qui ad munus docendi ſunt vocati.

Deinde oro, ut declarationem meæ ſententiæ eodem animo, quo à me ſcripta eſt, nempe candido & pacis ſtudioſo, accipiatis: nec illud ἀκριβοδίκαιον ſectari velitis, quod quamdiu utrinque renitetur *Summum*
facillime animorum conſenſionem impedit. Agnoſcite, quæſo, nos *jus.*
reipſa conſentire: de iis autem, quæ non eodem modo utrinque intelliguntur, poſſe ſalvâ fidei compage diſputari. Videtis ipſi, quantum veſtræ authoritati tribuam, & quid porro pacis & concordiæ ſtudio facere paratus ſim. Novit Deus, nihil tam mihi dolere, quam quod audio & video, occaſione hujus controverſiæ eos, qui in Eccleſia ſunt, vehementer eſſe offenſos; alios, qui foris ſunt, gloriandi materiam captaſſe. Cupio igitur omnibus modis, ut malum hoc in herba ſupprimatur. Nam mori malim, quam temere pacem Eccleſiæ turbare. Et ſane hoc potiſſimum in iſtis literis ſpecto, ne quis
jure φιλονεικίαν aut pertinaciam in certis opinionibus defendendis, *Vincendi ſtu-*
non admodum ad fidem neceſſariis, mihi poſſit unquam exprobare. *dium.*
Si quid igitur hactenus à me dictum aut ſcriptum eſt de tota hac controverſia, id ſecundum hanc declarationem intelligi velim, aut indictum haberi. Si nec declaratio iſta vobis per omnia ſatisfacit, cogitate quæſo, ſemper in Eccleſia fuiſſe, & porro futuras de rebus abſtruſis diſcrepantes hominum doctorum ſententias. Si errare me putatis, agite, errorem amice demonſtrate & rationibus eripite. Ne cogite me quicquam facere contra conſcientiam. Scitis ipſi, intellectum hominis nec vi, nec metu, nec ullis rebus externis cogi poſſe: poſſe autem ſolidis rationibus ad aſſentiendum invictæ veritati induci. Habebitis me ſemper & docilem & gratum, ſi amicâ ratione mecum egeritis, eâ nimirum, quâ vobiſcum, ſi meo loco eſſetis, agi cuperetis. Interea placide ferte diſſentientem in re tantilla: & amicos qui illic aut in vicinia ſunt ſiniſtris ſuſpicionibus de me conceptis liberate. Id vero ut tanto facilius à vobis obtineam, promitto vobis, me theſes illas, vel potius appendices negativas, de quibus

controverſia eſt, in poſterum libenter omiſſurum, retentis tantum theſibus generalibus affirmativis. Verbi gratia docebo, ſatisfactionem Chriſti fuiſſe neceſſariam, quia Deus immutabili ac juſto judicio eam apud ſe ordinavit: de refutatione abſolutæ neceſſitatis, ab eſſentiali Dei juſtitiâ dependentis, tacebo. Sic in paſſione & morte Chriſti docebo fuiſſe cruciatus æquipollentes cruciatibus omnibus, qui nobis ob peccata in æternum deberentur. De morte autem æterna, quam Chriſtus non ſenſerit, tacebo. Sic denique docebo, veram & vivam fidem requiri in omnibus juſtificandis: omiſſâ quæſtione illâ de peccatis reipſa nondum deletis ante converſionem hominis. Quare viciſſim æquum eſſe videtis, honorandi viri, ut & vos aliquid mihi condonetis, nec ſuperſtitioſe aut ſcrupuloſe in ſingulas phraſes inquiratis. Te vero etiam nominatim, Reverende D. Toſſane, oro, ut Baſilienſibus & Genevenſibus, ad quos etiam audio velox illud malum, famam hanc dico infelicem perveniſſe, oblatâ occaſione ſummam iſtius meæ Epiſtolæ perſcribere ne graveris; ut & illi conſenſum noſtrum amplius adjuvent, & quæ ad pacem ædificationemque faciunt ſtudioſe una vobiſcum procurent. Hæc ſi à vobis obtineo (uti certe obtinere me æquiſſimum eſt) habebimus, quod nobis omnibus gratulemur, & de quo gratias agamus Deo, & denique quo ſcandalum in Eccleſia natum è medio tolli, hujus autem ædificatio feliciter, adjutore Deo, promoveri poſſit. Deum pacis oro, ut vos, Reverendi & Clariſſimi viri, Spiritu ſuo ſancto amplius illuſtret, & Eccleſiæ ſuæ bono diu ſervet incolumes. Schuttorffio, quo nunc Schola noſtra propter peſtem Steinfurti gliſcentem eſt tranſlata, xxvij Iulii, Anni 1598.

Veſtri in Chriſto ſtudioſiſſimus atque obſervantiſſimus

CONRADVS VORSTIVS. D.

DAVIDI PARÆO S.

Hereſeωs crimen amolitur.

QVia ſcriptum illud Apologeticum, quod tibi, vir Clariſſ. & Reverende, tuiſque honorandis collegis ſimul inſcripſi, diutius apud nos aſſervatum fuit, operæ pretium putavi nominatim ad te ſcribere. Scito igitur, mi D. Doctor Paræe, me pacis & concordiæ retinendæ cauſa, quæſtiones illas duas de neceſſitate deque ſufficientia ſatisfactionis Chriſti libenter in medio relinquere: tertiam vero de effectu ſatisfactionis ita declarare, ut in adultis veram fidem, quæ abſque pœnitentia eſſe nequit, requiri doceam, ſi modo fructum illum ſatisfactionis, hoc eſt, remiſſionem peccatorum reipſa participare velint. Si quid utrinque non ſatis commode dictum aut ſcriptum fuit, id Dominus paulatim clarius patefaciet. Tantum oro, ut in via charitatis ambulantes alii aliorum nævos toleremus, nec omnia dicta aut ſcripta ad vivum reſecemus. Nam ſi hoc facere in animum induxerimus, bone Deus, quis tandem erit ille, qui ſuſpicionem hæreſeos hujus & illius effugere poſſit? Noſti

vir

vir Clariss. semper inter antiquos Ecclesiæ Dd. fuisse discrepantes opiniones: imo etiam nunc esse inter orthodoxos ipsos. Et meministi, quid aliquando mihi de velitatione illa satis acri inter D. Tossanum & te περὶ τ̃ δικαιώσεως habita narraveris. Denique quid notius, quam non esse, nec esse posse eandem prorsus sententiam omnium de omnibus sacris quæstionibus? Quam æquum est, ut consensum quidem in præcipuis fidei capitibus urgeamus; reliquas autem appendices privatæ conscientiæ singulorum doctorum & piorum hominum relinquamus. Sic ego sane erga alios affectus sum: sic alios erga me affectos esse cupio. De suspicionibus, quibus hactenus gravatus fui, spero me satis jam vobis esse purgatum. Errores Socini & aliorum de persona & officio Christi, de fide & justificatione aliosque similes plane damno. Nec alio fine scripta illorum lego, quàm quo vos legere soletis. Si quid tamen ex illa lectione sermoni aut stilo meo adhæsit, quod à sacris literis vel tantillum abhorreat, id non dictum, non scriptum esto. Oro igitur, ut vicissim Christianam ἐπιείκειαν erga me demonstretis, & suspiciones omnes de me conceptas non modo ipsi deponatis, verumetiam ex aliorum animis evellatis. Nominatim autem rogo, ut & declarationem hanc meam, & præfationem illam libro precationum præfixam (cujus præcipua capita separatim Germanicâ linguâ explico) ita legatis, ut consensum hac in re nostrum amplius confirmetis. Optarem quidem, licere mihi præsenti apud præsentes de re tota plenius agere: sed rationes publicæ & privatæ nunc impediunt, quo minus id commode fieri possit. Interim hoc te scire velim, clarissime D. Paræe, utramque exegesin, quæ nunc ad vos mittitur, fuisse hic à piis aliquot & doctis viris examinatam & probatam: quo minus dubito, idem fore vestrum de utraque judicium. Hoc autem faxit Deus, cui te, vir rever. una cum clariss. tuis collegis ex animo commendo. Vale Schuttorfio 3 Septembr. anno 1598. 1414.

De justificatione.

Errores Socini

Æquitatem.

Tuus omni studio CONR. VORST. D.

DANIELI TOSSANO, & DAVIDI PARÆO, CONRADVS VORSTIVS S. P. D.

CVm postremas literas vestras, Venerandi viri fratres ac Domini colendi, accepissem, & semel atque iterum diligenter perlegissem, decrevi nihil ad eas respondere, ne vobis molestiam ullam deinceps crearem: quia satis aperte significabatis, constitutum vobis esse, non amplius mecum de hoc argumento disceptare. Tandem sententiam mutavi, sperans, hoc saltem me à vobis impetraturum, ut per vos mihi liceat esse quieto, & illæsâ frui conscientiâ coram Deo. Nam hactenus id revera egistis, ut errorem esse faterer, quam ego solidissimam & certissimam veritatem esse arbitror, errorem autem esse ne suspicari quidem possum. Iniquissimum

Neminem nisi de errore convictum ad palinodiam esse compellendum.

quiſſimum igitur eſſet, ad palinodiam me compelli, cui nondum error aliquis revera demonſtratus fuiſſet: nec minus iniquum, in ſuſpicionem me hæreſeos adduci, aut periculum aliquod mihi propterea creari, quod contra conſcientiam agere nollem. Vos quidem ad conſenſum cum Eccleſia colendum me vocatis, & juramentum quod in promotione mea præſtiterim non ſemel mihi in memoriam redigitis. At ego Deum teſtor, nihil in hac cauſa proterve à me fieri; nihil quod veram Chriſti Eccleſiam, quâ talis eſt, merito offendere poſſit; nihil denique quod juramento à me præſtito repugnet. Etenim vera Chriſti Eccleſia ejuſque paſtores libenter cuivis permittunt veritatem indagare, ſpiritus probare, & poſt adhibitam δοκιμασίαν id demum in religione (præſertim in abſtruſis illis quæſtionibus) amplecti, quod verbo Dei & rectæ Rationi maxime conſentaneum eſſe unuſquiſque deprehenderit. Vera Chriſti Eccleſia non jactat aliquem conſenſum extra Dei verbum, nec quenquam adſtringit ad hominum licet excellentiſſimorum hypotheſes, nec denique quicquam in negotio fidei urget quod non ſit Deus ejuſque verbum. Hæc vobis notiſſima ſunt, & ſæpius contra Papiſtas & Vbiquitarios, alienæ fidei dominatores, qui Eccleſiam, conſenſum, concordiam & alia talia ad nauſeam uſque inculcant, accurate & prolixe explicata. Vtimini igitur, quæſo, eodem jure erga me, quod ipſi hactenus aliis præſcripſiſtis. Mecum facile tranſegeritis, ſi vel certis teſtimoniis & argumentis errorem, quem exiſtimatis, mihi eripueritis, vel ſi id facere non poteſtis, diſſentientem placide tuleritis. Negare certe non poteſtis, meam ſententiam non ex Socino (licet occaſionem hac de re cogitandi ex libri illius lectione acceperim) ſed ex Auguſtino, Aquinate & aliis eſſe depromtam. Neque ignoratis, in religione ſpectandum eſſe quid dicitur, non quis loquitur. Veritas manet veritas, etiamſi à diabolo tradatur. Et ſcitis quid Tertullianus de iis dicat, qui fidem ex perſonis, non ex fide perſonas æſtimant. Imo licet Eccleſiæ proceres omnes contrarium ſentirent, fieri tamen poſſet ut errarent: quia etiam vera Chriſti Eccleſia ſæpius in iis quæſtionibus errat, quæ ipſam fidei Chriſtianæ radicem & medullam non continent, hoc eſt non prorſus ſcitu neceſſariæ ſunt ad ſalutem. Iuramentum nullum aliud ſcio me præſtitiſſe, quam de veritate ex verbo Dei & confeſſione Auguſtana, quatenus hæc cum illo conſonat, tradenda, deque conſenſu cum fratribus colendo: quod poſterius neceſſario cum hac exceptione accipi debet, quatenus fratres illi nihil contra veritatem ſentiunt. Nam alioqui conſpiratio potius contra Deum & Chriſtum ejus quàm fraterna in Chriſto conſenſio eſſet. Recognoſcite, quæſo, honorandi viri, quæ ſint diaboli ſtratagemata, quibus maximos ſæpe viros per ſpeciem zeli & pietatis ſupplantavit: de quibus accurate Acomium ſcripſiſſe noſtis. Videte, quæſo, ne impoſtor ille antiquus vobis imponat. Ego quidem nec Socinum nec ſpeculationes meas amplector, ſed Dei verbum & veritatem in illo comprehenſam exoſculor.

Probationem.

C. VOR-

C. VORSTIO,

CHRISTOPHORVS PEZELIVS.

SAlutem & prosperitatem anni novi, quem recens inchoavimus, in Christo fundamento & servatore nostro unico, Reverende & doctissime vir, amice charissime. Binas antehac non longo intervallo abs te literas accepi, ad quas propter inopiam tabellariorum respondere nondum potui. Nunc libens calamum arripui, cum Typographus hic vester tertiam mihi abs te Epistolam redderet, seque confectis in nostra urbe negociis suis, rediturum statim ad vos significaret. Primum autem gratulor tibi de contracto nuper matrimonio, idque ut sit suave, fœcundum, & fortunatum opto ac precor. Deinde gratiam tibi habeo quod liberasti me scrupulo, injecto de te ab iis, quos non malevolentia ulla, sed συμπαθεία Christiana erga te affectos, intellexi dolere tuam vicem, quod in suspicionem apud aliquos adductus esses, non tam de illa D. Piscatoris opinione, quam de controversia multo graviori, pertinente ad æternam Deitatem Filii Dei, quæ fundamentum fidei & salutis nostræ continet. Quid per literas disputaris cum ornatissimo viro D. Viviano P. M. & quid ipse tibi responderit de hoc præcipuo fidei articulo, non vidi, sed inaudivi saltem obiter. Sed D. Menso in suis ad me non dissimulabat, querelas de te sparsas esse à Pastoribus vestræ Diœceseos. A D. Molinæo autem non memini nisi honestam tui mentionem fieri, nisi quod miratum se esse hunc tuum sermonem aiebat, quod cum incidisset inter vos mentio de *Samosateniano dogmate, in hanc vocem proruperis: Minime te dubitare, quin ante postremum Christi adventum exoritura sit eximia quædam lux etiam in hac parte doctrinæ, qualis non fuisset hactenus in Ecclesia.* Tuam ergo Apologiam privatim ad me scriptam, quia id te velle animadverti misi statim ad D. Mensonem, qui eam Epistolam tuam adhuc secum habet. Nam propter pericula itinerum rariores se offerunt occasiones colloquendi nunc per literas. Et reddita mihi Epistola illa tua, suo tempore tecum uberius conferam. *Illud tantum significo nunc mihi summam sententiæ atque explicationis tuæ satisfecisse.* Si quid est subtiliorum disputationum de necessitate satisfactionis non absoluta, sed hypothetica, quam ego malim dicere ex hypothesi seu consequentis: itemque de gratiosa voluntate Dei acceptantis λύτρον Christi: id candide judicantes in optimam partem accepturos confido. Multo minus me offendit explicatio tertiæ quæstionis abs te præpositæ, cujus vestigia expressiora deprehendi in præfatione libelli precationum, quam inspiciendam mihi secreto exhibuit Typographus vester. Vix alia luculentior confirmatio sententiæ tuæ afferri potest, quam Epistola Iohannis Apostoli & Euangelistæ, qui ut in Euangelii sui historia efficacissimas probationes, tum argumenta ἐναργέστατα æternæ Deitatis filii nobis reliquit; sic in Epistola copulationem indissolubilem justificationis & regene-

Theologica.

Convenientia.

De satisfactione Christi.

Vivianus.

Menso.

Molinæus.

Dixi in genere de Religione, ut capite in præfat. lib. Coll.

Apologia.

Redemptionis pretium.

De præfatione.

rationis nostræ, itemque fidei & charitatis diligentissime urget. Nostra Resp. omnia nunc parat ac meditatur, ad Hispanam vim atque impressionem depellendam, quam hæc nostra loca non minus verentur, quam vestra ditio, & quæ sunt in vicinia vestra, nisi quod incendium illud vobis est propinquius. Stet pro populo suo filius Dei, Dux ille magnus Michaël. Quamdiu autem spes erit conservandæ apud vos scholæ, nolim te cogitare de mutatione vocationis tuæ. Nam semina illa dissidiorum quæ ex sinistra interpretatione tuæ sententiæ apud Pastores istos vestros orta sunt, credo facile repressum iri, si in præsentia unius atque alterius Theologi probati, instituatur ab Illustri D. Comite tuo συζήτησις inter te, & adversarios. Hæc defatigatus concione publica breviter scribenda putavi, ut meum erga te animum candide ac sincere affectum esse ostenderem, quem omnibus officiis pietatis & charitatis Christianæ deinceps quoque, ubicunque occasiones se dabunt, reipsa præstare tibi cupio. Bene & feliciter vale, & costam tuam ex me & meis filiis, qui tibi quoque salutem asscribunt, amanter saluta, sicut & . . . . & alios amicos. Bremæ 14 Ianuar. 1599.

CHRISTOPH. P. D.

CHRISTOPHORO PEZELIO.

Responsio ad superiorem.

SAlutem plurimam à Deo Patre nostro & Filio ejus Iesu Christo Domino & Servatore nostro, Reverende & clarissime vir amice ac domine honorande. Non parum me recrearunt literæ tuæ, quas Typographus noster mihi nuper attulit: quippe in quibus candide sententiam tuam de exegesi illa mea aperuisti, ac præterea rationem quandam, qua omnem suspicionem penitus à me possim amoliri, quæque jam pridem mihi visa fuit omnium æquissima ac tutissima, exposuisti. Ego sane reipsa experior in hac causa mea, verissimum esse, quod olim Simon Grynæus ad Calvinum scripsit: Pestis est Ecclesiæ nostræ una hæc perniciosa maxime, quod suspicionibus valde inter nos laboramus, & fratres de fratribus raro candide vereque sentimus, cum tamen oporteat, & in partem optimam omnia trahere, & non ante sinistre de fratre suspicari, quam ipsa res eventusque coëgisset. At quàm malum est, eos quos nosse Christum credimus in suspicionem pravam rapere subito. Ita enim quod suspectum erit nobis inutile reddimus. Hæc ille, cujus epistolam scis extare inter epistolas & responsa Calvini. Porro qui de me passim fuit disseminatus rumor infaustus, meris nititur suspicionibus: sicut ex re ipsa hoc est iis quæ hactenus de æterna Iesu Christi divinitate & salutifero ipsius officio sermone & scriptis disserui, cuivis potest esse manifestum. Tantum offendit nonnullos ingenuitas illa, quâ ego in omni Religionis negotio utendum esse censeo: nempe ut libere & sine præjudicio quorumvis hominum de fidei controversiis differentium scripta legere, eaque ad normam divini verbi

verbi examinare, denique ex iis quæ vera videntur amplecti, quæ verò ſecus habent repudiare, idque citra cujuſquam injuriam, licitum ac pium eſſe teneamus. Hæc ſententia mihi ſtat, nullius hominis, præterquam Ieſu Chriſti nobis à cæleſti Patre commendati, nomen ferre, nulli me mancipare: & tamen omnium laboribus, prout res tulerit, reverenter uti, ad Dei gloriam, & fidei meæ necnon aliorum, præſertim eorum qui mihi docendi ſunt commiſſi, ædificationem. Vides igitur, clariſſime vir, hac mea libertate immerito nonnullos offendi. Nemo hactenus inventus eſt, qui ex meis dictis aut ſcriptis ut probabile aliquod argumentum afferre potuerit, quo demonſtraret, æternam Chriſti divinitatem à me in dubium vocari. De Vlriano p. m. viro ſane doctiſſimo & mihi amiciſſimo quod tangis, nulla mihi fuit cum ipſo ut minima de hoc argumento diſputatio: ſed caput illud de neceſſitate & modo ſatisfactionis per Chriſtum præſtitæ, quod eodem tempore cum D. Piſcatore per literas tractabam, inter hos fuit excuſſum. Nec longe ſententiæ noſtræ hic diſcrepebant: ſicut ex poſtremis ipſius ad me datis literis, quas mecum habeo, facile eſt demonſtrare. Apud D. Molinæum non diſſimulavi, id quod vere ex animo ſentio, nempe multo clariorem divinæ cogitationis lucem, quam hactenus in Eccleſiis noſtris fulſerit, ante finem ſeculi hauddubie, meo judicio, exorituram. Id tamen non intellexi ſpeciatim de illo doctrinæ capite, de quo tunc inter nos agebamus: ſicut D. Molinæus verba mea videtur accepiſſe. Sed in genere de controverſiis Religionis ſum locutus: quoniam jam ante præclariſſimus Theologus Wolfgangus Capito in præfatione libri M. Borrhai de operibus Dei (ſicut meminiſſe potes) locutus fuerat, qui tamen omnia, quæ nobis in Religione nota ſunt, probe habuit perſpecta. Quod à D. Menſone de miniſtris hujus loci, quaſi qui de me ſint conqueſti, intellexiſſe te ſignificas, mirum id mihi videtur, quippe cui nullus hoc in loco ſive paſtor ſive alius quiſpiam vir doctus unquam aperte contradixerit. Tantum à D. Piſcatore ſparſus initio fuit rumor, me tueri hypotheſes neſcio quas Samoſatenicas: quia ſcilicet nego, ullam eſſe in Deo eſſentialem juſtitiam, quæ omnino exigat punitionem ob quodvis vel leviſſimum peccatum. Huic deinde rumori nimis facile creditum eſt Veſaliæ & paſſim alibi: adeo ut, cum præfatio mea in librum precationum ſub illud tempus exiret, Veſalienſis quidam paſtor, datis ad generoſiſſimum noſtrum Comitem literis, cenſuerit, illam tantiſper eſſe ſupprimendam, dum Heidelbergenſes Theologi de re tota ſententiam tuliſſent: id quod hactenus factum non eſt, quamvis ego jam dudum exegeſin meam apologeticam ad illos miſerim. Interea ſcire te velim, Reverende vir, me Dei beneficio credere & gloriari, Ieſum Chriſtum eſſe verum ac æternum Deum, eundem ſcilicet cum æterno Patre & Spiritu Sancto, nec ullo modo Samoſatenicis hac in parte aſſentiri aut favere: tantum hoc à me quæri, ut doctrina ſalutis æternæ per Ieſum Chriſtum partæ ſic explicetur, ne quid falſi admiſceatur, atque ita reipſa noſtra doctrina hominibus non prorſus ſtupidis ſuſpecta red-

datur:

datur : hoc eſt 1. ne Deo detrahatur ſuprema poteſtas utendi ve[l] non utendi jure ſuo, prout ipſe voluerit cum neceſſitas ſatisfactio[-] nis Chriſti eſt explicanda; 2. ne Chriſto impia quædam adſcriban[-] tur, cum modus ſatisfactionis ipſius explicatur; 3. ne denique ho[-] mines à ſtudio veræ fidei & pœnitentiæ abducantur, cum finis ſeu fructus ejuſdem ſatisfactionis eſt inculcandus. Huc enim tendun[t] tria illa capita meæ jam ſæpius declaratæ & demonſtratæ ſenten[-] tiæ. Et lætor inprimis, illam tibi in tertio capite probari, ejuſque firmamenta ex Dei verbo (præcipuè ex 1 Epiſtola Iohannis) petita in ſupra-dicta mea præfatione à te fuiſſe animadverſa. Sancte jam pridem complures viri docti ſunt teſtati, ſe nihil in illa reperire poſſe, quod non ſit verbo Dei prorſus conſentaneum : & mirari, eam tamdiu ſupprimi. Quæ cum ita ſint, vir Clariſſime, per Chriſti gloriam te rogo atque obteſtor, ut primo quoque tempore ad N. noſtrum hac de re ſententiam tuam candide perſcribere digneris, eique, ſi fieri poteſt (ut prorſus exiſtimo) perſuadere, ne gravetur ad tantæ rei majorem elucidationem, & meæ innocentiæ demonſtrationem, conventum aliquem doctorum virorum in ſua hac ditione congregare, ubi coram æquis arbitris (te autem & D. Menſonem imprimis arbitros eſſe cuperem) hujus cauſæ cognitio inſtituatur, & omni ſuſpicione ſepulta pax & concordia ſtabilis reſtituatur. Hoc ſi feceris, præclarum ſane κειμήλιον pietatis & virtutis apud omnes pios edes. Vale feliciter in Domino Ieſu, quem oro, ut tuo meoque miniſterio amplius benedicat in dies. Filiis tuis, inprimis D. Licent. Toheæ, necnon D. Molinæo officioſam ſalutem adſcribo. Steinfurti XII. Febr. anno 1599.

Egregium facinus.

Tui in Domino obſervantiſſ.

CONRADVS VORSTIVS.

Fratribus Anglis in Belgio exulantibus
FRANCISCVS IVNIVS,

Gratiam, miſericordiam, & pacem à Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto ſalutari noſtro P.

Iudicium de confeſſione Anglicana & pia ſeriaque ad pacis ſtudium exhortatio.

ACcepi nuper, dilecti in Chriſto fratres, per quendam è numero Veſtro libellum qui inſcribitur, Confeſſio fidei Anglorum quorundam in Belgio exulantium : & partim ex tabellarii ipſius ſermone, partimque ex ſcripti proteſtatione cognovi deſiderium veſtrum. De me vero, dilecti fratres, quem propter vicinitatem fortaſſe appellari ſeorſim duxiſtis oportere, equidem non video quam multum in hac cauſa conferre, aut inſtituto veſtro commodare poſſim. Nam ſcio jamdiu ſingulos abundare in ſuo ſenſu, & ferri etiam fraterno animo tantiſper τοὺς ἑτερογνωμονοῦντας oportere qui caput & fundamentum tenent, atque exſpectari donec illis amplius

Diſſentientes.

plius Dominus revelaverit : ſcio meas partes eſſe, non ut agam ἀλλοτριοεπίσκοπον, ſed ut in ſtatione & menſura quam mihi præſtitit Dominus, Chriſtiana modeſtia & ſimplicitate veritati & charitati ſerviam, quo ad ſciam & potero. Profectò ubi cauſam hanc expendi diligentius, nihil in hac re tota publico & vobis & mihi commodius aut tutius eſſe putaverim, quam ut ſanctum ſilentium colamus, ſiquid eſt in quo offendimur, & cauſam noſtram penes dominum auctorem fidei & vindicem juſtitiæ noſtræ deponamus. Sed quia mihi non licet quodammodo per vos agere ſilentium, & in ſinu vulneribus Eccleſiæ συμπάσχειν, quæ plus ſatis actionibus præſertim protruſis in publicum, hac noſtra memoria conſcinditur, paucis aperiam bona fide & conſcientia coram Domino quod ſentio, orans illum veritatis & pacis auctorem, ut me & vos pariter tum ipſe deducat in omnem veritatem ex promiſſione ipſius, tum mentes noſtras ſingulorum animoſque diſponat, ut alii aliorum poſtulata, reſponſa, monita, omnia denique officia fraterna interpretemur, quamvis à noſtro ſenſu (ut fit atque humanum eſt) & guſtu diſſidentia.

Alienarum rerum inſpectorem.

Affici.

Tria igitur animadverto capita eſſe in libello veſtro, quæ in conſilium à vobis videntur mitti, & deſiderare ſententiam noſtram. Primum eſt doctrinæ, quam profitemini libello veſtro : ſecundum facti, cujus Eccleſias Anglicanas accuſatis : tertium denique concluſionis eſt, quam infertis ex doctrinæ veſtræ & facti illius Anglicani comparatione : vos nempe cum Eccleſiis ejuſmodi communionem bona fide colere non poſſe, ſed ab eis toto animo abhorrere. De his itaque tribus dicam breviter ut ſentio, fraterne rogans ut in bonam partem accipiatis reſponſum meum.

Doctrinæ locum vel libellum confeſſionis veſtræ, dilecti fratres, miror ad me, miror ad ſacratum literarum ſtudioſos omnes in Academiis Chriſtianis omnibus transmiſſum eſſe. Nam ſi doctrinæ certus conſenſus eſt, ut præ vobis fertis, equidem non video quid opus fuerit novam confeſſionem à vobis edi in iſta ſanctæ veteriſque doctrinæ conſenſione : quod ſi qua forte in doctrina ſubeſt diſſenſio ac potius, διαφωνία, eam certe diſſimulari minime oportuit, ſiquidem eſſe duxiſtis neceſſarium, ut doctrina veſtra exponatur. Deinde vero quid ad me, quod ad publicam Confeſſionem mittitis, miror ſane, demiror fratres, conſilium veſtrum, quà fine, quà facto. Si enim hoc fine eam edidiſtis ut vos purgetis, amabo fratres, cur vos purgatos cupitis apud tam multas animas, quæ vos necdum ſciverunt accuſari, quæ nunquam de accuſationis jure aut injuria poterunt cognoſcere, & quæ non ſunt ad iſtud vocatæ juſta ratione ulla? & (quod gravius eſt) cur iſtud factum voluiſtis coram tam multis infeſtis in Deum atque Eccleſiam hominibus, qui nihil tantopere ſitiunt quam ſanguinem Eccleſiæ Dei & vulnerum iſtorum promulgationem à nobis imprudentibus fieri gratulantur, ut per hæc ipſa vulnera Eccleſiam corpus illud pretioſum Chriſti, ſanguine veritatis & charitatis ſucco exhauriant? cur denique coram tam multis infirmis, qui quum necdum vos ſciviſſent natos (ut ita dicam) prius

Vocum diſcrepantia.

cadaveroſo ſchiſmatum fœtore in Eccleſia offendantur, quam c
pus ipſius noverint certo cui adhærere poſſint. Ah fratres fratr
tantine vobis eſſe purgationem veſtri ut publicum Eccleſiæ in
ſcrimen tantum propterea venire oporteat! Chriſtianum & hu
lem & pium animum aliter oportet ſapere, & poſtpoſita ratione p
vati ſui conſtanter ita ſtatuere: prius ima dehiſcat terra mihi (ut a
bat ille) potius fiam anathema pro fratribus meis, quam ut per m
& meæ exiſtimationis cauſa vel uni ex iſtis minimis præbeatur offe
ſio, quo minus ad Chriſtum veniat, & in Chriſto maneat ſalut
meo: deteratur ſane quidvis de mea exiſtimatione qui Chriſtian
ſum, terar pedibus omnium, modo nihil facto meo deteram
Chriſto, de corpore ejus, vel minimum. Atque hoc quidem, fr
tres, vobis eſſe conſtitutum deliberatumque, huc adlaborare con
lia veſtra tam ſum perſuaſus quam qui maxime! Sed quem fine
in communi habetis, ab eo, proh dolor, in hac particulari cau
(ignoſcite liberius dicenti, voluiſtis enim me dicere) videmini abe
raſſe, fefellit nimirum hic vos, ſi quid video, cauſæ particularis v
ſtræ contemplatio: quam rem vos ipſi, confido, proculdubio an
madvertetis, ſi ab illo ſenſu particulari veſtro, à cauſa veſtra paul
ſper diſceſſeritis. Erroris aliquid eſſe in fine illo oſtendi: ad factu
veniamus. Facto inſtituitis purgationem veſtri: id nemini negatu
eſt, ſi cauſa erit, ſi modus, ſi locus, ſi tempus. Sed cur apud me, fra
tres? qui nec audio accuſationes illas veſtri, nec ſi audirem, temer
accepturus eſſem. Cur apud publicum? uti noſtis plurimum acci
dere, ut qui ante adferunt purgationes ſui quam fuerunt accuſati, au
ſeipſos prodant, aut ſuſpiciones in ſeſe commoveant facilius, quam
poſſint poſt illud tempus eluere eam. Noviſtis publicum nec ju-
ſtum ſæpe judicem eſſe; nec unquam ferme legitimum: adeo in pu-
blico obtinet ac regnat malum. Hos ergo judices appellatis, qui
non judicando, non cognoſcendo ſunt: denique non modo non ju-
dices, ſed ne teſtes quidem. Sic autem non commodatur privatæ
cauſæ, nocetur plerumque publicæ modis quam plurimis. Quinam
ergo dicetis futuri ſunt? quos judices, quos teſtes appellabimus?
Reſpondebit vobis pro me veſtra ipſorum præfatio. Nam quum
in his regionibus prædicatis divina miſericordia vos inveniſſe quie-
tis locum (agnoſcitis opinor verba veſtra) duo planè teſtificamini:
unum ſi quietis locum inveniſtis, prudentius facturos vos eſſe ſi non
moveatis ubi poteſtis quieſcere: alterum ubi hoſpitium vobis eſt &
quietis ſedes, ibi plane judicium vos ſortiri oportere doctrinæ fidei-
que veſtræ, ſi eam cognitam legitime & probatam vultis. In Eccle-
ſia verſamini inſtructa ſervis Dei, quorum pietatem, eruditionem
fraternumque erga Chriſti membra ſtudium probe noverunt boni.
Illegitimum eſt profectò, illis omiſſis apud quos verſamini Eccle-
ſiam alteram, aut publicum totum, aut Academiam hanc, aut me
qui tenue ſum in eis membrum Chriſti, ſeorſim aut communiter ap-
pellari. Hic ordo pius eſt, juſtus, legitimus, ad pacem ædificatio-
nemque pertinens: quo vos reſpicere primum modeſte oportuit, &
quo ego infirmus frater fratres aberrantes fraterno officio teneor
revo-

revocare; non autem præceps ferri, & in aliquam cognitionem his modis oblatam præter æquum, bonum, & præter ordinem irruere. Donec illud feceritis moneo, hortor, rogo, obſecro per ſanctiſſimum Chriſti nomen, ne me, ne alios quoſquam, ne ipſum publicum appelletis. Nam hac præpoſtera (ut ita dicamus) ratione non deoneratis vos, ut putatis, invidia aut crimine, ſi quod eſſe poteſt, ſed ipſi cauſam veſtram (cui ego idem nullum præjudicium facio, religioſe dico coram domino) ſuſpicionibus & præjudiciis oneratis. Dicant illi primum apud quos hoſpitamini, quos non negatis vobis eſſe fratres: quod ſi forte aut vobis illi ſatis, aut vos illis non feceritis, tum nova ratio legitimo ordine inſtituatur licet: hoc nemo bonus denegaturus eſt. Ante vero quam hoc fuerit tentatum, aliud agere certe vobis inutile, Eccleſiæ damnoſum futurum eſt. Ego autem nec collegæ mei nec alii prudentes viri, ſumus eo imprudentiæ unquam deventuri, ut iis ad quos ex ordine hæc cognitio pertinet, eripiamus, aut antevertamus cognitionem ſuam. Atque hæc de doctrina.

Ad accuſationem venio, qua adverſus Anglicanas Eccleſias (ut ſcribitis) utimini. In hac vero accuſatione, dilecti fratres, rogo amanter ne feratis iniquo animo, ſi vos de rebus paucis, quas jure mihi videre videor, monuero. Primum quid opus eſt illas à vobis accuſari? ceſſiſtis loco, in aliud horum (ut ita dicamus) tranſiviſtis: cur ceſſeritis nemo inſtat cognoſcere, negotiumve faceſſit vobis. Si in Anglia vobis facta eſt injuria (ut dem fuiſſe factam: meum non eſt affirmare aut negare, qui non cognoverim) tamen deſiit injuria iſta vos diſcedentes perſequi. Quid vos compellit commoveri & ſuſcipere accuſationum onera? quid non quieſcitis extra aleam telorum poſiti? quid non potius diſſimulatis injuriam præteritam? quid non fertis potius (ſi qua adhuc eſt) in ſilentio & ſpe, quam ut commoveatis quieſcentem? plane Chriſtianum eſt, ſi feras: prudens, ſi à malo vitæ depoſito, quod ajunt, abſtineas commovendo: impotens, ſi facias contra. Et quo fine, quæſo? an ut purgetis vos? at hic qui recoquat regeratque vobis accuſationes iſtas nemo eſt: quid purgare attinet? an ut illis par referatis de quibus conquerimini? hoc vero non foret Chriſtianum; hoc agi à vobis non putem. an ut illos emendetis. hoc quidem ſtudium ſanctum eſt, verumtamen ſi non potuiſtis coram, quid ſitis effecturi dum abeſtis expendite. In primis autem quibus modis hanc viam meatis, reputate: accuſando nimirum apud me, apud alios, ad publicum, in theatro Eccleſiæ, in circo mundi. Ah dilecti fratres, an unquam vel fando auditum eſt, hac via hominem privatum quemque (ut nihil de magna communitate dicam) emendatum eſſe. Tum videte quæſo apud quos inſtituantur à vobis iſta. De me dicam, penes quem libellum veſtrum deponi voluiſtis unum. Neſcio an me hoc libello veſtro ut interventorem an ut cognitorem an ut judicem appelletis. Si enim ut interventorem, nonne potius querimonias veſtras in ſinum indi oportuit, quam in propatulo (quod ignominiam ſpectare videtur) explicari, & Eccleſiam Chriſti, innumerabiles animas inſcias, infirmas, alienas pulſari typis impreſſionis veſtræ? omni-

no eos, de quibus agitis, constat hoc gravi aculeo amplius efferatu
iri. Si ut cognitorem, ecquo jure futurus essem? qui nec legitim
auctoritatem habeo cognoscendi à Deo, ab Ecclesia, à Magistratu
aut ab utraque parte, nec si deferretur, eam facile accepturus essem
adeo sum mihi conscius tenuitatis meæ. nam quis ego sunt, aut quid
quove modo de vobis, de illis singula quæ opus essent ad cognitio-
nem justam pervisurus essem? hoc autem justa imperat cognoscend
ratio: alioquin (ut prudenter ait Seneca) qui parte altera mandat
judicat, etiamsi judicet quod certum est, tamen injustus est. Falli-
mini non mediocriter, in hoc judicio vestro, dilecti fratres, prope-
modum facitis mihi injuriam, quum me ἀλλοτριοεπίσκοπον accersitis,
aut putatis fore, susceptis cognitoris partibus, (sive quod invidio-
sius & alienius) judicis. Quod autem de me dico fratres, idem ab
aliis fratribus qui ubivis locorum sunt in Ecclesiis, in Academiis re-
sponsum vobis cogitate. Nemo sapiens in istud scamma temere de-
scensurus, aut in istud tribunal conscensurus est. De fide quidem
doctrinaque vestra aliquid dici potest, si eam exponitis, si res fit or-
dine: sed de accusatione gentilium vestrorum, & de rebus ultro
citroque factis, nemo sanus me auctore suscipiet hac lege judicandi
onus. Et per Deum immortalem, eventum mihi facti istius expen-
dite. Nam cui bono futurum esset, si illud fuerit quod vultis institu-
tum? nec vobis certe, nec illis prodesset, nec his apud quos nunc ho-
spitamini, nec Ecclesiæ Dei. Contra vero minus esset futurum dam-
no? res ista vos magis inflammaret, prout contentiones magis fer-
vescere solent quo moventur magis. Illos magis abalienaret quos
inique à vobis abalienatos esse obtenditis. Nam ista non est dicendi
atque informandi, non conciliandi via. Bonos quorum hospitio jam
commode utimini, aut à vobis, aut inter se in partes varias discin-
deret, quod officium à vobis non sunt promeriti hospitalitate sua.
Ecclesiæ toti graviora inferret incendia, & per totos artus (quod
Deus avertat) dispergeret. Illum vero imprudentem qui partes istas
auctoritatis usurpasset, ludum maledicorum efficeret, bonis com-
miserantibus inanem operam illius & vestram exspectationem. Po-
stremo autem (ut hoc quoque addam: & videte hic fratres, quam
sincere, quam fraterne vobiscum agam) etiamsi & possem & vellem
ego legitime tum de fide vestra quam exponitis, tum de facto accu-
sationis, quam in Gentiles vestros intenditis, sententiam ferre; tamen
vos ipsi hac ratione & modo facti vestri, auctoritatem faciendi id
quod petitis mihi eripuistis: ipsi hac petitionis forma impedimen-
tum objicitis postulationi vestræ. Mirabimini fortasse quod dico:
sed tamen ita est. Nam ita petitis judicium meum, ut & Academia-
rum & studiosorum omnium simul postuletis. Hoc si communiter
poscitis, non ergo desideratis ut solus faciam: sin particulariter,
putatisne quemquam nostrum ita dementem fore, ut quum tam mul-
torum bonorum judicium & opera desiderata est, unus aliquis Pa-
læmon sibi assumat primas, & solitarius de ea re dicat, quæ à tam
multis æque doctis, adeoque doctioribus, & pietate, judicio, expe-
rientia instructioribus expetitur, & quæ seriam consultationem,

com-

communicationem sanctam judiciumque maturum ἀπροσώπως[?] desiderat?

De tertio vero quid dicam? ipsi opinor fratres charissimi, animadvertitis, si de antecedentibus illis duobus capitibus nec possum ea lege nec debeo responsum dare, id plane unquam fore si de ea conclusione quam inde, ex illis, inquam, præmissis eruitis, aliquid adhuc in utramvis partem statuero. Ego vero ἐπέχω, fratres, ἐπέχω in hac causa, prout me Deus & natura & ratio & jura omnium imperant facere. Causas ex iis quæ modo legistis, arbitror cognovistis: & ex aliis præterea discetis rebus quas Deus vobis suppeditaturus est (spero) per Spiritum veritatis atque prudentiæ. Iudicium de rebus incognitis, aut certe non usque adeo exploratis, nec debeo ipse apud me facere, nec apud vos aut alios præcociore audacia, dum mihi non satis liquet, pronunciare. Novit Dominus & judicat, cui stant aut cadunt quotquot servi sunt ipsius. Alioquin credo ego vos non esse nescios, tria esse quæ sancti patres inde ab ipsis Ecclesiæ cunabulis ex verbo Domini semper distingui voluerunt in populo Dei: fidem sive doctrinam, rationem vitæ sive morum, & ordinem disciplinæ. Omnes autem sapientes viri id uno ore docuerunt, & posteritati tradiderunt, ubicunque doctrinæ veritatis, quæ arx salutis est, fundamentum remanet, quamvis corruptissimis moribus atque disciplina, Ecclesiam permanere, nec hominis cujusque esse officium, ut sese ab ea Ecclesia temere abgreget, dum salva fide & conscientia sua potest, aut abjudicet ei Ecclesiæ nomen: præsertim quum omnis Ecclesia ex pastoribus & grege constituta sit: quam si qui pastores aut præfecti turbant, alienum tamen est aut pastoribus cæteris hoc nomen adimi; quod Christus doctrina veritatis testatum facit, aut gregi adimi; quem Christus suo sanguine comparavit, sanctificatque in dies lavacro regenerationis per verbum. Satis hoc vobis esse oportuit, si quid vos apud vestrates habuit male, quod jam vobis alibi paterna Dei providentia indulgentiaque prospexerit. Omnino dum illas Ecclesias incessitis, causam illam vestram apud bonos non estis eo meliorem aut etiam probabiliorem effecturi: quam rem si nondum ratione aut consilio meo, & eorum, qui vobis bene cupiunt monitis concepistis, experientia ipsa tandem (faxit Deus ne sero, & vos ipse infirmet in bono) hæc vobis omnia comprobatura est. Etenim doctrinæ veritate, vitæ sanctimonia, opere fidei & patientiæ, charitatisque officiis, etiam erga eos ipsos à quibus vos fuisse offensos prædicatis, non clamoribus aut scriptis editis vos ipsos magis probabitis & causam vestram, quemadmodum & ille Servator noster non vociferando clamoribusque complendo vicos, sed leniter insufflando in Ellychnium fumigans, & quassatum calamum agendo commode judicium dicitur ad victoriam perduxisse. Quæ quum ita sint, oro vos dilectissimi in Christo fratres, per sanctissimum illud nomen Christi quod profitemini, per illa viscera misericordiæ quibus nos ex alto Christus complexus est, de alia ratione cogitetis, aliam viam ad salutem, ad ædificationem, ad pacem ingrediamini. fidem vestram, si consensio est, ne ventilandam denuo ra-

Hæreo.

tionibus novis excutite: ratio suspecta est. Sin autem necesse est ex-
cuti, satis habetote si apud eos Dei servos probetur primum quo-
rum in medio habitatis: hæc via certe legitima. Injurias anteacta
si quæ fuerunt, Christiana charitate condonate eis à quibus accepisti
easdem apud alios Christiana prudentia dissimulate; non est metu
ut eo facto rumpamini; præcordia vestra spiritu charitatis dilatab
Deus quam commodissime: ad vos ipsos attendite, ut ejecta omn
acerbitate & animi amaritudine sitis εὐάρεστοι Christo & Ecclesiæ ut
les, & odor ille pietatis vestræ sermone, vita, ordine ad omnes pio
suavissimus sine schismatum inimicitiarumque nausea differatur. N
judicate ut non judicemini: sed à gravioribus illis in alios determi
nationibus atque conclusionibus (ut vocant) abstinete; neque labo
rate ut aut suffragatores in judicio illo anteacto vestro adipiscamin
(quod in vobis factionis speciem, in illos imprudentiæ habere dice
retur) aut eos ad intempestivam, incivilem, incommodam ac pericu
losam dictionem sententiæ deducatis. Misereat vos, oro, vestri, fratre
dilectissimi, & gregis totius qui in vobis collectus est. misereat vo
eorum à quibus per errorem infirmitatemque vos clamatis infesta-
tos: misereat vos hospitum vestrorum, apud quos iniquissimum fo-
ret ista zizania à vobis seri, præsertim admonitis; & quos indignum
istis vestris clamoribus aut scriptis ad suspiciones judiciaque sinistra
de vobis, de adversariis (ut vos quidem putatis) vestris, aut de utris-
que facienda excitari futurum esset. misereat vos denique Ecclesiæ
Christi, quam certe non decet, non expedit, ac ne oportet quidem,
in tot tantisque vulneribus ipsius universe impositis, hoc particulari
vulnere à vobis ulcerari: ita vos amet Deus omnipotens, & mise-
reatur Christus Iesus misericors ille Dominus & Servator noster.
Quod si quid in bonum conferre potuero causa publica & vestra,
persuasum illud habetote, me nulli operæ, labori, molestiæ parcitu-
turum, ut vos nobiscum & omnes simul in sanctimonia & pace (sine
quibus nemo Deum visurus est) bonis domini in domo ipsius & an-
te faciem ipsius expleamur. Deus vero pacis qui reduxit à mortuis
Dominum nostrum Iesum magnum illum pastorem ovium per san-
guinem fœderis æterni. perficiat vos in omni opere bono ad præ-
standam voluntatem ipsius, in vobis efficiens quod acceptum est in
conspectu suo per Iesum Christum: cui sit gloria in sæcula sæculo-
rum, Amen. Precor autem vos fratres sufferte hunc sermonem ex-
hortationis, quem brevibus perscripsi vobis. Gratia Dei sit cum
omnibus vobis, Amen. Lugduno Batavorum die Sabbathi IX Ia-
nuarii 1599.

Vester in Domino

FR. IVNIVS.

FRAN-

FRANCISCO IVNIO FRATRES ANGLI,

Gratia & pax à Deo Patre & Domino Iesu Christo Servatore nostro.

Responsio ad superiorem & de eadem expostulatio.

Literas tuas (Reverende Vir, & charissime in Christo frater) quas ad ministros Ecclesiarum hujus civitatis Belgicarum & Gallicarum misisti non obsignatas, ut ab illis prius legerentur, deinde nobis traderentur, nuper accepimus. Eas legimus, expendimus, & rescribendum esse duximus: partim ut gratias ageremus, quod scribere ad nos dignatus sis, partim ut tibi (si poterimus) in quibusdam satisfiat, ubi te videmus hallucinatum. Quæ dum scribimus humillime rogamus, ut libere ac ingenue loquentes quod res ipsa postulat æquo & fraterno animo (ut soles) ferre digneris. Multa quidem scripsisti, quæ libenter agnoscimus, & in quibus una tecum nos consentimus. Ea non attingemus omnino: reliqua eo persequemur ordine, quo à te sunt proposita. Quod tibi exhibitus est libellus per quendam è nobis, non ita accipiendum est, ac si tu solus, aut seorsim appellatus esses. Nobis enim retulit frater ille, qui tibi librum exhibuit, de eo inter vos transactum fuisse, ut per te communicaretur collegis tuis Academiæ illius præfectis, teque istud in te recepisse. Iam vero si hoc præstiteris, qui fit ut tu solus rescribas? cur etiam toties repetis & reprehendere videris, te, te (inquam) solum seorsim appellatum? Si non præstiteris, vide in quem cudenda sit faba, quod cum iis non sit communicatus in Academiâ illâ, quibus est à nobis dedicatus. Iterumque petimus ut memor promissi id præstare digneris; ut tu una cum reliquis ibidem doctissimis piisque viris ac fratribus, aut convincatis fidem causamque nostram erroris, aut pro fide istâ semel sanctis traditâ nobiscum decertetis. Alterutrum videtur necessario faciendum esse. Id collegimus ex collatione Iac. 5. 19, 20. cum Iudæ ℣. 3. Et hoc illud est, quod rogavimus, & etiamnum rogamus, in epistolâ illâ dedicatoriâ. Atque hæc semel dicta sufficiant (quæsumus) toties à te in his literis objectæ & repetitæ criminationi de te seorsim appellato.

Tria deinde proponis in libro ipso animadvertenda, de quibus te breviter & fraterne dicturum ut sentias polliceris. Primum caput (inquis) est doctrinæ quam profitemur libello nostro. Sane. Hic exspectavimus (quoniam de doctrinâ quam profitemur instituis scribere) ut articulos fidei nostræ excuteres, erroresque (si qui sint) verbi Dei luce coargueres. Quis autem id non exspectasset? Sed ecce, ne verbum quidem de doctrinâ & fide ipsâ. Quid? An quia tu ipse fidem hanc credis veram, sanam, verbo Dei fundatam eique consentaneam? Si ita sit, cur ista scribens non profiteris? cur dissimulas, præsertim cum fidem istam audieris ut hæresin & schisma traduci? Sed vides forsan nos in fidei doctrinâ à veritate aberrare? Si ita sit, cur scribis, & tamen errores non ostendis? cur

(quantum in te est) errantes in viam non revocas, ne quum id quidem petatur, ut S. Scripturæ luce errores demonstrentur? Aliud certe suadet pietas tua: aliud requirit Deus ipse, Iac. 5. 19, 20.

Verumtamen quum doctrinam ipsam non attigeris, quid est, quod hac in parte scribis? Id unum ut persuadeas, in eo à nobis erratum esse, quod fidei nostræ confessionem in publicum ediderimus. Primo, hoc modum spectat, non rem ipsam. Sed expendamus tamen rationes tuas. Si doctrinæ (inquis) certus consensus, non opus fuit novam confessionem à nobis edi, in ista sanctæ veterisque doctrinæ consensione. Itane vero? Cur igitur jam dudum post editas confessiones fidei Germanicarum & Gallicarum Ecclesiarum, Belgicæ item & Scoticæ aliæque Ecclesiæ suas præterea ediderunt, in sancta veterique doctrina cum iis consentientes? Imo dic (quæsumus) quid tibi videatur de privata illa piissimi doctissimique viri D. Theodori Bezæ confessione fidei nuper publicata: ut taceamus multas alias à multis etiam Martyribus Iesu suis singulis ætatibus exaratas & divulgatas. An non consentiunt hi omnes in sancta veterique pietatis doctrina? An igitur edi non oportuit has fidei confessiones? Quidquid pro his dixeris, idem pro nobis dictum puta. Deinde: si qua (inquis) in doctrina subest dissensio, eam dissimulari minime oportuit, &c. Hoc vero quid ad nos, qui aperte diximus & recensuimus, quibus in rebus ab Ecclesia Anglicana (quacum hac ex parte nobis res est) dissentimus? Nec id solum, sed & ea non obscure in confessione nostra descripsimus, de quibus inter Ecclesias hujus civitatis, & nostram adhuc non convenit?

Posthæc finem & factum istius divulgationis excutis. Finem quod spectat, eum explicavimus in Epistola & Præfatione libro ipsi præfixis. Et respondemus præterea, eodem fine hoc à nobis factum fuisse, quo singulæ Ecclesiæ reformatæ suas jamdudum publicarunt confessiones. Hic loquatur pro nobis præfatio Harmoniæ Confessionum fidei præfixa, & cum nostra collata. Si rationes utrobique allatas sustuleris, cedimus: sin minus, vide an non per latera nostra has etiam omnes Ecclesias, tum hic tum alibi, sæpius in his tuis literis percusseris. Causam & purgationem nostri Deo, piisque omnibus veritatis amantibus committimus. Qui causam nostram antea non noverunt eam jam hinc dignoscere possunt. Qui Dei, ecclesiæ, veritatis hostes sunt, nihil habent ex hoc libro nostro unde sibi gratulentur. Dolebunt potius, cum hinc etiam viderint magis magisque discoopertum esse Anti-Christum hominem illum peccati, quem Dominus tandem spiritu oris sui, in servorum suorum testimonio (non in illorum silentio) conficiet ac abolebit, 2 Thess. 2. 8. cum Apoc. 12. 11. & 14. 6, 7, 8. & 20. 4. Qui denique infirmi sunt, & præ schismatum fœtore verum Christi corpus cui adhærere debent ignorant, hinc melius institui possunt, & ad veram Ecclesiam fidemque Christi certius dignoscendam & amplexandam adduci. Sic publico Ecclesiæ bono consultum esse: sic Christum super omnia eminere cupimus. De fine diximus: in quo nos falli aut errare adhuc non cernimus.

Ad

Ad factum quod attinet, similiter respondemus, ut supra de fine. Quæ autem hic adfers de publico non appellando, ea similiter urgere possis contra Ecclesias omnes reformatas: contra Athanasium, Origenem, Augustinum, Tertullianum, aliosque è patribus: contra Zuinglium, Lutherum, Calvinum, Bezam, aliosque harum ætatum permultos viros pios, ac plerosque etiam Martyres Iesu Christi; qui suas fidei Confessiones, suas Apologias, querimonias, disputationes, suas denique privatas Epistolas, de rebus in Religione publice controversis in publicum emiserunt. Sed hæc forsan in mentem non venerunt, dum tibi ob oculos tantummodo esset causæ nostræ particularis contemplatio: quam rem tu ipse (confidimus) animadvertes, si oculos paulisper à nobis ad alios à te ipso comprobatos converteris. Deinde utcunque in publico obtineat malum (quod scribis) semper tamen & ubique sapientia à filiis suis justificatur, sicut docuit Christus Matth. 11. 16, 19. Hoc nobis & piis omnibus sufficiet. Denique in causa tanti ponderis, tantæ necessitatis, qui potius appellandi essent, quam sacrarum literarum in Academiis Christianis studiosi? Quinam (quæsumus) melioris aut sanioris habentur judicii? Quorumnam magis interest de veritate & erroribus in religione cognoscere? Quinam melius possunt in vero instituere, falsumve convincere? Quinam denique melius his discutiendis vacare vel possunt, vel debent?

Sed objicis, quum hic quietis locum invenerimus, hic etiam judicium nos sortiri oportere doctrinæ fideique nostræ, si eam cognitam legitime & probatam volumus &c. Hic multa occurrunt consideranda. Primum, quid si quies & respiratio, qua hic fruimur, non à ministris, (de quibus tu loqueris) sed à magistratibus nobis obveniat? quod sane semper & ubique cum gratiarum actione agnoscimus. Deinde, quid si ministri isti (viri quidem eruditi & sapientes) in eadem tecum sententia essent, se nihil omnino de fide & causa nostra audituros aut dicturos esse, quippe qui nec interventores, nec cognitores, nec judices futuri essent? Præterea, quid si illis exhibita fuerit jam ante triennium fidei nostræ Confessio, ut ab eis vel approbaretur, vel (sicubi erratum esset) errores convincerentur? Quid si ex iis quidam nos ut hæreticos & schismaticos denunciarint? Quid si articulos quosdam plenos mendaciis & calumniis, sparsos vero contra nos, acceperint, & nobis tamen eorum exemplar in hunc usque diem non impartiverint, ne rogati quidem? Quid si cum illis (occasione oblata) de corruptelis quibusdam egerimus in ipsorum Ecclesiis adhuc remanentibus, quas tamen ne agnoscere quidem voluerunt? Quid si denique rebus his omnibus dissimulatis & posthabitis, jam iterum, superiore hoc anno exhibuerimus eis fidei nostræ Confessionem scripto excitatam, prius quam typis impressionis cuderetur. Vides quid hac ex parte respondere possemus: sed ista potius oblivione sepeliremus, nisi tu nos sic urgeres, ut apud te, dissimulari quidem non possint. Ignosce tu igitur, & ignoscant illi (rogamus) liberius dicentibus: tu enim voluisti nos dicere, imo cogis invitos ea scribere quæ lubenter silentio tegeremus, sperantes in posterum me-

 liora,

liora. Præter iſta, reſpondemus etiam in præfatione Confeſſioni præfixâ ſignificatum fuiſſe, nos non hîc tantum, ſed ubique fere ut hæreticos & ſchiſmaticos traduci: ideoque noſtrum erat, non apud hos ſolum, ſed apud omnes fidem cauſamque noſtram exponere. Id quod ante nos ſimili de cauſa fecerunt, ut ſupra diximus, jam olim è patribus nonnulli, & nuper elapſis ſeculis Eccleſiæ fere omnis reformatæ, ac Martyres Domini Ieſu non pauci. Atque hactenus de rationibus tuis adverſus fidei noſtræ divulgationem allatis, quæ quam infirmæ ſint tuum eſto judicium, verum ut demus firmas eſſe, ac proinde in eo à nobis erratum eſſe, quod in publicum miſſa ſit hæc fidei noſtræ Confeſſio; jam tamen quum divulgetur, oſtendendi certe ſunt & verbo Dei convincendi errores, ſi qui in ea reperiantur. Alioquin facile colliges in fide iſta nos magis magiſque confirmatos iri. Et tum tu (doctiſſ. vir) de doctrina quam profitemur ad nos ſcribere inſtituis, errorem autem in doctrinam vel unicum non oſtendis; vide quid feceris; Errantes (ut putas) in modo & circunſtantiis, adjuvabis; in re & fide ipſa non juvabis? Abſit hoc longe à te tuaque pietate, eruditione, prudentia, charitate. Atque hæc ad primum caput quod de doctrina inſtituebas.

Secundum caput eſt facti, cujus (ut ais) Eccleſias Anglicanas accuſamus. Hic etiam exſpectavimus, ut quatuor illa capita excuteres, quæ in præfatione iſtius libri ſigillatim recenſentur, & ab illis quotidie fieri ac uſurpari in ipſorum cultu divino oſtenduntur, quorum etiam nomine nos exulare & ab iis diſceſſiſſe teſtati ſumus. Atque de his quidem ne verbum habes. Et hoc tamen præcipuum illud factum erat, quod in Eccleſia illa animadvertendum eſſe notavimus. Alterum illud de Præſulum tyrannide, & perſequutione noſtri, obiter tantum & paucis attigimus. Miramur igitur & ſane demiramur iſta quæ rem ipſam cauſamque plane ſpectant ſic à te ubique prætermitti, qui tamen præ te fers errantes in viam reducere. Sed videamus nihilominus quæ ſint illæ res quas ſic tantopere urges.

Primum Eccleſias illas à quibus diſceſſimus non eſſe à nobis accuſandas. De verbo (accuſationis) non contendemus: id tantum dicimus, à nobis (quod meminerimus) non uſurpari, niſi quum cauſam noſtram agimus, qui ab illis quidem accuſamur hæreſeos, ſchiſmatis, ſeditionis, &c. De quibus quum apud illos, hic, ubique, accuſati fuerimus, locum defenſionis quis bonus nobis denegabit? ſed cur ceſſerimus (inquis) nemo inſtat cognoſcere; & diſcedentes etiam deſiit injuria perſequi. Hæc quomodo tibi exciderint miramur. In utroque enim aliter ſcribis quam eſt. Nam & quamplurimi indies cur ceſſerimus inſtant cognoſcere, & diſcedentes injuria in hunc locum ad hunc uſque diem perſequuta eſt. De priori teſtes citare non eſt opus, ſunt enim fere infiniti. De poſteriori præter libros à noſtratibus Latine editos, præter chartulas famoſas à noſtratibus in hac civitate adverſus nos diſperſas, præter calumnias noſtratium & ubique nos infeſtantium, præter iſta inquam omnia, Miniſtri ipſi Eccleſiarum tum hujus Amſtelædamenſis, tum Dordracenſis, tum Gallicæ, quæ hîc in præſentia agit teſtari poſſunt. Acceperunt (ut ante diximus) adver-

ſus

ſus nos conſcriptos articulos quoſdam mendaciis & calumniis refertos, eoſque (quantum nos quidem ſcimus) etiamnum apud ſe habent. Præterea ſi nihil horum aperte contigiſſet, quis tamen neſcit Anti-Chriſti ſatellites (cujuſmodi ſunt præſules pontificii) Serpentis ingenium moreſque referre, quæ ex ore ſuo poſt mulierem quæ à conſpectu ipſius avolarat aquam tanquam flumen ejecit, ut eam faceret rapi à flumine, quam præſentem devorare non poterat, Apoc.12. & 13. cap.

De injuriis diſſimulandis quod ſubjungis, id à nobis (quantum quidem potuimus) obſervatum eſt. Eas enim nec particulatim recenſemus, nec poſſumus ſi vellemus. In genere tantum ea notavimus à præſulibus fieri, quæ à Beſtia & Anti-Chriſto ſcriptura prædixit perpetranda fore. Nec in hoc genere ſcribendi aut primi ſumus aut ſoli. Sic jam olim ſcripſerunt plerique Dei ſervi, in ſingulis fere regionibus ab Anti-Chriſto divexati. Nec id ſolum ſed & perſonas, nomina, locos, tempora, martyria, cauſas actionis, injurias particulares denotarunt. Conſule (ſi placet) Eccleſiaſticos ſcriptores cujuſvis fere ætatis, conſule acta & monumenta Martyrum, in hac, in noſtra, in Scotica, in Gallica, in reliquis fere omnibus circumjacentibus regionibus, imo Acta ipſa Apoſtolorum conſule, & vide an non ibi omnes ejuſmodi particulares hiſtoriæ reperiantur. Præterea dic, quæſumus, ſi id ab omnibus factum fuiſſet, quod tum à nobis exigere videris, unde vel tibi vel aliis quibuſvis ita conſtaret, prout nunc conſtat de complemento (per ſingulas ætates) prædictionum illarum quæ in ſcripturis habentur, de Beſtia, de Pſeudopropheta, de Anti-Chriſto, de ipſius myſterio, exaltatione, tyrannide, mercatoribus, retectione,caſu,&c. unde ex ipſorum actis adverſariorum ora ſic obſtruerentur, prout nunc indies à Martyribus ſerviſque Chriſti fieri videmus, audimus, legimus? Quomodo denique à te ipſo aliiſque doctiſſimis viris hic explicatus fuiſſet divinus ille Apocalypſeos liber (ut de aliis ſcripturis itidem expoſitis non loquamur) prout à vobis jam factum eſt magno cum fructu & gratulatione piorum omnium.

De fine quem hic etiam urges, & ſupra in his libris & in Epiſtolis libro ipſi præfixis dictum eſt. His adde, ſi præſules cæterique veritatis adverſarii his & ſimilibus ſcriptis non emendentur, fieri certe magis inexcuſabiles. Deinde larva illa qua tibi (ut videtur) aliiſque fere omnibus impoſuerunt, exuenda erat. Iſtud vero apud omnes (ut par erat) aliter quam ſcriptis publicis fieri non potuit, ut alios omittamus, tuam (doctiſſime vir) appellamus conſcientiam, an ſtatum Eccleſiæ illius, præſulum illorum ejuſmodi aliqua ex parte putaris fuiſſe, quo ad Anti-Chriſtianam conſtitutionem, Leiturgiam, miniſterium, & Hierarchiam (quam tu eſſe beſtiam illam alteram agnoſcis in Apoc.13. 11, 18.) qualem jam pro certo audis, & libello iſto ob oculos quaſi depictum intueris? Sed de iſtis in libro ipſo ſatis dictum eſt. Hæc ſane & ejuſmodi eorum infrugifera tenebrarum opera arguenda erant, non diſſimulanda, non probanda, præſertim quum tam pertinaciter ab iis retineantur, defendantur, urgeantur, idque

Epheſ.5.11.
Apoc.18.6, 7.
Ier.50.14.

idque ſub prætextu Euangelii, cum quo tamen illis non magis convenit, quam tenebris cum luce, Beliali cum Chriſto. Nec eſt iſtud accuſationum onera ſuſcipere, ſed larvam detrahere Anti-Chriſtianæ apoſtaſiæ, & veritatem Ieſu Chriſti contra Anti-Chriſtum atteſtari. Quod officium à te, à nobis, à piis omnibus exigit Dominus ille & Servator noſter Chriſtus, qui ultimis hiſce temporibus hominem illum peccati exlegem retegere cœpit & ſpiritu oris ſui per ſermonem teſtimonii ſervorum ſuorum tandem confecturus eſt. Tantum abeſt ut ἀλλοτριοεπίσκοποι habeantur, qui hoc officium Chriſto præſtent, aut ut tibi nos in hoc officio injuriam aliquam faciamus. *Alienarum rerum curioſi.* Tantum etiam abeſt ut cogitemus quod de te dicis, idem ab aliis fratribus, qui ubivis locorum ſunt, in Eccleſiis, in Academiis reſponſum nobis eſſe. Vt taceamus alios, novimus D. Th. Bezam excellentem illum ſervum Dei in cauſis non multum diſſimilibus aliter reſpondiſſe. Sed hac de re dicetur poſtea. Interim (ut nos etiam tecum ſincere & fraterne agamus) vide, quæſumus, an tu tibi ipſi injuriam non feceris, dum in iſtud ſcamma deſcendis, tam confidenter de aliis pronunciare id, de quo (quantum nos quidem opinamur) tibi nullo modo conſtare poterit; imo dum ſolitarius ea de re definias, quæ (ut tuis utamur verbis) ſeriam conſultationem & communicationem ſanctam deſiderat.

Eventum quod ſpectat, eum Deo committimus; quem certo ſperamus in bonum & nobis & illis à quibus in exilium pellimur, & his apud quos hoſpitamur; & Eccleſiæ Dei ubivis hæc omnia operaturum. Et cui (quæſumus) bono futurum non eſſet, ſi illud fieret quod cupimus? Nos, ſi erramus, retundat juſtus & corripiat, benignitas nobis erit & unguentum præſtantiſſimum. Adverſarii noſtri ſi magis abalienentur, ipſorum culpa erit, non noſtra, non illorum qui pie & ingenue teſtati fuerint quid ſibi in hac cauſa videatur. Et quis novit an hinc ipſi ſecum magis quam antehac expendentes illegitimam Eccleſiæ ſuæ conſtitutionem, immanem etiam ſuam tyrannidem, de priori pie reformanda, de altera prorſus reprimenda ſerio cogitaturi ſint. Bonis quorum hoſpitio utimur, de fide cauſaque noſtra melius conſtabit; ipſi etiam inter ſe in veritate Euangelii firmius coaleſcent, dum hinc excitentur, magis in id incumbere ut corruptelæ quibus ipſorum Eccleſiæ adhuc laborant rite aboleantur, & dum ii qui erroribus Papiſtarum, Anabaptiſtarum, cæterorumque hæreticorum Eccleſias iſtas infeſtantium ſeducuntur, hac occaſione ab eis dimoveantur; & ad veritatem Euangelii diſquirendam, dignoſcendam, amplectendam incitentur. Eccleſiam denique totam ſperamus nonnihil emolumenti hinc habituram, ſi fides & cauſa iſta (quæ jamdiu à permultis pro hæreſi & ſchiſmate damnata fuit) ſi etiam Anti-Chriſtiana illa Apoſtaſia (quæ mundum jam diu ſub pietatis larva in myſterio iniquitatis ſeduxit) ſi iſta, inquam, tanti momenti à tot tantiſque viris pietate, eruditione, judicio, ſapientia inſtructiſſimis, ad ſcripturæ canonem examinentur & diſcutiantur. Atque hæc de ſecundo capite, quod erat facti.

Tertium, inquis, eſt concluſionis ex doctrinæ & facti ſuperioris com-

comparatione illatæ. Hic primum affirmas te in hac caussa ἐπέχειν. *Harere.*
esto. Deus est qui tibi hoc quoque relegere, tuamque conscientiam spiritu & verbo suo persuadere potest. Deinde subnectis quædam de patrum & sapientum omnium per singulas ætates doctrina & consensu: sed ea tam ambigue à te proposita sunt, ut (causam nostram quod spectat) quid tibi velis assequi non possimus. Hic intelligi possunt verba tua, ut tecum hac in re libentissime consentiamus, contra vero sic accipi possunt, ut à te non parum nec sine causa dissentiamus. Ab Ecclesia ulla nec temere nec omnino illum salva fide & conscientia manere quis possit, segregandum esse judicamus. Explicatius igitur dicendum est, quid tibi videatur de separatione nostra (si hac ex parte errasse nos putes) iis omnibus ad verbum Dei examinatis quæ à nobis in præfatione & confessione nostra exposita sunt, interim audi & perpende (oramus) quid doctissimus ille & de Ecclesia Christi optime meritus Th. Beza de quæstione ista jampridem scripsit & divulgavit. Sic habetur in ipsius Epistolis in publicum missis. Ep. 8. ad Ed. Grindalum jam olim præsulem Londinensem, in qua scribens de statu & corruptelis Ecclesiæ Anglicanæ. Si verum est, inquit, quod passim fertur, & ego mihi nondum persuasi, mulieribus istic baptismum privatum permitti, non video, quid sit à meta ad carceres regredi, si hoc non est, &c. Illa vero si vera essent quæ ne verisimilia quidem esse arbitror, Metropolitanos videlicet fœdissimos illos abusus (quibus cum Antichristiana quidem Ecclesia quidquam intolerabilius sit, in usum revocare, nempe beneficiorum pluralitates, licentias non residentiæ, libertates contrahendi matrimonii, & usus carnium, & alia ejusmodi: hæc esset profecto (quod non sine horrore dico) non corruptela Christianismi, sed manifesta à Christo defectio; ac proinde non damnandi, sed laudandi potius essent, qui sese istiusmodi conatibus opponerent. Hæc ille, & pleraque alia ejusmodi in Epistolis cæterisque ipsius libris divulgatis. Iam vero quæ ille ne verisimilia quidem putavit, nos verissima esse novimus: nec ea solum, sed centum fere alia istiusmodi prout attigimus in præfatione confessionis nostræ. In quibus te rogamus hæc tua præcipue animadvertere, ita tamen ut à reliquis oculos non avertas. 1. Confirmationem baptizatorum (cum jam adoleverint) à Præsulibus ipsis in hunc usque diem administratam. 2. Sacros clericatus ordines, & 3. juris (ut vocant) Canonici disciplinam & sanctiones in Ecclesia illa adhuc vigentes: & dic (oramus) libere ac sincere quid jam tibi videatur de Ecclesiæ illius statu, nostraque separatione. Equidem (si te capimus) de tribus hisce proxime supradictis Antichristi abominationibus, tu ipse, characterem, nomen & numerum nominis Bestiæ interpretaris, in explicatione tua Apocalypseos, cap. 13. vers. 16. 17. 18. Ista vero accipere probe etiam nosti, omnibus sub pœnâ æterni exitii interdictum esse, Apocal. 14. v. 10. 11. & 18. 4.

Sed jam ad D. Bezam ut revertamur, in eo etiam occurrunt nonnulla, (quæ causam nostram spectant) diligenter advertenda, Primo, eum

eum privatas ſuas Epiſtolas in publicum edidiſſe; ſecundo, in iis ſen-tentiam ſuam de ſtatu Eccleſiæ Anglicanæ non diſſimulaſſe, ſed liber & ingenue dixiſſe; tertio non tamen ἀλλοτριοεπίσκοπον eſſe, aut inſi-pientem, qui in iſtud ſcamma deſcenderit, aut Eccleſiam illam in cessendo cauſam ſuam apud bonos pejorem effeciſſe, &c. quarto, nihil aliud eſſet, hinc tamen cogitandum eſſe, non quod de te dicis idem ab aliis fratribus qui ubivis locorum ſunt in Eccleſiis, in Aca-demiis nobis reſponſum eſſe: quinto denique nec rupturæ obno-xium fuiſſe, ſi iſta diſſimulaſſet, nec dum iſta pie & fideliter ſcripſe-rit, factioſum aut incivilem fuiſſe, aut zizaniorum quicquam ſeviſſe ſed veritati Euangelii Chriſti teſtimonium perhibuiſſe; veréque de-monſtraſſe ſe Apoſtoli inſiſtere veſtigiis, qui de ſe & fidelibus omni-bus Chriſti ſervis, ſic ſcribit & teſtatur. Non poſſumus quicquam adverſus veritatem, ſed pro veritate, 2 Cor. 13. 8. Hæc obiter: ita tamen ut tecum ipſe conſideres (dilecte frater) an ea quæ de nobis hic illic in literis tuis innuere videris, in caput ipſum piiſſimi vir Th. Bezæ non recidant, eodem jure vel potius eadem injuriâ. De aliis itidem doctiſſimis piiſſimiſque viris nunc non loquemur, hujus ſolius mentionem hic feciſſe ſufficiet.

Quod autem Præſules Pontificios & Sacerdotes ab ipſis creatos (cujuſmodi miniſterium Anglicum eſſe conſtat) pro paſtoribus ve-ris agnoſcere videris, vide quam recte hoc feceris, & quam con-gruenter cum Spiritu Dei, qui ejuſmodi appellat locuſtas, Pſeudo-prophetas, Meretricis mercatores, &c.

De Chriſto vero Servatore noſtro quod dicis, eum non vocife-rando clamoribuſque complendo vicos, ſed leniter inſufflando in ellychnium fumigans, & quaſſatum calamum agendo commode, judicium ad victoriam perduxiſſe; id ſane lubentiſſime agnoſcimus, & precamur ut ſacroſanctum hoc exemplum ipſius imitari poſſi-mus. Verumtamen iſtud etiam meminiſſe oportet aliter egiſſe Chri-ſtum cum infirmis (de quibus hic eſt ſermo) aliter cum ſcribis & Phariſæis cæteriſque ſimilibus conjuratis veritatis hoſtibus; cujuſ-modi hodie præſules Pontificios & eorum ſatellites eſſe quis neſcit, quis non agnoſcit? Idem etiam videre eſt in Apoſtolis Chriſti ipſo-rumque actis cum Simone Mago, Elyma, Hymenæo, Alexandro, Phileto, Diotrephe, &c.

Matth. 16. 3. 4. & 23. cap. 55.

Quæ cum ita ſint humillime oramus te (reverende vir & frater in Chriſto dilectiſſime) per ſanctiſſimum illud nomen Chriſti quod profiteris, per miſerationes Dei quibus nos in Chriſto dignatus eſt, de aliâ ratione cogites (quarum quæ tibi adhuc probari videtur) aliam viam ad apoſtaſiam Anti-chriſti, retegendam & profugandam: ad ſalutem, ædificationem, pacem tum noſtram tum aliorum pro-movendam ingrediaris. Fidem veram (quod jam diu magnâ cum laude & fructu piorum feciſti) defendere pergito, errores detegi-to, cauſas bonas ſublevato, malas deſerito; pro Chriſto & veritate Euangelii ipſius decertato, adverſus Antichriſtum & reliquias apo-ſtaſiæ ipſius dimicato: apud omnes conſtet, quæ ſit tua non ſolum de fide Chriſti, ſed & de Anti-chriſti myſterio, apoſtaſiâ, & iniqui-

tate

tate ſententia. Denique quod ad nos ſpeciatim attinet, ſi reſcribis, humiliter & obnixe rogamus, ſicubi à nobis in fide cauſaque noſtrâ erratum eſt, id nobis luce verbi Dei oſtendere digneris. Alioqui ſuſpicio erit, quum tantum operæ poſueris in his diſcutiendis, quæ modum, non rem ipſam ſpectant, te aut diſſimulare ſententiam tuam (quæcunque ea ſit) áut revera in eadem nobiſcum eſſe; præſertim cum jam ſcripſeris, te cauſæ noſtræ nullum præjudicium facere, idque religioſe dixeris coram Domino. Miſereat te (oramus) Eccleſiæ noſtræ hic exulantis, probris ubique affectæ, profundâ inopiâ fere exeſæ, pene ab omnibus ſpretæ & afflictæ, adverſus quam denique Satan extrema quæque modis omnibus jam diu molitus eſt. Miſereat te eorum à quibus diſceſſimus, qui ſub Euangelii prætextu Anti-chriſtianæ inſiſtunt Apoſtaſiæ, eamque tam mordicus tenent, & acriter defendunt, ut contra eam vix quiſquam apud eos vel hiſcere audeat. Miſereat te Eccleſiarum iſtarum (apud quas hoſpitamur) in quibus ſive preces publicas ſive Sacramentorum adminiſtrationem ſive diſciplinæ executionem reſpicias, nonnulla habentur zizania (modo zizania dici poſſunt) aut potius corruptelæ, & eæ quidem non exigui momenti, ad quas impingere ferunt Anabaptiſtas & alios non paucos hîc degentes; de quibus etiam antehac nos cum miniſtris harum Eccleſiarum (viris quidem eruditis & fratribus dilectis) oblatâ occaſione amicè egimus; ſed adhuc de illis non convenit inter nos, ſperamus tamen in poſterum (favente Deo, & te aliiſque piis viris adjuvantibus) meliorem conſenſum. Miſereat te denique Eccleſiæ Chriſti totius, quam certe non decet, non expedit, ac ne oportet quidem in tot tantiſque vulneribus ipſius univerſe impoſitis, hoc particulari vulnere à te ulcerari, ut veram Chriſti fidem à nobis divulgari, & reliquias Anti-chriſtianæ apoſtaſiæ retegi iniquius feras.

Libere quidem & audacter ad te ſcripſimus (Clariſſ. vir) quem pium, doctiſſimum, & de Eccleſiâ Chriſti optime meritum ex animo agnoſcimus. Maluimus enim, audaciæ ut nos inſimulent homines, quam cauſæ ſuæ deſertæ ut nos coarguat Chriſtus. Te etiam non dubitamus pro ſolitâ tuâ & nunquam ſatis laudatâ humanitate, hanc nobis culpam condonaturum, ad quam non contradicendi animo, ſed veritatis amore, charitatis ſtudio pertracti fuimus. Ipſe autem Deus ac pater noſter, qui dilexit & vocavit nos in Chriſto, deditque conſolationem æternam & ſpem bonam per gratiam; compleat in te omnem ſuæ bonitatis gratuitam benevolentiam & opus fidei potenter, ut glorificetur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in te, & tu in eo. Gratia Dei noſtri & Domini Ieſu Chriſti ſit cum ſpiritu tuo. Amen. Amſtelædami, 19 Menſis 2. 1599.

Tibi in Domino addictiſſ.

Fran. Iohnſonius. *Daniel Studlejus.* *Chriſtoph. Bonannus.*
Henrich. Arnſvvorthus. *Georgius Knivetonus.* *Stan. Mercerus.*

Cæterique Angli Euangelii causâ exulantes & in præſentiâ agentes Amſtelædami.

FRAN-

FRANCISCO IVNIO, IOHANNES TAFFINVS, IACOBVS ARMINIVS,

Gratiam & pacem à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo. Amen.

De quorundam Anglorum fratrum expostulatione.

VIr clarissime & frater in Christo reverende, literas tuas, qua Ecclesiæ Anglicanæ, quæ apud nos est, fratribus inscripseras accepimus, & ex voluntate tua legimus, magna sane cum ani mi delectatione, plurimum gavisi quod unus idemque tibi super ist negotio quod Angli isti fratres agunt, sensus esset nobiscum. Quar utile putavimus imo & necessarium ut fratribus Anglis istas tradere mus, spem non exiguam concipientes fore ut illi momentis rationun ponderatis & argumentis quæ cumulate & cum pondere abs te adfe runtur, sancte in Domino expensis, proposito desisterent, & quieti quam hic invenisse vere gloriari possunt, se darent. At secus accidit Visum enim illis est responsum satis prolixum tuis opponere, quo nobis tradiderunt, perlegendum primum, hinc tibi transmittendum eodem usi traditionis modo quem tu ante usurparas: consultum itaq visum fuit illud primum legere, inde ad te ex illorum jussu transferendum curare. Illud dum agimus, animadvertimus nonnulla isti responso insparsa esse quæ nos concernunt, eaque talia, ut per ea necessitatem nobis impositam arbitremur de iis plenius paulo ad te perscribendi, quo tibi de veritate istorum constare possit liquidius, & tu rectius apud te statuere queas quid porro opus facto sit; quod nos tua charitati & prudentiæ totum relinquimus.

Primum autem caput quod nos concernit, hoc est. Dicunt linea 1. fol. 2. se in confessione sua non obscure descripsisse capita ista de quibus inter Ecclesias hujus civitatis & ipsorum nondum convenit. Hoc neque tu vir doctissime, neque quispiam alius oculatissimus licet in ista confessione facile viderit: nulla enim istic mentio est ullius controversiæ quæ ipsis sit cum nostris ecclesiis, multo minus ulla expressa controversorum capitum propositio. Verum quidem est nonnulla articulis confessionis istius intermixta esse, de quibus inter nos & illos controvertitur, at eadem sub simplicis affirmationis & confessionis forma ibidem proponuntur, & illis verbis, quæ interpretationem nostræ sententiæ non dissentaneam absque ulla coactione patiuntur. Quo hoc videas, ecce tibi articulos nonnullos, quos pio & docto cuidam viro non ita pridem seniori ipsorum Ecclesiæ, nunc conrectoratu fungenti scholæ publicæ quæ est in veteri hujus urbis regione, proposuerunt, ut illum à cœtibus nostris Ecclesiasticis, quibus ex officio & lubens conscientia assentiente interest, abstractum ad suos reducere possent. Articuli sunt isti.

1. Ecclesiæ Amstelædamensis constitutio adeo est confusa, ut 1. Ecclesia tota nunquam simul conveniat. 2. ministri una cum gre-

ge

ge diem dominicum numquam sanctificent. 3. de membrorum Ecclesiæ præsentia nunquam constare possit. 4. nulla denique actio publica, sive excommunicatio sit, sive quævis alia, rite præstari queat.

2. Ad baptism. recipiunt semen eorum qui Eccl. visibilis membra non sunt: de iis tamen baptizatis ut de membris curam non habent.

3. In cultu Dei publico commenti sunt & utuntur alia precationis formula præter eam, quam præscripsit Christus Dominus, Matth. 6.

4. Mandatum illud Christi Matth. 18. 15, 16, 17. nec observant, nec rite observari sinunt.

5. Deum in εἰδωλείοις Antichristi colunt.

6. Ministri alio modo sustentantur quam constituit Christus, 1 Cor. 9. 14. Et eo quidem ejusmodi, quo sustentari posset ministerium quodvis sive pontificium esset, seu aliud quodvis.

7. Presbyterium annuarium est non perpetuum.

8. Matrimonium in Ecclesia celebrant ac si pars esset Ecclesiasticæ administrationis, cum sua natura ad civilem tantummodo politiam spectet.

9. Nova suspensionis censura utuntur, quam non præscripsit Christus.

10. Dies certos consecrant Nativitati, Resurrectioni, Ascensioni Christi in cœlos, &c.

Hosce articulos nostro judicio & quidem quod controversi sunt in confessione ista ne obscure quidem expresserunt. Videntur quidem art. confess. 22. ad sextum illum respexisse. art. 23. ad 7. 24. ad 1. & 9. art. 33. ad 10. 35. & 37. ad 2. 38. ad 1. art. 39. ad 5. 45. denique ad 3. at ex collatione confessionis & illorum articulorum apparet planissime verba confessionis ne sapientissimis quidem satis significasse quod decem ista capita sint controversa inter nos & illos. Quin & ipsa illa decem capita explicatione indigent prolixiore ut intelligi possit quid autores illorum sibi velint. Quod vero nos experti sumus dum absque explicatione illorum mentem capere non potuimus, & omnino putamus tibi eventurum, siquidem illa cognoscere voles & de iis sententiam dicere, quod si statues, & nobis consciis, explicationem quam ex ipsorum ore accepimus, tibi scripto transmittemus.

Sequuntur deinde nonnulla alia quibus nos oblique notare videntur & tantum non accusare, usi particula connexiva, *si*, & oratione conditionali, quam facile est cuivis prudenti in simplicem affirmationem ex ipsorum mente & sententia transmutare, quod & ipsi in nonnullis faciunt. Dicunt sibi quietem istam, de qua utrinque sermo est, non à ministris sed à Magistratibus obvenisse: Recte sane, Magistratus enim publicæ quietis sunt custodes, & penes illos & leges patrias est in civitatem & tutelam quos visum est recipere. At innuere videntur eam sibi obtigisse ministris invitis, & impedire conatis. In eo vero falsi videntur. Nos enim quum eos huc appulisse, & conventus agere intellexissemus, officii nostri fuisse existimavimus, & illos monere, ne quid absque magistratus venia hîc tentarent, & simul magistratui indicium de illorum conventibus facere, non ex ullo pravo adversus illos affectu, sed quod in justam Magistratuum offensam

 silen-

ſilentio uſi incidere metuimus. Hoc admonitionis officio erga illo uſi ſumus, antequam Nardum ſe conferrent, poſtea ubi inde ad nc redierunt, repetivimus, pro quo & tum gratias nobis egerunt. Putav mus porro ad nos pertinere, quandoquidem non obſcure diſſenſic nem aliquam à noſtris Eccleſiis præ ſe ferebant, ex ipſis cognc ſcere, quibus in rebus diſcrimen illud conſiſteret, & aliunde re ſciſcere quid de illis judicii facerent tum Anglicanæ ipſæ, tum & noſtræ quæ ſunt in Anglia Eccleſiæ; hoc fine, ut ſententiam de ill rogati, quod quidem futurum ex more & conſuetudine magiſtratu noſtri ignorare non potuimus, reſpondere quid certi poſſemus: ut autem à Magiſtratu rogati fuimus, quod accidit, ſi recte meminimus occaſione libelli cujuſdam ſupplicis, quem magiſtratui pro obtinend publicorum conventuum venia obtulerunt, reſpondimus quod tur ex ipſorum ore tum ex aliorum literis cognoveramus, & quiden longe parcius quam ad nos perſcriptum erat. Addunt ſe confeſſio nem ſuam ante triennium imo & ſuperiore anno nobis exhibuiſſe, u eam vel approbaremus vel confutaremus, ſicubi à veritate aberraſ ſet. Verum id eſt, ſed reſponſum quod dedimus prætereunt, nemp nobis videri neceſſe non eſſe ut confeſſionem ipſi ſcribant, ſufficer poſſe ad ipſorum excuſationem, ſi confeſſioni noſtrarum Eccleſiarun ſimpliciter ſubſcribant, & hoc modo conſenſum in doctrina teſten tur, quem etiam in ſupplici ad Magiſtratum libello, præ ſe ferebant Gravius autem multo eſt quod ſubjungunt ſe ut hæreticos & ſchiſ maticos à quibuſdam noſtrûm denuntiatos eſſe. Hoc factum igno rare nos dicimus. Dolenter quidem pro eo ac decet tulimus iſtan illorum à noſtris Eccleſiis ſejunctionem, quod & illis coram cun fraterna doloris teſtificatione ſignificavimus, at ignominioſis iſti nominibus illorum factum non notavimus, ſolo quippe fraterno erga illos affectu & Chriſtiana συμπαθείᾳ prohibiti, quum alioqui non una nobis oblata occaſio eſſet & dolendi de illis, & gravius quid adverſus illos pronuntiandi. Pergunt de nobis conqueri, quod articulos quoſdam plenos mendaciis & calumniis ſparſos contra ipſos, acceperimus, & ipſis exemplar eorum in hunc uſque diem etiam rogati non impartiverimus. Res ita habet occaſione cujuſdam Ioannis de Leſcluſe, qui à Walonica Eccleſia, quæ hic eſt, ad Anglos ſeceſſerat, ſcriptum eſt ad Eccleſiam Gallicam, quæ eſt Londini in Anglia, ut nos tum de iſto Ioanne qui aliquando iſtius Eccleſiæ membrum fuerat, tum de opinionibus Anglorum qui apud nos exulant inſtruere vellent; quod & Antiſtites illius Eccleſiæ non gravate fecerunt. Nos vero illa qualiacunque ſint apud nos retinuimus, ne cum Synedriis quidem noſtris integris facta communicatione, tantum abeſt ut in vulgus eadem ſparſerimus. Mirum ergo unde illi reſciverint calumnias & mendacia eſſe, quæ ad nos transſcripta ſunt, nec minus mirum, quod cum ſparſos illos articulos dicant, ipſi exemplar eorundem adipiſci nequiverint. Neque unquam à nobis exemplar iſtorum articulorum petierunt anteaquam à nobis privatim moniti eſſent de gravi quadam calumnia quam adverſus nos publicis typis & Belgico ſermone diſſeminarunt,

in

in brevi præfatiuncula, quam Confessionis suæ in eundem Belgicum sermonem adeo male, ut etiam hæresi occasionem dare posset, translatæ præfixerunt. cui nostræ admonitioni nihil opponere potuerunt, quam rogationem, ut ipsis articulorum istorum exemplar traderemus: de quorum publicâ disseminatione ista præfatiuncula tota verbis multum aculeatis & nomine nostro conqueruntur. Hic sane non paucis injuriis, dicam calumniis, ipsis scribere, & jure cum iis agere potuissemus, nisi Christiani nominis memoria & miserorum illorum commiseratio sola fraterna admonitione contentos esse jussisset. Cæterum corruptelæ quas in Ecclesiis nostris adhuc remanere dicunt, sunt decem istis articulis comprehensæ, nisi forte & alias norunt. Actum inter nos & illos est de nonnullis illarum: at bona conscientia testari possumus, nihil nostris Ecclesiis objectum esse, impuritatis ab illis, quod non pariter refutationis litura deleverimus. At lis ista pendet, partibus utrinque, ut fieri solet, pro se pronuntiantibus. Quod bis terve repetunt se hic & ubique hæreseos, schismatis, seditionis accusari, & inde causam sibi istam fuisse videri volunt purgandi sui divulgandæque confessionis, id frustra faciunt donec narrationi isti quam suæ apologiæ præstruunt, tanquam firmamentum, fidem adstruxerint, quod per duorum auctoritatem è vulgo . . . . legitime fieri non potest. Dicunt quam plurimos esse qui cognoscere instant cur cesserint ex Anglia. Si ita est, ex vulgo illi sunt nullo publico munere fungentes, ad quos propterea authoritas & potestas cognoscendi non pertinet, quibus etiam vel verbulo respondent si dixerint, sibi facti sui rationem constare, & paratos reddere ejus rationem si postulentur ab iis ad quos cognitio ista jure pertinet. & hæc quidem ad ea quæ nos tangunt breviter annotare visum est, ut inde veritatem illorum edoctus pro pietate tua & prudentia statuere possis certius, quid pro fratrum illorum bono & Ecclesiæ Christi causa abs te fieri oporteat. Precamur Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut te Spiritus sui donis magis magisque instruat, tuisque sanctis laboribus affatim è cælo benedicat ad sanctificationem nostram & Ecclesiæ emolumentum. Vale vir Clarissime & frater in Christo reverende, nosque te unice in Domino colentes ama, quod satis. Amstelædamo 3 Martii 1599.

Tui in Domino ministri Gallicæ & Belgicæ Ecclesiæ & omnium nomine

IOANNES TAFFINVS.
IACOBVS ARMINIVS.

IOANNI UYTENBOGARDO

Amico amicissimo salutem & bene per Christum agere precor,

IACOBVS ARMINIVS.

De Trinitate.

QVod rarius ad me scribis, scio quidem ex amoris defectu no fieri, neque ex oblivione mei, at interim dulcedine alloqu tui me privas, qui mutui amoris fructus est exoptatissimu. Quare age & quod polliceris postremis tuis literis, pristinam tac turnitatem crebriore affatu resarci, & majore loquacitate (ita enim loqueris) compensa. Ingratum esse non poterit, quod abs te mi proficiscetur. Quin si ipse venias, multo id mihi gratius accidet. N autem promissi præstationem differas ulterius, en tibi occasione à me ultro oblatam. Versor in synopsi locorum Theologiæ ordi instituenda. statui de novo Theologos tum veteres tum Neoterico omnes qui ad manum sunt & quos nancisci dabitur, pervolvere, a curate quantum in me erit singulos locos pensitare, & quæ digna v debuntur observare, & ad suas classes referre: quæ etiam videbu tur nota aliqua & animadversione digna, censere, initium facio à lo co de Deo, qui primus in Theologia est ordine & dignitate. In ho tum naturam tum personas considerabo. Illius consideratio plan semper habita & raris obnoxia disputationibus in Ecclesia Christ personarum vero difficilior judicata & quæ Ecclesiam inde pene a initio illius varie affecit & turbavit. Quare varii de illarum æqualita te & distinctione à veteribus scripti tractatus, & crebriores qui æqua litatem inter illas seu consubstantialitatem, quam distinctione earundem probandam sumpserunt: propterea quod Arrii facti probabilioribus in speciem niti videbatur rationibus, quam Sabe liana. Nostro vero sæculo Sabelliana factio interpolata non es Arrii vero & Samosateni quin & Macedonii plurimum renovata licet mutato vultu & variata pelle. Quare & illi qui veritatem ad versus sophismata & blasphemias novatorum defendendam sum pserunt, intenti in id quod ex proposito agebant de unitate essen tiæ & consubstantialitate trium personarum plurimum tractarunt de distinctione earumdem parum admodum, nisi eousque, quo distinctæ essent personæ, breviter annotata characteristica distin ctionis nota. Quousque autem & quatenus, & quæ distinctioni origo & quid eandem consequens, non æque meo judicio accu rate pensitarunt. Quare etiam nonnunquam loquendi modis mi hi uti videntur, qui Sabellianæ hæresi affines non absque causa ha beri possint. Horum tibi nonnullos proponam dijudicandos, quo occasionem tibi dem silentium & taciturnitatem abrumpendi, quam quam tibi deesse illa non potest, pro ampla & varia rerum Theolo gicarum quæ tibi divinitus obtigit cognitione. Calvinus lib. pr. in stitut. cap. 13. sect. 19. dicit. Quum de filio sine patris respectu sim pliciter loquimur, bene & proprie ipsum à se esse asserimus, & ideo unicum vocamus principium, & hæc putat se ex antiquitatis sensu

hausisse

hausisse, addit enim veteres nunc patrem filii principium tradere, nunc filium à se ipso & divinitatem & essentiam habere. Danæus lib. 1. Isagoges Christianæ cap. 23. ita loquitur. Pater dicitur principium & origo relative ad ea omnia quæ ab eo creata sunt, ut putat Augustinus, non autem ad filium. Causam enim divinitatis Pater filio non dedit. & paulo post. Potest tamen Pater dici principium ad filium non tamen principium & origo Deitatis filii vel Spiritus sancti, ne eos faciamus patre minores. Neque enim filius quà Deus est potestatem à Patre habet, aut vim divinitatis quam habet in sese. Vide Philippum Melanthonem & Pezelium tomo 1. object. de discrimine trium personarum argumento 2. ubi phrases istæ considerantur, Essentia gignit, Essentia gignitur, filius est essentia divina genita: & quidem bono sensu rectè usurpari posse dicuntur. Amandus Polanus lib. 1. partitionum Theologicarum, filius non est quidem αὐτόυιος, id est, ex seipso filius, quia est Patris filius. Sed est tamen αὐτόθεος, hoc est ex seipso Deus, hoc est, illa essentia quæ est in filio non est ab alia essentia sed à seipsa, cum una sit eademque Patris & filii essentia. & paulo post. Christus igitur est Deus ex sese. Nisi enim ex sese Deus est omnino Deus esse non potest. Nam ut Deus sit, id Deo ex sese est insitum, Deus esse non potest cujus ὀυσία non sit à seipsa. Est vero aliud gigni essentiam aliud ex essentia. Essentia non gignitur ex essentia, Essentia est ἀγέννητος, ideo etiam filius, quà Deus, est ἀγέννητος. Sed filius ex Patris essentia est genitus. Quare Christus qua Deus est à seipso est, qua filius ex Patre est. Zanchus de tribus elohim quodam loco Calvinum explicat & defendit. Bellarminus in Calvino illum loquendi modum repræhendit, at excusat authorem, quod licet incommode loquatur non male tamen sentiat de articulo Trinitatis. Ego ut breviter de istiusmodi loquendi formulis meam sententiam dicam, simpliciter retinendas puto, ut Sabellianæ hæresi affines. Singulos tamen locos paulo latius considerabo. Et Calvini prius. Quum de filio, inquit, sine Patris respectu simpliciter loquimur: at quomodo de filio loqui possumus sine Patris respectu, nonne filius relative dicitur ad Patrem? at quum de filio loquimur quà Deus est, tum recte asserimus illum à se esse & divinitatem & essentiam à se habere, nullo modo. Filius enim si à se est & à se essentiam habet, jam non est filius. contradicens est in adjecto. Nam filius est qui à Patre est, recte, inquiet, quà filius, non quà Deus, imo & quà Deus. Est enim Deus ex Deo filius ex Patre, & falsa est simpliciter hæc loquendi formula, filius quà Deus non est ab alio. ut ut enim filius considerari possit citra relationem quam habet ad Patrem, tamen nullus contextus filio adaptari potest, quocunque id fiat respectu, qui filii definitioni adversetur. adversatur autem filii definitioni à se essentiam habere. Neque alia re filius est Deus alia filius. Compositus enim esset. Deus est Deitate sibi communicata, & Filius est divinitate Filii à Patre communicata, licet Dei vocabulum præsentiam Deitatis includat, tantum, Filii insuper modum illius præsentiæ, nempe per communicationem à Patre per generationem factam. At quid hoc sibi vult? Filium vocamus unum cum Patre principium? merâ hic est æquivocatio,

catio, de principio enim hic agitur quo Pater est principium Fil
& Filius ex Patre, & dicit Filium vocari unum principium cur
Patre respectu creaturarum. Nam opera ad extra sunt indivisa, ser
vata tamen distinctione personarum. Ergo aliter hîc usurpatu
vox principii quam decet, ubi de relatione inter personas agitu
Quod autem illa etiam à patribus tradi dicit, vix credo. Saltei
illa loca, quæ in margine ex Augustino relata nullo modo id haben
Videamus Danæum. Pater dicitur principium & origo, inquit, a
ea quæ creata sunt, non ad Filium, at inquam ego, Pater dicitur prir
cipium & origo ad Filium & ad ea quæ creata sunt, ad illum quidei
solus, & per actum generationis, ad hæc vero una cum verbo & Sp
ritu suo per actum creationis. Ratio meæ dictionis hæc est, phra
Danæi explicata; quod Pater Filio causam divinitatis dederit, id e
causa sit quod Filius sit Deus. non enim est alia causa cur Filius f
Filius quàm cur sit Deus. Sed corrigit postea seipsum & dicit, Pa
trem posse dici principium ad Filium, sed non principium & orig
Deitatis Filii. utrumque hoc vere dicitur. Pater enim est principiu
Filii, & non Deitatis Filii. Nam Filii Deitas est eadem quæ Patri
at illa simpliciter est sine principio, & originis expers. Est tame
causa quod Filius habeat Deitatem. Causam reddit, sic enim Filiu
esset minor Patre. Sane, si Deitas Patris esset originis expers, Fi
vero divinitas principium haberet, minor esset Patre Filius, quod a
naturam attinet Deitatis. Sed quid hinc sequitur? Minorem es
Filium Patre ratione personæ. Nam Patris persona est originis ex
pers, Filii persona est à Patre. Hoc sequitur ex conclusione Danæ
na & necessario. at id putabunt nonnulli blasphemiam. Si ita est
tum plærique ex antiquis Patribus Græcis blasphemi fuerunt, sir
quorum opera tam planam hujus articuli explicationem non hab
remus. Quæ addit, dissentiunt ab antecedentibus. Neque enim F
lius, inquit, qua Deus est potestatem habet à Patre aut vim div
nitatis quam habet in sese. quomodo ergo Pater principium ad F
lium dicitur? & unde ergo Filius habet vim divinitatis? Si à se se
potius à nullo, jam Filius est Pater, quod est directe Sabellianun
Ergo ab alio, à quo si non à Patre? Loquendi istæ formulæ, ut a
Melanthonem & Pezelium veniamus, Essentia gignit, Essent
gignitur, simpliciter sunt repudiandæ, utpote inconvenientes. N
que tollitur inconvenientia per explicationem hanc, Essentia con
deratur communiter & relative. Qua communiter consideratu
nec gignit nec gignitur, sed qua relative & gignit & generatur. al
surdum enim est essentiam tribus communem relative consider
ri. Si enim essentiæ addas relativum conceptum, jam non amplii
essentiam sed personam essentiam habentem consideras. Nam rel
tio addita essentiæ personam constituit. Neque rectè definitur F
lius, Essentia divina genita. Sed persona habens essentiam per m
dum generationis. Non enim potest essentia ingredi definitione
personæ nisi in obliquo casu, ut loquuntur scholastici. At persona i
quit Pezelius constat essentia & relatione. Quærit ergo iners stati
quæ res sit quæ gignatur. Num sit relatio tantum an essentia. Respo
de

det, non relationem tantum eſſe terminum generationis ſed ipſam eſſentiam genitam, id eſt, Filium ὁμοούσιον Patri. At dico terminum generationis dupliciter dici, nempe terminum quo & terminum quod, terminus generationis quo, tum activæ tum paſſivæ eſt eſſentia, terminus quod generationis activæ eſt Pater, paſſivæ eſt Filius. Pater enim generat & Filius generatur. Eſſentia vero ideo nec generat nec generatur, tum quia generatio utpote actio & paſſio convenit τοῖς ὑφισταμένοις, Eſſentia autem id non eſt: tum quia neceſſe eſt ut id quod generat re diſtinguatur à genito & contra. Eſſentia vero re non differt à perſona vel gignente vel genita. At terminus generationis quo, non neceſſe eſt ut differat re à gignente vel genito. Quare abſtinendum videtur à loquendi formulis neque in ſcriptura uſitatis, hæreſi autem occaſionem præbentibus, neque ad normam probæ enuntiationis efformatis. Reſtat Amandus Polanus, qui dicit Filium non eſſe αὐτόυιον id eſt ex ſe Filium, ſed tamen αὐτόθεον ex ſe Deum. At inquam ego. Quemadmodum Filius non eſt à ſeipſo Filius ita non eſt à ſeipſo Deus. Eſt quidem αὐτόθεος, id eſt, ſeipſo Deus, i.e. ea divinitate Deus quæ ipſius eſt propria, ſed non eo ſenſu quem ille dat iſti verbo. Explicatio vero quam adfert probum habet ſenſum, ſed non eſt explicatio ejus quod anteceſſit. Eſſentia enim quæ eſt in filio non eſt ab alia eſſentia, at illa verba non idem valent, neque directe neque conſequenter, quod iſta. Filius eſt ex ſeipſo Deus. Pergit. Chriſtus igitur eſt Deus ex ſeſe. infero ego. Chriſtus ergo eſt Pater. Probat. Niſi enim ex ſeſe Deus eſt, omnino Deus eſſe non poteſt. Bona verba! ſic vere dixero ſolum Patrem eſſe Deum, & Filium Spiritumque ſanctum Deum eſſe non poſſe. Neuter enim eſt à ſe, ambo à Patre, ille à Patre tantum, hic etiam à Filio juxta Latinos, vel per Filium juxta Græcos. At quod addit, ſatis declarat quo ſenſu hæc dixerit, Deus enim eſſe non poteſt, inquit, cujus οὐσία non ſit à ſeipſa. Recte, at quia Filius habet οὐσίαν quæ eſt à nullo, hinc non ſequitur quod Filius ſit Deus ex ſeipſo. Multum enim hæ loquendi formulæ differunt, iſta enim eſt orthodoxa. Filius eſt Deus ea Deitate, quæ eſt originis expers & à nullo. Vel, ut ille loquitur, quæ eſt à ſeipſa. Hæc vero eſt Sabelliana, Filius eſt Deus à ſeipſo ſeu ex ſeſe. Hoc enim attributo tollitur diſtinctio perſonarum, quæ his particulis declaratur. Pater eſt Deus à nullo, Filius eſt Deus à Patre. Spiritus ſanctus eſt Deus à Patre & Filio. Sed inquiet aliquis, iſtæ formulæ ita explicatæ nihil continent falſi & abſurdi. at inquam ego. abſurdus eſt qui putat iſtas formulas idem ſignificare quod explicatio dicit. Non tantum recte ſentiendum ſed & recte loquendum eſt præſertim de divinis. Inerudit eſt, imo incogitantis, non curare quibus verbis ſententiam veram enuntiet. Si hanc ſemel licentiam nobis conceſſerimus, quo abibimus? Dicet alius. Filius eſt Pater, & defendet recte dictum, quia hunc habet ſenſum, Filii divinitas eſt eadem quæ Patris, item Filius à Patre non eſt diſtinctus. quia eſſentia Filii à Patris eſſentia non eſt diſtincta. At dicet quis illas formulas mordicus retinere volens. An non una eademque perſona conſiderari poteſt tum ut Deus tum ut Filius? Quis neget? an non

utraque consideratio ab altera differt, & aliud concipimus sub nomine Dei personæ tributo, quam sub nomine Filii? Esto, neque enim hoc negaverim. At perget. Sub nomine autem Filii isti personæ tributo concipimus quod ista persona sit ab alio nempe à Patre. Ergo sub nomine Dei eidem personæ tributo concipimus quid aliud quam quod sit à Patre. Recte. Ergo quod sit à nullo. non sequitur. Non enim sunt contrarii isti termini, Deus & Filius, quales sunt esse ab alio & esse à nullo, sunt tantum distincti.

Nam Filius notat conceptum quo illa persona est ab alia, sub Dei notione concipimus illam personam participem esse veræ Deitatis. Conjunge utrunque conceptum, & sensus erit. Filius est persona divinitatem à Patre habens per generationem. & hoc voluerunt illi, qui dixerunt, Deum de Deo, ut ipsa verba docent. nempe Filium non tantum esse aut dici Patris Filium, sed ipsum à Patre Deitatem habere, & propterea certe Deum dici, & Deum ex Deo. Consubstantialitatem enim istis vocibus expresserunt, non negationem originis ex alio; quin hanc istis verbis aperte excluserunt. Insistet pertinax aliquis ulterius, & dicet, an non Filius & Pater ratione Deitatis sunt unus Deus? Sane. at Pater est Deus à nullo, ergo & Filius ratione Deitatis à nullo. Nego sequi. Quia Pater est Deus à nullo non quia Deus sed quia pater, licet vox patris non significet directe quod sit à nullo, sed quod sit genitor, hoc tamen ex eo necessario infertur, nisi velimus infinitatem in personas divinas invehere. Dicam accuratius, Pater est Deus à nullo non qua Deus, sed qua illa persona, quæ ingenitus dicitur, quia est expers originis, & Pater dicitur quia origo Filii. Ingenitum enim non est vox essentiæ determinativa, sed modi subsistendi significativa, & quidem per negationem seu privationem, quemadmodum Basilius magnus, Cyrillus & alii Græci patres adversus Arium, Eunomium, Aëtium & similes hæreticos vere & erudite docuerunt. At unde nostris istæ loquendi formulæ usurpatæ? Dicam me nescire, & vellem dicere posse ex simplici ignorantia & incogitantia. at metuo pejus. Suspicor ex pravo aliquo de trinitate conceptu hasce loquendi formulas ipsis natas esse. (Ne mirare Uytenbogarde, puto enim paucos esse, qui istum articulum ut nobis in scripturis est propositus, & à patribus præcipue Græcis tum etiam Latinis plenius pertractatus accuratè consideraverunt) suspicionem meam breviter tibi enarrabo. Quando personæ tres unus Deus dicuntur, personas singulas apud se non proprio existendi seu subsistendi modo & characteristica sua nota concipiunt, deinde conceptum quemdam communem formant sub nomine unius Dei, & quidem ut illum conceptum formant distinctim à conceptibus istis, quibus singulas personas consideraruut cum sua proprietate (neque enim fieri potest ut mens finita uno conceptu concipiat personas tres cum modo quo differunt & quo unum sunt) ita quoque quod conceptui subest, nempe res ipsa Dei voce significata distincta æstimatur à rebus quas sub aliis istis conceptibus considerarunt : inde est quod istis personis sub suo conceptu consideratis proprietates tribuunt ipsis convenientes, sub

con-

conceptu vero unius Dei tribuant id quod Deitatis est proprium, nempe à nullo & ingenitam esse. At conceptus ille est pravus. Nam licet conceptus sit distinctus, tum mens de suis distinctis conceptibus judicare potens debebat eosdem docuisse conceptum illum unius Dei attribuendum singulis personis sub suis conceptibus consideratis. Conceptus enim iste Dei tribuendus subjectis seu individuis extra quæ ille conceptus entitatem seu existentiam non habet. utinam hoc possem enuntiare ut apud me sentio. Dicam tamen adhuc aliquid majoris explicationis gratia. Nosti authoribus nostris vulgatam hanc esse distinctionem, quod Dei vox aliquando essentialiter aliquando personaliter sumitur. Quando essentialiter, tunc communem esse tribus personis, quando personaliter, tunc uni personæ propriam esse. ut ut illa distinctio vera sit, tamen sciendum, vocem illam Dei essentialiter sumptam non significare quid existens extra personas, quod & illi sæpe docent; neque tribui posse personæ singulari & individuæ nisi cum certa restrictione, quam circumscribit modus quo ista persona in sua proprietate incommunicabili subsistit. Deinde notandum quod vox Deus non sit abstracta sed concreta, & propterea non essentiam notans, quæ se habet ut abstractum, sed personam sub vaga tamen & indistincta notione, notione, inquam, quæ non certum modum subsistendi denotet, sed subsistentiam tantum indicat in essentia divina. Dei enim vox personam notat subsistentem, sed notatio est ab abstracto, quod est divinitas & essentia divina. Sicut filii vox personam notat sed ab abstracto quod non essentiam sed relationem notat & modum subsistendi, ut etiam Patris & Spiritus sancti seu potius Spiritus Dei. Hinc est, quod Dei vox quia personam notat, licet indistincte, nihil personæ cui attribuitur tribuere possit, quod contrarium sit proprietati istius personæ incommunicabili, imo quod ista proprietate non nitatur. Quia autem notatio, est ab abstracto, quod est tribus commune, hinc est quod ista vox, personam notans licet de singulis distinctim prædicetur, tamen multiplicationem non patiatur. neque enim recte dicitur, tres esse Deos licet tres sint personæ habentes Deitatem, quia cum notatio sit ab abstracto, illius concreti multiplicatio necessario abstracti multiplicationem inducit. Si quis hinc inferat, quemadmodum tres personæ, quia unius numero Deitatis sunt participes, tres dii dici non possunt, sed unus Deus, ita quoque, quia eædem personæ participes sunt Deitatis origine carentis, poterunt dici origine carere, quando sub notione Dei considerantur. Nam Deitati tam convenit expertem principii esse, quam unam esse. Respondeo. Si personæ illæ omnes citra communicationem Deitatis essent participes, sicut unius Deitatis sunt participes per communicationem, recte ita concluderetur. Nam communicatio ista unitati Deitatis non est contraria, at facit eadem communicatio ut persona cui communicatio facta est originis expers dici non possit. Deinde originis carentia dupliciter dicitur. Deitati attributa est carentia originis in essentia, attributa personæ est carentia originis in subsistentia. Denique quando Deitati adimitur principium, illud intelligitur, quo ex non esse pro-

producta ſit ad eſſe ex nihilo, quando vero principium adimitur perſonæ, illud intelligitur quo ex alterius eſſentia nata ſit vel producta. Hac itaque ablegatâ homonymia rectè dicitur filius eſſe expers originis & non eſſe ex non eſſe ad eſſe productus ex nihilo. Hoc autem non ſignificatur quando Filius quà Deus ex ſeſe eſſe dicitur. Cæterum totum hoc quod de cauſa iſtorum loquendi modorum dico, latius explicare poſſem à natura generis & individuorum, licet eſſentia genus non ſit, ſed conceptu ſimili aliquo modo conſideretur. Videtur enim mihi origo totius hujus ignorantiæ eſſe ex eo, quod Dialecticis leviter imbuti plerique non ſatis naturam generis intelligunt, neque conſiderent quantum diſtet ejuſdem rei conceptus ut abſtractæ à ſubjecto individuo extra quod eſſe non habet, & ut eidem individuo unde per mentis actum abſtracta eſt, redditæ: cui redditioni innituntur omnes attributiones, quæ ſubjecto iſti etiam per medium iſtius conceptus attribuuntur. Talia enim ſunt prædicata, qualia permittuntur eſſe à ſubjectis, & propria etiam prædicatorum prædicata. Vt vero jam in pauca contraham, quæ prolixe ſatis, quia confabulari tecum libuit, tractavi, inſpice mihi hunc ſyllogiſmum cujus concluſione omnes iſtæ loquendi formulæ videntur ſuperſtructæ. Deus quà Deus eſt originis expers & à nullo. At Filius eſt Deus. Ergo Filius quà Deus eſt originis expers & à nullo. Nego propoſitionem iſtam univerſaliter veram eſſe in omni ſenſu qui iſtis verbis continetur: quare diſtinctione opus eſt, quæ conſiderata monſtrabit quatuor terminos in iſto ſyllogiſmo eſſe. Deus enim quà Deus eſt originis expers, qua ex non eſſe productus ſit ad eſſe ex nihilo: non autem originis expers qua productus ex eſſentia generantis vel ſpirantis: & particula illa, à nullo eſſe, hoc poſtremo ſenſu uſurpata non eſſentiæ nota eſt, ſed perſonalitatis paternæ characteriſtica. At vero dicet quis, illos qui formulis iſtis uſi ſunt, hoc voluiſſe ſignificatum, dicam ego illos temere & fruſtra hoc voluiſſe, quia iſta verba ſenſum iſtum non habent. Nam ſubjectum cui tribuuntur, nempe Filius, in ſua proprietate perſonali includit contradicens iſti attributo. Quare concludo abſtinendum eſſe ab illis loquendi formulis, & omnino operam dandam, ut de tam altis myſteriis non tantum cum ſcriptura ſentiamus, ſed etiam loquamur quantum fieri poteſt. Hæc tu conſidera, & quid tui judicii ſit reſcribe, vel potius ſi ita res tuæ ferunt ſemel excurre, ut de illis & ſimilibus conferre liceat, non raptim & obiter, ut propter tuam, qua apud nos es, feſtinationem nimiam fieri ſolet, ſed accurate & diligenter ut rerum gravitas & dignitas meretur. Velim te negotium Druſianum habere tibi quam maxime commendatum; illius enim viri ſtudia Theologis, meo judicio, quam maxime ſunt utilia. Iam forte id impetrari poterit, propter deceſſum D. Sanctaldegondii, niſi, quod abſit, tranſlationis biblicæ negotium una cum eo interciderit: puto Druſium multum in ea re poſſe, tum propter Hebraicæ phraſeos cognitionem, tum propter variam variorum commentariorum non omnibus obviorum lectionem. His vale mi amiciſſime cum uxore chariſſima. Salutat vos ambos mea uxor.

Salveat

Salveat à me D. Iunius communis noster amicus, & qui domi tuæ habitat Grotenhuysius, quem ad studium Theologiæ, quo delectari cœpit, incita magis magisque. 18 Februarii 1599.

Tuus ex intimis animi præcordiis.

CONRADO VORSTIO

HENRICVS ROSÆVS S.P.D.

Reverende D. D. hesterno vespere, litteras tuas XVIII Septembris anni superioris Scuttorfio datas ad me attulit quidam Westphalus Scuttorffiensis, in quibus rumusculi istius sparsi mentionem facis, quem tamen sensim evanuisse spero; quoniam peritiores & æquiores penitus de causâ istius calumniæ edocti melius de D. D. sentiunt; quod vel obscure & D. Uytenbogardo cui circa calend. Ianuar. adfui Hagæ-Comitis, intellexi; dicebat enim se Amsterodami de negotio hoc certiorem à familiari quodam mihi equidem incognito, factum esse, & iniquum esse judicabat hominem ob accuratiorem veri inquisitionem hujusmodi calumniâ gravari, dolebat prætereà paucos in hac ditione viros esse, qui per familiaria colloquia aut litteras religionis capita subinde ventilarent. Idem judicabat Adrianus quidam Vanden Borre vir eruditione ac pietate conspicuus, minister Ecclesiæ Schonhovianæ, qui & thesium de Servatore sibi copiam fieri voluit, quas cum descripsisset, ad Dominum Utenbogardum meo permissu misit & nuperrimè, cum Gaudæ convenissemus, aliquanto uberius sibi quæstiones aperiri voluit, quod pro mea ingenii tenuitate syncere me fecisse spero; ita ut plane & iste Adrianus testatus fuerit nihil difficultatis subesse, si quis D. D. sententiam, quæ ipsi S. scripturæ videbatur congrua, approbet. Quamobrem ego plane existimo hoc rumore veritatem prodiisse clarius, & nihil existimationi D. D. detractum esse. *Familiaria. De calumniis quorundam.*

Cæterum ad pisces illos quod attinet, quos D.D. nondum accepisse ait, miror num usui esse potuerunt, postquam allati fuerunt, quoniam per æstum eos tam diu asservari potuisse non existimo. Alias merces, utpote haleces, salmonem fumo induratum, caseos, & nonnulla alia apud me habebam, & quotidie de iis mittendi sollicitus eram, cum vero itinera passim à prædonibus Hispanis obsessa intelligerem, illud intermittere consultum putavi. Quia vero ex hoc Scuttorfiensi D. D. in arce Steinfurtensi propter pericula vivere intellexi: ego si vero placuerit, quædam necessaria Daventriam usque salva Deo volente perferri curabo, lubens meam opellam in hoc & gravioribus D. Doctori ob benevolentiam debitam concedam. D. D. per Scuttorfiensem quendam, qui subinde in hanc regionem proficisci solet, quid fieri velit, significet. Vale, reverende D. Vorsti, & me tui studiosissimum pristina benevolentiâ complectere, meo uxorisque

risque meæ nomine uxorem tuam, sororem cæterosque amicos precor salutato. Raptim ipsis Cal. Aprilis anno 1599. Berkau.

T. observantiss.

HENR. ROSÆVS.

IOANNI UYTENBOGARDO

Amicissimo salutem & bene per Christum agere precor,

IACOBVS ARMINIVS.

Theologica de imputatione fidei ad iustitiam.

QVia hic se obtulit lator, nolui illum sine meis ad te literis dimittere, quanquam nihil habeo argumenti ad te quod scribam: tantum volui te commonefacere, ut promissum literarum munus ulterius præstare ne differas. Scio quidem te occupationum varietate multa distrahi & distineri, at & hæc inter illas locum habeat aliquem, numerum quidem illarum auctura, sed non numero at unitate sola. Inspexi hisce diebus sed obiter, confessionem quam Talio Medenblicensis conventui Alcmariano nupero obtulit, vidi in ea hanc phrasin usurpatam, fides justificat acceptive. Audivi super istius phraseos sententia in isto conventu disceptatum, eo quod ambigua judicaretur. Vox enim acceptive tum activâ tum passivâ significatione accipi posse videbatur: active sumptâ voce proba phrasis æstimabatur, passive falsa. Non admodum miratus sum distinctionem istam adhibitam, cuivis enim etiam non admodum perito notum, duplici significatione istas voces accipi solere. At videndum fuit an scriptura istam interpretationem approbet: velim ergo ut quis mihi phrasin scripturæ usitatissimam, cum de justificatione ex fide agit, nempe fides imputatur pro justitia, non ista interpretatione conciliet. Si quid ego intelligo puto hunc istius phraseos esse sensum, fidem Deus habet pro justitia. Et sic fidei justificatio tribuitur non quia accipit sed quia accipitur. At inquiet aliquis, fidei tribuitur justificatio propter objectum quod recipit fides, nempe Christum qui est justitia nostra. Hoc non repugnat illi meo sensui sed reddit causam cur Deus fidem nostram pro justitia nobis imputet, nego autem tropicam esse locutionem istam, fide justificamur, id est, re illa quam fides apprehendit. neq; placet ista interpretatio phraseos omnium primo in hac materia usurpatæ, credidit Abraham Deo & imputatum est illi ad justitiam, id est, id ipsum quod Abrahamus fide sua apprehendit hoc illi est ad justitiam imputatum: non enim objectum quod fide apprehendit sed ipsum credere dicitur illi imputatum ad justitiam, unde etiam Paulus illam phrasin desumpsit, fides imputatur pro justitia. Intellexi præterea etiam de regenerationis subjecto motam quæstionem, an anima id esset an vero etiam corpus hominis, & animose satis agitatam esse. Risi & dolui. Risi, quod scirem causam unde & cur ista disputatio move-

retur. Dolui quod viderem novas quæri ad conturbandam Ecclesiæ pacem disceptationes. Ignoscat Deus zelo nonnullorum & addat illis scientiam. Tu vero de istis ne verbulum ad me. Forte non fuit tutum id credere literis. at cognitio istarum rerum omnium ad nos pertinet. actum enim de illis in isto conventu, qui ex nostris constabat mandatariis. Quare vide ne in posterum nimis sis cautus, utile enim est admodum & alios habere plenam cognitionem istarum rerum ut tempestive omnibus possit occurri quæstionibus ne Ecclesia scindatur. Hunc latorem bonum virum, quantum illum novi, præfuit enim scholæ nostræ Gallicæ, velim sicubi possis tuo favore prosequi non dedigneris. Vale amicissime. D. Iesus te conservet incolumem Ecclesiæ & mihi, tuisque. Salveat à me tua carissima. 10 Aprilis 1599. Raptim.

Tuus Arminius.

IOANNI UYTENBOGARDO

Amicorum intimo salutem & bene per Christum agere precor,

IACOBVS ARMINIVS.

Adolescens hic, notus mihi de meliore nota, à Drusio ad te venit; velim ut pro tua comitate illum audias, consilioque tuo & auxilio juves quantum in te erit. Quantum ex Drusii ad me literis cognoscere possum, hoc habet tecum agere negotii. Emit Drusius, quum postremum in Anglia esset, libros nonnullos studio isti, quod tractat, utiles, Ordines videntur de solutione spopondisse, tempus autem isti destinatum jam effluxit, neque ita instructus est Drusius à nummis ut præstare illam possit: quare tua illi opera hic opus erit ut pecunia ista ab Ordinibus adnumeretur ubi opus erit, si quod aliud est ex ipsius ore intelliges. Literas autem tuas accepi & jam responsionem adparavi, sed nondum descripsi, ubi obtulerit occasio mittam. Interea velim Baselium roges, ut apud se contineat quod in mea Synopsi vidit, præsertim ne divulget addito isto commentario, quasi istum in attributis ordinem statuerim fundamentum doctrinæ de Prædestinatione non usitatæ in nostris Ecclesiis: fallitur bonus vir non cogitans tanto molimine rem istam non indigere. Vita hominis integra vix sufficit istis satis accurate meditandis & perspiciendis. Omnino autem verum est, Prædestinationis negotium ex attributis etiam divinis pertractandum. at ordo quem posui naturalis est, neque id diffitebuntur ipsi vehementissimi Prædestinationis, ut à Calvino & Beza docetur, propugnatores. Video præjudiciis ubique laborari, at ego illa vel flocci facio, obduratus scilicet ad illa. Neque omnino pœnitet communicationis tecum initæ licet non probes mea. Hoc enim nunquam cupivi: non amo qui mea omnia probant, nisi ex judicio id faciant. Veritatem inquiro, *Theologica.*

quam non monſtrabit niſi rigide mea examinans. Si quis invenif
ſibi eam in omnibus videtur plaudat ſibi & ferat indoctiores. A
plauſum illum in iſtis de quibus ego ago & dubito plaudere deſinet
ſi vel ad horam me audire ſuſtinebit : non quod animum certur
dubitationum incerto involvere mihi ſit volupe, ſed quia jam ſæp
ſum expertus opinionem eoſdem cum ſcientia producere in animi
opinantium effectus, quam excutere quam utiliſſimum eſt ipſis opi
natoribus, ut opinionem incipiant cum certa ſcientia commutare
Si opinari ſe Baſelius non putat, probet mihi certis argumentis unur
ex hiſce tribus, optionem illi affero. Prædeſtinationem & reproba
tionem factam ex nondum conditis hominibus, ut Calvinus & Bez
ſentiunt, vel ex conditis at in puris naturalibus conſideratis, ut Tho
mas & ſcholaſtici nonnulli alii ſentiunt. Putare Iunium iis adſtipula
tum aliquando, an jure, Theſes quas aliquando diſputavit poſſent de
cidere : vel hominibus in Adamo ut lapſis conſideratis, quam ſen
tentiam Auguſtinus ſequitur & pleræque noſtræ Eccleſiæ, cui eg
me non oppono; at fundamenta irrefutabilia deſidero, aut quæ no
facile dirui poſſint. Eſſe autem aliquam Prædeſtinationem & repro
bationem eamque ab æterno & ex libera Dei voluntate miſericor
diam & juſtitiam declarare volentis quis dubitet. Hoc ſcilicet pro
bant loca Scripturæ à noſtris uſurpata, at non hoc probandum. Ve
rum quod ſinguli addunt, ex ſuo ne an ex ſcripturis, fundament
docebunt. Mittam autem explicationem prolixiorem meæ ſynop
ſeos ut rectius videre & judicare queas. Vale & me ama. D. Ieſus t
conſervet, ſaluta collegas tuos Baſelium & Valeſium amicos mih
amiciſſimos. Raptim ut vides & ſine exemplo, quod & te ubi le
geris velim nullum facere. 5 Iulii 1599.

IACOBVS ARMINIVS IOANNI UYTENBOGARDO

ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

De Druſio. item pium pro pace Eccleſiæ votum.

TRanſiit hac Ioannes Druſius, Leydam abiturus, ut curet qua
ad editionem lectionum ſuarum in Hoſeam pertinere arbi-
trabitur; quin & inde Hayam profecturus, ut ab Ordinibus
obtineat pecuniam in ſolutionem librorum illorum quos in Anglia
nuper illorum aut juſſu aut ſaltem conſenſu comparavit: quia autem
intellexit te ſuper iſta re obtinuiſſe & impetraſſe Ordinum decretum,
quod Apoſtolam vocant, ad libellum ſupplicem oblatum, petit ut
illius ſibi facias copiam, quo ea inſtructus voto iſto ſuo potiri poſſit.
Alterum illud negotium porro tuæ fidei & curæ committit, quan-
doquidem nimis decorum putat, & merito, ut ipſe iſti petitioni
ſe immiſceat, quæ ſine aliqua ipſius commendatione nec inſtitui po-
teſt nec impetrari. Manebit autem aliquamdiu Leydæ, ſi interea quid
vel tu vel Baſelius ad illum curare vultis commode id poteritis.
Significavit mihi inſuper ſe, quia tum prope tibi adſit, illubentem
domum

domum rediturum nisi antea tuo colloquio potiatur, quâ caussâ petit sibi locum & tempus tibi quam commodissima indicari; dabit operam ut isto loco & tempore tibi adsit quæ præscribes, si fieri potest. Dixi illi rem istam cursim peragi non posse, tempore & ejus tempestivitate indigere, itaque moram aliquantulam non esse ægre ferendam, quod & ipse intelligit: sed ego illius festinationem illam præproperam interpretor ex desiderio nasci parturiendi & enitendi multijugos eruditionis suæ fœtus quos jam diu concepit. & tu quoque ita interpretaberis sat scio pro tuo candore. Intellexi autem ex Baselio te totam hanc æstatem in castris acturum, ubi proculdubio & Martialis esse disces, qui hactenus mansuetiora pacis studia coluisti, strenuus æque in bello & pace futurus. At videsis ne minus calide igneum illum Deum colas, ne flamma quam ex candenti ore perpetuo evomit te absumat. Videsis etiam, ne post tyrocinium Martialis studii feliciter absolutum superbus ad tuos reversus ex alto dispicias quos in pace agnovisti, Martialium multorum more: si autem omnino ita mereri tibi videbitur difficilis exercitii & periculosi studii dignitas & majestas, me sane, qui omnino abs te despici nolo sed agnosci, non diu despicies, sed ejusdem studii fervore animum meum ita accendes, ut quocunque titulo, quacunque occasione eidem me sim dediturus; sicque te commilitonem tuum agnoscere cogam quantumvis gloriosum. At prospere, inquies, res tuæ habent quia ridere & jocari vacat. ita velim. An ignoras eos qui dolent, risum sæpe invocare & vel invitum ad se trahere quo vel ad momentum tetrici illius Hospitis obliviscantur Democritum induentes, licet norint sibi Heracliti personam, quam non nisi larva tenus deposuerant, statim cum augmento suscipiendam? ita sane mecum agitur? Et quomodo gaudere possit, qui præter universalem toto orbe grassantem impietatem & injustitiam in ipsa Christi Ecclesia, in ipso Christianisino tantam videt opinionum de religione diversitatem, tantam in quovis hominum genere quodvis adversus veritatem opinandi licentiam, tantam in plerisque, qui sunt in auctoritate apud suos, confidentiam & vehementiam omnia, quæ ipsis videntur, pro articulis fidei ad salutem necessariis toti Christianæ Ecclesiæ præscribendi & obtrudendi. Hæc sane dum cogito, liquescit in me anima mea, tantoque variarum cogitationum æstu rapitur & torquetur, ut, quid sibi in istis tumultibus faciendum sit, ignara exclamare cogatur ad Deum suum. Da Domine pacem Israëli tuo, sit pax in antemurali ejus, prosperitas in palatiis tuis. Plagas & vulnera Iosephi consolida, ut fratribus & propinquis uno veritatis ad tuam gloriam & hominum salutem, necessariæ,& solidæ charitatis vinculo nexuque conjunctis laudes tibi in domo tua dicere liceat de generatione in generationem. At quo me rapis ô dolor! non hæc chartæ committenda sæpius infidæ, exspecta dum in sinum fidelis tui Vytenbogardi ista conjicere & exonerare te licebit, & sic faciam, teque valere jubebo cum Baselio collega tuo. Dominus Iesus vos ambos conseruet illæsos & incolumes reducat ad Ecclesiam quemque suam & ad proprios lares, Amen. 1 Augusti 1599.

IACOBO

IACOBO GRYNÆO ET AMANDO POLANO C. VORSTIUS. S. P. D.

Theologica de satisfactione. Exemplar.

REverendi & Clarissimi viri, fratres in Christo plurimum honorandi. Redditum est mihi ἀπόγραφον epistolæ vestræ, ad fratres Heidelbergenses de controversia illa satisfactionis Christi prolixe & accurate scriptæ, est, inquam, mihi redditum circa finem mensis Iunii, videlicet quarto circiter mense postquam epistola vestra scripta fuit. Gratias autem vobis ago maximas, quod meum illud scriptum apologeticum inter gravissimas vestras occupationes perlegere & examinare, deque proposita controversia sententiam vestram amicè & modestè cum aliis communicare non fuistis gravati. Oro etiam vos enixe, ut hanc quoque scriptionem meam, solo veritatis indagandæ ac patefaciendæ (Deus novit) animo susceptam, examinare ad S. literarum & rectæ rationis amussim ne dedignemini, deque ea mentem vestram mihi per literas aperire. Scitis enim, in mysterio Dei & Christi semper esse, ubi proficere liceat: tum veritatem sine diligenti inquisitione non facile, præsertim in rebus vel suâ naturâ vel hominum potius culpâ abstrusis, inveniri: denique Christianæ æquitatis ac charitatis esse, fratrem alicubi hærentem expedire, aut errantem placide erudire, aut etiam dissentientem in aliqua quæstione nihilominus ut fratrem complecti. Quare fretus singulari vestra pietate, candide & modeste, quid in explicatione sententiæ vestræ adhuc desiderem, vobis exponam. Quæritur de satisfactione Christi. 1. an fuerit absolute necessaria. 2. quomodo sit à Christo præstita. 3. quibus prosit vel non prosit. Dicam de singulis quæstionibus inverso ordine, quia prima prolixius erit tractanda.

I. Fides & pœnitentia requiritur ante remissionem peccatorum.

Consentimus igitur in 3. quæstione, fructum satisfactionis Christi hoc est remissionem peccatorum seu justificationem & salutem æternam ab iis duntaxat participari, qui verâ fide ac pœnitentiâ sunt instructi; ac proinde hanc conditionem in nobis ante existere oportere, quam reipsa justificari aut servari per Christum possimus. Quo sensu D. Beza recte docet epistola 20. pœnitentiam anteire justificationi seu remissioni peccatorum. Id quod Calv. l. 3. Instit. c. 1. prolixe quoque tradit, oportere Christum ante nostrum fieri per veram fidem, quæ sine affectu pietatis ac resipiscentia esse nequit, quam fructum passionis atque obedientiæ ipsius pro nobis præstitæ reipsa participemus. Porro dum sic doceo, non statuo pœnitentiam aut fidem partem justificationis; sed ex S. literis & rei ipsius natura ostendo, illam esse conditionem necessario antecedentem, videlicet ordine naturæ, non tempore: ne quis existimet (quod præcipue hic spectandum est) se, licet in impœnitentia perseveret, verâ tamen fide præditum, atque ita fructus ex meritis Christi proficiscentis participem esse posse. Hæc decla-

declaratio ſententiæ meæ, ſpero, vobis abunde ſatisfaciet hac in parte: atque ita velim accipi mea iſta verba, nemo poteſt juſtificari abſque converſione. Item nemo poteſt ſervari abſque ſtudio bonorum operum. Indicatur enim hiſce phraſibus ordo ille cauſarum ſalutis, in quo efficax vocatio ad fidem & pœnitentiam præit juſtificationi, ſicut hæc præit glorificationi, Rom. 8. Interim fateor, poſt ſenſum juſtificationis & fidem & ſtudium pietatis indies in nobis augeſcere. Quo ſenſu accipio etiam P. Martyrem & alios, qui alicubi docent, pœnitentiam ſeu converſionem eſſe juſtificatione poſteriorem, videlicet pleniorem illam & quotidie proficientem converſionem. Alioqui neceſſe eſt, initium converſionis ſive affectum ſaltem & ſtudium pietatis anteire: quum nemo juſtificari aut Deo placere poſſit, quamdiu plane expers eſt ſpiritus Chriſti, & quandiu in carne vivit. Reclamat enim præter univerſam ſcripturam ipſa manifeſta Ratio, docens nimirum, eos qui Chriſti non ſunt, fructus obedientiæ Chriſti participare non poſſe. Non ſunt autem Chriſti, qui carnem non crucifixerunt, quique præcepta ejus nondum, animo ſaltem & affectu, obſervant. Hoc igitur ſic definitum eſto. Quod ad modum ſatisfactionis Chriſti attinet, hactenus, niſi fallor, conſentimus, Chriſtum totâ ſuâ obedientiâ vitæ & mortis divino judicio pro nobis, dependiſſe. Sed de morte ipſius quæritur, ſitne dicenda eterna, an temporaria. Hic, quæſo, mittamus inanes logomachias: em autem ipſam diligenter inſpiciamus. Nego Chriſtum ſuſtinuiſſe nortem æternam: viciſſe autem atque aboleviſſe fateor & glorior. Rationes negationis hæ ſunt. 1. in S. literis velut contraria opponuntur æternum & temporarium 2 Cor. 4. in fine. At Chriſti mors uit temporaria, videlicet triduana. Non igitur fuit æterna. Dicis, ſuſtinuiſſe quidem mortem æternam, non tamen æternùm. At iſtinctio hæc ſecum videtur pugnare. Non enim eſt alia mors æterna, niſi quæ durat æternùm: ſicut nec alia eſt vita æterna, niſi quæ urat æternùm. 2. In morte æterna reproborum excellunt deſperao & ſimiles pœnæ. Has autem non ſuſtinuit Chriſtus. Ergo non ſenſit ternam mortem & univerſas damnatorum pœnas. Diſtinguitis inter as pœnas quæ ſimul peccata ſunt, quas à Chriſto recte removetis, eas quæ tantum pœnæ ſunt quas omnes ei adſcribitis. Sed primum æc diſtinctio ſatis oſtendit, non omnes reproborum pœnas Chriſto tribui poſſe: quod tamen aliqui faciendum eſſe contendunt. Deide deſperatio per ſe non eſt peccatum, etiam cum pœnæ rationem abet; cum videlicet homo de eo deſperat, cujus nullam ſpem ſibi Deo conceſſam eſſe optime novit. Quare ut ſpes, ſic & deſperatio ter affectus adiaphoros per ſe numerari debet: licet alioqui per cidens non modo pœna peccati antecedentis, verum & cauſa vel caſio multorum ſequentium peccatorum ſæpe exiſtat. Vnde appat, ne quidem omnes eas pœnas, quæ tantum pœnæ ſunt, à Chriſto vera guſtatas fuiſſe; ac proinde conſultius nos facturos, ſi cum literis dicamus, Chriſtum ſuâ temporali morte viciſſe ac deſtruſe mortem æternam; ſuâ temporali maledictione, quam in cruce tinuit, itemque temporali ſuâ paſſione aboleviſſe æternam condemna-

II. Chriſtus ſuâ morte vicit atque abolevit æternam mortem, non tamen ipſam æternam mortem ſuſtinuit.

demnationem in lege nobis denuntiatam, si modo in ipsum cred mus: quæ omnia 1 Cor. 15. Gal. 3. Hebr. 2. & alibi clare tradu tur. Atque huc tendit explicatio meæ sententiæ, in qua dicitu æquipollentiam tantum æternæ mortis & omnium pœnarum nob ex rigore legis debitarum, non autem rei ipsius identitatem esse passione & morte Christi quærendam: æquipollentiam autem illa esse æstimandam partim ex summa personæ patientis dignita atque infinita majestate, partim ex liberali & gratiosa Dei Patris a ceptatione. Sic enim omnia erunt expedita & plana, nec calumni aliorum obnoxia erit hac in parte Ecclesiarum nostrarum doctrina nec denique opus erit ad varias & secum pugnantes distinction confugere. Sed objicitis, Christum sustinuisse eam ipsam morten quam Deus homini propter legis transgressionem fuit comminatu & in qua nobis æternùm fuisset manendum, nisi ab ea redemti ess mus. Respondeo, hic manifeste peti principium. Nam id ipsum e quod à me negatur, quippe quod nullo modo in Christo factum e apparet, imo quod in ipso fieri nec potuit nec debuit. Etenim vos qu que fatemini, mortem perpetuo duraturam nobis à Deo propter l gis transgressionem fuisse pœnæ loco constitutam: quam certe Chr stus ipse non sustinuit, quippe qui victor ex mortuis emersit, nec pr prias damnatorum pœnas in sua persona est expertus. Simile quo affertur à carcere prorsus dissimile est. Nullus enim debitor, quà d bitor est, perpetuo carceri adjudicatur, sed quà solvendo non e Quare si perpetuo manet in carcere, id ex accidenti est. At nos sententia legis, quatenus eam sumus transgressi, jam æternæ mor mancipati sumus. Neque lex ullo modo permittit, ut isto nexu u quam solvamur: nisi Deus præter legem ex mera misericordia n absolvat, acceptans loco nostræ solutionis obedientiam Iesu Chri filii sui dilectissimi. At sic non erit legi satisfactum, neque nos e mus ab æterna morte liberati. Respondeo, legi satisfactum esse a unde, quia Deus id, quod Christus pro nostra salute fecit ac pass est, satis esse judicavit ad compensandum omnes pœnas nobis legis rigore debitas. Et nos vere sumus redemti ab æterna mo te, quia Christus satis magno pretio (non modo æquipollente sed etiam præpollente) nos inde liberavit, videlicet pretioso co poris sui sacrificio. Videtis ergo, Reverendi viri, nihil esse a surdi in ea sententia, quæ statuit, Christum suâ triduanâ morte su que illâ passione, quæ nihil habuit commune cum propriis damn torum pœnis, nos ab æterna morte seu maledictione vere asseruis Spero igitur, vos una mecum in hac S. Scripturæ simplicitate a quieturos, nec contrariam sententiam, præsertim quum nullo S. lit rarum testimonio, nulla etiam firma ratione stabiliri possit, deincep saltem ut creditu necessariam, esse defensuros. Atque hoc de mod

III. Deus absolute potest peccata condonare absque omni prorsus satisfactione à quoquam accepta.

De necessitate satisfactionis hactenus consentimus, quod vos u mecum agnoscitis, Deo non defuisse alium possibilem modum m seriæ nostræ sanandæ, præter Christi satisfactionem: & vicissim eg vobiscum agnosco, satisfactionem à Christo præstitam ex hypothe divini decreti fuisse necessariam. Hoc tantum quæritur, an De

simpl

simpliciter in natura sua consideratus (hoc est citra considerationem divini decreti) peccatum absque omni prorsus satisfactione condonare possit necne possit. Quæstio & utilis & suo loco necessaria est, ac proinde à magnis viris tractata, August. l.13. de Trinit. c.10. cum Lombardo l. 3. distinct. 20. Aquinate parte 3. quæst. 46. art. 1. & 2. aliisque Dd. Scholasticis, qui omnes uno ore affirmativam sententiam tuentur. Ratio eorum præcipua ducitur à liberrima Dei potestate & justitia. Inquit enim August. loco jam citato, idcirco non defuisse Deo alium possibilem modum nos liberandi, quia cuncta ejus potestati subjacent æqualiter: licet statim addat, non fuisse alium modum sanandæ miseriæ nostræ convenientiorem. Aquinas certe, qui hauddubie mentem Augustini recte hic intellexit, diserte docet, Deum absque omni prorsus satisfactione, si velit, peccata posse condonare: quum nulla sit in Deo proprietas essentialis, quæ omnino dictet quodvis peccatum esse puniendum, quumque ea justitia, quæ atisfactionem exigit, à libera Dei voluntate pendeat, hoc est effetum sit divinæ voluntatis, nempe jus quoddam à Deo libere condium ac constitutum. Sic recentiores Theologi hac de re docent, Calvinus lib.2. inst. c. 12. sect. 1. & c.17. sect. 1. Martyr, in locis lasse 2. cap.17. de morte Christi, Musculus tit. de gratia Dei, tit. le justific. c.3. & tit. de libera Dei potestate, denique Zanchius l. 4. le natura Dei cap. 5. quæst. 2. Quorum hæ sunt præcipuæ rationes. .Deo non minus licet, quam nobis. Licet autem nobis injurias absq; mni prorsus punitione condonare. Ergo multo magis Deo licet. . Nullus externus effectus naturali necessitate à Deo emanat. Puire autem aliquem ob peccata, aut peccatori parcere est effectus Dei externus. Non igitur naturali necessitate à Deo emanat. Sic nim Musculus (qui unus instar omnium hic est) diserte docet, Deum posse libere ac licite de jure suo quantum vult dimittere: quum l quilibet Princeps ac Dominus in rebus suis jure facere possit. Idem lare testatur in commentar. ad Psal.67. par.2. Deum non irasci naraliter, sed per occasionem, ut mali puniantur: bonum vero esse aturaliter, &c. Sed excipitis, eximios illos viros loqui κατά τι de *Secundum* ondonatione peccatorum, quam Deus liberrime præstat electis in *quid.* Christum credentibus; non autem ἁπλῶς de condonatione absque *Simpliciter.* mni prorsus satisfactione. Respondeo, primum de Aquinate nullo nodo negari posse, quin ἁπλῶς, non secundum quid sit locutus. Quod ad alios attinet, si rationes ipsorum considerentur, apparebit, andem fuisse ipsorum quæ Aquinatis sententiam. Si enim (quod vos si fatemini) senserunt, potuisse nos à miseria nostra liberari absque Christi satisfactione, sequitur eos sensisse, Deum absque omni prorus satisfactione peccata nobis condonare potuisse. Ratio est, quia ulla prorsus alia ratio fuit, quâ liberari possemus, præterquam sasfactio vel nostra vel alterius alicujus pro nobis, videlicet Christi. tqui jam concessum est, citra Christi sponsoris nostri satisfactioem, potuisse nobis peccata ignosci, vel quod idem est potuisse nos reatu peccatorum liberari. Consequitur igitur, citra omnem prors satisfactionem potuisse nos à reatu liberari. Quod si consequi

negaveritis, oſtendenda igitur vobis erit tertia aliqua ratio ſatis-ciendi, quæ nulla prorſus eſſe poteſt. Itaque videtis, ex veſtra etiam conceſſione neceſſario concludi, Deum poſſe peccatores abſolvere abſque omni prorſus ſatisfactione. Atque hæc ratio una eſt pro mea ſententia, quæ ex Calvino & Martyre ducitur. Ex Muſculo autem inprimis urgeo argumentum illud à minore ſumtum: quod videlicet Deo omnium rerum Domino ſemper liberum ſit de ſuo jure remittere quantum vult, quia id nobis hominibus licet in remittendis debitis ac condonandis injuriis. Nec video, quid hactenus ad argumentum illud reſponderi poſſit. Si quis enim dixerit, idcirco Deo non eſſe liberum, quia repugnet ipſius naturæ: manifeſta eſt principii petitio, ſicut paulo poſt amplius dicetur. Poſtremo ex Zanchio urgeo illud, quod juſtitiam punientem in Deo liberam eſſe docet. Si cum libera eſt, non eſt igitur Deo naturalis ſive eſſentialis: quum conſtet, eſſentialia in Deo eſſe ſumme & abſolute neceſſaria. Non enim potuit Zanchius hic eam libertatis ſpeciem intelligere, quæ coactioni aut violentiæ opponitur: quia nihil ad rem pertinuiſſet, quum manifeſtum ſit, omnes Dei proprietates ſic in Deo eſſe & operari, ut ab omni coactione ſint immunes. Intellexit igitur libertatem, quæ neceſſitati naturali opponitur: ſicut l.3. c.4. quæſt. & 7, & 8. prolixe docet, Deum quæcunque extra ſe vult & agit, ita libere velle & agere, ut poſſit vel aliter vel omninò non velle & agere. Nam propterea etiam loco prius citato diſertè inquit, Deum poſſe aliquem præter legem abſolvere, vel etiam mitius quam lex requirit caſtigare: quum non ſit juratus judex, ſed liberrimus Dominus. In ſumma docet, Deum non eſſe adſtrictum huic judiciariæ juſtitiæ (ut eam Muſculus appellat tit. de gratia Dei) ſed poſſe libere ac licite, modo velit, aliquem, cui pœna debetur, præter legem abſolvere ac ſervare. Nec refert, quod idem Zanchius docet etiam hanc Dei juſtitiam eſſe naturalem ejus proprietatem. Nihil enim vetat, quin ipſe hic à veritate aberraverit, quam illic diſertè aſſeruit. Nam idem alibi quoq; ſibi non obſcure contradicit, cum iram Dei modo facit eſſentialem Dei proprietatem (id quod Muſculus in Pſal. 67. & alibi recte una cum aliis negat) modo docet eſſe liberum duntaxat ipſius effectum. Vt hinc obiter diſcamus, etiam maximorum virorum ſententias ad Dei verbum & rectam rationem examinare. Sed video, quomodo hic mihi occurratis. Quæritis nimirum ex me, cum in Catecheſi Heidelbergenſi dicitur, vult Deus ſuæ juſtitiæ ſatisfieri, quam juſtitiam illic intelligam, eamne quæ eſt in Deo quam vos dicitis eſſe Deo naturalem, an eam quæ eſt extra Deum: & ſi hanc intelligam, quæritis, quænam illa & ubi ſit. Reſpondeo, intelligere me juſtitiam quæ in Deo eſt quoad decretum ſeu conſtitutionem, extra Deum quoad promulgationem atque exſecutionem: quam Muſculus appellat juſtitiam judiciariam, alii retributivam, alii punientem aut vindicativam, alii generali nomine proæreticam, quia pendet à libera Dei proæreſi ſeu voluntatis ipſius determinatione. Hanc dico eſſe in Deo quoad decretum: quia Deus libere apud ſe decrevit, peccata pœnitentibus quidem condonare, in impœnitentibus

ibus autem graviter ulcisci. Eandem dico esse extra Deum quoad promulgationem & exsecutionem, quia Deus hoc suum decretum tanquam legis appendicem (intelligo hic potissimum decretum puniendi) extra se nobis patefecit, idque reipsa subinde exequitur. Quod si igitur definitionem requiritis hujus justitiæ, hæc esto: justitia proæretica seu judiciaria est justum Dei decretum in lege promulgatum, quo Deus apud se constituit omnes suæ legis transgressores æterna morte mulctare. Non discrepat igitur hæc justitia Dei (quanquam in S. literis nunquam justitia, sed vindicta, ira aut severitas Dei appellatur) ab æquitate ipsius essentiali; nec tamen eadem est cum hac naturali Dei æquitate: sicut nullus Dei effectus à proprietatibus ipsius discrepare vel dissidere potest (quum Deus nihil præter aut contra suas proprietates hoc est suam ipsius naturam agere possit) nec tamen idem est effectus Dei externus quod Dei proprietas. Voco autem externum Dei effectum, quicquid ipse facit quod non ad ipsum necessario sed ad extra refertur: quod decreta Dei, quæ ante secula ipse apud se definivit, externi sunt ipsius effectus. Neque vero hinc sequitur, si ista decreta non sunt ipse Deus vel ipsa Dei essentia, fore Deum compositum, aut fore in ipso aliud & aliud. Nam aliter in Deo sunt naturales ipsius proprietates, aliter libera decreta: quum illæ quidem non possint non esse in Deo, hæc possint non esse: & illarum tantum respectu Deus simplicissimus intelligatur, non horum consideratione, quippè quæ nihil ad Dei naturam pertinet, & sine quibus Deus esse posset, si vellet. Exemplo rem declaro. Dicitur nos Deus elegisse ante sæcula, & gratiam nobis in Christo dedisse Ephes. 1. 2 Tim. 1. Quæritur, an hoc decretum eligendi non fuerit in Deo atque etiam nunc sit. Negari non potest. Nec fuit tamen unquam, neque erit unquam ipsa Dei essentia. Ratio manifestissima hæc est: quia potuisset Deus illud decretum vel aliàs, vel omnino non definire, atque ita sine illo decreto esse; sine essentia autem sua ne cogitari quidem potest. Et quis dicat, essentiam Dei nobis fuisse datam ante sæcula: sicut gratiam nobis datam fuisse constat, quæ certe nusquam tunc nisi in mente, seu voluntate hoc est libero decreto atque ordinatione Dei existere potuit. Ex quibus tandem apparet, nullam esse in Deo essentialem justitiam vel aliam proprietatem, quæ simpliciter exigat punitionem ob peccata; sed omnem necessitatem luendæ pœnæ sive in nobis ipsis sive in alio aliquo pendere à solo Dei beneplacito sive ordinatione; justâ quidem illâ, sicut etiam sapiente, potente & bonâ, attamen liberâ. Nam si Deus aliud hac de re decretum fecisset, id quoque, licet priori contrarium, justum fuisset & bonum. Non enim quidquid justum est etiam apud Deum, statim est justitia Dei essentialis: quum sæpe contraria sint Dei effecta etiam in eodem genere objectorum (verbi gratia, quod ex eodem genere hominum peccatores alios punit ac perdit, aliis ignoscit ac parcit, alios eligit, alios rejicit &c.) quæ tamen omnia justa sunt; essentialis autem justitia Dei sibi ipsi contraria esse non possit. Dicamus igitur quod res est, Deum sine violatione suæ naturæ aut naturalis justitiæ posse peccata condonare absque ulla prorsus punitione: quibus au-

tem & quatenus condonare velit, ex ipſius verbo diſcendum e. Habet enim (ut Lactantius inquit de ira Dei c. 19.) licentiam ir-ſcendi; neque hanc ſibi ademit, cum legem poneret; neque eſt ſtar judicis alicujus terreni, qui de alieno jure diſceptat, ſed ab-lutus eſt Princeps & Dominus omnium rerum, quibus uti vel n uti poteſt ſuo arbitratu. Neque vero hæc ſententia propterea dam-ri debet, quod Dyſedæus aut alii hæretici eâ ad ſtabiliendas ſu opiniones abutantur: ſed potius illorum aſyllogiſticæ ſunt oſtende-dæ atque ex Dei verbo refutandæ. Veſtræ profecto rationes, clariſ-mi viri, quas in contrarium affertis, parum aut nihil potius firmitas habere videntur. Objicitis 1. Deum ſuâ naturâ odiſſe atque av-ſari peccatum, nec ferre illud unquam poſſe. Reſpondetur ita eſſe, n tamen hinc ſequi, Deum ex naturæ neceſſitate quodvis peccatum p-nire. Nihil enim vetat, quin peccatum ſerio Deus averſetur, i tamen peccatori clementer ignoſcat: quia ex odio peccati non n-ceſſario ſequitur odium ac punitio peccantis: ſicut quotidie pii p-rentes, præceptores ac magiſtratus hunc affectum in ſeipſis erga ſu ſubjectos experiuntur. Itaque recte Savanorola in Pſal. 51. prec-tur, ne Deus continuo nos odio habeat, licet peccatum in nol oderit. Porro ignis conſumens dicitur Deus, quia inſtar ignis ta-dem conſumit omnes impœnitentes, non autem quod naturalit quodvis delictum puniat. 2. dicitis impotentiæ argumentum eſſe, pe-cata poſſe condonare abſque ſatisfactione. Reſpondetur, hoc potent & poteſtatis ſive authoritatis indicium eſt, poſſe injurias aliis pu condonare, & de ſuo jure, quantum quis velit, dimittere. Non pe-cata condonare, ſed peccata admittere vel ſaltem approbare imp-tentiæ eſt. Sed Deus peccata condonando neque ipſe peccat, neq peccata approbat; ſed gratioſe pro ſua poteſtate ignoſcit ac teg Itaque non mea, ſed contraria ſententia contradictionem contine videtur. Hæc enim ſtatuit, Deum, licet poteſtatem habeat in omnia ſ opera, non habere tamen poteſtatem de jure ſuo, quod ſibi adverſ peccatores acquiſivit, dimittendi. Hoc autem perinde eſt, ac ſi qu diceret, ſupremum Dominum non eſſe ſupremum Dominum. 3. d citis, condonationem illam abſque omni prorſus ſatisfactione rep gnare voluntati Dei Exod. 20. &c. Reſpondetur, hoc facile conced ſed eſſe extra quæſtionem: quum tantum quæratur de poteſtate juſtitia, non de voluntate & decreto Dei; ſive quid jure poſſit, nc quid velit Deus, quippe quem conſtat plura poſſe quam veli 4. additis, profanitatem & licentiam peccandi ex mea ſententia faci orituram. Reſpondetur, nihil hic eſſe periculi, ubi docetur, Deum no le impœnitentibus peccatum condonare, ſed eos potius graviter u ciſci. Nemo autem recte argumentabitur à poſſe ad eſſe. Quæ præte ea objicitis tanquam abſurda ſententiam meam conſequentia; vel al ſurda non ſunt, vel ex illa ſententia nullo modo ſequuntur: ſicut vc ipſos, poſtquam hæc mea penitius examinaveritis, animadverſurc plane confido. Quod reliquum eſt, venerandi viri fratres in Dom no colendi, iterum vos oro atque obteſtor, ut hanc ſcriptioner meam candide interpretari, &, ſi adhuc errare in hoc argument

vob

vobis videar (quod tamen sine periculo salvificæ fidei fore omnino mihi persuadeo) errorem illum firmis rationibus & sacris oraculis eripere mihi velitis;meq; pacis & concordiæ inDomino colendæ cupidissimum, inutilium autem disputationum & rixarum inimicum, fraternâ charitate complecti, denique vestra eruditione & pietate me doctiorem & meliorem reddere ne dedignemini. Ita vobis omnibus Deum propitium precor, qui vestris sanctis laboribus cumulate benedicere pergat. Steinfurto Calendis Sept. anno 1599.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS S.P.D.

Mitto tibi Uytenbogarde carissime, literas Drusii, quas tibi inscripsit; Tu illas leges & quantum in te erit, postulato illius satisfacies. Ego puto virum illum natum esse Hebraicæ literaturæ providendæ, & veræ interpretationi veteris Testamenti ex ipsius fontibus Hebraicis & variorum commentariis eruendæ: qua re & plurimum rei Theologicæ & nobis illius studiosis commodat, dignus qui vicissim à nobis officia grati animi omnia obtineat, quæ præstare nostrarum est virium. Agitur proculdubio per deputatos Ecclesiarum Hollandiæ utriusque apud ordines de Belgica Bibliorum versione à D. Aldegondo p. m. inchoata ad finem perducenda, vel aliter instituenda. Huic negotio an ullus sit aptior hoc eodem Drusio nescio; ita omne suum studium ad hanc unam rem confert. Illius igitur erit mentio inter cæteros imprimis facienda apud ordines,ejusque labor commendandus iisdem,ut illorum liberalitate obtinere queat, quod nosti. Si effici posset ut, ubi illa res agetur, ab ordinibus Hagam evocetur sententiam suam dicturus & explicaturus super instituenda translatione, seu perficienda quæ cœpta est, non erit inconsultum rei ipsi, & gratum Drusio. Tu autem dispice quid hic agendum. Res illa paulo meliore est loco, immunitates nimirum illas quæ causa disputationum esse poterunt, & eousque ut iis assensum suum dederit cujus causa erant posita. Quid autem illo futurum sit ignoro, tempus docebit. Ego interea quod possum facio, veritatem mihi cognitam docendo, & ignotam inquirendo, quin & cognitam ulterius investigando, solidisque rationibus adstruendo & firmando. Hæc autem in silentio & spe; sustinens interea nonnullorum intempestivum zelum & vix tolerabilem vehementiam: dum Deus me istac molestia exsolvat, aut illis spiritum discretionis & prudentiæ addat, qui zelum temperet & moderetur. Quod autem zelum illis tribuo absque scientia causam mihi habere videor justissimam. Video enim illos nihil minus agere, quam quod ex officio tenentur, cujus pars vel potissima in inquisitione veritatis est posita. Hujus autem rei causa illis est opinio & persuasio de veritate adepta, quæ in nonnullis ita est potens, ut ex tempore de quavis re etiam difficillima & nunquam illis

Intercessoria, Theologica.

antea meditata ſententiam dicere peremptoriam auſint, magno ſe Eccleſiæ Chriſtianæ malo & veritatis certo detrimento. Narra tibi aliquid ut videas, quod dico, & rideas ſi lubet, de regenerat ne corporis dum ageremus de illius corruptione agendum erat n ceſſario, quam quidam vehementer urgens, hoc argumento me co cludere cogitabat. Tu animam, inquit, à Deo immitti credis, p ram igitur & ſine peccato, unde ergo anima eſt corrupta? Niſi corpore contrahat labem, nullum eſt peccatum originis, itaq tu, inquiebat mihi, qui id negas, peccatum originis ſimul negas, hoc intolerabile eſt. Reſpondi, ne tantopere feſtinaret me concl dere, duplex enim mihi patere effugium, unum de quo tum age nolebam, quia requirebat diligentiorem tractationem & explicati nem, de modo nempe quo anima corrupta eſt, citra contactu corporis, & citra ejuſdem ex traduce propagationem. Alteru breviter monſtrabam, nempe per animæ traducem. At illam nega inquit, ita ſane, ſed magis nego per contactum corporis anima infici. Si nulla alia ratio eſt præter iſtas duas, jam pedibus ingr dior in ſententiam animam ex parentibus naſci affirmantium, ſic evado tuam concluſionem, dicebam; & ſimul cum iis qui i ſentiunt dico te peccatum originis negare, qui illius ſubjectu proprium facis corpus, & id in animam per corporis contactu traducis, quod eſt abſurdiſſimum. Hæc dum audiit tacuit, videns ſua concluſione me non cogere ad aſſentiendum ſibi, ſed ad mag diſſentiendum, nam & ille judicat animas divinitus immitti in co pora, & à parentibus non proſeminari ſeu propagari. Hinc de rel quis actis judicium facere tibi licet. Sed alias de iſtis coram ſi De viſum fuerit. Hæc ex occaſione Epiſtolæ Druſianæ ad te curand ſcripſi, ne nihil ſcriberem, quanquam & hoc pene nihil eſt. Vale n amiciſſime. Dominum precor ut te Eccleſiæ ſuæ quam diutiſſim incolumem ſervet. Raptim & currente calamo. 8 Sept. 1599.

IOANNI UYTENBOGARDO

ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

Familiaris & pius de Religione ſermo.

QVod ad binas tuas priores, Haga unas, Vltrajecto alteras ad m ſcriptas non reſpondi, amiciſſime mi, eo factum eſt, partim quod neſcirem an Vltrajectum an Hagam Comitis literæ mittendæ eſſent, partim quod itinera tum temporis uſurpari vix poterant, aquis quippe eouſque gelu conſtrictis ut navibus perviæ non eſſent, terra vero tam denſo luto obſita, ut non niſi magna cum difficultate viatoribus tranſitum concederet. Scio quidem quid officii mei ratio iſto tuorum ſtatu poſtulabat, at quæ tempeſtive ſatis præſtare non poſſem, intermittere viſum fuit: præſertim quum ſcirem animum tibi ad iſta talia Dei beneficio obfirmatum eſſe. Ego etiam interea non prorſus eram immunis: nam duo minores filii

&

& filia morbo puerili, quem varos vocant, graviter laborarunt, Hermanno interim febricitante, atque sic, ut puto, adversus contagium illud præservato; quod tamen an ipsius sanitati in posterum sit conducturum ignoro, quum videamus fatale pene esse omnibus in universum hominibus isthoc genere morbi semel in vita defungi. Accessit quod & ancilla nostra ægrotare cœpit primum pleuritide, hinc eodem morbo puerili, denique dysenteria quæ illam absumsit, & jam sextus agitur dies ex quo vitam cum morte commutavit. Vtinam Deus ista castigatione contentus sit, & porro Angelum percussorem jubeat ædium nostrarum postes sacro sanguine adspersas sine clade præterire, quod & tuæ familiæ opto ex animo. Molestiæ autem istæ quæ diligenter curandis & asservandis liberis erant insumendæ non permiserunt, ut id quod in 7 caput præ manibus habebam absolverem, & visum erat illud ipsum una cum literis ad te mittere. Verum hoc jam propediem exspecta planius, & latius paulo pertractatum. Istac autem conditione accipies, ut quod tibi displicebit, aut non satis probum probatumve videbitur, libere transscribas. Veritatis enim inquisitio, quam institui, ita postulat, Absit ut ego mea probari velim qualiacunque sint proba improba. Gaudeo plurimum, si quis contradicere meis statuit hoc animo, ut & ipse veritatem indaget: illos autem ægrè fero, qui omnem scientiam sibi tribuentes in hoc solum & audiunt & legunt aliena, ut hæreseos notam adscribant, si quæ occurrant illis vel non nota antea vel non probata. Crede mihi non facies hoc inutiliter, certus & tibi, & mihi inde constabit fructus. Plenus sum meditationum de rebus ad regenerationis negotium pertinentibus, illas hac occasione in sinum tuum effundere quam maximè gestio. Hoc autem inprimis mone, sicubi putabis me à communi nostrorum consensu, non tam in loci alicujus sensu explicando, quam in fidei dogmatibus, longius discedere. Non festinabo mea aliis offerre, quos de meliore nota non novi. Perpetuus iste, quem inquis, metus animo meo obversatur. Pacis enim Ecclesiæ studiosissimum gero animum, Dei beneficio, sed & indefessum studium veritatis inquirendæ & confirmandæ profiteor. Nulla mihi, non dico, dies, (absit jactantia, tu me nosti) sed ne hora præterit, sine istarum rerum, quas tracto, meditatione: insuavia omnia & ingrata æstimo præ illius studii dulcedine, perire mihi puto id temporis, quod huic rei non impendo, dicere licet, utinam ne nimis. Nam & hic modus est tenendus, ne ab aliis officiis pietatis, quæ majoris sunt momenti, impediat. Veritatis inquisitione & scientia spiritalis esse conor, qui omnia dijudicare valeam; utinam & affectuum mortificatione, veraque in Deum fiducia & conversione ad ipsum. Hoc unum sæpe doleo & deploro quod nemo adsit mihi cum quo conferre liceat. Negotium Drusianum porro tibi commendo, & faxo ut illi de tuo animo & studio vel per me vel per Vehemannum, fors per utrumque, constet. At mi anime, an non dolendum, ita agi inter Christianos, inter fratres, inter Theologici studii professores, & omnia tegi velo Zeli erga gloriam divinam & veritatem cælestem? ô Deus quousque! tu vides & judicas.

dicas. Necdum ſtatui de negotio quod mihi in Synodo eſt impoſitum, propendet tamen animus certis de cauſis ad ſuſcipiendum modo reſciſcere poſſem id mihi ſyncera mente commiſſum eſſe, de quo dubitare me cogunt ſiniſtra nonnullorum de me judicia. At ut ut eſt, ego judico utilem fore iſtam operam Eccleſiæ Chriſti, non quia iſtæ hæreſes non ſint erudite & ſolide refutatæ, ſed quia novæ refutationes novos inveniunt lectores. Ego vero non habui hactenus ſtudio Anabaptiſtarum hæreſes earumque firmamenta tam accurate cognoſcere, quam poſtulat uſus iſtius negotii, hoc unum me paululum remoratur. Si qui animo tantum ſenſa mentis meæ de nonnullis controverſis articulis eruendi iſtud mihi onus imponendum putaverunt, illi quod volunt non impetrabunt, neque enim refutationis neceſſitas poſtulabit ut ego omnem meam mentem explicem ſuper dogmatis de Prædeſtinatione & libero arbitrio, de quibus inter alia litem nobis movent, quos dixi, Anabaptiſtæ. Tu autem neque hic mihi deeris, ſat ſcio, quà inſtruendo libris, ſi quos habes hoc negotium tractantes, quà etiam monendo & mea corrigendo. Interea autem perſequar inſtitutum locorum communium ſyntagma, quia video hoc ab iſto negotio non uſquequaque diſſentire. Vrſinus apud nos eſt, ter pro concione dixit, ſatis propenſi ſunt in illum Seniorum animi; ſi dona ejus huc uſque placere poterunt ut judicentur Eccleſiæ noſtræ profutura ſalva res erit, quod ego ſane bono viro ex animo precor. His vale cum conjuge cariſſima & familia tota. Salveant à me D. Hogerbetius & D. Cromhoutius. Vale & me ama. Amſtelædami 26 Ianuarii 1600.

IACOBVS ARMINIVS
IOANNI UYTENBOGARDO
meo, ſalutem & bene per Chriſtum agere precor.

Privata Eccleſiaſtica Theologica.

GRatias tibi uxorique tuæ habemus pro remedio ſubminiſtrato, quod adverſus dolores papillarum eſt perfectiſſimum. Dolendum ſane uxorem tuam iſtam ſibi artem ſoli reſervare velle: unde fiet ut cum illâ intercidat & emoriatur, ingenti ſane matrum lactantium damno & detrimento: quod ideo dico, quia expertus ſum in propria uxore, quantum malum ſit cui mederi novit iſtud pharmacum. Sola illa ars paupercnlum alere poſſet, quæ pretium ſuæ induſtriæ & operæ ſtatuere vellet indigentibus. Quare hortare uxorem ut ne patiatur ſecum intermori artem tam neceſſariam: ſi nolet communicare dum vivit, ſaltem ſcriptum relinquat ex hac vita diſcedens. Sed neſcis, mi anime, quod nuper Theol. Franek. filius pleno ore & planis verbis enuntiarit de decreto Suyd-Hollandicæ Synodi, quo circumſcripti ſunt illi qui Translationi bibliorum præficientur in poſterum. Roggius, dicebat, mihi narravit Druſium per Suyd-Hollandicam Synodum à translatione bibliorum, imo & inſpectione translationis eſſe excluſum. Tu quidem illius ſolius

lius excludendi causa decretum factum esse prudenter animadvertebas, sed juvenis 20 annorum hoc ex ore Roggii aperte est professus, ignarus proculdubio quo loco Drusius apud me esset. Velim, ut apud Centuriones Ludovici (qui equitum turmam ducere solebat vivus) viduam, quæ apud vos esse dicitur, exquiras an Cæsar Molettro maritus aliquando Christinæ Henrici nostræ, quam nosti, obierit nec ne. Christina mihi scripsit ante annos aliquot maritum suum ad Sylvam-ducis cum aliis cæsum occubuisse. Interest alicujus boni viri, qui illam jam uxorem habet, ut de illa re certus sit. Debuit quidem fateor antea de eo inquisivisse, at fidem habuit hactenus uxoris narrationi, quæ jam illi cœpit esse suspecta. Thysium nostrum ex Galliis rediisse nosti. Velim illum alicui functioni præfici in vicinia nostra & quidem Leydæ si fieri possit, propendet illi animus ad Hebraica. ego puto, si professio illa ipsi adsignaretur, daturum operam ut Spartam suam cohonestare posset. Diligentissimus est indagator eorum quæ ad eam rem spectant, imo & curiosus. Tu rem hanc habeto cordi. Ego conquiro mihi undique Anabaptistarum scripta, quæ habeo perlego ut illorum sensa de singulis fidei articulis nosse queam, qui primus operis mihi impositi labor esse videtur. At Corputius mihi scripserat de submittendis illis quæ alii apud se haberent adversus Anabaptistas meditata, nihil istorum accipio. Ego tamen aliquid moliar, quo successu docebit eventus. Non tamen festinabo, sed prout juxta ordinem locorum communium quem habeo præ manibus singula incident, ita quoque tractabo nisi forte urgear. Tu scripseras impositam tibi curam respondendi Epistolæ Cukianæ, velim ubi responsum adaptâris videre. Non possum te celare, Harlemenses gravamen hoc proposuisse proxima Synodo tractandum. An non sit consultum ut Ministri Ecclesiarum quotannis renovent subscriptionem Confessionis & Catechismi, quandoquidem inveniuntur, qui licet in muneris ingressu subscripserint, tamen postmodum mutatæ sententiæ indicia dant manifesta. Ego miror hominum improvidas mentes, qui non vident se isto pacto, & omnium Ministrorum fidem in dubium vocare, utpote qui annuis subscriptionibus sint ad constantiam in fide compellendi, & litium quotidianarum seriem spargere. Quasi vero accidere nequeat, ut qui sub ingressum muneris non dubitavit atque ita ex conscientia subscripsit, temporis progressu dubitare de articulo quopiam incipiat, unde se ante revolutum subscriptionis novæ tempus extricare non poterit. Addo quod hæc res ad omnes Ecclesias pertineat æqualiter. Et quis prudens unquam judicavit ex usu reipublicæ aut Ecclesiæ esse, inquisitionem instituere de criminibus non manifestis, imo & illos qui nihil mali cogitant ad apertas dissensiones adigere? An non ista novæ Hispanicæ seu Tridentinæ Inquisitionis fundamenta esse videntur? Hæc scribo, non quod ego subscriptionem detrectem, sed rei ipsius causa. Putavi autem te monendum. Agitur & hoc, An non utile sit futurum Ecclesiis ut conjungantur Synodi utriusque Hollandiæ, & quotannis Synodus habeatur aliqua omnium Ecclesiarum ad utramque Hollandiam pertinentium

tium. Videntur mihi Uytenbogarde multi ne parum ſatagentes videantur rerum Eccleſiaſticarum, noctes dieſque meditari an non aliquid & ipſi proponere poſſint in Synodis tractandum. Revocand ſunt iſti tales ad dictum Apoſtoli. Attende lectioni, exhortationi doctrinæ. Mirum enim quam ſupina ſit multorum negligentia & ſecuritas in iſtis quæ ad muneris functionem præcipuè pertinent Hæc tecum confabulari volui. Tu boni conſule, & vale cum cariſſima tua, cui ſalutem à mea adſcribo. Dominus Ieſus tibi adſit, te tueatur & conſervet ad nominis ſui gloriam & Eccleſiæ emolumentum. 26 Maii 1600.

EIuſdem Theologi, de quo ante, filius major conciunculam, propoſitionem, habuit, in 1. verſum Pſal. 32. in qua digrediens paululum probavit 7. caput ad Rom. de homine ingenito intelligendum, uſus autem eſt his duobus argumentis. 1. quia homo non regenitus interna ſua peccata non agnoſcit, 2. fuit prorſus herculeum, imo tonitru inſtar, ut dicebat, ad profligandam ſententiam contrariam, nam iſti homini tribuitur velle bonum, quod non convenit mihi regenito, probavit poſtremum ex loco Phil. 2. Deus efficit in nobis velle & perficere. En quam accurata capita, ecce quibus formullulis infeſtemur & impellamur & præſentes. Monui illum de aliis nonnullis, & verbo dixi. ipſum in 1. argumento falſum dixiſſe, in ſecundo ſuam ſententiam refutaſſe. Nam homo de quo Apoſtolus agit non invenit perficere; in hoc vero efficit Deus perficere. Adjunxi, diligenter illi eſſe inſpicienda loca ſcripturæ & ponderanda argumenta, verum dictum eſt. Ignorantia audax & ſuperba. Et hoc volui tibi ſcribere ut mecum rideres. Vale iterum amiciſſimum mihi pectus & me ama.

IOANNI à MVNSTER
DAVID PAREVS S.

Eccleſiaſtica Theologica de fractione panis in cœna Domini.

PLuſculum tacui, vir nobiliſſime, fautor honorande, non tam meâ voluntate, quam occupationum imperio. Quare veniam peto. Merito Eccleſia luget tanti Doctoris, quantus erat TOSSANVS noſter, jacturam: lugent nobiſcum omnes boni, quorum lacrymis, cum tuos quoque adjungas gemitus, pietatem ſane in defunctum, affectum in Eccleſiam teſtaris. Adfui ego morienti: audivi extreme balbutientis vota & gemitus. Pietas ipſa mori videbatur: vel obdormiſcere potius. Non quidem tam dolemus, quod talem amiſerimus, quam gaudemus, quod talem habuerimus. At vulnus quod ejus exitu Eccleſiæ & Academiæ noſtræ inflictum ſenſimus, parum abeſt, quin lethale ſit. Niſi conſiderem, te programma funereum, quo Rectoris juſſu ſanctis ejus manibus ſubito parentavi, jam pridem accepiſſe, adjicerem iſtis, ſed parentationes Academicæ ſolemniores brevi evulgabuntur, quæ deſiderium bonorum

rum magis lenient : ut, quem corpore nequeunt, recordatione teneant : quod de ſuo Nepotiano Hieronymus dicit. Quod nuper ſuaſi, non eſſe, altare contra altare apud veſtros erigendum, ex Auguſtino ſuaſi, & recte tu in diſceptatione noſtra conſuluiſti id ipſum : nec quid ſibi velit eſt obſcurum.

Altare noſtrum Chriſtus eſt, cum Orthodoxâ fide, à quâ ſe Vbiquitaria factio ſegregans, ſuum ſibi altare contra erigit, vel certè jam erectum pertinaciter defendit. Suaſi ergo, hæc duo altaria non eſſe ſimul ferenda in Eccleſia unâ. Nam prudentia conjungere volens utrumque, nihil eſt niſi fomentum ſchiſmatis inter membra unius corporis. Cum conſtet miniſterium eſſe impurum : repurgetur ergo : non purum cum impuro conjungatur. Vidimus utriuſque conſilii experimenta in uno Palatinatu : qui apud Rhenum habens unum altare felicior eſt : in Bavariâ gemino altari in primariis oppidis hoſtiliter in hunc diem ſecum diſſidet & varie diſtrahitur. De diſceptatione veſtrâ legi ἀπροσδόκητα non ſine dolore. Iam pridem enim arbitrabar conſtare inter nos de quæſtione juris & facti in fractione panis Dominici reſtituenda Eccleſiæ. Doleo igitur Sathanam hanc ruinam inveniſſe, per quam ad vos turbandos irreperet. Vos vero pro veſtrâ pietate & prudentiâ per eandem eum repellite. Bene tamen eſt quod in quæſtione Iuris convenitur. Meam de ea ſententiam, non eſt, cur nunc multis exponam, aut à me petatis. Habetis enim evulgatam, ad quam etiam video utrumque accedere, & te, vir ampliſſime, & D. Flurerum. *Inexpectata.*

Conſtat ergo inter vos, fractionem panis Euchariſtici non eſſe ritum ἀδιάφορον, ſed mere & vere ſacramentalem, ad integritatem ſacramenti pertinentem. Nec diſſidetis in eo, an ſit reſtituendus ritus neceſſarius Eccleſiæ. *Indifferentem.*

De tempore & modo reſtitutionis non convenire video : jamne ſub reformationis initia, alienis vel offenſis adhuc domeſticorum & vicinorum animis ſit reſtituenda, an differenda, dum nullâ vel minore res offenſione laboret? Prius tibi, poſterius D. Flurero placere video.

Non judex, ſed frater ſum : cauſæ aſtipulabor. Si Dominus Ieſus ita judicaſſet in expurgando fermento Phariſaico, in tradendâ doctrinâ cœleſti, & in ritibus divinis innovandis, ſcandalum errantium cavendum eſſe, & differendam doctrinæ ac rituum divinorum (diſciplinæ diverſæ fuit ratio) repurgationem, dum omnes ceſſarent offendi vel obloqui : ubique reclamantibus omnibus, tum Theologis & Politicis, nec doctrinam Euangelii è ſinu patris promulgaſſet, nec Euchariſtiam cum Baptiſmo inſtituiſſet, nec panem fregiſſet unquam. At, non obſtantibus illorum vel ſcandalis, vel contradictionibus fecit hæc omnia : ad judicium, inquit, veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant : quo dicto tradidit regulam in repurganda doctrinâ & ritibus divinis, potius ædificationem eorum, qui ſunt dociles, ſive pauci, ſive multi, ſpectandam eſſe, quam offenſionem eorum, qui ultro ad veritatis lucem cæcutiunt, aut ei contradicunt. Quia hoc ſcandalum acce-

ptum

ptum eſt, non datum. Vnde conſequens eſt, ſive offendantur errantes, ſive non, doctrinam cœleſtem & ritus à Deo mandatos retineri, vel ſi exciderint, poſtliminio reſtitui debere in Eccleſiâ. In disciplina quidem & adiaphoris Chriſtus neminem vult offendi: ſed ad infirmitatem errantium deſcendit ipſe, & deſcendere nos jubet: ne ſi injiciamus vinum novum in utres veteres, rumpantur utres & vinum effundatur, hoc eſt, infirmi rigore intempeſtivo offenſi reſiliant, & fructus doctrinæ pereant. Ita Apoſtolus etiam fiebat omnia omnibus, quod nobis quoque eſt faciendum. At doctrinæ & rituum nobis divinitus mandatorum alia eſt ratio. De his enim parendum eſt mandato: quod auditis in aurem, prædicate ſuper tecta. Prædica ſermonem, inſta tempeſtivè, intempeſtivè. Hic omnis diſpenſatio in hominum gratiam, odii vel periculi metu facta, cunctatio eſt, vel prævaricatio. Iam ſi fractionis ritus ex iſtorum eſt genere, quid ſequatur palam eſt. Et valde probo ſcriptum primum D. Flureri de cauſis reſtituendæ fractionis: à quo non ſpero eum receſſurum in alicujus gratiam. Probo moderata conſilia: ſed in iis quæ moderationem habent, in reliquis probo cordatum candorem, qui rectâ viâ breviſſimâ nempe incedere ſolet. Metui vero aut lentitati noſtræ ſcandalum infirmorum, vel errantium aut contradicentium prætexere tergiverſari eſt. Vis paucis dicam? ſi differenda eſt rituum ſacramentalium, aut etiam doctrinæ repurgatio, dum Titius, Mævius & horum vicini applaudant, vel offendi ceſſent, næ nos Chriſtum cum ſuâ reformatione ad Calendas Græcas ſuſpendemus. Si corrigere, quod poteſtis, non vultis, languor eſt, ſi, quod vultis, non poteſtis, culpâ vacatis modo eſuriatis & ſitiatis juſtitiam.

Diſciplinam libri inter adiaphora, & ritibus poſtponit.

In Bernenſi & Baſilienſi Eccleſiâ miniſtri in hoc ipſo expetunt καθαρισμόν, ſed impediti autoritate ſuperiorum mutationem facere non poſſunt. Nævum igitur agnoſcunt & excuſant minime. Deus pater miſericordiarum compeſcat Sathanam, ne vos turbet, aut impediat, ipſe vero per ſpiritum ſuum vos ſanctificet & roboret, ut omnes idem ſentiatis in veritate, & inoffenſo pede procedatis. Qui Crollii ingenium hactenus noverunt, claudicationem ejus non mirantur, nec apoſtaſiâ offendentur. Semper contentioſus fuit & arrogans. Culpam fruſtra aliis imputabit: cum ſtultum & miſerum ſit, ut aliis, à quibus nos læſos putamus, ægrè fiat, ultro ſe præcipitare. Deus ipſi adſit, ne ſeipſum perdat. Hæc vir Nobiliſſime, ad tuas eruditiſſime exaratas ruditer currente calamo, reſpondere volui. Si nimis multa aut diluta, veniam peto. Dominus gratia ſua tibi, tuæque conjugi, ac familiæ nobiliſſimæ benigne adſit. Tu vero, quod facis, tuâ me benevolentiâ porro etiam complectere.

Inſtaurationem.

Heidelbergæ 24 Febr. Anno ſalutis reparatæ 1602.

IACO-

IACOBVS ARMINIVS IOANNI UYTENBOGARDO

meo, salutem & bene per Christum agere P.

LEctis literis tuis, mi Uytenbogarde, non affectus modo sed perfusus sum gaudio ineffabili, tum quod vehementem tuum erga me amorem ex iis perspicio, qui levia & exigua benevolentiæ igna æstimat prægrandia, tum quod ex iis curam tuam & solicitulinem de me meaque familia cognosco, quam tuis precibus comnendatam habes unicè, quibus ego à multo tempore plurimum triuere soleo, adeo ut non parvam mihi spem faciant immunitatis ab sto malo, quod nos undique obsessos & quasi circumvallatos tenet: quo quidem hactenus indemnes nos præstitit gratia divina, neque os solum sed & omnem hactenus familiam paternam, fratres sooresque omnes & eorum liberos: quod beneficium nobis perpeuum esse velit benignus Pater. Magna sane & gravis ira Dei in nos otamque urbem incumbit, quam plurimi ægrotant, multi quoidie obeunt, præterita hebdomada septingenti sunt numerati & ltra, neque dum remittit lues. Quamplurimi fuga sibi suisque lieris consulunt, faxit Deus ut evadant, licet magis probem illos qui um Ecclesia apud Michæam dicunt iram Domini feremus, quia eccavimus illi, non servabit, spero, Dominus iram in perpetuum, eque perpetua oblivione sepeliet misericordias suas antiquas, on delebit matrem cum filiis universis, semen aliquod sibi relinuet, quod ipsius nomen laudesque concelebret in terra viventium. Nos interea non negligimus pro salute reipublicę ardentes ad Deum reces fundere, populum ad preces & vitæ seriam emendationem adortamur, Pusillanimes concionibus consolatoriis reficimus, perterefactis conscientiis animos addimus commemoratione promissioum divinarum, atque ista majore zelo faciamus ipsa necessitas & ngustia temporis velut constringit nos, & facies urbis vehementer nutata impellit. At vero, quod miraculi pene instar est & singularis Dei providentiæ documentum certissimum, nemo hactenus (hoc nquam anno) ex Consulibus, Scabinis, Thesaurariis, Orphanorum ræfectis, Verbi administris, senioribus, diaconis, Eleemosynariis, Rectoribus scholarum & Hypodidascalis ista lue infectus fuit, miris nodis Deus omnes illos conservavit, & spero, conservabit porro. Hujus rei consideratio vehementer me afficit, ut non possim quin n laudes providentiæ divinæ erumpam. & afficiet omnes illos qui ciunt quam graviter pestis ista per totam urbem sæviat. Reipsa dicimus veritatem Davidicæ scriptionis, qui illam appellat, pestem ravitatum, timorem nocturnum, sagittam volantem interdiu, estem in caligine ambulantem, pestem vastantem mundum. Ante hebdomadas dies rogationum publicus indictus & celebratus t ad iram Dei avertendam, magna hominum frequentia concio-

Religiosa de Peste Amsteladami grassante.

nes

nes frequentante & magna animi devotione Deum invocan. Scimus autem Deo tempus præfigendum non esse. Exspectamus ipsius benignitate liberationem à malo aut saltem mitigatione. Quam etiam velim te tuis apud Deum precibus ardentissimis s. gitare, quin & Aldenhovium, Doligiumque admonere ut una r. biscum precibus suis certent apud Dominum. Quis scit an mi. reatur nostri ut non pereamus universi? Hæc hactenus studia m. calidissimis hisce temporibus vehementer frigent, quidquid ab or. nariis & extraordinariis functionibus temporis suppetit, non tam scientiam comparandam quam ad conscientiam ædificandam ins. mendum est, domui præscribendum, & omnia disponenda atque si horas ista lue corripiendi simus, quæ nulli hominum generi parci non pauperibus, non divitibus, non infantibus, non pueris, non s nioribus, non viris, non feminis, nullus locus in urbe est immuni à tergo, à fronte, à latere, in proximis mihi ædibus infectio ista vi suam exseruit. De D. Taffini obitu audivisti proculdubio, de qu tamen dubitatur an ex isto morbo obierit, facile apud te statue potes, quantopere ego studiis incumbere queam: licet, quod libe & vere apud te dicere licet, imperterrito hactenus animo, at nc citra commiserationem casum tam multorum inspexerim. Si Deu superstitem me hisce malis esse voluerit, ad interruptam studioru meorum meditationem redibo. Helmichius egregie officium fac quà publice quà privatim. Talem se præbet qualem ego sane optar possim maxime. Virum bonum, candidum & syncerum, esse arb tror. Comem se & affabilem declarat omnibus, neminem præ s contemnere videtur licet insignibus à Deo donis sit instructissimu: Ego sane magnopere Ecclesiæ nostræ gratulor, quod illum nact sit; si te illi & nobis collegam haberemus, triumphare certo pos semus, at hoc forte frustra opto, propterea quod sciam quantoper tua opera desideretur, probetur, & utilis sit inter istos magnos totiu reipublicæ primates, cum quibus vix ulli alteri tanto cum fructu ver sari contingeret. Non dubito quidem, quin multa quotidie obver sentur oculis tuis, quæ merito displiceant, at quid agas aliud, quan ut corrigas quà potes, & interea animam justam affligendo Domino Deo tuam operam & fidem approbes exspectans meliora. Festina Vytenbergius qui aut ipse aut saltem per alios hasce satagat ad te cu- randas. Quare finem faciam & te totumque exercitum nostrum Do- mino Deo ejusque tutelæ potentissimæ commendabo, precans Do- minum ut spiritum prudentiæ, fortitudinis & veræ magnanimitatis omnes instruere velit, quo bellum hoc domini ad ipsius gloriam, Ecclesiæ augmentum & patriæ nostræ vehementer afflictæ salutem quam citissime debellari queat. His vale mi amice, D. Deus te tuea- tur, conservet, protegat ad nominis sui gloriam, Ecclesiæ ædificatio- nem, tuorum emolumentum, & meum gaudium in Domino. Raptim currente calamo. 17 Augusti 1602. Salveant à me quam officio- sissime Doligius & Altenhovius si adhuc in castris prælientur.

QVum clausurus essem literas significavit . . . . . quem jam jam putabam abiturum ad exercitum nostrum, se Vltrajecto, quo jam abit, ad nos rediturum, atque tamen iter propositum persequuturum. quare putavi, quum temporis satis supersit, non ingratum tibi fore si adscribam Psalmum nonagesimum primum prout illum hisce diebus latinis versiculis transtuli. ut illum firmius memoriæ meæ imprimerem, alligavi me ad textum ipsum quantum potui, quare non miraberis si versus sint horridiusculi.

IOANNI UYTENBOGARDO meo, salutem & bene per Christum agere P. IACOBVS ARMINIUS.

Narratiuncula de tentatione quorundam super certitudine salutis, item de professione Leydensi, aliisque.

LIteras tuas 27 Septembris missas, 27 ejusdem mensis accepi gratissimas mihi semper & acceptissimas, hoc vero rerum nostrarum statu plusquam exoptatas & desideratas. Vehementer enim me consolantur, vel sola solicitudinis tuæ de me meisque, & precum tuarum (quas scio ardentissimas esse & efficacissimas) ad dominum mentione. Nam omnino mihi persuadeo, me hucusque tuis potissimum & Ecclesiæ nostræ precibus immunem ab ista dira & graviter grassante lue perstitisse, quam inter primos cælitus in caput nostrum devocavi. Confido etiam porro perstiturum magnâ Dei misericordiâ, si ipse ita gloriæ suæ, Ecclesiæ ædificationi, & sa-uti meæ meorumque conducere novit. Iam diu autem me vitamque meam illi obtuli, exspectans indies dum illam à me repetat, & meliorem cum fœnore reponat, idque animo quieto, tranquillo & fidenter dico ut tu gaudeas) imperterrito, quem mihi ad extremum usque ut conservet Deus ille omnis consolationis, precor, & ut tu mecum preceris obnixe peto, imo jubeo vicissim paria tibi præstiturus. Quum primum exitiabile malum grassari circum circa, & ingentes funerum acervos facere inciperet, non parum afficiebat animum cogitatio de uxore & liberis; considerabam enim quam exiguam hæreditatem essem relicturus. At superavi Dei beneficio istam tentationem. & Domino Deo Patri viduarum & pupillorum illos quam commendatissimos fore non dubito: non quod ego ita me erga illum gesserim, ut illius favorem etiam post mortem meam erga meos duraturum confidere possim, sed quia id præfidente fiducia sperare audeam. Torsit me multum, atque etiamnum torquet ineptiarum mearum, quas chartis obiter illinivi, cogitatio. Vt illas comburi jubeam morti propinquior statuere ausus non fui, propterea quod mihi utiles esse possent, si contingeret præter opinionem superstitem manere. ut patiar mihi fatis meis functo superesse, multo minus animum inducere possum; scio enim indignas esse quæ inspiciantur, & vel tuum amicissimi & mei amantissimi hominis judicium subeant. Gaudeo enim isto loco apud te esse, quo jam, & porro isto loco apud te esse volo mortuus, quod non potero,

ro, ſi illæ, quod facient inſpectæ, liquidiſſime declarent loco il
indigniſſimum fuiſſe. Hoc autem tibi declaro, & quidem ultim
meæ voluntatis loco haberi volo, quod in nullius quam tuas
Ex æquo & bono. Iacobi Brunonis manus illas incidere velim, quos ſcio ἐπιεικῶς il
uſuros, & ad commodum hæredum, correcturos, ſi quid ſit qu
facili opera correctum lumen adſtruere poſſet. Ac ut de ſtud
meis aliquid addam, jam aliquamdiu, ita conſtringente hujus te
peſtatis neceſſitate, de providentia Dei meditatus ſum, ad cujus pl
niorem & accuratam explicationem puto adhuc nonnulla deſid
rari, præter illa quæ à noſtris auctoribus eruditiſſime & accuratiſ
me ſunt tradita. Legi Vrſinum, Zanchium, Gommarum, qui
profeſſo iſtam materiam tractarunt. Singula penſito ſecundum m
dulum meum. In Gommarum quod breve eſt illius ſcriptum, no
nulla animadverto (quod & forte in reliquis ſum facturus) ea t
cum communicabo ubi abſolvero, non ut te doceam, ſed ut tuu
judicium, quod ſemper maximi feci, experiar. Hujuſmodi aute
ſtudia libenter ſuſcipio ſecundum naturæ meæ propenſionem, q
ſemper ad veritatis ulteriorem inquiſitionem tendit, neque deſine
novit niſi pertenderit, aut ſaltem putaverit pertendiſſe. Hoc aute
luctuoſo Reipublicæ noſtræ ſtatu magnopere impediunt varia eaq
gravia officia, præſtanda tum amicis & propinquis ad animos ill
rum contra metum mortis confirmandos, tum ægrotis qui peccat
rum onere prægravati in Deum per Chriſtum ſpem ponere vix a
dent. Neceſſe habeo tibi narrare quid hiſce diebus bis mihi acc
derit, primo apud fœminam peſtilentiali febre, inde apud viru
graviſſima peſte laborantem, ambos Eccleſiæ noſtræ membra, pr
bæ vitæ & integræ famæ homines, & ut ego exiſtimo verè Chriſti
nos. illa judicioſa admodum & rerum ſacrarum ſupra ſexum gnar
ille earundem eouſque peritus ut aliis etiam ſolandis idoneus jud
catus fuerit, neuter alteri notus, quod ideo addo ne alterum alt
rius exemplo traductum putes in iſtas tentationes. Ambo veh
menter angi cœperunt animo, quod certitudinem remiſſionis pe
catorum, & alloquium Spiritus ſancti in cordibus ſuis non perſe
tiſcerent, iſto præſertim tempore, quo quam maxime id neceſſ
rium arbitrabantur. Conatos quidem fuiſſe meditatione ſeria ver
Dei & precibus illa, ſi fors ſepulta laterent in cordibus, exſuſcitar
at inani opera & ſucceſſu caſſo. Illa in lachrymas ubertim erupit
hic intus dolorem coquebat, neuter tamen deſperabat, ſed veh
mentiſſime affligebantur iſta quam dixi de cauſa. Ego animo ut ve
rum fatear, triſti, & ſeria commiſeratione tactus utrumque audivi
& remedium iſti tentationi adhibere conatus ſum tale, & utrumqu
ſucceſſit. Quæſivi quæ cauſa eſſet cur tantopere iſtam ob rem cru
ciarentur, reſponderunt, adeo cogitationes illorum conveniebant
ſe exiſtimare certitudinem remiſſionis peccatorum & teſtimoniu
Spiritus ſancti in cordibus fidelium eſſe ipſam fidem, qua hom
fidelis juſtificatur, & propterea ſe, quod illa certitudine & teſtimo
nio hoc tempore deſtituerentur, fide etiam carere. Hic ego rogarem
annon crederent Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum à Patre in mun
dun

dum missum, verum & unicum mundi Salvatorem, annon certo scirent Deum Patrem in hoc unico mundum sibi reconciliasse, non imputando illis peccata ipsorum; eundemque Iesum accepisse à Patre potestatem remittendi peccata quantumvis gravia & dandi Spiritum adoptionis credentibus in ipsum, quam etiam potestatem omni modo paratus sit in fidelium salutem usurpare, imo & usurpaturum se sancte promiserit. Responderunt se firmiter ista omnia credere. respondi illam esse fidem quæ in justitiam imputatur, remissionem vero peccatorum esse fructum istius fidei, quam ipsam necessario sequitur, ordine saltem naturæ si non tempore, sensus remissionis istius in corde fidelis dicente Apostolo: *Iustificati fide pacem habemus erga Deum*: atque ita quoq; de dono Spiritus qui credentibus in Christum obtingit, & ubi obtigit operari incipiat prout ipse Spiritus consultum novit saluti eorum quibus datus est. Hîc arrigere aures illi & aperte profiteri (iste præsertim adjutus ab uxoris suæ furore, quæ mentem ipsius & una suam explicabat quam commodissime) se hucusque existimasse sensum remissionis peccatorum esse fidem ipsam. Ego vero multis scripturæ locis in medium allatis probavi, fidem justificantem, remissionem peccatorum & sensum remissionis distincta esse in scripturis & consentanea inter ipsa. Hoc facto meliuscule animati fuerunt. Explicavi etiam quibus de causis contingat ut ista rectitudo & colloquium Spiritus non semper æqualiter sentiatur à fidelibus. Tandem Dei beneficio effectum est ut ambo in spem erecti ausi fuerint Deo animas suas in spe & patientia commendare & mortem tranquillo animo exspectare, quam & iste biduo post in domino obivit. Ex hisce confirmatus sum in pristina mea sententia, necessariam esse accuratam rerum inter se conjunctissimarum distinctionem, ne illarum confusio conscientiis ægritudinem & perturbationem adferat, non auferendam nisi per distinctionem naturæ rerum intimæ convenientem. Hæc hactenus. Venio ad id quod præcipuum est posteriorum tuarum literarum argumentum; professionem inquam Theologicam, quæ propter obitum clarissimi & optimi viri D. Trelcatii vocati in Academia Leydensi. Existimat tamen & vir alius quidam doctissimus me isti muneri idoneum esse posse, si modo in me id suscipere velim. Ego non dicam vos multum aberrare, ne excusatiunculas adferre velle videar tibi, si excusare me ista parte laborem, (quod tamen si faciam vere faciam) isto, concedo si studium adhibeam, & isti rei me totum dedam non omnino ineptum futurum studiis Theologicis promovendis. Sed præter hoc multa sunt, quæ suadent ne functionem in qua sum deseram, & cum ista altera commutem. Inprimis est vehemens Ecclesiæ erga me amor & studium, quæ ego sane mutuo amore ut remunerer æquissimum arbitror, & si liceat dicere, pro virili facio, quare ægerrime ab illa abstrahi potero. nosti autem quantum intersit inter affectum quem gerunt oves erga pastorem perpetuum, & quem discipuli etiam probi erga doctorem aliquot annorum habent. Accedit conscientiæ meæ propriæ ædificatio, cujus (non pudet dicere apud te) nisi me Deus huic muneri adhibuisset non tantam ratio-

nem habuiſſem. Omnino expertus ſum perſonæ ipſius ad mu
ſanctum deſtinatæ ſanctificationem per muneris ſanctificati funct-
nem vehementer promoveri. Soli hypocritæ, iique inſignes tam ſa-
cto munere fungi poſſunt citra ſui ſanctificationem. Scio æqu
eſſe & ordinem rerum id poſtulare ut perſonæ ipſius privata ſancti-
ficatio præcedat ejuſdem ad publicum munus ſeparationem &
terque quaterque beatos agnoſco, quibus de hoc in domino glori
licet: at recreat me quod & illi felices ſunt, qui coacti per mun
ſancti functionem de privata ſanctificatione ſerio cogitarunt. In pro-
feſſione Theologica ut ut etiam ejus occaſio & cauſa ſit, non æque
tamen valida, non æque efficax. Dico tibi nimium deſiderium re-
rum conſiderandarum pluſculum mihi auferre temporis, quod ædi-
ficandæ & ſanctificandæ propriæ conſcientiæ impenderem decen-
tius, certè fructuoſius. Quid fiet, ubi in iſtam functionem me dece-
ro, quæ tales cogitationes magis poſtulat? Verſor etiam in Republi-
ca ubi Magiſtratus præeſt, cui facillimè citra ullam labem aut mo-
leſtiam conſcientiæ ſatisfieri poteſt, an illam mihi facile cum qu
alia commutandam cenſeas, tu arbitrare. Statuo quidem ſemper
rectam ſervare mentem, neque ullius in gratiam conſcientiæ m
inferre, ſed tamen dolet ſæpicule, ſi Chriſto placere non poſſims,
niſi talibus diſpliceamus. Servit illud conſcientiis vehementi gaudio
& lætitia afficiendis. Accedit etiam huc cura rei familiaris,
optimos etiam merito tangit, forſan ſaltem ut ſuis proſpiciant, n
ut opes magnas corradant, quod ego non affectavi unquam, u
noſti & norunt omnes qui me norunt. Attamen neceſſe eſt ut cu
iſta anxium non habeat, qui rerum gravium conſiderationi intent
habere debet animum. Hîc dum ſum, liberum ab iſta ſollicitud
animum gerere poſſe mihi perſuadeo. Nam ſtipendio honeſto fru
cujus augmentum neceſſitate ita poſtulante impetrare mihi proc
eſſe exiſtimo. Poteſt enim Reſpublica ſumtus illos ferre facillim
& iſtam in ipſa Magiſtratus conſcientia de me ſuſcitavi exiſtimatio-
nem (niſi vehementer fallor) quod neceſſariis contentus plura n
deſiderem. Quumque liberis hæreditatem congerere nec laborem,
nec ſi laborem anxie, poſſim, etiam non parum me recreat, qu
certo ſperare mihi liceat Eccleſiam illorum juſtam rationem ha-
turam, iiſque ob parentis qualecunque miniſterium de neceſſari
proſpecturam. Harum rerum conſideratio efficit, imo jam dudu
effecit, ut nullius mutationis cupido iſta re diuturnior cogitatio a-
mum unquam affecerit. Deſideravi quidem aliquando paulo p
temporis & otii ad ſtudia promovenda, ſed & hoc præ ædificatio
conſcientiæ diſco paulatim minoris æſtimare. Tuam & D. Thy
præſentiam viciniorem ſæpe exoptavi, atque etiam exopto, qua
gazis Arabum & Lydorum pretioſiorem exiſtimo: hanc ego ma
lem quam quidquid in hac vita carum & acceptum accidere poſſe
quacunque terrarum in regione contingere poſſet. Iſta tamen qu
retuli non tantopere me movent ut omnia bonorum & doctoru
præſertim Eccleſiarum Chriſti judicia contemnere velim, ſi exiſ
marent meam operam iſtic utilius quam hic occupari poſſe. Veru
exiguu

exiguum rei momentum adfertur eo ipſo, quum Reſpublica noſtra integrum in me jus habeat, quæ me in ſtudiis aluit, & huc uſque produxit, ut ipſi aliquam utilem operam navare poſſem. Itaque præſtitis vix ac ne vix quidem adducentur, ut me Leydenſibus, aut, ut ille vir doctiſſimus dicit, Bataviæ concedant. Et hæc mea opinio non nititur propriæ ſufficientiæ conſcientia (ſcio enim tam nobilem Eccleſiam dignam eſſe, quæ à melioribus & doctioribus adminiſtretur) ſed familiare eſſe novi magnatibus, ut vehementer ament quos beneficiis affecerunt. Vt enim norunt ſe illos devinxiſſe ſibi, ita ab illis viciſſim exſpectant memorem benefactorum recordationem, & amoris reciprocationem. Ad Eccleſiam ſi eatur, non minor oborietur difficultas. Et quis ego ſum, ut tanta moles mei cauſa moveatur? Hæc ego tibi transſcribere volui, ne petenti tibi quidpiam denegem, non quia neceſſe ſit. Intelligo enim illum, cujus in literis tuis mentionem facis, propediem experimenti cauſa vacuum locum conſcenſurum. Quod ſanè me volente fiet, licet D. Thyſium multis de cauſis in iſtam functionem vocari malim: ad quem rectà eundum arbitror, ſi quod de illo intellexi non ſuccedat. Ecce mi Uytenbogarde ſatis longam Epiſtolam, ex qua intelliges, ſummo cum gaudio me adhuc vivere & valere magno Dei clementiſſimi patris beneficio, qui me & familiam hactenus inter infinitas cadaverum ſtrages potenter ſua dextera conſervavit, quod ut porro faciat ardentibus illum precibus ſollicitare non deſino. Tu tuas, ut facis, adjungito, non pro me ſolum & meis, ſed pro tota noſtra republica. Neceſſitas enim id poſtulat, non tantum non remittente, ſed & atque graviter ſæviente indies lue & graſſante. Dominus Ieſus te ſervet incolumem Eccleſiæ ſuæ, familiæ tuæ & mihi, & donis ſuis magis magiſque inſtruat ad nominis divini gloriam & Eccleſiæ emolumentum. Vale meum corculum, animæ dimidium meæ, & me ama, meique memor eſto apud Dominum. 10 Octobris, 1602.

IOANNI UYTENBOGARDO

ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

QVando iraſci deſines Iehova? Iehova opus tuum in medio annorum vivifica, in ira recordare miſericordiæ tuæ. Annon convenerit nobis hoc luctuoſo, & funeſto tempore iſta precatio? fateberis ſcio, & precaris eandem. Vtinam ſufficiat hucuſque feciſſe alienum opus, opus alienum ſuum, quo porro in medio annorum, in medio punitionis peccatis noſtris debitæ, proprium ſuum miſericordiæ gratioſæ facere poſſit, & faciet, quando iſthoc prædaneo opere locum ſubſequenti fecerit in nobis vere ad ipſum converſis. Grave vulnus inflictum erat Academiæ & Eccleſiæ per *De obitu F. Iunii, eique ſucceſſore conſtituendo.*

obitum D. Trelcatii, eidem vulneri jam gravior plaga inflicta e per mortem præſtantiſſimi illius & doctiſſimi viri Franciſci Iun, cui quomodo medela fieri queat equidem non video. In Gallia ſi oculos conjicio, inde ſpes nulla ſe præbet. nam intelligo vix ipſ Eccleſiis iſtius regni ſatis proſpectum eſſe de mediocribus in iſto ge nere. In Germaniam ſi abeo, vix unus atque item alter occurrit a cujus nominis, qui locum defuncti habere poſſet. Pezelius per æ tem vix poterit. Grynæus etiam ſexagenario eſt major. Pare forte adſtrictus eſt Palatinatui. Si piſcatoris ætas non obſtet, illu unum omnium commodiſſimum exiſtimo quem etiam fors n admodum erit difficile à Comite Naſſovio impetrare, ſi Com Mauritius & D. Ordines intercedere non dedignabuntur. Doc eſt, diligens eſt, facilis, planus, & perſpicuus. Nominis celebri tem ſibi editis ſcriptis comparavit apud multos. Hoc potiſſimu videtur hoc Academiæ ſtatu requiri, ut ſuccedat qui poſſit locu tueri pro dignitate, unde tantus vir exceſſit, & quem poſſe, pub cè innotuit. Tu in partem veni, & juva quantum potes. Veniunt a vos Cyprianus de Valera & Iacobus Laurentius oblaturi D. Co ti & Ordinibus exemplaria nonnulla Bibliorum Hiſpanicorum, q Dei beneficio ad finem perducta ſunt. Eſt aliquid inter illos di mendum, quod tu compones, uterque enim tuum ſuffragium a pellavit. Exiguum eſt, & facile transigetur, præſertim quum am viri boni ſint & amici, qui hucuſque amiciſſimè & conſpiran bus animis illud opus promoverunt, & ita ſunt affecti ut nulla cauſa amicitiam iſtam velint dirimi. Tu dabis operam quantu potes, ut Cyprianus in Angliam redeat ad ſuam uxorem inſi viatico inſtructus, ego hic quantum potui effeci. Meretur ſa bonus ille vir, ut hoc quod ipſe reſtat brevis ævi quam mini incommodo traducat. Haſce incluſas velim ad Danielem Do gium transmitti. Ego forte cauſa claſſis noſtræ ad vos cogar e currere hiſce diebus, differo tantum propter morbum, qui li remittat, tamen adhuc nobis imminet. Verum de illo ex Iaco Laurentii coram intelligere poteris. Nos ſane non poſſumus D condignas unquam reddere grates quod tam clementer nobiſcu egerit. Vere dicere poſſumus illum deſinere iraſci, opus ſuum medio annorum apud nos vivificare, in ira miſericordiæ ſuæ r cordari. Faxit idem ut perpetuo iſtius beneficii memores grat nos reipſa præſtemus. Vale mi amiciſſime & me ama. Domin Ieſus tibi adſit, te tueatur & defendat & laboribus tuis quam c mulatiſſime benedicat. Salveat conjunx tua cariſſima, cui meis uxoris verbis ſalutem officioſiſſime dices. Iterum vale & fac propediem tuas literas videam. 3 Kalend. Novemb. 1602.

IOANN

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS. S. P. D.

Literæ tuæ quam exſpectatiſſimæ mihi advenerunt, quia plenius explicant id, de quo aliquid jam mandaveram: & gaudeo ſane quam plurimum quod illorum conatus mihi ita aperte explicas, qui tamen non admodum me movent meâ causâ, licet ipſorum cauſâ non poſſum quin doleam, utpote tam graviter adverſus Christum ejuſque legem peccantium. neque enim poſſum id peccatum puro zelo, licet non ſecundum ſcientiam, adſcribere; ſecus enim agerent niſi humano ſpiritu agerentur ipſi. Verum ut ipſe ad te veniam, licet nihil lubentius faciam vel colloquiorum ſanctiſſimorum cauſa, jam mihi vix integrum eſt propter catharrum, qui ex frigore contractus vehementer cerebrum & loca vicina infeſtat, metuo valetudini iſta præſertim in parte quæ ante quinquennium vehementer affecta fuit. Nolim etiam meis Amſtelædamenſibus vel minimam præberi ſuſpicionem affectatæ à me profeſſionis iſtius. Et fieri poſſet ut interea Helmichius inde diſcederet. Mallem cum toto deputatorum collegio conferre ſuper iſtis rebus quas adverſus me habent. utinam illud ab Ampliſſ. viro D. Barneveldio obtineri poſſet, ut coram ipſo juberentur in me præſentem agere, hoc ſane longe ardentius peto & cupio, quam quod illi me cupere arbitrantur, profeſſionem dico Theologicam. omnino autem mihi perſuadeo (& certe ſic decet fieri) illos bonos viros fidem apud cordictos homines non inventuros, præſertim quum ille qui petitur ſe offerat ad legitimam defenſionem, & presbyter ſit adverſus quem nemini fas eſt accuſationem ſuſcipere niſi ſub duobus aut tribus testibus, puto itaque profectionem iſtam non tantopere neceſſariam eſſe hoc tempore, quum jam deputatorum bona pars diſceſſerit, ad quos Helmichius provocare poſſet, ſi ego cum eo agere inſtituerem. Manet mihi interea integrum jus cum illo jure experiundi, etiam cum reliquis illius ſociis. De quo videro ex tuo & aliorum conſilio quid faciam. Si tamen putes neceſſum eſſe ut ego tibi mentem meam ad quæſita nonnulla aperiam, transſcribere illa poteris, & ego tibi planiſſime & ſynceriſſime reſpondebo. Nolim enim quidquam vel committere vel omittere quod promovendæ aut impediendæ Vocationi ſervire queat. Statui enim me totum Dei voluntati committere, ut bonam conſcientiam habere poſſim, quemcunque eventum res ſortita fuerit. Interea velim te bono animo eſſe & mœſtitiam tuam temperare, ſcio enim quam neceſſe ſit ut hoc te rogem. Dominus Deus providebit & ſucceſſum dabit quem novit ſuæ gloriæ & Eccleſiæ ædificationi, quin & meæ meorumque ſaluti maxime conducturum. In hunc ego jacto omnem curam meam, Ille educet ſicut lumen juſtitiam meam, & judicia mea ſicut meridiem. itaque taceo Iehovæ, & ſpero in eo quod daturus mihi ſit petitiones cordis mei, quarum ſumma eſt, ut habitem in domo Iehovæ

De zelotis vocationem Leydenſ. impedientibus; pie & familiariter.

omnibus diebus vitæ meæ, ut videam pulchritudinem Iehovæ & quæram in templo ejus. In hoc difficultates omnes ſuperabo & e iis quod omnibus quantumvis magnis non magno negotio eluctabor, præſertim ubi te tam fidum habebo commilitonem, qui apud Deum precibus me juvabis & conſilio me inſtrues ſecundum Deum ſalutari. At, mi Vytenbogarde, quo meo facto tantum tuum erga me amorem ſum promeritus? quid tibi viciſſim rependam pro tanta tua ſolicitudine, & animi anxietate, qua, me & exiſtimationem meam curas? Nihil habeo in viribus meis, quandoquidem me totum jam multo ante tuis meritis poſſides. Spondeo tamen gratitudinem, quam præſtabo, dans operam ut doctior quotidie & melior evadam, quo tu doctiorem & meliorem poſſideas. Chartas meas ubi dabitur, cui tuto credere poſſim tibi mittam quo legas expendas & judices. Veno non dedi ferendas neque fratri meo Iacobo Laurentii, quia vix domum redieram Oudervatria quum illi abirent. His vale hominum amiciſſime, & animæ dimidium meæ cum cariſſima conjuge & tota familia, velim me moneas eorum quæ uſus ut ſciam poſtulabit. Dominus Ieſus tibi adſit & te ſuo ſpiritu magis magiſque inſtruat, Amen. 3 Martii 1603. Raptim, quia experiri volui an etiam hodie illas tibi mittere quirem.

IOANNI UYTENBOGARDO meo, ſalutem & bene per Chriſtum agere P. IACOBVS ARMINIVS.

De propoſito & ſtudio ſe crimine hæreſeos purgandi.

HAſce incluſas ea ipſa hora, quâ tuas accepi, exaravi ad te, ſperans inventurum qui hoc ipſo die hinc ad vos abiret. at ſecus evenit, abierat enim ordinarius curſor ea ipſa hora qua tuæ mihi ſunt traditæ, ex quo pluſculum temporis nactus rem iſtam attentius mecum expendere cœpi, & varia animo agitare conſilia, horſum tendentia omnia ut viam & rationem inveniam, qua me adverſus accuſationes iſtorum defendere poſſim & auctoribus os obturare, vel ſaltem falſi convincere, de ſucceſſu vocationis non admodum meâ cauſâ ſolicitus. Quamquam omnino neceſſarium arbitror, ut iſti functioni præficiatur, qui ſtatum Eccleſiæ Chriſtianæ univerſæ & præſertim patriæ noſtræ utcumque habeat cognitum, & ſeria ejus commiſeratione tangitur, ſummo accenſus deſiderio vulneribus ejus medendi, & ſciſſuras ejus conſolidandi, quantum veritas quæ eſt ſecundum pietatem permittit. Illa autem conſilia mea aperte enunciabo tibi, hunc in finem, ut id, quod tu adprobabis maximè, effectum dare poſſim. Inprimis non inconſultum videtur, ut, quandoquidem apud Amp. Barneveldium delatus ſum, coram ipſo defenſionem meam inſtituam, eaque de cauſa Hagam Comitis me conferam, anteaquam huc veniant qui vocationis negotium porro ſunt curaturi, præmonitis tamen antea conſulibus & ipſo Helmichio de inſtituto meo, & advocatis Bernardo & Ar-

noldo

noldo Cornelii anteaquam virum ampl. conveniam : ut ſi lubeat, imo ſi boni viri ſunt, audiant defenſionem meam, & coram, ſi quid habeant, objiciant. Sic fiet ut una opera reſpondere poſſim ad illa quæ vel ampl. Barneveldius vel tu ex me quærere voletis. Hoc ſi minus placeat, alterum eſt, ut Conſules noſtros adeam, eoſque plene de hiſce nonnullorum molitionibus edoceam, quæ magnopere ad nominis mei contumeliam vergunt, cuique illi ſe ex officio defenſores præſtare tenentur, & præſtabunt, certò ſcio, animo benevolentiſſimo, ſimulque petam ab illis, ut, quum vocationis iſtius occaſione nigra nomini meo & famæ nota adſpergatur, & nota quidem hæreſeos (cujus ea inſimulatio eſt, ut in ea patientem eſſe non virus ſit ſed intolerabilis negligentia, imo & impietas) honoris mei & exiſtimationis illam habere velint rationem, quam officii mei dignitas poſtulat, & qua me apud ſuam conſcientiam dignum arbitrantur, præcipuè vero ne unquam ſtatuant, tertiam quæ inſtituitur petitionem repellere, niſi me plene ab omni ſuſpicione hæreſeos & quidem confitentibus ipſis deputatis juſtificato. Perſuadeo mihi me id facillime à Conſulibus impetraturum. Video quidem id mihi concedi non poſſe, quin inter Helmichium & me aliqua oriatur contentiuncula, ſi tamen ille ſe deputatis aliis adjungere volet, at illud longe præſtat, quam ut ego totam vitam cum Helmichio miniſterio Eccleſiæ ejuſdem fungar, illo animo, cui ſemper obverſabitur hæreſeos ab illo impacta ſuſpicio & criminatio. Vix enim ac ne vix quidem fieri poterit ut non per occaſionem aliquam inde gravis inter illum & me contentio exiſtat. Verum & hoc conſilium meum tui quoque judicii facio, ita tamen ut utrunque non rejicias niſi monſtrata aliqua commodiore via, qua me juſtificare poſſim antequam mei Amſtelædamenſes tertio repellant petitores. hoc enim facto non magnopere me curabunt boni illi Viri, ſi iſtud nomen merentur, qui ita adverſus ſymmyſtam & conſervum ſuum ſe gerunt. Omnino decrevi hac mihi neceſſitate impoſita imo pluſquam juſta occaſione oblata ad innocentiæ meæ demonſtrationem uti. Fors ipſa defenſio, cujus neceſſitas multa dicere permittit accuſato, quæ minus decenter extra illam dicere poſſet, negotio promovendo ſerviet. Vix enim peragi poterit niſi per crebram rerum variarum Theologicarum mentionem, & hæc iſto ordine & modo fieri poterit, uti dicentem facile ab ignorantia iſtarum rerum liberet etiam apud rigidiſſimos cenſores, ne quid dicam amplius. Non enim vereor in Arnoldi, Helmichii, Gommari, & quorumvis aliorum, qui iſtarum rerum peritiſſimi habentur, conſpectu & præſentia de illis diſſerere, probe mihi conſcius de ſententiæ meæ veritate, & illorum cenſuram minime reformidans, quod tibi idcirco dico ne hoc ipſa timidius urgeas. Hæſi quidem aliquando circa nonnullos articulos, non eouſque tamen, ut quæ de illis creditu neceſſaria ex ſcripturis probari poſſunt, non adprobaverim, ſed jam per diuturnas & aſſiduas meditationes id conſecutus mihi videor, ut de omnibus & ſingulis rationem, reddere non extimeſcam: utinam, utinam iſta dies illuxiſſet jam ante, vel illuceſceret aliquando quo in conventu

piorum & doctorum moderatè de omnibus & singulis dogmatib sententiam dicere & confirmare liceret! sed ulterius capit me ho desiderium & cupido tecum confabulandi. Nescio quomodo ne manum de tabula tollere novi tibi scribens, neque sermonem face re quum tecum præsens de istis rebus colloquor. Sed jam finio n modum excedam, me meaque omnia tibi commendans secundu Deum. Vale & me ama, tui amantem unice. Dominus Iesus tibi ad sit & spiritu suo sancto magis magisque instruat ad nominis sui san ctificationem & Ecclesiæ suæ emolumentum, Amen. Salveat à m & meâ carissima uxor tua, cui patientiam precor in doloribus & eorum mitigationem à Domino. 4 Martii 1603. Amstelædami.

IOANNI UYTENBOGARDO

meo, salutem & bene per Christum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

Theologica de fide Ninivitarum, & Dei pœnitentia.

VEhemens tuus est erga me amor, hominum charissime, qu facit ut omnia mea non ames modo, sed & exosculeris, pude me sane istis notis chartam commaculasse; at non potui no tibi obsequi petenti, non tam veritus insulsus tibi quam timo rigerus videri, & minus fidens tuo amori. Dabitur occasio de istis & aliis latius agendi, ut ex mutua collatione ambo instrui & erudiri possimus. Gaudeo plurimum tibi à principe id munus mandatum, gaudeo te idem suscepisse, tum rei ipsius tum & mei causa. Aut enim tu illam confectam dabis aut nemo, & ego habebo cuju consiliis uti potero prudentissimis & fidissimis in negotio quod me concernit maxime, ubi plerique omnes cœcutire solemus, affectu plusculum vel in hanc vel in illam partem concedentis. Quod invidiam cures non est: tu enim illa major es, & illius bona pars tibi jam superata. Ego operam dabo ne te operæ tuæ pudeat pigeatve. Non committam ut quis vel verisimili saltem causa de me metuere videri possit. Dominus autem pro sua infinita sapientia & bonitate eventum dabit ipsius gloriæ & Ecclesiæ utilem, huic ego omnia mea commendo pacata mente exspectans rei exitum. Helmichius die lunæ me accessit, non quidem, ut sub discessum dicebat, conferendi animo, sed tantum interrogandi quando mihi integrum esset cum ipso paucis conferre, tum enim occupatus eram in scholarum nostrarum examine. at primum ipsius alloquium tale fuit, ut ego inde occasionem non captaverim, sed acceperim aliquantulum de deputatis conquerendi: quærebat enim anne pergerem sedulo in refutatione Anabaptisticorum dogmatum, quam ego quæstionem excepi narratione causarum quæ me moverant ut id negotii susciperem, inter quas non minima erat, quod gauderem me isto Synodi decreto extra omnem erroris suspicionem & controversiam poni, jam vero ex deputatorum actione aliud quiddam mihi existimandum præberi.

præberi. atque ſic in collationem devenimus non tantum ſuper facto deputatorum, quod ille omnino excuſare, ego contra accuſare nitebar, ſed etiam ſuper argumento de Eccleſia Rom. Initio autem id cavi diligenter, quod tu cautum quam maxime voluiſti. Vehementer quidem carpſi factum illud deputatorum, & illa occaſione nonnulla ipſi dixi quæ ſcire illum volebam, at omnia ſtudio feci & certo conſilio, non ex vehementiore affectu, tum enim deferbuerat calor conceptus ex tuis literis de rei ipſius conſideratione. In collatione autem de Eccleſia Rom. id obtinui ut diceret ipſe ſe ſatis perſpicuè intelligere de re ipſa nullam eſſe nobis controverſiam, attamen videri ſibi phraſin iſtam de libello repudii imbecillioribus ſcandalo eſſe poſſe, & propterea ab illa abſtinendum. Ego reſpondi mihi ſecus videri; ſi tamen poſt collatiorem accuratam etiam ſuper illa phraſi habitam ipſi talis bonus videretur phraſin calumniæ infauſtæ interpretationi obnoxiam eſſe, me facili momento adduci poſſe ut ab ea abſtineam. Videre mihi videor bonum illum virum & pleroſque alios non ſerio ſatis de iſto argumento cogitaſſe, niſi forte parcas fortiſſimis argumentis in ſolemniorem collationem, ne ego præcognitis & prævifis telis repellendis maturè umbonem quæram & inveniam. Sed res id docebit, quale ſit. Non aggredientur inopinantem & planè ejus rei ſecurum, quæ præterea acta ſunt inter nos narrabo ubi veneris, per duas enim integras horas & amplius collocuti ſumus. Ego vero apertè ſignificavi me nihil adverſus ipſum ſpeciatim habere, & omnino mihi perſuadere ſartam eſſe inter nos & tertium fraternam caritatem & amicitiam, quam & ille candide affirmavit & mihi fidem fecit, in iſtam partem forte æquo plus credulo. Nihil mihi interea cudit quod referre arbitror ut tu ſcias, niſi quod intelligo illum, qui mea potiſſimum commendatione huc venit, indigna nonnulla de me ſpargere. Sed ego taceo, & occaſione data reſpondebo, & me ita purgabo ut illum pudeat futilitatis, ob quam apud multos vilior eſt, quam dignitas patitur muneris in quo verſatur. Volupe autem mihi eſt intelligere quæ inter te & Bertium acta ſunt, præſertim quod addis illum viſum candido animo agere, quamquam qui illum noſſe exiſtimant, tecti & vafri inſigniant titulis; ego tamen minime id arbitrari velim, malo candidius de illo ſentire. Ad rem vero ipſam collationis veſtræ quod attinet, in illâ hoc mihi inprimis inconſulte dictum videtur, quod lucta inter carnem & ſpiritum vix poſſit ex ſcripturis aliis liquido probari, ſi hic locus Eccleſiæ adimatur. Concludet alius, perfectionis ſcilicet propugnator, ſi ita eſt, imbecillo admodum fundamento iſtud dogma niti, quum ſolo iſto loco, tam controverſo & olim à pleriſque primitivæ Eccleſiæ doctoribus aliter explicato adſtrui poſſit. fuit mihi etiam cum Helmichio ſuper iſto capite ſermo, non quidem argumentis ullis utrinque adductis, ſed tantum an ego occaſione iſtius explicationis merito ſuſpectus haberer vel leviſſimi erroris, quod ego negabam. Dixi me paratum cum omnibus ſuper illo conferre etiam cum ipſo & dare illi legenda quæ ſuper iſta re jam conſcripta haberem. Idem etiam lubens faciam cum Bertio, at non ante-

antequam hoc negotium ad finem perductum ſit, niſi ſecus videatu tibi & illis qui hoc ex auctoritate curant. Sed quod de juſtification te rogavit, neſcio quid illum moveat. Licebit illi idem quærere d Deo, de Chriſto, de peccato originis, & de omnibus fidei noſtr articulis. Scio illum magnum eſſe Catechiſtam idque potiſſimur ex inſtinctu ſoceri, qui bonam ſui partem debet iſti libello. At jube illum ſecurum eſſe, non tangam iſtam oculi ipſius pupillam, place mihi & perplacet iſte libellus, quem ſemper judicavi erudite & ju dicioſe ſcriptum eſſe. At ex eo quod narras jam video multis paſ ſim doctis ſcrupulum injectum, video illos id velle videri. at no credo illis revera iſtic calceum urgere. Decorus admodum eſt ſer mo & index ſoliciti amoris erga veritatem & Eccleſiam Chriſti Metuo ut illi per omnia cum veritate conveniat, ne Eccleſiæ uni tas per illum diſſocietur. Si tamen ſcrupulus vere illos urget, ego quoque authoribus aliam mentem precor, & fauſtum benevolumque Numen quod non poteſt ipſis iraſci ob iſtas tam indignas calumnias. Ego me teſtimonio conſcientiæ rectæ conſolor, & ſuper Iehovam viam meam volvo, ille educet ut lumen juſtitiam meam, & judicia mea ſicut meridiem. Venio ad iſta quæ in ſcripto meo iterato ad D. I. animadvertiſti. Exiſtimo rem illam ita claram eſſe & tam firmis argumentis adſtrui poſſe ex ſcripturis, ut nemo obloqui poſſit, imo arbitror etiam noſtros id facile conceſſuros ſi patientem tantum aurem commodent explicationi.

Neque indiget illa res explicatione latiore, unde nempe fides iſta ſit in homine. Nam id ipſum prorſus eſt alterius negotii. In juſtificatione enim non docetur unde fides ſit, ſufficiat ibi probatum eſſe quod fideles iique ſoli juſtificantur ſine operibus legis. Ego conatus ſum diſtinguere imo disjungere hoc decretum, quo Deus ſtatuit juſtificare & adoptare fideles, ab illo quo, ſtatuit fidem hiſce vel illis dare, & id quidem ex natura & neceſſitate rerum ipſarum: idque in hunc finem ut docerem non de omni Prædeſtinatione controverti, ſed de iſta tantum, vel ſi quis velit unam eſſe totalem, quod difficulter probabit, non de totâ ſed de parte tantum unâ controverſiam eſſe, hoc ego exiſtimo facere ad minuendas controverſias & contentiones. Nunquam enim poſſum probare generales illas accuſationes, perperam ſentit de Prædeſtinatione, ſpeciatim explicandus eſt & velut in pugnam contrahendus controverſiæ ſtatus, quo facto forte conſtabit diſcrimen tanti momenti non eſſe, ut propterea hæreſeos nota impingenda ſit aliter ſentienti. Certum eſt illud decretum quo Deus ſtatuit fideles juſtificare non operantes, maximi eſſe momenti & alteram partem occupare doctrinæ Apoſtolicæ, illius inquam quæ Apoſtolis eſt propria utpote Euangelii Chriſti adminiſtris. Ad alterius vero quæſtionis explicationem tam multa requiruntur, ut vix mihi ipſi tribuam facultatem id præſtandi, ſed propenſus ſum in partem gratiæ, neque velim quidpiam aſſeverare quod illi ſit injurium, aut eſſe videatur probabiliter, iſti autem explicationi jam ſuperſedebo utpote prolixiori. At ponamus ita rem habere, fidem contingere hominibus ſola actione Dei omnipotente,

&

& cui reſiſtere homo neque poſſit neque velit, & quibus non contingit propterea non contingere quia Deus illa actione in homine agere nolit, an propterea inutiliter docebitur, quod Deus non niſi fideles juſtificet? Solius ordinis à Deo poſiti ratio id poſtulabit, quamquam ipſe conditionem requiſitam à ſe præſtet iſta actione, non præſtabilem niſi per eandem. Adde quod illo etiam argumento uti poſſit & velit, præter omnipotentem & internam ſuam actionem, Deus non juſtificat niſi credentes, ergo crede ut juſtificeris, erit enim fides iſtius argumenti reſpectu ex ſuaſione, at omnipotentis & internæ actionis ratione ex efficacia irreſiſtibili. Si quis dicat fieri non poſſe ut ſimul ſit ex ſuaſione cui reſiſti poſſit & ex efficacia cui reſiſti nequit. Huic ego non magnopere contradicam, ſed habeo quod dicam aliud. Deum ſua actione omnipotenti uti iſto argumento, & per illud recte intellectum efficaciter operari fidem. Secus operationem non fore in intellectum hominis, ſed in lapidem vel truncum. Non poteſt illa, quam petis, quæſtio explicari niſi antea conſtet quæ ſit liberi arbitrii natura & conditio, quid item gratia & qualis gratiæ efficacia, & quomodo utrique conveniat. Ignoſcis mihi ſi jam in iſtam materiam non ingrediar, cujus explicatio prolixiorem meditationem requirit. de ordine inter fidem & vivificationem verbo dicere licet, quod fide vivificemur. id ſi ſit, neque mortuus dicetur qui fide donatus eſt, neque ſequetur ſi vivificatio contingat nobis in Chriſto & ex Chriſto etiam fidem in Chriſto & ex Chriſto dari, quanquam non negem fidem nobis obtingere ex Spiritu Chriſti, quem ille à Patre obtinuit & cujus ille donator & adminiſter à Patre eſt conſtitutus. Sed conſiderandum quod ille ſpiritus præciſe conſideratus ut author fidei, ipſam Chriſti nobiſcum unionem præcedit, quod ex eo facile concludi poteſt, quod per ſpiritum & fidem noſtra cum Chriſto unio perficiatur. Syſtema Theologicum, quod meditor, omnes hujuſmodi quæſtiones dilucide ſolvet, ſi quidem ex voto id ad finem perducere contingat. Video nullum laborem utilius ſumi Theologiæ candidato, ejuſque naturam accurate inquirenti, quare etiam minime pœnitet laboris in illo conformando exantlati, neque porro exantlandi pœnitebit. In Calvini iſta controverſia nihil eſt quod non facile adprobem, ſi recte omnia intelligantur. Fateor enim gratiam illam qua Spiritus ſanctus datur non eſſe communem omnibus, fateor etiam fidei fontem dici poſſe gratuitam electionem Dei, ſed electionem ad fidem dandam, non ad ſalutem communicandam. Eligitur enim fidelis ad ſalutis participationem, eligitur peccator ad fidem. at videndum de utra electione toties in ſcriptura inculcetur. Elegit nos ad adoptionem filiorum propoſitum Dei quod eſt ſecundum electionem. Electio aſſecuta eſt, Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factę ſunt. Conſideretur locus 2 Theſſ. 2. 13. quod elegerit vos Deus ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus & fidem habitam veritati, & apparebit duplex iſta electio. aut ſaltem dici non poſſe quod electio ad ſalutem ſit electio ad fidem, quia iſta facta per fidem & ſanctificationem Spiritus. Ego non rejicio doctrinam noſtrorum, ſed deſidero diſtinctionem

ſtinctionem accuratiorem, atque hæc ſola cauſa eſt quod male a dio. Si liceret totum me iſtis meditationibus dare, intelligerent illi qui nunc meum ſtudium ſuſpectum habent, quantopere comm detur doctrinæ Eccleſiarum noſtrarum per iſtam tractationem qua ego meditor. unus mihi & idem ſcopus cum illis, at forte non p ri paſſu & eodem greſſu ad eundem contendimus. Velim peric lum fieri poſſe in aliquo articulo graviore, egone an nonnulli a planiore via commonſtrent veritatem doctrinæ noſtræ. imo ut id doctrina de Prædeſtinatione fiat, in qua me potiſſimum ſuſpectu habent nonnulli, te arbitrum velim, imo & ipſos qui mecum ce tabunt.

De Ninivitarum pœnitentia.

De Ninivitarum pœnitentia vix habeo quod aſſeveranter dicam profero tamen illam ſententiam quæ illam arbitratur ſolam immu nitatem impetraſſe à pœna merita & denunciata. Non contraven huic ſententiæ quod Chriſtus dicit, Viri Ninivitæ ſurgent in judicio nam ſufficit etiam iſta pœnitentia propoſito Chriſti firmando, nequ obſtat quod nonnulli dicunt id fuiſſe præludium quoddam Voca tionis gentium, nam id dicitur citra probationem, & vix eſt veriſ mile: toto enim genere differt concio Ionæ ab illa qua vocantu populi ad communionem fœderis gratiæ: non tantum ſecundum plu & minus, at præludium ab eo quod ſequitur. ſtatuo itaque illam no eſſe Euangelicam, nempe ut Euangelii vox nobis ſumitur quum d fœdere gratiæ agimus. at legalis vix dici poteſt, quia lex ſolam ha bet pœnarum comminationem & denuntiationem ſine conditic ne, ubi nempe perpetrata eſt iniquitas: conditionalem quidem quan do res eſt integra. Si feceris morieris. Non, at feciſti, ergo fort morieris. verum ergo certò morieris. Eſt itaque illa pœnitentia e gratioſa adminiſtratione & diſpenſatione Dei nolentis pœnas ipſis ſe cundum ordinem juſtitiæ debitas infligere ſi doluerint ob peccata 8 abſtineant ab illis ſceleribus propter quæ Deus reſpublicas everter ſolet; quod ſane fieri poteſt per ſpiritum humanum convictum d ſceleribus & juſto ſupplicio iiſdem debito: fuit itaque pœnitenti Ninivitarum huic Euangelio corporalem ſalutem nuncianti accommodata, nempe: Iejunate, orate Deum ſupplices, deſiſtite ab iſti enormibus ſceleribus,& Deus pœnam, quam meriti eſtis & quam ex juſtitia intra 40 dies poſſet vobis immittere, condonabit. Nulla pœnitentia mihi commode legalis dici poſſe videtur. Hujuſmodi autem pœnitentiam non adprobat Deus, ulterius quam ad ſuſpenſionem pœnarum temporalium, quas ſecundum modum providentiæ ſuæ, qua mundum gubernat, immittere ſolet ita delinquentibus, & vitæ correctionem ad donationem temporalium bonorum, ex quorum præſentia reſpublicæ florere ſolent. quod pulchre Auguſtinus lib.de civitate Dei,ubi dicit Romanos adeptos mercedem ſuam, id eſt amplum imperium,ad quod per juſtitiam, prudentiam,fortitudinem & temperantiam contendebant, ex Matth. *6*.

De particula conditionali à Petro in adhortatione ad Simonem Magum uſurpata ita ſtatuo, illam uſurpatam ad exaggerandam peccati gravitatem, & animum illius mutandum inſtigandumque ut

ſerio

:rio de rigida pœnitentia ſuſcipienda cogitaret, tum grande ejus
ıcinus non niſi ſeria reſipiſcentia & rigida pœnitentia expiari
oſſe, aliud autem eſt pœnitentiam profitenti & reſipiſcenti remiſſio-
is gratiam annuntiare, quod officium ita competit paſtoribus, ut
itra conditionem illam pœnitentibus promittere debeant; hic ve-
o potius hortatur ad pœnitentiam, cui hortationi varia argumenta
ıſerviunt, à gravitate peccati ad neceſſitatem pœnitentiæ ſuſci-
iendæ perſuadendam, à certitudine remiſſionis ad fructum & utili-
ıtem veræ pœnitentiæ ſignificandum; utrunque vero argumentum
ıo loco & tempore commode adhiberi poteſt, præfractioribus iſtud
culcandum potiſſimum, contritis corde hoc inſinuandum dili-
entius. De pœnitentia Dei dicta mihi ſunt nonnulla ad . . . li-
ellum, ſed & hic dicam quæ occurrent, ne tibi ulla in re deſim. *De pœnitentia Dei.*
)eus ita eſt immutabilis ut nulla mutationis, vel umbra in illum
ıdat aut cadere poſſit: blaſphemus eſt qui ſecus ſentit aut loquitur;
nperitus qui talia dicit unde Dei mutabilitas concludi poſſit, atque
ec immutabilitas eſt non tantum naturæ ipſius ſed & decretorum
nnium, imo & volitionum omnium quas aliquando decrevit. Hoc
: intelligi queat ſciendum eſt multas adeoque infinitas eſſe Dei vo-
:iones à voluntate ipſius ab æterno decretas, in tempore vero effe-
ui mandatas ſecundum decretum æternum ipſius. Hæ volitiones
iquando decretæ fuere à voluntate abſoluta nullo actu creaturæ
:caſionante vel movente ad volendum, aliquando decretæ à vo-
ntate ex occaſione & motione actus alicujus creaturæ, volitio
eandi mundum decreta eſt pura voluntate Dei, volitio mittendi
ium in carne decreta ex occaſione peccati, volitio perdendi mun-
ım diluvio decreta ex merito pravitatis humanæ commovente
eum ad iram, ubi jam volitio qualitercunque decreta effecit opus
um aut produxit actionem ſuam cui erat ipſa deſtinata, tum ipſa
ıem ſuum aſſecuta eſt & hoc ipſo impleta. Non mirum ergo ſi illa
m deſinat, neque mirum ut alia etiam decenter decreta locum
ius ſuo munere defunctæ velut excipiat. decrevit Deus ab æterno
ılitionem qua Sauli regnum daretur Iſraëlis, illique id ad tempus
rtum conſervaretur. Sauli inquam taliter Sapientiæ ipſius infinitæ
nſiderato. Decrevit ab æterno etiam volitionem qua illi aliter
nſiderato regnum auferret. utramque volitionem exſecutus eſt in
mpore: priorem, illum ad regnum promovendo & aliquamdiu
tinendo, poſteriorem, eundem de regno deturbando. Hic nulla
utatio volitionis, ſed tamen unius in alterius locum ſuo munere
functæ ſucceſſio. Sic decreta ab æterno à Deo volitio mittendi
nam ad Ninivitas tam graves peccatores, ut ipſis minaretur ex-
dium, talibus verbis quæ non tam comminationem quam perdi-
onem continere videntur. Integrum enim eſt Deo ſuis prophetis
andare quibus verbis proferant mandata ipſius, decreta etiam ab
erno volitio parcendi illis reſipiſcentiam agentibus, utraque vo-
io ſuo tempore executioni mandata. nunquam autem decrevit
ılitionem exſtirpandi Ninivitas poſt 40 dies. Hæc ego ita conſi-
:randa arbitror, unde apparet quam procul abſim ab illa ſententia
quæ

quæ Deo mutabilitatem impingit. Iam vero restat ut phrases scripturæ quæ mutabilitatemDeo tribuere videntur in gratiam redeant cum ista mea immutabilitatis explicatione. Hîc forte erit occasio calumniandi me, quod immutabilitatem Dei fortius quam scriptura ipsa asseverem, sed absit. Scriptura quum pœnitentiam Deo adscribit nullam ponit in Deo volitionis ullius mutationem, qui, quum velle hoc decreverit, aliud ex tempore velit & faciat, sed pœnitentia per metaphoram à creaturis deductam Deo tribuitur, quum in locum unius volitionis jam suo munere functæ altera succedit à Deo decreta ex interventu actus alicujus creaturæ, quem actum adprobat vel improbat. Sic pœnituit Deus quod hominem creasset, id est, volitionem quandam executus est qua humanum genus perdidit, qui actus est creationi & conservationi hominum contrarius, pœnituit quod Saulem regem fecisset,quia volitionem quandam suam executus est, qua illum deposuit de regno, qui actus est contrarius actui promotionis ad regnum. Quare pœnitentia hic recte dicitur, non mutatio voluntatis, neque etiam volitionis ejusdem, sed volitionis vel actionis Dei ex interventu actus creaturæ decretæ successio in locum alterius suo munere per contrarium effectum defunctæ. atque hoc sensu intellectum velim quod dixi in scripto Iuniano Deum alium & alium fieri homini voluntate, id est volitione. Nam & volitio voluntas dicitur & Deum alia & alia volitione circa hominem versari. Ex hisce puto constare aliquo modo quomodo Dei immutabilitas in ista effectuum varietate imo contrarietate consistere possit, tu si quid adhuc desideres signific conabor tibi satisfacere. In ista autem explicatione nostrorum ve & reipsa est simulationis species, itaque convenientior adferend quæ Deo nullam simulationis speciem tribuat, & simul ab om etiam mutabilitatis specie eximat. Animadverto autem in illa n strorum explicatione inversionem ordinis in volitionibus & actib Dei, præter simulationis speciem. Decretum enim parcendi ordi posterius est decreto de mittendo Iona & subversione denuntia da. Illo enim argumento uti voluit ad illos convertendos. Conve sis autem pepercit, ergo & parcere decrevit conversis. Quod ve Dei decretum non suspendatur ab hominum actionibus, etiamsi i non faceret nisi hominum aliquo actu interveniente, plane commo strari potest. Nam proprie suspendi dicitur decretum quum imped tur quominus exsecutioni mandetur, hoc enim est causam suspende re. At decretum illud nondum est factum imo nunquam factum e de subvertendis Ninivitis. Non igitur suspenditur, si quis dicat, de cretum suspendi quando ob causam aliquam non concluditur. Re spondeo impropriam esse istam locutionem, ita dicendum esset, vo luntatem Dei suspendi ne velit actu tale decretum statuere. Est inquit idem, at si ista suspensio est ab actu creaturæ interveniente tum Dei voluntas suspenditur ab actione humana, quod æque vide tur absurdum: Respondeo, voluntatem Dei non suspendi ab act creaturæ sed ab aliis naturæ divinæ proprietatibus ipsam voluntatem ordine naturæ in Deo præeuntibus. Hæ proprietates sunt sa-

pientia,

sapientia, bonitas, misericordia, justitia Dei, &c. Si actus volitionis sit puræ putæ libertatis divinæ, tum ipsa libertas suorum actuum domina suspendit actionem aliquam suam, licet tamen non citra judicium sapientiæ. Actus vero creaturæ tam non suspendit volitionem Dei, ut etiam illo posito nihilominus Deus velle possit. Pone enim Ninivitas conscientiæ propriæ testimonio convictos pœnitentiam egisse, sane poterat Deus nihilominus istam talem pœnitentiam rejicere & urbem subvertere. Si quis neget id fieri posse, quia Deus decreverit generatim pœnitentibus parcere, ille mihi non contradicit, nam suspensionem subversionis non tam actui pœnitentiæ, quam decreto Dei de pœnitentia non rejicienda adscribit: quod diligenter est animadvertendum, causa enim cur Deus actionem suam aliquam vel ejus omissionem decernat post actum prævisum creaturæ, non est ipse actus creaturæ, sed ratio ordinis quem Deus in suis actionibus constituit interque eas & actiones creaturarum esse voluit. Abrahamo filium offerre parato potuit Deus tantam benedictionem non dare. Sauli præceptum Dei transgresso potuit peccatum condonare, utrunque sane fuit, etiam posito actu libertatis divinæ. At Deus voluit hunc ordinem esse inter suas illas & creaturarum suarum actiones, istic ex gratiosa benevolentia, hîc ex justitia. Hoc tamen verum est, nonnullos esse actus omnipotentiæ Dei possibilis, quos nisi posito aliquo creaturæ actu jure producere non potest. qualis est condemnatio innocentis, nisi forte quis dicat illum actum esse etiam omnipotentiæ Dei impossibilem, quia sit naturæ divinæ contraria, cujus, ut prioris, infinitate omnipotentiæ infinitas circumscribitur. Sed intelligis quid velim. verum hoc meo proposito non adversatur, nam tum ille actus Dei non propterea suspenditur quia actus ille à creatura patratus non est. Non quia Dei justitia postulat ut ne actum illum præstet Deus, nisi creaturæ talis actus antecesserit. Hoc modo & ordine si ista considerentur, arbitror difficultates omnes exhauriri posse, per immediata progrediendum est, secus confusioni & inde errori causa præbetur.

Ista hactenus currente calamo ut vides, quia volui tibi responderi petenti. Gratias habeo quod tanti mea est tibi commendatio ut eam illam rem, quam ego omnino & pater ipse difficilem impetratu putavimus susceperis me rogante, quamquam dubito an nostra illa tanta amicitia, & familiaritas, admittat hujusmodi dicta gratiarum actionem continentia. Ego sane tantum tibi tuo merito in me juris concedo, ut quidvis mandare possis, citra gratiarum actionem ubi præstitero. Nunquam enim præstitero quantum tibi debere fateor. Persto autem in proposito, quo desidero tuum, tuum inquam, adventum, non colloquii tantum causa (ejus enim libertati præscribe-rem, ab amplitudine tuæ legationis, nam principis agis mandatarium,) sed quia, ut dixi arbitror conducere. Venito itaque cum bono Deo, & sperne minus recta nonnullorum judicia, ut hactenus fecisti. Venio ad Epistolium inclusum. Gaudeo non parum quod intelligo undiquaque propensum in me studiosorum Theologiæ plerorumque animum, quodque fidem non habeant sinistris, qui de

me ſparguntur, rumoribus. Gaudeo etiam quod tibi ſe deber
tentur, cui ego velim omnes homines debere. Ego cucabo, ſi
dem eo me miſerit Dominus, ut magis intelligant ſe tibi debe
non tantum quia tu id negotium inprimis curas & promoves, q
ſciunt, ſed etiam quia fateor me plurimum ex te tuiſque collati
bus didiciſſe, quod non negabo ubi fatendi ulla erit occaſio,
qua tu ſæpe labaſcentem & de intermiſſione iſtorum ſtudiorum
gitantem tuo ſolatio & judicio ſubſidioque ſuſtentaſti. Recte au
ille ſtudioſus judicavit fieri non poſſe, ut in me tam monſtroſa op
cadat, eoque ipſo judico non indoctum æſtimatorem eſſe, qui
adfuit, Gallum. Vix enim fit ut abſurdam ſententiam, quæ n
talis videtur impingamus, de cujus eruditione ad nos vel per ru
rem eſt perlatum. Neceſſe eſt ut cauſam aliquam ſubeſſe puter
cur vir eruditus ita ſentiat, quam cum ſane nullam invenire potue
ille ſtudioſus in iſta monſtroſa opinione, recte judicavit illam in
non eruditum admodum, ſed talem æſtimatum ipſi, cadere i
poſſe. Ego vero arbitror ex præcedentibus tibi de illo utcunque c
ſtare, quare latiore ſcriptione ſuperſedeo & tibi tuæque conjugi d
ctiſſimæ ſalutem ex animo precor. His vale, mi amice, & me quod
cis ama, & tantum, ut etiam quæ hîc ex tempore ſcribo citra exe
plum grata habeas & accepta. Amſtelædami 27 Martii 1603.

IOANNI UYTENBOGARDO

IACOBVS ARMINIVS S.P.D.

De collatione coram curatoribus Accad. inſtituenda.

DE collatione inſtituenda ego ſatago. Dies autem rogationu
quo abeſſe nobis non licet, impediit quo minus die Martis
quenti peragi poſſit, urgebo ut ſtatim poſt illum diem fiat, ſ
Helmichius non adeſt Alcmariam profectus ob difficultates ibi exc
tas, ubi redierit cum illo, quæ ſuades, tranſigam. Ego arbitror
illis tantum agendum quæ ſcrupulum movere potuerunt, eaq
brevi ſpatio confici poſſe. Leydæ an Hagæ-comitis fiat, mihi pe
inde eſt. Cæterum inconſultum puto ut ego Hagæ fieri petam. Nil
enim mihi concedent, qui illam fieri volunt. Et ego, ut verum
cam, obdurui ad illa. Dabo operam ut induſtria & diligentia ob
terem ſi quid inde adſpergatur meo nomini labis aut maculæ. For
& ipſa collatio cedet in meum decus. Nam comperient qui aderu
aut juſtas mihi eſſe cauſas ita ſentiendi, aut paratiſſimum eſſe cede
rectiora monſtrantibus, pacis certe ſtudioſiſſimum eſſe faxo ut i
telligant, & multum ab illo differre qui deſcriptus ſum penicillo m
nus recte de me judicantium. Ego me ad quietem animi mei con
paro, quam omnibus rebus mihi præhabendam exiſtimo. Pacat
animo omnem eventum exſpectabo, quem Dominus daturus e
Expertus enim ſum quam mihi noxia ſit inquies animi, unum mod
ne fiat, reliqua facile feram, hoc eſt, ne cum πολυῶ. noſtro ide
trahere jugum cogar. Scio calumniandi libidinem obtinere apu
multo

multos, nec dubito quin varia nomine meo ignominiosa spargantur, at quid agam, ego innocentiam Dei beneficio præstare possum, calumniam amoliri nequeo. Sunt ista Satanæ ignita jacula, quæ repellenda sunt scuto fidei in Christum, ipsi autem collationi ut intersis tu potissimum volo. nam mirum in modum me recreat & firmat tua præsentia. Nec abs re fore arbitror si quis alius intersit qui sit in auctoritate politica. Curatores si interesse velint sub protestatione, gratissimum mihi id accidet. Testabuntur enim illi de mea, ut spero ἐπιεικείᾳ, & moderatione, quam præstare statui in collatione. Consideravi de novo 7. caput ad Rom. & magis magisque in sententia confirmor, eo magis quod videam interpretationem istam Theologiæ nostræ valde esse consentaneam. Habuit heri concionem pl. quam confessionis fidei universæ appellant nostri, isti ego interfui, facillime ex illa cognoscere potui, hominem sensus, ad ista talia exercitatos non habere. Multa autem dixit de papatu, quæ procul dubio meæ sententiæ opponere voluit, at ita confuse & imperite ut mirarer res tantas tam projecte enuntiari, præter hoc, quod mea cum istis facile constare potest sententia, ita contra umbram suam digladiantur multi, non intellecto statu controversiæ. Sed mi anime, unum est quod me vehementer angit. Quomodo ego potero satisfacere exspectationi tantæ, quomodo me præstare ex parte dignum, ob quem tanta moles moveatur? Sed me consolor hoc unico, quod professionem non ambivi, quodque auctores jam ante moniti sunt de iis quæ inciderunt, quam de me vocando concluderent. Non labascit mihi quidem animus, imo magis accenditur ad muneris egregiam functionem, sed ex initiis solet fieri judicium, quæ non possent mihi non esse difficillima. Tu præoccupabis animos nonnullorum, & hoc efficere conaberis ne præproperi sint in judicio ferendo, hoc modò obtineam, de successu honesto optime spero, spem mihi faciente anteacti temporis experientia. Quo autem rubiginem detergam ingenii, tecum ad dies pauculos colloqui statui, & interesse bis terve lectionibus & disputationibus Theologicis, auditor tantum, scio quantum istud me poterit juvare. Sed charta finem facere jubet. Vale mi amicissime cum uxore & familia. D. tibi adsit & te tueatur. 26 Aprilis 1603.

Æquanimitate.

IOANNI UYTENBOGARDO meo, salutem & bene per Christum agere P. IACOBVS ARMINIVS.

Familiaris.

MActe istoc erga me animo, Uytenbogarde amicissime, perge ita bene de me mereri animum labascentem non fulciendo modò, sed impellendo ad audendum alacriter subire, quod jam detrectare non licet munus gravissimum. Non facile dixerim quam gratæ mihi fuerint tuæ literæ tempestivissimo tempore scriptæ, plenissimæ argumentis prægnantissimis ad confiden-

tiam aliquam animo meo ingenerandam. Infparfa funt nonnulla quæ tu mihi ex amore tribuis, & licet illa non agnofcam, tamen gaudeo & gratulor mihi quod tu ifto me habeas loco, cujus candorem & fimplicitatem animi jam dudum mihi perfpectam habui. Quid ego, audeant alii fpernere quod Uytenbogardus meus magni facit, contemnere & improbare quod ille probat & æftimat? utinam eo tam libere apud alios publice dicere audeam illa ipfa, quæ aliquando privatim apud te depofui? Sed audebo, quid ni enim audeam, quum Deus loqui jubeat, & prophetare, quum Academia defideret, quum favorem non exiguum dicturo polliceatur indubiis fignis ille & ifta. Aggrediar itaque cum bono Deo & fucceffum ab ama Dei benedictione exfpectabo. Novit ille, quo animo id munus fceperim, quid fpectem, quid in ejus adminiftratione mihi propofitum habeam. novit & adprobat fcio. Non vanus hujus fæculi hono, fumus, & bulla, non opum congerendarum ftudium, quod etiam fruftraneum fit, fi maxime coner, huc me compulerunt; fed unicum votum meum eft ut publico ferviam in Euangelio Chrifti, & illud quam planiffime & firmiffime proponam iis, qui porro ad alios ipfum funt propagaturi. Aderit ergo Deus tam fancto propofito, non dubito, præfertim tuis & aliorum fanctorum precibus pro me apud ipfum intercedentibus, quas equidem quanto poffum opere ambio & efflagito. Gratiffimum etiam fuit videre carminis illius, quod Nobiliffimus Douza in tui laudem meritiffimi decantavit partem iftam, integrum videre pervelim. Quid ni enim gaudeam, quum video Uytenbogardum meum apud illos Heroas illo loco esse quo fuis virtutibus meretur? pertinet enim & illa laus ad me quoque duplici nomine, tum quod omnia tua ad me pertinere arbitror, tum quod laus mea in ore tuo tanto eft celebrior, quanto tu major es & haberis. Sed dicam quod fentio? Tu non tam illo nomine laciniam iftam defcriptam Epiftolæ inferuifti, ut ego videam quo tu loco fis apud Clariffimum Virum, fed ut cognofcam quantopere idem ille me æftimet, quam ea caufa tibi Academiam debere, affirmat, quod me illi dedifti doctorem. Vere ergo gloriari mihi licet ifto tanti viri elogio, qui ifta debitæ tibi gratiæ confeffione, quamquam aliud agens, ita de me meretur, ut ego folvendo imparem me effe profitear tam liberali commendationi, fed nihil eft ab omni parte beatum. Infixit mihi laudatio ifta aculeum non modo incitantem me ad audendum, verum etiam incutientem non exiguum metum fucceffus tantæ exfpectationi non refponfuri. Verum ita habent humana omnia. Aft ego operam dabo, ut quæ fiduciam adferre poffent, perpetuo obverfentur oculis, rejectis ad tergum quæ formidinem mihi conciliare poffent. Ita enim prorfus eft neceffum hoc rerum mearum ftatu, quum plus fatis in hanc partem propendeam. Audivi hifce diebus utrunque collegarum, & hoc ipfum robur aliquod animo addidit, audendique confidentiam attulit, non quia arbitrer me paria præftare poffe ab ipfo initio, fed quod non defpero illorum veftigia porro legere poffe & una iter facere, quamquam in extremis. Quæ de Boffoducenfi obfidione fcribis ægritudinem quiden

quidem adferunt, sed non preter opinionem antea animo conceptam, Dominum Deum precor ut Illustriss. principem & totum exercitum salvum præstet & reducem nobis sistat citra noxiam, quidquid boni ultra accidit id totum lucro deputabo, & inexspectato quamquam desideratissimo votis omnium Patriæ amantium. Quod de dolore tibi ante discessum tuum illato scripsi, id cognovi non ex te ipso, sed ex tui & mei amantissimo homine successore meo, qui indignissime ferebat indignam istam injuriam tibi inferri ab illis bonis viris, & addebat omnino arbitrari se nihil effectum iri, & in nervum eruptuum conatum omnem, quod ego etiam existimo, & ex animo Deum ut fiat precor. Quin & hoc eundem precor ut tibi constantem & incorruptum animum largiatur, ne movearis istis molitionibus & machinationibus, sed pro nihilo ducas, ut merentur, iisque ipsis ... taris tuo & Ecclesiæ bono, eò fortius decurrens stadium quod tibi præscriprum est divinitus, quo obstacula & impedimenta majora tibi objici animadvertis. Tu ne cede malis sed contrà audentior ito. Ista est sors servorum Christi. Virtutem semper comitatur invidia. At comitetur tantum; ne patere ut te ab illa dejiciat atque præponderet, hoc enim si feceris, voto illi suo fruentur actu tuo, quo potiri non potuerunt poteruntve machinamentis suis. Sed occupationes non permittunt latius tecum colloqui, quo tamen ipso nihil facio libentius. itaque excusatum me habe & precibus tuis apud Deum commendatum. Ego tui totiusque exercitus vicissim memor ero. Vale, mi anime, Dominus Iesus tibi adsit, te tueatur & incolumem conservet, reducemque nobis sistat ex voto nostro. Leydæ 22 Septembris 1603.

IOHANNI PISCATORI

SYNODVS GALLICA S.P.D.

NOn te latet, vir Clarissime, & dilecte in Christo frater, quo sint loco res Ecclesiarum Gallicarum: quanta sustineamus odia immicorum: quanta nos circunstent pericula: nobis semper alius ex alio labor: sed Deus dare voluit in nobis experimentum quantas vires habeat concordia, cujus beneficio stetimus hactenus invicti & stabimus quandiu fidei ejusdem vinculo sociati, veluti conserto agmine pugnabimus. Agnoscimus sane hac in parte singularem Dei erga nos benevolentiam & curam qui non passus est hactenus Ecclesias nostras aut dissentionibus distrahi, aut erroribus inquinari. Quæ nos cogitatio in eam rationem impulit, ut tibi per literas exponeremus quæ putamus pertinere ad Dei gloriam, & Ecclesiarum nostrarum tranquillitatem: quandoquidem tu unus es, à quo expectamus gliscentis morbi medicinam: serpit enim apud nos nescio quæ contagio, quæ animos quorundam occupavit docentium, obedientiam perfectam à Christo legi præstitam, nobis non imputari, nec ejus Iustitiam atque puritatem nobis cedere in pretium *De Iustificatione.*

tium salutis æternæ : sed solidam hanc laudem solis Christi passionibus deberi. Atque hi te authorem perhibent sententiæ, & pugna tua authoritate, ut est ingenium hostis animarum nostrarum, ab magnis nominibus ad perniciem incautorum. Et si quid viris bo & Doctis, sed interdum non satis attentis exciderit, magno cu strepitu in scenam producere. Scimus vir ornatissime, & agnos mus, quam sit tibi comptum ingenium, quam multas dotes De tibi plena manu admensus sit, dant certe tua scripta documentur quid in magno ingenio magna possit industria : sed hæc quo su majora, eo magis metuendum est, ne animos hominum transvers agant, & fiant præsidia erroris, quæ debuerant esse subsidia veritat. Quo circa rogamus te etiam atque etiam, ne patiaris dogmate n probo, & pugnante cum Euangelico, Ecclesiarum nostrarum pace & quietem perturbari : satis nobis negotii in oppugnando An christo : abunde nobis creant curarum sevitiæ hostium, & extrin cæ pestes, quibuscum assidue conflictamur : ad quas si intestinæ d sensiones accesserint, fiemus ludibrium hostium & disjectæ vir atque dissipatæ impares erunt tanto certamini. Vobis quidem qui tranquilla religione agitis Halcyonia, facile est invenire decertan materiam : sed hæc in animos adolescentum admissa altè sedent, juventus nostra apud vos erudita cum ad nos redit initiando sac ministerio, mordicus tenet haustam opinionem, unde dissidia coll garum, scandalum infirmorum, insultatio Pontificiorum & jam la serpit hoc malum : quod ne invalescat, penes te est, vir doctissim Dabis hoc petitioni universarum Ecclesiarum nostrarum : nec d inceps instillabis in teneros animos talia documenta : quæ quide potuissemus, prolatis ex sacra scriptura testimoniis & rationib convellere : sed putavimus cum viro pio & docto agendum m nendo potius, quam disserendo : & plus apud te valituras prec hujus cœtus amplissimi quam cujusquam argumentationes. Hæc v sum est ad te scribere, quæ profecto ab hominibus tibi devotis & tui amantissimis, sed invigelantibus saluti gregis, nobis concre diti, pari benevolentiâ suscipies. Deus det tibi quæ optas vir o natissime. Datum Vappinci Delphinatum octavo Idus Octo bris 1603. subscriptum erat Tui amantes, & te colentes Pastore Synodi Vapincensis ex tota Gallia congregati Chamierus Pasto Ecclesiæ apud Acusios & Synodi moderator Ferrierius Ecclesiæ Ne mangensis Pastor & in Academia SS. Theolog. D. & Professo Accessor. . . . . Ecclesiæ Blessensis Pasto Synodi: Actuarius. D. Regius. Ecclesiæ Santonensis Diaconus utriu que juris Licentiatus, & Synodi Actuarius.

CON-

CONRADO VORSTIO,

Theologiæ Doctori & Professori.

REverende vir, juvenis ille bona fide tradidit mihi literas tuas. Idem me admonuit, ut intra octo dies pararem, si quid scribere vellem. Tum erat dies dominicus, quando maxime mihi acat. Scripsi ergo ex tempore, quæ ut in bonam partem accipias ogo. Literæ tuæ mihi fuerunt gratæ, & qui hoc tibi dixit, nihil ræter verum dixit. Scribe igitur cum voles: ego respondebo cum rit, cui dem. Mitto nunc indicem librorum meorum, quem petis. x iis aliqui desiderantur, sed plerique extant apud Radæum. Miores Prophetas excudit Raphelengius. In Danielem nihil scripsi, uod quidem editum sit. Habes multa domi partim adfecta, parm confecta; sed destituor typographo. Qui hîc est, nimis difficim se præbet: credo, quod non possit distrahere. Vnde ubique delerantur, & literæ mihi hac de re ab omnibus partibus Europæ. loc me male habet. Nam privor ita maxima parte laboris mei, ui susceptus ad utilitatem publicam. *De Quæstione* à te proposita hil video absurdi, si dicamus angelum creatum apparuisse Mosi aliqua specie visibili, qui eum allocutus sit nomine Dei, à quo miss erat. Itaque etiam Deus cum eo locutus esse legitur. Qui mos quendi è medio sumptus. Nam quæ Rex per legatum aut ducem um agit, ea promiscue & Rex & legatus agere dicuntur. Sic sane eus Mosi visus est in angelo, & angelus in forma aliqua, qua videri otuit. *Privata Theologica.*

Sunt qui dicunt initio angelum apparuisse Mosi, postea ipsum eum ore ad os locutum esse. Relinquamus hoc in medio Angem Ionathan appellat Lagnugaelem. Cur non potius Michaelem? m is præerat genti Ebræorum. Sed audaces Iudæi in fingendo. ave sequaris. Verba Nicolai ad hunc locum digna legi, *Angelus ille,* quit, *apparebat & loquebatur in persona Dei, & ideo aliquando angelus, quando Dominus vocatur, secundum quod dicit B. Gregorius.* Aliter taen Augustinus in secundo de Trinitate cap. . . . . . . Ebræi relam ponunt, quam memorant Fagius, Lippomanus & alii *Angelus catur de nomine mittentis.* Quæ dextre intelligenda.

Nam legatus non vocatur Rex, tametsi quæ agit, Regis sui nomi: usitate agere dicatur. Adhæc in Ebræo est *nomen tetragrammaton,* od creaturæ non tribuitur. Id movit, credo, doctores Catholios, ut hoc explicarent *de angelo increato*; hoc est, de Christo Filio ei, qui magni consilii angelus vocatur. Tu hæc expende, & me, ut episti, amare perge. Raptim Fran. 28 Octob. stilo veteri 1603.

Hæc scripsi manu filii, quod vereor ut meam legere posses.

Tuus

IOH. DRVSIVS.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS S.P.D.

De effigianda Dei essentia.

DE effigianda Dei essentia vis ut tibi scribam, at tempore e[...] eludor, quominus id possim commode, verum ne tibi pete[...]ti quidpiam negem, ecce quæ nuper contulimus paulo disti[...]ctius habe. Inter essentiam & Deum ipsum primo distinctione[...] hic non ponimus, est enim nullius momenti notum non essentias s[...] concreta quæ appellantur agere & pati. Effigiatus autem Deus v[...] essentia Dei dicitur reipsa aut opinione judicio alicujus. Reip[...] non effigiatur, neque enim potest. Esai. 45. Cui assimilaberis, Ac[...] 17. progenies Dei quum simus non debemus existimare, &c. op[...]nione ergo alicujus effigiatur essentia Dei vel Deus. Eaque e[...] vel hominum effigiantium imaginem sumentium, vel ipsius De[...] qui judicat hujusmodi similitudinis seu imaginis sumtionem e[...] effigiationem sui. Opinione hominum nunquam imaginem facta[...] ab iis, quæ ipsam Dei quem celebrant essentiam exprimeret aut r[...]ferret non est verisimile, nisi illorum qui Deos homines arbitra[...] sunt aut humanis corporibus vestitos. Dei ergo judicio effigiat[...] Deus quando ulla imago fit qua ipse quovis modo repræsentatu[...] seu qua ipse ullo modo quem humana mens comminisci potest [...]gnificatur. hoc urgendum adversus pontifices quorum actus (qu[...]licunque illi istum appellent nomine) à Deo æstimatur quod [...] Dei effigiatio, illi dicuntur merito effigiare Dei essentiam. Hujus r[...] ratio est, quia Dei judicium est quo statur & caditur. hoc posit[...] probandum Deum judicare ab illis effigiari suam essentiam, qu[...] aliqua similitudine illum repræsentant. sive illi arbitrentur istam s[...]militudinem Deum aut aliquid Dei exprimere, sive profiteantur & protestentur se nolle ista similitudine Deum aut Dei quidpiam f[...]gurare, sed tantum significare quod Deus aliquando ita comparuerit quamquam hoc ineptum est inventum Iesuitarum, quicunque enim prætextus excogitetur si commonstretur Dei hoc esse judicium quod est secundum veritatem, causa cadunt pontificii. Planissim[...] autem sunt Scripturæ loca hoc convincentia. Primum est ad Rom. 1 ubi, qui similitudine hominis vel aliarum creaturarum Deum re[...]præsentarunt, dicuntur gloriam Dei mutasse in efformatam imaginem, &c. fuisse autem inter illos qui ita non arbitrabantur adpare[...] ex cap. 2. ubi invehit in illos qui alios damnabunt, proculdubio respicit Apostolus ad illos qui vulgus ridebant varia diis suis simulachra statuens. Facitis enim inquit Apostolus eadem. unde adparet & necessario concluditur protestationem hujusmodi non jurare neque excusare à culpa, utpote quæ sit contraria facto. Sic Actor. 17. Non debemus existimare auro aut argento aut lapid[...] numen esse simile. at vero hoc Philosophi & plerique alii sciebant quoque, neque opus fuit hoc illos doceri, siquidem hæc duo distinguenda sunt & disjungi possunt ab invicem, imaginem aliquam com-

omponere qua Deus repræſentatur, & hoc facere non hac opi-
ıione quod Deus ſit ſimilis iſti imagini. Tum ſane neceſſe fuit
Apoſtolum aliter inſtituere ſermonem & dicere, video vos hac in
ırbe veſtra nullas imagines feciſſe quibus Deum repræſentare vo-
uiſtis, hoc quidem non improbo niſi cum diſtinctione. ſi putetis
Deum eſſe ſimilem iſtis imaginibus male facitis. at ſi exiſtimetis
Deum nihil cum iſtis imaginibus habere, omnino tum quidem non
ſtis accuſandi, imo ut religioſiores collaudandi, apparet Apoſtolum
pſam imaginis ex auro argentove confectionem eſſe exiſtimatio-
ıem quod numen auro ſit ſimile, ſeu aureæ imagini ſit ſimi-
e. Eſai. 46. dicit Deus homines facere ſibi Deum ex auro, quam-
uam illi ſciebant ſe non Deum facere, ſed imaginem tantum qua
lum repræſentabant vel ſignificabant. item cap. 44. quis formavit
Deum & ſculptile conflavit, & quæ ſequuntur. Sculptile conflare
t Deum facere idem ſunt judicio Dei, at quis unquam iſtorum
dololatrarum arbitratus eſt illud ſculptile eſſe Deum ſuum, per-
etuum ergo hoc eſt judicium Dei; illos qui quovis modo, quovis
rætextu, quavis proteſtatione ullum cultum exhibent ſigno ali-
ui quod factum ad Deum repræſentandum vel ſignificandum, illos
oc ſignum Deum exiſtimare: Et ſi ita judicat Deus, illiuſque ju-
icio ipſi ſane debebunt, ut idololatræ puniuntur. Effugium illud
uod non Deum repræſentant, ſed tantum viſionem qua Deus ali-
uando ſe conſpiciendum dedit, eſt novum & rei non conveniens.
De novitate conſtat. at non eſſe conveniens rei, adparet ex actibus
ui præſtantur iſti ſigno. Procumbitur ante ſignum, ornatur ſignum
eſtimentis, geſtatur, reponitur, collocatur in altari, thus illi
doletur, &c. at vero id non debet neque poteſt fieri ſigno viſio-
em aliquando factam repræſentanti. Nam hoc ſignum tantum nar-
at talem viſionem aliquam exſtitiſſe, quo facto nihil illi ſigno ulte-
us præſtandum ab homine, & ſi quid præſtatur ulterius, certum
t, non narrandæ viſionis cauſa ſignum expreſſum, ſed alterius
ei gratia. Ecce raptim hæc tibi; non quia illa non certius conſide-
us, ſed ne tibi denegem aliquid petenti. Vbi veneris & quidem
ræparatis rebus tuis ut hic aliquamdiu ſubſiſtere queas, tum la-
us de his & aliis.

Inveni ſcripta de purgatorio, Aurelius Londini eſt ut ex literis
us jamjam hac hora datis ad me intelligo. verum revertitur ad
os, quia non putat ſe ibi locum commodum inventurum.

IOANNI UYTENBOGARDO

meo salutem & bene per Christum agere p.

IACOBVS ARMINIVS.

Quomodo Christus in lumbis Adami existens considerandus.

ITa meritus es de me, hominum amicissime, ut nihil tibi peter denegare possim, etiamsi quum id præsto infantiam meam ti patefacere debeo, aut saltem negligentiam. Christum arbitror lumbis Adami non fuisse extra peccatum considerati. ut ita sei tiam suadent quæ subjungo argumenta. In lumbis Adami sic coi siderati nemo est nisi vi istius benedictionis *crescite & multiplicam ni.* At Christus vi illius benedictionis non est productus. ne pra ter ordinem quidem administratæ, quod addo propter Isaacum na tum vi benedictionis istius præter ordinem administratæ. Sara enii sterilis & effœta accepit divinitus vim ad concipiendum, vel pc tius ad seminis emissionem juxta id quod est Hebr. 11. vers. 11 2. qui fuit in lumbis Adami ante peccatum vi istius benedictioni primæ, ille in Adamo peccavit, filiusque iræ est naturâ & mancipiur peccati. Non solvit nodum istum distinctio activi & passivi prin cipii quo quis ex aliquo nasci dicitur, in lumbis enim esse notat prin cipium activum, & qui ratione principii activi ex Adamo non est ille non est ex illo vi benedictionis primæ, ergo alterius & illius qui dem quæ peccatum est insecuta. distinctio illa inventa est à scho lasticis ut Christum à peccato originis eximendum docerent, a non potest hoc per illum obtineri immediate, potest autem si e: illa concludatur quod nos volumus, nempe Christum non fuisse ii lumbis Adami vi benedictionis primæ; si enim tum in lumbis Ada mi non fuit, quum peccaret Adamus, non verum quod peccatc originis inquinatus non sit. Vide quam utile sit examinare distin ctiones an valeant efficiendo isti ad quod adhibentur, quod si fe cissent scholastici, proculdubio & hoc dixissent quod nos dicimus. 3. Si Christus in lumbis Adami fuit citra peccatum considerati tum ex lumbis ejus egressus fuisset etiamsi Adam non peccasset, qui enim in lumbis est egredietur aliquando juxta decretum Dei & potentiam qua est in lumbis. Tota autem Scriptura clamat Christum hominem factum ut peccatum tolleret illumque frustra fore mortuum si ex lege esset justitia. 4. Christus etiam in Abrahamo decimatus est, si in lumbis Abrahami fuerit secundum benedictionem primam, & sic minor Melchizedecho, sacerdotiumque ejus non secundum ordinem Melchizedechi, frustra hic dicitur, Christum non considerari in Abrahami decimati sed Melchizedechi decimantis persona repræsentatum, debuit enim repræsentari in persona Abrahami siquidem ejusdem benedictionis vi ex Abrahamo natus est, quo Levi & Iudas, secus perit robur argumenti Apostolici, ex eo quod Levi fuit in lumbis Abrahami quum occurreret Melchizedecho concludentis Levi in Abrahamo esse decimatum. 5. Christus est secun-

ecundus Adam, non ergo vi benedictionis primæ natus ex Adamo, quod argumentum certum intelligetur, si dixero Christus est novus homo, Adam vetus, ergo ex Adamo cum natus vi benedictionis qua omnes homines ex Adamo nati sunt, addatur quod Christus sit primitiæ humanæ naturæ sanctificatæ, quin & illud quod Adam typus futuri Christi dicitur, Rom. 5. Cœpit autem Christus in lumbis esse Adami postquam peccasset, & fuit in lumbis ejus vi benedictionis istius. Semen mulieris conteret caput serpentis. In Abrahami lumbis fuit vi istius benedictionis. *In semine tuo benedicentur omnes nationes terræ.* In Davidis vi hujus, *de fructu ventris tui ponam super solium tuum.* Horsum servit quod Christus ἐπαγγελίας filius est, proprie, qui Euangelio est exhibitus. Inspiciatur ipsa conceptio Christi ejusque nativitas, & utrumque certo certius comprobabitur. Conceptus est ex Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. At virgo non parit vi illius benedictionis primæ, sed hujus secundæ. Ex spiritu sancto qui concipitur non concipitur vi benedictionis primæ sed vi secundæ, quæ administranda fuit à Spiritu sancto. Si homo perstitisset in integritate neque virgo peperisset, neque ex Spiritu sancto illa conceptio fuisset. Nam Messias solus homo nasci debuit ex virgine, & Spiritu sancto operante conceptum ejus. Messiæ autem adventus non necessarius fuisset si homo in integritate sua perstitisset. Inspicitur Paulo attentius quomodo egressus sit è lumbis Adami, Abrahami, Davidis. Nam quum eo modo fuerit in lumbis qui egressus est, certum est ex egressus modo intellecto etiam modum intelligi quo fuit in lumbis eorum. Egressus est ex lumbis Adami, Abrahami, Davidis, quamdiu egressus est ex Maria virgine. At ex Maria virgine egredi non potuit nisi conciperetur in illa, concipi in illa non potuit nisi vi Spiritus sancti. Nam si vi & operatione viri concepisset, non virgo sed femina concepisset. Sanguis ergo Mariæ, qui ex lumbis Adami, Abrahami, Davidis est, à Spiritu sancto obtinuit, quod fuerit semen unde Christus materialiter est exortus. Non habuit itaque Mariæ sanguis relationem seminis sive respectum materiæ ad Messiam nasciturum nisi qua affectus fuit operatione Spiritus sancti qui sanguinem istum sanctificavit & fœcundavit ut inde nasceretur Messias. Vnde sequitur Adamum, Abrahamum, Davidem respectum parentum ad Messiam filium non habere nisi beneficio operationis Spiritus sancti. at Spiritus sanctus non primæ sed secundæ benedictionis immediatus administer. Ergo Christus in lumbis Adami, Abrahami, Davidis non ratione primæ sed secundæ benedictionis, quod probandum sumseram. Tu expende & judica. His vale & me ama, salveat à me & mea tua carissima, à qua mea petit remedium dolori mamillarum, qui vehementer illam infestat, frustra adhibito remedio quod soror nostra p. m. sua diligentia ex ea discere est conata. Saluta D. Polteum & reliquos commensales. Lugduni Batavorum 21 Decembris 1603.

Reve-

Reverendis Ampliſſimis & Doctiſſimis viris Dominis

PASTORIBVS ECCLESIARVM GALLICARVM:

Iis qui nuper Vappinci Delphinatum in Synodo Nationali congregati fuerunt

IOHANNES PISCATOR S.P.D.

Reſponſio ad ſuperiorem de Iuſtificationis negotio.

REverendi Ampliſſimi & Doctiſſimi viri fratres in Chriſto d lecti, intellexi ex Epiſtola veſtra vos ægre ferre, quod no nulli apud vos concordiam veſtram turbent, dum docen obedientiam perfectam à Chriſto legi præſtitam nobis non imp tari, nec ejus juſtitiam atque puritatem nobis cedere in pretiu ſalutis æternæ: quodque hi me authorem perhibeant ſententiæ pugnent mea auctoritate, cognovi etiam vos hanc doctrinam veh menter improbare & damnare: quippe quam appellatis contagi nem, errorem, dogma non probum, pugnans cum Euangelio, den que opinionem. Quamobrem petitis à me ne poſt hac inſtillem teneros animos talia documenta. Ego vero vobis concordiam i ter vos opto, ſed per omnia fundatam in veritatis cœleſtis conſe ſu: doctrinæ vero illius, quam iſti fratres apud vos docuerunt, n authorem eſſe nego, & ægre fero, ſi illi mea auctoritate pugnent pugnare enim debent auctoritate ſolius S. Scripturæ, nec me auct rem perhibere ejus doctrinæ. Quam doctrinam à vobis Eccleſiæ P ſtoribus tantopere improbari vehementer doleo & damnari: & quoniam crimina illa quibus eam damnatis non agnoſco, conſcie tia mea non patitur, ut petitioni veſtræ ſatisfaciam, abjiciendo ea doctrinam, quam ego pro Orthodoxa, & verbo Dei conſentane habeo. Quin potius officii mei eſſe duco, ut ſecundum præceptio nem Apoſtoli Petri apologiam ejus apud vos inſtituam ejuſque qu in me eſt ſpei rationem vobis exponam, idque cum manſuetudin & timore Domini, etſi enim vos id à me non petitis, tamen id poſtu lat gloria Dei & ædificatio Eccleſiæ quæ utraque hic agitur, & cert non ſolum petere à me hujus meæ doctrinæ rationem debuiſſetis verumetiam operam dare, ut me erroris (qui vobis in doctrin mea ineſſe videtur) ex verbo Dei convinceretis. Neque eſſe huju officii omiſſionem excuſat, qui ſcribitis: vos illa mea document potuiſſe quidem prolatis ex S. Scriptura teſtimoniis & rationibu convellere: ſed putaviſſe cum viro pio & docto agendum monendo potius quam diſſerendo, & plus apud me valituras preces cœtu iſtius ampliſſimi, quam cujuſquam argumentationes. Imo verò ſi vobis vir pius & doctus videor, debuiſtis cogitare, me & argumentis meæ doctrinæ inſtructum eſſe, & eam bona conſcientia ad glo-

riam

iam Dei, & ædificationem Ecclesiæ hactenus pro officii mei ratio-
ie tradidisse: ac proinde eam in nullius hominis gratiam deserere
posse. Vtut autem mecum à vobis sit actum; ego tamen meum non
negligam officium, sed quantum Deus dederit gratiæ, rationem
doctrinæ meæ vobis reddam. Vos Reverendi viri & fratres in
Christo dilecti, oro atque obsecro, ut hanc meam disputationem pa-
tienter & attente perlegatis, & in timore Domini seposito omni præ-
judicio perpendatis. Cum autem quæstio inter nos controvertatur
de imputatione obedientiæ Christi: de utroque prius aliquid di-
cendum est, videlicet tum de obedientia Christi, tum de verbo im-
putandi. Igitur ut ὑστερῶν πρότερον progredior, imputandi verbum *Ordine præpostero.*
proprie intellectum significat aliquem pro eo habere qui aliquid fe-
cerit, quod tamen ille non fecit, ac proinde si, quod ei imputat, ma-
lum est, pœna eum dignum judicare, atque etiam illum (si ejus rei
potestatem habeat) afficere: si verò id quod ei imputat bonum est,
judicare eum dignum præmio, eodemque si potest afficere. Ita Deus
Christo imputavit nostra peccata, habendo eum pro eo, qui pec-
cata nostra fecerit, ac proinde pœnis meritis (nempe quas nos me-
riti eramus) illum afficiendo. De qua imputatione loquitur Iesaias
cum ait: Iehova fecit ut occurat in eum omnium nostrum iniquitas.
Et Paulus cum dicit: Fecit (enim Deus) ut is qui non novit pecca-
tum, pro nobis peccatum esset. Vicissim nobis qui in Christum cre-
dimus imputat Deus justitiam habendo nos pro justis, id est, pro iis,
qui perfectam legi ipsius obedientiam præstiterimus, ac proinde præ-
mio vitæ æternæ nos afficiendo de hac imputatione loquitur Apo-
stolus Rom. 4. 6. ubi ait, sicut etiam David dicit beatificationem esse
hominis cui Deus imputat justitiam. Atque hæc de verbo imputan-
di: jam ad obedientiam Christi quod attinet, ea in Scripturis tradi-
tur duplex. Vna quam præstitit legi communi sancte secundum eam
(ultra passiones) vivendo: Altera quam præstitit speciali mandato
Patris de patiendo ac moriendo pro electis, quarum illam docendi
gratia obedientiam vitæ; hanc vero obedientiam mortis κατ᾽ ἐξοχὴν *Per excellentiam.*
nominare soleo: quia mors passionum Domini veluti κολοφῶν fuit: *Finis.*
Ad obedientiam vitæ pertinet, in ore ejus, & id genus alia. Ad obe-
dientiam verò mortis pertinet, quod ipse Christus de anima sua lo-
quens dicit: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso,
potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus assu-
mendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Item illud ejus-
dem. Non loquar amplius multa vobiscum: venit princeps mundi
hujus, & in me non habet quicquam: sed hæc fiunt ut cognoscat
mundus, me diligere patrem: & prout mandavit mihi pater ita fa-
cere. De hac obedientia insignis est locus Heb. 10. Ex Psal. 40. re-
petitus, ubi sic ait Apostolus. Quapropter ingrediens (Christus)
mundum dicit. Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem
aptasti mihi: Holocautomata & hostiam pro peccato non appro-
basti: tunc dixi. Ecce adsum (in volumine libri scriptum est de
me) ut faciam ô Deus voluntatem tuam. Et paucis interjectis: qua
voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi
semel

ſemel factam. Hæ duæ (ut ita loquar) obedientiæ Ieſu Chriſti ac-
curatiſſime diſtinguendæ, ſunt quippe diverſæ. Etenim obedientiam
vitæ habuit Chriſtus nobiſcum communem, quatenus obligatus ad
eam erat ut verus homo: ad obedientiam vero mortis pro electis
obeundæ, ipſe ſolus obligatus fuit idque per voluntariam ſponſio-
nem, quam ſponſionem ſignificat in loco recitato ex Pſalmis & ex
Epiſtola ad Hebræos, ubi dicit: Ecce adſum, ô Deus, ut faciam
voluntatem tuam, nempe mandatum illud de offerendo me pro e-
ctis. Porro utraque hæc obedientia ad juſtificationem noſtri coram
Deo facit, ſed diſtinctè diverſiſque modis. Obedientia vitæ Christi
ad juſtificationem noſtri facit tanquam neceſſarium requiſitum ad
hoc ut Chriſtus eſſet purus & Sanctus Sacerdos, qui pro nobis ſe
oblaturus aditum ad Deum haberet, & ſancta victima, quæ Deo
accepta eſſe poſſet. Et ſanctitatem in Chriſto in ſummo noſtro ſa-
cerdote requiſitam fuiſſe affirmat Apoſtolus his verbis, Talis nos de-
cebat Pontifex pius, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatori-
bus, &c. Sanctitatem vero victimæ indicat Petrus ubi dicit, fide-
les redemptos eſſe pretioſo ſanguine tanquam agni immaculati &
incontaminati, nempe Chriſti. Imo ut hic ſanguis eſſet magis pre-
tioſus ad redimendum nos, oportuit eum eſſe ſanguinem Filii Dei,
ac proinde ipſius Dei. Quam pretioſitatem, ut ita loquar, ſignificat
Ioannes cum ita ait: ſanguis Ieſu Chriſti Filii ejus purgat nos ab
omni peccato. Et Paulus cum dicit Deum acquiſiviſſe Eccleſiam
proprio ſanguine atque ſic obedientia vitæ Chriſti (id eſt quam
præſtitit legi ſanctæ ſecundum eam vivendo) à Iuſtificatione noſtri
non excluditur: ſed ei includitur conveniente loco: tanquam requi-
ſitum neceſſarium ad hoc ut Chriſtus nobis juſtificationem per obe-
dientiam poſſet mereri. Obedientia igitur mortis Chriſti ad juſtifi-
cationem noſtri facit tanquam cauſa meritoria: quia per illam nobis
Chriſtus juſtificationem eſt meritus, ut Scriptura abunde teſtatur,
& apud vos in confeſſo eſt, in hoc autem à me diſſentitis, quod e
doceo Chriſtum per ſolam obedientiam mortis remiſſionem pecca-
torum meritum eſſe nobis proque illis Deo ſatisfeciſſe ac proin
illam ſolam non etiam obedientiam vitæ à Deo nobis imputa
Hanc igitur ſententiam demonſtrare nunc aggrediar: & quonia
cum viris doctis mihi res eſt, argumenta mea ſyllogiſtice prop
nam ut facilius rectiuſque poſſint judicari, & veritas magis el
ceſcat. Propter quam rem Deus nobis remittit peccata propter ea
ipſam imputat nobis juſtitiam. Atqui propter ſolam obedientia
mortis Chriſti (quo nomine cæteras ejus paſſiones per Synec
dochen comprehendo) Deus nobis remittit peccata, ergo propt
ſolam obedientiam mortis Chriſti juſtitiam nobis imputat. Propo
ſitionem hujus ſyllogiſmi probo ex æquipollentia iſtarum phraſium
remittere peccata & imputare juſtitiam: quæ æquipollentia man
feſta eſt ex verbis Pauli ad Rom. 4. ℣. 6,7. ubi ſic legimus: Sicut
David dicit beatificationem eſſe hominis, cui Deus imputat juſt
tiam abſque operibus, dicens: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquita
tes & quorum peccata obtecta ſunt. Beatus vir cui non imputav

Domini

Dominus peccatum. Hic probaturus Apostolus testimonio Davidis
ustificationem nihil esse quam justitiæ imputationem, affert locum
ibi nulla fit mentio (si verba sectemur) imputationis justitiæ: sed
antum remissionis peccatorum: ergo aut nihil probat istis verbis, id
quod dicere blasphemum esset, aut necesse est fateri, phrases has
mputare justitiam & remittere peccata (quarum altera habetur in
quæstione, altera in testimonio ad probandum adducto) Apostolo
equipollere. Assumptionem vero syllogismi probo ex eo, quod
scriptura nullam aliam rem tradit, per quam nobis expiata sint
eccata eorumque nobis parta remissio, quam obedientiam mortis
Christi. Iam autem dubitare nefas est quin scriptura tradat doctri-
am de causa meritoria remissionis peccatorum, salutisque nostræ
ternæ perfectam, nam sacræ literæ (ut Paulus ait) possunt nos
eddere sapientes ad salutem, sed hic vos occurretis, afferetisque
n medium testimonia quædam scripturæ, quæ vobis diversum testa-
videntur. Et sane vester legatus mihi tria ejusmodi testimonia ob-
ecit, ad quæ quod illi coram respondi, idem apud vos nunc per
teras respondebo. Primum testimonium habetur Rom. 5. 11, 19.
cut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt
multi, ita per unius obedientiam justi constituentur multi. Respon-
eo, quum duplex sit obedientia Christi, una vitæ altera mortis, ut
pra demonstravi, non est consequens, si hoc loco Apostolus obe-
entiam Christi nominet, eum utramque intelligere, potest etiam
eri ut intelligat alteram tantum. Quod autem intelligat alteram
ntum videlicet obedientiam mortis Christi, ex eo probo, quod
ibi quoties de causa meritoria remissionis peccatorum loquitur,
usquam obedientiam vitæ indicat, sed ubique obedientiam mortis.
ecundum testimonium habetur Philip. 2. ℣. 8. ipse enim Christus
submisit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem cru-
s. Respondeo: at hinc non sequitur obedientiam Christi utram-
e nobis ad justitiam imputari. Nec Apostolus ibi de justificatione
icquam agit, ac proinde nec de obedientia Christi, tanquam ju-
ficationis causa meritoria, de qua nunc controvertitur, sed tantum
rtatur ad modestam sui animi demissionem τὴν ταπεινοφροσύνην
que exemplo Christi: ut patet ex ℣. 3, 4, 5. ubi ait, nihil gerite
r contentionem aut per inanem gloriam, sed ex modestia quisque
um se præstantiorem existimet, ne sua quisque spectetis sed etiam
æ sunt aliorum, hic enim affectus sit in vobis, qui fuit & in Chri-
: qui cum esset in forma Dei, non duxit rapinam æqualem esse
eo, sed se ipse exinanivit, forma servi accepta similis factus homi-
bus, & habitu compertus ut homo, ipse se submisit factus obediens
que ad mortem, mortem autem crucis. Hic nulla prorsus justi-
ationis fit mentio. Tertium testimonium habetur ad Rom. 4. 11.
. ubi sic loquitur de Christo Apostolus, qui traditus est propter
sus nostros, & excitatus propter justificationem nostri. Respon-
o: traditus est Christus in mortem propter lapsus nostros (qui
usam mortis ei attulerunt) expiandos, idem excitatus est propter
ificationem nostri testificandam, nam nihil Christum resurrectio-
ne

ne ſua nobis meruiſſe ex eo intelligi poteſt, quod merendi tem[pus] fuit in ſtatu humiliationis, at reſurrectio eſt primus gradus exa[lta]tionis. Exaltationis autem ſtatus non facit ad merendum ſed ad [ju]ſtificandum, quod Chriſtus nobis ſit meritus omnia bona & ſa[tis]fecerit pro omnibus malis. Itemque ad applicandum beneficia [me]rendo & ſatisfaciendo acquiſita, quæ applicatio fit per fidem, [&] efficacia ſpiritus à dextra patris miſſi, quare nihil ad propoſitam q[uæ]ſtionem concludendam valet iſtis ex verbis Pauli ratiocinatio; Ch[ri]ſtus reſurrexit ad juſtificationem noſtri. At reſurrectio eſt actio q[uæ]dam; nam quid hinc ſequitur nempe hoc, ergo actio quædam Ch[ri]ſti ad juſtificationem noſtri facit. At hic aberratur à quæſtione. N[on] enim quæritur, an actio quædam Chriſti ad juſtificationem no[ſtri] valeat. Nam extra controverſiam eſt obedientia mortis Chri[ſti] (quæ certe actio quædam eſt, nempe animi motus ad faciendu[m] quod pater mandaverat. Videlicet ad offerendum ſeſe pro pec[ca]tis electorum) extra controverſiam igitur eſt obedientiam mor[tis] Chriſti ad juſtificationem noſtri plurimum valere: ſed quæſtio e[ſt], an obedientia vitæ Chriſti legi præſtita, ſic facit ad noſtri juſtific[a]tionem, ut Chriſtus hanc per illam meruerit. At reſurrectio Chri[ſti] ad actiones à Chriſto legi præſtitas referri non poteſt. Hactenus p[ri]mum ſententiæ meæ argumentum. Secundum ſequitur hoc modo [ſi] peccata noſtra expiata ſunt per obedientiam vitæ Chriſti, expia[ta] ſunt aut omnia & perfectè, aut quædam tantum & imperfectè. [At] neutrum horum vere dici poteſt. Non prius, quia ſequeretur Ch[ri]ſtum fruſtra eſſe mortuum, quippe cum mortuus ſit ut expiaret n[o]ſtra peccata, quæ utique expiare non habuiſſet neceſſe, ſi jam p[er] obedientiam vitæ fuerunt expiata. Non poſterius, quia Chriſtus ob[e]dientiam legi Dei præſtitit perfectam, quare ſi illam præſtitit ad e[x]piandum noſtra peccata, neceſſe eſt ut per eam illa expiarit omn[ia] & perfecte. Hinc jam intelligitur, peccata noſtra non eſſe expia[ta] per obedienttam vitæ Chriſti, ac proinde nobis illam ad juſtitia[m] non imputari.

Tertium argumentum: ſi Chriſtus obedientia vitæ ſatisfeciſſ[et] Deo pro noſtris peccatis, ſequeretur Deum eſſe injuſtum, qui inſu[-] per poſtulaverit ſibi ſatisfieri per obedientiam mortis, atque ita ide[m] debitum ſibi bis perſolvi voluerit; atqui Deus non eſt injuſtus ergo Chriſtus obedientia vitæ ſuæ non ſatisfecit Deo pro peccat[is] noſtris. Quod ſi quis dicat obedientia legi præſtita Chriſtum ſatis[-] feciſſe pro noſtris peccatis ex parte tantum, pro reliqua vero part[e] ſatisfeciſſe obedientia ſuæ mortis, is hoc ipſo imperfectionis ar[-] gueret utramque illam obedientiam, cum tamen utraque fuer[it] perfecta.

Quartum argumentum hoc eſt, ſi Chriſtus pro noſtris peccati[s] ſatisfecerit per obedientiam præſtitam legi, ita ut illa nobis impute[-] tur à Deo ac ſi eam nos præſtitiſſemus: ſequitur nos ab obedienti[a] legis eſſe liberatos, quippe cum Chriſtus ex hypotheſi pro nobis, ſe[u] vice noſtra præſtitit, ſicut recte cum Apoſtolo dicimus, nos eſſe li[-] beratos à maledictione legis, quia Chriſtus pro nobis factus ſit ma[-]

ledictio. Atqui nos non sumus liberati ab obedientia legis, sed eam Deo præstare in æternum tenemur. Ergo Christus per obedientiam legis præstitam pro peccatis nostris non satisfecit. Quis igitur illius obedientiæ finis & usus? nimirum is, quem initio indicavi, ut scilicet Christus esset idoneus ad fungendum efficaciter sacerdotio suo, & ad expiandum peccata nostra sacrificio mortis. Et hæc de quarto argumento.

Quintum argumentum, si Christus per obedientiam legi præstitam nobis meritus est remissionem peccatorum, sequitur remissionem peccatorum fieri absque sanguinis effusione, nempe tali quæ efferat mortem. Neque etiam in lege cuique mandatum est, ut ad remissionem peccatorum impetrandam sinat sanguinem suum effundi eque occidi. At sine sanguinis effusione non fit remissio, Hebr. 9. 22. Ergo Christus non est nobis meritus remissionem peccatorum per bedientiam legi præstitam.

Habetis Reverendi & Amplissimi viri fratres in Christo dilecti rgumenta sententiæ meæ, quæ si vobis satisfacient, oro ut me prima occasione testificatione vestræ approbationis exhilaretis, sin mius, peto, ut quid in eis desideretis, certiorem faciatis.

Verum enimvero illud quoque dissimulare non debetis qui immeto me insimulatis φιλονεικείας, quod scribitis, nobis, qui in tranquilla egione agimus, facile esse invenire decertandi materiam. Ego vero eum testor me proponendo hanc de justificatione doctrinam nunam hunc scopum habuisse, ut invenirem decertandi materiam; d tantum ut pro ratione muneris mei ea docerem quæ judicabam era & recta esse, & tum ad gloriam Dei, tum ad ædificationem & lidam consolationem facere, & me non esse φιλονεικῆ, testabuntur mnes viri boni, quotquot me familiariter norunt. Atque adeo ipsa ec controversia meam in hac parte innocentiam defendit, nam si rtandi cupidus essem: refutationem meam disputationis Basilien-, quæ meis quibusdam manuscriptis thesibus ante annos 14 fuit opsita, in lucem edidissem: non autem schismatis evitandi causa ivatim ad disputationis illius authorem misissem. Idem dico de is disputationibus & scriptis, quæ eodem loco contra hanc dorinam meam proximis annis exierunt. Hæc habui Reverendi & mp. viri fratres in Christo honorandi quæ rescriberem ad Epistom vestram. Præterea autem intellexi ex D. Reinaldo Legato vestro, s desiderare etiam aliquid in doctrina mea de pœnitentia & fide, delicet quod pœnitentiam fide priorem statuam. Vnde periculum, ne hæc doctrina à Iesuitis accipiatur, quasi sentiam bona opera a cum fide, in justificatione nostri coram Deo concurrere. Sed o non video quomodo id possit ex verbis illis colligi. In volumi thesium, loco XIV thesis prima sic habet: quum sine pœnitentia mo fidem & ex consequenti nec remissionem peccatorum, vinque æternam possit adipisci, operæ pretium est considerare quæm illa & quotuplex sit, &c. Thesis vero secunda hæc est. Igitur nitentia est factorum admissorum factive admissi improbatio lorifica seu animum excrucians ex consideratione offensionis Dei

orta. Ex his verbis planum eſt me loqui de pœnitentia proprie :
Pœnitentia. dicta, quæ Græcis μεταμελεία nominatur, jam μεταμέλειαν eſſe fide pri-
rem & ex eo percipi poteſt, quod niſi ad eam acceſſerit fides, e-
tialis eſt, ut exemplum Iuda demonſtrat. Si vero fides acceſſe-
redditur ſalutaris ut apparet in exemplo Petri. Quam ipſam pœ-
tentiæ diſtinctionem in illis meis theſibus expreſſe poſui. Dein-
ipſa natura per ſe hanc anteceſſionem per ſe oſtendit. Fieri en
non poteſt ut quis fide amplectatur promiſſionem gratiæ, niſi pri
gratiam expetiverit, gratiam autem expetere non poteſt, niſi c
ſe peccatis ſuis Deum tanquam juſtum judicem offendiſſe agnoſ
ac dolet, quæ nimirum pœnitentia proprie dicta eſt μεταμελεία ; μ
ετανοίαν vero ex qua demum bona opera, oriuntur eſſe fide poſteri-
rem tanquam illius fructum ; id equidem minime nego, ſed una v-
biſcum profiteor. Quod reſtat, Deum oro ut vos Spiritu ſuo ſic
in aliis, ita in hoc quoque negocio regat : ut ſepoſita omni auth-
ritatis humanæ conſideratione ſolam veritatis cæleſtis illuſtrati-
nem, atque ita gloriam Dei & ædificationem propoſitam habeat.
Valete in Domino. Ex arce Dillenburgo 24 Ianuarii 1604.

IOANNI UYTENBOGARDO

meo, ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

De variis ac imprimis de vita Termi-nio.

Literas tuas poſtremas vehementiſſimi tui in me amoris indic
locupletiſſimas, amiciſſime hominum, quanto cum gaudio l
gerim & relegerim calamo diſtringere non poſſum. Quar
quam ſub initium aliquid contineant à quo in poſterum abſtine
debes, quì enim fieri poſſet ut meus erga te amor diminuatur, nc
deſinentem magis magiſque de me mereri? qua monendo qua ſ
lando. prius mei ipſius quam tui amorem deponam aut minuan
itaque ſecurum te hac parte eſſe jubeo, non quia arbitrer meu
amorem magnopere tibi prodeſſe, ſed quia vis à me amari. Gra
quoque mihi eſt ſolicitudo tua de nobis, præſertim de filio noſtr
qui jam extra periculum eſt ut arbitramur, movere enim incip
brachium & citra dolorem. Teterrimum morbum ſcorbutum nc
ſegniter oppugnamus, & proficimus. utinam vos in oppugnanc
munitiſſima Sluſa tantumdem proficiatis, quod Deum precari nc
deſinam : quamquam cum ea animi alacritate id facio qua ſole
nondum enim ille mentis & animi vigor rediit : ubi tuo conſp
ctu rurſus frui dabitur diſpulſum iri ſpero reliquias quæ cerebru
affligant. Quo pacto Bergopzomanis commode proſpici poſ
ignoro : vix erit qui cum poſthumis jugum trahere velit, quantu
intelligo, niſi forte paratus ſit illius ductum ſequi in omnibus, quc
inutile erit iſti Eccleſiæ. De Sibrando Lubberti quæ ſcribis non m
ror, illud enim plerorumque doctorum deſiderium rem facere e
ſtudiis etiam illis quæ πλεονεξίαν ſummopere ut idololatriæ crime

dete

deteſtantur. Cætera vir doctus eſt, diligens & induſtrius, ſed parti addictus quam ſuſcepit plus æquo. Scripſit idem hiſce diebus D. Gom. collegæ meo, ſe de juſtificatione tractaturum adverſus pontificios, etiam controverſiam quæ Socino eſt cum Eccleſiis reformatis de juſtitia Dei naturali & voluntaria ſive arbitraria tractare velle. petiitque Gommari & Trelcatæ etiam meam ſententiam ſuper ea re cognoſcere. Ego dixi Gommaro me de iſta quæſtione non ſatis mihi perpenſa nihil præjudicare, ſed judicium ſuſpendere uſque dum Socini rationes videro & examinavero. videri autem mihi non eſſe uſque adeo neceſſariam iſtam controverſiam, modo probetur ex Scripturis Deum noluiſſe remittere peccata citra pretium aut ſatisfactionem, an potuerit necne difficilis eſſe diſquiſitionis. Quod meum judicium Gommarus me volente illi transſcripſit; cui reſpondit ſe tanto magis deſiderare meam ſententiam cognoſcere, quanto ego magis illam aperire detrecto. ſed perſiſto in ſententia, video autem illum ex ſcholaſticis illam materiam pertractare velle, quos inveniet non conſentire. Scripſi tibi poſtremis meis quid mihi cum Plancio & Helmichio actum ſit Amſtelædami, idem arbitror de Helmichio nunquam illi ſatisfactum iri. Quî poſſit? quum longe aliis fundamentis nitantur conceptus ipſius, quæ ipſe non exponit ut dijudicari poſſint. Semper differt & detrectat ſententiam ſuam cum argumentis proponere. Metuunt plerique ne i patefaciant, non ſatis valida comperiantur adverſus examen ſeverum. Quæ de prædeſtinatione docentur Amſtelædami multos offendunt, à paucis intelliguntur, à pluribus repudiantur: nec mirum quum ipſi doctores vix ſatis quæ dicunt intelligant, & metuant ne fidem inveniant dicta illorum tam contraria ſenſui communi, ut ipſi fatentur, & ipſi Dei verbo, quod ego novi & magis magiſque patefacere non deſinam per occaſionem. Quæ de laboribus uis narras, gaudium mihi & admirationem conciliant: gaudium quod tam ampla tibi oblata occaſio talentum tuum in fœnus colocandi, admirationem quod tam multis & tantis par eſſe poſſis, quamquam mihi non ignota ſit mentis tuæ capacitas, & vires ingenii. Perge animoſe cum bono Deo, quem precor ut te magis magiſque inſtruat ſpiritu & virtute ſua, quo etiam illa, de quibus proponendis deliberas, ita tractare poſſis ut recta inde conſtet auditoribus tuis utilitas. Ego operam meam tibi deeſſe non paterer i propius abeſſemus, jam vix commode illam tibi præſtare poſſum uia res ſcriptione exigua tractari vix poteſt. Vt Symbolum Apoolorum tractandum ſumas arbitror eſſe utiliſſimum; verum Scripturæ, cui illius veritas innititur, majori molimine adſtruenda eſt uthoritas, quam temporis iſtius & loci etiam auditorii permittet atio. Suffecerit forte ſi rationibus nonnullis quas tibi ipſa rei nara & notitia Scripturarum ſuppeditabit, adſtruxeris religionis Chriſtianæ veritatem univerſe, & ſingulorum articulorum ſpeciam in explicatione eorundem, inſtituta comparatione inter relionem Chriſtianam & alias omnibus quæ obtinent in mundo, ſive agana ſit, ſive Iudaica, ſive Mahometana. Verum adprobanda reli-

gio aut iis qui nullam veram arbitrantur esse religionem, itaque au Deum negant, aut saltem ejus providentia administrari humana: au illis, qui omnes religiones eodem loco habendas esse arbitrantur aut iis denique, qui unam tantum veram esse posse ex omnibus arbitrantur. Hisce posterioribus facilius adprobari potest veritas nostræ, contra illos plus sumendum operæ; attamen probari potest esse aliquam veram religionem, & unam illam esse non plures, e ipsius Dei & hominis natura, quin & hujus statu. Quæ etiam argumenta valde serviunt probandæ veritati religionis Christianæ. Cæterum quæstio illa, cur Deus credi quam videri maluerit, est elegantissima, & digna quæ tractetur velut præcedanea toti explicationi. Tractabitur autem non incommode, si ad hæc quatuor adtendatur. Quid visio Dei contineat, quid habeat fides in Deum, quid creaturam rationalem deceat, quid Deo ejusque majestati conveniat. Ex quibus hoc thema exsurget. Non convenit Deo ejusque majestati ut creaturam ad imaginem ipsius conditam visione gloriæ & majestatis suæ donet, antequam illa officium præstiterit ex præscripto Dei, beatitatemque apud Deum quæsiverit, & ab illo speraverit. quæ officii præstatio, beatitatis quæsitio & spes fide innituntur tanquam fundamento. Hebr. 11. 1. & 6. Altera quæstio. An quis vitæ terminum decurtare possit, si dies ejus numerati sunt, dijudicatu difficilis non est, at explicatu apud illos, quorum sensus non capiunt, quomodo Deus uno individuoque actu & tamen ordinate omnia videat & statuat, difficillima. Ad quæstionis autem solutionem initio distincte mihi explicandum videtur, quinam dicantur dies hominis, seu quot modis dicatur terminus vitæ humanæ. Tribus autem modis, quod ad hanc quæstionem adtinet, dici videntur dies hominis. 1. dies quos plerique homines adtingere solent qui non immatura morte hinc abripiuntur: quos 70 aut 80 annorum spatio propheta circumscribit. 2. dies hominis dicuntur, quos secundum benignitatem divinam attingeret siquidem in viis Domini ambularet, hi enim illius sunt ratione promissionis divinæ. 3. dies hominis sunt quos illi Deus, secundum extremum sapientiæ decretum consideratis omnibus circumstantiis, præfixit. Hac distinctione præmissa respondetur ad quæstionem: secundum sensus duos priores hominem posse decurtare dies suos, quà noxam inferendo corpori suo, quà Deum peccatis suis ad iram provocando, quin & vitæ abbreviationem merendo, & comparando sibi tum apud Dei, tum apud Magistratuum tribunal: secundùm tertium non potest decurtare dies suos, vel potius non decurtat dies suos. Nam actus quo decurtantur dies secundum duplicem istum respectum, vel causa propter quam Deus illos decurtet, jam à Deo considerata est, quum terminum istum præfigeret non decurtabilem vel non decurtandum. Non ergo mirum si dies non decurtentur isto respectu. Nullus enim inter actum Dei præfigentis & exsecutionem intercedit actus creaturæ. Circa tale enim objectum versatur Deus exsequendo decreto, circa quale versatus est decernendo. Occidit filios Heli sacrilegos, adulteros, patri immorigeros, Dei contemtores,

De dierum decurtatione.

talesque

talesque statuit occidere. At non statuit anteaquam videret illos tales futuros, vel potius tales esse. Deo enim omnia præsentia. Narratur Genes. 38. de Er & Onan filiis Iudæ, interfectos illos esse à Domino, eo quod mali essent, itaque causa quæ illum movit ad interficiendum illos in flore ætatis, erat malitia illorum. Malitia itaque sua decurtarunt dies suos, tum quos poterant vivere secundum morem & consuetum naturæ ordinem, tum quos vixissent ex benignitate Dei secundum promissionem ipsius, poterant autem à malitia abstinuisse per Dei gratiam, quæ illis præsto erat. Tota difficultas explicationis pendet ab ordinata consideratione decretorum Dei, quam plerique obire cum possint, propterea quod æternitas quæ caret successione prioris & posterioris, ipsis impedimento est, quæ tamen omnibus Dei decretis vere adscribitur. Hujusmodi autem hominibus longe tutius esset seposita ista æternitatis decretorum Dei consideratione quam non capiunt, ita de Deo æstimare atque i singulis momentis, prout incidunt causæ, vel vitam alicui secun-lum bonitatem & promissionem Dei provehendi, vel eandem juxa iram & comminationem decurtandi, de vita hominum vel pro-oganda vel abrumpenda statueret: usque dum ordinatam illam ecretorum Dei rationem intelligere possent. omnino enim necesse st ut credant se peccatis suis apud Deum mereri vitæ abruptioem, resipiscentia autem & precibus impetrare vitæ prolongatioem, quod adparet etiam in exemplo Ezechiæ regis; secus nihil alebunt admonitiones à promissionibus & comminationibus istis esumtæ: sed hæc cogitatio Esauitica illorum animos occupabit, uò nobis primogenitura, si quotidie animas nostras in manibus noris portamus, easque deposituri sumus ea hora & momento quo)eo statutum est illas à nobis reposcere, quidquid demum agaius? quæ cogitatio & à vero est aliena & resipiscentiæ impedimenım. omnino itaque auferenda à mentibus hominum & eradicana. At eradicari non potest si obtineat doctrina illa, quam nosti. Iam aut decretum de morte alicui isto loco, tempore, & modo inrenda, instruitur secundum illum, hinc media ad illam tendentia ve præparative secundam naturam, sive meritorie apud Deum subrdinantur necessario exstitura. Aut decretum quidem propter actus reaturæ fieri dicitur, quod non fieret nisi actus præcessissent: sed actus si necessario existunt secundum aliud decretum Dei. Sic Onanum atuit Deus occidere in flore ætatis, quod quia vult ut pœnam pecati, res ita administrabitur, ut ille in peccatum ruat, volens quiem juxta mutabilitatem voluntatis, at juxta decretum necessario. el statuit Deus ut Onam in peccatum labatur, & quidem ita ut ille tare id non possit, inde statuit Deus illi propter peccatum mortem nmaturam inferre. Sane secundum istam doctrinam nemo potest es suos decurtare ulla ratione, quia jam aut statuti termini vitæ sius antequam Deus ullum actum ejus consideraret, vel si statuat ost actus consideratos, illi actus jam alio præcedente decreto sunt enturi necessario, & inde secutura vitæ decurtatio secundum seritatem Dei. Quare omnino statuendum est, *homines libera volun-*

tate bonum facere & malum, verum hoc libero arbitrio solo, illud ex citatos & adjutos gratia Dei, cui tamen resistere possunt & non cooperari, aut ad quæstionem illam solide responderi non potest ita ut omnis difficultas exhauriatur. Inspiciatur ista res alio modo quæritur an homo dies suos decurtare possit, si dies illius numerati sint. Sane illos dies decurtare non potest, qui jam numerati sunt, & ipsi præfixi extremo & peremtorio Dei decreto, vel potius illo non decurtabit. At quæstio aliter proponatur uti debet. An homo aliquo suo facto apud Deum impetrare possit vitæ suæ continuationem, quam non obtinuisset citra illud factum, & rursus mereri vitæ abruptionem, quæ facta non fuisset citra illud factum; respondendum ita rem habere, juxta expressa testimonia scripturæ Ps. 55 Sanguinarii & dolosi non dimidiabunt dies suos, &, Honora patrem & matrem. Dies enim illi decurtari dicuntur, qui potuissent adjici, & adjecti fuissent præstita conditione sub qua adjectio est promissa; non illi, quos Deus statuit præcise homini concedere Nam quomodo decurtentur, quum præcise sint determinati secundum voluntatem consequentem Dei. Cujus voluntatis est illa numeratio, cujus mentio facta est in ipsa quæstione. At secundum antecedentem Dei voluntatem paratus est Deus illis vitam prorogare, quam etiam prorogasset secundum consequentem voluntatem siquidem illi conditionem antecedente voluntate positam præstitissent, quod potuerunt, ponantur enim hæc eo ordine quo debent decretum Dei, actus hominis meritorius abruptionis, vel impetratorius continuationis, inde exsecutio abrumpens vel continuans Ordine naturæ primus est actus, hunc sequitur decretum, quod excipit exsecutio. Quamquam exsecutio neque objecto neque causa differant sed tempore saltem. Hinc sequitur, quum quæritur an dies decreto præfixi decurtari possint, idem valere istam quæstionem atque si hoc pacto esset proposita. An dies quos homo jam vivit decurtari possint, decrevit enim Deus hucusque illi vitam continuare & reipsa continuat. Quod autem præsens est fieri nequit ut non sit. Decretum enim illud includit dies præsentes, excludit futuros. Iam si decurtarentur illi dies non fuissent præsentes, & sic præsentes fuissent & non præsentes, & propterea contradicens in adjecto. quare insulsa est & stulta quæstio, qua rogatur, an homo possit decurtare dies illos quos Deus illi statuit dare, & actu dat imo dedit decreto, dat exsecutione, dabit porro usque dum terminus præfixus advenerit. Monstretur aliud absurdum ex præcedentibus in ista eadem quæstione. Quæritur an homo dies qui præfixi & numerati sunt decurtare possit, numeratio autem & præfixio in decreto facta est. & inter decretum & exsecutionem, nullus intervenit actus hominis, præcedit enim ille naturæ ordine decretum & tempore exsecutionem: quare tantumdem valet ista quæstio, atque si quæreretur, An homo possit decurtare dies suos sine ullo actu suo, id est decurtare sine decurtatione. Ergo illa quæstio aut insulsa est, aut ita intelligenda, ut antea dixi, de diebus quos vivere potuit quispiam vel secundum consuetudinem vulgarem, vel juxta promissio-

nem

nem Dei. Et hæc quidem de quæſtione iſta, quod autem ſerius hæc ad te ſcribo cauſa eſt profectio mea ad Campos cum D. Bernardo, quam ego ſuſcepi ex voluntate noſtrorum etiam Hagenſium, eo quod quidam ex noſtris Campenſium cuidam Conſulari narraverat, etiam Leydenſis Eccleſiæ commodo dimiſſum iri Lamotium. Puto autem te jam intellexiſſe ex literis D. Bernardi negotium ſucceſſiſſe ex voto, & nos Bozzeo potituros. cujus ego quidem præſentiam flagrantiſſime deſidero. His vale deprecatiſſime hominum, & me quod facis ama tui amantiſſimum. Dominus Ieſus te & totum exercitum tueatur brevique victores reduces nobis ſiſtat. 15 Iulii 1604.

Raptim & per ſaltus varios, interrupta crebro ſcriptione.

IOANNI UYTENBOGARDO
IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

SI unquam, hominum humaniſſime & amicorum intime, tuæ mihi literæ acceptæ fuerunt, hoc præſertim calamitoſo nobis per varias Dei caſtigationes gratiſſimæ acciderunt. Nam præerquam quod infortunio iſto affecti ſumus in brachio filii, de cujus ntegra reſtitutione adhuc periclitamur, etiam ancillam Deus peſte fflixit, quam tamen mature efferri curavimus, ne contagio noceret enellis liberorum corpuſculis: interea animo conſtanti exſpectantes quidquid Domino viſum fuerit de nobis ſtatuere, nobiſque mmittere. In ipſo autem puncto tempeſtivitatis tuæ mihi ſunt allatæ, cum adjunctis ſcriptis, quæ videre & legere gratiſſimum eſt, tum propter ipſam materiam quam tractant, tum quia ex pare etiam me concernunt, & tu recte mones. Non potui autem quin dolerem cum animadverti tam calide hoc negotium agi, neque citra riſum intellexi quam ferventer ſe Brederodius immiſceat negotio ſibi non intellecto, quod facile ex ipſius ad te literis perſpicio. Non poterit tibi deeſſe quod reſpondeas & opponas. Ego etiam delector meas operas adjungere tuis, ut mutuo auxilio alter alteri adſimus, ego meas cogitationes tibi ſubminiſtrando, tu apud illum & alios, ubi opus erit, agendo, quod ex veritate & pace Eccleſiarum erit. Initio ſingula ſcripta iſta percurram, & adnotabo quæ ad rem videbuntur pertinere, inde de reipſa paulo ordinatius pertractabo. In Epiſtola Synodi ad Piſcatorem non hærebo, quia ad illam prolixe reſpondet ipſe P. attamen duo in illa animadvertenda, primum hoc omnibus fuiſſe ab ultima antiquitate cœtibus Eccleſiaſticis & Eccleſiis ſolenne præſentem ſuum ſtatum perfectum æſtimare, cui nihil deſit veritatis neceſſariæ, nihil inſit falſitatis, ideoque hoc tantum curandum ut firmiter in ſuſcepta doctrina perſeveretur, & pro ea concorditer pugnetur contra adverſarios. Hoc enim ponunt fundamentum ſuæ poſitionis miniſtri in iſta Synodo congregati. Alterum eſt petitio ipſa quam à D. Piſcatore impetrare conantur. In illa 1. gravius exagitant Piſcatores ſententiam quam fas

Examen ſententiæ Piſcatoris ejuſque adverſariorum de juſtificatione.

eſt. 2. argumenta petitionis proferunt Synodo indecora, non enim precibus ſed firmis probationibus impetranda eſt à viro docto & pio mutatio ſententiæ, quam pro vera habet, ejuſque aliis ex officio inſtillandi intermiſſio. 3. ſua mala valde æſtimantes, quibus cum malis Eccleſiæ alibi conflictentur vel neſcire, vel non curare videntur, quum dicunt Eccleſias Germanicas Halcyonia agere, verum cum ad Piſcatoris reſponſionem accedo, in qua etiam quæ videbuntur adnotabo, inprimis argumentum à precibus ductum commode confutat, unde ad ſcientiæ ſuæ probationem progreditur cui proſterius fundamentum ab explicatione verbi imputandi, & declaratione obedientiæ Chriſti, ex arte ſecundum ſciendi modum exſtructum, agitur enim de imputatione juſtitiæ ſeu obedientiæ Chriſti; imputandi verbum commode ſatis explicat, in explicatione duplicis obedientiæ, vitæ nempe & mortis, hoc diſplicet, quod ad illam obligatus fuiſſe dicitur ut verus homo: nam qui ſua cauſa homo factus non eſt, ille non eſt obligatus, imo qui homo futurus non erit niſi violata lege, ille obligatus eſſe non potuit ad illam præſtandam. Non enim poſita illi lex, qui, ſi præſtita fuiſſet ab aliis quibus erat poſita, homo futurus non erat, itaque obedientia vitæ præſtanda illi alio iſto reſpectu quem deinde explicat Piſcator ſententiam autem ſuam qua ſtatuit ſolam mortis obedientiam imputari tanquam meritum remiſſionis peccatorum, aſtruit argumentis, quæ videamus. Syllogiſmus quo primum argumentum concluditur probus eſt, & male Brederodius poſtulat particulam Solum, majori inſeri. Vide bonum virum ſyllogiſmorum rationem non intelligere, particula enim ſola eſt in concluſione ſubjectum, itaque non fuit ponenda in majore quæ continet argumentum & conſequentem partem ſeu attributum concluſionis, vel ſi tranſpoſitio fiat, nihilominus erit probus ſyllogiſmus. Generatim enim proponitur eandem rem eſſe propter quam Deus remittit peccata, & propter quam imputat juſtitiam, eo poſito, ſi per ſolam obedientiam mortis remittat peccata, propter ſolam eandem imputat juſtitiam. Major autem ſimpliciter eſt vera, ſiquidem remiſſio peccatorum ſit imputatio juſtitiæ, & imputatio juſtitiæ remiſſio peccatorum, quod ſatis firmiter probatur iſto loco ad Rom. 4. v. *6. 7.* Aſſumtio itaque probanda, & probat, ſi ſacræ literæ nullam aliam rem tradant. itaque adnotata Brederodæ, quod quandoque iſta dicantur frivola. niſi probetur ſynecdochen eſſe, quod non poterit, niſi adferat loca ubi alteri præterea rei adſcribitur remiſſio peccatorum. Sed afferuntur tria loca quæ id probare videntur, primus eſt Rom. 5. ſed quæritur an iſte locus agat de obedientia, indiſtincte utramque comprehendens, an de altera tantum & de utra. De ſola mortis obedientia Apoſtolum loqui non ſatis firmiter probat Piſcator, quum dicit ubique aliis locis ſcripturæ remiſſionis cauſam meritoriam adſcribere obedientiæ mortis. Nam ſi hoc loco id non fiat, ſolus ſufficiet adfirmando dogmati contrario, niſi forte dicat Piſcator de tanto articulo veriſimile non eſſe unico tantum loco agi, ut contendunt adverſarii etiam aliis locis agi, itaque

pro-

probandum fuit Piſcatori ex ipſo loco, agi tantum de obedientia mortis. Tu vide an hæc argumenta eo ſerviant. Inprimis dicitur Adam typus Chriſti futuri, at non quatenus Chriſtus erat impleturus legem, ad quam Adam obligabatur & in eo cæteri homines. nam peccato adverſus legem perpetrato non amplius tenebantur homines, niſi Deus denuo illos in gratiam recepiſſet & fœdus cum is iniiſſet, quod non fecit niſi per manum Mediatoris Chriſti, & llius reſpectu. Dicitur itaque Adam typus Chriſti, quatenus per Adamum mors, per Chriſtum reſurrectio mortuorum, per Adamum peccatum, per Chriſtum juſtitia in remiſſione peccatorum. 2. gratia Dei & donum in gratia ſeu per gratiam ſignificat favorem Dei & ex favore remiſſionem peccatorum, quod donum eſt Chriſti. quod 3. planius ſignificari videtur quum hoc donum chariſma appellatur, quod dicitur eſſe ex multis offenſis ad juſtificationem. unde videtur concludi poſſe chariſma eſſe remiſſionem peccatorum, illa enim eſt ex multis peccatis. hoc non convenit porro juſtitiæ, quatenus activa intelligitur. 4. per obedientiam Chriſti ut ſacerdotis conſtituuntur juſti, at obedientia vitæ non eſt ſacerdotis, requirebatur enim iſta ad hoc ut ſacerdotis muneri fungi poſſit, quod eſt offerre & precari. Locus ſecundus Philipp. 2. pro Renaldo nihil facit, ſed magis pro Piſcatore, quia fit mentio obedientiæ mortis. verum ad illum ſatis reſpondet Piſcator. Tertium teſtimonium etiam nullo modo facit probandæ Reinaldi ſententiæ. Nam justitia activa præſtita ante reſurrectionem, imo & ante mortem, quare ſi locus iſte urgeatur Piſcatoris ſententia obtinebit per illum, niſi dicant in morte per ſynecdochem intelligi obedientiam vitæ. Secundum Piſcatoris argumentum inſulſum videbitur, niſi quis illius hypotheſin intueatur, quin ſtatuit juſtificationem eſſe remiſſionem peccatorum, quæ remiſſio obtinetur per expiationem eorumdem morte Chriſti factam. Hac præſuppoſita hypotheſi non poteſt rejici, ſed negant juſtificationem conſtare ſola remiſſione peccatorum, dicunt inſuper legis præſtationem requiri. In 3. argumento eadem hypotheſis obſervetur, ſecus dicent adverſarii Chriſtum legi non ſatisfeciſſe pro peccatis noſtris, ſed pro nobis, qui tenebamur legem præſtare. Quod etiam verum eſt, ſiquidem nos tenebamur legem præſtare & Chriſtus illud in ſe recepit. In 4. argumento idem videndum, niſi quod cum dicit vice noſtra præſtitiſſe, ſtrictius urgeat adverſarium. Nam ſi uni noſtra præſtitit, nos non tenemur amplius, verum hic diſputatur an nos teneamur ad obedientiam legis nec ne, quatenus nempe lex illam poſtulat ſecundum legalem modum, verum hoc argumentum ſi recte urgeatur facit ad Piſcatoris ſententiam tuendam, verum aliter propoſitum, hoc pacto. Si Chriſtus obedientiam legis vice noſtra præſtitit non tenemur ad ullam amplius obedientiam, quia non tenemur ad pœnam, quam ille vice noſtra tulit. In 5. argumento eadem hypotheſis obſervetur, qua negata & recte negata nihil valet argumentum Piſcatoris. Verum Piſcator videtur ſibi argumento ſatis firmiter probaſſe totam juſtificationem conſtare ſola remiſſione

L 5 pecca-

peccatorum, quod ſi verum ſit obedientiam Chriſti nullam, ne vitæ quidem, pertinere ad impetrandam juſtificationem niſi quatenus illâ remiſſionem peccatorum impetravit Chriſto. Hoc ita conſiderato poteſt de robore argumentorum Piſcatoris judicari. Sed miror Piſcatorem non fortius pro ſua ſententia pugnaſſe quum ad tantum conventum aut illius deputatos ſcriberet, plus tamen fecit quam illi qui ſuis literis nullo argumento utuntur ad convincendum Piſcatorem. Quæ de pœnitentia illi objecta ſunt, nos non moramur hoc tempore. In literis Ioannis à Munſter ad Alexium, & Alexii ad illum, nihil video notatu dignum, niſi quod Ioannes urget totum Chriſtum nobis cedere in bonum & auctoritate doctorum probare nititur etiam obedientiam vitæ nobis imputari, dolens verba non nulla prolata ab Alexio indigna in orthodoxos. Alexius vero non negat totum Chriſtum competere fidelibus, eſt hic notandum artificium, at inſiſtit veſtigiis Piſcatoris in probando, negét enim obedientiam vitæ non facere ad ſatisfaciendum pro peccatis, & non eſſe cauſam meritoriam remiſſionis peccatorum. Verum ut dixi, dicent alium habere reſpectum obedientiam illam vitæ, quod videtur etiam confutandum fuiſſe, attamen quum in eo conſiſtant, procul dubio hoc habet aliquid momenti, de quo poſt videbimus. Verum id non poteſt probari Satanæ hic mentionem fieri, verum quidem eſt illum diffidii omnino eſſe auctorem, at de illa diffidium inter orthodoxos oriri non debet, ſi quidem ipſi rem accurate penſitent. In reſcripto Ioannis à Munſter hoc placet quod permittat placide ſententiam illam cum argumentis proponi & defendi modo fiat citra refutationem acerbiorem ſecus ſentientium, hoc quoque notandum quod obedientiam vitæ ponit meritum noſtræ juſtitiæ non remiſſionis peccatorum, quod & antea notavi, quare & Piſcatori incumbit hæc probatio, nullam aliam eſſe obedientiam qua juſtitia nobis imputata ſit quam mortis Chriſti, & totam juſtitiam noſtram conſiſtere in remiſſione peccatorum impetrata morte Chriſti. Sed reſponſio ad argumentum piſcatoris præcipuum videatur. Argumentatur Piſcator. Aut ad obedientiam aut ad pœnam lex obligat non ad utrumque, ſed Chriſtus pro nobis ſatisfecit, itaque aut pro pœna aut pro obedientiæ debito, non pro utroque: pro pœna autem ſatisfecit, ergo non pro obedientiæ legalis debito. Reſpondet Munſterus id verum eſſe in hominis ſtatu primo, id eſt, ante lapſum, non in ſecundo. At vero facit hoc pro Piſcatore. Nam ſi in ſtatu primo ad alterutram tantum obligabatur, non potuit in altero ſtatu ad utramque obligari ſimul, quia obligatio nulla eſt niſi Deo recipiente hominem in fœdus ſuum, & illi præſcribente rurſus obedientiam. Ergo in ſtatu peccati tantum obligabatur ad pœnam, in ſtatu gratiæ tantum ad obedientiam non ad pœnam, niſi ſub conditione Euangelica, niſi præſtet obedientiam. Hæc conſideratio Munſteri robur videtur eſſe totius iſtius ſententiæ, quæ ſtatuit duplicem juſtitiam requiri ad juſtificationem, de qua poſtea in altera parte noſtri hujus ſcripti. In ſcripto Parei humanitatem probo, nec non & hoc pacis conſervandæ cauſa poſſe retineri, & propono hanc
theſin

ɪesin ſcripturæ, totum Chriſtum vel potius Chriſtum eſſe no-
ram juſtitiam, omiſſa voce, totius, qua videtur præjudicium fie-
ſententiæ aliorum: quod velim Pareum cogitare non minus quam
ſe putat ſuæ cauſæ & ſententiæ præjudicari, ſi vox ſola paſſivæ
bedientiæ jungatur. Et ſane omnino præſtat in illa theſi perſiſtere
ıam contendere cum detrimento concordiæ Eccleſiarum, verum
id permittere vellet utraque pars, quod ſane eſt permiſſivum,
oſſet adhiberi explicatio commoda, quomodo, qua ratione, ſe-
ındum quem reſpectum & quas actiones paſſioneſque Chriſti ipſe
icatur juſtitia noſtra. Si id non poſſit perſtemus in hiſce, Chriſtum
ſe juſtitiam noſtram & illum fidem noſtram fieri, quæ nobis impu-
tur in juſtitiam, probo etiam quo triplicem imputationem & tri-
ırtitam juſtitiam D. Bezer improbat, de quo noſti nos ſæpius
iſſe, etiam tum quum Genevæ verſaremur, ut etiam de activa &
ıſſiva, quarum illam etiam tum dixi Chriſtum non debere qua
eatura eſt & homo, utpote qui propter ſe & ſua cauſa homo fa-
us non ſit. Neque hoc prætereundum ſine nota, quod idem Pa-
us dicit illud pomum Eridis in Gallicana confeſſione non legi.
am videmus eo ipſo addi aliquid confeſſioni Gallicæ, cum præ-
ſe urgetur utriuſque obedientiæ ad juſtitiam concurſus: ſaltem
plicationem addi, quæ forte non eſt vel verbis confeſſionis vel
torum mentio conſentanea. Non ſufficiunt itaque confeſſiones
rimendis contentionibus, ſi de talibus citra contentionem diſce-
are non liceat, locum Rom. 5. & Philipp. 2. ante Piſcator conſi-
ravit, & nos vidimus. Tandem ad domini Brederodæ literas ve-
o, in quibus multa apparent judicia animi præjudicio abrepti, &
hementius negotium fors curantis & agentis. Ex ſingulis non in-
erebo, ſed tantum quæ ad diſputationem præſentem faciunt, ur-
t ille inprimis quod indiſtincte propoſitum eſt ab Apoſtolo &
definite, illud à Piſcatore male diſtingui. At potuit Piſcator ex-
pere illud argumentum Brederodæ non valere, niſi conſtet ex
ripturis ullam eſſe activam obedientiam Chriſti, qua nos juſti ſi-
us conſtituti, propterea quod illa nobis imputetur atque ſi no-
i vice & loco illam Chriſtus præſtitiſſet. Talia enim ſunt ſubjecta
ıalia permittuntur eſſe à prædicatoribus, poteſt itaque tale quid ad-
ſubjecto, quod circumſcribat ſubjectum generali voce enuntia-
m, & ex indiſtincto in ſe diſtinctum faciat in iſta enuntiatione, ita-
ıe diſtincte ſumendum.

Quod Piſcator illi concedere debuerit in obedientia paſſiva eſſe
tionem, quid mirum, quum ſit obedientia. Imo eo ipſo eſt obedien-
ı quod volens obierit paſſionem, & paſſiva dicitur ab objecto,
rum quod in activa ſit paſſio, non æque recte dicitur niſi hoc ſen-
, Chriſtum multa paſſum eſſe interea quum legi obedienter vive-
t, & quidem propterea non deſtitiſſe officio fungi ex præſcripto
ıtris. verum quid hoc ad cauſſam? Quæſtio de filio prodigo ita
c narratur ex abrupto, nec facile credam, ſi ita deſultorie ab ar-
ımento ad argumentum provolverit Brederodus, Piſcatorem
bitratum cum illo qui res non accurate penſitavit diſputationem
fruſtra

frustra iniri. At videamus quid eo Brederodius efficiat pro tuen sententia sua. Arbitratur bonus vir per exutionem vestis sordi notari remissionem peccatorum; & per indutionem vestis mun significari imputationem justitiæ activæ, qua legi obediit Christu ideoque Piscatorem ad illam parabolam respondere non potuiss convictum scilicet eo ipso quod pater filio jubeat adferri munda vestem postquam ipsi peccata remiserat. Poterat Piscator responde sanguine Christi utrunque beneficium obtineri, nempe remissione peccatorum ablutionemque illorum, & conscientiæ ipsius emund tionem & purgationem, quæ non sunt unum idemque, sed se mutu sequuntur. Nam abluitur peccatum ne reum agat peccatorem c ram Deo, unde emundatur quoque conscientia per sanguinem Chris id est, sanctificatur ut possit coram Deo comparere & illi servire novitate vitę. Verum hoc omisso, quod forte non capiet Brederodiu dicendum est ex scripturis, siquidem per parabolam istam tale qu significari voluit Christus, de quo controverti potest per exutione vestis sordidæ & mundæ indutionem non significari peccatorum re missionem & imputationem justitiæ sed exutionem veteris homin & indutionem novi, quod ad sanctificationem & regeneratione pertinet, inspiciantur loci ubi illius fit mentio, Ephes. 4. 22, 24. Co loss. 3. 9, 10. Hinc phrasis illa Christum induere, quæ non signific Christi activa justitia justum æstimari, sed Christi naturæ per Sp ritum sanctum participem fieri, & ad novam vitam reformari. Quo ex ipsa quoque parabola probabitur, siquidem illa ad hanc rem pe tineat. Nam tria ibi ponuntur, remissio peccatorum, exutio vest sordidæ & indutio mundæ. neque patitur ipsa ratio parabolæ ut exu tio vestis sit remissio admissi criminis, postquam enim pater illu in gratiam receperat remissis peccatis, jubet ut exuta veste sord da & ignominiosa, veste induatur splendidiore. Mihi itaque veris mile non est Piscatorem ad talia objectamenta respondere non po tuisse. Verum ulterius pergit bonus Brederodius, non enim falsa modo æstimat Piscatoris sententiam, verum & intolerabilem, ut pote quæ partem tantum Christi apprehendere doceat, quæ minu tradat quam ad salutem sit necessarium, quamque articulis fidei si propositum. at prius falsum, secundum probandum è scripturis tertium ex ipsis articulis fidei convincitur, ubi nulla activæ justitia mentio ne per umbram quidem. Quæ sequuntur declamatoria sunt itaque responsione indigna. Piscator ita poterit quoque gloriari Ego ne sanguinem Christi æstimem mihi ad justitiam & vitam no sufficere? Ego sanguini pretiosissimo injuriam istam inferam, eg illum tam indigne conculcem, qui tam est pretiosus ut vel unica illius guttula (nosti morem loquendi) suffecerit ad redimendum totum humanum genus & vitam æternam omnibus comparandam. Apage à seria disputatione hujusmodi nænias. Historica quæ narrat non persequar, apparet tamen Brederodium vehementer indulgere affectui suo, dum Piscatori sectarios tribuit, quum ita tenuiter de argumentis Piscatoris judicat, & Renaldi tantopere extollit, quæ sane alia non potuerunt esse quam quorum mentionem

em jam factam arbitror istis in scriptis, seucs Brederodius illa attulisset. Sane si Renaldum novi, non est cur illi concedat Piscator. Nam quum Genevæ versarer ego, inter minimos erat, & tum etiam ætate satis provecta vix latine loquebatur, si idem sit ille Antonius Renaldus quem isthic novi, & à quo, Basileæ cum degerem, literas accepi, verum potuit interea magnam sibi comparasse eruditionem, quod facile concedo, at non tantam quæ Piscatoris ingenium & eruditionem exsuperet. Non fit igitur mihi istud judicium Brederodii verisimile. Quare arbitror te recte facturum, si Brederodio prolixe explices quid judicii facias, & de veritate & de necessitate istius controversiæ, addita monela, ne ille falcem mittat in alienam messem, præsertim quum sub prætextu auctoritatis, quam illi circumposuerunt ordines, premat causam nondum injustitiæ & falsitatis convictam. Iam vero ut de re ipsa aliquid dicam, quod initio sum pollicitus, ita illam considerari posse, & fors considerandam esse arbitror, ut disquisitionis initium fiat ab eo quod nos tenebamur præstare; quum enim Christus dicatur obedientiam non tantum nostrâ causâ & propter nos, sed etiam pro nobis & nostro loco præstitisse, videndum ad quid nos obstricti fuerimus: obligatio nostra primæva, quæ lege est expressa, ad obedientiam legi præstandam est, vel si defuerimus officio, ad pœnam transgressioni positam perferendam. Ad utrumque simul non obligabamur, neque enim fieri potest. Transgressione facta ad pœnam obligabamur, itaque illa obligatio urget constitutos in statu peccati, & quidem sola, non etiam illa quæ est ad obedientiam. Vana enim est illa consideratio quæ statuit Deum, cum homo decidisset è statu integritatis, & pœnæ obnoxius factus erat, etiam obedientiam ab homine postulasse pro jure suo, utpote à quo Deus non exciderit propter inobedientiam hominis. videntur illa habere verisimilitudinem aliquam, sed secus res habet rectè inspecta. Nam in statu peccati cum est homo, non est fœderatus Dei: itaque nullus inter Deum & hominem contractus quo ille obedientiam postulat: nam quo præmio sanciet legem & qua pœna, quum homo propter inobedientiam non præstitam à præmio exciderit & pœnæ sit obnoxius, nisi dicamus Deum illi pollicitum esse, si obediret porro impetraturum remissionem pœnæ & vitam æternam, quo quid potest dici absurdius: minus consentaneum doctrinæ auctorum illorum, qui dicuntur contra Piscatorem sentire. Exciderat enim Adam à fœdere, & nos in illo, itaque aliud fuit fœdus ineundum antequam præscribi & postulari potuerit obedientia. Hoc autem obiri non potuit nisi reconciliatione facta. Christus itaque intervenit ex decreto Dei qui reconciliavit nos Deo per sanguinem suum, & fœdus firmavit inter nosque. Ergo Christus obnoxius præstare quod nos ante illud fœdus initum & firmatum per illum, tenebamur præstare, nempe solutionem pœnæ. Hoc argumentum puto esse peremptorium. Accedit, quod quum Deus homini propter peccatum ademerat legem præstandi vires & potentiam, eo ipso significaverit se nolle ejus præstationem porro ab homine postulare, nisi redintegratis viribus illius.

lius. addo neque jure potuisse. Non obstat simile quod usurpat nonnulli, si quis miles imperatori servitium debens sua culpa fit servitii præstandi impotens, nihilominus posse imperatorem ab eo servitium postulare, nam inprimis similitudo non quadrat omnino, nisi addatur hoc, si imperator illi vires ademerit propter peccatum aliquod adversus imperatorem perpetratum. Alia enim ratio est si imperator militem peccantem multet brachio & pedibus, quam si ipse petulanter quempiam ad duellum provocaverit, & brachiorum pedumque amputationem inde reportaverit. Sane quis fatebitur ita insipidus & insulsus, imperatorem si peccatum militis puniat abscissione pedum & brachiorum posse adhuc ab illo postulare servitium? deinde, non est auditum hoc unquam accidisse, ut imperator à tali postulaverit servitium, imo ne ab illo quidem, qui suo facto tanquam medio amiserit brachia citra punctionem intervenientem imperatoris. Sed inquit aliquis, ergo poterit ne creatura à jure creatoris eximi, ut non teneatur obedire illi? ita sane, si creatura sit maledicta, & creator indignam æstimet à qua petat obedientiam, quod hic velim considerari: summæ enim pœnæ loco est creaturam quæ peccavit ita sub peccato, concludere, ut nolit ab illa obedientiam sibi præstari. Hoc enim signum est iræ irreconciliabilis, scilicet isto rerum statu. Tertio addatur consideratio ipsius legis quæ præstanda fuit; an illa talis sit ut deceat illam præstari à peccatore extra gratiam Dei constituto; jubetur Deum habere pro suo Deo, illum amare, honorare, revereri, in illo fiduciam collocare, illius nomen reverenter usurpare, &c. an verisimile est hujusmodi obedientiam postulari ab eo qui est in maledictione Dei. Quod si in statu peccati homo non tenebatur ad obedientiam Deo præstandam, an dici potest Christum pro nobis illam præstare debuisse? non arbitror. At dicit idem, non tantum fuisse pœnam auferendam, sed & vitam æternam promerendam: nostrum autem mediatorem illam nobis mereri non potuisse nisi pro nobis legem præstaret: concedo illud nego hoc. Nos non potuimus ex legis formula vitam obtinere nisi illam fecissemus. Ergo Christus non potest vitam æternam obtinere nobis dandam sub conditione rectâ non præstita sed præstanda (quod etiam notandum est diligenter) id vero non sequitur potuit enim pater alium contractum cum mediatore & sponsore nostro unice & secundum aliam formulam agere. Neque potuit tantum, sed & alium contractum inivit, & secundum aliam formulam cum illo egit. Inspiciantur enim loca scripturæ quæ indicant quare Christus non modo remissionem peccatorum, & redemtionem sed & justitiam & vitam impetraverit. Panis quem ego dabo caro mea est, quam dabo pro mundi vita. Quum posuerit sacrificium pro delicto animam ejus, vel animam suam, videbit semen, &c. Item Dan. 9. junguntur hæc immediate ad sumendam prævaricationem, ad consumendum peccatum, ad expiandam iniquitatem, ad justitiam seculorum adducendam, fecit ut qui non novit peccatum pro nobis esset peccatum, ut nos efficeremur justitia Dei in illo. Christus dilexit Ecclesiam & exposuit se pro ea, ut eam sanctificaret & sisteret

et eam gloriosam, &c. Propterea dedit illi nomen, quia obediens actus est ad mortem crucis usque. Christus per passiones & mortem intravit in gloriam suam, & regnum est adeptus. Consecratus er passiones factus est auctor salutis æternæ obtemperantibus ipsi. 'erget porro idem thesin simel positam defendere & dicet. Legem rustra latam fore, si quidem nemo sit, qui illam observet, ut hoc oncedam, quod tamen negare possum: quid modo sequitur, quum ateamur Christum legem patris perfecte præstitisse? verum inde nferet idem ille, si præstitit legem aut pro se aut pro nobis, at non ro se, ergo pro nobis. Explico prius, non pro se tanquam qui deuerit, sed pro se utpote qui per præstationem legis aliquod sibi boum comparaverit. Verum esto, non pro se, ergo pro nobis. fateor, rgo pro nobis hoc est vice nostra. Non sequitur. Sed quomodo ro nobis si non vice nostra. Piscator, inquit, ut esset sanctus sacerps & pura victima, & hoc pro nobis, quid si addam, Christum ntum esse sub lege omnino obedientiæ præstandæ causa, ut illam progaret, quo Deus porro nobiscum non secundum legis sed aliam rmulam ageret, & citra legis injuriam ullam, ut posset transrre obedientiam legis in obedientiam Euangelii quæ constat fide Christum. Consideretur insuper & hoc, si Christus obligatus est ostro loco ad utranque obedientiam præstandam, an non prius præanda fuerit passiva quam activa, nam prius pœna persolvenda pro ccatis, quam præmium promerendum per legis obedientiam, in Christo res secus habet, prius obedivit legi quam pœnam perlit. Adde si obedientiam nostro nomine præstitit ut pœnam perlvit, sic tam immunes ab obedientia præstanda nos quam à pœna ersolvenda, utrobique enim eadem ratio. Dicent esse immunes ab bedientia legali præstanda, at nunquam ego, ita immunes, ut Deus on possit ullam à nobis poscere obedientiam, utpote qui præstitemus in Christo perfectissimam illam quam lege postulavit, quemlmodum nullam à nobis pœnam postulat, utpote quam in Christo ersolvimus. Dicitur Deum non poscere obedientiam à nobis ut a sit vitæ impetratoria, sed ut sit signum gratitudinis erga Deum Christum, quemadmodum omnino immittit sæpe varias miseas ut Christo conformes fiamus. Dico obedientiam quam præstaus ex fide Christi non tantum habere hunc respectum ut Deo grafimus. Sed etiam vita æterna illius merces dicitur. Verum in hoc gumento non pono robur hujus controversiæ meæ. Quamquam quis mordicus illud urgere velit, verisimilitudine sua officere osset adversariæ sententiæ, forte non inutiliter hic distinctio adbebitur inter ista quæ Christus fecit & administravit ut officio ngens aliquo sibi à Ptare imposito, & quæ fecit ut officio fungi osset. Sponsor noster est ut mediator, itaque illa pro nobis vel vice ostra ut sponsor præstitit, quæ præstitit ut Mediator. at ut Mediar noster non obedivit legi, ergo non vice nostra. Verum ut posset lediatoris fungi munere quibus esse debuit non modo justitia nava & inhærente, sed etiam activa, quæ constat obedientia legis perEta. Adnotantur loca ubi Christus dicitur missus esse, venisse, ingressus

gressus in mundum, & simul cur in mundum venerit, & quidem duplici de causa. 1. Vt adpareat illam phrasin sæpe significare muneris auspicationem. 2. Vt cum finis ingressus cognoscatur esse offi praestatio, ipsa obedientia legis cujus præstandæ causa nunquam venisse dicitur, sejungatur ab iis quæ ad muneris exsecutionem pertinebant. Potissimum ille locus videatur: Quapropter ingrediens mundum dicit, sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, & quæ sequuntur. Et ne quid omittam, ecce aliud. tam activa Christi obedientia, id est, vitæ, quam passiva & mortis imputatur in justitiam, tum videtur fides nostra tam tendere debere activam obedientiam justitiamque, quam in aliam. at nullibi legimus fidem nostram pro objecto habere justitiam seu obedientiam vitæ Christi, nisi quatenus pertinet ad aliquid credendum, ut credimus justum fuisse, ut credere possimus sacerdotem nostrum esse. Nam talis nos decebat pontifex, &c. Inspiciantur articuli fidei, & nulla in iis mentio justitiæ activæ. Legimus per fidem in sanguine ipsius non per fidem in justitia activa ejus, quamquam ille locus aliter legi possit, ut utrunque & fides & in sanguine jungatur remissioni peccatorum. Verum de his satis. Progredior ad alia Epistolæ tuæ: & primo de fidei in justitiam imputatione. Arbitror istam phrasin esse propriam: & non metonymicam: quod prius commonstrandum antequam progrediar: arbitrantur enim nostri metonymicam esse atque ita explicandum, quod fides ponatur pro objecto fidei quod est Christus vel justitia Christi: quare propria hæc erit ex mente illorum, justitia Christi à nobis fide adprehensa imputatur nobis in justitiam, at quod imputatur in justitiam non est ipsa justitia. Iustitia Christi ex mente etiam illorum est ipsissima & perfectissima justitia, ergo non imputatur in justitiam: si dicant imputari nobis, quia nos illam non præstiterimus, hoc aliud est, sed non dictum aut comprehensum istis Apostoli verbis. Aliud enim est imputari nobis, aliud imputari in justitiam. Si justitia Christi imputatur nobis, eo ipso ipsius justitiæ merito justi sumus. Si imputatur in justitiam, jam non est ipsa, ut dixi, justitia, sed æstimata à Deo pro justitia. Nam quod à Deo in justitiam imputatur, id non justitia est in se & velut merito suo, sed Dei gratiosa acceptatione, quod non potest dici de justitia Christi ex mente nostrorum. Addo quod nunquam ista propria in scripturis habeatur: Iustitia Christi nobis imputatur in justitiam: mirum autem ubi Apostolus ex professo agit de justificatione, tropica voluisse uti locutione, cui æquipollens propria in tota scriptura non existat, propria itaque est. Nam fides ipsa justitia non est, sed gratiosa Dei æstimatione & acceptatione habetur pro justitia, quod quinquies in eodem capite 4. ad Romanos dicitur: fides enim non modo optime cum gratia consistit, sed aperte dicitur ut sit per gratiam & ex gratia imputatio, debere esse, per fidem, propterea ex fide ut sit per gratiam. Causa autem cur fidem Deus voluit habere pro justitia est, tum ipse Christus qui legem abrogavit, & nos patri reconciliavit; tum Deus qui voluit hunc honorem haberi filio suo, ut fides in illum tantundem illis polleret,

atque

atque si legem ipsi præstitissent, quod decretum Patris imposuit mundo necessitatem in Christum credendi, cui dedit jus remittendi peccata, justificandi, & vitam æternam largiendi, ac si dicat: Ego huc usque vobiscum, ego secundum legis formulam, postulavi à vobis obedientiam secundum legem, non præstitistis illam, itaque sub maledictione fuistis, filius meus factus est pro vobis sub lege, & exemit vos à maledictione legis; post non amplius agam vobiscum secundum legem, sed filio meo omnino jus in vos tribui, & volo ut ille vobiscum agat, & vobis peccata remittat, justitiam imputet, & vita æterna donet, at hac conditione tantum ut illa obtineatis ab illo si in illum credatis. Hanc enim fidem vestram in illum volo vobis esse pro justitia: qua de causa lex dicitur, operum lex, Euangelium vero fidei lex, Rom. 3. utpote quæ fidem præscribat in justitiam. Consideretur an causa quæ meritorum dicitur, posset esse ipsa materia justitiæ, & quidem per imputationem. nam imputatio est actio Dei qua versatur Deus circa aliquid ut hac æstimatione suâ faciat id quod non est. Versatur ergo Deus circa fidem imputatione sua & illam facit esse gratiosa imputatione quod nobis est, nempe justitiam. Hoc autem de justitia Christi dici non potest, quæ est, ut dictum, ipsissima justitia. De fide & fiducia ita statuo, hanc illius vel consequens esse necessarium vel effectum, ad illius autem substantiam ut ejus partem vix pertinere arbitror. fides enim in assensu posita est, & illo quidem, vel intellectivo tantum, vel affectivo insuper, vel etiam practico, pro natura objecti ipsius. Fiducia in parte animæ, quæ irascibilis dicitur, posita videtur. id latius explico: Assensus intellectivus tantum est, qui enuntiationi veræ assentitur citra ullam considerationem. an ista enunciatio etiam bonum aliquod contineat, credimus Ecclipsin esse terræ inter lunam, & solem oppositionem. Assensus affectivus est quando & enuntiatio vera est, & insuper bonum aliquod, ad quod habendum affecti sumus, conjunctum habet. Deus est bonus, clemens, misericors, paratus benefacere suis creaturis. Practicus assensus est, quando enuntiatio vera est, & simul bonum, quod à nobis præstandum est, enuntiat. sic diligendus est Dominus Deus noster. Fides est in assensu affectivo, ex qua distinctione intelliguntur istæ phrases. Credere Deo & credere in Deum. Credere Deo generatim dicitur, quodvis enuntianti, sive id tantum verum sit, sive insuper bonum aliquod contineat. Credere in Deum specialius significat, quando enuntiatio tale quid de Deo nobis tradit quod verum esse nostro bono volumus, ut esse sapientem, justum, bonum, misericordem. Quamquam credere in Deum aliquando generatim sumatur, tamquam in illum qui verax est in omnibus dictis suis. Ex fide hac in Deum seu affectivo assensu existit fiducia in illum, quæ recumbit in illum quem talem esse novimus cum affectu de quo diximus, respectumque habet ad illa quæ ab illo expectamus & speramus. unde etiam fiducia spes robusta seu robora à Scholasticis non incommode dicitur. Fieri autem nequit ut fides vera qualem Deus in se postulat non producat ex se illam fiduciam, & quidem eo ipso momento, quo primum Deum talem concipit,

cipit, hæc enim est nativa inter intellectum, istius affectivum & hu affectum, qui fiducia dicitur, relatio. Articulus vero ille fidei: Cr do in Deum Patrem, non legalis est, sed Euangelicæ fidei. Quan quam enim descriptio Dei sit legalis, tamen fides in illum ist verbis expressa non est legalis, sed Euangelica. Nam nemo peccat secundum legem in illum credit, fide ista affectiva, de qua agimu unde nascitur fiducia. Comprehenditur autem sub creatione pro dentia, tum ut creationis continuatio per conservationem omniu rerum & gubernationem seu directionem, tum quia fides in creat rem non fertur nisi concipiatur ut conservator & gubernator. P tentia, quidem, sapientia, & bonitas secundum quam meretur fide voce creationis significantur, at necesse est ut ista sapientia, bonita potentia porro curam nostri gerat, aut credi in illum non potest. C Deus credi potius voluerit quam sciri & intelligi, prioribus m ad te paucis explicui, adde nunc, intellectum respondere prop explicationi rei, quæ instituta est secundum ipsam rei naturam ut c gnoscatur, at fides respondet revelationi rei institutæ secund capacitatem ejus cui revelatio fit, ut rei ex parte cognitæ ac aliquis alius præstetur. De fidei necessitate ad salutem, qua excl ditur plerumque humanum genus à salute, utpote cui revelatio i facta non sit, jam non dicam, quia meditationem ampliorem p stulat, & jam Epistolæ modum excessi, neque volo hujus missi nem diutius differre. Cæterum ut illa Gallorum vehementia commovit, ita æquitas Anglorum & Scotorum me recreat, omni spero mitiores futuros ubi accuratius negotium perpenderint, fini scriptum meum servire poterit, modo ille ex fundamen rem tractet, & cum spiritu mansuetudinis; quo video tum G los destitui, tum etiam nonnullos qui Piscatori adstipulantur. V sabor hisce diebus in explicatione actionum divinarum qua sibi gumentum præparavit quo Ionam de viæ ipsius . . . . .
. . . . ad provide tiam Dei pertinentia, & præsertim de connexione quæ est inter las Dei actiones eventusque illarum & affectum Ionæ . . . .
. . . . quam dixi non necessariam, sed continge tem esse. Quod etiam allatis multis aliis exemplis ex scriptura co probavi, libere & frequenti auditorio, spero approbaturos qui diverunt, disputavimus etiam hisce diebus de peccato primorum p rentum. Theses ipse conscripsi, ut facile videbis ex stilo & ordi libertate in iis usus sum, sed in ipsa disputatione majori, nam ape præsente D. Gommaro & Trelcatio confutavi necessitatem, & co tingentiam stabilivi, vellem te interfuisse. Nihil autem inter Gommarum & me actum, si tamen ille colloquium desideret, e modestiæ memor ero. Versatur ille jam in capitis noni ad Rom. e plicatione, quod pene absolvit. Pollicetur se omnes de Prædesti tione sententias collecturum, singulas examinaturum & judici de iis laturum, quin & suam adjecturum & comprobaturu Ego exspecto quid futurum sit, dabo operam ut videam & lega Etiam aliquid editurum ejus rei mussitant studiosi nonnulli; ver

ut talia ſint quæ refutari non poſſint vix arbitror, ſtatutum enim illi perſiſtere in ſententia. Si tamen talia proferat argumenta ad quæ reſponderi non poſſit, primum me habebit aſſentientem, & ſuæ, & recantatorem ſententiæ meæ. Mitto tibi exemplar theſium iſtarum, non editum, ſed ſcriptionem, quam obivi inter varias occupationes. Ancilla convaleſcit & jam duodecimus dies eſt ex quo cœpit ægrotare. Deus huc uſque nobis parcit, quod ut porro faciat, illum veneror precorque, tu tuas preces, quod facis, noſtris adjunge, ego viciſſim pro te & toto exercitu precari non deſinam. Vale hominum deſideratiſſime & amicorum intime, ac bone: Deo te tuaque omnia commendo flagrantiſſime. 3 Kalend. Auguſti 1604.

Addo etiam alias theſeis cras diſputandas*, quas non ego, ſed ipſe Reſpondens confecit, pauculis à me tamen mutatis & additis.

Sine exemplari & citra relectionem, tu excuſabis, ut omnia mea, remitto tibi ſcripta iſta, & gratiam habeo.

Reverendo viro

D. IOANNI UYTENBOGARDO

meo, ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

Ardua omnino quæſtio eſt & difficillima explicatu, quam à me cupis tibi diſſolvi, de fidei Chriſtianæ neceſſitate ad ſalutem, excluſa tantâ orbis parte, quæ legibus Chriſtianæ fidei ſubjecta non eſt, hoc eſt, ut ego arbitror juxta mentem tuam, quæ per Euangelii præconium ad fidem in Chriſtum vocata non eſt: atque ita ardua, ut ego vix conatum adferre poſſim ad illam pertractandam: dicam tamen quod poſſum impræſentiarum, ne tibi petenti quid denegem, quum ſciam te pro tuo erga me amore facile excuſaturum quidquid excidet minus probe dictum. Inprimis porro neceſſariam eſſe legis obſervationem perfectam illi, qui ſalutem ex debito ſeu ex conditione fœderis legalis ſit adepturus, & addo, unicuique hoc notum eſſe ex ipſa natura, ſubjungo, neminem eſſe qui non convictus ſit in conſcientia ſua legis violatæ, aut ſi ſit talis, illum officium non facere in examinando ſeipſo, quo ipſo merito incurrit offenſam Numinis, & ex illa excidium, præſertim quum talis incuria & negligentia ſui probandi non cadat in illum, qui ſerio de vita ſua juxta Dei voluntatem inſtituenda cogitat, ſine quo nulli ſalus obtingere poteſt ne quidem in ſtatu gratiæ. hinc ſequitur impoſſibilitas ſalutem obtinendi per legem, & ſimul illius impoſſibilitatis cognitio. Notandum, quod illa axiomata non modo vera ſint, ſed & nota communiter omnibus, imo univerſe omnibus, qui de officio ſuo, de lege Dei, de ſalute, de juſtitia Dei & judicio exacto unquam cogitarunt. Ex hiſce infero, abſolutam eſſe neceſſitatem miſericordiæ Dei remittentis peccata ad ſalutem obtinendam.

De fidei Chriſtianæ neceſſitate: item de neceſſitate & contingentia.

Rom. 4. 4. 5.

Rom. 1. 20.
Rom. 2. 15.

Rom. 8. 3.
Rom. 1. 32.

Pſal. 130. 3. & *Pſalm.* 143. 2.

Vnde ſequitur ex voluntate Dei neceſſitas agnoſcendi neceſſitate miſericordiæ ipſius. Vult enim Deus & æquum eſt ut hoc velit, quis ſalutem adipiſcatur per miſericordiam Dei niſi agnoſcat illi neceſſitatem. Imo ex præcedentibus adparet neminem eſſe qui o nino hanc miſericordiæ neceſſitatem non agnoſcat ad ſalutem co ſequendam; aut ſaltem agnoſcere potuerit ex illa notitia quæ om bus hominibus eſt agnata vel infuſa. Addamus hiſce neceſſitate interventus Chriſti ex voluntate Dei, ſive ut pacificatoris, ſive annuntiatoris & confirmatoris, ſive denique ut datoris vitæ æte næ, de quo hic controverſia non eſt. Certum enim arbitror ex ſc pturis neminem hominum vitam æternam adepturum niſi media Chriſto. Loca non adfero, ſunt enim quam plurima & omnib obvia. Hiſce præmiſſis, ad quæſtionem de neceſſitate fidei in Ch ſtum veniendum; quæ aut ſolo decreto Dei nititur, volentis ut que admodum nemo ſine interventu Chriſti ſalvabitur, ſic ab omnib per illum ſalvandis iſte honor illi habeatur, qui conſtat fide in illu tanquam ſalvatorem: non aliter quam antea vidimus in neceſſita miſericordiæ Dei, & ejus neceſſitatis cognitione. Vel nititur inſup neceſſario reſpectu inter Chriſti & miſericordiæ Dei agnitione, utpote de qua nemo certus eſſe poſſit, niſi in Chriſto & per fide in eundem. Multa arbitror eſſe loca in ſcripturis, quæ faciunt hanc & illam neceſſitatis fidei in Chriſtum rationem comproba
In Euang. & Epiſtola Ioannis, & dum. Ad illam. Hæc eſt vita æterna. Qui credit in Filium habet tam, qui non credit condemnatus eſt, & hæc eſt voluntas Patris, &
Hebr. 4.14. 15.16. Ad hanc. Habentes pontificem magnum. Quum habeamus lib tatem ingrediendi in ſacrarium. Qui per eum creditis Deo, qui e
Heb. 10.19. 20. 21. 22. 23. citavit eum ex mortuis, & gloriam ei dedit, ut fides ac ſpes veſt in Deo eſſet. uſque adeo autem plana ſunt ſcripturarum loca, q
1 *Pet.* 1.27. Chriſti notitiam & fidem ad ſalutem neceſſariam dicunt, ut etiam qui apud nos ſalutem extendunt ad omnes nationes illa neg re non poſſint, ſed conentur interpretatione aliqua ad ſenſum ſuu trahere, dicentes, quum Chriſtus ſit Dei ſapientia & potentia, omn Chriſtum noſſe quibus nota eſt ſapientia & potentia Dei, ut hac tione neceſſitatem tollant cognitionis Chriſti, quam Hiſtoriam a pellant. Cui fini mihi aliquando hæ quæſtiones à quodam non ſimo inter illos ſcripto propoſitæ fuerunt. 1. *Of de almachtigheyt Go niet en vermagh yemant ſaligheyt te vergunnen ofte geven, buyten de ſtor kenniſſe van Chriſtus paſſie.* 2. *Of Chriſtus niet en is de wijſheyt Go ende ſoo wie Godes wijſheyt geniet ende kent, dat die Chriſtus kent ende niet, ende volgens door hem ſaligh wort.* 3. *Of Godt (in onſe begrijp niet ders zijnde als wijſheyt, goetheyt ende macht) niet gelieft wort van alle de ge die ware wijſheyt, goetheyt ende macht lief hebben, ende na al haer vermo natrachten.* 4. *Of de gene die ware wijſheyt, goetheyt ende macht lief hebb buyten ſtoriale kenniſſe onſaliger zijn, als die ſtoriale kenniſſe hebben, ende liefde Godes onmogelijck houden, ende geneyght zijn Godt ende haren naeſten haten.* 1. An Deo per omnipotentiam ſuam non liceat alicui ſalute dare extra Chriſti paſſionis cognitionem hiſtorialem. 2. An Chriſt non ſit ſapientia Dei, & ſi quis Dei ſapientia fruatur & cognoſc

ea

eam num etiam Christum cognoscat eoque fruatur, ac proinde per eum servetur. 3. An Deus (quem nos non alium concipimus quam sapientem, bonum & potentem) non ametur ab omnibus, qui veram sapientiam, bonitatem & potentiam amore prosequuntur. 4. An illi qui veram sapientiam, bonitatem & potentiam amant extra historialem cognitionem infeliciores sint iis, qui historialem cognitionem habent, amorem Dei impossibilem ducunt, & propensi sunt ad odium Dei & proximi. Quibus ego respondi per quæstiones alias nihil affirmans, ne occasionem darem offendiculi aut contentionum. Verum omisso eo quod illi concedunt vel negant, ad rem redeamus. Videtur tamen iniquum esse, ut ab illis fides in Christum postuletur qui de illo non audierunt, quomodo enim credent in illum de quo non audierunt? & pleraque pars orbis habitabilis destituitur auditu verbi quod est de Christo. Quare verisimile est loca illa scripturæ intelligenda esse de iis qui audiverunt & non crediderunt, quod etiam ex nonnullis aliis locis colligi posse videtur. Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent, scilicet incredulitatis, nunc vero non habent quod prætexant peccato suo, &c. *Ioan. 15.22, 24.* Hic sistamus paulisper & videamus quid ad hoc objectamentum responderi possit, ego adferam quæ pro tempore & occasione possum, & imprimis absurdum aliud isti absurdo opponam. Si homines sine fide in Christum salutem obtinere possunt, tum non videtur Deus magnum beneficium præstitisse illis quibus filium suum annuntiari jussit, imo potius, quum annuntiationi junctum sit mandatum credendi in illum, sancitum pœna condemnationis nisi credatur in illum, adeoque duplex illos pœna maneat, tum transgressionis legis à qua liberari poterant per fidem in Christum, tum incredulitatis; videtur Deus gravius quid imposuisse illis, quibus verbum mittit Euangelii quam aliis, præsertim quum tanta sit credendi difficultas sermoni crucis, qui offendiculum est Iudæis, & Gentibus stultitia, & tanta facilitas credendi misericordiæ divinæ necessitatem ad eamque confugiendi, siquidem per illam fidem remissio peccatorum impetrari possit, & sine fide in Christum credi in misericordiam Dei. Verum ita non solvitur difficultas ista per appositam difficultatem alteram, itaque illi difficultati objectæ obviandum, quod ut commode fieri possit, proponenda est ut debet, ne non necessaria immisceantur. Varie enim proponi potest, aut hoc pacto. An Deus jure postulet fidem ab iis, quibus verbum fidei non mittit, sub pœna condemnationis propter incredulitatem, si non credant. Vel hoc pacto. An Deus salutem non nisi per remissionem peccatorum impetrandam alligare possit conditioni fidei in Christum, & potissimam orbis partem destituere verbo fidei, instrumento ad fidem ingenerandam necessario. Ad priore modo propositam quæstionem respondebitur, Deum id jure non posse sub pœna incredulitatis si non credant, si verbum illis non mittat, nisi illi verbum prædicatum repulerint olim, vel nisi caussa sint cur Deus illis verbum istud non mittat. Ad posteriore modo propositam responderi potest. Si Deus totum mundum juste sub peccatum conclusit, integrum illi & libe-

rum esse talem proponere conditionem impetrandæ remissior-
qualem vult, eamque patefacere quibus visum est, & non patefac-
re quibus non vult. Verum neuter iste modus propositæ quæstion-
mihi satis placet, quia videtur quæstioni hypothesis status hon-
num istorum præsupponenda, quod factum non est. Alia enim
ratio illorum, qui ipsi per se in propriis personis legem quam pot-
rant præstare transgressi sunt, alia eorum, qui in primo parente
gem trangressi sunt, & eo ipso condemnationis rei facti sunt, & in-
potentes legi porro præstandæ, qualis dicitur esse status omnium
lorum qui ab Adamo secundum naturalem propagationem desce-
derunt. itaque juxta hanc hypothesin quæstio est proponenda, tu
de facto Dei, tum de jure illius. De facto: An Deus ab omnib
hominibus qui in Adamo peccarunt, fidem postulet in Christu
sub pœna retentionis peccatorum contra legem perpetratorum,
incredulitatis si non credant, quamquam nonnullis imo & poti-
mæ illorum parti verbum fidei in propriis illorum personis non m-
tat. Et si faciat, An juste faciat in illo, & quæ justitiæ illius ra-
reddi possit. Ad primum de facto respondendum arbitror, ita re
habere, sive sit fides in Christum venturum, sub conceptu promi
à Deo seminis, sive in Christum qui venit. Scripturæ enim loca p-
rima id videntur satis manifeste probare, & rationes quam plu-
mæ sunt ex scripturis deductæ, quibus eadem veritas adstruitur. N-
que puto quidpiam adferri posse in contrarium, præter hoc, quod
secunda quæstione pertractandum est, nempe Deum id juste face-
non posse, itaque non facere. At vero præstaret ita argumentari, De
id facit, ergo justum est, etiamsi nobis ratio justitiæ ipsius in isto -
cto sit obscura & occulta. Verum, quia opinio ista injustitiæ impe-
quominus hoc pro vero accipiatur à multis, videndum an & hic
quid dici possit, quod satisfacit arbitrantibus Deum id juste face-
non posse. Duæ rationes allatæ sunt ab aliis istius justitiæ, una
quod illi, quibus non offertur verbum in propriis ipsorum perso-
id ipsum aliquando in parentibus suis vel avis & majoribus re-
cerunt, altera quod etiamnum illi ipsi causa sint, quominus v-
bum ipsis offeratur, eo quod non faciunt ad gratiam Dei promer-
dam vel impetrandam potius quod facere potuerunt iis adjuti au-
liis, quibus non sunt destituti, sed quæ singulis hominibus ad ann-
discretionis usque viventibus adsunt saltem aliquo tempore. I-
ma ratio illis satisfacere debet, qui arbitrantur & credunt prop-
Adami lapsum omnes reos esse. Sed in altera, siquidem illa comp-
bari posset, plus esset momenti ad persuadendum, de illa itaque -
deamus juxta ordinem rerum quas consideravimus initio hujus e-
stolæ. 1. omnes homines qui ad annos discretionis pervenerunt,
bent & possunt habere conscientiam peccatorum suorum, & sc-
se esse peccatores ex lege ipsis innata. 2. omnes homines possunt
debent agnoscere necessitatem misericordiæ Dei ad salutem ol-
nendam. 3. omnes homines convicti de peccatis suis & de nece-
tate misericordiæ divinæ ad salutem, debent & possunt per au-
lium Dei quod illis præsto est ita convictis, dolere de peccatis
& r-

& misericordiam Dei implorare & ambire. 4. Omnibus hominibus ita dolentibus de peccatis, & misericordiam Dei ambientibus paratus est Deus subvenire eaque præstare quæ necessaria sunt ad obtinendam misericordiam. 5. Necessaria est autem fides in mediatorem ex præsuppositione nostra ad impetrandam misericordiam, ergo Deus paratus est mittere ad illos Verbum fidei, ut per illud vi Spiritus sancti verbo utentes fidem concipere possint; si hæc quinque themata vera sint, tum arbitror difficultatem sublatam esse, nihil enim video quod ulterius desiderari possit. Nam si sint qui peccata non agnoscunt, neque misericordiæ necessitatem, neque de illis dolent, & hanc impetrare conantur, illi sane justissime deseruntur in statu suo, ex quo exire quantum possunt non moliuntur. itaque tantum laborandum in commonstranda veritate istorum thematum. Duo priora ante comprobavimus: tertium verum est ex natura ipsa rerum. Nam illa convictio, de peccatis & necessitate misericordiæ Dei proximum finem habent dolorem ob peccata, & misericordiæ implorationem, nihil autem est quod non potest assequi proprium & adæquatum finem propter defectum Dei nolentis auxilium præstare necessarium. Secus enim frustranea esset ista convictio, at frustranea non est per culpam Dei: si frustranea est, hoc fit hominum vitio convictione ista non utentium, ut decet. Videatur usus legis in Scriptura, annon ille sit dolorem parere ob peccata quæ monstravit, & compellere ad misericordiam quærendam: ut ægroti medicinam quærant facit agnitio morbi, & dolor propter eandem. Consideretur cur Deus in homine voluerit esse reliquam notitiam legis, qua convinci posset de peccato, ut laborans confugere cogeretur ad misericordiam opitulatoris. Apostoli scientes non justificari ex operibus, in Christum crediderunt, utpote sine quo misericordiam consequi non poterant ad justificationem necessariam. Hinc lex pædagogus ad Christum, sed prius ad misericordiam Dei, hinc ad Christum, per quem misericordiæ participes simus. Ne quis vero hic Pelagianismi nos insimulet, ubique jungimus Spiritus gratiam excitantem & adjuvantem legi munere suo fungenti, imo ipsa lege utentem, & per eam de peccato convincentem, dolore afficientem, ad misericordiam quærendam impellentem. Verum & alias probabo latius, jam sufficit monstrasse. Quartum thema omnino mihi probatione indigere non videtur. Est enim certa ex natura Dei, ex multis locis scripturæ, ab ipsa experientia, unde & quintum sequitur. Verum quia jam occasio est mittendi per Felicem Gallum studiosum, qui hesterno vespere me monuit de sua ad castra profectione, abrumpo, ne illi in mora sim: tu interea hæc non meditata satis nec limata æqui consules, usque dum aliquid accuratius de illa quæstione dabitur meditari. Adfuit mihi hisce diebus D. Helmichius, & egit mecum de necessitate & contingentia, de qua ego in lectionibus, & in disputatione de primo hominis peccato egeram, ille sustinebat diverso respectu multa esse contingentia & necessaria, ego negabam. Scilicet necessaria absolute aut respectu causæ antecedentis, quam appellant necessitatem consequentis. Non consen-

ſimus, ſed diſceſſimus utrique in ſententia perſiſtentes, ita tamen u
ille fateretur diſputationem illam non vere de neceſſitate fidei, ne
que hæreſin eſſe poſſe in altera ſententia: ego urgebam pro glo
ria Dei facere ſi nihil præter illum neceſſarium dicatur, & ſi ill
contingentia etiam qua talia præſcire dicatur, ſimulque per contin
gentes eventus & liberas cauſas exſequi quæ ſtatuit, utebatur hiſc
dictis. Verbum Dei ſtat. Verbum Dei irritum fieri non poteſt, con
ſilium Dei impletur. Verba Dei non peribunt, &c. ergo, infere
bat, quod Deus decrevit, neceſſario fieri debet. Ego conſequentiam
negabam, propterea quod Dei decretum ſtat, ſi quod decrevit fiat
etiamſi non neceſſario fiat. Imo ſi decrevit ut contingenter fiat al
quid, non fieri decretum Dei, ſi id neceſſario fiat reſpectu decreti, ſe
non poſſum prolixe narrare quibus utrinque argumentis uſi ſimu
Si quid ſcire velis ea de re, Felix tibi narrare poterit, non quid mih
cum Helmichio actum ſit, ſed quid agatur. Sunt qui ægre ferunt m
dixiſſe nullam eſſe abſolutam in rebus, præter Deum, neceſſitatem
imo ne ignem quidem urere neceſſario: ſed neceſſitatem quæ in re
bus eſt fieri eventibus, nihil aliud eſſe quam relationem cauſæ ad ef
fectum, & quidem, quando cauſa actionem ſuam ſuſpendere no
poteſt, & objectum non poteſt impedire quominus cauſa iſta in i
agat ſecundum efficacitatem ipſius cauſæ, ſic ignis non poteſt ſuſpen
dere uſtionem ſi admota ſit materia. neque materia uſtibilis reſi
ſtere ignis actioni, ſic eſt relatio mediorum ad finem, ut Chriſtu
debuit pati ut intraret in gloriam Patris, quia Deus decrevit u
non niſi per paſſiones in gloriam intraret. D. Trelcatius edidit Theo
logiam ſuam de qua aliquando conferemus ſi Deus volet, ſcio præ
properam iſtam editionem non placere quibus obtulit & dedicavi
librum, ſed hoc tibi habe. & ſane res illa majoris eſt momenti quam
ut tam breviter & leviter tranſigatur. Ancilla mea convaluit De
beneficio, de filii brachio bona ſpes eſt, die Iovis præterito intelle
ximus repoſitum eſſe quod luxatum erat & diſlocatum. Faxit Deu
ut porro convaleſcat. Nos interea utcunque valemus inter mult
funera. Deus noſtri miſereatur, quem etiam oro ut te exercitum-
que noſtrum conſervet incolumem, & brevi victoria potiri conce-
dat. Vale mi anime, & me, quod facis, ama, Deumque pro nobis ora
17 Auguſti 1604.

Citra exemplum, quia non eſt otium, neque digna ſunt quæ deſcri-
bantur, tu tamen aſſervabis ſi placet ut aliquando recolamus.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

De neceſſitate & contingentia.

AMiciſſime mi, accepi gratiſſimas literas tuas cum exemplari Epiſtolæ Lypſianæ, quod commonſtravi iis quos volebas, & aliis quibus putavi oſtendendum. Ad tuas autem ita habe. De iniquo collegarum Theol. in me animo hactenus nihil intellexi, nul-
lum

lum ejus indicium datum neque publice, neque privatim, quod ad meam venerit notitiam, at ita fit plerumque, ut quem negotium concernit, maxime ſerius in ejus veniat cognitionem. Sed de eo magnopere ſolicitus non ſum, modo ipſe iniquum nihil patrem & me indignum. Cavebunt ſibi puto ne quid moliantur, neque eouſque vehementiæ & conſcientiæ concedent. Si tamen fecerint non deerunt defenſionis juſtiſſima argumenta. Ego quod verum eſſe arbitror ingenue & modeſte propono, ſemper paratus cedere veriora commonſtrantibus: quod & publice & privatim profiteor. Sed multi eo ſunt animo ut noſce nolint quæ hucuſque ignorârunt, ne mutare cogantur quæ publice profeſſi, aut contra conſcientiam retinere. Quæ de neceſſitate & contingentia cum Helmichio diſceptavi, aliunde noſſe potuiſſet, ex ſcriptis ſcholaſticorum priſcorum & modernorum, ſiquidem illi tanti eſſent quos legere vellent noſtri. De neceſſitatis autem & infallibilitatis diſcrimine pauca dicam, quia petis. Scio neceſſitatem aliquam dici infallibilitatis, at accurate minus. Nam neceſſitas eſt affectus rei neceſſario eventuræ & infallibilitas eſt affectus mentis certo præſcientis, quod ipſa vocis ſignificatio evincit, infallibile enim eſt quod falli nequit, hoc eſt decipi, id non poeſt niſi mens capax ſcientiæ & ignorantiæ, veritatis & erroris. Per metalepſin itaque quod mentis eſt prænoſcentis rei præſcitæ tribuitur, quaſi illa neceſſario eveniat propterea quod infallibiliter præſciatur à mente divinâ. Tam autem infallibiliter Deus præſcit quæ contingenter ſunt eventura, quam quæ neceſſario; præſcientia enim non nititur cauſa immutabili exiſtentiæ rei, ſed infinitate ſcientiæ Divinæ. Et quæ ſapientiæ divinæ laus, ſi ideo præſciat res futuras, quia ſtatuit ipſe immutabiliter eas producere ea potentia, cui reſiſtere nequeant creaturæ. Quotieſcunque itaque dicitur res eventura infallibiliter vel certo, metaleptica eſt oratio, & altera accidit metalepſis quando quod infallibiliter futurum dicitur, neceſſario fieri dicitur. Et propterea licet in ſcriptura quandoque voce, *oportet*, uſurpetur, tamen illa commode explicanda, ne impingat in id quod ſibi ſcriptura negat. Exempli cauſa. Oportet impleri quod prædictum eſt. an ne prædictio cauſa eſt neceſſitatis complementi: an potius argumentum quo conſequentia complementi comprobatur. Et ſi quis dubitet an futurum ſit, probet quis, futurum, quia à Deo ſit pronunciatum: ut hoc oportet, non ipſam rei neceſſariam futuritionem ſignificet, ſed conſequentiam & ſequentiam neceſſariam probationis: & non neceſſitatem conſequentis, ſed conſequentiæ generans in mente certitudinem præcognitionis, non rei adferens neceſſitatem exiſtentiæ. Oportuit Chriſtum pati, attamen potuit rogare Patrem, &c. Verum ego non tantopere contendo de iis quæ Dei decreto efficiuntur & producuntur bona quam de malis & peccatis quæ neceſſario propter decretum Dei fieri debere dicuntur. At putas magnum diſcrimen non eſſe ſive quis dicat aliquid neceſſario fieri propter decretum, vel contingenter, cum utrobique decretum ſit exiſtentiæ rerum cauſa, atque ita ut non poſſit non exiſtere res propter immutabile decretum? ſane hoc diſcrimen nullum eſt, & tum tol-

letur omnis contingentia, si res non possit non existere. Quum au tem Deus decrevit, ut aliquid fiat contingenter, tum decretum no est ut fiat, nisi per præscientiam fore ut illæ causæ liberæ & con tingentes ita operentur citra necessitatem ullam impositam ipsis decreto. Vt vero de necessitate & contingentia ipsa paucis agam ita habe. Necessitas & contingentia totam entis amplitudinem di vidunt, adeo ut quidquid est, necessarium sit vel contingens, non mi nus quam simplicitas & compositio, quam Infinitas & Finitas. Qua re non magis in idem subjectum coincidere possunt necessitas & contingentia quam simplicitas & compositio, infinitas & finitas Differunt enim integris essentiis, non respectibus. Et quemadmo dum ad Dei gloriam facit, quod solus est simplex & infinitus, reli qua omnia ab illo composita & per illum finita, ita quoque quod ille solus sit ens necessarium, reliqua contingentia. Inspiciantur de finitiones utriusque, & res evadet planissima. Necessarium est, quod non potest non esse; contingens, quod potest non esse. Quomodo au tem potest de una eademque re seu eventu utrumque dici, quam quam diverso respectu? An non hoc est notissimum, nullum respe ctum rei competere seu in rem cadere, qui sit contrarius ipsi rei de finitioni? Aiunt contingens est respectu causarum secundarum, ne cessarium primæ respectu & decreti divini. At interea est unu idemque eventus, qui considerandus est in sua integritate respect omnium caussarum junctarum, quæ simul sunt totalis causa, & tum si ex istis junctis necessario existat, necessarius est: si contingenter contingens. Absurde & imperite effectus discerpitur isto modo Adde quod ipsum decretum Dei sit causa libera & contingens no necessario agens, nihil enim Deus extra se agit necessario. Deu statuit mundum creare, & mundus contingenter creatus est libe ra Dei voluntate, potuitque non creari. At quum Deus decre verit, non potest non decrevisse: ita est, quia quod factum est, in fectum fieri nequit. imo cum decrevit non potest non exsequi, it est, quia immutabilis est in decretis suis Deus, at eadem liber tate exsequitur qua decrevit Deus, & eo modo exsequitur quo de crevit exsequi. Est tamen necessitas aliqua in creaturis, sed non absoluta, verum relata, quæ est in habitudine caussæ ad effectum nempe quum causæ illa est natura ut actionem suam adhibito obje cto seu materia suspendere non possit, & illud objecti seu materia ingenium ut resistere non possit efficacitati seu efficientiæ causæ. illa est necessitas inter ignem & ustionem. Verum, quod absoluta non si adparet ex historia trium puerorum in fornace Babylonis. Sic à de creto Dei est necessaria relatio inter finem & media, quum tamen neutra sint absolute necessaria. Sic necessarium est ut homo credat in Christum si velit salutem consequi, at neque ut credat, neque ut salvetur absolute necessarium. At Deus decrevit illi dare salutem & fidem. Ergo necessario habebit utramque; negatur consequen tia, decrevit enim illa dare libere Deus, & per tales actiones quibus resistere potest homo, quamquam non restiturus sit actu, & Deus nôrit non restiturum, & hæc est Augustini prædestinatio, de qua jam

nor

non dico, tantum adversus necessitatem pugno, quæ non potest esse nisi à Physica determinatione, quæ tollit libertatem hominis, & propterea illum à peccato excusat, utpote quod fiat inevitabile, & Deum peccati culpæ involvat, quidquid tandem dicatur. Est itaque maxima necessitas & evidens utilitas istius doctrinæ. Secundum quam Deo soli tribuitur quod sit purus actus sine potentia & solus ens necessarium, deinde & homini conservatur sua libertas, eique culpa transscribitur peccati, & Deus à culpa plane eximitur. Quod omnino fieri nequit, si decreti respectu necessario peccasse dicatur homo. Omnis enim necessitas antecedens liberat à culpa creaturam, at quæ est à decreto est antecedens. futilia sunt & indigna quæ viros doctos moveant, effugia horsum usurpari solita. Fatebitur Helmichius nullam esse hæresin in ista mea doctrina, at ego dico in Helmichii & aliorum doctrina non unam esse hæresim, & non exiguam, sed fundamentalem Deo peccatum adscribentem, & homini libertatem adimentem, sine qua hominem juste damnare non potest. Et recta est consequentia, quam aliquando Cornelius Wiggeri usurpavit. Si peccata fiunt Deo decernente & necessario, nullum futurum judicium, quia id justum esse debet, at justum esse non potest illo posito, quod non modo Cornelius Wiggeri, sed tota Patrum & Scholasticorum universitas credidit & credit. Quare & si adversus illam doctrinam pugnant tanquam adversus hæreticissimam, at nostri illam putant præsterni postmodum inædificandæ hæresi; quia contingentia introducit libertatem arbitrii. imo potius libertas arbitrii contingentiam ponit, illa enim est in causa efficiente & modus est efficientiæ; ista in effecto & modis existentiæ. Verum quid hic ad libertatem arbitrii quæ à peccato dicitur & ejus dominio. Toto genere ista differunt, illa enim est naturalis, & tam ante peccatum quam in peccato & sub gratia obtinet, hæc non nisi ante peccatum & sub gratia. Et ego Helmichio obtuli collationem de omnibus articulis Christianæ religionis, & tota doctrina Theologica, ne quid subesse arbitretur. At caveant sibi si sapiant. Nam meam proponendo illorum non confutari conarer, & quam id facile qui illam recte percepit. Nihil aliud necesse erit quam proponere processum quem illi obtinere putant in salvando & damnando, & abunde erit confutata tota doctrina. Quæ enim adferuntur ad excusandum talia sunt, quæ à nemine capiuntur. imo neque ipsi intelligunt qui proferunt, quod adparet ex loquendi formulis quas usurpant. Introducitur Stoicum fatum & absoluta rerum necessitas, & quod Manicheismo pejus est, bono Deo causa mali adscribitur, quod cum vitare vellent illi, neque possent, propter imperitiam, secundum Deum tenebrarum finxerunt: tolerabiliore errore, meo judicio. Ego quæ ad excusandum adferuntur non majoris facio quam quæ Pontificii, ut excusent ἐθελοδουλείαν suam; minus enim speciosa sunt quam hæc, quod fateberis ipse si conferas effugia. *Religiosum panis servitium.* Quamquam autem digna sint quæ explodantur, ego tamen moderate causam meam ago, nulli præjudicans, nullius sententiam exagitans, id unum petens, ut quæ adfero diligenter examinentur &

excu-

excutiantur. Quamquam non video quid contradicere queant, necessitatem ex decreto & præscientia quam hypotheticam vocant infallibilitatis tantum esse dicant, tum consentimus in re si res rect intelligatur, illa enim est necessitas à posteriori, præscientia enim definita est re ipsa & eventu posterior. Trelcatius in Theologia sua quam hisce diebus edidit in loco de providentia rem ita videtur in telligere. Verba sunt fol. 42. communicabimus de illo loco & tot scripto ubi redieris cum bono Deo: siquidem illi videbitur mihi vi tam prorogare. Ego interea pergam in proposito inquirendæ & pa tefaciendæ veritatis citra contentionem & acerbitatem, ut huc usqu feci, promtus audire & reddere rationes * * * *
Vale mi anime cum bono cui te tuaque omnia & totum exercitum commendo, Deus porro vobis benedicat & ostendat liberos, cuju ego spem non abjicio, ea & ipsa de causa quod numero militum no pollemus, & hostium vires nostras vel duplum exuperent. Dei opu est quod effectum est in occupatione Slusæ, ille prosequetur spero, & ut faciat ardentibus votis opto. Ego cum familia huc usque ben habeo, Deus porro nostri misereatur, cui fini etiam tuas preces pr nobis flagito ardentissimas. Vale iterum, & me, quod facis, ama 3 Kalend. Septembris 1604.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS,

Gratia Iesu Christi.

De morbo suo.

AMicissime mi, gratissimas tuas literas hesterno vespere accepi, quibus lectis & ipse miratus sum quod de Gommaro ab ædibus suis absente ea de causa, quæ nobis nota erat, tum cogitaremus, at nihil noxæ illatum negotio: cui peragendo te arbitrum statuo pleno jure & potestate. At non remittit morbus meus, sed ingravescit, statutum mihi ex consilio D. Parii serio illi medicinam adhibere, quod hactenus illum minoris faciens feci obiter, & sine cura. Hanc integram hebdomadam, quocumque modo res cadat, domi desidere statui, & non exire nisi pristinum robur acquisiverim, poterit tamen colloquium illud peragi si D. Gommaro non sit grave futurum, ut ad me accedat; qui ad ipsum accedere deberem. Interim bono sum animo imo optimo, tum quia tu, animus meus ita jubes, tum quia imperat ille qui supra nos est. Scio etiam & conscientiam testem habeo, nihil dixisse vel fecisse quo illi causam offensionis præbui. Facile etiam cum illo etsi offensissimo redibo in gratiam, imo & cum Amsterodamensi illo, modo porro taceat. Odisse quempiam jus mihi non est, neque diu iram servare quamquam justam in aliquem, sic me docet verbo, spiritu & exemplo Deus ille quem scripturæ nobis describunt. Vtinam ille me doceat nulla re moveri, nisi cujus culpa mihi ipsi merito adscribi queat. Non est meum præstare quod alius dicat faciatve, & stultus sim si tantum

tantum in me juris concessero alicui, ut me ubi volet, turbare possit. Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi. Pergam etiam in veritatis cœpta disquisitione, & illi immoriar, cum bono Deo: etiamsi totius mundi odium & invidiam eo nomine subire debeam. Non enim est discipulus supra magistrum. Non novum est hoc, veritatem rejici etiam ab iis quos minime decet, iniqui minime id videri volunt. Sed valeant: & tu quoque mi anime. Vale & mei memor vive, præsertim in precibus tuis apud Dominum. 1 Novemb. 1604.

CONRADO VORSTIO IOHANNES ACRONIVS. S. P.

Vellem equidem, vir Clariss. nos quandoque una esse, & de rebus Theologicis, interque eas, de meo etiam Syntagmate, familiarius συμβιβάζειν posse. Sed quando aliter Domino visum est, age mutuis litterulis subinde, id quod coràm non licet, farciamus. Concinnaram jam antea scriptum illud meum: & cum certis de causis, coram mihi essent nuper compellandi DD. Ordines Frisiæ, nec fœtum illum meum, ob curas Visitationis Classium hujus provinciæ, ab Illustr. D. Proprincipe, mihi demandatas, recumbere liceret, festinanter edere sum coactus. Verum quum studii totius mei fructus qualescunque jamdiu etiam experiar, non sane abstraham à Tabulis istis manum, antequam luce dignior fœtus evadat. Et hunc in finem haud illibenter tuas quoque animadversiones & censuras viderem, quo cum iis, quæ ipse in meo isto opere dedero, utilius conferre possem. Nec putabis te magis gratificari hoc quidem tempore mhi posse, quam si scripti istius mei censurandi laborem, aliquando tibi sumas. Scis quot quantisque distringamur negotiis & occupationibus, qui in Belgio, magnarum Vrbium Ecclesiis servimus, ut pauxillum sane otii sacris supersit studiis. Et fateor mihi etiam, nostratium crassa barbarie, & Cyclopica ingratitudine erga Ministerium, sic obtundi ingenium, ut torpescere jam pene incipiat. Nulla hic est cultura eruditionis, nullus honos. Regio indoctis ministris oppleta est; & si qui sunt peritiores, vix quinque numero, ii sanè pariter omnes, partim effrenata ista ἀταξία, quæ hic inter tot Sectarum agmina regnum obtinet, ac licentiose grassatur, partim exactionum mole infracti animis fatiscunt, & rubiginem contrahunt. Hæc & meum sic mordent animum, ut nisi subinde in divinam vocationem, qua huc sum pertractus, respicerem, nil magis in studio haberem, quam hinc me rursus subducere. Tanto nixu, (ut de aliis taceam) ipse causam Euangelii, quæ hic pessimo loco est, provehere sum conatus, ut majore non potuerim, sed eo proh dolor, cum profectu, quem Sysipho, saxum illud sum volventi, poëtæ tribuunt. Sed quid tibi hoc theatrum ob oculos pono? Illud saltem commonere volui, ita nos hìc vivere, ut æger animus perpetuis his molestiis indies deteratur, vigorque & alacri-

Querela de indoctis ministris.
Conferre.
Ordinis perturbatio.

alacritas ingenii, ſi qua fuerit, evaneſcat. Eſt etiam hic, quidam Iuri Doctor, Mellæus Brunſema, excellente certe doctrina, & donis i ſua facultate præſtantiſſimis, teſtibus omnibus, qui eum hic norunt præditus. Is ab Illuſtr. D. Proprincipe noſtro per totam hanc regio nem emiſſus, ut bonorum Eccleſiaſticorum rationes inquireret, & Catalogum ex iis conficeret, tantam inde noſtrorum Harpyarun in ſe concitavit invidiam, ut à publico, quo hic laudabiliter fun gebatur, munere ſit dejectus, àque omni ſpe, occupandi novi, plan excluſus, ocioſam hic vitam trahat. Is per te, vir Clariſſ. operan ſuam, ſive in Schola veſtra, quæ cum ſtudioſorum frequentia jan clareſcat, decorari per illum poſſet, ſive in politia, offerri cupi Illuſtri & Generoſo Veſtro D. Comiti: meque ut ſuo id abs te no mine contenderem, aliquoties rogavit. Nec difficile ei erit, ſi opu ſit, ab Illuſtr. noſtro D. Proprincipe, D. Wilhelmo Naſſovio, am pliſſimum afferre teſtimonium: ac ipſe quoque, ne coràm, eum, prius quam recipiatur, explorare Gen. D. Comes poſſit, profectionen ad vos ſuſcepturum ſe offert. Et ſane dignus ob eruditionem eſt, qu bono ſit loco, & promotio ejus, Illuſtr. noſtro D. Proprincipi, ol certas cauſas erit grata. Quare te vehementer oro, vir Clariſſ. u prodeſſe ejus rebus eouſque velis, quo apud vos, vel in Scholaſtic & Iuridica Profeſſione, vel in politica functione, locum honeſtun habere poſſit. Eſt Eccleſiæ noſtræ membrum, & ab adoleſcentia puriori Religioni innutritus: & eum ſe haud dubie præſtabit, ut ne me commendationis, nec te collatæ in ipſum operæ, unquam pœ niteat. De bello noſtro hæc feruntur: Claſſis Hiſpanica, dicitur cir cumnavigata Scotia, ad Amaſum iter deſtinaſſe. Nec tamen adhu certi quicquam compertum habemus. Ex Hollandia & Zelandi jam ultra 40. Naves exploratum egreſſæ ſunt. Si ſe offerat Claſſis hauddubie ſanguinem potabit Neptunus. Quotquot in dictis pro vinciis ſunt naves, arreſto detineri nunciantur. Heri Princeps Mau ritius, totum Dordraci convocavit exercitum, quo abiturus ſit, non dum liquet. Vrbs Embda cum Ordinibus agri contractum iniit, quo pacem à Comite Ennone, oblatis ultra quinque auri millioni bus, poſcunt. Sed ridet & ludificat illos Comes, cui & regioni iſtius nobilitas adhæret. Hinc loci veſperi hac tranſierunt duo Con ſules, cum urbis Syndico, ad accerſendum è Belgio militem, ut vi eum compellant. Et certè video patriam illam meam optimam, à quibuſdam impiiſſimis hominibus, diſperdi. Bene vale, vir Clariſſ. & mihi plurimum colende, noſtrumque Mellæum, prout expedire judicaveris, juva, & quandoque reſcribe. D. Rectori ſalutem.

Groningæ Calend. Maii, Anno 1605.

IACO-

IACOBVS ARMINIVS IOANNI UYTENBOGARDO

meo, ſalutem & bene per Chriſtum agere P.

Querela de quorundam machinationibus, aliaque.

REverende in Chriſto vir, frater dilectiſſime, heſterno veſpere literas tuas accepi, ex quibus confirmor in ſententia quam animo conceperam de machinationibus quorumdam, at omino non moveor. Dominus enim aderit ſuæ veritati, & illam ex anio diligentibus tuentibuſque non deerit auxilio & patrocinio ſuo. d collationem nos præparemus, quam utinam homines noſtri anio ſyncero & Chriſtiano expetant, præjudiciis & ſuſpicionibus agir res, quin & animis valde vehementibus. Si jubeantur ſuſpicioes ſuas plures verbis enuntiare, & cauſas adferre, hærebunt deprenſi in calumnia. Ignorant enim quid illud ſit in quo eſt diſſenſio, o diſſenſionem interpretantur, ſuſpenſionem judicii in nonnullis æ controvertuntur inter partes æquali utrinque veriſimilitudine. uum diſſenſionis argumentum ab illis quæritur obmuteſcunt, geratim tantum affirmant eſſe diſſenſionem in iſtis articulis, quos ſi norunt maxime eſſe controverſos, & in quibus nemo facile illom ſententiæ aſtipulatur, qui ad ſe pertinere putat, argumentorum ibus nituntur robur, prius diligenter examinare, quam adſenſum æbeat. Ita ipſi produnt ſuæ cauſæ diffidentiam, quum examinare gumenta non permittunt. Qui ex tuis concionibus & colloquiis le quid colligere ſibi videntur, magis arbitror ex præconcepta jam imo ſuſpicione id affirmare, quam quia verba illorſum facientia s te audierint, qui Helmichium illa de re compellavit, viam aviam greſſus eſt, quæ illum ad ſcopum ducere non potuit. Quid enim elmichius de iis, quæ Ultrajecti dixiſti hiſce diebus, noſſe poteſt? agitur: Coguntur qui explicare non poſſunt quod quæritur. Præreuntur illi qui ſoli poſſunt, hoc eſt, ipſi qui ſuſpecti habentur: od quidem dolendum eſt, quia ſic peccatur in fratres & in hriſtum, at quum ita ipſis ſtatutum ſit agere, non parum accedet uſæ juſtæ commendationis. At quod de duabus ſororibus ſcri, ſtomachum & riſum mihi movit. ſtomachum, quod Helmiius iſtas ſuſpiciones vel nutu ſolo fovere videatur; riſum quod uxor Helmichii tam probe ſciat ſupputare tempora quibus tu ad aritum ipſius ſcribis, & ipſa quoque de doctrina judicium ſibi ſuere velle videatur. En quo devenerimus. Concioni Gorchii de Mas Orientalibus ipſe interfui, at tale nihil audivi, dixit quod ægre lerunt nonnulli, Deum habere rationes multas quibus ſuæ veritatis titiam aperiat quibus vult, præter ordinariam ab hominibus ſui r homines factam prædicationem. quod colligebat ex eo, quia agi inſtructi eo uſque de Meſſia, nulla tamen ope prædicatoris honis. Sed poterunt ex illo cognoſcere qui volent, quando advene. utinam animum vacuerit à præjudicio antequam ex ipſo ſuæ ſententiæ

tentiæ explicationem audient. Doligius hesterno die mihi adfu,
qui magnum præ se fert Ecclesiasticæ concordiæ desiderium, egi cu
illo de nonnullis, quæ arbitrabar convenire, at hoc quod de Tauri,
tacui, & prorsus dissimulavi. Res videtur collationem postula,
quam non detrecto, modo instituatur isto modo, qui certum a-
quem ejus fructum nobis polliceri possit. Meus ille quem nosti p-
truus suos omnes à lectionibus meis impedire voluit sumta sibi h-
ra 8. ad explicandum confessionis Belgicæ articulos, cui lectioni
omnes interesse volebat. Ego effeci ut per Consules ipse juberet
id differre usque in adventum Curatorum, qui erit 8 Maii, ut no.
utinam tu ad nonum adesse posses, forte erit ex re nostra. D. Go-
marus nudiustertius in disputatione de providentia Dei objicien
Vlitio, & modestè satis, ita respondit, ut omnibus animi comm-
tionem ostenderet, dicebat etiam nonnulla, ut ipse putabat cont
me, sed fefellit illum perversa narratione qui mea illi retulit. E
sine ullo motu vehementissime loquentem audivi, & id porro c
nabor, ut integras vires adferre possim ubi necessitas postulab
Non credis, quam parum instructi sint ad oppugnandum aliena,
sua defendendum, imo non credis modo, sed & scis experientia ed-
ctus. Argumenta præcipua hæc sunt, ita omnes Doctores Eccles
senserunt. Hæc Ecclesiæ reformatæ perpetua est sententia. Nulli
audio, hæc dicit dominus. Meditor theses de justitia & efficacita
providentiæ Dei circa malum, quas post aliquot dies publicè disp
tandas ex ordine proponam. Non possum mihi satisfacere in exp
catione istius negotii, aliquid tamen conabor, & libere dicam qu
sentiam, possum enim, & in confess. & Catechismum non insurga
utinam coram te & Borro prius explicatam sententiam potuissem
vestro examini & judicio subjicere, forte, imo certo certius tr
juncti fecissent quod unus solus non potest. Declarabo saltem m
providentiam non modo non negare universe, sed ne circa malu
quidem. Hasce enim illi adscribam actiones. Impeditionem & pe
missionem circa peccati initium, determinationem & directione
circa progressum, circa finem, punitionem, ubi de ablatione gratia
traditione in reprobum sensum, &c. & remissionem illius. Ad qua
stionem matrimonialem respondeo, videri mihi istas nuptias es
illicitas, utpote expresse prohibitas, vers. 14. Levit. 18. quid re
fert enim an patrui uxor sit, an patrui majoris, nisi quis putet nescir
an matrem quis ducat an aviam, patruus enim & patruus major ec
dem modo subordinantur inter se: quamquam collateraliter se ha
beant respectu nepotis. Nulla illarum exceptionum, quas conside
rari posse dixi in altero illo casu qui sæpius incidit, hic valet me
judicio, itaque ex analogia judicandum videtur, si quis neget i
expresse contineri istis verbis 14 versus. Nordoviensis res eo loc
est ut præproperam postulet curationem, in dies enim in pejus ver
git; hisce diebus quidam ex iis quos *Ambacht-bevvaerders* vocan
Platevoetio colaphum inflixit, & sunt qui pejora metuant, itaque
ullo modo res tuæ ferre possint, vellet Classis Leydensis & ipsi Nor
dovicenses ut diem unum aut alterum isti pacificationi dare posses

sin

Sin minus id ſignifices, ut alia via proſpiciant majoribus malis. Sed hæc hactenus, ad lætiora. Vxor mea hodie mane ante ſemiquintam filium mihi peperit nonum, ſeptimum continuata ſerie ab ipſa nativitate medicum, ſi quidem hiſce Antonii Anſaldi verbis fides haberi poſſit. Certa conſtat experientia infantem eum, qui continuata ſerie maſculorum ſeptimus in lucem prodiit, ſtrumas ceu ſcrophulas vel ſolo attactu curare. Quod etiam Chriſtianiſſimis regibus noſtris Gallicis raro quodam privilegio Dei conceſſum eſt. Centuria 3. ſectione 66. At ſi fides certa requiratur in parente ut hoc donum conſtet filio, metuo ut in meo obtineat. Puerpera & infans utrinque bene habent, pro quo beneficio Deo immortales gratias debeo, quem ſupplex veneror & precor ut matrem mihi & filium ſuperſtites eſſe velit; cui voto meo velim ut tu tuum adjungere digneris apud omnis boni muneris datorem. Hoc meum gaudium communicabis cum D. Vytenergio & uxore ejus, ut & iſti bene illis precentur & mihi. Borreo tuas, quà voluiſti, communicavi, ille patientiam opponendam judicat, & ſuo tempore veritatem fortiter propugnandam. Funis triplicatus non facile rumpitur, utinam illum ſtringat magis magiſque ſacroſancta veritas in unitate Spiritus ſancti, cujus ubique eſt filia. Meditationes meas quales hoc rerum ſtatu habere poſſum in illud, *Si quis aliud*, tibi transſcribam Deo volente, ut habeas in id tempus quod ſignificaſti. His jam vale, amiciſſime hominum, & me quod facis ama. D. Ieſum precor ut tuis ſanctis laboribus affatim è cœlo benedicat. 2 Maji 1605.

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

AMiciſſime hominum, literas tuas Bergopzomio ſcriptas accepi, in quibus legere mihi volupe fuit contentiunculam quæ inter te & illum Amſterd. fuit. itane vero ab Eccleſiaſtico Papatu nihil nobis imminet periculi, quum nonnulli ex iſto ordine audeant legibus adſtringere ea, quæ in Antichriſtianiſmo ſemper libera fuerunt, & ad leges iſtas, quarum norma nullibi exſtat, niſi forte in memoria nonnullorum jam præ ſenio vix mente ſibi conſtantium: deſivimus enim ſub cruce eſſe jam 30. & amplius annos: ſed illa cum Politarchis à nonnullis ſuſcepta, & magno animo agitata contentio noxam non exiguam intulit, & porro, ni Deus bonus avertat, inferet Eccleſiis noſtris: alia cum illis ratione agendum ſit, quo illos nobis conciliemus. Metus ille de mutatione doctrinæ vanus eſt, & ipſe fateri deberet, ſiquidem illius cauſas explicare juberetur, ne verbulum enim proferre poſſet quod à nobis prolatum ſit adverſus Confeſſ. & Catechiſmum. Sed omnino tuta omnia metuenda, quod ſi ſit, & mihi liceat metuere, illos brevi omnem religionem peſſumdaturos, & atheiſmum invecturos pro ſyncera pietate. Si quærat quis, quæ cauſa metuendi, reſpondebo, omnino

Eccleſiaſtica. De Eccleſia & Academia Lugdunenſis ſtatu.

tuta timenda, quamquam non desit alia responsio. An vero ille de tua fide dubitet necne, non assevero in hanc vel illam partem, fidem pro eo quod Catechismo & Confessione continetur accipit, puto illum valde de tua fide dubitare, nisi forte de mea securus, quem tu promovisti eo, ubi minus manere possit, & hoc fine utoceat: id est, invertat pristinam doctrinæ formam. Quod vero de calumnia liberiuscule scripseras, ille dum de calumniatore interpretatur non mirum eo commotiorem fuisse. At in bona causa agendum confidenter & fortiter, tamen prudenter & modeste, quod utinam nobis Deus ille concedat, qui nobis bene velle tribuit. Bonus meus, ut puto, monela non indiget, scio intra terminos mansurum, attamen statui sequente hebdomada illum invisere, & tum de iis colloquemur. Ego conabor nosse quinam ad Synodum sint iri deputati, & agam quæ jubes. Quod dolorem ex obitu uxoris castissimæ, cum qua 20 integros annos vixisti amice & quiete, & cui omnia tua tuto credebas, conceptum tam facile abstergere non potes, mihi non mirum; utut enim animus sit constantissimus & sibi præsentissimus, instructus etiam ab omnibus illis remediis, quæ mœrori leniendo & tollendo adhiberi solent & possunt; attamen accedat oportet, quod paulatim minuat ægritudinem & inde auferat, & æquum est ut Dei castigantis, ferulam sentiamus, seis gravius pressuri. Si plagæ dolorem non intulero, sed ille qui vulnus fecit, idem quoque sanabit adhibita medicina convenientissima & efficacissima verbi sui & spiritus, in quo & à quo omnino solatium rebus in arctis petendum est dolentibus. Est enim illud solatii plenum, & iste spiritus merito consolator dicitur, veniens à Patre omnis consolationis, & Filio Servatore nostro ab omnibus malis: illius lectionem & meditationem ut tibi inculcemus, opus non est. hoc tibi precor ardentissimis votis ab illo cujus est, & qui hunc ignem eum accepit ut in fideles suos effunderet, de quo proculdubio ages ipsius temporis oportunitate provocatus, hoc instante festo Pentecostes, tunc quæ aliis propones, ut tui ipsius cor primo vade afficiant, Deum optimum rogo & veneror. De Antwerpia maxima est exspectatio ut & desiderium flagrantissimum. Vtinam Deus exercituum principem illustr. & totum exercitum ducere & dirigere dignetur, & Angelis custodibus mandare, in illius manu sunt fines terræ, ab illo victoria venit, frustra alioquin ad bellum armatis equis & milite. Nos quod possumus, pro vobis supplices ad Deum manus levabimus, & preces fundemus, utinam tam ardentes, quam Moses pro Israëlitis adversus Amalechitas pugnantibus obtulit, multum enim valet deprecatio justi efficax. Mitto tibi exemplar Thesium de providentiæ Dei efficacitate, & justitia Dei in malo, tu lege, expende, & judica, rigide & fortiter, & indica quid desideres, hoc postulat tuus in me amor, & præsertim studium in sacrosanctam veritatem, cui indagandæ & explicandæ animam hanc Christo & Ecclesiæ ejus consecravimus. Nosti me à festo Natalitiorum postremo, quo postremam concionem habui, nunquam rogatum, ut conscenderem suggestum, hoc etiam in calumniam robur

struitur

ruitur à quibuſdam, quaſi judicio Eccleſiæ & Magiſtratus jam damnatus ſim, ne id mihi ultra liceat. Sed Magiſtratui ipſi inprimis, um etiam pleriſque ex Synedrio id vehementer diſplicet, qui viventur de eo ſerio cum reliquis acturi. Ego juſtam habeo cauſam um F. H. & E. ſim. expoſtulandi de calumniis nonnullis, forte eceſſitas coget id ut faciam: ſi tamen fecero, modeſte agam, at forter, quia video iſtorum vires non niſi in abſentem valere; præſens vultum vix intueri audent, ipſi ſibi conſcii calumniarum. Feus ab eo tempore, quo illi, te & Borreo præſentibus, ad omnia ſius objectamenta reſpondi, eouſque ut diceret abiens, ſe veritem inquirere velle, mihi non adfuit colloquii de illis rebus atia: narrat ſe domum tum à colloquio iſto reverſum, Deum ſupiciter invocaſſe, ut oculos ſibi aperiret, & veritatem manifeſtaret, io facto tantam ſibi obortam lucem & lætitiam, ut porro perſerare ſtatuerit in recepta ſententia. Eia veritatis indagatores idoos! quaſi vero Deus Spiritum ſuum ſanctum ad unam precatiom tam largiter concedat, ut de rebus tantis citra errorem judicare ſſit, dat ille Spiritum ſanctum electis ſuis noctu diuque pro illo terpellantibus apud Majeſtatem ipſius. Ego vero quum iſta audo, narro quæ vobis præſentibus acta mihi fuere cum illo: & di me paratum ipſi commonſtrare ex verbo Dei, iſtam ipſius ſentiam cum illo conciliari nullo modo poſſe. Omnibus etiam data caſione narro, me Helmichio obtuliſſe placidam de omnibus riſtianæ religionis capitibus collationem, ſive privatam, ſive pucam, & porro offero omnibus qui de eo me conveniunt. Tuto c poſſum, quia cogam illos fateri quod Confeſſionis & Cateiſmi terminos egrediantur, quod omnino nunc coguntur, non maopere adacti. Ego vero puto me omnia quæ unquam dixi cum echeſi & confeſſione non modo conciliare poſſe, ſed & illorum eſidio defendere. Hujuſmodi autem defenſionem concinnatam n habeo: quî enim poſſim? cum ignorem quid ſit quod illi à me tum improbent, infinitæ enim illud operæ fuerit: cæterum meationes habeo in Confeſſionem, quas rurſus præ manibus ſumo, ſimiles in Catecheſin moliar: ut ubi res poſtulabit inſtructus ſim, imparatum adoriantur, de Trajectenſi Eccleſia quantum in me curabo, nemo adhuc occurrit illo qui prope Arnhemum militat ſ. aptior. Vxor Dei beneficio hucuſque bene habet, niſi quod n antiquo malo conflictatur mamillarum dolore, infans etiam ne valet, Deus porro nobis parcat, & mihi concedat ex iſtis, quis petor & premor calumniis, eluctari. Quod forte obtinebo ſi os aperto marte adoriar, & jubeam reſpondere de calumnia co n iis quorum autoritati concedere debebunt. Exſpectabo tamen ntum ejus, quod jam in Synedrio agitur, quem ubi dederit Donus, tibi ejus indicium faciam, ut porro diſpiciamus. Nihil agam epropere, volo ut non modo pateat omnibus cauſæ meæ æquitas, & in agendo moderatio probetur viris bonis & prudentibus. um rogo ut mihi ſapientiam & patientiam concedat, & animi ur invictum adverſus machinationes ex inſcitia Zelantium: quo

 mol-

mollissimo nomine illos appello. Hatsbergius die Sabbathi præ-terito hic fuit auditurus disputationem nostram, at incassum, nam respondens distulerat, eo quod impressas theses habere non potu-tempestive satis, ille legit & probavit; non dubito quin Amsterla-mi id sit professurus, ubi opus erit. Neminem adhuc audio illas o-tare impuritates. Quid crastino die objiciendum sit, ignoramus, dabimus operam ut modeste, commode & aperte respondeamus. His vale mi charissime & reverende in Christo frater, cum tuo Deo, cui te & totum Exercitum commendo obnixissime, ille os conservet & victoria potiri concedat ad patriæ nostræ heu nimium afflictæ solamen & quietem. Amen. Leydæ 20 Maji 1605.

Scribe aliquando quid agitur, non tam mea causa, quam illo m qui arbitrantur te pro nostra necessitudine, hoc officii mihi præ-stare debere, omni modo volo ut constet illis quæ mihi pars sit in amicitia tua.

VIdes mi amicissime quo tempore istæ scriptæ sint, jam tum cum D. Tunningius à nobis discessurum se diceret, cum quo mitte potuissem, si ut fecit, dixisset se iter in crastinum dilaturum, at qui vix bihorium antequam se abiturum diceret, monebat, non potu-lum cum literis meis dimittere, tantum petii ut te salutaret, intere li-teræ istæ apud me manserunt; volui illas cum Felice Nemausensi m-tere, qui Angliam petebat, at quia ipse dubius erat, quo itinere p-fectionem institueret, non usus sum illo latore. Inde alia ob occasio, sed & illa non sum usus, quum intelligerem negotium -ceptum non successisse, unde dubitavi quò mittendæ essent. At nil magnopere omissum, nisi quod tu doleas de mea taciturnita-Crede mihi non tam tu desideras meas literas, quam ego tecum p illas colloqui, sed raro adsunt occasiones curandi fideliter. Ft vero istas scriptas disputatio peracta est, & ex voto satis, nisi qu non multa objecta quæ ob difficultatem suam, molestiam facere acciere diligentiam poterant respondentium. Cas. Iunius bon temporis partem solus occupavit nullo scripturæ loco objecto, debis aliquando quæ objecta fuerunt & quæ responsa. Nam I. A-noldi Leydensis ad Borreum transmisit Patris fideliter excep. Quod de Synedrio scripsi, id transactum. Rogatus sum ut ipso sto Pentecostes concionem pomeridianam in templo D. Petri h-berem, quam etiam habui. Adfui hisce diebus D. Borreo, qui m-hi tuas ad ipsum scriptas communicavit; quum istic essem, rogat sum à Synedrio, etiam de consensu Magistratus ut concionem h-berem, & ego excusavi, quia putabam negotio, quod agimus, n fuisse consultum. Magnopere soliciti sunt de ordinariis, & quide talibus qui negotium cœptum feliciter administrent, quod D. L denbergius admodum serio videtur curare: cui bis adfui & præ-sente Borreo locutus sum: utrinque usi libertate, quæ decet ing nuos. Placet mihi ille vir, imo perplacet, promptus est ingenio

lingu

ngua, comis & affabilis, & ad unguem affabre factus curandis egotiis seriis & gravibus. De religionis negotio & Ecclesiæ hoiernæ statu judicat optime. Magnum accessit Ecclesiæ isti emoluentum in isto viro, ut ego quidem judico, ut autem isti prospiciar urbi, nemo præter Dominum Taurinum & Walesium occurt: si ille satisfacere posset auditorio, commodissimum arbitrarer, ius juventus fors impediet, nisi senior aliquis prius vocatus fuerit. e Festi nimia familiaritate & promtitudine sermo apud omnes ii illum norunt, si temperare posset non esset inutilis, imo fructum cere posset haud pœnitendum. Hagæcomitis concionem unam it alteram habuit, satis ex voto auditorum, ut ille ipse mihi narvit, forte de illo vocando acturi sunt. Præferret tamen ille Vltractinam functionem, vester interim qui abiturit, id forte aget, sed iam ille sibi sperat vocationem certam non habet, & posset spe a excidere. Amsterodamenses spectat, at in illa republica sunt qui orunt quid Hagæcomitis aliquando actum sit, non erit illis æque atus, atque duo vel tres ex nostro ordine sibi persuadent. Si Helichius & hic rogetur cœptis desistere ut in causa Topandri, non terit non noxam conciliare existimationi suæ, sed ille viderit. imadverto ex vestra collatione illum animose satis negotium am agere, sed & nos agamus fortiter. De Novitatibus facile ipsi aliis respondebitur, & puto te recte respondisse. Compendiosa a est ad confutandam veritatem, si novitatis insimuletur. at mim illos illam ingredi, quam Antichristus cum suis præivit, nisi rte arbitrentur & sibi successurum feliciter ut & illi, qui se adhuc versus omnes novitates illo prætextu tuetur. at videor mihi aliid in illius verbis animadvertere quod meticulosius dictum vider. nempe in hisce, *die in den grondt niet over een komen met de leere*, &c. uid hoc est? in fundamento non conveniunt? illud in fundamento dendum non fuit, nisi cavendum putaverit de mendacio. Sed um illis incumbit probandum, quidquid docetur ab iis, quos jactat autores reformationis, scripturis esse conforme, si dit in fundamento convenire, agendum de eo quod fundamentale pellant. At nos urgebimus aliena fundamento non esse superuenda, & docebimus multa ab illis dicta à fundamento aliena, si n contraria. Et quid nobis decedere potest paratis veritatem sei in omnibus. Vnius addictis jurare in verba magistri, qui est ristus & Spiritus ejus in verbo veteris & novi Testamenti? Ego bitror si suspicionibus non nimium concederetur, unitatem & conrdiam inter nos esse posse, sed quis bonus Deus illis finem impot? perseveremus nos in inquisitione veritatis, & pacis studium ne gligamus, proculdubio qui veritatis author est & pacis successum bit, si non optatum, saltem non pœnitendum. Arnoldus Cornelii elphensis nudius-tertius obiit, magno sane cum Ecclesiæ illius, o & totius Hollandiæ detrimento. Moderatus erat, & illa animi nperantia poterat continere in officio ferventiores, propter ætat, eruditionis & pietatis prærogativam. Deus tamen suæ Ecclesiæ n deerit, utinam omnes vitæ nostræ brevitatem serio contem-

plemur, & quod restat vitæ gnaviter Deo & Ecclesiæ ipsius impendamus, distractiones nostræ sunt plurimæ, at quum immunes ab illis sumus, meditationes eo dirigamus & istic figamus, nonnimis soliciti quid de nobis humanus dies judicet, modo conscientiam Deo & Christo ejus in isto tremendo die approbare queamus. Cum D. D. Gommaro mihi pax est, & puto futuram firmam sis, nisi aurem præbeat isti, qui hoc unum videtur agere, ne ipse vanus vates fuisse comperiatur. Ego contra id dabo operam, ut mea modestia & æquanimitas omnibus conspecta sit, ut causæ simul bonate, & modo agendi superior sim; tu juvabis me precando & monendo. Doctor Gommarus jam Slusam abit, forte in illum incidis, nosti quomodo cum illo agendum sit amice & fraterne, ut intellat vanos esse metus, quos de nobis conceperunt nonnulli. Quæ cu Barneveldio acta tibi sunt, & oportune & prudenter acta existim. Sed spero rem periculo cariturам quum intelligam illos mitescere, nisi forte & hoc præ se ferant, ut incautos fallant, sed sinceritate animi, qua hucusque usi sumus, porro utemur, & facile dissipabimus consilia præpostere Zelantium. At finem facio, ne excrescat nimis Epistola, & te Deo Opt. Max. commendo obnixissime, totumque exercitum illius tutelæ & curæ, ut si non victores, saltem salvos & reduces videre possimus. Leydæ 7 Iunii 1605.

IACOBVS ARMINIVS IOANNI UYTENBOGARDO

meo salutem, & bene per Christum agere P.

Ecclesiastica. De iis quæ in Ecclesia & Academia Lugduni agebantur.

NOn possum, amicissime hominum, quin nonnulla tecum [...]buler, quamquam nihil habeam, de quo conferendi ulla necessitas. Ab eo enim tempore quo à nobis abes, nihil mi accidit insolitum. De Synodi statuto jam ante proculdubio intlexisse, quod ipsum me non eousque commovit, ut aliquid de eo te scribendum arbitratus sim. Videntur enim ipsi potius labora consilii inedia, quo pacto rem cœptam porro administrarent, qua magnopere suscepto negotio profuisse. Quantum enim hoc e quod deputatis injunxerunt, ut inquirant coràm quomodo res h beat dissidii nostri, & porro videant quid facto opus sit, quod ipsu non statuant nisi ex consensu Curatorum. At apud quos illa inqu sitio fiet? apud Theologiæ Professores non potest, qui jam scrip suam sententiam Curatoribus tradiderant. Ergo apud studiosi Theologiæ id agendum erit, qui vel non audebunt quidpiam profe re rogati, vel jussi probare deficient in conatu, forte id consultu non putabunt permittere quibus Academiæ quies domi cordi e Vix enim videtur illa inquisitio fieri posse citra tumultum & seditio nem, nota enim sunt ingenia juventutis plus æquo fervidæ in utran que partem. Ego tamen me continebo, & oculo parato intuebo quæ fient, fretus conscientiæ testimonio & innocentia mea. Narrav

mil

hi D. Borreus unum ex collegis ſuis F. H. hiſce diebus in Syne-
io Eccleſiaſtico cœpiſſe aliquid movere ex occaſione, ut ipſe dice-
t, rumorum qui ubique ſparguntur de diſſidio orto inter mini-
os, cui componendo putabat Synedrium intercedere debere, tum
bene habeat Eccleſia, tum etiam ne miniſtri contra fas & æquum
ale audiant apud alios, videri autem commodiſſimam viam ru-
orum iſtorum tollendorum, ſi publice conſtare poſſet omnes mi-
tros unum de articulis fidei ſentire, huic autem rei ſe concepiſſe
rtas quæſtiones, quibus ſi ſubſcribant omnes unanimi ſenſu, com-
ſitam rem eſſe, ſin minus conferri poſſe de iis, & per collationem
conſenſum reduci. Exiſtimare ſe officium eſſe ſeniorum, manda-
miniſtris, ut ad iſtas quæſtiones reſpondeant, & ſe quidem para-
m eſſe id facere. Seniores, qui non pleno numero aderant, potue-
nt uni verba præeunti animoſiori, & ſatis prudenti, ſibi tradi ſcri-
o petitionem iſtam & articulos quæſtionum. Ex ſcripto autem præ-
gerat ſua F. ille, ut mature deliberare poſſent quid ex re eſſet Ec-
eſiæ, quod ipſis negaret ille. D. Borreus quantum memoria po-
rat excepit quæſtiones, eædem pene ſunt cum iis quas mihi propo-
re ſtatuerant, ſi ego collationem non detrectaſſem cum Synodi de-
tatis, puto nihil actum iri, quia boni viri ad ſe rapiunt, quod
orum non eſt, & poterit Borreus excipere, ut quæſtiones iſtas prius
erant generali Synodo, quò viſo illius judicio ipſe quoque diſpi-
at de illis, aut ſaltem quo ipſi & tunc præſentibus fratribus de iis
inari liceat, ubi id fieri debet. Videtur hoc conſilium natum fuiſ-
Roterodami, quo paulo ante Feſtus conceſſerat, ut Synodi depu-
tus, cum aliis acturus de rebus nonnullis: ubi etiam tunc fuit
eus collega D. F. G. ſed alia, ut mihi narrant, de cauſa. Nos in-
rea nos continemus, niſi quod ego officio ſemel ſuſcepto incumbo
ritatis magis magiſque propagandæ, quantum poteſt fieri citra diſ-
lium. Diſputavi hiſce diebus de legis & Euangelii comparatio-
, ubi etiam de veteris & novi Teſtamenti convenientia & diffe-
ntia actum, quin & de promiſſionis & Euangelii. Theſes ipſe fe-
, cum adplauſu fuerunt exceptæ, multi mihi gratias egerunt, quod
i difficili iſta mea explicatione lucem aliquam adtuliſſem. Tibi
as dabo ubi commode potero, ut & tu videas. Inſtat mihi haben-
a diſputatio de perpeſſionibus Chriſti, reſpondente Burchlonio,
uem noſti: ille difficultates movet ſuper ſententia Calvini & Bezæ
e inferni pœnis à Chriſto toleratis, quam dicit ſuum hoſpitem cum
crimonia tueri. Ego videro qua me expediam ratione, ne conſcien-
æ infligam vulnus, aut occaſionem dem contentioni. Quod ſine
ifficili ſtudio vix potero. Si tu adeſſes, opera tua mihi utilis eſſe
oſſet, forte generalibus terminis uſi nos expediemus. Deus dabit
xitum, quem precabimur ſedulo ut nobis conſilio ſubminiſtrare
ignetur. Quam difficile veritati ſimul & paci operam dare his
afelicibus ſeculis, ubi iſta animorum eſt vehementia! Niſi conſcien-
a integritatis bonorum nonnullorum judicia, quin & apertus &
anifeſtus profectus quem animadverto exiſtere ex meis laboribus
nimum mihi adderent, vix poſſem aliquando non commoveri, at

Deo gratia qui robur animo addit & constantiam, & pene securn facit, quisquis sit futurus exitus. Vtinam nos serio cogitaremus e pacificanda Ecclesia Christi, & corrigenda vita, ut semel hoc di- cili & periculoso bello expediri possemus. Videmur ad carceres - gressi quum jam ad cultum pervenisse putabamus, aut saltem ab- la non longe abesse. Proculdubio ira Dei adversus nos accensa, quæ istos successus infensissimo hosti in nos dedit. Scio quidem : successibus de justitia causæ non esse judicandum, sæpe tamen mentem venit, forte & errores in nonnullis capitibus fidei caus Deo dare non promovendi negotium quod cœptum est reformat- nis, præter causam illam capitalem corruptissimorum morum: vitiorum regnantium & late dominantium: cui ipsi an non ipsi err- res & dissensiones in religione fomentum præstent, equidem non - tra causam quis inquirere posset. Vera certe & sincera illa charit nobis tantopere commendata non parum detrimenti accipit per - las dissensiones, quum nemo mentis judicium in dissentiendo à flam- ma voluntatis separare commode possit, propter opinionem nece- sitatis in articulis controversis omnibus pene diffidentibus innata & agnatam. Pessimum hoc videtur in religionis controversiis, quo nulla non cum salutis dispendio & jactura gloriæ divinæ conjunct videatur. Moneo ego meos discipulos, at non tantum inter veru & falsum discunt secundum scripturas discernere, sed etiam int articulorum necessitatem majorem minoremque, ex iisdem script ris. Vnum pene oblitus eram narrare, quod accidit in disputatio nostra de legis & Euangelii comparatione. Sub finem quidam obj ciebat, hominem non potuisse non transgredi legem, propterea quo decreto Dei quo statutum erat ut transgrederetur, resisti non po tuit. Ego jussi, ut talia non proferrentur sine protestatione; & es blasphemia, & porro responsum est ad objectionem pro necessita te. Illa tam audax propositio displicuit nonnullis ex Professoribu qui intererant, & unus non infimæ autoritatis & notæ modestiæ m hi privatim dixit, illa talia compescenda esse & autoritatem isti objectamentis interponendam esse, ego excusavi objicientem it instructum à Doctoribus nonnullis, & autoritatem interponi vi posse dixi propter nonnullorum secus sentientium vehementiam, qua ipsi quam optime nota erat, placuisse tamen sibi dixit quod monue ram de blasphemia. Quum hæc scribo, narrat mihi Borreus deputa tos Synodi Hagæcomitis esse congregatos, & ut arbitratur, ista de causa potissimum, qua dixi propositam fuisse Synedrio Lugdunen si, ut porro quid facto opus sit dispiciant. Ego jussi illum bono animo esse & continere se. Tua præsentia nobis in hisce qua ad consilium qua ad auxilium magnopere utilis esse posset: sed illam dabit Deus propediem ut speramus. Intellexi hisce diebus ex fide dignis P. P. mirum in modum debacchatum esse in novos Pelagianos, quos illo Monacho longe pejores dicebat: eousque autem effervescebat, ut etiam non nimium peritis exorbitare videretur, & male consequen- tia & cohærentia inter sese connectere. Multi vehementer commoti fuerunt, etiam nonnulli ex Magistratu, quorum quidam cum illius summo

ummo aſſecla de concione iſta contendebat tanquam præter tex-
um habita ex puro affectu dicendi quæ ira dictabat. Dixit etiam
ublice & magna vehèmentia uſus Pontificiæ Eccleſiæ libellum re-
udii miſſum à Deo eſſe, non minus quam Turcicæ & Perſicæ, in
ua etiam multi articuli apud Pontificios & nos in uſu obtinent, ut-
ote, quod unus ſit Deus creator, quod futura ſit reſurrectio mor-
uorum, &c. Vide quantopere zelus contradicendi hominem iſtum
bripiat. Vulgus ut confutet tam vana, quærit, quum ille in Pon-
ificia baptizatus ſit, num curet ſe rebaptizandum, vel potius bapti-
andum, quum baptiſma illud nullum ſit quod extra Eccleſiam ad-
niniſtratum eſt ab eo qui jus nullum habebat baptizandi. Nulla tam
xigua occaſio offertur, quin excandeſcant in iras, imo ad quodvis
ene verbum, quod ex voto non eſt, exacerbantur, & indicia edunt
nimoſitatis. Quid ſit quod illos tantopere turbet, ignoro: Ego
nterea ſtrenuè adnitor ut ne deſit materia cur ringantur, auditori-
us pro modulo ſcripturarum veros ſenſus aperiendo & hac ratio-
e illos ad lectiones meas alliciendo; quæ nunquam tanta frequen-
a, ut nunc, auditæ ſunt. Abſit tamen ut in iſtum finem id faciam,
cio id injunctum mihi eſſe, & ex conſcientia teneri, ſi eventus ille
ıde exiſtat fas non eſt ut ego propterea officio deſim. Præclariſſi-
num hoc arbitror vindictæ genus, bene faciendo efficere ut male
t illis qui oblatam amicitiam & fraternitatem ſpernunt. Neque au-
itores modo multi ſunt, ſed & adprobatores partim aperti, par-
im clandeſtini propter metum potentiorum, quemadmodum mihi
eferunt, qui inter illos familiariter verſantur ex ipſorum numero.
ſta ſcilicet vis eſt veritatis, etiam apud illos quorum animi, quan-
um tenera ætas fert imbuti erant conceptibus à forma ſacrorum
ermonum differentibus in nonnullis. Fuit nuper cuidam cum quo-
am noſtri ordinis ſermo de eo, an Chriſtus fuiſſet in lumbis Ada-
ni quum peccaret iſte, quod cùm ipſe negaret & argumentis negati-
am probaret, quibus tamen ille nil niſi negando reſpondebat, tan-
um non irriſus fuit, at ille poſtulans contrariæ ſententiæ argumenta
æc accepit, Chriſtum eſſe filium Adami, & illius genealogiam ad
Adamum uſque à Luca extendi inde. Semen illud, unde Chriſtus
atus, ex Maria jam tum in Adamo potentia fuiſſe. Verum reſpon-
it alter. Etiam Adami filium eſſe, qui in Adamo poſt peccatum
ſſe cœpit, & ex illo poſtmodum ortus eſt, utpote filius promiſſio-
is, & ſanguinem iſtum non habuiſſe rationem ſeminis neque un-
uam habiturum fuiſſe rationem ſeminis, unde Chriſtus naſceretur,
iſi ſtatutum fuiſſet Deo Filium iſtum promiſſionis vi Spiritus ſan-
ti ex Maria virgine producere, quod non ſtatuit niſi homine lapſo,
el ut lapſo in peccatum conſiderato. Diſcipulus iſte erat, at ſatis
eritus rerum. Iterum quum iſta ſententia noſtræ ſententiæ adverſus
Anabaptiſtas ſtabiliendæ ſit convenientiſſima, & in nullo articulo,
atecheſi vel confeſſione, ne per decimam conſequentiam quidem
ontraria, tam præfracte rejici, eo ſolo quod ex me primum ſit au-
ita, quamquam intelligam D. Fr. Iunium p. m. ſimilia aliquando
ixiſſe: quod tamen vix mihi ſit veriſimile propter ſententiam illius

de Christo Mediatore etiam inter Deum & Adamum integrum, ni forte Filium Dei seclusa humanitate Christum appellandum pute privatum meum collegium etiam floret vigetque, & unicum non su ficeret, nisi vererentur nonnulli ne nimia familiaritas mei ipsis noxi esse posset. Verum ubique me contineo intra terminos Confessic nis & Catechiseos, saltem ne quid dicam quod per illas confuta: posset, imo quod non bene & apte cum illis conciliari; quod etiar necesse est, propter judicia varia & tenera ipsorum auditorum En quam prolixe tecum fabuler, tu pro tuo affectu boni consul ineptias meas. His vale vir clarissime & dilectissime cum bon Deo, cui te tuaque omnia & totum exercitum suppliciter commer do: quem etiam precor, ut faxit vos victores, & brevi nobis reduce sistat. Lugduni Batavorum 27 Octobris 1605.

Viro Reverendo

IOANNI UYTENBOGARDO

meo salutem & bene per Christum agere P.

IACOBVS ARMINIVS.

De Prædestinatione.

REverende vir & hominum amicissime, statueramus ego & Borreus ad te hac hebdomada excurrere, sed catarrhus ex cerebro defluens, quem frigus illi conciliavit, impedivit: qu tamen ubi exsiccatus fuerit, quod speramus propediem futurum propositum volente Deo exsequemur, illa quam nosti de causa. Tu interea da operam ut meliuscule habeas, & otium supersit nobiscum conferendi. Ne vero hoc indicio facto claudam & finiam, nonnulla ad literas tuas quas mihi scriptas coram nuper tradidisti adnotabo, quia id tum etiam petiisti. Ad 1. ordo hic est decretorum, 1. Fideles volo salvare. 2. Huic fidem dabo, & in fide conservabo. 3. Hunc salvabo, ita enim præscribit primum decretum, quod necessario est præponendum, quia sine hoc fides ad salutem non necessaria, & propterea nulla necessitas administrandi media ad fidem, illi autem directe opponitur sententia quæ statuit, fidem dari, cui velit salutem antea. Nam hic vult salvare non fidelem, quod dicitur de discrimine decreti & exsecutionis, quasi velit quidem prius alicui salutem quam fidem, aut non dare salutem nisi fideli, futile est, præterquam enim quod illa fuit consentanea, certum est Deum quod dare non potest propter præcedens decretum suum, id quoque velle dare non posse. itaque ut fides generatim præstruitur saluti in primo decreto, ita necesse est in speciali & singulari saluti hujus & illius præstrui etiam in decreto speciali, quod exsecutionem subsequentem habet. Ad 3. Ζήτημα ita potius opponam. An Deus statuerit peremtorie cum nonnullis hominibus secundum rigorem legis strictum agere, ut cum Angelis lapsis, cum aliis secundum gratiam Euangelicam. Si negent, habeo quod volo. Sin affirment, absur-

bſurditatibus erit objicienda iſta ſententia, quia hic ſeverius egerit Deus cum multis hominibus, quam cum Angelis lapſis; utpote qui creaturæ primæ ſpirituales ex propria malitia nemine ſuadente,& ſinguli per ſe peccaverint. Quartum meum oppoſitum negare non poterunt, peccata enim confitentibus promiſſa eſt remiſſio, & initialis imor dicitur reſpectu ſubſecuturi filialis. Si fateantur; at dicant Deum tamen iis non moveri: jubebo illos tunc ex ſuo interrogato dem verbum delere, & melius ſententiam ſuam enunciare. Quinum omnino negare debebunt: ſi affirment, falſum dicent, & invidiam ſubibunt, omnium prudentium, etiam infirmorum. Quærant ergo, quod velut intermedium ponant, inter ſuum & meum poulatum, & monſtrabo id ipſum vel cum ipſorum, vel cum meo oincidere, ad 6. poſui duo, quia & duplex eſt illorum quæſtio. Ad riorem nihil deſideras, ad poſteriorem dico explicationis cauſa, irculum eſſe, cui nec initium eſt nec finis, ſed initium & finis ubique, quod in decretis Dei ſine abſurditate locum habere nequit. Quæro, an ſtatuerit fidelibus dare ſalutem, an vero ſalvandis fidem? utrumque dicatur, quæro utrum prius, utrum poſterius ſit. Neurum dicant, & eſt circulus: ſi hoc dicant, nempe Deum ſtatuiſſe alvandis fidem dare, ego probabo illum ſtatuiſſe fidelibus ſalutem are, & effecero circulum illis invitis, diverſum reſpectum ſi adferant, illum, dabo operam, ut confutem: quod non poteſt eſſe difficile in re planiſſima. In 7. reſpectum habui ad vocem debet, nam e poſſe non eſt contendendum, fides autem juſtificans non eſt, qua redo mihi eſſe remiſſa peccata, nam ſic idem erit objectum & effetum fidei juſtificantis, per illam enim obtineo remiſſionem peccaorum, ergo procedit aliud objectum. Et nemo poteſt credere ſibi ſſe remiſſa peccata, niſi ſciret ſe credere fide juſtificante, qua de auſa etiam nemo poteſt credere ſibi futura peccata etiam remiſſum ri, niſi ſciat ſe ad finem uſque crediturum: Credenti enim remituntur peccata, & non niſi jam ſint perpetrata, quare promiſſio reniſſionis, quæ eſt novi Teſtamenti, conſideranda eſt ut innitens conitioni à Deo ſtipulatæ, quæ eſt fides, ſine qua nullum eſt pactum. Ad 8. diſtinguatur inter fidem qua qualitas eſt ſeu habitus, & inter andem qua actus; actuale credere juſtificat, ſeu ipſum credere mputatur in juſtitiam, nam poſtulat Deus fidem actualem, quam it præſtare poſſimus infundit habitualem; itaque cum fides actuais non conſiſtat cum peccato mortali, incidens in peccatum mortae poteſt condemnari, poteſt autem incidere fidelis in peccatum nortale, ut eſt in Davide videre. Ergo poteſt incidere in illud momentum, quo ſi obiret, condemnaretur. Si cor noſtrum non condemnat nos, habemus fiduciam; ergo ſi condemnat, non habemus, nec habere poſſumus, quia Deus eſt major corde noſtro & videt omnia. Quod dicitur de impoſſibilitate iſtius eventus propterea quod Deus ſtatuerit tales iſto momento ex vita non tollere; ad rem antum facit. Hoc enim opponitur finali excidio, non temporali, & otali ad tempus, de quo quæritur in quæſtione octava. Ad nonum neum oppoſitum, ſi reſpondeant Deum in fœdere gratiæ poſtulare

officium

officium homini impossibile, necessario fateri cogentur præter h foedus aliud insuper esse necessarium, secundum quod Deus ignosc non præstito officio secundum fœdus illud gratiæ, quemadmodu necesse fuit ut aliud esset fœdus quo Deus ignosceret officio n præstito juxta fœdus legale: & sic ibimus in infinitum; & tande eo deveniendum erit, ut dicamus Deum infinita misericordia, q nullis omnino conditionibus ab ipsius æquitate præscriptis limitet salvare peccatores. Quod omnino videtur conforme futurum t doctrinæ illorum qui prædestinationem absolutam urgent. Quu enim ira & misericordia opponantur, an non ut ira est infinita ita misericordia? ira secundum illorum doctrinam, quidquid co tra opponant, facit homines peccatores ut habeat quos punia misericordia, quod expresse dicunt, facit homines fideles vi omn potente, & servat eos ne excidere possint, ut habeat quos salvet. vero, ut Nicasius van der Schuer dicit, si potuit facere peccatore ut haberet quem puniret, potuit etiam sine peccato punire, itaq potuit etiam sine fide misericorditer salvare, & quemadmodum i voluit habere justum damnationis titulum per interventum pecc ti, ita decuit misericordiam citra ullius officii interventum salvar ut constaret totum esse misericordiæ sine specie justitiæ. Speciem ju stitiæ dico, quia fidem ingenerat per vim irresistibilem & facit vi i resistibili ut homo ad finem usque in fide persistat, & hic necessari salvetur juxta decretum. Qui crediderit & perseveraverit salvabitu Hoc posito excluditur omnis æquitas tam à decreto prædestinatio nis ad salutem, quam à decreto ad mortem. Hæc ego illorum sen tentiæ citra calumniam objici posse sentio ex conscientia, & paratu sum id ipsum contra quemvis patronum istius sententiæ tueri. No enim expediunt se cum dicunt hominem & sponte peccare & spon taneo motu credere. Nam spontaneum & naturale non opponun tur, & spontaneum coincidit cum eo quod absolute est necessarium ut lapidem moveri deorsum, bestiam edere & gignere, hominem curare quod ipsi bonum est, omnes autem excusationes in hoc spontaneum terminantur. Venio ad id quod occasione Epistolæ aliquando ad te datæ, ubi narro quod mihi accidit visitanti nonnullos conflictantes cum dubitatione de salute sua, potes, de fide historica, an non illa sit credere Iesum hoc esse, hoc posse, hoc fidelibus promisisse. An sane est, quatenus illa fides præstatur puræ putæ narrationi, an vero qua præstatur jussui credendi, & promissioni, non est historica sed salvifica, dæmon credit quia verum novit, at homo credit quia verum novit & sibi bonum hac causa, ut Deo obsequatur jubenti, & obtineat additam promissionem. Illa itaque fides est historica, hæc justificans & quæ obedientia fidei dicitur. Considerentur hæc ordine. Prædicatur hoc verbum. Qui crediderit in Iesum Christum salvabitur, vel credenti Iesus Christus erit Salvator, Redemptor; & prædicatur id hominibus non dæmoni, quamquam fieri nequeat, quin ille sciat hoc prædicari, & vere prædicari. Si quis ergo idipsum sic consideret ut ad se non pertinens, quamquam credat verum esse, non tamen credit vere & eo quo debet modo, tum

credi

credi hoc ipſum tum & credere ille. Nam id adminiſtratur ut ſic credatur, & adminiſtratur ut ille credat, hoc eſt, tenetur ille credere hoc ipſum, & quum hoc credit jubetur credere in Ieſum Chriſtum, vel potius efficitur ut credat in Ieſum Chriſtum inductus hoc argumento, quia ſecus ſalutem & vitam æternam adipiſci non poterit. Fundamentum ergo fidei continetur in conjuncta officii noſtri & præmii divini propoſitione, quod reſolvitur in poſtulationem actus credendi & promiſſionem vitæ æternæ. Reſponſio ad poſtulationem eſt fides juſtificans; cujus præmium eſt vita æterna: ſed reſponſio ad quam faciendam inducor propterea quod credo hanc connexionem eſſe certam: Credenti dabitur vita, non credentem manet mors: Diſtinguatur inter Servatorem eſſe conſtitutum, & actu ſervare, illud enim notat potentiam, voluntatem & poteſtatem ſalvandi, hoc ipſam exſecutionem & dationem ſalutis, ſi itaque ego, prout teneor, credo Chriſtum eſſe conſtitutum Salvatorem, hoc eſt habere poteſtatem, potentiam, voluntatem ſalvandi, & ſic me illi ex fide trado, tunc obtinebo actu ab illo ſalutem, id eſt remiſſionem peccatorum, Spiritum gratiæ & vitam æternam. Ergo in illis verbis, credo Chriſtum eſſe ſervatorem mundi, fidelium imo & meum ſervatorem, non includuntur hæc, credo mihi eſſe remiſſa peccata, credo me habere vitam æternam; ſed credo me habiturum illa in ejus nomine. Nam quia credo habiturum me hæc, ſi credam in illum, credo in illum ut actu habeam iſta, & tunc actu accipio. Confuſio harum rerum efficit ut noſtri aliquando minus commode de fide juſtificante loquantur. Ecce mi anime quum tecum loquor, pauſam facere nequeo. Tu ignoſce & prolixitatem boni conſule ut mea omnia. Vale & fac ut bene valeas. Deus te quam diutiſſime Eccleſiæ ſuæ, familiæ tuæ & mihi incolumem conſervet. Pridie Kal. Ianuarii 1605. & ſic veterem annum finire & novum tibi precor feliciter ingredi, felicius progredi, egredi feliciſſime. Amen. Lugduni Batavorum.

IOANNI UYTENBOGARDO
IACOBVS ARMINIVS.
Salutem in Chriſto P.

VIr præſtantiſſime, Sub veſperam hora ſexta literas tuas accepi, quibus quamquam tam brevi temporis ſpatio vix probe reſpondere poſſim, tamen quia reſponſum petis, illud qualecunque à me proficiſci poteſt, tibi non denegabo. Inprimis igitur probabilis mihi videtur ſententia Calvini, quam Piſcatoris, & de parvulis non ætate verum humilitate & infirmitate intelligendum eſſe locum puto. quod hiſce rationibus adſtrui poſſe videtur, dicuntur enim illi parvuli in Chriſtum credere, & offendi poſſe, quæ offenſio continet deſtructionem operis Dei in illis 1 Cor. 8. occaſio quoque

De loco Matth. 18. verſ. 2. &c.

quoque ſermonis & contextus id evincere videntur, occaſio da ſermoni per contentionem diſcipulorum, diſceptantium de emin... tia. unde Chriſtus cœpit hortari ad humilitatem animi; & quo ... hortaretur fortius, puerulum in medio ſtatuit, cui illos ſuos vol... æquiparari. Ergo pueruli mentio hic facta ex accidenti, ut ſervi... pro ſimilitudine ad ſuaſionem: parvuli itaque ætate neque ſub... ctum neque attributum fuit orationis ſuaſoriæ, ſed explicatio att... buti. Eſtote humiles ut puerulus iſte. Tranſiret ergo Chriſtus ... aliud genus ſi jam de parvulis ætate inciperet agere. Contextus ... indicat, nam verſ. 4. & 5. iſta eſt connexio. Qui dimiſerit ſe ut pu... rulus iſte, ille eſt maximus in regno cœlorum, & qui exceperit tale... puerulum, ſe nempe demittentem, in nomine meo, ille me excipi... duo argumenta nempe facit ſervientia ſuaſioni ad humilitatem: d... mittens ſe erit maximus, & digniſſimus qui ab omnibus recipiat... ego enim æſtimabo me recipi in illo, alioqui verſu 5. nova ſuſcipit adhortatio, quod non videtur convenire connexioni. Notan... etiam vox τοιῦτο, verſu 5. uſurpata, quæ qualitatem notat. quum τὸ verſu 4. uſurpatum notet ſubſtantiam, nempe hoc τὸ δὲ τι, illud τὸ δὲ τι. Videtur inſuper neceſſitas aliqua urſiſſe ut Chriſtus hortatio... ad humilitatem ſubjiceret iſtam ad ſolatium & confirmationem hu... militer ſe gerentium; quaſi dicat, neque metuite ſi humiles vos præ... ſtetis, contemtui fore obnoxios: Ecce ego iſtos tales commendo om... nibus de meliore nota: & eouſque ut quidquid ipſis factum fuer... boni, mihi factum exiſtimem: ſi quid contra in illos peccatum fue... rit, id in me perpetratum judicem, quin & in Patrem meum, & i... Angelos, quorum tutelæ Pater illos commiſit. Voluit hac ration... obviare contemtui humilium, omnium digniſſimas perſonas nomi... nando qui contemnuntur illis contemtis: & quorum initur gratia ſi iſtis benefiat. Et quis audeat contemnere, quis offendere illos quorum ſalutem Pater vult, Angeli curant; & quorum ſalvandorum cauſa ego veni.

Ad ſecundum de Angelis præfectis fidelium ſingulis: ſentio non ſingulis ſingulos præpoſitos Angelos, ſed multos, ſæpe unius cauſa multi, & unum ſæpe multorum, pro arbitratu divino. Quod Angeli illorum dicuntur videre faciem Patris, phraſis nota eſt, ſic à Regina Saba dicuntur ſervi Salomonis beati, qui vident faciem ejus: ſed an Emphaſis ſit in pronomine iſto (Patris mei) ignoro; tamen ſi ſit, ſic explicari poſſe puto. Quum meus Pater, qui verus Deus eſt, Angelis ſuis mandata dederit, & quidem qua Pater meus eſt, de cuſtodiendis & ſervandis credentibus in me humilibus illis, & Angeli perpetuo adſtent coram tribunali & throno mei Patris, ut juſſa excipiant ipſius, & illa promtiſſime exſequantur. Videte ne parvulos in me credentes contemnatis aut offendatis, ſic enim Patrem meum, qui credentium in me Pater eſſe voluit, offendetis graviſſime, & Angelos qui hac potiſſimum de cauſa faciem Patris mei vident, ut de credentibus cuſtodiendis, & puniendis illis qui eos offendunt, juſſa accipiant, in veſtram perniciem conciliabitis. Et ſane quamquam Deus Servator eſt omnium hominum, maxime tamen credentium,

& cre-

: credentium Servator, quatenus eſt Pater Ieſu Chriſti, cum hoc
articulari reſpectu. Sic Angeli ſunt Spiritus adminiſtratorii ad ſa-
ıtem fidelium procurandam. Hinc quoque incumbit Chriſto cura
ommendandi & ſervandi illos, quia ipſi à Patre ſuo, id eſt, à Deo
ua Pater ipſius eſt, dati ſunt ſervandi. Et ſane ſic res habere vide-
ır: Quod cum mutatione ſtatus totius mundi, res quoque Ange-
orum & hominum mutatæ ſint. Quum enim antea Angeli ut natura
c quoque ſtatu & gradu digniores fuerint hominibus, jam poſt
ovam creationem quæ à Deo Patre Chriſti per Chriſtum Filium
)ei & hominis facta eſt, videntur facti Angeli inferiores iis qui ad
ovam illam in Chriſto creationem pertinent. Non enim Angelis
ıbjecit Deus mundum futurum, novum nempe illum, ſed Ieſu
hriſto & fratribus Ieſu Chriſti, id eſt, credentibus in illum, Hebr. 2.
ıa de cauſa forte dicuntur Angeli credentium ſeu illorum proprie:
ɛpote qui illorum cauſa, & ut ipſis ſerviant, adſtent throno Dei,
ınquam Spiritus adminiſtratorii minores multum Chriſto, & pro-
ɛerea etiam minores iis quos Chriſtus fratrum ſuorum honore &
omine dignatur: quæ forte cauſa eſt, quod, quum Angeli in veteri
'eſtamento à fidelibus Domini appellati ſunt, & velut vicem & per-
ɔnam Dei gerentes honore ab iis affecti, ſub novo Teſtamento ho-
orem repudiaverunt iſtum, & hoc nomine non fuerunt amplius co-
oneſtati, poſtquam nempe Chriſtus Filius hominis conſtitutus eſt
eres & judex omnium, cujus illi ſervi ſunt facti à Deo, qui illi
omen dedit ſupra omne nomen, ut etiam cœleſtia genu illi curva-
ɛnt. Connexio verſus 11. cum antecedenti, qui mihi abeſſe poſſe
on videtur propter verſ. 14. ipſi reſpondentem, videtur eſſe qua-
m pones, nempe Patrem ſuum, cujus faciem vident Angeli fide-
um iſtorum parvorum, ſe miſiſſe in mundum ea de cauſa ut ſerva-
ɛt parvos iſtos: quo ipſo ſignificaret quanto amore pater illos com-
lectatur: quum autem ſervandi verbo uſus eſt Chriſtus, quod op-
onitur offendiculi effecto, quod eſt deſtructio, etiam illi convenien-
ɛr parvos iſtos appellavit perditos, proprie enim ſervatur quod in
perditum erat. Hanc connexionem probat verſus 14. proxime
ım iſto 11. connexus, nam 12. & 13. ſimilitudinem continent ex-
licantem quod dictum eſt verſu 11. Quid vero ſibi velit iſta appel-
tio Filii hominis, Chriſto ubique tributa in novo Teſtamento, cer-
: fateor me ignorare, quamquam ſæpe de illo cogitaverim: prom-
tum eſſet dicere, quia ſit conceptus ex Spiritu ſancto, & natus ex
irgine, at excipitur etiam, Ezechielem ſæpe ſic appellari: quam-
uam iſti exceptioni forte opponi poſſet, Chriſtum proprie Ieſu
ici, licet & Ioſuæ duo fuerint, unus dux, alter ſacerdos in Iſraele,
orte voluit Deus iſto nomine Prophetam iſtum inſignire, ne nomen
ilii hominis nimis eſſet inſolens apud Iudæos, ubi hic ſub iſto com-
areret. Quid ſi dicamus illum dici ſemper Filium hominis, quia
t ſecundus homo ex homine natus. Primus enim eſſe non potuit:
: tamen debuit eſſe ex hominibus, ſed non via ordinaria per
ıaris & feminæ congreſſum; verum ex Spiritus ſancti operatione,
lud quod primus eſſe non potuit, & tamen ex hominibus eſſe debuit,
Filii

Filii nomen ipsi donat, quod ex muliere tantum non etiam ex i-
ro, efficiet ut hominis Filius dicatur, sed hæsito ego, me expe
non possum. Velim rescire quid tu super eo meditatus sis. Sta
cum bono Deo cras ad prandium adesse D. Iunio, ad quem uxor
quæ hasce fert, præmisi: comitari non potui certa de causa adl
obeunda. Vale vir clarissime & frater in Christo dilectissime. D
tibi adsit & favore suo te magis magisque prosequatur. 4 Maii
1606. Leydæ.

D. IOANNI MATTHISIO,

IACOBVS ARMINIVS,

Salutem in Christo P.

De Prædestinatione.

FRater in Christo dilectissime; Literas tuas decimo sexto hu
scriptas, vigesimo quarto accepi ejusdem; simulatque vero p
legi, calamum arripui & respondeo, quia tam grato & be
volo animo non satisfacere, quantum in me est, religio mihi est. I
stinctioni fœderis in externum & internum locum non facio, q
nullibi in Scripturis illius est mentio, inde quia cum natura ipsi
fœderis, hominis, quin & Dei pugnat; In Scriptura non illius u
mentio, imo contrarium docetur, quum novum fœdus, prout a
ministratur Euangelio, remissionem peccatorum & Spiritus in co
da infusionem contineat, promissam in oblatione ejus, & quum r
cipitur fœdus fide conferendam. Exclude istam promissionem
externo fœdere, & fœdus habebis vacuum promissionibus, qu
est contra naturam fœderis. Si talis distinctio explicetur, quæ n
excludat, huic ego non contradicam, quum rem relinquat, in mod
tantum explicationis variet. At quum internum fœdus propriu
electorum, alterum commune esse reprobis dicatur, hæc non d
stinctio est fœderis, sed disseparatio, non modo rei, sed & subject
utpote quæ eisdem subjectis non competat. Hominis naturæ co
traria est, qui unus est, constans corpore & anima, cujus Deus es
nequit Iehova, nisi secundum totum Deus esse velit, id est, illiu
Salvator, secus cum illo agit non ut cum homine, sed ut cum brut
non cum homine prout ad spiritualem vitam conditus, sed ut in ani
mali solo constitutus: nosti quam graviter Calvinus invehat in Ser
vetum, quem dicit Patribus sub V. T. tantum bona terrena pro
missa adscribere; idem dicere licebit de iis quos reprobos appella
mus. Natura Dei repugnat isti rationi, qui fœdus non init cum quo
piam, nisi hac conditione, ut ipse seipsum communicet, & merce
magna sit fœderato officium facienti, & vicissim postulat à fœdera
to animi obedientiam, non sacrificium sed misericordiam. Si qui
dicat externo fœdere ista ipsa bona offerri quidem, sed non nisi in-
terno conferri: respondeo, non offerri externo, si fœdus internum
tantum competat electis, & non sit commune omnibus; quî enim
bona illa offerantur alicui externo fœdere, si propria sint interni
fœderis,

œderis, & decreto aliquo præcedente ipſam oblationem ſtatutum ...t iſtis talibus illa bona non conferre. Deinde quæ poteſt excogitari ...atio cur oblatio ſit externi fœderis, collatio interni; quum collatio ...undata ſit in promiſſione adſtringente promiſſorem ſi conditio præ...ita ſit, & requiſita in propoſitione ſeu adminiſtratione externa fœ...eris per Euangelium facta: oblatio itaque aut mendax eſt & hy...ocritica, aut illam excipit neceſſario collatio, ſi præſtetur condi...o. Si quis dicat illam præſtari non poſſe niſi vi interni fœderis, ille ...tetur mendacem eſſe & irriſoriam oblationem quæ verbo extrin...cus fit, quum Deo ſtatutum ſit vires non conferre ad præſtandam ...onditionem requiſitam neceſſarias. Hujus vero diſtinctionis con...tatio doctrinæ de electione & reprobatione, prout Scripturis eſt ...plicata, non præjudicat; nam fœderis adminiſtratio & pactio ...æcedanea eſt electioni & reprobationi, quum illa ſit voluntatis ...tecedentis, hæc conſequentis; & fœdus pangitur cum hominibus ...tra diſcrimen electorum & reproborum, ſic ſpeciatim dictorum. ...d objicis, ſublata iſta diſtinctione electionem pendere à prævisâ ...e vel perſeverantia: quod procul dubio abſurdum exiſtimas. Sed ...id ſi hoc abſurdum non ſit reipſa, tantum verbis ſic enuntiatis eſſe ...leatur. Noſti odioſius efferri ſolere adverſariorum ſententias, ut ...mpendio confutentur. Mutabo igitur paululum iſta verba, & di...n: Electionem verſari circa objectum, cujus formalis conditio, in ...jecto requiſita, eſt fides & perſeverantia: itaque fidem præcedere ...ctionem ad vitam vel ſalutem, quod innumeris Scripturæ locis ...mprobatur: Hæc eſt voluntas Patris, ut qui credit in Filium ha...at vitam, qui non credit condemnetur. Dedit dignitatem ut Filii ...i fierent qui credunt in nomen ipſius: Quibus juravit non ingreſ...ſos in requiem infidelibus: Factus eſt autor ſalutis obtemperanti...s ipſi: Non abjecit Deus populum quem præcognovit, id eſt, fide...m; ut probatur ex toto textu. Electio aſſecuta eſt, id eſt, fideles, ...qui occalluerunt, Rom. 11. Hoc probatur omnibus promiſſio...us & comminationibus, quæ locum non habent neque habere ...ſunt ſublata iſta doctrina. Quæ contra objici poſſunt facile refel...tur, quod ſi lubet, experieris, quando conveniemus. Deus itaque ...gavit electionem ſuam ad ſalutem fidei, libero decreto, & de...to præcedente id decretum, ſecundum quod media ad fidem ad...iſtrat. Quæ diſtinctio non animadverſa cauſa eſt erroris multis ...trorum hominum. Si ergo dicatur pendere electio Petri à prævi...jus fide, ſic intelligatur; quia Deus libere decrevit nemini niſi ...li ſalutem dare, & propterea neminem ad ſalutem eligere niſi fi...em, hinc non vult, ne ſibi contrarius ſit, Petro velle ſalutem ...e, niſi fideli. Scio objici, fidem non eſſe omnium, & fidem dici ...torum Dei, item fidem eſſe donum Dei, nec non, quos præde...avit, vocavit, ſc. ad fidem. Vobis datum eſt noſſe myſteria regni ...orum, reliquis in parabolis loquor. Abſcondiſti hæc à ſapienti... Vos non poteſtis credere, quia non eſtis ex ovibus meis. Finis ...r eſt in intentione & voluntate, quam media: At ſalus eſt finis, ...s eſt medium. Et ſi quæ ſunt alia. Verum quam nihil faciant

contra hoc quod assevero, alias dabitur occasio demonstrandi. Ad distinctionem quod attinet, qua Christus sufficienter pro omnibus mortuus dicitur, pro electis solis efficaciter: dico, si verba rigide urgeantur, absurdum esse, quia neque efficaciæ, neque sufficientiæ vox morti adscribi potest: quid enim est sufficienter mori, quid efficaciter? itaque sic explicanda phrasis: mors Christi pretium redemptionis est sufficiens redimendis omnibus hominibus, sed illa non prodest nisi credentibus, id est, electis, idque juxta decretum Dei, qui statuit ne Christus esset Salvator ullius hominis, præterquam fidelis. Deinde mors Christi antecedit electionem & reprobationem, & decretum de dando Christo in mortem præcedit decretum quo statuit salvare & perdere Deus, id est, electionis & reprobationis. Ergo mortuus est Christus pro hominibus peccatoribus citra discrimen electorum & reproborum: Verum quum ille, qui Christum morti tradidit, hoc animo id fecerit, ut constitueret illum Salvatorem, & fidelium tantum, hinc est quod mors illius utilis non sit nisi credentibus. Recte ergo dicitur Christum esse mortuum pro toto mundo, pro omnibus, pro multis, pro peccatoribus: verum cum mortuus sit ex voluntate & decreto Patris, penes quem est jus & potestas decernendi quibus velit Filii sui mortem prodesse, hinc dicendum, solis credentibus eam prodesse ad vitam æternam, quum soli credentes ad vitam æternam sint prædestinati, & Christo illi servandi dati: fidei autem includo perseverantiam, juxta hoc, qui perseveraverit salvus erit. Qui vero non credunt, illi rejiciendo Christum illum sibi inutilem faciunt: secus sane Euangelium omnibus proponi non poterit, constans promissione remissionis peccatorum, & mandato fidei: secus infideles rei esse non possunt gratiæ remediatæ, & sanguinis Christi conculcati, ut recte & firmiter argumentaris: Respuunt autem illum infideles ipsi, vel in parentibus at quomodo hoc postremum intelligendum sit prolixiore disquisitione indiget: quamquam id ipsum repudiari non possit à nostris, qui dicunt nos omnes in Adamo legem transgressos esse, & condemnationi obnoxios factos. De distinctione ista, qua Deus dicitur genera singulorum, non singula generum salvari velle, dico neque necessariam esse, neque probam. Non necessaria, quia commodius responderi potest ad objectamenta quæ objiciuntur, siquidem contra veritatem veniant. Est responsio qua distinguitur inter velle servari homines, & servare, quæ cum est nullius pretii; est altera quæ majoris est momenti, de voluntate antecedente & consequente; quam distinctionem licet nonnulli ex nostris doctoribus repudient, tamen verissima est, & maximæ utilitatis, ad quam si conferatur distinctio voluntatis in revelatam & arcanam, nostris usitatissima, futilis & insulsa comperietur. Non proba; quia nullum Dei decretum in Scripturis nobis describitur, quo statuit Deus genera singulorum salvare: quamquam verum sit illum salvare senes, juvenes, viros, mulieres, divites, pauperes, sapientes, insipientes, seu simplices, reges, subditos, sed non quia tales, verum quia fideles; at cur non venit illis in mentem, nobilissimam omnium distinctionem esse,

hom-

omines distinguuntur, in negotio quidem salutis & vitæ dandæ, in
deles & infideles, bonos & malos: jam ergo & hic genera singulo-
um si salvare dicatur, dicetur etiam infideles & malos salvare: si
oc non dicatur, futilis est illa distinctio, quum non habeatur ratio
enerum, sed individuorum in omnibus istis generibus, quatenus
ıb unico fidelium genere comprehenduntur. Si de voluntate ante-
edente intelligatur. Vult Deus ut omnes homines, hoc est, omnia
ıdividua salventur, & ad veritatis notitiam perveniant, quia indi-
iduis offertur & prædicatur Euangelium qua talibus, non qua sub
oc vel illo genere virorum, mulierum, doctorum, indoctorum, &c.
ontinentur. An non videtur probandum quod dicitur tam confi-
enter? Deus vult genera singulorum salvare, inquiunt: ubi, inquam
go, declaravit hoc Deus in Scripturis? Ex eventu, inquiunt, pro-
ıtur, quia salvat genera singulorum, hinc voluisse salvare comper-
ım est. Ita sane: quum licet illis genera ista circumscribere, prout
ident congruere positæ thesi, & rursus excludere illa, quæ probare
on possunt sub salute comprehendi, quale est genus infidelium, ma-
rum, impœnitentium, discedentium. In salvando non respicit
eus ad id quod genera ista distinguit, nisi dicamus Deum voluisse
æcise tot doctos, tot indoctos, tot viros, tot mulieres, tot pueros,
t senes, tot Iudæos, tot gentiles salvare, tot privatos, tot publi-
ım munus obeuntes. Quamquam sciamus Deo constare numerum
nnium salvandorum, & quales illi secundum omnes hujus vitæ
rcumstantias sint futuri, tamen non illud consideravit in decreto,
d omnes sub una fidei qualitate comprehendit. Iam vero in decre-
de fide danda, non magis habuit rationem illorum generum:
ıare improba est ista distinctio, & ad rem ipsam de qua nullius mo-
enti: quia ad veritatem & salutem nulla illorum generum relatio
:. Inspiciatur locus, & apparebit Apostolo non venisse in mentem
l cogitare de generibus singulorum. Iubet enim primo, ut preces
nt pro omnibus hominibus: an hoc sensu, precamur Domine pro
ris, pro mulieribus, doctis, indoctis? an vero, precamur te pro
is & istis particularibus personis quas novimus indigere precibus
ıstris, citra respectum an sub illo vel isto genere ad animalem vi-
m pertinente fuerint? Bonum est & acceptum coram Deo, quia
e amat suas creaturas, qua creaturæ sunt & individua, sive sub
oc, sive sub illo genere posita ad animalem vitam pertinente. Ita
ogredere porro, & apparebit insulsitas istius distinctionis. Hæc
;o, venerande frater, prolixius forte quam necesse fuit, tamen ex
ımo tibi gratificandi: sicubi putabis errasse à vero, moneto, & li-
re, citra excusationes; nam statutum mihi est veritati obtempera-
in omnibus: docere paratus sum, quia id officii imposuit Deus ex
eciali vocatione: doceri paratus sum, quia id commune postulat
nnium munus, & ad exsequendum speciale illud est necessarium.
ıudeo cum objiciuntur mihi contraria argumenta, quia datur oc-
sio aut confutandi, & sic veritatem quam novi adstruendi, aut
scendi veritatem antea ignotam, siquidem confutare objectamen-
non possim. Mihi enim veritas ita videtur esse affecta, ut nullas

objectiones metuat; neque potest veritati quidquam objici tam pla sibile, quod non confutari possit: si in confutando nobis hæret aqu alterutrum statuendum est, aut verum non esse quod arbitramur, a nobis veritatem non satis esse cognitam. Sic ego judico, & secu dum illud judicium mea instituo. Hæc etiam quæ dixi omnia, n modo sacris literis, quod unice curandum est, puto esse consentane sed etiam Confessioni & Catechesi nostræ non contraria, qua causa etiam liberius ista enuntio, quanquam apud te libertate possim. Ignosce scriptionis incongruentiæ, quia festinante calan scripsi, sic urgentibus occupationibus meis. Si quid rescribere vel ego ad diem Lunæ sub vesperam statui esse Amsterodami apud co sulem & quæstorem Ioannem Petri Reael, avunculum uxoris me ubi perdurabo usque ad sequentem Lunæ diem, Deo volente. F vale frater in Christo dilectissime, cum uxore & familia. D. Ies tibi adsit, & Spiritu suo sancto magis instruat, magisque. Lugdu Batavorum 24 Martii 1606.

IOANNI UYTENBOGARDO
IACOBVS ARMINIVS
salutem & bene per Christum agere P.

Ecclesiastica Refutatio eorum quæ absenti in Synodo sunt objecta.

Reverende vir & hominum desideratissime, gratissimas tuas scriptas hoc die 31 Augusti accepi, quibus statim calamo a repto respondendum putavi, ut tu videas, quam mihi volu sit tecum colloqui & confabulari vel per literas, quum non lice cum præsente verbis coram. Quod meas Amsterodamo datas n Vltrajecti, sed Arnhemii accepisti latoris culpa est: tempestive eni satis illas misi, siquidem tu ista hora, quam dixeras, adhuc Vltr jecti fueris. At exiguum illud est, quum intelligas quæ me causa in pedierit, ne colloquio tuo vel per horulam frui potuerim. De m chinatione hostium adversus urbem Rhenobergam jam audiver mus, non sine dolore, quem non tam ex successu conatuum hos lium concepimus, quam ex eo, quod in nostro exercitu multa ino dinate geri intelligimus, quibus corrigendis quisque manum adm vere detrectet alteri id munus resignans. Sed speramus melior Non deerimus precibus nostris vobis, quod solum possumus, opit lari: utinam vita nostra sic Deo grata sit ut exauditionem nob spondere queamus. Sed spem meam alit cogitatio de fine belli, quo ab hoste geritur: idololatriæ nempe restaurandæ & tyrannidis in troducendæ gratia, quo potiri zelotes ille & misericors Domin illum non patietur. Tu necessaria de causa iter illud suscepisti Ecclesiæ Dei & reipublicæ prosis, itaque spe bona esto, & animu obfirma; qui hucusque te custodiit, & maxima per te operatus e servabit te porro regno suo cœlesti inter homines stabiliendo & pr movendo. Quod ipsum, quamquam jam ante firma animi fiduc persuasum habui, tamen non parum confirmant quæ abs te, imo

Domin

Domino per te famulum ſuum in Synodo poſtrema acta ſunt : Ma-
;na animi delectatione iſta Borreum narrantem audivi. Video enim
›mnia quæ deſiderare potuimus effecta eſſe, imo & votis noſtris
uperiora. Quantulum enim hoc eſt, ut de revidenda Catecheſi &
Confeſſione ſileatur in literis, quibus Synodi habendæ poteſtatem
obis concedunt Politarchæ noſtri, ſi tota noſtra Eccleſia palam
rofiteatur idipſum vel præcipue ad Synodum pertinere, inque eo
fficium Synodi potiſſimum occupari debere. Sic in perpetuum ir-
efragabili lege ſtatuetur, quod ſemel literis iſtis inſitum futuro tan-
um conventui prodeſſe poterat. In altera controverſia video ab
dverſariis conceſſum, quod videntur maxime impedire voluiſſe,
ec conceſſum modo, ſed ipſos eo adductos, ut id ipſum fieri petant,
›gent, moneant : quo ipſo ex officio non tantum divinitus, ſed ab
›ſa Synodo nobis impoſito, jubebimur proferre in Synodo Natio-
ali ſi quid in Confeſſionis aut Catechiſmi doctrina deſideremus.
Quod enim additum de indicio Claſſibus & per illas Synodo parti-
ulari faciendo, eorum quæ adnotata erunt, fruſtraneum eſt ; quum
poſt Synodum particularem inquirere liceat, imo & fas ſit, juxta
em Synodi decretum, an Eccleſiæ doctrina prout in iſtis formulis
t comprehenſa verbo Dei conſentiat nec ne. Gaudeo etiam plu-
mum, & Profeſſores eadem de re conveniendos eſſe, & rogandos ut
ciant, quod ex officio facturi erant, aut ſaltem facere debebant.
audeo, inquam, & mea cauſa, cujus gratia, ut recte dicis, ſtatutum
: Profeſſoribus compellandis. Si itaque iſti tui condeputati, te
›n exſpectato, me compellerent, ego ſic eos excipiam, ut intelli-
ınt nihil mihi gratius accidere potuiſſe, quam hujuſmodi ſive peti-
›nem ſive monelam. Rogas, ut abſtineam ab iis quæ illis nova vi-
ntur ; At vide mi amiciſſime, an iſtud ex re ſit Eccleſiæ, an fini
eæ vocationis conveniat. Quidquid illi non docent inculcant quo-
lie, id novum ipſis videtur, & quod iſti novum expoſitum putant
ocent & inculcant, ſedulo data, non data, occaſione. Ego cavebo,
hactenus cavi, ne quid publice proferam verbo Dei, Catecheſi
t Confeſſioni noſtræ contrarium, hoc ſi fecero, officio meo abunde
nctum arbitror. Vnum ex iis, quæ in illis animadverto, hoc eſt,
od ſuas privatas opiniones habeant pro norma, eaſque omnino
m Catecheſi & Confeſſione conſentire arbitrentur : quum res
ılto ſecus habeant. Nam neutrius ſententia de prædeſtinatione
hi conſentanea videtur Confeſſioni aut Catechiſmo. Et quis no-
pollicetur ad Synodum uſque ſuperſtites futuros? occaſio, quæ
ıpla offertur, non videtur negligenda ; dabo tamen operam ne
e quid in me reprehendere poſſint. Quod locum Malachiæ ex-
caturus putavi collationem inſtituendam inter Prophetam & Pau-
n, in eo feci, quod ipſa profeſſionis ratio poſtulat, & quotquot
ıeologiam in ſcholis profitentur, ante me fecerunt, ſi omiſiſſem
icio non rite defunctus fuiſſem. Nihil etiam dixi contra Confeſ-
nem aut Catecheſin, ſi locum Scripturæ abſtuli iis qui illo ad ſuam
vatam ſententiam ſtabiliendam hactenus abuſi vel uſi ſunt, pro
e meo feci, quod & illi ipſi quotidie faciunt : illo autem uſus

ſum ad ſtabiliendum dogma quod fundamentum eſt Chriſtianiſn, ſalutis, & rectitudinis noſtræ de ſalute noſtra, ipſis etiam fatentibu; & quod, vel ab invitis obtinebo, majoris eſt momenti quam quod i eo ſtabilitum volunt. Et propterea id ipſum inculcandum eſt ſtudi- ſorum animis, ut intelligant, quæ prædeſtinatio tam amplo nomi: digna ſit; & deſinant pugnare pro ea, aut de illa, quæ tanti mome i non eſt, ut pro ea digladiandum ſit animis infenſioribus. Doct: Gommarus citra ullam neceſſitatem ſententiam ſuam de prædeſ- natione, non conſentientem pleriſque doctoribus noſtris, explic: & theſibus editis publicavit. Trelcatius librum inſtitutionum edid, in quo multa ſunt nova, hactenus Eccleſiæ noſtræ incognita. Miſe- rimus ſim, ſi locum Scripturæ non liceat aliter interpretari quam e- plicuit Eccleſia, etiam tum quum de omnibus in Synodo commu- catum fuerit. Neque enim conſentiemus in argumentis, quæ ad d- gma communiter probatum uſurpabuntur: hoc fieri nequit, c- jus rei Calvinus luculentiſſimum ſpecimen dedit, quum proba ſententiam multa loca aliter interpretatur quam Patres feceru, imo quam univerſa Catholica. Quod de αὐτὸ Θεῷ narras motum, i habet. Ego in diſputatione publico-privata quum opponens dice: Chriſtum non habere eſſentiam ſibi à Patre communicatam, mo- ſtravi id falſum eſſe & contrarium toti orthodoxæ antiquitati, : eoque ſequi Sabellianiſmum, nempe Filium eſſe genitum, utpote, q eſſentiam habeat à nullo, quod proprium eſt Patris. Imo quum ceret ille communem quidem eſſe, ſed non communicatam, id qu- que refutavi, & addidi ex eo ſequi atheiſmum; quum ſtatuant Pater, Filius & Spiritus collateraliter habere eſſentiam divina. Nihil ergo hic ex propoſito certo dixi, tantum quod neceſſitas r- ſponſionis coëgit dicere, protuli. Sed quidquid ego dico, uni f non probatum, monſtrum eſt. Trelcatius publico ſcripto edic monſtroſiſſima, & Scripturis totique antiquitati & multis noſt Doctoribus contraria, & nullum ille monſtrum alere dicitur. V rum Trelcatius ſuam ſententiam in prælectionibus ſuis de Trinit: adſtruere conatus eſt, & contrariam deſtruere, & ſatis animoſe, na & adverſarium adpellavit, & vel malitia, vel inſcitia peccare; qu ego non magnopere curo: ſed dolendum eſt tantum valere præj dicia, ut ego ſententiam receptiſſimam defendens monſtrum ale æſtimer, qui monſtroſas opiniones publice profitetur, non toleret modo, ſed & commendetur. Imo hoc mihi monſtri ſimile etiam v detur. Intelligo D. Gommarum in privato ſuo collegio Trelca ſententiam confutaſſe, quod mihi quoque faciendum erit, nam qu ſtio mihi ante menſem propoſita hæc eſt: Quibus argumentis pr betur Chriſtum non eſſe αὐτὸ Θεὸν, ſed habere eſſentiam communic tam à peccato. Allata mihi ſunt argumenta quibus Trelcatius ſua ſententiam probavit: illa confutanda erunt, avide enim à meis, q privato collegio interſunt, exſpectatur. Borreus omnino neceſſ rium putat tum propter veritatem, tum autoritatis conſervanc cauſa. Modeſte tamen agam, quamquam hic poſſim jure meo v hementia uti in juniorem & vehementer confidentem collegar

Nil

[N]ihil dicam, quod non adſtruam Scripturis, Patrum teſtimoniis & [n]oſtrorum Doctorum: itaque nihil ſic correctum volo in ſententia [n]oſtrarum Eccleſiarum. Si tamen audire volent in Synodo, proferre [n]onnulla potero, quæ faciant ad Samoſatenianos fortius convin-[c]endos, aut ſaltem ad illorum argumenta & objectamenta com-[m]odius ſolvendum; ſic enim arbitror. Iuſſi autem per quendam [ſt]udioſum Trelcatio ſignificari, mihi iſtam quæſtionem eſſe propo-[ſi]tam, & reſpondendum eſſe ad ipſius argumenta; quæ dixi me vi-[d]iſſe, at non æſtimare proba, ſed facile refutabilia. Intelligam, an [ſt]udioſus ille id munus obierit, & quid Trelcatius reſponderit, for-[t]e ſtatuam defugere reſponſionem explicatis cauſis. Sed res magna [eſ]t, & intereſt gloriæ Patris, imo & ipſius Filii, ut illa ſententia con-[ſer]tetur: metuo ne Satanas id agat ut nobis Patrem auferat, Filio [in] illius locum ſubſtituto, quo facto neque Filium, neque Patrem [h]abebimus. Progreditur ille paulatim, ut videre eſt in Vbiquitariis, [q]ui ut probarent corporis Chriſti in cœna præſentiam & oralem [m]anducationem, neceſſe habuerunt confugere ad ubiquitatem cor-[p]oris Chriſti: qua occaſione quam multa alia falſa invecta ſint no-[ti]ſſimum eſt. Verum quia præſes viſus eſt in dubium vocare D. Gom-[m]ari conſenſum hac in parte. Ecce tibi ex Trelcatii libro & theſibus [ſu]b Doctore Gommaro diſputatis verba prorſus contraria. Trel-[c]atii verba ſunt. Eſſentia quæ numero & individuo una eſt, impro-[p]riè à perſona perſonæ dicitur communicari. In theſi 7 ita habent ver-[b]a. Vita Dei eſt eſſentia Dei, ergo Filio ſuo eſſentiam ſuam, nempe [e]andem & integram quam ipſe retinet, dat Pater habere in ſemet-[i]pſo. Ergo ingenitum Filii eſt per communicationem totius Eſſen-[ti]æ Patris à Patre. Trelcatii verba ſunt. Sunt enim perſonæ τρόποι ὑπάρξεως ſeu modi Eſſentiæ divinæ à qua diſtinguuntur, non ſola ra-[ti]one, non diſtinctione reali, ſed rei gradu & modo. Theſi 12 ſub [G]ommaro ſic habetur. 3. quod proprietates aut τρόποι ὑπάρξεως [n]on ſunt perſonæ ipſæ ſed perſonarum vel proprietates vel exiſtendi [m]odus, quod ſæpe à multis confunditur. Ecce propter Trelcatium [h]æc dicta & quoſdam noſtros Doctores. Nam inter Pontificios vix [e]ſt qui confundat. Item theſi 19. Diſtinguuntur autem perſonæ ab [E]ſſentia non realiter, ut ipſæ inter ſeſe, ſed ratione tantum. Hinc vi-[d]es, me tibi verum dixiſſe, & Præſidem in dubium vocaſſe impru-[d]enter, de quo ipſi nihil conſtitit. Argumenta Trelcatii in proximam [ſ]criptionem à me exſpecta. De uxore tua ſolanda ob abſentiam [t]uam merito dolente ſolicitus ero, quamquam ipſa pro ſua pruden-[t]ia & pietate argumentis talibus non deſtituatur. Deus conſolatio-[n]is ipſi aderit, qui novit quo animo & fini ab illa abſis. His vale, [a]miciſſime hominum, cum bono Deo, cui te & exercitum noſtrum commendo obnixiſſime. Kal. Septembris 1606.

CLEMENTI TIMPLERO CONRADVS VORSTIVS S.P.D.

An actio voluntatis Dei qua extra se vult sit ipse Deus volens.

S. CLarissime vir, honorande D. Collega. Quia scriptum tuum quo respondes ad argumenta quædam mea, maximam partem ex Iustino collecta, quibus essentiæ ac voluntatis in Deo discrimen probetur, mihi, postquam diligenter ipsum perlegi, & consideravi, neutiquam satisfacit: idcirco visum est, ea, in quibus hallucinari mihi videris, brevi scripto comprehensa ad te mittere; ut occasionem habeas, vel errorem meum, si quis in hac parte est, mihi eripiendi; vel tuum, quem mihi videre videor, agnoscendi. Hic enim scopus esse debet nostræ συζητήσεως, ut veritatem in profundo demersam eruamus, & nos invicem erudiamus, Deo honorem & gloriam omnem tribuentes. Sed ut brevis sim, initio de simplicitate Dei, deinde de controversia ipsa sic agam, ut in duobus vel tribus tantum argumentis (quia in reliquis eadem fere occurrunt) ea paucis annotem quæ impedire videntur, quominus veriorem sententiam una mecum amplectaris.

I. *De Simplicitate Dei.*

Distinctio.

Initio non nego absolutam Dei simplicitatem, si modo, ut decet de ipsa Dei essentia; non autem de liberis ipsius actionibus, intelligatur. Hoc sensu agnosco veras esse conclusiones abs te propositas videlicet ens & essentiam in Deo non differre realiter. 2. Deum non esse compositum ex subjecto & accidente: 3. denique essentialia Dei attributa reipsa esse ejusdem naturæ omnia. Sed nego hinc sequi nullum esse reale discrimen inter essentiam, & volitionem Dei ad extra, hoc est, inter Deum ipsum agentem, & liberam ejus operationem: sicut ex infra dicendis apparebit.

Sobrietatis regula.

Deinde repeto quod ante scripsi, sobrie de hoc Dei attributo loquendum esse: quum præsertim S. literæ nihil expresse de eo asserant; periculosum autem sit, quidquam in Deo asserere, quod non ipse prius in verbo suo de se affirmavit. Quare cum ex Dei verbo id tantum constet, Essentiam Dei esse omni modo perfectam & immutabilem, eoque omnis mixtionis ac compositionis expertem: non est quod simplicitatem Dei ad ea quoque extendamus, quæ, cum libera Dei effecta sint, ipse Deus vel ipsa Dei essentia esse non possunt. Præterea, cum S. literæ affirment, vere & reipsa quædam esse in Deo, quæ non sunt ipse Deus (verbi gratia libera ipsius decreta ac proposita, de quibus Eph. 1. & 3. 1 Cor. 2. Rom. 8. 2 Tim. 1. 1 Pet. 1.) non est, quod sine discrimine statuamus, idcirco nihil esse in Deo quod non sit Deus, quia videlicet Deus simplex sit. Quin potius ejusmodi axiomata, utpote ab hominibus excogitata, ad normam divini verbi exigenda sunt, & non nisi certo respectu, quem ipsæ S. literæ nobis indicant, recipienda. Sed de hoc satis.

II. *De reali distinctione essentiæ & volitionis in Deo.*

Initio ne locus sic æquivocationi, sic thesin meam explico. Voluntas in

s in Deo significare potest 1. ipsam volendi facultatem. Et hanc onstat esse Deo essentialem, sive ipsam Dei essentiam. 2. actum olendi seu volitionem, eamque duplicem; tum necessariam, qua eus seipsum vult; tum liberam, qua vult alia extra se. Necessariam um volitionem credo esse Deo essentialem: hanc autem liberam e qua est omnis nostra quæstio) minime essentialem ipsi esse sentio. rem volitam sive τὸ θελητὸν, hoc est, objectum illud, circa quod actio luntatis occupatur; sive etiam effectum illud, quod actione voluntis producitur. Atque hoc θελητὸν, quatenus objectum, non autem ectum significat, principaliter est ipse Deus, quippe qui seipsum vult nium primo. Deinde vero, quatenus & objectum & effectum sificat, est res creata extra Deum; quam omnes norunt Deo non e essentialem, sive ad essentiam Dei minime pertinere.

Inquisitio veri status.

Zanchius p. 220. non satis recte hæc distinguit.

Hic igitur status est, an volitio illa sive actio illa Dei, qua Deus ex se libere & indifferenter aliquid vult, sit ipsa Dei essentia, necne. gativam sententiam ita probo.

1. Essentia Dei est absolute necessaria, ita ut non possit aliter se bere quam habet. Volitio autem non est necessaria; sed libera & ifferens. Ergo realiter inter se differunt: nisi velimus, contraria em rei simul inesse posse respectu eodem. Quod absit.

Argumenta præcipua.

2. Essentia Dei est prorsus independens, nec ullam sui causam oscit. Volitio autem pendet ab ipso Deo libere volente, tanquam usa indifferente & voluntaria; eoque posterior est ipso Deo. Ergo non est ipse Deus: quum nihil sit causa sui ipsius, aut seipso posteris vel prius. Tale & illud est. Deus facit quod vult. Non facit em quod ipse est: quia faceret seipsum. Ergo esse & velle in ipso erunt.

. Essentia Dei est actu infinita, sicut & potentia, & quodvis aliud ntiale Dei attributum. Volitio autem non est actu infinita; sed certas res determinata. Ergo reipsa differt ab essentia & poten Plus enim potest Deus quam vult.

Plura argumenta nunc non repetam: quia locorum examinatio rem veritatis & erroris hac in parte abunde patefaciet. Itaque d ad singula excipiatur, & quomodo exceptionibus illis occurrenn sit, deinceps videbimus.

Hæ exceptiones fere occurrunt in Responsionibus ad 11. argumentum, & deinceps.

Ad 1. excipitur ad minorem, volitionem Dei etiam absolute necariam esse, cum sit Dei attributum: licet indifferens sit ad hæc & volendum. Sed respondeo, principium in eo peti, quod volitio dicitur esse attributum Dei, videlicet essentiale attributum. Hoc n illud est, de quo disputatur. Deinde contradictio est, volitionem liberam sive indifferentem ad hæc vel illa, & tamen absolute neariam. Nam quod absolute necessarium est, id non potest aliter abere quam habet: quod autem liberum est, id aliter habere se est. Sic enim ipse Zanchius discrimen hoc explicat in attributo untatis Dei, ubi Deum necessario velle docet quidquid de seipso t; libere autem, quidquid de aliis rebus extra se vult. Sic verbi tia, libere voluit Deus hunc mundum creare, & nos in Christo ere. Hoc Zanchius ipse explicat, ita ut Deus potuerit non velle

Non potest eadem Dei actio esse libera simul & absolute necessaria.

Quidquid Deus extra se vult, id absolute potest non velle.

 id,

id, quod revera voluit. Quod si potest Deus absolute non vellea
quæ actu extra se vult, fieri non potest, ut volitio illa, qua ista vult,
ei ipsi absolute necessaria. Sed excipitur præterea, ipsa θελήματα, ut
tius (ut ego loqui malim ad vitandam ambiguitatem) ipsa θελητὰ pc
aliter se habere, adeoque non esse; volitionem autem non posse n
existere in Deo. ℞. Si per volitionem accipitur ille necessarius act,
quo Deus seipsum vult, fateor eam non posse non esse in Deo,
quidem semper eodem modo. Sin liber actus intelligitur, ut deb,
dico esse contradictionem: quum ipsa etiam volitio ad extra sit
dicatur idcirco libera, quia possit non esse. Sed instatur, eandem e
formalem volitionem Dei, qua is seipsum, & qua res alias extra
vult: ac proinde si una sit Deo essentialis, alteram etiam esse. ℞. n
go esse eandem: quia non sunt iidem termini, ad quos utraque f
tur; licet idem sit terminus, à quo utraque procedit. Constat eni,
actuum diversitatem pendere ex diversitate objectorum, in quib
terminantur. Nam ut diversum scibile facit diversam scientiam,
etiam diversum θελητὸν facit θέλησιν diversam: quia videlicet neces
ria relatio est inter fundamentum & terminum. Quare ubi dive
sunt termini, ibi non potest eadem esse relatio, eadem, inquam, n
modo genere aut specie, sed etiam numero. Nam quæ numero salt
differunt, ea realiter quoque seu formaliter differunt: sicut in
versis personis Deitatis apparet, immo in rebus omnibus numo
differentibus. Quanquam volitio Dei ad extra, à necessaria &
turali Dei volitione non tantum numero, sed etiam toto genere d
fert: quum terminus illius ab istius termino totâ suâ naturâ differ.
Non potest autem Deus à seipso, vel numero vel genere differ.
Ergo volitio ad extra non est ipse Deus volens. Alioqui dicendu
esset, Deum ex absoluta naturæ necessitate velle, ac porro etiam
cere, quidquid extra se vult ac facit. Nempe quia facit quidqu
vult, Psalm. 115. Vult autem ita, ut non possit non velle: quum v
litio ista sit ipsi essentialis, & essentiam suam inhibere, vel mutare,
suspendere Deus ipse non possit. Quæ omnia sunt longe clarissi
quod ad connexionem vel consequentiam.

Ergo actualis volitio ad extra potest aliter se habere: quod de essentia Dei falsum est.

Contrarii motus sunt, qui feruntur ad contrarios terminos. Ergo diversi, qui ad diversos.

Intellectio & volitio diversificantur pro diversitate objectorum, ajunt Scholastici.

Naturalis actio differt à libera & indifferente.

Ad 2. excipitur, minorem esse falsam, quia volitio sit ipsa Dei
sentia independens. Sed hæc est aperta principii petitio. Deinde n
gari non potest, Deum esse causam suarum actionum, quas libere ag,
hoc est, ita ut possit non agere. Volitio autem est Dei actio libe.
Et omnis causa est prior effectu suo, & vicissim hic ab illa pend.
Item verissimum est illud axioma, quod naturalia & necessaria
ordine naturæ priora, libera autem posteriora: quia prius quod n
potest non esse, posterius autem quod potest non esse. Hinc enim
videre est apud Aquinatem) probatur, Deum esse. Sed instat
Deum ipsum esse liberum agens, nec tamen esse seipso posteriore
℞. esse æquivocationem. Non enim Deus liber est respectu ess
tiæ, sive qua est; sed respectu liberæ operationis suæ, cujus ipse D
minus est, ita ut eam exercere vel omittere possit. Itaque hæc op
ratio, quatenus actu est, Deo posterior est, quippe à quo pend
Nam quidquid ipsa est, hoc Deo acceptum fert: qui si aliter volt
s

Volitio Dei ad extra pendet à Deo, ut effectus à sua causa.

Deus non simpliciter liber est, sed tantum quoad operationem ad extra.

t, ipſa non fuiſſet. Aut fatendum igitur, volitionem ad extra non ſe ipſam Dei eſſentiam, quippe quæ non pendet aliunde, nec ſub- t dominio aut poteſtati Dei: aut negandum eſt, volitionem iſtam ſe liberam, atque in manu Dei poſitam. Quod autem inſtatur, vo- ionem iſtam eſſe æternam, ac proinde non poſſe alia re poſteriore e. Ad hoc reſpondeo, æternam dici poſſe, quatenus ante ſecula l conditum mundum fuit in Deo (ſicut æternum dicitur Dei pro- ſitum aut decretum, 1 Cor. 2. Eph. 1. 2 Tim. 1. &c.) non tamen ſe ſimpliciter æternam, hoc eſt, omnis originis ac cauſæ expertem. am quod à voluntaria cauſa pendet, ait Scaliger, non poteſt ſimpli- ter eſſe æternum.

Libera decreta Dei non ſimpliciter æterna ſunt.

Ad 3. excipitur ad minorem, eſſe quidem finita θελήματα, ſed voli- onem eſſe infinitam, quippe quæ poſſit extendi ad omnia entia ſſibilia. ℞. primo, non ſatis eſſe, eam poſſe tam late extendi, niſi ipſa & actu extendatur. Deinde contradictionem eſſe, ſi quis di- t, volitionem æque late patere ac potentiam Dei, & tamen res litas eſſe finitas. Si enim actus volendi infinitus eſt extenſive, nnino neceſſe eſt ipſa objecta, in quibus actus ille terminatur, ita e. Alioquin erit Elenchi ignoratio. Hoc enim quæritur, an ſicut eus infinita velle poteſt, ſic etiam actu infinita velit. Item an actu lit ea omnia, quæ reipſa & actu velle poteſt. Hoc recte affirmari n poteſt. Ergo fatendum eſt, volitionem Dei non tam late pate- quam potentiam, vel eſſentiam. Id quod Zanchius etiam ſæpe in- lcat.

Volitio Dei ad extra ſemper eſt actu finita.

Plura & aliter poteſt Deus velle quam actu vult.

Reliqua nunc omittam. Hæc enim fere præcipua ſunt: ad quæ terum tuum reſponſum videre cupio. Quod ſi confirmationem ntentiæ tuæ ex veris de Deo principiis addideris, tanto gratius ficium mihi præſtabis.

Interim & hæc conſideranda tibi propono. 1. Ais ſubinde, Deum, ſentiam, & voluntatem Dei eſſe idem; & tamen negas, volitionem ſe actionem voluntatis, licet ſit actio Dei & eſſentiæ. Hæc contra- ctio eſſe videtur. Quæ enim idem ſunt, eorum eadem actio eſt. eque ego voluntatem Dei realiter à Deo volente diſtinguo, ſed ntum volitionem ad extra. 2. Ais ſimpliciter, quidquid de eſſen- a Dei affirmatur, vel negatur, idem de Deo affirmari, & negari ſſe, & vice verſa. Sed negari non poteſt, eſſentiam Dei nec gigni, c gignere, quum tamen Deus utrumque faciat. Videris autem nfundere abſolutum cum relato. Nam Deus abſolute ſpectatus, c eſt, in eſſentia ſua, non prorſus idem eſt quod Deus relate conſi- eratus, hoc eſt, quatenus extra ſe libere vult, aut facit. Etſi enim n eſt duplex Deus, eſt tamen in duplici cauſarum genere, videlicet turali, & voluntario. Hanc autem utramque includit vox (Deus), arum alteram vox (eſſentia) diſerte excludit. 3. Ais, eſſentiam ei etiam res extra ſe producere. Id ſi ſimpliciter de immediato roductionis principio accipis, verum eſſe nequit, niſi Deus ex na- ræ neceſſitate agere dicatur. 4. Negas etiam, hoc poſtremum eſſe ſurdum: quum Deus nihil agere poſſit contra ſuam naturam. Sed iud eſt abſoluta agendi neceſſitas; aliud neceſſaria actionis cum

Deus alia neceſſario agit per eſſentiam, alia libere per voluntatem.

In uno agente ſunt duo immediata agendi principia, eoque duplex agendi modus.

natura

Dei propositum vere in Deo est, non tamen est ipse Deus. Sic etiam Zanch. p. 220. dicit decreta Dei esse in Deo.

natura congruitas, sive convenientia: quæ duo hic confundere videtur. 5. Negas, decreta realiter esse in Deo. Sed, ut nihil de voce ipsa dicam, negare non potes, πρόθεσιν & προορισμὸν vere & proprie esse in Deo. Nam propositum de re aliqua futura, neque est ipsa res, neque in re existit; sed in animo proponentis. Non potest autem propositum Dei esse Deus ipse: quia illud potest non esse, hic non potest non esse. Atque hoc diligenter à te considerari velim, ut decreta Dei à Deo ipso discernas. Vale.

Deputati Synodi Gorcominianæ

Synodo Ecclesiarum Gallicarum

S. P. D.

Commendatur Revisio Catecheseos & Confessionis.

FRatres in Christo reverendi, cooperarii in opere Domini, sparguntur, ut nostis, rumores varii, & sinistri quidem de Confessione Belgica & Catechismo: quibus dum obviam ire parant, attendentes puritati doctrinæ, tum apud omnes, tum vero maxime apud Ecclesiarum Ministros pace inviolatâ conservanda: placuit fratribus nuper in Synodo particulari hujus nostræ Provinciæ Australis, omnibus & singulis Classium suarum Ministris, diligentem utriusque inquisitionem mandare, hac lege, si quid cuiquam animadversione dignum videatur, id non sine rationibus & argumentis ad Classem deferatur: cujus quidem decreti apographum hîc videtis. Res agitur totius Ecclesiæ nostratis, quæ hactenus Dei beneficio veritatem in unitate vobiscum sartam tectamque conservavit. Itaque in causa communi fratres honorandi communem mutuamque opem & operam desideramus: cui quidem desiderio satisfactum putamus, si hoc nostrum decretum vobis probari intelligamus, certe ut probetur, etiam atque etiam rogamus, tum vero id maxime, ut idem inquirendi ordo apud vos vestrasque Ecclesias obtinere posset. Atque his de rebus eo magis laboramus, quod tandem aliquando nunc sit impetrata ab Illustribus Ordinibus toties exoptata illa Nationalis Synodus, verum non sine conditione impetrata. Diploma ipsum si placet simpliciter consulite, cujus exemplar his adjecimus. Conditionem fert duplicem, unam de revisione (ut loquuntur) Catecheseos & Confessionis Belgicæ: alterum de Conventu quodam præparatorio, in quo de modo, tempore, & loco ipsius Synodi dispicietur: nos utramque accepimus, & quid ni? quamlibet accipiemus potius, quam ut Synodum (quam speramus imo jam tenemus) nullam habeamus. Diu, nimis diu dilata est, cum nostrum omnium, imo cum Ecclesiæ damno.

Itaque fratres Reverendi, iterum vos non tam monitos quam rogatos volumus, ut si qui forte ex vestro numero (quod quidem futurum arbitramur) ad conventum illum præparatorium fuerint vocati, hoc agant, in hoc incumbant, primum quidem ne successu &

sp

e Synodi Ecclesia frustretur, tum vero nihilominus, ne quid detrimenti patiatur, providendum est enim utrinque, ne qua justa querela esse possit: quomodo providendum sit, pro vestra prudentia dispicite. Nos sanè, consiliorum vestrorum in Domino adjutores fidelissimos cognoscetis. Vnum restat de autographo vestræ Confessionis (quæ & nostra est, quia vestra) ejus usum à fratribus sub fide restitutionis impetrare desideramus. Bene & feliciter valete, fratres honorandi. Deus Spiritu suo sancto vos deducat in omnem veritatem. Datæ Roterodami 3 Idus Septemb. 1606.

Nomine Synodi particularis Hollandiæ Australis R. vestræ addictissimi Fratres & Symmystæ deputati Synodi eorumque nomine

CASPAR GREVINCKHOVIVS.

Salutem plurimam. Accepimus, fratres & Symmystæ Reverendi, litteras quas vestro nomine ad nos D. Gasparus Grevinckhovius dedit, easque in consessu nostro unâ cum apographis adjunctis legimus: ex quibus cum de communi Ecclesiarum impendente periculo, tum de consiliis vestris certiores facti sumus. Qua in parte non possumus, non magnopere laudare providentiam & zelum vestrum, quem vobis à Domino perpetuum optamus. Nobis quidem constitutum est in ea doctrinæ puritate quam ab antecessoribus nostris accepimus firmiter perdurare. Cumque neminem habeamus apud nos, qui litem nobis hac de re moveat, minus necessarium videri poterat, in rem jam pridem satis superque notam & confirmatam inquirere. Quia tamen communem vobiscum habemus fidei Confessionem & Catechesin vestram, etsi methodo & verbis diversam, reipsa tamen & sententia nostræ Catechesi consentientem. Hactenus ut purioris & reformatæ doctrinæ formulam constanter novimus, noluimus nos in communi causa periculis vestris subtrahere. Itaque singulis Synodi hujus nostræ Ministris hoc in mandatis dedimus, ut accurato examine tùm vestram Catechesin, tùm maxime communem utrinque Confessionem diligenter scrutentur, & quæ notanda videbuntur, ad proximam Synodum nostram referant. Præsertim autem hoc cautum voluimus, ut, si qui forte e nostris authoritate potentiss. Ordinum ad conventum illum præparatorium, cujus meministis, vocandi sunt, nihil admittant quod doctrinæ Ecclesiarum nostrarum præjudicium aut damnum aliquod afferre possit: interea tamen eo connitantur, ut brevi copiam habeamus Synodi Nationalis, cujus obtinendæ spem jamdudum certam ex decreto potentiss. ordinum accepimus. Exemplar quoque Confessionis nostræ Gallicæ deputatis vestris mittendum curavimus, ut vobis de utriusque Confessionis conformitate certius constare possit. Si quid porro est, ubi operam nostram in communi hac causa desideraveritis, nullibi eam vobis deesse patiemur. Dominum nostrum Iesum Christum evidentibus votis oramus, ut Ecclesiæ suæ Spiritu & verbo suo dignetur adesse, & amoto omni con- *Responsio ad superiorem.*

contendendi ſtudio dirigat nos omnes in veritatis & pacis viam. Ex Synodo omnium Gallicarum Eccleſiarum habita Dordraci 15 Se- tembris anno ſalutis 1606.

IOHANNES POLYANDER, *Præſe*

SIMON GOVLARTIVS, *Scriba.*

CHRISTIANO HARTSOECKERO

ARNOLDVS POELENBVRGIVS S.P.D

De reviſione Catecheſeos Palatinæ.

QVod ſcribis, D. Hartſoeckere doctiſſime, amicum noſtrum N. N. mirari noſtros quondam Theologos tanto ſtudio re- ſionem ſeu potius emendationem Catecheſeos Palatinæ & Confeſſionis Belgicæ poſtulaſſe, id ipſum mirari eum valde mi mirandum videtur. Primum enim cum ſcripta illa ab hominibus ſint prodita, & quidem ab iſtiuſmodi hominibus, qui erroribus in- noxii eſſe potuerunt, atque etiam nonnulli fuerunt; ſane noſt- rum poſtulata fuerunt æquiſſima, cum ad S. Scripturæ Lydium lapidem ea explorari cupiverunt. Immo ne autoritas eorum cum Scripturæ dignitate conferri atque exæquari putaretur, hac ia de cauſa ad incudem Scripturæ fuerunt revocanda. Video en non modo de plebe permultos, ſed etiam ex Doctoribus - quos divinam prope autoritatem iſtis ſcriptis tribuere: uſque ad quidem, ut mirantem audiverim non neminem, cum Catecheſin Palatinam divina inſpiratione conſcriptam negarem. Paſſimque il- lud jam obtinet, ut Doctores Eccleſiarum iſta ſcripta pro fidei n- ma morumque regula & ipſi agnoſcant & populo commende, immo ea nonnulli parva Biblia nuncupent, & Scripturæ medulla: ut alia nunc elogia prætereám, quibus maxime Catecheſin ſuam e- ornant. Itaque jam temporis progreſſu res eò perducta eſt, ut do- mata ex ſacris literis comprobaſſe non ſuffecerit, niſi illa & cu Confeſſione & Catecheſi congruere conſtaret: qua de re in Col- tione Hagienſi, Noſtri meritò conqueſti ſunt. Hinc quantum Scrip- rarum divinarum perfectioni deceſſerit atque etiamnum deced, nemini non patere arbitror, niſi quis judicium habeat vel præju- cio ſuo occœcatum, vel his ipſis ſcriptis penitus mancipatu. Quid quod etiam in ſuggeſtum tanquam in theatrum ampliſſimu Catecheſin producant, atque ex ea textus argumentum non alit tanquam ex Scriptura ſacra ſibi deligant. Quamvis enim ex ſac literis locum aliquem in ſpeciem prælegant, tamen & diviſio & ip tractatio & doctrinæ ex tractatione deductæ ſacram iſtam Catech- ſin reſpiciunt. Mirandum eſt profecto, homines reformatos i ſubito ad novum quaſi Papiſmum relapſos. Itaque etiam in Syno Dordracena illud etiam intellexi in deliberationem vocatum, an Bibliis ſacris excuſis ſeu excudendis Confeſſio & Catecheſis n præmitti deberent libris Apocryphis. Vereor, ne res ulterius dev

nia

at, tandemque quæratur, an non debeant libris quoque Canoni-
s præponi: nec res carebit prætextu, quia horum continent medul-
n, & solent compendia ordine sæpe integris voluminibus præce-
re. Non oportuit autem hæc humanitus inventa ac procusa in-
rumenta in tantum fastigium evehere: præsertim cum illi ipsi, qui
consignarunt, autores (quod imprimis de Confessione verum esse
quet ex quadam Saraviæ epistola) id sibi minime propositum ha-
ierint, ut nobis normæ vel primariæ vel secundariæ usum præbe-
nt. Præterea non nostri tantum Theologi, qui circa Synodum
ordracenam habendam aut habitam vixerunt, sed & Hollandiæ
iarumque harum provinciarum supremi Rectores diu ante judi-
verant ea denuo examini subjici debere. Animadvertebant enim
ri prudentes, ex illis uberrimam multarum litium segetem subna-
i, & doctos viros piosque meditationibus suis in ea passim incur-
re. Nam ne nunc Coornhertium commemorem, atque etiam
oavum meum Cornelium Wigeri, qui in hisce instrumentis non
uca desiderari ostenderunt: Piscator ipse inter Adversarios magni
ominis Theologus illa in tanto pretio non habuit, quin ea accura-
is elimanda atque in melius refingenda censuerit. Sunt penes me
editationes Piscatoris in Catechesin Palatinam, manu D. Uyten-
gardi p. m. exaratæ, quarum tibi exemplar mitto his literis in-
xtum, ut eas amico illi nostro commonstrare possis. Sic autem
habent de verbo ad verbum expressæ:

Quædam notatu digna, collecta ex dictatis D. Ioannis Piscatoris in Catechesin.

Ad quæstionem sextam.

CÆterum, quod hic dicitur, Deum condidisse hominem, ut ipsum creatorem suum recte agnosceret, ex animo diligeret, & cum so beatus in æternum viveret; idque universaliter intellectum con-
tere non potest, tum quia repugnat expressis Scripturæ dictis, tum
iia inde sequitur absurdum. Dicta Scripturæ extant de cognitio-
Dei, Matth. 11. vers. 15. & cap. 13. vers. 11. Item 2 Thess. 3.
rs. 2. De beatitudine vera seu vita æterna, Rom. 9. vers. 21.22.23.
em Proverb. 16. 9. Iam absurdum quod ex pronuntiato illo uni-
ersali sequitur est hoc, quod sequeretur Deum illos qui pereunt
rvare non posse, quippe cum omnes ad salutem condiderit, ac
roinde servare voluerit, &c.

Ad Quæst. 10.

Pro eo quod in textu habetur, innata peccata, dicendum, innatum
obis peccatum.

Ad Quæst. 36.

Cæterum, hîc duo quædam corrigenda occurrunt. Vnum, quod
icitur nos conceptos in peccatis numero plurali, cum Scriptura hac
e re loquens utatur numero singulari, Psalm. 51. 7. Alterum est,
uod sanctæ conceptioni Christi, sive sanctitati conceptionis &
aturæ humanæ Christi tanquam proprium effectum adscribitur
remissis

remiſſis peccati originalis, cum tamen Scriptura remiſſionem pe-catorum abſque ulla exceptione aut diſtinctione adſcribat ſoli morti Chriſti. 1 Ioan. 1. ſanguis Ieſu Chriſti, &c. 1 Petr. 1. 19. Matt, 20. 28. Genuinus fructus ſanctæ conceptionis & inde ſecutæ ſanctæ naturæ & ſanctæ vitæ, hic eſt, Quod Chriſtus pro nobis factus eſt ſancta victima, & ſanctitate illa victimæ peccata noſtra omnia expiavit.

Ad Quæſt. 37.

Commodâ quadam explicatione indiget, quod hic dicitur, Chriſtum iram Dei adverſus peccatum univerſi generis humani ſuſtinuiſſe: id enim ut veritas ejus conſtet, intelligendum eſt eo modo, quo intelligitur dictum Ioan. 1. Eph. 2. 2. &c.

Cæterum correctione primò eget illud, quod Articulus ille, Paſſus ſub Pontio Pilato, exponitur de omnibus & quibuſlibet perpeſſionibus Chriſti, cum tamen proprie loquatur de ſupplicio, quod Dominus ſuſtinuit ex ſententia judicis Pilati.

Alterum eſt, quod expiatio noſtrorum peccatorum & reliqua effecta quæ inde dependent hic adſcribuntur non ſoli morti Chriſti, ſed etiam reliquis ejus perpeſſionibus, cum tamen in Scriptura aliter fiat, &c.

Ad Quæſt. 55.

Poſterius membrum hîc non convenit, cum, quia ponit homonymiam vocabuli communio; tum, quia alienum eſt à propoſito. Etenim in ſymbolo commemorantur beneficia Dei erga nos, non autem officia noſtra vel erga Deum vel erga proximum, quippe quæ proprie exponuntur in decalogo; Cæterum priori membro addenda ſunt media, quibus beneficia Chriſti credentibus communicantur, ea ſunt Verbum & Sacramenta.

Ad Quæſt. 73.

Cæterum hic occurrunt quædam corrigenda. Ac primum quod hic dicitur peccata noſtra ſanguine Chriſti expiari; quod ſi ſimpliciter intelligatur, de tempore ſcilicet præſenti, conſiſtere non poteſt, quia ex verbo Dei certum eſt peccata noſtra jam expiata eſſe per ſacrificium Chriſti in cruce ſemel oblati, &c.

Deinde valdè improprie dicitur, peccata noſtra expiari Spiritu Chriſti, etenim expiatio peccatorum proprium eſt effectum ſanguinis Chriſti, commodiore hîc verbo uſa eſt Catecheſis Germanica, *hin wegh genomen werden*, &c.

Tertiò occurrit hîc oppoſitio, & ſimul comparatio paralogos, quâ ſcilicet idem ſibi-ipſi, tanquam diverſum opponitur, & idem ſecum ipſo, tanquam majus, comparatur. Etenim reipſa idem ſunt: peccata noſtra expiari ſanguine Chriſti: & Spiritu Chriſti: &, nos à peccatis ablui interna lotione: quippe interna illa ſeu ſpiritualis lotio à peccatis, nihil aliud eſt, quam peccatorum remiſſio propter expiationem factam ſanguine Chriſti, & peccati abolitio per Spiritum Chriſti.

Quartò, illud quoque non plenam doctrinam continet quod dicitur nos à peccatis ablui interna lotione, tempore ſcilicet præſenti,

quia

uia certum est nos à peccatis nostris jam ablutos esse, &c. Catehesis Germanica hîc usa est tempore præterito (*das wir gewaschen yn*) quod & ipsum imperfectè dicitur, ut ex dictis patet: oportet nim utrumque conjungere.

Ad Quæst. 76.

Notandum illud effectum non recte hîc pro altera parte formæ oni, cum tota illius spiritualis esus & bibitionis forma in priori pare consistat.

Ad Quæst. 90.

Brevius & rectius hic posset definiri (nempe vivificatio novi hoinis) Quod sit Spiritui sancto ad bona opera instiganti alacriter bsequi.

In his Piscatoris animadversionibus illud est animadvertere, nonllas cum iis, quas postea nostri enotarunt, congruere; quale est ild, quod in sextam quæstionem observavit Piscator; ubi nostri in iis, quæ Synodo Dordracenæ exhibuerunt, annotatis utuntur his erbis: quemadmodum ea in Actis Remonstrantium Synodalibus in Altingii explicationibus Catecheticis exstant edita. Considendum, *An non Catechesis, cum docet, hominem, ut cum Deo beatus in æterm viveret, à Deo conditum esse, contradicat quamplurimis reformatæ Ecsiæ Doctoribus.* Item, *Cum Catechesis, inquit, hominem à Deo conditum, cum eo beatus in æternum viveret, considerandum venit, num hæc de duos individuis tantum, Adamo & Eva, dicuntur, an vero referantur ad unirsum genus humanum, in ipsis consideratum: & si postremum hoc conceditur, omodo cum illo consistere possit sententia illorum, qui docent Deum multo aximam hominum partem ad exitium creasse, & Adamum hoc fine condisse ut laberetur. Quin & hoc consideratione dignum videtur, num Deus honem ad hunc finem absolute creaverit, an vero sub conditione. Si absolute, æritur quomodo id fieri potuerit, ut Deus fine hoc suo frustraretur, & maxie partis respectu eo excideret, irritumque Dei decretum fieret. Sin vero diur, sub conditione hominem ad eum finem condidisse, quæritur, num ergo eus hominem incerto fine condiderit.* Ad hæc similiaque pro Catechesi a respondens Altingius partim effugia quærit, & directam responnem declinat, partim dum respondet, neque satisfacit nobis & i ipsi adversatur. *Non contradicit* (inquit) *Catechesis doctoribus, quia um tantum & finem imaginis Dei, homini in creatione collatæ, indicat. Is te fuit vita beata,* &c. Subjicit deinde, *Referri verba illa ad totum geus humanum,* &c. *nec tamen everti, immo ne attingi quidem istorum Dorum sententiam; quia non agitur de mysterio prædestinationis, sed de usu fine imaginis Dei.* Perinde quasi nostri dixerint agi istic de absoluta ædestinatione, ac non potius absolutam ex illis Catecheseos diis everterint. Sed hoc mirum est effugium. Tum autem repuat ille sibi non una ratione; primo, cum innuit alium esse finem ædestinationis, alium creationis ad imaginem Dei, immo statuit ud dubie fines hosce in multis esse contrarios: quod sane falsissium, quandoquidem Deus sibi in omnibus est constans. Secundo m dicit, *indicari finem imaginis Dei homini in creatione collatæ*, & addit

tamen, *illa verba referri ad totum genus humanum*, aut sibi repugnat, ut concedat necesse est universum genus humanum ad imaginem ei conditum esse: unde adversus ipsum valide concludi potest, omnes ad Dei imaginem conditos esse, ut cum Deo in æternum beatei... verent; neminem autem ad interitum prædestinatum, quod non ... neficii loco sed in summo maleficio esset deputandum. At quid Dei imaginem efformatus est; haud dubie, ut divinæ felicitatis p... ticeps fiat, est conditus. Tandem tamen Altingius aliquid an... ctit, quo propositæ difficultati satisfacere conatur, sed nequaqu... satisfacit. *Respondemus*, inquit, *ad membrum posterius dilemmatis per... ficiationem consequentiæ: licet Deus sub conditione perseverantiæ in prim... niæ integritate ad salutem condiderit, & homo conditionem illam non præ... terit, non tamen propterea incerto fine ipsum condidit. Ratio est, quia co... lium Dei de homine non terminatur prima ejus creatione, sed ad omnia ev... ta creationem secuta se extendit: alioqui dicendum esset & lapsum & re... rationem hominis evenisse homini præter consilium Dei, quod absurdu...* Vbi observandum est Altingium, cum prius illud dilemmatis membrum intactum relinquit, haud obscure concedere, Deu... hominem ad finem ibi propositum, æternam salutem, non ab... lute condidisse. Quo pacto & Piscatori aliisque Doctoribus is... Catechesis contradicit, (quod ipse fieri negat) & agnoscit con... suas suorumque hypotheses Deum nonnulla velle sub conditio... ac fine suo posse excidere. Sic enim procedo: Conditio illa, ... qua Deus vult aliquid, aut necessario præstatur ab homine, aut p... test non præstari. Si necessario, frustra conditionis fit mentio; qu... doquidem si conditio est necessaria, in voluntatem absolutam co... ditionata degenerat. Si possit ea non fieri, fieri potest ut Deus f... illo suo excidat: quod & Scriptura docet, cum queritur homi... Dei voluntati resistere ac Dei consilium irritum reddere. Neq... quidem ille, *consilium Dei de homine terminari prima ejus creatione*: S... quid ni creationis proprius sibi finis tribui possit, cum in ea De... potentiam, sapientiam, ac bonitatem suam manifestare proposue... atque etiam reipsa manifestaverit? Præterea Adversarii cum ult... riorem finem Deo attribuunt, fines fingunt sibi ipsis adversant... Quid enim magis diversum adversumque, quam statuere Deum... Adamo totum genus humanum ad imaginem suam, hoc est, ad im... mortalitatem beatam (ut exponunt illi) condidisse, & tamen ma... mam partem ad interitum absolute prædestinasse? Citius cœlu... terræ miscebunt ac polum Arcticum cum Antarctico conjunge... quam ut hæc adeo dissona atque disjuncta conglutinent. Posse... plura attexere, in quibus pateat & nostros & Piscatorem, & ali... Catechesin justa censura notasse. Sed hoc ipsum satis est, quia vol... tantummodo aliquo veluti specimine dato demonstrare, nostr... neque primos fuisse qui illa scripta emendanda censerent, & in i... quæ emendatione putabant egere, alios ipsis vel præivisse vel suffr... gatos fuisse. Quod autem amico illi scrupulus in hac re aliquis i... ciderit, id inde ortum videtur, quia nostri quondam & instrume... tis illis publica plurimorum consensione stabilitis ipsi subscripserin...

& sei...

: ſenſus ibi nobis adverſi adhibita commoda interpretatione in oſtram ſententiam facile pertrahi poſſint: Quod ego utrumque erum eſſe fateor, neque tamen hinc efficitur id quod ille tuus eximat. Subſcripſerunt enim illi vel quia propter conſuetudinem inlitam nondum ipſis ſatis perſpectum erat quid cum ipſorum ratione officii exacte conveniret, vel quia neceſſitate quadam conſtricti ſubducere atque opponere tanto conſentientium agmini non porant, vel ut opportunitate aliquando oblata hoc Catecheſeos idom è templo Dei eliminarent, & de ſuggeſtu tanquam de theatro lemniter exploderent. Quod ut perficerent, multos ſedulo ad mnes commoditatis articulos animo excubaſſe certum habeo. Res uidem optima ſucceſſu caruit, quod fuit eorum infelicitati vel pous aliorum improbitati imputandum, ſed nihilominus audendum ntandumque aliquando id fuit, unde Reipublicæ Chriſtianæ pluriium emolumenti acceſſurum ſperabatur. Nam tametſi in noſtram ntentiam multa ibi leniter inflecti poſſint, ſolent tamen illi clamare m verbis inferri, & ea non niſi obtorto collo tracta inflexaque cau- noſtræ ſervire. Demus autem eos non pauca male in ſententiæ æ patrocinium torquere; nunquam tamen permittendum eſt, ſi odo res impediri aliquo pacto poſſit, ut in ſcripto humanitus conripto, quod ab errorum periculo immune eſſe nequit, fides noſtra lis ſacris literis debita, vel primario vel ſecundario requieſcat. Id im & in Dei Scripturæque ignominiam cedit, & ad hominum ſatem pietatemque promovendam noxium eſt, quia hac via à ſacri ntextus lectione juſtaque veneratione non pauci avocantur. Plu- nunc non addam: ſi tamen amicus ille plura deſiderat, in eo ipſi unde ſatisfacturum confido. Vale. Dabam Roterodami. 1659. Kal. Febr.

EXTRAICT D'VNE LETTRE
de Monſ. DV PLESSIS à D. TILENVS
du premier de l'an 1607.

POur M. Harmin je l'oy louer à beaucoup de perſonnages tres-louables, & tout freſchement M. de Buzenval m'a promis de me monſtrer l'eſcrit, duquel vous me faites lire en voſtre lettre ſommaire. Que pleut à Dieu nous tinſſions tous dans les teres de l'Eſcriture ſans fouiller plus outre, pour nous bander d'un ommun effort contre l'Idolatrie, la ſuperſtition & Tyrannie Romai-. Supportans au reſte les uns les autres en ces profonds myſteres, quels il y a tousjours à apprendre &, ſans doute, à reprendre quelies circumſpects que nous voulions eſtre à les exprimer. C'eſt donc on advis, de traitter & ces doctrines ſobrement, & les perſones qui les traittent, prudemment, pourveu que de leur part ils y rocedent religieuſement. *P. Mornæus ad D. Tilenum.*

IOANNI UYTENBOGARDO
IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

De Christi interrogatione & responsione Petri, Matth. 16.

REverende vir & frater in Christo dilectissime. Quia meam
interrogatione Christi & Petri ad illam responsione sent-
tiam latius tibi perscribi cupis, ita habe. Interrogationis si-
jectum est persona illa seu individuum hoc quod Iesu Nazareni n-
mine appellabatur, quod apud Matthæum nomine Filii hominis en-
ciatur; cujus appellationis causam & rationem dixi me ignorare, c
nihil verisimilius invenire quam quod ex visione Danielis cap. 7. d-
sumta sit, de hoc subjecto interrogat Christus, quam opinionem
existimationem habeant tum Petrus tum reliqui discipuli, id e,
quam putent ipsi à Deo impositam personam, quem seu qualem,
quo loco apud Deum esse arbitrentur, sive quem ad Deum resp-
ctum habere existiment, unde adparet nihil quæri à Christo qui
ipsius naturam sive ejus originem concernat: id enim totum sub-
cti locum occupat hic, per nomen Filii hominis, enunciati. Qui
enim ad divinam ejus naturam attinet, illa non modo huic enunc-
to substernitur, sed & ipsi humanitati, quæ nomine Filii hominis v-
nit juxta Orthodoxos. Qua de causa arbitror, quod de divina Ch-
sti natura dicitur, in ipsa explicatione subjecti breviter adtingi pos
si videatur, ut expeditior sit explicatio attributi, quæ maximi
momenti. Hujus meæ sententiæ rationem adfero tum ipsam nat
ram rerum subjiciendarum & adtribuendarum juxta prædicame
torum doctrinam & prædicabilium: tum Scripturæ normam, q
dicit, sermonem carnem esse factum. Responsio Petri manente e
dem subjecto est de prædicato quæsito: nempe tu es Christus, Fili
Dei vivi: quod Belgice transferrem; *ghy zijt de Christus, de Sone*
levenden Godes. vel, *ghy zijt Christus*, sicut Gallice, *tu es le Christ*,
Fils de Dieu vivant. Nam illa forma per additum articulum conve
prædicationi ubi nomen adpellativum enuntiatur de subjecto a
quo: quod appellativum non est in præconceptione communi tu
quærentis tum respondentis: In prædicato autem animadverte
dum, Filium Dei non prædicari de Christo, sed utrumque prædica
de subjecto Iesu vel Filio hominis, atque si dictum esset, tu es Chr
stus, tu es Filius Dei vivi. Æquipollent enim Christum esse vel Chr
stum esse Dei, ut Lucas dicit, & Filium esse Dei, ut patet Psalm.
adversus Christum ejus. Et ego constitui regem meum: & Fili
meus es tu: & osculamini Filium. Et 2 Sam. 7. 12. 14. firmab
regnum ejus. Et ille erit mihi in Filium, & ego ero illi in Patren
item ex collatione horum locorum. Actor. 9. 20. Et statim præd
cavit Christum, nempe eum esse Filium Dei, Actor. 18. 28. Apoll
redarguebat Iudæos ostendens per Scripturas Iesum esse Christum
id est, *dat Iesus is de Christus.* Act. 8. 37. Credo Iesum Christum es
Filium Dei, Ioan. 20. 31, ut credatis Iesum esse Christum, Filium

De

)ei. Hiſce præmiſſis tria illa tractari poſſunt: 1. quid Petrus & diſ-
ipuli iſto prædicato intellexerint. 2. quid vere contineat id præ-
icatum, aliis Scripturæ locis poſt Chriſti adſcenſionem ipſi adtri-
utum. 3. quouſque tunc quum Petrus confeſſionem iſtam ede-
et, Ieſus eſſet Chriſtus. Ad primum, Petrus & reliqui diſcipuli
ullum alium de Chriſto promiſſo conceptum habuiſſe videntur,
uam quod erat futurus Rex populi Iudaici, qui populum ſuum li-
eraturus ab inimicis ſuis corporalibus, & omnes nationes ſuo po-
ulique ſui dominio ſubditurus eſſet: quod patet ex multis locis,
tiam ex hoc capite. Domine propitius eſto tibi & nequaquam erit
oc tibi, ex matre filiorum Zebedæi, ex contentionibus de prima-
u, ex quæſtione ante adſcenſum Chriſto ipſi propoſita, quum jam
mortuis reſurrexiſſet. quod magis mirandum eſt, quaſi ad regnum
errenum erigendum neceſſe fuerit illum mori & reſurgere, unde
dparet conceptum de regno terreno altiſſime illorum animos oc-
upaſſe, adeo ut ne per mortis & reſurrectionis interventum eripi
otuerit. Sed ſpiritualem Chriſtum nemo niſi per ſpiritum Chriſti
t Filii Dei intelligit, ab ipſo in gloriam Dei aſſumto effuſum. Nam
uod Pater hoc Petro revelaſſe dicitur non caro & ſanguis, nihil eſt
liud quam, Petrum vi cogitationis & conceptionis humanæ illius,
o conſcendere non potuiſſe, ut Ieſum quem tam vilem & abjectum
onſiderabat, pro Chriſto haberet, ſed ab ipſo Deo, qui in cœlis eſt,
doctum fuiſſe ut terrenis cogitationibus abnegatis altius quid de
lo conciperet quam ſpecies præſens præ ſe ferret. Addi poteſt ex-
licationis ergo, iſtam Apoſtolorum notitiam & conceptum reſpon-
iſſe ſtatui carnali populi iſtius, qui ſub pædagogia, ſub umbris &
guris legis & carnalis mandati uſque ad tempus plenum à Patre
efinitum infantis inſtar detentus fuit; quamquam illi ex inſtitutione
'hriſti plus ſapere debebant. Ad ſecundum, Confeſſio autem iſta
rout jam poſt effuſum Spiritum ſanctum à fidelibus intelligitur hoc
abet, quod ille Filius hominis, id eſt, Ieſus Nazarenus à Deo ſit
nctus, conſecratus, ſanctificatus, conſtitutus Rex & ſacerdos po-
uli Dei, caput omnis principatus, præfectus domus Dei, qui pur-
atione ſeu expiatione peccatorum, facta per ſanguinem ſuum ejuſ-
ue adſperſionem à dexteris Dei ſedeat, pro ſuis aſſidue apud
)eum intercedat, Spiritum ſanctum & reliqua ad vitam æternam
eceſſaria ex ejus manu accipiat, & in ſuos effundat, eos defendat, à
entura ira tueatur, & tandem vita æterna donet. Hic itaque de re-
no & ſacerdotio Chriſti agendum, & quidem de ſingulis muneri-
us diſtincte, primum, inde quomodo ambo conjungi oportuerit
t ab una eademque perſona adminiſtrari; quæ rex debuerit eſſe ſa-
erdotalis & ſacerdos regius, ſecundum ordinem Melchizedechi,
uemadmodum populus ejus eſt Regnum ſacerdotale & ſacerdo-
ium regale; ex quo tractatu commodiſſima tranſitio fiet ad id
uod dicitur, tu es Filius Dei vivi, nam Filio in ædibus paternis
empe qui vel unigenitus eſt vel primogenitus, competit ſacerdota-
is honos & regia dignitas. Ieſus autem eo quod à Deo unctus eſt
t ſanctificatus Filius Dei dicitur, & propterea ad dignitatem illam
P 3 utram-

utramque elevatus ut est Psalm. 2. & Heb. 5. 5. 6. ubi connectuntur: Filius meus es tu, quod Psalm. 2. de regno dicitur, & statim subjungitur: Tu es sacerdos in æternum, & Heb. 4. Habentes itaque pontificem magnum qui penetravit cœlos, Iesum Filium Dei: & Heb. 7. Sermo jurisjurandi constituit pontificem Filium in æternum sanctificatum. Hic, si liceat mihi, dicam Iesum Filium Dei, (juxta sensum de quo agimus) factum esse per resuscitationem à mortuis, quæ generatio est qua Deus sibi generat Filios nempe immortalitate illos donando, quæ immortalitas est id in quo imago & similitudo Dei maxime consistit, & hoc quod Petro divina natura dicitur, & appellatur Rom. 8. libertas Filiorum Dei, id est, competens Filiis Dei. Christus itaque per resurrectionem ex mortuis factus est Filius Dei, Rom. 1. Psalm. 2. & Actor. 13. Et quia primogenitus ex mortuis, inter Filios Dei primogenitus, uno illo genito ante alios, id est, quam nondum ulli alii essent Filii Dei, secundum istum sensum, quo homines dicuntur Filii Dei, quia Filii sunt resurrectionis. Luc. 20. cœpit ipsa tota secunda creatio initium à resurrectione Christi, ejusque primum apotelesma fuit hoc, quod Iesus Nazarenus ex resurrectione mortuorum constitutus est Christus & Dominus, Rex & sacerdos. 2 Cor. 5. 16. 17. ista igitur immortalitate nititur & sacerdotii & regni Christi æternitas, quæ utraque sunt secundum virtutem indissolubilis vitæ. Hebr. 7. & juxta hanc considerationem prius Filius Dei quàm sacerdos & Rex, quamquam & eo quod quis rex est Filius Dei dicatur. Psal. 81. Ioan. 10. Agitur itaque hic de Filiatione non æterna, neque quæ ex Virgine & Spiritu, quia illa ad naturam pertinet & personam, sed de Filiatione qua ista persona ad gloriam evectus regni & sacerdotii. Et sic puto commode obviari posse suspicioni, si explicatio versetur in officio imposito personæ isti tantum. De tertio. Quum Petrus Confessionem istam ederet, nondum erat ille factus Christus & Dominus, nondum sacerdos factus secundum ordinem Melchisedech, nisi destinatione & promissione Dei. Erat tamen tum Filius Dei vivi, qua sermo Patris & ex Spiritu conceptus & qua sanctificatus & missus in mundum ad dandum testimonium veritati; etiam Christus erat quâ unctus Spiritu sancto & potentia ad prædicandum Euangelium pauperibus & miracula patrandum quamquam Christi nomen non tam ad Propheticum munus pertineat, quam ad Regium cui in illo junctum est sacerdotale, & subservit utrique Propheticum, non quatenus ille id administravit in propria persona ut minister circumcisionis, sed qua emittit Apostolos, Ephes. 4. &c. Ordo ergo in hisce talis animadverti potest Qui Filius Dei est ab æterno, & postea Filius hominis factus, ideoque totus Filius Dei secundum naturam & originem, quamquam & hominis Filius secundum unam partem, ille Filius Dei secundum officium factus est. 1. per sanctificationem & missionem in mundum ad prædicandum Euangelium, quæ sanctificatio, quia unctio est per Spiritum, etiam aliquo modo illi nomen Christi dare potest: 2. per resuscitationem ex mortuis, qua illi immortalitas & indissolubilis vita est communicata, in qua quum imago Dei & similitudo potissimum

um consistat, eo ipso Filius Dei constitutus dicitur. Rom. 1. & data i officia administranda Filio Dei immortali, ex mortuis suscitato, æternum victuro convenientia, qualia sunt Regnum & sacerdo-um, quæ officia Christi nomine designantur & Regnum excellen-r, an tamen in hac persona jungi debuit sacerdotium, quia Rex e dona quæ dare debuit per intercessionem à Patre obtinere de-uit, quæ non facit ad commonstrandam Dei gloriam in inflexibili nore justitiæ & odio peccati, & simul confirmat nostram fidem, nnino fore ut nihil nobis desit, quum sacerdos noster à Deo con-tutus etiam Rex sit qui potestatem summam habeat totius in cœ- & terris administrationis. Et hæc mi anime raptim velut ex in-ndio uteris, & me excusatum habebis. alias magis ordinata & eniora habebis, spero de Iesu Christo Salvatore Rege & sacer-ote. Vide enim quomodo mihi tempus effluxerit. Hesterno die ost lectionem meam finitam, quam produxeram pene ad mediam ecimam, conventus fuit hora decima, in quo perstitimus usque ad ediam secundam. inde conventus indictus in quartam pomeridia-m qui duravit usque ad mediam octavam. inter duos conventus editandum fuit de modo & ratione invenienda qua studiosis ali-io modo satisfieri posset, & turbæ inhiberi, ideoque sola hæc ora mihi fuit superstes meditandæ & scribendæ huic epistolæ. Con-onabis ergo. Quod ad negotium Vltrajectinum attinet, omnino ihi persuadeo, hoc ab omnibus omni molimine actum iri, ut ma-eas Hagæcomitis, quod Ecclesiæ nostræ imo & reipublicæ necessi-s postulat hoc tempore. Tu ipse nosti ita rem habere, quamquam ıbmississime de te ipso sentias. Et Vltrajectinis promissione satis-eri potest, cujus præstatio etiam in annum & forte amplius differri otest, præsertim si aliquando illos accedere & tuam operam illis npendere tibi liceat. Si tamen eis secus accidat, quod Deus aver-t, & ego precibus conabor impedire & conatus sum; ferendum t mihi, cujus sic potissimum, si & privata admiscere liceat, res gitur. Cogitabo etiam forte Deum nostro conatui adesse nolle; uamquam sciam illum mediis alligatum non esse, & opus suum va-is modis peragere posse sine nostra exili opera. Disponam itaque ne ad patientiam & tolerantiam majorem, quam etiam mihi video ecessariam fore, quum & calumnias incipiant spargere quos ego utavi amicissimos, & apud eos, qui sua autoritate aliquid possunt. actum id nuper à N. Henr. . . . . . D. illustris Sca. præsente liquo, sed illius causâ non possum commode occurrere. Sed illi naledicunt, tu Domine benedicito, & opus manuum tuarum ne in-ermittito. Bruno binas ad me dedit, unas quatriduum scriptas post riores, sed mihi uno die traditas, narrant priores difficultates quæ mpediunt, quominus ante mensem Martium abesse possit à sua Ec-lesia, alteræ spem faciunt fore ut propediem adsit. Apparet ex criptione illi rem valde cordi esse, itaque maturaturum si qua ra-ione fieri possit. tu pro tua prudentia rem administrabis omnem. Videtur nobis affulgere spes aliqua quietis in Academia, quum rem uam agant studiosi jam per ingenia nonnulla mansuetiora & magis

idonea rebus istis agendis. Raptim & volante calamo quia à præ-
dio disputandum est, & collegium tum publicum, tum privato-pu-
blicum redintegrandum, cui rei præparanda sunt necessaria. Vale
vir reverende cum bono Deo, cui te & tua omnia commendo obnixissime. Lugduni Batavorum 3 Februarii 1607.

IOANNI UYTENBOGARDO

IACOBVS ARMINIVS,

Salutem in Christo P.

De loco Matth. 24. v. 33. &c.

REverende vir & amicorum integerrime, doleo vehementer quod tuæ positioni satisfacere, tum per occupationes public, tum maxime per infestantem catarrhum non liceat, metu prorsus ni obveniam ejus defluxui, fore ut noceat, quod ut cavea vehementer me solicitat uxor ad purgationes obeundas, quod etia puto necessum mihi fore, quamquam intempestivo tempore. Velim itaque necessitatem hanc excusatam habeas. Brunoni tuam voluntatem significavi, ille non refragatur magnopere, at unum movet scrupulum, quod deputati Geldriæ inter quos & Arnemiensi consules & alii qui ipsum norunt, concioni isti sunt interfuturi: præparat se tamen & ad illius ejusdem loci tractationem, crastina d tibi adfuturus & communicaturus, an non aliud tempus commodi sit futurum, quo illi intersint tantum quorum interest de donis ipsi judicare. Ad locum vero ipsum quod attinet, quia meam de il sententiam exquiris, ita tractari posse arbitror. Inprimis prædict Christi & ejus finis breviter ex superioribus repetantur, & quia ex cidium tum urbis, tum orbis ista prædicatione involute contineatu dissepar entur ista & omissa illa, utpote quæ jam præteriit & ad nc non spectat; in hujus tractatione subsistatur. Perioche est. Vigilat & parate vos ad adventum Christi, ut ab illo recipi & gloriæ eju participes fieri possitis. Exegesis ad duo summa capita referri com mode potest, quorum prius versibus 32. 33. continet adventus præ dicti per signa præcedentia demonstrationem, simili illustratam quod ipsum, quia in præcedentibus, ut recte scribis pertractatum est percurri obiter potest, ut concio tota subsistat in secundo capite quo argumenta suasionis ad vigilantiam & præparationem istan continentur efficacissima. Quæ mihi quidem quatuor numero esse videntur. Primum à temporis propinquitate. vers. 34. Secundum ab adventus certitudine, vers. 35. Tertium ab incertitudine ipsius diei & horæ. Quartum à supina hominum securitate, vers. 37. 38. 39. Primum argumentum ut commode pertractetur explicandum quid intelligatur per istam γενεὰν, & quomodo tempus illud propinquum dici potuerit, per γενεὰν intelligi videtur, quum de futuro adventu Christi ad judicium locus intelligitur, hujus mundi status, qui non sit mutandus, instar prioris mundi, quo per diluvium extincto alius

Generationem.

ex

x aquis exſtitit; ſed cui finem ſit ipſum judicium impoſiturum, ut ſt 2 Epiſt. Petr. cap. 3. 6. 7. Tempus autem illud breve & propinuum dicitur, eo quod apud Dominum (ut idem Petrus repellens mpiorum de laudatione Domini objectamentum dicit ibidem) mille anni ſint ut dies unus, & unus dies ut mille anni. Cui addi poſſe idetur ad argumenti corroborationem, ne reſpectu quidem homiium dilationem iſtam longam videri poſſe, quum de ea non conſtet is qui ſuperſtites ſunt, & quum illis finis iſque brevis vitæ terminus t præſcriptus: adde ſic adminiſtratum eſſe quidquid in novo Teamento de adventu Chriſti ad judicium dicitur, ut ſingularium tatum homines videantur eo tempore ſupervicturi, quod ex multis ocis manifeſtum eſt. Secundum argumentum continet prædictionis ſſeverationem à conſtantia verbi Chriſti, quam illuſtrat à minore onſtantia cœli & terræ, quæ peribunt, ac ſi dicat: Impoſſibile eſt t verba mea eventum non ſortiantur, ipſo enim cœlo & terra, quæ onſtantiſſima ſunt omnium rerum creatarum, quæ in oculos & ſenus incurrunt, ſunt conſtantiora. Hujus autem veritatis neceſſitas rgumentis multis adſtrui poteſt, tum à natura Dei, ſcilicet ab ejus onitate & juſtitia, tum ab ipſius hominis conditione, inde à naura ipſa virtutis & vitiorum, quum illa conſiſtat in mundanarum erum & affectus erga illas abnegatione, vita in fruitione earundem, enique à piorum & impiorum ſtatu in hoc mundo. Quæ argumena ſunt etiam citra Euangelium nata, ſi quis volet, poterit & reſurretionem Chriſti ejuſque ad dexteram patris ſublationem allegare, a quo nobis eſt certificata reſurrectio & judicium poſtremum viorum & mortuorum. His explicatis ad collationem dici poteſt, non nirum eſſe quod cœlo & terra extinctis verbum Chriſti ſit ſupertes futurum, quum illa vi verbi Dei & potente verbo Chriſti ſuſtieantur, ſine quo ruerent & interirent. Tertium argumentum eſt b incertitudine diei & horæ: quum dies iſta & hora qua venturus ſt Dominus ad judicium nulli hominum imo nec Angelorum nota it, neceſſe eſt ut vigilent homines, & in omnem eventum ſe præparent. Emphaſin habet quod dicitur neque Angelis notum eſſe, ui antea dicti ſunt exſecutores & miniſtri Chriſti ad judicium venuri, unde facile eſt concludere inane eſſe de hora inquirere, quum Deus ne Angelis quidem illam patefecerit. An addendum quod Marcus ait de filio, ignoro; ſi tamen volet quis, omiſſa diſputatione le ejus omniſcientia divina, dici poteſt, illum hic conſiderari ut meliatorem, ſecundum quam rationem etiam ipſi judicium datum eſt, it vero Mediatorem non ſcire niſi quæ ipſi Pater per Spiritum ſuum revelat: non qua talis eſt Patris adminiſter. Conferatur locus, non eſt meum dare, ut ſedeat hic à dexteris, ille à ſiniſtris; &c. ille enim reſpectus convenientior huic loco, quam qui eſt à diſtinctione divinæ & humanæ naturæ. Quartum argumentum eſt ab hominum tum victurorum ſecuritate & negligentia. Quæ illuſtratur à ſimili. Securitatis autem illius mentio facit ad excitandam ſocordiam & ingenerandam ſeriam curam harum rerum animis fidelium duplici ratione, tum ne in exemplum ſecuritatis incidant, ubi tanta eſt

negligentium multitudo ; tum ne pro argumento differendi judicii habeant eundem mundi hujus ſtatum & vitæ tum vegetativæ tum animalis tenorem, qui jam ab initio fuit, & ad finem uſque decurret, poſteriora enim non ſuccedunt prioribus abolitis, ſed hæc per illorum adventum abolentur : quia vacuum eſſe non debet in rebus, non interregnum, non intermundium ut ſic loquar, nihil inter animale & ſpirituale conſiſtens intermedium. Hic autem ſecuritati hominum notatur non in eo quod iſtis muneribus funguntur. Nam ita ſane faciendum eſt, verum quod iſtis animalis vitæ muneribus fungantur citra ullam curam ſpiritualium, & præparationem ad cœleſtem illam vitam capeſſendam. Concluſio ſit, ergo vigilate & præparate vos ad adventum Domini, ubi argumenta ſingula urgeri poſſunt, breviterque explicari, quod iſta omnia nituntur fundamento duplici, nempe ingente bonorum felicitate & malorum miſeria, inde deſiderio quod ſinguli & omnes habent & hanc evadendi & illa potiundi, potiſſimum vero inſiſti debet in ſecuritate hominum, quæ ad miraculum uſque crevit, explicanda & deteſtanda cujus cauſas Apoſtolus duas ponit Tit. 2. impietatem & mundanas cupiditates, & impietatem quidem, vel qua ſtatuitur non eſſe Deus, vel ſi ſit, non curare humana, neque judicaturum, vel quamquam rerum curam gerat, tamen non ſit tam rigide, ut Scriptura habet, judicaturus : quæ omnium eſt communiſſima & alte ſedet in cordibus mortalium : ad quam non parum faciunt multa dogmata hodie in Chriſtianiſmo vigentia. Mundanæ vero cupiditates à Ioanne 1 Epiſt. 2. commode ad tria capita revocantur bonorum mundanorum : à Bernardo vero gradus vitæ hujus circa iſta occupatæ pulcherrime comprehenduntur hiſce quatuor occupationibus. Primum ſtudium occupat neceſſitas naturæ quæ videtur excuſabilis, alterum honeſtas vitæ, quæ intra terminum conſiſtens non prorſus illaudabilis. Tertium pompa & vanitas mundi, quæ omnino excludi debebat, utpote deteſtabilis. Quartum, ipſa malitia peccati, quæ ut à diabolo originem habet & ita & ingenium ejus refert penitiſſime. Argumenta autem non modo tractari poſſunt ſingula, ſed & junctim conſiderari eorumque plenitudo & perfectio commonſtrari, ſi quidem id permittat ratio præſtituti temporis. Ecce, mi anime, quam ego familiariter tecum agam, difficultatem iſtam non moveo, quæ conſiſtit in diſcrimine illorum quæ ad excidium urbis Ieroſolymitanæ ſpectant, & quæ exitium orbis concernunt, neque laboro in explorandis bifariam phraſibus, quæ tam ad hunc quam ad illum ſenſum pertinent, aut ſi uni ſenſui propinquantes ſint, non do operam ut commonſtrem quo pacto & alteri ſenſui inſervire poſſint, quia id jam antea actum eſt : quo ipſo omnis in hoc tractatu difficultas ſublata eſt, & ratio expedita negotium totum tractandi, itaque hic finio iſta. Exemplar reſponſi tui quod Berneveldio dediſti, non accepi : forte oblitus es inſerere literis tuis, quas per D. Curatorem Milium mihi miſiſti : Ex meis intelliges omnes tuas mihi bene traditas eſſe. Sed finio & rurſus peto ut me excuſatum habeas, cui per catarrhum itineri committere non licet. Si tamen

illo

lo propediem liberabor, & tibi tum ſic videbitur, non detrectabo um D. Ledenbergio quæ videntur agere, & illi penitius explicare uæ cauſa ſit cur tu Hagæcomitis abire non poſſis. Vale mi anihe in Domino, cui te & tuam uxorem cum reliqua familia obnixe ommendo. Lugduni Batavorum 9 Februarii 1607.

SEBASTIANO EGBERTI

Reipubl. Amſtelred. Conſuli

IACOBVS ARMINIVS

Salutem in Chriſto P.

De quorundam zelotariorum iniquitate & calumniis querela.

DE morbo D. Ioannis Halsbergii, chariſſimi in Chriſto fratris & amici fidelis jam ante intellexeram quidem; at naturæ vigor & anni tempus ſpem mihi faciebant convaleſcentiæ: uæ cauſa fuit quod ille minus me ſolicitum fecerit: ſi tamen ulla atione tam ſubitum illius ex hac vita exitum præmetuere potuiſem, non omiſiſſem illi etiam ipſe extrema officia præſtare Chriianæ benevolentiæ. At Deus id mihi non conceſſit: quæ res præer dolorem, quem merito ex amiciſſimi hominis morte concipio, on parum animum meum afficit. At recte ais illum præiviſſe; nos nguli ſuo ordine ſequemur quiſque: cujus rei cogitationem aſſiuam mihi inculcat catarrhus, quo jam per intervalla non rara infeor, qui nunc in trachæam, nunc in præcordia, nunc in ventricuum incumbit: vellicat mihi aurem ille qui paratus eſt ad judicium erendum de mortalibus omnibus peremtorium: & hoc ipſo jubet enire dolorem ex amici obitu conceptum, quem forte non multis oſt annis inſequar: Doce nos Domine numerare dies noſtros, & adducemus in cor ſapientiam. Illum præripuit Dominus ex die malo, e videat quæ nobis propter peccata noſtra imminent & impendent, tinam faciem ejus præoccupemus in vera pœnitentia & vitæ noſtræ orrectione: ut opus ſuum in medio annorum vivificet, in medio, iquam, annorum vivificet miſericordiam ſuam; in ira benignitais ſuæ recordetur. Non eſt ſine cauſa quod publicæ res anxium te abeant, quem enim illæ quietum eſſe ſinant? qui aliqua ſaltem ura Patriæ tangitur, quam fruſtra tentatam armis, jam ſpecie & rætextu pacis adoritur vafer & irreconciliabilis hoſtis. Deus ſaientiam & fortitudinem inſpiret Magiſtratibus noſtris ut rectum lavum teneant. Mihi præterea cum furiarum peſſima diaboli priogenita, unde & nomen ipſe ducit, negotium eſt; quam ſtatui atientia debellare, faxit Deus ut poſſim Spiritus ſui robore ſuffulus. Nihil non moliuntur quidam zeloſi (ut præ ſe ferunt) tum hic um alibi, in patria & peregre in Germania & Gallia, quo me mierum homuncionem de cathedra deturbent & mutum reddant: t hactenus irrito conatu, quin & ipſis infelici, eo quod per calumnias nobilem

nobilem faciunt qui latere desiderabat, & suis ipse virtutibus inn telcere non poterat, potissima hujus mali origo ex urbe vestra e ubi confidenter de me dicitur, quod nemo hîc, ubi quotidie publi & privatim doceo, mutire auderet, si metueret ad me id perlatu iri. Novitatis insimulant me, qui totius orbis Novatores audiu ab adversariis & solius Scripturæ antiquissimæ obtentu tutos se p tant, quum & ego ex illis solis mea omnia, & totidem, si voler verbis sistere sum paratus. Declarant se ignorare quid ego agam, toto cœlo aberrare in judicio, quod de me meisque studiis faciun quum non tam affirmem ego novi quidpiam, quam negem no quædam ab illis in Ecclesiam Christi introducta: qua de re in Syn do Nationali, quam spero habitum iri vel hoc vel sequente anno, i ter nos, siquidem superstites fuerimus & Deus dederit, agemu Quod meam causam odiosiorem reddant nonnulli, qui pro me habentur, vix capio quî fiat; quum ego nullos habeam pro meis, na discipulos mihi non facio sed Christo, & illi ipsi apud prudentes dem non mereantur, vel propter imperitiam, vel propter affectum præsertim quum istic notissimum sit non semel mendacia aper de me sparsa esse. Si boni viri sunt, cognoscant ex me quid ego se tiam, aut falli se judicio debere agnoscant. At nolo me aperire. T stabitur Helmichius me bis terve ipsi obtulisse collationem de omn bus fidei nostræ articulis: verum cur nonnullis Synodi deputati ad rogata respondere noluerim, causas habui justissimas, quas sci fidenter dico, & prudentibus viris placituras, & illi ipsi nulla ra tione repellere possent, qui tunc me convenerunt. Res longiore nar ratione indigeret quam Epistolæ brevitas permittit. At fundament porro novitatum mearum, quæ deinde vel abnuo vel eludo; mira na ratio, & quæ fidem non inveniat nisi apud rerum ignaros omniun & inexpertos. Ego publice doceo frequente Auditorio, sæpe di sputo præsentibus collegis, fidenter dico, quod videtur ad objectiones, nulla utor tergiversatione; collegium privatum habeo cui intersunt triginta aut amplius studiosi, omnino mirum neminem hucusque vel verbulum protulisse, quod ego contra Scripturas, Confessionem nostram aut Catechesin sim prolocutus, ipsi mei collegæ rogati, imo & incitati à non nemine, quiescunt, quod omnino non facerent pro zelo erga puritatem doctrinæ, nisi in vanum & sine causa scirent se quidpiam in me molituros. Quod spargitur me suasorem esse discipulis ad lectionem librorum Iesuiticorum & Coornhertii, non alio quam mendacii nomine appellare possum; nunquam enim cuiquam ea de re verbum feci, nec rogatus nec proprio instinctu. Sed post Scripturæ lectionem, quam vehementer inculco, & magis quam quisquam alius, quod tota Academia testabitur, etiam conscientia meorum collegarum, ad Calvini Commentarios legendos adhortor, quem laudibus majoribus extollo, quam ipse Helmichius, quod mihi fassus est, unquam fecit: dico enim incomparabilem esse in interpretatione Scripturarum, & majores faciendos ipsius commentarios quam quidquid Patrum Bibliotheca nobis tradit: adeo ut & Spiritum aliquem Prophetiæ eximium illi pro aliis plerisque

ſque imo & omnibus concedam. Inſtitutiones ipſius, ad locos ommunes quod attinet, addo legendas poſt Catecheſin, tanquam eniorem interpretationem. at hic addo cum delectu, ut omnium ominum ſcripta legenda ſunt. Hujus mei conſilii teſtes innumeros roferre poſſem, illi ne unicum quidem, cur autor fuerim legendi oornhertium vel . . . . proferant, & mendacium patefiet, leo hic de nihilo naſcitur Hiſtoria vel fabula potius. Quæ alia iſtius gantur ſcio, imo & quæ alibi actitata ſint arbitror te ignorare. Si ires, mirareris hominum perverſam impudentiam. Hiſce omnibus ntipharmacum oppono integritatem & patientiam, & ſuſtento e ſpe felicis exitus, quem mihi dabit judex juſtus, qui novit quid æram & agam: illi ſcio mea ſtudia placere, utpote uni veritati, pieti & paci inter Chriſtianos firmandæ ſervientia. Non parum etiam creant judicia virorum præſtantiſſimorum in patria noſtra, qui ctius de me meiſque ſtudiis judicant. Scio diſcrimen etiam faendum inter verum & verum in religione, non enim omnino æque ceſſaria: quod ſi illi qui Amſterdami ſunt & alibi æque cogitant, ego liber eſſem à ſuſpicione & calumniis. Neque moveo ene poſitum (. . .): utinam enim, quod illi jactant, bene poſita ſent fundamenta veri Chriſtianiſmi in animis hominum. Ex collaone patebit de fine & modo agendi illorum & meo. Ego modum ogitavi, quo quam maxime Ieſuitarum conatibus & progreſſui Ponficii Regni obviari poſſit, quam lubens cum illa via, quam p. pl. greditur & convenientem putat, præſentibus patriæ noſtræ præantiſſimis viris rerum gnaris explicarem, ut illi de utriuſque ageni ratione judicium ferrent; quod velim te aperte, ubi poſtulabit ccaſio, apud quoſvis erudiare: lubet experiri cum illo qui ſe ſoım arbitratur maſtiga hæreticorum, ſed ubi decet & cum fructu eri poteſt. Ego circa Pentecoſtis Feſtum iſtuc ſtatui venire, ut exeriar an præſentia mea calumniam diſpellere poſſim; quod facile t, ne ſe prodat, ſed ut ex animis eorum, qui gratis me ſuſpectum abent, & putant utile eſſe rei ſuæ publicæ ut ego calumniis obruar, ifficillime efficiam. Simile eſt figmentum, de lymbo, quem ego puo me fortioribus argumentis deſtructurum, quam quemquam illoım, ſed & hic velim rem ad collationem venire. Sed ſatis eſt haım rerum. De commodo loco pro Antonio Pauli inquiram, & ſtam tibi ſignificabo quid reſciero. Vale vir conſultiſſime, & ſalutem onjugi tuæ cariſſimæ meo nomine dicito. Deus noſtri miſereatur & cclesiæ ſuæ heu nimium afflictæ & miſeræ. Lugduni Batavorum 3 Maji 1607.

Raptim ita ut relègere non licuerit. Tu boni conſule præpropeam ſcriptionem.

Reve-

Reverendo & clarissimo viro

D. W. MELVINO,

Sacræ Theologiæ Doctori, & Professori in inclyto Santandræano,

SIBRANDVS LVBBERTVS S.D.I

Querela de Arminii atque Vytenbogardi heterodoxia.

DOctor Iacobus Harminius Professor Theologiæ in Academ Leidensi, & Ioannes Uytenbogaerdt minister Hagensis, v dentur moliri, ut in recepta doctrina Ecclesiarum nostraru aliquid mutetur. Vt hoc perficerent dicuntur effecisse,ut D. D. Ge Ordines in Synodum Nationalem consentirent; sed hac conditic ne, ut Catechismus Heidelbergensis, quem nostræ Ecclesiæ rece perunt, & Confessio Belgica in proxima Synodo revideantur. Qu vero revisio non fit nisi in judiciis, ut sententia ante lata corrigatur fieri non potuit, quin Ecclesiæ nostræ hoc Ordinum responso gravi ter commoverentur. Passim audivimus has voces. Nos & nati & educati sumus in hac doctrina, nostri parentes propter eam durun exilium, & nos propter eandem, hoc sævum bellum hos 40 anno sustinuimus, eadem doctrina tam multorum martyrum sanguin obsignata est, & hos videmus fructus laborum, miseriarumque no strarum, ut doctrina illa, cujus gratia hæc omnia sustinuimus & perpessi sumus, in dubium vocetur? Neque ratione carent hæ querelæ. Nam ut quidem suspicantur, præcipua doctrinæ capita, ce sunt de peccato originis, libero arbitrio, fide, justificatione, sanctificatione, prædestinatione, Sacramentis, disciplina Ecclesiastica, Presbyteriis in dubium vocabuntur. Sunt etiam qui mussitant de persona Christi, redemptione, & satisfactione. Alii putant eos hoc agere, ut tota Catechetizandi ratio ex Ecclesiis exterminetur. De his tamen nihil certi affirmare possum. Diligenter enim & serio rogavimus, ut se declararent, & ostenderent quid vellent, nos daturos operam, ut satisfaceremus, si id ulla ratione facere possemus: sed obtinere nihil potuimus. Semper enim responderunt, se non velle id, nisi in Synodo proponere; addiderunt se etiam non teneri. Ac licet regereremus omnes Christianos teneri cuilibet reddere rationem suæ fidei, idque omni tempore: tamen nihil aliud obtinere potuimus, quam ut dicerent, se nolle sese nisi in Synodo patefacere. D. D. Ordines cum viderent omnes Ecclesias hac re graviter commoveri: evocarunt ex singulis provinciis duos pastores, ex Academia Leidensi duos Professores Theologiæ, ex nostra me etiam; ut despiceremus quibus modis Synodus haberi posset. Nos convenimus Hagæ: ibi multæ quæstiones præparatoriæ motæ fuerunt, videlicet: Quinam sint ad Synodum venturi? cujus auctoritate sint venturi? quam potestatem sint in Synodo habituri? quis habeat potestatem convocandi? quis sit in ea futurus controversiarum judex? & annon

non ſint omnes, qui contra receptam doctrinam aliquid monent, vel de eo judicabunt, à ſubſcriptionibus Catechiſmi, Confeſſioniſque liberandi? De illis inter nos convenit; de duabus poſtremis inter nos convenire non potuit. Vtriuſque igitur partis ſententiam, prout eam ſcripto comprehenſam D. D. Ordinibus exhibuimus, ad te mitto. Eorum quæ obſcura ſunt, explicationem addo, & rogo, ſi exiſtimas nos rectè reſpondiſſe, nos tuo conſenſu confirmes: ſin minùs, ut nos tuo conſilio juves, & meliora doceas. Res eſt communis, & pertinet ad omnes Eccleſias. Etiam igitur atque etiam peto, ut adjunctam chartam ſerio legas, & ſi fieri poteſt, etiam cum aliis doctis viris, qui iſtic ſunt, communices; ut conjunctis ſtudiis animiſque hunc ignem extinguamus, & pacem concordiamque in Eccleſia conſervemus. Si quid reſpondebis, quod te facturum mihi polliceor, mitte Londinum ad Simonem Ruitingium, miniſtrum Eccleſiæ Belgicæ: ille curabit, ut ad me perferatur. Vale. ...ranicæ. Anno 1607. Kal. Iul.

ACerrima diſceptatio fuit de Iudice controverſiarum, quæ in Synodo futura movebuntur. Nos ſuſtinuimus, Synodum de his judicare debere, & fore ratum, quod vel ab omnibus vel à pluribus in Synodo congregatis pronunciabitur. Illi hoc negaverunt. Voluerunt enim, ut ſententia in Synodo lata, ſi partes illi parere nollent, depùtati Miniſtri ad ſuos redirent, & in ſingulis provinciis cogerent Synodum Provincialem, eandemque rem ſcripto comprehenſam ſingulis Synodis Provincialibus dijudicandam proponerent. *Narratio eorum quæ in conventu præparatorio Synodi Nationalis acta dicuntur.* Quæſivimus, an rata eſſe deberet ſententia in Synodo Nationali lata, ſi vel ab omnibus vel à pluribus Synodis Provincialibus approbaretur? Reſponderunt quod non, niſi partes ultro parere vellent latæ ſententiæ. Voluerunt enim ut res tota, prout à Nationali & Provincialibus Synodis definita eſt, à ſingulis Synodis, in unaquaque Provincia, omnibus Claſſibus dijudicanda proponeretur. Et ſi à Miniſtris, qui in omnibus Claſſibus fœderatarum Provinciarum conventuri ſunt, ſententia in Synodo Nationali lata approbaretur, fore eam ratam. Quæſivimus, ſi ſententia à pluribus approbaretur, an vellent ſe illi ſubjicere? ad quod reſpondere noluerunt. Quæſivit D. Fontanus, ſi trecenti Miniſtri de aliqua re judicarent, & ducenti nonaginta conſentirent, decem verò diſſentirent, an ſe ſententiæ iſtorum ducentorum & nonaginta Miniſtrorum ſubmittere vellent? ſed neque ad hoc reſpondere voluerunt. Hanc ſententiam expreſſerunt his verbis, *deur den Synodum verſtaen wy die ghedeputeerde, ende ghedeputerende Predicanten.*

Quum illorum mentem intellexiſſemus, diximus conditionem hanc eſſe impoſſibilem, impiam & abſurdam. Impoſſibilem fore enim, ut opinamur, ad minimum tredecim aut quatuordecim doctrinæ capita, quæ in controverſiam ventura ſunt; neque poſſe niſi una definita, ſi omnia ordine fieri debent, de altera diſceptari. Si vero tam operoſe omnia diſceptabuntur, non poſſe integro ſæculo talem

Syno-

Synodum finiri. Addidimus, si in Nationali Synodo ita faciendu est; etiam in Provincialibus ita fieri debere; quod si fiat, Ministr nulla alia re, quam Synodicis altercationibus occupatum iri, neq quicquam præterea facere posse. Quin si Oecumenica cogeret, quod multi pii Principes & Pastores unice expetunt, in ea eode modo agendum esse, atque ita fratres Polonos, Hungaros, Transi vanos, Bohemos, Moravos, Germanos, Sabaudos, Helvetios, Ga los, Anglos, Scotos, Belgas, Danos, cæterosque fratres debere suos redire, & super qualibet controversia Synodos Nationales quolibet regno cogere, in iisque eam controversiam disceptanda proponere, sententiasque in Nationalibus Synodis latas ad Oec menicam referre; & collatione facta, si partes acquiescere nolir singulis redeundum esse ad suos, ut cogant in quolibet regno Syn dos Provinciales, in iisque eandem rem disceptandam proponan sententiasque in singulis Synodis latas ad Oecumenicam referant, collatione facta, si partes acquiescere nolint, singulis redeundu esse domum, ut in qualibet Provincia omnes Classes cogant, in ii que eandem rem dijudicandam proponant, sententiasque in Class bus totius orbis latas ad Oecumenicam referant, eamque debe esse ratam & definitam sententiam, quæ ab omnibus Ministris Class catim in toto Christianismo congregatis esset approbata. Sed ho ordine, vix multis sæculis unam Oecumenicam Synodum finiri poss Addidimus, omnia Ministrorum stipendia vix ad vicesimam parten horum sumptuum sufficere; proinde hanc condicionem esse impossi bilem.

Impiam. Hoc enim procedendi modo tollitur omnis disciplin Ecclesiastica. Quamdiu enim judicia terminari nequeunt, sententi pronunciari non potest; nemo propter crimen aut hæresin Ecclesia stice censeri, nedum puniri potest. Hoc igitur procedendi modo introducto; omnia crimina in nostra Ecclesia impune patrari, omnesque hæreses in eadem impune disseminari posse, nostramque Ecclesiam fore matrem omnium criminum atque hæreseum. Futurum item esse, ut omnes improbe viventes, & impie sentientes (si hic procedendi modus recipitur) se cum novatoribus conjungant, ac tandem principatum in Ecclesia obtineant. Deinde, hic procedendi modus est contra ordinem Ecclesiarum, primitus ex Dei verbo deductum, & deinde ab Apostolorum seculo ad nostram usque ætatem magno commodo Ecclesiæ usurpatum. Actorum enim 15 cap. legimus habitam esse Synodum Hierosolymis super controversia Antiochena, sed sententiam in Synodo latam habitam esse pro definitiva; seculis sequentibus habitam esse Synodum Carthagine, cui Cyprianus interfuit; aliam Antiochiæ, in qua Paulus Samosatenus condemnatus est. Euseb. lib. 7. 29. Aliam Romæ, in qua Marcellinus condemnatus est; alias item de observatione Paschatis, in Palestina, Gallia, Græcia, Ponto, & Italia. Euseb. lib. 5. 22. Atque in omnibus istis, sententiam à Synodo latam, habitam esse pro definitiva; Post has Synodos coactam Oecumenicam Nicææ propter Arrium, aliam Constantinopoli propter Macedonium, aliam Ephesi propter Nesto-

Nestorium, alias Chalcedone propter Eutychen; atque in his omnibus sententiam in Synodo latam, habitam esse pro definitiva; atque ita semper observatum esse in Synodis Africanis, Europæis, & Asiaticis. Nostro item sæculo Ecclesias Gallicam, Scoticam, Belgicam, observare eundem ordinem, neque contrarium exemplum dari posse.

Absurdam. Hic enim modus procedendi est omnis boni ordinis versio. Hactenus enim magno Ecclesiæ fructu processum esse à Presbyteriis ad Classes, à Classibus ad Synodos Provinciales, à Provincialibus ad Nationales; hoc est, à minoribus Conventibus ad majores. Nunc vero procedendi ordinem gradu retrogrado à Nationalibus Synodis descendere ad Provinciales, atque ab his ad Classes, & tandem ad singula individua. Deinde, Synodus significat congregationem præsentium, neque ullius Græci scriptoris, vel probati grammatici authoritate doceri potest, Synodum significare multitudinem absentium, inter se distantium, eorumque longe lateque viatim & oppidatim habitantium.

Cum igitur ordo receptus habeat exemplum in verbo Dei, & sit continua praxi veteris & recentis Ecclesiæ approbatus, sitque hactenus utiliter ad doctrinæ & disciplinæ conservationem in Ecclesia usurpatus; Contrarius vero sit impossibilis, novus, nunquam in Ecclesia usurpatus, & secum ferat omnium criminum hæreseumque licentiam, atque evertat omnem bonum ordinem, nos merito antiquum approbatumque ordinem approbare, & novum istum, atque ante hunc diem inauditum improbare.

Ad has rationes siluit Vtenbegartius, & satis clare significavit se respondere non posse; postridie dixit se hæc argumenta cum Doctore Harminio communicasse, sed neque ille vel unum verbum ad respondit; nihilominus tamen in opinione perstiterunt. Vt igitur recte judicare possis, & illorum & nostram sententiam scripto comprehensam, prout ipsis DD. Ordinibus eas exhibuimus, subjiciemus.

Hoc est, quemadmodum verbum verbo reddidimus.

Communibus votis.

Ministri, qui authoritate suarum Ecclesiarum in proxima Synodo comparebunt, debent omnes controversias ad doctrinam pertinentes, quæ contra Catechismum & Confessionem Belgicam movebuntur, solummodo ex Dei verbo definire, neque ad quicquam (quantum controversias doctrinarum attinet) quam ad Dei verbum attendere. Erit etiam cuilibet (qui in Synodo comparebit,

Suffragantibus

D. Harminio, Vtenbegart,

Iohanne Leo, & Everhard Bolio.

Ministri, qui authoritate suarum Ecclesiarum in proxima Synodo comparebunt, debent omnes controversias ad doctrinam pertinentes, quæ contra Catechismum & Confessionem Belgicam movebuntur, solummodo ex Dei verbo, *post debitam inquisitionem* definire, neque ad quicquam, quam ad Dei verbum (quantum controversias doctrinarum attinet) attendere, & debent propter

bit, & scrupulum aliquem in doctrina habet,) liberum, suam opinionem Synodo proponere, sed ita, ut in omnibus causis quæ ad doctrinam & ordinem Ecclesiæ pertinent, se Synodi judicio subjiciant, & ut *quicquid à Synodo, vel communibus vel pluribus suffragiis definitum* fuerit, pro ultima & definitiva sententia habeatur.

propter istum finem ab obligatione istorum scriptorum durante hac inquisitione & judicio soluti esse. Erit etiam cuilibet, qui in Synodo comparebit, & aliquem scrupulum in doctrina habet, liberum, *in legendis & expendendis istis scriptis (quod factu necessarium est)* suam aut Ecclesiæ à qua missus est, opinionem Synodo proponere. Sed ita, ut in omnibus causis quæ ad doctrinam & Ecclesiæ ordinem pertinent, se judicio Synodi *(per quam, non solum deputati Ministri, sed etiam deputantes intelligendi sunt)* subjiciat, & ut quicquid *ita* definitum fuerit, pro ultima & definitiva sententia habeatur.

Altera controversia est, an Ministri debeant à subscriptione, qua Catechismo & Confessioni Belgicæ subscripserunt, solvi & liberari. Illi responderunt, quod sic; idque propterea quod durante ista obligatione, nemini sit licitum doctrinam istis scriptis comprehensam oppugnare, neque contra illam pronunciare. Nos vero respondimus, quod non; & ostendimus hæc scripta non esse normas, nec regulas nostræ doctrinæ, sed solummodo esse vincula societatis & unitatis; addidimus, nos non teneri ullis subscriptionibus, nisi quatenus ista scripta cum Dei verbo congruunt; doceri nos Samosatenorum exemplo in Polonia, quid ejusmodi prætextibus quæratur; itaque non posse suffragari, ut Ministri ab ista obligatione liberentur, præsertim cum (si hic modus procedendi, quem illi urgent, recipiatur) futurum sit, ut in universum omnes Ministri de his controversiis sint judicaturi, ac proinde in universum omnes ab hac obligatione solvendi & liberandi. Iam vero, si controversiæ non possent finiri, vel non possent brevi tempore finiri, (quod isto novo procedendi modo esset impossibile,) fieri non posset, quin vinculum & conjunctio Ecclesiarum nostrarum plane rumperetur. Ne tamen vel illorum vel aliorum conscientiis ullum scrupulum injiceremus, neque vinculum Ecclesiarum solveremus, mediam viam tenere voluimus, & pronunciavimus omnes controversias ex solo Dei verbo definiendas esse; addidimus, cuilibet fore liberum (si quid contra doctrinam receptum haberet,) hoc ipsum Synodo proponere, & arbitramur hoc moderatis ingeniis sufficere debere. Quod vero illi addunt [post debitam inquisitionem] & [in relegendis & expendendis scriptis, quod omnino fieri debet] & [ita,] hoc nos propterea approbare noluimus, quod metuimus, ne sub his latebris revisionem occultarent.

W. MELVINO
IACOBVS ARMINIVS,
IOHANNES UYTENBOGAERDT

Salutem plurimam in Christo.

REverende & Clarissime vir: paucis abhinc diebus ex Anglia ad nos transmissum fuit exemplar, cum literarum quas D. Sibrandus Lubberti Kal. Iul. superioris anni ad tuam dignita-em Franekera dedit, tum cujusdam scripti iisdem literis à D. Si-rando adjuncti, quibus controversiam quandam inter nos super rma & modo habendi in hisce Provinciis Synodum Nationalem rtam exponit, & super ea T. D. aliorumque virorum doctorum dicium exquirit. Accepimus etiam ad alias exteras Ecclesias ejus-em argumenti literas in eundem finem ab eodem scriptas esse, quæ fidem invenerunt quam illis deberi proculdubio sibi persuadet illa-m autor, mirum ni nomini nostro notam inusserint vix ullo un-iam tempore delendam. Rumor quidem jam dudum fuit sinistra iædam de nobis per Ecclesias exteras spargi, neque enim ita se oc-ltare potuit calumniæ spiritus, quin ex fœtore nares nostras vel à nginquo pervadente persentisci potuerit: Calumniatorem autem sum & ipsam calumniam deprehendere, quia haud ita fuit facile, eo innocentiam nostram commendantes quievimus, ad susurros oduruimus, & in patientia possidere animas nostras ex summi Ma-stri nostri præcepto ejusdem freti gratia adlaboravimus. Iam vero is hisce litteris aliisque similibus etiam in Germaniam missis, si-re amplius non licuit, ne silentium nobis & Ecclesiæ Dei fraudi . Neque tamen in animum induximus respondere ad singula, iod facile erit si major nos urgeat necessitas: indicabimus tantum iæ hac vice putamus utilia, idque ea, Deo duce, faciemus modestia, ndore & conscientia quæ Christianos & servos Christi decet. *Criminationum Sibrandi purgatio.*

Primum igitur per ejusdem Iesu Christi Salvatoris nostri sacro-nctum nomen T. D. rogamus & obsecramus, secum pro Chri-ana sua ἐπιείκεια, humanitate, & charitate expendat, an servo *Æquitate.* hristi (qualem autorem istarum literarum agnoscimus & revere-ur) conveniat conservos suos, & quidem ex insidiis verberare, il-sque sub vocibus ambiguis *videntur moliri: dicuntur effecisse: ut qui-m suspicantur: sunt etiam qui mussitant: alii putant*, & similibus hære-os insimulare, præsertim apud exteros, rerumque nostrarum non que adeo gnaros, ac tandem concludere, de his tamen nihil certi firmare possum.

Deinde velimus & hoc à T. D. paulò diligentius considerari, an ominis ingenui sit ut veluti dubius & anceps aliorum sententiam controversia, aliqua Theologica vel Ecclesiastica exquirens & ratum se dicens meliora docentibus cedere, (quod se facturum

literarum autor ſpondet) animum ejus quem rogat prius ejuſmodi narrationibus, flectere & occupare tentet, quæ propter opinionem egregiam de rogante conceptam facile perſuaſæ non poſſunt non eundem vehementer percellere & concitare, quin & vehemens odium accendere adverſus illos, quorum ſententiæ ſe opponit: denique ita rem omnem inſtituat ut vix ac ne vix quidem fieri poſſit ut ille qui rogatur jam ante prævia illa narratione perſuaſus teterrimi monſtri quid alere contrariæ ſententiæ ſuffragatores, animo integro & non præoccupato ad quæſtionem, poſt ejuſmodi inſinuationes demum propoſitam, examinandam, diſcutiendam dijudicandamque accedat, & non ex præjudicato ſententiam ferat. Hoc autem agere literarum iſtarum autorem ſive autores, cuivis illas inſpicienti ita planum eſt, ut quod planiſſimum. Alioqui, quorſum quæſo ſugillationes iſtæ de molitionibus adverſus Eccleſiarum noſtrarum doctrinam? quorſum tot capitum, quæ omnia & ſingula nos in dubium vocare velle ſuſpicionem eſſe dicit enumeratio? præſertim quum in eo de quo agit Conventu, de iſtorum aliquo lis mota fuerit nulla, verum diſceptatio omnis tantum fuerit de forma & modo habendi Synodum Nationalem, & in ea diſceptatione proteſtati ſimus, ſæpe (quod etiam nunc coram Deo dicimus) nos ſententiam quam de vera Synodi habendæ ratione & tuebamur tum & tuemur etiam nunc, dum edocti melius fuerimus, non hoc fine à nobis propoſitam, ac ſi ejus obtentu viam molitionibus quas ſuſpicantur ſternere conaremur, verum ex Theſi tantum & citra ullam ejuſmodi conſiderationem particularem, adeo etiam ut (quod & aperte diximus) eandem propoſituri & defenſuri vel eſſemus vel fuiſſemus, etiam remota ſuſpicione omni futurum, ut vel unus adverſus doctrinæ receptæ articulum ullum aliquid moliatur: quemadmodum & noſtræ ſententiæ ſuffragatores habemus etiam illos fratres, quos extra omnem ſuſpicionis aleam poſitos, ad illum uſque Conventum habuerunt omnes. Sed id ſperamus tandem planum faciet tum ſententia noſtra ipſa rite propoſita & expoſita, tum rationes & argumenta quibus eandem adſtruere debito ordine, modo, & loco parati erimus. Apage igitur verſutias iſtas & pias fraudes, quibus laboranti Eccleſiæ ſuccurrendum, ſi tulerit neceſſitas, non ſoli Pontificii exiſtimant.

Iam ad ipſius narrationis examen propius accedimus, in qua tot fere ſive falſitates, ſive errores, quot periodi. Vt enim in recepta doctrina Eccleſiarum aliquid mutetur,non molimur, utut hoc D. Sibrando aliiſque qui eminus conſpicientes homines arbores putant videatur. Vt non niſi Reviſionis Confeſſ. & Catech. conditione D. D. Ordines Gen. in Synodum Nationalem conſentirent, neque effecimus nos, neque hoc fine effecimus, neque horſum ab Ordd. decretum factum ut aliquid mutetur: quin potius pio, cordato, & prudenti huic D. D. Ordd. decreto (ſic pace D. Sibrandi exiſtimamus) occaſionem primam dederunt quidam ex iiſdem illis ipſis, quibus id maxime diſplicet. Si enim originem decreti & provinciam hanc noſtræ Hollandiæ reſpicias, plus quam decennale eſt, & ex alio
fonte

onte profluens, quod etiam ab eo tempore non latuit fratres. Sed uum jam abhinc biennio in eandem iverint & reliquæ Provinciæ ententiam, in nos veluti ejus autores faba cuditur. Nihilominus taen quum decretum hoc (nostro judicio) pium sit, utile & necessaium, autori, quisquis ille fuerit, dedecori non erit. Vocum & rerum aud satis attentam considerationem, quam animadvertimus in eo uod Revisio fieri non dicitur, nisi in judiciis, ut sententia ante lata orrigatur, prætereuntes, ad voces quas passim auditas narrat literarum autor ita respondimus, & coram Deo & sanctis Angelis ipsius espondemus, nos neminem nosse verbi Dei administrum in toto oc Belgio, (quorum nomine & nos per Dei gratiam venire cupinus) qui in doctrina in qua nati & educati sumus, cujus causa paentes nostri durum exilium passi sunt, propter quam sævum hoc ellum 40 annos sustinuimus & perpessi sumus, in dubium vocare elit. Neque citra impietatem & summam ingratitudinem vel coitare quis potest ipsos D. D. Ordd. Generales decreti istius autoes, qui sævum hoc bellum stupenda prorsus & admirabili constana Reformationis Ecclesiarum ergo potissimum tot annos sustinueint, quibusque illud tanto sanguine, sudore, sumptibus, miseriis deque innumerabilibus constitit, id velle, & quidem hoc tempore, uum post tot rerum discrimina, totque labores purioris Religionis rgo exantlatos ejusmodi pacis & libertatis spem è cœlis nobis stentet clementissimus Deus, ut ea si secundum Deum potiri pro otis detur, velut in portu navigare quum Respubl. tum quæ illa veitur Ecclesia, videantur. Illine jam pene victores hos laborum suoum fructus & miseriarum suarum videre cupiant, ut doctrinæ illius utationem inducere molientes Ecclesias inter se committant, & elut in portu naufragium faciant? Idque duorum vel trium hounciorum instinctu, qui ipsi si quid moliuntur, non nisi per Synoum, & quidem Nationalem, & quidem talem in qua non pauci eputati judices sedebunt, sed omnium Pastorum vota, pro ut D. Sirandus narrat, audienda putant, moliuntur? Quorum igitur istæ oces, istæ querelæ sunt? Credat T. D. illorum ipsorum esse qui ejusnodi literas & scripta disseminant, quin & ex suggestu apud popuim ebuccinant, totam pene Europam clamoribus complent, Ecclesias pacatas & tranquillas turbant, nulla alia re exciti quam misera ac Revisionis clausula, decreto D. D. Ordd. cujus T. D. exemlar mittimus, ut ipsa quale sit videat, inserta. Quasi vero novum, nauditum, & scelus, & quidem magnum scelus sit post 20 annorum c amplius, quibus totis Synodus Nationalis apud nos habita non uit, emensum curriculum, & varias quibus interea temporis Ecclesiæ nostræ agitatæ fuerunt, etiam de quibusdam Confessione & Caechesi nostra contentis, disputationes, à repetitione, sive Revisione de voce enim quæstio nec est nec esse debet) & consideratione doctrinæ & proinde Confessione illarum Ecclesiarum, quarum Synoius habetur negotium aggredi, & quidem non hoc fine præconcepto t mutatio doctrinæ inducatur, absit, verum ut, sicubi aliquid vel eronee, vel inconcinne, vel duriuscule, vel non secundum sanorum

Exemplar. sermonum ὑποτύπωσιν, vel unde quis sanam doctrinam calumniar vel traducendi, vel infirmandi ansam arripere possit, (quod ejusm di scriptis accidere posse asserimus) dictum reperiatur, illud ipsu non hujus vel illius Aristarchi virgula censoria, sed communi Ecc siarum suffragio corrigatur & emendetur: quasi denique ejusmo correctio in aliquibus citra ullam doctrinæ à D. Sibrando descrip mutationem, imo vero ullam de eadem ipsa dubitationem fieri n queat. Hic profecto si nobis volupe esset longe alias piorum mult rum voces & querelas, quas passim audimus enarrare de quada alia re quam majorum nostrorum duro exilio, sanctissimorum ma tyrum sanguine, sævo hoc 40 annorum bello exterminatam & pr fligatam, quin imo ab incunabulis ipsis diris devotam in Ecclesia Christi introducere denuo sive scientes, sive inscientes moliunt quidam, aliam & quidem multo veriorem & tristiorem cantilena ex iis contextam T. D. audiret. Ratione tamen non carere que las suas D. Sibrandus dictitat. Quænam vero illæ sunt? *Quod spicentur quidam* (ait) *præcipua doctrinæ capita in dubium vocanda* (q & enumerat,) *quin & totam Catechizandi rationem ex Ecclesiis ext minandam.*

O calumniam! Itane Sibrande frater? Omnis igitur & tantaru querelarum ratio in sola & quidem quorundam tantum suspicio est. Egregie, sic pergant fratres propter quorundam suspicion de quibus vel ille ipse illarum condus & promus, nihil certo se aff mare posse fatetur, Ecclesias commovere, imbecilliores conscie tias turbare, & innoxios conservos suos nullo neque rerum, neq personarum habito discrimine traducere? Quî fit autem, ut ni certi de illis affirmare possit? Quod nimirum diligenter & ser rogati declarare nos noluerimus, sed ad Synodum omnia rejece mus. Hic singularem numerum in pluralem quum vertat D. Sibra dus, suspicionem facit non suo solius nomine literas istas scripta verum istud perinde nobis quum sit in hoc negotio, quærere ex a tore sive autoribus lubet. Quinam fuerint diligentes illi & serii e ploratores? Qui illi quos rogarunt, ubi, quando, quomodo, sup quibus & qua de causa rogati? De his enim nisi loquantur plani quomodo responsum instituamus ignoramus. Arminius aliquand rogatus de quibusdam ita respondit, ut & facere quod illa peteba eo quo petebant modo, merito recusarit, & tamen alio quam i proponebant modo è vestigio, ad omnia & singula respondere p ratus fuerit, siquidem voluissent illi qui rogabant æquissimis qu adhibebat conditionibus stare. Uytenbogardus autem, ut nulla huic inquisitioni causam dedit unquam, ita nunquam fuit sigillati à quoquam rogatus: sed & non rogatus sponte sua in plena Syno do occasione data seipsum declaravit solus, & in alia Synodo cu reliquis Synodi membris omnibus rogatus cum iisdem respondi Mirandum sane & quidem valde mirandum, quum apud nos pe Dei gratiam sint & habeantur indicia Ecclesiastica, & consessus mul ti Presbyterales, Classici, Synodales; quumque vocationem qui que nostrum suam publice & privatim, illustribus etiam in locis qu

præ

ælegendo, diſputando, concionando, conſulendo pro menſura
onceſſa à Domino obire ſtudeat, nullique unquam conventui Ec-
eſiaſtico nos ſubduxerimus, eoſdem autem pro muneris ratione
ligenter coluerimus ſemper & obſervaverimus, neminem exſtitiſſe
actenus qui vel hoc vel ullius alius rei nomine litem nobis intenta-
t, & ad cauſam dicendam ordine & legitime invitarit. Quæ au-
m de patefactione ad Synodum rejecta addit D. Sibrandus, vel
lſa ſunt vel ea attingunt quæ non niſi ad Synodum pertinent, nul-
bique vel proponi vel diſcuti quam in Synodo debent & poſſunt,
cundum morem & ordinem in Eccleſiis noſtris hactenus obſerva-
um. Sed quod ſequitur prorſus præter verum dicitur, D. D. Ordd.
delicet Conventum præparatorium inſtituiſſe tum, cum viderent
ac re Eccleſias graviter commoveri. Quaſi vero iſta quam fingit
onventus præparatorii cauſa fuerit. Hallucinaris Sibrande frater.
Qui potuit Eccleſiarum motus ejus rei cauſa eſſe quæ ipſa motui
uem imaginatur D. Sibrandus) cauſam dedit? Inſpiciatur D. D.
Ordd. decretum, patebit conceſſionem Synodi, hujus evocationis,
uæ eodem pæne habitu cum iſta decernitur, cauſam fuiſſe: quam
nim ibi decernunt Ordines Miniſtrorum, ſive evocationem, ſive
onvocationem præparatoriam, eandem illo ipſo hoc de quo agitur
Conventu præparatorio, non alio, exequuntur. Conceſſionis autem
ynodi ſimulque decreti de hac evocatione, ſive cauſa, ſive etiam
ccaſio fuit non Arminius, non Wtenbogardus, non hi vel illi ru-
nores, ſed partim vicennalis pene omnium Eccleſiarum noſtri Bel-
ii pro Synodo Nationali ab Ordd. obtinenda inſtantia, (ab anno
nim 86 nulla fuit habita) partim quod D. D. Ordd. ipſi ad convo-
ationem Synodi, quam ſibi ut ſummo in hiſce Provinciis Magi-
ratui pro autoritate à Deo conceſſa deberi expreſſis verbis edi-
unt, proſilire noluerint, niſi auditis prius quorundam Theologorum
uo arbitratu evocandorum conſiliis, ſuper forma & modo Synodi
abendæ, quo auditis horum & illorum de eadem forma ſententiis,
diligenterque penſitatis omnibus, ejuſmodi peragenda Synodi tanto-
pere, & tanto tempore exoptatæ viam inire poſſent in timore Do-
mini, quæ omnium videretur optima, & ſtatui Eccleſiarum noſtra-
rum convenientiſſima, undeque ſperatum fructum per Dei benedi-
ctionem expectare liceret. Quid? motuum qui vel finguntur vel
illorum ipſorum, qui de illis dolent ſuſurris & flabris in Eccleſias
immiſſi ſunt; cauſam D. Sibrandus, ipſe ſupra rejecit in Reviſionis
clauſulam, illinc enim voces, illinc querelas paſſim dimanaſſe con-
queritur: Atque iſtius clauſulæ (uti dictum) & proinde motuum
quos inde exſtitiſſe, narrat (quos tamen non tam in Eccleſiis ipſis,
quam Eccleſiarum Miniſtris quibuſdam, qui ſe ipſos & alios com-
moverunt obſervare potuimus hactenus) cauſa illud ipſum D. D.
Ordd. decretum eſt, cauſa tamen per accidens, & ex qua nulli niſi
per quorundam ſive inſcitiam, ſive malitiam motus extare potue-
runt. Hæc ignorare non debuit D. Sibrandus, & forte non ignora-
vit: ſed baculi undequaque conquirendi ut miſer vapulet Arminius, *Purgamentum.*
qui velut commune quoddam Κάθαρμα conſtitui à fratribus videtur,

 in cu-

in cujus caput ſuos ipſius quiſque errores conjiciat, quos ille ſos luat: & ſi quos ictus Uytenbogardus ab illius cervicibus mode & vero innocentiæ patrocinio avertere ſtudet, hos ipſe, velut es ſocius excipere cogitur.

Progreditur porro D. Sibrandus ad quæſtiones in Conventu pr paratorio motas, quas recenſet, at non recte, ſive quæſita ab ip D. D. Ordd. conceptis verbis propoſita ſpectes, ſive etiam qu ſtiones quaſdam obiter & per occaſionem tantum delibatas conſic res, ſive etiam concluſiones examines. Conveniſſe enim inter n etiam de iis dicitur de quibus vix diſputatum: quod ut perver animo factum nequaquam putamus, ita incuriam illius in toto h negotio recenſendo ſine nota dimittere non poſſumus, & tantam qu dem ut ſuæ ſententiæ aſſeclam unum Ioannem Leonem nobis adn meraverit, aliumque qui vere nobis ſuffragabatur expunxerit. S hoc, quia exiguum, prætereuntes, ad illam quam ſe obſcuriorum e plicationem addidiſſe ait, reſpondemus, nos D. Sibrandum ſerm num noſtrorum interpretem nolle, noſque ipſius gloſſematis & e plicationibus nequaquam ſtare, quod potius implicet noſtra qua explicet, ſtatum quæſtionis haud recte proponat, & pleraque pr ter mentem noſtram omnino pervertat. Præterea rotundis verb edicimus totam illam tam ſpecioſe & ſplendide ad ſuæ ſententi defenſionem, noſtræque depreſſionem fucatam & phaleratam in ſc pto adjuncto orationem, qua & quid nos, & quid reliqui fratres d xerimus, reſponderimus, ſiluerimus, &c. narrat, præſertim auter operoſam illam impoſſibilitatis, impietatis & abſurditatis, nur quam vel ab illis, uti recenſetur, prolatam, vel à nobis auditam, ſe longo tempore poſt excogitatam, natam & educatam demonſtra tionem: ut & illud de noſtro reſpondendi ad quæſita impotentian arguente ſilentio, eademque non obſtante in ſententia perſtandi per tinacia, totam illam, inquam, hiſtoriam, uti narratur & contexitur fabulam dicimus & Sibrandiani cerebri commentum. Neceſſitat dictum illud urgenti venia concedatur. Singula non negamus, quæ dam enim eorum quæ narrantur, ingenue agnoſcimus: verum qui pleraque adſuuntur falſa, quædam tum temporis non dicta, quæ dam non ſuo loco collocata, neque ad iſtas quas dicit quæſtiones reſponſa, quædam non eo quo narrat modo propoſita: quia etiam ſententia noſtra non noſtris verbis enunciata, non recte prolata, argumenta & quidem gravia à nobis in ſententiæ noſtræ confirmationem producta tacite præterita, omiſſa, alto ſilentio obruta ſunt, omnem iſti ſcripto ita & ad eum modum coagmentato fidem detrahere cogimur. Et quis quæſo ſcriptum illud vel obiter introſpiciens fucum non deprehendat & protinus videat horſum omnia tam artificioſe fabrefacta & concinnata, ut ſuæ ſententiæ quantum poteſt plauſibiliter propoſitæ T. D. & alios ſuffragatores faciat, alterius vero, quam perverſe & mutile propoſitam ne unico quidem argumento fulcit, cujuſque patronos prorſus elingues fingit, condemnatores? Hæc ſufficere poſſent, niſi viſum eſſet ad pleniorem rei intelligentiam totius hujus negotii ſeriem veram ab ovo quod ajunt, per

epitomen

pitomen tamen, ſubvertere, obnixe rogantes ne ſi prolixiores æquo ıerimus, ægre id ferat T. D. Verum quod hic peccabitur, illis imutet qui hanc ſcribendi neceſſitatem, qua ſuperſedere alioqui maıiſſemus, nobis impoſuerunt.

Eccleſiæ omnes Belgicæ, poſt viginti fere annorum ſæpius iteratas ıpplicationes pro habenda Synodo Nationali, tandem ejus convoıtionem obtinent, ſecundum hoc cujus exemplum T. D. tenet, ecretum. Eædem ut hanc Synodi convocationem, ex eodem decreto, non niſi auditis quorundam Theologorum ſuper ejuſdem Syodi modo & forma conſulendorum ſententiis, futuram, promoeant, horum evocationem unanimiter apud D. D. Ordd. urgent : impetrant. Hinc Ordd. eorundem literis & mandato evocati ex ngulis provinciis Paſtores, bini præter Profeſſores Hagam conveunt, ubi frequentiſſimo D. D. Ordd. conſeſſu ex illorum ipſorum ıanibus octo articulos formam iſtam concernentes accipiunt, in unc finem, ut deliberatione inſtituta de iis quiſque ſententiam dicat ıam. Convenitur, & ipſo deliberationis initio duo unanimiter ſtaıuntur à fratribus, unum (quod notare T. D. dignabitur) nulla huıs conventus acta pro autenticis habenda, præter illa ipſa quæ ſub nem conventus ſcripto comprehenderentur communi, ſingulorum atrum ſubſcriptione roborata. Alterum, adlaboraturos quidem mnes ut reſponſum & conſilium concors ſuper articulis propoſitis). D. Ordd. detur, verum ſi forte id obtineri non poſſet, nemo taıen ſuffragiorum pluralitate preſſus aſſentiri cogeretur iis quæ minus nimo probaret, ſed ſententiam quiſque ſuam quantumvis ab aliis iſcrepantem proponeret. Vtrique ſtatuto ſua fuit ratio, & quidem oſtremo iſta, quod ad conventum hunc veniſſemus non ut ab Eccleis deputati, ſed ut à Magiſtratu perſonaliter evocati, ideoque perſoalia conſilia daremus tantum, non decreta cuderemus, quibus Eccleſiæ vel ullus alius obſtringerentur. His ita conſtitutis, ad delibeıtionem invocato Dei nomine accedimus, & conſenſus fit tandem ı omnibus, tribus potiſſimum exceptis, quorum primum fuit de juice controverſiarum in doctrinæ negotiis, ſi forte quæ inciderent, an idelicet paucorum miniſtrorum ſit ab Eccleſiis delegatorum, controverſias de doctrina peremptorio judicio definire, (Epiſcopos nim à Presbyteris in Eccleſia etiam docentibus diſtinctos, quique on ut delegati ſed ſuo jure in Synodis comparere, vel ſi adeſſe non oſſent ipſi, Presbyteros locum ſuum occupaturos mittere ſolent, on habemus, ſuntque deputati iſti tam pauci numero ut ne exigua uidem ex parte Epiſcoporum, prout fuit antiquitus, numerum quare poſſent) an vero antequam id judicium cujus omnes minitri (ni loco cedere malint) ſtare & cadere tenebuntur, fiat, etiam deegantes miniſtri, qui nempe deputatos iſtos delegant & mittunt, & eluti illorum principales ſunt de controverſia mota inſtruendi, audiendi, & illorum quoque ſuffragia exquirenda ſint. Alii fratres & uidem numero plures priori, nos pauciores poſteriori ſententiæ ubſcripſimus. Delegati ſiquidem illi vel poteſtate abſoluta & nulis limitibus circumſcripta ad Synodum mittendi erunt, ut de rebus

doctrinæ forte in Synodo agitandæ, omnia statuant & decernant pr
arbitrio conscientiæ suæ, quod nos ut iniquum, absurdum, & præt
Ecclesiarum nostrarum morem hactenus observatum rejicimus: v
potestate adstricta ad delegantium mandata. Si hoc, in hanc vel i
lam partem de doctrina proposita, & nunquam ante œcumenice d
cisa eorum à quibus missi sunt, nomine, quorumque personam sust
nent, definire non poterunt, nisi mandatum de ita judicando h
beant, quod ut tuto & certa conscientia dari possit, controversia
totam à delegantibus ipsis primum cognoscendam, examinanda
& dijudicandam putamus, quo singulorum judiciis per ipsos del
gatos, (quod vel in rebus minoris momenti, adiaphoris & ordine
modo aliquem spectantibus sæpius factitatum est) ad Synodum rel
tis, & inter se collatis res tota vocum pluralitate per eandem de
niatur. Et hæc quidem sententia illa nostra est quam D. Sibrandı
impossibilitatis, impietatis & absurditatis damnat, facile tamen
triplici isto crimine, si audiri patienter coram æquo detur judice, vi
dicanda: vel potius non est, illa enim quam nostram indigitat no
stra non est, sed ab ipso D. Sibrando ferruminata. Altera contro
versia fuit de norma secundum quam judicari debeat, de qua i
quæsivere D. D. Ordd. an ad Synodum deputandi non debea
obligari ut libere sententiam suam dicant, & nulli rei alii quam unic
Dei verbo obstrictos se teneant. Verba Belgica ita habent, *of de gea
puteerde, ter Synodaler vergaderinge niet en behooren verplicht te werden, vr
moedigh haer meeninge te verklaren, sonder hun anders als aen Godts woo
verbonden te houden.* Nos existimavimus ad istam quæstionem cit
ambages responderi debere ore rotundo. Ita: verum id non placu
fratribus, qui quidem verbum Dei esse dijudicandarum de doctrir
controversiarum normam & regulam non negarunt, (quî audeant
nihilominus nescio quid monstri latere sub ista quæstione D.D.Ord
suspicantes antequam responderent, hanc aliam quæstionem ulte
rius nobis moverunt ipsi, an nimirum judices controversiarum d
doctrina ita ad verbum Dei adstringendos existimaremus, ut non l
ceret simul etiam ad confessionem Ecclesiarum nostrarum respicer
quam alter normam secundariam vocitabat, alter aliis elogiis, qu
tacere quam referre malumus, ornabat. Nos Confessionem quider
agnoscere & recipere nos pro consensus formula respondemus, a
non pro norma sensus: & proinde, si vel illa vel aliqua ejus pars au
particula sub disputationis incudem forte veniat, in hoc judicio i
lam nullo modo respiciendam, sed sententiam etiam de illa ex sol
Dei verbo ferendam, quod ut facere libere possint judices, à sub
scriptione qua illò obstricti sunt, durante tantum isto actu judicia
& non ulterius esse solvendos, hac etiam à nobis adhibita caution
expressa, ut interea dum huic examini & judicio intenti erunt nemi
ni liceat, neque in Ecclesia, neque in Academia, neque privatim, ne
que publice quicquam proferre quod isti Confessioni contraveniat
Fratres secus statuerunt. Tertia (quam nescimus quo consilio D. Si
brandus omiserit) fuit de Revisione ipsa Confessionis & Catechism
Ecclesiarum nostrarum ab Ordd. decreta, de qua quidem nihi
roga-

garunt D. D. Ordines, verum fratres quidam occasione usi vo-
erunt ut D. D. Ordinibus unanimiter supplicaremus pro istius
ausulæ omissione, multis ad hanc rem allatis rationibus: quæ
ıum nobis minus probarentur, illinc quia refutatu faciles, hinc
ıia in contrariam partem adductæ validiores viderentur, quæstio
e ipsius Revisionis orta necessitate, quam nos D. D. Ordinum hac
e re facto decreto suffragantes adstruebamus, reliqui vero Synodi
sius judicio permissam volebant. Tandem, quia fratres scandalum
ıod ex istius clausulæ in literis convocatoriis Synodi suo tempore
nittendis insertione, metuendum dictitabant, identidem occine-
e non desinerent, nos de re ipsa magis quam de formalitate, quam
ocant, soliciti, in omissionem clausulæ facile consentimus, modo
citra Rei, id est, Revisionis ipsius, quam omnino arbitrabamur
arbitramur etiam nunc necessariam, omissionem fieret: quod
sum quia Fratribus displicuit, etiam hic in diversas itum senten-
as. Et hæ quidem fuerunt controversiarum illarum occasiones
capita.

Omnibus recollectis scriptum concinnatum est, omnium qui ad-
ant manibus signatum, quo sententiæ tum concordes tum di-
repantes comprehensæ Illustriss. Ordd. Ampliss. consessui oblatæ
erunt, addita declaratione paratos esse nos ad suarum Celsit.
ssionem sententias nostras scripto isto breviter & strictè compre-
ensas latius explicare rationibusque quibus utrinque niterentur
ıunire: quibus benignè ab Ordd. auditis & acceptis, & conventu
oluto, datis amice & fraterne dextris quisque domum se recepit.

Nos rationes nostras Apologetico scripto comprehensas jam du-
um paratas habuimus, illudque ut calumniis quibus præter jus &
ıs propter consilium datum nos peti sentiebamus, mature iremus
bviam, D. D. Ordd. Hollandia quorum paremus imperio, quique
ıis nos literis ad conventum istum evocarant, judicari curavimus
in eo conquievimus. Fratres autem nostri quid? D. D. Ordd.
uorum proprium est hoc negotium, nobisque quorum petuntur
omina, insciis, Acta istius conventus pro lubitu contexta mittunt
d Ecclesias exteras, easdem super controversiis motis, statu earum
on probè posito, consulunt: in speciem quidem ut illarum velut
eutri parti addictarum sententias exquirant, melioraque docenti-
ous obtemperent, sed revera ut illas suæ sententiæ speciosissimè
ropositæ suffragatores habeant, numero nos premant, autoritate
ravent, magistratui & Ecclesiis præjudicent, & ita Synodum qua-
em illi volunt obtineant. Præposterus profecto & iniquus agendi
nodus, non componendis si quæ sunt sed acuendis litibus, quin &
urbandis passim Ecclesiis non exædificandis accommodus, in nos
lenique fratres & symmystas suos multis de caussis injurius. Ad con-
entum istum vocati & jussi à summo Magistratu nostro venimus:
ententiam super quæsitis secundum conscientiam diximus: munire
llam rationibus & illorum qui rogarunt judicio permittere parati
uimus & etiamnum sumus, usque adeo ut si excussis & examina-
is rationum momentis nostram sententiam ut pravam rejecerint,

fratrum

fratrum autem nostrorum ut probam amplexi fuerint, nos propte
ea refragatores pertinaces habituri non sint. Quid hîc quæso à nob
peccatum quod dicam quam nobis scribit D. Sibrandus mereatu
Quid hic magni quod exteras Ecclesias fatigare cogat? Quod si n
hilominus omnino necessum putarunt illas consulere, quin hoc pr
mum Ordd. tanquam quæsitoribus primis, dein & nobis ut alteri
sententiæ asseclis indicarunt, quo statu controversiæ ex commu
dissentientium fratrum consensu probè exposito, Ordinum ipsoru
(si tanti hoc negotium habere voluissent) auctoritate & nomi
quæstiones institutæ accuratius dijudicari potuissent? Hoc si non pl
cuit, quin illud, operam dederunt, ut saltem in statu quæstionis pa
tes dissidentes convenirent primum, ne si unius partis judicio seci
quam se habet res ab altera proponeretur (quod jam factum est
Andabatarum more pugnaretur. Quod si nec illud voluerunt, qui
isto quod Ordd. oblatum, manuum nostrarum subscriptione firma
tum & utrinque authenticum habetur, scripto transmittendo co
tenti fuerunt? Vel si istud scriptum omnino explicationis latior
indigum existimarunt, quin suis suas addiderunt, nostris nostras
reliquerunt, aut potius distulerunt, dum rationes, quas jam ante se
menses in promptu habuimus (ut norunt) earum offerendarum
jussa tantum exspectantes, additæ, sententiam nostram planiorem
& dilucidiorem reddere potuissent? Si verò nec hoc aut nobis au
causæ concedendum putarunt, saltem nova & nobis antea non vis
acta fabricanda non fuerunt, quibus fidem adstruere nisi forte e
privatis schedis quum potis non sint, iisque memoriæ causa sigilla
tim congestis, quin eandem fidem & nostræ merebuntur? Quæ
aliquando in lucem proferendæ erunt, tum demum quantum disten
æra lupinis constabit. Quod si verò & hic genio sibi indulgendum
suo censuit D. Sibrandus, cur nominibus nostris non pepercit, cu
ab injuriis non abstinuit, cur tam multa ab hoc negotio aliena in-
farsit? Denique quid opus fuit horum vel illorum sive authoritate
apud exteros fulgentia, sive quorundam astu odiosa reddita, sive
etiam minus nota nomina vel etiam numerum ab hac & illa parte
suffragantium exprimere, multo minus quid hic, quid ille, sive Si-
brandus sit, sive Arminius, sive Fontanus, sive Utenbogardus dixerit
vel tacuerit odiosè suggillare? Eia, Christani sumus, Fratres su-
mus, Conservi & Symmystæ sumus, unius ejusdemque Euangelii
præcones & administri, qui si aliqua in re sententiis dissentiunt, non
propterea disseparantur animis, multo minus mutuis certare odiis,
in partes abire debent, & schismata. Longè secus igitur instituen-
da fuit tota illa actio, alioqui facile nostro judicio componenda,
modo semotis præjudiciis, quæ domo allata in Conventum istum,
heu! nimium multa, quod vidimus & doluimus illata fuerunt, res
cum re, causa cum causa conferatur, secundum verbum Domini,
& ad veram corporis ipsius exstructionem.

Quæ quia observata non sunt istâ de quibus agimus epistolâ &
scripto, jure merito & quidem obnixe T. D. oramus & observa-
mus illis ne fidem habeat, neque quod nobis causæque nostræ noce-
re

: poſſit nobis inauditis reſpondeat, aut ſi forte illorum quibus iſta
erſcribere libuit authoritatis, eruditionis & pietatis opinione ab-
epta, contra vero ſiniſtrâ de nobis exiſtimatione imbutâ jam re-
ponſum dederit ejuſmodi, quod noxam adferre queat, id ipſum
elut non dictum, non ſcriptum habere dignetur, Confeſſione enim
quod dici ſolet) non rite peractâ inutilis abſolutio: interea vero
lud ipſum reſponſum qualecunque illud ſit, nobis ingenue commu-
icare ne gravetur, ut de eo certi quid (varii enim rumores ſunt)
onſtare nobis è veſtigio melioribus cedere paratis & id ipſum in lu-
ro deputaturis, queat: denique judicium ſuum T. D. eo uſque ſu-
pendat, dum quæſtione tota partium conſenſu debite comprehen-
, rationibuſque ad utriuſque ſententiæ confirmationem adhibendis
ccurate expenſis judicium magis exactum adferre poſſit. Hoc in-
ræſentiarum à T. D. petimus, oramus, obſecramus. Ad farraginem
utem iſtam argumentorum ab impoſſibili, impio & abſurdo ducto-
um non reſpondemus jam, ſed reſpondebimus loco & tempore
onvenientibus, ne dimidiatim & fruſtatim (quod D. Sibrandus fe-
t) rem tractantes, nobis laborem inutilem accerſamus, T. D. mo-
ſtiam creemus, & litem ex lite ſeramus, quod nolumus, adver-
s illos præſertim quibuſcum in veritate pacem colere & pacificè
domo Domini verſari ad extremum uſque ſpiritum decretum
t. Hæc ſuffecerit hac vice nominis ac miniſterii noſtri tantopere
er totam Europam volitantibus fratrum literis ſine cauſa infamati
iqua ſaltem ex parte vindicandi gratia neceſſario ſuſcepta defen-
o, cui ſi locum aliquem T. D. quum apud ſe tum apud alios viros
octos cum quibus D. Sibrandus ſua conferri voluit conceſſerit,
rit quod nobis gratulemur: ſin minus, in Domino cui conſcientias
oſtras facile adprobabimus conquieſcentes, & ab ejus bonitate
ventum qualemcunque dare placuerit ſecure expectantes, hominum
dicia & humanum diem cum ſanctiſſimo Apoſtolo eo quo decet
co habebimus. Vt autem huic epiſtolicæ narrationi noſtræ fidem
uantam abſentes poſſumus, bonæ conſcientiæ argumento adſtrua-
us, permittimus T. D. ut exemplar harum literarum ad D. Si-
randum tranſmittat, imo vero ut id ipſum faciat ſerio rogamus,
uod nos quidem ut viciniores leviori opera præſtare poſſemus, at
ertis de cauſis conſultius arbitrantes ut per T. D. ipſi innoteſcat
eſponſio noſtra, hoc ipſum petere veriti non ſumus: nihil tamen
ræſcribimus, ſed tuæ prudentiæ totum hoc permittimus.

Vale Reverende & Clariſſ. vir: Dominus Ieſus T. D. ab omni
alo tueatur, S. S. ſuis donis magis magiſque locupletet & ſanctis
boribus tuis cumulatiſſime benedicat ad nominis ſui gloriam &
ccleſiæ ædificationem. Hagæ-Comitis 13 April 1608.

CON-

CONRADO VORSTIO IACOBVS ARMINIVS salutem & bene per Christum agere P.

Theologica.

VOlupe mihi fuit, vir Clarissime idemque doctissime, lege Apologiam tuam oppositam Thesibus Iesuitarum, quibus Cr do, ut ipsi loquuntur, Calvinisequarum, explicant: & pı ista missa & donata gratiam habeo; referrem etiam si quod esset mea bibliotheca literarium munus, quo compensare possem, at n hil dum in lucem emisi præter theses in Academia nostra disputata nec quidpiam eo usque affectum habeo, ut propediem adspicei lucem possit. Meditor tamen & totus in hoc sum ut nonnulla v non satis dilucide vel non satis vere, meo judicio pertractata expl cem, & cum viris doctis (in quibus & tuum nomen inter prin est) communicem. Iam vero quia petis, ut sicubi offendere puter apologiam tuam, de eo fraterne te monere non negligam, non po sum non tam justæ & amicæ petitioni obsecundare, ut ex ista alter nata collatione ipsi instruamur, & veritas magis enitescat. Tu bor consulis libertatem, quam me perpetua quædam naturæ inclinati usurpare compellit in collationibus de veritate institutis. Inprimi quod fol. 40. & 41. de præscientiæ Dei certitudine ejusque caus profers non usquequaque placet. Hanc dicis esse actum aliquem vo luntatis Dei, seu decretum & prædefinitionem divinam, hoc argu mento quod nihil certo futurum sit nisi quod certam & immutabi lem sui causam habet; præsupponis autem nihil certo præsciri poss nisi quod certo futurum est: hoc vere; nisi quod particula (certo hîc superflua videtur. Nam certitudo est affectus mentis seu qualitas scientiæ, non qualitas seu affectus entis vel eventus; ita ut certitu do ipsi futuritioni vel tantillum addat. Quod enim futurum est, id futurum est vel contingenter vel necessario, vel mutabiliter vel im mutabiliter; & non potest esse præscientia certa nisi rei futuræ sive isto sive hoc modo: unde quum certitudo non sit eventus neque causæ est, quia eventui per causam competeret. Itaque & in proba tione non recte dici videtur, nisi quod certam causam habeat. Argumentum vero ipsum mihi infirmum esse videtur. Nam vere futurum est id etiam quod causam mutabilem sui habet, modo causa mutari potens non mutetur actu dum causat. Notum quidem est illud Vrsini; præscientiam immutabilem necesse est niti immutabili causa, & nulla sit causa immutabilis præter voluntatem divinam: verum in eo liceat mihi animadvertere, præscientiam non recte dici immutabilem, quia id rei seu eventui competit, at dicendam esse infallibilem. Hæc vero nititur causa infallibili, non rei præscitæ, sed præscientiæ, nempe infinitate scientiæ divinæ. Causa vero rei sive illa mutabilis sive immutabilis, contingens vel necessaria sit, præstat tantum objectum præscientiæ, quæ porro internam causam habens,

eamque

cunque immediatam circa qualemcunque eventum, non fallitur ob infinitatem & excellentissimam supereminentiam scientiæ divinæ. Argumenta quæ id suadent inter alia hæc sunt. 1. Ordo inter scientiam seu potius intellectum & voluntatem divinam. Ille prior est, hæc posterior, ergo hujus effectio non est causa operationis propriæ illius. 2. Attributum infallibilitatis seu certitudinis, quod scientiæ divinæ proprium sit, neque voluntati ejus, neque volitioni, neque rei volitæ conveniens. Potest quidem decretum Dei facere ut res existat sive necessario sive contingenter, & ea ratione scibilis sit, at vero ut ab intellectu sciatur vel præsciatur non facit decretum, multo minus ut infallibiliter sciatur vel præsciatur. 3. Nulla erit laus scientiæ divinæ si infallibiliter præsciat omnia, eo quod ipse immutabiliter ea facere decrevit, aut sic administrare ut immutabiliter aut necessario fiant. Sic omnis laus immutabilitati voluntatis & irresistibilitati omnipotentiæ tribuitur. 4. Sic Dei præscientia ab humana non nisi secundum plura & pauciora objecta differet, prout voluntas & potentia Dei ad plura objecta se extendunt quam humana voluntas & potentia : modo vero conveniet: quia & homo præscire certo poterit, quod ipse decrevit facere, si nempe non intervenerit impedimentum. 5. Si ista est causa infallibilis præscientiæ divinæ tunc fatum introducitur stoicum, id est, connexio caussarum inter se infallibili nexu conjunctarum, qua fit ut omnia necessario existant & fiant, quo præsciri à Deo possint: additio causæ, quod ista connexio sit à Deo, non excusat sententiam illam à Stoicismo, quia verisimile non est Stoicos ita desipuisse ut putaverint Deum alligatum esse ulli connexioni caussarum, cujus ipse author non fuerit. 6. Et propterea tollitur libertas arbitrii, quæ in eo consistit ut positis omnibus ad agendum requisitis agere possit vel non agere, agere hoc vel aliud. 7. Tollitur contingentia omnis. Nam dicere, aliquid esse contingens & necessarium simul, diversarum causarum respectu, absurdum est. Contingens enim & necessarium integris essentiis differunt, non respectibus, & dividunt totam entis amplitudinem, quare coincidere in idem ens, nequeunt. 8. Si illa est causa præscientiæ, tunc Deus non præscit mala, quia illa non sunt à causa immutabili, alioquin in culpam imputari non possunt. Quod dicitur, Deum esse causam actus cui adhæret peccatum, & sic peccatum propter actum habere causam immutabilem, non est solvere argumentum, sed incidere in idem absurdum. Permissio peccati, si fit per sublationem vel negationem gratiæ necessariæ ad vitandum peccatum, recidit in efficacitatem, & sic eidem absurdo affinis est. Sequitur ergo, præscientiam Dei esse infallibilem propter infinitatem scientiæ ipsius, quam veritatem capere potest mens humana; at modus quo id verum est, soli Deo notus est. Quia vero nos nullo alio modo præscire quid certo possumus, nisi propterea quod id à causa immutabili dependet, hinc à modo nostræ certæ præscientiæ concludimus modum præscientiæ divinæ: at male; quia nisi ille toto genere differat, & nihil analogum habeat præscientiæ humanæ modo, divinæ non est. Scientia quidem humana analogia est divinæ,

at

at modus ſcientiæ divinæ prorſus eſt ſuperveniens. Secundo ne il-lud placet uſquequaque, quod dicitur pagina 46. Deum pure peccata peccatis, & quod aliquid diverſo reſpectu & pœnæ & pe-cati reſpectum habere ſoleat, uſitatum quidem illud eſt, at accurate examinatum vix verum eſſe deprehendetur. Quia pœna habet ra-tionem involuntarii, & peccatum voluntarium eſt, peccatum eſt a o peccantis, pœna eſt paſſio ejuſdem, per pœnam redigetur peccatum in ordinem, at peccatum eſt ipſa ſumma inordinatio: per pœnam inquam non reſpectu tantum, ſed re, & ſubjecto, id eſt, integra eſſen-tia differentem à peccato ſeu malo culpæ. Metonymiam interve-re oportet, at illa phraſis ſalvetur, qua id quod eſt pœnæ meritoriu, & ad peccatum præparatorium, pœna & peccatum dicetur. Sic - cæcatio, quæ eſt à Deo, pœna eſt non peccatum, quamquam ire exiſtat aliud peccatum pœnæ majoris meritorium: at excæcatio ce eſt ab homine, qua homo ſibi ipſe excæcat oculos, peccatum eſt, ab hac actione hominis & actione Dei exiſtit unum apoteleſm, quod dicitur excæcatio paſſiva, quæ non eſt peccatum, ſed pœna causa peccati, pœna præcedentis, cauſa inſequentis per remotione prohibentis. Punit Deus adulterium Davidis per inceſtum Ab-lomi, at hoc iſtud dictum dicere non vult, notum enim eſt Deu punire unum hominem per actum alterius, qui ab iſto ſine pecca non perpetratur. Tertio, quæ foliis 190. 191. 192. de phraſi i Deus de Deo, & quæ folio 309 de αὐτοθεῷ dicuntur, probare om modo non poſſum. Nam ſi verum eſt Chriſtum eſſe Deum, & illu Deitatem ſuam à Patre habere, quod eſt veriſſimum, ſequit Chriſtum eſſe Deum de Deo. Dei enim vox concreta eſt, & not perſonam habentem Deitatem univerſe citra ſingularem ratione modi . . . . . & modum Patris & Filii voces in ſe compl ctuntur, Pater enim eſt Deus à nullo habens eſſentiam, Filius à P tre. Et propterea non videtur mihi ulla ratione Filius dici poſ αὐτόθεος, ſi ea vox ſignificet Deitatem in ſeipſo habere. Nam à ſeipſ Deitatem habere eſt contrarium definitioni Filii, at nullus reſpectu poteſt in rem cadere ejus definitioni contrarius, neque inde ſequitu diverſos aut inæquales fore quoad eſſentiam, nam eſſentia utriuſqu una eſt eademque, verum differunt Pater & Filius modo habend qui modus habendi ſignificatur hiſce verbis, à nullo habere, ab ali habere. Neque ſequitur ſi eſſentia Filii à nullo eſt, ergo Filius qu Deus eſt à nullo. Eſſentia enim de Filio nonniſi in obliquo caſ prædicatur. Scio hoc ſic diſtincte proponi. Filius, qua Deus, à nul lo eſt, ſeu à nullo habet eſſentiam divinam, at qua Filius habet al alio, nempe à Patre. Sed dico, Deum & Filium non eo modo inte ſe eſſe affecta quo, ab alio, & à nullo habere, hæc enim contraria ſunt illa conſentanea & ſubordinata, quod ut intelligatur planius ponan-tur hæc tria. Habere eſſentiam divinam, à nullo habere, ab alio nem-pe à Patre habere. Habere eſſentiam divinam eſt Dei: habere à nul-lo Patris eſt, habere à Patre Filii eſt. Nullo modo Filii eſt, habere illam à nullo, ideoque non poteſt Filius Dei αὐτόθεος dici iſto ſenſu. Neque puto Calvinum ſic Patrum ſententiis ſe tueri poſſe. Ego

multa

ıulta loca Patrum collegi prorsus contraria. Citat ille in institutio- e Patres, at nullo citatorum locorum id dicunt Patres isti. Puto ovum id dogma esse & corrigendum, videatur Beza præfatione ad ialogos Athanasii, quomodo ille commode conetur explicare ver- a Calvini. De prædestinatione denique quod dicitur fol. 197, nem- e fidem in Christum à prædestinatione tanquam effectum à causa ıa pendere, vix Scripturis arbitror consentaneum, eo sensu quo id nostris dicitur. Locus Rom. 8. id non probat. Nam prædestina- o ista est fidelium, fideles enim sunt præsciti, & à Deo prædestinati l conformitatem cum Christo, hi ipsi vocantur ad communionem ım Christo. Locus Ephes. 1. tibi adversatur. Adoptio non nisi fide btinetur, ergo non adoptantur nisi fideles, & per consequens præ- estinantur fideles ad adoptionem. Et hæc mea est de prædestina- one sententia: illam prædestinationem, quæ est fundamentum hristianismi, salutis nostræ & certitudinis de salute, nihil aliud esse ıam decretum Dei Euangelio patefactum, quo statuit fideles justi- are, adoptare & vita æterna donare, contra impœnitentes & infi- eles condemnare: & de hac agi Rom. 8. & 9. Ephes. 1. illud vero ecretum, tum quo Deus statuit administrare media ad fidem & sa- tem necessaria, sufficientia, efficacia, tum quo statuit Petrum sal- re, Iudam damnare, non est fundamentum Christianismi, salutis certitudinis de salute: imo hoc non est voluntatis absolutæ, ne- e antecedentis: sed consequentis, utrumque autem sequitur & solutam illam voluntatem de salvandis fidelibus, & illam antece- ntem, & ab utroque dependet, sed de hac re aliquando plenius ntentiam meam explicabo, fateor quidem fidem esse donum Dei, quidem donum gratuitum, & quod non est omnium, sed Deum solute quosdam homines qua homines elegisse, ut fide eos dona- t, quosdam vero reprobasse qua homines, eisque fidem negasse, id ihi verisimile non est. Hæc hactenus de Synodo apud nos cogenda, ıod audisti, ita habet. Concesserunt ordines Generales fœderata- m Provinciarum Ecclesiis hujusmodi conventum, cui præparan- habitus est mense Majo conventus nonnullorum ministrorum ex nnibus provinciis, junctis Professoribus nonnullis Theologiæ, in ıo actum de modo, loco, tempore habendæ Synodi: sed inter illos modo conveniri non potuit: quæ dissensio an impeditura sit Sy- odum ignoro, dabitur opera proculdubio ut sententiis convenia- r, & Synodus habeatur. Dissenserunt quatuor à tredecim, inter ıos quatuor & ego sum. Capita dissensionis hæc sunt, 1. quinam ynodum constituant, an illi tantum Pastores & Doctores, qui eo ittuntur ab aliis deputati, an vero deputati & deputantes, hoc est nnes universe. 2. An Confessio & Catechesis in ista Synodo revi- eri, & resumi debeant, adeoque examini subjici. 3. an durante actu aminis & judicii, liberi esse debeant ab obligatione qua per sub- riptionem Catechesi & Confessioni obstricti sunt illi qui exami- bunt & judicabunt; ita tamen ut neque ante Synodum, neque ırante Synodo, neque post Synodum quidpiam Confessioni aut atechesi contrarium sive in Ecclesiis, sive in Scholis doceatur, nisi

ſecus ab ipſa Synodo conſtitutum fuerit. Nos quatuor Synod. ambitu comprehendimus omnes Paſtores & Doctores. Catechiſm. & Confeſſionem revideri, reſumi & examinari debere dicimus; & examinaturos judicaturoſque ab illa obligatione iſto modo liberos haberi. Diſſentiunt videlicet ſententiæ his ordinibus oblatæ cum pollicitatione rationum quæ utrinque moverunt ad ſic ſentiendum. Omnino tecum ſentio, nihil fore optabilius, quam ut noſtri de nonnullis amplius deliberent, quæ ad veritatis, pietatis & pacis in Chriſtiano orbe promotionem & confirmationem facere poſſunt. Nemo mihi controverſiam movet ullam, ſed varii ſparguntur rumores de me, & ſuſpicionibus, quin & calumniis gravor ubique, quas cum bono Deo abſtergam ſuo tempore. Interea in patientia & ſilentio poſſidebo animam meam, dum innocentiam meam in lucem producat inſpector cordium & protector oppreſſorum Dominus. Quem obnixe oro ut miſereatur miſeræ & afflictiſſimæ Eccleſiæ ſuæ. Hujus gratiæ te tuaque omnia commendo, & me tuis precibus. Vale in Domino. Leydæ 25 Auguſti 1607.

CONRADO VORSTIO
HENRICVS ROSÆVS S. P.

De diſſidiis Eccleſiarum Belgicarum, eorumque authoribus.

Reverende D. D. nuper cum eſſem Leydæ D. Arminius ſe literarum aliquid ad te conſcripſiſſe dicebat, ſed incertum eſſe cuinam illas ad te perferendas committeret; ego illud negotii in me recepi, eoque libentius poſteaquam epiſtola quadam mihi rurſum aditum familiarius te compellandi, quem tamen nunquam, niſi forſan meo ſilentio, intercluſum fuiſſe confido patefacerem, quum conſilio & inſtitutione tua ſubinde mihi opus fore exiſtimem: gliſcunt enim hic, proh dolor! inter eos, qui charitatis exemplaria debebant eſſe gregi, de religionis quibuſdam capitibus diſſidia, quæ tamen ſi animi, ut debebant, comparati eſſent, facile ſopiri poſſe opinor. Sed ego ob extremam ſecuritatem & luxuriam, quæ paſſim hic invaleſcunt, aliquam Eccleſiæ & reipub. (avertat omen Deus) mutationem imminere vereor. Verum cum hæc ſemper ex ſapientiſſimi Dei voluntate Eccleſiæ fuerit conditio, ut variis, ne puteſcat, procellis agitetur, eſt quod æquiori animo hæc feramus, operamque ſinguli demus ne publicarum calamitatum ſemina ſparſiſſe videamur merito.

Exprimere vix queo quam periculoſo loco hic ſint res Eccleſi, nam quod extra dubium eſt, charitas ob res ſecundas pene peri ambitio, invidia & ſuſpicio peſtes Eccleſiæ dominantur: quid hi tandem, niſi ſchiſma aliquod, ſi illi qui poſſunt huic malo non m deantur. Superioribus diebus litteras principis Palatini ad Rhenu ad Ordines Generales videre contigit, quibus ut de univerſali Sy nodo cogitare velint hortatur, eademque de re cum Rege Britanni egiſſe ſignificat, illique cum eodem ſerio ut agant monet. Salutar

ſan

ne consilium, modo eventum sortiatur; nimium enim angustis rminis Ecclesiam reformatam conscriptam esse, quis non videt, iod nunc demum Palatinos animadvertere ex scripto illo ad Lueranos, quos vocant, liquet.

Et certe nisi aliqua libertas veritatem inquirendi, & etiam in quiusdam, non tamen iis quæ fundamentum concernunt, dissentiendi oncedatur, quid aliud quam schisma aliquod exspectandum: prodeque quam necessarium sit semel ea communi consensu definire, iæ fundamentum Religionis Christianæ proprie concernunt, hinc paret; quod ut fiat, plurimi hic optant.

Vale reverende D. D. Deus laboribus tuis benedicat, cui te cum milia tua commendo. Vxor mea tibi ut salutem asscriberem pet. 21 Septemb. 1607. Hagæcomitis, ubi Ecclesiæ Dei ex voluntе ejusdem nunc inservio.

PETRO MOLINÆO

IOHANNES UYTENBOGAERT S.P.D.

MOnsieur & tres-honnoré frere: un personnage de qualité en vos quartiers à donné advis, par deça qu'un Ministre de vostre Eglise, luy est venu dire, qu'il y a apparence d'un grand schisie es Provinces unies, s'il n'y est remedié promptement: que Arinius & Wtenbogaert proposent des grandes nouveautez, & qui ront cause qu'on fera defence à la jeunesse de la France, de plus freienter l'Vniversité de Leyden: qu'ils demandent un Synode Naonal pour conferer de plusieurs poincts, desquels ils refusent coe aux Ministres pour les preparer & instruire: ostent l'authorité decision audict Synode, si toutes les voix generalement ne s'acordent, & avec cela desirent que la Foy demeure en suspens, jusies à ce qu'elle soit reiglée par la decision finale. Item: que les linistres des autres provinces & villes, ont escript à vostre Eglise our avoir son advis, qui a respondu que ceste procedure est tyrannie, & ainsi qu'ils doivent rejetter le Synode de peur de plus grands conveniens: finalement que là on a escript par tout le Royaue, pour obvier à ceste nouveauté. *Suspiciones & criminationes de Arminii & Vytenbogardi heterodoxia diluuntur.*

Ces nouvelles à la verité sont bien pour estonner quelqu'un, qui iroit sa conscience pour partie: mais graces à Dieu, elle me desharge tellement, que je ne me trouve nullement en peyne de ces gemens humains, ains m'en remets à ce grand scrutateur des œurs & spectateur de mes actions, sçachant qu'il jugera justeient: Ayant, ce non obstant, ceste confiance que quelque jour & ous & vos confreres, ensemble toute vostre Eglise, voire tous gens e bien opineront autrement qu'aucuns peut estre mal instruits me mblent avoir faict. Pour le present, Mons. & frere, vous prieray-je e me pardonner si je vous di, qu'il n'y a pas un seul mot de vrai en out ce qui a esté dit ci dessus à nostre charge, à prendre ces poincts

comme ils sonnent. Il a pleu à ceux qui vous ont escrit, de me fre compagnon de M. Arminius, en ceste cause, il soit : Ie respon ai doncque pour nous deux, & diray, que nous ne proposons pas es nouveautez. que nous n'avons pas demandé le Synode, que n s ne l'avons pas demandé pour conferer de plusieurs poincts : ne nous ne refusons pas copie aux Ministres, pour les preparer & in-struire : Que nous n'ostons pas l'authorité de decision audict Sy-node, si toutes les voix unanimement ne s'accordent : & que n s ne desirons pas que la Foy demeure en suspens, jusques à ce qu'e soit reiglée par la decision finale. C'est abus que tout cela. La veri é est que non Arminius, non Wtenbogaert en particulier, mais tou s les Eglises des Provinces unies, ont demandé & fait poursuivi le Synode, envers Messieurs les Estats, comme ils font encores ar leurs deputez : voire avec toute instance, ayant ceste poursuite durée tantost dixhuict années continuellement, & sans interrupti n : non pas au regard d'Arminius, ny à son occasion, moins à la mien e, mais simplement & nuement pour le regard des Eglises en gene l. Nous demandons donc le Synode, en tant que les Eglises le -mandent, point autrement : de facon que si les Eglises s'en peuve t passer, nous-nous en passerons aisement, tant s'en faut que nou e voudrions presser pour aucune nostre consideration particulie. Or, comme il a pleu à Messieurs les Estats generaux de l'accor r en fin, à ce, qu'entre autres, se face une reveuë tant de la Confessi n de Foy, que du gouvernement de nos Eglises, comme (dict l'acte e leurs Seigneuries) on est accoustumé de faire en telles assemble, est advenu qu'aucunes Eglises trouvent ceste reveuë de la Con -sion, bonne, aucunes non. Celles-cy ont voulu qu'on requist le s Seigneuries, d'oster ceste clause de leur edict comme scandale , & que ce poinct la fust remis du tout au jugement du Synode m -mes, sur quoy advis ayant esté demandé entre autres à M. Arı-nius & moy, avons estimé que ceste reveuë estoit necessaire prin-palement en ce temps, & que par tant elle ne devoit estre susp-due à l'arbitrage du Synode, l'office duquel seroit de commen l'assemblée par telle reveuë, à fin, que s'il y eust aucun ministre, auroit à proposer quelque grief la dessus, qu'il le fist librement, modestement pour estre avisé par l'assemblée, s'il y auroit à corrig quelque chose sur ce qui seroit proposé : sinon, qu'elle fust tant p solemnellement confirmée, & quant à nous, nous n'avons pas di nous avions à proposer quelque grief ou non, nous contentans d'a-viser en general, sur ce qui nous avoit este demandé, prests au re de suivre en cela l'ordre, qu'on est accoustumé d'observer en tell choses, lors que le temps du Synode sera arresté, & qu'on sera tout asseuré de la tenue d'iceluy. Or si nous n'avons mesmes pa des poincts, que nous voudrions proposer, ou point proposer Synode, comment avons nous peu refuser copie ? peut on refus copie la où il ny a point d'original ? aussi personne ne nous à d mandé jamais copie d'aucun poinct, duquel nous ayons dit voulo conferer. Il n'y a pas long temps, que le Synode particulier de Zuy

Ho

ollande, a resolu de commander à tous Ministres de revoir & exa-
iner diligemment tant la Confession susdicte que le Catechisme,
in que si quelqu'un y trouve à redire tant peu que ce soit, non seu-
ment en la substance, mais aussi aux phrases & mots, que libre-
ent il le proposoit pour en estre ordonné au Synode National.
uant à moy je n'ay jamais contredict à ceste resolution : mais m'en
is mesmes aidé pour fortifier mon advis, prest au reste de l'obser-
r. M. Arminius est blâmé de vouloir user de surprinse, s'il pro-
se quelque chose au Synode, sans l'avoir communiqué au para-
nt : il respond qu'il est tres-content de bailler par escript au Sy-
de, ce qu'il aura, non affin que la decision se face sur le champ,
ais affin que le Synode le voye & l'examine, s'instruise & propose
nt qu'on estimera de besoin, voire que les deputez le raportent
x Eglises, pour en ayans veu leurs advis, s'en retourner pour en
ger, comme il appartient. Cela n'est pas (à mon advis) refuser co-
e, mais c'est vouloir bailler mesmes l'original. Et voylà com-
ent (Monsieur) nous demandons un Synode, pour conferer de
usieurs poincts, desquels on refuse copie, ne voyés vous pas la ca-
mnie?

S'ensuit le plus grand crime, c'est que nous ostons au Synode l'au-
orité de decision, si toutes les voix generalement ne s'accordent;
di que c'est une pure calomnie : cela n'ayant jamais esté dit, ny
esmes pensé de nous, voici ce que nous disons, à sçavoir, qu'il
ppartient pas aux deputés representans le Synode, de decider
atieres de doctrine, sans que preallablement leurs principaux,
st à dire les Eglises, specialement les autres Ministres, qui les ont
putez ayent veu & examiné le tout, & dit leur opinion, & en suite
cela, baillé charge speciale à leurs deputez de rapporter au Sy-
de, les voix d'iceux leurs principaux, affin qu'ainsi la decision se
e par la pluralité des voix : sachans tresbien que ce seroit chose
surde de s'attendre à une decision generale & unanime de toutes
voix, qui peult estre ne se verroit jamais. De mesme estoffe est
e nous desirons, que la Foy demeure en suspens, jusques à la de-
ion finale. La Foy, & quelle Foy? Apostolique, Chrestienne &
iverselle, decidée j'a tant d'années par l'Esprit de Dieu, tant en sa
rolle qu'au Symbole, & tant des conciles universels? j'a n'ad-
enne, que nous la voudrions, ou en tout, ou en partye tirer en dis-
te, tant s'en faut que nous en voudrions suspendre le jugement.
tant disons nous de tous les points fondamentaux de nostre Con-
ssion. Mais si quelqu'un demandoit decision au Synode de quel-
e chose, qui ne seroit pas clairement, & comme il appartient deci-
e, ne faut il pas qu'il soit uni? Estant ouy & le faict mis en dispu-
, la chose ne doit elle pas estre suspendue, jusques à la decision fi-
le, qui se fera selon la parolle de Dieu : attendre ce jugement,
-ce suspendre la Foy : Et ces procedures, sont elles tyranniques?
nous sera aisé de monstrer que non, & Dieu veulle, que celles, que
autres s'imaginent, ne le soient pas.

Encor vous plaira-il noter I. que nous n'avons pas dit, proposé,

ou advisé en ceste matiere, sans en avoir esté requis legitimement par ceux, qui ont authorité de nous commander. II. que ce que nous en avons opiné & advisé, n'a esté faict que pour nos personnes seulement, sans par cela porter prejudice ni aux Eglises, ni au Synode, ny à personne qui vive, comme aussi nostre advis le porte expressement. III. que nous avons offert de fortifier nos advis de bonnes raisons. Finalement, que nous nous contentons d'avoir dit nostre advis, sur ce qu'on nous a demandé, en bonne conscience, prests de suivre ce qui en sera ordonné, par ceux ausquels le jugement appartient. Et en tout cela n'avons nous autre but, que le bien de nos Eglises, l'estat desquelles, comme aussi de tout ce debat, si vostre Eglise eust si bien cognue comme peult estre, elle ne faict pas, elle eust, ou jugé autrement (ainsi le croyons nous) ou par le moins suspendu son jugement, jusques à avoir ouy pleinement le dire & les raisons, de ceux desquels on se plaint si aigrement & lesquels, quelque tort qu'on leur face, sont resolus moyennant la grace de Dieu, tant qu'en eux est, de vivre & de mourir en l'union des Eglises reformées, esquelles ils ont servi tant d'années, & servent encores à Iesus Christ, par sa bonté & grace non du tout inutilement. Et eust esté à desirer, que les lettres qui en ont esté escrites pour avoir l'advis de vostre Eglise, eussent esté escrittes mesme de nostre sceu & consentement, affin que l'estat de la question ayant esté proposé, d'un commun consentement & selon verité, le jugement en eust esté & plus aisé & plus utile. Or que nos freres donnans carriere à leur peu charitables soupçons & se pallians du manteau des Eglises, nous prennent à partie tant qu'ils voudront : ja n'advienne pourtant que pour cela nous nous formions party, soit contre eux, soit contre les Eglises. Dieu sçait, que nous abhorrons & detestons le schisme, comme œuvre de la chair, damnable & execrable, & jamais, Dieu aydant, nous ne serons cause d'aucun schisme en l'Eglise du Seigneur, & diray encor de moy, que plustot j'abandonneray le Ministere, & me contenteray de demeurer en la Maison de Dieu tout le temps de ma vie, comme privé, que de permettre qu'à mon occasion la moindre division y advienne. Il n'y en a que trop par la Chrestienté, & travailleroi-je plustost à ayder à reunir les pieces disjoinctes, si faire se pouvoit selon Dieu, que desjoindre celles qui sont unies. Et voila Monsieur, ce que j'avois à dire pour la defence de nous deux sur ce que l'advertissement dessus dit, porte avoir esté rapporté, & autant qu'il a esté de besoing pour ce coup & au regard des termes portés, par ledict advertissement. Pardonnez moy s'il vous plaist que j'adjoute un mot, touchant la defence, qu'on a faicte à la jeunesse de France, de ne plus frequenter l'Vniversité de Leyden : c'est à sçavoir, que s'il est vray que ceste defence est faicte, il faudra que Arminius le souffre, c'est chose qui est en la main de vos Eglises : Arminius ne la peut empescher, mais dira, peut estre, que non luy : mais ceux qui vous font tels rapports sont cause du mal, qui en viendra à l'Vniversité, & peut estre aussi à vostre jeunesse & mesmes à vos Eglises : le moindre sera pour luy, si ce n'est q[...]

Nota, que ce sont esté les lettres de D. Sibr. toutes pareilles à celles de Melvin.

Cecy mesmes ne m'a esté permis.

p: ces crieries & faux bruits on tasche de ruiner l'Academie, pour
r ner Arminius, & l'accravanter soubs ses ruines : au regard de-
coy Arminius apprendra à posseder son ame en patience, sachant
c'il n'est le premier ny ne sera le dernier de ceux, quos fera pessima
voravit. Mais vos Eglises ne voudroient elles pas estre si charita-
les envers M. Arminius premierement que de faire ceste defence,
e demander par devers elles tous les François, qui l'ont ouy pour
tendre s'il est vray, qu'ils sont partis d'ici si mal edifiez de sa do-
ine & vie, que elles soyent contraintes de faire c'este defence ? &
is mander speciallement audict Arminius, ce qu'ils ont deposé,
in que le sçachant il s'amende, ou bien vous donne satisfaction?
nous deux, ne pourrions nous pas avoir copie, tant des lettres que
Eglises des autres provinces & villes, (comme l'on mande) ont
crit à la vostre, que de vostre responce & advis, pour voir quel-
sont ces Eglises, leur demandes & vostre responce? Car je vous
oteste que nous n'en sçavons rien : & est certain que au Synode
Zuyt-Hollande, tenu au commencement de Septembre dernier,
en celuy de Noort-Hollande & Geldres, il n'a esté parlé de tel-
lettres. De mesmes sommes nous asseurez de la province d'V-
echt. Vous sçavez Monsieur, que se couvrir du nom d'Eglise, &
us ce masque faire valoir son opinion, n'est pas artifice nouveau
qui ne se puisse trouver ailleurs, qu'en la Papauté. Quoy que ce
it, encor que nostre intention ne soit pas de vous trop importu-
r, nous ne pouvons obmettre toutesfois de vous prier bien affe-
ueusement de pouvoir jouïr des copies susdictes, pour voir si
stat de la question soit proposé, selon verité ; & par consequent si
ostre advis n'est pas fondé, sur un faux donner entendre. Si nous
obtenons, nous aurons occasion de vous remercier de vostre sin-
erité, & peut estre de vous esclaircir d'avantage : Si non, nous pren-
rons patience & remettrons le tout à Dieu, qui cognoist nos cœurs
actions, ensemble de nos freres, qui nous blasment sans cause.
Nous ne laisserons pour cela de poursuivre en bien, & nommement
ce que nous verrons estre necessaire pour le bien de l'Eglise de
Dieu, selon verité & charité, & en conformité de nostre vocation,
y aussi de prier Dieu,

Monsieur & tres-honnoré frere, pour la conservation de vous &
e vostre Eglise, ensemble de tous ceux qui travaillant avec vous
n l'œuvre de Dieu fidellement & sincerement, à ce qu'il luy plaise
y eslargir de plus en plus ses sainctes benedictions. De la Haye ce
de Novembre 1607.

F. D'AERSSEN

ad I. UYTENBOGARDUM.

MOnsieur ; vous ne me devez pas plaindre la peine de vostre *Ecclesiastica.*
longue lettre, car elle a assez bien reussy, & à mon instruction,
& comme je croy, à la satisfaction de ceux, qui avoient be-

ſoin de ceſt eſclarciſſement. j'ay veu par la conference, que ſi ce ſubject j'ay eu avec aucuns, qu'ils ont calé leurs jugemens, & adoucy leurs termes; vos conceptions ſont claires, la repreſentation vive, & vos raiſons ſolides, auſquelles je ſoubſcriray volontiers, & ſans aucune connoiſſance de cauſe, que ſur le ſeul fondement de voſtre probité, & louable reputation; il y en a d'entre vous par da, qui ont formé leurs plaintes avec tant d'avantage, qu'il ſemble à ceux de ceſte Egliſe, que vous prevalant de la preſence & authorité de Meſſieurs les Eſtats, vous buttiéz à introduire des opinions nouvelles, ſoubs pretexte, que rien n'en auroit juſques ores eſté decidé par l'Egliſe; meſmes qu'en ce faict vous vouliés ſeconder le jugement de M. Arminius, ſur la predeſtination, franc arbitre, juſtification, & aucunes, dont à leur dire, il eſcript, & inſtruict journellement noſtre jeuneſſe; perſonnage que je ne connoy que de nom, par grand en ſcavoir & pieté, & utile à noſtre Vniverſité; mais ayant vos raiſons eſté poiſées, & vos explications rapportées à noſtre gouvernement, & conſiderées, on m'a declaré qu'il n'y a pas tant de mal, qu'on en avoit apprehendé, bien eſt vray, qu'on ne peut pas comprendre, pourquoy on ne prepare point les Miniſtres ſur les points, qui ſe propoſeront, pour eſtre inſtruicts au Synode, & proceder à la deciſion, ſans qu'on ait beſoin de deux Synodes; ces preparations ſe pouvans faire par les provinces, comme il ſe prattique en France; & eſtiment aucuns, que cela ſe projette à deſſein, pour ſurprendre ceux qui rejettent toute nouveauté. Ie vous confeſſe ingenuement que je ne ſuis point verſé en ceſte matiere, & ce que j'en ay eſcript, a eſté pour parer à la ſiniſtre opinion qu'on vouloit faire concevoir de voſtre ſinguliere affection, au ſervice de Dieu, & de noſtre republique: juſques là, qu'on en a voulu eſcrire à Meſſieurs les Eſtats, ſi je me fuſſe voulu charger de l'adreſſe de la voſtre, encore n'auroy-je peu empeſcher les eſcripts particuliers, qu'on dit en avoir eſté envoyez par delà. Ceux qui en ſont les Autheurs feroient mieux, & ſelon leur vacation, d'ouyr partye avant que de precipiter leurs jugemens. I'ay delivré voſtre lettre à M. du Moulins, qui m'a promis de vous faire reſponſe, je l'en preſſeray, & vous ſupplie de croire que je vous ſuis ſerviteur, & ne permettray pas, en quelque lieu que ce ſoit, qu'on face aucune jugement de voſtre perſonne que conforme à vos merites, que j'honore pour pluſieurs reſpectes mais ſingulierement pour les rares vertus, deſquelles il a pleu à Dieu vous douer, & ſur ceſte proteſtation, je vous baiſe bienhumblement les mains, ſuppliant le Createur,

Monſieur, qu'en terniſſant ceſte calomnie, il vous doint proſperité & longue vie. De Paris ce 5 Decemb. 1607.

P. MOR-

P. MORNÆUS ad F. D'AERSSEN.

MOnsieur, vous m'obligéz de plus en plus par la continuation des vostres. Esquelles j'apperçois que Messieurs des Estats nonobstant ce miel de ratification, ne laissent pas d'en appre-nder le fiel au fonds; mais si doutez, qu'ils passent outre; puis 'avant son arrivé vous n'avez point traicté plus solidement avec voisins; qui toutesfois ont assez de matiere de s'appercevoir des erests qu'ils y ont. Lors que les hommes manquent, c'est lors 'il plaist à Dieu d'abonder; auquel il nous faut avoir recours; à ce 'il propice à vostre Estat un bon Conseil, sur ces perplexitez. Ce-ndant je desirerois fort que ces contentions Theologiques de vo-e Academie de Leyden fissent tresve; ne pouvant aujourd'huy n rencontrer de plus mal à propos, ny pour toutes nos Eglises, particulierement pour les vostres. A quoy il est de la prudence, gravité de Messieurs les Estats de pourvoir; par l'indiction d'un nce jusques à un autre temps. Ie saluë Monsieur, humblement us bonnes graces, & supplie le Createur vous avoir en sa saincte rde. De Saumur ce 7 Decemb. 1607.

Vostre humble & tres-affectionné à vous faire service

DV PLESSIS.

PETRVS MOLINÆVS IOANNI UYTENBOGARDO.

MOnsieur & tres-honoré frere, j'ay esté bien aise d'entendre par vos lettres que vostre Synode est proche, duquel toute-fois il est malaisé que le succés soit heureux, si on entre en pute: sur tout s'il est vray que les matieres dont on veut dispu-sont celles cy. *An Deus absolute elegerit homines, an cum respectu ad em. An homo possit resistere gratiæ regeneranti. An Christus pro omnibus mnibus mortuus sit. An vera fides possit amitti.* Ces questions sont uchées en termes odieux & ambigus. Et ces choses se peuvent n disputer entre amis, ou es escholes: mais le peuple ne doibt re imbu de ces difficultés, lesquelles on peut ignorer & n'estre s moins bon Chrestien. En la communication amiable, que nous ons eu ensemble en laquelle j'ay récogneu tant plus, vostre bon ns; & prudence avec un sçavoir exquis, vous me distes, que l'in-ntion des parties estoit de regarder, jusques à ou vous estes d'ac-rd. Et faire defense de disputer plus outre: c'est avis est bon & a gloire de Dieu, & necessaire pour le temps auquel nous allons trer, auquel nous aurons plus que jamais besoing d'estre bien *De quinque articulis.*

 d'accord

d'accord ensemble. Ie sçay Monsieur, que vous y contribuerés & que vous serés un instrument utile pour l'union de l'Eglise : A quoy je joins mes prieres envers Dieu, avec protestation de l'honneur & respect, que je vous ay voué, comme celuy qui vous sera toute sa vie, Monsieur, vostre tres-humble, & tres-obeyssant Serviteur, Dec. 1607.

F. D'AERSSEN
IOANNI UYTENBOGARDO.

MOnsieur, vous connoistrez par celle que le Sieur du Mo... vous escript, combien les humeurs de deça ont esté add... cies par les raisons deduites en vostre lettre ; j'ay esté prie... ne vous point nommer mon Autheur, j'estime que le trouverez b..., puis qu'on vous satisfaict d'ailleurs, & non sans repentance d'av... soit si tost creu, soit parlé avec tant de vehemence ; on en deriveroit volontiers le tort sur ceux qui en ont esté les motifs : & pour a... descharge j'ay faict veoir à celuy qui m'en a faict la plainte, ce ... sur son rapport j'ay escript à M. d'Oldenbarnevelt, & par le langage qu'on me tient, l'on eust bien desiré que le mot de tyrannie n'eust pas esté exprimé, qu'en terme plus doux, & equivalent, p... que ce faict avoit à se communiquer avec vous, dont il pouvoit r... stre des aigreurs, mais je n'en ay rien deguisé ; ces propos m'ont é... tenus tels que je les ay representez, avec refus de me charger d'... cune vostre sur ce subject pour le public, je sçay neantmoins qu... s'est servy d'aucune voye pour en escrire en particulier, pour em... scher le Synode ; toutesfois ce vous est assez, que triomphez d... calomnie, car je ne puis pas comprendre que ceste matiere do... avoir tant de suitte, comme on a faict semblant de l'apprehender, ... si je ne me trompe, l'on s'ayde du nom de l'Eglise, pour couv... quelque passion particuliere. Bien est il vray, que ma lettre ne po... pas, que la defense a esté faicte à la jeunesse Françoise, de frequen... l'Vniversité de Leyden, mais bien, qu'on nous en menasse, à qu... j'espere de pouvoir pourvoir, & à tout ce qui contrariera à vo... service & contentement, lequel j'affectionneray tousiours d'un s... singulier, & sur ce je vous baise bienhumblement les mains, & p... Dieu, Monsieur ; qu'il vous ait en sa saincte garde. De Paris ce ... Decemb. 1607.

Vostre bien-humble & tres-affectionné serviteur

FRANCOIS D'AERSSEN.

Monsieur, vous vous esclarcirez facilement de toutes ces plaintes, si observez les propos & actions de M. Sybrandus Lubertus, ... M. Trelcat en estoit de la partie, mais je vous prie que cest offic... soit mesnagé sans mon prejudice.

HVGONI BRVCHTONIO
CONRADVS VORSTIVS S. P.

Theologica.

VEniam mihi dabis, Vir clarissime & Domine honorande, quod ad elegantem Græcam Epistolam tuam Latine respondeo: quia sic occupatiunculæ nostræ exigebant. De descensu ad inferos ıt nondum plene capio mentem tuam, quod fieri potest; aut non ultum inter se judicia nostra discrepant. Sic enim cum D. Dru-), & tecum (nisi fallor) ut summum statuo, phrasi illa generatim sam mortem, & hanc quidem per se proprie, sed consequenter men & per accidens etiam sepulturam mortuorum interdum nificari. Vtrum vero Haden, in propria & usitatissima significa-one accipias pro loco aliquo certo & definito, & quidem subter-neo (ut Pontificii fere omnes) an potius pro statu & quiete mor-orum, id nondum satis intelligo. Videris tum accipere pro loco, d generatim sic dicto, qui & Paradisum cœlestem, & gehennam oprie dictam (ubicunque ea sit) ambitu suo complectatur. Sed m durum est, pios hinc emigrantes dici in Paradisum descendere. uc enim ascenditur, non descenditur, siquidem supra nos est. Opta-m, te justum super hac re tractatum edere, inque eo varias do-orum sententias, præsertim veterum (qui variasse hic videntur) ac-ırate examinare, & tuam thesin è sacris simul ac profanis literis sta-lire. Video te jam id fecisse in libello ad Genevenses, sed & am-iore, & plenius per certa capita distincto scripto id fieri optaram: quidem Latino, ut tanto plus inde fructus capere possint. Si iid tale ad Regem M. Britanniæ misisti, fac quæso nos participes. ihil enim tam gratum nobis est, quam divina veritas; quum liben-r ex omnibus, eam profitentibus, audire & discere solemus. ale Vir præstantissime, & quam ipse prior auspicatus es amicitiam, posterum alere ne graveris. Si quid officiorum à me in te pro-cisci potest, habebis me tibi semper obnoxium, quantum mea tenui-ıs quidem permittet. E museo meo Steinfurtensi anno 1608, 10 Iartii.

ADRIANO BORRIO
IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

De Synodo, & Magistratus authoritate.

REverende vir & frater in Christo dilectissime. Quod tu & qui istic sunt amici persuadere mihi conaris, idem etiam hic audio & ingeminant benevole; adduci non potui hactenus ut ropositum mutarem, quia res nostras ita diffidentes non compo-ıimus, ut diutius abesse liceret, at jam utrorumque unanimi con-ensu & rogatione victus ante diem Sabbathi, hinc discedere non tatui. Sentio mihi aërem hunc benigniorem favere, nudiustertius & heri

& heri nullum ſenſi in toto corpore dolorem, nullam laſſitu-nem, nullum catharrhum; quamquam circa veſperum diei Do-nicæ curru Vltrajectum vectus ſim, eo enim mane ejuſdem diei-vigio iveramus animi recreandi cauſa, tamen nihil incommodi t-tulit concuſſio, quam cavebamus pro virili, urget jam Henricus Amersfortius, qui hic eſt in conventu Eccleſiaſtico, ut ſecum abi-cat, at aſſentiri illi non potero, quia grave mihi eſt tamdiu erec corpore in curru ſedere, neque permittit ſpina dorſi, cui tum ma-me caput & corpus innititur ſuperius. Tempeſtas autem die D-minico erat nobis amœniſſima, inde cœpit rigidior eſſe à flatu v-torum: at tolerabilis tamen eſt. Gaudeo . . . . . bene eſſe, quo porro Dei & veſtræ cuſtodiæ committo. Intellexeram D. Ordi s Holl. & Weſtf. in conventum Synodicum conſenſiſſe: quo equid vehementer gaudebam. Nam omnino ad collationem veniend erit, cui debebimus nos accurate præparare. Quæ narras de o-tione Ampliſſimi Barnev. & aliorum aſſenſu, vehementer me ex-larant; ita decet viros cordatos, & ſui ipſorum muneriſque i-poſiti & poteſtatis à Deo traditæ gnaros. Niſi id agant ſerio, ut a-thoritas ſupereminens ſarta tecta, & omnis anima etiam Epiſc-porum & Eccleſiæ Antiſtitum ei ſubjecta ſit, periimus nos & ipſi, -taque patria noſtra. Non poteſt non Papatus, ſive in uno ſive multis reſideat, eſſe ſtatus peccati & cauſa perditionis omnibus int quos viget & obtinet. Experientia id docuit in Romano, ſtultiſſi dicemur ſi per illam doceri nos patiamur. Fortiter res agenda e veritatis divinæ & libertatis Eccleſiaſticæ; utraque enim labor graviter. Ego ſentio me magis magiſque animari ad utriuſque d fenſionem, Deus nos inſpiret ſpiritu ſapientiæ & fortitudinis. Fr tres quos ſalutari voluiſti, ſalutavi, & viciſſim tibi ſalutem dicu omnes. Vivunt concordes ut præcones pacis decet, Deus illis id b num perpetuum eſſe velit. Haſce incluſas velim Angelicæ meæ tr das. Salveant amici, &c. etiam tua cariſſima, Vltrajecti 23 Iu ſtilo novo.

SEBASTIANO EGBERTI

Conſuli Amſtelædamenſium,

IACOBVS ARMINIVS

Salutem in Chriſto P.

A calumnia, de Pontifice Romano pro Eccleſiæ membro agnoſcendo, ſe vindicat.

VIr ampliſſime, perſcriptum mihi eſt quemdam veſtrorum Ec cleſiaſtarum Dominica præterita, quum tractaret parabolan Chriſti de rege à ſervis rationem adminiſtrationis poſtulante dixiſſe inter alia: Pontificem Romanum, qui conſervos ſuos verbe rat, non eſſe membrum corporis Chriſti, quemadmodum hodie à nonnullis Eccleſiæ adverſariis in cathedra & publicis locis docetur libel-

ellisque impressis in publicum spargitur; quos necesse habeat ipse & alii confutare, quamquam eo facto odium incurrant, sibique & ieris suis noxam concilient. Esse enim doctrinam istam Deo tanpere exosam, ut à nonnullis prudentibus viris animadversum sit, ab e tempore, quo quidam defendere cœperunt apud nos, res nostras ilinasse, & nonnullas munitissimas urbes ab hoste occupatas esse, cente exercitum non præfecto rei militaris perito, sed Italo merore. Concioni autem in qua hæc dicta sunt, interfuisse ex Polichis T. A. Iacobum Boelium, Ioannem de Vry, Franciscum Oetgas; etiam Syndicum Albertum Verium. Multos arbitrari illa ntra me, measque theses, quæ illic libellorum nomine pro conne apud vos non semel sunt nuncupatæ, dicta fuisse: de quo equin nihil affirmare habeo. Si tamen & vos arbitremini me tangi, eo mihi aliquam impositam necessitatem, ab ista calumnia me id vos vindicandi, quod per ipsas theses meas, tum quas ante ann de idololatria, tum quas ante duos menses de Pontifice Rono disputavi, facile erit factu. Prioribus enim corollarii vice junxi: Pontificem Romanum esse idolum, & qui illum pro eo bent, quem se venditat ipse, eo ipso idololatras esse. In hisce di, Pontificem Romanum esse adulterum & lenonem Ecclesiæ, udoprophetam & caudam draconis, Dei & Christi adversarium, tichristum, servum malum, qui conservos suos verberat, Episcopi nine indignum, Ecclesiæ destructorem & vastatorem. An veriile est qui hæc de Pontifice Romano adfirmat, ab eo Pontif. m. pro membris corporis Christi haberi? Ego puto hæc δὶς διὰ πασῶν dissidere & [illegible] esse: Et aperte profiteor me Pontif. m. pro membro corporis Christi non habere; sed pro hoste, pro duelle, pro sacrilego, pro blasphemo, pro tyranno, & violenimo injustissimæ in Ecclesiam Dominationis usurpatore, pro hone peccati, pro Filio perditionis, pro exlege illo celeberrimo, &c. elligo autem Pontificem Pontificatu more solito fungentem. At uis Adrianus Vltrajectinus ad Pontificatum, citra ambitum eves reformationem moliatur Ecclesiæ, & ab ipso Pontifice, & Poncatu, Curiaque Romana exordium faciat, sibique nihil aliud quam iscopi nomen & authoritatem usurpet, quamquam inter reliquos ncipem locum obtinentis ex statutis antiquis Ecclesiæ, illum ego s nominibus adpellare non audeam: quia quem satellites Antiristianismi & Curia Romana invisum habet adeo, ut & vitam ipsi piat, hunc ego pessimum esse, mihi persuadere non possum. Creur autem veneno sublatus esse ab iis qui Reformationem Ecclesiæ, præsertim Curiæ Romanæ ab illo futuram metuebant. Arbitror nen, & ex Scripturis magna verisimilitudine probari posse existi ab eo, qui ad Pontificatum Romanum evehitur, reformationem n esse exspectandam, & si quis ea spe se eo promoveri patitur, rtum mortis aut exilii periculum incurrere, vel Deo ipso sic rem ministrante: Abolebitur enim adventu illustri Christi: & Rermatio prædicta est futura per populorum à Babylone segregation, quæ Babylon capite suo non destituetur. Cæterum se putet

Con-

Concionator ille, ex eo quod ego ſentio, Eccleſiæ in qua ſedet Ro. Pontifex nondum libellum repudii à Deo miſſum eſſe, ſequi me ipſum Pontificem pro membro Eccleſiæ agnoſcere, declarat ſe ſcire diſtinguere inter eos qui ſeducti ſunt & tyrannidem patiuntur, interque pſeudoprophetam & tyrannum ipſum, qui nomen membri Eccleſiæ à ſe amolitur ipſe, quum caput Eccleſiæ ſe audacter pronuntiat, eoſque omnes excommunicat, vel pro excommunicatis habet, qui illum pro capite agnoſcere nolunt. Si tamen ex eo mi id impingi jure poſſit, habeo Fr. Iunium, & L. Trelcatium p.m. quin & ipſum D. Gommarum, & pleroſque noſtros Doctores ſocios in iſto crimine. Hæc F. A. ſcribere viſum eſt, ut innoteſcat aliis ejuſdem ordinis qui interfuerunt eidem Concioni, ne calumnia forte occupet animos, quos mihi ut alteri parti integros ſervari velim. Si mihi liberam vocem, apud vos uſurpare liceat, dicam non ſatis viri animo illius hominis audaciæ obviam iri ab iis, penes quos eſt inordinate ſe gerentes coërcere. Miram iſtic licentiam maledicendi sibi ſumit quivis è vulgo etiam. Nam ne Epitaphium quidem, quod inſulſus quidam D. Helmichio p. m. compoſuit, innoxium eſſe potuit: fuerunt etiam in eo perſtringendi, quos gratis fingunt eſſe Novatores: quum nemo hucuſque vel verbulo vere ſignificare valuerit, quid illud ſit novi dogmatis, quod meditari confidenter aſſeverant, quos Novatorum odioſo nomine indigetant. Calumnia primogenita diaboli, à qua & nomen habet, ſedem veritatis occupavit, & erga veritatem & pacem Eccleſiæ palliata amictu ut fallat incautos. At Deus & dies illam patefacient. Interea patitur juſtus, conniventibus, utinam ne adjuvantibus, iis quorum eſt ſedentium in throno juſtitiæ à facie ſua calumniam & calumniatores abigere. De obitu filioli tui ſerius intellexi, precor Deum ut tibi damnum hoc cum fœnore uberrimo reſtituat. Mitto quas voluiſti acceptilationes tardius, quia quum ſepoſuiſſem illas, excidit illarum memoria. Vale, Vir Clariſſime & Conſultiſſime, cum bono Deo cui te & omnia tua commendo. Salveat à me & mea puerpera uxor tua cariſſima quam officioſiſſime. Lugduni Batavorum 24 Septembris 1608.

Nobiliſſimo viro

D. IOANNI ab OLDENBARNEVELT

Equiti, Domino Berkeliæ, Rooderiſiæ, &c.

SIBRANDVS LVBBERTVS S. P. D.

De conventu præparatorio, & Catechiſmo Goudenſi.

VIr nobiliſſime,

Longo tempore id operam dedi, ut me meaque ſtudia tibi probarem, & tuam amicitiam atque favorem mihi conciliarem. Nam ut omnes boni viri, qui in fœderatis provinciis agunt, uno ore confitentur Eccleſiam & Remp. tibi multum debere; ita ego quo-

dam

…m interno instinctu non tantum idipsum profiteor; sed in facun-…æ, prudentiæ, lenitatis, mansuetudinis, cæterarumque virtutum, …ibus Deus te præ cæteris ornavit, admirationem abreptus, inter …xima Dei munera, quibus me ornavit numero, quod me tua ami-…ia dignatus fueris: parum est, quod dico te me tua amicitia digna-…n esse, insuper etiam me aureo munere honorasti, neque me sine …n splendido & magnifico munere abs te dimittere voluisti. Ago …tur tibi ingentes gratias, Vir Nobilissime, omniaque mea studia tibi …fero, & rogo, ut mihi, cum ita visum fuerit, aliquid laboris atque …eris mandare velis, ut possim reipsa ostendere, quam sim promptus …paratus ad illa facienda, quæ tibi probantur. Quod ad aureum …nus attinet, hoc erit mihi perpetua tessera tuæ erga me benevo-…tiæ, & stimulus ad diligentiam & industriam.

Cum tibi adessem, colloquebamur de conventu præparatorio, & …techismo Goudensi. Ego inter cætera dicebam de forma Syno-… esse quatuor controversias, illasque esse ejusmodi, ut conciliari …n possint.

Prima est de Synodi definitione, videlicet. An ille conventus, qui … Illustrissimorum Ordinum mandato congregabitur; an vero mul-…do omnium Pastorum, sive congregentur, sive non congregen-…, sit Synodus? Illi posteriorem sententiam sequuntur, *deur den Sy-…um verstaen wy die gedeputierden, ende gedeputierende Prædicanten*; Nos …orem.

Secunda. An Synodus necessario debeat inquirere in Catechesin & Confessionem Belgicam, & videre, an aliquid falsi sit in iis? Illi …ponderunt totam Synodum & omnes Pastores, qui ad eam ve-…nt, hoc necessario facere debere; Nos vero non potuimus hoc …probare; sed diximus illos, qui ad Synodum venturi sunt, vel du-…are de doctrina; vel non dubitare de doctrina. Illis respondimus …re in Catechesin & Confessionem inquirere, & diligenter scruta-…an cum sacris litteris congruant: Hos vero, qui receptam doctri-…n credunt veram esse, & in ea acquiescunt, ut idem faciant, cogi …n debere.

Tertia. An durante Synodico judicio omnes Pastores, qui de …troversiis doctrinarum judicaturi sunt, à juramento, quo per sub-…ptionem obstricti sunt Catechismo & Confessioni, absolvi de-…ant? Illi respondent quod sic, & contendunt judicia, nisi ita fiat, …n fore libera. Nos vero respondimus quod non, & ostendimus, … juramentum nos non simpliciter; sed tantum secundum quid …tringere Catechismo & Confessioni, videlicet, quatenus illa cum …i verbo congruunt, & ut omnem scrupulum tolleremus, definivi-…s omnes sententias, quæ in Synodo pronunciabuntur, secundum …i verbum pronunciari debere; neque Synodicos in controversiis …dicandis, ad ullam aliam rem, quam ad Dei verbum respicere …ere, quo significare voluimus, sacram Scripturam esse unicam & …am regulam ac normam doctrinæ Ecclesiasticæ, & judicii in Ec-…ia. Addidimus in Politicis ita quotidie fieri. Nam Senatores …siæ etsi jurejurando sunt obstricti provinciæ; tamen quotidie

diju-

dijudicant, eas controverſias, quas homines privati habent cum pro-
vincia, neque à jurejurando abſolvuntur. Cauſa hujus rei eſt, quod
non ſimpliciter; ſed tantum ſecundum quid, videlicet quatenus jus
& leges ferunt, provinciæ obſtricti ſunt. In curia Hollandica exiſti-
marim idem fieri. Ante hoc bellum, cum Senatores obnoxii ſunt
regi, poterant ſalvo jurejurando contra regem pronunciare, neque
neceſſe erat, ut quoties in cauſis ad regem pertinentibus pronunciare
debebant, à juramento, quo regi obligati erant, abſolverentur.

Quarta. *Of men oock receſs nemen ſall?* Ad hanc quæſtionem qui-
dam reſponderunt, fieri debere. alii vero dixerunt, facere licere.
Dum de hac re (liceret ne an deberet fieri) diſceptabamus, depren-
demus his receſſibus omne Synodicum judicium non ſolum enar-
vari, ſed funditus everti. Vt igitur huic malo obviam iremus, neque
tamen cuiquam juſtam de nobis conquerendi anſam præberemus,
reſpondimus in Synodi arbitrio fore, quare? quando? & qua de re?
receſſus fieri debeant. Addidimus Synodum habere facultatem de-
finiendi controverſias, & ſententiam à Synodo latam eſſe defini-
vam, idque inductione omnium Synodorum, quæ à tempore Apo-
ſtolorum ad noſtram uſque ætatem habitæ ſunt, oſtendimus. Hoc
quatuor viri admittere non voluerunt.

Hæ quatuor controverſiæ ſunt hujuſmodi, ut conciliari nequeant.
Ego diligenter exploravi, quænam ſit exterarum Eccleſiarum de iis
ſententia. Hæ vero unanimiter reſponderunt ſe ſentire nobiſcum.
Ab eo tempore Doctor Arminius conſignavit quaſdam rationes,
quibus ſuam ſententiam probaret. Has miſerunt ad me Paſtores
fœderatarum provinciarum, & petiverunt, ut ego ad illas reſponde-
rem, quod feci adjuncto libello.

Catechiſmus Goudenſis præcipua doctrinæ capita tollit, vel la-
tem omittit. Cætera quæ retinuit, ita explicat, ut Servetus, ſi revi-
viſcat, ſit illis libenter ſubſcripturus. Res ipſa docet auctorem Ca-
techiſmi omnia fere ad imitationem Fauſti Socini, qui eſt genuinus
Serveti diſcipulus, cenſuiſſe. Hunc Catechiſmum vicini fratres ad
me miſerunt, & petiverunt ut meum judicium ad illos perſcribere
vellem, quod feci. Vtrumque ſcriptum ad te mitto, & rogo, ut illa,
ſi occupationes tuæ id ulla ratione permittunt, legere velis. Si au-
tem negotia publica hoc tibi non permittunt; optarim ego, ut D.
Dominus Mylius, vel Krumholtius, vel Hogerbetius, vel Santeni,
qui ſunt omnes excellentes & præſtantes viri, iſta legere, & ad te re-
ferre velint, quibus rationibus utraque pars maxime nitatur? Ita ex
utraque parte collatione facta, ſine errore judicare poteritis, quid
verum ſit, & quid falſum? Non volui hæc citius ad te mittere; me-
tui enim, ut conſultationes de pace & induciis inſtitutæ non permit-
terent, ut his diſputationibus attenderes. Hunc vero quoniam ii
paululum ceſſare dicuntur, judicavi me non diutius expectare debe-
re. Scripti Synodici exemplum miſi ad D. Uytenbogardum, ut eo
lecto, vel acquieſceret in ſententia noſtra, vel me meliora doceret.

Cum à te diſceſſiſſem, acceſſi ad Paſtores, qui iſtic congregati
erant, & oſtendi illis, quam egregie eſſes affectus erga veram Reli-
gionem

onem, & quam studiose laborares, ut in Ecclesia concordia conser-retur. Hac occasione illos monui, ut & illi concordiæ & tranquil-ati studere vellent. Inter cætera dixi, D. D. Ordines non velle li-ertatem Ecclesiarum minuere, neque istum conventum indixisse, ut iiquam præjudicarent. Addidi te mihi confirmasse, quod neque onsilium, neque auxilium dare velis, ut vel tantillum in Religione ontra Dei verbum mutetur, quo sane eos omnes supra modum ex-laravi. Cum hoc modo illos excitassem, rogavi obnixe, ut sua onsilia tecum communicarent, ut ipsas controversias tibi aperirent, candide ostenderent, quo loco essent res Ecclesiarum vestrarum, nihil dissimularent, ut se mutuo tolerarent, denique ut nihil mo-entur te inconsulto. Addidi unum virum politicum, quem Deus eminentia constituit, & necessariis donis ornavit, plus utilitatis erre posse Ecclesiis, quam decem bonos Pastores. Si fratres meum nsilium sequentur, spero Ecclesias vestras fore tranquilliores. eus te vir Nobilissime, & Ecclesiæ, & Reipub. & mihi longo tem-re incolumem conservet. Vale. Fran. anno 1608. 16 Octob.

OANNI UYTENBOGARDO SIBRANDUS LUBBERTUS S.P.D.

EXteras Ecclesias nobiscum sentire tibi antea significavi. Ab eo tempore ostendi tibi libellum Doctoris Arminii, quo reddit rationem de discrepantibus suffragiis Hagæ in conventu præpa-torio latis. Ad hunc ego respondi: responsionem ad te mitto. Le-& judica; eoque lecto, doce nos meliora, aut in recepta doctrina quiesce. Arminii libellum ita exhibeo, ut ad me missus est: tan-n duas rationes in alium locum removi, idque propterea quod à Arminio non collocata erant loco idoneo. Hoc volui ut scires. vis hæc cum D. Arminio communicare, per me licet. Nihil enim culte in hac re agere cupio. Huc accedit tam mihi jucundum fo-ab illo meliora docente vinci, quam vincere. Consule Ecclesiæ itati & paci quantum potes, ego idem faciam. Responsio mea ad ocinum jam ad finem deducta, & pene descripta est. Vale. Fran. nno 1608. 17 Octob.

SIBRANDO LUBBERTI IOHANNES UYTENBOGAERT S. P.

Reprehenditur Sibrandus quod mala fide judicia exterorum de sententiis in conventu præparatorio exquisiverit.

ITa est vir clariss. externas Ecclesias vobiscum sentire mihi antea significasti, sed neque tum, neque etiam nunc quænam sit illa Eccle-siarum exterarum sententia exposuisti, quod equidem optassem: enim constare mihi potuisset liquido, & quid rogaveris tu, & id responderint illæ, quibusque nitantur rationibus. Dicebat qui-m mihi T. R. quum à me primo discederet, se status controver-

 siarum

ſiarum ad exteras Eccleſias perſcripturum, illarumque judicia re-
quiſiturum eſſe: at monebam ego viciſſim ne id faceres, haud enim
magno id futurum emolumento propter cauſas quas tum ſubjun-
bam: & ſi omnino tibi ſtaret ſententia id facere, in primis hoc o-
ram dares, ut controverſiæ ſtatus probe proponeretur. Hoc quid
te feciſſe ſcribis, & addis te nihil exaggeraſſe neque quenquam od-
ſe perſtrinxiſſe, verum iſtæ ipſæ tuæ litteræ quas vidi & legi, vet
frater chariſſ. ne id credam, quod equidem doleo. Tutius lo
fuiſſet, & ad Eccleſiarum pacem fovendam accommodatius, n
ſollicitaſſe Eccleſias exteras, niſi exhibitis primum ſummo Magiſ-
tui noſtro, (hic enim nos evocarat & ſententias rogarat) utriuſ
ſententiæ rationibus, quod & ſponte obtuleramus; hoc enim fact
tum illi ipſi Magiſtratui viſum fuiſſet exterarum etiam Eccleſiar
judicia audire, potuiſſet id majore & authoritate & fructu pera.
Status controverſiæ etiam non ex unius partis arbitrio, ſed utriuſ
conſenſu explicandus fuit, omiſſis quoque diſſidentium fratrum n-
minibus, aliiſque ad hoc negotium minime pertinentibus; iſta c
nuper T. P. in horto meo objicerem, excuſare quidem neſcio
pacto conabaris, ejuſmodi tamen ſunt quæ haud levem & cauſæ
perſonis injuriam intulerunt. Videtur enim P. T. rem totam ita-
ſtituiſſe ut præjudicio adverſus Arminium, & me concepto fratr
animis occupatis illos quovis modo in tuam ſententiam pertrahe,
quod ſane non decuit hominem ingenuum & doctum. Argume
ſint inter alia quamplurima quæ jam non attingo, hæc tuarum ad
literarum verba, improbant etiam quod D. Harminius ſe declara
recuſat. Niſi ſententiæ tuæ patrocinium ex præjudicio adver
D. Arminium concepto quærere voluiſſes, iſta in tuis ad fratres lit-
ris ne attigiſſes quidem: quid enim hoc ad rem quæ hic agitur, ſ
declarare Arminius voluerit vel noluerit, annon in ea quæ tum a-
tabatur controverſia, ſatis ſe declaravit Arminius? Alia ſi quæ fu-
runt interſperſa, ut ad hoc negotium non pertinebant, ſic nec qu-
ſtioni huic admiſceri, meo quidem judicio, debuerunt, ſed ipſæ T.
litteræ quum in promtu ſint eoque quid ſcripſeris, & qua fide ege
clariſſime teſtentur, argumentis haud opus. Iamdudum T. P. i
& alia plura indicaſſem, verum abſtinui ne te offenderem. Quia a
tem identidem me urges tuis litteris, pertinaxque meum ad illas
lentium in calumniam rapi potuiſſet, ac ſi te, quem revereor, qu
coram Deo dico, contemnerem, teque reſponſo haud dignarer, n
potui quin modeſte indicarem me hanc tuam agendi rationem pr
bare non poſſe, quod obnixe rogo ne feras ægre. Non enim rixa
di tecum libidine hæc ſcribo, ſed neceſſitate quadam compul
quid mihi diſpliceat judico. Et ſane haud ſemel conqueſtus ſum,
adhuc dum conqueror, quod mihi vocato & rogato à ſummo M
giſtratu de legitima forma, & modo habendi Synodum ſententia
apud fratres meam libere dicere non licuerit, quodque propter ea
dem libere propoſitam à fratribus meis pene hoſtis loco habear,
apud exteros traducar, velut novarum rerum appetens, & Eccleſi
rum turbator, quum tamen neque ante conventum præparatoriu
nequ

que post illum hoc vel minimo judicio egerem, ut quenquam in
sententiam meam pertraherem; sed semper sim protestatus, me tan-
tum velle quod sentio loco & tempore congruis libere proponere,
eoque facto totam rem DD. Ordinum, qui nos vocarunt & roga-
runt judicio permittere, nulla propterea lite mota neque adversus
Ecclesiam, neque adversus quenquam. Nihilo secius tamen quæ
quorundam est impotentia animi, & in alios dominandi libido ve-
lim nolim in arenam pertrahor, ut fere singulis momentis de defen-
sione cum sententiæ, tum nominis sit laborandum optimæque horæ
in ingratis collocandæ laboribus. Crede mihi, mi Domine, ego ut
ad Consilium vestrum vocarer non ambivi, & ad illud non vocatus
non accessi, quin & eadem qua tu authoritate vocatus accessi, &
magis liber quam quidam alii, sententiam jussus dixi ex conscientia,
paratus eam etiam probis fulcire rationibus si iidem qui vocaverant,
jusserint, & si non jusserint tacere. Quid hic quæso à me peccatum
est? & tamen ita mecum agit T. P. quasi Apostata factus essem, ista
enim tua verba sunt, *Si ulla ratione fieri potest redi ad nos:* Item, *noluissem*
sidere ut à nobis discederes: Iterum, *si mansisses nobiscum potuisses Media-*
toris munere fungi inter partes dissidentes, quæso te mi Domine, mi frater,
quibus ad quos discessi, ut mihi redeundum sit? nulla ne igitur in
.. potest esse sententiarum diversitas, nisi protinus fiat discessio?
quod si hic ferre dissentientem grave, quid fiet in majoris momenti
controversiis? Et tamen mones Ecclesiæ unitati & paci, ut quantum
possum consulam, teque idem facturum spondes: pie profecto &
recte: ad istas voces manus tuas deosculor in Domino, externi
enim & domestici hostes, quod scribis, suadent ut in eo laboremus:
verum modos ineundæ & firmandæ concordiæ magis accommo-
dos, & quidem voci divinæ convenientiores monstrari velim, quam
.. sunt quibus utuntur hodie quamplurimi pacis præcones, unde
etiam fit ut id quod tanto conatu se velle videri volunt, tamen om-
nium minime assequantur. Non susurris, non calumniis, non sinistris
de fratribus judiciis, non præjudiciis, non clamoribus, non odiosis
comminationibus, non virulentis & violentis suspicionibus, non deci-
sionibus magistralibus, non rixosis scriptionibus, quarum jamdu-
dum totus mundus pertæsus est ista res peragitur, sed amicis & fra-
ternis collationibus identidem bono modo & ordine repetitis, ani-
misque multo Dei timore, multa pietate, patientia, lenitate, man-
suetudine & tolerantia præditis, ardentique veritatis amore inflam-
matis, charitateque fraterna flagrantibus, invocato ad illam rem un-
dique serio divini numinis auxilio & præsidio. Quod ad me attinet,
ego multa & quidem publica & illustria documenta, per Dei gratiam
proferre possem studii mei vehementissimi, erga Ecclesiarum veram
unitatem & pacem, in quo etiam perstare ad extremum usque spiri-
tum decretum, quod tibi velim quam persuasissimum. Quod si tibi
idem mens, idem animus, en, cedo manum, meam tenes, agamus
sic utrinque in Domino, existimare te dicis rem adhuc componi
posse, recte hoc existimas, sed da operam ne qui se pacis causa con-
tent, & ad infinitas pene quibus proscinduntur injurias silent, dum

Nota, ista alia D. Sibrandi ad me literis contineri, quæ ut innumera alia & littera & scheda exulanti mihi periere.

legitima & æqua collatione instituta tota res transigatur in Domino, nimia quorundam inquietudine lacessiti, tandem erumpant, & e-decora, quæ tegi satius fuerit, toti mundo palam faciant, ut ita illo palam publicato, & patria & Ecclesia hostibus ludibrio exponantur, in nostrorum omnium perniciem. De me autem ita rogo, statuas, me nempe à vobis non discessisse, ideoque ut redeam necesse non habere. Sententiæ quidem vestræ de forma & modo habendi Synodum nostram Nationalem subscribere hactenus non potui, nec etiamnum possum, quod firmis & probis destituta videatur rationibus. Sed absit ut propterea (nisi vobis decretum non ferre, nisi in-sentientem) ab unitate & pace, quam cum nostris Ecclesiis colui hactenus in Domino vel tantillum discedam. Scriptum refutatorium quod ad me misisti, legere nondum datum, legam ubi ocium fuerit. Obiter tantum inspexi, & reperi quæ displicent non pauca, sed de his forte alias ubi penitius omnia perlustravero, & accuratius examinavero, video me passim nominari, & extra rem infarctis narrationibus, non admodum veris satis odiose perstringi præter omne meum meritum. Quid agam? quandoquidem T. R. vult me ita inclarescere patior, & exspecto dum litem illam decidere aliâ, &, quod spero, magis amica, quæque Theologos magis deceat ratione detur, interea me defendam umbone bonæ conscientiæ, quam ho... probare magis ac magis adnitar per Spiritus sancti gratiam. Quæ de Catechismo Goudano addis, ad me non pertinent, neque etiam ullum in toto mundo libellum novi isto titulo. Velim T. R. hic & alibi paulo judiciosius agere. Libellus ille meo judicio neglectus jacuisset, nisi multorum inconditæ vociferationes majorem illi quam meretur authoritatem conciliassent, novisti siquidem illud, nitimur in vetitum. Zelus laudandus, sed cum scientia, ista nolim ita T. R. accipiat ac si me libelli patronum præstarem, sed quod litem exere-seri nolim, alioque converti arma velim spiritualia, aut si omnino silentio prætereundus non videtur, id alia quam ea, quam instituit deo à quibusdam ratione fiat. Hoc meum est judicium, si secus senserint alii, per me licet, sancte testor libellum à me non visum nisi postquam vulgatus, imo & pervulgatus esset, neque de ejus editione, me antequam editus esset unquam audivisse, pro tuis in Græ-zerum laboribus & munere ad me misso gratias ago, relaturus cum potero, confutationem Socini, tuam valde aveo videre. Ego hactenus Socini libros, quod coram Deo dico, non legi, jam vero desi-ejus legendi, & cum tua confutatione, ubi edita erit, conferendi desiderium tenet.

Oro Iesum Christum æternum Dei Filium, Ecclesiæ suæ afflictissimæ misereatur, & nos omnes in veritatis & pacis via dirigat, T. R. conservet, piisque laboribus faveat. Hagæ, 3 Decemb. 1608.

D. S

D. SEBASTIANO EGBERTI
Consuli Reip. Amstelæd.
IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

Ta, apud vos præsertim, adversus me agitur, ac si nullis mendaciis, detractionibus, calumniis in me peccari posset. Si Princeps Mauritius venenum bibisset, me authore & suasore id factum non rerentur suspicari, imo ne dicere quidem nonnulli. Ego ne diabo- quidem ipsi tam temere impingere auderem quidpiam. Hæreticus n, homo tamen sum, quem Deus ad imaginem suam condidit, o quo Christus sanguinem suum fudit, ipsius consectarius verita- , ipsius assecla juratissimus, & defensor ad mortem usque (spreto m Christo) imperterritus: ringatur Satanas, & quidquid in orbe tichristianum est. Id autem omnino impiissimum est, quod sua cri- na, quorum ipsi notorie rei sunt, mihi transscribunt. Quidquid sensionis est in Ecclesiis nostris ab ipsis est, & per illos sparsum. ceant illi & tribunitiis clamoribus apud populum publice, & fu- ris calumniisque privatim abstineant, & composita res est. Ego a Ecclesiam in qua Pontifex sedit, nondum libellum repudii acce- e dico, author sum multis ad Papatum deficiendi, & occasio- n præbeo Politicis nonnullis minus animose denegandi Pontificiæ ligionis exercitium illud postulantibus? Itane vero? cur non Iu- s & Gommarus, qui scriptis publice emissis, & late diffusis id- um mecum dicunt, eidem culpæ involvuntur? Cur non Anglo- n doctissimi quique, quos in eo adstipulantes habeo? in quo re- tamen Pontificiæ Religionis exercitium petentibus quampluri- s tale nihil conceditur. Legantur edicta Regis hujus super eadem edita, & adparebit solis iis argumentis Regem motum petitio- n istam denegare Pontificiis, quibus ego utor & utendum censeo. o ea adversus Pontificem publicis thesibus tractavi, quæ si me dicare ab hac calumnia, & ab omni suspicione liberum præstare n valent, quid præterea agam ignoro. Calumniæ remedium du- x esse scio & usurpo. Innocentiam & patientiam utinam hanc mi- præstet Dominus, ut alteram præstare hucusque dedit: fidenter di- , neque metuo tribunal etiam severissimum. Tutum non est ut litarchæ ab Ecclesiasticis petant, quibus justissimis causis exerci- m Religionis petentibus Pontificiis denegari possit: at velim id ne & planius peti; & hic judicium fieri, ab utro firmiores & ju- ores producantur causæ. Illum nomino, quia causas habeo: nam us rationes agendi videntur, mihi maxime comparatæ ad Ponti- i regni stabilimentum. Cujus etiam mei judicii rationem redde- paratus sum, ubi ille volet mecum experiri æquis conditionibus. on rogo ut hæc sileas, tui judicii facio ut palam enunties, ubi nsultum arbitraberis. Dicor in mea ad Ordines oratione non to tantum, sed & gladio usus, idque immoderate. Res postulavit

Expostulatio adversus calumnias, præcipue ministrorum Amstelodamensium.

ut gladio uterer, quia ſententia dicenda fuit de dogmatis, quæ to
putem errori obnoxia eſſe, dixi & ſerio dogma de prædeſtinatione
improbavi, quale illud apud nos obtinet; quia improbum eſſe in-
ctat mihi conſcientia, quæ etiam jubet ne taceam . . . . . ube
illo dogmate agendum eſt. At moderationem ſervavi, quia mu
quæ dicere poteram tacui: perſuadeo mihi nobiliſſimum illum ce-
tum, hoc de oratione mea facturum judicii: quid novum ſi illis i-
dear immoderate dixiſſe, qui omnino tacuiſſe vellent? At profent
ullam vocem à me pronuntiatam quæ iſtius vehementiæ aut vio-
tæ moderationis indicium habeat. Hoc faciendum illis eſt, qua
dum in latitudine ambulat calumnia, deprehendi nequit. Fur eſt i-
tro eſt, contumax, præfractus, hæreticus, judicantis, æſtimantis, lo-
quentis verba ſunt: at proferantur argumenta quibus ſingula do-
ceantur, ut qui audit etiam de veritate judicare poſſit. Tale cd
Helmichio p. m. in noſtro poſtremo colloquio Amſterdami obji;
at tacuit præſente Uytenbogardo, adeo ut iſte miraretur, nihil profri
ad probandum, quod dictum eſſet, me ſuſpicione hæreſeos, et n
cum iſtic viverem, à multis gravatum eſſe. Intelligo exiſtimare m
neminem apud vos, me, ut juſſus ſum, ſcripto non traditurum, a
tum dixi: fallitur ille: tradidi, & ea fide, in qua nemo, quamqm
mihi malevolentiſſimus, quidpiam deſiderabit. Nihil omiſi eom
quæ dixi; ſed nonnulla paulo latius explicui, quia excludebar tm-
poris anguſtia quum dicerem. Neque inde mihi vel tantillum e-
tuo. Non enim opus, neque decet. Quia ne corpus quidem ci-
dere poſſunt, qui jam alienæ fidei dominatum ambiunt in Eccla
noſtra. Item negotium vobis innocentiæ patronis commendo, Is
videt & judicat, qui adſtat in congregatione Deorum, cogite,
olim myſterium iniquitatis quum viguiſſet & egiſſet, ex eo ho-
nem peccati exſtitiſſe & revelatum eſſe: quem ego credo, ſen,
dico, clamo, Pontificem Romanum eſſe, ob id maxime, quod do-
natum in conſcientias ſibi ſumit. Bis ad me perſcriptum eſt ad
vos articulos ſpargi ſub meo nomine; quos etiam tibi viſos eſſe in-
ligo. Nemo Poliarcharum apud vos hoc mihi præſtabat officii, ut
Amſtelredamenſium alumnus fui, & Eccleſiaſtes (quamquam i-
gnus) quindecim integros annos, ut de veritate hujus rei & au-
re, qui illos mihi impingit, inquirere velit? quod equidem non ia
cauſa, quam juſtæ tutelæ & moderatæ deſiderio fieri velim. S-
bit mihi affinis meus Iacobus Laurentii, illos articulos ſuæ u-
traditos à quodam, qui à ſeniore Eccleſiæ illos ſe habere dicet:
facile poteſt inquiri quis ille ſenior ſit. Sed ne ſint irritandi i-
neo etiam. At videte ne veſtra conniventia & indulgentia ac
illis creſcant euſque, ut fruſtra poſtea de punctura doleatis.
mihi ſemel apud meum animum conſtitutum eſſet, non niſi ſum
neceſſitate preſſum ad publicas apologias confugere, demon-
rem quanta mihi in iſtis articulis occaſio oblata ſit nonnullorum
ſcitiam & malitiam perſtringendi. Communicavi negotium
iis quorum ego judicio multum tribuo & ipſorum merito; pu
illi recte facturum, ſi petam à conſulibus ſuper ea re inquiſitio
fi

f:i; & ſane jam abs te peto ut tuis collegis hoc ipſum mei nomine ſnifices, quos ego nulla juſta cauſa hoc mihi denegare poſſe puto. A ipſos ſcriberem, niſi conſultius arbitrarer, rem fieri quam minimo plimine: ſi tamen ſic judices conſultum, faciam, & ſcribam ad llegium Conſulum. Putant enim illi, quos dico, non negligen-m tam pulchram occaſionem. Videntur nonnulli hoc agere, ut irritent ad ſcribendum: ſed ſi glaciem illam ſemel fregero, ſpa-ſiſſimum mihi mare apertum erit rurſum peragendi. Ne putes ſic impatientem loqui; qui res noſtras penitius norunt, miran-& obſtupeſcunt præfractum ſilentium meum, quum tam multæ adeo pulchræ occaſiones tum veritatis, tum meam cauſam agendi latæ ſunt, & quotidie offerantur. Vnica ſpes me impedit de fra-m meorum reſipiſcentia. Præterea intelligo iſtic ſpargi, Princi-m Auraicum, quum hic Leydæ nuper eſſet, mihi in collatione qua-m de religione os occluſiſſe. Et hoc invenit apud vos qui cre-nt; quod non poteſt non eſſe, aut ſtultitiæ, aut malitiæ indicium ulentiſſimum. Sed bene ſperent qui me hæreticum putant: ſi inceps Auraicus tam facile mihi os occludere potuit, quid non facient, qui ſe proculdubio ſenſus in Scripturis exercitatiores bere, & merito, ſibi perſuadent? Pedellum monui hiſce diebus, omittit ſe ad Natalitia Chriſti reliquum perſoluturum, quod am facturum mihi perſuadeo. Vale vir Conſultiſſime cum conju-& tota familia. Deus te ſervet & ſpiritu tuo magis magiſque in-aat. Deus miſereatur Eccleſiæ ſuæ & patriæ noſtræ. Amen. Ley-: 10 Decembris 1608.

Conſultiſſimo viro

. SEBASTIANO EGBERTI

IACOBVS ARMINIVS S.P.D.

REcte de calumniis judicas, minus noxias eſſe quæ arte ca-rent, at quum talium confutandorum occaſio ſe offert, ea uten-da videtur, ad larvam calumniatoribus detrahendam, qua cti autoritatem conciliant calumniæ quantumvis craſſæ. De de-ctione ad Papatum illius, quem terminum vocas, judicium p. pl. iquando meis auribus audivi, quo Evrenico . . . p. m. non par-m culpam impingebat, ſed credat Iudæus Apella, & qui Bœotico aere natus eſt Arcadicis Parentibus. Quid Regem Angliæ & Sco-æ tantopere adverſus Puritanos inflammat? ut videatur illos cane ejus & angue odiſſe? putant nonnulli Catholicos non Papiſtas pud illum meliore eſſe loco. Audivi ego Bezam, illum de quo lo-eris aliquando vehementer commendaſſe, & tantum non cubi in-ar immotum habuiſſe: at audivi poſtea ex aliis, quum defeciſſet, ndem dixiſſe, Filium fuiſſe Patri ſimilem, hoc eſt Gallicæ levitatis. Quæ ego moneo talia ſunt, ut abeſſe poſſint ab ædificio Reformatio-s noſtræ, & quamquam à nonnullis inſerta ſint, tamen citra ullam

De calumniis quorundam Concionatorum.

noxam amoveri possunt; quod ipsum puto commonstrari posse, modo patentes aures præbere vellent qui secus æstimant: & ego nihil auferre conor, nisi legitima via per fratrum omnium communem consensum: qua de causa vehementer Synodum & collationem urgeo. De tuo animo non dubito: sed velim tuos Collegas hoc tantum cogitare & me verum dicere posse, & alios falsum: quo ab illis impetrato alteram mihi aurem præberent. Publicas scriptiones non facile adparabo, quamquam ex ipsis adversariis sint, qui id consultum putent. Vellent scilicet ut me proderem, sed ignorant calumnias me confutare posse, & non prodere me; verum aperte jam in me agere incipit Collega meus. Comparuit ille die veneris præterito in conventu ordinum Hollandiæ & Westfrisiæ, & vehementi oratione me variarum hæreseon accusavit, impulsus literis deputatorum utriusque Synodi, qui necesse putarunt, ut ille se jam palam mihi opponeret, si quidem causam justam habere se putaret, quum ego eodem in conventu multa adversus communem sententiam dixissem. Id Amsterodamenses quoque audiverunt, & procul dubio aliqui jam confirmatiores erunt in sinistra de me concepta opinione, quum ille non fuerit veritus id ipsum mihi coram ipso summo Magistratu nostro impingere, & quidem scripto comprehensam tradere accusationem (id enim fecisse intelligo). Verum id velim & scias ipse, & per te alii, ubi opus erit, me omnes illius accusationes non metuere: à quibus arbitror illum fuisse abstenturum, si earum probationem apud alios, quam sibi juratos judices, instituendam metuisset. Hoc enim agunt, ut soli judices sedeant in Synodo, causam agere jussis reliquis tanquam reis, vel etiam tanquam accusatoribus qui aliquid in recepta doctrina desiderant. Si accusationibus res agenda erit & defensionibus, potius quam placidis collationibus, & illud potius curandum ut convicti nonnulli de falsitate deponantur & excommunicentur, quam ut porro communi consensu constituatur quid docendum sit: ego accusationem adversus illum & alios instituere non verebor, eumque & alios variorum falsorum dogmatum nomine accusare, quæ neque ex Scripturis, neque ex Confessione vel Catechismo probare poterunt, ut credo ego & mecum multi alii. At scio, reo partes sunt favorabiliores: Tempestivum erit id facere, si reconventione mihi utendum erit. Vide in quos se necessitates conjecerint clamoribus suis, à quibus si abstinuissent, non opus esset odioso accusatorum munere fungi. At quid prætexent tam tribuniciis commonitionibus, si non gravia illa sint, quæ à me docentur? Ego jam nihil aliud accusationis istius conscios velim cogitare, quam quod dicebat ille: Si accusasse sufficiet, quis erit innocens? Ego vere & sancte dico coram Deo, cum mihi capita accusationis à quodam qui ea exceperat, prælegerentur, non magis animo commotum fuisse quam columna ænea ab impacta pila palmaria: tantum potest conscientia innocentiæ & integritatis. Antonio reliquam pecuniam dedi; apochas petam & curabo ut habeas. Vale vir Consultissime cum bono Deo, cui te & omnia tua ex animo commendo. Salveat tua carissima à mea. Leydæ, 14 Decembris 1608.

IOAN

IOANNI UYTENBOGARDO IACOBVS ARMINIVS S. P. D.

VIr reverende & amicissime: Nactus tam commodam tibi scribendi occasionem, prætermittendam illam minime censui, quamquam nihil sit digni argumenti quod scribam. Gratum men, scio, erit tibi cognoscere, quod valetudinem mihi paulatim miorem divina largitur benignitas: persequimur obstructionis reuias, non naturalem calorem expellere conamur, ut nativus reat, & per illum adpetitus, qui imbecillis aut pene nullus est adc: at bona spes est fore ut redeat, ubi per tempestatem exercitio cui me dare potero. Vtinam liceat detrimentum hoc studiorum eorum aliquo emolumento compensare, quamquam detrimenti co habendum non erit, si morbus iste internis animi vitiis corrindis ex divina gratia & ope mihi servierit: quod utinam mihi laritur benignus & clemens Dominus, etiam per tuas preces, ut proiæ conscientiæ ædificandæ fideliorem & magis seriam inposterum eram adhibere possim. Nescio enim quî fiat, ut cognoscendis res divinis utcunque satagentes, ad officii publici functionem aliqua m conscientia administrandam, privatæ domus curam negligens suscipiamus; quum tamen id facere oporteat & hoc non omitre. Cui rei quam causam assignem, propter ipsius cordis humani ditissima penetralia & homini ipsi vix pervestigabilia, haud equim scio: nisi forte amor nostri nimius nimis facile nobis persuaat, officio integro functos esse, quum vix ejus partem obivimus ex bito. Scis me in privato collegio meo pervenisse ad alteram parm Theologiæ seu Religionis, quæ agit de cultu & observantia andatorum Dei, faxit Deus, ut in ejus meditatione & tractatione versari possim, ut aliqua juventuti pietas, & aliquod studium obeendi Deo ingeneretur. Video difficultates non exiguas mihi oboriri modo & ordine res illas considerandi, vix potero prima vice punum quod desidero attingere, conabor tamen aliquid, Deo duce & ispice, secutus ipsius in Scriptura præcedentis vestigia, idque passim, saltem ab errore immunis sit totus incessus meus, si rem ipsam on ex præcipuo scopo attingam ubique. De te etiam solicitus m, & precor Deum, ut Spiritu sapientiæ & fortitudinis te instruat corroboret, ut si contingat ulterius tendere, etiam istic aliquem uctum percipere possis ex cordata institutione tua. Calumnias alignorum evadere non poteris, at hoc efficere poteris, & Deo ante efficies, ut ringantur dum calumniabuntur. Cognoscent enim tuis sermonibus, nec rationes nec modum deesse nobis populum b iis abducendi; si quidem omnes, qui in eadem vinea laboramus, in hoc incumbimus, pari gradu & eodem tramite incederemus. Quis novit, cui fini Dominus ille omnis sapientiæ fons & author, reimque omnium providentissimus gubernator, & te istis in locis esse

Religiosa.

 velit.

velit. Iudæi in Babylonem propter peccata sua captivi abducti, ... cunt se Babylonem voluisse curare, at frustra: hoc ne ergo præ... populi sui castigationem etiam intendit Dominus, Babylonios re... dere inexcusabiles? Mirabilis Deus in cunctis operibus suis. H... sit laus & gloria & benedictio in secula. Te vir reverende eid... Deo ex animo commendo, & me tuis precibus. Vale, vale & for... ter age, quia Deus tecum est. Leydæ ex Musæo meo 15 Martii 16...

A prandio conabor exire in templum, ut Deo pro huc usq... præstita gratia gratias agam: salveant Ministri Bergopzomani, eti... D. Mylius Curator noster, & si qui alii istic noti; præsertim Co... sules, &c.

Quæso ut per D. Houtenum, qui hasce fert, respondeas, & ... rebus tuis aliquid perscribas.

SIBRANDO LVBBERTO IACOBVS ARMINIUS, IOHANNES UYTENBOGAERT S.P.

Responsio ad Sibrandi criminationes.

SPectabilis ac reverende vir: Epistola tua 16 Martii ad n... data, una cum incluso scripto, Arminio quidem eodem me... tradita est, verum quia nobis duobus inscripta erat non ante... Aprilis, postquam nempe Uytenbogardus ex Brabantia domum r... diisset, lecta à nobis fuit. Speramus igitur te non ita rigide nob... cum acturum, neque, quod minaris, pro recusatione & tergiver... tione habiturum, quod intra terminum abs te constitutum ad ill... non responderimus, præterquam enim quod authoritatem illam, q... leges nobis ferre præsumis, minime agnoscimus, scripti sane tui, e... rores nobis fraudi esse non debent. Scriptum illud Replicatione... vocas vocabulo forensi moderno, quasi epistola ad D. Paræum ap... logetica, qua nomen nostrum à tuis criminationibus vindicare adl... boravimus, tuæque relationi aliam tuâ saniorem & modestiore... opposuimus, justum ad controversias abs te tractatas responsu... contineat, nosque litem istam Academiis exteris dirimendam con... miserimus: quum te vel ex illo ipso apologetico nostro latere n... queat, nos controversiam præcipuam ingredi noluisse, sed illam t... tam DD. Ordd. fideliss. & prudentiss. directioni reliquisse. Hoc tu pro vera litis contestatione justaque responsione accipis, ad qua... tibi replicandum, nobisque inde duplicandum sit, ut tu pro lubit... tuo protinus ad alienum forum & judicem me rapias, qui è vest... gio jus dicat: profecto valde falleris, quum de ipso quidem contro... versiæ statu nondum conveniat, nedum ut argumentum ullum pr... sententia nostra attulerimus unde de sententiæ hujus vel illius ver... tate vel falsitate judicium fieri queat. Verum cui bono, optime fr... ter, hanc inter nos ciere pugnam? si tu ex negotio publico priv... tum, & quidem tuum facere vis, nobis id neque licet, neque libe... Illustriss. Ordd. negotium est, non nostrum: illi nos evocarunt, qua... stione...

iones proposuerunt, sententias rogarunt: His quærentibus sen-
ntias nostras singuli ex conscientia (quod de nobis scimus, de vo-
s credimus) diximus, quas etiam, si Magistratus jusserit, rationibus
omprobaturos nos polliciti sumus; huc præterea adhibita in Apo-
getica ad D. Paræum nostra protestatione: si excussis & exami-
tis rationum momentis, sententiam nostram ut pravam rejece-
nt Nobiliss. Ordd. vestram autem ut probam amplexi fuerint, nos
opterea refragatores pertinaces non habituros. Quin sic con-
iescimus: interea vero omni sua vitilitigatione omissa pacem
vemus in Domino, & ad magis pia & necessaria studia animum
nvertimus. Anne suffragia abs tuis diversa ferre non licet, nisi pro-
ius judicio tecum experiri, velimus, nolimus, cogamur? atqui in-
iis vel docere vos volo, vel à vobis discere. Verba sunt. Ratio
quidem docendi, quam instituis, nobis non placet: neque ut à
obis aliquid discas tu, animum tuum comparatum videmus. Quid
im tu vel doceas nos vel à nobis discas quos ludibrio habes, ri-
es, cachinno dignos judicas? ne pejora proferamus animi erga nos
i indicia? Constitutum igitur nobis est rem omnem Deo potius,
udentissimisque Ordd. committere, spiritumque veritatis & pa-
s orare ut in via veritatis & pacis nos ducat & conservet, dum
odo convenientiore & magis ad ædificationem faciente cœtui acer-
itatem omnem de tota re auferre dabitur in timore Domini, ut
iod & celeberrimo viro D. D. indicavimus dimidiatim & frusta-
m rem tractantes nobis laborem inutilem accersamus, & litem ex
e seramus. Quid igitur, inquis, me apud Paræum criminamini?
on nos te, frater, criminati sumus, tu nos criminatus es: tu nos
pud D. Paræum, & passim per totam Europam traduxisti, suspicio-
ibusque atrocissimis objecisti: annon licuit seriam defensionem
pponere, & graves istas suspiciones, quantum in nobis fuit à cervi-
ibus nostris amoliri? Conquereris nos te præterito responsionem
ostram ad Paræum misisse: sed annon tu prior nobis præteritis nos
pud D. Paræum & alios extraneos, scriptis ad illos litteris accusasti?
nnon hoc primum querelarum nostrarum caput est? Ex eo autem
uod D. Paræum, cujus aures nobis insciis tu præoccupasti, de rei
estæ veritate contra tuas criminationes instruere conati simus, quid
nfers? nempe æquum esse ut aliorum censuram subeamus. Quasi
ero si Titius Mevio apud Seium calumniam struat, Mevius autem
Seio significet, calumniam esse protinus Seium judicem agnoscere
ejusque censuram subire, cogatur Mevius ad Titii nutum. Dices
orte nos effugia quærere, & triumphum canes; sed ante victoriam.
Non fugimus, imo strictim causæ adhærescimus: sed legitimum eum
disceptandi & vere Christianum modum exspectamus. Tu interea
nterpretare silentium nostrum prout lubet, constitutum nobis est de
negotio hoc publico, neque cum te solo, neque coram istis, quos no-
bis dare vis judicibus litigare; & ut tu nostras Rhetoricationes, quas
vocas, sic nos tuas Sophisticationes nullo alio, hoc quidem tempore,
responso dignamur, ne quod certo futurum esset, actum agere co-
gamur. An igitur, omissis realibus personalia tractabimus? ne id
quidem;

quidem; judices enim hoc ineptum esse, & perinde te inepte feci, quum tot personalia tuis ad D. Paræum litteris immisceres. Vidi tamen vis nobis pepercisse in eo, quod omissis reliquis controv- siis, duas tantum proposueris, quod nempe tam sint ridiculæ, t omnes docti eas, si viderint, risuri essent, metueresque ne illarn tractatione nos aliorum risui exponeres. Itane tu nobis parce voluisti? Subsanna tu & ride fratres tuos risu, quantum vis, el- sissimo: at cave ne risus ille aliquando vertatur in serium luctu; dum enim præ foribus est, qui & te ridentem videt, nosque in- miscentes audit. Verum si controversiæ, quas præteriisti, ridicu, annon magis ridiculi vos, qui eas movistis? Non reponimus quæ n- rito reponere gestit caro, & à quibus abstinere jubet veritatis pacis spiritus. Oremus igitur Deum Patrem Domini nostri Ie Christi, ut hoc Spiritu nos magis magisque imbuat, ad nominis i gloriam & Ecclesiæ afflictissimæ bonum. Vale Spectabilis ac Rev- rende vir, & quod ex tua commendatione lubentes accipimus, bi vicissim commendatum habe, nempe veritatem in pace sect & ab omni innovatione quæ contra veniat abstinere. Hagæ, Aprilis.

D. D. ARMINIO

SIMON EPISCOPIUS S. P. D.

Narratio disputationis suæ contra D. Sibrandum de loco Rom. 7.

ETsi post discessum meum Reverende D. Doctor & Observand Pater, nihil ad te literarum dederim, nulla tamen id tui ob vione aut suprema ingrataque meritorum tuorum negligent factum credas, sed tum amoris tui singularis erga me fiducia, de qu mihi impense admodum & confidenter promisi, tum vel maxin quod tibi, quem, præter serias gravesque occupationes, quas unive sas simul ingruere nunc & devolvi in caput tuum scio, insuper pe tinacis morbi ægritudine identidem recurrente distractum, interpe lare non audebam, erigere aut recreare non poteram, abunde sat afflicto molestus insuper esse noluerim, ratus sufficere tibi grata tui memoriam adfectusque mei significationem crebram, per eas a quos aliquoties scripsi. Utinam, Reverende vir, faxit Deus, ut cur gaudio tui recordari liceret hoc tam desperato sæculo, cui reme dium aliquod ostendisse per te Deus videtur, utinam non ostendis tantum! Quid enim? tam solicite desiderantibus nobis & identi dem erigentibus nos in spei fiduciam, tamen aliud nuntiatur nihi quam nondum remittere morbum, sed consistere pertinacem, irri tari malignis & biliosis quorundam actionibus, inde velut postlimi nio recurrere asperius. Equidem si tantum tribuis mihi, ut aliqu momento ponderare res tuas, lectionumque & utilitatem & necessi tatem quadamtenus æstimare possim, quam me ista res male ha beat considerare potes. Ingratus sim, si ulla dies abeat, quæ non pe intervalla crebra aurem mihi vellicet admoneatque morbi tui, qu certe

rte ita in dies affligit me cogitatio, ut una cum illa novum quasi quod mali participium me tangat & invadat, utinam eo usque ut te levamen aliquod rediret aut solatium! Sed non placebit forsse Deo nostro huic invito, & ingrato, & calcitroni orbi ulterius per benefacere, qui scire non vult quæ ad pacem suam faciunt, nec mpus visitationis suæ agnoscere. Interea & hæc cura non parum aggerat justi doloris magnitudinem, imprimis apud eos, tuus quos ritatis pacisque spiritus excitat, & inflammat ad ferendum remeum & succurrendum laboranti Reipub. Christianæ; in qua tantum est ut veritas & pax obtineant, ut potius omnia contraria dominntur, quæ tanquam in manifesta luce observare potest is, qui à te dicit non temere credere aut inhærere præjudicatæ sententiæ morcus. Sancte dico tibi, nisi sic haberem ex te, quo ruminando atterem abundantiam otii, & lectionum ineptarum tædium possem dequere, nusquam video unde mihi suppeditari posset quidpiam. uas audivi lectiones pauculas, eæ tales fuerunt, ut si polemicas intias, dicteria, sarcasmos & reliquas phaleras ademeris, vanæ & sine rum hypostasi futuræ sint, quæ tamen tanta cum confidentia fiunt, nunquam vincere sed semper triumphare videatur, adeo, ut quidet etiam sibi refutandum sumat, ratus arbitror non confectum hom, nisi omnia illius, hoc est, vera & falsa simul protriverit: inde rpetua illi altercatio de syllogismis hypotheticis, axiomatibus, untiationibus, & similibus, quibus profecto Scholastici irritandi hi non videntur, tam in istis rebus curiosi & accurati quam in diis oscitantes & securi: in hac arte dissimilis Gomaro, quod cum per varia distinctionum diverticula elabi conetur, ille nudum se pervium rustica quadam simplicitate omnibus telis faciat, quamam jam deinceps intelligo prudentius agere velle, ex quo disputionem cum Leydensi tali habuit, qui merito Arminianus dicitur inquit, utpote (ignosce Pater mi, verbis ipsius utor) quo melius t accuratius Arminium ipsum urgere non posse credat imo scire dicat. Hic vero sume animum, Vir Magne, triumphum imo tibi victoriam si ad manum veniatur. Quid enim si ille quem nec ætas nfirmata judicio, nec eruditio, nec authoritas commendat, quem a sola virtus armaverat, hoc illi invito & non proclivi alias ad num judicium extorsit, quid dicet ubi coram experietur adverium suum pari ætate, pari authoritate ea dicentem, quæ ille ne per mnium cogitavit quidem? Facit hæc res ut non possim non in mpendio hujus nostræ disputationis occasionem recensere & armentum, quantum patitur memoria mea, quæ ita infida mihi esse et imprimis in ἀμεθοδίᾳ, omnique actione inordinata, ut nisi alieno osidio sublevetur, transactorum facile obliviscatur. Occasio fuit opositio Thesium de cap. 7. ad Rom. (quas quia accepisse te inligo, non mitto,) & respondentis frequens, seria & importuna fere n tam postulatio quam flagitatio. Detrectanti dudum & forte inienti mentionem de decreto contra me facto occurrit statim, scise futurum gratum D. Præsidi, & ut contrarium experiar rogare nixe ut aliquid agerem. Persistens tamen in proposito, & non dubi-

dubitans rem hanc totam conscio præside sic agi, qui tamen nesc se primum quisnam essem dicebat, quamquam postea me tibi notu publice se intellexisse affirmaret, paravi me aliquo modo. Post p mum opponentem altum statim fit silentium, & ego ex medio p mus provocor, cumque tergiversatio mea parum efficeret, co quædam proponere, postquam aliquot argumenta ex scripto tuo cap. 7. ita dilate proposita fuissent & frigide, ut tæderet & piget audire. Duo autem me propositurum dicebam. 1. Hic agere Ap stolum in persona hominis irregeniti, non tamen intellige qualiter i irregenitum describunt. 2. de fundamento sententiæ eorum qui co tra sentiunt, constitutione nimirum hominis irregeniti: de his, omi s aliis quæ sparsim in thesibus absurda aut ridicula occurrunt, egin s ultra horam, quanta autem cum benevolentia & favore, quantis cu titulis, non est meum dicere, forte etiam antehac renuntiatum est ti. Ad probationem autem primæ positionis, adhibebam duo (qua quam plura decreveram) idque ob semper redeuntem responsion quæ secundo membro infringi debebat. Primum nitebatur fun mento thesium ipsarum quod ponunt pro probatione, hominem e irregenitum, sine lucta ferri ad malum, quia nimirum mortuus est in peccatis, unde sic concludebam ex contrario. Homo regenitus e ullo certamine fertur ad bonum. Hic homo de quo quæritur n fertur sine certamine aut lucta. Ergo. Negavit majorem, quam p babam ex eo, quia mortuus peccato. Neganti majorem rursum, c aut infirmum hoc argumentum esse, & sic magnam partem thesi aliarumque rerum in variis argumentis Theologicis corruere, it verum utrumque, & tum falsi hic agi de regenito. Respondit mort aliam esse perfectam, aliam imperfectam. Respondi 1. Sic elidi ro argumenti totius quod istam distinctionem non fert, cum tota vi in voce mortem, quæ alias futura esset in perfecto, quo ostium ape dicebam asserentibus liberum arbitrium, negantibus efficaciam lam summam peccati originalis, &c. Nam cum mors dicatur vatio actionum & potentiarum vitalium omnium, in illa latitudo mitti non debet nec admittitur. Volebam equidem Reverende non tam hoc argumento pugnare pro sententia tua, quam su ctum reddere & deridendum propinare auditorio argument illud palmarium, in quo plerique triumphant: video dicebat t dem, ex quo habeas argumentum. Socinus, istum libellum fecit qu erigebat, ille isto argumento utitur, & hoc fine ut perfectionem biliat. Dixi præterquam quod nunquam in Socino illud argum tum vidissem, rem etiam non facere quicunque aliquid di Nec enim præjudicat author veritati, sed veritas est veritas à q cunque dicatur aut enuncietur. Sed observata hominis absurdit & ut putabam satis demonstrata, pergebam ad argumentum a rum. Regenitus homo non est captivus legi peccati sed liber. homo est captivus. Ergo. Negavit ille mihi minorem, quod qu quam mihi mirum videbatur, tamen duobus modis probavi. 1 textu. 2. ex reipsa. Textus notus est, sed negavit ille explicatio dicens. Non haberi captivum me abducentem, sed αἰχμαλωτί

qu

q͏od idem esse dicebat, atque volentem me captivum abducere, n͏ dejicientem actu, sed conatu saltem sicut rebellis subditum. Ego. v͏o dixi hic non conatum seu effectum argui, cum conatus expressus s͏ per vocem ἀντιστρατευόμενον. 2. quia vox activa est, cui necessario p͏ssiva respondet. 3. quia vox hæc passim in thesibus dicitur signi- *Repugnantem.* f͏are, violenter abducere in servitutem : 4. addere potuissem in S͏criptura sic semper usurpari verbum illud, sed non videram paral- l͏a omnia, & ille nullum locum suæ explicationi parallelum dabat, n͏e dare potest. Secundò fortissime probabant ex reipsa hoc argu- m͏nto. Qui facit id quod vult hostis, illum non tantum vult abdu- c͏e captivum sed actu abducit, quia hoc est abducere impellere v͏untatem ad opus & exercitium ipsum. Hic homo facit id quod v͏t hostis. Ergo. Hic paulùm hærens cum negaret minorem pri- m͏m urgeremque actu concupiscere, quod tamen non vellet expli- c͏a phrasi cum Augustino. Dixit quod ad partem regenitam non v͏le, sed quod ad partem non regenitam : Tum vero ut arctius strin- g͏em. Qui actu peccat illius etiam mens ad peccati actum abduci- t͏ captiva, quia si non abducitur captiva non peccabit. At hic actu p͏cat quia actu concupiscit. Ergo. Ille nihil vult aliud quam objice- r͏ Apostolum & dicere : Quod non volo hoc facio. Tum vero dixi n͏essario, mentem & voluntatem hic intelligi ab Apostolo genera- l͏ æstimationem, non particularem & individualem approbatio- n͏n, eadem ratione qua de continente Aristoteles & Philosophi ra- t͏cinantur. Qui generali æstimatione intelligit & judicat non facien- d͏ quædam ad quæ particulari judicio fascinato à sensuum vehe- m͏ntia tamen abripitur, quia nondum habitus in voluntate formatus e͏, liceat ita loqui. Hoc probabam duplici argumento. 1. ex sco- p͏ qui est demonstrare per legem non conferri vires ad præstan- d͏n eam, sed aperiri necessitatem gratiæ & Spiritus Christi, quem c͏n ille rejiceret & fastidiret, argumento dicebam me probaturum i͏efutabili. Qui facit quod vult hostis, illius mens necessario con- s͏tit ad actum peccati, nam captivare non est aliud quam consensum e͏ere. At ex concesso hic facit quod vult hostis ut actu concupis- c͏. Ergo. Majorem probabam, ex loco Iac. 1. quia concupiscentia p͏stquam concepit parit peccatum. Conceptus autem ibi est con- s͏sus, quia aliud quid est ἀκατάληπτον. Illum hoc simpliciter negare, q͏od ita manifestum erat, tum dixi. Cujus mens non consentit, illius v͏untas non potest moveri, & impelli ad actus exercitium. Omnem e͏m volitionem & per consequens actum à voluntate imperatum, p͏ecedere judicium practicum, quod nihil aliud est quam consen- s͏. Ille hæc non considerans ipse sibi aperiebat campum multa di- c͏s de continentis distinctione, ab hoc homine de quo hic quæstio, t͏alia quidem quæ uno verbo dicebam esse æque controversa at- q͏e hoc ipsum, ut ea tanquam certa sumere in hoc negotio iniquum e͏t, ut in hoc homine spiritum esse, quia mens dicitur, quæ sine du- b͏ partem regenitam notet, cum irregenitus alias tantum sit caro, e͏ proinde nihil velit aut facere possit, quod bonum sit, in quo nul- l͏it recta ratio, cum ea esse nequeat in eo qui sit totus caro, unde Scri-

Scriptura dicat: Non poteſt Æthiops mutare pellem ſuam,&c. Ego aliaque nonnulla fuſe & ad ravim uſque inculcans, excepi & h- quam fundamentum theſium fere omnium ſic oppugnavi. 1. Ici iſtius aliorumque in theſibus citatorum allegationem inconcinn eſſe, cum ibi agatur de homine tali, quem conſuetudo fecit int- perantem, quales omnes irregeniti non ſunt, proinde mutari nece- rio quæſtionem, cum enim quæſtio ſit an homo irregenitus, quo- docunque ſe habeat, aſſuetus ſit peccare ita ut aliter non poſſit, m- tatur in hanc: an qui aſſuetus ſit poſſit non peccare, cum conſuetu habitum jam formaverit, quæ natura altera dici ſolet. 2. Sic de agebam: Qui faciunt ea quæ legis ſunt, in illis eſt recta ratio adh. Quidam non regeniti faciunt ea quæ legis ſunt. Ergo. Negavit m- jorem nihil inſuper addens quod certe indignum erat homine - cto, quia quod rectæ convenit & commenſeratur lineæ rectum , aut ea quæ legis ſunt oportet dicat mala eſſe, quod impium. Tu dixit tandem, faciunt quidem ſed non perfecte. Oppoſui hoc in controverti . . . . mihi ſi aliquid faciant, perfectio enim pertin ad gradum in qualitate, non qualitatem ipſam. Interim ille perſi- bat in reſponſione, quam tandem ſic eripiebam homini. Si ideo n eſt recta ratio in irregenitis, quia non perfecte faciunt quæ le ſunt, tum ne quidem in regenitis ulla eſt recta ratio per ipſum S- ritum Chriſti effecta. Ia inquiebat, in perfectione ſunt gradus. E ſequi dicebam perfectius facere regenitos, (ſi perfectio comparat- nem admittat) perfecte irregenitos in proſitivo. Hic rurſum ere Socini libello, exclamat,& hoc argumentum illius eſt Vir clariſſi. Sed hærere hominem videns conferebam me ad examen Theſ 10. in qua præter demonſtratam alienam locorum allegation agentium de Euangelica materia, quæ per Spiritum Dei reveli debet, cum hic de lege quæratur, ſic conabar evincere errorem - tedictum: In quibus eſt peccatum contra conſcientiam, & qui co- vinci poſſunt in eadem de peccato perpetrato contra legem, in i eſt legis notitia. At in irregenitis eſt prius. Ergo & poſterius. M- jorem negabat, quam cum firmarem; Quod ubi conſcientia ſcientia, & ubi convictio ibi clara demonſtratio, etiam hoc negab. Minorem probabam ex eo quod veritatem detinerent in injuſtit. veritatem autem cognitam & manifeſtatam, ut eſt Rom. 1. & eo quod de jure agnito, nempe eos qui talia faciunt dignos mo te, &c. Hic vero ut quid reſponderit ſcribam, neſcio; illud videb- tur velle, non poſſe illum cognoſcere totam legem, ita ut ſciat - terno animi motu obediendum. At hoc ipſum cognoſcere poſſe regenitum demonſtrabam, quia ille cognoſcere poteſt non conc piſcendum, in quo peccatum adhuc omnem efficit concupiſcentia imo per illud ipſum efficit. At ille irregenitus. Ergo. Hic vero r ſum. Video ex quo illud habeas, quem tibi non dubito notu optime, quem cum antea magni feciſſem, tum vero multum exiſtimatione ſua apud me perdidit, poſtquam vidi illum diſti guere, hominem in hominem ante legem, ſub lege, ſub gratia ſpiritu. Sub lege hominem per legem eo uſque duci poſſe, ut ea

int

telligat, illi consentiat & delectetur. Cum dicerem hoc ipsum non ntum esse apud me argumentum magnæ eruditionis, sed etiam uasi expressum ab Apostolo ipso in textu. Tum verò ille allegare onsensum omnium Ecclesiarum ad ipsam usque Bohemiam, Moraam, &c. in contrarium, quæ nihil de ista distinctione sciverunt ut idem vir (quem te esse non dubito) varios in scripto suo citet; no vero Patres omnes contravenire. Cum exciperem consensum m posse esse in errore quam in veritate, tamen putabam injuriam ri rei ipsi, si dicatur illam rejectam à Patribus: cum diserte pateat Augustino multos fuisse qui dissentirent, imo hic Pelagium objesse illi, quasi fero ille primus aut solus sic explicaret locum in reactatione sua. Tum vero ille hoc ferre me videbat, plerosque Paes ante Augustinum fuisse Pelagianos & hæresi illi addictos. Tum ro hic ipsum confirmare sententiam meam dixi, non enim jam ıæri qui sint orthodoxi aut secus, sed quot aut quam multi dixent hoc ipsum. Tandem unum adhuc adferebam. Irregenitis trii etiam bonam conscientiam: ergo legis cognitio est in illis. Hic imum illos negabat irregenitos quibus tribueretur; cum diceret ymenæo & Phileto, iisque tribui qui traditi satanæ sunt. Taniam de loco hoc non cogitasset, negavit rumorem: cum aperm textum allegarem, tandem velut resumta mente bonam & erneam conscientiam consistere posse simul dicebat, sicut & de zelo citur Ioan. 16. Tum vero excepi hanc responsionem hoc arguento. Quæ conscientia erronea est ex illius abjectione nullus reehendi potest, & ad custodiam illius nemo incitari. At hic hoc fit. ic rursum multa dictitans ita frequenter delirabat, ut singulis vicis totus pateret novo ictui adeo ut punctim cæsimque feriri possit. ecreveram urgere hominem densis tuis quibusdam argumentis de tionibus, necessario præcedaneis ante regenerationem, ut illi eam cipiunt, ex quibus lucta necessario existit, sed cum ex responsioous singulis velut ex fœcunda Hydra, nova multa subnascerenr amputanda capita, non potui tam brevi tempore institutum osequi. Habes hic ut compendio Observande D. D. quid in prinpio adventus mei egerim hic, quod etsi antehac significare tibi ecreveram, tamen nescio quæ me à proposito hactenus revocant, usque dum stimulum subderet D. Borrhius; habes etiam ex io perspicere possis judicium, & acumen viri illius, quem tam mul- admirantur, quemque post Gomarum unum superesse credunt, ii tecum in arenam descendat, & manus conserat. Certe nisi habeat num in cornibus, dignus non est ut metuatur aut præcaveatur; d ut ne præcipitem judicium de tanto viro, obnixe rogo te Reerende Vir, ut judicium tuum super hac re & censuram intelligere ossim, simulque quod dignum judicaveris observatu in aliis nonllis, quibus ruminandis hic otiari & vacare possum destitutus às omnibus à quibus suppeditari possit quidpiam. Vnum restat à te veniam facti impetrem. Nec enim immemor fui consilii tui i author fuisti, ut omnino conticescerem ansamque accusationis nnem præciderem immerenti silentio: Et paruissem profecto etsi

T non

non ita ſtricte loquendum illud quidam tibi cari indicarent niſi
egredi debuiſſet, quod de decreto illo eſſet de quo tam cor-
diter & omnium vocibus, mihi erat toties relatum, & quod ta-
men falſum eſſe perſuadere conabatur reſpondens, cum Magro
quodam Goudanenſi qui ex pridiano colloquio, quod forte incidat,
magni aliquid de me ſentiebant, etſi Sibrando addictiſſimi, fecra-
que aliam & fæliciter cecidit. Vt enim judicium illius de m-
ceam quod certe majoris facerem, ſi non ab illo profectum ſet
qui projicere & abortire judicium ſolet non excoquere, ita il ſe
geſſit erga me ut commendata, publice argumentorum elaboro-
rum ut ajebat quidam, quod ad formam, & materiam ſubtilitatad
familiarem collationem cum amicitiæ ſecretioris promiſſione, im
ſolenni gratiarum actione, cum deſiderio ſæpius ſic exercendi auco-
rium, invitarem liberaliter. Ego vero hac in re quia prudentia vos
eſſe intelligo, totus lubens à veſtro pendebo conſilio & arbitrio. De
ſucceſſu ita mihi promitto liberaliter, ut quos ingenium & libe-
lior indoles commendat, illi excitati fuerint ad conſiderationenut
hodie intellexi, & excitari inſuper poſſint; tantam enim (abſit ami-
tio aut φιλαῦτια) conciliavit mihi authoritatem hæc ipſa diſputao,
ut quicquid impoſterum acturus ſum, illud in pretio futurum ſit, ii-
libetque fere tanquam rapinam ducturus ſit. Cæterum repeas
etiam ita craſſos hic homines, & provectæ etiam ætatis Friſiabos,
qui nec aculeum, nec ſtimulum ſentire poſſunt, ſed unum hoca-
bent, oculos videlicet ad admirationem compoſitos, intentos &-
re conglaciatos, ſed præterea nihil, adeo quidem ut niſi ſignum i-
ctoriæ ſilentium, ab altera parte videant, nihil actum credant, a d
quos tamen hoc me impetraturum confido, ut vileſcat ſubſidatie
authoritas paulum hujus hominis. Cæterum qui has ad te per
literas amicus & commenſalis meus eſt homo Helvetius, duom
nobiliſſimorum filiorum pædagogus, qui rogavit me ut ſe comm-
darem aliquo modo tibi, quo poſſet acceſſum habere, ad te qu
certe quanti faciat, ut ad te ipſum perſcribam nec ipſum cupis, c
me decet, tanti certe te facit, ut hoc nomine præterquam quod ju-
cio, humanitate, & prudentia non vulgari præditus ſit, dignu
qui commendetur; etſi vero vino vendibili ſuſpenſa hedera no
opus, non potui tamen hoc ipſi officium denegare, & rogo te, u
quid tibi mei carum eſt, valeat aliquid apud te hæc mea comm-
datio, non dubito quin humanitatem qua alias erga omnes uti ſc
imprimis vero rogatu noſtro excitatam, qua, immane! quant
illi delectentur, deprædicaturi ſint paſſim, idque iis locis quil
commendatio favorem conciliare poteſt eorum hominum, ap
quos illi aliquo loco ſunt habiti, ut Piſcatoris, Eglini, Parei, &
Plura de hoc ad D. Borrhium ſcripſi, quia deficit charta. Reſtat
te commendem Domino Deo & Chriſto noſtro, apud quos int-
cedere non deſinimus ut te vel ſanitati priſtinæ reſtituere dignent.
vel ſuperſtitem ſaltem orbi Chriſtiano conſervare velint, quo
cenſam veritatis paciſque facem porro inflammare, & Eccleſiæ
boranti vel æger medicam manum poſſis porrigere. Audi nos pr
pit

ius Deus, & miserere nostri, omniumque eorum qui ad verita-
n & pacem redintegrandam consilia sua dirigunt. Vale mi Pater
Christo, à tuo qui te observat & suspicit, quem amare ne desine.
Vxori, D. Borrhio, Corvino, & si licebit per otium, D. Uytenbo-
rdo, salutem plurimam à me significes velim.

Quia repentinus & vehemens morbus invasit Helvetios, quos
tabam harum literarum futuros tabellarios, hunc sese mihi ul-
o offerentem ..... huic fini. Vale.

SIMONI EPISCOPIO

ADRIANVS BORRIVS S.P.

AMicissime frater. Non possum quin tibi nunciem lætum nun- *Narratio disputationis Arminii de vocatione hominum ad salutem.*
tium de sententia à Curia summa Hollandiæ & pronunciata in
causa Venatoris, qua ille ab adversariorum atrocibus calum-
s immunis est declaratus, omnibusque interdictum ne posthac
um iis gravent, sub pœna illis à Magistratu ex jure irroganda.
ta est illa sententia concordibus omnium consiliariorum suffra-
s, nemine vel tantillum contradicente, & pronunciata Alcmariæ
pleno Senatu Lunæ proxima 21 hujus. Hoc permittere volui,
o te sub initium recreatum, tanto attentiorem haberem lecto-
n in reliquis quæ sequentur. Dubitavi quidem, an quicquam
ce subjungendum foret, donec graves illas quas mihi intermina-
es minas, propter dilatum ad proximas tuas responsum, evapo-
les: sed cum viderem litteras tuas, quas dentatas admodum
opter eandem hanc causam expectabam, tardare, persuasus, iram
fervorem animi tui resedisse, decrevi aleam jacere hanc, meoque
odo experiri annon prorsus ad te rediisses. De quo si mihi plene
nstaret, rogarem ut nobis non invideres doctissima tua ad Iesui-
as objectiones & instantias responsa. Quæ ut tanto facilius eli-
m, faciam te participem eorum quæ hic ante aliquot dies conti-
re. Habita hic est ab Arminio disputatio 25 Iulii quæ est Sabbathi
æterita, de vocatione hominum ad salutem. In ea D. Arminius
imose admodum egit, disertisque verbis negavit irresistibilem seu
cessitantem vim per quam homines convertantur: quemadmodum
altera parte fidenter adseveravit, vocationem divinam hoc ha-
re, ut Deus vel vires dederit, vel paratus sit dare ad præstandum
ad quod vocatione sua vocat. Quod non ita intelligendum, ac si
omo sub ipsum exordium vocationis, præstare continuo possit quæ-
nque ad salutem requiruntur, sed quod possit præstare per divi-
m quæ præsto est gratiam, id ad quod immediate per vocationem
am ipsam vocatur. E. G. Cum homo vocatur ad agnitionem pec-
torum, non potest protinus pœnitentiam agere de peccatis com-
issis, sed potest ea agnoscere: cum ad serium propter peccata com-
issa dolorem, potest eo affici, veramque contritionem animo
ncipere, sed non continuo credere in Christum: & sic porro dein-

ceps, ſemper per gradus proximos ad ſuperiores promovendo, o-
nec tandem ad mandatorum divinorum extremum, ad cujus p-
ſtationem ſalus ex pacto Euangelico promiſſa eſt, evectus perdu-
tur. Non addo plura, intelligenti enim ſcribo. Cum opponeret
aliquam eſſe gratiam per quam homines certo convertantur, & e
eo porro argueretur neceſſitas converſionis: ſumpſit inde occa-
nem ample diſſerendi de neceſſitate infallibilitatis, quam voc
Scholaſtici, ſed magna cum Catachreſi: ſubjiciens Scholaſtic
non eſſe normam ſermonis, non fidei ſuæ, quippe qui exſiſtere t
demum ceperint cum Antichriſtus revelaretur; qui in multis & m
locuti ſint, & peſſime ſenſerint, quorum Theologia non obtinue
niſi in exilium pulſa vera & Apoſtolica, &c. Facile ſe ferre ut q
ita loquatur, modo bene ſe explicet: verum, ſi ſui arbitrii res for
dicturum te Scholaſticis ut corrigant modos loquendi juxta ſenſ
ſuum. Quorſum autem hæc hoc loco tam fuſe, cum vulgaria ſi
& ſatis nota? ut videar quam egregie in hac diſputatione propug-
verit Papiſmum Arminius, de quo ſub finem hujus narrationis a-
quid audies. Bihorium integrum pæne extractum fuit à duob
opponentibus, qui tamen non valde urgebant, ſub ipſam hora
undecimam Pontificius quidam, quem alii ſacrificum tuum, alii
ſuitam arbitrantur (Adrianum Smetium ſe indigetat) oppoſuit br-
viter, indicans ſe negotium intelligere, quia ipſum punctum contr-
verſiæ inſiſtebat. Reſumpſit ille aliquid quod præcedens proxi
opponens dixerat ex 6 capite Ioannis. Negatum erat ex verb
Chriſti de tractione, datione, doctione Patris (liceat mihi ita per
loqui) omnes qui poſſent venire ad Chriſtum, actu venire. Hic i
videns ſtatui gratiam ſufficientem, hic per dilemma inſtitit. Si n
omnis qui poteſt venire ad Chriſtum venit, neceſſe eſt, ut quis venia
præter potentiam veniendi accedere aliquid vel ex parte gratiæ, v
ex parte hominis. Si ex parte gratiæ, ergo ille qui acceſſione i
caret, non poteſt venire: ſi ex parte hominis tum homo ſe determ
nat. Reſpondit Arminius hominem ſe determinare, ſed non ſi
gratia: concurrere enim liberum arbitrium cum gratia, ita ut in d
terminatione unum non agat ſine altero. Excepit Ieſuita, illuſtra
quod dixerat; conſiderari poſſe gratiam juxta gradus, ut Medi
loquuntur, quæ ſi ponatur in duobus ſufficiens ad præſtandum actu
ut ſex: quæri, ſi unus ex illis ſe promoveat ad actum, alter non ite
annon gradus ad ſex addatur illi qui actum præſtat, præ illo qui eu
non præſtat? Occurrit Arminius, non plus gratiæ illi fieri præv
nienter, ſed concomitanter tantum: quo reſpectu non incommo
etiam dici poſſit plus illi dari gratiæ, quatenus gratia illi continu
tur & urget opus ſuum uſque ad ipſum actum, cum ab illo qui ſpi
tui rebellis eſt intercidatur ipſius curſus. Tum Ieſuita; ſic nihil pl
Phyſicæ operationis adhiberi illi qui præſtat actum. Hic Armini
rotunde, ſe agnoſcere quidem phyſicam operationem in efficiend
ſenſu, ſed non in conſenſu, quippe qui elicitur per leves & moral
ſuaſiones. Inſtitit Ieſuita, hoc pacto hominem gloriari poſſe. Re
ſpondit Arminius non poſſe, quandoquidem fides, ſpes, charitas eju
ſin

it naturæ, ut gloriationem omnem excludant, ſicut ex apertiſſimis :cripturæ teſtimoniis adſtrui poſſet. Rurſum Ieſuita, ſi res ita ha- :at, tum hominem ſeipſum diſcernere, contra expreſſum Apoſtoli :ctum: quis te diſcernit? Hic Arminius, nihil eſſe abſurdi in eo ſi omo dicatur gratia uti, & per gratiam ſeipſum hactenus diſcerne- :, ut poſſit dicere, ſe cœleſti vocationi & gratiæ divinæ non fuiſſe bellem, neque tam ſæpe reſtitiſſe Spiritui ſancto quam alius qui :atiam rejicit, Spiritumque gratiæ contumelia afficit. Quod autem l locum allegatum attinet, illum non facere ad rem præſentem, iando non agat illic Apoſtolus de gratia gratum faciente, ſed tan- m de gratiis gratis datis, hoc eſt, de donis linguarum, miraculorum, iisque conſimilibus quæ ad ædificationem Eccleſiæ ſpectabant; quæ oriationis materiam ſuppeditare poterant, juxta illud; ſcientia in- it. Tum Ieſuita intra dentes, hæc eſt vulgaris reſponſio, & ſic ipſo :ſſante finita eſt diſputatio cum honore Arminii, quem videbant mnes ſe erigere, vividiuſque reſpondere ſimulatque hic inciperet. etuli breviter diſputationis ſummam quoad ſubſtantiam, licet & eis verbis hic illic, & ὕστερον πρότερον. Sufficit te ſenſum noſſe, & hor- m inſtituta hæc ſcriptio. Dixerat Arminius antequam hic oppone- :t, nec poſſe ſe nec audere definire modum quo Spiritus ſanctus itur in hominis regeneratione & converſione: ſi quis hoc audeat, ſſurum ut probet: poſſe ſe dicere quomodo non fiat, videlicet non :r vim irreſiſtibilem, ſed quomodo fiat non item: ſolum enim il- m hoc noſſe qui ſcrutatur profunditates Dei. Cum objiceretur ſe- el iſte locus, non eſt volentis nec currentis, non reſpondit, non agi lic de miſericordia qua fidem dat, mediaque ad ſalutem admini- rat, ſed de ea qua fidelem juſtificat imputando illi fidem in juſtitiam ropter Chriſtum. Dum hæc dicerentur, & præſertim cum diſputa- o vergeret ad finem, Gommarus in varios mutabatur colores, & ne tioſe tantum auſcultare videretur, geſtus ſubinde variabat: nunc liquid ſcriptitans, nunc aliquid in aurem D. Vorſtio qui adſidebat ıbmurmurans, nunc torvum in collegam intuens, nunc oculos in uditorium conjiciens quod erat ſatis frequens, nunc denique intra ıbia aliquid ſuſurrans; videbaturque in ipſa diſputatione pœne oblo- uturus iis quæ dicebantur, ſed tamen ſe repreſſit. Non tamen ita epreſſit quin verba quædam indignabundo exciderent, quæ quidam : audiſſe adſeverant, nempe hæc vel ſimilia: Quæ hæc eſt impuden- ia? Cum egrederentur, adjunxit ſe Ieſuita Arminio, excuſans quod ppoſuiſſet, præcedentibus Gomaro una cum Vorſtio. Vixdum :xtra auditorium egreſſi erant, cum Gomarus ſe convertens erum- eret in hæc verba: egregie hodie laxatæ ſunt Papiſmo habenæ: fuit- que tanta ipſius intemperies, ut ſtatim ſe adjunxerit Arminio, & præſente atque audiente Ieſuita edixerit, ſe nunquam audiſſe tales lo- cutiones taleſque diſputationes in hac Academia, quibus aperte ja- nua aperiatur Papiſmo. Reſp. Arminius ſe tutatum eſſe conſcien- iam ſuam, negare autem hanc quicquam omnino facere ad Papiſ- num. Tum Gomarus porro, ſe etiam refutaturum & quidem pu- blice. Tum Arminius. Si quid dicatur quod contra conſcientiam

Ordine confuſo.

meam ſit, ſpondeo & me aperte contradicturum. Gomarus, ni
deero cauſæ. Arminius, nec ego me defuturum confido. Exper-
mur autem ſuo tempore, certumque mihi eſt ſententiam de irre-
ſtibili vi Scripturis, antiquitati, Confeſſioni & Catecheſi noſtræ co-
travenire. Sic Gomarus indignabundus abiit, relinquens D. Vo-
ſtium & Ieſuitam apud Arminium. Hic Vorſtius primo conatus a-
quid dicere de ipſa re, continuo tamen ſe repreſſit, ſubjiciens:
rem non intelligere: ad quem Arminius, quia fateris te non inte-
gere, quæſo te ergo ne præſumas de ea ſententiam ferre. Inter ea-
dum etiam converſus ad Ieſuitam, quid hæc, inquit, ad Papiſmum?
tum Ieſuita, miror hanc ſententiam in veſtris Academiis defendi: l
quem Arminius, nihil mirum cum ſit ipſiſſima ſententia Auguſti.
Quod ipſum cum Ieſuita faſſus eſſet verum eſſe, Arminius ipſu
cum Vorſtio dimiſit, & ipſe haud multum poſt Oudewatriam ab.
Cordatus erat valde, & vehementer mihi placebat quod tam co-
date hominis illius bilioſæ intemperiei occurrerat. Non dubito qu
litteræ volitaturæ ſint per omnes Belgii noſtri partes hac ipſa de,
& ea quidem tam odioſe propoſita quam fieri poterit; ſed ſi nim
impudenter mentiantur, ita ut quid inde damni in cauſam comm-
nem redundaturum ſit: cenſeam ego vel ſcripto publico veritate
aperiendam, ut ab injuria vindicetur vir optimus. Cæterum ut
debacchentur & vociferentur Ariſtarchi, annon omnia quæ hic -
cta ſunt huc redeunt in ſumma: Deum non agere vi irreſiſtibili
converſione hominum? Quod ipſum niſi admiſerimus, ne pili q-
dem ego fecero reliquas omnes controverſias. Quo magis aute
vociferantur, ei minus ſpei ipſis eſſe ſuſpicor de refutatione: ſi -
cile ſe refutare poſſe ſperarent, mitius acturos crediderim. Si qu
illis ſpargatur calumniæ, poſſis jam huic mendacio occurrere, ej-
que curſum ſiſtere. Video magis ac magis ſi ſemel collatio inſtitu-
tur, certamen nobis fore potius cum ira, amarore, indignatione h-
minum, quam cum argumentis & rationibus. Deus omnibus ve-
ratis amorem inſpiret, Eccleſiæque ſuæ generatis ſub novarum tr-
ditionum onere miſereatur in Chriſto Domino noſtro. Hæc ita n-
nutatim tibi, ut eliciam hiſtoriam itineris tui, & eorum omniu
quæ in eo occurrerunt. Quæſo te ne me diutius ea defraudes. Qu
ſi plene beare volueris pro Corollario adde hiſtoriam diſputation
nuperæ cum Sybrando ſuper ſeptimo capite ad Romanos. D. A-
minius valetudine æque debili manet, nuper aliquid ſpei affulge
cœperat, ſed hoc totum per continuationem languoris periit. In
nocte ea quæ conſequebatur, immediate diem diſputationis habi
Oudewatriæ exſiſtens cum graviſſimo paroxyſmo conflictatus e
qui eum valde de novo infirmavit: quia tum non recurrit, ſpes
de continuatione in ſolito ſtatu. Multum ego vereor ne præſta-
tiſſimum hoc lumen nobis eripiatur ante tempus. Sed quid aga
Deo non poteſt obſiſti, qui nihil niſi bonum, & quidem in ſuoru
bonum vult. Inſtemus nos ardentibus votis, etiam jejuniis add-
tis, ut Deus ſaltem non tam propere nos privet ejus præſent
D. Narſius ſponſus eſt, ducturus Vltrajecti viduam D. Cæſarii. He

...i sum locutus, qui mihi omni modo videbatur gestare frontem ru-...rum, quæ curarum indices, plenam. Expectamus Ordd. omnino ...oximo hoc conventu aliquid facturos in causa communi. Sed ...uid & quomodo adhuc ignoratur. Faxit Deus veritatis ut tale sit ...uod faciat ad conscientiam hominibus ingenerandam, veramque ...etatem. Cui te, destitutus tempore plura addendi, ex animo, fra-...er carissime, amice integerrime, commendo. Salutat te, qui mecum ...dhuc commoratur, Hasius. Litteras tuas animis devotis expecta-...nus. Salutat te Corvinius, & insuper D. Arminius nostra lux, quam ...eus faciat diu lucere in nostro hemisphærio. Vale. Vix possum fi-...ire, & tamen cogor. 30 Iulii 1609.

PHILIPPO LIMBVRGIO

ARNOLDVS POELENBVRGIUS S. P. D.

DOctoris Arminii τ͂ μακαρίτου schediasma, D. Limburgi doctissime, quod D. Hartioeckerus noster ad me tuo nomine transmisit, de verbo ad verbum expressum sic habet:

An Christus habuerit secundum humanam naturam suam aliquam peccandi potentiam.

IACOBI ARMINII responsio.

SYllogismus affirmans. De quocunque possunt dici omnia, quæ omnibus & singulis hominibus sunt naturalia, exceptis iis quæ admittunt hoc prædicatum, quod sunt peccatum, de eo quoque dici potest quod potuerit peccare, & committendi peccatum potentiam habere: quia hæc libertas aliquando homini sanctissimo & citra omnem peccati maculam inerat, & à creatore ipso ingenerata. Atqui de Christo dici potest prius: Ergo & posterius.

Responsio confirmans. Quanquam satius sanctiusque esset de hac quæstione tacere, quam curiosius disputando inquirere; tamen & hoc ob ipsam hanc rationem salva conscientia de Christo dici posse videtur. Imo tantum abest ut hac ratione gloriæ Christi quidquam detrahatur, ut eadem etiam augeatur: quia gloriosius est Christum tanquam hominem affectum ad objecta, quæ vel minima voluntate, aut mentis inclinatione amplectendo quis peccet, habuisse, ideoque & passive tentatum fuisse, & tamen non peccasse, totque tentationum astutissimarum fluctus impetumque sanctitate superando, tot mirabiles Diaboli casses evasisse; quam tentatum fuisse & tamen non peccare, nec objectorum ad quæ summis blanditiarum præstigiis irritabatur, desiderio affici tangique potuisse. Nec etiam Diabolus ullum lapidem movebit unquam, ut tentet illum ad peccatum, quem certo scit nulla ad objecta affectione titillari posse. Nec unquam à quo-

quoquam mihi laudi ducetur quod de rupe in vastissimum pelagu me nunquam præcipitem dederim, cum naturali impetu ad salutem corporis ferar, & naturæ interitum innato studio reformidem. Ne obstat quominus naturæ Christi humanæ hæc potentia inesse potue- rit, quod nimirum eadem naturæ divinæ ὑποστατικῶς unita fuerit; un de propter arctissimam naturarum unionem, peccante una natur tota persona θεάνθρωπος peccatura fuisset, cum non naturæ Chris separatim, sed tota persona secundum hanc vel illam naturam omni egerit. Quia de actu hîc nulla est quæstio, sed de potentia tantum Actum omnem qui scopo ad quem Christus ex Dei decreto teten dit repugnaturus fuisset, tum humanæ naturæ sanctitate, tum divini tatis gratia sanctissime præcautum fuisse asserimus. Et vero à nega tione actus, quam salvifica fide credimus ad negationem habitus au potentiæ, nulla propter unionem hypostaticam datur consequentia Vt enim illa unio duarum naturarum in neutram personæ naturam habitum aut potentiam ullam invexit, ita quoque ex neutra nih quicquam sustulit.

Substantialiter. *Homo-Deus.*

Primus syllogismus negans. Si Christus nobis dabit illam gra tiam, non tantum qua non peccemus amplius, sed etiam qua pecca re non possimus, tum illam gratiam ipsemet quoque habuit: nihi enim dabit quod non ipse habeat. At verum est prius: Ergo & po sterius.

Responsio refutans. 1. Nego consequentiam, propterea qui Christus non dabit nobis hanc gratiam nisi ex mortuis resuscitatis glorificando nos & perficiendo plenissime opus regenerationis in his terris inchoatum, imaginem Dei, id est, justitiæ lumen & sancti moniæ decus non modo perfecte restituendo, sed etiam gratia sua ita fulciendo ut extingui aut obscurari deinceps amplius non possit Quod ipse resuscitatus & glorificatus habuit. 2. Christus gratiam illam largiendo nec libertatem voluntatis auferet, nec habitum aut potentiam ullam naturalem extinguet, sed legem suam abolendo affectum illum in nobis supprimet, tentatores conculcabit plenario fræno ipsis injecto, hostesque omnes qui ad peccatum nos sollicitant coercebit, voluntatemque in bono confirmabit, qualis confirmatio Angelorum est.

Secundus syllogismus negans. Si antea Christus peccare potuisset, tum labile fuisset fundamentum electionis, quia in Christo tanquam fundamento omnes sumus electi. Si autem labi potuisset fundamentum, tum quoque corruere potuisset decretum huic fundamento superstructum. At absurdum consequens: Ergo & antecedens.

Responsio refutans. Negatur consequentia majoris; sequeretur enim hoc si in Christo electi essemus, in statu hoc exinanitionis seu humiliationis considerato. At decretum illud electionis factum est in Christo considerato in statu exaltationis & glorificationis. Nec obstat hoc quo minus Christus peccare potuerit, quia Deus qui fecit illud decretum etiam præscivit Christum in æternum nunquam peccaturum esse. Potuisset igitur corruere decretum illud si Christus peccasset, non autem si tantum potuisset peccare.

Quæris

Quæris autem, quid mihi super hac eadem quæstione & Arminii r ponsione sit sententiæ. Qua in re ut desiderio tuo obsequar, illud p mum exoptem summopere, ut de hac controversia difficili & in- t cata respondendi necessitas nunquam fuisset Theologis nostris ob- l a. Nam neque tacendo cordatis hominibus, nec respondendo c mosis adversariis satisfacere possumus. Mota est autem hæc c æstio nobis ab adversariis ex eo, quod statuamus per irresistibilem gratiæ divinæ efficaciam, qualem illi in suos absolute electos à Deo rivant, perire omnem rationem obedientiæ proprie dictæ, cui apte e convenienter præmium aut remuneratio respondere queat. uod sane, si præjudicium & affectus absint, ita perspicuum est, ut mo sanæ mentis compos id vel inficiari, vel in dubium vocare posse deatur. Nam si illa gratiæ omnipotentia obtineat, per quam *in bis sine nobis* fides efficitur, quomodo quæso ea obedientia vere no- a dici, aut saltem quis propter istam obedientiam talem (si eam c nomine censere liceat) locus laudi, honori, præmio relictus ullo cto videri potest? nisi quis forte ita insaniat, ut, si quis ad staturam oceram excrescat, hunc ea de causa laude, honore, aliaque ampla muneratione afficiendum putet, quia in eo parentibus suis, qui hoc lebant, obtemperavit. Vbi irresistibilis vis gratiæ dominatur, ibi luntati necessitas affertur: ubi prævalet inevitabilis necessitas, in- e exsulat libertas quatenus ea quidem in ἀδιαφορίᾳ quadam volun- tis consistit. Hæc autem libertas nisi illibata & integra maneat, llam ibi speciem idoneæ laudationis aut remunerationis mens co- tando assequi potest.

Non placet autem mihi hoc loco molesta imprimis multumque ntrita inter Adversarios, & nostros concertatio de liberi arbitrii tione, qua in re consistat, sitne ea sita in ἀδιαφορίᾳ quadam, qua po- tis omnibus ad agendum requisitis facere quippiam, aut non facere, ut aliter facere quis possit: an vero sufficiat ad constituendam vo- ntatis libertatem, siquis prævia deliberatione aliquid egerit, quam- is & deliberatio illa & actio sit necessaria. Nam quocunque modo oluntatem libertatemque voluntatis descripseris, illud extra du- ium ponendum est, nisi prior illa descriptio obtineat, in religione obis patefacta nullum præmium, nullam remunerationem locum abere posse. Nam siquis id quod agit agat necessario, licet proba- issima fuerit actio, tamen recta cum ratione nihil ei sub præmii con- ideratione persolvitur, neque persolvi potest.

Adversarii vero, qui contra nituntur, existimantes, ut videri vo- lunt (serio enim id dici, vix credi potest) etiamsi aliquis vel maxime necessario quid fecerit, si modo adhibita ratione id fecerit, posse ei juste & apte præmia reddi, obducunt nobis imprimis Christi exem- plum, quem Patri obedientem fuisse constat, & obediisse necessario putant, & propter obedientiam amplissima remuneratione cumula- tum & exaltatum legimus, Phil. II. 8. 9. Quod autem olim Orator maximus asseveravit, de diis etiam vera dicere periculosum esse; id imprimis hoc loco, ubi de Christo agitur, affirmare licet; tum quia huic Domino nostro sublimia quæque & summa deferre cupimus,

tum propter Adversarios, qui nisi ex ipsorum captu responsum de derimus, contra veritatem miris clamoribus insurgunt. Movit hæ res de nostris D. Tilenum quondam, credo, cur, aliena primum (ju dicio meo) responsione usus, postea silentio se tegere, quam cum Ad versariorum odio respondere maluerit; itemque D. Carolum Niel lium, cur in diversam à D. Episcopio sententiam pronius faciliusqu concesserit. Ac fortasse satius fuisset hanc quæstionem responsionem que differre in illum usque diem, quando de facie ad faciem Chri stum intuebimur: Quod quidem Iudæis facere solemne est in rebu obscuris nonnullis, in quibus si viam satis expeditam non reperiant responsionem ad Eliæ tempora rejiciunt, dicentes, hoc nobis Elia revelabit. Id ipsum de aliis hujus argumenti quæstionibus existimar liceat; inter quas est illa de statu Gentilium, de qua neque nostri sa tis consentiunt, & Adversarii inter se hodie disceptant acerrime tum de Gentilium infantibus, quos cruda nimium sententia nonnul in orcum præcipitant, solent tamen ipsi alicubi hanc moderationi sive modestiæ laudem aucupari, sed ibi tantum, ubi se ad incitas reda ctos animadvertunt; veluti, cum de Adami peccato quæritur, an & illud ex Dei decreto acciderit necessario; & ita libere tamen, u Adamus potuerit non peccare. Si non libere, quomodo is pecca reus merito peragi possit? si libere, quo pacto Deus hoc ipsum præ scire potuerit? De reliquis enim peccatis expedite respondent, Deur ea prænosse, quia ex Adami lapsu promanant necessario, omnesqu in Adamo peccasse libere: Adamus ipse in quo alio peccaverit, no reperiunt, nisi forte in Deo aut Dei decreto, unde ipsi delinquenc necessitas illata fuerit. Sed hanc nimis apertam blasphemiam pro ferre multi erubescunt. Itaque Calvinus, Amyraldo teste, hîc ad oc cultam Dei & abditam sapientiam confugere maluit, quam aliqui expositum (de cæteris peccatis quod fecit) edere. Alexander Moru nuper in ea, quam Strangii libro præmisit, præfatione, cum de rel quorum præscientiæ peccatorum aptam judicio suo responsionei dedisset; nostram illam, quam objicimus de Adami peccato diff cultatem, insuperabilem penitus ac indissolubilem facile animad vertit, maluitque suam suorumque, hîc ignorantiam fateri quam d re ardua sibi atque inexplicabili explicatius aliquid dicere; *Adam* inquit, *longe alia ratio fuit, nec illibenter fatemur hic aquam hærere:* paulc que post, cum in Aquinatis sententia acquiescere non posset, subdit *Quæstio hæc, ut alia multa, in quibus nos multum fatigamus, non est præsent sæculi, sed τ͂ μέλλοντ@ αἰῶν@, ut distinguit Nazianzenus.* Hoc si licea Adversariis, ut tacendo respondeant, si aliter satisfacere non po sunt; cur idem nobis facere non licebit, cum responsio suppetit ve ra quidem illa, sed quam tamen οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι in pravum for tasse sensum apud imperitos aliqua cum specie detorqueant. Se quoniam nunc alea jacta est, nec tacere integrum est nobis, postquan alii responderunt; videamus, ecqua convenienti ratione doctis pari ter & indoctis satisfacere possimus.

Non est autem propositum mihi, omnia nunc argumenta retexe re, quæ pro responsione & Arminius noster hoc loco, & alii alib

multa non ſine robore attulerunt: ſed oſtendam primum, nihil habere hoc reſponſum, cur merito in odium & invidiam vocetur; deinde Adverſariorum & hanc & alias ſententias majori ac juſto ſane odio obnoxias videri debere; denique non deeſſe viam reſponſionis veræ atque idoneæ, qua nos hanc odii ab ipſis male excitati ſpeciem à nobis juſte removeamus, ac propulſemus.

Ad primum quod attinet, duæ ſunt res quibus iſti hanc D. Arminii ſententiam maxime exagitent, tum quod eam Chriſti ſublimi majeſtate cenſeant indignam, tum quod hoc modo totum redemtionis à Deo nobis ſive bono noſtro deſtinatæ opus irritum potuiſſe reddi exiſtiment. Sed neque verum eſt quod putant, nec ſequitur quod illi contendunt. Chriſti Domini majeſtas non violatur, ſi quis ipſum potuiſſe peccare dicat, ſed ſi quis ipſum reipſa peccaſſe ſtatuat. Neque enim poſſe peccare peccatum eſt, ſed reipſa deliquiſſe. Nam alioqui Deus ipſe primum hominem peccato imbutum ac pollutum condidiſſet, fieretque Deus irrefragabili ratione peccati conditor autorque primus, ſi potentia peccandi in peccatorum cenſu collocanda ſit. Deus enim Adamum libero præditum arbitrio creavit, ita ut præceptum Dei tranſgredi, hoc eſt, peccare poſſet, ſi vellet. Præterea omnes Chriſtiani toto pectore concedunt, & agnoſcunt verum, quod Lucas Euangeliſta ſcribit, cap. 11.57. Ieſum profeciſſe ſapientia & ſtatura ac gratia apud Deum & homines: & Marcus prodidit, de die illo & hora neminem ſcire, ne Angelos quidem qui in cœlo ſunt: nec ipſum Filium, ſed Patrem. c. 13.32. Quæro nunc, an propterea negandum quod apertiſſimum eſt, Chriſtum ignorare quippiam potuiſſe, quia id judicio noſtro imperfecti aliquid ſapere videatur: ac ſi hoc in Chriſti intelligentia admittant, cur idem iſtud in voluntate concedi non debeat. Si dicant Divinam Chriſti naturam ſanctiſſimam obſtitiſſe, quo minus peccare potuerit, quæramus pariter, cur eadem natura, omniſcia cum ſit, mentem rerum omnium cognitione non imbuerit atque in rei maximæ ignoratione reliquerit. Si reſpondeant, Chriſtum nunc in cœlos evectum judicii diem cognitum habere, reſpondebimus pari modo, nunc eum, poſtquam in cœli adita penetravit, extra peccandi aleam potentiamque conſtitutum ac ſubvectum eſſe. Hæc autem ita à nobis dicuntur, ac ſi piaculum non ſit, Chriſto, ſi in ſtatu hoc humiliationis, in quem ſe ultro demiſit, conſideretur, aliquid imperfectum tribuere. Quid vero, ſi inſuper contenderimus, nihil in hoc imperfectionis poſitum eſſe, ſi quis in obedientiæ via conſtitutus tranſgredi mandatum ſibi datum atque ita peccare in Legiſlatoris voluntatem poſſit? Quid ſi hoc ipſum ad illuſtrandam ipſius obedientiam eamque celebrandam cumprimis faciat? Major eſt enim obedientię virtus ac laus obſequi Deo, ſi poſſis non obſequi, quam ſi non poſſis non facere id quod lege præſcribitur. Addam amplius. Quid ſi aliter meriti ratio, quod certe in Chriſto maximum eſt, conſiſtere nequeat, ſi id quod in mandatis habuit à Patre, prorſus non potuerit negligere aut omittere? Sed hoc quia ex ſuperioribus jam patet, & in uniuſcujuſque animo ac mente defixum eſt, uberiore confirmatione noſtra nunc non eget.

Quod

Quod ſi Chriſti honos amplificatur per obedientiæ ejus meritique magnitudinem, quomodo quæſo in contemptum ei cedere poteſt, ac non potius in gloriæ ſibi augendæ materiam, ſi tranſgredi mandatum Patris, atque ita vere obedientiam diſcere (quam didiciſſe Scriptura teſtatur, ad Hebr. 5. 8.) & inſuper mereri nobis illa ſublimia bona conſentaneè potuerit?

At enim dicat fortaſſe quiſpiam; quid? tune præſtabilius exiſtimas homini, ſi peccato ſeipſum fœdare Deumque offendere poſſit, quam ſi non poſſit? nonne nunc Angelorum, nonne erit hominum beatorum poſt diem judicii conditio melior quam in hac vita, cum ab omni non modo labe peccati, ſed etiam peccandi periculo liberabuntur? Verum ad hoc expedita ſuppetit reſponſio, quod hujus ſeculi ſtatus ſit longe diverſus à futuro, multaque quæ conditionem mortalem adjuvant atque perficiunt, in immortalitatis ſede locum tenere non poſſint. Hic, ſiquis eſca bene fruatur ac potu, id ad ſanitatis ac vitæ ſtabilitatem ac felicitatem refertur: illic nec eſca nec venter uſui erunt, ſed Deus & hunc deſtruet & illam. 1 Cor. 6. 13. Hic, ſi quis uxorem duxerit, non infelix; ſi liberos ex ea progignat, felix ac divinæ benedictionis particeps cenſetur: illic, qui digni judicabuntur ut ad iſtius ſeculi ac reſurrectionis conſortium admittantur, neque uxores ducent, neque elocabuntur. Neque enim mori amplius poſſunt, erunt enim Angelorum ſimiles, & Filii erunt Dei, ut qui ſint Filii reſurrectionis. Luc. 20. 35. 36. Ad eundem modum nunc, dum in hoc obedientiæ curſu ac remunerationis ſpe viatores verſamur, tanto perfectior obedientia eſt, tantoque majore prœmio digna, quanto majore cum difficultate conjuncta eſt (difficultatem autem obedientia non habet in eo, qui id, quod faciendum eſt, facit neceſſario) at in vita beata, poſtquam lex, obedientia, præmium ad metam ſuam complementumque pervenerint, tota animi propenſione ac veluti neceſſitate quadam feremur ad Dei tum voluntatem præſtandam tum gloriam celebrandam. Erimus enim in cœlis, erimus in conſpectu Dei, erimus inſtar Angelorum, qui prompti adſtant velut alati ad juſſa Dei capeſſenda: ad quem ſtatum felicem promptitudinis ac firmitudinis ut perveniant, in hac inſidiarum ac miſeriarum valle anhelant fidelium mentes, cum ad Deum precibus fuſis exclamant, *fiat voluntas tua in terra, ſicut in cœlo:* non quod parem Angelis alacritatem, (quæ nunc non datur) ſed aliquam eis ſimilem in hac vita deſiderent.

Arbitror ex his atque ſuperioribus, quæ dixi, jam ſatis conſtare, ex illa Arminii ſententia nihil dignitati Domini noſtri, quæ quidem vere ei ex debito aſſignanda eſt & aſſerenda, decedere. Simul etiam illud colligi poſſe reor, Chriſti gloriam, quæ quidem in ejus obedientiæ ac meriti prædicatione conſiſtit, ex adverſario dogmate non leviter obſcurari. Quam vero immane iſtud infandumque, quod Calvinus effari aut ſaltem innuere non erubuit, cum Chriſtum reipſa in deſperationem (peccatum quod ſane grave eſt) lapſum eſſe ac demerſum ſatis aperte contendit? Inſtit. lib. 11. cap. 16. 9. 11. 12. Declinat quidem ille à via paulum, cum neque actu deſperaſſe diſertim

audet

udet asserere, & affirmat illam desperationem fidei non esse con-
rariam : sed ille & ἀσύστατα conglutinat, & seipsum abunde prodit,
um Christum vult maledictionem & iram Dei timuisse ; & paulo
nte, Christum cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cum
nferorum doloribus manum conseruisse. Novimus enim, ex quo
æc fonte promanent : quia enim desperationem inter damnatorum
œnas recensent, hinc Christum, quem inferorum supplicia perpes-
um autumant, in illam ipsam desperationem prolapsum esse cre-
unt. Iam & illud considera, quod isti, dum Arminii in hac contro-
ersia sententiam atrociter oppugnant, in castra Socini haud obscu-
o passu pedibus concedant. At in cujus Socini castra? illius, quem
olent ipsi, ut hominem pestilentissimum atque hæreticorum ducem,
assim exsecrari. Is vero affirmare non dubitat, Christum cogi po-
uisse, immo coactum fuisse, ut Patri morem gereret. Apparet igitur
Adversariorum sententiam ad Socinianam quam proxime accede-
e, ideoque ipsorum etiam judicio summopere improbandam, ne di-
am detestandam videri : siquidem vix habet nunc Socinus quip-
iam à reliquo Christianismo dissentaneum, quod non plurimorum
liris devotionibus atque exsecrationibus sit obnoxium. Præterea
nirandum profecto, quo sive perverso judicio sive cæco affectu im-
ulsi Adversarii tanto molimine peccandi potentiam studeant amo-
iri à Christo, cum Deum Patrem Domini Iesu tam multis modis
amque perspicue sententia sua peccati constituant authorem. Res
enim manifesta est, nec opus est multiplici probatione, cum hæc una
sufficiat ad rem claram demonstrandam. Si enim Deus de singulis
hominum actionibus, bonis pariter malisque, ab æterno decreta con-
diderit, & si ex decretorum immutabili fatalique lege omnia regan-
tur ac gerantur necessario, jam non video neque ulla mentis inten-
tione indagare queo, qua ratione Deum sanctissimum ab omnium
peccatorum ac scelerum inexplicabili atque inexpiabili nexu possint
exsolvere ; nisi fortasse eo confugiant, ea non esse in peccatorum
censu reputanda, quod à Deo originem traxerint. Sed si hæc ratio
aliquod pondus habeat, ne homines quidem accusari poterunt, qui
peccant, quandoquidem opera Dei facere censendi sunt. ô fœdam
labem! ô ignominiam atrocem! ô ineffabile dedecus, quo isti invio-
labilem Dei Patris sanctitatem commaculare non exhorrent! Quid
quod isti statuant Deum hos ipsos peccatores, qui necessario pec-
cant & in peccando perseverant, ad resipiscentiam exhortari, invita-
re, precibus etiam & obtestationibus in speciem quasi compellere?
Quid quod iisdem præmia promittat amplissima & æterna, si resi-
piscere velint, cum tamen nullo modo possint, non magis quam
suis viribus ex morte resurgere? Quid quod eosdem, si hanc sum-
mam paternamque Patris cœlestis benignitatem aspernentur, hac
de causa in æternos immensosque tartareos cruciatus ab eodem
Deo nostro ac Patre Christi præcipites dari contendant? Hæc talia,
tam dura, tam stupenda qui non admittunt, sed urgent esse vera;
nonne hos mirandum est hanc Arminii sententiam concoquere non
posse, si Christum non peccasse sed peccare potuisse concedant, ut
hoc

hoc pacto & verus gratiæ divinæ modus asseratur, & gloria merit obedientiæque Christi reddatur illustrior?

Postremo nunc illud reliquum esse animadverto, ut rationem directam aperiam, qua odiosam hanc criminationem penitus effugere, & clamores adversarios compescere possimus. Quia enim ipsorum aures voce peccati offenduntur, & quoniam infringi putant redemptionis opus, si Christus peccare potuerit; age, nunc inquiramus, an illuc necessario deveniendum sit, ut hoc utrumque sive alterutrum ex dogmate nostro jure merito deduci agnoscamus. Nego nobis deveniendum huc esse. Nam prius illud vitare licet, si modo ad usitatum Scripturæ stylum orationem nostram attemperemus. Sacræ enim literæ id peccatum hosque peccatores nuncupant si qui in supplicium aut malum peccato debitum incurrant. In promptu multa sunt hujus locutionis exempla. Sic Bathsebah Davidi, 1 Reg. 1. 21. Et erit, inquit, cum dormierit Dominus meus Rex cum patribus suis, & ero ego, & filius meus Salomon peccatores, id est, tanquam peccatores tractabimur, seu perdemur, quæ expositio est apud Rob. Stephanum, approbata doctis. D. Iesum eodem modo, quamquam peccatum non noverat, Deus tamen peccatum fecit, ut nos simus Dei justitia in ipso: 2 Cor. 5. 21. id est, eum ut peccatorem tractandum affligendumque tradidit, ut nos tanquam perfecte justi censeremur, (licet in eo censu non essemus) ac justitia præmio donaremur, quamquam nihil tale promeriti. Vocem justitiæ hoc eodem significatu usurpatam reperias permultis locis: Rom 1. 17. 3. 21. 22. 4. 3. 5. 6. 9. 11. 13. 22. vers. 17. 19. 2 Cor. 3. 9. Gal 2. 21. vers. 5. Non potest igitur quispiam dici peccator proprie, nisi pœnam aut afflictionem transgressioni ex similitudine debitam suscipiat: pœna autem transgressioni non debetur liquido, nisi pœnæ comminatio præcepto sit addita. Negamus autem, fuisse mandatum Patris, quod Christo datum est, ulla supplicii comminatione sancitum. Fuit enim illud sive postulatum sive mandatum Patris Christo non rigide nec severe impositum, sed ei, ut dilecto Filio ac Legato Regio, honoris gratia hoc munus delatum, ita quidem ut sine ullo id supplicii metu recusare posset, si vellet. Sed Christus partim ut Patri se obsequentem præberet usque ad mortem, partim propter reverentiam prædictionum paternarum (ut alias nunc causas præteream) imposito humeris suis oneri se noluit subducere, quamvis haud difficulter se subtrahere potuisset: quod ipse indicat apud Matth. 26. 53. Petrum gladio, ut eum liberaret, accinctum sic alloquens; *An putas me non posse nunc precari Patrem meum: & exhibebit mihi plures quam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implerentur Scripturæ* [quæ dicunt] *quod sic oporteat fieri?* Ex his jam liquet Christum, quia pœnam peccato debitam mereri non potuit, peccare proprie non potuisse. Transgredi quidem ille mandatum, sive non exsequi postulatum illud Patris potuit, sed potuit sine peccato, sine Patris offensa, sine supplicii metu, quod nullum ipsi fuerat intentatum: ideoque ratione pœnæ tantundem fuisset, ac si nullum peccatum admisisset. Nam quemadmodum mortis (quæ est pœna peccati) stimu-

ſtimulus eſt peccatum. 1 Corinth. 15. ita ſi abſit ea pœna aut pœnæ comminatio, peccatum deſinit eſſe peccatum, quia id ſtimuli rationem amiſit, qua in re omnis ejus vis & efficacia ſita erat.

At vero ſic labaſcit, (quod poſtremum objiciunt) totum redemptionis opus, labaſcere potuit certitudo ſalutis noſtræ conſtituendæ, quam Deus intra ſe conceptam ac deliberatam habebat. Quaſi vero non licuerit Deo, quod creditoribus in debitis terrenis licere nemo ignorat, ſine ulla pretii ſolutione debitum peccati remittere. Nonne Domino licitum fuit in ſuis rebus facere quod voluit? Matth. 20. 15. Aut vero, perinde quaſi Deo, ſi ſpectes ejus & ſapientiæ inſcrutabilem abyſſum & omnipotentiam immenſam, ex millenis aliquot rationibus (quas eum excogitare potuiſſe quis neget?) alia via defuerit liberandi genus humanum, ſiquidem hic modus exitum non habuiſſet ſortitus. Certe id alia ratione à Deo perfici potuiſſe faſſus eſt Auguſtinus lib. de Trinit. 13. cap. 10. Sed neque opus eſt ad hæc reſponſa confugere, cum alia ſuppetat ſolutio magis recepta, & ad captum popularem accommodatior. Deus enim, cui ab ævo nota ſunt omnia opera ſua (ut eſt Actor. 15. 18.) quid ni prænoſcere potuerit Chriſti animum conſtantiamque, qua hoc Patris ſui propoſitum eſſet exſecutioni daturus? De hominum omnium factis, dictis, cogitatis ſi præſcientiam Deo vix quiſpiam audeat detrahere, cur non multo magis omnia quæ Chriſto acciderent, quæque ipſe dilectus Filius præſtiturus eſſet, eum præſciviſſe ſtatuemus? præſertim cum hæc ipſa ſingulatim ac diſtincte omnia per internuncios Prophetas multis ante ſeculis populo Iſraëlitico prænunciarit, Ieſaias quidem Propheta Chriſti paſſionem mortemque ita graphice omnibus ad vivum coloribus depinxit, ut hoc nomine quintus veluti Euangeliſta à multis habeatur ac nuncupetur: quod facere ille non potuit, niſi Spiritus ſancti ope ejus mentem illuminantis, nec potuit Dei Spiritus illa prædicere tam apte, niſi ea exacte omnia prænoviſſet.

Sed fortaſſe reſpondebunt aliqui, Deum ea, quæ ab arbitrii libertate dependent, quia aut non fieri aut aliter quam fient fieri poſſunt, præſcire non poſſe: Deinde ſi concedant ea & præſciri poſſe & actu præſciri; tamen, quia præſcientia, uti prævifio quædam, naturæ ordine eſt rebus viſis poſterior, conſtitui per præſcientiam abſque decreto nihil in reipſa fixum, quod immutari non poſſit. Quoniam vero ut ſublimem illam de præſcientia Dei ac nimis reconditam diſputationem ingrediamur, epiſtolæ modus non patitur, quam exceſſi jamdudum; ſufficiat nunc uno verbo reſpondiſſe, in hoc præcipuam divinæ præſcientiæ laudem admirationemque conſiſtere, quod is, qui ea quæ non exiſtunt vocat non aliter ac ſi exiſterent, etiam poſſit imperveſtigabili acie penetrare ac perſequi ea, quæ neque exiſtunt hoc tempore, & poſſunt non exiſtere. Alioqui ſi Deus nihil provido illo mentis oculo præcipere ac prævidere poſſit, niſi quod aut ipſe decreverit neceſſario futurum, aut quod ex cauſarum conjunctione aut ſubjunctione mutua neceſſariam ducit originem, quid quæſo Deo tribuitur omniſcienti, quod non cuivis olitori ac

ruſtico

rustico concedi necesse est? unde etiam altera difficultas facile di solvitur. Quamvis res ipsa determinata non sit præcisa necessitat satis sit tamen nobis, si Deo de futura rei veritate certò constiterit.

Quod si qui in hac responsionis nostræ simplicitate acquiescer non possunt, proferamus iis & aliam quartam, cui confido neminen qui moderate sapiat, præfracte adversaturum. Illud igitur, quo principio positum est, fixum immotumque maneat, Christum obe diisse Patri suo libere, non necessario: quod satis liquet ex Scriptu ræ apertissimis oraculis, Matt. 26. 39. 42. 53. Ioh. 10. 17.18. 14.31 Philip. 2. 8. 9. Nunc ne quis hinc imminui aut infirmari putet re demptionis nostræ certitudinem ac firmitudinem, quo magis satis fieri queat hominibus nimium hic fortasse perspicacibus, adjunga mus & illud iis quæ hactenus à nobis copiose dicta responsaque sunt nos haud gravatim in eam fidem sententiamque concedere, Deum si Christus per illam, qua fuit imbutus, gratiam voluntati Patris li bere non obediret (obediit autem liberrime) majore gratiæ vi atqu uberiore Spiritus copia ipsum de cœlo superfusurum fuisse. Nequ alienum videtur, si quis existimet eum, cum in gravi illa tentation luctaretur atque ab Angelo corroboraretur, simul etiam cumulatior Spiritus mensura ac robore majore donatum fuisse.

Video tamen duas res huic sententiæ objici posse: unam, quod Christus sic proprie non obedierit, præsertim si illa gratia ei tam co piose ubertimque censeatur collata, ut voluntati ipsius fuerit obe diendi illata necessitas: saltem huic obedientiæ, si obedientia vere dici possit, remunerationem apte respondere non posse; quod in supe rioribus satis jam dedimus confirmatum. Altera est ratio dubitandi quia vulgo credunt, Christum, quoniam ex Spiritu sancto conceptus fuit, & quoniam Iohannes Baptista testatur eum accepisse Spiritum absque mensura, Ioh. 3. 34. tanta ab initio ubertate perfusum fuisse ut majore gratiæ cumulo donari ac ditari non potuerit.

Sed utrumque hoc objectamentum facillima ratione diluitur Nam ut ad posterius istud, quod ex Scriptura prolatum est, respon deamus prius; nego ex modo conceptionis Christi illam, cui nihi accedere possit, gratiæ immensam copiam justa consecutione de duci. Neque enim, si Spiritus sanctus Mariam vi sua obumbraverit ac fœcundaverit, atque ita mariti quasi partes impleverit, ex eo re cte colligitur, illud, quod exinde conceptum natumque est, sic Spi ritus gratia statim repletum fuisse, ut nihil aliud huic mensuræ ex largitate divina possit adjungi. Cum vero Baptista dicit, οὐ γὰρ ἐκ μέτρου, δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα: quod Beza vertit, *non enim* [huic] *admetitur Deus Spiritum*, interposito verbo *huic*, ex sua nempe sententia; ista verba nulla necessitate ad solum Christum trahuntur. Possunt enim ea sic accipi, quod Deus, cum sub Vet. Test. restricte quodam modo Spiritum suum Israëlitis admensus sit, (prout in LXX senibus, Num. 17. 12. & Elisa Propheta apparuit, 2 Reg. 2. 9.) nunc Euangelii temporibus multo liberalius ac sine modo eum elargiri decreverit: unde & effundere Spiritum suum dicitur passim, non solum in caput, quod Christus est, sed etiam in membra Christi, fideles. Act. 2. 17. Tit. 3. 6.

Præterea etiamsi has voces solum respicere Christum statuamus, on tamen hinc necessario ac ne probabiliter quidem efficias, Spitum adeo in Christum esse profluenter defusum; multoque minus, prima conceptione tantam ejus profluentiam fuisse, ut majoris experantiæ postea non esset capax. Superius enim ex Lucæ cap. 2. ers. ult. id satis refutatum est, liquetque contrarium ex triplici illa piritus unctione, qua Christus diversis vicibus ac gradibus delibuis fuit; primum quidem, cum Spiritus divini operatione conceptus t ac natus: deinde, cum post Iohannis baptisma peractum Spiritus eum sub specie columbæ demissus est: denique, cum in cœlos evetus gloriose oleo lætitiæ unctus est supra omnes consortes suos. latth. 1. 20. 3. 16. Hebr. 1. 9. Quid opus erat, immo quî fieri poit, ut ter inungeretur ac repleretur Spiritu is, qui ab ipso concetionis initio majus augmentum capere non poterat?

Ad illam autem rationem posterius refutandam, qua negari possit, hristum, si gratia majore roboratus obediisset necessario, sic proie obediisse, aut saltem mereri nobis aut sibi potuisse; respondeo, rimo nos non hoc factum esse asserere (asseruimus enim Christum atri libere paruisse) sed tantummodo quid fieri potuerit ostendere, Dei decretum de redimendis hominibus irritum reddi sententia ostra potuisse videatur. Deinde hoc ab Adversariis objici nobis equit, ut qui credant obedientiæ veritatem non tolli propter neessitatem, eique meritum optima ratione congruere. Denique fandum est remunerationis convenientiam obedientiæ necessitate xcludi: sed Deus, qui abyssum sapientiæ possidet, Christo hoc hooris ac muneris deferre, & propter Christum Christi quoque fideous alio nomine, alia ex causa, ipsi cognitâ salutem donare poisse, cum etiam citra ullius meriti considerationem videatur id fare potuisse, si omnino voluisset. Potuisset Deus, si non merente, at etente Christo aut intercedente tantum, aut aliud quidvis Patri ratum præstante, (quod nos definire nec possumus nec debemus) obis æternæ vitæ possessionem in Christi gratiam gratiose elargiri. his autem omnibus & ipsi moderate sapere, neque alteri quicquam ræsumptuose præscribere discamus, ne aut infirmitatis nostræ ipsi arum conscii esse, aut in servum alienum per summam injuriam ominii jus arrogare nobis velle videamur. Vale mi Limburgi dicte. Dabam Roterodamo idib. April. 1659.

COMMENDATIO EPISTOLICA

pro Pontificiis Provinciarum Confœderatarum subditis nomine REGIS GALLIÆ Præpotentibus ORDINIBUS ab illustri Præside *P. Iannino* exhibita 1609 mense Iunio.

MEssieurs, Nous avons differé jusques icy à vous faire une priere & recommandation de la part de nostre Roy, en faveur des Catholiques qui demeurent dans vostre pays. Sa Majesté n'ayant *Iannin ad Ordines confœderatarum Provinciarum.*

n'ayant pas jugé qui fust à propos de la faire, lors que l'on traic de la paix ou de la trefve, crainte d'adjouster nouvelles difficu à infinies autres qui se rencontroyent desja. Lesquelles joinctes semble, eussent plustost esté cause d'empescher ce bon œuvre de luy faire obtenir quelque fruict de sa demande. Et mainte nous la faisons en un bon temps, auquel vous la pouvez ordo en toute liberté & par vostre propre jugement, sans que la Resu tion que prendrez en leur faveur vous puisse estre dommageable qu'autre que vous mesmes s'en puisse attribuer la grace. Deux sons l'induisent à vous faire ceste priere. L'une, qu'il est Prince a tholique obligé par devoir à procurer le bien & advancement, peut à gens de sa Religion. L'autre qu'ayant bien & meurem consideré ce qui vous peut estre utile ou dommageable, il pre & juge qu'il n'y a rien plus necessaire pour vous maintenir tou bonne union, ferme intelligence & sincere amitié, & pour oster tout pretexte à qui que ce soit d'entreprendre sur vous & co vostre Estat, si non que vous absteniez d'oresenavant d'user d gueur contre eux, & que souffriez au moins par dissimulation & lerance, si ne le voulez permettre & authoriser par Loy, qu'ils p sent servir Dieu selon qu'ils ont esté instruits, se promettant q ferez le mesme jugement, si vous examinez les raisons qui sont c tenues en cet escrit, non avec un prejugé de les rejetter avant les avoir entendus, mais avec un esprit de mansuetude & chari qui vous invite d'avoir quelque compassion, & charité de vos c patriotes qui implorent vostre justice, & la recevront en grace, core qu'elle leur soit deuë, & doivent aussi servir d'un remede s taire pour vous asseurer du tout de leur affection & fidelité.

Considerez donc s'il vous plaist en premier lieu, le grand nom de Catholiques qui sont chez vous, tant aux villes qu'au plat p & qu'ils ont travaillé avec vous, employé leurs moyens, esté ex sez aux mesmes dangers, & tousiours gardé une inviolable fide à l'Estat, tant que la guerre a duré sans se plaindre ny murmurer ce qu'ils ne jouyssoient de l'exercice de leur Religion, estimant q aviez ainsi ordonné pource que la seureté publique requeroit ceste severité. Mais ils s'estoient promis, la fin de la guerre est heureuse, & vous rendus jouissans d'une entiere liberté, qu'ils avo aussi quelque part en ce bon heur, comme ils avoient este particip des incommoditez, depenses & perils de la guerre.

Or on ne peut dire libres ny jouissans de quelque heur & cont tement, ceux ausquels l'on a osté le pouvoir de servir Dieu selo Religion, en laquelle ils ont esté instruits. Au contraire il n'y a vitude plus intolerable, ny qui offence & aigrisse d'avantage esprits que ceste contrarieté & rigueur, vous le sçavez Messieu & que c'est la principale & plus puissante cause, qui vous à fait co aux armes & mespriser tous perils pour vous en delivrer. Qu'el aussi excité pareils mouvements en plusieurs endroits de la Ch stienté, & mesme dans le Royaume de France, avec des succe heureux par tout, qu'il semble Dieu l'avoir ainsi permis pour n

appr

prendre que la Religion, doibt estre enseignée & persuadée par les
ouvements qui viennent du S. Esprit, non par la force & contrain-
des hommes, & pour induire aussi les Roys & Princes par les
aux & ruines qu'eux & leurs subjets ont soufferts à ceste occasion,
omme par un sentiment de leurs propres interests & dommages,
avoir plus de soin, qu'ils n'ont eu jusques icy de faire prattiquer à
on escient les remedes, dont on avoit accoustumé de se servir, lors
ue l'Eglise estoit en sa plus grande pureté pour corriger les abus
erreurs, que la corruption des hommes essaioit d'y introduire,
omme estant le seul & vray moyen de reunir les Chrestiens en une
esme creance.

Or pendant qu'on ne peut apporter à l'attente de ce bon œuvre,
ue les vœux & prieres à Dieu d'y vouloir disposer les cœurs des
rinces Chrestiens, comme aussi du chef de l'Eglise & des Prelats
usquels le soin & devoir appartient, nostre Roy travaille chez soy
us les jours autant qu'il peut, pour oster l'aigreur, que les guerres
assées avoient mis es esprits de ses subjets, à fin de les accoustumer
eu à peu à se souffrir & s'aimer, & ne plus desirer & rechercher à
ause de ceste diversité de Religion, la ruine les uns des autres;
yant recogneu par effect, que ce conseil, esloigné d'une bonne & sin-
ere reconciliation entre eux dont ses predecesseurs Roys ont usé, n'a
rvi que pour accroistre le mal, rendre les hommes plus opiniastres
sans pieté & devotion, & pour introduire aussi des factions tous-
urs plus perilleuses en un Estat. Et au contraire que sa modera-
on à souffrir & admettre la Religion dont vous faites profession,
ar loix & edicts qu'il fait soigneusement garder, au lieu qu'on les
isoit auparavant pour les rompre aussi tost qu'ils estoient publiés,
mis la paix & amitié entre tous ses subjects, qui est cause qu'au-
urd'huy les gens de bien & ceux qui sont les plus sages de l'une &
e l'autre Religion, desirent & recherchent les moyens de se rappro-
ner & reunir au lieu qu'autresfois ils cherchoient à se destruire, &
e prenoient plaisir qu'à faire voire que ceste division de Religion,
e pouvoit finir que par la ruine des uns & des autres, & pour ce que
Majesté s'est bien trouvée de ce Conseil, elle le donne volontiers
ses amis, & luy semble encore qu'il y ait des raisons particulieres
n vostre Estat, qui vous doivent convier d'en user ainsi.

Car il y a grande difference entre le refus d'un Souverain, qui ne
eult permettre à ses subjects l'exercice d'autre Religion, que de
elle qu'il a trouvée & approuvée en son Estat, ou de celuy que
ous pourriez faire à vos compatriotes & concitoyens, pour leur
ster celle dont ils jouissoient avant que la vostre y fust introduite.
Le premier le peut faire avec justice, non toutesfois sagement, si ce
efus met en peril son Estat. Estant certain, qu'il se doibt lors plustost
ervir de la prudence & de son authorité, & des moyens qui sont
propres pour adoucir & reconcilier, que d'user de la force & du
pouvoir ou commandement absolu. Mais vous ayans acquis ensem-
ble & en commun, tant ceux de la Religion que les Catholiques, la
iberté & souveraineté dont vous jouissez à present, qui vous donne

l'authorité & pouvoir d'establir telles loix qu'il vous plaist. Il est r-
sonnable que chacun y ait part, & seroit trop rude, qu'en la ch
où nous sommes les plus sensibles, les uns fussent tenus pour M-
stres & Seigneurs, & les autres mis au rang des subjects & esclav,
& par ceste rigueur privez non seulement des loyers & de la vict.
re & du bon succes, qu'il a pleu à Dieu donner à la cause commu,
mais contraincts d'achever leurs jours en plus grande misere & p
condition qu'ils n'estoient auparavant. Iugez donc en vostre ca
celle d'autruy, & donnez à la raison ce qu'eux mesmes vous ont ai
à conquerir par la force & avec leur propre peril, contre des Pr.
ces qui estoient lors vos ennemis & les leurs.

Considerez aussi combien l'exemple de ce refus, si vous le faict
sera prejudiciable à ceux de vostre Religion, es lieux & endroits
ils sont fort foibles, lesquels implorent tous les jours avec larm
& supplications la grace des Souverains Catholiques, soubs lesqu
ils resident pour jouïr de la mesme liberté, que nostre Roy vous c
mande au nom des Catholiques, qui sont parmy vous. Ne soiez p
cause de remettre es esprits des souverains & de leurs peuples, qu'
zele inconsideré a souvent porté à des violences & fureurs cont
eux, que la guerre pour contraindre les plus foibles à suivre la R
ligion des plus forts, est juste & licite.

Vous pouvez accorder ceste grace sans aucun peril. Car si les C
tholiques ont esté constans & fidelles durant les dangers & la gue
re, encore qu'ils fussent privez de l'exercice de leur Religion, q
doibt on attendre de leur zele, & devotion à conserver la liberté
leur pays, quant ils en jouiront & auront part à l'authorité & a
honneurs que ceste union vous a acquis en commun. Si non qu'
se tiendront grandement obligez à vous de ce bon faict, pour
qu'ayant eu le pouvoir de les en priver, comme estants les plus for
& les surmontans en nombre, vous aurez neantmoins voulu u
de ceste bonté & justice envers eux. Au contraire, que ne dev
vous craindre s'ils demeurent chez vous avec ce mescontenteme
& desespoir, si non qu'on essayera de se servir de leur zele po
dresser des embusches contre vostre liberté?

Il y en a qui alleguent pour faire rejetter ceste demande, que v
stre Estat a esté fondé sur la Religion dont vous faictes profession,
par ainsi que ceste diversité seroit cause de rompre la Loy fond
mentale d'iceluy & de vous mettre tous en peril. Si l'un ou l'aut
estoient vrays, l'utilité publique serviroit d'excuse & rendroit tol
rable l'injustice contre les particuliers. Car le premier soing de
Magistrats doibt estre de garder inviolablement les loix sur lesque
les l'Estat a esté fondé, & d'oublier tout autre respect pour le sal
public. Mais plusieurs restent encore parmy vous qui estoient a
temps de la premiere prise des armes; lesquels sçavent bien, & le
escrits & les histoires qui contiennent tout ce qui s'est passé durar
vos guerres, en font foy: Que vous ne demandiez lors si non l'exer
cice de vostre Religion, demeurant tousiours celle des Catholique
receuë & authorisée par traictez, edicts & placarts comme elle estoi
avan

vant l'introduction de la vostre, & eux, qui pouvoient grandement foiblir vostre cause s'ils s'en fussent separez, s'y joignirent volon- ers & feirent la guerre avec vous, non seulement pour ce que les rivileges communs avoient esté violez par un gouvernement trop ıde, que nommiez tous Tyrannique. Mais pour ce qu'ils n'esti- ıoient pas raisonnable de vous priver de la liberté, de prier Dieu lon la creance en laquelle aviez esté instruits.

Et quant au peril qu'aucuns monstrent de craindre, si cet exer- ice est accordé, l'experience nous apprend tous les jours que ceste iversité n'est pas cause de la ruine des Estats, & que le gouverne- ıent ne laisse d'y estre bon, & ceux qui y resident, de vivre en paix amitié les uns avec les autres, rendant l'obeissance qui est deüe ıx loix & aux superieurs, aussi bien que s'ils estoient tous de mesme eligion, sans avoir autre pensement que d'ayder à conserver la di- ıité & grandeur de l'Estat soubs lequel Dieu les a faict naistre. Et ır ainsi le danger n'est pas en sa permission, mais plustost en l'empe- hement : car c'est lors que les hommes se jettent aux factions, & ıerchent les moiens d'obtenir par force ce qu'ils se persuadent leur voir esté refusé injustement, dont les exemples de l'un & de l'autre ont si communes & frequentes en diverses provinces de la Chre- ienté, qu'il n'est besoin de les vous representer.

Aucuns adjoustent encores à ceste raison que les Catholiques, se oyans du tout privez de l'exercice de leur Religion, seront con- aincts de retourner à celle qu'ils rejettent à present. Mais il y a ustost apparence que la gehenne & violence, dont on usera contre ıx sera cause de les rendre plus ardents, & enflammez à desirer ce ıi leur aura esté refusé, & leur mort mesme n'esteindra pas ceste reance. Car ils l'apprendront & laisseront comme par cabale à urs enfants avant que mourir.

Ou bien ne leur estant permis de servir Dieu selon le cult & crean- e qu'ils approuvent, la liberté de conscience qui ne leur pourroit tre desniée qu'avec trop d'inhumanité, sera neantmoins cause de s faire tomber peu à peu au mespris de Dieu & à l'impieté. Car exercice de Religion, auquel la Loy du Christianisme nous assub- tit est une honeste contraincte, qui nous fait souvenir de nostre ebvoir & crainte d'estre repris, si es actions de pieté & devotion xposées à la veuë & censure d'un chacun, nous ne faisons cognoi- tre que sommes Chrestiens. Mais ce respect & ceste crainte n'y stant plus, nous oublions aussi aisement ce debvoir, & nous lais- ons aller à je ne sçay quelle nonchalance, qui nous oste le souvenir e la divinité. Or les plus sages de l'Antiquité ont tenu avec grande aison, qu'il valoit mieux souffrir la superstition en un Estat que l'im- ieté, d'autant que le superstitieux craint tout, & croit, s'il evite la unition des hommes, qu'il tombe es mains de Dieu, ainsi se soub- net plus volontiers aux loix de l'Estat, sçait mieux obeir à ses supe- ieurs, & en effect craint tousiours plus de faillir, que celuy qui n'es- erant rien du loyer des bienheureux, pense tout luy estre licite, s'il eut tromper la vigilance des Magistrats.

On peut dire, si on ne les contente, de ceste liberté de consci- ce, dont j'ay representé le danger, qu'il leur est loisible de leur r- rer, de quitter la conversation de leurs parens, amis & alliez, & t- tes les douceurs, que la charité envers leur pays comprend en s; pour jouyr ailleurs de ceste pasture celeste, qui à vray dire do estre plus chere aux vrays & bons Chrestiens, que tout autre cont- tement. Mais avec quelle justice pourroit-on ordonner cet ex gens, qui n'ont point failly, & qui ont aidé à gaigner & conquerir s pays, dont on les voudroit bannir, & chasser. Puis, s'ils y sont c- traints, vous ferez des solitudes dans vostre Estat, qui peuvent e suivies d'autres grands inconveniens, que j'aime mieux vous lai considerer que declarer icy.

Combien que ces raisons semblent pouvoir suffire pour vous - duire d'accorder aux Catholiques l'exercice libre & publique leur Religion. Sa Majesté, qui ne l'espere pas, s'abstient de vous requerir, pource qu'elle sçait bien que n'y estes nullement dispo & que la trop grande resistence, que plusieurs pourroient faire p l'empescher seroit plustost cause de mettre de la division par vous, que de le vous persuader. C'est pourquoy elle se contente vous prier que leur faisiez au moins ceste grace de tolerer & so- frir, qu'ils ayent quelque exercice en leurs maisons sans y estre - cherchez, & sans que la rigueur des placarts, cy-devant faicts ceste occasion soit plus exercée contr'eux.

A quoy on pourra bien apporter encores telles cautions & seu- tez, que les plus scrupuleux & contraires à ceste demande n'aur aucun subjet de s'y opposer, ny de craindre que leur Religion l'Estat en reçoivent quelque mal, comme seroit d'ordonner, que Ecclesiastiques qui voudroient demeurer au pays de vostre obeiss- ce, soient tenus de se presenter devant les Magistrats du lieu, où auront choisi leur demeure pour faire inscrire leurs noms, dans Registres publiques. Et outre ce de faire certifier par personnes qualité, cogneus, qu'ils soient gens de bien & paisibles, & que ri ne sera dict ny faict par eux contre la seureté publique, & l'obeiss ce qui est deuë aux superieurs, dont lesdites certificateurs seront r sponsables. Car en y procedant ainsi, tous les Ecclesiastiques sero cognus, & aurez asseurance de leur fidelité. Et s'il y en a d'autr qui se tiennent cachez, vous entrerez tout aussi tost en soupçon, qu' sont venus chez vous avec mauvais dessein, les pourrez chasser faire punir, mesme, s'il est trouvé qu'ils ayent faict quelque chose q merite chastiment.

Vous voyez donc Messieurs, la demande qui vous est faicte de part de nostre Roy, en faveur des Catholiques, estre reduite à si pe qu'en la leur accordant, il n'y a point d'apparence qu'elle vous pui estre d'aucun prejudice, & ils en recevront une grande consolatio Ils vous en demeureront perpetuellement obligez, & leur affecti à desirer & procurer la conservation & prosperité de l'Estat, en d viendra plus ferme & asseurée. Sa Majesté vous en sçaura aussi gran gré, & estimera qu'aurez pris un bon & sage Conseil. Au lieu, que

vo

ous faites le contraire, elle craindra tousiours que ce refus n'alie-
e les esprits des Catholiques, & soit cause de les faire retirer, ou
ien de prendre encores de plus mauvais & dangereux Conseils;
lle les exhorte neantmoins de souffrir patiemment ce que vous en
rdonnerez, sans faire chose qui puisse troubler la tranquillité &
ureté de vostre pays, leur declarant de sa part que s'ils font autre-
nent, elle les jugera plustost dignes de punition que de son assistan-
e & faveur.

CONRADO VORSTIO

MATTHIAS MARTINIVS S. P.

ARdens febris, cujusmodi hîc aliquandiu epidemia multas fa- *Familiaria.*
milias prostravit, etsi paucos neci dederit, me post uxorem *De obitu*
derepente jam ad sesquimensem lecto affixit; & licet nunc *Arminii.*
emittere videatur, languorem artubus tantum infudit, ut vix brevi
pistolium sine sensu molestiæ & morbi aggregatione exarare possim, *Morbus.*
eque dum lecto erepere. Quæ res, cl. d. D. & debita tibi officia
onnihil impedivit, & ad tuas literas plene respondere non sinit. Cum
). Mensone & D. Althusio, quum me ægrum inviserent, ea sum lo-
uutus tui negotii causa, quæ amicum integrum decent: etsi & illi
ponte in te exsistant benevolentissimi. Quanquam morbo pene ex-
austus, illico præfationes, & nonnullarum quæstionum, ad quas ex in-
lice lecto affectior tunc erat animus, tractationem perlegi cum gau-
lio, cum ob alia, tum ob ὁμοφωνίαν in nonnullis, de quibus cum Philo- *Consensum.*
ophorum, tum Theologorum admodum variant opiniones. Ita istis
micis & fratribus opus tuum cum prædicatione commendavi. Op-
portunus admodum accidit hic honor nostris, quo tempore passim
artim à malevolis, partim à male instructis traducimur. Ideo val-
le grata fuit Consulibus & Senatui tua προσφώνησις: quod etiam re- *Dedicatio.*
psa brevi sunt demonstraturi. D. Althusius hac de re ad te perscri-
bit fusius. Quum etiam adsit ex Nassovia tabellarius cras abiturus,
ad cætera epistolæ tuæ capita respondere non licet: quod faciam,
ubi me Dominus restituerit. D. Arminius certo obiit. Cum eo lo- *De Armi-*
quutus sum inprimis de articulis, qui sparsi passim Ordinibus oblati *nio.*
dicebantur, quos in se calumniose confictos querebatur. Iam tum
æger erat, etsi extra lectum: quare ei parcendum ducebam, ne mea
colloquia crebriora vel prolixiora essent. Mihi vir visus est vere Dei *Laus ejus.*
timens, eruditissimus, & in controversiis Theologicis exercitatissi-
mus, & in Scripturis potens: & valde circumspectus & solers
in Philosophicis terminis ad res Theol. accommodandis. De ejus
erroribus, an, qui, quanti, & quot sint, nondum ego cognoscere po-
tui. Deus novit quid sit rei. Alias plura, si volet Deus, apud quem
me precibus juva: sicut eundem oro ut te confirmet in sanctis con-
tra Sophistas laboribus. Saluto Collegas officiosissime, & exspe-
cto D. Timpleri responsum, ne sperni videar. Si nimis copiosum

argumentum dedi, per partes reſpondeat oro. Donteglochium no
dum legi. Quod mones de fide in literis, de eo ne dubita. Et
offendere, ſi quid Nobil. D. Rugeius tibi retulit. Noſti quanta
ἀγνοίαν & αὐτάδειαν, qui quum abs te & tui ſimilibus, vel etiam inferi-
ribus diſcere poſſent & deberent, docendi & judicandi munus
tius tenere ſatagunt. Populus ita obſtitit conatui diſceſſus mei, u
gravibus viris moneret, στάσιν eſſe metuendam, niſi hoc tempo
ab inſtituto deſiſterem, id feci, interim δυσκρασίᾳ & crebræ ægrituc
nes me brevi hinc appellent. Me illuſt. Comes veſter clementer n
per ad vos invitabat,

Nonnulla deſunt.

IOANNI UYTENBOGARD

IACOBVS TAVRINVS,

Pacem à Domino.

PRæſtantiſſime vir, frater ac ſymmyſta dilectiſſime,

De ſcriptis F. Gomari. Tabellario huic Hagam ituro non potui, etſi novi nihil ha-berem, non literas ad te dare, quibus te tribus verbis de Eccleſiæ noſtræ ſtatu tranquillo, quamvis nonnihil aliquot, pauci tamen turbati ſcripto D. Gommari, (fortaſſe etiam colloquio cum Smoutio habito, qui brevi huc venit confirmatum fratres, nobis omnibus in-ſalutatis) certiorem facerem. Ego quum ſcriptum acerbum illud legerem attonitus primo ad ſcommata hominis & malevolentiam, poſtea nobis gratulatus ſum, ubi frigida ejus argumenta & ineptiſſimas legiſſem ſolutiones, quas explicationes (Doctore indignas) homo ille non fingit? & quanta confidentia, ne dicam impudentia! quas ne per ſomnum quidem docti interpretes viderunt. Hæccine ab Atlante qui ſolus cælum ſuſtinere aptus? Quis Tyro quæſo, qui vel de limine Theologiam ſalutaſſet, ex SS. Vrſino & Bucano (exceptis acutis inventis & explicationibus quorundam locorum, ut Eſ. 5. &c.) ita non eſſet reſponſurus? Vere olim D. Iunius dixit, *Hominem iſtum mirum in modum ſibi placere in ſuis commentis:* Item; *Omnia ſua habere ex aliis, nihil proferre de ſuo, aut ſi quid unquam mutet, valde infelicem eſſe in mutationibus.* Næ ille vindictæ cupidus, quique adeo de lege Talionis gloriatur, vindictam Talionis meretur. Per interim ſuum, quid intelligat, dubitare te audio. Vis dicam quid nos deſignari exiſtimemus? Acta & Canones hujus noſtræ Synodi. Quid agas mi frater amantiſſime? erigas te; perfer & obdura, tandemque te hiſce turbis evolve quod in manu tua eſt, & jamdju factum oportuit. Sed finem faciam quia tempus deficit. Vxori tuæ & D. Roſæo à me ſalutem pluri-

urimam. Raptim Trajecti 24 Decembr. 1609. Pridie ante Fe-
um Nativitatis Domini.

Eximio Theologo, & Ecclesiastæ

D. IOANNI UYTENBOGARDO

DOMINICVS BAVDIVS S. D.

Reverende vir, Quum ex omni copia veterum amicorum, quos singulari observantia sum complexus, nulli sint quos tecum & cum felici Arminio comparare queam: summo me dolore ecit incommoda suspicio, quam de nostro Epicedio concepisse vi-ebaris, quasi specie laudationis famam & existimationem defuncti aducere ullo modo voluissem: quod est alienissimum ab officio oni viri, nedum ab ingenuitate hominis sinceri ac minime duplicis, ialem me esse & haberi semper studui, nec eam mihi laudem ob-ectatorum livor unquam ademit. Non adeo sum aversus ab ipsa imanitate, nec tam oblitus veteris amicitiæ, ut injurius sim mor-io, cujus vivi eximias dotes inter paucos sum veneratus. Sed quum on obscuris sermonibus longe lateque dispersa essent varia super efuncto judicia, videbar mihi prævaricaturus publicæ causæ, si rem ertam silentio plane, ac dissimulatione prætermisissem. Si sepo-is partium studiis, quæ recto judicio nebulam offundunt, rem ipsam scutiamus, nihil aliud ex toto carmine elici potest, quam eum con-ctatum fuisse præjudiciis, suspicionibus, calumniis, oppugnatum-ie non tam aperta petitione quam per cuniculos, quod cuivis inte-errimo atque innocentissimo accidere potest. Nunquam legitime lius erroris convictus aut condemnatus est. imo ad ultimum vitæ iritum exornavit Spartam quam ex decreto Curatorum & Con-ilum nostrorum adeptus erat, obiitque in possessione honoratissimi iuneris, ut merito ejus memoriam boni omnes fausta recordatio-e prosequi debeant. Mihi triste sui desiderium reliquit, nec quid-uam æque in votis habui, quam ut viderem diem illum quo suam nocentiam ab invidiose sparsis & temere creditis rumoribus tuta-i posset. Nemini certe mortalium magis displicent quam mihi scri-ta illa virulenta, quæ nunc summo cum authorum dedecore proji-iuntur in turbam ad inquietandas infirmorum conscientias, & ad xasperanda partium certamina. Publicæ quietis & tranquillitatis nteresset hanc effrenem intemperantiam, & pruriginem male feria-orum ingeniorum gravibus decretis amplissimi ordinis salubriter ompesci. Nam si remissius agatur, & si porro impune liceat scom-natibus ac dicteriis allatrare famam bonorum, & privatas offensio-ies sub schemate zeli ac religionis ulcisci: creabit hæc licentia tam rævalidos ac discordes animorum motus, ut iis moderandis vix illa fortiora consilia sufficere valeant. Valde mihi probatur senten-ia tua, nimirum in componendis Theologorum dissidiis dandi con-ilii libertatem concedendam esse ordini Ecclesiastico, sed supremum

Epicedii sui in Arminii obitum excusatio.

ſtatuendi arbitrium pendere ab authoritate ſummi Magiſtratu Collateralitas illa ſi admittitur, hebeſcet acies ampliſſimarum po teſtatum, labefactabitur pax Eccleſiarum, & mutatis nominib eandem inſtaurabunt tragœdiam fratres, quam in Papatu tantope criminamur. Sed nolo eſſe augur ſiniſtri ominis: hæc ideo retuli, u intelligeres, ſi quid id tua refert, meum ſenſum in re maximi mo menti prorſus congruere cum tuo. Tum etiam ut me tibi purgarem ſuper negotio D. Arminii, quanquam præſens eam cauſam ſatis pe oraſſe videor, ſed nequid inſideat offenſæ in animis eorum qui de functum amaverunt, neve me ſuffragatorem ſuæ inhumanitatis eſ putent, qui cum mortuo inimicitias immortales exercere perſeve rant, decretum mihi eſt publico monumento mentem ſcripti m interpretari. Nam non ſine horrore audio eſſe complures, qui tan atrociter de nobis opinantur quaſi virum ſummis ingenii doctrina que dotibus præditum, hominem moribus inculpatum, & ſingula rem amicum contendere voluerim cum ſacerrimo capite nefari factionis Iano illo Leidenſi. * * * * * * Vale & uxori plurimam me ſalutem nuncia. Datum Lugduni Batavorum 4 Februarii 1610

IOANNI ARNOLDI CORVINO SIMON EPISCOPIVS S.P.D.

Narratio diſputationis ſuæ vera fidei habitæ adverſus Sibrandum.

SImulatque accepiſſem literas tuas triſtes illas & fere tragicas Reverende D. frater, ob vulnus recens tibi tuiſque morte ca riſſimæ amitæ tuæ inflictum, deſtinaveram è veſtigio reſponſum tibi, de nonnullis aliis quæ hic apud nos in hiſce turbis Academici acciderant: ſed diſputationis cujuſdam non ita nuperæ habitæ ſpe inhibebat me, quippe quæ mihi materiam amplioris reſponſi ſpon dere videbatur & promittere: neque fefellit me ſpes mea, quæ mih ſunt ſors dilata ſilet, uſuram peperit hanc tam uberem & fœcun dam, ut ferme dubitem an non prolixitate epiſtolæ futurus ſim mo leſtior tibi quam gratior. Vt itaque de turbis hiſce earumque eventu de quibus ad Prevoſtum paucis memini, nihil dicam, ne nimium ex creſcat epiſtola. Accipe in compendio diſputationis hujus ſummam Die hujus menſis Febr. 10. inſtituta fuit à D. Sibrando ex occaſione cujuſdam objectionis meæ ante menſes 3 aut 4. in diſputatione de Iuſtif. propoſitæ (propter quam poſtridie dicebat velle ſe publice Theſes affigere, ad demonſtrandam illius falſitatem. Cumque procraſtinatio & dilatio longa ſpem faceret dignum aliquid tanto hiatu daturum promiſſorem, ecce poſt tot menſes prodit nuda, macilenta & jejuna Theſis, cum craſſo, pingui & ſtupendo capite; quam accepiſſe te ſpero à cognato tuo, qui illam ad te miſit.) Occaſio objectionis erat vox Fidei, de qua dixeram, Non ita abſurde ſentire illos qui eam proprie non Metonymice accipiendam putarent, & quia ſub finem diſputationis naſcebatur, unica tantum erat eaque hæc: Quia fide quidam juſtificati fuerunt, quorum objectum non potuit

rit esse justitia Christi, proinde quorum fides pro objecto appre-
ienso Metonymice accipi non potuit: Tali fide justificatos dice-
bam Apostolos ante mortem Christi, quorum fidei objectum non
potuit esse justitia Christi, quia nesciebant moriturum illum, nedum
morte sua justitiam allaturum, sicut illud opinio & præjudicium eo-
rum de regno terreno, etiam post ipsam resurrectionem factum Pe-
tri Matth. 16. & colloquium discipulorum euntium Emaus, & im-
primis loca Luc. 18. 34. Luc. 9. 45. &c. manifeste arguunt, contra
quæ cum ille regereret confessionem Petri Matth. 16. dictum Angeli
ad Mariam, dictum Simeonis, &c. omnia loca V. T. & sacrificia tan-
quam typos, diceremque ex illis nullum posse formari argumentum,
in contrarium evincere argumenta mea, aliquoties tales syllogismos
feci, ut ad oculum demonstraretur eorum vanitas & infirmitas: de
qua re ut nihil amplius dicam, (mallem enim vos audire judicia eo-
rum qui tum erant præsentes) ad hanc disputationem venio, quam
simulatque adfixam vidi hortatu variorum, paulò ante incitantium
me, & tunc etiam urgentium passus sum me in arenam protrahi. In-
vitarat ille ipse Pastores urbis præter morem, unde percrebuit ru-
mor per civitatem totam, cujus etiam magna pars confluebat statu-
to tempore ad auditorium solenni satis & inusitata frequentiâ, præ-
ter studiosos qui ad unum fere omnes convenerant, & Professores,
qui raro frequentare disputationes hic solent, & Pastores varios ex
vicinis pagis. Facto silentio provocat me Sibrandus ipse de me-
dio statimque accingo me ad dictum ipsius. Primumque propo-
sui præfationis loco non videri mihi satisfactum esse ista inusitata &
invidiosa Theseos positione caritati & paci Christianæ nedum fra-
ternæ, & illi quæ inter ejusdem professionis collegas imprimis obti-
nere debet. Non caritati 1. quod D. Arminium p. m. virum alias
de Ecclesia Dei bene meritum in hac propria ejus sententia, (quam
dicebat esse ejus, & contrariam Ecclesiis reformatis) & priva-
ta tam invidiose postponeret duobus maxime nunc ut habentur infa-
mibus hæresiarchis, & quidem tanquam illos secutum, etsi hoc vel
de ætate, vel de sententia & doctrina accipi possit, in quo tamen
etiam caritati non satisfit, qui & ipsi dissentirent inter se, & quos
fortasse Arminius non viderat, & à quibus sententia plane dissentie-
bat etiam quoad vocem Fidei attinet, saltem à Socino, quid enim
Servetus proprie senserit exploratum non esse. 2. quod illum oppo-
neret Ecclesiis omnibus quarum judicium, nec ad condemnationem,
nec ad justificationem ejus sententiæ facere potest, sed solummodo ad
conciliandam ipsi invidiam. 3. quod illam ejus sententiam citaret
ex epistola quadam ipsius privata & scripta tantum, quæ jure gen-
tium ideo cera & sigillo claudi & obsignari solent, ut ne publicæ
fiant & communes citra authoris consensum: quæ omnia caritatis
defectum arguere si non contrarium animum prodere existimabam:
quam existimationem confirmabat illud, quod si omnino placuisset
contra hanc sententiam agere, multo rectius citare potuisset librum
non ita pridem à Pastore aliquo in hac classe, & urbe ipsa typis ex-
cusum, in quo sententia hæc multo manifestioribus verbis proposita
esset,

esset, quam unquam factum esset ab Arminio p. m. 2. Non p
etiam satisfactum dicebam, quia non ad instruendam Ecclesiam
futata sententia, sed ad exacerbandos utrimque animos, unde ta-
tum proposita esset, quam rem mihi augere videbatur illud quod i
incumberet probatio, qui phrasim contentam Scripturis aliter s
tropice accipiendam statuit quam verba sonant, ut non tam opp-
gnanda Thesis hæc videatur, quam rationes eam probantes. Ad h
cum quædam satis frivola exciperet, ministroque illi censuram eti
minari videretur, ad rem ipsam veniebam, proponebamque:
quod Fides in hac propositione, nec pro objecto formali, nec p
effecto suo sumi posset, proprie pro actu ipso sumi debere. Cum r
sponderet pro objecto sumi, (eo enim ibam ut hoc adsereret) ex
piebam illud non posse fieri propter tres rationes. Quod hinc ex
tura esset necessario propositio temeraria impossibilis. Ridicu
tua certe dicta aliquomodo & difficilia prima fronte, talia tam
quæ merebantur opponi, crudæ & importunæ illius thesi & sim
quæ excitarent censuræ suæ pondere, & gravitate animos ad atte
tam considerationem. Temerariam exstituram propositionem d
cebam, quia resolvenda esset in propriam quæ in Scripturis non f
& quæ tamen per se necessaria creditu esset, unde sequeretur a
propositionem necessariam creditu Scripturis non contineri, aut
necessaria creditu fieri non necessariam. Hic ille statim quod a
consequentiam contineri sensum hunc credendum sufficere diceba
Contra quod excipiebam duo 1. resolvendam esse tandem sic f
dem nostram in consequentiam humanam, si sensus credendus ve
bis explicatis non sit expressus. 2. hoc intendere me hoc primo a
gumento non esse in Scripturis propositionem illam, quam propria
dicitis esse, quod profecto magnum præjudicium, merito illi face
potest, aut suspectum esse, qui reverenter habet verbum Dei, ut i
quo sensus omnes Dei perfectissime contineantur & perspicue max
me: Unde quærebam, An verisimile esset sensum ipsum tropicu
centies, aut pluries esse enunciatum qui per se credendus non est, &
proprium per se necessarium & credendum ne semel quidem? Hi
ipse cum postularet probationem majoris, omnia credenda expres
contineri, dicebam, posse illud ita manifeste probari, ut nihil æque
neque ulla ratione Pontificiis satisfieri posse, nisi hoc ponatur, ne
Scripturæ perfectionem debite alias defendi, &c. quæ quia disputati
deflexura esset, nunc declinare vellem, sufficere mihi non esse pro
priam in Scripturis nisi quoad consequentiam, & talem quæ in du
bium vocetur à nonnullis. Tum ille, an in dubium vocari possent lo
ca Rom. 5. Philipp. 3. Excepi utrumque merito, eo quod in illis no
ageretur de modo, quo justitia aut peccatum fieret nostrum, mult
enim alias absurda sequutura, ut nostrates probant contra Pontificios
Sed proponi Rom. 5. duo capita tantum, à quibus duo effecta opposi-
ta prodierunt citra ullam rationem modi, quo illa communicantur:
quid cum ille concederet de cap. 5. ad Rom. statim ad Phil. 3. ibat,
& clara voce recitans dicebat. Et comperiar in eo non habens
meam justitiam, sed justitiam Christi per fidem: quam allegatio-
nem

em cum non bona fide fieri dicerem, eo quod non haberet textus
ıſtitiam Chriſti, ſed per fidem Chriſti phraſi Scripturæ uſitatiſſi-
ıa, inſpecto loco ita deprehendit, cumque forte citarem locutio-
em ἐκ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην dici, ſed non Chriſti, quæſivit an non Chri- *Ex Deo juſtitiam.*
us igitur eſſet Deus, an ita impius eſſem ut hoc negarem, addens
ıſuper, Vide quouſque tibi veniendum ſit, ad quæ cum exciperem,
ocem Dei hic perſonaliter poſſe accipi ſicut ſæpe in Scripturis, &
uidem in negotio juſtificationis, pro Patre qui excitavit Ieſum è
ıortuis, & ad juſtitiam noſtram, qui propoſuit Ieſum placamen-
ım per fidem, &c. nihil aliud dixit, quam prodere me nimis aperte
uis eſſem: ſimulque opponebat non poſſe vocem Fidei ſic accipi
roprie, quia ſic eſſet opus, & proinde ex operibus juſtificatio. At
redenti & operanti opponit Apoſtolus, cum dicerem non eſſe
ıeum reſpondere, ſed hoc etiam dici poſſe opera Legis intelligi &
ppellari ab Apoſtolo non opus Euangelii, eo quod opera intelligat
uibus juſtitia ex debito competat, ut eſt Rom. 4. cum fides ex natu-
a ſua, quatenus opus etiam eſt ex debito non poſſit competere,
ed neceſſario ex gratia imputetur, quia ſemper reſpicit remiſſionem
eccatorum, quæ eſſe non poteſt ubi ex debito datur juſtitia. Ille nil
iſi ſimpliciter perſiſtere in argumento, & iterare de voce Dei, il-
ım de Chriſto accipiendam etiam, quorſum multa loca allegabat,
a importune, ut oſtenſis quorundam manifeſtis vitiis, inde deſcende-
em ad ſecundum, probaturus, futuram propoſitionem impoſſibilem,
o quod objectum fidei non poſſit eſſe juſtitia Chriſti pro nobis præ-
ita, ſive ut ille loquitur, ſatisfactio, & illam conſequens remiſſio
eccatorum, quod tribus probabam. 1. quia ſequeretur hæc contra-
ictionis implicatio, juſtitiam ſimul eſſe & imputatam & non impu-
ıtam. Imputatam ante fidem, quia ejus objectum, non imputatam,
uia non niſi fide apprehenſam, ita ut ſit effectus inſtrumentalis qui
rior eſt cauſa ipſa inſtrumentali. Ante fidem autem imputatam
ſſe, & ſic objectum, probatur inde, quia ut præſtita nobis vel loco
ıoſtro, & ſic acceptata à Deo, objectum eſt. At præſtita loco noſtro
ſſe non poteſt, niſi interveniente imputatione hac Dei, qua vult ut
oco noſtro præſtetur, & ſic imputetur ac ſi nos eam præſtaremus,
dque à nobis credi vult, niſi dicatur ita præſtitam eſſe, ut illa non
ınte nobis imputaretur, quam ſi illam acciperemus, quod aperte ne-
gabat, & negare profecto debebat ſecundum communem Eccleſia-
rum ſententiam. Hic ille ludere me dixit in voce imputationis, il-
am nihil aliud eſſe dicebat quam applicationem ipſam. At vero di-
cebam, Applicatio eſt actio hominis & fidei, imputatio actio Dei.
2. ergo facta eſſet imputatio aut falſa applicatio. 3. impoſſibile eſt
applicare ipſam remiſſionem, quomodo enim applicabitur actus
pure pute mentalis, internus, & judicialis alterius extra nos. Ille hic
nihil aliud quam dicere neceſſariam eſſe applicationem, eo quod ju-
ſtitia Chriſti præſtita eſſet, ante tam multos annos pro nobis, ut ap-
plicari neceſſe ſit, ſi noſtram eſſe, certo pro nobis factam, certo co-
gnituri ſimus: qua reſponſione cum non enervetur robur argumen-
ti, idque aperte demonſtrarem, tandem Socini hoc argumentum eſſe
dixit,

dixit, qui negat satisfactionem & remissionem simul consistere pos
cum hoc tantum de pecuniaria pœna verum sit, non de criminali, i
quiebat : Ego vero defenderam præterquam quod extra propo
tum esset, eandem omnino esse rationem, si hæc tria concurrant, jus
tiam præstitam esse plenam & perfectam. Præstitam esse loco n
stro, acceptatam à judice, nullum restare debitum quod remitt
tur, nisi hoc quod ille eam præstet pro nobis, cum nos præstare t
neremur. At hoc non est remittere peccata, &c. Secundum arg
mentum sumebam ex Hebr. 11. vers. 1. Fides est substantia reru
sperandarum. At justitia non est res speranda, quia diu ante præs
ta, cum spes sit rei futuræ. Hic ille negabat minorem, dicens, a
non dicitur spe salvi facti sumus. Quasi vero Hebraismus non
quo futura enunciantur per præterita ob futuritionis certitudiner
2. Dicebat esse rem sperandam, quia in vita futura manifestabit
ejus perfecta cognitio, & horsum allegabat locum 1 Ioan. 3. vers.
Nunc Filii Dei sumus, &c. Sed insulsum caput non viderat tum ol
jectum fidei non statui justitiam Christi, sed cognitionis illius fut
ræ, aut si fidei statuatur, non potest statui nisi cognitio ipsa qua
credamus futuram, præterquam quod locus absurde allegatus Heb
ut monstrabam, utpote in quo nulla justitiæ Christi mentio facta si
nisi per multas consequentias. Tertium erat, quia fidem præscrib
omnibus quibus Euangelium annunciat. At hoc non posset, si obj
ctum illius esset justitia Christi, quia postularet ut omnes crederer
pro se præstitam esse, cum præstita non sit, quod est falsum postular
Hic ille statim inhians Syllogismo exclamabat, Syllogismus non e
bonus, non valet, in qua figura & modo? (nosti enim illum aliquar
do alicui de certitudine electionis opponenti, & non satis syllog
stice, respondisse, impossibile esse formare bonum Syllogismum e
isto argumento. Si quisque teneatur credere se electum esse, falsur
credere tenebitur, intelligo autem Syllogismum Categoricum, hypo
theticos enim ille nullos admittit, sed & ipse falsos dicit, quia no
sunt Categorici, aut cum eos ut Categoricos formare non pote
opponens) cum ostenderem illi in prima figura Syllogismum factur
esse, & quidem in Barbara argumento à definitione ad definitun
universali, nihil dicere audebat, insuper sed Sarcastico & Sardoni
risu cachinnans, dicebat argumentum hoc puerile esse & Samosa
tenicum seu Leydense, idemque cum eo quo dicitur Deum no
posse postulare à nobis legem, quia eam præstare non possumus, i
qua re Paulum habens dicebat tandem volens declinare argument
prioris robur, & quasi naso me suspendere : Ego juvabo te, & sic for
mabis argumentum : sed cum viderem eò illum ire, excepi statim
diversam utriusque argumenti esse rationem. Posse Deum aliquan
do impossibile aliquod postulare pro jure suo, sed nunquam falsum
proinde adjumentum illud nihil aliud esse quam subterfugium. At
vero, inquit, omne impossibile falsum est. Hic consiste, & miserere
disputatoris, quem tanti faciunt nonnulli. His visis & auditis (multa
enim & plurima biliose & convitiose dicta non insero, quia ad illa
minus advertebam, quæ postmodum tamen mihi relata sunt. Vt s
religio

ligio tibi cordi eſt, non diceres hæc. Tu qui juvenis es, non debe-s te opponere tam multis doctis viris, & Eccleſiis, quam reſpon-onem omnium fuiſſe optimam narrant ſtudioſi quidam ironice ſa-s & ſarcaſtice.) Ad tertium acceſſi, quod dixeram de ridicula ropoſitione extitura ex voce fidei tropice ſumta. Imprimis in quipollentibus propoſitionibus de quibus Rom. 4. Probabam pri-io in propoſitione hac: Fides imputatur in juſtitiam; hanc propoſi-onem futuram, juſtitia imputatur in juſtitiam. At imputatio nun-uam in Scriptura ſignificat aliquid alterius alteri tribuere, nec in ngua communi noſtra. 2. non niſi ridicule in juſtitiam tum adde-ır, cum imputatio juſtitiæ hoc dicat, idem enim eſt ac ſi dicat quis, nputo tibi ſolutionem in ſolutionem, quaſi vero non ſatis ſit im-uto tibi ſolutionem illius, aut quaſi imputari poſſit in non ſolutio-em, aut in aliud quid: Ad hæc ille reſpondebat imputationem eſſe uplicem, unam qua facto alicui in ſe illegitimo, adjudicatur gratioſe onitas & juſtitia. Alteram, qua alterius alteri tribuitur. Cum hujus ecundæ exemplum peterem, adduxit hunc ipſum locum controver-ım: cumque hoc importunum eſſe, & principium petere dicerem, itabat verſ. 6. aut imputat juſtitiam Deus, quærens quam juſtitiam ic intelligerem: cum dicerem phraſim eſſe & proprietatem lo-uendi eandem, eum reputare juſtum, remittere peccata, tractare ut ıſtum, &c. cogebat me ut dicerem quam juſtitiam, & cujus hic di-erem, cum nullius tamen dicat, ſed abſolute proferat, quærebam è ontrario cujus juſtitiam imputaret Deus Phineazo. Ad hoc ille, aliud ſt, de facto aliquo & opere loqui, aliud de fide juſtificante. Acce-ebam ad ſecundam locutionem ridiculam: Credenti imputatur des ſua in juſtitiam. ex qua formabam hanc. Applicanti ſibi juſti-iam Chriſti, vel certe ſtatuenti ſuam eſſe, imputatur fides ſua. 1. ju-titia illa, quam per fidem ſuam fecit in juſtitiam. i. ut ſua ſit juſtitia. Hic neſcio quid reſponderit niſi verba quædam ἀπροσδιόνυσα. Tertia ocutio ridicula erat, quia non poterit reſolvi vox juſtificationis per proprios actus ſuos, Remiſſionis & imputationis, quæ ἰσοδυναμοῦντα ſunt cum juſtificatione, quin hæc eliciatur locutio: Homini remit-tuntur peccata per fidem. i. remiſſionem peccatorum, & imputa-tur juſtitia Chriſti per fidem. i. per juſtitiam Chriſti, quæ ſunt ob-ecta fidei, ut ipſi loquuntur formalia. Hic ille identidem eadem re-petens, & ſubinde ſubſiliens convoluto pallio exclamabat: inſania te vexat: Tum ego, inſaniam ferè illius metuens, alia argumenta, quæ habebam ex textu multa præterea non proferebam, cedens etiam ad tempus furori illius aut ſtupori potius: tacere malui quam porro irritare ad jurgia, rixas, cachinnos & anathematiſmos, quibus ille impietatis & blaſphemiæ hanc ſententiam arguebat, & condem-nabat, citra ullam rationem aut adſenſum, ut intellexi, pauciſſimo-rum. Ecce tibi ſummam & ſubſtantiam diſputationis præcipuam, de qua duo ex animo optarem, ut judicium primo veſtrum mihi conſtaret. 2. aliorum qui hic præſentes fuerunt vobis. i. Profeſſo-rum, Paſtorum, ſtudioſorum, civium; inter quos plerique qui vix in-tellexerunt, hoc fere paſſim indicant, impeditiſſimum fuiſſe D. Si-brandum

Nihil ad rem facientia.

Æquipollentia.

brandum multumque ipsius existimationi detractum: qui intelle-
runt nullo aut paucissimis argumentis (hæc enim duo judicia-
divi,) satisfactum fuisse: sed convitiorum, dicteriorum, biliur&
irarum abunde projectum fuisse, ideoque sententiam propriam i-
quando propositam, non refutatam adversariam: excipio par-
jurata ipsius & usque ad hypocrisim devota mancipia. Interea -
men post finem precum invitavit me auditorium ad eandem c-
tionem, sive ut confidentiam causæ suæ animis non parum alienis
ostenderet, sive ut damnum resarciret, sive ut ego arbitror, ut ar-
menta reliqua quæ habere me dicebam sic expiscaretur, eademe
refutata suis communicaret, ut fecisse eum nuperis audio. Sed -
servata animi impotentia studio recusavi illud, dicens insuper p-
stare ut illud fiat imposterum ab iis quos non vexat insania, sed c-
mendat credulitas. Hisce actis in disputatione variisque de ead-
sparsis rumoribus petiit, per internuncium aliquem ut illi gra-
cari vellem & communicare in scripto argumenta mea, tum q
proposueram, tum quæ insuper habebam apud me. Quod comm-
nicata primum re cum iis quos hic mihi fidos secretosque arbitr
imprimis cum Nobil. D. Hottinga quem nosti credo, viro ce
tam egregie pio quam rara inter nobiles est pietas, tam plene car
communi nostræ, & imprimis etiam mihi addicto ob disputatio
quasdam quibus se interfuisse dicit, ut favere ultra non videatur po
adeo quidem ut professionem hic mihi Philosophicam procura-
rum se, si arrideret mihi illa, confideret, hisce comitiis & hic effec-
rum, ut non tantum in me non decernatur aliquid, sed ut ego & -
brandus coram comitiis pleno Volmachtorum consessu jubeam
uterque sententiam exponere rationemque rerum in Academia pr-
positarum reddere, (quam rem tamen non ausus fui recipere in
nisi primum consultis vobis,) negandum putavi etsi non sine offe-
sione illius, eo quod non viderem finem ullum propter quem fier.
Cum hoc non impetraret, rogari me curabat, ut perlegere vell
argumenta mea prout ipse concepisset, an essent eadem cum m
ipsius, quod cum etiam negarem, ecce hodie adfixit alias Theses
Iustificatione, in quibus ponit Fidem non æstimari pro summa
perfecta justitia legis à Deo, sed frustra credo, cum exprimis om
ingenium & acumen ejus, circa istam materiam tanquam ex ung
leonem quilibet prævidere potuerit, ut ex eo videre fuit, quod cu
has defendendas offerret studioso cuidam repulsam tulerit, dicer
neutiquam sibi satisfactum in disputatione priore mea, & mirari
non responsum fuisse dignius tanta materia, & manifesta ejus ut cr
ditur veritate. Credite mihi, Domini mei, semen jactum est, hic
dubitare audeant nonnulli forte suo tempore, ex illis ipsis fructu
metens. Assevero vobis si non reperturi sint aliquando plures s
adversarios quam etiamnum opinantur. Videre mihi videntur h
& propterea ut mihi indicavit Nobil. D. Hottingha, in hoc to
sunt, ut Collegium aliquod Theologicum Leouardiæ, hisce Com
tiis per libellum supplicem impetrent, in quod mancipia sibi & su
sententiæ subneganda compingant, sine ullo contradictionis met
a

Quia ut de illa materia rursus agam pauci sunt, qui consulunt, etsi excipi rursum posse videatur egregie.

d conſervandam veræ Religionis puritatem, in hac provincia, aver-
uncentque omnia zizania ſubnaſcentia, & ex Hollandia, huc uſque
ransfretantia, quod an non ad extirpandam hanc Academiam faciat
obis judicandum relinquo. Sed laus Deo, ſunt qui illos & omnes eo-
um actiones acutùm obſervant & conſiderant, neque ad ſcopum
uum pertingere permittent uti ſpero. Hæc de ſtatu noſtro. De ſtatu
eſtro Academico, necdum quicquam novi intelligo, niſi quod ex
criptis Apologeticis, animos utrimque adhuc ferventes zelanteſque
ideo; imprimis vero gaudeo de moderatione veſtrorum ſcripto-
um, niſi quod D. D. Bertii & D. Grevinchovii ſalſum ſatis & ace-
oſum ſit: etſi utrumque ſolidum & accuratum. Admodum mihi
). Uytenbogardi priores quaterniones 5, quos tantummodo per-
gi tantumque placent, quantum illos diſpliciturος reliquis fratri-
us non dubito. Iucundum eſt in eo videre ſtatum controverſiæ in
pice conſtitutum, ſecus quam bonus noſter D. Gomarus feciſſe
editur, eundemque ſine ullo cujuſquam opprobrio dulci verbo-
um rivo fluentem currentemque intra ripas humanitatis, & pru-
entiæ. Exiguum diſcipuli cujuſdam D. Regentis propemticum,
προδρομον per fratrem tuum hic accepimus, utinam majus illud
uod promittitur, & corpus ipſum haberemus, non dubito quin hoc
acuerit illis, quibus ſeria admonitio placuit, ejuſdem credo arti-
is & fabri opus: Quid in negotio noſtro hiſce veſtris Comitiis
tum ſit quæſo communicare digneris, eo magis deſidero cogno-
ere quo ſecretius habendum judicas, conjecturis repleo me, ſed
on ſatior. In tumultu Vltrajectino gaudeo non fuiſſe admixtum
cclesiæ negotium, quod animos nimium proh dolor exaſperare
dividere ſolet eo, quod maximam videatur habere ſpeciem juſti-
e & zeli divini: Senex hoſpes noſter defuncta compare ſæpenu-
ero ſolus luget valde, triſtibuſque indulget cogitationibus, quas
mpus domet oportet & emolliat, cum ratio tam repente non
oſſit: acutiſſimus quippe mali vel damni ſenſus in principio eſt.
ene vale mi frater, una cum uxore tua tuiſque & D. A. Borrh.
um uxore ipſius, D. Prevoſt, &c. nomine meo ſaluta plurimum.
enedicat vobis Deus omni benedictione ſpirituali in Filio ſuo Ieſu
hriſto, Amen. D. Uytenbogartio ſalutem multam impertias ve-
m, & haſce quamprimum literas legendas tradito, ut ex iis cogno-
at, quæ hic apud nos geruntur, quæ ſcire deſiderat. Deſtinaveram
i epiſtolam, ſed hæc nimium excrevit, ut tempus non ſuperſit cum
oc ſtudioſo abituriente quicquam aliud mittere, quocirca etiam
noſcet mihi ſpero, cui ut benefaciat Dominus ſicut & vobis omni-
us iterum precor. Raptiſſime 18 Februar. Anno 1610. Franecaræ
: muſæo meo.

Si quid per ſcriptionis celeritatem peccatum eſt, id corrige quæſo
emenda ſimulque ignoſce.

F. D'AERSSEN IOANNI UYTENBOGARD(

Iudicium de tractatu Vytenbogardi.

MOnsieur; I'ay veu vostre traicté sur l'authorité du Magist: en l'Eglise; il est certes digne de vous, plein de science: d'eloquence, vous le deviez à vous mesmes, pour vous par des pointes de Gommarus, mais il est encor mieux deu au pub pour son instruction. Ie voudroy seulement qu'il fust traduit François; vostre nom n'est pas peu descrié en plusieurs endroicts: ce Royaume, comme suspect des nouveautez de feu M. Arminı, qui se bruient icy de tant plus que moins elles sont connuës; ce p tit livret vous purgera mettant en lumiere, & la defense du defun, & les preuves de vostre doctrine, il portera coup contre toute o nion anticipée, & je seray fort ayse d'en voir reussir le travail, coı me celuy qui ay tousiours soustenu vostre probité, fidelité, & gral sçavoir. Si je vous donne donc le conseil de la version, donnez à l'affection que je porte à vostre service. C'est trop peu de borr ce travail dans les limites de sa langue. La France, qui est la plus quiete en pareilles matieres, en doibt avoir sa part, vous y conno sez plusieurs esprits assez pointilleux, & prompts à censurer av passion, il sera bon de les arrester par des raisons, & ne les laiss enjamber par dessus leurs voisins. C'est, Monsieur, mon jugeme sur vostre traicté, si j'y pouvoy contribuer mieux, vous n'auriez p le loisir de m'en semondre, car je desire que me continuiez vost amitié, & faciez estat de mon service, & sur ce je vous baise bie humblement les mains, priant Dieu,

Monsieur, qu'il vous ait en sa sainte garde. De Paris ce 17 Mars 1610.

FRANCISCO AERSENI(DD. Ord. Legato, IOHANNES UYTENBOGAERT.

De Vytenbog. libro, cui titulus de officio Magistratus, &c. in linguam Gallicam vertendo.

MOnsieur, I'ay veu ce que me mandez par vostre dernier leu aussi celle que m'aviez escrite auparavant, delivrée mon retour à la maison, & trouvée conforme à ce que m disiez de bouche. Ie vous diray donc que mes occupations ne pe mettent de m'employer à ce translat: & quand bien un autre voudroit mettre la main, (il y en a qui s'y sont presentez) je ne trouverois conseillable pour plusieurs respects: entre autres pou ce que je desire sçavoir, ce que mettront en avant ceux qui se prep rent à le combatre. Il y a aussi choses personnelles qu'il faudrc racler avant que le faire voir aux estrangers: craignant sans ce

apport

pporter plus de destruction que d'edification, le temps nous aprendra beaucoup en peu de temps. Touchant vostre homme, il aict bien de n'en parler qu'avec reserve : aussi n'en fay-je, & à la veité il y a peu de subject de faire autrement, veu l'estrecissure du emps pour enfoncer matieres si amples, j'ay gaigné cela neantnoins qu'il a accepté mes raisons, touchant le faict duquel on avoit parlé, selon l'advertissement qu'il vous pleust un jour de donner par leça, auquel aussi ne respondis, & à vous & à luy, j'espere aussi qu'il croit qu'il ne tiendra à moy, que nos Eglises ne demeurent nies, si tant est qu'elles ne desirent le schisme tout expres, je luy avois promis quelque esclarcissement sur certaines questions, qui luy ont esté envoyées de par deça, à sçavoir si & quand je le pourrois, nais j'aime mieux temporiser encores, pour l'esperance ferme que 'ay que nous aurons bien tost un Synode, où le tout se pourra eslarcir & vuider. Quant au Seigneur du Plessis, ses lettres n'estans que generales & escrites plustost en termes d'estat que de Theologie, je n'en diray rien, si non que tels Conseils se pourront donner par douzeines sans porter aucun coup. Nul n'est propre de parler du remede sans estre bien instruict du mal, à le sçavoir, peu de Gens e peinent : à enseigner les remedes tout le monde se mesle. Ie sçay fort bien que pour esteindre un embrazement, il fault courir à l'eau ans s'enquester beaucoup d'où il procede : mais encor fault il sçavoir où il est, c'est chose estrange que tous ces gens de bien la n'ont usques ores employé qu'une aureille, sachans bien toutesfois que Dieu leur en avoit donné deux. Quant à vous, Monsieur, je vous emercie infiniement de ces advertissemens, vous priant d'y vouloir continuer, & en ce faisant accroistre tant d'obligations que je vous ay, sur quoy vous baisant bienhumblement les mains, & me recommandant affectueusement à vos bonnes graces, je prieray le Createur, *Monsf. du Moulin.*

Monsieur, de vous vouloir augmenter les siennes sainctes & salutaires, demeurant tousiours, &c.

IOANNI UYTENBOGARDO V. R.

IOANNES MEVRSIVS S. P. D.

CVm liber tuus mihi traderetur, necessario proficiscendum mihi Vltrajectum; atque inde mox reduci in nuptiis perdendum tempus fuit. Facile itaque causam vides, cur hactenus tuis non responderim. Nunc hisce diebus Hagæ fui, & te domi tuæ quæsivi ut salutarem, sed ejus diei fortuna colloquium mihi tuum invidit. Volebam simul gratias agere pro munere tuo, magno illo, non tam mole libri, quam rerum pondere, & dignitate. Quæris judicium, & censuram; ita enim visum tibi loqui. Sed vide quid agas: quippe testor humanitatem tuam, nimium me honoras, id est oneras; quod facis contra scitum Plinianum. Quando tamen non aliter *Iudicium de libro cui titulus Officium Magistratus in rebus Ecclesiasticis.*

tibi videtur, accipe verum animi mei sensum. Distincte, & ord nate, addo etiam ornate, qui genius tuus est, omnia ponis, examina & dispungis; ut negem aliquid fieri in eo genere posse perfectiu Vbique ostendunt se judicium subactum valde, & multiplex lectic rerumque cognitio. Affirmo omnino, æstimabit te posteritas vel a uno hoc scripto, quod dignum transfundi in plures linguas. Habe simplicem sententiam, quam non mihi meus in te adfectus, sed ve ritas dictavit, illa inquam, cujus tu patrocinium necessario suscep sti, etsi concitato, uti testaris, odio implacabili eorum, quorum amo rem & benevolentiam vel sanguine, si ita usus veniat, redimere pa ratus sis. Macte ista virtute, V. R. & animum obfirma. Sponde tibi, adferet aliquando voluptatem hæc res non exiguam, & deber se tibi plurimum Respublica grata fatebitur. Ominor, & in ho omine desino, Deum Opt. Max. supplex venerans uti Ecclesiæ t suæ quam diutissime servet incolumem. Vale V. R. & me amar perge nominis tui cultorem frequentissimum. Lugduni Batavorum 7 Iul. 1610.

Exemplar eorum sermonum quos I. Uytenbogardus, Anno 1610. cum Isaaco Casaubono habuit.

I. C. IE suis fils de Ministre. Les Ministres point à leur aise pou maintenant. I. W. Il cuidoit estre bruslé à Bordeaux. I. C Dieu a voulu que je viensse icy, depuis ceux de Geneve m'on fait la plus grande iniquité du monde. Les Papistes pensoyent à ce ste occasion se prevaloir de moy, me solliciterent fort, mesmes le Roy. Ie luy dis, que je le supplois ne me faire rien faire contre ma conscience: qu'il en feroit un hypocrite. Il dit qu'il ne voulust pas que je changeasse de Religion, mais que je conservasse. Depuis je suis esté fort attaqué, nommement de Mons. du Perron, qui à la verité *est fulmen hominis*: car comme je suis Bibliothecaire du Roy, quand il vient en la Bibliotheque, les occasions ne luy manquent point. I'ay subsisté jusques ores, graces à Dieu: mais il fault que cependant je vous confesse qu'il m'a donné beaucoup de scrupules, qui me restent, & ausquels je ne sçay pas bien respondre: il me fasche de rougir. L'Eschappade que je prens est que je n'y puis respondre, mais que j'y penseray.

Ie confesse que je ne puis approuver le C. de Trente, en ce qu'il a decreté touchant les livres Apocryphes, c'est chose abominable, car ce sont des fables: ny pour la translation Latine, c'est chose abominable. La tyrannie aussi du Pape est intolerable. Et pour le fait des Images, ainsi comme cela maintenant est en usage, c'est un abus trop manifeste, & tout plein d'autres choses. Mais il fault Mons. que je vous confesse qu'il y en a d'autres qui me mettent en peine quand

quand je conſidere ceſte venerable antiquité. 1. pour noſtre police Eccleſiaſtique, elle ne me ſemble pas accorder avec l'antiquité. I.W. Icy je conſens. *Addit*, que Monſieur de Beze luy avoit dit que M. Cal. voyant les abus de l'Egliſe Romaine en ceſt endroit, avoit raclé cela, mais qu'en effet M. Cal. eſtoit E. de Geneve, & que peu devant ſon treſpas il y avoit nommé de Beze, qui n'en voulut point, un jour Monſ. de Beze avoit fait un préche, où il avoit exhorté le Magiſtrat de ſon debvoir ſur quelque proces affin que juſtice tint la balance droite. Monſieur de la Faye recitant ſes propres mots, en avoit preché contre moy m'addreſſant à Monſieur de Beze, qui en pleuroit de regret, (c'eſtoit une ame vrayement Chreſtienne, qui me dit un jour, qu'il avoit occaſion de demander pardon à Dieu de ſes pechés, mais que jamais il n'en demanderoit de l'ambition, vice auquel il eſtoit le moins addonné.) Ie luy dis que s'il avoit la police de l'antiquité, cela n'adviendroit pas : ce que m'advoua, je luy demanday, pourquoy donc il avoit tant reſiſté à l'Angleterre? Il ne reſpondit rien.

2. Nous n'avons plus de devotion : en l'acte meſme de faire la S. Cene, comme nous allaſmes, quelque un me demanda, comment ſe porte le cocque de vos poulles d'Indes : ſe dire des injures.

3. Pour les malades porter la Cene : cela eſt dans l'antiquité.

4. Pour le Bapteſme, eſt advenu qu'en un temps extremement rude quelqu'un portoit ſon enfant pour eſte baptiſé à Charenton, l'enfant eſtant malade à la mort, on ne voulut pas le baptiſer devant le preche, l'enfant mourut, le pere ſe revolta.

5. Pour le Sacrement, meſmes il eſt certain que l'Antiquité donne à entendre qu'il y a bien quelque autre choſe. Pleſſis beaucoup de fauſſetez. Moulin auſſi, au 3. c. de S. Denis, πρὸς φορητὸν δῶρον: προσφορὰν τοῦ δώρου. In mixtum donum : oblatione doni.

6. Pour la Predeſtination, il eſt mal aiſé de ne tirer la conſequence, *Deus eſt author mali.*

7. Pour le liberal arbitre, M. Cal. fait dire à S. Auguſtin, ce qu'il ne dit pas.

8. Pour les bonnes œuvres : il y a quelque autre choſe qu'on ne dit, pour le moins, il les faudroit plus preſcher, Monſ. Perrot diſoit une fois à Geneve, qu'on avoit trop preché la juſtification par la ſeule foy : il eſt temps qu'on parle des œuvres.

9. Pour la deſcente aux enfers, M. Calvin parle trop cruement, je ſçay que M. Calvin a eſté grand perſonnage, mais ſes diſciples empirent les affaires. Il y a un vray Phariſaiſme. M. Goulart un jour taſchoit de faire jurer les Inſtitutions de M. Calvin: Ie ſuis en la plus grande peine du monde. D'un coſté & d'autre je ſuis mal, non obſtant qu'il y a des gens doctes, graces à Dieu, qui m'aiment.

A tout cecy, *ego dixi, quod cogitatu eſſent digna : me etiam deſiderare multa : & in negotio prædeſtinationis me non videre quomodo dicta Calvini quædam excuſari queant à conſequentia, Deum eſſe authorem peccati; ſed tamen nihil eſſe innovandum, ne plus ſcindantur Eccleſiæ quam antea. Quæſivit de Arminio, anne & ille haberet aliquid de quo conquereretur. Reſpondi, habere, ſed præcipuum eſſe quod ageret, ut poſſet uniri Chriſtianiſmus : modum autem hunc*

eſſe,

esse, ut discrimen fieret inter fundamentalia & non fundamentalia, ut de illis certi esse possemus, de his libere prophetare. Ad hoc ille; ô sanctas cogitationes! Addidi, voluisse sua Arminium proponere in Synodo; sed hoc nomine multa passum. Narravi de Synodo habenda. sic discessum, interveniente Reygersbergio.

CHRISTIANO HARTSOECKERO ARNOLDVS POELENBVRG S.P.D.

De Vytenb. cum Casaubono collatione praecedenti judicium.

CHarissime, En tibi Rever. D. Uytenbogardi manu descriptum exemplar eorum sermonum, quos ipse, in Galliam una cum DD. Ordinum Generalium Legatis profectus, A.C. 1610. habuit cum Illustri Viro Isaaco Casaubono. Hæc sane collatio nobis eo nomine magni facienda est, quia hinc constat, virum primarium, Casaubonum inquam, nobis & in veritatis defensione & in mutuæ tolerantiæ studio addictum fuisse. Quamvis enim in D. Conr. Vorstio, vocum quarundam novitates exagitet (quas tamen, quia veterum, puta Tertulliani aliorumque, exemplo nituntur, minus debebat odisse, nec propterea καινοφώνον eum dicere Theologum) tamen, quid senserit de controversiis illis fidei capitibus, satis testatum dedit in suis ad Baronium exercitationibus, cum ex Gallia sua multos prodiisse refert, qui se Augustino diversum sentienti studiose opponerent. In hoc autem scripto, quod nunc vides, quam sancte exclamat vir eximius, *ô sanctas cogitationes!* ad mutuæ concordiæ amorem respiciens, quo totus flagravit Arminius. Sed vero noluit quicquam innovari D. Uytenbogardus, ne plus quam antea scinderentur Ecclesiæ. Sic quidem tunc ille sensisse videtur (nisi fortè nos quid sibi voluerit haud rectè percipimus) sed ætas & usus & adversariorum importuna dominatio ipsum postea docuerunt, si resistas erroribus, quibus interdum resistendum est necessario, non semper omnia in tranquillo servari posse. Sic enim paci consulendum est, ut veritas tamen divina non pereat; præsertim si ea & ad pietatem & salutis æternæ spem tum excitandam, tum fovendam ita sit utilis, ut propinquo gradu ad necessaria maxime dogmata accedat; & maxime quidem, si error, veritati adversus, gloriam Dei, pro qua nobis acriter certandum, gloriam justitiæ, misericordiæ, veritatis divinæ penitus subvertere videatur. Fateor esse nonnullos quoque inter nostros hoc tempore, qui existimant, nisi dogma aliquod ad salutem præcise sit necessarium, satius esse si intactus relinquatur error, quam ut propterea turbæ oriantur in Ecclesia. His placet Politicorum illud celebre pronunciatum, malum bene positum movendum non esse. Sed primum illi sententia sua collapsum Ecclesiæ statum in summas angustias redigunt, & errores inveteratos atque graves autoritate sua nimium corroborant. Nam vix error ita noxius ipsis videbitur, cui justa medicina debeat afferri, quandoquidem illa ἀπόθεμως necessaria dogmata perquam sunt pauca, maximorum judicio Theologorum. Quis autem ille, qui ex omnium voto decidat ea, quæ omnia & sola ad salutem necessaria sunt, dogmata?

dogmata? & erit hic, si quis erit talis, mihi magnus Apollo. Quid autem, si hæc ipsa, de quibus nunc nobis est sermo, inter illa summe necessaria referri debeant, aut saltem ad ea proxima cognatione pertineant? Certe posterius hoc placuit non nostris tantum Theologis, sed etiam Lutheranis, ipsisque Aduersariorum ducibus antesignanis, qui hanc sententiarum discrepantiam judicarunt esse tantam, ut partes dissidentes finiri vix ac ne vix quidem possint. Non jam immodestos illos tango, sed respicio moderatos, quales habent nonnullos, licet cæteri prævaleant. Cæterum iidem illi, qui omnia non liquido necessaria volunt intacta manere, nonne tacite viros præstantissimos, prima illa Reformationis columina, condemnant; quos præcise necessaria perpauca, multa vero non necessaria, ac vix utilia interdum nonnulla, movisse constat? Tunc vero, si quæ hinc turbæ suppullulent, si schismatibus corpus Ecclesiæ distrahatur, id veritatis ac pacis autoribus non est adscribendum, sed iis, qui veritatem ignorant, neque his omnibus, sed illis tantum, qui in suis sibi erroribus applaudunt, lucemque veritatis, quia ferre nolunt, ne possunt quidem. Horum causa si veritas divina & salutaris in lucem proferri non debet, occultanda ea erit in perpetuum, & æternis sepelienda tenebris, quia nunquam deerunt noctuæ & Salamandri, qui ignem contentionis amant, lumen veritatis non amant. Quod si hoc pacto latebris includi sempiternis & occultari debeat veritas, cur eam sancti viri divinitus inspirati Canonicis libris expressam reliquerunt, cur non ejus vestigia in Apocryphis tantum libris exstare voluerunt; quos ita nuncupatos credimus, quia eos occultari oportet in Ecclesia, neque ad dogmata fidei morumque comprobanda proferri? Itaque qui silentio tanquam sepulchro contectam & obrutam, derelinqui hanc ex Canonicis scriptis haustam veritatem volunt, videntur mihi novum nobis fidei Canonem procudere & Canonicorum librorum magnam partem à reliquo corpore avellere, adeoque Canonicos sententia sua in Apocryphos convertere, aut imprudenter, si nesciant; aut impudenter, si scientes hoc faciant. Neque tamen iis ego assentior, qui qualibet de causa, de levissimo quoque dogmate vel errore, hominibus errantibus atque Ecclesiam conturbandi cupidis, controversiam movendam ansamque turbarum excitandarum offerendam existimant. Sed tum nego turbonibus ac lucifugis cedendum, si aut veritas ipsa gravissimum pondus habeat, quæ revelanda, & invitis ac refragantibus etiam, ut salutaris quædam medicina, in os quasi ingerenda est; aut si falsitas non modo sit noxia, sed etiam pro veritate necessaria habeatur. Hinc enim veritati ipsi majus quoddam pondus necessitatis accedit, si falsitatem noxiam non tantum pro utili, sed etiam necessaria veritate homines perversi aut imperiti venditent. Sic enim veritas illa, quam Deus aliquo saltem tempore prodesse nobis voluit, prodesse posset numquam. Est autem necessarium, ut id, quod Deus aliquando usui esse voluit, non ita per nostram ignaviam reddatur inutile, quin usum suum aliquo saltem tempore præbere queat. Præterea si sententiam falsam usque eo dignitatis efferri patiamur, ut necessariæ veritatis

culmen conſcendat, jam mox proclivi via in ipſam quoque conſcien tiæ noſtræ arcem impetus fiet, quo nobis vis inferatur ad falſam a noxiam pro vera & neceſſaria ſententia amplexandam. Quæ qu dem vis an noſtris Theologis adhibita non fuerit, viri prudentes & æqui facile dijudicabunt ex eo, quod Synodi Dordracenæ Canc nibus, (perinde quaſi hi Canonicam conſtituerent aut perficeren Scripturam) ſubſcribere compulſi ſint; & quod, cum ſupprimere ſ lentio veritatem ac ſubſcribere decretis hominum falſis & noxiis re cuſarent, in exilium expulſi fuerint.

Porro in hac Caſauboni, quam cum D. Uytenbogardo habui diſſertatione illud mihi arridet imprimis, quod ad uniendas Chri ſtianiſmi ſectas diſcrimen conſtituendum inter fundamentalia, & non fundamentalia dogmata judicaverit, in eoque ſanctas Armin cogitationes & agnoverit, & prædicaverit. Nam omnia mihi, qu ad pacem componendam à viris eruditis, ac piis excogitata aut dat ſunt, conſilia circumſpicienti, videtur hæc unica res remedium tanti malis, tam diuturnis, tam inveteratis ſchiſmatibus afferre poſſe Etenim ſi hoc ſemel inter omnes conſtitutum fuerit, non licere cor pus Eccleſiæ Chriſtianæ in partes diſcerpere; niſi aperte conſtiteri ex ſacris Dei literis, errorem adverſarium ipſa fidei ac pietatis fun damenta ſubvertere: Deum immortalem! quot ſchiſmata, quan gravia, quam late divulſa conjungi hac via, & in eandem unius cor poris compagem revocari ac conglutinari poterunt? hoc igitur eſ illud glutinum, quo colligandi ſunt omnium animi fidelium. Vti nam hunc curſum tenuiſſent illi, qui adulteratam vitiis & erroribu Pontificiis Eccleſiam, integritati ac nitori ſuo ante alios reſtituere conati ſunt! hoc enim ſi ab ipſis fuiſſet ſedulo præſtitum, non eam nunc tam fœde diſciſſam ac dilaceratam haberemus. Vtinam Cal vinus, qui magnis alioqui dotibus ingenii, eruditionis, eloquentia ornatus fuit, hac quoque moderationis laude floruiſſet! majorem certe gratiam apud Deum pariter hominesque obtinuiſſet, uberiore cum fructu Reformationis arduum opus promoviſſet; reliquiſſet diſcipulos iis, qui nunc ſunt, multo meliores; denique ea jeciſſet fundamenta concordiæ, quibus nixa domus Dei bene firmata ac ſtabilita permaneret. Sed bene habet, quod & ipſi aliquando veram vocem vis invicta veritatis extorſit, cum ſcripſit Confeſſ. Eccleſ. Italic. edita A. C. 1558. omnibus moderatis Chriſtianis ſufficere oportere Confeſſionem fidei Symbolo Apoſtolico comprehenſam: & Inſtit. lib. 1. cap. 13. §. 5. laudat Hilarium, qui alibi (libro de Conciliis) fœlices Galliæ Epiſcopos prædicat, qui aliam nec excudiſſent, nec recepiſſent, nec omnino noviſſent confeſſionem, quam veterem illam & ſimpliciſſimam, quæ ab ætate Apoſtolorum apud omnes Eccleſias recepta fuerat. Habuit ille interdum dilucida intervalla, ſed rara: quod ipſi teſtimonium merito perhibuit vir hujus ſeculi permagnus: idque ipſum in prædeſtinationis negotio verum eſſe liquet. Interim illud nobis lætandum cenſeo, quod, ſicut poſt fervidas illas ab Auguſtino aliiſque ſuſceptas contentiones mitior, ac moderatior exinde poſt ipſum de prædeſtinatione ſententia, paſſim in animis

nimis hominum crevit & adolevit; ita nunc hoc paulatim seculo, ostquam deferbuit illa nimia contendendi libido, quæ multos solet ɛtiam summos viros in transversum abripere, plerique in hac nostra, ıt alia simili, moderata tamen, mente conquiescant. Est etiam hoc ıter hujus ævi felicitates præcipuas deputandum, quod in omnibus Christianismi sectis viri præstantes undique emergant, qui omnes ıas curas cogitationesque huic maxime studio devovent, ut homines non minus ad pacis quam ad veritatis amorem inflammatos redant. Denique hoc quoque nomine maximas Deo gratias agendas enseo; quod non Pontificiis modo, sed & Reformatis imprimis Magistratibus hanc mentem indiderit, ut Inquisitionis truculentum ribunal, omnemque in conscientias tyrannidem, passim ex orbe empserint, sustulerint, aboleverint. Deus noster pacis autor & vinex, postquam exstinxit vivicomburia & insontium lanienas, hunc ıcrum amoris ignem per omnium Christo credentium corda difındat magis magisque: in quo voto desino. Vale mi amice. Daam Roterodami. 1659 die 25 Febr.

SAACVS CASAVBONVS

D. UYTENBOGART V. Cl. S. D.

CVm à nobis discessisti, erat mihi constitutum, vir venerande, quia nullum mihi in urbe datur vacuum tempus, rus secedere, & sacra studia serio aliquantisper meditari. Scis enim quæ me ıra exerceat, & somnos mihi eripiat. Vix cœperam otio jucunissimo frui, cum perculit me horribilis nuntius de parricidio quo ex maximus, Mæcenas meus optimus, benignissimus & clemenissimus, terris est ereptus. Incredibile dictu est, quantum ille tærrimus casus doloris, mœroris & luctus mihi attulerit. Si non tangeret me, quæ maxime tangit, publica hæc calamitas; propria certe uam ipse feci jactura, tanta est, ut videar posse dicere, omnes mihi andidos occidisse soles, amisi enim quod nunquam ὐδ᾽ ἐν ὀνείρεις ım recuperaturus: herum, dico bonitate, comitate, humanitate ıter omnes Principes insignem & admirabilem. Ille me multos ım annos ita indulgenter habuit, ut prædicare ipsius merita erga ne satis nequeam. Quod si per religionis causam non stetisset, manis opibus ab ipso fuissem donatus. Has ego quum forti animo, Deo sit laus) semper repudiarim; non propterea destitit benignissinus Princeps, & amare me, quod sæpe verbis est professus, & conessa semel liberalitate me fovere. Sed hæc prius fuerunt: nunc quis ne status sit excepturus θεῶ ἐν γούνασι κεῖται. Ego certe quid facturus ım nondum constitui: illud unum certum est Deum sequi præeunem; neque ab ejus voluntate, quæ quum cognita mihi fuerit, unquam ecedere. Scito autem in eo studio me nunc esse de quo tecum egi; ed quæ promiseram me missurum, non possum adhuc mittere. Faiam brevi Deo propitio: quem toto affectu veneror, ut mala

De parricidio Regis aliisque.

Ne quidem per somnium.

In Dei arbitrio positum.

Ecclesiæ suæ, qui potest solus, velit sanare. Me ne quid dissimuler
hæc tanta diversitas à fide veteris Ecclesiæ non parum turbat. Ne
aliis dicam, in re Sacramentorum, à majoribus discessit Lutheru
à Luthero Zwinglius, ab utroque Calvinus, à Calvino qui post
scripserunt. Nam constat mihi & certissimum est, doctrinam Ca
vini de S. Eucharistia, longe aliam esse ab ea quæ in libro viri obse
vandi Molinei nostri continetur, & quæ vulgo in Ecclesiis nostr
auditur. Itaque Molineum qui oppugnant, Calvinum, illi non m
nus objiciunt quam aliquem è veteribus Ecclesiæ doctoribus. Si
pergimus, quis tandem erit exitus? Iam quod idem Molineus, omn
(Supposititios.) veterum libros suæ doctrinæ contrarios respuit ut ὑποβολιμαίους, c
mediocriter docto fidem faciet? falsus illi Cyrillus Hierosolymoru
Ep. falsus Gregorius Nys. falsus Ambrosius, falsi omnes, mihi
quet falli ipsum, & illa scripta esse verissima quæ ipsa pronunti
(Falsa.) ψευδεπίγραφα. Sed hæc pluribus alias, raptim enim ista exaraban
data repente occasione. Vale præstantissime vir, & contractæ n
per inter nos amicitiæ memorem te præsta. Amplissimum viru
D. Mylium, & amicos quibus literas à me attulisti, verbis meis n
grave est saluta. Scito me tuas exspectare, & quidem uberrimas l
teras, iterum vale & festinationi meæ ignosce ad urbem, 7 Kalen
Iun. 1610.

CONRADO VORSTIO

IACOBVS ad PORTVM S. P. C.

(*Varia.*) ACcepi tuas literas, Vir clarissime, cum gaudio. Non videc
quomodo satisfiat Dei odio naturali, si ex mera gratia, absqu
omni interveniente satisfactione, peccata remittere possi
Laudo vehementer eruditissimas observationes tuas & annotatic
nes, in Theses de Deo, quas nullus reprehendere, nisi cujus judicium
laqueis, tu scis quibus, est constrictum. Statueram multa ad te scri
bere, sed propter tumultus illos bellicos in Germ. hac vice inter
mittere cogor. Memoria hodie utimur, non judicio; normam ha
bemus, ad quam quadrare oportet, quicquid scribitur. Varietaten
ingeniorum, & judiciorum ad unius ingenii angustias redigere vel
le, miserum, & stultum videbatur veteribus, nobis religio est. In
ter plurima quæ animum meum excruciant; hæc duo quoque sunt
Vnum, quod discrimen nullum agnoscere velimus inter ea quæ uti
lia, ac simpliciter vera; & inter ea quæ absolute ad salutem sunt ne
cessaria; in quo populus acquiescit, pene ignorat; omnia sub necessi
tatis titulo, etiam crudæ interdum meditationes nostræ, quas nullo
alio titulo vendere possemus, populo obtruduntur. Alterum, quod
non attendamus, cum quibus nobis res sit, num cum illis, ad
versus quos Paulus in Ep. ad Rom. disputavit; an vero cum illis
quibus Iacobus fictam illam larvam fidei detraxit. Sed quid multis?
cætera alio tempore. Suscepi refutandas institutiones Christophori
Ostor-

ſtorrodii; cauſas inſtituti alias ſignificabo; maximam partem jam ſolvi. Quum inciderem in Comment. D. Parei in Ep. ad Rom. enevæ editam, maxime viſo titulo, gaudio exultabam, ſperavi enim e tum à laboribus liberatum, tum promiſſis ſolutum eſſe, ſed dece- me titulus. Totum enim librum percurrens, non niſi unicum cum deprehendi, qui ab ipſo attingatur. Noſter Iohannes Bre- erus, cum laude docet; Philoſophus noſter ad Miniſterium aſpi- t, quod etiam data commoditate obtinebit, ſic volente ampliſſi- o Magiſtratu; ſi is voti compos fiat, adnitar alterum ad Profeſſ. rdinariam promovere. Certe verſamur in loco ſaluberrimo, au- ritate ſumma, & fruimur ſtipendiis honeſtiſſimis; meum 250 tha- os imperiales ſuperat per liberam habitationem, & commodita- s alias: Cæterorum non multo minora. Fruitur vero & ille ho- ſto, modo ſemel ſe expediverit: Eo enim tempore quo hic vixit, ucas admodum pecunias accepit, & præterito anno annonæ ca- tas ſatis magna fuit, ſed Deus meliora dedit. Miror an ſint ex no- is, qui Anti-Bell. tuum carpant; fortaſſis tua præfatio odium pe- rit, nimis enim vera dicis. Saluta quæſo ampliſſim. Virum Cn. 'ernerum Brewerum, cujus literis reſpondiſſem, niſi metuiſſem, propter tumultus illos Bellicos, non tuto ad vos pervenirent. es noſtræ, per Dei gratiam, ſunt in ſtatu admodum tranquillo, vix hoc tempore nubecula, quæ terreat. Vale Vir doctiſſime, & e, ſi dignus ſim, amare perge. Si D. Brewerus (cujus honeſtiſſi- am conjugem ſaluto) miſerit filium alterum ad nos, omnia bene- olentiæ officia à me experietur. Lauſ. 28 Aug. 1610.

IOHANNI UYTENBOGARTIO
ABRAHAMVS SCVLTETVS S. P.

REverende & Clariſſime Vir, frater plurimum honorande. Laboravi fruſtra apud fratres: ut, quod unice exoptaram, nobis adjungereris. Reſponſum enim tuli: totius Synodi eſſe ocare exteros: in quo nos acquieſcere idcirco oportuit: ne vide- er vel leges receptas violare, vel auctoritatem mihi ſingularem in ratres vindicare: quorum illud injuſtitiæ, hoc arrogantiæ eſſet. Dabo tamen operam, ſi convenerimus: ut præjudicare hic conven- us exteris non poſſit. Quatuor libellos, quos ſeorſum nuper in nenſa reponebamus tua, ſi per hunc Miniſtrum meum mihi legen- los miſeris, in beneficii loco numerabo. D. Vorſtii literas, in quibus honorificam tui mentionem facit, heri accepi: ex iiſque intellexi: llum nondum omne propoſitum ſui ad vos adventus abjeciſſe. Crediderim ego: vix alium virum æque atque hunc Academiam ve- ſtram illuſtrare poſſe. Bene & feliciter vale, Reverende frater, & me ama, Sic te amet Chriſtus. 4 Septemb. 1610. *Eccleſiaſtica.*

CVRA-

Curatoribus Academiæ Leydensis,

Prorector & Senatus Scholæ Steynfurtensis S. P. I

De vocatione Vorstii ad Academiam Leydensem.

NObilissimi & Amplissimi Viri Domini honorandi,

Transit ad vos Reverendus & Clarissimus Vir Domin Conradus Vorstius SS. Theologiæ Doctor & Professor, Colle noster honorandus, ut promisso quo V. V. N. N. & A. A. per D minos Legatos ex nuperrima vocatione tenetur, sese exolvat, collata utrinque spirituali Ecclesiæ ædificatione & fructu, (quo u ce se collimare, solemniter non semel est testatus) vel laudatissi Academiæ vestræ sese adjungat, vel quod maxime optamus, nos revertatur. Nec immerito id sperare jubemur, si rationes, quas val prægnantes habere putamus, legitime examinentur & trutinentur.

Primo igitur cogitabunt V. V. N. N. & A. A. hic longe alium E clesiæ & Scholæ statum esse quam Lugduni, magisque lubricum periculis tam spiritualibus quam corporalibus obnoxium, cum omnia confirmata & pacata; nostra vero schola medio Papatu h reat, qui jamdudum exclusus à vobis, imo acerrimis & virulenti mis adversariis subinde impugnetur, quibus non mediocre gaudiu vel hac migrationis spe saltem, injectum, cum dolore jam aliquoti intelleximus.

2. Huic accedit quod Academia vestra doctis Theologis abund nostra vix unicum hunc foveat, quo erepto, è multorum anim quicquid ædificatum, corruet penitus, aut gravissime periclitabitu E contra non mediocre calcar hostibus fidei accedet Pastore transl to, ut facile & prudenter æstimare poterunt, quibus loci hujus co ditio non obscura.

3. Vlterius & hoc addendum, quod duplici officio, Ecclesiastico Scholastico fungatur, & per consequens dispendium non simple sed geminum inde exurgat.

4. Immo cum natus sit in his regionibus, simplicium imbecillita longe felicius succurrere potes, quam alius quivis etiam doctissim aliunde vocatus.

5. Nec obstat, ad augustiorem locum & numerosiori cœtui præ ciendum vocari, cum sacro codice palam sit, plus esse coram De unum à salutari fidei tramite devium revocare, quam nonaginta n vem officio fungentes confirmare.

Sunt & plures rationes (hæ tamen præcipuæ) Dominis Legatis Generosis Dominis nostris coram explicatæ, quæ ob epistolare brevitatem omitti possunt.

Rogamus igitur, ut V. V. N. N. & A. A. bene ponderatis arg mentis, pro sua prudentia huic intercessioni nostræ, quæ non ta Dominum Collegam (qui forsan commodius ibi haberet) quam pu blicam Ecclesiæ & Scholæ salutem respicit, locum dare, ipsumqu vel plane nobis, vel saltem suæ libertati relictum, sine compedibu

remit

emittere velint, ut ita tandem cum Illuſtri Magiſtratu & amicis re eliberata, amicam hanc controverſiam ipſe expediat, nec tam raionibus quam authoritate veſtra victus acquieviſſe putetur.

Nos viciſſim noſtra qualiacunque ſyncero & lubenti animo offeimus, & V. V. N. N. & A. A. divinæ protectioni ad ulterius Eclesiæ & Reip. incrementum, etiam atque etiam commendamus. Scriptum Steinfurti in Weſtphalia $\frac{6}{16}$ Septemb. Anni 1610.

Illuſtri & Generoſo Comiti

WELHELMO HENRICO,

Curatores Academiæ Leydenſis S. P. D.

ILluſtris & Generoſe Comes,

Præmiſſa debita ſalutatione cum voto rerum omnium ſecundaum, mutuaque officiorum noſtrorum oblatione; Ex relatu Deputorum noſtrorum intelleximus difficultates omnes & gravamina, uæ Illuſtris Generoſitas veſtra cum Generoſis fratribus ſuis, movet dimiſſione D. Conradi Vorſtii S. Theologiæ Doctoris. Cujus os operam ad Academiæ noſtræ conſtitutionem requiſivimus. Sed eorundem nobis gravaminum memoriam refricuerunt litteræ Ilſtris Generoſ. veſtræ, quas nos juxta ac par fuit, etiam atque etiam iligenter examinavimus. Cæterum rebus omnibus utrimque exſſis perpenſiſque, imprimis autem illo capite. Vtrum D. Vorſtius Illuſtr. Gen. veſtræ Schola, an vero in hac univerſitate noſtra uberores ad Remp. Chriſtianam fructus proferre poſſit; licet abunde xiſtimemus à Deputatis noſtris Ill. Generoſ. veſtræ, & Generoſis ratribus veſtris eſſe ſatisfactum: tamen ſperamus Ill. Gen. veſtram aud ægre laturam, ſi D. Vorſtii dimiſſioni iterum per litteras inſteus, eo quod diſpar omnino videatur futura ratio commodorum niverſatis noſtræ in illo conſequendo, & incommodorum Scholæ eſtræ in illo dimittendo. Sepoſitis enim omnibus aliis ipſius dotius, quas in ipſo ſingulares agnoſcimus, cenſemus univerſitati noræ hoc tempore ante omnia opus eſſe viro aliquo gravi, modera, prudenti, pio, qui ad ſopiendas contentiones obortas & diffientiæ ſemina reſtinguenda, conſilium & operam conferre poſſit. Quum autem virtutes iſtas in D. Vorſtio deprehendamus, ſperanum eſt ſi quid commodi ab Ill. Gen. veſtra ad nos ex ipſius perſona romanarit, id principium fore longe maximi boni, temporiſque rogreſſu ad pacem & concordiam omnium Eccleſiarum Euangeliarum redundaturum. Etſi vero ob hæc ipſa ſatis nobis cauſæ fuiſſe ideatur; cur finalem & abſolutam reſponſionem hic à D. Doctore rgendo potuerimus exigere: tamen voluntati Illuſt. Gen. veſtræ & D. Vorſtii petitioni hoc libenter detulimus, ut operam ſuam nobis on ante addiceret, quam Illuſt. Gen. veſtram de omnibus feciſſet certio-

certiorem. Quod quidem ipſum plene ac bona fide facturum co fidimus. Neque dubitamus, quin ipſo illo, qui hic in re præſent hoc eſt, in ipſa arena fuit, audito, Illuſt. Gen. veſtra judicatura f propoſitum iſtud noſtrum non modo non eſſe impediendum, ſ omnibus modis promovendum potius, fauſtiſque acclamationib proſequendum. Præterea, (quod Ill. Gen. veſtra per epiſtolam, ip vero Doctor Vorſtius etiam verbis ſuis ut fieret rogavit) audivim reſponſionem ipſius ad capita accuſationum & calumniarum. Qu bus intellexeramus illum per quoſdam male feriatos homines gr vari, idque ex occaſione cenſuræ cujuſdam Theologorum Heide bergenſium ſuper libro ejus de natura Dei: quæ quidem Cenſu ad petitionem quorundam concionatorum, præ ſe ferentium tit lum Deputatorum Synodi calide concepta, præpropere tranſmiſſ & imprudenter vulgata eſt. Enimvero ſenſimus nos haud levit hoc facto commotos: quandoquidem Ariſtarchi illi eo uſque ſe d derunt, ut vivis pariter mortuiſque inſultarint; neque vero virg lam ſuam Cenſoriam ab illis abſtinuerint, quos neque viderunt ı unquam, neque cognoverunt. Proinde nihil præcipiti iſta atque i conſulta agendi ratione permoti, Declarationem D. Vorſtii audi mus, expendimus, intelleximus, probavimus: idemque factum Nobiliſſimis atque Ampliſſimis Deputatis Ill. DD. Ordinum a cepimus, prout Ill. Gen. veſtra ex litteris ipſorum plenius intel get. Neque vero ſufficere ipſis viſum fuit, ſi bona conſcientia tisfactum ſibi teſtarentur, niſi inſuper quoque nobis injungerent, in evocando quamprimum D. Vorſtio, apud Ill. Gen. veſtram inſt remus. Quum ergo minime dubitemus, quin Ill. G. V. facilem præbitura ſit in tam honeſta petitione noſtra. Vtpote in qua plu mum ſitum ſit ad procuranda Chriſtianæ Religionis incrementa, fovendam vicinitatem amicitiamque mutuam, quæ Ill. G. V. & G neroſis fratribus veſtris cum Ill. DD. Ordinibus noſtris intercedi rogabimus Deum, & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut Te -- Ill. Generoſe Comes cum Generoſis fratribus, ſuis conjugibu liberis, clypeo benignitatis ſuæ protegat ac defendat, inſuperq omnibus cum animi tum corporis bonis locupletet. Dat. Lugd. Ba 22 Octob. Anno 1610.

Ill. G. V. addictiſſ. Curatores Vniverſitatis & Conſules Reip. Leidenſis: eorumque nomine

NIC. SEYSTIVS.

SIMONI EPISCOPIO

ADRIANVS BORREVS S. P. D.

Narratio Collationis Vorſtii cum Plancio, aliaque.

AMiciſſime frater, Vir Reverende. Ante omnia tibi gratulo ſuper inauguratione in SS. Miniſterio, Deumque ſupplex pr cor tibi ſpiritus prudentiæ, & moderationis ut adſit, faxitq ut ube

uberrimos fructus Regi & Domino tuo Iesu Christo præstes. [H]oc exordio uti me decuit, quia nunquam antehac ex quo ad tam [ar]duam functionem provectus es, compellare licuit. Varia esse scio [qu]æ ex me audire discupis, itaque ut meipsum non confundam ma[te]riæ amplitudine & varietate, ordinem aliquem mihi proponam, [u]t à remotioribus incipiens, paullatim progrediar, & de singulis ali[q]uid delibans, tandem in eis quæ nuperrime contigerunt desinam. [C]ollatio Vorstii cum Plancio primum locum occupato. Bis conve[n]ere præsentibus Coss. semel in turricula ubi ordinarie Coss. conve[ni]re solent, altera vice in ædibus Benningii. Die Dominica postridie [q]uam appulissent audiverunt concionantem Plancium, & tractan[te]m illud Euangelistæ ex Psalm. 110. *Dixit Dominus Domino meo*, &c. [Q]uorum verborum occasione vehementius quam antea invectus est [in] novatores, nihil aliud tota pæne concione inculcans quam no[vu]m Arrianismum, Samosatenianismum, & nescio quas alias hære[se]s; ita ut Auditores egregie infarti hæreseωn monstrosis nominibus [te]mplo exierint, eaque ratione optime comparati ad exspectandum [a]dventum Domini. Nominatim in hac concione detonuit in eos [q]ui nomen tetragrammaton יהוה, quod est Dei essentiale nomen [et]iam creaturis adoptari asserunt; itemque qui illud Esaiæ *Pater æter-tatis* ad futuram æternitatem, hoc est, ad salutem æternam refe[ru]nt. Adjecit alia ejusdem generis, quæ jam non occurrunt, quia [se]mel tantum D. Uytenbogardum historiam hanc commemoran[te]m audivi. Prima collatio inter ipsos habita est die Mercurii 27 [O]ctobris à semiduodecima usque ad primam, præsentibus tribus [C]oss. Benningio, Boelensenio, Bassio, atque tunc Plancius Comitem [si]ve παρεστώτων habebat I. Thomasium. Hæc tergiversationibus, & [ca]ptionibus meris à stentore illo insumpta, tandemque etiam ab[ru]pta fuit sub hoc prætextu quod festum nuptiale sororis suæ apud [s]e celebraretur, quod Mercator quidam dimittendus, litteræ scri[b]endæ, & nescio quæ alia agenda essent; adjecta ad finem obliqua [q]uiritatione, quasi tempus hoc sibi incommodum captatum esset à [D]. D. Vorstio & Uytenbogardo, &c. Secunda Collatio habita est [p]ostridie in ædibus Benningii, præsentibus omnibus Coss. Hoof[t]ius enim interea domum redierat. Hic Vorstius quæstus est de in[ve]ctivis Plancii in se nunquam antea visum, nunquam auditum, cum [i]n concionibus aliis variis, tum in ea quam ipse & Uytenbogardus [n]uper audissent; se multa in eo errata posse ostendere quæ volens [p]ræteriret, sed tantum acturum de illis quæ se tangerent. Dixerat [e]os qui nomen *Iehova* creaturis adaptarent Arrianismum novum cu[d]ere. Hoc ante omnia taxavit Vorstius, & os illud confidens ursit [h]ac quæstione; anne ille Arrianismi jure insimulari possit, qui in qui[b]usdam locis Scripturæ, Angelo mandatario, itemque templo Dei [a]ttribui nomen *Iehova* per tropum censeret, hoc interea firmiter re[ti]ento, nulli quam soli Deo proprie competere? Hic confidentissi[m]o Stentori aqua hæsit; & merito, quandoquidem Vorstio loca ex [C]alvino & Mercero, præsertim ad manus erant ad ipsum confun[d]endum. Disceptatum deinde de reipsa satis diu, ubi argumenta

אב עד.

Plancii

Plancii parum ſtringebant, Vorſtii vero ita urgebant, ut nihil ad [...] Plancius reſponderit. Progreſſi deinde ad locum Eſaiæ, rurſum e[...] dem quæſtione qua antea in anguſtias redactus eſt noſter hæretic[...] maſtix. Cæterum ut adverſarium ſuum referiret ille, produxit l[...] cum ex Tract. de Deo, ubi negat Chriſtum ut Mediatorem app[...] ruiſſe unquam in N. T. exiſtimans ſe ipſum convictum tenere n[...] gatæ æternæ Chriſti Deitatis: ſed ſpe ſua fruſtratus fuit omnin[...] Vorſtio facillime nedum illum ſolvente, allata hac cauſa, quod M[...] diator ſit Chriſtus Θεάνθρωπος proprie, hoc eſt, ſecundum utram que naturam; cum autem tunc temporis humanam naturam no[...] dum induerit, non potuiſſe igitur in ea ſe conſpiciendum præber[...] Ille autem ingeminans identidem illud Apocalypſeωs, *Agnus occiſus [...] initio mundi*, aliquid ſe Vorſtio negocii faceſſere arbitratus eſt: ſe[...] Vorſtius prompta reſponſione illam opinionem illi ademit, oſte[...] dens locum legi poſſe cum alia interſtinctione, ita ut temporis n[...] tatio non referatur ad occaſionem agni, ſed ad ſcriptionem in libr[...] agni; addens, ſic Iunium legere. Hac uſus occaſione dixit, ſic ipſu[...] ſæpius errare, exiſtimantem ea quæ concepit, columnis cœli eſſe ce[...] tiora magiſque firma, cum interea, ſi attenderet, continuo animad verſurus ſit facillimo negocio poſſe dilui. Hic Plancius longa ora tione uſus ad oſtendendam neceſſitatem Articuli de Trinitate, au ſus eſt examinatorem agere, & quærere ex Vorſtio, anne orthodox de eo ſentiret, cum tamen D. Vorſtius in hac Collatione ſæpius fa[...] ſus eſſet Chriſtum eſſe æternum Dei Filium. Ad hanc impudentian commotior Vorſtius & paullulum vehementeſcens dixit, ſe non ve niſſe ut examini ſe ſubjiceret, ſed ut querimonias ſuas contra ca lumnias & invectivas Plancii proponeret, experireturque, ſi qua ra tione mitigari, & ad magis Chriſtiane agendum in poſterum per moveri poſſet: ſed tamen ab ipſo poſtulare cauſam hujus quæſtio nis, ſimulque ut oſtenderet quonam pacto eſſet meritus, ut talis ſib[...] quæſtio proponeretur: hic Conſule Hoofdio hac in parte adſtipu lante Vorſtio, redactus eſt Plancius ad terminos non loqui. Nego cio hucuſque producto, cum Vorſtio hac ipſa die eſſet diſceden dum, placuit illi ſiſtere ulteriorem diſputationem; gravi oratione interpellatis Coſſ. ut ne permitterent amplius in ſua urbe, ocello Belgii, viros innocentes ita publice proſcindi, famamque eorum la cerari; monito etiam Plancio, ut ſibi porro ab hujuſcemodi invecti vis temperaret, quippe quæ non decerent Chriſtianum Doctorem, quæque non à Spiritu Chriſti, ſed à Spiritu carnis potius ortum du cerent: offerens illi quoad reliquas quæſtiones omnes, eas ut ſcripto conſignatas ſibi mitterent, ſe etiam ſcripto reſponſurum. Sic datis dextris diſceſſum, poſt actas Coſſ. gratias. Videntur non ſine fru ctu collationes habitæ. Si enim nihil aliud, certe modeſtia viri ani mos in meliorem de ipſo ſententiam traxit, præſertim conſideran tium immodeſtiam, malignitatem, confidentiam, denique & acerbi tatem ejus quo cum commiſſus fuit Adverſarii. Salvus autem, Dei gratia, domum pervenit, ibidemque omnia reperit ſalva; quem admodum, ex ipſius litteris ante ſex dies Steinfurti ſcriptis intelli gimus.

gnus. Nihil autem ex superiore Germania adhuc audivit quod metum incutere viro constanti possit. Valde avet scire quid hic agatur, præsertim ab Aristarchis. Non videtur quicquam illi innotuisse de Becani Moguntini libello contra plagam Regiam Graseri, in quo aperte ipse perstringitur, & satis quidem Iesuitice, ita tamen ut fratribus nostris Aristarchis itidem haud parcatur. Vobis forte libellus ille nondum visus, itaque paucis attingam quid contineat de Vorstio, quia Gomarus & alii zelotæ valde eo triumphant. Scripsit Graserus Helvetius Commentarium in Apocalypsin, dicatum Regi Magnæ Britanniæ, in quo hoc agit, & in eo totus est, ut ostendat Papam esse Antichristum. Huic Commentario titulum fecit *Plaga Regia*. Displicet hic liber Iesuitis. In eum incurrit Becanus, & exiguo libello omnem auctori fidem derogare conatur. Inter argumenta ipsius hoc etiam unum, quod auctor sit Calvinista, quorum doctrina atrox, blasphema & pestilens cum sit, facile colligi posse quam fidem mereatur. Hac occasione recenset quosdam quos vocat Aphorismos, quos hactenus palam docuerunt, ad undenarium usque numerum. 1. *Deum esse auctorem peccati.* 2. *Deum prædestinare homines ad æterna supplicia sine ulla ipsorum culpa.* 3. *Deum non syncere, sed simulate agere cum hominibus.* 4. *Christum non esse mortuum pro omnibus.* 5. *Imaginem Christi crucifixi nullo modo in templis tolerandam esse.* 6. *Sanctos qui dicuntur cum Christo regnare esse larvas, bestias, carnifices.* 7. *Peccatum originale non tolli per baptismum.* 8. *Nec reliqua peccata tolli in justificatione, sed tantum tegi seu occultari.* 9. *Omnia justorum opera nihil aliud esse quam peccata mortalia.* 10. *Gratiam Dei non sufficere ad bene agendum.* 11. *Omnes filios fidelium esse sanctos ab utero materno, ac proinde non egere baptismo.* Post hos Aphorismos subjungit, quos vocat Atheismos, & eosdem ex Vorstii Tractatu de Deo desumptos, ut Iesuitæ verba ferunt. Nexus & verba hæc sunt. *At nunc ulterius progressi* (Calvinistæ) *non sunt contenti illis Aphorismis, sed hos insuper Atheismos adjiciunt.* 1. *Deum non esse infinitum.* 2. *Deum non esse ubique præsentem.* 3. *Incertum esse an Deus secundum substantiam sit alibi præsens quam in cœlo; &, quod inde sequitur, incertum esse an cum Christus in terris versatus est, fuerit verus Deus.* 4. *In Deo esse vera accidentia realiter distincta à substantia Dei.* 5. *Decreta Dei (cujusmodi est decretum prædestinationis, aut reprobationis, aut creationis mundi) non esse ab æterno.* 6. *Æternitatem Dei non esse indivisibilem & totam simul, sed successivam. Ita Conradus Vorstius Calvinista in tractatu de attributis divinis, quem nuper edidit. Quid nunc sperari possit à Crasero, qui eodem spiritu Calvinistico imbutus est, qui in eodem stadio currit, ut palmam Atheismi consequatur?* Hactenus Becanus. Antequam vidissem ipsum librum, existimabam magni aliquid ad gustum Aristarchorum continere, audiens passim & videns eos gestire lætitia: sed jam nihili omnino facio. Nam si illi commode refutaverint seseque extricaverint ex suis Aphorismis; certe Vorstius æque facile se extricabit ex his quos Iesuita impingit Atheismis. Hactenus de Vorstio, circa quem tamdiu hæsit calamus, ut jam properare cogatur ad finem. In nostra classe comparuere, 2 Novembris Depp. ex Collegio Ordd. Verlanius & D. Sebastianus; significabant inaudisse Ordd. suas lit-

teras & decreta insuper habita hîc fuisse, & examen institutum contra quam mandassent; habere se igitur in mandatis ut singillatim istrum suffragia audiant, & descripto exactis Classibus impetrated suos referant. Propositione facta res intra horam confici potuit, & illi ad suos reverti; ni Festus imprudenter, immodeste, indecenter denique & imprudenter oblocutus fuisset, totamque diem à 12 usque ad semiseptimam vespertinam suis blaterationibus extraxisset. Mirati sumus humanitatem Deputatorum, nec non & lenitatem atque patientiam, quam ego quidem pro exemplo mihi constitui proponere per Dei gratiam. Sed male nos habebat, quod cum illo homine veluti cum pari disceptarent, paterenturque ipsum sermonem aliorum interrumpere, refutare. Multa dicebat, in quibus potuisset impudentiæ & malignitatis convinci; sed quia nos collimabamus in scopum, in quem & Depp. intendebant oculos; hæc illa permisimus præterire. Acriter satis interdum ipse fuit represlus, idque his vel similibus verbis, ipsum non venisse in possessiones Simonis; alios ex fratribus peræque spiritu Christi esse donatos atque ipse, ipsum pro se sententiam dicere debere; & tum conquiescere, & ipsum conari alios fratres in suas partes trahere contra Magistratus mandatum, &c. Hæc cum dicerentur, interdum residebat ipsius fervor, sed ad breve tempus: simulatque enim quid audiret quod displiceret, & se posse in speciem refutare arbitraretur, audacter interloquebatur. Ipse ego, quamquam norim hominem, nunquam tamen existimassem eo irreverentiæ contra Magistratum suum provehendum, quousque jam vidi & audivi provectum. Hæc omnia palliantur prætextu conscientiæ, nec facile colorem plausibiliorem quis inveniat. Labor autem omnis & anhelatio ipsius frustranea fuit, quia quinque tantum inventi fuere, qui ab ipsius partibus stabant, hoc est, quatuor præter ipsum, Spranck. Schuyt. Lodenst. terræ filius, Mich. Vorschotanus. Reliqui omnes vel aperte obediendum esse Ordd. statuerunt, vel saltem se ipsis non opposituros se spondebant. Valde male hoc ipsum habuit, sed coactus fuit devorare. Si quidquam subodoratus esset de adventu Depp. proculdubio omnes armasset, etiam illos qui jam defecere, sed quia improviso factum non potuit hoc facere. Sententia ipsorum fuit, gravari se in conscientia manus imponere illis, qui ita venirent, quemadmodum in Articuli habent, nominatim in Articulo de perseverantia, quia hoc sit contra Scripturas, Confessionem & Catechesin. Iussus Collega meus producere vel unum ex Confessione locum, non potuit, sed ad Catechesin deflectere coactus fuit, unde quoque nihil allegavit nisi ad Articulum de spiritu responsionem; qui non est locus apertus, sed unde tantum per consequentiam dogma suum elicere potis sunt. Itaque habemus Magistrum sententiarum, nec non & Commentatores ejus quibus adstringamur utrisque. Objectum fuit, de pace & fraternitate Lutheranis oblata tam sæpe, tam solenniter, qui tum ipsi & Pastores suos habent, & alios in morientium locum quotidie surrogant: sed hæc objectio surda aure præterita fuit. En quid in nostra Classe contigerit. In Wourdana vero, quæ die Mercurii proxima

Bode

Bodegraviæ habita fuit, fælicius adhuc succeſſit res. Depp. enim iidem illic inexpectati comparentes pauciſſimos invenere, qui ſe opponerent ipſis, uno penè Ruylio, qui Neerdam abiturit, cauſam puritatis agente. Itaque tantum non omnia ſuffragia in bonam partem inclinarunt. Quo confecto, & hac regula examinibus inpoſterum poſita, non ſubſtitere Depp. ſed petiere (ut regulam ad praxim producerent, exemplumque primum ſtatuerent auctoritatis ſuæ) à fratribus, ut Swanium ſeſe præſentibus examinarent principaliter, & ſic porro in Miniſterio confirmarent. In hanc petitionem conventus etiam conſenſit, examen habitum eſt, Swanius ad Miniſterium idoneus judicatus, heri prima vice præſentatus Eccleſiæ, poſt 14 dies publice inaugurandus. Reliqua omnia nihili facio præ hoc uno, & Deo meo gratias ago, quod eouſque ſemel tandem vel in uno res perducta ſit. En tibi jam litteras à fratre, qui in meis conquirebatur de ſilentio tuo, ſed poſtea ſignificavit te ſcripſiſſe 8 Novembris, ad quas litteras data occaſione reſponſurus ſit. Non videbatur illi placere quod inſtitueris propria quadra vivere. Tu habes cauſam & rationem cur ita facias. Non poſſum plura. D. Ieſus tibi adſit, & ſuo ſpiritu uberrime te perfundat. Bene vale, mi frater. Alcmariani oculos videntur in te conjeciſſe, an te lubente? dubito. Lunæ die 15 Novembris 1610. Sabbathi die ſcripſiſſem, ſed fæmina illa veſtras non comparuit apud nos.

D. DOCTORI VORSTIO
GVILIELMVS CODDÆVS S. P. D.

REverende D. Doctor jam inde ab eo tempore quod te coram, in domo maxime Ampliſſimi Syndici noſtri videre, alloqui atque amplecti nobis datum fuit, memoriam tui nunquam exuere potui, neque vero etiam unquam deſtiti precibus apud Dominum contendere obnixiſſime, ut ſiquidem hoc ſalutare Reipublicæ atque Eccleſiæ noſtræ, apud nos eſt, quod nos quidem quoadſque oculi noſtri pertendunt, ſed vero etiam ipſi DD. Curatores videre non poſſunt, quin cum ſalute utriuſque conjunctiſſimum ſit, animum quæſo tuum ad profeſſionem S. Theologiæ, apud nos amplectendam comparet, permoveat atque adducat, quanti interſit in moderatiorem Theologiam incumbere, quæ in Eccleſiis quidem implicitate doctrinæ contenta, populo neget fas eſſe ſeſe abs ſe invicem dirimere illico, inſectantibus ſe mutuo ob dilutam forte aliquam quæſtionem Theologis; in Academiis vero, quoaduſque de principiis & fundamentis doctrinæ nulla controverſia eſt, libertatem quandam ſententiarum atque judiciorum permittat; omnes vero quotquot ſapientiæ Dei in Scripturis patefactæ preſſius incumbere animum induxerunt, de eo probe fideliterque inſtruat, ne ſupra quam par eſt, ſapere intendant, ubi ſatis alte itum eſt [illegible]ſtant: alii ſi diſſentiant, illis ſuam ſententiam proterve nimis ne obtrudant, eos

Exhortatio ad Profeſſionem Leydenſem capeſſendam.

ne damnent, ab illis ne se petulanter segregent; denique quod m nime omittendum est, qua Magistratui Christiano jus suum, q Deo auctore gaudet, sartum tectum relinquat; quis est qui tem ipso melius pervideat? qui in id adniti te velle hactenus scriptionib atque prælectionibus omnibus tuis, quas, manu in fidem datam p blice professus es etiamnumque profitere. Sed vero etiam qua su prudentia atque sapientia præditi illustriss. Ordines nostri idu ipsum tecum judicant, neque unquam magna contentionum sege se liberandos, nisi quum hujus sui voti, quæcunque etiam difficul oboriatur, compotes te viderint. Quo ergo tuamet te ipsius co scientia vocat illustriss. DD. Ordinum atque Ampliss. DD. Cu torum nostrorum judicia te vocant, vota amicorum tuorum te v cant, Deo atque paci publicæ quidquid etiam accidat, sese devove tium, Magistratus etiam Ampliss. Leidensis nostri propensus er te & quietem publicam cum præclara quadam animi fortitud atque constantia affectus te vocat, Deus optimus maximus vo etiam ipse te vocat clarissimo hoc benedictionis suæ, qua sic om comparat atque disponit, testimonio: huc ne tandem sequi cu animo tuo statues? an hæc propositum tuum remorabuntur, qu pauci quidem Stentores, neque enim, confide, multi sunt, voces su adversum te atque bonos multos obfirmarunt? vidisti, imo supera, tempestates id genus alias, aude idem rursum apudque proces

Cum Deo. nostros certa tibi omnia sponde, atque σὺν θεῷ eluctaberis, bo religionis scis multos fuisse qui animas etiam suas in manibus s gestaverint, seque tantum non morti etiam acerbissimæ obtuleri, causæ tuæ justitiæ atque integritati si quod facis confidis, Deo in opere ad quod te fecit porro uti vult, glacie jam plurima rup, totius orbis Christiani bono, manum tuam subtrahes? ut mea fe opinio, non facies; sed vero potius si quid hujusmodi est, in qu quotquot præterea hic sunt fratres idem tecum sentientes auxil rem tibi manum pollicentur, id omne Dei auxilio fretus contemn, atque ad opus Domini utut in fragili hac carne, alacriter accing te, nullus dubitans quin prolixe tibi Dominus è cœlo benedictu sit. Vtinam vero quod facto opus est, quodque ut mihi omnino pe suasum habeo, facturus es, id facias cito, difficultatibus quibusda forte te nosque expedires, tempus jam maturuit, si moram ne

Occasio. mus, quæ nunc rei bene agendæ adest ἀφορμὴ, metuo ut ea di batur, saltem deterior aliquantulum alicunde ut fiat. Nunqua emergemus, nisi nunc emergimus, si conatus nostros nunc irrit reddere poterunt, poterunt eosdem semper sistere, si hinc pani quodam tumultu avertere te poterunt, facile etiam ibi opprime, ubi alta nunc tranquillitate frui tibi videris. Perrumpendum i D. Doctor per bruta hæc fulmina, jacta ut sic loquar, nunc a est: aut hoc exspectemus licet, ut apud omnes omni ætate ing rius sis (quod vile quidem tibi esset præquam esse Christi) atque utilis in vinea Domini quamdiu vives, servus habeare, aut Do no forte in opere suo segnior dicaris fuisse; quod qua conscientia e cusares? revoca hæc quæso omnia ad animum, & si quid vota, si qu

pre

preces nostræ, si quid temporis maturitas apud te possunt, obsecunda petitioni nostræ, atque Academiæ nostræ, quæ jam multis retro annis florentissima fuit, operam quæso tuam addicito veteremque ei suum splendorem, quem vivente eique inserviente D. Doctore Arminio piæ memoriæ habuit, quique cessantibus in Academia omnibus disputationibus, atque quoniam locus ipsius nimis diu vacat, studiosis paulatim diffluxuris, paululum obfuscatur, postliminio quæso restituito, ita te & nos bonus Deus juvet, porro vero Amplissime D. Doctor exegesis tua quam pollicitus es avidissime, ab omnibus nobis exspectatur. Si ea edita nondum est, de quo tamen non dubitamus, cura quæso ut citra cunctationem primo quoque tempore ea edatur, aut huc festinantissime mittatur, apud nos edenda. Ea enim sicut scis opponi debet falsissimis istis rumoribus, quibus invidiam tibi conflare quidam studuerunt, neque porro desinent eidem ini omnem lapidem movere, quoadusque edita tua Apologia istis os obstruxerit. Scopum totius tui laboris accurate quæso inculca, tunc nempe, quod in vim argumentorum quibus quidquid probatur, quum se tibi diluta aliqua in Theologia quæstio offert, amice & placide citra cujusquam præjudicium inquiris, solumque quidlibet dictatorie affirmandi atque determinandi κακοηθὴς insecteris, hocque Theologia, quæ alioquin ἐριστικὴ fit, proscriptum velis. Vale Amplissime vir, atque cum bono Deo votis nostris obsecunda. Salutant te officiosissime D. Syndicus noster Ioan. Arnoldi, D. Licentiatus Linderhuysius, D. Stoilius, ceterique. Finio hoc addito, quod Doctoris Paræi filius obscuro rumore Franequeram ad Theologiæ Professionem vocandus dicitur, die 17 Ianuarii stilo novo, Leidæ.

Prava consuetudo. Contentiosa.

DAVIDI PARÆO, QVIRINO REVTERO, & BARTHOLOMÆO COPPENIO, Professoribus Heidelbergensibus, CONRADVS VORSTIVS S. P. D.

QVas Eidibus Martii ad me dedistis literas, Reverendi & Clarissimi Viri, Fratres in Domino suspiciendi, eas sub exitum Aprilis demum Leidæ accepi. Quæ licet non omnino votis meis satisfecerint, non obscura tamen moderationis & benevolentiæ erga me vestræ indicia præ se ferre videntur. Displicet vobis edita protestatio mea. At necessitas evidens eam extorsit. Vix enim credetis, quam impotenter aliquot in Belgio fratres, Censurâ vestrâ freti, adversum me insurrexerint. Et his potissimum illa protestatio tunc opposita fuit. Annon aliquam saltem etiam de censura hac vestra conquerendi causam habuerim, nolo nunc scrupulosius examinare. Nihil enim aliud, quam pacem & concordiam, inter nos sancte

Ecclesiastica. De protestatione sua contra Heidelbergensium judicia.

colendam, hisce literis quæro. Quod ipsi vos in fine Epistolæ vestr
optatis, idem ego animitus opto, vosque serio rogatos volo,
caritate & amicitia inter nos certemus. Nulla porro convenienti
ratio est, ad pacem inter fratres alendam, quam si moderata qu
dam judiciorum libertas concedatur; ne continuo hæreseos a
impietatis accusentur, qui forte in rebus non fundamentalibus, n
ad salutem scitu necessariis, à nobis dissentiunt: maxime si cogita
sua fratrum judiciis submittant, nec ullam assentiendi necessitate
cuiquam imponant: immo nihil adversus receptam doctrinam d
finiant, sed modeste tantum in eam inquirant, & alicubi suam
obscurioribus materiis ignorantiam agnoscant. Sufficit enim co
sensus in iis quæ ad salutem scitu necessaria sunt, & quorum cau
potissimum à Rom. Papatu descivimus. Multi passim viri boni
agendum esse censent; contraque si fiat, nullum sectarum ac schi
matum in Ecclesiis nostris modum aut finem exspectandum esse ju
dicant. Atque inter hos sunt illi fratres, quorum in literis ad Rev
rendos viros D. Pitiscum & D. Scultetum mentionem injeceram
non certe ut minas vobis opponerem (absit hæc vanitas) sed ut p
riculosâ consequentiâ eminus ostensâ, facilius ab acrioribus eju
modi Censuris vos avocarem, contraque ad fraternum amorem
lenitatem animos vestros inflecterem. Certe in Belgio non exigu
eorum numerus est, qui, quum Reformatæ Religioni nostræ ex an
mo addicti sint, non aliter tamen quam modo dictum est agendu
esse judicant. Quos omnes acerbius exagitare, aut à nobis aliena
velle, res periculi plenissima foret. Obsistunt iis quidem alii, & sp
ciosum Ecclesiæ ac Synodorum titulum aliaque talia opponunt: se
ita, ut qui moderatiores sunt parum afficiantur. Rogo igitur vo
Clarissimi viri, ne quid deinceps in præjudicium nostrum à vob
decernatur. Si non satisfacimus ubique, monete nos amicis scr
ptionibus: & vicissim Exegeses nostras in timore Domini expend
te: nec quidquam in favorem unius partis, alterâ nondum satis ple
ne auditâ, statuere velitis. Non continuo Pelagianum, aut Socini
num est, quod his vel illis fratribus esse videtur. Homines sumu
omnes: & proclives in errorem, eo magis, quo magis in homine
recumbimus. Sed ista forte plenius ex aliorum fratrum literis pro
pediem intelligetis. De me tantum hæc paucula adjiciam: tander
in vocationem Leidensem me consensisse, jamque in eo versari, u
post hebdomadas aliquot familiam & supellectilem huc transferam
Opposuerunt se huic vocationi fratres alii, qui ἑτεροδοξίας antehac su
spectum me reddiderunt. Sed causâ diu multumque in ipso Ordi
num consessu agitata, & declaratione meâ ad omnia etiam minu
tissima, quæ à fratribus illis præsentibus mihi præsenti objicieban
tur, per complures dies auditâ, tandem decretum est, in vocation
pergendum esse. Quod & factum est, gravissimis de causis, & hui
Academiæ inprimis (ne dicam Ecclesiis harum regionum omnibus
plane salutaribus, nisi hominum culpa fortassis impediantur. Ve
strum jam fuerit, Reverendi viri, huic incepto favere ac bene precari
nec aliis fratribus, si forte ulterius obsistere volent, hac in parte assen
tiri

Diversæ & pravæ opiniones.

ri. Prolixe vobis omnia cum pietate & pace conjuncta per Dei ratiam de me polliceamini. Non fallam exspectationem vestram in olendo consensu vere Orthodoxo, inque sanandis Ecclesiæ vulneibus, pro tenuitate mea. Si quid Iesuita Becanus, aut alii similes, adersum me edunt, aut edent, ne vos nimium offendat. Scitis, quiam & quales isti sint, quidque de nobis omnibus existiment. Reondebitur illis à me, Deo juvante, placide ac moderate: nec veriis Euangelicæ doctrinæ quidquam ex hac parte lædetur: Tantum t pax & concordia inter Ecclesias nostras, & vera φιλαδελφία inter arum Doctores. Ita Deus pacis & charitatis nobis aderit. Quem ipplex ore, ut vobis, honorandi Domini fratres, una nobiscum in . vocatione nostra largiter benedicat. Amen. Leidæ 15 Maji 1611. Fraterna charitas.

Mitto exemplar Exegeseos meæ. Rogo amice de ea judicetis: & quid displicet privatim de eo moneatis. Hisce valeas in Domino.

CONRADO VORSTIO,

RODOLPHVS GOCLENIVS SENIOR S.P.D.

CLarissime Domine Vorsti ago tuæ claritati gratias magnas pro communicata Exegesi. Eam tanti facio, ut omnes & singulas quæstiones publice discutiam, & plerasque quidem, ita ut ppareat inter nos concordia & ὁμοδοξία. Doctrina tua de libero aritrio me judice, est sincera puraque, etsi nonnullis è nostris, præsertim Oglino qui totus est Bezæ, displicet. Bene valeat F. A. R. & me nare pergat. 1611. 10 Iulii. *Doctrina Vorstii approbatio.* In doctrina consensus.

De prædestinatione doctrinam totam abs te traditam cognoscere veo, non propter me, (nam mihi satis explicata est) sed propter Stuiosos.

CONRADO VORSTIO,

ADRIANVS BORRIVS.

CLarissime D. Doctor, Frater honorande. Ternas à te accepi, quarum duæ posteriores mihi soli inscriptæ fuerunt, primæ mihi cum D. D. Uytenb. & Bertio communes. Scire desideras quæ sit rerum apud nos constitutio, optasque litteras tibi occurere Daventriæ, quo vel tunc constare tibi de omnibus possit. Saisfaciam, quoad ejus fieri potest, desiderio tuo. Negocium vocaionis tuæ magna animorum contentione agitatum fuit proximis Comitiis, quibusdam hoc non obscure agentibus, ut, præsupposito eo quod ipse in litteris apologeticis fateris (veluti de catechesi cum discretione legendâ, commendatâ librorum Exoticorum lectione, & aliis consimilibus) ἀποτόμως damnareris; aliis autem se animose contra opponentibus, & contra omnes leges humanas divinasque *Ecclesiastica.* Præcise.

fore ſuſtinentibus, hominem abſentem, inauditum indefenſumq;
condemnare. Tandem decretum factum eſt, unanimis pæne o-
nium (paucis exceptis) ſuffragiis, te proximis Comitiis (quæ eri
20 Octobris noſtri vel circiter) contra accuſatores coram audi-
dum, & deinde concludendum quod maxime ex æquitate eſſe co-
perietur. Hunc in finem ad Friſios nomine illuſtrium Holla,
Ordd. ſcribendum eſt, ipſique monendi, ut ad condictum temp
aliquos è medio ſui huc ablegent, qui contra te accuſationes in-
tuant, &c. Hæc ſumma decreti. Eſt igitur quod te pares ad u-
mum hunc inſultum ſuſtinendum, quod ſi poſſis, tum mœror tu
in ſacroſanctum gaudium commutabitur, noſque omnes voc
εὐχαριστικὰς ad Deum noſtrum, & ad ſervatorem Ieſum tollem.
Cæterum, Trebatium in carcere detineri Leowardiæ procul-
bio tibi innotuit, addo & hoc, novas ibidem inquiſitiones adv-
ſus te inſtitui. Corradentur ergo undique quæcumque poteru
ad te gravandum. Legatus Anglicus in conſeſſu Ordd. Gene-
lium comparuit, ibidemque vehementer contra te paratraged-
vit. Anne ex mandatis principis ſui, an vero proprio motu, a-
huc ignoramus. Molinæi vocatio ſine effectu eſt, quia Eccleſiæ G-
licæ ipſum dimittere gravantur. D. Syndicus te expectat, pa-
tumque tibi erit apud ipſum hoſpitium. Solare te cauſæ bonitat;
Speramus omnia bene ceſſura, Deo favente. Non poſſum plu.
Uytenbogartius adhuc Vltrajecti eſt, ibidemque ſubſtiturus ad d.
15. poſtea ad ſuos rediturus, non improbamus ut terra iter inſtitu;
quamquam etiam ſine periculo mari te committere queas. N
enim quicquam eſt periculi in vicino emporio. Bene vale clari-
me vir. Deus te ad nos incolumem deducat. 23 Sept. noſtri. E-
cludor tempore.

Gratiarum actionis plenas.

ISAACVS CASAVBONVS,

DANIELI HEINSIO V. Cl. S. D.

Eccleſiaſtica quadam.

VTinam, clariſſime vir, poſſem exprimere tibi, quantæ volupta
mihi fuerint literæ tuæ 3 Iulii ſcriptæ, quas nudiustertius a
cepi. Mirabar ſilentium tuum, & ad cæteras ærumnas mea
quas fero graviſſimas, dolebam hunc acceſſiſſe cumulum longe m
leſtiſſimum. Accepi à multis, nihil eſſe facilius quam Londino L
dunum literas mittere, vel contra: ſingulis enim hebdomadib
naves ultro citroque commeare: eamque eſſe viam tutiſſimam.
ita eſt, cur ſilemus, cur dum ſtudioſis noſtras committimus, alt
alterius ſpem fruſtramur? Ego feci in iſtis periculum: quæ ſi rect
fuerint curatæ, aſſiduus in ſcribendo ſum futurus, ἐάνγε ἐπιτρέπῃ ὁ ἐ
πᾶσι. Riſi cum legerem in tuis, me in partes Lojolitarum tranſiiſ
Expecta paululum, & videbis, quam bene mihi cum illis peſtib
conveniat. Epiſtola ad Frontonem Ducæum mea, judicio Reg
& Archiepiſcopi Cantuarienſis, & plurium doctiſſ. virorum mirific
pro

obata, docebit meos Sycophantas, aliud esse pietatem veteris
clesiæ admirari, abhorrere à novitatibus & optare concordiam
Ecclesia Christi: aliud perditissimæ factioni sese adjungere. Ea
istola dudum scripta, pene jam edita est. itaque mittam ad te ejus
ri exemplar cis dies paucos, ut spero ἐν τῷ Κυρίῳ. Sed mi Heinsi,
as ego tibi gratias referam, quod meam existimationem tantâ di-
entiâ isthic defendis? at scito, eos mihi maledicere, qui Patres
iscæ Ecclesiæ ludibrio habent, imo oderunt cane & angue pejus.
t enim hominum genus qui se putant solos sapere, solos intelli-
re S. Scripturam, solos esse Ecclesiam Dei, & illum περιούσιον λαόν Peculiarem populum.
unius viri, maximi illius quidem, sed errori tamen obnoxii, au-
oritate freti, ne pati quidem possunt illorum sanctissimorum Pa-
um nomina, quorum operâ Deus immortalis olim est usus felicissi-
a. Istorum unus est Molinæus minister Parisiensis, quem non pu- *Hæc verba editor Epistolarum Casaub. prætermisit.*
uit in quodam scripto suo B. Cyprianum appellare Anabaptistam:
recentis hæreseos infamiâ Martyris Christi memoriam macularet.
uid commemorem ausa aliorum similis temeritatis plena? volunt
im isti, Patres fuisse semipaganos, imperitos scripturarum, fa-
os, stultos, bardos, impios. Hinc est, quod errores Pontificios ita
pugnant, ut sæpissime per illorum latera jugulum priscæ Ecclesiæ
tant. Mihi hæc lascivia, aut potius detestanda impietas, non pla-
t. Video enim istos, dum superstitionem oppugnant, latam pro-
nationi rerum sacrarum, & totius religionis Christianæ, fenestram
erire. Clamant igitur Pontificium esse me, qui errores Pontifi-
orum, acrius quam ipsi faciant, paratus sim confutare. Est vero
ec mea sententia: quum una sit futura, atque esse possit, vera Eccle-
, non temere recedendum esse ab iis dogmatis fidei, quæ consensu
nnium vetus Catholica Ecclesia probavit; & quum basin veræ re-
gionis, præter Scripturam τὴν θεόπνευστον, nullam agnoscam, opto Divinitus inspirata.
m Melanchthone & Ecclesia Anglicana, per canalem antiquitatis
educi ad nos dogmata fidei è fonte Scripturæ derivata. Alioquin
is futurus est novandi finis? aut φιλοκαίνοις ingeniis quod frenum Novarum rerum studiosis.
oterit imponi? Poteram & cupiebam multa in hanc sententiam
isserere, & in sinum tuum effundere: sed melius hoc fecero, si de
erta ratione literas isthuc mittendi constiterit. Equidem magno
edimerem te, suavissimum mihi caput, videre posse, & in tanta va-
etate opinionum de istis rebus ubertim tecum communicare. De
ne velim credas, etsi omnis mea voluptas est & sola, versari in le-
tione Scripturæ, nullam tamen inde me hausisse propriam senten-
iam, nullam habere, neque unquam (σὺν θεῷ εἰπεῖν) esse habiturum. Vt cum Deo loquar.
Magni viri Calvini hæc olim fuit mens, cum scriberet præfationem
uam in Com. Epistolæ ad Rom. non debere nos ἐν τοῖς κεφαλαίοις à In principalibus.
onsensu Ecclesiæ recedere. Sequor hunc ducem, & istos novos
Doctores, qui negant Deum esse infinitum, æternum, omnipotentem,
letestor, abominor. Καὶ ταῦτα μὲν ταῦτη. Tuam ad Baudium nostrum Et hæc quidem hactenus.
ucubrationem cupio videre. Si prodiit, beaveris me si eam miseris,
ut de illa accuratius scripseris. Si una essemus, Symbolum fortasse
d illud scriptum conferrem: nisi tu me dedignaveris συμφερόμενα. Quem consilii participem facias.

Theologi ſunt in Anglia viri quidam admirandæ doctrinæ & pia-tis : ut Epiſcopus Elienſis, Epiſc. Vintonienſis, Decanus Pauliis, alii : horum ut quiſque eſt εὐσεβέστατος καὶ μάλιστα πεπαιδευμένος τὴν η-σίαν παιδείαν, eum ſcito φιλαρχαῖον maximum, vellem illos nos. Age veni ad nos : paratum tibi erit cubiculum apud me. Spero em fore, ut interim Dei benignitas uxorem & liberos mihi redur. Quorum & librorum deſiderio τήκομαι τάλας, & lamentabiliter q-cior animi. Plane non vivo, ſed ægre vitam traho : quantunis maximi Regis, & omnium bonorum gratia floream : ſit Deo τῷ πολυελέῳ laus & gloria, qui te ſervet vir clariſſime. Londini Nos Octob. ſtylo Iuliano, 1611. Theophraſtum à te edi audio, ſi op-ſes, communicaſſem è MS. nonnulla. Si me amas, & levare cus dolores meos, reſcribe quamprimum.

Pientiſſimus & maxime eruditus in gemina doctrina.
Amatorem eſſe vetuſtatis.
Contabeſco miſer.
Omnium miſericordiarum.

Ad REGEM MAGNÆ BRITANNI.

Sereniſſime ac Potentiſſime Rex, Clementiſſime Domine.

Supplicatio ad Regem Mag. Brit.

SPræmiſſa cæleſtis gratiæ & pacis à Deo Patre & Domino -ſtro Ieſu Chriſto ſancta precatione, nec non humilima ſervitiorn meorum omnium oblatione, ſupplex à Sereniſſ. M. V. veniam m dari peto, quod ego, non modo peregrinus & ignotus, ſed & -ſimæ pene ſortis homo R. M. V. Epiſtola hac ſupplicatoria comp-lare non erubeſcam. Cauſæ enim, quam Ser. M. V. cognoſcenda defero, ſumma gravitas, immo ſanctitas, hanc mihi ſcribendi -ceſſitatem impoſuit. Eximia vero R. M. V. Clementia, conſenti-tibus piorum vocibus ubique hactenus prædicata, ut ſcribere auc-rem, trepidanti aliquandiu mihi tandem perſuaſit : Clementia quam illa vere regia, qua vel ſola Deum optimum maximum cu in terra vicarii eſtis, quotquot boni magnique Reges eſtis, qua illuſtriſſime nobis refertis. Is enim, quamvis altiſſimus ſit, tamen humiles & afflictos, ſeque coram Majeſtate ipſius dejicientes, c-mentiſſime reſpicit; prout ipſe non obſcure per Prophetam teſ-tur. Sed ne R. M. V. exordio prolixiore detineam, ad rem ipſa recta ſtatim aggrediar. E Germania ante annum à Nobiliſſimis Ac-demiæ Leidenſis Curatoribus evocatus, in Hollandiam ante pa culos dies appuli; S. Theologiam ex ſacro Dei verbo, juxta ha moniam Confeſſionum Euangelicarum (prout habet obligatior noſtræ formula) Deo clementer adjuvante, publice hic docturu Vix autem pedem in haſce Provincias intuli, cum non ſine maxim animi dolore ac conſternatione intellexi, Magnificum & Nobiliſſ mum Virum Rodolphum Winwood, R. M. V. in hiſce partibus L gatum digniſſimum, ex ſingulari S. M. V. mandato, in conſeſſu I luſtriſſimorum Fœderatæ Belgicæ Ordinum Generalium, adverſ me miſerum, tanquam non unius hæreſeos & Atheiſmi reum, ſa tem jure meritoque ſuſpectum, graviter admodum peroraſſe : & nominatim, ne profeſſioni jam dictæ admoverer, immo ut exem plari caſtigationi ſubjicerer, R. M. V. nomine poſtulaſſe : adeoqu

ho

c fine ſententias quaſdam, velut ex Tractatu meo de Attributis
i excerptas, & hæreticas impiaſque à Ser. M. V. judicatas, iiſ-
n Ordinibus exhibuiſſe, &c. Quo nuncio, præter omnem expe-
tionem accepto, graviſſime perculſum me fuiſſe, novit inprimis
us; norunt etiam aliquatenus amici, qui recenter advenientem
inde inviſerunt; ipſe vero in animo pariter & corpore ſatis ſu-
que experior. Equidem laudatiſſimum R. M. V. zelum, in aſſe-
da Dei Chriſtique gloriâ, & conſervanda Orthodoxæ Religionis
ritate, ut humilimo, ita gratiſſimo animo hîc agnoſco: Deum-
e omnis boni largitorem toto pectore precor, ut mentem hanc
ntiſſimam, quæ talem tantumque fidei Chriſtianæ Defenſorem
m maxime decet, Ser. M. V. perpetuam eſſe velit. Quo magis
am cordi meo dolet, ejus Regis iram & indignationem me in-
riſſe, cui vel ſoli inter omnes hujus ævi mortales in primis place-
cupiebam, quemque non modo ob potentiam & dignitatem Re-
m demiſsè mihi verendum; ſed etiam ob inſignem ſapientiam, &
a Deum pietatem, ſingulariter amandum, & quaſi Numen ali-
od terreſtre colendum eſſe, ſciebam. Interea ſpe non dubia fruor,
n eſſe ſemperque fore R. M. V. Clementiam, ut mihi pro me ipſo
cula dicere paranti, & ſpeciatim ſententiam meam ſuper Arti-
is illis Excerptis plenius exponere cupienti, audientiam benigniſ-
iam minime ſit denegatura. Itaque ad Ser. M. V. pedes humili-
advolutus, ante omnia ſuppliciter rogo, ſiniſtram illam hæreſeos
impietatis ſuſpicionem, de me forte aliquatenus conceptam, cle-
ntiſſime abjicere dignetur. Novit enim Deus exactiſſime, & poſt
um conſcientia mea, toto me pectore ab hiſce criminibus ab-
rrere, ſemperque abhorruiſſe. Scio quidem, & ultro fateor, erro-
us me, ut cæteros mortales, obnoxium eſſe. Sed neque pertina-
n me in iſtis retinendis hactenus ulla ratione oſtendi; neque vel
nimum fidei Chriſtianæ fundamentum, in ſacris literis uſpiam in-
catum, convellere unquam tentavi. Quæ duo tamen, communi
ientiſſimorum hominum conſenſu, ad veram hæreſin, aut impie-
tem in negotio Religionis coarguendam, neceſſario requiruntur.
Tractatu quidem de Deo humanas aliquot opiniones, ſeu placita
d. Scholaſticorum, paulo curioſius in utramque partem excuſſi.
ihil tamen adverſus ſacrum Dei verbum, aut unanimem Eccleſiæ
atholicæ conſenſum, præſertim in rebus ſcitu neceſſariis, ibidem
finivi. Quin potius hoc operam dedi, ut quædam ſatis audacter,
m opinione neceſſitatis, extra Dei verbum ab aliis definita, non
idem falſa & abſurda, ſed vel incerta & dubia, vel ſaltem non ad
lutem ſcitu neceſſaria eſſe oſtenderem: atque ita rationem quan-
m minime contemnendam obiter commonſtrarem, qua generalis
iqua συγκατάβασις, immo pax & concordia, hactenus à piis omnibus Convenientia.
petita, ſed à paucis ſerio procurata, inter Eccleſias Euangelicas
dverſus Antichriſti regnum paulatim conſtitui; contraque ſectæ &
hiſmata, quibus ubique miſere circumfluimus, magis magiſque
nminui poſſint. Quem mihi ſcopum hic vere propoſitum fuiſſe R.
I. V. facile intelliget, ſi ad totam Tractatus noſtri ſeriem attendere
aliquando

aliquando dignabitur. Interim Ser. M. V. quanta maxima poni animi submissione iterum iterumque rogo, ut de studiis nostris, ope Deo & Ecclesiæ Orthodoxæ jam olim consecratis, clementissime in posterum judicare, adjectamque hanc Articulorum exceroorum Exegesin, brevem quidem illam, sed fidelem & sinceram, animo & vultu Serenissimo excipere, proque eximia sapientia sua in timore Domini expendere, denique mihi misero, & plus satis ob studium pacis & veritatis afflicto Christi servo, in visceribus ejusdem Servatoris nostri Iesu Christi gratiosissime deinceps favere, ne dedignetur.

Deum verò pacis & misericordiæ supplex oro.

Serenissime ac potentissime Rex, clementissime Domine, ut R. M. V. Spiritu sapientiæ ac prudentiæ magis magisque instruere, ac tantum regnorum suorum, sed & totius Christiani orbis bono, cum universa regia familia diu florentem & incolumem conservare velit. Amen. Lugduni Batavorum 13 Octobris. Anno Christi 161.

Ser. M. V.

Humilimus ac devotissimus in Christo servus

CONRADVS VORSTIVS D.

ARCHIEPISC. CANTVARIENS

CONRADVS VORSTIVS.

Gratia & pax à Deo Patre & Domino N. I. Christo.

Rogat ut pro ipso apud Regem intercedat.

R*Everendissime Præsul, & Domine summa cum observantia mihi colen.*

Quod Reverendissimam Dominationem Tuam literis meis homo peregrinus & hactenus ignotus interpello, causa valde gravis est. Cujus intuitu spero etiam Excell. Tuam huic audaciæ meæ veniam haud gravate daturam. Quanquam vel sola sanctorum communio, præter S. ministerii, licet in disparibus gradibus, à Deo nobis commissi, societatem, abunde hac in parte me purgaverit. Causam vero ipsam in literis ad Ser. R. M. exaratis plenius exposui. Quas quia Domin. Tuæ communicatum iri non dubito (immo quin copiam earum hic ad Excell. Tuam mitto) idcirco summam tantum breviter indicabo. Nempe visum fuit Ser. R. M. per Legatum suum Nobilissimum D. Rodolphum Winwood, Illustriss. Belgii Fœderatæ Ordines Generales de me, tanquam hæresibus & impiis opinionibus addicto, à professione Theologica (ad quam legitime vocatus eram) prorsus excludendo, immo exemplariter castigando, verbis gravissimis aliquoties admonere. Vnde ingens animo meo dolor obortus fuit: tum consideratione periculi, quod hinc mihi meæque familiæ paratum videbam; tum maxime respectu indebitæ speratæ offensionis, atque indignationis, ab illo Rege adversum me concept

ceptæ, quem hactenus unum inter omnes hujus ævi mortales
xime suspexi, cuique & studia & obsequia mea inprimis appro-
re cuperem. Cogitanti autem mihi de ratione Regiæ hujus iræ &
lignationis mitigandæ, & sinistræ de me conceptæ opinionis ex
mo illius amovendæ, Dominatio Tua potissimum in mentem
nit: quippe quam & gratia singulari apud Ser. R. M. plurimum
llere, & afflictorum Christi servorum patrocinium haud illiben-
suscipere, ab amicis aliquoties audiveram; immo sine cujus ac-
rato consilio Ser. Regem nihil in causis hisce Theologicis statue-
, plane mihi persuadebam. Te igitur, amplissime Præsul, per Chri-
charitatem enixe rogo, apud Ser. R. M. intercessione Pastorali
a succurrere mihi ne graveris: saltem hactenus, ut legitima &
ena causæ meæ cognitio ante sententiæ dictionem, multoque ma-
s exsecutionem, in timore Domini suscipiatur: nec prius hære-
os aut impietatis nomine condemner, quam pertinacis erroris, &
idem in aliquo veræ fidei fundamento, legitime ex Dei verbo
nvictus fuero. Sancte namque coram Deo testor, ab hæresi &
pietate omni tam me, animo saltem & affectu, alienum esse, quam
i alienissimus est. Errare possum, & forte soleo (quod omnibus
ortalibus commune est) sed hæreses & impietates omnes interim
animo detestor. Tractatus ille meus de Attributis Dei, (unde
binde quædam, velut ἑτερόδοξα, mihi objiciuntur) etsi nimia fortassis
εργείᾳ, seu curiosiore inquisitione, alicubi laborat; nihil tamen ad- Curiositate.
rsus apertum S. Scripturæ sensum, nihil adversus unanimem Ec-
esiæ Christianæ consensum, præsertim in rebus scitu necessariis,
piam determinat. Multa illic problematice in utramque partem
ore Scholastico disputantur: multa in persona disquirentis tan-
m dicuntur, quæ non continuo mihi pro meis imputanda sunt.
ulta etiam in hypothesi, respectu certi alicujus S. Scripturæ loci,
t peculiaris cujusdam circumstantiæ, illic afferuntur, quæ non sta-
m ad generalem thesin extendenda sunt. Alioqui nullus erit erran-
i, aut sinistre suspicandi modus aut finis. Exegesin igitur brevem
d Ser. Regem, simulque ad Te, Antistes Reverendissime, hic mit-
o, eorum scilicet Articulorum, quos supradictus Regiæ Majestatis
egatus, tanquam ex libro meo transscriptos, & hæreseos à R. M.
otatos, prædictis Illustrissimis Ordinibus exhibuit. Hanc ut Do-
ninatio Tua pio affectu perlegere, serioque apud animum suum ex-
endere dignetur, etiam atque etiam oro. Ita quidem futurum spe-
o, ut & Dignitas Tua innocentiam meam in hac causa clare perspi-
ciat, & abalienatum à me Ser. Regis animum benigna interpreta-
tione sua placare & possit & velit. Vnde porro sua sponte sequetur,
ut & Ser. R. M. & R. Tua Dignitas, apud prædictos Ordines Illu-
strissimos non minus sedulo pro causæ meæ, nunc prorsus afflictæ,
promotione deinceps sint intercessura, quam hactenus eidem ex
sancto divinæ gloriæ zelo acriter obstiterunt. Quod cum divina fa-
vente gratia sic obtinuero, tum demum ingente beneficio ab Am-
plissima Tua Dominatione affectum me esse agnoscam, meque vi-
cissim omnia officia, quæ à tenuitate mea proficisci possunt, eidem
debere

debere perpetuo fatebor. Tum denique in Domino lætus illud Salomonis Proverbium ad laudem tuam semper usurpabo : *Ira regis fuit quasi nuncius mortis : sed vir sapiens placavit eam.* Vale Antistes amplissime, ac Domine mihi demissius colende. Deus Opt. Max. Pater ille omnis misericordiæ, ad veram erga me συμπάθειαν, & commiserationem Christianam, Tuæ Dignitatis studium efficaciter inflectat, idemque sanctis curis ac laboribus Dignitatis Tuæ cum copiosissime ex alto benedicat. Amen. Lugduno Batavorum 13 Octobris, stilo novo. Anno 1611.

Proverb. 16.

ISAACO CASAUBONO
CONRADUS VORSTIUS S. P. D.

Criminationes adversariorum diluuntur.

IAm diu est, Clarissime vir, quod veterem amicitiam, Genevæ jam olim (si quidem recordaris) inter nos contractam, per internuncias literas instaurare tecum cogitavi. Sed in tanta locorum intercapedine, destitutus occasione commoda, officium hoc invitus hucusque omisi. Nunc autem in Bataviam evocatus, & sede jam apud Leidenses constituta, cum te in Anglia degere cognovissem, certaque literas ad te mittendi ratio mihi ab amicis ostensa esset, silentium tot annorum abrumpendum esse existimavi : saltem hoc fine, ut memoriam tui sanctam hactenus apud me viguisse tibi constaret, mihique fructum aliquem veteris notitiæ deinceps percipere, hoc est, doctissimis tuis alloquiis, aut responsis, subinde frui liceret. Quanquàm & alia peculiaris causa est à literis tuis, recenter ad communem amicum nostrum Petrum Bertium exaratis; quas idem Clarissimus vir, pro ea qua inter nos est amica necessitudine, legendas mihi exhibuit. In his jure novitates quasdam perstringis, à typo veteris fidei aberrantes. Inter alia huc deventum esse conquereris, ut Deum quidam infinitum, æternum, omnipotentem, futuri gnarum esse, negent. Suspicati sumus, hoc loco me tacite notari : eo quod in Tractatu de Deo, de his aliisque Dei attributis, more Scholasticorum quædam curiosius in utramque partem ventilassem ; & nonnulla scholarum placita, de specificis horum attributorum modis ac rationibus, aliisque circumstantiis, in Dei verbo nusquam definitis, paulo liberius ad normam veritatis examinassem. Quod si à mente tua hîc aberravimus, non ingratus error est. Sin illam recte conjecimus, patere quæso vir doctissime, hunc tibi forte ab aliis de veteri amico injectum scrupulum ut eximam. Absit à me, ut ullam ex illis blasphemiis unquam in animum meum admiserim. Ego Deum vere immensum, æternum, omnipotentem, & futurorum omnium gnarissimum esse, toto pectore credo. Nec ulla in Tractatu meo vel minima sententia occurret, quæ contrarium evincat : modo ne violenter adversus scopum Scribentis, & seriem totius disputationis, verba mea torqueantur; sed interpretatio eorum (quod æquitas ipsa postulat) ipsi authori, hoc est, mihi concedatur. De te quidem

tuique

ique similibus, hoc est, solide doctis vereque piis, absit ut quidquam
c ambigam. Facile à vobis talibus, ut spero, æquissimam hanc agen-
rationem impetrabo. Becani Iesuitæ, & sociorum ejus, hæc tor-
endi, aut calumniandi, κακόηθεια propria esto: à quorum moribus, Malignitas.
studiis, tanto nos Reformatos intervallo abesse decet, quanto à
eligione, hoc est, superstitione, idololatria, & tyrannide ipsorum
sumus. Fateor, obscurius interdum & intricatius in ipsa συζητήσει, Disquisitione.
b persona præsertim opponentis, à me quædam de istis afferri:
d quæ prudenter à meis assertionibus secerni, & tandem ex deci-
one finali, juxta canonem candoris ac charitatis, æstimari debe-
nt. Si qua hinc offensio nata est, alia editione sanari poterit. Vbi
ro diversus abeo ab opinionibus vulgo receptis, ibi de rebus exi-
ii momenti, saltem non ad salutem scitu necessariis, nec uspiam in
erbo Dei, aut œcumenico aliquo Veteris Ecclesiæ Concilio, deci-
agi mox deprehendet, quisquis animum sedulo advertet. Segre-
ndæ igitur hic sunt ipsæ res, ad fidem pertinentes, à specialibus
ibusdam ipsorum argumentis; item theses ab hypothesibus; de-
que divinæ decisiones ab humanis. Et illic quidem assensio stricte
nper urgenda; hic vero libertas aliqua inquirendi, aut etiam dissen-
ndi, doctis omnino concedenda est: ne veritati, magis magisque
inuare se cupienti, ostium occludere velle videamur. Sancta, in-
am, atque Christiana Moderatio hic, ut in omnibus servanda est:
, dum unum præcipitium nimium vitare cupimus, in aliud non
nus periculosum incidamus. Equidem negari non potest, multa
his rebus sat temere à Dd. Scholasticis extra Dei verbum de-
ita esse, quæ antiqui Patres vel opinationi liberæ permiserunt, vel
attingenda quidem esse judicarunt. In hæc talia si quis eo tantum
imo modeste inquirat, ut ea saltem incerta & dubia esse, saltem
n scitu ad salutem necessaria esse ostendat, eum minime culpan-
m esse putaverim. Hac enim disquisitionis via compescitur hu-
na audacia, fides soli verbo Dei adstringitur, & huic sua aucto-
as asseritur, & denique sectæ ac schismata minuuntur, contraque
nerali concordiæ aditus in Ecclesiam aperitur. Quæ omnia secus
bent, ubi Magistratus illa quidvis decidendi, &, quæ hinc necessa-
fluit, fratres alicubi citraque noxam dissentientes damnandi, po-
tas sine modo & sine dominatur. Ad hunc autem scopum omnis
inquisitio mea tendit. Cujus consilii testem appello ipsum Deum,
post hunc conscientiam meam. Intelligunt idipsum quoque
nici, qui me penitius norunt, quibusque hactenus ad nonnulla
sitantibus abunde satisfecit Exegesis Apologetica, nuper in lucem
nissa. Quam & tibi, Vir Clarissime, si per ocium totam perlegeris,
isfacturam non immerito spero. Saltem hoc ex ea deprehendes, *Vide pag. 230. & 242. inprimis pa. 165. & d. in Appendice controversiæ Vbiquitarum.*
llum fidei articulum, de divinis attributis, aut operibus, &c. qui qui-
m in S. Scriptura patefactus sit, uspiam à me convelli, aut in dubium
cari: tametsi in humana quædam placita, de modis, quibus ut illa
ista se habere dicuntur, interdum liberius inquiro. Sic in exem-
s abs te propositis, agnosco planissime, Deum non modo virtute
potentia, sed & essentia sua immensum esse, cælumque ac terram
implere,

implere, &c. tametsi specialem hujus immensitatis modum cu Chrysostomo aliisque antiquioribus libentius ignoro, quam, cu Dd. Scholasticis audacter definio. Nec sane quolibet modo, et quovis sensu, Deum infinitum esse tuteipso facile concedes: qui neque numero, neque mole corporea, aut quantitate dimensiva, i- nitus sit, nec essentiam prorsus indefinitam, hoc est, incertam, vaga, & aliarum rerum essentiis immixtam, obtineat; sed toto genere his omnibus secretam, & suæ naturæ proprietatibus velut inclusa. Similiter Deum omnino ac simpliciter æternum esse, hoc est, om- plane originis ac finis expertem, firmissime credo: tametsi non qu- libet Scripturæ loca, vulgo huc aptari solita, satis apodectice o hoc attributo citari existimo: & dogma illud Scholarum, de ind- sibilitate totius æternitatis, instar momenti, &c. quasi tacite contra- ctorium, aliquatenus in dubitationem traho. Præterea Deum ve- sime atque absolute omnipotentem esse, ex animo assentior: nec- men ad asystata, vel impossibilia, potentiam hanc extendi pati: sed contra potius naturæ divinæ proprietatibus quodammodo c- cumscriptam esse, una cum Orthodoxis omnibus assero. Postre Deum omnium futurorum excursus conscium, seu præscium e, ultro confitere: nec tamen infallibilem omnium futurorum (in- quæ etiam peccata, & maxima scelera sunt) præscientiam absolute efficaci ejusdem decreto, tanquam veræ causæ ac fundamento, - niti concedo: sed ignorantiam hic potius nostram modeste agn- cendam, quam istud paradoxum admittendum esse, cum moder- ut opinor omnibus Theologis contendo. Sed ista plenius in Exegi jam dicta exposuimus, una cum aliis ejusdem generis non pauc: quæ sedulum attentumque lectorem, & præjudiciis affectuque p- vo vacuum requirunt: qualem te esse plane mihi persuadeo. Nc etiam aliquam istorum partem in literis ad Serenissimum Regem & Reverendissimum Cantuariensem præsulem, amicorum suasu re- tivimus. Quæ si legere voles (ut autem velis, amanter oro) ab a- pliss. Viro Noële Carronio, apud Reg. M. Fœderatorum Belgii O- dinum Legato, copiam facile impetrabis. Necessitas enim evide, eaque non ima ad Regem & Archiepiscopum scribere me coëg. Scripserunt ad eosdem & illi, quorum opera jampridem voca huc fui. Scopus omnium noster est, sinistras de me suspiciones, aliis primo perperam suggestas, & deinde obscurioribus quibusd disputationibus meis fortassis auctas, ex utriusque animo amol. Quo consilio etiam apologetica quædam scripta mea, simulque te- moniales aliorum de me literas, fide maxime dignas, eidem Lego transmisimus, qui tibi, videre hæc cupienti, non gravate commu- cabit omnia. Nunc te iterum enixe rogo, vir eximie, nostra h omnia perlegere, serioque tecum expendere ne graveris. Quod innoxium me esse, ut spero, clare deprehenderis, intercessione t, quæso, ubicunque poteris, maxime apud Sereniss. Regem vestrum, juvato. Sin alicubi errare me putaveris, amice quæso moneto, - tionibus etiam in eam rem adjectis, quæ errorem ostendent ac - vincant, senties, à malitia saltem & pertinacia, Dei beneficio pror

p. 221. & seqq. præsert. 223. & 224. & in thesibus vers. 21.

p. 213. & seqq. in Notis ad disput. 4. & in thesibus p. 30. & seqq.

p. 246. & seqq. in Notis ad disput. 5. & in thesibus pag. 43. & seqq.

rorſus alienum eſſe. Nec te moveant immatura æmulorum illorum προκρίματα, quibus ob horridiorem de prædeſtinatione, & libero arbitrio, &c. doctrinam aſſentiri per omnia non poſſum, quique Præjudicia.
pridem totis viribus egerunt, & adhuc agunt, ut de Arianiſmo ſpectum me redderent, adeoque publicæ iræ odiique victimam efcerent. Serva te in hac cauſa integrum, & vera hujus ſolius meri, non inania perſonarum monita, ſerio tecum expende. Inprimis ero ſcopum noſtrum præcipuum diligentiſſime hîc ſpecta, qui & it, & etiam nunc eſt (Deus novit) Chriſtianæ pietatis & Eccleſiaſticæ pacis ſolida reſtitutio. Quid enim præter hujus & illius inanem μόρφωσιν quandam plerique, etiam Reformati, nunc habemus? Et Formam.
uid δύναμιν ejuſdem utriuſque veram aliud enarrat, quam inanis & Vim.
ertinax iſta de rebus abſtruſioribus contentio? imo nimis curioſa rca tricas ſcholaſticas ſatagentia? Vtinam vero ad illum antiquæ dei typum, qualis ſub Apoſtolis & paucis deinde ſeculis fuit, omnes rio aſpiremus! Speculari omnes ſubtiliter malumus, quam pie ncteque vivere. Interim charitas magis magiſque refrigeſcit, ſine ua nihili ducenda eſt omnis noſtra cognitio, teſte Apoſtolo. Hinc orro ubique ſcandala, ex ſectarum & diſſidiorum multitudine, & amnationum inter nos mutuarum frequentia, plurimum augeſcunt. Hinc inimicis riſum, fratribus dolorem & ægritudinem concitamus. Denique Antichriſti regnum imprudente zelo noſtro, etiam aliud gentes, promovemus; contraque Euangelii curſum, & promotioem Orthodoxæ veritatis, quam maxime impedimus. Sed querelaum plus ſatis eſt. Faxit Deus, ut de veris potius horum malorum emediis omnes tempeſtive cogitemus, quam alii adverſus alios ingeniſcamus, aut quidquam minus decorum inpoſterum agamus. Quod oſtremum non ſine gravi cauſa hic adjicio: quia ſubobſcure intelgo, Antitiſtes veſtros aliquid tale adverſus Tractatum meum de Deo jam deſignaſſe. Quod quia nondum exploratum habeo quale t, & quo animo ac fine patratum, idcirco prolixius attingere non bet. Deum potius ſupplex oro, ut S. Spiritu ſuo nos omnes magis ac magis inſtruere, inque veritate ſua ſanctificare, denique veræ ietatis, humilitatis, item pacis ac charitatis ſtudio corda omnium oſtrum largiter imbuere dignetur. Huic te, Vir Clariſſime, cum mnibus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum puro corde invocanibus, ſerio commendo, meque tuis ad ipſum precibus. Reſponſum te benevolum primo quoque tempore exſpecto. Amicis, ſi qui llic ſunt nobis voti, officioſam ſalutem adſcribo. Vale. Leidæ 13 Octobris 1611.

Audio quoſdam ex hiſce partibus ad veſtros accuſandi mei cauſa iteras & libellos miſiſſe. Quibus alteram tantum aurem, itemque mihi alteram illic patere velim. Res enim privatis affectibus agetur. Quidquid de Arianiſmo mihi objicitur, falſum & calumnioſum eſſe proteſtor. Nihil aliud quæro, quam ut eadem vigeat prophetandi libertas; & ſummo Magiſtratui ſua conſtet in rebus Eccleſiaſticis auctoritas; denique totum S. Miniſterium ad praxim Chriſtianæ puritatis transferat, ea quæ dicuntur de prædeſtinatione, libero arbitrio,

& paulo strictius, & huic scopo accommodatius, quam à nonnu[llis]
fieri constat, imposterum tradatur. Theses hic adjeci universalit[er à]
me publicatas, ut ex iis Orthodoxiam meam omnibus intelligas. Si
gratas fuisse sensero, plura id genus aliàs mittam.

Illustri Viro

D. RODOLPHO WINWOO[D],

Equiti, Legato Ordinario Regis Magnæ Britanni[æ] apud Illustrissimos Ordines Vnitarum Provinciarum, ibidemque Status Consiliario.

CONRADVS VORSTIVS S. P. D.

Querela de Regis in ipsum animo hostili & implacabili.

NIhil mihi unquam in vita contigit acerbius neque calami[to]sius, quam quod partim occultis adversariorum artibus [ac] studiis, partim præfervido & inconsiderato quorundam op[ti]morum virorum zelo præter meritum in tantam infamiæ atque [in]vidiæ conflagrationem incidi, ut clementissimus Magnæ Britann[iæ] Rex, quem hodie primarium & acerrimum fidei defensorem Ch[ri]stianus orbis agnoscit, oblitus pristinæ mansuetudinis, & à nati[væ] bonitatis ingenio deflectens, me Majestatis suæ humillimum clie[n]tem, & unicum admiratorem Regiarum ipsius virtutum hostili a[ni]mo, atque odio plusquam Vatiniano persequatur, ac veluti piacu[la]rem aliquam victimam ultricibus flammis lustrari cupiat. Sane si t[a]lis sum qualem me esse malevolæ mentes fingunt, simpliciores cr[e]dunt, prudentiores timent, nullus hactenus idoneis rationibus pr[o]bavit: crimen est quod vivo, nec memetipso judice absolvi possu[m], quin aut ingenua confessione & fideli pœnitentia veniam deprece[r], vel ignominiosa missione pellar in exilium, ut monstra solent in u[l]timas terras deportari. Non dubito quin religiosa ratione & p[ia] quadam sollicitudine rex motus sit ut in scripta mea sæviret. Na[m] in tam gravi discrimine ubi periculum animæ metuitur, satius e[st] esse nimis timidum quam parum prudentem. Sed quod traducor u[t] scelus hominis, ut publica pestis, ut vivicomburio dignus, in eo pr[o] necessaria capitis & famæ propugnatione cogor implorare non ta[n]tum gratiam, & authoritatem potentissimorum Ordinum sub quo[rum] præsidio ac tutela nunc dego: sed in primis sanctum illud ju[s] naturæ firmatum exemplo ipsius Dei, morem gentium, fas human[i]tatis, denique viscera Christianæ charitatis & misericordiæ ne inau[]ditus atque indefensus condemner, utque ad causam dicendam ad[]mittar coram judicibus non suspectis ob gratiam aut simultatem quos innocentiæ fiducia subnixus libens accipiam à voce & option[e] ipsius Regis, si eo Majestatem suam demittere non dedignetur. Nul[]la supremo & augusto principe dignior est cognitio, quam exame[n] veritatis, fidei ac religionis. Sed nec Theologiæ Doctor legitim[e]

voca-

vocatione ad publicam professionem accitus, quum tale nihil vel opinarer vel concupiscerem, gravissimi criminis damnari debeo sine legitimo accusatore, sine diligenti indagine & probationibus luce meridiana clarioribus. Nam quod vulgo dictitatur scripta mea satis loqui, sententiamque adversus me ferre, quid aliud est quam postulare ut suspicionibus, & præjudicatis opinionibus credatur? Cujus erit tuta innocentia si criminari sufficit? si objecta pro approbatis accipiuntur? Quum Dei gratia fruar vitali spiritu, nemo magis est idoneus interpres mentis suæ, quam author ipse. Ego hominem me esse fateor, affinem earum rerum quas fert humana fragilitas. Non tantum æquo animo patiar me erroris convinci, sed gratias habebo ingentes si quis me meliora docuerit. Optimum enim & gloriosissimum victoriæ genus esse statuo tribuere gloriam Deo, vinci à veritate spoliarique pravis opinionibus. Quocirca summis precibus amplitudinem tuam oro atque obsecro per commune Religionis vinculum, & quidquid inter homines sanctum habetur, ut in hac æquissima postulatione suffragatorem benignum te mihi præbeas, & patientes aures commodare digneris, animo immuni ab affectibus & partium studiis, ut decet inculpatum judicem, vel si id propter arduas occupationes quibus distineris, aut propter dignitatem personæ quam geris, aut propter offensionis metum, non putas concedi oportere, saltem annotare velis quæ judicio tuo in scriptis nostris suspecta falsi videbuntur, efficiam omni ope consilioque ne quid residuæ dubitationis animo tuo inhæreat, aut ultro suffragium meum ad sententiam tuam adjungam, meque immortali beneficio devinctum esse credam si authoritate sacrarum Scripturarum convictus fuero, ita mihi propitius sit Deus cordium inspector & vindex falsitatis. Vale, &c. 1612.

Nobilissimis & amplissimis viris

ADRIANO à MATHENES,

& CORNELIO VANDER MILIO,

Curatoribus Academiæ Leidensis,

Patronis omni observantia colendis,

DOMINICVS BAVDIVS S. P. D.

QVod antea feci mea sponte incitatus ob commune jus humanitatis, & necessitudinem publici muneris quo nobiscum junctus est reverendus vir Conradus Vorstius, quum & authoritate vestra in hanc Academiam evocatus sit, & nullo collegarum refragante in nostrum Ordinem allectus: id nunc impensiore cura studioque faciendum mihi esse arbitror, ut causam ejus pro virili parte, quibuscunque rebus possum, tuear ac defendam, postquam seclusis affe- *De Vorstio.*

affectibus & ſola veritatis cognoſcendæ reverentia ductus ſcrip
ejus diligentius volutare cœpi, ac prope quotidie cum ipſo famil-
rius ſermones conferre, quem haud ita pridem refugiebam ve
evitandum bidental, & monſtrum in ultimas terras deportandu,
ne quid inde noxiæ contagionis haurirem. Fateor enim ingenue ſi-
pliciterque me fuiſſe abreptum ſtudio partium, quaſi præcipiti q-
dam torrente, ut ſpecimen fidei & probitatis exiſtimarem nihil
homine niſi inhumana omnia ſentire. Video magiſtra experien
edoctus plurima peccari ex defectu mutuæ communicationis, ut h-
mo ſit homini lupus, qui potius ad inſtar Dei eſſe deberet, ſi comm-
nis naturæ probe meminiſſet. Nec famam levitatis extimeſco, qu
à tali propoſito demoveri me ſim paſſus. Nunquam enim intem-
ſtivus eſt ad bonam mentem receptus, nec ſum ex hæreſi Stoicor
quibus inflexibilis rigor pro conſtantia placet. Magis me movet f
delibatus populi ſuadæque medulla Tullius noſter, qui teſtatur p-
ſtantibus in Rep. gubernanda viris nunquam laudatam fuiſſe per-
tuam in una ſententia permanſionem. Non ſum ego cordium
ſpector, nec penetrare poſſum latebras ac receſſus humanarum
mulationum, ſoli Deo laus ea competit, ſed quantum ex evide-
bus indiciis apparet, qui ſic gladiatorio animo feruntur in bon
illum virum, non ſatis callide perſonam gerunt, quin cordatis
dicibus ſuboleat fucus. Nam quis, niſi qui ex eodem valetudina
ſit, non perſpicit ſub ſpecioſo pietatis velo, quod eſt everricul
multarum fraudium, privatas ſimultates occultari, & odia pl-
quam civilia inter fratres? Quibus flagitiis, quæ ſunt Deo & hom-
nibus inviſa, fortiter & aperto Marte obviam eundum eſt, ne, ſi -
miſſius agatur, plus ad perniciem bonorum valeant ſiniſtræ adver-
riorum ſuſpiciones, & allata domo præjudicia, quam ad innoce-
tiam protegendam lex naturæ firmata Dei ipſius exemplo, mos m-
jorum, jura gentium, ratio communis, & uſitatus ordo judicioru.
Nullum enim eſt injuſtitiæ genus magis contra bonos mores, con
publicam honeſtatem, contra fas ipſum humanitatis, quam ſine
gitimo accuſatore, ſine diligenti indagine meritorum cauſæ, n
examinata teſtium fide, non ponderatis utrinque rationibus re
abſentem, inauditum, indefenſum condemnare. Satius eſſet mi
noxios impune dimitti, quam infamia notare, nedum afficere ca
tali ſupplicio quenquam probum & innocentem. Talis autem qu
que præſumitur, tum ex Chriſtianæ charitatis præſcripto, tum
favorabili hominum opinione, niſi contrarium appareat, non ex c
juſque affectu qui judicium mentis obnubilat, & veritatis lucem pr
ſtinguit, ſed ex probationibus luce meridiana clarioribus, ex ind
ciis & teſtimoniis, quibus nulla exceptio rejectiove poſſit oppo
Regis optimi fervor eſt omni quidem laude dignus, quum in t
negotio ubi putatur periclitari ſalus animarum, nulla poſſit eſſe ca
tio nimis diligens, & ſi in alterutro peccandum ſit, ſatius eſt omn
tuta timere quam eſſe parum prudentem. Tamen clementi via ſ
flaminari poterit, non enim eſt indignum principe gravi & ſapie
juſtis precibus inflecti, dare locum rectæ rationi, vinci viribus ve
deniq

lenique non eſt inconſtantis mutare ſententiam ſi vicerit alia me-
ior. Minimum decet libêre cui nimium licet. Ideo fingitur aſſidere
ovis ſolio juſtitia rerum humanarum divinarumque regina, quod
Deus ipſe nihil ſibi velle permittat, ſi fas eſt ita loqui, niſi juſtitiæ
ıumine quaſi adhibito in conſilii ſocietatem. Regum Majeſtas, gra-
ia, vis major, authoritas valere debent ad ſalutem innocentium, ad
opem impotentium, ad auxilium calamitoſorum, in pernicie vero,
& periculis hominum ſupremæ poteſtates vim ſuam infringi non
niquo animo patientur, ſi norint legibus ſubmiſſum eſſe principa-
um. In tam fœcunda materie dies me citius quam oratio defece-
it. Quocirca vos à quorum favore præſidioque legem mearum for-
unarum exſpecto, ſummis precibus oro atque obteſtor, ut mihi
ıon invideatis occaſionem honorificæ legationis: unde nonnulli
nultum in poſterum proſpicientes augurantur nihil præter offenſam
& repulſam relatum iri. Sed ego fretus recta conſcientia, cauſæ bo-
ıitate, legibus, exemplis, rationibus extra omnem dubitationis
aleam poſitis, fretus augurio longe optimo quod ſecutus eſt magna-
ımus Hector apud Homerum, quum contra parentum obnuncia-
ionem ad certam mortem proficiſceretur, (εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι
περὶ πάτρης, unicum illud optimum auſpicium *pugnare pro Patria*) fre-
us favore & gratia multorum qui iſthic plurimum pollent, fretus
ativa bonitate & clementia Regis optimi mortalium, non dubito
uin omnia ex animi ſententia, imo ſupra ſpem ſuccedent. Solemus
loriari: *Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,*

Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

d ſi vere uſurpatur in pangendis carminibus, nec quiſquam ſine ſa-
ro furore & afflatu quodam divino Poeticas fores pulſaſſe unquam
perhibetur: multo magis ejus ſententiæ fides comprobatur, quum
gregiis viris, & nullius gravis culpæ ſibi conſciis divinitus inſpiran-
ur conſilia plena juſtitiæ, plena magnanimitatis, uſu præclara, facta
expedita, quorum neminem probum pœnitere queat. Nam mihi
edulo cogitanti, & animum in varias partes verſanti, quibus reme-
diis reverendi collegæ (talem enim eum cenſeo veſtram authorita-
em, & conſenſum noſtrorum ſequutus, ac futurum confido ut bono
publico Spartam ſuam tueatur) quibus, inquam, remediis cauſa Do-
ctoris Vorſtii contra factiones adverſariorum ſublevari poſſet, non
alia via generoſior, nec magis regia occurrit, quam id conceptum
& conſultum de quo vobiſcum jam ſæpius egi. Cætera fomenta
quæ deſtituta vivæ vocis oraculo per literas & tabellarios adhiben-
tur, magis exacerbabunt quam emollient exulceratas mentes, niſi
ſit qui munitus ſuadela, gratia, commendatione ingenii doctrinæque
mederi poſſit difficultatibus, & repentinis dubitationibus quæ ſub-
inde pro re nata oriri ſolent. Opto meliora, ſed omnia me fallunt
auguria, niſi eventus, ſtultorum magiſter, oſtendet me haud vana va-
ticinari. Verum, ut video, Caſſandræ omina ſurdas aures feriunt, &
faſtidiuntur ultro oblata non tam quia conſilium diſpliceat, quam
conſilii author Baudius, cujus fatum non videtur capax tantæ fœli-
citatis, ut ad Regiam Majeſtatem publico nomine legari mereatur.

Nos tamen non vivimus indecores huic Lycæo, & me cum magn vixiſſe invita fatebitur olim invidia. Sumus enim ex eo ligno un exſculpuntur illuſtres Mercurii, quorum memoriam fauſtis recc dationibus proſequi poſteritatem non pigebit. Sed forſitan obſ mihi peccatum originis, quaſi hoſpes, & peregrinitatis reus habe dus ſim, qui cum ipſis hujus Academiæ cunabulis adolevi, & per a nos pene decem in publico docendi munere ita verſari conatus ſu ut labor noſter nec ſtudioſæ juventuti inutilis, nec ſæculo pigend fuiſſe videatur. Sane quod ſine cujuſquam detrimento famæ dictu ſit, nulli collegarum ceſſero generoſa voluntate bene de re litera promerendi. Nequaquam autem adduci poſſum ut vos arbitrer m nus eſſe propenſo erga me affectu propter indecora quædam de n bis ſparſa per malevolos quoſdam homines, qui per alienæ exiſ mationis labem viam ſibi ad famam & commendationem face moliuntur. Quanquam indiligentia mea præbitam eſſe fateor no nullam materiam invidiæ atque obtrectationi, tamen tutiſſimus erranti portus mutatio conſilii in melius, & Sanatibus idem qu Forctibus jus eſſe debet. Mihi in poſterum tam emendatis morib vitam inſtituere decretum eſt, ut ipſe livor nihil in me deprehen rus ſit quod Theonino dente circumrodi queat. Neque tamen amoribus, & rebus amœnioribus ſic exarui, ut thalami expertem tam degere velim. Et ut ſciatis in quibus ſtudiis nunc verſer, ſi for id ad veſtras cogitationes quidquam attinet, ſenex revertor ad l dum literarium, & iterum incipio conjugare, amo. Plane ita ſe r habet, nihil in præſentia tam ſerio diligenterque facio quam proca quippe jamdiu pertæſum eſt cœlibis thori. Nulla facundia effic cior eſſet ad impellendum animum labantem meæ veneris, quam legatio iſta, quæ noctes atque dies cogitationi meæ, velut amabil quædam inſania obverſatur, fidei noſtræ committeretur. Sed ja tempus eſt ut finem faciam ineptiendi. Video enim me præ ſtudi longius eſſe provectum, quam vel dignitatis veſtræ ſplendor, vel ol ſervantia mea vobis uſu mancupioque conſecrata poſtulare videb tur. Culpam imputabitis genio humanitatis veſtræ, cujus indulge tia captus tantum mihi licere permiſi, ut etiam mea ſomnia, ſed vi gilantis & ſobrii vobiſcum communicare non dubitarim. Valete, & præſidium, & dulce decus meum. Datum Lugduni Batavoru 12 Ianuarii 1612.

Reverendo viro, & eximio Euangelii adminiſtro

IOHANNI UYTENBOGARDO

DOMINICVS BAVDIVS S. P. D

QVo magis ipſe mecum reputo conſilium, de quo jam ſæpius te cum egi, tanto certiorem animus ſpem, imo fiduciam conci pit rem omnem ex ſententia ceſſuram, ſive quod vitio huma ingenii facile credimus quæ vehementer cupimus, ſive quod rect

mens

nens, & justa causa quasi quoddam signum efferunt ad bene speran-
lum. Nam ut ait ille magnanimus Hector apud Homerum, εἷς οἰωνὸς
ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Hæc sanctissima lex esto, hic optimus
nos, præclare de Rep. mereri, quod fit non profligando perduel-
es, sed servando vel unum civem, ut merito judiciis laudatissimo-
um Cæsarum, corona querna præferri debeat omnibus triumphis,
deoque consensu Senatus populique Rom. defixa fuit ante vestibu-
um Augustæ domus. Non est ergo quod teque meque pœniteat
omnibus suadæ gratiæque viribus eniti ut publico nomine legari pos-
imus. Ego tam misere Spartam istam ambiturio tum boni publici
pe, tum privati honoris causa, ut periculum sit ne mœrore conta-
oescam, si me opinio frustrata fuerit, quod ne accidat, secundum
opem Numinis, in tua fide, gratia, authoritate, diligentia situm est.
Quapropter si veteris amicitiæ nostræ necessitudo, si justæ preces te
novent, incumbe quæso communi causæ. Satis enim perspicis quam
ua intersit tum ex officio constantis viri, tum ex vinculo conscien-
iæ, tum ob connexionem commodi aut periculi Vorstium non de-
eri, nec dedi fraterculorum impotentibus studiis fuco pietatis &
eli velatis, quod est everriculum multarum malitiarum. Vt dili-
entius, quod agis, agas; adjunxi epistolam ad Reip. nostræ Atlan-
em, ut soleo dicere, seu Periclem mavis, quo prætore Athenien-
ium ἐγίγνετό τε λόγῳ δημοκρατία ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή. Eam ut
rono favore & illustri gratia excipere dignetur, multum adjumenti
dferet commendationis tuæ suffragium. Proximis Curatorum Co-
nitiis id negotium expediri valde ex usu fuerit. Nam periculum
st in mora, nec cunctationi locus esse debet in eo consilio quod ne-
nini bono improbari potest. Nullius unquam te facti minus pœni-
ebit, quam si impatienti desiderio nostro morem gerendum duxe-
is, nec Baudius collega tibi dedecori fuerit in muneris honestissimi
ocietate. Vale, vir eximie, cum lectissima conjuge, & nos amare
persevera. Datum Lugduni Batavorum 12 Kal. Febr. 1612.

Optimum illud augurium, defendere Patriam.

Populare regimen verbo, principatus vero sub primario viro facto fiebat.

CONRADO VORSTIO

CHRISTIANVS STICKE

Comitum Benthem. apud Ordin. Gen. Negotiorum Politicorum Procurator S. P. D.

LIbellos tuos, Vorsti Vir Clarissime, ab amica manu accepi, & in
benigna mei memoria gavisus sum: sed multo magis in mode-
sta defensione causæ tuæ, quam quia publicam fecerunt alii, ne-
gligere non potes sine publico incommodo. Cum non solum ad Ec-
clesiam illa spectet, sed statum quoque tangat Regibus Ordinibusque
intervenientibus. Quibus utinam satis otii atque animi habeas justa
atque plena Apologia satisfacere, & quod à summa illa eruditione
atque pietate tua speramus innocentiam tuam atque doctrinæ inte-

Ecclesiastica.

gritatem approbare. Sane de præjudicio Magnæ Britanniæ Re quod metuis nihil eſt ſi melius informas, cum optimum atque pientiſſimum Principem moderatiſſimi animi omnes eſſe ſciam, & qui libentius rationes ſequatur quam plerique Theologorum f qui non patiuntur diſſentientem. Atque utinam privato affectu ſæpius quam pietatis zelo in conſcientias alienas curioſe inquirer mali diſcipuli illius qui factus eſt omnia pro omnibus. Quorum felicibus conatibus lacerum hoc Eccleſiæ corpus magis dilace tur, ſarciendum nunquam, & Religio ipſa Chriſtiana, quæ olim omnem orbem diffuſa fuit, paulatim Europæ anguſtiis minor cum in iſta Religionum varietate & parum concordi Theologor concordia per deſperationem in Libertiniſmum imus. Deum v ſupplex oro, contentionibus iſtis interveniat, & Eccleſiæ ſuæ in d bus noſtris pacem atque tranquillitatem donet; ut ſicut in unum ligioſe credimus, ita in unum ſancte coaleſcamus, fratres & cohæ des Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hagæ 26 Ianu. 1612.

Docto pioque mihique multum dilecto Fratri ac Domino

IOANNI UYTENBOGARI,

HADRIANVS SARAVIA S. P. P.

De ſummarum poteſtatum authoritate in rebus Eccleſiaſticis. Item de Confeſſione Eccleſiarum Belgicarum.

Mihi, plurimum in Domino dilecte Frater, tuus ad meas m nus de ſummi imperii in rebus Eccleſiaſticis authoritate t ctatus pervenit: unde tantam percepi lætitiam, quantum t ſtitiæ de altercationibus Leydanis. Deo gratias ago qui tibi ha mentem & animum dedit, quod publico ſcripto à tam pernicio errore veſtros homines deterrere auſus es. Vereor enim ne Eccle Chriſti plus mali ſit allaturus, quam illi cogitent, qui obſtinati e defendunt. Propter hanc controverſiam, miſerorum Papiſtar hic in Anglia divexantur conſcientiæ. Diſcrimen tantum eſt in ſub cto ſummi imperii, quod ſic in uno reſidet Monarcha, apud vos eſt multitudine vel optimatum vel populi. Quæ res auget difficultate Quia veſtri ordines de Religione non ſunt ejuſdem ſententiæ; veſtr rum miniſtrorum nonnulli, ſi non omnes, pro veris Chriſtianis, q bus tuto fidere poſſint, illos in rebus Eccleſiaſticis admittere n audent judices. Hæc ſpecioſa videtur oratio. Sed non vident eade ratione probaturos illos penes quos eſt ſummum imperium, pot ſtatem nullam habere judicandi de tela & lanificio, de textoribus fullonibus, de re navali & aliis artificiis, quorum non tenent ſcienti Ignorare videtur Magiſtratus quæ non intelligit diſcere à perit quæ textorum ſunt à textoribus, quæ fabrorum à fabris, & naut rum à nautis, ad quos cauſa quæ controvertitur non pertinet. Qua poteſtas in rebus Eccleſiaſticis ad ſummum imperium æque pertin etiamſi penes quos illud eſt, ſint infideles aut mali Chriſtiani, ſic ad fideles & pios. Perſonarum in hac re non eſt ſpectanda fides Religio, ſed data divinitus poteſtas. Si juſta in negotio Eccleſiaſti

imp

peraverit infidelis Magistratus, parendum est; cum fideli, si jubeat
qua, non sit obediendum. Quos alieno subesse imperio Deus vo-
it, si pii sunt, præcepti tantum & potestatis à Deo institutæ habe-
unt rationem. Non vero & quotquot Ecclesiæ hic in Anglia Mini-
erio fungimur, solemni juramento profitemur nos agnoscere Re-
em summum habere imperium, non tantum in causis civilibus sed
iam Ecclesiasticis. Sacramentum ego hic subjicio, ut videas quam
summum imperium vestri homines sint iniqui. Forma juramenti
ec est. *Ego N. palam testor, & ex conscientia mea declaro, quod Majestas
egia, unicus est supremus gubernator hujus Regni, omniumque aliorum suæ
ajestatis Dominiorum ac territoriorum tam in omnibus spiritualibus sive Ec-
siasticis rebus aut causis, quam in temporalibus, & quod nullus extraneus
inceps, persona, status, aut potentatus, habet aut habere debet ullam jurisdi-
ionem, potestatem, superioritatem, præeminentiam vel authoritatem Ecclesia-
icam sive spiritualem intra hoc Regnum: & proinde renuncio & penitus re-
io omnes extraneas jurisdictiones, potestates, superioritatem, authoritatem.
t promitto me deinceps fidem & veram obedientiam, Regiæ Majestati ejusque
eredibus, & legitimis successoribus præstiturum, & pro virili mea ad uturum
propugnaturum omnes jurisdictiones, privilegia, præeminentias, & authori-
tes Regiæ Majestatis hæredibus suis & successoribus concessas vel debitas, sive
nperiali hujus Regni coronæ unitas & annexas. Ita me Deus amet! & per
ujus libri contenta.* Hæc Sacramenti forma, aut similis aliqua esset op-
unda in usu esse apud vos, ad omnem suspicionem tollendam de
Ministris & Ecclesiarum vestrarum Pastoribus, quos, cum isthic es-
em, memini non detulisse Magistratibus quantum debebant, quando
lorum potestatem in causis Ecclesiasticis nullam agnoscunt. Quæ
e hac re disputata sunt à probatissimis Theologis, miror vestros
omines aut non legisse, aut lecta contemnere. Non enim alio loco
abendi sunt quam seditiosorum, qui summi imperii summam autho-
itatem & in causis, etiam Ecclesiasticis non agnoscunt, & suæ
ristocratiæ tribuunt illam authoritatem in rebus Ecclesiasticis, quas
Papa tribuit suæ Monarchiæ. Sed judicii improbitatem istorum ho-
minum specta. Oppressi tyrannide Papæ Romani ad Magistratus ci-
vilis, qualis qualis erat, authoritatem & defensionem provocavimus,
& audiri in causa mere Ecclesiastica postulavimus: & tunc nihil non
potestatis civili Magistratui tribuebamus, quisquis ille esset. Hujus
rei testis est epistola ad Hispaniarum Regem, & Ordines Belgica-
rum Provinciarum, quæ olim præfixa fuit fides Confessioni Eccle-
siarum, & tecum reputa cujus Religionis illi fuerint, quantum tamen
illis tribuerimus, in fidei negotio. *Ego tunc temporis Minister eram Ec-
clesiæ Gallicanæ, Antverpiæ, & exemplaria illius Confessionis Principi Auriaco
& Comiti Egmondano offerenda curavi. Frater uxoris meæ erat Comiti Lu-
dovico à cubiculis, qui me ad Dominum suum adduxit, ut illi innotescerem,
& exemplaria recens editæ confessionis darem, ulterius principibus distribuen-
da. Congregavi primum tunc temporis Ecclesiam Bruxellis auxilio Domini de
Tolossa, fratris Domini sanctæ Aldegundæ, ex aulicis & paucis quibusdam Ci-
vibus Gallici sermonis. In altercationibus Leidanis illam fidei Confessionem &
Catechismum allegari, & vigere video, ac si ipsum esset Dei verbum. Homines*

improbi confessionem Augustanam audacter despiciunt, & qui modestiores ... beri volunt, in illa esse aliquod, quod mutatum vellent, desiderant: in sua ... confessione, ac si fidei Canon esset, nihil mutari patiuntur. Ego me illius con- fessionis ex primis unum fuisse authoribus profiteor: sicut & Hermannus ... detus: nescio an plures sint superstites. Illa primo fuit conscripta Gallico ... mone à Christi servo & Martyre Guidone de Bres. Sed antequam ederet, Ministris verbi Dei, quos potuit nancisci, illam communicavit: & emen- dum, si quid displiceret, addendum, detrahendum proposuit: ut unius opus ... seri non debeat; sed nemo eorum qui manum apposuerunt, unquam cogitavit fidei Canonem edere: verum ex Canonicis scriptis fidem suam probare. Nil tamen meo judicio in illa est quod reprehendam aut mutare velim. Quod si ... aliqui, quibus non omnia probentur, audiendos censeo, & ex verbo Dei do- dos si quod reprehendunt secundum Dei verbum. nemo temere inter ... censendus est, qui doceri paratus est. Articulorum non idem omnium est p... dus, esse possunt nonnulli à quibus si dissentiant sunt ferendi, non ab Eccl... idcirco alienandi: Idem censeo de Catechismis vestris, quos ipse aliquando ... in Gallicis quam Teutonicis Ecclesiis docui: Ab illis tamen dissentio in expli- tione descensus Christi ad inferos, postquam à vestris ejectus, huc sum reversus mutavi sententiam, melius hinc in Anglia edoctus Concionibus & scriptis ... doctissimi viri Reverendi Episcopi Vintoniensis, tum aliorum doctorum ho- num, qui nulla in parte aut Calvino aut Bezæ cedunt. De qua re ad E- clesias quæ Reformatæ dicuntur, duos conscripsi libros, qui n... dum viderunt lucem. Sunt hic plures de hoc argumento hinc ... scripti libri sermone Anglico. Tibi per vestrum Tabellarium br... mittam descriptum exemplar, interea jubeo te salvere, & pro veri- te fortiter stare. Cantuariæ die 13 Aprilis stilo Angliæ 1612.

Mitto tibi hic exemplar epistolæ, quam cum Leydæ habitaba... scripsi D. Helmichio & opportune, cum schedas alias evolvere... se mihi obtulit: non enim nunc primùm vestri hanc movent ... marinam. Vetus est error, qui ex otio natus est, ut primum p... dari cœpit Ecclesiis.

OBservande in Christo frater, reversus Middelburgo, dom... 16 die Aprilis stilo novo, inveni dilectionis tuæ literas, ... Martii stilo veteri datas, quibus studium tuum & animum ... ga pacem & concordiam intellexi: de quo nunquam dubita... Scio enim omnem te movisse lapidem ad tollendum, quod natum ... in vestra urbe, scisma. Sed enim non quæritur causa & author, sed ... nis, & quomodo suspicionem, quam de vobis & ordine Ecclesiasti... concepit Magistratus, amovere possitis, jure an injuria nec hoc qu... ritur. Suspectam censuram nostrarum Ecclesiarum passim esse vid... Magistratibus, tanquam sub illa tyrannis aliqua lateat. Quæ ta... dem successu temporis aucta viribus Magistratus, authoritatem si... subjiciet. Quam sit humanum ingenium imperii illegitimi impatie... notum est, odit enim omnes, qui potestatem aliquam sibi vendica... volunt. Hæc opinio nisi tollitur, frustra laboratis. Fratrum n... strorum in Schotia recens exemplum nos commovere & comm...

nei

re debet, ut prudenter nos in hac re geramus: erant enim illic r totum regnum Ecclesiæ constitutæ ea forma regiminis quæ hic : sed eam edicto publico Rex abrogavit, & aliam sua authoritate nstituit: nec video nos aliquid melius posse sperare: quantum udentia tua Magistratui Christiano authoritatis in rebus Ecclesiacis tribuat, nescio. Vereor ne aliqua in re Magistratui negatum sit od concedendum oportuit; ut dubitem, facit hujus Ecclesiæ exemim, & aliarum quarum audivi & legi sententiam: temere tamen hil judico, tantum ajo me id vereri. Sed ut quid ego sentiam, & id sequendum ac tenendum ab omnibus tuto judicem paucis exnam. Non minus in Ecclesiasticis rebus authoritatis, Magistras Christianos habere arbitror, quam olim habuere Reges & Duces puli Dei, quorum mandatis Sacerdotes & Levitas, in iis quæ sui uneris erant, parere Deus voluit, quamdiu intra divinæ legis canllos se continuerunt. Moses Dux populi Dei, & Iosua cæterique dices mandata dederunt Sacerdotibus & Levitis. David templi ucturam & ordinem quem tenerent Sacerdotes & Levitæ, in ejus inisterio constituit: nihil opus plura commemorem, cum copiosime hanc quæstionem disputatam habeamus à nostris Theologis: os vestros homines legisse non dubito. Nisi quod Magistratui deetur dederimus, ipse plusquam debet ad se rapiet. Si Anglicam aut cotiam linguam intelligeres, ego ad te mitterem Regis Scotorum pologiam. In qua rationem reddit abrogatæ aut verius mutatæ cclesiasticæ politiæ, quam Ministri constituerant & aliam ipse præripserit. Vester Magistratus vobis contrarios Ministros, quibus stros conatus frangant, semper opponent. Quid peccatum sit in c re à Scotis judicem nihil attinet scribere: ne idem vobis usu niat, tempori prospiciendum & videndum est, quantum & quates dissentientes etiam in nonnullis doctrinæ capitibus, sint tolerani. Deinde quæ sit Magistratus civilis authoritas in politia Ecclesiaica. An possit leges præscribere politicas Ministris & Pastoribus cclesiarum in rebus Ecclesiasticis, quibus parere debeant, &c. Quam mihi in hac re consentiant videre potes. Hermanus Modes erat in alia sententia, & ad eum si scripsissem, laterem lavissem. Mihi insignis facta est injuria, sed Deo sit gratia, nihil mihi illa nouit. Si quid mali inde secutum est, ipsi authores detrimentum acceerunt: fui enim pacis & Magistratuum authoritatis semper stuiosissimus si quis Minister verbi Dei alius. Iterum vale Frater amice udio & amore colende.

CONRADO VORSTIO,

STEPHANVS de REYGER,

Comitum Benthem. Aulæ Magister S. P. D.

Consolatio.

REverende & eximie vir, frater in Domino dilectissime, reci- tis mihi nuper & lectis tuis ad me postremis litteris, vehem- ter contristatus sum, & magno animi dolore affectus, quod ex iis intellexi te ab omni spe professionis nunc excidisse. Quæ sane si- gnificatio eo animis nostris accidit acerbius, quod in proxime pr- ribus tuis nobis confirmaveras Regis & Archiepiscopi animum e- ga te, & tuam causam, longe aliter esse ac initio fuerat, pacatiorem scilicet & æquiorem. Quo sane nuntio eramus hic omnes admodum exhilarati, & cum amicis passim istam nostram lætitiam commu- caveramus, quam nunc postremæ tuæ nobis omnem prorsus i- piunt, & ingenti mœrore ejus loco animos nostros implent. Ge- roso Domino Comiti & tunc, cum istæ tuæ primum huc adferen- tur, & etiamnum cum tertiana febre conflictanti, quæ eum rh- huc redeuntem triduo ante corripuerat in ipso itinere, secundum eo tempore paroxysmum experto, uberrimas inter legendum e- presserunt lacrymas, innumeris & repetitis mixtas suspiriis. N- mihi dubium, sed certum, imo certissimum est, eum sancto isti - clesiæ negotio quod & hic, & istic præcipue à multis sanctis & - viris, inter quos cœlestis ille Rex te, quasi caput & primarium - cem, hujus seculi initio, haud dubie esse voluit, susceptum gerit, ex animo & serio favere, & tibi ob varia & dura certamina, - ejus causa sustines, impense addictum esse. Quin hunc eundem te affectum à quam plurimis hic locorum constanter conservari a- due deprehendo. Ita ut te solicitum esse nolim de animorum - strorum inclinatione ob has tuas afflictiones. Securo hîc fac sis a- mo, & istam mea fide curam depone ac timorem, quem hactenus fere in singulis tuis litteris innuis. Quin aperte sæpe ostendis, te vereri ne aut voluntates nostræ abs te alienentur, aut amor langue- per tantam vim convitiorum, calumniarum ac persecutionum, q- sustines. Illud tibi potius de nobis persuade, non paucos hic esse, - sic tuis afflictionum istarum ærumnis afficiuntur, ut earum partici- non secus ac suo, dolore tuo doleant, certo persuasi quæ tibi e- niunt, quæque hactenus istic passus es, pro salutari veritatis doctri- te pati, & evenire tibi ea omnia. Et quoniam alia ratione opem ti- ferre in his calamitatibus tuis, & conflictibus non datur, non int- mittimus mutuis cohortationibus ad preces, anxia vota & gemit- nos per occasionem frequenter exstimulare, & sanctam Christi ej- que Ecclesiæ causam Deo Patri & Domino nostro Iesu Christo co- mendare. Oramus eum supplices, & ardenti pectore optamus, - veritatis cœlestis propugnatores ac fautores passim multos excit- & te inprimis tot tantisque donis ad illam asserendam ornatum co-

firm-

net robore ſpirituali, & mentem voluntatemque ſpiritu prudentiæ pernet, ut & in omni officio moderationem vitæ ſalutarem quæ- , & conſtantiam ſimul, gravitatemque fideli Ieſu Chriſti ſervo gnam in veris ſententiis, & rectis conſiliis tuendam eſſe, etiam in riculis, ſtatuas. Præter has preces, quas quotidie cum lacrymis & mitibus à quamplurimis hic fundi certum mihi eſt, quod ad in- oata certamina conferamus, nihil equidem habemus. Certo con- amus, Deo curæ fore Eccleſiam ſuam, & hac ſpe dum licet, & res igit, & poſtulat jacta alea & neceſſitas, teſtes ſimus veræ doctrinæ, eo committentes eventum. Is tibi gratiam largiatur, ne deficias ibus, nec terrearis ulla in re ab iis, qui ſe opponunt. Revoco in emoriam iterum, quod & nuper, illud Ioabi ad fratrem Abiſæum, æſta te fortem, & pro populo noſtro, proque urbibus Dei noſtri enue pugnemus, & Iehova faciet, quod ei viſum fuerit. Erigunt imum tuum dulciſſimæ & infallibiles conſolationes, quas propo- t vox divina, Pſalm. 109. Deteſtentur illi, tu faveas, eiſque turpi- r confutatis tuus ego gaudeam. Agam Iehovæ gratias ingentes oc ore, & eum in frequenti corona laudabo, qui afflicto vel pau- ri (id eſt, humanis omnibus præſidiis deſtituto, & à ſolo Dei auxi- o pendenti) dexter aſtiterit, eum ab ejus vitæ condemnatoribus efendens. Item apud Eſaiam, Nolite hominum opprobrium time- , aut ignominia frangi. Etenim quaſi pannum corrodent eos ti- æ, &c. cum interim mea juſtitia ſemper, mea ſalus perpetuis du- bit ſeculis. Item, Ego, Ego veſter ſum conſolator: quis tu es qui ominem moriturum, qui homine natum metuas, cujus eadem quæ aminis conditio eſt? oblituſque Iehovæ creatoris tui, qui cœlum tendit, terramque fundavit, perpetuo ſemper formides tyranni fu- rem, dum ſe componit ad perdendum? &c. Verum non tibi, Exi- ie vir, honorande in Domino frater, vel monitis vel monitoribus tis eſt opus. Hæc talia, & his ſimilia, longe illuſtriora divinarum romiſſionum teſtimonia tibi, ſat ſcio, abunde ſuppetunt, nec opus llo modo eſt à me meique ſimilibus, quibus in infimis hujus Scho- e ſubſelliis vix locus aliquis competit, ea tibi ſuggeri: ſed ideo com- nemorare pauca hæc volui, ut declararem meum in te pium affe- tum, & conatum duntaxat in præſtando amici officio oſtenderem. Notavi in omnibus hactenus tuis litteris, tum mihi, tum aliis ſcriptis, e optimam animo fovere ſpem de divino auxilio, & felici tandem iarum perſecutionum eventu, nec animum deſpondere, ſed in ſpi- itu à Domino corroborari, ſub cruce iſtac tua graviſſima, & cauſæ onitatis conſcientia ſuſtentari, ita ut mediocriter adhuc valeas, & par ſis mediocriter iſtis aſſiduis ſcribendi laboribus. Quibus ſane plenis confidentiæ piæ verbis tuis, mœror noſter, quem calamitatum uarum ſignificationes, quas litteræ ſingulæ hucuſque perpetuo con- tinent, adferre ſolent, nonnulla ex parte diſcutitur. Iterum iterum- que voveo, ut Dominus Ieſus ſui ſpiritus virtute ac robore adſit ti- bi, teque impleat gaudio & tranquillitate ex vivi ſolatii ſenſu, & ſu- ſtentet ſpe non dubia futuræ liberationis, ſecundum glorioſam ſuam potentiam, ne curis vel anxietatibus conſumaris, nec deficias cor-

poris

poris viribus. Bono ac forti esto animo, & cura sedulo, quantum potes & in his curis licet, valetudinem tuam. *Durato, & te rebus servato secundis.* Qui graviter nimis adversa ferunt, negant se Deo curæ esse. Sed hic finio, ne audiam tritum illud, Recte venimus, &c. Si vacat aliquot interdum pagellas percurrere in Epistolis Philippi ad Camerarium, magnam sæpe fati similitudinem deprehendes & hujus nostri & illius temporis, & multa sparsim notatu digna, quæ & usui forte & solatio esse poterunt. Addidi hic aliquot pagellas abjectarum chartarum; quas te perlegere velim, in quem finem, facile conjicies, cum legeris. Dolorem tuum ex incendio librorum in Anglia facto solaberis Epigrammate Steniano de filii casu. Non postulo ut remittas. M. Episcopio professionem Theologicam hoc rerum statu istic demandatam esse, non sine admiratione, cum ingenti animi lætitia ex tuis cognovimus. Gratulamur & ipsi, & Academiæ isti ex animo: Deus fortunet ipsius labores. Nonnulli, ut audio, hisce in locis fremunt & indignantur miris modis ob istam vocationem, longe satius fuisse clamitantes Vorstium ad eam fuisse admissum. Inter eos fertur esse Pastor Schuttorfiensis, qui agnovit ex aliis Episcopium longius ab orthodoxis recedere quam Vorstio, cui non dubito extra culpam multa tribui. Quanquam alioqui in suis de te sermonibus amarulentissimus est, ut & Sto-cius, qui omnes rabie & furore, ut narratur, antecellit. Regis scriptum, felleum prorsus, pro cujus communicatione agimus gratias, jam ante hic sparsum, & nobis visum & lectum erat, quam id te missum acciperemus. In his talibus comparandis, & ultro citroque missitandis non segnes se atque socordes præbent quidam collegii, inter quos præcipui sunt crassus noster aulicus, D. Cottichius, Gigas, Zieglerus, nec deest hic suis partibus noster typographus. Tua ab illis ignorantur prorsus. Operæpretium esse existimarem si tuorum libellorum, cum recentes eduntur, aliquot semper exemplaria, el triginta aut quadraginta circiter, huc mitterentur æquo pretio vendenda. Facile invenirent suos emtores, præcipue qui eduntur Latini. Id experti sumus nuper, cum Forkenbecius Daventria rediens 20 circiter exemplaria Christianæ, & modestæ tuæ Responsionis ab Assuero huc adferret, quæ alteruter Bibliopolarum nostrorum venderet inter studiosos. Sed vix urbem ingressus erat, cum certatim advolarent studiosi ad diripiendum pro se quisque ex iis unum, antequam ad Bibliopolam deferri possent. Pro libellis tuis Belgicis, quos à tabellario Gronoviensi recte accepimus, & pro duobus Latinis pariter à D. Goddæo exhibitis, generosus noster Comes habet & agit tibi gratias. Remittit, ut voluisti, 100 exemplaria libelli istius, qui hic excusus, in ligneam arcam sedulo compact, ut sperem te ea accepturum integra & illæsa, reliqua asservabuntur donec visum fuerit. Edita illa de prædestinatione scripta apud vos, miror quid causæ sit, cur lucem ferre recusent, vel quo consilio supprimantur. Quod si jam maturuerunt, fac nos quæso unius illorum exempli participes, uti & orationis illius in Consessu Ordinum à te habitæ, & omnium illorum quæ à te prodeunt, Quæ hactenus

vulga

lgata sunt te autore, eorum puto unum semper exemplum à te
ssum esse gen. Comiti meo. Idem cura ut & in posterum fiat.
o me petere te velim à typographis vestris, quæcunque vel à te vel
aliis in tota hac causa edita sunt, sive Latina, sive Belgica, ab ipso
tio ad hunc usque diem, & mittere mihi, addita significatione
etii; quod non gravate solvere, etiam sine mora paratus sum.
olim enim vel tibi vel cuiquam in hoc genere aliquid gratis acci-
ndo gravis esse. Fullenjus ante dies paucos fasciculum quendam
m litteris suis ad Dn. Comitem Adolphum, per specialem tabel-
ium misit. Suspicamur fasciculum illum continuisse aliquid novi
ipti ipsorum. D. Adolfus de litterarum sententia à meo Comite
errogatus hisce diebus, cum hic adesset una cum fratre D. Arn.
to, respondebat propter prolixitatem non sibi eas legere libuisse,
dedisse Iohanni Munstero perlegendas. Ad quod meus Comes,
llissime hoc abs te factum, nemini scilicet potuissent talia com-
tti rectius: Et si liceret facile, inquiebat meus, divinarem quis ta-
m scriptionum scopus ac finis: Certum hoc mihi eos moliri te
pellere ad inquisitiones, & vocare in auxilium institutæ à se ty-
nnidis. Respondebat ad hoc serio vultu Dn. Comes Adolfus,
oc tantum si volunt, jubeo eos à me facescere, nunquam futuros
ti sui compotes. Tentabo num quid per Wesselum nostrum ex-
cari possim, quid velint sibi, quid quærant: non enim solet Dn.
unsterus illiberalis esse in id genus scriptis communicandis. In
s ad Goddæum requiris judicia & consilia nostra, & inprimis ge-
rosi Dn. Comitis, ecquid censeamus consultius esse, isto ubi nunc
loco manere, an alio, donec regis nonnihil deferveat ira, secedere.
ius illud & generoso Dn. Comiti, & nobis ceteris præ altero isto
idet, ex gravissima causa, quam ipsemet adducis: excepto tamen
omino Cancellario, qui posterius consilium præferre videtur, ni-
rum ut te aliquandiu subducas, & alium in locum cum tuis con-
ras, si istic tuti esse non potestis. Hac sane conditione & nos idem
idemus, ut si istic absque periculo vitam agere non conceditur,
od tamen alibi licere putatis, vos in tutum locum recipiatis. Sed
e omnium optime hic tibi consules, & amici qui istic sunt, quique
arena illa tecum versantur, ubi sæpe capiendum consilium. Epi-
olam hortatoriam ad Dominos Consules Leidenses en habes hic
junctam, quam nullo negotio à Domino nostro Comite obtinui,
pote qui omnia quæ è re tua esse putabis facere paratus sit. Since-
enim te amat, & bene tibi vult ex animo, nec est quod metuas ob
dictiones tuas animum ejus abs te alienari, sed serio miserabili tuo
tu ad commiserationem commovetur subinde, & videtur inde
nor nova sumere incrementa. Ad nuptias à D. Cancellario te in-
tatum esse intelligo. Invitamus ad easdem & nos omnes ami-
tui, & rogamus etiam atque etiam, imo obtestamur, si res tuæ
quo modo id ferunt, ut venias. O quanto perfundemur gaudio, si
te videre continget. Εἰς ὄμματα φίλων ἀνδρῶν εἰς βλέπειν γλυκύ. Ni-
l tamen hic volumus, quod fit cum insigni incommodo aut peri-
lo aliquo tuo. Arcam cum his litteris vehiculo curabimus Da-
ventriam

In facies amicorum virorum inspicere dulce.

ventriam deferri ad Dominum Assuerum, quem paucis monebo, : tuto & citra moram prima quæ dabitur occasione eam ad te cur. Generosus noster Comes jam incipit à tertiana convalescere, D; sit gratia: bis enim jam reliquit eum intactum. Iussit te una cu uxore plurimum salutari à se: uxori similiter & ego salutem nunt. Dominus Cancellarius ante triduum hinc abiit in Comitatum Bethemiensem, ubi nunc agitantur deliberationes de tollendo veti illo odio & dissidio cum Ketleris. Sed valde vereor ne frustra h: sit opera. Priusquam eo iret D. Cancellarius, biduum hic adfuerit Domini Comites natu maximi, ut cum meo Comite, qui valedine impeditus in locum isti negotio destinatum venire non potu, mutua conferrent consilia. Dominus Sollingus nescio quo profectus aliquot septimanis hinc absfuit. Eum tamen ante biduum reversum esse audio, & salutari Rectorem Dusseldorpiensem. Quod n verum, sive fabula sit, nondum mihi pro certo constat. Novus Elector Coloniensis hodie ingreditur Episcopus urbem Monasteriu, quem Ordines Diœceseos magnifica pompa excipient in plano camporum æquore proxime ad urbem, quod vocant *den Geest*. Eò ma: hujus oppidi nostri pars spectandi gratia confluxit. Nicolaus P:terus hodie sponsus est, & in uxorem ducit speculatoris quondi nostri viduam. Quod quis non miretur & rideat. Testimonia e Castellione Welsingi manu descripta, quæ hoc tempore habui, cu his mitto. Quibus addi possunt illa operi Biblico Latino præfix. Sed desino hic, prolixitatem & loquacitatem huic meo in te a:ctui imputabis. Dominus noster Iesus Christus sui spiritus gratia:bi adsit, & animo ac corpori robur in his pugnis subministret, te:e è periculis tandem omnibus clementer ereptum & liberatum :-

Et confide. clesiæ suæ quam diutissime servet incolumem. Erige te καὶ θάρσει. d enim optimum, inquit bonus ille Philippus μελ. Nam jacentibus ὁ :-βολος vehementissime insultat. Adversus quem nos in Christo :-

Stationum suarum desertores. dere, & confidenter resistere decet, non λειποταξιῶντας, sed tuentes:-cum nostrum, tanquam in acie bonos milites. Vide in Epistolis d Camer. pag. 32. & 33. Vale & fortis esto in Deo. Ex arce Steinf:-to, ipsis Kalendis Aprilis, Anno 1612. Generosus meus Comes :-rum te salvere jubet. Si quid iterum in lucem dedisti, vel advers:rum specimen Frisiorum, vel aliud quippiam, fac nos participes. Deu:e servet, & totam familiam tuam. Amen.

Da veniam erratis, nam non erat mihi otium relegendi.

CYRILLVS
Papa ac Patriarcha Alexandriæ S. P.

DOctiſſ. ac Humaniſſ. Viro, Domino Ioanni Vytenbogart, Miniſtro verbi Divini, Fratri in Chriſto obſervandiſſ. ſalutem, & pacem à Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Merito ab ipſo litterarum mearum principio ad humanitatem
am, illa in pacem referri debere arbitror, quæ in Euangelio Ieſu
hriſti, totius boni Chriſtiani fundamentum poſitum eſt, cum præ-
peretur Apoſtolis, in quamcunque domum intraveritis, primum di-
te pax huic domui: & poſt reſurrectionem à mortuis, antequam
l aliud inſtruerentur diſcipuli, pax vobis, eſt dictum; quod etſi ob
ia, & ob hoc factum puto, quaſi vellet Dominus eis ſignificare,
mne Chriſtianum negocium pace incipi debere, paceque finiri,
ıia Deus Opt. Max. qui eſt α & ω, pax eſt in principio, pax in fine,
nos, qui ad ejus ſimilitudinem creati ſumus, non ab re faceremus,
creatorem noſtrum, ſi magiſtrum totis viribus imitaremur. En
go vir Doctiſſ. in hujuſce ad te meæ epiſtolæ ædificatione, jacto
ındamento pacis, una mecum ſperare debes, fore ut amicitia no-
ra proficiat, fore ut aliquando ſalutare aliquid inter nos tractetur,
mota paſſione, quæ hominum animos facile occupatque vincit-
ıe, cum maxime ſciamus, ex iis quæ nobis referuntur, te iſthic om-
ibus eſſe admirationi, & ob ſelectum concionandi genus, quod
bi cœlitus eſt donatum, quod munus nunquam recte adimpleretur
iſi in corde inſitum eſſet, quaſique innatum deſiderium boni com-
ıunis totius Eccleſiæ, hoc eſt, peregrinantem Eccleſiam in fauſto
atu ſemperque florentem peroptare videre, quod de te tanto viro,
a credendum, ita ſentiendum eſſe non dubitamus, præſertim cum
oties nobis hoc teſtatus fuerit virtutum tuarum facundiſſimus præ-
icator, Illuſtriſſimus Orator in hac Turcarum Aula, Dominus
Cornelius Hagius, quoties nominis tui, in habendis mecum collo-
quiis, mentionem fecerit. Cujus ante decem annos, peregrinantis
n hiſce partibus, cum uſus eſſem familiaritate, magis magiſque hoc
empore confirmata eſt amicitia noſtra, quando ex inſperato ipſe
Belgio ego ab Ægypto in hanc urbem proficiſcentes, alterutrim in-
credibili cum lætitia, viderimus, ſalutaverimus, dextramque dederi-
mus. Quantum ergo iſto Domino tua nobis referente putas nos
am gaviſos? quidnam putas, quod nos in animo concipiebamus,
dum tua referentem audiebamus, ab oreque pendebamus viri, ni-
ſi ad te litteras noſtras dare? Propoſuit hoc nobis Dominus Ora-
tor, at nos celerius deliberaveramus. Hinc eſt, quod ego tibi mini-
me notus, mihi ſatis noto tibi, præſentes exarare voluerim. Nec mi-
rum ad miniſtrum enim ſcribit miniſter, & ad Paſtorem Paſtor,
uterque enim noſtrum hiſce nominibus fungimur, at tu in tua, ego

Ad pacem Chriſtianam & fraternum amorem provocatio.

in mea Ecclesia, & quamvis Pastores & tu & ego simus, constat t-
men ambos sub uno Pastore summo esse, cui simus oves oport,
& à quo, si esse volumus, constituamur Pastores. Quod si à Deo -
bemus, bonum est; at hoc est modo malum, quia non constat
mea vocatio, non constat mihi tua. Et quod pejus, vel uterque, e
neuter, Patrum autoritatem antiquam, ne Scripturæ dicam, sp-
nens, admittit in Ecclesia, humanas opiniones, & innovatio s.
Quibus jam immersa Ecclesia extreme languescere videatur, loco -
dei, inanis introducitur Philosophia, versatilis ille gladius, viam n
custodiens, sed impediens Paradisi. Cui Philosophiæ Christum s-
mittimus, cui credimus, qua nisi probentur fidei mysteria, non su-
pimus, hanc solam fundamentum salutis ponimus: quod si ista
de te dicam, vel ad te referam, tu ad me retorquebis. Si ambo
Papam Romanum, ille ambos excommunicabit, & pro hæret s
habebit. En quæ est ista miseria, quæ veritatis confusio; nemoqu
qui tanto possit obviare absurdo, tantamque explodere à Chris -
nitate obscœnitatem. Videntur aliqui exprobrare Ecclesiæ Orie s

Litterarum ignorantiam. Indoctus.

τὴν ἀμαθείαν, quod videlicet inde litterarum studia, & Philosopa
in alias partes migraverint. Sed certe ob hoc, quod nunc ἀμαθὴς
sit oriens, valde beatus reputari potest, etsi enim ob tyrannid
Turcarum multis sit oppressus miseriis, neque sit ei ulla disce
commoditas, at inde magnum sumit emolumentum, quia non -
vit quænam sint illæ pestiferæ quæstiones, quæ hoc tempore hor-

Innovationes.

num inficiunt aures, nova portenta monstraque sunt ei αἱ καινοτομ,
metuendæ magis quam amplectendæ. Contentus est incompta fi
Christi, quam ab Apostolis, majoribusque suis est edoctus, in illa
usque ad sanguinem perseverat, nunquam demit, nunquam add,

Rectamque de Religione opinionem.

nunquam mutat, semper idem manet, semper integram τὴν ὀρθοδο
tenet servatque, & si quis ulterius voluerit serio statum Christianı
in Ecclesia Orientis observare, rem magni momenti miraculumq
animadverteret, nam ipsi Christiani, ex quo reducti sunt in servit-
tem, etsi ut à domesticis anguibus, ab infidelibus persequantur, &
propriis substantiis privari se videant, & si raptos filios à propr
amplexibus, & si continuo se afflictos, tribulatosque ut nil ampli
ista tamen pro fide Christi pati non est eis grave, prompteque haber
ut multoties est probatum, si sese obtulerit occasio, ipsam morte
subire. Forsan Dei omnipotentia inde apparente, unde tanta hom

Cum illius potentia in infirmitate perficiatur.

nibus donatur gratia, ὅτε ἡ ἐκείνου δυνάμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, an no
est hoc miraculum? an non sunt ista stigmata Domini Iesu quæ g
stabat Paulus? quo cum Christiani Orientales hujus vitæ commod
tates pro nihilo ponentes, ut caducasque reputantes, animum a
unum erigunt finem, qui est hæreditas regni cœlestis in Dei glorian
Ad quid ergo tibi narramus ista? ut videlicet intelligat tua prudenti
in hisce partibus esse difficile aliquid novum admittere in Ecclesi
admittere in fide. Neque unquam iis consentiemus, qui etsi apparer
ter ad aliquod beneficium atque utilitatem videantur, at magn
cum totius Christianitatis scandalo ista facere, res ipsa docet, &
optarem, ut una nobiscum, regulam istam vestra sequeretur Ecclesi

no

on enim objicerentur ei, quæ passim plures hujus temporis scriptores objiciunt, & quoniam non est mihi tanta facultas tractandi, ut eque ocium plura scribendi, missa ea facio, meque ulterius non exendo, quod forsan tunc adimplebo, ubi tuæ charitati non ingraam fore intellexero, indoctas litteras nostras perlegere, resque anti momenti, non pauci facere, satis vero se modo habere arbitror, t tractatus nostræ amicitiæ, ex ista occasione quæ nos ad tuam hunanitatem scribere coëgit, sumat exordium, indeque possit procere, quod Deo optimo maximo complaceat, cum utriusque nori consolatione suo perficere adminiculo, totumque in suam redunet laudem. Interim ego te observo, absentemque animi affectu raterne amplector, & iterum atque iterum te osculo pacis deoscuor, optimeque valere cupio. Datæ Constantinopoli 1612. 30 Maji.

Clarissimo viro
D. CONRADO VORSTIO,
PETRUS CUNÆUS S. D.

Clarissime Doctor,

Qui antea admirandam eruditionem tuam veneratus fueam, tandem nunc etiam, ex quo tempore nuper te Goudæ salutavi, isignem tuam amare cœpi humanitatem. Itaque vehementer doeo quadam fortunæ iniquitate in iis te locis vivere, ubi alloquio tuo rui quotidie, ac de maximis Religionis mysteriis libere tecum seronem serere non possum. Nuper scriptum quoddam edidi, quod ibi mitto, & uti judicium de illo tuum perscribere nobis velis, etiam e atque etiam rogo, maxime Vorsti. Omnes eruditorum familias tque ordines perambulavi: & quia Theologi hodie maxima pars unt ineptientium, sane continere me non potui, quin sæpe illos, & ion uno loco in hanc Satyræ nostræ scenam introducerem. Elusi Parcarum tabulas, & anile fatum, quod hodie inter sacrificulos notros excitat tragœdias, tum & multa de eorum vernilitate dixi, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti & consecrati, eminem ferunt à se dissentientem. Etiam de Iuliano sententiam meam, non sine multorum indignatione, exposui epistola ad amplisimum Zeistium, quæ est in limine posterioris libelli. Verum tu, Clarissime Doctor, cujusmodi hæc sint, facile per te videbis. Equidem ego gaudebo si tibi hæc, acerrimi judicii viro, probari intelligam. Nam ut omnibus placeam, nunquam fore spero: neque profecto mea refert. Vale vir maxime. Lugd. Bat. 29 Decemb. 1612.

De Satyra sua Menippea.

IOANNES UYTENBOGAERT, IOANNI NARSSIO

suo S. & bene per Christum agere P.

Epistola Apologetica, qua ad malignas quorundam criminationes & calumnias respondet.

QVid audio Doctiss. Narssi? nefandam illam cramben qu[illegible] jampridem emarcuisse & ipsi Authori fœtuisse credideram, m[illegible] modo recoqui in vestro tractu, verum & citra nauseam de[illegible]stari? *Præcipuos nempe ex Remonstrantibus ab Hoste pecunia corruptos?* [illegible] *corrumpere alios? foveri etiam controversias istas à primariis quibusdam ex* [illegible]*dinibus viris in hunc finem, ut turbetur Resp. & Ecclesia?* Age, age [illegible]lumniator quisquis es, ita perge, omnem Numinis metum pe[illegible], conscientiæ vim infer, frontem perfrica, pudorem, honestatem o[illegible]nem, quicquid denique homini humanum est exue, finge, refi[illegible] quod in mentem venit pro lubitu, mentire, calumniare audacter, [illegible]rebit saltem aliquid. Ita solent majores tui: sic solet parens t[illegible] Diabolus. Hæc praxis est eorum, qui, ut veritatem opprimant, [illegible]hil prorsus pensi habent: &, quum solis in Vero lucentis radios [illegible]pientes oculi ferre nequeunt, & tamen radiantem illius splendor[illegible] impedire potis non sunt, Majestatis & perduellionis, nequiter c[illegible]fictis criminibus, in capitis etiam discrimen vocare sinceros & [illegible]corruptos illius patronos haud verentur. At utinam vocarent: [illegible]nam inquam vel unus aliquis, sive in hoc nostro, sive in vestro t[illegible]ctu cujuscunque tandem ille sit ordinis prodeat, qui vadimoni[illegible] promittere audeat. O quam lubens ego, omnesque, quos novi [illegible]monstrantes, ad dictum diem advolaremus illico, nos vel cor[illegible] ipsa vestra nobili, amplissima & prudentissima Aula Gelrica, [illegible] quavis alia, prævia etiam juris, quod nos à vestra jurisdictione e[illegible]mit, renunciatione ultronea, purgaturi, perlubentesque quum for[illegible]narum, tum nominis, ipsius denique vitæ discrimen, si vel minim[illegible] in ullo nostrum tanti sceleris judicium deprehendatur, subituri. [illegible] vero, mi Narssi, quid si & ipse calumniatorem magis instruam a[illegible]versum me, ne quid desit fucandæ calumniæ? dicamque, vivo adh[illegible] p. m. D. Arminio per Frisiam sparsum, Romanum Pont. ad illu[illegible] & me sub annulo Piscatoris prolixæ benevolentiæ plenas dedisse [illegible]teras, quibus & gratulatur nostris studiis, summosque, nempe C[illegible]dinalitios pollicetur honores, gnaviter si perrexerimus? Quid! qu[illegible] sub induciarum pangendarum initiis prægnantem, (quæ secun[illegible] nuptiis gravida nunquam fuit) uxorem meam in meis ædibus, (q[illegible]rum nunquam limina salutavit) conspiciens Neijus Monachus, [illegible]lebris ille induciarum faber, pro infante sponsorem se obtulit [illegible] S. Baptismi fontem, in amicitiæ scilicet arctissimæ inter nos ine[illegible]dæ tesseram? quam fabulam Enchusæ jactitatam ex F. H. ore t[illegible] audivi ipse. Addatur & aliud, non ita pridem Mercatorum Amst[illegible]damensium (relatore ut audio P. filio) manicis appensum, me nem[illegible] post pactas inducias ad minimum binas per Brabantiæ & Fland[illegible]

ce-

elebriores urbes profectiones instituisse, inque iis ubique ab Epis-
opis, proceribus, ipsis denique Iesuitis, publicis sumtibus magnifice
xceptum, opipare habitum, ac non sine muneribus, quibus homi-
esque Deosque placari jam olim creditum fuit, dimissum. Hæc &
milia, ut & illud de pecuniis ab Hoste Reip. receptis, si vera sunt,
uid ni homines isti nefarii, qui sinuoso Religionis habitu sæculum
egunt, & hujus vel illius controversiæ obtentu Rempubl. & Eccle-
am turbant, ad carceres, ad equuleos, ad gladios, ad cruces, ad
ammas & rogos rapiantur protinus? sed ut ad calumniam istam
edeam, itane Narssi? Ista-ne gratia refertur à vestris hominibus
rimariis ex ordinibus viris, pro tot exantlatis in Reipubl. quietem
commodum laboribus, ut illi ipsi jam eam turbatum velle, inque
unc finem controversias inter Ministros motas fovere? suaque au-
oritate statuminare dicantur? At cui bono quæso? Num ut Rei-
ubl. hactenus liberæ Principatum ad se rapiant, ejus ut habenas,
æ sortis immemores, liberis suis tradant? An vero, ut, qui summis
actenus in ea funguntur honoribus, majoribus cumulentur, & quo-
ammodo seipsis grandiores fiant? num forte deest domi, unde Di-
nitatem qua illos ipsa virtus, propter maxima in Patriam merita,
ecoravit, pro conditionis suæ ratione tueantur, & familiæ splen-
orem alant? An illis bello civili opus, quo, ut Catilinarii solent,
erditæ dilapidationis jacturam sarciant? vel à peregrino Principe
itæ subsidia petenda sunt illis, quæ Rei familiaris oneri sustinendo
ufficiant? An, qui jam forte alterum in cymba Charontis pedem
abent, charissimæ Patriæ, cui toties labascenti ipsi vel inter pri-
nos (absit dicto invidia) humeros suppo suerunt suos proditione, vi-
am, extra omne etiam necis periculum constituti, redimere parant?
n denique viri, sapientum calculo, totius Europæ prudentissimi
abiti, ita penitus occœcati, ut ab illo, quem millies millies, ac supra
ortem quodammodo suam, offenderunt, ac tanto bolo illi è fauci-
us eripiendo, vel præcipuam, post Illustriss. nostrum Heroa, nava-
unt operam, inque conservanda lacera hac nostra nave, si non pri-
nas, saltem secundas & tertias obtinuere, an si, inquam, ullam, ullo
ervitio, proditione ulla, quantumvis Hosti Reipub. proficua & uti-
i, unquam sperent gratiam? Apage ingratas illas, nefarias illas, væ-
anas & stolidas illas, ne dicam furiosas omnique ratione carentes
licas, inquam, & diris devovendas suspiciones. Verum enim vero,
uo quæso argumento vel verosimili teterrimæ huic & Phlegetonte
ignæ calumniæ fidem faciunt? Nempe hoc unico, *quod controversias
istas Ecclesiasticas foveant.* Quasi vero hic unicus sit Reipubl. nostræ
morbus: quasi haud aliud esset Rempubl. propius attingens ma-
lum. O utinam. Anne ita rerum ignari, belli isti homines, ut his vel
llis Religionem, aliquatenus spectantibus humanis decretis & for-
mulis salvis, omnia salva, iisdem vero vel tantillum nutantibus, tan-
tum non conclamatum & actum esse, quum de Religione tum de
Republica putent? valde falluntur, id si sibi persuaserint. Non quod
Religionem haud ante omnia & prout oportet curanti Reipubli-
cæ, Divini Numinis ira non sit magnopere extimescenda: sed quia

non protinus corruit quod aliquantulum nutat: quodque id ipsum quod nutat, & lapsum minitatur, non ejusmodi semper sit, qui casu suo ipsius etiam Religionis, &, (quæ inde sequi assolet,) Reipu. mutationem post se trahat. Ne dicam Ecclesiasticos aliquando e ejusmodi rebus & reculis contendere, quæ firmatæ Religionem ha parum quatiunt, sublatæ vero etiam fortius eandem roborant. tamen omnino primarii illi ex Ordd. tantopere Ecclesiam & Republ. turbatum cupiunt, ut propterea hujus dissensionis ignem p ditoriè fodiendo, nil nisi dulcissimæ Patriæ conflagrationem (ô impietatem! ô scelus ultricibus expiandum flammis) anhelent: si, quam, illi Patriæ pestem nefariè moliri voluissent, an occasio aliæ & magis promtæ & magis pronæ ac lubricæ jam olim defuisse? A quo vero tempore animos illorum subiit hæc mutatio, ut ja eversum eant Rempublicam, quam non ita pridem velut ex mors faucibus eripuere? & in quietis tantopere, etiam à vestris, exopta portum deducere adlaborarunt? Sed ut propius ad rem acce mus, unde vero norunt sagaces isti homines, primarios hos vir has fovere controversias? an ex eo quod alterutri contendentiu sententiæ faveant? Easdem igitur controversias fovent & ipsi c lumniatores, quum huic vel illi sententiæ adstipulantur. At dic ex conscientiæ sensu hoc faciunt isti. Quid vero illi? num ex pa conscientiæ stimulo? Ita profectò. Nisi forte, conscientia carea ipsi, & proinde ex proprio sensu facientes judicium, in eandem cum impietatis parilitatem congermanescere alios existiment. suam illi sententiam forte veriorem putant, eo quod cum Eccle (ut loquuntur) faciat, ad quam qui fautor & fotor controversiaru haberi non vult, accedere oporteat, ut se penitus à suspicione lib ret. Insulsa profectò oratio, cujus author sumens quod in quæstio est, & principium petit, & Papistis plausum dat multiplicem, ca samque Reformatorum incautus prodit. Demus autem inter vir illos primarios esse neminem, qui de sententia Remonstrantium d cturus secundum conscientiam propriam, non valde illi in anim quidem suo adversus sit, quid tandem facere illum oportebit, ut jam esse ex fautorum & fotorum numero etiam publice probet Hoc opinor, ut, si authoritate præstat, vel ad Palinodiam cogat R monstrantes, vel loco moveat. Quid si vero quis regerat illos ipsi qui hoc volunt, turbatum velle Rempublicam, quum id sine magn turbis & scandalo majore, fieri forte nequeat? Novit profectò, qui novit omnia Deus, annon quo alios involuere student crimin teneantur potius illi ipsi, qui rationibus à consuetis nostræ Reipub agendi modis prorsus alienis, & ad Papalem conscientiarum, mult sanguine, vix dum profligatam carnificinam proxime accedenti bus, huic, de quo tam acerbe conqueruntur, malo medicinam face re malunt, quam suorum majorum prementes vestigia, à Dei verb sanctæque libertatis legibus, æquitate ac moderatione decenti adhi bita remedium petere. Interim, ego, mi Narssi, quem hujus myste rii, si quæ sunt, arcana & adyta omnia non latere calumniatores exi stimant, sanctè tibi coram ipso veritatis teste & vindice Deo declar

(nis

isi forte tam prostitutæ famæ & pudoris homo habear, ut omnis
ihi dicenti fides abroganda sit) neminem me inter proceres & pri-
arios illos viros nosse, qui quum sermone tum actione, jugi &
ontinua, contentiones & dissidia Ecclesiastica summopere sibi dis-
icere non ostenderit: qui Ecclesiæ pacem etiam multo ære se re-
emtum velle testatus non fuerit: qui denique pro vocationis &
uneris quod in Republ. obtinet ratione non strenue adlaboraret,
agnaque contentione identidem hoc non egerit, omniaque tenta-
t, ut interposita illorum quorum vel maxime interest authoritate
opera, lites istæ salutari quapiam ratione componerentur: quan-
uam hactenus frustra, renitentibus potissimum illorum ipsorum
atronis, qui se hoc dissidiorum incommodo omnium gravissime
ffici videre volunt. Hîc vero si reponere integrum esset quæ longe
ajori veri specie in promtu quis habeat adversum eos, qui per te-
errimæ istius calumniæ Mæandros, non integritati modo & existi-
ationi, sed & vitæ nostræ insidias ponunt, forte ea audires quæ in
uporem darent te, & non optimam de quibusdam opinionem in-
enerarent. Sed missa facio ista, dum Deus & dies omnia patefa-
ient.

Interea vero, inquies, miror te non diluere quæ propius ad te-
sum pertinent, *de pecuniis nempe ab hoste receptis, per quas corrupti cor-
perit is alios.* Recte mones. Ego vero veredarium exspectabam, qui
ost solennem illam juris nostri renunciationem diem diceret, ad
uem sistere nos Nobili vestræ curiæ juberet calumniator, personam
el tandem depositurus & in apertum proditurus. Risu, explosione
sibilo digna sunt ista, non justa confutatione. Scatent nempe
ummis Remonstrantes, qui non sufficiunt vel aliqua ex parte feren-
is sumtibus necessariis quoties causæ veritatis & libertatis, quam
gunt, adversus Antagonistas, qui omnibus modis oppressum eam
upiunt, sustinendæ gratia convenire opus est. Tanti scilicet Re-
nonstrantes facit Hostis, ut opum magna vi ad se pellicere illos
tudeat, magnæ nempe authoritatis in Repub. magnæ nimirum po-
entiæ viros. Tanta etiam præcipuorum ex Remonstrantibus, si cre-
lere fas est, impietas, tamque obscura illorum in Rempubl. & Ec-
clesiam merita, ut pecunia corrupti Sinonias artes exercere, Rem-
pub. prodere, Ecclesiam pessundare, quam non suis affectibus ob-
temperare malint. Voluptuarii nimirum homines sunt, & delitiis
dediti, spumantes vacuare pateras & multo auro se proluere sueti,
vel Avaritiæ mancipati, undique per fas & nefas opes corradere &
gazas condere student, quibus, posteaquam (quod absit) sub jugum
missa erit Patria, sub ipso Hispanorum Dominatu, sub cruce nempe
& patibulo utantur fruantur, & hilares ducant dies. Nempe hoc ip-
sum est scilicet quod sibi volunt Remonstrantes, & propterea ser-
mones, actiones, scriptiones, conciones illorum ad concordiam spe-
ctant, pacem ubique spirant, ideo mutuam tolerantiam suadent, pro
Reipub. Majestate & Magistratuum debita authoritate tam strenue
decertant. Horsum etiam facit quod Tribunitiis quorundam con-
cionibus, & ad commovendum populum turbandamque Rempub.

 potius

potius quam ad ædificationem quæ secundum pietatem est instituti non occurrunt pari vehementia, verum infinita mendacia & calun nias quas in se spargi quotidie audiunt patienter ferre, tolerai surdaque aure præterire, quam eundem in modum adversus illos f rocire, populumque in illos incitare malunt. Denique ideo etia scriptis publicis Magistratui suo oblatis, pacem Ecclesiæ, functi num suarum abdicatione redimere se paratos esse, id si velint jusl rint Ordines testati sunt: horsum videlicet hæc omnia ita instituu tur à Repub. ut hosti Reipubl. gratificentur, rebus illius prom vendis studeant, utilemque illi operam navent. Indigent prude tes astu ad perdendum Rempubl. videsis, an hæc sint Catilinian rum studia, hæ artes hominum pretio corruptorum, & in P triæ interitum conjuratorum. Atqui, utinam, illis, quibus hæc qu tidie instillari imo pene persuaderi, (quod sine admiratione non leg dicis, sive è Magistratu sive ex ipsa Curia Gelrica sunt, Nobili Doctiss. amplissimis, hactenus etiam pietatis & erga Puriam Re gionem, scientia & charitate temperati zeli nomine laudatissimis v ris, semel & serio adlubescat hoc, ad quod id juxta divinitus imp situm munus obstrictos ipsi se norunt, inquirere nempe in harum c lumniarum disseminatores, (qui ista si instillant quotidie, conqui tu difficiles non sunt) ac deprehensos ad causam dicendam sister Quod si fiat, ego, posthabitis negotiis omnibus, privatis & publici è vestigio accurram ipse coram, sive Arnhemium, sive Neomagur sive Zutphaniam, aut ad alium, quicunque tandem videbitur locur accusationem auditurus, &, vel innocentiam nostram sole mer diano clariorem hic ostensurus, vel cervicem lictori oblaturus. Qu ni? Interest enim Reip. hanc ab ejusmodi Sinonibus, post Religi nis velum latitantibus, purgari. Detrahenda illis semel larva est, complicato sipario vero vultu tales quales sunt ostendendi palar Officium profecto non faciunt, meo judicio, qui hoc non faciunt imo vix integræ & incontaminatæ fidei habendus Magistratus, (quc tamen salva reverentia superioribus debita dictum volo) qui in tan momenti negotio altum dormit, neque hic evigilare & evagina vindicem gladium curat.

Ad alia pergo. Dices esse *qui Ministros quosdam monuerint, ne se neg tio Remonstrantium immiscerent: non quod sententia quinque articuloru displiceat, vel quod velint aliquem ejusdem sententiæ nomine in conscienti gravari, verum, quod modus procedendi Remonstrantium haud arrideat.* D veniam quæso, mi frater, dent veniam etiam ipsi monitores, si qui monela ista sibi velit me non capere dixero. Fieri ne potest ut qui verbi Minister Sinoniam Rempub. ex animo probet, se tamen illo rum negotio aliqua saltem tenus non immisceat. Quid si enim sen tentiam, quam cum Remonstrantibus communem habent Minist illi, quis hæreseως damnet, ejus indicium tale silentio præteribunt Qui possunt bona conscientia, si per latus Remonstrantium eanden quam & illi veritatem profitentur, peti viderint? Si igitur causam il lam ad se quoque pertinere judicantes, ejusdem veritatis defensior deesse non tulerit conscientia, quomodo non se huic negotio immi cebunt

ount? Cæterum niſi penitus mihi perſuaſum eſſet viros illos qui
c ſuggeſſerunt conſilium, (mihi quanquam ignotos) optimo eſſe
ga Rempubl. & Eccleſiam animo, & ingenue vobiſcum agere, di-
rem ejuſdem fere farinæ videri hoc conſilium, quale olim à catis
vafris hominibus ſuggeri ſolet noſtræ Religionis ſociis: facile
mpe ferri poſſe ſi à Catholicis diſſentiant, modo ſe non adjun-
nt rebellibus, nimirum, ut quos unanimes & uno velut agmine
nglobatos adoriri non auderem, diſtractis viribus diſſociatos
rptim unum poſt alium opprimerent. Nos vero, mi frater, non
agnopere petimus, ut quis ſe noſtris rebus immiſceat: nos noſtra
imus, & facile patimur, ut quiſquam ſuam quam nactus eſt Spar-
m ornet, modo Heri ſui opus ſtrenue agat & pro virili promo-
at. Neminem fatigavimus, nemini moleſti fuimus hoc nomine.
b aliis rogati reſpondimus & ſententiam noſtram diximus, conſi-
a expedivimus, & quidem talia perpetuo, quæ ad pacem & con-
rdiam in domo Domini ſecundum veritatem conſervandam, fra-
um infirmitates ſublevandas, Magiſtratui reverentiam & obedien-
am ſecundum Deum debitam conſervandam, pietatemque inpri-
is excolendam, ſpectabant maxime. Non diſcipulos poſt nos tra-
imus, non novas ſectas cudimus, non factiones in plebe, non ſchiſ-
ata in Eccleſia, non turbas in Rep. machinamur, excitamus, fove-
us; non Tribunitiis clamoribus ſanctam quatiendo cathedram,
atres conſcriptos metu percellimus, ne populus tandem in rabiem
ctus, aliquando quid audeat brevibus gyaris & carcere dignum.
Neminem lædimus, offendimus neminem: defenſivum modo bel-
um gerimus. In jus vocati & hæreſeωs accuſati, non tergiverſamur,
on moras nectimus, ſed præſto ſumus illico, cauſam defendimus.
Publicis ſcriptis laceſſiti publica ſcripta, ipſa coacti neceſſitate, op-
onimus, fraternitatem tamen non violamus, Eccleſiæ unitatem non
cindimus, ſeparationem non meditamur: verum, ſi quid in Eccleſia
mali, huic intra ejuſdem ſepta & ab eadem medelam adhiberi cu-
pimus, eo modo & ordine quem à ſupremo harum Provinciarum
Magiſtratu ſemel ſapientiſſime, & religioſiſſime ſancitum obſer-
vandum contendimus, adverſus eos, qui, ut impedirent quod ita de-
cretum, (quanquam id ut fieret, ipſa quoque rerum & temporum
ſuaderet ratio) nihil fecerunt reliqui. Negotium quod agimus, nego-
tium veritatis & pacis eſt, ipſius denique à Chriſto Ieſu nobis partæ,
& in qua perſtare nos vult Apoſtolus, ſanctæ libertatis. Negotio
huic qui ſe immiſcet, ſive apud nos ſive apud vos, non noſtro, ſed Dei
ſe immiſcet negotio, quum, id ne intervertatur, ut fidelem ſervum
decet, quantum in ſe eſt, cavet. Et væ illi, ni fecerit. Quod ſi & vos
ſervi, & nos ſervi unius Chriſti, qui & veſter & noſter Imperator eſt
& Dominus: ſi idem vobis qui & nobis animus, eadem in hiſce
controverſiis, quantum quidem de illa vobis conſtat, ſententia, quæ
& noſtra; quid ni nobis pro cauſa communi laborantibus, manum
porrigatis, etiam ſponte, non vocati, neque ulla conteſſeratione ſin-
gulari præcedanea, (quam nullam eſſe probe noſti) quæ vos fidei datæ
admoneat, obſtricti. Idem nos quoque vobis debemus, debitum

etiam fideliter, id si postulaverit necessitas, qua hortando, qua m.
nendo, solando, consulendo, communemque causam verbo Dei pr.
bisque rationibus defendendo, Dominumque Deum causæ suæ P.
tronus ut esse velit jejuniis & precibus fatigando, pro virili præfat.
ri. Alia subsidia & plura ut ferre nulli possumus, sic ea à nemine, n.
dum à vobis, postulamus. Hactenus igitur vos immiscere negot
nostro si turpe, si illicitum esse videbitur, eia per nos licet, abstinet
sin minus, imo si decorum & gloriosum veritatis, pacis, sanctæqu
libertatis patrocinium inculpatum non deserere, annon spernend
vobis ista monela sit, ut inanis & frigida, etiam atque etiam in co
scientiis vestris dispicite. Age vero: videamus & rationem qua ist
consilium nititur. Hac sola, *quod modus procedendi non placeat*. Nem
igitur propter errorem *modi*, deserenda veritas *rei*. Egregia ve
ratio. Bone Deus, quot errores commissi in Germania, quot in Ga
lia, quot in hoc nostro Belgio, & quidem in procedendi modo cir
hanc nostram qua tantopere gaudemus sanctam Ecclesiarum Refo
mationem. Exempla non adducam, odiosa nimis futura. Quin ig
tur omnes ad Papatum redimus, vel Libertinorum (uti vocantu
Sabbathum Sabbathizantes, ab omni cultu Religionis externo al
stinemus, nulli Ecclesiæ vel Sectæ nomen dantes, nulli partium int
se digladiantium adhærentes, nulli denique Religioso negotio n
immiscentes. Nusquam enim non aliquid reperias quod in mod
procedendi desideres. Et utinam non gravia & enormia errata s
notari queant. Hæc mentis humanæ ignorantia, judicii imbecillita
affectuum humanorum intemperies est, ut vix quicquam sit homi
datum aggredi, in quo mox ac manum admovere incepit operi, no
alicubi impingit, erret, labatur. Num vero omnis in modo erro
rem vitiaverit? Hoc si verum est, dico iterum, Reformationem no
stram ne nauci esse faciendam, tot sunt in ea formanda & edoland
commissi errores, lapsus, scandala. Vt igitur præfracte diffiteri no
lim in nostro etiam procedendi modo aliquid à rigido censore desi
derari possit: hoc tamen & vere quidem, testari possum me non-
dum videre quid hîc tantopere à nobis peccatum sit. Modum agen-
di nostrum cognoscere qui desiderat, is scriptum cui titulus *Naerder-Bericht* legat, eoque expenso judicet. Summa hæc est. Ordines Generales per Synodum Nationalem, ad incudem revocari sive revideri (quod dicitur) volunt Confess. & Catechismum. Opponunt se Ecclesiarum deputati quidam: qui ut isti summi Magistratus decreto omne præcidant robur, antequam Synodus huic rei concessa habeatur, hoc agunt, ut ad novas subscriptiones & ad nova Sacramenta conservos suos adigant; ni fecerint, quibusdam in locis suspensionis à S. Ministerio censuram interminantur: reipsa etiam ejus exequutionem in quosdam moliuntur. Alibi volunt, ut Ministrorum singuli in Classe quisque sua, aperte, intra breve admodum temporis spacium, exponant, an quid adversum illa scripta habeant: Si habent, quid illud sit edicant, expositis etiam tuæ sententiæ rationibus, ut videlicet id à Classe ad Synodum particularem, & à particulari ad Nationalem referatur. Hoc vero quia præter morem, præter supremi

Magi-

ſagiſtratus decretum, præter rationem à multis haberetur: imo, ia ſuperiori DD. Ordd. decreto eludendo inſtitutum hoc manifeſe ſerviebat, metuſque eſſet juſtiſſimus, fore ut libertati ſententiam in Synodo dicendarum multum hac ratione præjudicaretur, ſpiciones augerentur, rixæ & contentiones per ſingulas Claſſes, resbyteria & Eccleſias ſererentur, fratres nonnulli, jure utentes io, novis hujuſmodi decretis, utpote veritati & paci noxiis (quod el manibus palpare proclive erat) intercedunt. Hinc in Synodis articularibus non diſſidia modo ſed & jurgia & convitia, quibus d ſummum Magiſtratum à Commiſſariis, (qui præſentes coràm mnia viderant & audierant) relatis, Ordd. Synodis particularibus d tempus interdicunt, cauſam omnem evocant: & ſi quis in ſcriptis lis correctionis, ſuo judicio, indigum quid deprehendiſſet, id non t Claſſi aperio, verum intra certum tempus ſcripto conſignatum, ub ſigilli arcano quiſque ſui, Ordd. deputatis exhibeat, ſuo tempoe in Synodo Provinciali vel Nationali examinandum, & ad verbi). trutinum expendendum, iidem Ordd. jubent, & interea pacem iner ſe Miniſtri colant, ſerio mandant. Quid fit? Huic mandato qui arent, vel parere paratos eſſe ſe profitentur, in ſuſpicionem affectatæ ericuloſæ admodum novitatis adducuntur à reliquis: neque clam mplius habetur res, ſed iidem etiam publice pro ſuggeſtu & paſſim libi, traducuntur: imo non deſunt qui palam etiam editis ſcriptis in omen & exiſtimationem illorum invehunt, tanquam in homines qui otius Religionis immutationem auſu nefario moliantur. Hactenus nauditum adhuc Remonſtrantium nomen: quique ita palam veluti ntenſo digito monſtrantur, in cœtibus ipſi ſuis, Presbyteriis & Claſſibus officio funguntur ſuo, nemine prodeunte, qui vel violatæ alicujus ſive divinæ ſive Eccleſiaſticæ Legis nomine, debito loco, modo, & ordine quenquam (quod ego quidem ſciam) accuſet coram, vel ullam impure traditæ ſalutis doctrinæ, aut turpiter & cum aliorum offendiculo actæ vitæ dicam alicui intentet: unico forte excepto, qui tamen nunquam Remonſtrantium albo adſcriptus fuit. Illud autem ſi fuiſſet factum, nemo illorum, qui Remonſtrantium poſtea venerunt nomine, forum declinaſſet, nemo ad cauſam dicendum ſegnis fuiſſet rite vocatus, modo ne Accuſatorum & Iudicum partes ſimul peragerent ii, qui ad dicendam ſententiam pro Tribunali ſederent: quod & ſæpe dictum & frequenter ingeminatum ſcio. Hinc tamen non minuuntur animorum alienationes, dictis, factis, vultui, nutui, geſtibus, congreſſibus, conſuſurrationibus, quoties adeſſent illi quorum præſentiam ſibi gravem teſtabantur, digreſſionibus etiam ſubitaneis, iidem ſi forte colloquiis ex inopinato ſupervenirent, ita clare & dilucide inſcriptæ & inſculptæ, ut cuivis, aliquantulum ea obſervanti, in quorundam fronte illas legere eſſet promtiſſimum. Non maximi facienda iſta fateor, neque nimium hîc indulgendum ſuſpicionibus ſcio: quin & ad omnia illa ſilere & quieſcere nobis licuiſſe lubens dabo, ſi modo ceſſaſſet & apud proceres & apud plebem, calumnia: ſi ſiluiſſent in populo clamores; ſi defuiſſent qui calumniæ pronas præberent aures, vel ſaltem horum exiguis

guus fuisset numerus, nisi etiam fuissent qui frigidam suffundere, digitum in quosdam D. Servos, præter meritum suspicionibus g- vibus obnoxios redditos, intenderent, eosdemque tanquam dis devovenda capita abominarentur: & (quod non parum nos affec) nisi & inter Magnates reperti fuissent, qui de quorundam fide & in- gritate erga Rempub. dubitare occepissent, providendumque n- ture existimassent, ne quid illa detrimenti pateretur. Hic si tu, L- ctiss. Narssi, si illi ipsi actionum nostrarum tam rigidi censores i- stro fuissent loco, quid fecissent? Tacuissent? propriam famam i- glexissent? in seipsos crudeles (quod præter naturam & jura veta) fuissent? hoc vero erat non minuere sed augere suspiciones. In ds enim hoc, & quidem publice, vociferabantur isti Stentores, nem turpe admodum & tetrum esse oportere quod animo gestarem, quum id non auderemus profiteri palam: ita maligne & perve silentium modestiamque nostram interpretabantur. Non dub quin tuis & multorum in vestro tractu bonorum auribus inhære etiamnum voces istæ tum passim jactatæ: *Egregios vero verbi Minist & Confessores qui se nolunt declarare, &c.* Plurima etiam tum S. Sc- pturæ loca pro Concione sæpe & quidem admodum importu usurpata, adversus nescio quos qui sibi plus lucis & scientiæ in reb Theologicis, quam aliis jactabunde adscribentes, qui tamen prol- qui quid illud esset, & fidei suæ Confessionem edere detrectaren quæ omnia in nos contorta spicula horsum tendebant, ut tantum te- pus vel invitis extorquerent, quod non nisi in Synodo Nationali DD. Ordd. decreto proferre, ibidemque in Prophetarum cœ proponere constitutum erat, ad vitandas turbas; vel reos nos cora Deo & hominibus agerent, quasi aliud in ore, aliud in pectore cla sum haberemus, Ecclesiæque invideremus, quod illius intererat m xime. Loquendum igitur nobis vel invitissimis fuit, tametsi ja tum animo prospiceremus, non ita prospere & ex voto cessura rem neque nobis, neque etiam illis, quibus mox confutata nostra fo si modo detecta essent, vane persuasum fuit. Sed ubi loquendum apud quos? Presbyteriorum & Classium quarundam, prout ja constitutæ sunt humeri, nimis imbecilles visi, quam ut tantum ill committi potuerit onus, quum authoritate oportuna, quum aliis, a hanc rem necessariis, quas enumerare supersedeo, deficientibus. Ev catum præterea jam erat hoc negotium à Magistratu, uti relatu supra, totaque hæc actio Classibus, Synodisque particularibus (qu bus etiam habendis erat interdictum) erepta. Spes vero obtinend Synodi Provincialis vel Nationalis prorsus tum languescebat, & quidem illorum ipsorum potissimum culpa, qui proram & puppi salutis Ecclesiasticæ in Synodis collocare solent. Quum enim tale Synodum qualem ex suarum formularum usucapione, & quide paucorum tantum annorum, volebant, obtinere non possent, care Synodo malle quam supremi Magistratus, (cujus tamen authorita tem ista res attingit maxime) semel edito rescripto obtemperare, ha ctenus visi sunt. Quid igitur? Alicubi tamen & aliquid saltem op ponendum fuit erigenti se, & majores quotidie sibi sumenti spiritus

calumniæ

lumniæ, & tutanda, aliqua ſaltem ex parte, omniumque minime commoda ratione bonorum innocentia. Tandem igitur conveunt per varias Hollandiæ Claſſes diſperſi fratres & Symmyſtæ, ejuſem videlicet ſententiæ aſſeclæ, æquali impetiti calumnia, ejuſdem ericuli ſocii, pari involuti dedecore; & invocato Chriſti nomine, illam aliam ſe alioſque evolvendi, & ex hoc veluti labyrintho exediendi, viam tutiorem, planiorem, & decentiorem inveniunt prær hanc, offerendi videlicet libellum ſupplicem (quem Remonſtranam vocant) Illuſtriſſ. Hollandiæ Ordinibus, ſummo & Chriſtiano ui ſubſunt Magiſtratui, eundem ſcilicet illum, qui poſtea, Magiſtra eodem ita volente, typis prodiit, hodieque omnium teritur maniis. In hac vero Remonſtrantia quid agitur, quid dicitur? neminem ceſſentes modeſte ſe excuſent fratres ab iis quibus tamdiu vexati ierunt calumniis: ſententiam quam in quibuſdam Religionis capibus improbant, quamque è converſo approbant dilucide proonunt: Synodum ſive Provincialem, ſive Nationalem, in qua iſta xaminentur obnixe flagitant: Quæ tamen ſi obtineri nequeat, muuam tolerantiam & petunt & offerunt: Sin minus, Ordd. id ſi juſſeint, cedere loco ſe malle demiſſe exponunt, quam vel reclamante onſcientia Miniſterio fungi, vel fratrum ſuorum injuriis quotidie bjici, iiſque impedire ne quiete & pacifice denuo Miniſterium ſuum bire queant. Quid quæſo in hoc agendi modo vel ipſe carpat Momus? Interea vero dum Patres conſultant, quid fit? Hujus Remontrantiæ exemplar tandem nacti fratres & Symmyſtæ quidam, etiam ion exſpectato Claſſium & Eccleſiarum judicio, quarum tamen nomen & authoritatem ſuis prætexere ſoliti ſtudiis, magnis animis proſiliunt, in curiam ſe conferunt, acerbe de libelli iſtius exhibitione conqueruntur: denique articulos eo comprehenſos quinque, hæreticæ pravitatis inſimulant, illoſque falſos eſſe & verbo Dei contrarios liquido ſe oſtenſuros animoſe edicunt. Patres inopinata illa & gravi admodum accuſatione perculſi, hinc hæreticam in Eccleſiis ſuis doceri doctrinam pro pietate ſua ferre non valentes: illinc damnari inauditos pro æquitate ſua non ſuſtinentes, diem amicæ de his rebus habendæ collationi dicunt, actoribus probationem, reis defenſionem injungunt, ipſi auditores ſedere volunt, poſtea deliberaturi quid facto opus. Quem in hæreſeωs ſuſpicione patientem eſſe non patitur Hieronymus, hîc publice impactum hæreſeωs crimen negligat? Adſunt igitur ad diem & horam dictam ex reorum, ſive accuſatorum numero qui cauſam ſuſtineant. Collatio inſtituitur. Scripturæ ſacræ, Confeſſ. etiam & Catechiſmi teſtimoniis (his tamen raro) pugnatur: ſumma Patrum æquitate & patientia utraque pars auditur. Tandem re omni ad ſatietatem diſcuſſa & intellecta, Nobiliſſ. & Prudentiſſ. Ordd. mutuam tolerantiam & pacem jubent, ſaltem dum deliberetur amplius. Ipſa Collatio ſcriptis comprehenſa Patrum authoritate typis mandatur. Adjecta à nobis & Ordd. oblata propior informatio (*Naerder bericht*) cum Appendice. Obeditum etiam ex Remonſtrantium parte Patrum juſſioni: diſputationibus de rebus non neceſſariis & ad ædificationem, quæ in fide

fide & pietate est non admodum facientibus, scrupulose & religi[e]
parcitum, pax ubique quæsita, oblata, culta, quantum per alior[u]
licuit impotentiam. Ecce vero, mi Narssi, hic omnis noster agel[i]
modus: Hæc initia, hi progressus, hic processus noster, rogo te, q[u]-
so, per Deum immortalem, edicito libere, quid hic est reprehensi[o]e
dignum, nedum ut tale sit erratum & tantum, quod ipsam rei si-
stantiam vitiet, totamque causam evertat? quod si vero nil tale p-
ferri poterit, qui superioris consilii ratio constet, equidem haud-
deo. Vt vero & illi, quibus, quid de Classibus, Synodis, Ordd. [au]-
thoritate & Decretis, adeoque tota in hujusmodi rebus procede[ndi]
ratione censere & judicare debeant, vix constat, æquitatem nostr[a]
in toto hoc negotio summatim & velut intuitu unico pervide[re]
queant, ab his hoc unum peto, saltem ut quid velimus, quorsum t[en]-
damus, diligenter secum perpendant. Quid vero istud? An hic sc[o]-
pus noster ut sententiam, quæ nobis verissima videtur, alicui obt[ru]-
damus? alterius sententiæ fratres, suam ut abjiciant, hanc vero[r]
amplectantur & doceant, rogamus? Minime id vero, sed mutu[a]
tantum postulamus tolerantiam: ut nempe illi nos, nos vicissim ill[i],
diversum quanquam sentientes feramus, pacemque nihilominus co-
mus: neminem, ut Cypriani verbis utar damnantes, si quid div[er]-
sum senserit, aut à communione arcentes: quo quidem postula[to]
quid æquius? in hoc præsertim argumento, de quo quam varie se[n]-
serint & docuerint in ipsa etiam non Catholica modo, sed & R[e]-
formata Ecclesia, & olim & nunc multi eruditione & pietate pr[æ]-
stantissimi viri, nemo rerum Ecclesiasticarum vel mediocriter pe[ri]-
torum est, qui ignoret. At hic nobis obstrepunt quidam, & nesc[io]
quam in fratres sententiæ nostræ accedere nolentes severitatem, in[o]
ferociam nobis objiciunt, quasi istic loci ubi suffragiis potiores [s]-
mus, neminem ad S. Ministerium admittere velimus, nisi nostræ se[n]-
tentiæ prius subscripserit. Ista quidem audacter dicuntur: at v[el]
unum proferant rogamus, cui hoc nomine vel minimam creave[ri]-
mus molestiam, vel quem legitime vocatum ad Ministerium n[on]
lubentes admiserimus, modo modeste agere, piis DD. Ordd. D[e]-
cretis parere, secus quam ipse sentientes in hoc negotio ferre, sinc[e]-
ramque cum iisdem pacem colere non detrectaret. Non poteru[nt].
Nos contra, magnum etiam Catalogum, quum alumnorum, Mec[æ]-
natum & Patronorum suorum liberalitate per complures annos
studiis Theologicis enutritorum, & quidem insigniter eruditoru[m]
virorum, & tamen hanc controversiam propter, magno Ecclesiaru[m]
nostrarum dispendio, à S. Ministerio prohibitorum, tum aliorum, q[ui]
hac eadem de causa magnis affecti fuerunt incommodis, edere poss[i]-
mus, si ita tulerit necessitas. Illis vero, qui pacem nobiscum cole[re]
recusantes, nihilominus à nobis ad Ministerium admitti cupiunt, [ut]
nimirum nostris etiam suffragiis intromissi postmodum nos excian[t],
vel illorum se adjungant studiis, quos nil nisi nostram nostræque se[n]-
tentiæ perniciem, & superbam intolerandamque in conservos, ade[o]-
que ipsum etiam Christi gregem, (ne quid dicam gravius) domin[a]-
tionem moliri compertum est, obicem ut ponamus, id ubi legitim[e]
lice

ceet, nemo, nisi admodum iniquus nobis, & ejusdem prorsus genii omo, reprehenderit. Quam facili autem momento huic difficultati ri potest obviam? Declarent modo antagonistæ id quod nos toties & oce & scriptis, etiam publicis, testatum reliquimus, nempe hac muuæ tolerantiæ via nobiscum incedere sit & pacem colere velle: res mnis confecta est illico. Objecit mihi nuper nonnemo, contrarium vinci posse, celebris tibi mihique notissimæ urbis exemplo, utpote d cujus in verbi divini Ministerium admoveatur nemo, præter norræ sententiæ asseclas. Atqui, præterquam quod decretum de eo fatum sit nullum, sed omnia ad ædificationem publicam fiant, idque ro temporum, personarum, statusque Ecclesiæ & Reip. illius ratioe, quis quæso jure merito reprehendat, si, qui rebus in ista, tot, tam ravibus, tam periculosis, etiam recentibus dissidiis jactata urbe præunt, omni studio & cura huc advigilent, ne quis sententiæ, cui & requi Pastores omnes, & longe maxima præstantissimaque istius Ecclesiæ pars jamdudum & ante complures annos favet, penitus adersus, contrariæque tenax Patronus, vocetur, qui Patres & fratres postea dissidere faciat, mobile vulgus in diversa rapiat studia, comnodumque admodum se præbeat novis in populo serendis factionious incitabulum. Næ, vecordes illos rerumque divinarum & humaarum parum satagentes dicerem homines, secus si facerent, tanisper saltem, dum, qui alterius sententiæ sunt, mutuæ tolerantiæ plaissimum, addo & unice necessarium, à nobis secundum Dei verum monstratam viam, concordiæ & pacis in Ecclesia retinendæ ptissimum una cum reliquis se ingredi paratos esse aperte declaraerint illi, qui omnium harum per Ecclesias turbarum si non incenores, haud segnes tamen fautores & Patronos se non obscure proitentur. Novi ego, novimus forte ambo, ante annos aliquot vocaum eo fuisse virum, moderationis nomine, in hoc de quo agitur negotio, tum quum vocaretur, laudatissimum, sive talis revera tum uerit, sive talem se simularit: neque etiam per illum tum stetit, sed per loci ubi degit Magistratum, (nisi aliud subsit mysterium de quo dubitare non est nefas) quominus qui vocarent voto tum suo potiti uerint. Hic vero vel mutata post sententia, vel persona deposita talem se præbuit, ut in nostram sententiam admodum acerbus evaserit, eamque, ut audio, ipsissime Pelagianismi insimulare (parum sane candide) non vereatur. Vix igitur credo illum ipsum jam velle, negotium, prout tum enixe se optare demonstrabat, successisse, tantam sibi suisque Collegis ista in urbe peperisset molestiam, tantas in illa Ecclesia turbas (nisi locus forte alium colorem indidisset) excitasset. Turpius igitur quum exciatur quam non admittitur hospes, anne sapienter factum si hæc mala quanta possunt sagacitate prævertere studeant? At Alckmarianorum & Roterodamensium acta quædam forte nos convincere dicent, rem secus habere. Nos vero ista non nobis sed Magistratibus illorum locorum objicienda dicimus: quod si fiat, haud iisdem defuturas putamus, quibus sua tueantur, rationes: ut nec defuerunt tum quum solemnibus Patrum Comitiis ista res agitaretur. Quo vero jure, qua æquitate quæ Magistratus facit, verbi

Mini-

Ministris? quæ forte unius aut alterius sunt, omnibus? quæ citra ullam Remonstrantium conscientiam acta sunt, Remonstrantibus imputentur? Taceo illum qui in crimen rerum Roterodamensium vocatur, & cui aliqua ex parte cujusdam istius urbis Ministri ejectio adscribitur, extra omnem ejus esse culpam, ut qui haud progressus est ulterius, quam ut causam suam adversus importunum in publico declamatorem ut audio, privato vero congressu pisce magis mutum defenderet, multorum piorum, ob sparsas calumnias, nutantibus conscientiis consuleret, adeoque Ecclesiæ isti quantum quidem in se erat, pacem conciliaret. Si vero alter spretæ & insuper habitæ Dominationis, jussuumque (meo judicio) non ita iniquorum, & tam superciliose contemtorum pœnas dedit, quod, quæso, hic nostrum, id est, Remonstrantium peccatum est? Sed & hoc valde odiose audio, quando exagitari audio quod Magistratui nitamur Politico, & per seculare brachium nostra stabilire conemur. Non verum id nobis objicitur. Verbo Dei nitimur, & in Excelsi dextera omne causæ nostræ robur & firmamentum ponimus. Causas vero quum Magistratui facti simus supplices supra exposuimus. An vero hoc non licuit? anne ita fieri oportuit? Fieri-ne potuit isto rerum statu aliter? At metuunt, scilicet ne hac ratione regiminis Ecclesiastici habenas omnes tradamus Magistratui. Frustra id metuunt, neque enim nostrum est claves Regni cœlorum illi tradere, neque illorum, vel traditas a nobis accipere. Novi me pessimam hîc apud vestrates quosdam & alios iniisse gratiam tractatu hac de re edito. At hoc eo non tendit, ut cuivis, id citra præjudicium, legenti patet. Magistratui Christiano tribuo Architectonicam, & quidem eadem prorsus ratione qua ante me D. Paræus & alii quamplures Theologi. Et tamen audio in nupero isto vestro examine, (nescio an verus omnino rumor) etiam hoc in quæstionem vocatum, à quodam nostri Ordinis viro. Equidem scire pervelim an ille hoc negare audeat. Video quid sit, non placet à me dictum, ab alio prolatum probatur facile. Aut potius Cusani Cardinalis probamus regulam, qui secundum currentia tempora Scripturas interpretandas putat? Novi enim qui quod jam Magistratui ademtum volunt, largiter concesserunt alias: quia nimirum ita tum ferebat usus. Vis dicam? Ego Deo quod Dei est, Cæsari quod Cæsaris dare ex Christi præscripto didici. Hierarchicum autem istud à quibusdam tantopere affectatum regimen in Ordinem redigi aliquem debere puto: ne ex Bonifaciis facti Leones novas Fabricemus Extravagantias, quarum tandem pertæsus mundus nos extra vagari jubeat. Habes strictim omnia Narssi Doctissime, quæ de modo procedendi nostro jam in mentem veniunt, de quibus ut judicium ferant æqui & probi omnes haud abnuo. Quod si peccatum alicubi est, (fit enim in ejusmodi rebus ut Iliacos intra muros peccetur & extra) commonstranti errorem fiet satis, vel excusatione legitima, vel culpæ confessione, veniæ etiam publica, si opus est, deprecatione, & errati præstatione.

Postremum de quo tecum agere constitui est, *de latentibus hæretibus: ac inprimis Socinianismo rumor, non minus* (uti scribis) *noxius, in*

ma

agis etiam quam illa de corruptione per pecunias, qui non adeo fidem invenit ud prudentiores : æque tamen (quod ego jam addo) vanus. Mihi oĉtiſſ. Narſſi, ſi de Socinianiſmo reſpondendum ſit, equidem neire me dicerem, & vere dicerem, quid Socinianiſmus ſit, ut qui ſius Socini libros nondum legerim, & proinde quænam vera illius de pleriſque Religionis placitis ſententia, (quam ex Authorum ſorum vel ore, vel ſcriptis, hauriendam plenam & ſecundum veritem judicare volenti docuit Doĉtiſſ. Hyperius) haud ſatis teneam. oc quum alias regererem cuidam tibi probe noto, maximarumque laſphemiarum & impietatum Socinum damnanti, ſevere increpuit e, & per conſcientiam teneri me illius legere libros cenſebat: quod ne mirabar jam à nobis exigi, quum ſcirem quendam olim in Soinianiſmi ſuſpicionem vocatum hac tantum de cauſa, quod viſus ſet in auĉtione librorum publica Socini quid coëmere. Cæterum ui labores meos novit, haud profeĉto mirabitur non multum mihi ipereſſe temporis, quod exoticis ejuſmodi authoribus evolvendis npendam. Decrevi tamen, ſi vitam & otium mihi conceſſerit Dominus, & major urſerit neceſſitas, haud oſcitanter perquirere, quid icant iſti homines, & quibus fundamentis nitantur. Sed ad rem. Si la Socini ſunt quæ Ebionitis, quæ Samoſateno, quæ Arrio, quæ Photio, aliiſque iſtius farinæ hæreticis impingit Hiſt. Eccleſiaſtica, quæque iis ſcriptis, magno noſtratium (ut ego quidem puto) incommodo, lucem protulerunt Leovardienſes, rotunde dico iſta me abomiari. Neque ego haĉtenus quidquam de Salvatoris noſtri perſona, fficio, & quæ huc pertinent, ſenſi vel docui, quod non de iiſdem caitibus ex verbo Dei, docuit ſemper & docet etiamnum Catholica hriſti Eccleſia. Teſtes mihi futuros ſpero Collegas, in utraque ngua auditores, ipſam denique, cui in ſpiritu inſervio Chriſti Eccleiam. Addo, & vere addo, me neminem noſſe Remonſtrantium qui ecus ſentiat vel doceat. Si eſt, coram Deo dico, me latet. Mior igitur unde prognata ſit iſta calumnia. An ex vocatione D. Vortii? Atqui nondum iſtius hæreſeως conviĉtus ille eſt: & ſi eſſet maxime, non ut Socinianus, ſed ut Reformatæ Eccleſiæ Doĉtor vocatus fuit, quod vel Epiſtola ad eundem mea à Magiſtratu Leidenſi edita abunde docere poteſt. Talem vero purioris nempe Reformationis Doĉtorem, tum fuiſſe habitum illum conſtat omnibus, veſtroque adeo D. Fontano, qui ſane illum me melius noſſe potuit, egregiamque apud D. Zeiſtium illi tum temporis tulit teſtimonium. Ipſius etiam Clariſſimi Sculteti Heidelbergenſis ad me teneo litteras, quibus nobis de vocatione iſta tamquam accepta eſſet gratulatur; *Credereque* ſe dicit, *neminem jam æque atque hanc Academiam noſtram illuſtrare poſſe*, quem tamen virum à Socinianiſmo maxime alienum eſſe quis ambigat? Quid autem de iſtius calumniæ occaſione, cauſa, vel authore tantopere ſollicitus ſum? non dubito ego, quin ipſe Diabolus eam protruſerit, ut atra iſta & caliginoſa nube veritatis & innocentiæ luminibus obſtrueret. Nihil enim, fateor, confingi potuit cauſæ quam agimus noxium magis, quam ut hoc perſuadeatur rerum ignaris, in omnino nempe Remonſtrantibus eſſe quinque iſto-

rum articulorum prætextu, exitiales hæreſes, & quidem in Fili Dei uſque adeo injurias, jamdudum damnatas, proſcriptas, exp-ſas, quin & vivicomburio, quorundam judicio, dignas, introdu-re. Quod vero, quæſo te, cauſæ ſuæ, adeoque toti Eccleſiæ Ref-matæ præſtant officium, hac labe qui nos, fratres & ſymmyſtas ſu adſpergunt? Nullum profecto, niſi forte ſuſpicionibus omnia co-plere, amicitiæ venena fundere, charitatem violare, infirmorum co-ſcientias labefactare, Miniſterium totum omneſque adeo Eccleſ noſtras hoſtium ſannis & inſectationibus exponere, curioſorum h-minum ingenia (quorum nempe aures ad hæc & illa pruriunt, quid latentes iſtæ hæreſes ſibi velint, quid Socinianiſmus habeat doceat inquirant, libros conquirant, legant, de rebus hactenus c-tiſſimis addubitare incipiant, diſputationes denique & concertat-nes, magno quietis publicæ, majore ſuæ ſalutis, maximo etiam o-nium bonorum ſcandalo inter ſe inſtituant, expergefacere, acue, inſtruere, ipſaſque adeo quas ſepultas volumus hæreſes profemi-re, id vero ſit cauſæ ſuæ patrocinari, & ex malo bonum face. Non è vulgo quidam mihi retulit, in celeberrima quadam Holl-diæ urbe, ante dies haud ita multos, concionem habitam, in q comparatione inſtituta inter Alcoranum Turcicum, & libellum-lum Goudæ impreſſum, quem Catechiſmum Goudanum vocant, illo longe pronunciabatur deterior. Quem ſermonem cum gem pius quidam & prudens auditor excipiens, non potuit quin aſſidei diceret: Non eſt inquit, quod Alcoranum tantopere evehamus, n enim ego in hac urbe, qui in Belgicum ſermonem verſum typis v-gare conſtituerit. Ecce, ita ludibrio exponunt perverſo zelo ſuo, h-perbolicíſque mero in fratres odio, ſine ullo delectu, protervia & m-gna bile effuſis exclamationibus Chriſtianam Religionem omn illi ipſi, quos non pudet vel ex Turcicis blaſphemiis, cauſæ ſuæ ſub-dia quærere. Iuvare tamen & hic fratres pro virili animus eſt, mo ad ſana conſilia velint attendere. Modi duo ſunt, unus ſuſpicio-bus, ſuſurris & clamoribus omiſſis, miſſiſque ambagibus, ſingul quos veræ hæreſεωs ullius labe contaminatos norunt, recte ſuis qu-que locis adeant, moneant, ad cauſam dicendam, accuſatione legi-me inſtituta, compellant, convictos autem & præfractos diſcipli Eccleſiaſticæ gladio ſpirituali feriant; Sin vero ita in profundum d-merſæ latent quas ſuſpicantur hæreſes, ut de illis cognitio rite inſ-tui nequeat, patienter exſpectent, dum occulta cordium revela-rit Dominus, & à latebris, quæ hactenus latuit, impietatem produx-rit: juxta illud, de occultis non judicat Eccleſia. Alter, quem ego q-dem ſuſpicionibus omnibus amoliendis commodiſſimum judico, h eſt, ut jampridem ab Ordd. Gener. Decreta Confeſſ. & Catech. R-viſio exequutioni mandetur, in eumque potiſſimum finem apud Illu Ordd. hoc agatur ſerio, Synodus Nationalis ut obtineri queat. I enim fiet, ut, poteſtate cuique facta, libere proferendi ſi quid in ul Rel. noſtræ articulo diſpliceat, prodire neceſſum ſit diu multumq occultatas (ſi quæ fuerunt) hæreſes, quæ quo tetriores & verbo D adverſæ magis reperientur, eo facilius & minore negotio, ſpirit
divi

divini videlicet gladio (servatis tamen ipsis hominibus) concidi & profligari poterunt. Hoc si velint fratres, & horsum Synodum Nationalem liberam & legitimam à summo Magistratu petierint, ego non suffragator modo, sed etiam, ut pia ejusmodi Synodus vel tandem & velut postliminio concedatur, adjutor ero fidelis & strenuus: quod & nuper Deputatis Ecclesiarum ad me missis, lubentissimo animo & ingenuo (istam inire si velint viam) pollicitus sum. Vtinam vero hic sapuissent fratres, & decreto ante sexennium, imo si Hollandiam spectas, ante annos quindecim hac de re ab illustriss. & prudentiss. Ordd. facto, subscribere voluissent, neque ita ferociter contra calcitrassent; equidem non dubito per Dei gratiam, quin jam tum obviam itum fuisset omnibus illis quæ jam à multo tempore nos exercuerunt, & exagitarunt turbis & dissensionibus, quas ex hoc vel unico, (non satis nempe animadversæ utilitatis & necessitatis saluberrimi istius Consilii & Decreti) fonte scaturiisse, largiter profluxisse, & longe lateque exundasse, jam, non siccis profecto oculis, videmus proh dolor! & dolemus.

Hic jam non tuum modo, Narssi amantissime, cujus æquanimitas nobis perspecta dudum; non Classis vestræ tantum, quæ pietatem, æquitatem, modestiam singularem, summum denique suum pacis studium satis superque nobis vel hoc probavit nomine, quod sententiam nostram quinque illis articulis comprehensam, censoria virgula damnare, hactenus, cum aliis quibusdam non sustinuerit: sed omnium etiam quotquot apud vos sunt, piorum & doctorum virorum, (modo nullis abrepti præjudiciis æqua lance & in timore Domini expendere velint omnia) judicium appello, sententiamque ut dicatis peto primum, anne manifesta fiat injuria, quum primariis illis, qui controversias istas, utpote turbandis rebus accommodas, fovere dicuntur Viris, tum etiam ex Remonstrantium numero illis, quos hostium auro corruptos, corrumpere etiam alios stulte admodum & præter omnem similitudinem veri nugantur, elleboro certe digna capita, nisi extrema eosdem occœcasset conscientiamque cauterio resecasset destinata cordis impietas & malitia. Dein, annon etiam præter rationem & æquitatem omnem in nostro agendi modo modus desideretur, aut saltem eo usque processus noster suggilletur, ut propterea qui nobis favent à nostro consortio abstinere, absque amicitia nobiscum Christiana & fraterna colenda temperare sibi debeant: denique an vel propter nudam latentium hæreseωn suspicionem, vel ob aperta falsitate laborantes incertis plerumque authoribus delationes Christus violari, & innocentes premi debeant usque adeo, ut communis illa Remonstrantium causa, ipsa Remonstrantia unanimi omnium consensu expressa, solenni coram Ordd. subita Collatione ex verbo Dei defensa, & innumeris doctis piisque viris, intra & extra Provincias hasce probata eam propter in discrimen adducatur: quum tamen malo quod metuunt, vel metuere præ se ferunt, quidam, iis quos proposui modis, vel etiam aliis (si commodiores, & Ecclesiæ ædificationi convenientiores reperiri, citraque ullius injuriam & existimationis Ministerio publico debitæ

diminutionem adhiberi poterunt) occurri, illudque tolli possit p nitus, & debeat. De hisce vero omnibus dum tuam & aliorum se tentiam cognoscere dabitur propius, & ad illam (si qui forte jam c ctis acquiescere nondum possint) responsum à nobis fuerit, non h abs te petam, ne malevolorum susurris, patulas aures præbeas, enim à pietate, prudentia, æquanimitate etiam tua alienissimum e scio: verum hoc meum hac in re votum est, & quidem hoc temp re unicum, ut tu, reliquique fratres, quos non omnino affectibus dec tos, & præjudiciis abreptos, sed veritati, æquitati & Paci favent novimus, in conscientiam quisque suam descendere, ac cum anin suo reputare velitis, anne coram Deo liceat fratrum & symmyst rum vestrorum propter causam tam sanctam, piam & justam lab rantium, non privato tantum, sed etiam publico, si opus est, dee patrocinio. Vale: & me, quod facis, amare perge. D. Iesus piis tu studiis benedicat, annumque ineuntem salutarem præbeat ad nom nis sui sempiternam gloriam. Haga, ult. Decembris 1612.

Collegam ex me officiosissime saluta: lectissimæ etiam uxori mu tam ex me salutem dic.

CONRADO VORSTIO, HENRICVS SCALKIVS, Iur. Vtr. Doctor. S. P. in Christo.

Theologica Ecclesiastica.

VIr Rever. & Clarissime, Fasciculum hocce, quod Basileæ acc pi à D. Lucio Philosophiæ in Acad. Basil. Professore; circa nem Octobris anni elapsi, in Patriam meam Embricam Clev rum mecum attuli. Serius (quod doleo) voto meo, & forsan etia tuo, ad manus tuas pervenit. Id propterea, quod sperabam quotid fore, ut à me ipso tibi exhiberetur: postea eo non succedente, cu de occasione transmittendi inquiro, intelligo, propter nominis tui i scriptionem non cariturum periculo interceptionis, adhuc igitur commoditatem securam differre malui. Cum me lateret utru exemplar libelli contra Gittichium fasciculo Lucii contineretu malui istud adjungere, quam incertus retinere. Dominus Luciu dum res meas in extrema festinatione ad iter componerem, hoc i sum exemplar cum fasciculo mensæ meæ imposuit: propter turbu lentam meam festinationem parum intellexi quid diceret. Quod idem libellus insit fasciculo, forte hunc separatum mihi donatu voluit. Erat autem adhuc charta explicata, sed ita ab aliis à me i lud commodato habentibus in commodiorem usum complicatu est. Hac scriptionis meæ occasione omittere non potui, (ignosc autem temeritatem vel curiositatem) quin ad controversiam, qu tibi in Belgio mota est, calamum porrigam. Huc enim me invitan si non impellunt potius, varii & dolendi (humanitus loquendo,) quo apud exteros intellexi, de tuis in Theologia opinionibus rumores grata quæ mihi adhuc hæret tui memoria, tum propter curam i

quan

uam meam personam Steinfurti susceperas, tum propter institutio-
iem publicam, sub qua ad calamum ex ore tuo accepi Commenta-
ium tuum in Epistolam Iohannis: Propior quæ mihi fuit apud Hel-
vetios cum affine tuo p. m. Iohanne Brewero familiaritas: denique
notus ille qui mihi natus ex lectione actorum aliquot in causa tua.
Rumores itaque erant incredibiles. Genevæ cum essem, quidam
Galli eo reversi tam horrende opiniones tuas retulerunt, ut vir Aca-
demiæ Genevensis non vulgaris eas mihi indicans diceret, non eas
esse opiniones hæretici, sed athei prorsus & insani, cumque scripta
tua, quæ ejusmodi errorum accusabantur, attentius perlegisset, aje-
bat se nihil tam abominandi reperire, sed existimare se, esse calum-
nias imperitorum interpretum propter libertatem styli tui. Reliqui
porro, quantum intelligere potui, ejus Ecclesiæ & Academiæ Ante-
cessores, propter bonum odorem quem ibi aliquando reliqueras, &
famam ac exempla egregia boni quod Ecclesiæ Scholisque præstite-
ras hactenus, tales relatores potius imperitos ac calumniæ nimis se-
quaces judicare maluerunt, quam iis fidem adhibere. Losannenses
& Basileenses cum accusatoribus tuis sentiebant, adeo scriptis tam
privatis quam publicis è Belgio venientibus causa tua odiosa redde-
batur. Ibi nihil, quod ad mitiorem interpretationem scriptorum
pertineret, intelligere potui: præsertim cum Regiarum literarum
exemplaria ad eos pervenissent. Dolebatque Academia Basileensis,
spem ipsorum, quam Ecclesiæ de te non dubiis signis per te apud
ipsos editis aliquando promiserant, ita misere concidisse. Vbique
Iuventus dedicata Ministerio à peregrinatione Belgica prohibebatur.
In itinere meo patriam versus currus, navigia, mensæ strepebant nun-
cio tanti hæretici, & Papistarum linguæ tum magis pruriebant dis-
putandi libidine quam alias. Hæc enim Belgiæ tragedia prima erat
ipsorum objectio, prima responsio. Hæc ideo si forte nomen tuum
hac nota velles literare apud eos, qui te hactenus amarunt & colue-
runt: quanquam quoad hoc spero mea hæc supervacua. Peregre
promotionis meæ cura detentus, tantæ accusationis pleniori cogni-
tioni vacare non potui; in Patriam itaque mihi reverso prima cura
fuit, ut quæ super hoc tuo negocio hinc inde ventilata sunt, quan-
tum per loci opportunitatem licebat, haberem: ubi vivo exemplo
didici, quam malum velox & crescens eundo sit fama. A causa ipsa
me abstineo, quippe haud nostri fori, sed de processu hoc ex con-
scientia censeo: contra omnem fere divini & humani juris ordi-
nem procedi. Annon per legitimos tramites huic malo remedium
quærendum fuisset? idque intra privatos parietes, & ex regula chari-
tatis? ne ad exteros, cum magno Religionis scandalo, nominis Bel-
gici injuria, & vilipendio eorum, qui optime hactenus de orthodoxa
causa erant meriti, (in plurali loquor, quod tuum Dominique Armi-
nii p. m. nomen fere simul audiebatur) evagaretur? Quod si nihil
aliud temeritatem istam retinere potuisset, saltem Christianæ Rei-
publ. bonum ab iis impetrare debuisset, ne fructum pro veritate à te
præstitum adhuc nascentem ita conculcarent, & quod inde boni ha-
ctenus natum in pectoribus, revellerent. Quæ enim jam ex scriptis

tuis, præsertim apud Papicolas, & plebem, non suspecta? ut de Mi-nistris ex auditorio tuo reversis sileam. Non quod injustitiæ cau-tuæ id imputatum velim, sed adversariorum tuorum calori, qui c-bebant malo, si quod erat, adhuc bene posito alia ratione succurr-re. Quid porro hoc est, quod ab executione petitur fieri litis initiu, & pars indefensa ac vixdum audita condemnari? Iudici sententia parte præscribitur? Nullas defensiones aut exceptiones admitti v-lit? Non convictum neminem damnandum: Vnumquemque pr-sumi bonum donec probetur contrarium: Posteriora acta judica-da ex prioribus: In dubiis benigniorem interpretationem sume-dam: Vnumquemque esse verborum suorum interpretem: Ab om-injuria præsertim publica & in scriptis judicialibus abstinendum: Neminem alieno odio gravandum, &c. Hæc & similia divini h-manique juris remedia parvi ab iis fiunt, ut quidem ex scriptis ips-rum colligere potui. Quam longe vero absunt ab Apostolica corr-ctione, dum ab ipsis etiam inferis mutuantur injuriarum vocabul: Plus autem quam Apostolicum spiritum sibi arrogare videntur, cu de alterius conscientia, ac si cum Deo ipsam inspexissent, judica. Nec obscure innuunt quam pœnam Magistratui, (quem vident velle cœcum ipsorum sententiæ Executorem) præscribunt: dum te conferunt, qui alibi ultore Magistratu in causa Religionis, & Iterum dico parum curant isti in nidis suis securi, quomodo succed Ecclesiis apud exteros, præsertim sub cruce gementibus. Ann student sententia & exemplo confirmare lanienam Antichristi? M-mini quid mihi responsum fuerit à Iesuitarum asseclis, dum pro l-bertate conscientiæ adversus Inquisitionem Papalem dicere con bar, &c. Quoniam tam rigidi sunt accusatores, ubi inscriptio ad l-gem talionis? At tota inquiunt aliqua Ecclesia accusat: Prodea & nomen edant cum mandato ab Ecclesia. At delictum est noto-rium ex publico scripto ipsius adversarii: Hoc ipsum erat in qua-stione. At verborum ambagibus hostis elabitur: A vobis præscr-batur formula, ad hanc respondeat. Multa præterea negat pe-tinere ad articulos fidei: vobis contrarium probandum. Anno primum vere definienda fuisset hæresis & blasphemia, & hanc def-nitionem & causa & persona examinanda? non patheticis illis rhe-toricismis & injuriarum congerie exordia facienda. Apud Iuriscon-sultos delictum quoad pœnam sine dolo malo non committitur, sa-tem ad reparationem damni & interesse tenetur pars lædens. Eccle-siane ignorantiam & errorem animi, etiam quoad intentionem bon-exilio, ferro, flamma persequetur? Porro multa in scriptis tuis, è qui-bus hæc Tragedia conflata, me legentem non mediocriter recrea-runt: ita dubiis quibusdam, in quæ ex colloquio cum Pastoribus Lu-theranis conjectus eram, (de Cœna Domini hoc neutiquam intelle-ctum velim) expedire cœperunt. Quæ enim Socinianismi arguun-tur, judicare nec ausim nec possim. Errores ejus sive opiniones, qua novi, (novi autem duntaxat tres) detestor. Denique per totius huju negocii considerationem in hanc cogitationem incidi, quæ in simil fere nostræ jurisprudentiæ malo Duarenum affecit; videlicet: Præ-

staretn

aretne redire ad fontes, textum ſcilicet omnibus gloſſis, commentariis, communibus opinionibus, &c. vel ſublatis, vel omni authoritate derogata: Theologorum locos communes, Inſtitutiones, Catechiſmos, tractatus, &c. intelligo. Et in hoc magis confirmor, cum mihi in mentem revoco ideam Eccleſiæ ſanæ Veteris Teſtamenti, & Apoſtolicæ Novi Teſtamenti. Nec adhuc rationes excogitare potui, quare illud abſurdum videri debeat. Non enim propterea S. Miniſterii aut doctrinæ abolitio, nec incertitudo, ignorantia, aut confuſio aliqua timenda erit. Habendos autem etiam putarem articulos fidei Chriſtianæ, prout habet Symbolum Apoſtolicum, & quales eos S. Scriptura de verbo ad verbum dictat: articulos inquam fidei Chriſtianæ, id eſt, tales, quibus à non-Chriſtianis diſtingueremur, non quibus Chriſtiani inter ſe dividerentur. Interea prædicatione inſtantiſſime urgenda pœnitentia, fides, novitas vitæ, fiducia in Deum, charitas, mores Chriſtiani, conſideratio vitæ futuræ, &c. Ita verbum Dei quiſque audiret & legeret eo ſpiritu & conceptione, quam Deus tunc in auditoribus aut lectoribus operaretur, non ut remitterentur cogitationes ad Concluſionem aliquam Catecheticam, aut alias Theologicam de modo, ordine, materia, &c. Quod ſi quis axiomata aut Concluſiones ex S. Scriptura vellet colligere, ſibi ea colligeret, & ſuæ conſcientiæ, non ut conſcientiam aliorum ad ſuos conceptus aſtringere conaretur, & ſectionem facere à communi corpore. Viveret autem communicatio, conſulerentur magis verſati, non tamen ut oracula. Ponamus ex Theologicis præter S. Scripturam nihil supereſſe: Si qui igitur ex ea pro arbitrio ſtyli Scholaſtici, non ſervata phraſi Scripturæ, concluſiones educere vel interpretationes aſſerere vellent, ut eſſent Symbola Chriſtianæ Religionis, & alios iis non ſubſcribentes hæreticos judicare: annon foret illud ſeminarium diviſionis & ſectarum: Nec enim hoc pacto verbum Dei conſtitueretur regula vitæ ac morum, ſed ipſa Catecheſis ſeu Aphoriſmi. At inquient, ipſam Catecheſin niti & probari verbo Dei: Idem mihi reſpondebunt omnes ſectæ de ſuis Catechiſmis. Nec moveor quod ad unitatem ſpectare videatur, extare uniformem S. Scripturæ intellectum, uniformem de ſingulis confeſſionem: hæc enim cura relinquenda Spiritui ſancto juxta illud, *qui poteſt capere capiat*. Imo vero illud (ſcrutamini quiſque) magis unitatem conſervat: Catechiſmum enim qui oppugnent, plures, etiam Chriſtiani exiſtere poſſunt, verbum Dei qui in dubium vocet, Chriſtianus nemo. Vno verbo: Dei verbum ſeu Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti: Quæ igitur Catechiſmorum neceſſitas? Hac ratione ad confirmationem fidei & emendationem vitæ magis intenderet mens legentis, vel audientis, verbum Dei, quam ad non neceſſarias ſaluti quæſtiones aut concluſiones inde eliciendas, ad infringendas vel dilatandas aut limitandas regulas Theologicas: Ceſſarent tot conſcientiarum laquei. Latior aperiretur porta non Chriſtianis. Vnde quæſo illud, quod plurimi Reformatæ Religionis populi theoria potius quam praxi ab iis, à quibus exiiſſe ſe gloriantur, differre videntur? Si cui hoc ſtomachum moveat, conjiciat oculos

in mores Christianos utriusque Belgiæ, Papalis scilicet & Reformatæ: ubi enim apud nostros in vita lux illa instar lampadis in medio nationis perversæ? Vbi virtutes illæ, quibus olim Christiani ver notis indubitatis, etiam non indicati prodebantur? Componantur exempli gratia utriusque patientia, charitas, modestia, αὐτάρκεια, &c. Judæus aut Turca intelligens fidem Christianam esse, quæ totum hominem reformet aut regeneret, (quod si non perfecte, saltem apparenti principio & progressu, &c.) quid præcipuum apud nostros inveniet? Hic mihi occurrit privata peccatorum illa confessio, quæ mihi semper visa est utile exercitium emendationis & consolation, eo quod privatum illud colloquium & applicatio vehementius animum movent, eique penitius inhærent: ac proinde sæpe desiderai ejus consuetudinem in nostris Ecclesiis potius repurgatam, quam sublatam fuisse.

Animus sua sorte contentus.

Sed quid ego de re militari coram Hannibale? nimirum ut in publico malo vel bono quisque ea, quæ animo concipit, exponere gaudet ei, quem scit, ea quæ pertinent ad hoc negocium melius novi & perspicere, & tolerabilius auditurum sperat. Quoniam optim & jucundissima mihi familiaritas intercessit cum affine tuo p. m. D. Ioanne Brewero, Losanæ dum viveret Philosophiæ Professor, non possum quin ejus mentionem hic faciam, coram illo potissimum, quem studiorum suorum promotorem semper agnoscebat. Fuit thalis ejus casus cum luctu non solum Academiæ, sed omnium pe civium ejus oppidi, aliquotque procerum Bernensium: tam gra erat omnibus pietas ejus, doctrina & modestia. Habeo penes me brum ex ejus lapsu cruentatum, quem in ipso lapsu sub axilla gerebat, erat hic liber ex illis, quos ejus mandatu Genevæ pro ipso m ære emeram ipsique transmiseram. Dominus Emportæus mihi ostendebat suppellectilem ejus & Bibliothecam in Losannensi Bibliothe repositam, donec parentes aut cognati D. Breweri p. m. ea repo cerent. D. Emportæus rationes ita subduxerat, ac si D. Brewer adhuc maneret in ære ejus, id alii valde mirabantur, imo fere asseve rabant D. Emportæum potius ad residua & restitutionem tener Sane, quamvis intra annum inceptæ professionis obiit, tamen toti anni salarium debebatur, (ita ex jure nostro) atque ita peculium ej debito majus fuisse putarem, &c. Hæc habui vir Rever. & Clari quæ mihi ad te scribere conanti affectus ex tua persona tuisque scri tis natus parturiebat, in quo ignosces audaciæ & imperitiæ velut agro alieno, attamen eo cujus omnium interest. Quod superest ti omnia prospera voveo, faveo, præsertim ut causa tua justis remedi & affectibus componatur, sin minus, nosti oraculum infallibile *Tandem bona causa triumphat.* Quod si in his terræ partibus mea ope tibi usui esse queat, me promptissimum semper habebis. Te intere vir Rever. Clariss. cum conjuge, liberis, omnibusque tuis Deo Op Max. commendo. Embricæ Clivor. 29 Ianuarii 1613.

ORDI

ORDINIBVS CONF. BELG.
REX MAGNÆ BRITANNIÆ.

HAults & puiſſans Seigneurs noz bons amis & alliez, noſtre affection au bien de voſtre Eſtat, ſingulierement en ce qui touche la vraye Religion Chreſtienne, faict que ſommes tresmarrys d'entendre les differents ſurvenus entre voz Miniſtres, & peuple, à l'occaſion de certaines diſputes Theologiques, nous avons veu les articles & opinions differentes, & trouvons qu'icelles concernent la Divine predeſtination, & ſes dependances, poincts qui ſouvent ont cauſé des grandes diſſenſions en l'Egliſe, & jaçoit que nous ſoyons bien aſſeurez que ſelon voſtre prudence & l'autorité, qui vous appartient ſur l'Eſtat, les Egliſes, & Miniſtres, vous ſçavez bien aſſoupir & faire ceſſer leſdites differents, à fin qu'ils n'eſclattent plus fort au prejudice du bien publicq, du repos des Egliſes, de l'avancement de la gloire de Dieu, & de la vraye Pieté, neantmoins pour l'apprehenſion que nous avons que leſdits differents, pourront cauſer plus grand mal, & trouble, nous vous aviſons que l'experience nous a faict cognoiſtre qu'à grand peine telles queſtions, ſe terminent par diſputes de Theologiens, ains qu'il eſt plus convenable les aſſoupir par authorité publicque, faiſant defence à voz Miniſtres de ne porter telles diſputes en chaire, ou au commun peuple, avec commandement expres d'entretenir la paix, par une mutuelle tolerance, en la diverſité d'opinion ou ſentiment que de part, & d'autre ilz ont ſur leſdites points, au moins juſques, à ce qu'avec pleine cognoiſſance de la cauſe par authorité publicque, autrement par vous en ſoit ordonné, & à tant plus forte raiſon nous ſemble vous y debvoir perſuader, qu'ayant veu en un eſcript que nous donna le Chevalier Carron, voſtre Ambaſſadeur, aſſez amplement deduictes les opinions de l'une & de l'autre des parties, & les raiſons eſquelles ilz ſe fondent, nous ne trouvons ne l'une ne l'autre ſi eſgarée, qu'elles ne puiſſent conſiſter, & avecq la verité de la foy Chreſtienne, & avecq le ſalut des ames. Deſſoubz eſtoit eſcript voſtre bien bon amy ſigné Iaques Rex. Eſcript à Neumarket le 6 jour de Mars l'an 1613. *De diſſidiis Eccleſ. componendis.*

ADRIANO BORRIO
SIMON EPISCOPIVS S. P.

REverende Frater, an literas meas argumentum rerum hic geſtarum continentes acceperis, neque ex tuis neque ex D. Stochii intelligere poſſum; Miror equidem nullam ejus rei mentionem fieri: varios rumores ſpargi apud vos facile credo. Intervalla locorum & diverſitates ingeniorum judiciorumque incremen- *De turbis ob baptiſmum filiæ fratris ſui excitatis.*

tum ſimul & detrimentum adferre ſolent : de Reſponſo negatis meo plane nihil eſt, quod dicitur. Ego prout vobis perſcripſi in te minis, aliudque nihil publice reſpondi, quia illud tutiſſimum eſſe, nec interroganti moleſtum, nec mihi aut publico periculoſum e poſſe perſuadeam, & tamen hinc omnes lachrymæ, & propter h turbatum Ilium & Roma eſt, ac ſi Annibal eſſet ante portas : Præt enim turbas & tumultus concione excitatos, paſſim in ore omniu & vulgi fabula factus ſum, vixque à manibus violentis hominu maleſanorum, & imprimis turba proletaria tutus ſum, aut ſecur in publicum prodeo, &c. nudiustertius ambulans cum Conſule n ſtro vander Werf, non minus impudenter quam virulenter in plat impetitus à quibuſdam, coactus ſum rem dicere ad Magiſtratu qui interpoſita authoritate pollicitus eſt, mihi magno cum adſer ſe injuriam vindicaturum, quod & ex parte & continuo factum e ita ut jam mihi ſecuriori eſſe liceat : paſſimque intelligam aut m deratiores ſententias ferri de negotio hoc, cujus veritatem diſſen nari curavi per varios mihi addictos, aut ſaltem ſilentio præteri Turbata fæx ſubſidere hic & fundum petere videtur, ita ut Con lium veſtrum de apologetico aut exegetico aliquo ſcripto edenc ad vindicias nominis mei, hoc quidem neceſſarium mihi non vide tur, adeoque quia authoritate ſua componere turbas conatur M giſtratus, & maledicentibus ſilentium injungere, non ita tutum, a conſultum, niſi forte apud vos, alioſque apud quos fama hæc aud tur, hoc ſine diſcrimine aliquo nominis mei omitti non debere i telligatis. Sed ego non dubito. Quicquid id eſt, breve omne illu evaniturum & in fumum abiturum. Quod ſi tamen præter opini nem, & ſpem meam rumores iſti percrebreſcant, tum vero remedi aliquo occurrendum eſſe non diffiteor : Ego hos varios & mag nominis conſulo, quorum aliud & contrarium plane eſt conſilium imprimis quia totum hoc componere Magiſtratus veſter laborat, au thoritate ſua. De uſu formulæ cujus mentionem facis, id hab Omnes excepto uno Plancio, etiamſi ille aliquando aliter, uti ſole formula recta, & antehac nunquam aliter uſum Caſparum, adeo à ſe mutationem aliquam factam, conſtanter fuiſſet negaturus, niſi fr tres factam unanimes adſeveraſſent ; libellos expreſſe (quod Alerſi notum eſſe debet & poteſt) deſtinatos eſſe quos pro more in ſuggeſt habent repoſitos Concionaturi, qui continent juſtam & à Synod reformatam formulam, eaque ipſum Triglandum ſequente die totie adhuc uſum, ut mirer ignorare hoc eos quibus Eccleſiæ Amſteloda menſis ratio nota eſt, & perſpecta à multis annis. Interea quid ſi de mutatione, anne illa in Synodo Nationali facta decreta & ab Ec cleſiis omnibus recepta ſit approbatio, & uſus illius, & arbitrio Ec cleſiarum relicta, ex te ſcire velim : Vale mi Frater, & ſaluta fratre omnes. Ego hic decrevi, niſi aliter videatur, Feſto hoc ſubſiſtere, & experiri animos & judicia populi. 6 Apr. 1613.

HV.

HVGONI GROTIO,
IOANNES OVERALLIVS S.P.D.

CLarissime Domine, certe doleo, quod modo mihi narrat servus tuus, te hic febriculam contraxisse, nunc præsertim de reditu cogitantem: sed spero diariam esse, teque mox abeuntem relicturam, quod opto voveoque. Remitto ad te conciliationem tuam dissidentium de re prædestinaria & gratia opinionum, quæ mihi quidem valde probatur, sed *vereor ut eam antagonistis vestris, rigidioribus præsertim Calvinianæ sententiæ sectatoribus probaturus sis, si eos bene novi. Ægre cedet Zenonia secta moderatis sententiis, in his precipue rebus, sed mordicus ad illud fatale prædestinationis dogma, in massa pura, vel certe corrupta, exclusis à Christi redemptione & gratia sufficienti, ex intentione Dei & Christi suis reprobis, id est, omnibus præter suos absolute electos hominibus, hærescent.* Et certe hæc prima de Prædestinatione quæstio fundamentum est trium consequentium, ut ea quovis modo posita reliquæ consimiliter poni videantur. Nam cum ita inter se compositæ & connexæ sint, ut prior de fine, cæteræ de mediis ex divina constitutione necessariis instituantur, posita absoluta ordinatione ad illum salutis finem, certis hominibus determinate appropriata, media simul ad illum finem instituta eisdem propria, nec aliis non ita ordinatis aut prædestinatis communia fore necesse erit. Contra, posita communi ad salutem ordinatione ex decreto conditionato, media similiter communia erunt. Atque hoc modo finem esse priorem mediis tuto concedimus, de qua re objectionem proponis p. 11. vel 12. Deumque prius de salute hominis quam mediis salutis decrevisse, si de conditionato decreto intelligatur. Est autem voluntas sive decretum conditionatum vera voluntas & verum decretum, & quidem beneplaciti, quia conditio non cadit super voluntatem aut decretum Dei, sed super rem decretam ex conditione libera, nec aliter Deo ita constituente futuram, ita ut non Dei voluntas aut decretum, sed finis, consecutio aut effectus in decreto divino propositus, & mediorum eo tendentium usus aut efficacia, ex actu libero sine cooperatione libera hominis, sub & cum gratia divina, ex Dei beneplacito, tanquam conditione divinitus ordinata, aut medio divinæ gratiæ subordinato pendeat. Vnde prius medium conditionatum poni & impleri oporteat, quam finis conditionate propositus independens ponatur, aut absolute decerni intelligatur, priusque Deus medium conditionatum ponere aut fieri velle absolute concipiatur, quam finem inde suspensum consequi aut evenire absolute voluerit. Sed horum omnium certitudo ex verbo divinitus revelato petenda est. Alioquin: Si Deus nudus in se & ex se spectetur, quia omnia extra Deum ex ejus illimitata potentia, infinita sapientia, & liberrima voluntate à nullo nisi seipso solo pendente, constitui, fieri, permitti, aut quovis modo procedere ratio docet: potuit Deus pro sua absolutissima libertate, hominem ad salutem ordinare absolute, simpliciter,

De Prædestinatione.

citer, certo, infallibiliter, aut etiam necessario, per suam omnipote-tem voluntatem & decretum, actionemque fortissimam, cui nen-resistere posset, obtinendam: Potuit rursus pro suo liberrimo ben-placito, non nisi conditionaliter & limitate ex conditione homin Deo proposita, aut medio limitato, Deique operationi subordinat hominis scilicet libero actu, quamvis sub & cum gratia divina, libe tamen per hominis cooperationem ponendo, ita ut divinæ motic resistere possit si velit, ordinationem salutis humanæ & finis ulti consecutionem constituere: Potuit denique utramque hanc rati-nem & ordinationem certo modo componere & conjungere, p-mumque homini finem beatum ex conditione per hominem libe implenda proponere ac decernere, omniaque media ad eam facie-dam & implendam sufficientia ordinare, dein gratiam ulteriore & uberiorem ac potentiam ad eandem efficacius, certius, infallibili præstandam, suo decreto dandam addere, deque ejus efficacita certa sive ex modo gratiæ, sive ex præscientia humanæ cooperatio determinato statuere. Ex his utram rationem secutus Deus sit in ordinatione sive prædestinatione ad salutem, neque ex priori à di-nis attributis, propter summam ac liberrimam Dei potestatem libertatem, neque à posteriori ab eventu & effectu, propter reru obscuritatem & mentis nostræ caliginem, statuere possumus. Itaq tota Prædestinationis nostræ cognitio, primum ex verbo divinit revelato in SS. in quibus Deus suam nobis voluntatem declarav tum ex sensu & doctrina antiquorum Patrum sacram doctrinam i-terpretantium sumenda est, juxta illud *Vincentii Lyrinensis*, *Prophet atque Apostolicæ interpretationis linea secundum Euangelici & Catholici sen normam dirigatur*: quibus tertio loco rationes sive à natura Dei, si ab operibus & effectis adjungantur. Secundum nostrum autem i-telligendi modum, ordo aut series Prædestinationis divinæ ita co-cipienda videtur, ut in divinis actibus & operibus necessaria liber primum omnium supponantur ac præponantur. Itaque *primum*, lic omnia in Deo reipsa unum sint, ratione tamen sua divinorum actuu principia concipienda videntur.

I. Potentia activa, qua omnia possibilia quæ non implicant co-tradictionem, impotentiam, iniquitatem, aliudve quid Deo ind-gnum, facere possit.

II. Scientia, qua omnia quæ per potentiam fieri possunt, sive gillatim, sive conjunctim considerata, novit, qua etiam quicquid illis ad ullum finem bonum conveniens & aptum esse possit, suan que sapientiam sive bonitatem deceat, intelligit, qua denique eade non solum ut per potentiam possibilia, aut ad sapientiæ suæ judiciu convenientia, sed etiam ut ex hypothesi voluntatis suæ futura, si i sibi visum fuerit ac placuerit, contuetur.

III. Voluntas, qua & liberrimus est ad agendum faciendum quicquid sibi placuerit, & simul optimus ad nihil volendum, statuer dum agendumque nisi quod vere bonum sit, & ad finem ultimu bonum, id est, seipsum rectissime referatur. Adeo nempe bona vo luntas Dei vel ipsa potius bonitas est, ut omnis boni in creaturi

quo

q modocunque futuri aut poſſibilis, fons, regula, ratio habeatur. *Secundo*, quum Deus nihil decernit, conſtituit aut agit, niſi ex hac ſua li rrima optimaque voluntate, etſi voluntas non fertur niſi in præ-c nitum atque à ſcientia practica conſideratum, & ut factu bonum ju icatum atque propoſitum: tamen ante omnem judicii dirigentis a voluntatis decernentis actum, intelligitur in Deo ac divina vo-lu tate bonitas ad ſe communicandum propenſa, ut eſt natura boni ſi communicativa. Hæc prima cauſa & origo ac principium eſt c rum divinorum ad extra. Ideoque merito in tua conciliatione, u primus articulus decretis divinis ſupponendus præponitur, præ-ſ tim ſi in ſeſe ſimpliciter ut bonitas conſideretur, ſed ſi referatur a ſalutem homini procurandam quatenus juſtitia permittit, homi-n n jam lapſum reſpicit: ideoque lapſus ac creationis primæ at-q e integræ præſcientiam præſupponit, ordinationiſque in ſtatu in-t gro factæ de homine ex decreto conditionato ad immortalem vi-t n per liberam præcepti obſervationem, ſub auxilio gratiæ ſuffi-c ntis perducendo. Vnde videntur ad prædeſtinationis Dominicæ p oceſſum concipiendum hæc ordine conſideranda.

I. Præſcientia ſimplicis intelligentiæ tam poſſibilium & conve-n entium quam futurorum, ex hypotheſi, ſi ita Deus voluerit.

II. Propenſio divinæ bonitatis ad ſeſe communicandum ad extra, ad cœtera ſua attributa ita manifeſtanda, ut inde gloria ſua illu-ſtretur.

III. Decretum Dei liberum de creando (cum cœteris rebus & cr eaturis) homine in imagine & ſimilitudine ſua, in anima intelle-ct uali libera, immortali, in veritate, juſtitia & ſanctitate, eodemque ad vitam beatam & æternam per conditionem mandati obſervan-d um ordinando.

IV. Præſcientia viſionis de hominis lapſu & malis inde conſe-qu entibus.

V. Miſericordia Dei propenſa & φιλανθρωπία ad hominem ex mi-ſe ria ſublevandum, decretumque inde factum de Filio Dei, in carne n oſtra mittendo in Mediatorem & Redemptorem generis humani a d ſalutem hominibus ſuo merito & ſatisfactione acquirendum, & ſu a gratia ac efficacia applicandum.

VI. Cui conjungitur decretum de conditione ſive promiſſione E uangelica, id eſt, gratuita per fidem juſtificatione credentium, eo-r undemque in fide ac juſtificatione manentium æterna demum ſalute.

VII. Huic ſubnectitur ac ſervit decretum de vocatione homi-n um, tam per verbum exterius quam per gratiam & operationem S. Spiritus interius ad fidem in eorum animis ex verbo audito, intel-l ecto, cogitato ac meditato excitandam, ſuadendam ac perſuaden-d am virtute Spiritus ſancti in & cum verbo operante, & ſanctas inde cogitationes, pia deſideria ac conſilia ſalutaria ſuggerente, ſubjuncta, & ſubſerviente ſub & cum gratia Dei præveniente & comitante, ex-citante & adjuvante libera cooperatione humanæ voluntatis, virtute & auxilio gratiæ Dei prædictæ excitatæ & adjutæ, unde ſurgit in humana mente & voluntate lux verbi, pius in Deum affectus, tan-

demque

demque aſſenſus fidei in verbum Dei & Ieſum Chriſtum, Filiu Dei viventis, Redemptorem & Salvatorem mundi: ubi ut pio Deum affectu ex cogitationibus ſanctis, & piis deſideriis per au- tum verbi & Spiritus ſancti gratiam immiſſis opus eſt, ad aſſenſu fidei Chriſtianæ & Catholicæ eliciendum, quia res credendæ ſua - tura occultæ ſunt, nec humanæ rationi evidentes, nec certis clariſſe homini argumentis aut experimentis demonſtrantur, ſed ſola ve divini authoritate & Spiritus ſancti interna ſcriptione nituntur: a qui hoc modo ex Deo eſt per pietatis afflatum & affectum, ve a Chriſti audiet per fidei aſſenſum: qui hoc modo verbum & Ch- ſtum pie ſtuduerit intelligere, cogetur inde (ut dixit Tertullian) etiam credere. Fide autem hoc modo per uerbum Dei, gratia Chriſti, virtutem Spiritus ſancti, & piam, ſed liberam humanæ - luntatis cooperationem in mente hominis excitata & producta, c- que ejus ſanctis ſuis affectionibus imbuente, aſſurgit homo in viva veræ fidei actum, ut ad Deum à peccatis per veram pœnitentia convertatur, & in Ieſum Chriſtum ut Mediatorem & Salvatore humani generis, ideoque ſuum, pro ſalute recumbat, & certus verbo Dei credentem in Chriſtum habere juſtificationem & vita, certuſque ex conſcientia cordis fidei ſuæ (quia ut Auguſtinus ait, c- dens ſcit ſe credere, & ille vere credit qui conſcio corde credit) to poteſt de ſua juſtificatione ſtatuere. Huic decretum & voluntas p- ſeverantiæ adjungitur, ſimili ratione & efficiendæ & colligendæ, quibus etiam particularia illa, decretum de ſingularibus perſonis ſe & perſeverantia hoc modo donandis incluſa intelliguntur. Et h videtur ſententia quam plerique veteris Eccleſiæ Patres de Præ- ſtinatione ad ſalutem docuerunt, aut ſaltem intenderunt.

Poſt Auguſtinum alius quidam gradus ulterior de gratia uberio, & potentiore hominibus certis non ſolum dantis ut poſſint, ſe etiam ut velint credere, idque actu faciant, cum perſeverantia, n

Et ab initio. non perpetua καὶ ἐξαρχῆς, ut Irenæus vocat, ſaltem finali καὶ μεζανο

Reſipiſcentia. ut idem loquitur. Sed hæc additio ex ſenſu Auguſtini priorem o- dinationem non tollit, ſed perficit, ideoque etiam piam aut ſalte tolerabilem ſententiam continet. Sed aliæ ſententiæ ex utraque p- te, ſive ex ſolo abſoluto decreto Dei, ſive ex prævisa cooperatio humana, quæ ultra progreditur, ut aut ex una parte ſic faciant hon- nes liberos ut ſimul faciant ſacrilegos, aut ex altera parte ſic a- ſtruant decretum Dei abſolutum gratiamque efficacem, ut tolla voluntatem ſalutis communis conditionalem, & gratiam ſufficie- tem, nullo modo in Eccleſia Dei ferendæ ſunt aut tolerandæ: quæ pugnent cum bonitate Dei & philanthropia, cum natura hon- nis aut modo actionis humanæ, cum verbo revelato tum in le quum Euangelio, Deoque aut ſimulationem & mendacium, a malitiam & iniquitatem, aut crudelitatem & injuſtitiam affinga hominibuſque aut ſecuritatem carnalem, aut deſperationem afferu multaque ſimilia abſurda & inconvenientia ſecum attrahunt.

Sed interpellor & vocor, ut me neceſſe ſit manum de tabula to lere: quin & iſta ita ſcripſi vel effudi potius raptim, & curren

pen

nna, ut legi à te vix ac ne vix quidem possint. Sed ignosces præ-
ntissime vir & occupationibus & interpellationibus meis. Et hæc
uci nec digna tuis oculis, consules boni, quia meliora per occu-
tiones alias & interpellationes aliorum alio avocantium, nunc sa-
dare non licuerit. Quod reliquum est, opto tibi secundos ventos,
felicem reditum, Deumque in Christo precor, ut tibi non solum
rporis sanitatem ac incolumitatem, sed spiritualia etiam sua bona
cœlestia indies magis magisque & in seculum largiatur.

Mitto cum tuo scripto Exemplar diatribes Ricardi Thomsonis
nperite descriptum, necdum mihi otium fuit cum autographo,
uod penes Bibliopolam est, conferre. Vtcunque sit, accipies in bo-
am partem.

Ab ædibus S. Pauli London. Maji 16. 1613.

Vale vir Clarissime, & salve ab eo qui te amat & observat L M.

IOANNE OVERALLIO.

Ita ego avocor & tu abis, ut non liceat etiam ista qualiacunque re-
gere. Hoc etiam condonabis.

CYRILLVS

Papa ac Patriarcha Alexandriæ S. P.

DOctissimo ac Reverendissimo Viro Domino Ioanni Vytenbogaert, Verbi Divini in Ecclesia Christi Hagiæ-Comitanæ Administratori, in Iesu Christo Fratri observandissimo salutem, & pacem à Domino Iesu Christo Salvatore nostro, &c.

Non est mirum, neque enim aliter oportebat sperare, si litteris ad *De statu*
tuam humanitatem missis meis, dulcis tua echus, pro ut vero œco- *Græcarum*
nomo, Verbi Divini Administratori convenit, suaviter resonuerit. *Ecclesiarum.*
Cum mutuo mihi salutem atque pacem Christianam, miro sinceri
cordis affectu, remitteret, ac reprecaretur, & quoniam omnino vin-
cere me undequaque voluit, ea addidit in litterarum suarum princi-
cipio, quæ mihi à se optari significabat, ad late patentis Christiani-
tatis beneficium, quæ nobis satis aperiebant, quanto tua charitas ar- Ex quo to-
deat zelo, Ecclesias Christianas, per orbem diffusas, in veritate uni- tum cor-
tatis & dilectionis, videre supra lapidem illum Angularem, verum pus, coag-
fundamentum, præter quod aliud nemo potest ponere, fundatas, vel mentatum
optimam sicut agriculturam puro verbo divino irrigatas, crescere & compa-
per omnia in Christo vero capite, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ ctum cre-
συμβιβαζόμενον αὔξει, &c. ut tecum Pauli verbis utar, illud mirabile scit.
capit incrementum, quod tandem nos regni efficit cohæredes, ἵν' ὦμεν Vt simus
τῷ ὄντι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Merito crede vir Do- revera, hæredes quidem Dei,
ctissime, nos tibi ingentes habere gratias ob tam sanctam intentio- cohæredes vero Christi.
nem tuam, & ob eam quæ te incitavit probitatem, nobis illud depre-

cari,

cari, quod & per minimum facile Deo esset adimplere, qui de lapi
dibus potens est semen Abrahæ suscitare, si quod prudenter in litte
ris tuis annuis, nos ita videret dispositos, omnino velle passione
quibus animi hominum de Religione controversantium tenentu
postponere; cordaque nostra ab impiis alterutris odiis mundare
ita ut ad unum finem omnes operam & oleum consumeremus, a
gloriam divinam, videlicet, ad bonumque salutis animarum nostra
rum. Quarum serio curam gerere deberemus. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρω
πος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; At quonia
ii, qui per latum orbem jactant profitenturque soli agrum Evange
licum operari, cum sapientes mundo apparere velint, ὑψαγόραι τε κ
οὐρανογνώμονες, propriamque doctrinam tanquam de cœlo delapsa
ostentare, non si bene tantum vel quid faciunt, vel sentiunt, quo
non improbatur, sed si male, si perverse, ita ut & ipsi proprio digit
tangant, obstinate defendunt. Nunquamque se male vel facere v
sentire, contumeliose affirmant. Et quod pejus, flammis, & focis i
surgunt iis, qui vel Christiane admonuerint, vel modo aliquo err
rem eorum palam facere proposuerint. Non licere dicentes, inj
riam, quæ totam Christianitatem contaminat, propulsare. Nec sa
tem proprios fines munire, ad evitandum malum, quod ut γάγγραιν
serpit. Eheu, quæ spes unquam erit, Deum optimum maximum h
minibus inconvertibiliter elatis, ut unionis & dilectionis ratio in
nuetur, beneplaciturum? non video, nisi difficulter, hoc nostra te
pestate perfici posse, quando nec loqui datur, nec dicere verum. A
è contrario tecum ego, vestraque cum Ecclesia, video me posse co
fidenter tractare, animadverto meum posse spiritum in vobis a
quiescere, quia Christiane agitis, pacem Christianam diligitis, uni
nem in veritate Domini non evitatis. Quod si vicissim vos mecu
eodem animo gesseritis, jam potest dici, ignem veni mittere in te
ram, & quid volo nisi ut accendatur? quod si tu modestia mot
de te protulisti, quod æquius de me affirmari posset, imparem vid
licet te in scribendo futurum, at semper pares uterque erimus, si r
ut se habeat, scripserimus atque narraverimus. Si veritatem colu
rimus, ipsique obtemperati fuerimus. Ille certe impar, quem ista d
fecerint, nec arbitror referre, si homines qui Dei aguntur spiritu, m
nus polleant elaborata elegantia, ornamentisque verborum, quæ a
nil aliud, nisi ad demulcendas aures hominum elimatorum, tantu
ea exprimant, quæ Evangelicæ veritatis pietatisque Christianæ fin
ita ut dicere possimus, ἰδιῶται εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ οὐ τῇ γνώσει, καὶ ἃ λαλοῦμ
οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου. A
dacior vero factus videor, quia ad te scribo, cui fas viscera cord
nostri aperire, & de quacunque re necessaria fructuosas reddere &
accipere voces. Quod si erravero, me non combures in olla, nequ
super prunas extendes, vel conspectu tortoris territabis. Non eni
certe fides Christi Catholica hac tyrannide sustentatur, sed miser
biliter debellatur. Admonebis tamen fraterne. Si tibi quid simi
acciderit, ego tecum eodem modo procedam, & semper utrisq
suspecta, quæ debent esse hominum, vera & infallibilia, Scripturæ
Euan

Quid enim profuerit homini, si lucratus fuerit totum mundum, & anima sua mulctetur?

Et altiloqui & cœlestium rerum periti.

Gangræna.

Idiotas esse in verbis, sed non in cognitione, quæ etiam loquimur, non sermonibus, quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus Sanctus.

ıangelii erunt verba. Poſtea quia vinxit me H. T. ſtrictis dilectio-
s funibus, fieri nequit, quin ego eodem animo tibi ſuadeam, quam
erito tibi ſim affectus, de iis ad te ſcribendo, de quibus per litte-
is vel ad me, vel ad Illuſtriſſimum Cornelium Hagam Oratorem,
ıtas, petiiſti: neque obſtabit locorum intercapedo, hoc facere.
ıam ut ſolicitudo mea, à graviſſimis aliis me retraxit impedimen-
s, ut opportunitatem nactus, ad te iſtas exarare queam. Sic inter-
ıpedinem diligentia ſemper ſuperabit mea, quod autem dicis nos
le gradu diſtinctos, prudenter hoc charitas tua perpendit. At di-
ııtas, vere ſinceri hominis mentem, nunquam valet alienare. Ne-
ıe res ulla caduca faciet illum exceſſum pati. Deinde ſi gradu di-
inċti ſumus, uterque tamen mortales ſumus, uterque ſervi Dei ſu-
ıus, uterque gloria Dei egemus. Neque prodeſt in gradu, condi-
onis obliviſci humanæ. Quod ſatis eleganter annuit Sineſius Phi-
ıſophus, cum ſcripſerit δεῖ μὲν ταῖς τύχαις τὰς γνώμας μὴ συνεξαίρεσθαι, ἢ δὲ τὸ μεμνῆσθαι τῶν φίλων ἔλαττον ἡγεῖσθαι τῆς περιούσης ἀξιότητος. Quo cum nec
lud miſſum faciendum puto, quod ſcribit Dominatio tua ſibi rela-
ım, de donis mihi à divina manu collatis, nam vellem, ex affectu
otius referentium totum intelligat, non quod re ipſa talis ſim, cui
uot deſunt, potius poſſidere deſiderarem. At in quibus placuit
)eo eſſe acquieſcendum oportet. Nec amplius eſſe procraſtinan-
um arbitror, rem aggredi, quæ cordi eſt D. tuæ. Si vero prolixius
: indoctius hoc fecero, meam non condemnet inſcitiam. Anſa enim
ıihi exigua data, in rebus quæ maxime Religionem commendare
identur. Satur ſcribendi fieri nequeo. Et quamvis Græcum Latina
ngua uti, in ſua plus, in aliis quibuſdam linguis, vel mediocriter,
el prorſus minus verſatum, non ſatis conſtare appareat, at me
on pœnitebit in aliena notari, ut qui poſſum in mea vernacula ele-
;antius meos conceptus exprimere. Deinde quomodocunque, non
ıihi perſuadeo, negligenda eſſe officia charitatis, & amicitiæ Chri-
tianæ, quæ inter nos fauſto incepit principio, quæque ut magno cum
:molumento pietatis & veritatis proficiat, Deus bonus, miſericors,
& omnipotens obſecrandus, utque ad id ſua ſancta gratia nobis fa-
veat, Spiritum ſanctum ſuum à nobis ne auferat, ſed ſemper in viſce-
ibus noſtris innovet, &c.

Oportet quidem cum fortuna animos non efferri, ſed neque propter præſentem dignitatem amicorum memoriam minoris facere æquum eſt.

Petiit ergo H. T. ut ſcribatur quæ ſit fidei profeſſio noſtræ, verbaliter enim ita ſe habet litterarum periodus. Dignetur proximis ad me litteris copiam facere iſtius, quam profitemini, & pro qua tam dira hactenus paſſi eſtis, fidei adjuncta etiam expoſitione, quum rituum in veſtris Eccleſiis obſervatorum, tum etiam quæ apud vos obtinet ordinis & regiminis Eccleſiaſtici ratio, &c. Illuſtriſſimus autem Orator Haga, per ſuas ad nos quædam ſummatim capitula miſit, illaque eſſe affirmat, de quibus D. T. ſibi ſcribi poſtulat, quamvis ſuccincte in tuis litteris, magis vero ample in Domini Oratoris continerentur, ad quæ nos compendioſe reſpondere, intendimus. Vtcumque tamen humanitas tua boni conſulat, &c.

Fides Chriſtiana vel eſt de Divinitate, vel de Incarnatione verbi. Si de Divinitate, vel eſſentiam reſpicit, vel diſtinctionem perſonarum.

De essentia personarum. De essentia nulla est inter nos controversia, idem enim sentimus, nam vobiscum Arianos explodimus, Samosatenosque, & reliquos hæreticorum larvas essentiam oppugnantium, negantiumque Filium & Spiritum sanctum unius ejusdemque cum Deo Patre consubstantialitatis.

De personarum distinctione processuque Spiritus sancti. De Personarum distinctione nullam esse aliam differentiam inter nos, compertum est, nisi quod in modo existentiæ personæ Spiritus sancti ab utroque dicitis procedere, quod Ecclesia Græca non ita dicit. Iacobus Arminius, quem ego pluris facio, in libro disputationum, quas nuper ad me Dominatio tua misit, in publicis thesibus sexta, disputat de Spiritu sancto, & præter alia ad Spiritus sancti personam pertinentia, profitetur se probare velle, Spiritum sanctum ab utroque procedere, quod non perficit. Cum ea quæ dicit omnia, sine dubio intelligantur, secundum assertionem Græcæ Ecclesiæ. Illa enim Spiritum sanctum à Filio essentialiter, & interne, & quoad esse, procedere negat. Quia veretur ne dicendo à Filio, ut à Patre, duo asserat in divinis principia existentiæ Spiritus sancti, quod est principium, maxime cum sciat istam additionem, primam Romananam Ecclesiam, innovationum amatricem in symbolo excogitasse, quam inaniter conantur expositionem non additionem esse ostendere controversistæ. Qualemcunque vero, exprobrant Græci, falsam fecisse, maleque factam, hoc quidem quia in Ephesino Concilio, quod est tertium, in quo Cyrillus præerat Alexandrinus, decretum est, ne cui licere proferre aut scribere, aut addere, præter ea quæ definita sunt à Patribus in Nicæno Concilio. Hæc ideo debebant Romani in Symbolo addere, Filioque, illud vero, quia non ita se habere veritatem ob multas rationes constat, &c. Hinc fit quod diræ Græcis objiciuntur, Schismatici habeantur, imo impii, quia Romano Episcopo, qui (ut ajunt) errare non potest, adversentur. Cum autem Græci constent, atque probent, non esse, neque se velle cognoscere in Romana Ecclesia plus autoritatis, neque per divinas, neque per humanas leges, quam in propriis Patriarchis, ideoque ut iis, sic Romano facile posse labi, insurgit ei σμῆνος Iesuitarum, inter quos Aristarcus

Turba. quidam, Sanderus nomine, in suo Chronologio, qui profuse plus recenset (si diis placet) errores Græcorum, at omnes in unum tendunt, nil enim omnes essent, si tantum Papæ Romano crederent, eumque superiorem vellent, atque profiterentur in terris Christi Vicarium, quia vero hoc negant facturi, excommunicantur, & condemnantur. Et si Iesuitis, vel mendaci crederemus Sandero, miseri essent Græci, cum ii qui disputant, graviterque defendunt, homines de propria salute non esse certos, Græcos jam condemnatos velint. Nec amplius spes illos salvari posse, nisi Romam proficiscantur, nisi ibi plenariam obtineant indulgentiam. At non prætendunt Græci istos corruptores audire, sed stant in iis quæ credunt esse primitivæ Ecclesiæ dogmata. Quid autem sentiant de Spiritus sancti processione, quomodoque asseri debeat, ex hoc unusquisque judicet. Eorum quæ sunt in divinis vel essentialia sunt vel personalia, essentialia esse communia propter unitatem substantiæ, nemo est, qui dubitet, neque sine impietate quod est uni personæ essentiale alteri negabitur, &

co-

nfessum ita hoc se habere. Personalia vero ita esse distincta fate-ur, ut nisi hæretice & perverse, confundi nequeant, si itaque aliquis ıæreret, est ne processio Spiritus sancti personalis vel essentialis? eminem responsurum puto essentialem esse, sed personalem, ut ve-um est, nec aliter dicere oporteret. Nam sicut generatio tum acti-ı, tum passiva personalis est, ita & processio tum activa, tum passi-ı personalis erit. Personalia vero distingui necessario debent. Er-o si Spiritus sanctus procedit à Patre, id est, habet esse hypostaticum Patre, unum habebit Spiritus sanctus principium ut terminum à io. Si autem & à Filio procedet, duo omnino habebit principia, ıia persona Patris & Filii realiter sunt distinctæ, & processio activa it duarum personarum inter se distinctarum. Ergo à duabus per-nis Patris videlicet & Filii, ut inter se distinctis habebit esse Spiri-s sanctus, & sic duo habebit suæ subsistentiæ principia, &c. ad ıod absurdum fugiendum, ac evitandum Græci à solo Patre di-ınt habere esse Spiritum sanctum, id est, procedere. Quod si quis xerit ab utroque procedere, tanquam ab uno principio, è contra ıis non videt, ut personas distinctas non posse (quo ad intra loquen-o) esse unum principium, sed duo? quo enim ad extra, id est, quo l creaturam Trinitas ut Consubstantialis unum erit principium, ıus enim est Deus qui dixit & facta sunt, mandavit & creata sunt, ater, Filius, & Spiritus sanctus, quo autem ad intra, ut sint distincta, ous est, personalia, quod si ut unum sunt, principium Spiritus san-i sunt, vel Spiritum sanctum active procedunt, & Spiritus sanctus ıum est cum utroque, id est, cum Patre & Filio, ergo à se proce-et, suique erit principium, quod contra veritatem est. Si autem ıis diceret Spiritum sanctum Filii esse, à Filio mitti, dari, δίδοσθαι, οχεῖσθαι, ἐκχεῖσθαι, ἐμφυσεῖσθαι, πέμπεσθαι, & multa alia, quæ in Patrum scriptis abentur, hæc quidem vera esse fatemur, Spiritum enim sanctum, ıitti, dari, & à Filio, & Filii esse, sicut & Patris, quis unquam ibit in-cias? sed aliud est procedere hypostatice, aliud dari & mitti tempo-aliter, quam missionem, si processionem externam quis appellaverit, on errabit, quamque & ad Filium referri non negamus. At inter-am illam, secundum quam Spiritus sanctus habet esse, vel suam sub-stentiam, ad solum Patrem referri non dubitamus. Et ut missos fa-iam Græcos Theologos, nunquam vidi apud D. Hieronymum, à Patre & Filio, vel ab utroque procedit, sed solum à Patre procedit. D. Augustinus quando de processione interna verba facit, à Patre icit procedere Spiritum sanctum, quando vero de externa, & à Fi-io asserit. In hoc animadverto Iacobum Arminium in thesi ubi su-ra, nil prorsus ab hac sententia differre, cum replicet non semel de Spiritu sancto verba faciens, à Patre emanat, & à Filio mittitur, emanare enim nil aliud est, nisi interne procedere & à Patre habere esse hypostaticum, à Filio autem mitti, ut & à Patre, est externe, & d sanctificandam creaturam, id est, temporaliter procedere. Istam ententiam amplectitur Ecclesia Græca, adversus quam pertinacia Romanorum insurgens, multa nobis objicit, & maxime quod perso-as Filii & Spiritus sancti confundamus, quia ut dicunt, auferimus

Dari, profundi, effundi, inspirari, mitti.

relationem inter illas, quæ sola distinguit. Nos vero scimus, [...] per modum essendi, hoc est, [2] κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, Spiritum [...]ctum à Filio distingui. Filiatio enim & processio sufficiunt, disti[...] nobis ostendere [1] τὰ αἰτιατὰ, ac ideo additionem illam superfluam, [...]pliciter intellectam non suscipimus, adversus additionem istam [...] est, [2] κατὰ τῆς προσθήκης ταύτης στρατεύονται ἐναργῶς Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι τῶν θεολόγων, τῶν ἀρχαιοτέρων δὲ μάλιστα Ἀθανάσιος, οὗ καὶ σύμβολον πεπλασμένον κομίζουσιν, ἀλλ' ἐλεγχόμενον τῇ ἀρχαιότητι τῶν παλαιῶν πρωτοτύπων καὶ ἄλλοι πολλοί. οὓς οὐκ ἂν ἁρμόττοι τοῦ παρόντος καταλέγειν καιροῦ. ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἡμετέρου δεσπότου Χριστοῦ, καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου προσέχομεν, ἐν τῇ προόδῳ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τῆς πίστεως, ἢ τοῖς βιαίοις ἀναποδείκτοις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπικινδύνοις παραδόσεσι. τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ᾧ ἐσφραγίσθημεν εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως, τοῦτο τὸ διαιροῦν, καὶ ἐνεργοῦν τὰ τῆς θεότητος ὅλης χαρίσματα, ἑκάστῳ πρὸς τὸ συμφέρον καθὼς βούλεται, τὸ ὁδηγοῦν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ στηρίζον τοὺς πιστεύοντας πρὸς γνῶσιν ἀληθῆ, καὶ ὁμολογίαν ἀκριβῆ, καὶ λατρείαν εὐσεβῆ, καὶ προσκύνησιν πνευματικὴν Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ πνεύματος, τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκ πατρὸς δὲ δι' υἱοῦ πέμπεται, καὶ δίδοται τοῖς ἀξίοις λαμβάνειν, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν [...] μετέχεται, &c. Sed de hac materia, non intendo in præsentiarum te[...]rius sermonem protrahere. [3] ἄλλοτε δὲ περὶ τούτου, εἰ οὐκ ἀπόθυμιόν σοι, πλείω καὶ ἀκριβέστερα.

In Articulo,[4] *ad verbi incarnationem pertinenti.* Ecclesia Orientis Græ[...]ca, minus differt à vobis. Verbum enim Dei incarnatum, cr[...] & asserit, à beata semper Virgine Maria, [5] οὐ δυνάμει σπέρματος, [...] δυνάμει πνεύματος ἁγίου τὸν λόγον συλληφθέντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ἀνθρωπίνην [...]στήσαντα φύσιν, τοῦτ' ἔστι σάρκα ἐμψυχωμένην προσειληφότα, ψυχῇ λογικῇ τε [...] νοερᾷ. προελθόντα ἐξ αὐτῆς τῆς ἀειπαρθένου μητρὸς, Θεὸν σεσαρκωμένον, οὐκ ἄνθρωπον θεοφόρον, ἐν δυσὶ τελείαις ταῖς φύσεσι, καὶ ἐνεργείαις, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν [...] ὑπόστασιν, ὅλον Θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον αὐτὸν. εἰ καὶ μή τε κατὰ σῶμα Θεὸν, μ[...] κατὰ τὴν θεότητα ἄνθρωπον. τὴν φρικτὴν ἐκείνην οἰκονομίαν διαπεράναντα, τῆς ἁ[...] καὶ μακαρίας τριάδος ὅλης, ἐν αὐτῷ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, διαπραττομένης αὐ[...], ἐπὶ τῇ πρὸ αἰώνων προορισμένῃ, καὶ ἐν οἷς εὐδόκησε καιροῖς ἐπεξειργασμένῃ ἀνακλ[...] καὶ βελτιώσει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. εὐδοκίᾳ γὰρ τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργείᾳ τοῦ [...]

1 Causata seu effecta.

2 Contra additionem istam militant valide Basilius, Gregorius cæterique Theologi, ex vetustioribus autem maxime Athanasius (cujus etiam Symbolum adulteratum ferunt, sed id redarguitur antiquitate primorum, jam olim qui fuerunt exemplarium) & complures alii, quos nunc recensere fuerit inconveniens. Sed nos præ his maxime Domino nostro Christo & beato Paulo mentem advertimus in processione Spiritus Sancti, sicut etiam in aliis fidei capitibus ac validis citraque demonstrationem receptis hominum placitis, aut periclitantibus tr[...]tionibus. Hic vero Spiritus sanctus est, quo obsignati sumus in diem redemptionis: hic distin[...] atque efficit omnia totius Deitatis charismata, unicuique ex commodo suo, prout voluerit: hic [...]cit in omnem veritatem & corroborat credentes in vera cognitione, & accurata confessione [...] Religione pia & spirituali adoratione Dei Patris & unigeniti Filii ejus, & ipsius etiam Spir[...] Hic à Patre procedit, ex Patre autem à Filio mittitur, iisque confertur qui digni sunt ut accip[...], id est, iis qui digni sunt, communicatur. 3 Sed de hac re alias, si non molestum tibi, & plur[...] accuratiora. 4 *De verbi incarnatione.* 5 Non vi seminis, sed vi Spiritus sancti verbum esse cor[...]tum, atque in eo humanam consistere naturam, id est, carnem animatam eum assumsisse, [...] anima nempe rationali & intelligenti, prodiisse ex ipsa Matre semper Virgine Deum incarna[...] non hominem Deiferum, in duabus perfectis naturis & operationibus, unum eundemque se[...]dum hypostasin, totum Deum & totum hominem eundem; neque Deum secundum corpus, [...]que secundum Deitatem hominem: sacrosanctam hanc dispensationem peractam fuisse à sa[...] beataque tota Trinitate, quæ in ipso Dei Filio eam perficit, per eam quæ ante sæcula præ[...]nata est, & quibus placuit temporibus producta, ad vocationem & evectionem naturæ hum[...] Ex Patris enim beneplacito & sanctissimi Spiritus cooperatione Dei verbum homo factum [...] omniaque quæ in ipsum ac de ipso scripta erant implevit, obediens quidem Patri factus usqu[...] mortem, sed & sponte sua ut Deus omnia suscipiens.

-ει πνεύματος, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐνηνθρώπησε, καὶ πάντα τὰ εἰς αὐτὸν περὶ αὐτοῦ
γεγραμμένα πεπλήρωκεν, ὑπήκοος μετὰ τοῦ πατρὸς γενόμενος μέχρι θανάτου, ἀλλὰ
ἑκὼν ὡς Θεὸς πάντα καταδεξάμενος, &c. dicat de incarnatione cui
p cent ista Latine, mihi pro tanta mysterii majestate, elegantius
(æce dici posse videntur, sed hæc satis brevitatis gratia, &c.

Quoniam vero Dominus noster Iesus Christus, in Testamento *De Sacramentis.*
gratiæ, quod est suum Euangelium, perfecte bono salutis nostræ
p videns, Sacramenta nobis instituit, & de illis aliquid notandum
c cimus, de iis maxime, quæ potissima sunt & principalia, de Bap-
t no videlicet & Eucharistia. Quorum usum ita necessarium arbi-
t mur, ut sine quo neminem de fide posse esse certum credamus, et-
s nim sigilla sint Euangelii gratiam conferentia, at non debent pe-
r us à fide separari, quia ut ipsa sine fide, sic fides sine ipsis, propter
i itutum, efficax esse non potest. Hinc est quod in Ecclesia perpe-
t is esse debeat usus eorum, quamvis alterius iterari nequeat, &
s e quo Eucharistia gratiam non conferat, imo qui non baptizatus
c mmunicaret, Sacramentum non sumeret, quia extra fidem verita-
t nque usus, ordinis, & instituti sumeret. Eo modo nec profutu-
r n utrumque ad salutem impœnitentibus dicimus. Quia impœni-
t tem non salvat Baptismus, indigne vero manducantem & biben-
t n, reum esse corporis & sanguinis docet Paulus, &c. E contra
q antum valeant possintque Sacramenta ista fidelibus patet ex eo
b neficio, quod recipiunt, quibus meritum passionis communica-
t , utrumque enim passionis & mortis Domini est significativum,
a nunciativum. Cum de uno dictum sit, hoc facite in meam com-
m morationem, hoc est, quotiescunque manducabitis panem hunc,
& calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis. De altero vero,
q icunque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius bapti-
z i sumus, unde per illud consortes nos fieri divinæ naturæ certum
, per istud vero renasci, sine qua renascentia, communioneque
d ficile esset justificari, hinc fit quod semper gratias agere hortemur
tri, [1] τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί, ὃς
ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς
ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν, &c.

[2] In Baptismo necessariam arbitramur formam, non inflatam &
[3] ὑπέρογκον, sed [4] ταπεινήν τινα, καὶ ἀφελῆ, qualem esse arbitramur, istam,
[5] βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος, &c. Sed ante omnia Ecclesia Græca servat aliquas cerimo-
nias, ut sunt abrenunciatio Sathanæ, susceptorum infantis fidei
professio, nominis impositio, trina mersio, aliæque pauci momenti,
sed omnes piis orationibus comitatæ, de quibus sine utilitate longum
esset disserere, &c.

[6] In Sacramento Eucharistiæ istas maxime servari tenet cærimo-
nias, cum enim ob duo hoc tantum mysterium traditum esse nobis
constet, in commemorationem mortis Domini, & in corporis &
sanguinis sumptionem, ob mortem commemorandam Ecclesia no-
stra ante panis fermentati consecrationem solet illa verba recitare,

[1] Qui idoneos nos fecit ad participandam sortem sanctorum in luce. Qui eripuit nos ex potestate tenebrarum ac transtulit in regnum Filii sui dilecti. In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, id est, remissionem peccatorum.

[2] *De Baptismo.*

[3] Et fastuosam.

[4] Humilem & simplicem.

[5] Baptizatur servus Dei in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti.

[6] *De Eucharistia.*

[1] ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἄκακος ἐναντίον τοῦ κείροντος, & deinde, [2] καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Et vix ista finiuntur, & statim in calice vinum aqua infunditur, &c.

Esset hîc inserendum [3] περὶ μερίδων τῶν ἁγίων, quæ μερίδες novem minimæ particulæ sunt panis, & decima sanctæ Mariæ Matris Domi, quas post aquæ & vini in calice infusionem, ab uno pane oblato sumptas, penes Eucharistiæ panem ponimus, ad significandum jam beatam esse sortem Sanctorum, qui ut membra capiti Christo conjuncti, una in cœlesti gloria triumphant. Sed non multum interest, i Orientis ista pia peculiarisque cærimonia, ad essentiam Sacramei parum, vel nihil pertinens, late non extendatur, cum de illa aliis constare necesse non sit. Quamvis enim Romani ordinationes human, ita ad salutem necessarias prædicent, ac profiteantur, ut nisi ad minimum punctum quis observet, apud illos salvari nequeat. Nos men, quo ad me, è contra divinas certas infallibiles credim, humanas indifferentes, ut fallereque potentes, suscipimus, atque nemus. Judicioque Scripturæ & Euangelii, & Spiritus sancti e mini subjicimus, quod si bonæ & utiles, amplectendas esse ducim, sin aliter, respuendas & rejiciendas, &c. Expedita cærimonia [4] τῶν μερίδων, orationes aliquot recitandas aggredimur, & finitis narrat verbis, quæ vel de Cœna Domini dici, vel ipsum Dominum relisse memorant Euangelistæ, [5] λαβὼν ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε, λάβετε φάγετε τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, &c. καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον, &c. Statim Spiritu sanctum invocantes dicimus, [6] Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Quoru verborum D. Chrysostomus, in libro qui apud nos dicitur [7] λειτουργ. & ante ipsum D. Basilius, ordinator est. Post hæc [8] κλῶμεν τὸν ἄρτον, communicamus utramque speciem, & si quis Laïcus, id est, eoru aliquis, cui non est datum hoc Sacramentum administrare, communicare voluerit, & ipsi utramque speciem sumendam propo mus, &c. & hîc finem habent de Sacramento Eucharistiæ Cærimoniæ nostræ, &c.

[9] Quod attinet ad Ecclesiasticum regimen nostrum, de quo ei plac intelligere, Monarchicum non est, mixtum est, & temperatum. M narcha est unusquisque in sua Ecclesia particulari, imo nec ibi M narcha erit, nisi Tyrannus esse velit. At sit Monarcha, ubi contum cia captus fuerit, subdit se judicio Aristocratiæ Episcoporum. Qu maxime amplectimur, comprobatum enim habemus talem ordine fuisse à Deo institutum in Israëlitarum Ecclesia, cujus quidem pri ceps Moses, Aristocratia tamen ordinabatur, iste mihi videtur pr prie modus regendi Ecclesias, quod si nos hoc tempore, in aliq deficimus, causa est infidelium Tyrannis, ad quam multoties co fugit hominum perversitas, confunditque ordinem Ecclesiasticu nostrum, quod non semel hisce temporibus oculi viderunt nostri, &

Græca Ecclesia in plures nationes dividitur, in Hyberos, Cholc

Arabe

[1] Ut ovis ad mactationem ductus est, & ut agnus insons coram suo tonsore.
[2] Et quidam ex militibus lancea latus ejus fodit, & statim exivit sanguis & aqua.
[3] De partibus sanctorum.
[4] Partium.
[5] Cum accepisset panem & benedixisset, fregit eum deditque discipulis, & ait, accipite, commedite, hoc est corpus meum. Et cum accepisset poculum & egisset gratias, dedit eis dicens: Bibite ex eo omnes, hoc est enim sanguis meus novi fœderis, qui pro multis effunditur, &c.
[6] Et facito quidem hunc panem pretiosum corpus Christi; hoc quod in poculo est, pretiosum sanguinem Christi.
[7] Ministeriũ publicum.
[8] Frangimus panẽ.
[9] *De regimine Ecclesiastico.*

abes, Chaldæos, Æthiopes, Ægyptios, Moſcovitas, Rutenos, ulgaros, Servos vel Sclavos, Albanenſes, Caramanos, Valachos, oldavos, & Græcos, &c. omnes iſtæ nationes in fide Chriſti conntes ſunt, Græcæ Eccleſiæ ſuoque ritui, obtemperantes. Neque in is præter cærimonias aliquas pro regionum conſuetudine, innotionem in re fidei obſervabis, accidit aliquando, ob ruditiem, atie imperitiam alicui nationi ſuperſtitio, cui ſine fidei detrimento dulgemus, quia occurrere non poſſumus, ob multas variaſque difultates. In iis autem quæ ad fidei eſſentiam pertinent perſeveranſ ſunt ac permanentes, ſicut eis à principio eſt traditum, &c.

De quatuor Patriarchis.

Iſtæ Nationes habent quatuor legitimos Patriarchas, inter quos imum locum tenet Conſtantinopolitanus, ſecundum Alexandrinus, tertium Antiochenus, ultimum Hieroſolymitanus. Conſtat an Imperium Orientis, nunquam Archiepiſcopum Conſtantinopolinum functum titulo Patriarchatus, ſemperque Alexandrinum priatem fuiſſe, ut licet tum ex aliis locis & argumentis, tum ex prio concilio omnium celeberrimo colligere. At ordo mutatus Conntini Imperatoris opera, qui novam Romam ſuam, expertem aliijus novi magni Antiſtitis præſentia non patiebatur. Iure tamen nquam Conſtantinopolitanus Patriarcha loci obtinuiſſet primatum, ſi rogatus Alexandrinus ſua ſponte ceſſiſſet, neque ceſſiſſet niſi prilegiis donatus majoribus, & titulo ſupra Conſtantinopolitanum, ibus ad hoc uſque tempus Alexandrinus totius Orientis fruitur lmiratione, quæ ſi iis, qui ultra fines Orientis ſunt, aliquis ſermone ponerer, fabulam dicerent, & tamen vera ſunt, hæc autem ad am Dominationem, non quia de primatu cum Conſtantinopolino contendamus, nam hoc quærere in Eccleſia eſt lacerare Ecclem, & ſtoliditas eſſet atque ineptia Eccleſiaſticis de primatu loci m detrimento animarum controverſari. Primus & magis beatus t, qui ad exemplum Pauli ſe conformat, qui minimus in Eccleſia ſe profitebatur, ſed plus omnium ædificabat. At quoniam veritas a ſe habet, hoc ſcribere non neglexi tibi amico meo, iſto ordine rimatus loci inter illos ſervatur, in reliquis pari ſunt conſortio præiti, eoque modo fraternitas integre conſervatur, &c.

Neque enim tibi hoc prætereundum, quod omnes Patriarchæ ræter Conſtantinopolitanum, ordinem optimum (de quo ſupra) egiminis ſervant Eccleſiaſtici, & cauſa eſt, quia electio illorum eſt egitima, ſtatque in iis, quorum nil intereſt, niſi florentem, bene retam & ordinatam aſpicere Eccleſiam, quod ſi quid præterirent, Aleandrinus judex eſt vicinus, & cenſor, ad limitandum, & corrigenlum ea, maxime quæ ad fidem ſpectant. Conſtantinopolitanus vero ion ita, quia vis Turcica, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ſine præhabita electione, confirmat illum, qui plus dederit, quod vehementer eis exprobrat Alexandrinus. At non valet Turcica competere violentia, quæ ſibi uærit juſte vel injuſte accipere, ideoque magis à quibus datur, favet, leinde diſtantia locorum, & aliæ difficultates obſtant, ut huic abſurlo provideri poſſit, &c. Potentior eſt Conſtantinopolitanus propter atus Imperatoris, at omnium infelicior Antiochenus & Hieroſolymi-

Vt plurimum.

lymitanus, probi ac humiles prælati, vix sibi sufficiunt. Alexandr
nus malus est, quia sine vi fratrum infandos debellat aliquando co
natus, semperque iis formidolosus & suspectus est, de sua vero au
toritate & æstimatione apud omnes, alii dicant. Hinc est, quod ni
Athanasium confirmasset, non esset Antiochiæ Patriarcha, nisi su
voto & opera electus Theophanes, non esset Hierosolymitanus, ni
nuper ejecisset Neophitum Constantinopolitanum, non esset Timo
theus, & iste quantum sibi timeat quia mala via est adeptus Patriar
chatum, Illustrissimo Oratori remitto ut scribat. Quod si vult scir
Dominatio vestra quare ejectus sit Neophitus, ob multas suas contu
macias. Ille à principio tyrannide usus gradum istum ascendit, deind
multo plus tyrannico usus est regimine, ut vero adjutores habere
suarum voluptatum satellites, aliquos nebulones Romanos in Ec
clesia nostra prædicantes, introduxit, multos errores docentes, &
simplicem populum seducentes, admonitus fuit non semel à me, ne
se moderare voluit, hoc est, quod me coëgit, omni alio superato la
bore, & privato detrimento spreto, operam dare, ut gradu privare
tur, quod perfectum fuit. At vacantem locum sibi Timotheus pe
numeratam Turcis pecuniam occupavit, ob hoc ei parit formidinem
nomen Alexandrini Patriarchæ, & adhuc usque in aliqua commotio
ne Constantinopolis est, &c.

De electione Patriarcharum. Optimates Reipublicæ.

Electio Patriarcharum, prætermisso Constantinopolitano, stat i
iis qui sunt ἄριστοι τῆς πολιτείας, qui congregati una cum Clero, post h
bitas orationes solitas eligunt, quem aptiorem judicarint. Vbi fue
rint electi, ut habeant possessum, aliquam summam deponunt Turci
qui Ministri fuerint illius Provinciæ, &c. Alexandrinus solus Turc
non solvit, nunquam cum Turcis rem aliquam gerit Ecclesiastican
nunquam illos vult consiliarios, & socios. Causa vero est prudent
& industria Patriarcharum præteritorum, qui providentes huic ne
gocio, semper animos subditorum unitos conservavit, à qua unita
bona malaque pendent, quæ major est per Dei gratiam, nostris tem
poribus, statque in omnibus pro nobis mirabiliter, neque unquam
sinit Ecclesiam titubare Alexandrinam, prompte adversis occurren
magis magisque quando vacans est. Quamvis pro aliis calumnii
more Turcico ab infidelitate excogitatis detrimenta patiatur quo
tidiana, &c.

Vbi electi fuerint Patriarchæ, consecrantur tribus ad minus Me
tropolitis vel Archiepiscopis, in consecratione intervenientibu
Cærimoniæ principales consecrationis sunt istæ: Stat electus in Tem
pli medio, suppositum calcans pannum, in quo Aquila picta es
quam ajunt mundanam significare gloriam, quasi ei abrenunciet, t
demque alta voce profitetur, Symbolum recitans, & promittens t
fidelem fore Christo & ovili. Quam cærimoniam solitæ sequuntu
orationes cum invocatione Spiritus sancti, & manuum impositione
& Episcopatus nominatione, & hic finem habet consecratio. Simi
modo, & Archiepiscopi & Episcopi consecrantur. At hoc habe
plus Patriarchæ, quod finita consecrationis cærimonia, datur eis ba
culus in manu, cum ampliori commendatione subditarum anima
run

[illegible]m, & aliquibus caput oleo ungitur, quod dicitur confirmationis, [illegible] Hierosolymitano & Alexandrino, at non aliis: quare vero, præ[illegible]r consuetudinem, non aliam causam animadverto, nisi quam colli[illegible] ab iis quæ tunc recitantur, in ipso facto, ut sint videlicet Χειστοὶ Κυ[illegible], ad similitudinem eorum, qui in Testamento veteri, at quia in[illegible]fferens est cærimonia, non utuntur alii, &c.

Vnusquisque Patriarcha suos habet Archiepiscopos & Episcopos, [illegible]lures habet Constantinopolitanus cæteris, & post ipsum Antioche[illegible]us. Alexandrinus per suam Diocœsim habet suos Chorepiscopos, [illegible]ucentis ab annis, causas vero recensere esset prolixum, quare non [illegible]abet Archiepiscopos & Episcopos. Chorepiscopi Vicarii sunt, dif[illegible]erunt ab Episcopis, quia isti in proprio Episcopatu ordinare, consti[illegible]uere & disponere possunt pro libito, Chorepiscopi sine superioris [illegible]acultate non possunt, &c.

Quia vero aliquid scire peroptat de Hæreticis in Oriente, neque [illegible]e illis quidquid pro tempore fuerit, notare negligemus. Quatuor [illegible]dhuc usque sunt Sectæ eorum, quibus Ecclesia nostra non commu[illegible]icat, Armenica, Coptica, Maronitica & Iacobitica, quarum defor[illegible]nis est ritus, plusque brutæ cærimoniæ, in fidei ratione hæretici, in [illegible]noribus & aliis circumstantiis Ecclesiasticis, dices, nil eos à belluis [illegible]ifferre, tot tenebris ignorantiæ offusi, ut vix sciant, si credant, vel [illegible]uid credant, unaquæque tamen obstinata est in propriis superstitio[illegible]ibus, & erroribus Armenii, Manichæi doctrinam sequuntur, multa [illegible]redunt de propria Religione. Eorum Ecclesiastici dii tenentur in [illegible]erris, quia leguminibus abstinent, jejunii tempore Quadragesima[illegible]is, sed dii isti, Deus verus est mihi testis, multoties stomachum mihi [illegible]ecerunt, & qui percipit eorum obscœna & submorosa ridicula, sine [illegible]lubio stomachatur. At forsan tibi non displicebit, si mihi particeps [illegible]ueris in quadam parte, accidit enim mihi quod quondam Basilio, [illegible]ut Gregorius refert, cum Armeno Athenis disputanti, quem è latere ferit Gregorius, & Basilius ἑτεραλκέα τὴν νίκην ποιεῖ, hoc modo mihi, occurrit quidam Armenus Barsabas nomine, cum essem Hierosolymis, in Templo sancti sepulchri, ibique nacta opportunitate, quia superciliosus Armenus erat, seque doctiorem cæteris suis profitebatur, coram populi frequentia, cum minus unquam credidissem in tam ignorantem hominem incidere, pro tempore mihi visum fuit, tentare cujus esset spiritus, tandem congredimur, colloquium nostrum inde habuit principium, quod Dominus noster Iesus Christus, non κατὰ φαντασίαν, vel versatus cum hominibus, vel passus est, quia Armeni credunt passum κατὰ φαντασίαν, sciscitanti vero mihi, & urgenti impium esse credere, non realiter passum Dominum, quod idem est, ac realiter operatum salutem nostram negare, aliisque rationibus inconcussis & testimoniis Euangelii confusus Barsabas, veritatem quidem fateri erubuit, at elegantius sese mihi opponere excogitavit, cumque animadvertisset aliter se non posse meas rationes annihilare, uno verbo totam quæstionem conclusit, & controversiam decidit. Ego inquit scio Religionem Armenicam sanctiorem esse vestra, quia vos jejunio in Quadragesimali fabis reliquisque vescimini

De Hæreticis in Oriente.

De secta Armenica.

Victoriam in alteram partem inclinare facit.

Secundum apparentiam.

leguminibus, ex quibus multi vermes, multaque lues ſcaturit, at no mundiciem Chriſtiano debitam ſervantes, iſta ut communia diebu terminatis jejunii arbitrantes, vix tangere audemus, & hoc nobi ſufficiat, &c. Nonne tibi ſtomachum peperi iſta narrando? at cred me diu obmutuiſſe, ambiguum, quid tam craſſæ ignorantiæ reſpon deri poſſet, nec oblitus dicti Euripidis, ἡ φρὴν ἀλγήσει ἡ δὲ γλῶττα ἔσται ἀνάλγητος, bonis iterum verbis optimum diſputatorem ad aliud ba rathrum confuſionis cogitabam. At unus ex domeſticis meis, alt voce reſponderat, merito (dicens) Domine Barſabas ſanctus es, qui Pythagoræ animam geſtas, at ſi migraverit in Camelum, Came luſque Barſabas eſſet, abſtineres amplius Fabis? cui ſine mora ſim plex vir quidam, ſed ἀστεῖος, ſubjunxit non dicas Camelum, ſi Barſa bas Aſinus eſſet, poſſet ne in hiſce regionibus vivere ſine fabis? ir hiſce riſus circumſtantium coërceri nequivit, & iſtum habuit finem noſtrum colloquium, abierat enim iratus optimus diſputator Arme nus. Intelligat hinc tua prudentia, quibus fundata rationibus iſta colluvies, ſe credit in fide Catholica perſeverare, ſuper iſtam arenam eorum Religioſi, propriam, & ſequacium ſalutem ædificant, &c.

Animus dolore afficietur, lingua vero dolore non tangetur.

Venuſtus.

Alia Secta eſt Coptarum, qui doctrinam Dioſcori, & Euticheti ſequuntur, ſpurca natio & Barbara. Coptæ dicuntur, quia ſe circum cidebant, at modo non ſe amplius, ratio quæ illos ab hoc propoſi to, ab ipſoque facto ſemovit, eſt, non quod (ut dicunt) irritum ſit contraque legem, dummodo & ipſe Chriſtus Dominus, circumciſus eſt, ſed quia cæteris Chriſtianis, cum non ſe circumcidant, daretu occaſio deridendi illos, &c.

De Secta Coptica.

Peſtem iſtam ſuſtineo in mea Ægypto, in Magni Caïri civitate, quæ cum antea Archiepiſcopatus eſſet, Patriarchæ Alexandrini, ego quaſi toto tempore mei Patriarchatus reſidentiam meam ibi poſui, ob temperiem aëris, multaſque alias commoditates, raro me Alexandriam conferens, ibi ergo Coptæ iſti tam multi ſunt, ut ſi Græci certatim illis numerarentur, quomodo de Græcis & Trojanis ſcribit Homerus, decies Coptæ numerum ſuperarent Græcorum, & πολλαί κεν δεκάδες δεύοιατο οἰνοχόοιο. Multoties iſtos præceſſores mei Patriarchæ, ille præſertim Meletius ultimus Anteceſſor meus, vir doctiſſimus & exemplariſſimus, tentarunt ad viam eos veritatis trahere, at nunquam potuerunt.

Papa Clemens VIII Romanus, multa fecit tulitque ſe componere cum illis, & rideret V. D. ſi ſciret quali uſi fuerint Coptæ in hoc negocio ſtragemate, quantumque Papa ab illis deluſus fuerit, quamvis Baronius novus Hiſtoriographus, antequam bene veritatem percepiſſet, cum forſan pro more Aulæ Romanæ, adularetur Clementi, iſtam ei gloriam referre properaverit quaſi ob ſuam induſtriam, ſuis adeptam temporibus, voluitque ea de Coptarum in Eccleſia Romana converſione ſcribere in ſuis Chronicis, quæ tempus non multum poſtea falſa fuiſſe omnia probavit. Imo Paulus præſens Papa iſtam ob cauſam aliquos Coptas ejecit Roma. Habent iſti ſuperiorem, quem lingua vernacula vocant, Iabuna, quod interpretatur, Dominus. Iſte venit ad me aliquando viſitatu in

Ægypto,

Ægypto, quoties venit, mutus venit, mutus abit pro ſe, ſuorum aliuis loquitur, ille vero loquentis verba vel ἀνένευσε, vel ἐπινεύσε capitis firmat vel negat. Os vero nunquam aperit, quia dicit non licere ulta extra domum ſuam loqui Iabunam, imo peccatum eſſe, at exeme præterquam modum legem ſuam cuſtodit, quia non multa, d loquitur, οὐδὲ γρῦ. Ego loquax & garrulus ſum, qui per me, non er alios loqui debere exiſtimo. Quod autem in illo bono Domio, mihi magis diſplicet, hoc eſt, quia nunquam mihi faciem, niſi culos ſolos aperit, totum caput tectum ſindone vel ſurſum, vel eorſum motum, faciem nunquam tibi dabit aſpicere, ſed dices laram eſſe Tragicam. Nolo tibi ulterius eſſe moleſtus, vir prudentiſſine, de tam abſurdis ſcribens, eſt apud illos Coptas quidam Caſis etrus, vocatus, Caſis interpretatur Presbyter, ille me ſæpius adire olet, fatetur ſe propriæ Religionis errores cognoſcere, & reprehenit ſuos, at ego ei parum credo, quia ſi quod os profert & conſcientia ictaſſet, non amplius vellet Presbyter eſſe Coptarum, &c.

Remiſſione.
Intentione.
Nihil omnino quidem.

Maronitica Secta eſt Semiromana, imo incipit eſſe tota Romaa, quia multi Maronitæ profecti Romam litteris operam navarunt, ndeque in montem Lybanum, Caſtellum, in Provincia Phœnicæ, bi eſt eorum reſidentia principalis, migrarunt optime à Romanis nſtructi, & modo tota quaſi gens illa Romanam ſequitur Religioem. Cum maxime eorum primus Epiſcopus ſe Papiſtam profiteaur, & quia Antiocheni Patriarchæ Diœceſis contigua eſt Maroniis, timeo ne incipiant & vicinos inficere, præſertim, cum à parte Patriarchæ, & à nobis admoniti, conveniens tamen non ſit cautio, omo enim Arabs non capax eſt mali quod ſerpit, &c.

De Secta Maronitica.

Iacobitica eſt viliſſima & ſpurciſſima Natio, neque de illa eſt quod aliquid ſcribatur, niſi quod ob hæreſin ſuam Neſtorianam nos latere non debeat, &c. Iſtæ ſunt peſtes in Oriente, quas Deus per commune flagellum infidelium, moderatur ne nobis noceant, &c. Hæc omnia magis curioſe quam cum utilitate ſcribimus, tibi morem gerendo, maxime cum ſciamus & curioſitatem aliquando delectare, quando fieri potuit brevius iſta notare voluimus, &c. Eſſent alia magis neceſſaria ad ſcribendum, pertinentia ad illas materias, quæ hoc tempore à doctis agitantur atque cribrantur, ut illa ſunt, quæ de libero arbitrio, prædeſtinatione, & juſtificatione, de quibus quid certe tenendum nondum conſtat mundo. Eccleſia noſtra ſemper idem tenuit, una eademque via iſta docuit, qui habet ſomnium loquatur ſomnium, qui habet ſermonem Dei, loquatur ſermonem Dei vere, quid Paleis ad Triticum? debent, quibus hoc creditum eſt opus facere Euangeliſtæ, implereque Miniſterium cum ſobrietate, ut non ebrius paſſionibus, quibus plena ſunt Ieſuitarum opera, non mentiri, ſed veritatem dicere præſumat. Scribere mihi de hiſce aliquid non permittit anguſtum tempus, imo neque eſſe opus arbitror, quia gravioribus, doctioribuſque convenit, ſine metu laborem iſtum ſubire, ut ſummatim fecit Iacobus Arminius, qui meo judicio doctus vir fuit, quia vero theſes ſcribit, in quibus implicite continentur materiæ, opus non curſim, ut ego feci, ſed ſerio legi librum ſuum

De Secta Iacobitica.

Iudicium de Iac. Arminio.

ſuum oporteret, ut poſſit de illo dari copioſius judicium & non temerarium, quod mihi tunc poſſet pro libito Charitas V. imponere, ſi propriis eſſem in laribus, liber ab hoc moleſto itinere, cito me reverſurum ſpero ſi Deo placuerit, ſcribet ad me confidenter Dominatio veſtra, reſponſa vero grata viciſſim accipiet, meque amicum ei ſincerum eſſe luculentius intelliget, in Chriſtoque fratrem, præterea in meis litteris animadvertet, quod nunquam aliquid exaratur, quod mihi non dictet ratio & veritas, quibus ſemper mea ſubmittenda eſſe volo, abſit à me, à conſcientia, à moribus, ut veritas vel negligatur, vel non aliis omnibus præponatur, ob veritatem ego & cum propriis meis fratribus Eccleſiaſticis Græcis, controverſor: hoſtis cum ignorantiæ, & ut populum ſimplicem, eſſe ἀμαθῆ, non moleſte fero cum ſciam καὶ ἐν τῇ ἀμαθίᾳ καὶ ἰδιωτίᾳ, *ſalvari poſſe homines adverſus fidei hoſtes indies, quaſi, dimicantes, atque non armis, ſed patientia, certantes, ut undequaque ſe Chriſti fideles probent.* Ita mihi diſplicet Paſtores & Epiſcopos noſtros, tenebris ignorantiæ obmergi, hoc eſt, quod noſtratibus exprobro, at nil proficio. Nacti iſtam commoditatem Ieſuitæ in Conſtantinopolim fundamenta jecerunt, ad erudiendos pueros, & proficiunt quod Vulpes inter Gallinas. Obruet tandem Romana doctrina mundum dum modo huic negotio tantam operam impendunt Curiæ Romanæ ſatellites, niſi Deus propitius fuerit, cujus dextra ſola navem noſtram turpi iſto naufragio ſalvare poteſt etiam, unaque ſpes nobis ſua eſt miſericordia & potentia, alias vires noſtræ tenues eſſent tantæ reſiſtere perſequutioni, quam præter alios, ii qui Religionis ſunt Græcæ in Polonia & Lituania, Ruteni, miſere admodum ſentiunt probantque ob vim quæ eis infertur ab Eccleſiaſticis Romanis, opera Ieſuitarum, ut Eccleſiæ ſe ſubjiciant Romanæ, quia vero hoc ſe facturos negant, nil intentatum relinquunt Ieſuitæ, ut voti compotes fiant, hinc terrores, fugæ, exilia, cædes, multaque alia, quæ ſolo tempore Antichriſti, futura legimus, confugiunt ad Eccleſiam Græcam miſeri, cum jam videant everſas illius Regni leges, extritum fœdus de libertate ſervanda, ablatam omnem rationem tuendæ pacis publicæ, velimus Eccleſiaſtica autoritate noſtra ad Regem, ad proceres, intercedere, rogare, ut liberi dimitterentur. Contigit Alexandrini Patriarchæ patrocinium hoc ſe ſuſcepiſſe, nec neglexit ſcribere ad Regem, ad magnates omnes, hortari illos, quo fieri potuit, proteſtari pro juſtitia, pro jure, pro legum reverentia, & tandem rogare, obſecrare. At omnia vana, adhuc uſque illinc certior factus ſum, pejus ingraveſcere perſequutionem & violentiam, quo plus & Moſcoviam occupare deſperant. Quæ certe in Polonia incepta multis aliis ſubjici videntur dominiis, & quid mirum ſi & ipſam Conſtantinopolim aggredi auſi ſunt? Audio vos cavere vobiſmetipſis ne hoc fermentum detrimentum aliquod populis veſtris inferat, & valde mihi placuit. Idem, pro ut poterimus, nos quoque omni tempore faciemus, & tam magis ſi veſtro ſpirituali conſilio adjuti fuerimus, veſtra charitate proſequuti, qua vos viciſſim à noſtra juſtum erit, ut uno ſpiritu, fidem Chriſti orthodoxam amplectentes, utrique pergamus ad ſupernæ vocationis adim-

Indoctum.

Et ignorantia & rerum imperitia.

dimplenda mandata, fideliter certantes, & ſemper veritatem deenſantes, in Eccleſiæ Catholicæ incrementum, in gloriam quoque empiternam Dei Patris, & Filii unigeniti, & Spiritus ſancti ſui, cuus benedictio & gratia tecum mi dilectiſſime ſemper ſit, faveatque uis votis atque laboribus quotquot ſuſtines, pro exercendis pietais officiis, in utilitatem ſpiritus eorum, qui tuis mellifluis fruuntur ermonibus, ne autem amplius tædio tibi ſimus, finem litteris impoimus, dextramque dextræ jungimus, fraternoque affectu te ſalutamus. Libros mihi miſſos ab Illuſtriſſimis Ordinibus, ubi primum rediero, Deo dante, videbo, & duplici guſtu legam, quia mihi ab ipſis Dominis miſſi ſunt, quibus quidem per litteras meas quam plurimas egi gratias, quod ſi Dominatio veſtra oretenus adhuc plures adderet, gratam rem mihi præſtaret. Pro libro vero Arminii, me tibi debere fateor, rependere tamen curabo ad propria revertens aliquo manuſcripto, & ſi quid aliud mihi eſt, omnia communia tuæ charitati erunt. Optarem quod mihi faceret luculentum Catalogum auctorum electorum recentiorum (exceptis iis quos Illuſtriſſimi Ordines ad me,) qui graviter atque docte ſcripſerunt in utramque Scripturam, maxime in libros Moſis, in majores Prophetas, in Euangelia Paulique Epiſtolas, quibuſque vos ad plus utimini, & alios autores, qui ſcripſerint tum in Theologia, tum in Philoſophia, & aliis in Artibus, in Mathematicis, illumque proxima occaſione ad me mitteret. Et mihi adderet nomina Doctorum, qui apud vos ſunt famoſi & nominati, viciſſimque nobis imponeret, quidquid ei ab iſtis partibus, cordi poſſet eſſe, ſemper prompte gratificabimus tuæ humanitati, quam optime valere cupimus. Datæ in Valachia 10 Cal. Octobris, 1613.

IOHANNI UYTENBOGARDO
SIMON EPISCOPIVS S.P.

HOnorande Frater. Quanto propius apud animum meum caſum iſtum nupere exhibitum perpendo, (perpendi autem non oſcitanter alioqui in talibus non exercitus) tanto magis in eam partem propendeo, quæ illum jure divino & in foro conſcientiæ vetitum non eſſe ſtatuit. Argumenta quibus moveor duo ſunt præcipua, quæ paucis accipe, quia vix momentum integrum longioribus literis relinquunt turbæ quædam nocturnæ ſtudioſorum: I. Legis ipſius Levit. 18. manifeſta verba, quicquid ea ſicut alia multa cruda ſua & ad ὑπόθεσιν controverſam imo falſam βιαζομένῃ, interpretatione eluiſſe conetur D. Iunius. Vetant illa ſororem uxoris ducere, ſed cum exceptione ſi ſuperſtes ſit, & cum additione finis, ut ne affligatur: quæ ratio loquendi defunctam manifeſte excipere videtur, utpote in qua etiam ipſa ratio prohibitionis ceſſat, nimirum ſuperſtitis afflictio. Si autem uxorem licet ducere ſororem defunctæ poſt copulam, quanto magis ante copulam, aut ſine ea defunctæ. II. A minori,

Illicitum non eſſe matrimonium cum ſorore uxoris contractum.

Materiam. Violenta.

nori. Si fratri licuit imo præceptum fuit lege divina expressa ducere uxorem fratris defuncti sine prole & semine, ergo multo magis sororem defunctæ uxoris, sine prole, imo ante copulam maritus ducere potest, id est, quia non tantum idem est affinitatis gradus inter sororem uxoris, uxorem fratris, sed & major ratio turpitudinis in hoc quam in illo casu apparet, uti ratio fœminæ & viri manifeste indicat, & imprimis ipsa etiam copulæ absentia magnum discriminis momentum adfert. Contra hæc quid verisimile opponi possit ego non video. Si eadem erit mens & sententia Collegæ mei, aut in eam à te adducetur suavi & leni persuasione & flexione, facile calculum nostrum impetrabitis; Quamquam non ignorem quantam ista res tragœdiam excitatura sit, & quam malam nobis gratiam conciliatura, apud declamatores & convitiatores nobis infensissimos, quorum mihi jamjam tonitrua audire videor. Interea veritati litandum est etiam cum dispendio famæ & existimationis: Si tamen prudentiæ interesse putabis ut dissimulem, hoc rerum statu sententiam meam quæso significa: Malim enim ut ingenue fatear quod sentio, ita subactis animis Christianos reddi, ut non patiantur se amoribus ejusmodi efferari, quibus frui nequeant, nisi totius mundi odia, convitia, aut contraria judicia concitare velint in caput suum, aut omnibus illis obniti & contraire. Sed ubi morbus jam radices egit ob defectum hujus judicii, remedium quærendum, non irritandam morbi atrocitatem, imprimis ubi circumstantiæ ejusmodi, & tam variæ illi patrocinari videntur, & ejus innocentiam indicare. Vale decus nostrum & nos uti facis amare perge, & simul communem causam nostram promovere. Raptim. 29 Octob. 1613.

CONRADO VORSTIO VALENTINVS SMALCIVS

Gratiam & pacem à Deo Patre nostro, & Domino nostro Iesu Christo.

MAgne Vorsti, Magnis enim te Deus, alto consilio suo, rebus gerendis præfecit, si scires, quantum certamen precum sit apud Deum pro te omnium nostri, quibus tua innotuit pietas, plus nos quam temetipsum amares, & nihil non auderes eorum, ad quæ te Deus elegit. Omnes te veneramur: sed nonnulli etiam tibi metuunt, ne dum prudentiæ serpentinæ studes, simplicitatis columbinæ jacturam facias. Hortari te, subpudet nos. Deum autem orare non intermittimus, ut coronam tuam tibimetipsi conservet. De statu nostro cognosces ex literarum latore, fratre mihi chariore. Dominus Iesus te ab omni malo liberet, & ad regnum suum cœleste conservet. Saluta amicos in fide. Vale vir Magne in Deo & Christo quam diutissime. Racoviæ Polonorum 26 Ian. 1614.

VALENTINO SMALCIO, CONRADVS VORSTIVS,

Salutem à Domino nostro Iesu æterno Dei Filio precatur.

SI Paulus Apostolus (ut ajunt) ad Senecæ epistolas, licet Ethnici, respondere non neglexit, si Patres orthodoxi ad Arianos aut alios in fide errantes, olim amice interdum scripserunt, puto ec mihi vitio vertendum, si tibi non inhumaniter respondeo; alioui discrepantia Religionis, ex sententia præsertim vulgi facile id issuadere posse videbatur. Ad magnas res gerendas de quibus inuis, ineptum me esse profiteor. Scio tamen quid Mosi olim, simile uiddam causanti, divinitus responsum sit. An Deus autem ad mana agenda me elegerit, conscientia infirmitatis meæ dubitare me ogit. Ago interim quod possum; & puto me bona fide agere quod go, nec minus bono fine, saltem pro captu & modulo meo. A reepta Catholica doctrina (quæ semper & ubique inter veros Christianos obtinuit) discedere mihi Religio est; saltem in capitibus illis rimariis. Nam in aliis dissentientes æquo animo ferendos existimo. De statu nostro, deque controversiis hic gliscentibus ex latore haum per otium sat multa cognosces. Dominus Iesus suppliciter randus est, ut veritatis ac pacis amorem in animis multorum exciet, eosque qui utrimque non simulate amant, & sincere quærunt, b omni malo, pro sua divina potentia & misericordia tueatur. Amen. 25 Mart. 1614. cum pridie epistolam tuam accepissem. *Responsio ad superiorem.*

Scriptum ab eo qui tibi ad aras usque amicus est, cuique per latorem harum prior scripsisti.

HVGONI GROTIO, ISAACVS CASAVBONVS S.P.D.

DE edicto Illustrissimorum Ordinum, quod nuper misisti, egi accurate cum Rege Serenissimo, cum D. Archiepiscopo, cum aliis præstantis doctrinæ Præsulibus, & Rex & omnes qui legerunt consilium vehementer & probarunt & laudarunt. Interest enim Religionis Christianæ & ad Protestantium existimationem vel maxime pertinet, curiosis hominibus fibulam imponi, ut desinant tandem φρονοῦντες παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, pacem Ecclesiarum turbare, & sua illaudabili πολυπραγμοσύνῃ infamiam ἀκαταστασίας καὶ νεοτεροποιΐας, apud veritatis hostes Reformationem profitentibus inurere. Summa igitur laude Illustrissimorum Ordinum prudentia digna est, quæ hujus sui edicti publicatione, & curiosas hominum mentes, Deo cœptis favente, in officio continebit, & sui Imperii Ecclesiis publicam reddet tranquillitatem. Faxit Dominus Iesus ille unicus Eccle- *De edicto Ordinum Hollandiæ.*

siæ

ſiæ auctor & conſervator, ut quem boni ſperant fructum ex hoc ſaluberrimo conſilio, Illuſtriſſimi Ordines percipiant, & nos pro ſtabilita inter Eccleſias veſtras, tranquillitate occaſionem ipſis gratulandi brevi habeamus. Neque vero conſilium duntaxat Rex εὐσεβέστατος, & alii viri graviſſimi probarunt, ſed & formulam quoque ipſam juſſu Ordinum conceptam. Apparet enim id eſſe actum, ut à duobus ſcopulis in hac doctrina æque periculoſis, hinc Manichæorum, inde Pelagianorum populi avertantur, & in ea doctrina confirmentur, quæ ſalutis noſtræ proram & puppim, principium inquam & progreſſum, & τελείωσιν uni Deo adſcribens, contemptum tamen bonorum operum non inducit. Vale vir Clariſſime, & me ama. Lond. 13 Kal. Iun. 1614.

Edictum præcedenti epiſtola probatum & laudatum, viſum eſt ſubjicere.

DECRETVM

Illuſtrium ac Potentum ORDINVM HOLLANDIÆ & WEST-FRISIÆ pro pace Eccleſiarum.

QVando multum diſſidii ac contentionis per harum regionu[m]
Eccleſias ſubortum eſt, ex diverſis interpretationibus locoru[m]
ſacræ Scripturæ, in quibus de æterna Dei prædeſtinatione,
quæ huic cohærent, agitur; provecto eouſque calore certaminis,
ſint qui male audiant, velut directe aut per obliquum docentes, a
quidem, homines aliquos à Deo immortali ad damnationem cre
tos: quibuſdam hominibus à Deo peccandi neceſſitatem impon
tum vero, à Deo quoſdam ad ſalutem invitari, quibus omnino ſ
lutem non dare decreverit: alii vero, naturales hominum vir
aut facta ſalutem ipſorum poſſe operari: quæ ſpectant utrimque
Dei ignominiam, ad infamandam Chriſtianam Reformationem,
noſtræ piæ ſententiæ adverſantur: quibus obviam iri, viſum eſt n
bis ad divini honoris & gloriæ propagationem, ad incolumitate
Reip. & Eccleſiarum, ad tranquillitatem, concordiam, bonamq
frugem civium per quam neceſſarium: Idcirco rebus diu multu
que perpenſis, religioſeque & circumſpecte examinatis ſingulis q
in colloquio duodecim Paſtorum anno 1611, noſtro in conven
ore primum peracta, mox etiam cum ipſorum conſiliis perſcrip
nobiſque tradita fuere: uſi ea autoritate, quæ nobis, ut ſummis le
timis poteſtatibus juxta ſanctum Dei verbum, eorumque Regu
Principum, ac civitatum quæ reformationem Religionis ample
ſu

nt, exempla, competit, imperavimus atque etiamnum imperamus, in memoratis modo interpretationibus diligenter quisque attenat ad sancti Pauli Apostoli monitum, docentis, ne quis supra moam sapiat ultra quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, rout cuique Deus partitus est mensuram fidei: &, id quod passim adunt sacræ literæ, salutem quidem nostram in Deo solo esse; at os nobis ipsis perniciem accersere: Ac proinde in explicandis saris literis, quoties ita feret occasio, Pastores infigant populo, sinulorumque sub nostro imperio habitantium animis, principium, rogressum, ac finem humanæ salutis, atque ipsam adeo fidem, non ativis hominum viribus aut factis, sed soli nec promeritæ Dei in esu Christo Servatore nostro gratiæ accepta ferri debere: Nullos à Deo omnipotente homines ad damnationem creatos, nullis à Deo eccandi necessitatem imponi, neque à Deo ad salutem invitari uenquam, cui salutem omnino non dare decreverit. Quanquam ero in Academiis, eruditorumque hominum & verbi divini interretum conventibus solent (uti nos quoque permittimus) de sensu orum sacræ Scripturæ locorum, in quibus de prædestinatione & uæ cohærent, agitur, colloquia institui, unde accidere potest, ut dierſi diversa sentiant, quod & olim & nostro hoc sæculo viris doctis iisque evenit: nolumus tamen eas disputationes profundiores quæ ontra sententiam jussionemque nostram extrema illa atque absura, quæ imputari quibusdam ante diximus, post se trahunt, publice ut è suggestu, aut alias apud populum proponi. Qui vero in locoum ante dictorum explicatione supra nec docent nec sentiunt, uam, à Deo omnipotente ad salutem perpetuam electos, pro beevolo affectu voluntatis ipsius fundato in Iesu Christo Redemptore c Servatore nostro, eos qui per impromeritam gratiam & Spiritus ancti operationem in Iesum Christum Dominum nostrum credunt, c in fide per similem impromeritam gratiam ad finem usque perseerant: contra vero ad damnationem rejectos eos qui in Iesum Christum non credunt, & in incredulitate ad finem perseverant; ios nolumus eo nomine molestiam pati aut urgeri, ut supra doceant ut sentiant; quum eam ipsam docendi formam judicemus ad salu-em sufficere, & ad Christianam instructionem esse idoneam. Imperamus præterea omnibus Pastoribus, ut in cæteris Christianæ doctrinæ capitibus ea utantur explicatione, quæ consentiat cum verbo divino, cumque his quæ per Ecclesias Reformatas passim recepta, & quæ his convenienter in Reformatis harum regionum Ecclesiis, quas nos hactenus sustentavimus, defendimus, educavimus, nunc etiam sustentamus, defendimus & educamus, tradita fuere. Vtque se porro ad Christianam charitatem, concordiam, ac bona exempla componant, juxta priora decreta, quo ulteriora dissidia evitentur. Quoniam ita faciundum ex re publica & Ecclesiæ, & ex usu ac tranquillitate populi censemus. Mense Ianuario anni 1614.

CONRADO VORSTIO
IOH. UYTENBOGAERT S. P. I

Quorundam exhortationes ad pacem Ecclesiasticam conservandam.

REverende & Clarissime Vir, quum sciam te non tam officii i termissi causas, quam ipsum scribendi officium desiderare, c cam paucis, Epistolam tuam ab Ampliss. bene acceptam, i ut benevolentiam illius erga te vel tantillum diminutam non pute De cohibendo autem jam authoritate publica Slado, (quem aud animose pergere in incepta scriptione adversum te) nulla spe Hunc tamen silentio prætereundum à te judicat Ampliss. ut ea rati ne multati rixosi Stentores tandem vel inviti silere cogantur. An v ro hoc ex usu sit, judicare promtius erit postquam fœtum, quem pa turit viderimus. Contumeliose sane Paræus illud de Vertumno Ir nico suo inspersit. Si hoc in Irenico, quid faceret in Erynnico? B ne judicas, ista ad Christianismi pacem vel parum vel nihil face Nescio an videris P. Molinæi scriptum, typis non vulgatum, modo ineundi inter Ecclesias quasdam, quæ Papatui renunciaru Syncretismi, admodum profecto generale, & quod fores tantu lambens ipsas ædes non ingreditur. Videtur tamen aliquibus qua tivis precii. Magnæ etiam Britanniæ Rex aliquid ad commune Christianismi pacem faciens moliri videtur apud Synodum, qu jam peragitur, vel peracta potius est Ecclesiarum Gallicanaru Forte & alibi idem tentat. Ad me etiam aliquid de pace inter n constituenda perscribit Molinæus, tali videlicet (proferam ipsissin illius verba) laquelle donne toute la gloire de nostre salut, & d bonnes œuvres, que nous faisons, à Dieu, en sorte toutesfois q nostre volonté ne soit rendue immobile, ou tirée par contraint & que Dieu ne soit rendu autheur de peché, ne destinant les hon mes à damnation eternelle sans consideration de leurs pechés. Ha larga manu donat. O stupendam liberalitatem. At qui gratis c lum conscendere vult, gratis tamen liberalitatem exerceri non vul Addit enim : Mais, dit il, je voudrois aussi que cela fust posé po constant, que la foy justifiante est un don de Dieu, laquelle il n donne qu'à ceux qu'il a esleus & predestinés à salut. Item, que n ne peut estre sauvé sans cognoistre Iesus Christ, & sans croire en lu en sorte que s'il y a quelques personnes ou quelques peuples, au quels l'Euangile n'a point esté annoncé, & qui n'ont point les m yens de cognoistre Iesus Christ, que nous ne disions pas qu'une gra ce suffisante leur soit offerte. Pergit in conscribendis pacis articulis Ie voudrois aussi qu'on ne disputast point, utrum Deus elegerit e massa corrupta an incorrupta, car par la on entre en des pensée que nostre raison ne peut digerer, & dont naissent des murmure Ie voudrois aussi, qu'on ne parlast point de Apostasia sanctorum, c mot est de dure digestion, & esbransle la certitude du salut, & l paix de conscience, qui est ce à quoy nous devons principalement tra vailler, & qui est le principal fruict de toute la Religion. Addit a

finem

nem, Entre esprits equitables il est aisé de se pardonner mutuelle-
nent quelque chose, & en ce en quoy on est d'accord, cheminer en
ela conjoinctement, & evitant deux extremités vitieuses se ren-
ontrer au milieu. Hactenus Molinæus. Quid tibi videtur? ecquid
rridet hæc concordiæ formula? Goulardus Genevensis etiam ad
ne dedit hortatorias ad pacem amicas valde & patheticas: at mo-
lum nullum præscribit. Addit idem Goulardus Molinæum & Ti-
enum exspectari Genevæ, ut qui litem suam istius Ecclesiæ arbitrio
ermiserint: sed ex ore Molinæi refert D. Milius ex Galliis redux
Tilenum profectionem Genevensem detrectare. Ex Delphinatu ad
ne perscribitur controversiam istam dirimendam in Synodo Na-
ionali Gallica, de qua monui supra. De ratione ædium tuarum
Ampliss. nondum consului: occasio enim prona defuit ejusmodi de
ebus agendi. Quid si invaletudinem suam (de qua D. Taurinus nu-
er aliquid retulit) causatus non de coëmendis Goudæ ædibus, sed
e transferendo Vltrajectum domicilio consilium ejus exquiram?
Non faciam nisi jusseris. Vt appendicem contra Sibrandum absol-
as omnino necessum puto. Hanc vero antequam excudatur, ad me
nittere nihil est necesse. Neque omittendam confutationem Pisca-
orianam putem, alio tamen prorsus quam quem hactenus obser-
asti ordine. Quid si occasione libelli ipsius de gratia universali to-
um illum locum de Prædestinatione, jam semel ex fundamento ex-
usseris, & ad argumenta Piscatoriana suis collocata locis respon-
leris? Bertii ad Piscatorem responsio, ad eam nempe partem quam
ratribus Belgis inscripsit jam parata est. Prodierunt jam annotatio-
es Bogermanni in librum D. Grotii, mihi tamen nondum visæ,
quod exemplaria huc allata omnia à fisco sint suppressa. Sequitur
brevi ipsius Sibrandi Apologia. Si bene utriusque ingenium novi,
u, ego, Remonstrantes egregie vapulant. Nec parcunt Grotio ut
udio. Ex Anglia nihil admodum habeo scriptu dignum, nisi
quod Edictum Ordd. nostrorum nuper finito molimine vix confe-
ctum ad sopiendas nostras controversias, Regi & Episcopis osten-
sum satis placeat, exceptis pauculis prout narrat Casaubonus. De
his vero alias. Nobilis ille à Pappinga, quem vocas, mihi non est vi-
sus. Aliunde autem accipio planum esse & impostorem. Novit T.
R. charitatem hac prudentia temperandam. Gestio te invisere, at
idoneum isti rei tempus exspecto. Vale in D. Vir Reverende & Cla-
rissime, Deus pedes nostros dirigat in via veritatis ac pacis. Haga
12 Iunii 1614.

REGNERO VITELLIO
SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

De Libro Serveti, de erroribus Trinitatis.

V*Ir Humanissime,*

Remitto tibi cum gratiarum actione librum tuum præstituto die: beneficium enim interpretor illius communicationem, non

beneficii alicujus præſtiti compenſationem. Sed quid intelligo? c
ſtupui profecto & cohorrui, cum propoſitum veſtrum de edendo
lucem autore hoc, & vernaculum faciendo, ex literis tuis perſpi
rem. Itane mi vir, talem librum, & hoc ſæculo? Quid agitis & ſ
cipitis? Satisne ſubducta ratione? Librum, inquam, tam variis
roribus & ſpeculationibus, neſcio an magis Metaphyſicis qu
Thalmudicis, refertum, tam periculoſum & noxium, & jam ab
be toto damnatum & reprobatum? & quidem hoc tam exulcera
ſæculo, tam turbido, & commoto? nondum ſatis turbarum &
tium excitatum vidiſtis ex tam levibus & facilibus articulis quib
dam, ut oleum camino æſtuanti addendum eſſe putetis, & nov
tempeſtates, novos fluctus ciere, & tam gravium tam inſulſor
(ita enim multa mihi videntur) ſementem hanc horrido conatu
beat tentare. Sufflaminanda profecto, & omnibus viribus rep
menda & refrænanda illa videntur eſſe ingenia, quæ ad conflictu
& pugnam pruriunt, & vos novis ſtimulis irritanda putabitis? N
lite, quæſo, incerti lucelli & privati commodi ſpe publicam tranqu
litatem importuna & inepta ejuſmodi librorum editione perturb
re. Si vobis veritas divina ſimpliciſſima & Eccleſiarum pax cor
eſt, deſiſtite ab iſto conſilio, cujus vos alias aliquando pœnitel
ſerio, & fortaſſe ſero. Anima ſaltem mea non veniat in conſiliu
veſtrum. Datum Leydæ 17 Iunii 1614.

MARCO GVALTHERO SIMON EPISCOPIVS S. P. D

Ecclesiastica.

VIr *Doctiſſime*,

Nec Pythagoræ litamus, nec veſtri plane immemores vi
mus, etſi inter occupationes ſæpenumero vix reſpirare aut animu
feſſum abducere à ſeriis liceat. Recreas proinde nos narratione r
rum earum quæ apud vos geruntur. Quas dum perſpicio, mira
ſatis non poſſum ex una parte importunam illam & intempeſtiva
Goykeri veſtri confidentiam, dicam, an deſultoriam atque verſ
tilem animi levitatem: Ex altera parte prudentiam eorum, q
malum in herba, quod ajunt, ſupprimere ſatagunt, & ipſis mo
borum principiis medicam adhibere manum, antequam medull
& oſſa pervadat, ſtrenue adlaborant. Ita profecto agi oportuit, a
que in exemplo noſtro, atque fortuna noſtra ſapere. Niſi enim m
ture & prudenter Davis ejuſmodi ad turbanda omnia idoneis o
curratur, brevi futurum eſt, ut morbus ſupra remedium evadat,
mali atrocitas aut curando non ſit, aut exaſperet atque irritet r
mediorum violentiam. Vtinam ſub initium hac viam inſtitiſſent E
methei noſtri, non hæreremus in tam alto luto, ex quo non, n
exantlatis viribus, eluctari nunc licet. Sed Epimethei ſumus omn
fere, pauciſſimi Promethei, qui quæ ſecus facta ſunt ſero agnoſc
mus, quæ vero facienda ſunt, ante non videmus. Neque tamen
loc

:o res sunt, quin adhuc sanis consiliis corrigi possit quod incautis antehac gestum est; si modo singuli operas nostras in commu- bonum conferamus; etsi ægre id fieri posse videam. Facilius vul- s infligitur, quam inflictum curatur. Sed quid Souterius vester c apud nos egit? an parturit etiam & uterum gerit. Lucinamque que obstetricem quærit? Vtinam autem elucubratum sit, & quod rosos aut demorsos sapiat ungues, dignum hoc erudito sæcu- ; aut saltem turbandæ paci & concordiæ non destinatum. Eo fi- venisse, & jam transegisse cum typographo intelligo. Non cre- illum in vos aut nos aliquid meditatum esse, aut evomere velle od concoquere non potest. Libros quorum facis mentionem fru- a desideras; si haberi potuissent, jam misissem: aliis negotiis di- ahuntur D. Bertius & Vorstius, quam ut vacare possint refutan- s iis de quibus scribis; sine dubio tamen acturi aliquid, ubi otium erit. Grotii scriptum de Magistratu in lucem non prodiit; an sub anu adhuc sit, an sub prælo, mihi non constat; vix crediderim, si id sit, lucem visurum, nisi occasio gravis stimulet & irritet virum udentissimum ad editionem. Cæteroquin hic omnia melius se ha- re incipiunt, & turbatæ fæces subsidere, animique concitatiores mponi videntur ad quietem magis magisque. Faxit Deus ut no- s & quæsitis suspicionibus non rursus in eosdem paroxysmos præ- pitemur, sed quæ ad pacem & ædificationem nostram faciunt sin- li spectemus, & pro modulo nostro curemus. Quod vos agere m gaudio intellexi, jamque in Synodo vestra tolerantiam sancire stabilire in motis hisce controversiis velle audivi. Agite, & si quid le in animo habetis viriliter contendite: Deus pacis & concordiæ erit vobis: satis hactenus vitilitigatum est, & serra contentionis ciprocata: agamus ea quæ necessaria nobis sunt, ut salvi aliquan- fiamus. Beatus servus ille, quem quum venerit Dominus ejus, venerit (ita) officium facientem. His vale, mi Frater, & meo no- ine cognatum meum D. Episcopium cum uxore & familia, fra- ibusque omnibus multam salutem comprecare. 1614. Leydæ.

HVGONI GROTIO.

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

NOn potui committere, Vir Amplissime, quin secundo beneficio & munere provocatus grati animi testimonium & indicium aliquod exhiberem Amplit. Tuæ, ut ne jure merito bis ngratus haberer, atque hominis beneficio & favore tuo indigni no- am effugerem. Quare sicuti pro nupera Pietate tua, ita nunc pro oona fide Sibrandi ab A. T. edita immortales gratias ago. Vix di- cero quam non solum libenter, sed avide etiam utrumque scriptum & acceperim & evolverim. Prius quidem quo augustius nihil pro najestate eorum, quorum causa agitur, accuratius pro necessitate & merito rerum tractandarum, utilius pro conditione sæculi hujus

De Pietate Grotii, & bona fide Sibrandi Lubberti.

nostri aut scribi aut dici posse intelligerem. Alterum vero, quod so[r]dido & illiberali umbratici Doctoris scripto aliud aut commodiu[s] atque efficacius opponi posse, aut justius & dignius opponi debe[re] non crederem. Neque enim mirari satis poteram dilutam, frivo[]lam, & bilis atque irreverentiæ plenam responsionem ab eo homin[e] profectam, cujus erat & dignitatem ordinis sui, & famam celebr[i]tatemque nominis & existimationis suæ si non veritate, quia morta[]les hallucinari possumus & errare, saltem modestia & superioru[m] reverentia, sine qua Christianis nobis esse non licet, tueri & defen[]dere. Dolebam aliquoties eum tibi, aut Reip. cujus causam agi[s] adversarium obtigisse, in quo eruditi omnes judicium, saniores re[]verentiam, pii vero etiam probitatem animi, tanquam in primipil[o] & antesignano, merito desiderant. Sed gaudeo nunc ex importun[i] hominis hujus offensione illud bonum natum esse, quod extiter[it] aliquis, qui hac occasione integrum peplum retegere, & levato vel[o] tanquam in proscænio ostendere sustinuit, quæ consilia agitent de[]magogi quidam post siparium & obtentum Ecclesiæ, quoque spirit[u] agantur & ducantur ii nonnunquam, imo plerumque, qui dictato[]rum instar legem & crucem aliis figere non verentur. Quod profe[]cto, absit adulationis suspicio, ita ab A. T. factum esse existimo, u[t] nesciam an si quibus adhuc præjudicio imbuti, caligant oculi, aliu[d] illis aut præsentius aut efficacius remedium dari possit. Admorder[e] quidem & vellicare visus est Sibrandus, sed Entellus vires in ven[]tum effudit, & ita pugnavit, ut fidem suam in triumphum turpite[r] abduci, seque ipsum passus sit παραδειγματίζεσθαι. Si quis reliquus fron[]ti pudor est, silentio aut palinodia potius fidem suam redimat ne[]cesse est. Tu interim, vir Amplissime, perge vindicare sæculum no[]strum à tyrannide & licentia, meque, quem immerentem non it[a] pridem alloquio, addo etiam auscultatione tua dignatus es, favor[e] & benevolentia tua porro complecti velis. Dominus Iesus cœpti[s] & consiliis tuis faveat propitius. 31 Octob. 1614. Leydæ.

Ignominiæ exponi.

ISAACO CASAVBONO
ANDREAS REVCHLINIVS.

Paranesis ad Casaub. cujus occasionem præbuit, ipsius ad epistolam Cardinalis Perronii responsio.

1 Pet. 5. 5.

NOn miraberis, puto, magne Casaubone, hanc, ad te directam parænesin in lucem prodiisse. Virorum enim, magnorum i[n] Republica Christiana, est, non tantum alta sapere, sed etiam aliis subjectos, & summissione animi intus ornatos esse, ut ait Apostolus. Legi nuper Epistolam tuam, nomine Serenissimi Regis Magnæ Britanniæ, ad Illustrissimum Cardinalem Perronium scriptam, gravem illam quidem, & tum te, tum tanto rege dignam, magna ex parte. Cordate enim & mascule, quod sit Regis in religione ingenium, omnibus certe Regibus admirandum & imitandum, quæque in eo constantia, disseris: Duo autem esse videntur, in quibus non immerito aliquid, vel etiam multum in te desiderari possit, si ad

Evan-

uangelicæ veritatis amussim examinanda sit religio. Prius intem-
estivum, vel, ut D. Iacobus ait, amarum vestrum, in re certa, zelum *Iacob.* 3.14.
oncernit: Posterius normam in religione Christiana sectandam
pectat. Ac ut de priori brevibus agam: Quid iste Archiepiscopi
Cantuariensis, quid tanti Regis, quid tuus denique zelus, cum vera
ietate & charitate, (sine qua religio Christiana nulla est) commune
abet? Archiepiscopus Regem rogavit, ut efficeret apud Ordines
Hollandiæ, ne profana, ut tu loqueris, novitas (inventori, qui est
Conradus Vorstius,) libri *de Deo & attributis ejus*, nuper in Belgio edi-
, maneret impunita: Rex vero tantus, precibus Archiepiscopi ob-
ecundans, librum ipsum, cum in Metropoli, tum in utraque Acade-
nia sua comburi jussit: Tu denique, tanquam egregie factum id ap-
robas? Itane Archiepiscopum decet, fratrem suum, erroris non-
um convictum, imo nec ab eo monitum, adde, virum tantæ erudi-
ionis, &, quod caput rei est, integritatis & pietatis, (quantum tum
x scriptis illius, tum ex aliorum relatione cognoscere mihi de ipso
cuit) ut pares inter Theologos modernos habere videatur paucos,
um superciliose contemnere, & tam audacter condemnare? Tu quis
s, qui servum alienum spernis aut damnas. Domino suo stat aut ca-
it. Tuum vero est, si plus sapias, minus sapientem non contemne-
e: vel si minus sapias, plus sapientem non condemnare, ut vere Apo- *Rom.* 14. 3.
tolo digna habet oratio. Si liber ille cum fide Christiana pugnabat, 4. 10.
doctrinam adeo ἀλλόκοτον ut ais, continebat, refutandus, non notis
belisque confodiendus, ab Archiepiscopo fuerat. Notæ enim obe-
que isti, quis scit, quales fuerint. Hoc certum est, tales non fuisse,
uæ examine non indigerent, & quibus necessario subscribere autor
bri teneretur. Vnus enim est Magister noster, nos vero omnes su- *Matt.* 23.8.
nus fratres: &, Spiritus Prophetarum Prophetis subjectos esse, 2 *Cor.* 14.
ult Apostolus. Igne autem comburi à tanto Rege liber iste nullo 32.
nodo debuit. Hoc enim est potentia sua ad infirmos opprimendos
buti, quam Deus ad promovendam gloriam suam concessit. Et
gne libri quidem tolluntur, sed non errores. Iam enim in animis
hominum insita sunt, quæ libris continentur: Vi vero animum ho- *Lib.* 5. *Di-*
ninis expugnare velle, est, Religionem ipsam oppugnare & conspur- *vin. instit.*
care, ut vere ait Lactan. Adde quod non falsa & sacris literis con-
traria, ea, quæ in libro illo continentur, sed tantum nova, perversa
& cum antiqua fide Ecclesiæ Catholicæ in nonnullis pugnantia esse,
tute confiteris. Non omnia vero, quæ nova, falsa sunt: ut non om-
nia, quæ vetera, vera. Alioquin potissima nostræ Religionis pars no-
bis deserenda esset, quæ, nova, respectu Ecclesiæ Romanæ, affert
plurima. Vnde etiam Reformatarum Ecclesiarum nomine gaude-
mus. Nova etiam interdum ea dicuntur, quæ tantum talia esse vi-
dentur, revera autem sunt antiquissima, utpote ab Apostolis pro-
fecta, qui soli fidei Christianæ fundatores sunt. Perversa porro non-
ne omnia ea videri possunt, quæ nostris non arrident placitis? Hoc
modo nos Lutherani & alii proscindunt, nec tamen id nos cura-
mus minimum. Pugnare autem librum cum fide antiqua Ecclesiæ
Catholicæ in nonnullis, quænam tam gravis criminatio aut culpa

eſt? Nam, ſi per antiquam fidem Eccleſiæ Catholicæ, Romanam in telligas, vel ſaltem eam, quæ poſt Apoſtolos extitit, quo ſenſu vide te, in hoc eodem ſcripto, Eccleſiam Catholicam accipere, hac ra tione omnes Pontificii excuſantur, ſi libros noſtros comburan Nullus enim fere eſt, in quo nonnulla non ſint, quæ cum fide antiqu Eccleſiæ Catholicæ, quam illi pro tali agnoſcunt, pugnent: Si vero nomine Catholicæ Eccleſiæ, ipſam Apoſtolicam intelligas, nec h ulla culpa tam gravis eſt, niſi probetur, iſta nonnulla fundamentu fidei ſpectare, quod, an de libro illo dici poſſit, ſaltem dubium ha ctenus apud omnes eſſe debet. Quanto rectius tantus feciſſet Rex, vel per amicam collationem, vel Synodum aliquam, iſta inter Theo logos tractari juſſiſſet, & ita omnia non humana autoritate, ſed ra tionibus ex ſacris literis depromtis deciſa fuiſſent. Tu vero, Caſau bone, qui iſtud Archiepiſcopi & Regis factum, tanquam res bene ge ſta ſit, commendas, quid agas, quæſo, vide. Nam ſi Tu, qui tantæ apud Regem autoritatis & dignitatis, ad iſtud conniveas, quis tal caſtigare audebit? Si vero iſta nemo caſtiget, nonne nova jam nat eſt Tyrannis, inter nos, qui ſanguine eam noſtro hactenus à cervic bus noſtris repulſam voluimus.

Et, ut ut per ſe culpæ obnoxium ſit iſtud tuum factum, tanto ta men magis culpandum videtur, quod de fratre tuo iſta ad hoſte communem ſcribas. Qua in re videris imitatus eſſe Herodem, quen
Luc. 23.12. cum Pilato, per mutuam Chriſti ludificationem, in gratiam rédiiſſ ſacræ teſtantur literæ. Et quid putas tantum virum, Perronium Car dinalem, cogitaturum, dum iſta leget? Ridebit in ſinum, &, qui Papæ ſuo vobiſcum faciendum ſit, (ſi occaſio detur) tacite docer jure colliget. Nec enim minus ſibi juris vendicat Papa in nos, quar vos in iſtum præclarum virum.

Salus, dices, noſtra & aliorum agitur. Itaque ſerio & cito vig landum fuit. Eſto ſalutem agi: Nihil tamen contra Chriſti præcept unquam committendum eſt, in damnando fratre, quod hic factur eſſe, juſte videor conqueri. Sed erras, ſi ſalutem agi in iis, quæ in l bro illo ſcripta ſunt, credis. Plæraque enim iſtorum, in quibus d verſum ab aliis ſentit liber ille, non paucos tum veteres tum recen tiores Theologos, quos, vera Chriſti membra eſſe, nec tute diffite ris, patronos habent: Salvis autem manentibus iis, quæ eſſentiam (u ſic loquar) Chriſtianæ Religionis conſtituunt, in aliis, quantumvi multis & magnis ab aliis diſſentire, ſemper licuit, licebitque, ub crudeli ſpiritu Antichriſti fugato, mitis Chriſti ſpiritus regnat.

Sed nunc ad alterum tranſeo. Graviter illud & pie de Sereniſſi mo Rege narras, quod *hoc ſibi faciendum putet, ut in tanto variarum opi nionum diluvio ad montes ſacræ Scripturæ ſe recipiat*: nec minus egregiun eſt, quod ex Chryſoſtomo adducis, *Duo eſſe inſtrumenta judicandi & quæſtiones decidendi. Prius quidem verbum Dei, tum etiam antiquitatem do ctrinæ, non ab aliquo recentiore excogitatæ, ſed ab ipſo Eccleſiæ naſcentis principi ſemper cognitæ.* Cui etiam illud annumerari debet, quod in Cardinali epiſtola veriſſime ſcriptum eſſe Rex arbitratur, *rerum abſolute neceſſa riarum ad ſalutem non magnum eſſe numerum*, quibus deinde ſubjungi

hæ

[h]ic non minimi momenti verba: *Quare existimat ejus Majestas, nullam [ad] ineundam concordiam breviorem viam fore, quam si diligenter separentur [ne]cessaria à non necessariis, & ut de necessariis conveniat, omnis opera insuma[tu]r: in non necessariis libertati Christianæ locus detur.* Hæc enim omnia ita [co]mparata sunt, ut, stantibus illis, de integra Reformatione Ecclesiæ [C]hristi, quam corruptam fuisse jure conquereris, omnia nobis polli[c]eri possimus. Sed vide, vir Doctissime, an non quædam sint in hac [tu]a responsione, quæ & per se parum vera esse videntur, & cum his, [q]uæ modo recensui, non plane conveniunt? Quorum primum est, [q]uod necessaria ad salutem simpliciter, duplicis generis facis, dum sic [ai]s: *Simpliciter necessaria Rex appellat, quæ vel expresse verbum Dei præcipit [cr]edenda faciendave: vel ex verbo Dei necessaria consequentia vetus Ecclesia eli[c]uit.* Prius utraque manu amplectendum est: alterum vero, quam sit [in]certum, vel hinc constare videtur, quod, quæ necessaria sunt ad sa[lu]tem simpliciter, ad captum omnium prorsus scripta esse, necesse [es]t; idque tanto magis, quanto semper plures sunt rudiores, quam [sa]pientes secundum carnem. At consequentiam necessariam istius[m]odi rudes quomodo capere possunt, cum necessaria consequentia [e]a etiam esse possit, quæ sit abstrusa & intellectu difficillima? Itaque [m]ulto rectius sensisse videtur Iacobus Acontius, dum ait: *Persuasi su[m]us, quæ cognitu sunt necessaria, in divinis literis contineri omnia, & ea quidem [a]perte ac perspicue expressa, ut nemo possit, nisi obcœcatus, non intelligere, &c. [Q]uæ cum ita se habeant, nihil mihi consultius videtur, quam ut fidei confessio, [q]uæ sit pro Symbolo usurpanda, non solum nihil complectatur, non necessarium [c]ognitu, nihil non verissimum ac certissimum, nihil non divinarum literarum [t]estimonio testatissimum, sed etiam ut nihil complectatur, nisi expressum eisdem [e]tiam verbis & loquendi formulis, (quoad ejus fieri potest) quibus ipse Dei Spi[r]itus est usus.* Cujus viri autoritatem jure me tibi opponere posse vi[d]eor, quod & ipse optime meritus de Ecclesiis nostris & libellus iste Serenissimæ Magnæ Britanniæ Reginæ, Elizabethæ, augustæ memo[r]iæ, dedicatus sit. Inter utilia igitur ad salutem, pro utilissimis ea censenda videntur, quæ necessaria consequentia ex sacris literis elici possunt. *Lib. 7. Stratagematum Satanæ.*

Alterum est, quod etiamsi fol. 22. rectissime dicatur, *Si de verrenda & mundanda domo Dei serio cogitetur, ad Apostolica tempora, aut Apostolicis proxima potissimum respiciendum:* tamen vicissim conceditur, tempus veræ Ecclesiæ aliquot secula post Apostolos complecti. Hoc vero quam sit periculosum, quis non videt? cum una cum ipso statim Ecclesiæ exordio, errorum etiam semina jacta fuisse, &, post ipsum Apostolorum obitum, graves in Ecclesia dissensiones orituras, luculentissime testatum reliquerit Apostolus. Non negari quidem potest *Act. 20. 29.* aut debet, per tria circiter secula, veritatis Euangelicæ faciem quandam superstitem fuisse; nec prius eam nitorem suum prorsus amisisse, quam ad unius, aut certe paucorum, imperium, res Christiana omnis redacta fuit: sed incorruptam eam antea fuisse, qui affirmare velit, is Spiritum Propheticum, quo Apostoli Christi præditi erant, erroris tacite insimulet, necesse est. Præstat igitur, solum verbum Dei sequi, & ea, quæ ab ipso Ecclesiæ nascentis principio semper

cognita fuere, quam quæ consecutis, proxime licet, seculis, trad
sunt diversa ab illo Dei verbo. Vbi meminisse te velim ejus, qu
Lib. 3. c. 32. Euseb. ex Egesippo refert his verbis: *Igitur ad ea usque tempora, vi pura & incorrupta mansit Ecclesia, iis, qui sanum salutaris prædicationis Ca nem corrumpere conati sunt, si tamen aliqui fuerunt, in obscura quadam cali ne ad id usque temporis delitescentibus: Postquam autem sacer Apostolor chorus differentem sortitus est finem, & generatio illa præteriit, quæ divinam pientiam ipsis auribus audire meruerat, tunc impii erroris conspiratio, per se ctionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cœpit, qui etia quoniam nemo amplius superstes erat ex Apostolis, jam nudo vertice, contra ritatis prædicationem, falsi nomini, scientiam ex adverso prædicare conati su* Imo hoc ipsum ipse etiam infra fateris, dum ais fol. 24. *Dogmata dei, & quicquid ad salutem necessarium meretur credi, è sola sacra Scriptura p debere: neque à quorumvis mortalium autoritate pendere: sed è verbo I duntaxat, quo suam ipse nobis voluntatem per Spiritum Sanctum declaravit.*

Tertium est, quod eleganter quidem doces, ea etiam credi di posse, quorum quis perspectas omnes rationes non habet, & proin satis esse, si, exempli causa, credatur de Cœna Domini: Hoc corpus meum, etiamsi non credatur, hoc modo hoc est corp meum: Interim vero eos damnas nimis libere, qui eandem sibi libe tatem concedi postulant, ut judicium tuum, de libro supra nomina satis superque docet. Autor enim illius certe nihil non credit e rum, quæ in sacris habentur literis, etiamsi in modo, quo credenc sint, ab aliis dissentiat: & hac tua regula admissa, omnes, quicunq ab Idololatria Pontificia liberi sunt, unam prorsus Ecclesiam const tuere possent, imo deberent. Quod ut tandem omnes agnoscan faxit ipse Dominus Iesus.

Denique & hic monendus esse videris, vir Excellentissime, n quod facere videris, nimis humano brachio fretus, aliis insultes. V ritas enim divina homines non veretur: imo à magnis sperni, pl runque amat. Memento, nos olim etiam fuisse Regibus ac Princip bus destitutos, & tamen Deum tunc nos non deseruisse. Regun quos Deus nobis largitus est, potentia, ad propagandam Christi glo riam, non ad opprimendos infirmiores utendum nobis, religiose pe pendamus. Equidem pro Serenissimo Magnæ Britanniæ Rege, q pares inter Christianos Reges habuit paucos, ingentes Deo gratia ago; & eundem etiam pro incolumitate illius assidue & ardente precor; & tantum Ecclesiarum nostrarum incrementum, admiran dæ imo miraculosæ providentiæ divinæ, argumentum arbitror es maximum: Sed caveamus, ne nos res secundæ efferant, & ne nimi Ecclesiis nostris tribuamus. Eo quidem in statu eas esse, ut, si ver pietati & sanctimoniæ, sine qua nemo Dominum videbit, studeant servari possint, nullus dubito: sed, si reformanda sit prorsus Eccle sia; & videndum, non quid alii post Apostolos, qualescunque tan dem fuerint, sed quid ipsi Apostoli docuerint ab initio, nonnullos ad huc nævos in nostris Ecclesiis restare agnoscemus, quorum etiam in dicia non vulgaria hæc ipsa continet Epistola. Nam, ut alia taceam in Cœna Domini, Christi corpus realiter & spiritualiter manducari

statuere

ıtuere: genibus flexis ad eam accedere, morientibus eam pro via-
co porrigere: Virginem Mariam, & alios ſanctos vel martyres, in
elis nunc regnare, & pro nobis orare, aſſerere, & alia his ſimilia,
ne non ὑγιαινούσης καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν, quam profitemur, διδασκαλίας
ortionem, ſed corruptæ & morbidæ à non paucis ſeculis reliquias
ſe, dies docebit. Sed hæc nunc attigiſſe ſat eſt: alias enim iſta er-
onea eſſe, demonſtrari, quotieſcunque opus eſt, poterit. Vale in
eo quam rectiſſime, Vir Nobiliſſime, & à fratre in Chriſto, Tui &
otium tuarum obſervantiſſimo, profectam hanc admonitionem,
aterno animo legere ne dedignare. 1614.

SIMONI EPISCOPIO
MARCVS GVALTERVS S. P. D.

Proponuntur Miniſtri cujuſdam objectiones, quibus Arminii ſententiam magnis abſurdis gravari poſſe contendit.

QVamvis ſciam, Clariſſime & item chariſſime D. Epiſcopi, innumeris te hinc inde occupationum moleſtiis urgeri quotidie, ut qui una cum principibus cauſæ noſtræ propugnatoribus ad lavum adſidens navim in his tempeſtatum procellis tuteris: tamen t adfectus mutui fiducia, & recens novi cujuſdam Achillis apud e in ſententiam noſtram facta impugnatio calamum quieſcere non nit. Dabis ergo mihi veniam, quod hoc quantulumcunque ad legenda & expendenda hæc otii, vel ſi mavis, negotii mihi abs te vinico, &, ut ad ea judicium ac reſponſum tuum paulo plenius mihi on neges, officioſe peto. Rem ergo ipſam accipe.

Eſt in opido quodam nobis vicino Miniſter quidam, horridiori lli de Prædeſtinatione ſententiæ Paulo addictior, mihi jam ab adoeſcentia familiariter notus & amicus. Is poſtquam vidit Calvini de ſta re dogma à noſtris gravibus argumentis premi, & ad extrema redigi: conatus eſt non quidem Calvinum ipſum plane excuſare, aut culpæ purgare, (fatetur enim ultro impingere eum in juſtitiam Dei, i res coram ratione humana agatur:) ſed adverſum D. Arminii ſententiam longe pluribus abſurdis & conſequentiis gravari poſſe contendit. Præterquam enim quod cum illa in juſtitiam Dei incurrat, etiam in omnipotentiam & ſapientiam Dei peccare ait. Ad id ſtabiliendum, nonnulla nuper argumenta apud nos deprompſit, quæ ipſi nec refutari poſſe viſa ſunt, neque explicari, nec ſi Carneadem ipſum Orcus remitteret. Illa vero ut adnotarem, & cum aliis deinde pro meo arbitrio communicarem, haud ægre paſſus eſt. Hoc ergo nunc apud te facio, colendiſſime Epiſcopi, utque porro cum DD. Vorſtio & Corvino (ſi ita videbitur) de iis agas, amice rogo, & ubi oportunum fuerit, reſponſo ad me miſſo, quid de talibus ſtatuendum, quidve ſolide ſatis reponendum ſit, pro tua prudentia doceas. Fuit quidem mihi & fratribus noſtris cum eodem prolixum ſatis (&, meo judicio, ſufficiens) de iſto argumento colloquium: ſed quia videtur delicatioris ſtomachi, quam ut noſtra velit guſtare & in ſe demittere, quandoquidem nos forte ruſticatim tangimus,
qui

qui urbanatim neſcimus: ego quoque non obſcure animadverti, po litius illum è Batavia veſtra & limatius aliquid expectare: Non po tui quin vobis etiam hanc moleſtiam devorandam offerrem, meo & noſtrorum nomine obſecrans, ut umbonem aliquem chartaceum re mittatis, quo ejuſmodi tela à vobis ſolent repelli. Hoc autem im primis videtur apud illum eſſe certum & immotum, Adamum ant lapſum non habuiſſe liberum arbitrium: Aut, ſi habuerit, Deum culpa non excuſari, qui prævidens illum abuſurum eo ipſo ad ſi perditionem, eidem tamen dederit. Perinde, ait, ut Pater, cert prævidens filium ſuum fauces ſibi inciſurum ſi ei cultrum dederit nihilominus ei porrigens, plane ſe reum facit necis: ſic quoque Deus Neuter enim debet miniſtrare, quod infallibiliter ſciat damnoſum fore. Verum rem ipſam in tabula iſta Pharmacopolæ & Dei liqui do vides, quam una cum aliquot ſyllogiſmis ſeorſim tibi deſcripſ ut eo minus in epiſtola confunderem. Tu lege, excute, repone, re ſcribe.

Quo loco apud vos ſint res, ſcire cupimus. Apud nos cum bon Deo, certior poſthac tranquillitas expectanda videtur, quandoqui dem Ampliſſ. Senatus noſter, (qui profecto hic ſe virum oſtendit non ita pridem denuo pro ſua authoritate turbis, ſingulari quodam facto Senatusconſulto (quod in Acta publica miſſum) obicem op poſuit. Quod ſi duriores illi pauculi, quorum aliquot jam pleruſ que populus turbulentos & inquietos novit & faſtidit, denuo viru ſuum miſcebunt, & Davos agent, jam de illis & eorum fama actum fore ego præſcio. Audies forte alias rem nimis indignam, quam nu per ipſorum aliqui cum ſummo ſuo dedecore patrarunt.

Audimus D. Vorſtium ad ipſam Profeſſionem Academicam pro pediem iturum: ſed an ita ſe habeat, ignoramus. Faxit Deus Optimus Maximus dies illa viro iſti tandem illuceſcat poſt tam multa tenebras, ut de omnibus adverſariis ſuis, & virulentis linguarum ac ſtilorum pugnis, omni poſteritati decantandum triumphum ſibi ferat. Hoc ego & boni mecum hîc multi illi ex animo apprecamur: vobis autem omnibus Chriſtianam conſtantiam & animum intrepide modeſtum. De Synodo noſtra nihil adhuc certi: Ordines tamen noſtri jam olim haberi promiſerunt. Quicquid de ea aliquando ſciam, ſcribam. Vale Colendiſſime atque Dilectiſſime Epiſcopi, meque voti mei, quam primum licebit, compotem facere ne gravare. Dominis Vorſtio, Corvino, Bertio, cæteriſque notis amicis plurimam à me & noſtris ſalutem. Campis 5 Cal. Mart. 1615.

Quicunque ſciens prudenſque, ut cauſa generalis & indifferens concurrit ad actionem legi contrariam, ille vere ac proprie peccat;

Cum hoc autem vult conſentire D. Arminium.

Deus (ex ſententia & conſenſu Bellarmini) ſciens prudenſque ut cauſa generalis & indifferens concurrit ad actiones omnes legi contrarias:

Ergo Deus vere & proprie peccat.

Major

Major probatur ex ſubjecta Tabula.

PHARMACOPOLA.	DEVS.
1. *Porrigit novercæ venenum, ſine quo privignum non poteſt interimere.*	1. *Porrigit homini influxum ſuum, ſine quo ille nullam actionem malam poteſt producere.*
2. *Porrigit quidem, ſed ut cauſam generalem & aptam tam ad bonum quam ad malum.*	2. *Porrigit quidem, ſed ut cauſam generalem & aptam tam ad bonum quam ad malum.*
3. *Noverca eam ad malum determinat.*	3. *Homo eum ad malum determinat.*
4. *Id futurum eſſe infallibiliter pharmacopola præſcivit.*	4. *Id futurum eſſe infallibiliter Deus præſcivit.*
5. *Non ergo debuit venenum illud ei committere, ſi voluit juſtitiæ & juris amans videri.*	5. *Non ergo debuit influxum illum ei committere, ſi voluit juſtitiæ & juris amans videri.*
6. *Pharmacopola ſibi venenum retinere potuiſſet, & noverca nunquam veneficium illud commiſiſſet.*	6. *Deus, quantum ad actionem illam particularem influxum ſuum ſuſpendere potuiſſet, ut in Ieroboamo factum, 1 Reg. 13. & homo nunquam maleficium illud commiſiſſet.*
7. *Non excuſat pharmacopolam, quod noverca illa medium iſtud ad utrumque paratum aliter adhibere potuiſſet: præſcivit enim id nunquam fore.*	7. *Non excuſat Deum, quod homo influxum illum ad utrumque paratum aliter adhibere potuiſſet: præſcivit enim id nunquam fore.*
8. *Si vero dicat pharmacopola ſe quamvis ſciverit, novercam illam nullo modo veneno illo bene uſuram, porrexiſſe ut bene uteretur, aut inſaniæ aut mendacii argueretur. Et quidem ſi cum venenum traderet, inſanum eum non fuiſſe conſtet, parricidii & reus & cauſa dicetur, vereque peccavit.*	8. *Si vero quis pro Deo dicat, eum quamvis præſciverit homines nullo modo influxu illo bene uſuros, porrexiſſe ut bene uterentur, is idem D. Deum vel imprudentiæ vel falſi accuſabit. Et quidem ſi imprudentem, cum influxum ſuum traderet, ipſum non fuiſſe conſtet, &c.*

NB. Si ſententia D. Arminii urget, pro influxu illo Bellarminus ponit liberum arbitrium.

Liberum arbitrium, ſi ſub examen, ait, Rationis vocetur, impingit in Dei Omnipotentiam, Sapientiam & Iuſtitiam.

Probatum de Omnipotentia.

Deus dedit Adamo liberum arbitrium, id eſt, poſſe ſtare, & poſſe velle ſtare, & poſſe labi, & poſſe velle labi, aut quod vellet eum ſtare, aut quod vellet eum labi;

Non autem quod vellet eum labi;

Ergo, Quod eum vellet ſtare.

Si Adamus non ſtetit & voluntatis Dei fuit ut ſtaret, Deus voluntati ſuæ non potuit ſatisfacere, & per Conſequens non fuit Omnipotens.

Atqui

Atqui verum prius. E. & posterius.

Posset hic excipi ad priorem Syllogismum. Quod illud velle Dei sit ambiguum. Aut enim Deum dedisse Adamo posse stare, & posse velle stare, quod ipse vellet efficere ut staret, aut quod vellet permittere: si secundum priorem modum Deus voluisset ut Adamus staret, tum in ejus omnipotentiam nos impingere, sed si posteriori modo non item.

At contra.

Qui conatur aliquid & vult idipsum, neque tamen id consequitur, ille non est omnipotens.

Deus conatus est aliquid & voluit, nimirum permittere ut staret Adamus, neque tamen id consecutus est. Ergo, &c.

Per consequens igitur sive Deus voluerit efficere ut Adamus staret, sive voluerit permittere, quia non magis permisit quam effecit, sequitur argumentum nostrum hactenus immotum esse.

De Sapientia.

1. *Vere sapiens, qua sapiens, omnia sua ita disponit ne quid intentioni suæ contrarium eveniat.*

Atqui Deus quædam ita disposuit unde intentioni suæ contrarium evenit.

Ergo Deus non est, &c.

Minor probatur: Quia dedit homini posse labi, ut libere staret intendens, & cecidit: & posse stare ut staret, & libere lapsus est.

2. *Vere sapiens non tradit alteri quicquam quo voluntati suæ quid contrarium is committat.*

Atqui Deus commisit (vel tradidit) quid alteri quo voluntati suæ is contrarium quid commisit. Ergo.

Minor probatur: Concessit enim Deus Adamo liberum arbitrium per quod peccatum voluntati divinæ contrarium commisit.

3. *Vere sapiens per inscitiam tantum alicui aliquid committit, quo voluntati suæ aliquid contrarium is efficiat.*

Atqui Deus non per inscitiam tantum (sed sciens) commisit alicui aliquid, quo-luntati quid contrarium effecit. Ergo, &

Minor probatur: Quia quamvis præsci Adamum libero arbitrio contra voluntam suam esse usurum, nihilominus ei commis

De Iustitia.

1. *Vere justus non potest plus exigere alio quam ei dedit.*

Deus plus ab homine exegit quam ei dit. Ergo, &c.

Minor probatur: Quia Deus non de homini nisi posse velle, & posse stare per berum arbitrium, & tantum exegit n tantum ut posset, sed ut & actu vellet staret.

2. *Vir justus si quid habet sine quo n potest peccari, & quo alii tradito scit infa biliter peccatum iri, id nemini concredit.*

Deus aliquid habens sine quo non potu set peccari, & quo tradito sciebat infallibi ter peccatum iri, tantum id concredidit alic Ergo, &c.

Minor probatur: Quia liberum arb trium Deus habebat in sua potestate, si quo Adam non potuisset peccare, & quo a cepto Deus sciebat infallibiliter eum esse p caturum, dedit tamen illud Adamo.

Neque valet Exceptio ad Propositionem quod ajunt: Deum pro sua omnipotentia malo posse bonum elicere. Non enim su facienda mala ut eveniant bona.

3. *Quicunque producit peccatum in p tentia, ille est author ejus peccati, & con quenter, cum peccante in eodem crimine h ret, ideoque eum punire nequit.*

Atqui Deus, &c. Ergo, &c.

Exceptio: Negat. Proposit. Quia pecca tum non in mera potentia, sed in actu consi stit. Liberum autem arbitrium continui peccatum in potentia tantum, non autem i actu.

R. Non est quæstio, qua in re peccatum consistat, sed unde fiat, ut in actu exsistat annon ad id necessario præsupponatur poten tia?

MARCO

MARCO GVALTERO SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Ad objectiones superioris epistolæ respondetur.

Dilecte in Christo Frater, Serius mihi Amstelrodamo redeunti domesticorum nostrorum incuria redditæ sunt literæ tuæ, & non multo postquam redditæ sunt, incidi in morbum non tam ravem quam molestum, & infausti ominis, qui me aliquandiu Hip-ocrati litare & publico abstinere coëgit, quodque maxime dole-am, rebus seriis privatim vacare non permisit. Simulatque ex eo aululum me recepi, converti quamprimum animum adhuc fessum ractumque ad literas tuas, partim quod illis responderi operæ-pre-ium judicarem, partim, quod à te responsum serio & amice efflagi-ari viderem, cui in ea re morem non gerere, officii mei & amicitiæ ostræ interesse putabam. Non dubitabam quidem, quin à vobis bunde satisfactum esset amico vestro, ac pro me supervacaneus hic neus labor futurus esset, nolim tamen ἀσύμβολος videri, cum res sa suffragium merebatur, & amicus postulabat. Ne vero longior nora respondendi tædium injiceret, aut propositum obtunderet, nalui solus respondere, quam communicato cum fratribus consi-o, inprimis cum eos aliis & gravibus curis distrahi & detineri cer-o scirem. Literas itaque tuas, & inprimis diagramma insertum uod attinet, sicut non possum non laudare candorem & ingenuita-em authoris, in eo, quod non Arminii solum, sed & Calvini senten-iam, si ad rationis solius trutinam expendatur, absurdis nonnullis ravari, & premi fateatur, ita mirari satis nequeo, quomodo pluri-us & gravioribus sententiam Arminii urgeri adserat? cum si rem usta lance ponderemus, uno tantum illo gravari videatur, quod ex apite de divina præscientia petitum est, quo uno tanquam cæmento c calce omnia argumenta, quæ author allegat, convertantur & fer-uminantur, nullius alias roboris aut momenti futura, sicut ex iis, quæ postmodum dicenda sunt, liquere potest. Deinde quomodo in am delabatur author sententiam, ut hanc unam ob causam liberum arbitrium homini à Deo datum esse, etiam ante lapsum, neget, cum necesse sit, eo sublato legislationem omnem protinus convelli, ratio-nem obedientiæ, & peccati, ac pœnæ, pœnarum etiam præmiorum-que majestatem violari & tolli: Denique Religionem totam in sce-nicum, ludicrum & histrionicum quoddam drama transformari. Quod tam certum & clarum esse cuivis non omnino præfracto arbi-tror, ut solis radio scriptum videatur, neminique aliter videri potest, nisi qui & rationem ipsam & Scripturam sacram eversum ire, id est, humanitatem cum Religione exuere vult. Dices hac ratione diffi-cultas non exhauritur quam author movet? Fateor sane, neque ab-nuo fuisse aliquando hodieque esse, qui hac una difficultate penitius perspecta maluerunt præscientiam hanc divinam existentias rerum antecedentem non agnoscere, quam ea concessa in illud præcipitium inci-

Vt qui quod conferendum est, non aufert.

incidere, interea Deo Opt. Max. ea omnia attribuere non desinentes, quæ ad perfectam & universalem rerum omnium creatarum providentiam facere posse videbantur. Et hi quidem, etsi lenius errare mihi videantur, quam ii qui liberum arbitrium ex homine tollunt, tamen nulla necessitate compulsi declinare potius pro infirmitate animi ictum hunc videntur, quam certo indicio adducti ejus pondere succumbere. Quicquid enim dicatur, illud ante omnia, vel ipso authore diagrammatis judice certum & indubium est; Præscientiam plane nihil aut efficere, aut conficere ad productionem actus illius, qui peccatum dicitur, neque usum liberi arbitrii ulla ratione aut tollere aut impedire, sed præsupponere eum & relinquere. Scientia enim actu ipso qui scitur, natura posterior est, quia actus objectum est circa quod præscientia versatur, quæ scientis actio tantum mentis interna est, ac proinde extra se agere nihil potest, sed tantummodo id, quod extra est aut fit, & sic tanquam scibile objicitur, speculi instar recipere & admittere quasi cogitur. Et hoc quidem unum etsi diluendis omnibus iis, quæ ab autore dicuntur sufficere nonnullis videatur, tamen non diffiteor, unum adhuc superesse scrupulum, qui vehementer urgere videtur. Annon cum præsciat Deus actum malum sive peccatum futurum, & proinde eventuram peccandi miseriam, sapientiæ divinæ intersit, potius non creare hominem, aut creato non dare legem, ei quem lapsurum videt quam creare & leges ei ferre? Et sane hæc illa unica est difficultas, quæ non leviter multa antehac non pœnitenda ingenia vexavit & torsit, quæque una passim argumentis authoris inserta & interspersa, vim & efficaciam quandam iis conciliare videtur. Quod si tamen eam propius intueamur, videbimus eam eo tantum tendere ut evincatur Deo, aliquid indignum & Majestati tam augustæ non conveniens tribuendum necessario esse, si ei præscientia ista concedatur & adsignetur. Non vero ut demonstretur injuriam aliquam homini fieri, factamve esse, aut Deum ulla ratione causam efficientem fieri ejus rei propter quam homo reus ejus pœnæ sit, si præscivisse rem istam statuatur. Cum enim ea omnia, quæ ad declinandum peccatum plusquam abunde sufficiunt, homini conferantur à Deo, ita ut nihil homo desiderare aut cupere possit, à parte sua, quod merito requiratur, ad hoc ut peccatum evitet, nulla causa est cur aut de creatione divina conqueratur homo, aut si creet, insipientiæ insimuletur Deus. Etsi enim rationes quibus Deus adducitur, ut hominem quem lapsurum prævidet tamen creet, nihil fortasse aut ἀνεξιχνίαστοι καὶ ἀνεξερεύνητοι sint, aut certarum quarundam hypotheseun servituti mancipatis hactenus incognitæ, tamen & Deo sua justitiæ & æquitatis ratio constat, & nobis sufficere debet, si certo sciamus admissa etiam præscientia hominem liberi sui arbitrii Dominum & usurpatorem in solidum relinqui, & proinde mali sui ac miseriæ unicum fabrum esse, & manere; quin imo in causa esse quod Deus istam præscientiam eo ipso habeat, quod lapsurus sit. Et juxta hanc generalem regulam ac normam, etsi decidi universa controversia forte posset, tamen ut ejus tum veritas tum necessitas clarius elucescat

Inscrutabiles & imperuestigabiles.

cescat

ceat, aliaque quæ adferuntur, argumenta momenti parvi esse, quan-
dc iac unica difficultate non imminuitur, liquido appareat, presso pe-
de nsistemus omnibus iis, quæ in scheda adducuntur.

ıc primum quidem & principalem Syllogismum quod attinet,
R pondeo, Majorem ejus propositionem veram non esse, neque ulla
sc da ratione niti, cum generalis & indifferens causa concurrat, tan-
tun veluti requisita conditio, sine qua causa secunda constitui non
p est, in actu primo, hoc est, potens ad agendum, non vero tan-
quam determinans eam ad speciem actus. Conditionibus autem,
qæ ad complendam causæ secundæ sufficientiam, ad agendum re-
q runtur, positis, potest adhuc causa secunda agere aut non agere.
\ de manifestum esse potest, nullo modo verum esse id quod majore
h us Syllogismi continetur. Cum enim peccatum actus sit deter-
m natus & in specie constitutus, fieri nequit, ut illius causa sit gene-
r s & indifferens, generalis enim & indifferens causa sive potius in-
d erminata determinati effectus causa esset, quod adeo absurdum
v im mihi est, ut simulatque primum Syllogismum hunc legerem,
m rari sat non possem, inconcinnam ejus consequentiam, & impru-
d ntiam authoris, qui sine ulla necessitate verba hæc, *ut causa genera-
lis & indifferens*, inseruisset, cum ad principalem causam non tantum
n adstruendam, sed destruendam potius faciunt. Neque vero in
e momentum potissimum situm est, quod addat, *sciens prudensque*,
c n hoc ipsum evertatur per subsequentia verba, quod ut causa in-
d ferens *sciens prudensque* concurrat. Qui autem ut indifferens cau-
sa concurrit, sive prudens sive imprudens concurrat, non tan-
tum non vere ac proprie, sed ne peccare quidem potest, quia con-
c rsus ille non tantum integrum & salvum relinquit liberi arbitrii
u um, sed per ipsum arbitrium determinandus est, & ab indifferen-
t sua quasi contrahendus, & coarctandus ad certam actus speciem,
u peccatum fiat. Deinde, quid si concessa majore ad minorem ex
ntentia Durandi, aliorumque responderetur? falsam eam esse, cum
eus causas secundas sufficientia actionum suarum principia, esse
oluerit, ut concursu illo divino opus non sit, sed sola tantum suffi-
at conservatio, sive potius naturæ creatæ non destructio? Certe
esponsionem hanc tanquam omnium tutissimam, utpote nullis spi-
osis difficultatibus involutam, & uti mihi semper fere visum fuit,
ulto quam altera, verisimiliorem præferendam putarem, sed quia
a à sententia Arminii, quam author impugnat discedere nonnihil
idetur, persistam in negatione majoris. Eam vero non probat sub-
ectum in tabula diagramma sive collatio instituta inter Deum &
harmacopolam: dissimilitudo enim in multis manifesta est. Pri-
num in eo quod pharmacopola dominus non sit novercæ, qui pote-
tatem habeat legem ei pro arbitrio ferendi, ac proinde dandi ali-
quid quo ipsa libere abuti possit ad sui ipsius perniciem (aut recte uti
ad commodum suum & emolumentum) nedum quo ipsa abuti pos-
it ad perniciem proximi, obstrictus scilicet & obligatus proximo,
ut quod ex re ipsius esse novit, quantum in se est, procuret: Deus au-
tem hoc pacto obligatus & obstrictus non sit creaturæ suæ, cum sit

Dominus & legislator, qui obedientiam creaturæ possibilem à crea-
tura postulare potest jure suo, dominiumque illud integrum sempe
conservat etiamsi inobedientem creaturam prævideat, quia dom
nium illud prius ipsi competit quam præscientia ejus, quod inobe
diens sit futurus is cujus Dominus est. 2. Quod pharmacopola no
vercæ venenum porrigat quo ipsa alium incautum interimat, Deu
autem homini liberum arbitrium det, quo ipse sciens prudensqu
malo tantum suo, cum contrarium possit, abutatur, aut abuti quea
3. Quod pharmacopola non moneat novercam & privignum ven
num esse illud quod porrigit, itaque diligenter abusum ejus utriqu
cavendum esse propter periculum maximum ei conjunctum; Deu
autem expresse & solicite hoc ipsum faciat. 4. Quod pharmacopo
non comminetur seipsum illaturum mortem & pœnam gravissima
novercæ si venenum præbeat privigno, & è contra, non promittat
maximum & incomparabile bonum daturum si non porrigat, Deu
autem ipse comminetur se mortem transgressori sive violatori leg
suæ inflicturum, & custodienti præmium daturum æternum. Al
quædam omitto quæ differentiam & dissimilitudinem hanc elucida
re amplius possent, sed hæc abunde sufficiunt ad enervandam vi
majoris propositionis, quæ hoc diagrammate confirmari videbatu
Illi enim hunc confectum ex iis quæ à me allata sunt Syllogismu
oppono. Qui tanquam Dominus & Legislator nulli obligatus ho
minem liberum & sufficientibus viribus ad præstandum, quod ex
gitur præditum creat, & ejusmodi libero homini legem fert pro
missione boni maximi, & contrarii mali comminatione à se ipso exe
quenda, sancitam, nihilque aliud ad determinandam liberam homi
nis voluntatem facit, ille nullo modo peccat, nedum vere ac pro
prie. Atqui Deus, &c. Ergo. Si dicas, Atqui sciens prudensque, i
est, sciens hominem transgressurum ista facit? Respondeo: hoc ip
sum non facere ad id, ut peccare propterea ille dici possit, sed po
tius ad contrarium, cum nisi proprie ac vere homo peccaret, Deu
hoc ipsum quod peccaturus esset non præscivisset. Quod si peccatu
rum præscivit, ergo peccare præscientiam ipsam præcedit. Si præce
dit, quomodo peccat is qui præscit, inprimis si jus & potestatem cau
sasque habeat cur nec impedire teneatur, nec impediat id quod fu
turum præscit. At dicis, æquitas ipsa hoc postulare videtur, aut sal
Amor erga homines. tem bonitas & φιλανθρωπία divina? At vero etsi hoc ipsum nobis it
videatur, nulla tamen ratio est quæ hoc ipsum necessario evincat
prout in sequentibus apparebit cum argumentum de sapientia & ju
stitia examinabitur. Itaque progredimur ad argumenta illa quibu
probare conatur author diagrammatis liberum arbitrium, si sub exa
men rationis vocetur, impingere in Dei omnipotentiam, sapien
tiam & justitiam, id est, ut proprie magis enuncietur authoris sen
sus, non posse consistere dationem liberi arbitrii cum potentia, sa
pientia & justitia divina. Faciemus autem hoc, non tam quod alicu
jus momenti & precii esse videantur argumenta allata, nimis enin
insulsum est liberum arbitrium homini (etiam ante lapsum) adimer
velle, cum eo sublato omnis præscientiæ divinæ gloria, omnis provi
dentiæ

entiæ cura, imo universum religionis decus convellatur & ex mun-o tollatur protinus. Quæ enim sapientiæ divinæ aut providentiæ loria, quæ præscientiæ excellentia in Deo erit, si nullum liberum rbitrium. Nec enim scire ea quæ ipse facis aut per potentiam irre-stibilem curas ut fiant, sapientiæ laudem meretur, aut præscientiæ : providentiæ gloriam in se habet, sed tantum eo fine ut manifestum at rancida esse omnia & inania simulatque glutino & coagulo præ-cientiæ destituuntur.

Primum enim de Omnipotentia, elumbe est ob id solum, quod Deus hominem creans & legem ei ferens, neutrum præcise inten-lerit efficere, nedum per omnipotentiam efficere, sed in potestate ominis libera utrumque relinquere, id est, voluerit permittere ut si ellet, staret; si vellet, caderet. Qui autem vult non agere per po-entiam cum possit, ejus potentia non tollitur si fiat quod fieri non ult: Attamen dices, voluit Deus ut staret Adamus. Respondeo, vo-uit, id est, præcepit ut staret, id est, obediret & pareret, cum præ-epto autem actio omnipotentiæ nullo modo consistere potest, ne-lum ut impingat in omnipotentiam. Et hac quidem ratione satis-ieri potest rationi primæ, si voluntas semper de voluntate legislato-ia, sive præceptiva accipiatur, cum qua non tantum consistere po-est liberum arbitrium & proinde contrarii eventus possibilitas, sed necessario etiam debet. Ei autem diluendæ nullo modo servit instan-ia authoris. Cum major illius expresse falsa sit, quæ hæc est: Qui conatur aliquid & vult id ipsum neque tamen id consequitur, ille non est omnipotens: Si enim tantummodo cum propriis verbis enuncies, manifeste falsitas ejus apparet. Qui conatur aliquid & vult id ipsum, id est, qui præscribit ac præcipit, libere aliquid faciendum aut fieri, ille non est omnipotens. Quæ enim terminorum connexio hic dari potest? deinde minor insulsa est & seipsam destruens; Deus conatus est aliquid & voluit, nimirum permittere ut staret Adamus, neque tamen id consecutus est. Quomodo enim non est consecutus id ipsum quod permiserit ut staret Adamus, cum revera permiserit? An quia cecidit Adamus? At hoc ipsum cum permissione ut staret Adamus optime convenit. Qui enim vult permittere ut stet Adamus, vult etiam permittere ut labatur. Sive igitur labatur sive stet Adamus fit id quod Deus vult, id est, permittitur fieri quod libere vult facere homo. Neque tamen nego intendisse Deum ut staret Adamus, id est, operam dedisse, sive intendisse, ita affirmo, ut salva semper maneret tum legislationis & præcepti sui natura, tum homi-nis libera voluntas: Siquidem enim alterum præcise intendisset, non consecutus fuisset Deus id quod intendebat, aut conabatur & vole-bat, ut author loquitur, non enim permisisset ut libere staret vel ca-deret homo. Neque vero existimo, authorem verbum permittendi ut staret Adamus, eo sensu accipere, ut significet non impedire, ut cum stare velit Adamus, stet, sed eo quo accipi debet, ut significet non impedire ut si stare velit Adamus stet. Illud enim cum lapsu nullo modo consistere potest, hoc optime. Si vocem permissionis extra propriam suam significationem sumat & usurpet author, uti

quidem videtur, nimium graviter hallucinatur, & in seria disput tione vitium committit non faciendum. Vt autem vitium argume totius manifestius appareat, mutentur, quæso, termini figurati in pr prios, quod semper in accurata disputatione faciendum est, & qu dem ad hunc modum:

Si dedit homini liberum arbitrium Deus, id est, posse peccare posse non peccare, dedit id, aut quod vellet eum peccare, aut qu vellet eum non peccare sive obedire. Non autem quod vellet eu peccare. Ergo quod vellet eum non peccare sive obedire. Iam cum authore progredior.

Si Adamus peccavit, & voluntas divina fuit, ut non peccaret, sive obediret, Deus voluntati suæ non potuit satisfacere, & per cons quens non fuit omnipotens.

Atqui verum prius. Ergo & posterius.

Viden hoc argumentum eo tendere, ut evincatur Deum voluisse peccaret Adamus, quia si aliud voluisset Deus, cum illud factu non sit, omnipotens non foret? id vero annon manifeste contrariu sit ei quod Deus prohibuisse legitur Adamo, id est, voluisse ut n peccaret, & annon Deum peccati causam, aut saltem peccatum v lentem, imo omnipotentia sua efficientem statuat, tibi considera dum relinquo. Alterum certe dicatur necesse est. Aut non pecca Adamum, ac proinde actum illum volitum fuisse à Deo, aut si pecc vit Adamus, voluisse Deum ut peccaret, quia peccavit, imo per om nipotentiam hoc effecisse αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βοᾷ.

Res ipsa clamat.

Secundum argumentum, quo probare conatur author liberum a bitrium impingere in sapientiam Dei, similis est farinæ, id est, nulli ponderis, præterquam ubi præscientiæ ferrumine solidatur.

Nam primo, major propositio quæ ita habet: *Vere sapiens qua piens omnia sua ita disponit ne quid intentioni suæ contrarium eveniat.*

Vera tantum est de eo sapiente, qui præcise aliquid intendit, a effectum dare vult, quique effectum dare potest, quod, quando & qu modo vult. Non autem de eo qui sapiens legislator est, quique nil aliud intendit aut disponit, quam quod salva libertate ejus cui le fertur intendi aut disponi potest. Quamdiu enim dispositio illa libe tatem non tollit, tamdiu sapientia in eo consistit, quod omnia libe tati illi convenienter disponantur. Quando autem hoc fit, tum fie potest, ut eveniat contrarium aliquid intentioni disponentis, deind data sed non concessa majore, minor negari potest, imo falsa est, v delicet Deus quædam ita disposuit. Supple si liberum arbitrium d tur, unde intentioni suæ contrarium evenit. Vt enim jam non exc tiam modum illum loquendi, *unde contrarium evenit*, vere ἀκυρόλογ & ineptum. Verum non est disposita quædam ita à Deo esse, ut inte tioni divinæ contrarium quid evenerit. Divina enim intentio era hominem relinquere sibi, aut arbitrio suo, ita ut possit contraria di positioni suæ facere. Ergo cum facit homo ea quæ contraria sun dispositioni divinæ, non est dicendum evenire aliqua contraria in tentioni. Nihil enim præcise intendit Deus ut fieret, sed tanquam sa piens legislator quid fieri ab homine deberet præscripsit tantum leg

Impro-prium.

sua

ua, proinde liberum relinquens illi ut quod vellet faceret, id est ut obediret aut non obediret: Etsi vero præscriptum hoc intentio divina dici posset, tamen intentio tantum moralis est, qua præcipitur & suadetur id quod æquum est fieri, non autem ut id tantum fiat, & non aliud procuratur & efficitur. Confirmatur hæc responsio ex ipsa probatione ab authore allegata. Quia dedit, inquit, Deus homini posse labi ut libere staret intendens. Nota, ut libere staret, inquit, ergo ut si vellet non stare, liberum hoc illi relinquere intenderit: unde retorqueri per βιαίον posset argumentum hoc. Siquidem Deus ita Valide. disposuisset omnia sua ut unum tantum intenderet præcise obtinendum, sapientiæ veræ quæ legislatorem liberam obedientiam postulantem deceat, tantulum illi competere non posse: imo, quod caput rei est, nulla sapienti dispositione admodum opus fuisse, si intentioni divinæ contrarium evenire non poterat. At non poterat evenire contrarium, nisi liberum statuatur arbitrium, aut admittatur fortuitum aliquem casum evenire Deo potuisse, quem ante prævidere ipse aut per potentiam impedire non potuerit. Quod cum per se absurdum sit, obsecro, quæ dispositionis divinæ sapientia esse potest juxta authorem hujus sententiæ?

Secundi Syllogismi major etiam falsa est, si videlicet vox voluntatis recte accipiatur, prout accipi debet, & ab ipso authore accipitur in probatione minoris, pro voluntate scilicet præceptiva quæ lege continetur, sive pro mandato lege divina compræhenso & expresso. Deinde, si tollatur homonymia vel amphibolia potius phraseos istius: Sapiens non tradit alteri quidquam quo voluntati suæ contrarium quid committat, id enim accipi potest vel de fine sive intentione tradentis, quasi dicatur: Nemo sapiens tradit aliquid alicui eo fine ut abutatur eo in sui perniciem. Vel de eventu ipso prout & citra intentionem & finem tradentis existente, quasi dicatur: Nullus sapiens tradit aliquid alteri, quo fit ut abutatur alter. Prius enim verum est, at posterius manifeste falsum. Hic rursum nisi præscientia tanquam tibicen laboranti syllogismo succurrat, hæreret authori aqua: Simulatque enim ea non adhibetur in auxilium, nutant ac vacillant argumenta omnia. Id vero sensisse videtur author, itaque ultimum syllogismum tanquam triarium militem apud quem aquila stat, submissurus, & veluti extrema tentaturus, præscientiæ robore munitum objicit. Ille autem ita habet:

Vere sapiens per inscitiam tantum aliquid alicui committit, quo voluntati suæ aliquid contrarium is efficiat.

Atqui Deus non per inscitiam (sed sciens) commisit alicui aliquid quo voluntati quid contrarium effecit. Ergo, &c.

Minor probatur. Quia quamvis præsciret Adamum libero arbitrio contra voluntatem suam esse usurum, nihilominus ei committit.

Respondemus. Falsam esse majorem, si quod præcedente Syllogismo observavimus intelligatur non de fine committentis; sic enim vera esset major. Quis enim sapiens eo fine aliquid alicui committit sive prudens sive imprudens, id est, sive sciens sive nesciens, eum cui traditur abusurum, ut abutatur re sibi commissa? Sed de eventu

commiſſionis (licet præcognito & præſcito) quod appellat autor inepte per inſcitiam committere. Si hoc pacto, inquam, intelligatur uti intelligi debet major, falſa eſt, cum de eo ſapiente agitur qui ſummus legiſlator eſt, & obedientiam legi ſuæ libere præſtari poſtulat. Hic enim non per inſcitiam, ſed dedita opera illud dat & committit, quod ad obedientiam liberam præſtandam neceſſario requiritur proinde efficere, id eſt, velle aut facere aliquid homo poteſt quod voluntati committentis, id eſt, legi & præcepto, quo voluntas expreſſa eſt, contrarium eſt. Nec refert quod præſciat illum cui rem iſtam committit, id eſt, quem libero arbitrio donat, abuſurum poteſtate illa. Quia ſufficit ut ſapiens ille qui hoc præſcit, cauſas juſtas habeat cur ita faciat, id eſt, cur tamen permittat illud quo abuſurum hominem videt, utque nihil ipſe aut faciat, aut fieri permittat circa hominem, quo minus recte uti homo poſſit re ſibi commiſſa, imo omnia faciat quæ æquitas facienda eſſe dictat ut recte utatur. Proinde ut ipſe in cauſa non ſit quominus abuſus ſit liberrimus & voluntarius, ſed ut per ipſum tantum hominem ſtet quo minus recte utatur. Quod ſi vero cauſas illas juſtas quas Deus habet, nos modulo rationis noſtræ capere nequeamus, an propterea ſugillaturi ſumus quod juſta de cauſa reprehendere non poſſumus, aut demonſtrare cum injuria alicujus conjunctum eſſe? Quamquam & ratio aliqua dari forſan poſſet, quæ merito ſufficere deberet cuilibet non omnino præfracto, cuique ſtatutum non eſſet τὴν θέσιν διὰ φυλάττειν. Notandum tamen est inepte & ſordide formatas eſſe propoſitiones Syllogiſmi hujus, ſicut & alias quaſdam, non enim ſatis exprimunt mentem authoris.

Semel conceptam ſententiam mordicus retinere.

Rectius ita formandæ fuiſſent

Vere ſapiens non committit alicui aliquid quo ſcit illum contrarium quid voluntati ſuæ eſſe commiſſurum, (quod appellat author barbare per inſcitiam committere, &c.)

At Deus commiſit tale quid Adamo, ſupple ſi detur liberum arbitrium. Ergo, vere ſapiens non eſt.

Vides in hoc ſyllogiſmo recte formato, majorem eſſe ipſam quæſtionem, & proinde principium petere ac male adhiberi ad probationem rei controverſæ ſive quæſtionis ipſius. Et hæc cauſa eſt cur majorem etiam negandam putaverim.

De Iuſtitia.

Vltima argumenta quibus liberum arbitrium impingere in juſtitiam Dei author probare conatur, quantiſper præſcientiæ termino carent, tam diu veluti diſſolutæ ſcopæ non cohærent, nec connecti ſolide poſſunt.

Primum ita habet:

Vere juſtus non poteſt plus exigere ab alio quam ei dedit. Atqui Deus (ſupple ſi liberum arbitrium detur) plus exigit ab homine, quam ei dedit. Ergo Deus vere juſtus non eſt.

Minorem probat author. Quia Deus non dedit homini niſi poſſe velle & poſſe ſtare per liberum arbitrium, & tamen exegit non tantum ut poſſet, ſed ut actu vellet ac ſtaret.

Reſpondeo ad majorem. Falſam eam eſſe ſi per τὸ plus intelligatur aliud

iud quid, quam datum est, quod tamen dare in potestate hominis t, non autem si intelligatur vel majus aliquid vel aliud quid quod are in potestate hominis non est. Hoc enim injusti est. Illud tamen best ut injusti sit ut is qui exigit & postulat aliquid, semper aliud aut lus quid exigat quam ipse dedit, sive ut nunquam illud ipsum exiat quod dedit. Exempli gratia, potentiam dandi bona sua dedit omini Deus, & nunquam exigit potentiam sed usum potentiæ: deit Deus homini res tum corporales, divitias, pecudes, aurum, rgentum, tum spirituales, cognitionem rerum divinarum, &c. At on exigit res illas, puta pecudes, aurum, argentum, cognitionem, &c. ed usum & liberam earum rerum dationem sive volitionem dandi, uam non dedit. Siquidem enim ipsum dare hominis dedisset Deus, uid exigeret? An suam ipsius dationem? Nugæ: profecto uti vel x eo uno argumento constat, quod exigat ab homine dationem tam, cum comminatione pœnæ & promissione boni: quid, an exiet Deus dationem suam sub comminatione pœnæ? &c. Falsa itaque najor est intellecta de ea re quam dare in potestate hominis est, à Deo accepta, scilicet accedente tantum præcepto dationis, non auem de ea re, quam dare non est in potestate hominis. Injustissimum nim esset, si Deus exigeret ab homine actum creationis, actus miraulosos, &c. quorum faciendorum potentiam non dedit, proinde uos dare non est, in hominis potestate, metere enim velle, ubi quis on fecit sementem, injustitiæ est. Deinde manifesto apparet falsitas najoris, ex eo quod Deus comparatur Domino, qui servis suis ecuniam ad negotiandum dedit, & ab iis lucrum exigit, proque uno lato talento plura sibi reddi postulat, eosque qui plurima lucrati unt, tanquam re bene gesta præmio majori donat; sed non immorabor in re plana, tantummodo hoc dicam, non videre me quorsum hoc argumentum tendat, anne ut evincatur eum non exegisse actum obedientiæ ab homine, quia liberum arbitrium obediendi non dedit. At quid falsius? An ut evincatur Deum actum obedientiæ quem exigit ab homine, ipsi homini dedisse? At quid stultius aut vanius dici potest? Et tamen alterutrum dicendum est, siquidem liberum arbitrium negetur, aut liberum arbitrium concedendum necessario esse mihi videtur.

Alterum argumentum majoris paululum est momenti, quia ex capite de præscientia desumitur in hunc modum.

Vir justus si quid habet sine quo non potest peccari & quo alii tradito scit infallibiliter peccatum iri, id nemini concredit.

Atqui Deus habens aliquid sine quo non potuisset peccari, & quo tradito sciebat infallibiliter peccatum iri, tamen id concredidit alicui. Ergo, &c.

Minor probatur. Quia liberum arbitrium Deus habebat in potestate sua, sine quo Adam non potuisset peccare, & quo accepto Deus sciebat infallibiliter Adamum peccaturum esse, dedit tamen illud Adamo.

Respondeo. Major hujus syllogismi non sequitur, justitiæ enim ratio non in eo sita est, ut non detur alicui aliquid, quo quis abusurum

aliquem novit, ſed in eo tantum ut ſuum cuique tribuatur, nihil e fiat, quo minus is qui abutitur, proprio & liberrimo motu ſuo abu- tur, aut abuti dicatur. Scientia autem non tantum non impedit, qu- minus abuſus liber ſit, ſed ipſum liberum abuſum pro objecto - bet: adeo ut niſi abuſus liber eſſet, ſcientia de eo non eſſet futu, quod abuſus eſſet. Iuſtitiæ vero illius, qua Deo ut ſupremo Dec legiſlatori competit, ratio nullo modo in eo ſita eſt. Etſi enim f- taſſis veriſimili aliqua ratione aut in ſpeciem contrarium videatur- pientiæ, concredere vel mandare aliquid alicui quo ipſe abuſu s eſt, quoque abuſurum eum certo novit is, qui concredit, tamen nu modo contrarium videri debet juſtitiæ. Sufficit enim ad juſtitiam t injuria non fiat ei, cui concreditur res utenda, ſive ut illi ſuum - buatur, id eſt, ut non habeat, quo jure conqueri poſſit., ſi velit. H ſi tantum appareat, nihil reſtat niſi ut is qui concredit, cauſas ſuas e rationes habeat, cur concredere velit, illud quo abuſurum vid, eum, qui concreditur. Hoc enim eum abunde ab inſipientia ven- care poteſt. Eas autem rationes, ut nos ipſi intelligere & perſpice volumus, aut quas forte non perſpicimus, propterea Deum aut i- pientiæ aut injuſtitiæ inſimulare iniquiſſimum eſt. Interea notandu, eſt in minore propoſitione diſerte dici, liberum arbitrium illud e, ſine quo peccari non potuiſſet; id enim ſi tanquam verum enunciat, vide annon peccatum tollat ex mundo, is qui liberum arbitriu ſublatum vult, etiam ante lapſum. Sin vero tantum ex hypotheſi - citur, tum vide, annon neceſſarium fuiſſe peccatum, & peccati ca- ſam tandem Deum ſtatuendum eſſe affirmare debeat. Vtrumc profecto horridum eſt, & evertendæ univerſæ religioni idoneum.

Exceptio allegata, neceſſaria non eſt, neque exhaurit difficultate ipſam, itaque eam non attingo.

Poſtremus ſyllogiſmus plane inſulſus eſt.

Quicunque producit peccatum in potentia, ille eſt author ej peccati.

Atqui Deus, &c. Ergo.

Reſpondeo. Propoſitio major aut ridicula eſt, aut male concep, authoriſque mentem non plane ſatis exprimens. Ridicula eſt. Qu producere peccatum in potentia, eſt producere actum in potent, quia peccatum actus eſt. At quidem producere actum in potenti Anne producere potentiam, ex qua naturaliter & neceſſario em- nat, aut effluit actus, uti nutritio ex anima vegetativa, & illuminat ex ſole? &c. At vero hic agitur de potentia libera, id eſt, quæ a actum ſe ipſam determinare aut non determinare, id eſt, agere non agere poteſt, proinde quæ in potentia hoc ſenſu produci n poteſt. Quid igitur? Anne producere potentiam, ſine qua pecc nequit? At vero tum & male concepta eſt propoſitio, & per ſe f ſa, aut manifeſtam continens principii petitionem. Quis enim c ſanum eſt ſinciput, illum authorem faciet volitionis malæ, qui auth eſt potentiæ liberæ aptæ natæ, ſeipſam determinare ad volendu imo quod magis eſt, qui lege expreſſa vetat, & quantum in ſe promittendo, comminando, &c. impedit, ne actus malæ volitior

fia

at? Responsio ad exceptionem nimium est frivola, & vix ex eodem cerebro ex quo reliqua, nata mihi videtur, nisi fortasse author lio spectet, quod aperte profiteri nondum audet. Id ubi apparebit, mulque quibus ad id persuadendum rationibus utitur, tum an, & uid responderi possit, dispiciendum esset. Nunc breviter, quod assim monui concludens rursum moneo. Vnam tantum esse difficultatem, aut absurditatem verisimilem, qua gravari in speciem sententia Arminii videtur, nimirum ea, quæ ex præscientia divina sumiur, ac proinde simulatque ea ab argumentis exulat, iisque inserta non conspicitur, hiare vasto ore & rictu, argumenta omnia, nihilque continere, quo incrustari vel verisimiliter possint. Interim absurditate hac gravari non Arminii tantum sententiam, sed omnium ferme Theologorum, cujuscunque tandem sint sententiæ, dummodo liberum tantum arbitrium Adamo datum fateantur, per se planum est. Eorum vero sententiam, qui liberum arbitrium negant, tam multis, tam variis absurditatibus premi & obrui, ut mens humana, nedum Christiana eas vel cogitare, sine horrore nequeat, Cœlum enim mihi & infernum, Deum & Diabolum tollant, & absit dicto blasphemia, miscere, religionemque omnem convellere videntur, & cum universo mundo, exercent histrioniam. An tamen hujus sententiæ sit diagrammatis author, non facile crediderim. Etsi enim statuat, si rationibus agatur, absurda hæc ex sententia Arminii & alia ex Calvini deduci posse, tamen cum fieri possit, ut credat rationem in consilium adhibendam non esse, & ex alio principio veritatem investigandam, & adstruendam, cui etiam contra rationem adsentiendum sit, benignius de ipso ut sentiam adducor. Quod si tamen hoc ita se habeat, ut credat nimirum sententiam suam, quicquid rationi repugnare videatur, scripturis esse consentaneam, & deinde veram esse posse sententiam aliquam, quæ rectæ rationi contraveniat; non dubitabo etiam asserere, in utroque ipsum graviter & periculose falli, ac decipi, cum fieri non posse credam, imo cum fieri nequeat, ut aut Scriptura aliquid contineat, quod rectæ rationi contrarium sit, aut ut verum sit, quod cum recta ratione pugnare manifeste deprehenditur. Habes breviter, mi Frater, ea quæ ad argumenta ad me transmissa pro hoc tempore respondenda esse putavi. Misissem ea quamprimum, & prolixiora, nisi morbus manum injecisset, & post morbum occupationes hac anni tempestate frequentissimæ, brevitati studere, & manum subinde de tabula tollere coëgissent. Etsi vero dubius aliquamdiu hæserim, anne cruda hæc & immatura, vel saltem minus elaborata & excocta transmitterem ad vos, qui ex Academia non exspectatis, nisi ea quæ lucernam redolent, & demorsos ungues sapiunt, aut saltem ejusmodi, quæ in stomachum suum demittere velit amicus vester; tamen exstimulatus denuo monitione tua, per Nobilissimum virum D. Philibertum facta nolui spem vestram ulterius fallere; partim quod scirem vos ea, si necesse sit, condire & edulcorare gratiis vestris posse, ut grata fiant palato & stomacho amici vestri; partim quod ut hoc fieret necessarium esse non crederem, cum crudis horridisque delectari potius videatur stoma-

ſtomachus ejus, quam levibus & μαλακοῖς. Quicquid ſit, hæc ipſa, uti v
des, mitto, ut, ſi videbitur, iis utamini; ſin minus, ut quæ deſiderantu
adnotare, quæ minus recte dicta ſunt, obelo configere non gravemin

CONRADO VORSTIO
CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Conſolatio familiaris. CLariſſime D. Doctor,

Memor officii mei & promiſſi exemplar hoc Bogermann
Confutati. ἐλεγχομένας ad te tranſmitto, ut ejus lectione aliquam doloris iſtius quem adverſariorum tibi infligit pertinax improbitas, partem ſoleris. Eſt enim argumento quoque tuus, quia de te, aut potius adverſus antagoniſtarum tuorum rabiem pro te. Quanquam in ea nos incidiſſe tempora doleam, in quibus etiam, quod verum eſt, dicer ſuſpectum eſt & noxium. Quod an hujus noſtri ſeculi proprium ſit an vero veritatis & innocentiæ individuum concomitans nondun decernere potui. Certe quicquid ſit, non eſt deſpondendus animus præſertim iis, quos recti conſcientia erigit, quique ad hoc vocato ſe norunt, ut imagini Filii Dei conformes reddantur. Sed quid ego hæc apud te Vir Clariſſ. qui nec me monitore opus habes, & illum hactenus animum geſſiſti, quem nec heroum offenſa, gravis alioqui nec plebeiorum inſultus, nec fratrum odia à recto dimoverunt quem ut tibi porro infractum præſtet Deus conſolationum, etiam atque etiam rogo. Hoc tamen ſcito, minime mihi ſatisfactum fore ſi pro hoc noſtro munuſculo gratiarum actionem tranſmiſeris. Duo ſiquidem mihi cum Simonide poëta ſunt ſcrinia, unum Gratiarum actionum, alterum largitionum & donorum; quorum illud vacuum nobis ſemper & inane eſt. Quare verba mihi dari nolo, rem poſtulo, hoc eſt donum pro dono, & quidem, ut quam libere apud te agam videas, Antiſladum tuum. Tunc enim lucrum me feciſſe rebor, & χρύσεα *Aurum ære.* χαλκείων commutaſſem, ſi hoc potitus fuero. Vale vir clariſſ. cum uxore & liberis, & meliora à Domino ſpera. Prid. Cal. Sept. 1615. Raptim. Feſtinante & jamjam abitum ad te parante Molano.

IOH. DRVSIVS
ad FRATRES BELGAS.

THESIS IX.

Verbum creo aliquando idem ſignificare quod gigno, & eo ſenſu Chriſtum dici creatum à veteribus Ebræis.

Verbum creo aliquando idem ſignificat quod procreo vel gigno. Hoc ſenſu Chriſtus dici poteſt creatus, hoc eſt, genitus. Sane Prov. VIII. in Græca editione legimus, *ab initio viæ ſuæ creavit me:* & in Sirachide, qui vulgo Ieſus Sirach dicitur, *ſapientia* legitur *creata.*

AVdio, viri fratres, nomen meum delatum eſſe ad vos à Theologo non Theologo, imo non Chriſtiano. Voco non Chriſtianum, quia

-ia non Chriſtiane mecum egit. Nam Chriſti regulam, quam no-
-l in talibus præſcripſit, plane neglexit, ne dicam contempſit. Pri-
-um enim, ſiquid erat quod ei diſpliceret in ſcriptis meis, debuiſſet
-e monere privatim, deinde adhibitis teſtibus, poſtremo rem de-
-re ad eccleſiam, in qua ambo vivimus. His præteritis, recta adiit
Amſterodamenſes & Leovardienſes Paſtores, ubi quoſdam plus
-uo ſibi addictiores habet. Hoc igitur primum ejus peccatum.
-terum eſt, quod theſes non diſtributas ipſe diſtribuerit ſine venia
in abſentia ejus, ad quem illæ pertinebant, & qui eas excudi cura-
-t. Quamdiu theſes non ſunt diſtributæ, mutari poſſunt. Hoc libe-
-m ei qui eas compoſuit, ſine cujus conſenſu diſtribui non debent.
-n vero ut demus aliquid fuiſſe in iis quod merito reprehendi poſ-
-t, debuiſſet cogitare ſexcentas theſes ab ipſo compoſitas & ſub ipſo
-ſputatas fuiſſe, in quibus falſa quamplurima, ne dicam ἀθεόλογα con-
-adicentiaque continerentur. Memini in una theſi de purgatorio,
-æ tantum ſex lineas complebat, octo manifeſtos errores à me
-tenſos ei fuiſſe, quibus contradicere non potuit. Cur in propriis
-ecutit, in alienis tam cernit acutum quam aut aquila aut ſerpens
-pidaurius? An putat vos omnes fungos eſſe, qui affirmanti aliquid
-ne judicio credatis, ac ſi cæcam fidem aut obedientiam ei promi-
-ſetis? Debuiſſet etiam meminiſſe ſe librum edidiſſe de principiis
-hriſtianorum dogmatum; in quo tot errores, quot folia, &, quod
-ravius eſt, duo falſa principia continentur, quæ nos non ita pridem
-atefecimus & veri amantibus indicavimus. Cur tunc tacuit? cur ad
-os ea de re non ſcripſit, aut quæſtus eſt? nam cujus religionis prin-
-ipia ſunt falſa, ea religio non poteſt eſſe vera. Sed: Ergo. Faciat
-yllogiſmum qui Philoſophus eſt: ego, ejus judicio & etiam meo,
-ullus ſum. Nec Philoſophus, nec Theologus, nec Grammaticus.
-t tamen qualis ego, aut mei ſimilis nunquam interfuit diſputatio-
-ibus tanti Theologi & Philoſophi, quin ſemper aliquid audiverit,
-uod non verum aut verbo Dei contrarium eſſet. Nec mirum: nam
-ales Theologi ultra catecheſin vix quicquam ſapiunt, in ipſo textu
-plane hoſpites & linguarum imperiti. Loquor de illa peritia, quæ ne-
-ceſſaria ad intelligendum vetus & novum teſtamentum ex linguis
originalibus. Sub quo nomine comprehendo & hiſtoriam ſacram &
antiquitatem Ebraicam. Peccatum quoque fuit ab iis, ad quos the-
ſes illæ miſſæ ſunt. Nam cum me probe noſſent, quidam etiam ex iis
diſcipuli mei olim fuiſſent, ſcirentque merita mea in litteras divinas
& in ipſorum liberos, non debuiſſent eas cœtui cum tanto præjudi-
cio prælegere, & ex ejus ore, quem animum ægrum habere in me
non ignorabant, interpretari. Ego hic deſidero candorem & Chri-
ſtianam æquitatem. Nam ubi animus odio atque invidia laborat aut
præoccupatus eſt, recte judicare non poteſt. Quin optima quæque
ad pejorem partem trahit, nec quicquam ea anſa, qua prehendi com-
mode poteſt, prehendit. Nunc ad rem. Scripſeram verbum creo
interdum idem ſignificare quod procreo aut gigno, & hoc ſenſu poſſe
dici Chriſtum creatum, hoc eſt genitum. Quid ad hæc ἡ διαβολή?
Druſius dicit logon eſſe creatum ſimpliciter. Hoc ſpargit, hoc ſcri-
bit ad

bit ad omnes, ut me inviſum reddat apud omnes. Cur non candi[…] mea verba retulit? cur non Chriſtum, id eſt, τὸν λόγον, eſſe creatum, id e[…] genitum. Quod ſi addidiſſet, nihil abſurdi. Nam Virgilius quoq[…] dixit *Sulmone creatos* pro genitos. Creare igitur eſt gignere in Lati[…] An etiam in ſermone myſtico? Vnicum exemplum nunc ſuccurr[…] quod puto ſufficere ad hoc probandum. Ezech. 21.30. *in loco ubi cre[…]ta es*, id eſt, nata vel genita. Sic enim certe Græci LXX. ᾧ γεγέννησαι: Tremellius *in quo procreata es*. Sed hic, inquies, agitur tantum de g[…]neratione phyſica. Quæſtio eſt de divina & æterna Chriſti gener[…]tione. Ne longum faciam, uſurpat verbum BARA de hac gener[…]tione Chaldæus paraphraſtes Prov. 8.21. Nam ubi codex Ebræ[…] *poſſedit me* aut *acquiſivit me*, ipſe habet, *creavit me*. Ad ſenſum non m[…]le. Creare enim hic idem eſt quod acquirere, hoc eſt gignere. Sa[…] pater acquirit quem gignit, ut mater quem parit. Vnde lux illi loc[…] *acquiſivi virum cum DOMINO*, id eſt, peperi. Nam ſunt verba H[…]væ matris. Similiter pater creare dicitur quem procreat aut gigni[…] Tres enim, ut ajunt Ebræi, concurrunt ad creationem hominis, De[…] qui animam infundit, pater & mater. Synonyma igitur ſunt, acqui[…]vit, creavit & genuit. Nam etiam LXX. hic ediderunt ἔκτισε, id eſt, cre[…]vit. Nam qui emendant ἔκτησε, id faciunt primum contra omniu[…] codicum fidem, deinde oſtendunt ſe non magnam peritiam habe[…] linguæ Græcæ. Nam κτάομαι dicimus, non κτάω. Itaque Aquila redd[…]dit ἐκτήσατο. Mendum autem eſſe eo minus credibile mihi videtu[…] quod idem verbum KANA eodem modo reddunt, Geneſ. 14. 1[…] Nam ubi Ebræus, *qui poſſidet*, illi referunt ὃς ἔκτισε, & Hieronymus, *q[…] creavit*. Dices Græcam editionem non eſſe authenticam. Concedo[…] tantum eam nunc explico ſecus quam alii qui hæc ignorarunt. […] ſciviſſent, profecto non celaſſent nos. Solidius enim reſpondere p[…]tuiſſent Arrianis. Nam quod ajunt non haberi in fonte *creavit*, partim verum, partim falſum eſt. Habetur in ſenſu, non habetur in verbo[…] Nam qui dicit, *acquiſivit me*, idem dicit, *creavit me*, idem dicit, *genu[it] me*. Nam duplex interpretatio, una ad verbum, ad ſenſum alia. In[…]terpretatio ad verbum eſt *poſſedit* ſive *acquiſivit me*: interpretatio a[d] ſenſum, *genuit* aut *creavit me*. Ergo, inquies, Chriſtus creatura. No[n] hoc dico, ſed creatum dici poſſe quia genitum. Nec ego hoc dico[…] ſed vetus Synagoga ſic locuta fuit cum dixit Meſſiam ante mundum creatum fuiſſe. Nihil profecto ante mundum, hoc eſt cœlum ac ter[…]ram, creatum fuit proprie loquendo. Debemus ergo creatum ib[i] accipere pro genitum. Si ergo vetuſtiſſimi Ebræi dixerunt Meſſiam creatum eſſe, quis mihi vitio vertet, ſi hoc explico ad orthodoxam ſententiam? Quis, inquam, niſi Arrii ſectator; cui hac obſervation[e] alterum crus fregi, dexterum oculum erui. O ſi patres nunc vive[…]rent, quantas mihi gratias agerent, quam me amarent & laudaren[t] apud omnes? nunc aliter fit, & quibus arma ſuppedito contra ho[…]ſtes, mihi nunc vehementer infeſti ſunt. Vnde mihi ſuſpicio eos i[n] pectore geſtare, quem ore deteſtantur. Sic multi ſuſpicantur occult[e] favere Socino, qui eum celebrem reddidit, textum ejus edendo & parum ſolide refutando. Nam hac ratione innumeros mortales

fecit

fit Socinianos, cum antea Socinus huic orbi plane ignotus esset. Sed ego meliora de illo auguror, licet mihi & veritati, vel certe propter veritatem, sit hostis capitalis. Hæc habui, fratres, de quibus vos monerem. Vestrum est hanc meam admonitionem in bonam partem accipere. Nam si ipsi licuit me accusare apud vos, licet & mihi me defendere. Inauditum qui damnat, facit quod lex Dei diserte vetat.

Additamentum.

VT Messias creatus, sic forte Iesus Sirach dixit, prima omnium creata est sapientia, *Sirach* 1. 4. *de quo tamen aliud mihi videtur. Nam existimo sapientiam creatam ibi dici, quemadmodum alibi superbia dicitur creata, videlicet* 10. 17. *& agricultura* 7. 16. *& gloria* 44. 2. *Vsus fuit autor illo creandi verbo & de errore caligineque* 11. 20. *Vt ut sit, si per sapientiam intellexit Filium Dei, debet ibi creata exponi genita : & qui hic mihi reclamat aut adversatur, si non est Arrianus, tamen ad Arrii castra pertrahit* LXX *interpretes, Chaldæum paraphrasten, veteres Ebræos & hunc Iesum Sirachi filium. Quid est Arrianis favere, si hoc non est?*

Titulus præcedentis epistolæ hic erat : *I. Drusii ad Fratres Belgas epistola, in qua calumnia diluitur recens sparsa de logo creato.*

Lingua quo vadis? turbatum Frisiam, nunc pacatum. Nam Hollandiam non possum, in qua tesseram fregi & foro cessi.

Franekeræ, ex officina Frederici Heynsii Typographi anno 1615.

GEDEONI à BOETSELAER & ASPEREN,

Baroni in Langerack, &c.

Ill. & Præpot. Ordinum Fœd. Belgii apud Gallos Legato,

HVGO GROTIVS S. P. D.

G*Enerose Domine,*

Revertor ad scriptionis officium aliquamdiu intermissum, dum mecum consulto ad V. Cl. Molinæi scriptum aliquid mihi commentandum sit, nec ne. Si tacerem, verebar ne injuriam facerem verioribus sententiis de ritibus ac gubernatione priscæ Ecclesiæ, de conciliatione gratiæ & liberi arbitrii, de imperio summarum potestatum in res Ecclesiasticas, quæ omnia mihi videntur à D. Molinæo, aut ob properationem in Angliam, aut quia in aliis controversiis summe subactus illis expendendis ne antea quidem satis vacavit, neutiquam pro reliqua sua eruditione esse tractata. Atque adeo illud ipsum mihi dolet, quod illa pars litterarum mearum quæ Gallicarum Ecclesiarum morbos liberius tangit, ab illo lecta sit. Pauci enim sunt *De gubernatione ac ritibus priscæ Ecclesiæ, de conciliatione gratiæ ac liberi arbitrii, de imperio summarum potestatum in res Ecclesiasticas.*

qui

qui æquo animo patiantur ſua ulcera tractari. His ille commotu magnam mihi facit injuriam, cum ita reſpondet, quaſi ego diſſua deam propius inter ſe vinciri Proteſtantium cœtus, cum per multo annos eadem cum ipſo vota voluam, neque deſinam quicquid me eſt opis eodem conferre. Sed quod ego ejus ſcripſeram ex tua V Nobiliſſime, epiſtola erat natum, qua ſignificaveras Angliæ Lega tum parum ſpei facere promovendi negotii. Hinc ego occaſionem ſumſeram conjectura quadam indagandi eas cauſas, quæ tam hone ſtum propoſitum remorari poſſent. Faxit Deus ut falſus vates fue rim. Summarum poteſtatum an tam reverentes ſint Galli Reforma ti, quam Angli, hæc ipſa tempora vereor ne grave nimis datura ſin experimentum. Rex Britanniæ jampridem ita judicat Miniſtrorum æqualitatem nimiam conjunctam eſſe cum quadam obediendi impa tientia. itaque ſæpe eſt audita ab ipſius ore hæc ſententia, *Tolle Epiſco pos, regem ſuſtuleris.* Antiquæ Eccleſiæ plus tribui in Britannia quam i Gallia miror à quoquam negari. In Canonibus Eccleſiæ Anglican conſcriptis *anno* 1571 hunc invenio; *Imprimis vero videbunt* (*concion tores*) *ne quid unquam doceant pro concione, niſi quod conſentaneum ſit doctrin Veteris & Novi Teſt.* ET QVOD EX ILLA IPSA DOCTRIN CATHOLICI PATRES ET VETERES EPISCOPI COL LEGERINT. Hanc legem an accepturi ſint Galliæ miniſtri mul tum dubito. Ad ritus quod attinet certum mihi eſt λειτουργίαν *Anglica nam*, item, *morem imponendi manus adoleſcentibus in baptiſmi memoriam autoritatem Epiſcoporum, presbyteria ex ſolis Paſtoribus compoſita*, multaqu alia ejuſmodi ſatis congruere inſtitutis vetuſtioris Eccleſiæ, à quibu in Gallia & Belgio receſſum negare non poſſumus. Quod de Epiſ copis, & manuum impoſitione, quam confirmationem vocant, mol lius ſentit, ſane gaudeo. ſed ſcit non deeſſe inter ſuos, qui illud Sata næ commentum, hoc notam Antichriſti appellant. Id genus homi num . . . . . . quanta impedimenta objiciat Eccleſiarum concor diæ. Veriſſimum eſt quod dicit D. Molinæus poſſe ſub different diſciplina & ritibus pacem coli. ſed id ut fiat diligenter cavendum eſt ne ſua alienis nimium præferantur, præſertim noviter reperta re ceptis antiquitus. Putat D. Molinæus me arte quadam voluiſſe ipſum ad controverſias Belgicas pertrahere. Ego vero ſancte teſtari poſ ſum me nihil aliud ſpectaſſe quam ut ipſius conſilio, per te elicien do, tum ego tum alii adjuvari poſſemus ad pacem procurandam Nam cum vidiſſem antea ſcriptum aliud ipſius Molinæi de ſarcien da inter Proteſtantes, Lutheranis quoque incluſis, concordia, in quo exſerte profitetur diſſimulandas quæſtiones multas ad ſalutem non neceſſarias, ac nominatim eas quæ ab Arminio motæ ſunt ſuper præ deſtinatione, ſuper Libero arbitrio, ac ſuper Sanctorum perſeveran tia, plane futurum putabam ut formulam doctrinæ ſuper illis capi tibus talem proponeret, qua non damnaretur ea ſententia, quæ non jam dicam Arminio, ſed Melanchthoni placuit. Proponit D. Moli næus theſes quaſdam quas ait congruere cum Auguſtini, Proſperi, Fulgentii, & Concilii Arauſicani doctrina. Sed qui à D. Molinæo diſſentiunt, quærent cur major eſſe debeat Auguſtini auctoritas, quam

omnium

nium Patrum, qui ævo superiore ac puriore, hoc est, intra quangentos à nato Christo annos vixerunt, à quibus recepta nunam se damnaturum, & Rex Britanniæ, & plerique præterea noorum profitentur; Illos autem omnes Apostolicis temporibus pronos & eorum successores, plerosque & Episcopos & Martyres *positum & prædestinationem Dei recepisse secundum præscientiam, ut ob hoc us alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem uniuscujusque præderit, & sub ipso gratiæ adjutorio in qua futurus esset voluntate & actione scierit*, tum *scripta* ipsorum *testantur*, tum *Prosper fatetur totidem verbis. rundem Patrum constans* est *sententia liberum esse etiam in fide Arbitrium, n tamen sine divino adjutorio.* Ad Concilium Arausicanum quod atet, in eo tota quæstio de prædestinatione sitne ex præscientia, an decreto citra præscientiam ne attingitur quidem: sed *anathema* dicitur, *qui aliquos dicunt ad malum divina potestate esse prædestinatos.* raditur ibidem *omnibus qui baptizari desiderant gratiam ad fidem confer-: & omnes baptizatos posse implere quæ ad salutem pertinent Christo auxinte.* Prosperi hæc clarissima sunt dogmata. *Neminem ad peccatum edestinari: Etiam à non prædestinatis auferri peccatum originale per baptisi gratiam, & eum qui id neget non esse Catholicum: Eos qui non sunt prædenati, ideo non esse prædestinatos, quia quales sunt futuri, hoc est, defecturi sine nitentiæ correctione, tales sunt præsciti: Recte dici omnes redemtos, sed non nes à captivitate erutos: Deum velle omnes homines salvos fieri, & ad veritis agnitionem venire, sed qui veniunt Dei auxilio dirigi, qui non veniunt a pertinacia reluctari: ideoque illud (omnes) non debere nisi universaliter inlligi: Adhibitam esse semper universis hominibus quandam supremæ mensum doctrinæ, quæ etsi parcioris occultiorisque sit gratiæ, sufficiat tamen quibusum ad remedium, omnibus ad testimonium*; *sive ut alibi idem explicatur, ratiam Dei omnibus hominibus adesse multimodo opere diversaque mensura, itulationem per innumeros modos omnibus adhiberi, omnibus præberi menuram generalis auxilii; quod ea à multis refutetur ipsorum esse nequitiæ, quod multis suscipiatur & gratiæ divinæ & humanæ voluntatis.* Fulgentii hæc st definitio: *Ostensurus Deus quid reddendum præsciverit & quid donanum, prædestinavit illos ad supplicium quos à se præscivit voluntatis malæ viio discessuros, & prædestinavit ad regnum quos, ad se præscivit misericordiæ prævenientis auxilio credituros, & in se misericordiæ subsequentis auxilio esse mansuros.* Ex *Augustino* multa afferri possent loca, etiam è posterioribus scriptis, in quibus *liberum arbitrium* ostendit *adjuvari & emendari per gratiam, non tolli.* Illud certe nemo diligens veterum lector diffitebitur, ipsum Augustinum, Prosperum, Fulgentium, & quotquot ante ipsos fuerunt Catholici scriptores, & quotquot postea exstiterunt, hoc sensisse, hoc docuisse, *multos & justificatos & regeneratos non perseverare in fide quæ per dilectionem operatur, quosdam etiam irreparabiliter cadere.* Cum his an satis conveniant ea quæ scribit D. Molinæus viderint harum rerum periti. Mihi illud compertum est in vetere Ecclesia hunc fuisse morem, ut *in symbolis ea duntaxat* ponerentur, *de quibus semper convenisset inter Catholicos scriptores*, omissis iis de quibus laudati auctores dubitassent. Et hunc modum secuti mihi videntur Arausicani Patres, item Episcopus Romæ Cælestinus assentientibus procul-dubio

dubio doctissimis presbyteris, qui tum Romæ agebant, & ante ils Episcopi qui Diospoli, qui Carthagine, quique Mileui convenerai; Innocentius quoque & Zosimus Romani Episcopi, consulti omn super his ipsis controversiis. Quorum modestiam imitari (ut cu D. Molinæo loquar) multo est satius quam præconceptis opinio bus mordicus inhærere, aut ab unitate corporis avellere eos q probabiles causas habent aliter, atque aliter de subtilibus contr versiis judicandi.

Cæterum, ut credam Ignatium, Irenæum, Iustinum, Cyprianu martyres, deinde vero Athanasium, Basilium, Gregorium Nys num, Nazianzenum, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronymu damnatos à nobis, quasi in Gratiam Dei injurios, aut quasi everte tes fiduciam & consolationem sanctorum, id vero ego in animu nondum possum inducere. In D. Molinæi scripto multa inven æqua & sobria, neque dubito quin si ipsius prudentiam Ministri n stri imitarentur, haberemus Ecclesiam, multo, quam nunc est, p catiorem.

Cæterum quæ mihi inter legendum & relegendum in mentem v niebant hæc ferme sunt. Ponit hoc tanquam certissimum, *multa fi necessario quæ fiant libere*, quod mihi secus videtur. Deus, inquit, necessario bonus. fateor. & tamen libere. hoc vero non possu agnoscere. Nam *liberum est id quod indeterminatum est ad partem utran vis. Deum autem natura sua*, hoc est, *ipsa Deitas ad bonitatem determin* ita ut contradictionem involvat dicere, Deum esse, & posse bonu non esse. non potest Deus mentiri, inquit Apostolus, non est igitu liber in non mentiendo. verum quidem est *sponte esse Deum veracem sed non omnia quæ sponte fiunt, libere fiunt*, ut recte notant Philosoph sed hoc multos fallit, quod qualitatem aut *genus actionis* à *speciebus si gulis* non discernunt. Libere Deus hominem creavit, libere red mit, atque ita libere hoc & illo modo bonitatem suam exseruit. se hoc non est *libere bonum esse*, sed *libere sic aut sic bonitatem demonstrar* Sic & Diabolus necessario male agit postquam se semel libero act in istam necessitatem conjecit: sed tamen quod Iobum morbo vexa quod Christo panem objicit, agit libere: poterat enim & *malus es & non isto modo male agere.* Similiter homo sub peccato venundatu peccat necessario, non libere: neque enim potest non peccare. se mechatur & furatur libere, libere parricida est, libere incestuosu *Neque vero illud concesserim ad ponendam libertatem satis esse tolli coactionen nam natura non minus libertati contraria est quam coactio.* hæc enim ex trinsecus, illa intrinsecus determinat, ac proinde efficit ne id quo fit libere fiat. neque enim liberum est *apertos oculos habenti* non videre quia natura oculi rerumque spectabilium talis est, ut non videre no possis. Ac frustra mihi videntur laborare *qui res* κατ᾽ οὐσίαν *diffidente* qualia sunt necessarium & liberum (est enim libertas mater contin gentiæ) student conciliare respectibus. Illud vero mihi verissimun videtur, præsertim si de ordinario providentiæ divinæ modo aga mus, *quocunque modo Deus moveat voluntates, manere tamen voluntat suam libertatem, & rebus suam contingentiam*, ut præclare asserit D. Mo

linæus

ɪæus. Sed id qui ſtatuit, ſimul ſtatuat neceſſe eſt, *non moveri à Deo* *luntatem prædeterminando.* Nam liberum eſſe non poteſt quod ab ɪa cauſarum, multoque magis à prima, à cujus efficacia pendent in endo omnes cauſæ inferiores, ad alteram partem præfinitur, atque terminatur. neque poteſt quid eſſe contingens quod impoſſibile non eſſe. poſita autem prædeterminatione impoſſibile eſt, ut effe- us prædeterminatus non exiſtat. Probo etiam illud quod ait D. Mo- næus, damnari hominem merito, *quod abutatur ſeminibus naturaliter ſitis, neque iis utatur quomodo & quousque potuiſſet. Quid ergo ſi utatur iiſ- m ſeminibus quomodo & quatenus poteſt, accedente ſcilicet auxilio divino ejus enſuræ quæ nemini denegatur?* An nihilominus damnabitur? non ergo cendus eſt aliquis ob hoc damnari quod abuſus ſit, ſi recte uſus mnandus tamen eſt. Quærit D. Molinæus ſi quis in oris ultimis ima gratia utatur ut par eſt, an DEVS prædicatorem ipſi ſit miſ- rus aut Angelum. Hoc ſi quis *affirmet*, neſcio quomodo id D. Mo- næus ſit refutaturus. neque enim curtata eſt manus Domini. At nquam id fit, inquit, Vnde vero hoc ipſi compertum eſt? non legi- us. quaſi vero iſtarum gentium nos habeamus hiſtorias, aut etiam a quæ ſingulis contingant, ut eſt miſſio Angelorum, ſoleant in hiſto- as referri, cum ſæpe ne ad proximorum quidem notitiam perve- iant. At factum omnino quomodo negetur non video. An non *lbrahamo inter Chaldæos agenti, an non Abimelecho* DEVS *apparuit?* ſi eges hos recte uſos donis communibus, quæram quæ cauſa nos co- at credere minus DEVM velle potentiam ſuam exſerere in bene tentes, quam in abutentes? Nonne Prophetæ, nonne Apoſtoli ad entes plurimas verbi prædicationem attulerunt, in quibus gentibus liqui fuere ſi non bene utentes, ſaltem minus contumaciter abuten- es? Ad *Cornelium Centurionem* orantem & Eleemoſynas largientem, quod ex Gratia efficere poteſt etiam qui in Chriſtum nondum cre- lidit, ut de Cornelio diſerte loquitur Auguſtinus) & Angelus mitti- ur & Apoſtolus: Quis nobis aſſeret DEVM nunc aut minus velle aut minus poſſe? Erat ſane Cornelius jam donatus Spiritu legis per Moſem traditæ. ſed in confeſſo eſt, legem inſcriptam cordibus & legem Moſis, modo tradendi & claritatis gradu differre, ſubſtantia congruere. quare & huic legi auxiliator adeſt ſpiritus ad pœniten- tiam provocans: atque adeo non video quomodo refelli poſſit qui confidat DEVM hujus quoque doni uſum cumulare velle majori- bus donis, juxta illud univerſaliter pronuntiatum: *quiſquis habet*, hoc eſt prioribus datis utitur, *ei dabitur*, id eſt majora concedentur: Ne- que temere novitatis damnandus eſt, qui de divina bonitate ita ſen- tit. Proſperi enim eſt effatum: *Fuerunt enim ac ſunt hujuſmodi dona ita generalia, ut per ipſorum teſtimonia ad quærendum verum* DEVM *poſſent homines adjuvari, quibus donis autorem ſuum per omnia ſecula proteſtantibus ſpecialis gratiæ largitas ſuperfuſa eſt.* Auguſtini vero hoc: *Non tibi deputa- tur ad culpam quod invitus ignoras, ſed quod negligis quærere quod ignoras, nec quod vulnerata membra non colligis, ſed quod volentem ſanare contemnis.* Bul- lingerus ne gentibus quidem defuiſſe ait religionem veram ſi ea uti voluiſſent. Muſculus cognitionem fuiſſe gentibus quæ debeat ad ve-

Lib. II *de* ... *cap.* 25.

de Nat. & Grat. cap, 67.

rum Dei cultum ducere, duceret enim niſi illam per idololatri impedirent. *Martyr* Ethnicos fuiſſe inexcuſabiles, quia quod ab iis præſtari potuit non fecerunt. Iam vero ſi quis præterea vellet def dere Apoſtolicam prædicationem ad omnes omnino Gentes de tam, neque ejus veſtigia penitus exſtincta, ne apud Indos quid aut Tartaros, non deeſſent ei magna argumenta: ſed ex Theologa quæſtione in hiſtoricam abiretur.

Meritum Congrui. *Meritum Congrui*, quod à Pontificiis dicitur, jure optimo dam D. Molinæus: neque tamen arbitror eo nomine ab ipſo includi ſ tentiam illam, quæ *divinæ voluntati congruum putat eſſe ut homini, im rito quidem, ſed prioribus datis etiam ante fidem quatenus poteſt recte ute majora conferat.* Hæc enim ſententia nihil includit meriti: I. quia ip ille uſus non eſt à viribus naturæ, ſed à viribus quas contulit præ niens gratia homini non modo boni nihil, ſed omne malum meri II. quia non dignitas humani actus à Deo impetrat majus bene cium, ſed præſtat hoc ipſum incommerita Dei liberalitas ut Gratia pro Gratia. III. quia meriti hæc natura eſt, ut *quod ob me tum datur in merito, totam ſuam cauſſam habeat, ideoque propter hoc det ſine illo non detur.* At prædicatio Euangelii, & quæ eam ſequuntur d na, plurimis contingunt, qui prioribus donis turpiter ſunt abuſi: i ut regula adæquata hujus conceſſionis ex prioris gratiæ uſu deſu minime poſſit. Et hoc maxime urgent Patres, ut oſtendant *Grati Euangelii non dari ex merito.* Quod enim nulla præcedente obligati ne, nullo diſcriminante ſigno commune eſt recte utenti prioribus d tis, & non recte utenti, imo pluribus conceditur abutentibus qua utentibus, id purum ſimplexque donum ſit neceſſe eſt, tum in hi tum in illis. *Liberi arbitrii nullas eſſe à natura vires ad bona ſpirituali Gratiam quæ ſit efficax* (actu ſcilicet ſecundo) *dare ipſum non reſiſtere, a que ipſum velle, ſalutem totam divini eſſe muneris, quod* Devm *vocante ſequimur id nos divinæ gratiæ debere*, quæque alia in honorem Gratiæ D. Molinæo recte prædicantur, ea omnia cum illo arbitror int Proteſtantes haberi extra Controverſiam. Cæterum quamquam ho mo nondum regenitus opus ſpirituale nullum poſſit efficere (quo ſcilicet vere ac proprie tale ſit:) quanquam etiam ſine fide nem poteſt Deo placere, ad juſtificationem ſcilicet, tamen non hinc ſe quitur ab homine à Gratia præveniente excitato, etſi nondum rege nito, nihil tale vi ejus gratiæ poſſe præſtari, quod divina largitas hu cuſque gratum habeat, ut præſtantem velit ad illam Gratiam per ducere ſine qua juſtificari nequeat. Quare quod ait D. Molinæus, ne fas eſſe ſtatuere ullum Gratiæ ſufficientis gradum ſine fide in Chri ſtum, id profecto veriſſimum eſt, ſi Gratiam intelligas ad ſaluten aut remiſſionem peccatorum *proxime* ſufficientem. Neque tamen in cuſandi ſunt Proſper, & qui cum Proſpero generaliorem illam Gra tiam, quæ fidem antecedit, ad remedium ajunt ſufficere: cum ſuffi cientiam intelligant remotam: *quia ſcilicet illa gratia apta eſt ad ulterio res quaſi manuducere,* & divino inſtituto ad hoc ſufficit. Sic & illud ne gandum non puto ante ipſam fidem præcedere in nonnullis quaſdam diſpoſitiones, Gratiæ tamen prævenientis virtute effectas, quæ non inve-

veniantur in hominibus aliis. Cum enim dicit Chriſtus Iohan. II. 17. *ſiquis voluerit facere voluntatem Patris, is cognoſcet de doctrina* *rum ex* DEO *ſit*, aperte quendam obtemperandi affectum ipſa fide iorem ſtatuit. Sic aliqui *dicuntur non longe eſſe à regno cœlorum Marc.* II. 37. eſſe *εὔθετοι ad regnum* DEI. *Luc.* IX. 62. *eſſe aliis ὀψιαίτεροι* *Ct.* XVII. II. Hic vero ipſe affectus cum Gratiæ operanti debeatur, on deſunt qui huc trahant id quod dicitur credidiſſe τοὺς τεταγμένους εἰς ζωὴν αἰώνιον, diſpoſitos ad vitam æternam, ſive ejus ſerio quoam deſiderio incenſos; Et alterum illud, quod qui ex DEO eſt, er iſtum pietatis afflatum, verba Chriſti audit, per fidei aſſenſum. Ioc certe apertius eſt quam ut negare quiſquam audeat, legere ſaras litteras, diligenter eas examinare, de ſenſu meditari, frequentae ſacras conciones, ad orandum ſe componere, in poteſtate eſſe hoiinis forte jam renaſcentis ac nondum plane regeniti. Aſſentior tiam D. Molinæo, nemine ut arbitror Reformatorum refragante, lectos non reſiſtere vocationi ad finem uſque. ne poſſe quidem reſiere in ſenſu compoſito: ſed de ſenſu diviſo omnis controverſia eſt: dque ideo quia fatente D. Molinæo ita flectit DEVS voluntates, ut oluntati non adimat libertatem. Quæritur enim an ad converſioiem hominis prævia ulla DEI actio neceſſario requiratur (prævia nquam, nam de concomitante alia eſt ratio) præter conceſſionem irium ſufficientium. Aut enim ajunt quidam, aliquid ultra requiriur, & jam negatur quod conceſſum fuerat, vires eſſe ſufficientes: aut vires revera ſufficiunt; & jam ſequitur, aliud non requiri. Viribus utem ſufficientibus poſitis manet voluntas libera, hoc eſt, indeterninata ad agendum vel non agendum. & hoc quidem ex parte Electorum, aut eorum qui actu convertuntur. In aliis vero qui actu non convertuntur, cauſam cur gratia ſit inefficax, DEO tribuere durum multi putant, cum minime videatur Gratia ea dicenda quæ ex intentione conferentis ſit inefficax: neque videatur quiſquam ideo gravius poſſe puniri quod id non fecerit, quod fieri omnino non poterat, nempe quod Gratiam ex ſeipſa, ſaltem cum relatione ad ſubjectum, inefficacem non reddiderit efficacem. Iiſdem non ſatis eſſe videtur illud vitari ne DEVS dicatur autor infidelitatis, quod D. Molinæus vitari exiſtimat, cauſa in hominis naturam rejecta, ſed una & illud cavendum judicant, ne ſigna divinæ voluntatis cum voluntate ſtatuantur minus convenire, atque ita ſimplicitati ac ſinceritati divinæ fiat injuria. Nam quomodo ſerio vocati dicentur qui hoc animo vocantur ne veniant, atque etiam ita ut venire nequeant? Hic illa jam occurrunt, *nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat: quid me oportuit vineæ meæ facere quod non feci? volui congregare & noluiſtis:* & ſimilia, quæ tum ex parte DEI voluntatem ſaltem aliquam convertendi hominem, ex parte vero hominis non converſi culpam videntur ſtatuere non naturalem ſimpliciter, ac proinde neceſſariam (ut lapidi neceſſarium eſt non vivere, quod adfert D. Molinæus) ſed per ea quæ conceſſa ſunt, aut parata erant concedi evitabilem. nam & his qui vocati ad nuptias venire noluerant, omnia tamen parata fuiſſe ſignificantur. Ac profecto ni ita ſe res habeat,

videtur puniri quidem homo posse ob malitiam impedientem ne credat, non tamen gravius ob hoc ipsum, quod malitia posita & in-evitabiliter impediente non crediderit. Quod autem præterea dicit D. Molinæus, DEVM efficere necessario ne electi velint resistere, eo, si proprietatem vocabulorum exacte scrutamur, aliquanto plus videtur dicere quam dixit Augustinus, cum prædestinationem definit præparationem beneficiorum qua certissime liberantur quicunque liberantur. Illud enim (certissime) præscientiam quandam præsupponit eventus mediorum, non autem ponit media, ut ita dicam, necessitantia. Itaque alibi idem Augustinus, *Quod autem sequitur* (apud Apostolum) *quæ præparavit* DEVS, *ut in illis ambulemus*, prædestinatio est quæ sine præscientia esse non potest. Locutio autem illa quam D. Molinæus improbat, penes hominem esse sequi DEVM vocantem aut non sequi, etsi sensum potest habere periculosum, non caret tamen magnis autoribus, atque ideo potest benignam interpretationem accipere. *Qui juvantur ut credant*, inquit Prosper, *habent in potestate ut veniant*. Augustinus vero: *Nec illi debent sibi tribuere qui venerunt, quia vocati venerunt, nec illi qui noluerunt venire, alteri tribuere, sed tantum sibi, quoniam ut vocati venirent erat in eorum libera potestate*. Et alibi, *Initium salutis nostræ* DEO *miserante habemus: ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est*. Itaque idem Augustinus vocationem secundum propositum explicat per eum vocandi modum, quomodo vocari aptum est alicui ut sequatur: non quomodo vocatus non possit non sequi. Quanquam vero idem Augustinus vocationem sæpissime suasionis voce describat, tamen facile pios omnes Molinæo concessuros arbitror non agere DEVM meris suasionibus, neque tantum in mentem operari, sed & in voluntatem, inspirando scilicet affectus salutares, non autem immutando concreatam voluntati proprietatem. Ad illam quæstionem quod attinet, cur quibusdam non prædicetur Euangelium, aut data prædicatione non aperiatur cor iis ut credant, quam attingit Molinæus, video duplici respectu dupliciter ab antiquis Patribus responderi. Nam si absolute queratur cur Bithyniæ & Asiæ quibusdam populis non sit hoc vel illo tempore prædicatum Euangelium, respondebitur id factum ob peccata ipsorum voluntaria atque ejus generis, propter quæ se immissurum famem verbi minatur DEVS. similiter si quæratur cur DEVS quosdam, quibus verbum prædicatum est, induret, parata est responsio quia jam ante se indurarant; *Nam*, ut Augustinus loquitur, *tunc inchoarunt meritum supplicii, cum vocati neglexerunt venire*. Sin autem comparate quæratur, cur Euangelium his magis prædicatur quam illis, cur huic cor pulsetur virtute majore quam illi, hic responderi ita non potest, ut caussa generalis statuatur utrinque in homine. certum enim est sæpe majora beneficia etiam pejora meritis contingere. Recurrendum ergo hic est ad divinam libertatem, & ad illud liberum decretum quod prædestinationis nomine describit Augustinus: cujus & hæc sunt in eundem sensum verissime dicta: *Investigabilis est* DE[I] *misericordia, qua cujus vult miseretur nullis ejus præcedentibus meritis, & investigabilis æquitas qua quem vult indurat, ejus quidem præcedentibus meritis*

se

de voc. Gent. lib. II. cap. 28.
Lib. LXXXIII. quæst. 68.
De dogm. Eccl. cap. 21.
Lib. LXXXIII. quæst. 68.
De bono pers. cap II.

l cum eo cujus miseretur plerumque communibus. Hic notanda est vox erumque. neque enim negare vult Augustinus quosdam misericor-iam consequi minus male meritos : sed non propter hoc ; quia & agis male meriti eandem sunt consecuti, ita ut appareat huic di-inæ miserationi, si DEUS velit, mala merita non posse obsistere. git autem Augustinus hic de specialiore misericordia, quæ commu-em & generaliorem non excludit sed præsupponit, quod alibi sic se explicat : *De his quibus pœnam veritas justa decreverat secundum inef-bilem dispositionis occultæ misericordiam elegit vasa, quæ faceret in honorem, r alios à ventura ira dono gratuitæ vocationis absolvit, alios derelinquens ad qualitatis judicium reservavit, nulli tamen agnoscendæ veritatis abstulit fa-ltatem.* Secretum autem hoc divinæ libertatis in illa comparatio-e æqualiter dispositorum maxime spectari idem doctissimus autor, c alibi docet : *Neminem* DEUS *liberat, nisi gratuita misericordia, & ne-inem damnat, nisi æquissima veritate. Cur autem illum potius quam illum beret, scrutetur qui potest judiciorum ejus tam magnum profundum, verum-amen caveat præcipitium.* & alibi, *quare hunc trahat, illum non trahat, noli elle judicare si non vis errare.* Et hæc est illa quæstionis profunditas, uam dicit Prosper, per liberi arbitrii velle & nolle non solvi, recte amen addens judicium DEI magis inscrutabile esse in electione ratiæ, quam in retributione justitiæ. In his ego capitibus arbitror Augustinum ab antiquioribus Patribus minime dissentire, nisi quod pse & libertatem divinam clarius adstruxerit, & omnem meriti peciem ante justificationem destruxerit validius. Neque vero du-bito, quin super his & aliis quibusdam egregia possit exstrui confes-ionum consensio, aut etiam nova atque communis Protestantium confessio, in qua conficienda, ego arbitrarer hæc esse vitanda : I. ne definiatur decretum absolutum dandæ salutis prius esse decreto dan-dæ fidei. Alioqui enim damnantur omnes illæ confessiones, quæ prædestinationis quæstionem (in hoc præcipue cardine versantem) statuunt non esse necessariam. Et in DEO cum omnia decreta sint coæterna quid de prioritate laboramus? nostri ratione, constat fidei dationem præcedere dationem salutis. II. ne negetur cooperatio voluntatis in boni electione & operatione. nam ponit hanc manife-ste Helvetica confessio, rejiciens eos qui hominem velut saxum & truncum faciunt, cum DEUS adjutor noster dicatur, adjuvari au-tem nequeat nisi qui agit aliquid. hoc ipsum autem etiam ad pri-mum conversionis momentum applicat Perkinsus. III. ne definia-tur modus operationis gratiæ talis, qui sit necessitans sive prædeter-minans. id enim (ni fallor) nulla Confessionum facit : & certum est dissentire doctissimos etiam eorum qui nuper Arminio restiterunt, quos inter est Tilenus. His vitatis facilis (ut arbitror) erit de cæteris multo majoribus concordia.

De prædest. & Grat. cap. 13.

Epist. 105.

Tract. 26 in ioh.

Lib. de vocat. Gent. I. cap. 25.

Cath. reform.

Nunc ad *certitudinem salutis* venio. in quo mirum in modum probo quod statuit D. Molinæus : 1. gradus aliquos esse veræ fidei qui ever-tantur. 2. quosdam electos dubitare de sua salute. 3. gradum quen-dam esse peculiarem fidei quæ nunquam excidat. 4. flagitandam esse à DEO πληροφορίαν. Hinc enim colligo, 1. fidem eam quæ ever-titur,

De certitud. salutis.

titur, & quæ non evertitur, non tam essentia quam gradu differ,
quæ & Iunii fuit sententia. 2. impetratam à Christo perseverantia,
& promissam à DEO hac lege sive conditione ut eam enixis vo
petere ac flagitare debeamus, ac proinde non omnino absolute. I
autem vocum ambiguitate fallamur, notandum est veteres omn
eam fidem quæ evertatur ita statuere veram esse posse, ut effectu
quoque justificationis ei non denegent. Palam enim pronuntia
multos damnari ob posteriora peccata, quibus remissa fuerint prio
neque minus in eo consentiunt gratiam justificantem cum pecca
contra conscientiam, ut homicidio, adulterio, & similibus non po
consistere eodem tempore. Quare cum quidam electi post accept
fidei donum in ejusmodi peccata prolabantur, ut nimium multis pr
batur exemplis, sequitur, & aperte à sanctis Patribus pronuntiat
posse esse tempus aliquod post acceptam fidem, quo electus non
in statu justificationis. Hæc si opus esset, multis autoritatibus posse
probari: cum quibus consentiunt illæ Confessiones Protestantiu
quæ damnant eos qui dicunt, *semel justificatos non amittere Spirit*
Sanctum: aut contra docent, *posse nos post receptum Spiritum à gratia re*
dere: posse renatos excutere Spiritum Sanctum, & fieri reos iræ Dei & ætern
rum pœnarum. Certitudinis de salute tres modos mihi videntur pri
autores agnoscere, quorum primus est extraordinarius per revelati
nem, quem nonnullis contingere Augustinus indicat, cum sic ai
Quis hominum se in actione profectuque justitiæ perseveraturum u
que ad finem sciat, nisi aliqua revelatione ab illo fiat certus, qui
hac re justo latentique judicio non omnes instruit, sed neminem fa
lit. Modi ordinarii sunt duo, quorum alter desumitur ex tempor
alter ex ipso gradu fidei. Ex tempore certus est suæ salutis homo f
delis cui mors instat & vita desperata est. nam cum homo crede
sciat se credere, & sciat credentem justificatum esse apud DEUM
(quæ duo adversus Pontificios ex sacris litteris, & cum pia antiqu
tate defendimus) hoc autem tempus fideli sit ultimum, scit proi
de se in statu gratiæ mori, atque ita salutis suæ certus est. Huc re
spiciens Prosper, cum prædestinationem incertam apud nos dixisse
addidit dum in præsentis vitæ periculis versamur. Alter ordinari
certitudinis modus est ex gradu fidei. constanter enim tradunt ve
teres charitatem perfectam (juxta perfectionem vitæ præsentis, nan
perfectissima, ut inquit Augustinus, in hac vita non habetur) nun
quam excidere. Notabile est illud Hieronymi: Charitas quæ in Pe
tro ante negationem herba fuit, & in singulis nascitur antequam ro
beretur, ante sui perfectionem amittitur & reparatur. Hæc est ill
radix, quam dicit Augustinus, quamvis ardente sole, arescere no
posse. Nec alio videtur idem respexisse cum quærit, quis ex multi-
tudine fidelium in numero prædestinatorum se esse præsumat: mul-
titudinem enim fidelium nuncupans, paucos quosdam & eximios vi-
detur excludere. Præter hos tres plenos certitudinis modos, sunt
alii gradus inferiores. Nam ut cum omni antiquitate ipse etiam
Bernardus agnoscit, non absque testimonio consolationis reliquit
electos suos in hac vita DEUS. hoc autem testimonium eo est cer-
tius,

Augustana, art. XI. Anglica, art. XVI. Saxonica, art. X.

Lib. XI de Civit. Dei cap. 12.

Ad cap. 6 Ames.

us, quo plura ac majora ſunt pietatis exercitia, quod clare demon-
rat ſacra Scriptura, cum nos jubet per fidem, virtutem, cognitio-
em, continentiam, patientiam, pietatem, amorem & charitatem,
ocationem atque electionem noſtram firmam ſive certam efficere.
'nde Auguſtinus veteribus conſentiens prædicat, quantum creſcit
haritas, tantum minui timorem.

Ad illam nunc venio partem ſcripti, in qua D. Molinæus ſe ab illis
egregat, qui contra omnem antiquitatem homines ſtatuunt in hoc
reari ut pereant, & reprobationem ponentes lapſu priorem, neceſſi-
atem ſibi imponunt DEO tribuendi peccatorum omnium etiam
rimi efficacem procurationem, quia ſcilicet is qui finem abſolute
atuat, debeat etiam ſtatuere media ſine quibus ad finem perveniri
equeat. Hic vir doctiſſimus ſuſpenſo gradu incedens ſatis trepide
idicium profert, aitque ſe loquendi genera iſta non concoquere:
imirum quia magnæ ſunt autoritatis quos iſta vexat ſcabies. At
rofecto non in loquendi generibus, ſed in ipſo dogmate venenum
ſt. incurrit enim iſta ſententia directe in anathemata à Concilio
Arauſicano, ab Auguſtino & à Proſpero non trepide, ſed fortiter
ronuntiata. Atque hic illud mirari ſubit cum antiqua Eccleſia, om-
es eos qui peccata à fatali neceſſitate deducunt, Manichæis hæreti-
orum peſſimis & maxime exoſis adſcripſerit, Semipelagianos au-
em diutiſſime in ſua communione pertulerit, cur contra hodie hi
qui DEUM partim injuſtum, partim immiſericordem, partim ſce-
erum omnium autorem faciunt, extra cenſuram impune agant, de
Gratia ſiquis ſentiat dilatius, etiamſi multum maneat citra Semipe-
agianiſmi limites, in eum omnes undique paribus animis conſur-
gant. Adeone minus delictum eſt benefactorem contumeliis onera-
re quam abnegare beneficium? Recte ſane & congruenter tum Gal-
licæ, tum Belgicæ confeſſioni pronuntiat Molinæus reprobationem
non eſſe factam niſi in maſſa corrupta. Hanc autem maſſam corru-
ptam aliqui in ſolo originis peccato conſiderant, arripientes id quod
de Eſauo & Iacobo dicitur, cum tamen idipſum tale ſit quale id
quod de Iſaaco & Iſmaele præcedit, quod eſſe ἀλληγορούμενον ipſe Apo- Gal. 4. 24.
ſtolus alibi expreſſe declarat. Fuit quidem Auguſtini hæc ſententia,
quæ reformatis pleriſque diſplicet, quoſdam parvulos in infantia mo-
rientes ob originale peccatum damnari. Sed de Eſauo hoc ſentire
Auguſtinus non potuit, cum ex ipſius ſententia circumciſio ſuſtulerit
originale peccatum. Alii maſſam corruptam conſiderant in pecca-
tis actualibus: quibus aſſentire videtur Molinæus, cum ait hominum
quoſdam ob peccata quæ volentes, & DEO non inſtigante admiſe-
runt, pœnis deſtinari. Sunt denique qui maſſam hanc corruptam
conſiderant non in peccatis qualibuſcunque, ſed in contemtu voca-
tionis. pro quibus facere videtur illud Auguſtini de eodem illo Eſauo
dictum: Noluit & non cucurrit. ſed & ſi voluiſſet & cucurriſſet
DEI adjutorio perveniſſet, qui ei etiam currere & velle vocando
præſtaret, niſi vocatione contemta reprobus fieret. Ex hac ergo ſen-
tentia poſſet addi ad verba D. Molinæi DEO non inſtigante, imo
& ad reſipiſcentiam ſerio invitante. Hucuſque me nihil minus cogi-

tantem, (nam cum inchoarem epiſtolam, propoſitum mihi erat pag
na una aut altera ſcriptionem abſolvere) perduxit relectio ejus cha
tæ, qua D. Molinæi ſententia continetur: de qua meum quidem j
dicium nolui proferre, neque ita velim exiſtimes: ſed quemadm
dum mihi dulce eſt veterum auctorum ſcripta, cum hodiernis co
ponere, ita operæpretium me facturum exiſtimavi, Vir Nobiliſſim
ſi te de iis commonefacerem, quæ ſuper his controverſiis Patrib
placuiſſe, me, niſi vehementer fallor, lectio non indiligens edocu
Poteris quo vales judicio veterum ac recentiorum commentation
inter ſe comparare, & quantum negotiorum tuorum feret ratio, qu
diſcrepantium interpretationum ſacro contextui, illuminatæ à DE
rationi, & ædificationi Eccleſiæ ſit congruentior expendere. Seq
tur in D. Molinæi ſcripto poſt ſententiæ explicationem ſyllabus, qu
rundam articulorum de quibus putat facile conſenſuras partes.
his eſſe quædam à me obſervata ex ſuperioribus poteſt apparer
anticipavi enim quædam ne materia diſcerperetur. ſi quid reſt
nunc addam. Liberum arbitrium lapſu primorum parentum ad pi
actiones amiſſum recte dicitur; quatenus ad id genus actiones null
habet vires: non autem ut ſignificetur non ineſſe nativam volunta
libertatem ſine qua voluntas eſſe non poteſt, & qua poſſit velle
nolle poſitis omnibus prærequiſitis, hoc eſt, datis ad volendum vir
bus. Itaque Auguſtinus, *quis, inquit, noſtrum dicit, quod primi homin*
peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Et ne pias action
omnino hic excludamus, obſtant aliæ ſententiæ, ut illa: *Si non eſt gr*
tia Dei, quomodo ſalvat mundum? ſi non eſt liberum arbitrium quomodo j
dicat mundum? Item: *Illa divina præcepta homini non prodeſſent niſi haber*
liberum voluntatis arbitrium. Item: *Fides Catholica neque liberum arb*
trium negat, neque in vitam malam, neque in bonam, neque tantum ei tribu
ut ſine gratia valeat aliquid. Et alibi: *Qui negaverit liberum arbitrium, C*
tholicus non eſt. quiſquis autem dixerit quod ſine Deo bonum opus nec incipe
nec perficere poſſit, Catholicus eſt. quibus effatis hoc non ſignificatur pe
naturam habere nos bene velle (quod eſt Pelagianum) ſed per natu
ram habere nos ipſum illud velle, quo à gratia informato bene volu
mus. gratia enim eſt principium à quo, voluntas ſive liberum arbi
trium principium in quo fit converſio. Auguſtini illud, DEO *volen*
ſalvum facere nullum hominum reſiſtit arbitrium, ita explicandum eſt, u
non evertatur alterum ejuſdem dictum modo citatum, ubi imputa
multis ait quod DEUM volentem ſanare contemnunt. Eſt erg
voluntas quædam conditionata quam invitantem vocat Proſper: e
& abſoluta, quæ præſcientiam quandam, ſaltem conditionatam, ſe
quitur. Illud D. Molinæi, quos DEUS prædeſtinavit ad finem, i
eſt, ſalutem, prædeſtinavit etiam ad media, videtur plane definire
DEUM priuſquam de fide aliquid ſtatuat, ſtatuere hunc hominen
abſolute ſalvum facere. quæ definitio omnes ante Auguſtinum Pa
tres à nobis ſegregat: an cum Auguſtino ipſo conveniat diſputatur
niſi forte prædeſtinationis vox ita generaliter ſumitur ut compre
hendat etiam non abſolutam, ſed quæ poſitis poſtea mediis in abſo
lutam tranſeat. De vocabulo *Gratiæ* ſufficientis, deque *neceſſario* &
liber

Ad Boniſ. l. 1. c. 1.
Epiſt. 46.
De grat. & lib. arb. c. 2.

[l]i[b]ro supra egimus. Non posse quenquam perire eorum, quos [D]EUS prædestinavit ad regnum, nec quenquam posse eorum quos [no]n prædestinavit ad vitam ulla ratione salvari, in sensu composito [o]mnino verum est, quocunque tandem modo prædestinatio, dum[m]odo absoluta, sumatur. In sensu vero diviso eadem sententia veri[ta]tem ita demum habitura esset, si constaret reprobationem fieri ci[tr]a præscientiam actus liberi. quod negare videtur ipse Molinæus. [C]erte Prosper non veritus est dicere: *quia præsciti sunt, casuri non sunt [præ]destinati. essent autem prædestinati si essent reversuri & in sanctitate man[sur]i.* Item: *quia illos ruituros propria ipsorum voluntate præscivit, ob hoc à fi[lii]s perditionis nulla eos prædestinatione discrevit.* Item: *ideo prædestinati [no]n sunt, quia tales futuri ex voluntaria prævaricatione præsciti sunt.* Obiter [e]t illud addam, librum de fide ad Petrum, ex quo citatur modo di[ct]a sententia, à viris eruditissimis judicari non esse opus Augustini, [at]que gravibus argumentis. Quod dicitur prædestinatos Deus ele[gi]sse ut credant, recte dicitur, cum omne beneficium, ad quod non [o]mnes perveniunt, merito electionis vocabulo in Scripturis signifi[c]etur. Neque tamen hinc sequitur eosdem nullo modo dici posse [el]igi, hoc est, justificari quia credant, si vox *quia*, non causam prome[re]ntem, sed quovis modo antecedentem denotet. Eodem modo [n]obis misericordiam facit ut simus fideles: neque tamen negandum [es]t aliquam misericordiam esse quæ subsequatur fidem, ac proinde [e]xerceatur in fideles qua tales sunt. DEUS dando fidem efficit ut [di]gne audiamus Euangelium: sed non ideo negandum est DEUM [e]x immensa sua bonitate, qua multos diu contumaces convertit, [n]olle de industria ab eo beneficio excludere minus contumaces, & [d]iligentes lectores atque auditores verbi divini: neque negandum [v]idetur eos, qui attente audiunt verbi divini præcones minus esse in[d]ignos dono fidei, quam hos qui aures obturant, quales erant Ste[p]hani auditores. Sic in Euangelio venientes Apostoli in urbem aut vicum aliquem jubentur sciscitari ecquis in eo loco dignus sit: cui ut indigni opponuntur hi, qui Apostolos non essent recepturi, neque audientiam verbo præbituri. *Matth.* X. 11, 12, 13, 14. Et in actis, Iudæi tum demum dicuntur se judicasse vita æterna indignos (indignitate scilicet majore ac specialiore) postquam impleti ira contradixerunt verbo, & quidem cum blasphemia. XIII. 45, 46. Cæterum si quis non figurate, aut comparate loquendo existimet esse in homine irregenito aliquid posse quo dignus sit ad fidem pervenire, eum periculose sentire nemo, ut arbitror, est negaturus. Cum D. Molinæus caussas, cur hos elegerit, illos non elegerit, ait esse penes Deum, nec anxie nobis scrutandas; primum innuere videtur non esse hujus discriminis causam unicam & universalem, placitum divinum. hæc enim causa satis aperta esset, ut alias caussas qualescunque excluderet. Et cum non anxie scrutandas ait, concedere videtur aliquatenus saltem eas inquiri posse, quod non longe recedere videtur ab ea Augustini opinione, quam multi ab eo putant retractatam, qua dicit causam cur hic magis quam ille reprobetur venire de occultissimis meritis. Homines non prædestinari ad vitam ob merita sæpe hoc ipso

Ad obj. Vinc. resp. 12.

Ad Can. Gall. resp. 7. Sent. sup. cit. cap. 7.

ipso probat Augustinus, quod Gratia justificans (qui præcipuus ipsum est prædestinationis effectus) nullis meritis præcedentibus concedatur. Cæterum non prædestinari homines ad merita non quidem sensu concederet Augustinus, non autem eo quo plerumque meriti vox piæ antiquitati usurpata est. Quia enim *crassiores Pontificii vocem meriti ad naturam operis & justitiam commutativam referunt*, optimo jure ab hac voce absterremus. At *Patres mereri tantum sumserunt pro eo quod est impetrare & consequi aliquid faciendo, & meritum pro pio opere, cui ex liberali & gratiosa promissione merces debeatur.* Quare sicut ad fidem prædestinari nos agnoscit Augustinus, ita etiam *ad merita sive opera* nos prædestinatos non negat. Et Prosper ait, ab ea gratia incipere merita quam accepimus sine meritis, & voluntatem in hoc divinis præsidiis excitari, ut incipiat exercere ad meritum quod superno semine concepit ad studium. Ita mollitâ meriti voce minus jam mirabimur, si apud antiquiores Augustino Patres inveniamus hominem ex meritis prædestinari. agunt enim de decreto absoluto dandæ gloriæ per modum præmii: unde Ambrosius: *quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit.*

De vocat. gent. lib. I. c. 18.

Lib. II. cap. 16.

Lib. v de fide. c. 3.

Ad conclusionem hujus partis nunc venio, planeque, cum D. Molinæo judico posse concinnari articulum talem de hisce controversiis, cui subscripturi sint Galli, Angli, Belgæ, Helvetii, Germani, puriorem religionem amplectentes: eumque articulum optime posse desumi ex Concilio Arausicano, & ex Prosperi sententiis ad capitula Gallorum. Scopum autem hunc debere esse existimo, ut in bono suus honos Gratiæ servetur illibatus, in malo autem homo semet accuset, Deum autem in nullam trahat sui criminis societatem. Præterea ut doceatur homo, neque divinæ opitulationi diffidere, neque alienam à pietatis studio quærere securitatem. Simul eam quoque in definiendis quæstionibus adhibendam sobrietatem arbitror, ut non Augustini tantum Prosperique, & Fulgentii habeatur, quæ par est ratio, verum etiam abstineatur à condemnandis illis sententiis in quibus vixisse & mortuos esse patet viros sanctissimos, qui post Apostolos, & ante Constantini imperium conspicuis omni pietate sæculis verbo, scriptis, vita & sanguine ecclesiam Christi ædificaverunt. *Perveni ad partem ultimam, quæ est de Magistratu.* Hic vero facete D. Molinæus ait, se à me sublevari, quod ultro quid sentiendum sit doceam, in quo ostendit minime se cepisse quid ego haberem propositum. Non enim hoc egi ut aut ipsum (quem à te quidem super non nullis quasi tua sponte monendum, ista vero nunquam inspecturum putarem) aut quemquam alium docerem; sed ut meam sententiam libere apud te, Vir Nobilissime, deponerem: idque ea occasione, quia ex te acceperam D. Molinæum eruditis Magistratibus, aliquid juris largiri, quod minus eruditis non concederet. Id vero mihi non placuisse fateor: ideoque distinctionem attuli claram, ut mihi quidem videbatur atque perspicuam, *inter jus sive potestatem, & inter aptitudinem sive facultatem.* Sed sensum meum adeo hic non cepit D. Molinæus, ut mihi his quæ dixerim contraria asscribat. Ait me velle jus ferendi leges competere Magistratui erudito. Non dixi, imo contra

signi-

nificavi *eruditionem ad ipsum jus nihil facere.* Ait mox Senatorem aut
dicem, si Iurisconsultus sit, id eum esse quà judex est. Ego vero hoc
nime probo. Nam & jurisconsulti multi sunt non judices, & judi-
s multi non jurisconsulti. Hoc officii est, illud scientiæ. Adferam
emplum alterum. Pastores multi sunt (proh dolor) nimis impe-
i sacrarum literarum. Horum est quidem munus sacras literas in-
rpretari, neque jure destituuntur, sed requisitam aptitudinem non
bent. Scientia igitur jus nec dat nec auget: sed ut jus recte exer-
atur efficit. Rex imperitus (ut de Ecclesiasticis rebus interim ta-
amus) non minus juris habet de rebus politicis præcipiendi, leges-
ie ferendi quam Rex doctissimus. Hæc ego à viro subtilissimo
on considerata plurimum miror. Quod de scientia dixi, idem de
nimi probitate dictum puta. Vir bonus sit oportet, qui recte est im-
eraturus. Sed jus ipsum non pendet à virtute non magis, quam do-
inium rerum privatarum. Neque enim avarus minus est Dominus
rum suarum quam liberalis: etsi liberalis opibus recte utatur, qui-
us abutitur avarus. Arbitratur D. Molinæus, velle me ut Magistra-
s, qui sit recturus ecclesiam sit orthodoxus. Sane velim: sicut
iam velim omnes divites esse liberales. Quærit quis judicaturus sit
n Magistratus sit orthodoxus: si ipse, periculum ingens: si alii, jam
Iagistratus aliorum judicio erit obnoxius. Quæram ergo similiter
uis judicaturus sit an Magistratus sit rerum civilium satis peritus,
t si ista argumentatio valet, concludam plebis judicio subjacere
Iagistratum. Quæram vicissim cum Magistratum gerens alicui se
cclesiæ applicare debeat, quis judicaturus sit hæc ne an illa Ecclesia
nagis sit Orthodoxa; ipse an Ecclesia. Si ipse, & idem periculum.
i ecclesia, hoc erit principium petere, cum nullus sit Christianorum
cœtus, qui non se ecclesiam & quidem orthodoxam dicat. At infi-
lelis, inquit, Magistratus hoc exemplo abusurus est ad usurpandam
andem potestatem. Quasi vero incommodum allegare sit argumen-
um solvere. Quid est in humanis rebus quod incommodo careat?
An non similiter dicere mihi licebit, si ecclesiæ tribuatur quod ego
Magistratui tribuendum puto, & Pastorum hæreticorum cœtus hoc
exemplo abusurus est, & idem jus usurpaturus, sicubi prævaluerit,
quod sæpe contingit. Respondebo igitur verbis Augustini: *Reges
cum in errore sunt, pro ipso errore leges contra veritatem ferunt: cum in veritate
sunt, similiter contra errorem pro ipsa veritate decernunt, ita & legibus malis
probantur boni, & legibus bonis emendantur mali.* Vides quam minime
metuerit illud incommodum Augustinus. Et est profecto nullius
ponderis. Non fuit orthodoxus Aurelianus Imperator. Ergo Sa-
mosatenum hæreticum Episcopatu pellere non potuit. Minime vi-
derunt hanc consequentiam sancti Patres, qui judicium de *Samosateno*
Imperatori hactenus detulerunt, ut causa cognita ipsum auctoritate
imperatoria solio depelli postularent. Neque Neronem appellasset
Paulus, si nullum illi de re fidei cognoscendi jus esse credidisset.
Quemadmodum igitur Trajanus civiliter probus, Nero improbus,
pares tamen in jure regnandi, ita Constantinus Pius, impius Nero,
pares jure cognoscendi, aptitudine impares. Quærit præterea Vir

Doctissi-

Doctissimus, an pro gubernare ecclesiam intelligam judicem esse capitibus fidei, an vero potestatem repurgandi ecclesiam scandal, jubendi ut ea credantur quæ verbo Dei sunt contenta. Ego vo miror hæc disparari, quæ indissolubiliter mihi videntur cohære. Nam si Regis est præcipere ut ea doceantur quæ vera sunt, ut vite tur scandala in quibus præcipuum locum hæreses obtinent, quom do id faciet nisi judicaverit, quid verum sit, quid hæresis? *Præcipien enim actus requirit judicandi potestatem.* At inquit ea præcipere cre quæ Pastorum orthodoxorum cœtu sunt stabilita. & hoc qui di nonne ostendit illud saltem requiri ut judicet, qui sint Pastores o thodoxi. Quia vero Eduardi, Ordinum Hollandiæ, Principis Ara sionensis exempla adferuntur, quæro cum in Anglia essent Pastor Romanenses, essent & Protestantes, in Hollandia præter Reform tos, essent non Romanenses tantum, sed Anabaptistæ quoque & L therani, quod Reformata religio publice sit introducta utrobiq aliis aut vetitis aut postpositis, id an non ideo evenerit, quod Re Ordines, Princeps, istam religionem purissimam judicaverint? Ar plexi ergo sunt ea quæ à fidelibus Pastoribus suggesta, & ex Script ris demonstrata sunt, non ob Pastorum auctoritatem (quippe mult erant Pastorum familiæ) sed quia ipsi judicabant ea Scripturis co venire. Quod si Theologiæ modos & effugia non norant, satis t men erat quod idololatriam, & tyrannidem Papisticam aliosq errores certo judicio improbabant. *Sequitur quæstio ab hoc* loco sat aliena de Rege, qui velit ore blasphemo capere sacra mysteria. R spondeo aut hoc ipsum est vetitum jure divino, aut non est. Si jur divino, id est, vetitum (quod ego arbitror si Rex ponatur nondu agens pœnitentiam) non sequitur, id quod ait D. Molinæus, legibu Ecclesiasticis obnoxium fore Regem, sed divinis, quod nemo nega Simile est in pedaneo judice, qui à Rege jubeatur contra æquitate judicare. non tacebit hic judex si sapit. Ergo ne Rex isti judici sub jacet? minime vero. sed judex ita Regi subjacet ut supra Rege terrenum agnoscat Regis cœlestis Imperium, qui vetat cuiquam in juriam facere. Quod si legem aliquam ponas non divinam, sed po sitivam, ex arbitrio profectam humano, huic ita subjectum Regem qui dixerit, ut nulla de causa relaxare legis vinculum valeat, is Re gem negaverit. Nam Regis qui vere Rex est (id est, si solus imperat non si cum optimatibus regni simul constituat summam potestatem jus est leges ferre, abrogare, intendere, remittere. Vetant multarum Synodorum Canones Episcopatus in metropoles erigi, aut à metro polibus abalienari, vetant novos Episcopos, aut metropolitas con stitui, aut in aliena Diœcesi ab Episcopo sacra celebrari: vetant Epis copos suscipere civilia negotia. Imperatorum tamen jussu facta sunt hæc omnia sæpissime. Rationem reddunt Græci interpretes, quia Imperator nec legibus subjaceat nec Canonibus. Papæ magis quam
Epist. LXII. Regis cliens erat Ivo Carnotensis Episcopus, qui tamen Gervasium à se ad communionem receptum testatur (credo non . . . . . . sed ante terminum Canonibus constitutum) pro regia honorificentia legem etiam talem citans: si quos culpatorum regia potestas aut in gratiam

g tiam benignitatis receperit, aut mensæ suæ participes fecerit, hos e m sacerdotum & populorum conventus suscipere in Ecclesiasti- c communione debebit : ut quod principalis pietas recipit nec à s erdotibus Dei alienum habeatur. Interrogat mox D. Molinæus, a Consiliarii Regis debeant esse Doctores Theologiæ, an etiam r cessarium sit Regi eruditum esse in Theologicis? Ego vero *rerum inarum scientiam requiri arbitror* in Rege & præcipuis consiliariis, n ut ille Rex sit, hi consiliarii, sed ut munere suo recte fungantur. entiam autem non dico talem, qua certo norit omne verum à fal- distinguere (quis enim vel summus Theologiæ Doctor, hoc sibi lliceatur) sed *qua discrimen norit ponere inter necessaria creditu aut factu, non necessaria*, inter hæretica & non hæretica. Eodemque modo & risprudentiam & gubernandi artem in rege desiderari arbitror. , inquit, D. Molinæus, Æquum est ut indoctior à doctiori docea- r. Hoc argumentum, si in id valet ut indoctior cujusvis doctioris dicio submittere se debeat, in Synodis quoque Pastores cedere bebant Doctoribus Theologiæ, hos enim ut doctissimos nomi- t D. Molinæus. Atqui certum est Pastoribus, non minus sinon iam amplius juris esse quam Doctoribus. Et solent nostri uti Pa- ormitani testimonio, idiotæ meliori Scripturæ auctoritate muniti dicium, Patriarchæ judicio præferendum dicentis. Vt ad rem ve- am: est quidem doctiorum docere indoctiores, sed non imperare doctioribus. itaque Scabinus rusticus (ut jura nos docent) non bligatur responso jurisprudentium, neque ægrotus medici dicto si quatenus nulla ratio ipsius, animo contrarium valide suadet. *Se- itur alia percunctatio*, An Magistratus, se minori Pastorum parti pos- adjungere: mirum vero id interrogari à Pastore reformato, cum *nnes Magistratus qui nostro sæculo Ecclesiam repurgarunt, minori Pastorum rti contra majorem recte crediderint*. At in Nicena Synodo cessit Con- antinus pluribus, non autem se addixit paucioribus; imo cessit ognitæ & compertæ veritati, quam tum divino beneficio plures equebantur. Quod non semper accidit, vincit enim sæpe pars ma- or meliorem. Quod si numerandæ sunt, non ponderandæ sententiæ, am pluris esse debet *Ariminensis* Synodus, Episcoporum CCCC quam Nicena quæ CXVIII habuit. Quid ergo faciendum erat Imperatori eo tempore, cum Hierònymo testante ingemuit totus orbis & Aria- num se esse miratus est? An tunc quoque spernenda paucitas, se- quenda multitudo. Nemo id sanus dixerit. Culpantur duo Reges quod non potius uni Michæ, quam quadringentis falsis Prophetis crediderint. Audiendæ ergo partes diffidentes, sed auctoritatem suam accommodare debet Princeps, ei causæ, non quæ plura habeat suffragia, sed cujus æquitatem ipsius animo veri diu explorati vis persuaserit. Regula illa *unicuique in sua arte credendum*, probabilitatem habet aliquam non vero perpetuam certitudinem. Et est artificum differentia, ut sæpe paucis potius quam multis credere expediat, adeo ubique illud usu venit ut sint πλείυς κακίονες. Ars quidem propria non est Regis Theologia. Sed ars illi maxime conveniens est illa, quam βασιλικὴν, ἡγεμονικὴν, καὶ ἀρχιτεκτονικὴν docti vocant, cujus pars longe

longe nobiliſſima eſt illa quam dixi cognitio rerum divinarum, n
ad omnes ſcholarum tricas deſcendens, ſed neque conſiſtens ir
privati hominis rudes ſenſus, ſed ſumma quæque complectens a-
bitu ſuo, ut ſi quid deſit, id poſſit aliorum miniſterio ſuppleri. e-
que aliam menſuram cæterarum artium in Rege deſiderari, jam a
diximus, quanquam ego non dubito, ſi ulla eſt ſcientia cui pecul e
ſtudium adjungere Rex debebat, eam eſſe Theologiam: & grave
peccare qui illam ita obſcuram & difficilem, aut depingunt, aut-
ciunt, ut eo nomine principes ab ea diligentia deterreant, quam x
divina ipſis tantopere commendat. Quod ſi eo nomine denega a
eſt Regi in res Eccleſiaſticas ſumma poteſtas, quia Theologus ſu-
mus non eſt, jam ne in civilibus quidem leges ferendi jus ad ipſ
pertinebit, cum multi ſint Rege juriſprudentiores. Vereor quo e
ne eadem ratio multos Paſtores ab omni ſuffragii jure ſit excluſu.
De Rege Angliæ, quid dicat D. Molinæus, non ſatis intelligo. it
eum ſupremum eſſe judicem in omnibus cauſis tam Eccleſiaſtis,
quam civilibus, attamen non eſſe judicem controverſiarum, ne e
eum titulum agnoſcere. Ego non video quomodo ab univerſali c-
ſarum appellatione eximantur controverſiæ, cum judicari niſi e
controverſis vix ſoleat. At diſtinguere videtur inter res fidei & a
Eccleſiaſtica. Sed judicare quid ſit idolum, quid idololatria, ad
fidem non pertinet? Prætulit Regina Elizabetha, & ante eam Edu-
dus reformationem Papiſmo: non cœco impetu, ut opinor, ſed -
dicio; contenditur autem inter Papiſtas & Reformatos, de artic s
fidei. Rex ipſe cujus verba adferuntur, judicium de articulis fi
à ſe amoventis nonne audivit Hamptoniæ hinc Epiſcopos, inde P-
ritanos, ut medius, ut judex, cum non tantum de gubernatione E-
cleſiæ, ſed & de prædeſtinatione & certitudine ſalutis diſputaretu?
nonne quid ſibi videretur pronuntiavit? Quid ergo eſt, quod à
amolitur? eam auctoritatem quam Papa ſibi vendicat, qui ſe ju-
cem conſtituit ἀνὑπεύθυνον, cui etiam extra Scripturas credi debe
Itaque conjungit ut affinia articulos condere, & judicem ſe de ar-
culo fidei conſtituere. Hoc ſane jus nec Regi debetur nec Synod
Nam ne Synodo quidem credi debet propter ipſam, ſed propt
Scripturæ teſtimonia quibus nititur. Non poteſt enim fides vera
rebus divinis haberi, niſi per auctoritatem mere divinam. Explic
optime hanc Regis ſententiam, ipſe Rex ne dicam an D. Molinæu
in libro contra Cardinalem Perronium, cum dicit nunquam Imp
ratores ſibi attribuiſſe judicium abſolutum & infallibile de doctrin
Cognoviſſe tamen eos de Conciliorum deciſionibus, & non de ſo
diſciplina, ibidem & fatetur, & probat. Addit examinaſſe Imper
tores an nihil in congregatione Epiſcoporum ſtatueretur, quod pri
ribus conciliis repugnaret. Hoc ni liceat Regi, jam Regem, nih
niſi Eccleſiaſticorum lictorem fore. Satis hinc apparet Regis jud
cium verbo divino adſtringi, à congregatione autem ſui tempor
Epiſcoporum doceri, inſtrui, ac duci, non ita tamen, quia ſuum qu
que ipſi judicium competat. Et ſane exigit hoc ratio. Nulla eni
bona eſt actio, niſi quæ ab agentis judicio proficiſcitur: at Regis qu
tal

ta officium eſt vera Dogmata fovere legibus, contraria opprime-
r debet ergo de ipſis quoque Dogmatis judicare. Neque hic plus
Regi quam privato tribuitur: nam privati pro ſe de articulis fidei
judicant ex Dei verbo: ſed effectus diſtant quantum plus Rex pri-
vo poteſt: ſicut & judicium patris familias qui magnæ domo
preeſt, latius extenditur quam ejus, quem modici lares cohibent.
I vero D. Molinæi dicterio quo *adulatoriam* vocat eorum *operam*
c in Hollandia hanc moverunt (ut ait) quæſtionem, facile eſſet aliud
r onere, *ſuſpectos* ſcilicet merito *haberi novi papatus affectati*, qui pio-
rum Magiſtratuum judicia adeo reformidant. Quod ſequitur facilius
p ſe ferri, controverſias de fide dijudicari à Magiſtratu, *ſi patria no-
ſ certa eſſet ſimiles ſe ſemper iis quos nunc habet Magiſtratus habituram*,
n poſſum omnino probare, gnarus *non debere theſes ex temporum ra-
tione mutari*: neque aliquid quia expediat ideo magis minuſve verum
e. In eo quoque fallitur cum Magiſtratus paucos magno paſtorum
c tui quaſi ex adverſo opponit. Apud nos enim regimen non eſt pe-
r pauciores quam hi ſunt qui in Synodos ſolent convenire: qui ſi
a cum Theologicorum haud æque ſunt periti, atque Paſtores (& ſi
i quoque qui ſentit, multos noſtrorum paſtorum qui qualeſque ſint
i orat) ſed id ut demus, ſunt ſane ad pacem & tranquilitatem tuen-
dam, non paulo melius affecti, quam hi qui pacem prædicant. Quan-
tum enim peritia ad judicium confert, tantum ei obſtare ſolent par-
tium ſtudia. Non autem hæc eo dicimus, quod omittenda putemus
Synodorum judicia, minime vero, habent enim uſum maximum.
Sed Regem iis plane eſſe adſtrictum, ut, aliter teſtante conſcientia,
ſ ui tamen ſynodorum dogmata debeat, mihi perſuadere non poſ-
ſum. Et apud nos quidem hæc diſputantur. At in Germania & alibi
Principes jus iſtud palam exercent, nemine paſtorum contra diſpu-
tante. Sed profecto jam tempus eſt deſinam: nam ſi quicquid hujus
in mentem venit in chartam velim conjicere, futurus ſum temporis
mei parum parcus, tui autem valde prodigus. Hoc tamen prius te-
ſtabor, me de prædeſtinatione Gratiæ, libero arbitrio, aliiſque id
genus quæſtionibus audire malle judicia aliorum quam meum de-
promere. Cæterum de Magiſtratibus nihil hic à me dictum, quod
non ſatis certum compertumque habeam. Memineris autem, Ge-
neroſe Domine, &c. ſcripta 1615.

Clariſſimo Viro

D. IOANNI UYTENBOGARTIO

CASPAR BARLÆVS S. P. D.

C*Lariſſime Vir*,

Apographum iſtius, quod petieram, teſtimonii, ad te redit, *De diſſertatiuncula ſua.*
una cum oratione mea, quam in vociferatores modernos, & nominis
noſtri ſugillatores improbos conſcripſi. Non eſt, quod calumnias
iſtas

istas inultas sinamus, cum nec causæ nos innocentia, nec vis dicendi scribendique destituat. Illud scio, omne adversariis nostris refugium in isto sycophantiarum genere repositum esse, nimirum, ut quibus hæreses nostras probare non possunt, eorum animos, pessimorum scelerum suspicione occupatos, in odium nostrorum convertant. Equidem, tunc optimam se Ecclesiæ operam navasse autumant, cum nos exosos reddiderint. De modo solliciti non sunt. Quin utilissimus ad hanc rem illis creditur mentiendi labor. Nisi verum dico, non deprecor hominis improbi notam. Sed quid nos? Harpocratem agemus? At hoc vel conscios nos, vel dissolutos arguet. Loquemur? hoc verò generosi est, & non degeneris animi, cui ipsa vita charior existimatio sua esse debet, præcipue si reipublicæ ac Ecclesiæ intersit integram illam esse, & ἀμώμητον. Certè, calumniarum istarum impatiens, calamum in manus sumpsi, & quam natura negabat, indignatio justa orationem fudit. In qua accusationis istius vanitatem & accusatorum impudentiam abunde à me demonstratam pu. Dicunt illi, quæ volunt. Audiant & ea, quæ non volunt. Iniquissimum semper judicavi, vel intempestive silendo, vel frigide rem agendo veritatis causam prodere. Commissi sumus cum hominibus ferreæ & perfrictæ frontis, qui aut victoria potiri volunt, aut emori ἢ κερ, ajunt Græci, ἢ κολοκύντην, aut florem, aut cucurbitam, adversus quos nil languida proficias manu, sed dura bipenni & cuneo, post toties tentatos frustra mitioribus consiliis illorum animos. Sæpè, quos nimia & inconsulta facilitas perdidisse videbatur, imperterritum in hostem pectus servavit. Illud sane A. T. celare non possum, maximam m & quotquot præterea sunt Remonstrantium, voluptatem cepisse ex lectione Hyperaspistæ tui. In quo præterquam quod verum dica eo etiam jam modo loqui cœpisti, qualem adversariorum improbitas, & argumenti natura postulabat, hoc est verè παῤῥησιαστικῶς. Deus opt. Max. illum A. T. animum adaugeat, & præclaras, quas in ta fœcundum pectus contulit dotes, in Ecclesiæ ac reip. bonum verta Si orationem nostram legere dignaberis, videbis liquido, quo fi Testimonii illius copiam mihi fieri voluerim. Neque vero eo utar nisi ex consilio & consensu tuo. Vale vir clariss. & publico bon æternum vive. Lugd. Batavorum sub finem Decemb. 1615.

N. N. Curatori Academiæ Leydensis

CONRADVS VORSTIVS S. P. D.

De Regis Magnæ Britanniæ offensione atque ira.

NObilissime vir Domine plurimum honorande. Dici vix potest quanto cum animi mei mœrore, ac propè stupore, recente admodum hîc intellexerim, ab Illustri viro D. Wynwoodo, Serenissimi Magnæ Britanniæ Regis supremo Secretario, nuper illuc ex Anglia perscriptum fuisse, Regiam Majestatem non leviter offensam esse postremo scripto meo adversus Matth. Sladi Disceptatione duas edito, seque in eo publice traduci existimare, aut certè in iis

qua

ıæ de sua Majestate istic scripsissem, modestiæ limites egressum me
isse prorsus arbitrari, additis super ea re gravibus querelis. Qua-
ropter officii mei esse duxi, è vestigio quàm modestissime simul &
ɔertissime apud Nobiliss. D. Tuam (ex cujus ore amicus quidam
ɔc triste nuncium acceperat, statimque ad me perscripserat) ea-
emque opera apud reliquos D. Tuæ Collegas, Nobilissimos Am-
lissimosque Academiæ Curatores, per epistolam solemniter ac se-
o testari, nihil animo meo minus in illo scripto propositum fuisse,
uam vel minimam Regiæ Majestati offensionis justam causam præ-
ere, nedum immodeste quidquam aut indigne de tanto Monarcha
quem ego non ob potentiam tantum ac Majestatem Regiam, sed in
rimis ob eximiam rerum divinarum humanarumque sapientiam,
: complures heroicas virtutes, ac nominatim ob singularem φιλα-
λήθειαν, & sanctum Christianæ fidei zelum, ut semper antehac vene- Veritatis amorem.
atus sum, ita verè adhuc veneror) in publicum emittere, hacque
gendi ratione, tam stolida quam irreligiosa, certum mihi meisque
ericulum ultro accersere. Rogo igitur D. Tuam, & Collegas ejus-
em omnes, quam possum demississime ac diligentissime, ut tum lo-
a omnia scripti mei, ubi Regiæ Majestatis mentionem facio (idque
on tam mea sponte, quam importuna Adversarii Matt. Sladi insul-
atione coactus) inspicere dignemini, cumque iis Antagonistæ mei
erbis, quibus respondere me oportuit, sedulo conferre: tum per-
ɔecta rei propositæ veritate, quam istic assero, & speciatim humil-
ma erga Regiam Majestatem observantia mea, prædictam Sere-
issimi Regis offensionem, si forte opus sit, intercessione vestra &
ecta verborum meorum expositione mollire, adeoque prorsus in
ontrarium clementiæ affectum convertere velitis. Loca illa potissi-
num extant, parte 1. pag. 1, & seqq. sect. 2, 3, 4, 5, 6. & parte 2,
ect. 6, & 7. ubi nihil etiam nunc invenire possum (ita me Deus
met) nihil etiam amici non pauci, quibus utramque partem, ante-
quam ederetur, legendam & examinandam dedi, invenire potue-
runt, quod vel tantillum immodestiæ, aut irreverentiæ, erga Regiam
Majestatem sapere videatur: contraque non pauca ibidem insignis
meæ de eadem Majestate opinionis, ex demississimæ erga eandem
observantiæ, indicia perquam manifesta extare crediderim. Dico
quidem ingenue, quod res est, ipsa causæ necessitate sic exigente,
aliorum quoque libros (etiam Orthodoxorum) eandem fortunam
alibi expertos fuisse, quam mei in Anglia experti sint: Itemque Sere-
nissimum M. Britanniæ Regem neque omniscium, neque prorsus
ἀναμάρτητον esse, neque in decidendis fidei causis cum Prophetis & Infallibilem.
Apostolis conferendum; eoque nec absolutum & infallibile judicium
in talibus eidem tribui debere, &c. Quæ omnia haud dubie Majestas
ipsius verissima esse ultro agnoscit, quippe quæ nuper in Declaratio-
ne sua adversus Cardinalem Perronium (ne alia ejusdem scripta nunc
attingam) in effectu sibi ipsi aliisque Regibus sapienter ac pie in ean-
dem sententiam accommodavit. Neque tamen hæc ipsa, quantum-
vis inter omnes bonos confessa, dicturus fuissem, nisi necessitas di-
cendi ab Adversario imposita mihi fuisset. Interim ex adverso ibi-

dem fateor, idque ſine fuco & adulatione, Sereniſſimum Regem a ſapientia, pietate, clementia, cæteriſque id genus vere regiis virtutibus, ac ſpiritus S. Chariſmatis, à Deo Opt. Max. inſtructum eſſe, ut infinitis aliis, etiam vere piis ac doctis, cœleſtique gratia renati, jure meritiſſimo longe præferendus ſit. Et nominatim de ſuma Sladi adverſum me injuria proteſtor, quod prædictam Regiam Majeſtatem in vanitatis & mendacii (ſpeciali videlicet illo ſive ethico ſenſu, quem ipſe intendit) ſuſpicionem à me pertrahi calumniatus ſit: contraque nihil tale in mentem mihi veniſſe, ſed voces iſtas (ex Pſal. 62. ex 116. antehac citatas) non alio ſenſu de Sereniſſimo Rege, quam de aliis mortalibus, deque me ipſo, imo etiam de optimis ac pientiſſimis quibuſque Regibus, in ſua naturali fragilitate conſideratis (quem ſenſum ibidem generalem ac logicum appello, juxtaque Interpretes probatiſſimos de mente Spiritus Sancti in locis citatis eſſe confirmo) acceptas à me fuiſſe, nec aliter à quoquam, niſi calumniatore, accipi hic poſſe, non ſemel diſerte profiteor. Adeo modis omnibus ſollicite cavere ſtuduerim, ne quis vel ſagaciſſimus, modo candide ac Chriſtiane mecum agere vellet, uſpiam ſubodorari aliquid poſſet, quod minus honorifice in Sereniſſ. Regem à me dictum fuiſſe videretur. Atque utinam tandem, vel Regia ipſius Majeſtas prædicto Slado imperet, ne ſimilem mihi neceſſitatem deinceps vel de ſe, vel de ullo ſupremo Magiſtratu, tale quidquam ſcribendi afferat: vel Illuſtriſſ. Ordines utrique litigantium parti legem ferant, ne vel Sereniſſ. Regis, vel aliorum Principum, ſimilis mentio controverſiis noſtris de reliquo unquam admiſceatur. Ego quidem eum me per Dei gratiam, eſſe profiteor, qui cum Reges ac Principes omnes, tum maxime Chriſtianos, & in his præcipue tales, qualem Sereniſſ. M. Britan. Regem paulo ante ſinceriſſimo affectu prædicavi, poſt Deum & propter Deum, quippe vivas Dei imagines, inque hac terra ejuſdem Vicarios, ſuppliciter venerari didici; quique hujus obſervantiæ & honorificentiæ erga ipſos meæ non obſcura paſſim in ſcriptis meis argumenta me dediſſe confido; qui denique etiam nunc eundem in eoſdem mihi animum eſſe, ſemperque Deo favente fore, tum verbis, tum factis abunde me teſtari exiſtimo: quamvis interim munus Dei Chriſtique proprium ad ipſos vel directe vel oblique transferri, aut ordinariam ipſorum poteſtatem cum extraordinaria Prophetarum & Apoſtolorum functione confundi, minime tutum, minimeque pium arbitrer, idque fretus cum certiſſimo Dei verbo, tum unanimi optimorum quorumcunque Ecclesiæ & veteris, & recentioris, Doctorum conſenſu. Quæ quum ita ſint, merito confido, non te modo, Vir Nobiliſſ. una cum Collegis, ſed & omnes ubique bonos, & præcipue ipſum Sereniſſ. M. Britan. Regem (ubi ſummam hujus Apologiæ meæ perceperit, & occaſionem, ſcopum, aliaſque locorum ante citatorum periſtaſes altius ſecum perpenderit) hac in parte me libenter ac perbenigne excuſaturos, idque ſingulos ſuo loco pro virili operam daturos, ut in poſterum mihi liceat tranquille Deo in vocatione mea ſervire, utque neceſſitate reſpondendi tam importunis Adverſariis (Slado, inquam

: ſimilibus) ſemel liberatus, utiliora porro, & bonis omnibus gra-
ora tum meditari, tum literis mandare poſſim, ad ſempiternam
hriſti gloriam, Eccleſiæque Chriſtianæ pacem, & in veritate ac
etate ædificationem. Vale vir Nobiliſſ. D. honorande, perque oc-
ſionem Ampliſſimos Collegas ſæpe dictos officioſe, quæſo, meis
erbis ſaluta, quibus omnibus & ſingulis ſtudia mea in Domino de-
ro, & quem nunc ingredimur novum annum à Deo fauſtum ac fe-
cem ex animo opto. Goudæ 2 Ianuarii, Anno 1616.

N.N. GERARDVS VOSSIVS S.P.D.

Pars hujus epiſtolæ prior deſideratur.

Confutatur Wallæi de officio Magiſtratus circa ſacra tractatus adverſus Vytenbogardium conſcriptus.

S Ynodi falli poſſunt, quis non videt Magiſtratum non debe-
re iis credere propter ſe, ſed quia conſentiunt cum Scriptu-
& Canonibus antiquis. In quaſcumque nos partes verſemus, effu-
ere id non poſſumus, quin de Synodis ἐπίκρισις competat Magiſtra-
i. Si enim cuique privato ex Theologorum omnium ſententia ju-
cium convenit in cauſa Religionis, quid ni Magiſtratui? Vtrumque
itur verum eſt, & penes Synodum eſſe Κρίσιν, & penes Mag. S. eſſe
ίκρισιν: Item & hunc & illum eſſe errori obnoxium: ſed hoc non
pedit, quo minus tum Synodi officium ſit dirigere intellectum in
gnitionem veri, tum Magiſtratus imperare quod rectum eſt &
lutare. Quod ſi illa diriget male: non ideo hic imperabit ma-
m: & ſi hic imperet malum, non ideo ſubditi parere debent in
alo: ſed & Magiſtratus & ſubditus unuſquiſque aget quod ſui eſſe
ficii & Scriptura & Eccleſiæ Catholicæ conſenſus, & recta ratio
erſuaſerint.

Iudicium. Iudicatio. Approbatio.

Eapſe pag. 48. ſibi objicit quod ſolvere poſtea non poteſt, fatetur
im & in civilibus Magiſtratus poſſe decipi, nec impedire hoc quo-
inus ſummum in his habeat imperium. Reſpondet diſparem hic ra-
onem eſſe, quia ut ut ſubditi in his damnum faciant Mag. ſui erro-
e, muſſare tamen hoc & concoquere coguntur: verum ſi Mag. hære-
es introductum defenſumque eat, fideles paſtores ſilentium tenere
inime debere: quia hic agatur de re omnium pretioſiſſima, anima-
um nempe ſalute. Diſcrimen hoc & ipſi agnoſcimus, ſed οὐδὲν πρὸς
πος. Nec enim ſi Deus imperium habeat ſuper Reges, eo Reges in *Nihil ad rem.*
Eccleſ. Imp. non habere conſequitur, ſed illud tantum evincitur, non
ἁπλῶς ſummum Imper. habere, quod in controverſiam non vocatur. *Simpliciter.*
Fatemur igitur ſi aliud jubeat Rex terrenus quam cœleſtis, hunc, non
llum eſſe audiendum, poſſemus tum nos dicere cum Polycarpo apud
Euſeb. lib. 4. cap. 14. Sed hoc non impedit quo minus nullum in Ec-
leſiaſticis Imp. ſit penes Magiſtratum quam ſolum Regem, vel etiam
quem Rex (ſummo ſibi ſemper imperio reſervato cui renunciare non
poteſt, niſi ſimul Rex eſſe deſinat) ſub ſeſe juſſerit imperare. Quam-
obrem hic & imperare illud debet quod in verbo juſſit Deus &
pœnarum etiam comminatione obſtringere ad illud ſubditos poteſt:

 & im-

& imperandi etiam ea jus habet, quibus repugnans nihil in verbo ... bet Deus. Nec vel in his vel in illis imperiū detrectare cuiquam li...

Cum negat pro Synodis haberi quæ non congregantur jussu ... consensu Magistratus, addere debuerat cujusmodi de Mag. loqua... num de eo qui Christianam Religionem probet aut toleret, vel... eam persequatur. Concilia enim ante Constantini tempora, uti ... ros. cujus Act. 15. meminit, Carthaginense, de quo Euseb. 7. 2. q... tamen ab Ecclesia improbatum: Eliberinum item, atque alia, Co... liorum nomen merentur. Verum duo interim dicimus. 1. quæ hu... modi Conciliis sunt decreta Canonum, non legum vim habe..., Κυρίως loquendo, quia penes solum Magistratum sit vis νομοθετικὴ, ... ἀναγκαστική. 2. Christianum Mag. permittere non debere ut citra m... datum vel consensum suum Synodi celebrentur: quæ autem sine ... jusmodi Mag. consensu concilia fiant, hæc illegitima esse sustinuer... Protestantes de nullitate Concil. Trid. sed & cum Magistratu... Conc. consensit, ejusdem est Synodos dirigere per se vel per Le... tos suos: nec debet decretum Synodicum vim legis addere, nisi... quorum veritate est persuasus in animo suo.

Proprie. Leges ferendi.

Rursum paginis aliquot probat Ecclesiast. non esse servos Ange... rum, nedum hominum, sed ipsius Dei. Nihil juvant ejus institut... Agnoscimus hæc verissima esse tum ratione mandati quod à ... habet non à creaturis, tum legationis quam Christi non Magis... tuum nomine sustinent. Hinc tamen non sequitur, Magistratum su... mum qui vicem Dei obit in terris non imperare ei debere, ut ... mandatum Dei fideliter exsequantur, tum legationem nomine C... sti bona fide agant: adhæc negligentes & immorigeros pœnis p... afficere: posse etiam eos legibus astringere de rebus ad politiam ... clesiæ pertinentibus, quarum περιστάσεις non definiuntur in verbo.

Circumstantiæ.

Quod p. 57. ait Const. M. noluisse sapere supra Conc. Nicenu..., sed & post alios sententiam dixisse, & Patrum sententiæ subscripsi..., hinc non sequitur Magistratum semper debere sequi judicium Sy... dicum. Nec enim Synodi sententiam approbavit Const. ideo qu... Synodus eam diceret, sed quia rationum pondere sententiæ suæ v... tatem ei persuasisset. Alioqui quot Synodi pro errore sententiam ... lerunt? Etiam his calculum suum addere debent Magist. Quamvis ... tur non facile pastorum suorum sententiam improbare debeat M... gist. nec tamen eis temere, & leviter assentiri debet, eoque omn... opus est ut post κρίσιν συνοδικὴν consequatur ἐπίκρισις Magistratus.

Iudicium Synodicum. Approbatio.

Quod pag. 51. & alibi Constantium pro Arriano habet (quo ar... mento & alii negant recte Constantii facto Magistratus in con... candis Synodis authoritatem comprobari) id ut aliquid est, ... tamen tanti quam plerique putant ponderis est. Nec enim ex Orth... doxis patribus defuere, qui existimarent non tam Arrianum fu... Constantium, quam cum videret se Arrianos sine Reip. exitio ... lere non posse, consilia iniisse de pace cum illis ineunda. Vide q... Nazianz. Invectiva prima contra Iulianum pag. 64. edit. Mor... Item Niceph. lib. 9. hist. Eccles. cap. 50. pag. 463. Locum inspicie... clarum est esse sermonem de Constantio, quem partim simplicit...

quada...

adam, partim concordiæ ſtudio exorbitaſſe cenſet: non autem
od Arrii dogma magis quam Orthodoxum approbaret. Nec du-
tat Conſtant. vocare pag. 63. θειοτάτων βασιλέων, καὶ φιλοχριστοτάτων. Diviniſſimum Regum & Chriſti-amantiſſimum.
In reſp. quæ pag. 65. & deinceps de Eccleſia univerſ. diſſerit, con-
ndere abſtentionem à cœna, ſive non dationem ſigni Sacramentalis
m inflictione pœnæ poſitivæ. Poſterius humani inſtituti eſt, ideoque
directum Magiſt. imperium pertinet. Prius non negamus canone
æcipi divino: eoque non niſi indirecte ſubjacere Magiſt. imperio.
uamobrem, ſi quiſquam vel Imperator ipſe, eſto, impœnitens,
num petat Sacramentale, non Imperatorem hic Epiſc. audiet, ſed
eum qui ſuper Imperatorem eſt. Nec enim is ab Epiſcopis Symbo-
fœderis divini cuiquam porrigi vult, quem ex confeſſione & vita
nſtet ad fœdus minime pertinere. Scit præterea Epiſc. adverſus
aritatem eſſe vel maxime, ut Symbola ſic iis exhibeamus, qui eo-
m participatione judicium ſibi arceſſunt. Sed de pœna poſitiva ita
licari non debet. Vt ſi Imp. vel alius etiam peccati pœnitens cer-
m tempus extra reliquorum fidelium cœtum in Eccleſ. conſiſtere
beatur, qua de re nullum præceptum exſtat in Scripturis: eoque &
c & hujuſmodi alia vim legis habere nequeunt, niſi ſanciente
mmo Mag. qui & legem ejuſmodi antiquare poteſt cum viſum.
Improbat poſtea quod Vytenb. dixerit Ambroſianum exemplum
m muniiſſe ad tyrannidem Papalem. Ac putat ſe illud abunde re-
taſſe, ſi tergeminum aſſerat diſcrimen inter Ambroſii factum &
pæ excommunicationem, ſed fallitur. Nec enim vitia inter prima
nſiſtunt initia, verum, ut ſcriptor Romanus ait, ubi ſemel à vir-
te deſcitum, non gradu, ſed præcipiti curſu ad vitia tranſcurritur,
tus diſciplina deſeritur, nova inducitur. Et ſane quiſquis Roma-
e ſedis typhum habet perſpectum, ignorare non poteſt ut Epiſcopi
us loci, poſtquam tantum facinus Ambroſ. videre auſum, & felici-
r quidem auſum, majores conceperint ſpiritus ad efferendum ma-
s & magis ſe ſuper omne id quod dicitur Deus. Nec iccirco ἁπλῶς Simpliciter.
mbroſii factum damnamus: tantum dicimus id nec penitus appro-
andum, neque id ulli imitandum Epiſcopo, ſaltem non alii, niſi qui
ſpiritum habeat Ambroſianum, & cui negotium ſit cum eo Princi-
e qui ſpiritum habeat Theodoſianum. Sane ſi vel à ſchiſmate, vel à
erſecutione, vel etiam à ſcandalo metus ſit, omnino in Perſona
egis indulgentia opus eſt: qua de re vide Burſillos contra Bec.
ap. 13. pag. 127, 128, 129.
Pag. 67, & 68. iterum repetit quod ante Paſtores æque ac Reges
μέσως à Deo vocari, ad quod jam ante reſponſũ. Expendamus tamen Immediate.
luo argumenta quæ obiter firmandæ ſententiæ infert. Alterum quod
eque illi ac hi typi fuerunt ſervatoris noſtri. Sed præſtantiam mu-
eris paſtoralis non male hinc adſtruas, quam quis bonus non agno-
cit? Immediatam vero vocationem non item. Nec enim inunctio
liud ſignabat vel obſignabat, quam quod uti oleum externum refi-
it corporis membra, atque ad exequendas res multas vegeta reddit
tque idonea: itidem is qui Rex, Propheta aut Sacerdos ordinaretur,
icet natura tanto muneri impar eſſet, tamen à Spiritu S. vires conſe-

queretur ad administrationem muneris sibi divinitus commissi. Ni-
Immediatum. hil magis ἀμέσων vocationum inde evincas quod typi fuerint Chri.
Nam & Isaac puer typus fuit Christi, quo tempore nec Rex, nec Pro-
pheta, nec Sacerdos fuit: & æneus serpens in deserto aliaque typi
gesserunt Christi. Imo etiam, si horuncce munerum naturam consi-
remus, clare conspiciemus, summum in Eccles. imperium Episcos
ac Presb. tribui non posse. Nam Sacerdotum tum docere erat, qu
cum Prophetis eis fuit commune, tum sacrificare, tum intercede
pro populo apud Deum. At Regum erat gubernare Eccl. summo e
cum imper, versari circa ea quæ ad ejusmodi, & ad spirit. vitam pe-
nent. Atqui Episcopi & Presb. non Reg. Vet. Test. successere, sed
Recordationis. cerdotibus, ut qui & ipsi doceant, & μνημονευτικῶς SacrificiiChristi sa
administrent, & pro Ecclesia singulisque ejus membris in preci s
& gratiarum actionibus intercedant apud D.: unde & ἱερεῖς ac Sac-
dotes ab omni antiquitate appellantur. Gubernatio igitur principis
non his sed Magist. competit. Nec obstat quod à Paulo inter Ecc-
Gubernatorum. siasticas functiones κυβερνητῶν mentio fiat. Nam est Episcoporum
Presbyterorum quidem regere, verum ministerio, non imper,
quod solius est Magistratus: unde illud Poëtæ, *Tu regere imperio pop*
Romane memento: Aut si quod etiam imperium habeat, id sub ho
Magistratu est, ubi eorum, qui Ecclesiæ præsident, est ea præst
quantum licet quæ alioqui erant Magistratus. Sub Christiano a-
tem Magistratu si quod imperium vel jus in rebus externis habet à
Magistratu habet, quod iccirco non summum erit, sed subordinatu.
Quam rem his verbis expressit Toker in duello contra Bec. pag.
& 64. *Mixtum jus & resultans,* &c.

Hactenus vidimus priorem & potiorem Wallæani scripti parte.
Partem confutativam. Accedit deinde ad ἀνασκευὴν libri Vytenbogartiani. Sed non vide,
quid multum attineat illi immorari, cum ex iis quæ hactenus diximus
nullo negotio pleraque omnia solvantur.

Ad exemplum Mosis respondet non tantum fuisse summum M.
sed & Prophetam Aarone majorem, quod probat ex Num. 12.
7, 8. Sed nihil ad rem. Nam qua Propheta major, judicium hab
directivum, qua Magist. imperativum: qua Propheta scientiam h-
buit, qua Princeps potestatem. Audiamus quid Becano Buchill
pro tortura Torti pag. 278. *Prophetam ut Mosem probes fuisse, recitas*
eum longiuscule ex Num. 12. 6. *quasi vero nobis,* &c. *benepotens fa*
Ecclesiæ sub Mose.

Ad Iosuæ exemplum respondet Wall. Mosem Num. 27. 17. v-
luisse ut Iosua omnia faceret ad verbum Eleazari: quem iccirco
quid agendum, consulere deberet. Argumentum etiam Becani cont
Eliensem. Sed cum ibidem addatur Eleazarum debuisse consule
Deum, liquet Iosuam à Deo accepisse responsum per Sacerdote
gestantem Urim ac Thummim. Quare hoc quoque indicat certitu
nem directionis judicii in Eleazaro; imperium ac potestatem n
item. Egregie Rob. Buchillos de hoc loco contra Bec. cap. 2
pag. 280, & 281. ubi hæc inter alia. *Si, ut videris velle,* &c. *id est,* qu
tenus internuncius est voluntatis divinæ.

Dei

Deinceps reſpondet ad exemplum Davidis, Salomon, Ioſaphat,
:ech. Ioſiæ: quibus non Vytenbogartius tantum, ſed & Rex Iacobus
Theologi Angli ſupremam in Eccleſiaſticis curam Regi com-
:ere variis ſcriptis contra Pontificios oſtenderunt. Itaque qui ſciat
Theologi illi exempla ea à Pontificiorum reſponſis vindicarint:
imul norit quid ad exceptiones iſtas Wallæanas debeat reſpon-
ri, quare non viſum huic argumento inſiſtere, ſed ad Tokerum re-
ttere qui in duello ſuo contra Becanum, non tantum Regium in
cleſiaſticis regimen ac primatum exemplis his fuſe probat, ſed
am ad ea omnia quæ oggeſſerat Ieſuita, ſolide reſpondet. Vide eum
ag. 113. uſque ad pag. 175. Ac eo libentius hanc partem prætereo,
ia idem video factum à Burſillo, libro pro tort. torti, ut qui &
e cap. 28. pag. 292. nos remittere malit ad reſponſum doctiſſi-
Decani Lechfoldenſis, qui non eſt alius ac Guill. Tookerus. Ad-
quod etiam ſi Wallæanus evinceret, ſingula exempla per ſe non
valide probare, quod D. Uytenbogartius volebat: tum alia at-
erit, quæ nec argumentorum ſubtilitate eludat, nec robore elidat.
: cœteris cogitandum illud Poëtæ veteris, *& quæ non proſunt*
gula, multa juvant. Quod vero ad illam teſtimoniorum ſylvam,
am D. Wtenbogartii teſtimoniis obducit, mihi quidem magnam
rtem videntur ea ſententiam noſtram confirmare. Itaque quam-
am eum ſcribendo curſim ſtringere malim quam protelo ducere:
n adferre viſum aliquot illorum teſtimoniorum, ut pareat quam
non cum adverſa ſententia, ſed quemadmodum Romani tyro-
s, Vegetio teſte, ſolent, adverſus polum plurimum pugnet.

Pag. 115. agnoſcit Helvet. Confeſſ. Magiſtratui imprimis Religio-
curam demandare. Reſpondet hanc mentem Confeſſionis eſſe,
n quidem Magiſtratui modo excellentiori hanc curam demanda-
quam Paſtoribus, ſed potiorem Magiſtratui Eccleſiaſticarum quam
vilium curam habendam eſſe. Sed quem meliorem Confeſſ. Hol.
terpretem habere poſſumus quam Wolff. Muſculum, qui ſuperio-
m Magiſtratus, ſubordinatam in Eccleſiaſticis curam facit, ut ante
dimus. Nec alia Bullingeri, aliorumque Helvetiorum ſententia fuit.

Pag. 115. & 117. agnoſcit Regem ab Angli. Eccleſ. habitum pro
p. Eccleſiæ, verum his verbis ſupremum Eccleſiæ gubernaculum
tribuiſſe. At neque nos Mag. Eccleſiæ ſpirituale caput facimus, ſed
c ipſum quod Anglicana voluit Eccleſia quodque à L. Ciceſtrien-
tribui Regi docet ipſe pag. 118. Item & Buchillo pag. 121. ubi
ec verba inter alia, *Regem poſtquam ab Eccleſiaſticis Conciliis*, &c. *Su-*
remum gubernatorem. Et in eodem aliquanto poſt, cum plurima enu-
eraſſet: *Hæc fere omnia, certe maxima, in primatu Regio quoad ſpiritualia*
gnoſcimus. Item pag. 122, & 123, & 124. quibus locis exteriorem
ccleſiæ curam Regi tribuit, licet verbo limitatam: Item ut &
aſtores & Reges habent ſpiritualium curam, ſed *hujus curam etſi ſpi-*
ritualium ſit, non eſſe ſpiritualem. Optime item pag. 125. Burſillum
ducit declarantem verba hæc Auguſtini in quæſt. V. & N. T.
Rex habet Imaginem Dei, regnantis in cœlis: *Epiſcopus Chriſti*, ſed mini-
trantis in terris. Nempe quia Sacerdos legatione fungens no-

mine Christi precibus & hortatibus agit, non imperio regit: ut Pa. lus ostendit 2. Cor. 5. 20.

Pag. 154. citat locum Cypriani ad probandum plebem ab E. scopo consuli solere, antequam aliquem ordinaret, sed ipse locus dicat id non fuisse perpetuum, cum dicat, hac in caussa se id face noluisse.

Pag. 157, & 158. Insignia duo loca adducit è Concilio Niceno: Constantinopol. quibus decernitur, ne ulli constituantur Episc nisi de voluntate Episcop. Provinciæ. Ac nihilominus Nescasium Theodosio Iuniore electum constat ex Sozomeno lib. 7. cap. 8. P. ra ejusmodi D. Grotius adducit in Pietate sua à pag. 89. usque ad Quæ exempla ostendunt hoc tantum voluisse Patres præscribe quod maxime expediret, non item quod liceret. Sane cum Canon Ecclesiastici non nisi à summo Magistratu vim legis accipiant, c stringere eum nisi volentem minime possunt. Et si Canon iste obs vandus fuisset in Ecclesiarum nostrarum Reformatione, quales nu Episcopos & Presbyteros haberemus? quin igitur extra ordine aliter possit Magist. minime dubium videtur.

Pag. 165, & 166. illustria duo Magni Leonis loca adfert, Calvi quoque probata, quibus ostendit, in Pastorum electione nec honor torum ac inprimis Magistratus judicium negligendum esse: sed stincte de 4. his sententiam suam proponere debuit: 1. quid sum Magistratui conveniat ut membro Ecclesiæ, in quo nihil à fidi cerdone differat. 2. quid ei tribui possit ut membro honorato, qu ei commune esse possit cum viro antiquæ nobilitatis, aut claræ eru tionis, aut eximiæ virtutis, aliove nomine præter cœteros conspicu, non tamen Rempub. capessenti. 3. quid præterea ei competat, membro habenti imperium, id est ut Magistratui ejus loci ubi P stor eligendus: sed tamen istiusmodi Mag. qui superiorem agnosc. 4. denique quid illi debeatur ut Magistratui summum imperiu habenti. Adhæc distinguere debuit quid illi competat ordinarie, qu extra ordinem. Nam plus ei schismatis tempore tanquam pacis concordiæ custodi tribui debere agnoscit ipse pag. 171. sub finem.

Non satis autem intelligo quid sibi velit cum pag. 183. ait, etia magno loco habenda judicia non Pastor. seu politicorum, seu ali rum qui donum habeant Prophetiæ, eo quod Pastorum judicio pl rimum ab his roboris accedat. Nam videri posset hoc velle, tantu sententiam rogari eos debere, cum non obscuris indiciis constat Pastorum sententiam ituros. Verum quid si Prophetæ illi Pastoru sententiam probare non possint? jam futurum ut potius deterant a quid de autoritate judicii Pastoralis?

Ait Prophetas Prophetis subjectos esse debere: sed quæritur Propheta quisque Prophetas suæ ditionis præferre debeat alienæ Pr vinciæ Pastoribus ac Prophetis: Item an nostri sæculi Prophe præferendi sint Prophetis Ecclesiæ antiquæ. Hæc quidem consid ratio ad electionem Pastorum, de qua nunc sermo, non pertinet pr mo & per se: sed tamen valde cum ea est conjuncta. Nec solum Ministrorum vocatione, sed etiam controversiarum dijudicatione a

Paul

[P]ulinum illum locum provocari solet. Merito igitur quærimus, an [ne]gari debeat, eum prophetarum judicio se submittere, qui cum [pr]ophetis consentit Ecclesiarum non ignobiliorum nostra: imo qui[cu]m faciunt prophetæ omnes Ecclesiæ antiquæ? atque ut ad exteros [e]t veteres non abeatur, quæritur an Prophetarum judicio se non [su]bjiciat, qui facere secum videt minorem quidem numerum ex iis [qu]i vel nullius vel exiguæ sunt eruditionis, sed majorem ex erudito[ru]m flore eorùmque qui animum habent in Scripturis subactum, id[qu]e non judicio solum suo, sed etiam adversariorum ipsorum, qui [id]circo calcatum illud in eos vibrent, quo doctrina quisque instru[ct]or, hoc esse impuriorem perversioremque in dogmatis fidei. Sed [pe]rpetuus est hic & Scriptoris hujus & aliorum innumerorum er[ro]r, ut suæ tantum sententiæ homines æstiment, cœteros loco ha[be]ant nullo aut parvo. Atque inde est, quod si quis dissentiat in re [ali]a à majore pastorum parte, ejus, in quo ipse vivat, loci: hunc, [li]cet & suæ provinciæ doctiores, & exterorum plures, & veterum [o]mnes sibi habeat consentientes, nihilominus ab Ecclesia dicant dis[se]ntire: in quo Donatistarum eos similes quis non videt?

Sed redeo ad veterum testimonia. Citat pro se Concilium Nic. 2. [pa]g. 177. Sane qui ab Constantii exemplo argumentum peti vo[lu]nt: non debent provocare ad Pseudo-Nicenum, quod idolorum [cu]ltum stabilivit.

Pag. 190. commemorat obiter Synodos quinque, Nicenam contra [A]rrium, Constantin. contra Macedon. Ephesinam contra Nestorium, [C]arthag. contra Pelagium, Chalcedonensem contra Eutychen. Sed [p]ræterquam quod Ephesinæ male postponit Carthaginensem, cum [h]æc antiquior sit, caussæ nihil video quid inter 4. illas Oecumenicas, [q]uæ tanquam 4 Euangelia venerari se dicebat Greg. M. & ex eo Isi[d]orus mediam interserat Carthaginensem, quam contra Pelagium [c]elebratam recte dicit. Num quia apud imperitos antiquitatis Eccle[s]iasticæ, si qui Remonstrantes nunc dicuntur, male audiunt tanquam [i]ntermortuam Pelagii aut semi-Pelagianorum sententiam in Eccle[s]iis Reformatis ab Orco revocantes, eo credemus voluisse insi[n]uare, eosdem fere qui nunc supremam Magistratus authoritatem in Ecclesiasticis agnoscunt, ac quibuscum sibi nunc negotium est, olim jam SS. Patrum Conciliis fuisse condemnatos? Sed ego divinus aut verator non sum, ariolentur illi qui μαντικὴν didicerunt. Faciamus pausam.

Occurrebant quidem & alia multa, eaque duum generum, alia momenti nullius, uti illud (ex plusculis exemplis unicum adferam) quod pag. 103. uti Oecolampadium, ita Bucerum inter Helv. memorat, cum hic fuerit Selestadiensis: Selestadiam vero quis nescit civitatem fuisse Alsatiæ, unde & nomen ei, quasi Elsistede, ut docuit ipse Selestadiensis B. Rhenanus. Verum hujuscemodi si consecter, nec caussam juvero multum, nec rationem habeam occupationum. Alia etiam quædam erant momenti majoris: sed præterquam quod ex iis quæ dixi eorum parere invalentiam arbitrarer, sciebam ea omnia & erudite & nervose refelli aureolo hac de controversia libello

D. Grotii. Non deerunt fortaſſe qui auſint Anti-datorem ſcribe
nam quid intentatum relinquit humana ambitio? ſed ſpondeo e
velle defenſionem ejus quovis tempore ſuſcipere, & ore & calam
modo tamen V. A. nec me inidoneum huic rei, nec Collegio hoc
Eccl. damnoſum judicabis. x Feb. 1616.

MARCO GVALTHERO SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Ecclesiastica.

V*Ir Doctiſſime,*

Quis ſit rerum veſtrarum ſtatus ex Nobiliſſimo D. Coigr. to maximam partem percepi. Literas tuas, quibus D. Vorſtio illu plenius aperuiſti, videre deſidero, propediem, uti ſpero, viſuri. Gaudeo antagoniſtam veſtrum non cuniculis actis, ſed aperto Mar vos adortum eſſe: cauſæ ſuæ melius conſuluiſſet, ſi flexu uſus fuiſſ & obliquato ſinu in vos iviſſet. Sed ea eſt Dei Opt. Max. glor quod ſapientiam ſapientum ſæpe confundat, mentemque adimat i qui ex arbitrio tantum alieno, non divino, ſentire & credere volu Ordines veſtros de componendis diſſidiis orientibus operam dar & autoritate ſua occurrere lubens intelligo. Facto hoc ſuo Ord noſtrorum acta comprobant, & exemplum aliis quod imitentur ſequantur in ſimili caſu ſuppeditant. Et ita certe agendum eſt. N interponant ſe tanquam ſequeſtros ii qui rerum potiuntur, nunqua inter fratres conjuratos conveniet. Cadmæa victoria exſpectanc erit, in qua victum victoremque eadem maneat fortuna. Roſæ dicebatur nuper paulum mutatus ab illo Hectore, & pœnitentia fa cti ſui ductus ad gratiam loqui: ſed vano rumore: Amſtelodami an te feſtum viſus eſt cum aliis multis, qui ibi conventum inter ſe ha buiſſe dicuntur, deliberaturi, uti creditur, de gravaminibus, quæ de creto Ordd. nuperrime ad claſſes omnes tranſmiſſo, proximis co mitiis oppoſituri ſunt: inde Friſiam petiturus dicitur, quo fine qua ſpe non dixerim. Ego ſpinam iſtam pedi D. Uytenbogardi exemtam interim cuperem, & roſam iſtam inter alias ſpinas collocari. Proxi mis Ordd. comitiis nihil effectum eſt: utrimque acres velitationes ſoli Amſtelodamenſes in cauſa ſunt, quo minus proſpere & fælicite res ſucceſſerint: ſed propter nuptias Brederodianas quibus intereſſ oportebat Advocatum, dilata comitia. Quid poſt feſtum hoc futu rum ſit, dies docebit; ſunt qui de bono ſucceſſu non deſperant, & ſ pertendant Amſtelodamenſes, feriis illis ſtatuendum exiſtimant quod ex re & uſu publico fiet. Hic omnia antiquum obtinent. In Academia hactenus multa præter & ſupra ſpem, nondum omnia ex voto fluxerunt. In Eccleſia non tam fœliciter omnia ſuccedunt. Sedatiores quidem plerorumque animi indies redduntur, quorundam etiam non vulgarium mitiores, addictiores, imo addictiſſimi. Sed turba pleraque in partes adhuc abit: nec abire deſinet quamdiu erit qui eam conſiliis & concionibus ambidextris auribus, & naſo duce-

re non

non pertimeſcet : cujus tamen clanculariæ machinationes non
norantur, ſed obſervantur ab iis quorum eſt curare ne quid detri-
enti capiat Reſpub. Flandrorum ea natura atque indoles eſt, ut
cile concitentur contra rectores ſuos, & ad res novas moliendas
oni ſint atque prompti, fæminarumque inſtar aut ament aut ode-
nt, imprimis ſi ducem nacti ſint ingenio ſuo accommodum & ido-
um. Neque tamen multos hujuſcemodi ingenii eſſe hic credide-
n, ſed paucos anteſignanos, quos promiſcua turba pecudum inſtar
quitur, ſine ſcientia, ſine adfectu aut ſtudio partium; quia fere
ercenarii ſunt plerique, qui ſine gratia & favore aliorum vitam
am atque familiam ſuſtentare nequeunt. Qui partes nondum fa-
unt valde multi ſunt. Sed horum omnium ſollicitudo nos tanto-
ere non tenet, atque eorum qui in Academia vivunt; ex qua ſi par-
um ſtudium & ſchiſmatum faciendorum libido exterminari queat,
ctum erit. Harlemenſes certis quibuſdam legibus & conditioni-
us pacem inter ſe fecerunt; an conſtans futura ſit, dies docebit. De
emonſtrantium levitate in abnegata ſua ſententia, rumor plane fal-
is eſt : nulla ibi de doctrina aut ſententia quæſtio unquam agitata
t : ſola ordinis, uti quibuſdam videtur, mutatio in vocandis Paſto-
bus juxta formulam Synodi Anno 1591, diſſidiis anſam præbuit :
uibus obviam tandem itum eſt hiſce conditionibus. Primum : ut
ui Magiſtratus nomine deputantur ad vocandum, aut nominandum
aſtorem aliquem membra ſint Eccleſiæ. 2. ut tanquam membra
ccleſiæ, non tanquam Deputati, conſilia ſua conferant, & cum reli-
uis deliberent de Paſtore vocando. 3. ut octo Deputati Paſtoris
ominati nomen prius ſenatui Eccleſiaſtico vel Presbyterio, quam
Magiſtratui repræſentent. 4. ut non niſi ſemel atque iterum Magi-
tratui liceat rejicere eum, qui offeretur atque exhibebitur. Hiſce
egibus pax & concordia emta eſt; an non caro ſatis pretio, vobis
udicandum relinquo. Videtur aliquando tempeſtati obſequendum
eſſe, & funis obliquandus, ubi recta inſtituere & dirigere curſum non
icet. Vrbanum ego non metuo, imprimis in materia tali in qua
deridendus toti mundo propinari poſſet : ſed nolim cum quolibet,
quamlibet ob cauſam facile hoc rerum ſtatu committi. Vale. 1616.
menſe Aprili. Leydæ.

PHILIPPVS MORNÆVS
IOANNI POLYANDRO.

IE ne ſuis point de l'advis de ceux, qui propoſent une ſeparation
& abſciſion ouverte des contendans, par ce que, quelque ſolution
de continuité qu'il y ait, il y a quelque moyen de la reprendre tan-
dis que ſes parties s'entretiennent. Depuis que le retranchement eſt
faict, il n'y a plus de baume ni naturel ni artificiel, qui les puiſſe re-
joindre. Mon advis donc ſeroit, que ſur les points controvers les
parties fuſſent obligées à ſe tenir aux termes de l'Eſcriture ſaincte,
lors

lors qu'elles en parleroient, & qu'à ceste fin on convient des ph-
ses desquelles le S. Esprit a usé pour les exprimer, sans s'eschap
au dela, ou aux exaggerations, ni en invectives, en attendant ce
par un Synode de vostre Nation, il y eust esté pourveu: qu'aussi
attendant iceluy, s'abstient de part & d'autre d'escrire en cette m-
tiere, pour eviter aux aigreurs & animosités, qui croissent plustost
escrivant, qu'elles ne diminuent, & parce que lesdites parties
sont desja que trop allumées, & semblent avoir passé comme
parti formé. Que des Eglises & pays circonvoisins de mesme co-
fession fussent appellés, & conviés quelques grands personnages, n
moins prudens & moderés, que doctes & zelés, pour temperer l'-
deur de la contention, reprimer les questions curieuses & non n-
cessaires, & retenir un chacun dedans les bornes de ce qu'il do
croire & enseigner à salut. *Paulo post.* Sur tout evités en tant q
vous pouvés une rupture formelle, par ce que *non datur regressus*,
vous voiés à quoy nous en sommes en Allemagne. Dernier
May 1616.

CONRADO VORSTIO
SIMON EPISCOPIUS S. P.

De Fraternæ domus calamitate aliisque.

R*Everende Domine & Frater in Christo,*

Fraternæ domus calamitas, major est, quam ut otium mi
aut animus sit ejus tragicam historiam pertexere. Horret animu
cum immanis atque efferæ illius crudelitatis claro die, consciis ill
quorum erat providere, ne quis civium opprimeretur ab insana pl
be, perpetratæ recordor! Et utinam hic finis esset! Sed metuo,
de fortunis reliquis, aut saltem de fama atque existimatione ipsi
propediem comitia habeantur! Ex literis enim quas Senatus ad D
putatos DD. Ordd. misit, intelligo non obscure, indicari decretu
jam esse ut non tantum in violentos illos effractores, sed in author
turbatæ tranquillitatis publicæ, (quorum sine dubio antesignant
habetur frater meus) severe inquiratur & animadvertatur. Sed jac
alea est; Animus, laus sit Deo, fratri constat in calamitate hac fort
satis & erectus, quin etiam, si opus sit, ad plura ferenda pro caus
justissima exaggeratus. Dominus Iesus augeat in illo dona sua,
enim unquam alias, jam maxime iis indiget, quia factus est non ta
tum περίψημα καὶ κάθαρμα Amstelodamensium, sed & publici odii at
que invidiæ victima, quæ diris, execrationibus, minis & calumnii
tantum non sæpissime mactatur, usque adeo ut jam de discessior
facienda cogitare serio incipiat. Quæ res non tam mihi ingrata
quam caussæ toti noxia futura est, quamquam ea ad illas redacta e
angustias, ut jam omnino, proh dolor! conclamatum sit, usque dun
Deus meliora. Ad conventum Hagiensem an profecturus sim, pe
valetudinem nescio. Si tamen eo me contulerim, faciam quicquid i
me erit, ut voto ac desiderio tuo satisfaciam, quamquam ea jam ess

Rejectamentum & execratio.

tempor

mpora video, ut cedendum potius de jure nostro sit, quam funis gide trahendus. Nimium præcisi adversarii consilia nos capere coint, alia quam cuperemus ipsi si liceret. Quominus tamen aliquid od tibi obesse possit decernatur, omni cura, quantum potero, prodebo, quamquam eam esse omnium fratrum mentem sciam, ut te dem circo includant, paremque tecum fortunam experiantur. De diosis nihil mihi etiamnum innotuit. Recte fecisti, quod, ut pruden- r & caute agerent consulueris. Ea nunc sunt tempora, ut grande i nobisque periculum creare possint, fructum vero atque emoluentum adferre aut nullum, aut valde exiguum. In Geldria receptui re canunt contra-Remonstrantes, aulicis quibusdam præpostero re zelo, sive consilio nimis alteri parti faventibus. Quæ ibi acta nt nuper ex edita charta scire potes. Dum hæc scribo, adfertur d me nescio unde missa narratio historica earum rerum, quæ Amelodami nuper gestæ sunt. Nisi apud vos eam exstare persuasus sem, misissem per hunc servum tuum. Pro Antipiscatore tuo, gras immortales habeo. Otium nactus eum curâ perlegam, & judiium meum perscribam. Interea te Deo ex animo commendo cum ilecta uxore & familia tota. Dominus Iesus confirmet te Spiritu o sancto, & servet nobis diu incolumem. Raptim 27 Feb. 1617.

PHILIPPVS MORNÆVS N. N.

QVant a l'affaire sur lequel desirés mon advis: pour l'hypothese, je voudrois estre mieux informé, & du fonds, & des circonstances, par ce que peu de chose en peut changer la nature : mais pour la these; je tiens, que la où les fondemens de nostre salut demeurent, & le culte exterieur est sans idolatrie & superstition, il n'y a point lieu de secession, encores que les parties soyent en different sur points d'importance: tant plus, quant on a esperance d'en communiquer, & convenir en un Synode legitime & libre, auquel l'une des parties, se feroit trop de tort de faire prejugé par secession anticipée. Par ainsi je croy, que la charité nous oblige en ce cas à patienter, & les exemples funestes, que nous voyons de semblables contentions en Allemagne à tolerer les uns & les autres, pour pouvoir subir un mesme Synode, auquel les remedes necessaires soyent recherchés : ce que se rendroit trop plus difficile, si une fois ceste solution de continuité s'estoit faicte. Les adversaires nous font la dessus une belle leçon, entre lesquels nous voyons depuis plusieurs années les Iesuites & les Iacobins, fort discordans sur les mesmes points, & neantmoins sans faire rupture. Mais apres tout, la chose est de telle importance pour toute la Chrestienté, que j'estime trop de la pieté, charité, & prudence des Pasteurs en vos Eglises, pour pouvoir croire qu'ils veuillent penser ou passer à une telle resolution, sans consulter là dessus les Eglises de mesme confession : & pour celles de ce Royaume, il se presente un moyen commode par le Synode National d'icelles, qui doibt commencer le 16 de May à Vitri

Vitri en Bretagne. Du reste, je ne doubte point aussi que vous faites tout ce que vous pourrés pour couper la racine de ces mau & par les voyes les plus legitimes; que selon vos prudences ne pou rés ignorer, que les parties en la Religion partagent souvent l Estats, entant que les opinions y degenerent facilement en factior & que vous avez sur tout à prevenir au vostre, que tout puissa qu'il est, est neantmoins encores tendre, & peut estre se trouvero plus penetrable à ces accidens interieurs, qu'aux assauts exterieur 2 de Mars 1617.

IOANNI SCHOTLERO
SIMON EPISCOPIVS.

Diluitur crimen Socinianismi ipsi impactum.

RECte mones, Frater Dilecte, in ea nos incidisse tempora, qu suspicionum feracissima sunt. Neque enim eæ amplius int plebem & pullatam turbam stant, sed principes etiam ac pr marios viros tenent, ipsosque adeo flamines & sacrorum antistite quos regia præceptoris sui lex ab iis alienissimos reddere debeba Qua ex re tanto majus periculum imminet Christianæ Reip. quan graviora sunt illa mala quæ caput, quam quæ corpus infestant. Se gratulor mihi, quod videam non deesse, quibus hæc sæculi nost mala displicent, quique iis quantum possunt obicem ponere adlabo rant. Inter quos te esse etiam, mi Frater, gaudeo, idque maxime o eam causam, quia exemplo tuo optime docere potes, ex una part quam facile innocentiæ labem ac maculam affricare improbitas, & ne prodatur, sese intra suspicionis latibulum abdere soleat: ex alte ra vero parte, quam difficile sit ejus cursum sistere, ubi credulitati popularis pabulum semel nacta est. Quæ res facit ut æquiore anim feram meam quæcunque est, calamitatem; & Socinianismi scilice crimen, mihi jam dudum impactum, haud gravate sustineam, no ego tamen solus, sed mecum fere omnes quotquot moderatioribu partibus favent, & secessiones factionesque quorundam fanatico rum hominum procul habent: Scilicet abunde factum putant non nulli, si quolibet probri ac contumeliæ genere conspuantur ac con spurcentur, ii quos invisos sæculo addere cupiunt: fidenter quidvi iis improperari posse, quia raro fit quin aliquid adhæreat quod eluer deinde non nisi, imo vix diuturna mora potest, expertus scis. Quan quam quo jure & merito id fiat nunquam videre potuerim. Defend nuper theses quasdam de discrimine V. & N. Fœderis, rudes pro fecto illas, & uti in exercitiis publicis quandoque solet, opera atque industria discipuli elaboratas: ecce suspicax animus protinus in ii litis materiam odoratus est, lineamenta erroris Sarmatici in iis ap parere, etsi eas orthodoxe satis à me defensas & propugnatas iden diceret. Hinc illæ lachrymæ, hinc Socinianus audior; quasi vero & contrarium non satis appareat ex thesibus, & si non appareret, anne ideo Socinianismum alicui impingere sufficeret? certe non defue-

runt

rit omni ævo, etiam in antiquiore illo ad Auguſtinum uſque, hodie-
ce, qui ea de re varie arbitrati ſunt: Et ſi in ejuſmodi argumento li-
bera non ſunt Academiarum judicia, quis tandem ſervitutis & ty-
rannidis modus erit. Nihil eo de argumento definitum eſt in for-
mulis conſenſus noſtri, & nec præciſe ad ſingula etiam minutiſſima,
quæ in iis continentur Profeſſores in Academia obſtringi æquum eſt.
Sed eſt quorundam indoles, ut quicquid à propria & peculiari quo-
rundam quos impenſius amant opinione abhorret, protinus neſcio
cujus hæreſeos macula infament & dehoneſtent, velutique Eccleſia-
rum ſententiæ evertendæ idoneum reſpuant. Sed quid ego hac de
multis apud te ago, cum jam pridem teſtimonium DD. Curato-
rum ipſorum de hoc negotio exhibitum obſervo, quod Ravenſper-
gero miſſum eſſe à te gaudeo & lætor. Alia quædam ejuſdem com-
matis ſunt quæ objiciuntur: vide quod D. Vorſtii cauſam probave-
rim una cum reliquis collocutoribus noſtris: Sed ut de hoc judicio
nihil dicam, quod revera longe aliud fuit, eodem nomine accuſent
neceſſe eſt DD. Ordines ipſos, qui poſt latum illud judicium ad
Profeſſionem Theologiæ nihilominus me vocarunt. Deinde, quod
phraſibus aliis, quam quas Eccleſia recepit, uti ſoleam, iiſque non
abhorrentibus à phraſibus Socini. Quaſi vero hæreſin faciant phra-
ſes, & non res; tyrannidemque Hiſpana ſæviorem non ſapiat man-
cipare & alligare Academias non ſenſibus tantum, ſed & formulis
loquendi uſitatis. Ego certe genio meo cito, & quod ille ſuppeditat
ſine arte profari ſoleo, nulli mortalium mancipatus ac ſerviliter ad-
dictus; utpote cui propoſitum ſemel ſtat clare & aperte omnia di-
cere, & vel jactura phraſium recepturam perſpicuitatem orationis
redimere. Denique quod de divinitate Filii Dei, de ſatisfactione,
aliiſque capitibus non agam in lectionibus meis. Sed aliud ego ad
hoc argumentum non reſpondebo, quam quod Servator noſter Pon-
tifici Maximo dicebat, Ioan. XVIII. 21. qui me audiunt, quid, &
quomodo de iis controverſiis dicam & doceam, teſtari de me opti-
me poſſunt. Certe ſi me illi, qui ita de me loquuntur, docentem ali-
quoties audiviſſent cum in iſta materia verſarer, aliter ſentirent.
Fateor quidem me non curioſe quærere, & aucupari materiam diſ-
serendi de controverſiis illis, ſed ubi ea offertur, ita me in ea verſari
audiunt, ut facile ſententiam mutent ſi qui ſecus de me ſentiunt.
Cæterum quod ex epiſtola Ravenſpergeri citas, ſyncretiſmum pacis
iniri poſſe cum Remonſtrantibus illis, qui intra quinque articulos
ſtant, id vero mihi admodum placet, dolendum eſt, quod iſthæc
ipſius ſententia intra Muſæi ſepta contineatur juſſu ſuperiorum. Sed
hæc ſæculi fata ſunt. Moderata omnia conſilia diſplicent, & vaſti-
tiem aliarum omnium ſententiarum volumus, inde pacem vocaturi.
Pro carmine tuo gratias tibi habeo; pietatem illud & affectum Chri-
ſtianum ſpirat, quem ſi non ipſi tantum indueremus, ſed aliis etiam
ſine odio aut gratia inculcaremus, melius res Chriſtianorum ſe ha-
berent. Nunc vero Chriſtianiſmi gloria intra diſceptationum & al-
tercationum ſpatia ſtare cœpit, optimuſque is habetur, qui diſertiſſi-
me de quinque quos vocant articulis in medium aliquid adferre po-
teſt:

teſt : perinde ac ſi momenti aliquid habitura eſſet ejuſmodi erudio in illo die, cum judex ſupremus facta omnia noſtra ad examen vocabit, & cuique ſecundum opera ſua rependet. Vale dilecte Frater, &, quod facis, Eccleſiam Chriſti ſpiritu fortitudinis juvare pe ge cum collegis tuis, quos una tecum Deo & verbo gratiæ ipſius commendo. 11 Aprilis 1617. Leydæ.

ORDINIBVS CONF. BELG.

REX MAGNÆ BRITANNIÆ.

HAuts & puiſſants Seigneurs, nos bons amis & alliez, lors ce premierement nous recogneuſmes le malheurs des ſchiſmes & hereſies, qui ſe gliſſoyent parmi vous, nous fuſmes te ment touchez du zele, que nous avons à l'Egliſe de Dieu, & de l'affection particuliere, que nous portons au bien de voſtre Eſtat, qu continent nous tendiſmes la main, pour arreſter le cours de ce mal, & par nos lettres officieuſes vous feiſmes ſerieuſement entendre, quel eſtoit noſtre ſentiment, & apprehenſion d'iceluy, vous prians & exhortans d'adviſer ſoingneuſement de ne laiſſer gaigner ps avant ceſte gangreine en voſtre corps, mais pluſtoſt d'eſtouffer la ſemence, avant qu'elle vint à pulluler, & depuis ayans ſceu qu'aucuns de vos Miniſtres, s'addonnoyent par curioſité à preſcher le point de la predeſtination en leurs chairs, nous vous eſcriviſmes des ſecondes lettres ſur ce ſubject, vous remonſtrans le peu de fruict, qui provenoit de telles predications, leſquelles au lieu de l'edification ſolide, qu'elles debvoient adminiſtrer à voſtre peuple, ne ſervoyent qu'à chatouiller & alterer leurs eſprits, par les puntilles de ceſt argument, trop hault & obſcur pour la capacité du commun peuple, mais depuis nagueres ayans eſté advertis qu'au lieu du fruit, que nous attendions de nos bons offices & remonſtrances, l'erreur & le mal a faict de plus impreſſion parmi les voſtres, & que meſmes on veut faire ſervir nos lettres à l'authoriſer, les tirans en ſens & conſequence toute contraire à noſtre intention, nous nous ſommes tenus obligez tant pour la gloire de Dieu, que pour la declaration & deſcharge de noſtre conſcience, de vous repreſenter derechef vivement par nos lettres le mal & danger imminent, dont voſtre Eſtat eſt menacé par les malheureuſes diviſions, leſquelles nous voyons preſtes à eſclorre en ſchiſme & faction formée parmi vous qui ſont peſtes d'autant plus dangereuſes & pernicieuſes à voſtre Eſtat, que ſon eſtabliſſement n'eſt encore qu'en ſon enfance, & que le fondement de ſa ſubſiſtence ne conſiſte qu'en voſtre union, premierement envers Dieu, puis auſſi entre vous meſmes, ceſt pourquoy Meſſieurs nous vous prions & conjurons au nom de ce Dieu qui vous a juſqu'icy ſi heureuſement maintenuz, d'eſtouffer les erreurs & partialitez, que le Diable, par l'artifice de vos ennemis,

intr

i[n]troduites, & desja tellement autorisées parmi vous, que la ruine d[e] vostre Estat en est apparente & toute prochaine, si promptement v[o]us n'y remediez, en vous attachant entierement, & tenant ferme l[a] vraye & ancienne doctrine que vous avez tousiours professée, & q[ui] est aggreée & receuë par le consentement universel de toutes [l]es Eglises reformées, & dont la profession commune a esté com[m]e le premier & principal fondement, pour establir aussi l'unique & [f]ide ciment, qui a entretenu l'estroite amitié & intelligence, qui a [r]egné depuis si long temps entre nos Couronnes & vos Provinces. [Qu]e si desja le mal se trouvoit si fort & si enraciné parmi vostre [pe]uple, qu'il ne peut estre si promptement & facilement arraché, [no]us vous prions au moins, d'en arrester le danger, & de tenir par [vo]stre autorité les choses en paix, sans permettre, que ceux de la [vr]aye & ancienne profession soyent inquietez, jusques à ce que vous [pu]issiez d'un commun advis convoquer un Synode National, pour [de]cider & mettre fin à ces malheureux differens, qui est, à nostre ju[ge]ment, le meilleur conseil & resolution que vous puissiez prendre [en] ce cas la, comme estant le remede ordinaire, & le moyen le plus [le]gitime & efficacieux, auquel de tout temps on a eu recours en la [Ch]restienté, sur l'occurrence de tels accidents, & nous ne doubtons [pa]s, qu'apportans en cela l'affection & disposition requise entre vous, [Di]eu n'en benisse le succez à l'advancement de sa gloire, & à la ma[in]tention & affermissement de vostre Estat, ainsi nous prions Dieu, [Ha]ults & puissants Seigneurs, nos bons amis & alliez, de vous [av]oir en sa saincte & digne garde. De nostre Cour à Himzingbroo[k]e le 20 jour de Mars 1616. Soubscript vostre bon amy & allié, [Sig]né Iaques R. La superscription estoit. A haults & puissants Sei[gn]eurs, nos bons amis & alliez les Estats Generaulx des Provinces [Un]ies des Pays-Bas. Recepta 22 Apr. 1617.

CONRADO VORSTIO SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

R*Everende Vir & Collega honorande:*

Non stabit per me, quominus id quod nuper decretum [es]t à fratribus nostris in caussa tua, sedulo commendetur. Æquis[si]mum enim esse arbitror, ut si qui Professores vocandi sint ad [S]ynodum, tui etiam ratio habeatur: quamquam quid boni præ[se]ntia nostra in tali, quam moliuntur Ordd. Gener. Synodo, ad[fe]rre possit, ego non videam: Me quod attinet, ego non tantum [a]besse ex Synodo tali malim, sed etiam, vel si vocer, non interesse [a]pud animum decrevi, quin imo, protinus abdicare Professionem [m]alim, quam inter conjuratos illos fratres conspici, bonamque caussam in cœtu malignantium ludibrio propinare: Odi, fa[t]eor, Synodos omnes quæ alio fine quam ad excutiendum, venti[l]andum, &, si fieri possit, persuadendum aliis, controversæ quæstio- *De Synodo aliisque.*

nis veritatem conveniunt. Et tamen cum longas has & proli[s] Ordd. deliberationes conſidero, video tandem rem eo deven- ram, ut ad Synodum tanquam ad extremam & ſacram Anchor[a] confugiatur. Quamdiu aliis animis res noſtra non agetur, tam[e]n neceſſum eſt ut credam, quoſdam, à quibus id expectari non de- bat, ad eum ſcopum conſilia omnia ſua dirigere. Dum enim deli- rant Romani, perit Saguntus, langueſcunt procerum animi, &- tigatis laſſiſque quis alius dabitur exitus? De Ravenſpergeri judic[io] futili ſane & vano, non idem omnes ſentiunt; Plerique tamen, c[en]- ſuram paulo acriuſculam ei reponi poſſe exiſtimant, etiamſi alii digniſſimum judicent, cui vel leviſſime reſpondeatur; Non dub[ito] quin aliquid ſaltem in gratiam D. Grotii in lucem proditurum ſ[it]. Quare velim ut Notas & Animadverſiones tuas, quamprimum h[uc] ad nos mittat, & ſi fieri poterit cras vel perendie per fidum aliqu[em] tabellarium mihi tradi cures, gratiſſimum facturus mihi aliiſq[ue]. Cum DD. Curatoribus ſermones aliquos miſcui, ex quibus int[el]- lexi Regem peſſime adhuc contra te animatum eſſe, & neſcio qu[id] cupere. Deus meliora. Vale Reverende Vir, & Deo ſiſi Chriſt[o]- que ipſius, amemus nos invicem. 12 Feb. 1618.

GERARDO VANDER LAEN,

Conſuli Haerlemenſi,

GVIL. VERSTEVEREN CÆSARINVS S.P.[D.]

De diſſidiis Belgicis tum Eccleſiaſticis, tum Politicis.

N*obiliſſ. atque Ampliſſ. Domine Cognate plurimum mihi obſervande,*

Quatuordecim circiter dies ſunt, quod conſignatæ mi[hi] tuæ literæ. Quibus quod non è veſtigio reſponderim, natum ex it[i]- nere quod officii mihi tunc temporis cauſa ſubeundum fuit. Nu[nc] redux, ſi reſponſionem differrem, juſtam indignationem accend[e]- rem. Nam tanti viri authoritati non obſequi, ſuperbi: affectui n[on] reſpondere, ingrati foret. Quod claſſicum apud vos canant qui p[a]- cis humilitatiſque paludamento ſunt perſonati, jampridem inaud[i]- vi. Idque dolore duplici. Quum, quod illud nos ævum infœlic[i]- tet, quo in ſacrarium Dei irrepſerit ambitio, tum quod ea (ni tem- peſtive obviam eatur) humana divinaque juxta ſit perturbatura. Se[d] non novum illud in illo hominum genere, ſed ex vetuſtiſſimis e[o]- rum moribus. Nam quum ex mortalium obſcuriſſimis quibuſq[ue] in exiſtimationis lucem protrahantur, originalium ſordium ſuaru[m] quam percepti beneficii magis memores, turbare ſerena, & quiet[a] diſſenſionum tempeſtatibus involuere, inter incrementi ſui artes h[a]- bent. Idque nobis tam juſto Dei judicio, quam provocato, laceſſi- toque per nos ſupplicio evenit. Nam ſacrorum Antiſtites, non e[x] vulgi purgamentis, ſed ex mortalium præcipuis ſunt deligendi: quu[m] hi ob generis præſtantiam, dignationem ſacris: ubi è converſo ill[i] natalium obſcuritate, vilipendium iiſdem inducant. Neque alia d[e] cauſ[a]

ciſa priſco illo ævo, ipſi Reges, Pontificatus, Sacerdotiorumque dnitatibus ſuccingebantur, quam ut teſtatum facerent, Regali nobtate atque potentia ſacrorum munia obeunda, atque protegenda e:. Manentque adhuc laudati iſtius moris veſtigia apud Indos & Ægyptios, qui Brachmanes, flamineſque ſuos à primatium liberis cligentes, tanto illos operandis Divinis aptiores, quanto diis immortalibus terrenæ Majeſtatis præeminentia propiores ſunt, dijudicantes. At, nos, quibus hoc vitii, ut externorum incurioſi, noſtra tantum admiremur, quique in Divinis, Pietatis corticem potius cam nucleum requirimus, dum pro Religione ſuperſtitionem, pro hmilitate vilitatem agnoſcimus, jurare, in ignorantiæ noſtræ pœnam i Papæ aut Bezæ alicujus verba, à procaci Miniſtrorum noſtrorum rnu adigimur: aut ſi in his non dixerim refractarii, ſed non ad nun ipſorum morigeri exiſtamus, ad dicendum apud Synodale ipſorn tribunal cauſam, ſub pœna atheiſmi infamiæ compellimur. Sd ſicuti peſſimis ex moribus, naſci nonnunquam ſolent leges optir:, ita credendum eſt Deo authore oblatam nobis occaſionem reſciendi cum nativam, tum acquiſititiam conſcientiarum libertan: habitoque ejus maturo exactoque examine, amplectendi illa cdia, quibus aut attentatam Miniſtrorum violentiam in Ordinem rligamus, aut ſi in tantum invaluerit contumacia, ut ſanioribus rediis flecti nequeat, noxiam eorum authoritatem plane antiqueis. Nam ſicuti Ordini ſæculari minime jus, minime fas, Eccleſia:o, in iis quæ animarum ſalutem de neceſſitate abſoluta concernt, non morigerari: ita Magiſtratui Politico incumbit Provincia feriſſima Senatus-conſulta cavere, ne, ſpecie Religionis, ſacrorum atiſtites in ambitionem prolabantur. Nam ſi ſal evanuerit, in o ſaliemur? Sed quoniam, ut Comicus ait, licentia omnes ſumus teriores, ſpes me habet, non tam elaborata Eccleſiaſticorum manitate, quam Magiſtratuum incuria, & adgenita vulgo mobilitate, ædictam arrogantiam quoſdam eorum invaſiſſe. Natura enim ita mparatum eſt, ut quantum quis doctrina magis ſit conſpicuus, ntum ſe authoritatis præeminentia excellere ſupra cœteros dere exiſtimet. Cum Prudentibus (ut ille ait) honoris cupido noſſime exuitur. Si itaque diſſenſionis veſtræ malum (ut ſperare me vat) ſupremum malignitatis ſuæ gradum nondum attigit, cauto ous eſt, ut omnia prius pia manu medica curare tentetis, quam vel l membra cruda illa Chirurgica ſeveritate ſecanda tranſcendatis. lud enim Chriſtiana charitas, Patriæ amor, & ſalus publica efflatant, illud in rationis, in civilitatis, in obſequii viam reductis, poſt gnitum errorem, tam gratum quam reducentibus magnificum erit: Denique illud bonorum omnium animos, quorum oculi nunc in ragico hoc Prologo pio madore intumeſcunt, ſi nefariæ hujus conentionis cataſtrophen comicam conſpexerint, non ſuprema modo etitia perfundet, ſed & eorum lingua in grates, laudeſque Deo Optimo Maximo agendas & referendas accendet. Diſſenſionis veſtræ ubjecta, mea opinione, duo ſunt. Alterum Eccleſiaſticum, alterum Politicum. Hæc in actus ſui executione natura ipſa differunt. Nam illud

illud ad rationem sui objecti, quoad substantialia fidei, est immu-
bile. Hoc pro Politiæ genere, variabile, &, ex usu occasionum
diversa flexibile. Nunc examinandum in quo vertatur cardo litis
stræ Ecclesiasticæ. Si in substantialibus, materia gravis est, &
nisi œcumenica Synodo terminanda. Si vero positivi juris pla
non excedit, illius arbitrio permittenda, cujus disquisitioni civili
controversiarum cognitio immediate subjacet. Nam alias juris
nonici Romana in Ecclesia arrogantiam, non tam antiquasset ref-
mata Religio, quam Ministrorum nostrorum insolentiæ, ad transc-
dendam eandem sub exemplo, indulsisset materiam. At quum c-
troversiæ vestræ caput sit Prædestinatio, eaque ob materiæ suæ su-
mitatem substantialia fidei excedat. Neque (ut peculiare divæ
scientiæ effatum) ulli Canonicorum placitorum prætensioni sub-
cet, consequens est, eam neque ad Synodale Ecclesiasticum, nec
censurale tribunal Politicum, nisi summo cum impietatis nævo -
cessi: sed illius fructum, justissimo Dei judicio: spem, prostratis
demerendam Dei gratiam mortalium esse permittenda. Quod -
sum satis superque confirmat præparca Prædestinationis mentio, ce
veteris Ecclesiæ Patribus in usu. Iudicabant enim viri sanctissi,
salutem mortalium non in curiosis subtilium quæstionum indagat-
nibus, sed in salutarium præceptorum prompta exequutione co-
stere. Atque hoc fine Augustinus, ut scilicet luxuriantibus ambit-
ne ingeniis ad tam inaccessibilia perscrutanda viam præscinder,
docuit, illos à Deo ad vitam æternam prædestinatos, quos conf-
mes fieri imagini filii sui præscivit. Tanquam diceret, ô Icari vesa,
quorsum affigitis ingeniis vestris illicitæ contemplationis alas, an
iis detestanda temeritate in abyssum divinitatis evecti, sortem -
serorum mortalium perscrutemini? Stulte facitis. Nam planior v-
bis ad id penetrandum cognoscendumque via, si in illos oculos c-
figatis, qui ex mandato Christi Christum æmulantur. Nam fact-
res Legis apud Deum justificantur, non auditores verbi. Ego D-
mine Cognate, subsequenti climace, non secus ac filo Ariadnes Th-
seus, Creticos evasit Mæandros, ita inextricabilem illum Præd-
stinationis labyrinthum penetrari à me posse reor, si primo creda
Deum esse, & eum, ut est, potentiæ esse indefinitæ, & talis (dico in-
nitæ) tantæque bonitatis & justitiæ. Hæc mea fides frequenti Passi-
nis Dominicæ ruminatione comitata, pariet in me timorem, tim
reverentiam, reverentia amorem, amor peccati odium, & hoc co
tritionem, contritio pœnitentiam, pœnitentia peccati remissione
qua qui ditatus, nonne prædestinatus? Num Prædestinationis mi
tessera nulla certior, nulla manifestior à diis immortalibus dari p
test, quam conscientiæ quies, & recta & erecta in Dei misericordia
fiducia, quarum neutra quum disputationum acumine acquiratu
sed indefesso charitativæ operationis molimine gratiose à Deo co
feratur, quorsum tanta in civilibus, tanta in Ecclesiasticis turbaru
moles? quorsum ad tanti Epiphonematis tribunal (ad Synodale
inquam conventum) tanquam sacræ Scripturæ perduelles postul
mur? Disputare de Re incomprehensibili? tanta cum docentiu
invid

i·idia quam erudiendorum nausea? Sanius olim gentiles, qui ad-
[h]ebant sanctius ac reverentius videri de Actis Deorum credere,
[qu]am scire. Sententia Christianæ saluti tam vernacula, quam dete-
[sta]nda Theologorum quorundam ambitio, qua sublimitatum sua-
[ru]m Idæis, & sophismatum Mæandris fidei simplicitatem polluunt,
[ex]otica. Sed si eo pervicaciæ Contraremonstrantium violentia in-
[va]luerit, ut sententia animo concepta decedendum minime sibi ju-
[di]cent, tali in casu, ut in maximis malis, minimum est deligendum,
[&] confugiendum ad Oecumenicam, Oecumenicam dico earum
[E]cclesiarum, quæ à Romanæ Ecclesiæ placitis secesserunt: Idque
[tri]bus de causis. Prima ob materiæ discutiendæ molem. Secunda,
[ne] partium potius contentio, quam legitima universalis Ecclesiæ
[ce]nsura videatur. Tertia, ut hujuscemodi honoris, Religionis &
[sci]entiæ honorifica delatione demulceatur Protestantium alienatio,
[qui] tantæ censuræ prærogativa dignati, luce meridiana clarius per-
[sp]icient, non se (ut Papistæ improbe disseminant) à toto Reformatæ
[E]cclesiæ corpore vilipendi, sed è converso ea Pietate & integritate
[ab] ipso reputari, ut vel gravissimas suas controversias, censuræ suæ
[pe]rmittere minime reformidet. Nihil enim vel ad infringendam
[R]omani Pontificis violentiam aptius, vel ad decorandam consensu
[&] charitate Religionem orthodoxam speciosius, quam reditio in
[gr]atiam, & dissentiuncularum (vel potius) æmulatiuncularum inter
[P]rotestantes & Reformatos vigentium, antiquatio & abrogatio.
[Q]uod quidem ipsum, quum jam olim prævisum fuisset non solum
[sa]lutare gliscenti Ecclesiæ, sed & maxime necessarium, causam præ-
[bu]it, ut Theologi, unionis Ecclesiasticæ amantissimi, Marpurgum
[C]onventum indicerent, ut in eo stratis inter Protestantes & Refor-
[m]atos dissensionibus, in unam consensus animam Religiose coales-
[c]entes, consociatis veritatis Euangelicæ viribus, acrius in Romanæ
[R]eligionis superstitionem stilum stringerent. Et licet prædictus Con-
[v]entus sanctissimo bonorum voto omni ex parte non responderit,
[s]pem tamen posteritati non obscuram fecit, speratam ejus messem
[t]emporis processu (cujus opinionum propria enervare mos est) non
[m]odio, sed horreo, recompensaturum. Qua spe ductus æternæ ille
[m]emoriæ heros, Guilielmus Aurantiæ Princeps, non semel Confœ-
deratarum Provinciarum Ordinibus author fuit, si solido potius ra-
tionis fundamento, quam evanida spe ad libertatem adspirarent, ut
Augustanæ sese confessionis participes efficere, nullo non labore
impendioque adniterentur. Prævidebat enim ille Pater Patriæ, ut
humanarum divinarumque rerum peritissimus, quod desciscentes
ab Ecclesiæ Romanæ placitis, & insurgentes apertis adversus Hispa-
norum tyrannidem armis, nunquam satis virium, animique adver-
sus utrumque essent habituri, ni collatis in commune voluntatibus,
facultatibusque. Neque huic collationi viam tutiorem expeditio-
remque aliam reperiri, quam ut Augustanæ in Confessionis commi-
litium transcenderent. Illa enim Religio, quod ab impudentia, ava-
ritiaque Romanæ Ecclesiæ potius, quam ab inveteratis mortalium
animis tolerabilissimarum cerimoniarum ritibus deflecteret, Calvi-

nianæ præferenda videbatur, quod hæc non tam in superstitionis superficiem æquandam, quam in dogmata veteri in Ecclesia piissimis Christianorum probata extirpanda, eruptura dijudicabatur. Quarum medela caliginosis illis adhuc in initiis, & obduratis liberrimarum Nationum animis importunissima habebatur. Quod si ea tempestate, qua ab immortalis memoriæ Domino Principe prædicto consilium adferebatur, ex usu Provinciarum Confœderatarum fuerit judicandum, an non in præsenti, qua deploratior earum conditio? Nam ut tunc Hispanorum in conscientias tyrannis, in sanguinem & facultatem licentia, exterarum gentium animos, in nostri commiserationem: ita ex adverso nunc, dum florentes res nostræ superbiam, superbia graviorem quorundam in concives suos violentiam invexit, acerbissimum odium accenderunt. Nam ne te defraudem illis, quæ hic tum Romani, tum Protestantes aperte proferunt, testantur Deos, citius se ad Mahometis sacra, quam ad articulos de Prædestinatione tam atroces descensuros. Si igitur supremæ Patriæ calamitati obviam est eundum, his tam atrocibus malis tempestive applicanda sunt remedia. At nulla tanto talique morbo curando sunt sufficientia, nisi quæ in doctrina moderationem, in moderatione authoritatem, in authoritate vires, & in viribus legitimam potentiam includunt. Quæ ubinam gentium, extra quam apud Augustanæ confessionis Ephoriam sint invenienda, non video. Nam primo hujus doctrina perpluribus in comitiis Imperii augusta Cæsarum potestate est recepta & confirmata. Secundo, hujus doctrina, quemadmodum & mores, non ut Genevensium vel Heidelbergensium, aperte, intempestive bellum Catholicis Romanis indicunt, sed Christiana quadam modestia tolerant atque ferunt. Tertio, cum hujus Religionis Confessionistæ medios se inter Papistas & Calvinistas gerunt, reconciliandi munia ex ipsa controversiæ natura, deferenda illis omnino videntur. Si itaque Reipublicæ, si personarum vestrarum interest, ne Papa, ne Hispanis veteribus innixi juribus, ne versipellis aliquis vicinus, in occasionem intentus libertatis vestræ incunabula evertat, aut Prædestinationis intolerando vos jugo premat, maturate (ni per Provincialem Conventum tolli contentio queat) ut Oecumenicum totius Germaniæ (vel posita ex parte modestia) indicetis. Nam in hujusmodi atrocibus Religionis contentionibus major salutis quam modestiæ habenda ratio: quamvis licet armata manu hujusmodi Conventum universalem exposcentes, immodestiæ convinci minime potestis, dum eos in Religionis vestræ Syndicos deposcitis, quos Doctrinæ & Pietatis censura, Romanorum Imperatores commendatos authenticatosque, tali judicio pares jampridem protulere. Accedit, quod causæ vestræ ad hos delatio, non illius infamis (quo vos adversarii vestri criminis incusant) reos patietur, sed illos met ipsos, ut turbarum seditionumque architectos, & nullius non sanguinarii stratagematis in Germania inchoandi archidædalos esse, palam faciet.

Dixi de dissensione vestra, qua Ecclesiastica est. Reliquum est, ut & de ea sententiam meam aperiam, qua Politiam includit. Et ratio-

hujus nullis non difficultatibus est involuta, quum ex status immutatione sui præsentis unicam medelam videatur sortitura. At iam non solum periculosa, sed noxia rebus in Politicis statuum variatio, Cleon apud Thucydidem prudentissime docet, dum testatur nge præstantiorem esse urbis quantumvis minimæ conditionem, iæ iis quibus nata est artibus regiminis sui munia exerat, quam aximæ, quæ mutationi dedita, legum novitate, & priscorum Mastratuum antiquatione in diversa quotidie agitur. Sed ut in viris ivatis, quantumvis egregiis persæpe artibus instructis, rara est onstantiæ virtus, eo quod pauci rerum ab se desideratarum natus parum maturo delectu examinent, sed in illas impatienti perrutationis ala transvolant, an admirandum quod Regimina Aristocratica, atque Democratica irrequieto motuum atque agitationum Euripo rapi solita, pulla contractioris vitæ stamina sortiantur? Neque alia de causa Philosophorum principes Plato, atque Aristoteles fœlicissimam parendi conditionem subditis sub Monarchia vouere, quam quod hæc, sicuti unum Reipub. corpus complectitur: a & unius anima regat. Et quamvis inficias ire non possum, quin us excellentiæ sit libertas, ut rerum omnium sublunarium dignitem facile excedat, secundum illud Philosophi, quod binæ sunt à Diis immortalibus cœlestis potius, quam terrenæ conditionis gratiæ ortalibus concessæ, nasci nimirum hominem, nasci liberum: & per onsequens, illos qui hujusmodi thesaurum non cognoscunt, infœlies, qui non æstimant, humano nomine indignos esse. Sed ex advero, ut pretiosissima est, ita & rarissimam esse, & quæ precibus à Divia Majestate magis est impetranda, quam ulla solertis ingenii induria adsequenda, quum tales in Administratoribus suis virtutes reuirat quales ævi, morumque nostrorum malignitas enasci quam arissime patitur. Quotusquisque enim mortalium reperiri dabitur, ui fortunæ laxitate intumescens, morem sit gesturus alta nonnunuam pauperie presso? Qui juventa & natalium splendore conspicuus, obscuriori debiliorique cedit? Quotusquisque Patriæ charitaem ejusque salutem fortunis, liberis, vitæ anteponet? publica privatis, rationem & justitiam propriis affectibus? Denique, quotus quisque vi legum Principem in Republica agens, iisdem se legibus civem subjiciet? adeo in rationis se gyrum redigens, ut non quod possit velit, sed id solum velit quod Reipublicæ quam maxime successurum est utile atque salutare? Hæc itaque, quum præter Constantiæ & Taciturnitatis dotes, omnia in Republica summopere requirantur, neque ulla vix in parte reperiantur, expeditius nobis erit Rempublicam vere liberam in abstracto mente concipere, quam in concreto reipsa possidere. Nam nulla in Europa existit natio, quæ perinde ac nostra in quæstum, insatiabilemque auri cupiditatem appetitus sui enormis frœna laxavit, cui quum non alia quam negotiationis arte satisfacere valeat, hinc nulla non longissimi tractus sulcat maria, nulla non alieni cœli portentosa audacia petit regiones, tam longa temporis aliis in elementis aliisque sub climatibus exigens spatia, ut ad penates suos redux, inquilini potius quam indigenæ

nomen tueatur. Atque hinc alta illa moris patrii ignorantia, hc tepidior in patriam amor, atque ex utroque dissensionis nostræ l. turigo, privilegiorum nimirum depravatum æstimium, & dubin adversus legitimum Magistratum obsequium. Quos morbos Lacdæmonii ut maxime lethales Reipublicæ suæ existimantes, eos g. vissimorum decretorum antidoto arcendos judicavere, sanciers ne juventuti suæ externarum peregrinationum deliciæ indulgerent, ne externis infecti vitiis severiorem disciplinam patriam primo e:-sam habentes, mox in ludibrium verterent. Nam ea est naturæ l. manæ fragilitas, ut in vitia facillime inclinet, inclinata capiatur, ca eorum medelam exhorrescat atque aversetur. Hanc igitur Reip-blicæ nostræ naturam, hoc popularium nostrorum ingenium, ls possidendi infinita potius quam mediocria cupiditates, libert:s nostræ hostes animadvertentes, toti in eo sunt, ut præsentem regi-nis statum evertant, & Hispanicæ tyrannidis jugum cervicibus -stris denuo imponant. Sed quum id ratione præsentis vestræ pot-tiæ, & naturali situs munitione factu illis sit impossibile, ad disser-nandas inter vos dissensiones civiles nullum non movent lapide, sperantes (ut res est) si animis opibusque semel vos distraxerint, hal difficilem se ex vobis victoriam consequuturos. Nam, ut concord res vestræ vel minimæ olim in speciosam hanc (atque adeo invid-dam vicinis vobis Regibus) amplitudinem excrevere, ita discord vel maximæ, nunc, præcipiti lapsu corruent, ni natis dissensionib medelam tempestive adhibeatis. Sed hoc opus, hic labor, inqui. Verum, sed nequaquam pro exactæ vestræ prudentiæ existimatio, & pro perpetratarum rerum gloria ex vobis desperandus. Na postquam in superando illo Hispanicæ dominationis promontor, longe pluribus colluctantium ventorum, incertarumque undaru tempestatibus jactati, quam secundis Zephyrorum flatibus æstuu-que impulsibus provecti sitis, & nihilominus libertatis portum f-lici ausu incolumes occupaveritis, an expallescendum nunc in sec-tione domestica? Non inficior bella civilia externis longe esse pe-culosiora, si in cædium immanitatem excrudescant; sed apud vc ultra voces, ultra minas necdum processum, quas tuto & rite moll posse existimo, si præsentem regiminis statum, *non plebi solum, sed qu plurimis etiam dignioris notæ viris exosum, tolerabilem in Principatum Pote tissimi Domini Ordines commutaverint.* Nam quæ de Religione præte duntur, ea in speciem magis quam quod ea talia sint, inducuntu quum nunquam Contraremonstrantes, tam exigui judicii sint exis mandi, ut serio eam de Prædestinatione sententiam invecturos sperent, *reluctantibus ipsis non modo Papistis, Protestantibus & Anabap. stis, sed & Reformatorum plerisque, neque his è vulgo hominibus, sed nobilior atque adeo Illustris Ordinis personis. Præcipuus* igitur *Contraremonstrantiu scopus est Prædestinationis materia, vulgum à pacis & induciarum stud. aversissimum, ad Democraticum regimen invehendum impellere.* Quæ qu dem hypocrisis quamvis per se detestabilis est, hoc tamen ævo, hisc hominum moribus, quibus divina humanaque Rationi status cede omnino consuevere, excusationis patrocinium fœliciter adsequitu

Quur

Cum *Contraremonstrantium Ministri aperte ex doctrina Bezæ doceant*, ve-
rum veræ Religionis *finem esse ut Confessionis suæ hostes armis persequan-
tur*, quum ut Religionis veræ pomeria proferant, tum ut gloria &
opibus ex hostibus gliscant, quibus Religionis stimulis novitatum
avida plebecula per *Ministros* (*si Diis placet verbi Divini*) instigata, mi-
rum nos si pacem ferre non velit, *sed ad pugnæ signum intenta, in prædas
cædes accingatur?* Et licet minime me prætereat, quin Patriæ Li-
bertatisque propugnatorum numerus, abalienatorum haud minor,
causæ bonitate superior sit, ita ut sperare non immerito liceat victo-
rim à melioribus staturam: Nihilominus tamen, quum hujusce-
modi victoria, sine supremæ crudelitatis & calamitatis facinoribus
aingi non poterit, plane ab ea affectanda Christiani hominis men-
tem abhorrere debere censeo. Nam præterquam quod civili san-
guine, nullus non angulus Confœderatæ Belgicæ misere inundaret,
optatissimum etiam Papistis mutuarum nostrarum cædium spe-
culum, oportunissimum inducendæ denuo tyrannidis Hispanis
edium esset subministratura. Quum itaque periculosissima sit PP.
D. Ordd. adversus abalienatos severitas, neque minus *flagitiosæ
mocratici Regiminis* (in quod flagrantissimis studiis abalienati de-
reunt) indulgentia, medium inter utrumque extremorum iter ju-
co ingrediendum, & summa atque legitima Potentiss. DD. Ordd.
entia Principis nomine constituendam Rempublicam. Qui Princeps cun-
a civilibus dissidiis fessa, *limitato Principatus* imperio recreet atque
focillet. *Dixi limitato, ut in quo remaneant eadem Magistratuum vocabu-
& eadem veteris Reipublicæ vestigia,* hoc uno excepto, quod Delatio-
e & suffragiis Potentiss. *DD. Ordd. penes Principem summa eluceat Prin-
patus Dignitas*, penes *Senatum Dominorum Ordd. adsentiendi vel dissen-
endi non inanis authoritas.* Nam hæc administrationis ratio non mo-
o tollendis præsentibus dissensionibus cumprimis est apta, verum
iam popularium nostrorum ingeniis, quam maxime proportio-
ata, quæ nec integram servitutem pati possunt, nec integram liber-
atem. Neque diu inquirendum, in quem Principatus sublimitas præ
œteris sit transferenda, quum minore discrimine sumatur Prin-
eps, quam quæratur. Excellentissimum enim Principem Mauri-
ium, non paternorum, non familiæ modo, sed & propriorum meri-
orum prærogativa, facile primum, cunctis competitorum ambitum
acile præcludere constat, quum ætate maturus, bello spectatus, *ea-
que exactæ vitæ integritate* sit commendatus, ut nihil præteritum ha-
beat excusandum. Accedit quod continuata tot per annos in eo
summi Imperii militaris dignitas, nec continuata solum, sed tot tan-
tisque præclarissimis per eum illustrata victoriis, eam in existima-
tionem *virtutes suas civiles*, militaresque extulerit, ut non solum no-
stra, sed & exteræ, & hostiles nationes amplissimæ cujusvis fortunæ
capacissimum eum prædicent, dignumque Imperio vel ante Impe-
rium. Quæ quidem omnia exactius trutinata, non tam suadere quam
urgere videntur, ut prædicta Regiminis translatio maturetur, utpote
quæ diffidentes nostras Provincias, non impendenti solum interitu sit
liberatura, sed & Germaniam, Galliam, atque Magnam Britanniam

(libertati noſtræ non obſcure infenſas) purioris affectus nexu vinciis noſtris ſit aſſociatura. Cauſas utriuſque de Gallia atque Britannia hic ſupprimo : ſed de Germania hoc promo, quod fortuna propediem in ea novos ludos ſit editura, in quibus Excellentiæ tuæ ad Principatum Reipublicæ noſtræ evectæ, certa fatorum lege non poſtremæ amplitudinis partes deferentur. Nam ut primæ dominandi ſpes in arduo, ita ubi fuerit Principatus Amplitudine Potentiæ Regiam ingreſſa, non deerunt ipſi ad auguſtiores Titulos nec ſtudia, nec Miniſtri. Nam *inopinatum Electoris Palatini ad Bavariæ Ducem iter, ac frequens ſemotis arbitris inter ipſos colloquium, mox reciproca in utrumque propenſiſſimi affectus indicia, grauibus Auſtriacæ domus Principes curis cruciant*, quæ eo graviores indies evadunt, quo colloquii ejus arcana illis exploratorum artibus penetrari queunt. Accedit quod hæc Excellentiæ ſuæ ad Principatum ſublimatio, animos addet Confœderatis noſtris, demet hoſtibus: quum utrique ſubſidii aut nocumenti vis ex . . . . . quam Republica. Qui cujus motus eſt tardior & deliberatio irreſolutior, promptiores ſint ſperaturi, aut reformidaturi. Denique commutata in bellum cum Hiſpano Pace, Patria noſtra, cujus potiſſimam ſemper curam Viri boni habuerunt, plebejorum hominum fœce, tanta ſua cum ſecuritate; quanta hoſtium cum clade exonerabitur: qua exonerata, Miniſtri noſtri, cœterique contra remonſtrantium Coryphæos, (quorum improbitas atque audacia, ni hujus vulgi temeritati innititur) mitius agent, aut ſceleris ſui, pertinaces, dignas temporis progreſſu flagitiis (quantumvis tardas) pœnas ſubibunt. Hæc in diſſenſionis veſtræ materiis, de quibus ſententiam meam Dominus Cognatus videtur velle intelligere, ſcribenda duxi, quæ tum demum mihi probabuntur, ſi à te viro optimo atque probiſſimo non improbari intelligam. Vale cognate chariſſime, tecumque una dilectiſſ. tua conjunx omneſque qui ex veſtro cœtu. Lintii Auſtriæ 16 Febr. 1618.

Sereniſſimo Principi,

Electori Sacri Imperii, Duci Bavariæ,

COMITI PALATINO AD RHENVM,

ORDINES HOLLANDIÆ ET WESTFRISIÆ. S. P. D.

De Synodo Nationali habenda.

Sereniſſime Princeps Elector,

Ab initio repurgatæ apud nos religionis, duæ nos præcipue difficultates exercuerunt, prior de eo imperio quod circa Eccleſiaſ

c Chriſtianis Magiſtratibus competit, in quo itidem ut omnes Re-
f mati Reges, Principes ac Magiſtratus, & Reipublicæ & Eccleſiæ
i olumitatem imprimis ſitam ſemper exiſtimavimus, contra Mini-
ſtrorum quorundam ſententiam, qui Eccleſiaſticum regimen exter-
n ſummo in republica imperio non ſubjectum aperte moliebam-
t : altera vero de diverſis Theologorum ſententiis ſuper divina
l ædeſtinatione annexiſque capitibus, ſua placita non ſine aliorum
c ndemnatione aut ignominia Miniſtris quibuſdam rigide urgenti-
b s: contra exiſtimantibus nobis latius eſſe tales controverſias ple-
b captum ſuperantes à ſuggeſtis amoveri, nihilque obſtante ſenten-
t rum diverſitate ſuper quæſtionibus inter veteres Reformatoſque
ctores adeo decertatis, pacem Eccleſiæ ſervari, eo magis quod
formatæ Eccleſiæ, præſertim vero tuæ Electoralis Serenitatis pa-
ntes, ipſa tua Electoris Serenitas ejuſque præſtantiſſimi Theologi
ngius diſſidentibus Confeſſionis Auguſtanæ Eccleſiis, eandem pa-
m fraternamque communionem ſæpius obtuliſſent. Et ſpes qui-
m fuerat, poſitis armis quæ olim omnem ferme curam ac ſollici-
dinem noſtram in ſe verterant, conſilio piorum virorum & publi-
auctoritate Eccleſiam legibus ſtabilitam, & moderata æquitate
mpactam, in ſolido à nobis poſſe conſtitui: quo fine plurimi à no-
s labores optimo propoſito ſuſcepti ſunt, ut ex earum literarum
as ad ſereniſſimum ac potentiſſimum Regem Britanniæ mittimus
emplo, aliiſque eodem pertinentibus chartis promtum erit Electo-
li tuæ Serenitati cognoſcere. Sed Miniſtri quidam & officii ſui &
ſtri in ipſos juris beneficiorumque immemores haud ante quieve-
nt, quam Eccleſia miſerabiliter diſciſſa, plebi, ſed præſertim exter-
s apud nos commorantibus inobſequentius ſe gerendi exemplum
t occaſionem præberent: qui ſicut ante hac Synodis quas nationa-
s ipſi vocant, aggreſſi ſunt fratres in controverſiis difficilibus, ut
verſus eſt humani ingenii captus, haud pariter ſecum ſentientes,
erbioribus cenſuris premere, & ab electione paſtorum & reliqua
ccleſiæ inſpectione amovere Magiſtratum: ita nunc quoque exiſti-
nant id ſibi reſtare, ut quod contra leges moliti ſunt, hactenus nunc
ynodicis decretis vim accipiat atque auctoritatem. Quanquam ve-
o Provinciæ quædam noſtri fœderis, illis quas diximus controver-
is minus obnoxiæ, eo perductæ ſunt, ut in Synodi talis indictionem
onſentirent, literaſque eam in rem ſcriberent, uſurpato ordinum
Generalium nomine, nos tamen gnari, & aliam eſſe apud nos Ec-
leſiæ conſtitutionem, & eo quod cum vicinis inivimus fœdere jus
empublicam, & in republica Eccleſiam gubernandi ſolidum atque
llibatum penes nos manſiſſe: neque ea in re nos aliorum teneri im-
periis, non magis, quam alii noſtris teneantur, alia remedia monſtra-
vimus, quæ ſalvo jure noſtro ac publicis legibus ad reſarciendam Ec-
cleſiæ pacem rectius ducerent: quæ itidem videre erit in chartis quas
tranſmittimus. Plane autem confidimus Electoralem tuam Sereni-
tatem, hiſce cognitis, non modo nulli adjutricem fore ad eas res quæ
juri noſtro adverſantur, ſed contra omni occaſione daturam operam,
ut & auctoritas noſtra in Miniſtros noſtros ſalva maneat, & Eccle-
ſiarum

ſiarum Euangelicarum unitati, quæ ex difficilium controverſiarum definitionibus periclitari ſolet, leniore quadam via, Chriſtiana ſcilicet moderatione ac tolerantia, conſulatur. Id nos beneficium gratiſſimis animis amplectemur, parati referre gratiam quotieſcunque ſe ulla ejus præbebit occaſio. Interea Deum precabimur,

Sereniſſime Princeps Elector,

Vt Deus tuam Electoralem Serenitatem diu incolumem florentemque ſervet. Dabantur in Palatio noſtro Hagæ Comitatis. 1618.

Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principi
IACOBO,
MAGNÆ BRITANNIÆ REGI,
ORDINES HOLLANDI...

De diſſidiis Eccleſiaſticis in fœderato Belgio ferventibus componendis.

S*Ereniſſime ac Potentiſſime Rex.*

Cum manifeſtum ſit nobis, de controverſiis, quæ Eccleſias noſtras agitant, varios ſpargi rumores, qui vera miſceant falſis; cogere viſa eſt tum tuæ Majeſtatis erga noſtram Rempublicam benevolentia, tum noſtra erga Majeſtatem tuam reverentia, ut aperiremus eidem morborum ſtatum cauſaſque, tum certa fiducia futurum, ut cognita ipſa mali origine atque natura, nihil amplius obſtet, quominus & ſapientia tuæ Majeſtatis optima remedia ſuggerat, & nos monſtrata quam cupidiſſime amplectamur.

Controverſiæ igitur his in partibus ortæ, cum partim ad gubernationem rerum Eccleſiaſticarum, partim ad Theologicas quæſtiones pertineant; ab illis, ut tempore prioribus, facto initio, deinde ad alteras veniemus. Quo primum tempore hiſce in regionibus Eraſmi Lutherique ſcriptis accenſa lux eſt, qua colluſtrati homines haud pauci tyrannidem Paparum, idololatricos, ſuperſtitioſoſque cultus, & alios, paulatim in Eccleſiam invectos, errores agnoſcere cœperunt; Paſtores, qui paſſim pios cœtus collegerant, cum leges publicas ſibi adverſas haberent, atque ideo earum præſidio uti non poſſent, neceſſitate compulſi, ad Galliæ exemplum, regimen quoddam conſtituerunt Eccleſiaſticum, quod ex Paſtoribus, & delectis è fidelium multitudine ſenioribus, conſtans, è conſeſſibus minoribus majores, quaſi per gradus quoſdam, aſſurgeret. Poſtquam vero nos primi omnium, cum Zelandiæ Ordinibus, ductu laudatiſſimi Herois, Guilielmi Arauſionenſium Principis, armis ſumtis ad vindicandam ab illegitimis imperiis avitam libertatem, ſimul, quod pias poteſtates decebat, ad ſublevandam Eccleſiam animum adjecimus, templa, imaginibus purgata, emendatioris doctrinæ magiſtris tradimu

dimu

dius, eoſdem liberalibus è publico ærario ſtipendiis ſuſtentavimus;
ſtim inter Paſtores quoſdam & Magiſtratuum pleroſque ortæ con-
tiones : cum illi quidem id, quod perſecutionum neceſſitate in-
vuerat, regimen ſine ulla mutatione retentum vellent, ſibique ac
ſioribus poteſtatem omnem ferendarum legum Eccleſiaſticarum,
cferendique munera Eccleſiaſtica vendicarent: hi contra, mutatis
tnporibus, manente functionum diſcrimine, mutandam nonnihil
cſerent formam gubernationis: quippe cum, ut ex verbo divino
ccet Belgica Confeſſio, non id modo munus ſit Magiſtratuum, ut
c civili politia conſervanda ſint ſolliciti; ſed & ut operam dent tol-
ldis adulterinis cultibus, prædicando Euangelio, propagando Chri-
ſ regno: quod cum officium faciunt, Magiſtratus eoſdem eſſe ſupre-
os & civilium & Eccleſiaſticarum rerum gubernatores : ac proin-
nullum eſſe regimen externum, quod non ſupremo in Republica
perio ſubordinetur : quia, ut fert inſignis Optati Milevitani ſen-
ntia, non Reſpublica in Eccleſia, ſed Eccleſia ſit in Republica. Hu-
ſententiæ cum eſſet fortiſſimus ac potentiſſimus Arauſionenſium
inceps, leges concepit, eaſdem ab Eccleſiaſticorum quorundam
jectionibus vindicavit. Auctor præterea nobis & Zelandiæ Ordi-
bus fuit, ut eandem in curam toto animo incumberemus, vatici-
tus, ut ſi hanc muneris noſtri partem negligeremus, exitiale id
eipublicæ atque Eccleſiæ fore. In mandatis, quæ à nobis idem
rinceps Arauſionenſium de exercitio collatæ ſibi poteſtatis accepit,
it illud quoque, ut quæ ad religionem pertinent, ordinaret: item,
Conſiſtoria illa eſſe pateretur, niſi à nobis aut Magiſtratibus in-
ituta. Poſt hujus obitum, moderante res Comite Liceſtrio, Na-
onalis Synodus ea fecit decreta, contra quæ nos id temporis de-
ernendum cenſuimus, nos collationem Paſtoralium munerum no-
is, nobilibus, & civitatum Magiſtratibus ſalvam velle. Quod &
omes Liceſtrius ſcripto ſervaturum ſe promiſit. Haud immerito
ine, cum ſub graviſſimo, & Papalis, & Hiſpanicæ dominationis
ugo, publicationi actorum Synodi Tridentinæ interceſſerint majo-
es noſtri & Provinciarum Senatus, quia recepta ſic antiquitus jura
atronatus, non directe quidem, ſed per obliquum lædebantur. De
ebus Eccleſiaſticis in aliis Provinciis aut ab Ordinibus latæ ſunt le-
ges, aut Canones ab iiſdem partim probati, partim correcti vim le-
gum accepere. In Hollandia Weſtfriſiaque noſtra ſudatum in eo ſæ-
pius: ſed fruſtra. Viginti ſex ſunt anni, cum poſtremo legum quæ-
dam formula concepta eſt à delegatis, partim politici, partim Ec-
cleſiaſtici Ordinis: ſed perrogari non potuit, quia civitates nonnul-
læ in quibuſdam capitibus, & in eo præſertim, quo ad electiones Pa-
ſtorum & ſeniorum conficiendas Magiſtratuum delegati cum pres-
byterii delegatis æquali numero conjunguntur, imminutum jus ſuum
querebantur. Itaque, quod dolendum eſt maxime, quæque haud
dubie magnorum malorum origo eſt, ſine ullis publicis legibus man-
ſit per Hollandiam, Weſtfriſiamque ſtatus Eccleſiæ : niſi quod de-
creto, non ita pridem facto, cujus exemplum his literis adjunximus,
permiſſum eſt his, qui vellent in electionibus eum modum obſerva-

re,

re, qui ante viginti ſex, ut diximus, annos conſcriptus, & tam ab
luſtriſſimo Principe Mauritio, quam ab utroque juridico ſenatu p
batus fuerat; permiſſum quoque Magiſtratibus, ſi vellent, intere
Eccleſiaſticis conventibus. Medio tempore, ſed præſertim ans
duobus aut tribus proximis, mirum eſt, quo non ſe protulerit q
rundam pro Eccleſiaſtica autoritate calidius nitentium licentia. I
tant libelli, patria plerique lingua in plebem ſparſi, qui jura Patro
tus, non ut Tridentini Canonis imminuunt, ſed funditus ſublat
volunt, ut commentum papale juri divino plane adverſum. Su
qui à ferendis legibus, quæ ad ordinem aut decorum Eccleſiæ pe
nent, ab ultima cognitione rerum Eccleſiaſticarum, ab electione I
ſtorum ac ſeniorum, Magiſtratus omnes, ipſaſque ſummas poteſ
tes aperte excludunt, nihilque ipſis relinquunt præter executione
eorum, quæ Eccleſiaſticis placuere. Verbis facta congruunt. H
bentur Eccleſiaſtici conventus ab Ordinibus non indicti, imo int
dicti: honor Magiſtratuum libellis, & jactis in vulgus vocibus, la
cinatur: pluribus in locis, ubi dogmatum controverſiæ ſunt null
vinculum Eccleſiaſticæ unitatis ob id abrumpitur, quod Magiſt
tus, more veteris Eccleſiæ notiſſimo, aſſident Eccleſiaſticis conve
tibus, & ad electionem Paſtorum ac ſeniorum juxta ipſos Paſto
ac ſeniores delegantur. Hac de cauſa conquiſitis ſignationibus
deſerendos cœtus veteres plebs concitatur. Si obſiſtant Magiſtrat
& peſſimi exempli ſeceſſionem probare nolint; ſunt qui vim ape
minantur. Fuere & qui intentarent. Nos interim, gnari quan
ampliora jura in ordinandis Eccleſiæ rebus & deſignandis Paſtorib
exerceant, non Reges tantum & Electores Euangelicam veritate
profeſſi, ſed Comites quoque Germaniæ, & tum ejuſdem Germ
niæ, tum Helveticarum civitatum rectores: quomodo Genevæ ſ
niores Eccleſiæ non niſi ex Magiſtratuum numero eligantur ab ip
Magiſtratibus; indignum arbitramur, nobis, qui pro tuenda vera r
ligione, quantum vix quiſquam, fecerimus pertulerimuſque, p
multiplici beneficiorum genere has gratias rependi. Et quanqua
prudentiam tuæ Majeſtatis ſemper ſumus venerati; nunquam tam
antehac ſatis animo concipere potuimus, tantum publicæ authorit
ti periculum imminere à Presbyteriali iſta ſummo imperio non ſul
ordinata gubernatione, quantum jam pridem Majeſtas tua & voc
in Hamptonienſi præſertim conventu, & libris editis prædixera
eamque ſecuti præſtantes Angliæ Theologi multis argumentis d
monſtraverant. Quanquam & hic olim naſcentis tum primum l
centiæ argumenta Princeps Arauſionenſis præviderat. Nunc vero
exæquante tot oracula triſti experimento, nihil habemus quod pri
accuſemus quam diutinam noſtram patientiam ac lenitatem. I
terea tamen confidimus, Deum Opt. Max. inſtitutorem legitima
rum poteſtatum, qui Hebræis Regibus ſupremam ſacrorum n
functionem, ſed gubernationem diſerte imperavit, ejuſque muner
negligentiam gravi adſcripſit culpæ; haud paſſurum eripi, quod ip
conceſſit, ac ſine quo neque Eccleſia florentem ſtatum retinere, n
que reipublicæ ſecuritas in tuto eſſe poteſt. Speramus quoque tua
Maj

Mjeſtatem non immemorem eorum, quæ anno 1597 Edimburgi
ſi li obtentu, à ſimili hominum genere, perpeſſa eſt, omnibus mo-
d oſtenſuram quantopere ſibi diſpliceant ſchiſmaticæ ac ſeditioſæ
m itiones.

Alteram partem malorum, quæ Eccleſias noſtras exagitant, natam
di mus è Theologicis quæſtionibus. Ita enim ſe res habet. Ab ini-
ti repurgatæ apud nos Religionis, cum inter Paſtores, tum in fide-
li n plebe de prædeſtinationis negotio, & quæ huic cohærent, va-
ri um eſt ſententiis. Aliis enim ea probata ſunt dogmata, quæ à
C vini, Bezæ, aliorumque authoritate non parum ſibi dignitatis
c ciliarunt, eadem nimirum quæ in Anglia defenderant viri docti
W hakerus & Perkinſius : alii ab his diſſidentes ſententiæ ſuæ lau-
d ant non ſpernendos autores, Eraſmum, Melanchthonem, Bu-
li erum atque alios. Quanquam vero in Gelria quoque & Friſia
n defuiſſe Paſtores, qui poſteriorem hanc ſententiam tuerentur,
e tis libris apparet; tamen in Hollandia Weſtfriſiaque, & in Provin-
c Trajectina major ſemper fuit ita ſentientium numerus : partim-
q vivunt adhuc, partim obierunt Profeſſores & Paſtores, qui ante
a os triginta & quadraginta hanc docendi rationem publice ſunt
ſ uti, nemine ipſis eam ob rem movente litem. Quod ſi quando in
c ventibus Eccleſiaſticis, ubi priorem illam ſententiam plures tue-
b tur, quidam Eccleſiaſticas eo nomine cenſuras fratribus inten-
d ent; nos ante annos viginti & amplius autoritate noſtra talibus
c ſuris interceſſimus, & ad concordiam fleximus Paſtorum ani-
m s. Eandem viam ſecuti ſumus, cum ex Academia, cui includi
f tiliores iſtas diſputationes æquum rectumque fuerat, in Eccleſias
l ius ſerpſiſſet contentio, priorisque ſententiæ defenſores poſterio-
r n, ut ſacris literis, Confeſſioni Belgicæ, & Catecheſi Heidelber-
g nſi, apud nos receptæ, adverſam accuſarent. Contra ſe ac ſua
ntibus aliis. Vnde nata eſt collatio, quæ Hagæ coram noſtro con-
ſu anno 1609 eſt inſtituta. Cujus is fuit exitus, ut ſine ullo ſenten-
rum præjudicio pacem & charitatem diſſidentibus commendare-
s iis decretis, quorum itidem exempla tranſmittimus. Confir-
ati ſumus plurimum Majeſtatis tuæ literis, quas ipſi viſum eſt ad
s mittere Martio menſe anni 1613. Iis enim literis Majeſtas tua,
penſis iis quæ in controverſiam vocabantur, pro ſumma ſua pru-
ntia monebat, experiundo ſibi cognitum, diſputationibus Theo-
gicis id genus quæſtionum vix poſſe terminari: magis è re fore ut
blica autoritate ſopirentur : vetitis miniſtris eas diſputationes in
ggeſtum, aut ad plebem perferre, juſſiſque pacem colere, & in iſta
inionum ac ſententiarum diſcrepantia invicem ſe tolerare, ſaltem,
nec, mature cognito negotio, autoritate publica aliter ſtatuere-
r. Addebat Majeſtas tua compertum ſibi, neutram ſententiam ita
eviam, ut non poſſet cum fidei Chriſtianæ veritate, & cum anima-
m ſalute conſiſtere. Similia ſuper hoc argumento ex auguſto Ma-
ſtatis tuæ ore ſe intellexiſſe jam ante retulerant Legati Ordinum
œderatorum, qui in Britannia fuerant anno 1610. Neque incogni-
m erat, cum pridem in Cantabrigienſi Academia eædem quæſtio-
nes

nes incaluissent, conceptas quidem Lambethæ assertiones quasda[m], sed nunquam iis accessisse publicam autoritatem. Et cum a[nn]o 1603 à Renoldo ejusque sociis Majestas tua oraretur, ut corp[o]ri Anglicanæ Confessionis pateretur adjungi easdem assertiones; M[a]jestati tuæ minime ex re visum Ecclesiæ, librum Confessionis far[ci]ri Theologicis conclusionibus. Legebatur in alio libello, Majest[ati]s tuæ jussu conscripto atque edito, rerum absolute necessariarum [a]d salutem non magnum esse numerum. Quare existimare tuam M[a]jestatem, nullam ad ineundam concordiam breviorem viam fo[re], quam si diligenter separentur necessaria à non necessariis; & ut [d]e necessariis conveniat, omnis opera insumatur: in non necessariis [li]bertati Christianæ locus detur. Cum vero in decretis nostris pri[o]ribus nonnulli requirerent certos tolerantiæ fines, ne istarum disp[u]tationum obtentu irreperent dogmata, aut quæ Deum facerent p[ec]cati autorem, aut quæ gratiæ vere gratuitæ honorem delibarent; c[on]cepta est formula, quæ, rejectis illis erroribus, quas Ecclesiæ ve[te]res & reformatæ damnaverant, tolerantiam disputationibus, in d[e]latione tractatis, tanquam limitibus quibusdam, circumscriber[et], cum præcepto, ne quis in reliquis doctrinæ partibus quicquam [d]oceret, quod à receptis per Ecclesias reformatas sententiis dissider[et]; hæc quoque formula ad Majestatem tuam missa est, lectaque t[um] ipsi, tum insignibus Angliæ Theologis. Rescriptum à Viro clari[ssi]mo, non Consilium tantum Majestati tuæ, aliisque viris gravissi[mi]s probari; sed formulam quoque ipsam. Apparere enim id actum, [ut] à duobus scopulis, in hac doctrina æque periculosis, hinc Manichæ[o]rum, inde Pelagianorum, populi avertantur, & in ea doctrina co[n]firmentur, quæ salutis nostræ proram ac puppim, principium sc[ili]cet, progressum, & consummationem, uni Deo adscribens, conte[n]tum tamen bonorum operum non inducat. Ea igitur formula [ad] civitates Hollandiæ ac Westfrisiæ missa multis probata, tum illi[us], tum hujus sententiæ Pastoribus, majori parti Conventus placuit, [a]ctumque ea de re decretum est, quod ipsum quoque Majestati t[uæ] exhibemus. Accesserunt postea interpretamenta quædam, quib[us] testati sumus, neutram nos partem prælatam alteri velle: impera[ta] hæc donec plenius res cognoscatur; atque interim Confessioni [&] Catechesi salvam manere, quam obtinuerat hactenus, autoritate[m], ne quid iis adversum docere cuipiam liceat. In Trajectina Provi[n]cia jam antea istud nostrum decretum tolerantiæ super prædesti[na]tionis controversia, & quæ huic adhærent, Synodi Provincialis co[n]sensu, & Ordinum imperio sancita fuerat, ut ex Canonibus, hic i[ti]dem exhibitis, videre est. Nuper etiam Transisulaniæ Provinc[iæ] Ordines pro tolerantia edictum fecere, quod ipsum quoque tra[ns]mittitur. Confidimus plane à nobis vicinarumque Provinciarum O[r]dinibus in hoc negotio nihil factum, quod alienum sit à piorum M[a]gistratuum officio, & certissima sententia Ecclesiarum Reformat[a]rum, ut cujus clarissimi doctores, convenienter exactissimo Ma[je]statis tuæ judicio, controversias istas, quæ versantur in explican[do] ordine decretorum Dei, quibus gratia & gloria præparantur, a[d]

cul[...]

cipæ præcognitæ præparatur supplicium : in conciliandis Gratiæ internis actionibus, ad omne bonum spirituale necessariis, cum libero humanæ voluntatis assensu : in componenda fiducia divini contra tentationes auxilii, quæ pios unice consolatur, cum timore & tremore, in quo salutem nostram jubemur operari; retulerint non ad fundamentum, sed ad id quod superstruitur, partim aurum & argentum, partim fœnum & stipulas, eoque convicerint ejusmodi dissensiones non obstare, quo minus retineatur unitas Ecclesiæ, & catholica communio, quam etiam his, qui tum circa ista, tum in rebus aliis dissident, Augustanæ Confessionis Pastoribus gregibusque Ecclesiarum Reformatarum Pastores & greges sæpissime tulerunt. Quare dolemus acerbis orationibus & libris, perque seditiones rem ad apertum schisma productam illis in locis, ubi nullæ ostendi possunt controversiæ, præter eas, quæ in Hagiensi collatione tractatæ sunt. Sunt qui existimarint, hasce controversias Nationalis Synodi decisione terminandas. Nos vero Majestatem tuam, pro summa sua, tum in rebus omnibus, tum in iis præsertim quæ ad ordinandum Ecclesiæ statum pertinent, sapientia expendere oramus, prius, an utilis sit futura illarum controversiarum decisio : deinde, an recte per Nationalem Synodum id possit expediri. Ad prius quod attinet, rogatur Majestas tua examinare, an credibile sit in iis controversiis, de quibus manifesta est veterum Patrum dissensio, de quibus inter religionis instauratores convenire non potuit, ac ne inter Pontificios quidem convenit; præstari posse à nostri sæculi ingeniis, quod hactenus nulla sæcula præstiterunt, ut in tantæ difficultatis argumento certum aliquid definiatur, in quo aut omnium, aut partis maximæ animi acquiescant : an vero potius contenti esse debeamus illis Canonibus, quos contra Pelagium, Semipelagianos, & eos qui ex adverso errabant, condiderunt Africæ Episcopi in tribus Carthaginensibus, unoque Milevitano Concilio, & Galli in Synodo Arausicana : quibus addi possunt sententiæ quindecim, sive Augustini, sive Prosperi, ad capitula Gallorum; & illæ, quas Cælestinus, Romæ Episcopus, Galliæ Episcopis transmisit. Et an de cætero dicere non liceat, quod in eodem argumento dixit idem Cælestinus : Profundiores, difficilioresque partes incurrentium quæstionum sicut non audemus contemnere; ita non necesse habemus adstruere. Videntur enim si quæ aliæ, hæ certe quæstiones ejus esse generis, quibus optimo jure applicetur illud Augustini : sunt in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regulæ Catholicæ defensores salva fidei compage non consonant. Et illud Vincentii Lirinensis : antiqua sanctorum patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis; sed solum, certe præcipue, in fidei regula magno nobis studio investiganda est & sequenda. Hæc autem eo justius ad nostras controversias videntur posse aptari, si recte considerentur ea quæ dissentientium pars altera alteri concessit, quorum indicem Majestati tuæ mittimus, ut inde appareat, quam multa in confesso posita disputationes angusto limite coërceant. Accedit quod per Hollandiam & Westfrisiam, aliasque nonnullas Provincias ea est multitudo aliter

atque aliter de his quæstionibus sentientium, tum Pastorum, tu aliorum, qui aut in plebe sunt, aut etiam in dignitatibus constituti, utramvis in partem definitio ceciderit, laboratura sit aut Eccle autoritas, aut tranquillitas publica. Alterum quod ad Majesta tuæ perspicax judicium deferimus, hoc est, an tutum satis sit, & co cordiæ omnium Ecclesiarum conveniens, controversias, quæ omn ferme Ecclesias sunt pervagatæ, unius nostræ nationis Synodo terminari. Scit Majestas tua, cui omnis Ecclesiæ historia est cog tissima, de unitate divinæ essentiæ & personarum Trinitate: de u ca Christi persona & duabus naturis; loquendi formulas, quibus tegerentur hæretici, & agnoscerentur recte sentientes, non Natio libus, sed Vniversalibus Conciliis constitutas: & si quando Natio unius conventibus facti sunt dogmatici Canones, ut contra Pe gium, ejusque reliquias; eos non ante ratos esse habitos, quam omnes Ecclesias missi, communis judicii approbationem accepisse. Quoties aliter actum est, ferme videmus, non abiisse id sine disp dio Catholicæ unitatis. Orta olim quæstione, an hæreticorum b tismus vere baptismus esset, Nationalis Africæ Synodus LXXXVI Episcoporum pronunciavit non esse: aliis per orbem Ecclesiis ali visum est, & cum earum prævaluisset sententia, Donatistæ tamen lius Synodi autoritate schisma fecerunt insanabile. Ita & cum p Oecumenicas Synodos Occidentis Ecclesia in Symbolo posuiss Spiritum Sanctum à Patre, Filioque procedere; Orientalis Eccles indignata adjectum aliquid formulæ citra communem consensu abrupit unitatis vinculum, quod nunquam ex eo bona fide resti tum est. Habemus & recens in Germania exemplum, ubi cum S xones Theologi & Pastores librum confecissent, quem concord vocabant, in quo multa de effectibus hypostaticæ unionis naturaru in Christo; de modo præsentiæ Dominici corporis in Cœna: ite de his ipsis nostris controversiis, quæ ad prædestinationem & lib rum arbitrium, & amissibilitatem status justitiæ pertinent, defin rant; placuit Reginæ Elisabethæ, & piis Germaniæ Principibus, Fr cofurti Conventum instituere, in quo Legati ipsius Reginæ, item E clesiarum Galliæ, Poloniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Helvetiorum, Belgicæ nostræ, communi consilio Epistolam ad Germaniæ Prin pes scripserunt, in qua ostendunt recte ipsos facturos fuisse, si con lia sua contulissent cum aliis gentibus, quæ eundem, quem ip Deum invocant. Extat Roberti Beli, Legati Reginæ Angliæ, pia que erudita ad Principes Augustanæ Confessionis oratio, in qua d cet, ex peculiaribus definitionibus sequi Ecclesiarum distraction quod omnes tangit, ab omnibus tractari debere: si quid definie dum sit, indicendum conventum, ad quem convocentur omnes, reformatam religionem profitentur: cum credamus Ecclesia Christi esse Vniversalem, & negotia eandem concernentia unive salia & non particularia esse oportere: & propter communionem quæ inter membra Ecclesiæ esse debet, non posse aliquod judiciu ferri in Ecclesiis Germaniæ, quod non ad alios spectet & pertine Eadem ferme, eodem tempore, monuerunt Ecclesiæ nostræ Bel

ca

e, edito eam in rem præclaro libello. Tam piis, moderatisque consiliis cum non auscultarent doctores Saxonici, sed paucarum provinciarum consensum subscriptionibus firmarent, secuta inde est a luctuosa nobis, lucrosa hostibus Euangelicarum Ecclesiarum divulsio. Quod ipsum satis grave nobis exemplum esse debet, ne tale quid iterum committamus. Eo autem magis ad communem Euangelicarum Ecclesiarum statum pertinebit quicquid de prædestinatione & adhærentibus quæstionibus statuetur, quod Augustanæ Confessionis Theologi in his controversiis nunc maxime pedem figant. Quare cavendum imprimis videtur, ne quos Majestas tua, Electores Palatini, apud nos quoque Princeps Arausionensis, totæque Synodi ad communionem revocandos censuerunt; eos nova controversorum dogmatum definitione longius à nobis alienemus. Neque illud silentio prætereundum, tamdiu apud nos decertatis hisce controversiis, paucissimos esse Pastores, quos non suspectos habeat partium altera: quippe cum & singulorum, & integrorum Conventuum præjudicia extent, quæ futuri judicii autoritatem non leviter infringant. Non est dubitandum, quin Majestati tuæ inter assiduas pro salute Ecclesiæ curas sæpe inciderit cogitatio convocandæ Synodi generalis Ecclesiarum Reformatarum. Neque sane cuiquam magis convenit in eo laborare, quam ei, cui inter emendatioris religionis Principes principem locum assignavit Deus. Vtinam vero sicut aliis virtutibus, ita hoc quoque negotio feliciter peragendo illum ex eadem tua Britannia divinitus concessum Ecclesiæ Magnum Constantinum tua Majestas exæquet. Sane non ad hæc nostra tantum, sed etiam ad alia plura Ecclesiæ mala sananda, præsentius nullum esse remedium, monent eruditissimi Pastores, monuit & nos ipsos, anni jam sunt decem, Fredericus Elector Palatinus. Ac sicut tum idem Elector existimavit, medio tempore inter eos, qui in Germania super his aliisque capitibus dissentiunt, consensum talem, talemque conjunctionem statui ac servari debere, qualis Sendomiriæ sancita fuerat, quoniam omnes (verba sunt ipsius Electoris) unum fundamentum fidei & salutis habeant, ac solius Christi gratia salvari se credant, atque ita unius corporis membra sint, cujus caput est Christus, defectus vero imperfectionemque mutuo tolerandam esse, certo consilio, id Deo gratius & utrique parti utilius fore, quam pertinacem in schismate perseverantiam: ita cogitandum Majestati tuæ relinquitur, an non idem apud nos sequendum sit. Interea cum non tam opinionum discrepantia, quam contentiosus docendi modus animos & Pastorum, & plebis exasperet; utile credimus, sine sententiarum præjudicio, ex his quæ confessa sunt inter partes, aut alioqui satis certa, formulam aliquam sobriam atque moderatam constitui, quæ paci & ædificationi, pro temporum ratione, optime conveniret, ad quam homilias suas Pastores conformarent. In qua constituenda observandum imprimis videtur illud Mosis: quæ occulta sunt, penes Dominum Deum nostrum sunto: at quæ revelata nobis & filiis nostris usque in sæculum, revelata sunt, ut faciamus omnia verba hujus legis. Et affine Pauli Apostoli illud: ne quis sapiat supra

 modum,

modum, ultra quam oportet, sed sapiat ad sobrietatem. Memo- bilis est & Angliæ tuæ Canon: imprimis videbunt concionatores quid unquam doceant pro concione, quod à populo religiose ten & credi velint, nisi quod consentaneum sit doctrinæ V. & N. quodque ex illa ipsa doctrina Catholici Patres, & veteres Episc collegerint. Proprie vero ad Ecclesiarum nostrarum statum id p tinet, quod Vir eruditissimus Hieronymus Zanchius scriptum re quit: cum utraque pars dissidentium cum scandalo Ecclesiæ impr denter & intempestive invehitur, debere mandare Principem, utraque pars contenta sit locutione Sacræ Scripturæ: item, ne pa altera alteram publice damnet, dum in libera Synodo legitime de re disceptetur & definiatur. Hoc enim esse consilium Aposto repetitum millies ab Augustino ad hoc propositum: quotquot p fecti sumus, hoc retineamus. (Christum scilicet fundamentum)qu si quid aliter sentitis, Deus id quoque revelabit, modo in eo, quod pervenimus, permaneamus. Nihil autem verius arbitram dici potuisse eo, quod Majestatis tuæ postremis ad Ordines Fœde tos literis continetur: nimis curiosarum esse mentium de prædes natione ex suggestu disserere. Neque tantum infructuosas esse ej modi dissertationes; sed loco solidæ ædificationis commoveri p rientes animos apicibus argumenti & sublimioris & obscurior quam ut in multitudinis captum cadat. Quanquam autem decr nostra antehac audito Pastorum judicio facta ad hos fines respicia tamen non desperamus, quin observatis cautionibus istis de propi re atque pressiore aliqua regula possit conveniri. In qua constitue da multum nos juvare posset, & Majestatis tuæ & Britanniæ Theol gorum prudens consilium. Et hoc quidem modo arbitramur n Hollandiæ tantum & Westfrisiæ, sed & aliarum quarundam Provi ciarum Ordines obtinere id posse, quo omnes omni ope conniti t Majestas hortatur, ut nimirum sopiantur tristes illæ, proculque d bio tum in Ecclesiam, tum in Rempublicam exitiosæ distractione quas controversiæ de prædestinatione & ei affines attulerunt: s tem donec, ut dictum jam est, commune aliquod extet super iisde Reformatarum Ecclesiarum judicium. Ea vero dogmata, quæ ur versali Ecclesiarum aut Veterum aut Reformatarum consensui r ugnare ex Synodis antiquis, aut ex Euangelicarum Confessionun quas inter & nostra est, edita in hunc finem Harmonia apparet; ju camus nullo modo esse ferenda aut dissimulanda, quod & plurin decretis testatum fecimus, multumque dolet nobis, dum illa tol rabilia, de quibus ante egimus, non tolerantur, ex schismatum centia nasci Ecclesiastici ordinis eversionem, quæ deinde efficit, multa minus tolerabilia irrepant. Hic autem evellendis, ut, qua tum fieri potest, operam demus, satis intelligimus nos ratione eju quod gerimus muneris, Regum Regi & Domino dominantium ob gatos. Quare & hoc omni conatu agimus, ut disruptæ Ecclesiæ conventus Ecclesiastici redintegrentur, & ita qua oportet severita judicia dogmatica exerceant. Neque vero id satis habentes; in m nifestarios quosdam civili insuper animadversione usi sumus: in e
de

m hoc pio fortique proposito, per Dei gratiam, perseveraturi, ut
æ Majestati, cui & fidei unitate & amicitiæ fœdere conjungi sum-
am felicitatis nostræ partem arbitramur, & toti orbi Christiano
pareat, nos id facere, quod ut faciamus tua Majestas monet, reti-
re nempe veram veteremque doctrinam, quam hactenus professi
mus, quæque universali Ecclesiarum Reformatarum consensu pro-
ta ac recepta est, cujus communem professionem quasi cœmen-
m esse, quo tuæ Majestatis regnum harumque Provinciarum ami-
tia conglutinatur, grato animo agnoscimus.
Synodum communem Fœderatarum Provinciarum, quam Na-
onalem vocant, quod attinet, ab ea jam olim complures Provin-
æ animo fuerunt alieniore. Primum, quia Provincia unaquæque
te aliquot sæcula proprias leges, propriaque instituta, ac proinde
rfectam intra se Rempublicam habuit. Cumque plures armorum
cietate & arcto fœdere inter se conjunctæ sunt; vetera tamen illa
nperii jura minime permiscuerunt. De religione autem cautum
oluerunt nominatim, ut Provinciæ cuique ejus ordinandæ salva
aneret libertas, aliarum Provinciarum imperiis non obnoxia. Ita-
ue & post fœdus Trajectinum, quod societatis istius vinculum est,
postquam divino beneficio omnes Provinciæ, damnato Papatu,
uangelicam sunt amplexæ veritatem; leges Ecclesiasticæ non com-
uni Fœderatorum Ordinum auctoritate, sed Ordinum Provincia-
um nomine atque imperio sancitæ fuere. Huic pro jure tutando
ollicitudini accessit experimentum grave à duabus Synodis Natio-
alibus, quarum altera anno 1581 habita Middelburgi, decretis suis
a offenderat præclaras Civitates, ut editis publice libris Synodo
t contradictum: posterior anni 1586, sub Comitis Licestrii præ-
ectura, nobis aliarumque Provinciarum Ordinibus necessitatem
mposuerit contraria Synodo decreta faciendi. Quo ipso tempore
Trajecti cum Ecclesiæ perturbatione facies quoque Reipublicæ mu-
ata est, externis hominibus per vim ac seditionem ad honores di-
gnitatesque evectis. Spes tamen, quam, temporibus, minus turbi-
dis & multo quam nunc sedatioribus animis viri boni conceperant,
n Nationali Synodo posse quædam Confessionis Belgicæ verba,
quæ, durius explicata & rigidius pressa, multorum angebant con-
scientias, unde novæ semper censuræ, & contra censuras querelæ
oriebantur, aut mutatione levi, aut saltem interpretatione benignio-
re ita molliri, ut omnium consensum facile impetrarent, atque ita
pacem firmarent Ecclesiæ; effecit, ut nos, anni jam sunt viginti, pa-
ratos nos convocandæ Synodo Nationali ostenderemus, hac lege
ac cautione, ut in ea Confessio Belgica, ad verbi divini normam,
exigeretur. Per annos decem laboratum est antequam aliarum Pro-
vinciarum in idem consensio impetraretur. Tam difficile id nego-
tium erat ob eas quas ante commemoravimus causas. Tandem fa-
ctum est anno 1606 decretum de indicenda Nationali Synodo, cla-
re iterum hac addita lege, ut in ea & Confessionis Belgicæ, & Hei-
delbergensis Catecheseos institueretur examen. Sed cum hæc cau-
tio Pastoribus quibusdam minus placeret; ea res moram indicendæ
 Syno-

Synodo attulit, cui accessit impedimentum alterum, quod Past. rum haud pauci in convocanda, moderandaque Synodo, ejusq; actis examinandis id jus Ordinibus denegarent, quod Christian; Imperatores, Reges, aliasque Potestates, & earum delegatos h. buisse antiquitus constat, & quo nunc quoque utuntur Principes a que rectores Euangelicam veritatem professi. Quod cum videre Provinciarum quarundam Ordines, simulque animadverterent P. storum plerosque ad præcipitia magis quam ad moderata ferri, hoc libris, coitionibusque arcanis agere, ut quicquid in gravibus lis de prædestinatione controversiis ipsis minus probaretur, id aliis damnarent, unde nihil expectari poterat præter Ecclesiæ, co stantis ex diversa sentientibus, detrimentum ingens, & perpetuas republica factiones; consensum, quem in Synodum Nationale præbuerant, amisso, quem speraverant, fine, rebusque in pejus mut tis, revocarunt. Et quanquam hoc anno Provinciæ quædam iteru Nationalem Synodum urgere cœperunt, atque eam indicere su aggressæ; illæ tamen Provinciæ, quæ veteribus illis controversiis m gis implicatæ præcipites condemnationes perhorrescunt, assensu suum negant: neque arbitrantur id juris concessum esse aliis Provi ciis, ut vel una invita, nedum pluribus, communi fœderatorum n mine aliquid imperii circa Ecclesiastica usurpent, cum id imperiur minime ambigua stipulatione, Provinciæ singulæ integrum illibatun que sibi servaverint, connexæ quidem religionis vinculo cum vicir Provinciis itidem, ut cum Majestatis tuæ regnis, aliisque per Eur pam eandem veritatem sequentibus, sed sine ulla mutua subjecti ne: sicut Germaniæ Electores, Principes, Comites & civitat Euangelicæ professionis inter se devincti fœderibus, res tamen E clesiarum seorsim ordinant, ut ex peculiaribus ipsorum Confessic nibus, editisque legibus Ecclesiasticis apparet; quod ipsum in fœd ratis etiam Helvetiorum Civitatibus religionis Euangelicæ observ re est. Ita ut dubitandum non sit, quin si pronæ ad Nationalem Sy nodum Provinciæ in proposito pergant; aliæ leges, fœdera, imper jura violari, summamque sibi injuriam fieri sint crediture: & jar apud acta ea de re testationes confectæ sunt. Quare aut alia ineund est via, qua parti utrique satisfiat, aut ex contrariis decretis perpe tuum Ecclesiæ schisma, & ex illa juris publici disputatione concor diæ ejus, qua stetimus hactenus, distractio imminet. Quorum utrum que Deus avertat. His, quæ sincere, prout ipsa se res habet, Maje stati tuæ significamus, rogatur Majestas tua animum advertere, sum misque suis in hanc Rempublicam beneficiis hoc adjungere, ut legi timos ejus rectores in tuendo imperii jure adjuvet: tum vero aucto ritate sua, qua merito pollet maxima, doctorumque Theologorun consiliis, secessionis propositum ob controversias ad salutem no necessarias, difficiles præterea & vix explicabiles, ante communen Ecclesiæ vocem, etiam legitimis Euangelicarum monitionum gra dibus non observatis; quantum fieri potest, avertat. De nobis vi cissim certo sibi spondeat, nos in nostro officio segnes non fore, a præsertim diligentiam adhibituros, ut adversantia receptæ veritat dogma

ogmata judiciis Ecclesiasticis, & publica, si eam opus sit accedere, imadversione ex Ecclesia exterminentur, omniaque fiant, quæ aut lutaris veritas, aut Christiana charitas expostcunt. Faveat Deus. ujus divinæ protectioni, Serenissime atque idem religiosissime & pientissime Principum, vitam tuam, sanitatem, regnique felicitam in tuorum subditorum & totius orbis Christiani bonum, ac ominici nominis gloriam votis quam possumus ardentissimis comendamus. 1618.

YNODO DELPHENSI

REMONSTRANTES QVIDAM. S. P.

Reverendi, Eruditissimi, Prudentissimi Domini, & si vultis, Fratres:

Nos infra scripti divini verbi administri, noluimus ab hac ynodo abesse, aut in ea præsentiam nostram desiderari. Partim; uo testatum faceremus, animum atque adfectum, qui est & semper obis fuit, communionem atque unitatem Christiane colendi cum cclesiis Reformatis harum Regionum, in quibus jam annos aliquot Deo & Christo operam nostram pro modulo donorum nostrorum, npendimus; partim, ut debitam obedientiam præstaremus Illustrissimis & Potentissimis Ordinibus Hollandiæ, quorum jussu æc Synodus à Classe Dordracena convocata erat. Ad quas caussas hæc accessit, quod nobis occasionem oblatum iri sperabamus depellendi à nobis coram consessu Vestro, diversa crimina quibus nos quibusdam gravari, quamquam nullo nostro merito, nobis constat, & de quibus nunquam antehac aut in Classibus, aut in Presbyteriis legitime actum fuit. Quamquam autem tam Christiano animo d hanc Synodum venerimus, non defuerunt tamen qui statim in pso limine publica declaratione testati sint, cum suo, tum eorum à quibus ad hanc Synodum missi erant, nomine, *non posse nos agnosci abs e, ut Fratres in Christo*, nec posse se salva conscientia, nisi istiusmodi declaratione præmissa una nobiscum in hoc publico conventu locum capere, quin etiam *nos abs se ut Ethnicos & publicanos haberi.* Et quamquam magna ratio suberat, quamobrem ipsi nosmet à talibus tam indebita declaratione sive protestatione utentibus, segregaremus, maluimus tamen injuriam istam ferre, quam ut institutæ actiones Synodi hujus turbarentur. Passi nobis pro tempore satisfieri, eo quod Synodus testaretur, prædictam declarationem intempestivam atque ineptam sive illegitimam videri. Cum autem postea præbente nobis occasionem octavo gravamine, super quo Classium suffragia postulata, & nunc Synodo huic repræsentanda erant, cum nostro, tum partim eorum qui nos ad hanc Synodum deputarant, nomine, syncere testati essemus, præeuntibus nobis & aliis, qui huc venerant, plane acquiescere nos in doctrina salutari, prout illa in Ecclesiis Reformatis, ex præscripto divini verbi, nec non formularum concordiæ, Confessionis & Catecheseos hactenus in his regionibus

Refelluntur adversariorum quorundam criminationes; ac gemina Remonstrantium sententia proponitur.

promulgata fuit, nunquam etiam nos in animum induxisse, nec nu
etiam statuisse, quidquam in medium proferre, quod prædictæ d
ctrinæ adversetur, quin & omnes contrarios errores rejicere, n
deprecari ullas legitimas Ecclesiasticas censuras, si aut contrav
nisse hujuscemodi nostræ declarationi, aut in posterum contrave
turi comperiamur, declarantes insuper nos de quinque articulis c
sputatis in Consessu Ordinum Hollandiæ, ita semper & sensisse & l
cutos fuisse, ut à fundamentis in Confess. & Catechesi factis, nost
quidem judicio, non discreparemus. Evenit tamen ut justam occ
sionem præberi nobis existimaverimus, suspicandi prædictam n
stram declarationem in illam partem à vobis acceptam non fuis
in quam accipiendam, & spes & votum nostrum fuerat. Nec eni
illa declaratione Synodo satisfactum fuit, cui etiam post hanc, alia
atque aliam postulare visum fuit, quamquam ipsi Domini delegat
qui huic Synodo nomine Ordinum Hollandiæ intersunt, videri fi
dicerent, ultra quærendum non esse. Quæ res cogitandi occasione
nobis dedit, quosdam Vestrum non satis fraterno animo erga n
affectos, ita de nobis statuisse, ut existiment nos indignos, quib
fides haberi debeat. Aut quos novo examini sisti velint, ut inde o
casionem aliquam nos circumveniendi captent, fortasse in hac sua
nobis opinione confirmati, non solum quod hic palam quidam p
se tulerunt, nos abs se, loco Ethnicorum & Publicanorum habe
quidam etiam nos suspectos habuerint, ut quibus bona conscien
tribui non possit. Sed & ob alia delicta, quorum fortasse, nullo qu
quidem sciamus merito, à nonnullis insimulamur. Cum præserti
etiam inventus sit, qui dicere palam, & stilo publice testari non d
bitaverit, esse nos, (idque solummodo ob sententiam nostram qui
que articulis, olim DD. Ordinibus Hollandiæ exhibitis, compr
hensam) totius Christianæ Religionis irrisores, quin & abnegator
& horribiles Sanniones Dei & Servatoris nostri Iesu Christi. Q
quidem calumnia, si fidem à quoquam vestrûm impetraverit, aut
nobis refutata non fuerit, tum profecto nemini videbitur esse m
rum, quidquid à nobis aut fiet, aut dicetur, id omnibus contin
suspectum esse. Cui malo uti obviam eamus, animisque vestris fi
stras id genus de nobis, quas forte nonnullus concepit, opinione
quantum potest evellamus, quo nimirum securius deinceps una l
quamur & agamus, visum nobis qui subscripsimus, ita fuit; à vob
obnixe petere, ut priusquam cum hac Synodo alias actiones ausp
cemur, nos iis objectis expurgare nobis liceat, quæ quis vel ipse, v
per alium ad hunc cœtum deferre voluerit. Quod nisi nobis permi
titur, rationem nos quidem videmus nullam, qua cum fructu vob
adesse hic possimus. Porro cum & hoc scripto, & ore coram aliqu
ties in hoc cœtu declaratum sit à nobis, nos de divina prædestinati
ne ejusque appendicibus, aliter nec sentire nec loqui solitos, qua
ut iis fundamentis consentaneum est, quæ posuit continetque Co
Belgica, & Heidel. Cat. visum est faciendum, uti nostram super iis se
tentiam hic plenius expressam adjungamus. Vt si quid abire à ver
judicabitis, id annotare ne gravemini: quibus nimirum opposit
contr

ctroverſiæ ſtatus inter nos formari poſſit. Nam enim quidem ut
e ra haſce controverſias formemus, non omnibus à ſuis mandatum
e Docemus igitur & ſentimus:

Deum ab æterno apud ſemetipſum ſtatuiſſe, condere in tem-
p e genus humanum, ad ſimilitudinem atque imaginem ſuam, ut
um Creatorem ſuum recte cognoſceret, ex animo diligeret,
n eo beatus in æternum viveret, idque ad eum laudandum & ce-
randum.

Deum prævidentem & præſcientem totum humanum genus ex
felicitate, in qua à ſe conſtituendum erat, prolapſurum per in-
edientiam in extremam miſeriam & corruptionem, ſtatuiſſe ni-
ominus illius miſereri, & ita mundum dilexiſſe, ut decreverit in
ndum mittere Filium ſuum unigenitum, hoſtiam piacularem pro
ccato, qui onus divinæ iræ adverſus peccatum univerſi generis hu-
ani ſuſtineret, media acquireret, quibus homo à Deo rurſus in gra-
m recipi, abſque læſione juſtitiæ divinæ, poſſet, ac Chriſtum conſti-
tum fundamentum electionis noſtræ.

Deum pro beneplacito voluntatis ſuæ, ab æterno elegiſſe, & hære-
es conſtituiſſe æternæ vitæ, quotquot D. Ieſum in tempore vera fide
nplectuntur, tali videlicet fide, quæ à regeneratione & renovatione
ominis ſeparari non debet, efficax eſt per charitatem, & viva per
ona opera, ac tales virtutes quæ hominem Chriſtianum decent, &
ui in ejuſmodi fide ad finem uſque perſeverant.

Deum ab æterno decreviſſe omnes incredulos & impœnitentes,
infidelitate ſua ac impœnitentia perſeverantes, ab æterna ſalute
rcere, tanquam alienos à Chriſto, & communione gratiæ ipſius, ita
t peccatum & infidelitas meritoriæ ſint cauſæ reprobationis.

Debere nos ex vi utriuſque præcedentis decreti divini de ſalute &
damnatione hominum, omnes homines & ſingulos adhortari ad fi-
dem in Chriſtum, ut ſalutem conſequantur; deterrere ab infidelita-
te, ut damnationem effugiant.

Dominum Ieſum pro omnibus & ſingulis hominibus mortuum
eſſe, ita tamen, ut nemo, qui quidem eam ætatem attigerit, in qua
Chriſtum fide amplecti poteſt, ſolidam utilitatem à morte & meritis
Chriſti percipiat, præter vere fideles.

Fidem, immeritam gratiam, & purum putum Dei donum eſſe,
tam reſpectu initiorum fidei, quam progreſſus ac finalis perſeveran-
tiæ in eadem fide. ita ut nemo credere poſſit, niſi ad id per præve-
nientem Dei gratiam, viribus ac potentia, donatus atque inſtructus
ſit, nemo in fide eadem perſeverare, cui non eadem gratia Dei ad fi-
nem uſque adſit.

Deum quod ad ſe attinet, paratum eſſe, omnes infantes in Eccleſia
ſua baptiſatos, ubi ad juſtam ætatem pervenerint, mediis inſtruere,
quibus ſalutem conſequi poſſint, & ſeſe ad id gratioſe aſtringere per
baptiſmum, ut quo teſtetur atque obſignet ſe recipere baptiſatos in
numerum liberorum ſuorum, lavare eos in ſanguine ſuo, in tempo-
re velle eoſdem renovare ac regenerare, ac proinde unumquemque
certa atque indubitata animi perſuaſione credere debere, omnes in-
fantes

fantes quotquot in Ecclesia baptisantur, Dei esse, participes gra[...] ipsius, nec ullos in eo statu reprobos.

Multos liberos fidelium & Christianorum, quibus Deus spiritu[...] suum & gratiam renovationis in baptismo promiserat, paratus [...]plici illos beneficio impertire, remissione videlicet peccatorum, [...] justificatione ac sanctificatione: item & alios multos quibus in e[...]dem finem Deus gratiam suam syncere ac serio offert, ita aliquan[...] vitam instituere, ut promissa Dei beneficia ad illos non pertinga[...], nec illis prosint, quæ illi sua infidelitate atque ingratitudine irr[...] reddunt, atque obliterant, ut tandem pereant, non defectu divi[...] gratiæ, sed sua culpa, eo quod Dei gratia indigne abusi sint.

Omnes vere fideles posse ac debere, certos esse de gratioso I[...] erga se affectu, & de remissione peccatorum suorum; non debere [...]men illa certitudine abuti ad carnalem securitatem, sed ita semp[...] apud se statuere, ut se morituros, si secundum carnem vixerint, ar[...]trentur, ac proinde rejiciendum esse (ita censuit Synodus Geldria[...]) si quis dicat; Eum qui semel in Christum credidit non posse fid[...] totaliter nec finaliter amittere, nec à gratia excidere per neglig[...]tiam, quin nec per peccata gravissima, letalia, utpote, adulteriu[...], homicidium, &c. prolapsum in horribilia peccata, ante mortem n[...]cessario convertendum esse, vi cujusdam absoluti & inevitabilis [...]creti.

Hominem voluntate præditum esse, quæ quidem pars est, sive i[...]nata facultas ac potentia animæ: voluntatem natura sua libera[...] esse, nec aliter voluntatem esse. Homines cum prævaricantur ac pe[...]peram agunt, id libere agere; similiter, si virtuti ac bonis operib[...] studeant, imprimis autem Christianæ pietati, & id libere agere, ita t[...]men ut ad hoc viribus ac potentia instructi sint, non à se aut à co[...]rupta sua natura, sed à Deo & gratia ipsius in Christo.

De divina prædestinatione, ejusque appendicibus nos quidem h[...] verbis atque sensis, quæ jam commemoravimus, loqui solemus: ea[...] scilicet sic propositam, & salutarem, & ad captum auditorum n[...]strorum accommodatam esse rati; qui fere simplices rudioresq[...] sunt, nec subtilioribus disputationibus inquietandi. Quod si Fratre[...] quam diximus sententiam probant, nec nos altius urgere volun[...] hactenus quidem sentimus idem. At si non probant, antitheses igitu[...] opponere ut graventur, ut hinc status quæstionis inter nos oriatu[...] de quo Synodi Nationalis sententiam exspectemus.

Subscripserant

Christophorus Hellerus,	*Theodorus Herberts,*
Theophilus Rijckewaert,	*Daniel VVittius,*
Iacobus de Carpentier,	*Adrianus Simonis.*

MAR

MARTINO GREGORII
Senatori Gelriæ Ducatus, &c.
HENRICVS ARNOLDI
Eccleſiaſtes Delphenſis S. P. D.

HOdie Principem conveni, quem ſollicitum offendi. Civitates enim Hollandiæ urgent captivos hoſce tres ſuo tribunali eſſe ſiſtendos: ſin minus, ſuis privilegiis vim afferri. Interim cer- *De captivitate Barneveldii, Hogerbetii & Grotii.*
n eſt, ſi Princeps hac in parte ipſis morem gerit, captivos omnia crimina evaſiſſe, & Rempublicam ad exitium. Fortaſſe in non-llis civitatibus membra Senatus ad examen revocabuntur. Dele-us quoque habebitur, quod ſi fiat, omnia fauſta ſperamus. Si re-oris objectis impeditur, miſere fluctuabimus. Synodus Nationalis n Ordinibus Hollandiæ minus diſplicet, Provinciales ſeu parti-lares duæ intra tres hebdomadas cogentur. Loci adhuc incerti à laſſibus Synodalibus brevi deſignabuntur. Speramus ex Gelricis cleſiis Deputatos affuturos; Acta Synodi cum Synodica ad Bleiſ-cenſes Epiſtola, magno deſiderio expectamus, ut facis inſtar actio-bus noſtris prælucere poſſint. Populus miro gaudio ex captivitate rum trium perfuſus metuit, ne qua arte immunitatem impetrent, od ſi fiat, crebras & funeſtas animus mihi, & aliis ſeditiones præſa-t, unicum remedium Deo ardentibus precibus Rempublicam & ccleſiam committere. Cujuſque tutelæ te vir ampliſſime com-endo. Raptim Hagæ Comitis 4 Sept. 1618, ſtilo novo.

IOANNI MACCOVIO
ONRADVS VORSTIVS S. P. D.

Gratiam & pacem à Deo Patre, & Domino noſtro Ieſu Chriſto viciſſim ex animo tibi precor,

VIr Clariſſime, inque Domino honorande. Quas ante triduum D. T. ad me miſit, admodum mihi gratas fuiſſe ne dubita: tum quia moderatum D. Martinii de me judicium, ut jure nihi perſuadeo, fideliter in iis exponere voluiſti: tum maxime, quia uam quoque ſententiam, etiam coram hic domi meæ expoſitam, & quidem cum amico (ut apparet) affectu erga me conjunctam, familiariter iterum his nunciis inſinuare mihi dignatus es. Plane autem perſuadere tibi velim, nihil mihi gratius futurum, quam ſi vere Chriſtianæ rationes à Synodo, & ſpeciatim ab optimis Theologis ineantur, quibus pia animorum reconciliatio inter eos, qui ſe ſcriptis meis offenſos putant, & me alioſque plures, Eccleſiæ Reformatæ (ut ſperamus) non inutiles hucuſque curas, procurari ac ſanciri poſ- *Eccleſiaſtica.*

ſit.

ſit. Paratus ſum omnia facere, quæ virum bonum decent, quæ e ſalva conſcientia, & illæſa veritate, fieri à me poterunt. Si quæ mihi dotes à Deo datæ ſunt, (quas meum non eſt prædicare) pei benter eas ad communem Eccleſiæ ædificationem, & Regni Anti christiani demolitionem, una vobiſcum conferam. Tantum iro D. T. cum aliis, in Synodo jam coactis Theologis, laborare ure optarem, ut vera & plena libertas mihi meique ſimilibus detur, mo deſte ac placide cum iis, qui litium noſtrarum periti ſunt, cum ſi timore de cauſa tota conferendi. Hinc enim appariturum confid in multis ſaltem immerito me traduci: in aliis autem diſſidiis, (quip pe cum Scholaſticis) libertatem aliquam moderatam utrique pti indulgendam eſſe. Ita via ſtrata erit ad pacem: quam D. Ieſus & nobis, & toti Eccleſiæ ſuæ, clementer tandem concedat, Am. Salveant à me officioſe D. Martinius, & alii veteres amici, quis jam amplius D. T. innotuiſſe credo; & quorum de me judicia (io & aliorum, qui forte adhuc ſequius de me ſentiunt) ſi proxima occa ſione ad me perſcribere dignaberis, pergratum officium præſtites. Vale in Domino Vir Clariſſime, meque precibus tuis commen tum habe. Goudæ 3 Calendas Ianuarii Anno 1619, quem D. bonisque omnibus, ut Deus fauſtum eſſe velit, ex animo precor.

Malæ ſcriptioni. Ignoſce τῇ κακογραφίᾳ, quam infirmior valetudo peperit.

CONRADO VORSTIO
IOANNES GREVIVS S. P. D.

Reverende & Clariſſime Vir, Fratrum citatorum nomine juſſu, cum nuper ad Nobiliſſ. Matheneſium, literas Hagam deferrem, apud eum T. R. D. facta mentio. Hac occaſione quod lectioni tuæ duplicationis, aliquot diebus ſe intentum dicer, eaque magnopere ſe affici, plurimumque ſe hoc nomine diſcruciari, quod tuæ pietati atque eruditioni, hæc tempora tam indignam m cedem rependit. Cum autem adhæc ego pro more meo, tuoque merito, ampliſſimo præconio in laudes tuas irem, reſpondebat ille, nunquam committam, incomparabili iſti viro, ut me adſtipulan, ab Ordinibus ſubtrahatur ſtipendium. Monuique ſerio Curator, ne quid hic darent malevolorum conſiliis aut ſuſurris, qui Tuæ non hæc emolumenta ſolum, ſed & vitam invident. Accuſari qui dem D. D. Vorſtium, Socianiſmi, nondum tamen convictum, quamdiu reclamaverit ille, pro tali eum haberi non poſſe, indignum itaque virum hunc necdum convictæ hæreſeos pœnam luere. Place bant illa mihi admodum, ideoque obnixe rogabam, hoc affectu cura, rem T. R. impoſterum apud Curatores hoſce, quos valde m tuo in T. R. iniquiores, agere dignaretur. Annuit ille, & liberaliſſim operam ſuam pollicitus, tenerique ſe & obligari profeſſus ad ha curam, quia R. T. ſe auctore in proceloſum hoc & turbidum ma relictis pacatiſſimis ſedibus devenerit. Hæc quamquam jam pride

D. Po

…Poppio enarrarim, qui R. T. certiorem fecerit, placuit tamen illi …s pariter ut R. T. literis, de eo edocerem. Vtinam complures alii …Patriæ proceribus, sic in R. T. & melioris causæ Patronos affecti …nt ac iste Heros, de cujus fide, atque ingenuitate non est quod quis…m dubitet. Cæterum Clarissime Vir, honorande Præceptor, mo…æ tuæ atque institutionis memor operam dabo Dei beneficio, ea …mi constantia, & fortitudine hanc immeritæ exauthorationis inju…m atque ignominiam feram, nequid indignum pristina professio…, vel spe vel metu in transversum raptus, committam Deum ro…o, ut optimo animi mei proposito gratiæ suæ auxiliis aspirare: … T. multis modis afflictam, atque in hoc hominum furore oppres…n pene, solari, erigere & salvari, atque incolumem Ecclesiæ suæ …tissime conservare benigne velit. Admodum properanter Dor…echti 21 Ianuarii Anno 1619.

CONRADO VORSTIO

[M]ATTHIAS MARTINIVS S. P. D.

SÆpe perplexus sum his perturbatis temporibus, Vir Clarissi- *Ecclesiastica. De iis quæ in Synodo agebantur.*
me, & in consilii inopia hæreo. Sed Deus novit מוצאות המות
Psal. LXVIII. vers. I. Si ea inter nostros homines esset commu-
…catio, si ea διάκρισις & charitas, quæ debebat: tantopere res Chri- Discretio.
…ianæ non laborarent, & hi proximi menses meas curas & ἀνίας …tis exercuerunt. Sed confido in Deo: cui id exiguum quoque, …uod habeo, velim cum fide redditum. Cum Cl. D. I. Bisterfeldio …uando vivebat, tua causa mutuus mihi sermo fuit: cujus scopus …rat, allaborare, & tentare, an εἰς ἕνα ἀνάπτωσιν ἐλθεῖν liceret, etenim eos …uoque, quos alicubi licet graviter errare vel scimus vel putamus, …on tamen velle debemus perditos. Væ enim nobis omnibus si re…nota Dei misericordia judicemur. Sed, hic, præmature nobis est …reptus. Quos voluisti, salutavi, quorum in te charitatem cognovi. …tinam Deus placatus nos respiciat, ut & in communioribus tuis & …rivatis rebus vestris id videamus & agamus, de quo sibi posteritas …ossit gratulari. Nolim conscientiam Deo juratam ulla re lædere. …Pro parva mensura notitiæ, quæ ex divinarum literarum meditatio…ne mihi obtigit, in causam consulo, ubi necesse habeo aliquando ἀμφοτέροις ἀντιλέγειν, illam, quam Sarisburiensis Episcopus vocat, tru- *Vtrisque contradicere.* culentam opinionem περὶ τοῦ ἀποδοκιμάζεσθαι, complures deposuimus jam ante. Nulla quippe pœna locum habet, nisi antegresso peccato. *De reprobatione.* Sed electionem tamen singularem ex mera gratia, tum ad fidem, tum ad gloriam iisdem dandam, necesse est agnoscamus, in Christo fundatam. Verum de eo nunc non scribam plura. Spero, Deum daturum esse, ut privatis nonnullis opinionibus omissis, purior obtineat confessio, quam alicubi introduci cœpit. Quæ me doctrina ad consolationem & pietatem non instituit; eam non duco Theologiam. sed neque ea, quæ Dei gloriæ vel minimum detrahit, & homi-

hominem inflat, ut in seipso glorietur. Hactenus de te nulli adm-dum in publico auditi sunt sermones, nisi qui obiter inciderunt; p-vatim sæpius tui fit mentio, partim cum indignatione ob ea, quæ ti vitio dantur in doctrina, partim cum desiderio tui in gratiam Ecc-siæ restituendi. Quæ missa sunt, de iis gratias ago. Puto pluribus rem gratam facturum esse, si mittas, id quod & de meis Coll. inte-go. Erit aliquando, quod rependam. Quæ ex mea encyclopæa citantur, nescio an omnia probare possim ipse hoc tempore. Th-logia naturalis est respondentis, si explicatio spectetur: in qua fo nimium sequutus est Nicol. T. Sed nihil tamen definio, quia non e-minavi serio, proximis quidem temporibus, aut, potius, unqua. Multum me exercuit doctrina de gubernatione Dei: de qua malle aliquando verum. De literis tuis D. Alstedium monui, curabitur qu voles: nondum tamen sunt inquisitæ inter reculas relictas conc-sas. Habebitur earum diligens ratio. Intelligo nunc festinari, ut fo post mensem sint exteri dimittendi, rebus principalioribus per-ctis. Oremus omnes Deum, ut afflictarum Ecclesiarum miser-tur, quo omnes in puram fidei unitatem coalescamus. Quæ in i legi, talia sunt, ut merito in multis probem. Sed vix est ocii s ad ea fere nunc agenda, quæ sub manum quotidie veniunt. Tam si ad illa quoque deveniatur, id dicam & statuam, quod jus conscientia, ἀπροσωπολήπτως.

Sine personarum acceptione.

Intelligis, Vir Cl. quod facto opus sit, ut mature literas mittas, ne tibi non necessarium laborem crees, eodem contextu ad collea singula. Si ad quosdam privatim aliquid addere voles, id liberu esto: ad eos qui tibi sint notiores, & de quibus pluscululum ἐπιεικ speres: salva semper veritate ego non desinam, etsi satis male sæ tractatus, id facere apud amicos, & alios, ubi opus erit, quod ad ca-sam Dei pertinere intelligo, in qua nos utrimque pariter oracu ejus cum simplicitate obedientiæ cedere velim. Quod scribis quod ad summam rei attinet, veritatem tueri: si summam intellig doctrinam illorum de libero arbitrio, non possum assentiri. Extre utrobique studeo declinare: & Deum oro, ne me sinat ad dextra vel sinistram aberrare. Exclusionis culpam non possumus non ipsos fratres N. rejicere, an autem soli eam sustineant, Deus κ-διογνώστης novit optime. Interim tamen pergunt sua scripta exhibe nostris politicis moderatoribus, de quo aliorum litteræ te erudie R. G. resalutat tuam reverendam dignitatem, Deo te & familia commendo intercessione jugi; ut exaudiamur, & in veritate sancti-cemur, & ex omnibus malis liberemur. 15 Febr. 1619.

Æquitatis.

Cordium scrutator.

Clarissimo Doctissimoque Viro

D. SIMONI EPISCOPIO

C. BARLÆVS S. P. D.

CLarissime D. Professor, collega conjunctissime, simul ac Dordracum reliqui, mihi redditus sum. Nam & illa, quæ me corripuerat febricula, evanuit, & simul nocturnum illud ma-n, quod toties vobis ridendi materiam præbuit, Ephialten vo-nt. Litteras tuas quod attinet, eæ humanitatis tuæ & affectus in propensissimi testes sunt uberrimæ, sed uti hunc exosculor, ita id tuum ὑπερβολικὸν de meritis meis, & præstitis vobis officiis judi-m verecunde amolior. Opellam meam libens vobis commoda-, & dolet, quod diutius vobis adesse non licuerit, quanquam & e me illa geri possunt, & singuli ad istius generis opera sufficiatis. ulla mihi gratitudinis officia debetis, præter illud quod jam misi-s, nempe honestam de collatis à me in commune bonum consiliis operis testificationem. Aliud nec peto nec expecto. Calamum ercenarium non habeo, & sunt inter vos, quibus angustior domi s est, quam mihi, quibus decedere quidpiam nolim ut ad res meas ccessio aliqua fiat. Scribis de inserta schedula, quam D. Codæo adam. Sed illam in litteris non offendi, forte in mensa tua re-quisti, aut exciderit necesse est. Eam mitte. Festinato opus est, m rationes istæ propediem exhibendæ sunt D. Curatoribus. De). Bertio, quod scribis, fictum omne est. D. Curatores indies hic xpectantur, quid acturi ignoratur. D. Vossius collega meus vos mnes bono animo esse jubet, & concors vobis omnibus ac imper-rritum pectus ad finem usque esse optat. Vnum hoc inquit adver-riis terrori est & admirationi, quod concordes videant Remon-rantes, nec impendentium aut quæ intentantur malorum metu ffici. Ego hic vestram causam, non minus quam si vobis adessem go, sed ignorare vos hæc satius est. Fratribus omnibus salutem neis verbis officiose dicito, memor hospitis & hospitæ. Vale, & Atlantem porro age, qui axem illum quinquarticularem, humeris uis fulcis, & jam aliquoties Hectoreo animo ignes injecisti Græco-um Classibus, & iis,

Quæ nunc cuncta malis habitamus mœnia Grajis.

20 Febr. 1619.

STEPHANO DE REYGER

CONRADVS VORSTIVS S.P.

NObilissime Vir: Spero postremas meas Doct. Huberto inscriptas (quibus & aliæ quædam insertæ erant) recte ad vos pervenisse, quia 3 jam septimanæ sunt, ex quo misi. Respon- *Ecclesiastica.*

sum

ſum vero interea nullum vidi, quod tamen enixe petieram, maxim de Principe illo, qui receptionem illic mei diſſuaſerat: quiſnam ſ & an, & quidnam ei reſponderitis. Noſtræ res eodem loco ſun quo nuper: niſi quod indies è Remonſtrantibus Eccleſiaſtis plur paſſim loco moventur. Quæ iniquitas, ut & alia id genus complur zelum noſtrorum non minuit, ſed auget. Synodus ſuo more pergit, noſtrorum doctrinam ex ſcriptis ipſorum examinat, ſed frigide, atq ut plurimum inepte. Putant quidam, exteros ante Paſcha dimitte dos, alii contra ad trimeſtre adhuc retinendos. Ego in horas dimiſſi nem mei exſpecto, ſed qualem, neſcio. Martinio Bremenſi ſcripſ ram, qui & reſpondit, ſed non ex voto meo & bonorum. Vide prorſus ab hac ſecta nobis ſecedendum eſſe: quod nihil æquum moderatum ab ea ſperari poſſit. Forte poſt ſub cruce major & pi tas noſtra erit, & Prophetiæ libertas, modo ne in exilium pell mur. Sed ſic quoque Deo confidemus, & cauſam veritatis non d ſeremus. Eccleſiaſtæ Trajectini noſtræ partis ante triduum omn loco moti ſunt, nulla rei cauſa reddita. Sic agitur nobiſcum. S Deus vivit, qui hæc videt, & judicabit. De filiis meis ſcire cupio, meo ſumtu illic alendi mihi ſint: & quid affinis Cancellarius hac re præſtari velit, &c. Non enim potero, ſtipendio privatus, ſumtu in illos facere, niſi perexiguum. Vale in Domino, noſtri ſemper m mor in precibus tuis. Illuſtri hero tuo officia noſtra, & amicis om nibus ſalutem adſcribimus, etiam filiis noſtris, quos moneri peto, per occaſionem nobis ſcribant. Exſpecto reſponſum tuum ad has nuperas noſtras litteras à Doct. Huberto: rogoque vos amanter, mutatio fortunæ noſtræ animum erga nos veſtrum immutet. Gou 21 Febr. 1619.

EPISTOLICA NARRATIO

eorum quæ in

SYNODO NAT. DORDR.

Geſta ſunt à XIII Novemb. anni 1618. uſque ad Cal. Mart anni 1619. præcipue inter Remonſtrantes & Synodum.

Clariſſime Vir,

Petis ut ad te perſcribam, quid rerum agatur in Synodo N tionali, quæ hic Dordraci celebratur. Variòs ſpargi apud vos rum res, eoſque contrarios ſæpe, mirum non eſt, quiſque enim, uti affect eſt, loquitur, & quam ſententiam amplexus eſt quilibet, ejus defe ſoribus linguam vindicem ſeque advocatum commodat. Ego br vem tibi mitto hiſtoriolam, eorum, quæ ipſe coram audivi & vid quam ex meis ſchediaſmatis & ephemeridibus contexui. Quæ a notavi, bona fide annotavi, licet omnia dicta annotare non potu rim. Sæpe enim propter loci incommoditatem & circumſtantiun

qu

ia premebar, turbam, accidit, ut calami mei compos non essem. *Anno*
ræcipua tamen habes capita rerum gestarum. 1618.

Decimo tertio Novembris, anno 1618, facta est exterorum Theo- 13 *No-*
gorum introductio. *vemb.*

Primi sederunt Angli, secundi Palatini, tertii Hessi, quarti Helve-
i, quinti Genevenses, sexti Bremenses, septimi Embdani. Galli &
Nassovii non venerant.

Post introductionem dictæ sunt preces. His absolutis totam Sy-
odum nomine Ordinum Generalium allocutus est Martinus Gre-
orii. Lectæ sunt litteræ fidei Ordinum Generalium.

Ante meridiem præmissis precibus proposuit Vosbergius, an non 14.
tius esset eligi præsidem ex istis Provinciis, in quibus non fuissent
gitatæ hæ controversiæ, & ut inter assessores & scribas aliquis Re-
onstrans eligeretur. Fuit hoc consilium bonum, sed D. Martinus
oliticus dixit, unicuique fore liberam electionem. Recitata sunt
omina absentium.

Electus est in Præsidem Ioannes Bogermannus, Pastor Leoverdiæ.
n assessores, Hermannus Fockelius, & Iacobus Roelandi. In scri-
as, Festus Hommius, & Sebastianus Dammannus. Creduntur hi
mnes esse capitales Hostes Remonstrantium. Multis hæc auspicia
isplicuerunt.

Post hanc electionem exhibitæ sunt litteræ fiduciariæ.

Post meridiem lectæ sunt. Et in litteris Remonstrantium Vltraje-
tinorum multa sunt reprehensa: Quod potestatem solummodo ha-
erent accommodandi, non definiendi. Quod tantum mentio fieret
quinque articulorum, &c.

Pro litteris suis fiduciariis responderunt Vltrajectini. Actum de 15.
ocandis Remonstrantibus. Gomarus dicebat illos primum rogan-
dos esse an agnoscerent authoritatem Ordinum Generalium esse le-
gitimam. Præses Politicus dixit. D. Gomare, non est hic quæstio
movenda de authoritate Ordinum. Gomarus excusavit se, dicens,
spargi rumores, quod Remonstrantes non agnoscerent Ordines pro
suo Magistratu. Decretum fuit, ut ad totum corpus Remonstran-
tium scriberetur, ut aliquos è suis mitterent, ad minimum tres ex
singulis Provinciis.

Cumque quæreret Præses, an omnes essent intromittendi, respon-
dit Præses Politicus, se præsidi Ecclesiastico & scribis de numero
propius mentem suam expositurum.

Hoc tamen decretum observatum non fuit. Nam citati sunt certi
Remonstrantes, 13. Numero, quos ipsi Synodici designaverant.
Itaque deputatio non fuit permissa Remonstrantibus, ut eligerent,
quos vellent, sed per litteras singuli citati sunt, ut post 14 dies se Dor-
draci sisterent.

Decretum, ut gravamina exhiberentur, & examinarentur. 16.

Decretum quoque, ut D. Sibrandus advocaretur, & denuo ad il-
lum scriberetur.

Item, ut Remonstrantes nominatim citarentur, etiam Episcopius
Professor. Vltrajectini dicebant illum adfuturum, ut membrum Sy-

nodi, esse enim à D. Ordinibus vocatum, nec debere citari ut part adversam. Sed respondit Præses, statutum esse à D. delegatis, ut tarentur, & monuit Vltrajectinos, ne ita contradicendi studio te rentur.

17. Petiit D. Episcopius una cum aliis Remonstrantibus libello supp ce, ut liceret ipsis eligere sententiæ suæ vindices, quos vellent, & r minatim, ut adesse possent omnes collocutores collationis Hagien, utpote maxime exercitati in controversiis istis. Sed negatum fuit.

19. Lecta sunt Acta præcedentis Septimanæ, sed istius libelli suppli Remonstrantium nulla facta fuit mentio, quod mirum mihi vide tur. Nolunt, (arbitror) constare, Remonstrantibus non esse perm sum, ut deputarent ipsi quos vellent.

Ex gravaminibus propositum fuit de versione Bibliorum in l guam vernaculam. Iudicatum fuit hanc esse necessariam, & quib dam viris doctis hoc demandandum negotium.

20. Iudicatum fuit non esse corrigendam hic & illic versionem, s novam adornandam, & pluribus personis hoc esse imponendum.

Post meridiem actum fuit, An libri Apocryphi etiam essent vert di: Et an adjungendi essent Canonicis. D. Gomarus putabat n esse adjungendos, alias progressu temporis pro Canonicis habe Vltrajectinus quidam dicebat. Quid fiet de Catechesi, an illa n abibit in Canonem successu temporis, cum etiam subjungatur no Testamento? Et cum quidam reprehenderentur, quod ex Apocr phis textus concionales sumsissent, rogavit idem Vltrajectinus, non æque graviter peccaretur, cum Catechesis publice docetur, & non videre, cur major authoritas Catechesi, quam libris Apocryp debeatur. D. Gomarus dicebat, Idololatriam committi, cum Ap cryphis tantus honor tribuitur, esse separandos & separatim edend

21. Lecta sunt varia judicia de versione Bibliorum, de legibus versi nis, de libris Apocryphis. Ad illud quod D. Gomarus diceret, Id lolatriam committi, si Apocryphi conjungantur, dixit Præses. si h esset idololatria, ergo etiam illa committitur, cum expositiones te tui Biblico inseruntur, quod tamen aliquando ab Ecclesia probatu fuit. Item tunc eadem difficultas posset moveri contra Catechesin

22. Rursum actum de libris Apocryphis, & decretum pluralitate su fragiorum esse ad calcem novi Testamenti adjiciendos.

Actum etiam de personis ad versionem deputandis, decretum s esse designandos, tres qui V. T. tres qui N. T. versioni incumberen Deliberatum de revisoribus.

23. Venit D. Sibrandus & exhibuit litteras fidei. Quæsitum an ce tum tempus præfigendum esset Translatoribus. Potiora suffrag fuerunt non esse præfigendum. Præterea actum fuit de vocibus *du* *ghy*, An esset Deus compellandus per *du*, an per *ghy*. *Du Godt*, an *g* *Godt*. Alii dicebant, *ghy* esse numeri pluralis. Alii contra, *du* non e in lingua nostra in usu. Et *ghy* non esse pluralis numeri, sed singulari & quoties propterea pluraliter loquimur, nos addere vocem *liede* *ghy lieden*. 2. Tu es, vertendum fore, *du bist*, non *du zijt*. At *bi* exolevisse. Ergo loquendum esse *ghy zijt*. 3. *ghy*, esse singularis & pl

ral

lis numeri. Sibrandus vult vocem *du* retineri. Polyander vult, *ghy*, ci. Gomarus vult *ghy* retineri & esse utriusque numeri. Sicut vox, *sy doet dat*, & *sy doen dat*. Thysius *ghy* servat; Walæus *ghy*. Frisii vo- nt retinere *du*. Hollandi, Zelandi, Vltrajectini, *ghy*. Vnus ex Hol- ndis volebat *du* dicere. Geldri, *ghy*. Præses *ghy*. Decretum fuit *ghy* esse cendum. Fuit hæc jucunda nugatio. Multi inter auditores mecum debant, quod tanta cum gravitate & reverentia loquerentur de vo- bus *du* & *ghy*. Schibboleth et Sibboleth. Spotter.

Actum de voce Iehovæ, an hæc sit retinenda. Præses putat verten- am *Heere*, cum Spiritus S. vertat Κύριος. Martinius putat Exod. 3. a vertendum esse. sed Exod. 6. Ose. 12. Iere. 23. retineri debere, ut obscurari aliàs sensum. 24.

Quæsitum an propria nomina mutanda. Interpretibus hoc com- ittendum judicarunt.

An chorographiæ inserendæ. Decretum utiles chorographias pos- e inseri.

An capita sint retinenda. Sententia fuit esse distinctionem reti- endam.

Electi sunt ad translationem Vet. Testam. Ioannes Bogermannus, Vilhelmus Baudertius, Gerson Bucerus. 26.

Ad novi Test. translationem Iacobus Roelandi, Petrus Cornelii, Minister Enchusanus, Hermannus Fockelius.

Ad revisionem veteris T. electi. Ant. Thysius, Polyander, Plan- ius, Iodocus Larenus, Sibrandus Lubberti, Revius, F. Gomarus.

Ad revisionem N. Testamenti. Sebast. Damman. F. Hommius, Geldorpius, Walæus, Langius, Fullenius, Vbbo Emmius, Ioannes Caperoos.

Prælecta sunt acta præcedentium sessionum. 27.

De Catechesi actum.

Vbique esse Catechisandum in urbibus & pagis.

Embdanus quidam dicebat, major est necessitas ut Catechesis do- ceatur, quam ut textus ipse doceatur.

Angli explicuerunt, quæ ratio Catechisandi obtineat in Anglia, & omnes istic mulcta pecuniarum ad audiendum constringi narrabant.

Palatini dixerunt omnibus in locis in Palatinatu eam doceri, & si qui negligant, eos primum blande moneri, deinde gravius reprehen- di. Postea censura Ecclesiæ notari, & interdum, quod tamen raro contingebat, in carcerem detrudi.

Præses. Lacte opus est pueris & adultis. Pontificii & Anabaptistæ si velint juventutem suam ad Scholas nostras mittere, debent Cate- chesin nostram discere. 28.

Thysius dixit, triplici Catechesi opus esse, una pro pueris, una pro adolescentibus, & una pro adultis.

Geldrorum quidam dixit; omnes ludimagistros politica auctori- tate esse arcendos, qui Catechesin docere nollent. Parentes etiam politica auctoritate esse constringendos, ut filios ad Catechisationem mitterent.

Transisulani. Omnes ludimagistri subscribant Catechesi. Idem dixit Præses.

29. Habita fuit concio à Doctore Hallo, duas dicebat esse causas i- rum turbarum. Acumen Remonstrantium & licentiam. Distingu- bat inter Theologiam Scholasticam & popularem. Scholasticam parui faciebat. Illam Scholis esse relinquendam. Non opus esse ta- subtiliter inquirere in multa, ut de prædestinatione, ordine & nu- ro decretorum, operatione Dei morali & physica. De habitibus- fusis, &c. Popularem valde commendabat, & ad simplicitatem d- gendam esse Theologiam nostram.

30. Prælectæ sunt sententiæ quorundam de Catechisatione.

Hassiaci judicabant sub mulcta pecuniaria omnibus esse inj- gendum, ut filios & filias suas ad Catechesin discendam mitt-. Sponsos non esse copulandos, nisi primum specimen ediderint (ex Catechesi rationem fidei suæ dare posse.

Genevenses, Caveantur in Catechisatione quæstiones perplexæ & curiosæ.

Professores. Adulti monendi sunt fraterne, non autem mulctis - cuniariis constringendi, ut Catechisationi se subjiciant.

Prælecta formula Catechisationis.

Vltrajectini dicebant se in multis hoc probare, sed petere copia, ut diligentius singula perpendere possent.

Reprehensum fuit in scripto Vltrajectinorum, quod sacræ Scrip- ræ verbis Catechesin concipiendam esse dixerint.

Deputati sunt ad concipiendam formulam minoris Catechesi, Gomarus, Polyander, Thysius, Fockelius, Lydius, Vdemannus.

1 Decemb. Proposita fuit quæstio. An pueri ex parentibus ethnicis nati, & Christianis asciti in familiam suam, sint baptizandi, si qui eos offer- baptizandos fidejubeant, se eos in Religione Christiana educatur-.

Quomodo Ecclesiæ prospici possit de proponentibus.

Sepultus est hoc die quidam Versellius, Consul Zutphaniensis, Synodum deputatus.

3. Prælecta sunt judicia de ethnicorum pueris baptizandis, conclu- dilata in diem Martis. Etiam prælecta judicia de proponentibus.

4. Walæus probabat posse divelli verbi prædicationem à bapti- administratione, & licere administrare unum sine alio, quia 1. co- suetudo in variis Ecclesiis obtinet. 2. tempore Apostolorum in E- clesia Iudaica. Actor. 13.

Conclusum, libertati Ecclesiarum hoc relinquendum, sed leges - quas à Synodo præscribendas, non tamen esse permittendum, ut p- ponentes baptizent.

Quæsitum an permittendum ut Presbyteriis intersint propone- tes. Decretum, hoc esse permittendum prudentiæ singularum E- clesiarum.

5. De ethnicis baptizandis actum. Communis sententia fuit, adult- non esse baptizandos, nisi bene institutos in Religione Christiana. L- beros nullo modo baptizandos esse.

Actum de Typographia.

Angli dixerunt, nullos libros esse imprimendos, qui non essent deputatis censoribus approbati.

Palatini addiderunt, certum numerum Typographorum debere onstitui. Non nisi juratos esse admittendos. Magistratum non de-ere permittere ut illi hæreticorum libri imprimantur. Genevenses, onstituatur collegium per singulas Provincias ex Politicis & Ec-esiasticis, quod censuris librorum præsit. Bremani, sit certus nu-erus Typographorum, sint membra Ecclesiæ. Hollandi, Ne libri ibi impressi hic vendantur, sine consensu Magistratus, ut Sebastiani ranck. Geldri, prohibendum ne importentur libri Davidis Geor-, Arrianorum & Samosateniorum, Cornhertii, Castalionis.

Decemb. intellexi Remonstrantes citatos Dordracum appulisse, 6.
rca seram vesperam.

Comparuerunt omnes in Synodo numero tredecim. Agmen du- *Eodem*
ebat Professor Episcopius, sequebantur ipsum reliqui. Præses Sy- *die.*
odi his fere verbis ipsos affatus est: Meministis vos citatos esse, ut ntra decimum quartum diem vos hic sisteretis. Itaque heri vos ad-sse oportuerat. Hodie mane circa octavam misistis quatuor ve-trum, qui de adventu vestro nos certiores facerent; qui quoque mi-i significarunt nondum vobis de hospitiis prospectum esse: nondum xplicatas esse vestras chartas, ideoque petere se ut diem unum aut lterum ipsis concedere velimus, priusquam ad Synodum vocen-ur. Visum fuit venerandæ huic Synodo, ut ipsi in hac Synodo pe-itionem vestram proponatis, & responsum ab illa expectetis. Pro-essor Episcopius primum Ordinum delegatos, inde exteros Theo-ogos & Provinciales blanda & Christiana oratione salutavit, iisque omnibus gratiam & pacem à Domino comprecatus fuit. Subjunxit e cum sociis Remonstrantibus præstituto tempore venisse, sed cum ridie ejus diei sero appulissent, & quærendis commodis hospitiis occupati essent, nec non aperiendis cistis, explicandis chartis aliisque ad negotium istiusmodi necessariis, se non quidem dilationem actio-num Synodicarum efflagitare, sed hoc Synodo perpendendum da-re, an æquum non sit, ut dies unus saltem aut alter ipsis concedatur, priusquam ad principale negotium deveniatur, quod tamen omne arbitrio DD. Delegatorum committerent, alias paratos se esse, si ita videatur, statim ad Collationem accedere.

Deinde exire jussi sunt Remonstrantes, & mox cum super hac re deliberatum esset in Synodo, revocati sunt, iisque significavit Præses, ut postridie ad horam nonam in Synodo adessent. Cumque Polyan-der, primus Professorum Provincialium absentibus Remonstranti-bus, dixisset monendum esse D. Episcopium super voce illa Colla-tionis, nempe hic non esse disputandum, aut Collationes instituen-das, significatum quoque hoc ipsum fuit per Præsidem Remonstran-tibus.

Præterea petierunt Remonstrantes, ut cœtui ipsorum adjungeren-tur Nic. Grevinchovius & Simon Goulartius, in primis Nic. Gre-vinchovius, qui pridie ejus diei, quo citati essent alii Remonstrantes, ministerio suo publico exutus fuit, dicebant illum esse ex præcipuis sententiæ suæ assertoribus & patronis, ideoque operam ipsius non esse ipsis denegandam. Ad hoc rursum exire jussi sunt Remonstran-

tes, & in eorum absentia quidam Henricus Arnoldi acriter & a[...] be multa de illo Grevinchovio dixit. Quæsivi ex quodam qui ibi assidebat, quis iste Grevinchovius esset, & quis ille qui ita in illum [...] vehebatur. Dicebat vocari Henr. Arnoldi, & esse Delphis Pa[...] rem, eum hoc nomine male audire quod esset magnus fœnera[...] Grevinchovium vero esse Pastorem Roterodamensem, & edid[...] librum in quo Henr. Arnoldi mendacii convicisset. Præses Syn[...] dixit Remonstrantibus, rem illam de Grevinchovio & Goula[...] differri in posterum diem.

7. Comparuerunt iterum Remonstrantes, & prælectum ipsis fuit [...] cretum DD. Delegatorum ab Heinsio, quo decreto petitioni [...] monstrantium abnuebatur, cum Pastorum munus non amplius [...] stinerent Grevinchovius & Goulartius: hoc tamen gratiose iis concedebatur, ut privatim operâ illorum uti possent, non autem publice in Synodo verba facerent.

Hac ipsa sessione orationem recitavit Episcopius, magna cu[m] παῤῥησίᾳ, voce satis clara & distincta. Durabat meo judicio ses[...] horam. Magna erat ipsius Synodi & auditorum attentio. Ita me [...] ficiebat ejus recitatio, ut scribere eam negligerem. Nec tamen o[m-] nia assequi potuissem. Multa dicebat de schismate Ecclesiarum, [...] jus causa essent contra-Remonstrantes. Et hos ipsos fovere in si[...] & etiam spargere multa horrenda & periculosa dogmata, ad [...] per conscientiam silere non potuerint Remonstrantes, & propte[r] se esse exosos, & plebem à contra-Remonstrantibus in ipsos esse c[on-] citatam. Se velle ut ab istis erroribus liberetur Ecclesia, aut si S[y-] nodus demonstrare possit ipsos in errore esse, libenter se error[em] deprecaturos. Gaudere se quod jam occasio subministrata sit, su[...] hoc argumento disputandi, & rationes cum rationibus conferen[di.] Non formidare ipsos centumviralia judicia aut cistas nongentoru[m,] sed causæ suæ æquitati & bonitati fidere. Finis Orationis erat, a[mi-] cus Socrates, amicus Plato, amica Synodus, sed amica magis ve[ri-] tas. Erat oratio nervosa, pathetica, referta sententiis, & Latini[ssi-] ma. Studiose inquisivi, ut exemplar mihi comparare possem, [sed] non potui.

Loquendi libertate.

Finita oratione petiit Præses orationem illam sibi dari, ut cons[...] quo genio & spiritu illa pronunciata sit. Dixit Episcopius, se n[on] habere aliud exemplar satis nitide descriptum. Instabat Præses, [di-] cens, da illud quod habes. Secretarius Politicorum dixit: om[nes] subscribite orationi, & subsignatam exhibete. Factum hoc fuit, [&] sic exhibita est oratio Præsidi, qui subjunxit hanc fere orationem. Videtis quanta patientia & æquanimitate vos perorantes audive[rit] Synodus, & quidem perorastis non petita à me venia, de quo m[o-] nendi estis. Habita fuit ista oratio ad præoccupandos animos mu[l-] torum. Non est fas hic orationes habere priusquam de argumen[to] prius nobis constet, &c. Respondit Episcopius, ipsam orationem [in] procemio habere veniæ petitionem. Regessit Præses. Verum est, se[d] non expectavi vobis dari veniam. Episc. respondit, nobis de ista l[e-] ge non constat.

Post[...]

Poſtea prælecta fuit quædam juramenti formula, in quam dicebat
ræſes, jurandum eſſe omnibus Synodi membris. Factum hoc fuit,
c ex ordine omnes jurarunt. Intellexi poſtea in meo diverſorio eſſe
liquem in Synodo ſeniorem Eccleſiæ Gallicanæ, qui iſti juramento
tiam annuiſſet, nec tamen Latinam linguam intelligeret, vocatur
'etrus Pontanus.

Propoſuit Præſes, quandoquidem inter Synodi membra eſſent 8.
uo Eccleſiaſtæ Vltrajectini Remonſtrantes, an non æquum foret, ut
li ſe citatis Remonſtrantibus adjungerent, & tamdiu loco ſuo cede-
ent, quamdiu de cauſa Remonſtrantium ageretur. Vltrajectini pe-
erunt ſpatium deliberandi, quod ægre tandem ipſis conceſſum fuit.
'omeridiana ſeſſione reſponderunt, nihil cauſæ eſſe cur loco ſuo ſur-
erent, cum à ſuis Principalibus eſſent legitime miſſi, & jam admiſſi,
e paratos quoque eſſe juramentum ab aliis præſtitum præſtare. Ve-
um cum quædam conditiones ipſis proponerentur ſpeciales, ad illas
eſponderunt, dicentes iniquum eſſe, ut aliis illi legibus adſtringeren-
ur, quam reliqua Synodi membra. Dicebat Polyander, Remon-
trantes non poſſunt judicare de cauſa Remonſtrantium, ſed hoc eſt
contra-Remonſtrantium.

Prudentiores quidam ſuſpicabantur, cauſam cur tantopere urge-
ent Provinciales, ut Vltrajectini citatis ſe jungerent, eſſe, ne ad Re-
nonſtrantes citatos deferretur, ſi qua ſecreta conſilia agitarentur
n Synodo ſeſſionibus privatis, & ne Remonſtrantibus patrocinium
uum commodarent Vltrajectini. His enim Vltrajectinis duobus re-
notis, tota Synodus ex contra-Remonſtrantibus conſtabat.

Comparuerunt una cum citatis Remonſtrantibus, duo Eccleſiaſtæ 10.
Vltrajectini ſupradicti. Præſes de Oratione Epiſcopii rurſum loqui
cœpit, dicens; D. Epiſcopi, tu dixiſti te non habere aliud exemplar
orationis tuæ, at poſtea compertum eſt, te adhuc aliud exemplar ha-
buiſſe, quare moneo te, ut poſthac ſincerius cum Synodo agas, &
circumſpectius loquaris. Reſpondit Epiſcopius: Gratulor mihi jam
oblatam eſſe occaſionem diluendæ iſtius calumniæ, quæ jam per to-
tam urbem ſparſa eſt, nempe me aliam orationem recitaſſe, & aliam
ſcripto exhibuiſſe. Teſtor mihi hac in parte inſignem fieri injuriam.
Non fuit mihi animus aut mens fallendi hunc conſeſſum: nec dixi
me non habere aliud exemplar, ſed non habere aliud ſatis nitide de-
ſcriptum. Et cur negaſſem me habere aliud exemplar, eſt enim utriuſ-
que idem argumentum, & eadem utrobique continentur, quin ipſe
rogatus à Secretario, an aliud exemplar haberem, dixi me habere
aliud, & hoc ipſum illi libens dedi. Quæ hic fraus eſſe poteſt, &c.
Sed Præſes Politicus, hanc litem authoritate ſua diremit & ſuffice-
re dixit.

Petierunt Remonſtrantes, ut ſibi liceret quædam è ſcripto præle-
gere, quæ præmittenda eſſe putarent, ſed recuſante Præſide Eccleſia-
ſtico, Præſes Politicus dixit: Legite.

Legit ſcriptum quidam vocatus Bernardus Dwinglo, Eccleſiaſtes
Leydenſis.

Hoc ſcripto duo continebantur, primo declarabant ſe illam Syno-

dum non posse agnoscere pro suo legitimo judice, quia maxima p
Synodi, exteros excipiebant, pars essent adversa. Quod probab
ex eo, quia Provinciales essent schismatis rei, & jam ab ipsis seces-
rant, nec ulla Religionis sacra cum ipsis communia habere velle,
non posse se ullo jure illos agnoscere judices sententiæ suæ, à quib
jam ante essent condemnati, à quibus essent tanquam homines ath
& profani excepti, à quibus essent Ecclesiis ejecti, à quibus essent
ctis syncretismis declarati tales, cum quibus ulla conciliatio iri
non possit; ideoque se non haberi à contra-Remonstrantibus p
membris istius corporis, aut Reformatæ Ecclesiæ: addebant se p-
ratos esse hæc omnia vel scripta, vel viva voce in ipsa Synodo pr-
bare. Secundo eodem scripto stipulabantur quasdam condition,
& quidem 12, quibus concessis dicebant cum fructu Synodum po
celebrari, addentes illas conditiones etiam à Pontificiis petiisse R-
formatos, & à Lutheranis Calvinistas. Probant multis rationibus
testimoniis, ipsius Paræi in Eirenico, Gentileti cujusdam, & alioru,
illas conditiones esse æquas & legitimas. Durabat lectio istius scri
ad duas & amplius horas.

Lecto hoc scripto ad petitionem utriusque Præsidis Ecclesiasti
& Politici, exhibitum fuit Præsidi Ecclesiastico, postquam jussi esse
illi subscribere Remonstrantes.

Præses Ecclesiasticus, postea ostendere cœpit Remonstrantes d-
bere se judicio Synodi subjicere, contra-Remonstrantes non an-
sisse jus suffragii, etiamsi secessissent à Remonstrantibus. Ita actu
fuisse in veteri Ecclesia, & etiam in causa Coolhasii, Herberts, W-
geri. Replicabat ad hanc Præsidis orationem quidam Niellius, P-
stor Ecclesiæ Gallicanæ Vltrajecti, sustinens eandem esse ration
Remonstrantium ad contra-Remonstrantes, quæ fuit in Germa
Flaccianorum & Peuceri, aliorumque à Flaccianis discrepantiu,
qui tantum abest ut se Synodo Flaccianorum subjicere voluerint,
in ea comparere detrectaverint, quoniam pars essent adversa. R-
spondebat Præses, illi erant sub diversis Magistratibus, vos & n
sub uno. Dicebat Niellius, non erant sub diversis Magistratibus, s
sub uno Duce Saxoniæ. Episcopius dicebat, R. D. Præses, si vos e
setis nostro loco, & nos vestro, anne vos, subjiceretis vos nostro j-
dicio? Respondit Præses, patienter nobis hoc esset ferendum. R-
gessit Episcopius: Aliud est agnoscere judicem, aliud patienter fe-
re. Nos etiam feremus judicem hunc. Sed ab animo nostro imp-
trare non possumus, ut vos judices legitimos agnoscamus sentent
nostræ, cum sitis pars adversa, & diversas plane & separatas à nob
habeatis Ecclesias. Quod ad Magistratus authoritatem attinet, n
illam libenter agnoscimus, at ut nobis judices ponantur qui sunt a-
versarii, illud pugnare cum æquitate naturali.

A meridie quæsitum fuit judicium Synodi de scripto illo Remo-
strantium, & decretum fuit illos esse serio reprehendendos, qu
ausi fuerint maximam partem Synodi Schismaticam vocare, qu
in Magistratus etiam devolvatur hæc criminatio, ideoque acri ce
sura esse notandos. Ingressos itaque Remonstrantes Præses, ad
oratio

ratione perſtrinxit, & cum inter alia dixiſſet, neſcio an hæc ſit Iuvelis quædam protervia, an imprudentia? Reſpondit Niellius, ſi juentus noſtra nobis exprobrari debet, cur me vocaſtis ad hanc Synoum? & ſane ſunt inter nos, qui ætate non cedunt multis Synodi embris. Ego 23 annos functus ſum miniſterio Eccleſiaſtico, & iniuum puto mihi juventutem aut proterviam eſſe objiciendam.

Lectum fuit à Secretario aliquod decretum Delegatorum contra etitionem conditionum, quas ſibi concedi petierant Remonſtrantes.

Poſtea ad Cenſuram Præſidis reſpondere cœpit Epiſcopius, dicens ripto iſto prælecto nihil contineri quod Magiſtratus concernat, ſe olos Eccleſiaſticos accuſaſſe ſchiſmatis, & hoc ipſum prælegit ex cripti iſtius apographo. Hic plura dicere volentem interturbavit ræſes, & quæſivit, quos ergo velletis judices? An Anabaptiſtas, aut apiſtas, aut Neutraliſtas. Reſpondit Epiſcopius: Nobis jam ſuffiit rationibus eviciſſe hanc ſaltem Synodum non poſſe eſſe legitinum controverſiarum judicem. Sub finem petiit ſibi dari apograhum iſtius decreti delegatorum.

Ante meridiem, cum ingreſſi eſſent Remonſtrantes, rogavit Præes, an parati eſſent ad ſententiam ſuam de quinque articulis ſcripto xhibendum, & ſimul conſiderationes ad confeſſionem & catechein? Epiſcopius petiit ut ſcriptum aliquod liceret prælegere. Rogait Præſes, an eſſet tertia Peroratio. Reſponſum, non eſſe orationem. taque permiſſum ut legeretur. Legit idem qui ſupra Bernardus Dwinglo, initium ita habebat. Prudenter monet Doctiſſimus Paæus: ſe nemini eſſe authorem, ut in tali Synodo compareat, in qua idem ſunt pars adverſa & judices. Hujus dicti veritatem præſens comprobat Synodus, &c. II.

Oſtendebant hoc ſcripto, Præſidem non bona fide & conſcientia agere, illum primo ſtuduiſſe adducere D. Epiſcopium in ſuſpicionem malæ fidei, accuſando illum mendacii, deinde illum falſo illos inſimulare, quod Magiſtratus & Ordines vocaſſent ſchiſmaticos, cum de Eccleſiaſticis hoc dixiſſent, non de Ordinibus. Hoc non eſſe ex charitate agere, ſed in eo totum eſſe Præſidem, ut in ipſos concitaret odium & iram Ordinum & Magiſtratuum.

In fine ſcripti erat ſolennis proteſtatio contra Synodum, qua declarabant coram toto orbe Chriſtiano, ſe illam Synodum, quoad maximam ſui partem, non habere pro legitimo judice, cum eſſent pars adverſa & ſchiſmatis rea, ideoque judicium Synodi nullum apud ipſos & Eccleſias ipſorum habiturum pondus: Velle tamen ſe ſalva iſta proteſtatione ad rem venire. Hanc proteſtationem petebant actis Synodi inſeri.

Ego cum audirem, mirabar iſtorum hominum animoſitatem, plane erant intrepidi, & in Synodo loquebantur tanquam pares cum paribus, fronte exporrecta & ſerena, ad extrema, uti præ ſe ferebant, parati.

Dimiſſis Remonſtrantibus, dixit Præſes iſta proteſtatione contineri quædam quæ ipſum concernant. Rogavit ſuffragia Synodi, an non etiam intellexiſſent Epiſcopium negaſſe, ſe aliud exemplar orationis

tionis habere. Et paucis exceptis, qui dicebant se non ita observa verba omnia, respondebant omnes se non aliter potuisse intellige quam Episcopium negasse se habere aliud exemplar. Sed ego q etiam interfui tunc cum hoc diceret Episcopius, audivi & notavi meo enchiridio, ipsum dixisse: non habeo aliud exemplar nitide tis descriptum. Iudicatum quoque fuit Remonstrantes indirecte xasse Magistratum.

Post meridiem rursum actum fuit de protestatione Remonstra tium, sed non comparuerunt tunc. Singuli in Synodo sententia dixerunt de facto Remonstrantium.

12. Cum in Synodo mensæ suæ assedissent Remonstrantes, lecta es Festo, scriba Synodi altero, Censura Synodi, adversus protestati nem Remonstrantium. Prælecta etiam fuerunt suffragia exteroru de eadem protestatione. Iudicabant Protestationem non esse fund tam, sed authoritate Magistratus adigendos esse, ut à sua protestati ne recederent. Genevenses dicebant, si detrectarent recedere, du superesse: Primo potestatem politicam manu & gladio armatam Secundo excommunicationem & separationem à corpore. Tert recitatum fuit à Secretario Heynsio decretum Delegatorum cont eandem protestationem, quo eam judicabant esse irritam, sed omissa ad rem deveniendum esse, & Remonstrantes teneri judic Synodi se submittere.

Post meridiem rursus rogavit Præses Remonstrantes, an haberet paratam sententiæ suæ declarationem. Episcopius petiit ut licer ipsi prælegere scriptum aliquod breve apologeticum contra illu quod Synodus judicasset, illum negasse se aliud habere exempl orationis. Dicebat sibi immerenti atrocem fieri injuriam. Nihil si carius esse nominis sui existimatione, ideoque petere, ut scriptu istud legere ipsi concedatur. Præses politicus respondit, velle Del gatos, ut decreto ipsorum pareretur. Non permitti amplius ut scr pta legantur. Tandem post indefessam instantiam Episcopii recep scriptum Præses Ecclesiasticus, qui cum legisset, obtulit Præsidi po litico, à quo una cum vicinis Delegatis lectum fuit, & postea public illud prælegit scriba Dammannus.

Hoc scripto excusabat se à crimine mendacii, dicebat verba su male intellecta fuisse, & si omnes circumstantiæ spectentur, nec me dacium, nec fraudem ullam locum habere potuisse, ideoque se rec conscientia seipsum solari, & Deo judici hoc omne committere, &c

Mox petiit Episcopius, ut audirentur testimonia eorum, qui ip proxime assedissent, Remonstrantium nempe omnium, habere scripto consignata, sed licet aliquoties hoc ursisset, noluit ea recipe re, aut eorum lectionem permittere Præses.

Imperatum Remonstrantibus est, ut protestationi suæ renuncia rent. Obtulerunt Remonstrantes libellum supplicem, quo primo pe tebant copiam Censuræ istius synodalis super facta protestatione 2. Copiam suffragiorum, quæ scripto exhibuerant exteri Theolog de eadem protestatione. 3. Copiam decreti delegatorum contr eandem protestationem.

Sec

Sed denegatum hoc omne ipsis fuit. Institit Præses politicus, & ıæsivit an vellent mox parere decreto, & ad rem venire nec ne. ‹emonstrantes petierunt spatium deliberandi. Denegatum aliquo-es, tandem concessum. Itaque receperunt se aliquandiu in vicinum ıbiculum, & mox reversi: his verbis responderunt. Salva con-ientia & judicio nostro de hac ipsa Synodo, sententiam nostram e quinque articulis libere proponemus, explicabimus, & quantum ecessarium judicabimus, defendemus. Quæ posteriora verba ex tteris quibus citati erant ad Synodum, prælegerunt.

Quidam ex Politicis dixit, scripto esse exhibendam sententiam. ‹espondit Episcopius, de scripto non fit mentio in litteris citatoriis, ed vocati sumus ut sententiam nostram de quinque articulis libere roponamus, explicemus, defendamus; hæc sunt expressa verba lit-erarum citatoriarum.

Præses Ecclesiasticus dixit, permittitur vobis judicium vestrum rivatum de hac Synodo, sed non publicum, ut Synodum habeatis ro schismatica. Respondit Episcopius his verbis: Nos uti loqui-nur, ita sentimus, & ut sentimus, ita loquimur. Præses illos mo-ıuit, ut scripto in diem crastinum exhiberent sententiam suam de rimo articulo, perspicue & clare, non tamen per theses & antithe-es. Respondit Episcopius nobis non fuit alia mens, quam ut justa ic institueretur collatio inter nos & Synodum, & sic inquireretur n veritatem. Aliter agendum fuisse non venit nobis in mentem.

Eandem promiserant Remonstrantes, se in crastinum diem para-tos fore ad sententiam scripto exhibendam.

Multi, cum quibus mihi inter exeundum sermo erat, mirabantur Synodum Collationem viva voce recusare, dicebant se non alia spe venisse Dordracum, quam ut audirent disputantes Remonstrantes cum Synodo. Nunc vero quia disputandum non esset, abitum pa-rare.

Cum ingressi essent Remonstrantes, rogavit Præses, an sententiam 13.
suam super primo articulo scripto consignatam haberent.

Respondit Professor: parati sumus secundum ea, quæ hesterno die dicta fuerunt, sententiam nostram de primo articulo prælegere.

Prælegit itaque aliquot theses de Prædestinatione. Et eas subsigna-tas ab omnibus exhibuit.

Præses tamen voluit, ut capitatim quisque pro se responderet, an hæc esset ipsorum sententia. Responderunt omnes esse.

Significatum fuit in Synodo Remonstrantibus, ut in diem sequen- 14.
tem sententiam suam circa reliquos quatuor articulos scripto exhi-berent.

Præterea reprehendit Præses Remonstrantes, quod non solum suam sententiam proposuissent, sed & contrariam, dicens, vos pro-ponite vestram, nos de nostra sententia dispiciemus. In confessioni-bus proponuntur simpliciter ea quæ credimus, non autem rejiciun-tur quæ non credimus. Deinde & hoc attendendum est, agendum esse de materia Electionis, quæ suavis est, non autem de odiosa ma-teria Reprobationis. Vos vero quavis occasione ad materiam de

Repro-

Reprobatione deflectitis. Episcopius petiit plusculum temporis.
concessum est in diem lunæ. Eadem tamen Sessione quidam ext
rorum judicabant illos bene proposuisse sententiam, & permitte
dum esse ut contrariam quoque refutent.

17. Lectum est scriptum, in quo aliquot positionibus sententiam sua
de quatuor reliquis articulis complexi sunt Remonstrantes, &
fine additæ erant multæ rationes, quibus probabant licere sibi, in
& necessarium esse, ut sententiam suam partim negative, parti
affirmative declarent, & non tantum de Electione, sed & Reprob
tione esse agendum.

Has ipsas autem theses Remonstrantium mihi comparavi stud
cujusdam studiosi, qui se eas accepisse dicebat ab amanuensi cuju
dam exteri Doctoris, earum quoque exemplar A. T. mitto.

Eadem sessione petiit Præses, ut exhiberent scripto considerati
nes suas ad Confessionem & Catechesin.

Respondit Episcopius, litteras citatorias expresse habere, ut pr
mum agatur de quinque articulis & de iisdem esse transigendum
priusquam ad considerationes deveniatur. Idem habere decretu
Ordinum Generalium de modo Synodi. Cumque aliquoties e
urgeret Præses, & ab alia parte dicerent Remonstrantes se nondu
paratas habere illas considerationes, nec aliud ipsis in mentem v
nisse, quam ut prius quinque articulorum pertractationem absolv
rent, & his peractis ad considerationes illas deveniretur, petieru
Remonstrantes tempus illas concinnandi. Quidam tamen eoru
rogati, dicebant se nullas habere considerationes ad illa scripta, qu
dam paucas, quidam ad Catechesin tantum. Vnus dicebat se v
unam habere.

Longa hinc inter politicum Præsidem & Episcopium fuit de co
siderationibus istis contentio. Episcopius dicebat consideration
illas non esse decisiones. Politicus dicebat, considerationes hab
buntur pro sententia. Episcopius dicebat: ergo nullas habemu
Ecclesiasticus Præses interfatus dicebat, habebimus eo loco qu
oportebit. Concessum postremo fuit Remonstrantibus quatriduun

21. Rogavit Præses an haberent paratas considerationes ad Catech
sin & Confessionem. Responderunt se habere paratas ad Confessi
nem, petebant, ut liceret publice prælegere. Sed abnuit Præses. V
gebant, ut præfationem solummodo legere liceret. Respondit Pr
ses: expectate super hac re Synodi judicium.

Itaque exhibuerunt scriptum suum Remonstrantes, quo facto
exire jussi sunt.

Absentibus Remonstrantibus, prælecta est à Dammanno præf
tio præfixa istis considerationibus, qua exponebant Remonstra
tes, se istas considerationes annotasse ante multos annos, idq
jussu particularium Synodorum, & postea eas jussu Ordinum Ho
landiæ misisse ad eosdem Ordines. Nec iis considerationibus
quidquam decidere, sed solummodo proponere quædam problem
tice, ut de iis in Synodo si ipsi utile videatur, dispiciatur. Consid
rationes ad Catechesin se primo tempore exhibituros esse. Quæsiv

Præs

æſes Synodi judicium de facto Remonſtrantium. Primo, quod n exhibuerint una & ſimul conſiderationes ad Catecheſin. Se- ndo, quod non ſinguli ſuas exhibuerint ſeorſim, ſed quod conjun- m eas exhibuerint. Tertio, quod etiam illi conſiderationes exhi- erint, qui ante dixiſſent, ſe non habere.

Primum rogati ſunt Politici, ſed illi judicium ſuum ſuſpenderunt. ogati poſtea Angli, & ita deinceps. Omnes aliquid in facto Re- onſtrantium taxabant, quidam parum, quidam graviter peccatum e judicabant contra anthoritatem Politicorum, quidam dicebant us temporis illis concedendum eſſe ad conſtituendas conſidera- ones ad Catecheſin, & perinde hoc eſſe ſive ſimul ſive ſeorſim con- derationes ſuas exhibeant. Feſtus ſcriba, nonnulla hiſtorica refe- bat de origine iſtarum conſiderationum, idque contra præfatio- em.

Vocati ſunt poſtea Remonſtrantes. Dixit Præſes valde mirari ſe, uod illi jam conſiderationes exhiberent, qui antea dixiſſent ſe non abuiſſe, nominabat quendam Theophilum, Leonem, & Veſekium. eſpondit Leo, ego antea non habui, nec adhuc habeo. Et conſi- erationes exhibitæ non ſunt à me formatæ. Ego cum quadam ſpe- iali formula ſubſcripſi, nempe me lectis iſtis conſiderationibus ju- icare illas eſſe animadverſione dignas, & ad quas Synodus propius ttendat. An vult D. Præſes me obbruteſcere, & omnem ſenſum ommunem exuere, ut lecto aliquo ſcripto non liceat pronunciare n dignum ſit animadverſione & conſideratione nec ne? Idem dixe- unt alii.

Quæſivit Præſes cur non exhibuiſſent conſiderationes ad Cate- heſin. Reſpondit Epiſcopius, temporis anguſtiæ hoc imputandum, on noſtræ negligentiæ aut incuriæ. Quæſivit Præſes, cur non capita- im exhibuiſſent eas. Reſpondit Epiſcopius, mirari ſe cur ſigillatim æ exigantur, cum non ſint ſententiæ, aſſertiones, & decreta, ſed ſo- ummodo quædam conſideratione digna. Quæſivit Præſes, an eſſent ædem, quas ante aliquot annos exhibuiſſent. Reſpondit Profeſſor, ſe non exhibuiſſe antea conſiderationes, tum temporis ſe nondum ad Eccleſiaſticum miniſterium vocatum fuiſſe. Alii dixerunt eſſe eaſ- dem, nec aliud ſibi conſtare, additas tamen eſſe multas alias.

Lectum fuit decretum delegatorum de iſto facto Remonſtran- tium.

Epiſcopius petiit apographum. Politicorum quidam rogavit quem in finem peteret, an ut obloqueretur. Epiſcopius reſpondit, non ſolemus obloqui decretis Magiſtratuum noſtrorum, ſed peti- mus apographum, quia ex unica prælectione mentem & ſententiam ſatis non percipimus, velle ſe propius illud examinare. Reſpondit idem Politicus, nolumus examinari noſtra decreta. Veſtrum eſt pa- rere, non examinare decreta. Reſpondit Profeſſor: Parebimus quantum per conſcientiam licet. Politicus: an ergo putas nos decre- ta facere quæ ſunt contra conſcientiam? Profeſſor. Nos hoc non di- cimus, ſed eo fine exanimandum eſt decretum, ut ſciamus, an liceat per conſcientiam parere. Politicus. Dabitur ut pareatis, non ut exa- minetis.

minetis. Ex vicino meo intelligebam Politicum illum esse consili rium Curiæ Gelriæ, & Essenio illi nomen esse. Mirabar illum dic re: nolumus decreta nostra examinari.

Denique injunctum ipsis fuit, ut in diem Iovis proximum consid rationes suas ad Catechesin exhiberent.

27. Ante meridiem exhibuerunt Remonstrantes considerationes su ad Catechesin Palatinam, erant autem valde multæ, uti ex scrip facie judicare erat. Scultetus dicebat: quandoquidem hæ consid rationes tangunt Catechesin Palatinam, & nos in mandatis habem à clementissimo nostro Principe, ut si quid hujus rei in Synodo o currere possit, diligenter attenderemus, ne quidquam in præjudiciu Ecclesiarum Palatinarum statueretur, petimus & rogamus ut nob considerationes istæ exhibeantur, quo eas examinemus, nos ad e respondebimus, & hujus Synodi judicio hoc omne subjiciemus. R spondit Præses, istam rem differemus in aliud tempus, nec quidqua hac in parte statuet Synodus absque Theologis Palatinis.

Præses ad Remonstrantes directa oratione dixit: Vos aliquoti repetiistis liberum vobis esse debere, ut sententiam vestram prop natis, explicetis, defendatis quantum potestis, & necessarium jud catis. Idque ita explicuistis, quasi proponere quoque & explicare l bere possitis vestram sententiam, quantum potestis, & necessarium j dicatis. Synodus vero hæc & DD. Delegati judicarunt, illam bertatem tantum ad defensionem, non autem ad propositionem explicationem esse referendam, neque esse vestro arbitratui permi tendum istam libertatem proponendi & explicandi, sed hoc pert nere ad hanc Synodum. Respondit Professor Episcopius, nunqua dubitavimus, quin in hac Synodo nobis concederetur libertas se tentiam nostram proponendi, explicandi & defendendi, ac contr riam refutandi. In hunc etiam finem jam nuper scripto exhibuim rationes quindecim, quibus demonstravimus, illud æquissimum es Quamdiu vero super illis nobis non est satisfactum, non possum impetrare ab animis nostris, ut aliam agendi viam ingrediamur.

Rogavit Præses, an non haberent alias considerationes, respond runt singuli non habere.

Rursum proposuit Præses Remonstrantibus, non licere contraria sententiam refutare, sed tantum suam proponere. Non permissura illud Synodum. Episcopius dixit: nobis non est propositum alit agere cum Synodo. Interest causæ nostræ ne aliter agamus. Et co scientiarum nostrarum interest, ut contrariam sententiam refut mus.

Non laboramus adeo de Electione, sed potissimum nos calce urit circa Reprobationis doctrinam, quod nempe dicitur: Deu maximam hominum partem absoluto & inconditionato decret ad æternum exitium reprobasse, ad gloriam severitatis & libertat suæ. Hoc nos male habet. Hoc ergo refutandum nobis. Præse Fideles libentius agunt de consolatione quam suppeditat Electior doctrina. Respondit quidam Corvinus: gloriæ Dei, & ædification Ecclesiarum interest, ut de Reprobatione agamus. Præses. An a

gloria

oriam Dei faciatis, patebit suo tempore, an vero ut in odium ad-
catis illam doctrinam. Isaacus Vltrajectinus respondit; si nobis
putandum esset cum Lutheranis, an pateremur nobis leges ab il-
prascribi? si tamen Synodo ita videatur, opponam solum silen-
m. Præses. Videte ne detis occasionem credendi vos subterfu-
re. Isaacus; nullo modo subterfugimus, parati enim sumus ad
putandum. An nemo hic est ex Professoribus, qui nobiscum di-
tare velit. Si putatis nos in errore esse, liberate nos.

Rogavit Præses singulos, an perstarent in sententia. Responde-
nt se perstare. Dixit Præses. Martyres coram judicibus senten-
m suam proposuerunt. Respondit Remonstrantium aliquis, at
artyres etiam se opposuerunt contrariæ sententiæ. Præses, sed
acti respondere de sua, non opposuerunt sese. Respondit idem
emonstrans, imo quia sese opposuerunt, occisi sunt, & nos sumus
rati quidvis pro veritate pati. Præses. Si summus Magistratus velit,
t obtemperandum. Respondit idem. Est libera Synodus, senten-
m libere proponere, explicare, & defendere debemus. Non pos-
nt sanari scandala Ecclesiarum nostrarum, nisi tollatur illa senten-
a de absoluta Reprobatione. De ea ergo agendum. Præses, putatis
go vobis concedendum esse ut examinetis dogma de Reproba-
one? Respondit quidam, imo, quia inde malum in Ecclesiis natum
t. Imo primo loco de eo agendum est. Cumque Præses judicaret
oc fore præposterum, dixit idem, volo dicere *in primis* & *præcipue*
e ea materia esse agendum. Alii dixerunt: liceat nobis utramque
ntentiam examinare, & nobis erit satisfactum.

Prælectum fuit Remonstrantibus decretum, quo statuebatur etiam
e Reprobatione agendum, sed quantum Synodus judicaret esse ne-
essarium. Et jussi sunt Remonstrantes parere, interminatione pœ-
æ Ecclesiasticæ & Politicæ.

Eadem quæstio inter Remonstrantes & Præsidem agitata fuit. Hic 28.
rgebat de Reprobatione esse agendum, quantum Synodus judi-
aret conducere. Illi petebant libertatem suam sententiam propo-
endi, explicandi & contrariam refutandi, prout ipsi causæ suæ ex-
edire judicarent. Non esse hoc negandum citatis, neque ipsis præ-
cribendum quomodo sententiam suam proponerent. Plene audien-
os esse, &c. Præses dicebat. Respondete ad interrogata quædam.
Quæro an articulos Hagæ-Comitis exhibitos etiamnum habeatis
ro vestris, & quidem speciatim articulum primum.

Respondit Episcopius. Non possum recedere à sententia hodier-
no scripto comprehensa. Hoc tamen scriptum cujus hic mentionem
facit Episcopius, & ad quod aliquoties postea provocarunt, publice
lectum non fuit. Dicebant subinde illo scripto contineri varias ra-
tiones, quibus probabant plenariam ipsis esse concedendam liberta-
tem, ut ipsi explicent & defendant sententiam suam, & contrariam
refutent. Partem adversam, quam dicebant esse Synodum, non
posse alteri parti leges præscribere, quomodo sententiam suam de-
fendere debeat. Nullam causam tam esse iniquam, quæ ista ratione
non posset triumphare, nullam tam æquam, quæ sic non succumbe-
ret,

ret, quando pars dissentiens alteri præscriberet, quousque suam s.. tentiam oppugnari vellet. Cumque semel diceret Episcopi : æquum est ut nobis concedatur libertas plenaria proponendi, ex.. candi & defendendi sententiam, non quæ Synodo, sed quæ nobis.. deatur esse sufficiens, omnes fere in Synodo effuse riserunt.

Rogati sunt singuli, an vellent respondere ad quæstionem. Resp.. derunt, se non posse per conscientiam, velle primum sententiam su.. explicare, diserte hoc habere litteras citatorias. Poppius quida.., vir sane venerabilis, & uti videbatur, pius & modestus, peteba.. scriptum eodem die exhibitum præsidi legeretur, eo scripto ment.. suam exposuisse & conscientiæ suæ per solam authoritatem satis.. ri, se malle quidvis ferre, quam istam rationem agendi inire. Resp.. dit Præses, voluntas Delegatorum est, ne legatur scriptum istud. I.. cretum est, ut ad quæstiones respondeatis.

Assidebat mihi tunc quidam Ecclesiastes, qui dicebat : vell.. scriptum istud legi, ad quod toties provocant. Non debebant h.. ipsis negare. Ego permitterem illis libertatem quam petunt. S.. citati, dicant quod lubet. Aliter judicare non poteram & ego, qu.. Præsidem hic vitilitigare. Quidam Theophilus dicebat, video c.. vix quidquam à nobis dici, quod non in deteriorem partem ex- piatur, & multorum ludibrio nos hic exponi. Ad quæstiones n.. respondebo. Vocatus sum, ut de communi consilio causam dica.. Cum Præses mentionem faceret decreti, regessit Niellius, decr.. omnibus non est statim obtemperandum. Tertullianus inquit : *n.. lex sibi soli justitiæ suæ conscientiam debet, sed iis etiam, à quibus obsequi.. exspectat.* Addebat & alia, sed assequi non poteram. Erat enim.. volubilis lingua & dictio præceps. Dicebat Præses : dabitur vo.. quoque libertas de Reprobatione agendi. Respondit quidam e.. rum, cujus nomen ignotum mihi : verum est, sed quantum Synod.., hoc est, pars adversa, necessarium judicabit. At Contrareme- strantes in Collatione Hagiensi dixerunt ad Ecclesiæ ædification.. non facere ut de Reprobatione agatur.

Facile autem est, causam præsumere, cur circa Reprobation.. limitare voluerit Remonstrantes Præses, quin hanc valde odi.. proponunt, præcipue cum ex sententia Calvini & Bezæ proponu.., ita ut multos offendat, quia horrida est & populo ingrata.

Pergebat Præses urgere suas quæstiones. Illi contra urgebant.. ctionem scripti exhibiti. Dicebat Poppius : D. Martinus dixit n.. esse instituendum examen pædagogicum. At hoc revera tale fore..

Exire jussi sunt Remonstrantes. Mox iterum vocati. Rogati.. persisterent. Dicebant se persistere. Dixit Politicus Præses : qu.. persistitis in vestra contumacia, prohibent Delegati, ne quis vestr.. discedat ex hac urbe absque speciali venia.

29. Intererant tunc Synodo sex fœminæ.

Cum intrassent Remonstrantes, prælectum illis est à scriba Fe.. scriptum aliquod, quo putabat Præses ipsis abunde satisfactum ess..

Remonstrantes petierunt apographum & spatium deliberandi.

Receperunt se in vicinum conclave, Reversi dixerunt non con..

illis libertatem debitam, ſed additam eſſe reſtrictionem, de Reprobatione agendum eſſe, quantum ad Synodi informationem eſſet neceſſarium. Præſes dixit, ut verum fatear, puto abuſum eſſe. An enim ſcriptum erat: ad Dei gloriam, informationem, & ædificationem Eccleſiarum.

Dicebat Præſes: vos contenditis de ordine, & primo vultis de Reprobatione agere.

Profeſſor reſpondit. Non contendimus de ordine. Præſes. At aliquis veſtrum dixit, primo eſſe agendum de Reprobatione. Reſpondit quidam, ego hoc dixi, ſed explicui ſtatim meam mentem, neminem hoc voluiſſe, præcipue eſſe agendum de ea.

Lecta ſunt judicia exterorum, quæ omnia hoc fere habebant, de reprobatione ſobrie eſſe agendum, & primo loco de electione eſſe agendum.

Lectis ſuffragiis dixit Præſes. Audiviſtis judicia de facto veſtro; ſi putatis non recte perceptam eſſe mentem veſtram, & non eſſe mentem, ut primo loco agatur de Reprobatione, ſed ut de illa quoque agatur ſuo loco. Hoc jam haberi poteſt pro confeſſo. Supereſt ut non poſtuletis amplius plenariam libertatem. Sed ut Synodus judicet de veſtra libertate. Si libertas limitetur, jam res confecta eſt.

Epiſcopius negavit de ordine eſſe contentionem, modo concedatur libertas, de ordine, dicebat, non laborabitur, Præſes. Si illa concedatur vobis, vos protrahetis tempus. Epiſcopius: non protrahemus. Rogamus ut ſcripto nobis liceat reſpondere, & ſententiam noſtram plenius proponere, quia videmus alioquin multa male intelligi. Intereſt exiſtimationis noſtræ ut hoc fiat.

Cum vero urgeret Præſes, an vellent limitatam libertatem, an quæ ipſorum conſcientiis placeat. Remonſtrantes petierunt exiguum tempus ad deliberandum, & quidem 4 horarum. Hoc vero illis à Præſide politico conceſſum eſt.

Præſes Eccleſiaſticus videbatur hoc ægre ferre, dicens, quoniam Delegatis ita viſum eſt, ego me componam ad patientiam & manſuetudinem, ſed vereor ne VV. DD. proſtituant ſuam auctoritatem.

Durabat hæc ſeſſio uſque ad horam pomeridianam tertiam.

Seſſione veſpertina hora ſexta ingreſſi Remonſtrantes, rogarunt ut reſponſum prælegere liceret. Negavit Præſes, voluitque ſibi tradi. Traditum eſt. Ille legit cum aſſeſſoribus. Inde delatum eſt ad delegatos. Hi etiam legerunt. Altum fuit ſilentium ad dimidiam horam. Deſiderabam valde audire quid reſpondiſſent. Tandem lectum fuit. Ego qua potui celeritate annotavi. Ita habebat. Si nobis non niſi categorice datur reſpondere, perſiſtimus in ſcripto noſtro heſterno. Si vero mentem noſtram plenius nobis explicare datur, reſpondemus nos ſententiam noſtram explicaturos & defenſuros, primum de Electione, deinde de Reprobatione, & contrariam contraremonſtrantium & eorum quos illi pro Orthodoxis habent in ſingulis articulis refutaturos. Et ſi quid tunc deſiderabitur, reſpondebimus ad quæſtiones omnes D. Præſidis, ſcripto, vel ſi res patia-

tur viva voce, per eos, quos maxime idoneos judicabimus, & ne longius tempus actionem protrahamus, D. Delegatorum erit de tempore dispicere, qui tamen pro sua æquitate justum tempus ad scriptorum concinnationem nobis non denegabunt.

Præses dixit, primum membrum satis clarum est. Cum pervenisset ad illa verba, de Orthodoxis, dixit, cupimus scire, quos intelligatis per illos Orthodoxos.

Episcopius, Præmaturum & intempestivum de eo agere. Posi ubi ad rem ventum erit, illos Doctores allegabimus. Præses; vos ipius illos notastis in scriptis vestris in Appendice, Nic. Grevinchovius contra Amesium, Campenses in suo scripto, & in famosa tabula, quæ à Curia Geldriæ notata fuit. Vos reponetis (ni fallor) nos eos omnes Doctores, dicite. Episcopius, Nominabimus tunc cum perventum erit.

Præses. Si vos non vultis eos nominare, nos faciemus. Nominastis venerandos illos viros, & clarissima Ecclesiæ lumina, quorum memoria in benedictione est, D. Swinglium, D. Bucerum, D. Calvinum, D. Bezam, D. Zanchium, D. Piscatorem, D. Perkinsium.

Iussi sunt exire Remonstrantes.

Et reversis dixit Præses, respondete categorice, an velitis parere.

Episcopius, non possumus parere, nisi eo sensu, quem in scripto in nostro expressimus.

Niellius rogatus dicebat. Non posse ad omnes quæstiones præsertim quæ multis sunt circumstantiis involutæ, categorice respondere. Si hic adesset (erat enim tunc absens) Clarissimus præceptor meus D. Goclenius, posset testari, quibus angustiis se D. Andreas implicuerit aliquando, quando dixisset, se ad omnes quæstiones posse categorice respondere.

Reliqui dicebant se in scripto persistere.

Præses Politicus dixit. D. Delegati mentionem facient vestræ contumaciæ apud Illust. Ord. Generales, ut videant, quid de tota hac vestra causa & de vobis velint statuere. Interea tertio vobis prohibetur, nequis vestrum extra urbem discedat, præsertim ad concionandum in locis vicinis.

Duravit hæc sessio ad horam decimam vespertinam. In eadem tamen sessione dum abessent Remonstrantes, exterorum suffragia audita sunt, super responso Remonstrantium exhibito.

Angli dicebant, Remonstrantium præsentiam non esse admodum utilem in Synodo, posse ex libris ipsorum judicari.

Scotus dicebat, se aliquid in responso Remonstrantium probare, aliquid improbare, in tertio autem pendere. Quod probo, hoc est, quod prompte offerant, se responsuros ad quæstiones Præsidis. Improbo vero, quod propositum sibi habeant vellicandi & refutandi sententiam contra-Remonstrantium, & eorum quos illi pro Orthodoxis habent. In illo autem pendeo, quod modestiæ leges imo temporis, ab ordinibus delegatis accipere non detrectent.

Sculterus invehebatur magna cum vehementia in Remonstrantium contumaciam, proterviam, impudentiam. Dicebat se in vobi,

ıs, factis, & gestibus Remonstrantium nihil pietatis observare po-
isse, agere eos non bona, sed mala, imo perdita conscientia. Per-
ittendos illos esse divino judicio, & humanarum potestatum arbi-
io, ut illi statuant in illos, quod tam invicta contumacia meriti sunt.
Helvetii suadebant, ut ad Bernensium exemplum cum Remon-
rantibus agerent, sicuti illi egerunt, cum Samuele Hubero ante an-
os triginta. Ejiciendos esse è Synodo potius, quam rogandos ut
anerent.
Nassovii dicebant, monendos esse Remonstrantes, ut categorice
spondeant.
Theodatus dicebat esse dimittendos. Mirari se, quod, cum nume-
& qualitatibus modici sint, ita se Synodo opponerent, non tamen
e dimittendos primo quoque die, ne relapsi ad suos, Synodum ca-
mniis gravent, omnia in pejus interpretantes.
Martinus Bremensis responsum Remonstrantium approbare vide-
tur, dicens, non obstante hac Remonstrantium responsione pluri-
is molesta, ad rem nihilominus perveniri posse, si modo ea obser-
ntur, quæ ipsi Remonstrantes in responsionis suæ altera parte satis
ncesserunt.
Quidam Menius dixit: Remonstrantes, nec Deum, nec summas
testates, nec Ecclesias suspiciunt.
Bovilletus. Illi homines antea impediverunt convocationem Sy-
di, nunc illam vellent in nihilum redigere. Iacobus Verheyden
ector Neomagensis, inter alia dicebat: isti audaciam habent pro
uro, & impudentiam pro scuto.
Ante meridiem (dies erat Dominicus,) D. Polyander orationem 31.
Psal. 52. habuit, Quam speciosi sunt pedes Euangelizantium pa-
m, Oratio erat valde trivialis & languida.
Finita oratione, Præses illi maximas egit gratias, pro tam docta
rænesi.
Præses repetiit acta superiora, dixit deputatos quosdam esse è Sy- 2 Ian. 1619.
odo ad ordines Generales, ut ipsorum mentem intelligerent super
cto Remonstrantium.
Monuit fratres Synodi, ut ex Remonstrantium libris excerperent,
ıæ extra quinque articulos vagarentur, imprimis ut examinarent
ıeses professoris Episcopii monuit fratres Zuythollandices, ut histo-
am contexerent de causis & occasione schismatis, denique horta-
ıs est omnes, ut deliberarent de modo constituendarum Academia-
ım, & Collegiorum in Belgio.
Prælegit scriptum aliquod quo formula erat concepta. Summa
rat: 1. Professores omnes sint membra Ecclesiæ Reformatæ. 2. Cu-
atores mutentur in singulos tres annos. 3. Intersit iis aliqua perso-
a Ecclesiastica. 4. Ne vocentur sine suffragiis Synodi. 5. Linguæ
nctæ atque Philosophiæ Professores sint ingenio, atque eruditione
elebres, moribus sancti atque inculpati. 6. Subscribant Catechismo
Confessioni. 7. Theologica lectionibus & disputationibus suis
on immisceant nisi impetrata venia. 8. Quæstionibus Theologicis
novis non distrahant animos. 9. Iudicio se sistant Synodi, saltem in

externis. 10. Alumni D. Ordinum sæpius examinentur, & quand- cumque hoc visum erit Synodo.

Præses indixit conventum ad horam tertiam, quem privatum f- re dixit, ad dictandum considerationes Remonstrantium ad Ca- chesin.

3. Prælectum est decretum Ordinum Generalium contra-Remo- strantes, quo probabantur acta Synodi, & Remonstrantibus inju- gebatur ut Synodo parerent, aut contra illos Ecclesiastica & Po- tica pœna procedendum esse tanquam contra conculcatores pub- cæ auctoritatis, & porro ex eorum scriptis esse judicandum.

Hoc lecto cœpit præses Ecclesiasticus iterum rogare an 5 artic- los, qualiter in collatione Hagiensi essent ventilati, haberent p- suis.

Episcopius Respondere cœpit. Sed Politicus præses dicebat r- sponsiones esse dictandas. Itaque professor hoc dictavit. Omnib- in timore D. expensis, & adjunctis etiam seriis ad Deum precibu- non possum impetrare ab animo meo, ut aliam agendi rationem - quar, quam eam quæ ultimo nostro responso expressa est.

Aliquot sequentes idem dicebant.

Hollingerus pastor Graviensis hæc dictabat: Respondeo me n- posse recedere à responso quod exhibuimus die Sabbathi, nec po- eam recipere legem, eamque ingredi viam, quam prævideo ce- certius tendere ad melioris causæ, & ipsius quam profitemur veri- tis subversionem atque suppressionem, quin graviter sauciem co- scientiam, offendam Deum, & Ecclesiæ ac innumeris piis Christi c- toribus dem scandalum irreparabile, eoque gravem Dei iram in m- concitem. Imitabor exemplum Christi, silebo, & omnem event- commendabo illi, qui venturus est judicandum vivos & mortuo- dixi.

Præses Politicus rogavit an illa verba procederent, ex quad- perturbatione & animi calore.

Respondit Hollingerus, jam ante præmeditatus sum, non quid- ipsa verba, sed rem verbis istis expressam.

Aliqui provocarunt ad scriptum eodem die D. delegatis exhi- tum.

Illud tandem publice lectum est. Probabant hoc scripto præs- tem casum esse casum conscientiæ, & ostendebant primo ex jure - turali. Secundo ex multis scripturæ locis, iniquum esse, ut Syno- pars adversa, ipsis præscriberet limites defendendi veritatem, & - pugnandi contrarios Contraremonstrantium errores. Sic enim fa- victores fore Contraremonstrantes, si ipsis præscriberent, quo us- oppugnanda esset ipsorum sententia, dicebant pugnare cum mun- boni pastoris, tales leges in præjudicium veritatis accipere. Non- cisse hoc Prophetas, Christum, Apostolos, quoties errores refu- rent, ut tantum dicerent, quantum adversarii necessarium judicare- Sustinebant Ordines non habere potentiam tales leges ipsis præsc- bendi, quæ conscientias ipsorum gravent. Malle se quidvis pati, qu- ut ista agendi ratione causam suam perderent.

Erat hoc ſcriptum grave & Theologicum. Priuſquam audiviſſem oc legi, dubius hæſi, an merito conſcientiam obtenderent Remonrantes. Dicebat enim Præſes, quæſtionem eſſe tantum de modo. ed illi perſpicue oſtendebant illum modum, quem præſcribebat ræſes, facere ad ſubverſionem veritatis, quam putabant à ſuis partius ſtare.

Præſes rurſum quæſtionem proponere cœpit.

Illi perſtiterunt in priori reſponſo, petentes ut ad rationes hujus ui facti è ſcriptura deſumtas reſpondere vellent, ut aliquam habeent rationem conſcientiarum fratrum ſuorum. Poppius reſpondit. Nihil eſſe imponendum illi, qui conſcientiam allegat, niſi rectius ſtituatur. Auctoritate non ſatisfit conſcientiæ. Miſeret me hujus ynodi, & doleo vicem illius, quod hunc in modum nobiſcum agat.

Præſes: reſponde ad interrogata. Reſpondit idem: reſpondimus & tiones exhibuimus, judicabunt ſummæ poteſtates, judicabit totus rbis, judicabit Deus ipſe, de petitionis noſtræ æquitate. Petimus bertatem ſententiam noſtram explicandi, cui limites non præſcriant adverſarii. Præſes, hæc ſapiunt ſupercilium. Reſpondit alter, on, ſed animum humilem. Præſes, an conſervi non habent poteſtaem in conſervos? vis tollere omnem diſciplinam Eccleſiaſticam? Reſpondit, non ea mea mens, ſed talem poteſtatem conſervis in conervos competere, ut in conſcientias imperium ſumant, nuſquam egi. Coram Deo loquimur. Miſeret nos iſtius Synodi.

Præſes. Synodus judicat vos non attendere ad rationes conſcientiæ, ſed quærere ſubterfugia.

Neranus, non quærimus, nihil malumus quam venire ad rem præentem, & monſtroſa & portentoſa, & gloriæ Dei injuria dogmata Contraremonſtrantium in lucem producere.

Profeſſor Epiſcop. ut appareat nos non quærere ſubterfugia, inpiciatur ſaltem reſponſum noſtrum die Sabbathi exhibitum. Promittimus nos ſententiam noſtram plene ac plane expoſituros, contrariam Contraremonſtrantium & eorum quos illi pro Orthodoxis habent refutaturos. Si quid in explicatione & defenſione deſiderabitur, reſpondebimus tunc ad omnes quæſtiones, vel viva voce, vel ſcripto, tempus præfigant D. Delegati. Velimus hoc breve ſcriptum toti orbi Chriſtiano innoteſcere.

Præſes. Vos toties nobis objectaſtis horrenda dogmata, quomodo ergo ante hac nobis obtuliſtis tolerantiam. Niellius, tunc Contraremonſtrantes negabant ſe ea probare, ſi dixiſſent ſe probare, uti nunc in ſcriptis faciunt, non obtuliſſemus ipſis tolerantiam.

Epiſcopius: libertas detur de illis conferendi. Sed ſi dicitis vos probare Piſcatoriana dogmata, dicturus ſum: anima mea non ſit in cœtu veſtro.

Iuſſi ſunt exire Remonſtrantes. Profeſſor Epiſcopius petiit Apographum decreti D.D. Ord. Generalium. Negavit Præſes Politicus, dicens, prælegetur vobis ter, quater, quoties vultis, Epiſcopius ſufficit nobis, quod hoc impetrare non liceat.

Poſt hos dies habitæ fuerunt aliquot ſeſſiones privatæ.

7. Præſes dixit, veniſſe ad ſe duos Paſtores Hornanos, exauc-ratos: quorum unus ipſi dixiſſet, ſe eſſe Melanchtonianum, a-r ſe in quibuſdam conſentire cum Remonſtrantibus, in quibuſdn cum Contraremonſtrantibus. Hos provocare ad Synodum. S quia hæc perſonalia erant, dilatum eſt in aliud tempus. Præſes ad-bat unum eorum Welſingium habere litteras à principe.

Veſpertina ſeſſione lecta ſunt acta Synodi. Synodales viri, di-bant, ſe non habere ad manum ſua ſchediaſmata & adverſaria, -pectaſſe ut dictarentur interrogatoria ſuper articulo de repro-tione.

11. Prælectum eſt Leoni & Iſaaco Frederici, qui ante abſentes f-rant, decretum Ordd. Generalium, ſupradictum.

Præſes præſentibus Remonſtrantibus breviter repetiit, quæ ſu-rioribus diebus inter Synodum & ipſos eſſent tranſacta. Coëgit r-ſum proponere ſua interrogatoria. Epiſcopius reſpondit ſcript, quo ſummatim dicebat, ſe cum ſuis unice optaſſe ut aliqua conſci-tiarum ſuarum ratio habita fuiſſet; utque ad rationes illas, quibus p-baſſent negotium conſentire agi reſponſum fuiſſet, repetiit, Remo-ſtrantes hoc non poſſe bona conſcientia admittere, ut Synodus, c-jus ſententiam oppugnare debebant, præſcriberet modum & limit, eam oppugnandi. Permiſſa ipſis libertate ſententiam explicanc, prout ipſi neceſſarium arbitrarentur reſponſuros ipſos ad ſexcen s & millenas quæſtiones, quæ proponi poſſent. Ipſos non quære ſubterfugia, ſed propterea petere illam libertatem, ut libere, rot-de, ac plane ſententias proferre & explicare poſſent.

Præſes poſtea dixit, dabitur vobis libertas, quæ citatis debetu, modo ne ea abutamini, reſpondete tantum ad interrogatoria. Ep-copius regeſſit, daturne ergo nobis libertas explicandi & defend-di ſententiam noſtram, primum de electione, inde de reprobation, & contrariam Contraremonſtrantium, & eorum quos illi pro o-thodoxis habent in ſingulis articulis, refutandi? Si hoc conceditu parati ſumus ad rem accedere. Expectabam hic, ut annueret Præſe, ſed dixit. Toties hæc crambe eſt recocta. Reſponſum veſtrum ja nuper eſt examinatum, dixi toties vos petere libertatem illimitatar non tantum veſtram ſententiam proponendi, ſed & aliorum exag-tandi. Sed dabitur vobis etiam libertas contrariam ſententiam co-futandi.

Profeſſor Epiſcop. Si hæc promittuntur nobis, ad quid iſta inte-rogatoria?

Præſes. Quia vos dum non vultis reſpondere, manetis in veſt proteſtatione, & Synodum non agnoſcitis, niſi pro parte adverſa.

Epiſcopius. Non licet quidem nobis iſtud proferre in Synodc ſed tamen in conſcientiis noſtris ita ſentimus & judicamus.

Interfatus eſt hic conſiliarius Honerdus dictus; dicens, ſæpius ha res eſt pertractata, tergiverſationis ſit finis, eandem ſerram recipr-care, & ſemper tergiverſari, fugientium eſt, non inquirentium verit-tem. Promittimus libertatem quam petitis. Petimus itaque, Dom-ni Remonſtrantes, ut ad rem veniatis.

Præto

Prætor Dordracenus, qui aſſidebat, dicebat, *wat* petimus, dic
ıandamus.

Præſes Eccleſiaſticus in eandem ſententiam locutus, dixit, dabitur
ɔbis plenaria libertas, tantum ad quæſtiones reſpondete. Dixerunt
.emonſtrantes, nos reſpondebimus, liceat nobis ſententiam noſtram
xplicare, uti ſæpe jam reſpondimus. D. Præſes vult noſtram expli-
ationem adſtringere ad ſuas quæſtiones. Præſes. Tota quæſtio eo
edit, quid primo loco ſit faciendum, vos vultis primo explicare
ntentiam veſtram. Synodus putat primo fuiſſe eſſe reſpondendum
l interrogatoria. Neranus. Cur non inhæretur ordini præſcripto
litteris citatoriis, ut explicemus ſententiam noſtram, prout jam
ıper propoſuimus. Forte iſta explicatione prævertemus interroga-
ı. Profeſſor Epiſcopius: de ordine nolumus contendere, ſi conceda-
ır libertas, quam petimus, dentur nobis interrogatoria, nos reſpon-
ebimus.

Hoc cum diceret, exeruit ſuam manum verſus Præſidem. Et ſi
ınc Præſes dediſſet interrogatoria, finis impoſitus fuiſſet tædioſæ
ti contentioni. Non dubitaveram quin Præſes daturus fuiſſet. Sed
eſpondit Præſes. An moris eſt ut citatis dentur interrogatoria?
piſcopius. An moris ſit neſcio, ſaltem æquiſſimum eſt. Alii qui aſſi-
ebant ipſi, dicebant moris eſſe. Politicus quidam dixit, vos in im-
ıenſum protrahetis tempus. Epiſcopius, præfigatur nobis tempus.
ræſes. Charitatis eſt omnia ſperare, & nihil mali ſuſpicari. Si for-
e anguſtius antea loquuti fuiſſent D. delegati & Synodus, jam lo-
uimur clarius. Epiſcopius. Idem quod charitas jubet nos facere,
tiam imperat Reverentiæ tuæ, ut etiam de nobis nihil mali ſuſpice-
ır, ſed boni aliquid ſperet. Pinackerus. Si quæſtio tota eſt de ſolo
rdine, dentur interrogatoria, nos reſpondebimus, modo libertas
obis concedatur, quam petimus. Idem reſpondit & alius.

Non dedit Præſes interrogatoria. Et hæc res totam actionem tur-
avit, & occaſionem præbuit, quod abruptæ ſint actiones cum Re-
ıonſtrantibus. His ergo dimiſſis, collecta ſunt ſuffragia exterorum,
x maxima pars judicabat, danda fuiſſe Remonſtrantibus interroga-
oria, nec eſſe abrumpendas actiones.

Seſſione pomeridiana, lectum eſt decretum Delegatorum, quo
tatuunt, ex ſcriptis Remonſtrantium eſſe dijudicandum de ipſorum
ententia, & ſimul mandant, ut ſi quæ habeant ſcripta præterea, ut
lla exhibeant in diem lunæ, & ſimul reſpondeant an Synodicis de-
cretis parere velint.

Epiſcopius petiit apographum; ſed negatum. Bis tamen præle-
ctum fuit.

Præſes Politicus. Quia Remonſtrantes dixerunt ſe ſcriptum habe-
re paratum, quo contineatur explicatio ſententiæ ipſorum, cenſe-
mus illud eſſe Synodo exhibendum, etiam die craſtino.

Epiſcopius. Scriptum non habemus paratum, ſed dixi nos pro-
pediem paratos fore; hæc fuit mea mens.

Præſes Eccleſiaſticus dicebat, illud dictum eſſe, quod haberet pa-
ratum, imo tum habuiſſe in manibus. Epiſcopius, quomodo po-

 tuiſſem

tuissem hoc dicere, cum non habeamus paratum. Poterimus bre habere. Nondum enim descriptum est.

Duravit hæc sessio ad horam decimam. Intererant sessioni complures fœminæ & matronæ nobiles.

24. Præses in Synodo dixit, D. Delegatos egisse cum Remonstran- bus privatim; & ab ipsis petiisse ut subscriberent certæ formul quam conceperant; nempe an vellent simul exhibere sententiæ s explicationem, & responsionem ad interrogatoria.

Hæc acta prælegit Secretarius Heynsius. Verba hæc erant. appareat nos de ordine contendere nolle, simul exhibebimus r- sponsionem ad interrogatoria, & explicationem sententiæ, modo s- væ maneant aliæ conditiones scripto nostro 29 Decembris exhibit

Ego cum hoc audirem, lætabar. Putabam enim jam satisfactu esse utrique parti. Nam Remonstrantibus promittebantur interr- gatoria scripto, & hi promittebant se responsuros, modo aliæ co- ditiones 29 Decembris exhibitæ manerent. Hoc est ut liberum ip sit in sententiæ suæ pertractatione, & contrariæ refutatione ita ver- ri, uti ipsi judicabunt expedire, quod jam aliquoties ipsis permissu erat. Habebam enim in meis ephemeridibus id responsum 29 D- cembris exhibitum. Verum Præses rem alio detorsit, qua conscie- tia ego videre non possum. Faciunt hic, inquit, Remonstrantes me- tionem conditionum exhibitarum scripto 29 Decemb. quas volu manere salvas. Præcipua autem istarum conditio est, quod Syn- dum velint haberi pro parte adversa. Hic videbam injuriam fie Remonstrantibus; nam ne verbum hujus rei extat in scripto 29 D- cembris exhibito. Et illas conditiones, quarum illic fit mentio, ja ante illis concesserat Præses, nempe libertatem suam sententiam pr- ponendi, & contrariam refutandi. Ita ut videre non potuerim, c hic prævaricaretur, & nodum in scirpo quæreret.

Exteri audita hac Præsidis interpretatione, quæ vera fuit detorsic putabant se ludi à Remonstrantibus & decipi. Iudicabant illos e dimittendos è Synodo, & ex scriptis judicandum. Scultetus acerb in illos dixit; nec est in tota Synodo vehementior Theologus. Qu dam dicebat Remonstrantes à mendaciis incepisse, & in mendac desinere. Vocati sunt Remonstrantes, & rogati, an vellent decre Synodico parere simpliciter, & sine conditione.

Episcopius. Habemus hic responsum scripto comprehensum Præses ursit, ut categorice responderet. Episcopius. Scripto cont netur responsio categorica. Præses urgebat categoricum sine script Episcopius. Profecto in libera Synodo hoc non licere. Tande Politicus jussit sibi exhiberi scriptum. Episcopius. Liceat nobis l gere. Politici. Non licet, tradatur nobis. Episcopius. Addita e explicatio primi articuli. Præses Ecclesiast. Eo melius. Exire ju sunt Remonstrantes.

In absentia horum lecta est ipsorum responsio, quæ hoc contin bat. Non posse se per conscientiam Synodi decreto parere, utpo quod pugnaret cum æquitate naturali. Non voluisse aut velle ips de ordine contendere, hoc se significasse D. Delegatis, velle solu

aliæ conditiones 29 Decemb. contentæ, salvæ maneant. Pœnas Ecclesiasticas & Politicas malle se pati, quam contra conscientiam ere. Iudicare tamen esse alienum à praxi Ecclesiæ, ut in foro Ecesiastico citatis intententur pœnæ Politicæ. Denique se offerre excationem sententiæ suæ circa primum articulum, ut appareat, on quæri ab ipsis subterfugia. Se porro paratos esse ita progredi ad liqua.

Revocati cum essent Remonstrantes, rogavit Præses, an omnes ersisterent in isto responso; dixerunt, se persistere.

Præses Ecclesiasticus. Accedite ergo singuli ad meam mensam, & bsignate hoc responsum propriis manibus. Episc. Signatum est ab mnibus. Præses. Signastis in fine totius scripti. Sed volumus reonsum scripto præmissum subsignari. Episc. Detur nobis ut subsinemus. Præses. Accedite ad mensam meam. Episcopius surgens ixit. Quæ hæc est servitus? Et accedens ad mensam præsidis subgnavit. Mox jussit alios manere suo loco,& istic subscribere. Quod ctum. Erant, qui hunc agendi modum in præside valde improbaant, videbatur enim hoc arrogantiæ & ambitionis speciem habere, uod singulos juberet ad suam mensam accedere.

Postea Præses repetiit ea quæ gesta essent, & multa in Remonrantibus reprehendit,& crescente oratione, incalescebat magis aniaus. Vos, dicebat, Synodi mansuetudini opposuistis artes, fraudes mendacia. Mendacio incepistis & mendacio desinitis. Hoc eloio judicarunt quidam vos esse dimittendos. Actiones vestræ sunt lenæ fraudum, artium, illusionum: non estis digni, cum quibus Syodus ulterius agat. Synodus patefaciet orbi Christiano multiplicem vestram pertinaciam. Non deerunt nobis arma spiritualia, quious compescamus vestram, &c. Itaque dimittimini. Exite. Interim quando Synodus voluerit vos vocare, præsto eritis.

Hæc cum diceret, valde erat commotus Præses,& intellexi postea, psum excusasse se privatim, quod paulo fuisset commotior.

Episcopius surgens dixit. Nos ad ea omnia cum Servatore nostro silebimus. Deus judicabit fraudes, artes & mendacia nostra.

Niellius dicebat; provoco ab iniquitate hujus Synodi ad tribunal Iesu Christi.

Neranus. Provocamus ad tribunal Christi, ubi stabunt judicandi, qui hic sedent judices.

Inter exeundum dicebat quidam eorum, si bene percepi. Exite è cœtu malignantium.

Cum exirent, prohibuit Præses Politicus, ne quis ipsorum extra urbem exiret sine venia.

Atque hic fuit finis actionum inter Synodum & Remonstrantes.

Paucis post diebus in Synodo refutari cœpta est collatio Hagiensis. Sed desii hæc notare. Primum articulum refutarunt Professores Provinciales, Sibrandus, Thysius, Gomarus, Polyander, & Walæus omnium acerbissimus. De reprobatione dixit Altingius. Scotus de secundo articulo. Hessus quidam de tertio & quarto, nec non alius, sed non interfui. Donchinus & Meyerus de quinto. Hujus oratio fuit

fuit plane adulatoria, directa ad Politicos, ad Synodum, ad absens Remonstrantes : dicebat Patriam hanc prostratam jacere ad pedes Remonstrantium, & cum lachrymis rogare ut vicem suam doleant, & similia plura, præter omne decorum.

Interea intellexi Remonstrantes scripta offerre Politicis, &

Primo, exhibuisse intra quatuordecim dies defensionem primi articuli, cum refutatione contrariæ sententiæ, & explicatione secundi articuli. Scriptum hoc dicunt habere 104 biniones.

Secundo, exhibuisse post octo dies explicationem 3, 4 & 5 articuli.

Tertio, post alios octo dies defensionem secundi articuli.

Nunc vero occupari in defensione aliorum articulorum.

Dicitur quoque Remonstrantes, scripsisse ad Principem Mauritium & Ordines Generales, & conquestos fuisse de Synodo & institutis secum processibus.

Hæc tibi significare habui. Tu iis utere, & Synodi hujus eventum expecta, qui uti prudentes augurant, erit Remonstrantium condemnatio, populi major exacerbatio, Ecclesiarum hic illic dissipatio, nova, quæ in procinctu est, persecutio : Et quæ hanc sequi solet, regionum harum & Reip. totalis (quod Deus avertat) ruina.

Dordraci, mense Februarii, Anno 1619.

Tuus humillimus servus

N. N.

NICOLAO GREVINCHOVIO SIMON EPISCOPIVS S. P.

Responsio ad quinque quæsita Pontificii cujusdam.

R*Everende in Christo Frater*,

Vlulas Athenas mitti vis, & in scabioso argumento consilium ab occupatissimo. Misissem tamen, si suffurari tantum otii mihi licuisset hoc tempore, quo extrema manus scriptis nostris, prolixis satis, imponenda est, &, quod maxime obstitit, fidum tabellarium nancisci potuissem. Neque enim ad quæsita responsum mittere per incertæ fidei tabellarium ausus fui. Nunc quia nihilominus urges en, ne tuæ voluntati & desiderio refragari videar, paucis quid responderi posse ad singula quæsita existimo.

Primum quæsitum est. *An Catholici Romanenses in fide sua morientes salvari possint?* Resp. Qui idololatriam & tyrannidem Pontificiam aut ipsi exercent, aut cum ab iis, quibus fidem suam adjungunt, exerceri vident, vel ipsi approbant, vel saltem serio non improbant, salvari nequeunt; quia utrumque vitium directe adversatur tum cultui divino, tum caritati Christianæ.

Secundum quæsitum. *Anne in duabus diversis Religionibus, quæ sibi invicem in quibusdam capitalibus articulis contraveniunt, morientes, in utraque salvari possint?* Resp. Si per capitales articulos intelligantur ii, sine quorum cognitione & fide salvari non potest homo, tum ridicula est

quæstio: neque enim salvari potest, qui in uno præcise necessario salutem articulo errat. Si vero per capitales articulos intelligantur ii, qui maximi fiunt, & pro præcipuis sectæ alicujus articulis habentur, vel ab iis qui ab ea secta dissentiunt, vel ab ipsis sectæ Patronis, & tamen præcise necessarii cognitu non sunt: respondemus, quod sic.

Tertium quæsitum. *An aliquid sit necessarium creditu, quod in S. Scriptura expressum non est?* Resp. Iis qui Scripturam pro Dei verbo agnoscunt, nihil. Sed si quis in dubium vocare vult an ipsa Scriptura verbum Dei sit, ille per sensus illos ipsos, qui Scriptura continentur, de eorum divinitate est convincendus; non autem ex eo, quod Scriptura illos divinos esse dicat, quia alias principium peteretur. De ipsa vero sensuum scriptione, quod Deo autore facta sit, & à divinis illis viris profecta, hoc solo argumento convincendus est, quod id credere teneatur, quam diu nullam causam habet, cur in dubium id vocare velit aut possit. Alioquin velle demonstrare Scripturam esse Dei verbum, quia ipsa dicit se esse Dei verbum, nugari est apud eum qui dubitat, utrum Scriptura quæ hoc ipsum dicit, divina sit.

Quartum quæsitum. *Cur libri Machabæorum non æque inter libros Scripturæ sunt numerandi, quam Euangelium sancti Lucæ: quandoquidem Augustinus dicit, non quidem pravos Iudæos, sed sanctam Ecclesiam ipsos pro Canonicis agnoscere?* Resp. 1. Quia fuerunt omni tempore qui de eorum librorum autoritate dubitarunt. 2. Quia justæ causæ dubitandi, imo credendi, ex ipsis libris haberi possunt, quæ indicio sunt, sensus qui iis continentur, divinos non esse. De eo quod Augustinus dicit, refertur ex ipsis Iudæis, qui eos in canone non habent.

Quintum quæsitum. *Si nulla habetur ratio declarationis sanctæ Ecclesiæ, quæ ergo certitudo haberi potest de reliquis libris, quod S. Scriptura sint?* Resp. Quæstio hæc nova quæstione eludenda est: Si nulla habetur ratio S. Scripturæ, quæ dicit esse quandam sanctam Ecclesiam; unde certi erimus Ecclesiam, quando de illis libris (in quibus etiam continetur, esse quandam sanctam Ecclesiam, & consequenter de ipsa illa Ecclesia testimonium perhibent) judicat, quod conscripti sint ab illis viris quorum nomina in titulo præferunt, recte judicare, idque judicium Ecclesiæ veræ judicium esse? Hic hæreant Pontificii necesse est, quia principium ipsorum in dubium vocatur, quod est eadem ratione eos ad incitas redigere. Dordraci 1619 mense Martio.

STEPHANO DE REYGER
CONRADVS VORSTIVS S.P.

VIr nobilissime, inque Domino colende fautor & frater. Inter alia quæ nunc multa nobis accidunt acerba non minimum sane est, quod etiam amicissimi ab officio scribendi abstinent. Sed tamen Dominationem Tuam excusant apud me facile, quæ tum de morbo, tum de aliis curis & occupationibus tuis intellexi. Scias interim *Ecclesiastica.*

terim

terim gratum fore, ſi vel paucas ſubinde lineas ad me dederit, præ-
ſertim quum tuta eſt occaſio: qualis nunc ſeſe offert per hanc an-
cillam noſtram, brevi huc cum Deo redituram. Mirari ſatis non
Puſillanimitatem. poſſum, tantam illic eſſe veſtram μικροψυχίαν (ignoſce piæ liberti)
ut ne Remonſtrantium quidem cauſæ, quam & Lutherani omnes ap-
probant, & moderatiores Pontificii, patrocinari auſiſtis. Hæc autem
præcipua etiam meæ crucis cauſa eſt: & quidquid extra eam præ-
texitur, aut calumnioſum eſt, aut mere prohibitum, nec ad Reli-
gionem per ſe proprie facit. A politicis vero turbis alieniſſimus ſem-
per fui. Nihil igitur cauſæ video, cur mei aut Remonſtrantium i-
dere quemquam debeat, qui modo veritatem, hactenus à nobis
defenſam, ſerio amat, & recte intelligit. Certe pretioſior nobis ei
veritas eſſe debet, quam ut ſilentio eam noſtro prodamus, ut
in perſonis innocentium opprimi ab aliis ſinamus. Sed de his pro-
lixius D. Huberto ſcripſi, qui omnia tibi referet, ſpero, nec teme-
(quod iterum peto) noſtra hæc aliis aperiet. Mitto Illuſtri hero
examen contra Piſcat. cum Idea; item reſponſum contra Feſtum, &c.
& geminum quoque librum Scholæ veſtræ offero: denique defectu-
ſum Dominationis Tuæ exemplum jam ſuppleo, cui ſiquid adhuc de-
eſt, ubi ſcivero, mox ſupplebo. De propoſito Remonſtrantium præ-
ſtandi contra Synodum, & à Contraremonſtrantibus palam ſe-
Ineffabile. dendi (quod adhuc ἄῤῥητον eſſe debet) D. Huberto itidem ſcripſi. Sa-
tis erit, ſi pauci fidique hæc norint. Eventus eſt in manu Dei, cu-
jus beneficio Remonſtrantes hactenus ſat fortiter agunt. Dici vix
poteſt, quam inique nunc cum iſtis paſſim agatur, qui mora, vi, &
partim calumniis obruuntur. Quo magis ſperandum eſt, Deum ad-
verſæ parti non adfuturum, ſed iis potius quos illic tam injuſte af-
git: inter quos & me jure cenſeri poſſe, vel hi libri, quos jam mitto,
ſatis evincent. Excitemus tantum animos jacentes, & manus re-
miſſas erigamus, fidemque noſtram Domino Ieſu in omnibus inte-
gram approbemus. Hoc ſi fiat, perrumpet veritas etiam ſub duriſſi-
ma cruce. Si nos hic ceſſabimus, Deus alios excitabit, neque nos
ſocordiam hanc impune feremus. Hæc mihi ipſi, & iis quos max-
me amo & colo, ſubinde hoc fine ſuggero, ut officium Deo pro-
miſque debitum tanto jam libentius & alacrius omnes præſtemus,
quanto major ejus neceſſitas & uſus ubique nunc apparet. Vnum il-
lud addam, ſi filii mei cum bona omnium gratia illic in ſchola dei-
ceps manere non poterunt, id candide mihi ſignificari velim, ut p
occaſionem eos huc reduci curem, ſin poterunt, vellem & tertiu
natu maximum, duobus illis addere, ne ſumtus hic ſeorſim in
lum, jam ſenſim convaleſcentem, facere cogar. Quæſo de his, ali
que talibus, aperte mentem mihi tuam proxime aperias, noſque
Domino conſtanter amare pergas. Officium noſtro D. Comiti,
ſalutem plurimam amicis omnibus adſcribo. Goudæ 14 Martii 161

Addidi & ſecunda exempla ſupplicationis pro Barneveldio, ut v
deatis, quid in proceſſu juris hic deſideretur. Quid de captivis fut
rum ſit, nondum ſcitur. Sequiora tamen metuunt, qui judices ip
infeſtos eſſe ſciunt, ſaltem pleroſque.

LVD

LVDVVICO CROCIO

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Exigit criminationis publicæ rationes.

V*Ir Clarissime*,

Intelligo Reverentiam Tuam hesterna sessione publica, in ynodo de Iustificatione hominis peccatoris per Fidem in Iesum hristum perorasse, & inter cætera in me absentem & propositi illius stri ignarum, acrius atque inclementius nonnulla dixisse, & nomitim quidem de Thesi septima mea disput. 22. quæ in Collegio sputationum privatarum mearum mala fide nuper edito exstat, onunciasse, *In ea tot fere errata esse quot verba:* Mirabar equidem cum imum audirem inclemens adeo & immite judicium, & gestiebam idissime, intelligere, quibus rationibus adducta Reverentia Tua statuisset & judicasset, sed dum eas ex iis sciscitor, qui panegyri i interfuerunt, & à quibus non pauca fideli satis memoria, & char- adnotata erant, percipere tamen eas non potui, sive id factum sit od ad rationes ipsas animum non satis adverterint, sive quod eas, æ quam alias incuriosius effluere sibi passi sint, sive quod R. T. rationes adferre vel operæpretium, vel consultum non duxerit: Quia men nullus dubito quin R.T. rationes aliquas habere sibi videatur, ur ita de Thesi mea sentiat, & in publico isto consessu pronunciare oluerit, interesse mea putavi ut eas, si fieri posset, ex R. T. resciscerem. Quare necessarium duxi R. T. per præsentes literas compelre, & ab ea obnixe atque amice petere, ut mihi vel apographum rationis suæ vel saltem rationes illas, quæ Thesin meam septimam, el disputationem etiam totam illam 22 concernunt, legendas dare on gravetur; ut, si forte eas pondus & momentum habere videro, ab rroribus illis meis revocari queam, sin minus Reverentiam Tuam nelioribus rationibus edoceam errorem suum, quorum alterum futurum nullus dubito, si modo animum utrimque adferamus placilum & Christianum, qui meliora docentibus cedere paratus sit. Æquissimum postulatum meum rationibus munire non satago, ne umanitati tuæ diffidere videar, sed tantummodo illud itero & à R. T. vel id quod peto, vel responsum saltem expectabo. Vale commendatus Deo & verbo gratiæ ipsius. 21 Martii 1619.

Reverendiſſimi, Clariſſimi, Doctiſſimi Viri,

S. Theol. Doctores, Profeſſores, & Eccl[e]
Ieſu Chriſti Paſtores, ac Seniores,

in Synodo Nationali Dordraci jam congregati, Fratres in Chriſto honorandi,

Gratiam & pacem à Deo Patre, & Domino noſtro Ieſu Chriſto, vobis omnibus & ſingulis precor,

CONRADVS VORSTIVS.

Eccleſiaſtica. QVod S. Apoſtolus omnibus Chriſti fidelibus ex ſacro Dei ſ[pi]ritu ſuggerit, ut ſi quis in aliqua offenſa præoccupatus fuerit, „ qui ſpirituales ſunt, ejuſmodi hominem reſtaurent cum ſpir[itu] manſuetudinis; utque ſe ipſum unuſquiſque conſideret, ne & ip[ſe] tentetur, imo ut alii aliorum onera portent, atque ita Chriſti leg[em] impleant: id ſpeciatim iis, quos aliorum fidelium Patres ac duc[es], gregiſque Dominici exemplaria eſſe oportet, haud dubie præ cæter[is] commendatum eſſe voluit. Hos enim inprimis boni illius Paſto[ris] imaginem referre decet, qui oviculam à reliquis aberrantem per [de]ſerta ſollicite quærit, & tandem inventam, inque humeros ſuos rep[o]ſitam, lætus ad ovile ſuum reportat. Cujus etiam tanta bonitas, [at]que ſuos charitas alibi prædicatur, ut nec calamum quaſſatum fra[n]gere, nec linum fumigans extinguere, imo nec acerbe litigare, [n]e clamoſe adverſus alios contendere, ſed omnes potius ad ſe placi[de] invitare, omniumque converſionem ac ſalutem amanter, ac ſedu[lo] procurare, non minus vere quam crebro in ſacris literis aſſerat[ur]. Hunc igitur unicum Magiſtrum noſtrum, & vere magnum oviu[m] Paſtorem, qui non venit, ut ſibi miniſtraretur, ſed ut ipſe nobis mi[ni]ſtraret, animamque ſuam pro nobis poneret, vos etiam, Fratres h[o]norandi, qui ſervos illius indignos una nobiſcum vos eſſe haud d[u]bie agnoſcitis, perpetuo vobis imitandum proponere, hujus exem[plum] ſimul & mandatum in omnibus conſiliis & actionibus veſtr[is], præſertim iſtis Synodalibus in conſpectu habere, quam maxime decet & neceſſe eſt. Quod quidem tametſi ſpeciali juramento Syn[o]dico, jamdudum ſolemniter à vobis omnibus illic præſtito, factur[os] vos eſſe receperitis: quia tamen animis rebuſque noſtris nonnih[il] turbatis (quod dudum in Eccleſiis harum regionum accidiſſe nim[is] notum eſt) mutuæ in Chriſto admonitiones uſum non vulgarem h[a]bere ſolent, imo quia ex iis, quæ antehac à nonnullis etiam comm[u]nionis veſtræ adverſum me dicta, ſcripta, facta ſunt, haud exig[ua] mihi diverſum de quibuſdam ſuſpicandi, aut metuendi occaſio jam pridem data videtur: plane officii mei eſſe putavi, quod coram f[a]cere huc uſque non licuit, per epiſtolam vos omnes & ſingulos n[o]mini

nus amanter quam reverenter orare, perque communem in Chri- ſpem fidemque noſtram hortari, & obteſtari, ut in cauſa mea, am nunc à vobis tractari, aut propediem tractatum iri audio, tum gnoſcenda, tum dijudicanda, eum candorem, eamque æquitatem ſinceritatem, imo charitatem animique lenitatem adhibere velitis, am & ab omnibus Chriſtianis, præſertim vere Reformatis, in ver- Dei exigi ſcitis; & ſpeciatim unuſquiſque veſtrum in tractanda uſa ſua præſtari ſibi ab aliis haud dubie optaret. Si quid uſpiam ſcriptis meis, & nominatim in libro de Deo, vel liberius à me diſ- tatum, vel à regula divinæ veritatis aberratum eſſe putabitis, id quæſo malitiæ aut improbitati (à qua longe ſemper abeſſe ſtudui) l ignorantiæ tantum, aut judicii infirmitati, aut nimio fortaſſe veri- tis eruendæ ſtudio imputare velitis: idemque ut mihi quoque er- neum eſſe innoteſcat, atque ita ſponte à me corrigatur, rationibus verbo Dei petitis efficere ſtudeatis. Mementote hic, quæſo, in- imis communis illius humanæ ſortis, cui omnes obnoxii ſumus, æque & Patres olim etiam optimos alioquin & doctiſſimos, & ſtri ſeculi ſcriptores quam plurimos, non modo labi & errare, ſed graviter interdum impingere tantum non adegit: deinde toties n iteratæ orthodoxæ confeſſionis meæ de præcipuis fidei noſtræ pp. ac ſpeciatim de SS. Trinitate, deque perſona & officio Do- ini noſtri Ieſu Chriſti; juxta quam omnia mea ſcripta, omneſque ſputationes antehac editas, intelligi ac declarari ſemper volui, & nſtanter adhuc volo: cuique ſi quid uſpiam in ſcriptis meis vere verſatur, id ipſemet ultro delere ac ſpongia dignum judicare pa- tus ſum. Tantum hoc iterum iterumque vos oro, & per Chriſtum ſecro, ne conſcientiæ meæ vim facere ullam unquam velitis, ne- e adverſus hanc vel minima in re, mentiri me, aut prave ſimulare gatis, hoc eſt, errorem illic verbis fateri (nedum hæreſin aut blaſ- emiam) ubi animus errorem eſſe nondum videre poteſt. Excer- ntur illa integre ac fideliter, quæ præter veritatem vel affirmaſſe, l negaſſe, vel in dubium vocaſſe me creditis, eoque corrigenda eſſe tatis. Addantur argumenta ex Dei verbo, cur ſic fieri debere judi- tis; eaque talia, quæ conſcientiæ ſatisfaciant, & ſecuram coram eo reddant. Quod ſi fiet, faxo cum Deo, ut nullam in me pertina- am, aut præfractam contendendi libidinem, ſed animum docilem modeſtum, & promptum veritatis amplectendæ ſtudium, humi- mque erroris ſolide probati agnitionem, ſpontaneamque corre- tionem re ipſa ſitis animadverſuri. Si tot in lucem editis declara- onibus, & verborum alicubi in libris meis ſequiori interpretationi bnoxiorum (à qua ne ipſa quidem S. Scriptura immunis eſt) eluci- ationibus, nondum ὀρθοδοξίαν meam ſatis omnibus probavi, qua tan- em ratione eam ipſis probavero? Inprimis ſuſpicione Socinianiſmi ravor, quanquam per ſummam injuriam, uti declarationes illæ neæ, ut alia jam taceam, clariſſime docent. Si eæ non ſatisfaciunt, emandetur mihi provincia Socinianos refutandi, faxo, Deo dante, mnes æqui rerum æſtimatores & à præjudiciis liberi intelligant, So- inianum me & quidem nominatim in graviſſimis iſtis de S. Trini- tate,

tate, Deitate Christi, ejusdemque satisfactione, &c. capitibus; in
esse, sed serio à Socinianis dissentire. Quam quidem provinciam s.
cipere jam pridem sponte mea non neglexissem, nisi tot undiqu n
me vibrata tela magis defendendi mei, quam aliorum oppugnano-
rum curam aliquot jam annis mihi imposuissent. In ista autem re-
tatione ita versaturus sum, ut priusquam in publicum edatur, ea,
si ita Synodo videbitur, examinandam, ventilandam & approb-
dam præcipuis aliquot fratribus, præsertim Theologis Academ s
transmissurus sim, ne quis hic collusionem aliquam verius quam c-
lisionem suspicetur à me institutum iri. Hac ratione luculenta oc-
sio dabitur tollendi scandali, quod infirmos quosdam ex iis, quæ -
cubi vel paulo liberius, vel incautius disputasse videor, accepisse-
rio doleo. De quo scandalo tollendo ea à VV. RR. agitari confi,
quæ vulgo jactantur, de exurendis scilicet libris meis persuadere m-
hi non possum, quum palam impia & blasphema quædam D. Pis-
toris, aliorumque Doctorum nostrorum de Prædestinatione, & i
annexis dogmata à VV. RR. rogo adjudicata non sint, quæ tam
veræ Religioni & pietati summe noxia ipsi sua esse aperte fatent;
cum ego eorum, quæ mihi impinguntur, convictus legitime non si.
Hoc quoque si displicet, & animo moras nectendi dictum quis -
lumnietur, quod sincere à me animo præstandi, quod offero, dicitu s
sciat paratum me esse ad amicam συζήτησιν, & collationem sive cu
exteris Theologis, sive cum aliis vere piis ac doctis, neque in h c
causa jure mihi suspectis, ex S. Dei verbo legitime primo quoce
tempore suscipiendam, & ad rationem fidei meæ, quam publice h c
usque professus sum, sive viva voce, sive scripto, aperte ingenuece
reddendam; denique ad divinam veritatem, vel à minimo cong-
gationis vestræ membro mihi forte clarius ostensam, grato humilice
animo amplectendam; & contrarium errorem, si quis item legiti e
ab aliquo vestrum mihi demonstrabitur, continuo damnandu.
Neque puto quidquam amplius à me jure hic postulari posse. n
enim in causa fidei, omnium certe sanctissima, hominum judicio se
paucorum, sive multorum, absolute me submittam, idque priusqua
animus de iis, quæ vel admittenda vel rejicienda sunt ex Dei ver
firmiter persuasus sit, à conscientia mea, quam uni Deo juratam e
decet, impetrare non possum; quippe sciens ex Apostolo peccatu
esse coram Deo, quicquid vel hæsitante (quanto magis reclamante)
conscientia suscipitur. Agite igitur, honorandi fratres in Domi,
ostendite re ipsa vos Germanos Iesu Christi servos esse, quos Ap-
stolus alibi placidos esse jubet erga omnes, malorum tolerantes, t
docendum aptos, erudientes cum mansuetudine eos, qui contra
animo sunt affecti, &c. has verorum Christi servorum dotes ac v-
tutes nunc maxime in causa mea exserite, lapsum me, opinione v-
stra, fraterno animo erigite, erranti rectam viam placide commo-
strate, hæsitantem alicubi tolerate: imo vos & vos etiam homin s
esse mementote, qui & ipsi errare ac labi possitis; eoque vestros etia
Propheticos spiritus (quod ego facere nunquam renui, nunquam r-
nuam) aliorum Prophetarum Spiritibus, imo etiam unius mode-
su

bjicite; sicque veritatem simul & pacem Christi in vera charitate humilitate una nobiscum serio quærite. Ita Deus ille pacis & veritatis utrimque nobis aderit, & sanctis studiis, conatibusque nostris ounde benedicet, quod ita pie quæremus, invenire nobis absque ubio dabit. Ipse vota hæc tandem clementer exaudiat: ipse corda estra per Spiritum Sanctum suum magis magisque illustret, & gressus vestros in viam veræ pacis & charitatis deducat, ad gloriam sui ominis, ad propagationem suæ veritatis (ejus maxime, quæ secunum pietatem est) ad veram universæ Ecclesiæ concordiam, ad salurem animorum tranquillitatem, ad totius Reip. quietem, ad verام denique ipsorum veram laudem & honorem; cujus tunc vere articipes eritis, cum ἀρχιποιμὴν ille maximus in gloria sua olim apparebit, redditurus unicuique secundum opera ipsius. Hujus divinæ ratiæ vos omnes & singulos iterum commendo, meque vestro etiam aterno favori, & piis ad communem Servatorem nostrum precjus, quas & ipse vicissim pro vobis ad eundem fundere nunquam esinam. Goudæ 27 Aprilis 1619.

Pastorum Princeps.

Reverendissime Domine PRÆSVL, cæterique exterarum Nationum Theologi Reverendi, Clarissimi, Doctissimique, ad Synodum Nationalem Belgicam missi, Patres & Fratres in Christo plurimum venerandi.

Gratiam & pacem à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo precor,

CONRADVS VORSTIVS.

QVum nihil hactenus à veneranda Synodo responsi acceperim ad Epistolam meam, ante octiduum hinc ei missam, & paucis ante diebus, ut audio, in eadem publice prælectam, cujus etiam pographum vestris omnium Collegiis exhiberi curavi: & interea on obscure intelligam, quædam doctrinæ meæ capita, nescio quæam in specie, ex scriptis aliquot meis collecta, publico plerorumue Synodalium judicio propediem forte damnatum iri: visum mii fuit operæpretium, VV. RR. hoc nomine demisse interpellare, ut ac ipsa in parte officium veræ charitatis, Deo proximisque debium, non gravatim mihi præstare, interque Theologos Provinciales quorum non pauci jam pridem mihi admodum infesti, eoque in ractanda hac causa jure suspecti sunt) & me, plus satis alioqui gravatum, velut honorarios arbitros agere velitis. Sciunt RR. VV. me placidam & fraternam Synodo συζήτησιν obtulisse, sive viva voce, sive per scripta habendam. Si neutrum obtinebo, sed inauditus damnabor, quid orbis Christianus, quid posteritas judicabit? Neque enim atis est, ex libris aliquem in rebus litigiosis, & maxime Theologi-

Ne inauditus damnetur rogat.

Disquisitionem.

cis, juxta plurium suffragia judicare: quippe quum illi & surdi muti sint, neque extra disertam litteram amplius se declarare, nedu ad objecta respondere possint: præsertim si author ipse sui copia faciat, tamque ad meliora discendum, quam ad veriora docendu, sese paratum offerat. Quod si tamen vocum pluralitas hic præva- bit, ut judicium ex solis libris formandum sit: saltem hoc à R. VV. obtinere me æquum fuerit, ut intercessione vestra vehementi- rem aliorum zelum ita mitigetis, ac sufflaminetis, ne durior in m sententia stringatur, quam in D. Piscatorem, aliosque nonnullos ca- sæ meæ hucusque adversarios, stricta unquam fuit: qui partim de prædestinatione Dei, partim de justificatione, & similibus fidei n- stræ capp. ejusmodi quædam δύσφημα jamdudum tradiderunt, ut m cum illis collata, quantumvis alioqui palam erronea (quod mihi t- men hactenus à Synodo vestra ostensum nunquam fuit) quippe m- re theoretica, nec ad praxin pietatis per se quidquam attinent, exiguæ quædam verrucæ, aut leviculi nævi, cum lethalibus plag, aut pestiferis ulceribus comparati, esse videantur. Vbi & illud à R. VV. serio perpendi velim, nihil in iis, quæ potissimum mihi objiciu- tur, reperiri posse, quod ab antiqua & puriore Christi Ecclesia, qu hæreticum, publice unquam damnatum sit: imo nihil, quod non eadem aut similiter olim traditum, aut saltem velut indifferens t- leratum sit: sicut vel ex Apologetica responsione mea ad specim D. Festi Hommii, quam à RR. VV. jam & visam & lectam esse cr- diderim, abunde perspicuum evadit: ne de aliis id genus scriptis, eandem sententiam à me dudum editis, quidquam nunc repeta, ex quibus alia quædam, forte vel obscurius, vel incautius, alibi à m scripta, benigne ac candide in meliorem sensum explicanda eru. Itaque RR. VV. per sanctum illud Servatoris nostri nomen, qu super nos omnes invocatum est, perque communis in Christo frat- nitatis religiosa jura, non minus obnixe quam reverenter ora velim, ut quam accuratissimam veritatis simul & charitatis rati- nem hac in parte habere, & non modo vestra unusquisque, sed meæ tum conscientiæ, tum famæ, in Domino quam rectissime co- sulere velitis; nec ullo modo permittere, ut vel minimum imm- derati zeli, aut parum mansuetæ, parumve meditatæ, adversus Fr- trem sive actionis, sive affectionis vestræ, judicium hic dedisse vide- mini. Deum vero supplex rogo, ut recta & vere Christiana consi tum alibi, tum in hac speciali causa, ubertim nobis inspiret, omnesq rationes vestras ad gloriam suam, Ecclesiæ pacem, vestramque sim & nostram omnium salutem æternam dirigat. Goudæ 5 Maji 161

Infausta.

Ch

Chariſſima
CONIVNX, LIBERI, GENERI
& Nepotes dilectiſſimi,

Aluto vos omnes peramanter. Hac ipſa hora ad me defertur nuncius duriſſimus ac triſtiſſimus, nempe ut ego ſenex pro omnibus officiis, tot annis, bona ſemper, & optima fide Patriæ præ-is, poſtquam excellentiſſimum Principem ſincero affectu (tot an-& quibus potui ſervitiis, quantum per munera publica & voca-nes licuerit) humilibus obſequiis coluerim, multis ex omni ho-num genere benevolentiam exhibuerim, nemine mortalium, quod am, injuria affecto, ad mortem craſtino die ſufferendam præpa-e me debeam. Conſolor me in Domino Deo, qui & omnium rda novit, & omnes quotquot ſunt homines eſt judicaturus: obſe-o, ut & vos omnes idem facere velitis. Dominis meis Hollandiæ Weſtfriſiæ Ord. [nempe] Dominis Nobilibus & Civitatibus, ani-o ſincero, probo, & fideli inſervii, nec non Dominis Ordinibus Vl-jectenſis Provinciæ, utpote Patriæ meæ ſupremo Magiſtratui, ipſis tentibus ſincerum conſilium dedi & fidele, ut à ſeditione populari, ſanguinis effuſione, à qua jamdudum ipſis periculum imminuit, erarentur. Eædem erga civitates Hollandiæ intentiones meæ, mpe ut nemine læſo omnes protegerentur, vivite inter vos in cha-ate & pace. Rogate pro me Dominum Deum omnipotentem, qui bis omnibus ſancto ſuo præſidio aderit. Ex triſtitiæ cubiculo 12 aji 1619.

Teſtatur innocentiam ſuam adverſus iniquam judicum Delegatorum ſententiam.

Hæc epiſtola è Belgico facta eſt Latina.

Veſtri amantiſſimus Conjunx, Parens, Socer & Avus,

IOANNES ab OLDENBARNEVELT.

SIMONI EPISCOPIO,
IOANNES UYTENBOGAERT S. P. D.

V*Ir Clariſſime,*

Litteris tuis, conſolatione & animi fortitudine pleniſſimis m non ſum reſponſurus, nec hanc ſchedulam lamentationibus re-leturus; urget tabellarius, feſtinandum igitur, & coarctanda ſcri-tio, ne faſciculus ſua magnitudine (continet enim plures litteras) me rodat; inutiles quoque forent lamentationes; conclamatum nunc ſt. Multa ante proſpexiſſe & remedia quæ ad manum, oportune ap-licuiſſe opus erat. Optimus ille ſenex, Patriæ Neſtor, cunctatione imia evertit ſe & Remp. quum tamen non deeſſent monitores, ut a facerent, quæ ſine ſanguinis effuſione & debuerunt & potuerunt

fieri. Venio ad te Frater Chariſſime, ut tibi dicam quod ſentio. H[illegible] ratum eſto, non comparere, ſi vocaverint, nec ſolum nec cum r[illegible] quis; ſecus ſi feceris, pœnitebit. Conſtat quanti te faciant adverſa[illegible]; nec dubium quin imprimis te & Grevinchovium vel carceri, vel e[illegible] lio, devoverint. Si nil niſi exilium metuerem brevi decernendu[illegible], ſuaſerim te ſiſtas: ſed ut D. Advocatus perſonam egit Crellii, [illegible] vos Peuceri, Pierii, &c. (noſti hiſtoriam non ita veterem) ut vos [illegible] utiles reddant Patriæ & Eccleſiæ, quæ talibus viris jam indiget. E[illegible] igitur reliqui fratres in nomine Domini, inter quos ſunt qui min[illegible] cum periculo, & tamen magno cum fructu, cauſam agent libere, a[illegible] moſe, & prudenter. Habes Niellios, Poppios, Leones, &c. De[illegible] que omnes quorum fidem & induſtriam expertus es; qui procul [illegible] bio officio fungentur ſtrenue. Citatione igitur facta velim te mox[illegible] ſubducas, & ne quid tum impedimenti ſit, jam omnia parata [illegible] beas, & ſcripto cauſas non comparitionis excuſes apud Ordd. [illegible] eoſdem fratres tradendo: cauſa juſta ſatis, præmonitiones frequ[illegible] tes ut tibi caveas, & quæ in Synodo acta & dicta in te ob oration[illegible] habitam, &c. Verum quid conſilii ſi adverſus vos agant non e[illegible] cando aut citando Hagam, ſed iſtic in iſta civitate comprehenden[illegible]; ſi hoc poſterius metuendum vobis videatur, (quod ego non credi[illegible] rim) me mox abderem, & profeſſioni ſcripto ad Curatores & C[illegible] ſules Leidenſes additis rationibus, quæ non deerunt, renunciare, eoque peracto mox huc iter inſtituerem. Vis me ſervem melioribus temporibus; ſed ego penſum abſolvi; meum jam effluxit temp[illegible] nunquam quidem Hagam adeundi deſiderio teneor (ut Servator [illegible] ſter cum obfirmato vultu & animo aſcenderet Hieroſolymam, [illegible] moriturus) ut prius unum quendam compellem, eique dicam c[illegible] Biante: *non metuo ut impietas tua impunita maneat, ſed totus metuo [illegible] non viſurum.* Sed quod ad te, Nicolaum, & veſtrum ſimiles, vos i[illegible] primis ſervandi omnino eſtis melioribus temporibus, ſi ſervat[illegible] volumus Eccleſiam, quam vobis imprimis remotis perditam vol[illegible] . . . . . & Eccleſiæ uſurpatores. Hæc tibi ſoli ad tuas heri veſp[illegible] ad me perlatas reſpondere libuit. Trado jam lampada Niellio, P[illegible] pio, Dwingloni, Pynakero, Arnoldo, &c. Sit Leo Leo, ſcribeb[illegible] aliquando Helmichius p. m. ad hujus parentem, eratque verſic[illegible] initium, *Eſto Leo Leo*; cætera exciderunt. Iſte vir multum poteſt, [illegible] Leo eſt, & vires explicet, revoco nonnunquam in memoriam ju[illegible] nem iſtum, qui cum eſſet dives abiit triſtis. Is ſi epiſt. ad Timoth. [illegible] giſſet, & ad praxin revocaſſet, non receſſiſſet, at illa epiſtola t[illegible] nondum erat conſcripta: at nunc ſcripta eſt, & nos eam legim[illegible]. Hæc autem poſtrema tibi, & quidem ſoli. Si oſtendere hæc mea [illegible] bet, deleri has lineas prius volo. Nihil addo præterea, ſed De[illegible] precatus exſpecto, quis futurus ſit exitus cæteris DD. captivis, [illegible] ſtroque choro ſanctiſſimorum virorum & fratrum qui ibi degu[illegible], quos omnes & ſingulos in Domino Ieſu valere, & fortiter agere [illegible] cor. 19 Maji 1619.

Nic. Crell.

1 Tim. VI.

Etiam veni Domine Ieſu, & Eccleſiæ tuæ miſerere, ac ſervis t[illegible] robur adde. Exſpecto nunc, videre ſententiam in me ſtatuenda[illegible]

q[illegible]

…iæ ſatis prolixe & acriter intendetur. Velim eos ſemel & ſimul …mnia, quæ animo concepta tenent, profundere, ut aut culpam agnoſ…am, aut potius omnia objectata juſta apologia diluam.

…iiſſimis, Doctiſſimis, ac veræ Religionis aſſertoribus invictis, citatis ac proſcriptis Remonſtrantibus, Fratribus meis in Domino obſervandis,

CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Dilecti in Domino Fratres, quos corpore propediem, nunc animo & affectu ſolo ſequor, & afflictionis veſtræ partem non levem jam inde à veſtro diſceſſu, apud me tacitus ſuſtineo. Sta…eram die Sabbathi jam elapſo Hagæ-comitis vos inviſere, ſed in…pina illa & præceps veſtrum proſcriptio, & abitio me optatiſſimo …ius conſilii fructu privavit. Nunc, quod unum poſſum, doloris …ei nuncias litteras ad vos mitto, ſi modo juſti doloris materies ſit, …eligionis & veritatis ergo exulare. Diſceſſiſtis è Belgii Confœde…ati finibus, ſed in animis multorum altius infixi hæretis, & qui la…orum veſtrorum hactenus conſors fui, nunc exilii conſors eſſe de…dero. Nec vero meliora me fata manent, ſi non pejora. Expecta…ur hodie D. Curatorum adventus, ad capeſſendam Academiæ & …ollegii Reformationem. Faxit Dominus, ut idem mihi ſit animus, …ui vobis fuit. Arridet prima fronte ſpecioſa illa lucelli promiſſio, …d non tanti emam pœnitere, aut dicendi ſcribendique libertatem …endam ſordido luto. Vt inopiæ veſtræ & domeſticis neceſſitatibus …ccurratur, jam ſerio cogitatur, & propediem ſuam erga vos be…evolentiam teſtabuntur illi, qui vos pectoribus ſuis reconditos ge…unt. Si tamen cauſæ communi conſultum vultis, de reditu cogitan…um vobis erit. Aliorum concionatorum, qui in prima jam acie di…nicant, oculi in vos conjecti. Res plena periculi eſt, fateor, ſed nul…um periculum illi eſt, qui vitam æternam lucrum ſuum eſſe putat. …loriosius in Patria, quam hoſtili ſolo morimur. Concionum liber…ate ad conſcientiarum libertatem graſſandum erit. Et bone Deus …uantum hoc bonum! Noſti quo precio illa ſteterit majoribus ac …arentibus noſtris. Interim litteris veſtris Eccleſias afflictas erigite, & de promovenda ſanctis mediis Chriſti cauſa ocyus cogitate. Vt …d conſtantiam & patientiam vos horter neceſſum non arbitror, …bunde enim inſtructi eſtis iis ſolatiis, quibus Chriſtiano iſta arena …pus eſt. Dominus Deus vos firmet, roboret ac ſtabiliat in omni …pere bono, ad nominis ſui gloriam. Valete Chariſſimi Fratres, & …u imprimis cordis dimidium mei Theophile Rijckwaert. Tecum vivere amem, tecum obeam libens. Raptim è Muſeo 7 Iulii 1619. *Conſolatio.*

SIMONI EPISCOPIO, CORNELIVS SYLVIVS S. P.

Detestatio actorum Synodi Dordracenæ.

VIr Clarissime, Collega venerande,

Quanto tui flagrem desiderio sat tuto exponere non licui, hactenus semper mihi persuasum fuit. Nunc occasionem nacto animum explere contingit, & simul supplere, quod temporum iniqui, & causæ communis calamitas, coortis undique quasi tempestatis abripuit. Non possum non communem sortem dolere, quoties currit (fit autem sæpius) illius temporis memoria, quo collegari pari una licuit esse nonnunquam, & sermones tum serios, tum jocoserios miscere pro re nata. Reposueram primo quippiam solatii spe reditus ad nos, sed toties ea excidi simul ac fati Dordraceni bies in Academiam, in Patriam, in omnes avitæ libertatis, & veræ Religionis studiosos cœpit incursare. Reficiebar, ut ingenue fate, non semel spei istius delinimento, sed quem fluctuantem subinde fecit, eundem imagine sui oblectamenti plane destitutum mox penitus confecit. Sed insurgo, & quod solatii mihi istic ademptum, aliunde cum fœnore redditum experior. Subit quippe animum causa quæ exulem te fecit, & me reditus tui spe orbavit penitus. Causa p. Causa sancta. Causa Servatoris nostri Iesu Christi. Subit insuper tua multis explorata pietas, & causæ istius zelus incorruptus, co adactus, ut Christianæ veritatis zeloten egisti semper, ita & nunc ejusdem constantem assertorem agis, exemplo sane incomparabili, cujus fructus per omnes quibus de meliori luto ficta sunt præcordia, longe lateque diffusos quam uberrime sentit præsens ævum, & sentiet haud dubio secutura posteritas, nam ut alios prætereeam, quorum virtus, & veræ pietatis studium longe eminet, in me nostræ Religionis rudimenta, quæ jam ab ea ætate, qua primum judicio valere incipimus, hauseram ea, tuo aliorumque exemplo, cœperunt incrementa, quibus jam firma atque immota stat Religio, & manebit (Deo juvante) donec: Spiritus hos regit artus, cujus dictamine malui cum periculum professionis facere, quam vel nutu aliquo non vidi hisce partibus addictissimus. Faxit Deus optimus maximus, perseverem, & porro abstineam, ut abstinui hactenus, ab eorum concionibus nedum communionibus, quos ego quidem schismatis, tyrannidis & hæreseos Manicheanæ reos mihi præsuadeo, nihil hic dignitatibus, nihil adventitio lucro libenter tribuerim, neque contemptu, cachinnis multorum moveri, aut gratia cujusquam inflecti veli. Fortunæ isthæc imputo, cujus ut instabiles sunt vices, & repentinæ commutationes, ita casu etiam adverso id unum hominibus non affert, quod bene fuerit consultum. Ponamus interim solatium in bonæ conscientiæ testimonio, quæ vel sola adversus omnes casus sufficerit, &, in qua major honestatis fructus, quam in fama reponitur. Iniquitati temporum in quæ incidimus nonnihil indulgendum, quibus semper, ita & nunc

fi

fata rependunt
Tristia multa bonis, & bona multa malis.

ed desino ne longior quam par est sim. Præteriens historiam didionis meæ, quæ præ prolixitate sua utramque paginam fere facerer, aturus nihilominus operam, ut prima occasione ad amussim eam abeas. Vale interim Vir Clarissime, & meis verbis omnes nostros aluta, atque in primis nostræ Ecclesiæ illud lumen, & columen Ioanem Uytenbogardum, cui plurimum me debere numquam desinam rofiteri. Lugd. Bat. 9 Octob. Anno 1619.

REGI POLONIÆ
ORDINES REGNI BOHEMIÆ.

Serenissime Rex, Domine gratiosissime,

Principes, Status & Ordines Silesiæ, Augustanam Confessioem profitentes, Confœderati nostri honorandi & inprimis dilecti xposuerunt nobis, quam moleste se R. M. V. per Legatum hoc noine ad eos missum renunciaverit, & reprehensionis acrimoniam vitare non potuerint, propterea quod Principes & Ordines illi ex præscripta formula initæ inter nos Confœderationis Prælatos, Abates & reliquos Canonicos ad D. Ioannem, & S. Crucem Templi Cathedralis Vratislaviensis, ad similem istius fœderis observantiam incere hortati sint. Cum vero fœdera ista ex gravissima ratione maxime ideo restaurata sint, ut melius confidentia mutua restituatur, & mutetur in bonam unionem & concordiam, ad honorem Dei, conservationem Religionis tam Apostolicæ quam Pontificiæ, utque publicæ utilitati & tranquillitati rectius consulatur, inque Regno Bohemiæ & incorporatis Provinciis indifferenter omnibus cujuscunque gradus, qualitatis aut conditionis extiterint, seriò fide sub juramento facta interdicatur, pro plene & in totum ab omni persecutione Religionis abstineant, pacifice, modeste, & quiete suo quisque loco suam quisque Confessionem profiteatur & exerceat, omnemque violentiam, fraudem & consiliorum pravitatem sub pœna perjurii, infamiæ & privationis beneficiorum fideliter evitet, non potuit ulli Confœderatorum in mentem venire R. M. V. nedum quemvis alium ulla ratione quantumvis speciosa commoveri potuisse, ut bonam hanc intentionem nostram & voluntatem pietati, rationi & æquitati plane consentaneam R. M. V. aliorsum accipiat, & quæ ad majorem favorem inter utriusque Religionis asseclas promovendum facere debebant, in odium nostrum ex sinistræ persuasionis affectu referre patiatur. Omnes enim illi, non quos Iesuitarum aluit Schola, vel qui non tam pacis quam belli contrahendi arcana consilia meditantur, sed qui ingenui sunt Catholici, pro animi mansuetudine libere fatentur, ad stabiliendam inter utramque Religionem veram amicitiam, perpetuo alendam concordiam, & removendam omnem

De libertate conscientiarum.

diffidentiam, quietumque utriusque Religionis conservandum exe citium, nullum convenientius fœdere nostro inveniri potuisse rem dium. Quod ipsum etiam prænominati Prælati & Canonici, & qu dem qui præcipui sunt in Silesia Capitulares non inficiati, quin p tius ingenue confessi, & sponte publice professi sunt, cum à Princ pibus & Ordinibus Silesiæ Confœderatio hæc nostra illis propon retur, liberæque ipsorum permitteretur voluntati, an illam ampl cti, tutoque illa frui animus esset, quod habita matura & sufficien deliberatione bona conscientia huic adstipulari, in illam jurare, p & absque omni dispendio salutis vel injuria Religionis possint & v lint, cum hoc juramentum suis limitibus, judicio, justitia & verita (ita enim loquebantur) suffultum esse videant, insuper etiam bona & sanctam intentionem nostram ipsis gratissimam esse, non tantu verbis, sed sponte etiam præstito juramento testatum fecerunt, in hodiernum diem Religionem suam profiteri, beneficiisque omn bus frui minime prohibentur.

Quandoquidem itaque, Serenissime Rex, Provinciæ Confœder tæ eam, quæ R. M. V. persuasa est, intentionem nunquam in animu induxerunt, multominus id egerunt, ut vicinioribus Regnis aut Pr vinciis has Confœderationis leges figerent aut refigerent, statutaq constituerent, sed solummodo saluti publicæ consulerent, illa etia omnia & singula, quæ ex mutatione regiminis Regni Bohemiæ Vnitarum Provinciarum consequuta sunt, non ut in ullius homin contumeliam aut injuriam cederent, sed potius, ut scripta Recess & declarationes nostræ typis excusæ testantur & convincunt, post lante ita negotii gravitate justissimis de causis, & ex inevitabili n cessitate facta sint, Provinciæque ad hunc collimare scopum coact fuerint: Insuper etiam Ordines Regni Bohemiæ & Vnitarum Pr vinciarum R. M. V. inclytoque Regno Poloniæ, debitam semper decentem exhibere observantiam paratissimi sint, & mutua int utrunque Regnum constituta pacta sarta tecta conservare satagen Ita R. M. V. hac occasione, quæ nobis Confœderatis hac in re me fuerit, scribendum duximus, R. M. V. officiosissime & humilit rogantes, non patiatur R. M. V. ullo vel diffidentiæ, vel alicujus nistræ persuasionis affectu animum suum ita obnubilari, quo à la data sua Regia erga Regnum Bohemiæ, & incorporatas Provinci propensa voluntate, & studio pacis & bonæ vicinitatis ad placitu malevolorum nostrorum sine omni culpa nostra recedat, sed poti pristinæ clementiæ & favori, quo hactenus Provincias istas pros cuta est, nos omnes Confœderatos & inprimis Status & Ordine Silesiæ commendatos habeat. Et quamvis ex communi patere v deatur fama, vicinioribus Provinciis ex Regno Poloniæ non co temnenda esse pericula: Confidimus tamen, R. M. V. ob innatam nobisque satis perspectam virtutem non concessuram, ut hostile qui in Patriam communem, nihil unquam tale merentem, contra vic nitatis jura, & pacta hucusque inviolabiliter, & sancte à nobis cust dita, & inposterum etiam custodienda unquam moliatur R. M. V nos vicissim officia, & studia nostra promptissima humiliter & dili

gente

nter offerimus, & eandem Divinæ protectioni commendamus. abantur in Comitiis Regni Bohemiæ generalibus in Arce Pragen- 16 Novemb. Anno 1619.

ARNOLDVS POELENBVRG ad N. N. S. P.

QVod dudum expetiisti, frater integerrime, ut tibi copia daretur legendi præclaram illam disputationem, eximios sermones, quos cum Waddingo Pontificio Theologo Antverpiæ habuit D. Episcopius p. m. in ea tandem re animi tui desiderio satisfaendum putavi. Quod oportuisset sane factum prius, si autograum nitide satis, uti hoc nunc apographum, descriptum fuisset. Vtim vero plures istiusmodi dissertationes, hujus viri doctissimi nos superessent, ubi dubites merito, majus ne acumen ingenii, an vero andor & probitas, & modestia eluceat. Ex his aliisque collationius, atque imprimis ex editis publice in fidem Romanam scriptis ctum est, ut Episcopii nostri nomen inter ipsos etiam Pontificios eleberrimum evaserit. Observare licet cum in aliis adversus hunc Vaddingum scriptis, tum maxime in dilemmatum Pontificiorum ecem dissolutione, ipsum, si cum aliis horum adversariorum antaonistis comparetur, eos non exiguo post se intervallo relinquere. Quo nomine dignas Deo gratias agere nunquam poterimus, quod deo illustre lumen ad veritatis suæ & sanctæ Religionis, confirmaionem propagationemque inter nos lucere voluerit. Itaque non obuit hoc D. Episcopio exilium, sed profuit magis, quia hac occasione xteris etiam nationibus patefieri potuit, & æquitas causæ illius, ropter quam multa tunc aspera nostri patiebantur, & veræ Reformationis justa necessitas, quæ erroribus quibusdam fatalibus obsessa nultum obscurabatur. Enimvero eruditio, candorque & pietas prenitur illa quidem, non tamen opprimitur: dum dejicitur, attollitur & adversus impositum onus erigit se magis. Herbas suaveolentes si nanu conteras aut confringas, aut contundas, multo gratiorem de e fragrantiam diffundunt. Illustris vir Hugo Grotius, cum propter susceptum causæ nostræ pacisque mutuæ patrocinium in custodiam esset arctissime conclusus, in claustris illis corpore tenus captivus, animi tamen vim libertatemque exseruit, ac peperit nobis eximium illud commentariorum opus, quibus quatuor Euangelia illustravit, unde multo majus claritudinis decus accessit, & ipsi & veritati divinæ, quam si in summo Ordinum consessu, in luce Provinciarum, inter illustres Hollandiæ proceres incolumis permansisset. Quia autem in hujus viri mentionem incidi, non possum quin tibi significem filium ejus natu maximum Petrum Grotium, paterni ingenii morumque hæredem ab amplissimo hujus urbis Senatu delectum esse, ut Syndici munere, quod Pater pridem Roterodami gessit, hic fungatur Amstelodami. Iamque, ut intellexi, Provinciam illam, cui

propter insignem rerum maximarum peritiam aptissimus habe[r], in se suscepit. Quod igitur patri haud jure ademptum videbatur [d] soboli paternæ cum fœnore & honoris augmento redditur. Sic [po]steritas agnoscet patrem coli debuisse, cum filius muniis paternis [de]coratur. Faxit Deus, ut augescat familiæ decus, & patria nostra [o]c tali custode designato florescat magis magisque. Vale mi frater. [Scri]bam Amstelodami. 1660. idib. Februar.

Die 17 Februar. 1620.

ACcessit me P. Waddingus cum socio circa horam primam [a] prandio: post præambula quædam.

Exposuit primo se accessisse instinctu decani B. Virginis, & quod multa ex Scoto quodam, qui hinc discesserat, de me audi[vis]set. Scotum illum audivisse orationem meam in Synodo, & judic[as]se, si fuissent auditores æqui, me triumphaturum fuisse. (Hic [ego] nonnulla inserebam, me existimasse Scotum illum ad me venturu[m].) Illum autem fuisse magnum Gommaristam, & se multis cum eo [la]boriose egisse de capitibus quibusdam, in quibus pertinacissime i[vi]debatur hærere velle; imprimis de morte Christi; Christum [pro] omnibus mortuum non esse, & quemque de sua salute certum [es]se debere. Quod ad primum caput attinet; dixi, ajebat, illos dire[cte] contradicere Apostolo 2 Corinth. v. 15. *Christus pro omnibus mortu[us] est*; & illos facere Deum tyrannum. Quod ad secundum; non p[osse] exponi illud ad Phil. II. 12. *cum timore & tremore*. Quomodo er[it] timor, ubi nullum periculum? Ajebat ille; Apostolus tamen a[it], πέποιθα. Aliud est, Apostolum, ajebat, id dicere, aliud, omnes fide[les].

Ego dixi; quod ad prius attinet: Contraremonstrantes, & imp[ri]mis Bezam, vocem illam *omnibus* exponere per quosvis; uti & [in] Epist. ad Timoth. *Qui omnes vult salvos fieri*. Hic ille dicebat; Apos[to]lum itaque non posse jubere ut pro omnibus oremus. Dicebam; id [a]à nobis responsum fuisse, & multis aliis modis. Absurda, inquieb[at], est sententia illa; sed jam in Belgio videntur Gommaristæ multu[m] recedere à Calvino & Beza, & fere Zuares sequi, ne cogantur [c]-ram illam & crudelem sententiam Calvini, quæ popularis non e[st], defendere. Horrenda certe est sententia illa, quam non prob[o], etiamsi sint qui probent, uti Dominicani & alii. Ita est, inquiebat, & eo nomine taxantur Calvinismi alicubi. A Scoto etiam dicebat obtinuisse, liberum arbitrium tolli ab ipsis. Hic multa etiam de [de]finitione libertatis quam faciunt Contraremonstrantes, cum dicu[nt] liberum esse quod sponte fit.

Deinde dicebam; dignum esse examine illud de certitudine fid[ei]: Augustinum & veteres in eo fuisse; neminem certum esse de per[se]verantia finali, nisi post mortem. Sed an non certus quis esse pos[sit] de justitia præsenti? Respondebat: non nisi moraliter. At, dicebam, morali certitudini potest subesse falsum: quærebam; an non mand[ave]rit Deus fidem cum promisso vitæ, & comminatione mortis? R[e]spond[

ondebat: ſic. Atqui,inquiebam, juxta hanc hypotheſin,nemo ſciet rum mandato divino obedierit nec ne: itaque mandatum ipſum volum, & obedientia vel fides nullius momenti. Reſpondebat: n neceſſarium eſſe ut de eo certus eſſet aliter quam moraliter. Ati, inquiebam, juxta vos reprobus, qui dicitur, eadem fide prædis eſſe poteſt qua electus ſive juſtus: ita eſt, inquiebat, eadem eſſen fides eſſe poteſt. Ergo, inquiebam,eadem utrobique moralis cerudo: nulla itaque differentia; ac proinde qui moraliter certum ſe e intelligit, ille eodem inſtanti incertus eſt, anne ſicut reprobus, ſicut electus credat. Hic hærebat, meo judicio, ſed addebat; ele fidem cum operibus bonis conjunctam eſſe. Ergo, dicebam, ra certitudinis ex bonis operibus petetur; atqui, inquiebam, poteſt probus eadem fide præditus eſſe qua electus; quæ ratio igitur,quod probi fides non tam producat opera bona, quam electi? quæ diſcriinis ratio eſt? Hic hærebat, & dicebat ſibi materiam ſubtilem dari, qua multum diſcere poſſet. Tandem ajebat; nemo poteſt certus e quod habeat actum ſupernaturalem. At poteſt, inquiebam, ſcire rumne credat Deo mandanti, an non: itaque, an actum illum præet quem Deus poſtulat: alioquin quid poſtularet Deus? & quid faret homo, ſi neſciret quid faceret? Deinde, non requiritur ad hoc quis certus ſit ſe credere, ut ſciat fidem, quam habet, eſſe actum pernaturalem; dummodo ſciat actum eſſe imperatum, & ex ſince animo profectum.

Deinde agebamus de fide ipſa: utrumne eſſet actus intellectus ſius. Ego negabam, quia actus intellectus imperari nequit & præribi. Ille dicebat, poſſe. Dicebam: intellectus ergo liber eſt, poſt intelligere & non intelligere, cum objectum intelligendum aut redendum proponitur. Dicebat, in fide eſſe duo animadvertenda, dſenſum, & piam motionem; illum eſſe in intellectu, hanc in voluntate. Sed quærebam, an adſenſus ille, non vero an pia motio ſubjaeret imperio; Reſpondebat quod ſic: quia alia ratio fidei quam intellectus. Dicebam, fieri nequit ſi in intellectu ſit: tam enim à creibili objecto ad credendum movetur intellectus, quam à ſcibili ad ciendum: voluntas quidem poteſt divertere intellectum,ut rationes lias conſideret, & ſic firmus adſenſus maneat: at adſenſum ipſum mperare non poteſt.

Addebam; id quod de habitu infuſo dicitur,ſine fundamento eſſe: non poſſe ex Scripturis probari: ſecundo, nec ex ulla ratione. Dicebat, poſſe; quia infantes ſunt in gratia: at non poſſunt eſſe ſine fide, quia proportio inter gratiam & hominem nulla eſt abſque fide. Dicebam, conſequentia nulla eſt; proportio enim eſſe poteſt per ſolam voluntatem divinam. Hic ajebat; ergo vis juſtificationem fieri per ſolum actum mentis divinæ. At dicebam, nos ea de re non agimus, ſed tantum de infantibus, utrumne illis infundatur habitus ejuſmodi? fateor enim adultorum aliam eſſe rationem. Et quid habet, quæſo, iſta proportio? cum poſt hanc vitam ad viſionem & gratiam viſionis non ſit uſui futura fides, quia abolenda eſt. Atqui, inquiebat, Scriptura dicit, caritatem Dei diffundi in nos per ſpiritum qui datus

eſt

est nobis. Dicebam, ista loca huc non facere, agere de adultis & in
credentibus. Tum quærebam, quid illa justitia esset quæ infundi di-
tur? Dicebat, est gratia, est spiritus. Quærebam quid illa essent? i-
cebat, per quam filii sumus. At filiatio illa quid est? filiatio per t-
optionem fieri potest, quæ est actus nudus mentis. Hic hærebat; e
deletionem maculæ peccati, & purificationem animæ. Sed quid a
purificatio esset? quærebam. Hic hærebamus; ille exponere non -
terat ut intelligerem.

Tandem cum multis prædicaret subtilitatem agendi, & delect i
se istis sermonibus non vulgaribus; petiit veniam sibi dari, quod p-
lo vehementius egisset: ego similiter; & commendavi agendi mod n
non tepidum in re seria, sed eum qui fervidior est, dummodo sit ſe
convitio, & caritatis semper habeatur ratio. Tandem dixit: se i-
rari satis non posse Gommaristarum crudelitatem & sævitiam, qu n
erga nos exercerent, qui cum ipsis in omnibus reliquis articulis fe
conveniamus contra Ecclesiam Romanam, & iis modis, quos s
antea improbaverant in Pontificiis. Dixi, id quidem abhorrere
omni omnino æquitate, imprimis cum ferant, & ad synaxin suam -
mittant etiam eos qui nobiscum sentiunt, si modo sileant. Imo, -
quit. Et profecto convenitis cum iis in capp. de Scripturæ auto-
tate; de Pontifice Romano, an sit caput Ecclesiæ, & infallibilem l-
beat autoritatem; de invocatione Sanctorum; de Eucharistia, al-
que. Hic silui. Deinde subjungebat. Fides vestra talis est, quæ cu
Ecclesia nostra consistere potest, neque quicquam est, cur ab hac -
cedendum sit; nam, inquiebat, Scripturam esse verbum Dei & n-
mam fidei nostræ, verissima esse quæ ea continentur, Ecclesiam -
ram habere jus interpretandi, Christum adesse in Sacramento, &.
Quæ omnia & nos confitemur, etiamsi nos ita, vos ita intelliga.
Tantum quæstio est de sensibus Scripturarum, an intelligendi sint a
ut vos, an ita ut nos interpretamur: vos estis tam docti quam nc,
vos tam jejunatis & precamini Deum, quam nos, vos tam estis c-
voti quam nos, &c. At si velimus jam videre quomodo à princip
unanimi consensu statuerint illi & illi Patres, &c. Videbimus qu
eodem omnes modo interpretati sint locum hunc, sicut nos. In
sic infertur: non est verisimile Deum Ecclesiam suam reliquisse ta-
diu cum falsa interpretatione Scripturæ: atqui omnes illi judicaru
ita interpretandum esse. Dixi, fateri me, habere momentum a-
quod ad efficiendum, ut ne facile rejiciatur ejusmodi interpretati
sed illud non sufficere ad persuadendum animo & conscientiæ, co-
trarium ejus quod ratio dictat: unica ratio omnibus istis opponi p-
test ac debet, quia omnium istorum consensus, consensus in erro
esse potest; omnes enim isti errare possunt. Atqui facit valde cre-
bile. Fateor, sed non facit solidum assensum, aut talem cum q
comparere audeam in conspectu Dei mei, & qui conscientiam sec
ram facit, quatenus fecit omne quod potuit ad habendum intellige-
tiam veram. Eadem ratione Iudæus, dicebam, posset in sua sententia sibi lenocinari, omnium Rabbinorum interpretationi uniformi innixus.

De thesibus suis ajeb
inde agnoscebam e
Petrum Waddingum

Hic abrumpens, dicebat, se gavisum esse colloquio & consabula-
ıne hac: petere se ut hoc initium ali possit & foveri continuatis
olloquiis: paratum se esse, mihi fundamenta doctrinæ ipsorum ex-
nere, quæ certiora sunt quam ut à muliercula aut alio aliquo vul-
ri homine percipi queant; quod si fiat ut iis adsentiri nequeam, be-
quidem: daturum se mihi libros, aliaque quæ usui esse possunt.
xi ego, me gratias agere pro humanitate illa: non refugere me col-
quia, sed optare ac cupere, quin meliora docenti cedere paratum;
c dubitare quin eodem animo affectus esset D. Professor: ita, in-
iebat. Id tantum me petere, dixi, ut ne crebra fiant colloquia:
imo quia nos variis distringimur curis Ecclesiarum. Secundo quia
pecta illa esse possunt si innotescant: non, inquit, arcana erunt.
o dixi me visurum & significaturum quid videatur. De scopo no-
o quem semper propositum habuimus dixi etiam nonnulla; videli-
t nemini in conscientia aut exercitio religionis vim faciendam esse.
andem petiit libellum illum Hagæ Comitis impressum, cui titulus,
rato-character; curaturum se dicebat ut Belgice transferretur:
xi Uytenbogardum habere, sed Bruxellas profectum esse. Sic dis-
ssum est post horas duas.

Secundum colloquium cum D. WADDINGO 30 Iunii 1620.

Irca horam secundam accessit D. Waddingus ad ædes D. Ble-
rii, ut conveniret nobilem quendam nuper ex Anglia profugum,
uique illic diverterat: intelligens autem ipsum discessisse, ego vo-
atus fui, ipseque mihi significavit errore aliquo factum, ut me quæ-
eret, atque omnino id præter opinionem suam accidisse: ego roga-
i ut mecum adscenderet, si placeret, quia vocari me curaverat.
Cum superne in cubiculo essemus, incidit in relationem quomodo in
otitiam hujus nobilis venisset: deinde, quod eodem tempore quo
otitia hæc inchoabatur, cum filiis Plancii locutus esset, qui se fami-
iares esse Festo dicebant; seque illis dixisse; Festum Hommium in
hesibus suis pessima fide egisse, quod tribuerit Ecclesiis ipsorum,
uod inter reliquias Sanctorum etiam collocarent alas S. Michaë-
is; ac scripsisse se eo nomine non semel Festo Hommio, eique signifi-
asse, nisi se purget, facturum ut infamis redderetur propter tam
pertum mendacium; cum nemo sit qui ignoret Angelos alas non
abere. Dicebat illos petiisse à quonam id Festo significaturi essent:
ı me, inquiebat, quicunque tandem sum; non enim est necesse ut vo-
bis nomen meum indicem.

Inde incidimus occasione libri nostri, quem se nondum vidisse di-
cebat, in quæstionem de Iustificatione; quærebat enim utrumne in eo
exposuissemus sententiam nostram: in thesibus D. Arminii, & in
Epistola ad Walachros eam exstare dicebat, uti & sententiam no-
stram de Prædestinatione, cui se suosque dicebat adstipulari, contra
alios, imprimis Dominicanos. Ista occasione incidimus in quæstio-
nem

nem de justificatione, propterea quod Episcopus ejus mentionem [illegible]cisset in anti-Synodico suo, & Episcopum non recte mentem [illegible]stram percepisse alicubi affirmassem: voluit itaque ante omnia scir[illegible], quamnam formalem causam justificationis nostræ statueremus: [illegible]spondi formalem causam justificationis proprie non dari, eo quod [illegible] actus mentis divinæ purus putus: & fides formata conditio requis[illegible] à nobis ut justificemur. Hic diu hæsimus. Tandem dixi; utrumne [illegible] Scriptura probari possit, vocem justificandi significare infusion[illegible] justitiæ? ego dicebam quod non; & confirmabam, quia justificatio [illegible] imputatio justitiæ unum idemque significant in Scripturis. Hoc [illegible]gabat ille. Probabam: quia Apostolus exemplo Abrahami demo[illegible]strat justificationem ex fide fieri: at de Abrahamo dicitur, quod i[illegible]putata ei fuerit fides in justitiam. Respondit, non agi ibi de justific[illegible]tione prima, sed de secunda. Dixi, ibi sedem esse tractatus de ju[illegible]ficatione illa qua Iudæi & Gentiles, idest, omnes, justificantur, id[illegible] exemplo Abrahami doceri. At de Abrahamo, inquiebat, agitur, [illegible] justificatione secunda agitur. Ergo, dicebam, sequitur Abrahamu[illegible] fuisse justificatum antequam crederet. Respondebat, fuisse justific[illegible]tum antequam hoc crederet; apparere id ex textu præcedente, [illegible] quo dicitur invocasse Deum, & jussu Dei ivisse extra patriæ fines, &[illegible] Specialis autem illius fidei, qua Deo promittenti ipsi semen credid[illegible], rationem hic haberi. Vnde ita argumentabatur: Abrahamus an[illegible]quam hoc crederet erat aut justus, aut injustus: non injustus: er[illegible] justus. Respondi, justitiam aliam esse quæ requiritur ad obtinendu[illegible] justificationem, sive remissionem peccatorum, aliam à qua aliq[illegible] modo denominatur quis justus: sane justitiam Abrahamo comp[illegible]tiisse; illam, saltem à Scriptura, tribui Abrahamo tum demum cu[illegible] credidit: confirmabam exemplo Pauli, qui ante conversionem n[illegible] erat injustus, nec justus proprie; vixit enim bona conscientia, ir[illegible]prehensus secundum legem, &c. Sed tamen persequebatur Ecc[illegible]siam. Hic iterum diu multumque hærebamus. Secundo, diceba[illegible] de illa justificatione agi, qua justificat Deus impium: ergo de prim[illegible] Tertio, justificationem secundam Abrahami describi Iacob. 2. & n[illegible] ex fide sola, sed ex operibus factam etiam dici.

Tandem exposui mentem meam propius de justificatione, sive j[illegible]stitia duplici, Legali, & Euangelica: ad illam requiri observatione[illegible] mandatorum perfectam, perfectione partium, graduum, & temp[illegible]ris, id est, perpetuam & perfectam: ad hanc, non aliam quam ea[illegible] quæ excludit omnia habitui sancto contraria; ita ut infirmitate[illegible], ignorantiæ, aliaque adesse possint salva justitia illa. Hic dicebat ip[illegible] nos convenire in pluribus. Concessi; sed quæsivi tantum: si talis i[illegible]fusio justitiæ in justificatione Euangelica fiat, utrumne habitus ille j[illegible]stitiæ differat ab habitu illo qui justitia legalis dicitur? Si sic; qua r[illegible]tione differat? Si non; quomodo habitus ille infusus non tam imp[illegible]diat à malo omni, quam habitus justitiæ legalis? Respondit; hal[illegible]tuum naturalium sive acquisitorum aliam esse rationem quam infus[illegible]rum: quia habitus infusi supernaturales insensibiliter sunt in volunt[illegible]te; naturales sensibiliter. At regessi; sive sensibiliter, sive insensibilit[illegible]

si

...t, eundem necesse est habeant effectum. Dixit: nullo modo; infusi ...im non facilitant potentiam, sed dant: acquisiti facilitant. Ergo, di...bam, habitus infusus est ipsa potentia, sive principium agendi quo. ...espondit; ita. Ergo, dixi, potentia ipsa juste faciendi nos justificat; ...ntra textum, qui exercet justitiam, justus est. Sed tandem redii, ... petii, ut mihi ex Scripturis ostenderet infusionem justitiæ per justi...ationem designari. Hic multis argumentabatur: justificatio est di...ctio Dei: dilectio autem effusa dicitur in cordibus nostris: dilectio ...im illa vel quoad actum diffusa est, vel quoad habitum. Neutro ...odo, dicebam; quia actio divina inepte dicitur diffundi per actum ...t per habitum: dilectio enim illa notat ibi non dilectionem qua ...s Deum diligimus, sed qua Deus nos diligit, uti ex textu apparet. ...ic primo dicebat, dilectionem passivam notari, & textum satis ...epte explicabat; postea pressus fatebatur de utraque agi, activa & ...ssiva; & tandem dixit; non usque adeo longe nos dissidere: fateri ..., fidem, spem, & charitatem prærequiri ante infusionem justitiæ, ... necessarium esse actum divinæ mentis habentis aliquem pro filio; ...d necessariam adhuc esse infusionem justitiæ asserebat; & prius ac ...osterius de fide esse. Ego dixi; prius fateri me, sed non posse videre ...fusionem talem denotari in Scripturis per justificationem: & quæ...bam, utrum hoc de fide esset? hic iterum vacillabat. Sufficere exi...imabam, inhærentem justitiam necessariam esse ut justificemur; for...alem tamen causam justificationis esse justitiam infusam, de fide ...on videri.

Hic multa de candore nostro, & spe colloquendi cum Episcopo ...jiciebat. Ego respondi; nos id agere, ut candorem nostrum pro...atum omnibus reddamus, & sperare nos de eo persuasos esse quot...uot nobiscum versantur. Cæterum de colloquio aliquo instituendo ...pud Episcopum, rogare me, ut considerare vellet, utrumne hoc ...onsultum videretur: nos enim in summam suspicionem veniemus ... id innotescat, & bonæ causæ nostræ incommodabimus, fructuque ...uem speramus exstiturum, carebimus. Si contingat nobis liberta...em aliquam reddi in patria, non detrectaturos nos colloquium li...errimum, & id operam daturos, ut libertate ista fruantur ii, qui ...eneficium hoc nobis indulgent, ut hic vivere tuto liceat. Dicebat, ...cire se quantum intersit ne ista res dispalescat; non curaturum se ut ...d facile aut vehementer urgeatur; sed tamen optare se, ut coram ...Episcopo de aliis agi possit, quæ magis fundamentalia sunt, de auto...itate Scripturæ, de judice controversiarum, de capite Ecclesiæ, de ...sacrificio Missæ. Dixi ut ante. Conclusit, vehementer se gaudere, ...quod colloquium hujusmodi habitum esset, audivisse & observasse ...e multa; nec dubitare quin de multis erudiri possem propius, si ipso...rum sententiam intelligere possem ex ore ipsius.

Collo-

Colloquium cum D. Waddingo habitum 10 Octobris extra urbem præsentibus D. Uytenbogardo, & D. Syndico.

Circa horam decimam venimus in locum destinatum: paulo post accesserunt D. Waddingus cum alio sibi adjuncto. In hortulo salutavimus invicem. Ibi primum de commoditate loci paulum actum, & de Ioanne Euangelista: dicebat D. Waddingus, quod ille subinde in horto aliquo se exercuisset, teste Nicephoro: de ejus autoris ætate & autoritate interrogabat Syndicus: recentior esse dicebatur & suspectæ nonnihil fidei. Ego dicebam, in eo reperiri narrationem miraculi illius, de duorum Episcoporum, mortuorum durante synodo Nicæna, subscriptione post finem Synodi Nicænæ facta; quæ nuspiam alibi exstet. Dicebat Waddingus, se reperisse in Metaphraste. Ista occasione de Arrianis quædam dicebantur, quid credidissent, & ubinam adhuc essent, quidque jam crederent: de Athanasio, ejusque commoratione in uno puteo per novem annos; de ejus solertia contra Arrianos; de fraudibus contra eum institutis, &c. Deinde de concilii Ariminensis autoritate; in eo deceptos fuisse Catholicos plerosque Arrianorum arte dicebat Waddingus, eo quod abstinendum à vocibus ὁμοουσίας, Trinitatis, &c. Et phrasin istam sufficere judicassent, Christum fuisse ante omnem creaturam: sed postea, re cognita, resipuisse. Ego dicebam, Augustinum tamen contra istius Ariminensis autoritate premi noluisse, quod signum esset non fuisse ibi sententiam talem assertam, quæ reipsa vera erat. Dicebat Waddingus, assertam eo concilio veram sententiam, sed non sufficientem; quod animadvertens postea Pontifex Romanus, id damnavit: quia tamen Arriani id pro se allegabant, noluit Augustinus eo premi. 2. Dixi inter concilia reprobata à Bellarmino collocari de persecutione Arrianorum similiter. Postea incidimus in colloquium de rebus Germaniæ, Bohemiæ, & de rebus ac Rege Angliæ, deque C. R. Per occasionem autem agitabatur illa quæstio; anne valeret lex illa, qua decreverant Ordines Bohemiæ, ut successio regni maneret in domo Austriaca? an non rescindere possent Ordines ipsi si conditiones illæ, quas antea stipulati erant Ordines, non servarentur? dictum quod sic; sed ejus rei nullam probationem apparere; contrarium autem in hypothesi demonstratum in responso ad declarationem Palatini Principis.

Postea intravimus cœnaculum. Ibi post varia de cibo, potu, deque edendi modo quem haberet R. A. de Rerumpubl. mutationibus, aliisque, injiciebat D. Syndicus & Waddingus: mutari quidem & everti funditus regna, & transferri imperia augustissima, sed Ecclesiam semper conspicuam floruisse, & continua successione durasse. Hic tum ego dicebam, utrum non passim de Ecclesia Christi dicatur, quod sit sub cruce futura, afflictionibus premenda, &c. Dicebat Waddingus, ita quidem, sed tamen non obstante cruce in una o[…]

arte aliqua ſemper floruiſſe & caput exeruiſſe in altera. Reſpondi; uraſſe quidem, ſed non neceſſum fuiſſe, ut ita omnibus conſpicua atione ſemper floruerit: neque enim hoc neceſſum eſſe. Hic Wad-ingus replicabat; neceſſarium fuiſſe ut floruerit, quia alias ſciri non oſſet ubi fuerit. Reſpondi; non neceſſe eſſe ut ſciatur ubi floruerit, ufficere ſi ſciam ſemper fuiſſe. At, inquiebat ille, hoc ſciri non poſſe, iſi ſciatur ubi fuerit. Hic dicebam ego, id ineptum eſſe; quia ſciri oſſet ex vi promiſſionis divinæ fuiſſe ſemper, etiamſi ego neſciam bi Deus eam ſervaverit: neque hoc neceſſum eſt: ſufficit ſi ſciam unc quid ſit neceſſarium ut ego ſim in Eccleſia: id ſi ego ſciam, & a ſim in Eccleſia, jam ſcio conſequenter eam ſemper vi promiſſio-is divinæ fuiſſe. Hic ille preſſus, dicebat, eum qui ſcit Eccleſiam iquam ſemper duraſſe, probabilius ſcire eam eſſe veram Eccleſiam, uam qui hoc neſcit. Reſpondi; 1. probabilius nihil ſingulare aut ne-eſſarium dicit. 2. Quorſum hoc inquirere, ſi ſciam nunc qui ſint ve-a Eccleſia; duplex enim labor incumbet mihi probandi: 1. Eccle-iam illam in qua ſum eſſe Eccleſiam veram: 2. eandem ſemper du-aſſe: quorſum hoc poſterius, ubi prius conſtat? & 2. cum id ipſum nultis difficultatibus obnoxium ſit; 3. cum ex eo non certo colliga-ur Eccleſiam veram eſſe etiamſi duraverit; etſi enim Eccleſia vera emper duraverit, tamen non reciproce valet conſequentia. Hic fa-ebatur ille, id verum eſſe. Quære-am ergo, quomodo nota eſſet? di-it ille, notam eſſe hactenus; quia idel. ubi illa non eſt, ibi non eſt ve-a Eccleſia. At dicebam ego. 1. Ali-er ſemper judicaſſe Pontificios, ubi lla eſt, ibi eſſe veram Eccleſiam. 2. Nota id poſtulat, ut per eam de-ucaris in cognitionem rei ignotæ. Dixit ſe ita ſemper docere; & dein-de alia debere adeſſe. Quænam? di-xi. Sanctitatem reſpondit. Ego vero Sanctitatem negabam poſſe eſſe no-tam, quia interna & inviſibilis eſt. Ille vero, externam Sanctitatem le-gum & præceptorum intelligendam eſſe dixit. Tum ego dixi, illam cum hypocritis eſſe communem, & hære-ticis, qui tamen Eccleſia vera non ſunt. Ille dixit, hæreticos nullos eſſe, qui non habeant præcepta & de-creta, quæ non ſint Sancta. Reſpon-di; falſum id eſſe; quia ei qui Scriptu-ram ſolam pro norma habent, illi non poſſunt habere alia præcepta & decreta quam Sancta. Hic ille in-quit; ergo veniamus ad punctum;

Hic alibi de doctis repli-cabat quædam, qui non de-berent neſcire ubi Eccleſia vera ſemper fuiſſet. Dice-bam id neceſſarium non eſſe; & adducebam exemplum Eliæ, qui exiſtimabat ſe ſo-lum eſſe, & tamen reſervata erant ſeptem millia. Hic ille reſpondebat, tum temporis Eccleſiam maxime floruiſſe Hieroſolymis ſub Ioſaphato. Dixi ego, Eliam tamen ne-ſciviſſe quod in Iſraële aliqui eſſent, ubi ille vivebat: & fuiſ-ſe tum Eccleſiam ita floren-tem, incertum eſſe, cum diu Paſcha non fuiſſet celebra-tum. Celebratum, inquit, fuerat, ſed non ita ſolenniter uti tempore Ioſaphati. Id di-xi ego non conſtare certo. Quomodo? inquiebat; nam de illo dicitur, quod ambula-verit in viis Domini, & toto corde. Dixi ego id de multis regibus dici, qui tamen ex-

utrum illi qui Scripturam Sacram tantum pro norma religionis habent, non plura credant & necessaria statuant, quam quæ Scripturis continentur. Dixi id hic non quæri; sed

celsa non tollebant, imo e quidem mascula scorta. Id le negabat. Ego ad pœm libri hic confugiebam; tu autem deërat.

tamen post multas instantias ursit ille : vos creditis Christum in esse realiter in cœna : quod tamen non exstat in Scriptura Sacra. i- xi illud non necessario credendum statui, argumento hoc, quod theranis societatem & fraternitatem obtulerimus. Dicebat id se i- rari, & placere sibi illud. Dicebam rem non esse admiratione i- gnam, quippe notam esse, & posse illud ex fraternitatis illa cum theranis præsentatione, & deinde Epistola Casauboni nomine R Magnæ Britanniæ contra Perronem scripta, intelligi; ubi expre affirmatur, sufficere ut credatur corpus Christi præsens in cœna; q modo vero sit, non item. Hic ille rursum dicebat, se eo nomine g dere. Deinde dixit aliud. Vos dicitis necessarium esse ut credar Romanum Pontificem non esse caput Ecclesiæ; & hoc tamen S pturis non continetur, expresse vel in terminis. Respondi, aliam jus rei rationem esse, non quod id expre contineri debeat in terminis : nondum e tum natus erat Pontifex Romanus : neque e gativa omnia contineri debent; sufficit ut a mativa talis in Scripturis exstet, quæ æquip leat isti. Hic ille : ergo per consequentiam elicitis hoc esse necessarium; ergo Scriptu non continentur omnia necessaria. Respondi; æquipollentiam n esse consequentiam proprie : æquipollere autem hæc; Christus est put Ecclesiæ suæ; Pater omne judicium dedit Filio; &, nemo ve ad Patrem nisi per Christum, id est, nisi per fidem pareat Christi p ceptis : ergo Papa Romanus non est caput, nisi ipse alleget Ch præceptum ex quo id appareat. Hic ille; proba mihi consequenti illam; nemo venit ad Patrem, nisi per me; ergo Papa Romanus n est caput Ecclesiæ : item; ergo Christus est solus caput. Diceb ego id optima ratione ex eo probari; quia si Christus caput est, non potest quis ad Patrem venire nisi per fidem in illud caput, ne nem caput esse posse, nisi doceat se ab illo habere quod sit caput quod adeundus sit Christus, & sic Pater. Atqui id nuspiam exst ergo. Hic multa similia allegabat, & maxime illud : nemo potest regem venire, nisi per talem; ergo alius non est in regno qui ca est. Dixi, simile illud dissimile esse; & locum istum, nisi per me, cessario ita intelligendum esse, & idem esse quod per me solum; doceat ille se habere hoc quod caput sit ab eo per quem salus nenda est. Itaque volebam eum ad partes probandi adducere, & gere ut indicaret Pontificem à Christo designatum fuisse, aut p ceptum accepisse, ut caput Ecclesiæ esset, à quo Ecclesia regenda, per quem ad Christi præceptorum intelligentiam veniendum e Sed ille refragabatur : & hic hærebat res.

Hic potuissem & debuissem negare hoc necessarium esse creditu; & hac ratione evanuisset totum argumentum.

Interposito silentio aliquo, dixit ille; mirari se, cur patres n de-

efecissent ab Ecclesia Romana, cum qua tam diu unum fuerant, & otare se intelligere rationes illas, quæ ipsos movissent. Dixi ego; abuisse illos rationes suas, & satis graves, etiamsi ipsi non defecerint primi à veritate, sed Romanenses. Ac proinde inquirendum et primo, quinam veritatem ipsam pro se habeant; inde enim manifestum tum futurum qui defecerint, & tum apparituras causas jus defectionis. Hic ille volebat rursum urgere me, ut causas alias aperirem. Dixi ego, me id non lubenter facere, odiosum id e, & importunum ut id à nobis exigatur. Sed cum videret me nnihil tergiversari, voluit quasi premere hoc argumento: nihil est doctrina nostra quod sit contra verbum scriptum; ergo Ecclesia stra est vera Ecclesia. Volui eludere hoc argumentum simili. Ni- est in nostra Ecclesia, quod sit contra verbum scriptum: ergo noa est vera Ecclesia. Hic ille, non argumentandum esse, sed respon- ndum, dixit. Ego vero videbam quo ille vellet. Tandem intersita protestatione me non nisi adactum eo venturum, dixi, cum ndicus de adoratione imaginum mentionem injecisset, & quod olatriam committat Ecclesia Romana objici ipsi solere, idem & e credere. Tum dixit ille; cui loco id repugnat? Respondi: repugnat isti loco; quæ consensio templo Dei cum simulachris? &c. Corinth. 6. 1 Ioan. 5. Fugite ab idolis. Hic ille dixit. Primo Ecclesiam Romanam idola non colere, cum idola sint imagines repræsentantes falsum numen: imagines autem omnes non intelligi, inde nstare, quod Deus in V. Test. cum prohibet ne ullæ imagines nt, ipse tamen imagines Cherubinorum & Arcam fieri postea jussit. Ego respondi: primo verum non esse, quod idolum semper gnificet imaginem falsum numen repræsentantem; sed etiam non ro significare imaginem verum numen repræsentantem; quod postea probaturus eram. Hic dicebat; significare imaginem vel falsum imen repræsentantem, vel falso modo. Dixi ego, id novitium esse, commentum nulla ratione nixum, tantum ad evadendum vim argumenti excogitatum; de quo postea. Sed ad rationem allegatam iod attineret, dixi; ad rem non facere quod Deus ipse jusserit Chebinos formari in templo; quippe cum Deus nobis prohibet ne faamus sculptilia, sibi ipsi ea ratione legem non ponit: quod ex eo parere ostendi; quia cum vetuisset non occidere, Abrahamo tamen andavit ut filium innocentem occideret: neque enim sibi ipsi legem osuerat de non occidendo: similia alia multa sunt. Hic ille dicebat; trum igitur imagines facere res per se mala esset, an tantum, quia rohibita esset? Dixi id ad rem non facere, & diu hic hæsimus sine ecessitate. Tandem dixi, dato, sed non concesso, non esse malam em per se, sed tantum quia prohibita est. Dixit ipse; legem illam, e non faciendis simulachris gentilium non fuisse perpetuam, & cessasse cum veteri lege, ac proinde non reperiri eam in nova lege. Dixi go; ergone lex moralis non est perpetua? Respondit; legem moralem esse perpetuam de non faciendis simulachris ut ea adores. At dixi ego; lex nulla alia reperitur de simulachris non faciendis, quam ujusmodi lex: doceatur ubi ceremonialis talis lex exstet. Deinde

addebam, cessasse ejusmodi legem sub nova lege, falsum est, qa expresse Apostolus ait, 2 Corinth. 6. quæ consensio templo cum simulachris? & 1 Ioan. 5. fugite ab idolis. Hic ille dixit iterum, ... de gentilium simulachris. Dixi, Scripturam generatim loqui, & ... spicere quidem ad idola gentilium, quia idola alia non erant in templis aut cœtibus Christianorum; sed voce generali usam Scripturam unde omnia simpliciter vetari probabile esset; prout etiam à Iudæis id intellectum ita fuisse in lege, inde constare dicebam, quod nunquam simulachra à Iudæis formata legantur, & eo nomine vehementissime ostendantur à Christianis, quod in templis ipsorum imagines videant. Hic ille rursum de idolis gentilium replicare, quibus falsum numen repræsentabatur; ea autem tantum damnari. Tum dixi, verum non esse, quod & antea monueram, idola tantum significare illas imagines quæ falsum numen repræsentabant, idque me probaturum hac ratione dixi: quia vitulus aureus, Exod. 32. quem faciebat Aaron in deserto, verum Deum repræsentabat, & tamen expresse appellatur idolum, Act. 7. Secundo, quia vituli Ieroboami instituti erant ad cultum veri Dei, & veri idololatræ tamen fuerunt Israëlitæ. Tertio, quia sculptile quod Micha fecerat repræsentabat verum numen, & ad cultum illius formatum erat, Iudic. 17. & tamen idolum appellatur in versione vulgata, si bene memini. Hic ille regerebat: vitulum illum Aaronis, & vitulos Ieroboami, & sculptile Michæ, falso modo repræsentasse Deum. Hic ego dicebam; nimium hoc esse quæsitum effugium, & commentum antehac inauditum. Idem dicebat D. Uytenbogardus, sibi id novum prorsus videri. Secundo dicebat vitulos illos repræsentasse falsum Deum Ægyptiorum, qui ibi Serapinem sub forma bovis aut vituli coluissent. Hic ego dicebam; Contrarium ex verbis Aaronis liquere, cum inquit; cras erit solemnitas Iehovæ; & ex eo quod dicerent; hi sunt dii tui, qui eduxerunt te ex Ægypto; aut uti Michæas habet; hic est Deus tuus: at eductio facta fuerat sub nomine Iehovæ. Idem patere dicebam in Ieroboami vitulis, &c. Hic ille de Ieroboami vitulis non... la fuse & verbose dicere quid repræsentassent & significassent, ... sine certo fundamento; & tandem recidebat in idem, ut diceret, populum illum credidisse & judicasse vitulos illos esse Deos illos quos in Ægypto colebant Ægyptii, quosque pro Deis suis habebant. ... dixi, ineptum illud esse; cum de Ieroboami tempore expresse dicatur quod Iehovam coluerit in vitulis. Secundo cum Ægyptios ... pro Diis suis habuisse nullo modo sit verisimile; constat enim propterea vitulos ab illis cultos fuisse, quod Anubis, vel Amasis, prius ipsorum rex, agriculturæ inventor fuisset, ac proinde quod eo si... ejus memoriam colere voluerint. Hic excipiebat, & dicebat Wiedingus, non quidem illos habuisse saxa & lapides illos pro Diis su..., sed credidisse tamen illis virtutem aliquam divinam affusam es... Dicebam id gratis dici. Ille vero id ex libro sapientiæ constare asserebat, ubi id expresse legitur. Dicebam nos non esse urgendos libris apocryphis. Deinde quærebam: an non eadem ratione credere... Pontificii imaginibus quibusdam certam divinam vim adesse, ...

qui

um miranda opera Deus faceret? Ita, inquiebat; sed non dicimus affundi vim, quæ cum iis hypostatica unione uniatur, uti cum na-a humana (exempli gratia) divina persona. Regessi: nullo vel ve-mili fundamento niti quod id gentiles crediderint; unde enim id uet? Et quod de unione naturæ humanæ cum divina allegatur, ad n non facere, cum illi, ex sententia Theologorum, non fuerit vis usa, sed divina personalitas communicata, per quam una persona ta sint. At eos credidisse, virtutem illis affusam fuisse, quæ virtus sonam cum lapidibus fecerit, quid habet verisimile? sequetur ita-e, cum virtus illa, nunc huic, nunc illi imagini variis in locis affusa rit, totidem personas veras, vel ex. gr. Ioves factos fuisse. Hic nsistebatur; & id mirum eis non videbatur: sed absurdum id sibi leri ut quam maxime fatebatur D. Uytenbogardus: credebat ta-en Syndicus, & ipse.

Silentio facto, cœpit ille narrare, adfuisse sibi aliquando Scotum endam ministrum, & cum de invocatione Sanctorum mortuorum entio incidisset, dixisse Scotum illum; illam inepte fieri, cum ne-ant Sancti mortui, imo nec scire queant quid agant vivi. Ego ve- dixi, inquiebat, non tantum scire illos posse quid agant, sed natu-li ratione capi posse quomodo id sciant: primo, quia vident Deum, est, essentiam divinam, & in ea, veluti in speculo, relucentes spe-es earum rerum quæ ad ipsos pertinent, etiamsi sint secretissimæ; eus enim eas revelat per essentiam quam vident, & in qua relucent. cundo, quia cum Angeli se mutuo videant, & intueantur conce-us suos & cogitationes vicissim alter alterius, quæ ratio cur animæ iam separatæ videre nequeant conceptus amicorum suorum. Di-ntia non obstat; quia non impediuntur animæ ab organo materia-, uti cum in corpore adhuc sunt, & species rerum omnium relu-ant in cœlo, ut Angeli eas videre queant: neque obstare, quod eus dicatur καρδιογνώστης solus, quia Deus ipse talis est, & revelare otest alteri quantum vult, aut potestatem videndi dare cui vult. lujusmodi quædam alia addebat in eandem sententiam. Dixi ego ndem, ista quidem dici, sed non esse certum, quod videre Deum sit idere essentiam divinam. Hic ille quæsivit, anne & hoc apud nos iam controverteretur: olim fuisse hæreticos judicatos qui id nega-ent. Dixi ego, & fuisse hæreticos judicatos qui crederent essentiam Dei videri: lusum tantum esse in voce videndi: non posse me capere uomodo aliter videre possit anima, quam intelligendo, cum in ani-na separata aliud nihil sit quam intellectus & voluntas: Angelorum liam esse rationem, quippe qui ὑφιστάμενα sint, & subsistentia per se ndividua: animæ autem tantum partes suppositi, quod mortuum st. Hic ille primo quid per visionem intelligeret exponebat, non antum intellectionem, sed intuitionem. Secundo animarum & An-elorum eandem esse rationem. Id ego dixi non ita constare, neque atione certa niti: deinde, videre Deum esse videre essentiam Dei, non posse probari, cum ego videam etiam te, inquiebam, & tamen ssentiam tuam non videam, sed tantum colorem, sive qualitatem ssentiæ superadditam. At, inquiebat, videbimus Deum sicuti est.

Bene, inquiebam; quia videbimus eum in gloria & majestate: & e video te sicuti es. Non vides me, inquiebat, sicut sum. Quid itaq est videre aliquem, inquiebam, sicut est? Id est, inquiebat, vide essentiam ejus. At vero, id quæritur, dicebam. Itaque hic hæsim & substitimus. Obiter inciderat etiam locus ex Apoc. 8. ubi S-ctorum preces offerri dicuntur per Angelum. Respondi, locum-lum nihil habere ex quo certi aliquid colligi possit, & librum tot esse Propheticum, & in visionibus enarrandis occupatum: ex illo -gumenta solida depromi non posse. Hic Syndicus interfabatur, dicebat librum illum à Calvino damnari, sed sine causa.

Cum paululum silentii ortum esset, dicebat Syndicus; video o-nia disputari posse, & rationibus hinc inde in controversiam voca; sed me afficit perpetuus ille consensus quo imagines cultæ & sari mortui invocati sunt: quod confirmabat Waddingus, & dicebat a rem se habere, jam ante mille ducentos annos decreta facta fuisse Conciliis, nempe in Chalcedonensi hoc reperies inter acclamat-nes; Sanctus Flamanus oret pro nobis. Non vero, inquiebat D. V-tenbogardus, ora pro nobis. Non, inquiebat, sed ἀζήτω in Græ est; quod tamen idem esse cum ora pro nobis, ajebat.

Ad controversias quod attinet; verum esse dicebat, illas semp esse in Ecclesia, ac necessarium proinde esse, ne sint æternæ, ut -rum decisio fiat per judicem infallibilem, id est, per ipsam Ecc-siam. Dicebam ego, per ipsum pontificem: nam Ecclesia nihil de-dit, nec est judex controversiarum, sed Papa, juxta vos. Papa, -quiebat, cum Concilio. Imo, inquiebam ego, Papa etiam cont Concilium, & supra illud, uti contra Sorbonenses vos asseritis. S inquiebam ego, quæ necessitas definiendi lites? unde constat Deu voluisse ut deciderentur? Ex ratione, inquiebat, quia alias cujusc spiritus privatus decideret illas, & sic infinitis sectis janua lata pa-deretur. Dixi ego id evitari non posse, si libertas sua cuique inq-rendi & judicandi de aliis sarta tecta conservanda sit; quam De summe commendat. Hoc illi valde videbatur ineptum: sic enim -terius se haberent res in Ecclesia Iesu Christi, quam in Politia. I-cebam ego, primo ubi libertas conscientiarum est, ibi non posse a-ter fieri: in foro politico aliam esse rationem, quia de conscien ibi non agatur. Secundo si id non obtineat, frustraneos aut sup-vacaneos esse labores ac molestias omnes quæ impenduntur in inv-stigandis sensibus Scripturarum. Secundo inutiles & non necess-rias preces ad Deum pro sensuum verorum intelligentia conseque-da: cum recta iri possit ad caput illud & judicem controversiarun & illi decisio relinqui, aut ab illo decisio peti. Respondebat: Pon-ficem debere media illa usurpare, quæ necessaria sunt, antequam d-cidat & judicet. At dixi ego; quorsum ambages, cum recta iri po sit? nulla necessitas mediorum, cum infallibile sit judicium illius, Spiritus Sanctus perpetuo illi adsistat in judicando, ita ut errare nu quam possit. Dixit ille; debere primum audire judicia in Concili At, quærebam ego, qua necessitate? cum successerit in locum Petr & potestatem judicandi plenariam acceperit, juxta vos: Petrus a-

te

em non tenebatur audire aliorum judicia. Hic ille, diſcrimen eſſe inter Pontificem & Petrum, dicebat, non unum. Sed dicebam ego, gratis iſta dici, & ſine neceſſitate; cum, ſi ſucceſſor Petri ſit, & iſtam poteſtatem habeat judicandi, audire alios non ſit neceſſe. Ego vero, inquiebat Waddingus, hoc ita certo teneo, ut ſi Pontifex quicquam ſtatueret non auditis ante aliorum ſuffragiis ac judiciis, non teneremur illi ſubeſſe, aut parere decreto illius. Dicebam ego, eſt ſententia tua, quam dubito utrum Papa probaturus eſſet: hoc enim non eſt tuum ſtatuere, neque Concilii, neque cujuſquam; cum Papæ competat ſoli deciſivum & peremptorium, etiam de iſta re, judicium. Hic ille fuſe & late digrediebatur in deprædicanda Papalis autoritatis continua ſucceſſione, juxta Conciliorum omnium decreta, quæ in Concilio Nicæno, Chalcedonenſi, Carthaginenſi, aliiſque videre eſt: ea ſe omnia diligenter penſitaſſe dicebat & examinaſſe. Ego vero dicebam obiter, vidiſſe me tamen non paucos, qui aſſererent, primatum illum Epiſcopo Romano ſupra alios Epiſcopos non competiiſſe circa tempora Concilii Nicæni: accuſatum fuiſſe Epiſcopum Romanum, quod falſaſſet acta Concilii Nicæni, cum primatum ſibi datum in eo aſſereret, & tranſmarinas appellationes conceſſiſſet: damnatas fuiſſe appellationes tranſmarinas: & exſtare decretum alicujus Concilii, in quo Epiſcopus Romanus primus Epiſcopus propterea habendus dicitur, quod eſſet Epiſcopus primæ ſedis, quia Epiſcopus urbis Romæ, in quam tranſlatum eſſet imperium, ſicut antea Epiſcopus Conſtantinopolitanus primus Epiſcopus fuiſſet, quamdiu ibidem imperium vigeret, & urbs imperii appellaretur. Hic ille; ſi mihi id probaveris, ego veſter fiam. Dicebam ego, me habere ejuſmodi decretum in ſcriptis meis, ſed non contuliſſe cum ipſo Concilio unde depromptum erat. Semper, inquiebat, ſemper Epiſcopus Romanus primus fuit Epiſcopus, quod exemplis quibuſdam adſtruebat, quæ mirifice placere Syndico videbantur. Dicebam ego, contentionem tamen non levem fuiſſe inter Epiſcopos ea de re, & ſi per ſucceſſionem id obtinere debeat, eodem jure id ſibi arrogaturum & arrogare Conſtantinopolitanum, qui à Iacobo Apoſtolo ſucceſſionem ſuam continuam derivat. Non poteſt, inquiebat ille. At idem de vobis ille dicit, inquiebam. Sed quicquid ea de re ſit, neceſſum eſt, ut ſi ille primus Epiſcopus ſit & judex infallibilis, etiam quæſtionem illam, quis ſit judex infallibilis, tum decidat: itaque ſi quæratur à Chriſtianis, & nunc quæritur; utrum Romanus Pontifex ſit judex; ipſe dicet, ita, ego ſum: & hoc erit peremptorium judicium. Imo vero, inquiebat, ipſe jubebit expendere omnia Concilia, & perpetuam ſucceſſionem, quomodo ſe res habuerit à principio; & cum apparebit ita ſe rem habuiſſe ſemper, decidet pro ſe ipſo ſummo jure. Sed quid ſi hæreat res, uti hæret inter partes, quis decidet? ipſe? quis non videt id abſurdum eſſe, imprimis, cum vos dicatis Scripturam ideo non poſſe eſſe judicem, quia de ſeipſa teſtari deberet, & ſui ipſius judex eſſet? Hic dixit D. Uytenbogardus, cum autoritas judicandi infallibilis Pontifici tribuitur, neceſſario tandem eo recidendum eſſe, ut dicatur Pontificem in ſua ipſius cauſa

judicem esse debere: sed inquirendum esse; anne autoritas talis Pontifici uspiam in Scripturis tribuatur, & nominatim in loco illo pervulgato, *tu es Petrus*; sed fortasse, quia tempus jam effluxerat, ab tempore id examinari posse. Cum vero Waddingus diceret, & eg, verum id esse, quia iste locus palmarius esset, & temporis adhuc aliquid superesset, posse jam aliquid de loco isto inchoari, inquisivimus adhuc paulum. Tum Waddingus dicebat; isto in loco manifeste tribui Petro potestatem judicandi, & consequenter successoribus. Dicebam ego primo non probaturum ipsum ex loco isto, Petro tribui potestatem proprie dictam aliquam supra alios. (Hic ego utebar imprudenter voce conferri, quod ægre ille ferebat, promitti diceba) Secundo & eam, si qua tribuitur, Petro soli tribui, multo minus successoribus si qui fuerunt. Hic ille se omnia ista probaturum diceb. Ac primo potestatem promitti Petro asserebat, quia fundamentum dicitur futuræ Ecclesiæ, œconomus, & judex. At ego negabam consequentiam; primo quia dicitur fundamentum futurus, ergo potestas tribuitur. Hic ille ex fundamenti voce argumentari volebat. Dicebam ego, Theologiam metaphoricam non esse argumentativam; vertendam itaque phrasin in propriam. Dicebat ille; sicut fundamentum sustentat domum, & potestatem aliquam sustentandi & faciendi habet, ita Petrus fundamentum erat futurus Ecclesiæ. At ego dicebam; primo id metaphoram non habere necessario, quia metaphora in hoc esse poterat, ut sicut fundamentum primum est cui superstruitur domus, ita Petrus primus doctor futurus est, per cujus doctrinam deinde alii homines ad Christum adducendi, & sic ædificandi sunt, veluti vivi lapides, ut fiant domus Dei spiritualis. Secundo esto etiam, metaphora ita intelligenda sit, quemadmodum dicis, tamen nihil concluditur: quod probabam hoc argumento; quia non promittitur Petro jus aut potestas in Ecclesiam jam ædificatam, sed Ecclesiæ ædificatio super illo, ut doctore, promittitur, sive super doctrina ipsius: aliud autem est ædificare Ecclesiam, ut Ecclesia fiat; aliud, regere aut potestatem habere in Ecclesia quæ jam ædificata est. Ex ipsa voce ædificandi dicebam id constare manifeste: ædificat enim Deus super doctrina Petri homines, ut fideles fiant, non autem cum jam fideles sunt: non enim ædificatur domus facta, sed ut fiat: ita super doctrina Apostolorum & Prophetarum dicuntur fundati Ephesii, id est, per eam fideles effecti, sive effecti ut ei crederent. Hic aliquamdiu hæsimus: ita duodecim Apostoli fundamenta dicuntur duodecim, Apoc. 22. ad hoc ille replicabat & dicebat, ex Apocalypsi non debes argumentari, quia dixisti ante, illum librum esse Propheticum, &c. Ego vero non argumentabar ex eo sed tantum indicabam id in eo clare dici. Deinde dixit, Petro tribui, quod sit œconomus futurus & dispensator bonorum omnium spiritualium. Concedo, dicebam: at inde nulla proprie dicta potestas super alios, aut in Ecclesiam ipsam, ipsi promissa arguitur: non enim qui claves habet & œconomus est, potestatem statim habet. At inquiebat ille, qui cum potestate dispensat. At vero inquiebam ego, hoc est illud de quo quæritur. Tandem dixit, videamus tertium

um: quod poteſtas judicandi illi promittatur, apparet ex eo, quia
gandi & ſolvendi, remittendi & abſolvendi poteſtas ipſi promitti-
r. At ego negabam conſequentiam: quia ligare & ſolvere non
ant ſemper actus poteſtatis, ſed aliquando miniſterii: lictor ligat &
lvit; & princeps ſive Dominus ligat. Confirmabam autem hoc ar-
umento: quia ſi ſolvere & remittere cum poteſtate fieret, tum di-
endum eſſet, Petro datam fuiſſe poteſtatem proprie dictam non in-
gendi pœnas æternas & infinitas peccatis debitas: remittere enim
t, non infligere pœnam: culpa enim & pœna relata ſunt: ac proin-
e Petro etiam datam fuiſſe poteſtatem ligandi, ſive non remittendi,
l eſt, infligendi pœnas æternas: quod abſurdum eſt. Hic Waddin-
us dicebat, nos principia alia habere, quam quæ hactenus uſurpata
uiſſent: & negabat, remittere culpam, eſſe, non infligere pœnam: Le-
atum ſæpe aut prætorem remittere culpam, quando reum dimittit
omine Regis aut Magiſtratus ſui. Atqui dicebam ego, ſi illi legato
ut prætori data non eſt poteſtas infligendi pœnam, non poteſt pro-
rie dici remittere, ſed tantum declarare & facto ipſo oſtendere Ma-
iſtratum non velle pœnas ſumere de illo quem ligatum tenet. Hic
liu hæſitatum eſt, & propter ingruentem & cadentem veſperam finis
mpoſitus colloquio.

IOANNI UYTENBOGARTO,

CONSULES ET SENATORES Reipub. Stadenſis.

Reverende & Clariſſime Vir, Domine & Amice Chariſſime. Poſtquam nobis innotuit, Rever. Dig. Tuam in præſenti rerum ſuarum ſtatu, aliorum amicorum monitis, ita erga nos noſtramque urbem eſſe adfectam, ut ſi Deus ita velit, tutam ſuam ac tranquillum hoſpitium apud nos ſibi deligere haud recuſet: Nos pro eo, quo ſemper peregrinos & exules complexi ſumus, amore ac benevolentia, Tuæ Dignitati omnia humanitatis atque hoſpitalitatis officia deferimus: Eidemque ſincere pollicemur tutum domicilium, ac liberam ſuam ac ſuorum amicorum poteſtatem in exercendis pietatis cultibus, non minus quam hactenus Belgicæ Nationi idem Religionis exercitium liberum apud nos fuit, atque intemeratum. Ea enim eſt Reipub. noſtræ facies, ut ſua cuique Eccleſiæ libertas concedatur citra alterius impedimentum atque ſcandalum, tolerando nos invicem per charitatem bona cum pace, quemadmodum id veſtræ Nationi haud ignotum eſt. Præterea loci hujus oportunitas aliæque rationes non paucæ veſtris amicis perſuaſuræ videntur, ut ſua quoque apud nos commercia ac domicilia conſtituant: Ita ut omnino ſperemus, Dignitatem Tuam Rever. nonnullos quoque amicos comitaturos aut ſecuturos eſſe, qui Reip. noſtræ ſuaque ipſorum commoda ſibi hoc in loco, magno cum fructu atque emolumento promovere poſſint.

Neque enim dubitamus, quin Christus Opt. Max. piorum exul ac membrorum suorum hospitium suo auxilio & benedictione ha dedignaturus sit. Sed de voluntate hac nostra benevola cum jampridem illis non minus, quam Tuæ quoque Rever. Dignitati indic, atque argumenta haud obscura oblata sint, prolixiore nunc commoratione super sedebimus. Quod reliquum est, oramus DEV, ut Dign. T. ejusque amicos incolumes conservet, & si divinæ providentiæ ita visum fuerit, illos tranquilla ac commoda apud n sede frui patietur. Datæ Stadæ sub Civitatis nostræ Sigillo, die Martii, Anno 1620.

REMONSTRANTES EXVLES,

ad Clarissimum Virum

D. PETRVM MOLINÆVM

Remonstrantes se ad Molinæi Anatomen responsuros promittunt.

EA demum magna laus est, Petre Molinæe, æqualem ac pare scribendi dicendique rationem servare, nec quicquam eff tam immoderatum, quod ab instituto vitæ sanctioris gene alienum sit. Quanquam enim multijugæ tuæ eruditionis testimon, & non vulgaris, quem præ te fers, zeli specimina nobis præbuerit n pera tua vel ipso titulo tremenda *Arminianismi Anatome*; tamen d bii etiamnum hæremus, an cum rara tua eruditione conjunctas t hallucinationes, an cum insigni zelo & authoritate conjunctam ani ægritudinem & impotentiam magis mirari debeamus. Et forte i res humanas attemperavit sapientissimum Numen, ut doctissim mentes multarum rerum ignorantia obnubilaret, & incitatos aliqu pietatis œstro heroas imbecillitas non levis comitaretur. Quantu enim est, aut in rebus dijudicandis non cæcutire, aut gerundis ext honesti semitam non abire? Facilius hic alii alios reprehendimu quam rectum modum tenemus ipsi. Non latet nos, eos, qui magr animi contentione, oratione superciliosa, stilo adhæc mordaci dentato Theologica ineunt certamina, hoc laudis & gloriæ chor gium apud suos reportare, quod Dei caussam non lente, non frigid sed viriliter & animose agant; verum Theologi est, & eorum, q Ecclesiastica dignitate præeminent, non tam vanis aliorum acclama tionibus & applausibus moveri, nec tam spectare, quid corruptiss mis hujus sæculi ingeniis adlubescat, quam quid exemplo suo Chr stus, Apostoli, Sanctissimique Ecclesiarum Proceres faciendum es monstraverint. Ab horum certe vestigiis usque adeo deflexisti, v clarissime, ut nihil minus quam Christiani hominis, nedum Theolo gi indolem tua spiret Anatome. Habet profecto Euangelicus ill Christi spiritus mansuetudinem suam, habet civilitatem & humil tatem suam: Quin ipse Salvator noster ita se errantium Iudæoru & Apostolorum affectibus attemperavit, ut non ad irritandos & o fendendos magis, sed convertendos peccatores se venisse, studii omnibus probaret. Petrus, ille Apostolus (quem utinam tam vita a moribus

ↄribus, quam nomine, exprimeres) in Actis Apoſtolicis, etiam con-
cio laceſſitus, non contumelioſa, ſed miti ac amanti concione tan-
tn multitudinem primitias addidit Eccleſiæ. Qua manſuetudine
: moderatione errantes doceat gentium Doctor, quanta urbanita-
cauſſas Theologicas apud Feſtum & Agrippam diſceptet, quanta
vilitate & prudentia Athenienſium idolomaniam reprehendat, non
noras. Da veniam, ſi Patriæ extorres & proſcripti Paſtores reve-
ntiam tuam alloquantur liberius. Origeni cum Celſo negocium
it, qui univerſam Chriſti doctrinam ſimul & vitam non ferendis
nviciis laceravit: Et tamen nuſquam ita in hunc invehitur Orige-
s, ut T. D. in Remonſtrantes, alioſque ejuſdem cum illis ſententiæ
ſertores. Nec in hoc laborat Origenes, ut Celſi dicta in partem
ſſimam torqueat & exaggeret, quod tua R. nobis miro animi ca-
re nuſquam non facere videtur, nihil non trahens ad *ſectariorum, no-
torum, portentorum, audaciæ, blaſphemiæ, petulantiæ, ſceleris, prodigioſæ do-
ſtæ* calumniam. Irenæo negocium fuit cum ſchiſmaticis ejus ſe-
li ingeniis, Victore, Blaſto, Felice Presbytero, aliiſque; ſed ſpirant
ius Diatribæ priſcum Euangelii vigorem & pectus arguunt marty-
o paratiſſimum. T. D. bellum indicit Reformatæ Religionis ſtre-
ais defenſoribus, & animum ubique talem prodit, qui inferre citius
artyrium, quam ferre paratus ſit. Mitius quoque Auguſtino fuit
genium, in cujus ſcriptis, etiam tunc, cum refellit furioſos Donati-
as, & plus quam impios Manichæos, nihil apparet iſtius ſupercilii &
marulentiæ, quæ in hac tua Anatome ſe exerit paſſim. Diſputat ad-
erſus Eunomium Baſilius, ſed nuſquam evagatur in convicia. Tu
emonſtrantium vix uſquam ſine ſcommate aut invidioſi epitheti
djectione meminiſti, illiſque ſuperbiam, gloriæ ſtudium, improbam
nentem objicis, quos licet errare per ignorantiam poſſibile ſit, ani-
ni tamen propoſito & malitia peccare, nec prudentes cum ratione
udicabunt, nec tuum eſt, ſi Chriſtianus eſſe voles, præfidenter ac te-
nere præſumere. Magnum, P. Molinæe, in rebus Religionis mo-
nentum habet morum integritas, magnam habet auctoritatem con-
uncta eruditioni manſuetudo, denique plurimum valet ſtyli elegan-
iæ & facundiæ copulata prudentia. Nos, uti priores in te virtutes
gnoſcimus, & eruditionem in te eximiam & ob inſignia in Eccle-
iam merita authoritatem veneramur, ita poſteriores illas, manſue-
udinem, integritatem, & Chriſtianam prudentiam merito deſidera-
mus. Neque enim manſueti animi eſt, tam inclementer in ejuſdem
tecum Reformationis ſocios, licet in aliis graviſſimis capitibus diſ-
ſentientes, ſævire, ac ſi conſcientiam omnem, fidem & numinis ti-
morem ejuraſſent: nec prudentiæ eſt, eloquentiam ſuam cum inſigni
Reformatæ Eccleſiæ ignominia ac multorum offendiculo profiteri,
nec cum morum integritate convenit, non dicta aliis affingere, inno-
xie dicta in partem peſſimam interpretari, & quæ calumniis opor-
tuna ſunt decerpere, & contra authorum mentem odioſiſſime exag-
gerare. Quod tamen ubique facis, mira, uti credis ipſe, dexteritate,
uti boni judicabunt, iniquitate. Monet Apoſtolus Paulus Epiſco-
pum, ne ſit πλήκτης, hoc eſt dictis acerbus, quemadmodum interpre-
tantur

tantur Græci & hos sequutus Hieronymus. Parum enim laudis ha-
bet in Episcopo, si non sit percussor, hoc est, si neminem ferro vul-
neret, aut occidat, aut manu depalmet. Si hæretici tibi sumus, se-
ctarii, si blasphemi, si novatores, rationum hoc pondere evice
oportuit, non ubique exprobrandum. Illud quam non feceris, pr-
pediem ostendetur. Si improbi, cur improbitatis speciem cel?
cur non Episcopum hic agis & paterne nos mones, ut resipiscens
erroris pœniteat. Fecit hoc Augustinus, nec adversarios refellisse -
tis habuit, sed meliores quoque eos reddere summa ope conas
fuit. An improbi sunt, quicunque in diversam ab aliis sententiam -
eunt? Fuit ergo improbus Tertullianus, Cyprianus, Lactantius a-
que; quorum ab omnibus fere Ecclesiæ Doctoribus diversa essen
multis judicia compertissimum est. Sed est hoc Theologorum p-
rimorum cacoëthes, ut non tam eorum, cum quibus commissi su,
correctioni & institutioni studeant, quam ut in odium eos adducat
& publicæ objiciant infamiæ, ideoque dum hæreses impingunt, i-
pietatis quoque, quo nullum majus, crimen affricare student, eosie
gloriæ studio, turbandique Ecclesiam animo ad dicendum scrib-
dumque accessisse criminantur. Et hæc dum agunt, Ecclesiæ anti-
tes, veritatis defensores videri volunt. Interim in Ecclesiam grassa-
tur ipsi, & infirmiores offendendo, errantes in errore suo confirma-
do longiusque ab Ecclesia arcendo fœlicissimos regni Christi p-
gressus remorantur. Vt de aliis nihil jam dicamus, in te Molinæe v-
rissimum esse deprehendimus, quod Plato ait, mansuetudinem
μακροθυμίαν raro deprehendi in his, quibus contigit acrius ingeniu
nisi quis hunc tuum in Remonstrantes impetum, paroxysmum Ap-
stolicum dicere malit, aut peculiaris temperamenti vicio tibi ob-
gisse istam πικρότητα & φιλαυτίαν, qua in stolidam tui admirationem
abreptus alios omnes seu fungos & triobolares fastidiose contemn.
Mirati non leviter sumus, & mirantur nobiscum quamplurimi, à
tam acerba hoc tempore proficisci de Remonstrantibus judicia, q
mitiora per litteras ante hac suadere solebas, & illorum improba
consilia, qui Ecclesiam ob controversias præsentes dirimere in a-
mum induxerant. Nempe tunc intra mutuæ tolerationis termins
consistendum esse prudenter monebas. Verum nunc mutatis Reip-
blicæ fatis reliquæ Contraremonstrantium turbæ similis factus es,
maledicentiæ palmam prioribus scriptoribus serus scriptor præcip,
qui hactenus intra sacras silentii leges te continuisti. Equidem, erep
jam Remonstrantibus, uti credis, dicendi scribendique libertate
aciem prodis, & quos brachio seculari patriis finibus exactos vide
magna animi fiducia aggrederis, ut non tam caussæ bonitati fis,
quam temporis securitati tam sero in palæstram descendisse vide
possis. Nimirum prout res dant sese æquus atque iniquus es, & tem-
pori callide obsecundans hoc studiose agis, ut Regibus ac Princip-
bus grata scribas, utpote in quorum manu positum esse probe no,
hunc pauperem, illum divitem facere. Anatomen tuam qui legun
duo in ea observant, dictionem & rem. In dictione est, quod probe
& plus quod improbent. Probant perspicuitatem & floridum dice-

di g

genus. Improbant aculeos, ſcommata, convicia, quæ citra mo-
um & præter dignitatem tuam paſſim admiſces. quæ enim modi-
adhibita lectioni forte gratiæ nonnihil fœnerare potuiſſent, ea nunc
ϑεῶως conferta & ſtudio congeſta quemvis bonum offendunt. Tota
im à capite ad calcem hoſtilis eſt oratio, &, quod Anatomicorum
t proprium, inhumana prorſus & incivilis, quæ ne mortuis quidem
arcit, & eorum refodit ſepulchra, quibus viventibus aut altum
uiſti aut contra Miſſam ſcribere contentus fuiſti. Quid, quod dum
ædagogica quadam confidentia & puerili arrogantia Remonſtran-
bus inſultas, efficias, ut vir parum modeſtus ac gravis habearis. Vi-
eris elephas cum muſcis eſſe commiſſus, tam contemptim eos ha-
es, cum quibus decertas. Quis enim *ſolo pilei ventulo* Remonſtran-
um argumenta ſe diſcuſſurum gloriatur? Molinæus. Quis ea *ſolo*
alitu difflabit? Molinæus. Quis vel *ad ſanguinem uſque ungues rodentes*
dverſarios ſuſque deque habet, *& exultantem, veluti in ſterquilinio ſuo*
Galli ſolent, Grevinchovium dejectum venit? Molinæus. Agnoſce verba
& floſculos tuos, qui quantum abſint à moderatione, prudentia, gra-
vitate & Religione Theologi & humilitatis Profeſſoris, judicabunt
facile, quibus ſiccior eſt anima. Parum abeſt, quin dicas;

Ite triumphales circum mea tempora lauri,
Incidit in caſſes præda petita meos.

Adeo ovationum ac triumphorum plena ſunt omnia. Qui de re ju-
dicant, ea à te hic illic circa Remonſtrantium ſententiam carptim re-
futata eſſe dicent, ad quæ ſpecioſe nonnihil reponere te potuiſſe cre-
didiſti, iis præteritis, quæ aut probaſti ipſe, aut rationibus convellere
non potuiſti. Ad hæc plurima te admiſcere, uti de Peccati Origina-
lis propagatione, quæ utiliter ignorari poſſe prudentiores ſtatuunt.
Nec deſunt ex tuis, qui nimium te Remonſtrantibus largitum eſſe
conquerantur, quanquam, ut hoc nomine R. T. gratiam debeant
Remonſtrantes, noſtro quidem judicio cauſſæ nihil habeant. Acce-
dit, quod peſſima fide Remonſtrantium aliquot pronunciata alleges,
quod unius aut alterius voces ἰδιαζούσας toti ordini impingas, & ceu
communem omnium ſententiam traducas, & eos ſæpiſſime in Re-
monſtrantibus loquendi modos reprehendas, quibus ipſe in hac tua
Anatome non ſemel uteris. Addemus & illud, quod præcipuum eſt,
te dum placita cudere vis & ſenſu tuo abundare, non ſolum novita-
tis, ſed & impietatis crimen ſubinde incurrere. Tua ſunt: *Deum de*
omnibus & ſingulis eventibus decretum non feciſſe: Non eſſe conveniens Deum
decreviſſe de graminum numero, aut vermium ac culicum: Hæc ipſa nec boni
quicquam nec mali in ſe habere, nec ad Dei gloriam aut univerſi perfectionem
facere. Non potuiſſe hominem (ante lapſum) ad plenariam felicitatem pertin-
gere, niſi per peccatum: Filii improbi optantis mortem patris ægrotantis ſcelera-
tam mentem, cum Dei decreto conſpirare: Legem Dei minus proprie volunta-
tem Dei appellari; Voluntatem Dei antecedentem, qua vult omnes ſalvari ſi
credant, non eſſe voluntatem, ſed deſiderium & votum: Nullum eſſe decretum
Dei conditionale: Ea quæ Deus execratur inevitabiliter fieri: Rectius fore ſi
abſtineatur ab illa diſtinctione peccati in Originale & Actuale, cum Originale
Actuale quoque ſit: Fidem Deum non prævidiſſe, ſed facere decreviſſe, hoc au-
tem,

tem, quod Deus decrevit, non prævidisse, sed velle: Christum non posse esse fundamentum & caussam electionis: Deum non posse dici sperare, quod ipse factus est: Christianas virtutes, fidem & charitatem non acquiri usu & studio; Iudicem Ethnicum qui in jure dicundo, & herciscundis possessionibus judicat ex æquo & bono, nihilo justiorem esse coram Dei tribunali, quam latrones, qui inter se æqualiter & bona fide prædam partiuntur; Et similia quamplurima crudæ & horridæ istius Contraremonstrantium, quam nunc adornas, Theologiæ partus & germina.

Sunt qui & illud tuum Axioma ex Machiavelli schola depromptum nigro commate notant: *Eum qui fide in Christum caret Filium Dei non esse, ac proinde non posse esse hæredem justumque possessorem bonorum terrenorum, quantumcunque virtutibus civilibus emineat.* Quid sit scepts Principum insidiari, si hoc non sit, utique non videmus. Ergone l seditiones, rebelliones, regum exactiones, Theologiam Reformata componere occipis? quæ hæc tua insania? Principes justos non e Dominos regnorum ac ditionum suarum, qui in Christum non cr dunt? Quod jus hunc justæ possessionis titulum expedit? Hoc aximate fretus regnum Galliæ, tibi tuæque Religionis Principibus arrogabis; nam Catholicos, qualis Rex est Galliarum, *Christum reipsa negare, Palatinæ Catecheseos docent Responsa.* Qui aures habet ad audiendum audiat. Alii non levem in opere tuo inconstantiam se observa affirmant, & tandem argumentorum vi coactum, fateri, quod ex professo oppugnas; Deum nempe in electione ad fidem respexisse, & credentes intuitu fidei futuræ esse electos. Omnes insignem illam tua προσωποληψίαν taxant, quod cum in Remonstrantes ferreus sis & implacabilis, lenius & suppressis nominibus eos Contraremonstrantium coryphæos refutes, quos gravius errare (si modo error dice dus sit & non hæresis) tibi persuasum est. Scribis ab iis doceri e quæ *summam Dei sapientiam & bonitatem convellant*, & ex quibus conse quens fit, *Deum esse peccati authorem*, quod ipsissimum est impietatis ἀσεβείας ἀκρωτήριον. Nec tamen hisce Doctoribus Ecclesiæ sacris inte dicis, nec Principes ut ab istis zizaniis agrum Domini purgent ho taris, cum tamen ignorare non possis & istorum dogmatum asserto res in Ecclesiis etiamnum ferri, orthodoxorum titulo insigniri, im ipsi Synodo Dordracenæ interfuisse, & ab ea ὁμοδοξίας simul & ὀρθοδοξίας testimonium impetrasse. Remonstrantium sententiam, ex qu nihil prioribus consectariis affine deducis, ut non ferendam exagita ejus Doctores virulenta oratione persequeris, & quasi re bene gest Ecclesiis ac Scholis exactos esse, barbara crudelitate gloriaris, id qu in Præfatione huic operi præfixa. quin ut cœptum opus urgeant Ordines Generales animose mones, hoc est, uti nos interpretamur, car ceres & equuleos parent; neque enim aliud ad miseriam nostram addi potest. Verum quam feliciter R. T. Anatomicum Arminianis mi egerit, propediem demonstraturi sumus. Limpidissima sacræ Scripturæ oracula vomicas à te & putidos errores judicari manife stum fiet, quæ sana sunt morbida appellari, nervos pietatis incidi peccatorum repagula & ligamenta laxari, plurima bene contexta di solvi, planum & lævem veritatis vultum humanorum commento

run

...m impetigine & scabie exasperari, & quæ nusquam occurrunt in ...rminianismi corpore imaginaria falce resecari. Non deerunt, sci-...us, qui hos nostros conatus sunt sugillaturi, nec Molinæo parem ...dversarium opponi posse statuent. Sed horum judiciis parum ter-...mur, cum nec eruditionis, nec facundiæ aut Grammaticæ maledi-...ntiæ certamen inire instituerimus, cum viro eruditissimo & facun-...ssimo, sed nudæ ac simplicis veritatis, quæ non aliud sibi quam à ...ipsa præsidium deposcit. Si rationum pondere victis succumben-...um erit, non inglorium arbitrabimur à veritate vinci, quanquam ...oriam apud homines non quærant, qui de gloria divini nominis ...ontendunt. Possemus forte quæ salse dicuntur à R. T. alio sale ...onfricare, sed hac parte tui dissimiles esse volumus, ne conviciis ...perose respondendo agnoscere videamur, quæ in nos congeris, præ-...rtim cum Theologorum sit ea dictis, factis, scriptisque sectari, quæ ...d veræ pietatis studium faciunt. Anatomen tuam denuo resecabi-...mus, sed ea qua par est reverentia ac modestia, ne aut insignes quas in ...e contulit ὁ δωροδότης Deus, dotes contemsisse videamur, aut in eun-...em, in quem T. Reverentia, immodestiæ lapidem impegisse. Eo-...um autem omnium judiciis Responsionem nostram submittemus, ...ui nec te, doctissime Molinæe, serviliter amarunt, nec nos hostiliter ...derunt. Vale.

DANIELI TILENO
REMONSTRANTES EXVLES S.P.D.

VIr Clarissime, & nobis in Iesu Christo dilecte atque honorande Frater,

Vnicum divinæ veritatis promovendæ studium fiduciam no-...bis addit, ut Rever. Vestram, cum qua hactenus nullum literarum commercium nobis fuit, per ceram & linum, quod ajunt, compella-...re non dubitemus. Enimvero cum sciamus officii nostri, & conscien-...tiæ interesse, ut quam à benignissimo luminum Patre veritatem didi-...cimus atque accepimus, eam fortiter & pro virili nostra ad multo-...rum commodum & utilitatem promoveamus; Et Rever. Vestram, non mediocriter hujusmodi consiliis studiisque nostris favere intelli-...gamus, operæpretium nos facturos putavimus, si cum R. V. hoc im-...primis rerum statu, propius atque arctius aliquod literarum consi-...liorumque vinculum contrahere conaremur. Etenim si unquam, cer-...te adflictis maxime ac laborantibus Ecclesiæ rebus, æquissimum ad-...eoque necessarium est in subsidium vocare imprimis eos, quorum ce-...lebre nomen, & nota Christiano Orbi eruditio, industria, ac pruden-...tia ad eas suffulciendas, & si forte Deo ita videbitur, erigendas re-...staurandasque momentum non vulgare possunt adferre. Etsi vero persuasissimum nobis sit Reverentiam Vestram, qua est erga Deum pietate, & erga proximum charitate, sua sponte propria serio in hanc longe optimam curam incumbere, imprimis dum à publicis omni-...bus negotiis & oneribus abstinet, tamen nihil dubitamus, quin utrin-que,

Narratio atque querela de Remonstrantium persecutione.

que, tum noster, tum R. V. zelus acui & accendi fervidius m[illegible] possit, si consiliis, studiis, operisque junctis atque in commune c[illegible]tis, eandem caussam pari animo & fiducia agamus. Auxit miru[illegible] modum opinionem & fiduciam hanc nostram Vir Clarissimus & eorum qui animas suas difficilibus hisce temporibus pro Christ[illegible]les habuerunt, antesignanus fortissimus Albertus Huttenus, quibus postremis etiam suis stimulum subdidit ut Rever. Vestræ, qu[illegible] maximo res nostras Ecclesiarumque nostrarum statum cognosc[illegible] desiderio teneri significaverat, epistola aliqua gratificaremur. Et h[illegible] quidem occasionem neutiquam nobis negligendam, sed amb[illegible] manibus arripiendam putavimus, si forte hac ratione aditus pa[illegible] posset ad propiorem quandam consiliorum studiorumque communicationem, & familiarius aliquod literarum commercium. Q[illegible] de nobis, rebusque nostris quas cognoscere aves, Vir Clarissime[illegible] habe.

Hactenus id conjunctis animis studiisque egimus, ut divinam [illegible]ritatem quæ secundum pietatem est in quinque notis, quos voc[illegible] Articulis, pro nostro modulo, sine cujusquam damno, læsione, au[illegible]juria, adsereremus: utque conscientiarum libertatem quæ m[illegible] sudore, sanguine, & labore majoribus nostris hactenus constit[illegible] Patria nostra, ad exemplum antecessorum nostrorum non pauco[illegible] sartam tectam custodiremus. Non tulit hoc propositum nost[illegible] humani generis hostis, sed sursum versum omnia commovit, u[illegible] obicem poneret, prævidens haud dubie quantum ea res damn[illegible] atque detrimentum rebus ipsius tranquillis allatura esset. Nec[illegible] fuerunt qui, sive errore quodam mentis, sive animi morbo, sive [illegible] de caussa, operam suam prudentes imprudentes tam in Repub. q[illegible] in Ecclesia eidem strenue navarunt, donec tandem dissoluta prim[illegible] Reipub. compage, & paucorum iniquis & pertinacibus studii[illegible] molitionibus multorum recte, atque ex re Reipub. & Ecclesiæ c[illegible]sulentium judicia studiaque subvertentibus, res eo paulatim dedu[illegible] est, ut refragantibus duabus non contemnendis Provinciis, aliis v[illegible] vel vi vel minis in eandem sententiam pertractis, Synodus convoc[illegible]sit, in qua ii soli qui non tantum huic nostro proposito directe, at[illegible] ex professo semper adversati fuerant, sed tantum non inimici at[illegible] hostes capitales erant, qui manifesta secessione facta se nobiscum [illegible]hil in posterum commune habere velle testati fuerant, utramque [illegible]ginam fecerunt. Horum judiciis vellemus nollemus stare, & cad[illegible] oportuit causam nostram. Quid ageremus? Omnia frustra era[illegible] Conclamatum erat. Ab his ipsis citati sumus, & coram his ipsis [illegible]dicibus tanquam rei pro tribunali causam dicere coacti sumus. N[illegible] conferendi potestas, nec loquendi libertas nisi ad arbitrium eor[illegible] concedebatur. Et utut magnifice satis atque liberaliter ad caus[illegible] nostram dicendam citati essemus, tamen cum ad rem ventum [illegible] leges loquendi & silendi, causamque totam agendi ab illis judici[illegible] accipiendæ erant. Quare damnati tandem etiam sumus inaudit[illegible] indefensi, turbatæque Ecclesiæ, & quod omni prorsus colore ca[illegible] αὐτοκατακρίτως rei acti. Et hujus Synodi judicio freti, ii quorum au[illegible]

Tanquam qui suopte judicio sunt condemnati.

s Reſpub. in aliam plane faciem paulo ante converſa fuerat, qui-
e ejectis optimatibus rerum potiebantur, damnationi factæ non
ntum adjiciunt calculum ſuum, noſque miniſteriis functionibuſque
ſtris exauthoratos à publicis locis & cathedris abſtinere jubent,
l etiam ſolenni inſuper promiſſo obſtringere nos conati ſunt, ut
nnibus non publicis tantum, ſed privatis etiam qua directis, qua in-
rectis officiis, quæ ad ſententiæ noſtræ confirmationem facere poſ-
nt, quæque proximo & in primis Eccleſiis noſtris debebamus, in
um renunciaremus: cumque id facere gravaremur, imo id per
nſcientiam nobis neutiquam licere rationibus multis doceremus,
eoque evinceremus, nihilominus tamen rebellionis & inobedien-
damnati, & ab Eccleſiis noſtris vi avulſi, patriaque tota proſcripti
nus. Hoc præmium laborum noſtrorum tulimus, & tanti nobis
nſtitit veritatis & bonæ conſcientiæ ſtudium. Et hac quidem ra-
ne judicabant iſti cauſam noſtram funditus deleri, & peſſumdari
ſſe, ſi videlicet, (quo ſtratagemate Iulianum Apoſtatam olim uſum
e teſtatur Nauclerus) civitatibus atque urbibus ejicerentur ii, quo-
n opera & conſiliis cauſa noſtra hactenus aliquomodo ſteterat.
Sed reſtabant Eccleſiæ, nec paucæ numero, nec qualitatibus mo-
æ, nec infrequentia tenues, nec ſtudio zeloque erga cauſam bo-
m frigidæ, ſed multæ, maximæ, frequentiſſimæ, & zelo ardentiſſi-
e. Vt eæ vel tædio faſtidioque longo frangerentur, vel ſtratagema-
aliquo politico diſſolverentur, vel blando aliquo palpamento cir-
mvenirentur, ſperare non licebat, edoctæ quippe jam multo ante
erant de ſententiæ noſtræ veritate, contrariæ falſitate & abſurdita-
, deque cauſſæ totius juſtitia & æquitate: quare viſum eſt eas per
n in officio retinere. Hinc factum eſt, ut edictis decretiſque ſeve-
ſimis cœtus omnes, qua publici, qua privati, vetiti ſint; & necubi
iſquam eſſet qui ea violaret, præſidia pleriſque civitatibus, à quibus
qua ratione metuendum videbatur, impoſita ſunt, militibuſque,
et irreligioſis plerunque & ferocibus hominibus, arbitrium de
rtunis vitaque civium conceſſum eſt, adeo, ut non raro in cœtus eo-
m inermes, & ſolius tantum conſcientiæ cura occupatos, manus
ilitum veluti in hoſtes & perduelles ductæ ſint, indultumque illis
erit tam crudeliter, tam immaniter in cœtus iſtos graſſari & ſævi-
, ut nulli nec ætati, nec ordini, nec ſexui parcitum fuerit, ſed pudo-
s honeſtatiſque repagula omnia rupta, & ſtupris, rapinis, ac cæde
nocentiſſimorum & optimorum civium ſævitum ſit. Hinc odia
eque, & nunquam finiendæ aut oblivione ulla delendæ inimicitiæ.
tſi vero hujuſmodi agendi ratio non leviter aliquando perturbet
onnullos eorum qui nobis favent, neutiquam tamen propterea ani-
um deſpondent Eccleſiæ, ſed divina virtute palmæ inſtar contra
nera impacta adſurgunt, & generoſa animoſitate majora in dies in-
rementa ſumunt. Neque enim fieri poterit, ut unquam mitibus &
anſuetis Ieſu Chriſti ovibus tam immanis ferocia probetur, aut
uſmodi argumentis cauſæ bonitas perſuadeatur. Hinc videas Ec-
leſias paſſim numero & zelo creſcere, & ex ipſis illis lanienis non
ntum veluti ex alimento ſuccum, & medullam ſuam præcipuam

 ſugere,

ſugere, ſed optimarum etiam animarum acceſſione locupletari. Ut hæc res non parum eos qui hujuſmodi tragediam orſi ſunt, & ut cataſtrophe reſpondeat prologo, novis durioribuſque remediis m tentaturi dicuntur. Sed quid futurum ſit dies docebit. Interim Optimates quibus moderatiora ſemper conſilia placuerunt, vident hæc, & dolent Rempub. in eas compingi anguſtias, & in tantum diſcrimen vocari. Reliqui hominum ordines, qui longe maximam Reipub. partem conſtituunt, facile colligunt quo tandem res illa evaſura ſit, & cum proximum Ucalegonta ardere vident, flammam illam vicina omnia correpturam nihil dubitant. Hinc una cum diffidentia perpetua, exitialia intus alunt odia, eruptura tandem aliquando in nervum, & ruinam late datura. Eccleſiaſtici interim paſſim rebus commodiſque ſuis ſtudent: Eos, qui vel leviſſima ſententiæ novæ aſpergine tacti aut tincti videntur, loco movent, aut palinodiam canere jubent: Nulli parcitur, ne quis ſuperſtes maneat à quo vel minimum ſibi metuant. Tenebriones clamoſiſſimi, & digni qui inter diſcipulorum cathedras adhuc plorent, ſed quibus Pelidæ ſtomachus, cedere neſcii, ii in primis & ſecundis nunc conſiſtunt, ac præmium rei bene navatæ reportant lautiſſimam conditionem. Reliqui ſuo quiſque ordine ſpolia dividunt, & vacua dominantur in aula. Nos extorres, exules, ne patriam neglectui habere videamur in confiniis hæremus, unde Eccleſiis noſtris quam ocyſſime & tutiſſime conſulere nobis licet: Et experimur hac in parte divini numinis benignitatem, quod apud eos qui nobis hactenus peſſime voluerunt, hoſpitium nobis, atque ægritudinum noſtrarum diverſorium non incommodum concedatur. Temperat hac ratione clementiſſimum numen, & compenſat caſtigationis ſuæ ſeveritatem inopinati beneficii dulcedine.

Vides, Vir Clariſſime, breviter & in compendio rerum noſtrarum faciem: quam oculis tuis propterea ſubjicere volumus, ut ex his conjecturam facias quanto morbo intercute laboret patria, & quibus remediis opus eſſe exiſtimes, ut morbo iſti commode occurratur. Nos quidem, qui Eccleſias noſtras in hiſce anguſtiis ver[illegible] opemque & auxilium noſtrum implorare novimus, id operam damus, ut manum veluti ex propinquo ſubinde porrigamus, & quantum in nobis eſt eas ſublevemus. Plerique noſtrum jam in ipſis provinciis maximo cum diſcrimine verſantur, & quanta poſſunt animi contentione afflictis atque oppreſſis ſolatium præbent, & conſiliis, precibus, hortationibus, concionibus, ſeu clam, ſeu palam, prout occaſio ſe dat, eas juvant. Reliqui quotquot ſunt ad unum omnes parati ſunt præſtituto tempore, idem periculum bono Eccleſiarum volentes lubenteſque ſubire. Et quî poſſemus aliter, Vir Clariſſime? Tot mille animarum voces, deſideria, gemitus, ſuſpiria, lamenta conſtringunt nos, ut vel ſi centum mortes perpetiendæ forent, aliter agere nequeamus: Nec dubitamus, quin ſi ulla adhuc reliqua ſint miſericordiæ viſcera, ſi ullus patriæ amor reſtat, ſi humanitas omnis exuta non ſit ab iis qui jam ad clavum Reipub. ſedent, tandem aliquando aurem præbituri ſint juſtis tot innocentium, tot procerum,

patriæ amantium civium querelis & ſuppliciis, vel ſaltem tam in-
ſlibili tot Eccleſiarum conſtantiæ in re tam ſancta ultro ceſſuri.
Iterea tamen quandiu iſta ſpes non affulget, fovendum eſt tam lau-
dabile Eccleſiarum ſtudium, & diligenter curandum ne qui Davi
interveniant qui eas turbent: nec enim deſunt qui id unum omnibus
vibus agunt, ut ex omni parte mundi concitent mortales, qui eas
nunc hoc nunc illo ariete impellant, & ab iſta animi conſtantia de-
turbent. Et jam non ita pridem in ſcenam prodiit Hercules ille ve-
ſti Gallicus, qui labantem Synodi authoritatem ſuperbo ſcripto
ſi veluti tibicine aliquo fulciat, nominiſque ſui claritate oculos
multorum alioquin minime malorum præſtringat. Etſi vero nihil
aliud quam veterem & rancidam cramben recoquat, novo tan-
tum quodam Latinitatis juſculo dilutam, & quæ ipſi propria eſt, di-
ctoria inſolentia, & Ariſtarchico ſale aut felle potius maceratam,
tamen quia fæcialis hic ex Gallia prodit, id incommodi cauſæ noſtræ
afferre videtur, quod nobis bellum indicere videatur univerſa Gal-
lia: Abſque hoc eſſet, Entellus vires in ventum effudiſſet. Neque
enim eſt quod jure merito ſibi metuant Eccleſiæ noſtræ ab ejuſmodi
Pyrgopolinice: Iampridem munitæ ſunt contra veteres illos coc-
cyſmos quos ille occinit, & propediem cum Deo intelliget clariſſi-
mus quanto conatu quantas nugas egerit. Vtinam vero etiam liberet
R. V. in ipſa Gallia, contra iſtum Britanniæ ſtipendiarium calamum
ſtringere! quanta, bone Deus! acceſſio fieret bonæ cauſæ noſtræ!
Non jactarent ſeſe diutius tenebriones iſti Galliæ titulo. Sed non
urgebimus R. V. gravibus ſatis, & non minus utilibus Eccleſiæ curis
occupatam uti confidimus. Nec honeſtatis fortaſſe rationem bene
habuiſſe videbimur, quod in ipſo literarii hujus commercii aditu hæc
rogare audeamus: ſed unicum veritatis propagandæ ſtudium, quod
nos impellit, iſtam, ſi qua eſt, culpam eluere facile poteſt.
Reſtat, quod & caput rei eſt, ut quantum poſſumus, contendamus à
R. V. ut ſi animo nobis, & cauſæ communi noſtræ faveat, uti confidi-
mus, conſiliis etiam ſtudiiſque ſuis auxiliarem afflictæ cauſæ manum
præbere velit, & in occaſione ea nobis ſuggerere, quæ ex re noſtra eſſe
putabit. In ea enim nunc incidimus tempora, quibus merito dicere
cum Apoſtolo licet: Adverſarii multi ſunt, ſed veritatis oſtium in-
gens apertum eſt. Adverſarii multi ſunt, qui nobis divinam veritatem,
quæ ſecundum pietatem eſt, & conſcientiarum libertatem omnibus
iuribus ereptam eunt, quique omnia ſuſque deque habent, dummo-
do errores ſuos craſſos, & pudendos per tyrannidem in Eccleſia Ieſu
Chriſti ſtabiliant. At quæ poteſt eſſe aut ſanctior, aut Deo gratior
cura, quam ut ejuſmodi Diotrephis, qui Dominatum in Fratres affe-
ctant, & interim Eccleſiam Ieſu Chriſti erroribus noxiis onerant,
obviam eamus, & una cum libertate, quæ inter diſſolutam licentiam
& tyrannidem media eſt, veritatem divinam quæ ſemen pietatis eſt,
aſſeramus, iis armis quæ manſuetos & mites Ieſu Chriſti diſcipulos
decent? Licentiam quidlibet temere effutiendi & in dubium vocan-
di tanquam veritatis & pietatis prodigam odimus: Sed nec minus
averſamur eos, qui in ea quæ recepta ſunt, tanquam extra omne du-

 bium

bium poſita inquiri nolunt. Veritatis promotioni ſi recte conſere volumus, abeſſe à nobis debet una cum φιλαυτία ſive αὐθαδεία, pyrrhonia quædam ἀκαταληψία aut ἐποχή. Nil enim magis divinæ veritati officere poſſe credimus, quam quod vel nihil certum, aut indubium, vel omnia æque certa & indubia, quæ pridem recepta ſunt habeantur. Intra neceſſaria & utilia valde firmiter conſiſtendum eſt: In reliquis moderate & modeſte diſſentire liceat. Hæc noſtra ara eſt: huc omnes contendimus unanimiter. Et aperuit nobis benignus ille Deus oſtium magnum, & tantum non portas bipatentes, per quas catervatim ſeſe infundunt ii, qui amore hujus moderatæ veritatis vehementer flagrant: Et uti fere fit, accendit acuitque amorem iſtum, quæ nunc in innocentes ſævit, perſecutio. Vti enim flamma, quo arctius cohibes & conſtringis, eo fervidius urit, ita animi bonorum quo magis coercentur edictis mandatiſque, eo fortius uniuntur, & veritatis ſtudio inflammantur. Quare Vir Clariſſ. ne ſinamus luculentam hanc occaſionem nobis effluere, ſed conferamus in commune quæ accepimus à Domino Ieſu ad publicam ædificationem. Albæ ſunt ad meſſem regiones: jungamus falces noſtras, & metamus ſegetem, quam reponamus in immortale Servatoris noſtri horreum. Si odiis, opprobriis, & conviciis premimur ab iis quos id minime decet, tanti ſit nobis cauſæ quam tuemur, & conſcientiæ bonitas ut illa floccifaciamus. Per anguſta iſta graſſandum eſt ad auguſtam Chriſtiani orbis reformationem, & pietatis, heu nimium labefactatæ reſtitutionem. Nos quidem quod attinet, quicquid omnino, vel ſit judicabimus, vel ex R. T. intelligemus prodeſſe, aut uſui eſſe poſſe Reipub. Chriſtianæ, id lubentes alacreſque conferemus, & ſubinde R. T. literis ad idem ſtudium, ſi grave non fuerit, ſolicitabimus. Deum etiam Patrem miſerationum rogare non deſinemus, ut ſlictarum Eccleſiarum ſuarum miſereri velit, eaque R. T. & nobis inſpirare conſilia, quæ utilia & ſalutaria nobis, Patriæ, & inprimis Reipub. Chriſtianæ eſſe queant. Vale Vir Clariſſime.

A Fratribus ob aſſertam veritatem, quæ ſecundum pietatem eſt proſcriptis & relegatis.

IOHANNI GREVIO,

BERNHARDVS BRANTIVS S. P.

VIx credis, Grevi deſideratiſſime, quanto mœrore affectus fuerim, cum præſens luctuoſiſſima tua conditio nobis exponeretur. Ecquid enim majori triſtitia & dolore animi nos premere potuit, quam inaudire te pientiſſimorum parentum ſobolem, quondam Myſtam & Angelum cœtus benedicti, quæ ſoſpitatori noſtro in hac miſeriarum valle colligitur, affinem inſuper conjugis meæ carisſimæ, huc abjici & protrudi, ut periculum exiſtimationis & fortunarum tibi metuendum veniat. Doleo ſane vicem & tuam & familiæ. Atque ut videas nos revera συμπαθεῖν, intermittere nec po

re debui, quin animam tuam nonnihil ſedarem, dolorem mitiga-
m, rationemque oſtenderem, quomodo ex hoc barathro perditio-
is te extricare, Conjugi & Matri dilectiſſimæ ægritudinem animi,
ctum & fletum abſtergere, Familiam denique lætitia afficere queas.
nimum pacatum reddes, ſi cum Deo tuo, Eccleſia, & Magiſtratu
hriſtianiſſimo in gratiam redeas. Meminiſti cum coram adeſſes,
r viſcera Miſericordiæ Divinæ te interpellatum, rationem habe-
s Eccleſiæ Ieſu Chriſti, & operam dares ne te adjutore amplius illa
eretur & ſcindatur. Quæ enim injuria major, quæ gloriam ipſius
ei noſtri magis obfuſcet, quam ex duritia cordis Eccleſiam ever-
n potius velle, quam vel minimam propriæ exiſtimationis jactu-
n fieri. Dedecet ſane nos, qui nomen noſtrum ſummo Imperatori
hriſto in ſacro Baptiſmate dedimus, animi illa contumacia. Quæ
im illa Religio, cui Religio non eſt cum quibuſvis Sectariis & Hæ-
ticis Eccleſiam premere, putidis convitiis & inanibus conſequen-
s, illam contaminare & polluere? Tute noviſti eas ipſas conſe-
entias, quas veſtri nectunt, & Eccleſiis objiciunt, ab ipſa Synodo
ordracena rejectas. In cathedra de illis altiſſimum ſilentium, &
c omne Reformatarum Eccleſiarum ſtudium ſpectare, ut gloria
nnis Electionis, Fidei, & ſalutis ſoli Deo remaneat, qui ſuos inde-
nenter diligens, ab omni illos inſultu & machinatione Sathanæ pro-
git, & opus Redemptionis in iiſdem perficit. Intra hos terminos ſi
nobiſcum verſere, næ tu præclare de Eccleſia Ieſu Chriſti mere-
re! Memor itaque eſto unde excideris, reſipiſce, & priora opera
cito. Sin minus vides manum Dei contra te extenſam, quæ pruri-
m ingenii non inultum ſinet. Sane ſi me conſultore uti voles, ſub-
ribendum judico orthodoxo conſenſui. Sin vero mentis tuæ im-
ecillitas hoc vetet abſolute fieri, ſaltem te obliges, pacem Eccleſia-
m te ſectaturum, & Magiſtratus benignitatem & clementiam, quæ
peras ſedes quietis relinquunt, agniturum. Hoc ſi obtineam, crede
ihi apud amicos, quorum magnam copiam Parens mecum in Bel-
io habet, nos acturos, ut non tantum omnis noxa, quæ commiſſa,
ondonetur: ſed & ad priſtinam dignitatem redeas. Hic ſi conſilio
neo ſteteris, conſcientiam tuam tranquillam reddes, animum omni
ura, Matrem & Conjugem, mœſtiſſimas, ab omni perturbatione, fi-
olum metu, familiam periculo, liberabis. Sin vero minus, cogita-
ones tuæ te accuſabunt, moleſtiis te involves, Matrem decrepitam
c Conjugem enecabis, filiolo ignominiam, amicis moleſtias relin-
ues. Moveant te fletus, ejulatus Matris te moveant. Valeant ejuſ-
em ſuſpiria. Cave ne animus tuus obdureſcat, dum caſtigationem
Divinam perſentis. Manaſſis potius exemplum te flectat, qui cha-
ybeis vinculis deductus in Babylonem, cum anguſtia afficeretur, de-
precatus eſt faciem Iehovæ, depreſſitque ſe valde coram Deo majo-
um ſuorum, nec vana fuit ejus humilitas & deprecatio. Deus enim
exaudivit ejus deprecationem, reduxitque illum in regnum. Sic ſic
Manaſſe didicit Deum ſuum agnoſcere. Vtinam & vincula tua tibi
& Eccleſiæ ſint ſalutaria. Nos non ceſſabimus pro te preces noſtras
undere, ut cum Deo, Eccleſia & Magiſtratu in gratiam redeas.

Quorum patrocinium tibi ex animo opto & voveo, & de con[illegible] tissimo nostro in te affectu, te securum esse jubeo, firmiter tibi[illegible] persuasum habens, nihil nos acturos quod in tui detrimentum c[illegible] re possit. Bene vale. Deus te sospitet, & mentem sanam in corp[illegible] sano largiatur, ut diu Ecclesiæ bono superstes vivas. Tu si queas[illegible] responso aliquo dignare, & ut valeas refer, ut sciamus quid spe[illegible] debeamus. Salutat te Parens meus venerandus, cum Conjuge. [illegible] bito Vesalia 23 April. Anno 1620.

BERNHARDO BRANTIO

IOHANNES GREVIUS S. P.

Responsio ad superiorem.

GRatissima mihi, amicissime Branti, συμπαθείας tuæ in hac q[illegible] vere nominas luctuosa mea conditione significatio, eam[illegible] ego ex candore tuo, affectu in me pristino, & familiaritat[illegible] ter nos à teneris mutua, hactenusque (si infelicissimum hoc que[illegible] cumque Religionis dissidium excipias) illæsâ veram & seriam ex[illegible] mo. In ea autem dum mihi quod est amici, Christo autem sum[illegible] legislatori, quod est Christiani, præstare satagis, qui nos intimo [illegible] næ miseriæ sensu affici, dolentibus condolere & patientibus com[illegible] non semel jussit, eaque pro viribus nostris expedire quæ ad s[illegible] tium, subsidium, aut qualemcumque opitulationem afflicto opp[illegible] soque proximo servire possint; recte quod, postquam te meo no[illegible] ne mire anxium sollicitumque sis professus, ad consilia abeas ea[illegible] suppedites, quorum usu, rebus tum meis, tum totius familiæ, in [illegible] mam tristitiam demersæ, mederi atque consulere possim. Agnc[illegible] affectum, & mihi de hoc amicorum genere gratulor: sed dum c[illegible] silii tui rationem, quod suggeris, expendo, & singula ad calcu[illegible] revoco, quæ literis tuis mirum in me affectum spirantibus inspe[illegible] occurrit prima fronte, te contumaciæ & præfractæ animi mei ob[illegible] nationi, quidquid inobedientia mea contra summas potestates p[illegible] catum, in universum imputare; imo sic te statuere, ex vana ali[illegible] me, & stulta ambitione (ne quid existimationi meæ deperiret e[illegible] rem revocando, aut cedendo melioribus monitis) lacerandæ, at[illegible] ut totum dicam, opprimendæ Ecclesiæ gnaviter incumbere dec[illegible] visse. Amice quo te præjudicia & opiniones tuæ abripiunt. Patr[illegible] itaque per Deum te rogo, & omnia sacrosanctæ charitatis (qu[illegible] pravi nihil suspicari asserit Apostolus) jura te obtestor, patiare, [illegible] quam, animo tuo opinionem hanc evellam, & horridam illam[illegible] actionum mearum intentione atque scopo hypothesin, aut mitig[illegible] saltem judicii tui asperitatem. Rationibus hoc tentabo, quas p[illegible] dentiæ tuæ expendendas, ponderandas, imo si libet enervandas [illegible] linquo. Rem te dignam, mihi gratam, aliis forte salutarem præ[illegible] bis, si huic labori te accinxeris, & benigne commonstraris, nos fu[illegible] potius rationum levicularum delusos, quam ex irrefragabili c[illegible] scientiæ nostræ, solidissimis rationibus innixæ, imperio compul[illegible]

in g-

raviſſimam ſummi Magiſtratus offenſionem incurriſſe, qui mini-
ſt iis noſtris exauthorati, & priſtina ſtatione dejecti, petentibus Ec-
c iis, officia noſtra commodaverimus. Audi amice exauthoratos
n per Synodi Provincialis decreta, quæ rata eſſe voluerunt ſum-
n poteſtates; & externa illa, quæ miniſtrum publicum externe
f mant, & ut ſignificantius dicam, qualificant, nobis periiſſe non
d itemur, libentiſſime hoc ſummo Magiſtratui deferentes; mini-
ſ iis eum nos pro authoritate ſua exuere, ſtipendiis privare, tute-
l & patrocinium denegare, templis interdicere, plurimaque id
g ius alia jure in nos poſſe. At in iis, quos Apoſtolos, Epiſcopos,
esbyteros, Paſtores promiſcue nominant, alia præter hæc, majoris
e momenti, an non conſideranda veniunt, interna illa & ſpiritualis
tio? cujus (liceat hoc à ridiculis Pontificiorum Sacramentis mu-
re, & ad propoſitum hoc transferre) character, meo judicio, in-
ebilis ſemel impreſſus æternum eos huic muneri devinxit? Inter-
etiam illa & tacita Chriſti vocatio, qui eos ſemel ſibi elegit, do-
que inſtructos Eccleſiæ ſuæ præfecit, & ad perpetua ſervitia ſibi
ligavit, quo nexu, quo vinculo indiſſolubili prorſus, quis morta-
m ſolvet, quis quæſo expediet eos? Non ineptum, fingere atque
tuere ſpirituale inter Eccleſias miniſtroſque Euangelii conju-
im, & quemadmodum humana conjugia nullo jure, nulla poteſta-
ſolubilia, quæ ſpiritualis hujus conjugii imagines quaſi ac typi; ſic
dem tacite dictare, Paſtorem cum Eccleſia indiſſolubili nexu co-
rere. Qui hæc ſerio meditantur, & ad conſcientiæ ſuæ ſuffragium
inde recurrunt; audiunt eam hæc inclamare: tu Chriſti, ſummi
ſtoris ovium, in terra hac vicarius, in perpetuum ei obligatus,
ſcendo gregi ejus quantum potes fideliter & ſtrenue incumbe:
emineris te non tui juris, in poteſtatem Eccleſiæ, ſponſæ Chriſto
lectiſſimæ, te tranſiiſſe, eique ſancto, ſpirituali, perpetuo, atque in-
olabili fœdere & juramento te obſtrinxiſſe: in quem finem tibi pa-
facta myſteria divina? in quem uſum divinitus tibi ad ſacroſan-
um hoc munus conceſſa aptitudo & ſufficientia? ſi non ea pandere
iis, ſi non erudire & perficere alios volueris. Quorſum viri ſapien-
s ſapientia ſi eam non exſerat atque exerceat, defoſſo in terram
heſauro ea non abſimilis, Eccleſ. 20. Hortatur Apoſtolus in ſtatione
oſtra permaneamus, monet Chriſtus nomen ſuum conſtanter profi-
eamur, mandat talentis concreditis negociemur, & amplas ſupra
ortem lucremur & reſtituamus uſuras. Ei itaque, qui ſemel eos in *1 Cor. 7.*
ivina & ſancta hac ſtatione locavit, profeſſionem nominis ſui de- *Matth. 25.*
nandavit, talenta concredidit, domus ſuæ cuſtodes poſuit, vigilare *Matth. 10.*
uſſit, & latratu ſuo prodere & arcere infeſtos homines, qui quoquo *Eſai. 56.*
modo nocituri veniunt; ei, inquam, quid reſponſuri, ſi deſerta voca-
ione, ſepultis talentis, abjecta profeſſione otioſi deſidere, obdor-
miſcere, muteſcere, & partium ſuarum nullatenus ſatagere velint.
Opus fac Euangeliſtæ, exſuſcita dona quæ in te ſunt per impoſitio- *1 & 2 ad Tim. paſſim.*
nem manuum, inſta tempeſtive atque intempeſtive, miniſterii tui ple-
nam fidem facito, ſtude te ipſum probatum ſiſtere Deo, operarium
qui non erubeſcat, eſto tolerans laborum, ut bonus miles Chriſti: ne

te pudeat testimonii Domini nostri Iesu Christi, neque pudeat mei qui sum captivus, sed esto particeps afflictionum; toties iterata exhortatione, tam serio, tam graviter, omnibus in universum verbi divisque Iesu Christi servis, summus ille Apostolus in Timothei persona inculcat, demandatque ut sedulo, alacriter, indefessim, constanter toto vitæ suæ curriculo Christum prædicando, mandataque ejus inculcando, demandati sibi semel muneris partes exequantur. Tantine merito momenti atque ponderis, apud nos esse debeat Apostolica hæc exhortatio, ne vel tædio difficultatum, vel formidine periculorum fracti, aut rebus prosperis deliniti manum ab aratro alio respicientes facile retraheremus, vel stulta aliqua voluntati inductione inanique, & splendida melioris fortunæ consectatione [illegible]ficillimo, atque molestissimo ministerii jugo nos subtraheremus. Dispariter quidem sua Spiritus Sanctus dona dispertitur, huic plus, illi minus, illi ad centum, huic vix ad decem; à singulis tamen ex [illegible] diligentissime concessis operentur: impares quidem, qui nunc in vineam & ad messem Domini vocantur operarii, & longe inferiores donis qualitatibusque Paulo, neque tantus ex illorum labore fructus aut emolumentum exsurget Ecclesiæ; væ tamen illis nisi euangelizent, væ si obtorpescant. stimulum crede in corde fuisse plurimorum fratrum, & calcar ad summam alacritatem, etiam inter angustias Christi crucifixi sermonem prædicare, cum comminationis istius horrore percellerentur. Inflammati magis cogitationum subinde recurrentium frequentia, charitati (quæ nobis suprema lex [illegible] debet) hoc ipsum adversari, famelicas & sitibundas Ecclesias desideratissimo cibo potuque, nostro cum periculo, explere nolle, & [illegible]
1 Thess. 2. quæ nobis charæ fuissent, quibusque nos tamquam nutrices constituti, Euangelium, imo proprias nostras ipsorum animas, ad solatium & fulcimentum fidei, non impertiri velle. Inter fines externi atque ordinarii ministerii, quod perpetuum esse Christi constitutio vol[illegible], annon hic primarius, ut tum vivæ vocis ἐνεργεία, tum sanctioris [illegible] castigatioris vitæ exemplo ad beatos & cœlestes mores formemus gregem Christi: ut homines Christum professi, vita moribusque secundum Euangelii normam digne ambulando, quantum humana imbecillitas patitur, eumdem ad vivum exprimant, & irreprehensi,
Phil. 3. sinceri, incontaminati, tamquam luminaria aliqua, ad summi Patris gloriam in hoc mundo splendeant? Remonstrantica autem (quam [illegible] discriminis causa vocare liceat) doctrina ex genio, atque indole [illegible] huic fini magis apta, magis apposita, facilius, efficaciusque ad pietatem, atque innocentiam flectit impellitque Christiana pectora: quippe qua necessitatem bonorum operum vehementius urgeat, facilitatem eorumdem clarius aperiat, atque persuadeat, remoras atque impedimenta pietatis majori industria repellat atque cohibeat, obstructo illo invictæ illius supernæ (scis quo respiciam) necessitatis omnia necessitantis fonte. Hoc pacto igitur, Christo gratificari velle, ad sanctissimos mores, Reformationi veræ vere congruentes, Christianam plebem accendere & exhortari, quo fine serio sanctitatis studio, & conspicuo aliquo in eodem profectu, nec Christi, nec cœ-
stiu

um unquam consortia obtinebit; annon operæ pretium judicas. pud omnes sectarios, & quicumque aliquam religionem sunt pro- ssi, axioma hoc tamquam indubitatæ veritatis admittitur, Reli- onem nullam sine externo ejusdem exercitio posse constare, illud- ie tamquam fulcrum & fomentum sibi omnino necessarium depo- ere, quemadmodum pulcherrime hoc demonstrat vir ille Egre- us, Franciscus Balduwini, ab exilio per Archiepiscopum Atreba- nsem revocatus, in discursu quem in primis Bredanis confœdera- rum Belgii nobilium comitiis, ex eorundem voluntate & jussu, ubernatrici Parmensi exhibendum composuit. Posita itaque reli- ionis nostræ necessitate atque veritate, de utraque credo plurimos ersuasissimos esse, exercitii ejusdem emerget necessitas, patebit- ue quo jure exercitio ejusdem, etiam cum periculo, sese mancipa- e non detrectare debuerint. Præter hæc, quæ vides, rationum mo- nenta, mihi cum cæteris paria & communia, votum matris, ulti- naque pientissimi & de Repub. vestra atque universa patria præcla- e meriti parentis mei voluntas (cujus maximam reverentiam atque bservantiam filiis jura imponunt,) arctius huic non temere defe- endæ provinciæ obstrinxerunt: mater me ex desperato morbo jam ene exanimem, precibus & lachrymis à Deo, patre misericordia- um, redemptum, ad exemplum Hannæ, quæ, mater fuit summo lli Prophetæ, templo Dei, & divino sacerdotio me vovit dicavit- que. Ex matre, quæ tibi, parentique tuo honorando, jam plurimos annos amica & familiaris, facile scies, quoties in voti sui non infeli- ci successu (liceat hoc citra arrogantiam dicere) serio exultarit, quo- ties ardentissimo zelo multisque precibus me exhortata fuerit, Spartam hanc, quam nactus eram, fidelissime adornarem, neque umquam in animum meum inducerem stationem hanc laboriosam & molestam cum optima aut amplissima seculi hujus commutare. Si igitur hisce rationibus persuasus, ad conscientiæ meæ tranquilli- tatem, officii mei sedulo & plusquam par erat, tuo judicio, satagere voluerim; ne quæso, Doctiss. Branti, idipsum tantopere exagites, aut ex contumacia, aut ex aliquo luxuriantis ingenii pruritu, aut vana ambitione profectum esse arbitrere. Abfuit contumacia, ab- fuit ambitio, vere dico, abfuit quidquid piam intentionem contami- nare posset. Vah hominem Christianum, pii officii, piæ intentionis atque devotionis obtentu contumaciam, ambitionem, & alia animi vitia palliare & tegere velle. Deum testor hoc unicum intendi, ut Deo & conscientiæ satisfacerem, abhorrui ab iis quæ hic carnem saperent. Conciones meas non seditionis, non tumultus, non con- temptus summarum potestatum, non insolentiæ, non proterviæ oc- casiones aut flabella & incitamenta esse volui. Formatos itaque tu- multuarios, inordinatos, & promiscuos plurimorum hominum con- fluxus nunquam probavi, protestatusque non semel hujusmodi turbis me operam meam denegaturum. Tranquilla mihi & secura, Dei beneficio, hoc nomine conscientia, quod nunquam sub devotionis prætextu aliquid quod devotioni esset contrarium molitus fuerim. Summus ille rerum arbiter, qui se rideri aut ludificari non patitur,

Iean Petit. tom. I.

confundet illos omnes, quotquot ſub pii zeli prætextu mundana ſolummodo & carnalia conſectati fuerint. Sed ne mi Branti prolixitate nimia ulterius te fatigem, ad conſilia tua, quæ ſuggeris, eam. Orthodoxo Eccleſiarum conſenſui, ſi modo hoc patiatur meus meæ imbecillitas, ſubſcribam ſuades, aut ad ſilentium & pacis ſectationem ſummo me Magiſtratui, qui ſedes quietis relinquit liberas, obſtringam. Orthodoxo conſenſui & Euangelicarum Confeſſionum Harmoniæ utinam ſubſcribere liceret, ſalva nobis in ardua hac & abſtruſa divinæ prædeſtinationis materia opinionis noſtræ libertate. Utinam illa ſalva συζυγίαν & ſacrorum communionem nobiſcum non detrectaretis. Vtinam æquis conditionibus ac legibus ad priſtina munia admiſſis Zionem ædificare vobiſcum in pace liceret, & ridentibus ac gaudentibus ob hanc animorum disjunctionem ſæviſſimis noſtris hoſtibus inſperata eorundem coagulatione & mutua conjunctione luctum metumque incutere. Vtrimque hic aliquid remittendum erat, utrimque nonnihil cedendum. Ex parte mea, ego paratiſſimus nihil non facere, quod rei tam neceſſariæ atque optatæ ſervire poſſit. Sed ipſum ex adverſo ſperare an liceat, neſcio, vereorque hanc rem voti potius eſſe, quam ſpei, propter nonnullorum Eccleſiaſtarum σκληροκαρδίαν, qui puritatis & omnimodi conſenſus nimii Zelotæ ab Eccleſiæ (quam anguſtis finibus coarctant) gremio omnes eos arcent, quibus quoquomodo ulla dubitandi, aut hæſitandi in rebus etiam non adeo magnis obrepſit occaſio. Præſtat autem hæc deplorare potius quam palam exaggerare, & ſummum illum rerum omnium rectorem ſedulo rogare, huc omnium ſtudia flectere, huc omnium animos inclinare velit, ut in unum potius habitare velimus, & in unum corpus coaleſcere, quam anathematis fulmine, quo alter alterum nunc proh dolor! ob res pene nihili impetere cœpit, pretioſum hoc corpus ultra diſcindere & lacerare. Doleat nobis jam pene neminem eſſe Chriſti, postquam alter alteri anathema eſſe cœpit, quemadmodum vere D. Hilarius ſuo tempore in ſimili propemodum caſu ingemuit. Pacis ſtudio, quod iterum atque iterum mihi commendas, quantopere afficiar & quam ſerio velim, etiam mea qualicumque opella, hæc teſtiſſima Eccleſiæ vulnera conſolidari poſſe, Deum teſtor, Deum illum pacis, qui juratos pacis inimicos, & ſeditioſa illa pectora acerbiſſimis pœnis mulctabit. A me itaque hoc facile impetrabis, ad pacis ſtudium me obſtringam, ſancteque ſpondeam nihil prius mihi, nihil antiquius fore deſideratiſſimæ pacis ſtudio & promotioni. Cui mea ſtudia, conatus omnes, & quidquid à me proficiſci poteſt, libenter impendam, eumque me Deo, Eccleſiæ & Reipub. præſtabo, quem pacis patriæque amantiſſimi jure deſiderare poſſint, huc ſemper reſpiciens: fructus juſtitiæ ſeritur cum pace iis qui dant operam paci. Et quia mihi pacis ſeria cura, non fruſtra erit te exhortari atque obteſtari, reſtituendæ, fovendæ, firmandæque paci, ne vos zelo veſtro (acrius nihil dicam) officiatis. Meminiſti ad prandium me cum traheres, qua exhortatione litigioſum iſtud in templo colloquium coronare voluerim, vos obteſtando, ne ſpecioſæ potius pu-

Iacob. 3, v. 14.

ta

tis zelo, quam affectuosæ charitatis studio labascentem Ecclesiam sustinere & firmare velletis, neque hæreticidio zizania evellere, aut suppliciis Ecclesiam purgare; sed errantes, hæreticos, schismaticos, lenitate, mansuetudine, rationum robore, testimoniorum pondere, & aliis modis, mediisque omnibus in Euangelio præscriptis, erudire, sanare, & ad Ecclesiæ gremium revocare studeretis. Hoc iterum ingemino, & vehementer rogo, hic vos Christianos præstetis, & excussa hæreticidii cupiditate, abjectoque ejusdem patrocinio, quod nuper in templo vestro suburbano, præsente nostro Brouckhusio, publice insonuit, Ecclesias Reformatas ab hac infami labe liberetis. Hujus velim serio Rappardum tuum moneas (cujus zelus tibi nobis præsentibus compescendus erat) diligentius ut inspiciat & excutiat, textum Matthæi 13. de parabola zizaniorum, & probe examinet illud Augustini contra Crescentium. Nullis hoc placet in Ecclesia Catholica si usque ad mortem in quemquam licet hæreticum sæviatur. Velim præterea eo animo hæc excipias & admittas, quo ego tua, quæ mihi in exhortationem aut consilium scribere tibi placuit. Velim te in affectu tuo persistere, & ea matri præstare, quæ solandæ aut erigendæ servire possunt. Sciat illa de clementia & benignitate Summarum potestatum me non desperare. Deum Opt. Max. ardenter rogabo, eas mihi, cæterisque fratribus quam maxime reddat propitias. Hujus Opt. Max. tutelæ te cum Ecclesia tua commendo, & patrem tuum honorandum istum senem, cum charissima conjuge, & nepote nostro Paulo salvere volo. Hagæ x Maji, quo die ante annos quindecim sacro ministerio initiatus publicarum concionum initium feci in templo Arnhemiensi.

GABRIELI THRASYLLO, ROB. EVSTACHIVS S. P. D.

De rebus variis ac imprimis de Bertii apostasia.

ACcipio excusationem tuam, mi Thrasylle: tu meam, si placet, agnosce vicissim, & ignosce. Spem mihi fecerat Bertius noster, se non multo post, quam tuas acceperam literas, in patriam rediturum: itaque dum securitati mearum intentus per ipsum cogito negocium agere, protracto præter opinionem ipsius itinere, protraxi & ipse responsum, quod nunc tandem per ipsius manum recipis. Vidi in literis tuis, quantum laboraveris, ut Spiritum ad capessendum munus à me illi oblatum induceres, eoque nomine gratias tibi ago maximas. Vidi & excusationes illius, quibus id à se declinat, quæ, licet rigidiusculum examen vix sustineant, quia tamen illi satis ponderosæ videntur, ego quoque in illis acquiesco, qui facile patior unumquenque conscientiæ suæ judicio frui. Vnum saltem est, quod nollem animo tam fortiter obstinasset, ut aut intolerabilem se fratribus nostris liberis futurum existimaret, aut ipsos sibi, si de praxi Christiana undiquaque inter ipsos non evestigio conveniret: cum verosimilius sit progressu temporis aut consensum inter animos utrimque veræ pietatis adeo studiosos tandem constiturum, aut mutuam

tuam ſaltem tolerantiam duraturam inter tam manſuetos. Op-
rim vero ut idipſum quod hic in noſtris deſiderat, ſcripto aliquo a-
duceret, & ad eos mitteret, quos ſperare juvat, manum ipſi ingere
daturos, ſi modo juſtis eos rationibus oppugnet, aut, ſi in iis deficr,
contrariis argumentis pectus illius evicturos: ad minimum tanti:s
hæc eſt momenti, ut conveniat nihil in ea intentatum relinquere, p-
ſertim erga eos, quos, ſi videret, ipſemet, ut exiſtimo, fateretur
quanto exactius ad Chriſti regulam vivere, quam plerique eoru,
cum quibus communia hactenus ſacra ipſe coluerat, quique ſtudin
ſuum ſincerum in religione proficiendi publicis ſcriptis toties teſti
ſunt. Cæteros illius prætextus (ignoſcat mihi, quod ſic appelle)
jam non excutio, tam quod leviores ſint (niſi fortaſſis difficile mi
futurum putas, ut probem, hominem tam eruditum, quam velæ
ipſius literæ docent, inſtituendæ juventuti egregie aptum, idqueo
dignius, & ad Reipub. Chriſtianæ utilitatem longe præſtabilius, qun
ut mechanicis operibus manum & tempus impendat) tum, qul
etiamſi eos operoſe refellam, ſerum tamen id nunc ſit, neque fruc
inde ullius ſpes appareat. Hoc ſaltem te rogo, ut firmiter ei perſi-
deas, nihil amori meo erga illum hac de cauſa detractum, & qua-
vis iſtud meum beneficium, ut ipſe appellat, ſive officium potius ja
renueret, non minus tamen paratum me, quocunque tempore o-
ram meam requirere dignabitur, ſive abſenti, ſive præſenti (ſic en
adhuc ſperare me jubet) ea præſtare omnia, quæ fratres ſibi mut
ſolent ac debent, quantumcunque quidem meis in viribus ſitum er.
Ad te, mi Thraſylle, redeo, quem ob id quoque plurimum am,
quod ut cæleſtis veritatis curſum promoveres, tuis te ipſum lib
privare, eoſque huc in uſum bonorum virorum deſtinare voluer.
De ſeveritate Ordinum nimioque edictorum rigore quotidie pejo
apud nos percrebreſcunt, nec ob id tamen deſino ſperare melior,
præſertim cum videam, quanta conſtantia obnitantur veritatis pr-
feſſores, & aut omnia me fallunt, aut obtinebitur tandem ab inviti
quod à volentibus non potuit hactenus. Doleo vero in ea mihi lo
tam longe à vobis diſcedendum eſſe, quo vix ullum iſtarum rerun
quarum adeo ſtudioſus ſum, nuncium ad me perventurum ſit. Poſſ
tu tamen, mi Thraſylle, ſi velles, facile efficere, ne dolorem hu
dolerem, ſi literis me tuis aliquando Venetias uſque proſequereri
cujus quidem rei proclivis tibi erit Amſtelrodami occaſio: nu
vale, mi Thraſylle, & communes amicos meo nomine etiam atq
etiam ſalvere jube. Dab. Lutetiæ Pariſ. a. d. v Kal. Iulii. 1620.

Literas has, mi Thraſylle, maximam partem jam ante octiduu
ſcripſeram, ſperans indies Bertii diſceſſum, cui eas committere ſt
tueram: interea ille trahere tempus, donec tandem pertæſus iſti
moræ tam diuturnæ, ſatius exiſtimavi alia inſiſtere via. Huc accedi
quod etiamſi vel hodie iter ingrederetur, nollem tamen jam qui
quam meorum committere homini, cui neque religio jam, neq
fides antiqua, quæ amicum olim ei me fecerat, cordi amplius eſſe v
detur. Dicam apertius rem, quæ fabulæ aut calumniæ ſimilior vid
ri poſſit, veriſſimam, ſed dicam cum ingenti animi horrore, ſumm

qu

ue deteſtatione, Bertius, heu quondam noſter, Pontificias partes ic amplexus eſt, neque miſſam tantum audivit, ſed & Sacramentum orporis Dominici, ut vocant, cum idololatris ſumpſit, & articus, neſcio quibus, ſubſcripſit. Habui hoc primum ex viris fide diniſſimis, habui & heri ex ipſius ore, ne tu conjecturis agere me pues, quem quomodo exceperim ipſe, facile cogitare potes. Hæſitaat miſer turbatus animi, jam pallebat, jam ſudabat, jam titubabat incesſu, jam ſuſpirabat, jam lachrymabatur, neque quicquam uod opponeret habebat præter injurias iſtorum Gomariſtarum, uibus tam acerbe, imo ſcelerate exagitatus hactenus fuiſſet. Mihi amen ſuſpicio eſt, ſermonibus quibuſdam illius innixa, eum in ſenentiis aut nihil, aut parum certe hactenus mutaſſe, nec alio fine in artes illas tranſiviſſe, quam ut ſtipendium ſuum ex ærario regio btineret, quod ſcio quam miſere antea per tot iterum hebdomalas fruſtra mendicaverit. Poteſt, ut & aliorum illi ſpes facta ſit, quæ abeat ſane ſibi, ut voluit, cui anima argento venalis fuit. Interim ehementer metuo, ne Hymenæi hujus apoſtaſia affligat optimorum noſtrorum Remonſtrantium famam; & hæc quidem unica eſt cauſa, cur hujus rei nuncium ad te è veſtigio perſcribere voluerim, quod alias per me quidem ignorare tibi licuiſſet: tu, ſi placet, id cum iis, quorum id ſcire intereſt, quamprimum communices, ut videant, ſi ſuo incommodo, aliqua ſaltem ratione hic occurrere poſſint. Deus optimus maximus confirmet nos in ſancta veritate ſua, ne tam fœdo exemplo unquam peccemus, cui te, mi amice, cum omnibus bonis viris iterum commendo. Lutetiæ Pariſ.

FIDES IMBELLIS,

ſive

Epiſtola parænetica

ad

Illuſtriſſimos & potentiſſimos

Confœderatarum Provinciarum

ORDINES.

PAtres Patriæ, (ita vos appello, quia, tales ut ſitis, officii veſtri religio, ſalus publica & bonorum omnium vota efflagitant) qui antehac ſupplici voce vos affatus ſum, licet fruſtra, etiamnum Veſtras Celſitudines oratione hac incondita, ſed juſtiſſimi doloris plena affabor. Non concidit uno ictu quercus; nec una prece expugnantur heroum animi, tenaces ut plurimum propoſiti, & vere καρτερογνώμονες. Interim boni civis eſt, ea in commune conferre conſilia, quæ

Ordinibus in hiſce patriæ diſſidiis cum Politicis tum Eccleſiaſticis conſilia ſuppeditat author ſaluberrima.

quæ ad patriæ & publicæ ſocietatis pacem ſtabiliendam idonea re
arbitratur. Idque eo potiſſimum tempore, quo diſtrahendæ pous
reipub. quam coadunandæ, exacerbandis magis quam tranquillalis
civium animis ſtudent ii, quibus perdita republica opus eſt. Scus
eſt, cum proximus ardet Vcalegon, inſinuatis manibus vicini per li
magnitudinem adſpectare, & intra ſolum ocium ac ſupinam ſecri-
tatem conſiſtere. Nec ille à parricidii culpa longe abeſt, qui cumu-
blico prodeſſe poſſit, & patriæ laboranti, ſive opere, ſive con io
ſuccurrere, ſecuram taciturnitatem vocis libertati anteponat. Im
enim altero injuſtitiæ genere vacat, patriam non oppugnando, inl-
terum incurrit, eam deſerendo. Non minus reſpublicas perdit
quorundam oſcitatio, quam hoſtium impetus, ſilentium, quam apr-
ta vis, & ſicuti ſæpius male agendo, ita non ſemel nihil agendo a-
periorum concidit fortuna. Et quanquam in ea incidérimus temp-
ra, quæ deploratiſſima judicabat Tacitus, in quibus nec dicer i-
cet, quod ſentias, nec ſentire, quod velis, nunquam tamen ea ro
bono accidere poſſunt tempora, in quibus ea quæ reipub. expedit,
& ſalutaria ſunt futura, dicere, vel metu vel gratia, non auſit. Ta
cupiditas honeſti, tantus amor patriæ, conjugis, liberorum, peas
ejus accendere debet, ut mori potius malit, poſtquam bene conſue-
rit, quam improbe tacendo in præſenti Reipublicæ ruina & fav is
diutius ſupereſſe. Civis veſter fui, ſed nunc in alienam tutelam-
ceptus, civis tamen officium prætermittere non poſſum. Belga in
& liberis parentibus natus. Partium, quæ remp. veſtram exerce
ſectator non ſum. Salutis publicæ ſi quiſquam alius ſtudioſiſſim s
Nec prece nec precio adductus hæc ad vos ſcribo. Nullius gratia
demereri ſtudeo, nullius invidiam pertimeſco. Quæ omnia ſi, qu
intendo, impetrare nequibunt, fidei, ſaltem nonnihil & authorit s
apud æquos rerum æſtimatores huic noſtræ adhortationi imper-
bunt. Si male conſuluero, tantum ſcripta hæc putate. Si bene, co-
ſiliis ſaluberrimis obſequi ne ſit pudor. Deo, Patriæ, bonis omni s
gratiores eritis, ſi talibus monitis præceptiſque lætabimini.

Vidimus, Illuſtres Domini, mutatam aliquot retro annis Rei-
blicæ veſtræ faciem. Vidimus novis fluctibus jactari optimam B-
gicæ partem, quis portum occupaverit fortiter, quo remigio nu-
tum ſit latus, ut malus celeri Africo ſaucius & antennæ gemant, ac
ſine funibus carina noſtra durare poſſit imperioſius æquor, quam s
& Anglorum Fœdera & Venetorum opes & præſidia propria jac-
tis. Abiit in partes Reſpublica veſtra, gliſcit animorum diſcordi,
armatur in civem civis, & quo propius ſubditos veſtros vel affinit,
vel priſtina religionis communio, vel ſtudiorum ſocietas conjunx,
quo acerbioribus inter ſe odiis jam concurrunt. Dolent boni; co-
dolent, qui vobis bene volunt; qui male, gaudent, & forte frigida
ſuffundunt. Cauſas & autores malorum ex alto arceſſere res ple
eſt invidiæ. Non deeſt utrique parti ſuus color & recti ſpecies. Pe-
catum utrinque non ſine ingenti reipub. damno. Certatur hinc in
Prætextus. pro aris, religione & Sacris. Belli πρόφασις periculoſiſſima eſt. R-
ligio, inquam, quæ ſæpiſſime non ſuo, ſed hominum vicio, pepe
ſce-

scelerosa atque impia facta. Vtique hæc ipsa stolida Græcorum persuasione Iphigeniam mactavit, & sapientissimum mortalium sorbitio sustulit. Hæc Christianorum in Græcia Ecclesias pessumdedit; & Ottomannicæ domus successus mirabiliter auxit. Hæc vix natam nimis post Apostolorum tempora seculis Christianam gentem in partes distraxit, & orbem universum sub Constantini imperio secum commisit. Hæc Patrum nostrorum ætate maximorum bellorum passim in Germania, Gallia, Helvetia, & hoc nostro Belgio causa una extitit. Nunc quoque, pacis vestræ & ocii prodigi intestinis dissidiis confligitis, & dum pro aris quisque decertat, quam potest strenue, prope abest, quin focos ipsos subvertat, sine quibus aris locus esse non potest. Contraremonstrantes sententiam suam in Reformatorum Ecclesiis diutius sonuisse contendunt. Remonstrantes primitivæ Ecclesiæ usque ad tempora Augustini consensu gloriantur. Illi Prædestinationem absolutam, & quæ inde fluit bonorum & malorum necessitatem urgent. Hi Prædestinationem conditionatam, &, quæ inde consequitur, actionum humanarum contingentiam & libertatem tuentur. Illi pro laude gratiæ divinæ, hi pro justitiæ sibi decertare videntur. Illi tutius arbitrantur nihil in recepta doctrina mutari. Hi ex re religionis fore putant, si profecisse se fateatur Ecclesia & quædam dediscere non erubescat. Illi Synodi patrocinium idque feliciter; hi Magistratus summi, sed infeliciter, implorarunt. Illi duriusculi & eosdem animos induti, quibus Pontificios sedibus suis deturbarunt, rem præsentem magna contentione aggressi sunt. Hi mansuetiores, & parti adversæ indulgendo adversariorum iram ac zelum facilitate sua irritarunt magis. Neutra pars, mutatis rerum successibus, iis, quibus cœperat, principiis stetit. Remonstrantes toleratione mutua rem componi posse dictitabant. Contraremonstrantes circa quinque articulos pacis spem faciebant. Illi jam inclementius habiti suam sibi Ecclesiam habere volunt. Hi vestra authoritate armati Synodi decreta non ad pacem, sed apertam aliorum condemnationem direxerunt. Illi miseriam suam in desperationem vertere visi sunt. Hi fortunæ suæ ac felicitati vix pares, ex miseria aliorum securitatis suæ munimenta quæsiverunt. Bis pacis spem excussit Contraremonstrantium fervor. Semel tunc, cum concordiæ mutuæ Decreto, quo verior, gravior, utilior, melior reipub. nulla esse potuit sententia, assentiri nollent. Secundo cum impetrata Synodo ea dogmata decidere in animum inducerent, de quibus in hanc vel in illam partem pronunciare in hunc usque diem religiose horruit Catholica Ecclesia. Bis pacis remedia neglexisse quibusdam creduntur Remonstrantes, Primo cum rerum potiti & Magistratuum suorum patrocinio muniti Synodi Nationalis celebrationem aut non urserint, aut segniter nimis. Ita enim statuo, majorem æquitatem & animi moderationem ab exteris Theologis tum temporis expectari potuisse, integra adhuc republica, quam postmodum mutata. Deinde, cum depulsi Magistratuum suorum præsidio, & Synodi voce damnati, cœtus suos sibi habere, quam publicæ tempestati cedere maluerunt. Quanquam postremum hoc, non imprudentia, sed certo animi proposito

posito

poſito & de induſtria facere aggreſſi ſint. Solum enim hoc pr... ptis ſupererat refugium, ut quam publice jam profiteri non pot... ſententiam, clam docerent. Et licet alii officii conſcientia ... clandeſtinis cœtibus habendis invigilarent, non dubium tamen, ... fortaſſe quidam rei familiaris inopia & exilii impatientes in hanc ne... ceſſitatem protruſi ſint. Inter hæc dum alius in alium turbati ... pub. ſtatus culpam derivat, vacillat ille, & in proximum adduc... diſcrimen. Enimvero cum in civium unitate imperantium o... poſita ſit vis, accidit, ut illa diſſoluta ſceptrorum Majeſtas corr... nec verenda ſubditis, nec metuenda hoſtibus. Quod uſque adeo ma... jorum noſtrorum animo inſculptum fuit, ut hoc elogio gloriari li... ti ſint. *Concordia res parvæ creſcunt, diſcordia res maximæ dilabuntur.*

Atque hæc quidem res uſque adeo ſollicitas tenuit V. V. C. Cu... non ſemel de componenda Rep. & Ecclesia conſilia iniverint. Pla... Synodo controverſiam dirimi. Iudicavit illa, & damnata alte... partis ſententia publicis functionibus tam profanis quam ſacris ... movit, quotquot illi adſtipulati fuiſſent. Vtinam vero non ulte... proceſſiſſet Eccleſiaſticorum importuna flagitatio, & nimia veſt... obſecundando facilitas. Ventum eſt ad proſcriptiones & exilia &... extra patriam inter hoſtium vultus atque ora verſari coacti ſunt, ... patriam hanc uti vitæ, ita mortis ſuæ domicilium delegerant. ... recruduit malum, & ſopita, uti videbatur, contentio, rurſum in ... vum erupit. Templis ejecti cives veſtri, in agris, horreis, de die ... nocte, *hic armati*, alibi imbelles (more majorum) ad conciones ... fluxere, ut Synodo non lenitum malum, ſed exaſperatum videre... Secutæ ædium direptiones plus quam barbaræ, civium expilatio... opprobria publica. Nec, qui victi, victi videri volebant, ſed c... temptis omnibus, quæ chariora habet mundus, libertatem conſc... tiarum vel vitæ periculo redimere parabant. Inſederat animis ſu... riorum ætatum memoria, parentum ſub Albano duce afflictio, &... poſt tot malorum perpeſſiones parta in Gallia, Germania & hoc ... ſtro Belgio Euangelicæ doctrinæ libertas. Nec minus liberum ... fidei exercitium deberi ingeminabant, quam Lutheranis, Anaba... ſtis, &, quod magna ſpecie allegant, Iudæis ipſis.

Hæc rerum perturbatio rurſum ancipitem vobis curam præ... cogitandi, quid facto opus eſſet, & quibus remediis tantis mi... obviam iri poſſet. Enimvero aut prudens adhibenda fuit mode... tio, aut conſtans rigor. Placuit vobis duriore remedio rem exper... & Edicta Edictis accumulare, quibus uſurpata concionandi licen... præcideretur plane, indictis mulctis pecuniariis, & arbitraria c... rectione, quotquot conciones iſtas vel frequentarent, vel ſtudiis ... foverent. Poſtea novo decreto acrius in doctores animadverſ... eſt, & ad perpetuos carceres damnati ſunt, quotquot ad Eccle... ſuas redituri eſſent paſtores. Erecta proditionis præmia, & qu... gentis florenis cuivis ſceleſto eſſe licuit. Sed hac via nihil quo... profectum eſt, quin potius incrementa ſumſit indies publica cala... tas. Pudet ſane referre, quam inclementer hic illic in innoxiam m... titudinem ſævitum ſit. Nec ſtetit intra mulctas ac Edictorum ſe...

ritat...

itatem pœna. Grassatum fuit variis in locis in imbellem populum, nilitum furori laxatæ habenæ, & armatæ in Hispanos cohortes in atavos arma convertere jussæ sunt. Ad carceres & perditorum hominum ergastula relegati sunt verbi divini præcones, & inaudito hactenus ignominiæ genere notatus ordo sanctissimus. Sclopetis icti & rucidati aliquot de plebe homines martyria sua æquo animo perturunt. Exutæ quoque, quæ ad publicos cœtus in agros commeavεant matronæ, & sparsis capillis in urbem redire visæ sunt. Virginius vix pudicitiæ velamen relictum. Ereptæ per vim imbelli sexui ittæ, togæ matronales aliaque insignia, quæ spolia mox sub hasta venita non tam victricis quam victæ patriæ specimen præbuerunt. onjecti ante in carcerem cives quam in crimine deprehensi, & ibiem pejus habiti compertis latronibus. Prætores novi ira magis & nimi perturbatione, quam placida judiciorum forma reis suis inant. Nefas esse cœpit exuli suppeditare, unde victum & amictum aret, & pœna dignum censetur, si exauctoratus pastor ægrum pia oce soletur, & moribundæ oviculæ animam divinis promissis eriat. In summa, displicent omnia, quæ moderata sunt, placent cona, quæ aspera, dura, immoderata. Sunt hæc, sunt hæc, Potentiss.)rdines, Reipub. vestræ vulnera, & in pulcherrimo patriæ nostræ orpore vibices turpissimæ. Hoc malorum syrma secum traxit Syodus vestra, quæ seculari nixa brachio non sine supercilio & fastu ontemptim nimis habuit citatos suos, & magis horum oppressioni uam utriusque partis incolumitati studuit. Hæc futura toties præixit ille, qui Synodo Nationali motus hosce minime compositos ri judicabat Barneveltius. Noverat rerum usu edoctus senex, calia esse Theologorum nostratium consilia, præcipites deliberatioes, iras plumbeas, nec placari hoc hominum genus posse, nisi exincto adversario. Maxime autem adduci, ut eos officii sui capiat blivio, cum in hierarchiæ & vindictæ cupiditatem inciderint. Quae uti à tribunitiis comitiis sibi metuebant usque Romanorum Pares, ita ille ab Ecclesiasticorum synedriis.

Hæc res facit, ut dum alii libellis famosis V. V. C. C. improbe lacessunt, ego in animum induxerim salutaribus consiliis & præceptis vos munire, & viam monstrare, qua sedari hæc patriæ tempestas possit, & rempub. si non omnino felicem, saltem tranquilliorem habituri sitis. Ad tria attendendum vobis. Primum, quod hominum genus Rempubl. vestram exerceat. Deinde, quæ motibus hisce subsit causa, & quomodo hæc se tractari patiatur. Tertio patriæ ipsius, temporum, aliarumque circumstantiarum habenda ratio.

Duobus hominum generibus religionis causa distractis jura dicitis, Contraremonstrantibus & Remonstrantibus. Illis faciles, his difficiles vos præbetis. Sed fallax hominum est species, & mirum, quam imponat prudentissimis sanctimoniæ ac zeli larva. Contraremonstrantes magnis animis quod aggressi sunt reformationis negocium promovent. Zelotæ sunt. Sed quo major in his cernitur animi magnitudo & in rebus gerendis impetus, quo magis providendum vobis, ne quid ex inconsulto horum fervore detrimenti capiat

Respub. Primum in precio habent Magistratus suos, quoad consis
suis suffragantur. Si dissentiant, in promptu est prævaricandi p-
textus. Adhæc proprium est huic genti, ita sacra sua curare, ut qæ
ad tranquillitatis publicæ conservationem faciant, non curent.
patriæ commoda curas non intendunt, & dum pro Ecclesiæ sale
decertant, Reipub. mala susque deque habent. Et quia regnu
suum de hoc mundo non esse contendunt, imperia corruere, reg
vastari, vacuas reddi possessiones malunt, quam alterius arbit
stare, aut in regni sui societatem Cæsarem admittere. Tertio
rerum potiti sunt & superiores facti, consortis impatientes sunt, c
Magistratus inobsequentes in ordinem cogere, dissentientes à g-
bernaculis dejicere, solis sibi, uti cœli ita & terræ usurpare poss-
sionem, religionis jura interpretantur. Efferum fuit Noviodunens
Doctoris ingenium, ad imperia potius quam ad obsequium natu,
in adversarios ferox & implacabile. Breviter, Pelidæ stomach.
Quæ vero ipsum secuta est turba cum doctrina Doctoris quoque
mores avidissime imbibit. Ex quavis fere rebellione compendiu
captat, & Principes, qui Iesuitarum hactenus mos fuisse credit,
bellis quoque implicare novit. Galliam contemplamini, cujus t-
bato statu in suum bonum uti didicerunt. Si vel levissime illos off-
dat Rex, ad arma convolant, conciliabula sacra convocant, de-
bus regni deliberant, &, quam Christiana patientia debebant, ap-
to marte ulciscuntur injuriam. Nec displicent transmarinæ appel-
tiones, & exterorum subsidia adversus proprium regem perfide st-
inde exposcuntur. Comes Embdanus vigente sub Albano perse-
tionum æstu profugis ipsis hospitium & asylum perquam humani
præbuit. Nunc numero potiores & Curibus parvis ac paupere t-
ra in curiam evecti ipsum cum libet Comitem in custodia comp-
gunt, & libertatis donatorem ad obsequia compellunt. Accit
idem Aquisgrani celeberrimo Germaniæ oppido, in quo tenerri
habiti dignum aliquid sua indole dederunt, exacto nempe Magist-
tu & Loyolitarum cœtibus. Antwerpia testis esto, uti per grad
regnum sibi struxerint, & extorta armatis precibus libertate totu
Ecclesiæ Romanæ clerum urbe expulerint. Annales Belgicos ev-
vite, comperietis maximum semper homines hosce negocium
cessivisse Principi Auraico, cujus nisi obstitisset prudens moderati
par cum Catholicis fuisset Anabaptistarum & Lutheranorum in p-
tria nostra sors. Didicit jam Cæsar, quid possit sub religionis spec
imperandi libido. Non aliis authoribus principatum Bohemiæ, M-
raviæ, Silesiæ, Lusatiæ sibi conferri passus est Palatinus. Vnus Cal-
ni genio non sufficit orbis. Et jam Saxoni quoque dictus fuerat di-
Nec in occulto est, quid rerum proxime in Valle-Tellina gesserin
quam extrusis Pontificiis, pluribus in exilium conjectis, aliis cap
plexis, solis sibi sedem destinaverant. In Ducatu Brandenburgic,
ubi hactenus viguit Augustana Confessio, nunc Principem sur
aliam fidem amplexum ad innovanda majorum sacra sollicitant.
Scotia non minus inclementer Principes suos habuerunt, Maria
primum, mox & Iacobum. Illa postquam Reformatæ religic
regnu

egnum suum patefacere coacta fuisset, tantum ab ejus Doctoribus
npetrare non potuit, ut intra privatos aulæ parietes Missam sibi
elebrare liceret. Hic non minus ab ipsis in ordinem redactus, tunc
um Scotiæ solum imperaret, nunc duplici sceptro auctus multo-
um exilio petulantiam istam ultus est. Cuduntur hodie axiomata
erniciosissima: infidelem non posse esse justum possessorem bono-
um terrenorum, ut hoc obtentu obedientiam detrectent subditi,
uibus persuasum erit à non Calviniano se regi Principe. Et qui
'heologicæ dementiæ apex est, placet ipsis Bethlemus Gabor Tur-
arum Vasallus, hoc solum nomine, quod secum Cæsarem con-
emnat. Tentata quoque ab illis ipsis in Confœderato Belgio Reip.
nutatio sub Comite Leicestrio, licet infeliciter, nunc demum con-
ummata est. Quæ non in alium finem à me adducuntur, quam ut
stendam sufflaminandos esse hos Theologos & frœno coërcendos.
Nimia licentia deteriores fiunt. Nec boni sunt, nisi cum capistrati
nali esse non possunt. Sacra sua sibi habeant, sed vos aciem inten-
ite, ne illis ipsis sacris in Reipub. perniciem abutantur. Nec sta-
m non ferendos credite, quotquot ipsorum judicio orthodoxi non
int. Gaudent soli vivere, soli dominari, & eam de suis placitis im-
iberunt sententiam, ut aut secum credere velint universum orbem,
ut alium orbem quærere. Non patitur alterius fidei contribules
nperiosus Israel. Levissimas sæpe dissensiones magni æstimant, &
quis vel digitis contra crepuerit, Ecclesiam affligi clamitant. Er-
orem quemvis hæresin vocant, & magna temeritate in alios deri-
ant schismatis culpam, cui ipsi affines sunt. Est officium Principis
ubditorum se moribus accommodare, cum his lenius, cum illis du-
ius agere, his plusculum indulgere, alios intra modestiæ carceres
ogere. Etenim ita comparata sunt Calvinistarum ingenia, ut aut
ervire aut imperare debeant. Si serviant, lenes sunt, officiosi, hu-
niles, obsequentissimi Dominorum suorum clientes. Verbo di-
am, Christiani sunt. Sin altius provecti jugum Magistratus excus-
erint, Iovis instar totam Rempubl. superciliorum suorum nutu con-
utiunt, rectoribus suis insultant, & ni pastorali pedo subigi se pa-
iantur, invisissimos reddunt. Itur ad populum, de Magistratus in
ebus religionis negligentia, incuria, impietate querelæ publice in-
tituuntur. Plebs, uti rerum novarum studio tenetur, talium impe-
ia fastidiens, dignos non putat, qui sibi imperent, qui tam religioso
ordini displiceant. Didicerunt hoc suo & regnorum suorum maxi-
no incommodo Principes supra dicti. Vos horum exemplo edocti
pietatis studia cum prudentia conjungite. Hæc uti virtutes omnes,
ta religionis studia moderetur. Gravissime peccatur, ubi hic sa-
pientiæ civilis oculus vel cœco istorum hominum amore, vel nimio
n dissentientes odio occœcatur. Tunc autem prudentes eritis, si ita
vobis placuerint Contraremonstrantes, ut gratia quoque ipsorum
vos carere posse videant, si metuendi potius sitis ipsis, quam ipsi vo-
bis. Nunquam pacatam habebitis Rempub. nisi caute istos Aaronis
ilios tractaveritis. Nunquam coalescent patriæ vulnera, nisi carere
aliquando possitis ipsorum consiliis. Non stabit inconcussa vestra

Molinæus in Anatome sua.

majeſtas, niſi dignitatem veſtram pari autoritate, Rempub. vel
conſiliis non concionatorum ſuaſionibus propugnaveritis.

Nunc Remonſtrantium quoque examinanda conditio, mor
ſtudia & inſtituta. Ex his enim quid in præſenti rerum diſcrim
vobis agendum ſit perſpicere dabitur. Hoc primum in conſide-
tionem veniat, non ſolum cum ejuſdem gentis, nationis & lin
hominibus vobis negocium eſſe, verum cum civibus, propinqu
affinibus, conſanguineis. Cives qui vocat, hos filios, vos Patres
cat. Idem in Reipub. ſocietate cives, quod in domeſtica liberi.
qui cives oportet æquo ac pari cum civibus jure vivere, neque
ſtiliter tractandi, qui in publicam tutelam recepti. Civibus ad
libera eſſe debet & non ſollicita ſua rei cujuſque cuſtodia. Vo
tam inviſi ſunt Remonſtrantes, ut impune liceat ſceleratiſſimis p
ſeſſiones ipſorum invadere, & veluti in hoſtilem prædam graſſ
Civium præſidia charitate & benevolentia ſepta eſſe oportet
armis. Et milites perire eſt melius, quam in ſua civitate ſine arm
rum præſidio non poſſe vivere. Nunc vero hoc nimia incleme
& rigore effectum, ut quas urbes civium antehac muniebat conc-
dia, nunc militum muniat effera vis & ſuperba crudelitas. Nec a
diendi illi, qui graviter inimicis iraſcendum putant, idque ma
animi & virorum fortium eſſe cenſent. Nihil enim, ſi ſapient
oraculis locus eſt, laudabilius, nihil Rerumpubl. rectoribus dign
placabilitate atque clementia. In liberis vero populis & in j
æquabilitate exercenda etiam eſt facilitas. Nec cum civibus ſol
hic vobis res eſt, ſed cum optima civium veſtrorum parte, & d
bato populi flore, cum iis, quos vel parentum memoria, vel pro
merita vobis commendatiſſimos reddere poſſunt. Vapulant eo
nepotes, quibus Reip. præſentis libertatem debetis. Vapulant i
quorum cura, vigiliis, opibus ac ſanguine parta hæc ſecuritas.
pulant indies illi, quorum munificentia, fide ac affectu ad tuend
Rempubl. carere non poteſtis. Omnino qui Reipubl. præſunt, il
Platonis præceptum tenere debent, ut totum Reipub. corpus
rent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas, nedum optima
deſerant. Hoc inſuper videndum vobis, quibus artibus factum
ut invidiam publicam ſuſtineant Remonſtrantes. Duo illis intent
ſunt crimina, Proditio, & religionis innovatio. Vtrumque perſu
ſum credulæ plebi. A proditionis culpa tam immunes ſunt, qu
quiſquam veſtrum. Fidenter loquor. Nullum hactenus proditi
veſtigium apparuit, nullum prorſus. Nec in hujus ſceleris ſuſpic-
nem vocandi erant cives optimi niſi invictis teſtimoniis. Hæc ta
animos imperitorum ita occupavit perverſa opinio, ut aliud judi-
re ſcelus putet. Crimen innovatæ religionis ad conflandam quo
ipſis invidiam conquiſitum fuit. Non innovant religionem, qui C
tholicis Eccleſiarum ſymbolis conſentiunt, qui de rebus obſcuri
arduis dubitant, qui contingentia potius duci res humanas, qu
inevitabili neceſſitate ſtatuunt. Hæc diſſenſio nullo non ſeculo
cleſias exercuit. De his in Academia & porticu diſputatum f
De his inter Catholicos variantibus ſententiis diſſertatum, d

ium nunquam, nisi qua parte ad Manichæorum deliria & Pelagianorum placita itum. Norunt hæc inter vos, qui rerum Ecclesiasticarum scientia instructi controversiarum de religione necessitatem disparem esse didicerunt. Officii vestri est, Ill. Ordd. non permittere, ut proditores audiant, quorum fide, auctoritate, consiliis hactenus stetit vestra Respub. Nec immutasse religionem credendi sunt, qui in re dubia probabiliorem sibi sententiam amplexi sunt. Multo minus cum iis, ut cum proditoribus ac perduellibus agendum, quales nec sunt Remonstrantes, nec esse volunt, nec vobis in Reipub. curam intentis esse possunt. Si quid perperam actum ab iis creditur, qui ante vos clavum tenuerunt, non statim id proditio deputanda est. Animi proposito in patriam quenquam eorum peccasse non liquet, nimia facilitate, moderatione, humanitate peccasse prudentiores judicant. In civilibus dissensionibus, inquit Iureconsultus, non statim hostes patriæ putandi sunt qui sententiis discrepant, & hac potius quam illa via ejus incolumitatem procurant. Et demus peccatum esse graviter, satis profecto unius sanguine, & tot exulum miseria culpam istam luimus. Cur in innoxiam, imbellem plebeculam usque adeo sævire libet? Solet hæc ductores ac doctores suos religiosa quadam pertinacia sequi, & ad quam semel velut tempestate est delata sententiam ei mordicus adhærescere. Non est magni animi victis insultare. Et in civilibus bellis nihil miserius ipsa victoria. Nec ulla re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii, qui Remp. administrant, quam mansuetudine & placabilitate.

De duobus hominum generibus satis dictum. Veniendum ad alterum propositæ disquisitionis caput, & cum de religione omnis sit controversia, serio examinandum: num ob fidei controversias inclementius tractandi sint errantes: num ex Christianorum legibus, armis, carceribus, exiliis aliisque pœnarum generibus coërceri debeant heterodoxi; num utiliter hoc fiat, num ipsius religionis ac Ecclesiæ bono: num expediat Reipub. ita agere: num Christianos deceat: num Christi & Apostolorum exemplo comprobari possit: quis spiritus ista dictitet: quando ita in Ecclesia agi cœptum, quibus probantibus, quibus improbantibus. Quæ singula dum confuse & sparsim tracto, vestrum est Amplissimi Domini ad rationum momenta attendere, & firmata magnis rationibus documenta ad Reip. præsentis gubernationem conferre.

Ac primum illud spectate, non sub dura Mosaicæ legis disciplina, sed sub placido Christi salvatoris regno nos vivere, cujus alia vox, genius, instituta, mores, ab iis, qui duriorem istum & ad idololatriam pronum populum exercebat. Hic conflandi in vomeres gladii, & lanceæ in falces, hoc est, pacata omnia & tranquilla esse debent. Non nocebitur in monte sancto, qui Ecclesia Christianorum est. Vltimum hic peccatorum supplicium est, pro ethnico & publicano haberi, hoc est, ab Ecclesiæ communione arceri. Omnis hic cautio est, Cavendum esse à fermento pseudo Prophetarum. Poterat certe Filius Dei Patris sui cœlestis potentia armatus dissentien-

tes Pharisæos templis exigere, poterat cataphracta militum m
Solymam omnem & Iudæam ad fidei obsequium compellere, i-
gnitatibus ac functionibus publicis exuere, quotquot Christiani
nollent. Sed displicuit sapientiæ divinæ superba illa in conscien
dominatio, & quos doctrina non potuit, armis sub ditionem su
redigere imperiosum magis & militare, quam religiosum judicar.
Omnem in rebus sacris ferociam ac animi impetum voce ista co-
pescuit: nescitis cujus spiritus filii sitis. Non venit filius homi
perdere sed salvare animas. Et, sinite zizania crescere usque in di
messis. Nunc præcipiti & intempestiva judiciorum falce demet-
tur zizania, aut calcantur pedibus, de quibus, an zizania sint,
ceps, quandiu hic vivitur, est dubitatio. Apostoli, præceptoris
sanctissimi vestigiis insistentes, non alia via, quam lenitate, fide,
lerantia, moderatione Ecclesiam Christianam per universum orb
plantarunt, aluerunt, provexerunt, constabiliverunt. Et favit m-
fice ipsorum successibus divina gratia. Inermes, imbelles ac Ma-
stratus ope destituti cum essent, Iudæorum inveteratam supersti-
nem, gentium idolomaniam, pseudo Prophetarum conatus imp-
bos expugnarunt. Satis Paulo fuit dixisse: hæreticum homin
post unam aut alteram admonitionem devita, &: Si quis imbec
sit fide, huic nulla cum animi dubitatione opitulamini. Tu qui
qui alienum famulum damnas? Domino suo stat & cadit. Plac
illa agendi ratio primitivæ Ecclesiæ doctoribus, nec nisi sero Ge-
lium Imperatorum tyrannidem imitari cœperunt Christiani. Vs
ad Augustini tempora, h. e. quadringentis post Christum natum a
nis, nunquam implorata fuerunt Imperatorum adversus hetero-
xos præsidia. Primum huc illos impulit Donatistarum & Circ-
cellionum pervicax & insanabilis insania, qui præter schisma, q
non aliud exitiabilius, si processisset, agitabant, vulnerabant orth-
doxos, injecta in oculos calce exoculabant, alios occidentes, al
ad aliorum trucidationem metu mortis adigentes. Adversus h
cum de implorando Cæsaris præsidio agitaretur, non tamen in i-
tio placuit Augustino aliisque mitioribus imploratio profanæ po-
statis ad negotium Ecclesiasticum. Existimabant utique non dec
Episcopos aliis armis uti, quam verbo Dei, precibus, &, si insanab-
le foret malum, anathemate ac separatione ab Ecclesiæ communi-
ne. Hoc tum erat extremum Ecclesiæ supplicium, & sicut apud J-
reconsultos civilis mors exilium dicitur, ita apud Apostolos & h-
rum successores pœna capitis erat ab Ecclesiæ consortio submov-
se. Adeo illorum animus abhorruit ab exiliorum, carcerum, co-
fiscationum & suppliciorum corporalium sævitia, quæ nunc quib-
dam & nimium & sola placent, præsertim ex eorum numero, qui r-
formationem religionis profitentur, quorum omne studium esse d-
bebat mederi potius errantibus, quam in eos sævire, & Edictoru
severitatem intercessione sua mitigare. Enimvero non ante, qua
Imperatorum potentia tuta fuit fides Christianorum, ad dura i
persecutionum cauteria se recepit Ecclesia. Audita tum demu
perniciosissima Nestorii Episcopi ad Theodosium oratio: *O Cæsar,*

m

mihi regnum ab hæreticis purgatum, & ego tibi cœlum daturus sum, sis mihi auxilio in expugnandis hæreticis, & ego tibi in Persis hostibus tuis devincendis opem feram. In quem sensum & hoc tempore non semel pro concione in Batavia peroratum est. Hinc factum, ut Episcopi Cæsares veluti nare bubalos pertraxerint ad sanguinariorum decretorum adversus Anabaptistas promulgationem. Quamvis & eorum quoque exempla adduci possint, qui liberam religionem in suo regno esse passi sunt, & aliis præterquam orthodoxis docendi copiam fecerunt. Gratianus ab exilio revocatus omnibus lege sancivit, ut una quæque religio licite sacra sua celebraret, solos vero ab Ecclesiis prohibuit Eunomianos, Photinianos & Manichæos. Valentinianus cum ita saperet, sicuti Nicæni Patres, aliter sentientibus non erat importunus. Constantinopoli ipse Theodosius Arrianis & Macedonianis extra urbem oratoria facere permisit, Novatianis vero intra urbem Ecclesias habere & collectas facere concessit. Notum quibus rationibus Themistius Philosophus Valentem Imperatorem à Christianorum persecutionibus revocavit. Et quanquam Roma expulisset Novatianos, Innocentius, tamen Constantinopoli talia non permiserunt. Et quamvis Romani Episcopi apud Imperatores summo studio in hoc incumberent, ut qui hæretici dicebantur, ex urbe Constantinopoli ejicerentur, tamen nunquam illud obtinere potuerunt, usque dum Iustinianus victus importunis flagitationibus Agapeto Pontifici concessit ut dirutis ipsorum Ecclesiis urbe ejicerentur. Imperante Honorio, Anas Episcopus Constantinopolitanus non solum suæ fideî hominibus benevolus erat, sed etiam hæreticis miraculum suæ sapientiæ, inquit Sozomenus, demonstrabat, quos vexare quidem nolebat, cum vero eos terrere tentasset, denuo mansuetudinem ostentabat. Certe si veterum exempla imitari libet, cur non potius æquitatis, moderationis & clementiæ exempla placent, quam severitatis, crudelitatis, violentiæ quæ non in Christi sed Anti-Christi ac Tyrannorum castris militavit semper.

Trip. hist. l.12. c.4.

Sozom. lib. 8. c. 1. & lib. 3. c. 36.

Lib.11. c.2.

Est Regnum Christi cœleste prorsus ac spirituale, ideoque spiritualibus solum armis, hoc est ratione ac argumentorum efficacia pugnandum, nec corporalis adhibenda vis, ubi de causæ æquitate & sententiæ veritate præsumitur. Christianorum hostes vicia sunt, contra quæ virtutibus contrariis certandum, ut doctrina ignorantiam pellat, errorem discutiat veritas, injuriam vincat patientia, superbiæ modestia resistat, pigritiæ opponatur diligentia. Hic si cogas, fictos habebis Christianos, purpuræ cultores plurimos, paucos Dei. Facile ea religio displicet, cujus professio cum honoris nostri, dignitatis, opum ac salutis jactura conjuncta est. Facile arridet illa, per quam in Cæsaris amicitiam adscribimur, populo placemus, ac opimas spes alimus. Habet & Belgium hoc nostrum quam plurimos, qui licet corde alieniores, professionis tamen externæ officium his vel illis cœtibus commodant, ex illorum familia, quibus toties interminavit Christus, Væ vobis. Vtique malus est pietatis custos, metus. Vbi sine damno fieri potest, statim ad antiquum redeunt, tamdiu Ecclesiæ adhærentes, quoad simulasse prodest. Non apparet

larvas eſſe, niſi ubi ſubtractum aquilis ſuum cadaver. Interim g... dent, quaſi de ampliatis Eccleſiæ pomæriis ejus ephori, & tunc fe... lices arbitrantur, ubi turmatim ad baſilicas ſuas confluere vid... populum, & patriciæ gentis viros, quorum maxima pars comm... magis ſuis quam judicii ac conſcientiæ innocentia religionem m... tur. Belle ſane procedit Chriſti negocium, ubi numero potius, qu... qualitati, multitudini quam ſanctitati ſtudetur, & ut numeroſam r... gis Eccleſiam habeamus opera datur, quam vere piam & ſancta... Ideoque qua levitate in has vel illas partes conceſſerunt, eadem, ... non expedit, ad adverſas deſciſcunt. Exemplo ſit Anglia, quæ to... cum Principibus ſuis fidem mutavit. Iuraſſes eam ſub Eduar... ὀρθοδοξοτάτην, quæ mortuo illo, cum non expediret amplius Calvi-ζειν, ſe finxit καθολικωτάτην. Non deſunt exempla domeſtica in va... Belgii civitatibus, quæ hac rerum tempeſtate Dominis ſuis fidem ... conſcientiam ſuam inſigni inconſtantia gratificatæ ſunt.

Quam maxime Orthodoxam. Quam maxime Catholicam.

Nec hoc prætermitti debet, in iſtiuſmodi negociis ſæpiſſime ve-tatis & innocentiæ doctores perſecutionibus infeſtari, dum men-ciorum, falſæ doctrinæ, ac ſeditionum ipſis crimen affingitur. Ac-dit hoc Chriſto, Apoſtolis, & Chriſtianorum, ſub Romanorum I-peratorum tyrannide, Eccleſiis. Obſcura eſt veritatis dignotio, ... quamdiu in terris agimus, per ænigma & ſpeculum videmus. Inc-ta ſæpe ſunt & cœca hominum judicia, & tenebras pro luce, falſ... pro vero, errorem pro ſcientia, ſuperſtitionem pro vero Dei cu... amplectitur. Vt ſatius ſit, hic aut ἐπέχειν, aut ſinere, ut ſuo quiſ... ſenſu abundet, quam ut carceribus, exiliis, bonorum exactionib... & id genus ſimilibus pœnis vexentur optimi ſæpe mortales, hoc ... lum nomine inviſi, quod de ſalute noſtra ſe impenſius ſollicitos e... profiteantur.

Hærere.

Cur non potius Iudæorum exemplum ſequimur, quorum h... erat effatum: Elias corriget omnia difficilia? Cur non Iudæ Mac... bæi factum placet, qui de ara ſolidi ſacrificii cum quid ſtatueret n... haberet, ejus lapides in monte templi loco oportuno poſuit, do... adveniret vates aliquis, qui de iis oraculum referret. Vt nihil dica... de Gamalielis conſilio, præſtiterit meo judicio Romanorum leg... de vindiciis ſequi, quæ erat hujuſmodi: ſi quis, qui hactenus ſe p... libero geſſiſſet, vocaretur in jus ab aliquo, qui eum ſervum eſſe aſ-reret, interea dum cauſa pendebat, vindiciæ dabantur ſecundum -bertatem, donec in judicio planum factum eſſet, utrum is liber ... ſervus foret. Cum enim de ejus conditione dubitaretur, ſi forte -beram eſſe contigiſſet, & interea temporis pendente lite ſervili... habitus eſſet, facta foret homini libero gravis injuria. At quanto... in rebus religionis fieri æquius eſt, in quibus peccatur graviſſime, ... ob quæſtiones non raro ſpinoſas ac dubias alii in alios non expecta... ſupremi Iudicis voce latrocinamur, & carnificinam exercemus.

Iam illud quoque ad præſentem rem facit, quod cum dupliciter ... Republ. peccetur, vel circa fidem, vel circa mores; illic ignoranti... errore, hæreſi, ſuperſtitione; hic manifeſta improbitate, latrocini... perjuriis, adulteriis, blaſphemiis, cædibus, tam præpoſtera videam...

e...

ſe Principum ſtudia, ut Rempubl. perditiſſimam & ſceleratiſſimis
oribus temeratam, quam aliqua ſui parte impuram, aut erroribus
nbutam habere malint. Illic talpis ſunt cæciores, hic Lyncei. in il-
s averruncandis ſegnes ſunt, & turpiter negligentes, in his eradican-
is zelotæ ſunt & toti flamma, quaſi gratior ſit Deo cœtus homi-
um præelectione improbus, quam vel ignorantia, vel humani judicii
nbecillitate de Religione male edoctus, idque in rebus ſæpe arduis
denſa caligine obſeſſis. Maledictam eſſe clamant Rempubl. pal-
ati iſti rabulæ, ſi diſſentientibus gratia fiat, & tum demum beatam
tumant, ſi revocata ad calculos Scholaſticæ ſubtilitatis, aut Sy-
odi placita Religione tota, compertis ſceleribus, ædium inquam
ireptoribus, calumniatoribus, ac maledicæ plebi peccandi com-
eatum ſilentio ſuo fecerint. Neque enim crimen eſſe putant,
d quod connivere vident criminum cenſores publicos. Fingunt
on pati Reipubl. ſtatum, ut diſſentiens à collegis ſuis Paſtor conſen-
ientem ſibi Eccleſiam doceat, cum in eadem Republ. comeſſatorum
ontubernia, fœneratorum menſas, ſcortatorum conciliabula, mer-
antium impoſturas, tantam denique ſcurrarum ubique proluviem
quo animo ferant. At certe quanto minus peccatum eſt error ſce-
ere, ignorantia improbitate, tanto tolerabiliores arbitror, quorum
mbecilla eſt fides, quam obfirmata peccandi conſuetudine impietas.
Horum ſiquidem crimen compertum eſt, illorum dubium; hic præ-
electione, illic inconſulto peccatur; hi improbitatis ſuæ contagio
ocent ſemper, illi proſunt ſæpe, & quos ſeducere creduntur, ad me-
iorem frugem revocant. Illi mentem, voluntatem, cor, totumque
hominem deteriorem reddunt; hi ſi forte hallucinentur, ſola mente
deteriores ſunt, cætera probi & recti cuſtodes.

Quum vero plerique arbitrentur, ad ſocietatis humanæ pacem ac
tranquillitatem facere, ſi heterodoxi Doctores exterminentur, mi-
nuenda quoque hæc opinio eſt, & multorum exemplis comproban-
dum, magis turbatas fuiſſe iſtoc rigore Reſpublicas, quam pacatas.
Machabæorum temporibus graviſſimis bellis occaſionem dedit in-
ſtituta in Iudæos Religionis ergo ab Antiocho Epiphane perſecutio,
quæ non niſi ceſſante hac finita ſunt. Demetrius Epheſinus cum Pau-
lum docentem non ferret, magnis tumultibus urbem univerſam in-
volvit. Idem accidit Hieroſolymis Iudæorum in Paulum furore.
Quas non turbas orbi dedit Arianorum in Catholicos, & Catholi-
corum in Arrianos rabies & immanitas, facem accendentibus tot
Conciliorum hinc inde anathematiſmis. Quiſque quem in partes
ſuas pertraxerat Cæſarem, ad oppreſſionem alterius partis voce &
ſtylo armabat. Nimia Romanorum Pontificum in Græcorum Ec-
cleſias dominandi libido has peſſumdedit, & Chriſtiani orbis propu-
gnacula Mahometanis aperuit. Superius ſeculum evolvite, & tot
bellorum, calamitatum, vaſtationum cauſam aliam non reperietis,
quam ſanguinaria Cæſaris in hæreticos, ſic vocabant, edicta. Nec
pacari ante Germania, Gallia, Helvetia potuit, quam conceſſa con-
ſcientiarum & Religionem profitendi libertate. Vtique pacatiſſima
videmus regna, ubi hæc viget. quod nec ipſum Turcarum Impera-

torem latet, qui non ſuæ Religionis ſolum, ſed & Iudæis & Chriſtianis omnibus docendi copiam facit, nec quid ſentiant rigide inquirit, modo obedientiam ſibi & obſequii ſymbola cenſus annuos præſtent.

Et verum quoque hic eſſe comperimus, ut quales nos erga alios geſſerimus, tales erga nos alios experiamur. Hippone Africæ civitas, cum timore legum imperialium ad unitatem Catholicam compulſa eſſet, mox Vandali Arriana fide per Gotthorum Epiſcopos imbuti, in ſuæ Religionis formulas Epiſcopos orthodoxos jurare coegerunt, aut Eccleſiis abire. Ea quoque tempeſtate, qua Innocentius Romæ Novatianos aliaſque Sectas perſequi cœpit, & Eccleſias eorum diſſipare, Gotthi Italiam invaſerunt, Romam expugnarunt, omniaque fœdiſſime vaſtarunt. Trahitur in exemplum crudelitas & placet poſterioribus priorum improbitas. Mahometus Turcarum Imperator ab ipſis Chriſtianis perſecutionum modos didiciſſe perhibetur. Et qua ſævitia nuper Catholici Reformatos, eadem hi variis in locis Catholicos exercuere. Exacti jam ſunt Rhætia Calviniani Paſtores, qui paucis retro annis Pontificios exegerant. Carent iidem Eccleſiis ſuis Aquiſgrani, qui non ita pridem ſuas Ieſuitis invidebant. Occupata in Bohemia ac confœderatis regionibus Catholicorum templa, nunc, ita vertente res humanas Deo; iiſdem reddita ſunt ac nuperis Dominis erepta. Tunc Loyolitis exulandum fuit, nunc iiſdem Calvinianis Doctoribus. Admirabilia Dei judicia ſunt, & arcano providentiæ motu efferos nimis & inſolentes Reformatarum, ut vocant, Eccleſiarum ſpiritus retundit, ne Chriſtiani eſſe deſinerent, dum Principum ſceptris inhiando peſſimis artibus pomœria ſua dilatare ſtudent. Qui Synodo Dordracenæ interfuerunt exterorum Theologi, ad Remonſtrantium oppreſſionem conſilia & operas contulerunt. At vix domum reverſis inſtitit divina Nemeſis. Exulant Palatini, necnon Synodi jam dictæ choragus & in ſacra iſta fabula Davus, Abrahamus Scultetus. Affliguntur Wetteravici, dolent Haſſi, tremunt Helvetii, & qui irarum nimbos nupera ſua Anatomia in exules Remonſtrantes effudit Doctor Charentonnenſis, nunc fuga vitæ ſuæ conſulere cogitur. Faxit Deus, ne quam à domeſticis ſuis Contraremonſtrantibus, injuriam paſſi ſunt Remonſtrantes & patiuntur indies, eandem ipſis aliquando pari menſura rependant publici patriæ noſtræ hoſtes. Pythagoreorum vox eſt: *Qui patitur quæ*
Matth. 7. *fecit ei jus contigit æquum.* cui conſonum eſt Chriſti oraculum: Qua menſura menſi fueritis, eadem metientur vobis. Vtique juſtum eſt
2 Theſſ. 1. apud Deum, viciſſim reddere iis qui affligunt afflictionem: afflictis vero relaxationem.

Et mirum tam faciles eſſe in perficiendis Eccleſiaſticorum votis Magiſtratus, quos prudentia, judicii rectitudo ac erectior indoles populo ſecrevit. Vident utique, quibus cauſis ut plurimum ad mutua odia & offenſas impulſi, inter ſe collidi ament, qui Religionis cauſam prætexunt. Non ſolus Abel pietatis ſuæ pœnas invido fratri dedit. Nec Ioſepho ſoli contigit venundari, quod Patri ſuo gratior eſſet. Tranſiit hujus facti imitatio ad Iudæorum proceres, qui optima docentes & ſuadentes Prophetas crudeliſſime exceperunt. Tam

invic-

vidiæ ac ambitionis vis eſt. Illa dum virtutis ſplendorem non fert, blatos mavult è medio ejus Sectatores, quam ut ea incolumi eviſcat prorſus & deſpectui ſit. Hæc dum alios luminibus ſuis offire videt, nullum non lapidem movet, ut in ſuſpicionem adducendo ɔtime de Repub. ac Eccleſia meritos, ſola multitudinis applauſus magnatum faventiam captet. Ob hanc cauſam Chriſtum capitaer oderant Phariſæi, quod hypocriſin ipſorum & fictam ſanctimoæ ſpeciem detegeret, idque apud eos, apud quos bene audire eximationis ipſorum intererat. Alii avaritia correpti & è rebus ſais quæſtum facientes hoſtiliter eos perſequuntur, per quos impediri edunt, ne conſueta ad res ſuas fiat acceſſio. Talis fuit Demetrius e, argentarius Epheſinus, qui totam Epheſum in Paulum concitat, quod videret ipſum ſuis concionibus, non Dianæ ſolum cultum, d & quæſtum quem inde faciebat uberrimum, imminutum ire. unt quos zelus Dei & Religionis ſtudium, ſed cum ignorantia connctum tranſverſos rapit, qui Chriſtianos perſequendo Chriſti ſe auſam ſtrenue agere ſibi perſuadent, & dum Deo ſuo Maozim, hoc t, violentiæ & crudelitati litant, Deo ſe ſacrum facere autumant. tque his utpote nequaquam peſſimis veniam oravit Chriſtus. Cæeri malitia peccant, licet zeli quoque nomine invidiam, malitiam, varitiam aliaque vitiorum portenta tegant, nec populum ſolum hiſce ræſtigiis faſcinent, ſed & judicum oculis tenebras offundant. Ad quæ attenderent Rerumpub. rectores, parcius Theologorum inſtituto bſequerentur. O ſeculum! Chriſti ſtudio ſanguinarii erimus, qui ne liorum ſanguis effundendus eſſet, ipſe ſuum effudit. Chriſti ſtudio izania extirpabimus, qui ne bonæ fruges extirparentur, ad meſſem ſque juſſit relinqui zizania. Chriſti ſtudio alios perſequemur, qui uſſit ut ſi nobis feriatur mala dextera, obvertamus ſiniſtram. Chriti ſtudio inferemus aliis malum, qui nobis ut pro malo bonum reddamus præcepit.

Illud quoque intelligendum erit, uti omnium peccatorum, ita ſuſceptæ in conſcientias dominationis initia perioloſiſſima eſſe. Placent ſibi Principes nonnulli, ſi à vivicomburiis, laqueis ac gladio abſtinentes, intra exilia, carceres & mulctas pecuniarias conſiſtant. Sed quotuſquiſque eſt, qui, poſtquam Chriſtianæ clementiæ fines ſemel tranſgreſſus fuerit, non ſenſim peccando proficiat, & inviſam primo ſævitiam poſtremo amet. Rempublicam veſtram conſiderate. Profeciſtis pedetentim, & per gradus à priſtina Batavorum ac Belgarum manſuetudine ac humanitate, quibus virtutibus hactenus celebres fuiſtis, multum deſciviſtis. Itum eſt à mulctis ad proſcriptiones & exilia, ab his ad carceres perpetuos, ab his ad civium expilationes ac ædium direptiones, ab his ad inſontium aliquot animarum, quæ ad verbi divini auditum ſe rus contulerant, ſanguinarias lanienas, non quas feciſtis ipſi, ſed quas aut ab irata plebe, aut effero milite fieri impune permiſiſtis. Itis, quo vos ſubditorum veſtrorum ducit, uti creditur, pertinacia, & dum illi prævaricandi finem non faciunt, nec vos perſequendi. Illi perire malunt, quam ſpiritualis vitæ pabulo privari, vos perdere illos mavultis, quam ut ipſorum zelo zelus veſter,

ipſorum

ipſorum conſtantia expugnata videatur veſtra majeſtas. Obvenit animo illud Iunonium : *Mene incepto deſiſtere victam ?*

Quare rectius feceritis Illuſtriſſimi Viri, ſi aliam viam ingressi nimios hoſce impetus ſiſtatis, ne ulciſcendi magis libidine, quam religionis amore duci videamini. Efflagitat hoc multitudo, patitur conſcientia, ſuadet æquitas, fert humanitas. Præſtat in Religionis controverſiis partes admittere, quam pietatis titulo tyrannidem exercere. Multæ in domo Patris manſiones ſunt, nec ob ſolos Calviniſtas creata cœlorum machina. Latius patet Eccleſiæ Catholicæ nomen, quam ut tam arctis ea limitibus circumſcribi debeat. Quod ſi ita eſt, inhumanum erit iis patriæ hujus portiunculam invidere, quos inter cœleſtis patriæ hæredes ac bonorum ſuorum conſortes adſcripſit ſupremum Numen : iis alimoniam negare, quos paſcit Creatoris benignitas : eos anathemate ferire, qui Chriſtianam fidem e primitivæ Eccleſiæ ſenſu profitentur. Et quanquam optabilius foret unum eſſe omnium fidelium cor, unam animam, tamen cum hæc per humanam infirmitatem obtineri non poſſit Eccleſiæ felicitas, minore incommodo cœtuum variorum admittitur diſtinctio, quam ut ante tempus meſſis, cum incerta adhuc eſt zizaniorum diſcretio, cum αὐθέπιστα non ſunt Doctorum judicia, cum multorum injuria ac noxa judicii falcem ſtringatis. De aperte blaſphemis non loquor, nec de iis, qui ipſa probitatis ac recte vivendi præcepta everſum eunt. De iis loquor, qui Dei timentes ſunt : quorum vita innocens ac ſancta conſcientiæ integritatem arguit : nec alio fine ſententiæ ſuæ inhærere probabile eſt, quam quia ſic credere & Deo glorioſius, & nobis ſalutare magis exiſtimant. Noſtrum eſt, probare Spiritus an ex Deo ſint, nec Prophetiarum diverſitatem adſpernari. Quod ſi non alio remedio quam perſequendo ſervari poſſe creditur Eccleſiæ unitas, ſatius erit diſtinctos locis Eccleſiæ Catholicæ cœtus admittere, quam hujus vel illius oppreſſione ad fictam ac imaginariam illam unitatem adſpirare. Non alia ſtatim eſt Eccleſia, quæcunque alia aut plus, aut minus ſapit, modo Ieſum profiteatur eumque crucifixum. Tu quis es, ait Apoſtolus, qui fratrem tuum condemnas? Nullo non tempore fuit Eccleſia Dei, nec tamen omni tempore ab omnibus credita, quæ nunc ſingula credi jubentur, & tamen ea credita, quæ neceſſaria creditu fuere. Hæc pauciſſima ſunt. In reliquis aut doctioribus dubis eſſe licet ſine ſalutis compendio, aut indoctioribus ſine ſalutis diſpendio. Nec parum his rationibus momenti adferent clariſſimorum Eccleſiæ procerum judicia, & candidiores calculi. Ita Lactantius : Diſtringant, inquit, aciem ingeniorum ſuorum. Si ratio eorum vera eſt, parati ſumus audire, ſi doceant : tacentibus certe nihil cedimus, ſicut ne ſævientibus quidem cedimus. Et paulo poſt : Cur ergo ſæviunt? ut ſtultitiam ſuam dum minuere volunt, augeant? Longe diverſa ſunt carnificina & pietas, nec poteſt aut veritas cum vi, aut juſtitia cum crudelitate conjungi. Sentiunt nihil eſſe in rebus humanis Religione præſtantius, eamque ſumma vi oportere defendi, ſed ut in ipſa Religione, ſic in defenſionis genere falluntur. Defendenda enim Religio eſt, non occidendo, ſed monendo ; non ſæviendo

Lib.5.c.20.

patientia; non ſcelere, ſed fide. Illa enim malorum ſunt, hæc bo-
rum. Et neceſſe quidem eſt bonum in Religione verſari non ma-
n. Nam ſi ſanguine, tormentis, addam exilio, carceribus, mulctis
ligionem defendere velint, jam non defendetur illa, ſed violabi-
r. Tantum abeſt, ut probandum ſit inſtitutum veſtrum, qui non
tum Patria expuliſtis viros extra controverſiam Chriſtianos, ſed
aqua, & igni iis interdixiſtis, & officia humanitatis iiſdem præſtari
vitæ præſidia ſuppeditari ſevere prohibuiſtis. Alieniſſimum hoc
ab indole Chriſtiana, alienum à Creatoris veſtri moribus, qui
m Solem ſuum oriri ſinit ſupra bonos & malos, nec hoſtibus quæ
victum & amictum neceſſaria ſunt denegari cupit, ad hujus ſuæ
λανθρωπίας imitationem vos invitat. Et quid inhumanius, quàm Re-
ionem ad ſalutem hominum datam ad bonorum peſtem perni-
emque conferre? Certe huic inſolentiæ adverſantur optimi anti-
orum Canonum, qui vetant, ne ſpirituales ullam ob rem, nedum
fidem aut hæreſin, quemquam occidere, aut ei manus injicere au-
ant, neque per ſe, neque per alios: ac neque voluntatem, neque fa-
um, neque conſilium ſuum ad id accommodent: quin etiam alios
i id fecerint, judicent atque puniant. Auguſtinus cum Manichæo-
m decertans hæreſi ac impiis dogmatibus, hunc in modum illos
fatur: Illi ſæviant in vos, qui neſciunt cum quo labore verum inve-
atur, & quam difficile caveantur errores. Illi ſæviant in vos, qui
ſciunt quantis ſuſpiriis & gemitibus fiat, ut ex quantulacunque
rte poſſit intelligi Deus. Ego autem ſævire in vos omnino non
oſſum, quos ſicut meipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere,
tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerunt proximi
nei, quum in veſtro dogmate rabioſus & cœcus errarem. Hilarius
anc ſævitiæ in diſſentientes ſpeciem pathetice admodum deplorat
dverſus Auxentium Arrianum, his verbis: Ac primum miſerari li-
et noſtræ ætatis laborem, & præſentium temporum ſtultas opinio-
es congemiſcere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad
uendam Chriſti Eccleſiam ambitione ſeculari laboratur. Oro vos
piſcopi, qui hoc vos eſſe creditis, quibuſnam ſuffragiis ad prædican-
lum Euangelium Apoſtoli uſi ſunt? quibus adjuti poteſtatibus Chri-
tum prædicaverunt? genteſque vero omnes ex idolis ad Deum
ranſtulerunt? Anne aliquam ſibi aſſumerent è palatio dignitatem,
ymnum Deo in carcere inter catenas & poſt flagella cantantes?
Edictisne regis Paulus, cum in theatro ſpectaculum ipſe eſſet, Chri-
ſto Eccleſiam congregabat? Nerone, aut Veſpaſiano, aut Decio pa-
rocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confeſſio divinæ prædi-
cationis effloruit? Illi manu atque opere ſe alentes, intra cœnacula,
ſecretaque coëuntes, vicos & caſtella, genteſque fere omnes, terra
ac mari contra Senatus-conſulta & regum edicta peragrantes, cla-
ves (credo) regni cœlorum non habebant? aut non manifeſta ſe tum
Dei virtus contra odia humana porrexit? cum tanto magis Chri-
ſtus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc proh
dolor divinam fidem ſuffragia terrena commendant: inopſque vir-
tutis ſuæ Chriſtus, dum ambitio nomini ſuo conciliatur, arguitur:
terret

Quæſt. ult. cap. His à quibus de re jud. lib. 5. Quod de pœnit. diſt. 3, Periculoſe Auguſt. 14. q. 3, Plerique.

terret exiliis & carceribus Eccleſia, quæ exiliis & carceribus eſt e
dita. Pendet ad dignationem communicantium, quæ perſequacm
eſt conſecrata terrore. Fugat ſacerdotes, quæ fugatis eſt ſacerdoti-
bus propagata. Diligi ſe gloriatur à mundo, quæ Chriſti eſſe n
potuit, niſi eam mundus odiſſet, &c. Eadem Damaſceno mens it,
qui 3 ſentent. cap. 32. tradit Euangelium toto orbe fuiſſe præd-
tum, ſed nullis telis, aut armis, aut bello ſuos adverſarios vice,
ſed à paucis nudis, pauperibus, indoctis, & flagellatis confuſos fi
ſapientes mundi. Quomodo enim poſſet Eccleſia habere marty
ſi ipſa martyres faceret?

His expoſitis, quid V. V. C. C. agere oporteat, intellectum p
Nunc ſi ſpecialius Patriæ noſtræ faciem, ac ſubditorum indolem ſi
tempora quibus vivimus: ſi ea, quæ nos manent incommoda &
ricula; ſi Confœderatorum Principum ſtudia, vota & conſilia ſi
controverſiarum argumentum: ſi exempla eorum, quos nimiu
diſſentientes rigor perdidit; ſervavit manſuetudo, aliaſque circ
ſtantias ponderare libeat, utique aliam regundæ reipublicæ viam
eatis oportet. Non ferunt Belgarum ingenia immites Dominos,
duci lenitate gaudent, cogi nolunt. Enimvero inſita eſt animis ip-
rum libertatis avitæ memoria, nec aliam ob cauſam Auſtriacos
dignati fuerunt, quam quod conſcientiis imperioſe præſcriberent
uni Religioni, quam faſtidiebant noſtrates, mancipatos vellent. Q-
ties majores veſtri, quoties vos ipſi de Epiſcoporum tyrannide,
vium carnificina, libertatis fœda oppreſſione, ac erepta publice
cendi facultate conqueſti eſtis. Quoties docuiſtis, ac in Ordin
comitiis urſiſtis, non alia ratione, quam conſcientiarum libert
componi poſſe Reip. tempeſtatem? Quoties ipſi vel in urbibus ina
cœnacula, vel extra urbes in compita, lucos, ac loca publica ad c
ciones confluxiſtis? Nunc vix in ocio poſitis eadem ſævitiæ exem
placere occœperunt, & damnata in hoſte inclementia adlubeſc
Non ovum ovo magis ſimile, quam nupera veſtra Edicta Edic
Regis Hiſpaniarum, ſolo mortis ac vivicomburii ſupplicio excep
niſi forte pejus quiddam morte æſtimari poſſint æterni, iique in-
mes ac delibato ſcurrarum flori dicati carceres. Suſcepta ſemel v-
bis Synodici Decreti aſſertio eſt; ſed quas non illa turbas, quæ n
mala dedit? Vultis catalogum. Sic contexo. Primum neci *Ioh. B-
neveltii*, ad ſumma ſæpe diſcrimina delecti viri occaſionem dedit
juſti ſpeciem, qui ut innovatæ Religionis reus teneri poſſet, falſita
& novitatis crimine notanda fuit primitivæ Eccleſiæ ſententia. Hi
in Remonſtrantes ad Synodum citatos tranſlata tempeſtas, qui æt
no exilio mulctati ſunt, quod ſordidi ſtipendii ſpe veritatem, qua
hactenus profeſſi fuerant, ſilentio prodere detrectarent. Ab his
reliquos promiſcue Eccleſiæ Paſtores ſævitum, quibus aut exula
dum fuit miſerrime, aut commiſſi ſibi à Domino talenti promitte
da improba ſuffoſſio. Nec ſtetit intra Eccleſiaſticos rigor. Sed
Politicos, quotquot placuiſſent Remonſtrantium ſtudia, animadve
ſum. Æternæ cuſtodiæ mancipatur *H. Grotius*, & qui maris vobis
bertatem, qui Reipub. veſtræ jus & antiquitatem, qui Pietatem de

qu

e vestram scriptis suis constanter asseruit, in Tullianum compingi-
r. Iustitiæ severus cultor *Hogerbetius*, par cum Aristide ab ingrata
publica præmium reportat. Exulant alii autoritate & prudentia
ig(n)es viri, de patria optime meriti. Reipublicæ clavo depulsi sunt
ssim gubernatores ac rectores fidelissimi, & junioribus ac rerum
expertis, commissa in tam turbato mari navis Belgica. Civium ve-
orum optima pars alibi efferi militis truculentiæ, alibi harpyjarum
oribus, alibi famelicorum prætorum insatiabili objiciuntur avari-
. Nempe his victimis litandum fuit Synodi Dordracenæ Patri-
s, nec nisi miserorum sanguine placari potuit sacræ istius Dianæ
bies. Vt de Schismate jam nihil dicam, quo & patriæ vires & Ec-
siæ distracta unitas. Vtrique moderatione, placabilitate, & con-
rdiæ studiis occurri in tempore potuisset. Nunc extra medelæ
em morbus est, nec remedia admittit, quin certissimam interne-
onem minatur, nisi urendi & secandi finem feceritis. Flagrant odiis
utuis civium animi, & Cadmæam victoriam affectant, quæ non mi-
s victoribus quam victis luctuosa erit. Patent adulatoribus aures
rum, qui rempublicam gubernant. Delatoribus & sycophantis fa-
a venia, nec tuta ab horum improbitate innocentia multorum.
ypocritarum & foro utentium tanta copia, quanta autumni tem-
re cicadarum. Et quia Religionem Synodicam profitendo quæstum
facere vident, religiosissimum quisque se simulat, cum sit pessimus.
reditur mercenariis linguis, & venali testimonio succumbit perspe-
a multorum probitas. Amissa quoque multarum urbium pristina se-
ritas exercitus vestri copias labefactat, & necessaria fiunt præsidia,
um absque necessitate ut hostes metuitis, quos sola mansuetudine
obis devinxisse oportuit. Et quam pestilens illud in omni Rep. sit ma-
m, libellorum famosorum licentia, probe novistis, quibus causam
fomenta subministrat insueta imperii facies, & Sejanorum subita
licitas. Vacillat publica authoritas, quam impune lacessit subdito-
m maledicentia, nec tuta sunt imperia, quæ metu magis, quam sub-
itorum conservantur benevolentia. Nec gratis profecto disputa-
m fuit in Synodo, sed magno ære redempti Canones. Precio
mpta patriæ infelicitas, & non nisi magna ærarii publici penuria sa-
sfactum Ecclesiasticorum libidini. *Tantæ molis erat Calvini condere
entem.* O conditionem miseram Reipubl. vestræ, in qua diligentia
lena simultatum est, negligentia vituperationum, ubi severitas peri-
ulosa est, liberalitas invita, sermo insidiosus, assentatio perniciosa,
rons omnium hilaris, animus multorum iratus, iracundiæ occultæ,
landitiæ apertæ. O speciem dignitatemque populi vestri, in quo ea,
uæ victis civitatibus accidunt, patiuntur cives, disturbantur tecta,
iripiuntur fortunæ, gubernatores dejiciuntur fortissimi, præficiun-
ur vix prætextati, & de patriæ patribus arbitria funeris petuntur; de-
ique patriæ causa patria amittitur.

Quod si domesticis malis affici vos non patiamini, & invidiam ar-
nis vos superasse jam creditis, moveat quæso vos exteri hostis me-
us. Effluxit induciarum tempus, & recrudescente recens bello &
lomi & foris bellandum erit. Prudenter veteres Romani tribu-
nitios

nitios motus sopiebant, quoties externus hostis finibus instaret. Idem vobis faciendum, nisi vinci vultis ab eo, quem sola civium concordia vicistis hactenus. Horum siquidem discordiæ sunt, quæ hostibus magnarum rerum præbent occasiones. Raro fortuna invidiam sum populo uni in alterius perniciem commodat, nisi prius ille turbis domi rebus vitia ipse sua viresque regere nesciat. Quare tumultus domesticos, dum tempus est, componite, malorum nostrorum causas tollite, ne verum fiat, quod vaticinatus dicitur Geldorpius quidam, *Principium fuit ex irata plebe tumultus, Finis ab irata plebe tumultus erit.* Nihil Reipubl. periculosius accidit, quam imperantum superba securitas, & iratæ plebis contemptus. Sæpe animus, qui dubiis rebus fuit infirmior, desperatis confirmatus est multum. Vbi vires dominorum suorum frangi videt populus, suas colligere incipit, & injuriam illatam si ulcisci queat, perire amat. Præterea ita ratiocinatur: si propter plebem Rex est, non plebs propter Regem, plebis commoda Regis commodis anteponi debere, nec Regis illum aut Patris gubernatorisque nomen mereri, qui ex civium oppressione gloriam & voluptatem capit.

Et quid non largiendum ingeniis, in tam inextricabili quæstionum sublimium de Prædestinatione Labyrintho? præcipue cum de Ariadnes filo, quo vestigia legere necesse est, controvertatur. Vtinam Cœlestini Episcopi vobis placuisset modestia, qui nec Augustini contemnere audebat placita, nec eadem volebat adstruere. Prisca Ecclesiæ lumina, Iustinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Damascenus, Hieronymus, aliique complures, Græci pariter & Latini cum Remonstrantibus crediderunt.

An hos superstites Ecclesiæ communione arceret Calvinus, nos Belgio? Nunquam jure Canonico in ita sentientes animadversum. Nunquam hæc controversiarum puncta dissipandis Ecclesiis, nedum excutiendis Magistratibus occasionem præbuere. Scilicet plus sapimus juvenes Patribus, nepotes majoribus nostris, & hoc tempore necessarium esse cœpit, quod nunquam fuit.

Nec silentio prætereundum, multa calide, multa inconsiderate & vindictæ potius studio, quam consulto geri à novitiis Magistratibus. Offensarum suarum memor privatas injurias quisque ulciscitur, & victoria potitus ferocior impotentiorque redditur. Quæ profecto excitare vos debebant, ut propius in Rempubl. aciem intenderetis, & vehementiam multorum ac implacabilem iram in gyrum rectæ rationis duceretis. Nihil enim recte, nihil prudenter fieri potest animo, quem ira occupavit. Prohibenda hæc est maxime in puniendo, cum proprium irati sit, cupere ei, à quo læsus videatur, quam maximum dolorem inurere.

Est adhæc prudentiæ, non ostendere, quibus rebus impar sis, & cum sæviendo compesci non possit populi oppositus furor, concedendo eundem vincere. Cunctando non minus, quam aperto Marte restituitur res Romana, & peragit potestas tranquilla, quod neque violenta. Nihil vel parum hactenus profecistis Edictorum numero ac severitate, nec expugnata plebis constantia, (vos pertinaciam vo-

cat)

tis) sed firmata magis. Et nescio quo obnitendi studio ea sæpius mmittere amant, quæ sæpe vindicantur. Politicorum monita nt: severitatis assiduitate authoritatem amitti, & non minus tura esse Principi multa supplicia, quam medico funera.

Nec contemnenda quoque vicinorum Regum de hoc vestro institto judicia. Anglo quin placeat non est dubium, quanquam vos illi on usque adeo. Vbi in discrimine erunt res vestræ, ociosum se speatorem præbebit vestræ calamitatis. Gallo quin ægre sit non ignotis, & insigni Reip. vestræ damno spreti Oratoris Boisisii culpam tis. Helvetios transalpinos considerate, quos contemptus Legati illici pessumdedit, & sero ad pedes Ludovici duodecimi supplices ovolvi coëgit. Præstat Prometheos esse, quam Epimetheos. Veor ne eadem vos propediem mansura sit sors. Non ea imperio veo parta securitas, ut tanti Regis benevolentiam superbe contemre debeatis. Sententiam Ecclesiarum suarum in Synodo damnan esse iniquissime ferunt Daniæ & Sueciæ Reges, & à Calvinistam supercilio sibi metuunt. Nec Saxoniæ Duci ob eandem causam atiores estis, ad cujus offensam hoc accessit, quod vobis authoris aut saltem fautoribus, (uti fertur) recuperandi Electoratus Saniæ spem concipere ausus fuerit Dux Weimarius. Quotquot onfessioni Augustanæ favent Principes, Synodi vestræ Canonibus athema scribunt, & qua fide à Pareo aliisque Theologis oblata is fuerit societatis dextera jam didicerunt; nempe, ut in societan admissi, aut contra, quam sentiunt, credant, aut muniis publicis, m sacris tum profanis, Remonstrantium exemplo, decedant. Quod n horum omnium amicitia, fœderibus, auxiliis quidquam positum editis, tempus est medicam manum laboranti patriæ admovere, & orum Principum exempla imitari, qui concessa Religionum liberte, pacata habere malunt imperia, quam illa erepta cum intestina vium pertinacia perpetuo luctari. Cum vero imperantium unicus opus esse debeat, ut opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla sit spublica, deliberandum vobis an huic fini accommodata sit præns imperii forma. Libertatis obtinendæ spe in loca hæc ex omnis terrarum oris concessere populi, & Christianæ moderationis ma inclaruistis hactenus. Rigida imperia qui ferre nequiverunt, hic des suas locatum venerunt, Puritani, Brunistæ, Lutherani, Anaptistarum cœtus varii, Iudæi ipsi. Quibus omnibus dum docendi piam facitis, & solis Remonstrantibus denegatis, faciliores vos er exteros quam indigenas præbetis, & dum illos prudenti Religiom tolerantia huc allicitis, hos fastidiose contemnendo è Republi vestra abigitis. Quæ res facit, ut felicitati vestræ inhient vicini rincipes, & vestra culpa quisque frui studeat. *Invitant ad se, quos vos lliditis, Danus, Suecus & Holsatiæ Dux. Quin & proprii commodi spe humaer tractant exules vestros Archiduces, ut, quæ illi hactenus male audiverunt, vos derivent sævitiæ infamiam.*

Quæ cum ita sint Illustriss. ac Potentiss. Ordines, revocate jam imos vestros ab hac nostra disputatione ad universam Rempublim, & ad reliquas vestras, quibus patriam hanc felicissime tutati

eſtis virtutes, fortitudinem, inquam, conſtantiam, fidem ; authoritatem, clementiam quoque adjungite, quæ lenitate, manſuetudine, temperantia ſua ſervatum it eosipſos, qui ſe perdunt. Hanc ſi conſiliorum veſtrorum adhibueritis directricem, ſecuram magis & tutam habebitis Rempublicam, amore popularium, non metu firmatam. Hoc munimento tuti, munimento non egebitis. Firmiſſimum id imperium, quo obedientes gaudent. Scitote civium non ſervitutem vobis, ſed tutelam creditam eſſe, nec Rempubl. tam veſtram eſſe, quam vos Reipubl. Inſuſurrat vobis prudentiæ civilis magiſter Tacitus; novum imperium inchoantibus utilem eſſe Clementiæ famam. Pergite iiſdem artibus tueri Rempubl. quibus illa nuper ab Hiſpanorum tyrannide vindicata eſt. Quod ſi mutetis indolem, metus eſt ne fortuna quoque cum moribus mutetur. In nullos magis inſurgunt homines, quam in eos, quos imperium in ſe adfectare ſentiſcunt. Non ſolis viribus ac armorum præſidio credere æquum eſt, ſæpe acrior prudentia dextra. Sint ante oculos illi Principes, quos nimium ſubditos inclementia cervicibus publicis depulit. Temperatus timor eſt, qui cohibet, aſſiduus & acer in vindictam excitat. Et ut arbores quædam reciſæ magis pullulant, ita publica crudelitas auget inimicorum & malignantium numerum, non minuit. Remove terroris cauſas, ilicet qui timere deſiit, odiſſe incipiet, & repertis autoribus tollet animos. Male illi & ſibi & publico conſulunt, qui ex magna fortuna & adverſariorum victoria licentiam tantam uſurpant, & non tam, quod liceat, quam quod libeat, agunt. Illa demum laudabilis victoria eſt, quæ cum paucorum exitio conjuncta eſt, in ex qua victor majorem prudentiæ moderationiſque laudem refert, quam fortitudinis aut felicitatis. Privatas ergo offenſas miſſas facite, quæ non raro rectores Rerumpubl. ſtimulant in publicum ſententium. Abſit à conſiliis veſtris contumacia, nec dedecus fore credite, Edictorum ſeveritatem mitigaſſe; Moderanda ſententia eſt è Reipubl. tempeſtate, tanquam navigium aliquod. Non ſemper it uno gradu vir ſapiens, ſed una via; nec curſum eundem tenet, ſed propoſitum. Arte & flexu ſubinde opus, & contracta ſæpius juvant vela, quæ expanſa periculum minantur. Adulatoribus quoque aures occludite, nec ab Eccleſiaſticis duci vos ſinite, uti nervis alienis mobile lignum. Hi in cauſa ſunt, ut non ſolum fiant, quæ vultis vos, ſed etiam ut ipſis morem gerere vel inviti cogamini. Accendit has diſſidiorum faces Religio, quæ nunquam felici ſucceſſu in Repub. ac veſtra coërcita fuit. In Repub. inquam veſtra, in qua omnes diſputare malunt quam vivere, & libertati aſſueti dura ſervitia pati neſciunt.

Quamobrem recte feceritis, ſi mitigata Edictorum acerbitate docendi libertatem Remonſtrantibus concedatis, nec imperium obstinatius in conſcientias vobis affectetis. Connivere hic melius, quam intempeſtivis remediis delicta accendere. Majorum noſtrorum ad Regem Philippum, ad Margaretam Parmenſem vox fuit; Mentium Regem Deum eſſe; Belgarum ingenia non niſi facili frœno regi; Edictorum rigore vaſtari magis civitates, quam corrigi. Cur ergo vobis jam præcepta ſaluberrima diſplicent? Cur in eundem, in quem

Auſtriaci

ustriaci, lapidem impingitis? Cæsaris effatum est, Potentia medio-
itate exercita, omnia parta conservat. Et remissius imperanti me-
ıs, inquit Seneca, paretur. Seditionibus, si quas metuitis, occurrere
tempore, prudentia, authoritate, potentia potestis, quin iis legibus
ɔertatem concionandi circunscribere, quibus Reipubl. vestræ secu-
ɛati abunde prospectum sit.

Proscriptionum, exactionum, incarcerationum (voces ad Reip.
ɛrniciem natæ) finem aliquando facite. Rectores vos, non Domi-
ɔs, subditos, cives, non servos, cogitate. Magis civitates ad obse-
ıium flectit parcitas animadversionum. Et illud laudabile, ut, si pœ-
ı opus sit, ea ad paucos, metus ad omnes redeat.

Iram maxime prohibete in puniendo, Nam irati dum ad pœnam
ceditis, nunquam mediocritatem illam tenebitis, quæ est inter ni-
ium, & parum. Expendite Contraremonstrantium efferos & solo
ndictæ studio flagrantes animos, & ab hierarchia ipsorum vobis se-
ılo cavete. Turpe est eam his hominibus concedi à vobis authori-
tem, ut omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, bona, for-
ıæ, domicilia, ex ipsorum nutu, ac gratia pendere videantur.

Expendite, cum optima Reip. parte vos contendere, quam sola
cilitate placare potestis. Nec permittite, ut fictis proditionis crimi-
bus graventur fidelissimi cives, quorum perspecta est in rebus ma-
ıis & honestis vita: aut ut sceleratissimorum hominum quotidianis
lumniis impune objiciantur devota ad necessariam Patriæ defen-
ɔnem pectora.

Revocate exules, & culpam hanc suam agnoscant, quod de vestra
ementia hactenus desperaverint. Si Synodi decretis per conscien-
ım suffragari nequeunt, satis sit publicis eos functionibus & stipen-
is privari. Ne tristi divortio à conjugibus maritos, à liberis paren-
s, à complexu suorum distrahite vitæ, generis, sanguinis, affinitatis,
studiorum hactenus genere junctissimos. Fruantur illo quoque
ɛre, in quo nati primum, mox & educati sunt. Doceant Ecclesias
as, quæ doctrinam ipsorum amplexæ sunt, cum tota fere Religio-
ɛ, imo tota, si Christianam spectes, diffidentibus, docendi liberta-
m non inviti concedatis.

Sinite quæso, ut aliquid ponderis apud vos habeant, tot civitatum,
m crebræ, tam seriæ supplicationes, illarum præcipue, quarum vel
ɔnga obsidione, vel eversione fracti fuere hostium impetus; quarum
ɔnstantia, fide, animi magnitudine Patria nostra, Deo vindice, sarta
ɛcta steterit.

Hoc si feceritis, coalescent civium distracti animi; gaudebunt im-
erio vestro subditi omnes; prudentiæ & clementiæ fama, ad quam
mnia dirigenda principibus, clari eritis; belli adhæc subsidia au-
tius & libentius subministrabuntur; cum ea non in civium oppres-
onem, sed justam defensionem conferri constabit: dolebunt felici-
ıtem vestram, quotquot ei invident, gratulabuntur Confœderati
'rincipes; reviviscet Religionis anima Charitas, & quas nunc civi-
ates tuentur militum copiæ, solus civium tuebitur favor. Denique,
uæ votorum vestrorum summa esse debet, Amorem vestri apud

subditos, metum apud hostes relinquetis. Francofurti ad Mœnu, Anno cIɔ Iɔ c xx, menſe Sextili.

Veſtris Celſitudinibus
addictiſſimus
CASP. BARLÆVS.

CONRADVS VORSTIVS, FRANCISCO LIMBVRGIO S.P.

Theologica. De loco Matth. xxvi. 39. & Ioan. xii. 27.

OBlata hac occaſione, dilectiſſime D. Franciſce, paulo pleni ſententiam meam de utroque loco nuper abs te propoſi aperiendam putavi. Et de loco quidem Matth. xxvi. 39. ·ecte utrumque dici exiſtimo: 1. quod poculum illud, non ipſam m·tem, ſed præviam ei animi anguſtiam maximam, à qua & Chriſ tandem liberatus fuit (uti ex Luc. xxii. maxime conſtat, ubi de A gelo Chriſtum confortante legimus) vere ac proprie declar. 2. quod etiamſi mors ipſa per hunc calicem ſignificaretur, locutio men hypothetica ſit, quæ naturalem quidem mortis horrorem ac gam indicet, at talem tamen, ut eventum ejus omnem Deo Pa Chriſtus commendaverit, inque hujus voluntate tandem plane c· quieverit. Itaque hactenus ſententiæ noſtræ ſat congruunt. Sed altero loco Ioan. xii. 27. nonnihil variant. Nam 1. non puto l dee·ode m poculo agi, de quo ſupra; quia nec poculum nominatur tempora diverſa eſſe conſtat, eoque diverſas precandi cauſas. 2. arguta ſatis explicatio eſt, quam affers, illorum verborum; ſed p·pterea veni in hanc horam, &c. quaſi dicat Chriſtus: *ſed idcirco accesſi ut me glorifices, & declares Filium tuum: quæ declaratio ſeu manifeſ·tio in eo potiſſimum conſiſtit, quod me ſingulari modo ab hac animi mei ægri·dine & anguſtia liberas, ſeu me ſingulari ratione ſolaris & roboras, ut om omnino homines videntes ſingularem illam gratiam, qua me afficis & extra·dinarium amorem quo me proſequeris, cognoſcant me Filium tuum, & te trem meum eſſe:* non puto tamen ſolidam eſſe & periſtaſibus ſat c·gruam: hæ enim docent, epanorthoſin quandam in his Chriſti verb ineſſe, quali in ſermone perturbato uſus, & ſæpe gratiam habet. 3. lud autem quod ſequitur in reſponſo Patris, Et glorificavi, &c. ·ſpicit tantum ad eam partem petitionis Chriſti, qua petierat glor·cari nomen Patris, &c. quod idcirco cum priore parte confundi n debet. 4. Senſum igitur hujus loci eſſe puto ferme eundem, qua ſupra dixi ſecundo loco admitti poſſe, Matth. xxvi. Correctio en hæc indicat, Chriſtum verbis præcedentibus non abſolute, ſed ſ tacita hypotheſi petiiſſe liberari ex illa tentationis hora, quam tu non longe abeſſe ſciebat. Neque mirum aut inſolens videri deb Chriſtum diverſo reſpectu mortem horruiſſe, ac deprecatum e (ſub conditione, ut dixi) & tamen eandem pro nobis ultro adiiſ Illic enim infirmitas carnis (at ſine peccato) ſe prodidit, ut conſta·

...e fratrem nostrum, per omnia nobis similem: hic autem spiritus ...ergia tandem se exseruit, ad solatium simul & exemplum no...um. Plura jam non addo, ut tibi amplius meditandi occasio relin...atur. Plenius tamen alias, si voles, συζήτησιν hanc pertexam, Deo ...vente. Vale in Domino Iesu quam optime, & sororem cum soro...o aliosque fidos amicos à nobis officiose omnes saluta. 3 Septem...is 1620.

CONRADVS VORSTIVS, ...RANCISCO LIMBVRGIO,

Salus à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo.

VT postremis tuis, ornatissime D. Francisce, ordine respondeam, à sacris incipiam: tentaturus cum Deo, an scrupulos illos eximere tibi possim, qui animum tuum in locis illis Matth. ...vi. 39. & Ioan. xii. 27. adhuc premere videntur. De priore igi...r satis inter nos convenit, per calicem illum, quem Christus auferri ...se petit, non ipsam mortem & afflictiones ei necessario conjunctas, ...d ingentem illum animi angorem, quo tunc acerrime cruciabatur, ...telligi debere: sicque incommoda omnia, quæ diversam senten...am urgent, facile vitari posse. Interea neque admodum absurde ...ici putaverim, petitionem istam Christi etiam de ipsa crucis morte ...ccipi posse, non tamen absolute, sed hypothetice, idque non tam ...espectu spiritus, qui in ipso promptus erat ad mortem hanc obeun...am, quam infirmæ carnis, quæ naturaliter suum interitum abhorret, ...ræsertim tam violentum & acerbum. Hypothesis sane aliqua in ...sis Christi verbis expressa est, Pater si fieri potest, &c. Et quod de ...piritus & carnis lucta jam dixi, non obscure Dominus in sequenti...us etiam sibi ipsi accommodat. Sensus igitur erit. Pater si tibi pla...ere posset, cuperem ab hac morte liberari, quam infirma caro tanto...ere aversatur: interim quia memini aliter à te decretum esse, ac...uiescam in tua voluntate, &c. Talis equidem sensus, etsi turbatio...em animi (quæ Christo etiam alibi tribuitur) non exiguam indicat, ...ihil tamen absurdi continere mihi videtur. Neque enim obstat cer...a illa Christi scientia, qua diversum de se decretum esse jam nove...at. Non enim huic decreto repugnare cupit; sed tantum quid se...cundum carnem expeteret, nisi aliter decretum esset, eum in finem ...ndicat, ut truculentiam mortis jam instantis melius exprimat, & ...carnis suæ infirmitatem roborari tacite simul optet. Quod & sanctis ...martyribus in simili agone constitutis non semel accidisse legimus, ...quibus hac in parte Dominus assimilari non erubuit, quippe fratri...bus suis per omnia similis factus. Hæc talia licet pro isto sensu afferri ...possint, fateor tamen alterum, quem supra dixi, non una de causa ...præferendum esse. Porro hic obiter monendum puto, quod de mor...te Christi ante sæcula irrevocabiliter decreta scribis; id quidem de ...hypothetico decreto verum esse, quod scilicet prævisionem peccati

Theologica. De loco Matth. xxvi. 39. & Ioan. xii. 27.

humani suo tempore exstituri præsupposuit : de absoluto autem a-
mitti non posse (quale scil. Calvinistæ nostri urgere solent) nisi Deu
ipsum peccati autorem statuere velimus (prout isti reipsa faciu,
quicquid verbis excipiant) quasi qui peccatum ideo exstiturum (-
creverit, ne mortem Christi frustra jam prædecreverit, ut quæ ad-
lud expiandum destinata fuerit. Sed & hic sententias nostras co-
gruere putem, nisi quod distinctius hic, quam à te factum video, -
quendum esse existimo. Iam de posteriore loco similiter inter n
consentimus, epanorthosin hic quandam esse, quam & verba Chr i
& res iis subjectæ satis indicant. Vbi nihil necesse est, idem hic p
horam istam intelligi, quod supra per calicem intelligi posse, imo -
bere, concessum fuit. Potest enim hic ipsa cruenta mors intelli,
quam Deus ibidem in verbis paulo ante commemoratis non obsc-
re descripsit, ubi de grano morituro, deque anima perdenda, &
discipulos suos præmonuit. Hanc igitur mortem, ut non longe a-
sentem, jam tum apprehendens, (idque cum animi turbatione) pe
ab ea se servari : sed ita, ut statim seipsum quasi revocans, ad eande
subeundam se paratum esse testetur. Neque huic sensui repugn
verbum ἦλθον, quod non futuri sed præteriti significationem habe
recte annotas. Non enim necesse est, ut significatio hujus verbi m-
tetur, sed tantum ut mors ipsa (quam per horam istam sat recte i-
telligi puto) licet reipsa demum futura, tamen ut præsens animo co-
cipiatur, præsertim cum paucis post diebus eam sibi eventuram D-
minus præsciret. Venerat igitur in horam istam, uti jam tum parat
mortem paulo post imminentem obiret, quamvis ipsa nondum a-
esset. Alioqui si verbi significatio nimis præcise hic urgeatur (vel p-
tius si tota phrasis ex propria solius verbi significatione æstimatu
dicendum erit, Christum jam tum reipsa mortem obiisse, cum ver
ista diceret; id quod ab historiæ veritate alienum esse omnes no-
mus. Itaque sensus loci verus esse videtur : Serva me Pater ex i
morte, ad quam perpetiendam nunc accessi : sic, inquam, me serv
ut neque nimis eam metuam, & paulo post victor ex ea emergai
transferendus ad gloriam cœlestem. Vnde jam patet, nihil hic cau
esse cur ad Hebraismum illum confugiam, quem deinde exemp
aliquot illustrare conaris, ubi aorista seu præterita pro futuris usu
pari credis. Qua tamen in parte (meo quidem judicio) nonnihi
vero aberras. Nam neque peculiaris hic est Hebraismus, quum
aliis etiam linguis enallage ista temporum satis usitata sit, præserti
ubi de rebus agitur certo jam decretis, & paulo post futuris : (sic
in prædictionibus Prophetarum apparet) neque exempla quæ affer
omnia huc pertinere videntur. Locus quidem Marc. XIII. 30. con
mode sic verti potest ; non præterierit hæc generatio, &c. hoc e
priusquam præterierit, &c. ubi nativa aoristi significatio retineri p
test. Locus autem Luc. XIII. 12. etsi omnino enallagen hanc cont
nere videtur, non tamen ut contineat necesse est, quia verbum ἀπο-
λυσαι commode referri potest ad decretum de re jam præteritu
quodque Christus reipsa jam tum exsequi incipiebat : quasi dic
Christus ; mulier jam statutum de te est ut libereris ab hac infirm
tat

te, adeoque reipſa jam te libero. Porro Ioan. XIII. 18. nullam
nto enallagen eſſe in verbo ἐπῆρεν, quia reipſa Iudas jam tum calcem
ontra Chriſtum ſuſtulerat, quem & animo & facto ipſo hoſtibus ſuis
rodiderat, accepta etiam in eum finem pecunia. Denique verſ. 31.
ſi per enallagen accipi recte poteſt, nulla tamen neceſſitas ſic accipi
ogit, quum non minus recte ad firmum Dei decretum de Chriſto,
m brevi glorificando referri poſſit: ut ſenſus ſit: Iam Filius homi-
s in mente Dei glorificatus eſt, & viciſſim Deus in ipſo, vel per ip-
m, quippe jam ad moriendum accinctum. Solet enim Scriptura
talibus non tam ad externum rei eventum, quam ad firmam &
onſummatam tum Dei, tum hominum voluntatem reſpicere; id-
ue jam factum eſſe teſtari, quod in iſta perfectum eſt, licet in illo
ondum appareat. Quare neque in loco noſtro Ioan. XII. 27. enal-
gen ullam facile admiſerim; ſed omnia, prout jacent & ſonant,
mpliciter accipienda putaverim; ea tantum cautione addita, quam
epius expreſſi, ut in rebus certo jam decretis, & paulo poſt reipſa
ſtituris, potius ad animum agentis, quam ad externum actum, ſem-
er attendatur. Ita nullæ hic erunt cymmeriæ tenebræ, nec ullo ad
phyngen hanc intelligendam opus erit Oedipo. Si paucula hæc tibi
tisfecerint, utrique noſtrum gratulabor: ſin minus, ubi novos ſcru-
ulos indicaveris, pro virili mea eximere curabo; modo benigniſſi-
nus Deus ocium & facultatem in hoc exercitio pergendi nobis con-
eſſerit: quod unum nobiſcum piis ab ipſo precibus contendere te
elim. Nunc ad alia tranſeo. Conſiliario Bureno perlibenter exem-
lar apologiæ meæ mitterem, ſi vel excuſum ullum haberem, vel
tiam nitide deſcriptum. Miſi quidem ante ſemeſtre Francofurtum
xemplar, ut typis illic exprimeretur: ſed poſteaquam reſcivi Ordi-
es Generales, jam decreviſſe me Provinciis omnibus eliminare, ſi
uid contra Synodum in lucem ederem, ipſe per amicos editionem
iſſerri curavi. Quid autem factum ſit, nondum mihi conſtat, etſi ex
atalogo indies me ſciturum ſpero, ſi tamen ullus hiſce nundinis
rodibit catalogus, de quo nonnulli dubitant. Interim prædicto
Conſiliario rem totam, uti ſe habet, exponere vos velim, ſimulque
neis verbis rogari, ut ſummam apologiæ meæ videat in reſponſione
nea ad ſpecimen Feſti Hommii, quam tibi dono dediſſe memini; &
n utroque Anti-Slado, maxime poſteriore; denique in iis, quæ D. Piſ-
atori poſtremo oppoſui; ubi abunde omnia inveniet. Miſiſſem ei
nunc exemplar de ſingulis, ſi ad manum fuiſſent. Sed hic finio, Deum
ogans, ut noſtri omnium in Chriſto miſereatur, & ab inſidiis ac
violentia hoſtium benigne nos cuſtodiat. Saluta meo nomine veſtros
omnes, alioſque in Domino nobis addictos, quorum favori ac preci-
bus commendari etiam cupimus. Nova non addo, quæ nunc rarius
ntelligo, ex quo hoſpitium iterum mutavi. Si quid apud vos certi
eſt, fac nos participes. Iterum in Chriſto vale. 3 Octob. 1620.

Spero vel te, vel Petrum Homa, exemplaria jam dicta D. Bureno
atenda daturum, ut ex iis innocentiam meam videat. Si locum in
Oſt-Friſia tutum mihi procuraverit, faxo cum Deo plenius intelliget
æquitatem cauſæ noſtræ, & contrariæ iniquitatem. Salveat à me offi-
cioſe per I. G. H. alioſque fautores.

E. PVTEANO,

HVGO GROTIVS S. P. D.

De sua è carcere Lupesteni evasione.

SIcut nuper miſeriam meam accendebat amicorum dolor, a nunc magnum gaudio pondus adjicit amicorum gratulatio: qs inter tu quidem, decus Belgarum Puteane, eximium in me a- ctum pari eloquentia expreſſiſti. Magnum itaque pretium longæ -lamitatis habeo, ſparſum in multos lætitiæ meæ commercium: e- que tam libertas ipſa voluptati eſt, quam cum eam video tot b is ac ſapientibus eſſe voluptati. Non tanti fuerat retinere libertaten & nihil habere quod de fortuna quererer. Nam perpetua felicitas c habuiſſet infelicitatis, quod quam multis carus eſſem nunquam ap- ruiſſet. Habent quidem litteræ hanc vim ut his, qui eas penitus i- biberunt (quos inter tu emines) etiam illos à quibus modice lib sunt, (quos inter utinam poni merear,) valide commendent. Sed - men ut arbitror ipſa paucorum injuria efficacius me & multoru & optimorum affectibus inſeruit: neque enim fruſtra dictum rem ſacram eſſe hominem miſerum, præſertim innocentem. V autem quam propitia in me Dei providentia mala mea ſimilibus - nis penſarit. Fidem in patriam præſtiti: in uxore inveni. Ego - blicæ libertati dum ſtudeo, amiſi meam: illa viciſſim ſuam meæ - pendit; neque tu fruſtra ipſam qua mihi ſum redditus rationem - raris. Quis enim libertatem ſperaret ex arctiori carcere? Quis c apertos hauſtus ex iis anguſtiis, quæ vix animæ reſpiranti aer transmitterent? quis denique tot cuſtodum oculos effugere ſe p ſperaret ipſis cuſtodum manibus & pedibus? Sed nimirum æqu erat inexpectata ratione eum ſervari, quem adeo inexpectata pe cies oppreſſerat. Quis enim futurum hoc crediſſet? Patriæ g- riam & eorum qui in patria eminebant, tum vincta, tum ſoluta o- tione, quantum potui conniſus in ſublime extuli. Pro hoc mer merces mihi ſumma ignominia à civibus meis redditur. Publi opes patrocinio defendi, conſiliis auxi; meas amitto: tutatus ſ patriæ libertatem, conſtat id mihi triſtiſſima ſervitute. Bene ill quod uxorem in carcere reliqui, & quidem me elapſo arctius cu- diendam, ne quis jam dubitaret capi & innocentes & bene de meritos. Illa hoc tantum gnara elatum me, quod reſtabat even anxia animi, conjectura revolvens, vota fecit, quæ ab amantiſſi mariti conjuge nemo expectaret; ut maritus à ſe quam longiſſi abeſſet. Ego tum demum intelligens à quali uxore diſceſſiſſem, t graviter ferebam ejus abſentiam, ut potius quam ea diu carer carceri me fuerim redditurus. Gratulandum eſt ſæculo, quod l potuerunt famæ reverentia ac pudor, ut feminam illorum mani extorquerent, qui jam aliam non habebant iræ ſuæ materiam. vero hoc laude dignior, quod tam facilem exitum, cum me emit- ret, ſperare non auſa eſt, innocentiæ meæ mihi conſcia, atque i

in-

telligens in quos homines incidissemus. Non in aliam magis isti ersus congruunt:

Tu melius certo meruisti pignore vitæ,
Vt tibi non esset morte probandus amor.

leque tamen jam defuncti sumus patientiæ experimentis: superest ro carcere exsilium, & nescio an

Fata mihi totum mea sint agitanda per Orbem:

d post carcerem in patria, exsilium patriæ loco est. Gratiam habeo quod exemplis me solaris, & quidem magnis, & quæ possunt jaentem quoque animum erigere multoque magis sustinere erectum. hemistocles ille, qui Apolline certius salutis viam Athenis monstraerat, coactus fugit, & quidem ad Salaminiaci prælii reliquias. Siilis Coriolani iracundia: sed utraque infelix. Melius Alcibiadi essit exsilium hostiliter exercitum, quem diris populus exsolvit ropter illa facta, per quæ diras verius mereri cœperat. Sed leniora bentius lego. Ostendit mihi Græcia Aristidem contrarias Achileis preces concipientem, ne unquam sui pulsi Athenas pœniteret, c Phocionem ultimis verbis præcipientem filio, ne acceptæ injuriæ neminisset. Roma Rutilium, qui maledici sibi putavit, cum amici x civili bello reditum ipsi augurarentur, neque aliter ultus est inratam urbem, quam quod ne revocatus quidem ad eam redire vouit. Neque tuus ille Scipio aliud quam civium oculis se subduxit, nagno illos, sed non intellecto, supplicio afficiens; quod Africæ Asiæque victorem conspicere ipsis non liceret; itaque in agro arboes digessit, sed eodem animo quo olim in campo aciem. Laudari olet dictum vetus:

Ames parentem si æquus est, si non, feras.

Quod ad patriam recte produxeris, quæ & parens dicitur, & parenes vel parentibus proximos plerumque aut suis periculis involvit, aut sua salute complectitur. Quid quod ne patriæ quidem imputandum est si quid in patria fit? Triginta tyranni Athenæ non erant: ac nec Mithridatica quidem præsidia, quo tempore Sylla volente civitate urbem obsedit:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Cicero eos, qui ædes suas diruerant, qui aqua & igni sibi interdixerant, non populum Romanum; sed populi fæcem interpretatus est: illum vero populum, qui in theatro ingemeret atque illacrymaret, agente Roscio:

O Ingratifici Argi, immanes Graji, immemores beneficii,
Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini,
Summum amicum, summo in bello, summo ingenio præditum.

Scio hæc atque alia male tractatæ virtutis exempla plurium imperiis objici solere. Ad Thraseam & Senecam & tot illustres animas nomine unius crimen habemus? Sicut homines invenire non est ad quos vitiis aditus non sit, ita nulla periculo vacat potestas, quæ aut homini aut hominibus datur. Valde mihi placet quod olim ab Alcibiade, mox ab Augusto ad factam Catonis mentionem dictum le-

gimus, ſed dignum quod ab ipſo Catone diceretur; *Qui præſentem Reipublicæ ſtatum mutare non vult & civis & vir bonus eſt. Si juris ſpem injuria induit, & bello gravius innocentiam premit, ita hoc tolerandum quomodo fulmina, & nimbi, & quæ alia mala vis major immittit; ſin mite pacatumque Regimen, quale vos optimi Principis ingenio debetis, excipiendum gratis animis :* bonum, quo non majus aut corporum ſanitas, aut agrorum fœcunditas, aut quicquid aliis publicis privatiſque votis optari ſolet. Maneat hæc vobis ſolida atque perpetua felicitas, quod ut ex animo precer non illa tantum exigit quæ Belgas inter ſe connectit generis conſanguinitas, locorum vicinia, ſermonis communis; ſed & in me merita. Vos eo malorum adacto, ut omnia mihi patriæ finibus eſſent tutiora, primus receptus, prima libertatis fiducia; e-ſtrum primum cœlum ſecurus hauſi, veſtris colloquiis recreatus ſe-lere cœpi longæ calamitatis memoriam : à vobis denique exceptus ſum tam amice, quam inimice à meis. Pro quibus beneficiis quid vobis potius precer, quam ut non extra bellum tantum, ſed & extra belli metum vos ponat certa pax, mea quoque cauſa, quo magis, ita res tulerit, tranſcurrere ad vos libeat, atque uti oblato hoſpitio & ſi aliter non licet, de proximo certe adſpicere illas terras quas mihi contra tot injurias natura commendat : ita tamen, ut qui quam ea cordi mihi eſſent ſemper oſtendi, nunc etiam auſim oſtendere quam eis opus non habeam. Vale vir optime atque doctiſſime. 1621.

HVGONI GROTIO,

VIr *Clariſſime*,

Tuæ literæ magna me lætitia affecerunt, quod iis cognoverim te à ſordibus carceris & injuſta ſervitute liberatum, non Magiſtratuum Indulgentia, ſed beneficio fortunæ, aut ut verius & Chriſtiane loquar, ſummi Dei providentia, qui ſemper Innocentes potenti auxilio tuetur: in quam captivitatem non te crimen, ſed amicitia viri optimi & de Repub. ſua bene meriti conjecerat, qui calumniis & fictis criminibus oppreſſus, vi & acerbo Iudæorum odio periit, & ne innocens damnatus videretur, ſi de conjuratione accuſatus ſocios non habuiſſet in eo crimine quod peragi jure nec inchoari ſine ſociis potuit, neceſſe fuit alios criminis participes reddere : & hæc ſuſpicio fidiſſimos amicos involuit, inter quos tu præ cœteris intimus, ab hoc periculo te eximere non potuit anteactæ vitæ fama, Dei timor & legum reverentia, quæ tibi ſemper cordi fuit. Nunc feliciter libertatem nactus es, & ſi libuerit in hoc Regno ſedem conſtituere, ſeu ad tempus, ſeu in perpetuum, ſecuram ſtationem invenies, habemus enim Regem juſti & æqui amantiſſimum qui à multis viris probis accepit te alieno odio & Iudicum injuria damnatum. Multa ſunt etiam quæ te commendant, humaniores literæ quibus ornatus es, morum comitas & vitæ innocentia. Hæc omnia multos viros primarios in tuam amicitiam allicient, & efficient ut tuis miſeriis opem ferant. Ego inter cœteros, licet non p-

n notæ & inter classicos, nulli cedam, & palam profitebor te nulla amicitiam magis fidam quam meam nancisci posse. Dominus Utenbogard exilii & calamitatis comes me sæpe invisit, obtuli quod in me est, ad sublevandam ejus miseriam: sed consilium potius quam auxilium petiit, & hoc tantum ut in aliqua Regni urbe securam & tranquillam vitam habere possit: retuli nihil de ea re dubitandum. Si ad nos adveneris, omnem opem polliceor. Legati fœderatarum provinciarum statim recessuri sunt, responso jam accepto. De vestra calamitate conquesti sumus, & quod subditos non tantum mercibus spolient, sed ut hostes infensissimos vi & armis persequantur. Multa pollicentur. Si id præstiterint, nostra amicitia & fœdere renovato fruentur. Vale & me semper ama. Scriptum Lutetiæ 3 die mensis Aprilis. 1621.

Tui amicissimus

PETRUS IEANNIN.

C. VORSTIO, R. HOGERBEETS S. P.

Clariss. D. D. Frater in Domino Chariss.

Non mediocri mihi fuit solatio, quod humanissimis tuis literis solitudines & tædia mei carceris (quibus etiam robustissimorum hominum animi magis terrentur & franguntur, quam conspectu suppliciorum) dignatus fueris aliquantulum sublevare; propriis malis tantisper sepositis? Gravia profecto carni sunt, quæ mihi Deus imposuit, nam præter existimationis læsionem apud homines, jacturam omnium bonorum, carcerumque mœrores; obitus meæ dilectæ sociæ ac piæ conjugis, quæ mihi per sesqui fere annum hic adfuerat, supra modum me affligit, ac liberorum etiam cura & philostorgia, anxium aliquando animum reddit: video quoque hominum quorundam voluntates cum fortuna ita erga me mutatas, ut ex amicis hostili animo in me jam sint affecti: alios divitiarum sentibus ita attactos, ut quamvis de me causaque mea non male sentiant, tamen metu persecutionum nec hiscere, nec prioris ævi aut familiaritatis audeant meminisse. At vero in hac calamitatum congerie, Deus Opt. Max. pro summa sua bonitate & clementia largiter hactenus mihi vires suppeditavit, ac in meis infirmitatibus virtutem suam perfecit, ut, ejus gratia adjutus, sub onere crucis non defecerim. Hoc autem me præcipue sum argumento consolatus, quod reputem hæc ita expedire saluti meæ, nam novit Deus, pro inenarrabili sua sapientia, quo modo me se dignum fingere debeat: & si illi placeat mihi liberisque meis in hoc mundi theatro imponere personam afflictam, non par est nos ideo illi obmurmurare, sed partes delegatas pro virili sustinere: ille dabit, quando ipsi videbitur, huic actioni bonam Catastrophen, ac suos è tentationibus eripiet, injustos autem *De captivitate sua cæterisque afflictionibus.*

in

in diem judicii puniendos ſervabit. Nullius facinoris nec alienarum rerum curioſitatis, mihi conſcius ſum, ideo, ſævis tranquillus inndis, pro minimo mihi eſt, quod ab humano judicio condemnor: cauſæ meæ bonitas Deo cognita eſt, qui innocentiam meam, celumen meridianum, in apertum aliquando producet; hæc caduca & fluxa, quæ mihi nunc eripiuntur, veris ac æternis bonis penſabi & divino ſuo favore me meoſque beabit: hac ſpe fretus divina mjuvante gratia, per patientiam poſſidebo deinceps animam meam expectans quem finem mihi Deus daturus ſit. Confido puſillum temporis fore, quo Chriſtus non videbitur: pro decem dierum afflictione, perſeverantibus promittit coronam vitæ æternæ. Quid ſo an adhuc in hac vita Deus me clementer reſpicere, & ex hoc ſepulchro protractum, in cœtum viventium, ad ſui nominis gloriam reducere volet, quemadmodum eximium illum virum D. Grotium, Eccleſiæ ac Patriæ noſtræ bono, libertati reſtituit? Si mihi contingat hoc beneficium, Calicem ſalutarem accipiam & nomen Domini invocabo, vota mea reddam Domino coram omni populo ejus: Si vero non placeo, paratus ſum ferre quod ipſi viſum fuerit, faciat mihi quod bonum eſt in oculis ſuis: det modo ut in curſu recto constanti animo pergam ad finem uſque, retinens fidam & bonam conſcientiam, utque qui jam hic ſum opprobrium hominibus, excrementum mundo, ei ſim bonus odor & probum nomen in Eccleſia Sanctorum. Hoc ut à clementiſſimo Patre per & propter Ieſum Chriſtum, mediatorem & redemtorem noſtrum, obtineam, ſanctis precibus me juvare pergite. Pro benevola officiorum oblatione nihil jam aliud T. H. Synnallagmatis vice præſtare poſſum, quam declarare me animo vobis omnibus eſſe quam addictiſſimo, ac Deum rogare, ut pro hac amica & Chriſtiana refocillatione, ſua vobis gratia & miſericordia ſemper dignetur adeſſe. Pergratum mihi erit ſi poſthac me crebrius T. H. ſuis humaniſſimis literis inviſerit, iiſque languentem aliquando animum refecerit; ſatis tuto ad me perferri poſſunt per meos, quos etiam veſtris ſanctis precibus ac piæ inſtructioni ac inſtitutioni commendo. De parata confeſſione jam ante ex D. Grotii literis intellexeram, ſed necdum eam vidi; precor Deum ut labori ac conſtantiæ veſtræ omni benedictione benedicat, uberem bonorum fructuum proventum largiatur, ac Sathanæ contraria molimina deſtruat; deſperandum in Dei negotio non eſt, graviores tumultus, Eccleſia Dei aliquando pertulit. Vivit Chriſtus qui ſedat mare quantumlibet fremens & exitium minitans, qui cauſſam ſuam tuebitur, ac T.H. cum Symmyſtis omnibus ſalvum & incolumem ſervabit, & ab omni malo proteget, ad nominis ſui gloriam. Vale vir Clariſſ. ac Frater in Domino Chariſſime cum lectiſſima tua conjuge, tota familia, ac Fratribus omnibus. Lupeſteni, Kalend. Iunii. 1621.

Epistola Illustrissimi

GVILIELMI DU VAIR,

Galliæ sigillorum Custodis,

Ad HVGONEM GROTIVM,

anno MDCXXI.

Monsieur :

Les hommes bien nez & ingenus, comme vous, se sentent ligez de peu de courtoisie. I'ay de tout temps, c'est à dire de si ng temps que j'ay oüy parler de vous, admiré vostre excellent rit & rare erudition : & depuis deploré vostre calamité, quand je us ay veu souffrir pour trop aymer la liberté de vostre patrie : & vorisér ceux qui commençoient à y rappeller la verité. I'ay en la ndition en laquelle je suis, & autant que le service de mon Mai- e me l'a permis, soulagé vostre misere, & procuré vostre delivran- . Dieu a voulu que vous la luy deussiez toute entiere, & non à tercession des puissances humaines, afin que distrait des sollicitu- s humaines, vous employassiez tant de rares parties qu'il a mis vous, pour avancer l'œuvre qui luy est sans doute le plus agrea- e : qui est la paix commune de la Chrestienté, par la reünion des embres qui se sont separez de leur mere spirituelle, en laquelle ou x ou leurs peres ont esté conceus & regenerez à salut. Pour ce e c'est chose que je voy que tant de gens d'honneur esperent de us, je ne puis que je ne m'en réjoüisse avec eux, & que je ne haste r mon applaudissement une si heureuse course. Ie me promets e la liberalité du Roy, qui pour le present n'accourt qu'à vostre cessité, ira lors au devant de vos vertus & merites, pour leur onner de l'employ honorable aux affaires du monde, esquelles on ait que vous avez acquis beaucoup de cognoissance & de dexterité les manier. Ie ne feray jamais des derniers qui se porteront à pro- ouvoir ce qui devra servir à vos contentemens : & tiendray chere omme je dois l'amitié d'un personnage si rare comme vous estes : ous offrant tout ce que vous sçauriez desirer de celuy qui est,

MONSIEVR,

u Camp de S. Iean d'Angely, ce 13 Iuin.

Vostre tres-affectionné à vous faire service,

G. DV VAIR EV. DE L.

GVLIEL-

GVLIELMO VAIRIO,

Franciæ Procancellario,

HVGO GROTIVS S. D.

NEscio Vir maxime, melius de me an pejus sit merita fa, quæ domi falsis me criminibus traduxit, peregre autem nobilitavit non meis laudibus. Literarum enim cultum opvi quidem semper, sed quominus eum possem assequi obstitit amo rum auctoritas, qui non satis percocta studia in forum prim deinde in rempublicam propulerunt. Tum vero in ea incidi tem ra quæ ne otioso quidem indulgerent eam securitatem sine qua dia vix procedunt. At illud verum esse testatur mihi animus, co judicas & libertatem à me defensam secundum eas quas accepe leges, & adduci me non potuisse, quanquam & promissis & mi tentatum, ut recte & ex vetere formula de Gratia ac Libero arb sentientium oppressioni accederem. Servabit mihi, ut spero, h animum Deus, ut neque spe, neque metu ullo abductus factis dic ve seorsim eam ab eo quod animus sentit. Qui si qua in parte falli propitius idem ut confido Deus aut orantem instruet, aut ignor ignoscet. Scit ille quanto mihi dolori pridem fuerit, quoties pri illa Christianismi vim nominis tanti implentis tempora cum no hac miserrima ætate conferrem, qua populi in summis fidei ca bus consentientes ex rituum atque opinionum dissidiis in factio aguntur & bella vel profanis gentibus pudenda. Neque vero bium est quin multi horum malorum pertæsi charitatem adver Christianos omnes animo retineant, externam quoque unitati ciem ardenter exoptent, parati tanti boni causa ex Apostolico p scripto aptare se alienis infirmitatibus, & ad ultimos usque div legis terminos patientiam & æquitatem suam extendere. Sed videtur, horum conatibus obstant alii, quos prava quam longi ab aliis recedendi lubido ad extrema quæque abripit. Vtinam v Deus Ecclesiæ rectoribus ipsisque regibus ac potestatibus spiri illum suum, spiritum charitatis ac mansuetudinis potenter supp tet, ut omnibus difficultatibus superatis, Ecclesiæ quam prox fieri potest primævam illam pulchritudinem, maxime vero solic pacem illæsa veritate restituant. Multa hominum millia, quor gregi accenseri volo, sanctum hoc propositum piis votis prosequ tur, & frequentes concurrent ad sublatum concordiæ vexillum, terim si quis mei usus esse potest (qui cum me circumspicio qu vix ullus esse possit satis video, & tamen ut esse possit exopto, Regio beneficio per segne otium abutar) vestrum erit impera meum aut obsequi, aut ostendere ad obsequendum non voluntat mihi, sed vires defuisse. Deus regno Regem, te Regi diu incolum servet, Vir maxime, & summam tuam in me bonitatem, pro qua g

s satis dignas ne agere quidem possum, larga mercede remuneret. tetiæ XXIV Iunii. 1621.

Clarissimo viro N. N.

SIMON EPISCOPIUS S. P. D.

VIr Clarissime & honorande D. Regens,

Præoccupasti nos novo beneficii genere, dum literis tuis manissimis & benevolentiæ significatione plenissimis ad scriben- m nos provocas, quos beneficiorum tuorum, atque imprimis olixe satis testatæ benevolentiæ memoria priores incitare debuis- ad gratitudinis officium. Equidem nescimus quis sinister genius anum hactenus & remoram nobis injecerit, quo minus officii us nostri rationem habuerimus, & gratitudini, uti par erat, lita- rimus. Nolimus tamen existimes, factum id vel negligentia, vel curia ulla nostra, quæ bonis omnibus merito semper est exosa. Sed se res habet. Postquam à vobis discessimus, substitimus ali- amdiu Antwerpiæ, eo quod armistitium adhuc erat, & aperto arte nihil agi videbatur, quin & induciarum continuandarum aut ernæ pacis negotium sub clypeo quasi agitari credebatur; donec ndem spes ista omnis decollavit, & belli alea jacta fuit. Dum ita imi penderemus inter spem metumque, exspectavimus indies lu- lentum & vere ingens illud donum vestrum, commentaria vid. a in Pentateuchum, quæ amicus noster communis, apud quem ea liqueramus, ad nos prima occasione transmittere in se receperat; quidem eo majore cum aviditate & desiderio, quod jam non tan- m de eruditione vestra coram experimento certissimo, sed & im- imis de scopo & fine quem in opere isto propositum tibi habes, uemque ipsius operis limini & frontispicio, generosa sane & lau- abili fiducia, prætexuisti, persuasissimi essemus. Vix dixerim quan- opere ea res salivam nobis moverit, desideriumque nostrum ac- enderit atque inflammaverit. Si quid enim aliud, hoc certe novum vestris fere insolens institutum eruditione ac pietate tua dignum st, adversarios ea parte oppugnare, qua maxime fidunt, & ubi præ- ipuum adeoque unicum causæ suæ robur ac præsidium collocant. Quamdiu enim sacrarum Scripturarum munimentum ac refugium onscientiis ipsorum sartum tectum manet, tamdiu infaustis avibus ontra eos pugnetur necesse est; & si vel mille argumentorum arie- es hinc inde admoveas, adeoque omnibus aliis præsidiis eos exuas & denudes, habebunt in quo secure acquiescant, quamdiu Scriptu- arum Palladium ipsis relinquitur. At vero, si illud ipsis adimere, ustoque Marte vobis vindicare atque asserere pergis, tum vero fœ- icibus pugnabis auspiciis, & habebis qui manus ultro daturi sunt, & n castra vestra haud illubentes atque inviti transituri. Et hæc qui- dem dum avide adeo ac sollicite, sed, proh dolor! frustra exspecta- mus, elabitur interim nobis inopinantibus scribendi occasio, & bel- li fu-

Varia & imprimis ad Christianam concordiam promovendam exhortatio.

li funeſti ſignum utrimque datur. Quæ res novis nos itidem occa-
vit conſiliis, & ut de migrando, tutoque ac libero ſolo quærendo
rurſus cogitaremus, in cauſa fuit. Exinde Nomadum inſtar motes
domos habere cœpimus, & vix ubi pedem tuto figamus repere
nobis licet, ipſo jam experimento addiſcentes, non habere hic nos
civitatem manentem, ſed exſpectare eam deſuper à Domino. Qui-
pe me jam & D. Uytenbogardum (D. Grevinchovium enim gravis
& pertinax dilectiſſimæ conjugis morbus, filiique unici ac tenelli
calculo miſere laborantis, cura Antwerpiæ detinet) Gallia habet,
ſed turbulenta, raro, uti in vaſto & cacochymico corpore fieri ſolet,
ab inteſtinis motibus & paroxyſmis libera. Et hinc quidem etiam
non ita pridem nos novus ferme caſus Pariſienſis abegiſſet, niſi in
herba, quod dicitur, oppreſſus, & ingruenti malo protinus obviam
itum fuiſſet. Bartholomæanæ enim cædis & veſperæ Gallicæ ci-
tantum non recaluiſſent, niſi Magiſtratus Procerumque vigilansu-
ra atque induſtria incendium jam natum in ipſo ſtatim ortu rein-
xiſſet. Quippe nobilis cujuſdam capitanei, &, quæ eam ſubſecuta
eſt, ducis Majennenſis cædes, animaverat promiſcuum vulgus &
exciverat totam pene Romuli fœcem in Charentonenſes, frigidam
ſuffundentibus non paucis rerum novarum ſtudioſis, & ex publica
ruina compendium rerum ſuarum aucupantibus, & fruſtra obniten-
tibus iis, quorum eſt providere ne Reſp. detrimenti aliquid capiat.
Et jam eo res devenerat, ut ædes Charentonenſis incenderetur, cæ-
dibuſque ac direptionibus etiam plebs graſſari inciperet: & ulterius
ſine dubio itum fuiſſet, niſi Magiſtratuum diligentia, civium præci-
puorum unanimi conſenſione, & paucorum extemporaneo ſuppli-
cio, repreſſa fuiſſet ſeditio. Pariſiis, ubi mihi ante paucos dies red-
ditæ fuerunt tuæ literæ, Rotomagum iterum diſceſſimus, quod em-
porium illud patriæ noſtræ vicinius, & Eccleſiis noſtris opitularis
oportunius eſſet. Et hæc quidem, aliaque in cauſa fuerunt, quo mi-
nus de literarum commercio inter nos cogitare nobis vix licuerit.
Neque minus interim tamen eadem nos cura exercuit, quam tibi
boniſque omnibus cordi eſſe ſumma cum voluptate intelligimus, ſi
forte concordiæ, caritati & paci Chriſtianæ aliqua ſaltem ratione
per nos conſuli poſſit. Hæc enim illa una eſt, quæ nos hoc triſte ex-
ilium ſubire coëgit, & quæ etiam nobis non exiguum præbet ſola-
tium in hac verſatili vitæ noſtræ ſcena. Et ſervabit nobis, ut ſpe-
hunc animum Deus, ut neque ſpe, neque metu ullo abducti, ſe-
ſum abeamus ab eo, quod animus dictat in rem Reip. Chriſtianæ
facere poſſe. Scit ille quanto nobis dolori pridem fuerit, quoties
prima illa Chriſtianæ ſimplicitatis ac concordiæ incunabula cum
ſubſequentibus, & imprimis noſtra hac miſera ætate, conferimus,
qua populi in ſummis fidei capitibus conſentientes, ex rituum atque
opinionum diſſidiis in factiones aguntur, & bella vel profanis genti-
bus pudenda. Quanto ſatius foret, vir clariſſime, poſt tot triſtes in-
vidias, tamque inveterata divortia de remedio cogitare, & vel con-
cordiæ atque unitati, vel ſi id plane fieri adhuc nequeat, libertati
paci aut tolerantiæ mutuæ operam navare. Neque dubium eſt qui

mi

multi adhuc restent inter Christianos, qui longarum harum litium, discordiarum, factionum, & odiorum pertæsi, caritatem animo retineant, externamque unitatis faciem ardenter exoptent, parati tanti boni causa, ex Apostolico præscripto, aptare se alienis infirmitatibus, & ad ultimos usque divinæ legis terminos patientiam & æquitatem suam extendere. Sed, ut videtur, horum sanctis piisque conatibus obstant alii, quos pravus quam longissime ab aliis recedendi, aut saltem immisericors & crudelis errantes sua opinione damnandi, adfectus ad extrema quæque abripit. Vtinam vero det aliquando propitius Deus ut hujusmodi mortales facessant, aut ad meliorem mentem redeant, & quæ ad communem Ecclesiæ pacem faciunt, malesanis suis consiliis, studiis, ac conatibus turbare desinant. Multa hominum millia, quorum gregi etiam nos accenseri volumus, sanctum hoc propositum piis votis prosequentur, & frequentes concurrent ad sublatum concordiæ vel libertatis vexillum. Interim, vir Clarissime, hanc eandem curam tibi etiam cordi esse video. Perge sis & macte in hoc sanctissimo proposito, & uti in ratione juvandi Christianos errantes rectam, aut saltem optimam, viam ingredi cœpisti, ita in hoc restaurandæ pacis libertatisque instituto vere singulari & heroico operam tuam Christiano orbi impendere ne graveris. Nos interim non desinemus juvare te precibus studiisque nostris, & si quid in hoc exilio nostro possumus, conatibus atque auxiliis. Commentaria tua si missa nondum sunt, quæso operam da ut Antwerpiam mittantur: nos ea sollicite, & qua par est cura indagabimus, & si quid occurret quod minus rectum videbitur, ea libertate, qua veritatis discipulos decet, indicabimus, parati semper meliora ostendenti cedere, & quod verissimum videbitur admittere; nihil dubitantes, quin si qua in parte fallamur, nos propitius Deus aut errantes instruet, aut ignorantibus ignoscet. Vale, vir Clarissime, &, uti facis, nos amare perge. Salutat te D. Uytenbogardus, causæ nostræ, & imprimis Christianæ libertatis, concordiæ ac pacis patronus & assertor strenuissimus, qui ubi benevolentiæ candorisque tui mentionem à nobis fieri audivit, unice se tibi commendatum esse cupit, & nobiscum optat atque orat, ut quicquid pro re nostra istic in urbe vestra fieri potest, pro ea qua polles autoritate & gratia promovere velis. Datum 11 Octob. 1621. Rotomagi. Raptim.

CONRADO VORSTIO,
IOHANNES GREVIUS S. P. D.

Historia sua e carcere Amstelædamensi evasionis.

QVas proxime ad te dedi, Vir Clarissime, ex loco longe pejori prodibant, quem nunc Dei singulari beneficio evasi; & ita evasi, ut vix animo nunc comprehendam, quo modo, aut qua ratione evaserim: miraculi instar mihi est evasisse me ex loco tot claustris, tanta murorum altitudine, tam accurato custode undiquaque munito: quidquid sit, id mihi certum est, divina virtute & adjutorio

insperatam mihi hanc obtigisse liberationem. Moliri aliquid amic Confessionis nostræ Zelotas jam quidem præcognoveram, success tamen spem re omni toties pensitata concipere nunquam potu usque adeo multa, quæ non difficultatem, sed impossibilitatem c natus hujus animo meo objicerent, quæ quantumvis artificiosa m chinatione, industria, fortitudine & expeditissima agilitate, insup rabilia mihi videbantur: adeo ut quoties tentandæ liberationis m dos, in quos amici incumbebant, animo meo volverem, eo subin respiciens, quo auxiliatoribus nostris ascendendum descendendu que erat cohorrescerem, & per ima mihi curreret ossa tremor, pro fusque id unquam me ausurum diffiderem, ut tanto periculo desic ratissimam libertatem redimerem. Is enim ego sum, cui cum co poris debilitate animi robur non ita firmum est ad heroicos ausu, qui non sine insigni aliqua animi præsentia ac confidentia & qua cumque corporis robore conficiuntur. Sed defectum hunc, h animi vitium, in eo ipso momento, cum animis opus esset & pect re firmo, correxit & pensavit divinum auxilium, cui in universu defero & transscribo, optatæ liberationis gratiam & gloriam. V de sim impius si secus facerem, nam solus ille, Deus omnipote pater misericordiarum, repressit & amovit remoras, obstacula, i pedimenta quæ in noctem illam cumulatim ingruebant ille subtra & abscondit ea omnia quæ heroibus istis ad hoc laudabile cha tatis, zeli & fortitudinis, opus, animum excussissent. Ille solus t pidanti mihi & nimium anxio has animo & corpori suggessit vire, suppeditavit robur, ut incredibili facilitate periculosissimum per niculos ascensum descensumque pene nullo cum animi metu, nu capitis vertigine, felicissime alis quasi subnixus evectusque confec rim. Sane mirari satis nequeo constantem illum in singulis ardore, qui glorioso huic operi sese accinxerant, & invictam in iis inter casus fortitudinem, qui obstrepere illorum conatibus certatim vic bantur, & hoc quasi jam palam proclamare, detecta esse jam illoru consilia, evanuisse spem frustraneæ & ridiculæ machinationis, c structasque esse successui vias omnes: tantus ea nocte canum c cumquaque latratus ad strepitum instrumentorum, tam freque hominum occursus, tam sollicita & diligens stationariorum vigi & observatio, tam difficilis, molesta & lenta instrumentorum ex ditio, ut insanire viderentur qui præsentissimo periculo se non e perent. Stetere illi heroes. Stetere & perfecere cœptum opus, ja admotis ad muros scalis distentisque per tectum, quod montis alic jus præcipitium diceres, funiculis, pendentibusque per eos, qu carceris aream ad reseranda claustra descensuri erant. Stricto in liquis quidam gladio involat. Ad arma conclamans, nocturnos res pauperum ærario (quod ab isthinc loci prope aberat) insidiari, jam cancellos infringere alta voce inclamans. Quem blandimer demulcent, & confestim furorem ejus, qua possunt arte compescu Captivis se subsidiatum venisse non diffitentes. Ille quasi Deo im rante, silet, subsistit, recedit non infausta, obscœna tamen voce, sc rarum more, apprecatus illorum conatibus. Viden, Vir clarissim

c

10 jure divino nos auxilio, ex tristi illo, luctuoso & infami carcere rotractos esse asseram. Nunc delitescimus apud amicos, qui periam benigne & hilariter excipiunt nos miseros palpitantes adhuc metu, & semper anxios ac sollicitos de novis insidiis, quas ex furore & rancore tumultuantium & ringentium ministrorum metuius. Magistratus hic palam traducitur, negligentiam, remissionem socordiam palam in eo culpant. Sunt quibus intrepide dicere liuit conscio & connivente Magistratu nos elapsos esse. O quam lso! Mitiores quidem in eo nunc aliquot animæ à moderatione on alienæ, ad clementiam, ad libertatis conscientiarum indultum ronæ retardant forte & eludunt collegarum asperiores impetus, ibus Ecclesiæ suæ salus atque incolumitas non sine continua nori oppressione consistere posse videtur: sed umbra nobis hactenus illa. Nullum vestigium ullius in factum hoc conniventiæ aut colsionis. Si acerba illa & pestifera Pastorum valerent consilia, jam tubas vel campanas publico interdicto civibus incolisque omnius vetitum esset, sub gravissima comminatione nos recipere. Deeta essent receptatoribus exilia, statuta essent iis præmia qui auxitores nostros ullo indicio proderent: lictores suspectas ædes, latiila, angulos, recessus in iis omnes probe excuterent. Tale Dei beficio hactenus nihil. Vtinam etiam non imposterum. Vtinam mas magisque mitescant Reip. nostræ Rectores, valere jussis sacris, is scilicet pastorum suggestionibus, nobisque in angulo aliquo tulatitare liceat. Ne in eorum potestatem relabamur. Quibus nora afflictio, nostra miseria summæ deliciæ. Hic dolemus, vir Clarissime, tam anguste te habitare. Ita latibulo tuo te affigi, ut vix à aptivitate dissimilem vitam multo tempore vixeris. O Tempora, Mores! Ad tenebras eos detrudi, ad latebras constringi, quos in onte, quos ex alto summa cum omnium veneratione lucere oporbat. Ignoscat Deus ingrato seculo, & cœcis hisce hominibus. Quorum zelo, si non impietate, vir summe & innocentissime opprieris. Quas nuper R. T. de torturæ iniquitate mihi chartulas, si icat velim remitti. Quidquid librorum in carcere mihi erat reliui, an recepturus sim, nescio. Illic & exemplar quod mihi servavem remansit, nonnulla mihi interea ocurrerunt, quæ ad eam mateam faciant. Quæ addam & infarciam suo loco nisi dissuaseris. Hoes meus apud quem delitesco, ex publico ad prandium reversus, m soluta Ordinum Hollandiæ comitia narravit, & potissimam artem in eorum petitionem non consensisse, qui lata lege publicas ignitates, intra extraque urbes nullis patere volebant, nisi qui subgnatione propria in Dordracenos Canones jurassent. Macte. Sic ipiant Patriæ Principes, quorum mentes oculosque hactenus tam urpiter perstrinxit Theologica vafrities. Idem narravit de D. Groi Apologia ad Consessum Ordinum per Galliæ Legatum delata; nihi ut ex hospite accepi dilemmate aliquo Gallus Ordines hac osa oblatione adoriri videtur. Quos Opt. Max. tandem causæ noræ nobisque propitios faciat. Huic te, vir integerrime, cum universa amilia ardenter & devote commendo. 19 Octob. anno 1621. Amst.

A Madame,

MADAME LA BARONNE DE LA HAYE DU PUITS.

M*Adame*,

Nous avons leu ce qu'il vous a pleu nous envoyer, & vo remercions bien humblement, de l'affection que vous tesmoig porter tant à nostre saincte cause, qu'à nous, vous supplians no permettre que nous vous representions briefuement les raisons qui nous empeschent de nous trouver és assemblées, dont vous parl Ce n'est pas que nous voulussions nier simplement qu'elles ne soien faictes en quelque maniere au nom de Iesus Christ. Vous sçav Madame, qu'il y en a d'autres, qui se disent faictes au mesme no auſquelles neantmoins vous ne voudriez pas adſiſter. Ce n'est pas aussi que nous voulussions desobeir aux paroles de l'Apostre, def dant de delaisser les assemblées mutuelles, & que ne tenions q Christ n'est point divisé, ou que nous voulussions recognoistre autre Docteur que Christ. Ia n'advienne : au contraire, nous nous abst nons de telles assemblées, pour ne vouloir recognoistre autre Do cteur que Christ, & à ce, que, rejettans les partialitez, nous pui sions dire avec l'Apostre, je suis de Christ. Aussi ne sommes nous pas graces à Dieu, de ceux, qui se separent eux mesmes : ce sont ces autres, lesquels, à nostre grand regret, nous ont separez d'avec eu & ont enfraint la dilection Chrestienne, en laquelle nous nou ... nons, sans fuir la communication de personne quelconque, q la desire en toute sincerité. Et tant s'en faut que ne nous voulussions point soubmettre en toute humilité à la parole de Dieu, & ne re cognoistre de tout nostre cœur, que l'Evesque ne doit point estre addonné à son sens, mais qu'il doit garder ferme la parole fidele, que c'est pour cela que nous souffrons. Voila, Madame, jusques où nous vous accordons ingenuement ce que Vostre Charité demande de nous. Mais quant à nous trouver en telles assemblées, il plaira à vostre prudence Chrestienne de considerer, que ce sont elles, ou bien leurs Conducteurs, qui nous ont condamnez en leur Synode d'Alez, sans nous avoir oüi, approuvans les Canons du Synode de Dordrecht, auquel la doctrine de verité a esté declarée mensonge re, & ceux qui l'enseignent faux Docteurs, &, comme tels, injuste ment despouillez de leurs charges, & chassez cruellement du pais de leur naissance. Tout cecy ayant esté, voire par serment, approu vé en un Synode, qui conduit ces assemblées, seroit il bien possible, Madame, que nous nous joignissions à icelles, sans nous condam ner nous-mesmes ; adherer à telles impietez, & ne nous separer d'avec Christ? Ioinct, qu'en divers endroicts, ils ont declaré ne vou loir admettre à leur communion ceux que les Calvinistes nomment

rminiens, qu'à condition qu'ils se taisent, c'est à dire, ne confessent
e bouche, ce qu'ils croyent de cœur. S'ils osent imposer telles
oix aux simples membres, que ne demanderont-ils aux Pasteurs?
ous avons monstré tant par nostre doctrine, que par l'exemple de
os personnes, que, non obstant la diversité de sentiment, nous
vions intention d'entretenir l'union, tant qu'ils seroient contens de
ur costé, de continuer la communion Spirituelle, avec nous: ils
ont pas voulu, ains comme ceux dont S. Iude parle, ils se sont sepa-
z eux-mesmes; Pourrions nous à cest'-heure nous reünir avec eux
ns approuver leur schisme? Puis, quelle apparence y a-il qu'ils nous
oulussent reçevoir à leur communion, sans que nous revoquassions
qu'ils ont prins pour pretexte de leur separation? & qu'allans
ec eux à la saincte Cene, nous approuvassions toute leur doctrine
discipline pour nous y sousmettre selon leurs reigles? Or, quand
en nostre conscience permettroit tout cela, (ce qu'elle ne peut
s sans grandement offenser Dieu) estimez vous, Madame, qu'ils
ous y voudroient admettre sans advis preallable des Eglises ad-
rsaires du Païs-Bas, & qu'icelles faudroient de nous charger dés
esmes crimes, qu'ils nous ont osé imposer à tort en leurs Syno-
s, & en demander reparation? il est certain que non. Cela donc
venant, est il conseillable, que nous allassions plaider, & debattre
stre cause devant un Consistoire de Quevilly, mesmes aprez un
prejugé du Synode d'Alez? Peut estre, Madame, que vous n'en-
ndez parler que d'assister simplement à leurs presches. Mais cela
serviroit de rien à l'Union dont vous parlez, &, peut estre, les
citeroit d'avantage contre nous, comme si cela se faisoit exprez
ur les espier: joinct, que cela pourroit causer des altercations &
sputes contentieuses, qui serviroient à peu d'edification, que nous
sirons d'eviter tant qu'en nous est. Outre tout cela, Madame, ne
roit ce pas donner un enorme scandale à tant d'Eglises, Pasteurs,
troupeaux de nostre sentiment és Païs-Bas, endurans tant de fa-
heries voire de tres-griefues & sanglantes persecutions, pour la
rité qu'ils maintiennent avec nous, & pour, aprez avoir esté de-
assez par ces persecuteurs, n'avoir voulu delaisser leurs assemblées
utuelles, ains admonester l'un l'autre selon le commandement de
postre, si maintenant nous allions adherer aux persecuteurs de
s freres? ne seroit ce pas exposer ceux ci en proye, & nous mesmes
opprobre, mocquerie & derision devant Dieu & le Monde? Vous
aignez, que faisans autrement, que ce que dictes, ils ne fuyent no-
e frequentation, & que ne nous rendions odieux à cause des mau-
ises parolles des Calomniateurs, mais croyez, Madame, qu'ils ne
sirent nullement nostre frequentation, & qu'ils ne la desireroient
n plus lors que nous nous trouverons en leurs presches; si ce
estoit pour semer des debats & estrifs mal-seants aux Chrestiens,
bien, que ne nous voulussions accommoder avec eux en dissi-
ulant la verité: si la dessus ils nous haïssent, nous dirons, avec no-
e Seigneur Iesus Christ, que c'est sans cause: s'ils disent des mau-
ises paroles contre nous à cause de Christ, en mentant, nous nous

resjouïrons : s'ils nous calomnient (comme desja ils ont commen-cé) nous tascherons d'y obvier par des voyes Chrestiennes & li-tes, que Dieu nous monstrera, jusques à tant qu'il plaise à sa divi-bonté nous donner ouverture plus large pour manifester nostre i-nocence. Quoy attendant, nous posséderons nos ames en patie-ce, & prierons l'Eternel, qu'il ait pitié de nous, de tant plus, que hommes n'en ont nulle compassion. Aussi qu'il vous assiste,

MADAME, de plus en plus des dons & gra-de son S. Esprit. Ce 28 Decemb. 1621.

Vos humbles Freres & Serviteurs au Seigneur

Ceux que cognois-

HVGONI GROTIO, SIMON EPISCOPIVS S. P. D

Observatiunculæ ad libros Grotii de veritate Rel. Christ.

V*Ir Clarissime*,

Quanto sæpius relegi rythmos hos, tanto impensius rap-fui in eorum amorem simul atque admirationem. Ex vero & a-mo loquor, Apellis manum ac venerem mihi habere videatur, pro-de digni, qui (quod olim de Homeri versibus dixisse legitur Mag-ille Alexander) non ad citharam, uti aliorum fere Poëtarum, sed-tubam canantur, & in turba quidem eorum qui Deum ignorant, Religionem Iesu Christi aut neglectui habent aut contemtui. N-enim in iis quicquam est, quod scire omnium non maximopere-tersit, & vel ferreos ad divinam illam religionem amplectend-flectere non possit ac debeat. Nominatim vero certant in iis, & palma quasi contendunt, rerum majestas, & scriptionis claritas-gratia; ita ut nec ligatæ orationis claritati quicquam officiat rer-majestas, nec majestatem rerum diluat aut enervet ligata orat-adeo quidem, ut difficile sit dignoscere, utrum divinius sit, res-arduas, sublimes atque involutas, solide & distincte animo co-pere, quam conceptas tam decora simul & grata orationis lig-purpura vestire, tamque dilucide ob oculos ponere, ut cuivis leg-ti primo statim momento pateat earum majestas, & concisa sim-atque aperta etiam adlubescat orationis gratia. Hæc cum inge-& candide profitear, ineptus merito videri potero, Vir Clarissi-sic nihilominus taxare quippiam, aut obelo configere velim in-tam augusto opere. Sed id velim credas à me fieri, non quod in-exacto opere quippiam desiderem, quam ut desiderio tuo meo-animo satisfaciam, ne, dum nihil annoto, perfunctorie aut osci-ter in ejus lectione atque examine versatus esse videar. Ver-quædam sunt, quæ pulchritudinis non satis gnarum aliquando of-dunt, & quæ tamen interim non parum ipsam operis venerem-cendunt atque exaggerant: eas indicare me crede, & dum in-

cho-

cherrimo & numeris ſuis opere accuratoque veneris tripudio, nihil reperio quod diſpliceat, ſandalium ejus culpare tibi perſuadeas. Malui enim inepti cenſoris notam ſuſtinere, quam oſcitantiæ inſimulari, aut non ſatis diligenter navatæ operæ in lectione horum verſuum præmio aut opinione fruſtrari.

Duo ſunt, ad quæ animum propius paulum adverti opto. Primum ſpectat ipſam ſcriptionem, ſive literarum contextum. Alterum res quæ ibidem continentur.

Quod characterem, ſive literarum contextum attinet, optarem ut is ab uſitato & communi in quibuſdam vocabulis (ex. gr. in *waadt*) non ita longe recederet; non quod rationibus ſuis careat iſta ſcribendi ratio, ſed ne novitas illa lectori avido officiat aut remoram injiciat, & ne, dum ad res optimas advertere debet, ad ſyllabas & literas conſiderandas delabatur, vel à cavillatoribus abripiatur.

2. Si fieri poſſit, optarem ut in finibus quorundam verſuum literæ N ratio haberetur: neſcio enim unde fiat ut ejus omiſſio auribus meis durum quid inſonare videatur, & non parum deterere de orationis gratia & venuſtate. Confirmavit me aliorum idem prorſus hac de re judicium.

Res quod attinet.

Argumentum quo probatur fol. 4, & 5. Deum unum eſſe, quia palmarium, cui non pauca alia in ſequentibus ſuperſtruuntur, paulo magis adſtringendum videtur, aut fortius ſuffulciendum. Videtur enim fere in eo principium peti: idem enim eſt quærere, an Deus unus ſit, & an id quod à ſe eſt, ſive τὸ ἄναρχον καὶ ἀναίτιον unum tantum ſit: Deum enim eſſe & à ſe eſſe ſynonyma ſunt, uti ex antedictis patet.

2. Eadem eſt ratio argumenti, quo probatur materiam non eſſe æternam, fol. 6. præterquam quod fundamento careat, materiam actu non eſſe, ſed potentia: etenim ſi materia ens eſt, actu eſt: actu enim eſſe, ſive extra nihilum eſſe, & ens eſſe, unum & idem ſunt. Potentia eſſe eſt non eſſe, ſed poſſe eſſe. Ita nihilum ipſum tandem materia eſſet, quia nihilum poteſt eſſe. Cum autem materia dicitur ens non actu, ſed potentia, dicitur tantum in ordine ad has aut illas formas, quas ſuſcipere poteſt, non autem in ordine ad entitatem abſolute conſideratam. Hinc jam apparet ratio dubii. Si materia eſt ens, quid repugnat cur à ſe non ſit, & proinde æterna non ſit? Loquor ſub perſona opponentis, contra quem diſputatur in textu. Fortaſſe à ſe eſſe non dicit magnam perfectionem, ſicut neque eſſe ſingularem perfectionem dicit: quid enim ſingulare habet rudis, indigeſta, bruta moles ſupra nihilum? Sed à ſe eſſe, cum tali perfectione ut agere poſſit in omnia alia, & à nullo pati neceſſe habeat, id perfectionem veram quin dicat, extra dubium eſt.

Fol. 7. Providentia ſingularium explicatius ſaltem adſtruenda videtur: non enim præcipua difficultatis ratio in eo ſita eſt; an Deus ſingulare poſſit cognoſcere qua tale, id eſt, quatenus unum, ſive τὸ ὅ τι eſt (quamquam à Philoſophis hæc quæſtio ventiletur) ſed an Deus poſſit cognoſcere ſingularia omnia, quia multa ſunt ac prope

infinita, imo pleraque ita tenuia, ac dilutæ vilisque entitatis, ut x adficere posse videantur intellectum, aut digna quibus divina m s intendatur.

De imperiis & imperiorum mutationibus quod subjungitur, q ri potest; utrumne ex illis, tanquam ex indiciis, solide colligi po providentia divina. Etsi enim certum sit, imperia imperiorum mutationes subjici divinæ providentiæ, Deus enim est qui dat & fert regna quibus vult; tamen an ex illis, tanquam ex signis, div providentia arcessi possit, dubium est. Ratio est: quia pleraque i peria, utpote iniqua, injusta, & violenta, oriuntur atque occidi Deo tantum permittente, & ad finem suum iis abutente, nullo ac bito speciali providentiæ actu, Permissio enim non dicit actum p videntiæ, quo interveniente ortus & occasus ille fiat, sed negat tius; nisi quatenus illa permissio divina subordinatur intentioni vinæ, qua vel aliquando punire vult populos, vel dirigere id qu permittit ad finem à se præfinitum & intentum, alioqui sæpe Dia lum & diabolicas machinas, fraudes, vim, ac violentiam domi sinit in illis, eaque ad arbitrium potentiorum aut maxime vafrorm volvi atque revolvi.

Fol. 21. Videtur nimis generaliter asseri, juramentum on prorsus prohibitum esse; aut saltem, immo obiter indicari, De illud reservatum velle, cum de causa tantum sua agitur: salus e proximi, & imprimis publica cur isti accenseri non debeat, aut l tem possit, nulla ratio esse videtur. Deinde consilia esse quæ ap Salomonem leguntur, eaque in N. Test. præcepta esse, rectius f tasse quam tutius dicitur.

Fol. 48. Indicatur sacrificia non esse primitus à Deo profecta, ab hominibus adinventa. Videndum est utrum hoc verum sit; verum sit, utrum tuto dicatur. Si ex ipsis Iudæorum libris ev possit id ab ipsorum magistris adsertum olim fuisse, tum id opti adhibetur ad retundendum argumentum, quod pro æterno eor sacrificiorum ritu confirmando adferre solent; aut saltem ad in candum religionem Messiæ perfectissimam esse posse, quæ sacrifi istis careat.

Fol. 50. verso. De Sabbatho quod dicitur, videtur in dubium cari posse, propterea quod ante latam legem expresse legatur po lo mandatum, ne in Sabbatho Man colligerent, addita hac ratio si bene memini, est enim Sabbathum Dei vestri.

SIMONI EPISCOPI(O,)

HUGO GROTIUS S. P. D.

De Remonstrant. Confessione, de erroribus quibusdam Pontificiorũ refellendis aliisque.

VOluptati mihi fuerunt, Vir Clarissime, literæ tuæ, tum p pter alia, tum maxime quia secundiorem valetudinem tu mihi nuntiarent. Deus eam tibi magis magisque roboret, co firmior sis ad sustinendos labores quos tibi veritatis & pietatis i dium imponunt. Confessio apud æquos homines, ut spero, ne

pro-

roderit. Certe inveni quibus ea impenſe probantur. Quare exemplaria aliquot mitti mihi velim, quæ dare poſſim his qui non indigni idebuntur. In quæſtione de gerendo Magiſtratu non dubito, quin iligenter ſis excuſſurus, quæ ſacris literis eam ad rem pertinentia ontinentur. An uti cupias teſtimoniis veterum Chriſtianorum, quius appareat rem ipſam nec fuiſſe communi Chriſtianorum judicio amnatam, neſcio. Vidiſti quæ à me erant congeſta. Siquid in illis ſt quod uſui tibi eſſe poſſit, libenter deſcribam. Quod ſi etiam liud ſit quippiam in quo ſublevare labores tuos poſſim, rogo ne mii parcas. Examen Leſſianæ conſultationis à te ſuſceptum valde audeo, pridem enim eſt quod illi libro reponi aliquid breve ac perpicuum deſidero. Puto nec male factum te, ſi obiter fundamenta Caſſandrianorum refellas, qui etiam pleroſque Romanæ Eccleſiæ errores improbantibus auctores ſunt, ne ab ejus communione diſcedant. Videntur mihi duo eſſe præcipue excutienda, prius an actus per ſe licitus puta adorationis geſtum exhibere, ni ſacra ſynaxi fiat illicitus propter eam interpretationem, quam præſides Eccleſiæ tali actui dederunt, puta quod actus ille objectum habeat Chriſtum, ut ſub panis accidentibus præſentem, aut etiam ipſa ſigna viſibilia. Alterum, an quis licite ſe poſſit aggregare cœtui, cujus cœtus præſides quædam dogmata, quæ ipſe improbet, habeant ut neceſſaria ad uam communionem obtinendam, licet diſertam eorum profeſſionem à privatis non exigant. De dogmate judicii ἀναμαρτήτε Romani Infallibili. Pontificis, de ejuſdem poteſtate monarchica in Eccleſiam, & in Principes, non eſt illis faceſſendum negotium; nam iſta dogmata adeo non probant, ut etiam libris palam editis oppugnent, quod quanquam faciunt, nihilominus hic in Gallia in communione retinentur. Iidem illi coram imaginibus non procumbunt: neque adeſſe cupiunt cum pompatice circumfertur euchariſtia. Dogmata vero de imploranda ſanctorum commendatione, de pœnis temporariis poſt hanc vitam, & alia quædam ejuſmodi habent pro non neceſſariis: negantque ſe obligari definitionibus quas Eccleſiæ illius præſides fecerunt: eaſque accenſent perſecutionibus quæ piis ferendæ ſint, ut & ſubtractionem calicis. De Cameronis ſcripto tecum ſentio, operæpretium facturum, qui veſtigia ejus ſequens ulcera denudet. Reſcripſit jam aliquid D. Tilenus, ſed breviter & interdum πικρόχόλως. Rogo Acerbe. tu quoque librum expendas, & ſi fieri poteſt tu paraphraſi & annotationibus argumentis ejus occurras. Eum laborem quamprimum licebit in manus reſumas velim, multas magnaſque ob cauſas. D. Coddeo rogo gratias agas, quod noſtri meminerit. Ego ei feliciſſime quæque opto. Apologiam meam edendam omnes amici conſentiunt: ſed de modo & tempore, non omnes idem cenſent, exſpecto intra paucos dies eorum rationes, quas deinde judicio quam maxime potero incorrupto expendam. Confido me quod conſtituam facile vobis probaturum. 7 Iunii 1622. Lutetiæ.

Excellentissimi & Illustrissimi Principis
FREDERICI HENRICI NASSAVI,
Principis Arausionensium,
ad HVGONEM GROTIVM.

MONSIEVR : Ie vous remercie des bons offices que vous m'avez rendu par delà vers quelques-uns du Conseil du Roy, ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits, que autres que vous jugerez à propos, vous asseurant que je recognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, où j'auray le moyen de vous servir. Ie vous supplie aussi de faire estat de mon affection & vous asseurer, que je vous la continueray tousiours, y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoignée de tout temps. I'ay prié vostre beau-frere le Sieur Reigersberg de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur lequel je seray fort aise d'entendre vostre advis : vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desja faict par le memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort. Ie souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par deçà, & m'y employerois de tout mon cœur, mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amis, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien. Ie veux esperer que le temps y pourra apporter du changement, & que je vous pourray revoir en ce pays estimé & honoré, comme vos rares qualitez le meritent : dequoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté. Cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, heur & prosperité que vous sçauriez desirer. Ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis,

MONSIEVR,

Vostre tres-affectionné à vous faire service

De la Haye le 4 d'Aoust 1622.

FR. HENRI DE NASSAU.

LIBERATO GROTIO.

HActenus invisa detentus carceris umbra
Ereptum ulterius non tulit Hugo diem.
Fata viam inveniunt. tabulis concluditur arctis,
Quemque capax mundus non capit, arca capit.
Navigat, & liber, simul & captivus, & inter
Spemque metumque suum laudat & odit opus.
Aut Solem mihi reddet, ait, fraus ista priorem,
Aut iterum ingenio sum miser ipse meo.
Quid fortuna stupes? toti mirabilis orbi
Non nisi vult miris liber abire modis.

Aliud, Liberatrici GROTIÆ.

DIscite jam Belga Pietas quid possit & uxor,
Quam faciat gratas docta virago vices.
Fœmina capta manet dimisso læta marito,
Miraturque suos ingeniosa dolos.
Non humeris fert illa virum. fraus vilior ista est.
Asseribus tantas mancipat uxor opes.
Devehit impositum fatalis machina pondus,
Iamque minor parva Grotius æde latet.
Non audita canam. ignaro portatur ab hoste,
Ipsaque custodum dextera præbet opem.
Capta fuit ligno fallacis Breda carinæ,
Liberat hic captum lignea cista virum.
Secula magnanimas sileant antiqua maritas,
Omnibus his majus Grotia nomen habet.

Raptim, C. BARLÆVS.

N.

N. N. R. H. S. P.

REverende in Christo Frater, quod tantum laborem mea causa impenderis, tantum temporis tuis gravissimis occupationibus subtraxeris, ut tractatum D. D. Episcopii de Magistratu propria manu mihi describeres, propensi tui animi erga me indicium est, eoque nomine ego me tibi obligatum semper agnoscam. Legi librum maxima cum voluptate, perpauca sunt ad quæ aliquantum hæsito, ea tuæ H. paucis exponam. Ad primum articulum quod attinet (quem ego fundamentum & basin esse sequentum autumo) sic statuo; Omnes potestates esse à Deo ordinatas & institutas Gen. 9. Rom. 13. idque ad optimum & humanæ societati utilissimum finem, 1 Tim. 2. scilicet ad conservationem salutis publicæ; nam, ne in hac mixta paucorum bonorum, cum plurimis malis conversatione, temerario ac cæco impetu hujus mundi ornatus, per injustitiam in statum inornatum degeneraret, fluctuumque instar humana omnia volverentur, à Deo hæ potestates sunt formatæ & institutæ, ut inferiores à validioribus tuerentur: Sapientum prudentia, quod cæteris deesset, provideretur: eorum fortitudine instantia pericula arcerentur, ac beneficiis subditi ornarentur, ita ut imperare officium sit, non regnum. Quod si impius imperium arripiat aut invadat, haudquaquam hunc à Deo creatum & designatum dicerem, verum permissum, ut Pharaonis in modum omnem suam improbitatem evomat, atque ita extremo supplicio crucietur; aut eos, qui crudelitate opus habent, ad meliorem mentem revocet, quemadmodum Rex Babylonius Judæos; neque enim dixit Paulus, non est præfectus nisi à Deo; verum de reipsa differens, non est, inquit, potestas, nisi à Deo. Fateor plurima mala in hujus muneris functione inesse, quæ ab hominum vitiis & negligentia promanant; sed bonum illud, quod in ea est, vix aliter haberi potest, & scitum est; Abusum rei naturam ejus minime vitiare. Quare iniqua est in omni re accusanda, prætermissis bonis, malorum enumeratio vitiorumque selectio. Nam isto modo vix ulla res non erit vituperabilis. Raro bona nobis in hac vita largitur Deus omnibus malis molestiisque vacua. Hoc fundamento posito facilis mihi responsio videtur ad articulos sequentes: nam cum imperium commode exerceri nequeat, sine legibus & earum observatione; sequitur & legum condendarum potestatem, & in inobedientes ac contumaces animadversionem imperii nomine comprehendi; & quod hoc à Deo concesso ac instituto, reliqua quoque concessa sint, sine quibus hoc exerceri non potest, vi necessariæ consequentiæ evincitur. Verum illud imprimis hic observandum esse puto, Magistratum Christianum in infligendis pœnis, non debere sequi rigorem Legis Mosaicæ, nec terribiles illos Iurisconsultorum Romanorum libros, qui, teste Iustiniano Imperatore, omnem continent severitatem pœnarumque atrocitatem: scire debet Christi spiritum, esse spiritum mansuetudinis (non quidem infinitæ, quæ vitiosa esset

De Magistratus officio.

esset ac justitiæ contraria) sed summæ; ideoque nunquam pœnas
movebit, nisi in ingeniis plane insanabilibus, idque animo maxi
corrigendi. Omni perturbatione liber ad rem summa diligentia
ctandam accedet. Semper inclinabit in mitiorem partem; & mem
humanæ fragilitatis non curiose inquiret in ea, quæ latent; nec en
in hoc à Deo institutus est, ut omnes delinquentes arguat & puni
sed tantum ut manifesta crimina prohibeat, & externam disciplin
conservet, ad quam tuendam si solæ admonitiones sufficiant, ad v
bera non est perveniendum; nam ubi hunc finem assecutus est, su
stere debet; nemo enim prudens, inquit Plato, punit, quia peccatu
est, sed ne in posterum amplius peccetur; revocari præterita n
possunt, futura prohibentur: Quoties ergo constat, neque eos,
peccarunt, neque alios eorum impunitate peccaturos, pœna cess
debet. Ex hisce hæc elicio consectaria. 1. Magistratui Christi
non licere quenquam mortis pœna punire, quem Lex Mosaica
tiori pœna condemnat. 2. Pœnas omnes esse dirigendas ad emen-
tionem peccantis; & cum illud primum ac præcipuum sit, ad qu
Magistratus debeat attendere, dubito, an ulli mortis naturalis pœ
imponi possit. Nam 1. jus vitæ ac necis soli Deo competit, nec M-
gistratus ejus potestatem habet, nisi ei superne data sit; merum i-
perium proprio jure non habet, sed tanquam ministri Dei judici
exequitur. Scio Paulum gladii & vindictæ mentionem facere;
iis verbis non mortis pœnam designat, verum in genere jus punien
quod Magistratui concedimus, verum de modo dubitamus. Ch-
stus quidem non abolevit ordinem politicum; majori tamen lenit
& mansuetudine criminalia judicia à Christianis vult exerceri, qu
à Iudæis & Ethnicis olim fuerunt usurpata. 2. Et sane si (quod o-
nes concedunt, & ego verissimum esse statuo) pœna mortis non
bet admoveri nisi in insanabilibus ingeniis, vix unquam admitten
erit: nam dum in hoc corpore vivitur, nullius negligenda est cor-
ctio, nullius desperanda reparatio; nunquam spes projicienda est, n
mortifera signa pronuncianda. 3. Et cum aliis remediis tranqui-
tati publicæ satis consuli possit, ut mihi quidem videtur, cur hu
pœnæ usus, si non in totum aboleri, saltem ad tempus suspendi n
posset, eousque dum alia remedia leniora essent tentata, & prob-
tum an non ea sufficerent ad malorum depulsionem? Dolendum
ne est, quod hodie plerisque in locis sanguis & vita hominis tam vi
habeatur, cum in oculis Dei nihil ea (quæ ad imaginem Dei crea
est) sit pretiosius. Scribit Diodorus Siculus Sabocum Regem Æg-
pti, hoc argumentum humanitatis non dubium præbuisse, quod p
capitis supplicio id rependerit damnatis, ut vinculis adstricti labor-
rent; eorumque opera multos erexit aggeres, nec pauca divort
Nili effodit: hoc consilio supplicii acerbitatem diminui, & inutiliu
loco pœnarum, magnam urbis utilitatem creari persuasum haber
Quid obstat quominus & Christiani hoc exemplum imitentur;
salutaribus monitionibus indesinenter (quis enim medicus ægros
transitu curat?) miserorum animi à vitiis purgentur ab iis, quoru
vocationi & muneri id proprium est? Quod aliqui putant exemp

& m

e magnitudine corporalium punitionum, alios à sceleribus deterre-; in eo iis non assentior. Increpatio, inquit Salomon, prudentes magis perterrefacit, quam centum plagæ stultum. Deplorati homines aliorum pœnis non moventur, magnitudo pœnæ adigit quoque deficientes ad desperationem; animam perdit, ac humanæ naturæ omnino inconveniens est. Quid enim homine mitius? Quid aliorum amantius? arte non vi tractandus est. Mollissimum genus pœnæ, & paulum supplicii pro magno peccato Patri satis est. Cur non & Princeps, quem Patrem patriæ appellamus, eadem clementia erga subditos utetur? ut quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat? Nemo Regi, ait Seneca, tam vilis sit, ut illum perire non sentiat, quæcunque pars imperii est. Agat curam non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulla Regi gloria est ex sæva animadversione; at contra maxima, si vim suam continet; si multos iræ alienæ eripuit, neminem suæ impendit. Verecundiam peccandi facit clementia regentis, gravior multo pœna videtur, quæ à miti viro constituitur. Præterea videbis cito committi quæ sæpe vindicantur; Et in qua civitate homines rarius puniuntur, in ea consensus fit innocentiæ; periculosum est ostendere civitati, quanto plures mali sint. Ex hisce puto te, charissime Frater, mentem meam satis intelligere. Si quid in iis est, quod veritati aut verbo Dei contrarium sit, peto ut me tua institutione in viam rectam reducas. In summo fine puto nos convenire, si in mediis, quæ ad eum ducunt discrepamus, hæ infirmitates non modo ferendæ, sed & utiles sunt, quia nos ad diligentiam excitant, & ad meliora aptiores reddunt. His vale, mi Domine & Frater honorande. Deus te suis donis quotidie cumulatiorem reddat, tuos labores fortunet, & ab omni malo protegat. 5 Octobris 1623. Raptim.

DANIELI BRENIO,

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Mi dilecte Breni,

Lutetia Rhotomagum reversus inter primas curas habui, videre & legere scriptum tuum, quod ibi adventum meum præstolari jusseram. Et vidi & legi istud admodum libenter. Etiamsi enim observem te inclinare magis in partem mihi contrariam, tamen mirifice mihi placuit, quod in eo non accuratæ tantum, sed & bonæ piæque mentis lineamenta omnia deprehenderim. Quæ res adeo me affecit, ut multo plus gavisus fuerim quam doluerim, quod à me dissentires in tam principali argumento: Quid in eo desiderem quod caussæ meæ non obesse nec tuæ, prodesse credo, jam non perscribo. Etenim me totum jam Camero meus habet, ut aliis curis vacare nec liceat nec pene libeat. Vbi tantillum otii à rebus istis suffurari potero, dabo operam, ut quid in scripto tuo sit quod mihi non satisfacit, intelligas: Interim, mi Breni, prosequere cœptum opus, & macte isto eodem

De tractatu suo an liceat Christiano gerere Magistratum.

eodem pio ſanctoque animo verſari, in rerum ſacrarum accuratio[illegible] examine. Non offendit me diſſenſio tua, quæ cum modeſtia ſuma & veri bonique non pœnitendo ſtudio conjuncta eſt, calcaris mi inſtar erit, ut diligentius animum advertam anne mihi quicquam [illegible]ciderit, cujus me pœnitere debeat; optarem quidem ut unum ide[illegible]que ſentiamus, inprimis in iis quæ præcepta Domini noſtri Ieſu co[illegible]cernunt, ſine quibus ſalvi eſſe non poſſumus, ſed quando id nond[illegible] fieri poteſt, nihil dubito quin ſi utrimque ad eorum examen adfe[illegible]mus animum pium & judicio liberum, clementiſſimus ille Deus [illegible] eandem nobis ſententiam ſit inſpiraturus, aut modum ſuggeſtur[illegible], quo ſciamus qua ratione ſine ſalutis periculo, etiam in iſto aliiſ[illegible] capitibus diſſentire queamus. Perge interim tu quantum potes [illegible]riori veritati, & inprimis Chriſtianæ pietati operam dare, prout [illegible]cere te cum voluptate intelligo. Sic eris gloria inſtitutionis meæ [illegible] Deus tibi benefaciet, quod precor ex animo.

BARTHOLDO NIEVHVSIO, CASPARVS BARLÆVS S. P. [illegible]

Invitatio ad collationem de vera Religione inſtituendam.

C*Lariſſime Doctiſſimeque Vir*,

Facit ea, quam de humanitate tua concepi, fiducia, ut lit[illegible]ris hiſce te affari in animum induxerim, non ut de ſtillicidiis (qu[illegible] ajunt) aut fundis litem tibi moveam, ſed ut tecum de Chriſtiana[illegible] dei capitibus placide & in timore Domini conferam. Innotu[illegible] mihi partim ex ampliſſimi præſtantiſſimique Viri D. Matthiæ Ov[illegible]beecquii, ſummi eruditorum æſtimatoris commendatione, part[illegible] ex ſcriptis tuis cum publicis tum privatis. Ita de eruditione tua, [illegible] in Religionem Chriſtianam affectu ſtatuo, poſſe me à te doceri, ſi [illegible]rare comperiar, nec gravem te fore in erudiendo eo, quem à re[illegible] ſalutis tramite aberrare facile judicabis. Etenim Reformatam (qu[illegible] vocant) Religionem jam inde à teneris amplexus ſum, & etiamn[illegible] amplector. Hac fide aut ſtabo, ſi vera ſit, aut cadam, ſi falſa. Ver[illegible] eſſe hactenus mihi perſuaſi firmiter. Quicquam me credere, qu[illegible] damnationis me reum facere poſſit, equidem ignoro. Quicqu[illegible] me non credere, quod ad ſalutem creditu neceſſarium ſit, itid[illegible] ignoro. Tu cum ſtatuas Reformatam Eccleſiam veram Dei Ecc[illegible]ſiam non eſſe, aut ejus partem, me iſtius Eccleſiæ membrum à fi[illegible] Chriſtianæ fundamento aberrare credas oportet.

Quare à te indicari velim: Primo articulum aut articulos aliqu[illegible] quorum merito damnatorum numero adſcribi debeam. Secun[illegible] quidnam judicio divino ad ſalutem putes creditu neceſſarium e[illegible] quod non credam ego cum Eccleſia Reformata. Cum fidem me[illegible] Eccleſiæ Reformatæ cancellis ac Confeſſionibus circumſcribo, co[illegible]troverſias iſtas de Prædeſtinatione ejuſque annexis excipi volo. [illegible] his principiis nos convenire arbitror:

I. Solius Dei eſſe vitam æternam largiri.

II. N[illegible]

II. Nulli eam largiri nisi Religionis veræ cultori.
III. Solius Dei esse præscribere vel mediate, vel immediate, qua Religione ac fide coli ab homine velit.

Hic si operam tuam mihi de salute mea serio cogitanti commoda-ris, summo me beneficio affectum putabo. Faciet hæc res, ut, aut opius accedam ad vos, aut ubi sum & steti hactenus, majore animi ucia persistam. Brevitatem amo, simplicitatem, modestiam, can-rem. Has virtutes uti à te expeto, ita ipse quoad possum præstare r Dei gratiam adnitar. Vale vir eruditissime, & fecialem hunc non ntendendi, sed discendi studio à me ad te profectum humaniter cipe. Lugd. Bat. IV Non. Maji, Anno 1624.

Ecclesiæ, ut vocant, Reformatæ civi isti anonymo, cujus literas, profecto humanissimas, Leyda ad me curavit Amplissimus

. OVERBEQVIVS,

Salutem omniaque Christiani amoris officia precor

BARTHOLDVS NIHVSIVS.

CLarissime Vir, amice in Christo exoptatissime, tametsi de nomine hauddum cognite. Paucis ac dilucide tibi expediri cupis duo. Vnum est, annon conveniat inter nos de tribus hisce: Solius Dei esse, vitam æternam largiri. II. Nulli eam largiri nisi eligionis veræ cultori. III. Solius Dei esse, præscribere vel media-, vel immediate, qua Religione ac fide coli ab homine velit. Alte-m, quidnam in Religione tua esse putem, ob quod salvari nequeas; idnam item abs te ignoretur eorum, quæ ad salutem creditu sint ecessaria. *Responsio ad superiorem.*

Non quidem Theologus ego, vir humanissime, sed vix Neophy-s Ecclesiæ nostræ Catholicæ; & editum quoque est sat librorum, l quos remittere te queam: quia tamen meam tenuitatem tanti cis, ut audire illam gestias, morem gerere oportet. Sane de tribus is, quæ primo loco dixisti, assentior. De duobus autem reliquis ita cipe.

Et de priore quidem prius. Cujus Religio nititur conclusionibus, æ non sunt infallibile verbum Dei, sed fallibile verbum hominum, sicuti fidem salvificam non habet, ita salvari nequit. Talis autem a Religio. Conclusionibus enim nititur, quæ exstant in Confessio-bus Ecclesiæ tuæ Reformatæ; quemadmodum ipse scribis. Non nt autem conclusiones istæ infallibile verbum Dei, sed fallibile ver-um hominum; utpote neque conscriptæ, neque adprobatæ à tali-us, quales olim Prophetæ, Apostoli aut Euangelistæ, verum ab iis ui saltem ingenii sui naturale ac fallibile judicium, in Scripturis ex-licandis indidemque argumentando, sequuti: quum contra assensus fidei

fidei ſalvificæ, abſque omni mentis diſcurſu ſit. Ergo ſicuti proindi-dem ſalvificam non habes, ita ſalvari etiam nequis.

Iam de poſteriore. Qui infallibiliter certus eſſe vult, adhærerſe ipſiſſimo Dei verbo per omnia, ille ſi falli hac in re ipſemet poteſt, b ore alicujus pendeat neceſſum eſt, qui ſimul & infallibilis heic ſit, quoties requiritur, explicando ſeſe clarius, omne penitus dubium lere valeat. Neque enim Confeſſiones illæ veſtræ ad id ſufficiu; quum fallibiles ſint. Imo neque Scripturæ ipſæ; quod in fide erraibus fluctuantibuſque explicare ſe amplius, quam factum hactenus t, nequeant. Tu ſine dubio infallibiliter certus eſſe vis, adhærere ipſiſſimo Dei verbo per omnia: nempe quia ſalvari aliter haud tur. Ergo quum falli ea in re ipſemet poſſis, ab ore alicujus pendas neceſſum eſt, qui & infallibilis heic ſit, & explicare ſeſe clarius, qoties poſcitur, valeat. Ejuſmodi autem os infallibile ignoras tu cu tua Eccleſia Reformata. Viden' ergo, quidnam te lateat eorum, ad ſalutem creditu cumprimis neceſſaria?

Atque hæc ad tuas, ut voluiſti, ſermone brevi ac ſimplici. Pla alias, ubi, quænam ſint illæ, quas innuis, Confeſſiones, propius gnovero. Modeſtiam & candorem ſicuti merito exigis, ita deſirari in me nunquam patiar. In te certe virtutes iſtas mirifice eluce, argumento tua eſt epiſtola. Quam proinde valde exoſculatus ſu. Sicuti & gratias nunc ago maximas de benevolentia in immerentm me; quam indiciis haud equidem obſcuris declaraſti. Faxit Num cœleſte, ut videamus nos invicem, ſuperata mortali hac vita, in citate illa ſupera, æternum triumphatura. Vale, vir clariſſime. Coniæ, 20 Maji, 1624.

Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro

D. BARTHOLDO NIHVSI(O,

Salutem in Domino precatur

CASPARVS BARLÆVS.

Reſponſio ad ſuperiorem. QVod tam humaniter ad litteras meas reſponderis, gratias ti maximas debeo, Doctiſſime Nihuſi. Non fefellit me expectio mea, quin tui in me, licet tibi ignotum, affectus teſtimoni luculentum præbuiſti tam benigna ac expedita reſponſione. Vtin inter ſententiis opinionibuſque diſcrepantes, animorum illa hoſt diſſenſio & perſonarum exulaſſent odia. Certe feliciori hacte ſucceſſu proceſſiſſet Chriſti negotium, & faciliori ad veritatem a itum fuiſſet. Sed nos priorum naufragiis edocti ſcopulos iſtos vimus, & charitatis ac manſuetudinis ſpiritu alii alios erudiamus. H æmulatione ſi ducamur, aderit cœptis noſtris ſupremum Num nec irreligioſe tractabitur veritas, ubi ejus cauſam amice diſceptat Charitas. Sed ad rem.

Duo poſtulaveram: Prius erat, ut articulum mihi aut articulos dica

icares in Religione mea, (cujus summam Confessionibus Refor-
matarum Ecclesiarum contineri scripseram) quorum nomine salvari
on possem. Cum enim plurima Religionis Christianæ, dogmata te-
um communia habeam, volebam unum aut alterum dogma ex
onfessionibus nostris excerpi, quod salutis spem mihi judicio tuo
ræcideret. Quid facis? latius quam petebam responsum tuum dif-
indis, & totam Religionem Reformatam argumento generaliore
onvellis. Scio Religionem omnem vel oppugnari posse universim,
el per partes, excutiendo singula aut præcipua ejus dogmata. Po-
erius ut fieret petieram ego, prius facis.

Dices forte, si in universum mihi persuaderi possit fidem Refor-
atorum salvificam esse non posse, supervacaneam esse anxiam &
llicitam hujus vel illius dogmatis disquisitionem. Agnosco. Sed
m non ex meo, qui præivi, sed tuo sensu ac præscripto disputabitur.
Verum ne imperiose tibi præscribere velle videar, aut probationis
æ momenta contemnere, quam feliciter hoc ipsum, quod intendis,
æstes, examinandum. Sic disputas:

Cujus Religio nititur conclusionibus, quæ non sunt infallibile Dei verbum,
l fallibile verbum hominum, is, sicuti salvificam fidem non habet, ita salvari
quit.

Talis autem Religio tua. Ergo.

ujus Syllogismi minorem sic probas: quia nititur conclusionibus
æ exstant in Confessionibus Ecclesiæ tuæ Reformatæ, quemad-
odum ipse scribis. Non sunt autem illæ infallibile verbum Dei. At
o, mi Nihusi, confidenter nego à me scriptum esse, Religionem
eam niti Confessionibus Ecclesiæ Reformatæ. Quæso litteras meas
cute, & verba ista profer. Scripsi, fidem meam Confessionibus
cclesiarum Reformatarum circumscribi. Hoccine tibi est dicere
dem meam iis niti? Non sunt Confessiones fidei fundamenta aut
ses, sed explicationes illorum sensuum, quos sub Scripturæ phra-
bus & verbis concipiunt illi, ad quos eæ Confessiones pertinent.
dei meæ fundamentum unicum cui illa innititur sunt sacræ litteræ.
t autem tibi constet, quo sensu eas in rebus fidei interpreter, adeo-
ue disputandi tibi materiam sufficerem, ad Confessiones nostras te
misi, & fidem meam iis explicari, & summatim comprehendi signi-
care volui. Dico ergo, fidem Reformatæ Religionis, hoc est, fidei
eæ dogmata contineri Scripturis. Dico eandem contineri Con-
ssionibus. Prout Scripturis continetur, & Dei verbis infallibilibus
nunciatur, fidei meæ salvificæ fundamentum est unicum. Prout Con-
ssionibus continetur non est fidei meæ fundamentum, sed declara-
o solummodo sensuum Scripturæ circa res fidei. Ne enim sub
erbis Scripturæ hæreticos, aut impios sensus fovere credantur
hristiani, aut istiusmodi sensus foventes disseminantesque Ecclesiæ
æ societate dignari, pia quadam necessitate ad Confessiones &
mbola adiguntur. Non ergo fidei sunt tibicines, sed potius sen-
um fidei concordiæque circa illos in hoc vel illo cœtu publici tubi-
nes. Scripsi & hoc: Hac fide, nempe Reformatæ Religionis, aut
abo si vera sit, aut cadam si falsa. Sed nec inde recte inferas, fidem

meam ſalvificam niti Confeſſionibus. Hoc enim ad inſtitutum inter nos certamen reſtringi volo, in quo ſtabo victor, ſi Confeſſiones nihil habeant ob quod ſalvari nequeam, nihil ignorent, quod judicio divino, me ſcire neceſſe ſit, cadam vero victus, ſi probaveris eas iis nominibus peccare, adeoque falſas eſſe. Metaphora ſumta eſt à gladiatoribus, qui ut victores evadant ſtatum ſuum tueri dicuntur, ne ab eo ſe deturbari patiuntur. A Confeſſione hac vel illa deturbari poſſem, à Scriptura nunquam. Nolim equidem nos hic in diſputationem de Confeſſionum authoritate ac fide divagari, alienum hoc foret à propoſito. Verum aut aliter argumentationis tuæ nodum ſtringe, aut quod malim oſtende in Confeſſionibus Reformatorum dogma unum aut alterum, ob quod ſalvari nequeam, ὅπερ ἐδεῖ δεῖξαι. Confeſſionem elige quam velis, plurimæ enim ſunt, ſive eam, quæ Belgicis Eccleſiis exhibita eſt Philippo II, Hiſpaniarum Regi, urgente hic perſecutionum æſtu, ſive eam quam amplexus eſt Palatinatus, Catecheſin Heydelbergenſem vocant, ſive eam, quæ tibi aliquando placuit, Auguſtanam Confeſſionem. Plurima in his ſunt dogmata, quæ anathemate percuſſit Synodus Tridentina. Tu unum aut alterum ſelige ob quod ſalvari nequeam.

Poſterius quæſitum erat, Quidnam judicio divino ad ſalutem partes creditu neceſſarium eſſe, quod non credam ego cum Eccleſia Reformata.

Reſpondes, ſed quod pace tua, dixerim, non appoſite ad quæſitum. Probas & concludis ratione ex naturali dianœa petita neceſſarium eſſe, ut ab ore alicujus judicis viſibilis pendeam, ſi certus eſſe velim me adhærere verbo Dei. Illum autem judicem viſibilem me ignorare, ideoque aliquid me ignorare ad ſalutem creditu neceſſarium.

Hujus tuæ argumentationis robur jam non expendam, quanquam ea aliqua ſui parte falſitate laboret. Illud inpræſentiarum urgeo, non ſatisfactum eſſe quæſito meo. Non attendiſti ad illa verba: Iudicio divino, in quibus emphaſin poſui. Cum enim Dei ſolius ſit præſcribere vel mediate, vel immediate, qua fide ac Religione coli velit, quod principium mihi largitus es, oſtendendum tibi fuerat, aliquod dogma me ignorare, quod Deus Religionis & dogmatum fidei præſcriptor unicus judicat eſſe ad ſalutem creditu neceſſarium. Hic figendus pes, hoc concludendum erat. Non alio fine principium illud tertium præſtruxi, niſi ut de dogmatum credendorum neceſſitate non ex rationibus (quas tamen non averſor) ſed ex judicio divino, & infallibili Dei autoritate diſputaretur. Etenim quandiu certus ſum nullum me dogma amplecti ob quod ſalvari nequeam, vel nullum me dogma ignorare, quod Deus Religionis præſcriptor & exactor exigit à me tanquam creditu ad ſalutem neceſſarium, cauſam non video, ob quam à recto ſalutis tramite aberrare judicari debeam. Quare, tale aliquod dogma mihi indicari velim. Vale ornatiſſime Nihuſi, & nos ac veritatem ante omnia ama. Ita te Deus hic incolumem, alibi beatum velit. Lugd. Batav. 4 Non. Iun. 1624.

Clariſſimo, eruditiſſimoque Viro,

). CASPARO BARLÆO,

Salutem ex animo, & officia promtiſſima,

BARTHOLDVS NIHVSIVS.

CErtamen comitatis ac amoris, quod continuare ita promte occipis, profectò nec ego deſeram, poſtquam, te laceſſente, ſemel ingreſſus ſum. Sic tanto magis aſpirabit cœptis noſtris Deus. ic neque fruſtrabitur voluptate inde ſperata Overbequius, Patrous meus venerandus. Pertendamus itaque in affectu iſto mutuo, ec facile alium induamus. De cætero, nondum te aſſequutum vieo, quid voluerim proxime; (quanquam neque id miror magnope-e, quum verborum ſat parcus fuerim.) Nunc igitur ſenſa mentis berius paulo clariuſque explicare conabor. Nec moleſtum tibi rit, ſcio, ſermonem amicum attentione aliquantula dignari. *Reſponſio ad ſuperiorem.*

Duo poſtulaveras. Alterum erat, ut in Religione tua (cujus dogıata Confeſſionibus Eccleſiarum Reformatarum ſummatim contieri ais,) articulum unum aut plures indicarem, quorum nomine ſalari te non poſſe cenſerem. Reſponſi loco hunc ſyllogiſmum dedi. Cujus Religio nititur concluſionibus, quæ non ſunt infallibile verum Dei, ſed fallibile verbum hominum, is ſicuti fidem ſalvificam on habet, ita ſalvari nequit. Talis autem tua Religio. Concluſioibus enim nititur, quæ exſtant in Confeſſionibus Eccleſiæ tuæ Reormatæ; quemadmodum ipſe ſcribis. Non ſunt autem concluſioes iſtæ infallibile verbum Dei, ſed fallibile verbum hominum; utote neque conſcriptæ, neque approbatæ à talibus, quales olim Prohetæ, Apoſtoli aut Euangeliſtæ, verum ab iis qui ſaltem ingenii ſui aturale ac fallibile judicium, in Scripturis explicandis indidemque rgumentando, ſequuti: quum contra aſſenſus fidei ſalvificæ, abſque mni mentis examine ac diſcurſu ſit. Ergo ſicuti proinde fidem ſalificam non habes, ita ſalvari etiam nequis.

Heic duo objicis. Primo, non petiiſſe te argumentum ejuſmodi generale contra totam tuam Religionem, ſed ſaltem aliquod ſpeciale contra unum vel alterum articulorum, in quibus hactenus diſſentianus. Secundo, non ſcripſiſſe te, Religionem tuam niti Confeſſioniıus Eccleſiarum Reformatarum; imo plane hoc ipſum abs te nega-i. Sic, inquam, tu. Quid jam ego?

Quod prius attinet, fateor, petiiſſe te, indicari tibi & argumento liquo pertentari articulum ſaltem unum alterumve ex iis, in quibus liſſentiamus. At ego petitioni tuæ, pluſquam ſatisfactum iri putaıam, ſi cenſura unica ſimul omnes illos abſolverem. Et ſane licebit am tibi ipſimet, ad quemcunque lubebit, deſcendere, & quid pro arte tua poſſis, periclitari. Neque enim quiſquam eorum eſt infalibile verbum Dei. Sane contrarium nunquam oſtendes. Imo nec

 oſten-

ostendere quidem sufficienter poteris, verbum Dei penes te esse ar-
culos illos cæteros, de quorum veritate nulla inter nos controvers.
Hoc, inquam, non minus constanter assevero; tametsi nunc quide
sufficiat, si de istis alteris à nobis disputetur.

Ad posterius. Religionem tuam niti Confessionibus Ecclesiaru
Reformatarum, affirmasti omnino, quum verbis hisce matereris: I.
dem meam Confessionibus Ecclesiarum Reformatarum circumsc.
bo. Ais jam quidem, Fidem tuam Scripturis, tanquam fundament,
inniti unice, non autem Confessionibus illis; has enim saltem esse e.
plicationem Scripturarum quoad res fidei. Sed non recte me perc-
pisti. Sicuti enim per Religionem tuam non ego intellexi dogma
tua, sed habitum actumque fidei ac Religionis tuæ; sic, niti Conf-
sionibus vestris, idem mihi fuit quod, pro objecto habere sensu
dogmatum, quæ explicite tradita sunt in istis Confessionibus: neq
enim harum literam objectum fidei tuæ esse volui, sed sensum. Ia
quæro, annon habitui actuique fidei tuæ pro objecto unico sit, n
quidem litera Confessionum illarum, sed sensus dogmatum, iis co-
prehensorum? Non poteris negare. Quum igitur nihil aliud di-
rim, quam quod etiam tua ipsius sententia verum est, non ego ti
adfinxi quidquam, sed per errorem tu verba mea aliter, quam vol,
interpretatus es. Imo liquet jam quoque, non pugnare id cum
quod contendis, Scripturas agnosci abs te pro fundamento fidei t
unico, sed revera unum & idem potius esse; (accipiendo nempe v-
cabula, fundamenti & fidei, prout dixi.) Neque enim tam lite
Scripturarum, quam sensus, objectum fidei tibi erit, ni fallor; qui
& litera absque sensu nihil quidquam prosit, & sensus, ignorata etia
litera, sufficiat. Sensus autem Scripturarum secundum vos idem
cum sensu vestrarum Confessionum. Nam si alius sit, non eade
heic & illic, sed diversa fidei vestræ dogmata fuerint, atque ita spo-
giam mereatur vox ista tua: Dico, fidei meæ dogmata contin
Scripturis; dico, eadem contineri Confessionibus. Quæ quum
sint, argumentum meum verbis magis dilucidis efferri poterit, h
pacto. Cujus fides pro objecto habet sensum conclusionum si
dogmatum, non à Deo sibi promulgatum; sed ab hominibus, hac
re naturale saltem & sic fallibile ingenii sui dictamen sequentibus, e
cogitatum; is sicuti fide salvifica destituitur, ita salvari nequit. Ta
autem tua fides. Pro objecto enim habet sensum conclusionum si
dogmatum, quæ exstant in Confessionibus Ecclesiæ tuæ Reformat
ut ipse affirmas; sive quod idem est, sensum illum Scripturarur
quem aliis verbis Confessiones istæ exprimunt. Sensum autem istu
à Deo tibi promulgatum dicere nequis, quum scribas, à Confessio
hac vel illa deturbari te posse, (quod de sensu intelligas oportet, qui
salvo eo, literam deserendi causa nulla fuerit.) Imo ipse scis, ab h
minibus, hac in re naturale tantum & sic fallibile ingenii sui dictam
sequentibus, eum excogitatum unice sive indagatum, præsupposi
saltem Scripturarum litera; quam tamen qui admittit, non profect
verum sensum compertum eoipso habet; cujus rei testis locuples e
ipsa experientia. Nec minus scis, contra naturam Fidei esse, si se

su

im credendorum ſubjiciat examini ſuo intellectus humanus, ante-
.iam ipſis aſſentiatur. Simpliciter enim apprehendenda illa ſunt, iti-
em ut ſine diſcurſu aut mentis agitatione apprehendimus, prima
rincipia naturalia. Alioquin fides ex auditu ſolo non amplius foret,
:d induſtriæ quoque humanæ accepta ferri deberet. Ergo ſicuti pro-
.de fidem ſalvificam non habes, ita ſalvari etiam nequis. Per fidem,
.quam, tuam ſalvari nequis. An vero ipſa te reum faciat æternæ
amnationis, alia quæſtio eſt. Quod ſi invincibiliter ignoras, non
ſe eam veram fidem, de ſuo quidem ipſa tibi nihil oberit, ſed ob-
runt peccata alia, quæ condonari non poterunt, quamdiu degis illic
bi nulla peccatorum remiſſio. Alias ignorantiam vincibilem pœna
ignam in ſe eſſe, non eſt, puto, quod moneam.

Poſtulatum tuum alterum erat: Quidnam judicio divino ad ſalu-
em creditu neceſſarium exiſtimem, quod non credas tu cum Eccle-
is Reformatis. Reſpondi his verbis: Qui infallibiliter certus eſſe
ult, adhærere ſe ipſiſſimo Dei verbo per omnia, ille ſi falli hac in re
pſemet poteſt, ab ore alicujus pendeat neceſſum eſt, qui ſimul & in-
allibilis heic ſit, &, quoties requiritur, explicando ſeſe clarius, omne
enitus dubium tollere valeat. Neque enim Confeſſiones illæ veſtræ
d id ſufficiunt; quum fallibiles ſint. Imo neque Scripturæ ipſæ; quod
ı fide errantibus fluctuantibuſque explicare ſe amplius, quam fa-
tum hactenus eſt, nequeant; explicatione autem luculentiore illas
ndigere, ipſimet fateamini: dum Confeſſiones veſtras eis addendas
enſetis, & eodem fine quoque Synodos nonnunquam cogitis. Tu
ne dubio infallibiliter certus eſſe vis, adhærere te ipſiſſimo Dei ver-
o per omnia: nempe quia ſalvari aliter haud datur. Ergo quum
alli ea in re ipſemet poſſis, ab ore alicujus pendeas neceſſum eſt, qui
: infallibilis heic ſit, & explicare ſeſe clarius, quoties poſcitur, va-
eat. Ejuſmodi autem os infallibile ignoras tu cum tua Eccleſia Re-
ormata. Viden' ergo, quidnam te lateat eorum quæ ad ſalutem cre-
litu cumprimis neceſſaria? Hactenus ego.

Tu iterum duo objicis. Primo, non ſatisfactum ſic tuo quæſito;
lebuiſſe me oſtendere, quidnam abs te ignoretur eorum, quæ Deus,
Religionis ac dogmatum fidei præſcriptor unicus, judicet ad ſalutem
neceſſaria; id me autem non præſtitiſſe; ſine dubio quia non atten-
lerim ad verba illa, *judicio divino*, in quibus emphaſin poſueris. Se-
cundo, neceſſitatem judicis viſibilis ratione quadam naturali fruſtra
ı me probatam eſſe, tum quia id non petieris, tum quia illa partim
etiam falſitate aliqua laboret.

Reſpondeo ad prius. Fateor, poſtulatum tuum ita habuiſſe quem-
admodum dicis, neque me directe reſpondiſſe. Cæterum non inde
id factum, quod voces iſtas, *judicio divino*, haud attenderim, (bene
enim eas & vidi & notavi mecum;) ſed quia hactenus nondum inter
nos convenit, unde judicium divinum petendum. Tu quidem, ni fal-
lor, ad Scripturas à me remitti geſtiiſti. Verum Scripturas tibi eſſe,
ſive verbum Dei Scriptum, inficior ego. Saltem literam habes, quæ
in ſe nequaquam verbum Dei eſt, quantumvis etiam divinitus dictata,
ac proinde ſummopere honoranda ſit, ſed reſpectu ſenſus demum:

 hunc

hunc vero an tu infallibiliter exploratum habeas, aut habere etia[r]
poſſis, tam controverſum eſt quam quod maxime. Senſum itaqu
intellectui tuo naturali non arridentem rejiceres, & alium eſſe poſſ
fingeres pro arbitrio : nempe quia certa interpretationis regula de
ſtitueris ; ſine qua omnino quidvis in dubium vocari facilime poteſ

Tertull. de Præſcript. cap. 19. Vide quoque cap. 15. & 37.

Atque ergo Tertulliani conſilium heic ſequi placuit : *Non ad Scriptur[a]*
provocandum eſt : nec in his conſtituendum certamen in quibus nulla aut i[n]
certa victoria eſt, aut parum certa. Nam etſi non ita evaderet conlatio Script[u]
rarum, ut utramque partem parem ſiſteret, ordo rerum deſiderabat illud pri[us]
proponi, quod nunc ſolum diſputandum eſt : Quibus competat fides ipſa ; cuj[us]
ſint Scripturæ ; à quo & per quos & quando & quibus ſit tradita diſciplin[a]
quâ fiunt Chriſtiani. Vbi enim apparuerit eſſe veritatem diſciplinæ & fid[ei]
Chriſtianæ, illic erit veritas Scripturarum & expoſitionum, & omnium trad[i]
tionum Chriſtianarum.

Iam ad poſterius. Tametſi ratione naturali concluſerim, neceſſa
rium tibi creditu eſſe judicem aliquem viſibilem ſimul & infallib
lem, non tamen id fruſtra erit (puto,) ſi modo accurate eam rem te
cum expendere velles. Et ergo ſine dubio hoc jam facies ; maxim
quum etiam ſcribas, *non averſari te ejuſmodi rationes.* Falſitatem ver
quam argumento meo ſubeſſe innuis, (utinam ſilentio non præterii
ſes, ſed aperte monſtraſſes. Mihi ſane etiamnum nihil non in eo v
detur veriſſimum. Infallibiliter enim certus eſſe vis, adhærere t
ipſiſſimo verbo Dei ſalvifico per omnia. Atqui, quum homo ſis, fie
facilime poteſt, uti fallaris habendo aliquid pro verbo Dei ſalvific
quod tale non eſt; niſi, inquam, ab ore aliquo infallibili pendeas, qu
mediante *judicium divinum* perſpicue tibi innotuerit, ac viva voce e
plicari queat clarius, quotieſcunque orta fuerit dubitatio. Nequ
enim Scripturarum litera, quantumvis ejus autoritas agnoſcatur, i
lud præſtat, ut videmus in tot hæreticorum Sectis ; & cauſa hæc eſ
quia ſicuti ſola illa verbum Dei non eſt, ita ſolam eam ſequentibu
liberum ſemper eſt, eligere ſenſum, qui judicio proprio commenda
tus fuerit maxime. Neque vero infallibilem interpretem in Religi
ne veſtra habetis. Aut, ſi quem haberetis, Eccleſia veſtra id fore
At ſicuti Confeſſiones tuas fallibiles eſſe admittis, imo in negotio d
Prædeſtinatione eas etiam aberraſſe firmas, ita certe non plus aut
ritatis tribues Eccleſiæ iſti, earundem autrici ac propagatrici. Quu
ergo neque Scripturarum litera infallibiliter te certum reddere va
leat, neque etiam Eccleſia cujus te membrum profiteris ; quis no
vel manibus palpet, ſi fide ſalvifica imbui velis, *judicium divinum* re
quirendum tibi alibi è *judice* quopiam viſibili, vices Dei (utpote im
mediate vobis *judicium* ſuum non ediſſerentis) infallibiliter obeun

Tertull. ibid. cap. 9.

te? In hanc ſententiam Tertullianus : *Expetit ſenſus certum interpreta*
tionis gubernaculum. Nulla enim vox divina ita diſſoluta eſt & diffuſa, u[t]
verba tantum defendantur, & ratio verborum non conſtituatur. Et S. Au

S. Auguſtin. de utilit. credendi cap. 16.

guſtinus : *Si providentia Dei non præſidet rebus humanis, nihil eſt de Reli*
gione ſatagendum ; ſin vero præſidet, *non eſt deſperandum, ab eodem ip[ſo]*
Deo autoritatem aliquam conſtitutam, quâ velut gradu certo innitentes, a[t]
tollamur in Deum. Mirabor, ſi non evidens potius demonſtrati

hæ

æc tibi videbitur, quam falsitatis operculum aliquod sophisticum. Epistolam, ad quam respondi hactenus, ita claudis: *Quamdiu certus m, nullum me dogma amplecti, ob quod salvari nequeam, vel nullum me gma ignorare, quod Deus, Religionis præscriptor & exactor, exigit à me tan- am creditu ad salutem necessarium, causam non video, ob quam à recto salu- tramite aberrare judicari debeam.* Claudam ergo & ipse uno verbo. is quidem, de tua sententia te certum esse: at quamdiu nobis certi- dinis istius rationem aliquam, viro prudente dignam, assignare non otes, sicuti hactenus profecto non potes, ignosces mihi (spero) si on magis tibi, id asserenti, fidem habeam, quam eodem sermone enti Photiniano cuipiam aut Anabaptistæ. Imo ipse negasti, te cer- m esse; nempe quum diceres: *A Confessione hac vel illa deturbari pos- n.* Subjungis mox quidem: *à Scriptura autem nunquam:* verum licet cripturam haberes, (quod & ipsum tibi ante negavi,) tamen ab ea oque dimoveri te posse, è verbis tuis evincitur. Si enim à sensu ogmatum fidei, quæ in Confessionibus subnotata sunt, deturbari otes, à sensu Scripturæ hactenus credito, (utpote qui secundum te em est cum sensu Confessionum,) & sic à Scriptura sive verbo Dei ripto deturbari itidem poteris. In summa, certitudo ista tua non ajor est quam fidei mere humanæ. Imo, ut Kellisonus in Examine eformationis Calvinianæ quidem ait, fides vestra longe adhuc igno- ilior ac miserior est quavis etiam infima fide humana, aut opinione jectissima. Duriusculum hoc, fateor, sed tamen, quoad rem ipsam, on forsan totum de nihilo. *Matthæus Kellisonus, part. 1. exam. 2. cap. 4. (edit. Duac. anni 1616.)*

Tu mi amice æternum diligende, salve plurimum, &, si me contra mas, omnia in meliorem partem accipe. Quod si vero dimitti pror- is nequeo, nisi designato Religionis tuæ capite uno atque altero, ob uod salvari te non posse arbitrer, age ostende mihi, verbum Dei sse, *in Eucharistia Christum non nisi spiritualiter manducari ac bibi*, item, *uicunque manducet illic sub specie panis, eum quoque præcepto Christi obliga- um esse ad bibendum sub specie vini.* Sic enim argumentor. Qui opinio- es mere humanas pro verbo Dei in sua Religione habet, is per eam alvari nequit. Tu tales opiniones pro verbo Dei habes; nempe è nultis istas quas jam dixi: neque enim hæ quidquam nisi opiniones nere humanæ sunt. Ergo salvari per tuam Religionem nequis. Ite- um salve ac vale, Deoque ipso adeo adjuvante, (sic equidem pre- or,) heic & æternum feliciter age. Coloniæ, 22 Iunii, 1624.

Clarissimo, Doctissimoque Viro,

BARTHOLDO NIHVSIO,

CASPARVS BARLÆVS S. P.

CLarissime Vir, si visum tibi fuisset ad propositas à me quæstio- nes jam inde ab initio directe respondere, breviore gyro ste- tisset disputatio nostra, nec tanto verborum apparatu opus fuisset, vel in ipso limine. Nunc quia à proposito deflectis, & vagis *Responsio ad superiorem.*

magis ictibus pugnas, quam cæsim ac punctim, cogeris latius serm-
nem diffundere. Et quia male præis, cogor male sequi, nisi à dive-
culo, in quod digressus es in viam te revocari patiaris.

Certamen hoc ingressus es, me non lacessente, (uti scribis) sed ar-
ce invitante. Imo dixerim fere me à te lacessitum esse. Lectis en
compluribus tuis litteris ad amplissimum D. Overbeequium datis
quibus de Iudice Controversiarum disseris, observavi in iis mani-
sta signa eruditionis tuæ, & singularis in disputando accuratio
etiam animi flagrantis studio conferendi de capitibus Religio
Christianæ, quibus me fateor lacessitum esse, ut in hanc tecum ama
& modestæ collationis arenam, cum bono Deo, descenderem. V-
rum quicquid hujus rei sit, sive primus tu, sive lacessiverim ego (n-
Quam facile calumniari quis posset. do. huic voci ἀδιαβλήτῳ absit invidia) gratulor mihi hoc nomi,
quod comitatis & amoris hoc voces certamen, in quo si humanitas
ac benevolentiæ tibi officiis cessero, indignus habear, qui vel lace-
verim primus, vel lacessitus curas tuas studiaque meis postulatis-
terpellaverim.

Illud non parum miror, quod directam ad postulata mea respo-
sionem etiamnum detrectes.

Primum erat, ut indicares in Confessionibus Reformatorum ar-
culum aut articulos, quorum merito damnari queam. Non indic
in priore tua, non indicasti in hac altera tua responsione. Causa
detrectatæ responsionis non video, cum tam liberalis hac in parte
Synodus Tridentina, & tam faciles scriptores Pontificii, dum fide
Reformatorum hæreticam, impiam, blasphemam vocant. Cur a-
tem rigidius hoc à te exigam, causa hæc est; quod propositum mi
sit tecum, non de hujus aut illius articuli veritate disputare, factu
hoc à Doctoribus nostris & vestris abunde, sed de articulorum c-
dendorum necessitate & momentis. Etenim, mi Nihusi, cum ab E-
clesia vestra secessionem facere coactæ sint Ecclesiæ Reformatæ, &
secessionem justam fecerint, cum à vobis salutis æternæ spes fidei n-
stræ hominibus præcidatur, de vestra quoque salute desperent R-
formati, aliique in aliorum condemnationem proniores simus, u-
lissimam semper judicavi illam controversiam, quæ discrepantiu
opinionum necessitatem propius expenderet. Si enim de capitib
ad salutem absolute creditu necessariis sit dissensio, scio Eccle
unitatem servari non posse; si vero de dogmatibus ad salutem n
necessariis, servandam esse & servandam fuisse arbitror. Hic susc-
ptæ tecum disputationis scopus est. Hunc ergo in finem quæsivi s-
re, Quis fidei meæ articulus, aut qui articuli sint, qui me damnatio
æternæ reos faciant, aut quod idem mihi est, à salute æterna exc-
dant. Ad quam quæstionem ut directe respondeas jam tertium pe.
Si non libeat, non urgebo amplius, si commode non possis, gratu-
bor Reformatis in quorum Confessionibus nihil tale reperiri possi

Nunc quid præter rem respondeas porro examinandum.

Argumentaris in hunc sensum: fidem meam niti Confessionib
quæ sunt fallibile verbum hominum, ideoque me salvari non po
tali fide. Respondi primum, & respondeo etiamnum te non indica
artic

ticulum in Confessionibus Reformatorum, cujus merito salvari queam, ideoque directam te responsionem detrectare. Instas, pure te plusquam satisfactum iri petitioni meæ, si censura unica oms illos articulos absolveres, & una fidelia plures dealbares paries. At ego, ut liberalior sis, quam debebas, non peto. Satisfactum ihi putabo si articulum istiusmodi mihi indices, & syllogismo asrtionem tuam munias. Et profecto, si unica censura omnes nota tibi facile est, illam uni aut alteri articulo applicare difficile non it. Vis à me probari Confessionis nostræ articulos esse verbum ei infallibile. At hoc est disputantium partes ordinemque inverre. Tu probationis partes, quæ tibi incumbunt, in me transferri s. Præivi ego, & petii indicari articulum in religione mea, ob iem salvari nequeam. Tuarum ergo partium est istiusmodi articum designare, & ratione aliqua affirmationem tuam adstruere. Et ir vis à me probari articulos Confessionis esse verbum infallibile? on dixi ego esse infallibile verbum Dei, non dixi esse fidei meæ funamentum cui illa nitatur. Imo, inquis, ostendere non poteris suffienter verbum Dei penes te esse articulos illos cæteros, de quibus ılla inter nos controversia. At probare nondum meum est, ad te oc pertinet. Tuum est indicare articulum, ob quem salvari non ossum. Hoc agis, ut à propositis quæstionibus me abducas, & de iis placitis porro instituatur disputatio, nempe de visibili & infallili Controversiarum judice, ejusque quæstionis annexis. Fateor ontroversiam hanc non esse de nihilo, sed eam ut nunc ingrediar iultæ rationes prohibent. Prohibet illa, quod ad quæstiones meas on faciat, prohibet altera, quod ad eam immediata consequentia ondum deductum me videam, prohibet tertia, quod inter Doctoes Pontificios & nostros nullæ magis exagitatæ sint quæstiones, uam hæ: unde cognosci possit scripturam esse verbum Dei, an ad ontroversiarum decisionem opus sit visibili & infallibili judice, an er scripturam illæ decidi non possint, an non ab intellectu humano ecundum Scripturas indicante, an à magistratu supremo, an à Conliis, an à Pontifice Romano, & quæ sunt aliæ his affines.

Verum cum diffiteri non possis multa mihi tecum communia esse idei dogmata, operæprecium nos facturos arbitror, si de controersis aliquot dogmatibus speciatim inquiratur, num ea tanti sint nomenti, ut à salutis æternæ spe vel te vel me excludere credi deeant, quicquid tandem sit de eorum veritate aut falsitate. Neque enim dixeris omne verum præcise ad salutem creditu esse necessaium, aut omne falsum & errores quosvis ἀπιστίας mortiferæ nomen mereri. Infidelitatis.

Alterum responsionis meæ ad propositum Syllogismum membrum hoc fuit: negari à me minorem illam: fidem meam niti Confessionibus, quod à me scriptum affirmavisti. Quid tu? perstas in incœpto, & affirmavisse me hoc ipsum vis istis verbis: fidem meam Ecclesiæ Reformatæ Confessionibus circumscribo. Si dixi, quod mihi humana hallucinatione affingis, aut dixi disertis verbis, aut æquipollentibus. Prius non dixeris. Verba clamant. Posterius nego,

Æquipollentia. go, neque enim ἰσοδυναμοῦντα sunt: fidem niti Confessionibus, & idem Confessionibus circumscribi vel explicari. Ratio est, qa fides niti non potest nisi authoritate Dei infallibili, at fides recte explicari ac circumscribi potest scripto quodam, quod sit authoritas fallibilis. Prior vox fundamentum dicit, posterior minime, sed exegesin solum. Illustrabo rem exemplo: datur autographum testamenti alicujus: datur ejusdem testamenti exegesis aliqua aut interpretatio, eaque consona autographo. Dico jam hæredem, qui testamentum adit, niti authoritate sola autographi, non ista exegesi, recte tamen dici sensum & mentem testamenti ista exegesi circumscribi explicari. Cape exemplum in rebus fidei: fides tua vel te fatente nititur scripturæ sensibus, aut etiam sensibus non scriptis à Pontifice Romano approbatis. At non negabis eosdem sensus hic illic vestrorum Doctorum scriptis qua publicis, qua privatis explica, aliisque verbis circumscribi & proponi, quibus tamen, si nondum accesserit Pontificis approbatio, fidem tuam niti non dixeris. Horum siquidem authoritas fallibilis tibi est, illius infallibilis.

Quin ipse discrimen hic insigne intercedere observasse mihi videris, dum pro voce *Nitendi*, quæ fundamentum innuit, vocem *obj*... substituisti, ut majori probabilitate ac specie hanc voci *Circumscribendi* synonymam faceres. Sed ne sic quidem efficies, quod intendis. Neque enim ignoras diversissimæ significationis esse vocabula *fundamenti* & objecti, cum nec omne fundamentum objectum sit, nec omne objectum fundamenti nomen mereatur. Hæc synonyma facere est novam Grammaticam cudere.

Impropietatem. Addis & aliud emplastrum, quo dicti tui ἀκυρολογίαν lenire studes: nempe per fidem te intelligere habitum fidei meæ, non autem fidei dogmata, ideoque me per errorem scribis aliter, quam sentias, interpretatum esse tua verba. At ego in Syllogismo illo tuo quo dis... fidem meam niti Confessionibus, non gravabor tecum per fidem intelligere fidei habitum, eoque majori fiducia negavi à me scriptum esse habitum fidei niti Confessionibus. Imo dixi, & repeto, eam niti solis scripturis earumque sensibus. Verum tu per errorem manifestum, non meum, sed tuum, in isto tuo syllogismo aliter accepisti fidem ac religionem, quam accepi ego in iis, quas primum ad te dedi litteris. Intellexi enim ego per fidem fidei dogmata, tu habitum. Ergo mea verba male interpretatus es, & quidem culpa tua. Multis enim indiciis iisque manifestis deprehendisse poteras me per fidem metonymice intelligere fidei dogmata. Primo enim scripsi fidem meam circumscribi Confessionibus. An habitus fidei, quatas animo inhærens, occulta & abscondita Confessionibus circumscribitur, aut circumscribi potest? deinde scripsi fidem meam circumscribi exceptis controversiis istis de Prædestinatione ejusque annexis. An controversias istas de Prædestinatione ex habitu fidei meæ tibi incognito excipere te volui, an ex censu & numero dogmatum controversorum? posterius liquet. De iis enim determinant Confessiones. Denique scripsisse me hoc vides, ut disputandi tibi argumentum sufficerem. At fidei meæ habitum non oppugnabis,

opinor.

o nor, nec oppugnare diſputando poteris, ſed fidei meæ dogmata, e ue vel meis vel Confeſſionis alicujus receptæ verbis enunciata. V rum quicquid ſit, nec fides mea pro habitu ſumta, nec fides mea p dogmatibus ſumta nititur Confeſſionibus, & vel hoc vel illo ſe ſu aut diſertis aut æquipollentibus verbis me illud ipſum ſcri- p ſe evinces nunquam.

Quod cum animadverteres & vocem illam *nitendi* mihi (per er- r em opinor) confidentius adſcriptam forte obſervares, longeque a d ſignificare, quam vocem circumſcribendi, illam prudenter & c te miſſam facis, & expuncta voce nitendi, vocem objecti ſyllo- g no tuo jam ingeris, quem ſic loquentem facis: Cujus fides pro e ecto habet ſenſum concluſionum, ſive dogmatum non à Deo ſibi p mulgatum, ſed ab hominibus hac in re naturale ſaltem & ſic fal- li le ingenii ſui dictamen ſequentibus excogitatum, is ſicuti fide ſ vifica deſtituitur, ita ſalvari nequit. Talis autem tua fides. Pro e ecto enim habet ſenſum concluſionum ſive dogmatum quæ ex- ſ nt in Confeſſionibus Eccleſiæ tuæ Reformatæ, uti ipſe affirmas. E go. Sed & hic fruſtra laboras, & in eundem lapidem impingis. E go minorem; nempe fidei meæ objectum eſſe ſenſus concluſio- n n ſive dogmatum, quæ exſtant in Confeſſionibus. Dicis me hoc a rmare. Nego. Vbi? quibus verbis? an illis? fides mea circum- ſ ibitur Confeſſionibus? at jam oſtendi me in iſtis verbis per fidem i elligere dogmata fidei. Tu per fidem dicis te intelligere habi- t m fidei. Sed fac & me per fidem habitum intelligere (parum enim h c ad præſentem rem licet ineptiſſimum foret dicere, habitum cir- c mſcribi Confeſſionibus, & dogmatum fidei objectum eſſe ſenſus d gmatum in Confeſſionibus,) nego hæc æquipollere, fides mea c cunſcribitur Confeſſionibus, & fidei meæ objectum ſunt Confeſ- ſio nes. Ratio in promptu eſt. Quia ut aliquid ſit fidei ſalvificæ ob- je tum duæ eſſentiales conditiones requiruntur: Prior eſt, ut verum ſit id, quod credis. Poſterior eſt, ut infallibiliter ſit verum. Vt au- te n dogma aliquod creditum circunſcribatur & explicetur Con- feſ ſione aliqua, ſatis eſt, ut verum habeatur ab iis, qui in illam Con- feſ ſionem pariter conſentiunt. Veritas & infallibilitas eſt in ſenſibus en unciatis ſcripturæ & Dei verbis, & ſic fidei meæ objectum ſunt inf allibile. In dogmatibus contentis explicatiſque Confeſſionibus ſc riptiſque humanis veritas eſſe poteſt, infallibilitas nulla. Dico er- go iterum fidei meæ dogmata & ſenſus enunciari in ſcripturis à D eo; Dico eadem enunciari in Confeſſionibus ab homine. Prout ſc ripturis continentur & à Deo enunciantur fidei meæ objectum ſu nt. Prout in Confeſſionibus ab homine enunciantur & explicantur fid ei meæ objectum non ſunt. Carent enim infallibilitate. Nihil eſt fid ei ſalvificæ objectum, niſi quod creditur ut infallibile. At urges & di cis, eundem eſſe nobis ſenſum Scripturarum & Confeſſionum, & pe r conſequens ſi ille eſt objectum fidei, ergo etiam hic. Nego con- ſe quentiam. Quia objectum fidei ſunt ſenſus crediti cum infallibili- ta te, at cum infallibilitate credi non poſſunt enunciati hominum ve rbis, ſed ſolius Dei. Idem verum ſi Deus dicat & homo dicat, non

tamen

tamen ejusdem est authoritatis. Dicat Deus duo & tria esse quinque. Dic tu duas & tres unitates esse quinque. Vterque fidem animo meo ingenerare poterit. Vterque verum dicit. Sed quia Deus illum sensum enuncians fallere & falli non potest, credo hoc infallibiliter; quia tu eundem sensum enuncians fallere & falli potes, utpote ψιλὸς ἄνθρωπος, credam, sed (si authoritatis solum ratio habeatur) fallibiliter & cum dubitatione. Dico ergo sensus esse plerumque eosdem quoad veritatem, nunquam quoad authoritatem. Quæro ex te, Doctissime Nihusi, an non statuas fidei tuæ objectum ind… Apostoli Petri; *Tu es Christus filius Dei viventis.* Non negas. Quæro iterum, an non idem & quidem totidem verbis dixerit Diabolus? an non idem aliis etiam verbis idem enunciare valeat? … hoc negabis. Visne ergo objectum fidei esse verbum illud prout profectum à Diabolo patre mendaciorum, cum idem ille quoad vocem & sensum dicat, quod Apostolus. Sic ergo Syllogismum tuum retorqueo: cujus fides pro objecto habet sensum dogmatis Diaboli confessione promulgatum, is sicuti fallibile habet objectum, ita le… salvifica destituitur & salvari nequit. Talis autem tua fides. … objecto enim habet sensum dogmatis Confessione Diaboli enunciatum. Ergo. Major in tua majori continetur. Minor ex tuis dictis probatur, quia eundem sensum enunciat Diabolus, quem enunciat D. Petrus, vis autem ideo fidei meæ objectum esse Confessionum sensus, quia eosdem sensus, quos scriptura, enunciant.

Quid si idem generis humani hostis libellum conscribat de fide Christianæ dogmatibus consonum sensibus Concilii Tridentini, eumque edat in lucem non expectata Romani Pontificis approbatione, dicesne objectum fidei tuæ esse sensus illos fallibili authoritate Sathanæ enunciatos? si negas, negabo & ego pari jure objectum fidei esse sensus in Confessionibus enunciatos, quamvis iidem … cum scripturæ sensibus. Si concedas, dicam objectum fidei tuæ … fallibile, utpote à Diabolo enunciatum. Si dicas sensus illos à Deo profectos esse objectum fidei infallibile, à Diabolo vero prolatos esse objectum fidei tuæ fallibile, regeram fidem tuam fallibile habere objectum & infallibile. Si dicas hoc non esse absurdum, … ipse solvis syllogismum tuum superiorem, quo probare vis fidei meæ objectum esse fallibile, & per consequens eam non esse salvificam. Si dicas sensus illos à Diabolo non esse profectos primo … tantum, sed etiam à Deo, dicam & ego sensus Confessionum primo à Deo in scripturis esse enunciatos. Loquor de sensibus veris.

Ex quibus omnibus colligo, perperam te inferre ex meis verbis objectum fidei meæ esse sensus enunciatos Confessionum verb… uti antea perperam ex iisdem exsculpere studuisti hunc sensum, fidem meam iis niti.

Quare necessum erit denuo ad incudem revocari tuum syllogismum, ut evidenter probes à me scriptum esse fidem meam niti Confessionibus, quod affirmasti nuper, vel fidei meæ objectum esse sensus in Confessionibus enunciatos, quod affirmas nunc. Malim tamen ut omissis ambagibus articulum indices, ob quem salvari queam.

S-

ubjungis, aliam esse quæstionem, an per fidem salvari nequeam, m vero, an fides reum me faciat æternæ damnationis. Credo d vos diversa hæc esse, qui statum purgatorii medium ponitis instatum beatorum & damnatorum in æternum. Sed frustra hæc d me. Per quam enim fidem, (intelligo fidem totam, non hujus illius articuli solummodo) salvari non possum, per eandem damor. Non salvari hominem & damnari æternum in Scripturis idem . Si tamen loquaris de fide hujus vel illius articuli solummodo, or per fidem alicujus articuli me posse non salvari, nec tamen per m ejusdem articuli damnari. Ratio est, quia aliquis articulus ereus credi potest, per quem non salvabor, nemo enim errore salur, aut error neminem salvat. Nec tamen per illum articulum nnabor, aut à salute excludar, quia non omnis error reum damionis facit. Sed salvabor per alios articulos veros & necessarios alutem.

Quæ de ignorantia invincibili & vincibili addis, nempe illam per on obesse saluti, hanc obesse, nulla necessitate adscribuntur. Aut la in me est ignorantia veræ fidei, aut si qua est, vincibilis sit opor. Quid enim in me invincibilem facere possit ignorantiam non eo.

llam tamen laciniam, quam his tuis dictis intexis, præcidi cu, *nullam* scilicet *esse remissionem peccatorum, ubi dego.* Profecto & hic orum fidelis & contritus animus eam à Deo exposcere potest, non impetrare?

Alterum meum postulatum erat, ut articulum indicares judicio ino ad salutem creditu necessarium, quem non credam ego. Ad c non respondisti directe in prima tua, nec etiam in altera hac tua ponsione.

Syllogismum proposuisti, in hunc fere sensum; ignorare me judin visibilem & infallibilem, sine quo certus esse non possum de rbo Dei ejusque vero sensu, quæ tamen certitudo cum sit necessaad salutem, infers aliquod dogma necessarium ad salutem me lare.

Respondi & respondeo denuo, non responderi ad quæsitum. Incandus fuerat articulus judicio divino necessarius ad salutem. Si im Deus religionem tibi mihique præscripsit, quod concessisti, tu dica articulum aliquem, quem Deus exigat tanquam creditu nessarium ad salutem, quem credas tu, ego non. Quid hic tergiverris? da veniam verbo. Aut eam commode dare non potes, aut non er. Si commode non possis, gratulabor fidei meæ, quæ omnia edat ad salutem judicio divino creditu necessaria; si non libet, acuiescam. Fateris ipse à te directe responsum non esse. At scis in sputationibus, præcipue quæ nullius manifesto incommodo & mno suscipiuntur, directe respondendum esse, nec incedendum er ambages. Scripseram te non attendisse ad illa verba, *judicio divino.* Regeris, te bene illa vidisse & notasse tecum, sed illis verbis te on aptasse responsionem, quia inter nos non convenit, unde judium divinum petendum sit.

Ergo

Ergo disputationem justam de terminis postulati mei subterfuge-re vis, quia non convenit inter nos de iis, quæ necessaria sequelæ-cum trahet ipsa disputatio. Plura sunt quæ præsentem disputatio-nem exceperunt & porro excipient ἀκελσζητήματα. Ab omni ergo di-sputatione abstinendum foret. Adhæc ignoras quid tibi hac in parte sim largiturus, quid non. Tu ad quæstionem si placet responde, & ju-dicium divinum interpretare ex tuo sensu. Ego postea videro an pro Deo substitueris hominem, pro judicio divino humanum an veram Dei vocem judiciumque allegaveris.

Quæ in controversiam veniunt.

Si necessitas cogat hac de re disputare, fiat, non subducam me; modo immediata consequentia eo perducar.

Scripseram præterea argumentationem tuam falsitate laborare. Respondeo in præsens, eam non una falsitate laborare. Non indaga-vi, fateor, quia alienum erat à quæstione mea. Quid jam tu? Repetis syllogismum tuum, etiam cum amplificatione & allegatione loco-rum Tertulliani & Augustini. Non ignoras quæ à Reformatis ad istam tuam argumentationem responderi soleant. Opponunt illi Augustino Augustinum, qui lib. 2. Christ. doctrinæ sic ait: Magnifice & salubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret: nihil enim fere de illis obscuritatibus eruit, quod non plani-me alibi dictum reperiatur. Tertulliano opponerent Chryso-mum, qui homil. 3. de Lazaro ait: Apostoli vero & Prophetæ omnia contra fecerunt (loquitur de obscuritate Philosophorum) manifesta claraque quæ prodiderunt, exposuerunt nobis, veluti communes orbis Doctores, ut per se quisque discere possit ea quæ dicuntur à sola lectione. Ego studio ab istis abstineo, ne à meis postulatis re-cedam. Non aversor argumentationem illam à naturali rationis discursu petitam, fateor quoque eam non esse frustra, & attentionem ac seriam responsionem mereri. Sed non patitur disputationis rei methodus, ut relictis meis thesibus ad tuas descendam, nulla im-mediata consequentia ad eas pertractus. Dabitur forte alias occa-sio super hac re disputandi, nec difficilem me præbebo. Fortè hæc ipsa disputatio consequentiarum nexu aliquo eo nos perducet. Sed cum nexum illum nondum videam, pedem figo in meis po-latis.

Optas falsitatem argumentationis tuæ à me indicari. Scio te op-re, nempe ut egressus è meo circo, quem præfixi, in tuum transeam. Illud obiter in transcursu noto, quod scribas, *Scripturarum litteram non esse solum verbum Dei.* Si litteram opponis sensui, quomodo li-ram sine sensu verbum Dei vocas? si eam opponis verbo non scrip-velim memineris horum verborum quæ ad Dominum Overbe-quium perscripsisti: Scripturæ sunt unica fidei Catholicæ norma. Si unica, ergo verbum Dei non scriptum non est norma fidei, quo-men multa contineri dicunt Catholici creditu necessaria, de qui-altum in Scripturis silentium. Si non est norma fidei, non est verb-

I

Verba tua hæc sunt: Intelligis autem inde, puto, etiamsi Scripturæ sint norma religionis Catholicæ unica, si tamen fide non humana sed divina, adeoque Catholica, imbutus esse desideras, Interprete infallibili te niti oportere, &c. Scripta sunt literæ Coloniæ 29 Ian. 1624.

Di. Ergo sola scriptura verbum Dei. At jam dicis Scripturæ literam non esse solum Dei verbum.

Epistolæ meæ colophon erat: Quamdiu certus sum me nullum dogma amplecti, ob quod salvari nequeam, vel nullum me dogma ignorare, quod Deus religionis præscriptor & exactor exigit à me tanquam creditu ad salutem necessarium, causam non video, ob quam à recto salutis tramite aberrare judicari debeam. Ad hæc respondis, non magis mihi fidem habendam esse isto sermone utenti, quam Photiniano aut Anabaptistæ idem dicenti, nisi certitudinis meæ rationem assignem viro prudente dignam.

At sic habe, Vir clarissime, certitudinis meæ rationem, quæ tibi jam sufficere debet, esse hanc, quod rogatus toties ut mihi articulum, vel mortiferum, quem credam, vel salutiferum, quem non credam, indicare digneris, indicare toties detrectes. Si cum Photiniano & Anabaptista tibi negocium esset, & ad eadem postulata responsionem detrectares, merito & illi dixerint, nullam se videre causam cur à salutis recto tramite aberrare à te judicari debeant, quare qui mecum apud te certitudine salutis gloriari poterunt. Sed non ea est hæc certitudinis meæ ratio, sed secundaria. Primaria, & qua totus nitor, est verbum Dei scriptum idque infallibile. Si dicas ignorare quid sit verbum Dei, multum dicis, sed præter rem fore hac de re jam disputare.

Dicis me certum non esse, quia scripsi; ab hac vel illa Confessione me deturbari posse. Nego consequentiam. Quia certitudo fidei innititur scripturæ, non Confessioni, quæ etiamsi eosdem sensus exprimet, quos enunciat scriptura, tamen certus sum de illis ut in scriptura enunciatis, non autem ut in Confessionibus hominum verbis explicantur. Semper enim illud Prophetæ verum: omnis homo mendax. Deturbari possum ab hac vel illa Confessione, partim quia fallibiliter loquitur, partim quia male scripturam interpretari potest. Major tuæ illationis hæc est: qui à Confessione hac vel illa deturbari potest, non est certus de fide aut salute. At jam subsumam. Tu à Concilii Tridentini Confessione deturbari potes; neque enim negabis tibi accidere posse, quod tot Pontificiis accidit, qui amplexi fidem Pontificiam ad Reformatos transierunt. Ergo tu quoque non es certus de fide & salute tua.

Dixi me à Scriptura nunquam posse deturbari. Tu ab hac ipsa me dimoveri posse sic concludis: si à sensu dogmatum fidei, quæ in Confessionibus subnotata sunt, deturbari potes, à sensu Scripturæ hactenus credito (utpote qui secundum te idem est cum sensu Confessionum) & sic à Scriptura sive verbo Dei deturbari poteris. Sed verum prius; Ergo. Nego connexum, ea parte qua infert, *& sic à Scriptura sive verbo Dei deturbari poteris.* Priorem partem concedo, dimoveri me posse à sensu Scripturæ hactenus credito. Sed illud pronego: illum qui à mala Scripturæ interpretatione & sensu hactenus male credito deturbatur, eum ab ipsa Scriptura deturbari. Hoc nego, nisi quis usque adeo à Scripturæ sensu credito deturbetur, ut Gentilis fiat. Illud apud Christianos extra controversiam est; Scripturæ

pturæ ſenſibus eſſe adhærendum, ergo à quocunque ſenſu ſe depelli patiatur, ſemper fatebitur, quoad Chriſtianiſmum profiteri velle ſe Veteris & Novi Teſtamenti Scripturis adhærere. Ab his recedere non poteſt, quoad Chriſtum profitetur.

Nonne ipſe tu Nihuſi deturbatus es à ſenſu Scripturæ hactenus credito in Confeſſione Auguſtana? Non dixeris tamen te deturbatum jam eſſe à Scriptura & vero ejus ſenſu, quin potius dicere jam propius ad Scripturam acceſſiſſe, & verum ejus ſenſum ex Pontifice Romano didiciſſe. Quid? an non ab hoc ipſo ſenſu Pontificis calculo approbato porro dimoveri potes? Si dicas te poſſe, nec tamen dices opinor te Scripturæ in totum valedixiſſe, ſi ad Chriſtianorum aliquam Eccleſiam te deflectere contingat. Si dicas te jam non poſſe deficere, cum autoritas Pontificis tibi ſit infallibilis, quæro ut tibi evenire non poſſit, quod Marco de Dominis Archiepiſcopo Spalatenſi? Deturbatus hic eſt à ſenſu hactenus credito in Pontificia Eccleſia, & amplexus eſt ſenſum creditum in Eccleſia Reformata. Deturbatus eſt iterum à ſenſu Scripturæ hactenus credito in Eccleſia Reformata, & amplexus eſt ſenſum priſtinum. Nec tamen unquam dixit, aut dixerit etiam nunc ſe à Scriptura aut verbo ei ſcripto deturbatum eſſe. Vbicunque ſtetit, Scripturam pro ſe ſtare profeſſus eſt. Quin etiam ab illo ſenſu, Pontificem eſſe infallibilis autoritatis unica fidei tuæ baſi dimoveri, per Dei gratiam, potes, ſicuti ab illo dimotus fuit jam dictus Archiepiſcopus, & dimoti ſunt alii complures, etiam nunquam ad Eccleſiam Romanam reverſi.

Tandem poſt exantlatum hunc laborem, ita te componere incipis, ac ſi ad poſtulatum meum primum directe eſſes reſponſurus. „ Si dimitti, inquis, nequeo, niſi deſignato religionis tuæ capite uno „ atque altero, ob quod ſalvari te non poſſe arbitrer, age oſtende „ mihi verbum Dei eſſe: In Euchariſtia Chriſtum non niſi ſpiritualiter „ manducari ac bibi; item: Quicunque manducet illic ſub specie panis, eum quoque præcepto Chriſti obligatum eſſe ad bibendum ſub ſpecie vini. At non quæſivi ego, ut oſtenderes articulos in Confeſſionibus Reformatorum, qui tuo judicio verbum Dei non ſunt, ſed ut crediti à ſalute excludant. Cur ergo vis me probare hos articulos eſſe verbum Dei? Tibi adhuc incumbunt partes probandi, non mihi. Dixiſſe debebas rotunde, te illi articuli jam deſignati à ſalute excludunt. Videbaris hoc dicturus eſſe, cum ais: Si dimitti nequeo, niſi deſignato religionis tuæ capite uno atque altero, ob quod ſalvari te non poſſe arbitrer, ſed ſubjungis immediate: Age oſtende mihi verbum Dei eſſe articulos, quos deſignas. Nihil determinas eius quod promittere videris. Quare aut vis per illos articulos ſtare, quo minus ſalvari queam, aut aliud vis. Si aliud, non reſpondes ad quæſtionem. Si prius, jam fateor directe ad poſtulatum primum reſpondendum deris, ſed probandum jam tibi erit, illum, qui iſtos articulos credit, non poſſe ſalvari. Cedo rationem tuæ aſſertionis, vel oſtende, ubi dicat Deus, illum non poſſe ſalvari, qui credit: in Euchariſtia Chriſtum non alio modo quam ſpiritualiter manducari ac bibi: item, quicunque manducet illic ſub ſpecie panis eum præcepto Chriſti obligatum

gatu

atum esse ad bibendum sub specie vini. Subjungis Syllogismum, t per consequentiam videaris respondisse ad postulatum. Is sic ha-et: qui opiniones mere humanas pro verbo Dei in sua religione abet, is per eam salvari nequit. Tu tales opiniones pro verbo Dei abes, nempe è multis istas, quas jam dixi: neque enim hæ quidquam isi opiniones mere humanæ sunt. Ergo salvari per tuam religionem equis. Respondeo tria. Primum, rursus te de religione mea in ge-ere concludere, concludendum erat, ergo articulos habes in Con-essionibus quorum merito damnatorum numero adscriberis, aut à alute excluderis. Tibi probandum est, articulos citatos à te exclu-ere à salute, hoc ergo concludendum fuerat isto Syllogismo.

Alterum est, majorem à me negari. Qui enim opiniones mere hu-nanas pro verbo Dei habet in sua religione, is quidem per illas opi-iones mere humanas salvari non potest, sed non sequitur propterea, lum non posse salvari per religionem in qua sunt istiusmodi opinio-es. Ratio est, quia potest religio aliqua credere ea omnia, quæ Deus exigit tanquam creditu ad salutem necessaria, & sic salvifica sse, & juxta tamen erroribus aliquot imbuta esse. Rationes dabo, si xigas. Tu proba omnem illum, qui (per errorem) opiniones ali-uot humanas in sua religione pro verbo Dei habet, salvari non osse religione in qua sunt isti errores. Ego argumentationem uam sic retorqueo: qui opiniones mere humanas pro verbo Dei in ua religione habet, is per eam salvari nequit. At Pontificii Docto-es quam plurimi judicio aliorum Doctorum Pontificiorum opi-iones mere humanas pro verbo Dei in sua religione habent. Ergo er suam religionem, hoc est Pontificiam & tuam salvari nequeunt, salvari nequis. Major tua est, Minorem probabo abunde, si eam egaveris. Tertium quod respondeo hoc est, minorem quoque à e negari posse, nempe articulos istos esse opiniones mere huma-as, ideoque me opiniones mere humanas pro verbo Dei habere. ed quia de veritate articulorum istorum disputandum non est, sed e necessitate ad salutem, hoc labore supersedebo. Atque hæc qui-em ad tuas, Doctissime Nihusi. Longius diffluxit oratio mea, quia ræivisti prolixior. Peccamus jam prolixitate uterque, sed culpa ua. Dum enim à postulatis meis declinans aliò divertis, cogor de-iantem sequi. Si tamen à diverticulo in quod digressus es, in viam e revocari velis, age directe, rotunde & aperte responde ad hæc nea postulata, & quasi de novo disputationem auspicaturus hæc uo retentis meis terminis conclude: 1 Ergo articulum aut articu-os aliquot habent Confessiones vestræ quorum merito damnaberis, ut à salute excluderis. 2 Ergo articulum aut articulos aliquot on habent Confessiones vestræ, qui ad salutem judicio divino cre-itu sunt necessarii. Hoc si feceris, pressius porro disputabitur, & nagno me tibi beneficio obstrictum putabo. Nunc sermonis mei opiam libertatemque venia tua dignare. Vale Vir charissime, & nos ma. Deus Opt. Max. studia tua prosperet ac secundet ad nominis ui gloriam & animæ tuæ salutem. Lugd. Batav. 10 Kalend. Sex-il. Anno 1624.

Clariſſimo eruditiſſimoque Domino,

CASPARO BARLÆO

BARTHOLDVS NIHVSIVS S. P.

Reſponſio ad ſuperiorem.

C*Lariſſime Vir*,

Quas Auguſti die tertio accepi, vigeſimo tertio Iulii dat., in iis & prolixitatis accuſas me, & evagationis extra diſputatio orbitam. Peccamus jam (ais) prolixitate uterque, ſed culpa tua: du enim à poſtulatis meis declinans, alio divertis, cogor deviantem - qui. Si autem à diverticulo, in quod digreſſus es, revocari te in vi velis, age directe, rotunde & aperte reſponde ad hæc mea poſtula, ſive duo hæc retentis meis terminis conclude: 1. Ergo articulu, aut articulos aliquot, habent Confeſſiones veſtræ, quorum mer damnaberis aut à ſalute excluderis. 2. Ergo articulum aut arti- los aliquot non habent Confeſſiones veſtræ, qui ad ſalutem judic divino creditu ſunt neceſſarii.

Sane ubi prolixitate peccatum à me ſit, non video. Tametſi em una forte alterave periodo exceſſerim brevitatem eam, qua uterc noſtrum ante uſus eſt, non tamen ob modicum illud prolixus con- ſtim aut magno verborum apparatu uſus dici merebar. Fuerim - ro prolixus, non tamen hoc ipſo contra legem ullam vel honeſtas vel civilitatis, imo neque contra promiſſum ullum egerim. Ex- tiiſti tu quidem initio brevitatem, ſed hanc ego conſulto non p- miſi; nempe quod neſcirem, quibus illa abs te limitibus circumda- tur, aliis magis aliis minus in arctum eos contrahentibus, prout - riant ingenia mortalium. Quod ſi tu itaque heic peccaſti, cur inſo- tem me in reatus conſortium trahis? quanquam quid ita ſcrupulos es, ut peccaſſe te exiſtimes? ego te equidem ab omni culpa imm- nem plane pronuncio. Adeoque per me tibi liberum etiam eſto, ſi ſuccincte ſive pleniſſime animi tui ſenſa ſemper efferre. Imo omn quoque minuta vocum excutias licebit; ea tamen conditione, contra mihi negatum ſit præterire interdum, ſi quæ nimis anxie p- ſequi viſus fueris: cujuſmodi nunc illud de laceſſendi verbo. S ad comitatis atque amoris certamen me laceſſitum abs te dixi; ſ quid heic mali? Nec vero ad diſputandum ego te, utpote mihi ign- tum, laceſſivi ulla ratione aut provocavi, ſed tamen ipſemet itide vel ſponte tua, vel certe inſtinctu Domini Overbequii, ut ſcis, pr te ſiſtens, amice me invitaſti. Quod proinde neque indigne fero, ſ in optimam potius partem accipio.

Attamen ex arena in diverticula & latebras me ſtatim ſubduc, contra quam diſputatorem decebat. Id quidem exprobras tu m- hi, & ingeminas creberrime; nempe quia directe & categorice t ad quæſita non reſponderim, ſed ad alia deflectere maluerim, ade- que duas concluſiones haſce ſubſtituere: 1. Ergo per fidem tua

ſalva

lvari, meo judicio, nequis. 2. Ergo in Confeſſionibus tuis deeſt
rticulus ad ſalutem tibi, meo judicio, neceſſarius. At bona verba
ıæſo. Fateor lubens, non rectà ad iſta tua me reſpondiſſe, ſed hæc
ea contra protuliſſe vel diluenda vel expendenda: nego autem, in
verticula aut latebras digreſſum me, ceu è circo fugitivum. Quo-
odo enim deſeruerim certamen, quod ne acceptavi quidem, ex
uo delatum abs te fuit, multo minus inivi? Nulla, inquam, hacte-
ıs facta eſt à me litis, iſtinc intentatæ, conteſtatio, vir optime; quum
ondum aggrediendum ſumſerim ſtatum quæſtionis abs te mihi pro-
oſitæ utriuſque, imo id facere ſciens detrectaverim potius; ſicuti
iamnum deinceps detrecto plane; non quidem quod haud libeat
tem, ſed quod non poſſim: liberet enim utique, ſi poſſem. Ideo au-
m, ne neſcias, concluſiones iſtas tuas aſſeverandas confirmandaſ-
ıe acceptare haud poſſum, quia prior falſa eſt, poſterior vera qui-
em, ſed cum importabili probandi onere conjuncta. Quod ipſum
i penitus intelligas, ſic habe.

Falſa, inquam, eſt prior hæc: ergo articulum aut articulos aliquot
ıbent Confeſſiones veſtræ, quorum merito damnaberis aut à ſalute
ccluderis. Nam inutiles quidem ſunt omnes veſtri articuli ad ſalu-
m procurandam, (& ſic ſolummodo loqui conſueverunt noſtri,
ıum accurate rem tractant,) at vero damnationis æternæ reos vos
ıllus eorum efficit. Non illi certe, quorum veritas à nobis utrim-
ıe admittitur. Sed neque cæteri, de quibus controvertimus. Ne-
ıe enim quia illic erras, ideo damnabere, ſed ſi damnabere, ob
eccata id fiet, quæ ſciens volenſque perpetraveris, nec vero exhi-
ıeris. At ais, non videre te, cur ego damnare te, & quidem ob er-
ores in fide, nequeam, quum tam liberalis hac in parte ſit Synodus
ridentina, & tam faciles ſcriptores Pontificii, dum fidem Refor-
atorum hæreticam, impiam, blaſphemam vocant. Reſpondeo.
erum eſt, in Concilio Tridentino anathema dici omnibus erranti-
ıs contra ejus decreta; ſed cum hac ſemper limitatione, ſi errent
ım pertinacia: reliquos n. nec anathemate ferit, nec in hæreticis,
roprie ſic dictis, ſive formalibus, numerat. Pertinacia autem no-
s eſt, quum quis Eccleſiam Romanam agnoſcit eſſe veram Dei Ec-
eſiam, & tamen ei credere abnuit. Iam quis dixerit, omnes Refor-
ıatos iſto pertinaciæ vitio laborare, quum ſine dubio plurimi eo-
ım neſciant, Romanam noſtram ſolam eſſe veram Eccleſiam, &
ıvincibiliter quidem neſciant, ac fieri queat, ut in horum numero
ı quoque ſis? Negas quidem, verioris heic doctrinæ ignorantiam,
quæ in te ſit, invincibilem eſſe poſſe: ſed videris terminum illum
cholaſticum non intelligere. Ignorantia enim invincibilis eſt, quum
ulla tua culpa factum, quo minus compereris hucuſque rectiora:
ideque & alio cognomine inculpabilis appellatur. Iam quum iſtiuſ-
ıodi ignorantiæ obnoxium fuiſſe me putem, antequam nempe ra-
iones, de autoritate Eccleſiæ Romanæ dubitandi, mihi ex animo
ſſent ſublatæ, quidni in te quoque locum eam habere poſſe credam,
ui de induſtria & candore tantopere prædicaris mihi, ac proinde
ıanus dare hactenus certe non refugeres, modo clare tibi heic in-

notuissent itidem omnia? Sic tametsi scriptores nostri fidem Re-
matorum hæreticam, impiam, & blasphemam vocent, non tam
nisi in eodem sensu, quo Patres Tridentini, loquuntur. Proposi-
nes enim, hæreticas, impias aut blasphemas appellari solitas,
veris habens, non damnatur ipsis idcirco, sed ob animum dem
hæreticum, impium, blasphemum, aut criminibus aliis infect
Certe non ita horribile sive crudele nostrorum de vobis judic
est, ut suspicari solenne istic est. Quod & è scriptis ipsorum facil
comperisses, modo in ea incidisses. Ni fidem habes, vel Aquina
consule: cui neque contradicit quisquam Doctorum cæterorum

S. Th. 2. 2. q. 10. a. 1. item q. 11. a. 2. & ibi Malderus, Lorca, Koningus, alii. Item Becan. tract. scholast. de Fide, Spe & Carit. cap. 13. q. 1. cap. 14. q. 1. ac 2. & cap. 15. q. 2. §. 6. nec non Manual. lib. 5. cap. 13. § 6.

Sic affirmare quidem, sed non item confirmare promtum
conclusionem hanc tuam posteriorem: Ergo articulum aut art-
los aliquot non habent Confessiones Reformatorum, qui ad sa-
tem judicio divino creditu sunt necessarii. Sane prodire cum
syllogismo liceret: Pendendum esse à judice quopiam visibili & i-
fallibili, in Confessionibus vestris non habetur. Et vero id articu
est ad salutem judicio divino vobis creditu necessarius. Ergo ali
articulus, ad salutem judicio divino vobis creditu necessarius, in
Confessionibus vestris non habetur. At de minore qui certu
reddam, nondum video. Aut enim concessa adhibenda fuerint,
talia, quæ denique è concessis evidenter colligi queant. Atqui
trius generis quidquam suppetit. Possem quidem sic argument
qui fateri cogitur, pendendum esse à judice quopiam visibili ac in-
libili, is fateri etiam cogetur, judicem illum non nisi à Deo ipso
bis debere esse præpositum; nempe quum nulla creatura homin
reddere queat pro se infallibilem. Tu fateri cogeris, pendend
esse à judice quopiam visibili ac infallibili: quod sic ostendo. Qu
una parte ultro fatetur, infallibiliter sese certum esse oportere de
ritate capitum suæ religionis; & à parte altera fateri cogitur, se,
soli relictum, falli posse, tum in apprehendendo sensum scriptu
tum universim in habendo aliquid pro verbo Dei quod tale non
vel etiam pro verbo non divino quod revera divinum creditu
necessarium est: is fateri etiam cogitur, pendendum esse à ju
quopiam visibili ac infallibili, sive tali, cui teneatur credere nec
quam, circa ejus effata, fidem suspendere; alias enim perinde fo
ac si pro fallibili eum haberet, jamque infallibilitatis suæ fulcro
stitueretur. Tu ab una parte ultro fateris, oportere te infallibil
certum esse de veritate capitum tuæ religionis, (videl. quia aliter
vari nequeas;) & à parte altera fateri cogeris, te, tibi soli relictu
falli posse, tum in apprehendendo sensum Scripturæ, tum univer
in habendo aliquid pro verbo Dei quod tale non est, vel etiam
verbo non divino, quod revera divinum credituque necessarium
(quidni enim tibi accidere possit, quod accidere tot mortalibus, ip-
met concedes?) Ergo fateri cogeris, pendendum esse à judice q-
piam visibili ac infallibili. Iamque concludo: Ergo fateri etiam
geris, judicem illum non nisi à Deo ipso nobis debere esse præp-
tum, quicunque tandem ipse sit, (nam investigatio ulterior alio
ctat.) Et quoniam conclusionem hanc merito admittes, admitt

ne omni controversia & minorem hanc teneberis, quam proban-
am ante suscipiebamus, adeoque dicere: Ergo pendendum esse ab
idice quopiam visibili & infallibili, est articulus ad salutem judicio
ivino vobis creditu necessarius. Sic, inquam, ratiocinari sane pos-
em ex lege divina naturali. Sed ratiocinationes ejusmodi tu non
etis, verum directe monstrari tibi vis legem divinam positivam,
ve ubinam Deus ipse eloquatur, articulum illum creditu vobis
sse necessarium. Quod mihi præstitu impossibile prorsus est. Tu
uidem contendis, esse possibile: sed quomodo id probas? Si, in-
uis, Deus religionem tibi mihique præscripsit quod concessisti, in-
icare etiam poteris aliquem articulum, quem Deus exigat tanquam
reditu necessarium ad salutem, quem tu credas, non ego. Respon-
eo. Concessisse me id quod tu ais, equidem haud memini. Imo po-
ius contra sentio. Nam, Deum tibi præscripsisse religionem, idem
t ac si dixisses, Deum tibi alicubi loquutum esse, sive verbum suum
atefecisse. Hoc autem, meo certe judicio, falsum est. Pictos codices
iblicos videris, & sonos inde legentium audieris: at hoc non suffi-
it. Tum demum Deus alicui de capitibus religionis loquitur, quan-
o simul & verum intimumque eorum sensum intellectui nostro
roponi facit; & insuper intellectum eundem illuminat, hoc est, ita
d humilitatem disponit, ut vel æque vel magis etiam promte ar-
teque assentiatur isti sensui, utut captum suum superanti, quam sen-
ui primorum principiorum naturalium. Iam vero Deus, meo ju- *Becan. de Fide, Spe, & Carit. cap. 11. q. 3.*
icio, intellectum tuum sic non illuminavit, sive quod idem est, ha-
itu fidei divinæ non donavit, quantumvis etiam veritates aliquas,
Deo autore profectas, juxta nobiscum admittas. Quare neque lo-
uutus, meo judicio, tecum est. Imo cum primis neque verum inti-
mumque sensum dogmatum, religioni vestræ propriorum, intelle-
tui tuo proponi fecit sive insinuari. Non profecto per Scripturas,
uum pictos quidem codices habeas forsan, ut dixi; Scripturas vero
llic hactenus non item. Qui enim alium sub iis sensum concipit, *Vide Henoticon dissecti Belgii, part. 4. cap. 5. edit. 2.*
uam à Deo ipso intentus est, is verbum Dei non habet, sed verbi
livini signis pictis figmenta propria palliare saltem quærit. Tu alium
llic sub iis sensum concipis meo & Catholicorum judicio, quam à
Deo ipso intentus est, eumque pro indubitato verbo divino vendi-
as. Nostro itaque judicio Scripturas, sive verbum Dei scriptum,
ic non habes, sed verbi divini signis pictis figmenta propria palliare
altem quæris. Et per consequens, Deus tibi per Scripturas, nostro
udicio, verum intimumque sensum dogmatum cumprimis religio-
ni vestræ propriorum, intellectui tuo proponi sive insinuari non fe-
cit. Perinde itaque nunc est, ac si negem, Deum tibi religionis ca-
pita præscripsisse; (nempe quum solam Scripturam pro verbo Dei
agnoscas.) Et ergo falsum est, concedere me, quod Deus religio-
nem non minus tibi præscripserit quam mihi. Quicquid, inquam, à
Deo tibi præscriptum putas, de eo non aliunde tibi constat primario,
quam quia naturali tuo intellectui placuit sub ea ratione id eligere,
ac si Deus tibi intus loquutus fuisset; quæ est miseria vel certe impru-
dentia maxima. Atque ita immotum adhuc stat, quod dixi; nimi-

rum impoſſibilem probatu mihi eſſe Syllogiſmi mei principalis M-
norem.

Hæ, inquam, ſunt rationes, cur de duabus iſtis tuis Concluſion-
bus tecum, prout voluiſti, congredi integrum mihi neque fuerit n-
que etiam futurum unquam ſit. Nihilominus tu id ſtrenue flagita,
& flagitationem quidem iſtam undiquaque decoram ac juſtam eſſ,
alta voce exclamas. Sed unde obſecro hoc mihi oſtendis? Nihil j-
ne ex te audio, niſi quod magnam ex diſputatione de aſſertionib
iſtis duabus utilitatem ſperes. At non ſufficit, cariſſime mi, affulg-
re tibi ſpem aliquam utilitatis, nulla interim habita ratione æqui-
tis. Alias & ego plurima mihi utilia poſtulare ab aliis poſſem, qui
mihi nihil debent, & ſuis rebus carere ſine detrimento ipſimet r-
queunt. Faceſſat ô faceſſat utilitatis reſpectus, qui conjunctus cu
neglectu æquitatis. Revera autem totum iniquum eſt quod à r
fieri voluiſti; utpote vires meas excedens. Non, inquam, aliam re-
dis cauſam, ita audacter me urgendi, quam utilitatem: prout ex tu
ipſius ſermone cognoſcere licet.

De quæſito enim tuo priore agens: Cur autem, inquis, rigidi
heic abs te reſponſum exigam, cauſa hæc eſt, quod propoſitum m-
hi ſit tecum non de hujus vel illius articuli veritate diſputare, (f-
ctum hoc à noſtris & veſtris abunde,) ſed de articulorum crede-
dorum neceſſitate & momentis: (heic temetipſum involuis, du
neceſſitatis eorum, quæ credenda ſunt, mentionem injicis, quæ n
huc pertinet, ſed ad quæſitum tuum poſterius, ut ſcis.) Etenim, r
Nihuſi, cum ab Eccleſia veſtra ſeceſſionem facere coactæ ſint E
cleſiæ Reformatæ, & ſeceſſionem juſtam fecerint, quum à vobis ſ
lutis æternæ ſpes fidei noſtræ hominibus præcidatur, de veſtra qu
que ſalute deſperent Reformati, aliique in aliorum condemnati
nem proniores ſimus; utiliſſimam ſemper judicavi illam controve
ſiam, quæ diſcrepantium opinionum neceſſitatem (apage hinc it
rum cum tua neceſſitate, & uſque ad quæſitum poſterius eam reſe
va,) propius expenderet. Si enim de capitibus ad ſalutem creditu al
ſolute neceſſariis ſit diſſenſio, (voluiſti dicere, ſi non diſſentimus
vobis in iis, quæ nos, tuo judicio, damnant,) ſcio, Eccleſiæ unit
tem ſervari non poſſe. Si vero de dogmatibus ad ſalutem non n
ceſſariis, (voluiſti dicere, ſi vero nullus noſtrorum articulorum, tu
judicio, nos damnat,) ſervandam eſſe & ſervandam fuiſſe arbitro
Hunc ergo in finem quæſivi ſcire: quis fidei meæ articulus, aut qui a
ticuli ſint, qui me damnationis æternæ reos faciant, (jam recte ſil
de neceſſitate credendorum,) aut quod idem eſt, à ſalute æter
excludant. Ecce, utilitatem ſaltem tuam inculcas, & hanc ſatis e
cenſes ad cogendum me, quemadmodum dictum eſt. Verum i
ego jam ante negavi. Nunc addo, quod ita mirabili inſuper ac pe
plexo argumento utilitatem oſtendas, uti neſciam equidem, an
formam ſyllogiſticam illud redigi poſſit. Interim tamen gratias h
beo de ſermone iſto tuo: ſi diſſentimus à Pontificiis in iis, quæ tu
judicio non damnant, ſervandam eſſe Eccleſiæ unitatem, & ſerva
dam fuiſſe arbitror. Meo enim judicio, tua te dogmata, quibus
nob

nobis diſſentis, tametſi etiam falſa ſint, non damnant tamen ex ſeſe, ut audiviſti. Secundum te igitur ſervanda fuit & ſervanda eſt Eccleſiæ unitas. Gratias, inquam, habeo. Neque nunc ſupereſt quidquam, niſi ut ſpem factam impleas. Adeſdum itaque actutum, amice, & ſerva nobiſcum unitatem: adeoque deſine dicere, ſive præſupponere tanquam principium ab noſtrûm utroque conceſſum, coactos fuiſſe Reformatos ſeceſſionem à noſtris facere, & ſeceſſionem juſtam feciſſe, & de ſalute noſtra merito deſperare: nihil enim horum apud me Euangelium eſt. Cæterum quum hactenus nihil minus effeceris, quam jure exigi à me poſſe reſponſum iſtud ad quæſitum tuum prius, an forſan alibi me invadis fortius? Verba quidem tua itidem ſunt: cum diffiteri non poſſis, multa mihi tecum communia eſſe fidei dogmata, operæpretium nos facturos arbitror, ſi de controverſis aliquot dogmatibus ſpeciatim inquiratur, num ea tanti momenti ſint, ut à ſalutis æternæ ſpe vel te (expunge illud, vel te; loqueris enim de dogmatis non niſi tuis, quæ certe me non damnabunt,) vel me excludere credi debeant, quicquid ſit de eorum veritate aut falſitate. Neque enim dixeris, omne verum præciſe ad ſalutem creditu eſſe neceſſarium, (quorſum ſodes iterum in mentem tibi loco alieno veniebat neceſſitas credendorum?) aut omne falſum & errores quoſvis ἀπιςίας mortiferæ nomen mereri. Summa eſt: operæpretium ſive utilitas te in me exſtimulat, aliud nihil. Atque abſit, uti utilitatis tuæ gratia affirmem id, quod falſum eſſe ſentio aperteque profiteor. Sed neque utilitatem tamen ſyllogiſmo aliquo manifeſtam facis, verum confuſa ſaltem oratione denuo uteris, perinde ac ſi rhetorem agere tempus fuiſſet. Hoc tamen videris velle. Si multa fidei dogmata communia habemus, & fieri poteſt, uti ea quæ Reformatis ſunt propria, quantumvis etiam falſa ſint, neminem tamen damnare comperiantur, ſi diſputando hoc inveſtigetur; utile ſane fuerit pro tollendo ex Eccleſia ſchiſmate, diſputationem ea de re inſtitui. Sed multa fidei dogmata communia habemus, & fieri poteſt, uti ea quæ Reformatis ſunt propria, quantumvis etiam falſa ſint, neminem tamen damnare comperiantur, ſi diſputando hoc inveſtigetur. Ergo utile fuerit pro tollendo Eccleſiæ ſchiſmate, diſputationem ea de re inſtitui. Reſpondeo, conceſſa majore, negari à nobis minorem, non quoad poſterius membrum, ſed quoad prius. Negamus, inquam, ullum nos habere dogma fidei vobiſcum commune. Conceditis quidem, itidem ut nos, trinitatem Perſonarum, divinitatem Chriſti, & ſimilia: inde autem non ſequitur, articulos fidei divinæ nobis eſſe communes; quum alioquin fide divina præditos vos eſſe neceſſum ſit; quod, noſtro judicio, falſum eſt, ut ſupra monui. Mera, inquam, opinione humana articulis veris aſtipulamini, perinde atque Iudæi, Turcæ, & id genus cæteri. Qui proinde æque proprie dicerentur habere nobiſcum fidem ex parte communem, ac ſi dicam, ex parte aſtronomum eſſe ruſticum illum, qui relatu aſtronomorum cognitam habeat Eclipſeos lunaris proxime imminentis horam. Vnde & hoc obiter colligo, articulos fidei tuæ, qui noſtro etiam judicio veri ſunt, prorſus nihil tibi profuturos ad conſequendam ſalutem

æternam. Ecce ne utilitatem quidem recte probasti iterum

Quæsitum alterum cur itidem urgeas tantopere, peculiariter m explicas. Ergo ex verbis tuis de necessitate credendorum, quæ ti antea intempestive excidebant, argumentum pro te aliquod ipse f-mabo. Si quædam fidei dogmata communia habemus, & fieri p-test, uti ea, quæ Pontificiis sunt propria, quantumvis etiam vera si, non tamen judicio divino ad salutem creditu necessaria comperi-tur, si disputando inquiramus; utile sane fuerit pro tollendo Ecc-siæ schismate, disputationem hac de re institui. Sed quædam fi dogmata communia habemus, & fieri potest, uti ea, quæ Pontifici sunt propria, quantumvis etiam vera sint, non tamen judicio divi ad salutem creditu necessaria comperiantur, si disputando inqui-mus. Ergo utile fuerit pro tollendo Ecclesiæ schismate, disputat-nem hac de re institui. Respondeo, concessa, ut superius, majo, negari, præter prius, etiam posterius membrum minoris. Nunqu enim quisquam disputando evincet, nihil eorum, quæ nobis prop sunt, judicio divino creditu esse necessarium. Quicquid contra o-cietur, dissolvere parati sumus. Male ergo & heic utilitatem c-monstras. Ac licet eam demonstrasses, non tamen hoc sufficeret, jam toties dixi.

Manifestum itaque est, non probatum esse abs te, quod ego tene postulatis tuis satisfacere aut locum dare, ideoque merito adh me tibi illud denegare. At inquis exultabundus: Ergo gratulab Reformatis, in quorum Confessionibus nihil reperiri possit, quod damnandi sint, econtra autem omnia contineantur ad salute judicio divino creditu necessaria. Gratulatio sane duplex, at mir-ca utraque. Quid enim refert, inquam, in Confessionibus vestris ni esse, ob quod damnandi sitis? Sane errores, in quacunque tandem r-ligione sit, non damnant quemquam, sed peccata, quæ sciens q volensque commiserit, nec pœnitentiam egerit. Secundum te q-dem fidelis & contritus animus veniam peccatorum à Deo obti-re vobiscum potest: secundum nos autem vera fide caretis, nec vera contritio, quæ non nascitur ex vera fide. Taceo cætera, q monere heic possem. Sic, ut ad alteram gratulationis tuæ parte veniam, qui sodes ita tibi plaudis ipse domi, quasi in Confessionib vestris omnia contineantur ad salutem judicio divino creditu n-cessaria? Non profecto ego hoc tibi concessi, dum negavi, plura, j-dicio divino creditu necessaria, demonstrari à me, prout postulas posse. Sed nec aliunde certus es. Affirmas quidem, te certum es verum certitudinis rationes tales adducis, quæ te incertissimum p-tius esse produnt. Ita habe, inquis, certitudinis meæ rationem, q tibi nunc sufficere debet, esse hanc, quod rogatus toties, ut mihi a ticulum salutiferum (voluisti dicere, ad salutem judicio divino cr ditu necessarium, alias enim, quem ego salutiferum esse judicem, in cavi tibi,) quem non credam, indicare toties detrectes. Sed non la est hæc certitudinis meæ ratio (ais) verum secundaria. Primari & qua totus nitor, est verbum Dei scriptum idque infallibile. R spondeo. Et secundaria & primaria certitudinis tuæ ratio nulla e

Is

ſta ſic habet : Nihuſius amico ſuo Batavo demonſtrare evidenter equit, quidnam eorum, quæ non continentur in Reformatorum Confeſſionibus, judicio divino creditu neceſſarium ſit, Ergo Batavus lle certus eſt, in Confeſſionibus Reformatorum contineri omnia udicio divino creditu neceſſaria. Viden'? ratio hæc ſufficere mihi erte non debet, quia non poteſt. Sed neque è Scripturis unquam rues, in Confeſſionibus Reformatorum contineri omnia judicio divino creditu neceſſaria. Nullibi, inquam, tale quid reperitur in Scripturis. Mere itaque humanum figmentum eſt, itidem ut Photiniani & Anabaptiſtæ fingunt, in ſuis Confeſſionibus contineri omnia udicio divino creditu neceſſaria.

Quare ut, ſummatim rem totam complectendo, finiam, conſtat, ni fallor, abunde, & juſtis de cauſis diſputationem de tuis poſtulatis me detrectare, & cauſas tibi contra eſſe nullas ita vehementer me porro urgendi. Tu nunc obſecro reſponde mihi ad hæc duo. 1. Ob quem vel quos articulos, quos ego credo hactenus, tu me damnes. 2. Quidnam eorum, quæ ego non credo, creditu neceſſarium à Deo judicari exiſtimes. Neque vero reſponde ſaltem, ſed ſimul argumento aliquo ſententiam utrobique tuam haud gravatim nobis confirma. Si commode non potes, imprudenter mihi quæſita tua propoſuiſti: memor enim eſſe debuiſſes, proponi tibi ſimilia poſſe. Si potes, teneris utique; utpote qui in eorum cœtu es, qui à nobis diſceſſere, ſubditi à ſuis ſuperioribus, oves à Paſtoribus. Quod ſi vero id quod peto, liquido præſtiteris, ſpondeo, ad partes veſtras me conceſſurum. Sin minus, non modo manebo, illic ubi ſum, conſtantiſſime, ſed, quaſi neceſſitas quoque compellat, exprobrabo tibi cum exaggeratione tuum illud calidiuſculum, *coactos fuiſſe Reformatos ſeceſſionem à noſtris facere, & ſeceſſionem juſtam feciſſe, & de ſalute noſtra merito deſperare.*

Atque hæc hactenus. Reliqua, quibus mea reliqua impugnas, examinabo proxime ſeparatim. Nunc hoc ſaltem dico, nec inſcitia artis logicæ, nec dolo ſophiſtico me, relictis tuis poſtulatis, confeſtim acceſſiſſe ad expedienda hæc duo: 1. In omnibus fidei tuæ articulis, meo judicio, nihil eſſe, quod tibi utile ſit ad ſalutem. 2. Ex iis, quæ hactenus non credis, meo judicio neceſſarium tibi eſſe judicem aliquem infallibilem. Neque enim venditavi hæc pro reſponſis directis ad poſtulata iſta tua, ſed ad id ſaltem, quod ſcire itidem velle non minus videbaris, an articulos tuos revera tibi eſſe proficuos cenſerem, & quoſnam contra ex articulis noſtris propriis haberem pro neceſſariis ad ſalutem. Vale Vir Clariſſime. Coloniæ, xxv Auguſti, M DC XXIV.

SIMONI EPISCOPIO,

DANIEL TILENVS S.P.D.

Rotomagum.

De scripto adversus Cameronem.

EPistola tua, Vir Clarissime, me non jam Saliaribus epulis [...] cumbentem, sed in lectulo decumbentem, & cum arthritide, familiari mihi pridem Ate colluctantem deprehendit. Non mediocre solatium sensi ex nervosissimi, solidissimique Apologetici tui lectione. Ad literarum salebras alicubi, tanquam ad vadum quidam, obhæsi, & exemplar magis εὐανάγνωστον desideravi. Ea tamen quæ lectulo adfixus legendo assequi potui, tanti mihi sunt visa, ut [...] re merito elicere potuerim; Aut hoc argumentorum satis est compescendo, imo & sanando, si sanabilis est, adversario; aut nescio quid sit satis. Vtinam quam maturrime lucem adspiciat, & protervis istis hominibus delicias suas excutiat. Si quid in scripto tuo est vel [...] nitione vel ampliore συζητήσει dignum, id coram fiet commodius. [...] enim nihil fere isthinc nobis suppeditetur, quo nostra de vestro [...] nos reditu spes alatur, ego tamen tam blandum, tam opportunum doloris mei fomentum abjicere non sustineo. Quem tu calculo liberatum convaluisse scripseras, is forte nunc ad calculos sedet, in subducendis reddendisque administrationis suæ rationibus, plus satis occupatus. Faxit Deus, ut qui excusso hoc Palinuro jam clavum [...] pessunt, non tam alios homines, quam alios mores exhibeant, [...] que ac popularibus tuis patriam non solum tyranno, sed etiam [...] rannide liberatam revisere liceat. Quæ de Subisii reconciliatione narras, tam sunt vana, quam reliqua eorundem Thrasonum ἀλαζονεύματα. Rupelli de coëunda cum Subisio societate; hîc de reducen[...] ad obsequium utriusque, consilia agitantur. Sed desino, neque en[...] longioris scriptionis laborem chiragra contusi digiti ferunt. Tu cum optimo & præstantissimo D. Uytenbogardo plurimum salve à [...] studiosissimo. Lutetiæ, Calend. Maji 1625.

Lectu facile.

Disquisitione.

Ostentationes.

PETRO CVPO,

SIMON GOVLARTIVS S.P.D.

Lupisteinium.

De Contra-Remonstrantium conatibus & persecutione.

DIlectiss. Domine ac Frater, Etsi nullas à te literas acceperi[...], ex quo in hisce oris diversor, de tua tamen in me propensi[...] ne, & fraterno affectu, probe persuasus, ad te pridem scrip[...], & scribere porro paratus fui, nisi obfuisset diuturna febris tertiana & quartana, quæ me & uxorem menses aliquot graviter afflixit, [...] que ita dejecit, ut vix legendi animus, nedum scribendi vires intra [...] miannum superfuerint. Nunc vero, cum Dei beneficio pristina valetudo mihi restituta sit, & scribendi occasionem præbeat uxoris m[...] in Hollandiam profectio, officio meo hac in parte deesse nolui. [...] primis vero pergratum mihi fuit perspicere ex literis tuis ad Don[...]

nu

um Grevinchovium, quarum mihi copia facta est, prosperam tuam aletudinem, & infractum animum in sustinendis vinculis istis, quibus hactenus permisit Deus te, & alios fratres constringi ab adversariis pro causa veritatis: à quibus vinculis spes aliqua hic nobis injecta fuit, vos brevi solutum iri Ordinum mandato, vel saltem permissione; quod faxit Deus. Sed postmodum innotuit nobis adversariorum male sibi consciorum, apud prædictos Ordines contentio & reluctatio, metuentium si hoc eveniat, & libertas nostris concedatur, ne forte de causa sua sit conclamatum: præsertim cum ipsis probe notus sit ingenuorum Batavorum genius, Erasmo suo, vel Arminio, plus deferentium quam Calvino vel Gomaro. Ideo omnem operam in Synodis suis navant, omnemque per suos asseclas lapidem, ipsosque adeo ædium & platearum lapides adversus nostros movent, ut libertas illa tantopere expetita, & spes illius nobis penitus eripiatur. Cum vero id in primis metuant, ne nostri etiam Amsterodami pedem & sedem figant, quem locum tanquam hierarchiæ suæ proprium, jampridem sibi vindicare contendunt, in eo toti sunt, ut inde nostri, sicut olim Galli à Capitolio Romano arceantur, idque tanto fervore vel potius furore agunt, ut Ethnicorum feritatem in Christi Ecclesiam, non solum imitari, verum etiam superare velle videantur: Direptas enim nonnullis in locis, præsertim Alexandriæ a pagana plebe Christianorum ædes refert Eusebius: Forte etiam interdum destructas fuisse contigit, Imperatoris vel præfecti alicujus jussu, Basilicas in quibus frequenter, & publice, & magno numero convenire solebant: at privatas ædes in quibus exigui cœtus, & rari, & clandestini, habebantur, direptas, destructas, & solo adæquatas, etiam citra nutum superiorum, vix legitur: ut merito dici possit, in die novissimi Iudicii adversus novos istos turbones, Reformationis & puritatis nomine ludentes, consurrecturam plebem Ethnicam. Id vero flagitium licet horrendum, tanquam contra jus omne & fas, etiam contra jus gentium, imo contra jus naturæ, tantam immanitatem aversantis, fuerit perpetratum; vix tamen publica reprehensione in Ecclesia, nedum exemplari punitione in foro dignum videtur fratribus istis puritate purioribus; quavis potius pœna mulctandos nostros propter cœtus suos, licet neque contra jus Gentium, neque contra jus Patriæ, sed duntaxat contra Mauritii edicta habitos. Tanta profecto facinora, si vel metu, vel conniventia, vel voluntate Magistratuum impunita maneant, haud dubie futurum est, ut ipsa divina Iustitia cœlitus descendens, in eorum authores & fautores severe animadvertat, tandemque bonos & fideles Dei servos sub jugo tam immani gementes, in libertatem vindicet. Hac spe freti, nostrum est æquanimiter & constanter perferre mala, quæ Deus ab istis Megeræ alumnis pati nos patitur: maxime cum priscorum Ecclesiæ Christianæ Confessorum, & Martyrum genium sequamur, inter quos subinde mihi occurrit Benjamini cujusdam Diaconi, propter fidem Christianam in vinculis apud Persas detenti, qui cum juberetur polliceri se doctrinam Christi, Persarum Philosophis, qui Magi dicebantur, non communicaturum, respondit non posse fieri, ut doctrinam

ctrinam lucis quam à Deo acceperat, aliis non impertiret: nam a-
scondere talentum, quantum mereatur supplicii, historiam Evange-
licam aperte docere. Quo responso audito Rex Persarum graviter
indignatus, eum adduci jussit, & Deum abnegare: quod cum renue-
ret constantissime, & profanos Persarum, ignem pro Deo adoran-
tium ritus damnaret, mortis supplicio affectus est; Sic narratur
Theodoreto Hist. Eccl. lib. 5. Morem illum paganicum homines
suppliciis afficiendi Religionis causa, ab adversariis nostris pro-
tum, ipsi tandem adversus nostros, nisi frenum ipsis injecerit Deus,
ad praxim revocaturi sunt. Neque enim feritas ipsorum patitur i-
nora ab ipsis patrari, quam hactenus à Pontificiis (quorum genin
non male referunt) perpetrata sunt. Quid isti homines quotidie m-
liantur vobis, etiamsi captivis, melius notum esse non dubito qua
nobis, quibus plurima reticentur eorum quæ istic geruntur. Statu
nostrum quod attinet, pauca sunt quæ relatu mihi digna videantur;
nisi forte quod nuper, jamque antea aliquoties literas accepimus à
D. Ioachimo Peuschelio, Ecclesiæ Norimberg. Pastore & Diaco-
no, quibus nobis congratulatur nostrum in hasce oras adventum, &
novæ urbis structuram, inprimis vero constantem veritatis prof-
sionem: scriptis nostrorum, se & alios sibi notos, non parum de-
ctari innuens, maxime vero Confessione nostra, quam Germanica
fecit, ea mente ut publicis typis quamprimum mandetur: ad quas
vicissim literas congratulatorias dedimus. Ecclesia hujus loci n-
lum hactenus Pastorem ordinarium, præter D. Grevinchovium h-
buit, cujus vices gratis obierunt & obire pergunt Paludanus, & -
liqui fratres qui hic sunt: atque id onus ipsis usque adeo grave m
est, cum unica tantum tota hebdomade concio habeatur, adeo t
singulis vices concionandi semel duntaxat recurrant in mense . . .
. . . . . nuperrime valedixit ministerio; vel potius ministerium i
valedixit. De urbis nostræ progressu, varia spes, varius sermo: Su
qui non exiguum sperent, & brevi frequentes naves & nautas s-
tionem hic habituros, non solum credant, sed & spondeant: cuj
rei eventus qualis futurus sit tempus edocebit. Interea quotic
struuntur hic novæ ædes, crescente magis quam decrescente inco-
rum numero, non obstante nonnullorum discessu, qui se hic repen
divites effectum iri cum imaginati essent, re autem pro animi se-
tentia non succedente, odio loci quandoque discedunt, quibus v-
luptati est sermones acerbos passim spargere in odium, & conter-
ptum hujus urbis, ejusque incolarum, ut à migratione eos deterrea
quibus in animo forte esset huc se transferre. Ego autem cum al
non paucis censeo è re nostra esse in communi, ut hic locus florea
& Hollandia à nostris haud deseratur, ad majorem causæ & soci-
tatis nostræ propagationem & securitatem. Quod concedere nob
dignetur Deus, Optim. Max. cujus gratiæ & custodiæ, te cum uxo
& liberis ex animo commendo, personæ tuæ liberationem à divi
ipsius clementia efflagitans, & parem reliquis fratribus salutem in
pertiens: inprimis D. Niellio, ad quem denuo prima occasione sc
bere cogito. Vale, Fredericostadii, 18--28 Maji 1626.

SIMO

SIMONI EPISCOPIO,
NICOLAUS GREVINCKHOVIUS S.P.D.

Clariss. Doctiss. D. Professor,

Discessum meum ex Hollandia, te ex amicorum, meisque prius ad D. Uytenb. litteris intellexisse, nullus dubito; nunc quoque me salvum, Deo duce, ad meos rediisse, scies: optaveram equidem adventum tuum præstolari, teque coram complecti; sed quum iter, quod ab initio, quinque aut sex septimanarum tantum fore putabam, in amicorum ac fratrum gratiam, fere in semestre protraxissem; tandem, ne quid nimis, uxoris afflictæ, & absentem crebris litteris implorantis precibus cessi atque abii, volens nolens; nam hinc quidem cura familiæ trahebat, illinc vero tenebant Concilia Ordd. quæ tunc forte agebantur, quorum exitum videre gestiebam: itaque discedens, quod potui, in schedam conjeci, atque H. P. tradidi, quæcunque ut scires sub ingressum tuum in patriam, causæ communis interesse putabam: Ea tibi, jam in Batavis, opinor, agenti reddita esse confido, sciam quæso, ubi sis, quid agas, quomodo valeas: patriæ te redditum vehementer velim: in urbe nostra, nisi quidem magna rerum istic accidit mutatio, stationem reperies sat fidam ac tutam; atque inde excursus breves tentabis, quocunque & quoties opus erit: D. Uytenbogardus, aut ad nos, aut Hamburgum hac æstate migrabit, nisi fallor; malim eum nobiscum versari, quod ex usu quoque & commodo ipsius futurum puto, propter fratrum, Gouartii, Paludani aliorumque, etiam Politicorum, quotidianos congressus & amica colloquia, quibus gaudebit: addo etiam, propter odia & criminationes eorum, quos scis novæ huic Troyæ impensius favere; quorum expectationem si fefellerit, neque seipsum, neque nos, tanquam in consilium vocatos, ab istorum hominum criminationibus immunes præstabit, non si ei linguæ centum: sed venio ad caput hujus epistolæ: Accepi à Fr. Limburgio, tibi cognato, exemplar Censuræ Leidensis in Confessionem Remonstr. nec mora; percurri uno impetu à capite ad calcem. Nihil occurrit, præter coccysmum toties jam decantatum, Socinianismus: Quæ improperatio, etsi per se ludicra est; scis tamen, quo consilio hoc telum in nos vibrent adversarii; nempe, ut jam Socinianismi, hoc est, teterrimæ scilicet hæreseos, non suspectos, sed convictos traducant, atque adducant in odium omnium, quotquot habet orbis Christianus, Sectarum: atque adeo, non in patria solum, sed ubique terrarum, spem omnem libertatis pro Religione obtinendæ; quid? imo spem vitæ hujus communis atque aëris, & quicquid humanum est, potiundi, præreptum eant: Quare omnibus modis hanc criminationem depellendam censeo, saltem in præcipuis, quos nosti, articulis, in quibus non isti modo Censores, sed omnis Doctorum chorus, Religionis Christianæ proram ac puppim ponunt: sic tamen, ne dissentientibus

De Profess. Leyd. censura in Confessionem Remonstr.

Ana-

Anathema dicamus; sed totam illam controversiam, quæ circa n-
cessitatem & pondus cujusque dogmatis versatur, integram atq-
indecisam relinquamus: in genere quidem profiteamur, primo:
primario necessarium esse, quicquid Deus sub pœna condemnatio-
æternæ, credere, sperare, facere jussit: secundario etiam omne i,
sine quo nemini datum ad hujus divini mandati obedientiam perv-
nire: Verum ad communem hanc normam singula doctrinæ co-
troversæ capita exigere, (quod Censores isti temere atque inique
nobis postulant) hoc opus, hic labor est, dignus quidem excellent-
simorum ingeniorum industria; sed quis manus inserat prior int-
Hærere. hiantes istas rimas? Ac ne nos soli aut primi hic videamur ἐπέχ-
dent isti, si possunt, unum ex omni Catechismorum, Confessionu-
quin & Doctorum suorum ordine ac turba, quem hic ducem s-
quamur, hoc est, qui singula controversiarum momenta hactenus i-
excussit, ut quid in unaquaque creditu necessarium, quid minus e-
set, determinaverit; & nos vapulemus soli: Enimvero illi ipsi Ce-
sores & Magistri nostri, qui soli sibi sapere videntur, quid hæren-
quid cessant, quominus hoc ipsum præstent, quod à nobis factum v-
lint? nisi forte singulos suæ Confessionis ac Catecheseos articulo-
jam pro totidem habent indubitatæ, ac necessariæ fidei dogmat-
fundamentalibus; quod ipsorum judicium novum atque inauditu-
hactenus in Ecclesiis Reformatis: sed diffundor: plura, quamv-
exilia (qualia à nobis proficisci solent) in hanc rem, nec non in alte-
ram quam nobis, item movent Censores isti quæstionem, circa l-
bertatem prophetandi, congessi in scripto quodam Belgico, adve-
sus Notas Anonymi cujusdam in Acta 7 Remonstrantium; cuju-
apographum jampridem tenet Tyselius typographo tradendum
sed tradendum, opinor, ad Kal. Græcas, nec doleo; modo è triari-
illis Hector aliquis successerit mihi tyroni, qui adversarium, sane im-
probum & malitiosum, dignis modis exceperit: Porro, dum justa-
hujus Censuræ confutationem paras, quid si præmittatur manipulu-
Belgicus, considerationum in Catech. & Conf. Belgicam (quas Re-
monstrantes jampridem Actis Synodalibus inseruerunt) una cum
præfatione prophylacticâ adversus malum dentem istius Censuræ
quam in Belgicum idioma translatam, jam passim volitare, aut pro-
pediem volaturam, ne dubita: Quid si item aliis interea fratribu-
(quos si in Belgio es) tibi subsidiarios habes; imprimis D. Corvi-
num, qui tecum alteram facit hujus censuræ paginam) detur nego-
tium pressius examinandi, tum Catech. & Conf. Belgicam, tum
harmoniam Conf. Reformatarum; denique synopsin disputationum
Leydensium, elapso anno editam; omniaque & singula conferend-
cum hac ipsa censura: spondere ausim, pleraque, quæ in nostra Con-
fess. aut reprehendunt, aut desiderant Censores isti, in illis vel omni-
bus, vel aliquibus saltem, eodem jure reprehendi aut desiderari pos-
se: Tuum erit, pro industria ac prudentia tua de his cogitare ac di-
spicere: De testimoniis S. Scripturæ ad marginem Confess. nostræ
citatis, memini me jam tum præmonuisse futurum, quod nunc acci-
dit, ut censuram Adversariorum incurrerent: sed frustra eram, plu-
rimum

num obnitente D. Conrado p. m. Nunc, an ſingula loca vindica-
rus ſis, an præcipua tantum, an intra Confeſſ. ſolius defenſionem
oſtiturus, ſcire aveo: Tantum erat; unum addo: Quia Cenſores
i ſententiam Socini de juſtificatione, noſtrumque cum eo conſen-
n in hoc articulo, præ cæteris exagitant; in locum unum aut alte-
m Socini, pro minuenda, ſinon depellenda hujuſce criminationis
vidia: De juſtific. Synopſi 2. Diligenter cavere debemus, ne ipſam
æ ſanctitatem atque innocentiam, juſtificationem noſtram coram
eo eſſe credamus, neve illam noſtræ coram Deo juſtificationis cau-
n efficientem, aut impulſivam eſſe affirmemus; ſed tantummodo
uſam ſine qua eam juſtificationem nobis non contingere decrevit
eus. Idem contra Volanum, pag. 19. 20. Aliud eſt, ut quis exiſti-
et, &c. Reliqua adſcribere, non vacat; ita inſtat jamjam abiturus
, qui has ſecum fert; itaque has ipſas ne relectas quidem obſigno:
ale: Raptim, 10 Aug. 1626. Fredericopoli.

CASPARO BARLÆO,

SIXTINVS AMAMA.

De Commentario Drusii Overbequio dedicando.

CLariſſ. ac Celeberrime Vir, Exponam tibi ſine ambagibus hu-
jus meæ ſcriptionis argumentum, fretus inſigni iſta humanita-
te, quam in te deprædicant omnes, quotquot cum Tua Digni-
te ullum fuit vel ſermonis, vel literarum commercium, inter quos
omino candidiſſimum noſtrum Staakmannum, & Rev. V. D. A-
rahamum Dominici. Sudat hic ſub prælo Commentarius Cl. Dru-
i in Δωδεκαπρόφητον. Octo jam ante annos complures ſeorſim editi
iderunt lucem. IV nunc primum aſpicient φάος ἠελίοιο. Ex priori-
us iſtis nonnulli inſcripti fuerunt hominibus, qui nunc in fata con-
eſſerunt, IV novelli ſuos adhuc quærunt Patronos. Mihi hic nihil
ritur vel metitur, Vir clariſſime. Ago cauſam viduæ pauperculæ,
uæ nunc cum bonæ mentis ſorore ſtrenue luctatur. Ea eſt filia uni-
a Cl. Druſii, quam D. Havelus Curiander ante annos V reliquit
iduam. Ex MS parentis ejus b. mem. multa nunc publici juris fe-
i, quæſivique illis ejuſmodi Mecœnates, qui aliquo præmiolo ejus
aupertatem iverunt ſublevatum. Cum itaque ex me intellexiſſet
oc opus brevi exiturum in lucem, rogavit obnixe ut de Dedicatione
ogitarem. Feci; Et quidem primo occurrebant DD. Ordines Ge-
erales, ſed cum non ita pridem ipſis inſcriptum eſſet opus Fragmen-
orum, iſte πὰρ ποσὶ κάππεσε θυμός. Succedebant Ordines noſtri.
ed inter hos nullum videbam, qui Heroïs iſtius pretium noſſet,
uin contra oculi cogitationum mearum illic videbant ad menſam
edentes homines, qui ungues fuerunt in iſto ulcere, quod tibi non
oteſt eſſe ignotum. Intelligo ſuper λόγῳ creato contentionem iſtam,
cujus ſerram inter ſe Cl. iſte Vir, & D. Lubbertus p. m. inter ſe re-
ciprocarunt. Cogitare ergo cœpi de homine privato. Atque hic ſe
mihi primo obtulit, Magnificus iſte tuus Patronus, D. Overbekius,
viſuſque

Duodecim Prophetas. Lucem ſolis.

visusque tu mihi es maxime idoneus ad hanc rem pararius. Cus erit crassum satis, in quarto, VII Alphabetorum præter propr, dignumque tali Heroë munus. Non expectavit magnam remunerationem. Si 50 florenos vel daleros simplices obtinuerit, beatam se judicabit. Hæc eo dico, ut videas & intelligas, quam angusta res sit hujus fœminæ vel propter parentem meliori fortuna dignæ, & quam sit exiguum, quod illa expectat. Rogo te per viscera ejus, qui viduarum & pupillorum causas adeo sollicite nobis commendavit, ut si putes hanc petitionem meam non esse improbam vel impudentem nimis, mollia tempora fandi aucuperis, & per indirectum, ut loquuntur, mentem ejus exquiras. Quod si vero ita eum noveris ut hanc prætentationem supervacaneam sis ducturus, quæso te, ut ejus nomen & titulos mihi transmittas quam citissime. Ego cætera accurabo, ut sperem non ingratum vel indignum fore tali Heroë. Et quia intelligo eum Augustanam Confessionem amplexari, in ipso limine ponam testimonia & Elogia Theologorum Lutheranorum, quibus nostrorum Encomia & Pontificiorum quoque permiscebo. Rogo te, ut & addas, si quid in laudem ejus egregie dici possit, circa sustentationem Alumnorum, & si quid præterea sit istius generis. Vides libertatem meam Cl. Vir, & dixerim fere impudentiam, cujus culpam deprecarer, si meam causam agerem. Nunc finiam Cl. Vir, & quidem cum voto, ut Deus O. M. te diu sospitet, bono Academiæ & literarum. Vale columen humanitatis & non postremum decus Bataviæ. Dabam 3 Decembr. stilo veteri 1626. Franekeræ Fris.

STEPHANO REYGERO SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Steynfurtum.

De Conr. Vorstii scriptis posthumis.

Nobilissime Domine, Vir Amplissime,

Vidua Clarissimi Viri D. Conradi Vorstii, cujus memoria in benedictione est, significavit mihi se etiam atque etiam desiderare ac cupere, ut scripta mariti sui, quæ Generosus Comes propria in erga defuncti manes voluntate, in illustri domo sua Steinfurtensi asservari curat, ad ipsam transmittantur, Amplitudinem autem vestram, pro prudentia & circumspecta sua piaque solicitudine, censuisse, Generosi Comitis consensum facilius impetrari posse, si modo constaret de judicio nostro, an id hoc rerum statu tutum consultumque arbitremur. Ego Vir Amplissime, ne quid temere consuluisse videar, communicavi rem cum fratribus istis, quos Vir piissimus in vita habuit sibi conjunctissimos simul ac carissimos, quique manibus & famæ ejus quam maxime volunt consultum: Ii omnes mecum sentiunt nec intutum, nec inconsultum videri, ut scripta ista ad viduam transmittantur. Quin tuto apud eam adservari possint dubium nullum est: ut ab iis quos Vir Clarissimus dum viveret adversarios habuit maxime sibi infensos atque infestos, quærantur, periculum non est: Ardent quidem ferventque odio gentis nostræ, sed in vivo

cu

cum mortuis sepeliuntur ac jacent; quamquam nuper ea fieri vidimus in patria nostra, quæ à moribus atque ingenio ejus visa semper fuerunt alienissima; Sed & eorum jam multos pœnitet & pœniteret plures, nisi obstarent, qui Religionis specie se tegunt, & quorum interest, ut odia semel excitata indies alantur foveanturque: sed nec inconsultum nobis videtur, ut scripta Viri Clarissimi omnia hic ad manum sint. Sunt inter ea quæ jam prælo destinata erant, cum in vivis adhuc esset Vir piissimus, quæ edi sine periculo posse confidimus, & quæ non pauci Viri graves publici juris fieri votis omnibus desiderant. Si quæ alia sunt quæ ex usu Reipub. Christianæ est, ut lucem adspiciant, ea hic recognosci poterunt. Nos enim ad rem operam nostram viduæ commodare uti velle debemus, ita libenter volumus. Merentur pii viri manes, ut quæcunque ad existimationem ejus à calumniis, quibus, dum viveret, pene mactatus fuit atque obrutus, adserendam, aut ad publicam Christiani populi utilitatem promovendam facere possunt, in lucem prodeant. Quare Amplit. vestram obnixe rogatam volumus, ut viduam hanc intercessione sua, & quo potest polletque consilio studioque, apud Generosum Comitem adjutam velit. Dominus Iesus Amplitud. vestram diu Generoso Comiti, bonisque omnibus salvam atque incolumem conservet. Datum 15 Octob. 1627.

PETRO CVPO,
SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Reverende, ac dilecte Frater in Christo, Lupesteynium.

Quas ante octiduum ad vos misi chartas, eas fideliter vobis traditas esse, gaudeo: Literæ tuæ nullam ejus rei mentionem faciunt, sed suspicor eas obsignatas fuisse priusquam chartæ illæ traderentur. Plures misissem, sed adeo distrahor hic indies interpellationibus, aliisque ad communem caussam pertinentibus negotiis, ut descriptioni earum vacare non possim. Solus hic sum, & centrum pene in quod literæ, & lineæ pene omnes jam desinunt. Senex noster alibi res nostras, & facilius commodiusque quam hic curat. Victor curis & adflictionibus domesticis adeo detinetur, ut nulli alii rei vacare ei aut libeat aut liceat. Flandrum Leida totum possidet, hinc pene oblitus fuissem respondere ad tuas, sed commodum in eas hac nocte incidens, suffurari malui aliquid temporis, quam à respondendo supersedere. Quare ad id quod quæris ita habe, salvo tuo & meliore judicio. Ad capitis 7. vers. 15. Matthæi: quæ pro lectione dixi, recte excepta fuisse fateor: Sed mens eorum an recte percepta sit, dubito. Cum dixi verbis istis Servatoris, cavete vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in (cum) vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces, causam non adsignari cur caveri debeant falsi Prophetæ, sed indicari tantum quinam isti sint quos caveri Servator vult, de causa sive ratione adæquata vel propria intel-

Theologica. De loco Matth. VII. 15.

ligi volui. Rationem enim hanc addidi, Quia non omnes Pseudoprophetæ veniunt cum vestimentis ovium, sed non raro veniunt cum leonum feritate, aut vulpina astutia. Quod ut planius intelligatur sic statuo, præter istos Pseudoprophetas qui aperte falsa & contraria divinæ veritati docent, & luporum instar in veritatis Doctores ac Professores sæviunt, de quibus hic non agitur, Pseudoprophetas varios esse, & variam rationem sibi ab iis cavendi. Quidam qui veritatem Euangelicam profitentur, eamque alios docere videri volunt, sed interim ea vel docent, vel faciunt quæ Euangelicæ veritati & innocentiæ aperte repugnant, quos designari credo variis locis, & nominatim duobus istis quos citas Act. 20. 29. 2 Petr. 2. Hos vitandos esse ita ut fugiantur, id est, à communione eorum secedatur, judico. Quidam qui veritatem istam tum profitentur, tum docent, interim ea professioni & doctrinæ suæ admiscent, quæ apta nata sunt veritatem istam ex animis auditorum paulatim tollere, & qui eos ipsos Doctores à veritatis istius praxi licet imprudentes, & minime tale quid intendentes abducunt, ita ut dum in istis quæ admiscent doctrinæ suæ plus quam aliis inculcandis nimii sunt, ac pene superstitiosi suo potius animo atque affectui studeant quam utilitati & saluti eorum quos docent, hos vitandos esse judico, non ut fugiatur proprie eorum communio, sed ut iis eorumque studiis similes non fiamus: Et ad hos hic respexisse Servatorem existimo. Hi vere dicuntur cum vestimentis ovium, non quasi eo scopo, & intentione veniant, ut se tegant vestibus istis, cum sciant se profanos esse: falsa docere. Id enim ex sequentibus apparet omnino falsum esse, quando iis tribuitur quod dicturi Deo sunt in die illo: Nonne in nomine tuo prophetavimus, &c. Quid enim an hypocritæ, & qui simulate omnia sua faciunt, ita loqui audeant ad Deum? Sed tantum idcirco sic venire dicuntur, quia cum docent aut ad docendum veniunt, adferunt secum speciem Religionis erga Deum, & caritatis erga proximum singularem, sed tamen revera circa spiritum Religionis & caritatis, prout oportet, non occupantur, neque operam dant, ut isto Spiritu ante omnia præditi sint, aliosque præditos faciant hærentes, scilicet in iis quæ commodis & utilitati suæ potius, quam ædificationi suæ & aliorum serviunt, etiamsi id ipsi nesciant, & longe aliter sibi persuadeant: Ab his inquit Servator cavete vobis, id est, etiam atque etiam operam date, ut illis similes non fiatis: Etsi enim videantur veri doctores & innocentiæ studiosi revera, tamen lupi sunt rapaces ἔσωθεν, id est, homines qui Spiritu pietatis & innocentiæ carent, & quorum doctrina ac vita tota eo pertinet, ut ipsi ex ea commodum atque emolumentum hoc aut illud percipiant luporum instar, qui suæ tantum & non ovium student utilitati, non quod lupis similes esse dicantur in eo quod alios lædere aut noxam inferre velint, (eousque similitudo non est extendenda, meo judicio. Quomodo enim alioquin istis tribui posset, quod à Deo ipso petere auderent laboris & studii sui præmium, idque in die ipso judicii?) sed quod id omne quod faciunt & docent, in ipsorum commodum & utilitatem desinat, quodque ea ipsa re delectentur, licet cum damno &

Intrinsecus.

nox

xa aliorum (quam tamen non intendunt) conjunctum sit. Hujus-
odi Pseudoprophetæ Legales, tempore Christi videntur mihi fuis-
Pharisæi & Scribæ, quorum doctrina & vita plane videbatur in-
xia, & exquisite ad Legem Mosis elaborata, sed qui varia insuper
gmata & opera urgebant ac præstabant, imo plus urgebant quam
quæ Lex Mosis requirit, unde multiplex utilitas ad eos ipsos re-
bat, propter quam ea maxime eos ursisse, Servator passim judicat.
ales inter Christianos aut esse, aut futuros complures indicare vult
rvator. Hoc nisi statuatur, non video quomodo explicari possit,
quod Servator ait: Veniunt ad vos cum vestimentis ovium, & ta-
en ex fructibus eorum cognoscetis eos. At si id ponatur quod
xi, jam sensus clarus est: Præter ea quæ docent doctrinæ meæ con-
nienter, alia insuper credenda & facienda esse docent, creduntque
faciunt, ex quibus apparere potest animum eorum intus purga-
m non esse, sed propriæ tantum gloriæ, voluptatis & commodi stu-
osum: cavete vobis ab istis, id est, videte ne istis fiatis similes, sed
c agite, ut Spiritum intus habeatis divinæ gloriæ, & salutis vestræ
proximi studiosum, ista enim via est angusta ista via per quam itur
cœlum, & sic vobis non dicetur tandem, discedite à me qui ope-
m datis transgressioni Legis: Et hac ratione facile intelligitur, id
od Servator ait Matt. 23. 3. Omnia quæ dixerint vobis ut servetis,
rvate & facite, sed secundum opera eorum ne facite; & alia in ean-
m sententiam plura. Quæ ex voce luporum & quidem rapacium
e adferuntur, ea videntur mihi præter scopum Christi, qui lupos
s vocat, sed ἔσωθεν tantum, quia omnia sua quæ docent ac faciunt, eo
rtinent aut in istud desinunt, ut ipsi inde utilitatem percipiant, ea-
e re se ante omnia oblectent, veluti Pharisæos longis precibus,
barum præcentu jejuniis aliisque operibus multis fecisse ex hi-
oria Euangelica videre est: Habes mi dilecte Frater in Christo,
ntentiam meam super quæstione à te proposita; Locus est perquam
ifficilis & qui me sæpe torsit, sed ex difficultatibus variis alia via
tricare me non potui. Tu si placet cense & judica. Si tempus &
tium esset, pluribus exposuissem mentem meam, sed dictum sapien-
sufficit. Vale mi Frater, & quod currente calamo scriptum est,
ondona tempori & negotiis meis. Dominus Iesus te indies Spiritu
io Sancto regat, stabiliat & confirmet contra adversa quæ pateris,
nos aliquando in pace iterum conjungat tecum, & cum fratribus
mnibus quos ex animo salvere jubeo, cum dilecta conjuge tua aliis-
ue. 28 Iunii 1628.

Illuſtriſſimo Domino

DOMINICO MOLINO,

Patritio & Senatori Veneto,

CASPAR BARLÆVS S. P. D.

Venetias.

Gratulatur ſibi.

ITane, Illuſtriſſime Moline, ludicris iſtis verſibus, & inconto Epigrammate merui, ut litteris me tuis compellares? & umbri-cum doctorem ſplendoris tui; dignitatiſque radiis illuſtrares? e-licibus aliquoties auſpiciis Muſas meas extruſi, & placuiſſe potuis, quibus Reſpublica noſtra magnam felicitatis ſuæ partem debet. ed cum noſtratium judicia ab affectu magis, quam ratione profecta e-di poſſint, honeſta exterorum de me teſtificatione magis erigor & Tua inprimis, à quo æſtimari quantivis precii eſſe putant ii, qui te me teſtimonio tuo & hic & alibi inclaruerunt. Vtinam vero lali-bus tuis, vel publice de ſtudiis bene merendo, vel privatim de e, reſpondere poſſem. quorum alterum cum per ingenii, alterumer fortunæ tenuitatem præſtare nequeam, fruar tacitus apud me ot & propenſiſſimæ meæ erga Te voluntatis conſcientia; & interu-ſpicatos illum referam diem, qui cantatum Venetiarum Patrem, Re-publicæ auguſtiſſimæ Atlantem, Principis ſui Neſtorem, & litta-rum grande illud columen, mihi conciliavit. Et quanquam pre mihi conſcius ſim, non eſſe me aut præconiis, aut præconibus ta dignum; tamen ut è trivio homines ſibi & aliis creſcunt ab allo & comitate magnorum virorum, ſic, & mihi fit, cum te, Magne Moline, mihi admoves propius, & eſſe aliquis videor ab æſtimatione veſtra. Sed ne, cum quali homine negotium tibi ſit, neſcias, aud-genuam confeſſionem. Virtutem ex toto pectore, eruditionem ro ingenii modulo ſector. Fortunam matrem primum, mox noverca expertus fui. Dicam ex Marone:

Et nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus.

Philoſophiam, litteraſque humaniores in Academia hac profeſ fui. Verum quæ Rempublicam noſtram ſuperioribus annis concuſ tempeſtas, me publica ſede, ob Arminianiſmum (ita vocant) de-cit. Nec tamen aut animum deſpondi, aut diſſentientibus fid meam gratificatus fui. at contra ſorte minor, recti fiducia erect in hunc uſque diem, per Dei gratiam, ſteti, gratus paucis, iiſque me-lioribus, ingratus iis, quibus placere nec ſtudui, nec etiamnum ſ-deo. Ecce breviter, & candide me aperui Tibi, nec enim æſtima-ne mei par eſt falli Excellentiam Tuam. Hipparche olim, virgo -bilis, cum Cratetis cujuſdam mendici amore flagraret, nuptiaſ ejus efflictim poſceret, ille in medio plurium coram virgine & ba-lum & peram (Cynicorum hæc inſignia erant) & gibbum in dorſo quicquid erat nævorum in corpore oſtendit. Hæc mea ſunt, in

ô vir

virgo. Si talis placeo, ducam te. Hujus exemplo me Tibi reve-vi. Si talis placeo, obſequio me Tibi, & virtutum tuarum grata eneratione probare pergam. Tu, Vir ſumme, ne deſpice infimæ ortis hominem, & qui Sol es, in tuo iſto orbe, favoris, tuæ ac bene-olentiæ luce ſemotum à Te longius Batavum irradia. & quo fa-nam nominis tui jamdudum, amorem quoque mei abire ſinas. Non eto, ut me litterarum tuarum venerando alloquio poſthac digneris, pra ſortem meam hæc ſunt. Et minor Te eſſe incipis, cum ad iſta umanitatis tuæ officia demitteris. Tantum abſenti annue, & bea-m me putabo. Vale eruditorum Mecœnas, & Barlæum ama. E Muſæo noſtro Lugd. Batavor. 16 Calend. Sept. 1628.

CASPARI BARLÆO,

HVGO GROTIVS S. P. D.

EXpertus, Barlæe doctiſſime, Platoni aſſentio, qui, poſt magiſtrum ſuum Homerum, Deum eo cenſuit eſſe ingenio, ut miſcere gaudeat. Magnis jamdiu adverſis agitatus magna etiam ſenſi ſola-ia, ex ſtudiis, ex uxoris fide, ex amicorum conſtantia. Inter hæc, ex nimo loquor, inter efficaciſſima pono Poëmatum tuorum lectio-em. Primum enim, quod me tam longus carcer docuit, vim habent nirificam adverſus calamitates erigendi animi ſacra dogmata, quo-um tu præcipua verſibus ita expreſſiſti atque ornaſti, ut nulla elo-uentia ea altius in animum poſſit infigere. Proximus huic affectui ſt patriæ amor, quem penitus imbibiſſe tanti mihi conſtat, & tamen e nunc quidem eum excutere poſſum. Hunc tu mihi, acerbum alio-ui ob eorum quæ perpeſſi ſumus memoriam, amœnitate carminum uavem plane feciſti, ſeu federa canis, ſeu triumphos, ſeu ſpem novæ præfecturæ. Accedunt jam tot artes & ſtudia, in hoc tantum mihi culta, ne cum cæteris iniquus eorum æſtimator eſſem, quæ omnia cum Poëſi maritaſſe non alterius, quam tui fuit ingenii. Iam vero Voſſii audes pro eo, quo eum diligo amore quanto cum gaudio legiſſe me entis? Nam quæ ad me ornandum addidiſti, his non accenſeo, cum ruboris tantum materia ſit ſupra meritum prædicati. Eſt ta-men & hic quod juvet, nullo imperio, nulla vi apud Lugdunenſes meos extingui potuiſſe mei memoriam. Pro his beneficiis quid red-dam? quod nemo non poteſt, vota faventia: unum inſuper, quod mihi in hac eruditorum turba viventi facile eſt, ut omnibus innoteſ-cat pietas, fides, eruditio, ingenium Barlæi. Rumpantur ſi volent οἱ οὐ περὶ σοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτῶν ἀεὶ ἐλεγχόμενοι. Vale Vir doctiſſime. 10 Nov. 1628. Lutetiæ.

SIMONI EPISCOPIO,

CASPARVS BARLÆVS S. P. D

Rotterodamum.

De suo in Christum Hymno.

VEnit ad te Hymnus meus in Christum, Clarissime Episcopi, n ut poëticæ artis documentum aliquod apud te deponam, d ut pietatis & Christianæ Religionis sincero studio me hic & alibi probem. Dum enim domi, modo ad meam, modo ad tot pr- stantissimorum virorum, & tuam quam maxime sortem ingemis, solatia communis miseriæ à Deo, à Christo, à virtutibus Christia s, & vitæ æternæ meditationibus peto, quæ ut altius animo insideat conor vinctis verbis proferre. Ita enim fit, ut quæ lecta aut auca ocyus prætervolant, diutius animo obversentur, dum metro aptu- tur & carminis legibus. Non ignoras mecum, quam non æque fa e sit in sacris ac profanis vatem esse, cum hic per ambages & Deorn ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum circumduci pct oratio; illic adstrictus magis spiritus à rerum majestate & sancti- te coërceatur, & religiosos sensus verborum ambitu intexere pei- mescat. quod tamen faciendum subinde fuit, ut carmen scripsisse i- dear. Vbi particulam de solido die demere libebit, ad Hymni ei lectionem te confer. Invenies in eo summam eorum, quæ facura antehac oratione ad populum & studiosam Iuventutem disserui. Ab æternitate Christi exorsus ad Creationis opus descendo, cu omnia per ipsum facta sint, quæ facta sunt. Hinc fœderis gratiosi cu homine lapso initi sequestrum & mediatorem intueor. Post hc universæ legis & ceremoniarum colophona, & prophetarum ora- lis toties designatum. Tandem Deum in carne conspicuum ca , vagientem, pauperem, fugientem, docentem, miraculis operibusq potentem, in cruce passum, à morte reducem, gloriose cœlos re - tentem, Ecclesiæ rectorem, &, in quo desino, venturum vivorum & mortuorum judicem. Si non docta, si non poëtica, dixi pia. dixi devoto sacris pectore. dixi ut cantu persuadeam, quæ absque nun- ris & modulis aliquando docui. Dixi, non in gratiam partium l- rum vel illarum, sed piorum & Christianorum omnium. Incon- niens quippe videbatur controversa me loqui, cum de illo loquor, q pro nobis in cœlis loquitur. Quare non alienum fuerit à studiis t s & sacra professione, si Hymnum hunc placido vultu exceperis, in q pio Encomio prosequor Religionis nostræ magnum primumque D- ctorem. Si Saulo μελαγχολικὸν πάθος discussit cithara David, forte hic noster cantus scelerati hujus seculi tædia tibi discutiet, & animu reficiet justissimis querimoniis gravem. Vale amicorum integer- me, nec minus amicum me puta, qui vigente persecutionum æstu n- nus loquutus fui. Salveant à me D. Uytenbogartius & Grevinch- vius, quos jam nominare audeo, & qui calamum pene effugerat, n animum Ryckwartius. Argonauticum meum in P. Heinium prop- diem expecta.

CASP.

CASPARO BARLÆO, SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

C*Lariſſime Barlæe,*

Neſcis quam gratum mihi fuerit videre ex tam longo inter-allo manum tuam, & cum manu tua donum quod mittis, veluti ararium amicitiæ redintegrandæ, quam iniquitas temporum hacte-us non abrupit ſed interpellavit. Cum nuper hic te coram viderem, entiebam redire veteris amoris noſtri, quem honeſtiſſima ſtudiorum ocietas conciliavit, flammulam: At eam nunc non leviter ventilat æc amica tua ſcriptio. De me ſane ita velim exiſtimes: Vetus inter os amor vixit vivitque cum affectu & fide, qualem tu literis tuis ræfers, & volenti credentique teſtaris: unum tantum perſæpe dolui, uod te, mi Barlæe, quem ſupra multa ingeniorum millia extulit be-ignior ille Deus, & tam variis locupletavit donis, ut adjumento & rnamento nobis noſtræque cauſæ, præ quam ullus alius eſſe potuiſ-es, non habuerimus auxiliarem & ſocium: Scio enim quantum cau-æ noſtræ robur acceſſurum fuiſſet, ſi nos non animo tantum, de quo emo noſtrum unquam dubitavit, ſed ſociata opera tua juviſſes. Sed æc fruſtra. Hymnum tuum vere heroicum & majeſtate plenum non minus avide quam libenter legi. Miratum me dicerem, niſi priora ua hoc verbi adfectuſque jampridem exemiſſent animo meo, eo-umque omnium qui tua unquam aut legerunt aut viderunt: Feciſti ut à te alta exaggerata, & grandia non exſpectare ſed exigere de-beamus: Leves, inanes & χαμαιπετεῖς λόγους, odiſſe ſoles, & non ama-re niſi plenos carnis, ſanguinis & ſpirituum. Et ita inprimis conve-niebat fieri in hoc hymno, qui cum non niſi de Deo loquatur, ubique pene tonat ac fulminat. Bene eſt quod controverſa non miſcueris. Non bene conveniunt, litigare & canere! Et purior eſt devotio quam litigioſa non turbat diſputatio: Ego poëtas diſputatores odi, qui una ligata oratione non contenti, duabus lectorem vinciunt, & voluptatem carminis moleſtia quæſtionum ſuarum deterunt: Quin imo uſque adeo diſputationum ſatur ſum, ut pene me vel nominis pœniteat. Vtinam eadem ſatias aliquando capiat Chriſtianum or-bem! Sed nimium diſputace ſæculo vivimus. Optare hoc juvat, ſperare non licet. Atque hinc eſt, mi Barlæe, quod, quando invitus ſæpe ad diſputandum abripior, ſubinde animum meum ab iſtis æſti-bus ſubduco, etiamque in mellitiſſimos verſus tuos, quos nuper in lucem dediſti, veluti in aliquod curarum moleſtiſſimarum diverſo-rium immitto; hiſce jam etiam hunc hymnum tuum jungam, de quo aliud nihil dicam, quam dignum eum eſſe, propter quem torquatus etiam Galliæ fias. Vale amicorum ſuaviſſime, & me uti facis amare perge, atque ubi abſolveris, Argonautico tuo dignare. 29 Ianuar. 1629.

Iudicium de Hymno.

Humiles ſermones.

Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro

D. M. SIMONI EPISCOPIO THEOLOGO,

CASPAR BARLÆVS S. P. D.

Rationes reddit cur Remonſtr. palam ſe non adjunxerit. Exſuſcitas.

GRatiſſimæ mihi fuerunt litteræ tuæ, Epiſcopi Clariſſime, quibus ſopitos hactenus veteris amicitiæ igniculos ἀναζωπυρεῖς, & compellandi tui deſiderium, ſupra quam credas exacuis. Quoties ego, citra Chriſtianiſmum ſtans, pertinacem in nos fortunæ luſum increpui; quoties intra eundem receptus ad providi Numinis arcana conſilia conticui: veriſſimum eſſe ratus, quod de inſtabili a Dea argute pronunciavit Arbiter, providentiam divinam ſuas habere rationes. Vtinam vero ea aliquando nobis Alcyonia faciat Opt. Maximus, ut notas audire & reddere voces liceat. ariolus non ſum, nec Calchas, qui noverim quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur. Sed videor mihi veluti per nebulam videre diluculum aliquod melioris ſeculi, & poſt Saturni occaſum mitiorum ſiderum exortus. Non ita pridem his verbis me ſolatus fuit vir ſummus, miſſis ad me Haga litteris: Veniet mi Barlæe, quam non ſperaveris hora, quam non timueris inquam, quæ ſua loquacitate damnum ſarciat. Prout aut Saturnus quidam, aut Iupiter, aut inferiora ſidera diei præſunt, arbitror magis alacrem reddi hanc manum, aut pigram. En ego te ſomniis detineo, quæ quid ſibi velint, &c. Et forte ſomnia mihi fingo, non amator, ſed tecum afflictior, ne amantium ſolum putes ſomnia ſibi fingere, & vel leviſſima in ſolatium arripere. Cauſam communem uti benigne judicas, non deſerui animo, nec affectu; nec uti debebam, vobiſcum juvi.

Si Pergama dextra
Defendi poſſent etiam hac defenſa fuiſſent.

Neceſſitatem. Vis cauſam ſilentii? unam allegabo, ἀνάγκην, non fatalem illam, quam Græci εἱμαρμένην, aut μοῖραν vocant, ſed illam domeſticam, uxorem & liberos, qui compedes ne te quoque in iſto ſtadio remorarentur, tu velut tantorum malorum præſagus prudenter caviſti. ſed quam in prædicando meo Hymno es hyperbolicus & hypercriticus. Vti iis quibus illapſum eſt in oculos phlegma hallucinari contingit, ita & tibi accidiſſe arbitror, quem nimius mei amor inumbrat. Sane non niſi ruboris materia eſt, ſupra modum prædicari. Quod ſi Sacrorum meorum attenta lectione frontem corrugaſti, eandem novi argumenti jucunda lectione explica. Hujus, inquam, Argonautici, quod amicorum precibus & imperio juſſus ſcripſi. Hic magis Poëtam hoc eſt, minus veracem ſubinde deprehendes. Epigrammate tantam argenti vim, tamquam opima ſpolia complecti non fuit meæ opis, latius diffudi cum ipſa claſſe & opibus ſermonem. En quo diſcordia civem perduxit miſerum. Ex Poëta aliquando factus Theologus iterum

rerum ex Theologo Poëta factus antiquo ludo includor, ex quo emancipari non possum per amicorum assiduas flagitationes, & insignem importunitatem. Nec tamen credas velim soli huic studio me deditum. Est hic vir quidam egregius Matthias Overbequius, quem Cræsus aliquis aut Attalus hæredem scripserit oportet. Apud hunc hebdomadalibus disputationibus Bellarminum & Gretserum membratim imo articulatim resecamus. Ego Orthodoxorum partes, alius quidam artium magister acutus satis disputator Catholicos vulgo sic dictos defendit. Cum autem nuper disputatio incidisset de necessariis ad salutem, & ego contenderem ea omnia, ea perspicuitate, quæ sufficeret, ex scripturis solis erui posse, alter negaret, dixi calore disputationis abreptus, vel ex uno Euangelista, aut solis Epistolis Paulinis posse exsculpi totam Protestantium Confessionem. Quod cum auditoribus, qui sex aut septem adesse solent, mirum videretur, tentavi, num ex Euangelio Iohannis hoc possem, nec enim unquam ante exploraveram. Eo itaque semel perlecto ad hæc Confessionis Euangelicæ capita hæc loca annotavi. Mitto ut legas, non quod tanti sit ista curiositas, verum ut intelligas non prorsus me sacrorum studiorum amorem deposuisse. Ad illud solummodo adverte, mihi hic cum Lutheranis negocium esse. An apographum undequaque autographo respondeat nescio, nec enim otium fuit conferendi. Redeat ad me ubi commodum videbitur. Reperi ante pauculos dies inter scedas meas Epigramma hoc, quod rogatu Fratris tui scripsi ante annos aliquot, tunc cum effigiem tuam jussisset æri incidi:

Quem tu Leida prius, Synodus mox ipsa loquentem
Audiit, hoc vultu vivit Episcopius.
Vivit, & extremis pandens sua lumina Gallis,
Exoptat patriæ tempora blanda suæ.
Tempora dant pretium, rapiunt quoque tempora doctis;
Ludit & in magnis sors malesana viris.
Scilicet, ut Batavis pietas securior esset,
Exul abit, pietas quo duce tuta stetit,
Sed neque jam doctas audis mala Patria voces,
Nec fastidiri nominis ossa feres.

Forte jam convenientius fuerit dicere, *Nec, nisi facta viro mitior, ossa feres.* Vale & collegas tuos saluta. V. Non. Feb. 1629.

Clarissimo Doctissimoque Viro

D. CASPARO BARLÆO,

SIMON EPISCOPIUS S.P.D.

Clarissime D. Barlæe,

Silentium hactenus tenui, non quia volui, sed quia per occupationes aliter non licuit. Solus hic sum, qui directioni societatis *Responsio ad superiorem.*

nostræ vaco, & continuæ interpellationes & privatæ scriptiones à mane ad vesperam fere me habent. Hinc Epistola tua, quamquam mihi semper ob oculos & in memoria, responsum nondum tu:. Veniam solicite non precor: Scio enim quam facile eam daturus s occupationibus meis, quæ nunc majores & frequentiores, qu: cum Academia me totum haberet. Argo tuam cum voluptate le: quid dicam mi Barlæe? Otium fecisti poëtis omnibus, quos hac- nus mirata est Academia vestra. Nil miror nunc pisce mutioro factum Heinsium. Tantum tibi debet Heinius, quantum, ita rec, invidet Heinsius. Plura non dicam, ne ruboris materiam tibi der, aut hyperbolicus videar tui laudator. Iterum opto & voveo m- num illam in auxilium Pergamis nostris: Paria posset & majora a Dei gloriam, veritatisque promotionem. Credo ἀνάγκην fuisse q: illam hactenus remorata est: utinam hora illa veniat quæ damnu aliquando sarciat & moram compenset, quæque somnio Viri sum fidem faciat! Ego sperare non desino, quamquam non desunt qu spem aliquando labefactant, & tantum non suppeditant. Tanta su adversariorum molimina, & adeo tenues res ac fortunæ nostræ, per tot labores & adversitates pene sint attritæ. Diluculum tecu video, sed subinde nubes ingruunt, quæ tenebras minantur & atra noctem. Has cogunt & adglomerant, quos id minime omnium de cet. Sed & Deus magis magisque hic illic dissipat, & si complac tum ei fuerit in nobis, dissipabit porro, & meridiem dabit. Gaude epigramma tuum non appensum fuisse effigiei isti, quam frater meu sine me sculpi fecit, non quia te dignum non est, sed quia ego eo sur indignus. Adfectus in me tuus expressit, quem ego non merui. Vi reponam tibi verba tua? uti iis, quibus illapsum est in oculos phle gma, hallucinari contingit, ita & tibi accidisse arbitror, quem ni mius mei amor inumbrat. Scipio tibi sum, cujus ossa ut patria fe rat, indigna est. De exercitationibus tuis contra Bellarminum & Gretzerum per rumusculum aliquid inaudiveram; nunc gaude quod idem ex te intelligam, & gratulor tibi illam palæstram. Scic enim quod in ea non minus possis, quam in pangendo poëmate, quoc (audi liberam vocem) ut ut decus & gloriam tibi non levem conci- liet, tamen infra te est & ingenii tui dignitatem. Confessionem quam ex Ioannis Euangelio elicuisti, nondum serio mihi licuit expendere: studium & factum probo; nec dubito quin verum dixeris, si necessa- riorum dogmatum ratio non æstimetur ex receptis hypothesibus, & sub generalibus verbis ac mandatis specialia comprehendantur. Alioquin facile laborat probatio, & necessariorum dogmatum fides suspecta redditur apud eos, quos præjudicia & affectus habent: in necessariorum æstimatione, consequentiæ non sunt ambiendæ nisi quæ tam claræ sunt quam hæc, Currit, ergo movetur. Sed otium na- ctus, pluribus aliquando tecum agam. Tu interim, Vir Clarissime, salve, & me amare perge. 24 Martii 1629.

IOH.

IOH. UYTENBOGARDO, C. BARLÆVS.

De conſcientiarum libertate.

EGregie conſcientiarum libertatem vindicare pergis, Vir clariſſime, adverſus eos, qui numellas illi & compedes parant. Quanquam, dum hoc faciunt, libertatem plenis buccis crepent. Notat in Auguſto & Tiberio Tacitus; illos retentis priſcis magiſtratuum ſub libera Republica vocabulis; turpi ſervitio rempublicam ſibi mancipaſſe, cum viderent Romanos ſpeciem tituloſque magis ſervitutis, quam rem ipſam exhorreſcere. Non alieni ab illorum indole mihi videntur illi, qui dum conſcientiarum carnificinam, exoſam ſuperioribus temporibus rem, vocabulo tenus à ſe amoliuntur, bona tamen libertatis ſubverſum eunt: & novis fere rebus aucti, priſcum Reipublicæ morem dediſcunt. Doleo vero cum tam ignobili adverſario tibi negotium eſſe, cui famæ quicquid habet apud ſuos, non virtus probitaſque, ſed Synodicæ Legationes peperere, quique temporum magis fiducia, quam cauſa ſubnixus ſanguinariis ſuis conſiliis optimatum animos corrupit. Valde ipſum inclementer, nec immerito, tractas, dum quam ſit ἀλόγιστος & ἀσυλλόγιστος iſto tuo ſcripto oſtendis. Non ficulnea ſolummodo folia, quibus ſe involvit larvatus diſputator, detrahis, ſed & pene excorias hominem, ac cornutis tuis argumentationibus proſtratum in pulvere conculcas. Recte urges, majores noſtros iſta conſcientiarum libertate, quam ille, immane quam liberalis, nobis indulget, minime contentos fuiſſe: cum non minus conſcientiam gravet, eam carceribus, exiliis, mulctis cogi, ut quod ſentit, ad gloriam Dei & ſalutem proximi, loqui non audeat, ac palam profiteri; quam eam cogi, ut ſe credere ſimulet, quod minime credit. Quare quæ in hypotheſi diſputas, huc referri poſſe arbitror: I. Solum Deum conſcientiæ vim immediatam adhibere poſſe, ut contra quam cuperet illa, ſentiat & loquatur. II. Hominem conſcientiæ vim inferre indirecte, extorquendo actum aliquem, vel actus omiſſionem, contra animi ſententiam. III. Indirectam illam carnificinam duplicem eſſe reſpectu actus, aut omiſſionis per vim extortæ. Vel enim cogitur homo, contra quam ſentit, actum externum & imperatum (ut Philoſophico utar vocabulo) exercere, idque coactione proprie dicta & rigide ſumta; quomodo Antiochus cogebat Iudæos ſacrificare Baccho: vel cogitur agere aliquid aut omittere, coactione plus quam morali, contra conſcientiam, puta metu pœnæ, mortis, exilii, carceris, &c. quales actiones mixtas vocant Philoſophi. IV. Non ſolum reſpectu violentiæ adhibitæ duplicem eſſe illam carnificinam, ſed & reſpectu ejus, qui vim patitur. I. Cum illi imperatur metu grandis cujuſdam mali, ut vel credere ſe ſimulet, vel agat, quod ſine ſcelere ac crimine ille nec agendum ſibi, nec credendum, nec ſimulandum, quaſi crederet, putat. II. Cum illi ſimilium aut eorundem malorum periculo imperatur, ne, quod ille ſibi profitendum ac agendum

Rationis expers & à recta ratiocinatione alienus.

ex officio neceſſario arbitratur, profiteatur aut agat? V. Qui co-
ſcientias torquent metu majoris aut minoris mali, faſciculis, æt-
nis carceribus, exiliis, mulctis, exauctorationibus, omnes co-
ſcientiarum eſſe tortores, gradibus diſtinctos ſolummodo, in q-
bus ipſis gradibus facillimus eſt ab imo ad ſummum progreſſ.
VI. Stolide dici & imperite Pontificios proprie intendiſſe co-
ſcientiarum coactionem, per adhibitam vim, ut qui voluerint eo,
quos affligebant, aliter credere: cum rariſſime & non niſi miracu
iſte finis iſtiuſmodi mediis obtineri poſſit. VII. Iſtam conſcient-
rum libertatem, ut quiſque ſuo apud ſe ſenſu abundet, nullo u-
quam tempore ſatisfeciſſe iis, qui ab aliorum Eccleſiis, vel meri
vel immerito ſeceſſere. VIII. Non Orthodoxis, non Arianis, n
Donatiſtis, &c. IX. Non Albigenſium ac Valdenſium ſeculo, qu
furere cœpit Papatus. X. Non majorum ac proavorum noſtroru
ætate. XI. Non hodie in variis Germaniæ ſuperioris locis, B
hemia, Moravia, Palatinatu, &c. uti nec in Brabantia, Flandria, &
XII. Tunc conſcientiam vere eſſe liberam, cum nulla externa
ab officio ſuo dimovetur, ſive illud Fidei, Spei, Charitatis actus i
ternos ac elicitos ſpectet, ſive cultum Dei externum, actuſque rel
gionis per externa membra exercitos. XIII. Qui cultum omne
Dei externum rem ajunt eſſe indifferentem, & arbitrii publici,
principia Theologiæ impingere, contradicentibus Scriptura, vete
Eccleſia, & Confeſſionibus Eccleſiarum Reformatarum. Hæc ec
rum, quæ fuſe, apposite, & erudite diſputas, ſummam eſſe arbitro
An mentem tuam penitus perceperim neſcio. Diu enim eſt, quo
iſta Theologorum ſacra non excuſſerim, ut plane mihi videar i
alium orbem delatus, cum de hiſce rebus mihi verba facienda ſun
Ignoſce, ſi ceſpitaverim. Veniam etiam mihi des cupio, quod pr
munere tuo ſerius gratias agam. Scripſiſſem citius, ſed ignoraban
ſub quo Hollandiæ meridiano ſtares. Amphibiis ſimilis es, qui ſæp
ſedes mutant, ac Hamaxobiis Scythiſque, qui pro tempeſtatun
ratione plauſtra modo Orienti, modo Occidenti obvertunt. Sec
quid rependam? Seria, ſacra & te digna non poſſum. Mitto ludicra
ut eorum lectione frontem, quam tibi corrugant triſtes ac morda-
ces ſollicitudines exporrigas. Annon & Bis pueri ſenes? forte ob
hoc, quod jocis gaudeant, & feſtivæ orationis tintinnabulis ſe re-
creari non inviti ferant. Autori Anti-cenſuræ reſpondebo, ubi
opus illud ſtupendum & ære perennius perlegero totum. Vnus ex
cenſoribus, rogatus an legiſſet Anti-cenſuram, indignabundus re-
ſpondit, *Non, nolo legere, non volo à Diabolo quicquam diſcere.* Vale Vir
doctiſſime & humaniſſime. E Muſæo noſtro. IV Non. Maji 1630.

CASPA-

CASPARO BARLÆO,

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Lugd. Batavorum.

VIr Clarissime,

En tibi exemplar Apologiæ fratrum nostrorum, quod inter alios tibi etiam debetur, qui sententiæ & caussæ eorum faves: Optassem quidem ut eam videres antequam in lucem ederetur, sed multa obstiterunt, quominus id fieri potuerit: nunc judicium tuum postulo, non ut limam qua abradatur quod in ea aut asperum aut sequius scriptum videri potest, sed ut digitum qui ostendat & indicet quid correctione aut animadversione opus habeat. Scio id te præ cæteris pro judicii tui in rebus omnibus acrimonia posse, & pro affectu quo caussam nostram amas, serio velle. Magnum opus est & varium, quodque totam pene Theologicarum quæstionum sentinam, ut ita loquar, exhaurit. Iudicia sine dubio varia experietur, & pro ingenio atque affectu cujusque diversa. Vt omnibus aut placeat aut satisfaciat, nec rerum tractatarum difficultas, nec animorum diversitas, nec præjudiciorum, quæ Christianos fere tenent, efficacitas, sperare nos sinunt: nec deerunt fortasse inter æquiores & prudentiores, qui nonnulla aut consulto præterita, aut lenius dicta, aut solidius demonstrata, aut Latinius scripta mallent. Sed quid facias mi Barlæe? Tam facile est nemini placere quam omnibus. Iacta alea est. Nos hac via sententiam & caussam nostram defendendam putavimus, contra superbas, ineptas & acres istas Censorum Censuras; Salem alicubi postulavit insulsa eorum censendi libido, & Christiani orbis interesse credidimus, ut sententia nostra de quibusdam non necessariis dogmatis libere atque aperte exponeretur, ut tandem aliquando intelligat, quid maxime desideremus in Christianis cœtibus pene omnibus, qui fere ob non necessaria in partes & factiones aguntur vel ipsis gentibus pudendas. Hoc consilium nostrum si factionum istarum autoribus non probabitur, id equidem neutiquam mirum nobis videbitur: sufficere credimus si Deo & bonis probabitur. Nos conscientiæ nostræ litavimus & patriæ. Tu, Vir Clarissime, si consilium studiumque nostrum probabis, magnam desiderio & spei nostræ accessionem facies, sin minus, quid in Apologia tota desideres aut rectius tutiusque scribi potuisse existimes, libere significare ne graveris. Non offendes quicquid judicaveris. Vale Vir Clarissime, & nos, uti facis, amare perge. 3 Apr. 1630.

De Remonstrant. Apologia.

SIMONI EPISCOPIO S. P. D.

De Apologia Remonstr. & libello cui titulus de Ecclesiæ concordia, item de D. Heinsii Sabellianismo.

VIr Clarissime, & Doctissime,

Vix verbis exprimam, quam bilem moverit Theologis nostris Anti-censura vestra, Omnes ringuntur, & parum absunt à manifesto

nifesto furore. Nec mirum, ineſt enim iſti ſcripto vis quædam a alienandi mentes ſacras, quarum uti muneris eſt reprehendere ali & docere, ita reprehendi infamiam ſummam putant. Exulcera facultati cauſtica adhibuiſti, quæ alte reconditis malis mederi ſ lent. Dropaces paſſim obſervo & ſinapiſmos. Valde illud veſtru (ut alia taceam) de non damnandis iis qui circa Trinitatis dogn errant, judicium exaggerant. Acceſſit jam libellus iſte de Eccleſ Concordia, quem ſuperiore Anno Vltrajecti apud amicum offen & legi. Hunc ajunt à te profectum, planeque Anti-cenſuræ σύμφω loqui. Thyſius dixit amico cuidam meo ſe ad exemplum Bode cheri colligere loca ex Anti-cenſura, quæ locis ex libello iſto Pol nico collectis à latere opponet, ut appareat eundem eſſe utriuſq operis autorem, aut ſi diverſi ſunt, te cum illo συγκρητίζειν. Cum ſ gnificatum illi eſſet Præfationem Arrianiſmum ſapere, reſpond Præfationem alterius eſſe, libellum tuum. Walæus in Zelandia abiit cum exemplaribus aliquot, ut iſtic Ordinibus perſuadeat, qui monſtri aluerint hactenus, jam parturiant, Remonſtrantes. Quibu ſermonibus Rivetus Principem circumvenire conatus fuerit non a bitror te ignorare. Ego quanquam certus ſim libellum illum tuu non eſſe, verum adverſarios, cum recta non poſſint, hac via aggrec Remonſtrantes, impenſe & ſerio vos hortor, ut brevi Apologia ca lumniam iſtam diſcutiatis. Ne, cum vinci non poſſit rationibus cau ſa optima, fraudibus eam mendaciiſque opprimi ſinatis. Verum ha beo, quod tibi ſubminiſtrem, forte non inutile ad præſentem rem Heynſius magnus cauſæ veſtræ inſectator, quique modo Atheiſmum modo cum mitius loqui vult, Socinianiſmum vobis impingit, tau fœde circa Trinitatis dogma lapſus eſt, ut expediat plures hoc ſcire Adeo qui in ſcriptis veſtris lyncei ſunt, in hujus hominis velut Iove nutriti commentationibus talpæ ſunt. Velim te advertere, & attentius perlegere locum illum qui exſtat in ipſius Ariſtarcho ſacro ſive Notis ad Nonni paraphraſin pag. 272. cap. 14. Vbi turpi rerum Theologicarum ignorantia, incidit in Sabellianiſmum, dum Deitatem, & id quod in divina Trinitate commune eſt, dicit non differre, modos vero exiſtentiæ ratione & cogitatione, cum quod in hominibus commune eſt Petro & Paulo ratione differat, Petrus vero & Paulus qua diverſi ſunt re. Et hoc ſenſu interpretatur Patres Cyrillus & Damaſcenus. Quid imperitius, quid craſſius, quid ἀθεόλογον magis proferri poſſit. Sabellianiſmum profitetur, dum Trinitatis aſſertor audire vult. Addit etiam ibidem, divinam eſſentiam, voluntatem, bonitatem & ſimilia realiter differre, at hoc ipſum eſt inter hæreſes Vorſtii toties exagitatas. Adſcribam locum integrum:

Consona. Colludere.

Dicam igitur, quod ſubito in mentem nobis venit, inquam. Quanquam rarius antiquos ita loqui ſciam, πραγματικὸν id eſſe puto, quod vos ὑποστατικὸν vocatis. Quatenus non in imagine aut idea, ſed ὑποστατῶς à Patre filius eſt genitus, quemadmodum ſubſiſtit. Quod ſubtilius Cyrillus libro de Trinitate primo, & qui caput hoc deſcripſit, primo de Orthodoxa fide, Damaſcenus diſtinguunt. Qui id, quod commune eſt in hominibus, Petro puta & Paulo, mente & ratione,

quod

…od diverſum, rebus, hoc eſt, πράγμασι, diſtingui volunt. Contra … divina Trinitate, in qua quod commune eſt, eſſentia nimirum, bo-…tas, voluntas, aliaque id genus, quæ communione oſtendunt iden-…tatem, re, non ratione, proprietates autem, ſive modos exiſtentiæ, …i differentiam conſtituunt, animo ac cogitatione diſtingui vo-…nt. Quæ diſtinctio ab illis πράγμασι καὶ λόγῳ fieri ibidem dicitur. …cce eſſentiam à perſonis vult realiter diſtingui. Contra quam in …hiloſophia homo à Petro & Paulo ratione differt. Deinde modos …xiſtentiæ quibus diſtinguuntur perſonæ ait ratione ac cogitatione …fferre.

Tertio hunc ſenſum (imperite) affingit Patribus, dum vocabulis …ράγμασι καὶ λόγῳ utuntur.

Quarto eſſentiam, bonitatem, voluntatem dicit realiter diſtingui. …i hæc ſcripſiſſes tu, indignus habereris quem terra aleret, jam Sabel-…anus audires, jam Deum compoſitum faceres, & quid non? Uti-…am iſte locus cum brevi conſequentiarum exegeſi paxillo ſuſpen-…eretur, & vel ſolus patenti aliqua forma chartaque excuderetur, …uod malim: vel ſaltem per occaſionem Apologiæ veſtræ, quam au-…io te adornare ad amoliendam de libelli iſtius editione criminatio-…em, inſeratur. Quid ſi utrumque fiat. Vapulet publice rabula iſte, …ui illotis manibus ſacra contrectat. Sunt & alia σφάλματα in Ari- *Errata.* …archo, quibus in Theologiam incurritur. Sed illud quam immane …ſt. Non dubium quin per imperitiam peccaverit. At hoc ſciant fa-…ultatis Theologicæ προεστῶτες. Sciant Synodici, ut conſtet eos dum *Qui præſunt.* …ulices percolant, camelos more ſuo deglutire. Deeſt omnis, qui ob-…endi poſſit, color.

Quod ſupereſt, pro munere iſto tuo & libro eruditiſſimo gratias …go maximas. Videor mihi, quoties in ejus lectione verſor, è ſug-…geſtu, te docentem & diſputantem audire. Vbique cum eloquentia …rgumentorum pondera & momenta conſpirant, & modo me di-…cendi facilitas, modo oratio acuminis & ſolertiæ plena, modo utra-…que rapiunt. Habent ſuper quo ungues mordeant quadrumviri. De …rebus ipſis & controverſiis apud te ſententiam dicere non auſim. Metuo ſibilum in deſuetam arenam admiſſus. Vale Vir Doctiſſime & Chariſſime. VIII Id. Iun. MDCXXX.

Tuus

A. B. C.

CASPARO BARLÆO, SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Lugduni Batavorum.

VIr Clariſſime & Laudatiſſime,

Quin Apologia Remonſtrantium acrior quibuſdam videatur quam aut ab ingenio aut à conditione eorum exſpectaverant, nullus dubito. Quid facias? Nemo omnibus ſimul placere poteſt, uti

De Apologia Remonſtrant. Heinſii Ariſtarcho aliiſque.

uti palatum hominum, ita judicium eorum variat. Ne ſine drop[...]
bus & ſynapiſmis ſcriberetur Apologia, viſum fuit pleriſque a[...]
trum, ac tandem etiam mihi, quamquam ut noſti ab iis à natura m[...]
alienior. Cenſendi illa impetigo defricanda videbatur ſalis alic[...]
adſpergine. Et cum paſſim appareret cenſores id agere, non ut n[...]
meliore veri ſcientia erudirent, ſed ut nos odioſarum ſuſpicionu[...]
maculis infamatos, tantum non victimas facerent publici odii, p[...]
fecto libertate utendum videbatur, & non parcendum hominibus
tam parum Chriſtianis, ſed pene cum ſcommatis eorum, tum in[...]
ſputando inſcitia, tum in cenſendo protervia publicitus erat p[...]
denda. Quin & ego ſic exiſtimo, nunquam ſpem eſſe ut cum i[...]
mortalibus in gratiam redeas, niſi oſtendas te gratiam eorum [...]
ambire nec cupere. Nemo eos poteſt habere niſi aut ſocios aut [...]
ſtes. Si gratiæ, ſi favori eorum vel videaris litare velle, non deſin[...]
priuſquam te obruant, & libidini ſuæ per omnia mancipem habe[...]
Tanti equidem mihi non eſt eorum benevolentia aut gratia, ut e[...]
tam care redemtam velim. Quin & eo nomine mihi maxime[...]
hoc exilio gratulatus ſum, quod iſtam ſaltem ſervitutem ſerviend[...]
amplius mihi non eſſe cum maxima animi mei voluptate ſentir[...]
Quod ſi tamen quidam offendantur noſtra hac libertate, eos ſi lo[...]
noſtro eſſent, & ſpe cum iſtis aliquando adhuc in gratiam redeu[...]
non tenerentur, plane nobiſcum judicaturos perſuaſiſſimum hab[...]
rectiſſime interim judicaſti, Vir Clariſſime, calumniam iſtam Ar[...]
niſmi aut Socinianiſmi in Articulis de Trinitate & Deitate Fi[...]
quamprimum retundendam & diſcutiendam eſſe: id jam factur[...]
nobis eſt, & vidiſſe te credo. Scire aveo an quidquam adhuc ea[...]
re deſiderent Dictatores Academici, & quod præcipuum eſt, an[...]
exiſtimes id pro hoc tempore ſufficere. Certum nobis eſt, eam r[...]
multorum nobis animos conciliaſſe: quamquam nihil à nobis dict[...]
eſt, quod jam ante in Confeſſione noſtra dictum non erat. Sed j[...]
intelligo excepta quædam ex Apologia noſtra in Confeſſu DD. C[...]
dinum per Catzium exhibita eſſe, incertum quibus autoribus, eaq[...]
Exemplar deſcriptum. Curiæ Provinciali examinanda tradita eſſe. Vtinam ἀπόγραφον e[...]
rum nanciſci poſſemus! ea res occaſionem nobis dabit, ea prod[...]
cendi quæ ex Ariſtarcho Heinſii commodum nobis ſubminiſtraſ[...]
pro quibus ego tibi ingentes gratias ago, etiamſi eadem jam an[...]
Clariſſimi Viri D. Grotius & Voſſius adnotaverant, & cenſen[...]
eſſe ſubmonuerant. Dignus profecto eſt, ineptus iſte Theologolu[...]
qui propterea egregium famæ ſuæ ſtigma referat, & ſi Ariſtarchu[...]
iſtum eo nomine non cenſuerunt Ariſtarchi noſtri Academici, dig[...]
etiam ſunt, qui propterea vapulent. Exemplar Ariſtarchi iſtius m[...]
ſit mihi ſenex noſter, vidi, & rem, prout eſt, ſe habere comper[...]
quin & librum totum avide percurri, ſed crede mihi, tanto cu[...]
tœdio ut ſæpe in legendo nauſeaverim. Fimum pedibus ſcalpturi[...]
me credebam, unde nullum granum eruitur: neſcio unde iſti miſe[...]
Arrogantia. lo homuncioni tanta fiducia & ἀυθάδεια creſcat, ut credat ſe velu[...]
aquilam in nubibus, ſublimia iſta myſteria conſectari poſſe, cum [...]
prima quidem eorum rudimenta & tyrocinia videatur didiciſſ[...]

nih[...]

ihil pene aliud aut ſapere aut crepare videtur in carminibus, ſcriptis ꝛ orationibus ſuis, quam quæ circa iſtud divinitatis myſterium ſunt, ꝛ ſubinde in rebus nugaciſſimis uſque adeo applaudit induſtriæ ſuæ t cornicum oculos confixiſſe ſibi videatur: Sed brevi eum terre-unt manes ſui. Indicium tuum de Apologia Remonſtrantium ma-oris facerem, niſi illud ex affectu potius tuo erga eos ſingulari, uam cauſæ merito profectum crederem. Beares nos, ſi judicium uum de rebus & controverſiis ipſis ſignificares, & quid in ſingulis eſideres aperte & libere exponeres. Neſcis enim quanti à nobis tud ſupra alia omnia fiat. Quod ſi iſtud impetrare hoc tempore à e non poſſumus, fac quæſo ut quæ in iis deſiderari, culpari aut pro-ari audis ab iis quorum judicio aliquid tribuis, verbulo moneas, ꝛ ſi quæ juvandis nobis facere poſſe credis, ea per occaſionem ſub-niniſtres. Rem gratiſſimam feceris, & nos omnes tui amantiſſimos nagis magiſque tibi devincies, imprimis me, qui fui antehac, & tiamnum ſum ingenii & eruditionis tuæ admirator, eroque ſemper um vivam, 20 Iunii 1630.

SIMONI EPISCOPIO S. P. D.

De Socinianiſmi criminationibus diluendis.

Bene habet, Vir clariſſime, excuſſiſti veternum IIII viris. Diſtributæ iterum in capita operæ, & quiſque quam nactus eſt eſt Spartam gnaviter ornare occœpit. Quæ fulmina, qui ty-hones, & præſteres vos manent? non una vos teget ægis. Meduſam llam ubi conſpexeritis, metuo ne obrigeatis ilicet omnes, & lapi-eſcatis. Quoties reverendis patribus occurſo, frontem corrugant, t veſtra cauſa immites vultus Minoum excipere cogar. Favere va-ulantibus omnes credunt, qui non maledicunt una. Ille, qui ru-nuſculos venari ſolet, Toxander, nec quenquam orationes ſerias d Deum dirigere poſſe putat, niſi in ſingulos dies ſtudioſe inquirat, quid Tyridatem terreat unice, aut quid rex gelidæ meditetur oræ; acie nubila incedit, atque adeo contracta, ut enemate μαλακτικῷ egere videatur, quo emolleſcat non nihil. Mirum, quam etiam in vos deſpumet ſuum πάθος Imperator ὑβρίζων. Poſt editam à ſe tem-pli Hieroſolymitani deſcriptionem plane ſummi ſacerdotis faciem nduit, & velut ex Urim ac Thumim anathemata vobis ſcribit. Sed non eſt, quod hunc edentulum metuatis. Non eſt terribilis, cupit videri. Plures columnas numerat profeſſor, quam auditores. Is eſt, qui emtis nuper Amſtelodami aliquot libellis Anonymi iſtius *de Ec-cleſiæ concordia*, Hagæ Comitis eos Præſidi Curiæ aliiſque diſtribuit. Pamphilus noſter ſuperiore hebdomade me inviſit, valde conque-ſtus de Anti-cenſuræ acerbitate. Reſpondebam etiam inclementer ſatis exceptos eſſe Remonſtrantes ipſorum Cenſura. Nec cum ſe-ditioſos, mendaces, turbulentos, &c. vocant Remonſtrantes, mel-lita me vocabula agnoſcere. Vbique, inquiebat, ignorantiam, inſci-tiam, (hoc ulcus eſt) nobis objiciunt. Ego Epiſcopium amavi ſem-per, cum illo amicitiam quoad hic vixit, colui; miror, illum ita in nos invehi. Addebat: Remonſtrantes nolunt nobiſcum fraternita-

tem colere, & Socianos habent pro fratribus. Posterius hoc, di me legisse nullibi, prius à Remonstrantibus intelligi in sensu com sito, nempe: non haberi ipsos posse pro fratribus, quatenus Ma chaica non improbant: deinde quatenus persecutionum conia Magistratibus suggererere pergunt. Istic in fidem, hic in charitatm peccari graviter. Tum ille: scio hoc illos excipere. Cumque ma ri me dicerem temeraria ipsorum judicia, qui Principi aliisque p suasum voluere, te esse istius libelli autorem, tum ille subride, *hoc ego non feci*, inquit, *sed Rivetus*. Non valde hoc collegæ sui σφάλμα ad animum revocabat. Nam ægre illi est, grandius jam uber e collegæ aulico. Sed mittamus hæc. Illa super libello illo excita tempestas jam resedit, solum mussitant, iisdem te & libellum phrasibus ac loquendi modis. Hoc ostensurum se jactitat ille, ad Flevum docuit Theologus, Cleopatræ marito cognominis. Qu ejus rei sit, nescio. Nec enim vacat Ineptientis exemplo confe voces. Exolevit & illa jam criminatio, de SS. Trinitate. Ver illam vestram de dogmatis istius necessitate sententiam, ut hære cam & toti Antiquitati adversam suggillare pergunt. Hoc om ex Iustini loci ad Tryphonem citatione exsculpere conantur, vos Socinianos habere pro fratribus, ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους, ideoque vos m gravate illos ad cœnam admissuros, exclusis Contraremonstrantibus. Ego, an recte, nescio, statuo vos argumentari à majori ad minus, hoc modo: si Iustinus eos qui Christum agnoscunt ψιλὸν ἄνθρωπον habet pro sui generis hominibus, ergo absit ut nos ex albo vitæ expungamus male circa hoc dogma sentientes. Et est consequent istius species, in verbis illis: *Et profecto veterem Ecclesiam*, quæ ἀνέχηται quid habeat & majus. Ad locum illud excipiunt, Iustinum n agnoscere illos pro fratribus, sed pro Christianis, professione tenu prout hi contradistinguuntur à Iudæis & paganis. Ideoque dicit los esse *ex suo genere*, hoc est Christianorum, non re, sed titulo ten & appellatione, quomodo quis Pontificios dicat esse ex nostro gen re, si nobis cum Turcis aut Iudæis sit disputatio. Erat enim Iusti negocium cum Tryphone Iudæo. Sed videtur Iustinus respicere i sua phrasi ad illud scripturæ, non erant *ex nobis*, quod arctiorem fid communis copulam significare videtur. Vos expendite. Nec illu ferunt, Athanasiam Symboli autoritatem convelli. Sed à vobis re ipsam Symbolo contentam agnosci video, reprehendi solumm do, præcisas illas & argutas, ac veluti divino jussu exactas subt lissimarum phrasium formulas & paranomasias. Taxant & hoc peccatum Adami non imputari posteris, quasi eidem reatui obnoxii quod Antiquitati quoque contraire clamitant. Quicquid hac de sit, nihil analogiæ fidei contrarium dici puto. Agnoscitur commu nis miseria, solum quæstio est, an illa in posteris pœnæ proprie dict rationem habeat, an solummodo damni. Consona vobis loqui v detur autor Historiæ Pelagian. pag. 129. Sed vestrûm est hæc ac curatius exequi. De necessitate dogmatum fidei, locus est in Eubu lo Teilingii, ubi (ni fallor) recensitis necessariis ad salutem, dogm illud de Trinitate in Unitate, ne attingit quidem. Adscripsi hic loc quædam

Erratum.

ex vestro genere.

nudum hominem.

ædam, forte vobis uſui futura. Vnum vereor, ne ululas Athenas ttam. Quod ad libellum illum Apologeticum attinet, ſuper verulo iſto Ioannis, diu eſt, quod autor illum non viderit, & cum apophum nullum habeat, etiam adverſaria ipſi perierint, prorſus id tum ſcripſerit, neſcit. Petit itaque obnixe ſibi mitti, ut recent. Forte inſeri quædam poterunt, quæ ſuſpicionem divertant alio. uare relegere illum deſiderat, mitte, ſed non niſi per fidos, aut o. Hæc quoque ſcripta liberius tibi ſoli ſcripta crede. Vale, ipſis l. Quinctil. 1630. ſaluta τὸν πρεσβύτερον. Senem.

T. N. N.

CASPARO BARLÆO, HVGO GROTIVS S. P. D.

GAudeo, Vir eruditiſſime, in corpus collecta videre, quæ ſparſa hactenus pleraque videram: & gaudeo eo imprimis nomine, quod ſic ad poſteritatem rectius illa perventura arbitror. Beſit & illis qui tam uberem tibi materiam ſcribendi præbent, & bi qui res feliciſſimas feliciſſimis verſibus proſequeris. Plane ita s aſſuefeciſti, ut nihil præclari geri poſſit, quod non te poëtam gitet. Si ſuccedant illæ & olim & nunc iterum magna civilium ſputationum ſeges induciæ, erit & hoc dignum non ingenio tanm tuo, ſed & pacis amanti animo argumentum. Nobis quidem a cara eſt patria, ut jure optemus ea omnia quæ bonis placent: cærum utcunque ceciderit alea ἀδιαφορήσομεν, extra bona malaque vera poſiti, quando ita dominantibus viſum eſt. Anglis jam pax eſſe m Hiſpano creditur, cum Palatini commodo, quantum his temoribus ſperari poterat. Galli etiam Ratisbonæ pacem cudunt. Ita mnes prius quam noſtros tædet belli malorum & Martis incerti. emonſtrantium progreſſus ſane non ſpernendi: ſed, ut dicis, lenti: tutior haud dubie violenta poteſtate illa tranquillior: ſed & priem noſti, & nunc experiris quam cum duri capitis hominibus ſit egotium. Schoterboſſium, viri optimi & mihi dum vixit amiciſſii filium etiam te commendante arctius amplectar. Me ſcito ita udiis adeſſe, ut valetudinem non negligendam putem, & ſiquid aliunde affricatur tædii, id tuorum potiſſimum verſuum lectione abergam. xx Octobris CIↃ IↃ C XXX.

Varia.

indifferenter perferemus.

IOANNI UYTENBOGARDO S.P.D.

R*Everende Vir*,

Sparſus hîc fuit per urbem noſtram rumor, D. Polyandrum nonnullis intimæ admiſſionis (uti putabat) amicis dixiſſe: *Quicquid mollius leniuſque ſcriptum reperitur in ſpecimine, à ſe profectum eſſe, reliqua ſperiora collegarum eſſe.* Hoc an verum, an falſum ſit, non attinet dice-

De Polyandri malagmate.

re. Illud certum, collegis ejus hoc ipsum innotuisse, qui hasce ju artes acerbius inclementiusque perstrinxere, quasi hoc ageret ut scripti istius invidiam à se in collegas suos derivaret, & Remon-strantium gratiam aucuparetur. Rogavit itaque me obnixe, per D. Vossium internuncium, vobis uti scriberem, ne, si forte hæc ad aures vestras pervenerit, ejus in responso vestro meminisse ve ne collegarum suorum invidiæ ac odiis, quorum jam semina ja miser objiciatur. *Negat se ita dixisse.* Nec quid momenti ad caus istam, quam agitis, adferre possint vanæ istæ voces, video. P D. Vossius recte vos facturos, si hac parte ipsi parcatis. In cet nihil præscribit. Nostis Pamphili mores indolemque. Videtur tescere, & magnatum consiliis nonnihil attendere. Hoc scio, bene ipsi cum tetrico ac ferreo professore convenire. Velim, molestum fuerit, *tribus te verbis rescribere*, an quid inaudiveris de lyandrico isto malagmate, & an metuere debeat, ut ejus men nem sitis facturi in responso vestro. Me judice, digna non sunt, in serio scripto locum inveniant. Cum legissem Specimen, vix p rientem calamum continere potui, quin margines harum pag rum his lineis extemporaneis conspurcarem. Vtinam tutiore l viverem. Forte & hoc propediem dabitur. En, in ipso limine ciminis impingunt, quod inauspicatum. Quam improbe aut im rite detorquent illa verba *hoc Socinianum*, *hoc Pelagianum est*, & pl istiusmodi. Vale Vir Ampliss. & Doctissime. Lugd. Bat. Kal. cemb. CIↃ IↃ C XXX.

Tui observantiss.

C. B.

Reverendo & summæ eruditionis ac pietatis Viro

D. SIMONI EPISCOPI

HVGO GROTIVS S. P. D.

Nuptias ipsi gratulatur.

SI olim Varroni gratiæ actæ sunt, Vir Clarissime, quod de rep blica non desperasset, tibi sane plurimas Hollandia debet, qu de ea jam & rectorum discordiis, & bello externo, & gravi nona laborante, bene adhuc existimes. Societas vero, cujus pi causam exemplo & scriptis per tot adversa tutatus es, cum ni ferme tantum, quantum tibi debeat, nunc etiam novo nomine t obligata esse incipit, quod vir prudens non minus quam erudit ostendis eam te concepisse de bono eventu fiduciam, ut ea fretus fœminam assumere in fortunæ tuæ societatem, & liberos in spe mansuræ posteritatis serere audeas. Ego vero, sicut tibi tuisq omnia opto quam fœlicissime, ita in hoc multorum gaudio etia hoc reperio privatum meum, quod uxor viri dum vixit mihi am cissimi in alterius non minus mihi amici manum convenit. Mereb tur viri maximi Erasmi memoria ne tales nuptiæ alibi quam in

url

rbe fierent. Etiam uxoris tuæ proximis omnibus, à quibus ſemper lectum me memini, hanc gratulor affinitatem, &, ut in ſumma dim, vos omnes quantis poſſum auſpicatiſſimis ominibus proſeor, Deumque precor, tum ut perpetuo ſuavi concordia hoc mamonium fœlicitet, tum ut ex eo naſcantur cives, qualibus tua connx orta eſt, pietate præterea, eruditione atque conſtantia tibi ſimilni. Vale cum tuis omnibus Vir mihi ſemper reverende. xx Decmbris CIϽ IϽ C XXX.

Viro Ampliſſimo

). HVGONI GROTIO,

SIMON EPISCOPIVS S.P.D.

V*Ir Ampliſſime*,

Inter ea quæ mihi in hac communi calamitate noſtra pergrata evenerunt, non poſtremum hoc eſt, quod nuptias noras ſeras, & quæ omnibus pene intempeſtivæ poterant videri, nulli ono in patria diſplicere, te vero etiam, Vir Prudentiſſime, eas auicatiſſimis ominibus proſequi videam. Exiliebam totus cum maum tuam videbam, & quæ ab ea profecta erant vota amoris ac beevolentiæ plena, prompta è pectore, &, ut ille ait, ἐκ φρενῶν μυχῶ. Meum fuerat prolixo iſti tuo affectui grata & prompta ſcriptione icem rependere, ſed pudor me retinuit, & pene dixerim ſtupor. Non merui, mi Domine, quas votis tuis admiſces laudes: quanuam neſcio qui fiat ut hoc ipſum delectet, talibus viris & judicibus neruiſſe videri. Nuptias interim noſtras quod attinet, nec ſpes nec eſperatio de Republica auſpices earum fuerunt. Memini cum me liquando dignareris menſa & domo tua, uxorem tuam eas mihi deſtinaſſe, antequam de iis vel cogitatio ſubjiſſet animum meum: plaie ut ſi alibi, hic locum habere credam illud Poëtæ, ſic erat in fatis. Vates credo fuit, quæ jam tum (ſexennium eſt & quod excurrit) eas præſagiit. Ad Rempublicam vero quod ſpectat, video humana omia inter incerta caſuum fluctuare, & conſilia omnia ſtudiaque noſtra in perpetua alea verſari, ut ſpei aut deſperationi certæ locus non ſit. Mare non tot habet æſtus reciprocationis, quot vita noſtra fortunæ viciſſitudines: *Reſponſio ad ſuperiorem.*

Multa dies variuſque labor mortalibus ævi
Rettulit in melius, multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.

Quare etiamſi is ſit Reipublicæ noſtræ ſtatus, ut de eo læta & fœlicia mihi promittere non audeam, ut tamen de eo deſperem cauſam non habeo. Quoad ſupereſſe videbo eum, quem aliquando ad clavum ejus ſeſſurum ſpero, bene de ea exiſtimare & ominari non deſinam. Nec rectorum diſcordiæ, nec bellum externum, nec annonæ difficultas, nec alia facient ut ſpes omnino apud me decollet. Eo jam

rem rediisse video, ut non, modo ei faveant, sed & Rectores fir
optent cupiantque, quorum animos hactenus præjudicia affectus
sui ab eo reddiderant alienissimos, quorum ego vota, studia, ac c
silia alere ac fovere non desinam, quoad vivam. Societatis no
piam causam amo majore affectu, quam juvare possum. Nec en
existimo esse cœtum, qui Christiano orbi dissidiis ac schismatis la
ranti saniora remedia propinat. Quinque-articulanam litem t
non facerem, nisi conjunctam sibi haberet eam, quæ est de discret
ne necessariorum dogmatum à non necessariis, sive de mutua C
stianorum tolerantia. Video esse qui aliter sentiunt, & intra quin
articulos rigide & ἀποδέμως consistendum esse arbitrantur. At eor
sententiæ ego non possum accedere: non quod movendum qu
quam putem quod hactenus immotum voluit Christianus orbis. N
hil minus. Vsque adeo amo Christianam pacem ac concordiam,
dissimulare malim non necessariæ veritatis scientiam, quam ex p
tinaci ejus ostentatione velut ex mustaceo inanem gloriæ laureol
quærere. Sed quod parum actum ac profectum credam, nisi om
bus simul non necessariis litibus ac jurgiis, quæque ex iis nascunt
dividiis, secessionibus, schismatis, ac persecutionibus obex ponat
per accuratam non necessariorum à necessariis dogmatibus disc
tionem. Hoc agere, in hoc eniti operæ pretium puto. Pro verita
& de veritate non necessaria anxie contendere aut acriter digladi
tanti mihi non est. Præstat errare circa non necessariam veritate
quam rectam de ea opinionem vertere in occasionem schismati
aut divortii causam facere. Error non est opus carnis, sed schism
odiorum, & factionum, adeoque persecutionum mater ac nutri
Atque hunc ego arbitror esse omnem laborum scriptorumque n
strorum scopum ac finem, cui omnia posthabenda sunt. Non dubi
quin hoc propositum nostrum usque adeo gratum acceptumque
supremo numini, ut vel eo solo nomine favorem & benedictione
ejus Societati nostræ promittere audeam, vel si totus orbis refrag
tur. Huic proposito ut tu faveas, Vir Amplissime, ex animo opt
Aliorum judicia parvi facio: scio ea aut fatua aut iniqua esse. Pr
affectibus variant, & pro scopo quem quisque propositum sibi habe
Tuum unius mihi instar omnium est, quod scio non minus cand
dum quam accuratum esse. Vnum tantum atque assidue precibu
apud Deum contendo, ut animum tuum obfirmet atque erigat con
tra tot adversa atque indigna quæ pateris, & te temporibus serve
superstitem. Vtinam, utinam dies ista aliquando fulgeat, qua te re
ducem, & quod plurimi optant, reductum videat patria nostra! Plu
rimorum votis adjungunt sua amici atque affines omnes mei, qu
Palladium hoc patriæ atque imprimis urbi suæ non minus restitu
optant, quam ereptum dolent. Vix scripserim quam grata illis fueri
epistola tua, & in ea honorifica soceri mei memoria: una omnes ve
ro gratias tibi agi jubebant, & utinam hic esset acclamabant; extr
metum si esse posset, extra noxam esset. Vale cum dilecta uxore tu
Vir mihi semper reverende, & salveat à me D. Tilenus. Salutat t
mea, & imprimis ego. 29 Aprilis 1631.

IOAN.

IOANNI UYTENBOGARDO S.P.

Reverende Vir, & Frater in Iesu Christo observande,

Obiecerant inter alia Pamphilo Collegæ sui, procul dubio futurum, uti à Remonstrantibus publico scripto ipsis exprobrarentur ea ipsa, quæ hic illic, ut lenior videretur, effutiverat. Addiderat tetricus ille, *Tu hoc dixisti Barlæo, quem scis esse hostem Ecclesiæ, qui illud ipsum ad Uytenbogardum & Episc. perscripturus est.* Quibus vocibus perculsus ille pene supplex petiit, uti apud vos intercederem, quanquam ipsi asseverassem, nihil me ejus rei ad vos scripsisse. Iam lectis tuis litteris, per D. Vossium ipsi hunc metum abstersi. Tragœdiam hanc ipsi concitavit Aristarchi autor, qui Walæo rem omnem aperuerat. *Prodromum tuum avidissimis oculis hausi, sed autorem, datoremque, licet absentem, animo arctius complexus fui. Vt ut ætas, nondum effœta est in te pristina dicendi vis, & fluit, uti olim, facundiæ tuæ torrens minime lutulentus. Non facile Septuagenarium te* (in proverbio est Sexagenarium) *de ponte dejicient* IIII *viri. Etiam illud proverbio apud Romanos jactari solebat: Salva res est, saltat senex. Liceat & nobis dicere: Salva res est, scribit senex.* Ille, cujus Theologicum σφάλμα nuper paxillo suspendistis, ἐν χείλεσι δάκνει. Primo responsum ipse minabatur, postea alios ut responderent incitavit; jam audio ipsum Satyram velle reponere. Quod si fecerit, forte alicui grave erit legere illa Satyrici:

Semper ego auditor tantum, nunquam ne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri? &c.

Si sapiet, silentio se ulciscetur. Quia petis, mitto reliqua quæ in margines inter legendum conjeceram. Quid dicam, in illo libello, ut Plauti verbis utar, *Specimen specitur, ignorantiæ, maledicentiæ, versutiæ, & ægri in Remonstrantes animi.* Quibus animis, prodromum vestrum exceperint, nondum intelligere potui. Locum illum in Eubulo Teilingii de rebus ad salutem scitu necessariis, velim vos propius consulere. Vale Vir Doctissime & Charissime. VI Dec. CIƆ IƆ C XXX.

Iudicium de Prodromo & Specimine.

Erratum.

R. T.

Observantissimus.

IOANNI UYTENBOGARDO S.P.D.

Reverende Vir,

Professores nostri lecto Prodromo gratulantur sibi super rotunda vestra quoad Trinitatis dogma confessione, sperantque futurum, uti laudabili ac felici successu hic litterarius conflictus decurrat. Petitioni quoque vestræ seriæ ac æquissimæ obsequi non gravabuntur. Iam sudant ut necessitatem istius dogmatis probent. Fabricant arietes, quibus Socinianos de cœlo deturbent. Vnus hic erit: Qui credit in Christum salvabitur, qui non credit condemnabitur.

De Prodromo ad Specimen Calumn.

bitur. *At credere in Christum est credere in verum Deum, secundum vos,* qui Christum verum & coæternum Deum agnoscitis. Ergo hoc neg. tes, non salvabuntur, quia non credunt. Sed facile se expediet . rianus, qui verum Deum Christum agnoscit, licet non coæternu. Socinianus forte dicet, Dei vocem varie sumi. Remonstrans, e qui in Christum credit, qui verus Deus est, salvandum, non aute eum qui credit in Christum *quatenus* est Deus coæternus, coessent lis, &c. quasi necessitatis salvandi fundamentum sit in illis restrict nibus Deitatis. Alter hic erit: *Maledictus qui confidit in homine.* Sc niani confidunt in homine. Ergo. Sed dicent, eum, qui confidit Christo confidere in Patre, & sic in Deo terminari fidem. Ne bunt etiam Christum esse ψιλὸν ἄνθρωπον. Habent enim & suos Dei tis modos. Ex his de reliquis judicate. Procul dubio & illum . cum adducent Ioh. 17. Hæc est vita æterna, &c. responsio noti ma est. Deliberant IIII viri an jamjam velint edere hunc Epidi mum suum, an expectare donec prodierit vestra responsio. Hoc p sterius suadet Polyander, in prius inclinant tres reliqui. Valde ex gitabunt illud vestrum de Athanasiani Symboli autoritate aut p tius superbo ac præfidenti exordio judicium, quod in Apologia h betur. Velim D. Episcopium legere præfationem Erasmi in Hil rium. Exstat in Volumine Epistolarum. Est ibi locus de minus n cessariis circa Trinitatem controversiis. Velim etiam vos inspice responsum Walæi ad Ioh. Arnoldi Enchæresin Molinianæ Anatome pagina 308. Illic Pelagianismi crimine infamat verba Confessior Gallicæ. Putat Corvinum citare verba Confessionis Belgicæ, at Ga licæ sunt Confessionis. Hunc, in finem hoc moneo, ut perstringat petulantia illa & temeritas, qua quicquid minus arridet, Pelagiani mi aut Socinianismi odiosis vocibus traducunt. Error est istius In peratoris Tetrici crassus. Debebat in vestro responso poni libri p gina primâ versâ, ut solus nudusque splendeat in oculis lectoris, c sæpe non vacat omnia perlegere. Advertite non videor hoc frustr monere. Vale Vir prudentissime & Episcopium saluta, quem gau deo tandem incaluisse. Qui dierum curas partitur cum professor bus, discat noctes partiri cum conjuge. Illi meis verbis gratular seras Nuptias. Raptim, 19 Dec. 1630.

Nudum hominem.

Tuus quem nosti.

SIMONI EPISCOPIO CAROLUS NIELLIUS S. P. D.

Roterodami.

De Specimine calumn. a Profess. Leyd. contra Apologiam Remonstr. edito.

C*Larissime Vir, Frater multis mihi nominibus honorande,*

Epistolæ tuæ longe gratissimæ brevitatem, ut excusares mi hi plane opus erat, cum iis ipsis paucis verbis tam plene, tan evidenter, tam vivide & effuse sincerum & fraternum tuum in m animum expresseris, ut in eam partem plura ne optare quidem pos sim. Vtinam aliquando se offerat opportunitas, qua rebus ipsis pro bar

are poſſim, quanto te cultu & amore proſequar ob inſignia & admiranda iſta dona ſapientiæ, pietatis, eruditionis & eloquentiæ, quæ Deus tam liberaliter & larga manu in te contulit, ut nihil magis optem, quam ut iis diutiſſime ad gloriam nominis ipſius, & ad pacem inter omnes veræ pietatis ſtudioſos conciliandam uti poſſis, idque tam felici & læto ſucceſſu, quam hactenus magno & moleſto labore conſtanter id egiſti. De optimæ ſororis (quæ nunc ſanctiſſimo & indiſſolubili vinculo dulciſſimum tui dimidium facta eſt) in me animo, nec unquam dubitavi, & nunc te veterem ipſius in me affectum fovente & confirmante tam certus ero, quam antehac unquam. Veræ & fidæ amicitiæ conſtantia, & firmitate ſpero me nunquam vobis ceſſurum, facultate gratificandi valde metuo, ne in perpetuum omnibus modis inferior maneam, ſed ea de re eo minus ſollicitus, quod ſciam vos pro veſtra æquitate nihil à me poſtulaturos vel exſpectaturos, quod vires meas ſuperet. Eaque de cauſa ſubmiſſe te rogare cogor, ut eam opinionem de me deponas, qua ſcribis te magni facere judicium meum, quod quam exiguum, quam imbecille, & ferme nullum ſit ipſe magis & magis quotidie experior. Pudet me, mi Frater, cum ſerio apud me cogito, quam procul abſim ab iis, quæ mihi à nonnullis neſcio qua infelicitate mea, per nimium benevolentiæ exceſſum tribuuntur. Deus mihi teſtis eſt, ex animo hæc à me dici, & non affectato colore fictæ humilitatis aut modeſtiæ. Itaque vidi quidem Specimen Profeſſorum adverſus inſigne opus Apologiæ, ſed vidi tantum, & nihil aliud quam ſemel perlegi, nihil in illud tentare, vel obſervare conatus ſum, imbecillitatis meæ optime mihi conſcius. Vnicum tantum ejus exemplar, idque Belgica lingua à Gorcomienſi bibliopola ad me miſſum, per manus omnium Fratrum aliquamdiu vagatum, tandem apud Dn. Veſekium hæſit, nec poſtea inſpexi. In eo quidem judicia noſtra conveniebant, id tantum quærere, id ſibi unice propoſitum habere iſtos homines, ut nos quantum poſſunt omnium hominum odio & execrationi exponant, atque adeo abſterreant omnes à ſcriptis noſtris legendis, & tanquam reos læſæ Majeſtatis Divinæ in ſummo gradu, carnificum gladiis nos objiciant, ſed tamen non videbantur nobis ipſorum objectiones irrefutabiles, modo tu illud onus ſerio in te ſuſcipere non abnueres, & profecto gaviſi ſumus admodum, cum intelleximus hanc curam tibi cordi eſſe; quamvis in hoc novo vitæ ſtatu optaſſem, tibi aliquid laxationis ab hujuſmodi moleſtiis & laboribus, prout olim in lege Moſis noviter conjugio, devinctis primus annus concedebatur à bellicis oneribus immunis, ſed noſtrarum rerum ſtatus id hoc tempore nequaquam permittit. Prodromum aliquoties perlegi ſumma cum voluptate, & diligenter expendi. Si quid judicare poſſum, nihil eo prudentius, nihil ſapientius, aut melius fieri potuit. Puto nobis ibi pedem figendum, ut ne Anathema dicamus, nec tamen dicendum eſſe præciſe negemus: ſed tantum evidenter & firmiter probari à Profeſſoribus poſtulemus, quod hoc tempore & in tam multiplice Eccleſiarum diſtractione, ob nudos mentis errores, qui ab evidente malitia voluntatis non proficiſcuntur, aut inde proficiſci nobis certo & evidenter

non constat, nec adeo omnibus vere piis patere possit, vel teneami, vel possimus bona conscientia homines, qui inculpata vita Dei s-cerum timorem præ se ferunt, anathemati devovere, & æternæ mo-tis sententiam in eos proferre. Istud onus in adversariorum hum-ros devolvendum est, ut nobis hoc sufficienter ex verbo Dei demo-strent. Cum semper illud in ore habeant, peccatum esse quicqu sine fide sit. & Scriptura tam clare testetur solum Deum toti mundi judicem esse, & unum nobis legislatorem esse, qui possit se-vare & perdere. Nos interim illud Regii Prophetæ videmur tu

Psal. 119. 63. sequi posse Psalm. 119. vers. 63. *Socius ego omnibus, qui te reverentur custodiunt mandata tua.* Et illud dilecti discipuli 1 Iohan. 5. 1. *Quisqu*

1 Ioh. 5.1. *credit Iesum esse Christum, ex Deo natus est, & qui diligit genitorem, diligit genitum ex eo.* Fraternam autem dilectionem istam si nondum vel au demus, vel debemus illis tribuere, qui tanta infamia & commu omnium Christianorum odio flagrant, considerandum tamen, an l ceat aut deceat nos duriores adversus ipsos esse, quam ipse Dei Filiu fuit erga Scribam illum, qui prudenter judicaverat de præcipuo D

Marc. 12. 34. cultu, Marc. XII. 34. Et videns Iesus, quod sapienter respondisse dixit ei, *non longe es à regno Dei.* Et omnibus veris Christi servis man datum meminerimus illud Apostoli: *Servum Dei non oportet pugnace esse, sed mansuetum erga omnes, &c. in lenitate erudientem eos, qui resistun veritati, si quando det illis Deus pœnitentiam ad agnitionem veritatis, &c.*

Nullus fortassis ab Apostolorum temporibus in hunc usque dien Ecclesiæ ductor fuit, qui ingenii, eruditionis & operum magnitudin cum Origene Adamantio videatur comparari posse. Nemo unquan in majore pretio fuit, nec tamen ullus judicio sequentium seculorun erravit in pluribus, & gravioribus Christianæ Religionis capitibus Magnus Hieronymus, qui hominis ingenium summe admiratus est testatur illum Arianorum fontem fuisse, ac scribere ausum, *Filium re spectu Patris esse perparvum, de resurrectione quoque graviter errasse*, ac ipsiu discipulos vocasse Catholicos simplices & *Pilisiotas*, eo, quod crede rent nostra hæc corpora cum his suis membris, adeoque *pilis* & ca-pillis resurrectura, quæ Origenes ex Platone docuerat *transformanda esse in lucidos & aëreos globos*: à qua sententia an valde procul abeant Socini asseclæ, tu considerare potes. Mitto nunc alios ejus errores, qui prolixe apud Hieronymum, Epiphanium, aliosque veteres legun-tur, & præcipue quæ delirasse dicitur de liberatione diabolorum & damnatorum hominum, in quibus aliquando suspicor fieri potuisse, ut ejus sententia minus recte intellecta, vel ab æmulis alio detorta, calumniæ graviori ipsum reddiderit obnoxium. Incredibile enim mihi videtur, virum tanta eruditione & incomparabili sanctimonia, atque ab ipsa infantia Sacris litteris ita innutritum, ut eas in succum & sanguinem suum convertisse videretur, potuisse tam insanum erro-rem errare. Quicquid sit, video Ecclesiam illam primitivam, in qua pietas vigebat, nequaquam hujus nostri miserrimi, & corruptissimi seculi, hominem illum in summo honore & amore habuisse, usque dum Demetrii Episcopi sui, & aliorum invidia ex parte aliqua ob-scuratus est ipsius splendor, idque non ob errores, sed ob factum ip-

sius

us minime quidem illud probandum, ſed quod tamen animi amore Dei ferventis clarum indicium præferebat, nimis crude ſecundum litteram intelligens quæ Dominus Ieſus Matth. 19. de Eunuchis ob regnum cœlorum factis docet, quod miretur aliquis in eo, qui tam multa in Scripturis judicaret allegorice eſſe intelligenda. Illud tamen hoc illuſtri exemplo doceri poſſumus, non fuiſſe primitivam illam Eccleſiam, quæ nondum opibus & Epiſcoporum ambitione corrupta erat, tam facilem in damnandis iis, qui errarent, nec anathematiſmos habuiſſe tam paratos, & promptam ſpongiam ad delendos è numero fidelium, qui aliquid aliud ſentirent, quam plerique alii Chriſtiani. Sed cito tamen crevit Epiſcoporum ambitio, & cupiditas dominandi alienæ fidei, ut patet in exemplo Victoris, qui omnes Aſiæ Eccleſias excommunicare volebat, ob diverſam de Paſcatis celebratione ſententiam, & ſcimus quam graviter conqueratur Cyprianus de Stephano Romano Epiſcopo, qui jam tum in Africæ Eccleſias aliquod imperium ſibi affectabat, quem eo nomine Synodus Africana, & ipſe Cyprianus graviter, & aſpere reprehendit, ut ex Epiſtolis Cypriani, quæ hodieque exſtant, unicuique patere poteſt, ubi Epiſcopum Romanum non alio nomine, quam fratris & collegæ dignatur, qui hodie intolerabilis eſſet ſolœciſmus, ſi quis alius Epiſcopus Summum Pontificem ita appellaret. Et miratus ſæpe ſum, monachos qui ante typographicam artem repertam, ſoli ferme libris deſcribendis operam dabant, jampridem iſtas epiſtolas non deleviſſe, ne inde Papalis illa faſtuoſa & intolerabilis authoritas novitatis convinceretur. Sed ut ad Origenem redeam, ſcimus quanta contentione magni viri, ſe iis oppoſuerint, qui ipſum poſt mortem voluererunt condemnare, qui etiam ægre tandem quod volebant, efficere potuerunt. Et tamen ex tam inſigni hæretico Hieronymus, Ambroſius, aliique veteres integros libros ſuorum commentariorum compilarunt, & ſæpe ad verbum transſcripſerunt, ut æquiores debuerint eſſe Cenſores Cl. Epiſcopio, qui paucas periodos ex anonymo Scriptore de Concordia Eccleſiæ in Apologiam Remonſtrantium tranſtulerit. Hæc profecto tyrannis ne inter Pontificios quidem tolerabilis haberetur, inter quos tum reliqui tractatores, tum ipſe Maldonatus, ille tam acerbus omnium eorum inſectator, quos pro hæreticis habet Romana Eccleſia, tamen plurimas ſententias ex authore operis imperfecti in Matthæum in ſuos commentarios tranſtulit, atque ad verbum deſcripſit, laudato etiam alicubi authoris ingenio, & acumine interpretandi, quem etiam Epiſcopus Ebroicenſis adverſus Regem Magnæ Britanniæ ab ingenio laudat, & excellere fatetur in iis quæ ad mores ſpectant. Sed Regem tamen reprehendit, non quod authorem illum pro ſe citarit, ſed quod ex eo ſententiam protulerit, quam ex profeſſo pro Arianis adverſus Catholicos urget ille author, qui editus quidem eſt Baſileæ ſub nomine Chryſoſtomi, ſed falſa eſt inſcriptio, cum in iſtis commentariis ſæpius apertiſſime pro Arianorum ſententia contra Catholicos pugnet, imo S. Trinitatem aperte vocet *impietatem triangularem*, & Homoouſianos data vel captata occaſione acerbe nonnunquam perſtringat. Et tamen ex eodem Scriptore

Matth. 19.

ptore

ptore Plessæus; imo ipse Calvinus adversus Papistas sæpe nonnu[…] depromunt. Quin etiam hodie sunt inter Pontificios, qui plurima […] Origene in sua scripta transferunt, imo qui post ipsius ab Ecclesia a[…]te tot secula promulgatam damnationem, non verentur, pro ipso i[…]tegras apologias ex professo scribere. Nemo etiam ignorat, quan[…] laudibus Magnus Erasmus, patrum nostrorum seculo Origenem [s]upra omnes veteres scriptores extulerit, ut iterum æquiores esse d[e]buerint Censores Cl. Episcopio, qui alicubi Socinum laudaverit, […] aliqua bona ex ipso didicisse fassus sit. Hæc misera servitus ne in P[…]patu quidem à probis & doctis viris ferri posset, & ubi tandem m[a]nebit præceptum Apostolicum, *omnia probate, & quod bonum est tene[te]*. Sed crimen jam apud istos novos fidei dominatores est, unionem, v[…] gemmam ex sterquilinio tollere. Quid facient ergo Bullingero su[…] qui in caput 1. Epist. ad Romanos scribere ausus est, *unum Seneca[m] plus sincerioris Theologiæ posteritati reliquisse, quam omnes fere omnium Sch[o]lasticorum libros.* Item, Seneca plus sinceræ Theologiæ habet, qua[m] omnes Scholastici, qui tamen Seneca inferni pœnas post hanc vita[m] aperte deridet, ne alia nunc dicam, & nobis crimen erit Socini i[n]genium laudare, & quæ vere ac pie scripsit in nostrum usum tran[s]ferre. Quid facerent censores Salviano Massiliensi, qui serio deplo[…]rat plus non dicam ingenii, sed plus etiam probitatis & castitat[is] fuisse in Arianis, qui Africam misere vastarunt, quam in sui seculi Ca[…]tholicis & orthodoxis. Et hunc ipsum tamen Salvianum, qui ausu[s] est etiam scribere solum Deum Iudicem novisse, qualiter hæretic[i] (Ariani, de his enim ibi agit) pro falsæ opinionis errore in die judic[ii] puniendi sint. At qui anathema in aliquem pronunciat, ille sibi ho[c] solius Dei judicium satis audacter videtur arrogare, nisi Scripturan[…] habeat aperte sibi præeuntem. Hunc ipsum tamen Salvianum ips[e] Cardinalis Baronius magnis laudibus extulit, & sui temporis Hie[…]remiam vocat; Illustris Iosephus Scaliger *Scriptorem Christianissimum* appellat, quo titulo quid honorificentius? Sed jam abrumpere co[…]gor, Deum rogans, clarissime Vir, & animo meo charissime Frater[,] ut te diutissime valentem omni benedictionum genere felicem ess[e] velit, cum optima sorore mea, & Christianissima fœmina, præclara & felicissima heroina Socru tua, cui meo nomine salutem cum tota familia (si placet) nunciabis. Etiam magnus noster Nestor, quem admiratione & amore obsequiosissimo prosequor, quæso data occasione à me salveat aliique fratres & amici omnes, qui tibi adsunt. Raptim & admodum properante calamo, Lupesteni, 14 Ianuarii 1631. quem annum tibi felicissimum opto.

Per nautæ festinationem non licuit relegere, nec putabam me tam fore prolixum.

IOAN-

IOANNI UYTENBOGARDO,

CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Reverende Vir,

Omnia in schedula placent, tum discursus ille de spirantibus & non spirantibus, tum libelli colophon. erudite, apposite, ac non sine sale aliquo autori suas artes reponis. Quare noli diutius multorum expectationem morari. Professorum libellum legam, otii plus nactus, & quid sentiam, libere exponam. Excerpta illa Thysio & Walæo fuisse lecta ante & visa mihi retulit Polyander. Negant σοφιστικῶς sibi visa, quia non singulis. Heri Amstelodamo reversus sum, ubi de commodis mihi ac D. Vossio ædibus dispeximus. Statuerat mecum ire Vossius, sed postero die cum accinctus essem itineri, mutavit sententiam, ac filium natu majorem misit. Scripsi D. Vossium operam suam addixisse Amstelodamensibus. Hæc res Professores nostros, potissimum Theologos anxie habet, qui missis Hagam Magnifico Rectore & Theologorum uno Curatores incitarunt, uti cœptum negotium interturbent. Vocatus Hagam ipsorum mandato Vossius, per literas à Syndico nostro jussu Curatorum exaratas, & quidem imperiose satis: summa literarum est: ne ulterius se nisi consciis Curatoribus Amstelodamensibus obstringat. Omnem lapidem movebunt, ut virum istum retineant, non quod ipsi bene velint, oderunt enim, verum ut Amstelodamensibus adversentur, & optima procerum istius urbis consilia eludant. Vossio firmandus animus per D. Beaumontium, Reigersbergium, etiam N. Mylium. Cum ipsis libebat exauctorarunt virum, Collegio ejectum ignominiose habuerunt: convictores uti aleret; privatim, quos vellet, institueret, interdixerunt: Synodicorum insuper rabiei ac tyrannidi objectus linguæ ac calamo catastas injici passus est. Cur non & illi integrum erit, rebus suis consulere? præsertim cum nullis promissis ipsis obstrictus sit. Animis opus est, & pectore firmo. Hoc agunt & agent, ut consilium de Schola ista Illustri prorsus evertant. Metuunt, ne si in illam urbem transmigret, ipsorum opera aliquando utantur Remonstrantes. Nescio, quæ non Ecclesiæ fulmina ipsi minentur. At frustra, si modo ipse sibi constet, nec Amstelodamenses deserat. Si fecerit, pœnitebit ipsum facti. Hæc argumenta, aliaque ipsi objicite. Est jam Hagæ. Omnis mora in damno est. Delegati Amstelodamensium monendi, ne animum despondeant. Primos impetus ubi fortiter sustinuerint, languebunt sequentes. Si quid ad hoc negotium consilio tuo conferre possis, confer. Versus istos in Fr. Iunii Epitaphio notatos silentio præteri. nec enim iis quæ scripseram ex aliorum relatu prorsus fido. Editionem enim, quam quæsivi, mihi comparare non possum. Immoderatius Catechismum Catholicum Reformatum commendasti viro isti nobili, & laudes istas quas in autorem congeris, verecunde amolitur. Notas tuas probo, excepta prima:

De sua ac Vossii ad Amstelod. Profess. vocatione.

Captiose.

prima: Nam non solum familiaris est illa vox Pontificiis, sed & B-bantici soli propria fere in isto sensu. Et distinguunt Pontificii in dogmata fidei, morum & rituum. Hæc raptim. Vale Vir summe nos ama, 15 Ian. 1631.

CORNELIO VANDER MYLE,
CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Hagam.

De Catechismo Pontif. Reformato.

Nobilissime Myli,

Spirant literæ tuæ eundem erga me affectum, quem in literarum studiosos jam olim prolixe effudisti. Si naturæ tuæ geniu spectem, & insitam erga Musarum alumnos facilitatem, proprieta quadam tibi regimen illud in hac Academia debetur, quo tam gl-riose tot annis functus es. Sæpius Professores isti, quos reliquos h-bemus ex publico naufragio, quoties ad familiare cum illis coll-quium devenio, in hæc verba erumpunt: Desideramus Mylium. E- inter illos postremus non sum, qui per N. T. precium inveni ap- eos, qui literas æstimare didicerunt. Ex eodem illo tuo affectu pr-venit, quod libelli istius censuris meis interpolati autorem immoc-cis laudibus prosequaris. Nec gratiam, nec gloriam ex isto ope- aucupor. Bene volo Ecclesiæ Reformatæ & doctrinæ tot mart-rum, ac Patriæ Patrum sanguine confirmatæ. Vtinam & libello il- fructus aliquis redeat ad illos, quos Romanæ Curiæ splendor exc-cat. Si ita prudentioribus visum, per me licet prodeat in lucem. S- unice cavendum, ne autor publice innotescat. Quæ Uytenbogard- annotavit emendavi, excepta prima censura. rationes ob quas ret-neri malim verba textus Pontificii, ipsi transcripsi. Quicquid sit, l- vicula illa sunt, nec delere gravabor, si in sententia perstet. Sed a- non N. T. consultum putat, uti libellum illum perlustrent & exam-nent Sylvæducenses Ecclesiastæ? Scio nasutulos illos esse, & rigidic-res in Pontificios, cum in hoc negotio prudenti ac circumspecta mc-deratione opus sit. nihil largiri volent, cum tamen largiendum al-quid sit, ne in omnibus dissentire videamur. Ista enim arte pellicier-di sunt. & quantum indulserit oportet ille Gentium Doctor, cum i- has adorandæ & suspiciendæ mansuetudinis, & æquitatis voces prc-rumperet, se omnibus omnia factum, ut aliquos Christo lucriface-ret. Abunde tamen à nobis cautum, ne cum Christo Belial, cum lu-ce tenebræ permixtæ putentur. Quæ porro agenda sunt prudenti- Tuæ committo. Ego fœtum expono. Tollat in usus vel suos, vel pu-blicos, qui volet. Heri Amstelodamo domum reversus sum, ubi mi-hi ac D. Vossio de ædibus prospectum. Theologi nostri per D. Cu-ratores hoc agunt, ut vocationem Vossii eludant, non quod tantu- ejus sit amor, sed ut Amstelodamensibus incommodent. Quæs- consiliis tuis præclara Reip. Amstelodamensis cœpta promove. In-terest ejus, uti viro isto potiantur. Vale Vir Nobiliss. & generosissi-me, & Barlæum tuum amare perge. Lugd. Bat. 15 Ian. 1631.

IOAN-

IOANNI UYTENBOGARDO, CASPARUS BARLÆUS S. P. D.

Hagam-Comitis.

R*Everende Vir, ac dilecte in Iesu Christo Frater*,

In Concilio Niceno nullos esse factos Anathematismos, verum est, si Canones ipsos xx, authenticos & Græcos spectes, quos videre est libelli hujus pag. 157. Imo nullibi istis Canonibus damnatur Arius. Interim negare non ausim in Confessione Synodi Nicenæ, quæ legitur pag. 182, Ario anathema scriptum esse, uti etiam patet ex iis quæ pag. 162 leguntur, necnon 160. Reformati itaque Doctores distinguunt inter ea, quæ acta sunt in toto Concilio Niceno, & Canones istos xx, politiam Ecclesiasticam concernentes. In prioribus dicunt damnatum Arium, cum ob hujus dogmata potissimum convocata fuerit Synodus. In Canonibus fatentur nullam Arii, aut dogmatum ejus fieri mentionem. Velim tamen . . . . . . ad Epistolam illam Constantini Imperatoris missam ad Alexandrum Episcopum Alexandriæ, & Arium, post turbatas ibidem & in universa Ægypto Arianis controversiis Ecclesias; Reperies eam pag. 62. Iudicat in illa Epistola Imperator Constantinus controversias, ab Alexandro & Ario motas non esse necessarias, sed inanis otii certationes, nec vulgi auribus credi illas debere, vocat quæstiones argutas & subtiles, &c. Et cum missa hæc sit Epistola per Osium Episcopum Cordubensem, magni tum nominis & doctrinæ virum, verisimile est ab ipso Osio fuisse conceptas. Licet postmodum & ipse & Constantinus Arium damnaverint. Affirmat vir clarissimus amicus noster Osium, post Concilium Nicenum concessisse in partes Arianorum, etiam ipsum Constantinum. Nec probare potest Cyrillum, fuisse primum Anathematizatorem in Concilio Ephesino, quod celebratum fuit ante Chalcedonense, Nam in Concilio Gangrensi, licet particulari, quod antevertit Ephesinum & Chalcedonense, adeoque Cyrilli ætatem, edita sunt Anathemata. Vide Canones, cum adjectis anathematismis.

Ecclesiastica.

Gangrense Anno 361. *Ephesinum*, 431. *Chalcedonense*, 451.

De loco Iustini mecum sollicitus est. Arbitratur Iustinum Ebionitas . . . ., quos tamen vocat ἐξ ἡμετέρου γένους, quia disputat contra Tryphonem Iudæum, itaque inter professione tenus Christianos refert. Ebionem autem ejusque sententiam damnavit Ignatius in epistola ad Philadelphios, dicens: *Si quis dicat unum esse Deum, & confiteatur Iesum Christum, sed eum esse nudum hominem putet, non autem unigenitum Dei Filium, &c. hujusmodi serpens est, fraudem & errorem prædicans in exitium hominum, & est ejusmodi inops sensu, cognomento Ebion.* Hæc ex Baronio notavi ad Annum Christi 73. 74. 75. Refert etiam Irenæus lib. 3. c. 4. Ioannem Apostolum cum in idem cum Ebione balneum venisset, dixisse: *Festinate fratres, egrediamur hinc, ne cadat balneum, & pereamus cum Ebione, qui intus est in balneo, propter ipsius impietatem.* Hæc ibidem Baronius. Consulendi essent ipsi autores. Verum an Iustinus ibidem Ebio-

Ex nostro genere.

Ebionitas intelligat, nulla necessitas cogit credere. Antecedentia consequentia examinanda forent.

Quod ad Catechesin Catholico-Reformatam attinet, non va laboro, ut edatur, per me licet, ut lateat. Si R. T. consultius pu Sylvæducenses non videre, non repugno. Sed quid si ipsis scribat, ut legant, & lectum libellum Hagam remittant, & quid de eo s tiant, perscribant. Postea quid facto opus sit deliberabimus. Alia ipsorum suffragiis editio urgeatur, provocabunt ad Professores, a Deputatos Synodi, aut ipsam Synodum. Quid suadeas fieri, can dus imperti.

Amstelodamenses non nisi de duobus Professoribus evocandis c crevere. De Iurisconsulto altum adhuc silentium. Qui audeat? Vossius abitu suo perculit Leidenses. Theologi ringuntur. Mota ipsum tempestas jam pene desæviit. Responsum Professorum (igno ce) ad prodromum nondum legi. Bis intra paucos dies fui Amst lodami, ut de ædibus mihi ac D. Vossio dispicerem. Prius nobis signatæ à Senatu & visæ haberi non potuerunt. Iam alias nacti mus commodas & amplas, *in de Spinhuys-straet*. Meas inhabita Syndicus Pauwius, Vossii, quæ ampliores sunt, Iacobus Roelan quam dispares Domini. Legam cras, Deo volente, & monebo si qu observavero. Vale Vir prudentissime. 27 Ian. 1630.

IOANNI UYTENBOGARDO,

CASPARUS BARLÆUS S. P. D.

Hagam. *De loco Iustini Martyris.* Magnum vallum Græcorum.

REverende Vir, & nostrorum μέγα ἕρκος Ἀχαιῶν, hoc est, Remo strantium, habes, quæ obiter in libelli hujus foros conjec Quisquiliæ sunt & stipulæ præ auro tuo & argento. Acc ratiora per temporis angustiam meditari non potui, quia videba responsionem tuam carceres mordere. Et præter tria illa argumen Professorum, nihil est dignum serio examine in chartulis IIII viro rum. Ad locum Iustini hæc noto:

1. Remonstrantes eum allegare, ut probent merito se meticulo siores esse in damnandis æternum iis, qui non cupiunt aut explicit fide credunt, filium esse ab æterno ex essentia patris per intellectio nem genitum: cum ex Iustini dialogo non subobscure colligatur Ecclesiam cum istis communionem coluisse, qui Christum ψιλὸν ἄν θρωπον dicebant. (Nudum hominem.) Argumentationem dico esse à majori ad minus hoc modo: Si Iustinus cum illis communionem coluit, ergo no peccant qui non audent tale ex albo vitæ expungere.

2. Iustinum intelligere Ebionitas probandum Professoribus. A illi habebant Christum pro puro homine. Esto. Quid vetat etiam i Ecclesia Christianorum fuisse ejus sententiæ homines? At Ebionita damnati. Agnosco. Fuerunt enim in aliis pluribus dogmatibus hæ retici. Et publica voce Ecclesiæ fuisse damnatos tempore Iustini, au ante non legi, Doctorum judiciis fateor.

3. Iusti-

3. Iustinum non intelligere Ebionitas, sic probo I. quia nullibi in ...is operibus, (quod sciam) Ebionitarum meminit. II. quia dicit ...um qui Christum non demonstrat prius exstitisse, & nasci hominem ...stinuisse, in errorem lapsum esse, non autem negare hunc esse Chri...um illum, in quo cardinem Christianismi ponit. Ergo vult tales ...apse Christum illum agnoscere. Quod de Ebionitis non dixerint ...rofessores. III. quia dicit errorem esse, non hæresin, non blasphe...iam; videtur in eo esse Iustinus, imo in eo est, ut elevet momentum ...ius controversiæ. IV. quia illos dicit esse, ex suo genere & ordine, ...æ verbo arctiorem necessitudinem & fidei communionem signifi...nt, quam eam quæ est nomine tenus, & professione externa Chri...anismi. Et quanquam cum Iudæo disputet, non propterea sequi...r, per illa verba ex nostro genere, intelligi debere titulo Christia...os, cum oppositio inter Iudæos & vere Christianos major sit, quam ...ter Iudæos & titulo Christianos; cum hi reapse Iudæi & Iudai...antes esse possint. Quod si conjungas, Iustinum illos habere pro sui ...eneris hominibus, & eos Christum illum non negare, re Christia...os ipsius judicio describi videas. Pontificios professione & titulo ...hristianos esse judicant Professores. sed an dicere iidem ausint, il...os Christum non negare? Qui possint; cum in Catechesi Palatina ...icantur, Christum reipsa abnegare.

4. Probent Professores apud Iustinum ullibi, ἀπὸ ἡμετέρου γένους signi...care titulo solum Christianos. Contra, ubicunque de talibus agit in ...oc dialogo; aut illos professione Christianos nominat, ut Marcio...itas, Valentinianos, Basilidianos, Saturninianos, quos à suis diserte ...ecernit: aut addit, illos professione Christianos doctrinas seductio...is spirituum docere, impia & blasphema docere, vid. pag. 196. ...dit. Commelinianæ. Tantum abest, ut tales dicat esse sui generis. ...irmiter mihi persuadeo, Iustinum intelligere eos, quos pro vere ...hristianis habuit, professione Christianos ubique perstringit ac ...amnat.

5. Quam durum & crudum, imo impium foret, Iustinum quamvis ...um Iudæo disputantem, Ebionitas, quorum præceptor scribitur ...aulum Apostolum calumniis onerasse, Petrum mendaciorum insi...nulasse, ex parte Iudæum, Essenum, Nazaræum, Cherinthianum, ...arpocratianum, vocasse sui ordinis homines.

6. Non est mirum, Iustinum, eos qui Christum habebant pro pu...o homine, habuisse pro Ecclesiæ suæ membris, cum & Socratem, & ...eraclitum pro Christianis habuerit. Scultetus in Analysi Defen...ionis Christianorum ad Antoninum Pium Imperatorem, (est ea Iu...tini) hæc scribit:

Hic objectio alia movetur: Christianos igitur tantum eos esse, qui ...ntra 150 annos vixerint.

Respondet, (Iustinus) non sequitur: quia Christus est primogeni...tus Dei, quicunque ergo cum illo vivunt, Christiani sunt, ut inter ...ræcos Socrates, Heraclitus; inter Barbaros, Abram, Elias.

Et in hoc ipso Dialogo, qui inscribitur Tryphon, sic refert Sculte...tus quæstione tertia:

3. Vtrum ſalvus futurús eſt is, qui hæc ita ſe habere ſciens, ad- dem tamen in Chriſtum obſervationem iſtorum, (rituum puta & ce- remoniarum Moſaicarum, nam de illis proxima egerat quæſtio) adjungat, necne?

Reſpondet: (Iuſtinus) ſuo judicio talem ſervatum iri, modo alios ad Chriſtum ex gentibus converſos in ſuam ſententiam non pert- hat, & opinionem neceſſitatis non fingat.

Hæc ſi toleravit Iuſtinus, quid mirum ſi & prius illud de Chri- puro homine toleraverit.

Hæc raptim. Vale Vir doctiſſime, & de bonis bene mereri per-. Ipſis Cal. Febr. 1631. ſummo mane.

IOANNI UYTENBOGARDO, CASPAR BARLÆVS S. P. D.

Hagam.

Reverende Vir,

Quæ de Conſtantino Imperatore, & Oſio, poſt Concilium Nicenum Arianiſmum amplexis, ſcire deſideras, jam habe.

Conſtantinum Imperatorem, extremo vitæ ſuæ tempore bapti- tum fuiſſe in ſuburbiis Nicomediæ, refert Euſebius Pamphili lib.. c. 61. 62. At præerat illis ſuburbiis, uti & Nicomediæ Euſebiu Epiſcopus Nicomedienſis, Arianorum anteſignanus & fautor pe- petuus. Vnde colligunt Patres nonnulli, illum, utpote ab Ariano ba- tizatum, in Arianorum perfidiam & dogmata conſenſiſſe.

Hieronymus in Chronico ſuo ad ultimum annum Imperii Co- ſtantini, ita ſcribit: Conſtantinus, extremo vitæ ſuæ tempore ab E- ſebio Nicomedienſi Epiſcopo baptizatus, in Arianum dogma dec- nat, à quo uſque in præſens tempus Eccleſiarum rapinæ, & totius o- bis ſecuta eſt diſcordia.

Habet eadem fere Iſidori Chronicon.

Vide etiam Theodoretum lib. 2. cap. 32.

Baronius ipſe conſequens hoc admittit, Conſtantinum in Arian rum perfidia baptizatum, ſiquidem conſtet ipſum ab Arianis baptiz tum. Verum antecedens hoc negat, & ad loca ſupra adducta frivo reſpondet. Nempe, propugnat fabulam veterem de Conſtantino Silveſtro Papa baptiſmate tincto.

Vide plura in Baronio, Tomo tertio ad Annum Chriſti 324. Co ſtantini 19. nec non locum egregium Luciferi Calaritani Epiſcop qui lib. 1. pro ſancto Athanaſio, cauſam exilii Athanaſii, in quod co jectus fuit poſt Concil. Nicenum, à Conſtantino, hanc dicit fuiſſ quod noluerit eſſe Arianus. Exſtat locus tomo tertio Baronii fol. 44

De Oſio hæc ſcribit Sulpitius Severus: Oſium quoque ab Hiſp nia in eandem perfidiam conſenſiſſe, opinio fuit: quod eo mirum a que incredibile videtur, quia omni fere ætatis ſuæ tempore conſta tiſſimus noſtrarum partium, & Nicena Synodus illo auctore confe cta habebatur: niſi fatiſcente ævo (etenim major centenario fuit, u

S. Hila

S. Hilarius in epistolis refert) deliraverit. Hæc Sulpicius. Hinc & Hilarii querela illa in Osium est, quod sepulcri sui, nempe corporis, nimium amans fuerit.

Meminit & lapsus Osii Sœbadius in libro contra Arianos scripto, de quo mentio est apud S. Hieronymum de Scriptoribus Ecclesiasticis in Sœbadio. Locus est disertus, sed prolixior. Vide Baron. tom. 3. fol. 704. aut videatur, si libet, ipse Hieronymus.

Vigilius Martyr contra Eutych. lib. 5. de ejusdem Osii lapsu, & cum Valente, & Vrsacio conspiratione ita scribit:

Immenso sane luctu, & implacabilibus lamentis prosecuti sunt sancti Patres funus præclarissimi viri, qui cum navem, qua tot tantaque maria navigaret inter Syrtes, scopulos, atque piratas, validis undique adversariis urgentibus ventis, jam ad portum salutis magna gloria perduxisset incolumem, ibi insperato naufragium fecit, universa Catholica Ecclesia expavescente. Ejusmodi Osii plane miserabili casu Catholicus orbis contremuit, concussæque sunt solidissimæ Petræ, &c.

Socrates lib. 2. cap. 26. Eccl. hist. fatetur illum fidei Arianæ consensisse, sed vi compulsum, & tormentis.

Idem scribit Athanasius epistola ad Solitarios.

Digna lectu sunt, quæ ex sua sententia subjungit Baronius, fol. 704. *Superavit (inquit) mea sententia lapsus Osii præteritorum omnium casum, sive Origenis, sive Tertulliani, vel quorumvis aliorum dixeris,* &c.

Probat postea Baronius fol. 706 & 707. Osium denuo resipuisse, sed argumentis stramineis prorsus & invalidis.

Aristarchus legit responsum istud Anonymi, dicit se non responsurum. uti in magnis doloribus fieri solet, stupet, alii gratulantur vapulanti. Ad componendas controversias Ecclesiæ Roterodamensis vocati sunt Hagam, ut audio, Polyander, Walæus, & de Dieu. D. Vigilantium, si Roterodami sit, velim moneri, uti curet exemplaria aliquot scripti Anti-Heynsiani mitti ad I. M. 1631. mense Februario.

IOANNI UYTENBOGARDO,

CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Hagam.

R*Everende Vir*,

De Actis Concilii Niceni à Gelasio Ciziceno editis, utrum ea genuina sint nec ne, nondum ex amico nostro intelligere potui. propius rem expendet excussis scriniis. Quæ D. Grotius scribit, verissima sunt, si spectes ipsos viginti Canones Nicenos extra omnem dubitationis aleam positos. Nullum enim illi habent anathema. Symbolum vero Nicenum prout ab Athanasio perscriptum transmissumque est ad Iovinianum Imperatorem, nullum itidem anathema additum habet. Verum Pontificii ex Scriptoribus Ecclesiasticis ac Patribus quibusdam plures colligunt Canones Concilii Niceni, *De voce Anathema.*

ceni, necnon Acta alia & Epistolas ejusdem Synodi ad Ecclesia
Alexandrinam, &c. in quibus Anathemata in Arium ingeminant
Hæc an supposititia omnia sint, non est meum dijudicare. Nam
Theodoreto lib. 1. cap. 8. video Epistolam Synodi citari supra-
Exsecratur. ctam, quæ ἀναθεματίζει. At Theodoretus iste magnæ est fidei & aut
ritatis. Salmasii annotationes Plinianæ, sive Solinianæ, hic prosta
magno ære, 23, ni fallor, florenis. Legi locum, in quo de Anathem
tis voce disserit. sed prolixior est, quam ut describi à me possit. E
cerpam quædam: hæc ille.

Ἀναθεματίζειν in sacra Scriptura idem volunt significare, diris ne
pe defigere ac devovere. quod Patres, *Anathematum vinculis innod*
& constringere, sæpe dicunt. Hesychius: ἀνάθεμα ἐπάρατος, ἀκοινώνητο

Execratus, à communione segregatus.

Duas hujus vocis significationes attulit, quarum ultima sola vera e
Qui ἐπάρατον & maledictum hoc nomine intelligi volunt, ἀνάθημα
ἀνάθεμα confundunt, & utrumque pro re dedicata & consecrata a
cipiunt, &c. Nusquam autem ἀνάθημα apud Græcos in malam pa
tem accipitur: nec illi unquam ἀνάθεμα dixere pro ἀνάθημα. Vt hi
liqueat aliud esse ἀνάθεμα aliud ἀνάθημα, licet contra sentiant viri d
ctissimi. Re quidem ipsa devotum & maledictum hominem signi
care potest τὸ ἀνάθεμα, sed verbi notio alia est, quæ proprie separatu
ac semotum designat, ut ex his verbis Pauli constat Epist. ad R
man. cap. 9. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, id est, sep
Communione segregatum. ratus & alienatus à Christo. Recte itaque Hesychius ἀκοινώνητον exp
suit. Et paulo post:

Hoc proprie ἀνάθεμα, res nempe separata & semota à reliquo co
pore & numero, aut ab usu privati alicujus exemta, ut Deo dicar
tur. Nec mirabitur tam diversæ esse significationis ἀνάθημα & ἀν
θεμα, qui scribit æque in diversa notione poni τὸ ἀναθεῖναι, & τὸ ἀναθέ
Et post:

Ergo ἀνάθεμα proprie est separatio ac segregatio ab aliquo corp
re, & societate. Qua voce in hoc sensu passim usi sunt post Apost
Segregare. los antiquæ Ecclesiæ Patres. Idem quippe est τὸ ἀναθεματίζειν & τὸ ἀφ
ρίζειν, &c. In plerisque quidem Conciliis ἀναθεματίζεσθαι in solis laic
locum habet, qui ab Ecclesia extorres fiunt. Nam Presbyteri pro
pter idem delictum removebantur tantum ab ordine, & in Eccles
Hæc momentum mihi habere videntur. retinebantur. At in Concilio Gangrensi, tam clericis quam laici
una pœna infligitur, τὸ ἀνάθεμα. Quod tamen commode exponen
dum est. Nam ἀνάθεμα *Presbyteri remotionem, &* ἀπόλεσιν *ab ordine &*
Abalienationem. *gradu significat*, Laici *vero* ἀνάθεμα *depulsionem ab Ecclesia.* Et sane q
A clero & ordine Presbyter si duxerit, ordine ipse depellendus. ab ordinis sui cœtu rejicitur ἀνάθεμα est, ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῆς τάξεως, quo
& μεθίστασθαι τῆς τάξεως dicitur in Synodo Neocæsariensi: πρεσβύτερος
ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μεθίστασθαι. Idem porro est ἀνατίθεσθαι & μεθίστασθ
ut supra ostendimus. Nihil aliud igitur significat τὸ ἀνάθεμα, quan
τὴν ἀπόβλησιν, ἀπόλεσιν, ἀφορισμὸν ab Ecclesia, & communione fide
Rejectionem, abalienationem, separationem. lium. Nulla prorsum devotionis, aut consecrationis in hac voc
significatio, ut persuasum hactenus fuisse video viris doctissimis
Quia vero pro magno malo ducitur extorrem fieri, & exulare ab e
corpore & societate, cujus te cupis esse participem, ex eo vice im
preca-

precationis usurpatum est. Vt enim, qui sibi credi volunt aliquid affirmantibus solent dicere, *ne vivam, peream, intestabilis sim, nisi hoc sit,* ita Iudæis & antiquis Christianis solennis in jurejurando formula *anathema sim*, hoc est, à Synagoga & Ecclesia exclusus. Vnde & καταναθεματίζειν sibi tale anathema imprecari. Apud Matth. cap. 26 de Petro Dominum abjurante: τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν. *Anathema sibi ipsi imprecabatur, si hominem vidisset.* Male vertunt: *tunc cœpit seipsum devovere.* Nec melius vulgaris, *tunc cœpit detestari.* Nec recte Erasmus: *execrari.* Sed de eo nos alibi latius. Et paulo post.

Pœna autem non fuit alia delinquentibus in Ecclesia Dei proposita, quam ἀνάθεμα, id est, separatio ab Ecclesia, & communione fidelium, &c. Hinc ἀναθεματίζειν pro ligare, & anathematum vinculis constringere exponunt, quod extra Ecclesiam pellere significat.

Hæc bona fide ex Plinianis exercitationibus Salmasii excerpsi. habentur latius & continuata serie pag. 1089, 1090, 1091.

Exemplaria adversus monstrosum specimen abunde jam hic prostant. Iudicant, etiam qui Aristarcho amicissimi sunt, illi impositam silendi necessitatem, nec quicquam posse ad locum reponi. De replica multi idem judicant. Vt facultati sapiat nondum rescire potui. Litem Amstelodamensibus movebunt super Schola ista illustri Curatores & Consules Leidenses, hisce Ordinum Comitiis. rem omnem & cœpta tanta eversa volent. Etiam D. Vossio iterum interdixere, ne ulterius cum Amstelodamensibus transigat. Sed quid transigendum supersit, non video. Operam suam illis addixit ἁπλῶς. Simpliciter. Et perstat in sententia. Hierarcha noster Fabricius in Professores Walæum & Polyandrum aliosque invehitur apud suos, quod de negotio Roterodamensi cum politicis sententias dixerint. Nihil adhuc de captivis Pastoribus decretum? aveo scire. Raptim 12 Mart. 1631.

IOANNI UYTENBOGARDO,

CASPARVS BARLÆVS S. P. D.

Hagam.

Reverende Vir,

Liber iste, quem de Magistratus in Ecclesiasticis jure scripsit amicus noster, Roterodami inter chartas D. Grotii ibidem in Curia asservatur. Dum enim in Viri istius ædes involatum fuit, etiam insontis autoris fœtum tenebris damnavit publicus furor. Forte, si res tanti sit, per Nobelium consulem repeti possit. Interea præfationem in qua mentio fit historiæ Uytenhovianæ, &c. describi ex adversariis curat noster. Mittam proximo die Sabbathi. Integrum tractatum describere molestius fuerit. Vltimum illud responsum, quo Professoribus respondistis, Medusæ caput est, ad quod stupent attoniti. Nihil culpant, nihil quiritantur. Silent, & quæ apoplecticorum solent esse signa pathognomonica, sensus omnis & motus expertes videntur. Nec vides, quibus remediis fortem illam apoplexiam & ἀφωνίαν solvere possint. Mihi adeo arrisit ista replicatio, ut una

Iudicium de Replica ad responsum Professorum contra Prodromum Remonstrantium.

una lectione ſatiari non potuerim. Reſponſiones ad argumenta in, quibus anathemate percuti volunt, male de SS. Triade ſentientes, aptæ ſunt & nervoſæ. Non es ex eorum numero doctiſſime Uytenbogarde, qui eloquentiam levibus & inanibus ſonis corrumpunt. Res graves tractas graviter, levicula ita, ut gravia videri poſſint. ... na, perenna. Non alius idoneus magis antagoniſtes facultati opponi poteſt. δύναμιν θεολογικὴν facis ἀδύνατον καὶ ἀσθενῆ. Decretum illud Ord. General. de captivis Paſtoribus non omni ex parte placet. ... deo quorundam callidis conſiliis moras quæri, uſque dum Saturnus ac triſtes dii meridianum noſtrum teneant. Et quorſum iſta co... tio? niſi ut novis declarationibus vexentur miſeri, & in arctum co... pingantur conſcientiæ eorum, quorum corpora hactenus arcte ... bitarunt. Vale Vir doctiſſime, & ſi quid de captivis porro ſtatutum ſit, aut ſtatuetur, tribus me verbis per occaſionem certiorem f... Raptim. 26 Mart. 1631.

Potentiam ſeu facultatem Theologicam.
Impotentem & infirmam.

IOHANNI UYTENBOGARDO,

CASPARVS BARLÆVS S.P.D.

Hagam.

De collatione cum Remonſtr. inſtituenda.

R*Everende Vir*,

Heſterno die, cum convivio hic celebriori Doctoris cujuſdam intereſſem, una cum IIII viris, multus mihi fuit variis ... rebus cum Walæo ſermo, poſt turbatos, ut fieri ſolet, menſæ ordines. Tandem obnixe à me petiit, uti ad Eccleſias ipſorum redire velim, humaniſſime ſe mecum acturos. Reſpondi ego: Ordines Generales jam Collationem parare inter captivos Paſtores, alioſque Synodicos Gelriæ, ad eam etiam ipſum vocandum; monui & rogavi uti in ea iſtiuſmodi conciliationis viam inirent, quam & ego bona conſcientia ſequi poſſem. Ad hæc verba regeſſit: Non arbitror negotium illud inſtitutæ Collationis ſucceſſurum, Ordines Gelriæ gravantur huc mittere Deputatos ſuos, aut eos qui per litteras Ord. General. ſunt exciti. Non dubito quin ad ipſum hæc è Gelria perſcribantur. Etiam ipſi non uſque adeo videbatur arridere hæc collatio. Addebat: ſi inſtituenda ſit Collatio, utilius illam inſtitui poſſe cum Remonſtrantium coryphæis ac directoribus. Non ſinent illi, ut dicam quod ſentio, res illas à Synodis ad iſtiuſmodi conventus devolvi, quales damnavit Synodus Schoonhoviana. Vale Vir doctiſſime. 29 Mart. 1631.

Reverendo, ſummæque eruditionis ac pietatis Viro,

Domino N. N.

LIbro tuo, quo ad eum, quem ego quondam ſcripſeram, Eruditiſſime N. reſpondiſti, adeo non offenſus fui, ut etiam gratias tibi

tun

tunc intra animum meum egerim, nunc autem & hisce agam literis, primum quod non tantum humane, sed & valde officiose mecum egeris, ita,ut queri nihil possim, nisi quod in me prædicando modum interdum excedis: deinde vero quod multa me docueris partim utilia, partim jucunda scitu, neque exemplo tuo excitaveris, ad penitus expendendum sensus sacrorum librorum. Bene autem in Epistola tua, quæ mihi longe gratissima advenit, de me judicas, non esse me eorum in numero, qui ob sententias, salva pietate dissentientes, alieno à quoquam sim animo, aut boni alicujus amicitiam repudiem. Etiam in libro de vera Religione, quem jam percurri, relecturus & posthac, multa invenio summo cum judicio observata: illud vero seculo gratulor, repertos homines, qui neutiquam in controversiis subtilibus tantum ponant, quantum in vera vitæ emendatione, & quotidiano ad sanctitatem profectu. Vtinam & mea scripta aliquid ad hoc studium, in animis hominum excitandum inflammandumque conferre possint: tunc enim frustra me vixisse hactenus existimarem. Liber de veritate Religionis Christianæ magis ut esset nobis solatio, quam ut aliis documento, scriptus, non video quid post tot aliorum labores utilitatis afferre possit, nisi ipsa forte brevitate: si quid tamen in eo est, quod tibi tuique similibus placeat,id mihi supra spem eveniet. Libris de jure belli & pacis id præcipue propositum habui, ut feritatem illam, non Christianis tantum, sed & hominibus indignam, ad bella pro lubitu suscipienda, pro lubitu gerenda, quam gliscere tot populorum malo quotidie video, quantum in me esset, sedarem. Gaudeo ad Principum quorundam manus eos libros venisse, qui utinam partem eorum meliorem in animum suum admitterent. Nullus enim mihi ex eo labore suavior posset fructus contingere. Te vero quod attinet, credas rogo, si quid unquam facere possim, tui aut eorum, quos singulariter amas, causa, experturum te, quanti te tuo merito faciam. Nunc cum aliud possim nihil, Dominum Iesum supplice animo veneror, ut tibi aliisque pietatem promoventibus propitius adsit. Lutetiæ 10 Maji, 1631.

Tui nominis studiosiss.

HVGO GROTIVS.

Ad Clarissimum Virum Dn.

FOrte adversis meis hoc debeo Vir Clariss. quod nomen meum latius quam pro merito spargitur, alioque obscurius per se, quam ut inter tot & tantæ eruditionis sidera locum aliquem obtinere possit. Cæterum si qui sunt, qui nos quoque respiciunt, multum illis debeo, vel ob hoc, quod id quoque ad virtutis ac literarum studia non leve incitamentum est, credere se in aliqua lucis parte versari. Tibi vero, qui tam rara comitate amicitiam tuam, quam sane facio maximi, & offers mihi, & re ipsa ostendis, nisi gratiam habeam maximam,multum absim ab iis,quibus me pingis colo-

 ribus.

ribus. Neque tam rustice verecundus putari volo, ut, si occasio ferat, non ausim uti tam amice se offerentis officio; sed ea lege, ut si quid hic sit, quod tui tuorumve causa fieri possit, id ne alteri potius quam mihi injungas. Vale Vir Clariss. 10 Maji, 1631, Lutetiæ.

Tuæ claritati addictissimus

HVGO GROTIVS

IOHANNI UYTENBOGARDO

CASPARVS BARLÆVS S.P.D.

Hagam.

De Concionatorum Remonst. ex arce Lupesteyn. liberatione.

INgenti me gaudio perfudit, clarissime Uytenbogarde, allatum [ad] nos de liberatis captivis nuncium. Bene habet, tandem luci ac libertati pristinæ restitutos lucis ac libertatis Euangelicæ præcon[es]. Quod à Procerum patriæ nostræ facilitate impetrari non potuit, [id] ingenio tandem impetravere. Et hoc recte. Libertatem juris naturalis esse perhibent Iurisconsulti. Illi ergo studere fas est, quotqu[ot] naturam ac sui amorem non exuere. Excessere omnes adytis, [at] potius carcere, alteri adhuc inclusi, è quo liberationem tantope[re] optavere Platonici, tantopere Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος. [Ex] illo humana industria erepti sunt; ex hoc sola mors eruet, ubi summo liberatori visum. In illum reverti possunt, in alterum illum, u[bi] semel exierint, redire non dabitur, captivitatis puta titulo. Ego [li]beratis, & aëre nobiscum liberiore fruentibus gratulor, nec futuru[m] spero, ut posthac patria nostra pergat προδιδόναι. Videbaris postr[e]mis tuis ad me litteris aliquid petere velle, si quando tertiam Poematum meorum Editionem adornarem. Fac sciam, quid velis. N[i]hil est quod tui causa, & non suscipere libenter, & perficere cupiar[m]. Voluissem in iis meminisse Herois istius, cujus sanguine ferrum irr[ora]buit, necnon tui & aliorum. sed non licuit, quoad Leidæ mihi v[i]vendum fuit. Optime novi, quid officii mei sit. sed alibi metus, ali[bi] muneris ratio prohibent facere, aliàs facienda. Vale vir clarissim[e] & prudentissime, cum uxore & familia, Amstelod. 24 Iul. 1631.

Omnium hominum sapientissimus Socrates.

Tradere.

In liberationem Captivorum Remonstrantium.

QVos tristes tenebræ, formidatique penates,
Ferrat æque diu detinuere seræ,
Absolvit nox una viros. Sic, victa dolore,
Ipsa sibi pietas repperit arte viam.
Et quod non potuit precibus, jam perficit astu,
Fortunæ vindex ingeniosa suæ.
Claudite Idumæi vastâ sacra funera petrâ,
Et tumulum armiferis cingite militibus.
Claudite vos Christo famulantia nomina, Belgæ.
Et captos totis cingite fluminibus.

N.

Nil agitis. cessere duci custosque, foresque.
Iam famulus, illo vindice, claustra patent.

N. N.

SIMONI EPISCOPIO,

CASPARVS BARLÆVS S.P.D.

A Comitiis Ordd. proximis, Episcopi Clarissime, nihil causæ communi metuo. Ingens erit malacia, ubi Amstelodamenses cordatius loqui in animum inducent. Audio hic decretum esse, ne posthac Edicta illa in Remonstrantes rata habeantur, aut executioni mandentur. Hæc turbis, odiisque materiam præbere, & facem dissidiorum motibus novis accendere. Ita futurum spero, ut idem ille, qui fluctus hosce aliquando movit, Neptunus, eosdem tridenti suo componat. Vale Vir clarissime & doctissime. Vxorem, D. Couwenhovium aliosque amicos & collegas meo nomine saluta. Raptim x Sept. CIƆ IƆ XXXI. Amstelod.

Clarissimo Viro,

D. CASPARO BARLÆO,

COGNATO SVO,

PETRVS CVNÆVS S. D.

Amstelædamum.

De sculptura male libro suo præfixa.

Literas tuas, Cognatorum dilectissime, quas 29 Decembris ad me dedisti, octavo demum die, ex quo scriptæ erant, accepi. Non judicabam eas responso celeri opus habere. Quare hoc distuli, donec navigationi pervius foret lacus. Quod mirari quosdam scribis, in sculptura tituli librorum meorum de Rep. Hebræorum, Mosen à sinistris, Aaronem autem à dextris stare, nescio utrum à typographo sit casu, an studio ita factum. At plane me & inconsulto & ignorante factum esse scio, cum nec unquam ante intellexerim picturam titulo accessuram, & inter excudendum nulla totius operis pagina à me conspecta, nedum correcta fuerit. Adeo universam eam rem commisi typographo, qui nihil aliud à me petiit, nisi ut permissu meo recudere eum tractatum sibi liceret. Accedit quod sententia mea super ἀρχιερατικῇ jure, ac super Principum & Regum potestate in rebus sacris non ex picta editionis fronte, sed ex libri primi capite decimo quarto adeo manifeste appareat, ut hæc res etiam invidiam mihi & quorundam indignationem pepererit. Et sane etiam currente prælo admonuit me amicus meus, non infimi ordinis Theologus, an non possim probare D. Francisci Iunii versionem super amiculo sacro Ebjatharis Pontificis, quod sibi David applicavit 1 Sam. cap. 30. vers. 7, cum eam versionem reprehenderim in dicto capite 14, lib. 1. Attuli

Primi confessus.

 autem

autem ei graves & justas rationes, cur in sententia mea contra em interpretationem adhuc persisterem. Vide, quæso, locum, & exc e. Non enim ibi scriptum est לדוד *le David* (quod forte posset verti *in Davidis gratiam*) sed אל דוד *El David*, *Ad Davidem*. Sed de his al s. Gratulor tibi initium susceptarum lectionum, & ut feliciter pr o procedat, precor. Quod optas, ut instituto isti tale adferre de s possis, quale adferri à Professore par est, id totum modestiæ tuæ l- scribo. Nemo enim est, qui nescit quam possint omnia præclar b excelsa tua indole, & eximia doctrina proficisci. De Sexto Empi- co, fac, ut scribis. Nihil enim est, quod magis huic seculo de s. Avunculus meus Regemorterus jam pridem discesserat, quare do ex ejus ad nos adventu, aliquam moram proposito tuo injectam fi- se. Nunc te exspectabo ut primum ad nos per lectiones vest s venire poteris. Vxor mea nudius tertius filiolam mihi peper. De tua idem intelligere cupio. Nisi forte masculam prolem ma s. In qua re votis tuis faveo, & scis te hac re à me vinci, qui tril s masculis subnixus sum. Vale Vir clarissime, & cognate conjuncti- me, & uxorem liberosque saluta. Lugd. Bat. 12 Ianuarii 1632.

IOHANNI UYTENBOGARDO, DANIEL TILENVS.

MONSIEVR,

Vous verrez deux copies de mon Testament, l'une en L- tin, faite il y aura tantost un an, qui ne doit estre mis mains de l'executeur; l'autre en François, en la forme, qu'il pour estre produit en justice si le cas y eschet. Quant à la copie Latin elle doit estre communiquée par delà à ceux que vous estimerez propos, pour servir à faire voir la Retractation de la doctrine cont tenuë en mon Syntagma. Vray est, que je composay en partant d Sedan, un autre traité en forme de Dialogue, touchant les contro verses, si vous desirez, je vous le pourray envoyer. Ie l'avois fait e intention de le faire servir non seulement de palinodie, mais aus d'un essay de quelque διαλλαγῆς, auparavant ce malheureux Synod de Dordrecht, que la playe de l'Eglise n'estoit pas encor à mon op nion devenuë fistule & ulcere incurable, telle que je la voy mainte nant. Ie ne sçay si vous avez sceu qu'au Consistoire de Charenton esté fait un decret de recevoir à la Cene les Lutheriens, qui toutes fois ny mettent pas la presse. Ie n'ay rien apprins de Monsieur Gro tius, depuis son partement de Hollande; il a escrit à quelques autre amis de Hambourg, non pas à moy, qui n'ay pas laissé de luy escrir par Madamoiselle sa femme, à laquelle on attribue icy generalemen la cause de son depart de Paris, dont on croit, que l'un & l'autre on juste suject de se repentir. Ie n'apprens plus rien de l'estat de no freres pres de vous; Ce nombre est si petit icy, que nous pouvon bien dire; *Vbi duo vel tres, ibi Ecclesia, etiamsi sint laici.* Cependant i const

Reconci- liationis.

onſte qu'il y a meſmes des Miniſtres, tant icy, que plus loing en rançe qui cognoiſſent la verité, & la detiennent en injuſtice, leur varice les liant auſſi bien par le ventre avec de petites cordelettes, omme pluſieurs Beneficiers & Officiers en l'Egliſe Romaine s'y rouvent attachez par les gros cables de leurs Abbayes & Eveſchez. Dieu trouvera ailleurs des pierres plus propres pour en ſuſciter des nfans à Abraham. Derechef, je vous prie de me faire bien toſt reponſe, & ſur ce je me recommande à vos ſainctes prieres, ſaluant bien-humblement vos bonnes graces, ſans oublier Monſieur Epiſcopius, & tous les autres freres & bons amis, priant Dieu,

Monſieur, de vous conſerver longuement & heureuſement, pour e bien de ſon Egliſe. De Paris, ce 20 Iuillet, 1632.

VALENTINO GRVNEWALDO,

M. R. S. P.

AD literas tuas, mi Valentine, pr. non. Aug. datas, antequam Amſterodamo diſcederem, reſpondi: reſtabat, ut, quæ petiveras, hinc tibi mitterem, quæ cum his literis una habebis. In Polonia novum nos habere Regem Vladiſlaum defuncti primogenitum, fama ſine dubio ante meas literas iſtuc deferet: de illo ſecunda quæque nobis pollicemur. Tenuit id nonnihil ſuſpenſam electionem, quod Pontificii nonnullos, qui de Trinitate minus recte ſentiant, à pace Religionis Regi futuro juranda excluſos volebant: ſed audio tandem, veteri mori omnia relicta, allaborante præſertim Radzivilio Principe aliiſque, quos Euangelicos vocant, qui ne eodem exemplo in ſe aliquando faba cuderetur, verebantur. Vale, mi amice ac frater. Dab. Dantiſci pr. Kal. Decembris, anno 1632.

Clariſſimo, & admodum Reverendo

D. SIMONI EPISCOPIO,

S. amiciſſimam dico

IOHANNES BEVERWYCKIVS.

Rotterodamum. *De vita termino.*

QVem adoleſcens olim Dei verbum ſæpius populo, quandoque ſtudioſæ juventuti interpretantem audiverim, cujus mores nive candidiores noverim, cujus ſummam eruditionem & inculpatam probitatem perſpectam habeo; hunc ego te virum, vir admodum reverende, quod ſerio amem, & omni cultu proſequar, nemo opinor bonus, nemo veræ virtutis amans vitio mihi vertere poteſt. Ab eo tempore quo Lugduni colere virtutes tuas didici, non deſii te amare, & fauſta omnia à Deo precari, quæ tibi tandem poſt tot tempeſtates contigiſſe ex animo gratulor. Sed ne me gratis amare

amare cenſeas, en tibi quæſtionem, quæ multos admodum habuit exercitos, de vitæ noſtræ termino, quam ſpes eſt pro intellectu humano, & arte Medica te expoſiturum. Alii enim plane fixum æterna & immutabili fatorum lege exiſtimant; alii intemperantia & mille caſibus ante diem accelerari, & temperanter, atque convenienter naturæ vivendo produci. Poſterior hæc opinio Medicis magis arridet, quam ad artis ſuæ authoritatem facere arbitrantur. Sed non levis momenti argumenta militare videntur pro priore, quæ Medicinæ neceſſitatem convellere nonnullis videtur, aliis non item. Inde hoc dilemma citatum à Cicerone lib. de Fato, Si fatum tibi ſit ex hoc morbo non convaleſcere, ſive tu Medicum adhibueris, ſive non, non convaleſces: ſed alterutrum fatum eſt: Medicum ergo adhibere nihil attinet. Sed totum hoc captioſum eſſe idem aſſerit, & tam fatale eſſe Medicum adhibere, quam convaleſcere. Vix aliter Seneca, qui cum de neceſſitate fati & mediis 2. natur. quæſt. 5. egiſſet, tandem addit: Cum ſanitas videatur de fato, debetur & Medico: quia ad nos beneficium fati per hujus manus venit. Idem, ubi tum alibi, tum ad Marciam cap. 20. fixum ſtatuit cuique terminum, eumque manere ſemper ubi poſitus eſt, nec ulterius diligentia, aut gratia promoveri; epiſtola tamen 58 non veretur ſcribere, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quam nos ſumus, providentia periculis eximit, poſſe etiam aliquatenus noſtra quoque providera, longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars major perit, potuerimus regere & coercere. Quod ipſum exemplo Platonis ibidem confirmat, concluditque frugalitatem producere ſenectutem. Sed audiamus teſtimonia omni exceptione majora, & in quæ nulla cadere poteſt contrarietas. Priori ſententiæ favere videntur hæc Iobi verba: Breves dies hominis ſunt, numerus menſium apud te eſt Domine: conſtituiſti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. Huic gemina plane (juvat enim ſuadente poſt Baſilium patriæ noſtro ornamento ad Stobæum, ſacri codicis dogma cum ſententia Poëtæ conferre)

Stat ſua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vita.

Sed huic loco alterum apponerem ejuſdem Poëtæ, de Didone violenta morte ſublata,

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem.

Niſi ſcirem hunc ſua interpretatione, cum priore conciliare Cl. Salmaſium in Obſer. Plin. Verum poſteriori ſententiæ patrocinium quæritur ex aliis S. Scripturæ locis, ut ex eo quod dicitur Pſalm. 5 Impii & ſanguinarii non dimidiabunt dies ſuos: tum quod Deus in decalogo promittat parentum cultoribus vitam longiorem; & quod Ezechiæ Regi, indicta jam à Propheta morte, in quindecennium producta ſit vita. Sed qui hanc opinionem oppugnant, varie ad loca iſta reſpondent. Quidam *dies* interpretatur *negotia*, quæ improbi moliuntur, & exequi tentant ante vitæ ſuæ finem. Alii non dimidiabunt dies ſuos, exponunt, peribunt antequam ſperent. Polliceri enim impio

›i longam vitam, imo ſic vivere, quaſi nunquam morituros: ac li-
t vitam aliquando in decrepitam ſenectutem protollant, tamen
ia exceſſus ipſis eſt inopinus, & longas eorum ſpes prævertit, dici
n dimidiare dies ſuos. Sunt qui de eo vitæ humanæ termino intelli-
nt, quem multi aſſequuntur, ſcilicet 60, vel 70, vel etiam plurium
norum. Ad eam ætatem impios raro pervenire, quod vel in acie
dant, vel carnificis manu tollantur, vel veneno, vel alio quocum-
e modo præventi ad ſuum quidem, ſed ad juſtum & communem
eteris mortalibus vitæ finem pervenire non poſſint. Ad promiſſio-
em longioris vitæ, qua Deus invitat liberos ad parentum venera-
onem, reſpondent, hominum gratia ſic loqui Spiritum Sanctum,
eis cum balbutire nonnunquam conſueverit, ut prolongari dican-
ır obſequentium liberorum dies, cum longa & tranquilla vita bean-
ır, quæ ut ab immutabili decreto Dei pendeat, ita nihil annis eorum
ddi poſſe ad vitæ longioris curriculum. Sed longa eos vita frui
)eum velle, qui vitæ ſuæ authores venerantur. ita tamen, ut ſi talis
nte maturam ætatem è vita abripiatur, (quod non raro videmus)
ihilominus in ſuæ promiſſionis complemento conſtanter Deum
erſeverare, &c. Ad exemplum Ezechiæ reſpondent, 1. Singulare
liquod exemplum non evertere regulam, aut legem. 2. Sub hoc
untio tacitam contineri conditionem, moriturum ſcilicet Regem,
iſi ſeria pœnitudine ſe ad Deum convertat. Quæ cum ſubſequuta
t, revaluiſſe, & vita longiore potitum eſſe, inviolato tamen Dei de-
reto, eumque, quam Regi ab æterno μακροβιότητα deſignarat, hoc Vitæ prolongationem.
untio & pœnitentia palam facere voluiſſe. 3. Hæc verba Prophetæ,
norieris, &c. non alio facere, quam ut acri hac comminatione ad
œnitudinem compulſus à lethali ſuo morbo, (in quem juſto Dei ju-
licio inciderat) liberari poſſet, & vita ejus ad præfinitum terminum
rorogari: quæ alias periclitari, & in curſu fatiſcere per morbum
idebatur. Quod vero de artis Medicæ neceſſitate ambigi poſſet,
erminus vitæ ſi adeo fatalis ſit, eadem fere ſolvunt reſponſione,
uam ex Cicerone & Seneca attulimus. At hæc Medicorum nonnul-
is parum ſatisfaciunt, quorum alii conſtitutos à Natura pro pri-
nordiis, ex quibus conſtamus, vitæ limites accurate vivendo tranſi-
iri, & intemperantia abbreviari poſſe contendunt; alii fatalem qui-
lem, & cuique ſtatam vitæ periodum agnoſcunt, quam ut nemo ſu-
perare queat, ita vix quenquam naturæ legibus conficere. Ita multos
nte diem legitimum cibo & potu tam nimio, quam alieno tem-
pore modoque ſumptis interiiſſe; multos labore immodico enectos;
multos vigiliis, curis, angore, triſtitia ſpiritum ante tempus exha-
laſſe; multos luxu, deſidia, mollitie, torpore reſolutos emarcuiſſe;
multos ex aëris injuria vel contagione graviſſimos, & interdum le-
thales morbos contraxiſſe. Quod ſi ejuſmodi caſus omnes ad inevi-
tabilem fatorum legem referre volumus, parum utiliter nobis data
videtur libertas arbitrii verſans circa diſpenſationem victus, & fun-
ctiones naturales. Sed inquiunt ſubalterna non pugnare, & Deum
qui vitam indulget, indulgere & media, quæ nos in vita conſervant:
quibus brevem largiri decrevit, curare ut ea contingant, quæ vitæ
filum

filum abrumpere queant. Totum hoc, horribile arcanum (ut E1dius loqui solet) mihi videtur, & à te penitus explanari posse, a à mortalium nemine. Quam provinciam, Vir clariss. ut susciperee graveris, etiam atque etiam rogo. Interim vale, Vir præstantime, & me tui cultorem amare incipe. Dordrechti, 15 Ian. 1633.

SIMONI EPISCOPIO,

IOHANNES BEVERWYCKIVS S.P.D

Rotterdamum.

De vitæ termino.

C*Eleberrime, & eminentissime Vir,*

Non est quod excuses tarditatem literarum tuarum apud hominem tibi plane ignotum; cum & illam ipsam abunde compensaveris grata prolixitate. Tu non literas misisti, sed thesaurum reconditæ eruditionis. Communicavi eas cum viris sapientia & eruditione præstantibus, qui nihil se unquam eruditius, nihil elegantius, nihil solidius legisse prædicabant. Quamplurimos video facile in tuam ituros sententiam: non paucas tamen è nostris ab ea discessuros auguror. Equidem cum sciam non protinus arripiendum & arcte tenendum esse, præcipue in divinis, (ubi sæpe perhibetur μάντις ἄριστ☉, ὅστις εἰκάζει καλῶς) quicquid animum probabilitate quadam percutit, suspensus admodum detineor à providentia & præscientia Dei. Neminem negare arbitror, quod dicit Augustin. de Prædestin. cap. 14. *Deum præscire, quicquid futurum est.* Sive igitur præscientia illa sequatur rem futuram, ut docuit Iustinus quæst. ad Orthod. sive dicamus Deum quicquid præscit, etiam decrevisse ut fieret, & prædestinasse, ut colligi videtur ex Paulo ad Roman. VIII. 29. ὅς προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους, &c. Necesse erit fixum plane & immutabilem statuere vitæ nostræ terminum. Paulus, cui ex divina revelatione certum erat omnes in navi salvos fore, & è fœda tempestate, qua jactabantur, incolumes evasuros, cum tamen nautæ fugam adornare animadverteret, pronuntiare non dubitavit, nisi illi manerent, omnibus pereundum esse. Quemadmodum hic Dei promissum caussis secundis, & mediis alligatum est: ita volunt plerique, ne necessitatem Medicinæ excludere videantur, vitam hominis mediis & remediis, quæ Medicina suggerit, annexam, ut perducatur ad fatalem illum, &, ut loquitur Seneca, decretorium diem nulla arte, nullis votis evitabilem, aut superandum. Hunc mihi adhuc scrupulum ut eximas, tuaque ad artem Medicam plenius referas, si commodo tuo fieri possit (nolumus enim benignitatem tuam tibi incommodo esse) equidem vehementer exopto. Vale Theologorum Princeps, & salve à multis qui te hic amant, colunt, admirantur. Dordrechti XIX Maii CIↃ IↃ C XXXIII.

Vates optimus, quisquis Conjectat bene.

Locum Augustin. & Iustin. habeo ex Perkinsio de Prædest.

Quos præ-novit, & prædestinavit conformes, &c.

Responsa Episcopii ad hasce Beverovicii Epistolas, quia sæpius excusa sunt hic omisimus: ipsas vero Beverovicii Epistolas, quia aliter paulo antehac edita sunt, quam autographa sonant, hic denuo ex ipsis autographis fideliter expressa inserere placuit.

Rev

Reverendo admodum & Clarissimo Viro

M. SIMONI EPISCOPIO,

IOH. BEVEROVICIUS S. D.

REdeunt ad te V. C. literæ tuæ, sed aliis comitatæ, in quibus, præsertim posterioribus, si quid reperias, quod novam scribendi materiam suppeditat, ac quid addendum esse tibi vi-eatur, id jungi posset responso Salmasiano, quod Maire Lugduni ıcudit, & hæc omnia mole pene æquat. Ego interim pro labore, uem meo rogatu suscepisti, & honore qui ex prudentissimis & eruitissimis literis tuis ad me devenit, summas habeo gratias, meque ternum memorem & gratum fore spondeo, quandocunque me tuis ıandatis honorare tibi visum. Vir summe & venerande vale, & everovicium tuis meritis jam plane tibi devotum amare perge.)ordrechti 18 Ian. 1634. Rotterodamum.

Amplissimo Viro

D. IOANNI BEVERWICIO,

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

V*Ir Amplissime*,

Remitto cum gratiarum actione Epistolam istam cujus autorem apud te ab ingenio, & non minore in disputando contra Socinum ἀγχινοίᾳ quam ἀκριβείᾳ laudaveram. Legi eam non minus avide quam serio, si forte in ea reperirem ἀκριβέστερόν τι, aut quod ovis cogitationibus ansam mihi daret. Sed fefellit me opinio atque xspectatio mea. Nihil in ea dicitur quod non ab aliis jam antea ictum est sæpius, & à nobis in epistolis nostris satis, ut opinor, præoccupatum. Pythagoræus sum. Non lubens redeo sæpius per eandem viam. Nec Cytharædus Dordrechtum. Solertia. Accurata diligentia. Accuratius quid.

Laudatur, chorda qui semper oberrat eadem.

Westerburgii vestri epistola cur tantopere & longe ὑπὲρ τὴν ἀξίαν laudetur, non video. Ego Viri istius laudibus nolim quicquam detractum: Sed, si quid ego video (liceat mihi apud A. T. libere sententiam dicere) epistola ista præter λόγων εὐμορφίας & mentem στερροτέρην ἀδάμαντ☉ vix aliquid habet. Plura apparent ingenii & non inficeti eloquii lineamenta, quam subacti & defœcati judicii vestigia. Concionatur magis quam disputat, & in speciem verisimilibus potius ratiunculis, quam demonstrationibus pugnat. Ferri hoc posset & condonari ingenio hominis, si modo adsit ἐπιείκεια & moderatio animi: sed tota oratio in illis nil nisi φύσημα καὶ μολγὸς est. Vix sine fermento animi dissentientium à se rationes examinat; & cum rationibus impar Supra meritum. Verborum elegantiam. Adamante duriorem. Æquitas. Bulla & culeus.

par ſit, ſufficere credit ſi ſtomachum moveat, & diſſentientibus . bem ac maculam inurat, perinde quaſi adverſarium confutare ſit βλαβὴν καὶ μῶμον ἀνάψαι. Quæcunque adſerit, ea tanquam κυρίας δόξ admitti, & ἐμμαπέως ſine ſuffragio recipi vult: & bilem admiſcet quamlibet occaſionem, qua uſque adeo turgere videtur, ut in λοι- δορίαν non raro incidat, atque in coparum καὶ λαχανοπωλίδων am- rulenta convicia. Commotus es, inquies; nam te hic illic pupug. Noli credere, Vir Ampliſſime; iſta ne hilum me movent. Sputa i- ſunt ægri animi indicia, quæ ego non magis ægre fero, quam ſi t inſanus aut æger delirium patiens in faciem inſpuat. Ego meliore mentem illi precor, & innocentiæ meæ conſcientia me conſol. Tantum doleo iſtis convitiis ali atque acui odia promiſcuæ pleb in capita innocentium, magno Eccleſiæ & Reipublicæ damno. Al- que illo eſſet, jam callum obduxiſſet animus contra omnia iſta mal- dicta atque opprobria:

Maculam & ignominiam adſpergere. Prætoria edicta. Dictum factum. Verborum profluvium. Olitorum.

Δυσμενέες γὰρ πολλοὶ ἐφ' ἡμῖν μηχανόωνται.

Multi enim malevoli contra nos machinantur.

Atque hæc eſt cauſa quæ me aliquando impellit, ut iſtorum hominu malevolorum & maleferiatorum imperitiam acriore calamo pe- ſtringam: non quod iſto ſcribendi genere delecter, ſed ut larva iſtis detraham, qua miſeræ plebi imponunt, eamque tantum non tr- bunitiis ſuis concionibus & Catilinariis ſcriptis in rabiem & furi agunt. Nimirum diſſentientem à ſe vix ſine odio ferunt, & ſi quis quæ novitii, & χθὲς καὶ πρώην nati in ſcholis didicerunt, non ad crep tum digiti tanquam prætoria quædam edicta amplectatur, eum f gere atque odiſſe jubent, non aliter quam ſideratum, aut qui bide tal aliquod calcavit. His talibus fere ſuadeor, non ut aliter ſcriban ſed ut ne ſcribam, & ſilentio tutus ſim, quia ratione vix licet. I jam murmurantes audio ex iſto grege complures, quod Epiſcopi etiam Achivis iſtis principibus permixtus videatur in libro tuo. Ne deſunt qui mihi perſuaſum volunt hoc agere nonnullos ut Ill. DI Ordines edicto aliquo coerceant ulteriorem quæſtionis hujus de v tæ termino ventilationem. Commotam dicunt caveam medico rum: Rumpſum alioſque de ſtringendo calamo cogitare, & Theo logos metuere ne recidivam patiatur principalis de prædeſtinatior quæſtio. Quid futurum ſit, dies docebit. Ego cauſam non videc cur aut Ill. DD. Ordines de ſanciendo tali edicto deliberent, au maleferiati iſti homines edictum tale urgeant, niſi fortaſſe de cauſ ſuæ bonitate deſperent. Enimvero ex iſta quæſtione non depender res Græciæ nec patriæ noſtræ: nec ita nuper nata eſt hæc quæſtio ſed ab omni retro ævo exercuit plurimorum ingeniorum indu ſtriam. Et quid metuere opus habent, ut ea accuratiſſime ventiletu ii qui tantam cauſæ ſuæ fiduciam præ ſe ferunt, ut pene triumphar videantur, & diſſentientes à ſe tantum non exſibilent: quodque ca put rei eſt, nec hujus nec alterius cujuſcunque quæſtionis ventilatio nem electorum ſaluti vel hilum obeſſe poſſe perſuaſiſſimum habent Ego ſane eos nec de cauſæ ſuæ bonitate, nec de veritatis vi, nec d errorum inefficacia bene ſentire poſſe arbitror, quos tam facile Pa nicus quaſi terror quidam occupat. Non metuit ventilari veritas

Heri ac nuper.

ſec

ſed falſitas. Hæc paleam habet, imo tota palea eſt, quam vel levis aura difflare poteſt. Illa quanto magis ventilatur, tanto clarior inter & pulchrior emicat. Clariſſimum virum D. Rivetum audio etiam manum adhibuiſſe huic ventilabro. Eum ego virum magni facere cœpi poſtquam ſcripta ejus nuper in lucem edita videre mihi contigit. Certant in iis cum multijuga eruditione in dicendo gravitas, & cum ſubacto judicio orationis perſpicuitas: vix quicquam nuperum vidi, quod æque academia iſta dignum eſt, etſi ſubinde Remonſtrantibus ſine cauſâ, uti mihi quidem videtur, iniquior ſit. Quare non dubito, quin etiam ad hujus quæſtionis examen contulerit quod demorſos ungues ſapit, etſi à nobis δὶς διὰ πασῶν diſſentiat, uti intelligo. Ego interim Chriſtiano orbi gratulor quod quæſtionem iſtam in ſcenam dederis, ad quam ornandam occurrunt ingenia pæne omnia, & ſymbolam ſuam conferunt. Iudicent qui volent: certe ſi non ingrata hæc ætas, poſteritas ſaltem gratiam tibi habebit & referet. Vale Vir Ampliſſime, & me, ut facis, amare perge. 24 Aprilis 1634. Quam longiſſime.

Clariſſimo Doctiſſimo & Reverendo Viro
D. M. SIMONI EPISCOPIO,
Artium & Theologiæ Doctori,
IOANNES BEVEROVICIVS S.P.D.

Reverende & Clariſſime Vir,

Quas Roterodamo diſceſſurus ad me dederas, poſt decem menſes iterum in manus ſumpſi, & ſumma cum voluptate perlegi. Pro iis prius gratias, quas debeo, maximas egiſſem, niſi mittendam alteram quæſtionis noſtræ editionem hactenus exſpectaſſem. Hæc cum pluribus, quos nondum vidiſti, ad te redit: duo ex illis jam vitæ & diſputationis terminum attigere, Conſul van der Laan, & Theologus Iunius. D. Riveti laudes jam præcinuiſti, ſed lecta epiſtola quid judices, imo & de reliquis judicium tuum ſi perſcribere dignatus fueris, me & alios ingenii tui cultores beabis. Eruditas D. Niellii virtutes ſæpe celebrari audivi, etiam ex Paſtore meo D. Colvio, qui cum eo Amſtelodami cœnavit. Summam quoque Viri diligentiam & pietatem non ſemel mihi prædicavit illi quondam in arce Lupiſteinia ὁμοερκὴς Berckius. Hæc in me vehemens incendere deſiderium videre & ejus de hac quæſtione ſententiam. Et quamvis tu nodum hunc ita perſpicue extricaſſe merito judiceris, ut nihil cuiquam reliqueris, & non dubitem quin ille tibi plane ὁμόδοξος ſit: duo tamen idem cum dicunt non eſt idem: imprimis cum illi diverſa ſtudiorum ratio, & diſſimilis, ut fere fieri amat, quamvis in non diſſimili argumento genius. Noſti & Homericum iſtud σύν τε δύ' ἐρχομένω. Cœlo igitur iſti ſine termino etiam poſt Atlantem

Amſtelodamum.

Contubernalis.

Ejuſdem opinionis.

Cum duobus veni.

tem humeros ſupponat novus hic Hercules. Cujus reſponſo termino huic terminum figam, nunquam poſthac à me movendum. Reverende & Clariſſime Vir, vale, & me favoris tui rore porro aſpirge amantem, faventem. Raptim Dordrechti XIV Ian. novi anni XXXI, quem tibi, & optimæ uxori (cui brevi librum de ſanitate tuenda, Belgice ſcriptum, & innumeris verſibus à D. Catſio ornatum initam) fauſtum ac ſalutarem à Deo Opt. Max. precor.

Adorno alterum Epiſt. quæſtionum opus; ſed in quo ipſe præcipuas respondentis partes mihi ſumo.

WILHELMO WITZENDORFF SIMON EPISCOPIVS S.P.D.

Lugd. Batavorum.

PRæſtantiſſime D. Magiſter,

Non poteſt non gratum mihi eſſe deſiderium cognoſcendæ veritatis, quo te flagrare video. Scrutatores, Scripturarum amat Deus, & non raro eos dignatur ſingularis gratiæ ſuæ beneficio, ſi modo ſcrutationem comitetur pius animus, & qui præjudicium ſeposuit, ut poſſit ac velit, ſine gratia, ſine offenſa judicare. Nullus equidem dubito, quin iſto animo nuper colloquium meum expetiveris, & nunc deſideres reſponſum meum ad quæſtiones iſtas quas humaniſſimis tuis ad me literis complexus es. Habe ergo hoc reſponſum quod inpræſentiarum mitto inter medias curas & crebras occupationes non elaboratum, ſed pene dixerim præcipitatum, nullo alio fine, quam ut deſiderio tuo ſatisfaciam, & vadimonium obeam, ſi forte ex mutua hac collatione veluti ex ſilicum colliſione ſcintillæ emicare ſolet, Veritas, quam ambo amamus & quærimus, eluceſcat.

Ad ea quæ proponis primum reſpondebo, deinde, quæ eorum ſingulorum ad ſalutem cognoſcendorum neceſſitas ſit, paucis expediam. Ac primo quidem loco verſ. 12. cap. V. ad Romanos proponis: legi, inquis, & relegi diligenter, & in illa lectione hæc ſequentia inveni, ſive has tres aſſertiones: 1. *Per hominem peccatum in mundum introiit.* 2. *Per peccatum Mors, ſtipendium peccati.* 3. *Mors in omnes homines tranſiit. Ex qua (tertia) ſequitur.* 4. *Peccatum ad omnes pertranſiit etiam infantes.*

Fateor tres priores aſſertiones ſeſe in textu offerre, ſed in tertia aſſertione hoc deſidero, quod ei non addantur verba Paulina quæ immediate ſequuntur, & in quibus plurimum ſitum eſt ad rectam totius verſus ſententiam, prout oportet, exhauriendam. Hæc videlicet ἐφ ᾧ πάντες ἥμαρτον, quatenus (vel uti tua habet tranſlatio *eo quod*) omnes peccarunt. Hæc enim ſi ad tertiam propoſitionem addita fuiſſent, quartæ aſſertioni deducendæ non tam facile locus à te fuiſſe datus: Apparebit id ex reſponſione noſtra ad Syllogiſmum tuum quem ſubjicis, ubi verbo præmonuerim, per Mortem hic intelligi utrumque, mortem ſive condemnationem æternam, aut, ſi ita velis mortem

mortem temporalem etiam, sed quæ & quatenus illa sibi habet conjunctam sive succedaneam mortem æternam, eamque non solam quæ pœna damni, sed & quæ pœna sensus, sive cruciatuum æternorum dicitur. Hoc præmonere volui, ne de vocibus aut terminis postea lis sit. Hoc ita posito, videamus Syllogismum tuum: Ad quos pertransiit Mors illi peccarunt (nam Mors ad omnes pertransiit eo quod omnes peccarunt.) Sed Mors pertransiit ad omnes homines, etiam infantes, Ergo, omnes homines, ipsi quoque Infantes, peccarunt. Majorem propositionem admitto lubens. Sed minor probatione indiget: Mortem videlicet æternam, eamque quæ pœna sensus dicitur, pertransiisse ad infantes. Dices Apostolum uti voce Vniversali *omnes*. Hoc vero inquam ego non liquet, nec vim probandi habet. Non liquet, quia Apostolus diserte videtur, universalem illam restringere cum addit, quatenus, vel, eo quod omnes peccaverunt. Hoc ipso enim non obscure arguit se per vocem, *omnes*, non intelligi velle omnes in universum homines, sed eos tantum, qui peccati, aut peccatorum capaces sunt, in quorum ordine Infantes non sunt. Atque hoc est illud, uti paulo ante monebam, quod in assertione tua tertia desideratur, quodque quartæ tuæ assertionis vim omnem enervat. Sentiunt responsionis hujus vim ii qui urgent verba illa ἐφ' ᾧ, non per, *quatenus*, aut *eo quod*, sed per, *in quo* transferenda esse. Vident enim alioquin argumentum pro peccato Originali (quod tibi ipsum actuale peccatum Adami posteris omnibus imputatum est, uti ex colloquio nupero intelligebam, quod tamen à communi opinione plerorumque Theologorum abit) quod ex hoc loco desumi solet, laborare, recte an secus jam non disputo. Vocem vero universalem si urgere pertendas jam respondeo: 1. Eam vim probandi non habere. Nec enim raro Vniversales ejusmodi voces pro communibus usurpantur, & ad rem sive materiam de qua agitur restrictæ adhibentur. Hoc probatione non indiget. 2. Dico etiam vocem illam, *omnes*, hic necessario sic restringendam esse ob rationes duas. 1. Quia omnino ac prorsus impossibile est ut infantes peccent, quod, quamquam adeo planum est, ut prima pene notio mihi esse videatur, tamen ex eo irrefragabiliter evincitur, quod lex illis nulla nec divina nec humana ponatur aut poni possit. At sine lege peccatum committi non potest. Imo si omnino quis adeo ineptus reperiatur, ut iis legem latam dicat, quomodo obligatos eos dicet ad præstandum eam, quam ferri sibi non possunt intelligere. Dices, eos non posse quidem actualiter peccare, sed peccasse tamen in Adamo, in quo tanquam in stirpe generis humani fuerunt. Hoc vero est postulatum ingens, quod probandum est: id ex hoc textu probari non potest, si verba illa ἐφ' ᾧ interpreteris per, *eo quod*, vel *quatenus*. Nec sufficiet si dicas, aliter concipi non posse quomodo peccaverint. Hoc enim est petere τὸ ἐν ἀρχῇ. Quæritur enim an Apostolus, cum dicit, eo quod omnes peccaverunt, sub voce, *omnes*, etiam infantes complexus fuerit. Deinde dico, non minus absurdum esse, si non absurdius multo, infantem in alio peccare quam infantem peccare. Peccare & in alio peccare sunt plane repugnantia, Principium.

 si non

ſi non contradictoria. Nam in alio peccare eſt aliena voluntate pec-
care. At aliena voluntate qui peccat, ſua non peccat. Nihil magis
voluntarium eſt quam peccatum. Quod adeo verum & certum eſt,
ut ne adultus quidem aliena voluntate ſive in alio peccare poſſit.
2. Ratio eſt, quia, niſi hæc particula Vniverſalis reſtringatur in
quo dixi, ſenſu, tum neceſſario particula univerſalis in Antitheſi e-
jus comparationis Apoſtolicæ univerſaliter etiam accipienda erit,
hunc in modum: ſicut per unum hominem peccatum introiit in
mundum & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors
pervaſit eo quod, vel, quatenus, omnes peccaverunt: ſic per unum
hominem juſtitia intravit in mundum, & per juſtitiam vita: atque
ita in omnes homines vita pertranſiit eo quod vel quatenus *omnes*
obediverunt. Hoc non dubito quin abſurdum tibi ſit: quare & al-
terum ut abſurdum tibi videatur neceſſe eſt, inprimis ſi ſub particu-
la Vniverſali, *omnes*, etiam infantes comprehenſos velis. Hos enim
peccare aut in alio peccare, aut in alio reos fieri æternorum crucia-
tuum tam mihi videtur ab omni veriſimilitudine, æquitate & juſti-
tia alienum ut nihil ſupra. Quî peccare poteſt infantilis iſta ætas,
quæ necdum diſcrimen novit inter dextram & ſiniſtram? quomodo
in alio peccare poteſt quæ ſe nec eſſe, nec ab alio, nec in alio, eſſe
aut fuiſſe intelligit? ut vero etiam infans & innoxia iſta ætas crucia-
tuum æternorum rea fiat, quæ juſtitiæ aut æquitatis ratio permittit?
abſit, abſit à juſtiſſimo illo judice & rectitudinis omnis fonte, ut in-
noxios & ſontes pari jure cenſeat, & tam tenellas animas dignas ju-
dicet, ut de iis mereat carnifex Diabolus. Plura non addo.

Secundo loco agis de cap. v. Matthæi. *Quod nuper*, inquis, *adſer...
poſt ſedulam evolutionem adhuc dum adſerendum eſſe ſtatuo. Scilicet, qu...
Chriſtus opponat ſuam ſententiam corruptelis Phariſæorum.*

Reſpondeo, ſi per τὸ, *opponit*, ſcopum Chriſti intelligis, tum neg...
Si vero intelligis id quod ſcopo Chriſti conjunctum eſſe potuit, tu...
nolim ego quidem contradicere. Fieri enim potuit, & forte hic ill...
factum fuit, ut Chriſtus corruptelas aliquas Phariſæorum taxaveri...
iiſque doctrinam ſuam oppoſitam voluerit. Videntur hic illic ind...
cia quædam eſſe quæ id veriſimile faciunt. Sed ſcopum Chriſti fui...
ſe, hoc agere, videamus quomodo probes.

Primum, inquis, quia expreſſe aſſerit verſ. 20. perfectiorem eſ...
debere juſtitiam Apoſtolorum quam Phariſæorum: hi ſunt quos i...
ſeqq. taxat, &c.

Reſpondeo, miror cur cum de Iuſtitia loqueris, Apoſtolorum
tantum juſtitiam nomines, quaſi Chriſtus illorum tantum juſtitian
perfectiorem eſſe debere ſignificaverit. Hoc ſi ita eſt, caput hoc to-
tum ad nos Chriſtianos qua tales non pertinet. Quorſum ergo d...
ſenſu ejus enucleando ſolliciti ſumus? Vix operæ pretium eſt ea an-
xie ſcrutari quæ ad nos non pertinent, & in quibus ratio officii no-
ſtri poſita non eſt. Sufficit ut Apoſtoli tum temporis rectam Chriſt...
ſententiam perceperint: nullum ad nos damnum redire poteſt; ſi
non percipiamus id quod ad illos, qua Apoſtolos, dictum fuit. Eſto
tamen (neque enim libet jam ea de re contendere) ne hoc quidem

evincit

evincit ratio tua, quod Christus Apostolorum justitiam opposuerit corruptelis Pharisæorum, id est, quod eam perfectiorem esse voluerit *corrupta Pharisæorum justitia, & ex lege Dei minus recte proposita.* Non enim dicit textus, nisi justitia vestra abundaverit supra corruptam justitiam Pharisæorum (quamquam verum etiam est, nostram justitiam supra corruptam eorum justitiam abundare debere; quis enim id neget?) Sed tantum supra justitiam Pharisæorum. Tantum autem abest, ut per justitiam istam Pharisæorum intelligi à Christo credam, justitiam, sive corruptam, sive, ut alii loquuntur, hypocriticam, ut contra credam intelligi justitiam exactissimam & præstantissimam, quæ à Scribis & Pharisæis exercebatur, quippe qui religione & vitæ sanctimonia cæteris in populo longe præstabant, ut sensus sit, nisi justiores & sanctiores sitis quam ipsi præstantissimi & sanctissimi in populo vestro, quales sunt Scribæ & Pharisæi non pauci, non intrabitis in regnum cœlorum. Hæc interpretatio idcirco mihi placet, quod videatur alioquin nimis diluta & frigida futura Christi enunciatio tam serio & cum præfatione concepta. *Dico vobis, nisi, &c.* Ecqua enim vis inest orationi isti, si ejus sensus hic est, nisi justiores sitis quam sunt corrupti, perversi & hypocritæ Scribæ & Pharisæi? Contra vero, quam solida & seria est oratio, si dicas, Pharisæi & Scribæ eminent inter vos. Vitæ & religionis sanctæ studio, hinc in admiratione & amore sunt apud vos. At justitia vestra, ut cœlum consequamini non par, sed major esse debet & melior. Nec obstat huic interpretationi, quod Christus plerunque Pharisæos & Scribas taxet & redarguat variorum peccatorum, ac nominatim hypocriseos: enimvero id facit Christus quia non pauci inter eos erant atque ut plurimum ii qui se ipsi opponebant, quos istis vitiis esse contaminatos videbat. At fuisse inter eos etiam alios longe optimos non pauca fidem faciunt. Vide sis hæc loca Act. 26. 5. ubi Pharisæorum sectam vocat τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς Ιουδαικῆς Θρησκείας. Et institutionem sui dicit factam cap. 22. 3. κατ᾽ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου. Ad Philipp. 3. vers. 5. inter justas secundum carnem gloriandi rationes hanc etiam ponit, quod Religione fuisset Pharisæus & quomodo? vers. seq. idipsum exponit, cum ait, quod ad justitiam quæ est in lege (quid potuit Apostolus majus dicere?) irreprehensus vel potius irreprehensibilis vixi. Vide porro quæ Ioan. 3. de Nicodemo. Act. 5. de Gamaliele. Marc. 12. de Scriba illo dicuntur, aliaque complura quæ passim occurrunt.

Exquisitissimam sectam Iudaicæ religionis. Ad exquisitam formam Patriæ legis.

Hinc facile apparet rationem tuam secundam non incertam tantum, sed & plane falsam esse. Notum est, inquis, Pharisæos illos esse qui observantia externa legi satisfieri putarunt ex Matth. 23, 27, 28. & Luc. 11. à vers. 30. ad finem usque. At Christus in Antithesi semper docet quomodo leges Mosis non modo secundum externam observantiam, sed & cum interna intelligendæ sint. Obsecro enim te an tam fatuos fuisse credis legis Mosaicæ Doctores ut sola externa observantia legi satisfieri putarint? Sciebant utique in lege jubere Deum, ut diligatur ex tota anima, ex toto corde & ex omnibus viribus. Sciebant in Decalogo non adulterium, non furtum, non cæ-

dem tantum, sed & concupiscentiam rei alienæ vetari. Sciebant p[illegible] sim in lege obedientiam, misericordiam, &c. præferri legalib[illegible] omnibus cæremoniis & sacrificiis. Et ne dubites, vide quid de Sc[illegible] bâ legatur scriptum Marc. 12. vers. 32, 33. Et si fides Iosepho [illegible] que historiis habenda est, præclarissimæ sanctiones ad internam [illegible] gis observationem Pharisæorum Sectæ tribuuntur. Et quidni? [illegible] inter gentiles quidem paulo cordatiores reperias quemquam, [illegible] externam virtutis observantiam ab interna sejunctam pro virtu[illegible] umbra & larva non habuerit. Nosti illud Poëtæ etiam:

——— *Peccandi sola voluntas*
Facti crimen habet.

Neque vero his repugnant ea quæ de Pharisæis passim dicit Serv[illegible] tor, & nominatim in istis duobus, quæ adsignas, locis. Sic enim e[illegible] stimo, Servatorem non tribuere Scribis & Pharisæis crassam ista[illegible] sive inscitiam sive hypocrisin, quasi vel nescіverint prorsus exter[illegible] observantiæ legis internam conjungendam esse, vel quasi cum s[illegible] rent se interna carere, externa sola cum mundo histrioniam exercu[illegible] rint, utrumque hoc nimis vernile ac putidum mihi videtur, nimisq[illegible] longe alienum ab eo quod Apostolus illis tribuit Rom. 10. cum t[illegible] statur eos zelum Dei habuisse, etsi non secundum notitiam. Sed i[illegible] circo id facere, quia etiamsi non ignorarent, adeoque firmiter cr[illegible] derent potissimam observantiam legis in interna animi observant[illegible] sitam esse, impendio tamen nimis externam curabant, in eaque usq[illegible] adeo curiosi ac seduli erant, ut internam eamque potissimam neg[illegible] gerent, atque ita de larva ipsa sanctimoniæ adsumenda hypocrit[illegible] rum in morem magis essent solliciti, quam de animi morbis vitii[illegible] que repurgandis, & veræ virtutis vultu exprimendo, quod discu[illegible] renti per omnia manifestum esse arbitror. Hoc sensu hodieque om[illegible] nes istos Christianos hypocritas vocamus, qui sive superstitione, si[illegible] socordia quadam animi externæ Religionis exercitiis adeo imper[illegible] se student & incumbunt, ut de animo suo reformando vix ac ne vi[illegible] quidem cogitent, qui ut ille ait, Curios simulant & Bacchanalia vi[illegible] vunt, & cum virtutem verbis Herculis invadant, virtutem tame[illegible] verba, ut lucum ligna, putant, non virtutis odio, sed incuria au[illegible] inadvertentia.

Tertiæ Ratio est: Quoniam præcepta non adducuntur à Christ[illegible] ut in lege habentur, sed ut erant à Pharisæis depravata, & rudi popu[illegible] lo inculcata. Respondeo, si verba illa tua, ut in lege habentur, acci[illegible] pias præcise κατὰ τὸ ῥητὸν, agnosco. Si κατὰ τὴν διάνοιαν, nego. At sensu[illegible] legis, lex est. Sensus enim legis, anima legis est. Videamus qua[illegible] contra adfers.

Sic, inquis, in Deut. 5. 17. Exod. 20. 13. non habentur quæ i[illegible] Matthæo adducuntur, *Quisquis autem occiderit*, &c. Respondeo, at [illegible] reum esse judicio vel judicii, nihil aliud est quam reum esse capitali[illegible] pœnæ, tum certe verba ista ipsissimum legis divinæ sensum continent[illegible] Cur autem aliter sumi debeant ego non video, nec ratio ulla dar[illegible] potest. Quare quod addis, Pharisæos ista adjectione populo persua[illegible] sum voluisse, judicio non fore obnoxium, nisi manu occidisset, nul-

lius

ius est momenti. Recte enim persuasum id voluerunt populo, quia in homicidas, non vero in iratos, injuriosos, &c. capitalis pœna statuta fuerat divina lege. Verum enimvero ex sequentibus verbis tuis apparet te per vocem, *judicii*, intelligere condemnationem legis, qua odium, invidiam, aliaque, lex tanquam mala damnat & prohibet: quasi videlicet Pharisæi docuerint lege divina ista non prohiberi, aut pœna ulla divina digna censeri, si modo manus abstineantur à cæde: quod qua ratione à te probari possit, non video. Contrarium enim expresse in lege extat Lev. 19. 17, 18. *Ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo: corripiendo corripies proximum tuum, neque impinges illi crimen. Non ulcisceris te, neque reservabis (iram) contra filios populi tui. Sed diliges proximum tuum sicut teipsum. Ego Dominus.* Hanc legem Pharisæos aut ignorasse aut contemsisse cui fiet verisimile? Imo etiamsi nulla divina lex esset quæ odium, invidiam aliaque animi ægri aut ἐπιχαιρεκακίας vitia damnat, quis credat Pharisæos adeo rudes aut bardos fuisse, ut crediderint legem non requirere etiam animum ab omni odio alienum, sed manus tantum puras à sanguine? Inter gentiles vix quemquam reperias, quem non ipsa recta ratio contra docuit credere, sentire & profiteri. Aliena calamitate exultantis.

Quod subjicis, nec in Exod. 20. 7. nec in Deut. 5. 11. haberi quæ addita sunt Matth. 5. vers. 33. Sed persolves Domino, &c. Colorem non habet: nam non sensus tantum, sed pene ipsissima verba habentur. Num. 30. 3.

Quod addis, adjecta ea à Pharisæis significantibus Domino deberi, quod quis facturum se per nomen Domini jurasset, ne speciem quidem veri habet, nisi, *Domino deberi*, accipias pro debito præstandi propter Dominum; quod verissimum est & recte à Pharisæis acceptum. At si *Domino deberi* accipias pro debere illud Deo offerri tanquam donum, etiamsi alteri promissum sit cum juramento per nomen Domini facto, tum vero qua ratione probare possis Pharisæos, verba illa, *persolves Domino vota tua*, isto sensu accepisse, ne per transennam quidem videre possum. Conjectura ista ne probabilis quidem est: sicut nec illa quæ sequitur, quamque ex priore ista deducis, *Et ita, fenestram aperiebant fallendi proximum & jurandi temere.* cap. 23. Matthæi vers. 16. Nam præterquam quod hisce verbis significes Pharisæos adeo perverse legem fuisse interpretatos, ut fallere proximum licitum sibi crediderint, quodque sub ipsius legis obtentu fallere in animo habuerint (quod mihi ab omni verisimilitudine videtur alienum) qua ratione verba legis isto sensu interpretantes fenestram aperuerint fallendi proximum & temere jurandi, non capio; nam quin proximum dedita opera ac de industria fallere, scelus crediderint, ego nullus dubito: Temeraria juramenta etsi non crederent lege damnata, iisque forte tum ipsi tum alii ipsorum exemplo aut proprio motu adsuescerent, falsa tamen omnia ut lege damnata eos etiam damnasse non est dubitandum. Quod de iis dicitur cap. 23. Matth. vers. 16. id non obscure arguit eos in speciebus juramenti promissorii, quod in conscientia obligat, designandis perperam admodum docuisse, sed id ad rem hanc non facit.

Ultimo loco addis de libello repudii, ſed per parentheſin q[illegible] tranſilis legem illam de pœna Talionis: cauſam facile conjicere [illegible] vides enim iſthic ipſiſſima legis verba à Chriſto allegari. Sede[illegible] clara eſt, inquis, nam pœna Talionis conceſſa erat in V. T. ju[illegible] cibus. Phariſæi autem de quibuſvis læſis intelligebant. Itane? u[illegible] iſta res clara eſt? da autorem, da locum, da veſtigium, da vel mi[illegible] mum iſtius Phariſaïcæ opinionis aut corruptelæ indicium. Fing[illegible] tur hæc, at non probantur nec probari poſſunt. Quis enim cre[illegible] Phariſæos docuiſſe cuilibet licuiſſe manu propria ſe vindicare [illegible] oculum pro oculo effodere? ſi ſcripta eorum videantur, appare[illegible] Iudæos hodieque aſſerere, ſapientes ſuos ab omni retro ævo cre[illegible] diſſe pœnam iſtam talionis ad judices pertinere, imo quod magis [illegible] pœnam iſtam ſecundum literam nunquam ne ab ipſis quidem ju[illegible] cibus inflictam fuiſſe. Sed de libello repudii videamus quia exi[illegible] mas locum iſtum, in quo de eo agitur difficultatem habere videri.

Negari non poteſt, inquis, Moſem conſiderata Iudaicæ natio[illegible] malitia & duritia, neceſſitate adactum, ut lege de libello Repu[illegible] dando, quod per ſe bonum non erat, ſed per ſe reprehenſibile, m[illegible] joris mali vitandi cauſa decerneret, & ſic infirmo ſexui ſuccurrer[illegible] & obſtinatam maritorum duritiem cohiberet. Nec negari pot[illegible] Chriſtum cap. 19. Matth. improbaſſe illam permiſſionem.

Velim equidem à te diſtinctum fuiſſet accuratius inter mandatu[illegible] de dando repudii libello & inter permiſſionem de dimittenda ux[illegible] re. Dare libellum Repudii, mandati erat, ac proinde neceſſariæ obl[illegible] gationis: at dimittere uxorem permiſſionis erat, ac proinde liber[illegible] volitionis. Sed hoc tranſeat.

Quæritur, inquis, an cap. 5. verſ. 34. Chriſtus oppoſuerit ſimpl[illegible] citer permiſſioni Moſaïcæ. Et reſpondes, non certe.

Sed rationes quas ſubjicis non capio, nec per conjecturam ad[illegible] qui poſſum quomodo eæ propoſito tuo probando ſerviant. Si enim ais. Quando Chriſtus Matthæi cap. 19. Phariſæis quærenti bus an κτ̀ πᾶσαν αἰτίαν liceat ducere (vis dicere dimittere) uxorem reſpondet ſimpliciter ad id quod quæſiverant, ſcilicet, non licere di mittere uxorem, hic ad primam ordinationem eos deducit. Eſto quid inde colligis? ex eo ſequitur quidem, dimittere uxorem repu gnare primæ Inſtitutioni, idque per ſe, nondum facta divina per miſſione, illicitum eſſe, quod utrimque conceditur: an illicitum il lud fuerit ſi interveniret cauſa adulterii, in medio relinquitur, nec neceſſe eſt ut de eo inter nos diſceptemus. Quod ſequitur id pro prie ad rem & cauſam noſtram facit. Quando autem, inquis, poſtea Phariſæi regerebant Moſem præcepiſſe (addere hic debuiſſes quod in textu eſt, dare libellum & dimittere, id eſt, antequam eam dimittas, vel, & ſic permittere ut uxorem dimittas. Dimittere enim non eſt mandati, ſed permiſſionis, quæ dationis libelli Repudii mandatum antecedit) reſpondet ἐπέτρεψεν, (id eſt, permiſit dato libello Repudii dimittere) additque cauſam permiſſionis, duritiem ſcilicet Iudæorum. Quid hinc colligas non video. Nec enim intelligo quid velis, cum ſubjicis, cum itaque hoc docerent Iudæi & Phariſæi.

Propter quamvis cauſam.

Quid

Quid hinc colligas non video. Nec enim intelligo quid velis, cum objicis, Cum itaque hoc docerent Iudæi & Pharisæi. Quid quæso est illud, hoc quod docebant? An Mosen præcepisse dare libellum repudii? At hoc verissimum erat: An Mosen præcepisse ut uxorem dimitterent? At hoc non docebant: Et quis illud docuerit, hodieve doceat? An permittere ut ob quamvis causam dimittant uxorem si velint? At hoc, inquis, hic non agitur. Sin aliter credis, qua ratione evincere possis Mosen id non permisisse, ego rursus non video. Imo ut illud concedas omnino necesse est; nam qua in re alioquin constitit durities Iudæorum, propter quam permissionem illam, tanquam propter causam, Servator factam esse asserit? Adde quod exclusiva illa παρεκτὸς λόγου πορνείας, quam Christus opponit priori enunciato tantum, non cogat nos credere permissionem illam ob quamvis causam factam fuisse, saltem quæ animum mariti ab uxore prorsus alienatum reddiderat. Nam ut Mosen permisisse dicas, dimittere uxorem ob solum adulterium, absurdum est: Alioquin enim cum Christus ob adulterium etiam jam permittat uxorem dimittere, propter duritiem cordium nostrorum id fieri dicendum foret, quia ob eam id à Mose permissum Iudæis dixerat Servator. Concludo itaque Servatorem, hic opponere mandatum suum de non dimittendo uxorem nisi ob adulterium, permissioni isti Mosaicæ de dimittendo uxorem ob quamvis causam. An inter causas istas etiam fuerit adulterium non disputo. Saltem à marito causam istam adferri non potuisse certum est, quia sic dimittere eam opus non habuisset, quod adultera ex legis sententia capite plecteretur. Ex his liquet sententiam tuam, quod Christus mandata sua opposuerit corruptelis Pharisæorum, ac non istis quæ in Lege Mosaica permittebantur, aut saltem impune fiebant, nulla solida ratione fultam esse.

Extra rationem scortationis.

Restat ut jam subnectam alterum: An videlicet controversiarum harum decisio ad salutem necessaria sit. Ego negativam amplector. Ratio mea hæc est. Quod ad primam attinet de peccato originali atque infantium reatu: Certum est inter nos, Deum velle serio omnes salvari, Deum neminem velle antecedente voluntate perire: Christum pro omnibus hominibus mortuum esse; Promissionem Adamo post lapsum, & cæteras deinceps promissiones à Deo hominibus factas, universales esse. Remedium itaque Catholicum toti generi humano à Deo gratiose concessum fuit, contra omnia illa mala, quæ ex peccato Adami fluxerunt aut fluxisse creduntur. Sive ergo dicatur homines omnes, etiam infantes, in Adamo peccasse, sive non peccasse quidem, sed tamen mortem temporalem aliaque mala, sive damna per propagationem ex eo contraxisse, id perinde est: Remedio certo contra omnia ista mala posito, quid necesse est scrupulose quærere, quæ & qualia ista mala fuerint? Pone quodcunque voles, me lubente ac volente posueris. Nullum enim istorum cuiquam unquam oberit, nisi nova ac propria contumacia sua reum se faciat novæ pœnæ. Contra Calvinianos fateor hanc rationem non procedere; At cur inter nos non procedat, causa nulla est.

Quod ad secundam controversiam attinet eadem est ratio. Certum

tum eſt inter omnes Chriſtianos, præcepta iſta Chriſti, quæ cap & VI. Matthæi recenſentur, nos obligare, quatenus ibi à Chriſto p poſita leguntur, eoſque qui ea ex vera fide cuſtodiunt æternum vos fore. Quid itaque attinet inquirere, an præcepta iſta oppoſita permiſſionibus legalibus, an pravis interpretamentis Phariſæoru utrumcunque enim credideris, certum ſemper ac fixum manet, Chriſti præcepta ſervanda eſſe, & iſtis ſic ſervatis, ſalutem noſtram tuto ac vado eſſe.

Superpondii vice adjicis duo de quibus dicere, merito poſſ quod in vetere adagio eſt, Mantiſſa obſonia vincit, aut plus eſt M-tiſſa quam obſonium: Sed quia in veritatis gratiam adjicere ea libuit, paucis reſpondebo.

Alterum eſt, inquis, De Libero Arbitrio in Converſione. Al-rum, de Baptiſmo & Cœna Domini. Remonſtrantes in ſuis ſcrip cumprimis in colloquio Hagienſi ſtatuunt, nec fidem, nec homis converſionem effici per gratiam Dei ſolam, ſed duas eſſe Fidei Converſionis cauſas, Gratiam Dei & Cooperantem voluntatem h-minis. Quantum percipio, ſemper contra diſtinguitur voluntas h-minis gratiæ Dei.

Reſpondeo. Vehementer hac in re erras, mi Domine, Remo-ſtrantes nunquam contradiſtinguunt voluntatem gratiæ divinæ, ſ gratiæ divinæ in primo converſionis momento ſoli, atque unicæ a ſcribunt hanc efficientiam, quod hominis voluntati natura ſua imp ti, atque inidoneæ ad credendum, & ſe convertendum novas vir largiatur, quibus inſtructa credere & ſe convertere poteſt, adeo non cum Arminio tantum, ſed & cum doctiſſimo Præceptore v ſtro ad amuſſim conveniant. Docent id, Articulus eorum tertiu Collatio Hagienſis, Scripta eorum Synodalia, Apologia, & quæcun que publico eorum nomine edita ſunt. Si lubet vide in Apologia in ter alia complura loca pag. aut fol. 161, ubi iſta verba ſunt lin. *Conſtat enim Remonſtrantes in publicis ſcriptis ſuis communi nomine editi nominatim in Actis & Scriptis ſuis Synodalibus credendi potentiam in iis, qu vocantur à Deo immediate productam ſemper præſupponere.* Clarius dici nihil poteſt fol. 70. pag. 2. *Remonſtrantes ſemper ſupponunt liberam obediendi & non obediendi potentiam, tam in iis qui obediunt quam qui non obediunt non quaſi eam peccator in ſtatu corruptionis ex ſe habeat, ſed quia Deus eam omnibus à quibus obedientiam exigit, quæ ſine potentia NOVA præſtari non poteſt gratis, liberaliter & de novo concedit.* Hanc ſuam ſententiam Patrum etiam omnium veterum ſententiam fuiſſe prolixe docent fol 159. pag. 2. Subſcribunt itaque lubenter Remonſtrantes theſi iſti, quam ex Syntagmate aureo illius, quem vocas, libri *D. Iacobi Martini* (quem mihi videre hactenus non licuit) tuis literis inſeruiſti.

Alterum eſt de Fine & Effectu Sacramentorum, & in ſpecie Baptiſmi. Non cum Scriptura conſentire videntur verba V. R. inquis, ex Diſputat. 29. Theſ. 8. Effectus ſeu Finis Baptiſmi non eſt realis aliqua gratiæ collatio, ſed ſola tantum divinæ gratiæ, & profeſſionis noſtræ ſignificatio. Ita ex Scriptura argumentor:

Quo, ex quo, & per quod à peccatis mundamur, renaſcimur, regeneramur,

-ramur, Christum induimus & servamur, illud est gratiæ divinæ col-
tionis medium. Atqui aqua, ex aqua, & per aquam, &c. Ergo.
ideantur loca Tit. 3. 5. Ephes. 5. vers. 27. 28. Ioan. 3. 5. Act. 22. 16.
al. 3. 27. 1 Pet. 3. 21.
Respond. Controversia hæc de Effectu Baptismi, non solos nos
ngit, & prolixiore ventilatione opus habet. Ne tamen nihil dicam
l Argumentum tuum sic accipe. Major non procedit, si per me-
ium collationis intelligatur medium Sacramentale actu conferens,
que infundens gratiam, quo sensu illud à te accipitur. Ratio est.
erbo, ex verbo & per verbum mundamur à peccatis, renascimur,
generamur, Christum induimus, servamur, & tamen verbum non
t Sacramentale medium actu conferens, aut infundens gratiam,
d tantum significans gratiam, & significando conferens. Verbum
nim non est nisi signum. Tota ergo verbi Divini vis non est, nisi in
gnificatione divinæ voluntatis & gratiæ posita: Quare ut Major
rocedat sic concipienda est. Quo, ex quo, & per quod proprie, sive
fficienter, sive instrumentaliter mundamur, &c. At sic minor negatur.
a autem an confirmetur locis à te citatis prolixioris operæ est in-
uirere. Rationes propter quas ego eam istis non confirmari credo
æ sunt. 1 Tit. 3. 5. Lavacrum Regenerationis Baptismum signifi-
are, nullo verisimili argumento evinci potest. Lavacrum enim Re-
generationis per Hebraismum significare potest, ipsam Regeneratio-
nem quæ lavacri instar est: ut signum circumcisionis, pro circum-
cisione, quæ signum est, corona gloriæ, corona vitæ, pro gloria & vita,
quæ coronæ instar sunt, sumi solent. Similiter Ephes. 5. 27. per lava-
crum aquæ Baptismum notari, quo certo argumento evinces? Qua-
re ἐξήγησις ejus phraseos non possit statui, in verbis sequentibus ἐν ῥή- Explicatio. In verbo.
ματι, quasi positum esset, id est, in verbo, causa nulla est. Ioan. 3. 5.
De baptismo aquæ non agitur. Actor. 22. 16. Baptismo ablutionem
peccatorum tribui non usquequaque certum est. Quid enim obstat
verba illa, Abluitor à peccatis, quæ post, Baptizator, leguntur, con-
jungere aut connectere cum sequentibus, Invocato nomine Domi-
ni? Non dico necessarium esse ut ista sic connectantur, sed tantum
indico Argumenti tui vim enervari, nisi firmis argumentis evincas id
fieri non posse, quod quomodo facere possis non video. Tenta &
videbis. Gal. 3. 27. non dicitur Christum per Baptismum indui, sed
eos qui baptizati erant Christum jam ante induisse: Per fidem enim
Christus induitur proprie. 1 Pet. 3. 21. De Baptismo aquæ externo
non agi ipsa verba arguunt, ut responsione alia opus non sit. II. Ra-
tio mea est hæc. Quia passim verbo Divino tribuitur, quod per istud
regignamur. Istud enim diserte vocat Petrus, Semen illud incor-
ruptibile, quo regignimur. 1. ep. cap. 1. vers. 23. Ex ejus auditu fi-
des gigni dicitur Rom. 10. 17. Istud dicitur potentia Dei ad salu-
tem omni credenti. Rom. 1. vers. 16. Velim autem ex te intellige-
re, quomodo si id fiat per baptismum, qui infantibus administratur,
infantes deinde ex auditu verbi, & fide verbo isti habita regigni pos-
sint, aut regenerari opus habeant? 2. Quomodo Scriptura eos, qui
verbo prædicato crediderant regeneratos, imo salvatos pronuntiet,
ante-

antequam baptizati essent? Denique quomodo Apostolus dicere possit 1 Cor. 1. 17. se non missum fuisse à Christo ad baptizandum, sed ad Euangelizandum? Si enim baptismo, ex baptismo & per baptismum tanquam per medium à peccatis mundari, renasci, regenerari, Christum à nobis indui, salvari nos necesse est, quomodo tantus Apostolus se ad medium istud administrandum, non fuisse missum potest dicere? Si vera est hypothesis vestra, medium istud præcise necessarium esse ad salutem, atque idcirco infantibus prima quaque occasione conferendum, utique ad illud non modo missum se fuisse, sed ante omnia missum fuisse Apostolus crediderit necesse est.

Sed & ego hic subsisto, & in chartæ hujus fine scribendi finem facio. Vides mi Domine promtum meum animum, quo de te bene mereri volui, & mereri studeo de omnibus qui veritatem amant & inquirere procul omni gratia & odio. Plura hic illic addere voluisse, sed non siverunt, partim occupationes crebræ, partim interpellationes pæne adsiduæ. Siquid desideras significa, & vale. Febr. 1634.

SIMONI EPISCOPIO, MICHAEL SCHNEIDER,

Salutem & demissi animi cultum.

Rotterodamum.

Quæstiones Theologicæ variæ.

Vir Reverende multum, Excellentissime, Clarissime, Sanctarum Literarum Professor Celeberrime, Fautor multis nominibus ætatem colende,

Ut ii, qui in delicata gratiosorum aromatum aut unguentorum taberna sederunt, in vestibus ipsis bonam loci fragrantiam secum circumferunt: Sic animo meo suavissimus Divinæ Sapientiæ halitus adhærescit ab insessa ejusdem Officina & Templo, quod Clarissimi Remonstrantes Roterodami sibi vendicant. Omnia enim, quæ Excellentiæ Vestræ ora pronuper in eo spirabant, [vera narro,] nil nisi Empyrei cœli delicias, queis illius proceres pascuntur, redolere una cum lectissimo Comite sentiebam. Casta hæc titillatio, & vere innocua voluptas egregium incrementum capiebat, cum mihi integrum erat Excell. V. alloqui, & de uno alterove controversiarum momento, quæ ipsis cum Calvinistis intercedunt, amabilis colloquii serram reciprocare. Sane si mortalium votis omnia responderent, ego optarim, ut Reverenda Dignitas Vestra etiamnum Leydensis cathedræ anabathra scanderet ad instar ejus temporis, quo una cum aliis Theologiæ Atlantibus illam animabat. Etenim sic spes esset, fore, ut mentis opes, quarum tenuitatem nemo memetipso melius novit, locupletare possem. Et quid non speremus amantes? Nunc cum per locorum intercapedinem hæc spes decollet, Exc. V. per literarum æquor, ut cum vate loquar, adeo, fretus delenificæ ejusdem humanitatis zephyro, cujus afflatus me, hoc pelagus sulcaturum, de securitate bene sperare pridem jubebat. Absque illo si esset, ingenii mei ratem huic nunquam crederem. Initio igitur in mentem sibi revocabit

ocabit R. D. V. ſe in Apologia aſſeruiſſe, nullum manifeſtum indi-
ium, nullum præceptum vel etiam exemplum ex ſacris literis pro-
rri poſſe, quod probet Spiritum Sanctum à nobis religioſo adora-
onis cultu honorandum eſſe. Atque hoc nuper levi ſaltim brachio
tingebam. Quos fluctus in hoc ſimpulo excitet Vedelius, triſtium
eptiarum Candidatus, nihil hic dicere attinet. Rem ipſam, ſi lubet,
otabimus. Præceptum nullum hactenus invenire potui. Exemplum
amen aliquod mihi videre videor, cum pie curioſa lumina in cap. VI.
ſaiæ vibro. Introducit inibi Sanctiſſimus Vates Supremum illud
Numen, in excelſo ſolio collocatum, totumque Templum tremenda
a Majeſtate adimplens. Adjungit illi cœleſtis Curiæ Palatinos, quos
tenerrimi in illud amoris flamma שרפים appellari nonnulli credunt. Flammantes, ſeu Angeli.
it eos binis alis faciem texiſſe, binis volitaſſe, binis pedes obvolviſ-
e, &c. Quin hujuſcemodi Angelorum actus adorationis cultum fi-
urent, nullum eſt dubium. Sed nec hoc obſcurum eſſe poteſt, eum,
e quo Eſaias loco jam laudato verba facit, Spiritum Sanctum eſſe.
Certe hoc aſſeritur in terminis in cap. ultimo Actor. verſibus XXV,
XVI & XXVII, quos cum verſ. IX, & ſeq. cap. VI. Eſaiæ componen-
os eſſe mihi perſuaſum habeo. Enimvero quis melius, quis certius
V. fœderis tabulas nobis explicet, quam ipſe Spiritus Sanctus cu-
us afflatu Prophetæ pariter atque Apoſtoli ſunt perculſi. Vt per de-
imam ſeptimam conſequentiam res controverſa probetur, opus
on eſſe duco. Leydenſes noſtri Diſputatores, quos ii, qui ex ſupe-
iori Germania ſe huc appellunt, abſque ſtomacho raro audiunt, hic
mulierum inſtar conditionalem Syllogiſmum deſpumarent. Sed
rem totam majoris lucis gratia hiſce cancellis includi poſſe exiſtimo:

Ille, qui Eſaiæ in mandatis dat ut populi flagitia Propheticæ linguæ ſeveritate ulciſcatur, religioſo cultu ab Exercitu cœleſti eſt mactatus.

Ille qui Eſaiæ hoc in mandatis dat eſt Spiritus Sanctus.

Ergo, Spiritus Sanctus eſt ille qui ab Exercitu cœli Religioſo cultu eſt mactatus.

Majorem ponit Eſaias. Minorem nobis ſuggerit Paulus, teſtis omni exceptione major. Hæc clara videntur. Nihilominus tamen fieri poteſt, Clariſſime Virorum, ut quod argumentum mihi adamantinum videtur, Excell. V. tantum non vitreum ſit & fragile. Quare rem candore & benevolentia ſua dignam præſtabit, ubi informatione & doctrina ſua eum dignata fuerit, qui illius deſiderio fere contabeſcit. Nunc eandem rogarem, ut aliis me vinculis ſolveret, quibus in ſacro hoc Caucaſo ligor, niſi jamdudum illius modeſtiæ limites tranſiliiſſem, quæ juvenem alias commendat. Impellit me tamen diſcendi amor, imo ardor, quem ubivis locorum mecum circumferam, donec lumen vitale videbo, necnon inſignis E. V. Humanitas, ut ſubſequas quæſtiones, quas ſolus concoquere non poſſum, in fidelem ejus ſinum evaporem, medicamque manum ab eadem devote præſtoler, atque blandiſſima ſpe mihi pollicear.

Q. I. Quænam ſit optima & tutiſſima conciliatio Pauli cum Iacobo, quorum ille ſolam fidem nos juſtificare pronunciat; hic vero eundem effectum bonis operibus tribuit. Illi enim rem acu non tangunt,

qui Iacobum non de ipſa Iuſtificatione, ſed de ejuſdem Declaratione ſermonem ſpargere docent?

II. Ex quibus Scripturæ locis probari poſſit peccatum originis tale eſſe malum, vel talem morbum, qualem Cl. Domini Remonſtrantes illud eſſe dicunt in Apologia ſua, qui nimirum homines ineptos reddat ad acquirendum ſalutem? &c.

III. An dictum Epiſt. ad Hebr. c. XI. verſ. VI. ad omnes, quotquot abſque fide in Chriſtum fatis conceſſerunt, ipſoſque adeo Gentiles Philoſophos, &c. extendi queat? An vero ſaltim capiendum ſit de Enocho, feliciſſimo illo Æternitatis Candidato?

IV. An Creatio Animæ Rationalis ex Scripturis Sanctis, firmis argumentis aſtrui poſſit? Quæ loca illi ſint probandæ? Item, quibicine Philoſophia illam fulcire queat? Et tandem

V. Qua methodo Compendium Theologiæ noſtræ ſit ſcribendum? An ad inſtar Philoſophiæ Moralis aliarumque Diſciplinarum Practicarum, quod ſecutus eſt Clariſſimus Theologus in Acl. Helmſtadienſi D. Georgius Calixtus? Qui Theologiam dividit in partem communem & propriam, quarum illam omnes fideles, hanc vero Miniſtros ſaltim Eccleſiæ concernere dicit. Atque in illa agit primo de ſumma hominis felicitate, quam lumen gratiæ nobis detexit; deinde de ſubjecto, homine nimirum, qui illius beatitudinis capax eſt; & tertio de mediis ſalutaribus, quæ viam nobis in cœlum ſignant. Item: qua methodo, quo ordine Theologiæ litandum ſit? Qui autores potiſſimum ſint evolvendi? An à recentioribus, an vero ab antiquioribus initium ſit faciendum? An per totum vitæ noſtræ curſum Linguarum & Philoſophiæ ſtudium παρέργως pertexendum? Sunt enim noctuæ quædam, quæ hunc ſolem literarum ferre non poſſunt.

Perſunctorie.

De hiſce omnibus pro ſubacti, & longo rerum uſu confirmati judicii divitiis, Excell. V. me uno ſaltim vel altero verbo informaturam eſſe, tanto majori πληροφορίᾳ mihi perſuaſum habeo, quanto clariora dulciſſimi ſui ſpiritus documenta in me pronuper edidit. Ego pro hoc beneficio in cordis fano æternam ipſi aram erigam, in qua omnes devotiſſimi animi actus ipſi ſacros eſſe jubebo. Cæterum contigit mihi habitare in ædibus Danielis Wyckentorn, prope templum D. Petri, vulgo *By dem Schut von Alſmar*, quod addendum mihi putavi, ne ignorantia loci reſponſorias, quas prolixe deſidero, mihi ſubducat. Tu Virorum Celeberrime in præſens ſalve, & æternum bene vale, una cum tota familia Divinæ Protectioni devote à me commendate, ac novum quidem, ſed fidelem laudum tuarum præconem habe. Scribebam Lugduni Batavorum d. 6 Martii, an. 1634.

MI-

MICHAELI SCHNEIDER, SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Lugd. Batavorum.

Vir præstantissime,

Vimmerentem me laudibus tuis mactas, & indignum ornas, ac tantum non oneras præconiis tuis. Placuit tibi nupera nostra ad plebem Concio. Eam ego laudem duco maximam aut salem non ultimam, quod placuerit etiam, iis quos eruditio, & judicii crimonia segregant à vulgo, & à pullata plebis turba; Neque tamen eo suffenus sum, ut eapropter mihi plaudam aut lenociner; Scio nim quam mihi curta sit domi suppellex dum meo me pede meior, & me ex conscientia tenuitatis meæ æstimo; Tantum gratulor nihi ac gaudeo, veritatis divinæ odorem diffundi per nos etiam ad os, quos serio ejus amore ac studio inflammatos video. Quare non ertabo tecum, mi Domine, pari aut reciproca laudis vicissitudine, ed, quam scio te mecum animitus & ante omnia cupere, gratiarum ctione apud communem nobis unicumque nostrum Dominum Ieum, cujus nomen benedictum semper sit in Ecclesiis ejus, & ad quem edire ac redundare debet omnis studii, atque officii nostri gloria.

Responsio ad superiorem.

In rem ipsam itaque descendam, & vestigia literarum tuarum legam ac premam. Fateris te præceptum nullum hactenus invenire potuisse, quo Spiritus Sanctus jubetur adorari aut invocari. Exemplum tamen, inquis, aliquod mihi videre videor, cum pie curiosa lumina in cap. VI. Esaiæ vibro.

Fateor, mi Domine, si ullum, hoc fere unicum esse argumentum, quod in speciem Apologiæ nostræ, quod ad exemplum invocati aut adorati Spiritus Sancti attinet, objici potest. Si ejusmodi argumento pugnasset Vedelius, melius famæ atque existimationi suæ consuluisset: Sed adeo à janua aberravit, aut præter casam cucurrit ineptus disputator, ut ne arietem quidem admoverit, quo Apologiæ murum impelleret. Existimo tamen (salva tua pace) argumentum hoc tuum non satis stringere, aut Apologiæ dictum enervare. Enimvero, quando Apologia negat exemplum ullum adorati Spiritus Sancti ex sacris literis proferri posse, tum non negat exemplum ullum proferri posse, quo Deus adoratus legitur, ac proinde etiam Spiritus Dei Sanctus: sed tantum negat exemplum ullum adduci posse, quo in terminis legitur adoratus Spiritus Sanctus (sicut passim in Scriptura leguntur adoratus Pater, & adoratus Filius Dei, & quidem in terminis sive disertis verbis) oratione ad Spiritum Dei Sanctum directa, eaque (quamquam in hoc vim responsionis non collocabo) ab hominibus ipsis profecta, aut in Ecclesia ipsa Dei usurpata.

Fortasse, inquiet eruditio tua, id hic usu venisse in exemplo quod citat. Quare argumentum ipsum tangam, ut contrarium pateat. Argumentum hoc est:

Ille qui Esaiæ in mandatis dat, ut populi flagitia Propheticæ linguæ seve-

ſeveritate ulciſcatur, religioſo cultu ab exercitu cœleſti eſt mactatus.
Ille qui Eſaiæ hoc in mandatis dat eſt Spiritus Sanctus.

Ergo, Spiritus Sanctus eſt ille, qui ab exercitu cœli religioſo cultu eſt mactatus. Majorem ponit Eſaias: Minorem nobis ſuggerit Paulus teſtis omni exceptione major, Act. 28. verſ. 25. 26. 27. hæc clara videntur, inquis.

Reſp. Neutra propoſitio mihi clara videtur. Ad majorem enim quod attinet, Elogium ſive encomium hoc Angelicum religioſæ *adorationis, ſive invocationis cultum* in ſe habere, aut, uti tua eruditio loquitur, *figurare* clarum ſatis non eſt. Nullum, inquis, eſt dubium; ad iſtius dicti tui nullam claram rationem video. Textus ipſe acclamationem fuiſſe dicit, quam alter angelus ad alterum fecit verſ. 3. Nec factam eam dicit, ad Deum nedum ad Spiritum Dei Sanctum contradiſtincte à Patre & Filio, ritu aut ſpecie adorationis, ſed d Eſaiam aut propter Eſaiam ritu concelebrationis, & magnificæ exaltationis qualis Cœleſtis Curiæ Palatinos, ſoliique divini adſtites decet, ut Prophetam ejus in terris animarent, ad obeundam fci animo decretam ipſi legationem. Hac exceptione ſi utar, tum appa-ret ſane verum eſſe id quod dixi, clarum non eſſe exemplum hoc quod allegatur. Eſto tamen, dabo etiam Majorem hanc tibi, & acclamationem hanc adorationem eſſe concedam, Minor tamen clara adhuc non erit.

At Minorem nobis ſuggerit Paulus, inquis, teſtis omni exceptione major. Reſp. Apoſtolum vocibus Spiritus Sancti, perſonam Spiritus Sancti contradiſtincte à Patre & Filio deſignaſſe, clarum non eſt. Quin imo Spiritus Sanctus eſſentialiter ab Apoſtolo uſurpatum fuiſſe vix dubium eſt, vel ex hoc uno argumento, quod Iohann. Apoſt. cap. XII. 41. diſerte adſerat Eſaiam in hac viſione *vidiſſe gloriam vel Domini* Dei, *vel Domini* Ieſu, *& de eo loquutum eſſe.* Deinde certum eſt in textu Pauli non dici proprie Spiritum Sanctum in mandatis dediſſe Eſaiæ, ut populi flagitia Propheticæ linguæ ſeveritate ulciſceretur, ſed tantum locutum eſſe per Eſaiam Prophetam. Aliud enim eſt, in mandatis dare ut loquaris: Aliud loqui in te aut per te. Quæcunque locuti ſunt ſancti Dei homines ea per Spiritum Dei, aut acti à Spiritu Dei locuti ſunt, ut eſt 2 Pet. 1. 21. Hoc vero tantum indicare voluiſſe Apoſtolum id unum fidem facit, quod omnes revelationes per Spiritum Dei Sanctum fieri Scriptura paſſim aſſerat; cui adde, quod in ipſo textu Eſaiæ nulla fiat mentio niſi, *Domini*, quo titulo nunquam quod ſcio Spiritus Dei Sanctus in ſacris inſignitur, niſi quatenus vox *Domini* eſſentialiter accipitur. Denique ſi aliud non eſſet, hoc unicum ſufficeret, quod apud omnes Theologos, etiam veſtros pro axiomate eſt: Opera Trinitatis ad extra omnia indiviſa eſſe. Ex eo enim efficitur Spiritum Sanctum hoc loco eſſentialiter accipi debere, ac proinde recte colligi, Deus eſt adoratus, ergo etiam Spiritus Dei Sanctus eſt adoratus. Atque hoc eſt illud ipſum quod Apologia agnoſcit atque approbat.

Habes hic, Vir Præſtantiſſime, reſponſum meum ad argumentum tuum principale, quod ſcriptioni tuæ ad me anſam aut cauſam dedit.

lit. Ad ſubſequas tuas quæſtiones prolixa reſponſione opus foret, uam mihi non permittunt occupationes, & crebræ amicorum in-erpellationes, præter adſiduam Eccleſiarum omnium noſtrarum cu-am, quæ mihi à fratribus impoſita eſt, quæ mihi vix exigui temporis nterusſurium concedit. Ne tamen nihil reſpondeam ita paucis habe.

Ad primam. Optima & tutiſſima conciliatio Pauli cum Iacobo æc mihi videtur: Quando D. Paulus nos negat ex operibus juſtifi-ari, vel per fidem juſtificari abſque operibus Legis, aſſerit, tum ope-a præciſe accipit, quibus merces ex debito datur, uti videre eſt cap. v ad Romanos verſ. 4. & opera Legis qualiſcunque, ſive Iudaicæ, ive moralis, ſive naturalis intelligit, quatenus ea continent perfectam perpetuam præceptorum omnium obſervationem, omnemque rorſus gratiam ac veniam excludunt. Operanti enim merces non nputatur ex gratia: Ejuſmodi autem obſervationem neminem ho-ninem ſibi arrogare poſſe prolixe demonſtrat in prioribus Epiſto-æ ad Rom. capitibus. Iacobus vero, dum affirmat, ex operibus ju-tificari hominem & non ex fide tantum, intelligit opera quæ non niſi x viva fide Euangelio præſcripta proveniunt, quæ nec præciſe in-ludunt perfectam, & perpetuam præceptorum omnium obſervatio-iem, nec gratiam aut veniam excludunt, quemadmodum ex ſcopo Apoſtoli cap. 11. verſ. 14. ex exemplis Abrahami & Rahab, denique x totius argumenti concluſione liquet.

Ad ſecundam. Peccatum Originis tale eſſe malum, vel talem norbum, qui homines ineptos reddit ad acquirendum ſalutem, om-nia iſta Scripturæ loca arguunt quibus aſſeritur, Neminem noſſe Fi-ium niſi Patrem, Neminem noſſe Patrem niſi Filium, & cui Filius d voluerit revelare Matthæi XI, 27. Neminem noſſe ea quæ Dei ſunt iiſi Spiritum Dei, 1 Cor. 2. verſ. 11. Chriſtum Ieſum eſſe veram il-am lucem, quæ in mundum veniens illuminat omnem hominem, Ioan. 1. 9. Fidem eſſe ex auditu, auditum autem per verbum Dei, dque prædicatum, Rom. x. 17. Quomodo enim credent, de quo non audiverunt, verſ. 14. Verbum eſſe ſemen illud incorrupti-bile quo regignimur, 1 Petr. 1. 23. & quod ſervare poteſt animas noſtras, Iacob. 1. 21. & ſimilia quæ paſſim occurrunt. Ex iſtis enim efficitur homines omnes laborare morbo ignorantiæ, &, quæ ex illo fluit, infirmitatis atque impotentiæ ad cognoſcendum, aut inſiſten-dum viam illam, quæ ad ſalutem & immortalitatem ducit niſi medi-cam manum præbeat, & opem eis ferat Pater ille Miſericordiarum omnium per gratiam Sancti Spiritus ſui.

Ad tertiam. Dictum Epiſtolæ ad Hebræos cap. XI, verſ. 6. ſi ver-bum εὐαρεστῆσαι interpreteris per placuiſſe, non niſi ad Enochum feli-ciſſimum illum æternitatis candidatum referri poſſe, res ipſa docet. Nemo enim præter illum ſic placuit Deo, ut tranſlatus à Deo fuerit ne videret mortem. At ſi generatim accipias dictum Auctoris Epiſt. iſtius, & verbum εὐαρεστῆσαι interpreteris per placuiſſe aut placere, in-ſerta etiam (quæ in textu non eſt) voce univerſali, *Quiſquam*, ad omnes omnino homines ut referatur, natura rei poſtulat. Ego nul-lus dubito quin omnes ii qui per fidem Deo ſe probarunt, quicunque

fuerint, aut ubicunque vixerint, Deo placuerunt, adductus vel illo testimonio Petri quod Act. x. verſ. 34. 35. legitur: Vere depreh[endo] do Deum non reſpicere ad perſonam, ſed in quavis gente acceptum ei eſſe, quemvis qui eum timeat & operetur juſtitiam. Quouſque au[tem] tem iſti Deo placuerunt, aut placeant etiamnum, ejus ſolius eſt ſta[tue]re cui placent. Ego hic ἐπέχω.

Aſſenſum ſuſpendo.

Ad quartam. Creatio Animæ Rationalis, quomodo aut ex Scri[p]pturis Sanctis firmis argumentis, aut ex Philoſophia ſolidis ratio[ni]bus adſtrui poſſit non video: Fateor mihi magis probari ſententi[am] eorum, qui eam per traducem eſſe poſt primam creationem ac[cepe]runt, quamquam nolint propterea cum quoquam contentionis fun[em] trahere nedum ſerram litis reciprocare; ut ſuo quiſque judicio [ea] in re fruatur, per me licet: Si enim quid video demonſtratio ἀναντίλη-τος καὶ ἀνεγκλημόρητος, hic locum non habet.

Nec contradictioni nec reprehenſioni obnoxia.

Ad quintam. Methodum Theologiæ ſcribendæ, ego ſuam cuique liberam facio. Theologia non eſt ars nec artificioſa locorum Co[m]munium ordinatio. Res Theologum facit non ordo. Nec ordis ignoratio in culpam cuiquam cedet, ſed rerum neglectus atque in[cu]ria. Tum Methodus pro cujuſque captu atque animo variat. Q[uæ] mihi ſcabra videtur via, ea alteri glabra eſt, & quæ mihi per compe[n]dium ducere videtur ea alteri ambages, atque anfractus videtur h[a]bere. Fieri aliter vix poteſt. Theologiam hic ſpeculativam, ille pr[a]cticam facit. Hinc ubi ille orditur, hic definit, & contra. Neutri[us] curſum probat, qui eam partim ſpeculativam, partim practicam f[a]cit. Et ab hoc diviſum abit, qui eam maximam partem ſpecula[ti]vam facit. Ego ita ſemper credidi optimum eſſe Theologum, q[ui] textum Scripturæ ſibi familiarem adeo reddit, ut de qualibet re pr[o]poſita, etiam ſine arte, ſine methodo, poſſit diſſerere. Textua[lis] Theologus optimus eſt Theologus. Dulcius ex ipſo fonte bibunt[ur] aquæ. Ex illo ſi quis hauriat omnia ſcienda, facienda, ſperanda, cr[e]denda, ecquid arte aut methodo opus habet? Ipſa ars aut method[us] non raro remora eſt bonæ mentis & judicii. Fit enim fere ut qui a[r]tem didicerunt, ad eam fere, tanquam ad libripendem textum ipſu[m] exigant, & cum ad Scripturæ normam ſenſa mentis, atque artis ſu[æ] componere debeant, ex arte aut methodo ſua totum Scripturæ ſe[n]ſum æſtiment: Hoc eſt non pedi calceum, ſed calceo pedem aptar[e].

Nolim tamen exiſtimes, mi Domine, me hic artem omnem atqu[e] methodum damnare. Abſit. Non exiguo fulcro atque adminicul[o] caret, qui commoda methodo deſtituitur & rectum ordinem no[n] ſervat. Prudenter tantum ea utendum eſſe judico, ne remedium i[n] venenum vertat. Methodum ancillam eſſe volo, quæ Scripturan[m] tanquam pediſſequa Dominam ſuam ſequatur, non antevertat ne[dum] dum legem ei figat. Et quia Theologiam ego exiſtimo practican[m] eſſe, methodum fateor illam maxime mihi probari, quæ cum metho[do] do Philoſophiæ moralis aliarumque diſciplinarum Practicarum con[] venit, qualem ais obſervatam à Clariſſimo, & mihi non ſemel à ve[] ſtratibus Theologis ob raram eruditionem, commendato ac laudato Viro D. Georgio Calixto, utinam ejus viri ſcripta mihi videre & legere contingeret!

Ad

Ad textum Scripturæ intelligendum maximum momentum habet linguarum duarum, si non perfectissima, mediocris saltem cognitio. Qui istam aversantur, ii oppido parum mihi videntur sapere. Phrasiologia est clavis qua arcana sensuum optime aperiuntur & panduntur. Quos in ejus cognitione excellere video, eos, ego cæteris aliis omnibus Theologis præferendos judico. Facem veluti Phosphori in tenebris ferunt, & cespitantibus allucent. Literarum lucem & gratiam qui respuunt vere sunt noctuæ, quæ solem non admittunt & diem fugiunt. Philosophiæ salubribus aquis tingendum animum esse existimo non mergendum. Scriptores qua veteres, qua recentiores cum judicio & delectu legere apex est Sapientiæ: In plerisque sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala multa.

Cogor claudere Epistolam, Vir Præstantissime, quia alia compluria me avocant. Ignosce brevitati & celeri scriptioni. Assertum vide & rem. Certare tecum volui non eloquentiæ, sed benevolentiæ studio. Si quid desideras, significa & salve, commendatus Deo & verbo gratiæ ejus. 13 Martii 1634.

GERARDO IO. VOSSIO.

Legatum me huc venisse Reginæ Regnique Suedici nomine, Vossi Doctissime & amicorum optime, puto jam nuntiatum illic esse vel à bene mihi volentibus, vel ab inimicis, qui quæ nolunt non præsentia tantum, sed & eminus posita vident. hoc igitur omisso dicam Regis summam fuisse in me benevolentiam, magnaque ab eo documenta data, ipsi hunc meum in fines suos cum honore non vulgari reditum longe esse gratissimum. Bignonius, Thuanus, Cordesius, justæ satis causæ cur Lutetiæ aliquis quamvis privatus, quam alibi honoratus malit vivere, te amant tuique in omni sermone meminerunt. Tu quid nunc agas, fac sciam; imo fac sciamus omnes. Pastores Reformati jam sex è præcipuis me salutarunt: mirum quanta ex rebus adversis nata ipsis sit animorum conversio. Vnitatem Euangelicorum optant, & quantum in ipsis est voce, scriptis, promovent omnes. de dogmatibus controversis sentiunt lenius quidam, ita ut non dissimulent se Melanchthoni magis favere. Sed de Anglia non scio unde acceptis rumoribus mira sibi fingunt: reduci simulacra, superstitiones diu abolitas; ad Papismum vix tantillum restare. Refello, & dico hæc ex nimio Puritanorum in Episcopos odio proficisci. Auctores suæ credulitatis laudant Subizii literas. Ex his, qui Anglicana hic gerunt negotia, longe alia intelligo: atque iis potius credendum urgeo. Blauius spero commissæ sibi tragœdiæ meminerit. meum Petrum tibi commendo, partem quartam sobolis, cujus quinta fuerat. Vnica enim restat filia, erepta hujus ævi miseriis minore, subito quidem; si morbi quatenus apparebat naturam & Medicorum judicia respicimus, at ex proviso si ipsius spectamus animum morti pridem paratum. Ego hoc damnum & uxor sic ferimus ut non ignaros malorum decet: & quomodo tuum ut ferres

De sua in Galliam Legatione.

optavi, nec dubito quin impetraverim. Vale Vir Præstantissime, to & liberi nostri tuam ac tuos amantissimo animo salutant. Lutet 23 Martii 1635.

Tuus Animo toto

H. GROTIVS

C. K.

CASPARVS STRESO.

VIr Amplissime ac Spectatissime Fautor,

Literas tuas benevolentiam erga me spirantes magnam ctà accepi. Tali, aut simili, benevolentia, quam & de te, & auditoribus mearum qualiumcunque concionum prædicas, irritos esse quosdam, ut ex meo contra Bolsaccum scripto eruerent aquid suspicionis, & sinistros in vulgus spargerent rumores de nim mea, vel erga Arminianismum, vel erga Arminianos facilitate, & atea intellexeram, & tanto magis doleo quod à viris magnæ authotatis id suspicabar proficisci. Sed tanto animosius tamen tali, n solum quia multi sint pii in ea opinione quæ mihi affingitur, sed pr cipue quia ab ista opinione semper fui alienissimus, & quia mente meam tam clare me judicabam exposuisse, ut si modo ad iteranda lectionem eorum quæ scripseram sollicitarentur, fore credebam me illico ex eorum suspicione dimitteret. Adii eo fine Rev. D. l'Em pereur, Ecclesiæ vestræ ministrum, eique mentem meam ita exposu ut nihil amplius à me videretur desiderare. Is volebat ut Reve D. Rosæum similiter adirem, & mentis meæ apud ipsum exponen dæ occasionem quærerem. Feci extemplo, sed quia ignotus, de ha materia sine commodis occasionibus, quæ per alterius cujusdan præsentiam impediebantur, alloquium viri auspicari decorum, & sinistra quadam specie alienum non erat, discessi, facta spe redeundi Sed cum habita concione sub initium, insequentis diei negotia domestica domum me vocarent, Rev. D. Fabricium, Ecclesiæ nostra ministrum, adii, rem ei ut gesta erat exposui, meam ut de toto negotio mentem rectius, quam ante (nam & antea cum ipso hac de re contuleram) porrigeret rogavi, nec non, ut datis occasionibus conceptas istas de me suspiciones apud alios dilueret. Ille postquam mentem meam intellexisset, ita respondit ut æque ac Rev. D. l'Empereur nihil videretur desiderare amplius: saltem nihil significaret. Cum de imputata heterodoxia aliquid adderem, ipsemet prolixe me excusavit, improbavitque, si qui sint qui tam facile me in suspicionem publicam adduxerint; spopondit etiam datis occasionibus officium quod petieram se esse præstiturum. Quod si non obstantibus his excusationibus suspiciones durant, injustæ sint oportet, nulloque fundamento innixæ; præsertim si in obtrectationes & diffamationes non occultas erumpunt. Mira res, cum ante triennium fere

scriptus

criptus sit libellus, & nihil interea censurarum auditum sit, nisi quod Remonstrantibus, ob nimium, ut putant, erga se rigorem passus ım, nuperis hisce occasionibus, tam contraria potuisse accendi judiia. Novit interea Deus quis sim, neque tam obscure loquutus sum, uin sponte scrupulum omnem removere possint, qui non sponte estinarunt me odisse. Si tibi, Vir Amplissime, animum meum de oc negotio nosse intime non displicet, patere ut paucis hisce numeis eum tibi exprimam & delineem.

I. Si qui sunt qui Arminianismum, aut heterodoxiam quamcunque nihi objiciunt, næ illi insignem mihi faciunt injuriam. Cur igitur à Classe Leidensi examinatus, & ad concionandum publice admissus rthodoxius, tam luculentum accepi testimonium? Cur ab Ecclesia Anglica Reformata Amsterdamensi, quam per octo circiter menses olus docui, tam egregio ornatus sum testimonio? Aut quis tam bartus est, qui cum iis quæ de fide edidi, putet posse conciliari Arminiaismum? Aut quid tandem quæso, habeant unde heterodoxiam meum conjiciant? quia aliquid quod ad Theologicum practicum perinet ex Anglicano sermone in Latinum transtuli, quia Anglicanos Theologos quosdam ab excellentia in rebus practicis commendavi? uia forte in Scholastica & Logica aliqua quæstione malo cum quiusdam quam cum plerisque sentire? quia Anglice ad tempus docui, & cum Anglis multum conversatus sum, qui forte in concione una ujus particulam audiverunt, Anglicanam & peregrinam concionandi methodum ipsis visus sum observare, quia denique peregrinus um? Si hæ non sunt causæ cur me heterodoxum appellant, causas abent nullas. Si sunt, indignæ sunt quibus respondeam. Experientia utem edoctus, vereor ne sint. Ego confido me, & ab heterodoxia, & à sermonibus omnibus inusitatis, qui quidem orthodoxiæ ullum possint creare periculum, immunem esse & mansurum esse, & si quid ale in scriptis (quorum quædam invenisse fateor, & per casus mihi ctos præmaturius protrusa) ostendi potest, docilem me præbebo, & n emendando morigerum.

II. Nunquam ego quicquam directe de moderatione & pace inter Reformatos & Remonstrantes dicendum, disputandum, aut sentiendum suscepi, sed tantum de pacifica conversatione, quæ in Germaia à Palatinis, & aliis Theologis Lutheranis olim fuit oblata, & nunc Bolsacco in criminationem Amesii conversa. Cumque de hac agerem, tum incidenter dixi, objectione antagonistæ ita postulante, conversationem Reformatorum cum Remonstrantibus in Belgio esse & fuisse talem, quæ paci, Lutheranis in Germania oblatæ, non adversaetur. Cum ista ante biennium scriberem, nulla mihi spes, nullumque votum fuit Ministerii in Belgio unquam obeundi, neque de adnittendis aut excludendis Remonstrantibus ulla directe cogitatio, ed tantum excusavi processus Synodi contra Arminianos, in quanum illi pertinent ad Theologos qui ex Germania interfuerunt.

III. De illa ipsa pace, quæ inter Lutheranos & Reformatos optaur, nihil ita scripsi, ut absolute senserim debere esse pacem, sed nonen tantummodo meum professus sum inter eos qui optant, ut, fa-

ctis cæterarum litium quibusdam quasi induciis, communibus o... filiis serio tentetur & vestigetur, an aliqua pacificatio cum Eccl... heterodoxis sit licita, ac possibilis, & quatenus.

IV. Ego nunquam talem probare potui pacem, quæ vel in c... ciliatione vel occultatione doctrinarum & opinionum, vel in p... coalitione & confusione Ecclesiæ heterodoxæ, cum orthodoxa... in Polonia factum videtur) consisteret, sed tantum talem optavi... cem, qua Ecclesia orthodoxa de heterodoxis (quas supponit) ... clesiis sentiat & judicet cum distinctione, non omnes promiscue... testans & exsecrans, eo modo quo hæreticos & Papatum de... stantur & exsecrantur, sed cum quibusdam (inter quos Luthera... censeo) talem colat fraternitatem, quæ consistat in conversati... pacifica & mansueta, quæ detestationes & exsecrationes, quales ... ctenus à Lutheranis in nos profectæ sunt, prohibeas, quæ fovent e... spem, fore ut Deus, dissimulata errorum culpa, etiam in erro... sive pertinacia, perseverantes (quod de hæreticis & Pontificiis ... rare non possum, etsi sperem esse inter Pontificios, qui, errores c... siores ignorantes, arrepta superstitis veritatis tabula, naufragium ... lutis evitent) acceptos habent, quæ denique consistat in mutuis ... se precibus, in mutua provocatione ad timorem Domini, & ad p... nam perfectamque concordiam, nec non in consociatione & co... munione tum spiritualis, tum civilis operæ adversus apertas hære... Antichristum & communes veritatis hostes.

V. Talem pacem & moderationem dixi quosdam velle cole... etiam cum Græcis Orientalibus Christianis, ut ex præfixa Apolog... meæ præfatione pateat. Et cum objectio quædam antagonistæ ... posceret, dixi incidenter antagonistam meum probare non p... Reformatos ab hujus fraternitatis jure excludere, si qui sint in ... ctione Arminiana, non Sociniani, in errore quidem quinque artic... lorum perseverantes, schismaticas interea turbas omittentes, co... tentes & deplorantes. Hæc est. Ne pax quam Reformati Theol... in Germania suaserunt & obtulerunt, & optem mihi ostendi The... logum Reformatum probatum ullum qui tali paci contradixer... optem etiam ut tentent qui male mihi ob hanc causam volunt, ... possint ex meo scripto probare me plus pacis aut favoris Arminia... velle exhibitum.

VI. Interim, si talis pax fiet, & si ipsemet huic paci subscripser... nunquam tamen, quantum in me est, & quantum sentio passur... sum, ut hæc pax se extendat ad plenam communionem, quæ omne... separationem tollat, ut heterodoxæ Ecclesiæ cum orthodoxis co... lescant in unum corpus, ut vel Lutheranos, vel Arminianos re...ipi... mus membra nostræ Ecclesiæ, quibus sacra signacula porrigamu... Rationes cur hoc nolim sunt duæ: 1. quia hæc foret quædam prof... natio Sacramenti. Cuicunque Sacramentum Cœnæ porrigo, ei t... stor quod nihil videam quominus absolute ei possim addicere, ... obsignare vitam æternam. At in Lutheranis & Arminianis vid... graves errores, & proinde gravia peccata non agnita. Ergo, e... spero, absolute tamen testari non possum nihil in iis esse quod salute... impe

impediat. 2. quia hoc modo summo periculo exponitur veritas. Nam si coalescunt in unum nobiscum corpus, & admittentur ad plenam nobiscum communionem, quis tandem arcebit ab officiis? Et si admittentur ad officia, quid aliud erit quam quod intromittemus in agrum Domini, qui zizania serant & triticum evellant, quod periculum vi disciplinæ Ecclesiasticæ merito vitatur. Et si enim fortassis non ita possit vitari quin aliquid noxium subrepat, tamen aperta pericula, quantum in nobis est, sunt protelanda, nec diffidendum mediis divinitus ad hoc institutis.

VII. Propter has præcipue causas necessarium judico, ut de confundendis & conjungendis Ecclesiis heterodoxis cum orthodoxis non laboremus, sed ut separatio quæ facta est maneat, ut communionem conversationis, & caritatis immunem præstet à communione erroris & peccati. Potest enim aliqua separatio esse sine schismate, id est, sine schismaticis & factiosis moribus caritati contrariis. Res suas sibi habeant heterodoxi, & Deo serviant ut intelligunt & possunt. Nos interim, propter veritatem quam retinent, & propter fidem ac sanctimoniam quam probabiliter præ se ferunt, ab exsecrationibus, detestationibus, odiis ac vindicta personarum abstinentes, bene de ipsorum salute sperabimus, & huic spei talem superstruemus conversationem cum iis qui inter ipsos tales fient, quæ & nos à communione peccati & profanatione sacrorum præstet immunes, & tamen legibus caritatis Christianæ, ipsorum ædificationi & publico Ecclesiæ bono sit accommodatissima.

VIII. Quod si tamen accidat ut sint aliqui infirmi idiotæ, & institutionis de hisce summis mysteriis non usquequaque capaces, qui errores non hæreticos dimittere sine violatione errantis conscientiæ non possint, etiam post admissam diligentem institutionem, & tamen vel propter cerimoniarum absurditatem, vel propter admixtum hæresios, aut schismatis culpæ periculum malint cum orthodoxa quam heterodoxa Ecclesia, vel cum factione, colere communionem, salvis erroribus, de iis sic sentio: 1. propter priorem causam tales non excluserim. Ratio, quia infirmitates non obsunt saluti Euangelicæ & Sacramentorum usui, sed aut errores hæretici aut peccata pertinacia, quales censere possumus errores eorum qui rectæ institutionis & capaces, & participes sunt. 2. an propter posteriorem causam excludi debeant, judicare non possum, donec particularis Ecclesiæ, de qua quæritur, statum & indolem cognovero. Aliud est peccatum aut errorem non agnosci, nec agnoscere posse: aliud agnoscere posse, & non tamen agnoscere. Prius infirmitatis est, & in idiotas facile, & in pueros cadere potest: Alterum pertinacia est, & cadere in tales potest, in quos prius non potest.

Ecce Vir Amplissime, hæc est illa pax & moderatio quæ in mea contra Bolsaccum Apologia invenitur. Hæc illa pax per quam & verbi veritas, & sacrorum puritas præstari sarta tecta, & tamen caritatis quoque lex impleri, Ecclesiarum tranquillitas obtineri, ac custodiri, vitarique potest illud periculum ne quem ex Dei filiis duriori attrectemus digito quam par est, & piorum gemitus adversum

nos provocemus. Si harum Eccleſiarum talis eſt ſtatus, ut aliquo qui hujus ſit opinionis ferre non poſſent in numero docentium, eſt quod ſperem admitti, neque illibenter me reduco ad priſtinum propoſitum, videlicet ut Germaniæ, olim ſaltem reſtituendæ, q cunque honeſto modo, me ſervem, cui etiam fini meum, quod r audio, matrimonium valetudinis, & aliarum rerum, mihi cogni rum, cauſa fuit deſtinatum. Sin vero ſunt qui ſiniſtra de me opinione imbuti excluſum me cupiunt innocentem, tum hoc quidem me ne hæ criminationes talem mihi inurant maculam, quæ ubique ol & noceat, ſed qui tamen ſinceritati & caritati dent operam, eos c do fore ſollicitos, ne nimis audacter, rejecta omni excuſatione c minando, hujus mali ſe autores præbeant. Tu itaque, Vir Amplii me, favorem & amorem quem mihi ſpondes & offers, in his qua inſume ſtudiis, ut talento meo quantillocunque alicubi in Eccleſia Dei erogando talia removeas quantum in te eſt, ficta obſtacula. V ſi meam de propoſita quæſtione opinionem, ubique videris hi Eccleſiis judicari tam peſtilentem, ut admitti nuſquam poſſim, quæſo ut favorem tuum (uti enim oblato debeo) experiar in pr curatione quorundam ſtudioſorum, qui convictum meum, & aliqua in ſtudiis manuductionem æquo pretio redimant, unde ad reſtituti nem uſque Germaniæ, quam à miſericordi Deo efficacia tot pr cum ſperare ubique licet, hoc in loco tolerare vitam poſſim. Dab tur & hic occaſio Deo interea ſerviendi modo non uno. Vale, V Ampliſſime: libertatem qua oblato tuo favore utor, ignoſce, Lit ras neceſſario prolixas ne dedignare, huncque erga me favorem fa perennem, quem ut Deus ſuo erga te favore compenſet animitu rogo. Scripſi Leyden, 6 Novemb. 1636.

GVILIELMO GROTIO,

HVGO GROTIVS S. P. D.

Hagam.

De Mileterio. Item de iis quæ circa Gratiam Vniverſalem controvertuntur.

ANnus eſt & ultra quod Mileterius, magnus olim partis Rupellanæ Antiſtes, & D. Tileni adverſarius librum edidit Gallice pertinentem ad conciliandos Romanenſes cum Reformatis: quo propoſito neſcio. Alii dicunt hominem ſibi non diſplicentem (idque ſatis apparet) appetere magnæ rei gloriam. Alii, inops cum ſit, ali eum, Cardinalis, cui operam navat, aperteque dedicat, beneficio. Qui interius hominem norunt, benignius ejus propoſitum interpretantur, adverſis edomitum animum à factione bellique conſiliis ad pacis deſiderium flexiſſe. Salmaſius vetus ei amicus eſt, neque de eo male ſentit. Iam menſes aliquot ſunt, cum librum edidit Latinum, in quo ea quæ involutius dixerat explicat, non tamen ſine latebris aliquibus, præſertim ubi de Primatu in Eccleſia agit, deque Euchariſtia. Varia fuere judicia eorum qui plane Pontificiis parent, eorum qui Calvinum acriter ſectantur, & quorundam in utroque grege temperatiorum. Molinæus, diu exſpectato, miſſum ad ſe librum

brum excepit duro reſponſo, ut & priorem fecerant tum ipſe, tum Rivetus. Reſcripſit Mileterius Molinæo ſalſa ſatis, quippe Gallico ſermone, quo plus valet, & quædam dixit ad Molinæum pertinentia non vane. Cameronis ſententiam de prædeſtinatione & gratia (nam de his quoque egit libro illo Latino, & fuſe aperteque ſatis) ita probat ut emendet, aitque voluntati iſti Dei de ſervandis omnibus, quam Camero agnoſcit conſentaneam eſſe, ut in iis qui non convertuntur aliquid ſit quod ipſis fuerit evitabile. Arminio tamen conſentientes adeo non vult videri probare, ut dicat ſolum fuiſſe Cameronem qui ipſis os occluſerit. Poſt unum eximium ejus gregis (Tilenum) debellatum, neminem auſum exſurgere niſi unum diſſimulato nomine. (Epiſcopium intelligit.) Huic extremo Mileterii ſcripto, D. Nullæus ſuum oppoſuit, Latinius ſane quam erat Mileterii, ſed ſatis aculeatum. In eo, quod miror, Synodi Dordracenæ Decreta magnificat, cum iis tamen conciliare vult illas ſententias de Dei voluntate ad ſervandos homines miris effugiis & ἀσυςάτοις. Dignam arbitror hanc occaſionem de qua cogitent, qui ibi ſunt viri eruditi, ſi forte ex hoc obliſu durorum ſatis hominum Euris, aliquid excitetur. Iam pridem curaveram ad D. Epiſcopium mitti, quæ Amyraldus & Teſtardus, diſcipuli & hi Cameronis, eo de argumento ſcripſerunt, putaveramque illum ea quæ olim Camerone vivente ſcripſit pro ſui Libelli, qui ἀνώνυμ☉ exierat, defenſione, eodemque mortuo, ne cum larvis luctaretur ſuppreſſerat, nunc reficta nonnihil, editurum, vel in hoc maxime ut iſtud συφὸν φάρμακον de voluntatis immobilitate, niſi quatenus ab intellectu determinatur, quo haud dubie Deus cauſa ſtatuitur inevitabilis culparum omnium etiam primæ denudatum ob oculos ponatur, ſi qui forte inde rem, non tam per ſe quam tractantium vitio obſcuram pervidere incipiant. Si D. Epiſcopio non vacat, erunt forte alii. Sane aut fallor, aut eſt aliquid agendum, ſi modo veritatis, non hic aut illic, ſed ubique ſpargendæ habetur quæ debet ratio. Meæ occupationes mihi quod permittunt id facio. D. Brandanus optime ſentit, ſed nondum exercitatus eſt in iſtis controverſiis, ſed dat operam ut ſit. D. Aurato non expedit fortunis incertis iſta in hoc ſolo moliri. Britannicorum legatorum Paſtores, Oratores ſunt magis quam diſputatores. Mileterius Legatum Britannicum extraordinarium adiit, me non vidit, credo veteris offenſæ metuens, quam ego ex animo delevi, quotidie in hoc intentus, ut privatis cogitationibus emotis, publico vigilem, eique me totum dedam. Publicum autem cum dico, Chriſtiani Orbis bonum intelligo. Quo rectius totum hoc negotium introſpicias, mitto omnes qui de eo ſcripti ſunt libros, teque oro ut primum D. Senatori R. oſtendas, deinde quos veri paciſque amantes noſti. 29 Dec. 1636.

Male cohærentibus.

Supreſſo Authoris nomine.

Spero jam receperis Mileterii, & contra Mileterium ſcripta, quæ ſiquid recte judico, neceſſitatem imponunt Remonſtrantibus Latine aliquid ſcribendi & committendi inter ſe homines tanta confidentia ſua placita venditantes. 15 Ianuarii 1637.

N. N. HUGO GROTIUS

De Molinæi libro adversus Amyraldum, &c.

VIdi his diebus librum non editum Molinæi, in quo Testdi & Amyraldi ſententias acri cenſura notat. Dignum eſt hoc argumentum tractatum. Non improbo quod dicit r-minium plus judicio valuiſſe quam Cameronem & Cameronis ctatores: itaque illum loqui inter ſe cohærentia, & his quæ ſemel tuit conſentanea: his vero ea loqui quæ inter ſe pugnent, qui eum qui à Deo ſerio deſiderari credat hominum ſingulorum tem pariter debere agnoſcere dari à Deo dona per quæ impoſſibilitas ſe convertendi (ſive illa naturalis vocetur, ſive moralis, ne quicquam referre, dum vis ſit eadem) ſuperari queat. Loquitur pe in illos Fratres ſuos ſatis inclementer. Quædam enim eorum gat ſe ſine horrore legere potuiſſe: ſubrui ab illis fundamen, ipſamque pietatem; & in fumum verti Chriſtianam Religionem micam quidem rationis nonnullis eorum dictis ineſſe: tribui ab Deo injuſtitiam, crudelitatem, μισανθρωπίαν. Tantæ iræ cauſa pra-pua eſt, quod eorum dictis convelli videat magnam partem Canonum Synodi Dordracenæ, cujus ipſe, quanquam abſens, in præcipuos fabros fuit, ſolusque cauſa cur in Gallia, ne expenſa quidem, probaretur. Negat ulla eſſe Dei decreta conditionalia. Itaque & promiſſa & præcepta nulla eſſe ſine decretis præſtandi aut au dandi. Illud non immerito accuſat in illis quos dixi, quod neget Adamo datas vires quarum ope tentationem poſſet repellere, nec male oſtendit quam ipſi impoſſibilitatem moralem vocant ipſam naturalem ex ipſorum poſitis. Gratiam univerſalem ſecundum A-minium eſſe utilem, ſecundum ipſos inutilem. Hæc ſunt quæ inter legendum excerpta tibi in anteceſſum ſignificanda duxi. Nunc eu librum tranſcribit Mercirius ut Epiſcopio mittatur. Scripſit hu librum Molinæus poſtquam ei à rectoribus Sedani, ne in eo argumento quicquam ſcriberet, interdictum fuerat. Dixit ſe poſth taciturum, neque hoc vulgandi ſcripſiſſe animo, ſed ut Nationa Synodo, quæ exſpectatur, facilior ſit dijudicatio. Quæritur Teſtadus, ex quo Molinæus in ſe cœpit ſcribere; etiam Rivetum ab ſententia, qua tolerandam hanc opinionum diverſitatem credid rat, abiiſſe. Senatores tamen Reformatæ Religionis mihi affirma ſe id laboraturos ne quid definiatur, maneatque diſſentiendi liberta repreſſa apud populum iſta diſputandi licentia. Die paraſceves an CIƆ IƆ C XXXVII.

Odium contra homines.

IOANNI DURÆO, HUGO GROTIUS.

OPtavi ſemper, & optare nunquam deſinam, ut quæ à Pontif ce Romano graviſſimis de cauſis diſceſſionem fecere Eccle ſiæ, inter ſe propius animis, & animorum conſpicuis teſt moniis coaleſcant. Neque ignoro, expertus etiam quantæ ſe hui labo

bori objiciant difficultates ex politicis rationibus, ex Theologorum ſuſpicionibus, amore etiam in ſua cujuſque placita, eaque multum attollendi, & ab aliis ſpecie puritatis quam longiſſime à ſe amovendi cupidine. Sed hæc omnia terrere neminem debent, quominus rem præclariſſimam, ſi poſſit, efficiat, ſi nequeat, certe conſcientia tam erectæ cogitationis fruatur. ..... Lutetiæ XI Septemb. 1637.

IOANNI DVRÆO,

HVGO GROTIVS.

VTrique Angliæ Legato videtur, ut & mihi, ut conventus inſtituatur omnium qui ubique ſunt Proteſtantium, non ferre hæc tempora, per quæ illis ne pax quidem illa communis humanæ ſocietatis conſtat inter ſe. Optimum igitur fore, ſi ſicut amicitia inter ſe junguntur, brevi etiam forte junguntur fœdere Suediæ Britanniæque Regna, ita & eorum Regnorum Eccleſiæ, ſuæ concordiæ edant profeſſionem publicam, primumque vicinis Suediæ Danis & Norvegis, deinde & aliis dent exemplum quod imitentur. Conſtituto ſemel tali Eccleſiarum corpore, ſpes eſt, ſubinde alios atque alios ſe aggregaturos. Eſt autem hæc res magis optanda Proteſtantibus, quod quotidie multi eos deſerunt, & ſe cœtibus Romanenſibus addunt, non alia de cauſa, quam quod non unum eſt corpus, ſed partes diſtractæ, greges ſegreges, propria cuique ſua ſacrorum communio, ingens præterea maledicendi certamen. Quæ quidem ut ſanentur, referre Proteſtantium, in tanta præſertim male ipſis volentium conſpiratione, quis non videt? ..... Lutetiæ 21 Novemb. 1637.

GERARDO VOSSIO.

POſt .... librum editum in me acceptumque docebo ex multis admodum Hebræorum teſtimoniis ad Matth.20.28. cujus particulæ exemplum dedi nuper D. Goſtio Theologo Anglo, qui ex Anglia mei potiſſimum ſalutandi cauſa venerat, ſequitur omnino nullam fuiſſe cauſam aut Socino aut Crellio cur à veſtrorum λύτρε, placaminis, expiationis, redemptionis proprietate diſcederet manifeſte, primumque piæ Antiquitatis conſenſum deſereret. Non tanti autem facio aut Schokium aut Magiſtrum ejus, ut huic aut illi reſpondendum putem; neque me pudeat conſentire Socino, ſi quando is in veram veteremque ſententiam incidit, ut ſane fecit in controverſia de Iuſtitia per fidem & aliis nonnullis: ſcripſi ſuper his rebus non ita dudum ad D. Senatorem Reigersbergium, qui me apud Polonum Legatum traductum à Riveto Sociniſmi crimine ad me ſcripſerat, in ea epiſtola oſtendi, ſi quis ſententiam meam poſt conſpectam Crellii ſcriptionem ſcire cupiat de argumento inter me & Crellium

De controverſia ipſi cum Socino & Crellio.

Pretium redemptionis.

Crellium controverso, ei satis eam apparituram ex loco Esaiæ LI. ita ut à me versus est in disputatione cum Iudæis, & inde quod in fine operis de veritate religionis Christianæ, & illud Heb. I. 3. καθαρισμὸν ποιησάμενος non in præsentis temporis, ut Socinus, sed inexacti significationem interpretor. Kalendis Ianuarii CIↃ IↃ C XXXVI. quem tibi ac tuis felicem precor.

Tuus ut soleo, H. GROTIVS.

Illud addam, siquis meam de summa Trinitate sententiam scire cupiat, reperturum quod satis sit in poëmatis nuper editis. Amplior explicatio Notis reservanda est.

GERARDO VOSSIO,

HVGO GROTIVS.

Varia & imprimis de veritate Religionis Christianæ.

HAbeo gratiam, Vir summe, pro Epistola quam ad me dedisti medio Decembri. Optima ac verissima sunt per quæ me de socru mei semper amantissima, uxorem autem meam de matre ad meliorem vitam præmissa consolaris. Ætatem ei datum est longam feliciter agere, & videre pronepotes. Ab abnepotum conspectu parum abfuit. Cunæi judicium magni feci semper, & puto fuisse φιλοπάτριδα, eoque magis doleo quod in eo Academia fecit damnum. Barlæo valetudinem opto prosperiorem, vel poëseos causa quam ornat. Pro illo opere de bene recepta apud vos Regina Matre nihil eum hinc quidem capturum præmii fide mea spondeo. Et tamen quotquot nunc prodiere Panegyrici ob natalem Delphini, omnes in fronte editiones præferunt, Honora Patrem & Matrem. Vidit me hic dudum Iacobus Sirmondus Vir, ut scis, Eruditissimus. Is Regis conscientiam nunc gubernat, bono sane publico, nam alii ante hoc eo functi munere Religionem sæpe objecere Regis animo ob fidem cum Suedis & Batavis, quod hic facturus non est, gnarus illius Sententiæ Prudentis Prudentii:

Patriæ amantem.

—— Siquidem cœlestia nunquam
Terrenis solitum per iter gradientibus obstant.

Non ita autem se dedit Aulæ Sirmondus ut non tempora sibi reservarit ad editionem Theodoreti & Hincmari, cum multis accessionibus. Eamque ob causam habitat in veteri cellula. Vedelius si ferit alios, non minus ipse à Montaculio vapulat, homo ineptus. Schockius homo sit malus oportet qui me tamdiu à popularibus meis vexatum nihil ipsis debentem, nondum quiescere patiatur. De satisfactione librum quo scripserim animo, quo proposito, tu optimus testis es. Et gaudeo librum eundem cum tuo, qui Ravenspegero, homini tali qualis est Schokius, respondes, editum nuper Oxoniæ placere eruditis. Liber veritatis Christianæ, ut de Germanicis duobus & Gallica versione non loquar, editus est in Anglia Anglice, Vertit eum Græce Pastor Legati hic Anglicani. Pontificii autem

em nunc Persice vertunt, ut Mahumetistas si Deus aspiret faciant Christianos. Dicat hos omnes nihil videre, qui, si ipsi credendum st, & propinquis & longinquis Gentibus Socinismum propinent. Triados probationem in eo libro directe aggressus non sum, memor jus quod à Viro magno socero tuo audieram, peccasse Plessæum & lios, quod rationibus à natura petitis, & Platonicis sæpe non valde ppositis testimoniis astruere voluissent rem non ponendam in illa um Atheis, Paganis, Iudæis, Mahumetistis disputatione qui omnes d Sacras literas ducendi sunt, ut inde talia hauriant, quæ nisi Deo emel patefaciente cognosci nequeunt. Mosem aperte vitam æternam promittere, & Christi præcepta ipsius præceptis esse perfectio-a, scis esse dogma veterum, idque abunde probasti. Quod si novum œdus legerent & intelligerent ut oportet, reperirent hoc ipsum scritum Matth. v. Hebr. VIII. 6. & alibi, & fecit hoc ipsum nuper hic quoque in locis apertum Mileterius. Christum etiam ob id filium Dei dici, quod ex Spiritu sancto conceptus id non negat Thomas Aquinas. Et quid aliud significat διὸ Lucæ I. 35. ut jam taceam etiam ob muneris impositi sanctimoniam, & ob Resurrectionem idem nomen satis aperte ei tribui. Crellio quod non operose respondi, in eo ecisse me prudenter existimo. Quid enim opus bene & satis liberaliter dicta repeti? si non possit ipse probare, injustum esse, ut volens aliquis pro altero pœnas ferat, quod nunquam probabit & contrarium omnium gentium Sapientibus placuisse tum in ipso libro de satisfactione ostendi, tum .... 1638.

Reliqua desiderantur.

WILHELMVS LAVD
Archiepiscopus Cant.
Pastoribus & Professoribus Helveticis, S.

Confratres mei charissimi, Doctissimique Ecclesiarum & Academiarum Tigurinæ, Bernensis, Basileensis & Schaphusianæ Pastores & Professores.

Litteras vestras datas Tiguri 21 Martii 1639. ego recepi 11. (unum scilicet earum exemplar.) duplum vero earundem April. 18. st. nostro. Et gratæ certe mihi fuere duplici nomine scilicet quod vestræ & quod Christianæ pacis suasoriæ. Tales enim decent ejusdem corporis membra, eosque qui communionem sanctorum & credunt & profitentur. *De insolentia quorundam Ecclesiasticorum in Angliæ Regem.*

Et certe quod monetis quanta calamitas Germaniam vestram & præ cæteris partibus Palatinatum invaserit, non ignoro, sed nec miseriarum illarum oblitus sum, quæ civilia arma ubique sequuntur, & quæ Brittanniam nostram proprio sanguine madidam cito redderent, si invalescerent: sed summis & quotidianis precibus Deum & mise-

misericordiarum omnium patrem oremus, ne sic in ore gladii n-tum non nostri pereamus.

Cæterum acerbum licet sit, verum tamen est, quod scribitis, se-renissimum Regem nostrum exercitum in Scotos suos non suos u-cendum conscripsisse, imo conscriptum duxisse, & nunc una cu exercitu in partibus Regni borealibus paratum esse ad eorum in-lentias reprimendas. Sed sicut antehac omnia tentavit, quo re l-les ad meliorem mentem reduceret, ita nullus dubito, quin si ad c quæ tuta, quæ honesta, quæ subditis factu necessaria & secundu Christi religionem ac patrias leges debita facturi sint, clementi-mus Rex reliqua omnia, etsi valde facinorosa, oblivioni sepelie a sit traditurus. Reliquum Epistolæ vestræ gratiosissimæ in dua e diffindit partes: una est, quod nullas vobis omnino (sic scribitis) el cognoscendi vel judicandi sumitis partes, nec velle vos falcem m-tere in alienam messem. At messis hæc piissimi fratres, non pror s aliena est. Epistola enim vestra sic orditur: si patitur unum me-brum, dolent omnia. Corpus itaque unum, alias non membra ej-dem, & qua unum non alienum. Nec cognoscendi partes pote s declinare. Hoc enim dicitis omnium sermone percrebescere, e litteris amicorum confirmatum vobis esse, nec tristius quidqua turbis hisce nostris universæ Reformatæ Ecclesiæ accidisse. Sed s-su forte forensi vocabulum cognoscendi usurpatis sicut & judica-di. At utinam judicandi partes in vos susciperetis, & sicut huc lit-ras pacificatorias amice & prudenter misistis, mitteretis etiam l Conjuratos Scotorum alias, quæ suaderent Regi suo obedientia, confirmarent Regiam in causis Ecclesiasticis, eandem quam opti Iudæorum Reges exercuere, potestatem, condemnarent armata eorum sub prætextu Religionis, potestatibus à Deo ordinatis re-stentiam, primitivis Ecclesiæ temporibus inauditam: dico conde-narent & vestræ & omnium Reformatarum Ecclesiarum tum litt ræ tum sententiæ. Nam eousque excrevit Confœderatorum reb lis audacia, ut post se reliquerit omnem vel Iesuiticam. Et nihil n factura est in Regem suum nativum, eumque clementissimum, ordine ad Deum & Religionem. Et quod nescio magis dolendu quam execrandum sit, ita potenter apud eos operatur humani gen ris hostis, ut nulli majores horum tumultuum antesignani sint, qua ministri, & nullibi magis quam è suggestu subditi contra Rege suum pientissimum animentur. Iterum dico condemnarent. Na rebellio isthæc adeo gravis & odiosa est vel moderate sapientibu ut verear, ne tota Reformata Ecclesia pessime audiat ab omnibu presentibus posterisque, si non aliquid saltem publice scribatur co tra infamem hanc erga Principes conjurationem. Nec pericula n stra qualiacunque futura sint, majora tripudia aut æqualia Ecclesi Reformatæ ludibria creare possunt ac scandala hinc suppullulantia quæ religionem ipsam omni infamiæ subjiciunt.

Altera est, quod ex ingenuo (sic dicitis) Helvetiæ vestræ spiritu ex affectu erga Brittaniam nostram, nonnuper assumpto, sed à ma joribus vestris hausto, ex periculis bellum intestinum sequentibus

deni

ſnique ex conſcientiæ pace, & nominis mei gloria, id velim efficere ne res armis ſed regia authoritate & clementia conficiatur, &c. velim efficere? Mutate obſecro, mutate ſententiam. Nam ſi id poſſem efficere, ſtatim effectum daturus eſſem. Deum teſtor & Regem unctum ſuum, & ſenatum Regium qui Regi à ſecretioribus ſunt conſiliis, quotquot tum præſentes erant, me omnia & ſola pacis conſilia & privatim & publice ſubminiſtraſſe. Quin & fere ſolus rationibus ſimul & orationibus apud Regem pientiſſimum militans (vera dico) illud tandem obtinui, ut rebellibus inter Scotos omnes pacis conditiones ſemel iterumque & ſæpius offerantur, quæ aut Rex cum honore concedere, aut ſubditi ulla Iuris ſpecie expectare potuerunt. Interim Rex Sereniſſimus nihil obtinuit, illis Gorgonis capite concuſſis & in ſaxeam duritiem converſis. Nec adhuc tamen deſiſto, ſed qua poſſum fide, pacem ſuggero, ſi inimici non eſſent rebelles tam ſibi quam nobis, & vereor ne plus paci quam aut nobis aut ſibi. Et quid quæſo in hiſce anguſtiis poteſt imbecillitas mea, quando cum illis res agitur, qui aut pacem nolunt, aut talem volunt, quam nulla Regia Majeſtas ferre poteſt. Si quis interea me detulit apud vos ut inimicum pacis (ſcio enim me utrique factioni inviſum ſatis) Deum oro illi miſericordiam, mihi patientiam donet.

Interea depoſitum hoc meum apud vos relinquo. Vera ſunt quæ ſcribo, & ſicut adhuc fui, ita ſemper ero pacis ſtudioſiſſimus, modo illa ullis juſtis conditionibus obtineri poſſit. Et Deus in cujus manu corda Regum ſunt, Regi noſtro pacatiſſimo det, ut ſola conſilia ſalutaria, Deo grata, ſibi ipſiglorioſa, Regno tuta & Eccleſiæ univerſæ utilia amplecti velit. Quod vero ad vos attinet, precor omnia felicia, & gratiam hic & gloriam in futuro: datum ex ædibus meis Lambethanis April. ult. 1639.

Locus excerptus ex libello,

cui titulus eſt,

Inſtitutiones Philoſophiæ moralis ſive Ethices, non edito.

VOluntatis naturalis affectio, libertas ſtatuitur, ſed an hæc proprie & formaliter reſideat in intellectu, an in voluntate, ac num potius propria ſit intellectus affectio, voluntati vero attributa & communicata propter communionem & conjunctionem ejus arctiſſimam cum intellectu, magnum operæ pretium fuerit indagaſſe. Principium autem cognoſcendi ab ſenſu oritur externo, ab hoc ad ſenſum internum, & primo quidem communem, res cognoſcenda procedit, hinc cogitatio occupatur, dein ad cognitionem intellectus deducitur. Quam rem ſi intellectus conſideratione dignam judicat & ſtatuit, voluntas ſtatim eo aſſenſum ſuum jungit & impertit, ut amplius conſideretur, ac intellectus porro eam in- *De voluntatis libertate.*

tentius

tentius examinandam & expendendam ſuſcipit, tum in judicin omnes undique adducuntur rationes, media, & argumenta, qu ſuadere vel diſſuadere, probare vel improbare rem aliquomodo - deri poſſunt. Intellectus rationibus, mediis, & argumentis judic, ut notum eſt, & eo judicium ſive calculum ac ſententiam fert, atq in eam partem inclinat, à qua parte plures vel potiores rationes i- re compertum ſibi fuerit. Tunc autem non poteſt non voluntate iſti judicio ac placito intellectus adjungere. Utpote quæ in ſua na- ra & eſſentia nihil aliud eſt, quam propenſio in id quod judicio - tellectus bonum atque eligendum eſſe conſtiterit. Siquidem en res nondum probe examinata, omnibus necdum explicatis & re- lutis, fuiſſet, ſed aliquid inſuper reſolvendum, explicandumve atq examinandum reliquum fuiſſet, nondum etiam intellectus in ha aut illam partem ſecundum judicium tuliſſet, nec voluntas eo app- tentiæ & propenſionis ſuæ pondus inclinaſſet. Non enim ita res e, ut multorum falſa opinione nimium invaluit, unde etiam pernici- ſiſſimorum errorum cauſſa præbita, poſt abſolutam deliberatione intellectus practici, judiciumque in alteram partem inclinatun, etiam tum voluntati libertatem integram & abſolutam relinqui, r- fragandi ſententiæ intellectus, ejuſque judicio ac placito intercede- di, quaſi & ipſa pariter cum intellectu ſit potentia cognoſcens & j dicans de rebus propoſitis, quod ceu nefas Philoſophia abominatu & naturæ voluntatis omnino repugnat, & non ſit tantum facultas potentia appetens, quæ ad modum appetitus ſenſitivi impetu nat rali fertur in bonum ab intellectu cognitum & probatum. Cu alioqui, ſi id quod ab intellectu judicatum eſt, à voluntate denuo ju dicandum eſſet, geminus intellectus eſſet ſtatuendus, voluntas ver nulla, ſi quidem potentia cognoſcens eadem eſſet appetens. At ver ita natura comparatum eſt, ut ſimul ac intellectus cenſuit eligen dum, non jam ultra appetentia voluntatis retardari aut ſuſpend poſſit, multo minus ipſa contra judicium intellectus calculum i contrariam partem verteres, ſed una ſimul cum judicio intellectu exſurgit & reſultat, ad modum eorum quæ ſimul ſunt, ut lux & um- bra, voluntatis appetentia & propenſio in id quod intellectus eligen- dum conſtituit, nulla prioritate temporis inter ultimum illud judi- cium intellectus, & actualem voluntatem ſive appetitionem iſtam ſed tantum prioritate naturæ inter eadem iſta, obſervanda. Quam- vis autem exiſtimari poſſit, quoſdam extitiſſe, qui contra omnes ra- tiones intellectui propoſitas, quaſi data opera atque obſtinato niti voluerint, id tamen aliter fieri non poteſt, quam uno aliquo medio movendi intellectui obverſante, quod cæteris omnibus rationibus præponderet. Quæ omnia libertatem intellectui practico propriam & formalem, nequaquam vero voluntati adſtruunt. Non enim li- bertas in eo poſita eſt, ut omnibus jam probe excuſſis atque reſolu- tis, ultimaque ſententia decretoria perlata, facultas relinqueretur retractandi omnia quæ conſtituta & judicata ſunt, ſed vera & pro- pria libertas conſiſtit in libera & minime impedita de omnibus de- liberandi facultate, nec ante ſtatuendi & eligendi, quam intellectui

viſa

ifa funt omnia fatis examinata & expenfa. Poft judicium autem erfectum ac fententiam ab intellectu latam, quæ ultimam ac finaem deliberationem fequuta eft, libertatem aliam ftatuere vel cominifci, quam ex novis rationibus adductis fententiæ prioris muandæ, plane fruftratorium & nugatorium eft.

Ampliffimo Viro N. N.

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

VIr *Ampliffime*,

Conftitueram ftatim à nuptiis promiffi mei fidem exfolvere, & Amplitudini tuæ judicium meum de excerpto ex Inftiationibus tuis Ethicis loco, quod pro benevolentia fua tum à me ignabatur exquirere, qualecunque protinus exponere. Sed quia dflictam nonnihil fentiebam valetudinem meam à trinoctialibus uptiarum pervigiliis, à quibus pene totus abhorreo, differre coactus ui propofitum meum. Exinde nefcio quibus non partim novis cus atque interpellationibus, partim morbis tum amicorum, tum doneſticis, avocatus, pene in oblivionem ejus incidi; quamquam fcritum tuum ob oculos meos femper habebam, ne oblivio obreperet tque ita vadimonii deferti reus fierem. Nunc vero otii aliquid natus, iftud in manus fumfi, & judicium meum de eo perfcribo, ea bertate quam fcio te à me exfpectare, & quam tibi non ingratam ore confido, faltem ut ne ingratam habere velis, rogo atque oro. *Confideratio loci præcedentis.*

Ac primum quidem, recte ab Amplitudine tua factum arbiror, quod de virtutibus ac vitiis moralibus præcepta daturus, ræftruas fundamenti loco judicium tuum de libertate actionum oftrarum, à qua eæ virtutum ac vitiorum nomen ac rem foruntur.

Sed vero in eo minus recte factum ab A. T. arbitror, quod non b ipfa formali ratione, five propriiffima libertatis definitione, fed b fede ejus rem ordiaris; cum controverfiæ omnis, quæ de libertae actionum noftrarum inter eruditos agitatur, cardo non in hoc, ed in illo verfari mihi videatur. Prout enim libertas definitur, ita bertati fedes fua adfignari poteft ac debet. Si libertas definitur nera fpontaneitas ad agendum, tum libertatis fedes, conftitui poeft tam intellectus quam voluntas, & tam intellectus fpeculativus uam practicus, prout libuerit; enimvero, intellectus fponte intelliit objecta fibi propofita, voluntas fponte vult objecta ab intellectu ercepta, nec aliter quam fenfus, five proprius, five communis, ponte fentit fenfibilia fibi occurrentia, appetitus fponte fertur in ppetibilia, & lapis fuper medio fe leviore pofitus fponte cadit deorum. At vero fi libertas fupra fpontaneitatem aut lubentiam ex naurali facultatis inclinatione refultantem, infuper aliquid addit, uti evera aliquid addere debet, tum vero definitio ejus, cum additanento ifto conftituatur oportet, prius, quam de fede ejus inquiratur.

tur. Prout enim additamentum illud erit, ita quæ ſedes ejus haud difficulter colligetur.

An hoc à te factum non ſit, Vir Ampliſſime, in inſtitutioni Ethicis tuis, neſcio. Forte conſulto abſtinuiſti à libertatis defini ne, ob cauſſas quas habuiſti. Dicis quidem in fine ſcripti tui, vitan propriam libertatem conſiſtere in libera & minime impedita omnibus deliberandi facultate, nec ante ſtatuendi & eligendi, qu intellectui viſa ſunt omnia ſatis examinata & expenſa, &c. Sec eo colligi aliud nihil poteſt, quam liberum eſſe tibi, quod mini impeditum eſt in agendo facultati ſuæ convenienter. At ſic poter omnes ſenſitivæ erunt etiam liberæ vera & propria libertate: pot tia enim viſiva minime impedita eſt, in videndo & diſcernendo lorem, album, nigrum, flavum, cæruleum, viride, &c. Et ſenſ communis minime impeditus eſt in diſcernendis diverſorum ſ ſuum objectis. Deliberationis vox ad libertatem nihil facit: q tam neceſſarium eſt intellectui poſitis objectis variis de iis delibe re, quam communi ſenſui eſt dijudicare & diſcernere inter var rum ſenſuum objecta. Vt ut eſt, ex iis quæ de libertatis ſede in l excerpto loco adſeris, non obſcure mihi colligere poſſe videor ſ tentiam tuam de libertatis formali ratione ſeu definitione: nem ut duobus verbis eam complectar, collocas eam in judicii indi renti , ſive potius, ut propriis tuis verbis utar, in indifferentia int lectus practici de objectis per ſenſus primum externos, deinde p ſenſum communem apprehenſis, & intellectui ad cogitandum & liberandum propoſitis; deque rationibus, argumentis & mediis, q ſuadere vel diſſuadere, probare vel improbare rem aliquam vid poſſunt, conſideratione dignis judicatis ulterior in hanc aut illa partem deliberatio & conſultatio; & poſtquam ea facta eſt, judi in eam partem inclinatio à qua plures vel pauciores rationes ſta compertum ei fuerit. Huic judicio ſic formato voluntatem n poſſe non adſenſum ſuum adjungere, ais, utpote quæ in ſua natu & eſſentia aliud nihil eſt, quam propenſio in id quod judicio intell ctus bonum atque eligendum eſſe conſtiterit.

Sententiam hanc tuam, ut ſerio ac bona fide expendam, cogu me verba tua, quibus ſignificas ſententiam contrariam, quæ volu tati libertatem integram & abſolutam relinquit refragandi ſente tiæ intellectus practici, ejuſque judicio ac placito intercedendi, p abſolutam deliberationem intellectus practici, judiciumque in alt ram partem inclinatum, non modo eſſe opinionem falſam, ſed per eam pernicioſiſſimorum errorum cauſſam præbitam eſſe.

Nolim ego, Vir Ampliſſime, opinioni alicui favere, nedum mo dicus adhærere, à quo mortalium ulli leviſſimorum, nedum pern cioſiſſimorum, errorum cauſſa præbeatur. Et fateor lubens, me i opinione iſta, eſſe, quam non modo falſam, ſed perquam pernici ſiſſimorum errorum cauſſam præbitam eſſe exiſtimas, & eam qua tueris, hactenus mihi viſam ſemper eſſe non falſam modo, ſed pe nicioſiſſimorum errorum cauſſam aut ſcaturiginem, imprimis ver erroris iſtius, quod per eam fatalis, rerum actionum atque even

tuum

tuum omnium necessitas inducatur, unde mala omnia in Ecclesiam & Rempub. quod attinet ad virtutes & vitia, præmia & pœnas, scaturire necesse est. Quocirca noli ægre ferre si sententiam tuam ad calculos vocem, & quid in ea sit quod me cohibet quominus eam amplectar, candide aperiam. Sententiam vero tuam primo in genere, prout ab Amp. T. proposita est, expendam. Deinde rationem qua eam adstruis. Tertio, solutionem objectionis quam ipse tibi moves, examinabo.

Ac primum quidem quod attinet ad Sententiam tuam: ea prorsus nova ac recens est, quæque receptæ & passivæ scriptorum omnium, tum Theologorum, tum Philosophorum, qui præcepta unquam moralia de virtutibus ac vitiis tradiderunt, directe contravenit. Nihil enim certius est, quam ab omnibus istis hactenus extra controversiam positum fuisse libertatem esse affectionem formalem & quarto modo propriam voluntati. Contrarium hic diserte asseritur ab Ampl. T. & quidem in terminis, quando ais: *Quæ omnia libertatem intellectui practico propriam & formalem, nequaquam vero voluntati adstruunt.* Libertas ergo juxta sententiam hanc tuam non est affectio propria ac formalis voluntatis, sed contra, affectio voluntatis formalis ac propria est mera ac pure puta necessitas sequendi liberum intellectus practici judicium. Sed vero nolo ego sententiam tuam novitatis præjudicio gravare. Vti enim ego eam mihi præjudicare alias nolo, ita eam ego mihi jam prodesse ut velim æquum non arbitror. Nimirum quidquid verum est, id omne novum videri non debet. Omne verissimum est vetustissimum. ὅσιον, inquit Aristoteles, προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Dico ergo secundo: Sententiam hanc tuam non recte percipi posse, nisi ipsi intellectui practico, cui libertatem propriam & formalem esse asseris, adtribuas voluntatem deliberandi & consultandi. Ratio est. Adtribuis intellectui practico, & recte quidem, apprehensionem, collationem, dijudicationem, & conclusionem finalem de re facienda aut non facienda. Quomodo quæso? An sic, ut intellectus practicus velit apprehendere, conferre, dijudicare & finaliter concludere, idque liberrime? Si id vult Ampl. T. tum quæro, an voluntas, sive τὸ velle istud sit in & ab intellectu practico? Hoc non potes adserere; quia voluntatem statuis aut plane esse extra intellectum, aut saltem si non prioritate temporis, attamen prioritate naturæ, intellectus practici judicium necessario consequi, eo enim propensionis & appetentiæ suæ pondus inclinare ais voluntatem, quo intellectus practicus inclinavit judicium suum. Tum voluntatem, ais esse potentiam non cognoscentem, sed appetentem dumtaxat. At vero, nisi voluntas apprehendendi, consultandi, dijudicandi & concludendi sit in intellectu practico, tum apprehendere, deliberare, dijudicare & concludere, non est velle apprehendere, deliberare, dijudicare & concludere, sed merus tantum ac pure pute necessarius, apprehendendi, deliberandi, dijudicandi & concludendi actus. Merus autem ac pure necessarius actus intellectus practici, quomodo quæso liber actus est? Quod enim libere fit, id potest non fieri. Libertas enim contingentiæ species est, cujus

Sanctum plurimi facere veritatem.

proprium quarto modo eſt, poſſe non fieri: Eſt enim oppoſitæ ne- ceſſitati, ſive ei quod neceſſe eſt, id eſt, uti etymologia ipſa indi- quod nec eſſe aliter poteſt. Confirmatur hæc ratio ex eo, quod id- co negas voluntati competere libertatem, quia voluntas, non poſ- non ſequi judicium rationis practicum, quod ultimam ac finalem liberationem conſecutum eſt. Atqui, ſi idcirco voluntas non eſ- bera, quomodo liber erit intellectus practicus, ſi poſito objecto telligibili, non poſſit non deliberare, conſultare & concludere?

Fortaſſe regeres. Actus illos apprehendendi, deliberandi, diju- candi, concludendi, eſſe actus intellectus ſpeculativi, non pract. Eſto. Practicus ergo intellectus an practicus dicetur, quia libere v deliberare, conſultare, &c. At ſic voluntas rurſum erit formaliter intellectu practico, & ea intellectus judicium non conſequetur ceſſario, ſed libere præcedet. Tum id ceu nefas, ut verbis tuis ut, Philoſophia abominatur. Intellectus enim practicus non dicitur p- cticus, idcirco quod formalis ejus ratio ſit voluntas agendi, ſed qu finis ejus eſt non ſpeculatio mera, ſed praxis, & quia ea circa q verſatur, ad praxin ordinantur, non vero ad meram tantum verita ſpeculationem. Voluntas ergo libere conſultandi ac deliberandi, & tam longe abeſt ab intellectu practico, quam voluntas libere ſpec- landi abeſt ab intellectu ſpeculativo. utrobique enim eadem & p regnat neceſſitas. Hinc colligo

Duo eſſe, quæ in proceſſu illo quem formas, & ex quo formale intellectus practici libertatem colligis deſiderari mihi videntu Primum eſt: Proceſſum illum non eſſe proceſſum ex quo de forma libertate intellectu practici judicium fieri debet. Eſt enim proceſſ qui non habet locum niſi in iis, qui moraliter aut prudenter age volunt, in quibus præſupponitur certi alicujus finis intentio, ſive ele ctio quæ à voluntate jam facta eſt, ex cujus vi voluntas intellectu practico imperat rationem adhibere in conſilium, & de mediis cogi tare, quæ ad conſequendum finem illum ſunt utiliſſima. Intellectu enim tum ſpeculativus, tum practicus ſubjacent, ex ſententia Philo ſophorum omnium, imperio voluntatis, non quidem quoad ſpecifi cationem, ſed quoad exercitium: velle enim & nolle deliberare conſultare, conferre, dijudicare, concludere, non ſunt actus intelle- ctus, ſed voluntatis. Unde conſequitur: Quando voluntas poſt fa- ctam ſeriam deliberationem, conſultationem, dijudicationem, & concluſionem finalem, judicium intellectus practici ultimum ſequi- tur, & eo propenſionis, atque appetentiæ ſuæ pondus inclinat, quo intellectus judicium ſuum inclinavit, id non ex eo fieri, quod volun- tas judicium iſtud neceſſario ex pondere, naturalis ſuæ inclinationis atque appetentiæ ſequatur; ſed quod id ex hypotheſi prægreſſi liberi imperii ſui, de prius conſultando, aut ratione in conſilium adhiben- da, quam agat quidquam, ſequi ultro velit.

Alterum eſt: Actum intellectus practici in rigore non eſſe iſtum quem ei adſignat Ampl. V. quod videlicet decernat ac ſtatuat, Hoc eſt agendum, hoc eſt eligendum; ſed uti natura intellectus poſtulat; Hoc eſt bonum, hoc eſt melius, hoc eſt optimum, in genere boni vel dele-

delectabilis, vel utilis, vel facilis, vel possibilis: sive hoc est eligibile, hoc est magis eligibile, hoc est maxime eligibile. Si enim tribuatur intellectui practico actus hic, Hoc est eligendum voluntati, aut hoc est faciendum, tum imperium directum tribuetur intellectui in voluntatem, & voluntati non nisi mera & cæca sequela, quod est totam formalem libertatis rationem tollere. Nam actus iste intellectus practici, sive imperium istud quod & tribuis in voluntatem, quo statuit, Hoc est eligendum, non est liberum intellectui; quia intellectus qua talis non potest non actum, sive imperium istud exercere posito objecto magis vel minus eligibili; Et sequela voluntatis, posito isto actu sive imperio intellectus practici, non est voluntati libera, uti ipse adseris; ubi ergo libertas erit, & quid erit libertas? Ex hoc colligo, quam necessarium fuerit, uti supra dixi, ipsam libertatis formalem rationem adsignare, ne inanis aut vana sit tota quæ de sede libertatis instituitur, dissertatio. Hactenus ergo de sententia tua.

Quod attinet ad fundamentum sententiæ tuæ, sive rationem qua ea nititur, ea hæc est, Quod alioquin si id quod ab intellectu judicatum est, à voluntate denuo judicandum esset, geminus intellectus esset statuendus, voluntas vero nulla, siquidem potentia cognoscens eadem esset appetens.

Fateor rationem hanc tanti jam olim apud me ponderis fuisse, hodieque esse, ut jampridem scripto edito ostenderim, non posse mihi probari opinionem vulgarem istam, quæ intellectum & voluntatem asserit esse duas potentias in anima rationali, quæ realiter ab anima & à se invicem sint distinctæ. Credo enim, Animam rationalem esse immediatam principium intelligendi & volendi, eamque sine ullis intermediis potentiis ab ipsa & inter se realiter distinctis, proprietate sibi à Deo indita, immediate se ipsa intelligere & velle, ac proinde ei immediate competere, tum judicium de rebus propositis, tum libertatem exercitii, in occupando intellectum ad deliberandum, consultandum & judicandum, ita ut tum actum deliberandi, consultandi & judicandi, suapte sponte possit suspendere, tum post factam consultationem, deliberationem & judicium, libere quod vult, eligere, etiam nulla judicii ultimi quod ab intellectu practico formatum est, ratione habita, quin & contra istud judicium. Ei autem idcirco, quod deliberare, consultare, & judicare possit de re sibi proposita, nec tamen semper actu deliberet, consultet, & judicet, tribui potentiam sive facultatem intelligendi, sive quæ potentia intellectiva dicitur; idcirco vero quia eligere potest quod vult, nec tamen actu semper eligit, eidem tribui potentiam volendi, sive quæ voluntas dicitur. non quod illæ potentiæ reale aliquid sint in anima & realiter tum ab anima, tum inter se distinctæ; sed quod anima, quæ actu semper non intelligit nec vult, pro varia quam habet ad objecta relatione, potens ad ista intelligendum, ad hæc volendum, denominetur, ipsa vero in se ipsa intellectionem formet, & ad habendum aut faciendum se volendo promoveat.

Hoc posito, vides fundamentum sententiæ tuæ, sive rationem principalem qua ea nititur, concidere. Si enim res ita se habet, tum nihil

nihil est quod cogit me geminum intellectum statuere, unum in potentia intellectiva, alterum in potentia appetente. Vna enim eademque anima est, quæ immediate intelligere & se ipsa velle potest & quidem volitione prorsus libera, qua vel prudenter sequatur ultimum intellectus practici judicium, vel imprudenter aut impudenter potius id sequi nolit, gaudere volens motu suo proprio eoque stulto & bruto, sive plane arbitrario, qui libertatis humanæ apex est. Potest enim homo suapte sponte stulti aut bruti, instar animantis velle aut agere. Contra plane est, si animæ tribuatur ex una parte potentia intellectiva, cui proprium sit intelligere & judicare; ex altera potentia volendi, sive appetendi, cui proprium sit absque ullo in se sibi intellectu, & judicio velle atque eligere. Ex eo enim necessario sequitur voluntatem tanquam potentiam cæcam necessario, per judicium intellectus practici determinari ad volendum, ita ut non possit non velle, atque ita cæco & bruto impetu velle atque eligere omne id quod vult atque eligit, quia ipsa non judicat quare eligat, aut hoc potius quam illud eligat; quod est rationem omnem virtutis ac vitii, præmii ac pœnæ, funditus tollere, & Legum, præceptorum, promissionum, ac comminationum omnium nervos penitus incidere; Nec enim virtutis aut vitii est eligere, quod non potes non eligere. Qui non potest nolle, non potest dici velle. Nec prœmio dignus est, qui non potest non appetere quod bonum est judicatum. Nec pœna, qui non potest non appetere quod malum est, & quod tamen intellectus practici judicio ultimo bonum judicatum est. Nec præceptis aut legibus opus est, ubi inevitabilis volendi atque agendi necessitas dominatur: Nec peccato ulli, nedum peccatis contra conscientiam, locus ullus esse potest,

Fati ista culpa est, nemo sit fato nocens.
Non est nocens, quicunque non sponte est nocens.

Postremam hanc rationem tanquam palmariam per πρόληψιν solvere conatur Amplit. V. hunc in modum.

Quamvis autem existimari possit, quosdam extitisse qui contra omnes rationes intellectui propositas, quasi dedita opera atque obstinato niti voluerint, id tamen aliter fieri non potest, quam uno aliquo medio movendi intellectui obversante, quod cæteris omnibus rationibus præponderet.

Sed vero solutio hæc neutiquam satisfacit. Si enim, quando quidam contra omnes rationes intellectui propositas, quasi dedita opera atque obstinato niti volunt, id aliter fieri non potest, quam uno aliquo medio movendi intellectui obversante, quod cæteris omnibus rationibus præponderat, tum certe nisus ille, qui per medium istud, quod cæteris omnibus rationibus præponderat efficitur, non est nisus contra conscientiam, sed secundum conscientiam: Nam medium istud quod præponderat non habere, aut curare ut medium istud non occurrat, sive non obversetur intellectui, non est in potestate aut intellectus, aut voluntatis. Et isto medio occurrente ac obversante intellectui, non est in potestate hominis eo non moveri ad volendum. Medio itaque isto moveri, quomodo contra conscientia:

tiam esse potest? Certe conscientia se habet ut scientia. Scientia autem à ratione præponderante est. Ergo & conscientia. Nec magis dici quis potest contra conscientiam agere, id est, dedita opera atque obstinato niti contra rationes omnes intellectui propositas, qui rationem cæteris omnibus præponderantem, etiamsi pessimam sequitur, quam is qui sequitur optimam. Iste errat, inquies, hic minime. Esto, inquam. At error iste voluntarius non est, sed necessarius ex vi occurrentis objecti, sive medii præponderantis. Motio enim à præponderante necessaria prorsus est. At vero motio necessaria quomodo contra conscientiam esse potest? Ignosce mihi, Vir Amplissime, si dicam me colligere ex verbis tuis, non agnosci à te ullum peccatum contra conscientiam, aut quod dedita opera & obstinato committatur, certe verba scripti tui ita sonant, ut id opinari mihi posse videar.

Quamvis aut existimari possit (inquis) quosdam exstitisse qui contra omnes rationes intellectui propositas, *quasi* dedita opera atque obstinato niti voluerint, &c. Nota; *quasi*, ais. Nec mirum. Si consequenter sentire ac loqui velis omnino, ut sic statuas necesse est. Nec enim voluntati tribuis ullum imperium, aut imperandi potestatem in intellectum, quod attinet ad exercitium actus, id est, nullam potestatem imperandi intellectui, ut deliberet aut non deliberet, nec posita deliberatione aut judicio ultimo intellectus practici, voluntati tribuis ullam potestatem dissentiendi, refragandi, aut obnitendi intellectus judicio, nedum ut tribuas intellectui practico post judicium ultimum potestatem refragandi isti suo proprio judicio. Totum hoc plane frustratorium & nugatorium esse diserte asseris. Quomodo ergo consequenter juxta te dabitur peccatum contra conscientiam? imo, quod amplius est, quomodo dabitur, aut dari unquam potuit peccatum sive blasphemia in Spiritum Sanctum? utrumque dari tamen posse tam certum est ex Scriptura sacra, ut jam alias rationes non allegem, quam quod certissimum. De peccatis contra conscientiam, vide sis Luc. XII.47,48. ad Rom. I.18,19,21,32. ad Heb. VI.4,5,6,7,8. Hebr. X.26,27,28,29,30. Iacob. IV.17. 2 Petr. II.18, 19,20,21,22. De blasphemia in Spiritum Sanctum vide Matt. XII.31. Hanc dari non posse ex ista sententia tua necessario efficitur. Ea enim, definientibus Theologis Leydensibus in Synopsi sua purioris Theologiæ, est contemtus & oppugnatio malitiosa Christi & gratiæ Euangelicæ, per externum auditum verbi cognitæ, & per Spiritum Sanctum intus persuasæ; vel ut alii, resistere veritati Euangelii in hoc ut resistas. Atqui veritas non tantum per auditum verbi externum cognita, sed intus etiam persuasa est medium intellectui obversans, quod cæteris omnibus rationibus præponderat. Persuasio enim est præponderatio, quia finis est & terminus suasionis, ac proinde omnis deliberationis. Persuasione ergo ista posita, quomodo fieri potest ut voluntas eam non sequatur, imo directe ac malitiose contra eam nitatur? Aut enim nitetur contra eam proprio suo motu. At sic sine ratione niteretur, tenderetque in incognitum, saltem absque prævio judicio rationis practico tenderet in objectum; quod absurdum tibi

est. Aut alia persuasione mota nitetur contra eam. At sic persua intus non fuerit, & iste nisus quem facit non erit veritatis persuæ oppugnatio, nedum oppugnatio malitiosa, sed necessaria ultimæ p- suasionis sequela. Hæc vero tantum absit ut blasphemia in Spiritu Sanctum esse possit, ut ne quidem esse possit, non dico peccatum co- tra conscientiam, sed ne peccatum quidem. Vltimo enim intel- ctus judicio practico ut voluntas moveatur, necessarium est; & contra illud moveatur, impossibile. Præter naturam enim suam contra propriam natura sua inclinationem moveretur. Neces- ria autem necessitate naturali ut peccata sint, quid dico? pecca pœna æterna digna, impossibile est.

Atque hac quidem ratione, Vir Amplissime, videor mihi satis e- pendisse scriptum tuum, ut quid de eo judicem, facile intellige possis ac perspicere. Constitueram subjicere argumenta alia, qu contra istam sententiam tuam validissima esse arbitror, & rem t tam prout meretur, fusius paulum deducere ac pertractare, sed scripti tui lineas excederem, & A. T. prolixa responsione mol stiam facesserem, consultissimum tandem duxi brevi hoc pomæri me continere, ut si quid fortasse amplius desideratura sit Amplitu do vestra, id novis literis suppleam, nisi quidem id quod desidera bitur, tanti momenti sit, ut inde caussam habiturus sim cur à sen tentia mea recedere & tuæ accedere debeam. Ita enim me anima tum esse credas velim, ut quamvis me errare non credam, melior tamen monstrantibus uti cedere velle debeo, ita etiam cedere lu bens velim. Quem animum etiam ad hanc rem Ampl. T. allaturum spero ac confido. Amst. 5 Iulii, 1640.

GERARDO VOSSIO.

V*irorum eximie*,

Literas XV Iunii abs te scriptas ante hos dies quatuor acce- pi. ex quibus gaudeo cognoscere meliorem nunc esse tibi va- letudinem. Et non esse verum rumorem, qui ad me perlatus erat de novo vulnere domus vestræ post funus filiæ, & doctissimi filii Ger- hardi. Theologia gentilis & Physica Christiana, ut & lucem quam primum videant, & ad nos quam celerrime veniant opto, non dubi- tans quin multo plura inde possim discere, quam aut tu, aut tui simi- lis quisquam ex nostris ad Euangelia annotatis; quæ tu pro summa tua humanitate, & in nos amore tam benigne prædicas. Cæterum ea ipsa, cum tibi videam non displicere, eo magis propero ut publico donentur: sequanturque illa de Iure Belli ac Pacis, notæ ad Luca- num (quas Mairius edere recusat) reliquiæ poëmatum, & Antholo- gia, cui utinam indices accedant, totam ferme complexuri Geogra- phiam & Historiæ, tum Græcæ, tum Romanæ potissima. Quæ Pon- tifex contra Iura regum, addo etiam Episcoporum Metropolitarum, & Primatum sive ἐξάρχων fecit facitve, semper improbavi, semper impro-

mprobabo. Cæterum illa ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λε- 2 Theſſ.
γόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, iſtuc referre non audeo, plane perſuaſus Danielis 11. 4.
erba uſurpari in deſcribendo aliquo qui paria facturus ſit Antiocho,
quem deſcripſerat Daniel. Tum vero illa οὗ ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ 2 Theſſ. 2. 9.
Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, aliquem deſignant
amni & Mambri parem. hæc mea eſt ſententia; ſi qui aliter ſen-
iant, videant ne parum comperta pro compertis venditent expen-
ionibuſque minus commodis magnam providentiæ divinæ, quæ in
llis vaticiniis recte ſumptis mira apparet, offundant nubem. ſed
icut ira quicquid arripuit, telum facit, ita multi abrepti ſtudio par-
ium omnia volunt videri vera eſſe quæ adverſæ parti nocent, ut ipſi
quidem exiſtimant. Ego vero contra illos adverſariis prodeſſe con-
endo, qui pertinaciter urgent illa quorum aut polliceri falſitas, aut
veritas in obſcuro eſt. Qui vero graves illas criminationes veritate
quidem nixas non exiſtimant, ſed retinendas tamen publicæ, ut lo-
quuntur, utilitatis cauſa, videant ne magnam feneſtram aperiant im-
pietati, ſi verbi divini ſenſus famulari ſuis commodis ac partibus ve-
int. Legi libenter quæ dicit Voetius, multum ſane largitur, etiamſi in
me arietet. Ego ſi novum hic cœtum & ab aliis ſegregem inſtituere
vellem, poſſem forte; ſed video, qui novas nobis erexerunt Eccle-
ias eos animo quidem ſuo geſſiſſe morem, ſed in pietatis negotio
non ita multum promoviſſe, & particulas ex particulis fieri. Quare
ſatius forte eſt conſilium Auguſtini ſequi, quod eſt de vera Religione
c. VIII. Cæterum in Belgicis terris, puto & alibi, inter eos qui in
Romana ſunt communione mos ab omni ævo fuit, & nunc etiam
ſervatur, ut die quo inſtituta eſt Domini Cœna, poſt Cœnam pater-
familias, lecta Hiſtoria panem vino intinctum familiæ ſuæ præbeat.
qua de re quid eruditi qui apud vos ſunt ſentiant, ſcire percupiam.
multi hic non improbant, dum id non fiat animo ſeparandi ſe à
Chriſtianis aliis, ſed potius cum recte omnes, ſi liceat, habendi pro
fratribus? Salmaſii omnia erudítiſſima ſunt, ſolido offendit dentem
ſi quem deſignas. Vale, quam ſuaviſſime cum optima conjuge &
ſimillimis Patri liberis. Lutetiæ, 21 Auguſti, 1641.

Tui ſemper victuri Nominis ſtudioſiſſimus

H. G.

SIMON EPISCOPIVS, PETRO TAVRINO.

M*I Taurine,*

Pro Orationibus D. A. Mylii ad me miſſis gratias habeo.
Pretium quod me volente ſignificaſti, lubens ſolvam cum dabitur occaſio, uti & pro cæteris ſi quas deinceps præter has editas reperies.

Quæſtionem tuam mirari ſatis non poſſum. Cribro opus habeo ut

 terminos

terminos capiam. Vix per conjecturam adſequor, quid intelligat per velle poſſe contradiſtincte à poſſe velle. An videlicet intelligat mera velleitas, vellem poſſe converti; an directa volitio, volo poſſe converti, & quis illius volitionis ſenſus ſit? An diviſim velle & poſſe, ut ſenſus quæſtionis ſit, an volo poſſe converti, an vellem poſſe converti, an velle, & poſſe converti requirantur in homine convertendo ad hoc ut gratia in converſione hominis ſufficiens dici poſſit. Ratio quæ me movet cur hæc quæram eſt, Quia quæſtionem aliis verbis ſubjicis, hanc: An velle poſſe converti ſit eſſentialis pars converſionis? Memini enim in alloquio Bogermanni ad ægrum Principem Mauritium, me legere, cum ex eo Princeps quæreret, qua ratione loca illa quæ pœnitentibus gratiam, & veniam promittunt ad ſe pertinere poſſent, cum pœnitentiam illam ſeriam in ſe non deprehenderet; Reſpondiſſe Bogermannum. An non ſentiret in ſe ſive velleitatem, ſive voluntatem reſipiſcendi? Et cum id affirmaſſet Princeps, eum ſubjeciſſe, Hoc ſignum eſſe certum regenerationis, nempe velle poſſe reſipiſcere. Non memini quidem eum dixiſſe directe, velle poſſe reſipiſcere eſſe partem eſſentialem converſionis, ſed tamen præter propter idem mihi ac ſi hoc dixiſſet, dixiſſe videtur. Quæſtionem tamen etiam hanc ſi cum priore conferatur, elucidari mihi velim. Nam cum quæritur. An velle poſſe ſit pars eſſentialis converſionis, tum antea non recte quæſitum fuit, An velle poſſe in homine convertendo requiratur ad hoc ut gratia converſionis ſit ſufficiens? Quæretur enim alioquin, an gratia efficax ſit ſufficiens, ſive an ad hoc ut gratia ſit ſufficiens, requiratur gratia efficax? Profecto ego non amo in ſeria diſputatione terminos obſcuros, aut ambiguos, ſed claros & perſpicuos. Ad mentem tamen, quantum conjectura adſequi poſſum reſpondeo: Prius neceſſario requiri & per ſe ſufficere, ſi modo per τὸ poſſe velle non intelligatur ipſa ſola facultas ſive nuda potentia voluntatis: Ea enim cum ſit naturalis facultas & eſſentialis proprietas voluntatis, ſemper & ubique in omni ſtatu eadem ſemper manet, ſed potentia voluntatis à gratia Dei præveniente excitata, & elevata ad eliciendum liberum actum converſionis, ſuppoſito, (prout hactenus ſuppoſuimus cum Theologis pene omnibus) quod actus converſionis, ſit actus ſupernaturalis ad quem eliciendum ſupernaturali gratia opus ſit. Hoc enim ſi dicatur, tum manifeſte liquet, rationem dubitandi primam nullam prorſus eſſe. Neque enim tum ſequitur, converſionem pendere à puro puto hominis arbitrio: ſed tantum ſequitur converſionis actum pendere ab arbitrio hominis gratia ſufficiente prævento, & ad actum eliciendum ſufficienter elevato. Dices, Sequitur tamen, Actum illum non pendere à ſola gratia. Ita eſt, Alioquin non eſſet actus liber, nec actus ex officio præſtitus, nec actus laudabilis nedum præmio remunerabilis. Obſtat tamen locus ad Philippenſes, inquis, cap. 2. 13. Nihil minus inquam ego. In eo enim agitur de homine non convertendo adhuc, ſed jam converſo, unde contrarium colligo. In homine converſo gratia non operatur ſola τὸ velle poſſe, ſed & liberum hominis arbitrium gratiæ cooperatur, id eſt, ut loquuntur, actum etiam agit

un

t diserte in Canonibus Synodi Dordracenæ legere est capite III, c IV, doctrinæ Articul. XII. Ergo si eadem illa gratia in homine onvertendo ex vi hujus loci colligitur necessaria esse, per eam non xcludetur liberi arbitrii cooperatio, quam tamen Synodus eodem rticulo excludit, cum ait, primam conversionem in nobis effici sine obis, &c. Deinde. In eo non dicitur Deum operari in fidelibus uis, Velle posse, sed τὸ velle & τὸ efficere, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, quod sane onge aliud est, uti judicatum à nobis est in Apologia pag. seu folio 169. & aliud esse debere indicat connexio cum hortatione præcedente, operamini salutem vestram cum timore ac tremore. Ea ipsa enim hortatio satis indicat rationem subjunctam, non posse accipi de ista efficientia quæ sola, efficacitate sua irresistibili efficit τὸ velle, & τὸ efficere, nisi hortationem velimus simul inutilem esse & ineptam. Habes, mi Taurine, breviter & raptim responsionem meam ad quæstionem tuam in speciem pulchram, sed revera deformem & obscuram, quam ab iis profectam credo, qui nodos in scirpo quærunt, ut sibi ipsis negotium & aliis molestiam facessant. Vale, & salve cum dilecta matre & sororibus tuis. 31 Aug. 1641.

IOHANNI UYTENBOGARDO.

R*Everendissime Domine,*

Ego semper pro carissimis habebo, quicunque mihi à te commendantur. Per omnem vitam flagranti desiderio Christiani orbis reconciliationem expeto. Quoniam autem video non paucos, & in hoc, & in aliis regnis isti studio incumbere; officii mei esse credidi, etiam meas curas eodem conferre: tum ut conscientiæ satisfaciam, tum ut alios excitem ad consimilia, imo meliora meditamenta. Cum vero consultatio, quam exhibuit Cassander rogatu duorum Imperatorum, magno in pretio sit apud omnes eruditos; illius vestigiis insistere, & rationibus, quas ille profert, nonnullas addere placuit de meo. Via ad eam pacem expeditissima mihi videtur, si doctrina, communi consensu recepta, commode explicetur: mores, sanæ doctrinæ adversantes, quantum fieri potest, tollantur: & in rebus mediis accommodet se pars ingenio totius. Deo gratias ago, qui te ad hæc usque tempora superstitem præstitit, ut novos hosce pacandæ Ecclesiæ conatus conspicias, eosque symbola quoque tua promovere queas. Lutetiæ, 28 Sept. 1641.

De pace Ecclesiastica.

Versio ex Belgico. *Quovis obsequio tibi addictus*

H. GROTIVS.

HVGO-

HVGONI GROTIO, SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Gratias agit pro annotationibus in Euangelia.

EXcellentissime Domine,

Nescio quis me hactenus pudor, sive ex conscientia tenuitatis meæ, sive ex sublimis istius, ad quem merito suo evecta st Excellentia vestra dignitatis reverentia, retinuerit ut Excellentiam vestram, non nisi per sequestrum senem nostrum salutare ausus fuerim. Etsi vero non dubitavi, quin Excellentia vestra pudorem istum meum sequiore via non tractura, sed pro innato sibi candore & veteri propensaque erga me benevolentia in meliorem partem interpretatura esset, tamen vix in animum meum inducere potui, tam adhuc apud Excellentiam vestram futurum Episcopium, ut eum tam ingente dono, quale ante aliquot dies nomine ac jussu Excellentiæ vestræ mihi obtulit typographus, annotationum scilicet tuarum in libros Euangeliorum, &c. tanquam indicio ac testimonio non alienati à me, sed bene erga me affecti animi, fuisset dignatura. Ingratissimus sim, si intra silentium diutius me contineam, & pro tam magnifico, vestraque Excellentia non me digno eruditionis omnifariæ simul ac pietatis pleno thesauro gratias non agam quas possum maximas, quos alioquin & absque hoc munere agere me æquum fuisse non tam meo quam publico totius Christiani orbis nomine, qui ex isto cornu copiæ petere poterit, unde vacuas & rerum sensuumque Scripturæ genuinorum inanes variorum commentatorum situlas plena manu impleat. Indignabar equidem Danieli Heynsio, cum primum exercitationes ejus sacras in N. Test. perlustrarem, quod in iis nihil aut parum admodum occurreret, unde commodum aut emolumentum aliquod ad Christianum orbem redire posse persentiscebam, adeo frivolæ, dilutæ, & rerum ad fidem & vitam utilium ac necessariarum inanes mihi videbantur, non aliter quam cassæ nuces. Simulatque in has annotationes incidi, indignari ei desii; nec enim dubito quin ipse sibi abunde indignaturus sit, quando has aut ipse videbit, aut ab eruditis omnibus audiet tantum distare, ὅσον οὐρανός ἐς' ἀπὸ γαίης. Gratulabar vero mihi quod κειμήλιον hoc nactus eram, quo quotidie uti fruique cogito, ut inde lucubrationibus meis lucem, & animo meo subinde facem pietatis alluceam. Ego epistolam hanc finio cum iterata gratiarum actione, & supplice ad Deum prece, ut Excellentiæ vestræ salutaria consilia inspiret, & quibus ad fidem, pietatem, ac caritatem juvari potest Christianus orbis studiis ac laboribus propitius benedicat. Dabam Amstelodami, 25 Novemb. 1641.

SIMON

SIMON EPISCOPIVS, PETRO TAVRINO.

D*ilectissime Taurine,*

Quam dolui, ob afflictam D. Ryckewardi valetudinem, tam gavisus sum ob spem restitutionis & redeuntis melioris aletudinis indicia, quæ significas. Gratulor equidem eapropter vois, Ecclesiæ vestræ & imprimis Societati nostræ, quin & mihi, cujus lolorem nimis adhuc recentem adeoque gravissimum, auxisset taien tam veteris & fidi amici discessus. Faxit Deus ut diu adhuc viat, sanus multorum bono & divinæ gloriæ, quod ut ei adpreceris ieo nomine obnixe rogo, simul etiam scire desiderans quæ nunc osius sit valetudo.

Ad quæstiones tuas sic breviter habe.

Ad primam per has conclusiones:

I. Posteri Adami, qui unquam aut uspiam propria sua voluntate otuerunt, possunt, poteruntve peccare ad similitudinem peccati, sive ransgressionis Adam, ii omnes ac singuli sic aut peccarunt, aut pecant, aut peccabunt, & per ac propter ista sua peccata rei sunt æteriæ mortis, quod late probatur in Epist. ad Romanos & passim alibi. Pro his itaque quin Christus in cruce sanguinem suum fuderit dubiari non debet.

II. Posteri Adami, qui peccare non potuerunt ad similitudinem eccati, sive transgressionis Adami, ob defectum expressæ Legis diinæ comminatione mortis aperta sancitæ, quales fuerunt omnes ab Adamo usque ad Mosem, etsi peccatores fuerunt & quatenus tales nortis rei (mors enim in omnes homines pervasit, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, o quod vel quatenus omnes peccaverunt,) tamen in eos, ut tales, nortem Deus pervenire noluit, sed in eos ut in prolem sive progeiem ex Adamo oriundam, post peccatum ingressum in mundum, roinde quæ ab Adamo parente suo, mortis necessariæ pœna adfeto, eandem cum natura ejus moriendi necessitatem traxit non aliter quam si, sicut ipse, peccasset; cur vero? nullo alio fine quam ut Adamus sic serviret pro typo Iesu Christi, cujus prolem ac progeniem, id est, in ipsum credentes, & ex fide in ipsum Deo obedientes, quamquam non obedientes ad similitudinem obedientiæ Iesu Christi, vitæ æternæ præmio donare volebat, non aliter quam si, sicut ipse Christus, perfecte obedivissent, uti diserte hoc ab Apostolo indicatur ad Rom. v. 14. &c. Pro his etiam quin Christus in cruce mortuus fuerit, nemo jure ambigat.

III. Quod ad infantes qua tales attinet, eos ego inter peccatores proprie dictos non censeo. Infantem enim qua talem sive in se, sive in alio peccare posse, nimis mihi videtur à verisimilitudine omni alienum: Pro iis tamen etiam mortuus Christus dici potest, quia infantes, qua tales non nisi portio parentum suorum sunt, & sic veluti

unum

unum cum parentibus ſuis cenſentur : adeo ut vi conjunctionis i ns naturalis, iiſdem quibus parentes ſeu bonis, ſeu malis, ſive calam a- tibus obnoxii in mundum veniant : Mortis itaque ejuſdem contagio ad illos etiam pervenit. Hinc gratia mortis Chriſti opus habent ut ex morte iſta liberentur ſi in infantia ſua moriantur, & novis p- priiſque ſuis peccatis ſe non faciant reos iræ divinæ . . . . . . ule liquet neminem hominem eſſe, pro quo Chriſtus non ſit mortuus.

Ad ſecundam reſpondeo, per has concluſiones :

I. Homo in hac vita de remiſſione peccatorum ſuorum ante co- verſionem ſuam perpetratorum, licet graviſſimorum, quin cens eſſe poſſit nemo dubitat.

II. Homo in hac vita de remiſſione peccatorum ſuorum etin graviſſimorum poſt converſionem admiſſorum, an certus eſſe pcit pari ſaltem certitudine controverti ſolet & fortaſſe ſatius eſt, un controverſia maneat quam fidenter decidatur : quamquam ego ca- ſam non ſatis gravem hactenus videre potui cur id negetur : ut ſit, quin certus eſſe poſſit, de delictorum levium, ſive quotidianæ i- curſationis, ut Tertull. loquitur remiſſione jure dubitari nequit.

III. Certitudo hæc haberi poteſt ex certa divinæ regulæ, ſive v- luntatis ſecundum quam Deus ſe velle peccata remittere decla t ſcientia : & ex animi ſui factorumque ſuorum ad regulam iſtn compoſitorum bene explorata coram Deo conſcientia. Si enim cr noſtrum nos non condemnat, fiduciam habemus apud Deum, c quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam præcepta ejus cuſ- dimus, & ea quæ ipſi placent facimus, 1 Ioan. III. 21. 22.

IV. Qui certus eſt hac certitudine is ſingulis diebus nihilomirs orare tenetur, Remitte mihi debita mea reſpiciendo ad debita an fidem & converſionem contracta, quia ea remittere Deus non vt niſi eorum remiſſio ad finem uſque vitæ à Deo petatur : Quod debita attinet, quæ delicta levioreſque quotidianæ incurſationis l- pſus vocantur, pro eorum remiſſione ſingulis etiam diebus orare t- netur, ſi videlicet ea commiſerit, aut commiſiſſe ſe ſentiat, quan quam ea tam crebra, varia & occulta ſunt, ut ſæpe homo ipſe non a vertat ea ſe committere, aut ſe commiſiſſe non recordetur, aut con miſſa negligat, ut tutius multo ſit cum Davide dicere errores qu intelligit? Ab occultis munda me ô Deus! Pſal. XIX. 13. & cu Paulo, Nullius mihi rei conſcius ſum, at in hoc non ſum juſtificatu Dominus autem eſt is, qui me dijudicat. 1 Corinth. IV. 4.

V. Nulla certitudo de remiſſione peccatorum abſoluta in ha vita locum habet, ſed ſola conditionata, eaque duplex. Si ſum qual eſſe debeo ex divino præſcripto : Deinde ſi talis maneam, ac proin de ſi quotidie etiam Deum orem pro remiſſione omnium debitc rum meorum tum gravium ante converſionem, tum levium in vit quotidiana delictorum imprudenter admiſſorum. Gravium enir peccatorum quæ quotidie à me admittantur, perpetratio cum cer titudine, & fiducia remiſſionis conſiſtere non poteſt etiamſi quotidi quin & ſæpius orem. Remitte mihi debita mea.

Hæc raptim à me habe, mi Taurine, ea lege ut vel apographum

ve

el hoc ipsum ubi descripseris mihi remittas. Si quid desideras, id pere significa. Cum potero rescribam, & amorem veritatis quo te uci video & gaudeo, non patiar mea culpa aut vitio in animo tuo xtingui. Vale & salve, cum dilecta matre, sororibus & collegis tuis. 1 Feb. 1642.

GERARDO VOSSIO.

VIr *Præstantissime*,

Proximis his diebus aliquid nactus otii legi, ea, qua omnia tua soleo, aviditate & animi affectu, tua de Idololatria: In quo ontra fecisti quam nunc fieri solet. Plerique enim titulos suos ope- e non implent: Tu aliter nos decipis plus dando quam eras polli- itus. Nam præter omnium gentium Historiam, naturæ totius nobis nysteria aperis: & in tanta rerum congerie servas quod difficilli- num est, ordinem. Præterea quoties veterum aut Scriptura, aut ensus in controversiam venit, ostendis quam exacta sit judicii tui rutina. tum vero pietatis ac probitatis semina ita ubique inspargis, ut non alium rear librum efficaciorem corrigendis sæculi moribus. Pro his omnibus quantum tibi omnes rerum bonarum studiosi de- beant, satis intelligo: in quo eo debito publico meam agnosco par- tem, sed propiore insuper merito tibi obstringo eum me, quem toties, & quidem tam honorifice nominare voluisti, ubi id tibi sine ulla culpa omittere licuit. . . . . . occasionem me ornandi non arripuisti, sed quæsivisti, ne unquam posteritas ignorare possit quantum me ama- veris. Cœpere jam excudi nostra annotata ad testamentum vetus, iam à Pentateuchi fine non longe absumus. In iis tum multa sunt plane convenientia cum iis quæ abs te dicta sunt, ut qui rem non norit, credere possit me nimis familiariter tuis rebus usum. Ego vero etiam his velut concordantium inter nos animorum testimoniis gaudeo. Vbi filius tuus ex Italia redierit, dabimus operam norit quanto apud nos sit in pretio. Deus eum tibi ac matri, vos ambos ipsi liberisque cæteris præstet incolumes, in rebus lætis. Lutetiæ, x Maji, CIↃ IↃ C XLII. *De Vossii Idololatria Gentili.*

Præstantissimæ Claritati Tuæ addictissimus

H. GROTIVS.

HVGO GROTIVS, IACOBO LAURENTII.

CVm intelligam minus te esse seditiosum quam sunt non pauci tui ordinis, & ab aliis impulsum ruere te magis quam ire, volo tibi dare fidele consilium; ut sacras literas diligenter legas, non quales fluunt per rivos lutulentos, sed quales è limpido fonte: *Responsio ad librum Iacobi Laurentii, cui titulus Grotius Papisans.*

pro

pro confeſſione Belgica legas confeſſiones veterum Chriſtianorum, quæ exſtant in libris ipſorum Apologeticis: pro Inſtitutionibus Calvini, Commentarium Vincentii Lirinenſis: pro Catechiſmo Vrſini, Catecheſes Cyrilli: pro Actis Synodi Dordrechtanæ, Acta Synodorum univerſalium. Id ſi facere velis, ſine ſtudio partium in quibus natus, educatuſque es, facile videbis non Grotium Papiſare, ſed Laurentiaden nimis diu Calvinizare. Res judicatas quod attinet, ht apud vos juriſperiti quos conſulere potes. Hi tibi dicent, præſumi pro eis quæ judicata ſunt à legitimo judice, obſervata ea judiciorum forma, quam leges publicæ præſcribunt. Quæ à judice non legitimo aut non legitimo modo facta ſunt ea præſumptionem habere contra ſe. Aliter ſi ſentias, non bene mereberis de poſteris Wilhelmi Principis Arauſionenſis & Caſparis Coliniaci: ut jam de domo Palatina nihil dicam. De me hoc tantum addam, vitæ meæ privatæ teſtes eſſe plurimos, qui me novere: publicarum vero actionum eos, quorum ſub Imperio fui, qui ſciunt me ita ut debui cuſtodiiſſe mandatorum fines. Id, quanquam magna mihi mala attulit, feciſſe me non pœnitet. Solatia à Deo & accepi & majora exſpecto. Lutetiæ, menſe Majo, Anni 1642.

GERARDVS IOANNES VOSSIVS, SAMUELI SORBERIO ſuo, S. P. D.

NEc valetudo, nec occupationes, mi Sorberi, ſivere ut celerius literis tuis reſponderem. Præterea ſperabam jam aliunde tibi ſatisfactum eſſe. Tu tamen urgere non deſinis; ut facile intelligam, mei quoque officii eſſe, ut ſatisfaciam exſpectationi tuæ. Præter affectum mutuum hoc requirit amor meus erga avunculum tuum Samuelem Petitum, qui te ſic diligit, & cui magnopere ſit obſtrictus totus orbis literatus. De Cynemernis tamen & Trapemernis, deque Syphograntis, & Trabinoris, nolim eſſe ſollicitus: quia Morus ipſe negat, hæc ex Latina Græcave lingua eſſe arceſſita. Meminiſti verborum lib. II. *Suſpicor eam* (Vtopienſium) *gentem à Græcis originem duxiſſe, propterea quod ſermo illorum, cætera fere Perſicus, nonnulla Græci ſermonis veſtigia ſervet, in Vrbium ac Magiſtratuum vocabulis.* Solum igitur laborabimus de illis, quæ à Græco fonte derivantur, uno alterove excepto, cujus origo manifeſte Orienti debetur. Qualis eſt *Mithra.* ſic enim pro *Mythra* apud Morum reſcribi debet. Deum hoc ſignificari Morus ait. Nempe vero id lingua Perſica, qua ſol ſignatur, Heſychio teſte. Is vero Perſis Deus vel unicus, vel ſummus. Qua de re abunde dixi lib. II. de Theologia Gentili, cap. IX.

Barzanes ex parte priori huc etiam pertinet, ſi, ut arbitror, fuerit ex בר *bar, filius*, & Ζὰν, ſive Ζάνης, hoc eſt, Iupiter. Ac *Bar* etiam habes in *Bar-Ieſus*, Actorum XIII. 6. Item *Bar-Iona*, & *Bartimeus*, & *Bartholomeus*, ſive *Bar-ptolomeus* malis. Ζὰν vero pro Ζλὼ, idem ac Ζεύς. Sed pro ζὰν, etiam dixere ζάνης; unde hic Alexandrino Chronico, ſive

Faſtis

astis Siculis, dicitur pater Martis. Quemadmodum igitur *Μαζεὺς* Phrygiis, idem ac *ζεὺς*; sic Salentinis *Marzanes*, vel potius *Mazanes*, idem ac *Zanes*. *Barzanes* igitur Iovis filius: quod nomen apte imposuit Syphograntorum principi, quia Reges Principesque sunt Iovis progenies, si non naturalis, saltem, ut Alexander Magnus dicebat, adoptiva. Notum est illud Callimachi in Hymnis; Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. *Cynemernos* vero, & *Trapemernos*, non esse vocabula Græcis debita, indicant hæc verba Mori: *Primos quosque dies Cynemernos ipsorum lingua, postremos Trapemernos appellant*. Sic enim locus is legendus, non uti reperio in Lovanii editione anni CIↃ IↃ LXV. *Primos quosque dies Cynemernos, ipsorum postremo lingua Trapemernos appellant*. Sequitur deinde, *quæ vocabula perinde sonant, ac si primifesti, & finifesti vocantur*. Poterat aliquis suspicari *Cynemerinos* scribendum, quasi esset à *κυνὸς* vocabulo, & *ἡμερινὸς*, ut ad caniculares dies respiciatur. Alterum item esse ab eodem *ἡμερινὸς* & vocabulo *τερπνῆς*, puta *χειμερινῆς*, ut brumalis dies intendatur. Sed cessare hæc commenta debent, quando sic voces forent à Græcis; quod noluit Morus; qui alioqui non apposuisset interpretationem *primifesti* & *finifesti*. Nec sane explicatio ista convenit Græcanicæ origini. Neque aliter de *Syphogranti* & *Tranibori* nominibus statuendum: quod si ex Græcia essent petita, non Græcis ea vocabulis Morus explicaret. Nunc prius dicit sonare *Phylarchum*, posterius *Protophylarchum*. Inanis igitur operæ sit, nominum istorum *ἔτυμα* velle à Græcis arcessere. At contra, *Abraxas* non à Persis, vel Oriente, est; sed plane à Græcis; nempe ex literis Græcis, ex quibus confit numerus CCC LXV, quot dies habet annus absolutus, quot etiam orbes cœlestes esse tradebat Basilides hæresiarcha Alexandrinus, qui sub Adriano Imperatore vixit, seque jactabat Glauciæ esse discipulum, qui B. Petri, Apostolorum Principis, interpres fuit. Hic Basilides ajebat, supremum orbem cælestem, sive supremam virtutem, ex qua progeniti sunt Dii cæteri, *Abraxas* nuncupari, & hoc nomen dierum CCC LXV numerum complecti. Ac posterius hoc verissimum esse, computatio ostendit. Si quidem

Α	valet	1
Β		2
Ρ		100
Α		1
Ξ		60
Α		1
Σ		200
	Summa	365

Meminere Irenæus lib. 1. cap. XXIII. Epiphanius, hæresi XXIV. Hieronymus lib. 1. Comment. in Amos, Augustinus, Theodoretus, & Damascenus in iis quæ de hæreticorum fabulis ac sectis scripsere. In gemma Fulvii Ursini erat Ἀβρασαξ. Sed sic quoque idem manet numerus, quia solum est literarum ξ & σ trajectio. At apud Morum perperam est *Abraxa*, quia sic ducenti anni desint justo dierum numero. Nunc cætera persequamur, quæ à Græcis esse res ipsa ostendet.

det. Ordini vero literarum insistam. *Achoriorum* populus Vtopiensibus dicitur oppositus. Puto rescribendum *Achororum.* Ἄχορ@ enim *chori expers*; & Ἄχωρ@, *expers χώρας* sive *regionis.* Sicut igitur *Vtopi* ex οὐ & τόπ@, quia nusquam est, ut *Nusquamiam* fortasse possis dicere: sic populus iste, quia nulla in regione degit, vere ἄχωρ@ nuncupatur. Ac similiter *Ademus* Syphograntarum princeps, cui nullus δῆμ@ vel populus. Aliter nempe vocem ἄδημ@ cepit Morus, quam Sophocles, quando, teste Hesychio, ei ἄδημ@ absens à patria, ut sic ἔνδημ@ opponatur. *Alaopolitarum* par est ratio. Vti nusquam *Vtopia*, nusquam populus *Achororum*, nusquam rex *Ademus*, ita nusquam gens *Alaolitarum*: quæ vox notat cives ex nullius regionis populo. Est enim conflatum ex πολίτης *civis*, & ἀλα@, non quatenus ἀλα@ idem ac τυφλὸς, sed quatenus ex ἀ στερητικῷ & λαὸς compositum. *Amaurotum* præcipua Vtopiensium civitas, interim vero ἀμαυρὸς, hoc est, obscura, quippe hactenus nulli visa, nec videri quita. *Anemolius* poëta laureatus, & ob lauream typho inflatus, atque ut Maro loquitur, limæ ventosæ. Sane Homero ἀνεμώλι@, quasi ἀνεμώνι@ *ventosus*, ab ἄνε@ *ventus*. *Anydrus* est flumen ad quod sita Amauroti urbs. Vti nusquam ea urbs, quæ sic in tenebris delitescit: sic nusquam fluvius ἄνυδρ@, sive aquæ expers, quæ Græcis ὕδωρ. Nam quomodo fluvius sit si aquæ sit expers? *Butrescæ* Moro religiosi dicuntur, qui cœlibatum præferant matrimonio, à θρησκεία, quo cultus significatur religiosus & βου ἐπιτατικῷ, ut in βούλιμ@, βούπαις, & similibus. Buthrescæ igitur valde religiosi. *Hytlodæus*, quia mera narrat mendacia de Vtopiensibus, ideo dictus quasi *nugarum peritus*, vel *nugas edoctus*: à δαίω *disco*, *doceor*, & ὕθλ@ *nugæ*; unde cum φλυαρία subinde conjungitur, & ὑθλεῖν idem fere ac φλυαρεῖν. *Nephelogetæ* gens fuisse dicitur pro qua Vtopienses bellum gesserint contra Alaopolitas. Malim autem *Nephelogenæ*; νεφελογενέται autem *ex nube geniti*, hoc est, commentitii æque ac poëtarum Centauri, quos νεφελογενεῖς & νεφελογενέτας dixeris, quia ab Ixione ex nube geniti dicuntur. Sane γενέτης tum *parentem*, tum etiam ἔκγονον sive *prolem* designat, ut author Hesychius. *Phylarchus*, φύλαρχ@ qui & φυλάρχης præfectus tribus: ut *Protophylarchus* πρωτοφύλαρχ@, *tribubus præfectorum princeps. Polyleritæ*, ἀπὸ τῶν πολλῶν λήρων, quia λῆροι sunt ac nugæ quæcunque sive Hytlodæus, sive Morus hoc de populo narret. *Tricius Apinnius*, quem Hytlodæus sodalem suum vocat, non aliud nomen habere debuit, quam tale. Nam uti ille ab ὕθλῳ & φλυαρίᾳ dictus, sic hic à *tricis apinisque*, hoc est, ὕθλῳ ac λήροις. Martialis Apophoretorum Epigram. I. *Sunt apinæ tricæque, & si quid vilius istis. Zapoletæ*, qui quingentis millibus distare ab Vtopiensibus dicuntur, potius *Zapolitæ* vocandi, à πολίτης *civis*, & ζα quod in compositione auget: sicut in ζαμενὴς, ζάθε@, ζάπλουτ@. Est igitur *populus civibus abundans.* Spero me istis satisfecisse petitioni tuæ. Nisi quod fortassis judicabis, subinde quædam feliciter minus composita videri, si hoc pacto vocabula interpretemur. Non diffiteor; sed nos non possumus præstare culpam Mori. Sane ne ipsa quidem *Vtopiæ* vox satis commode conficta. De quo si ambigis, sponsorem pro me dabo summum Virum Iuonem Villiomarum Aremoricum, hoc est, Iosephu

hum Scaligerum, animadversionum in Controversos Titii locos ib. x. cap. ix. ubi sic scribit: *Verbum Vtopia, quamquam ab ornato & docto viro Anglo confictum, tamen Græcum non est. Et qui Vtopiam Græcum utant, ii quid sit Græca componere nesciunt.* Ac memini idem à me dictum olim, in iv. Oratoriarum Partitionum, cap. i. Postremo quærebas, utrum in præfatione Mori, cum dicitur *Ioannes Clemens, puer meus, filius*, an *famulus* designetur. Plane famulum censeo. Sic enim Græcorum exemplo loqui Romani solent, etiam antiquissimi, quorum est *Marcipor*, pro Marci puero, hoc est servus, similiaque, *Publipor, Caipor*, atque alia, de quibus fuse dixi Commentariorum Rhetoricorum lib. iv. cap. xii. Sect. iv. Scribebam ipsis Kalendis Ianuariis, ineuntis anni cIↃ IↃ c xliii. quem annum felicissimum tibi studiisque tuis exopto. Atque idem precor tum Clarissimo Riveto, quod tu per occasionem ei significabis; tum eximio Petito, quem meo etiam nomine, si quando scribas, plurimum salutes rogo. Ipse id nunc facere decreveram, sed per tabellarium non licebat. Et sciebam te avide adeo desiderare responsum nostrum, ut malis literas ad avunculum differri, quam ut propterea injiceretur mora epistolæ ad te nostræ. Iterum vale. Amstelodami.

GERARDO VOSSIO.

VIr eximie,

Est domi nostræ Isaacus vester & erit quamdiu ipse volet & vos parentes ejus. Multum delector ejus consuetudine, tum ob summam ejus Eruditionem, morumque suavitatem, tum quod in ipso & mortui avi & patris absentis memoriam recolo. Spero non inutile ei fore, cognoscere & aulam hanc & plurimos eruditos qui in hac sunt urbe. Tum vero ad bibliothecas regis, Thuani, Pithei, & aliorum patebit ei aditus. Nam Cordesianam, qua velut nostra uti solebamus, habet nunc Mazarinus Cardinalis. Amplissimi Viri Conradi Burgii filium & propter Patris & propter ipsius merita magni facio. Beuningius plane se mihi approbat. Excuditur jam tertius Annotatorum nostrorum Tomus ad ea pertinens, quæ extra Hebræum canonem posita pridem in Christianorum Ecclesiis utiliter legi solent. Hoc opere absoluto dabimus nostra ad reliquas Novi Testamenti partes. Sumsi etiam laborem vertendi Latina, Græca & Hebræa quæ sunt in annotatis ad Euangelia, ut, si quando recudentur, fiat id cum commodo etiam minus eruditorum. Multi hic Episcopi præclaras habent cogitationes de corrigendis illis malis, quæ maxime divortio Ecclesiastico causam præbuere. Et prodiit nuper liber non inutilis pertinens ad preces corrigendas. Multum etiam legitur Synodicum Græcæ Ecclesiæ decretum contra Cyrilli dogmata. Blondellus, magnæ vir diligentiæ, sed suæ parti super æquum addictus, quid de Episcopis & Presbyteris sentiat, ex scriptis ejus antehac editis non obscurum est. Imprimitur nunc apud Blauium liber ejus specialiter de eo argumento,

Amstelædamum.

Iudicium de variis.

mento. Cognovi autem ex sermone ipsius omnino eum hoc a… velle ut aliquid reperiat, unde famam spargat te in ea re plane se n… sentire. Ignatii Epistolas, quas filius tuus ex Italia attulit pura… omnibus iis, quæ eruditi hactenus suspecta habuere, ideo admitte… non vult, quia Episcopatuum vetustati clarum præbent testimoni… Argumento alio non utitur, quam quod in illis verba quædam o… pareant elegantiora quam solent in Apostolicorum scriptis reperi… quales sunt ἀξιέπαινοι ἀξιομνημόνευτοι & similia. Dixi ego paris mor… vocabula non pauca esse in Clementis ad Corinthios Epistola, qu… suspectam non habet. Adhæsisse hæc diu ex lectione Græcorum, … nitidius scripserant. Flamingii Viri Consularis mortem doleo; n… gnum in eo damnum & Civitas vestra fecit & Hollandia. Eg… quem unquam videro, qui ad ipsum pertineat, ostendam, quanti… ciam eam benevolentiam, quam ille in rebus meis adversis mi… præstitit. Tuorum quam plurima edi velim, sed ita ut fiat id sine … letudinis detrimento. Ego nihil unquam magis pro te metui, qu… ne dum nihil temporis tibi perire sinis, vitam tibi accidas, & sic… noceas quibus prodesse supra vires corpusculi niteris. Deus, … eximie, tuis summis virtutibus, uxorique & liberis omnia det p… spere. Vxor mea & filia idem precantur. 22 Augusti 1643.

Tuæ Eximiæ Claritati Addictissimus

H. GROTIV…

COPIA LITERARVM QVIBVS

Dissidentes in rebus Fidei ab Ecclesia Catholico-Romana, in Regno Poloniæ Magnoque Ducatu Lithvaniæ, ad fraternam cum eadem reconciliationem invitantur.

NEC NON

Dissidentium ad easdem Responsa.

ABRAHAMVS WOYNA

Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Vilnensis.

NOverint Vniversi præsentes literas nostras inspecturi, quomodo nos satisfaciendo Decreto in Synodo Provinciali, in Anno proxime præterito die 12. Mensis Novembris, ab Illustrissimis & Reverendissimis Dominis Episcopis, Regni Poloniæ & Ma-

t Magni Ducatus Lithvaniæ, atque adeo ab omnibus Prælatis & Canonicis Ecclesiarum Cathedralium, in & contra omnes in Religione dissidentes, emanato præsentes literas nostras, per Diœcesin ostram direximus, ut eo citius ad omnium & singulorum notitiam erveniant, videlicet, ut omnes in Religione dissidentes cujuscunque Professionis per se, sive per nuntios suos, in literis & sacra Scritura bene versatos, petitis literis salvi Conductus Thuronium, nno 1644. pro die 10 Mensis Octobris conveniant, ad docendum t probandum, quomodo illi animas diversarum Nationum & Regnorum, precioso sanguine Christi redemptas, falsis & perversis uis dogmatibus à vera, sancta, Catholica Romana Ecclesia abducant, & ad barathrum detrudant, ad docendam & firmandam in præmisso quam se habere prætendunt veritatem. Cujusquidem Dereti ut in se extat is est, qui sequitur tenor.

MATTHIAS LVBIENSKI,

Dei & Apostolicæ Sedis Gratia, Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus Natus, Regni Poloniæ Primas, Primusque Princeps, Cæterique Regni, & Magni Lithvaniæ Ducatus Episcopi, Varsaviæ in Synodo Provinciali Legitime congregati;

Illustrissimis, Illustribus, Magnificis, Nobilibus, Clarissimis, Spectabilibus & Eruditis Viris;

NEC NON

Vniversis & Singulis, cujuscunque Status & Ordinis, tam Sæcularibus quam Ecclesiasticis, ab Ecclesia Catholica Romana Dissidentibus, in Regno Poloniæ & annexis eidem Provinciis existentibus, Salutem animarum, & omnem prosperitatem.

Illustrissimi, Illustres, Magnifici, Generosi, Nobiles, Clarissimi, Spectabiles & Eruditi Viri.

TRiste religionis dissidium, quod hoc Regnum, annexasque illi Provincias, uno jam sæculo fatigat, non potuit Christiani Fraternique amoris necessitudinem, quam Vobiscum, tanuam unius Regni Cives, constitutam habemus, dissolvere, neque Pastoralem de Vobis solicitudinem ex animis Nostris, quos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiit Sanguine suo, unquam eximere. Qua urgente in hac Sacra Provinciali Varsaviensi Synodo, de eo inprimis deliberavimus, quomodo Vobis in Vnius Religionis nomen doctrinæque normam concedendi, quam accommodatissimum & gratissimum remedium

proponeremus. Igitur ubi hoc unum non inuſitatum elegimus, Fr-ternam nimirum collationem ſeu Colloquium charitativum; viſu eſt Vos Illuſtriſſimi, Illuſtres, Magnifici, Generoſi, Nobiles, Sp-ctabiles, Clariſſimi, Eruditi, & Veſtris titulis Honoratiſſimi, qu-cunque in hoc inclyto Regno Poloniæ, eique unitis Provinciis cor-muni jure legibus Politicis eſtis conſentientes, ſed doctrina Fid diſſentientes, ad illud Torunium Regiam Civitatem, ad diem d-cimam Octobris, in anno ſtyli Gregoriani Milleſimo Sexcenteſim Quadrageſimo quarto peramanter invitare. Neque vero neceſſ-rium exiſtimamus multis id vobis ſuadere, quibus ſtudium hoc n-ſtrum optime, ut ſperamus interpretaturis, propenſa noſtra volu-tas conſiliumque placebit, & præterea concordis religionis con-moda non ignota, diſcordis contra damna ſunt manifeſta. Ill unum profiteri pollicerique vobis ſuffecerit, initam à nobis augen honoris Dei, juvandarum animarum, ſtabiliendæ pacis publicæ r tionem, nemini fore præjudicioſam, Veſtriſque conſuetudinibu immunitatibus, Privilegiis minime exitioſam. Aderunt inſuper o portune, quibus liber & tutus ultro citroque commeatus patebit diplomata Sereniſſimi Regis & Domini noſtri Clementiſſimi, q ut bello inclytus, ita pietatis laude inſignis in ætatum Poſterorum que omnium memoriam ibit, quod armata in ſuum exitium potiſſ mum ex cauſa diſſonæ religionis, belloque ardente univerſa Chr ſtianitate. Ille foris immota undique pace conſtituta, ad reſtituen dam Regno Dominiiſque ſuis Religionis tranquillitatem, cum ipſ Regias curas flexit, tum nos ad eaſdem agendas incitavit. Aderi etiam nomine noſtro ad præfinitam diem locumque, Illuſtriſſimu & Reverendiſſimus Dominus Georgius Tyſzkiewic Epiſcopus Sa mogitiæ, ingenii ſuaviſſimi & propagandi honoris divini ſtudioſiſſi mus, una cum duodecim aliis Viris doctrina modeſtiaque conſpi cuis à nobis deſtinatis; qui ſingulari animi manſuetudine, in Spirit lenitatis, ſine clamoſis diſputationibus, prætermiſſis aculeis, etiam qualibet offenſione hos ſalutares vobiſcum habebunt ſermones Quod ſi vos (uti quidem obnixe rogamus) tales quoque deligitis qui candido paciſque Eccleſiaſticæ cupido animo huic intervenian colloquio, profecto quandoquidem vobis in multis fidei capitibu cum Eccleſia Catholica videtur convenire, ubi inſuper certa pro certis utrinque ſtatuentur, ambigua liquidabuntur, vere contro-verſa Scripturarum & primitivæ Eccleſiæ, aliiſque teſtimoniis com probabuntur, haud difficile erit, Catholicam veritatem omnibus quibus ejus fulgor hactenus obſcurari videbatur, depulſis, & quam inania ſint, quæ parti huic imputantur, liquido perſpicere, pariter-que vobis & cunctis judicare, jure ne præſens ſeceſſio & olim facta ſit, & nunc continuetur. Si unquam fuit reſumendæ pacis Eccleſia-ſticæ tempus opportunius, hoc certe eſt, tot annorum pace feliciſſi-mum: ſcilicet ut in hac placidiſſima temporalis felicitatis malacia, tranquillis animis omnes diſpiciant, dulcedinem pacis religionis, atque alteram ex altera quærere & firmare condiſcant. Vtamini igi-tur hoc bono Illuſtriſſimi, Illuſtres, Magnifici, Generoſi, Nobiles,

Clariſſi-

Clarissimi, Spectabiles, & Eruditi Viri, ut vota nostra vertantur in gaudia, non Poloniæ modo & Septentrionis nostri, sed cœli Universi, sed nationum omnium; apud quas pulchrum erit funestam religionis discordiam, alibi prius cepisse, hic prius desiisse. Valete, acceptate, adeste in Domino. Warsaviæ in Synodo Provinciali, duodecima Novembris, Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio.

CONSIDERANDA

Super Epistola Synodi Pontificiæ Warsaviensis, ad dissidentes ab Ecclesia Romana, ab Archiepiscopo Gnesnensi missa, Anno 1643, Novemb. 12.

I. NIhil speciosius est pacis nomine, Ecclesiasticæ præsertim, quæ non tam status nostri temporalis felicitatem, quam animarum requiem & conscientiarum oppressarum sanctam libertatem præfert. Nec Christiano nomine dignus esset, non solum qui oblatam veram pacem respueret, sed etiam qui vitæ dispendio eam non redimeret, si opus esset; atque omnibus modis justis & possibilibus procurare eam non studeret.

II. Sed nihil est in quo prudentia Christiana magis sit opus: præsertim ubi cum iis agendum est quorum doctrina, mores & facta, nihil minus quam pacem hactenus spirarunt. Vbi illud Poëtæ semper cogitandum, Timeo Danaos, & dona ferentes. Diligenter igitur expendendum, 1. Quinam ii sint qui de pace loquuntur. 2. Quo tempore & qua occasione. 3. Quibus modis ad eam pervenire censeant.

III. Quod primum spectat, videtur quidem Archiepiscopi, Primatis & Legati nati cum sua Synodo, auctoritas, huic propositioni non levem gratiam conciliare; nec rejici debere aut posse, quin ex eo conftetur invidia adversus dissidentes, qui se difficiles præberent, tanquam adversus refractarios & publici boni hostes.

IV. Nihilominus expendendum est, quotquot fuerunt in illa Synodo congregati, fuisse Pontificis Romani creaturas, ipsum Archiepiscopum non magis gratiæ Dei quam sedi Pontificiæ tribuere dignitatem suam, juratum esse Pontificis subditum, qui sine illius nutu & consensu nihil in talibus possit. Proinde nihil cum illo & suffraganeis ejus transigi posse, nisi ostendant sic à Pontifice Romano plenam habere potestatem, & expetitæ pacis conditiones ab eo accipiant cum adversa parte communicandas, ut quid facto opus sit deliberet.

V. Non sufficere etiam, si Rex Serenissimus auctoritate sua efficiat, ne qui invitantur cum periculo aliquo se sistant, nec vis ulla eis inferatur: sed illud insuper videretur necessarium, ut regio nomine conventus indiceretur; qui cum sit utrique parti communis, dissidentibus ab Ecclesia Romana non tam suspectus esse debet quam

viri Ecclesiastici, qui Pontifici suo in ipsos Regis imperium arr gant. Notum est enim Protestantes olim non consensisse in Syno Tridentinæ indictionem à Pontifice Romano factam; nec quen quam ex suis eo misisse nisi ut Imperatori parerent, ejusque auctor tati se in eo subjicerent.

VI. Suspectum esse debet quod ad negotium illud suscipiendu eos instigarunt Valerianus Magnus Capucinus, & Nigrinus Apost ta, qui primum inter se visi sunt digladiari, sed postmodum init consensu fundamenta jecerunt istius conciliationis. Cum autei Nigrinus præjudicaverit, & ex mediatore factus sit hostis, nihil bc ni expectandum est ab ejus consiliis, cum omnis Apostata osor sit si ordinis. Itaque justa suspicio est à talibus adversæ parti insidias stru & non sincero animo talia proponi vel offerri.

VII. Accedit, quod invitantur omnes ab Ecclesia Romana dissi dentes, qui cùm varii sint & inter se discordes, unam & eanden viam insistere non possunt. Quod cum non ignorent Synodist Warsavienses, omnes sine discrimine compellant, existimantes (ne sine causa) se facile commissuros inter se qui in multis non conve niunt: itaque futurum ut ipsis otiantibus & suaviter ridentibus de adversariis suis sine conflictu victoriam reportent. Quod olim Cardinalis Lotharingi consilium fuit, cum Possiaci in Gallia, conventus partium fuit indictus. Curavit enim ut ex Germania vocarentur Iacobus Andreas Smidelinus, Iacobus Herbrandus & alii, ut hoc stratagemate disputationem à se averterent. Quod tamen eis non cessit ex voto, Deo omnia præter eorum mentem dirigente.

VIII. Collocutorum à sua parte caput Episcopum Samogitiæ constituunt, qui vix patietur se cum suis in ordinem cogi, ut non major sit eorum auctoritas quam adversæ partis. Atqui non potest æquitas in eo servari, nisi pares sint non numero solum, sed etiam auctoritate collocutorum, nec pars una sibi in alteram potestatem aliquam adjudicet; inter eas etiam de loco & ejus oportunitate conveniat; cujus electio non debet esse unius partis, sed utriusque.

IX. Quod tempus & occasionem spectat, etsi quolibet tempore & qualibet occasione pacis & concordiæ studium sit laudabile; vix tamen potest sperari talium colloquiorum optatus successus, quamdiu omnia inter Christianos Principes & Respublicas sunt turbata, atque ubique armorum strepitus avocat à gravioribus meditationibus. Quo etiam tempore difficillimum est communicare consilia cum fratribus exteris; sine quorum conscientia & communicatione, non debet pars una in aliquo regno aut provincia de iis statuere quæ omnes spectant, & in communi omnium causa præjudicare.

X. Deberent etiam qui invitant aperte indicare quibus mediis res illa esset peragenda. Et quandoquidem præ se ferunt se deliberasse, quomodo accuratissimum remedium proponerent, quo dissidentes in unius religionis nomen, doctrinæque normam concederent; aperire primum quodnam remedium illud sit; & expendere annon prius de norma doctrinæ convenire debeat, quam expectare ut ea constituatur postquam in unius religionis nomen omnes conve-

nerint:

erint: quod certe fieri nunquam poterit, nisi de norma & regula ad uam omnia sint exigenda prius constet.

XI. Itaque necessarium plane videtur, quandoquidem nemo prius pacis propositiones rejicere debet, nostri etiam se ad eas promtos esse & paratos ex animo protestentur: sed non prius in unum ocum conveniant, quam de prærequisitis inter partes actum fuerit, conditiones æquæ & justæ ab utraque parte proponantur & aceptentur. Quod nisi prius fiat, frustra sperandum est quicquam osse suscipi, multo minus transigi quo ad scopum illum perveniatur uem sibi videntur proponere.

XII. Nostri igitur in eo ita se gerere debent, ut nec adversarii, ui hac sua provocatione ad certamen vocant, de veritate tanquam suis deserta, ex bonæ causæ diffidentia, triumphum agant; nec inrmis inter nostros scandalum objiciatur; quod hac occasione oblaa proclive esset. Idque est fortasse quod intendunt adversarii hoc io molimine: quod proinde retundendum erit, positis prærequisis necessariis; quibus si non consentiant, in eos conjiciatur culpa ujus nostros reos facere conantur. De his autem prærequisitis pleius deliberari poterit, postquam adversarii sua plenius explicaveint. Idque imprimis cavendum erit, ne unquam nostri patiantur lios secum agere, quasi jurisdictioni illorum vel tantillum essent bnoxii. Hæc enim paritas, quantumvis justa, vix ab illis poterit mpetrari.

ANDREAS RIVETUS *propria manu scripsit & subscripsit, à fratrius Polonis & Borussis rogatus, salvo tamen judicio Clarissimorum Collegaum Leydensium. Datum* 15 *Aprilis* 1644.

Hoc viri Reverendi ac Clarissimi, nostrique Collegæ charissimi, D. Andreæ Riveti consilium approbamus, eique subscribimus, nos Sacræ Theologiæ Doctores & Professores ordinarii in Academia Leydensi.

IOHANNES POLYANDER
à KERCKHOVEN.
IACOBUS TRIGLANDIUS.
FRIDERICUS SPANHEMIUS.

VLADISLAVS IV,

Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ Russiæ, Prussiæ, Samogitiæ, Masoviæ, Livoniæ, Severien. Smolenscen. Czernihovien.

NEC NON

Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Hæreditarius Rex.

Vniversis & Singulis Regni Nostri, & M. D. Lithvaniæ Provinciarum eis adnexarum Incolis, ab Ecclesia Catholica Romana Dissidentibus, Gratiam Nostram &c.

Illustres, Magnifici, Generosi, Nobiles, Spectabiles & Eruditi Viri, Sincer. Fideliter Nobis Dilecti.

Nimis vacuum à cura rerum humanarum & plus quam securum Sui esse oporteat, qui Magnum hunc mundi circum habet sub oculis, in quo Nationum vires & odia funestum à tot lustris certamen agunt, jamque in extrema pene arena conflictantur, non stupeat, non quærat, quo merito, quove præmio, tantum irarum conceptum, & fusum sanguinis, & tantum opum exhaustum est? Vacillant revulsi Europæ cardines, & ægre criminum pœnarumque sustinent pondus, colliduntur inter se Regna, & fatales ictus ingeminant, ardent Provinciæ, fumant campi, prostrata & exanguia Civitatum jacent cadavera, superstesque & cladis suæ artifex Orbis miratur, aut extra se quidquam esse, pro quo depugnet, aut, intra se quod nondum tanta cæde possit conficere. Magnis certe malis in gentes subesse causas necesse est, quarum alta origo, non tantum in veritate temporum, sed in judicantium etiam manet affectu. Nos autem ita judicamus, jure merito illos pulsari, & bellorum tumultu illos concuti, laxataque velut compage turbam calamitatum admittere, qui Præsidium & Condimentum vitæ, felicitatisque Nutricem Pacem & Vnitatem neglexerunt, ut non propriam tantum criminum expient labem, sed illorum quoque pœnas luant, in quorum erroris, si non conscientiam, certe hæreditatem successerunt. Quam primum igitur, Fatis per libera Vtriusque Gentis suffragia, ita volentibus, Amplissimi hujus Regni Sceptra suscepimus, dignissimam Majestate Nostra & spe Populorum curam cogitationemque duximus, ut Pacis fructibus, subditorum nostrorum desideria reficeremus. Eo nimirum fine, arduis periculis caput objecimus, ornamentisque Patriæ sudorem Nostrum impendimus, & postquam, (conatus Nostros Divina promovente clementia) armorum Nostrorum justitia, late Septentrionem perdomuit, ab Oriente Thracem repulit, Occidentique Nostro hostile exemit frenum, tandem non vul-

garibus

aribus donis, pacem perſuaſimus, ut novo ad nos fœdere conce-
ſeret, leni otio & artibus Nos demulceret ſuis, luſtraque pæne in-
egra Noſtris Penatibus daret. Itaque, quod nemini inſultantes, ſed
Divinum in Nos beneficium claris laudibus extollentes dicimus,
Nobis, Vobiſque luctuoſum agonem Gentium, licet adhuc impune
pectare, & ſtudia dare negareque certantibus, quaſique minus de
Divina juſtitia meriti ſimus, inter procellarum fluctus, & natantia
rota Vicinorum, Pacis portum occupare. Quare cum iſtam Hori-
zontis Poloni malaciam, propitii Numinis munere Gentis Noſtræ
ſerenare fortunam, certo apud Nos ſtatueremus à temporalis Pacis
dulcedine, ad eam quam Divinus ſpirat Amor, Pacem animorum
internam, qua Summi Dei gloria, Animarum ſalus, Chriſtianique
Nominis decus continetur, cogitationem convertimus, parum Nos
ejus quo fruimur beneficii, gratos fore arbitrati, niſi quantum No-
ſtræ vires, & pius voti candor permittit, Cœlo pacem redderemus,
quod Terras Noſtras opimis fructibus fœcundavit. Male enim cre-
ditur, diuturna vitæ commoda & tranquillitatem illis inſervire, qui
iſta non muniant præſidio inteſtinæ ſecuritatis, & res miraculo pro-
xima eſt iis qui diſcordes ad cælum preces porrigunt, concordia
fortunæ oracula reſpondere. Iam univerſo notum eſt, & omni cla-
rius arcanum documento, cruenta Chriſtianitatis odia quibus finem
tutumve remedium humana prudentia excogitare nequit, non ex
alio uberius fonte promanare, & incrementa in dies ſumere, quam
ex Religionis diſſenſu, dum quod author Concordiæ Deus, pro
Sanctiſſimo atque tenerrimo vinculo, animis mortalium dederat,
id pater diſcordiæ Satan, in exquiſitum, injuriæ, odii, & ſuſpicionis
abuſum convertit. Etſi enim multæ olim inter vicinos ultro citro-
que bellorum cauſæ extiterint, illæ tamen plerumque breves, aut
poſt longiorem luctam honeſtis terminatæ conditionibus, iſta ſola
ex omnibus cauſa eſt, à qua nunquam recedit timor, cui nunquam
ſuccedit fides, cui nullum par lucrum, cui nulla digna commutatio,
cui ſumma omnia ſubmittunt caput, dum diffidenti quiſque metu
rem delicatiſſimam tuetur, cui belli pericula, quam Pacis conſilia
judicat eſſe tutiora. Quod fatale infortunium ut ex animis Noſtro-
rum Regnicolarum, Provinciarumque Regno huic Vnitarum, ali-
quando pellatur, utque ſententiæ hucuſque diſcordes, & diſparia
doctrinarum principia, in mutuam fidem & unionem ſenſus ſuavi-
ter redigantur, Nos, quibus Populorum Divina diſpoſitione Nobis
creditorum, omni ſui parte conſtans integritas in primis cordi eſſe
debet; cum in Novembri proxime lapſo, Synodi Provincialis Var-
ſaviæ celebrandæ tempus appeteret, animorumque non armorum
bellum ſciremus eſſe componendum, Pacis hoc reſumendæ Mini-
ſterium Reverendiſſimis Dominis Epiſcopis, quibus Eccleſiæ gu-
bernandæ munus, Spiritus Sanctus credidit, eo qui Regem Catho-
licum & Populi Sui felicitatem unice amantem decet Affectu & Fi-
de per Legatos Noſtros exponi fecimus, paratamque in animis eo-
rum, Sancti deſiderii reperimus ſegetem, utpote quibus inter Paſto-
ralis ſolicitudinis capita, iſtud non occurrit primum, ſed recurrit

gra

perpetuum, ut & quæ à Patribus in depositi fidem acceperunt, integra servent, & quæ temporum horum statum concernunt, Nobis decora & commoda, & planiora Posteris, cultioraque transmittat. Id exoptatur à Nobis, id agitur, ut dissectum dissonis opinionib. Mysticum Christi Corpus, Vnitati pristinæ restituatur, sævaque Religionum diffidia, quæ Vicinum undiquaque comburunt orbem Fraternæ Charitatis dulci remedio, & quæ ad istam animos disponere possunt, mediis, placide sopiantur. Quamvis autem nihil prope intentatum hucusque sit, quod non isti fini, anxia de Filiorum Salute & Votorum pæne lassa, Ecclesia adhibuerit, & Advocatis infelic discordiæ, superflua videri possit, Pietas hujus reconciliationis; indefessus tamen & altioris spei potens Genius, Polonæ, sed multo magis Christianæ charitatis, Nobis istam suasit fiduciam, ut dubitare Nobis non liceret, quin corrigere possit infinita Dei bonitas quod aliquando finienda inimici corrupit iniquitas. Eadem enim Nobis origo seminis est, cujus memoriam hucusque in Christiani Nominis Sacramento conservamus. Vna Nos peperit olim Mater Ecclesia, Christi fœcunda Sanguine, Vna Nos legis & institut mente, tot seculorum rexit Authoritas; sed diversæ educationis instituto, & ejus, qui à principio fratrum accusator fuit, artibus effectum est, ut in diversa abirent, & nomen discordiæ darent, quos in concordiæ subsidium primitivus amor genuerat. Magnum Cœli Terræque detrimentum, Nostro pariter Vestroque dolore, & Christi Summi Pastoris Ovium, miseratione dignissimum. Id Nos, quantum in Nobis est sarcire, id Nova Antiqui Fœderis redintegratione reparare cupimus. Divínumque imploramus auxilium, quod aura speí benignæ vela Nostræ cogitationis impellit. Verum enim vero, cum tot eruditissimarum scriptionum, concionum, privatorumque alloquiorum, angustum admodum, & imparem labori fructum hactenus experti simus, morbus autem opinionum, in universum corpus longe sparsus sit, & particulari remedio nequeat persanari, tale Nobis, nisi actum vellemus agere, illud quærendum fuit, quod in omnes Regni Nostri Provincias Populosque, vim salutis queat diffundere. Nihil autem insignius natura, ad celebrandum animorum commercium dedit mortalibus, quam sermonis munus, si ora oribus, vocesque conferant vocibus, & si verba desint, tacita frontis oculorumque lectione, veritatem affectuum, & sensuum fidem explorent. Cum genus humanum Æternus Filius Patri reconciliaturus esset, Verbum ad Nos in Carne venit: unde Nos magna & fausta ducit exempli authoritas, ut cum inter Nostros & Vestros de reconciliatione Sententiarum & Pace animorum agendum sit, colloquium inter Vos Amicum & Fraternum instituatis. Cui negotio, ut quam brevissimis spatiis ad expeditum finem decurrat, ex consensu Sacræ Synodi Varsaviensis R. R. D. D. Episcopi, è medio sui R. D. Georgium Tyszkiewicz Episcopum Samogitiæ deputarunt. Eumque congressus istius à parte sua Directorem constituerunt, delectis insuper duodecim Viris doctis, rerum harum peritis, piis & moderatis, laborisque patientibus, qui ad 10 Octobr.

Styli

Styli Gregoriani anni hujus, Torunium in Prussiam Regalem (quod Conventui huic celebrando commodissimum judicavimus) congregati, Sin. & Fid. Vestras, numero, suffragiis & omni pares apparatu opperientur. Adjungemus Eisdem, pro consilii Nostri sententia, Viros ex Senatorio Ordine, ritus utriusque præcipuæ in Regno Nostro authoritatis, qui actionum Testes sint, omni exceptione Majores, idque agant & observent, ut placidis affectibus, & decenti morum modestia, sine aculeis, acrimonia, & irritamentis ab utrinque agatur. De reliquarum autem numero personarum, quos laboriosa hæc functio, pro subsidio, aut supplemento requirit, deque comitatu, salvo conductu, de immunitate Provinciarum & Privilegiorum, cæterisque modis tuendæ publicæ privatæque securitatis, peculiare rescriptum, ex Cancellaria Nostra, Sin. & Fid. oportune promulgari jubebimus. Prodit ergo jam ad Vos, Filii, Mater Ecclesia, multis onusta seculis, atrocibus vexata injuriis, innumeris saucia vulneribus. Secula superat vivacitas, injurias condonat charitas, vulnera sanat patientia. Solum dolorem ars nulla lenire potest, dum diminuta prole, alterius lateris orbitatem mœrens ostentat. Observat anxia ventos, frequentat littus, expectat redeuntes in Patriam, à longa peregrinatione Filios, passisque obvia manibus, jam in prospectu cunctantes, ad lumina, ad oscula, ad Pacis hæreditatem, toto Vobis interceptam seculo, vocat. Eadem votorum Nostrorum summa est, quæ charitatis ad Vos oratio, quam Nos ardentibus & sinceris provehimus ad Vos suspiriis, quibus utinam aliquando pectora Vestra incalescant! Iam supra seculum aliquid Christo debetur. Et ne forte, tam illi, quorum maxime interest, quam Nos, à quorum publicæ curæ autoritate nequeunt separari, dum seculorum agentur rationes, in debiti istius accusationem veniamus, ecce & illi, Pastorale fastigium ad libertatis æquilibrium, quantum illis licet, & Vobis expedit, demittunt, pandunt Vobis sinum in patientia probatæ Charitatis, portas Vobis & parietes reserant, quos capaces plurium, Majores Nostri erexerunt, Vos, si patimini nomen, ut Filios, aut si Fratres appellari mavultis, ut Fratres ad salutaris & honorificæ reconciliationis consilia invitant, & Nos Regiam Nostram Dignitatem, cum mansuetudine Paterna permiscentes, Sin. & Fid. Vestris ut Subditis Nostris dilectis, fructum & ornamenta publicæ Pacis, & quicquid Nos habemus carum, & si quid Vos censetis speciosum, Regia manu offerimus. Denique promittimus verbo Regio, & protestamur coram Deo, Nos in propositi operis instituto, nihil magis intendere, nil conari, promovereque, quam ut Christus Regum Rex in Pace imperet, qui Nos in exoptatæ Pacis possessione collocavit; ut profligata omni dissensionum materia, animisque novo Amoris incremento fideliter sociatis, Vna fide colatur, Vnoque ore laudetur Deus, ut Vos in inclyto hoc Nostro Regno, tam numerosis consiti Provinciis, unius Regis imperio, unius fructu libertatis, tam multiplici carissimorum pignorum necessitudine devincti, non amplius piis Majorum Vestrorum iniqui manibus, Vobis autem per omnia pares & æqui, perpetua florentes

rentes felicitate vigeatis. Interim Sinceritates & Fidelitates Ve[s]tras bene valere cupimus. Datum Vilnæ, 20 Martii Anno Salutis 164[4].

VLADISLAVS REX.

Sacræ Regiæ Majestati Domino, Domino

VLADISLAO I[V],

Dei Gratia Regi Poloniæ, Magno Duci Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Mazoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Severiensi, Smolenscensi, Szernihoviensi;

NEC NON

Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Hæreditario Regi.

Domino, Domino Nostro Clementissimo: Nomine Euangelicorum ab Ecclesia Catholica Romana, in Regno Poloniæ, & Magno Ducatu Lithvaniæ Dissidentium, ex Colloquio Orlensi per Delegatos Ipsorum habito, Anno M DC XLIV.

Humillimi Responsi Libellus.

MOlesti procul dubio S. Majestati Tuæ essemus, Invictissime Rex, vel quod mavis & mereris Optime Princeps, vel quod Tuæ Majestati maxime convenit, Mitissime Populorum Tuorum PATER VLADISLAE, Domine, Domine Noster Clementissime, si ad Literas Majestatis Tuæ Vilnæ datas, quas à miseratione Gentium ob dissidia Religionis sub cladibus Belli pereuntium, incipere ad Nos Subditos Tuos voluisti, Responsionem Nostram à celebratione Virtutum, & Rerum per Te feliciter gestarum, more in alloquendis Regibus usitato, vellemus exordiri. Nempe humilia Majestati Tuæ videntur illa, quæ in Terras Tuas contulisti merita, & beneficia: Iam altius assurgis, & quanto pietatis pignore Cœlum ipsum obligare Tibi debeas, Augusta Tua mente, quæ Sola tantarum cogitationum est capax, circumversas. Ergo nec Victorias Tuas ex immanissimis partas, nec Vitam pertinacissimis donatam, nec Pacem cum præmio belli elatissimis extortam Hostibus, commemorabimus; sed Tuæ bonitatis secuti Exemplum, ad acerbissimas Vicinorum Populorum calamitates, serio sincerque ingemiscemus. Licet vero ad præsens, quo Europa ardet, incendium, multæ per intervalla annorum causæ concurrerint; originem tamen, aut certe prætextum, à Religione ignem hunc traxisse nemo est qui ignoret. Cum enim non ratione, sed ferro; non Div[...]

is Scripturis, sed cruentis edictis, decerneretur; cum non sanitas orum, qui morbi arguebantur, sed internecio, quæreretur; cum aleri dare, alteri perdere nollent illam, quam Solius Dei imperio teeri Cæsarum & Regum optimi dixere, Conscientiarum Libertaem; factum est, ut illos vincendi ardor, hos moriendi pro tali causa voluptas, in tam tristes rerum vicissitudines impulerit, ut mœstus & attonitus Christianus Orbis timere incipiat, ne non cessantibus antorum odiorum furoribus, mox desinant, tam qui vincere vount, quam qui Victorum arbitria pati non possunt. Sed jam à reroactis seculis Divina miseratio benigniora de Patria Nostra cogiavit consilia, dum Sacris Nostris Regibus Maternæ D. Parentis Tui Stirpis Auctoribus, tum & Populis Eorum imperio subjectis, eam inspiravit mentem, ut & domi Græcæ Ecclesiæ à Latina diversitatem placidissime ferrent, & foris dura illa aversarentur Exempla, quæ in Vicinos, nullius in Deum blasphemiæ aut contumeliæ, aut tactorum Christianismi fundamentorum reos, sed tantum Ecclesiæ emendationis cupidos (ut ex Catholicis illius & posterioris ævi Scriptoribus accepimus) statuebantur: Et licet in gratiam alicujus rigide aliquid sanxissent, nunquam id tamen Suo Regali brachio exsequi, vel erroris insimulatos in gremio Reipubl. quæri, & ad supplicia trahi permittebant. Notamus & id, quod eo maxime tempore tanto veritatis noscendæ studio exarserint, ut Sacrorum Bibliorum Codicem, ante in Lingua vernacula vix visum, Anno 1455. Patrio idiomate in usum Sacræ Reginæ descripserint, postea, cum altero seculo totus fere Mundus in exitium Eorum, qui (similem ob causam) ab Ecclesia Romana sese alienaverant, commoveretur; cum Oceano & Adriatico mari adjacentia Regna Concilii Tridentini, primum ex unius autoritate agendi, postea stabiliendi causa, funesta inter se fœdera sancirent; sapientissimus Proavus Tuus Sigismundus I, & Filius ejus Sigismundus Augustus R. R. cum prudentissimis Ordinibus non tantum illis nexibus Se Suosque implicari noluerunt, sed potius cum viderent Sui, Suorumque ab illo Concilio parvam rationem haberi, temporibus illis ad asserendam Regum autoritatem, ad lustrandas à Crucigeris, hominum genere religiosissimo, suas ditiones, ad promulgandas Leges, brachio Sedis Romanæ ingratas, sed Reipub. utiles, denique ad permittendam Conscientiis hominum in Religione Libertatem, usi sunt. Cum vero hæc Regum ac Majorum Nostrorum Providentia, ac Moderatio non satis æquis judiciis traduceretur, adeo Ordines Reip. illa judicia non extimuerunt, ut ultimo Iagellone extincto cum Reipub. liberrimam de Statu suo statuendi haberet potestatem, nec aliud Tegumen (vel patrio nostro sermone Kaptur) salutis & libertatis Universorum, quam illam Sanctam, & omnibus vicinis invidendam *Pacis & Tranquillitatis Dissidentium in Religione Christiana Confœderationem* condiderint, ac Reges Suos non alio Annulo, quam, cui illa inscriberetur, desponsari sibi voluerint, immo ne ulla potestas supra Reges sese attollens tam grande solveret Sacramentum, meministi Rex Invictissime, quibus verbis (verba enim illa proculdubio,

bio, non in solo Legum Codice, sed in Regio Corde Tuo Divo digito insculpta manserunt) in fine Regii juramenti prospexer. Quo unico remedio, non armis, non seditione, non post tristia-rium experimenta, sed ante omnem dissidii aleam sponte inter constituto, non tantum Patriæ, tam vasta Terrarum spacia, tam-versas Nationes, Linguas, Leges, Mores, Ritus, Magistratus co-plectentis, orbitatem sub Interregnis ab omni vi externa tutam securam, sed etiam Vniversorum Libertatem & Tranquillitat domi inconcussam retinuerunt: & quod inter arcana Politica c-seri potest, Religionem Romanam, ac Ecclesiasticam Dignitat & Eminentiam, quæ nunc alibi sub onere Victoriarum Catholi-rum ægre spirat, conservarunt; & non quærendi, sed ex Suorum R-gum sanguine, qui subditos Religione dissidentes, sed Fide & ob-quio, concordes & pares, paterno affectu complexi sunt, Prin-pem vacantibus Sceptris sumendi, genium & consuetudinem libe-rimæ Genti instillaverunt. Hæ Polonorum & Lithvanorum fuer artes, hæ Majorum Tuorum virtutes, quibus per integrum seculu Religiosi belli facem à finibus suis arcuerunt. In quas cum Majest Tua liberis dissidentium Religionum suffragiis successisset, paru duxit eas potenter manu tenuisse: (quæ maxima est felicissimi T decennii gloria) sed insuper diversos de Sacris sensus conciliare ad posteritatem Fidei & Ecclesiæ Vnitatem transmittere, institui Magnum opus, & non modo dignitate, sed Divinitate Regum quam Vobis vox Dei communicat dignum. Sed providendum D mine Noster Clementissime, ne inde maximas difficultates experi ris, unde minime expectas. Cui enim est ignotum, alteram partem cum alios non tantum emendare, sed etiam judicare velit, se ipsa ad ullum æquilibrium demittere nolle? Tales quomodo ad justa & legitimam conciliationem permoveris? Conciliatores tan operis Majestas Tua proponit, Reverendissimos & Illustrissimo Regni & Magni Ducatus Præsules, Viros in Patria summos, meri tis amplissimos: Sed an illis juramentum Sedi Romanæ præstitum in quo nec Tui, nec Patriæ, nec Legum Reipubl. ullam legimu mentionem, impedimento ad Colloquium Liberum non sit futu rum, judicio Majestatis Tuæ subjicimus. Insuper Præsidem Con ventus Majestas Tua nominat Virum Illustrissimum & non minu Episcopali, Senatoriaque dignitate, quam probitate morum con spicuum: sed quamvis alteri parti alter concederetur Præses (quo unice in ejusmodi congressibus requiritur) quis tertius discordian eorum compositurus esset? præsertim si ad Colloquium, posita cert decernendi de Controversiis Regula, per Theologos utriusque par-tis descenderetur. Nec latet Majestatem Tuam Regiam, quanti mi-nora Ordinum & Subditorum Tuorum desideria, & postulata Ro-mæ quandoque fuerint habita. Optime quoque novit, de ulla etiam minima re, sive decimas, sive præscriptiones, sive commutationes concernente, Illustrissimum Archiepiscopum Gnesnensem, lice Legatum Natum, & Primatem Regni, cum universo Illustrissimo-rum Episcoporum Collegio, nullas conventiones, ne quidem cum

Catho-

Catholicis personis, & cum utilitate Ecclesiæ conjunctas, libera au-ctoritate inire posse: Immo (quod non invidiæ, sed necessitatis cau-sâ scribi à Nobis, coram Deo protestamur) gratitudinem, quam Tibi obviis ulnis tota nuper obtulit Respub. inconsulta Sede Ro-mana, de propriis suis reditibus, qui alioquin in liberrima unius cu-jusque Ecclesiastici sunt dispensatione, æqualiter cum Concivibus suis concedere non potuisse: quamvis credamus illos, ne vitæ qui-dem, & sanguini suo, pro Tua Majestate, parsuros. Nec id adhuc oblivione sepultum, quod Scholas, Ingenia, Typographias, Fora domestica, & externa, Comitia, Interregnum fatigavit: nempe Aca-demiæ Cracoviensis, tot Legibus & Privilegiis munitæ, Libertatem & Pacem, tandem non domi, sed Romæ, tum ab Academicis exo-randam, tum Autoritate Tua, Illustrissimique Legati Tui pruden-tia, vindicandam fuisse. Taceri denique non debet, quod Annales nostri loquuntur, quale Responsum ex ore Legati Romani, Regiæ aures Abavi tui, D. Casimiri, ob dignitatem Ecclesiasticam, præter mentem Summi Pontificis à Rege collatam, audiverint. Hæc & alia, quæ brevitatis causa omittimus, quantula sunt, si cum proposi-to conciliandæ Religionis, in qua de Capite & Summa rerum ne-cessario tractandum esset, conferantur? Proinde num alius ex con-gressu partium præsagiri possit eventus, quam quod aut ipsi Conci-liatores, irreconciliabilem Sedem Romanam deinceps essent habi-turi, aut omnia quæ ab ipsis acta ac transacta fuerint ad unius Bullæ promulgationem evanescerent? Si enim Tridentina Synodus non ausa est quicquam sine consensu Sedis Romanæ statuere, quomodo Thoruniense Colloquium, sine illo vel hiscere auderet? Dixerit ergo aliquis: Nos Subditos Majestatis Tuæ, Euangelicam Religionem professos, Sanctis Tuis conatibus per ejusmodi terrores obicem ponere, ut Nos à reddenda in publico Fidei Nostræ ratione subdu-camus? Ista quidem invitatio, quæ Literas Majestatis Tuæ antecess-it, illa præsertim, cui Vilnæ etiam ignominia addita est, & contu-melioso, jugulumque Libertatis nostræ petente Libello confirmata, ita à Consuetudinibus Patriæ, Gentisque nostræ Liberæ Moribus procul abiit, ut Nobis justissimam excusationis dare potuisset cau-sam: Sed avertat Rex Regum, Deus, ut hoc in subterfugium verta-mus: Immo per Eum, & per Ejus gloriam, ad quam & Hominem condidit, & Reges in Soliis collocavit, Te Rex Clementissime ora-mus & obsecramus, ut propositum hoc Tuum ad Solos quidem Subditos Tuos ex Sacro ore Tuo emissum, sed jam universæ Euro-pæ auribus exceptum, magno & constanti animo prosequaris. Me-mento Te illi Septentrioni regnare, in quo non minus Libertas quam Magnanimitas, fœcundum Heroicorum exemplorum nidum à seculis posuere. Expectabat Terrarum Orbis, unde alterum Re-gni Tui decennium exorsurus esses: Nunc jam audit, & assurgit Pietati & Magnanimitati Tuæ, intentus quo evasura sunt ista, quæ mente præcepisti. Voluit simile Colloquium ante octuaginta sex an-nos D. Sigismundus Augustus, prompti erant ad comparendum Majores Nostri: sed cur alterius partis autoritate diffutum id fue-

 rit,

rit, ſcripta illo tempore edita loquuntur. At quid impedit iterum id aggredi? Tuæ fortaſſis Majeſtati, Tuiſque temporibus utramque partem miſerabiliter, ut ipſe mones, attritam, ad conſilia Pacis moventibus, hanc fata reſervarunt gloriam. Tibi ipſa Natalium Tuorum ſemina ſuggerunt hanc mentem, ut exemplo Avi & Proavi Patern, laudatiſſimorum Regum Sueciæ; Exemplo præterea Iagellonidarum, & fortiſſimi Stephani ac Genitoris Tui Optimi & Religioſiſſimi Principis D. Sigiſmundi III Regum: Inſuper in auguſtiſſima Materna domo Tua, exemplo Caroli V, Ferdinandi, Maximiliani, Rudolphi, Cæſarum, ſub quibus Reformatio Religionis partim propagata, partim conſervata eſt, non ſis adverſarius cauſæ, quæ apud Te diverſimode accuſatur. Tibi denique Virtutes & actiones Tuæ, apud utramque partem, rectitudinis & integritatis in hoc difficillimo negocio fiduciam facient, quod & ſuæ Catholicæ Religioni ubique ſatisfeceris, & in diverſam, nec in acie, nec in foro, gladium Tuum vagina eduxeris. Ibimus ergo, Rex Sereniſſime, quando Nos Pietatis Tuæ auſpicium vocaverit. Sed ibimus in conſpectum Majeſtatis Tuæ. Cum enim videamus nihil per duodecim Theologos, immo nec per Epiſcopos ob ſupra ſcriptas rationes, e hac cauſa, in qua Reformatio Eccleſiæ (ſine qua Conciliatio Religionum nulla) tangenda eſſet, libere dici poſſe; propterea Regis, non per hominis, ſed per Dei gratiam conſtituti & regnantis, præſentiam imploramus. Illuc cum Illuſtriſſimi Epiſcopi, & Venerabiles Theologi, liberas & omni metu ſolutas Conſcientias attulerint, & ad ſolius Sacræ Scripturæ Regulam, ac primævæ Apoſtolicæ, Apoſtolicorumque Diſcipulorum, & ſequentium trium ſeculorum Eccleſiæ Mores & Inſtituta, & juxta quatuor Oecumenica Concilia Seque, Noſque, examinari voluerint, coram Tua Majeſtate, tanquam Vncto Dei, ſalvis illis, in quibus nati ſumus Libertatibus, cauſæ Noſtræ à principio Reformationis nunquam celatæ, aut in tenebris abſconditæ, ſed ſemper & ubique in lucem, ac potiſſimum in conſpectum Divorum Anteceſſorum Tuorum productæ, bonitatem & Majorum Noſtrorum, qui ab Eccleſia Romana ſeceſſerunt, innocentiam, opi Divinæ fidentes, probaturi ſumus. Vt autem vis & fructus ſalutaris Tui propoſiti, in Ditionum Tuarum omnes Subditos, ac in vicinas Regiones tali remedio potiſſimum egentes, ſe effundat; humiliter à Majeſtate Tua petimus, ut tanti negotii, ſub oculis Majeſtatis Regiæ tractationem ad proximum Ver aut Æſtatem differre dignetur. Ita & Illuſtriſſimo Regni Primati, Illuſtriſſimiſque Epiſcopis, extraneorum Epiſcoporum & Theologorum in hac communi cauſa, Conſilia & Sententias explorandi, & Nobis quantulæcunque Subditorum Tuorum parti, cum exteris Eccleſiis eadem Religione junctis communicandi, & earum Theologos ad ſpectandam Virtutis & Pietatis Tuæ Magnitudinem, ſalvo Conductu Regio (Civibus enim & Indigenis Reipublicæ præſidio Legum ſatis proſpectum eſt) evocandi: denique ſeſe ad conventum præparandi, & ſiſtendi, tempus concedetur. His poſitis, quandoquidem Majeſtati Tuæ Regiæ, ſolius Dei gloriæ amplificatio ſcopus eſt

magnam

magnam ſpem de Miſericordia Dei concipimus, Illum, ſecundum rectitudinem Cordis Tui Regii, & candorem Illuſtriſſimorum Epiſcoporum, omnia largiturum, & Tuam Majeſtatem, Ordineſque Reipubl. in emendanda per Majeſtatis Tuæ ditiones Eccleſia, Legitimaque & primævis Chriſtianitatis temporibus conſentanea Hierarchia conſtituenda; pro exemplo Orbi terrarum, virtute ſua ex Alto adjuturum. Sed ne quiſquam ſuſpicetur (licet id craſſiſſimæ eſſet ſuſpicionis) Nos ideo præſentiam Majeſtatis Tuæ exorare, ut ſi forte propter graviſſima Reipubl. negocia præſens eſſe non poſſit, lucem & conſpectum hominum hoc prætextu evitemus: Ideo amplius adhuc Faſcibus Clementiæ Tuæ Regiæ, Nos Noſtramque fiduciam humillime ſubſternentes, declaramus, licet acerbiſſimum Nobis liberis hominibus ſit futurum, non coram Rege, ſed coram Præſidibus, Rationem Religionis reddere, & periculoſe ſiniſtrarum vel ambiguarum delationum aut relationum aleæ, Nos Noſtraque ſponte committere, Nos ne id quidem refugituros: His tamen juſtiſſimis requiſitis prius à Majeſtate Tua ſuppliciter exoratis. Primo, ut alteri Præſidi ex Noſtra parte ſuffragiis Noſtris electo, par à Majeſtate Tua detur poteſtas. Alterum, ut non ſolum viva voce, cujus magnam vim agnoſcimus, ſed etiam ſcriptis, in quibus eſt efficaciſſimum contra temere negantes vel affirmantes, vel aliorſum ſeſe vertentes, remedium & teſtimonium, omnia ea, quæ dicentur, parti à parte in Colloquio exhibeantur. Tertio, ut prorogatione temporis, prout ſupra petiimus, clementer conceſſa, menſura quoque ejuſdem Colloquii brevi aliquo temporis ſpacio determinetur: Noſtram enim tenuitatem imparem eſſe aliorum abundantiæ fatemur. Quarto, ne ſibi quiſquam aliquid in Nos ſtatuendi aut decernendi poteſtatem uſurpet. Denique poſt quemcunque Colloquii eventum, ut Nobis æque ac alteri parti liceat Acta Colloquii publicare, ſine ullo in Autores, in Scripta, in Typographos, & Bibliopolas, Legenteſque, pœnarum metu. Verum enim vero, ſi tam juſta & paritati Colloquiorum debita, Nobis denegabuntur; aut ſi per promulgationem Charitativi Colloquii, non Libertas & Pax Eccleſiæ, nec Abuſuum Emendatio, nec Gloriæ Divinæ, ſed Autoritatis humanæ Vindicatio, quæritur; Id certe nihil aliud foret, quam ſi vocaremur, ut inſtar reorum, per Confeſſionem, Noſtros, Majorumque Noſtrorum errores ac delicta expiaremus, & portam Romanæ Eccleſiæ, quæ ut exeuntibus, ita redeuntibus ſponte patet, reſerari nobis peteremus. Quod quidem Nos de Tuæ Majeſtatis bonitate opinari nefas ducimus: ſed multis experimentis contra Nos cauſámque Noſtram ex leviſſima occaſione præſumi, edocti; ab adverſa fortuna veremur. Hic ergo figimus pedem, & Libertatem Noſtram in humilitatem, Iura, in preces, Vſum & Conſuetudinem Immunitatum in ſupplicationem vertentes, Majeſtatem Tuam Regiam, ad genua Ejus provoluti, obſecramus. Primo, ut ponat Sibi ob oculos, quam ſæpe non lætata ſit Patria Noſtra, ex illa Orientalium rituum Eccleſiæ, pleriſque invitis, reductione. Deinde, ut poſtulet à Nobis vitam, ſanguinem, & quicquid ab honeſtis & in Li-

bertate natis hominibus postulari potest, id alacriter pari cum Romano-Catholicis Fratribus Nostris fide, virtute & exemplo (prout id semper & ubique à Nobis, Majoribusque Nostris præstitum est) pro Majestate Tua, & pro salute Libertateque Patriæ, profundimus. Hoc vero Majestas Tua de Nobis nunquam à quoquam persuadere Sibi patiatur, ut vel vitæ pretio contra Conscientiam & cognitam Veritatem, quidquam admittamus, vel paciscamur. Nemo Nos hinc apud Majestatem Tuam pertinaciæ, aut ingratitudinis accuset, ac si Paternum Majestatis Tuæ affectum Nobis liberalissime in Literis declaratum, aspernemur. Qui Nos enim sumus, ut tanti Regis amorem & benevolentiam humiliter non veneremur? At prospicimus, si ejusmodi quale supra petiimus, & quale olim tempore Majorum Nostrorum à Concilio Tridentino non est obtentum, Liberum Nationale Concilium, agi non potest, magis expedire, non Nobis solum, sed & Reipublicæ, ut hanc quam Regia Majestas suscepit paterna sollicitudine curam, vertat ad avertendas oppressiones, gravamina & præjudicia, quæ passim Subditis Majestatis Tuæ, juris prætextu, Religionis causa, inferuntur; & ad conservandam, & manutenendam illam Pacem, ac Tranquillitatem quam Sacro Regio Iuramento, spopondit. Si quæ solatia & ornamenta communis in se Patria Nostra complectitur, ea ex Lege aureæ æqualitatis quisque pro meritis suis à Iustitia & Clementia Tuæ Majestatis, cor Regis Deo inflectente, exspectabit. Si vero quid adversi (quod sub justissimo Tuo Imperio non metuimus) imminebit Nobis tamen pretiosius erit, in domo Luctus, cum bona Conscientia versari, quam in domum gaudii cum pudore & extremi Iudicii metu commigrare. Hæc Serenissime & Potentissime Rex, Domine Domine Noster Clementissime, ad Literas Majestatis Tuæ, Nos Subditi Tui, hic Orlæ necessario ad communicationem sententiarum, sine qua, nec Majestati Tuæ, nec Illustrissimo Senatui Ecclesiastico, responderi potuit, ex Ordinariis, Trium Provinciarum Synodis Euangelicis Deputati, humillime respondemus; ac Nos, Salutem, Libertatemque Nostram Majestatis Tuæ Clementiæ & Protectioni commendamus: Regem Regum precati, ut plurimis Imperio Tuo additis annis, dotes illas, quas in Majestatem Tuam contulit, ad illustrandam gloriam & Veritatem suam Cælestem, & ad terrendos Majestatis Tuæ & Patriæ Nostræ hostes, adeoque ad amplificandam Vniversi Orbis felicitatem, convertat. In quorum omnium fidem humillimas istas Literas, Nobis consentientibus & committentibus subscribit,

Sacræ ac Serenissimæ Majestatis Vestræ fidelissimus Subditus,

Et humillimus servus

IANVSZIVS RADZIWIL,

Director Conventus.

Illu-

Illuſtriſſime & Reverendiſſime

ARCHIEPISCOPE GNESNENSIS,

Regni Primas, Primeque Princeps,

cæterique

Illuſtriſſimi & Reverendiſſimi Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ Epiſcopi, Domini & Amici ac Fratres Noſtri obſervandiſſimi.

POſtea quam rumor de Colloquio in cauſa Religionis inter Diſſidentes, ex ſententia Synodi Varſavienſis Anno præterito celebratæ, ineundo, per Poloniam, Lithvaniamque ſpargi cœpit, cum omnium hominum animos novitate rei tactos reddidit, tum in Euangelicis (prout illi, quibus aliquid dolet, in ſpem & metum prompti eſſe ſolent) ſpem geminam excitavit. Aut tempus ſub altero feliciſſimi Vladiſlaviani imperii decennio imminere, quo iterum Deus ampliorem viam in Patria Noſtra, aperire velit illi cæleſti ſuæ Veritati, ad cujus inermem ſonitum tot Reges & Regna, tot Principes & Ditiones, tot Epiſcopi & Eccleſiæ olim ſteterunt, & ſoli Deo ſponte dederunt gloriam, quot ullis armis, aut exercitibus, aut cædibus, ad Religionem compelli invitos potuiſſe, nulla unquam ætas memoravit: Aut ſaltem illud veniſſe tempus, quo Prudentiſſimus Senatus Eccleſiaſticus, ad Sacra juramenta Regum, ad Generales Confirmationes Iurium, & ad Unanimes Ordinum Confœderationes reſpiciens, cogitet & meditetur, eas à neglectu vel ſenio, quod contraxiſſe videntur, vindicare, & in Euangelicos, toto hoc ſeculo nullo jure fatigatæ Patriæ reos, diverſis potius patientiæ experimentis fatigatos, abundantiora Paterni & Fraterni affectus ſui teſtimonia effundere, placidioremque rebus eorum concedere temperiem. Sed cum jam ipſa Invitatio, nomine Illuſtriſſimarum & Reverendiſſ. Dominationum Veſtrarum ſcripta in lucem prodiret, illico ipſa ejuſdem, præſertim illa quæ Vilnæ facta eſt, publicatio, ſpes Noſtras labefactare, & pro illis hanc cogitationem pectoribus Noſtris incutere cœpit, ne forte eo res deducatur, ut Conſcientiarum Libertate exuti, ad Eccleſiam, cui Majores Noſtri juſtiſſimas ob cauſas renuntiarunt, quoquo modo retrahamur. Nam cum Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. Dominationes Veſtræ æqua judicii lance negotium id expenderint, animadvertent, in Patria Noſtra, ad Literas, ſola Authoritate Senatus Eccleſiaſtici emiſſas, in cauſa Religionis comparere, rem ſatis per ſe eſſe novam, & præjudicio non vacuam, ideo ſaltem molliori, moribuſque Libertatis convenientiori modo, Nobis intimandam fuiſſe judicabunt. Accedit, quod ex ejuſmodi invitatione, tam pius in reducendis Nobis ad Eccleſiam Romanam in

in quorundam animis exarſerit zelus, ut talem contra Nos, Vitaque Libertatem, & Securitatem Noſtram, niſi Nos reduci patemur, ſub clypeo Authoritatis Vilnæ evulgârint Libellum, qual non ab hominibus in Patriis Legibus perfunctorie (quod etiam bonis tolerandum quandoque eſt) verſatis, ſed Patriarum Leg prorſus inimicis, proficiſci debuit. Summam ergo æquitatem & tegritatem Veſtram Illuſtriſſimi & Reverendiſſimi Patriæ Noſ Antiſtites, appellamus, an potuerit Nobis alia tum mens eſſe, qu quæ liberis & pari Vobiſcum ſanguine cretis hominibus eſſe debu, ut nimirum aut taceremus ad Literas, aut denegaremus Noſtri p ſentiam? Sed provida Sacræ Regiæ Majeſtatis, Domini Noſtri C mentiſſimi, Pietas & Solicitudo in remedium ejuſmodi doloris contemptus Noſtri ſubſequuta eſt, cujus Literas Regias Vilnæ M ſe Martio ſcriptas, & poſtea typis vulgatas, cum alii Noſtrum p terito Menſe Iunio, alii ſubſequenti Iulio, nacti eſſent, nec æquu, nec amori & obſequio Noſtro in Patrem Patriæ Noſtræ conſen neum eſſe duximus, ſi coram Sua Majeſtate Fidei & Religionis N ſtræ rationem reddere hac occaſione recuſaremus. Communicas igitur, quantum anguſtia temporis ferebat, non quantum rei magi tudo poſtulabat, inter Nos ſententiis, ad diem D. Bartholomæo cram, ex Majori Minorique Polonia, & Mag. Lithv. Ducatu h Orlam convenimus; ut tum Regi, Domino Noſtro Clementiſſim, tum Vobis Ampliſſimi Præſules, Unanime à nobis daretur Reſpo ſum. Cum vero Regiæ Majeſtati omnes Noſtras rationes pleniſ me (prout ex adjuncto Literarum exemplari patet) expoſuerimu, idcirco Illuſtriſſimis DD. Veſtris ſatis in iiſdem Nos reſpondiſſe a bitrati, Eas prolixitate ſeorſivi Reſponſi non onerabimus: Sed p omnia, tam univerſæ Chriſtianitatis, quam Patriæ, quæ Veſtram N ſtramque complectitur ſalutem, ſacra; & per illa magnæ functior Veſtræ Nomina, in Sacris Scripturis radiantia, oramus & obteſt mur, ut poſt gloriam Dei, Pacem, & tranquillitatem, Libertate Patriæ, more Majorum, conſervetis, & tueamini; alieniſſimumq à Sancta Veſtra Functione ſtatuatis, de eorum præjudiciis cogitati nes & Conſilia ſuſcipere, qui pari Vobiſcum fide & integritate, V ſtris inoffenſis Dignitatibus, pro Regibus & pro Republica ubiq ſteterunt. Hoc quoque peculiariter à Vobis Illuſtriſſimi & Rev rendiſſimi Domini, obnixe petimus, ut illa gravamina, quæ jam judiciis publicis in cauſa Religionis in exemplum abierunt, ea q poſſunt Authoritate coërcere; & in Vrbe Vilnenſi (ubi novos v xandorum Euangelicorum quæri & ſeri prætextus, hic Orlæ certi res facti ſumus) turbas & violentias Pietate & Conſilio ſuo anteve tere & inhibere velint. Sic Nos in honore & obſervantia Dignitat Veſtræ, ſic in ſtudiis & obſequiis, quæcunque à Nobis Ordini Veſtr reddi poſſunt magis ac magis perſeverabimus. Sic Vobis Patria & Poſteritas laudem conſervatæ Pacis publicæ debebit: Sic nomi Veſtro exteræ Gentes aſſurgent, & felicis Prudentiæ Veſtræ exen pla, ſi non imitari, certe in tacito pectore admirari & venerari c gentur. Sic totus Terrarum Orbis fatebitur, Religioſa Bella alit

ant

nte duo fere secula exorta, non desiisse: apud Nos ne incipere quidem potuisse. Vale Illustrissime ac Reverendissime Primas, Regnique Prime Princeps, cum universo Illustrissimorum Episcoporum Collegio. Datum Orlæ 3 Septemb. Anno 1644.

Illustrissimarum ac Reverendissimarum DD. Vestrarum Amici & Fratres ad Officia, & Servitia paratissimi

Euangelici ex Tribus Regni & M. D. L. Provinciis in Conventu Orlensi congregati, quorum nomine subscribit

IANVSZIVS RADZIWIL.

Sacræ Regiæ Majestatis Poloniæ & Sueciæ ad literas Ordinum Euangelicorum Orlâ datas

RESPONSVM.

VLADISLAVS IV,

Poloniæ, & Sueciæ Rex, Magnus Dux Lithvaniæ, &c.

Regni Nostri & M. D. L. & Provinciarum eis adnexarum Incolis Augustanæ & Reformatæ, ut vocant, Confessionis gratiam Nostram.

Illustres, Magnifici, Generosi, Nobiles, Spectabiles & Eruditi Viri, sincere fideliter Nobis dilecti,

ALtius pectori Nostro insedit publicæ salutis Cura, & Concordiæ in animos omnium inducendæ desiderium, quam ut morâ languescere, aut adversis quibusvis obstaculis intercipi possit. Ille ipse Communis boni amor, quem in magnis successibus Orbi ostendimus, promovimus Victoriis, late propagata per omnes regni Nostri Provincias pace fundavimus, & adhuc perpetuis sustentamus laboribus, quietos Nos esse non patitur, quin saluberrima Consilia inter varios difficultatum fluctus prosequamur. Didicimus hanc quærendæ tranquillitatis Constantiam à Majoribus Nostris, quorum dulce in tractandis subditis studium nulli temporum decursus lassabant, nulli frangebant obices, ne suo muneri deessent, spem ab ipsis impedimentis, robur à periculis accipiebant.

Hos domesticos Cordis Nostri stimulos Præsules quoque Catholici acuunt plurimum, qui Christianæ charitatis viscera nuper omnibus aperuerunt, & toto animi viriumque nisu id unum jam agunt, Nobis strenue collaborantibus, ut Religionis unitatem & pacem, summum Ecclesiæ Patriæque bonum postliminio reducant. Cum vero intelligerent, alios pientissimos conatus non proficere, viam

illam liberi & fraterni Colloquii toties à Vestris integro jam secu expetitam magno charitatis apparatu patefaciunt, in spem erec, obtineri fortasse posse per paucos, quod expetere debent Univer, ut in eandem sententiam & amoris unitatem conspirent, & iteru vitam Spiritumque ab uno eodemque Ecclesiæ Corde ducant u- nimes, qui in eodem Patriæ sinu sese amplexantur ut Cives.

Quod præclarissimum & saluberrimum prudentiæ & pieta Christianæ Consilium nuper per repetitas literas expositum n displicuisse, atque etiam magnis laudibus & plurima gratiaru actione dignum visum esse, non sine maxima animi Nostri volupta accepimus, denique non difficili neque frigida voluntatis Nost acceptatione, quam ex Vestris tum literis, tum nonnullorum nunt cognovimus, non mediocriter Vota Nostra excitatis.

Neque retardant Nos, quæ in quorundam literis calentiore, qua optassemus, affectu & calamo deproperata, vel eorum aliquem proposito scopo abripere visa sunt, vel Catholicorum lenissimæ ch ritati (cujus Nostra & Synodica Episcoporum epistola testis est) v hementiorem, quam res postulabat, impetum importune oppone Verum ea, quæ dulcedinem Curarum Nostrarum distemperare p terant, libenter præterimus, & ab aliis præteriri volumus, & ita re agimus, ut constet Orbi Christiano, pacem sincere quæri per via pacis. Extinctis ergo in ipso statim cinere novorum irritamentoru scintillis, ea tantum scrutamur, quæ vos ipsi quoque in spem mode rationis studiumque pacis & concordiam flectitis.

Itaque placet Nobis sincera propositi Nostri æstimatio, quam e Regalis officii interpretatione collegistis; placet memoria libertatis, cujus pulcherrimum decus ornare Concordia laboramus, place promissa ad negotium religionis tractandum promptitudo. Et cum tot sint, quæ Nos ad susceptæ Causæ persecutionem magnopere in- vitent, illa ipsa tamen provida Vestra solertia, quæ jam, unde diver- sæ opiniones componi possint, ostendit, auxilia ad firmandam Veri- tatem suggerit, modum agendi totiusque actionis pro parte Vestra ordinandæ designat, supra modum Nos in instituto confirmarint.

Sub tot propensionis Vestræ argumentis facillimum Nobis fuit, ulteriora Vestra desideria, intelligere, & favorem Nostrum Regium Vestris petitionibus inclinare. Lubenter quocirca terminum con- gressus & Colloquii Thorunii in Civitate Nostra Regia restaurandi, in anni sequentis, qui est salutis nostræ 1645. mensis Augusti diem vigesimam octavam styli novi Gregoriani promovemus, ut omnem interea curam Consiliaque ad commune reconciliationis nomen di- sponere, & eruditos Viros ad ponenda pacificationis fundamenta designare valeatis. Proderit etiam tam ampli spatii indulgentia ad contingendam celerius amicæ collocutionis metam: cui Nos qui- dem trium mensium cursum assignamus (quamvis pro tam amplo negocio angusti limites non nemini videri possint) sed illa aut citius occurret, si vacuo hoc tempore plus disceptationis inutiliumque tri- carum sepositum fuerit, aut poterit ex partium consensu proferri, ut ad instruendum labori veritatique amplius aliquantum liceat.

Quam-

Quamvis autem Nobis placeat magis domesticam quietem per subditos Nostros potissimum tractare, ne evocata exterorum industria, quæ jam lites gravissimas alibi sustinet, tranquillitati Nostræ aliquid detrimenti afferat, ut tamen præsenti negocio omnem opportunitatem provideamus, aliquos aliunde evocari posse benigne annuimus. Volent illi dubio procul, quamvis longis regionum suarum dissidiis innutriti pares Vobis Nostræque paci animos assumere, & omnem sententiarum dissensionem regni Nostri genio temperare.

Vt autem universi & singuli tempestive intelligant, paci & securitati suæ in itu redituque opportune provisum esse, Nos undiquaque planissimo rerum progressui consulentes, sine dilatione & mora fidem publicam, quam salvum Conductum nuncupant, dandam & concedendam esse duximus, quemadmodum tenore præsentium eandem omnibus & singulis, qui ad tractandum hoc sacrum reconciliationis negocium undelibet legitime à sua parte, vel à suæ partis moderatoribus sub Augustanæ & Reformatæ Confessionis nomine evocati vel destinati fuerint, clementer damus & concedimus, ut & integre ac tuto, absque omni impedimento vel metu Thorunium adire, ibidemque tempore constituto manere ac morari, & præmemoratum reconciliationis negotium (iis legibus & conditionibus, quas ex legitimo & unanimi præsidentium partiumque consensu, & nostrorum Senatorum, qui præsentes aderunt, assensu, sanciri oportebit) tractare, & demum confecto integre vel ex parte eodem negocio libere & secure abire, & ad sua redire possint, plenissimam verissimamque securitatem benigne impertimur. Neque vero authoritatem Nostram Regiam præsenti huic negocio magnopere necessariam arbitramur, cum per Nostros utriusque ritus Senatores, quos jam designavimus, securitati provisum sit, & à Vestro potissimum consensu optatissima in fidei unitatem conspiratio pendeat. Sub horum præsidio fas erit constituere è Vobis moderatorem, qui se intra vestræ partis fines contineat. Fas erit voce & scripto ad arbitrium agere, tempora Colloquendi ex negocii utilitate amplecti, proposita aut conciliata in publicam aliorum notitiam scripto vel typo ex pacto deferre. Ex hoc Nostræ Voluntatis dignationisque testimonio jam profecto intelligetis ipsi, quam Nobis gratum sit, singula ad spem optimi exitus disponere, quam Catholicis promptum nulla duritie offendere. Non illi Vos tanquam reos ad tribunal vocant, ut edictis suis invitos damnent, sed velut ejusdem Reipubl. civibus pacatam colloquii fraternitatem offerunt, qua liceat ad consensum usque sensim progredi, & tandem in unum Christi Corpus coalescere. Iam se ad æquilibrium, quantum licet, & præsens negotium exigit, demiserunt, quo sanctius utiliusque animorum evadat commercium. Neque vos, ut prudentissimi estis, plura ab illis extorquebitis, ne, dum eos ab uno capite summo retrahere nitimini, jam secessionem non convictis obtrudere, & in precium parvæ pacis magnum dissidium exigere videamini.

Agite quocirca sincere fideliter Nobis dilecti, atque viribus totis ad stabiliendam pacis integritatem aspirate. Ipsi vos in manibus cal-

culos tenetis, quibus firmatam jam feculo uno difceffionem em[...] detis. Quod cum feceritis, non injurii in Anteceffores Veftros, [...] primi vetuftiffima Credendi vincula reliquerunt, fed vindices il[...] rum eritis Majorum, quorum inftitutionem profcripferunt poft[...] Si illis honorificum fuit aliquando in gremio ejufdem Ecclefiæ [...] xiffe, quomodo Vobis probro erit conatus, quo ipforum rever[...] tiam fideique hæreditatem in antiqua diuturnaque fentiendi confu[...] tudine quæratis?

Vtinam vero, quod unice vovemus, & à Deo pacis ardenter [...] pofcimus, Noftris Veftrifque defideriis omnia feliciter refpondea[...] Cederet dubio procul ea res Chrifto Regum populorumque Reg[...] in Chriftiani regni decus, Reipublicæ in fecuritatis folidæque pac[...] beneficium, quæ duo nobiliffima commoda Nos in tam præcl[...] operis molitione ftudiofe intendimus. Interea Sinceritates & Fid[...] litates Veftras bene Valere cupimus. Datum Varfaviæ 1 Decem. Anno 1644.

VLADISLAVS REX.

CORNELIO van der MYLEN
CASPARVS BARLÆVS S.P.D.

Nobiliffime Myli,

Poftremum Cl. Grotii refponfum legi & perlegi. Placen[...] multa, non omnia. Nec enim ea largiri Romanæ Ecclefi[...] velim, quæ antiquitatis præfidio nixus, largitur. Ego etiam primi[...] feculis errores irrepfiffe in Ecclefiam puto. Quicquid fit, non debe[...] bat optimum Illuftris Viri inftitutum, tam indigne exagitari. Sci[...] minore cum fructu hæc noftratibus fcribi, verum in Galliis maxim[...] Alia illic tempora funt, alia gens. Qui Grotium Papiftam fcripfit furiofus eft rabula. Nomen nefcio, fed creditur Parifiis D. Groti[...] familiaris fuiffe, & poftea ob vitam minus inculpatam dimiffus. Le[...] dæ ajunt hominem morari, & Lutheranum effe concionatorem, qu[...] facile illic incentores invenit, qui famam maximi Viri profcind[...] amant. Plenus eft mendaciorum libellus, nec dignus Cæfaris ira. S[...]

IOHANNES QVISTORPIVS
Theol. Prof. Roftochii ad N. N.

De obitu H. Grotii Epiftola.

Contendis à me, N. N. ut perfcribam quomodo, mundo hui[...] valedicturus, Literatorum Phœnix Hugo Grotius fe gefferit. En, paucis id habe. Confcenderat ille Stokholmiæ navim qua Lubecam ferretur: vehementibus per triduum in mari jactatu[...] procellis, naufragium patitur, & æger ad Caffubiæ litora appellit. Inde perquam incommodo curru, pluvia tempeftate, per fexaginta & plura

& plura milliaria, tandem Rostochium nostrum devehitur. Divertit ad Balemanniam. D. Stocmannum Medicum advocari curat, qui, ætate, naufragio, incommodis itineris fractas vires advertens, vitæ terminum imminere præsagit. Secundo ab ingressu in hanc urbem die, (qui St. Vet. erat XVIII Augusti) me hora nona vespertina ad se vocat. Accessi, propemodum in agone Virum constitutum offendi: compellavi, & me nihil maluisse affirmavi, quam ut mihi cum ipso incolumi sermones sociare licuisset. Regerit ille, *ita Deo visum fuit.* Pergo: ut ad beatam emigrationem se componat, peccatorem agnoscat, super commissa doleat, moneo; quumque inter loquendum Publicani peccatorem se fatentis, & ut Deus sui misereretur precantis, meminissem: Respondet, *Ego ille sum Publicanus!* Progredior, ad Christum, extra quem nulla est salus, ipsum remitto. Subjicit ille, *In solo Christo omnis spes mea est reposita.* Ego clara voce precationem illam Germanicam Germanice recitabam, quæ incipit:

HERR JESU, wahrer Mensch und GOTT, &c.

Ille, complicatis manibus, submissa voce me insequebatur. Quum finivissem, quæsivi an me intellexisset; Respondet, *probe intellexi.* Pergo illa recitare ex verbo Dei, quæ jam jam morituris in memoriam revocari solent. Quæro, an me intelligat? Resp. *Vocem tuam audio, sed quæ singula dicas, difficulter intelligo.* Quum hæc dixisset, plane conticuit, & brevi post spiritum exhalavit, in puncto duodecimæ nocturnæ. Habes Catastrophen vitæ, ab Grotio summo Viro actæ. Cadaver Medicis post commissum est. Intestina Lebeti aheneo imposita, ut in templi apud nos primarii Mariæ Virgini sacri locum honoratissimum reponerentur, à templi præfectis facile impetravi. Molliter cineres cubent! Vale, dabam Rostochii propridie Michaëlis, Anno CIƆ IƆC XLV.

Celeberrimo Viro summo seculi nostri Poëtæ

CASPARI BARLÆO,

S.P.P. FRIDERICVS SPANHEMIVS.

PLenus tui ad te denuo accedo, & nescio an plus tibi debeam pro eximio illo munere, quo me privatim, an vero pro eo quo omnes publice tibi obstrinxisti. Nihil sane doctissimis & facundissimis Poëmatibus tuis legi potest elegantius vel amœnius. Regnas profecto sine pari in hoc genere, nec lectorem afficis solum, sed rapis. Me certe ita trahis, ut tecum frequentissime per totum orbem, cujus minima maxima tanta festivitate repræsentas, summa cum voluptate exspatier. Nec quas de Vniversali Gratia Exercitationes ad prælum adorno, ita me severioribus studiis affigere possunt, quin sæpe me tecum velut ordinis nostri desertor ad alia proripiam. Habebis illas à me intra mensem, ut spero, & dolebis forte, vel ridebis me hinc circo agonistico inclusum; factum id sane ingratiis meis, *Benevolentiæ testificatio.*

& in-

& invitus eo pertractus sum, pertractus tamen à Salmuriensi Th... logo, qui me sine causa adortus est, æque ac plures alios. Plac... Humanissimo Plante nostro Exercitationes meas eleganti poëm... ultro ornare, in quo graphice illum describis quo cum mihi res ... Doleo ex animo tot in nostro ordine lites esse. Non dubito tame... quin vel causam meam tibi probem, vel affectum saltem. Hoc ... terea persuasum habe, Vir Celeberrime, me tui nominis & tuæ gl... riæ, si quisquam, studiosissimum esse. Norunt amici, quoties de... sermo est, quam mihi in te laudando temperare non possim. Ir... pense sæpe doleo, quod te Leida decus suum amiserit, & quod n... propius inter nos dextras jungere detur. Affectu interea semper ti... jungar, & cultu etiam, quem tua virtus, eruditio, & candor, ad... etiam beneficia mihi exprimunt. Vale, Vir summe, & tua omnia ... summo apud me pretio esse tibi persuade. Scripsi prid. Non. Ia... CIƆ IƆ C XLVI.

PHILIPPO LIMBVRGIO
STEPHANVS CVRCELLÆVS S.P.D.

De præscientia futurorum contingentium.

NOn minus Contra-Remonstrantium quam nostra interest... præscientiam Dei conciliare cum libero hominis arbitrio. Si nulla ἀμφιβολογίᾳ ludunt, quando nobis, cum confitentur Adamum in statu integritatis habuisse voluntatem liberam, & à peccato potuisse abstinere; explicent quomodo, posita lapsus præscientia, Adamus potuerit tam non peccare, quam peccare. Id quod afferent, usui etiam nobis erit ad solvendum argumentorum nodos, quibus nos irretire student. Interim dum id faciant, paucis rationem illorum præcipuam expendamus. Quærunt, an posita hac prædictione, Petrus abnegabit Christum, adhuc in potestate Petri fuerit Christum non abnegare. Dico Petrum posita hac Christi prædictione; Tu me abnegabis, potuisse à negando Christo abstinere, quia id de libera abnegatione intelligebat. Nam ut vera comperiretur prædictio, sufficiebat Petrum actu abnegare Christum, etsi non abnegandi potentiam adhuc haberet. Instant; si posita hac prædictione, Petrus abnegabit Christum, Petrus possit non abnegare; ergo & hæc propositio posset fieri vera, Petrus non abnegabit Christum. Nego consequentiam, quia ea agit de abnegandi actu, antecedens vero de potentia sola. Christus prædixit quidem se à Petro abnegatum iri; sed id de libera abnegatione intellexit, cum qua non abnegandi potentia conjuncta esse non solum poterat, sed etiam debebat. Interim quia abnegationem istam intuitus est ut menti suæ præsentem, non potuit eodem tempore dicere Petrum se non abnegaturum. Sic enim contraria, & quæ se mutuo everterent, ut de una eademque re simul pronunciasset: quod absurdum. Quare rationes, quæ ad consequentiam istam statuminandam afferuntur, ex se cadunt: nimirum, quia si Petrus non abnegaret Christum, vera foret hæc propositio,

Petrus

Petrus non abnegabit Chriſtum. Concedimus enim poſita prædictione, tu me abnegabis, Petrum abnegaturum: ſed addimus libere abnegaturum, quia Chriſtus de tali abnegatione verba ſua intelligi voluit. Pergunt: ſi Petrus poſſet non abnegare Chriſtum, ergo vera fieri poſſet hæc propoſitio, Petrus non abnegabit Chriſtum: ſi autem vera fieri poteſt hæc propoſitio, Petrus non abnegabit Chriſtum, ergo falſa fieri poteſt hæc propoſitio, Petrus abnegabit Chriſtum, & per conſequens Deus in præſcientia ſua poterit falli. Negamus iterum conſequentiam: quia antecedens agit de ſola potentia, a qua ad poſitionem actus non bene procedi jam ante oſtendimus. In ſenſu quidem diviſo vera fieri potuit illa propoſitio, Petrus non abnegabit Chriſtum, nempe antequam Petrus conſideraretur ut ſe ad Chriſtum negandum determinans: ſed in ſenſu compoſito, quando conſideratus fuit ut ſe jam ad negandum determinans, non potuit ſimul & eodem tempore de illo dici, Petrus non negabit; quia duæ iſtæ propoſitiones ſunt contradictoriæ, & ſimul vere eſſe nequeunt: licet alioquin verum ſit Petrum ſe libere ad Chriſtum negandum determinaſſe, & potuiſſe ab eo negando ſibi temperare. Proinde quod tandem colligitur, ergo ſi Petrus potuiſſet non abnegare, Deus in præſcientia ex qua prædixit ipſum abnegaturum, potuiſſet falli; ex antecedentibus non ſequitur: nam in præſcientia Dei incluſus fuit iſte modus abnegationis Petrinæ, nempe eum fore liberum, ita ut quamvis actu abnegaret, potentiam tamen non abnegandi haberet.

Nunc ut etiam aliquid adjiciam de reſponſione, quæ eſt; majorem primi argumenti negandam, ut conſideretur abnegatio vel reſpectu Petri, vel reſpectu futuritionis ſuæ: Si conſideretur reſpectu Petri, procedere eam, quia poſita prædictione, Petrus poteſt non abnegare; eſt enim Petrus cauſa indifferens: ſed reſpectu futuritionis ſuæ non; abnegatio enim futura, qua futura, neceſſario eſt futura: Dico 1. me non poſſe capere quomodo futuritio abnegationis, à Petro abnegaturo ita diſtinguatur, ut Petrus quidem libere ſit abnegaturus, abnegatio vero neceſſario ſit futura. Nam ſi Petrus non ſit cauſa, ut abnegatio iſta neceſſario ſit futura, aſſignanda erit alia, quæ non poterit eſſe niſi Deus ipſe; & ita in abſurdum, quod vitare propoſitum erat, recidetur. Exiſtimo potius diſtinguendam eſſe futuritionem, & dicendum aliam eſſe rerum contingenter futurarum, quæ non excludat potentiam ad oppoſitum: aliam vero eſſe rerum neceſſario futurarum, quæ excludat potentiam ad oppoſitum. Quod Græci exprimunt vocibus μελλόντων & ἐσομένων, quibus nullas habemus reſpondentes in lingua latina. 2. Illud quod dicitur ad confirmationem hujus diſtinctionis; omne quod eſt, quatenus eſt, neceſſario eſt; eſſe ambiguam. Illud enim neceſſario eſt, intelligitur vel reſpectu cauſæ, & eſt falſum; quando id de quo agitur, ut abnegatio Petri, cauſam habet contingentem: aut reſpectu conſequentiæ, ut nimirum de eo, quod eſt, quatenus eſt, debeat neceſſario dici ipſum eſſe. Si poſtremum hoc genus intelligatur, nempe neceſſitas conſequentiæ, indubium eſt cum ejuſmodi neceſſitate optime conſiſtere

poſſe

poſſe contingentiam : quia illa nihil efficit aut mutatur natura ſi quæ tali neceſſitate poſita, nihilominus vere potuit contingens fui ita ut falſum ſit affirmare eam futuritionem habuiſſe neceſſaria. Amſtelodami 13 Decemb. 1653.

CHRISTIANO HARTSOECKER(,
ARNOLDVS POELENBVRG S. P.

Frederico-polin.

De vita æterna quid crediderint aut credere potuerint Gentiles, & quibus de cauſis.

QVod meam in dandis ad amicos reſponſis tarditatem ac-ſas, amicorum integerrime, in eo tuum erga me animum re amicum, vere fraternum agnoſco. Neque enim meas flagitares tam ſtudioſe literas, niſi idem in me, qui hic fuit, tuus a-ctus in terra etiam aliena permaneret. Me autem facile habebis e-cuſatum, ſi cognoveris vel valetudinis meæ infirmitatem (vixdu enim Hornana ſuſcepta ſtatione in morbum incidi) vel negotioru multitudinem, quibus in hoc novo munere diſtringor, cum colleg-rum alter D. Lieſſelius, qui mecum huc ſimul evocatus eſt, nondu è Friſia ab Eccleſia Documenſi deceſſerit. Tum & ipſa, ad qua reſponderi cupis, quæſtio tam ardua eſt, ut eam accurate den examinandam mihi duxerim, priusquam certi aliquid reſponſi te mittere auderem. Probatur enim ſummopere D. Arminii con-lium, idque mihi tibique omnibusque adeo veritatis ſtudioſis l-quendum, quod ille in ſupremis Teſtamenti ſui tabulis conſignatu reliquit; cum *coram Deo creatore ſuo & fideli Salvatore, in cujus manus a-mam ſuam commendat, teſtatur ſe bona conſcientia in munere ſuo & vocatio ſimpliciter & ſincere ambulaſſe : ſolicite admodum & curioſe hoc caviſſe, quid proponeret aut doceret, quod non adhibita ante diligenti ex Scripturis ſ-cris diſquiſitione comperiſſet cum iiſdem Scripturis ad amuſſim convenire, qu que ad provocationem amplificationemque veritatis, religionis Chriſtianæ, ve Dei cultus, communis pietatis, & ſanctæ inter homines converſationis, deniq ad convenientem Chriſtiano homini tranquillitatem & pacem juxta verbu Dei poſſent conferre.* Sunt hæc verba nobis ad miniſterium ſacrum n per admodum vocatis auro contra æſtimanda, & quidem eo magis quod Viri clariſſimi, qui & veritatis & pietatis amantiſſimus erat morte ſint obſignata. Enimvero cavit ſedulo, ne quid falſum, dei de ne quamlibet etiam veritatem proponeret, ſed eam tantummo do, quæ ad pietatem pacemque conduceret. Quamobrem de ha ipſa quæſtione accuratius cogitans, me reperiſſe credo, quid de r veritate ſtatuendum ſit; ſed eam me unius epiſtolæ reſponſione un verſam complecti non poſſe video, propterea quod unam quide quæſtionem proponis, ita tamen ut in duas ſit dividenda, ſi res e debito pertractetur. Poteſt enim ſic informari hæc omnis diſquiſ tio, ut primo quæratur, an citra cœleſtem revelationem detur a dari queat æternæ vitæ cognitio, ac ſi ea detur, quibus rationibu nixa ſit. Deinde an primi ab ævo homines, & poſtea Iſraëlitæ han ſpem ex Dei promiſſo aliquo perceperint. Suffecerit nunc tibi, ſper

ſi pri

[u]t primam hujus debiti partem exſolvam, ac cæteras tunc perſolvam, cum alia opportunitas fuerit oblata. Exiſtimo igitur varias eſſe cauſas, unde homines, etiamſi nulla exſtitiſſet Dei promiſſio, animarum ſeparationem immortalitatemque ſibi comprobare potuiſſent. Primo quidem potuit ex eo conſtare animas ſeparatim exiſtere poſſe, neque à materia terreſtri dependere, quia, cum omnia, quæ ſunt ex materia producta aut educta, tantum, quantum agere poſſunt, agant neceſſario, neque aliter quam agunt agere poſſint, ex adverſo vident animam humanam in actionibus ſuis inſigni uti libertate, & poſſe ab actione aliqua vel prorſus abſiſtere, ſi velit, vel eam pro lubitu in aliam partem transferre. Num quiſquam cogitando concipere poteſt materiam corpoream aut rem ullam ex materia confectam vel propagatam habere vim tantam libertatis: cum cernamus, omnia, quæ ex materia proveniunt, huc & illuc ferri ac rapi neceſſario à re extrinſecus oblata, vel concitari ac transmutari à vi majore? Si itaque hinc conſtet ad animæ naturam hanc materiam corpoream non pertinere, ſequitur eam à corpore hoc materiato omnique materia poſſe ſeparari, exiſtere, operari. Vnde animas eſſe immortales haud vane colligimus, ac meo judicio Cicero Zenonem merito reprehendit, qui, cum id,quod difficillimum erat, crederet, animas à corpore ſejunctas exiſtere, negabat in æternum permanere. Secundo animas immortales eſſe, potuit ex eo liquere, quod nobis à natura, ſive potius à Deo, à quo natura condita eſt, vitæ immortalis, & cognitio & cupiditas indita eſt, quam de nobis conceptam nobis falſo indidiſſe Deum nullo modo credibile eſt, cum Deus omnium conſenſione ſit veraciſſimus, nec falſitatis aut falſarum conceptionum autor. Nam alioqui ne quidem Deus eſſet, hoc eſt, infinita perfectione cumulatus. Potuit hoc idem colligi tertio ex Dei erga nos benignitate,potentia, ſapientia. Nam cum Deus tantum concedat beſtiis, quantum expetunt, an nobis, quos beſtiis multiplici modo prælatos cernimus,non multo plura largietur? Corporis etiam noſtri cupiditati ſatisfacit, famem explens, ſitim exſtinguens: & animæ noſtræ, quæ pars eſt divinior, ſitim non implebit? præſertim ſi ipſum debite coluerimus, quem colendum eſſe inſita ratio docet, & non fruſtra coli benignitas numinis ſatis demonſtrat. Nec de potentia dubitare fas eſt, cum idem, qui animam condidit immortalitatis deſiderio accenſam, eam conſervare ab interitu ac vota ejus abunde explere haud dubie queat. Præterea conſtat gentes etiam ſtolidiſſimas,quæ pene obbrutuerunt, animæ immortalitatem unanimi ferme conſenſione creditam tenere,non ex revelatione ulla, qua neque fruuntur neque digni ſunt ullo modo, ſed ex inſtinctu, ut videtur, naturæ,aut vetuſta traditione. Iam & ipſi Gentilium Philoſophi rationes attulerunt non paucas, quibus immortalitatem animabus ſuis aſſerere conati ſunt, quibus quidem adeo inflammatus eſt Cleombrotus,Cicerone teſte,ut ex præcipitio ſe in altum demerſerit, quo ex mari & morte ad immortalitatem emergere liceret. Platonis librum de immortalitate legebant Cato,Brutus,alii, antequam mortem ſuſciperent. Quibus autem illi rationibus in hanc ſententiam

perducti

perducti fuerint, ex Platone, Xenophonte, Cicerone, Seneca, aliisque vetuſtis ſcriptoribus poſſumus colligere. Statuebant primo ſimplicem eſſe animis naturam, neque habere in ſe quicquam admiſtum diſpar ſui atque diſſimile, ideoque nec dividi eam nec interire poſſe. Deinde cum ſemper agitetur animus, cumque (ut ipſi judicabant) principium motus non habeat, ſed ſe ipſe moveat, colligebant eum finem quidem habiturum eſſe motus, qui nunquam ſe ipſe ſit relicturus. Præterea cum tanta celeritas ſit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque providentia, tot artes, tot ſcientiæ, tot inventa percepta; non poſſe exiſtimabant eam naturam, quæ res eas, tam multas, tam magnas contineret, eſſe mortalem: videbant etiam nihil eſſe morti tam ſimile quam ſomnum: atqui dormientium animos intelligebant declarare vel maxime divinitatem ſuam: multaque eos, quoniam remiſſi & liberi ſunt, futura proſpicere; indeque perſpectum eſſe, quales futuri ſint, quum plane ſe vinculis corporis relaxaverint. Nec vero tum animum inſipientem eſſe, cum ex inſipienti corpore evaſiſſet: ſed cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe cœpiſſet, tum eſſe ſapientem. Addebant quum hominis natura morte diſſolvitur, cæterarum rerum, perſpicuum eſſe, quo quæque diſcedat: abire enim illuc omnia, unde ſunt orta: animum autem ſolum, nec quum adeſt nec quum diſcedit, apparere. Neque vero animum, quia non conſpicitur poſt mortem inde eum corpori non ſuperſtitem eſſe, colligendum: nam etiam cum eſſet in corpore, corporeis oculis cerni non poterat. Qui etiam viros claros nec nominis immortalitatem tantopere expetituros, neque etiam nomen eorum per tot ſecula conſervari poſſe niſi poſt corpus conſumptum anima ſupereſſet. Accedebat clariſſimorum philoſophorum authoritas, inter quos fuerunt Pherecydes Syrus, qui primus omnium, cum eſſet nemine uſus magiſtro, ut ferunt, hanc ſententiam publice profeſſus eſt, & Pythagoras qui ejus erat diſcipulus, celeberrimus hujus doctrinæ propagator, & Socrates, qui ſupremo vitæ die de animarum permanſione præclare multa diſſeruerat, eratque mortalium ſapientiſſimus judicatus; & Plato qui propter ſapientiæ ſublimitatem divinus habebatur. Animadvertebant denique neminem vivere honeſtius, neminem vitæ mala perferre moderatius, neminem exhorreſcere mortem minus, quam ſiquis hanc de animæ ſempiterna duratione ſententiam imbibiſſet. Quæ partim ſingula, partim univerſa, (non enim omnia æque valida, per ſe præſertim ſeorſum ſumpta) hoc ut laudabile dogma pleriſque ſapientioribus perſuaſerunt. Philoſophos enim fuiſſe tenues quoſdam qui ſe his oppoſuerunt, refert Cicero, cujus hoc loco ſermonem in nonnullis imitati ſumus. Neque hæc ſententia ſapientioribus tantum, ſed etiam vulgo Gentilium placuit, qui paſſim omnes à Deo poſt mortem præmia piis, impiis ſupplicia parata crediderunt. Irridet quidem vulgi errorem Oratorum maximus, ea tribuentis demortuis apud inferos degentibus, quæ ſine corporum miniſterio perfici non poterant, cum tamen ipſa corpora eſſent in cineres redacta. Ego vero exiſtimo huic errori occultam quandam maxi-

neque utilem veritatem subesse, quam ii, qui supra vulgus sapiebant, ssecuti non sunt. Plebs enim in animum induxit non posse animos erfecta beatitate frui, nisi cum corporibus conjunctos, quia ut ha- et vulgaris opinatio, omnia vel læta vel tristia ope sensuum defe- antur ad animam. Itaque vix sensu frui posse, immo vix vitalem itam ducere ipsis anima videbatur, nisi esset suo unita corpori, cui ntea velut immersa fuerat. Neque vero, cum suum quisque corpus more complectatur arctissimo, omni ex parte beatus quisquam vi- eri ipsis potuit, nisi in ejus beatitatis consortium corpus quoque dmitteretur. Quid quod Deus aliter justus comparere non posse ideretur, nisi suam quoque corporibus mercedem retribueret, & uidem post mortem, cum in vita sæpe non daret? Quia enim cor- us ad factorum hujus vitæ participationem effectionemque adhibe- ur, quorum est non modo instrumentum, sed etiam incentrix ac in- ammatrix caro nostra; justitiæ prorsus est congruum, ut, si quid bo- i malive in corpore gestum sit, utriusque quoque facti retributio ad orpus perveniat. Hinc apparet, quam justa de causa Deus, quan- uam animam sine corpore beare poterat, corpus tamen in vitam evocare voluerit. Liquet insuper, quam necessaria inter gentes fue- it illius promulgatio promissionis de resuscitatione mortuorum orporum, quia vix aliter plenam illam consummatamque de ani- narum immortalitate persuasionem animo comprehendere potue- unt. De plebe promiscua nunc ago, ex qua omnis ferme hominum nultitudo constabat, non de sapientioribus, quales nonnulli fere- bantur, qui & pauci erant & superioribus ex causis minus erant ido- ei ad fidem resurrectionis recipiendam. Immo apud hos plerosque rrisui erat resurrectio, quia à privatione ad habitum regressum dari ullum eamque naturæ repugnare, ac Dei potentiam superare cre- lebant, cujus quoque magnitudinem non assequebantur Sadducæi, um resurrectionem abnegarent, testante Domino Matt. XXII. In oque eluxit imprimis Abrahæ fides, cum rationatus est (λογισάμενος) Deum esse potentem resuscitare ex mortuis. Heb. XI, 19. Quomo- lo vero Abraham ad hoc fidei fastigium ratione sive rationando po- uit assurgere? Primo quidem hæc fides erat Dei promisso subnixa, uod dederat de semine ipsius per hunc filium Isaacum in immen- um augendo. Hanc Dei promissionem, quia irrita reddi non pote- at, cum Deus indubitato sit verax, implendam omnino judicabat, neque tamen impleri eam posse ratiocinabatur, nisi Deus hunc fi- ium, quem holocautomati devotum putabat, in vitam revocare um vellet, tum etiam posset. Magis tamen hinc potuit de Dei vo- untate quam potentia persuasionem concipere: sed aderant alia ad idem de potentia Dei confirmandam. Nam cum Deus Adamum ex terra, Evam ex Adami costa efformasset, præterea cum & Saram am pene emortuam fœcundasset, filiumque ex ea in vitam produ- xisset, non erat ei admodum difficile in eam hinc deduci fidem, quod Deus potentia sufficienti esset instructus ad corpus redinte- grandum animamque redonandam ei, cui jam antea donaverat. Ne- que vero id, quod Gentilium Philosophi jactabant, resuscitationem

ex mortuis naturæ adversari, veritati consentaneum est, cum os ipsos refellat Dominus rem similitudine declarans desumpta ex sa rerum natura; *Amen, amen, dico vobis, nisi granum frumenti cecider in terram, & mortuum fuerit, ipsum solum manet: si vero mortuum fuerit, ul- tum fructum affert.* Ioh. XII, 24. *Paulus Apostolus etiam express* 1 Cor. XV, 35, 36. &c. *At dicet aliquis, quomodo suscitantur mortui? c. Insipiens, quod tu seris, non vivificit, nisi mortuum fuerit. Et quod seris, on corpus oriturum seris, sed nudum granum, si casus tulerit, tritici aut alicus ex reliquis seminibus. Sed Deus ei dat corpus, ut voluit, & singulis semi- bus suum corpus.* Nonne vero etiam cernimus bombyces, ubi ta filum detexuerint, diu mortuos quasi ac sepultos jacere, postea re reviviscere, ac immensam sobolem producere? Nonne idem le Phœnice vulgo creditum, eum ex cineribus suis multo vegetiorm decessore suo resurgere? Quamobrem rejiciendi hoc loco Philo- phi, statuendumque plebem multo quam ipsos propius ad veritatm accessisse, unde etiam propensis animis homines plebeji fidem de- surrectione traditam receperunt. Video, me, dum de animarm immortalitate differo, provectum esse ulterius, & ad resurrectionis quoque tractationem delapsum: sed id ex argumenti similitudie quodammodo natum est, tibique non ingratum fore confido.

Constat autem ex iis, quæ paulo ante diximus, homines citra li revelationem ad percipiendam spem aliquam pertingere posse. At adversum obducis Pauli Apostoli ad Ephes. II, 12. locum asserent Ethnicos sine spe fuisse. Sed vero, licet spe vitæ immortalis caruer, non tamen consequitur eos spem illam adhibita diligenti indagat- ne consequi nequivisse. Præterea confertur ibi conditio Gentiliu cum statu Iudæorum, qui quoniam ex promisso Dei aliquo vel tr- ditione evidentiori immortalitatem sperabant, multo firmiore n pauci persuasione erant imbuti, adeo quidem ut horum respec Gentiles dici possent spe destituti. Mitto jam, quod dici poss spem non habuisse, quia flagitiis suis hanc penitus suffocaverant, m- gisque ex improbitatis merito supplicia apud inferos metueban qua tamen ipsa ratione patet ipsos animas fore perennes agnovis. Plura non addam hoc tempore, nisi quod D. Ludingius ex hac st- tione ad sedes meliores sit transvectus. Doleo equidem hujus v casum præmaturum, non nostri tantum causa, qui amico & frat percharo orbati sumus, sed multo magis propter rem communem quæ in hoc adolescente (vixdum enim trigesimum annum erat egre sus) magnum sui columen amisit. Hunc enim communibus vot D. Curcellæo vel comitem, qualem nunc jam se in cursu Philos phico exhibebat ex parte, vel successorem in universa gravissimi amplissimi laboris machina destinabamus. Quis nunc Hercul huic tanto Atlanti, qui ex ingravescenti senecta jam defetiscit, su cedaneum se præbebit, aut quis præbere poterit humeros ad tan tam molem ingentis oneris sustentandam? Verum hanc curam i Deum Ecclesiæ suæ custodem ac vindicem transferemus, quem ro go supplex, ut, quoniam nostros una cum gregibus Pastores ad pa cem in Christianismo promovendam toto pectore propensos novit

ipse

ipſe, qui pacis eſt Deus, ſuprema paſtorali cura ſua hoc veritatis & concordiæ ſeminarium conſervare ac fœcundare dignetur. Vale. Hornæ. 1653. prid. kal. Octob.

CHRISTIANO HARTSOECKERO, ARNOLDVS POELENBVRG S.P.

Fredericopolin.

Conſolatoria.

De promiſſis vitæ æternæ ſub Vet. Teſt.

QVod ſcribis dilectiſſimam tibi matrem, unicum inter homines vitæ ſolatium in ſtatione Fridericopolitana, exceſſiſſe è vivis, non potui non in hoc graviſſimo tuo caſu commoveri, præſertim cum reminiſcor te à patria & amicis longius remotum iis nunc ſolatiis carere, quibus, ſi hic adeſſes, undique abundares. Præcipui tamen conſolationis fontes in omnes terras de cœlo exuberant, quibus tu, dum pro officii ratione ſæpe irrigas alios, ipſe à ſummo Magiſtro edoctus haud dubie non deſtitueris. Turpe vero fuerit, ſi imperitos imitemur Medicos, qui cum aliis laborantibus promptiſſime medicinam afferant, ſuis tamen ipſorum morbis mederi aut neſciunt aut nolunt. Tum niſi hanc ægritudinem æquo uti par eſt, animo, feras, vix poteris poſthac exaſperatos aliorum dolores adhibito conſolationum tuarum lenimento mitigare, quia & illis & tibi tuum exemplum tacite refragabitur. Quare non ſolum moderate, ſed etiam fortiter hoc tolerabis malum, ſi tamen hoc in malis cenſendum: immo etiam, ut in omni re nos lætos agere jubet Apoſtolus, hinc aliquam lætitiæ portiunculam poteris decerpere, hocque, quod homines malum opinantur, pia cogitatione in bonum convertere. Si ſuccurrat, quod matrem amiſeris, cogitabis non amiſſam, cujus anima Deo eſt reddita, qui eam dederat. Si matrem mortuam eſſe veniat in mentem, reputabis non mortuam, cujus pars potior vivit apud Deum, cujus etiam corpus reviviſcet in æternum. Si doleat, quod ejus præſentia nunc frui non liceat, confeſtim memineris te Deo ingentem debere gratiam, quod amantiſſimæ illius conſortio tamdiu foveri licuerit. Si obverſentur animo mores materni, quod fuerit illa honeſta, pia, placidiſſima matrona, credes eam tibi ſi poſſit hoc modo reſponſuram; num me vel minus honeſtam vel improbam vel nocentem jurgiis vitam cum duxiſſem, hinc ad ſanctiſſimi Servatoris tribunal deceſſiſſe malles? Noſti, quemadmodum Socrates conſolatus fuerit amicos, Chriſtus Dominus diſcipulos, Apoſtolus Paulus Theſſalonicenſes alioſque complures: quos conſolationum rivos diducerem latius, niſi eos tibi pleniſſime cognitos ſcirem. Progrediar nunc ad eam, quæ ab hoc conſolationis argumento non eſt aliena, quæſtionem, cujus ſolutionem flagitas, diſſolvendam. Exiſtimo igitur, (ut alteram, quam in præcedenti epiſtola propoſui, partem exſolvam) primam vitæ æternæ promiſſionem non ad Euangelii tempora referendam, ac ne ad Moſis quidem legem aut Prophetas Moſaïcæ legis interpretes, ſed eam ab ævo antiquiore repetendam, à prima nempe hominis creatione, ejuſdem-

que reparatione lapſum ſubſecuta. Neque nunc placet vocum ſubtilitates rimari, ac nimium accurate (meo quidem judicio) diſtingue inter illud, quod Deus futurum ſignificavit, & id, quod ſe facturu promiſit: quandoquidem vel ſimplex Dei omnipotentis nutus nob ad promiſſi fidem ac fidei noſtræ ſtabilimentum debet ſuffice. Quonam igitur pacto probabimus immortalitatem à Deo prim parentibus aſſertam, indeque poſtea (quanquam ratio etiam, ut dix, multis modis ſuffragabatur) apud hominum genus paſſim recepta fuiſſe? Probatur hoc primo ex Dei comminatione, qua interdictu de arbore ſcientiæ comedendi ſancivit, cum Dominus inquit, Quo-
Gen. II. *cunque die comederis ex ea, morte morieris.* Quamquam igitur eà ea conditione conditum corpus, ut morte diſſolvi potuerit, cum fuer ex repugnantium ſibi mutuo elementorum mixtione conflatum, ne tamen Adam, ſi in obedientia perſtitiſſet, moriturus videtur fuiſſ, ſiquidem mortem ipſi Deus non aliter interminatur, niſi præceptu ſibi datum voluntaria transgreſſione violaret. Objiciunt nonnull terrarum Dominos nunc quoque hominibus edicta ſua contumac ter reſpuentibus mortem minari, quos tamen norunt inevitabili necesſitate morituros. Quæ fortaſſe reſponſio pondus haberet, n nobis alterum argumentum ad prius illud corroborandum ſuppetret. Quorſum enim arborem vitæ Deus in medio Paradiſo conſtituit, niſi ut homini vel vitam æternam obſignaret, quæ eſt multoru interpretatio, vel (quod ego probabilius arbitror) ut hac ope homini vitam in æternum prorogaret. Expellit enim ipſum è Paradiſ Deus, *ne ſumat etiam de ligno vitæ & comedat & vivat in æternum.* Gen III, 22. Ac ne ſubterfugium quæratur in voce לעולם, qua nonnunquam longiſſima temporis duratio deſignatur, licet non ſit ætern præciſe, adjungamus huic tertium ex præcedentibus Dei verbis petitum, cum ſententiam mortis Adamo denuncians; *Pulvis es,* inquit *& in pulverem reverteris.* Quid hic peculiare aut formidandum adeo ſi Adam, etiamſi non peccaſſet, tamen erat in pulverem redigendus Accedit, quod teſtetur Apoſtolus ad Rom. v. 12. *per unum hominem peccatum in hunc mundum ingreſſum eſſe, & per peccatum mortem: & ita in omnes homines mortem pertranſiiſſe, quia omnes peccarunt.* Intelligit Apoſtolus per mortem moriendi neceſſitatem; quæ ſi ex peccato ſuborta & propter peccatum ingreſſa ſit, conſtat profecto hominem, ſi peccati expers manſiſſet, non fuiſſe neceſſario moriturum. At hoc quo fine à me hactenus in eam ſententiam diſputatur? ut patere poſſit, fuiſſe hominum generi ab ipſis mundi primordiis hanc æternæ vitæ perſuaſionem ex ipſo Dei ore hauſtam ac deductam; licet ea obſcurius fuerit propoſita & per quaſdam ſequelarum ambages educenda. Poſtquam autem homo mortis neceſſitati ſubjectus eſt, ſpes quidem immortalis vitæ interciſa & infracta eſt quodammodo, non tamen penitus exſtincta, quandoquidem Deus etiam poſt peccatum ſe hominibus benignum ac propitium declaravit, cum ut Paterfamilias honeſtati conſulens & nuditatem eorum obvelavit, & ſeminis benedicti promiſſione afflictos erexit, & editis inſuper oraculis ſe cultoribus ſuis inſigniter velle benefacere oſtendit, (quale eſt illud

Caino

Caino editum, *Nonne ſi bene egeris, erit elevatio*) ac præterea propoſito Gen. IV.
Enochi exemplo reliquis hominibus haud obſcure ſignificavit ad cœlum elevandos, ad cœleſtem vitam & immortalem extollendos ſſe, ſi qui in his terris viam ac vitam, ad cœlum quæ ducit, eſſent ngreſſi. Arbitror ex his ac ſimilibus Dei patefactionibus, quas diverſis temporibus ac modis factas autor eſt S. ad Hebræos ſcriptor, am ſententiam inter homines, pios maxime, promiſcue natam, quæ mundo poſtmodum adoleſcente magis etiam confirmata eſt. Quandoquidem homo ad immortalitatem conditus erat, ac Deus poſt peccatum reſipiſcentiæ ac veniæ locum dederat, hinc non male collegerunt, Dei cultores pios immortalitatis participes futuros. Id creditum puto Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, aliiſque qui legem præceſſerunt fidelibus, qui ad cœleſtem patriam animis ac votis aſpirabant. Heb. XI. Iacobus quidem moriens; *Salutem tuam*, inquit, *expectabo Domine.* Eadem fides viguiſſe videtur ſub lege, quoniam ita vulgo perſuaſum fuit fidelibus, ſatis ſe beatos eſſe, ſi aut peccatum in ſe nullum admitterent, aut admiſſi veniam à Deo conſequi poſſent. Atque hanc credo cauſam fuiſſe, cur paſſim non tam de cœleſtis promiſſione vitæ quam reſipiſcentiæ ac remiſſionis cura ſolicitos fidelium animos habuerit. Hinc David, Pſal. XXXII. 1, 2. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, qui non imputavit Dominus peccatum.* Quod idem in Abrahamo, postea que in omnibus Gentilium ac Iudæorum, tandemque Chriſtianorum fidelibus locum habuiſſe ſatis expreſſe docet Apoſtolus ad Rom. cap. IV. Ac liquet deinceps ibi ex toto Paulini ſermonis contextu id tanquam indubium ſupponi, & à Iudæis ipſis & ab Apoſtolo, qui contra Iudæos diſputat, Deum iis, qui ipſi erant accepti & coram eo juſtificati, vitam æternam benigne largiturum: ac tantummodo quæſtionem agitatam fuiſſe de ratione ac via, qua juſtificatio obtinetur, ſitne ea per opera legis, an vero per fidem conſequenda. Quod ſi vitæ æternæ promiſſio Euangelio eſſet propria, nec uſquam antea vel data ullo modo aut indicata ſacris literis, non eſt dubitandum, quin Apoſtolus ibidem hoc argumentum clare fuſeque adverſus Iudæos expoſitum dediſſet, cum locus ac filum argumentationis Apoſtolicæ hanc tractationem, ſi quis rem exacte perpendat, omnino poſtulare videatur. Apoſtolus enim, ut manifeſtum eſt ex cap. I. verſ. 16. propoſitum ſibi habet Euangelii neceſſitatem, dignitatem, potentiamque extollere, cum aſſeverat Euangelium eſſe virtutem ſive potentiam Dei ad ſalutem omni credenti. Deinde cap. VI. cum Euangelii efficaciam, quatenus ſanctimonia vitæ eo promovetur, explicat, gratiam remiſſionis urget maxime; *Peccatum*, inquit, *vobis non dominabitur: non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* At utrobique quam appoſita, quam neceſſaria mentio fuiſſet promiſſionis æternæ, ſi ea non alibi quam Euangelicis literis data teneretur? Gratiam autem eam, quæ in peccati remiſſione conſiſtit, poſteriore loco intelligi liquet ex his verbis proxime ſubſequentibus, *Quid igitur? peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia?* Hæc enim objectio, ad quam mox reſpondet Apoſtolus, non erat ſpeciem habitura, niſi potiſſimum remiſſio

peccati nomine gratiæ denotaretur. Dicit quidem sub cap. VI. nem, τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ *donum gratiosum Dei esse vitam æternam Christo Iesu Domino nostro.* Sed responderi potest omnia hæc promissa omnibus temporibus data fuisse, non citra Christi intuitu quanquam diverso patefactionis modo. Attamen commodiore sensu ad præcedentia referri potest, ita ut intelligamus vita æternam, quia remittuntur peccata, ex mera Dei in Christo grat. nobis tribui peccatoribus, qui, licet sanctificati nunc simus, morte tamen eramus antea peccando promeriti. Nam si Apostolus nu demum immortalis vitæ promissum datum esse docuisset, id argumentum, quia omnium esset maximum, procul dubio latius prosecutus fuisset. Similiter mihi locus, qui exstat perscriptus ad He VIII. 6. exsolvendus videtur, cum S. Scriptor affirmat, *Pontifice nostrum tanto excellentius ministerium nunc sortitum esse, quanto præstantior est fœderis intercessor, quod præstantioribus promissis sancitum est.* Satis eni apertum est agi de promissis gratiæ salutaris in Christo per peccatorum remissionem exhibitæ: quod & *intercessoris* vocabulum argu (intercedit enim Christus pro peccatis nostris) & idipsum ratio muneris sacerdotalis, de quo ibi sermo, evincit, & nulla ibi de vi æterna mentio inseritur, & paulo post, cum divinus autor ex Ieren Prophetia hæc verba retulisset, *Indam leges meas menti eorum,* &c. gratiam uberiorem pollicens, simulque mox indicans, qua ope id esse perficiendum, subjicit; *Ero enim propitius iniquitatibus eorum & peccat eorum: & iniquitatum ipsorum non recordabor amplius.* Hæc loca priu quam ad alia progrederer enodanda putavi, vel occasione ration illius, quam ex epistola ad Rom. adduxi, vel ne mihi in posteru eorum autoritas obsisteret. Nunc plura colligam, unde constat queat promissum remissionis peccatorum ad Euangelium unice pertinere: promissionem autem vitæ æternæ anteactis etiam tempor bus factam fuisse ex ipsis Novi Test. testimoniis me patefacturu confido. Vt autem prius illud, de quo jam ex parte superius egi priore loco plenius exsequar, Christus Dominus in cœlum jam mo ascensurus dixit Apostolis, *Ita scriptum est & ita oportuit Christum pati & resurgere à mortuis tertio die, & prædicari in ejus nomine resipiscentiam a remissionem peccatorum apud omnes gentes.* Sic illi mulieri peccatrici, qu Christi pedes resipiscentiæ lachrymis irrigabat, remissa multa peccata simpliciter testatur nulla facta promissi cœlestis mentione, qui ex remissione Iudæis hoc per se satis constabat. Publicanus apud Lucam cap. XVIII. simpliciter orat, *Deus propitius esto mihi peccatori* ac *discedit ipse justificatus domum magis quam Pharisæus.* Petrus itidem e superiore Christi mandato sic concionatur Act. II. 39, 40. *Resipiscite & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus sancti; Vobis enim est promissio.* Vides-ne, ut remissio peccatorum *promissionis* nomine veniat? Ac mox subjungit, *Servamini ex natione ista prava,* ut intelligas satis ipsos salvos si remissionis essent consortes. Et postea cap. III. 19. *Resipiscite igitur & convertimini, ut deleantur peccata vestra: postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini.* Petrus Euangelium Cornelio annunciancians

Luc. XXIV.

tians; *Huic Christo*, inquit, *omnes Propheta testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum.* Similiter Paulus, ut Iudæos ad fidem adducat, non commemorat vitæ æternæ promissionem nunc demum factam, sed *Notum sit vobis, fratres, annunciari vobis remissionem peccatorum per istum: & ab omnibus, à quibus per legem Mosis absolvi non potuistis, quemvis qui credat justificari.* Certe vix opus fuisse, ut Iudæis vitæ æternæ promissio annunciaretur, patet ex firmissima persuasione, qua eam & antea & ipsis Christi temporibus amplexi fuerunt. Quod conspicuum est in fratribus Macchabæis, durissima quæque tormenta perpessis spe resurrectionis adipiscendæ. II Machab. VII. & in juvene illo, qui ex Christo quærit apud Matt. XIX. 16. *Magister bone quid boni faciam ut habeam vitam æternam*: & ex Christi verbis Ioh. V. 39. *Scrutamini Scripturas, quia vos opinamini in iis vitam æternam habere.*

At, inquis, unde hanc sive opinionem sive fidem hauserunt? Responderi posset, eam haustam ex ratione, sed eam, quia infirmior est minusque certa, ad solos Gentiles malim restringere, quanquam neque Iudæi hoc loco rationis dictamen omnino rejecisse, & Gentiles aliqua ex vetusto deducta traditione adjutos fuisse credibile est. Hanc vero quæstionem satis jam ante dissolvimus, nimirum, partim id derivatum ex Patrum traditione, qui hanc ad ipsos sententiam fidemque propagaverant, partim ex Scripturis ipsis, quod Christus loco postremum adducto testatur. Sed enim cur adeo dubitanter hac de re loquitur Dominus, *opinamini*, inquiens; quasi hæsitaverint Iudæi, aut etiam fuerint opinione sua aliquomodo decepti, fortasse vel propter zelum quo in legem ferebantur, vel præ immortalitatis desiderio, quo omnes flagramus, ulterius trahentes Scripturas quam oportuit. Placuit hæc expositio quibusdam interpretibus, interque eos Maldonato & Musculo, qui verbis paulo ante positis Iudæorum quandam reprehensionem contineri existimarunt. Cui interpretationi, quia aliquam veri speciem apud nonnullos habet fortasse, si locum demus; respondere possumus frustra Iudæos ex Scripturis Vet. Testamenti vitam æternam sibi certo promisisse, non quod nulla ibi promissa exstarent, sed quia propter promissionis obscuritatem certa opinio magis quam indubitata fides inde poterat hauriri, & quia lex perfectam omni modo obedientiam sub comminatione mortis exigens fores ad vitam peccatoribus adversa veluti fronte præcludebat. Vnde Christus januam alicubi, & alibi se viam, veritatem, vitam appellat.

Iudæos vero non male ex Scripturis vitæ æternæ spem concepisse ex N. Test. variis locis constare potest. Primo quidem ex illis Domini Iesu verbis, ubi Sadducæos, qui resurrectionem abnegabant, redarguens, dixit eis, *Erratis neque Scripturas scientes neque potentiam Dei.* Matt. XXII. 29. Secundo hoc idem comprobat Paulus, qui cum dixisset Act. XXIII. 6. *Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæi: de spe & resurrectione mortuorum in judicium vocor*: eadem ferme repetens coram Agrippa Rege, c. XXVI. 5. subjicit, *Nunc vero ob spem promissionis factæ patribus nostris à Deo sto in judicium vocatus: ad quam* [promissionem] *duodecim tribus nostra,*

stra, Deum nocte & die assidue colentes, sperant devenire. Unde & Iudæorum respectu Gentiles dicuntur *extranei à pactis promissionis, spem non habentes*, Ephes. II. 12. Tertio comprobatur hoc Pauli testimonio, quod Timotheo perhibuit, quia *à puero sacras literas noverat, quæ ipsum poterant ad salutem instruere*: Ubi sacras literas Vet. Test. præcipue intelligi interpretes ferme omnes consentiunt, quia non constat indubitato, an, cum etiamnum puer esset Timotheus, Novi Testamenti Scriptura literis consignata exstiterit. Addit autem, *per fidem quæ est in Christo Iesu*, vel quia lex est inefficax ad salutem, nisi fidei scintilla accesserit, vel quia est ad Christi fidem veluti dux ac pædagogus, quod idem docet Apostolus ad Gal. III. 24.

Sed quæris amplius, quænam illa sint loca Scripturæ, unde veteris Testamenti fideles in eam fidem deducti fuerint, aut saltem merito deduci potuerint. Sunt ea triplicis omnino generis, quantum indagando assequi possum. Primum genus universales continet promissiones, quibus Deus se Deum fore alicujus vel hominis vel populi ipsum colentis testatur, & se magnam ei daturum mercedem, vitam se largiturum, aliaque quæ ambitu suo vitæ æternæ largitatem complecti possunt. Deus enim (ut propositas hasce locutiones singulatim attingam ac breviter) cum se Deum Abrahami, Isaaci & Iacobi futurum, etiam post mortem eorum, declarat; ostendit illos sibi vivere, ac in vitam aliquando revocandos; Deus enim non est mortuorum Deus, sed viventium: qua argumentatione Christus Sadducæos ita confudit, ut contra hiscere nec auderent nec possent. Matt. XXII. Idipsum confirmat S. ad Hebræos Scriptor, c. XI. eos *potiorem expetiisse patriam, hoc est, cœlestem: ideo Deum non pudere eorum* [id est] *cognominari Deus eorum: paraverat enim eis urbem.* Pari sermone sensuque usus est Paulus Apost. II Cor. VI. 16, 18. coll. cum II Cor. VII. I. ubi etiam Patris idcirco cognomentum Deo attribuit, ex Ierem. XXXI. I. Iam, cum dicit Deus Abrahamo, *merces tua multa valde*, quidni hinc colligeret præmium cœleste; præsertim cum divinus ad Heb. autor dicat, eum, qui accedit ad Deum, oportere credere quod sit, & quod iis, qui ipsum quærunt, sit remunerator μισθαποδότης. Paulo ante autem Enochum à Deo sublatum dixerat, ac postea docet Abrahamum cæterosque Patres speravisse mercedem cœlestem. Similiter vitæ nuncupatio ad vitam cœlestem produci potest ac debet, ex interpretatione Domini Iesu Matt. XIX. 16. ubi cum sic quæstionem informaret adolescens; *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam*, respondet Dominus adhibita usitata legis formula, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, ac deinde confestim legis Mosaïcæ præcepta proponit. Quod enim existimant nonnulli, observationem legis ad salutem consequendam minime sufficere, in eo à veritate aberrant meo judicio, præsertim si sub lege comprehendamus etiam Prophetas. Nam Lazarus, qui certe sub legis dispensatione vixisse consideratur, in sinum Abrahæ post mortem delatus dicitur, ibidemque respondet Abraham ad postulatum divitis epulonis, *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos. Si Mosen & Prophetas non audiunt, neque siquis ex mortuis resurrexerit credent.* Luc. XVI. 29, 31. *Ex qua etiam fide justi vivebant.* Habac. II. 5.

Alte-

Alterum genus ea complectitur argumenta, quæ promiſſiones terrenas exhibet de poſſeſſione terræ Canaan, certo diuque cum ſumma Dei benedictione ac ſanitatis integritate vitæque longævitate obtinenda. Ex his enim rebus inferioribus mentem ſurſum ad cœleſtia ſubducere multiplici ratione potuerunt. Nam primo terra Canaan, Ieruſalem, templum, omniſque in templo cultus, promiſſiones illæ terreſtres, & uberrimæ benedictiones vitam futuram, bona ſpiritualia, ac cœleſtia typice adumbrabant. Habuit enim lex umbram futurorum bonorum Heb. x. 1. Præterea bona illa terreſtria, quia erant levia, caduca, umbratilia, & quia nec cum immenſa Dei in cultores ſuos benignitate congruere ſatis, nec deſideria piorum explere poſſe videbantur, haud difficulter admodum viri prudentia & pietate conſpicui, quibus Deus majus gratiæ lumen affudit, hinc collegerunt fore, ut Deus & optimus & potentiſſimus eximios nominis ſui veneratores, quos eximia charitate complectitur, ne in morte quidem deſereret. Quo reſpexiſſe Davidem multi exiſtimant, cum inquit Pſal. xvi. 8. *Non deſeres animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Certe Apoſtoli ſenſu myſtico hæc verba ad reſurrectionem Domini Ieſu tranſtulerunt. Davidi quidem illa applicari non poſſe docet Petrus, ſed intelligendum hoc videtur, ſervatâ vocum proprietate Davidi adaptari ea non poſſe; quod in Chriſtum directius competant, qui fuit corruptioni penitus exemptus. Potuerunt vero fideles hanc perſuaſionem tum ex evanida rerum terreſtrium levitate, tum ex Dei potentia ac bonitate eo certius educere, quod Deus, qui eſt in promiſſis ſemper verax, ea tamen fluxa bona his ipſis cultoribus ſuis, quibus illa ſe daturum promiſerat, non ſemper impertiretur, immo terrenarum benedictionum loco eos omni calamitatum genere obrueret, immo etiam per duram atque aſperam mortem ex hac eos vita interdum exturbaret. Enimvero ſi fides Dei in promiſſis exſolvendis ſtabat inconcuſſa (quod ſemper extra dubium poſitum & ponendum) quid reliquum erat, niſi ut poſt mortem juſta probitati ſuæ præmia, terreſtribus vel paria vel etiam majora, ſperarent? Paulus Apoſtolus reſurrectionem fidelium ſimili ratione ex hujus vitæ malis demonſtrat 1 Cor. xv. 19. *Si in hac ſolum vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi ſumus omnium mortalium*, afflictionum nempe graviſſimarum intuitu: quaſi diceret hoc iniquiſſimum atque abſurdiſſimum fore, ſi miſerrimi indeſinenter manerent fideles; cum ſint ex Dei beneplacito Dei favore digniſſimi, adeoque haud dubie aliquando remunerandi. Hæc collectio cum neque difficilis ſit, nec perplexa, nec obſcura, quid ni ſtatuamus de Vet. Teſtamenti fidelibus, eos hac eadem ſeipſos ſuſtentare potuiſſe ac debuiſſe, immo etiam revera ſuſtentaſſe, præſertim cum S. Scriptor ad Hebræos eorum calamitates fidemque in calamitatibus præſtitam luculento ornet elogio, teſtificans, quod ipſorum alii *tympanorum inſtar diſtenti fuerint non acceptata liberatione, ut potiorem reſurrectionem conſequerentur: alii rurſus ludibria & flagella ſint experti, inſuper & vincula & carcerem: lapidati ſint, diſſecti ſint, tentati ſint, gladio interfecti occubuerint, oberraverint cum ovillis & caprinis pellibus, egentes, oppreſſi, male habiti, quibus indignus erat mundus*, &c.

Tertium genus habet argumenta ex piorum consolatione ani-
que constantia desumpta, qua suam suorumque mortem æquissi-
perferre debuerunt, atque etiam reipsa pertulerunt: inter quæ e-
net illud, quod etiam à Iudæis in hujusce rei testimonium adfert,
ex Deut. XIV. 1, 2. *Filii vos estis Domini Dei vestri, ne ergo laceretis os*
ipsos: neque ponetis calvitium inter oculos vestros propter mortuum. Nam p-
pulus sanctus es Domino Deo tuo, & te elegit Dominus, ut sis ei in populum e-
„ *culiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram.* Ad quæ verba Iudas
„ autor; Ecce, inquit, contra res se habet: ideo enim magis dol-
„ dum & lugendum propter mortuum, sicut magis plangendus
„ filius Regis mortuus quam alius quispiam. Verum interpretatio
„ hujus versus hæc est, &c. Quasi diceret: quandoquidem D-s
„ benedictus sanctus est & ministri ejus sancti sunt. Tu etiam po-
„ lus sanctus es. Omnia simili suo adjunguntur: itaque sine dub
„ anima ejusmodi adjungetur intelligentiis separatis quatenus sana
„ est, & Angeli sancti sunt ministri Dei excelsi: quamobrem n
„ oportet se incidere propter mortuum, & propter eum justo g-
„ vius dolere. Hinc itaque docemur animam residuam manere p
mortem. Quem Scripturæ locum illustrem sane miror à Menæ
ben Israel prætermissum in libro Hebraïce edito, cui titulus נשמת
חיים; ejusque loco adductum alium, qui nihil habet probabilitat
ex Levit. x. 3. ubi cum Deus duos Aaronis filios subita morte p-
pter ignem peregrinum accensum exstinxisset, dixit Moses ad A-
ron, *Hoc est quod locutus est Dominus, sanctificabor in iis qui appropinqu-*
mihi, אקדוש בקרובי, (quod ille interpretatur, sanctificabor in propinqu
meis) *& in conspectu omnis populi glorificabor, & tacuit Aaron.* Quoru
verborum genuinus sensus judicio meo hic videtur. Cum luge
Aaron filiorum mortem subitaneam ac duram, Moses ut dolente
compesceret verius quam dolorem leniret, dixit eos merito igne d-
super misso à Deo oppressos, neque luctu prosequendos qui nom
Dei profanassent, quandoquidem vel imprimis ab iis sanctificari p
stulat, qui sibi, hoc est, ad altare suum appropinquant, ut ab his in
tio facto sive exemplo dato ab universo populo celebretur. At il
longe aliter exponit, statuens exstinctos Aaronis liberos vocari *pr*
pinquos Dei, ac propter pietatem electos fuisse, ac Mosem locutu
ad cor Aaronis, quasi diceret, non debere ipsi persuasum esse, quo
Deus iratus ipsos exterminasset è vita, esse enim dilectos atque el
ctos Dei, quos post mortem immortalitas maneret, sed Deum fac
re, ut judices terræ, qui, ubi legem aliquam gravi comminatio
sancitam tulerunt, ne familiaribus quidem suis neque proximis co
sanguineis parcunt, sed ab his pœnæ inferendæ sumunt initium, u
palam sit eos sine personarum respectu judicia exercere, atque ho
modo sibi justitiæ & sanctitatis gloriam coram omni populo com
parent: atque ita Vzam quoque à Deo cæsum fuisse, quod manu
suas temerario ausu admolitus esset arcæ, quem tamen virum fuis
pium constaret. Quod posterius de piorum supplicio præcipitato u
speciem habet, ita prius illud, cum inde animæ immortalitate
effingit, non video, quomodo hic locum habere possit, nisi per co

secu

Ioseph Albo lib. IV. cap. 40.

cutionem obſcuram & incertam & valde ex longinquo contor-
um. Egregia vero eſt illa Bileami Prophetia, quam huc etiam vulgo
ferunt Iudæi, qui Bileam ſpiritu Dei compulſus, licet improbus
oqui, juſtam Iſraëlitarum progeniem etiam in morte beatam eſſe
nuit, cum dicit, Num. XXIII. 12. *Moriatur anima mea morte juſto-
um, ſintque extrema mea ſicut illorum.* Atque ut ad piorum exempla ve-
iamus, quid Iacob, quid David, nonne in morte ſalutem ſperave-
int? quod jam ſuperius de his oſtendimus, idemque imprimis ma-
ifeſtum in Machabæis fratribus eorumque pia matre, aliiſque com-
luribus.

Quarto huc ea referuntur loca, in quibus reſurrectio mortuorum
idetur expreſſius deſcribi, ac vita æterna aperte deſignari vel pro-
nitti: qualia depromuntur ex Iobi cap. XIX. 25. *Scio quod redemptor
meus vivit.* Quæ verba uſque adeo perſpicua autumat Hieronymus,
t ad Pammach. de error. Ioh. Hieroſ. ſcribere non dubitet hunc
, in modum: Quid hac prophetia manifeſtius? Nullus tam aperte
, poſt Chriſtum, quam iſte ante Chriſtum, de reſurrectione loqui-
ur. Redemtoris enim voce paſſim Chriſtus intelligitur, idemque
libi vocatur primus & noviſſimus Ieſ. XLIV. 6. & putatur Iob be-
eficium hoc exſpectare ſupremo mundi die, tunc ſe reſurrecturum
c pelle nova indutum *viſurum Deum*; quod de beata viſione explica-
ur alibi. Matt. V. 8. 1 Ioh. III. 2. Deinde adfertur illud Ezechie-
is cap. XXXVII. 11, 12. *Hæc dicit Dominus, Ecce ego aperiam tumulos ve-
„ ſtros; & reducam vos de ſepulchris veſtris.* De quo loco Menaſſe ben
„ Iſraël; Hic textus, inquit, expreſſus eſt & infallibilis, quo ſine om-
„ ni dubio probatur reſurrectio. lib. 1. de reſurr. cap. 2. §. 4. Nec
abludere videntur verba Danielis, cap. XII. 2, 3. *Multi de his qui
dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt ſive reſurgent, alii quidem in vitam
æternam, alii in opprobria & ad contemptum ſempiternum:* qui locus cum
illo Chriſti confertur, Ioh. V. 28, 29. *Venit hora qua omnes qui ſunt in
monumentis audient vocem ejus, & prodibunt qui bona fecerint in reſurrectio-
nem vitæ; qui vero mala egerint, in reſurrectionem condemnationis.* Sed ve-
ro, quamquam non pauci in his præcipuum cauſæ robur collocant,
non auſim tamen ego iis multum confidere, certe non ita, ut iis aper-
tam reſurrectionis ac vitæ æternæ promiſſionem contineri ſtatuam.
Nam ne nunc dicam hoc pacto dignitatem majeſtatemque Euange-
lii violari, primus ille Iobi, ſi ad Hebraïcum contextum exigatur,
longe aliam recipit, immo flagitat interpretationem, hanc nempe,
*ego novi redemptorem meum viventem, & poſtremus ſuper terram ſurget vel
ſtabit. Ac poſt pellem meam corroſerunt* [vermes] *hoc* [corpus] *& ex carne
mea videbo Deum.* Redemptorem itaque intelligit Deum Patrem, in
quo fiduciam collocat, quod is hominibus ſuperior iiſdemque in pul-
verem redactis permanebit. Ac poſtquam pellis totumque corpus
eroſum eſſet malis ulceribus ac vermibus, ſe tamen, denuo carne
veſtitum, Deum viſurum teſtatur, quem & audivit & vidit, ut pro-
ditum exſtat cap. ult. verſ. 5. quamquam Mercerus paulo aliter in-
terpretatur, cum Iobum exiſtimat *videre Deum*, hoc eſt, Dei poten-
tiam & providentiam & ſummam in ſe benignitatem agnoſcere,
quod

quod Deus ipsum *in carne*, jam diu licet afflictissima, servaret tam... Neque quisquam Hebræorum (quod sciam) de resurrectione ho... locum exponit, cujus rei testis quoque Mercerus. Ezechielis lo... manifesto de sepulchris agit claustrisque Babylonicis, in quibus p... pulus captivus detinebatur, unde se Deus ipsos educturum prom... tit. Sensum hunc comprobant & antecedentia in ipso textu, *Fili o... minis, ossa hæc universa domus Israël est. Ipsi dicunt, aruerunt ossa nostra & periit spes nostra* (desperabat enim populus de liberatione sua) & m... sequentia, quæ textui apposita sunt, *educam vos de sepulchris populi ... & inducam vos in terram Israël*, & paulo post; *Ecce ego assumo filios Isr... de medio gentium, ad quas abierunt, & colligam eos circumquaque, & ind... ducam eos in terram suam.* Nec absurde Danielis vaticinium ad si... lem liberationem referas eam, quæ facta est tempore Antiochi: ... modo hunc locum interpretati sunt & veteres nonnulli & recent... res, etiam Reformati, inter quos ipse Brichtmannus & alii. Ha... tur enim, *In illo tempore* (Antiochi nempe, de quo ante sermo fuer...) *Michaël princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui*, &c. & cum dic... Dominus, *Multos de his qui dormiunt in terræ pulvere resurrecturos*, n... universalem, sed particularem aliquam ex mortis gravissimo perico... liberationem designari haud absurde à multis existimatur. Ego ... men ex his locis, quamquam literalis (ut vocant) sensus diversu... quid videatur exigere, tria probabiliter deduci arbitror, maxim... ex duobus postremis, & imprimis ex ultimo, qui plus habet firm... menti; primum, viguisse tunc aliquam in Dei populo fidem de r... surrectione conceptam. Neque enim (ut Tertullianus recte, ca... XXIX. de resurr. carnis) posset de ossibus figura componi, si non ... ipsum & ossibus eventurum. Qua etiam aut simili ratiocination... cum Dominus advocans puerulum dicit Matt. XVIII. *Nisi conve... fueritis & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum*, col... gimus ex illo typo, puerulos certe salutis fore participes. Dei... de Iudæorum illos, qui postea atrocissima quæque perpessi sun... non potuisse tanta spe roboratos esse constituo, nisi eam hoc Ez... chielis vaticinio subnixi maxime percepissent. Denique hæc du... postrema loca mystico sensu haud cunctanter ad resurrectione... proprie dictam referenda sunt, cum etiam alia minus in specie... apta huc simili præfiguratione à sacris scriptoribus transferantu... Videturque Spiritus S. idcirco hoc tali usus sermone, ut si quos l... vis aut nulla suspicio vitæ immortalis aut resurrectionis tetigisset... illis hinc occasio daretur seipsos ad hanc spei sublimitatem vel er... gendi vel confirmandi.

His omnibus argumentis illud, quod à Messiæ promissione duc... tur, possemus adjicere, quandoquidem *huic etiam omnes Prophetæ testi... monium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus qui credid... rit in eum.* Act. x. 43. Remissionem autem peccati vita æterna (quo... antea docuimus) ex Dei constitutione consequitur. Hinc Simeo... mortem exoptat, *quia*, inquit, *Domine viderunt oculi mei salutem tuam.* Luc. II. & Zacharias prædicit Baptistam Ioh. *daturum cognitione... salutis populo ejus in remissione peccatorum ipsorum.* Luc. I. 77. Sed qui... hæ

ec & similia ad temporalem incolumitatem plerique respicere pu-
bant (inter quos etiam ipsi fuerunt Apostoli) & quia jam pene
odum excessimus, attulimusque alia clariora, huic quidem
inc argumento non insistemus, quamquam contemnendum non
t, cum temporalibus etiam cælestia præsignificari notissimum sit,
multa sint indicia in ipsis vaticiniorum illorum verbis, unde liquet
ei benignitatem in Christo exhibendam intra corporis hujus &
orporeæ vitæ angustias concludi non debere.

Sed quæri posse video, si promissio vitæ cœlestis patefacta sit in
et. Testamento, nullane igitur in re fœdus novum veteri præcel-
t, & an non in adversum valeant verba Scripturæ, 1 Ioh. 1. 2. *An-
unciamus vobis vitam æternam illam, quæ erat apud Patrem, & manifestata
nobis.* & II Tim. 1. 10. *qui* [Christus] *destruxit quidem mortem, in lu-
m autem produxit vitam & incorruptibilitatem per Euangelium.* Et 1 Pet.
. 10. *De qua salute* [animarum, cujus mentio præcesserat] *exquisie-
int atque scrutati sunt Prophetæ, qui de* [ventura] *in vos gratia propheta-
int,* &c. *Quibus relatum fuit, eos non sibi, sed nobis ea administrare quæ
unc annunciata sunt vobis per eos qui vobis euangelizarunt per emissum è
lo Spiritum sanctum, in quæ desiderant Angeli prospicere.* Hinc enim conse-
ui videtur, inquis, non veteribus, sed nobis salutis promissionem da-
m, præsertim si ea ante Euangelium ne Angelis quidem innotuerit.

Est vero animadvertendum, novum Testamentum veteri primo
eo præcellere, quod remissio peccatorum nunc latius se exserat,
ne qua omnis, ut dixi, ad vitam æternam aditus est interclusus.
ræterea, licet æternæ vitæ indicatio à Vet. Test. segreganda non sit,
ovum tamen quatuor hîc modis supra Vetus excellit: quia nunc
la promissa sunt & perspicua magis quam olim, & confirmata cer-
ius, & efficacius multo proposita, & largius ea latiusque diffusa per
otum genus humanum. Perspicua sunt magis, quia illa quæ umbris
rant sub Vet. Testam. obvelata, nunc revelata clarissime contue-
ur. Quo referenda sunt quæ paulo ante objecta ex 1 Ioh. 1. 2. &
1 Tim. 1. 10. ubi voces ἐφανερώθη & φωτίσαντος majorem lucis ma-
ifestationem significant. Deinde certius confirmata sunt in N. T.
imirum per Christi miracula, & maxime per miraculosam ipsius re-
uscitationem ex mortuis: quod Petrus innuens 1 Epist. 1. 3, 4. *Deus
cundum multam misericordiam suam regenuit nos in spem vivam per resur-
ectionem Iesu Christi ex mortuis in hæreditatem incorruptibilem.* Vnde se-
uitur etiam illud, æternæ vitæ promissum nunc esse majoris effica-
iæ ad homines amore pietatis inflammandos. Si enim ignoti nulla
upido, certe quanto magis aliquid est menti nostræ conspicuum,
anto id flagrantius expetendum videbitur: tum quanto res aliqua
najore firmitudine undiquaque communita est, tanto ea acrioribus
imulis animos nostros sui desiderio commovebit. Præsertim au-
em id usu venit, si bonum illud & inculcari soleat sæpius, & verbis
fficacissimis ad vivum quasi describi; quod utrumque in Novo,
on ita in V. T. fieri videmus. Postremo promissio nunc latius dif-
usa est, ad ipsos nempe Gentiles, quos antea promissionis expertes
uisse testatur Apostolus ad Ephes. 11. Quamquam enim rem pro-
missam

missam utcunque crediderunt, tamen non crediderunt quia promissa erat, sed aliis de causis, quas superius ex parte retulimus. In quem etiam sensum exponere possumus locum allatum ex II Tim. I. 10 *in lucem produxit vitam*, &c. Mox enim subjicit, *in quod constitutus sum præco & Apostolus & Doctor Gentium*. Vnde istic de Gentibus agi manifestum est. Textus Petri similem ferme recipit expositionem, siquidem nihil aliud inde certo concludas quam administrationem illam salutis, quæ est sub novo fœdere, claram, firmam, maxime efficacem, sub Veteri locum non habuisse, imprimis quatenus ea est ad Gentes etiam propaganda. Hoc enim est mysterium illud, in quod Angeli cupiebant παρακύψαι procumbentes inspicere. Vide alibi Apostolus tradit multa nunc mysteria Angelis per Ecclesiam innotescere. Nisi autem hæc interpretatio admittatur, illud sequitur valde absurdum judicio meo, quod Prophetæ sub Vet. T. scivent salutem animarum ad se nullo modo pertinere. Vide contra Heb. XI. 10, 39, 40.

Sic igitur sententiam nostram hactenus copiose satis asseruimus, quam mihi persuadeo & verissimam esse & tutissimam, cum sa hac ratione devitentur illa præcipitia, in quæ utrique diversum fa- tientes incurrunt, adeo quidem ut altera pars alteri pene naufragium facere videatur; quamvis habeant ambæ quod spectent boni. Reformati, qui hoc argumentum calidissime nonnulli tractarunt, veterum Patrum fidem, spem, pietatem quantum potuerunt amplificare verbis & extollere voluerunt, objectantes adversariis, qui Patres illos porcorum instar in haram terrestrem cibo tantum po- que velut ad opimam mortem saginandos sententia sua detruseri. At Sociniani eam revelationis sublimitatem Veteribus attribuendam non putaverunt, veriti, ne hoc in Christi ignominiam & Euangelii contemptum cedat, si legis promissa cum Novi Test. promissionibus æquentur; & objiciunt superioribus illis, quod Euangeli Christique majestatem turpissime violent. Mihi vero non tam late dissentire videntur, quin, si velint, facile possint inter se compo-. Sed plerique, dum contentionis æstu concitati sunt, abripiuntur ulterius quam par est, ac forte nonnulli non tam de veritate diligenter quærenda laborant, quam de suscepta semel persuasione mordicus, ne dicam mordaciter, defendenda. Priores illi jam ferme concedunt omnes, ea quæ erant sub Vet. Test. obtecta obscurius, in novo retecta clarius; unde Christo & Euangelio honos suus constare queat. Posteriores non negant Veteres illos Patres immortalem vitam sperasse aut saltem sperare potuisse, quamquam non ex certo Dei promisso: ac sæpe inviti eo recidunt, ut tantum negare videatur perspicuas illas fuisse promissiones, adeo ut ab omnibus penitus intellectæ non fuerint; respicientes maxime ad Mosis legem, in qua hæc res proposita obscurius; quod fatendum. Itaque qui in hac utrimque disceptatione versantur, vix à vitiligandi crimine videntur alieni, & magis interdum de vocibus quam rebus certare; quod sane veritatis studiosis indignum. Ad eundem enim modum inter se conciliari possunt, sicut Aristotelem quondam respondisse ferunt

Alexa

lexandro ipſum objurganti, quod rerum naturalium doctrinam dito publice libro divulgaſſet. Reſpondit enim ſe libros illos ediiſſe & non edidiſſe, quia res illas tractaſſet obſcurius, ut vix à pauis poſſent intelligi. Quamobrem illud ſummopere optandum, ut ropter ejuſmodi obſcuritatem & natas ex obſcuritate ſententiarum iſcrepantias Eccleſia Chriſti non ſcindatur, aut nemo à nobis in hac e diverſus proſcindatur. Neque vero Chriſtiani tantum, ſed etiam udæi in hujus controverſiæ expoſitione diſſentiunt, quod patet ex ib. Hebraico edito à Menaſſe ben Iſraël, ubi ſeptem recenſet rationes ab Abarbenele eruditiſſimo Iudæorum Doctore quodam allatas n Levit. xxvi. Section. בְּחֻקֹּתַי, quibus hic cauſas reddere conatur, ur promiſſio immortalitatis lege non fuerit expreſſa. Sufficiat veo id, quod utrumque extra controverſiam ponitur, Deum in Novo Teſt. vitam æternam beatamque nobis clariſſime promiſiſſe per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cujus nomen ſit in Eccleſia benedictum in omne ævum. In hac fide & ſpe nos Deus ſpiritu ſuo corroboret: in quo voto deſino. Vale. Hornæ, 1654. ſexto kal. Febr.

CHRISTIANO HARTSOECKERO,

ARNOLDVS POELENBVRG S. P.

Frederico-polin.

De Mennonitis:

An creditu necessarium ſit, quod Patres ſub Vet. Teſt. vita æterna promiſſa habuerint.

QVod ſcribis Eccleſiam Fridericopolitanam augeſcere acceſſu Mennonitarum quorundam, eorum qui Waterlandicarum fuerunt partium, maxime moderatarum, ex ea re non mediocrem in Domino lætitiam percepi: atque hanc idcirco majorem juſtioremque cepi, quia idem illud ab aliis multis in hiſce regionibus crebro factitari video. In hac quidem Eccleſia, quoties cœna Domini adminiſtranda eſt, nunc duo, nunc tres, nunc quatuor homines ex illo cœtu aliove Mennonitico oriundi ſe exhibuerunt baptizandos. Spero fore, ut hoc exemplum ad plures etiam dimanet, adeoque ut totus ille grex aliquando cum noſtro in unum coaleſcat. Haud ita pridem Paſchatis feſto, cum Paſtor ipſorum infirmior decumberet, univerſa prope Eccleſia ſe noſtræ, in quantum id locus permiſit, in unum templum aggregavit. Inter alios complures ipſius etiam concionatoris liberi comparebant. Neque illud mirandum, ſi conſideremus, quam pauca ſint, in quibus inter nos eſt diſſenſio; quam multa autem, in quibus optima utrimque conſenſio. Nonne vero multa, in quibus conſentimus, multo plus ponderis habebunt ad concordiam promovendam, quam paucula, in quibus eſt aliqua diverſitas, ad diſſeparationem confirmandam? In hoc tamen pacis conſilio plus proficiemus, ut credo, ſi homines plebeji & nimium ſimplices, quales ſunt inter ipſos non pauci (utinam inter nos multi non eſſent ſimiliter rudes!) melius erudiantur, ac temporis progreſſu diſcant, in ritibus externis (licet negligendi non ſint, ſi Domini præcepto nitantur) internam pietatem non conſiſtere, atque ideo non nimis acriter eſſe contendendum, quo præciſe tempore baptiſmus

ſmus

ſmus adminiſtrari debeat. Plus etiam ſpei affulgebit, ſi perſuaderi
ipſis ſemel poſſit, non omnia inter Chriſtianos agitata dogmata ad
ſalutem eſſe neceſſaria aut pariter utilia, ſed aliis alia vel plus in ſe
vel minus habere gravitatis. Atque hæc tamen, de quibus cum iis
diſceptamus, ad hominis pii dicta ac facta propius informanda poſ-
ſunt ſpecioſe referri: verum quam multa nunc Chriſti Eccleſiam
conturbant ac divellunt hoc tempore, in quibus per aliquam mul-
ambagibus extortam maleque contortam conſecutionem vix ho-
ni ſagaci apparet, quod vel ad pietatem vel ad Dei gloriam pro-
vendam ulla cum ſpecie pertineant. Neque neceſſe eſt, ut multa h-
jus vel inſcitiæ vel pravitatis exempla congeramus: tantummodo
nunc unum illud ſumamus de promiſſione vitæ æternæ, an Patri-
ſub Vet. Teſtamento data ſit: de qua re tibi, quamvis non pauca
ſcripſerim, plura tamen perſcribi poſtulas, quo magis conſtet,
quod hodie Reformati tantopere urgent, neque utile eſſe adm-
dum, neque neceſſarium: quod ad calcem ſuperioris epiſtolæ, o-
ter ſubjeceram. Sunt ſane judicio meo ſummopere reprehendenti,
qui de hac quæſtione, non aliter ac ſi inter omnium graviſſimas eſt
reponenda, concertant. Primo enim ſive credamus Patres illos i-
mortalitatis promiſſionem accepiſſe, ſive negemus, non tamen iis
hoc profuturum eſt aut obfuturum, neque propterea eis demortuis
quicquam de beatitatis cumulo deceſſurum. Præterea in eo, quod
ego præcipuum puto, conſenſus eſt, quod Patriarchæ veteres vitam
æternam ex larga Dei munificentia poſſidebunt: Immo etiam hoc
utrimque in confeſſo ſatis, quod Patres illi vitæ æternæ nec cogniti-
ne nec ſpe caruerint, quamvis pars altera neget eam nominatim pro-
miſſam, aut, ut alii volunt, ullo modo promiſſam fuiſſe. Qui error
ferendus eſt eo magis, quia mente haud mala ſuſcipitur, nempe ut
Euangelii gloria tanto extollatur altius. Verba ipſorum edita ſcri-
„ pto celebri ſic habent; Nequaquam igitur, ut dixi, in ea ſumus
„ ſententia, ut veteres illos Dei cultores vita ſempiterna privatum
„ iri ſtatuamus: ſed divinum ſpiritum ſecuti, eo conſilio hunc ſer-
„ monem inſtituimus, ut appareat novum fœdus longe multumque
„ veteri illi præſtare, veriſſimeque à divino autore (ad Heb. VII.
„ 19, 22.) melius fœdus appellari, legem nihil ad perfectionem ad-
„ duxiſſe, ſed introductionem melioris ſpei, per quam accedimus ad
„ Deum. Item cap. X. 1. legem tantum umbram futurorum bono-
„ rum habuiſſe, non ipſam rerum imaginem, quæ ſcilicet in Chriſti
„ tandem diſciplina expreſſa eſt. Duas porro cauſas attexunt, cur
hæc promiſſio ad ultima uſque ſecula reſervata fuerit, tum quia ho-
mines circa mundi primordia nondum erant capaces tantæ lucis a
donationis: tum quia hoc modo donum ex natura debitum, non
Deo gratuito oblatum, hominibus poſſet paulatim videri. Quæ ra-
tiones evincunt quidem non immerito promiſſionem obſcuratam,
ut à piis tunc tantum & intelligentibus adhibita ſedula animi atten-
tione apprehendi poſſet, ſed eam prorſus non datam fuiſſe non evin-
cunt. Verum de rei veritate ſuperius egimus prolixe: nunc pertexa-
mus illa, quæ ſuperſunt explicanda de neceſſitate. Non poteſt i
cuiquam

cuiquam necessarium merito videri, quod Scriptura nusquam ut credamus sub spe præmii aut comminatione mortis demandat. Præterea res ipsa docet, eas, quas nos habemus, promissiones nobis sufficere: quæ si sufficiant, quid opus est adeo solicite perscrutari atque exacte pernosse alienas? Num excitabunt alicujus ignaviam promissa aliis proposita obscurius, quem ea non potuerunt commovere, quæ sibi ipsi habuit demonstrata clarissime? Denique non est credibile id posse cuiquam in mentem venire, quod magis minusque vel miseri sumus vel beati erimus, sive illis immortalitatem promissam sive non promissam credamus. Etenim si ne hinc quidem, quamvis illi beati sint, colligere liceat nos beandos esse, aut, quia illi damnati, nos damnandos; quanto minus promissio illis, si vel data vel non data credatur, nobis aut vitam afferet aut damnationem? At enim *nonne indignum est si eos statuamus in Ecclesia ferendos, qui credunt Patrum vetustissimos ad vitæ temporalis pinguedinem tanquam porcos ad haram saginatos fuisse?* Hoc vero invidiosius objici quam verius liquet ex ipsorum verbis paulo ante prolatis. Expendendum etiam, quo fine id facerent, si facerent, quod antea monui. Vereor, si tam inique agatur, ne ipsi quoque Iacobo Patriarchæ litem intendant dicenti, cum benediceret liberis, *Ascher, pinguis panis ejus & dabit delicias regibus.* Gen. XLIX. 20. Addis vero, quærens, parumne ad fidei nostræ stabilimentum hoc facere putemus, si olim Patres iisdem crediderunt promissionibus, quibus nunc nobis est fides habenda? Fateor, aliquid in hac re ad nos firmandos positum. Sed si quid utile, an illico necessarium? an non illi, qui stant ex adverso, diversam longe ex sua sententia utilitatem elicient, hoc modo; si Veteres Deo crediderint promittenti commoditates temporales, quamvis gravissimis sæpe incommodis affligerentur, multo magis nobis Deo præstandam fidem, quibus prædicitur in hoc ævo suscipienda afflictio, in futuro percipienda proponitur salus: & cum illi vitam speraverint post mortem, quamquam ejusmodi nulla promissione adjuti, quanto magis nos immortalitatem exspectemus promissam? Neque necessarium est illis uti antiquioribus exemplis, cum suppetant alia majora ac potiora in primis Christianæ Eccl. martyribus. Sane vero, si isti, qui sub V.T. vitam æternam promissam negant, nunc tamen eam & sibi & nobis promissam credant, etiamsi alios antecedentes non respiciant, non video quid necesse sit eos ad vetusta illa exempla constringere. Atque quo magis intelligant hoc loco Reformati oportere, ut in alios dissentientes se mites & placabiles præbeant, monendi sunt observent, errorem adversarium non ex voluntaria culpa, sed ex quæstionis obscuritate vel mentis imbecillitate ortum videri. Nam non modo inter Iudæos celebres nonnulli scriptores, qui tamen studio attollendæ legis Mosaicæ nimio sæpe efferuntur, nullas ibi ejusmodi promissiones expressas esse confitentur: sed etiam inter se diffident & Christiani olim, & hodie Reformati. Referam tibi, quod impense desideras, septem illas Abarbenelis rationes, prout à Menasse ben Israël in compendium contrahuntur in libro Hebraïco, cui titulus נשמת חיים, quem me, ut in Latinum sermonem converterem, aliquoties

ties rogavit. Reddit ibi cauſas Abarbenel, cur promiſſio immor-
litatis lege non ſit expreſſa : Primo quidem, quia bona malaqu,
quæ fœdere legali continentur, nihil aliud habent, niſi remotion
ablationemque earum rerum, quæ hominem ab acquiſitione per-
fectionis ſuæ abarcent, cum vera mercedis ac pœnæ retributio ſpi-
tualis ſit, ac pertineat ad animam in mundo cœleſti. II. Quia re-
butio ſpiritualis ad concipiendum abſtruſa eſt atque difficilis intel-
ctui humano : lex autem & plebejis pariter & ſapientibus data e.
Quocirca oportuit eam promiſſa corporalia proponere, quæ illi -
cipiant neque abnegent. III. Quia animarum immortalitas & -
tributio juxta rationem integritatis, qua quiſque præditus eſt, res t
humanæ naturæ admodum congrua : cum animæ beatitas non ſit
earum rerum cenſu, quæ tantum ex lege divina derivantur. Nam
rationis libramen & animæ ponderatio eam evincit neceſſario. A
non cernis nullam eſſe gentem aut linguam (quantum ex ipſarum -
terarum monumentis conſpicuum eſt) quin paſſim omnes hanc
animæ immortalitate ſententiam probent atque recipiant. Atque
de cauſa promiſſa legis conſiſtunt in rebus miraculoſis, quæ natu
vires excedunt juxta providentiam divinam : ideoque non venit
eorum cenſum animorum retributio, quæ præmio conſtat & pœ
ſpirituali : ſiquidem hæc ex ipſa animæ natura deducitur, non a-
tem per modum miraculi, quod in corporalibus promiſſis locu
habet. IV. Quia omnis Adami progenies & Noachidæ excep
paucis nonnullis peculiaribus, ut Semo, Hebero, Abrahamo,
omnes idololatriæ addicti fuerunt, atque providentiam Dei partic
larem circa homines verſari negarunt, quos ſecuti ſunt alii, qui mu
di æternitatem crediderunt. Vt itaque deleretur ex animis eoru
hæc maleſana cogitatio, promiſſa corporalia introducta ſunt, qu
niam ipſi neceſſario in hanc ſpem fidemque deducendi erant iſtiu
modi rebus, quas ſenſibus ſuis perciperent, quæ neceſſitate quada
arguerent Deum providentia uti, & libero arbitrio præditum, ac v
ribus pollere ſupra naturam ex voluntate ſua, cum omnia ſint ma
nuum ipſius effecta. V. Quia idololatræ antiquitus aſſeclis ſuis ſiv
cultoribus fortunas corporales promittebant, ideoque ſapientiæ div
næ viſum fuit ipſos in fide confirmare, ne cogitarent una cum abrog
tione religionum iſtarum futurum, ut bonis illis ſimul deſtituerentur
ſed ex adverſo ut, poſtquam ab iis ſe removiſſent, omnes bonæ fel
citates deſuper in ipſos magis magiſque defluerent. VI. Quia anim
beatitudo, qua Deo creatori ſuo adhæret, quæ eſt veriſſima illa mer
ces, jam nunc verbis fœderis etiam quodammodo expoſita eſt, velu
Levit. 26. 11. ti cum dicit Scriptura, *Et ambulabo in medio veſtrum*, & *conſtituam ha-
bitaculum meum in medio veſtrum*, & *ero vobis in Deum*. Nec alia de r
ibi ſermo niſi de adhæſione noſtri ſive conjunctione divinitatis no
biſcum, cum in mundo cœleſti conjunctim vivemus. VII. Quia fie
ri nequit, ut inter promiſſa corporalia, quæ in lege commemoran
tur, aliquod ſpirituale compareat, quia illa communia ſunt univerſ
populo, ſiquidem & pluviarum affluentia & benedictio proventuum
& victoria de hoſtibus, & reliqua quæ ibi recenſentur, ſunt promiſſ
univer

universalia, ideoque omnia corporalia exsolvuntur juxta majorem partem vel virtutum, vel delictorum, quæ prædominantur in populo. Civitas enim ex majore sui parte æstimatur ac judicatur. At promissa spiritualia singulos homines speciatim concernunt, siquidem juxta meritum suum unusquisque vivet & ex peccato morietur. Atque hinc ea inter hæc non sunt conscripta. Hæc ille; quæ ex Hebraïco pene ad verbum expressi.

Præterea inter Christianos vetustos non pauci de promissis Veteris ac Novi Test. sic differunt, ut illa fuisse terrestria & caduca, hæc cœlestia & æterna esse constituant. De illis quidem, qui Augustinum ætate præcesserunt, id extra controversiam ponendum. Nec in prioribus scriptis Augustinus ipse hanc quæstionem aliter exposuit, ut in Psal. CXLIX. Vetus Testamentum terrena promittit, Novum æterna: in utroque sermo Dei repertus est. Sed à seipso discessit in posterioribus, videturque claram vitæ æternæ prædicationem etiam in V. T. agnoscere: Adversus Faust. Man. lib. XIX. cap. 30. quamquam ibidem ipse fatetur nonnulla testimonia obscura, & multa depromit Apocrypha, & concedit regni cœlorum mentionem tantum in Novo occurrere, quasi vitæ æternæ promissio à regno cœlorum significatu disjuncta sit, cum hæc velut eadem antea conjunxerit, „ lib. IV. cap. 2. Temporalium quidem rerum, inquiens, promissio- „ nes Testamento Veteri contineri, & ideo Vetus Testamentum ap- „ pellari, nemo nostrum ambigit, & quod æternæ vitæ promissio „ regnumque cœlorum ad novum pertinet Testamentum: sed in „ illis temporalibus figuras fuisse futurorum quæ implerentur in no- „ bis, in quos finis seculorum obvenit, non suspicio mea, sed Apo- „ stolicus intellectus est, dicente Paulo, cum de talibus loqueretur, „ Hæc omnia figuræ nostri fuerunt.

Possem ad testimonium citare Pontificios, interque eos Magi- „ strum sententiarum, ubi asserit distare Euangelii literam à le- „ gis litera, quia diversa sunt promissa: ibi terrena, hic cœlestia „ promittuntur. Sed & Reformati hodie non pauci, Camero, aliique, qui hunc ferme sequuntur, agnoscunt Adamo & populo Israëlitico temporalia tantum ac terrestria à Deo promissa data: quod sibi aliquoties objectum à Grotio Rivetus non est ausus negare. Atque hi, licet dissentiant, se tamen mutuo fraterne tolerant.

Hoc humanitatis officium aut potius charitatis cum Iudæi Iudæis exhibeant, Pontificii Pontificiis, Reformati Reformatis, non video causam, cur in alios discrepantes nonnulli Christiani tantopere excandescant, perinde ac si salus populi in hoc cardine versaretur, aut quasi in re perspicua voluntario cœcutirent, qui in hoc negotio diversum existimant. Mihi vero verbis interdum ut dixi, magis quam re videntur dissentire. Ac si reipsa discrepent, res tanti non est, ut propterea lex regia charitatis violetur. Constat vero jam satis, cum eruditi viri in omni gente dissentiant, rei potius obscuritatem, quam voluntatis pravitatem, homines in errorem duxisse. Plura non addam, mi Hartsoeckere, nisi quod ex animo voveam, ut te nobis propediem incolumem præsentemque videamus: cujus voti Deus nos

benigne compotes reddet. Vale. Dabam Hornæ. 1654. postrie kal. Martias.

CHRISTIANO HARTSOECKERO, ARNOLDVS POELENBVRG S.P.

Amstelodamum.

De Rege Angliæ Carolo II.

ITa plerumque usu venit, mi Hartsoeckere, ut homines grata m-lint quam vera nunciare: immo ea non raro vera sibi confingan, quæ vulgo gratiam habitura arbitrantur. Quam multi fuerun, qui Carolum II, Angliæ Regem non nomine tantum nunc esse nu-ciarent? quam multi, qui cum exercitu victore eum urbem arcem-que Londinensem occupatam tenere firmissime asseverarent? Ia disserebamus, quid Rex de pessimis Regis optimi percussoribu, quid de Ecclesia gubernanda, quid de aliis regiminis partibus decr-turus videretur. Sed hi vani sermones, ex incertis hominum ru musculis collecti, jam prorsus evanuerunt. Falsa enim spe lactaru nos alii, falsoque gaudio oblectavimus nos ipsos. Rex ipse cum ex guo nobilium virorum comitatu, quem tamen diu apud se retine non audebat, ne hac ratione detectus ac proditus hostibus trader tur, fugit è Worchestria castris exutus; exercitus cum plerisque du cibus aut cæsus aut captus. Verum hæc jam nota tibi crediderim illud haud scio an audiveris, quam mirabili casu Rex summum illu vitæ discrimen evaserit, si tamen sunt vera, quæ vulgo feruntur Cum tenebræ noctis ad occultandum Regem non sufficerent, obla ta fuit arbor quædam concava, in quam se ipse tuto abdere potui cum nobili quodam viro, quem solum, hujus se pedissequum assi milans, sibi præsentem habebat. Sic inter medias hostium copias quæ circumquaque vagabantur, fuit illæsus. Postea, cum melior oc-casio non affulgeret, mutato capillitio ac vestitu Londinum abiit, ut per medios hostes, per leonum catervas undique ringentium, om-niaque obsidentium, tutus ad libertatem iret. Obtulit se ante ocu-los ipsorum, neque tamen ab ipsis conspectus fuit. Hæsit in rictu leonum, & tamen inviolatus discessit. Videntur mihi isti scotomate aut cæcitate percussi, ut quondam Sodomitæ, aut ut milites Syrii, cum Elisæum obsiderent. Nunc tanto infortunio mactatus, & ex infor-tunio per summam felicitatem eluctatus pervenit Rex vivus & inco-lumis in Galliam. Quis non miretur inauditam animi fortitudinem? Quis jam non credat Regem esse Deo curæ? Quis non ex hac con-spicua divini Numinis providentia colligat Deum, postquam Regem tam mirabiliter, ne dicam miraculose, servavit, eum ad majora re-servare, non infortunia (quod fieri posse vix videtur, cum mala in Augustam Domum jam ultra omnes limites exundaverint) sed ad statum regni meliorem. Non enim semper oppressa jacebit probi-tas, nec sine offensa dominabitur improbitas. Improbis interdum sera quidem supplicia, sed seria & aspera tanto magis; cum Dominus, qui justus est judex, tarditatem supplicii gravitate compensat. Dabit

Deus

Ieus his quoque finem. Tolluntur in altum,ut lapſu graviore ruant.
lec mirum mihi videretur, ſi improbi iſti, cum fundendo ſanguine
legio & Regiarum partium affinibus exſtirpandis libidinem ſatis
xpleverint, tunc mutua in ſe invicem converſa rabie alii aliorum
iolentia & crudelitate jugulati concidant. Sic fieri ſolet inter la-
rones, in quos Deus hoc pacto vindictam judicio juſto exercet,
um omnia jura proculcant, judiceſque alios non metuunt: quam-
uam raro eſt ſine metu ac motu tam truculentus animus, in cujus
bdita ſi penetrare viſu liceret, haud dubie ibi inquies perpetua,
ctus, vulnera, dilaniationes, cruciatus abſque fine cernerentur.
Quod ſi ipſi ſe non ulciſcantur aliquando, Dei tamen vindictam effu-
ere non poterunt. Virgam illi ſe putant, & vere, qua Deus do-
num Regiam alioſque multos caſtigat: ſed cum Deus modum ca-
tigationis impleverit, quid aliud exſpectandum, quam ut virgam
um odio abjiciat eamque flammis ultricibus male conſumat? Inter-
a Cromwellius, ille recti incurvator, juſtitiæ legumque perfractor
ræfractus, non aliter atque alter Achitophel, ex tripode ſuo ſub-
erraneo porrigit Parlamento conſilia atque auxilia, quæ illi propter
ucceſſum tanquam à Deo profecta opinantur. Sed quod de aleato-
e habet dictum vetus, id ipſum de ſcelerato parricida Regio me-
ius uſurparetur, eum, quanto eſt in arte ac Marte felicior, tanto
ſſe nequiorem; addo etiam, infeliciorem; quia fores meliori menti
occluduntur. Deus tamen, qui corda non tantum Regum, ſed &
populorum in partem quamcunque flectit pro arbitrio ut rivos aqua-
rum, largiatur hoc ipſis, maximeque ſubditis eorum, ut, poſtquam
multi jam pro delicto ſatis dederunt pœnarum, ab errore reſipiſ-
cant,quo ſeducti in Regem hujus Regis Patrem inſurrexerunt. Apud
nos quidem errarunt multi, maximeque ii, qui ſe ſolos pure Refor-
matos vocant, (attamen Puritani dici nolunt) qui palam Deum in
concione precabantur, benediceret armis Parlamenti pro religionis
cauſa juſte ſuſceptis. Nec defuerunt homines qui ſummopere læta-
bantur, cum Regi ſupremum appropinquare ſupplicium cernerent.
Quod facinus an ſimplici erroris nomine excuſandum ſit, haud faci-
le dixerim. Improvidi certe, ne dicam ſtolidi mortales qui religio-
nis prætextum maximis interdum ſceleribus obtendi non cogitant.
Quid vero hos noſtros Regiis partibus uſque adeo infenſos redde-
bat? An religionis diſcrepantia? At Rex reformatam palam cole-
bat. An diverſa regiminis Eccleſiaſtici ratio? Ita ſane. Nam (ut fe-
runt) hoc quiritabatur aſſidue Calvinus, quod Angli pavimentum
ſordibus hiſce immundatum reliquiſſent: cui ex adverſo reſponde-
bant præſules Anglicani, ita verrendam domum Dei, ne ſimul lapi-
des evellas. At quid hoc erat tanti, ut propter regiminis diſcre-
pantiam arma in Regem ſumi, tantum ſanguinis profundi, tot de-
decora patrari cuperent? præſertim cum ordo Epiſcopalis ſit anti-
quiſſimis temporibus ſtabilitus. Sed vero poſtquam Cromwellius
expulſo Domino atque ante fores miſerrime trucidato ipſe ad pa-
latium & regnum occupandum fertur totus, jam ira in miſericor-
diam converſa in multorum animis videtur. Vereor etiam, ne tem-

poris progressu id nostri isti magis agnoscant, si forte turbones Angli in nos aliquando furoris sui impetum convertant. Nam cum proxime illi Legatos suos ad Illustriss. Ordines nostros misissent, is qui litem in Regis caput intenderat, fuit trucidatus (quod tamen, quia quo id autore factum sit ignoratur, forte ferent excusatius): Legati, quanquam omnis Ordo convenerat, nihil tamen respo[...] exoptati hinc auferre potuerunt, quod indignissime tulerunt. N[...] que obscurum, cur Ordines tergiversati fuerint; quia jam nunciatu[...] erat Regem è Scotia in Angliam cum valido exercitu irruptione[...] facturum. Neque dubium est, quin ex eo ingentes iras animo co[...] ceperint feroces Martis pulli, quia hinc satis perspicuum erat, qu[...] Ordines Illust. in spe ac votis haberent. Quicquid sit, nunquam n[...] iis favere oportet, qui in legitimos rectores quocunque prætextu a[...] ma suscipiunt. Cæterum quod de rebus tuis privatis attinet, impr[...] mis de itinere isto instituendo, de eo dispiciemus, cum te præsente[...] nacti fuerimus. Si id matri tuæ allubescere queat, videor mihi v[...] dere aliquid, quamobrem hoc arbitrer vobis profuturum. Sceda[...] istas fac mihi fideli custodia asserves, ne in alienas manus, dum var[...] discursandum est, incidant. Studium Rabbinicum satis calide tra[...] ctamus, quamvis te iterum dissuadente. Video viros eruditos pa[...] sim Hebræorum testimonia afferre, quod certe non facerent, si n[...] nisi deliria istic haberentur. Tum quid vetat ex sterquilinio gemmas ex vasto mari margaritas, ex intimis terræ cavernis aurum colligere? Nam non omnia, quæ apud illos leguntur, adeo esse flocci facienda, id unum satis indicio est, quod non paucæ ibi sententiæ illustres appareant, quas literis Euangelicis intexere Christus haud dedignatur, usque adeo ut dicere ausint isti, quanquam falso, omnia Euangelii præclara dicta ex Thalmudicorum dispersis schediasmatis fuisse deducta. Quin tamen multa Christus ex populari sermone vulgatisque sapientiorum sententiis in usum suum transtulerit, neminem arbitror ambigere, cum & Paulus Apostolus Gentilium scripta, ubi instituto servire poterant, non fuerit aspernatus. Concedamus vero omnia ferme ipsorum scripta rancidis nugis oppleta: quid si hoc ipsum perquam utile est, ut ea, quæ affatim occurrunt, nugamenta detegantur, ad legis istius, oralis, quam vocant, & Rabbinorum vanitatem passim declarandam? Habent insuper multas vaticiniorum veterum de Messia expositiones optime cum sensu S. literarum Apostolico congruentes, quibus redargui possunt Iudæi hodierni, omnia in diversum trahere nunc soliti: ut hoc pacto illi suo aut saltem suorum jugulentur gladio; & fides tum Christi, tum Apostolorum, in citandis explicandisque Prophetarum oraculis ab omni calumniæ morsu luculente vindicetur. Vt jam mittam istas blasphemias, quas proterve in Christum Dominum evomunt (quæ causa nonnullos ab ipsorum lectione avertit) argumenta esse causæ in solidum desperatæ, quia cum homines justis rationibus destitui se animadvertunt, tunc maxime ad injusta eructanda maledicta prorumpunt. Neque tamen hoc me labore fatigarem, nisi & occasio invitaret valde opportuna, & nisi è re communi judicarem, ut inter nostros,

nostros, si non multi, at saltem unus & alter hac armatura ad veritatis defensionem uti possent. Infirmum fateor hoc armorum genus, sed tamen non propterea penitus negligendum, si non ad nostræ causæ fulcrum, saltem ut adversarios insultus avertere commodius possimus. Hos etiam conatus Deus, ut spero, promovebit. Vale mi amice. Hornæ, 1651, die VI Nov.

CHRISTIANO HARTSOECKERO,

ARNOLDVS POELENBVRG S. P.

Frederico-polin.

De itionibus mulierum ad Christi sepulchrum.

NOn insectabor, frater integerrime, eruditos ac pios eorum conatus, qui illam, quæ inter Iohannem & reliquos Euangelistas, ubi resurrectionis Dominicæ historiam contexunt, videtur discrepantia, ita conciliant, ut eam existiment unica mulierum profectione ad sepulchrum brevissime tollendam; nec aliam apud Iohannem, quam apud alios scriptores sacros excursionem statuendam, quamvis ille solam Mariam Magdalenam, hi complures alias fœminas commemorent. Non multiplicandæ sunt mulierum itiones, inquiunt, citra necessitatem, nec improbabile putant, si cæteri Euangelistæ conspirent, existimantes quamvis Matthæus duas, Marcus tres, Lucas quatuor fœminas exhibeant, in eundem tamen censum ac sensum conjungi Iohannem, qui unam producit Magdalenam, quia fœmina erat nobilis, quia Domini beneficentia propter dæmones ejectos septem illustris, quia præ cæteris pietatis studio fervens habebatur. Multa sunt alia ingeniose reperta ab iis, qui huic sententiæ patrocinium præbuerunt. Sed vero videndum nobis est, non modo quid verum esse possit, sed etiam quid se probabilitatis specie commendet: & curandum, non tantum ut iis, qui credunt Euangelio, sed etiam ut non credentibus satisfacere queamus. Sunt autem istiusmodi rationes judicio meo, quæ in illo diversarum narrationum contextu se offerunt, ut ne fidelium quidem mentes penitus acquiescere possint, si illa in unam profectionem contracta explicatio obtineat. Id liquere existimo primum de Maria Magdalena, deinde de reliquis etiam mulieribus: ex quibus prior illa ter, hæ posteriores bis sepulchrum videntur adiisse. Nam *primo* Magdalena cum dicit Apostolis, Ioh. XX. 2. *Sustulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerint eum*; nonne indicat aperte, nondum tunc sibi aut Angelos visos, qui Christum resurrexisse docuerant, aut Christum ipsum, quem illa omnium prima conspexit? Nam quod Vir magnus illam quia non crediderat, ita locutam putat, minime est probabile, præsertim cum postea Iohannes narret, eam, simulac Angelos & Christum vidisset, id Apostolis renunciasse. *Secundo* Lucas refert, Magdalenam & reliquas, quæ Angelorum verba ac jussa perceperant, comites dixisse, se Angelorum visionem vidisse: at se Christum vidisse non dicunt, quod tamen cur reticuerint, si verum fuisset, causa ulla justa non datur, nec eam posse dari confido. Id patet

ex *tertio*, quia Magdalena Christum vidit, visúmque complecti voluit & confestim rem detulit ad Apostolos. Nam quod Vir magnus arbitratur eam in fide vacillasse, atque eum esse spiritum credidisse, quia ab hoc complexu erat sermone Domini repulsa, id firmitudinem non habet, & ex eo refellitur, quia illa Angelis apud Lucam, & Christo credidit hoc loco; ut ex eadem, quam dixi, annunciatione apparet. Deinde idipsum de reliquis etiam mulieribus, quod ad minimum bis monumentum inviserint, probatu facile est, quandoquidem Matthæus, postquam narrasset, mulieres Angelorum jussa percepisse, subjungit, *Vt autem ibant ad hoc renuntiandum discipulis ejus, ecce Iesus occurrit eis, dicens*, &c. At apud Lucam, cum Angelorum visionem oblatam sibi fuisse commemorant, nondum eis Christus apparuerat, quia id, præsertim si Dominus hoc annuntiare mandasset, nequaquam silentio transmisissent. Ex his manifestum arbitror, quod illi adeo diversi casus ac sermones in unam omnes excursionem conglutinari non possint. In quam sententiam propensius adducor, cum considero, quam multa *πρωθύστερα*, quam multas ἐπανόδες, easque non probabiles constituere sententia sua cogantur, qui in adversum obnituntur. Est vero hoc ideo minus verisimile, quia hæc *πρωθύστερα* tribuunt Iohanni, quem tamen ab instituto aliorum Apostolorum ordine ita temere voluisse recedere nemo facile persuadebit, præsertim cum ipse postremo loco Euangelium scripserit, ac cæterorum ad se perlatos Euangeliorum codices comprobaverit, quod refert Eusebius hist. Eccl. lib. II. cap. XXIV. Adferunt quidem aliquid causæ, cur Iohannes ordinem inverterit, ne à mierculæ testimonio exordium confirmationis in re gravissima ducere cogeretur, quod ad fidei propagandæ stabilimentum nimis esset infirmum. Sed cum Christus ipse in resurrectione sua manifestanda hunc ordinem provide secutus fuerit, non est credibile, quod dilectus ejus Apostolus à sapientissimi Magistri præscripto recedere voluerit. Est etiam major in Euangelica expositione simplicitas, quam ut tam levia offendicula Apostoli extimuerint. Denique quamvis offensionis aliquod fuisset periculum, res tamen diutius in integro non erat, neque diversa narratione obliterari tunc poterat, postquam ii, qui antecesserant, Euangelistæ mulieribus primas partes in hoc glorioso conspectu attribuerant, quorum antecessorum Euangelia per varias nationes erant dispersa.

Ex his jam dictis haud difficile est ordinem indagare, quem nos in patefactione resurrectionis Dominicæ & in mulierum excursionibus legitime digerendis constituendum arbitramur. Maria Magdalena, quia zelo fervebat magis, cæteras illas cursu ad sepulchrum intenso antevertit, atque eo pervenit tenebris à facie terræ nondum dispulsis: Mox eodem cum accederent aliæ, illa sola ad urbem regressa Apostolis Petro ac Iohanni (horum enim duorum tantummodo mentio apud Iohannem) renuncians, id quod vidisset; *Sustulerunt*, inquit, *Dominum è monumento, & nescimus ubi reposuerint eum.* Deinde cum ad sepulchrum esset reversa, duobus illis Apostolis vel præviis vel comitibus, tum ei paulum digressæ simulque reliquis mulieribus oblata est illa visio Angelorum, qui Dominum resurrexisse

ſurrexiſſe nunciarunt : idipſum itaque Magdalena ejuſque comites ex Angelorum mandato Apoſtolis in urbe congregatis annunciant, quo jam reverſi erant Petrus & Iohannes, antequam apparuiſſent Angeli. Hujus tum apparitionis, tum annunciationis mentio fit apud Lucam XXIV. cap. Vbi Petrus re nova ut videtur audita excitatus, quæ delata eſt ad univerſum Apoſtolorum collegium rurſum ibi ſe ad ſepulchrum videtur contuliſſe. Tertio Maria Magdalena cum ad ſepulchrum tenderet, ſemota Paulum à reliquis, omnium prima vidit poſt Angelos Dominum ipſum referente Marco, moxque eadem ex ordine viſio duplex oblata mulieribus. Nam duplicem hanc, id eſt, Angelorum & Chriſti, factam eodem propemodum tempore, ex Matthæi & Iohannis conſentiente narratione colligitur. In hac conciliandi ratione illud fortaſſe incommodum alicui videri poſſit, tum quod mulieribus, inter quas etiam Magdalena, bis Angeli conſpecti fuerint, tum quod Petrus ſepulchrum bis inviſerit. Sed de Petro mirum non eſt, ſi quis ſpectet zelum ſupra cæteros flagrantem: neque de duplici Angelorum occurſu mirandum, cum duplex videatur fuiſſe mulierum excurſio; factumque id, quo magis confirmarentur; idque eo magis veriſimile, quia alia exſtant apud Matthæum, alia apud Lucam Angelorum verba. Nec vero mirabitur quiſquam, ſi Dominum non ſemel aut iterum, ſed ſæpius Apoſtolis apparuiſſe poſt reſurrectionem obſervet.

Quod ſi quis tamen hac difficultate motus alium conciliandæ hujus ἐναντιοφανείας modum requirat, exiſtimo eum non deeſſe magis forte ſuccinctum quam dedimus, quamquam præcedens eſt ſimplicior, omneſque diverſitates, quæ in diverſis Euangeliis apparent, judicio meo penitus exhaurit, & ita quidem exhaurit, ut & fidelibus ſatisfieri, & infidelibus os obſtrui queat. Veruntamen ſiquis viam brevem & expeditam magis deſideret, ea ſic complanari poteſt: Statuamus Mariam Magdalenam ejuſque comites ad ſepulchrum cum prima luce excurriſſe, ita tamen ut Magdalena magis præcipitato curſu ante alias ad ſepulchrum pervenerit & à ſepulchro diſceſſerit; interea reliquas, quæ illam ex parte comitatæ fuerant, incidiſſe in Angelos: inde factum eſſe, ut nihil de Angelis apud Iohannem duobus illis Apoſtolis ὀρθρίοις retulerit Maria, ſicut apud Lucam reliquæ mulieres omnibus ex illo caſu congregatis annuntiaverunt: Lucam tamen brevitatis cauſa ſolius Petri ad ſepulchrum excurrentis tantum meminiſſe, qui erat primarius & ſenior, eademque de cauſa Mariæ verba cum aliarum nunciatione conjungere, quamvis ea partis illius nuncii tantum particeps fuiſſet. Secundo ſtatuamus, Magdalenam, cum Petrus & Iohannes ad ſepulchrum vaderent, eos pone ſubſecutam, ac tunc illam & Angelos conſpexiſſe & Chriſtum, datumque paulo poſt videre utroſque aliis etiam mulieribus, vel iiſdem, quæ Mariæ antea adfuerant, vel, ſi ita videatur tibi, diverſis, quia iiſdem, qui ſepulchrum viderant Angeloſque audierant, animus revertendi non erat: niſi velis omnes mulieres excepta Magdalena ſimul Angelos vidiſſe, atque ex his alias mox ad Apoſtolos viſionem hanc retuliſſe, alias ex timore Angelorum dilapſas cir-

ca ſepulchrum ſe recollegiſſe, atque ibi, poſtquam Maria Magdalena vidiſſet, vidiſſe quoque Chriſtum; quod, licet tibi non improbetur, tamen vix videtur mihi probabile, quia Lucas eas ſatis apertè conjungit, & quia Angelica oratione recreatæ diffuſioris fugæ cauſam non habuerunt. Verum hac de re unuſquiſque noſtrum ſuo fruatur judicio. De Angelorum varietate, quos Lucas & Iohannes duos commemorant, Matthæus unum, nihil addidi, quia difficultas in eo perquam exigua. Nam aut diverſæ fuerunt apparitiones aut unus amborum nomine mulieres allocutus intelligitur, quia is legationis caput. Si quid in illa priore conciliandi via aut in hac poſteriore deſideres amplius, id, ſimulac opportunitas ſe offeret, ad me perſcribes. Libros, quos commodato expetis, mitto. Bellum, quod cum Anglicanis parricidis geritur, rempublicam noſtram miſerandum in modum afflictam tenet. Dabit Deus tempora meliora. Vale mi frater. Hornæ 1653. idibus Octob.

CHRISTIANO HARTSOECKERO,

STEPHANVS CVRCELLÆVS S.P.D.

Frederico-polin.

De itionibus mulierum ad Christi sepulcrum.

C*Hariſſime in Chriſto Frater & amice*,

Miraberis procul dubio quod tamdiu ad amicam tuam compellationem reſpondere diſtulerim, & quænam ejus rei cauſa fuerit ſcire avebis. Dicam paucis. Cum litteræ tuæ mihi fuerunt redditæ, aberat ab urbe noſter Geeſteranus, per quem indicaveras me tuto & commode meas reſponſorias ad te mittere poſſe. Interea dum præſtolor ejus reditum, contigit ut pro more purgaretur Muſæum meum, & litteræ tuæ una cum aliis chartis miſcerentur, inter quas difficile fuit poſtea invenire. Et cum inveniſſem, adverſa valetudo & aliæ occupationes, quibus fere continuo obruor, impedierunt non ſemel ne officio iſto quod à me poſtulaſti defungerer. Relegendo tuam diatribam, animadverti te nodum cujus ſolutionem fingis petere jam ipſum ſolviſſe; unde cogitatio illa ſubiit animum, aut te ſerio iſtud non petiiſſe, ſed potius ſpecimen mihi præbere voluiſſe tuæ in conciliandis Scripturis in ſpeciem pugnantibus dexteritatis, aut cupiviſſe ſcire an ingenioſa illa quam excogitaſti Euangeliſtarum inter ſe conciliatio ad meum palatum eſſet futura. Quicquid iſtius rei ſit, agnoſco meam tenuitatem, nec citra arrogantiam poſſem tibi opem polliceri, ubi præclara illa eruditionis lumina, Eraſmus, Beza, Maldonatus, Grotius non tulerunt. Sed quia nihil vetat quo minus poſt copioſam illorum meſſem, ſpicas quas non animadverterunt inveſtigemus, id exiguum quod in me eſt induſtriæ lubens etiam huc conferre ſum paratus. Velim ergo primum iſtud obſervari, Ioannem de cujus conciliatione in hiſtoria reſurrectionis Chriſti cum reliquis tribus es ſollicitus, non ſibi propoſuiſſe integram hiſtoriam texere in qua omnia bene inter ſe cohæreant, ſed tantum ab aliis prætermiſſa recenſere. Ideoque prima interpretu-

cu-

cura hic esse debet, Matthæum, Marcum & Lucam inter se conciliare (quod tibi non adeo arduum esse videtur.) Quo facto considerandum est quomodo ea quæ Ioannes addidit singula suis locis commode inseri possint. Sic nihil aut parum admodum difficultatis in illorum ἐναντιοφανείας tollendis superfuturum existimo. Experire id & non illibenter nisi fallor in meam sententiam concedes. Sane magni laboris non est id conciliare quod magna ingenia torsit, quomodo id quod Lucas & Ioannes dicunt mulieres venisse ad sepulcrum profundo diluculo & cum adhuc tenebræ essent, simul verum esse possit cum eo quod narrat Marcus, id factum esse exorto Sole (parum hic refert sive cum quibusdam legamus ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου. exoriente sole, sive ut vulgata exemplaria habent ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, exorto Sole; cum certum sit exoriente Sole non esse diluculum profundum nec tenebras) nempe facile est videre Lucam & Ioannem agere de tempore quo mulieres istæ ad iter se accinxerunt; Marcum vero de eo quo ad sepulcrum accesserunt. Nam cum Hierosolyma urbs esset admodum magna, & sepulcrum Christi aliquantulum saltem ab ejus pomæriis remotum, & mulieres aliæ alias forte sint præstolatæ, non potuit interea minus quam una aut altera hora abire, sicque à profundo diluculo & tenebris ad Solis ortum transitus fieri. Hic ergo nihil est quod prudentem & attentum lectorem remorari debeat. Vt neque in eo quod Matthæus & Marcus unius tantum Angeli faciunt mentionem qui mulieribus apparuit, cum Lucas & Ioannes duos fuisse diserte asserant. Nam qui unius meminerunt, non propterea censendi sunt negare plures uno fuisse. Sed unum nominare fuerunt contenti, quia unus tantum mulieres allocutus est. Nec refert quod Lucas & Ioannes tribuant illis in plurali quod locuti fuerunt. Nam per usitatam Scripturis & omnibus auctoribus synecdochen, quod unus eorum, qui simul idem negotium procurant dicit communi sociorum nomine, solet etiam reliquis attribui, quamvis tacuerint. Sed quod te videtur torquere est, quod cum Euangelistæ non dicant mulieres sæpius ivisse ad sepulcrum, talia tamen commemorent quæ vera esse nequeunt, nisi plures earum itiones agnoscamus. Ita est fateor, & tu ipse (mea quidem sententia) nodum vel potius nodos istos commode solvis, statuendo tres diversas mulierum itiones ad sepulcrum. Nec est quod de solutionis tuæ veritate diffidas, ideo quod doctissimi illi interpretes, quos consuluisti, unam tantum itionem mulierum ad sepulcrum agnoscant. Non enim tantum est diffidium inter vestras sententias, quin simul consistere facile possint. Istud solum observandum arbitror diversas istas mulierum itiones nihil aliud fuisse nisi accessus & recessus paucorum aliquot passuum in via quæ tota non patebat prospectui, sed ubi parietes, arbores, aut alia interjacentia, facile impedire poterant, quo minus quæ in propinquo fiebant animadverti possent. Imaginare tibi talem fuisse qualis est scena in theatro, ubi diversi anfractus & separationes faciunt, ut qui in propinquo sunt, procul abesse putentur. Sic nullo negotio concipies, quomodo singula ista quæ dissensus speciem habent, amice inter se conspirent. Ostenderem istud sigillatim in difficul-

difficultatibus à te motis nisi persuasus essem te meo ductu hic n
indigere. Cui adde quod tempore nunc destituar ad prolixum illu
discursum ingrediendum quem talis narratio postularet. Spero n
brevi te in his oris reducem visuros, & de his aliisque quæ ad com
munia studia pertinent per otium collocuturos. Quod vero n
tam cito tibi mittitur successor ac forte speravisti, inde fit, quod nu
los adhuc habeamus idoneos inter studiosos nostros qui istam pr
vinciam obire possint. Sed laborabitur in eo volente Deo dilige
ter, ne tu illic nimis diu contra animi propensionem detinearis. A
divi his diebus Deum Matrem tuam dilectam in quietem sua
transtulisse. Quod ipsius causa non puto ægre ferendum, quæ in pi
tate defuncta à Deo justo judice fidei suæ mercedem in cælis repo
tam habet. Sed vicem tuam doleo, quod ejus auxilio & consort
destitutus nunc quasi in solitudine vivas. Hortarer te ad patientia
in hoc acerbo casu, nisi scirem te diu ante, pectus tuum contra eju
modi tela munivisse. Oro Deum supplex ut te Spiritu suo consol
tur, & nobis incolumem multos annos conservet studiisque tuis
Ecclesiæ cui præes cumulate benedicat. Vale. Amsteldami 29 Ja
nuarii, 1654.

CHRISTIANO HARTSOECKERO

ARNOLDUS POELENBURG S. P.

Goudam.

De itinere in Brabantiam.

De libero arbitrio, reliquiis, idololatria Pontificia, &c.

NOn dubito, D. Hartsoeckere, frater integerrime, quin, qui in Brabantiam me una cum D. Engelberto ab Engelen amico nostro à nuptiis tuis profectum esse nosti, desiderium te teneat cognoscendi, quid in hoc itinere novi vel audierimus vel viderimus. Cum igitur eodem, quo nos ad navim deduxeras, di Dordracum pervenissemus, postridie non sine horrore vidimus conclave illud ubi habita quondam Synodus Nationalis decreta sua condidit, divinæ veritati & pietati adversa: ubi & nostros pridem Theologos summo horrore perculsos reminiscebamur, cum propter fidem Deo Christoque & Ecclesiæ debitam datamque, hominum quorundam decretis fidem denegarunt. Postero die navim denuo ingressi, vento & amne usi secundo, duodecim horarum spatio Antverpiam usque navigamus. In hoc itinere comites habebamus duos adolescentes Reformatos Pastores, alterum in Brabantiæ vicinia, alterum in ditione Buscodensi. Ex his nonnulla rescivimus nova, sed nihil nobis magis volupe accidit, quam cum nautam, qui Pontificius erat, audivimus forte cum iis de Prædestinationis decreto & libero arbitrio concertantem tam valida ex recta ratione intulisse argumentorum tela, ut, quo pacto ab ipsis repelli possent, assequi nequiverimus. Negabat obedientiam esse veram, nisi eam libere præstare possemus: negabat eam laude vel præmio dignam, si necessario exhiberetur. Cum illi regererent, nos in malo libertatem retinuisse, in bono præstando amisisse; ipse contendebat utrobique libertatem

obti-

obtinere, siquidem utrobique locum habeat præmium vel pœna. Nimirum hoc illud est ab Augustino decantatum, qui, licet alibi dissentiat, arbitrii libertatem negare tamen non est ausus; *Neque hic* (inquit, differens de libero arbitrio contra Manichæos) *libri obscuri scrutandi erant, unde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui id non faciat quod facere non potest: nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum?* Porro Antverpiæ cum cœnaremus, narratum est in proximam Dominicam instare festam quandam celebritatem, quod ossa quorundam martyrum, quæ dono Patribus Iesuitis Pontifex miserat, solenni pompa essent circumferenda. Cui festivitati cum adesse cuperemus, cepimus consilium alias interea urbes invisendi. Surgentes mane Mechliniam tetendimus, ubi incidimus in festum Mariæ Magdalenæ sacrum, quod præter cætera ibi magna veneratione celebratur. Fiebat processio, ut vocant: circumferebatur corpus Domini: vidimus passim procidentes in genua, nobiles, ignobiles, divites, pauperes. Obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit; tum propter stupendam idololatriam, qualis nobis merito videbatur; tum quia grave periculum non aberat, cum nobis panem adorare, quem esse panem aut vix panem oculorum omniumque sensuum consentiens fides demonstrat, religio esset. Subduximus nos sensim per adorantium projectas catervas, quasi rei, quæ agebatur, ignari. Video periculosum esse, siquis istis in locis versetur, non quod corpori sit adeo metuendum, sed animæ magis. Quid enim? cum homines cernimus rem brutam & mutam, non sensu tantum, sed etiam vita carentem divino cultu venerari; cum videmus eos adorare quod nesciunt, Deum colere incognitum, Deum non Deum: num obmutescere licet, nonne eodem nos zelo inflammari oportet, quo Paulus quondam succensus erat, cujus *spiritus excitatus esse dicitur,* cum urbem Athenarum dominam scientiarum, sed idololatriæ subditam conspiceret? At enim nihil hic concionator proficeret, inquies. Quid autem, si hoc idem Apostolo gentium idololatrarum debellatori in mentem venisset? Addes forte, metuenda vincula, verbera, carcerem, mortem. At Paulus nonne ad Areopagum ductus est? nonne captivus cum esset, libere veram religionem tamen defendit? Si illum hæc omnia non absterruerunt, num nobis charior esse vita salusque terrena debet quam Apostolo? nonne vestigiis hujus decessoris insistere pulchrum est? Verum ego in hoc scrupulo aut contexendo aut exsolvendo nunc non immorabor latius: redeo ad iter, quod inde Lovanium prosecuti sumus. Factum est in hoc itinere, ut in Eleemosynarii aut Pœnitentiarii cujusdam notitiam inciderimus, qui defuncti nuper Archiepiscopi vicem cum teneret, Bruxellas iter intendebat ad summum Ordinum Consessum, ac spe haud exigua frui dicebatur, fore ut mox in cathedram Archiepiscopalem subvectus demortui in locum surrogaretur. Is se nobis (ut in more est Iesuitis) valde comem præbebat: negabat se lætari schismatibus, quibus Belgica fœderata distrahitur: ostendebat se Iansenitis addi-

ctiorem,

Lib. de duab. animab.

Act. XVII. 16.

ctiorem, quos asseverabat non penitus assentiri Calvino, triplici[...] lato sententiarum discrimine, quo Iansenius ab ipso dissentiat. N[...]bis porro, quia resciverat de religionis controversiis nos cum vis doctis sermones cupere, promittebat summam in dicenda astru[...]daque sententia libertatem, si modo maledicendi procacitat[...] omitteremus. Lovanii cum in eodem essemus diversorio, ubi tu[...] commorabatur Principi Auriaco nostro qui erat à secretis Const[...]tinus Hugenius Dominus de Zulichem; mensæ nobiscum accumb[...]bant duo viri Ordinis Oratorii, (ex quo Ordine prodiit Cardina[...] Baronius) quibus sermonem injiciebamus de Iohanna Papissa, [...] sedem Romanam aliquando tenuerit, in cujus vel historia vel fabu[...] satis eos rudes videbamus. Advocabant istuc dein ex proximo cc[...]clavi adolescentem amplissima oriundum familia, qui istic cu[...] commilitonibus postrema nuptiarum quasi solennia agitabat, qu[...] esset proximo die in ordinem Cappucinorum inserendus. Mirab[...]mur nos, & illi quoque mirabantur, non id adeo, quod rem famil[...]rem desereret peramplam (hoc enim vulgare prædicabant) sed qu[...] homo juvenis assuetus deliciis, valetudine parum firma, ætate lub[...]ca in durissimum vitæ genus se sponte conjiceret. Sed, ni fallor, [...] proximo morbo, ex quo vix convaluerat, cum esset afflictus ac m[...]ser, eum in miserrimam monasterii sui nassam pertraxerant. Post[...] die mane deducti sumus ad bibliothecas, quas habent instructis[...]mas: convenimus etiam viros doctos, sed paucos, unum alterun[...]ve, quia plures ut compellaremus temporis angustiæ nobis non sin[...]bant. Cum uno præcipua nobis disputatio fuit, Seminarii Iesuiti[...] magistro, ni fallor, Domino à Vianen, viro docto & qui terse lo[...]quebatur, cum vulgus ipsorum lingua Latina utatur rustica plane [...] barbara. Cum D. Engelbertus sermonem de mutua tolerantia in[...]jiciens dixisset nostros haud temere quempiam propter religion[...] aut sententiarum in religione discrepantiam condemnare, id Pœn[...]tentiarius ille, cujus nomen ignoro, ea mente dictum acceperat quasi omnes in omni religione homines servari posse crederemu[...] Itaque ab illa quæstione disputationis exordium ducebatur, an nost[...] in sua quemque religione servandum statuerent. Negavimus d[...] Gentilibus, Iudæis, Muhammedanis nos id asseverare velle quos Dei justo judicio relinquimus, quod judicium in omni par[...]te exacte perscrutari non possumus, curiose rimari non debe[...]mus: tum quid nobis negotii cum iis, qui Christianum nomen refu[...]giunt? quid ni de his usurpemus Paulinum illud, *Quid mea* [interest *etiam de extraneis judicare? nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? de extra[...]neis vero Deus judicat.* 1 Cor. v. 12, 13. Cæterum de Christianis om[...]nibus non idem nos judicium ferre dicebamus, cum alios aliis lon[...]gius ab Euangelica veritate ac genuina pietate aberrare constaret omnium longissime à vero tramite recessisse Pontificios: cum hi[...] communionem coli non posse, quia quo pacto hi salutis æternæ com[...]potes fieri possent, nobis non liqueret: cum cæteris autem Christia[...]nis, qui errores istos repudiassent, facilius concordiam posse resarciri Ibi non admiratio, sed stupor ipsos invasit, quia nos non adeo long[...]

ab

ab ipſis diſſentire arbitrati fuerant: rogaruntque cauſam, & errores, qui nos tanto ab ipſis diſcrimine ſejungerent. Reſpondimus & alias eſſe cauſas, & hanc imprimis, quod in panis ſub miſſam adoratione nobis idololatria ab ipſis committi videretur; idololatriam autem, & quidem adeo manifeſtam ac fœdam, nobis juſtiſſimam ſecedendi cauſam præbere, cum Scriptura paſſim à regni cœleſtis communione idololatras excludat. Hic ego ſummopere exoptaſſem, ut in ipſam idololatriæ arcem invadere licuiſſet, atque oſtendere, quam clare ea ſe ſenſibus noſtris palpandam exhibeat: ſed ipſorum reſponſio ab hoc propoſito nos avertit, cum dixerunt; ſiquidem eos hoc nomine idololatras putaremus, nobis non modo Pontificios, ſed etiam Lutheranos condemnandos, qui nullo aut exiguo diſcrimine in hujus expoſitione dogmatis diſſiderent. Nos vero affirmabamus non mediocre inter utroſque diſcrimen intercedere, cum Lutherani panem eſſe, panemque non immutari ſub cœnam agnoſcerent: præterea, quod obſervandum imprimis, Lutheranos nec panem, nec illud, quod ex pane factum eſt, adorare: at hoc utrumque credere & facere Pontificios: immo contra tendere Lutheranos; cum variis modis demonſtrent, in cœna non procumbendum, licet Chriſtum pani ſubeſſe ac ibi præſentem adeſſe credant. Vrgebant illi contra Lutheranos, Chriſtum in Cœna adorandum, ſiquidem in Cœna ſit præſens: quod quidem nos neque negandum neque affirmandum putabamus, ſed ſufficere hoc nobis dicebamus, ſi illi non adorarent, neque ibi venerandum eſſe Chriſti corpus crederent: hac enim ratione ipſos ab omni idololatriæ macula præſtari impollutos. Itaque, licet vel maxime id, quod ipſi putabant, ex Lutheri ſententia ſequeretur, Chriſti corpus ibi venerandum eſſe, quia tamen ipſius diſcipuli neque conſecutionem hanc cernunt neque malum hoc, quod conſequi non vident, actu exercent, idcirco ipſos & ab idololatria immunes eſſe & à communione non ſemovendos, ſiquidem ad eam velint accedere. Addebamus nos idem tenere tum de aliis quibuſdam Chriſtianorum ſectis, tum de Contra-remonſtrantibus in Belgio noſtris, qui, licet doctrina ſua & Deum facerent ſatis aperte peccati autorem, & hominum animis ad omnem impietatem frena laxarent, tamen, quoniam hoc utrumque ex errore ſuo abſurdum profluere non animadvertunt, & quia non ex doctrinæ genio vitam inſtituunt, eos ad ſuſcipiendam nobiſcum concordiam invitari, à quibus alioqui quam longiſſime eſſet refugiendum. Ibi cœpit alteruter, vel quia offenſus erat quodammodo, vel quia Ianſenio addictus, negare, quod ex adverſaria doctrina pateat effici Deum peccati cauſam, &c. Id nobis tunc mirum videbatur, ſed poſtea mirabamur minus, cum intelleximus Lovanienſes Doctores Ianſenii ſententiam palam defendere: quamquam hoc ipſum ex pridianis D. Eleemoſynarii ſermonibus colligi ſatis potuerat, cum Ianſenii Auguſtinum negavit à Pontifice condemnatum, ſed articulos ſive capita doctrinæ nonnulla ex ejus libro male excerpta. Poſt ſerram diſputationis huc illuc reciprocatam, cum Lutheranorum cauſa prolixius eſſet agitata, convenit inter nos utrimque, ut, quia judicium hoc alios condemnandi

nandi esset fori potius divini, nos id in medio relinqueremus. Qu- rebant igitur, ecquid aliud in ipsorum doctrina culpandum habe- mus. Diximus, eo nos offendi maxime, quod contra verbi divi mandatum plebem à verbi divini lectione prohiberent. Quæsiv mus, nonne prohiberent: quia id fieri passim hic negant Pontific Illi vero id fieri confessi sunt, & fieri id propter gravissimam, ut st tuebant, rationem; neque tamen hanc confessionem ita accipienda illimitate, sed certa conditionum temperie circumscribendam. Pr mo enim Bibliorum Latinorum usum lectionemque omnibus pr miscue concedi: quod nos simpliciter inficiari poteramus, quand quidem id manifesto falsitatis arguitur, tum ex Pii IV indice libr rum prohibitorum regulisque ei additis observationibusque quib regulas illustrarunt, tum maxime ex praxi quotidiana, quæ doc Regularibus sive Monachis lectionem Vulgatæ Latinæ editionis nc sine cautione permitti. Negavimus autem eam concessionem alic jus esse pretii, cum maxima pars hominum Latina Biblia nec leg nec intelligat. Urgebamus, etiam aliis hanc facultatem eripi non d bere, ideoque vernaculos Codices cuivis nationibus procurand tradendosque. Quod illi promiscue non faciendum hac adhibita ra tione vel similitudine probare conabantur: ut, si quis arma sibi tra dita, cultrum, aliudve instrumentum in perniciem suam converte rit, non armandus magis sed armis exspoliandus est, ita, siquis ar mamentario sacro abusus sit, ex eoque instrumenta sibi in malun protulerit, huic præcavendum, ne in posterum obesse sibi ampliu possit. Multa ad respondendum apta succurrebant: nam nequ constat omnes eos aut abusuros esse lectione sacra, quibus hac ill interdicunt: tum ad abusum cibi tollendum, non penitus pabulum il- lud cœleste subtrahendum, aut fame enecandos homines, sed si aliqu per intemperantiam cibi potusque saluberrimo pastu abutantur, mo- nendos esse, ut donis sibi divinitus concessis ex Dei præscripto recte utantur. In id autem maxime incubuit nostra defensio (quia illi do- ctis lectionem Vulgatæ editionis concedi dixerant) ut respondere- mus, si plebejis usus sacri contextus adimeretur propter abusum, homines eruditos ab ea lectione multo magis depellendos, quia constat omnes ferme hæreses à viris doctis esse conflatas atque in or- bem dispersas. Unde illud deduceretur absurdum, Scripturam sa- crosanctam nulli esse usui & velut inutilem thesaurum humi recon- dendam, cum ea neque indoctis aliquid commodi, & doctis mul- tum incommodi afferret. Dixerant obiter, fœminam quandam nu- per ex Scriptura eam hausisse pravitatem, quod adulterium non esset habendum peccati locó. Sed cum adulterium clarissime veti- tum diceremus, eaque detorsio mentis obtenebrationem, non Scri- pturæ tenebras argueret, negarunt se huic objectamento velle insiste- re. Ad id autem, quod proxime opposuimus, responderunt, aliam esse rationem hominum doctorum & indoctorum: indoctos propter linguarum ignorantiam, & quia aliis ad interpretandum subsidiis destituuntur, non posse genuinam sacrarum literarum mentem asse- qui; doctos vero posse, quandoquidem certam habent normam, ad

cujus

cujus præſcriptum interpretationis ratio dirigenda eſt. Expoſcentibus nobis illam normam Patrum ſcripta protulerunt. Variis modis normam iſtam eſſe enormem demonſtravimus, ſiquidem nec omnes ſcripſerunt vetuſtiſſimi Doctores, nec omnes controverſias multoque minus hodiernas omnes attigerunt, & habent obſcuritates non leves, & inter ſe mutuo pugnant, & à ſeipſis interdum diſſident, neque ipſi pro norma haberi cupiunt, ſed palam reclamant, ſi quis ipſos ad tantum faſtigium extollat: denique id negotium omnium veterum monumenta pervolvendi ita prolixum eſt & operoſum, ut vix paucorum vita ſufficiat tantis laboribus exhauriendis. Quod poſtremum agnoviſſe videntur, cum expiſcabantur, nonne Eccleſiæ veteri credendum, nonne Auguſtini placita pro veteris Eccleſiæ receptis dogmatibus agnoſcenda ſtatueremus, cum manifeſtum ſit hunc vulgares in Chriſtianiſmo ſententias ſecutum, nulliuſque Catholici Doctoris diſſenſione oppugnatum fuiſſe: neque vero credibile eſſe, quod aut Eccleſia priſca ſententias de religione ſuſceptas ſubito mutaverit, aut, ſi Auguſtinus à communi Eccleſiæ judicio receſſiſſet, quod nemo ei ſe publice oppoſuerit. At certum eſt Auguſtinum in Prædeſtinationis dogmate & à ſe ipſo & ab Eccleſiæ vetuſtioris judicio receſſiſſe: tum negabamus nobis de Auguſtini mente in omnibus conſtare, cum multa ingentia conſcripſerit volumina: denique ſi conſtaret maxime, nos non poſſe dicebamus cujuſquam hominis, qui decipi ipſe poſſet alioſque decipere, ſententiam amplecti, niſi eam prius ad Lydium Scripturæ lapidem exploraſſemus. Ibi regeſſit Doctor ille collegii Ieſuitici, vobis itaque ſinguli homines conſtituent Eccleſiam, quoniam ſuo ſinguli ſtabunt judicio. Hoc inde effici non videbamus, exiſtimabamus ſingulis tamen pro ſe Domino reddendam rationem. Interea is Doctor evocabatur invitus & ægre ferens, quantum colligere poteramus. Eleemoſynarius vero; at Scriptura, inquit, cui vos vultis omnes adhæreſcere, obſcura eſt & diverſis diverſorum interpretamentis obnoxia. Nos eam inficiari obſcuram in rebus ad ſalutem neceſſariis: ille ex adverſo contendere, in neceſſariis etiam tenebroſam eſſe, immo de ipſa neceſſariorum neceſſitate controverſiam incidere, neque liquere, quænam in neceſſariorum cenſu eſſent reponenda: ut, cum de verbis Domini diſceptatur, *hoc eſt corpus meum*, Catholici ſenſum Eccleſiæ neceſſarium exiſtimant, Lutherani urgent ſuum, Calviniani cum Arminianis ſuum neceſſitatis opinione commendant. Nos contra ſtatuebamus, ex hominum diſſenſione non irrefragabiliter inferri Scripturæ obſcuritatem. Denique poſtquam rediiſſet Doctor ille qui abierat, colloquio noſtro finis eſt impoſitus, atque ita diſceſſum fuit, cum nos illis, illi nobis, pro humanitate utrimque præſtita gratias egiſſemus. Paulo poſt ingreſſi ſumus Academiam Lovanienſem, ubi vidimus frequentiſſimum Studioſorum confluxum, audivimus inuſitatos nobis honoris titulos, cum alii ex opponentium numero ſalutabantur doctiſſimi D. D. Baccalaurei, alii Licentiati. Vnus erat Licentiatus Theol. Monachus, quem in templo parochiali Mechliniæ audiveramus concionantem (alioqui enim templa ingredi non ſolebamus, ne

quod honoris signum sanctis ibi demortuis aut sanctorum imagi-bus exhibere cogeremur) qui peracri contentione tuebatur Donatistas, atque evincere conabatur eos, qui à Ministro hæretico essent baptizati, esse rebaptizandos. Tandem vero post aliquot velitationes ad incitas redactus, cum alia non succurrerent; probo, inquit, ex Augustino: moxque Augustini textum, non aliter ac nos Scripturas solemus, expendere ac pro instituto suo exponere cœperunt. Post meridiem Bruxellas devecti (ubi vidimus tantum Basilicam Gubernatoris, audivimus vero nihil narratu dignum) postridie Antverpiam tetendimus. Quo cum pervenissemus Dominica die, omnia ad pompam sive solennitatem illam, quam exspectabamus, præparata vidimus. Tria erant theatra erecta in viarum compitis, quorum primum repræsentabat Ecclesiam in terris militantem, alterum Ecclesiam in purgatorio laborantem; tertium, quod erat in loco sublime, in cœlis triumphantem. Postremum hoc animos nostros horrore quodam percussit, cum aspeximus ibi SS. Trinitatem triplici hominum viventium imagine repræsentatam, ac Deum Patrem in sublimi conspicuum sub forma decrepiti senis. Paulo infra Christum augusto loco considebat Maria Domini Mater: quod posteris minus male factum, cum alius (Masius, ni fallor) quondam stans velut in medio ambiguus quærere ausus fuerit, quo se verteret, ad Christumne an vero ad Mariam: alius, Bonaventura nempe, Psalterium totum fœdissime corruperit, ac loco Domini Dominam Mariam supposuerit, Christi Matrem non Christo tantum, sed etiam Deo Patri æquiparans. Sed Iesuitæ, qui hunc triumphum ornaverant, sapiebant magis, cum hanc subornatam Mariam subsellio infra Christum collocato imposuerunt. Vidimus interea ipsam quoque processionem quam vocant. In prima acie currus aliquot præcedebant ornatissime cum ipsis etiam equis instructi, quibus imposita erant simulachra Mariæ, Ignatii Lojolæ, Xaverii ex argento confecta. Alius vehebat digitum Iohannis Baptistæ. Sequebantur Iesuitæ Patres, gestantes humeris cistas quasdam bene ornatas, quibus donatarum reliquiarum thesauri erant inclusi. Aderat ipse Episcopus Antverpiensis, circumgestans (uti ferebant) spinam ex spinea Christi corona avulsam. Vtrimque solennitatem hanc comitabantur cives Antverpiani, facibus ac cereis ardentibus candentes in summo solis æstu, cum non diu ante fuisset solstitium æstivum. Multo alia, quæ narranda non sunt, quia vix sine tædio videri potuerunt, nedum ut prolixe nunc ea conscribam. Post illa solennia peracta concio est habita in Iesuitarum templo (quo & reliquiæ importatæ) à Patre quodam, non Iesuita, Melchiore van den Bos, viro diserto quidem, sed cujus concio tamen nervis destituebatur. Is præfatus corpora Martyrum Protasii & Gervasii circa A.C. 380. ab Ambrosio Mediolanensi Episcopo non sine miraculo reperta fuisse, quod & in somnio ei revelata fuerint, & ad eorum contactum *cæcus* aliquis *depulsis veteribus tenebris diem viderit* (verba Augustini de civit. Dei lib. XXII. cap. VIII.) dixit Patres etiam Iesuitas, ad hoc exemplum vetustum & laudatum, corpora sanctorum Martyrum solen-
ratio

ratione honorasse, eorumque memoriam celebrasse. Præterea adjunxit se hoc pacto sermonem exordiri propter Lutheranos, Calvinianos, aliosque novitios, siqui horum adessent forte, qui Martyrum reliquias, ut & imagines concremandas potius ignibus, quam ornandas honoribus putarent: at eosdem hosce Diaboli simulachra, sicubi erecta sint, nequaquam confringere, atque ita satis manifesto testatum facere, cujusnam sint patris filii, nimirum Diaboli, qui pater est tenebrarum. Colligere ex hoc specimine licet, quid deinde turbarum in illa declamatione concitatum sit. Arbitror hinc eum irritatum fuisse, quod Magistratus Leovardiæ ut nunciabatur Pontificiorum imagines in unum coacervatas subjectis publice flammis in cineres redegisset: qui nuncius tunc recens istuc advenerat. Postero die ibidem concionabatur Iesuita minus disertus, nec sapiens magis. Is mirari nonnullos posse dicebat, cum pestis grassaretur & hostis ingrueret, quæ res movisset Iesuitas Patres ad hæc solennia cum triumpho gaudioque celebranda. Respondit autem honores illos, qui Martyrum ossibus essent delati, in ipsas defunctorum, in cœlis nunc beate agentium animas redundare, qui pro gloria & autoritate sibi concessa pestem possint atque hostem ab eorum cervicibus ac mœnibus propulsare. Mox fabellam admiscuit, narrans urbem quandam Mesopotamiæ à Persarum incursu tutam fuisse, quamdiu Constantini jussu ossa cujusdam Episcopi Iacobi istic asservabantur: at his deinde à Iuliano Apostata alio asportatis, qui non hominis mortui cadavere, sed vivorum militum præsidio urbem communiendam jactabat, civitatem cum civibus incolisque tristissima internecione periisse. Movebat illam etiam quæstionem, unde constaret, hos, quorum nunc ossa honorifice in templum erant delata & sub altari recondita, esse martyres: in quo se valde hærere satis ostendebat, cum dixit ea iis in locis reperta, ubi piæ nonnullæ viduæ martyrum cadavera sepelire consueverant. Ita plebem imperitam fabulis nutriri confictis aut incertis, nullis Scripturæ locis erudiri animadvertimus, miratique sumus ac miserati summo cum dolore populi cum summa devotione assidentis deplorandum statum. Hæccine ad religionem pertinent, ossa mortuorum circumgestare, currus imaginibus, phaleris, pompa instruere, cereos accendere, imagines adaperto capite venerari, fabellas pro concione narrare? Hoccine est ἐπισκοπεῖν? hoccine gregem Domini verbo Dei pascere? nihil minus. Est vero conditio istorum hominum miseranda magis; quia, dum in hujusmodi quisquiliis ac nugis religio collocatur, id omne, in quo ipsa religio vere consistit, obliteratur ac pene obteritur. Fatebatur ibi matrona quædam ex nostratibus addicta Pontificiis, Papismum, si quidem in Hollandia se talem, ut istis in locis, conspiciendum præberet, pauciores multo habiturum cultores. Vere mihi nunc dicere posse videor, siquis semel spectaverit atque exacte noverit istas superstitionum vanitates, satis argumenti sibi datum arbitrabitur ad eas odio prosequendum. Iactant antiquitatem, eamque in erroribus quibusdam suis satis interdum speciose judicio suo comprobant, quamquam in multis eos antiquitati, & antiquos ipsis adversari Episco-

pius noster aliique ostenderunt, sed tametsi antiquissimus esset error, error esse non desinet. Vires quidem acquirit eundo per multa secula, ac pene invictum tractu temporis robur colligit perversa opinio, sed tandem tamen victrix ac domina erroris triumphavit veritas, triumphabitque magis ac magis, aspirante Deo Patre luminum qui tenebris illis discussis in æternum gratiæ suæ lumen omnes reducat. Vale mi amice. Dabam Hornæ. XII kal. Septemb. 1655.

CHRISTIANO HARTSOECKERO

ARNOLDVS POELENBVRG S.P.

Goudam.

An apud Pontificios publice sit concionandum: de simulachris Dei, de imaginibus comburendis, de reliquiis; an ex dissensu circa necessaria necessario oriatur schisma.

Video ex superiore mea epistola variam tibi quæstionum silvam suppullulasse, quas tibi ut brevissime dissolvam, efflagitas: Quæris, an existimem nobis apud idololatras in foro concionandum, sicut Paulus concionabatur Athenis. Quæris, an confringendæ sint aut comburendæ sanctorum imagines, item an illicitum putem adaperto capite templa Pontificia perlustrare; tum an mos antiquus reliquias venerandi ritum apud Pontificios receptum non confirmet aut saltem excuset, præsertim cum Iacobi, Iosephi, Elisæ ossa & Pauli sudaria, aliaque similia in causæ suæ patrocinium afferant: denique imprimis, ut uberius respondeam ad illud postremum D. Eleemosynarii objectamentum, cum ingereret Scripturam in rebus ad salutem necessariis non esse perspicuam, quia ne id quidem constat quid sit necessarium, & de eo disceptatur maxime, quod cognitu necessarium esse omnes concedunt, nempe, de sensu verborum, hoc est corpus meum. Postremo cupis, ut triplex illud inter Iansenitas Pontificios & Contra-remonstrantes nostros discrimen adjungam, ac breviter attexam quinque doctrinæ capita, quæ Pontifex Romanus Innocentius X, in Iansenii Augustino damnavit. Non deero tibi roganti; quamquam una epistola vix tam multijugæ responsionis est capax, & tu per te, quid respondendum sit, facile dijudicas.

Primum illud, quod quæris, arduum est sane, præsertim si eo sis in loco, ubi sine gravi vitæ periculo verba facere non possis: sic tamen in re difficili tutissimum arbitror, si statuamus laudabile esse, si quis eadem, qua Paulus quondam, alacritate succensus fiduciam arripiat publice homines à tenebris ad lucem revocandi. Quod imprimis fieri oportere censeo, si nos spiritus Domini occultis hortatibus intus exstimulet. Neque valde refragabor, si quis credat etiam nunc hoc Domini præceptum suo modo vigere, jubentis, ut omni creaturæ Euangelium prædicetur. Marc. XVI. Nonne enim hoc quoque tempore Deus vult omnes salvos fieri & ad veritatis cognitionem venire? Quomodo autem venturi sunt, quomodo credituri, si nemo fidem eis annunciet? non dubitandum itaque, quin multi Ionam imitati delatum sibi munus cum fide fiduciaque debita exsequi recusent. At enim non mittuntur à Deo, inquis, qui negotium tam

arduum

arduum exsequi possint: *quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Rom. x. quis etiam prædicationis fructus erit, nisi quis majoribus illis miraculorum aut prædictionum divinarum donis instructus ad prædicandum accesserit? fateor in hac re plurimum inesse difficultatis, fateor id nunc minus necessarium videri. Neque nunc dicere possumus, quod de se quondam Paulus, væ mihi si concionatus non fuero. Veruntamen nos quoque, ut Paulus, omnibus hominibus sumus debitores, Iudæis & Græcis? nonne Apollos & alii, Iohannes Baptista ipse, sine miraculis resipiscentiæ præconium susceperunt? nonne multis habita fides sine miraculis? Quanquam Deus apertis verbis speciatim, ut nunc Euangelium annunciet, huic aut illi non mandat; præcipit tamen id quodammodo, cum vult unumquemque sibi creditum talentum cum fœnore reddere: & mandare censetur occulte instigando ac dona tribuendo idonea, quæ huic operi inservire queant. Quod si quis tam excelso sit animo, ut hominibus vel à Deo vero vel à Christi cultu aversis Euangelii lucem inferre audeat, quis neget Deum huic gratiæ cumulatiorem mensuram ac miracula forte largiturum? Hæc si non largiatur tamen, quis neget Deum alia ratione pulcherrimis conatibus adspirare posse? Objicies leges, edicta, tribunalia, in veritatis præcones passim erecta. At hæc etiam obstarent iis, qui ad Gentes expresso Dei mandato mitterentur; & obstiterunt eadem temporibus Apostolicis. Quæ autem tribunalia adversus veritatem Dei prævaleant? Difficile quidem illud, sed quam pulchrum cum Origene de laurea ac laude certare, qui aliquoties Martyrii coronam ambiisse dicitur? Plus interdum moriendo proficimus quam vivendo, cum sanguis Abelis clamet etiam post mortem, & sanguis martyrum sit semen Ecclesiæ. Verum hoc loco duo imprimis Christi monita observanda existimem; alterum, cum dicit, *Ne date quod sanctum est canibus, nec projicite margaritas vestras coram porcis: nequando conculcent eas pedibus suis & conversi lacerent vos.* Matt. VII. alterum, cum Apostolos dimittens monet his verbis, *estote prudentes ut serpentes, & innocentes ut columbæ.* Matt. x. Quare, si videamus nobis cum porcis omnia calcantibus, aut cum lupis omnia oblata vorantibus, rem esse, satius esse crediderim, ut quis se ipsum istorum faucibus devorandum non objiciat. Neque tamen hic metui carnali nimium indulgere oportet. Cernimus, homines Pontificios, ut Chinenses aliosque Gentiles convertant, ad certissima pericula ac præsentem propemodum mortem proficisci? num illi plus audebunt pro falsa fide & superstitionibus sordidata, quam nos pro vera ac sincera? cum illi pericula non exhorrescant, nos pavide pertimescemus? Quis iste torpor noster, quam pudenda ignavia? Saltem æmulationis studium hanc nobis socordiam excutiat; quo referri queat fortasse illud, *Ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in nobis.* Vereor, ne qui forte sibi falso persuadeant Ecclesiam ipsorum esse vere Catholicam, quia illi omnibus Gentibus Euangelium promulgare conantur. Veruntamen non promulgant omnibus, neque si hoc facerent, inde liqueret, quod ipsi volunt, hanc Ecclesiam recte dici Catholicam, cum ne Ecclesia quidem penitus vera sit, tantum

abeſt ut dici poſſit Catholica quæ multimodis à veritate Chriſti c-
juncta eſt. Vt autem propius id attingam, quod hic maxime quæ-
tur, magnum procul dubio diſcrimen intercedit inter Gentilium
Pontificiorum idololatriam: præterea in locorum ratione inſig
prudentia eſt adhibenda. Mecum vero conſiderans, quæ ſit acco-
modata maxime via Pontificiis convertendis, illam præ cæteris -
grediendam duco, non ut in ipſorum aut foro aut viarum comp
concionemur, ſed magis ut nonnulli hinc ſubmiſſi in ædes eorum -
miliaritatemque ſe prudenter inſinuent, atque hoc pacto occaſion
quærant verbum Dei in animos vel occulte vel palam inferen
quod quidem Adverſarii ipſi ſedulo in diſſeminandis erroribus c-
ſervant, quorum exemplo nos moniti atque expergefacti totis vi-
bus in propagandam veritatem incumbere debemus. Sed dum a-
verſis inter nos certaminibus ipſi collidimur, labaſcit ſacroſancta r-
ligio, franguntur nobis vires, creſcunt eæ magis & augeſcunt Adv-
ſariis. Deus annuat propitius eorum cœptis, qui id ſibi ſtudio h-
bent, ut diſtractos animos concordiæ vinculo conglutinent. Hu
voti ſi quando compotes facti fuerimus, facilius ad veritatem a-
plectendam adduci ſe ſinent alii, qui nunc adverſantur, quia hac-
nus illi nulla re magis quam noſtris diſſidiis offenduntur.

De imaginibus vero quod ſcribis, de eo, quod ad Dei ſimul-
chrum attinet, haud magna controverſia eſt, ſiquidem in Colloqu
Poſſiaceno utrimque convenit, imagines Dei non eſſe fabricanda
nec Synodus Tridentina commendat ſimulachra Dei, ſed Chriſt,
Mariæ, ſanctorum. Quo magis miror Ieſuitas in illo triumpho pr-
duxiſſe viventem ſenem, qui nobis quaſi Deum exhiberet. Vident
hoc idcirco feciſſe, quia homo ad imaginem Dei conditus dicitu
& quia Deus, ut ſenex grandævus, *antiquus dierum*, apud Dani
lem repræſentatur. Sed prior ratio ſi pondus habeat, magis etiam a
Anthropomorphitis in ſuas torquebitur partes: at vero conſtat nc
corporis, ſed animæ & divinæ mentis reſpectu nos Dei imagine
exprimere. Nego etiam Danielem id exemplar nobis ad imita
dum efformandumque proponere, cum ne imitari quidem poſſimu
divinum ſplendorem, quo *Antiquus dierum* circumdatus effulſit. In
mo, etiamſi hoc fieri quodammodo poſſet, non liceret tamen ull
prætextu Dei interdictum eludere, quo præcepit diſerte, Deut. 1
15, 16. ne quis ſibi maris aut fœminæ effigiem attribuat. Quid quo
Gentiles à Deo in reprobum ſenſum traditi dicantur, quia *mutaru*
gloriam incorruptibilis Dei in ſimulachrum imaginis corruptibilis homini
Rom. 1. 23, 24. De Chriſti vero & Sanctorum imaginibus ita ſta
tuamus, eas neque fieri oportere, ne plebs in errorem abripiatur
imaginem ut ſanctos ipſos colens, cum ne ſanctos quidem religio
colere liceat; &, ſi efformatæ imagines per religioſam veneratione
in abuſum vertantur, eas neque deturbandas tumultuoſe puto, quo
in prima Reformatione factum nonnullis in locis, nec publice flagr
cædendas, quod Harlemenſes noſtros ab Albano obſeſſos feciſſe au
tor eſt Strada, nec manu carnificis comburendas, quod Leovardi
factum eſſe retulimus (quod verum eſſe etiam hic audivi pr
certo

certo)quia hæc omnia ad animos exacerbandos magis quam allicien-dos comparata ſunt. Veruntamen ſi populus improvido interdum zelo effervеſcat, aut Magiſtratus legitimus, ad quem religionis curam pertinere nos docet Ioſiæ Regis exemplum, hòc officii ſui eſſe ſtatuat, ut idololatriam aut ritus idololatricos publice cum ſcandalo vagari non ſinat, quis populari indignationi, quis Magiſtratui non condonandum aliquid cenſebit? Nolim verò id à plebe patrari, ſed à Magiſtratu potius ſecundum leges conſtituto. Nonne enim Moſes vitulos in Iehovæ honorem erectos flammis ſubjectis concremavit, eoſque redactos in cinerem per flumen diſſipavit? Nonne Rex Ioſias ſerpentem æneum, cum eum populus nimia veneratione proſequeretur, combuſſit? Nonne eodem ardens zelo Severus quondam Maſſiliæ Epiſcopus A. C. IↃC. cum imagines adorari videret, eas proliminari & confringi voluit, licet hoc nomine reprehenſus à Gregorio I, his verbis, *Et quidem zelum vos, ne quid manu factum adorari poſſit, habuiſſe laudavimus: ſed frangere eaſdem imagines non debuiſſe judicamus.* lib. VII. epiſt. CIX. Scio quid vulgo regerant ii, qui imagines adornant, ne dicam adorant: primum, ſe non adorare, ſed ſimpliciter colere imagines cultu non in ſimulachra, ſed in Sanctos ipſos directo. Verba hæc ſunt, quibus facta ſimplicis plebeculæ ſæpe non reſpondent. Quanto præſtabilius, ut res non neceſſaria ipſis etiam fatentibus tolleretur, ne & domeſtici ipſorum ſeducerentur, & ii, qui ſunt extranei, offenderentur graviſſime? Tum quis olim Gentilis, qui hoc velamine idololatriæ ſuæ fœditatem obtegere non potuerit? Apud Clementem ita loquuntur Pagani, Recogn. lib. V. Nos „ ad honorem inviſibilis Dei imagines viſibiles adoramus. Et Aug. „ in Pſ. CXIII. conc. 2. Videntur autem ſibi purgatioris eſſe religionis, „ qui dicunt, nec ſimulachrum nec dæmonium colo, ſed per effigiem „ corporalem ejus rei ſignum intueor, quam colere debeo. Et Lactan-„ tius lib. 2. Inſtit. div. c. 2. Non ipſa (inquiunt, Gentiles nempe) ti-„ memus ſimulachra, ſed eos ad quorum imaginem ficta & quorum „ nominibus conſecrata ſunt. Pontificii vero ſatis ſeipſos liquido redarguunt, cum Virgini Aſpricollenſi, Hallenſi, & alibi erectis imaginibus miracula tribuunt, eaque de cauſa itinera religioſa ſuſcipiunt.

Satis arbitror patere, quod licitum nobis non ſit adaperto capite, quaſi honoris cauſa, templa Pontificiorum ingredi. Nam non à crimine tantum, ſed etiam à criminis ſuſpicione atque à ſpecie omni nos abeſſe oportet, ut graviter monet Apoſtolus 1 Theſſalon. V. 22. Hac de cauſa cum Iulianus Imperatorias imagines in militum conſpectu collocaret, illi quidem eas honore civili dignati ſunt, ſed mox animadverſa fraude, quod ſimulachra Deorum admiſcuiſſet, etiam Imperatorias honoris aliquo ſigno afficere recuſarunt, ne mali ullam ſpeciem præberent. At enim Naamani Syro ab Eliſæo Propheta conceſſum dicis, ut, quoties Rex humeris ejus incumbens in templo Remmon idolum adoraret, ipſe quoque officium Regi exhibens una procumberet. Sed hi homines peſſime viri pii exemplo abutuntur. Hic enim ab idolis converſus vovet ſe poſthac ſoli Deo Iſraelis ſacra facturum: deinde mulos duos terræ ſan-

II *Reg.* V. 17. 18.

ctæ glebis onustos avehit, in quibus adorans postea consistat, ne po lueretur, si in terra profana Deum sanctum colere institueret. Er hæc tanquam clara vox, qua confitebatur se idolis in perpetuum v. ledicere: quam vocem non edunt, qui nunc simulachris venerati nis externam similitudinem produnt in templis. Quid vero, si hc privilegio speciali permissum fuerit huic Ministro Regio, num pr pterea credemus ab universali regula, qua omnis mali species proh betur, nos ipsos emancipatos esse? Quid si hoc toleratum, non pr batum fuerit à Deo, & quidem in illo toleratum homine, qui tant quanta nos sumus, luce collustratus non fuit? Toleravit etiam De in Israëlitis nonnulla, quæ nobis imitanda non sunt, quia Christus diserte prohibuit. Certe nemo negabit tutius abstineri.

Ex iis, quæ superius dixi, manifestum est reliquiarum cultum ir ter nefastos ritus reponendum, cum ne sanctos quidem, quorum ist reliquiæ dicuntur, religiose venerari liceat, post mortem præsertim cum nos nec norint nec curent, nec nosse aut curare possint: secu dum illud Prophetæ, *Tu enim pater noster, Abraham autem nescivit nos & Israël ignoravit nos: tu Domine pater noster, redemptor noster, à seculo no men tuum.* Iesa. LXIII. 16. Itaque errant, si existiment sanctos de mortuos pestem exstinguere, bella depellere, preces passim exaudi re, si reliquias suas in terra coli observent; cum eos non liqueat re rum humanarum notitia præditos aut potentia nos adjuvandi instru ctos esse, immo liqueat ipsos utraque destitutos. Mitto jam quod i Sanctorum censum adscribant eos qui aut sancti non fuerunt, ut Ca tharina Senensis, aut exstiterunt nunquam, quales feruntur passin S. Longinus, Martialis, Ursula, Catharina Costi filia, aliique. Mitto, quod Sanctorum aut Martyrum corpora quæ sint, aut ignorent, aut prorsus ambigant. Mitto, quod reliquias in immensum accumulent vane confictas, idque in cruce conspicuum, cujus omnes, quæ ostentantur partes, si quis in unum locum congerat, ingentem navim onerariam implere possit Erasmo judice. Mitto quod honos ille nihil habeat cum religione commune, penitusque mundanam pompam resipiat, cujus rei nos testes sumus oculati. Quod si constiterit eum virum fuisse insigni pietate cæteris hominibus prælatum, cujus nobis ossa traduntur; non prohibeo, assentior etiam, si quis hæc modeste, honeste, honorifice, cum quadam pia virtutum recordatione aut commemoratione in loco apto recondantur: sed absit veneratio, pompa, superstitio, ne religio Christiana, qui cultus est maxime rationalis Gentium Apostolo teste, Gentilibus, Iudæis, Muhammedanis ludibrio exponatur. Sic ferunt Genevæ ante lucis exortum cervinum membrum pro Antonii brachio, & pumicem aridum pro Petri cerebello in veneratione habitum fuisse. Nullus vero mos quantumvis antiquissimus (hunc tamen antiquum esse non liquet, cum demum Augustini ævo irrepsisse aut inolevisse videatur, quamquam Augustini loca quædam sunt dubia) nullus mos, inquam, errorem veritatis jure donare potest aut debet. Notant viri eruditi, in nullo Conciliorum antiquitus habito præscribi, ut Sanctorum reliquiis veneratio præstetur, nisi in lateritio illo Lateranensi, quod cele-

celebratum annis tunc lapsis supra millesimum ducentis & quindecim. Miracula ad reliquias facta perhibent; sed, si hoc verum sit, num ad piscinam pecuariam Bethesdam cultum religiosum exercendum putabunt, quia istic edita miracula celebrant Scripturæ. *Iacobi ac Iosephi ossa veneranda* fuisse ne ipsi quidem dixerint, cum eos in limbo Patrum ante Christi resurrectionem fuisse contendant. Idem *de Elisæi ossibus* statuendum, ad quorum contactum miraculum editum sacræ literæ commemorant, honorem iis exinde habitum aut habendum nusquam referunt: neque hoc præscribi potuit, si illud teneatur de serpente æneo quod dixi in cineres redactum, quia honoratus; licet ad ejus aspectum innumera sint edita miracula. Si umbra Petri eos, quos attingere potuit, sanavit; si sudaria & semicinctia Pauli fuerint ad ægrotos delata, ut sanarentur; non tamen vivis propterea honos religiosus est habitus: quanto igitur minus mortuis habendus? Immo siquis viventibus deferre voluit, & Paulus & Petrus acerrime reclamarunt. Ne jam illud addam, ipsos cultu hoc etiam eorum ossa complecti, quos ullis claruisse miraculis incognitum est, immo cognitum eos non claruisse. Vides, quam illa nullo negotio refutentur.

Venio nunc ad eam quæstionem, quæ est omnium forte gravissima, nimirum, quomodo Scripturæ sua possit constare perspicuitas in omnibus ad salutem necessariis, cum non modo de necessariis, sed etiam de necessitatis ratione inter nos discrepemus; quod illi ex diversa expositione verborum, *hoc est corpus meum*, educi posse putant. Est enim & sententia interpretantium diversa, & suam singuli necessariam ducunt, aut si non omnes, saltem aliqui; atque ita non modo quid verum sit, sed etiam quid necessarium, disceptatur. Vnde aliud etiam absurdum sequi confirmant, necessariam Ecclesiæ divulsionem, si quisque id, quod necessarium credit, ad secessionem aut scissionem in Ecclesia faciendam sufficere constituat. Equidem fateor videri hanc non levem difficultatem, sed neque insuperabilem tamen. Nam primo multi non absurde existimare videntur Deum pro sua misericordia & æquitate damnaturum facile neminem, qui, postquam justam adhibuit diligentiam in quærenda veritate, tamen in errore etiam gravi perstiterit. Aut enim errantem, si probus sit, errore liberabit, sicut promisit ad Philip. III. 15. *Si quid aliter sentitis, hoc quoque vobis Deus revelabit*: idque demonstratum dedit in Paulo, cui, licet Ecclesiæ persecutor fuisset, quia tamen secundum legem irreprehensibilis vixerat, & quia ignorans id fecerat ἐν ἀπιστίᾳ, gratia & misericordia divinitus benigne concessa est. 1 Tim. I. 13, 14. aut, si in errore permaneat, unde se expedire nunquam possit, non propter eam certe causam Dominus ipsum condemnaturus videtur. Si enim condemnet, alia suberit causa, peccatum voluntario commissum. Nam quomodo aut peccat vere aut damnari merito potest is, qui errat non sponte, sed invitus? præsertim si ex Scripturæ verbis, bene tamen perpensis, improvidus hauserit errorem. Sic nonnulli fortasse Pontificii servabuntur, qui, quamvis idololatria se polluant judicio nostro, tamen probitatem

colunt, & errare se nesciunt, idque si sciant, deserere falsitatem c-
piunt. Attamen si quis non ausit huic penitus responsioni insister,
partim quia videmus multos Scripturas maligne in suam *pernici*
posse detorquere, quod fieri interdum docet Petrus Apostolus epi
II. cap. III. 16. factumque id in Molochitis idololatris, ali
que; partim quia erroribus Pontificiis, cum & oculorum & alioru
sensuum judicio palam refellantur, vix eis probabile aliquem prob
tatis ac veritatis vere ac prudenter amantem adhærescere consta
ter posse: secundo respondetur, homines perversos, ut possunt e
quæ clarissimam habent veritatem, in falsitatis speciem converter
sic etiam illa, quorum est perspicua necessitas, dissolvere ac non n
cessaria dicere. Neque propterea quicquam vel perspicuitati Scr
pturæ vel necessitati sacrorum dogmatum decedit. Quid enim?
quis ex antiquis Philosophis contendat nullum dari motum, nive
non candere, ignem non calere, num idcirco earum rerum aut ver
tas aut perspicuitas in dubium vocabitur. Si quis Carneades denu
nunc contra justitiam dicat, ullumne inde periculum honestati a
justitiæ creabitur? ideone statuendum non esse perspicuum, quod
honeste vivendum? est vero hoc adeo manifestum, ut idipsum om
nium hominum cordibus inscriptum testetur Apostolus, ad Rom. I
14, 15. Nec mihi nunc objeceris merito, quod Pontificiorum erro
Scripturæ verbis innixus sit; quandoquidem nihil mirandum est
cum homines vel sensus vel rationis lucem sibi insitam possint v
corrumpere vel suffocare, eosdem posse Scripturæ sensus depravar
perspicuos. Dicuntur quondam Ophitæ exstitisse hæretici, qui exut
honestate in publicum prodibant nudi, quod ea primorum parentum
antequam à serpente erant seducti, fuisset integritas. Ecquis ea d
causa credet non manifestum, quod vestis assumenda sit, cum Deu
ipse primos parentes propter honestatem tuendam vestitu circum
dederit, unde Origenes Deum dixit primum pellionem. Patet igi
tur posse fieri, ut id, quod perspicuum est, in controversiam traha
tur, immo etiam ut necessarium quod est, contradicentium libidin
exponatur. Sed vero si hoc fundamentum inquis jactum stabilitum
que permaneat, jam quisque suam facile sententiam pro necessari
obtrudet, jam schismata gliscent & augescent indies, cum propter
necessarium sibi dogma singuli novas erigent Ecclesias, jam nihil re-
medii residuum manebit ad conservandam corporis Christi unita-
tem. Hæc sane est eorum oratio, qui ab Ecclesiæ aut potius unius
Pontificis Romani judicio omnium dogmatum & veritatem & per-
spicuitatem & necessitatem suspendunt. Sed primo gravissima om-
nium quæstio, quis ille sit summus controversiarum judex, ab ipso
Pontifice nequit decidi, cum de sua causa judicare non debeat, sed
ea decisio privato uniuscujusque judicio reliquenda est, quod poste-
rius ne ipsi quidem Pontificii negare possunt. Id igitur si in re maxi-
ma faciendum, quid ni etiam in minoribus admittendum est? & si
hinc schismatum metus ac prope necessitas, quid ni & illinc gravius
periculum in re magis ardua imminebit? nec tantum periculum ad-
est, sed etiam res ipsa, cum alii Concilio, alii Pontifici, alii Concilio,
cui

cui præest Pontifex, hunc principatum non sine gravi dissidio deferant. Vnde liquet inter ipsos etiam de re necessaria, quam necessariam fatentur, esse dissensum. *Deinde* si hoc judicium Pontificis arbitrio deferatur, an tunc de necessitatis ratione exactius constabit? Nihil minus; cum palam sit eos vel falsa interdum pro veris vel exigui ponderis dogmata pro necessariis habuisse. Victor Episcopus Romanus nonne propter celebrationis Paschatis diem, quam ex incerta traditione definivit, adversantes sibi Orientis Ecclesias & Episcopos Asiaticos ut hæreticos proscripsit? Stephanus ibidem Papa nonne Ecclesias Africæ ac totius Orientis communione privavit, propterea quod hæreticos conversos iterum sibi baptizandos statuerent? Quid de aliis referam compluribus? Autor est Ioh. Aventinus, lib. III. Annal. Bojor. Vergilium quendam Mathematicum, apud Germanos Episcopum, hæreseos fuisse damnatum, quia Antipodas esse confirmabat. Paulus II, hæreticos pronunciavit omnes, Platina referente, qui Academiæ nomen vel serio vel joco proferrent. Benedictum XII, ferunt commentum illud de vulneribus sive stigmatibus Francisci Bernardonici inter fidei articulos recensuisse. *Vide bullam Papa. lib. Conformit. fol. 234. col. 3.* Pius V, reliquias etiam venerandas esse, ut alia mittam, inter necessaria reposuit. *Tertio* non certum est necessario oriri schismata, etiamsi in rebus necessariis sit oborta dissensio; si quidem in his etiam, si non prorsus desperatus sit error, tolerantia exerceri queat: quod quidem fecisse Paulum Apostolum apparet, cum toleravit, atque etiam, ut dilectos fratres, salutavit Corinthios, qui resurrectionem mortuorum, necessarium maxime caput, abnegabant. Similiter ante illam Berengarii palinodiam, ad quam à Gregorio VII compulsus est, illi qui Eucharisticum panem in Domini corpus transformari credebant, & ii qui asserebant contrarium, in eadem diu communione vixerunt. *A.C. 1078.* Idemque nunc forte de Pontificiis existimandum esset, nisi Concilii Tridentini autoritas, & Papæ quam tribuunt irrefragabilis dominatio spem omnem nobis medicandi erroris adimeret. *Postremo* si concedamus fieri vix ac ne vix quidem posse, quin schismata suppullulent: quid tum? Nonne Scriptura testatur, necessarium esse, ut veniant scandala: & tamen unicuique pro sua parte cavendum esse, ne alios offendat infirmos, liquet ex addita comminatione, *Veruntamen væ homini illi per quem offendiculum evenit.* Matt. XVIII. 7. Similiter Paulus I Cor. XI. 18. *Oportet etiam hæreses inter vos esse* (hæreses autem *dissidia* dixerat σχίσματα versu antecedente) *ut qui probati* sunt (id est, à dissidiis abhorrentes) *manifesti fiant inter vos.* Ac mihi quidem cogitanti, cur Dominus eam salutis viam instituerit, unde schismata facili negotio profluunt, non una videtur hujus constitutionis ratio dari posse. Prima ac præcipua ex verbis Apostolicis jam proxime allatis elucescit. Alteram puto, quod hinc zelus & æmulatio oriatur in populo fidelium, dum alii aliis in religionis studio ac virtutum stadio præcurrere conantur. Est hæc æmulatio non vituperanda, si ab odii ac malevolentiæ caligine emundetur. Hinc Deus etiam Gentes ad Euangelii communionem evocavit, ut Judæos ex æmulatione ad fidem suscipiendam accenderet. Nec unquam

quam magis deplorandus fuit Eccleſiæ ſtatus, quam dum ab ar[...] Chriſti octingenteſimo ad decimum quintum uſque ſeculum in a[...] pace & ſupina ſecuritate unanimiter dormivit. Tertia ex hac q[...]que re promanat utilitas, nempe, quod multiplex atque indefe[...] Scripturarum lectio exinde viguerit, quæ negligebatur antea [...] veluti in ſepulchro defoſſa deliteſcebat. Nunc itaque rivi ſcient[...]rum per omnes terras dimanant, & theſauri ſapientiæ paſſim eff[...]diuntur ab hominibus indoctis pariter & doctis. Iam enim Hier[...]nymi dictum de Scriptura verum comprobatur, quod in ea & e[...]phas natare & ovis in ſicco ambulare queat. Sic Deus novit ex t[...]nebris lucem formare, ex diſceptatione ſcientiam, ex æmulatio[...] probitatem: idemque rogandus Deus precibus quotidianis, ut nob[...] & hæc bona conſervet, & ex diſſidiis pacem redonet. Antequa[...] deſinam, illud addendum & accurate conſiderandum imprimi[...] quod Pontificii nunquam evincent, inter eos, qui ſoli S. Scriptu[...] adhærent, ullam fuiſſe Eccleſiam aut ſaltem permanſiſſe, quæ ul[...] parte veritatis ad ſalutem omnino neceſſariæ caruerit, aut quæ in[...]vitabilem damnationi errorem diu tenuerit ac retinuerit. Non eni[...] fieri videtur poſſe, ut complures homines, qui junctis animis ac v[...]tis pia mente ad fontes ſacros accedunt, errore maculentur adeo ex[...]tiali, ut animæ ſalus neceſſario intercidat: aut, ſi nonnulli ad ex[...]guum tempus labantur, certe, niſi malitia acceſſerit, error brevi ev[...]neſcet, quemadmodum craſſi vapores exoriente ſolis fulgore pa[...]latim diſpelluntur. Quod ſi Pontificii nunc, miſſo traditionum jug[...] & excuſſo Papæ dominio, ſolis ſacris literis ſe fidemque ſuam ad[...]ſtringerent, non eſt dubitandum, quin errori ſuo tam palpabili & craſſo, quem in S. Cœna tuentur, temporis lapſu uſque melior[...] docti renunciarent. Illud vero ex ſuperiori epiſtola haud dubie per[...]ſpicuum eſt, omnes, quæ à Papatu ſeceſſerunt, Eccleſias, interqu[...] eas ipſam etiam Lutheranam, ſententiam ſuam de S. Cœna ſic ex[...]ponere, ut nulla propter errorem in ſalutis amittendæ diſcrimen in[...]currat.

Reſponderem nunc etiam ad alia abs te requiſita; ſed, quia Bull[...] iſta Pontificis non eſt ad manum, & quia nunc temporis anguſti[...] impedior, alias tibi melius ſatisfecero. Nec deerit tibi in veſtra ur[...]be iſtud exemplar videndi copia. Mittes mihi decreta Synodorum Orientalium, habitarum ſub Cyrillo Berrhöenſi & Parthenio Pa[...]triarchis Conſtantinop. quibus ſententia abſoluti decreti damnatur. Mittes etiam miſcellanea Fulleri. Vale, mi frater. Hornæ III Nonas Sept. 1655.

CHRI-

CHRISTIANO HARTSOECKERO, ARNOLDVS POELENBVRG S.P.

Goudam.

Articuli Ianſenii ab Innocentio X damnati.

De ſententia Amyraldi.

Valetudo mea, licet ex proximo itinere aliquomodo recreata ſit, tamen multum ex priſtina infirmitudine retinuit, ut verear interdum, ne in eaſdem recidam anguſtias. Non ſoleo medicos aut medicinam adhibere, quod tu ut faciam mones, quia imbecillitas opem medicam vix admittit, & ſpes potiſſima in Deo. Adhibendus victus etiam pertenuis. Adeo illud verum animadverto, quod olim à Celſo proditum; multi magni morbi curantur abſtinentia & quiete. Id imprimis obſervandum iis video, quibus deſidendum eſt jugiter domi, quanquam minime ſunt deſides in ſtudiorum opere verſando. Quod ad Ianſenii Iprenſis propoſitiones ab Innocentio X. Papa Rom. damnatas, eæ de verbo ad verbum deſcriptæ cum ſuis anathematiſmis ſic habent:

„ Primam prædictarum propoſitionum: Aliqua Dei præcepta hominibus juſtis volentibus & conantibus, ſecundum præſentes quas habent vires, ſunt impoſſibilia, deeſt quoque illis gratia qua poſſibilia fiant; temerariam, impiam, blaſphemam, anathemate damnatam & hæreticam declaramus.

„ Secundam: Interiori gratiæ in ſtatu naturæ lapſæ nunquam reſiſtitur; hæreticam declaramus & uti talem damnamus.

„ Tertiam: Ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas à neceſſitate, ſed ſufficit libertas à coactione; hæreticam declaramus & uti talem damnamus.

„ Quartam: Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris neceſſitatem ad ſingulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant hæretici quod vellent illam gratiam talem eſſe, cui poſſet humana voluntas reſiſtere vel obtemperare; falſam & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

„ Quintam: Semipelagianum eſt dicere Chriſtum pro omnibus omnino hominibus mortuum eſſe aut ſanguinem fudiſſe; falſam, temerariam, ſcandaloſam; & intellectam eo ſenſu, ut Chriſtus pro ſalute duntaxat Prædeſtinatorum mortuus ſit; impiam, blaſphemam, contumelioſam, divinæ pietati derogantem, & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

De triplici illo, cujus mentionem feci, diſcrimine agam tecum, præſenti præſens ubi adfuero, quia mihi iſtic aliqua in parte ſcrupulus obhæret. Interim ſummopere dolendum eſt, quod homines Pontificii, qui ſæpius à Scriptura deviant, cum nimium Traditionibus tribuunt, in rebus divinis magis ſapiant interdum, quam Reformati noſtri, qui tamen ſolam Scripturam fidei noſtræ normam agnoſcunt. Quid clarius quam Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum? quid in ſacris literis frequentius expoſitum? Hoc tamen hi noſtri elevant ſub velamine frivolæ diſtinctionis. Sed bene habet, quod nunc

in

in Gallia viri præſtantes meliorem ſententiam edocti palam pro-teantur Deum velle omnes omnino homines ſalvos fieri, & Chri-ſtum ſanguinem fudiſſe pro omnibus excepto nemine. Soles tu qui-dem hac in re à me diſſentire in familiaribus colloquiis, cum con-tendis nihil ex iſta diſceptatione nos pro veritate lucrari, ſiquide illi Cameronis diſcipuli in aliis primariis controverſiarum capitib à nobis palam diſcrepant, de abſolute prædeſtinatorum fixo nume-ro, de gratia irreſiſtibili, de infantibus ad orcum, &c. quod fate ac doleo. Sed tamen poſtremum hoc videntur aſſerere dubitante neque id adeo quia verum eſſe credunt, quam quia ductus aliorum dogmatum hoc poſtulat: quæ tamen ipſa dogmata, ut ſpero, pro-pter hanc cauſam deſerent aliquando, quia tam aſpera inde conſe-ctaria promanant. Saltem gradus eſt factus ad veritatem propi intuendam. Mihi id ſatis impræſens videtur primo, quod omnia lo-ca, quibus pro gratia univerſali militamus, in noſtram ſententia accuratiſſime exponant. Præterea quod in digerendis Dei decret eundem ferme ordinem ſequantur, quem Noſtri amplexi fuerun Tum etiam illud non negligendum, quod adverſarii ipſorum Refor-mati palam contendant urgeantque, eos, ſi conſentanee ſibi ſenti ac ſcribere velint, nobis in aliis etiam controverſis dogmatibu aſſentiri debere. Poſtremo ſi minus alia conſequamur, hoc ſalte obtinebimus, in his atque ſimilibus diſcrepantibus ſententiarum lo-corumque S. Scripturæ expoſitionibus tolerantiam mutuam exer-cendam. Immo, ſiquid augurari liceat, dabit Chriſtus dux pacis, u adverſarii noſtri, poſtquam Gallos illos eruditos viros in commu-nione ferre ſatis diu didicerint, nobis pacem expoſcentibus eande aliquando animi æquitatem exhibeant. Valebis mi frater, ſummo-pere Deo commendatus. Hornæ. XIV kal. Octob. 1655.

CHRISTIANO HARTSOECKERO
ARNOLDVS POELENBVRG S. P.

Goudam.

De vocatione Goudana.

Difficultates ſolvuntur varia in hiſtoria reſurrectionis Chriſti.

De Sadducais.

Nova ex Gallia & Anglia.

ITa ſe res habet, ut opinaris. Iam adfuerunt mihi Iohannes Adria-ni Iunius Exſcabinus & Iacobus Triſtius, Eccleſiæ veſtræ ſenio-res, qui me, ut iſtic obeundum miniſterii munus ſuſciperem, ob-nixe invitarunt. Fateor eas, quas adſcribis rationes, cur amplecten-da ſit provincia, haud eſſe leves, quia eſt Eccleſia frequens, pacata florens, quia cincta eſt doctis undique primariarum Eccleſiarum pa-ſtoribus, quia ſummus in me hominum favor, & omnium conſenſu ad me delata provincia, & D. Ouwenius collega pacificus. Verum ſi rem ex alia parte conſideres, obſtant cauſæ, quæ gravius habere pondus forſan tuo etiam judicio videbuntur. Omnia ferme, qua iſtic laudas, hic quoque laudanda. Frequentia, pax, flos juventutis feliciter in Eccleſiæ augmentum ſuccreſcens, ſpes etiam ex diverſa interdum ſecta lucrum faciendi, nobis non deſunt. Auditores rudes forte magis, ſed tales, in quibus paucis etiamnum reſideat antiqua

Bata-

atavorum simplicitas. De favore nihil dicere queo amplius, nisi uod cum duobus collegis conjunctissimis omnes in me retinendo rdenter conspirent, idque in civitate patria, quod vix paucis unuam contigit. Vereor, ne hæc mea sit nimia felicitas, cum, ut dici solet, memorante id etiam atque exprobrante popularibus suis ervatore nostro, non sit inhonoratus Propheta nisi in patria sua c domo. Fratres, patruus, avunculus, matertera omnes pari ffectu hortantur, ne Ecclesiam patriam & avitam derelinquam. nimvero non mediocriter afficior, cum recordor, proavum meum Cornelium Wiggeri, postquam, ne ab aliis abdicaretur propter nascentem tunc Prædestinationis controversiam, seipsum abdicare coactus esset, prima fundamenta posuisse hujus Ecclesiæ, in qua non pauci etiam vivunt, qui ab ipso sacrum baptismatis signaculum acceperunt. Delectarent istic atque etiam prodessent colloquia circumjacentium collegarum, sed ea neque hic desunt, & interdum sunt amici temporis fures, ut nosti. Tuum consortium me moveret imprimis, sed hoc incommodum, ita uti hactenus factum est, literarum frequentia compensabitur, quibus complecti poterimus rerum haud inutilium tractationem. Si quid opis ibi possem rei communi afferre, quod hic non datur, diutius deliberandum censerem: nunc quia omnia ferme sunt paria, non video, cur sine causa quæram mutationem. Reliquum est, ut id, quod voluisti, pertexam de quibusdam difficultatibus, quæ incidunt circa Dominicam resurrectionem. Collegæ mei pater ὁ μακαρίτης D. Liesselius, quia apud Matthæum cap. XII. 39. Dominus asserit, sicut Ionas in ventre ceti fuit tres dies & tres noctes, ita futurum filium hominis in corde terræ tres dies & tres noctes: & quia alioqui satisfacere sibi non poterat, & quia metuebat ne Iudæis vitilitigandi occasio præberetur, existimabat, relictâ via trita & vulgari, omnino statuendum esse, quod Christus die Iovis circa vesperam sepultus, die autem solis ante lucem ex mortuis reductus fuisset: Sic enim liquido patere, quomodo Christus per tria νυχθήμερα latuisset in sepulchro. Sed huic opinioni non potui hactenus assentiri. Nam ne dicam ab antiquissimis temporibus ubique diversam obtinuisse sententiam, variæ rationes & evidentes communem sententiam comprobant. Nam ex Luca patet Christum non eo qui Iovis nostro respondet die, sed Veneris, qui proxime Sabbathum antecessit, sepultum fuisse. Dies enim erat παρασκευῆς, qui est ante Sabbathum proximus. Syrus etiam interpres, cujus est perantiqua autoritas vocem , vertit per ערובתא vesperam, quæ semper eum notat diem quem sequitur festum. Addit mox Lucas, ne quis suspicari possit diem alium intercessisse medium inter sepulturam & Sabbathum, *& sabbathum succedebat*, ut habet Beza, vel, ut Vulgatus, *illucescebat*, ἐπέφωσκε. Ac, ne qua sit dubitatio, Marcus eum diem προσάββατον vocat. Ad has rationes, quas aliquando Warmondæ cum Syriaca addiscerem perscripseram, respondit D. Liesselius P. M. tunc duo Sabbatha concurrisse, ex his priorem fuisse Paschatis diem, promebatque aliquot loca ex libris Mosis, ubi Sabbathum de Paschate aut alio quovis die festo usurpatur. Id verum

rum esse non nego. Sed obstat, quod omnes pariter Euangel[istæ] unius tantum Sabbathi meminerunt: & apud Lucam, cum ca[usa] redditur, cap. XXIII. 56. cur emptis aromatibus non statim m[u]lieres ad ungendum corpus accesserint, isto, qui diem παρασκευῆς [se]quebatur, Sabbatho quiescendum fuisse secundum legem videm[us]. Melius igitur fuerit in vetustiore sententia persistere, præsertim cu[m] haud difficile sit hunc lapidem sepulchralem dimovere, ne Chri[sti] resurrectionem aut resurrectionis conspectum impediat. Atq[ue] adeo dimovit hanc difficultatem jam ipse Angelus aut Angeli, cu[m] mulieribus suggerunt monuisse Christum, fore ut *tertio die* resurge[ret] Luc. XXIV. 7. Si vero Christus die Iovis tribus ante noctem ad m[i]nimum horis mortuus sit & resuscitatus cum diluculo diei Sabb[a]thi, quod Marcus innuit cap. XVI. 9. non multum aberit, quin p[r]o quatriduum in morte detentus fuerit: Certe non tertio Christum, sed melius quarto die resurrexisse statuendum est. At ubique terti[o] die resuscitandus fuisse ac resuscitatus esse dicitur. Verum est Chr[i]stum apud Marcum prædicere cap. VIII. 31. se μετὰ τρεῖς ἡμέρας po[st] tres dies resuscitandum. Sed responderunt jam alii vocem μετὰ inte[r]dum per intra vertendam, eamque significationem apud alios scri[p]tores reperiri sæpius usurpatam, cum de temporis aliquo spati[o] circumscribendo agitur: sic scripsisse Euripidem μεθ' ἡμέραν, quod i[n]*terdiu*; sic Lucianum μετὰ βιὸν, quod *tempore vitæ*; sic Homerum Odiss. μετὰ δαῖτα, quod *inter prandendum* interpretamur. Certe nihil usu publi[]co receptum magis, quam post octiduum dicere, cum tamen sept[i]manæ spatium nec quicquam amplius intelligamus. Sic febris ap[]pellatur quartana, quæ post triduum recurrit. Exempla similia lib[ri] sacri suppeditant, Deut. XIV. 28. μετὰ τρία ἔτη, id est, anno tertio, qu[od] alibi, ubi eadem de re sermo, scriptum est ἐν τῷ ἔτει τῷ τρίτ[ῳ] Deut. XXVI. 12. Quid quod de ipsa Christi resurrectione cum ag[i]tur, μετὰ pro ἐν poni manifestum fit ex locis collatis? Non modo qu[od] ubi Marcus dicit μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι, cap. VIII. 31. Matthæu[s] posuit, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. cap. XVI. 21. sed & ipsi sacerdotes a[c] Pharisæi, cum Pilato dixissent dixisse Christum, se resurgere μετὰ τρεῖ[ς] ἡμέρας, mox rogant, jubeat sepulchrum muniri ἕως τῆς τρίτης ἡμέρα[ς] Matth. XXVIII. 63, 64. Quin Christus ipse optimus suæ mentis in[]terpres dicit apud Ioh. cap. II. 19. ἐν τρισὶν ἡμέραις. Quid ampliu[s] ad hujus rei elucidationem requirimus? Quare cum verba μετὰ τρεῖ[ς] ἡμέρας non secundum proprietatem urgenda sint, oportet eandem etiam adhibere æquitatem interpretationis, cum Christus ait se, sicu[t] Ionam, tribus diebus ac noctibus in corde terræ sive in sepulchro mansurum. Nam tres dies ac noctes sunt tria νυχθήμερα, quorum singu[]lorum quia pars aliqua fluxit, dum in monumento abditus hæsit, pe[r] istud ibi spatium dicitur commoratus. Qui loquendi modus oritu[r] ex penuria vocum, maxime compositarum, quarum perparca atque indiga est lingua Hebraica, nisi in propriis nominibus. Hac igitur ratione nos nobis abunde satisfacere posse arbitror. Nec habent quod merito offendantur Iudæi: quandoquidem ipsi sæpe seculi ve[l] anni rotundandi causa annos aliquos aut dies in Scriptura Vet. Te[]stament

amenti additos eſſe aut detractos deprehendere poſſunt, ſi velint. Quid enim? cum Deus ſex ſpatio dierum mundum hunc condi-it, num per integrum diem ſemper eum credunt eſſe operatum ræciſe ad ſolis uſque occaſum, ita ut ſolent operarii? An non magis robabile putant Deum opus primi diei unico, rurſum & ſecundi nico momento, ac ſic deinceps aliquâ ſequentium dierum particula erfeciſſe alia? Certe Iudæi nonnulli, inter quos etiam Maimonides, ouſque progreſſi ſunt, ut unico momento omnia Deum confeciſſe tatuerent. Num Adamum 930 annos, num Seth 912, num Enos 05, num Kenan 910 annos exacte impleviſſe putant? Tum ipſorum udæorum ſententia eſt diem legalem non computari à tempore ad empus. Itaque circumciſionem octavo die illico poſt ſolis exor-um ſuſcipi ab infantibus curant, etiamſi primi diei vix horam atti-erint. Res etiam claret ex Gen. XL. 19. ubi, cum Ioſeph principi iſtorum prædixiſſet futurum, ut capitis pœnam ſubiret poſt tri-uum, ἔτι τριῶν ἡμερῶν, legimus id tertio die complementum habuiſſe ביום השליש. Et Hoſeæ cap. VI. 2. *Vivificabit nos à biduo, die tertio nos xſuſcitabit, & vivemus coram eo.* Vbi eadem fere res à biduo & die ertio facienda dicitur. Hoc autem vaticinium, tametſi propius li-erationem ex captivitate Babylonica deſignet, tamen ſenſu remo-iori ac myſtico ad fidelium reſurrectionem & imprimis ad Chri-tum reſurrectionis caput à multis refertur.

De Thoma Apoſtolo exiſtimas non certo conſtare, quod ſigna ateris manuumque Chriſti tactu pertentaverit. Quid enim, inquis, ſi obſtupefactus viſu confeſtim acquieverit atque crediderit, excla-mans, *Deus mi, Deus mi?* Neque uſquam aperte dicitur, quod Chriſti vulnera contrectando exploraverit. Fateor hanc rem minus explicatam dari, præſertim cum Dominus ipſum tetigiſſe non dicat, ſed vidiſſe, *Vidiſti Thoma & credidiſti.* Veruntamen malim eo pro-endere, quod Dominum contactu palpaverint non ſolum Tho-mas, ſed etiam reliqui Apoſtoli, quia adeo in fide, etiam cum vidiſ-ſent Dominum, vacillabant, ut ad ſui contactum atque ad cibum ſibi porrigendum eos invitare neceſſe habuerit. Luc. XXIV. 39, 40, 41. Huc inſignite referantur Iohannis Apoſt. verba, 1 epiſt. I. 1. *Quod vidimus & manus noſtræ contrectarunt de verbo vitæ, annunciamus,* &c. quæ licet dicta de tempore anteriore etiam poſſint videri; nihil ve-tat, immo ratio poſtulat, ut ad poſterius quoque tempus hoc exten-datur quod reſurrectionem ſubſecutum eſt, quia tunc tangendi cor-poris Chriſti erat non modo uſus, ſed prope neceſſitas. Certe de mulieribus, quæ omnium primæ ſepulchrum inviſerunt Chriſtum-que viderunt, dubitari non poteſt, quin Chriſtum contrectaverint, cum diſerte commemorent Euangeliſtæ, quod pedes ejus amplexu venerantes tenuerint. Matt. XXVIII. 9.

Poſtremo gravem ex eo moves difficultatem, quod Apoſtoli, quia Chriſtum ex morte redivivum viderunt, audiverunt, contrectarunt, inde argumentum ducant ad comprobandam reſurrectionis Domi-nicæ veritatem. Addis Chriſtum ipſum affirmare ſe non ſpiritum eſſe, quia carnem & oſſa non habet; cum tamen ea videatur infirma

probatio, quandoquidem Angeli etiam, qui haud dubie sunt spi- tus, sub Vet. Test. conspecti fuerunt ab Abrahamo, Lotho, ali immo etiam contrectati ac loti, immo cum iisdem cibum ac pot sumpserunt. Itaque ex his fundamentis fides non satis stabiliri, ad indubitatæ persuasionis plenitudinem majus quiddam requiri- detur. Respondeo autem vocem πνεῦμα attribui nunc An- lis bonis, nunc dæmonibus, nunc animabus nostris, nunc spectri aëre per dæmonem aliquem excitatis. Probabile est autem ip existimasse, quod spectrum oculis obversaretur, indeque perter- factos fuisse, quod jam ante etiam evenerat, cum Christum antea - vum aquis inambulantem vidissent. Putabant enim se φάντασμα - dere, Matt. XIV. 16. De mortuis certe in eam cogitationem hor- nes valde proclives. Quare cum Dominus affirmat spiritum ossi & carne destitui, id de Angelis intelligendum nulla necessitate co- gitur. De Angelis autem, ecquid corporeum habuerint, paulo pl explicatius dicendum. Itaque non necesse Christus habuit huic Angeli quasi oblata apparitione opinioni occurrere, aut eam revel- re ex discipulorum animis, cum ejus in mentem ipsis non videat venisse. Non postulabant aliud, nisi ut coram videre ipsum, voc exaudire, corpus tangere, vulnera inspicere liceret: nec excogita poterant quippiam, quod ad plenissimæ πληροφορίας immotam firm- tudinem amplius requirerent: quandoquidem ex hisce argumenti congruenti omnium sensuum, qui sunt vel corporis vel animi, tes- monio constabat, non esse id, quod viderant, spectrum evanidu quod tenues evanescit in auras, sed corpus verum ac stabile, nec v- rum tantummodo, sed Christi, immo illud ipsum Christi, quod cruce suspensum, vulneratum, mortique datum, lancea confossum denique in sepulchrum delatum sciebant. Quisquamne nostrum quæso, adeo præfractus esset, aut esse posset, ut, si talis visio palpa da nobis aliquoties obveniret, rem tam multiplici atque conspic ratione firmatam auderet in dubium revocare? nemo sane. Att men, inquies, scioli quidam obluctabuntur, quia de Angelis simil visa narrantur. Non deest ratio hos etiam, si molesti sunt magis ulterius repellendi. Nam Angelus ille si fuisset, aut bonus fuisset, a malus. Non bonus, quia oportuisset insigniter esse mendacem. No malus, quia non est credibile, Deum permissurum fuisse, ut tamd viros pios atque eximios numinis sui cultores in perniciem toti humani generis versutia Diabolica deluderet. Ac mitto hoc, quo tamen permagnum est: illud vero quis credat, Deum, cujus via e veritas & judicium, hunc improbum dæmonem, postquam turpissi me de Deo, quod Christum resuscitaverat, mentitus fuisset, præm loco cumulaturum beneficio inaudito, ut in cœlos ipsum subveh ret, & ad dextram Majestatis suæ in throno gloriæ collocaret: quo revera in Christo factum esse viderunt Apostoli, testati sunt Angeli effusa Spiritus sancti munera irrefragabili argumento docuerun Docuerunt hoc inquam prodigia, & linguarum dona, & sanctitati præcepta, quæ orbem universum exinde pervaserunt & in Chris fidem obedientiamque compulerunt.

D

De Sadducæis quod annectis, habet aliquid obſcuritatis; nec ſatis certum, ipſos recepta Moſis tantum lege reliquorum Prophetarum ſcripta repudiaſſe. Videtur ea opinio, quantum indagare licet, ex duabus fluxiſſe probationibus, haud probabilibus tamen. Prior ex eo orta, quia Ioſephus Antiq. lib. XIII. cap. XVIII. Phariſæos multa amplexos tradit, ἅπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωυσέως νόμοις: unde colligunt, ea, quæ extra Moſis legem ſcripta legebantur, à Sadducæis fuiſſe rejecta. Sed parum id ſolidum, cum non alienum ſit per Moſis legem ſimul prophetarum ſcripta comprehenſa intelligi, quemadmodum omnia interdum, quæ ἁγιόγραφα הכתובים nuncupant Iudæi, ſcripta uno Pſalmorum libro deſignari videmus, à prima ſectione, quæ eminet, appellatione deſumpta. Luc. XXIV. 44. Hunc eſſe Ioſephi ſenſum arguunt, & præcedentia, quia illa, quæ Moſaicis legibus perſcripta non exſtant, explicans ait, νόμιμα πολλά τινα παρέδοσαν τῷ δήμῳ οἱ Φαρισαῖοι ἐκ πατέρων διαδοχῆς (reſpicit igitur ad patrum traditiones, quibus ea, quæ non ſcripta ſunt, etiam in Euangeliorum codicibus denotantur) & ſequentia proxime, cum ex adverſo de Sadducæis affirmat, quod ſtatuant ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δ᾽ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Videſne, ut ſcripta quæ erant, vim legis obtinere voluerint, illa autem, quæ tantum Patrum traditione nitebantur, non ſervanda cenſuerint. Altera ratio, quia mortuos reſuſcitandos negaverunt, quod Lucas aſſerit Act. XXIII. 8. cum tamen Prophetæ de reſurrectione vaticinia ediderint, nihilo plus habet firmitudinis. Nam ne dicam, illa, quæ afferuntur, vaticinia ſecundum ſenſus literalis proprietatem accepta ad liberationem, qua Iudæi ex dura ſervitii morte vel captivitatis vinculis eruebantur, à multis referri, quomodo ipſi etiam Phariſæi non pauca interpretantur; ſequeretur hinc multo clarius, legem ipſis etiam abnegandam fuiſſe, quandoquidem inibi expreſſa ſit mentio Angelorum, quos exiſtere iſti negabant. Sed hoc ipſum te torquet, quod, cum legem reciperent, Angelos tamen, quos in lege Moſes commemorat, recipere noluerint. Nec tibi ſufficit reſponſio, qua ſtatuunt ſecundum veteres Iudæos ex Iuſtino Martyre nonnulli, eos fuiſſe inſeparabiles Dei virtutes, quas ex ſe pro lubitu vel dimittit vel ad ſe retrahit, retractas autem non exiſtere alibi nec reperiri. Sane vero habet id difficultatem, cum neque Ioſephus diligens harum rerum obſervator iſtiuſmodi quippiam commemoret, neque ullo modo appareat, qua ratione aut per quam ſpeciem rationis Angelos eſſe Dei virtutes Sadducæi crediderint. Quid igitur, ſi ſtatuamus, illos, ut erant craſſi ſatis, opinatos fuiſſe, quod Angeli non citra corporis ſubſiſtentiam aut mixtionem exſtiterint, neque exſtare potuerint. Cui errori fulcra fortaſſe in ſpeciem non defuerunt. Primo enim haud temere locum in veteri Teſt. reperias, unde valide adverſantem convincere queas, quod Angeli boni ſint ſpirituali natura præditi. Loci præcipui, qui adduci ſolet ex Pſal. CIV. 4. *Qui facis angelos tuos ſpiritus*, ſi circumſtantias ſpectes, per ſpiritus ibi haud abſurde ventos intelligas: quo pacto expoſuit ille, qui ordinatiſſimum iſtud concordantiarum Latinarum opus confecit, editum apud Wecheli

Quæ non erant ſcripta in legibus Moſaicis.

A S. Sancto ſcripta.

Multa inſtituta populo tradiderunt Phariſæi ex Patrum ſucceſſione.

Illa pro legalibus ducenda, quæ ſcripta ſunt: quæ autem ex Patrum traditione ſunt, non ſervanda.

cheli hæredes. Dixerat enim Psaltes paulò ante, *Qui ponis nu*
ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Non negandum a-
men, quin Angelis mystice accommodari possit propter autori-
tem S. Scriptoris ad Hebræos: quo retulerunt etiam Iudæi non t-
tum antiquiores Interpretes Alexandrini, sed etiam alii posteri s
ævi, inter quos in capitulis R. Eliezer. Præterea Sadducæi an n
errandi ex eo trahere potuerunt, quia legerant in lege, Angelos c-
poribus hominum indutos sanctis viris apparuisse, & cum iisdem i-
bo corporeo usos fuisse. Alimenta igitur, quemadmodum natur
corruptioni obnoxiam videntur arguere, ita illis Angelos esse m-
tales persuaserint. Sic animas quoque hominum non credidert
à corpore sejunctas posse persistere aut operari, quod ex Iose i
aliorumque priscis monumentis est manifestum. Quid mirum igi r,
si idem hoc de Angelis sibi persuasum voluerint? Accedat his d i-
que Lucæ autoritas, Act. XXIII. 6. ubi asserit Sadducæos nega ,
quod neque sit resurrectio, nec Angelus, nec spiritus; ubi spirit
plerique animam exponunt. Tria autem cum negari dixisset Luc ,
mox ad duas partes omnia revocat, cum subjicit, Pharisæi vero c-
fitentur utrumque. Vnde colligere datur Sadducæos negasse aut A-
Vnum per duo. gelos esse spiritus sive spirituales, ut subsit figura ἓν διὰ δυοῖν (sic ho o
ex aqua & spiritu renasci debet, Ioh. III. 3. id est, ex aqua spirituali
ex spiritu aqueo) aut voluisse ipsos eandem Angelorum & animar
nostrarum esse rationem, neque illos magis quam hasce, si corp
exuantur, posse subsistere, ideoque pariter esse mortales. Alio i
enim non liquet, quomodo apte illa duo antea commemorata
unum deinde conjungantur. Velim, ut hanc sententiam exacti
adhibito examine perpendas. Hac occasione adjungam pauca
Iudæorum sententia, quam illi à Cabalistis ibi traditam acceperu.
Homini præter unam corpoream, alteram spiritualem partem, etia
tertiam aliquam substantiam addunt, (צלם vocant) quæ mediam r-
turam inter utramque sortita est: sine qua homo existere nequit, e-
que post mortem manet superstes, videndamque se interdum præb-
Huc torquent verba Psal. XXXIX. 7, ubi David, postquam vitam p-
mis quasi circumscriptam brevem dixisset, subjungit בְּצֶלֶם יִתְהַלֶּךְ־
אִישׁ *veruntamen in imagine ambulabit homo.* Similiter Angelis singuli
quos spirituales credunt, suum adjungunt צֶלֶם *simulachrum* aut *sp*
ctrum potius, quod tunc conspiciendum se præbet, cum Angeli h-
minibus tanquam corporei apparent. Cum autem statuant h
צְלָמִים simulachra cibum potumque non sumere, multum sudant, qu-
modo de Angelis Abrahamo visis dicat Scriptura וַיֹּאכֵלוּ *& comed*
runt. Itaque alii putant ipsos comedentium quasi quandam specie
excitasse in oculis Abrahami, alii וַיֹּאכֵלוּ exponunt *absumpserunt*, v
aboleverunt. Reliqua, quæ à me perfici voluisti, præstabo diligente
Salutabis officiose D. Ouwenium, quem, quod mihi non adfueri
excusatum habeo, quia erat ad Synodum deputatus. Duobus etia
illis venerandis viris reliquisque fratribus plurimam meo nomine d
ces salutem. Priusquam hanc obsigno, perquam tristis nuncius affe
tur è Gallia, Reformatos ibi exturbari è templis, templa ipsa mult

locis dirui. Doleo intime ipsorum vicem, ut decet membra, à se cet divulsa, mutuo συμπαθείας affectu tangi. Nam ut ii, quibus bra- Compassionis. hium aut manus post diuturnum dolorem resecta est, tamen & membrum illud adhærescere, & doloris sensu torqueri etiam post ivulsionem factam sibi imaginantur: ita, quia diu illæ Ecclesiæ nobis, nos illis adhæsimus tanquam unius capitis ac corporis membra mystica, non possumus non graviter ingemiscere ipsorum malis, quibus præter meritum affliguntur. Indolere debemus eo magis, quia non sententia longe disjuncti sumus, animo certe & affectu conjuncti, quia major ibi viget nunc moderatio, quam in hisce regionibus, ubi pacem qui turbant, quia sunt multi & feroces, facile exercent dominium in conservos. Afflictio hæc fortasse Gallos efficiet magis etiam moderatos; quod nostris quidem evenit Theologis, qui, quamvis antea quoque pacis consilia suggesserint aliis, tamen postquam ipsi dura pertulissent multa, tunc demum vere didicerunt, quanta nos & quam multa in dissentientibus fratribus ferre oporteret. Nobis si pacem illi procurent, plus etiam haud dubie proficient apud Lutheranos. Nunciatur ex Anglia, Parlamentum novitio Protectori hoc inter alia postulata proposuisse, ut exoticarum aliarum Protestantium Ecclesiarum cum Anglicana sua conjunctionem meditari velit. Illéne religionis dissidia componeret, homo religionis expers? faceret hoc, credo, atque etiam perficeret, si non studio pietatis, charitatis, mansuetudinis & piis precibus, sed gladio armisque carnalis militiæ, in quibus nimium est felix improbitas, hoc negotium esset administrandum. Nunc vero, dum iste dabitur religionis protector pacisque promotor, vota ibi faciemus pro Ecclesiæ concordia, sed in cassum & inania, qualia jam ante nos alii ediderunt complura. Vale mi frater. Dabam Hornæ. 1657. die xv Augusti.

ABRAHAMO HEYDANO,

Theologiæ Professori, S. & O.

ORator adsum, vir excellentissime, quis qualisque si quæris, vereor ut id tam facile intelligas, quam ego dicam. Obscurus nempe sum homuncio, professionis vulgo exosæ, sed tamen frater, animi certe affectu, ac nisi toto aberramus cœlo, etiam vinculo sanguinis sacratissimi, & fidei salutaris, qua communem Deum, & communem Servatorem veneramur, religione sane & cultu non tam diverso, ut ea propter nos invicem divisos, aversosque & invisos agere fas sit. Te vero, repullulante passim barbarie, nominatim suspicio, ut unicum, & prope ultimum inter Belgas Sacri ordinis lumen; haud paulo candidior studiorum ac laborum tuorum æstimator, quam fratres quidam, propiore quidem nexu tibi conjuncti, sed cerebrosi, inclementes, inquieti, & succo temulentiariæ loliginis, quales producit nobis schola Bruni & novi zelotismi. Ego adversa fronte his oppositus, in vicino vico ministrum

 ago

ago apud Remonstrantes: quod apud illos fateri Rhadamanthos, esset repulsam petere & contumeliam, in causa vel justissima & honestissima. De tua, longe sanctius affecti, æquitate, non spero tantum, sed promitto & mihi meliora: ita tamen, ut in causa quam acturus venio, neque mihi, neque illi promittam quicquam; qui cum patria sua Polonia, miserandum in modum inauditis cladibus afflicta, ad extremas angustias redactus, exul, inops; ubi in me, ejus sortis ac quæstus homine, qui interdum literis, perraro nummis abundant, imo vitam vix tolerant suam Theologicam; parum apparet præsidii; ut quod re præsenti non dabatur, id præstare anniterer consilio ac commendatione, urgebat ac persuadebat; haud efficacis sane miserabili orationis argumento, quam verecundo ac tristi silentio; quod semel atque iterum ad nos excurrens, per complures dies, quibus agebat domi nostræ, vix solvit, ad exponendam adventus sui causam, nisi provocatus. Est autem is adolescens nobilis, Sigismundus Zabausky, studiis suis præfectum habet doctissimum juvenem Wendeslaum Brosium. Avunculum ejus, Adamum Suchodolsky, genere ac opibus insignem, familiariter notum mihi, legit sibi generum, magni nominis vir, Sbignæus Goragsky, non magis senatoria dignitate, quam laude prudentiæ illustris; in illo regno Euangelicæ rei, & avitæ libertatis, adversus violentiam Papalem, acerrimus vindex; quem ante extremum patriæ diem, ne tantis malis superesset, Deus exemit turbis humanis. Eundem avunculum, immaturæ ætatis tutorem habet hic noster; sed qui, extinctis commerciis obsessis viis, clauso mari, in ultima denique rerum omnium perturbatione, penitus à nepote interclusus, ne literario quidem solatii transitum videtur invenisse à Suecorum irruptione. Neque constat an ex multis ad eum scriptis, ulla epistola penetraverit, imo ne quidem, an vivat ille & valeat, perditæ an integræ sint res suæ; quæ belli Cosacico attritæ, eo tamen loco hactenus fuere, ut possessorem, pro conditione sua, facile sustentarent. Quomodocunque vero res se habeant, fructus agrorum intercipere possunt hi tumultus bellici, agros non possunt, qui, pacato tandem regno, ad dominos redibunt suos, vectigal reddituri solitum. At interim edendum est, cum ventre inducias pacisci non datur, moroso exactori dimensi quotidiani. Nihil autem apud nos venditur spe tam longinqua, è tam longinquo venientibus. Consumto ære præsenti, undiquaque etiam fides laborat egentium, eoque magis, quo Polonia periculosius. Ergo ad famem ventum est, aut mendicitatem, miserrimum mortis ac vitæ genus. At mortem cum vita nunquam, miseram vitam cum fortunata, sæpe commutant mortales, imprimis bene nati. Itaque merito præfertur vita morti, mendicitas fami, sed verecunda. Primum itur ad me, nimis facilem hactenus in officiis pecuniariis; postquam mercator spem venturam numerando exhibere recusabat: sed itur ad horreum inane; ad hominem minime abundantem, & damnis insuper recentibus, sumptibusque improvisis expilatum. At facile etiam intelligebant, quod à me proficisci posset, differendæ fami, non excludendæ fore. Adjuveram eos imperialibus quindecim, cum ante annum

nnum inopia laborarent, more gentis, plærumque apud exteros genæ, sæpius emacitate sua, aut luxuria; sæpissime suorum imperiia ac negligentia rei nummariæ, eam pecuniam fideliter reddiderunt. At mutuum illud petebatur dabaturque in breve tempus; jam neque quod certo promittant habent, neque modicum satisfaciat am obæratæ egestati. Circumspicientibus quo tandem se verterent n tanta necessitate, tentatis frustra omnibus, quæ aliquam videbantur offerre spem, tua tandem singularis comitas ac humanitas occurrit, qua te interdum domi tuæ salutantes prolixe ornasti, non citra testificationem benevolentiæ neutiquam vulgaris, sic ubi opera tua uti vellent. Ergo eam adoriri statuunt, & tuam implorare opem, imprimis cum tantæ humanitati parem respondere fortunam, fama accepissent. Aperiunt mihi illud consilium, sed ego protinus illud improbare non una ratione; quod inhumanum sit atque iniquum, virorum doctorum, tam frivolo titulo, onerare humanitatem, eorumque abuti velle amicis officiis, cum etiam locupletissimus non sufficiat omnium explendæ egestati, qui confluunt ad nostram academiam: id vero nullo colore à quoquam peti possit, quod petere non potest quivis, eodem loco constitutus; cuivis negari potest. Addebam, si de corrogando, plurium collatione, subsidio agerent cum D. Heydano, ut insolens sit postulatum, magis tamen verecundum, & utcunque probabile futurum: sic me semel atque iterum aliis subvenisse. Ejus consilii, ut peropportuni, illico statuebat aleam tentare: at simul instabat, ut qui author ejus essem, ejusdem apud te promotor esse non gravarer; neque profuit, quod ignotus prorsus atque alienus cum essem; negotium, ut nostri ajunt, scabiosum, sine nota cujusdam impudentiæ ac temeritatis non esset occupare. Sic extorsit, ut operam qualemcunque meam, & abeunti epistolam pollicerer, cunctantem deinde per literas datæ fidei admonuit. Eam vides ut hic liberem, simulque quid contendam tot ambagibus. Veruntamen nihil præscribo, nihil flagito; petimus non exigimus beneficium, & per te, non à te id expectamus in homines extorres, & communibus sacris tibi conjunctos. Petimus denique mutuum, non donum. Desæviet tandem tempestas illa hyperborea, restituta pace, restituentur singulis sua, & his facultas reddendi cuique suum, qui opem tulerit laborantibus. Illi se chirographo obstringent, ego me ad flagitandum apud tutorem ejus debitum. Familiaris meus est mercator qui eorum pecunias procurat, mihi facile est apud eum præstare, ut simulac novum argentum pervenerit, ex eo creditoribus eorum satisfiat. Ista polliceor omnia, non tamen spondeo. Potest illis succurri forsan sine dispendio, non potest sine periculo. Mutuum quidem petitur, sed Euangelicum: quod reddere, qui petunt, valebunt, ubi patriam iis Deus reddiderit, hoc tempore ludibrium barbarorum,& prædam crudelium Suecorum. Hinc discrimen partimur in plures, & ego, ne suasor sim asymbolus, ejus etiam particulam recipio in me. Conferam quatuor Philippicos, supra duodenos, quos alii ejus conterraneo, pariter fortunato numeravi. Et præter hos, alius ex ea gente, debet nobis imperiales quinquaginta

Hhh 4 ab

ab aliquot jam annis. Vix ullum tempus, quo non aliqua pecuniæ nostræ portio hæreat inter Polonos, frequenter non sine incomm- do: neque invenit rationem mea facilitas, onus molestum amolien[c] Quod jam minatur tibi, à me profectum est, ut premat mitius. I[n] opes consilii, ultimæ necessitatis telum rejecit in te. Vt vero ind genti inutilis verecundia, ita etiam agenti ejus causam. Hanc, quo potius susceperim in gratiam miserorum, quam destituerim in tuan quin accepturus sis in bonam partem, nolo dubitare, ne de tu æquitate dubitare videar; de qua tam magnifice sentio, ut, quod sir scrupulo ausus non sum, ac deprecatione offensæ; idipsum ad am citiam tuam aditum mihi posse struere confidam: qua, & si prob conscius meæ paupertatis, dignum tamen me censeo hoc uno nom ne, quod digno cultu venerari calleo magnos viros, & in his jai olim, primi nominis gradum, palam tibi defero, non alio authoi quam temetipso; ubi te spectandum præbes in luce media, parte tu meliore. Etsi officii mei est, ita sentire, eo animo te persequi; hin tamen gratiam mihi apud te nonnullam vendico, quia & hoc aliqui est, officii sui habere rationem, cujus, pervulgata jam odia & jurgia pene nomen etiam perscribunt. Me servator meus docuit pestes illa ac faces furiales cum horrore detestari, odisse neminem, diliger etiam odio dignos, haud laudare tamen: socios vero simplicite amare, adeoque etiam te; quem doctum & sapientem esse scio, bo num esse virum concludo; quia malis displices, & tantum sua aman tibus. Deus Opt. Max. vir excellentissime, talem te servet diu in columem. Ignosce verbositati pene affectatæ, sed quæ tantum abes ab assentatione, quantum ego à causa, qui id unum capto, ut grata tibi ac jucunda sit observantia jam pridem,

Apud Veteramnates, XVI Kal. Febr. CIↃ IↃ C LVI.

Tui I. NÆRANI.

STEPHANO CVRCELLÆO

ADRIANVS PAETIVS S.P.D.

Amstelædamum.

Iudicium de litteris Curcellæi ad Sorberium super erroribus Pontificiorum.

V*Ir Doctissime*,

Gratulor mihi quam nactus sum occasionem te litteris compellandi & necessarium quodammodo scriptionis argumentum desideratum frustra hactenus expetitumque: non quod veritus fuerim te cujus indolem longe optimam & humanitatem cognoveram meis litteris offendere, sed quod existimaveram nefas esse, quæsito illo & vulgari litterarum genere tua tempora morari, adeoque peccare in commoda rei communis, cui operam navas. Epistolæ tuæ ad D. Sorberium pectus illud pacis concordiæque amantissimum spirantis simul ac mihi à D. Hartsoeckero copia facta fuerat, cœpi cum eo de ejus versione in linguam vernaculam agere ab eoque petere, uti tuum authoris & judicium & sententiam exquireret, ne

versio

ersio te inconsulto adornaretur & renitente : perlectis autem tuis d D. Hartsoeckærum litteris, in quibus traductionem dissuades, elicta nihilominus nobis ea de re statuendi libertate, adeo à proosito non sumus dimoti, ut quibus tu ad dehortandum rationibus isus es, eædem nos ad translationem animum addiderint : fuit enim emper mea hæc sententia (neque dubito quin etiam sit Hartsoeckei) fieri haud posse, ut divisus orbis Christianus coalescat, nisi illi, uibus pax flagrantibus bonorum votis expetita, curæ & cordi est, peram dent ut populus Christianus tandem perspiciat, nunquam am orbi nostro restitutum iri, si nihil ab intemperanti zelo & parium studio remittatur. Calvinistis nostratibus uti nunquam à Renonstrantibus satisfactum est, ita nulla prorsus spes affulget, fore ut uicquam ab ea parte profectum, caninos eorum dentes & morsum ffugiat. Verum contemnendi sunt despiciendique, quorum insipido alato nihil sapit, nisi quod ad ipsorum normam & regulas sit exctum. Pontificiis adeo infestos esse non miror, cum non tantum ab is diffideant ὡς διὰ πασῶν, verum etiam sibi metuant à quibusdam orum placitis, vereanturque ut soli habitent & dominentur Israëliæ. Nihil ergo arbitror epistola tua contineri, quod non jam pridem nonnullis Protestantibus dictum sit prius, quibus ob id ipsum duiores & male vellent & maledicerent. Ante te Clariss. Iunio Eccleia Romana appellata est Ecclesia Dei, & Christi, quo nomine meo uidem judicio non indignæ sunt Ecclesiæ, quotquot unum Deum & Servatorem Christum pia mente venerantur & sacros codices ua authoritate non spoliant. Quod te rediturum in Ecclesiam Romanam spondes, *si le Pape donnoit ordre que le abus taxés par Erasme, Casander & quelques autres doctes & saints personnages de son party, fussent reformés.* intelligo quibusdam displicere, quamvis nulla ratione, quum & illi duo Ecclesiam gravissimorum errorum ream peregerint, & verba *quelques autres doctes & saints personnages de son party*, eos etiam complectantur qui in reprehendendis erroribus vitiisque ulterius sunt progressi. Porro quod nullibi Ecclesiæ Romanæ Idololatriæ crimen objicis, in eo videberis à reliquis Protestantibus divortium facere, cum hoc nomine apud omnis generis Reformatos potissimum traducantur ejus sectatores. Episcopius ὁ μακαρίτης, qui temeritatis in quoquam damnando notam nunquam subiit, Pontificios tanti criminis insimulat, & quidem (ut videtur) animo intrepido imperterritoque. Ego uti eos non plane absolvo, ita neque iis plane assentiri possum, qui putant Pontificios ejus criminis tam manifesto contineri, ut homicidii qui non provocatus hominem necat. Adorant fateor nostro judicio crustam panis, sed suo colunt Christum Servatorem: sed & Deo in suis idolis supplicavere gentiles, & Iudæi Deum creatorem venerati sunt in vitulo fabrefacto, quibus tamen utrisque idololatriæ crimen objicit ipse Deus; verum est, at illi criminis tam atrocis rei, imo palam convicti, quod Deos colerent, non Deum verum; vel quod eum in idolis colerent invita & reluctante ratione, hi quod & contra rationem & expressum Dei creatoris mandatum; cum Pontificii & Christum adorent quem in cœna præsentem arbi-

trantur, eum adorent si non diserto jussu, consilio tamen (uti il… persuasum) non illaudato. De cultu imaginum gravior meo judic… difficultas est, quamquam fere habita levior & minoris moment…; nec enim congruit id, quod cordatiores sentiunt, cum eo quod à vu… go fit non obsistente clero, & ne cum eo quod celeberrimi author… palam profitentur. utut enim scelus non sit caput inclinare fig… crucifixi, si non imago, sed ipse crucifixus hoc honore afficiatu… simulacro refricante ejus memoriam: ita illud adorare, in hoc oc… los intendere, huic oscula figere gentilium prorsus ritu, crimine n… vacat. quod obtenditur honorem & cultum, qui imaginibus ex… betur, non ad ipsas imagines, sed ad ipsa prototypa referri, ut h… bet canon Concilii Tridentini; & ut alii, sacrum cultum imagi… bus deferri in honorem prototypi, crimen non minuit, cum nece… sit ut quod in alterius gratiam colis, id ipsum, quoque colas, præte… quam quod crimini affine sit (si non ipsum crimen) divos venera… qui fere imaginibus repræsentantur. Verum ut dixi nihil definio: st… tuerit de iis ipse Deus sceleris tam horrendi severus vindex. Versi… nem quam vides rogo uti cum Gallico exemplari conferas, eaq… corrigas, quæ minus apposite traducta videbuntur. Libertatem, q… in vertendo usus sum, ego tibi authori in corrigendo tuo jure tribu… Præfationi si quid addendum detrahendumve putes, vel etiam si ea… prorsus delendam, quæso me facias certiorem. Festinandum est, … præter reliqua accedat etiam gratia novitatis, quod superest, Deu… optimum maximum supplex precor venerorque, ut te virum pi… tate & eruditione insignem, bono publico quam diutissime sospite… & te rogo ut me redames.

Rotterdami 18 Mart. 1656.

Doctissimo & integerrimo viro,

D. ADRIANO PATIO,

ADVOCATO

STEPHANVS CVRCELLÆVS S.P.D.

Rotterodamum.

Responsio ad superiorem, qua agitur de idololatria Pontificiorum; & quo loco ea sit habenda.

D*Octissime vir & amice plurimum observande,*

Scripsisti ad me nonnullos offendi, quod in Epistola a… D. Sorberium, in qua Ecclesiæ Romanæ reformandæ neces… sitatem obiter demonstro, nullam multiplicis idololatriæ, cujus … Protestantibus accusatur, mentionem fecerim: quasi illud manife… stum sit indicium me ab ea non tantopere, ut verum Christianu… oportet, abhorrere. Sed boni isti viri toto cœlo errant. Alias long… quam opinantur habui instituti mei causas: primam quidem, quo… non librum, sed brevem tantum Epistolam scriberem, in qua no… credebam opus esse omnia sigillatim commemorare, quæ in ist… Ecclesi…

Ecclesia displicebant: alteram quod continere me vellem intra illa quæ Galliæ Rex, & aliquot alii Principes Christiani, petierant per Legatos suos à Concilio Tridentino emendari, quibus sperabam Sorberium meum non contradicturum: caput autem istud ab iis non attingeretur. Sed tamen id non penitus dissimulavi. Nam sub epistolæ finem, post enumeratas crassiores aliquot corruptelas, dixi me præterire multas superstitiones & erronea dogmata, de quibus nimis prolixum foret agere; voce superstitionis paulò molliore id intelligens quod alii idololatriam solent appellare. Et antequam in campum illum ingrederer, significaveram me desiderare ut abusus ab Erasmo, Cassandro, & aliquot aliis partium istarum doctis & piis viris reprehensi corrigerentur; ad Lud. Vivem, Claud. Espencæum, Georg. Wicelium, & similes respiciens, qui nullos fere paulò majoris momenti Ecclesiæ Romanæ errores reliquerunt intactos, quos non satis acri stylo perstrinxerint. Cum igitur lectorem meum ad illos remisissem, arbitrabar id sufficere ad omnem sinistram opinionem à me amoliendam. Sed quia ex tuis literis me nondum satis omnibus purgatum esse animadverto, proposui tibi paucis aperire quid de universa ista materia sentiam, ut in promptu habeas argumenta quibus ὀρθοδοξίαν meam, si opus fuerit, adversus calumniatorum morsus tuearis.

Primum occurrit cultus qui Sanctis mortuis in Ecclesia Romana publicè, & privatim exhibetur. In quo fœdè peccari jamdudum conquesti sunt aliqui eruditi viri, ut Lud. Vives, inquiens: *Multi Christiani in re bona plerumque peccant, quod Divos Divasque non aliter venerantur quam Deum. Nec video in multis quod sit discrimen inter eorum opinionem de Sanctis, & id quod Gentiles putabant de Diis suis.* Comment. in Augustinum, de Civit. Dei, lib. 8. cap. 27. Nec sola plebs culpæ istius est rea; magnam quoque in ea partem habent Pastores, qui ad vulgi superstitiones connivent, aut etiam eas emolumenti sui causa fovent; & ex Concilii Tridentini præscripto inculcant populis curæ suæ commissis, *Bonum atque utile esse Sanctos una cum Christo regnantes suppliciter invocare, & ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere.* Etsi nullum invocationis istius mandatum aut exemplum è Scriptura S. afferre queant, unde eam Deo gratam, vel saltem licitam esse nobis constet. Non tamen ausim istum Sanctorum cultum æquiparare idololatriæ, quam Ethnici circa Solem, Lunam, & Reges suos defunctos, imò Dæmones ipsos exercebant. Magnum enim est inter utrosque discrimen; & quidem in hisce tribus potissimum. 1. In Ecclesia Romana unus Deus summus, cæli & terræ creator atque gubernator, agnoscitur & adoratur. Sancti verò inferiore honoris gradu, tanquam Dei amici, qui gratiâ apud ipsum valent, afficiuntur. Sed Ethnici verum Deum ignorabant, & istos quos dixi in ejus locum substituebant, & quasi Deos venerabantur. 2. Nullum est dubium quin Sancti & Martyres, quos Romano-Catholici colunt, aliqua animi veneratione ob eximias eorum virtutes, & constantiam in persecutionibus, sint digni. Sed Astra sensu & ratione destituta colere ridiculum est. Memoriæ impiorum & sceleratorum regum,

qualis

qualis fuit Iupiter, nullus debetur honor. Dæmones ut Dei & virtutis osores, omnibus piis execrationi esse meruerunt. 3. Pontifici quidem Sanctis scientiam tribuunt divinæ quodammodo æmulam per quam preces nostras audiant, & necessitates perspectas habeant licet Scriptura omnem à mortuis cognitionem removeat: Eccles. 1x. 5, 6. Iob xiv. 21. Sed illorum errorem id aliquatenus minuit, quod profiteantur Sanctos scientiam istam non ex se, sed ex Dei dono habere. Gentiles verò inexcusabiliter errant, dum falsis suis numinibus scientiam & potentiam independentem, qualis summo Deo soli convenit, adscribunt.

Secundo loco consideranda venit Imaginum veneratio, quam nullus in Sacris literis aliquantum versatus ignorare potest Christiano esse indignam. Procumbunt enim coram iis in genua, aperiunt caput, preces ad eas dirigunt, vota faciunt, cereos iis accendunt, thus adolent, donaria offerunt, coronas imponunt, vestibus pretiosis amiciunt, publicè in processionibus circumgestant, peregrinationes ad illas instituunt. Quæ adeo bilem moverunt Polydoro Virgilio, ut non veritus sit scribere: *Eò insaniæ deventum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate. Sunt enim bene multi rudiores stupidioresque, qui saxeas, vel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, variisque coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquem habeant, & iis magis fidant quam Christo, vel aliis Divis quibus dicatæ sunt* De invent. rerum lib. 6. cap. 13. Et quamvis Concilii Tridentini Patres probè scirent hanc esse petram scandali, ad quam plurimi e vulgo offenderent, non curarunt tamen illam removeri, quemadmodum ex officio tenebantur, & omnes pietatis studiosi ab iis expectabant. Sed decreto suo ambiguis locutionibus concepto superstitionem passim receptam potius confirmarunt, quam ullum ei remedium attulerunt. Sancientes, *Imagines Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum, in templis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam, &c.* Non tamen declarantes, prout ad abusus præcavendos fieri oportuisset, qua in re debitus ille honor & veneratio consistant. Et nullam imaginum Dei passim erectarum facientes mentionem; ideò, ut conjicio, quod secundæ Synodo Nicenæ, in qua improbantur, non auderent contradicere, & tamen id quod in Ecclesia Romana jamdudum usitatum esse noverant non liberet ipsis reformare. Porrò istam Synodum laudantes in eo quod constituit, *ut omnes imaginibus salutationem & honorariam adorationem exhibeant, non tamen veram latriam, &c.* quæ etiam pronunciat ut *quicunque sententias Sacræ Scripturæ de idolis contra venerandas imagines adducunt anathema sint.* Ne igitur laïci, quos vocant, scire possint quam crebro & diserte Scriptura omnem imaginum cultum damnet, Antistites sacrorum ipsos ab ejus lectione arcent, sub hoc excogitato colore, quod *inde plus detrimenti quam utilitatis oriatur.* Et in Catechismis, Officio B. Virginis, & aliis ejusmodi libellis, quos loco Scripturæ populo tradunt & commendant, secundum Decalogi præceptum solent omittere, ne fortè magis quam brutum anathematis sui fulmen, aliqui expressum istud Dei interdictum vereantur: *Non*

facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles. Quibus verbis, omnis generis ſculptile & ſimilitudinem abſque exceptione comprehendentibus, non minus imaginum Abrahami, Ioſephi, & ſimilium ſanctorum cultus, ſi quis eum inter Iſraëlitas inſtituere aggreſſus eſſet, quam idolorum Gentilium prohibetur; ut fruſtra effugium quæratur in diſtinctione inter imaginem & idolum; quaſi ſolummodo idolorum, & non etiam imaginum cultus Deo diſpliceret. Nullatenus ergo ſuperſtitiones quæ circa imagines exercentur probo, aut excuſare volo. Vtinam nullæ amplius fierent, & omnes qui Chriſti nomen invocant ab iis non minus quam Iudæi aut Mahometani abhorrerent. Nam quamvis fortè modum excedant, nihil tamen detrimenti inde ad Chriſtianam religionem rediret. Vſus certè quem dicuntur præſtare, ut ſint idiotarum libri, non eſt tanti, ut ideo in periculum idololatriæ conjicere quemquam oporteat. Sed religio mihi eſt eo uſque progredi, ut illas eodem cum Ethnicorum idolis habeam. Nam etſi inter modum colendi aliqua ſit affinitas; tamen ingens reſtat adhuc inter Chriſti atque ſanctorum ejus imagines, & Iovis, Dianæ, Mercurii, atque Dæmonum quos Gentiles colebant ſimulacra diſcrimen. Neque negari poteſt quin illæ in aliqua apud nos exiſtimatione eſſe debeant, propter eos quos repræſentant, ut parentum icones eſſe ſolent, quas tanquam κειμήλια ſtudioſe cuſtodimus; hæc contra omnium bonorum abominationem mereantur. Non puto etiam omnes qui cum Eccleſia Romana communicant, peccati iſtius circa imagines eſſe accuſandos. Sunt plurimi, præſertim in Gallia, docti & pii viri, qui ſerio ſuperſtitiones iſtas improbant, & toto animo exoptant ut coërceantur. Et magna laude digna eſt Synodus Moguntina, quæ ſub Sebaſtiano Archiepiſcopo, poſt decem Concilii Tridentini celebratas ſeſſiones, non expectata illius concluſione, auſa eſt pronunciare, *Imagines non ad adorationem aut ad cultum iis deferendum in templis proponi; ſed ad ea tantum in memoriam revocanda quæ adorari oportet. Quod ſi ad imaginem aliquam populus confluat, cui homines opinionem quandam divinitatis tribuunt, eam hoc caſu inde auferendam, aut aliam diverſæ magnitudinis in ejus locum reponendam; ne populus inducat animum credere, Deum & Sanctos ſupplicum votis annuere per imaginis illius ſolummodo interceſſionem.* Hiſtor. Concil. Trident. lib. 3. Cum qua conſentit Henricus Holden Doctor Sorbonicus, in ſua nuper edita Divinæ fidei analyſi; ubi dicit, *hanc eſſe univerſalis Eccleſiæ doctrinam Catholicam:* 1. *Imagines Chriſti Domini, Deiparæ virginis, nec non & aliorum ſanctorum, haberi ac detineri poſſe, præſertim in templo.* 2. *Hujuſmodi imaginibus honorem & venerationem aliquam quodammodo impartienda eſſe.* Et aliquanto poſt, non obſcure Trinitatis & Dei imagines, ſicut & uſum vocabulorum *adoratio* & *adorare*, cum agitur de veneratione imaginum, improbat. Quibus ſi reliqui omnes Catholici ſubſcribere vellent, libenter eos, quod ad me attinet, à crimine non ſolum idololatriæ, ſed etiam ſuperſtitionis hac in parte, abſolverem.

Tertio, quod ad cultum Euchariſtiæ, obſervandum eſt duplex eſſe poſſe

posse adorationis quæ illic exercetur fundamentum; nempe vel Transsubstantiationem, ut vocant, vel præsentiam Christi spiritualem, cujus Symbolum sint panis & vini elementa. Et quod transsubstantiationem spectat, cum illa nihil aliud sit nisi ridiculum humani ingenii commentum, eam pro adorationis fundamento assumere nemo potest, quin se manifesta & palpabili idololatria polluat, summum latriæ cultum, quem soli Deo deberi omnes agnoscunt, pani & vino deferendo. Quod etiam Iesuita Costerus fatetur in Enchiridio suo, dicens, *nullam unquam visam vel auditam fuisse in universo mundo idololatriam similem illi quam Ecclesia Romana committeret, si verum Iesu Christi corpus in Eucharistiæ Sacramento non contineretur.* Acquiescimus ergo in condemnatione quam adversus seipsum & ὁμοδόξους pronunciat, cum simus certi nullam ibi Transsubstantiationem fieri. Nam ea repugnat, 1. Scripturæ Sanctæ quæ diserte dicit fideles in Eucharistia panem comedere: 1 Corinth. XI. 26. 27. 28. 2. Rationi, quæ docet corpus Christi, quod jam existit, denuo fieri non posse, saltem ita ut quod recenter fit, idem sit cum eo quod jamdudum fuit. 3. Sensibus, qui nullam fieri in pane & vino mutationem docent; sed post verba consecrationis, ut vocant, prolata, eandem prorsus manere figuram, quantitatem, colorem, saporem, nutriendi vim, & corruptibilitatem quam ante habebant. Sed quia indubium est Dominum Iesum spiritu præsentem esse in Eucharistia, cum ex ipsius mandato in cœtu Christianorum celebratur, secundum id quod promisit, ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio *eorum.* Matth. XVIII. 20. isto respectu nihil prohibet quominus ipsum in hac actione adoremus. Imo nos tenemur id facere, cum ritus iste à Christo sit institutus, ut ipsi pro ineffabili sua dilectione, qua maledictam crucis mortem ad nos salvandum subire non refugit, gratias ageremus: quod sine adoratione & laudum ejus religiosa celebratione fieri nequit. Hoc se facere dicunt Catholici cordatiores, qui Transsubstantiationem non credunt, aut suspectam habent, & se unice Iesum Christum, cui omnis cum Patre honor & gloria in Spiritu Sancto debetur, in Eucharistia adorare profitentur. In quibus nihil aliud desidero, nisi quod interim conniveant ad aliorum cum quibus communicant idololatriam, non ignorantes ipsos adorationem suam ad symbola Eucharistica dirigere, quasi Iesus Christus illic corporaliter esset præsens, pane & vino in corpus ejus substantialiter transformatis, solisque accidentibus illorum remanentibus. Prætexunt quidem Concilium Tridentinum nihil aliud à se requirere, cujus Canon VI de Eucharistia sic habet: *Si quis dixerit in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ etiam externo, adorandum, anathema sit,* &c. Sed an ejus mentem satis assequantur, ipsi viderint; cum iste Canon ex præcedentibus pendeat, in quibus Transsubstantiationis dogma sancitum, & instar fundamenti adorationi hostiæ quam Sacerdos ad altare manibus tenet & elevatam populo ostendit, substratum fuit. Quod vero existimant licitum sibi esse coram illa procumbere, tanquam præsentiæ Iesu Christi spiritualis symbolo, veluti olim Israelitæ ante arcam fœde-
ris

is, de qua mandatum acceperant, *Adorate ad ſcabellum pedum ejus:* Pſal. XCIX. 5. id non caret mali ſpecie, & adſtantibus offendiculum præbere poteſt, quaſi non Ieſum Chriſtum ſolum, ſed etiam hoſtiam illam, quæ merus panis eſt, adorent. Sed quia iſtud habent commune cum illis Proteſtantibus qui adgeniculantes Euchariſtiæ participant, quorum fraternitati cæteri non ideo renunciant, non facile etiam in illorum, tanquam idololatrarum, condemnationem conſenſerim; ſed potius Dei judicio, qui mentem eorum videt; & ex quo fonte proficiſcatur id quod faciunt perſpectum habet, relinquendos eſſe exiſtimarim.

Et hæc ſpeciminis inſtar de Romanæ Eccleſiæ ſuperſtitionibus delibaſſe nunc ſufficiet. Inde enim quid de cæteris affinibus ſentiam facile tibi erit colligere. Quamvis autem eas omnibus qui in illius communione vivunt indiſcriminatim impingere nolim; ſciens quamplurimos, qui non contemnendam corporis iſtius partem conſtituunt, ab iis eſſe alienos, & optare ut emendentur; tamen cum Pontifex Romanus, qui ſe pro ejus capite gerit, celeberrimique & doctiſſimi Præſules, ingenti plebis turba comitati, mordicus eas defendant, & reformationem ſuadentes oderint & inſectentur, credo Proteſtantes juſtiſſimam ſuperiore ſæculo habuiſſe ſeceſſionis cauſam, nec bona conſcientia ad eam redire nos poſſe, quamdiu gubernatores, & qui maxima potentia pollent, non ſolum in peccatis ſuis obſtinate perſeverant, ſed etiam cæteros ad aſſentiendum cogunt. Oportet enim obſervare eos qui diſſenſiones & offendicula faciunt præter doctrinam quam ex Euangelio didicimus, & *declinare ab illis:* Rom. XVI. 17. 18. Quod præcipue tenentur facere qui veritatem noverunt. *Scienti enim facere bonum, & non facienti, peccatum eſt illi:* Iacob. IV. 17. *Et ſervus qui novit voluntatem Domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem ejus, vapulabit multis:* Luc. XII. 47. Sed tamen procul abſum ab illorum ſententia qui putant Eccleſiæ Romanæ cultum, nihilo idololatria Ethnica eſſe tolerabiliorem. Nihil enim ſani erat in Gentilium religione, ſive objecta ſpectes quæ colebant, Aſtra, Principes impios defunctos, Dæmones; ſive in modo quo illa edebant, cum omni genere petulantiæ & ſpurcitiæ. Ideoque Deus non juſſit eam reformari, ſed penitus eradicari. Eccleſia vero Romana retinet adhuc Religionis Chriſtianæ fundamentum; agnoſcit Scripturam Sanctam eſſe verbum Dei & infallibilis veritatis, nec audet ei contradicere; etſi defectum quem imaginatur in illa, traditionibus ſuis & variis inventionibus humanis ſupplere præſumat. Nihil ergo aliud requiritur, niſi ut additamenta iſta, quibus obfuſcatur veritas, removeantur, & Eccleſia Romana in priſtinum illum ſplendorem, quem habebat tempore B. Pauli, cum fides ejus annunciaretur in univerſo mundo: Rom. I. 8. reſtituta erit. Celebratur in ipſa Sacrificium Euchariſticum, quod Dominus Ieſus in commemorationem mortis ſuæ inſtituit; falſis quidem aliquot opinionibus conſpurcatum; ſed quarum odio non oportet id quod bonum eſt abolere. Quod perinde foret ac ſi quis ad domum ſuam à ſordibus repurgandum, eam everteret aut incenderet. Eccleſia Romana majorem

rem aliquanto affinitatem habet cum decem Israelitarum tribubu, quæ vitulos à Ieroboamo in Dan & Bethel erectos colebant, qu: Dei illius essent imagines, qui majores suos ex servitute Ægyptia liberaverat. Sed negari nequit quin purius in ea colatur Deus, qua inter Israelitas. Nam quamvis habeat aliquas Dei imagines, illæ d creto Magistratus publico, aut Synodali auctoritate, propositæ nc sunt ad adorandum, multique celebres Doctores aperte abusu istum damnant. Quod apud Israelitas non licuisset impune, ut dc cent duæ celebres historiæ, quarum altera legitur 1 Reg. XIII. alt ra vero Amos VII. Adeo ut illæ Dei imagines quæ apud Roman Catholicos alicubi conspiciuntur, pro superstitione privata habe debeant, non pro lege publice recepta aut approbata. Quare nc assentior illis qui omnia quæ Scriptura de Gentilibus & abominanc ipsorum idololatria dicit, Pontificiis applicant, quasi nihil aut paru admodum inter utrosque esset differentiæ; & suadent ut adversi eos secundum id quod lex Mosaica decernit de Cananæis proced: tur, quæ Israelitis edicebat; *Subvertite omnia loca in quibus coluerunt ge tes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos, & colles, & subter om lignum frondosum. Dissipate aras earum, & confringite statuas, lucos igne con burite, & idola comminuite: disperdite nomina earum de locis illis:* Deute XII. 2. 3. Et præcipiebat ut absque misericordia interficerent ec qui deficiebant ad alienos Deos, aut aliquem ad ejusmodi defectic nem clanculum instigabant, quamvis esset frater uterinus, vel filius vel filia, vel uxor, vel amicus intimus; imo si forte tota aliqua civi tas apostasiæ ad Deos alienos rea comperiretur, omnes ejus incolas & pecora ipsa, percuterent in ore gladii, omnemque suppellectilen ibi inventam cum ipsa succenderent, nec liceret illam rursus ædifica re, sed desolata maneret in æternum: Deut. XIII. Istæ enim politi cæ constitutiones solos Israelitas obligabant, uti Calvinus id agno scit in sua Institut. libr. IV. cap. XX. sect. 16, & cum illo fere omne Theologi Protestantes. Et à Christianis Magistratibus non obser vantur hodie in pœna furti, adulterii, & multis aliis. Imo qui eas ur gent in causa idololatriæ & hæreseos, se dispensatos putant ab istc mandato: *Sculptilia eorum igne combures: non concupisces aurum & argentum de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est:* Deuter. VII. 25. 26. Nimis splendet in ipsorum oculis aurum & argentum ex quo imagines sunt conflatæ, aut ex mulctis & spoliis hæreticorum collectum, ut igne id velint consumi. Sed si lex non obligat in uno capite, neque etiam in alio, privati enim arbitrii non est partem quæ arridet assumere, & eam quæ displicet repudiare. Præterea observandum est leges plerasque quæ externum cultum spectabant, & speciatim istas de idolis & idololatris exscindendis, pro terra Canaan fuisse datas, ut apparet ex præfatione præfixa: *Hæc sunt præcepta atque judicia quæ facere debetis in terra quam Dominus Deus patrum tuorum daturus est tibi, ut possideas eam cunctis diebus quibus super humum*
gra-

radieris. *Subvertite omnia loca,* &c. Deut. XII. 1. Et ex eo quod sæpe bidem inculcatur, de sacrificiis extra Cananæam & locum quem Deus in illa elegisset non offerendis. Nec eas Israelitæ usurpare debebant adversus alios Ethnicos, extra regionem quam Deus in possessionem ipsis dederat habitantes, si forte eos bello devicissent; Deus enim expresse inter utrosque discrimen facit; & longe majore lenitate vult agi cum iis qui degebant extra terram Canaan, quam cum illius incolis: Deuter. XX. 10, & seqq. Quinetiam postea in Cananæa ipsa decem Israelitarum tribus defectrices ab istarum legum rigore exceptæ fuerunt: nempe quia Dei legem aliquomodo adhuc, licet valde corruptam, retinebant. Nam cum Iudæi sub Roboamo cum ingenti exercitu pararent se ad eos bello impugnandum, prohibiti fuerunt à Deo, dicente; *Non ascendetis neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel:* 1 Reg. XII. 24. Sed inquies; laudantur in Scriptura pii aliquot Reges Iuda, qui collapsum in regno suo Dei cultum restituerunt, & idololatriam omnem aboleverunt, ut Asa, Iosaphat, Amasias: & supra cæteros Ezechias, quod excelsa dissipaverit, serpentemque æneum quem fecerat Moses confregerit, quia filii Israel incensum illi adolebant: 2 Reg. XVIII. 3. 4. Item Iosias, quod etiam excelsa sustulerit, & altare quod erat in Bethel polluerit, supra ipsum ossa hominum è sepulcris desumta comburens, & simul in cineres redigens: atque in Samaria Sacerdotes excelsorum qui ibi erant occiderit super altaria, ossaque humana super ea combusserit: 2 Reg. XXIII. Et notatur in quibusdam aliis Regibus, cætera piis & Dei timentibus, tanquam ἥττημα seu defectus non exiguus, quod excelsa in quibus populus sacrificabat demoliti non fuerint. Teneri itaque Magistratus Christianos, ad illorum exemplum, omnem idololatriam & superstitiones Pontificias in ditionibus suis abolere, & penitus eradicare, si cupiant ut Deus regimini ipsorum benedicat. Sed observandum est qua in re constiterit ista reformatio, ne præpostere ad ea quæ non sunt jurisdictionis humanæ trahatur. Omnem externam idololatriam, de qua ne illi quidem qui ejus rei erant dubitare poterant quin pugnaret adversus legem, sustulerunt: similiter excelsa, quæ contra expressum Dei interdictum, ne alibi quam in loco quem Deus elegisset (qui fuit primum Silo, ubi Iosue fixit tabernaculum, Iosu. XVIII. 1. & 1 Sam. 1. 3. deinde Nob 1 Sam. XXI. 1. denique Hierusalem & templum Salomonis, 1 Reg. VIII. 10. & IX. 3.) sacrificia offerrent, extructa fuerant. Sed cum aliqua fuit lis de sensu legis, inter pios qui illam pro divina amplectebantur, & se ejus auctoritati sponte subjiciebant, Reges isti nunquam constituerunt ut hæc opinio potius quam illa reciperetur. Indeque factum est postea, ut controversiæ inter Pharisæos, Sadducæos & Essenos exortæ, qui singuli legem Dei opinionibus suis favere asserebant, indecisæ manerent; quia decisio nonnisi à Propheta, & per revelationem Dei extraordinariam, fieri poterat; Deus autem tunc temporis Iudæos non amplius per Prophetas alloqueretur. Imo Iudæi sub Machabæorum dominium, ne quidem ausi sunt privato arbitrio quicquam statuere de lapidibus altaris holocaustorum, quos gentiles impuris suis obla-

tionibus contaminaverant. *Sed reposuerunt lapides* istos *in monte dom in loco apto, quoad usque veniret Propheta, & responderet de illis.* 1 Mac. IV. 44. 45. 46. Quam moderationem si Christiani Antistites fuisse imitati, non tot haberemus temerarias decisiones de rebus nusqua in verbo Dei clare revelatis, quarum occasione Ecclesia in part misere lacerata fuit. Nec Iosias interemit Sacerdotes Samariæ, super altaria sua immolavit, propter cultum vitulorum à Ieroboam fabricatorum; sed in ultionem idololatriæ mere Ethnicæ quam exe cebant, quemadmodum & illi qui jussu Eliæ & Iehu occisi fuerun 1 Reg. XVIII. & 2 Reg. X. quod secundum legem supra memor tam Deuter. XIII. facere tenebatur. Et quamvis Deo omnis idol latria sive circa vitulos, sive circa imaginem Baal commissa valde d spliceret, non tamen utramque eodem loco habuit; ut inter alia v dere licet in eo quod de Achabo rege Israel memoratur. *Non suffe ei ut ambularet in peccatis Ieroboam filii Nabat; insuper servivit Baal & ad ravit eum; irritans Dominum Deum Israel super omnes Reges Israel qui fu runt ante eum:* 1 Reg. XVI. 30. & seqq. Imo laudatur Iehu, licet v tulorum cultor, ob zelum quem ostendit in abolenda Achabi idol latria, & Deus ei dicit; *Quia studiose egisti quod rectum erat & placebat oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab, fi tui usque in quartam generationem sedebunt super thronum Israel:* 2 Re X. 18. & seqq. Sed istud manifestius adhuc apparet ex historia qu legitur 2 Reg. XVII. 25. cujus summa est: Cum Deus immisiss leones in Gentiles qui Samariæ civitates incolebant, post abducta in captivitatem decem tribus; rex Assyriorum ut huic malo mede retur, consultum judicavit illuc ablegare sacerdotem Israelitam, q doceret eos quomodo deberent Deum colere. Et sic Deus erg ipsos fuit placatus, licet non ei soli, sed etiam idolis suis serviren Vnde duo discimus. 1. Religionem Israelitarum qui Deum verur sub imaginibus vitulorum colebant, visam fuisse tolerabiliorem De quam Gentilium qui ipsum non timebant, sed tantum sua idola 2. Gentiles qui Deo & idolis simul serviebant, magis placuisse Deo iis qui sola idola colebant. Cum ergo, ut supra ostendi, Ecclesiæ Ro manæ superstitiones gravitate, non æquent idololatriam vitulorun quam Ieroboam introduxit, sequitur ab æquitate esse alienum, peju earum sectatores Israelitis idololatris excipere velle. Illud quiden ad exemplum regum Iuda fieri recte posset, ut sicubi Pontificii ima gines Dei, Iesu Christi, aut Sanctorum, in ditione Protestantium pu blice erigere & colere auderent, illæ auctoritate Magistratus tolle rentur. Multo enim potiori jure istud facere iis liceret, quam Eze chiæ serpentem æneum in pulverem comminuere; quia ille jussu di vino olim fuerat erectus, & iis qui morsi fuerant à serpentibus ad spectandum propositus: de his vero nullum extat Dei mandatum sed contra in variis Scripturæ locis damnantur, ut Deuter. IV. 15 & V. 8. Sed præcipue dignum est imitatione factum Iosaphat, qu aliquos de suis Principibus misit, & cum iis Levitas, qui circumiren cunctas urbes Iuda, atque erudirent populum: 2 Chron. XVII. Hæc est demum vera ratio omnem idololatriam & superstitionem abo-

lendi

lendi, eas per bonam institutionem è cordibus hominum eradicare. Sic enim nullus erit metus ut repullulent. Edicta vero & coactio forte quidem ad tempus illas coërcent, sed nunquam sanant. Et suspectam reddunt veritatem, quasi ex se nimis infirma sit ut prævaleat mendacio, nisi armis & potentia carnali defendatur. Quam viam si Magistratus in crassioribus vulgi superstitionibus, quæ nemini intelligenti unquam placuerunt, ex Ecclesia eliminandis sequi teneantur, multo magis ubi agitur de subtilioribus fidei quæstionibus, de quibus inter doctos & veritatis studiosos disputatur: maxime cum Theologi qui opiniones eorum quos vocant hæreticos oppugnant, & in omnium odium adducere student, non audeant diffiteri illas esse probabiles, & rationi humanæ consentaneas; & certum sit neminem de illis recte pronunciare posse, nisi qui non solum in Scripturis egregie sit versatus, sed etiam qui animum habeat omnibus præjudiciis & affectibus vacuum; quales pauci semper, præ reliquorum multitudine, reperiuntur. Vereri enim debent ne eradicent triticum, putantes se avellere zizania, & ne persequantur Christum, dum se existimant punire hæreticos; ut sæpe antea factum esse, & hodie adhuc multis in locis fieri, ipsi norunt & conqueruntur. Quod enim aliis hominibus contigit, id à se; qui homines etiam sunt, alienum putare non debent.

Hæc sunt, amice quamplurimum observande, quæ breviter de ista materia tibi rescribenda putavi; non quidem pro ejus merito & amplitudine, sed ita tamen ut hæc duo sufficienter animadvertere queas. 1. Me nullo modo superstitionibus aut idololatriæ favere, aut eas quæsitis coloribus palliare velle; sed optare ex animo ut Christianus orbis tandem aliquando penitus ab illis repurgetur, ne amplius Iudæis & Mahometanis offendiculo simus, & conversionem illorum remoremur. 2. Nihilominus non existimare idem de Pontificiis, qui illis adhærent, judicium quod de Ethnicis ferri debere, aut constitutiones legis Mosaicæ, & piorum Iuda regum exempla recte usurpari ad ostendendum Magistratus Christianos ex officio, quod exercent, teneri eorum vel aliorum in fide errantium cœtus disturbare. Præstare igitur illos, cum alia tutior via non supersit, Dei judicio relinquere, qui ut misericors est erga peccantes ex ignorantia, ita profanos veritatis suæ contemtores, & qui eam in injustitia detinent, inultos non sinet: atque interim mansuetudine, patientia, benignitate, quæ genuinorum Christi discipulorum sunt notæ & propria, allicere; si quando Deus det ut oculos aperiant, & errores in quibus immersi jacent, agnoscant & deserant. Quod ut pro immensa sua misericordia brevi facere dignetur ex intimo corde rogo. Cui etiam te, & tua studia commendo. Vale. Amsteldami, 24 Martii, 1656.

D. GVILIELMO HATTEM

Pastori Reformatæ Ecclesiæ apud Veteramnates.

R*Everende Vir, Frater in Domino dilecte,*

Si tu frater es mihi, obscurum non est qualem me conv niat esse tibi, nisi quantum habet caritatis vocabulum fratri tantundem non habet veritatis. Dubitare potes de veritate? Eg nullus dubito, quin utrique nostrum, quantumvis dissentientibus, P ter sit Deus, frater primogenitus, Dei Filius, idemque Deus in sæc la benedictus; dummodo ne fraternæ caritatis officio desimus; qu qui est imbutus, is demum, & natus ex Deo est, & novit Deum: q non est, Deum non novit; quantumlibet de Deo accurate dispute Deus, ut ipsa est caritas, ita ad caritatem refert omnia, ad studiu diligendi, non ad subtilitatem credendi. Quantum diligimus, ta tum intelligimus. Compendium, complementum, finis ac scopus l gis, caritas, spiritus, anima, vita, vis salutaris fidei, est caritas. Di ciplinæ Christianæ alumnos Germanos, à spuriis distinguit alma c ritas. At friget passim, alibi extinctum est caritatis studium, ferv veritatis, raro necessariæ, sæpe supervacuæ, non raro abstrusæ & me tis humanæ captum excedentis; fervent studia partium, jurgia, od clericorum ambitiosa, laicorum imperita. Hæc illa hæresis, qua sententia Apostolica damnat, inter opera carnis, aliam non agnosc quam erroris, imo etiam veritatis turbidæ, factiosæ, violentæ, ex s pientia illa, non quæ cælitus orta & inspirata, intaminata est, facilit te, obsequio, æquitate, candore, pacis studio bonis se omnibus com mendat, & plena misericordiæ est, ac fructuum bonorum: sed qu terræ filia, humana, Diabolica est. Hinc illæ lacrymæ tot diffidic rum, tot bellorum, malorumque & cladium per orbem Christianum Piscator ictus sapit, experientia proficit stultus, sensu eruditur as nus; nondum nos de cælo tacti, tot prodigiis admoniti numinis in festi? Sed quod volo, hoc est, colloqui tecum de rebus quæ facian ad pacem, non Ecclesiasticam, quam vestri Trajectini, miro cum su percilio & ludibrio, exigua sane cum laude suæ probitatis, candori æquitatis, pietatis, solertiæ, nuper indigne exploserunt. Et fuimus, & erimus omni tempore ad eam, cum bono Deo, amplectendum long facillimi. Ego tecum, si hoc velle atque audere possis, transegeri una conditione, qua nihil, aut simplicius, aut plenius, aut expeditius aut salubrius, aut sanctius suppeditat ratio humana, & authoritas di vina. Eam, ad pacem, & cum Deo, & cum hominibus, præscribi servator Matt. VII. in hæc verba: *quicquid volueritis ut homines facian vobis, idem & vos facitote illis:* sic enim est. Hoc unum volunt, urgent inculcant, *Lex & Prophetæ.* Hanc conditionem si rejicere potes, pa cem potes, ex hac lege si vivere mecum & agere potes (potes auten si vis, & debes velle, si vis morem gerere Christo, parere Legi & Prophetis) in pace vivemus ac fraterna conjunctione. Sed ego alian

jam

am pacem, civilem videlicet meditor: at meo Marte, consulto, concio nemine. De illa me auditurus, si placet, horam mihi constitues, qua vel ego ad te, vel tu accedas ad me: vel, quod præoptem, si à convictu & pane non abhorres excommunicatorum, cras, nisi in mora periculum, te nobis, cum socia vitæ, sistes in cœnam: sed Theologicam. Fraterne, id est, familiariter vos excipiemus, pro loci annona & invitantium fortuna. Interea bene vale cum parte tui altera, & animum si vis meum habere exploratum, fac periculum quovis experimento; invenies tibi affectu fraterno addictum

IOANNEM NÆRANVM.

Ex musæo hora vespertina, VII *Idus Novembris,* 1656.

N. N.

ROBERTVS EVSTACHIVS S. P.

VIr clarissime, mihique plurimum colende. Litteras tuas 10 Februarii datas magna cum voluptate legi, utpote significatione amoris, quo me immerentem prosequeris, itemque sollicitudinis de meo statu, cui & consilio succursum is, refertas: quo nomine plurimum obstrictum me tibi fateor. Ego me hic etiamnum tolero in pago urbi vicino, nec ullum adhuc à militibus damnum, quod quidem reputari mereatur (Deo sit laus) retuli, quamvis viciniam proximam etiam ad sagittæ jactum non semel infestaverint. Quod in urbe mihi vestra refugium ostendis tutum, id magno mihi solatio fuit, utarque lubens consilio tuo, si quid hic gravius ingruat: interim, quamdiu spes nos aliqua melioris auræ tenet, hinc non facile me in loca tam longinqua movebo præsertim cum familia, quam per Dei gratiam satis numerosam habeo. Nec vero cura Ecclesiarum his in oris deserenda mihi videtur, quamdiu dabitur iis aliquis adhuc locus, nec modus vivendi, quo hic utimur tolerabili cum vestro nimium sumptuoso commutandus. Quanquam enim Dei immortalis munere mihi suppetat, unde me meosque ad tempus sustentare possem: illa me tamen copia, si nihil aliunde accedat, facile defecerit. Et ut mihi non longum restet vivendi spacium, cum LXVIII ætatis annos jam excesserim: inhumanum tamen videtur, si patrimonium omne vivus absumerem, & uxorem deinde cum tot liberis alienæ misericordiæ in peregrina regione relinquerem. Vt ex opera aliqua litteraria, ad quam per Dei gratiam satis adhuc mihi virium suppetit, rem istic faciam, non facile sperandum est ob invisum meum nomen, quod omnes abhorrebunt: at me litterulas stulti docuere parentes, nec præter illas artem aliam didici, & hæc quoque ætas ad discendum sera est? Gener meus, I. S. de quo quæris, Dei beneficio valet quidem, & in eodem mecum agit contubernio: sed & illum iniquitas temporum in angustias non exiguas redegit, quandoquidem à biennio & semestri, quod hic agit, promissum è Polonia sala-

ſalarium fruſtra adhuc præſtolatur. Frater illius Chriſtophorus cu nonnullis auditorum ſuorum nobilium in Sileſiam ſeceſſit, & Cr ciburgi nunc agit XII à Vratiſlavia milliaribus ſub patrocinio Duc Brigenſis, unde nonnunquam in Poloniam ad obeunda ſacra excu rit. Cæteri amicorum noſtrorum, quos tu noſti, omnes Cracovi incluſi ſint, quo florentioribus Suecorum rebus velut in aſylum re fugerant, ut graſſantium in ſe popularium, præcipue ruſticorum mor tanorum, impetum evitarent. Circa Lublinum tamen & in Volini immo & in Lithvania ſub Moſcho, nonnullis noſtrum munere ſu per intervalla fungi licuit: nunc quid fiat, poſtquam Ragocianæ ex peditionis fama belli molem verſus Hungariæ confinia traxit, ign ro. Ad quæſtionem de Sabbato, quam ipſe propoſueram, illud re ſpondendum cenſeo, ſanctimoniam Sabbati ab exordio quide mundi à Deo decretam ob perfectam ante illud rerum creationem legem tamen de illo feriando jam tum nullam fuiſſe latam, quæ ge nus humanum univerſum obſtringeret, ſed populo demum Iſraeliti co, accedentibus & aliis illi peculiaribus cauſſis, irrogatam, qu proinde cæteras gentes, niſi Iſraelitis immixtæ habitarent, non inno daret. Ipſimet Iudæi, ſi bene memini, Sabbati religionem non inclu dunt præceptis Adamo Noæque datis. Vnde recte tu obſervaſti, pri mam obſervandi Sabbati mentionem Exodi XVI haberi, ubi religi illius Iſraelitis manifeſto cohibitæ mannæ documento commendat fuit. Cæterum ſi quæratur, an nos etiam, qui Chriſto nomen dedi mus, Sabbati vinculo conſtringamur: reſpondere velim cum Apo-
Coloſſ. II. 17. ſtolo, nemini jus eſſe nos damnandi ἐν μέρει diei feſti, aut novilunii au Sabbatorum, ut quæ fuerint umbra rerum futurarum, cum nos cor-
Rom. XIV. 5. pus, quod eſt Chriſti, teneamus. Nam & idem Apoſtolus alibi tam eum, qui diem quemvis peræque æſtimat, quam qui diem præ die æſtimat, in animo ſuo plene certum eſſe jubet, puta, ſe, quod agat, recte agere, cum quicquid non eſt ex fide pro peccato habeatur. Quin & Act. XV, cum in Synodo Hieroſolymitana leges quædam rituales ethnicis ad Chriſtum converſis ad ſanciendam inter ipſos & Iſraelitas converſos concordiam ferrentur, nihil illis de Sabbatorum feriis inculcatum legimus. Ponitur quidem ibidem Moſi ab antiquo id honoris haberi, ut in Synagogis per omne Sabbatum legatur: nulla vero lex ibi promulgatur, ut id in Eccleſiis Chriſti perpetuo fiat. Quanquam vero exiſtimem, nos præcepto decalogi de Sabbato directe non obligari: recte tamen ſic concludi putem, ſi Iſraelitæ ſeptimam vitæ partem cultui divino conſecrare juſſi ſunt, quid nos facere æquum eſt, quibus non, ut illis, terrena, ſed cæleſtis felicitas eſt promiſſa? Item, Si Deus Iſraelitas & ſibi, & familiæ & pecori quietem ſeptimo quoque die indulgere voluit: nos utique par eſt haud magis illis labori reique faciendæ intentos eſſe, & familiam pecuſque noſtrum laboribus fatigare. Sic vero & alias rituales leges in uſum Chriſtianorum trahi poſſe credo: verbi gratia, jubebantur Iſraelitæ & primitias frugum atque primogenita, itemque decimas Deo conſecrare: tantundem igitur & Chriſtiani, aut etiam amplius, de facultatibus ſuis decidere, & vel Dei promovendæ gloriæ,
vel

vel usui pauperum impendere merito debebunt, si modo eo carere possint. Atque hæc quidem ista de re mea nunc est sententia: tu si quid rectius ista, candidus imperti.

Deum opt. maximum rogo, ut Ecclesiæ te sui Filii diu salvum & incolumem conservet. Dabam in Sacro Fonte a. d. XVII kal. Mart. anno 1657.

D. N. N. Pastori Reformatæ Ecclesiæ.

Doctissime ac Reverende Vir.

Agunt hic senes duo, decrepiti, capulares, paulo minores octogenariis, maritus & marita. Illa per multos annos gressum ægre molitur, gemino innixa scipione, cruribus debilitatis dolore morbi articularis, qui miseris modis infelicem excarnificat. Ille hactenus, cum sua, vitam tolerat, quæstu opificii, quo soleæ ligneæ exaptantur, unde cognomen Klompii vulgo sortitus est. Sed aliquo jam tempore cæcutientem, prorsus hoc anno oculi deficiunt, & simul omnis ratio quærendi victus. Ergo brevi ad egestatem, imo inediam redactum, omni & re, & spe consumta, ut præter æs alienum superesset nihil; compulit necessitas ultima, ad petendum vivendi subsidium ex ærario indigentium, quod non incommode hic sancti Spiritus peculium indigitant; quippe ejus instinctu, à piis collatum in pios usus caritatis simplicis, ac æquabilis, sine delectu, in omnes hujus paræciæ cives, quotquot commendat inopiæ ratio. Comiter satis ac benigne exceptus est initio, ab eo, qui sacram illam hic gessit quæsturam. Per eum impetravit hebdomadatim octodecim stupheros, octo librarum panes duos; suppetias quidem non contemnendas, sed unde tamen, quod opus est, neutiquam sufficit necessitati capitum duorum: præterquam quod ita minime æquali sorte habentur cum æqualibus; imo minus multo ferunt, quam qui egent minus. Intelligebat id bonus ille quæstor, eoque, quod pro tempore attributum ipsis erat, ut æquo animo tollerent, monebat: at stipis, postmodum augendæ, spem bonam securi operirentur. At ubi dein, pauperie premente, successorem viri boni bonus senex aggressus est sermone petaci, alium comperit, aliud responsum; iterumque & iterum repulsam tulit, quasi quod aliis datur ac debetur, non item debeatur illi, homini addicto partibus Remonstrantium, ad quos non obscure rejiciebatur: cum tamen publice constet jure indubitato, & more ac instituto hactenus recepto, in Sacro illo ærario præsidium esse repositum, universis, in hac paræcia, egenis, ex æquo commune. In his, qui illud sibi deposcunt, non professio religionis, sed sola spectanda est conditio egestatis, sic voluerunt, qui construxere fontem istum benignitatis, saltem qui sustentarunt auxeruntque liberalitate sua, post tempora reformata; pauciores forte animati, aut reformati ad sensum vestratem. A nobis stetit, nobilissima istius nuper pagi domina, ac paræciæ patrona; Pauperum istic censum, non contemnenda, ut intelligo, accessione amplificavit. Idem præ-

ſtitit alius minime alienus numquid ea mente, ut ſui, aut ſecluderentur, aut deteriori loco eſſent, quam qui amant eſſe iis adverſarii? H: qui agant, ac ſuis privatim, aut in totum vendicare, aut parte meliri ſatagant, quod eſt publicum : non modo ſibi invidiam conflavrint juſtam : ſed ipſi etiam ærario, cui præeſſe contingat, & prode: eos conveniat; adeoque non pauperibus tantum conſulant mal, fontem obſtruentes munificentiæ; quo nomine querelas jam pride audio: Sed id etiam committant imprudentes quod genus ſit, n modo iniquitatis invidæ, ſed injuſtitiæ etiam ſacrilegæ. Quales ve ſint illi cives, ne dicam Chriſtiani, qui non communia tantum pop bona parti arrogent : ſed tam averſo ſint inſuper ab omni pace : concordia animo, ut communia eſſe civibus nolint etiam caritatis : benevolentiæ officia? Tamen apud non paucos, tantum relligio p tuit ſuadere malorum, ſed papalis, Ieſuitica : cujus æmula eſt fanati Scotobritanna, Puritana, Bruniſtica, Sabbataria, Voëtiana, Presbyteriana imperium in imperio ædificantium : totidem fere luſtri quot illa ſæculis conſecuta, ut jam famoſior ſit rebus geſtis. Ej ſpiritu agitur, nonnemo illic, haud ita pridem noſtras, textor vimnalis, & eleemoſynarius jam novus. Illius acumen ni fallor, excogitavit, qui bonus & miſer ille ſenex, quia veſtras non eſt, haberi alienus, & quod debetur ipſius egeſtati, denegari poſſit religio Nimirum oſor ſui ordinis apoſtata eſt. Apoſtata vero mihi, non q ſententiam mutat, vel in pejus, & alias in partes tranſit, etiam deteriores, fide bona, animo pio, ductu conſcientiæ ſinceræ, quamvi per imbecillitatem ingenii, ſeductæ; ſed quem ſuorum qualiumcu que deſertorem transfugamque facit, ulcus animi, dirus affectus iræ, odii, invidiæ, inimicitiæ æſtus impotens; timoris, ſpei, commo di, incommodi ratio impia. Noſter ille, non tranſiit poſt maturu examen, animo compoſito; ſed præcipitem ſe dedit in partes ve ſtras, poſt turbas datas, ſeditione fœdâ, ſchiſmate turpi, quas ne queas tu, pro candore tuo, non deteſtari omni ex parte. Orta d loco miniſterii controverſia, poſt omnes pacis conditiones æquas & neceſſarias præfracte repudiatas, omnem ordinis autoritatem pro terve ſpretum; tandem ille cum ſociis, è vicinia accerſit puerum in doctum, inſulſum, omnium bonarum artium rudem, imo ſtultun plane ac vecordem. Illorum autoritate initiatus miſta novus, cathe dram conſcendit, aquâ tingit, tandem etiam, profana audacia, ſ comparat ad temerandum panem ſacroſanctum. Id vero noſtrate non ferendum rati, denunciant iis, ni deſiſtant, excommunicatio nem. Sic, cum ſeditio non procederet, & pactam mercedem effla gitaret novitius paſtor, hic gregalis ejus, ſubito enthuſiaſmo cor reptus, ad vos ſe proripuit. Secutus eſt pecudem ſuam paſtor, & paſtoris genitrix, vara vibiam; cum non obtinerent, ut aliquem e gregem committeremus, quo eſſet, unde paſceretur. Animum dein de virulentum hoſtiliter ſubinde ovicula iſta, prodit, ne matri qui dem parcens ſuæ. Nunc occaſionem nactus nova præfectura, novu apud vos homo, acerbitatis ſuæ virus in miſerum huncce ſenem exonerare geſtiit. Tales proſelytos non amat diſciplina noſtra, aliam

expert

experti ſunt afflicti Valdenſes veſtrates, niſi potius noſtrates, quales facere ſolet afflictio: mites, modeſtos, infeſtos tyrannidi in hominum conſcientias. Nos eos juvimus ære non parvo. Cauſantur quidem quæſtores illi ſacri rem quoque anguſtam; ſed vera eſt cauſa animi iniquitas, quæ dejecta ſuis argumentis, eo tandem effugio evadere maluit, quam victas dare manus æquitati. Nos,quod hic poſſumus, eſt perexiguum, quod poſſumus præſtamus, cum oſtiatim colliguntur eleemoſynæ in uſus communes. At ſi poſſemus plurimum, alendos tamen non ſuſcipiamus noſtros pauperes ſeorſim: collatis in commune ſubſidiis, foveamus potius,qualecunque illud eſt, quod indomitus diffidendi furor, reliquum fecit alicubi Chriſtianæ communionis: ut quos ſociare nequit conſenſus religionis, aliquouſque ſaltem conjungat ſocietas caritatis. Interim vero, ne eſuriant miſelli ſenes, appellandus veniet nobiliſſimus paræciæ patronus; cujus autoritas, ſi conquerentibus ſuppliciter non ſubvenerit, veſtrique non dederint, quod debetur, & datur aliis: illinc apud noſtrates petam ſupplementum, ubi veſtratibus datur, quod non debetur. Orphanis Roterodamenſibus aliquot millia quotannis liberaliter proveniunt ex Eccleſia noſtra. Erogati jam in illos floreni prope centies mille, ſi numerum bene meminit, qui nuper id mihi memoravit. Inde poſcam, quod hic negabitur, ratione favorabili. Viduæ cuidam pauperrimæ ac valetudinariæ ad aggerem Rynſaterwoudanum, nonnihil ſubſidii in habitaculum conceſſum erat. Id quoque ei jam ſubtrahi audio, cum augendum eſſet jure merito. Enitendum omnino eſt nobis, ne abeat injuria iſta in conſuetudinem. Cæterum priuſquam alia tentemus, experiri viſum, quid tua humanitas pietaſque, velit ac poſſit. Ex indiciis namque amicis aliquot polliceor mihi, ſanctius te animatum, quam veſtrates multi, ex grege Puritano: inſociabile, inhoſpitum, immite, intractabile genus: at quibus tamen hoc fortaſſis acceptum ferimus, quod mitius jam diſceſſant à nobis, qui inter vos ſunt probi ac cordati; & illos fratres ſuos, moroſos, factioſos, ſuperbos, imperioſos, experiuntur longe duriores, quam nos, ſuos adverſarios, nunquam tamen hoſtes aut inimicos. Ita me amet Deus, ut amo non minus Contraremonſtrantem, quam Remonſtrantem; ſi mitis ſit animi, in diſſentientes æqui, & à tyrannide alieni: quales Reformati in Polonia, Germania, & permulti nunc in Anglia, ac Gallia. Errare credimus Contraremonſtrantes, illi Remonſtrantes; numquid toto cælo? Nemo noſtrum dixerit, nemo veſtrum, niſi qui neſciat,quam proclivis in arduo ſit lapſus,quam mitis ſit Chriſtus, quam facilis imbecillitati, quam æquus errori. Sic errent, qui hoc dixerint, imprimis ſi armis potius errantes oppugnent, quam argumentis errores: quo genere pſeudo Chriſtianorum, nihil, Chriſtianæ rei, & humano generi magis peſtiferum. Nobis, ſecundum Ciceronem, nulla ſocietas cum tyrannis, & potius ſumma diſtractio eſt. Tyrannis autem longe omnium deterrima eſt, premere imperio hominum mentes, & dominari quoquomodo alienæ fidei, alia lege quam ipſi velimus pati. Nos alioqui ut fratres ſimus, nil requiritur niſi fraternus affectus. Aliter fortaſſe ſentiat frater

ter noster Hattemius. Semel iterumque invitatus amanter, occasic data, ad commercium humanitatis, & consortium mensæ, dedign-tus obsequium est, nefas ratus, ut accepi, quicquam habere con-mune cum doctore falso, ex illo Apostoli præscripto ad Titum. v. 10. αἱρετικὸν ἄνθρωπον παραιτοῦ, arce, aversare, cætera nosti. An t-lem me noris, ignoro equidem: sed novi, quem sapiat illa sapien-t magistrum, omnibus numeris αἱρετικώτατον. Ambitiosi, imperiosi, tu-bulenti, factiosi, seditiosi, rixosi, calumniosi, grassatores in Ecclesi, turba gravis paci, placidæque inimica quieti; quales depinguntur f-cunda ad Timotheum tertio, & rerum potiuntur nostro sæculo: i sunt designati in Scripturis hæretici, terræ filii, carnis servi, cuj unice libidini velificantur: non quos mysteriorum abstrusa, divir-tatis abdita, religionis arcana, aut latent ignoratione, aut fallunt e-rore. Immunes ab improbitate, superstitione, idololatria, tyrannid schismate; quibus sacra pagina sacrorum norma unica & consun-mata est; fratres nobis sunt, quantumvis alioqui afferant absurda falsa, insulsa. Veniam petimusque damusque vicissim. Dummoc intemeratum sit, quo sine salva non sit fiducia in Deum ac Christu ejus, & mandatorum divinorum obedientia necessaria, ex evide tissimis, & disertissimis sacri codicis effatis. Vis idem statuente pro causa reformata, & causa nostra, hominem reformatum, adve sus deformatores antiquos & novos? Is est Ioannes Comenius, ex Moravus, quem nuper huc exturbatum clade Poloniæ, Amsteloda mi fovet ordo Senatorius, & ecclesiasticus. Ejus illic prodiit libe editione secunda, quem communi nomine Euangelicorum emisit i lucem, adversus Valerianum quendam, monachum Mediolanense in Bohemia. Sic loquitur, in conclusione primæ partis, paragraph octavo: Si insuper placet dogmata in Scripturis tam clare tradi ta, ut à nemine vocari queant in dubium, eoque Catholice nota assumi in unitatis Ecclesiæ normam, salvo jure dissentienti in iis quæ minus aperte revelata sunt; docebit nos hoc pulchram Apo stolici consilii praxin Phil. III. 15, 16. Enimvero placet ac per placet, quod vir ille hic vere Reformatus, ex sententia ac voluntate Reformatorum per Austriam, Moraviam, Silesiam, Bohemiam, Poloniam, Marchiam, Borussiam, pronunciavit plane ad censum nostrum, imo Apostolicum; universum Christianæ pacis negocium, paucissimis expediens verbis. Idem ubi audire hic dabit Deus, ex iis, qui soli audire Reformati volunt hic cum Voëtio, non esse cum Comenio; Ecclesiæ, impio schismate deformatæ, redibit saluti sera pax & decus priscum Reformationis; reipub. robur & antiqua Ma-jestas: ut venerationi simus vicinis, præsidio amicis, terrori hosti-bus; quæ undique jam fortunis & libertati nostræ, imminent, solis provocati discordiis civium, quas unice fovent factiones Ecclesiasti-corum. Illud est, quod sanguine etiam meo redemtum cupiam. Ser-vet nos tandem redemtor à progenie illa prava, fratrum pacem, gentium salutem aversantium, ut dominentur soli. Libertatis filia pax est.

Pax optima rerum, quas homini novisse datum. Ea vero non est consen-

onſenſio ingeniorum, ſed conjunctio animorum ſentire in omnibus ecum, nunc quidem non poſſum, nec tu mecum: ſed amare debeo e, tu redamare me; neque tu id negaveris: ſed dubites forſan an oſſis ut ſocium, amicum, fratrem. Ego poſſum & volo, niſi omnio tu nolis; & ſic te jubeo valere, ut fratrum tuorum conjunctiſſimus quiſque ac amantiſſimus, nequeat amanter magis ac officioſe

pud Veteramnates, xv Kal. Octob. 1658.

IOANNES NÆRANVS.

Legi diſputationes de Sabbato adverſarias, D. Heydani & Eſſenii. Hic quanto cauſa, tanto minor marte ac arte, vix dum ſatis andi potens, ut ſolent, qui proveniunt è ſcholâ Voëtii, eo ſolo diſſimiles magiſtri, ſatis linguacis. Sed Horenbeecquium vide, ineptiſſimum autorem, quem pueri caſtigent è triviali. Indignus quidem Eſſenius, qui Æneæ magni dextra cadat, ſed unus ante alios dignus & idoneus Heydanus, qui libertatem Chriſtianam aſſerat, & invaleſcentem retundat ſuperſtitionem, cujus pediſſequæ Sycophantia udaïca, & tyrannis Phariſaïca.

GERARDO BRANTIO,

ARNOLDVS POELENBVRG S.P.

Neocopiam.

SImulac hanc ſtationem Roterodamenſem ſuſcepi, ea obvenit difficultas controverſiæ graviſſimæ, de qua ut te pluribus edoceam efflagitas. Spero autem, ubi conſilii noſtri factique rationes cognoveris, te minime miraturum, cur hoc à nobis geſtum, & cur hoc ita geſtum fuerit. Enimvero ita ſe res habet, ut credunt iſti: ab initio nihil noſtri aliud à fratribus Contraremonſtrantibus poſtulabant, niſi ut in illis quinque fidei capitibus controverſis de prædeſtinatione, morte Chriſti, modo operationis gratiæ, &c. diſſenſio utrimque toleraretur. Nunc vero plura diſſentientium aliorum dogmata ferenda ſtatuimus, uſu magis & evidentia rationum edocti. Neque tamen cenſendi ſumus propterea deſerere fundamentum, quod ab initio laudabili conſtitutione eſt poſitum, ſed potius in eo conſiſtere, atque ædificium, quod ſtruendum erat, exſtruere. Nam, ſi rem ex vero conſideremus, hoc fuit fundamentum, quod à noſtris jactum eſt, in omnibus controverſiis & erroribus, quibus obnoxii ſumus homines, concordiam in Chriſto colendam, ſi error non neceſſario animæ ſalutem interimat. Ex hac cauſa illud ortum eſt, quod noſtri quinque graviſſimos errores iſtos in quibuſdam Doctoribus ferre non recuſaverint, quia, licet ex illis, ſi ſecundum naturam ſuam exigantur, plurimum noxæ dimanare queat ad gloriam Dei offuſcandam, & infringendum pietatis noſtræ curſum, tamen non ſemper nec neceſſario in illud damnum incurritur. Cum vero noſtri poſtea ſeparatos cœtus agere coacti ſunt, juxta ejuſdem fundamenti conſtitutionem in alios etiam Chriſtianos, qui in errore quidem,

quidem, ſed non cum certa ſalutis jactura verſabantur, eundem concordiæ affectum exſerere debuerunt. Quod quidem ut facere liceret, antea quoque in votis erat, ſed quia acerrima adverſantium multitudine vincebantur, id quod cupiebant efficere nequiverunt. Quæris autem, cur ad Mennonitas potiſſimum iverimus, ut iis pax ante alios offerretur, & cur hoc factum ſit inconſulta Societate noſtra.

Principio noſti, quales ſint Mennonitæ, non homines fanatici nec turbulenti, ut olim Monaſterienſes illi & hodie in Anglia nonnulli, ſed fideles, probi, moderati, qui Scripturas ſacras & fide ſincera amplectuntur, & omni opere bono, quantum judicare licet, adimplere conantur. Diſſentiunt tamen à noſtris in quorundam locorum interpretatione, ubi agitur de Chriſti Domini incarnatione, de juramento, de Magiſtratu, de adminiſtrando baptiſmo. Sed horum dogmatum defenſionem partim jam reliquerunt, partim mitigarunt non pauci. Verbi naturam divinam in carnem eſſe converſam vix nunc inter ipſos aliqui contendunt; magis id urgent, ingens myſterium quoddam hic latere, quod nemo negaverit. Audivi paſtorem aliquem ipſorum confitentem juramenta in N. Teſt. non ita liquido eſſe vetita. Magiſtratum ſi quis gerat, eapropter ex Chriſtianorum cenſu expungendum non temere affirmant, quanquam id illicitum credunt. Ab infantium baptizatione abhorrent, ſed id æquiori animo ferendum eſt, quia hoc dogma non ita gravis eſt ponderis, cum non diſceptetur, an ſit, ſed quando baptiſmus adminiſtrandus. Et quanquam inter ipſos nonnulli ſunt aſperiores in alias Chriſtianorum diſſidentium ſectas, tamen in omnibus ferme locis reperiuntur aliqui, qui ſunt & ſententia & animo mitiores. De Waterlandico nunc cœtu ago, qui ſupra alios moderationis ſtudio ducitur. Ad hos igitur potiſſimum dimiſſi ſumus, quia ipſorum fides ad noſtram proxime accedit, & quia ipſi ſunt moderati magis quam alii; quem moderationis ſenſum ex Theologorum noſtrorum ſcriptis ſe didiciſſe candide confitentur. Peculiaris etiam nos invitabat occaſio ad bene ſperandum de concordiæ via cum ipſis ineunda, quia ipſorum nomine nobis renunciatum ferebatur, quod aliquam oblationem pacis illi ex noſtra parte propediem exſpectarent. Arbitror has cauſas ſatis fuiſſe graves, cur Mennonitæ, & hi quidem præ aliis, ad communionem ſolenni ratione fuerint evocandi. Nam hactenus noſtri Chriſtianos omnes, qui Scripturam ſolam fidei normam agnoſcunt, & improbitatem oppreſſionemque tenellarum conſcientiarum averſantur, publice in concionibus libriſque editis ad fraternitatem nobiſcum ſuſcipiendam hortati ſunt. Docuit autem experientia, multorum animos ex ea re quidem emollitos aliquo modo fuiſſe, non tamen tantopere pacis ardore inflammatos, ut ad noſtram communionem ſe adjungere niterentur. Itaque vidimus manus operi ſtudioſius etiam quam antea admovendas, & paſtores cum presbyteris diſſidentium Eccleſiarum compellandos. Id vero tentandum illis primum fuit, ubi aliquid boni ſperandum maxime videbatur. Quod ſi hanc Mennonitarum ſectam ſepoſueris, ad quam quæſo aliam nos

cum

um aliqua ſpe voti obtinendi conferre poteramus? num ad Pontificios? At cum his nunquam (qualis olim & nunc eſt ipſorum conditio) noſtri pacem iniri poſſe crediderunt? Num ad Lutheranos? At plerique errores ſuos in S.Cœna & juſtificatione quos tenent, tam criter tuentur, ut de his ad concordiam permovendis fiduciam aliquam hactenus non potuerimus ſatis magnam concipere. Num ad Reformatos noſtros? Hi vero pacem non expetunt nec admittunt, niſi cum præſenti pactione ſervitutis conjunctam. Et quid inde pacis peres, ubi nos paſſim ut Socinianos acerbe traducunt? Quamobrem non poteramus alios huic oblationi reperire magis idoneos quam Mennonitas, non omnes promiſcue (nam Flandri, Friſii, qui vocantur, aliique nimium ſunt alieni) ſed Waterlandicos, inter quos eſſe nonnullos audivimus, qui pro pace Eccleſiæ nobiſcum conſtituenda ſine intermiſſione vota faciunt ad Deum. Igitur D. Vorſtius & ego cum duobus tribuſve presbyteris dimiſſi ſumus nomine magni ſynedrii (in quo comparent omnes, qui aliquando presbyterium geſſerunt, & præter hos ex Collegio Diaconorum tres plerunque Deputati) ut Presbyterium Waterlandorum adiremus rogaturi, an noſtros Eccleſiæ cives, qui ab illis in baptiſmi infantium adminiſtratione aliiſque vulgo notis controverſiis diſſentirent, in communione ſua ferre poſſent. Antequam hujus legationis ſucceſſum referam, videntur ea eſſe refutanda, quæ tu, quamobrem ea pacis oblatio inſtituenda non fuerit, ex aliorum mente objici nobis poſſe putaviſti.

Ad primum illud, quod adducis, hoc pacto ſpem omnem intercludi concordiæ redintegrandæ cum Reformatis noſtris, quos à Mennonis grege alieniſſimos eſſe conſtat, jam quodam modo reſponſum eſt ante, & reſponderi poteſt copioſius, quod hæc conciliatio non oberit, ſed proderit magis ad id quod cupis conſequendum. Non oberit, quia Synodus Dordracena ſchiſma hoc fecit, & immortale reddidit, dum omnes paſtores ad canonum ſuorum ſubſcriptionem irrefragabili autoritatis præſumptione conſtringit. Præterea iſti, qui Canonibus ſubſcribunt, cœtus noſtros nuper proſcribi cupiverunt ex omni ditione, ubi Eccleſias formatas nondum habemus, idque in celeberrimo Ordinum omnium conventu A.1651 perfecerunt. Nunc etiam nihil hodie relinquunt intentatum, ut Seminarium noſtrum aſſiduis rogationibus & malis criminationibus ſubvertant. Num hoc fraternum ſpirat affectum? num hæc via ad pacem, ac non potius ad vaſtitatem? Quid quod jam illis contemptui ſimus, quod evenit partim quia nimium ſæpe pacem popoſcimus, partim quia ipſorum cœtus ſunt frequentiores. Itaque proderit hoc, ſi cum aliis conjunctionem moliamur, tum quia ſic ſpectati videbimur illis tanto magis, tum quia ipſi fortaſſe æmulatione nova ſuccenſi malent noſtros non aliis ſed ſibi aggregari, aut ſaltem ſibi non minus quam aliis.

Secundo exiſtimant hinc noſtrorum nonnullos, qui minus propenſi ſunt ad Mennonitas, gravi offenſione turbatum iri, ideoque plus damni quam emolumenti exſpectandum, præſertim cum in hac civitate ſint pauci admodum Mennonitæ. Itaque ſi omnino coaleſcere de-

re debeant Ecclesiæ, magis id tibi arridet, si oves ad nos sine pastoribus accedant. Et placet idcirco hoc magis, quia alioqui dubium erit, sint ne nostri appellandi Remonstrantes an Mennonitæ; immo etiam aliqui metuunt, ne nostri reipsa evadant Mennonitæ. Hæc multa complecteris simul, ad quæ sigillatim aliquid reponendum est. Quæro primum, quinam sint isti, quorum offensionem tam graviter extimescis? rudes, an periti? Si periti, recta iis ratio meliorem pacatioremque sententiam facile persuadebit. Si rudes, hi accuratius sunt instruendi. Tametsi quis potest inter nostros adeo rudis esse ac surdus, ut non audiat, id quod de suggestu quotidie promulgatur, nos omnibus iis, quorum fides & vita salutis jacturam non inferT necessario, communionem deferre? Non est igitur ulla offensio pertimescenda; aut si sit forte aliqua, ea inter paucos consistet, & facile consilescet. Nihil metuendum mali, multum haud dubie sperandum boni. Nec vero infrequentia cœtus illius remoram laudabili negotio debet injicere, quandoquidem inter nos constat non hominum numerum, quam sit magnus, sed ipsam causam, quam æqua & justa, hoc loco ponderandam. Si ratio & religio & charitatis lex suadeat errores eorum non esse tam graves, ut propterea ab iis, si multi sunt, segreges habere cœtus nobis liceat; eadem lex, ut cum paucis eodem conjungamur amoris nexu, jubebit. Non aspernatus est Dominus pusillum discipulorum gregem, præcipiens, ut exsultent, quoniam ipsorum est regnum cœlorum; & nos, qui nos Domini hujus servos profitemur, conservos nostros despiciemus propter paucitatem, cum regni cælestis eos nobis fore cohæredes inficiari non audeamus? Videntur etiam ab iis refugere nonnulli, quod eos nec divitiis, nec honoribus, nec veste splendida, nec alia re mundana fulgere animadvertunt, & haud sciam, an hac adducti ratione potius ad Reformatos animum aliqui magis adjiciant. Horum lubrica cogitatio refutatione prolixa non indiget: tantummodo hoc monere oportet, si qui sunt tales, ut Apostolos piscatores & alios plebejos homines sibi considerandos proponant, quibuscum Dominus Iesus assidue versabatur. Nonne Dominus contemptibilia mundi elegit? Nonne ipse in speciem maxime videbatur contemptibilis? Sed hi, quia conscientia sua redarguuntur, leviter tantum, nec serio ut arbitror, refragabuntur. Magis id consideratione dignum puto, quod oves admittant pastoribus seclusis. Vide, quantum in hoc sit imprudentiæ. Nonne enim eadem est fides pastorum, quæ ovium? Nonne igitur utrique pariter tolerandi? Nos etiam ipsi, cum Reformati nostri talem nobis pacem offerunt, eam ut iniquissimam repudiamus: & tamen illi eandem multitudinis causam huic perverso postulato possunt prætexere respectu nostri, qui multo sumus in speciem ipsis pauciores, minusque spectabiles secundum mundum. Et sane hæc conciliationis via est injustissima, cum eodem res redeat, ac siquis, suo tamen judicio valde pacificus, Princeps aliis ex adverso stantibus populis populique rectoribus pacem deferat ea lege, ut ipse solus imperii gubernacula teneat; aut si quis Imperator milites alienos ducibus spoliatos manipularibus suis inserat cohortibus, ut

ipse

ſe eos pacate ex voto ſuo ducat ac reducat quocunque libuerit.
on eſt pacificus , qui pacem æquis utrimque legibus non exoptat.
ui alios ſub ſua jura redactos cupit, dominium quærit, non pacem.
os imprimis, cum hanc ut iniquam , ſi nobis offertur repudiemus ,
ſi eam ut æquam aliis commendare non poſſumus. Neque vero no-
ros affligi oportet incerto hoc metu , ne , ſi illi quoque munus pa-
orale retineant , noſtri paulatim ad Mennonis errores deflectant.
tenim ſi hic timor ſit juſtus, jam cum nemine , qui nobis errare vi-
etur, ex æquo & bono concordiam paciſci licebit. Cur autem cha-
tas & fiducia veri hunc vanum tremorem non expellunt? Cur non
magis ſperant fore, ut illi , cum nos rationeſque noſtras benevolis
nimis exceperint, veritatis lucem percipiant, cujus nunc diffunden-
æ tam opportuna occaſio non datur? Num majorem credis effica-
am erroris quam veri , & quidem apud homines probos , quales
ſos eſſe non negas? Nimis profecto hi contemptim abjecteque ſen-
unt de veritatis divinæ viribus , quam à nobis ſtare plane confidi-
nus. Ego vero longe aliter ſum animatus, ut qui credam, ſi propter
morem charitatis in unum coëamus aliquando , futurum, ut , ſicut
ol nebulas claritate ſerena diſpellit , ſic veræ lucis radii diſcuſſis er-
oribus in animos penetrent omnium fidelium , unde veritati honos,
nobis gaudium , & illis propior ſalus affulgeat. Tunc non illud
xpaveſcendum adeo fuerit, ne aut illi Remonſtrantes aut nos Men-
onitæ dicamur (quod tamen revera nullius eſt pretii) ſed hoc po-
us ſperandum , ut omnia ſchiſmatum inſignia cum nominibus ſuis
terna oblivione deleantur.

Tertio illud poſtulas , ut Mennonitæ , priuſquam nobis adjungan-
ur, inter ſe conjungantur ; nos deinde meditemur , quemadmodum
ax ſit componenda non cum uno exiguo grege , ſed cum omnibus
bique diſperſis. Placet etiam , ut conditiones illæ ad univerſam
pſorum ex omnibus Eccleſiis collectam fraternitatem potius defe-
antur. Diſplicet vero,quod inconſulta Synodo noſtra tam arduum
acinus aggreſſi ſumus. Equidem fateor etiam ego , ſi id fieri cum
ructu queat, dandam his Mennonitis operam , ut alias Anabaptiſta-
um ſectas ſibi adjungant , antequam nobiſcum congregentur. Sed
d jam egregio conamine tentarunt aliquoties, neque tantillum apud
uos proficere potuerunt : immo etiam , quia omnibus promiſcue
btulerunt pacem , hinc paſſim probroſis infamati nominibus apud
uos in contemptum venerunt , ita prorſus ut noſtri quondam , cum
concordiam fratribus pure Reformatis ad nauſeam uſque obtrude-
rent. Synodorum porro vinculis illi non tam arcte conſtringuntur ,
at hoc judicium ſolicite exſpectandum ſit. Poſſet etiam id forte ad
negotium pacis promovendum aliquid objicere incommodi , ſi con-
ſenſum illorum , qui inter multos ægre reperitur , nimis anxie requi-
rere vellemus. Illud magis ſperandum , ſi una detur Eccleſia in urbe
celebri , quæ pacis amorem profeſſa cum diverſo cœtu in corporis
aut ſaltem communionis unius compagem coaluerit , alios hoc illu-
ſtri exemplo exſtimulatos de ſchiſmatibus medicandis ſerio delibe-
raturos. Neque tu rurſum ingerere debes exiguum hunc eſſe cœ-
tum ,

tum, ideo exemplum prodeſſe non poſſe. Quid enim? Noıe unus vir, ſi præclari facti laudabile exemplum ediderit, propt- ea ſæpe à multis celebratur nationibus? Nonne pauci, ſi aliquid e- mium præſtiterint, poſſunt multos ad ſui vel admirationem vel in- tationem accendere? Tum ſi multitudo noſtra ad ipſorum pauci- tem ſe ſponte demiſerit, patebit nos non cupiditate aliqua multiı- dinis augendæ, ſed ingenuæ charitatis ſtudio adductos cum aliqu noſtri humiliatione concordiam ambire. Quod factum noſtrum, i illi aliis in locis ſint nobis multitudine ſuperiores, invitare eos qu- que poterit ad ſimilem animi moderationem noſtris exhibendaı. Sane mi frater, ſi nonnulli ad ſinceræ charitatis normam ac non p- tius ad regulam judicii humani, ne dicam mundani, hanc rem - cram ac divinam exigerent, non tantopere eos illa majoris aut n- noris numeri cura ſolicitos teneret. Non decet certe id ipſum in- tari, quod recte judicamus in aliis reprehendendum, qui eode prætextu ſchiſma nobiſcum alunt. Quod ſi editum à paucis exeı- plum ad plures quaquaverſum dimanaverit, perpende, quanta hi: lux & gloria veræ religioni ſit acceſſura per provincias has fœdeı- tas, per magnam Germaniæ partem, per orbem Reformatum uı- verſum, non iis tantum in locis ubi Mennonitarum cœtus, ſed etia ubi alii pacis ſtudio dediti colliguntur. Neque vero Societas noſt nobis in hac re moram injectura eſſet, ſed magis hortaretur ad pr- clarum inceptum ſtrenue urgendum, de quo cum liquido nob conſtaret, non neceſſe habebamus vota noſtra in aliud tempus di ferre: Tametſi cavimus ſatis, ne qua offenſio apud fratres alibi ob riri poſſet. Nam cum nos ad Presbyterium ipſorum deputati qu: ſiviſſemus, an Remonſtrantes noſtros, quales dixi, poſſent in Eccl ſiæ ſuæ communionem recipere, ſubjunximus ex decreto mag ſynedrii, ſi nobis ex animi ſententia moderatam reſponſionem rec derent, velle nos re prius cum aliis alibi fratribus communicata c pacis conditionibus cum ipſorum deputatis conſilia conferre. D ſucceſſu ac ſcriptis ultro citroque miſſis prolixe ſcribere non vid tur neceſſarium, cum jam pleraque tibi per alios ſint renunciat: Summa huc redit: habent illi ſingulis hebdomadis collegium quoc dam, in quo libertas conſtituto tempore cuivis conceditur nonnul de aliquo Scripturæ contextu publice diſſerendi, quæ ad inſtitutic nem aut ædificationem videntur utilia; ibidemque ea etiam, qu contra dici poſſunt, libere licet proferre; quod fieri putant ad exem plum inſtitutionis Apoſtolicæ, qua in Eccleſia Corinthiorum Prc phetæ quondam utebantur. Simile collegium apud nos per annc aliquammultos fuerat apertum non ſine multiplici fructu, ſed pc ſtea, cum inter fratres eſſet exorta diſſenſio indeque contentio ſati acerba, id rurſum, ut noſti, fuit occluſum. Poſtulabant hoc nunc ruı ſum aperiri Mennonitæ, dein ſe cum fratribus alibi ſuis de pacis con ditionibus acturos ſpondebant. Quod ipſorum poſtulatum nobi iniquum videbatur, quia non neſcirent ipſi, quantos ea res motu apud nos haud ita pridem excitaviſſet, & quam difficulter id, quo per delectos utrimque arbitros vixdum conſtitutum erat, ita ſubit

poſſe

possent rescindi. Præterea in responsis iis, quæ ad nos mittebant, illos, qui Collegii illius occludendi fuerant auctores, haud oblique nec sine morsu perstringebant: quod nobis permirum accidit & tanquam à pace alienum. Intellexi vero aliam occultam rationem subfuisse magis gravem, quæ primarios ipsorum viros ad collationem nostram abrumpendam impulerit, quia videbant animos plebis suæ magis præparandos, antequam nos dissentientes ferre possent. Quod si ita se habeat, meo judicio magis ex usu ambarum partium fecissent, si animos suorum hominum nondum ad tantam cognitionis ubertatem aut ad justam illam charitatis plenitudinem maturuisse ingenue respondissent, atque addidissent insuper, se, qui plus viderent, allaboraturos sedulo, ut plebs infirma ad majora notitiæ incrementa paulatim adolesceret. Veruntamen excusari quodammodo possunt, quia, si hoc ita palam percrebuisset, plebs forsan ipsorum ductui se præbuisset minus obsequentem. Nam apud infirmas animulas plus ambagibus & arte proficias interdum, quam si ex aperto aliquem te aggredi velle ostenderis, quia tunc solent homines ex veteri præjudicio omnia defensionis munimenta in adversum opponere, ac non raro, cum diu multumque contra nixi fuerint, ne videantur victi, pertinaciam pro clypeo induere. Quicquid sit, non oportuit controversiam nobis de collegio aperiendo movere, quasi id sit necessarium, cum inter nostros pariter & Mennonitas vix una aut altera reperiatur Ecclesia, in qua libertas illa publice prophetandi sic omnibus communis obtineat. Potuerant illi eam, quam habent, libertatem sibi intra sui templi limina conservare, à quibus ne nostros quidem avocare animus erat, si illo exercitio gauderent. Id illis, ut audio, in mentem non venerat; quod si venisset, parcius credo incubuissent in hanc partem. Nam initio, quamdiu omnium mentes ad ferendos alios dissentientes nondum satis essent dispositæ, sufficere videbatur, si vicissim alii alios se pro fratribus amplecti publice declarassent, ut constaret nos animis esse conjunctos, quamvis ad tempus corpore tenus distracti viveremus. Potuisset postea, animis utrimque magis corroboratis, junctim celebrari sacrosancta communio. Quia tamen ex nostris rudiores nonnulli vix unquam æquis hoc oculis aspicient, si quis in pueritia baptizatus iterum baptismum suscipiat, hinc fortassis ad pacem imperturbate conservandam commodius fuerit, si per multos annos illi suum, nos templum nostrum retinuerimus. Spero, mi frater, quanquam nunc spe nostra frustrati fuimus, futurum tamen in posterum, ut, postquam illorum plebs melius edocta fuerit, redintegratis animis hoc inceptum majore cum fructu prosequamur, quod sui etiam spiritus gratia provehet Deus pacis: quem ut hoc facere dignetur precor ex animo, simulque ut Ecclesiæ tuæ tibique & laboribus benedicat. Roterodami. 1658. die 29 Decemb.

LITERÆ ELECTORIS BRANDENBVRGICI Ad N. N.

ANgliam inde usque ab eo tempore, quo puriorem Euangeli doctrinam Deus inibi doceri voluit, Ecclesiæ Euangelicæ, & cum primis Reformatæ, in maximis ejusdem adversitatibus temporibusque iniquissimis insigni semper solatio auxilioque fuisse uti in propatulo est; ita inclytæ & Gallicæ & Belgicæ Nationes grato agnoscunt animo, & nunquam satis deprædicabunt.

Igitur in ea postquam incidimus tempora, quibus Euangelicorum res in his oris, & sacræ & profanæ omnes, non nisi per Euangelicos turbentur, & tantum non evertantur, de tantorum malorum remediis cogitantes, non potuimus non oculos in C. V. conjicere. Quo animo erga Euangelium professos, atque inter Eos & Nos esset, per Ablegatum suum N. N. Nobis exposuit, & eandem quoque mentem Eidem esse non dubitamus.

Hoc confidentius ergo in his publicis malis, tum per Ablegatum Nostrum, quem ad C. V. destinavimus, tum per hasce Nostras, ne aliqua ejusdem mora Reipublicæ nocumento sit, cum C. V. agendum, mentemque Nostram exponendam censuimus.

Novit autem C. V. Regem Sueciæ hodiernum ante hos tres annos bellum Poloniæ intulisse, inter alios prætextus & hoc obtentu, ut Rem Euangelii inibi promoveret, hoc autem revera successu, ut aliquot centum templa in cineres redacta, infinitæ Protestantium familiæ internecioni datæ, cœtusque quam plurimi dispersi deletique, divinam vero veritatem professi omnium odio expositi fuerint, ita ut post hominum memoriam in terris istis nunquam majore clade res Euangelicæ affectæ, nunquam pejore loco, nunquam Euangelici sub Catholicorum regimine tam dura passi fuerint, quam sub isto Euaugelicorum sc. Patrono experti sunt.

Nec intra fines Poloniæ hoc malum stetit, involvit eodem idem Rex præter alios & Transylvaniæ Ducem, atque in eam conjecit fortunam Principem maximi, pro Euangelica veritate, zeli, ut ipse de Terris amplissimis, & Subditi de bonorum maximo, conscientiæ videlicet libertate etiamnum periclitentur. Sed ut eo clarius patesceret, non cœlum sed mundum, & per maris dominium, terræ quoque hic peti, prædictus Rex contra fidem datam & pacem, authoritate, studio & officiis C. V. Parentis procuratam initamque, nulla clarigatione prævia, alias etiam Ethnicis solenni, Regem Daniæ denuo adortus est, Princeps sc. Euangelicus Euangelicum, alienissimo tempore, omnibus spoliatum præsidiis, ex improviso ac nihil

iil tale, pace tam recenter, tanto amicorum ſtudio, tot damnis prourata, vel ſomniantem.

Dedit quoque ejus rei illuſtre, ſed triſte omnibus bonis documenum, Curlandiæ Dux: eſt ille Lutheranus, ejus ſcil. confeſſionis, quam Rex Sueciæ præfert & quam unicam in Regno ſuo ſe tolerarum in ſolenni ſacro juravit, & tamen per inſidias, poſt tot beneficia in Suecos collata, ut inde Domino ſuo, Regi Poloniæ, ſuſpectus eſſet, poſt pactam Medii ſeu Neutralis conditionem, cum Sereniſſima Uxore liberiſque ſeptem, inaudito exemplo domo ejicitur, atque Rigam captivus abducitur.

Cæterum quemadmodum in ſacris conſenſus efficere non poteſt, it ſuis parcat, quando terras ipſorum & emolumenta opportuna ſibi utumat, ita ut Euangelicis Reformatis etiam in credendis & Cæleſtibus legem præſcribat, vimque faciat conſcientiæ ipſorum, ille quo dverſus eos utitur, zelus animuſque impellunt. Perhibet hujus rei eſtimonium Elbinga locupletiſſimum, quo eo libentius utimur, quo magis id in Anglia notum eſſe poteſt. Gaudebant inibi Reformati ub Rege Catholico communi cum aliis Euangelicis & concordi Religionis exercitio, nunc Inſpector Lutheranus, Tortor Conſcieniarum, ibi conſtitutus, cui, qui Miniſtri verbi Divini deinceps eſſe voluerint, confeſſionem ſuam probare, &, in ſacris parere, plane ıovo exemplo, neceſſe habent, erepto pariter magiſtratui politico, iti maximam partem reformato, jure, quod ipſi in talibus, & præcipue in conſtituendis verbi divini Miniſtris, competebat. Communio ſacra ad ritum Reformatorum, non niſi inclytæ Anglicæ nationi, ıd preces Legati Anglici, tantum in ædibus privatis indulta eſt, & le cætero tantus eſt adverſus reliquos Reformatos fervor, ut Pſalmi Davidici, per multos annos in Eccleſiis inibi cantati, quique omniıus Chriſtianis communes eſſe, iiſque commendari debebant, è temılis plane eliminati, ut cum injuria hominum illa quoque Dei conuncta ſit.

His itaque probe conſideratis, non poſſumus in animum inducere, ut credamus, fore, ut C. V. quemadmodum Sueci jactant, iis uppetias ferat, eorumque juvet conatus, qui ubique vi, tantaque inuſtitia graſſantur, atque ſuas alienaſque opes in Eccleſiæ opprorium damnumque irreparabile, tum ad turbandam ubique pacem publicam, convertunt.

Utuntur equidem illi, uti accepimus, infenſiſſimi Religionis hoſtes, adhuc Religionis obtentu, & cum Catholicis, iiſque Auſtriacis rem ſibi eſſe, illoſque portubus ad mare Balthicum inhiare, invidioſe ſpargunt: Nos vero traducunt quod contra Euangelicos cum Catholicis fœdera pacti ſimus.

Sed bellum geritur, uti conſtat, inter Danos & Suecos, Euangelicos utroſque. Et ſi S. Cæſ. Majeſtas non admittit, ſed miſſis copiis prohibet, ne Sueci Holſatiam Imperii Romano-Germanici indubiam partem, Regi Daniæ & ſibi, uti ſupremo Domino eripiant, annon in eo facit, quod pio, quod Chriſtiano Principe dignum? Quod ſi omitteret, partes ſuas deſereret, & officio à Deo commiſſo deeſ-

ſet? In eo autem ſi Eidem aſſiſtimus, membrum ſcilicet capiti pr alterius membri defenſione, an aliam quam debitam, & non ni cum deſertæ patriæ nota omittendam, præſtamus operam? Null certe aliæ hic ſunt Auſtriacorum, nullæ unquam noſtræ nec partes nec intentiones. Et ſi forte aliis cum Regnis, Statibus aut Rebuſp lis quædam Auſtriacis intercedit, illa certe cum hoc negotio nih commune habet, nec Imperium Romanum ejuſve caput ſpectat nec ab aliis impedimenta his tam piis, tam honeſtis & neceſſari objici conatibus æquum fuerit.

Portus autem tantum abeſt, ut S. Cæſ. Majeſtas cuiquam eriper velit, ut ne latum unguem ex his locis ſibi vindicet; Miſit copias ſua ut veris Dominis ſua reſtituant, non ut detrahant quicquam vel bo norum vel commodorum. Argumento eſt Inſula Alſenia: non tar cito erepta fuit Suecis, quam verus ejus Dominus Rex Daniæ a ejus defenſionem invitatus, ut nullis quam Danicis præſidiis, qu inibi ſunt munimenta & portus, nulli forte ex iis, qui ad mare Bal thicum ſunt, commoditate ſecundi, cuſtodirentur.

Et quid iſta verborum opus eſt contentione? Rem ſpectemus Reſtituat Rex Sueciæ aliis vi & injuria extorta, ſarciat Nobis aliiſ que, quæ fecit damna, caveat neminem ſe deinceps invaſurum, quo modo Polonos, Danos, Curlandum nuper invaſit, & cavebimus vi ciſſim, nuſquam nec in alieno ſive patenti campo ſive portu alienum compariturum militem, ſive Cæſareus is ſive Sociorum fuerit.

Nec commerciorum difficultas aut jactura metuenda eſt à parti bus hiſce: Noſtri cumprimis intereſt, ut libera iſta ſint & incrementa capiant, nec videmus, qua via id obtineri poſſit expeditiore, niſ omnia in eum reducantur ſtatum, quo ante has omnes Danicas fuerunt turbas; id quod unice elaborabimus.

Nobis vero fœdera cum Catholicis qua fronte objecerint Sueci, qui non una cum Gallis pepigerunt, niſi hos hæreticæ pravitatis (quam averſantur) reos peragere velint?

Et quid quæſo Euangelii habent iſti, qui dum Catholicorum purgatorium (quod nemini nociturum per Dei gratiam novimus) impugnant, in ipſam interim Eccleſiam, non niſi Eccleſiæ membris exitiabilem invehunt injuſtitiæ immanis & Cyclopicæ feritatis ſentinam?

Quid quæſo Euangelii habent qui ferro, igne Poloniam, Daniam & non contemnendam Germaniæ partem devaſtarunt an everterunt? Quique dum Catholicos bona opera in via ſalutis requirentes condemnant, ita vivunt, ita agunt quaſi non niſi peccatis vitiiſque horrendis cœlum parari poſſit & æterna gloria?

Quid dignum habent Chriſtiano nomine iſti, qui id efficiunt, ut Gentiles fidei tam retinentes, & nunc & olim, non abſque magno Chriſtiani nominis dedecore & opprobrio, perfidiam non niſi Chriſtianorum eſſe jactent?

Igitur quod reſtat, C. V. per Dei gloriam, Eccleſiæ ſalutem, juſtitiæ amorem & communia rogamus atque obteſtamur ſacra, ut ſi à Rege Sueciæ ad ſuppetias ſollicitetur ferendas, actiones ipſius introſpicere,

ſpicere, & ſanctiſſimorum illorum, quæ diximus, nominum rationem habere, & oppreſſis potius quam oppreſſoribus adeſſe velit. Quo quemadmodum Divino Numini nihil gratius fieri poteſt, ita nulla re magis C. V. Nos omneſque & Eccleſiæ & publica decora amantes obſtringentur. Quam de cætero Divinæ protectioni commendamus. Dabantur Ripis Cimbrorum 28 die Decembris, 1658. S. V.

IOANNI PESSERO I. V. D.

ARNOLDVS POELENBVRG S. P.

Bono te animo mihi ſuadere exiſtimo, eruditiſſime Peſſere, ne prolixis & intricatis de Prædeſtinatione diſputationibus immergi me ſinam, quandoquidem de hoc ſublimi argumento permulta ac fortè nimium multa conſcripta ſunt. Verum noſti non noſtro ex voto ſemper, ſed ſæpe alieno more vivendum, ſi vel occaſio inſignis, vel Eccleſiæ utilitas, vel adverſaria importunitas in diverſum nos trahant. Fateor tamen nullum eſſe ſtudiorum genus, quod majorem homini verè Theologo fructum delectationemque conſcientiæ afferat, quam ſi in ſcrutandis atque explicandis S. Scripturis jugiter verſatus conſeneſcat. Itaque animadverto etiam eos, qui in arduis illis diſceptationibus tempus omne contriverunt, non in ſuis laboribus ſic acquieſcere, quin magis probent alienos, eorum qui citra contentionem in ſacris literis perveſtigandis laborarunt. Tali erat ſententia Piſcator, qui plurimum operæ in Philoſophicis ac Theologicis concertationibus poſuerat: tali etiam C. Vorſtius ejus ex diſcipulo pro veritate adverſarius, qui licet in gravi argumento magiſtrum ſuperaverit, tamen optaviſſet magis, ſi licuiſſet, nunquam in arenam illam deſcendere. Epiſcopius quidem noſter, qui neſcio an parem ſibi quenquam diſputandi peritiâ habuerit verſatiſſimus in omnem partem, tamen & aliis autor erat, ut diſceptationibus iſtis non inhiantes emendandis moribus potius incumberent, & ipſe nihil majus habebat in votis, quam ut Scripturam Novi Teſt. univerſam annotatis illuſtrare licuiſſet. Iamque ſe ad opus illud exſequendum accinxerat ſuccincto in Matthæum commentario confecto, cui Marcum & Iohannem pari brevitate adjungere, Lucam verò quia hujus Euangelium eſt πληρέστατον, diffuſius explicare meditabatur. Mihi verò, cum ad ſtationem Roterodamenſem capeſſendam per hanc urbem iter ad vos facerem, ſimilis conſilii autor fuit b. m. prædeceſſor meus Stephanus Curcellæus, cujus autoritatem, quia opera ac benevolentia ejus plurimum adjutus ſum, magni me facere oportet. Quo magis moveor, ut id quod me facere tantopere cupis, diligenter ad animum revocem. Ac me quidem non valde reluctantem fortaſſe permoveres, niſi & mearum virium imbecillitatem ipſe perſpectam haberem, & ſimul pervideрem, quanta ſubſidia tum ingenii atque judicii à natura, tum multijugæ eruditionis

Rotterodamum.
De commentariis in Scripturam. Varia ſolvuntur ad locum Rom. VI. 12, 13, 14. De natura peccati. De præſtantia N. ſuprà vetus Teſt.

nis ab exercitatione, tum ſuperioris gratiæ ex dimenſione cœle requirantur à Patre luminum ad onus tam eximium cum honeſta & dignitate utiliter adminiſtrandum. Non deſinam precari Deum ut inſtinctu ſuo eo me ducere dignetur, quod ad publicam ædific tionem novit maxime conducere. Dubito etiam, an non comme tariorum ſit ſatis; niſi quod Noſtri, dum Adverſariis reſponde dum fuit, hac in parte nihil plenum præſtiterint, ſi unum Illuſt. Hu Grotium excipias, qui tamen Euangeliorum opus potiſſimum elab ravit, & ſunt qui aliud etiam deſiderant. D. Vorſtius epiſtolaru tantum partem attigit, & id quod attigerat, aliter occupatus & pr mature moriens elimare non potuit. D. Epiſcopio datum non fu plura pertexere quam illa quæ edita ſunt in aliquot capita epiſt. a Rom. & ea, quæ nondum lucem vident, in Matth. primam epiſtola Ioh. & tria priora Apocalypſeos capita. Arminius, & alii, qui hu præceſſerant, perpauca ſcripſerant, niſi in noſtrum cenſum (quo merito poſſumus) velimus referre Melanchthonem, Hemmingiun cæterosque nonnullos, qui his etiam multo ſunt antiquiores, quoru tamen labores, neſcio quo ſeculi hujus vitio, multis paulatim el buntur è manibus: quamvis ille, dum viveret, communis Doctc Germaniæ, hic Daniæ vicinorumque regnorum magiſter ſuo merit ſit habitus, atque etiamnum habeatur ab iis, qui viros eruditos, pio moderatos debita exiſtimatione proſequuntur.

Cæterum, ut his nunc relictis petitioni tuæ proximæ ſatisfaciam referam tibi meditationes illas, quæ mihi nuper exponenti verb Apoſtoli ad Rom. VI. 12, 13, 14. inciderunt. Ad verſ. 12. *Non erg regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus*, du plex imprimis movebatur diſquiſitio: prior, an illa concupiſcentia rum initia, quas alii ὁρμὰς, alii προπαθείας vocant, ſint pro peccati habenda. Non cenſeo. Nam peccatum, niſi libera voluntate inhiber aut ſuſcipi poſſit, proprie peccati nomen non meretur. Immò, niſ talis eſſet in nobis propenſio ad res deſiderabiles expetendum, vitic locus eſſe non poſſet, atque adeo ne virtuti quidem, cui tunc demun apte reſpondet & laus & præmium, cum tendit in ardua, ſuperatque luctam ab appetitu concupiſcente oblatam. Quid quod parentes primi, antequam peccatum primum perpetrarent, hac tali concupiſcentia, qua in res deſiderabiles ferebantur, non caruerint? unde in peccatorum cenſum eam non referendam colligimus. Erat enim arbor illa deſiderabilis oculis. Gen. III. Iacobus quoque Apoſtolus primum illud concupiſcentiæ tentamen peccatum eſſe non dicit, ſed poſtquam concupiſcentia conceperit, tum demum eam parere peccatum affirmat. Quod idem his Paulinis verbis firmatur, cum non deſideria ex naturæ propenſione orta ſuffocat, ſed, ne *obediamus* concupiſcentiis, mandat. Verum eſt, quod legis tabula poſt alia vetita ſubjungat interdictum de non concupiſcendo, quod peccatum eſſe non conſtaret, niſi lex id eſſe peccatum doceret, teſtante Paulo ad Rom. VII. Sed non eſt dubitandum, quin ejuſmodi intelligatur concupiſcentiæ gradus, cui conſenſus voluntatis acceſſerit. Itaque Auguſtinus, quamvis acer in Gentilium peccatis exaggerandis judex,

non

non judicat tamen concupiſcentiam peccatum dici debere, niſi aut mens aſſentiatur, aut operatio adjungatur: in quo hunc ſibi adverſum agnoſcit Calvinus Inſtit. lib. III. cap. III. §. 9, 10. Notum eſt quod ,, in hanc ſententiam affertur ex Hieronymo; Difficile, quin potius ,, impoſſibile, perturbationis initiis carere quempiam. Et ex Sene- ,, ca, Primum illum animi ictum ratione effugere non poſſumus: ,, ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos ,, oſcitatio aliena ſolicitet, ne oculi ad intentionem ſubitam digito- ,, rum comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo ,, fortaſſe & aſſidua obſervatio extenuet. Addo, implorandum inſuper Dei Spiritum, ut novas propenſiones inſtillando veteres gratia ſua magis magiſque expurget.

Secundo quæritur, unusne actus ſufficiat, an vero conſuetudo ex iteratis actionibus orta ad id requiratur, ut quis peccati vel corporis deſideriis obſequi dicatur. Reſpondetur breviter; ſicut is, qui unica alicui actione ſubſervit, non illico mancipium redditur, ita eum, qui una ratione deliquit, inter peccati ſervos non ſtatim referendum. Non illico avarus eſt, qui ſemel aliqua in re nimium parcus deprehenditur; nec libidinoſus, qui ſemel actum libidinis exercuit; nec ebrioſus, qui ſemel, ut Noach, ad ebrietatem prolapſus; nec iracundus, qui ſemel exacerbatus, in alium, ut in Nabalem David, efferbuit; nec rixoſus, aut maledicus, qui ſemel ultra metas moderatæ reprehenſionis in gravi præſertim injuria provectus fuit: quo referunt Pauli excandeſcentiam nonnulli, cum diceret invectus in Ananiam Pontificem, *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Poteſt hoc idem ex contrariis vitio actionibus probari nempe virtutum; quandoquidem nemo dicitur aut liberalis, qui ſemel in egenos nummorum ſummulam exprompſit, aut temperans, qui per unum alterumve diem ab immoderato voluptatum uſu abſtinuit, aut injuriæ patiens, qui ſemel malum non reddidit inferenti: ſed ad harum virtutum juſtam poſſeſſionem laudemque requiritur aſſiduitas & conſuetudo plurimis actionibus roborata. Attamen, inquies, Paulus Apoſt. ubi de peccatis agit, quæ nobis regnum cœleſte eripiunt, 1 Cor. VI. & Gal. V. & parricidia eo refert & contra naturam admiſſa vel patrata: quæ partim ſunt atrocia valde, partim ejus naturæ, ut ſæpius perpetrari non poſſint. Quid igitur? ideone, quia omnia, ibi quæ recenſentur, delicta nos è regno cœleſti excludunt, omnia æqualis eſſe gravitatis aut pari momento nos excludere ſtatuemus? Nequaquam verò. Nemo enim dixerit, eum, qui ſemel ad rixam prorupit, æquo in gradu collocandum cum eo, qui hominem occidit; aut eum, qui fortè in ebrietatem lapſus eſt, æquiparandum cum adultero. Sed hæc omnia dijudicanda ſunt ſummâ adhibita prudentia & æquitate & pietate, ne aut alios temere damnemus, aut nobis ipſis ad peccandum fræna laxemus. Interdum unicum facinus propter ſui atrocitatem aliquem ſuo merito de ſtatu vitæ æternæ deturbat, qualia ſunt parricidia & diverſa genera mixtionum inceſtuoſarum, quæ recenſentur Levit. XVIII. & XX capp. Interdum plures actiones ad infligendam damnationem requiruntur, non quod unica exitium

non mereatur natura suâ, si Deus ex rigore litem intendat, sed qu in novo fœdere Deus se nobis gratiosum Patrem fore promittit, q propter unicum admissum, etiamsi grave sit aliquo modo, non st tim filium abdicat, aut expellit, aut testamento proscribit; præse tim si vehemens naturæ propensio, mali exempli pernicies, aliæqu circumstantiæ haud iniquam excusationis cujusdam speciem admi tant. Sic Deus videns, quod *cuncta cogitatio cordis mala sit omni tempo* Gen. VI. *Delebo hominem*, inquit, *quem creavi, à facie terræ.* At post d luvium, ut benignitatem paternam magis exserat, id ipsum in long nimitatis amplificandæ argumentum arripiens, dicit Noacho Deu

Gen. VIII. *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines : sensus enim & cogitat humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia.* Quanto magis har summam benignitatem Deus exhibebit iis, qui sub novo gratiæ fo dere adversus unum aliquod mandatum una vice delinquunt? quar to magis, si circumstantia aliqua vel casus opportunam veniæ la giendæ occasionem offerat? quod frequenter usu venit in peccat nonnullis; si quis ad iram, vel ebrietatem, vel inimicitias aliorur prava suggestione devectus fuerit.

Tertio adjungi potest quæstio, an quispiam qui peccato actu obe dit sub peccati dominio non sit, si modo ei mentis cogitatione au voluntatis annisu reluctetur. Qua quidem quæstione carere potera mus, nisi verba Pauli cap. proxime sequentis hodie Reformati non nulli non sine gravi pietatis noxa aut saltem periculo in alienum sen sum detorquerent. Nam cum dicit, ℣s. 19. *Non quod volo bonum ho facio : sed quod nolo malum hoc ago.* Paulum de sua proprie persona loqu pertendunt. Quod si verum est, jam Paulus fuerit peccati servus siquidem istic non diu ante dixit, *ego carnalis sum, venundatus sul peccatum* : quod de gravissimo peccatore Achabo alibi memorat Scriptura. Et tamen hic est ille Paulus, qui Christum in se vivere, qui se carnis cupiditates frangere, qui se mundo, mundumque sib crucifixum testatur. Num igitur vivit etiam Christus in servis peccati, in carnis mancipiis, in mundi asseclis? Nequaquam verò. Sed non est opus, nec locus permittit plura nunc aliunde argumenta conquirere, ut ostendamus, ibi ad Rom. VII. omnia εἰς ἑαυτὸν μετασχηματίζειν Paulum, quo verbo utitur in occasione consimili I Cor. IV. 6. Nunc observare sufficiat, quod Apostolus post verba contextus propositi sermonem ita prosequitur, *An nescitis, quod, cui sistitis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccato ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam.* Is igitur, qui obedit peccato, peccati servus constituitur. Hoc ipsum Apostolus liquido demonstrat, cum in iis, de quibus agimus, verbis ita præcipiat, ne ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, *ut obediatis concupiscentiis ejus.*

Addit deinde, *Neque sistite membra vestra arma injustitiæ peccato : sed sistite vos Deo tanquam ex mortuis vivos*, considerans peccati inolitam consuetudinem veluti dominum, hominem autem ut peccati mancipium, membra humana ut arma hujus militiæ; militia ipsa suscipitur adversus Deum sive justitiam; lex est dominantis peccati, ut desideria carnis expleamus; stipendium, quod ab hoc regnante pas-

sim

im tyranno persolvitur, mors est. Porro digna sunt diligenti scrutamine illa verba, *Peccatum enim vobis non dominabitur. non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Quibus prioribus verbis non id significatum vult Apostolus, quod peccati conamen ad dominium sibi comparandum non tendat, cum ex adverso dicat Caino Deus, Gen. IV. 7. *ad te desiderium illius*, nempe peccati, cujus ibidem meminerat. Sed primo datur præceptum, ne peccatum in nos dominium exercere patiamur: uti Gen. IV. ad quem locum hic alludi videtur, quia Cainus primus & maximus, quod credibile est, fuit peccati servus; *Tu*, inquit, *dominaberis ei.* Scio hoc Dei ad Cainum effatum ab aliis diverso sensu accipi, quasi dicat; videris contristari, quia tibi prælatus est Abel. Nonne vero si bene feceris, exaltaberis supra eum? ad te desiderium illius, tu dominaberis ei, quia es primogenitus: quod illustrari putant illis Dei verbis, quibus Evam affatur cap. præced. *Ad ipsum erit desiderium tuum, ipseque dominabitur tibi.* Verum infirmatur hoc interpretamentum ex eo, quia, cum dicit Deus, *in te erit desiderium illius*, peccati mentio, non autem Abelis proxime præcesserat; nec ut in uxorem mariti, ita primogeniti in cæteros fratres imperium habebant, præsertim vivis etiamnum parentibus. Sed in hoc commorari non est necesse. Sunt enim non pauci, qui hunc Pauli sermonem ad robur fidelibus addendum dirigi existimant, ut innuat haud frustra eos adversus peccatum arma laturos, quin etiam ipsos non peccati servos, quales fuerant, sed Dominos futuros, ita tamen non si quoquo modo se gererent, sed si secundum militiæ normam paulo ante præscriptam cursum conformarent. Hæc enim duo ita conjunguntur, ut divelli nec debeant, nec possint. Vide Phil. II. 12, 13. Col. I. 22, 23. Heb. III. 14.

Atque quo magis constet, quo nixus fundamento Apostolus ad tantam victoriæ obtinendæ spem fidelium animos excitatos reddat, proponit iis statum, in quo antea sub Mose vixerant, & ad quem à Christo fuerant translati. *Non enim*, inquit, *estis sub lege, sed sub gratia.* Nihil vetat, quominus Euangelium nomine gratiæ designatum intelligamus, immo & loca consimilia, & hujus loci circumstantiæ, atque totius Apostolicæ disputationis occasio hunc sensum manifesto requirunt. Hoc enim sibi ab epistolæ hujus primordio demonstrandum proposuit Apostolus, Euangelium esse potentiam Dei ad virtutem cuivis credenti, cap. I. ℣ſ. 16. Et alibi Scriptura legem Euangelio opponens; *Lex*, inquit, *data est per Mosem, gratia autem & veritas facta est per Iesum Christum.* Ioh. I. 17. Neque obscurum est, cur Apostolus Euangelium nuncupatione gratiæ designet, quandoquidem Christiani fideles non, uti olim Iudæi, ceremoniarum jugo obruuntur, Act. XV. 10, 11. deinde quia omnium præcedentium peccatorum venia promulgatâ in gratiam recipere voluit Deus omnes eos, qui Christum Dominum vera fide susciperent. Act. XIII. Accedit tertia ratio, quod nos viam, ad cœlum quæ ducit, exactiorem nunc quam antea per Christum gratiose docuerit. Matth. V. 17. Postremo quia promissiones vitæ cœlestis apertissimas nobis in Euangelio proposuit, qualibus lex destituebatur. Heb. X.

Ex his nunc variæ difficultates, quæ objici possent, dissolvuntur.
Primo enim illud objici queat, quod Apostolus ipse huic loco a-
bi contradicere videatur, Rom. III. 31. *Legem igitur destruimus p*
fidem? Absit. sed legem stabilimus. Verum amica consensio est; qu
liquebit, si quis legem (cum ex triplici præceptorum genere cons-
ret, quorum alia erant in moribus bene formandis posita, alia in c-
remoniis ordinandis, alia in civili statu gubernando) animadver
stabiliri per fidem, quatenus vitam bene moratam reddebat ex Ii
præscripto. Fides enim novas vires suggerit, & ex natura sua, & qu
gratia suffulta est, ad omnem honestatis rationem plenius observa-
dam: immo etiam, quia recti & justi studium etiam gentibus
Euangelio præcipitur, vis legis, quæ ad justitiam directa est, per fide
maxime confirmatur ac propagatur. Sed enim quærendum est a-
curatius, quid imprimis hic spectet Paulus, cum legem oppone
gratiæ nos esse sub gratia, non sub lege affirmat. Ad ceremoni
legis, ad quas Euangelio nos non constringi paulo ante monuit, h
loco præcise non respici certum habeo, tum quia magis receptu
est legem, quatenus ceremonias complectitur, veritati opponi qua
gratiæ, Ioh. I. 17. XIV. 6. Iac. V. 19. tum Paulus nec hoc nec pr
cedenti capite ullam fecit mentionem ritualium mandatorum. Le
vero, quæ honestatem præcipit & minas continet, duo imprimis mu
nia præstabat circa peccatores; primo justitiam & justitiæ æquitate
docuit, eos ad sui obsequium compulit, immorigeros omnes pec
cati convicit, flagitiorum conscientiâ constrinxit. Deinde, quia ma
ledictionem severe minabatur omnibus iis, qui omnia ibi script
mandataque non exacte servaverant, ea universum hominum genu
sub damnatione conclusit. Vnde illud quidem exoriebatur, ut gra
tiam exposcerent, sed eam non reperiebant tamen in lege. At Euan
gelium Christi ex adverso exactiorem quidem pietatis normam præ
scribit, sed ita ut gratiam adjungat, cujus subsidio multo faciliu
præcepta illa observarent, ruptis peccati vinculis, quibus homine
sub lege propter diuturnam peccandi consuetudinem constricti tene-
bantur. Præterea Euangelium veniam illorum, quæ sub lege com-
miserant, delictorum gratiose indulsit, unde multo major in Deum
fiducia & charitas succrevit. Sic reatus ille mortisque metus, quo
omnes homines sub lege premebantur, exsolutus est. Ac mihi cogi-
tanti, ad utram partem tum legis tum gratiæ hoc loco respiciat Apo-
stolus, tametsi priorem excludi nolim, tamen posteriorem disertius
judicio meo designat. Nam si per gratiam maledictionis legalis abo-
litionem & peccatorum remissionem largissime concessam intelli-
gas, tum demum facillime liquebit, quemadmodum illico post hæc
verba hanc sibi ex aliorum mente quæstionem objiciat Apostolus,
Quid igitur: peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Etenim
veniæ largitio ad peccandum nonnullis audaciam accendit. Neque
tamen refragabor, siquis utramque gratiæ partem intelligi existimet,
Heb. VIII. 10, 11, 12. *Psal.* CXXX. 4. præsertim quia Spiritus Dei ex illa remissionis indulgentia vires no-
bis ad obedientiam alacrius præstandam adauget.
Sed hinc aliud oritur objectamentum, quomodo ex eo, quia non
sub

ub lege sumus, hoc est, non sub severa illa comminatione, sed sub gratiæ concessione, deducere Apostolus queat, peccatum in nos dominium non habiturum: immo verò tanto magis habiturum videtur, siquidem ad inhibenda flagitia plus virium habet mortis metus quam vitæ exspectatio. Videmus enim, improbissimos quosque, qui promissa non audiunt, minarum vi perculsos intra officii cancellos compelli. Tametsi autem hoc verum esse concedam, duas tamen res obtinebo, quæ ad veritatem sermonis Apostolici vindicandam sufficiunt. Primo eos, qui metu compulsi officium faciunt, non probos esse tamen animo, quem sibi probatum Deus imprimis exoptat. Non enim corporis servitium tantummodo efflagitat, sed cordis circumcisionem atque adeo obsequium ex toto pectore & ex intima animæ dilectione præstandum urget. Secundo, ita quidem comparatum est, ut siquis nondum ullius delicti sibi est conscius, ille malo absterritus à peccato fortasse magis abhorreat; sed vero si ille, qui vel semel graviter deliquit, audiat, iis, qui per omnia non exacte obedierint, in maledictionem necessario incurrendum; quid aliud hinc exspectandum, quam inevitabilem desperationem, ex desperatione autem vitæ dissolutionem, indeque omnium flagitiorum ad extremum usque sine fine, sine modo, propudia condensata? Si autem in hisce conscientiæ laborantis angustiis remissionis gratiosæ lux aliqua affulgeat, quanta hinc oboriri debet lætitia, quanta alacritas, quanta propositi melioris firmitudo ad omne bonum opus constanter in posterum exsequendum? Enimvero si quis ullam modo vel minimam partem ingenuæ rationis, honestæque ac generosæ indolis, ex primævo lumine retinuerit; non dubitabit, ubi se maximo & insperato beneficio affectum intelliget, quin tanto sit arctius ad cultum pietatis obstrictus. Simul etiam illud in mentem veniet, si oblatum gratiæ donum respuat, atque contumaciam veterem novis flagitiis accumulet, quod tanto gravioribus suppliciis in æternum exantlandis merito se reddat obnoxium. Immo hæc ipsa obstinatis istis ac obduratis peccatoribus comminatur Euangelium graviora multo quam lex Mosaica, ad Heb. 11. 1, 2, 3, 4. & x. 26, 27, 28, 29. Itaque si quis minas ad promovendam pietatem plus valere putet, is ipse haud dubie majori efficaciâ hanc Euangelicæ primo libertatis, deinde severitatis legem instructam esse fatebitur. Improbissimo autem animo eos esse oportet, qui tam immensâ gratiarum copiâ, quanta in Euangelio effunditur, non permoventur.

Postremo illud objicitur, frustra Paulum propter gratiæ largitatem Euangelium legi præferre, cum lex tantam, quantam concipere mens humana potest, resipiscentibus indulgentiam concedat: Iesa. I. 18. *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Ezech. XXXIII. 11. *Vivo ego dicit Dominus Deus, Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius à via sua, & vivat.* Hoc vero objectamentum grave (quod utinam Paulus ipse solvisset apertius!) triplici ratione dissolvendum arbitror. Nam primo in tabulis legis Mosaicæ nulla fit expressa mentio tam eximiæ promissionis. Itaque quæ venia uni aliquando vel homini, puta Davidi, vel integro populo hujus aut illius

lius seculi data est, ea legis Mosaicæ tabulis non continetur expres neque ea omni ævo concessa multisque temporibus minus cer cognita palam videtur fuisse. Verum est, quod Moses alicubi tegro populo, si resipiscat, ex divina benignitate delictorum co donationem promittat, verum id non singulos spectabat è popul. sed populum universum: quod bene observatum est ab acerrii judicii scriptore Iudæo Isaac Abarbanel in sect. בחקותי. Neque tam negandum, quod tum ex aliis argumentis, tum ex hac ipsa prom sione colligere potuerint singuli, si ad Domini misericordiam co fugerent, id gratum Deo futurum: sed, quia promissio diserta nu exstabat, hinc infra Euangelium lex dignitate censenda est. Prophe vero, qui hanc rem expresserunt distinctius, ad Christum jam a propinquantem propius respexerunt, cujus adventantis lumine i quodammodo collustrati tam eximia præconia dedere: quema modum ante solis exortum lux ampla diffunditur, quam tamen sole, licet is in conspectum nondum prodierit, manare certissim novimus. Hinc altera nascitur responsio, quod, cum juxta perp tuam Dei normam *sine sanguinis effusione non fiat remissio*, Heb. IX. 2 non poterant sub lege fideles indagare, qua via Deus peccata gr viora expiaret. Nam levioribus quidem maculis expurgandis sacr ficia adhibebantur, sed flagitia, voluntario suscepta, erant citra v niam morte mulctanda, & quidem ex Dei mandato. At in novo fo dere nobis non tantum peccati remissio, sed etiam Christi oblati proponitur amplectenda, ut jam multo facilius hujus arcani inti mos recessus possimus pervestigare. *Sanguis* enim *Iesu Christi filii eju nos emundat ab omni peccato*. I Ioh. I. 7. Hinc Paulus Act. XIII. 38, 39 *Ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosis justificari, in hoc qui credi justificatur.* Tertio Prophetæ quidem peccatorum remissionem ve annunciaverunt vel certe prænunciarunt, sed cum remissionis præ conio expressam vitæ æternæ promissionem non conjunxerunt. Unde, cum tamen graviter delinquentibus ex divina lege mors esse infligenda, factum est, ut exiguam aut saltem minus perfectam ex illa gratiæ annunciatione consolationem perceperint. At in novo fœdere cum remissionis amplissima largitione clarissimam regni cœlestis prædicationem junxerunt. Immo vero Christi resurrectio & secuta post resurrectionem gloriosa exaltatio hanc spem indubitatam reddiderunt. His modis ad illas, quæ ex prolixa ibi disputatione Apostoli emergunt, difficultates commodissime ac verissime arbitror responderi; ac spero me tibi quoque hac in re pro tuo desiderio satisfacere. Ego certe tibi exsolvi quod debebam, nec debere debebam diutius. Deum vero precor & Iesum Christum hujus fidei autorem ac ducem, ut nobis per Spiritum gratiæ ad horum & similium gravissimorum mysteriorum intelligentiam omnemque fidei plenitudinem magis magisque proficere detur. Vale amicorum integerrime. Dabam Amstelod. 1660.

CHRI-

CHRISTIANO HARTSOECKERO ADRIANVS PATIVS S. P. D.

QVod hactenus ad litteras tuas, mi Hartſoekere, non reſponderim, id non eſt profectum ex animo tui minus ſtudioſo, verum ex eo quod neſcirem tam celeri reſponſione opus eſſe: D. Poelenburgio certior factus te jam diu reſponſum deſideraſſe, ecepi me hiſce feriis ſuper quæſtionibus tuis ſententiam meam ut oleo libere expoſiturum; nunc igitur otium nactus, quo nonnunquam abundo quidem, ſed non ſemper ex voto fruor, non potui non ibi amiciſſimo morem gerere, & fidem D. Poelenburgio tuo nomine ſtipulanti datam obſtrictamque liberare. Goudam. *De conſanguinitatis gradibus in matrimonio vitandis.*

Quæſtio de conjugiis eorum qui ſanguinis aut affinitatis vinculo unguntur non exigui eſt momenti, verum inter eas, quæ, ſi quæquam alia, ſæpe vehementibus animorum ſtudiis, non raro etiam magnis regnorum motibus eſt agitata.

Ad tuas quæſtiones, ut ordine riteque reſpondeam, primum exponam quid videatur de matrimoniis ob ſanguinem & cognationem prohibitis, deinde de iis, quæ interdicta ſunt propter affinitatem. Linea in qua gradus cognationis ponuntur, vel directa eſt & perpendicularis, vel transverſa. Directa eſt vel aſcendens, in qua ſunt parentes, vel deſcendens in qua ſunt liberi; transverſa eos complectitur qui ex latere veniunt, eſtque vel æqualis, eorum nempe qui pari gradu diſtant à communi parente, ut fratres & ſorores, conſobrini & patruelis, vel inæqualis, cum alter altero à communi parente eſt remotior, ut patruus avunculus, & fratris & ſororis filii, filiæque.

In linea directa prohibitio eſt infinita; & certe matrimonia parentum cum liberis cujuscunque gradus, non tantum Iure conſtituto tum divino tum humano, verum Iure ipſius naturæ illicita eſſe cenſuit ab omni ævo humani generis cultior pars; ita ut mirer nonnullos hodieque inveniri & quidem inter Chriſtianos, qui jure naturæ licita putant, parentum cum liberis conjugia: notati Perſæ à cæteris gentibus, quod hæc matrimonia, inceſta Iuris gentium, quomodo ea Paulus Iurisconſultus vocat in *l. ult. D. de Rit. nupt.* permiſſa vellent. De Parthis Lucanus,

---- Cui fas implere parentem
quid rear eſſe nefas?

Neque videntur matrimonia illa pugnare cum Iure naturæ, ob eam ſolummodo rationem, quod cum maritus ſuperior ſit lege matrimonii, reverentiam eam matri præſtare nequeat quam exigit natura, nec patri filia, inferior quidem in matrimonio, comes tamen & vitæ ſocia, verum etiam ob fugam quandam commixtionis cum parentibus & ex ſe natis, à natura ipſis affectibus inditam, à qua etiam quædam animantia ſolo naturæ inſtinctu abhorrere, à nonnullis proditum eſt. In linea transverſa æquali unus tantum gradus jure divino & civili prohibitionem habet, nimirum fratrum & ſororum nuptiæ.

Cæte-

Cæterum inter doctos disceptatur, utrumne interdictio hæc & ip moralis sit, & naturalem causam prohibitionis habeat, an vero h rum nuptiæ illicitæ tantum sint jure constituto : certe Mosis verb expendenti dubium esse vix potest, quin conjugia hæc prohibiti nem perpetuam habeant : *qui acceperit sororem, nefariam rem operatus*, inquit Levit. 20. v. 17. Adeoque ex abominationibus propter qu Cananæos exstirpavit Dominus, hæc una fuisse videtur, qui tame non aliam quam naturæ legem habuere. Plato quoque fratrum sororum conjugia ait esse μηδαμῶς ὅσια, denique non Romani ta tum, verum etiam alii populi, & omnis pæne Græcia nefas duxe fratres cum sororibus misceri. Quid ergo dicendum? mihi quide ut libere quod sentio exponam, nunquam visæ sunt fratrum & soro rum nuptiæ jure naturæ immutabili tam manifesto repugnare; mo veor quod ante auctum humanum genus, homines ad hæc conju gia necessitate quadam compulerit ipse Creator, qui omni dubio pro cul necessitatem hanc plures creando sustulisset, siquidem hæc ma trimonia naturæ rationali adversarentur. Quod regerunt insolen non esse, ut Deus vinculum naturalis obligationis aliquando relaxet ut quum furtum & homicidium mandat, id profecto nulla quiden prorsus ratione objicitur; si quem enim Deus occidi præcipiat, res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, qu voces vitium involvunt, sed non erit homicidium aut furtum, quo vitæ & rerum supremo Domino fit auctore. aut igitur distinguen dum est inter jus naturæ, ut aliud immutabile sit, aliud quod æquita tem quidem in se contineat, verum in rerum natura sola Dei volun tate impressam, dicendumque nuptias fratrum & sororum non isti verum huic repugnare, aut statuendum cum quibusdam viris erudi tis, humano generi sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium datam esse à Deo legem ne fratres cum sororibus mi scerentur, quæ lex deinde per manus tradita, omnibus gentibus in legem veluti naturæ abierit.

Consobrinos autem sive patrueles inter se conjungi, nec jure divino nec civili prohibitum; prohibuerat has nuptias Theodosius major, sed legem Patris, filii Arcadius & Honorius, sustulerunt revocata prisci juris, ut inquiunt authoritate *L. celebrandis C. de Nupt.* Pontifices vero Romani, quibus solenne leges ferre & latas abrogare, etiam divinas (quod horrendum) solâ compendii gratiâ, ulterius progressi, non solum conjungi vetuerunt consobrinos, sed etiam sobrinos & eorum liberos, qui octo gradibus dinumeratione juris civilis inter sese distant; quos cum hanc ob causam pro meritis exceperit Beza vir doctus quidem sed mordax plus satis, ego quidem, mi Hartsoekere, verbis eorum audaciam non exaggerabo. Abstinendum vero hujusmodi nuptiis honestatis causa, quod tu judicas, ego non video, cum nec honestati tales nuptiæ repugnent, nec leves etiam rationes sint, cur videri possint magis expetendæ.

Sequitur linea transversa inæqualis; in qua jure civili prohibitæ sunt nuptiæ inter eas personas, quæ parentum liberorumve loco sint. *L. 17. §. 2. l. 39. D. de nupt. l. nemini C. eod.* Sed an huic prohibitio-

ni

consentanea sit lex divina, non absque ratione quæsitum. Id certe ɛtra dubitationis aleam ponendum, quamvis singula apud Mosen ɛpressa non sint, de similibus idem statuendum, atque proinde cum)ominus expresse vetet amitæ & materteræ nuptias, etiam pro-bere nuptias amitæ magnæ & materteræ magnæ, & deinceps scendentium, verum an etiam vetuerit nuptias fratris & sororis liæ, & ex his descendentium cum patruo & avunculo & reliquis in adem linea ascendentibus, id video in controversiam vocari. Par uidem utrobique ratio esse non videtur, nam quod nefas sit cum mita vel matertera nuptias contrahere, id ea eo esse nonnulli pu-ant, quod quodammodo naturæ ordinem evertere videatur, eam er conjugii legem viro subjici, cui veluti matris loco sit, quæ ratio um in patrui & avunculi nuptiis cum fratris vel sororis filia cesset, xistimant eas pro illicitis habendas non esse; quæ quamvis probabi-ter ita disputentur, mihi tamen negantium sententia semper visa st tum honestior tum tutior: Atque hæc de sanguinis gradibus dicta ufficiant.

Cognationis quoddam simulacrum est affinitas, cujus ea quoque is est ut quosvis affines quibusvis jungi nec jus divinum nec civile atiantur: Sunt autem affines, viri & mulieris cognati, dicti ab eo, uod duæ cognationes, quæ inter se diversæ sunt, per nuptias co-ulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit.

In linea recta eadem prohibitio in affinitate quæ in cognatione: aque nec socer nurum, nec socrum gener, nec vitricus privignam, ec privignus novercam ducere potest: Atque hanc prohibitionem tiam perpetuam esse evincit locus Apostoli 1 ad Corinth. 5. ubi tale uprum ne quidem inter gentes nominari dicit:

In linea transversa æquali, neque frater defuncti fratris uxorem ucere, nec maritus sororem uxoris ob paritatem rationis, quam amen quidam negant, uti nec licitum uxori mariti fratri nubere, uæ lex tamen olim exceptionem patiebatur in fratre, qui jubebatur ratri absque liberis defuncto accepta ejus uxore semen suscitare.

In transversa affinitatis linea inæquali Dominus expresse apud Mo-en *d. c. in Levit. vers.* 14. conjungi vetat fratris filium cum uxore lefuncti patrui, cui consequens quidem est nec sororis filium cum ıxore defuncti avunculi conjungi posse, verum an eidem quoque onsequens sit, nec amitam aut materteram cum marito filiæ fratris, ut sororis, nec patruum aut avunculum cum uxore filii fratris aut ororis conjungi posse sunt qui dubitent: tutior tamen est, senten-ia meo quidem judicio existimantium conjugia hæc lege divina ἐγκλόσως prohiberi.

Quod ad conjugium attinet mulieris cum marito materteræ suæ, le quo consultus fuit in cujus tu mecum consilium communicasti, id ıon video juri divino adversa fronte adversari: nec solide mihi vi-lebitur argumentari quisquis ita collegerit: si mihi nefas sit uxorem atrui ducere, quod disertis verbis prohibitum Lev. 18. v. 14. nec orori meæ fas erit marito materteræ nubere: in priori enim con-ugio, nimium sanguine propinqui cum eadem miscentur, atque in-super

ſuper natura evertitur, cum contra ejus ordinem mulier mariti a-
tris filio, cui quodammodo matris loco fuit, per legem matrimoni
ſubjiciatur, cum in poſteriori nec commixtio ſanguinis ſit, nec ordi-
nis naturalis ſubverſio. Conſultius tamen eſt ejuſmodi matrimoniis
abſtinere propter periculum, quod abſtinentia evitabitur. De ſpecie
autem de qua tu interrogatus es aliquando, intrepide reſpondendum
ejuſmodi matrimonium juri divino plane repugnare; ſi enim mihi
illicitum viduam patrui ducere Levit. 18. v. 4. quomodo viduam
avunculi ducere licebit? cum utrobique prorſus eadem militet -
tio: meo igitur judicio erraſti quod putaveris ſpeciem D. Arminio
propoſitam cum tua congruere, cum diſtent, uti ex hoc, quod ad-
cimus, ſchediaſmate manu D. Poppii exarato, patet. Plura poſſet
circa hanc materiam diſputari, verum cum ex jam dictis haud di-
cile ſit de reliquis ſtatuere, nihil nunc quidem addam. Nec dubo
quin tibi nunc conſtet quid reſpondendum ſit ad quæſtiones
finem litterarum tuarum propoſitas.

An vero legibus quæ exſtant Levit. 18. etiamnum teneamur Chri-
ſtiani, diſputant viri docti: Eruditiſſimus Grotius in Admirando tra-
ctatu de Iure belli & pacis pag. 153. non putat omnes illas leges es
perpetuas, reſtringitque locutionem univerſalem qua utitur Moſes
d. cap. ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum maſculis, cum
beſtiis, cum parentibus, cum ſororibus. Alii contra cenſent omni-
bus iſtis legibus Chriſtianos adhuc obligari, quorum ſententia
quamvis difficultatibus non careat, tutior tamen eſt, & idcirco
dubio præferenda. Vale amiciſſime Hartſoeckere & me ama. Ro-
terodami 21 Martii 1659.

Viri Doctiſſimi, puto

D. ARMINII, CONSILIVM

ſuper hac quæſtione, ſive hoc caſu,

An liceat jure divino mulieri nubere viro materteræ ſuæ, nec ne.

SVnt diverſæ ſententiæ ſuper hac re. Si eſt gradus prohibitus
eſt poſtremus, & propterea difficilis quæſtio. Qui dicunt non
licere, illi quædam pro jure ſuo præſupponunt; ex 18 Levit.
dicunt non licere viro nubere nepti ſuæ. Præſupponunt I. non ex-
preſſe prohiberi omnes gradus, ſed aliquos ex analogia. II. Ean-
dem eſſe rationem mulieris & viri: ut mulieri non licet duobus con-
ſanguineis nubere, ita nec viro duas ducere. III. Omnes gradus
vetitos in conſanguinitate, etiam vetitos eſſe in affinitate. IV. Ean-
dem eſſe rationem juniorum & ſeniorum, ut ſi liceat viro ducere
neptem poſtquam duxit materteram, ei etiam liceat ducere mater-
teram poſt neptem; nempe, ſi primo materteram, deinde neptem
vel primo neptem dein materteram.

Qu

Qui contradicunt, primam & ſecundam hypotheſin negant. Ve-
iti enim ſunt gradus proximæ conſanguinitatis, ut vitetur commix-
io; at hic nullum eſt periculum. Deinde dicunt non eſſe eandem ra-
ionem viri & mulieris, quia viro licuit habere etiam duas & plures
ıxores, at mulieri non plures viros. Deinde ratio in illo cap. 18 Le-
it. additur, quia eſt nuditas tua, at mulieris nuditas eſt viri, viri au-
em nuditas non dicitur eſſe mulieris; in negotio enim conjugati vi-
i ſunt priores partes. Poſtremo vir ætatis vegetæ effœtam non du-
it, & licuit viro ætatis ſenilis ducere juvenculam: alia ergo ratio
ſt utriuſque. Licet ergo mulier non poſſet nubere duobus conſan-
uineis, poſſet forte duobus affinibus. Et, ſi non poſſet illud, forte
ir poſſet & quidem prius ducere materteram, deinde neptem. Hy-
otheſes illæ habent veriſimilitudinem, & exceptio habet veriſimi-
itudinem; non liquet mihi utra ſententia ſit præferenda. Optandum
ſſet, ut magiſtratus hac in re aliquid ſtatueret: ſaltem quamdiu res
lubia, præſtat omittere, vix ſaltem mihi videtur eſſe inceſtum. Con-
uſio ſeminis vitari non poteſt, ſi una jungatur duobus; poteſt autem,
i unus jungatur duabus. Si igitur non eſt inceſtum, neque ſeparan-
lum ſi contractum eſt, potius ſuadendum ne ineatur, ſed ſæpius
onſilium petitur re non integra. Ego non unius tale conjugium
liſſuaſi, ſed fruſtra. Ordines noſtri viri prudentes gradus quoſdam
ıffinitatis & conſanguinitatis prohibuerunt, ſed hunc non vetuerunt,
on ex ignorantia, non enim potuerunt hoc ignorare, ſed quia forte
ale conjugium non auderent condemnare ut inceſtuoſum, quia ple-
æque familiæ nobiles ex tali conjugio oriundæ ſunt. Sed quia res eſt
lubia, videntur potuiſſe vitare tales nuptias, non ut inceſtuoſas, ſed
ıt ſibi non placentes. Quidam, cum rogarer de hac re, dolebant me
ἐπέχειν; non doleo, me huc uſque dubitaſſe, cum videam utrimque Hærere.
adferri graves rationes.

Super hoc caſu conſului etiam ipſe, ex mandato Senatus Eccleſia-
ſtici Goudani, Conſiliarios D. Francken, & D. Roſendael, qui ne-
gativæ ſententiæ aſtipulati ſunt, hoc inſuper addentes, non ita pri-
dem (puto anno 1609 aut 1610) de caſu illo conſilium poſtulatum
fuiſſe à ſenatu ſupremæ curiæ, nec non ſenatu provinciali; atque ab
utroque negativam ſententiam pronunciatam eſſe (quamvis D. Ro-
ſendael exiſtimabat in ſuprema curia ſecus judicatum, ſed D. Franc-
ken id negavit.) ſed nihilominus tamen ab Ordinibus propter aliquas
ſpeciales conſiderationes tum temporis admiſſum eſſe iſtud matri-
monium, nimirum procuratori (ut appellant) generali (niſi me fal-
lit memoria) ſed cum hac expreſſa cautione, non eſſe hoc factum tra-
hendum in exemplum, utpote quod poſthac admittendum non ſit.

NICOLAO BORREMANNO

ARNOLDVS POELENBVRG.

De casu quodam connubiali.

EXemplaria versionis, dilecte plurimum frater, abs te nu adornatæ ac editæ huc sunt allata, pro quibus tibi munusc gratias agimus. Simul perlatæ sunt literæ, quibus D. Præv stii ac meam sententiam exquiris super quæstione à quibusdam l clesiæ nostræ civibus ad te delata. Scribis A in matrimonio habue B, fuisse autem B sororem C, qui C sibi D uxorem adscivit. Po quam vero B obiit relictis liberis duobus, hujusque frater C itide duobus relictis liberis è vita excessit, consensisse A & D in mat monii vinculum, ita tamen si hoc factum & honesti ratio, quæ S. literis haurienda, & leges patriæ, de quibus Iurisconsulti con lendi, fas esse concedant. Atque hi quidem sententiam rogati sponderunt istiusmodi connubia nullis omnino legibus prohibe. Postea vero ad te atque exhinc ad nos devoluta controversia e, quia homines sunt pii, qui in hac conjunctione id unice spectant, quid Deo aut conscientiæ adversum committant, neve ulla ex facto labes in Ecclesiam redundet, sed ut ipsi vitam colant hor stam, liberosque pari studio ad omnem honestatem informent. Pri cipio cum in hanc causam obiter intueremur, nobis liquido satis cita videbatur, tum quia viduus & vidua, qui hoc matrimonium a petunt, nullo se mutuo cognationis gradu contingunt (si quod eni vinculum intercessit, id morte dissolutum videtur) tum quia sub Ve Testamento frater defuncti fratris uxorem ducere tenebatur. Cæt rum re propius expensa haud mediocrem pariunt difficultatem lib ri utrimque superstites. Cessabat enim jus leviratus sub Vet. Fœd re, immo id injustum prorsus ac nefastum habebatur, si frater d functus liberos reliquisset. Id manifestum ex Levit. xx. 21. *Vir duxerit uxorem fratris sui, turpitudinem fratris sui revelavit, absque liber erunt*: vel quia orbi erunt non benedicente eis Domino; vel secu dum alios, quia antequam ex impura mixtione liberi enasci possint sunt interficiendi; quod durius est, licet aliquo modo probabile fi ex versu præcedenti. Lex de fratris uxore ducenda cum diversa l ge quam ex Levit. attuli, conciliari posse non videtur, nisi per uxo rem fratris intelligas viduam sine liberis. Nam quod nonnulli Le vit. xx. interpretantur *uxorem fratris* etiamnum viventis, id sat universali adulterii interdicto erat prohibitum; neque agitur in ho capite de adulterii legibus, sed de nuptiis illicitis propter incestur aut saltem propter incestus cognationem. Neque illud verum est quod contendunt alii, inter quos Calvinus, qui existimant fratris no mine, cum lex ei permittit aut mandat fratris uxorem ducere, de signari, uti mos est Hebræis, consanguineum aliquem proximum quia existimant, si frater uxorem duxerit fratris vel germani vel ute rini, omni modo incestas fore nuptias. At enim id falsi arguitu exem

exemplo Thamar, quam pluribus fratribus Ger, Onan, & Zelah ex ordine nupsisse constat, idemque interpretamentum perpetua Iudæorum praxi satis refellitur. Neque vero obscurum est, quanam de causa liberi si relicti essent, istiusmodi connubium pro incestuoso habitum fuerit. Quia enim sanguis paternus etiamnum in liberis vigebat vivebatque, hinc illud matrimonium illaque ex matrimonio orta vel affinitas vel nova cognatio, qua uxor fratris fratrem contingebat, non penitus exstincta censebatur. Ad quam normam si casum propositum exigamus, contracta ex prioribus conjugiis affinitas, quæ est quædam cognationis quasi species, nondum dirempta videbitur, quia liberi supersunt, idque eo magis, quia supersunt utrimque. Sanguis enim utriusque defuncti parentis in liberis etiamnum se agitat. Vnum est tamen quod objici videtur maxime posse, tunc sub lege veram sanguinis fuisse cognationem inter fratrem & fratris defuncti liberos, ideoque arctius exstitisse vinculum inter uxorem & fratrem defuncti, quam hoc loco, ubi utraque pars contrahentium nulla sanguinis mixtione conjungitur, nisi primo per uxorem aut maritum demortuos, deinde per demortuorum liberos. Sed vero tunc quoque sub lege, quamvis liberis fuerit cognatio aliqua cum patruo, ea tamen uxori nulla intercessit cum fratre mariti, nisi per liberos qui post mariti mortem remanserunt: id quod etiam in casu abs te proposito locum habet, & quidem utrimque, quo magis nexus astringitur. Fateor tamen hinc aliquam dissimilitudinem inferri, & quidem tantam, ut propterea res alicui prorsus concedenda videri queat. Quæ etiam ratio nos movet, ne hanc conjunctionem inter nefastas referre audeamus: quandoquidem Deus eam nusquam exserte prohibuit; neque illud ex similitudine ductum argumentum, in hac præsertim connubiorum ratione, semper æquali robore procedit. Ducere amitam vetitum, at fratris filiam vetitum non erat, cum tamen utrobique par sit gradus propinquitatis. Nos vero non oportet Christianam libertatem legibus nostris circumscribere, aut scrupulos citra necessitatem alienæ conscientiæ ingerere. Interea tamen laudabilius arbitramur atque etiam tutius, si quis ab istiusmodi matrimoniis sibi sponte temperet, quæ ad prohibita illa ac nefasta propinquo gradu accedunt, & propterea populo graviter invisa sunt, non sine causa, nec sine fructu; quoniam, si ab iis, quæ dubii sunt juris, abhorrent, tanto magis vitabunt illa, quæ jussu Dei aut naturæ instinctu palam vetantur. Neque in vituperio, sed in laude ponendum, si hac in re aliquid usui recepto moribusque patriis concedamus, quia consuetudo vim legis sæpe obtinet. Quo pacto & infirmorum offensionem evitabimus, & ab omni specie mali nos continebimus. Habet enim hoc mali speciem, si id committamus, quod cum peccato aliquam habet vicinitatem. Eodem referri possunt patruelium & consobrinorum connubia, de quibus Augustinus; *Raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Quod si tamen & hisce hominibus, quorum nomine consilium expetis, propositum sit hac in re animi sui

De civ. Dei lib. XV. c. 16.

ſententiam exſequi, id facient neque laudantibus nobis, neque valde approbantibus, ſed permittentibus id haud gravatim, quod divina expreſſe non vetat: Quo nomine juſtior erit eorum excuſatio apud plebem, ſiquidem non carnis impetu, qui ſæpe perverſus, ſed ex pietatis ſtudio hoc propoſitum ſuſceperunt. Id magis erit probabile, ſi vita anteacta utriuſque fuerit inculpata. Vale mi frater, Deo commendatus. Dabam Amſtelodami 1660.

ADRIANO PAETIO ARNOLDVS POELENBVRG S.P.D.

Rotterodamum.

Iudicium de ſcripto Leonardi a Ryſſen. Nonnulla refelluntur, imprimis maledica præfatio.

Diu multumque dubitavi, eruditiſſime Paetſi, quorum potiſſimum amicorum conſiliis morem gerere deberem, tuisne an aliorum multorum, qui Leonardo Ryſſenio ad ſcriptum mordax & aculeatum magis quam acutum reſpondendum omnino non cenſetis, an vero iis accederem, qui exiſtimant retundendam hominis leoninam ferociam, qua nos cauſamque noſtram, quantum poteſt, acerbiſſime dilacerat. Ac primo quidem, dum erat animus commotior (quis enim immoto pectore iſta legat?) tam gravibus contumeliis, à juſtis cauſæ veræ vindiciis non valde abhorrebam, præſertim quia videbatur homo glorioſus, & ſuo judicio potens, tuo & aliorum impotens admodum, taciturnitate noſtra ad triumphum ſibi decantandum abuti poſſe. Sed poſtea auditis plurimorum amicorum graviſſimis rationibus, re diligentius perpenſa, libro ipſo adverſario, quem nondum totum legeram, perlecto tot mihi cauſæ in eam partem ſe obtulerunt, quæ reſponſionis propoſitum inhibebant, ut nullus dubitandi amplius locus ſupereſſe queat. Nam ut non dicam, homines hoc diſputationum genere jam exſatiatos ſilentium magis expoſcere: ut taceam argumenti hujus ſublimitatem intelligentiæ noſtræ caligante acie vix ſatis perveſtigari poſſe: ut mittam nihil hic mihi reponi, quod non aliunde corraſum, atque à noſtris ſæpius diſcuſſum eſt: quas tamen tuas cauſas fateor eſſe graviſſimas: verum obſtant etiam aliæ rationes, quæ partim ex hoc adverſarii ſcripto ſe offerunt, partim ex autoris conſideratione, qui reſponſo indignus, partim ex Societatis noſtræ voluntate, quam video aliis me rebus malle incumbere.

Ac primo quidem potiſſima pars iſtius libelli me non tangit, ſed alios, in quos certandi avidus autor, ut bos petulcus, paſſim incurrit, nunc in Scholaſticos Ieſuitas, nunc in Dallæum, nunc in ſuos qui minus alte quam ipſe ſapiunt & ultra lapſum non audent aſcendere. Sumit etiam refellendas ſibi ſententias nonnullas, quas nemo unquam defendere conatus eſt: immo, auſim dicere, quas nemini unquam in mentem veniſſe crediderim; videlicet, ne careret adverſario. Poſſent adduci alia, ſed quid opus eſt pluribus, cum ipſum de ſe habeamus confitentem, pag. 91. ubi cum prolixe rationes rationibus accumulaſſet; *Sed verum fatear,* inquit, *vix opus eſſe judico, ut pluribus*

us demonstrem, &c. *quod id hactenus assertum non meminerim.* Quin-
etiam intellexi jam ipsum absolvisse hunc suum libellum, priusquam
ego meum scriptum edidissem. Postea ego quoque factus sum tra-
ctatuli istius accessio, quem tamen nescio cur tanto impetu tamque
ferociter adoriendum duxerit vir magnus, (sic enim appellatur in
carmine, quod opusculo suo præmisit) cum tamen me ut puerum
pueriliter traducat. Præterea si quid ex ista scriptiuncula veritati aut
causæ nostræ detrimenti esset metuendum, putarem eam justa re-
ponsione diluendam. Nunc autem quid metuam, cum vir magnus
ita hæc sua obscuritatibus involvat atque convolvat, ut interdum
quid velit vix ipse consequi posse videatur; interdum sic barbarus,
licet se oratione haud inopem statim ab initio prædicet, ut ille, qui
jam nunc ad Patrum lectionem festinat, quod scribit ad Hoornbeec-
kium suum, (qui, cum opusculum istud non perlegisset, sed *perlustrasset*
idque *in transcursu*, tamen laudabilem ei hederam bene rogatus ap-
pendit, ut merces malæ fierent vendibiles) ad Ciceronem, Teren-
tium, aliosque revocandus videatur. Si tamen istos nolit, quos om-
nes non veretur orco adscribere, sed omnino ad Patres iter inten-
dat, legat imprimis Hieronymum & Lactantium, tum propter La-
tinum sermonem, tum quia inde discet cruda ista dogmata, quæ ipse
effundit, vehementer displicuisse veteri Ecclesiæ. Nec dehortandus,
ut Augustinum & Prosperum legat, quia ex his etiam dabitur occa-
sio multa aspera mitigandi. Sed redeo ad obscuritatem, cui inter-
dum studiose deditus videtur, ut habeat subtilitatis speciem. Et sa-
ne fateor interdum ex scholasticorum lacunis nonnulla satis eum at-
tulisse subtiliter, adeo quidem, ut, nequis ignoret, dicat se *nimium ad
Scholasticos deviare.* Itaque ne quis ipsum putet virum magnum esse
parvum Scholasticum, affert nobis Thomam quem ipse vocat Do-
ctorem Angelicum; Bonaventuram, quem Seraphicum; Ioh. Sco-
tum, quem subtilem; Bradwardinum, quem profundum appellant;
denique alios Zuarez, Alvarez, Cumel, & nescio quos alios cumu-
los Scholasticorum accumulet, ne quis ipsum parum esse Scholasti-
cum suspicetur. Me vero præ se valde despicit, quia ipse sibi vehe-
menter ut ait persuadet me nullum legisse Scholasticum. Quid ex-
spectandum ab hoc hominum genere foret Apostolis, si revivisce-
rent, nisi contemptus? quandoquidem piscatores ipsi, quemadmo-
dum pulveri Scholastico innutriti non fuerunt, ita sermone utuntur
perspicuo & plano, non aliter atque si Scholasticam prorsus non at-
tigissent. Paulus Apostolus nonne irrideretur ab hisce hominibus, ut
quondam à Stoicis veteribus? Nonne hic noster ipse in arenam pro-
cedens diceret; *Tu, quem nullum unquam Scholasticum Doctorem legisse
vehementer mihi persuadeo, adversus ingentem Twissum exercitum conscribis?*
Etenim Paulus quoque adversus Twissum insurgit, cum sæpius in-
culcat Deum velle omnes homines salvos fieri, Christum pro omni-
bus esse mortuum, &c. Est enim id huic nostro mirandum, quomo-
do homo in Scholastica rudis, ut ille opinatur, Twissum aggredi
ausus fuerim, & quidem istiusmodi argumenti subversionem susci-
pere, quod iste magnanimus heros ne Diabolum quidem cum omni

Angelorum suorum satellitio solvere posse gloriabatur. Cur aute ille me Scholasticum non putet, facile assequor, quia me videt ist verborum argutiolis non delectari, neque dogma tali tibicine sul nixum defendere. Nam si quis Calvini sententiam defendat aut ea propius exprimat, audit ille mox egregius Scholasticus, ut apu Twissum Molinæus. Si vero alius quispiam ad nostram sententia propius accedat, manebit quidem forte Scholasticus, sed subtilitat
Pag. 89. tamen laudem in ea re non obtinebit. Sic, *Audacior*, inquit, *hic fi quam subtilior Iesuita Arriaga, qui contra expressum Thomæ sui textum* (oh quantum crimen!) *defendere non veretur*; *decreta Dei quod ad actum parte nostra causam moralem habere posse*. Vbi, cum noster argumentu ex scholastica sua descriptum adduxisset, statuens *non velle Deum sal tem omnium & singulorum decreto à conditionis alicujus impletione produ & excitato*, quoniam *non est talis Dei actus qui à conditione produci poss Neque enim decretum Dei æternum effectum hominis esse posse*, ille qui m Scholasticum non putat, tamen confestim ad argumentum istu Scholasticum scholastice respondentem inducit, *Causalitatem mor lem fieri media cognitione, potuisse Deum opera nostra ut futura prævidere, sic iis allici ad volendum*. Veruntamen fateor me non tanti face Scholasticas tricas, ut non arbitrer tempus nostrum multo meli collocari in sacrarum literarum cognitione pervestiganda: imm lubens agnosco, me tantum eo fine hoc studium colere, ut advers riorum argutias, quas captant in verbis, intelligere, &, si falsa exi de præsidia mutuentur, ea propulsare commodius queam. Progre diamur nunc ad alia non paulo graviora.

Continentur isto libello partim dogmata tam horrida, parti collectiones adeo absonæ, ut nihil minus inde metuendum qua noxæ vel levissimæ periculum, quod ille causæ nostræ istac scriptio ne parare se posse nimis confidenter autumat. Audiamus primu dogmata, quæ tum sanam rationem, tum legitimam Scripturæ in terpretationem evertunt. Pag. 322. Angelos negat *eligendos ut bonos reprobandos ut malos* à Deo *consideratos* fuisse. Pag. 224. haud obscur astipulatur Calvino statuenti gentiles *cum suis infantibus* reprobatos quanquam non dicit Calvinum id decretum *horribile* appellare, & tamen verum esse defendere. Pag. 254. Cum distinctionem inte *reprobationem negativam* & *positivam* rejecisset, qua utuntur nonnulli a horrorem dogmatis sui obvelandum, ipseque negasset *negativam* dari, *ostendit* mox cap. sequenti, *peccatum sive originale, sive actuale sit, reprobationis positivæ causam dici non posse*. Pag. 267, 268. Altingium pr se affert testantem, *Orthodoxos communiter docere, Deum creatione secunda condidisse electos ad vitam, reprobos ad mortem*. Ac dicit Calvinum no semel hoc asserere, *Non pari conditione creantur omnes, sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est* . . . . . Atque iterum, *quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creavit*. Immo *magnus Beza cum Paulo loqui eos asserit, qu quosdam dicunt ad justum exitium à Deo conditos esse*. Zanchius, inquit, etiam *asserere non veretur* (quod sane, cum audax sit facinus, verendum erat) *Deum quosdam creare ut serventur, & ita in eis suam declaret misericor-*

ricordiam : *alios vero ut perdantur, & ita in eis suam patefaciat justitiam.* estus quoque inter fructus prædestinationis ponit *creationem electorum & reproborum*, ô fructus amaros! Quisquamne existimet me in is opinionum absurditatibus refellendis commorari debere, quæ ponte sua corruunt, quæ refutatæ sunt sæpius, quæ ab orbe Christiano prope universo hodie exploduntur. Eas, siquis modo commemoret, satis refellit apud eos, qui rationi & Scripturæ auscultant, præjudicio & affectu semoto.

Perpendamus vero, quam dextris, quam sanis ac salubribus collectionibus utatur fortissimus argumentator Scholasticus. Duxeram rgo validum, sed pervulgatum argumentum ex eo, quia Deus ex psorum sententia cum reprobis non vere, sincere, candide agere videretur. At ille, quasi in iis verbis eximia ars lateat, me ex Rhetorica mea declamare ingerit: mox ad reprobos nescio quam apte, aut potius inepte, ne dicam truculente, & tamen per risum quasi sermonem convertit; *Credere quidem*, inquit, *ô reprobi in vestra manu est, potestis si velitis, sed si faciatis quod potestis, fieri tamen non potest ut salvemini; quoniam Deus vos ab æterno inmutabili decreto igni addixit. Atque in tempore de vobis salvandis decretum formare non potest; omnes enim quos salvare decrevit, ante jacta mundi fundamenta elegit in Christo.* Hæc ille, pag. 85. satis insulse. Ecce autem aliud absurdum, quod absurde colligit ex voluntate Dei, quam conditionatam nuncupamus. *Si*, inquit, *Deus conditionate, si credant, vult homines salvari, si non credant non salvari, ergo tam obediendo quam non obediendo spernunt consilium Dei.* Me miserum! At ego arbitrabar, cum Deus conditionate salutem promittit, simul aliquid præcipere; & cum damnationem sub conditione minatur, simul aliquid vetare & quidem severe. In priore decreto conditionato affectus ad obedientiam, in altero aversus ab inobedientia animus vel expressus est, vel saltem tenetur inclusus. Quam igitur absone ille hinc colligit; si consilium Dei de nostra salute susceptum sit sub certa conditione, quod tam obediendo quam non obediendo consilium Dei spernatur? Neque ex se tamen hanc sequelam deduxit, sed ex forti quodam Rhetore (sic enim appellat) eam mutuatus est, quod ipse ad marginem notavit. Hiccine vero est ille Rhetor fortis, quem ille malleum Remonstrantium audet vocare: quanquam plures ille malleos nominat, sed qui possunt omnes, quantumvis in Schola tricarum bene durati, uno verbi divini malleo facile confringi. Ieremias Propheta verbum Dei malleum appellat, hic noster malleos habet Doctores suos Scholasticos. Latet vero in istiusmodi collectionibus, si bene advertas, ingens pernicies. Nam cum dicit Dominus, si credideris servaberis, si non credideris damnaberis (quæ omnes ferme homines existimant esse Dei decreta conditionata, paucis subtilitatum rimatoribus exceptis) si ex iis, modo conditionata sint, liceat concludere, *tam obediendo quam non obediendo sperni Dei consilium*, profecto obedientiæ nostræ studium, quod maxime necessarium est, & cum obedientia salus hominum in certissimum discrimen adducitur. Accipe aliam consimilem collectionem, unde facili nexu omnis religio dissolvitur; *Bona opera*, inquit, *causa*

reprobationis positivæ non sunt, non ergo etiam mala. Bone Deus! an tempus tererem in hujusmodi connexionibus solvendis, quas jam omnium prope hominum consensio aversatur. Accipe & aliud commentum, quod ille argumentum esse dicit; *Si peccatum reprobationis positiva foret causa, & quidem meritoria, tum Salvator noster reprobari debuisset.* Apage fœdas istas absurditates, in fidem Christianam, divinam pietatem, Deumque ipsum palam injurias; quibus eructandis justam scriptione mea causam huic homini dederim, non scripsisse mallem. Habet vero & alia aliena ab omni probabilitate permulta ut, cum statuit hoc libertati divinæ repugnare, immo & justitiæ, Deus Angelos eligat qua bonos. Quin etiam, quasi res extra dubium sit, quærit fidenter; *Quid? liberumne Deo Angelos qua bonos reprobare, qua malos in gratia conservare & glorificare? Et hoccine pateretur justitia* At ego justitiam longe diversum quid atque adeo adversum flagitare credebam. Quanto congruentius Dei verbo rectæque ratione quæram ego; *Quid? liberumne Deo* Angelos, quos ad bonitatis suæ manifestationem tam sublimi ratione conditos & evectos voluit supra omnes creaturas, citra ullam peccati causam non modo infra bestias abjicere, sed etiam eosdem ad ignes infernales in æternum perferendos destinare, idque ut gloriam inde sibi compareт? Hæccine Dei gloria! Hoccine pateretur Dei tantopere celebrata misericordia, justitia, charitas, qua summus opifex omnia manuum suarum opera complectitur? Pag. 321. *Parum abesse* dicit, *quin credat, præsupposito Adami peccato, & nulla prædestinatione prævia, omnes reprobari debuisse.* Quam hoc alienum ab omni probabilitate, cum Scriptura Adamum ipsum propter hoc peccatum ne potuisse quidem in æternum cruciari usquam perspicue asserat? præsertim si maneat illud, quod noster statuit, neminem puniri posse supplicio, quod ipsi Deus antea comminatus non fuerat. Neque hoc liquet ex verbis *moriendo moriemini*, cum Deus postea, quam mortem minatus fuerit, satis diserte explanet; *Pulvis es,* inquiens, *& in pulverem reverteris.* Præterea fac potuisse: unde sequetur Deum Adamo debuisse infligere cruciatus æternos? præsertim si Christus pro nobis moriturus statuatur. Poteritne creditor debita condonare; & Deus peccata non poterit? fac etiam debuisse Deum ita cruciare Adamum: unde Deum posteros etiam aut potuisse propter id peccatum aut debuisse tam duriter affligere probabit? cum nusquam istiusmodi exstet comminatio, & Scriptura contrarium affirmet, quod nec Pater iniquitatem filii luet, nec filius paternam. Ezech. 18. Immo vero, inquit, habetur, *Tuque & posteri moriemini* pag. 203. Decipiat sic eos, qui tantum Scholasticos, nunquam Scripturas legerunt, cum liqueat ne apicem quidem vocis *posteri* in Dei comminatione reperiri. Simile est illud, de libertate quod repetit, pag. 321. *Vt ut enim præsupposito peccato omnes reprobari aut eligi potuissent, læditur nihilominus libertas, eo quod homines reprobari aut eligi necesse erat.* Fiat argumentum; si Deus aut reprobare aut eligere pro arbitrio potuit, igitur non est liber, &c. Vide, quam perversa consecutio, cum omnes & nostri & Adversarii omnesque sani homines contrarium colligere deberent hoc modo; si Deus pro arbitrio eligere

Pag. 322.

ere poſſit & reprobare, eſt igitur liberrimus. Quia vero de Angelis ntea facta eſt mentio, ſuperioribus adjungendum, non modo ean-em ab ipſo conſtitui rationem electionis Angelorum & hominum, uod ſi recte intelligatur admitti poteſt, ſed etiam ipſum abſurdiſſime nferre adverſus Arminium, quod ex ipſius ſententia ſequatur, Deum am cum hominibus ſecundum legis rigorem agere, quam cum An-elis? Cur vero? quia *hominibus dicit, crede aut peribis*; *Angelis, fac hoc aut eribis.* At primo vix nobis quicquam de eo conſtat ex ſacris literis, uo Deus rigore utatur in præceptis quæ Angelis præſcripſit: immo e illud quidem perſpicuum eſt, quænam præcepta Deus Angelis in-unxerit. Quid vero? Nonne etiam ſibi palam repugnat, cum fidem tatuit æque gravem quam perfectam legis obſervationem; illam empe fidem, quam ſine operibus nos juſtificare exiſtimat? Denique ametſi præcepta utrobique reſpectu tum Angelorum tum hominum qualis eſſent gravitatis, non tamen ex eo recte deducitur, quod Deus non minori in homines quam in Angelos rigore uteretur; quo-iam fidei conditio, ſi quis deliquerit, veniam reſipiſcentiæ conce-lit; at operum lex, quæ Angelis fuerit lata, remiſſioni ſpem omnem evere præcluſit. Porro pag. 252. ex verbis Apoſtoli Rom. IX. *Ma-or ſerviet minori* Walæum ſecutus abſolutam reproborum prædam-nationem inepte concludit: quæ ſi eſſet firma collectio, miſerrima oret omnium conditio ſervorum. Neque tamen Eſau, quem præ-lamnatum contendunt, ſervivit ipſe Iacobo, ſed poſteri poſteris: Vide Gen. XXV. 23. Verba *odio habui* non fuerunt ante gemellorum nativitatem prolata, ſed multis poſtea ſeculis elapſis edita. Malach. I. 2. Paulus vero hæc exempla typice tantum inſtituto ſuo appli-cuit, ut oſtenderet liberum eſſe Deo, ut fideles nunc in populum ſibi adoptaret ex quacunque gente. Rom. IX. 24, 25, 30, 31.

Alibi mirabiliter defendit, immo ſub calcem in eo totus eſt, ut obtineat *decretum Dei de demonſtranda ſua gloria in homine poſſibili*, quem ut crearet nondum decreverat. Quo pacto non tantum Dei ſapien-tia violatur, ſed etiam ea, quæ ſunt contraria, ei tribuuntur, cum ne-mo ſapienter velit, Deus reipſa non poſſit actione aliqua verſari cir-ca rem, quam nondum futuram conſtituit neque cognovit. Hoc enim tantundem eſt ac ſi quis accidens adjunctum aliquod ſibi fingat exiſtere aut exiſtere poſſe ſine ſubjecto. Quapropter fruſtra regerit ex negatione noſtra ſequi, *nullum decretum poſſe verſari circa poſſibile*, & *neminem probaturum poſſibile eſſe non ens.* Nam ad primum quod attinet, non omnium eorum, quæ fieri poſſunt, eadem eſt ratio, cum Deus aut circa poſſibilia tanquam objecta verſetur, quæ, niſi ut fiant jam ante decreverit, objecta eſſe non poſſunt; aut circa ea tanquam ter-minos rerum producendarum vel potius actionum ſuarum, de qui-bus terminis hoc loco non agitur. Hæc cum perpenderet Gomarus, vidit ad decreta conditionata neceſſario recurrendum; cui ſententiæ noſter ille omnino refragatur. Alterum, quo poſſibile negat eſſe non ens, eſt inanis ſubtilitas: quandoquidem ſi rem præciſe conſidere-mus, id poſſibile vocatur, quod cum poſſit eſſe non eſt tamen; quod eodem redit, ac ſi diceres, eſt non ens. Siquis autem facilioris do-

ctrinæ gratia distinguat inter ens participialiter ut vocant sumptu & ens nominale, quorum prius illud actu existere intelligitur, noli ea, quæ sic recepta sunt usu, convellere. Illud tamen omnino re- nendum est, ejusmodi ens non esse idoneum actionis divinæ subj- ctum, priusquam Deus id in actum producere decreverit. Non p- test inquam Deus constituere, velitne hominem eligere an reprob- re, priusquam ipsum condere jam ante statuerit, quia hoc ordine n- turæ sic præcedit, ut, si quis contrarium asserat, manifestam contr- dictionem involvat. Tandem ille pertendit decretum primum h modo informari posse; *ego in eo, quod hominem facere possum, demonstra misericordiam.* Verum tale decretum, si modo verba transmutentu facile convertitur in conditionatum, quod ille toto pectore refugi Præterea si diceret Deus, *in eo quod hominem facere possum*, unum al quod ex hisce tribus eligat noster oportet, aut decretum de homi condendo iis dictis conditum esse, aut saltem Deum ad id const tuendum aliquo modo propensum fuisse, aut rem prorsus in amb guo hærere. Primum illud haud placebit, quia contendit fuisse pr mum decretum de gloria misericordiæ condenda, non de homir condendo: atque insuper homo tunc in genere possibilium non am plius maneret, sed ad classem futurorum transiret. Alterum quoqu id eligere non poterit, quia propensionem ut actum incompletum Deo removet. Postremum illud si amplectatur, Deus eadem ratic ne dicere potuisset, *in eo quod facere possum vel avem vel piscem vel qua drupedem*, quia de homine ad demonstrationem misericordiæ desi gnando nihil erat constitutum magis quam de quolibet horum ani malium. Hoc autem absurdum istâ loquendi formula quadantenu effugere studebat. Similiter cum pictorem fingit hujusmodi forma re propositum; *ego in eo, quod imaginem Cæsaris facere possum, demonstrab ingenium & artem meam*; aut pictor decernit Cæsaris vultum exprime re, aut saltem eo propensus est, aut propositum illud sive decretum (nam has voces eandem vim habere ex Bonaventura luculente pro- bat) prorsus erit vagum ac vanum; quod ita re vera se habet. Ne- que potest dicere tunc pictor, *demonstrabo* (alioqui jam supponeret decretum de Cæsare pingendo) sed tantummodo, *possum demonstrare.*

Præterea non prætermittendum, quod noster, animadvertens cre- do absolutum ejusmodi decretum reprobationis quod sit horridum valde, aliquid alicubi lenimenti rei asperrimæ suo fortasse judicio ad- hibere annititur, statuens reprobationem nec pœnam esse nec ma- lum. p.274,275. Hoc sane si evicerit, multum suis absolute reprobis solatii attulerit. At *reprobatio æterna est & actio interna, nec subjectum in- hæsionis habet. Nihil est ergo, cui mala dici possit. Homini reprobato non. Nam is adhuc non est.* Hæc ratio si valeat, noster hac una responsiuncula tanquam panacæa multis simul argumentis, tanquam vulneribus, quæ reprobationi absolutæ perquam gravia infliguntur, facillime me- debitur. Si objiciamus Deum constitui hoc pacto injustum, respon- debit nemini fieri injuriam, quia homo nondum est. Si dicamus Deum videri immitem, immisericordem, truculentum, non φιλάνθρωπον, sed μισάνθρωπον, id ipsum quoque negabit, quia homo nondum existit.

xistit. Si contendamus miserrimum esse sic reprobari, inficiatio in promptu. Quia enim nondum sunt, ne miserum quidem quicquam is accidere potest. Egregia vero consolatio: atque hæc tamen minus dura, quam illa Zanchii & Gomari, qui reprobationem summi beneficii loco interpretabantur, statuebantque reprobos in mediis cruciatibus infernalibus Deo magnas debere gratias, quia eorum reprobatio ad Dei gloriam & bonum universi comparata est. Hæc tamen isti non dicerent, credo, nisi se sua sententia electis aggregarent: mihique videtur ista inanis ad reprobos relevandos consolatio. Attamen, inquit, *homo non est: non igitur mala homini reprobatio.* At certe futurus erat homo. Negare id quoque potest, nam erat *possibilis.* At hinc sequetur, hominem esse reprobatum, antequam erat, immo antequam futurus erat: quin etiam Deum fecisse decretum de creaturis reprobandis (nam certe seipsum reprobare non voluit) antequam quicquam creare decrevisset: quod plane ἀσύστατον. Non audet huic responso magis insistere. *Sed*, addit, *dum futurum esse. Futurum quod est, illud non actu, sed tantum in futuro, miserum esse potest. i.e. miserum erit, cum actu erit, aut miseria ei obveniet cum actu existet.* Nonne hoc modo seipsum jugulat, nonne hoc sufficit ad statuendum, quod homini mala sit reprobatio, siquidem ex ea ipsi necessario proveniet æterna damnatio? *Ast reprobatio nunquam est futura, sed semper ab æterno facta. Ea ergo quando erit homini mala?* Video speciem acuminis. Sed respondetur eam tunc malam esse homini, cum fit ut malum homini ex ea inferatur. Quid autem, si Rex aliquis secum constituat masculam alicujus prolem nondum natam post aliquod spatium occidere; an non dicemus hoc decretum infanti, qui præstituto tempore occiditur, fuisse malum, quamvis in vivis tunc non fuerit? Sed ne qua sit dubitatio; ex eadem ratione posset ille colligere, electionem non esse bonam homini, quia *semper ab æterno facta est. Ea ergo quando homini bona?* Num hoc ipse credit? nonne quod electus sit Deo gratias agit? nonne electionem summi beneficii loco ducit? Est igitur hoc inane pharmacum quod porrigit reprobis; manetque inconcussum illud, si damnatio sit homini mala, si insuper injusta extra peccati causam, reprobatio quoque erit mala, injusta, immisericors. Nec alia fuit mens Arminii, cujus locum mutilando corrupit. Verbis enim citatis subjicit Arminius indivulse, *sed exsecutio illorum actuum.* Denique paulo post hinc infert Arm. *Deum non præterire actu externo nisi peccatorem, non damnare actu externo nisi peccatorem. Hinc sequitur Deum actu interno ..... non præterire statuisse nisi peccatorem, non prædamnare nisi peccatorem.* Hæc non ille concesserit. *Præteritio & prædamnatio*, licet, *ut actiones in Deo agente manentes, nullam in objecto exterius inferant ex se passionem* (hoc enim nemo dixerit fieri, quamdiu & quatenus sunt immanentes) inferunt tamen passionem, quatenus exsecutioni mandanda, & hoc modo eas homini malas recte asserimus nusquam refragante Arminio, cujus tamen verbis serviliter nos mancipatos nemo putet.

Videamus autem alias etiam hominis corruptelas, ut pateat, ipsum cui respondeatur indignum. Non repetam ipsum celebri loco Genes. II, 17. addidisse, *& posteri*, quod fortasse ex ignorantia profe-

ctum

ctum est, quia non legit Scripturas, dum trivit Scholasticos, si tamen trivit: (qua de causa monendus esset, ut, priusquam Patres adeat, potius Scripturas legat.) Sed disputans alibi adversus Infralapsarios suos de sensu loci Rom. IX. 12. cum excipiunt exclusi quidem ab Apostolo *qualitates distinctivas*, puta bonarum aut malarum operationum, *sed non utrique communes, ut est peccatum originale*, respondet prudenter, dicere Apostolum, *cum nec boni nec mali*; verba *quid fecissent*, omittens; ne forte quis cogitet illos responsuros Apostolum factorum discrimen excludere, non corruptionem omnibus communem. Credidit ille forsan Infralapsarios suos fungos fore. Nec aliam viam ingressus est, cum scripta D. Episcopii & mea in probe mutilavit, ut scilicet improbissima suspicione nos oneret. In sua præfatione ex Instit. Episc. tomo I. pag. 334. citat hæc verba ad conciliandam invidiam, si queat; *Periculose mihi errare videntur, qui Filio & Spiritui sancto communem quidem naturam divinam cum Patre esse contendunt.* At addendum quod erat detraxit, nempe duas voces *non communicatam*: quod solum sufficit ad omnes livoris maligni morsus repellendos. Dixeram in præfatione, quam Anti-Spanhemio præmisi, *Non enim quinque tantum quæstionum controversarum capita, sed plura sunt*: quæ verba cum adduxisset ille, quod ego addidi non addidit, *tametsi omnes hæ controversiæ inter se vinculo quodam & cognatione continentur*: ut pateat me ad solas controversias de prædestinatione similibusque fidei capitibus obortas respicere. Præterea ipse responso indignum se facit assiduis maledictis. Quid enim me moveat cum illo certamen suscipere, qui nos vult *ad Socinum, Papam, Pelagium, similemve hæreticum deflectere?* qui asserit *nostros dissensionum & rixarum acervum adaugere*, qui *audacem impudentiam* exprobrat D. Curcellæo nunc pie defuncto, mihi *continuam petulantiam*, cum alii in scripto meo nimiam in talem adversarium lenitatem culpaverint. Sed ille, quod Cicero in quodam non magni judicii oratore reprehendit, in omni re bona pariter malaque voluit imitari elegantias magistri sui, qui paulo ante dixerat in epistola systatica, ipsum *vindicare* hoc argumentum *contra vanos hominum semper divinis mysteriis petulanter oblatrantium insultus ac ferociam*. Id non male haustum dixeris ex instituto Calvini, qui adversarios non semel canes appellat, iisdem latratum objiciens. An igitur isti convitia esse vitia non putant? Doleo vero Theologum illum veteranum nec seipsum nosse cum judicium sibi de styli elegantia assumit, & nobiscum agere tam immodeste, nullum ut servet modum; quanquam in immodestia frustra modum requiras. Alibi noster proponit sibi fictam aliquam objectionem refellendam, moxque, quia dolet responsum Twisso, ingerit, *Nescis quid dicas*. Alibi, cum Spanhemius locum ad Rom. VIII. 30. ante alia omnia adductum dixisset nullam exceptionem admittere, responderam locum jam ante refutatum, adhibito etiam pro nobis Calvini testimonio. Excandescens hic noster hoc gravi maledicto me impetit, *Qui verbum Dei confutat, eum Deus confundat.* An hoc spiculum in suum etiam torquebit Calvinum? Accedit, quod, cum omnes, quos audivi aut vidi viros cordatos, laborem ejus vilissimum putent,

tent, ipſe tamen incredibili arrogantia ſeipſum ad cœlum effert mo, negans noſtros omnes ſibi uni eſſe pares. Titulus ipſe nonm lecto libro miras non paucis de hominis ſublimi indole cogitiones ſubjecit, cum dicit, in libello ſuo *Reformatorum ſententiam ab is fundamentis ad ſummum gradum uſque demonſtrari*. Alii putabunt ſinla verba ab imis fundamentis demonſtrare nobis hominis ad entia que tranſcendentia ſubvolantis ingenium. *Colligite*, inquit in præ. *omnes omnium veſtrorum vires & iras, ego me ſolum eaſdem ſuſtenturum mitto*. Itaque non pauci de Noſtris, cum has criſtas à fronte prore cernerent, illico cogitarunt, *Quid dabit hic tanto dignum promiſſor tu*. Cum autem paulo ulterius eſſent progreſſi, alterum illud in entem venit: *Parturiunt montes*, &c. paulo poſt, *Sane velim*, inquit, *m veſtro animus fuiſſet, qui mihi*: quaſi Thraſonis illud verbis in ſe anſmoveret ut fortem virum decet, *Eſt iſtud profecto datum mihi, ut ta ſint, quæ facio omnia*. Egregie. Placet. Venit hoc loco in mentem ihi Martini Schoockii, qui cum ſe D. Gisb. Voetio magiſtro ſuo diſſet hyperaſpiſtem, vidiſſetque objici à Theologis noſtris, quod adverſaria ſententia ſequeretur omnes homines ipſoſque adeo probos teneri credere ſe electos eſſe, is ingenti ſumpta fiducia pam teſtatus eſt, ſi vel unum erroris tam fœdi patronum ex illorum ege Noſtri poſſent producere, ſe totam cauſam nobis traditurum. d is qui adeo fidenter dixerat, *totam cauſam tradam*, poſtea, cum id emonſtratum cerneret, intra ſuas ſe latebras continuit. Adeo peculoſum eſt pro iſta cauſa, quæ tam multis ac gravibus laborat inommodis, magnanimos ſpiritus induere. Neque tantum ſic ſaentiæ palmam præripit ſuo judicio noſtris, ſed etiam ſuis, maxime tem Infralapſariis. Itaque ipſe parum memor moniti ſaluberrimi, *li altum ſapere*, aliud hoc longe diverſum uſurpat, aſcendamus ulteus, aſcendamus ulterius, aut *Ita ſi per gradus aſcendamus, tandem ad mmum perveniemus*. Et *nunc res ipſa agitur, nunc ad ſummum perventum*. Immo etiam, ut appareat potentem eſſe, omnes alios in ſua cara pertrahit, cogitque volentes nolentes, ut ſint Supralapſarii. Nil vidit Wallæus, nihil Molinæus, nihil Lubbertus, qui ſe infra pſum ſubſiſtere atque à Gomaro diſſentire arbitrabantur. Fruſtra oetius hujus diſcipuli magiſter, & Mareſius πολύγραφος tantas de llo diſcrimine concertationes aluerunt. Noſter, qui fortis eſt & inctus, evincet, egregie iſtos conſpiraſſe, ut in velabro olearii. Sed ihil miror, hoc eum poteſſe, qui rogatus, eſſetne in caſtris eorum, ui ſupra lapſum aſcendunt, an vero in inferiori parte ſubſiſteret, eſpondit ſe utrobique verſari, ſive (quod eodem redit) duabus ſeere ſellis. Si enim coram eruditis expromenda ſententia, ſe ſupra apſum aſſurgere; ſi coram plebe, ſe infra ſubſiſtere: hos verum diere, ſed non quod ſatis eſt: immo etiam noſtram ſententiam eſſe er m, ſed eam non omne id quod verum eſt comprehendere. Itaque, ſi lubitum fuerit, poterit Remonſtrantibus ſe Remonſtrantem djungere, Chamæleontis inſtar aut polypi, qui cuicunque colori dhæreſcunt, eum, ut ſunt natura habiles, ſtatim ſine mora ſuſciiunt. Gaudeat ille natura ſua. Quam etiam illud puerile, quod nunc

nunc *coram quovis se aliquid demonstraturum* jactat? nunc exclamat *v*
nunc dicit *viceris si hoc eviceris*. alibi, *in causa cœcitas mea*, cum innuise
valde oculatum. Alibi, *in has pugnos, si tibi pruriant, rogo, ut primumo-
mes:* non aliter ac si certamen esset de contentione puerili suscit-
dum. Verum istam, ni fallor, locutionem ex Plauto decerpsit, o
Mercurius Iovis filius, qui Sosiæ formam mentiebatur, verum o-
siam pugnis contundit usque ad necem. An hic quoque, quia se in
istos Iovis alumnos reputat, omnia sibi ad eundem modum lic
credit? Id vero, licet centenos corradat Scholasticos, nunquam c-
datis viris persuasurum confido. Eritne quisquam, qui mihi cum h
homine, qui nobis maledicit, seipsum extollit, omnes pene alios
spicit, concertationem ingrediendam suadeat? Ac licet omnia, cæ
conscripsit, ad unguem resecarem, quisquamne eum vinci cupe
veritate putet, cum toties se vicisse clamet, cum insipidæ sapien
suæ fiducia adeo intumuerit, cum aperte dicat, *se hoc causæ desperatæ*
dicium habiturum, si quis iterum excipiendo secum pugnare instituat. N
enim, inquit, *adeo manifesta veritas, ad quam lascivienti ingenio exceptio n*
occurrat. Vidit igitur à me varias exceptiones non leves sibi obd
posse, quas quia ipse non recepturum se dicit, quid opus est labore
inanem illius causa capere? Nam cæteros, si qui opusculum istud
gerunt, id ne minima quidem ex parte à vero dimovebit, quod n
omnes pariter existimamus. Immo neque legere quispiam face
dignabitur: D. Provoostius certe, cum sibi id prælegi vellet, aliquem
qui prælegere cuperet, non invenit; quæ tamen copia alibi non de-
cit. Ad hæc, quamvis undique constrictus teneretur, ille, qui e-
ceptiones audire non vult, hac tamen exceptione semper uteretu,
nondum Twissum suum enervatum, nondum Amesium & Rhetc-
fortem esse debellatos. Hoc ipsum ante hunc ingeminarunt jam al
Quare aut supersedendum certamine, postquam de hoc argumen
disceptatum nunc satis, aut isti militiæ adversariæ antesignani ar
plius exarmandi, quod jam in Twissi argumento palmario aggre
sumus. Nam quas ille in adversum captat minutias, eas ne terun
quidem facturi sunt alii. Nos vero non solos prætumidum Twi
judicium parvi pendere, liquet ex Sam. Maresii in Clariss. Dallæu
scripto, ubi de Molinæo respondens, *Certum est*, inquit, *Tuissi jud*
cium omnino esse abnorme, ac iniquum, & profectum ab homine sibi supra m
dum placente, & vehementer volente quicquid vult, atque, quod magis e
directe contrarium definitioni Synodi Dordracenæ.

Hunc nostrum vero, quanquam se brevi Theologiæ Doctore
fieri posse putat, ac licet clamet, *Colligite omnes omnium vestrorum vi*
& iras, scire oportet se irâ nostrorum prorsus esse indignum propt
exquisitam ut dixi maledicentiam, quam & alibi & imprimis exe
cuit in præfatione. Inscripsit eam *Reverendis, honorandis, doctisque v*
ris, &c. *Remonstrantium in urbe Amsterodamensium pastoribus*. At paul
post ita irreverenter eos excipit tanquam homines omni honore a
pudore dirutos, ut, quomodo posterioribus prima consentiant, hau
equidem videam. Nonne hoc est altera manu panem, altera lap
dem offerre, quo nostros colaphizet? Nescio, quid spectaverit ha
fall

lſa reverentiæ ſpecie, quam in frontiſpicio præfert, niſi forte voierit facetus videri ac lectoribus cachinnos movere, ut fronte ſeena ad nebuloſum opus accederent. Apage vero iſtas hominis infieti facetias, quæ Chriſtianum hominem non decent, multoque minus eum, qui alios quid deceat docet. Eheu! quàm verum illud Gentilium dictum vetus (etiam inter Chriſtianos, proh dolor!) ἐχθρῶν δῶρα ἄδωρα. Atque ut habeamus reverentiæ iſtius ſpecimen, exprobrat viris ſpectatiſſimis & integerrimis, *quod hic pro foco diſputetur.* Siccine vero agere oportet aut agi inter Theologos? Num cogitat quid dicat? Num noſtri bonis Eccleſiaſticis, grandi geſtando marſupio, inhiant? num noſtri parum ampla ſtipendia queruntur? num noſtrûm cuiquam actio injuriarum intenditur? num in aliam provinciam evocatio procuranda eſt aut dimiſſio injungenda, ut ipſis à magiſtratibus aut magiſtratui ab ipſis nihil eſſet jure metuendum? Atque hæc non illius accuſandi cauſa dico, qui ſe alienis litibus nimis ut audio immiſcuit homo adoleſcens, ſed ut liqueat, quam immerito iſtiuſmodi homines nos cupiditatis ſuſpicione traducant, cum non ignorent nos à talibus factis immunes, & ſciant Noſtros ſemper Magiſtratuum jura contra Eccleſiaſticorum quorundam invaſiones vindicaſſe. Vnde etiam illi, qui Magiſtratui nuper ibi jus aliquod in Eccleſiæ moderamine tribuebant, Remonſtrantiſmi crimine infamabantur. Si autem noſter etiamnum illam de foco ſuſpicionem foveat, reſpiciat ad ea tempora, quibus Theologi noſtri ab aris fociſque ſe depelli ſiverunt amore tutandi conſcientiam fidemque illibatam; cum Magiſtratus eadem ut manerent honoraria promitterent, ſi modo noſtri à veritatis, quam credimus divinam, præconio deſiſterent. Ac nuper etiam Vltrajecti, cum Reformati iſti privata Eccleſiæ noſtræ membra ad ſe pellicere cuperent, ſimulque noſtris paſtoribus de foco promiſſa darent, ſi miniſterio relicto, ut ſegnes operarii, in vinea Domini quieti ſe darent atque ſocordiæ; ab omnibus non ſine indignatione, uti par erat, rejecti fuerunt. Si in poſterum iſtiuſmodi de foco pollicitationibus (quomodo ex imperita multitudine non pauci ſimilibus illiciis capiuntur) viros cordatos abduci poſſe ſperent, eadem uti hactenus experti ſunt ratione animadvertent ſe nihil proficere. Pacem cupiunt Noſtri, ſed eam quæ æquo conditionum libramine conſiſtat: hanc autem cum ibi noſtri nuper expeterent, tulerunt repulſam. Sed enim unde hic noſter tam atrocem illam de foco ſuſpicionem hauſit? Audiamus rationem ſcholaſticam; *Olim*, inquit, *non aliud ſpirare videbamini, niſi ut reſarcito ſchiſmate, in unum nobiſcum coire concederetur, jam veſtris etiam quaſi ſerio unionem* (*unione* rectius diceret) *nobiſcum interdicitis.* Et ibidem, *Quis non obſtupeſcat*, &c. Stupidus ſane mihi videbitur, ſi quis tali ratione percullus obſtupeſcat. Supponit enim noſtros pacem commendaſſe privatis Eccleſiæ membris excluſo veritatis præconio; quod nunquam fecerunt neque faciendum putarunt. Hoc πρῶτον ψεῦδος. Secundo ſi hoc ſtatuat ex eo, quia Eccleſiam univerſam admittimus, negatur doctiſſimi viri conſequentia. Non enim ſi paſtoribus & ovibus junctim commendemus pacem cum alio cœ-

Hoſtium dona non dona.

tu

tu ineundam, hinc efficitur eandem privatim nonnullis ſuadend[a] aut injungendam. Committitur ἀπάτη παρὰ τὴν διαίρεσιν, fallacia [di]viſionis, ut vocant. Tertio pax ejuſmodi eſt iniquiſſima & via [ad] ſervitutem; ut, ſi qua civitas noſtra citra conſenſum aliarum ei ſe a[d]jungat reipublicæ aut regno aut Regi, qui ſe cum univerſa republi[ca] noſtra concordiam fatetur nolle, aut non velle, niſi prius legitim[e] abdicatis rectoribus, qui cauſam ſubditorum adverſus violentia[m] iniquam pie hactenus ac ſtrenue defenderunt. Quarto ipſi Adver[ſa]rii, ſi praxin eorum ſpectes, hac in re nobiſcum conſentiunt, qui [li]cet & nunc & olim Lutheranis communionem obtulerint, non v[o]lunt tamen iis in locis, ubi viget illa diſtractio, ſuos paſtoribus re[c]tis cum Lutheranis privatim paciſci. Quinto magna pars rationu[m] mearum eos ferit graviſſime, qui honoris aut lucri ſpe impulſi ve[ri]tatem divinam omneſque veritatis aſſertores deſtituunt atque pr[o]ſtituunt. At iſtos ne hic quidem ipſe conceſſerit recte facere, qui [a]liis nihil vult pro foco fieri. Poſtremo ſi demus, quod ipſe ſibi fa[l]ſo perſuadet, nos ſpiraviſſe olim magis quam nunc in unum cu[m] ipſis coire ſchiſmate reſarcito, non tamen video, qua fiducia hinc [il]lud extorqueat, *Noſtri & veſtri facile animadvertent quod hic pro ſoco di[ſ]putetur.* Cur non aliam quamcunque cauſam ſibi potius propon[at] quam hanc adeo ab omni charitatis judicio alienam? Neque deer[at] alia, neque ea ex abdito eruenda, aut ex longinquo arceſſenda: tan[tum] in ſe deſcendat ipſe & in ſymmyſtas ſuos multo nunc ſentent[ia] duriores pleroſque quam olim. Novit enim ipſe, novit orbis Chr[i]ſtianus per omnes terras tractuſque diſperſus nos omnes illa re ma[]ximopere offendi, quod ex ſententia iſtius Eccleſiæ Doctorum, qu[i] ſe hoc nomine ſolos pure Reformatos dici volunt, ſequatur Deu[m] eſſe autorem peccati. Id perſuaſum habemus conſequi ex opinion[e] Infralapſariorum haud obſcure, ex Supralapſariorum apertiſſime in quo poſteriore judicio habemus ipſos Infralapſarios nobis ſuffra[]gantes. Nunc vero longe aliter, atque olim Synodi Dordracen[æ] temporibus, Supralapſarii, qui tunc erant oppido pauci, in tantu[m] excreverunt numerum, ut omnia præcipuarum ſubſellia Academia[]rum obſederint, unde ingentia Supralapſariorum agmina tanqua[m] ex equo Trojano jamdiu prodierunt: adeo quidem ut hic audeat i[n] fronte libelli ſui dicere (quanquam charta, ut dici ſolet, fronte[m] non habet) ſe *Reformatorum ſententiam* demonſtraturum. Immo i[d] etiam perſuadere conatur, id agit, ut nobis omnes ſuos ex Infra[]lapſariis faciat Supralapſarios. Quod ſi verum ſit, noſtris datur tan[]to major ac juſtior offenſionis graviſſimæ cauſa, tantoque mino[r] hinc apud nonnullos oriri poteſt propenſio de novo cum illa Eccle[]ſia coaleſcendi, quæ proficit in pejus & deterior eſt quam fueran[t] opinati. Interea laus eſt tribuenda huic fervori, quod ulcera ſuoru[m] male jamdudum obtecta denudet nunc ipſe, incruſtamentis à pariete intergerino revulſis. Sæpe dixerant noſtri Infralapſarios ad Supra[]lapſariam ſententiam haud difficulter redigi poſſe, quanquam illi acerrime renitebantur; ipſe vero eos eſſe Supralapſarios judicio ſuo irrefragabiliter demonſtrat. Cum enim aliquid, in quo omnes con[]ſpirant,

ſpirant, poſuiſſet; ſubjicit, *quo poſito, nullam amplius ſupereſſe controverſiam ego coram quovis demonſtrare paratus ſum.*

Non arbitror neceſſarium, ut reliqua ejus in præfatione male aut calumnioſe dicta perſequar. In dogmate SS. Trinitatis ſi D. Curcellæus aliuſve circa ſubtilem quæſtionem & imperveſtigabilem (qualem hanc eſſe nemo negat) alicubi à ſententia paſſim nunc recepta diſceſſerit, non latet Adverſarios tolerari etiam inter ipſos non pauca, quæ non omnibus probantur tamen: Quanquam notandum, quod D. Curcellæus in hac quæſtione, in qua de antiquitatis ſententia diſceptatur, multa habeat pro ſe teſtimonia vehementer probabilia, quod ante ipſius ſcriptum editum ipſe agnovit erudit iſſ. Petavius. De labe originaria ſi initio aliter quam nunc ſenſiſſe noſtros autumet, non multum adverſabor: ſed id neque mirandum cuiquam videbitur, ſi perſuaſionem, quæ alte inſederat, non repente exuere potuerint; neque hoc reprehendendum, ſi ad Scripturæ & Eccleſiæ primitivæ conſenſum in hoc dogmate propius acceſſerint: quod alibi Molinæi atque etiam ex parte Calvini teſtimonio haud obſcure comprobavimus. Scripta noſtrorum ſi quis cum cura legerit, deprehendet facile eos ſatisfactionis plenitudinem non abnegare. Dicunt enim Chriſtum juſtitiæ Paternæ pro ſua parte plene ſatisfeciſſe, ita tamen ut impetrati beneficii non fierent participes, niſi præſtita fidei conditione: eodem modo ac ſi Rex quiſpiam ſubditis rebellibus omnibus omnia delicta condonet propter illuſtre filii factum, ea tamen lege, ſi illi intra præſcriptum tempus ad regiam ſumpta fiducia acceſſerint, ſeque in poſterum fideles fore ſubditos ibi promiſerint: ſi quis non venerit, is ſeipſum excluſiſſe cenſeatur. Hinc eluceſcit fidei ac obedientiæ noſtræ in Deum Chriſtumque neceſſitas: quam ſententia ſua tollunt Adverſarii. Vnde Ludov. Molinæus Pet. fil. poſt alios defendere ſcripto edito non erubuit, (deliteſcens ſub ficto per anagrammatiſmum nomine Ludiomæi Colvini) nos non per fidem juſtificari, ſed *juſtificari antequam fidem habeamus.* Quid eſt Scripturæ in os contradicere, ſi hoc non eſt, cum diſerte dicat Apoſtolus, nos juſtificatos per fidem habere pacem cum Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum? Rom. v. 1. Et tamen hic noſter graviter quaſi accuſare nos audet, quod juſtificationem per fidem non agnoſcamus, cum ipſe eam aut abneget ſi conſentanee ſibi loqui velit, aut abnegare cogatur, aut ſaltem eos, qui abnegant, in Eccleſia ſua tolerari negare non poſſit. At objiciet forſan nos opera ad juſtificationem requirere. Id ſi verum per omnia eſſet, minus eſſet periculoſum quam ſi quis cum operibus fidem ipſam excluderet. Sed neque illud omnino verum, quandoquidem fides illa initio obedientiæ propoſitum continet tantum, ut liquet ex eo quod diximus; deinde ut fides porro juſtificet, opera etiam ſunt neceſſaria, quia alioqui fides eſt mortua, Iac. II. 17, 18, 19. &c. Addit, *Imo tantum crevit audax impudentia, ut etiam probare conatus fuerit Curcellæus, quod cognitio Chriſti ad ſalutem neceſſaria non ſit.* Nunquam id tam craſſe & illimitate aſſeruit D. Curcellæus, ſed ſub multiplici conditione & modeſte, non abſurdum putavit, Gentiles eos, quibus Chriſti Euangelium non

Mmm illuxit,

illuxit, si naturæ lumine recte fuissent usi, posse servari per extrao dinariam quandam Dei gratiam, idque non citra Christi intuitum Neque id fidenter definit, sed credit hoc tutius asseri, quam si omne pariter, eos etiam quorum probitas supra alios eminuit, ad inter minabiles gehennæ cruciatus citra peccati non evitabilis intuitun destinatos à Deo statuamus cum adversariis: qui hoc credunt tan tummodo quia Deo sic libitum est, & propter Adami peccatum, & quia in Christum non crediderunt, in quem, quia ipsis annunciatu non erat, credere nequiverunt, testante Apostolo. Rom. x. 14 Nec refragatur valde D. Curcellæus, si quis eos damnandos propte sua, quæ vitare potuerant, delicta contendat. Næ ille acutum cerni ut aquila aut serpens Epidaurius, & in sole etiam maculas observatu rus est facile, qui in hac tanta æquitate Curcellæi nostri notat *auda cem impudentiam*. Dijudicent alii, an ipse non depuduerit, qui hoc fa cit. Quid? an ignorat, quod allatis autorum testimoniis D. Curcel læus comprobavit, ejusdem fuisse sententiæ Iustinum Martyrem Clementem Alexandrinum, Origenem, Ambrosium, Chrysostc mum, Hieronymum, Theodoretum, Alphonsum Tostatum, Eras mum, Iac. Fabrum, Zuinglium aliosque? An hi omnes igitur fuerun hæretici? Sed hoc exiguum: mox aculeatis dictis insequitur no hunc in modum, *Vestri sunt qui docente Poelenburgio non modo Prædestina tionem ex prævisa fide posthac agnoscere non volunt, sed quæ ab æterno sit fact plane nulla. Solum conceptum illum confusum de credentibus salvandis ac mittunt*: quem cum *decretum* esse negasset, subjungit, *Adeone horar & fluida vestra fides est, ut nec verbo Dei nec propriis quasi juramentis stetis* Et paulo post, *nemo mirari debet, quod* perseverantiam sanctorum *no defendatis*. Exhorresco inauditam atrocitatem mordacitatis atque ca lumniæ. Si quis nostrum non paria regesserit, se vicisse clamabit, sed vicerit sane, quando maledictis certare nec gratum est nec pium. Val de mirum est, quod, cum statuamus Deum decrevisse salvos facere fi deles, quo pacto audeat negare hoc *decretum* à nobis dici posse. Mi randum etiam, quomodo id, quod est de hominibus factum, dica confusum non decretum, sed conceptum tantummodo, cum ipse aliud diversum tueatur quod est de possibili, de quo disceptatur sitne in nu mero entium reponendum. Nonne hoc evanidum decretum, si si decretum, etiam ipsius judicio multo magis erit confusum? Qui non illud quoque miretur, quod tam aspere de præscientia rixetur quasi de ea sit valde solicitus, cum Deum nihil præscire ac ne poss quidem præscire credat, nisi quod necessario eventurum est ex abso luto decreto. Quod idem fundamentum tenent Sociniani, cum Dec futurorum contingentium præscientiam detrahunt, in hoc tantum à Reformatis hisce discedentes, quod assentire nequeant statuentibu omnia hominum facta, etiam scelerata, à Deo decretis æternis con stituta, ut fiant neque aliter fiant aut fieri possint. Vtri rectius sen tiant, nobis quidem apertissimum videtur. Præterea nusquam ego præscientiam illam Deo denegaveram, neque negaveram eam Præ destinationis decreto præstrui commode posse, immo utramque il lam rationem procedendi in examine meo haud obscure servave

ram

ram. Quid igitur tantopere tumultuatur? An quia innueram inter nostros non deesse qui aliter sentirent, qui decreta ad præscientiæ normam de singulorum hominum exitu condita esse negant? At non erat quod hoc nomine tantopere extra omnes moderationis metas effervesceret? Nam primo haud ignoravit inter Pontificics quoque non deesse Gabrielem Pennottum aliosquè qui ad judicii usque diem aut saltem ad finem vitæ uniuscujusque mortalium *sententiam pendentem* habere locum existimant. Tum quamvis nostri nonnulli statuant decreta secundum præscientiam ab æterno constitui, non tamen idcirco Deum actiones hominum præscire posse inficiantur, sed, ut alibi ostendi, in hac re longius progrediuntur quam hi Reformati. Adde quod non multum intersit sive præscientiam decreto præmiseris sive non præmiseris, quia exinde nulla mutatio aut in hominum facta inducitur aut in Dei judicium de hominum factis ferendum. Nam scientia omnis, ut visio, objectum suum non facit, sed invenit; prout vulgo loquuntur. Postremo si iste tam immaniter excandescit, quia in Collat. Hag. dixerant nostri statum controversiæ in eo positum esse, *an Deus ab æterno decreverit aliquas singulares personas consideratas ut in Iesum Christum credentes servare*; perquam iniquus est, neque irasci potest aut iisdem qui hoc asseruerunt fratribus, quia nunquam contraria docuerunt, neque aliis, quia illi alieno judicio constricti non tenentur. Tum discrimen hoc sententiarum est parvi momenti, quod ipsi Confessionis nostræ Censores agnovere satis in Synopsi pur. Theol. disp. XXIV. thes. XXXVII.

Porro quia animadvertit ex illa fatali tum prædestinatione tum reprobatione magnam autoribus suis invidiam creari, non quidem à se fatum avertit, sed nobis fatum objicit *multo deterius & sacrilegum planè*. Bona verba, quæso! Nonne autem dum nobis deterius affingit, suum esse malum fatetur? Potest tamen hoc condonari incogitantiæ. At quo argumento de nobis id probat? duplici quidem. Prius ex *scientia media* desumitur, quam dicit nos omnes defendere. Id an sit universaliter verum, haud ego tam fidenter dixerim quam ille, quanquam mihi nostri noti magis. Quid autem an nemo inter ipsos scientiæ mediæ patronus? An igitur Gomarus fatum defendit *sacrilegum planè*, qui non alia via credidit Deum à culpa peccati posse liberari? Siccine etiam invehetur in suos? Mirandum vero, quomodo hinc eliciat noster fatum aliquod suo fato deterius. Video quorsum spectet; quia hinc sequitur nos agnoscere immobilia decreta. At ignorare non debuit, neque videtur omnino ignorasse, illa decreta liberas hominum actiones supponere. Mox secundo quasi loco ad Dei præscientiam transvolat. *Quum enim præscientia falli non potest*, inquit, *tum contingere nequit, ut res prævisa aliter eveniat*, &c. quasi non sit in promptu receptissima distinctio inter necessitatem consequentis & consequentiæ. Neque addendum nunc aliquid superest, nisi hoc unum; si nobiscum bona fide Dei præscientiam agnoscat, non posse eum nobis recte *fatum deterius* tribuere. Si nostrum sacrilegum sit, eodem crimine denigrabit suum. Verum dummodo nobis liceat dicere malè, nihil pensi habet quid in suos aut in seipsum maledicti ex

illa ſententiarum ſimilitudine derivaverit; niſi forte hac de cauſa melius ſentire exiſtimet, quia præſcientiam ipſumque fatum ex De decreto deducit. Hoc vero cum ſtatuere puderet Manichæos, qui tale fatum eſſe deterrimum arbitrabantur, quo Deus autor peccat videtur conſtitui, iſtiuſmodi vel neceſſitatis vel fati cauſam Diabolum dici maluerunt. Nos vero rejicimus utrumque, quoniam veremur, ne hac via tales homines evaderent, quales ille formare voluit qui ſcripſit,

Solvite mortales animos curiſque levate,
Totque ſupervacuis animum deplete querelis,
Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege.

Quam igitur ineptum iſtud epiphonema, *Id unum orabo ut è ſuggeſtu poſthac declametis, nos hodie fatum docemus quod nihil magis moveri poteſt quam quod amplexantur Reformati.* Nimirum ſtolidos vult noſtros facere, quod hominis ſapientis non eſt. An igitur cupit publice ſibi à noſtris exprobrari fatum? Sic videtur optare; in quo jamdudum tamen voti ſui eſt compos, cum nihil animis noſtris magis diſpliceat quàm illa defenſio fati. In his diutius diffuſiore tractatione explicandis nunc non morabor.

Video verò primarios Societatis noſtræ viros magis exoptare, ut ingenii qualiſcunque & induſtriæ meæ nervos in alias partes convertam, tum quia hoc magis ex uſu publico futurum, tum ne exprobrent Adverſarii nos pauca in alios, ſemper in ipſos aliquid moliri, quod hic ingerit, ſed non ſine falſi crimine, quandoquidem objicit nos *nunquam adverſus Pontificios verbum ſcribere*, unde colligit noſtros *mero odio & immobili pertinacia ſeorſim habitare velle.* Ea conſecutio quàm valida ſit, prudentes viri facile dijudicabunt. Interea mendacii arguitur noſter ex eo, quia D. Vorſtius, Epiſcopius, Huttenus, Batelirius, aliique, nec paucas nec pœnitendas lucubrationes contra Pontificios dignis æternitate literis conſecratas ediderunt. Magis noſtri deſiderant, ut ea, quæ omnibus Chriſtianis probantur, elucubremus, quæ tum ad defenſionem religionis ſanctiſſimæ adverſus extraneos, tum ad conſociandos Chriſti ſubditorum animos, tum ad illuſtrationem Scripturarum divinarum pertinent. Nam dum dentatis invicem ſcriptis alii in alios incurrimus, ſæpe nec veritas promovetur, & charitas exſtinguitur. Deum precor, ut animum omnibus nobis ad quodvis bonum opus & ſuſcipiendum & perficiendum corroboret: deinde ut conſopitis tandem aliquando quotidianis concertationibus exardeſcamus alii in aliorum mutuam dilectionem, ad Chriſti Domini gloriam, & Chriſtianæ religionis amplificationem. Amen. Dabam Amſtelod. A. C. 1660.

Recto-

Rectoribus, & Senatoribus Civitatis, & Reipublicæ Bernensis;

Consules, & Rectores Civitatis Rotterodamensis. S. D.

Amplissimi, Spectatissimique Viri, Amici plurimum colendi.

Abhinc diebus aliquot ab Antistitibus Ecclesiæ, quæ ab Antesignano Mennone Mennonitarum dicitur, oblatus nobis est libellus supplex, ejusdem cœtus nomine; in quo prolixe questi sunt, in fidei & religionis suæ consortes, sub Anabaptistarum invidioso nomine, in vestra Civitate tam crudeliter sæviri, uti ne quidem iis innoxiis quamvis, & nullius criminis reis per edicta integrum sit, cum fortunarum suarum summa, relicta vestra civitate, alio commigrare, quinimo nonnullos exutos bonis in carceres compingi, idque solius Religionis suæ odio, enixeque à nobis petierunt, uti si quidem fieri posset, pœnas in fratres suos constitutas deprecaremur; quibus eorum precibus non injustis, si veritate nitantur, cum deesse officii ratione non potuerimus, rogamus vos Viri Amplissimi, obtestamurque per fidem Iesu Christi, quæ nobis vobiscum communis est, uti edicta decretaque illa severiora in innoxios errantes condita, vel antiquetis, vel si id rebus vestris non conducere arbitremini, de quo vobis statuendum est, uti certe patiamini miseris, distractis prius, & divenditis prædiis suis, rebusque compositis, cum fortunis suis eo discedere, ubi tutis liceat esse & quietis: Nobis quidem, Viri Nobilissimi, inde à jactis hujus Reipublicæ fundamentis, ea semper fuit mens, & sententia, istud hominum genus Reipublicæ nequaquam molestum (si absit veterum Anabaptistarum Monasteriensium furiosus genius) in Republica tuto ferri posse, atque ita statuendi nobis author fuit felicissimæ memoriæ princeps Guilhelmus Auriacus, conscientiarum libertatis assertor strenuus, qui nunquam tantum improbis quorundam precibus, & studiis concessit, uti Mennonitas æquali cum concivibus jure frui non pateretur: neque certe hactenus nos hujus rei pœnituit, quippe nunquam expertos, Mennonitas, sub Religionis prætextu, quod unum exitiale Rebuspublicis est, unquam res novas molitos, verum expertos contra, eos vectigalia, tributaque, & quicquid principi à subditis debetur, alacres semper, lubentesque persolvisse, quin imo Reformatos alibi propter Religionem laborantes, fortunisque suis spoliatos, atque non ita pridem Valdenses fratres, à Sabaudiæ duce, instigatu Pontificis ministrorum, extrema passos, haut pœnitenda liberalitate sublevasse: Non ignoramus, Viri Amplissimi, nonnullos perverso præposteroque abreptos zelo, argumenta, & rationes vobis suggerere, quibus persuadeant noxium Reipub. Mennonitas tolerari; verum

iſta argumenta tanti ponderis, & momenti nunquam nobis viſa ſun
uti propterea durius quicquam in Mennonitas ſtatueremus : quo
enim illicitum homini Chriſtiano Magiſtratus officium exiſtimant
& jurejurando religioſe abſtinent (quibus duobus capitibus max
me aggravantur) id tamen nequaquam obeſt Reipub. cum obedien
tiam Magiſtratui non denegent, cui ſe etiam ex conſcientia quam
vis dura imperanti, obligatos palam profitentur, & ſimplici aſſeve
rationi ita teneri velint, uti parati ſint, ruptæ fidei falſique convict
perjurorum pœnis ſeſe ſubjicere, quæ certe quamdiu inconcuſſa ma
nent immotaque, haud perſpicimus quid detrimenti patiatur Re
pub. quod nonnulli religioſo an ſuperſtitioſo metu, Magiſtratu ab
ſtinent, & jurejurando; quicquid tandem occinant illi, qui ſub Re
formatorum vero glorioſo nomine, Pontificis tyrannidem imitan
tur, quique ſub ſplendidis Reformationis & fidei puræ titulis, papa
tum invehunt, cujus ſævitiæ, olim in hac civitate, præcipue in Men
nonitas exercitæ, quoties memoria archivis noſtris aſſervata, men
tes ſubit, toties horrore toti contremiſcimus, & gratulamur nob
depulſum profuſo ſanguine ſævientis meretricis jugum : quæ omni
ſi à vobis, Viri Ampliſſimi, ita, uti par eſt, perpendantur, in ſpem
excitamur fore, ut vel edicta veſtra in Mennonitas reſcindatis, ve
exemplo Schaphuſiæ unius ex Helvetiæ Civitatibus, & Ducis Nieu
wenburgici Principis Pontificii, miſeris errantibus tantum tempo
ris largiamini, quod ſufficiat rebus ſuis componendis, & penatibu
alibi collocandis figendiſque : quod ſi feceritis, Viri Ampliſſimi
præſtiteritis rem Deo gratam, Reformato nomini glorioſam, erran
tibus ſalutarem, nobis, qui ejuſdem Religionis arctiſſimo vincul
vobiſcum colligamur, perjucundam, omnibus denique, qui auguſt
mitiſſimi ſervatoris ſuperbiunt nomine, imitandam. Deum te
Opt. Max. ſupplices veneramur, uti vos, & Rempub. veſtram veri
tate ſua illuſtratam quam diutiſſime ſoſpitet, Rotterodami in Hol
landia 14 die Ianuarii anno 1660.

LECTO

LECTORI.

CVm præcedentes epiſtolæ magnam jam partem, mea cura eſſent impreſſæ, en offeruntur mihi ab amicis nonnullæ, ſerius quidem, quam ut juxta ordinem temporis debitum occupent locum, dignæ tamen, noſtro judicio, quæ prioribus adjungantur.

Epiſtola præfixa confeſſioni quorundam Anglorum in Belgio exulantium, de qua ſupra p. 80. agitur.

Illuſtriſſimis & doctiſſimis Viris, ſacrarum literarum Studioſis, in celeberrimis Lugduni Batavorum, Sanctandreæ in Scotia, Heidelbergæ, Genevæ, cæteriſque Belgii, Scotiæ, Germaniæ, Galliæ Academiis Chriſtianis,

Angli in Inferiori Germania exulantes, Gratiam & pacem in Chriſto Ieſu.

VEram hanc fidei noſtræ confeſſionem, S. Scripturæ (noſtro quidem judicio) omnino conſentientem, omnibus diſcutiendam exhibemus; vobis verò (illuſtriſſimi viri) duabus de cauſis dedicamus. Primum, quia vos noverimus poſſe, pro ſingulari veſtra in Scripturis intelligentia, & ſperamus velle, pro ſyncera veſtra pietate, ſicubi à nobis erratum ſit, errores noſtros verbi divini luce coarguere. Deinde, ut teſtimonium iſtud Chriſtianæ fidei, ſi cum verbo veritatis conſentire vobis etiam videatur, à vobis vel ſilentio vel ſcripto (prout viſum fuerit) comprobetur.

Audaces forſan videbimur, qui quum apud omnes contemptui habeamur, vos tamen tot tantoſque viros interpellare non dubitemus. Sed hoc fecimus, partim aliorum rogatu quibus id negare noluimus, partim veritatis veſtra ope magis tuendæ & propagandæ ſtudio, partim exilio aliiſque calamitatibus noſtris penè infinitis adacti, partim denique patriæ noſtræ nativæ harumque regionum (in quibus nunc degimus) & reliquarum omnium amore accenſi: optantes ut recto pede omnes ad veritatem Euangelii incedant; Deumque quotidie precantes, ut magnum illud Religionis & Eccleſiæ collapſæ inſtaurandæ opus, quod poſtremis hiſce temporibus per Sereniſſ. noſtræ regionis Principem cæteroſque harum ætatum & regionum Gubernatores ac ſervos ſuos fœliciter inchoavit, plenè perficiat, ad Nominis ſui gloriam, & electorum ſuorum (ubivis terrarum) ſalutem in Chriſto ſempiternam.

Quæ verò cauſæ nos impulerint, ad confeſſionem hanc fidei pu-

blice edendam, & Ecclesiam Anglicanam (prout nunc se habet) deserendam, eas vere & quàm potuimus breviter, in Præfatione, quæ sequitur, ad Lectorem, descripsimus: ideoque earum repetitione hic supersedendum censuimus. D. Iesus vos vestrasque Academias ad Nominis sui laudem, bonarum literarum decus, puræ Religioni propagationem & defensionem, diutissime servet incolumes. Amsterodami in Inferiori Germania. Anno ultimæ patientiæ sanctorum 1598.

Præfatio eidem Confessioni præmissa.

MIrum videri potest (Christiane Lector) ex Anglis ullos eò adactos esse, ut veritatis Euangelii causa, natale solum relinquere, & in exilium abire cogantur: his præsertim diebus, quando Euangelium in illa regione jam diu cucurrisse & floruisse videatur. Et certè hoc nomine plurimi de exilio nostro sinistre judicarunt, nonnulli malè loquuti sunt, qui tamen ignorant (ut videtur) quæ sit Ecclesiæ Anglicæ constitutio, quæve nobis ab eadem separationis discessionisque causæ: sed quum audierint tantum, ab omnibus ubique huic (ut nuncupatur) *a* sectæ contradici, ipsi etiam (absque omni ulteriori disquisitione) nos tanquam hæreticos vel ad minimum schismaticos damnarunt & traduxerunt. Imo & aliqui (quos minime omnium decuit) afflictionum nostrarum pondus etiam in his regionibus aggravare tentarunt: idque tum secreto tum aperte moliti sunt. Istud Satan prioribus nostris ærumnis accumulavit, omnem nobis quietem ubivis terrarum invidens, ideoque non cessat *b* bellum gerere cum reliquis ex mulieris semine observantibus mandata Dei & habentibus testimonium Iesu Christi. Verum Dominus ille Deus qui *c* priorem suum Israelem eduxit ex Ægypto, quumque itarent à gente in gentem, à regno in populum alium, non permisit cuiquam eos opprimere, etiam reges propter eos reprehendit: idem adhuc vivit ut causam tueatur afflictorum suorum servorum, quos ipse segregavit & quotidie colligit è mundo, ut sint ei *d* genus electum, regale sacerdotium, peculium Israelque Dei: ipse est nobis receptus & robur, auxilium in angustiis præsentissimum: ipse *e* alarum suarum umbra nos abscondet, & sub pennis ipsius erimus securi, donec hæ transiverint ærumnæ.

a Act. 28. 22.
b Apoc. 12.
c Psal. 105. 13. 14.
d 1 Pet. 2. 9.
e Psal. 46. 1.

Et quamvis (nos ipsos quod attinet) hoc Christi opprobrium taciti ferre possemus, causa nostra ei commissa qui juste judicat filios hominum: tamen ut Dei veritas (quantum in nobis est) ab hominum calumniis asseratur, aliique in eandem Euangelii cognitionem & communionem una nobiscum adducantur, necessarium putavimus, nostrique officii coram omnibus profiteri, quæ sit fides religioque nostra in Deum; quæ erga Regiam Majestatem cæterosque Magistratus omnes nobis in Domino præpositos observantia & fidelitas; quæ denique causæ nobis fuerint, Ministerium, cultum, Ecclesiamque Angliæ deserendi. Quod non est à nobis factum (uti fertur)

propter

propter pauculos quosdam nævos & corruptelas: cujusmodi in Ecclesiis rectissime constitutis (quandiu in terris degunt) subinde reperiundas non dubitamus: & quorum nomine nulli membro licere putamus, aggregationem Ecclesiæ mutuam derelinquere, sed omnes potius pro vocationis suæ ratione omni diligentia studioque in hoc eniti debere, ut talia corrigantur & emendentur: idque tamdiu expectare & promovere quoad vel remedium sequatur, vel morbus evaserit insanabilis & candelabrum loco moveatur. Veruntamen *Apoc. 2. 5.* quum Dei gratia & verbo edocti simus *a* purum Dei cultum ab Antichristiana leiturgia, verum Christi ministerium ab Antichristiano sacerdotio & præsulatu, fœderis Christi sanctiones à canonibus pontificiis discernere: didicimus etiam *b* quod malum est rejicere, quod bonum deligere, è Babylone (terra captivitatis nostræ) exire, & ad Sionem (montem sanctitatis Domini locumque ubi habitat) proficisci. *a 2 Cor. 6. 14. &c. Psal. 94. 20. 2 Thess. 2. 3. 4. b Psal. 37. 27. Ier. 51. 6. Apoc. 18. 4. & 14. 1.*

Sed te primum hoc scire & meminisse rogamus (Lector benevole) nos propter civilem statum & administrationem Reipub. quam valde probamus & diligimus, ab Ecclesia illa non separasse: nec unquam abjecisse fidem & officium augustiss. & sereniss. patriæ nostræ Principi, honoratissimis ipsius Consiliariis, cæterisque magistratibus debitum: sed amorem, honorem, reverentiam & obedientiam in Domino iis singulis præstitisse, & semper præstituros esse: etiam cum vitæ dispendio nos ipsos ubique opponentes adversus hostes omnes tum exteros tum domesticos, & adversus seditiones, insurrectiones, proditiones & conjurationes quascunque, quæ vel in sacram Regiæ majestatis personam, vel in fælicem Reipub. statum, à quibuscunque tentatæ fuerint. Imo adversarii ipsi, quos habemus multos & immanes, nunquam tamen potuerunt hoc nomine vel tantillam nobis infidelitatis notam inurere. Et quamvis jam in exilium pulsi simus, quotidie tamen pro Regia Majestate regnique totius salute, pace & prosperitate precamur & precabimur.

Quod autem accusamur, ac si Magistratus officium nobis arriperemus ad religionis corruptelas quæ in patria nostra supersunt reformandas, mera est & malitiosa calumnia, quam adversarii nostri ex animo suo commenti sunt. Plane contrarium semper professi sumus, nec quicquam hujusmodi tentavimus unquam aut cogitavimus. In hoc solum incumbimus, ut nos ipsos nostramque vitam ex verbi Dei præscripto corrigamus, ab omni malo abstinendo, & mandata Iesu Christi observando. Suppressionem vero & ejectionem omnium illarum Idololatriæ reliquiarum, Magistratibus, quorum interest, relinquimus.

Deinde hoc testamur & apud omnes constare cupimus, nos à nullo articulo veræ antiquæ Catholicæ & Apostolicæ fidei quam nostrates profitentur desciviffe, sed eadem cum ipsis Christianæ religionis capita & fundamenta retinere: consentire etiam in istis cum Belgica, Scotica, Germanica, Gallica, Helvetica, cæterisque hic illic *Harmonia confessionum fidei.* Christianis & orthodoxis Ecclesiis: quarum confessiones in lucem editas (& cum articulis fidei nostræ subsequentibus collatas) testes

citamus consensionis nostræ cum ipsis, in rebus omnibus majori momenti.

His præmissis, restat ut dicamus quæ sint illæ res, de quibus inte nostrates & nos contenditur: & propter quas Ecclesiam Anglicanam ejusque cathedrales & prochiales (ut vocantur) conventus improbamus & deserimus. Ea autem (ut verbo dicamus) sunt, reliquia multæ illius Hominis peccati (quem expulisse videri volunt) retenta adhuc apud eos, & elata manu propugnatæ, suffultæ, impositæ: Quas sigillatim singulas recensere non possumus (sunt enim fere infinitæ, essetque tibi, Lector, molestum nimis & injucundum:) Summa tamen earum capita vere proponemus, eaque tam breviter quam in materia tam vasta & confusa poterimus.

Primo, quum plantaretur & constitueretur Ecclesia illa (ineunte regno Elisabethæ Reginæ) simul recepti erant in Ecclesiæ corpus ut ipsius membra quotquot erant illius regionis incolæ, quorum tunc maxima pars constabat ex Papistis manifeste notis, qui defecerant à professione ipsorum edita diebus Edowardi Regis beatæ memoriæ, magnamque vim sanguinis effuderant Christianorum martyrum, regnante Maria. Hic populus, etiamnum perdurans in hoc nefario miserrimoque statu, in idololatria, cæcitate, superstitione, omnique impietate, absque ulla resipiscentiæ professione, imo absque mediis huc conducentibus (nempe divini verbi prædicatione præeunte) sola vi legumque authoritate coactus erat & in Ecclesiæ corpus adunatus, ipsorum liberi baptizati, ipsique ad cœnam admissi & impulsi; hoc ministerio, hoc cultu (quo nunc fruuntur) iis imposito: à quo tempore in hunc usque diem ipsi una cum semine suo in eodem hoc statu permanserunt, unum constituentes corpus, quod vulgo dicitur Ecclesia Angliæ. Hic nemo repellitur aut excluditur, ne ii quidem qui maxime sunt impii & scelerati: sit atheos, sit adulter, sit fur, sicarius, mendax, veneficus, præstigiator, sit omnium scelerum flagitiorumque sentina, ex omnibus tamen fit unum corpus, una fraternitas, Ecclesia una.

Scrutemur jam & consulamus legem Dei: inde constabit, istiusmodi non esse *a* aptos lapides ad Dei domum spiritualem constituendam, nec membra idonea & convenientia glorioso Christi corpori. Non est in *b* Ecclesiam adultus quisquam admittendus, nisi fidei, resipiscentiæ, & submissionis spontaneæ in Euangelium Christi ejusque sacrosanctas constitutiones, ingenuam liberamque professionem prius ediderit: nec in ea quisquam *c* diutius retinendus, quam fidei fructus proferat, incedens uti dignum est Euangelio Christi. Christus *d* suos servos è mundo vocat & segregat: quomodo igitur poterit confusa ista & miscellanea turba censeri Ecclesia Dei rite collecta, verè plantata, recteque constituta?

Deinde, prout retinebant sine ullo discrimine in Ecclesiæ suæ corpore universam Papisticæ multitudinis colluviem: ita sibi impositum habent eundem (ut æquum erat) papisticum *e* Clerum & Præsulatum, quem primum à Romana apostasia acceperant, quemque hodie in Papisticis Ecclesiis est videre: nempe Archiepiscopos, Primates, Ponti-

a 1 *Pet.* 2. 5. *Ier.* 51. 26.
b *Act.* 2. 38. 40. 41. & 8. 36. 37. & 15. 9. *Ioh.* 10. 3. 4. 5. *Isa.* 35. 8 9. & 44. 5. & 54. 13. 2 *Cor.* 9. 13. *Psal.* 110. 3.
c *Ioh.* 15. 2. 5. *Mat.* 18. 15. 17. *Lev.* 13. 46. *Nu.* 19. 13.
d *Ioh.* 15. 19. & 17. 14. 16. *Mat.* 3. 12. *Lev.* 20 24. 26. 1 *Ioh.* 4. 5. 6.
e *Circiter quadraginta papalia munera hodie in Ecclesia Angliæ habentur, quorum ne unum quidem in Christi Testamento reperitur.*

Pontifices ſeu Pontificales Epiſcopos, Metropolitanos, Suffraganeos, Archidiaconos, Decanos, Canonicos, Commiſſarios, & ejuſdem farinæ reliquos, qui iſtius Eccleſiæ conventus omnes, juxta papales canonas, ritus & conſuetudines regunt & gubernant. Penes hos eſt poteſtas & authoritas, Injunctiones pro arbitrio ſuo ſtatuendi, Miniſtros creandi & deponendi, ſacerdotes pariter & populum excommunicandi: id quod etiam bene & gnaviter faciunt, ubi quod poſtulant ſervitutis & ſubmiſſionis quavis in re non exhibetur. Hi authoritatem tam civilem quam eccleſiaſticam obtinent, regnandi inſtar principum in Eccleſia, vivendi inſtar procerum in Republica, puniendi, incarcerandi, ad mortem uſque perſequendi omnes qui contra nequiſſima eorum facinora vel hiſcere audebunt. De Præſulum iſtorum tyrannide, ſævitia, & illegitima authoritate, concionatores melioris notæ plurimi, populique pars magna diu multumque conqueſti ſunt: Principem & totius regni comitia obnixe comprecantes, ut iſti tanquam Antichriſti membra ex Eccleſia ejicerentur. Verumtamen cum nihil proficerent, ipſis nunc tandem placet (ut Chriſti crucem effugiant) Antichriſtianæ iſti Hierarchiæ ſeipſos ſuaſque animas ſubmittere, nequiſſimum traditionum (quas urgent) jugum & onus ſuſtinere, exitialem denique & deteſtandum Belluæ characterem accipere & circumferre. *Apoc. 13.*

Tertio, Eccleſiæ iſtius miniſterium inferius, conſtat ex Sacerdotibus, Parochis vel paræciarum Rectoribus, Vicariis, Curatis, Conductitiis prædicatoribus ſive Lectoribus, unà cum Clericis parochialibus & Ædituis; qui omnes munera ſua, vocationem, & authoritatem univerſam à Præſulibus Dominis ſuis ſupradictis derivarunt, illiſque acceptam referunt: Canonicam præterea obedientiam iis voventes, ſimulque promittentes ſe eam cum reverentia & ſubmiſſione omni præſtituros. Horum officium eſt * librum precum & rituum pontificalium populo recitare & per eum ſimul Deum adorare, connubio jungere, mortuos ſepulturæ tradere, mulieres puerperas purificare, ægrotis moribundis ſacramentum adminiſtrare, eoſque à peccatis omnibus abſolvere: Et ſi ipſorum ſacerdotia vel beneficia (ut vocantur) certam pecuniæ ſummam (quæ in archivis Regiis notatur) valore excedant, tunc tenentur quater quotannis in ſuis paræciarum templis, vel per ſe vel per alium ipſorum vice ſubſtitutum concionari. Atque hìc obiter notandum eſt, maximam ſacerdotum iſtorum partem prorſus illiteratam eſſe, & concionari neſciam: unde fit, ut maxima quoque pars populi, tanta adhuc mentis caligine & cæcitate laborent, quanta tenebroſiſſimis papatus temporibus offundebantur. Hi miniſtri omnes, tam concionatores quam reliqui, gravi premuntur ſervitute & pavore ſub Præſulibus Epiſcopis ſuis antedictis: Sicut abſque ipſorum licentia ſcripta & obſignata non licet iis concionari; ita ubicunque ipſis diſplicuerint, ipſorumque Injunctionibus non obtemperaverint, ſuſpenduntur, degradantur, & (ſi dicto obedientes non ſint) incarcerantur, adeo ut ex iis plurimi interdicti fuerint miniſterio & in vincula conjecti, quia contra Prælatos iſtos concionati eſſent, quia articulis quibuſdam ab ipſis

** Hæc omnia quibus verbis & ritibus, quo habitu & geſtu peragenda ſunt, in Rubrica illius libri docetur.*

ipſis excogitatis & pontificali precum libro non ſubſcriberent, qui pileo quadrato & ſuppelliceo lineo uti recuſarent, quia librum precum lege impoſitum legere eique aſtringi nollent, quia in Præſulum iſtorum curiis, viſitationibus & inquiſitionibus comparêre negligerent &c. donec jamdudum vexationibus iſtis attriti, moleſtiaſque pertæſi, iſtorum tyrannidi ceſſerint, & ſeipſos Præſulum nutui conformantes Canonicam nunc præſtent obedientiam, ad quam ſe prius jurejurando obligaverant. Iam ergo ſilent prorſus, imo tergiverſantur, & ea perferunt ac defendunt, quibus ſe olim & ſermone & ſcripto oppoſuerant, quandiu ſcilicet ſpes affulgebat ulla Principem ejuſque Conſiliarios permovendi, ut ipſis auſcultarent, & ἀντικειμένους καὶ ὑπεραιρομένους iſtos ex Eccleſia depellerent.

2 Theſſ. 2. 4.

Quarto quod publicam ſpectat adminiſtrationem omnibus tum Clericis tum Laicis (ſic enim diſtinguunt) lege impoſitam, Librum ſuum ritualem & precatorium verbatim è Miſſali pontificio deſumpſerunt, è Latino in Anglicum ſermonem transferentes Suffragia, Preces, Letaniam, Collectas &c. (craſſiſſimis quibuſdam fæcibus omiſſis:) retinentes adhuc priſtinam formam Pſalmorum, Capitulorum, Epiſtolarum, Euangeliorum, Verſiculorum, Reſpondarum: Item, Te Deum, Benedictus, Magnificat, Nunc dimittis, Pater noſter, Kyrie eleeſon, Dominus vobiſcum, Domine labia mea aperies, Gloria in excelſis, Surſum corda, Venite exultemus, Gloria Patri, Quicunque vult, &c.

Iſta quotidie mane & veſperi per totum annum recitantur à ſacerdotibus, ſuperpelliceo lænaque indutis: quædam legunt, alia decantant, habentes in Cathedralibus & quibuſdam etiam Parochialibus templis Organiſtas, Choriſtas, Symphoniſtas, Cantatores, viros ac pueros, ut olim in Papatu. In iſto libro plurimi ſuperſunt papiſtici errores, à ſuis etiam Miniſtris obſervati & reprehenſi. Ibi præſcribitur quas precationes ſuper mortuos ſepeliendos legant, quas ſuper ſegetes & gramina campi, ſtatis quibuſdam anni temporibus: Ibi etiam indicuntur dies ſacri; Dominæ (ut ipſi nuncupant) Mariæ, omnibus Sanctis & Angelis, omnibus Chriſti Apoſtolis (exceptis Paulo & Barnaba:) quorum etiam profeſtis vigiliis jejunium imperatur, ut & in Quadrageſima ſua, omnibuſque per totum annum Eſuriliabus, Veneriſque & Saturni diebus. Hoc libro præterea edocentur Miniſtri, matrimonium celebrare cum annuli ſigno &c. Baptiſmum adminiſtrare in fonte conſecrato; cum ſigno crucis; adhibitis compatribus & commatribus; quæſtionibus etiam ipſi infanti propoſitis. Num diabolo renunciet & omnibus ejus operibus &c. alterum item Cœnæ ſacramentum miniſtrare populo in genua devexo (ut quum in Papatu Creatorem ſuum reciperent,) ipſis præterea verbis inſtitutionis Chriſti immutatis, aliiſque è Miſſali pontificio in eorum locum ſubrogatis: cum infinitis ejuſmodi corruptelis & ineptiis, quibus iſte liber ubique refertus eſt. Atque hic eſt cultus, hæc leiturgia, qua ſola fruuntur plurimæ ipſorum paræciæ, niſi forte ſectionem aliquam præſcriptarum Homiliarum habeant ab indoctis ſuis Miniſtris lectam & recitatam. Huic leiturgiæ primus

Sunt ex ipſis qui in libris quibuſdam Anglice editis recenſuerunt plures quam centum corruptelas Papiſticas adhuc in Eccleſia iſta retentas.

ubique

ubique locus est concedendus: absque hac (ne die quidem Dominico) aut conciones habendæ, aut Biblia ipsa legenda sunt. Hunc librum qui bene legere potest, satis aptus est ad capessendum apud nos sacerdotium: imo multi qui fuerunt opifices, puta sutores, sartores, textores, janitores &c. donis & cognitione omni literaria prorsus vacui (excepto quod Anglice norint legere) per Præsules admissi fuerunt in Ministerium, & in eo ad hunc usque diem retinentur.

Ad hos conventus, hos Ministros, hunc cultum, populus ibi universus tenetur quotidie accedere: imo etiamsi in proxima paræcia concionatorem habeant, in sua autem mutum prorsus & indoctum sacerdotem; quisque tamen ad Parochum suum astringitur, è cujus etiam manu quotannis ad minimum bis Sacramentum accipere tenetur. Si qui hoc recusent, vel paræciarum conventus frequentare nolint, citantur, excommunicantur, in carcerem conjiciuntur, donec in istis morigeri fiant & dicto audientes. Istam hodie nostrates sub Præsulibus & Sacerdotibus suis servitutem serviunt: Qui autem ex verbo Dei contra abominationes istas testantur, easque condemnant, eos odio prosequuntur, divexant, & ad exilium ac necem usque crudelissime insectantur.

Quis jam est, cujus cordi vel scintilla tantum veræ lucis inest, qui plane perspicere non potest falsum hoc esse & adulterinum Ministerium, cultum, Ecclesiam? Æternum Christi Testamentum, talesne in Ecclesia sua Præsules & pontificios Dominos constituit, aut dominium exercere permittit? Suntne isti Christiani illi *a* Episcopi, id est Pastores, Doctores, & Presbyteri; quos Christus in Ecclesia sua posuit, populoque suo præesse voluit, ad consummationem usque seculi? Aut poterunt Concionatores illi qui ita creantur & exautorantur ab istis suis Dominis spiritualibus, quique se iis adjuratos & obsequentes exhibent, an poterunt (inquam) pro veris Euangelii Christi prædicatoribus haberi, legitime ad illud ministerium vocatis & ordinatis? Denique Anglicana illa Missa, *b* verusne est & spiritualis Dei cultus ab ipso præscriptus ipsique acceptus? Scripturæ docent, *c* concordiam iniri non posse inter Christum & Antichristum, inter leges Dei & traditiones Hominum: Item, *d* servis Iesu non licere Bestiæ servire, ejusve characterem accipere, neque de poculo fornicationum meretricis Babyloniæ bibere, vel quicquam de mercibus ipsius emere: sed contra, *e* decertandum esse pro fide illa quæ semel tradita est Sanctis; seipsos debere *f* spiritu pariter ac corpore puros ab inquinamentis Antichristi conservare, nihil immundum tangere, nullum denique cum infrugiferis tenebrarum operibus commercium habere: ne si *g* participes cum iis fiant peccatorum, ex plagis etiam eorum accipiant, bibantque ex vino iræ Dei, & crucientur igne ac sulphure in conspectu Angelorum sanctorum & in conspectu Agni in æternum.

Si Christus sit Deus, ipsum sequamur: sin Papa sit Deus, quid dicemus? Cur reliquimus eum, ejusque Ecclesiam & ministerium, cultum & jurisdictionem? Aut quæ istæc claudicatio est & prævaricatio

a 1 *Tim.*3.2. & 5.17. & 6.13, 14. *Ephes.*4.11, 12, 13. *Rom.*12,7,8. 1 *Cor.*12.5, 8, 28. *Act.*14.23. & 20.17,28. 1 *Pet.*5.1,2, 3, 4.
b *Ioh.*4.24. *Matth.*15.9.
c *Deut.*6.4, 5. *Matt.*16.6. 2 *Cor.*6.14, 15, 16, 17. *Psal.*106.34, 35, 36. *Ezech.* 20. 18. & 43.8.
d *Apoc.* 14. 4, 9, 10. & 18. 3, 4, 6, 11.
e *Iudæ* 3.
f 2 *Cor.*6,17. *Ephes.*5.11.
g *Apo.*18.4. & 14.10,11.
*Matt.*6.24. 1 *Reg.*18.21.

catio adverſus Deum, Papæ perſonam ejicere, & tamen Præſulatun miniſterium, leges, traditiones, canones, cultum, & conſuetudin ejus retinere: vel ſaltem nobis ipſis effingere cultum, miniſterium & Eccleſiam, ſecundum archetypum & formam apoſtaſiæ illius Ro manæ? Quod quid aliud eſt quam execrandi illius Θηρίȣ, imag nem facere, & homines cogere ut eam adorent?

*Apo.*13.12, 14, 15. 2 *Reg.* 16. 10, 11, 12.

Vides hîc breviter (Chriſtiane Lector) quæ ſint illæ res quas i Eccleſia Angliæ improbamus, & à quibus diſceſſimus noſque ipſo ſegregavimus, prout * mandavit Deus. Hiſce omnibus, ſi ibi viver mus, cogeremur tum animas tum corpora ſubmittere: ſin minus crudeliſſime à Præſulibus tractaremur, & tandem violenta morte aut miſerrima incarceratione vitam finiremus: id quod multi è fra tribus noſtris ſunt experti. Ea enim eſt Romaniſtarum iſtorum ma litia & authoritas, ut ad mortem uſque perſequantur omnes qui ii contradicunt: quique ab iis in fœdos ipſorum carceres conjiciuntu inde raro aut nunquam emergant (niſi læsâ conſcientiâ) donec i feretro exportentur. Nec ullam omnino curam habent victus eo rum qui ſic ab ipſis incarcerantur; ſed ab illis ſine omni vel cibi ve pecuniæ ad vitam conſervandam demenſo, quantacunque penuri laborent, detinentur. Si quid ipſi de ſuo habeant, ibi coguntur id omne abſumere: ſi nihil habeant, aëri veſcendo à Prælatis relin quuntur. Et ut citius vel fame pereant, vel in veritatis defenſion languεant, includuntur ſæpe gurguſtiis arcanis & ab hominum collo quio prorſus remotis; omni etiam amicorum, imo uxorum & libe rorum aditu præcluſo & prohibito: tanta tamque prodigioſa eſt ſanguiſugarum iſtorum Præſulum & ſuorum aſſeclarum tyrannis & immanitas. Quorum indurata corda & derelicta ab omni humani tate pectora, ſi tibi eſſent æque cognita (benigne Lector) atque plurimi è nobis ſenſimus, & in hunc uſque diem ſentimus; horreſce ret tibi animus tam funeſtam barbariem & crudelitatem conſide ranti. Quot in vinculis per iniquiſſimam iſtorum ſævitiam perie runt, quot violenta morte interierunt, quot denique in exilium abie runt, poſſemus quidem, ad ignominiam eorum ſempiternam, toti terrarum orbi prædicare: ſed ſatius duximus iſta ſilentio præterire (nullam enim ex eorum infamia voluptatem capimus) & pro iis in occulto flere, cauſam noſtram Deo qui juſte judicat committentes, ut qui ſciamus eum qui ſanguinem repoſcit horum recordaturum, nec obliturum clamoris pauperum. Tuque (Chriſtiane Lector) dignare in precibus tuis apud Deum eorum mentionem facere, qui adhuc apud eos in vinculis & cuſtodia, propter teſtimonium Ieſu detinentur, ingens certamen afflictionum ſuſtinentes, & in ſeipſis ſententiam mortis habentes, niſi Domino viſum fuerit inſperatam iis liberationem concedere.

* *Ier.* 51. 6. *Mich.* 2. 10. *Apoc.*18. 4. 2 *Cor.*6. 17. *Actor.*2.40.

*Pſal.*9. 12.

*Heb.*13. 3.

Et quoad nos, qui divinâ miſericordiâ locum quietis in his regio nibus invenimus (quod beneficium omni cum ſubmiſſione & gratia rum actione ſemper & ubique agnoſcimus) abs te petimus (Chri ſtiane Lector) ut non aliter atque Chriſtianum hominem decet, de nobis Chriſtianæ Religionis ſtudioſis, ſentire velis; noſque in ſanctis tuis

tuis

[t]uis precibus Deo commendare, cujus Regnum quærimus, cujus [p]ræceptis obedire ſtudemus: Deum teſtantes in bona conſcientia, [n]os de ſola Euangelii veritate concertare, adverſus execrandas illas [A]ntichriſtianæ apoſtaſiæ reliquias quibus ne ad momentum quidem [q]uovis nomine ſubjici audemus. Etenim ſi jam Chriſtianis non li- *Gal.* 4. 4, 5, 6. & 5. 1, 2. *Heb.* 8. & 9. & 10. *cap.*
[l]ceat Moſaicæ legis ceremonias unà cum Euangelio retinere, putà, [P]aſcha, circumciſionem, ſacerdotium, ſacrificia &c. quæ tamen olim à Deo ipſo imperabantur: quomodo poterit tolerabile videri, ſacrilegis Antichriſti ceremoniis, legibus, ſacerdotio, Hierarchiæ, & traditionibus ſubjici, quæ nunquam fuerunt à Deo inſtituta, neque ſubierunt aliquando in animum ejus: imo quæ horrendis denunciatis pœnis, ſeveriſſime omnibus interdixit?

Iam vero, quum calumniis & quidem graviſſimis à noſtratibus domi laceſſiti fuerimus, earumque rumor in has etiam regiones nos inſectatus ſit, unde apud multos immerito male audivimus: coacti ſumus jam tandem, brevem hanc, ſed veram, fidei noſtræ confeſſionem in publicum edere, ut per eam tum ipſi à calumniis liberemur, tum aliis qui cauſam noſtram cognoſcere cupiunt, ſatisfiat. Hîc ſi erramus (quis autem tam perfectus eſt ut non erret?) tuam roga- *Iac.* 3. 2.
mus, Lector benevole, Chriſtianam & fraternam animadverſionem ac informationem, promittentes (Dei gratiâ) ſemper veritati cedere, erroribuſque omnibus renunciare quicunque à luce verbi Dei arguuntur. Tuum viciſſim erit, veritatem agnoſcere, eique parêre, quantulicunque ii ſint qui eam profitentur, reſpiciens potius theſauri ipſius præſtantiam, quam vaſculorum quibus continetur vi- 2 *Cor.* 4. 7.
litatem, aut teſtium ipſius infirmitates, quorum in mortali corpore, nil niſi ſtigmata & mortificationem Domini noſtri Ieſu Chriſti videbis. Fidem vero tuam cum perſonarum reſpectu habere nolito, ne- *Iac.* 2. 1.
que convitiis quibus nos proſcindimur movetor. Habes hîc veram Chriſtianæ fidei noſtræ ſummam: explora tu omnia ad veram verbi Dei lucem, & quod bonum eſt, retineto. Et ſi quid fructus hinc collegeris, da gloriam Deo, noſtrique apud eum in precibus tuis mentionem facito. Vale in Chriſto Ieſu. 1596.

Ampliſſimo Nobiliſſimo viro,

D. HIPPOLYTO à COLLIBVS,

Illuſtriſſim. Principis Palatini ad Ordines fœderatos Belgii Legato, ſalutem & bene agere P.

AMpliſſime Vir, Nobiliſſime Domine, Quum nuper ad Col- *Sententiam ſuam de graviſſimis fidei articulis exponit.*
loquium tuum admiſſo benevole exponeres, quæ de ἑτεροδοξία mea in nonnullis Fidei noſtræ Articulis *Heydelbergæ* ſparſa intellexeras; non hæc ſolum fini ut ipſe coram ex me veritatem rei cognoſceres, ſed multo magis ut operæ tuæ interventu ſiniſtrius de me conceptæ ſuſpiciones aliorum animis eximerentur, ſiquidem id veritas

veritas postularit: sedulo & serio hoc conabar, ut ad singula, qu
T. D. proponebat, aperte respondendo sententiam meam modo s
per istis capitibus patefacerem. Præterquam enim quod ex offic
hominis Christiani, maxime Theologi, idipsum facere tenebai
exigebat hoc jure meritissimo tanta æquanimitas & benevolent
erga me usurpata. Fuit autem, quod Divinæ erga me benignita
acceptum fero, eousque grata *T. A.* mea explicatio, ut consultui
arbitrata sit eandem scripto à me consignari & ad se transmitti: tui
ut certius ipse & firmius de re, mature pensitata, judicare posses
tum ut cum aliis communicata calumniam confutarent, & innoce
tiam meam tuerentur. Hoc ego, (tuæ prudentiæ consilium secutu
& eadem spe fretus,) jam hisce literis ago, quas rogo ut *A.* 1
eâdem æquanimitate legere dignetur, qua coram loquentem aud
vit: inveniet in iis, nisi me animus vehementer fallit, quod omnei
de me suspicionem sinistram non modo obliterare, sed prorsus era
dicare possit, animis illorum, qui sciunt quemque optimum suæ sen
tentiæ interpretem esse, & cuique de sua mente sancte coram De
testanti, fidem maxime adhibendam esse. Capita de quibus Amp. *T*
quærebat, hæc fuere, quantum mihi memoria suppeditat: de Fili
Dei divinitate, de Providentia, de Prædestinatione divina, de grati
& libero arbitrio, denique de justificatione: præter ista quæ senten-
tias nostras ad interrogata *D. D.* Ordinum de modo habenda
Synodi concernebant: quæ postrema, quia reverendum & Clarissi-
mum Virum *Ioannem VVtenbogardum* Hagæ-comitanæ Ecclesiæ admi-
nistrum æque ac me tangunt, illi explicanda relinquo, qui tuæ Amp.
propior est. De Capitibus istis doctrinæ omnibus fidenter dico, me
nunquam quicquam vel in Ecclesia vel in Academia docuisse, quod
vel sacris literis, quæ unica nobis & sentiendi & loquendi norma
esse debent, vel Confessioni Belgicæ aut Catechesi *Heydelbergensi*, quæ
Formulæ sunt consensus nostri strictiores, contraveniat. Cui pro-
bando proferre possum liquidissima testimonia, *Theses* de istis ipsis
Articulis à me conscriptas, & publice in Academia disputatas. Ve-
rum quia istæ *Theses* omnibus ad manum non sunt, neque facile trans-
mitti possunt, de singulis speciatim agam, quantum necesse arbitra-
De Filii Dei divinitate. bor. De Filii Dei divinitate docui atque etiamnum doceo, Patrem
numquam sine suo verbo & spiritu fuisse: Verbum vero & spiritum
non esse in Patre sub notione proprietatum, ut sapientia, bonitas,
justitia, potentia, consideranda, sed ut ὑφιστάμενα vere subsistentia,
quibus competat esse, vivere, intelligere, velle, posse, facere, quæ
juncta personæ sunt indicia & argumenta. Sic autem esse in Patre,
ut etiam sint à Patre, ordine quodam originis, non per collateralita-
tem, ad Patrem referenda: & à Patre, non per Creationem, neque
per decisionem, sed per admirabilem & inexplicabilem emanatio-
nem internam, quam respectu filii, prisca Ecclesia ex Scripturis ge-
nerationem appellavit, respectu vero Spiritus, sic ipsa voce requi-
rente, spirationem. De hac an à Patre sit & Filio, & Latini dicunt,
an vero à Patre per Filium, quod Græci malunt, ego judicium non
interpono, quia fateor rem istam captum meum longe excedere.

Sobrie

Sobrie hic loquendum & sapiendum existimo, si usquam. Hæc quum ita habeant, nulla causa fuit cur hic calumniam paterer. Confecta tamen fuit & sparsa primum per Germaniam à quodam, quem nec decuit, quia discipulus fuerat, & abstinere oportuit, propria experientia edoctum, quum aut infelicis memoriæ aut lubricæ fidei esset, cum antea de simili calumnia convictus culpam apud me confessus & deprecatus esset. Occasionem autem calumniæ arripuit, ut mihi (ex scripto quodam hûc ex Germania misso, quod idem Theologis *Heydelbergensibus* tradiderat,) innotuit; ex iis quæ ego de œconomia salutis nostræ à Patre per Filium & spiritum Sanctum administrata publice docueram: in qua explicanda dixeram diligentem habendam esse rationem ordinis istius, quem scriptura ubique religiosissime observat, & quæ Patri, quæ Filio, quæ Spiritui Sancto propria in isto negotio tribuuntur, ab iisdem scripturis, distinctè consideranda esse. Inde alia ab aliis arrepta est occasio ex eo quod dixeram, Filium Dei non recte αὐτόθεον dici ea ratione qua vocabulum illud significat à se Deum esse: promovit hanc calumniandi audaciam, quod nonnulla loca V. & N. Testamenti ad Trinitatem consubstantialem vel coëssentialem stabiliendam adferri solita, aliter explicui. Sed ex illis omnibus nulla verisimilitudine quippiam deduci posse, quod sanæ & orthodoxæ fidei sit adversum, facili momento ex ipsis V. & N. Testamenti libris, ex tota antiquitate, & sententia priscæ tum Latinæ tum Græcæ Ecclesiæ, quin & nostris Doctoribus condocefacere possum. Hanc postremam occasionem frustra arripi docuit D. Paræus in defensione Calvini contra Calvinum Iudaïzantem Hunnii: ille me ab hujus operæ necessitate liberavit. In prima confutanda, ut laborem sumam operæ pretium non est: qui norunt Patrem in Filio Mundum sibi reconciliasse, & reconciliationis verbum per spiritum administrari, illi sciunt in dispensatione salutis, Ordinem esse considerandum inter Personas Trinitatis, & attributa non esse confundenda, nisi in hæresin Patripassionistarum incidere velint. De secunda occasione, quæ Vocem αὐτόθεον concernit, laboriosior paulo est suscipienda responsio, propterea quod non pauci sunt, qui secus arbitrantur: quos tamen de Trinitate non male sentire judicat Ecclesia nostra. Illi sic statuunt, propterea quod una sit essentia Patris & Filii, eaque à nullo originem habeat, Filium illius respectu recte αὐτόθεον, id est, à se Deum appellari. At respondeo, essentiam Filii à nullo esse, vel à se, non idem esse, quod Filium à se vel à nullo esse. Filius enim non est essentia proprie & formaliter loquendo, sed habens essentiam certo ὑπάρξεως modo. Regerunt, Filium dupliciter considerari, quâ Filius, & quâ Deus: quâ Filius est, esse à Patre & à Patre essentiam habere, qua vero Deus est, habere essentiam à se vel à nullo (quod rectius dicitur. A se enim habere implicat contradictionem.) Respondeo me istam distinctionem quidem admittere, sed ulterius illam extendi quam fas sit. Nam quâ Deus est, habet essentiam divinam, quâ Filius est, habet illam à Patre, hoc est, Voce Dei significatur generatim, id quod essentiam Divinam habet citra certum subsistendi modum; at voce Filii significa-

tur certus modus habendi, nempe per communicationem à Patre id eſt, per generationem. Conſiderentur hæc bis terna inter ſe συϛοίχ oppoſita, Deitatem habere, Deitatem habere à Patre, Deitatem h: bere à nullo. & Deum eſſe, Filium eſſe, Patrem eſſe, & conſtab hæc inter ſe mutuo ſic ſibi reſpondere. Deitatem habere & Deu eſſe. Deitatem habere à Patre, & Filium eſſe. Deitatem habere nullo, & Patrem eſſe, conſentanea eſſe, quamquam voce Patris affirmativa, non id ſignificetur quod eſſentiam habet à nullo: enim voce Ingeniti Patri tributa ſignificatur, quamquam nec ſtrictè ſed tantum non habere eſſentiam per modum generationis. At P: tris vox idipſum concludit vi ſua, quum neceſſe ſit, ubi ordo eſt, a aliquo primo initium fieri, ſecus erit confuſio in infinitum proce dens: qui autem primus eſt in ordine ſecundum originem, ille nullo habet originem; qui ſecundus eſt, ille originem habet à pr mo; qui tertius, ille habet originem à primo & ſecundo, vel à prim per ſecundum, ſecus collateralitas eſſet, quæ tot faceret Deos, quo ponerentur collaterales perſonæ; quum unitas Deitatis in Trinitat per ſolam rationem originis & ordinis ſecundum originem defer datur adverſus Antitrinitarios. Sed ut conſtet quid antiquitas d hac re ſenſerit, nonnulla loca ex Patribus tum Græcis tum Latin huic rei accommoda adducam.

Everſonie lib. 1.

Baſilius Magnus: *Nos juxta habitu cauſarum ad ea quæ ex ipſis ſunt Filio Patrem præpoſitum eſſe dicimus.* Ibidem: *Quoniam à Patre principium eſt Filio, juxta hoc major eſt Pater, velu cauſa & principium. Quapropter & Dominus dixit: Pater major me eſt, quod Pater eſt videlicet. Patris autem vox quid aliud ſignificat, quam cauſa & principium ejus qui ex ipſo genitus eſt.*

Sermone adverſus Sabellianos & Arium.

Idem: *Pater eſt radix & fons Fil & Spiritus Sancti.* Ibidem: *Quum dixero unam eſſentiam, non duos ex un diviſos intelligo, ſed ex principio Patris Filium ſubſiſtentem, non Patrem & Fi lium ex una Eſſentia ſuperiore. Non enim Fratres dicimus, ſed Patrem & Fi lium confitemur. Eſſentia autem idemtitas eſt, quoniam ex Patre Filius eſt non præcepto factus, ſed ex natura genitus, non diviſus à Patre, ſed manent perfecto, perfecte relucens. Ne autem ex his quæ dicimus criminari poſſitis Duos deos prædicat, multitudinem Deorum annuntiat. Non duo ſunt Dii, ne que enim duo Patres. Qui duo principia introducit, duos Deos prædicat*

De Spiritu Sancto c. 18.

Idem: *Via cognitionis Dei eſt, ab uno Spiritu per unum Filium ad unum Pa trem. Et vice verſa, naturalis bonitas, & naturalis ſanctificatio, & regia di gnitas, ex Patre per Filium unigenitum ad Spiritum tranſit. Sic & Perſona confitemur, & pium Monarchiæ dogma non labefactatur.*

Sermone 4. de Theologia.

Nazianzenus: *Ipſum* eſſe *commune & æquale eſt Filio cum Patre, licet alioqui hoc à Patre Filius ha beat.* Ibidem: *Idem ut ſeipſo majus ſit ſibique ipſi æquale, qui fieri poſſit Nonne ergo perſpicuum eſt, Majoris vocem (ſcilicet quæ Patri tribuitur reſpectu Filii) ad cauſam, Æqualis autem (quæ Filio tribuitur ad Patrem) ad natu ram referendam eſſe.* & paulo poſt: *Quod ratione humanitatis Pater Filic major intelligendus ſit vere quidem dici poteſt, ſed non perinde honorifice: Quia enim mirum Deum Homine majorem eſſe.*

In 5. cap. 2. Corinth.

Ambroſius: *Quamvis Chriſtu nos redemerit, Omnia tamen ex Deo, quia ab ipſo eſt omnis paternitas: ideoque neceſſe eſt præferri perſonam Patris.* Videatur idem in 15. cap. 1. ad Corinthios.

L. 5. de Trin. cap. 14.

Auguſtinus: *Si gignens ad id quod gignitur principium eſt, Pa ter*

ter ad Filium principium eſt, quia gignit eum. Idem: *Non dixit, Quem mittet Pater à me, quemadmodum dixit, Quem ego mittam à Patre. Videlicet oſtendens quod totius Deitatis principium eſt Pater.* Idem: *Illud ideo dictum eſt de Patre, Ipſe facit opera, quod ab illo ſit etiam origo operum, à quo eſt exiſtentia cooperantium Perſonarum, quia & Filius de illo natus eſt, & Spiritus Sanctus principaliter de illo procedit, de quo natus eſt Filius, & cum quo illi communis eſt idem Spiritus.* Idem: *Deus quidem Pater non de alio Deo Deus eſt; Deus autem Filius de Patre Deo Deus eſt. Sed tantus iſte de illo, quantus ille de nullo.* Hilarius: *Deo, ex quo omnia ſunt, Deus nullus eſt, qui ſine initio æternus eſt. Filio autem Deus Pater eſt, ex eo enim Deus natus eſt.* Alibi: *Veræ Fidei profeſſio eſt, ita Deum ex Deo natum, ut lumen ex lumine, quod ſine detrimento ſuo naturam ſuam præſtat ex ſeſe, ut det quod habet, & quod dederit habeat, &c.* Ex hiſce locis apparet ſecundum ſententiam priſcæ Eccleſiæ, Filium etiam, quâ Deus eſt, ex Patre eſſe, utpote qui Deitatem ſuam, ſecundum quam Deus dicitur, à Patre naſcendo acceperit: quamquam nomen Dei modum iſtum ὑπάξεως non indicet. Deinde Patrem propterea quod principium ſit Filii & Spiritus Sancti, totius Deitatis principium dici, non quidem quod Deus principium habeat, ſed quod illa à Patre Filio & Spiritui ſit communicata. Tantum abeſt ut rectè dicatur, Filium Dei, quâ Deus eſt à nullo eſſe, & ratione eſſentiæ ſuæ à ſe vel à nullo eſſe: Ratione enim eſſentiæ à Patre eſt, qui à Patre eſſentiam naſcendo accepit. Exiſtimo igitur eos, qui cum orthodoxa antiquitate ſentire & loqui volunt, ab iſtis loquendi modis abſtinendum eſſe: quia & Tritheitarum & Sabellianorum contrariis hæreſibus videntur patrocinari. Videatur *Theodorus Beza* Præfatione ad Dialogos Athanaſii de Trinitate, *Calvinum* excuſans, quod duarum vocularum, Filius eſt per ſe, & Filius eſt à ſe, diſcrimen, non ita ſolicite obſervaverit. Siquis hic præterea quidpiam à me deſideret, non detrecto placidam ſive ſcripto ſive ſermone collationem. Pergo ad alia in quibus brevior ero. De providentia Dei ſentio: illam omnibus rebus adeſſe & præeſſe, ejuſque gubernationi, conſervationi, directioni, omnia ſecundum eſſentias, quantitates, qualitates, relationes, actiones, paſſiones, loca, tempora, ſitus, habitus, ſubeſſe. Non excipio ſingularia, non ſublunaria, non vilia, non contingentia, non liberas voluntates hominum vel Angelorum, bonorum vel malorum. Et quod amplius eſt, ne ipſa quidem peccata, providentiæ divinæ gubernationi adimo, ſive eorum initium, ſive progreſſum, ſive finem conſideremus, circa initium peccati hoſce actus providentiæ Dei tribuo. primo, permiſſionem, eamque non otioſam, ſed quæ quatuor poſitivos actus junctos habet. 1. conſervationem creaturæ ſecundum eſſentiam, vitam, potentiam. 2. curam ne major potentia vel æqualis opponatur, 3. objecti in quod peccatum admittetur, oblationem. 4. deſtinatam concurſus ſui, quæ propter ſecundæ cauſſæ à prima dependentiam neceſſarius eſt, conceſſionem. Secundo argumentorum & occaſionum ad peccatum patrandum ſolicitantium adminiſtrationem. Tertio, loci, temporis, modi & ſimilium circumſtantiarum determinationem. Quarto concurſum ipſum Dei immediatum ad actum peccati.

L. 4. de Trin. cap. 10. Tom. 10. fol. 11. Col. 1.

Contra Maximinum lib. 3. c. 23. Col. 2.

Lib. 4. fol. 60. Lib. 6. fol. 87.

2. De providentia Dei.

Circa Peccati progreſſum tribuo Divinæ gubernationi etiam qu tuor actus. Primus eſt directio peccati jam incepti in certum ol jectum, quod creatura Peccans vel non petivit vel non preciſe p tivit. Secundus eſt directio peccati in finem quem ipſe Deus vult ſive creatura illum intendat ſive non intendat, imo vero alium prorſus contrarium intendat. Tertius eſt temporis præſcriptio determinatio, quamdiu velit ſeu permittat durare peccatum. Qua tus eſt magnitudinis definitio, qua modus ponitur peccato ne e creſcat & vires majores ſumat. Hoſque omnes actus tum circa pri cipium tum circa progreſſum peccati conſidero, ratione ipſius actu & ἀνομίας diſtincte, quod neceſſarium & utile eſſe judico. Deniqu circa finem & complementum peccati tribuo providentiæ divina vel punitionem ex ſeveritate, vel remiſſionem ex gratia, quæ circ peccatum verſantur, qua peccatum eſt & legis transgreſſio. Du autem ſollicite caveo offendicula, ne Deus peccati author ſtatuatur & ne voluntati humanæ ſua libertas auferatur, quæ Duo ſi quis v tare noverit, nullam ille excogitabit actionem, quam non libentiſſi mus patiar providentiæ Dei adſcribi, modo juſte habeatur excel lentiæ divinæ ratio. Hanc autem meam ſententiam repetitis de ea dem materia theſibus publicè diſputatis explicavi planiſſimè. und & merito mirari me dico, unde mihi calumnia iſta, quod de provi dentiâ Dei prave ſentio, adſparſa ſit. Si ſuſpicari liceat, puto ex e

Adamus neceſſario peccarit. natam, quod negavi, an Adamum reſpectu decreti divini neceſſari peccaſſe: quod ipſum adhuc conſtanter nego, & puto tolerandun non eſſe, niſi vox neceſſario, quod à nonnullis fit, pro infallibilite accipiatur. Quamquam enim iſta permutatio vocabulorum etymc non conveniat, neceſſitas enim eſt affectus entis, infallibilitas verc mentis: tamen facile fero illam, modo incommoda illa, quæ ante

3. De Prædeſtinatione. dixi, fideliter caveantur. Prædeſtinationis articulum quod attinet, de eo ſic ſentio, illam eſſe decretum Dei æternum & gratioſum in Chriſto, quo ſtatuit fideles juſtificare, adoptare & vita æterna donare: infideles vero & impœnitentes condemnare; quemadmodum theſibus publicè de eadem re diſputatis explicui, in quibus nemo quidpiam reprehendit; tanquam falſum: tantum id à nonnullis judicatum fuit, non omnia continere quæ ad decretum illud pertinent, imo vero prædeſtinationem, de qua hodie maxime controvertitur, theſibus iſtis non tractari. quod equidem fateor. viſum enim mihi fuit de prædeſtinationis decreto agere, quod eſt fundamentum Chriſtianiſmi, ſalutis noſtræ & certitudinis de ſalute, de quo Apoſtolus agit cap. 8. & 9. ad Romanos & 1. ad Epheſios. At tale decretum non eſt illud quo Deus ſtatuit ſingulares aliquas perſonas ſalvare, & quo id faciat, fide donare: alios vero condemnare & fide non donare: quam dicunt multi eſſe illam prædeſtinationem, de qua dictis ſcripturæ locis agitur. quod ego nego. concedo eſſe aliquod decretum Dei æternum, ſecundum quod media ad fidem & ſalutem neceſſaria adminiſtrat, idque pro ut novit juſtitiam, hoc eſt miſericordiam & ſeveritatem ſuam decere; ſed de eo nihil amplius ſcire neceſſarium arbitror, quam fidem eſſe purum putum donum gra-

tioſæ

tiosæ misericordiæ Dei; incredulitatem vero partim culpæ & malitiæ hominum, partim justæ Dei vindictæ peccatores deserentes, excœcantes, obdurantes esse tribuendam. Cæterum de prædestinatione illa, quâ Deus singulares personas aliquas salvare & fide donare, alias vero damnare & fide non donare decrevit, tam varie sentitur etiam à nostræ Professionis doctoribus, ut ipsa diversitas sententiarum facile declaret quam difficulter de ipsa quidpiam statui possit. Alii objectum Prædestinationis generatim consideratæ, id est Electionis & Reprobationis statuunt hominem peccatorem lapsum in Adamo: alii statuunt hominem consideratum ut conditum, & in puris naturalibus constitutum. Alii ut condendum, vel ut nonnulli, ut salvabilem, damnabilem, creabilem, labilem. Alii statuunt objectum Electionis & Reprobationis, quam non Electionem & Præteritionem appellant, hominem communiter & absolute, Reprobationis vero quam prædamnationem & affirmativam reprobationem adpellant, hominem peccatorem, & reum in Adamo. Denique alii putant objectum communiter prorsus considerandum esse, hominem condendum, conditum, lapsum. Novi, quum ista diversitas objicitur, responderi in summa rei esse consensionem, quamquam discrimen aliquod sit in circumstantiis. Sed ego commonstrare possem, sententias istas in multis ad rem ipsam & substantiam Prædestinationis istius facientibus dissidere, consensionem vero non esse nisi in animis sic sentientium paratis ferre cousque dissentientes: qui consensionis modus in Ecclesia Christi maxime est necessarius: utpote citra quem pax omnino servari nequeat. utinam ego etiam tam benevolos illorum animos erga me & meam sententiam experiri possim: qui nihil definio, in ea quam tractavi Prædestinatione, quod non omnibus æquè probatum sit; tantum in eo differo, quod nullam illarum sententiarum secura conscientia asseveranter profiteri audeo. Cujus etiam meæ conscientiæ rationem reddere paratus sum, ubi id necessitas postulabit, & commode fieri poterit.

De gratia & libero arbitrio sic doceo secundum scripturas & consensum orthodoxum. Hoc sine illa nullum verum & spirituale bonum incipere aut perficere posse. Gratiam, & quidem quæ Christi est & ad Regenerationem pertinet (ne cum *Pelagio* ludere dicar in voce gratiæ) dico necessariam esse simpliciter & absolute, ad mentis illuminationem, affectuum ordinationem, & voluntatis ad bonum inclinationem. illa est, quæ operatur in mentem, in affectum, in voluntatem: quæ menti infundit bonas cogitationes, affectui inspirat bona desideria, voluntatem flectit, ad exequendum bonas cogitationes & desideria bona. Hæc prævenit, comitatur, subsequitur. Hæc excitat, adjuvat, operatur ut velimus, & cooperatur ne frustra velimus. Hæc tentationes avertit, in tentationibus adsistit & opitulatur, contra carnem, mundum, & Sathanam sustinet, in lucta victoria potiri concedit: victos & lapsos resuscitat, stabilit, & novis viribus instruit, cautioresque reddit. Hæc salutem inchoat, hæc promovet, hæc perficit & consummat. Fateor mentem Hominis animalis & carnalis esse obscuratam, affectus pravos & inordinatos, volunta-

4. *De gratia & libero arbitrio.*

tem immorigeram, hominemque in peccatis esse mortuum: Et a- do illum doctorem mihi maxime probari, qui gratiæ quam plu- mum tribuit: modo sic causam gratiæ agat, ne justitiæ Dei noxa inferat, & ne liberum arbitrium ad malum tollat. Quid amplius me desiderari possit non video. Monstretur, & assentiar, vel asse tiri non debere commonstrabo. Neque hic igitur videre possun quo jure mihi calumnia impacta sit, quum Thesibus de libero arb trio disputatis hanc meam sententiam satis dilucide explicuerir

5. De justificatione. Postremum caput est de justificatione, de qua hæc mea est sententi: fidem eamque solam, quamquam sola sine operibus non est, ad justi tiam imputari. hac sola nos coram Deo justificari, absolvi à pecc tis, & justos censeri, pronunciari, declarari à Deo, de gratiæ trib nali sententiam ferente. Quæstionem de justitia activa & passiva sive mortis & vitæ Christi non ingredior, ambulo in latitudine Christum dico mihi factum esse à Deo justitiam; factum pro me pe catum, ut ego per fidem sim justitia Dei in illo. Nec tamen detrect super ea ipsa quæstione cum fratribus conferre, modo fiat citra ace bitatem, citra opinionem necessitatis, ex qua vix fieri potest, qui animorum existat distractio, & exacerbatio, potissimum si inter fe vidos & zeli vehementioris incidat disputatio. Hoc autem culpar nonnulli, quod ipsum fidei actum, id est τὸ credere dico imputari i justitiam, idque proprio sensu, non metonymice: fateor sane præ eunte mihi Apostolo cap.4. Epistolæ ad Rom. & sæpius istam phrasi usurpante. At quod inde concludunt, nempe sic Christum, ejusqu justitiam à justificatione nostra excludi, eamque dignitati Fidei no stræ tribui, minime concedo deduci ex mea sententia posse. Vo enim imputandi significat fidem non esse ipsam justitiam, sed gratio sè pro justitia haberi; quo ipso dignitas omnis à fide aufertur, nis quæ est per gratiosam dignationem Dei. Gratiosa autem illa digna- tio & æstimatio non est extra Christum, sed respectu Christi, ir Christo, & propter Christum: quem constituit Deus placamentum per fidem in sanguine ipsius. Dico igitur fidem imputari nobis ir justitiam, propter Christum & justitiam ejus: in qua enunciatione fides est objectum imputationis, Christus vero & obedientia eju causa justificationis impetratoria seu meritoria; qui Christus cum obedientia sua objectum est fidei nostræ, at non objectum justifica- tionis seu imputationis divinæ, quasi Deus Christum ejusque justi- tiam nobis imputet in justitiam, quod fieri nequit, quum obedientia Christi sit ipsissima justitia secundum severissimum rigorem legis sumta. Non nego autem Christi obedientiam nobis imputari, id est pro nobis & nostro bono præstitam censeri, quia hoc ipsum, quod Deus nostro bono & pro nobis justitiam Christi præstitam esse cen- set, causa est cur Deus fidem nostram, quæ Christum, ejusque ju- stitiam habet pro objecto & fundamento, nobis in justitiam impu- tet, nosque fide ex fide, per fidem justificet. Si quis mihi in hac sen- tentia mea errorem monstraverit, lubens agnoscam, errare enim possum, hæreticus esse nolo. Et hæc quidem sunt capita, quorum à T. Ampl. mentionem factam esse memini, cum meis ad illam expli-

catio-

cationibus ex animi ſinceritate prolatis, quales etiam illas haberi velim ab omnibus, qui illas videbunt. Vtinam à fratribus meis, ejuſdem religionis profeſſione mecum in Domino ſociatis hoc impetrare poſſim, ut ſaltem aliqua conſcientia Dei me tangi credant, quod ſane charitas Chriſti facile ab iis obtinere debet, ſiquidem ejus ingenium & indolem meditari velint. Quæ mihi utilitas poteſt exiſtere ex diſſenſione mera animi libidine ſuſcepta, ex Schiſmate in Eccleſia Chriſti, cujus me membrum ex gratia Dei & Chriſti profiteor, ſuſcitato. Si per ambitionem aut avaritiam me eo incitari exiſtiment, ſyncere dico in Domino, non noverunt me. Ab hac ita me immunem profiteri poſſum, ut me nunquam ejus illecebris titillari contigerit, quamquam aliquo prætextu illam excuſare aut palliare poſſem. Illam non habeo, niſi honeſtam, horſum me impellentem, ut veritatem divinam omni molimine inquiram ex Scripturis Sanctis, inventam placide & citra contentionem proferam, abſque eo ne ulli præſcribam, aut conſenſum extorquere laborem, multo minus ut alienæ fidei dominari velim, & eo fini ut etiam ipſe aliquas Chriſti animas lucrifaciam, & bonus ipſi odor ſim, & probum nomen in Eccleſia Sanctorum. Quodipſum me ipſius gratia poſt longi temporis patientiam impetraturum ſpero: quamquam jam opprobrium ſim fratribus meis, περικάθαρμα καὶ περίψημα iis, qui unum Deum Patrem, & unum Dominum Chriſtum, in uno Spiritu, eadem fide mecum colunt & invocant, ſpemque unam mecum habent hæreditatis cæleſtis, per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti obtinendæ. Dabit mihi Dominus ſpero (& utinam mihi ſanctus & felix ille dies illuceſcat) ut in nomine Domini placide inter nos conveniamus, & collationem Chriſtianam de rebus ad religionem pertinentibus inſtituamus: in qua ſpondeo per gratiam Dei me illam animi moderationem & amorem erga veritatem & pacem demonſtraturum, qui à Chriſti ſervo merito poſtulari & exſpectari debeat. Quieſcant interea Fratres mei, & me quietum ſinant, ut ego quieſco & nullum illis negotium aut moleſtiam faceſſo: ſi ſecus de me exiſtiment, inſtituant actionem; non defugiam authoritatem judicis competentis, non deſeram vadimonium. Si animos eorum qui me audiunt, eminus per calliditatem præoccupari putant, ſicque rem per aſtutiam adminiſtrari, ut neque conſultum putent coram judicio me convenire, neque ſatis tutum arbitrentur ſtudioſam juventutem mihi committi, ideoque nigram, quam meritus ſim, notam nomini meo adſpergendam, ut illi abſterreantur, quod ni fiat colloquii dilationem certum periculum adlaturam, ecce offero me ut una cum ipſis compellem, ſolicitem, ſupplicem eos, quos penes poteſtas eſt conventus hujuſmodi indicendi, vel concedendi, ne diutius nos in iſto angore & inquietudine animi verſari patiantur, ſed præproperum remedium vel ipſi adferant vel adferri patiantur ſuo tamen ſcitu & ductu. Nulli ego conventui me ſiſtere detrectabo, ſive omnium noſtri Belgii fœderati miniſtrorum, ſive nonnullorum & ſingulis provinciis convocandorum, ſive etiam omnium Hollandiæ & West-Friſiæ (ad quam provinciam Academia noſtra Leydenſis pertinet)

ſive nonnullorum ex iis conſcribendorum, modo tota res ſub co[n]ſcientia legitimi noſtri Magiſtratus per agatur, imo vero neque præ[ſ]ſentiam virorum doctorum ex aliis locis advocandorum defugio aut reformido, modo æquis conditionibus, & iiſdem quibus eg[o] ſubeſſe debebo legibus, collationi interfuturi ſint. Verbo dicam Agatur conventus, multorum, paucorum, modo aliqua ſpes afful[-]geat ſucceſſus, ſpes inquam, quam ego refutare firmis argumenti[s] non potero, ecce me paratum & promtum, hoc ipſo die, hac ipſ[a] hora: tædet enim & piget quotidie calumniarum adſpargi novi[s] quiſquiliis, & neceſſitate onerari abſtergendi. Hac ſane parte hære[-]ticorum ſum diſſimilis, qui aut conventus Eccleſiaſticos refugerunt aut hoc effecerunt, ut aſſeclarum numero fidere, & certam victo[-]riam exſpectare poſſent. Sed finio. Satis enim diu Vir Ampliſſim[e] & Nobiliſſime Domine tuas aures detinui, & tempora tua graviori[-]bus negotiis impendenda, moratus ſum. Ignoſcat *T. A.* ſcriptioni[s] libertati, quam nonnulla mihi neceſſitas expreſſit, & mihi, quantum veritas divina & Chriſtianæ Eccleſiæ pax & concordia permittent, patrocinium ſuum præſtare non dedignetur. Deum Opt. Max. oro & veneror, ut *T. A.* diu incolumem ſervet, Spiritu prudentiæ ma[-]gis magiſque inſtruat, quo legationem injunctam & illuſtriſſimi *Electoris Palatini* voto obire, eaque feliciter obita ad ſuos remeare con[-]cedat pius, benignus. Lugduni Batavorum 5 Aprilis Anno 1608.

T. Ampl. ſtudioſiſſimus Iacobus Arminius, *Theologiæ in Academia Leydenſi Profeſſor.*

SEBASTIANO EGBERTI

Conſuli Amſtelædam.

IACOBVS ARMINIVS S.P.D.

Eccleſiaſtice.

VIr Conſultiſſime, Gratum mihi officium feciſti quod defenſionem meam Conſulibus & nonnullis Conſularibus exhibuiſti. Vtinam ex illa eum fructum ſaltem obtineam, ut iis cautius credant, qui zelum veritatis præ ſe ferunt, & illa vehementia in innoxios debacchantur: quem ipſum tamen vix ſpero me conſecuturum. Διαβολὴ γὰρ πολλῶν τὰ νοήματα ἐξηπάτησε: quæ nullum quidem potuit invenire ſpecioſiorem prætextum apud Politarchas quietis ſtudioſiſſimos, quam me καλὸν εὖ κείμενον καὶ διὰ τοῦτο ἀκίνητον κινεῖν ἀκαίρως καὶ ἀτάκτως. At velim illos ex zelotis iſtis percunctari ſedulo, quid illud ſit, quod ego moveo non movendum; ſpondeo nihil vere reſponſuros: aut enim tale erit quod cuivis facile conſtabit non eſſe immobile, imo vero vix poſitum eſſe; aut liquebit illud à me non moveri. Cujus mihi apertum indicium dare videntur ipſi, quum tanta vehementia negotium, quod immotæ veritatis eſſe dicunt, agitant. Veritas ſui ipſius patrona facile falſum confutabit, præſertim defenſa ab iis qui primas cathedras occupant. Vt theſes con-

Calumnia enim multorum cogitationes faſcinavit. Bonum bene poſitum & propterea immobile movere intempeſtive & inordinate.

conſcribam de iis, in quibus me ſuſpectum habent, nec conſultum eſt, neque adeo facile; imo & fruſtrandum, quum calumniam de molimine Pontificii regni promovendi theſibus tam planis effugere non potui. Et qui ſciam in quibus ſuſpectus ſim, quum nemo id explicet aperte; ut ego id divinem, vix poſſum, & eo ipſo me ſuſpectum reddam apud prudentiores. Habeo triginta unum articulos qui mihi impinguntur, quibus etiam reſpondi apologetico ſcripto, quod iis tradidi qui mihi illos primum exhibuerunt: at exiſtimo illos ipſos, viros cordatos tamen & magnæ autoritatis, editionem diſſuaſuros, ne calumnia nimis plane confutata autoribus ignominiam pariat. Mihi ſtatutum eſt, ſi quid habeo movendum, illud fratribus meis in libera Synodo, vel Nationali, vel Provinciali, præſentibus Politarchis, quorum intereſt iſta ſcire quam maxime, proponere, non nude, ſed additis rationum momentis quibus id ſtabiliri credo; ſine quibus nullo modo tutum mihi ullam theſin ad exteros Theologos judicandam mitti. Interea animam meam in patientia poſſidebo, ut hactenus feci, Deo fretus, qui bonam cauſam tuebitur, & injuſte preſſis ſolet præſenti ope ſubvenire, etiamſi conniveant, qui illius loco juſtitiæ vindices ſunt in terra. Libere dico, ſola iſta mea patientia audaces reddit zelotas illos; cujus etiam ſuaſores habeo non minimos in ordine Primatum, quibus ſi modo videatur conſultum & res patriæ ferre, ut dicam publice quod habeo, operam quam nunc calumniæ impendunt, in defenſionem turpium quorundam & enormium dogmatum conſumere cogentur; quorum unum tantum proferam: Creationem in recto juſtitiæ originalis ſtatu eſſe viam reprobationis, qua Deus ſtatuit ab æterno maximam hominum partem æterno exitio devovere citra ullam peccati conſiderationem: quod dogma nec à Scripturis, neque ab ullo vel univerſali vel particulari concilio, neque ab ullo ex Patribus, qui ſexcentis primis annis vixerunt, poſitum eſt, imo vero non à communi conſenſu Proteſtantium Theologorum, neque ab ulla Eccleſiæ Proteſtantis confeſſione. Ecce τὸ ἀκίνητον. Lubet audire alterum? regeniti non plus boni præſtare poſſunt, quam præſtant. Ecce tertium. Tam non fuit decretum Deo hominem ante lapſum per legem ſervare, quam poſt lapſum. Hæc ipſa quamquam enormia ſint, tamen ſi intelligat ille apud vos præcipuus me iſta moturum, protinus publice iſtorum defenſionem ſuſcipiet. Poſſem hujuſmodi proferre plurima, nunquam audita in Eccleſia Chriſti niſi hiſce poſtremis annis: notum enim Prædeſtinariorum dogmata cum hiſce congruentia ſtatim fuiſſe ab Eccleſia exploſa. Inquiram de commodo diverſorio pro affini tuo; putabam juniorem Heurnium convivas domi ſuæ excepturum, ſic enim mihi narrarat; hujus fidei illum credere auſus fuiſſem; ſed mutavit mentem: malim illum eſſe ubi pauci ſunt, ne ullius petulantioris contubernio corrumpatur. His vale vir clariſſime & conſultiſſime cum conjuge dilectiſſima. Ignoſce ſcriptionis inconcinnitati, raptim enim & currente calamo ſcribendum fuit ob negotia. Leydæ 10 Octobris 1608.

Immobile.

EX LITERIS PAVLI SERVITÆ VENETI

ad Senatorem Parisiensis Senatus Gillotum scriptis XII Maji CIↃ IↃ C IX.

SI quam libertatem in Italia retinuimus aut retinemus aut usurpamus, totum Franciæ debemus. Vos & dominationi resistere docuistis & illius arcana patefecistis. Majores nostri pro filii habebantur olim, ut Germania, Anglia, & nobilissima alia regna servirent: ipsique servitutis instrumenta fuere. Postquam excusso jugo illa ad libertatem aspirarunt, tota vis dominationis in nos conversa est. Nos quid hiscere ausi fuissemus contra ea quæ Majores nostri probaverant, nisi vos subvenissetis?

In Fredericum Barbarossam.

Imperii scutum, Germanæ gloria gentis
Exurge & nostras res, Frederice, vide.
Post tot secla tuos committis mortuus hostes,
Vivum in te quorum vis sociata fuit.
Quippe pudet Papam Venetis debere triumphum,
Ingentis meriti nec benefacta manent.
Pœnitet ingrato Venetos servisse Quiriti
Exemplumque in te quod statuere timent.
Nolite in fastum titulo pietatis abuti:
Esse jubet Regum libera colla Deus.

HVGO GROTIVS.

IOHANNES BVXTORFIVS, D. IOHANNI UYTENBOGARTO S.P.D.

LIteræ tuæ, vir reverende, & amice plurimum honorande, 16 Feb. scriptæ, 14 Martii mihi redditæ, ingenti me gaudio affecerunt, tum ob causam meam supra votum meum dexterrime ex divina providentia expeditam, tum ob animum tuum amice benevoleque mihi conciliatum. De moræ alicujus difficultate, ne minima unquam cogitatio animum meum subjit. Tanti certe luminis Belgii inclyti, D. Iac. Arminii, inopinata exstinctio, justum animo meo mœrorem attulit, tum ob commune Ecclesiæ Christi incommodum, tum quod primus meus in tanti viri notitiam accessus, tam luctuose fuerit interruptus. Substituere enim hunc sperabam in illustris herois D. Scaligeri, p. m. locum, qui mihi quoque citius nimio ex his humanis fuit abreptus. Ingentes autem Deo Patri meo cælesti

cælesti gratias ago, quod arcano sui Spiritus vinculo, tuum nunc cum meo colligavit animo, ut in privatarum curarum æstu, inopinata mihi per te nunc allata fuit tranquillitas. Divino quippe nutu mihi praxis contigit illius sapientissimi Regum loci, quem eodem momento, cum mihi tuæ traderentur, ad lectionem publicam meditabar: טוב יפיק רצון מיהוה, Bonus impetrat favorem à Domino. Commotus fuit divina lætitia animus, diffluxerunt oculi tam inusitata erga me munificentia: erupi illico in pia vota, Deumque Regem Opt. Max. sancte pro salute Illustrissimi & tam munificentissimi Ordinis veneratus sum. Et quas gratias referam viris piissimis, qui negotium hoc eousque promoverunt? Vtinam, utinam supersit dies iste mihi optatus, quo vel animi grati significationem erga eos edere possim. Mea erga te, vir reverende, merita nulla sunt, & tamen tantam & tam incredibilem erga me exercuisti benignitatem tuam! Deus Pater ille cælestis, qui hos in te erga me excitavit affectus, is quoque pro tanto tam fide præstito officio & beneficio tibi vitæ tuæ, studiis ac rationibus omnibus sic ex sancto voto meo benedicat, ut largissimam compensationem videas, sentias, experiaris millies. Cæterum honorarium illud trecentorum vestræ monetæ florenorum, hic mihi fide exsolutum est, per mercatorem concivem nostrum, virum integerrimum Bonifacium Iselium, qui eos ad florenos nostros 173 reduxit, computatione, ut non dubito, fidissima. Ego Illustrissimis Ordinibus gratias submisse ago epistolio non longo, utinam tantis Principibus digno. Id tuæ curæ offerendum committo, ut cumulo hoc tuam erga me benevolentiam obsignes. Hoc certe tam laudatissima liberalitate effecerunt, ut ingentem mihi animum addiderint, ea approperandi, quæ in Præfatione mea promisi, ornare scil. & amplificare literas sanctas Hebræas inter Christianos. Pars ejus hac æstate lucem videbit, Deo benedicente. *Proponam centuriam Epistolarum Hebraicarum familiarium cum interpretatione Latina, & phrasium ac imitationis ratione perspicua, modo epistolandi, phrasiologia epistolari varia & jucunda.* Id nemo ante me inter Christianos fecit, & optavit tantopere videre Illustriss. Scaliger piæ memoriæ (ô decus mihi ereptum,) ut epistola sua ad me testatus est. Altera pars majoris est negotii. Ea continebit *Lexicon quadruplex*, Chaldaicum, Syriacum (literis tamen Hebraicis) Talmudicum, Rabbinicum, in quo explicabitur, quicquid hujus linguæ studiosi in ea hoc seculo requirere possint. Non transcribo errores, quod fecit Guido Fabricius (quantus tamen vir,) sed novo studio & labore exquisito ex ipsismet authoribus Hebræis significata colligo, ac priorum errata corrigo, exemplis omnia illustrando. Opus magnum. Si vita ad biennium supersit, spero me absoluturum. Aliquot alphabeti literas jam expetivi. Forte post me vix longo tempore erit, qui eo modo id præstabit, quo ego jam instituere cœpi. Deus clementer largiatur successum, ac valetudini meæ benedicat. Nunquam cessabit in me labor & industria, si nunquam cesset gratia & opitulatio divina. Nec avertet me, quod hæ literæ in his locis vix reperiant patronos. Suscitabit mihi Deus alibi, qui suo patrocinio & ope meos labores juvent & alant.

Si

Si unus hic suscipiat onus centum asinorum, ipsi non datur plus mercedis, qua asino uni. O mundi ingratitudo. Sed manum de tabula. Hoc extremum moneo: dederam D. Arminio autographon D. Scaligeri epistolæ ad me, ac remitti petieram. Si adhuc extet, & reperiri possit studiosissime cupio, ut remittatur. Vellem enim partem ejus publicare cum epistolis meis Hebraicis, de quibus loquitur. Per mercatorem Calandrinum ad nostrum Iselium transmitti quidvis potest ut audio, idque per postas. Sed prolixior fui, quam initio esse volebam, sed id amor effecit, cui ascribes omnem culpam. Vale vir reverende, & D. Heinsium à me saluta amantissime. Basilea 15 Marti 1610.

Te studiose colens, qui suprà.

Nobilissimo ac generoso Domino
D. GEDEONI à BOETSELER ET ASPEREN,
Libero Baroni in Langerack, Domino in Carnis, &c. Illust. DD. Ordinum Generalium Belgii apud Gallos Legato,
SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Parisios.

Privata. Ecclesiastica.

Amplissime Vir,

Quia ingenui hominis est, ut cui plurimum debeas, ei plurimum etiam velis debere, vereor equidem ne supinæ cujusdam oscitantiæ, vel ingratitudinis insignitæ reum me agat A. V. quod tam benevolam & obviam nupere cum in Galliis essem, expertus humanitatem tuam, saltem literarum officio beneficium non agnoscam. Sed non dubito, quin A. V. qua est æquitate & benignitate, veniam facile datura mihi sit, si id partim reverentia aliqua factum esse intelligat, qua fit ut magna nomina non nisi rite & gravibus de causis compellare audeam, partim studio, ne A. V. plus satis alioquin & longe gravissimis Reip. curis, hac præsertim Galliæ tempestate, distractam, mea etiam scriptione interpellarem. Ne tamen omnino ingratus audirem, aut beneficii memoriam facile viderer deposuisse, verecundiæ & pudori meo scribendi temeritatem anteferre satius esse duxi. Nec immerito. Vix enim dixerim quantam voluptatem, quantum gaudium ex eo perceperim, quod me in ignota regione versantem, nullis instructum systaticis, nullius commendatione, favore, aut gratia adjutum, Ampli. T. non tantum benevolo vultu exceperit, sed alloquio etiam suo, imo mensa, imo curru suo dignata sit; imprimis vero quod me non tantum præsentem favore suo, sed discedentem etiam literis salvi conductus, tanquam benevolentiæ fidissimis comitibus, prosecuta sit. Ingratissimus

nus mortalium merito habendus sum, si horum beneficiorum memoriam animo meo excidere unquam patiar, & cum alio redhostimento nequeam, tenui saltem gratiarum actione & promti officii oblatione meritis tantis respondere non satagam. Quocirca, vir amplissime, aliud non dicam, quam quod humanitatis illius tuæ quam expertus sum, grata recordatio victura sit in animo meo,

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

Cæterum itineris mei successus quis fuerit, non dubito quin Amplit. V. jam dudum resciverit. Ex voto is, & non sine propitio numine in itu & reditu fuit, sine obstaculo, impedimento, aut infortunio. Eadem illa qua destinaveram die Amstelodamum me redeuntem vidit, & Academia audivit docentem, literasque vestras Haga accepit. Sed postquam omnia ex arbitrio & voto mihi fluxerunt, tandem nescio quo fato & qua calamitate calumniæ objicior, & in malevolorum quorundam, qui nihil nisi quod ipsi faciunt rectum putant, linguas incido. Traducor enim hic in vulgo, & ex incerto tantum non proclamor, quod nescio quæ secreta & arcana consilia in perniciem Christianæ & Reformatæ Reip. cum Iesuitis, Iesuitarumque antesignano Patre Cotone, Parisiis agitaverim. Deinde quod Molinæi colloquium dedita opera declinaverim aut subterfugerim, aut ut alii clamitant, quod meum declinaverit Molinæus, quia mihi rem esse, & familiaritatem intercedere videbat cum hostibus Patriæ nostræ, & Religionis Reformatæ professis inimicis. Hisce calumniis & mendaciis tantum non mactor & lapidor quotidie. Nec desunt credulæ aures, & pronæ ad quidlibet credendum mentes, quæ non tantum hæc & similia facile admittunt, sed & avide imbibunt. Eo usque excreverunt mortalium quorundam odia, ut nullam calumniam tam tetram, tam absimilem à vero esse judicent, quam non ex facili Remonstrantibus aut ipsi impingant, aut impingi ab aliis patiantur. Fieri id fere & plerumque tum solet cum animorum divortia semel ex causa religionis nata sunt, imprimis in proletaria turba & vulgi fœce, quæ instar bruti gregis à pastore suo tota pendet, sequiturque antecedentis vestigia, nec it qua eundum est, sed qua itur. Ego etsi interim conscientia coram Deo meo fruor recta, neque facile vanis istis & fictis rumoribus commoveor, doleo tamen Christianorum res eo rediisse, & in tantum prolabi, ut quod volunt suspicari non dubitent, & quam semel conceperunt suspicionem mordicus retineant, ut nullo ferme ariete concuti, nedum eximi aut erui possit. Vtinam vero hæc lues fabros tantum & sutores teneret: ulterius serpit, & insinuat sese in animos eorum etiam ex quorum ore & nutu magna sæpe hominum multitudo dependet: Horum enim exemplo sæpius quam privato & proprio judicio suo plerique peccant. Accedit insuper, quod videam hujuscemodi calumniis non meum tantum hominis miselli, sed eorum etiam capita peti, quorum auspiciis & consiliis hactenus Belgarum res salvæ & incolumes steterunt, quibusque hanc libertatem nostram, qua in Rep. & Ecclesia fruimur, jure meritoque post Deum acceptam ferre debemus. Horum sacris capitibus dum profanas istas linguas non parcere video, mirumne

mirumne mihi videri debet, si & ego, non eodem cum illis die nominandus, calumniæ objiciar, & opprobrium ac dicterium fiam malorum hominum? Sufficere mihi interea debet si facta mea æstiment & probent non plurimi, sed optimi. Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi fere esse solet turba, inquit Seneca. Colloquium cum Molinæo quod attinet, quod ab eo non abhorruerim testari posset abunde Amp. V. si necessitas postularet: sed tanti mihi non erit res ista, ut propterea facile Heroum nomina sollicitare velim. Novit hoc plus quam satis A. V. minister, D. Iason Bylandius, aliique complures imo novit hoc optime ipsissimus Molinæus, qui non semel se quæsitum esse domi suæ à me ignorare non potest.

Cæterum de rebus Ecclesiæ si quid scire desideras, Vir Amplissime, eæ ita se habent. Nuperrime circa tempus comitiorum Hagiensium frequentes admodum & magno numero ex diversis provinciis & locis ministri Amstelodamum convenerant, consilia inter se agitaturi de idoneo & apto remedio, quo laboranti & ingemiscenti Ecclesiæ in Belgio succurrerent. Longo tempore de secessione facienda & schismate instituendo deliberatum est, prementibus & urgentibus consilium hoc duodecim primipilis & ante-signanis, uti dicitur. Sed convenire non poterant calculi, & suffragia plurimorum qui in hanc sententiam pedibus descendere aut omnino nolebant, aut tam præcipites ruere non audebant. Dubitatio enim non temere nascebatur de fundamento & causa propria secessionis, anne videlicet propter quinque articulos Remonstrantium, an propter alias occultas, quas ab iis foveri dicebant hæreses, justasque hæresium hinc inde se prodentium suspiciones secessio facienda esset: utramque periculo non carere. Illam; quod directe contraveniret Ill. DD. Ordinum decreto de mutua tolerantia: Hanc, quod non pertineret aut spectaret totum Remonstrantium ordinem, sed certas tantum personas, à quibus Remonstrantium res & fortunæ non penderent: æquum proinde ac consultum fore, ut maturiora exspectarentur tempora, quæ justiorem ostenderent secessionis causam, & alia prius tentanda esse, quam ad extremum hoc remedium & cauterium deveniretur. Ituri itaque tandem unanimes in hanc sententiam videbantur, ut pro Synodo more solito habenda Ill. DD. Ordines rogatum irent, peterentque supplices concedi sibi conventum, in quo quod ex re & usu Ecclesiæ esset dispicere liceret, sin minus, habituros se conscientiæ, muneris, & vocationis suæ rationem, curaturosque quantum in se est, ne Ecclesia plus detrimenti capiat, malumque infœliciter natum cum majori pernicie non gliscat & propagetur. In hanc, inquam, sententiam ituri omnes videbantur, sed nescio qua ex causa factum sit ut huic consilio & decreto locus non sit datus: discessum enim est, uti intelligo, re infecta, animisque non omnino concordibus. Quid futurum sit imposterum dies docebit. Amstelodamenses ministri nihil intentatum relicturi videntur ut secessionem hanc, si possint, diversis Ecclesiis persuadeant. In hunc finem librum quendam veluti prodromum in lucem ediderunt, in quo disertis verbis

is adſerunt, moderationi & tolerantiæ locum eſſe non poſſe, argu-
nentiſque multis theſin hanc non tantum ſtabiliunt & confirmant,
ed etiam omnia ea quæ in contrarium adferri ſolent oppugnare &
onvellere omni machina & labore ſtudent. Vtinam Deus hanc iis,
i forte eveniat, lanienam non imputet! Facile & levi brachio infli-
itur vulnus, ſed inflictum haud æque facile curatur: momento uno
it cinis, diu ſylva. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Ha-
es breviter, generoſe Domine, quis ſit Eccleſiarum noſtrarum ſta-
us, in quo diſcrimine verſetur, niſi Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, quod ajunt, pro- Deus ex improviſo.
piciat, iique qui ad clavum Reip. ſedent venienti tempeſtati mature
ccurrant, antequam ſupra remedium ſæviat. Et Galliæ veſtræ gra-
vem incubituram calamitatem multi hic præſagiunt, niſi ſequeſtri
nterveniant, qui partes inter ſe concilient. Ad inteſtinum bellum
omnia ſpectare: Principes in eo totos eſſe, ut exterorum auxilia im-
plorent: in Anglia ducem Longueville apud Regem jam eſſe, & pro-
pediem Condæum Hagæ Comitis adfuturum Ordd. licet non ad-
modum lubentibus; Principem vero Auriacum ad dirimendas par-
tes, ſi fieri poſſit, in Gallias profecturum eſſe: componendis etiam
diſſidentium animis omnem operam navare Dominam de Soiſſon,
fœminam uti fertur ſupra ſexum judicio pollentem, & rebus magnis
gerendis natam. An hiſce rumoribus fides adhiberi poſſit, nonnihil
dubito. Ego Deum Opt. Max. in cujus manu ſunt fata regnorum
& Rerump. ſupplex rogo, ut hanc diſſenſionem Galliæ & Reip. no-
ſtræ ſalutarem eſſe velit, ex eaque firmam ac ſtabilem utrique pacem
ac concordiam educere dignetur pro ſapientia ſua, qua ex tenebris
lucem novit eruere. Eundem etiam oro, ut Generoſitatem V.
cum univerſa familia in mediis hiſce motibus Reip. nobiſque diu in-
columem conſervet, omnibuſque iis quæ augendæ & promovendæ
Chriſti gloriæ Batavorumque libertati conducere poſſunt, cumulate
inſtruat. Quod ex animo precor & precari non deſinam. Ipſis ka-
lendis Octob. 1615. Leydæ.

D. JASONI BYLANDIO, SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Dilecte in Chriſto Frater, Pariſios.

Pro humanitate tua & benevolentia mihi cum Pariſiis Eccleſiaſtica.
eſſem exhibita, non poſſum committere quin tibi gratias in
principio habeam: faxo aliquando, ſi Deus velit, ut iſtius beneficii
in me collati te non pœniteat; impræſentiarum quod reponam red-
hoſtimenti loco nihil ſuppetit. Tu qua es æquitate affectum meum
& animum gratum boni conſules, eumque tantiſper obligatum tibi
accipies, quoaduſque reipſa officio aliquo acceptum beneficium
compenſandi occaſio dabitur & opportunitas. Vt autem ea de re
initium faciam, quam tibi maxime curæ ac cordi eſſe cum à te diſ-
cederem videbam, ſimulatque huc ad fratres fœlicibus auſpiciis re-
verſus

verſus eſſem, communicavi cum iis fideliter negotium tuum. *. *. Hic omnia fervent Theologorum aut miniſtrorum quorundam fa ctioſis conſiliis & conatibus. De ſeceſſione & ſchiſmate faciend conſilia agitantur, multiſque locis ii qui ſeceſſionem facere auſi ſunt ſeorſimque conventus & cœtus facere non deſinunt, foventur, & in vitis obſiſtentibuſque Magiſtratibus animantur & confirmantur, im primis à miniſtris Amſtelodamenſibus, qui ſoli tragœdiæ univerſæ quæ hic in Belgio agitur, authores ſunt & promotores. Vtinam Deus hoc illis non imputet! imprimis chorago ipſorum Plancio, qu eò impudentiæ devenit, ut qua clam qua palam affirmare non dubi taverit ſecreta me & arcana conſilia agitaſſe cum Patre Ieſuitarum Cotone, in perniciem Reip. & Eccleſiæ noſtræ; cum ego eum non niſi ſemel redeuntem à Rege & currum ſuum adſcendentem, idque obiter & in tranſcurſu viderim. Neque hoc ſolum, ſed & quod col loquium cum D. Molinæo ſtudio declinaverim, neque unquam de compellando eo cogitaverim: Quam rem falſam & vanam eſſe, tu, ſi ita videbitur, teſtimonio tuo confirmare potes, & quicquid ea in re à te & me factum eſt verbulo ſignificare, etiamſi forte opus non ſit futurum. Manifeſtum enim hujuſmodi mendacium vanitate ſua propria diffluit tandem, & ſponte ſua exſtinguitur atque evaneſcit. In Academia noſtra omnia mihi ex voto fluunt, laus Deo. Vtinam fideliore glutino & coagulo jungerentur animi noſtri, meus & Collegæ mei, ſed metuo ut ſint, imo novi quod ſint, qui diſcordiam inter nos volunt; ſed fruſtra hactenus & ſine ſucceſſu, quem ſpero imposterum magis magiſque averſurus eſt propitius Deus. Quid Amſtelodami actum ſit ex literis ad Legatum facile intelliges. Dionyſius Spranckhuyſius Harlemum vocatus eſt, rebus Harlemenſium ita poſtulantibus, etſi non ſine ſpe etiam moderationis & concordiæ, quam promiſiſſe liberaliter videtur. D. Goulartius Paſtor Eccleſiæ Gallicæ, quæ Amſtelodami eſt, quod liberius ſententiam ſuam contra eos, qui homines, imo infantes, nondum natos citra conſiderationem peccati rejectos & æternum reprobatos eſſe à Deo, imo ab ipſis matrum uberibus avulſos in æternum ignem præcipitari clamitant; idque quia ita animo ipſius collibitum eſt, ex ſuggeſtu pro concione dixiſſet, idque irritatus à juvenculo quodam Paſtore collega ſuo, recens ad miniſterium promoto, à docendi munere remotus & ſuſpenſus eſt. Quid futurum ſit, dies docebit. Ex uno hoc diſce omnes. Iactent impoſterum boni iſti viri manſuetudinem ſuam, & accuſent inclementiæ, ſævitiæ, & tyrannidis Roterodamenſes, Schoonhovianos, Alcmarianos, alioſque, qui tam longo tempore, tam patienter tolerarunt eos, quos à miniſterio removerunt, urbibuſque ſuis exire juſſerunt, antequam ad remedium hoc devenirent; idque non quia dixiſſent ſententiam ſuam ſine cujuſquam offenſa aut juſta indignatione, ſed quia rebelles & refractarii fuerant, nulliſque monitis, conſiliis, precibus aut minis à propoſito ſuo revocari poterant. Sed deſinent credo poſthac damnare eos, quorum facta exemplo ſuo non probant tantum, ſed illuſtria reddunt. In Friſia alea jacta eſt, deſiderantur tantum linguæ & animi maſculi. Faxit Deus

Opt.

Opt. Max. ut seditiosis & factiosis quorundam conatibus prudenter obviam eatur, patriæque nostræ tranquillitas in discrimen non adducatur ab iis, qui postquam vastitiem fecerunt, tum demum pacem clamitant. Vale mi Frater, & Dominum tuum cum nobilissima Domina & sorore ipsius multis nominibus à me saluta, qui pro acceptis beneficiis gratiam quam referre non possum, habeo & ago; aliudque non rependo, quam votum & εὐχὴν, ut Deus Opt. Max. in mediis hisce motibus ipsis propitius benefacere dignetur, diuque & fœliciter Reip. nostræ incolumes conservet; teque spiritu suo ad opus ministerii fideliter exsequendum instruat & locupletet. Salveant etiam domestici omnes. kal. Octob. 1615. Leydæ.

Nobilissimo ac Generoso Domino

D. GEDEONI à BOETSELAER ET ASPEREN,

Libero Baroni in Langerac, Domino in Carnis, &c. Illustr. DD. Ordd. Generalium Belgii apud Gallos Legato,

SIMON EPISCOPIVS S. P.

QVod responso me dignatus sis, & affectum meum gratum optime & præter meritum interpretari libuerit, Generose Domine, gratias habeo: & quamquam non lubenter seria vestra & grandia patriæ negotia interpello, tamen grati animi significationem intermittere nec potui nec debui; maxime cum curam & sollicitudinem tuam de me & famæ meæ integritate sarta tecta servanda denuo ex ministri tuisque literis systaticis observaverim. Fecit ea res vel maxime, ut qui quæ clam, qua palam vellicare & mordere famæ meæ existimationem ex ficto & falso rumore colloquii cum Iesuitarum coryphæo non dubitabant, silere & tantum non obmutescere cœperint, & calumniæ aliquamdiu impune grassanti frænum injectum autoritate nominis tui & innocentiæ meæ fiducia. Quanquam quid fuisset quod in eo jure merito culpari potuisset, si hominem compellassem, & quis qualisve esset propius comperissem. Sed rationibus frustra agitur apud eos, qui calumniandi & obtrectandi materiam quærunt, & quicquid speciem & colorem aliquem habet arripiunt, & in libidinis suæ fomentum & nutrimentum convertunt. Galliam vestram pacatam & tranquillam rursum gratulor: eam consiliis studiisque tuis pristinæ quieti restitutam gaudeo. Scilicet ea sunt aliquando regnorum atque Rerump. fata, ut cum maxime laborare, & paroxysmis internis convelli videntur, derepente virorum prudentium intercessione atque consiliis pristinæ incolumitati suæ restituantur. Eenimvero etsi erat, & adhuc est, quod in conjugio isto Hispanico displicere merito debeat nobis, quibus fœdera

& conjunctiones illæ Hispanorum cum iis regnis quorum ope auxilioque hactenus res & fortunæ nostræ incolumes constiterunt, suspectæ sunt: tamen cum ex altera parte belli & martis alea dubia, & plerumque incommoda magna & gravia secum trahere soleat ubi animos mentesque omnium una eademque non conglutinat religio, est quod de transactis gaudeamus. Faxit Deus Opt. Max. ut ea imposterum nobis & Reip. nostræ salutaris sit; qua de re securi erimus, quamdiu vigilantia & studiis tuis res patriæ nostræ sicut hactenus ita porro prospere & fœliciter curabuntur, & Palladium illud in Galliis erit. Ecclesiæ hujus nostræ res antiquum obtinent, nisi quod animi longis dissidiis & contentionibus fracti utrimque beneficio divino coalescere paulum videantur, & spes non levis est, ut magis magisque in melius proficiant, si modo exterorum & peregrinorum scriptionibus & intestinis denuo non concitentur, & vulneris atrocitas novis motibus irritetur, cui malo tamen obviam iri facile posset autoritate publica, nisi A. R. sufflamen injiceret & bonis consiliis remoram. Academia nostra, laus Deo, viget & floret plus quam antehac, licet sint non pauci qui sua veluti mole laborantes eam pessundare conantur. De hisce pluribus Generositatem tuam interpellarem, sed is qui has ad te perfert, dignus favore & benevolentia vestra, plenius coram edisseret quæ ad hanc rem faciunt; cui quicquid gratum atque volupe fieri potuit lubentes volentesque in gratiam tuam fecimus, & memores vestrorum beneficiorum imposterum esse non desinemus. Leydæ 10 Iunii 1616.

SIMONI EPISCOPIO,

IOANNES UYTENBOGARDVS S. P. D.

Leydam.

HAud est opus, Vir Clariss. & innumeris mihi nominibus venerande, tam accurata & solicita excusatione silentii tui apud me; novi siquidem probe affectum erga me tuum, & occupationes quæ te detinent, hoc præsertim tempore, gravissimas. Interea rem acu tangis, quam dicis te non ignorare quam sit volupe & suave absentes amicos saltem in charta loquentes audire, & quasi præsentes intueri. Ista ex caussis una est quæ per Nicolaum nostrum aures vobis vellicari voluit de dandis ad me litteris. Accessit altera: solicitudo frequens, imo continua, de animo vestro & affectu erga communem causam, tantum non omnino oppressam subita hac, &, rapidi torrentis ad instar, stupendo impetu omnia secum deorsum sursum volvente, mutatione: siquidem vel fortissimum quemque, ejusmodi rerum, pluribus inexspectatæ conversiones, penitus percellere & de statu dejicere & deturbare solent. Non quod de constantia vestra vel tantillum dubitem; sed quod nihil mihi justi hac tempestate accidere possit gratius, quam vos ipsos de ea me alloquentem audire. Factum id modo à te, à Nicolao, Arnoldo, & Dwinglono, velim idem & ab aliis fieri, Borreo præsertim & Poppio

pio fidissimis Christi servis, fratribus & commilitonibus charissimis. Hoc tamen, quod consulto partim, destinatoque in principio litteras ad me non dederis, quid sibi velit, curiosule mihi inquirere liberet si liceret. Res est solliciti plena timoris amor. Quod locum meum aliquando Hagæ non obtinueris modo, sed & ornaveris, tam impense gaudeo, eoque nomine tanto majore cum affectu gratias ago, quanto majore cum tristitia audio & intimis animi visceribus doleo, novo hoc senatus mandato, viam tibi imposterum ad suggestum illud nostrum præstructam esse. Horsum siquidem illud spectat imprimis puto, ut me absente, te tacente, Taurino solo laboribus non sufficiente, in cassum aut omnes in ista Ecclesia acti mei labores, vel si utrunque suffecerit, ille tandem etiam illi ipsi, velut citra conscientiam senatus vocato, & aliunde etiam per Synodum exagitando, os occludatur, quo etiam templum majus auditoribus vacuum, quin & imbecilliorum, quales sunt ut plurimi, animos, occupent Rerum Domini, ac ita plene de nobis triumphent. Ferendum quod vitari non potest. Cœterum, ut tibi, adserenti assiduum mei desiderium, & curam ne quid mihi sinistri accidat, fidem habeo plenissimam: sic velim, qui noctes diesque me cruciat & fatigat, scrupulum seu aculeum eximas, hunc an bene & secundum Deum fecerim, quod nemine persequente fugerim, ac in exilium sponte mea, non coactus, abierim. Dicis quidem tu, Deum me eripuisse ex ore inimicorum, quos mihi pessime velle certo certius tu scire adfirmas, providentiæque Divinæ, quod me in tuto locaverit, & extra periculi aleam posuerit tribuendum putas, quin & in divini nominis laudes hac occasione erumpis: verum enimvero rationes nullas addis propter quas voluntarium hoc exilium, multorum judicio causæ & mihi admodum probrosum, imo suspicionibus pravis valde obnoxium, certæ quidem, (quod firmiter credo) sed tamen honestæ, captivitati, quin & morti, si supremum Numen ita voluerit, præferendum mihi fuisse putes. Hoc si validis argumentis & rationibus, ex S. literarum & voluntatis divinæ, nobis in ea revelatæ penu, depromptis, probari mihi poterit, næ, tum demum divinis & egregiis illis consolationibus tuis, quibus, ne molestia exilium defatigari velim, hortaris, locus erit. Causa bona quidem est, si propter illam in exilium ejectus & abactus fuissem. Conscientia quidem facit ne ulla culpa quæ vel vincula vel exilium mereatur pallescam, verum non plane & plene absolvit à crimine, quod ita abierim, nec potius vobiscum in arena perstiterim, vinciri, quin & mori pro nomine Domini Iesu paratus cum Apostolo potius quam audire κλαίοντες καὶ τὴν καρδίαν μου (hoc enim mihi accidere) συνθρύπτοντες, ac porro argumentis humanis quam divinis potius me vel invitum ac reluctantem in exilium tantum non protrudentes. Hic suppetias mihi à vobis ferri peto; valde enim hæreo & animi angor, prout ad amicum intimum & vere Christianum virum D. Curionem nostrum, perscripsi, qui, nil dubito, rogatu meo vobiscum hac de re acturus est, & declaraturus quid ego apud me tantum non constituerim, nisi conscientiæ meæ, hac videlicet in parte, aliis quam hacte- Flentes & emollientes cor meum.

nus argumentis plene satisfiat. Concludam cum Iobo, Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Valete. 1618.

SIMONI EPISCOPIO,

HVGO GROTIVS S. P. D.

De obitu Remberti Episcopii, & scripto contra Cameronem.

FRatris tui mortem, Vir Clarissime, tanquam mei fratris accepi. Satis enim intelligo quantum in eo & boni omnes perdiderint, & tu imprimis, cujus præsens calamitas non alio magis solatio sublevabatur. Sed nimirum Deo placet non uno genere adversorum patientiam nostram experiri. Ac tibi quidem quin satis sit ad hæc & alia toleranda fortitudinis, neutiquam dubito. Ego ut tuum exemplum sequi possim, quantum potero, annitar. Legi magno meo cum fructu & voluptate quæ Cameroni iterum opposuisti. Solidissima esse judico & argumenta tua, & responsa. Idem Viro Clarissimo D. Tileno videtur. Minuta quædam quæ annotavimus aut tibi aperiemus, huc si veneris, aut, si id non ferunt res tuæ, transmittemus. Tibi ut similia multa opera possis procudere & vitam & valetudinem opto fœlicem. Illud ἄστρεπτον in definitionibus Nicænsibus, de quo pridem scripseras, movere neminem debet. Tota cum Ario controversia erat de natura illa Christi quæ ante incarnationem exstitisset: eam Arius angelicam, aut ab angelica gradu differentem, ideoque mutabilem, alii divinam vere, ideoque immutabilem, statuebant. Vale vir Doctissime, & nos diligere perge. Lutetiæ kal. Maji CIϽ IϽ C XXV.

Rigidum.

HVGONI GROTIO,

SIMON EPISCOPIVS S. P. D.

Responsio ad superiorem.

V*Ir Amplissime*,

Si fratris mei mortem tanquam fratris tui accepisti, quo me animo eam accipere æquum fuit? Vix quicquam gravius aut acerbius in hoc exilio meo accidere mihi potuisse diu credidi, & jam reipsa experior. Nec enim fratris modo, sed patris, imo utriusque parentis loco mihi fuit, eratque (uti de Davide & Ionathane dicit textus) anima ejus colligata cum mea, imo me pæne supra animam suam diligebat. Sed quid faciam? Ita placuit supremo rerum nostrarum arbitro. Is Dominus erat, qui non mancipio, sed usui eum mihi dederat, idem abstulit, redditurus eum nobis quando veniet ut admirandus sit in sanctis & glorificetur in fidelibus suis. Sit nomen ejus benedictum, quod me tanti solatii usu fructu hactenus dignatus fuerit supra plures alios pro singulari gratia sua. Ille quidem multis magnis-

magniſque laboribus & malis defunctus nunc Deo ſuo vivit. Quantum in eo boni omnes perdiderint, bonorum eſt æſtimare. Id unum ſcio: nihil prius potiuſque habebat in vita ſua, poſtquam ſanioris doctrinæ guſtum acceperat, quam ut de bonis omnibus, atque imprimis innoxie afflictis, vitæque & famæ integris, bene mereretur, ſeque ipſum totum eorum uſibus impenderet. Hoc agebat, & in hoc totus erat. Profanos ferre non poterat, tanquam vibices & maculas ordinis iſtius, quem non modo doctrinæ purioris, ſed vitæ etiam ſanctioris luce ſupra cæteros eminere æquiſſimum cenſebat. Hoc teſtimonium à fratribus omnibus habet: nec parum ſolatii acceſſit mihi ex eo, quod idem illud à te, Vir Ampliſſime, poſt mortem ſuam retulerit. Det ei Dominus invenire miſericordiam apud Dominum in die illo, & ut laus ejus aliquando ſit non ex hominibus, ſed ex ipſo. Ego interim operam dabo ut patientia in me perfectum opus habeat, & divinæ voluntati morem geram, quo me cunque trahet retrahetque, ne forte inidoneum me reddam, quo minus tam bonum fratrem revideam in beato ævo iſto, quod ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως ἀπεκδέχεται, & nos jam συστενάζοντες καὶ συνωδίνοντες. Pro labore & moleſtia in perlegendo ſcripto meo immortales gratias ago: judicium adeo benignum non tam expreſſit ſcripti meritum, quam veſter in me amor: fiduciam tamen addidit, ut quæ reſtant paucula lubentius tranſmittam. Miſiſſem ea ante aliquot ſeptimanas, ſed aſſidua de morbo & morte fratris cogitatio rerum omnium aliarum curam & memoriam mihi expectoravit. Notas veſtras quæſo præcedentibus jungite, ut una opera deinde eas aut per epiſtolam reſciſcam, aut ſi res meæ ferent, coram ex vobis intelligam, & quid porro ſcripto hoc faciendum exiſtimetis cognoſcam. Epilogus reſtat; ſed in eo nihil dicitur, quod ante ſæpius dictum non eſt, & quod levi momento confutari poteſt. Vale vir Ampliſſime cum dilecta conjuge & familia tua, & Clariſſimo D. Tileno. Rothomagi, 17 Maji 1625.

Mundus hic conditus exſerto capite obſervans exſpectat. Vna ſuſpirantes & una parturientes.

WILHELMO GROTIO, HVGO GROTIVS.

DE Heynſii libro repeto nunc multa eſſe non ſpernenda, ſed horum nec pauca ſumta ex Scaligeri litteris, ex Peucero, Fuldero & Seldnero, non nominatis his qui erant, ut Philo loquitur, Ἀπατέρες τοῦ λόγου. Quo magis introſpicio, eo magis comperio omnes eos qui περὶ τελάδος volunt ſupra τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς κείμενα ſapere, pœnas dare τῆς ὑψηλοφροσύνης. Studio aliis contradicendi eo dilabuntur ut ſibi ipſi contradicant. Vel paginam ejus quem dico libri 272 conſidera. πραγματικὸν dicit eſſe id quod eſt οὐσιωδῶς id eſt quod re non mente ac ratione diſtinguitur. Mox progrediens eſſentiam in divina Trinitate ait re, proprietates autem perſonarum mente diſtingui. Atqui γέννησις illi γεννητικὴ eſt inter proprietates perſonales, quam

Patres ſive autores ſermonis. Circa Trinitatem. Supra ea, quæ in Scripturis ſunt poſita. Activum. Eſſentialiter. Generatio.

quam cum ait fateri πρακτικὴν, & πρακτικὴν interpretetur re diversum plane huic stat, inde dicit. Deinde, quis vel modice versatus in istis tricis concedat bonitatem & voluntatem Dei re distingui. Aliter plane sentit schola Græca & Latina, an recte nunc non disputo. Sed qui consensu & receptis sententiis animam captam de hoc cogitare debuit. Mihi constat Patres in explicatione harum rerum plurimum dissensisse, etiam si vocum quarundam sono inter se conveniant: qui semper reperti sunt bono affectu, successu non semper optimo. In illis quæ citat excerptis valde dubito an non exscriptor πρακτικὴν posuerit, cum ponere deberet προαρχικὴν, qua voce video Græcos sæpe uti. 22 Augusti 1627.

Activam. Activam. Anteprincipialem.

WILHELMO GROTIO, HVGO GROTIVS.

MOnueram te aliquando de loco Heinsianorum ad Nonnum pag. 272. ubi ait in Deo id quod commune est, essentiam, nimirum, bonitatem & voluntatem re non ratione, modos existentiæ animo ac cogitatione distingui. Inspexi postea Damascenum, quem autorem citat. Is longe aliud dicit τὸ κοινὸν & τὸ ἐν πράγματι θεωρεῖσθαι, quia actiones nihil nisi unum monstrant, unam æternitatem, unam sapientiam, unam bonitatem. At τῶν ὑποστάσεων τὴν διαφορὰν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖσθαι, quia nulli sint diversitatis effectus nobis conspicui. XI Feb. 1628.

HVGONI GROTIO, DANIEL TILENVS S. P. D.

CEssatorem fortasse jampridem me vocas, Vir præstantissime, post me miserum vocares, si verum velles mihi dicere nomen. Tres & eo amplius menses ab arthritide excruciatus de sumendo contusas distortasque in manus calamo ne per somnum quidem cogitare licuit. Saltem uxori tuæ ἐξ αὐτοψίας hoc meo rogatu tibi testanti credes opinor. Sed & altiores tegit illa, quam mihi tecum esse voluisti, amicitia, quam ut aliquot mensium ἀπροσηγορία, aut ulla omnino humanarum rerum ac περιστάσεων περιπέτεια solvi metuat. Amyclis non amicis exitiale est silentium. Vtinam vero paulo jucundius esset, quod de tuis rebus auribus meis insonuit, acroama: utinam liquescerent tandem plumbeæ illæ, quas adversarii tui gestant, iræ, nullum profecto edulcandis, aut saltem diluendis miseriis meis aptius præsentiusque concinnari posset νηπενθὲς, tantisper dum senectute & acerbissimis articulorum doloribus pene confectus per εὐθανασίαν ad ἀθανασίαν velis remisque contendo. Pro tua piorumque fratrum incolumitate ac quiete non desino precibus meis fatigare illum, qui dicto citius tumida æquora placat collectasque fugat nubes,

Quæ ipsa vidit. Neglecto salutandi officio. Status conversione.

Bonam mortem. Immortalitatem.

bes, ſolemque reducit. Ac plane confido fore ut quo major eſt τῶν θεομάχων furor, tanto illuſtrior ſit veritatis, eundem compeſcentis victoria. Solenne eſt veritati etiam ἐν τῷ ἡττᾶσθαι νικᾶν. Inclareſcit illa non ſolum teſtium ſuorum præconiis, ſed etiam hoſtium ſuorum portentoſis mendaciis. Vale vir ſumme & mihi perpetuò colende. Salutem dico doctiſſimis viris quorum conſuetudine frueris. à D. Uytenbogardo pridem expecto reſponſum ad poſtremas meas, utinam valeat memor noſtri. Pariſiis 2 Aprilis 1632.

Cum Deo pugnantium.

Excerpta ex literis Gallicis

D. PREVOSTII,

Eccleſiaſtis Genevenſis,

datis 18 Maji anni 1632.

QVindecim ab hinc diebus, quidam nomine Nicolaus Antonius, natione Lotharingus, Muſſi-ponti in Ieſuitarum collegio educatus, ſed Metis Domini Ferrii opera ad veram Religionem revocatus, laqueo hac in urbe ſuffocatus & flammis ultricibus traditus eſt. Pluribus abhinc annis humanioribus literis probe inſtructus vitam hic, ubi ſedes fixerat, Philoſophiam privatim docendo, ſuſtentavit, dein aliquot poſt peregrinationes in exteras regiones, ad eandem vitæ ſuſtentandæ rationem eademque ſtudia rediens, animum ad Theologiam ſedulo & cum laude applicuit; & niſi primæ educationis ſuſpicione aſperſus fuiſſet, publicum Philoſophiam profitendi munus pro meritis obtinuiſſet; cum enim Profeſſor in hac facultate eſſet eligendus, cæteros publice diſſerendo longe ſuperavit: tandem à Domino Deodato inter domeſticos receptus ut pædagogum, & ex ædibus ejus à Barone Divonnenſi precibus extractus cum fuiſſet, ut ibidem loci Paſtorem ageret, primo auditores in admirationem traduxit, tandem vero palam factum eſt, ſide & occulta profeſſione verum eſſe Iudæum. Moroſus admodum natura erat, ſed à Barone Divonnenſi detectus & accuſatus cum fuiſſet, mente paulatim moveri cœpit; nocturnis tenebris crepidis indutus tranſverſo luto huc cum veniſſet, aliaque non bene compotis animi indicia præbuiſſet, ptochodochio primum incluſus, conſtrictus, cuſtoditus, & purgantia pharmaca ſumere coactus eſt, nec ipſi toto illo tempore eum officioſe conveniendo unquam defuimus. Cum furor intendebatur, blaſphemis in perſonam Filii Dei ſermonibus utebatur, at lucida cum redibant intervalla illis abſtinebat, ſed veritatem interim illius pernegabat; cumque in ipſum patientia multa conſultum fuiſſet, in carcerem tandem deductus eſt, ubi eoſdem furoris paroxyſmos cum pateretur, eadem tamdiu adhibita fuere remedia, donec ex delirio ſe recepiſſe viſus fuit. Mortis ſe reum, juxta leges noſtras, ſemper judicavit, ſed ut apertius ani-

animi ſui ſenſa exponeret theſes duodecim in chartam conjecit, & ad calcem commentarium & rationes partim ex Philoſophia, partim ex Veteris Teſtamenti textibus, ſed Iudaico more corruptis deprompta adjecit; ſibi ablatas theſes antequam integrum commentarium abſolviſſet, ægre tulit, & cum ei redditæ fuiſſent in inſtituto opere perrexit, idque abſolvit. Acciti tandem & ſuper toto hoc negotio auditi à Senatu cum fuiſſemus. Magiſtratus ſententiam poſtmodum capitalem in eum tulit. Martyrem ſe ipſum miſer hic arbitrabatur, & martyrium neutiquam refugere velle palam dictitabat. Poſitiones ejus erant:

1. Vnicam eſſe eſſentiam & perſonam divinam.

2. Veritatem perſonæ filii nullam eſſe.

3. Nec incarnationis ejus.

4. Nec etiam perſonæ & proceſſionis ſpiritus Sancti.

5. Nullam eſſe Prædeſtinationem & Reprobationem.

6. Obſervationem legis neutiquam impoſſibilem, ſed neceſſariam eſſe ad ſalutem.

7. Legem, imo ceremonialem, eſſe æternam, ideoque ſacrificia typica offerenda eſſe, quibus offerentis peccata in oblatam victimam transferuntur.

8. Diſcrimen ciborum eſſe æternum.

9. Circumciſionem itidem eſſe æternam.

10. Meſſiam, purum hominem, ex ſemine Davidis, brevi venturum, Hieroſolyma in integrum reſtituturum, & ſacrificia ibidem redintegraturum.

11. Eum univerſum terrarum orbem ſub Iudæorum jugum redacturum ac miſſurum.

12. Novum Teſtamentum, Veteri & ſibi ipſi contrarium eſſe.

Ad ultimum uſque ſpiritum magnum Iſraëlis Deum, magnum Abrahami, Iſaaci & Iacobi Deum imploravit, terræ oſcula figendo, eumque qui hoc cœlum, hunc ſolem, hunc univerſum, &c. fecit invocando. Antequam è carcere educeretur chirographum ipſi ſuum fuit oblatum, an pro ſuo agnoſceret, quod ſine cunctatione avide ſubſcripſit cum quidam eum impedire conarentur, theſibus primum, deinde commentariis manum appingendo. Familiaritas quam cum Metenſibus Iudæis coluerat, & quam eorum opera cum Venetis contraxerat, item ſtudium Hebrææ linguæ, quam ipſis docentibus penitius addiſcere voluerat, nec non Philoſophia, mentem ejus parum firmam & flexibilem loco ſuo dejecere & deturbavere.

D. PETRO CVPO,

verbi divini Miniſtro S. P.

R*Everende & doctiſſime vir, frater in Chriſto mihi plurimum colende,*

Gaudeo tibi redditas fuiſſe meas literas, & ſcriptum iis adjunctum non omnino diſplicuiſſe. Cætera quæ ad illud pertinen-

tinentia ſcire expetis, alias ſi Dominus permiſerit, coram, aut commoda aliqua occaſione oblata, aperiam. Eſt præterea aliquid quod tibi ſcitu non injucundum fore puto, ſi nondum ad aures veſtras pervenerit. Fervent nunc in Gallia, Lutetiæ præcipue inter Ieſuitas & Sorbonicos de Prædeſtinatione diſputationes, illis liberi arbitrii, his vero fatalis neceſſitatis partes tuentibus. Ita ut verendum ſit ne propediem univerſa Gallia hanc ob cauſam in partes abeat. Magnos enim utrimque patronos & regii ſanguinis Principes habent. Sorbonicorum quædam legi in quibus non minus crude Calvino loqui videntur. Pelagianiſmum perpetuo adverſariis & tanquam ingens aliquod crimen objiciunt, quod Scientiam Dei mediam in Theologiam invexerint. Sed ab alia parte Ieſuitæ bonam ſuam cauſam fœdis dogmatibus, & pietati directe repugnantibus deturpant; qualia ſunt: 1. An licitum ſit viro honorato occidere invaſorem, qui fuſtem vel alapam nititur ei impingere, ut ignominiam inferat notabilem, ſi aliter hæc ignominia vitari non poteſt. Reſpondeo affirmative. Ita Lopes, Gomes, Clarus & alii: quia hæc ignominia, quæ fuſte vel alapa infertur, cenſetur majus damnum, quam damnum multarum pecuniarum. Ergo ſi tu potes occidere invaſorem, ne damnum hoc accipias, poteris etiam aliud, ne ignominiam cogaris ſuſtinere. 2. An ſi nomini meo falſis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec ulla ratione poſſim hoc damnum famæ avertere, niſi te occulte interficiam, id licite poſſim? Affirmat Bannes, addens idem dicendum, etiamſi crimen ſit verum, dummodo occultum ſit, ita ut ſecundum juſtitiam legalem non poſſit pandere. Ratio ejus eſt, quia ſi baculo vel alapa impacta velis honorem vel famam meam violare, poſſum armis prohibere. Ergo etiam ſi id coneris lingua, nec aliter id poſſim evadere, niſi te occidam, parum id videtur referre, cum æque lingua atque alio inſtrumento mihi nociturus es. Deinde, jus defenſionis ſe extendit ad omne id quod neceſſarium eſt, ut ſe quis ab omni injuria ſervet immunem. Monendus tamen prius eſſet detractor, ut deſiſteret, & ſi nollet, ratione ſcandali non eſſet aperte occidendus, ſed clam. 3 An licitum ſit mulieri procurare abortum. Reſpondeo 1. Si fœtus non ſit animatus & periculum eſſet ne ipſa moreretur, poteſt procurare abortum tum directe tum indirecte. Directe quidem ſumendo potiones quæ in fœtum agant eum dilacerando & evacuando; indirecte vero curando ſibi aperiri venam, & ſumendo pharmaca purgativa, quæ directe eam ſanent & indirecte fœtui noceant. 2 Si fœtus ſit jam animatus & futurum ſit ut ipſa cum prole moriatur, ante partum poteſt medicamenta ſumere, quæ indirecte fœtui noceant, directe autem eam ſanent. 3 Si honeſta puella invita ab adoleſcente adultero corrupta fuiſſet, ante animationem fœtus poſſet illum excutere, ut multi volunt, ne honorem ſuum inde amittat, qui illi multo pretioſior eſt ipſa vita. 4 An liceat mulieri conjugatæ, quæ in partu ſemper verſatur in ſummo periculo mortis, ſumere pharmacum ſterilitatis, ut effugiat ejuſmodi periculum. Reſpondeo ita: quia ſic cum juſta cauſa ſuæ ſaluti conſulit corporali.

Et vero satius est ut hoc faciat, quam ut marito debitum conjuga recuset, cum periculo spiritualis ejus salutis. Hæc sunt ad verbu excerpta ex dictatis Patris Herean Theologiæ moralis in Collegi Claromontano Lutetiæ Professoris: ex quibus quantum carnis cu piditatibus habenas laxent videre est. Eaque de causa publice a Vniversitate Parisiensi apud Parlamentum, corruptæ religionis sur accusati. Sed causa adhuc in judicio pendet. Hæc te Vir Reveren de, non nescire volui. Vale, & me ut facis amare perge, Dominosqu tuos collegas meo nomine saluta. Amstelodami 8 Decemb. 1644.

Tuæ Reverentiæ addictissimus

S. de Covrcelles.

IOANNI PESSERO
ARNOLDVS POELENBVRG S.P.D.

Roterodamum.

De Regis Caroli II. restitutione, ejusque clementia & moderatione.

QVantam hæc inexspectata, summopere tamen exoptata, Pessere eruditissime, status Anglicani mutatio lætitiam animo tuo attulerit, mihi, prout te in Regem omnemque regiam stirpem semper affectum novi, haud est difficile conjecturâ assequi. Nos quidem Deo Regum regnorumque supremo præsidi ea propensione gratias agimus, ut majores expromere mens nostra non possit. Scripsit jam olim inter Romanos disertissimus orator, afflictam Regum fortunam facile aliorum animos allicere ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno. Proceres nostri, quanquam Reges non sunt, & nos Remonstrantes, procerum Hollandiæ subditi, quanquam in regno non vivimus, tamen ea semper apprecatione omnium bonorum, ac, si dicere liceat, eo misericordiæ affectu afflictam Majestatem prosecuti sumus, ut nesciam, an ulli vel ex fidelissimis ejus subditis amoris & observantiæ magnitudine concedamus. Dedit vero Rex, quod pro certo nobis renuntiatum est, præclara initia suscepti principatus, unde efflorescit egregia fama sapientiæ atque clementiæ. Nam cum Parlamenti nomine Deputati nonnulli regium regimen simulque postulata quædam ad ipsum deferrent, responsum dedit non minus propter prudentiam quam moderationem animi laudandum, se omnibus subditis anteactorum delictorum veniam liberaliter indulgere, neque velle cuiquam propter ea, quæ vel in Patrem suum venerandæ memoriæ, vel in se admiserant, pœnam irrogari, demptis tantum iis, quos, ut majorum scelerum reos, summa Parlamenti curia nominatim exciperet.

Neque hoc tantum promisit Rex, sed etiam promissum exsolvit. Exsolvit vero id multo largius quam promiserat. Nuncius enim affertur, quod non pauci eorum, qui parricidio Regio addicti fuerunt, gratiam à Rege consecuti sint, adeo quidem ut nonnulli, qui semper habiti

nabiti fuerunt inter turbonum primipilos, in ſpem veniant veniæ impetrandæ. Obſtupui. Laudatur Rex Amazia II Reg. XIV. 6. quod filios eorum, qui parricidio regio manus ſuas imbuerant, inviolatos eſſe juxta legem voluerit interemptis tantum ipſis parricidis. At Carolus II. gratiæ ſuæ benignitatem in ipſos etiam parricidas profudit, quod plane inauditum. Phocion, cum Princeps Athenienſem rempub. diu gubernaſſet, poſtea prævalente adverſa factione damnatus immerito, rogatuſque, quid filio ſuo poſtremum renunciari cuperet; nihil aliud reſpondit, niſi ut injuriarum paternarum memoriam deponat, neque eas cuiquam rependat. At hic Rex (quod magis mirandum, quia Rex eſt) ductus miſericordiæ affectu, & ut omnia Chriſtiani hominis officia expleat, immo ut magis arduum præſtet aliquid, quam quod improbi ſperare, boni exſpectare audebant, hoſtibus ſuis, immo plus quam hoſtibus, Patris optimi ac dilectiſſimi ſimulque Regis ſui percuſſoribus, vitam, quam iſtis verbo eripere poterat nemine aut refragante aut vituperante, immo multis id factum ut juſtum ac pium quodammodo approbantibus, clementer per inuſitatam prorſus gratiam concedit. Fortaſſe hæc nimia quibuſdam indulgentia videbitur, quæ licentiam gignere & improbis hominibus alere audaciam poſſit. Ego vero videor mihi videre, quid Rex potiſſimum in hac inaudita moderatione animi exercenda ſpectaverit. Primum, ſi ea quæ afferuntur vera ſunt, hoc pacto Rex declaravit inſignem animi pietatem, qua Regis Patris ſui pia monita in ſupremis data proſequitur. Nam, ut perſcriptum ab illo Rege mirabiliter cernimus in illa cygnea cantione, in tractatu vere regio, in Εἰκόνι βασιλικῇ, ubi Rex ille ſe alterum nobis Salomonem exhibet, hoc eſt Eccleſiaſtem Regium, cum plena ſapientiæ ac pietatis dictata liberis ſubditiſque præſcribit, neque præſcribit tantum, ſed etiam exemplo ſuo graviſſimo efficacius iis quam ſtylo celſiſſimo concionatur. Ego ſane mentem meam intime permoveri perſentiſco, cum
„ illa lego verba, Nihil mihi jam aliud ſupereſt, niſi poſſe condonare
„ etiam iis qui me omnibus ſpoliarunt, atque hic Dei gratiam agno-
„ ſco, quod ſim animo in hoc paratiſſimo, nec me minus conſola-
„ tur hæc gratia quam quæ unquam Deus dedit jucundiſſima, cum
„ ſit Divini Amoris in me certius indicium, quam ulla in rebus ſe-
„ cundis felicitas. Et paulo poſt; Te vero ut ſors tua *ſublimior* non
„ permittit, in ſingulare certamen *deſcendere*, ita multum infra celſæ
„ mentis indolem ducas de vindicta cogitare, vel in plures iram
effundere. Deinde ſi hic Rex iis parceret tantum, quos aſſequendi puniendique facultas non datur, aut quos Parlamentum cenſuit non ab omni ſpe veniæ removendos; jam ipſum non animus adeo ad ignoſcendum propenſus, quam neceſſitas quædam, aut alia quævis cauſa, ad hanc clementiam impuliſſe quibuſdam auſteris hominibus videri poterat. Nunc vero, ſi illorum nonnullis gratiam indulgeat, quos omnes omni gratia prorſus indignos affirmant, quos tenet cuſtodia comprehenſos, ne improbus quidem quiſquam dubitabit, quin hæc omnia benefacta indoli bonitatis atque miſericordiæ in totum accepta debeantur. Succurrunt in eadem ad Principem tunc Walliæ
epiſtolâ

„ epiſtolâ Regis Patris eximia monita. Cum enim Rex optim
„ dixiſſet, ultro detuli impunitatem & amneſtiam tam amplam &
ſubjungit hæc verba, Chriſto ac Chriſtiano Principe digna, Quer
„ à Te etiam obſervari morem cupio, quoties hæc vel *petunt* hom
„ nes vel ſunt parati *accipere*, ut eo modo largiaris, quo non mer
„ *neceſſitate* aut politicis rationibus expreſſa, ſed à Chriſtiana *charita*
„ voluntario profecta videantur. Accedit quod nulla res ſit effica
cior ad duros animos, ad voluntates hominum devinciendas, quan
illa clementia regalis, ſiquando hominem, qui jam illico morten
exſpectat, vita donat: quod factum non aliter interpretandum eſt
ac ſi mortuum in vitam reduceret; qui ſupremus eſt apex non tantum humanæ, ſed etiam divinæ benignitatis. Neque alia ratio melior eſt omnia conjurationum molimina, priuſquam concepta ac nata ſunt, in herba ut ajunt penitus exſtirpandi, quam ſi inſperato & maximo beneficio affecti homines improbi intelligant, ſe tantam, quantam debent, gratiam ne mente quidem ſatis poſſe concipere, nedum ut ei aut opere aut manu ſua pro merito ulla ex parte reſpondeant. Quod illuſtri exemplo comprobavit Auguſtus Cæſar, qui cum ex ſuppreſſis veteribus novas indies conjurationes ſuccreſcere videret, tandem ſuadente Livia uxore Cinnam perduellione convictum acceſit; ſua beneficia, illius ingratum pectus exprobrant; ad extremum, cum cerneret pudore ac dolore fractum, ſubjicit ſe nolle tamen vindictam ſumere, immo ſe gratiam concedere delicto, ea lege ne in poſterum delinqueret. Nec diu poſt conſulatu ſponte delato, quia petere pudebat, eum ad ſummum honoris gradum extulit. Hac ille clementia ſic hominum animos in ſui amorem accendit, ut non modo Cinnanam illam, ſed etiam omnes alias conjurationes exſtinxerit. Quod ipſum crediderim hunc ſpectaſſe Regem, ut ſubditorum ſuorum animos, ſi qui Regium nomen reformidant, benignitate ac miſericordia ſibi adjungeret. Illud inſuper audivi pro certo, dixiſſe Regem Illuſtr. Ordinibus, ſe non id adeo Deo gratias agere, quod regnum patrium & avitum adeptus eſſet, ſed quod res tanta confecta ſit ſine cæde ac ſanguine profuſo. Quid mirum igitur, ſi Rex ad ſummi Regis exemplum, à quo regnum magnum accepit, majus exſpectat, hæc auſpicatiſſimi regni primordia, hæc univerſi populi conjuncta gaudia, multorum hominum cruore fuſo, quamvis nocentiſſimorum, turbari aut maculari non velit? Quicquid ſit, dubitare nemo poteſt, quin Carolus Secundus omnium bonorum conſenſu ſit Carolus clemens appellandus. Quod ipſi nomen tamen jure tribuendum foret, licet omnes iſtos maleferiatos juſta nece mulctaret, quia præter hos ad miſericordiæ laudem obtinendam ſatis multos ſervavit.

Præterea religionis negotium ſapienti adhibito moderamine tractavit, cum dixit atque edixit, ſe tenellis animabus, quæ à vero tramite aberraſſent, nolle vim ullam inferri, ſed iis omnia tranquilla ſervari, ſi modo ipſæ tranquillitatem regni non turbarent. Quæ Regis clementia quam late pateat, dicitur nuperrime re ipſa comprobaviſſe, cum iſti hominum generi, quod præter alios omnes veritati

divinæ

ivinæ ſummoque regimini videtur infeſtum (vulgo *Quaeckers* ap-
ellant) omnia tuta & pacata promiſit, ſiquidem ipſi pacem pu-
licam,quantum in ſe eſſet,inviolatam cuſtodirent.Quid alii ab æqui-
ate Regia non ſperent merito, ſi tam alienis ab humanitate, tam re-
notis à veritate hominibus libertatem non deneget? Quod non no-
tri cauſa adeo lætor, quaſi ſperans fore, ut noſtri iſtic defenſione pu-
lica protegantur, cum conſtet diverſas de Prædeſtinatione ſen-
entias iſtic palam in ipſis etiam Eccleſiarum miniſtris animis æquiſ-
imis utrimque tolerari, ſed quia neminem conſcientiæ cauſa vel
pprimere vel opprimi omneſque æqua frui libertate cupio, &
uia gratulandum cenſeo orbi Chriſtiano, imprimis Reformato,
uod talis nunc inter noſtros vivat Rex, qui non minus multipli-
is ſceptri fulget inſignibus quam ornamentis eximiis maximarum
irtutum, patientiæ, clementiæ, moderationis. Enimvero hæc
nica ratio eſt regno pacem & ſtabilitatem conciliandi; quod jam-
ludum Illuſtriſſ. Ordines felici multorum annorum experimento
comprobatum dederunt. Hæc unica via eſt, regni cœleſtis, cui
Chriſtus in cœlo præſidet, pomœria longe lateque propagandi;
quandoquidem non vi, ſed ratione; non enſe ferroque aut igni,
ed gladio ſpiritus, ſed ſpiritu manſuetudinis & charitate Chriſtia-
na homines ad religionis fideique veræ obſequium ducuntur. Spe-
ramus verò, hunc Regem, quem ad tam ſublime ac glorioſum
opus ſuſcipiendum ac peragendum Deus per tot calcatas afflictio-
nes videtur peculiari quadam ratione conſecraſſe, omni virium
conamine allaboraturum, ut,ſimulac Deo duce, cui ſoli ſe regnum
recuperatum debere profeſſus eſt, firma ac diuturna pace in regno
fruetur, Eccleſiis Reformatis omnibus, quæ à Pontifice Romano
ſegregatos cœtus colunt, concordiam ſedulo commendet & au-
toritate ſua Regia procuret. Vtinam Deus noſter, Deus pacis, qui
Regem hunc tot beneficiis ampliſſimis cumulatum reddidit, ipſi
hunc animum deſuper inſpiret, ut ad hanc piam & laudabilem cu-
ram omnes cogitationes convertat! Non poterit ille Deo gratio-
rem gratiam rependere aut munus Chriſto magis acceptum offer-
re, quam ſi tot populos ex illa diuturna diſtractione ad unius cor-
poris myſtici communionem revocatos convinciat atque convin-
cat. Non, ſi regna regnis adjungat hoſtibus ubique profligatis,
tantum veræ, Deoque gratæ, hominibuſque ſalutaris gloriæ con-
ſequetur, quàm ſi diſſidia nimium diu inveterata confringat, animos
à ſe mutuo male divulſos felici auſpicio conjungat, & regnum
Chriſto pacis duci tradat pacificum. Adjuvabunt, ut ſpero, ſpectati
eruditione ac pietate Præſules ampliſſimi Eccleſiarum, qui &
antea, cum fruerentur ſtatu quieto, concordiæ dediti fuerunt, &
nunc malis exercitati eodem aſpirabunt ardentius. Ardore enim
opus eſt maximo & violentia quadam tum ad expugnandum ac diſ-
ſipandum regnum iſtud diſcordiæ, quod nimium late dominatur
& profundas egit jamdudum radices; tum ad erigendum confir-
mandumque concordiæ domicilium, quod Satanas indeſinenter vi
& aſtu diſturbat. Aſpirabit tam benignis cœptis (quæ utinam ince-
pta eſſent!)

pta essent!) benignus Deus, quam ut idonea tanto molimini p… ficiendo dona conferre viris talia conantibus velit, flagrantibus … animo votis obsecramus. Audivi quondam Illustrem virum, q… fuit non minus Remonstrantium causæ quàm pacis Ecclesiasticæ d… fensor acerrimus, hujusmodi agitasse consilia cum Rege Brita… niarum celsissimo Carolo I. & cum rever. Archiepiscopo Cantu… riensi Guilielmo Laud; neque ipsum desperasse, quin, nisi illa m… serabilis intervenisset calamitas, aliquid boni fuisset expectandu… Vir apud Scotos non incelebris Ioh. Duræus hoc idem postea op… aggressus est, sed partim ille pacis autor judicio quorundam pr… stantium virorum haud satis æquus fuit, partim vehementius obl… ctabantur Theologi Lutherani, imprimis Argentinenses & Suedi… qui suam sententiam à Synodo Dordracena in Belgio explosa… damnatamque querebantur. Quæ quidem perjusta fuit accusatio… quia haud dubie peccarunt Dordraceni Patres, qui flagranti co… tentionum æstu impulsi id ausi sunt, quod à Christianismi primo… diis nulla Synodus est ausa: sed tamen excusatio non satis just… fuit Lutheranorum, cur pacem oblatam non admitterent, siquide… id, quod male constitutum erat, potuit aboleri, præsertim quia om… nes Reformati pari consensu credunt Synodos esse non modo er… roris periculo, sed haud raro ipsis etiam erroribus obnoxias. Si ta… men hoc nimis magnum postulatum videbitur, potuit saltem toll… illa Synodi canonibus subscribendi necessitas, quod sane jugum es… iniquissimum & acerbissimum, cum hæc tam sublimis autoritas soli Scripturæ conveniat, quæ sola divina est & extra omnem erroris ac vitii aleam constituta. Scio quid vulgo obtendant, qui Synodorum canones conscriptos aut Catechismos ad tam sublimem honoris gradum evectos cupiunt: quia alioqui perpetua vigeret dissensio, neque unquam immota maneret consensio, quia alioqui nova sine fine ac modo dogmata suppullularent, quia nisi hoc adhibito medio spiritus erronei neque detegi neque convinci possunt. Mira hæc oratio & incongrua prorsus & adversa Scripturis, quoniam & ipsi credunt sacras literas omnia ad salutem necessaria sufficienter complecti, & Paulus ad Timotheum scribens Scripturam tradit utilem esse ad doctrinam & redargutionem, & quidem ita, ut homo Dei sit perfecte instructus ad omne opus bonum. Certè Ecclesia Iudaica vetus formulas istiusmodi non habuit, nec primitiva Christiana ab Apostolis aliud quam Scripturas accepit; & videmus eas ne ad consensum quidem testandum necessarias valde, cum illi, qui solis Scripturis pariter adhærent, vix unquam in necessariis dissentiant, quod ex variis diversarum sectarum Reformatarum confessionibus apparet. Nam etsi in non paucis dissentiunt, in necessariis tamen dogmatibus consentiunt; quod nihil mirandum, siquidem illa necessaria omnibus perspicua sunt & numero sanè perpauca. Agnovit hoc ipsum quondam sapientissimus Rex magnæ Britanniæ Iacobus, & Regis interpres Casaubonus, & postea fidei Regiæ defensor Mo-
Pag. xi. linæus, quorum testimonia gravissimi ponderis in Confessionis apologia Nostri descripta fusius adduxerunt. *Nam & pauca illa sunt*, inquit

[n]uit Rex, *& fere ex æquo omnibus probantur, qui se Christianos dici possu-[ ]nt.* At Canonibus à Synodo constitutis lites gliscunt magis, augen-[t]ur odia, inducuntur schismata, ac si fortè erraverit Synodus, quod [h]umanum est, veritati divinæ præcluduntur fores, quas, nisi turbu-[l]entus audire velis, perrumpere non licet. Hinc multa coguntur in-[f]irmiores animæ suscipere tanquam necessaria, quæ ne vera quidem [s]unt, nedum divina aut necessaria. Est hic insignis astus, inter *Strata-[g]emata Satanæ* merito reponendus, quæ in hoc genere permulta feli-[c]issime pervestigavit atque detexit Iacobus Acontius præclaro ope-[r]e, quod *Divæ Elizabethæ Angliæ Reginæ* dedicavit, quo nomine gra-[t]iam, honorem, sustentationem ab illustrissima illa heroina prome-[r]uit: cujus rei non tantum ipse testis in suis ad Wolphium literis, [s]ed etiam in præfatione operis aurei Iohannes Graserus Theologus & Philosophus Basiliensis. Quia autem in Serenissima nomina Eli-sabethæ & Iacobi Regum incidi, non possum non addere id, quod uterque pro constituenda pace in controversiis hisce nostris consilii & laboris posuerunt. Durante regia Illustriss. Elizabethæ administra-tione, cum Theologi nonnulli articulos fidei Lambethanos, quos vocant, privato ausu contra regni illius leges condidissent, ad spe-ciem ac robur absolutæ prædestinationi conciliandum; Regina, ut insigni prudentia pollebat, voluit ut canones isti, quia rem non de-cidendam præsumptuosa nimium authoritate decidebant, in perpe-tuum suppressi laterent. Aderat tunc ibi vir quidam autoritatis in regno primariæ, intimusque Reginæ consiliis, qui (ut apud Uyten-bogardum & Corvinum accurate perscriptum reperio) quoniam ad ipsum cura Academiæ peculiariter pertinebat, rem gestam exponens
„ Reginæ dixit, eos ita existimare atque docere, quicquid gereretur
„ rerum humanarum, bonum id malumve esset, id omne constringi
„ lege immutabilis decreti: ipsis quoque hominum voluntatibus
„ hanc impositam necessitatem, ut aliter quam vellent homines vel-
„ le non possent. Quæ si vera sunt, inquit, Domina Augustissima,
„ frustra ego aliique fideles tuæ Majestatis ministri, quid in re quaque
„ opus sit facto, quid ex usu sit futurum & regni & tuo, suspensa diu
„ consilia versamus, cum de his quæ eveniunt necessario stulta sit
consultatio. Postea vero Regum eminentissimus Iacobus, cum D. Reynoldus in Hamptoniensi colloquio assertiones istas in corpus canonum Ecclesiasticorum inferri cuperet, id ne fieret autoritate re-gia perfecit. Cumque Rainoldus & alii, qui contra Episcopos stabant, vellent ut post verba Conf. Art. XVI. *Post acceptum Sp. S. possumus à gra-tia data recedere*, articulo insererentur hæc: *Non tamen totaliter nec fina-liter*: Rex, postquam super loco Apostoli, *Operamini salutem vestram in timore & tremore*, multa disseruisset, judicavit necessarium potius esse, ut vox *sæpe* aut similis adderetur: ut scilicet legatur *post acceptum Sp. S. possumus sæpe à gratia data recedere.* Quin etiam cum apud nos con-tentio gravissima de prædestinatione divina exarsisset, sapienter Or-dinibus nostris consuluit Regia Majestas; *Dissidentibus districte impe-rent, ut pacem colant, invicem se tolerando in ista opinionum ac sententiarum discrepantia*, &c. quod *neutram comperiat adeo deviam, ut non possint &*

cum

cum fidei Christianæ veritate & cum animarum salute consistere. In qua etiam sententiam Illustr. Ordines nostri decretum de concordia Ecclesiæ per mutuam tolerantiam restituenda condiderant. Aliud quidem postea consilium Rex dedit, cum rem à Synodo decidenda duxit, sed id vel suasorum haud recte consulentium inductu factu videtur, vel quia Adversarios nostros, qui plurimi erant & minim quieti, alioqui sedari non posse animadvertit. Vix enim dubitandum est, quin alioqui Rex in priori illa sententia perstitisset, præsertim quia ipse eam plurimis optimisque rationibus fulciverat, quod jam ex parte vidimus. Ex his videre est, quanto sedatiora ac meliora consilia ad conservandam in religione concordiam sæpe promant viri primates, qui rebus tamen civilibus vivunt distractissimi, quam Theologi nonnulli, qui ad suum placitum omnium sententias dirig inique postulant: ac, nisi id quod injuste concupiscunt impetrent graviter expostulant: immo etiam alios à se in dogmate non grav diversos exturbant non tantum è foribus Ecclesiæ, sed etiam è patria, atque adeo è vita interdum, si quantum libet licet. Credo Nostros hac quondam ratione permotos fuisse, ut nunc alias causas graviores omittam, cur statuendum censuerint, Magistratui supremo jus architectonicum in Ecclesiæ regimine competere, aliaque privilegia eidem in Synedriis ac synodis moderandis merito tribuenda, quoniam Theologi non pauci zelo præpostero inflati extra justæ moderationis metas facile prorumpunt. Huic sententiæ nostræ obluctati sunt semper, atque etiamnum obluctantur in nostris regionibus multi ex iis, qui se solos reformatos dici volunt, cujus rei nunc exemplum triste nobis exhibet amplissima civitas Vltrajectina. Nam cum Pastores octo (alios ibi aut alibi moderatiores non tango) Magistratui superiori litem intenderent invidiæ plenam, clamantes bona Ecclesiastica à Canonicis politicis injuste teneri occupata; cæteri quatuor collegæ, cum jura magistratuum palam defenderent, gravissima censura mulctabantur. Quâ re intellecta spectatissimi Coss. ac senatores censuerunt è republica futurum, ut facerent, id quod facere ex constitutione Dordracena liceret, duosque viros delectos ad synedrium assidue mitterent, qui omnia ibi consilia suscipienda susceptaque ex æquo & bono ad publicam tranquillitatem dirigerent. Verbis assequi nequeo, quantas hæc justissima magistratuum petitio turbas excitaverit propter concionatores, qui palam queruntur novum Remonstrantismum induci, templi sui septa perfringi, lædi jura Ecclesiæ; adeo quidem ut res omnis ad extremum discrimen ac prope ad vastitatem spectare videatur. Magistratus, cum jus suum ne tueri satis posset metueret, octo delectas equitum peditumque cohortes in urbem arcessivit. Quo res tandem evasura sit, non sine gravi metu suspensi exspectamus. Spes tamen superior est, omnia Magistratui successura ex voto, quia civium pars melior ac major cum senatu egregia voluntate conspirat. Illustres etiam Ordines istius provinciæ, ut sua Magistratui jura conservent, totis viribus incumbunt, & audio novas equitum turmas propediem exspectari. Deus urbi florenti concordiam & pacem restituat. Vt vero ad Angliam

gliam revertar, valde ambigunt plerique, quem ordinem in Ecclesia gubernanda Sereniss. Rex Carolus II. prælaturus sit, eumne qui favet Episcopis, an illum qui presbyteris addictus. Nuper pastorem quendam Ecclesiæ Anglicanæ conveni, qui existimabat, licet Rex in utramque partem ferme videatur æqua lance propensus, magis tamen esse credendum, quod in Episcoporum designationem animus inclinet. Quod etiam mihi videtur probabile, non modo quia diuturna consuetudo istam regiminis constitutionem firmavit, sed quia regni istius incolumitas vix aliter videtur constare posse, ut judicabat imprimis hujus Regis progenitor Rex augustus Iacobus, cujus hoc erat augurium (utinam vanum!) qui sustulerit Episcopos, eum tollere Regem ipsum. Nostri (quod liquet ex Apologia Confessionis nostræ, & ex Hug. Grotii scriptis, & ex Dan. Tileni ad Scotos epistola parænetica, quam cum ejusdem autoris Diatyposi Dialogistica nuper edidimus) ordini Episcopali semper eximie faverunt. Nec videtur multum nostra interesse, qualescunque deligantur, si modo eligantur viri eruditi, pii, moderati; quod, quia larga ibi talium copia non deest, quin futurum sit, non dubitant qui Regiæ Majestatis indolem prudentiamque perspectam habent. Deum ter Opt. Max. ex animo precor, ut, qui Regem hunc regno regnumque Regi reddidit, pacem quoque eodem administrante restituat Ecclesiæ in sanctæ custodia veritatis. Vale amicorum integerrime. Amstelod. A. C. 1660. die xv Iulii.

FINIS.

INDEX

Rerum præcipuarum, quæ in hiſce epiſtolis continentur; nec non quorundam locorum S. Scripturæ, quæ ibidem vel explicantur vel illuſtrantur.

Quere-

Distin-

Quo-

G.

Gro-

Qui

N.

An

Q.

T.

V.

W.

Z.

EDITORES LECTORI S.

MOnitum te volumus, Candide Lector, in nonnullis epiſtolis, præſertim Arminii, varia & enormia aliquot errata irrepſiſſe, quod imputandum partim quia operis adeſſe nobis non licuit, partim ſcriptorum quorundam κακογραφία, & exemplarium vetuſtati; inde factum ut pleræque literæ, multa verba, ac denique quædam ſententiæ vix ac ne vix quidem à Correctoribus legi potuerint: transmiſſis ergo ad nos epiſtolis, erratiſque animadverſis, à capite pene ad calcem uſque hoc opus attente pervolvimus, annotatis omnibus mendis, ex quibus ea, quæ lectorem remorari poſſent, ſelegimus, operique huic, ut vides, ſubjecimus; omiſimus autem illa, quæ attentum lectorem facile per ſe correcturum credimus, ne numerus erratorum nimium excreſceret. Quare te, candide lector, rogatum volumus, ut antequam ad epiſtolarum lectionem te accingas, prius ſingula errata corrigas, neque aliquid ſtatuas, ſive de re aliqua judices nondum inſpecto erratorum indice, ut ſic cum fructu haſce epiſtolas legere poſſis. Diſtinctiones quoque permultas partim omiſſas, partim non recte poſitas benevolus lector per ſe facile emendabit.

Pag.	*lin.*	*lege.*
1	18	SVmunt
3	20	ſignificantur
6	7	eum
	25	donum
7	13,14	niſi impudentiſſimus
10	4	novi
11	32	minus
21	28	ſcientiam
22	18	pium
23	6	Majeſtatis
24	*in Marg.*	deſideret
27	4	adimunt
28	32	*ad* efficaciam
29	31	Tertio
30	2	ullis
34	37	hanc
ibid.	46	transmoveri
41	44	poſſet
42	13	Shonii
ibid.	23	exſtituri
ibid.	24	id eſt
44	3	crediderit &c.
ibid.	28	negat. Sed
45	23	dictet
ibid.	47	Cui
47	25	videbantur
ibid.	41	contingentem
ibid.	48	accommodate
ibid.	ib.	omnino
48	13	*potentia,* dele
49	5	horum *leg.* fors
ibid.	6	novit
ibid.	10	quam
ibid.	11	ſi
ibid.	12	facturum
ibid.	14	vacuum
ibid.	20	tu
54	38	quid
ibid.	43	varia
57	39	fini
ibid.	40	cum *leg.* in
ibid.	48	recto *leg.* certo
66	21	etiam
77	4	*Chriſto* Immanuele
78	18	D. . . *leg.* D. Socerum tuum
78	53	Ah quam

Pag.	*lin.*	*lege.*
79	10 & 13	ut *leg.* vel
ibid.	16	hos *leg.* nos
ibid.	20	cognitionis
ibid.	25	quomodo
80	3 & 4	ne *leg.* nec
ibid.	36	præfatione
83	7	quidem
ibid.	21	forum
ibid.	30	vita *leg.* bene
ibid.	37	inetatis
ibid.	40	quemquam
84	9	rectum
ibid.	21	fieret
ibid.	23	minus *leg.* cui non
ibid.	26	inquius
ibid.	ib.	docendi
85	1	καὶ ἀπερὶσκεπτον
ibid.	5	iniquum
ibid.	8	omnia
ibid.	36	informet
86	27	*miſereatur* veſtri
89	43	exaratam
90	45	& *leg.* etiam
91	21	omnes *leg.* etiam
ibid.	34	literis
ibid.	36	fient
93	2	detegere
ibid.	7	Sic
ibid.	24	cum *leg.* ne
ibid.	25	ſit *leg.* habet
93	34	tria
94	40	quarum *leg.* quam
ibid.	41	profligandam
99	6,7	nomini noſtro non parum injuriis conqueruntur. Hic ſane dicam calumniæ ipſis.
----	14	non probæ.
----	17	juſtam
----	20,21	aut trium è vulgo iſta crimina illis objicientium productionem
----	34	nominis ſui
101	29	rejiciendas
----	40	conceptus
----	44	divinitate ſibi à Patre.

Pag.	*lin.*	*lege.*
102	7	citat
----	47	mens
103	17	à ſeipſo.
104	15	recte.
----	39	cum proprio
105	3	tamen
106	4	id eſt
----	16	propterea
107	12	non obſcure ex
108	16	Tako
----	26	cum iſta
110	13	putarim
----	37	apoſtillam
111	12	nimis
116	14	ſi enim
117	16	quum
----	29	aliter
109	14	promovendæ
----	18	agetur
----	30	immutatis nimirum illis
121	31	injicis.
123	35	ſemina
124	13	regenito
----	20	homullulis infeſtemur & impetamur, & præſentes
127	42	meridie
128	7	Hæc hactenus. Studia
----	36	ſuſcepit
----	46	verſentur
129	1	Vytenbergius
----	3	tum
130	6	lucem adſpicere
----	47	rogare
131	16	ſorore
----	22	certitudo & alloquium
----	33	Vacat
ibidem		Exiſtimas tu
132	23	horſum
133	3 & 4	Hujus Præſtites
----	19,20	(ſcio cum gaudio)
135	4	ante inaudiveram
----	24	cordatos
136	3	*dele* quod
138	4	finire
139	14	& aliis bonis

E R R A T A.

Pag.	lin.	lege.
139	14	& ſiniſtræ interp.
----	17	parcat
----	25	tectam
----	27	accidit
140	37	pugnum
142	13	præfero
----	21	ut
143	12	Fr. Gom.
----	39	tantum
144	22	volitione (nam & volitio voluntas dicitur) id eſt
145	35	ego etiam & Princeps
147	23	curatores
148	32	quum
----	47	pone
149	12	inconcuſſum
----	18	eique
151	12	habeo
152	13	ſeu imaginem facientium
----	14	factionem
----	15	unquam
----	16	colebant
----	21	Pontificios
----	30	nuperum
ibidem.		quicumque ei
----	40	juvare
153	1	cum hac
----	7	habere commune, tum
----	21	ſtare
154	23	illam
----	26	mirum
155	3	non natus
----	11,12	ἐπαγγελίας filius dicitur
155	22	Inſpiciatur paulo
----	24	quo
159	18	5. ℣. 19.
----	34	modeſtiam, ſeu
----	43	4 ℣. ult.
160	46	quam
161	10	afferat
162	36	non ea
----	39	offuſcant
----	40	cum Paſth:
163	36	certa
----	47	omnes
165	11	non poſſunt
----	33	præſtruitur
----	34	ſecundum
167	7	Borrio
----	8	deſideratiſſime
----	25	ut tu
----	42	petitionis
168	7	*dele* cum
----	9	inde ad ſententiæ
----	10	cui præſtruit
--	17	erat
----	22	quinque aſtruit
----	25	Video
----	37	quod Synecdochice
--9	28	qua
16	38	ſi vice noſtra
----	47	primo argumento
----	3	Chriſtus
170	15	urget
----	30	impetrata

Pag.	lin.	lege.
171	12	juſtitiam. Probo etiam quod
----	13	Bezæ.
----	22	menti
----	27	negotium hoc curam
ibidem.		Ego
----	35	prædicatis
----	46	ut
----	47	provolaverit
174	14	punitionem
----	37	inire , & ſecundum aliam formulam cum eo agere
----	44	finiendam
175	7	inde
----	16	factum eſſe ſub lege etiam obed.
----	28	at inquam ego
----	32	perſolvimus ? Dicent
----	34	etiam
----	46	juſtus
177	4	vobiſcum egi
----	8	omne jus
----	14	meritoria.
----	18	quod non eſt
177	4	vobiſcum egi
ibid.	8	omne jus
ibid.	14	meritoria
ibid.	18	quod non eſt
179	5	excuſa inconditam ſc.
ibid.	28	pono
180	33	hiſtoricam
184	2	non eſſe
185	6	confidentiæ
ibid.	36	ſit prænunciatum
ibid.	37	& ſequelam
187	6	ſive
ibid.	21	& hi adv
ibid.	33	illorum confutare
188	13	Oſtendam liberet
ibid.	26	non cogitar
ibid.	40	fas mihi
189	6	& qui
ibid.	35	mole fracti
190	15	ut coram
191	9	fratres noſtri
ibid.	12	planis verbis
ibid.	28	rogantur qui
ibid.	37	concioni Borrii
ibid.	40	ſeu per
ibid.	44	vacuent
192	27	explicare
ibid.	37	putet referre
193	20	uraque eſt
194	5	ubi magis nocere poſ.
ibid.	20	tempus accedat
ibid.	22	intulerint
196	31	acuere
ibid.	34	ſatis fidel-
197	5	præter Sonnium
ibid.	8	de tertii
199	13	petierunt
ibid.	14	uno præeunte
200	5	ad metam
ibid.	21	ut diſcant
ibid.	27	abſit blas
201	42	mirum quum
202	31	ſic vult

Pag.	lin.	lege.
ibid.	33	at non dare
ibid.	34	illa ſint
203	1	obruenda iſta
ibid.	3	creaturæ puræ
ibid.	27	præcedit
ibid.	46	ad rem non facit
204	34	petii
ibid.	36	ita ſane
ibid.	37	at vero
205	1	id annunciatur
ibid.	39	probabilior
206	33	mitti
213	29	novo oppoſitum
214	2	certitudinis
ibid.	22	filium eſſe patrem
ibid.	25	tritheiſmum
ibid.	43	à Patre
215	26	ergo genitura
217	31	horum exam
218	3	in ipſo
ibid.	41	prius eſt
219	5	poſteriorem
ibid.	18	infinita eſſe
220	2	videris
221	44	ardentibus
224	1	remiſſio
ibid.	12	1 epiſt. 2
226	41	alios theologos
227	26	te ipſi
228	16	hoc enuntiatum
229	20	ullius
ibid.	41	qui rex
230	14	imo ille genitus
ibid.	15	quum non
231	5	cui tamen
ibid.	7	quæ res facit
231	29	res ſecus
ibid.	31	cujus hic
232	24	iſta prædictione
233	4	tardatione
ibid.	41	nam quæ
234	8	ſecuritas
ibid.	40	propinquiores
237	5	cui autor
ibid.	6	vel lojolitas
ibid.	15	omnia æque
ibid.	26	enunciare
243	8	hæc eadem epiſtola mutatis mutandis ad D. Paræum miſſa eſt *in margine*
246	36	illi pete
247	18	habitu
ibid.	32	peragendæ
249	1	ſubnectere
255	22	inſolubili
ibid.	48	divinus
256	1	ſupereminens
ibid.	11	ut illa
ibid.	28	modi quem habet , qualem
257	30	Hæc hactenus. De ſyn.
258	5	diſſentiunt tredecim. ſententiæ ſunt ordin.
267	8	ut fumam
ibid.	26	quam
ibid.	37	benevoli
268	11	gaudeo familiæ

ERRATA.

Pag.	*lin.*	*lege*
268	24	nos non patiamur
272	43	nunc
274	32	eæque
277	10	conſecraneus
ibid.	11	ſpero
ibid.	40	& Plancio peti
278	32	ſeptem artic.
ibid.	33	præſtabit
ibid.	40	Eirenico Fas non ſunt
279	8	curſum perag
ibid.	34	Eirenico Fr. Iunii
280	38	concionibus
283	9	hac vit
ibid.	21	citra acer
ibid.	22	conferre dab
ibid.	22	ne quod
284	9	dominus enim
ibid.	12	charitatis &
ibid.	24	ſupina
285	31	juro tili
286	26	tum falſum
ibid.	29	mortui
ibid.	40	ad rem
287	2	rebellem
ibid.	19	*dele* vult
ibid.	36	ille
288	17	ſufficere mihi
ibid.	37	dei jure
289	10	hoc pela
ibid.	12	ſcire me volebat
ibid.	18	dicerem
ibid.	20	minorem
290	1	ſequendum
ibid.	2	experiri libuiſſet quid
ibid.	6	jeci itque aleam
292	20	ſacrificum tantum
ibid.	46	lenes
293	25	dele *non* reſp
294	28	illic
ibid.	32	gementis
312	3	quorundam ἀπρουσσίων
ibid.	6	nimis temere ſumunt
314	28	ſicut ſors dilata ſolet
316	15	tria certè dura
ibid.	28	dicebat eſſe
317	16	fidei natura
ibid.	31	pro nobis
318	3	ego oſtendebam
ibid.	19	allegatus eſſet
ibid.	31	eo ipſo
ibid.	39	paulum hærens
319	23	diceret
ibid.	28 & 29 & 34 & 35	pro *&* lege id eſt
320	36	pervidere
ibid.	42	metetis
336	6	*pro* N. *lege* V. T.
ibid.	16	occiſionem
338	3	ex actis claſſis
340	27	te forte porro
345	10	περιούσιον
350	6	animum effic
351	33	magiſtralis
352	19	*dele* excurſus
352	20	confiteor
ibid.	34	non una
353	7	momenta
ibid.	12	enervat

Pag.	*lin.*	*lege*
353	45	ut moderata v
ibid.	47	Chriſtianæ pietatis transferatur eoque doctrina
354	1	paulo ſincerius
ibid.	2	recenter à me
360	30	quod hic
ibid.	39	videntur
361	4	nos vero
ibid.	38	fidei conf
362	19	hic in
366	20	dubitat
369	7	illam pacem
370	28	ὀρθοδοξίαν
ibid.	38	τιλεῦται
371	13	April
372	29	indicium
373	15	ejuſve
ibid.	33	an hi
ibid.	37	diras
375	7	videri
376	9	à Remonſt.
ibid.	10	Iudicent prudentes an iſta ad perdendum Rempubl. via ſit
ibid.	15	puriorem
ibid.	18	id *dele*
ibid.	41	ſententiam Remonſt.
ibid.	44	judicium
377	8	auderent
ibid.	11	ut quiſque
378	5	præſtituri
ibid.	46	ſuæ
379	14	aperiat
380	11	indies
ibid.	23	ante tempus
381	13	excuſant
ibid.	21	impediri
382	17	cogamus
ibid.	44	ejiciant
383	5	ſe
ibid.	23	planiſſimam, neceſſariam
ibid.	25	aptiſſimam
ibid.	41	ejiciatur
384	15	verè
ibid.	17	quin
ibid.	19	annon
385	41	hunc
ibid.	48	animo
386	31	unus, ut
ibid.	33	recta
387	40	charitas
ibid.	43	habita
389	30	liberare
394	12	rem deferre
ibid.	13	affectu
ibid.	20	hic
ibid.	25	quicquid
ibid.	28	hic
ibid.	30	noſter
395	32	ſive
398	31	reſipiſcentiæ *in marg.*
402	24	nec
404	11	καὶ ἀνάπο
ibid.	17	μονο[illegible]μοῦς
ibid.	20	περὶ τούτων
406	39	Chriſti tui *in marg.*

Pag.	*lin.*	*lege.*
406	44	Chriſti tui *in marg.*
411	12	hoſtis ſum
ibid.	32	exſtinctum
ibid.	41	minari
413	39	eludere
414	4	poteſt ratio eſt
ibid.	5	uxoris &
415	25	utrumque
417	6	ex Deo
418	30	exercere
419	31	tanto
420	36	ex exemp.
421	21	novis
428	35	permiſerunt
431	22	non confert *in marg.*
ibid.	28	convertuntur
437	12	tantillum
ibid.	16	quem aut
439	3	illud tantum
440	36	quid eſt
442	29	commutaſſe
465	34	& demiſ-
467	38	poſſeque
468	17	decretis ſynodicis
469	4	in iis quæ
ibid.	5	confundit
ibid.	37	burcillum
470	10	ad civilem
ibid.	35	burſillus
ibid.	37	bicipitem faciam
471	1	Solomonis, Ioſaphati
ibid.	15	Wallæus
ibid.	16	tamen
ibid.	22	jam ſcribendo laſſus
ibid.	23	tamen
ibid.	23	ut pateat
ibid.	25	adverſus palum
ibid.	30	confeſ- Helv.
ibid.	35	ſupremam gubernationem
ibid.	38	item ex burſillo
ibid.	40	ex eodem
ibid.	43	item ait &
ibid.	44	habere
473	15	ulla
ibid.	20	peti nolunt
ibid.	41	numerat
474	1	Anticatonem
ibid.	4	modo tu
477	17	cum cura
478	37	reddere
479	14	vid. quod
ibid.	23	meo lito
482	14	mittas
484	40	nam
486	31	Hiſpani
493	25	conſiſt. ulla
ibid.	33	recepta hic
490	22	Coriphæi
491	9	ſatius eſſ
500	42	his aut
503	16	genuina *in marg.*
504	8	jactis
506	37	ne gra
507	36	ab externis
508	11	mere ſcholaſt
ibid.	30	rependant
509	6	monelæ

E R R A T A.

Pag.	lin.	lege.
509	12	ſalvam
ibid.	24	multus mihi
511	35	habitantur
514	3	citaretur
518	47	expectaſtis
528	34	quia hanc
534	18	negotium conſcientiæ
540	6	auſi eſtis
ibid.	8	mere Philoſophicum
ibid.	25	merâ vi
ibid.	27	quos illa
ibid.	45	& duo exem
ibid.	39	actiones
548	25	non quidem
550	12	ſed totus
551	3	ejectionis
553		*maximus* lege *minor*.
558	26	hunc juſt
566	10	offendantur
ibid.	27	Serapionem
572	37	præripis
612	1	pro Franc *lege* Lugd. Bat.
617	44	ſed Thraſ-
ibid.	45	nonne
630	17	videntur
ibid.	35	ſi nihi
ibid.	40	offendunt
633	1	probaretur
ibid.	16	in
649	32	judicante
654	4	ἀμφισβητουμένω
659	8	iſtius
ibid.	25	expiaveris
666	7	liturarum
ibid.	10	dicere
669	8	iter
ibid.	12	comitia
672	44	odia
675	7	indicat
677	32	prædicari
679	37	eumque
680	31	tute
ibid.	41	tamque
681	28	externis
686	33	dicit re differre
ibid.	37	Cyrillum
689	5	judicium
690	19	Iuſtiniani
691	9	πρεσβύτην
696	40	nihil pla
698	24	doctor fuit
702	20	ex lib
704	21	1631
ibid.	32	non capiunt
711	16	enim non fruſtra
ibid.	18	poſt tot
720	18	& maledicorum
740	16	tuli
ibid.	21	dimitterent
741	12	Orthodoxias
ibid.	37	Botſacco
742	31	Hæc eſt illa pax
761	2	σέβασμα
ibid.	5	σημείοις
ibid.	ib.	ψεύδους
823	6	Novemb.
918	31	Februarii
955	24	*ut* pro *id*

...s Catechismi approbavit Remonstr. sententias.